BIBLIOTHECA DOMUS
CONGR. SS. REDEMPT.
AD. ST. JAUOBUM BALTIMOR.

SANCTI ALPHONSI

OPERA DOGMATICA

S. ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO

ECCLESIÆ DOCTORIS

OPERA DOGMATICA

EX ITALICO SERMONE IN LATINUM TRANSTULIT

AD ANTIQUAS EDITIONES CASTIGAVIT

NOTISQUE AUXIT

ALOYSIUS WALTER

CONGR. SS. REDEMPTORIS

TOMUS SECUNDUS.

VI. HÆRESUM HISTORIA ET CONFUTATIO.

VII. DE DIVINA REVELATIONE CONSIDERATIONES. — **VIII.** DE NOVISSIMIS.

IX. DE MAGNO ORATIONIS MEDIO.

APPENDIX I ET II. — INDEX RERUM NOTABILIUM.

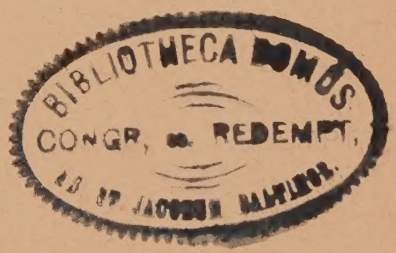

ROMÆ
TYPIS PHILIPPI CUGGIANI
Via *della Pace*, 35
1903

APPROBATIONES

LATINÆ HUJUS EDITIONIS

Quæ S. Alphonsus, Ecclesiæ Doctor, de rebus dogmaticis patrio sermone conscripsit, in theologorum et ipsius Ecclesiæ velut propriam linguam conversa divulgari, æquum prorsus et congruens videtur. Quapropter, quantum ad me pertinet, perquam libenter annuo, ut Latina hæc editio, quam accurato examini subjiciendam curavi, nunc publici juris fiat, si et ii ad quos spectat, ita faciendum esse judicaverint.

Romæ, Kal. Aug. MCMIII.

M. RAUS. C. SS. R.
Sup. Gen. et Rect. Maj.

IMPRIMATUR
P. Fr. Albertus Lepidi Ord. Præd.
S. P. Ap. Magister.

—

IMPRIMATUR
Josephus Ceppetelli Archiep. Myren.
Vicesgerens.

PROTESTATIO AUCTORIS

Ut Urbani VIII s. mem. decretis obsequar, hoc loco protestor, miraculis, revelationibus, gratiis et reliquis factis in hoc libro commemoratis, iisque titulis, quibus Dei servos, in Cælitum canonem nondum relatos, vel Sanctos vel Beatos nuncupo, mere humanam me tribuere auctoritatem; nisi ea confirmata sint a Romano-Catholicâ Ecclesiâ et S. Sede Apostolicâ, cujus judicio, ceu obsequiosus filius, meipsum et quidquid in hoc libro scripsi, subjicio.

INDEX TRACTATUUM

TRACTATUS VI.

DE ECCLESIÆ TRIUMPHO
SEU
HÆRESUM HISTORIA ET CONFUTATIO.
1772.

PAG.

Operis Dedicatio 5
Operis Propositum 7

PRIMA PARS.

HÆRESUM HISTORIA.

CAPUT I. De Primi Sæculi Hæresibus.
1. De Simone Mago. 2. Menandro. 3. Cerintho. 4. Ebione. 5. Saturnino. 6. Basilide. 7. De Nicolaitis. 13

» II. De Secundi Sæculi Hæresibus.
1. De Carpocrate. 2. Valentino. 3. Epiphane. 4. Prodico. 5. Tatiano. 6. Severo. 7. Cerdone. 8. Marcione. 9. Apelle. 10. Montano. 11. De Cataphrygibus, Artotyritis, Pepuzianis, Ascodrogitis, Pattalorhynchitis. 12. De Bardesane. 13. Theodoto Coriario, Artemone et Theodoto Argentario. 14. De Hermogene. 16

» III. De Tertii Sæculi Hæresibus.
1. De Praxeâ. 2. Sabellio. 3. Paulo Samosateno. 4 et 5. Manete. 6. Tertulliano. 7-11. Origene. 12-14. Novato et Novatiano. 15. De Nepote, Angelicis et Apostolicis 20

» IV. De Quarti Sæculi Hæresibus 27
Articulus I. De Donatistarum Schismate et Hæresi.
1-2. De Schismate. 3. De Hæresi. 4. S. Augustinus eos refellit. 5. Alia eorum scelera. 6. De Circumcellionibus. 7. De Collatione ab Honorio indictâ; de S. Marcellini morte; de Concilio Carthaginiensi . . . »
Articulus II. De Arianâ Hæresi 31
§ 1. De Arii initiis ejusque in Concilio Nicæno damnatione.
8. De Arii ortu. 9. Ejus erroribus et fautoribus. 10. De Synodo in Bithyniâ. 11. De Osii Synodo Alexandrinâ. 12. De Nicænâ Œcumenicâ Synodo. 13. De Arii damnatione. 14-16. Fidei Formula. 17. Obstinati in exsilium pelluntur; de malignâ Eusebii Cæsariensis epistolâ. 18. De Arii relegatione. 19. Decretum de Meletianis. 20. Decretum de Quartodecimanis. 21. Canones. 22. De Synodi exitu . . . . . »

PAG.

§ II. De iis, quæ usque ad Constantini mortem acciderunt.

23. S. Athanasius Alexandriæ Episcopus eligitur. Eusebius in patriam revocatur. S. Eustathius in exsilium pellitur; in gratiam redit Arius. 24. De Syodo Tyriâ. 25. Accusatur S. Athanasius et exsilio afficitur. 26. Alexandriâ ejicitur Arius. 27. Ejus perjurium et horrendus exitus. 28. De baptismate et obitu Constantini. 29. Imperium dividitur 39

§ III. Imperator Constantius Catholicos persequitur.

30. Eusebius Nicomediensis ad Sedem Constantinopolitanam transfertur. De Alexandrinâ et Antiochenâ Synodis. 31. De Concilio Sardicensi. 32. De Arelatensi Synodo. 33. De Concilio Mediolanensi et exsilio Liberii. 34. De Osii exsilio. 35. De Osii lapsu. 36. De lapsu Liberii. 37. De primâ Sirmiensi formulâ. 38. De secundâ formulâ. 39. De tertiâ formulâ. 40. Liberius subscribit. 41 et 42. Id est, primæ formulæ. 43. Liberius Romam redit; S. Felix moritur. 44. De Arianorum divisione. 45-48. De Concilio Ariminensi. 49. De obitu Constantii. 50. Imperium Juliano obvenit. De Luciferi Schismate . . 45

§ IV. De Persecutione Valentis, Genserici, Hunerici aliorumque Arianorum regnantium.

51. Julianus Imperator constituitur; e vitâ discedit. 52. Deligitur Jovianus; mortem obit. 53. De Imperatoribus Valentiniano et Valente. 54. De Liberii obitu. 55 et 56. Valens octoginta viris ecclesiasticis necem infert. De aliis a Valente crudeliter factis. 57. Anachoretas insectatur Lucius. 58. De horrendo Valentis exitu. 59-61. De Genserici persecutione. 62-64. De Hunerico. 65 et 66. De Theodorico. 67 et 68. De Leovigildo 56

Articulus III. De reliquis hujus sæculi Hæresibus.

69-74. De Macedonii hæresibus. 75-77. De Apollinare. 78. De B. Mariæ Virginis adversariis. 79. De Aerio. 80 et 81. De Messalianis. 82. De Priscillianistis. 83. De aliis hæreticis, ac (84) nominatim de Audæo . 65

CAPUT V. De Quinti Sæculi Hæresibus 73

Articulus I. De Helvidii, Joviniani et Vigilantii Hæresibus.

1. De Helvidianâ hæresi. 2. De Joviniani erroribus. 3. Quæ Basnagius opponit, confutantur. 4. De Vigilantio ejusque erroribus . . . . »

Articulus II. De Pelagianâ Hæresi.

5. De Pelagianæ hæresis origine. 6. De Pelagii erroribus et effugiis. 7. De Cælestio ejusque condemnatione. 8. In pejus abit Pelagius. 9. De Concilio Diospolitano. 10 et 11. A S. Innocentio Papâ damnatur. 12. Iterum condemnatur a S. Zosimo. 13. De Juliano, Pelagii sectatore. 14. De Semipelagianis. 15. Eorum a S. Cælestino I condemnatio. 16. De Prædestinatianis. 17-19. De Gothescalco 78

Articulus III. De Nestorianâ Hæresi.

20. De Nestorii erroribus et de ejus ad Episcopatum provectione. 21. Errorem ab Anastasio, suo presbytero, in concione prolatum approbat. 22. Nestorio contradicitur; de crudeliter ab eo factis. 23. De Epistolâ S. Cyrilli et ejus responso. 24. Catholici ab eo se avertunt. 25. Epistolæ ad S. Cælestinum; Pontificis responsa. 26. De admonitione ad Nestorium et S. Cyrilli anathematismis. 27. Nestorio denuntiatur summi Pontificis sententia. 28. Nestorius ad Concilium se conferre jubetur. 29. De Nestorii condemnatione. 30. Concilii sententia ei denuntiatur. 31. De Joannis Antiocheni Conciliabulo. 32. Summi Pontificis nomine Concilium a Legatis confirmatur. 33. Condemnantur

PAG.

Pelagiani. 34. Tumultus apud Imperatorem Theodosium. 35. Theodosius, approbatâ Nestorii damnatione, exsilio eum afficit; patriâ exsul Nestorius moritur. 36. De lege contra Nestorianos. 37 et 38. Quid efficere conati sint Nestoriani. 39. Est damnata hæresis, Jesum Christum adoptivum Dei Filium vocare. 40-43. Respondetur Basnagio, qui Nestorium tuendum injuste suscepit 87

Articulus IV. De Eutychianâ Hæresi 101

§ I. De Synodo a S. Flaviano habitâ et de Ephesino Conciliabulo, cui Latrocinio cognomen est.

44. De Eutychetis initiis; ab Eusebio Dorylensi accusatur. 45. S. Flavianus accusationem excipit. 46. De S. Flaviani Synodo. 47. Quid in Synodo Eutyches confessus sit. 48. De Synodi adversus Eutychetem sententiâ. 49. De Eutychetis querimoniâ. 50. Scribit Eutyches S. Petro Chrysologo et S. Leoni. 51. Quis fuerit Dioscorus. 52 et 53. De Ephesino Conciliabulo. 54 et 55. Illic ex officio amoventur S. Flavianus et Eusebius Dorylensis (hic referuntur Theodori Mopsuesteni errores). 56. De S. Flaviani obitu. 57. Quis fuerit Theodoretus. 58 et 59. De Theodoreti adversus S. Cyrillum scriptis. Theodoreti defensio. 60. Dioscorus anathema indicit S. Leoni. 61. Theodosius, approbato conciliabulo, moritur; imperium obtinent S. Pulcheria et Marcianus . . . . . »

§ II. De Concilio Chalcedonensi.

62. Marciano Imperatore et S. Leone Papâ Concilium Chalcedone congregatur. 63. In primâ Sessione Dioscori causa examinatur. 64. De ejus damnatione. 65. De fidei definitione adversus Eutychianam hæresim, secundum S. Leonis epistolam. 66. De privilegio, a Concilio Patriarchæ Constantinopolitano concesso. 67. Rejicitur a S. Leone. 68. Eutyches et Dioscorus obstinati moriuntur. 69. De Theodosio, Hierosolymis Eutychianorum duce. 70. De crudeliter ab eo factis. 71. De S. Pulcheriæ et Marciani obitu. 72. De Timotheo Æluro, obreptitio Alexandriæ episcopo. 73. De S. Proterii, genuini Episcopi, martyrio. 74. Marciano in imperium succedit Leo. 75. Ælurus ex Alexandrinâ Sede expellitur, eligitur Timotheus Salophaciolus. 76. Zeno imperator fit, Basilisco vitam aufert; Ælurus se ipse interficit. 77. De S. Simeone Stylitâ. 78. De beatâ ejus morte. 79. De Petro Mongo, Alexandrinæ Sedis usurpatore 113

§ III. De Zenonis Imperatoris Henotico.

80. Zeno imperator Henoticum promulgat. 81. Mongus in S. Leonem Pontificem et Chalcedonensem Synodum anathema infert. 82. De Petro Fullone, Antiochenæ Sedis invasore. 83. De Fullonis fortunâ et obitu. 84. De Acacio, Constantinopolitano Patriarchâ, extra Ecclesiæ communionem mortuo 123

CAPUT VI. De Sexti Sæculi Hæresibus 126

Articulus I. De Acephalis, postmodum in plures sectas divisis.

1. Quid novus imperator Anastasius non sine magno Ecclesiæ detrimento statuerit. 2. De persecutione, quâ Anastasius insectatus est Catholicos et de formidoloso ejus exitu. 3. De Acephalis eorumque capite Severo. 4. De Jacobitarum sectâ. 5. De Agnoetis. 6. De Tritheitis. 7. De Corruptibilibus. 8. De Incorruptibilibus. 9. Justinianus in eum errorem incidit, eoque imbutus moritur. 10. De bene maleque ab eo imperatore gestis. 11 et 12. De Quæstione monachorum Acœmetarum deque eorum obstinatione . . . . . »

PAG.

Articulus II. De Tribus Capitulis.

13. De trium Capitulorum, Theodori, Ibæ et Theodoreti damnatione. 14 et 15. Defenditur Vigilius. 16. Respondetur hæretico opponenti, duo Concilia inter se pugnare. 17. Ibidem condemnantur errores Origenis 132

CAPUT VII. De Septimi Sæculi Hæresibus 135

Articulus I. De Mahumedanâ Sectâ.

1. De Mahumedis ortu ejusque falsæ religionis initiis. 2 et 3. De ejus Alcorano, blasphemiis ineptiisque referto . . . . . »

Articulus II. De Monothelitarum Hæresi.

4. De Monothelitarum et Sergii Cyrique, eorum principum, primordiis. 5. Contra eos nititur Sophronius. 6. De Sergii ad Honorium Pontificem epistolâ et de Honorii responsione. 7. Defenditur Honorius. 8. Errasse quidem Honorium, non tamen in errorem contra fidem esse prolapsum. 9. De Heraclii *Ecthesi*, quam deinceps Joannes IV, summus Pontifex, damnavit. 10. De imperatoris Constantis *Typo*. 11. De Pauli Pyrrhique damnatione. 12. De disputatione inter S. Maximum et Pyrrhum. 13. De Constantis crudeliter factis deque illatâ ei nece. 14. Damnantur Monothelitæ in Concilio VI. 15. Ibi Honorium quoque damnatum esse, non quidem ut hæreticum, sed quod hæreticos reprimere neglexisset 137

CAPUT VIII. De Octavi Sæculi Hæresibus. De Iconoclastarum Hæresi.

1. De Iconoclastarum primordiis. 2 et 3. S. Germanus Leoni imperatori resistit. 4. Sede Constantinopolitanâ se abdicat. 5. Ei substituitur Anastasius. Reluctantur mulieres. 6. De Leonis sævitiis. 7. Leo interficere conatur Pontificem, qui cum Romanis ipsi obnititur. 8. De Pontificis Epistolâ. 9. De Concilio Romæ habito in sanctarum imaginum causam; sed Leo a persecutione non desistit. 10. Amputata manus S. Joanni Damasceno per miraculum restituitur. 11. Moritur Leo, eique succedit Constantinus Copronymus, acrior persecutor; impius Patriarcha Anastasius moritur. 12. De conciliabulo a Constantino habito. 13. Martyrio propter imagines nonnulli afficiuntur. 14. De aliis Constantini vexationibus deque horrendâ ejus morte. 15. Regnum adipiscitur Leo IV, eique succedit Constantinus, ejus filius. 16. Irene imperatrix Concilium, filii nomine, postulat. 17. De seditione adversus Concilium. 18. Celebratur Concilium et definitur imaginum cultus. 19. Concilium Francofurtense errore capitur circa Synodum VII. 20. Iconoclastæ redintegrant persecutiones . . . 145

CAPUT IX. De Noni Sæculi Hæresibus 156

Articulus I. De Græcorum Schismate, a Photio inchoato.

1. S. Ignatius, Bardæ, Imperatoris Michaelis avunculi, operâ de sede Constantinopolitanâ depellitur. 2. In ejus locum substituitur Photius; 3. qui sacris initiatur. 4. S. Ignatius et Episcopi, ejus defensores, contumeliis afficiuntur. 5. Legati eam ob causam a Pontifice missi. 6. S. Ignatius a legatorum sententiâ ad Pontificem provocat. 7. In conciliabulo ex officio amovetur. 8. Pontifex S. Ignatii causam defendit. 9. Legatis et Photio munere depulsis, Pontifex S. Ignatium in sede confirmat. 10. Imperator, Bardâ occiso, Basilium imperii socium sibi adjungit. 11. Nicolaum II Pontificem Photius condemnat et officio dejicit, suumque adversus Spiritum-Sanctum promulgat errorem. 12. Imperatore Michaele interfecto, eligitur Basilius; qui Photium foras detrudit . . . . . »

PAG.

Articulus II. Græcorum Errores tribus Generalibus Conciliis damnantur.

13-15. Concilium VIII contra Photium, Adriano Pontifice et Basilio Imperatore. 16. Photius Basilii gratiam sibi conciliat, atque interim e vitâ discedit S. Ignatius. 17. Photius Sedem recuperat. 18. De Photii conciliabulo, a Pontifice rejecto; de infelici Photii exitu. 19. A Cerulario Patriarchâ renovantur et augentur errores. 20. De miserando Cerularii obitu. 21 et 22. Gregorius X Michaelis Imperatoris efflagitatu Concilium Lugdunense convocat; congregatur Concilium. 23. Fidei professio, a Michaele conscripta, a Concilio approbatur. 24. Concilii definitionem Græci profitentur et jurejurando confirmant. 25. Denuo se disjungunt. 26. De Concilio Florentino sub Eugenio IV, ubi rursum de erroribus disceptatur. Definitur Spiritûs-Sancti processio. 27. De Consecratione in pane azymo. 28. De Purgatorii Pœnis. 29. De Beatorum Gloriâ. 30. De Pontificis Primatu. 31. De Instructione ad Armenios, Jacobitas et Æthiopes. Græci in schisma recidunt 163

CAPUT X. De Hæresibus a Sæculo XI ad XVI 174

Articulus I. De Undecimi Sæculi Hæresibus.

1. De Stephano et Lisoio, ob errores igni crematis. 2. De novis Nicolaitis et Incestuosis. 3. De Berengario ejusque hæresis exordio. 4. Sæpius damnatur et relabitur. 5. De ejus conversione et obitu . »

Articulus II. De Duodecimi Sæculi Hæresibus.

6. De Petrobrusianis. 7. De Henrico ejusque discipulis. 8. De eorum damnatione. 9. De Abælardo, et quid de Trinitate erraverit. 10. De ejus damnatione. 11. De ejus conversione et obitu. 12. De peculiaribus ejus erroribus. 13. De Arnaldo Brixiensi, de ejus erroribus et condemnatione. 14. Seditione factâ, igni crematur. 15. De Gilberto Porretano et de ejus erroribus ejusque emendatione. 16. De Folmaro, Tanchelino et Joachim Abbate; item de Apostolicis et Bongomilis. 17. De Petro Waldo ejusque sectatoribus, qui diversis nominibus nuncupantur Waldenses, Pauperes Lugdunenses, cet. 18. De peculiaribus eorum erroribus et condemnatione 177

Articulus III. De Tertiidecimi Sæculi Hæresibus.

19. De Albigensibus eorumque erroribus. 20. De pravis eorum moribus. 21. Post colloquia cum iis facta, in pertinaciâ perseverant. 22. Antipapam constituunt. 23. De gloriose a S. Dominico gestis ejusque eximiis miraculis. 24. De Sacro Bello, Comite Monfortio duce, de ejusque Victoriâ. 25. De honorificâ Comitis morte, Albigensiumque eversione. 26. De Concilii Lateranensis IV Sententiâ, quâ statuitur eorum erroribus oppositum. 27. De Almarico ejusque hæresi; de erroribus, quos addiderunt ejus discipuli, de eorumque damnatione. 28. De Guillelmo a Sancto Amore ejusque erroribus. 29. De Flagellantibus eorumque erroribus. 30. De Fraticellis eorumque erroribus, a Joanne XXII damnatis 184

Articulus IV. De Quartidecimi Sæculi Hæresibus.

31. De Beguardis et Beguinis, de eorumque erroribus, a Clemente V condemnatis. 32. De Marsilio Patavino et Joanne Janduno, de eorumque erroribus, quos ut hæreticos damnavit Joannes XXII. 33. De Joanne Wiclefo et de ejus hæresis primordiis. 34. Joannis Ballæi operâ utitur. De obitu Cantuariensis Archiepiscopi. 35. Wiclefi articuli 45 a Concilio Constantiensi damnantur. 36 et 37. De Miraculis, quæ realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam confirmant. 38. De Wiclefi exitu 191

PAG.

Articulus V. De Quintodecimo Sæculo. De Hæresi Joannis Hus et Hieronymi Pragensis.

39. De indole Joannis Hus et de ejus hæresis primordiis. 40. In synodo damnatur. 41. Ejus errorum epitome. 42. De Concilio Constantiensi, quod adire cogitur. 43. Constantiam pervenit, sed aufugere conatur. 44. Ad Concilium adest, nec pertinaciâ desistit. 45. Condemnatur et vivus comburitur. 46. De Hieronymo Pragensi, qui item concrematur animoque obstinatus moritur. 47. De Hussitarum bello, clade et conversione 197

CAPUT XI. De Sextidecimi Sæculi Hæresibus 202

Articulus I. De Lutheranâ Hæresi . . . . . »

§ I. De Lutheranæ Hæresis initio et progressu.

1. De Erasmo Rotterodamensi, qui a nonnullis Lutheri præcursor vocatur; de ejus litterarum scientiâ. 2. Non quidem sana, sed neque hæretica fuit ejus doctrina. 3. De Lutheri primordiis, de ejusque familiaritate cum diabolo, qui eum ad Missam privatam abolendam induxit. 4. In Ordinem Eremitarum S. Augustini cooptatur. 5. De Lutheri doctrinâ et vitiis. 6. Promulgantur Indulgentiæ, et Lutherus suas conclusiones conscribit. 7. Romam accersitus excusatione utitur; a Pontifice Cajetanus Cardinalis, sedis Apostolicæ Legatus, in Germaniam mittitur. 8. De Legati cum Luthero congressu. 9 et 10. Lutherus, pejor in dies factus, Summum Pontificem appellat. 11. De Eckii cum hæreticis colloquio. 12. De Leonis X Bullâ, quâ unus et quadraginta Lutheri errores condemnantur; quam Bullam unà cum Decretalibus Lutherus comburit . . . . . »

§ II. De præcipuis Comitiis et Congressibus, in causâ Lutheranæ hæreseos habitis.

13. De Comitiis Wormatiæ habitis; Lutherus cum Carolo V sermonem confert et in incepto perstat. 14. De Imperatoris Edicto adversus Lutherum, qui ab Electore in arcem suam subducitur. 15. De Comitiis Spiræ celebratis, ubi Cæsar aliud edictum promulgat, cui reclamant hæretici. 16. De Congressu cum Zwinglianis. Lutherus abbatissam uxorem ducit. 17. De Comitiis Augustanis, ubi Melanchthon fidei confessionem conscribit. Melanchthon pro Pontificis auctoritate componit libellum, quem Lutherus respuit. 18. Aliud Cæsaris Edictum pro Religione. 19. De Fœdere Smalkaldico, devicto a Cæsare. 20. Lutherani Landgravio permittunt, ut duas sibi retineat uxores. 21. De Concilio Tridentino; eo accedere renuit Lutherus; Concilium blasphemans moritur. 22. Lutherani in quinque et sexaginta sectas scinduntur. 23. De secundis Comitiis Augustanis; Carolus V perniciosam formulam, quæ *Interim* dicitur, promulgat. 24 et 25. Lutherana hæresis in Sueciam, Daniam, Norvegiam aliaque regna permanat 210

§ III. De Lutheri erroribus.

26. Exscribuntur unus et quadraginta Lutheri errores, quos Leo X condemnavit. 27. De aliis quibusdam erroribus, ex ejus libris excerptis. 28. De conscientiæ angoribus, quibus exagitabatur Lutherus. 29. De ejus injuriis, Henrico VIII illatis. Novum Testamentum transfert, mille adjectis erroribus, nonnullisque libris repudiatis. 30. De ejus Missæ celebrandæ formulâ. 31. De ejus libro adversus Sacramentarios, qui realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam negabant . 217

§ IV. De Lutheri Discipulis.

32. De Melanchthone ejusque indole. 33. De ejus fide, et Augustanâ Con-

PAG.

fessione, ab eo compositâ. 34. De Mathiâ Flacco, Centuriarum auctore. 35. De Joanne Agricolâ, duce Antinomorum, qui athei erant. 36. De Andreâ Osiandro, Francisco Stancaro et Andreâ Musculo. 37. De Joanne Brentio, Ubiquistarum duce. 38. De Gasparo Swenckfeldio, impio viro, quem ipse Lutherus horruit. 39. De Martino Kemnitio, Protestantium Theologorum principe et Concilii Tridentini aggressore 222

§ v. De Anabaptistis.

40. De Anabaptistis, qui parvulos Baptismate prohibebant. 41. De eorum ducibus. 42. Seditione excitatâ, cladem accipiunt. 43. Sub Münzero, eorum duce, rursus prælio vincuntur; Münzerus morti proximus ad frugem bonam se recipit. 44. Denuo rebellant sub Joanne Leidensi, qui se regem constituit. 45. Postmodum diræ neci traditus, pœnitens mortem obit. 46. De Anabaptistarum erroribus. 47. In quas diversas sectas abierint 226

Articulus II. De Sacramentariis 229

§ I. De Carlostadio.

48. De Carlostadio, Sacramentariorum parente. 49. Fodere cogitur; uxorem ducit; Missam componit. 50. Repentinâ morte exstinguitur . . »

§ II. De Zwinglio.

51. De Zwinglio ejusque hæreseos primordiis. 52. De ejus erroribus. 53. De Congressu Tigurini Senatûs; cujus Decretum a ceteris regionibus rejicitur. 54. Zwinglius, vendito Canonicatu, uxorem ducit. — De Catholicorum victoriâ et Zwinglii exitu 231

§ III. De Œcolampadio, Bucero et Petro martyre.

55. De Œcolampadio. 56. De Bucero. 57. De Petro Martyre 234

Articulus III. De Calvinianâ Hæresi 237

§ I. De Calvinianæ hæreseos primordiis et progressu.

58. De Calvini ortu et studiis. 59. Hæresim disseminare incipit; in carcerem mittendus perquiritur, sed per fenestram evadit. 60. Engolismæ impios *Institutionum* libros exorditur. 61. In Germaniam proficiscitur, ut Bucerum adeat; et cum Erasmo colloquitur. 62. In Galliam reversus sectatores sibi adjungit; Cœnam suam celebrare incipit; Basileam se confert, ibique absolvit *Institutionum* libros. 63. In Italiam venit; sed inde profugus Genevam pergit, ubi Theologiæ magister creatur. 64. Quasnam illic subierit molestias. 65. Genevâ profugit, et in Germaniâ viduam uxorem ducit. 66. Revertitur Genevam, et reipublicæ caput constituitur. Quænam impia ibi divulgaverit opera. De ejus altercatione cum Bolseco. 67. Michaelem Servetum vivum comburi jubet. 68. Calvinistæ in Brasiliâ missionem frustra suscipiunt. 69. De seditionibus aliisque malis Calvini operâ in Galliâ suscitatis. De colloquio Pisciacensi. 70. De funesto Calvini exitu. 71. De ejus qualitatibus et perversis moribus . . . . . »

§ II. De Theodoro Bezâ, de Hugonotis aliisque Calvinistis, Galliæ, Scotiæ et Angliæ turbatoribus.

72. De Bezâ, ejusque qualitatibus et vitiis. 73. De ejus doctrinâ, officiis et obitu. 74 et 75. De S. Francisci Salesii cum Bezâ colloquiis. 76 et 77. De detrimentis ab Hugonotis Galliæ illatis. 78. Alias strages edunt et e Galliâ expelluntur. 79. Quid nocuerint Flandriis. 80. Quid Scotiæ. 81. Maria Stuarta a Francisco II in uxorem assumitur. 82. Maria in Scotiam redux, matrimonium cum Darnleio ac postmodum cum Bothuelo contrahit; vi adacta filio regnum cedit. 83. In Angliam transfugit, eamque Elisabetha, in carcerem inclusam, capitis

PAG.

condemnat. 84. De sancto Mariæ Stuartæ exitu. 85. Elisabethæ succedunt Jacobus I, Mariæ filius, ac deinde filius Jacobi, Carolus I, cui caput absciditur. 86. Carolo I succedit Carolus II, ejus filius; huic autem Jacobus II frater, qui in Gallià Catholicam obit mortem. 246

§ III. De Calvini erroribus.

87. Calvinus Lutheri errores assumpsit. 88. Calvini errores de Scripturâ; 89. de Trinitate; 90. de Jesu Christo; 91. de divinâ Lege; 92. de Justificatione; 93. de bonis operibus et libero arbitrio. 94. Deum ad peccatum et infernum prædestinare ait; et solam fidem in Jesum Christum ad salutem consequendam satis esse. 95. Ejus errores de Sacramentis, et nominatim de Baptismo; 96. de Pœnitentiâ; 97. de Eucharistiâ et Missæ Sacrificio. 98. Purgatorium et Indulgentias rejicit; aliosque adstruit errores 256

§ IV. De variis Calvinistarum sectis.

99. De Calvinistarum sectis, in plures alias distractis. 100. De Puritanis. 101. De Independentibus et Presbyterianis. 102. Quid inter se differant. 103. De Quakeris sive Tremulis. 104. De Anglo-Calvinianis. 105. De Piscatorianis. 106. De Arminianis et Gomaristis 262

Articulus IV. De Anglicano Schismate 265

§ I. De Henrici VIII regno.

107. De Religionis statu in Angliâ priusquam schisma oriretur. 108. Henricus VIII, nuptiis cum Catharinâ Hispanâ contractis, in Annam Boleinam exardescit. 109. Impius Wolseius cogitationem regi injicit, nullum esse ejus matrimonium. De perversis moribus Boleinæ, quæ etiam in suspicionem venit, ipsius Henrici esse filiam. 110. Catharina Anglos judices recusat. Wolseius ad carcerem damnatur, sed in ipso itinere moritur. 111. Henricus Ecclesiæ bona occupat; Boleinam uxorem ducit. 112. Obedientiæ jusjurandum a Clero exigit. Cranmerus declarat, irritum esse Catharinæ matrimonium. 113. Summus Pontifex Boleinæ nuptias rescindit, et ab Ecclesiæ communione sejungit Henricum; hic vero Ecclesiæ Caput seipsum declarat. 114. Polum insectatur; capite plecti jubet Fisherum et Morum. 115. Summus Pontifex Henrico denuntiat, regno eum excidisse; Henricus securi percuti jubet Boleinam; Joannam Seimoram uxorem ducit. 116. Comitia statuunt sex fidei Articulos. Ossa S. Thomæ Cantuariensis comburuntur. Moritur Seimora pariendo filium, Eduardum VI. 117. Summus Pontifex Henricum ab bonam frugem reducere nititur; at deterior in dies evadit. 118. Annam Clivianam uxorem ducit; eam repudiat; Cromuelus capite plectitur. 119. Henricus nuptias celebrat cum Catharinâ Howardâ; eâque capitis damnatâ, Catharinam Parram in matrimonium ducit. 120. Henricus morbo affectus conscientiæ stimulis agitatur. 121. Testamento condito, de vitâ discedit . . . . . »

§ II. De Eduardi VI regno.

122. Dux Somersetiæ, Eduardi VI tutor, regni gubernacula arripit. 123. Hæreticum se declarat; apud hæreticos conciones haberi jubet; Bucerum, Vermilium et Ochinum accersit. Romanam inde abrogat Religionem. 124. Fratrem suum, Classis Præfectum, capite plecti jubet. 125. Eâdem postmodum nece afficitur. 126. Moritur Eduardus; Dux Warvicensis regnum occupare nititur; securi percutitur, sed ad bonam frugem reversus, ut de ejus salute sperare liceat 276

§ III. De Mariæ regno.

127. Maria Ecclesiæ Capitis titulum recusat; rescindit patris fratrisque decreta, et decernit, ut vivus comburatur Cranmerus, qui hæresi

PAG.

addictus de vitâ decedit. Maria hæreticos omnes expellit. 128. Polus Cardinalis Angliam cum Ecclesiâ reconciliat. Maria, nuptiis cum Philippo II contractis, supremum diem obit 279

§ IV. De Elisabethæ regno.

129. Regina consalutatur Elisabetha; refragatur Summus Pontifex; ipsa hæreticam sese pronuntiat. 130. Comitia, trium magnatium operâ, sibi conciliat, seque Ecclesiæ Præsidem appellari jubet. 131. Regiminis formam constituit: quamvis Calvinismum profiteatur, Episcopos tamen, cet. retinet. 132. Ecclesiastica bona occupat, abrogat Missæ Sacrificium, fidelitatis jusjurandum exigit, Catholicos insectatur. 133. De Edmundi Campiani morte, pro fide susceptâ. 134. Summus Pontifex Bullam adversus Elisabetham promulgat. 135. Elisabetha, ab Ecclesiâ avulsa, moritur. 136. De ejus in Angliæ regno successoribus. De luctuoso statu, in quo Anglicana Ecclesia hodie versatur. 137. Angliæ reformatio a semetipsâ confutatur 280

Articulus V. De Anti-Trinitariis et Socinianis 285

§ I. De Michaele Serveto.

138. De Serveti dotibus, studiis, peregrinationibus pravâque doctrinâ. 139. Genevam se confert, ubi disputat cum Calvino, cujus operâ vivus comburitur . . . . . »

§ II. De Valentino Gentili, Georgio Blandratâ et Bernardino Ochino.

140. De Valentino Gentili ejusque impiâ doctrinâ. 141. Genevæ in eum animadvertitur; retractationem porrigit. 142. Relapsus securi percutitur. 143. Georgius Blandrata depravat principem. De ejus cum Reformatis disputatione. Trucidatur. 144. De Bernardino Ochino, Ordinis Capucinorum sodali; qualem vitam monachus duxerit; corrumpitur et Genevam aufugit. 145. Argentoratum et postmodum in Angliam proficiscitur cum Bucero. In Poloniâ misere emoritur . . 287

§ III. De Socinianis.

146. De perversâ Lælii Socini doctrinâ. 147. De Fausto Socino, ejus peregrinationibus, libris et exitu. 148. De Socinianorum erroribus . 291

CAPUT XII. De Septimidecimi et Duodevicesimi Sæculi Hæresibus 293

Articulus I. De Isaac Peyrerio, Marco Antonio de Dominis, Gulielmo Postello et Benedicto Spinosâ.

1. Isaac Peyrerius Præadamitarum caput se constituit; postea tamen hæresim ejurat. 2. De Marco Antonio de Dominis, ejus erroribus et obitu. 3. De Gulielmo Postello, ejus erroribus et conversione. 4. De Benedicto Spinosâ, novi cujusdam atheismi auctore. 5. Describitur impium ejus systema et miserandus viri exitus . . . . . »

Articulus II. De Michaelis Baii erroribus.

6. Michael Baius perversa sua dogmata disseminat, eique contradicitur. 7. S. Pius V novem et septuaginta Baii propositiones condemnat; eas ejurat Baius. 8. De retractatione a Baio conscriptâ et confirmatâ ab Urbano VIII 296

Articulus III. De Cornelii Jansenii erroribus.

9. De Jansenio, Gandavensi Episcopo, et de Jansenio, Episcopo Yprensi; de ejus studiis et gradibus. 10. Nonnulla de condemnato Jansenii libro. 11. Bullâ *In eminenti* Urbanus VIII Jansenii librum condemnat. Galliæ Episcopi ad Innocentium X quinque propositiones transmittunt. 12. Eas bullâ *Quum occasione* condemnat Innocentius. Referuntur propositiones. 13. Quid opponerent Jansenistæ; declarat vero Alexander VII, quinque propositiones ex Jansenii libro excerptas et in ejus sensu fuisse condemnatas. De damnatâ Arnaldi propositione.

PAG.

14. De subscriptionis formulâ, ab eodem Pontifice impositâ. 15. De obsequioso silentio. 16. De *Conscientiæ Casu*, a Clemente XI bullâ *Vineam Domini* condemnato. 17. Damnatur opinio de Pontificatu S. Pauli, S. Petri Pontificatui æquali 298

Articulus IV. De Quesnelli erroribus.

18. Quesnellus de Congregatione Oratorii expellitur. 19. Bruxellis varios perversos libellos divulgat. 20. In carcerem conjicitur, indeque elapsus Amstelodamum aufugit, ibique extra Ecclesiæ communionem moritur. 21. De Quesnelli libro. 22. De Bullâ *Unigenitus*, quâ damnatus est liber. 23. Suscipitur Bulla a Rege, Clero et Sorbonicâ Facultate. Quesnellistæ Concilium appellant. 24. Item appellant nonnulli Episcopi cum de Noailles Cardinali; at Concilium Ebrodunense irritam declarat appellationem. 25. De Advocatorum Consultatione; eam reprobat Consessus Episcoporum. De Noailles Cardinalis dicta retractat, suscipit Bullam, eamque Sorbonica Facultas atque Episcopi dogmaticam esse declarant. 26–28. Tria Quesnellani systematis effata . 303

Articulus V. De Michaelis Molinos erroribus.

29. De doloso ejus libro: *Dux spiritualis*. 30. Impia ejus doctrina falsaque consectaria, quæ ex eâ deducebat. 31. Sanctimoniam ostentat; sed patefactus, cum duobus solis discipulis in carcerem conjicitur. 32. Condemnantur unà cum personâ omnia ejus opera. Erroribus in publico ejuratis, vere pœnitens mortem obit. 33. Condemnatio libri, cui titulus: *Explanantur Sanctorum Sententiæ*. 34. Exhortatio ad Catholicos 308

Brevis Index Chronologicus, quo recensentur Summi Pontifices, Imperatores Romani, Concilia Generalia et Insigniores Hæresiarchæ, quorum in hac Historiâ mentio facta est . 312

ALTERA PARS.

HÆRESUM CONFUTATIO.

CONFUTATIO I. De Sabellianâ Hæresi, quæ Personarum in Trinitate distinctionem negabat 315

§ I. Probatur realis trium divinarum Personarum Distinctio . . »

§ II. Solvuntur difficultates 320

» II. De Arianâ Hæresi, quæ Verbi Divinitatem negabat 322

§ I. Probatur Verbi Divinitas ex sacris Scripturis . . . . . »

§ II. Probatur Verbi Divinitas sanctorum Patrum et Conciliorum Auctoritate 330

§ III. Solvuntur difficultates 334

» III. De Macedonianâ Hæresi, quæ Spiritûs-Sancti Divinitatem rejiciebat . 338

§ I. Spiritûs-Sancti Divinitas probatur ex Scripturis, Patrum traditione et Conciliis Generalibus . . . . . »

§ II. Solvuntur difficultates 345

» IV. De Græcorum Hæresi, Spiritum-Sanctum a solo Patre, non a Filio procedere asserentium 347

§ I. Spiritum-Sanctum ex Patre Filioque procedere demonstratur . 348

§ II. Solvuntur difficultates 353

» V. De Pelagianâ Hæresi 355

§ I. Gratiam esse necessariam . . . . . »

§ II. Gratiam esse gratuitam 357

PAG.

§ III. Necessariam et gratuitam esse gratiam probatur ex Traditione, quam Concilia summique Pontifices confirmant . . 358
§ IV. Solvuntur difficultates 359
CONFUTATIO VI. De Semipelagianorum Hæresi 361
§ I. Et fidei et cujuslibet bonæ voluntatis initium non a nobis, sed a Deo esse . . . . . »
§ II. Solvuntur difficultates 362
» VII. De Nestorianâ Hæresi, quæ duas ponebat in Christo Personas . . 365
§ I. In Jesu Christo non alia est nisi sola Verbi Persona, terminans duas ejus, et divinam et humanam, naturas, quæ in eâdem Verbi Personâ subsistunt: quapropter unica illa Persona vere Deus simul et vere homo est 366
Solvuntur difficultates 370
§ II. Maria vere et proprie est Dei Genitrix 372
Respondetur ad ea, quæ Nestoriani objiciunt 375
» VIII. De Eutychianâ Hæresi, quæ unam tantum in Christo ponebat naturam . . . . . »
§ I. In Christo duæ naturæ, divina et humana, distinctæ sunt, impermixtæ, inconfusæ et integræ, inseparabiliter in eâdem hypostasi sive Personâ Verbi subsistentes 376
§ II. Solvuntur difficultates 381
» IX. De Monothelitarum Hæresi, quæ unam tantum Christo tribuebat voluntatem unamque operationem 384
§ I. Probatur, in Christo duas esse, divinam et humanam, pro duabus naturis, easque distinctas voluntates, itemque duas, pro duabus voluntatibus, operationes 385
§ II. Solvuntur difficultates 387
» X. Refellitur Berengarii et Pseudo-Reformatorum Hæresis de Eucharistiæ Sacramento 390
§ I. De reali in Eucharistiâ Jesu Christi corporis et sanguinis præsentiâ 391
Respondetur ad ea, quæ contra realem præsentiam objiciuntur . 396
§ II. De Transsubstantiatione, sive de panis vinique substantiæ conversione in Jesu Christi corporis sanguinisque substantiam. 398
Respondetur ad ea, quæ contra transsubstantiationem dicuntur. 400
§ III. De modo, quo Jesus Christus in Eucharistiâ adest; respondetur ad difficultates, quas ex philosophiâ mutuantur Sacramentarii 402
§ IV. De Eucharistiæ Sacramenti materiâ et formâ 407
» XI. De Lutheri et Calvini erroribus 411
§ I. De libero Arbitrio . . . . . »
§ II. Minime verum esse, legem divinam non posse servari . . 413
§ III. Bona opera ad salutem esse necessaria, nec satis valere solam fidem 416
§ IV. Solâ fide peccatorem non justificari 421
§ V. Solam fidem non posse de justitiâ, perseverantiâ vel vitâ æternâ nos certos reddere 424
§ VI. Non posse Deum peccati esse auctorem 429
§ VII. A Deo neminem umquam sine culpæ ratione ad damnationem fuisse prædestinatum 433
§ VIII. De Generalium Conciliorum Auctoritate 441
» XII. De Michaelis Baii erroribus 449
» XIII. De Cornelii Jansenii erroribus 459

PAG.

CONFUTATIO XIV. De Michaelis Molinos Hæresi 471
» XV. De erroribus Patris Berruyer 475
§ I. Asserit, Jesum Christum in tempore et per *opus ad extra* factum esse Filium naturalem unius Dei, in tribus Personis subsistentis, qui Christi Humanitatem cum unâ ex divinis Personis conjunxit 477
§ II. Asserit, Jesum Christum tribus diebus, quibus in Sepulcro degeret, quia homo vivus esse desiisset, hoc ipso desiisse esse Dei Filium; Deum porro, quum ad vitam Eum revocaret, denuo Eum genuisse, rursumque Eum fecisse Filium Dei 486
§ III. Asserit, solam Christi humanitatem obedivisse, orasse et pertulisse cruciatus; ejusque oblationem, orationem et mediationem non fuisse operationes a Verbo ut principio physico et efficienti productas, sed ut tales fuisse solius humanitatis actiones 488
§ IV. Asserit, Jesum Christum non suâ virtute fecisse miracula, sed a Patre precibus tantum ea impetravisse 495
§ V. Asserit, Spiritum-Sanctum non a Jesu Christo, sed a solo Patre propter Jesu Christi preces ad Apostolos missum fuisse . 497
§ VI. De diversis aliis ejus erroribus 498

TRACTATUS VII.

CONSIDERATIONES
SUPER DIVINÆ REVELATIONIS VERITATE
CONTRA PRÆCIPUAS
DEISTARUM DIFFICULTATES.
1773.

PROŒMIUM 509
CAPUT I. Divinam Revelationem necessariam esse neque rationi contrariam . . . . »
» II. Divinam Revelationem non officere singulorum hominum felicitati 517
» III. Divinam Revelationem non officere publicæ tranquillitati 524

TRACTATUS VIII.

DISSERTATIONES THEOLOGICÆ MORALES
DE IIS
QUÆ AD VITAM ÆTERNAM PERTINENT.
1776.

DISSERTATIO I. De Judicio Particulari.
1. Certum est, unumquemque vitâ defunctum in judicium particulare statim adduci. 2. Particulare judicium privatum, universale publicum erit; in illo sola hominis anima præmiis vel pœnis afficietur, in hoc vero etiam corpus. 3. Ex Scripturis probatur,

PAG.

post mortem animas confestim vel præmio vel pœnâ affici. 4. Eodem temporis puncto, quo quis animam exspirat, judicium agitur. 5. Disquisitio et sententia uno temporis momento fient. 6. Quæritur, ubinam hoc particulare judicium fiat. 7. Quæritur, utrum Angeli hoc judicium exerceant an vero Jesus Christus. Quodsi Christus, ut homo an ut Deus. 8. Utrum fiat modo intellectuali an reali sive locali. 9. Sitne Christus vocaliter an mentaliter sententiam prolaturus 537

Precatio 540

DISSERTATIO II. De Purgatorio 541

§ I. Purgatorium revera existere.

1. Existere purgatorium probatur. 2. Confirmatur eadem veritas. »

§ II. De Pœnis Purgatorii.

3. Maximam ibi pœnam esse Dei visionis privationem. 4. Num quælibet sensuum pœna in purgatorio maximam hujus vitæ pœnam superet. 5. Sitne illic pœna ignis. 6. Vel ipsos Græcos postea ignis pœnam admisisse. 7. Num dæmones eas animas torqueant. 8. Quamdiu pœnæ illæ protrahantur. 9. Sanctas illas animas placidissime et ad Dei Voluntatem prorsus conformatas cuncta perferre. 10. In quâ mundi parte situm sit purgatorium. 11. Sintne earum nonnullæ de suâ salute incertæ. 12. De eâ certissime iis constare probatur 542

§ III. De Suffragiis pro Defunctis.

13. Probatur, suffragia iis revera prodesse. Num Sancti in cælo animis in purgatorio detentis suffragentur. 14. De eodem argumento. 15. Num animæ in purgatorio nostrâ causâ preces adhibere possint. 16. S. Thomas dissentire quidem videtur, revera tamen non dissentit. 17. Quæritur, num illæ animæ umquam se ostendant viventibus 545

Precatio 547

» III. De Antichristo.

1. Antichristi parentes Judæos futuros, verisimile est. 2. Patria erit Babylon Chaldaica. Ipse a puero vitiis refertus erit, et a diabolo possidebitur. 3. Item a puero alios inficiet. 4. Magni erit ingenii, et scientiarum, potissimum autem magicarum artium peritus. Tum solvetur Satanas, atque in terram commeabit. 5. Antichristus sanctimoniam simulabit, et ut pro Deo adoretur, efficiet. 6. Rapinæ erit deditus, ceterosque reges regno spoliabit. 7. Erit impudicissimus. 8. Omnium religionum spretor, in templo sedebit, ut divini honores sibi tribuantur. 9. Incantamentis multos decipiet. Se obiisse finget ac deinde a mortuis excitatum. Pseudoprophetam comitem habebit. Plura editurus est falsa miracula. 10. Maxime vero Jesum Christum, ejus præcepta et Sacramenta contemptui habebit. 11. Ad characterem vel nomen suum ferendum omnes compellet. 12. Plurima regna suæ ditionis faciet, hujus mundi dominator evadet, et vel Romæ vel, quod verisimilius est, Hierosolymis sedem collocabit. 13. Ejus persecutio erit omnium, quas Ecclesia passa fuerit, maxima; per tres annos et sex menses durabit. Tunc nulla erunt publica in templis officia, et Altaris Sacrificium cessabit. 14. De Antichristi ejusque satellitum morte in prælio commisso vel in monte Oliveti vel Hierosolymis, ubi, Sancti Thomæ aliorumque judicio, S. Michael vitam impio isti eripiet.

*

PAG.

15. De pace, quæ, sublato Antichristo, usque ad judicium universale habebitur per quinque et quadraginta dies 548

Dissertatio IV. De Signis finem Mundi præcurrentibus.

1. Primum signum erit generalis prædicatio Evangelii. 2. Secundum signum erit defectio a fide et ab obedientiâ, Summo Pontifici debitâ. 3. Tertium signum erit Romani Imperii eversio. 4. Quartum signum erit Antichristi adventus (quâ de re superiori dissertatione egimus). 5. Quintum signum erit adventus Henoch et Eliæ. 6. Quamdiu duratura sit eorum prædicatio; eam prophetiis et miraculis comprobatum iri. 7. De eorum prædicationis fructu, Hebræis ad fidem revertentibus; de Henoch et Eliæ morte et resurrectione. 8-10. De signis, quæ judicio viciniora erunt. 11. De solis et lunæ obscuratione. 12. De stellarum lapsu. 13-14. De virtutum cælorum commotione. 15-18. De igne omnia purgante. 19. De Jesu Christi adventu. 20. De hominum discessu. 553

» V. De Universali Hominum Resurrectione 560

§ I. Eam resurrectionem revera futuram esse.

1. Mortuorum resurrectio dogma fidei est; pluribus Scripturæ textibus, et rationibus probatur. 2. Resurrectio generalis erit, exceptis Dei Matre paucisque aliis Sanctis, qui antea jam revixerunt. 3. Ad illud respondetur: *Non resurgent impii in judicio.* 4. Quæritur, sitne resurrectio naturalis. Respondetur, eam esse prodigiosam. 5. Quæritur, num resurrectionis *tubæ* vox sensibilis futura sit. 6. Ad ea, quæ contra dicuntur, respondetur. 7. Quæritur, sitne vox Archangeli eadem ac Jesu Christi. 8. Angeli utrum naturali an supernaturali virtute resurrectionem hominum efficient? 9. Conferentne Angeli ad resurrectionem, non solum electorum, sed etiam reproborum? . . . . »

§ II. De resurrectionis tempore, loco et termino.

10. Quod ad *tempus* attinet, sub finem mundi fiet; rejicitur falsa opinio Millenariorum, et textus Apocalypsis explicatur. 11. Explanatur alius textus, ubi diabolus post mille annos gentes in errorem inducturus dicitur; refellitur sententia, iis mille annis jam non esse obsessos. 12. Probatur, tempus resurrectionis occultum futurum usque ad judicii tempora. Quomodo intelligendum sit illud Jesu Christi, ne Sibi quidem cognitum esse judicii diem. Repudiatur quidquid homines hac in re conjecturâ augurantur. 13. Probabilius unusquisque resurget eo loco, ubi erunt ejus cineres vel maxima eorum pars, ut existimant S. Hieronymus, S. Chrysostomus et S. Thomas. 14. Omnes homines, qui tunc vivent, primum igne comburentur, tum vero resurgent. 15. Respondetur ad illa verba: *Non omnes dormiemus*, quæ in quibusdam codicibus Græcis reperiuntur, minime vero in nostrâ Vulgatâ, cui credere debemus; præterquam quod aliud responsum ab intrinseco datur. 16. Quomodo illud intelligendum, tunc et vivos et mortuos judicatum iri 564

§ III. De resurgentium hominum conditionibus.

17. Probatur, singulas animas in resurrectione idem corpus, cum quo vixerunt, resumpturas, contra plurium hæreticorum falsam sententiam. 18. Quâ ratione S. Gregorius fidem fecerit Eutychio, hunc S. Pauli textum opponenti: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* 19. Cum suâ quisque formâ substantiali

PAG.

resurget; num cum eâdem sui corporis materiâ? 20. Veritas Catholica est, ut docet S. Thomas, quemlibet hominem eumdem resurrecturum atque ante mortem fuerat. 21. Singuli resurgent cum totâ corporis quantitate, quæ ad naturæ integritatem pertinet, eam solam materiam resumentes, quæ ad decentem staturam satis est; quod autem deerat, divinâ virtute explebitur. 22. De eâdem re agitur. 23. Resurget homo suâ naturâ perfectus. 24. Resurgentne damnati sine iis membris, quibus in vitâ carebant, et sine ullâ deformitate? 25. Num homines reviviscant cum omnibus suis partibus, iis etiam, quorum in vitâ futurâ jam nullus futurus sit usus, cujusmodi sunt intestina et horum similia. 26. Etiamne cum capillis, unguibus ceterisque humani corporis humoribus 568

§ IV. De Ætate, Staturâ, Sexu et sensuum humanorum Actibus.

27. Quod ad ætatem spectat, resurgent in illâ perfectione, quam ætatis juvenilis natura habet. 28. Resurgentne reprobi cum corpore integro sineque corporis vitiis? 29. Quâ staturâ singuli resurgent? 30. Quidquid alii dicunt, mulieres in suo sexu resurgent. 31. Facultates generandi et corporis nutriendi in resurrectione desinent. 32. Post resurrectionem habebuntne suum actum omnes beatorum sensus? 33. Num fruiturus sit beatus visu, auditu, odoratu et tactu. 34. Quid de gustu dicendum? 571

§ V. De Beatorum Corporum Qualitatibus.

35. Prædíti erunt beati *a*) dono impassibilitatis. 36. *b*) subtilitatis. 37. *c*) agilitatis. 38. *d*) claritatis 573

§ VI. De Damnatorum Corporum Qualitatibus.

39. Damnatorum corpora, *a*) ut num. 24 dictum est, integra erunt. 40. *b*) Incorruptibilia et immortalia. 41. *c*) Passibilia, non quod ad naturam, sed quod ad passionem animalem sensitivam pertinet. 42. Quæritur, quâ ratione damnatorum corpora, quum mori nequeant, dolore tamen cruciari possint 574

DISSERTATIO VI. De Extremo Judicio 576

§ I. Universale Judicium revera futurum esse.

1. Ex Scripturis probatur extremum judicium. 2. Ideo instituetur, ut divina justitia manifesta fiat omnibus . . . . . »

§ II. De Judicii Universalis tempore et loco.

3. De Judicii *tempore:* opinio, mundum non ultra sex millia annorum duraturum, fundamento caret. 4. Alia opinio, eum octo millia annorum permansurum, vix probabilis est. 5. Ceterum, præfixum judicii tempus asserere, a Concilio Lateranensi V vetitum est. 6. De *loco* communis est sententia, illud in valle Josaphat esse futurum. 7. Confirmatur hæc sententia. 8. In valle atque in locis circumjacentibus 577

§ III. De Crucis signo judicem advenientem præeunte.

9. Ex Patribus probatur. 10. Hoc signum post resurrectionem apparebit. 11. Utrum ipsa crux apparebit, an vero ejus signum? Hæc quidem communior est et probabilior opinio. Sintne apparitura cetera passionis signa 579

§ IV. De Christi judicis adventu.

12. De adventu judicis in monte Oliveti. 13. Jesum humanâ specie ad judicium venturum. 14. Formâ gloriosâ. 15. Cum ipso corpore, quod ex Mariâ sumpsit. Ostendetne sua vulnera? Nubes illæ, in quibus Jesus Christus et Apostoli sedebunt, sintne revera

PAG.

nubes. 16. Sintne cum judice venturi omnes Angeli ceterique Sancti, jam antea ad vitam revocati 581

§ V. Sintne unà cum Jesu Christo alii quoque ad judicium assessuri. 17. De Apostolis hoc probatur. Non tamen de solis Apostolis hoc dicitur. 18. Idem dicitur de iis, qui voluntariam paupertatem professi sunt. 19. De eâdem materiâ. 20. Idem dicitur de Martyribus, Virginibus, Prælatis, et de aliis, qui perfectioni operam dederunt. 21. Quomodo judicaturi sint sancti assessores. 22. Num Angeli quoque judicaturi sint hominum causam 583

§ VI. De rationum disquisitione, in judicio instituendâ. 23. Silentio et modo spirituali perficietur. 24. Unumquemque tunc in suæ conscientiæ libro lecturum, quidquid boni vel mali peregit. 25. Jesum Christum de contemptâ suâ Passione objurgaturum. 26. Damnatis in suam pœnam perpetuo ob oculos versaturum, quidquid suâ passione Jesus Christus eorum salutis causâ pertulit 586

§ VII. De generalibus sententiis, quas Dominus de electis et de reprobis feret. 27. Quænam generales sententiæ a Judice proferendæ sint: *Venite, benedicti, cet. Discedite, cet.*; et de sententiâ parvulorum. Quæ causa sit eorum præmii vel pœnæ. Quid de parvulis fiet? 28. Particulares uniuscujusque sententiæ mentaliter proferentur. 29. Singulorum sententia omnibus perspecta erit. 30. Ex SS. Patribus probatur, Jesum Christum voce prolaturum tres generales sententias: *Venite, benedicti; Discedite, maledicti*, et sententiam de pueris ferendam. 31. De eâdem materiâ. 32. Sententiarum causæ mentaliter aperientur 588

§ VIII. De iis, qui ad judicium comparebunt. 33. Num judicandi sint omnes homines. 34. Quam rationem reddent pueri, ante rationis usum defuncti? 35. Sintne producendi fetus abortivi. 36. Pueri sine Baptismo mortui patienturne damnatorum pœnas? Scribit S. Thomas, eos nec pœnam sensûs subituros, nec pœnam damni. 37. Quid S. Augustinus de pœnâ sensûs. 38. Quid alii SS. Patres et theologi. 39. Sintne ad judicium sistendi infideles. 40. Num Angeli quoque in judicio a Jesu Christo judicentur. 41. Quâ ratione intelligi debeat, de Angelis homines-judicium laturos 590

§ IX. Sitne in judicio unusquisque tam sua quam aliorum opera cogniturus, et quomodo. 42. Demonstratur, ita rem se habere. 43. Num justi in cælo culparum suarum dolore et tristitiâ afficiantur. 44. Ait S. Thomas, et suam cuique et aliorum conscientiam apertam fore. 45. Item docet Angelicus, patefactas electorum culpas in majorem eorum gloriam futuras. 593

DISSERTATIO VII. De Mundi Statu post Judicium universale. 1. Prolatis sententiis, electi cum Jesu Christo in cælum attollentur, reprobi projicientur in inferni gurgitem. 2. Tum vero mundus non, ut nonnulli sentiunt, incendio exustus manebit, sed, ut ajunt Scripturæ, in meliorem formam renovabitur. Cæli et astra non quidem mutabuntur, sed novum splendorem accipient. 3. Cælestium corporum motus cessabit; sol et luna suo, a Deo sibi assignato loco, infixa erunt. 4. Elementa ceteraque et superiora et inferiora terræ corpora meliora fient. 5. Terra, igni pur-

PAG.

gata, ut vitrum pellucida erit; aqua splendida velut crystallus; aer tamquam cælum refulgens; ignis denique solis instar nitens. 6. Ceteris rebus omnibus igne deletis, nec jam animalia nec plantæ vel reliqua mixta supererunt. 7. Sintne in terris incolæ futuri, et imprimis sintne illic habitaturi parvuli, sine baptismate emortui 595

DISSERTATIO VIII. De Statu Damnatorum post Judicium 598

§ I. Infernum revera existere.

1. Gentilium Philosophorum celeberrimi cælum et infernum esse confessi sunt. 2. Philosophorum sententiæ exponuntur. 3. De Elysiis campis, Tartaro aliisque ejusdem generis fabulis. — Scripturæ testimonia, quæ infernum esse asseverant . . . . . »

§ II. De Inferni loco.

4. Inferni locus subter terram est. 5. Quid erraverint *ubiquistæ*. 6. Ex Evangelio probatur, in visceribus terræ situm esse infernum 599

§ III. De pœnâ sensûs.

7. De pœnâ *ignis;* inferni ignis non metaphoricus, sed vere materialis ignis est; pro culparum ratione discruciat. 8. At, quum sit corporeus, quî potest spiritualem animam torquere? Responsum redditur. 9. De pœnâ *frigoris*. 10. De verme conscientiæ. 11. De conviciis dæmonum; sintne post finale judicium damnatos cruciaturi. 12. De pœnâ *tenebrarum*. 13. De pœnâ *immobilitatis*. Num identidem his in terris aliquis damnatus appareat. De fœtore, de loci angustiis, de fletu et stridore dentium . . 601

§ IV. De pœnâ damni.

14. Hanc pœnam non omnibus æqualem futuram, sed culparum mensuræ respondere. 15. Omnium maxima gehennæ pœna in Dei discessu consistet. 16. Ipse Deus paradisum constituit. 17. Item Deus infernum efficit, damnato à Se propellendo. 18. Cogetur damnatus, de Deo amisso semper recordari. 19. De eâdem materiâ 604

§ V. De damnatorum intellectu seu cogitationibus.

20. Quænam in inferno recordaturi sint damnati. 21. Num in inferno Christiani fidem retineant. 22. Sintne damnati beatorum gloriam umquam intuituri 606

§ VI. De damnatorum voluntate.

23. Num mala sit quælibet damnatorum voluntas. Unde nascatur damnati obstinatio. 24. Cupiantne damnati, damnari ceteros omnes. Cur dives damnatus operam dederit, ne sui fratres perirent. 25. Num peccatorum suorum damnatos pœniteat. 26. Num in inferno peccata committant, sibique majorem promereantur pœnam. 27. Post judicium nec merendi nec demerendi locum esse. 28. Eos nihilominus assidue peccare; 29. quia in malo obstinati remanent 30. Deumne odio habeant. 31. Sintne blasphematuri Deum. 32. Vellentne in nihilum recidere, ne pœnas subirent . 608

§ VII. De damnatorum pœnarum æternitate.

33. Eam de fide esse, contra Origenem aliosque, neque injustam. 34. Neque eam divinæ misericordiæ vel clementiæ adversari. 35. Justitiam, a Deo damnatis exhibitam, cum universali hujus mundi bono congruere. 36. Sanctos pro iis, qui ad malum obstinati sint, preces non admovere. 37. Num viri misericordes a gehennæ pœnis vindicentur. 38. Sintne in infernum demittendi

PAG.

ii, qui Eucharistiam susceperint, et qui fidem conservent usque ad mortem. 39. Num revera existimaverit S. Hieronymus, Christianos damnatos, post aliquod temporis spatium, inferno liberatum iri. 40. Num aliquo temporis spatio elapso, mitigandæ sint vel intermittendæ damnatorum pœnæ. Num inferni ignis non solum æternus sit, sed etiam in æternum cruciaturus sit damnatos. 41. Utrum damnati *citra* an *juxta condignum* puniantur. — Prior sententia exponitur. 42. Exponitur altera sententia, eos *juxta condignum* puniri. 43. S. Augustini et S. Thomæ sententiæ aperiuntur 611

Dissertatio IX. De Beatorum Statu post Judicium 616

§ I. Sitne Cælum empyreum beatorum sedes.

1. Falsæ opiniones hæreticorum, gentilium et Mahumedis; cælum esse docet Evangelium. 2. Explanatur, quid sit cælum empyreum; esse juxta S. Thomam, corporeum et splendidissimum. 3. Ad nonnullas de splendore hujus cæli difficultates respondetur. 4. Cælum empyreum non cum ceteris cælis movetur . »

§ II. In quo consistat æterna beatitudo.

5. Cælestis beatitudo multum differt a naturali in bonis creatis fruendis beatitudine. 6. Item ab animarum beatitudine, quæ ex Deo hac in terrâ diligendo percipitur. 7. Alii sentiunt, æternam beatitudinem in intuendo Deo consistere; alii in Eo diligendo; alii, in intuendo simul et diligendo; alii denique eam consistere in Eo fruendo 618

§ III. De visione beatificâ.

8. Cælestis visionis objectum primarium Deus est; sine lumine gloriæ tamen videri nequit, ut in Seipso est. 9. Exponitur, quid sit lumen gloriæ. Attamen hujus luminis ope Deus ne a beatis quidem potest ex toto comprehendi. 10. Omnes beati non æqualiter intuentur Deum, sed pro suis quisque meritis; cui adversatur hæresis Lutheri. 11. Neque illud invidiam affert, nec singulorum beatorum gaudium minuit. 12. De objectis secundariis; et de visione matutinâ ac vespertinâ. 13. Objecta secundaria sunt 1um mysteria fidei. 14. 2° Quæ ad proprium statum pertinent. 15. 3° Sociorum gloria eorumque cogitationes. 16. 4° Creaturæ existentes. Vident quoque nostras preces, conversiones peccatorum et horum similia. 17. 5° Vident damnatorum pœnas. 18. Quod iis tamen nullam ex commiseratione tristitiam afferet. 19. 6° Vident possibilia et futura, quatenus Deus iis revelat. 619

§ IV. De amore beatifico.

20. Quæritur 1um, num beati necessario Deum diligant, etiam quod ad exercitium spectat. 21. Quæritur 2°, num impeccabilis fiat beatus. 22. Quæritur 3°, sitne quilibet beatus amoris sui gradu contentus. 23. Sintne beatorum animæ, quamvis a corpore separatæ, prorsus felices. 24. Anima, quantopere hac in terrâ Deum dilexerit, tantopere in cælis Eum diligere perget. 25. Quæritur 4°, sitne beatitudini adnexa æternitas. 26. Num beatitudo in gaudio consistat 622

§ V. De beatorum animarum dotibus.

27. Quænam sint illæ dotes 625

§ VI. De beatorum corporum dotibus.

28. Quæ dotes illæ sint. Num in beatis operationes sensuum animæ contemplationem impediant . . . . . »

PAG.

§ VII. De Beatorum aureolis.
29. De Martyrum, Virginum, Doctorum et Concionatorum aureolis 626
Ad Jesum Christum exclamatio 627

TRACTATUS IX.

DE MAGNO ORATIONIS MEDIO AD ÆTERNAM SALUTEM ET QUAMLIBET A DEO GRATIAM CONSEQUENDAM. 1759.

Operis Dedicatio 631
Prœmium 633

PRIMA PARS.

DE ORATIONIS NECESSITATE, EFFICACIA ET CONDITIONIBUS.

CAPUT I. De Orationis Necessitate 635
» II. De Orationis Efficaciâ 646
» III. De Orationis Conditionibus 652
§ I. Pro quibus et quid petendum sit . . . . . »
§ II. De humilitate in oratione requisitâ 655
§ III. De fiduciâ in oratione requisitâ 658
§ IV. De perseverantiâ in oratione requisitâ 665

ALTERA PARS.

ORANDI GRATIAM OMNIBUS ESSE CONCESSAM, DEMONSTRATUR; ET DE MODO AGITUR, QUO GRATIA OPERARI SOLET.

Exordium 669
CAPUT I. Prima Prolusio. Deum omnes homines salvos velle; ac propterea Jesum Christum mortem obiisse, ut salutem omnibus afferret 670
» II. Altera Prolusio. Deum necessariam communiter concedere gratiam, quâ omnes justi præcepta servent, omnesque peccatores se convertant 680
» III. Exponitur et confutatur Jansenianum de delectatione relative victrici systema. 691
» IV. Deum omnibus concedere gratiam orandi, si velint; quum ad orandum satis sit sola gratia sufficiens, omnibus communis 707

APPENDIX.

OPUSCULA DOGMATICA IN S. ALPHONSI AUTOGRAPHIS REPERTA.

PAG.

I. DE SPE CHRISTIANA 727

II. DE D. N. JESU CHRISTI PRÆDESTINATIONE DISSERTATIO

cum introductione, versione latinâ et adnotationibus Rev. Patris Gul. M. van Rossum C. SS. R., Consult. S. Officii.

Introductio 739

Dissertatio 754

ADDENDA 755

Index rerum notabilium quæ in dogmaticis S. Alphonsi operibus continentur 761

VI.

DE ECCLESIÆ TRIUMPHO

SEU

HÆRESUM HISTORIA ET CONFUTATIO

1772

Amplissime demonstrato, Ecclesiam Catholicam praeclarâ, sanctâ, immo divinâ præfulgere doctrinâ, omnesque adversariorum cavillationes penitus evanescere; Alphonsus, omnium sæculorum annales perlustrans, probare statuit, invictam eam se præbuisse ab omni hæreticorum impetu. Quapropter Hæresum historiam earumque confutationem conscripsit, quam anno 1772 in vulgus emisit.

Nec casu, sed ipsius auctoris voluntate factum censeo, quod in fronte operis effigies exhibetur naviculæ, procellis dire jactatæ, cui hæc subscripta leguntur verba:

SEMPER FLUCTIBUS AGITATA, ET SEMPER VICTRIX.

Eam dedicavit Bernardo Tanucci, viro qui, etsi regiis prærogativis nimis studebat, ab incredulorum tamen impietate semper abhorruit, et pestiferos eorum libros sedulo curaverat prohibendos. « Hoc modo Alphonsus prudentiam imitatus est sapien- » tissimorum Antistitum, qui agentes cum viris principibus et potentibus sæculi, ubi » spes esset illos in bonum cooperatores habendi, maluerunt ea laudare, quæ recte » fecerant, quam male gestorum importune reminisci » (In Causa: De Doctoris Titulo ei concedendo. Resp. ad Animadv. n. 108).

OPERIS DEDICATIO

ILLUSTRISSIMO MARCHIONI

D.° BERNARDO TANUCCI

INSIGNIS REGII ORDINIS S. JANUARII EQUITI; REI PUBLICÆ CONSILIARIO;

PRIMO APUD REGEM NEGOTIORUM CURATORI;

NOBILI VIRO A REGIS CUBICULO; AUGUSTISSIMÆ REGINÆ AB EPISTOLIS.

Hanc meam de hæresum historia divulgaturus elucubrationem, neminem reperire potui, cui melius eam dedicarem quam Tibi, Illustrissime Domine, qui semper assidens ad Regis nostri augustissimi latus, assiduum cum eo studium contulisti in sanctæ nostræ religionis causam tuendam contra incredulos et contra errores, in tot eorum libris evomitos. Præclaræ tuæ ubique celebrantur dotes, non solum ob vastam tuam veræ jurisprudentiæ rectæque, qua respublica gubernetur, rationis peritiam, et ob cognitionem reliquarum omnium scientiarum, quæ vere litteratum constituunt; sed magis etiam ob animi rectitudinem, qua apud Regem, dominum nostrum, primi administri amplissimam sustinens dignitatem, numquam vel personarum acceptione vel commodo privato aut humano respectu te passus es moveri; ob alias denique easque insignes qualitates, quæ Te, Illustrissime Domine, egregie exornant, Teque apud præsentes futurasque nationes omni laude reddiderunt reddentque dignissimum.

Præ ceteris autem æternâ recoletur memoriâ singularis illa atque miranda diligentia, quam adhibere nullo umquam tempore omisisti, ut sacrosancta nostra religio illibata servaretur in hoc regno ac potissimum in hac metropoli, quæ FIDELISSIMAM *se vocari gloriatur. Luce clarius tuam illam demonstrat diligentiam enixa*

opera, qua sub pœnis prohibuisti gravissimis, ne libri erroribus contra fidem infecti huc introducantur, atque in eos, qui sanctas illas leges violantes, pestiferos illos invehebant libros eosque venditabant, animadvertisti. Quæ quidem rationes (ceteras omitto, ne ultra Tibi fastidiosus sim vel tuæ molestus verecundiæ) atque ea, qua Te prosequor, veneratio me impulerunt ad hunc librum Tibi dedicandum; nec deest fiducia, Te pro tua bonitate meum non esse dedignaturum obsequium, sed auctorem et opus ipsum defensurum esse ab iis, qui de fide non recte sentientes, ad illud labefactandum accingentur.

Quocirca Deum precor, ut alios complures Tibi, Illustrissime Domine, concedat annos, animæ corporisque bonis refertos, in tui meriti remunerationem et in commune hujus regni bonum atque commodum.

Humillimus, addictissimus Tibique adstrictus vereque servus

ALPHONSUS MARIA DE LIGORIO,

S. Agathæ Gothorum Episcopus.

OPERIS PROPOSITUM.

Ecclesia semper vicit adversarios.

1. Hujus operis est ostendere, inter ceteras quaslibet Ecclesias unice veram esse Catholicam Romanam, quum a Deo tantâ curâ fuerit protecta, ut ex omnibus adversariorum insectationibus victoriam semper reportaverit. Quapropter, ut ait S. Irenæus: *Necesse est... omnes... ab ipsâ tamquam a capite et fonte pendere*[1]. Hæc est illa Ecclesia, a Jesu Christo condita ac deinceps ab Apostolis propagata; et quamvis a principio vexationibus et calumniis ubique fuerit obnoxia (illud Romæ S. Paulo exprobrabant Judæi: *De sectâ hac*, ita Christianam religionem vocabant, *notum est nobis, quia ubique ei contradicitur* [2]), semper tamen stabilis permansit, longe aliter ac ceteræ falsæ ecclesiæ, quæ initio quidem plurimos sectatores consecutæ, temporis diuturnitate disjectæ fuerunt; quod res ipsa declarabit, ubi de Arianis, Nestorianis, Eutychianis, Pelagianis horumque similibus agemus. Et, si qua secta, ut *Mahumedanorum*, *Lutheranorum* et *Calvinistarum* plurimos fautores retinuit, est tamen perspicuum omnibus, non veritatis amore sed aut ignorantiâ plebis aut morum licentiâ eam sustineri. Non alios homines hæresim amplecti ait S. Augustinus, nisi eos, qui quamvis in Ecclesiâ persisterent, nihilosecius perirent ob morum turpitudinem: *Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiamsi essent in Ecclesiâ, nihilominus errarent* [3].

Fidelium numerus semper increvit.

2. Nostra vero Ecclesia, licet filiis suis legem præscribat corruptæ naturæ propensioni contrariam, in mediis insectationibus non solum non defecit, sed earum ope etiam aucta est; quocirca asserere potuit Tertullianus, martyrum sanguinem velut fecundum semen esse, quod multiplicaret Christianos, quorum numerus tanto cresceret, quanto plures trucidarentur: *Plures efficimur quoties metimur...: semen est sanguis Christianorum* [4]. Itemque scripserat: *Christi... regnum et nomen... ubique creditur, ab omnibus gentibus... colitur* [5]. Quæ quidem congruunt cum iis, quæ Plinius junior in celebri ad Trajanum epistolâ retulit, sibi nempe ex Asiâ denuntiari, Christianam religionem ubique illic vigere, quo fieret, ut cuncta idolorum templa deserta manerent: *Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est.... Certe satis constat prope jam desolata templa cœpisse celebrari* [6].

Ecclesiæ victoria humanas vires superat.

3. Quod profecto contingere non poterat nisi opitulante omnipotenti manu Dei. Agebatur enim de novâ apud idolorum adoratores condendâ religione, quæ cunctas gentium superstitiones tolleret, atque adeo inveteratam deleret fidem, quâ tot

[1] *Bellarmin.*, De Romani Pontificis Ecclesiastica Monarchia, lib. II, cap. 15; juxta verba *S. Irenæi:* Adversus Hæreses, lib. III, cap. 3, n. 2 (Quibus verbis *Bellarminus S. Irenæi* mentem paucis quidem, sed accuratissime expressit) (Nota edit.). — [2] Act., XXVIII, 22. — [3] De vera Relig., cap. 8, n. 15. — [4] Apolog., cap. 50. — [5] Lib. adv. *Judæos*, cap. 7. — [6] Lib. X, ep. 97 ad *Trajan.*

falsi dii prius adorarentur non solum ab omnibus vulgo gentilibus eorumque patribus, sed etiam a magistratibus et ipsis imperatoribus, qui totis viribus eam protegebant: verumtamen complures populi fidem Christianam amplexi, a remissiori lege transierunt ad aliam austeram, quæ sensuum appetentiis obsequi vetabat. Ecquis præter ipsius Dei potentiam ejusmodi opus ad effectum adducere poterat?

Hæresis pejor hostis quam idololatria.

4. Graves ergo insectationes Ecclesiæ attulit idololatria, graviores tamen intulerunt hæreses, ab ipso ejus sinu egressæ per improbos homines, qui superbiâ, ambitione vel libidine impulsi, ipsius matris viscera dilacerare conati sunt. Hæresis ab Apostolo *cancer* vocatur (*ut cancer serpit* [1]); quemadmodum enim cancer totum corpus inficit, ita totam animam hæresis, mentem et cor, intellectum atque voluntatem. Item *pestis* dicitur, quia non solum eum hominem infestat, quem corripuit, sed et ceteros, qui ad talem propius accedunt. Et re quidem verâ; illâ pestilentiâ latius per orbem manante, accidit, ut Ecclesiæ multo majori damno fuerit hæresis quam idololatria; atque ita a filiis gravius læsa fuit bona illa mater quam ab ipsis inimicis. Verum nullam umquam tempestatem hæretici contra eam suscitarunt, quin superior ex eâ discesserit. Impii quondam Arii hæresis Ecclesiam obruisse videbatur, quum Valens et Ursacius, perversi Episcopi, fraudibus suis effecerant, ut fides Concilii Nicæni damnaretur; quare S. Hieronymus: *Ingemuit totus orbis*, inquiebat, *et Arianum se esse miratus est* [2]. Haud secus in Oriente Ecclesia opprimenda fuisse videbatur, quum Nestorii et Eutychetis hæreses vigerent. Atvero hæreseon successum perlegenti illud non minus admirationi quam solatio est, Ecclesiæ naviculam nonnumquam persecutionum impetu superandam quidem et submergendam videri, mox tamen restitui clariorem quam antea majorique triumpho insignem.

Cur Deus hæreses permittat.

5. *Oportet et hæreses esse,* inquit S. Paulus, *ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis* [3]. Quam vocem *oportet* explanans S. Augustinus [4], quemadmodum ignis necessarius est ad argentum expurgandum et seponendum a sordibus, ita necessarias esse hæreses (ait), ut inter pravos Christianos probentur boni, et vera doctrina a fallaci segregetur. Superbiâ elati confidunt hæretici, veræ fidei notitiam se habere, atque in errore versari Catholicam Ecclesiam. Sed hoc ipsum eos fallit: quandoquidem fieri nequit, ut pro verâ habeamus eam fidem, quam nostra ratio dictat, quum divinæ fidei veritates rationem nostram superent. Quocirca eam fidem sequamur oportet, quam Deus Ecclesiæ suæ revelavit, et quam nos docet ipsa Ecclesia, quæ, ut ait Apostolus, est veritatis columen et firmitas: *Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* [5]. Quare S. Irenæus, de Romanâ Ecclesiâ agens: Quum in eâ, inquit, Apostolorum traditio semper conservata fuerit, *necesse est..., omnes... ab ipsâ tamquam a capite et fonte pendere* [6]. — *Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles; in quâ semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio* [7]. Ibidem porro adjicit, eâ traditione et fide, quæ Romanæ Ecclesiæ Episcoporum successione ad nos pervenit, ejus inimicos confundi: *Romæ fundatæ... Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, et... fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos qui... per cæcitatem et malam sententiam præterquam oportet colligunt* [8]. Vultisne cognoscere, inquit S. Augustinus, quænam sit vera Jesu Christi Ecclesia? Eam perquirite, in quâ dinumerantur sa-

Ecclesia debet esse Apostolica.

[1] 2 *Tim.*, II, 17. — [2] Dial. adv. *Luciferianos*, n. 19. — [3] 1 *Cor.*, XI, 19. — [4] Enarr. in Psalm. 106, n. 14. — [5] 1 *Tim.*, III., 15. — [6] *Bellarm.*, l. c.; *S. Iren.*, l. c. — [7] *S. Iren.*, l. c. — [8] Ibid.

cerdotes, qui continuâ serie in Petri Sede alii aliis successerunt: *Numerate sacerdotes vel ab ipsâ Petri Sede, et in ordine illo Patrum quis cui successit videte; ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ*[1]. Et alibi: *Tenet (me in Ecclesiâ Catholicâ)*, inquit S. Doctor, *ab ipsâ Sede Petri... usque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum*[2]. Et sane; hanc continuæ Apostolorum eorumque deinde discipulorum successionis notam in solâ Catholicâ Ecclesiâ reperias.

Ecclesia debet esse una.

6. Atque idcirco voluit Dominus, Ecclesiam suam, quæ veram fidem conservat, esse unam, ut omnes fideles eamdem fidem profiterentur, ab illâ Ecclesiâ traditam. Diabolus vero, inquit S. Cyprianus, excogitavit hæreses, ut eam unitatem dissolvendo, ipsam fidem destrueret: *Hæreses invenit... quibus subverteret fidem,... scinderet unitatem*[3]. Maleficus ad plures dispares ecclesias constituendas homines perpulit, ut singulis abeuntibus ad suæ cujusque ecclesiæ fidem, ceterarum ecclesiarum fidei contrariam, vera fides confusa maneret, et tot falsa fidei symbola orirentur, quot sunt diversæ ecclesiæ vel, ut melius dicam, quot sunt hominum capita; ut potissimum videre licet in Angliâ, ubi totidem existunt religiones, quot sunt familiæ atque personæ: in eâdem quippe familiâ eam quilibet sequitur religionem, quæ magis sibi placuerit. Sed ideo Deus constituit, ait S. Cyprianus, in solâ Ecclesiâ Catholicâ Romanâ veram fidem esse conservandam, ut, quum una sola Ecclesia haberetur, una semperque uniusmodi doctrina et fides esset cunctis fidelibus: *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et Cathedra una monstretur*[4]. Neque aliter S. Optatus Milevitanus Parmeniano scribens: *Negare non potes*, inquit, *scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam..., in quâ unâ cathedrâ unitas ab omnibus servaretur*[5].

Vana est hæreticorum unitas.

7. Jactitant et hæretici suarum ecclesiarum unitatem; eam vero S. Augustinus vocat *unitatem... contra unitatem*[6]. Quam umquam unitatem, inquit S. Doctor, habere possunt cunctæ illæ ecclesiæ, a Catholicâ Ecclesiâ, quæ unice vera est, divulsæ? Remanserunt miseræ velut totidem palmites inutiles resecti de vite, ipsâ videlicet Catholicâ Ecclesiâ, quæ stabilis suâ tenetur ac semper manebit radice defixa: *Ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia una, Ecclesia vera, Ecclesia Catholica, contra omnes hæreses pugnans; pugnare potest, expugnari tamen non potest. Hæreses omnes de illâ exierunt tamquam sarmenta inutilia de vite præcisa; ipsa autem manet in radice suâ, in vite suâ, in caritate suâ: portæ inferorum non vincent eam*[7]. Similiter S. Hieronymus hæreticos ait hac ipsâ ratione, quod ecclesiam a Romanâ Ecclesiâ diversam sibi constituerint, semetipsos declarare eos erroris sectatores et diaboli discipulos, quos Apostolus descripsit: *Attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum*[8]. En ipsa S. Hieronymi verba: *Ex hoc enim ipso quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus prænuntiavit*[9] (*b*).

Ecclesia numquam defecit.

8. *Lutherani* vero et *Calvinistæ* (quod idem Donatistæ contenderant), Catholicam Ecclesiam, ajunt, per aliquod temporis intervallum veram fidem conservasse (alii dicunt usque ad tertium sæculum, alii ad quartum, ad quintum alii); tunc vero, sanâ doctrinâ corruptâ, defecisse, et ex sponsâ adulteram esse factam. Sed ea objectio ex se ipsâ confutatur et revincitur: posito enim, Romanam Ecclesiam fuisse primam, a Jesu

[1] Psalmus contra partem *Donati*. — [2] Contra epistolam *Manichæi*, cap. 4, n. 5. — [3] De unitate Ecclesiæ, n. 3. — [4] L. c., n. 4 (*a*). — [5] De Schism. *Donat.*, lib. II, n. 2. — [6] Serm. 62, cap. 12. — [7] De Symbolo ad *Catechumenos*, cap. 6. — [8] 1 *Tim.*, IV, 1. — [9] Dial. adv. *Luciferianos*, n. 28.

(*a*) Vide tom. I, pag. 296, not. *a*, ubi indicavimus, nullius esse momenti controversiam de uno alterove textu illius Capitis (Nota edit.). —

(*b*) Prius dixerat: *Sicubi audieris, eos qui dicuntur Christi,... a quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas; scito, non Ecclesiam Christi esse.*

Christo conditam, non potuit neque umquam potest deficere, quum ab ipso Redemptore illi promissum fuerit, numquam futurum, ut ab inferorum portis superetur: *Et Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* [1]. Pro certo igitur admisso, veram fuisse Romanam Ecclesiam, quod vel ipse *Gerhardus* Lutheranus, unus ex primis Lutheri ministris, his verbis fatetur: *Certum quidem est, antiquam Ecclesiam* (i. e. Romanam) *primis quingentis annis veram Ecclesiam fuisse et Apostolicam doctrinam tenuisse* [2]; si semel vera fuit, necesse est, semper eam et fuisse et futuram esse veram, neque umquam adulteram fieri posse: *Adulterari non potest sponsa Christi*, inquit S. Cyprianus [3].

Ecclesiæ est, Scripturam interpretari.

9. Hæretici (qui quum credenda dogmata a matre accipere deberent, ipsam matrem falsa pravaque dogmata docere volunt): Pro nobis, inquiunt, stat Scriptura sacra, quæ fontem veritatis continet. Sed intelligere nolunt illud docti cujusdam auctoris, quod *Scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo* [4].

Ad errores suos stabiliendos omnes hæretici Scripturis utuntur. Atvero Scripturas nequaquam intelligi oportet ex interpretatione spiritus privati, qui haud raro in errorem nos inducit, sed ex doctrinâ S. Ecclesiæ, quæ nobis pro veræ doctrinæ magistrâ assignata est, et cui verum sacrorum Voluminum sensum Deus manifestat. Hanc Ecclesiam, inquit Apostolus, Deus constituit veritatis columen atque præsidium: *Scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* [5]. Quapropter S. Leo: *Fides igitur Catholica,* inquit,... *oblatrantium hæreticorum spernat errores, qui mundanæ sapientiæ vanitate decepti, a veritatis Evangelio recesserunt* [6].

Utilissima nobis est hæresum historia.

10. Quibus positis, ex hæresum historiâ magnam utilitatem percipi existimo: fidei nostræ veritatem, utpote sibi semper constantem, pulchriorem et splendidiorem exhibet; et si ejusmodi historiam evolvere semper profuit, magis etiam proderit his temporibus, quibus audacter vel sanctissima principia ac potissima dogmata in dubium vocantur. Præterea demonstrat assiduam Dei curam, quâ Ecclesiam suam sustinuit, tot coortis procellis, quæ eam demergere adoriebantur; ac simul vias mirabiles, quibus omnium invadentium hostium audaciam confudit. Item proficit hæresum historiam perlegere ad fovendos sensus humilitatis et obsequii erga Ecclesiam, atque augendum gratum erga Deum animum, quod in regionibus, ubi Ecclesia viget, nos in lucem edi voluit: perspicientes videlicet, in quales errores atque ineptias delapsi sint tam multi viri eruditi, quod ejus disciplinæ subjici noluerunt.

Operis institutum a breviter exponuntur singulæ hæreses.

11. Sed jam ad præsentis operis propositum veniamus. Nonnullis hic labor supervacaneus videbitur, quod historiam hæresum uberiori sermone jam persecuti sint tot eximii auctores, ut Tertullianus, S. Irenæus, S. Epiphanius, S. Augustinus, S. Philastrius, Theodoretus, Vincentius Lirinensis, Socrates, Sozomenus, Nicephorus et complures alii antiqui et recentes. Me vero ad hoc opus conficiendum impulit ipsa illa ratio, quod multi auctores copiose pluribusque voluminibus eam historiam pertractarunt; namque mecum ipse considerabam, multis deesse vel tam prolixos libros evolvendi otium, vel eos sibi comparandi facultatem. Quam ob causam hoc meo libro omnium hæresum initia et progressus breviter perstringere conatus sum, ut unicuique fas sit sine multo temporis vel pecuniæ impendio satis cognoscere hæreses et schismata, quæ Ecclesiam infestarunt. Dixi *breviter;* non tamen adeo concise ut alii nonnulli

[1] *Matth.*, XVI, 18. — [2] Loci theologici, vol. III, tom. V; 25, de Ecclesia; cap. 11, sect. 6, n. 204. — [3] De unit. Eccl., n. 6. — [4] *Danes,* Generalis Tempor. notio, Epilog. (Quæ verba mutuatus est a *S. Hier.*, Dial. adv. *Lucif.*, n. 28. Nota edit.). — [5] 1 *Tim.*, III, 15. — [6] In Nat. Dom., serm. 8, cap. 4.

auctores fecerunt, qui facta vix attingentes legentium optatis minime respondent, aut certe parum eos docent plurima, quæ didicisse magnopere refert. Brevitati equidem consului, ut jam dixi; at simul singularum hæresum (de iis loquor, quæ majorem aliquem in Ecclesiâ rumorem concitarunt) eam legentibus præbere studui notitiam, quâ et sibi satisfactum arbitrarentur, et notabiliora saltem facta probe cognita haberent.

b cujuslibet hæresis historia tota simul exponitur.

12. Illud quoque ad hoc opus divulgandum me impulit, quod animadverteram, recentes auctores, qui rerum seriem melius explanarunt, tunc hæreses commemorare, quum de totius Ecclesiæ historiâ scribunt; uti fecerunt *Baronius*, *Fleury*, *Natalis Alexander*, *Tillemont*, *Orsi*, *Spondanus*, *Raynaldus*, *Graveson* aliique. Quo factum est, ut diversis locis de eâdem hæresi agant, pro temporibus quibus aut prodierat aut progressa erat aut etiam devicta; quam ob causam plures eosque dissitos locos perlustrari necesse est, siquis ejusmodi hæresis ortum, progressum atque interitum accipere velit. Ego vero eas notiones, quæ ad eamdem hæresim pertinent, eodem loco referendas curavi.

c adjiciuntur confutationes.

13. Accedit, quod non omnes illi auctores hæresum refutationem adjecerunt; quas refutationes ego in altera parte hujus operis reponam. Non omnes tamen refellere aggrediar, sed eas tantum, quæ majoris momenti exitum habuerunt, quales fuerunt hæreses Sabellii, Arii, Pelagii, Macedonii, Nestorii, Eutychetis, Monothelitarum, Iconoclastarum, Græcorum aliæque ejusmodi. Ceterarum porro hæresum, quarum minor fuit eventus, breviter attingam auctores erroresque, quos fallaces demonstrabit vel manifesta earum insulsitas vel etiam confutatio aliarum magis insignium hæreseon, quas paulo superius nominavi.

Gratus Deo animus exhibendus.

14. Nos interim, amice lector, assiduas Deo gratias agamus, quod nos in Catholicæ Ecclesiæ gremio nasci voluit et educari. « *Bone Deus*, ita S. Franciscus Salesius exclamabat, *multis me obligasti iisque eximiis beneficiis, et gratias equidem Tibi ago; sed quî potero satis magnas Tibi persolvere gratias, quod sanctâ fide me illuminasti?* »[1]. Et in epistolâ quâdam: « *Oh Deus*, inquit, *sanctæ nostræ fidei pulchritudo tam venustam se exhibet, ut ejus consumar amore. Pretiosum illud donum in corde, devotione prorsus delibuto, recondere debere mihi videor* »[2]. Et S. Teresia numquam satiari poterat gratiis assidue Deo referendis, quod S. Ecclesiæ filiam se effecisset. Morti vicina, gaudio perfusa dicebat: *S. Ecclesiæ filia morior; morior filia S. Ecclesiæ*[3]. Nos quoque ne omittamus grates Jesu Christo persolvere pro illâ gratiâ, quam nobis largitus est: in maximis quippe umquam nobis concessis est habenda, quod ejusmodi beneficio nos segregavit a tot centenis millibus hominum, qui inter infideles vel hæreticos nati et mortui sunt. *Non fecit taliter omni nationi*[4]. Et cum grato ob tantum beneficium animo exordiamur victoriam illam intueri, quam S. Ecclesia per tot sæcula reportavit, quoties hæresis aliqua eam invadere conata est.

Auctoris monitum.

Sed priusquam incipiam, apud viros litteratos profiteri lubet, me Episcopi curis distentum hoc opus confecisse; quocirca facere non potui, ut singula quæque subtiliter cum omni critices rigore expenderem; itaque sæpius, quid inter se discrepent auctores ita retuli, ut ipse tamen neutram amplecterer partem, neque adjicerem, quæ mea esset sententia. Huic vero operam dedi, ut cuncta a probatis et præclari nominis auctoribus mutuarer; quamquam pro innumerabili rerum afferendarum copiâ alicui erudito difficile non erit, nonnulla melius explanare quam ego facere potui.

[1] *Gallizia, Vita di S. Franc. di Sales, lib. VI, cap. 2, § 8.* — [2] *Lettre 253 à Madame de Chantal.* — [3] *Yepes, Vida... de la b. Virgen Teresa de Jesus, lib. II, cap. 38.* — [4] Psal. CXLVII, 20.

PRIMA PARS.

HÆRESUM HISTORIA.

CAPUT I.

DE PRIMI SÆCULI HÆRESIBUS.

1. *De Simone Mago.* 2. *Menandro.* 3. *Cerintho.* 4. *Ebione.* 5. *Saturnino.* 6. *Basilide.* 7. *De Nicolaitis.*

Simon. a ejus historia.

1. Primus Ecclesiam hæresi vexavit *Simon Magus*[1]. Natus est in Samariâ, et proprie quidem in vico, qui *Gittum* sive *Gittha* vocatur. *Magus* propterea dictus est, quod ad decipiendum populum præstigiis quibusdam uteretur; quapropter Samaritæ ejus: *Hic est virtus Dei*, inquiebant, *quæ vocatur magna*[2]. Is, quum per manus Apostolorum Petri et Joannis compluribus Spiritum-Sanctum dari vidisset, pecuniam obtulit, ut et ipse Spiritum-Sanctum impertiendi potestatem acciperet; ex quo deinceps omnis rerum sacrarum venditionis contractus *simonia* vocatus est. Romam se contulit, ibique statua ei fuit erecta; quod in primâ suâ Apologiâ S. Justinus his verbis Romanis objecit: *In regiâ vestrâ urbe...* (Simon) *deus existimatus est, et a vobis tamquam deus statuâ honoratus; quæ statua erecta est in insulâ Tiberinâ intra duos pontes, habens hanc Romanam inscriptionem: Simoni deo sancto*[3]. — *Samuel Basnage*[4], cum *Petavio*[5], *Valesio*[6] aliisque illud factum negant; sed pro vero illud tuentur *Tillemont*[7], *Grotius*[8], *Fleury*[9] et *Orsi* Cardinalis[10], cum auctoritate Tertulliani[11], S. Irenæi[12], S. Cyrilli Hierosolymitani[13], S. Augustini[14], Eusebii[15] et Theodoreti[16], qui etiam adjungit, æneam fuisse statuam. Simon porro multos docuit errores, quos partim recenset et refellit Natalis Alexander[17]; quorum potissimi sunt: 1um mundum ab Angelis fuisse creatum; 2° animas, corporis vinculis expeditas, in alia corpora transire; quodsi verum esset, inquit S. Irenæus[18], recordarentur quidquid in ceteris corporibus egissent: potentiæ enim comitantur animam; 3° hominem libero arbitrio carere, neque ad salutem necessaria esse bona opera: quos errores his ultimis temporibus novatores redintegrarunt; 4° se Deum esse asseruit, Judæorum legislato-

b ejus errores.

[1] *Baronius*, Annales eccl., an. 35, n. 23; *Nat. Alexander*, Hist. eccl., sæc. I, cap. 11, art. 1; *Hermant, Hist. des Conc., part. 1, chap. 7* (Aliam reperies in aliis editionibus capitum divisionem. Hic sequimur editionem *Rouen*, 1716. Nota edit.); *Van Ranst*, Histor. Hæreticorum et Hæresum, sæc. I.

[2] Act., VIII, 10. — [3] Apologia 1, n. 26. — [4] Annales, a° 42, n. 15 et 16. — [5] In *Epiphanium* adv. Hæres.: Hær. 21, n. 5, not. 2a. — [6] In Hist. Eccl. *Eusebii*, lib. II, cap. 13, not. — [7] *Mémoires, Simon le Magicien, note 2.* — [8] Annot. in Apocal., cap. 12, n. 7. — [9] *Hist. Eccl., liv. I, n. 24.* — [10] *Ist. Eccl., lib. III, n. 49.* — [11] Apologeticus, cap. 13. — [12] Adversus Hæreses, lib. I, cap. 23. — [13] Catechesis 6, n. 14. — [14] De Hæresibus, n. 1. — [15] Hist. Eccl., lib. II, cap. 13. — [16] Hæreticarum fabularum Compend., lib. I, cap. 1. — [17] Hist. Eccl., sæc. I, Dissert. 24. — [18] Adv. Hæreses, lib. II, cap. 33.

rem, reparatorem mundi ac simul Spiritum-Sanctum. Referunt cum aliis [1] *Baronius* [2] et *Fleury* [3], Simonem quodam die magicis suis artibus effecisse, ut a dæmonibus sublime efferretur; eum vero, Jesu Christi nomine a SS. Petro et Paulo invocato, misere delapsum, confractis cruribus humi prostratum jacuisse. Aliò quidem transportatus est; sed dolorem pudoremque non perferens, ex editiore loco præcipitem se dedit et sic miserabiliter interiit [4]. *Basnage* [5], qui probandum suscepit, S. Petrum nec Romanum Episcopum fuisse neque umquam se contulisse Romam, hunc Simonis lapsum fabulam esse contendit; attamen revera illud accidisse testantur S. Ambrosius [6], S. Isidorus Pelusiota [7], S. Augustinus [8], S. Maximus [9], S. Philastrius [10], S. Cyrillus Hierosolymitanus [11], Sulpicius Severus [12], Theodoretus [13] aliique. Idem confirmat Suetonius [14], quod ait hominem quemdam, Nerone publicis ludis adstante, quum volare moliretur, decidisse et cadendo tam graviter fuisse vulneratum, ut ipsum Neronis suggestum cruore resperserit.

c de ejus lapsu et interitu.

Menander. **2.** *Menander*, qui anno Jesu Christi 73 prodiit, similiter Samarita erat et Simonis Magi discipulus. Ab *arcanâ Potestate* se legatum ajebat ad salutem hominum, nec quemquam salvari posse nisi sui nominis baptismate tingeretur. Quod suum baptisma ita veram esse resurrectionem adjunxit, ut sui discipuli vel in hoc mundo immortales forent [15]. Menandrum præterea Æonum inventorem fuisse ait *Orsi* Cardinalis [16], eumque asseruisse, Jesum Christum specie tantum exercuisse actus humanos.

Αἰών, ævum.

Cerinthus. **3.** *Cerinthus* Menandro successit, at eodem anno 73 errores suos diffudit [17]: 1um mundum non fuisse a Deo creatum; 2° ad salutem adhuc necessariam esse legem Mosaicam; 3° post generalem resurrectionem terrestre Jesu Christi regnum futurum, et Hierosolymis homines per mille annos omnibus carnis delectationibus fruituros; 4° denique Christum non esse Deum. Cerinthus hunc vitæ exitum invenisse refert Berninus: Eum, balnea ingredientem, conspexit S. Joannes Apostolus, qui illico se proripiens his interim socios verbis compellavit: « Abeamus hinc, ne balnea super nos corruant » [18]. Et re quidem verâ; repentino terrarum motu concidit ædificium, ut illic Cerinthus velut prius sepeliretur quam mortem obiisset [19]. Dicebat præterea impius iste, Jesum esse merum hominem, eodem modo natum, quo ceteri omnes homines nascuntur, in eumque, quum ad Jordanem baptizaretur, descendisse Christum, id est, virtutem quamdam in columbæ specie, sive etiam spiritum aliquem a Deo demissum, qui suâ Eum cognitione impleret, eamque impertiret hominibus; postquam vero alios eâ cognitione imbuisset perfecissetque miracula, Jesum a Christo relictum fuisse tenebris et morti, atque ipsum Christum eo rediisse, unde prove-

[1] *S. Augustinus*, De Hæresibus, n. 1; *S. Chrysostomus*, Sermo de Pseudoprophetis et falsis doctoribus, n. 3. — [2] Annales, a° 68, n. 14 seq. — [3] *Hist. Eccl., liv. II, n. 23.* — [4] *Baronius*, l. c., n. 14-17; *Nat. Alexand.*, sæc. I, cap. 11, art. 1; *Orsi, lib. I, n. 20; lib. II, n. 29*; *Berti*, Hist. Eccl. Breviar., sæc. I, cap. 1 (*a*). — [5] Annales, a° 64, n. 14 et 15. — [6] Hexaemeron, lib. IV, cap. 8. — [7] Epist. lib. I, Ep. 13, ad *Lampetium* Monachum. — [8] De Hæresibus, n. 1. — [9] Homil. 72 in Natal. Apost. *Petri* et *Pauli*. — [10] Liber de hæresibus, cap. 28. — [11] Catechesis 6, n. 15. — [12] Hist., lib. II, n. 28. — [13] Hæretic. fabul. Comp., lib. I, cap. 1. — [14] Nero, cap. 12. — [15] *Fleury, liv. II, n. 42; Nat. Alexand.*, sæc. I, cap. 11, art. 2. — [16] *Lib. II, n. 42.* — [17] *Nat. Alex.*, l. c., art. 5; *Fleury*, l. c.; *Berti*, sæc. I, cap. 3; *Orsi, l. c., n. 43.* — [18] *S. Irenæus*, Adv. Hæres., lib. III, cap. 3. — [19] *Bernino, Hist. di tutte l'eresie, sec. 1, cap. 1.*

(*a*) Alii ex Philosophumenis (a° 1842 ex *Græcia* allatis et postmodum, a° 1851 primitus in lucem editis) aliam fuisse mortis causam dicunt. Legitur autem in Philosophumenis (lib. VI, n. 20): *Et vero ad extremum quum in eo esset, ut plane convinceretur propter diuturniorem commorationem, dixit se, si vivus cooperiretur, surrecturum esse tertio die. Denique fossam postquam jussit effodi a discipulis suis, jussit se cooperiri. Illi igitur, quod jussum erat, perfecerunt, ille autem abfuit ad hunc diem; non enim erat Christus* (Nota edit.).

nisset. En, quo impietatis, quo ineptiarum progrediatur mens præpostera et quæ fidei lumen despexit.

Ebion. **4.** *Ebion*, S. Petri discipulum se quidem ostentans, a S. Pauli nomine abhorruit. Baptismum conferebat; Eucharistiam porro consecrabat solâ aquâ in calice, ad alteram speciem pane azymo adhibito; quod singulis diebus Dominicis eum fecisse refert Eusebius [1]. Baptismum autem, ab Ebionitis collatum, a Catholicis reprobatum non fuisse ait S. Hieronymus [2]. Ebion legem Mosaicam cum fide Christianâ conjungendam esse contendit. Ex novo Testamento solum admittebat S. Matthæi Evangelium, sed duobus capitibus detractis, pluribusque locis immutatis. Antiqui auctores memorant, S. Joannem ideo suum Evangelium scripsisse, ut Ebionis erroribus illud opponeret. Blasphemabat præterea impius, Jesum Christum a Joseph et Mariâ genitum, ut ceteri omnes homines nascuntur, merumque fuisse hominem; postea vero, virtutibus Sibi acquisitis, electum fuisse Dei Filium [3].

Saturninus. **5.** *Saturninus* et *Basilides*, Menandri, quem suprà nominavimus, discipuli, ejus hæresi particularia quædam deliramenta addiderunt. *Saturninus*, Antiochenus, docuit, ut refert *Fleury* [4]: 1um Menandro assentiens, unum esse, Eumque omnibus ignotum, Patrem, qui Angelos fecisset; a septem porro Angelis conditum fuisse mundum et hominem. 2° Deum Judæorum esse unum ex his Angelis, qui a Patre defecisset: Christum autem, ut hunc Judæorum Deum destrueret, hominis figurâ apparuisse, non tamen habuisse corpus. 3° Matrimonium et generationem ut diaboli inventum damnabat. 4° Prophetias partim ab Angelis, partim a diabolo et partim a Judæorum Deo prolatas ajebat. Asseruit porro fanaticus iste, ut narrat S. Augustinus [5], septem ex Angelis, quos summa Virtus, id est, supremus Pater creasset, ab Eo descivisse, et creasse hominem. Quum enim cælestem quamdam lucem, quam vidissent, detinere vellent; postquam illa evanuisset, hominem, qui eam exprimeret, his verbis condidisse: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [6]. Quod autem ejusmodi homo vermiculi instar jaceret, nec quidquam posset agere, summam Virtutem, suæ imaginis misertam, suiipsius in eo posuisse scintillam, quæ vitam ei præbuit. Et hanc quidem scintillam, dissoluto corpore, ad cælum evolare. Solos tamen suos sectatores ejusmodi scintillâ præditos ajebat; ceteros eâ carere, eamque ob causam omnes esse perversos.

Basilides. **6.** *Basilides*, ut ibidem ait *Fleury* [7], genere Alexandrinus, alias magis ineptas fabulas excogitavit. Ejus quidem sententiâ a Patre, qui ab eo *Abraxas* (*a*) vocabatur, procreata est *Mens* (Νοῦς), a Mente prodiit *Verbum* (Λόγος), a Verbo *Prudentia* (Φρόνησις), a Prudentiâ *Sapientia* et *Virtus* (Σοφία et Δύναμις); a quibus deinde emanarunt Angeli, qui condiderunt primum cælum et alios Angelos, a quibus alterum cælum conformatum est; et sic porro, ita ut trecenti sexaginta quinque cæli tandem haberentur, totidem scilicet quot sunt dies in anno. Judæorum Deus, inquit, erat prin-

[1] Lib. III, cap. 27 (En ejus verba: *Diebus vero dominicis eadem quæ nos in memoriam resurrectionis Domini peragebant.* S. Epiphanius vero (Advers. Hæreses, hær. 30, n. 16) asserit, eos quidem in pane azymo et sine vino, sed *semel in anno* celebrasse. Nota edit.). — [2] Dialog. contra *Luciferianos*, n. 23. — [3] *Nat. Alex.*, l. c., art. 6; *Fleury*, l. c. — *Fleury* primum quidem *Ebionem*, tum *Cerinthum* ac deinde *Menandrum* recenset. — [4] *Liv. III, n. 19.* — [5] De Hæresibus, n. 3 (En S. Doctoris verba: *Qui* (i. e. Saturninus) *etiam mundum solos angelos septem præter conscientiam Dei Patris fecisse dicebat.* Reliqua desumpta sunt ex *Tillemont, Mémoires; Saturnin Hérésiarq., tom. II, p. 217*) (Nota edit.). — [6] Genes., I, 26. — [7] L. c.

(*a*) Al. *abrasax.* — « Omnibus superiorem » quamdam vim statuit ac principium (ita » *S. Epiphan.*, hær. 24, n. 7), quod Abrasax ap» pellat, ideo quod ejus vocis litterae CCCLXV » numerum efficiunt; atque ex eo confictam » illam suam de CCCLXV cælis fabulam com» probare nititur ». *A* = 1, *B* = 2, *R* = 100, *X* = 60, *S* = 200. — Cfr. *B. de Montfaucon, O. S. B. L'antiquité expliquée, tom. 2, part. 2, liv. III, les Abraxas* (Nota edit.).

ceps Angelorum secundi ordinis; quod autem in omnes nationes dominari moliretur, ceteri omnes principes contra eum fuerunt concitati; idcirco a Deo missa fuit *Mens* (Νοῦς), Ipsi primogenitus filius, ut homines ab Angelis, hujus mundi conditoribus, liberaret. Præterea ea *Mens* (Νοῦς), id est, Jesus Christus, fuit virtus, corporis expers, quæ quamlibet pro suo arbitrio induebat formam; atque ita, quum Ipsum in crucem tollere vellent Judæi, assumptâ Simonis Cyrenæi figurâ, suam Simoni indidit, qui cruci est affixus, quum ipse Jesus Judæos irrideret ac deinde, invisibilis factus, denuo in cælum reversus sit. Inde colligebat, minime adorandum esse crucifixum; qui enim illud ageret, obnoxius fieret Angelis, corporum opificibus. Item alios disseminavit errores; sed quos attulimus satis ostendunt, quam effrenatæ phantasiæ quantæque impietatis fuerit. Saturninus et Basilides, quod ambo declinarent martyrium, fidem suam dissimulabant, hac freti sententiâ: *Nosce alios, nemo te cognoscat.* Magicis artibus dediti, ut ait *Orsi* Cardinalis [1], atque in omni genere libidinis demersi erant; huic tamen operam dabant, ut abditi laterent. Quamquam sæculo secundo, anno 125, errores suos diffuderunt, eos tamen, utpote Menandri discipulos, post eum commemoravimus.

7. *Nicolaitæ* promiscuum feminarum, etiamsi matrimonio devinctæ essent, et carnium idolis immolatarum admittebant usum. Jesu Christi Patrem non esse hujus mundi Creatorem docuerunt. Alias quoque sparserunt nugas: tenebras cum Spiritu-Sancto fuisse congressas, et quamdam genuisse Matricem, ex quâ deinde orti sint quatuor Æones; hisce quatuor Æonibus natum Æonem turpem, ex quo ortum habuissent dii, angeli, homines et septem spiritus dæmoniorum. Hæc quidem hæresis ad exiguum tempus duravit; sed in provinciâ Mediolanensi novi quidam emerserunt Nicolaitæ, quos deinde Nicolaus II summus Pontifex damnavit [2]. Nicolaitæ semet discipulos esse profitebantur Nicolai diaconi, quem, ut refert Natalis Alexander [3], pro hæresiarchâ habuerunt S. Epiphanius [4], S. Hilarius [5] et S. Hieronymus [6]; quam tamen labem ab eo depellunt Clemens Alexandrinus [7], Eusebius [8], Theodoretus [9], Baronius [10] cum S. Ignatio Martyre [11], et Orsius [12] cum S. Augustino [13], Fleury [14] et Berti [15]. *Nicolaitæ.*

CAPUT II.

DE SECUNDI SÆCULI HÆRESIBUS.

1. *De Carpocrate.* 2. *Valentino.* 3. *Epiphane.* 4. *Prodico.* 5. *Tatiano.* 6. *Severo.* 7. *Cerdone.* 8. *Marcione.* 9. *Apelle.* 10. *Montano.* 11. *De Cataphrygibus, Artotyritis, Pepuzianis, Ascodrogitis, Pattalorhynchitis.* 12. *De Bardesane.* 13. *Theodoto Coriario, Artemone et Theodoto Argentario.* 14. *De Hermogene.*

Carpocrates. Γνῶσις, scientia.

1. *Carpocrates* Alexandrinus vel, ut alii dicunt, Samosatenus. Ejus discipuli *Gnosticos*, id est, doctos et illuminatos se dixerunt. Docuit Carpocrates: 1ᵘᵐ Jesum Christum esse Josephi filium, ceterorum hominum more natum, quibus solâ virtute antecelleret; 2° mundum ab Angelis fuisse creatum; 3° ut ad Deum perve-

[1] *Lib. III, n. 23.* — [2] In Conc. *Romano* 1059; cfr. Epist. 7 ad Episcopos *Galliæ.* — [3] Sæc. I, dissert. 9. — [4] Adversus Hæreses, Hær. 25, n. 1. — [5] In *Matth.*, cap. 25, n. 2. — [6] Ep. 14 ad *Heliodorum.* — [7] Stromat., lib. II, cap. 20; lib. III, cap. 4. — [8] Lib. III, cap. 29. — [9] Hæretic. Fabular. comp., lib. III, cap. 1. — [10] Annal., a° 68, n. 10. — [11] Ep. ad *Trall.*, n. 11. — [12] *Lib. II, n. 44.* — [13] De Hæresibus, n. 5. — [14] *Liv. II, n. 21.* — [15] Ecclesiasticæ Historiæ Breviarium, Sæc. I, cap. 3; cfr. Dissert. historicas, tom. II, Diss. 3, n. 11.

niatur, exsequenda esse cuncta rebellis concupiscentiæ opera, cui in omnibus obedire oporteat; blasphemabat enim, eam esse adversarium illum, cui ex Evangelio cedere debemus [1]: ita videlicet omnibus pravorum angelorum legibus contemnendis, perfectionis apicem attingi [2]. Animam in diversa corpora commigraturam ajebat, donec turpissima quæque perpetrasset. Carpocrates binas cuique animas esse perhibebat, et priorem sine alterâ seditiosis angelis obnoxiam manere. Hujus teterrimi monstri sectatores Christianos se vocabant, et a ceteris discernebantur, quod infimam auriculam igni vel ferro signarent. Pythagoræ, Platonis aliorumque philosophorum imagines unà cum Christi imagine adorabant. Viguit Carpocrates anno 160.

Valentinus. **2.** *Valentinus,* qui Ægyptius creditur, ob frustratam spem Episcopatûs ab Ecclesiâ defecit. Anno 141, quum Romam venisset, errores abjuravit; sed mox ad vomitum reversus, impœnitens obiit [3]. Is, præter suam fabulam de genealogiâ Æonum sive deorum, 1um negavit, Jesum Christum ex Mariâ Virgine carnem sumpsisse, quod corpus suum de cælis attulisset. 2° Asseruit, in homine assiduam esse actionem spirituum, qui in carnem redundantes, licitam redderent quamlibet sensuum immunditiam. 3° Homines in tres classes distribuit: carnalium, animalium et spiritualium: se suosque sequaces ad classem spiritualium pertinere asserens, ab omni lege bene operandi immunes dicebat, quod summam jam adepti essent perfectionem et de æternâ beatitudine certiores facti; sibi igitur vel pati vel leges servare, supervacaneum esse. Adjecit, carnales homines a salute exclusos et ad gehennæ pœnas esse prædestinatos [4].

Hic notetur, a Valentino tres sectas manasse: 1um *Sethianos,* qui præcipuo honore habebant Seth, a quo ipso Jesum Christum natum vel quem ipsum Christum esse contenderent. 2° *Cainanos,* qui pro sanctis colebant eos, quos Scriptura condemnat, ut Cain, Core, Sodomitas et nominatim Judam Iscariotem. 3° *Ophitas,* qui sapientiam in serpentem transformatam dicebant, et in serpente adorabant Jesum Christum. In mensam porro serpentem e speluncâ quâdam incantamentis advocatum, et circa mensæ panes se volventem osculabantur; tum eos panes, a serpente Christo sanctificatos, pro Eucharistiâ frangebant, eosque porrigebant populo [5].

Tres ab eo prodierunt sectæ.

ὄφις, serpens.

Valentini discipuli fuerunt Ptolemæus et Secundus, qui magistri sui triginta Æonibus octo alios addiderunt. Item ex ejus discipulis fuerunt: Heracleon, cujus sectatores quaedam principatuum nomina invocabant super mortuos, eosque aquâ et oleo ungebant; Marcus et Colorbasus, qui omnem veritatem in græcas litteras contractam opinabantur, quocirca Jesum Christum *alpha* et *omega* dicebant [6]. Quibus *Van Ranst* adjungit Archonticos, qui Sacramenta rejiciebant, Florinum, qui Deum peccati auctorem esse contendit, et Blastum, qui Pascha more Judæorum celebrandum esse voluit [7]. Valentini discipuli novum deinde Evangelium confecerunt, et Scripturarum canoni alios adjecerunt libros, ut Parabolas Domini, Prophetarum Sententias et Orationes Apostolorum, qui omnes libri cum perversis eorum institutis congruebant.

De reliquis ejus discipulis.

3. *Epiphanes,* Carpocratis filius, non modo patris hæresim tutatus est, sed palam etiam Mosaicæ legi obstitit et potissimum duobus ultimis decalogi præceptis, quæ ad desideria pertinent; item Evan-

Epiphanes.

[1] *Matth.,* V, 25; *Luc.,* XII, 58. — [2] *Nat. Alex.,* sæc. II, cap. 3, art. 2; *Fleury, liv. III, n. 20; Bernino, sec. II, cap. 2; Berti,* sæc. II. cap. 3. — [3] *Van Ranst,* l. c., Errores sæc. II. — [4] *Fleury, liv. III, n. 26-29; Bernino, sec. II, cap. 5; Graveson,* Hist. Eccl. sæc. I-III, colloq. 4; *Nat. Alex.,* sæc. II, cap. 3, art. 6. — [5] *Fleury, liv. III, n. 30; Bernino, sec. III, cap. 5; Van Ranst,* sæc. II. — [6] *Fleury, liv. IV, n. 10.* — [7] *Van Ranst,* l. c.

gelium aggressus est, quamvis se illius sectatorem profiteretur [1].

Prodicus. 4. *Prodicus* 1um asseruit, ad evitandam mortem fas esse fidem ejurare. 2° Dei invisibilis cultu rejecto, quatuor elementa, solem et lunam adorabat. 3° Quaslibet preces Deo adhibere, tamquam superstitionem, vetabat; ipse vero nudatus precabatur elementa et sidera, quæ creaturis benefica agnoverat [2]. Ab eo hæretico (ut cum Theodoreto [3] asseverat Natalis Alexander [4]) orta est Adamitarum secta, qui in templis suis (quae *lupanaria* vocat S. Epiphanius [5]) nudi orabant; quod cum Adami nuditate ejus innocentiam se imitari gloriarentur; verumtamen ad impudicitias cuncta recidebant [6].

Adamitae.

Tatianus. 5. *Tatianus* natione Syrus et S. Justini Martyris discipulus, auctor fuit sectæ Encratitarum, id est, continentium. 1um Cum Valentino materiam increatam dixit atque æternam. 2° Creationem Deo quidem attribuit, sed per Æonem inferiorem, qui protulisset dictum illud: *Fiat lux;* quæ verba, ejus judicio, desiderium exhibent et precationem, ut lux crearetur. 3° Cum Valentino mortuorum resurrectionem negavit. 4° Humanam carnem indignam judicavit, quæ a Dei Filio assumeretur. 5° Liberum arbitrium denegavit homini, quod ipsâ naturâ ac necessario aut bonum et spiritualem aut improbum et carnalem eum diceret, prout a principio semen divinum in ejus visceribus esset aut non esset insitum. 6° Legem Mosaicam repudiavit, utpote non a Deo institutam, sed ab eo Æone, a quo creata essent visibilia. Postremo, matrimonii, carnis animantium vinique usum damnavit; atque ideo solam aquam in calicem infundi atque offerri debere asseruit; quare ejus discipuli *Hydroparastatæ* sive *Aquarii* dicti sunt [7].

6. *Severus* Tatiani magistri sui errores amplexus est, aliquo tamen interposito discrimine: potissimum contra Tatianum admisit legem Mosaicam, Prophetas et Evangelia. *Severus.*

Docetae. Tatianum quoque sectatus est Julius Cassianus, Valentini discipulus; princeps evasit hæresis Docetarum, qui speciem tantum corporis a Jesu Christo assumptam fuisse contendebant. In libro, quem *de Continentiâ* conscripsit, textum attulit ex apocrypho Ægyptiorum Evangelio, ubi Jesus Christus matrimonium reprehenderet. Et Genesim explanans, matrimonium esse fructum vetitum ajebat [8]. δοκεῖν, videri, speciem habere.

7. *Cerdon* doctrinas Simonis, Menandri et Saturnini secutus est; addidit tamen cum Manichæis, duo esse principia sive Deos, bonum unum, alterum malum. Animarum, non corporum, resurrectionem admittebat. Solum porro S. Lucæ Evangelium recipiebat, nec tamen integrum [9]. *Cerdon.*

Marcion. 8. *Marcion* ex urbe Sinope, Ponticâ provinciâ oriundus, Episcopi Catholici filius. Ineuntem ætatem in solitudine et castimoniâ traduxit; postmodum vero, quod virginem deflorasset, ab ipso patre ex Ecclesiâ ejectus, Romam petiit, ubi quum a clero in communionem haudquaquam admitteretur, irâ incensus: « *Ego vero,* inquit, *Ecclesiam vestram dilacerabo, æternumque illuc inferam dissidium* ». Tum Cerdoni se adjungens, duo principia admisit ob hæc S. Lucæ verba: *Non est enim arbor bona* [10], cet. Docuit igitur, bonum principium auctorem esse boni, mali vero auctorem esse principium perversum; illud esse Jesu Christi Patrem et datorem gratiæ, hoc autem creatorem materiæ legisque promulgatorem. Dei Filium revera incarnatum fuisse negabat: esse videlicet alienum a boni Dei Filio assumere carnis turpitudinem animæque

[1] *Fleury, liv. III, n. 20; Bernino, sec. II, cap. 2.* — [2] *Bernino,* l. c. — [3] Compend., lib. I, cap. 6. — [4] Sæc. II, cap. 4, art. 12. — [5] Adv. Hæres., Hær. 52, n. 2 (Ita quidem *Berninus* (l. c.); ipse vero *S. Epiph.* (l. c.) eorum templa vocat *latibula* et *cavernas.* Nota edit.). — [6] *Nat. Alex.,* l. c.; *Gotti,* Veritas Relig. christianæ. Tr. de Victor. adv. hæres., cap. 27, § 1; *Bernino,* l. c. — [7] *Orsi, lib. IV, n. 11; Fleury, liv. IV, n. 8; Baronius,* Annales a° 174, n. 3-5; *Nat. Alex.,* sæc. II, cap. 3, art. 7. — [8] *Fleury, l. c.; Orsi, lib. IV, n. 12.* — [9] *Fleury, liv. III, n. 30; Nat. Alex.,* l. c., art. 4; *Orsi, lib. III, n. 44.* — [10] *Luc.,* VI, 43; *Matth.,* VII, 18.

comitem habere corpus, naturâ vitiatum et maleficum. Duos præterea Deos esse asseruit: unum bonum, alterum Deum Judæorum, Creatorem mundi: utrumque suum promisisse Christum; nostrum, qui Tiberio imperatore apparuit, esse bonum, nondum autem advenisse Christum Hebræorum. Antiquum Testamentum, ut a malo principio prolatum, rejiciebat. Præter alios errores item docuit, Jesum Christum, quum ad inferos descendisset, neque Abelem, Henoch vel Noë salvasse nec reliquos veteris Testamenti justos, qui Judæorum Deo amici fuissent, sed illius Dei inimicos, ut Cain, Sodomitas et Ægyptios [1].

Apelles. **9.** *Apelles*, omnium quidem Marcionis discipulorum celeberrimus; sed ob peccatum turpe a magistro communione suâ depulsus, ad ejus conspectum declinandum Alexandriam aufugit. Inter alios errores asseruit, Deum condidisse plures Angelos et Potestates, ac præterea Virtutem quamdam (quam *Dominum* vocabat), quæ hunc mundum creasset ad superioris mundi exemplar. Ad cujus tamen perfectionem quum pertingere non potuisset, facti sui eam pœnituisse [2]. Insuper, ut ait *Van Ranst* [3], prophetias respuit, docuitque, Dei Filium carnem aëream assumpsisse, quam deinde in Ascensione singulis elementis reddidisset.

Montanus. a ejus historia. **10.** *Montanus*, Ardabæ, tenui Mysiæ vico, ut *Orsi* [4] refert, in lucem editus, exterioris vitæ ostentatione famam sanctitatis sibi conciliavit. Sed, quum dominandi cupiditate instigatus aurem diabolo præbuisset, malo spiritu correptus est et, velut extra se, inusitata loqui cœpit atque oracula edere, Ecclesiæ traditioni contraria. Qui eum talia loquentem audiebant, partim spiritu erroris captum, partim prophetam eum arbitrabantur; et sic in fraudem inducti ad loquendum stimulabant, ita ut nullum ultra frenum haberet. Ei se adjunxerunt duæ mulieres dissolutæ, *Prisca* sive *Priscilla* et *Maximilla*, quæ ab eodem erroris spiritu obsessæ, haud secus ac Montanus inepte et insolito modo garriebant. Se suasque fatidicas plenitudinem accepisse ajebat Spiritûs-Sancti, qui ceteris ex parte tantum communicatus fuisset, abutendo his Apostoli verbis: *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus* [5]. Quocirca Apostolis se anteponebant; se videlicet promissum a Jesu Christo Paraclitum ex toto recepisse. Ajebant præterea, Deum initio quidem per Moysen et Prophetas mundo salutem afferre voluisse; tum vero, quod illud perficere non potuisset, carnem induisse, ac tandem, quum neque illud prospere cecidisset, per Spiritum-Sanctum descendisse in Montanum ejusque prophetissas. Nova jejunia et tres in anno Quadragesimas statuebat. Præter alios errores, persecutionibus se eripere vetabat, et recusabat suscipere peccatores. Præterea damnabat secundas nuptias. Montanus funestissimum habuit vitæ exitum; nam, ut scribit Eusebius [6], laqueo mortem sibi ipse consciscit [7].

b ejus errores.

Variæ Montanistarum sectæ. **11.** Ex Montani hæresi plures pullularunt surculi, ut *Cataphryges, Artotyritæ, Pepuziani, Ascodrogitæ et Pattalorhynchitæ. Cataphryges*, qui nomen suum ex ipsius Montani natione mutuabantur, Eucharistiam conficiebant ex farinâ et sanguine, quem minutis punctionibus de toto corpore infantis extorquebant: qui puer si succumberet, pro Martyre habebatur; sin superstes viveret, pro magno Sacerdote; ita Natalis Alexander [8].

Cataphryges.

[1] *Orsi, lib. III, n. 45; Nat. Alex*, l. c., art. 5; *Baronius*, a° 146, n. 1-14; *Fleury, liv. III, n. 34.* — [2] *Fleury, l. c., n. 35.* — [3] Sæc. II. — [4] *Lib. IV, n. 17.* — [5] 1 *Cor.*, XIII, 9. — [6] Lib. V, cap. 16. — [7] *Baronius*, a° 173, n. 20; *Nat. Alex.*, l. c., art. 8; *Fleury, liv. IV, n. 45; Orsi, lib. IV, n. 17.* — [8] L. c. (*a*); ex *S. August.*, De hæresibus, n. 26, et *S. Cyrill. Hieros.*, Catech. 16, n. 8, [qui illud *Montanistis* tribuunt]; quum *S. Epiphan.*, Adv. Hæreses, Hær. 48, n. 14, id *Pepuzianis* adscribat (Nota auctoris).

(*a*) Adjungit tamen: « Id minime fatebantur » *Montanistæ*, et hoc sibi affictum scelus con» testabantur; teste Theodoreto. Hinc *S. Hier*» *onymus* (epist. 54 [al. 41]): *Prætermitto sce-*

Artotyritæ. ἄρτος, panis; τυρος, caseus.

Artotyritæ sic appellati sunt, quod in Eucharistiæ Sacramento panem et caseum offerrent.

Pepuziani.

Pepuziani a Pepuzâ, obscuro Phrygiæ vico, nuncupati, ubi solemnes conventus agebant. Mulieres ad sacerdotium et episcopatum evehebant, quod nullum inter eas et viros discrimen esse docerent.

Ascodrogitae. ἄσκος, uter.

Ascodrogitæ bacchantium more furentes, pelles quasdam portabant, quibus prope altaria novo vino adimpletis, seipsos utres novos prædicabant, de quibus Christus dixerat: *Vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur* [1].

Pattalorhynchitae.

Pattalorhynchitæ sic vocati sunt, quod ori vel naribus paxillum superstitiose apponerent, quo adstrictius servarent silentium; nam πάτταλος palum significat, et ῥύγχος nasum [2].

Bardesanes.

12. Eodem sæculo vixit *Bardesanes* Syrus, Edessæ natus, Marco Aurelio imperatore, celeber ob doctrinam et in fide propugnandâ constantiam; Apollonio namque philosopho et imperatoris familiari, ut fidem negaret suadenti respondit, paratum se pro eâ vitam ponere. Valentini fabulas coarguit; sed in ejus scholâ educatus, et nonnullis ex ejus erroribus imbutus, mortuorum resurrectionem potissimum negavit. Unde Natalis Alexander: *Lugendus,* inquit, *tanti viri lapsus;* multum enim scripsit adversus omnes pæne suæ ætatis hæreticos, atque imprimis *de Fato* librum valde egregium, ut testatur S. Hieronymus in scriptorum ecclesiasticorum catalogo [3].

Duo Theodoti et Artemon.

13. *Theodotus* coriarius arte, patriâ Byzantinus, et *Artemon,* Christum merum hominem esse, cum Cerintho et Ebione asseruerunt. Iis se adjunxit *Theodotus Argentarius* sive *Trapezita* (i. e. nummularius), qui præterea contendit, Melchisedech esse ipsum Christum, immo Christo majorem, quum de Christo dictum sit: *Tu es Sacerdos... secundum ordinem Melchisedech* [4]. Quocirca ejus sectatores postmodum *Melchisedechiani* dicti sunt [5].

Hermogenes.

14. *Hermogenes* materiam æternam esse et increatam docuit, quem errorem confutarunt Tertullianus [6], Eusebius [7] et Lactantius [8]. Præterea dæmones aliquando cum materiâ conjungendos ajebat, et Jesu Christi corpus in sole esse repositum [9].

CAPUT III.

DE TERTII SÆCULI HÆRESIBUS.

1. *De Praxeâ.* 2. *Sabellio.* 3. *Paulo Samosateno.* 4 et 5. *Manete.* 6. *Tertulliano.* 7-11 *Origene.* 12-14. *Novato et Novatiano.* 15. *De Nepote, Angelicis et Apostolicis.*

Praxeas.

1. *Praxeas* Phrygius, primo Montanista, deinde Montano inimicus, eum a Zephyrino Pontifice damnandum curavit, suam interim hæresim occultans; sed et ipse hæreticus detectus, tunc quidem retractavit, deinceps vero apertius disseminavit errorem. Praxeas Trinitatis mysterium impugnavit, quod in Deo unam

[1] *Matth.,* IX, 17. — [2] *Van Ranst,* sæc. II; item cfr. *Nat. Alex.,* l. c. — [3] *S. Hieron.,* De Viris Illustribus, cap. 33; *Nat. Alex.,* l. c., art. 9; *Van Ranst,* l. c. — [4] Ps. CIX, 4. — [5] *Nat. Alex.,* l. c., art. 10; *Fleury, liv. IV, n. 33 et 34.* — [6] Liber adv. *Hermogenem.* — [7] Præparatio Evangelica, lib. VII, cap. 19-22. — [8] Divinæ Institutiones, lib. II, cap. 9. — [9] *Fleury, liv. IV, n. 21; Nat. Alex.,* l. c., art. 15.

» *lerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puero* » *et victuro martyre confarrata. Malo, inquam,* » *non credere: sit falsum omne quod sanguinis* » *est* (Nota edit.) ».

tantum personam unamque naturam agnosceret, quam vocaret Patrem. Eam porro solam personam in Virginis uterum descendisse, et postquam ex eâ per Incarnationem in lucem prodiisset, nomen habuisse Jesum Christum. Itaque, hujus impii judicio, mortem subierat Pater; quocirca ejus sectatores *Patripassiani* nuncupati sunt. Contra Praxeæ de Trinitate errorem Tertullianus distinctum librum exaravit [1]. Insigniores ejus discipuli fuerunt *Berillus*, *Noetus* et *Sabellius*. Berillus, Bostrorum in Arabiâ Episcopus, asseruit, Christum propriam sibi Divinitatem ante Incarnationem non habuisse, sed solam Patris in Incarnatione. Refert Natalis Alexander, eum ab Origene refutatum, et ab eo ad fidem Catholicam revocatum fuisse [2]. *Noetus* errorem vehementius propugnavit, docuitque, Patrem, Filium et Spiritum-Sanctum unam esse personam Deumque singularem. Cum suis ab Ecclesiâ ejectus est; eumque in impietate exstinctum fideles sepulchro tradere noluerunt [3]. Celeberrimus porro hujus erroris fautor Sabellius fuit.

Ejus discipuli.

Sabellius.

2. *Sabellius*, Ptolomaide in Libyâ natus, vixit anno 257. Magistri sui hæresim adeo insigniorem fecit, ut ab eo tempore impia secta nomen Sabellianorum induerit. Trium divinarum Personarum in SS. Trinitate distinctionem negans, tria esse ajebat unius Dei nomina, ad diversos divinitatis effectus designandos excogitata. Ipse autem Trinitatis mysterium explicabat solis similitudine, in eo distinguens radium a calore et a figurâ, quæ utrumque continet; ut radius Filium significaret, calor Spiritum-Sanctum referret, et figura, sive solis corpus, indicaret Patrem, qui unâ solâ personâ Filium et Spiritum-Sanctum contineret [4]. In extremâ hujus operis parte ejus errorem refutabimus.

3. *Paulus Samosatenus*, Antiochenus Episcopus. Ante Episcopatum pauper, repetundis pecuniis, sacrilegiis, justitiâ quæstui habendâ fictisque promissionibus dives evasit. Vanitati et superbiæ adeo deditus erat, ut numquam in publicum prodiret nisi turbâ aulicorum stipatus, centum apparitoribus præeuntibus et subsequentibus totidem. In concionibus suam tantum gloriam captabat; nec solis verbis sed identidem ictibus etiam sæviebat in eos, qui ipsum laudibus non prosequerentur. Quâ gloriæ aviditate vel eo adductus est, ut quasdam protervas mulierculas in suam laudem psalmos et hymnos in ecclesiâ decantare pateretur. Ad hæc, adeo dissolutus mulierumque amator, ut semper earum aliquas in suo comitatu haberet. Atqui tam multa delicta impius antistes hæresi cumulavit. Et primum quidem negavit, Jesum Christum exstitisse, priusquam ex Virgine nasceretur; unde pro mero homine Eum habuit. 2° Docuit, duas esse in Jesu Christo personas et duos Dei Filios, naturâ unum, alterum adoptione. 3° Divinarum Personarum Trinitatem respuit; et licet Patris et Filii et Spiritus-Sancti nomina acciperet, quum tamen, ut argumentatur *Orsi* [5], personalem et propriam existentiam denegaret Filio et Spiritui-Sancto, revera neutrum agnoscebat, atque inde sequitur, eum uni Personæ, id est soli Patri, Incarnationem et Passionem tribuisse [6]. Ejus discipuli suum de Trinitate errorem in fidei professionem et Baptismatis formulam invexerunt; sed, ut l. c. ait Natalis Alexander [7], num Paulus ipse hoc fecerit, incertum est.

Paulus Samosatenus.
a ejus indoles.

b ejus errores.

4. *Manes*, Manichæorum sectæ auctor, hoc nomine appellari voluit, quod non secus ac Montanus, Paracliti sibi arrogasset titulum, ac simul ut vilem suam

Manes.
a ejus historia.

[1] Adversus *Praxeam*. — [2] *Nat. Alex.*, sæc. III, cap. 3, art. 1; ex *Eusebio*, lib. VI, cap. 33; *Van Ranst*, sæc. III, appendix. — [3] *Nat. Alex.*, l. c., art. 7; *Van Ranst*, sæc. III. — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi*, *lib. V, n. 14*; *Hermant*, *Hist. des Conciles*, *part. 1, chap. 16*; *Fleury*, *liv. VII, n. 35*. — [5] *Lib. VIII, n. 15*. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., art. 8; *Hermant*, *part. 1, chap. 63*; *Fleury*, *liv. VIII, n. 1*. — [7] L. c., § 2.

conditionem tegeret (*a*): erat enim servus Persa, quem anicula manumissum sibique adoptatum doctrinis excolendum curaverat; in quibus tamen doctrinis parum vel nihil profecit. Itaque audacior quam doctior novam sectam condere instituit, propositumque ad effectum adduxit. Magicas artes maximo studio persecutus est; et ut famam sibi acquireret, curandum suscepit regis Persarum filium, a medicis deploratum. Sed puerulo inter manus ejus, incantamenta frustra adhibentis, defuncto, in carcerem conjicitur, morte afficiendus nisi custodes corrupisset, ut se aufugere sinerent. Verum, multis regionibus peragratis, denuo in regis potestatem misere incidit, quo jubente cutis illi vivo arundinis acumine detracta est. Corpus feris objectum, cutis ad civitatis portam suspensa: hunc impius Manes vitæ exitum habuit. Multos nihilominus sectatores reliquit, quibus item se adjunxit S. Augustinus, quum esset juvenis; sed postmodum divino lumine collustratus ab iis recessit, eosque strenue impugnavit [1].

b ejus errores.

5. Manichæorum hi fuerunt errores: 1[um] Deorum pluralitatem ponebant, duo admittentes principia, boni unum, alterum mali. Duas præterea in homine animas esse dicebant: unam malam, a malo principio cum corpore conditam; bonam alteram, a bono principio procreatam, Deo coæternam atque ejusdem cum Deo naturæ; quapropter omne bonum ab homine peractum huic bonæ animæ, omne malum malæ tribuebant. 2° Libertatem homini eripientes, ejus voluntatem vi quâdam semper præoccupatam ajebant, cui resistere non posset. 3° Negabant, Baptismum ad salutem esse necessarium; quapropter neminem baptizabant. 4° Præter alios errores et vitam, quam degebant, impudicitiis plenam, abhorrebant a carnibus, utpote a malo principio editis; unde Jesum Christum corpus assumpsisse, nostro corpori simile, infitiebantur [2]. Per universam fere terram se diffuderunt Manichæi, et quamvis a pluribus Pontificibus damnati, agitatique a multis imperatoribus, ab ipso quidem Diocletiano ac deinde a Gratiano, Theodosio et maxime a Justino et Justiniano, qui in Armeniâ vivos eos comburebat, plura tamen permanserunt sæcula usque ad annum 1052, quo, ut narrat Baronius [3], Henricus II, quum eorum aliquos in Galliâ deprehendisset, laqueo suspendit omnes. Hujus hæresis confutationem in libro *de Veritate Fidei* [4] jam conscripsimus.

c hujus sectæ historia.

6. *Tertullianus*, ut refert *Fleury* [5], Carthagine natus est patre centurione prætoriæ imperatoris cohortis. Primo ethnicus, circa annum 197 ad fidem se convertit, et sacris initiatus 40 circiter annorum spatio sacerdos fuit; quandoquidem ad extremam pervixit senectutem. Multa Ecclesiæ utilia conscripsit opera: *De Baptismo*, *de Pœnitentiâ*, *de Oratione*, *de Idololatriâ*, *de Animâ*, *de Præscriptionibus* et alia, in quibus celebre pro Christianis *Apologeticum*. Scripsit quoque adversus Marcionem, Praxeam aliosque hæreticos. In omni denique disciplinarum historiarumque genere erat versatus. Sed, quamvis

Tertullianus. *a* ejus historia.

b ejus opera.

[1] *Baron.*, a° 277, n. 2 seq.; *Nat. Alex.*, l. c., art. 9, § 1. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., § 2; *Hermant, l. c., chap. 67; Fleury, l. c., n. 10-12; Baron.*, l. c.; *Graveson*, sæc. IV, colloq. 2. — [3] Annal. a° 1052, n. 19. — [4] Pars 3, cap. 2, § 3. — [5] *Liv. IV, n. 47.*

(*a*) *S. Cyrill. Hierosol.*, catech. VI, n. 24, refert, antea *Cubricum* eum fuisse dictum (sic etiam *S. Epiphanius*, hær. 66; non, cum recentioribus nonnullis, *Curbicum*). « Deinde vero », inquit, « ne probrosum ipsi foret servitutis no» men, pro Cubrico Μάνην se cognominavit, quod » nomen Persarum linguâ *dissertationem* so» nat;... se uti probum quemdam sermonum » serendorum magistrum appellavit ». — Immo non desunt eruditi, qui hoc ipso nomine *Paraclitum* seu *consolatorem* designari existiment. In Græciâ vero (quod μανία furorem seu insaniam significet) discipuli ejus *Manichæum* dicere maluerunt; vel etiam (ut ait *S. Augustinus*, de hæresibus, n. 46) quidam eorum, « quasi » doctiores, et eo ipso mendaciores, geminatâ » *n* litterâ, *Mannichæum* vocant, quasi manna » fundentem » (Nota edit.).

in libro de Præscriptionibus Montanum hæreticum dixisset, postea, ut communiter dicunt auctores [1], Romæ a Procło corruptus, ad Montanistarum hæresim misere defecit. Eum Ecclesiâ ejectum et a Zephyrino Papâ excommunicatum ait Baronius [2]. Tertullianus naturâ austerus, continentiam immodice extollebat, insuetas agebat vigilias, et propter susceptam adversus Romanum clerum indignationem, in Montanistarum causam, qui nimiæ severitati studebant, se abjiciens, vel eo progressus est, ut Montanum pro Paraclito haberet. Docuit igitur, ut probat Natalis Alexander [3] cum S. Hieronymo [4], S. Hilario [5], S. Paciano [6], S. Optato [7] et S. Augustino [8], 1um Ecclesiam ab adulterio absolvere non posse; 2° secundas nuptias pro adulteriis esse habendas; 3° illicitum esse, martyrium declinare. Duplicem quoque Quadragesimam imponebat, et Catholicos vocabat *Psychicos*, id est animales. Addit *Fleury* [9], docuisse Tertullianum, animam esse corpoream et figurâ palpabilem, sed tamen pellucidam; illud nempe alterutra prophetissarum in visione quâdam didicerat. Præterea *Fleury* [10] et Natalis Alexander [11] alibi ajunt, Tertullianum ante mortem a Montanistis discessisse; post se autem reliquit sectam Tertullianistarum, qui Carthagine ducentos annos permanserunt usque ad S. Augustini tempora, quibus ad Ecclesiam Catholicam redierunt.

c ejus indoles.

d ejus errores.

Origenes. Ejus historia.

7. *Origenes* Ægyptius, a tenero Alexandriæ enutritus, filius S. Leonidis Martyris, qui eum in litterarum et sacræ Scripturæ studio erudiendum curavit [12]. Ipse pater adeo eum coluisse fertur, ut haud raro pueruli dormientis oscularetur pectus, velut Spiritus-Sancti illic commorantis templum [13]. Duodeviginti annos natus, ecclesiæ Alexandrinæ catechista factus est; quo in munere tantam sibi conciliavit existimationem, ut ipsi gentiles ad eum audiendum commearent. Auditorem habuit Plutarchum, insignem deinde martyrem. In summo persecutionis æstu, cruciatibus et morte pro nihilo habitis, Christi confessoribus præsto esse non omisit. A corporis voluptatibus abhorrebat, et metuens, ne castitatis faceret jacturam, seipsum eunuchum fecisse dicitur, ut impuris tentationibus se expediret; perperam videlicet illud S. Matthæi (XIX, 12) interpretatus: *Et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum* [14]. Confutavit Arabes, qui animæ immortalitatem rejiciebant; Berillum, ut suprà diximus, qui Jesu Christi divinitatem negabat, ad fidem reduxit; Ambrosium quoque convertit, Valentinianorum hæresi infectum. Quod adeundo patrem, in carcere detentum, ultro se offerre martyrio statuisset (tam avide illud appetebat), mater vel ipsa vestimenta ei subtraxit; ille vero quum nihilominus abiisset, nec potuisset perficere, ut patrem conveniret, per litteras eum ad constantiam in fide hortatus est. Duodeviginti tantum annos natus, Alexandriæ studiis præfectus est. Commentarios in sacram Scripturam componens, septem vel pluribus etiam simul amanuensibus dictabat. Sæpius Scripturam sacram edidit, adornando *Tetrapla*, *Hexapla* et *Octapla*. *Tetrapla* singulis paginis quatuor constabant columnis, quarum prima exhibebat versionem LXX Interpretum, altera translationem Aquilæ, tertia Symmachi, quarta Theodotionis. *Hexapla* sex columnis distincta erant, quod adjectus esset textus hebraicus et transscriptio græca. *Octapla* denique octo continebant columnas, additis duabus aliis editionibus, quas nonnulli pii Hebræi elaboraverant. Tantam conse-

Scripturam sacram edidit.

[1] *Baron.*, a° 201, n. 5 seq.; *Fleury, liv. V, n. 25-26; Orsi, lib. V, n. 45.* — [2] a° 215, n. 4. — [3] Sæc. II, diss. 9. — [4] Cfr. De Viris Illustr., cap. 53; Apol. adv. *Rufin.*, lib. III, n. 27; Adv. *Helvid.*, n. 17; in Ep. ad *Tit.*, cap. 1, v. 6. — [5] In *Matth.*, cap. 5, n. 1. — [6] Ep. 3, ad *Sympron.*, n. 24. — [7] De schismate *Donatistar.*, lib. I, n. 9. — [8] De Hæresibus, n. 86; de Bono Viduitatis, cap. 5, n. 7. — [9] L. c. — [10] *Liv. VI, n. 3*, cum *S. August.*, De Hæresibus, n. 86. — [11] Sæc. II, cap. 4, art. 8, n. 2 et 12. — [12] *Nat. Alex.*, sæc. III, cap. 3, art. 12, § 1. — [13] *Fleury, liv. V, n, 2; Orsi, lib. V, n. 27.* — [14] *Nat. Alex.*, l. c.

cutus erat nominis celebritatem, ut omnes sacerdotes et doctores ad eum consultandum confluerent. Verumtamen scientiâ suâ nimium confisus in varios, ut videbimus, incidit errores, quod plures Scripturæ textus, sensu litterali omisso, mystico sensu interpretari voluisset. Externo velut Scripturarum cortici adhærentes, ut in suo opere scripsit [1], ad regnum Dei pertingere negabat; itaque investigandum esse verborum spiritum, occultum videlicet et reconditiorem. Nonnulli causam ejus defendere conati sunt; alii vero ejus doctrinam quasi communiter condemnarunt; quamquam ipse declarat, suas se sententias proponere ut opiniones, seque eas ad legentium judicium deferre [2].

Sacerdotio auctus est.

8. In Achajam, eâ tempestate variis hæresibus agitatam, se conferre coactus, a duobus Palæstinæ Episcopis, quos in itinere adierat, sacerdotio initiatus est, quod eum Ecclesiæ multum profuturum arbitrarentur [3]; illud vero Demetrio, Alexandrino Episcopo, adeo displicuit, ut in Concilio eum sacerdotali ordine depulsum ab Ecclesiæ communione segregaverit; alii tamen Episcopi in eâ calamitate ei præbuerunt perfugium, et honorifice opitulati sunt. Refert porro ex Eusebio [4] Orsius [5], eum in Decianâ persecutione diuturnum sustinuisse asperumque carcerem multosque alios cruciatus, quum vinculis esset adstrictus, ingentem ferreum annulum ad collum haberet alligatum, usque ad quintum nervi foramen crura distenderentur, atque etiam torqueretur in equuleo. Ad ejus animum consolandum augendumque S. Dionysius, ut memorat Eusebius [6], epistolam sive libellum ad eum scripsit; ex quo infertur, ut ait *Orsius* Cardinalis [7], falso asserere *Dupinum* [8], sententiam, contra eum a Demetrio latam, sub ejus successoribus Heraclâ et Dionysio permansisse. Cruciatibus, in eâ persecutione toleratis, parum diu superstes fuit Origenes; obiit enim Tyri anno 253, ætatis 69° [al. 254] [9].

Multa pro fide passus est.

Num idolis thus adoleverit.

9. *Berninus* [10], S. Epiphanium [11] appellans, scribit (his tamen adjectis: nisi Origenis inimici factum illud S. Epiphanii libro inseruerint), Origenem, ut Æthiopis cujusdam turpibus contumeliis se eriperet, fidem ejurasse, thus idolis adolendo, atque ita carcerem et mortem effugisse; tum vero eum, Alexandriâ Hierosolymam profectum, quum illic clero et populo postulantibus suggestum conscendisset aperuissetque Psalmorum librum, ut interpretationem adhiberet, hæc legisse Psalmi XLIX verba: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* [12]? Quibus lectis, ne verbulo quidem addito, cum lacrimis de suggestu descendisse. Sed non unus S. Epiphanius, ante eum Eusebius [13] quoque Origenis lapsum testatur. Et licet Baronius [14] illud tamquam fabulam rejiciat, comprobant tamen *Petavius* [15], *Daniel Huetius* [16], *Pagi* [17] et potissimum Natalis Alexander [18]. Ait nihilominus *Roncaglia* [19], Natalis argumenta non penitus persuadere, sed Baronii sententiam sustineri posse. Sitne porro Origenes salutem consecutus an vero damnatus, inquit Natalis Alexander [20], certo statui nequit; verumtamen refert Baronius [21], eum in inferno fuisse conspectum, atque idem asserere S. Si-

[1] Ex decimo Stromatum *Origenis* libro; fragment. — [2] *Orsi, lib. VI, n. 61.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 30.* — [4] Hist., lib. VI, cap. 39. — [5] *Lib. VII, n. 33.* — [6] Lib. VI, cap. 46. — [7] L. c. — [8] Nova Bibliotheca Ecclesiastic. Auctor.; art. « *Origenes* ». — [9] *Orsi, l. c.; Hermant, part. 1, chap. 68; Baronius*, a° 204, n. 8 seq.; *Van Ranst*, sæc. III; *Graveson*, sæc. I-III, colloq. 6. — [10] *Sec. III, cap. 1.* — [11] Hæres., 64, n. 2. — [12] Ps. 49, v. 16.

[13] In Hist. Eccl., lib. VI, cap. 39 *Eusebius* refert, quanta *Origenes* in persecutione *Decii* pertulerit; unde *Nat. Alex.* (sæc. III, diss. 15, qu. 2) concludit, eum illico pœnitentiam egisse. Sed *Eusebius* de ipso lapsu non loquitur (Nota edit.).

[14] A° 253, n. 117 seq.; cum *Graveson*, l. c. — [15] In *Epiphan.*, Hæres., 64, n. 2, nota. — [16] *Origeniana*, lib. I, cap. 4. — [17] Critic. ad Annales *Baronii*; a° 251, n. 6-8. — [18] Sæc. III, diss. 15, quæst. 2. — [19] Ad *Natal. Alex.*, l. c., Scholion. — [20] Sæc. III, diss. 16, art. 1. — [21] A° 532, n. 20; a° 548, n. 18.

meonem Salum [1]. Ceterum ait Baronius, doctrinam ejus primum ab Anastasio Papâ, tum a Gelasio ac postremo a V^a Synodo œcumenicâ fuisse condemnatam [2].

De ejus erroribus.

10. Falsæ Origenis doctrinæ summa, — prout colligere potui ex *Natali* [3], *Fleury* [4], *Orsio* [5], *Hermant* [6], *Van-Ranst* [7] (quem equidem, quamquam breviter cuncta præstringit, diligentissimum esse reperio et cum optimis auctoribus concinentem) aliisque — exposita habetur in tractatu, quem *Periarchon*, id est *de Principiis* inscripsit. Hunc autem tractatum, ut ait *Fleury* [8], transtulit Rufinus, qui se, quantum potuit, eum correxisse declarat. In eo Origenes confutandos susceperat Valentinum, Marcionem et Ebionem, qui alios homines naturâ bonos, alios naturâ malos ponebant. Ipse docebat, solum Deum esse bonum atque immutabilem, creaturas vero boni vel mali capaces, prout libertate suâ bene vel male utantur. Animas humanas porro esse ejusdem naturæ ac spiritus cælestes; constare eas ex animâ et corpore sive materiâ; omnes ante mundum esse creatas, deinde vero propter peccata a Deo in solem, lunam ceteraque astra atque etiam in corpora humana velut in carcerem inclusas, ut pœnas luant per aliquod temporis spatium; ac postmodum ipsâ morte e captivitate liberatas vel cælum petere, ut meritorum præmium, vel infernum, ut peccatorum pœnam accipiant; nec tamen ejusmodi mercedem vel pœnam esse æternam: itaque fieri posse, ut beati propter novas culpas e cælo expellantur; dæmones autem et damnatos non in perpetuum in inferno remansuros; in mundi exitu videlicet crucifigendum esse Jesum Christum, ut ipsi etiam Redemptionis fiant participes. Præterea post hunc mundum plures alios mundos esse futuros; quemadmodum antea multi alii fuissent: Deum nempe, quum otiosus non sit, sine aliquo mundo numquam fuisse. Hos aliosque errores scriptos reliquit Origenes, Platonis, Pythagoræ et Manichæorum sententiis infectus.

De eo Cassiodorus: *Ego miror*, inquit, *unum eumdemque hominem tam diversum a se esse potuisse, ut in eâ parte quâ probatur, neminem post Apostolos habeat æqualem; in eâ vero quâ jure reprehenditur, nemo deformius doceatur errasse* [9]. Et Cabassutius, Gelasium Papam, Anastasii I vestigiis insistentem, in concilio Romano hæc pronuntiasse ait: *Origenis nonnulla opuscula, quæ vir beatissimus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus; reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda* [10].

De Origenistis.

11. Demortui Origenis sectatores, tuendis ejus erroribus, Ecclesiam perturbare non cessarunt. Ait *Hermantius* [11], Anastasio Papæ, quem suprà nominavimus, multum desudandum fuisse ad componendam tempestatem, quam Romæ suscitaverant Origenistæ, favente Melaniâ a Rufino sacerdote intromissi; atque ibidem auctor Notarum in *Hermantium* refert, eumdem Anastasium per litteras Joanni Hierosolymitano denuntiasse, a se ob eamdem causam Rufinum ab Ecclesiæ communione fuisse segregatum. Porro imperatoris Justiniani temporibus, circa annum 542, nonnulli monachi Origenistæ, in laurâ a S. Sabâ constitutâ commorantes, duce quodam *Nonno*, errores suos inter socios diffundere cœperunt, et ipsam deinde contaminarunt lauram maximam; a Gelasio Abbate expulsi, postea Theodori Cæsariensis auxilio eamdem magnam lauram occuparunt, maximâ inde

[1] *Leontius Neapol.*, Vita *S. Simeonis Sali*, cap. 6, n. 41. — [2] Annales, a° 400, n. 33, 34; a° 402, n. 16; a° 553, n. 238. — [3] Sæc. III, cap. 3, art. 12, § 2. — [4] *Liv. V, n. 54.* — [5] *Lib. VI, n. 15* seq. — [6] *Part. 1, chap. 69.* — [7] Sæc. III. — [8] L. c. — [9] De Institutione divinarum Litterarum, cap. 1 (Ibi enim, postquam ipse affirmavit: *De quo (Origene) conclusive dictum est: ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo pejus;* lectorem remittit ad Sulpicium Severum, qui (Dialog., lib. I, cap. 6): *Ego miror*, inquit, *unum eumdemque hominem*, cet., ut suprà. (Nota edit.). — [10] Notitia Conciliorum. Constp. II, a° 553, n. 14. — [11] *Part. 1, chap. 142.*

ejectâ monachorum parte, qui ipsis non assentirentur. Accidit tamen, ut repentinâ morte obiret Nonnus, et Georgius successor ab ipsis sociis ut impudicus detruderetur; atque ita perfecerunt monachi Catholici, ut Cononem, suis partibus faventem, Abbatem sibi constituerent[1]. Tandem in Concilio Constantinopolitano II, canone XI, damnati sunt quum Origenes tum etiam omnes, qui ejus doctrinam tueri persisterent[2].

Novatus. Ejus indoles.

12. *Novatus* et *Novatianus.* Novatus presbyter Ecclesiæ Carthaginiensis. S. Cyprianus[3], eum fuisse ait virum inquietum, seditiosum, avarum, et cujus fides apud Episcopos in suspicionem venisset. Accusatus est quod pupillos et viduas spoliasset, et sibi commissam pecuniam denegasset Ecclesiæ; quod ipsum patrem, quem fame exstingui inhumane passus esset, prohibuisset sepulturâ; præterea, quod calce petivisset uxoris prægnantis ventrem, atque ita ei abortum intulisset. Similiter effecit, ut Felicissimus diaconus, ne admonito quidem S. Cypriano, ejus Episcopo, sineque illius licentiâ, sacerdotio initiaretur. Præterea magnam partem habuit in Novatiani schismate, ceteros etiam stimulando ad resistendum Cornelio, legitimo Pontifici[4].

Novatianus. Ejus indoles.

13. Nunc de Novatiani moribus agamus, ut deinde amborum contra fidem errores persequamur. Novatianus energumenus, in lecto baptizatus gravi morbo urgente, quum convaluisset, Baptismi cæremonias supplendas non curavit, nec Confirmationem suscepit, quam iis temporibus ex Ecclesiæ disciplinâ post Baptismum suscipi oportebat; hinc Confirmationis Sacramentum postea Novatiani respuerunt. Post hæc sacerdotio auctus, Episcopo legem ei relaxante, quæ ad clerum eos promoveri vetabat, qui in lecto Baptismum suscepissent (*a*); quo factum est, ut clerus et multi e populo ad ejus ordinationem ægre consentirent. Persecutione sæviente, a diaconis rogatus, ut e loco ubi timore perculsus se abdiderat egrederetur, et fidelibus succurreret, ad martyrium raptatis, iracundiâ effervescens respondit, nolle se ultra esse sacerdotem, sed diversæ cujusdam rei desiderio teneri. Hæc alia scilicet res Pontificis dignitas erat, quam nonnullo applausu ex quâdam dicendi facundiâ comparato elatus sibi ambiebat. Itaque, Cornelio Papâ electo, tantâ usus est machinatione, ut a tribus rudioribus Episcopis, quos inebriaverat, secreto ordinatus fuerit Pontifex; gloriari igitur poterat, primum se esse antipapam, divi-

[1] *Orsi, lib. XLI, n. 1, 5, 7.* — [2] *Orsi, l. c., n. 70.* — [3] Ep. 49 ad *Cornelium.* — [4] *Baron.*, a° 254, n. 60; *Nat. Alex.*, sæc. III, cap. 3, art. 4, § 1; *Fleury, liv. VI, n. 51.*

(*a*) Quo melius hæc intelligantur, ex epistolâ S. Cornelii Papæ ad Fabium, Antiochenum Episcopum, pauca exscribere juvat: « Cui », inquit, (Novatiano) » ex satanâ, qui ingressus » in illum, diu est intimo pectore commoratus, » primum data fuit credendi occasio. Qui quidem, ubi exorcistarum præsidio, spiritu illo » malo esset liberatus, et post in tam gravem » morbum, ut ferme mori putaretur, incidisset: » in lecto, in quo decumbebat, aquâ circumfusus, baptismum accepit ». Deinde commemorato, clerum et populum obstitisse, ne sacerdotio augeretur: « minime licebat », inquit, » quemquam in lecto propter morbum baptizatum (sicut huic contigerat) in clerum assumi ». In quæ verba Baronius (l. c., n. 73): « Videas », inquit, « ... a presbyterorum Romanæ Ecclesiæ collegio quoslibet licet levissimâ notâ aspersos repelli; vi enim quadam » adactus Novatianus Christianus factus videri poterat; quippe qui non quum valeret, » sed in lecto decumbens, mortis timore percitus, initiatus esset sacro baptismate. In » Ecclesiâ Orientali idipsum de baptizatis in » ægritudine servatum fuisse, canon concilii » Neocæsariensis, Constantini tempore celebrati, declarat his verbis: *siquis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate dependet: nisi forte postea ipsius studium et fides probabilis fuerit, aut raritas hominum cogat* » (Nota edit.).

samque Ecclesiam Romanam (*a*). Et, ambitione impellente, quid non molitus est? Sectatoribus Eucharistiam dispensans, ab unoquoque his verbis jusjurandum exigebat: *Jura mihi per Jesu Christi Sanguinem, te numquam meas partes desertum, nec reversurum esse ad Cornelium* [1].

De Novati et Novatiani erroribus.

14. Hos porro Novatus et Novatianus docuerunt errores. 1um Negabant posse Ecclesiam indulgentiam exhibere ei, qui persecutionis tempore in idololatriam esset prolapsus; et quod ad reliqua peccata spectat, veniâ donare eum, qui post baptismum peccavisset. 2° Confirmationis sacramentum repudiabant. 3° Cum Montanistis condemnabant secundas nuptias, bigamosque communione prohibebant, etiam in mortis articulo [2].

Millenarii.

15. Alii quoque hæretici in hoc sæculo vixerunt. *Nepos*, Ægyptiacus Episcopus, circa annum 264 *Millenariorum* errorem instaurare non erubuit, quod nimis ad litteram interpretabatur Apocalypsis promissionem [3], Jesum Christum per mille annos his in terris regnaturum; quo tempore Sanctos omnibus terrenis deliciis fruituros esse ajebant istius erroris fautores. — *Angelici* eo progressi sunt, ut latriæ cultum exhiberent Angelis; quos præterea mundum condidisse asserebant; seipsos porro angelicam vitam agere gloriabantur. — *Apostolici* dicebant, illicitum esse quidquam possidere; iis videlicet non esse spem salutis, qui divitias haberent; eamque ob causam pro hæreticis habiti sunt. Præterea a suâ communione expellebant, quicumque conjugio erat devinctus [4].

Angelici.

Apostolici.

CAPUT IV.

DE QUARTI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Donatistarum Schismate et Hæresi.

1-2. *De Schismate.* 3. *De Hæresi.* 4. *S. Augustinus eos refellit.* 5. *Alia eorum scelera.* 6. *De Circumcellionibus.* 7. *De Collatione, ab Honorio indictâ; de S. Marcellini morte; de concilio Carthaginiensi.*

Schismatis historia.

1. Ad rectam Donatistarum historiæ intelligentiam, schisma ab hæresi distingui debet; primo enim schismatici fuerunt, tum vero hæretici. In schismate principem habuerunt Donatum primum, in hæresi deinde, ut infrà explicabimus, Donatum secundum, cui nomen Magno addiderunt. Sæculo IV° ineunte, Mensurius, Carthaginiensis Episcopus, accusatus est apud Maxentium tyrannum, quod Felicem quemdam diaconum, auctorem epistolæ adversus imperatorem, apud se oc-

[1] *Nat. Alex.*, l. c., § 2; *Baron.*, l. c., n. 61-65. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., § 3 et 4; *Van Ranst.*, sæc. III; *Fleury, liv. VI, n. 53; Hermant, part. 1, chap. 48 et 51.* — [3] Apoc., XX, 4. — [4] *Nat. Alex.*, l. c, art. 6 et 11; *Van Ranst*, sæc. III; *Berti*, Eccl. Hist. Breviar., sæc. III, cap. 3.

(*a*) Ex Philosophumenis (*Migne*, Patrol. *Græc.*, 16 [3]), post mortem *S. Alphonsi* primitus in lucem evocatis, erui posse videtur, nonnullos ante *Novatianum* schismaticos fuisse Pontifices (conf. *Darras, Hist. générale de l'Eglise, tom. VII, chap. 4, n. 71; chap. 5, n. 22* seq.; item, vide *tom. VIII, chap. 3, n. 14*). (Nota edit.)

cultasset. Mensurius, ut causam suam defenderet, Romam petiit, et inde rediens e vitâ decessit; quare in ejus locum ab omni populo Cæcilianus electus, et a Felice Aptungitano sive Aptungiæ Antistite aliisque Episcopis ordinatus est. Sed Cæciliani adversarii obtenderunt, nullam esse ejus ordinationem, utpote factam ab Episcopis, qui sacros Codices paganis tradidissent; ipsum præterea Cæcilianum arguebant prohibuisse, ne confessoribus, propter fidem in carcere detentis, victus afferretur. Hisce porro conjuratis ducem se præbuit Donatus a Casis Nigris in Numidiâ Episcopus, et invaluit conspiratio, patrocinante Lucillâ, matronâ Hispanâ opulentâ. Ea, quum Carthagine moraretur et a Cæciliano, tunc diacono, reprehensa fuisset, quod mortuum quemdam externis etiam actibus perperam veneraretur ut martyrem, licet ab Ecclesiâ nondum ut martyr esset agnitus, sui ulciscendi causâ ad conjuratos se adjunxit, multosque auro corrupit Episcopos. Qui postmodum, septuaginta numero, cum Secundo, Numidiæ Primate, congregati, in conciliabulo Cæcilianum absentem dejecerunt officio et elegerunt Majorinum, Lucillæ domesticum, quem ipse Donatus Episcopum ordinavit [1].

Conjuratio contra *Cæcilianum*.

Cæcilianus a Romano Pontifice defenditur.

2. Cæciliano interim in sede suâ permanente, advocarunt Donatistæ imperatorem Constantinum, qui hanc discordiam dirimendam Melchiadi Papæ commisit; hic autem in Concilio, anno 313 vel, ut alii dicunt, 316 (*a*) cum undeviginti aliis Episcopis, Cæcilianum culpâ vacare ejusque ordinationem validam esse declaravit. Quam sententiam ægre ferentes schismatici denuo ad Constantinum recurrunt; qui ad eos sedandos cunctis frustra adhibitis, quod Donatistæ discordiam sustinere non desisterent, Æliano Africæ proconsuli injungit, ut planum faciat, num Felix, qui Cæcilianum ordinaverat, delictum ei tributum, sacra Volumina idololatris tradendo, revera commisisset. Quod ubi acceperunt conjurati, tabellionem quemdam, Ingentium nomine, pecuniâ subornarunt, ut falsum diceret; is vero, ad proconsulem productus, tam Felicem quam Cæcilianum extra culpam esse pronuntiavit. Cujus rei certior factus imperator, eos culpâ vacare persuasissimum quidem habuit; attamen ut Donatistis etiam magis satisfaceret, eosque tandem placaret, Arelate aliam congregandam curavit synodum, ad quam S. Silvester quoque, qui anno 314 S. Melchiadi successerat, legatos suos misit, ut suo nomine præsiderent; atque eodem vel postero anno Felix et Cæcilianus ab eo concilio iterum innocentes pronuntiati sunt [2].

Eorum hæresis: Ecclesiam solis bonis constare.

3. Donatistæ nihilominus, minime placati, plures esse cœperunt, eorumque schisma, ut ait *Fleury* [3], Romam usque manavit. Tum vero schisma hæresi cumularunt, altero Donato, qui *Magnus* vocatur, duce sibi constituto. Is, ut refert S. Augustinus [4], Arianâ quoque hæresi imbutus, Majorino successerat, Carthaginiensem Episcopatum item per injuriam invadens. Tunc per Africam disseminari cœpit Donatistarum hæresis [5], quæ in falso quodam principio consistebat, ex quo alios deinde colligebant errores. Falsum eorum principium erat, quod Ecclesia solis bonis constaret, et extra Ecclesiam essent mali; quod quidem probare nitebantur iis S. Pauli verbis, quibus Jesu Christi Ecclesia cujuslibet maculæ immunis dicitur: *Christus dilexit Ecclesiam, et Seipsum tradidit pro eâ... ut*

[1] *Baron.*, a° 303, n. 29; a° 306, n. 43; *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 1, § 1; *Fleury, liv. IX, n. 34; Orsi, lib. X, n. 54; Van Ranst*, sæc. IV; *Hermant, part. 1, chap. 76.*

[2] *Hermant, part. 1, chap. 79-81.* — [3] *Liv. X. n. 26.* — [4] De Hæresibus, cap. 69. — [5] *Orsi, lib II, n. 51, 52.*

(*a*) *Van Ranst* (l. c.) revera habet: «anno 316 per *Melchiadem* ». Atvero *S. Melchiades* anno 314 mortem obiit, eique eodem anno successit *S. Silvester I* (Nota edit.).

exhiberet ipse Sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rŭgam [1], *cet.*; et hoc alio textu Apocalypsis: *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum* [2].

Quid inde colligerent: *a* defecisse *Romanam* Ecclesiam.

Quâ ex pravâ propositione duo pejora atque hæretica inferebant [3]: ex eo enim, quod Ecclesiam ex solis bonis constare assererent, eruebant 1um periisse Romanam Ecclesiam; a summo Pontifice videlicet et a reliquis Episcopis ad suam communionem admissis traditoribus (in quibus Felicem et Cæcilianum habendos esse ajebant), quemadmodum malum fermentum totam massam corrumpat, ita defecisse ac periisse Ecclesiam, ab ipsis corruptam; eamque puram tantummodo remansisse in eâ Africæ parte, quæ Donato adhæreret; quod ut comprobarent, inepte his Canticorum sponsæ verbis utebantur: *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie* [4]; quem textum ad Africam transferebant, utpote in meridianâ orbis parte sitam. Inde deducebant 2° irrita esse quotquot Baptismata collata essent extra Donati Ecclesiam; quandoquidem data erant in Ecclesiâ, quæ jam periisset; quapropter rebaptizabant eos omnes, qui Baptismum non suscepissent in Donati Ecclesiâ.

b invalidum esse Baptismum, ab aliis collatum.

Confutantur ex *S. Augustino.*

4. Sed pessima illa consectaria abjectæque hæreses ultro corruebant, quod manifesto falsa sit prima propositio, Ecclesiam ex bonorum tantum consociatione coagmentari; eosque plane coarguit S. Augustinus in collatione, de quâ mox agemus, demonstrando, S. Pauli et S. Joannis de intemeratâ Ecclesiâ textus ad Ecclesiam triumphantem spectare; quod vero ad militantem pertinet, ipsum Redemptorem pluribus locis declarasse, eam ex bonis et malis esse compositam: quodam loco enim eam æquiparavit areæ, in quâ triticum et paleæ habentur: *Et permundabit aream suam; et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inexstinguibili* [5]; et alibi eam comparavit cum agro consito: *Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum* [6].

Alia eorum scelera.

5. Donatistæ igitur in hæresim prolapsi, ad innumera deinde scelera devoluti sunt: Catholicorum altaria evertebant, frangebant calices, chrisma in terram effundebant, SS. Eucharistiam porrigebant canibus. Sed, ut refert S. Optatus Milevitanus: *Iidem canes accensi rabie ipsos dominos suos, quasi latrones sancti Corporis reos, dente vindice, tamquam ignotos et inimicos laniaverunt* [7]. Sævitiam quoque in Catholicos exercebant, neque in vivos tantum sed etiam in mortuos [8], quorum corpora extrahebant e sepulchris.

De *Circumcellionibus.*

6. Tum ab iis sub idem tempus oborti creduntur *Circumcelliones*, ita vocati quod circum urbes domosque vagarentur. Sibi præfecerant « *Maxido* » et « *Fasir* » (*a*), quos Donatus *duces Sanctorum* dicebat; injuriarum reparatores semet jactantes,

[1] *Ephes.*, V, 25 et 27. — [2] XXI, 27. — [3] *Nat. Alex.*, l. c., § 4; *Hermant.*, *l. c.*, *chap. 76*; *Orsi*, *l. c.*, *n. 52*; *Van Ranst*, sæc. IV. — [4] Cantic., I, 6. — [5] *Matth.*, III, 12. — [6] *Matth.*, XIII, 30. — Vide *Nat. Alex.*, sæc. IV, dissert. 41. — [7] De Scismate *Donatistar.*, lib. II, n. 19. — [8] *Baronius*, a° 362, n. 277 et *Van Ranst*, sæc. IV, ex *S. Optato*, l. c., lib. VI, n. 7 (*b*).

(*a*) *Baronius* (ann. 348, n. 26) ex *S. Optato*, De Schism. *Donat.*, lib. III, legit: *Maxido et Fasir*; *Migne* (tom. XI, col. 1007): *Axido et Fasir* (Nota edit.).

(*b*) Libet ipsa verba *S. Optati* referre: *Quid referam etiam illam impietatem*, inquit, *de vestra conjuratione venientem, quia ad hoc Basilicas invadere voluistis, ut vobis solis cœmeteria vindicetis, non permittentes sepeliri corpora catholica; ut terreatis vivos, male tractatis et mortuos, negantes funeribus locum. Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. Jam tacet cum quo paulo ante litigabas: quid insultas funeri? Quid impedis sepulturam? Quid cum mortuis litigas? Perdidisti malitiæ fructum: et si corpora non vis in unum quiescere, animas tamen in uno apud Deum positas non poteris separare* (Nota edit.).

per summam injuriam sineque ullâ auctoritate servos in libertatem asserebant, debitoresque omni eximebant solvendi onere. Fanatici porro et crudeles, armis instructi turmatim incedebant, trucidantes eos, qui suæ fidei non assentirentur. Sed hoc mirabile, quod in semetipsos quoque furebant: siquidem ultro se necabant, vel e saxis se præcipitantes, vel in ignem aut aquam desilientes, vel confodientes sibi jugulum; quin et alios misere inducebant, ut semet imitarentur, asserentes, quod ita martyres evaderent. Martyres videlicet dæmonii! Mulieres etiam, ad virorum suorum exemplum, in ejusmodi insanias incurrebant; gravidas identidem præcipites se dedisse narrat S. Augustinus [1]. Ceterum hac in re vituperabantur ab ipsis Episcopis Donatistis, qui ut eorum sævitias cohiberent, magistratuum quidem auctoritatem implorarunt; sed infitias ire non poterant, eos suos esse alumnos, et propterea tot sceleribus adstrictos, quod suis imbuti essent erroribus [2].

Imperatores Ecclesiam defendunt.

7. Constantinus et Constans, Constantini Magni filii, et Valentinianus, imperatores, Donatistarum petulantiam et obstinationem severis legibus frangere conati, parum vel nihil profecerunt. Deinde, circa annum 410, imperatoris Honorii temporibus, quod libertate hæreticis concessâ, suam cujusque sectam profitendi, abuterentur Donatistæ, Africæ Episcopi apud Honorium diligentiam adhibuerunt, ut ejusmodi facultatem rescinderet, illudque ab eo impetrarunt: Honorius enim legem promulgavit (quæ est LI[a] in codice Theodosiano), quâ prohibuit nequis præter Catholicam religionem aliam quamcumque profiteretur, pœnâ proscriptionis bonorum et sanguinis etiam constitutâ in eos, qui ad congrediendum vel ad sectæ suæ instituta exercenda in publicum convenire tentarent [3]. Et quod ad Donatistas spectat, Marcellinum, principis tribunum, virum doctissimum et prudentem, in Africam se conferre jussit, omnesque Episcopos Catholicos et Donatistas Carthaginem convocare, ibique ad colloquium congredi, ut dissectis erroribus et veritate explanatâ, communi tandem pace consisterent. Donatistæ primo quidem ad eam collationem accedere renuebant; at postea novis Honorii edictis coacti Carthaginem venerunt, atque ibi in thermis Gargilianis collatio habita est. Aderant Donatistæ 279, Catholici 286. Marcellinus vero evitandæ confusionis causâ statuit, ut non omnes colloquio interessent, sed tantum triginta sex, duodeviginti Episcopis utrimque electis. Schismatici porro, Marcellini judicium recusantes, ad ludificandum consessum, multas inutiles quæstiones attulerunt; et imprimis inter eos convenerat, neutiquam attingendum esse argumentum, quænam esset genuina Ecclesia. Quodam tamen die, quamquam nolentes, eam causam tractare semetipsos adegerant; quod quum animadvertissent, ab hac temperare non poterant querelâ [4]: *Ecce, sine sensu ad causæ viscera devocamur.* — Tum vero, ut suprà diximus, S. Augustinus rem dilucide explanavit, non ex solis bonis, ut Donatistæ asserebant, constare Ecclesiam, sed bonos et malos in eâ haberi, quemadmodum in areâ triticum et paleæ reperiantur [5]. Denique, diuturnâ concertatione habitâ, Marcellinus judicium pro Catholicis tulit [6]. — Tunc complures schismatici conversi sunt. Obstinati ad Honorium provocarunt; qui nequaquam eos audivit, sed decreto suo gravem etiam mulctam iis omnibus imposuit, qui ad Catholicam societatem non accederent, pertinacibus porro Episcopis et clericis exsilium denuntians. Ii vero irâ in Catholicos exæstuantes, Restituto, quod Ecclesiam defenderet, mortem intulerunt [7]; item apud Marinum ducem hoc

Hæreticos devincit S. Augustinus.

S. Marcellinus occiditur.

Collatio indicitur.

[1] Contra *Gaudentium*, lib. I, cap. 36. — [2] *Fleury, liv. XI, n. 46; Hermant, part. 1, chap. 82.* — [3] *Orsi, lib. XXV, n. 1;* Jus Civ., lib. XIII, Codex *Theod.*, tit. 5, lex 51. — [4] *Orsi, l. c., n. 17,* ex *S. Augustino,* ad *Donatistas* post collation., cap. 25, n. 44. — [5] *Orsi, l. c., n. 19.* — [6] *Orsi, l. c., n. 21; Baronius,* a° 411, n. 24-33. — [7] *Baron.,* a° 412, n. 4; *Orsi, l. c., n. 30.*

egerunt, ut S. Marcellinum vitâ expelleret: quod reverà accidit. Marinus enim, quasi S. Marcellinus particeps fuisset Heracliani rebellionis, quamquam nihil ejusmodi commiserat, eum unà cum Aprinsio fratre, quum jurejurando asseruisset Cæciliano, amico suo, se ex carcere, ubi eam ob causam detinebantur, eos emissurum, postero die, loco insueto, capite plecti jussit. Quæ omnia *Orsius* Cardinalis [1] colligit ex operibus Orosii [2], S. Hieronymi [3] et S. Augustini [4]. Itaque S. Marcellinus martyr occubuit, Marinus vero injustitiæ pœnas luit; namque paulo post ab Honorio ex Africâ revocatus, omni dignitate exutus est.

Primum celebratur *Carthaginiense* concilium.

Anno 348 vel 349, ut refert *Hermant* [5], similiter Catholici Africæ Episcopi ad Concilium, quod Carthaginiense primum dicitur, quamplurimi convenerant ad gratias Deo agendas, quod schismaticis Episcopis jam secum reconciliatis, Donatistarum sectæ finem imposuisset (*a*). In eo Concilio prohibitum fuit, nequis iterum baptizaretur, si baptismum jam suscepisset in Trinitatis fide; idque adversus errorem Donatistarum, nullum esse Baptismum, extra suam communionem collatum. Item prohibitum, quominus ut martyres colerentur, qui sibi conscivissent mortem; iisque ex misericordiâ tantum sepultura est concessa. Verumtamen, ut scribit Baronius Cardinalis [6], superstites fuerunt Donatistæ usque ad tempora S. Gregorii Magni, qui funditus eos tollere conatus est. In summâ, adjungit Baronius [7], illi hæretici Ecclesiæ Africanæ ruinam intulerunt.

ARTICULUS II.

De Arianâ Hæresi.

§ I.

DE ARII INITIIS EJUSQUE IN CONCILIO NICÆNO DAMNATIONE.

8. *De Arii ortu.* 9. *Ejus erroribus et fautoribus.* 10. *De synodo in Bithynia.* 11. *De Osii synodo Alexandrinâ.* 12. *De Nicænâ Œcumenicâ Synodo.* 13. *De Arii damnatione.* 14-16. *Fidei formula.* 17. *Obstinati in exsilium pelluntur; de malignâ Eusebii Cæsariensis epistola.* 18. *De Arii relegatione.* 19. *Decretum de Meletianis.* 20. *Decretum de Quartodecimanis.* 21. *Canones.* 22. *De Synodi exitu.*

Arius. Ejus historia.

8. *Arius* Afer ex Libyâ Cyrenaicâ, ecclesiasticorum munerum spe illectus Alexandriam petiit. Humanitatis studiorum scientiæque profanæ peritus; in agendi ratione affabilis, quamquam, ut Baronius [8] ait, vultu turpissimus; avidus glo-

[1] *Ibid., n. 69.* — [2] Hist., lib. VII, cap. 42. — [3] Adv. *Pelag.*, lib. III, n. 19. — [4] Ep. 128 seq. et 151. Edit. *Bened. S. Mauri.* — [5] *Part. 1, chap. 100.* — [6] a° 591, n. 29 seq. — [7] a° 596, n. 16. — [8] a° 319, n. 19; *Van Ranst*, sæc. IV.

(*a*) In hoc concilio (a° 348) Gratus, Catholicæ communionis Episcopus Carthaginiensis, Patres in synodo considentes his quidem verbis allocutus est: *Gratias Deo omnipotenti et Christo ejus, qui dedit malis schismaticis finem, cet.* At vero non omnibus numeris absoluta fuit pax illa nec stabilis permansit. Quum enim Constantio imperatori Julianus apostata succes-

Meletium sequitur.

riæ, rerumque novarum cupidus [1]. Initio sectatus est Meletium, Lycopolis, in eâ Ægypti parte quæ Thebais dicitur, Episcopum. Meletius, quarto sæculo ineunte, nullius quidem contra fidem erroris auctor fuit, sed ob plura scelera ipsamque idololatriam depositus a S. Petro, Alexandrino Episcopo [2], contra eum magnum in Ægypto schisma suscitavit, Ordinationes etiam, ei debitas, sibi usurpando. Arius autem animadvertens, in illâ factione honoribus, quos appeteret, procedere se non posse, ab eâ discessit; et in gratiam cum S. Petro reversus, obtinuit, ut ab eo ad diaconatum proveheretur. Qui tamen, quod postea comperisset, Arium nihilominus occulte cum Meletio communicare, Alexandriâ eum expulit. Deinde, quum S. Petrum, propter fidem in carcere detentum et martyrio jam proximum, vehementer rogaret, ut se denuo susciperet, Christus veste discissâ, ut refert Baronius [3] (qui illud ex S. Petri martyrii actis colligit), sancto viro apparens: *Hanc Mihi scidit Arius*, inquit. *Præcave omnino, ne eum in communionem recipias.* Quam visionem Natalis Alexander quidem valde suspectam habet [4]; sed ejus argumenta non cogunt. — Item in Breviario, die XXVI[a] Novembris, S. Petro sacrâ, ea visio commemoratur. Ceterum Arius ab Achillâ Antistite, qui S. Petro, anno 311 martyrio affecto, in sede Episcopali successerat [5], sacerdotio auctus est atque etiam Alexandriæ Baucalis Ecclesiæ regimini præfectus [6]. Post Achillæ mortem Arius, provectâ jam ætate, ut ait *Fleury* [7], ejus locum occupare contendit; sed ei antepositus fuit S. Alexander, vir magnâ sapientiâ præditus et spectatæ integritatis.

Sacerdotio augetur.

Meletium relinquit.

9. Quare invidiâ tactus, non solum ejus vitam sed et doctrinam vellicare cœpit: eum scilicet falso docere, Verbum, Dei Filium, Patri esse æquale, *ab æterno* ex Eo genitum, atque ejusdem cum Patre naturæ et substantiæ; quam doctrinam asseruit esse Sabellii hæresim. Ipse igitur has blasphemias docere aggressus est: 1[um] Verbum non esse *ab æterno*, sed a Patre ex nihilo conditum et creatum sicut nos; 2° Christum pro libero suo arbitrio naturâ mutabilem fuisse, atque adeo potuisse fieri, ut vitio indulgeret; sed quia virtutem amplexus esset, Deum propter bona ejus opera participem Eum fecisse divinæ naturæ, Eumque titulis Verbi, Filii et Sapientiæ decorasse [8]. — Natalis Alexander [9], allatos errores decerpi ait ex ejus *Thalia*, impio quodam libro, quem composuerat (*a*); ex ejus ad S. Alexandrum

In hæresim labitur.

De impio ejus libro.

[1] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 3, § 1; *Fleury, liv. X, n. 28; Hermant, part. 1, chap. 86; Orsi, lib. XII, n. 2.* — [2] *Nat. Al.*, l. c., art. 2; *S. Athanasius*, Apolog. contra *Arian.*, n. 59 seq.; *Socrates*, lib. I, cap. 6; *Theodoretus*, Hæretic. fabul. compend., lib. IV, n. 7; Hist., lib. I, cap. 8; *Orsi, lib. XII, n. 41; Fleury, liv. XI, n. 15; Baron.*, a° 310, n. 4 seq. — [3] L. c., n. 5. — [4] Sæc. IV, diss. 9. — [5] *Pagi*, Critic. ad Annal. *Baron.*, a° 311, n. 25. — [6] *S. Epiphan.*, Hæres. 69, n. 2; *Theodoretus*, Histor., lib. I, cap. 1; *Fleury, liv. X, n. 28; Orsi, lib. XII, n. 3; Hermant, part. 1, chap. 86.* — [7] L. c. — [8] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 3, § 2; *Fleury*, l. c.; *Baron.*, a° 315, n. 19; *Hermant*, l. c. — [9] L. c.; *S. Athan.*, De Synodis, n. 15, 16; *Socrates*, lib. I, cap. 9; *S. Epiphan.*, Ep. *Arii* ad *Alexandr.*, Hær. 69; *Theodoretus*, Histor., lib. I, cap. 1; Hær. Fab. Comp., lib. IV, cap. 1.

---

sisset, Donatistæ infrenatâ licentiâ in Catholicam Ecclesiam iterum furentes sævierunt; donec tandem (ut suprà dictum est) anno 410 Honorius severam in eos legem tulit, et anno sequenti, post collationem in thermis Gargilianis (411) habitam, complures ad Ecclesiæ gremium reversi sunt (Nota edit.).

(*a*) Thalia (Græce Θαλία vel Θαλεία, i. e. festiva lætitia vel convivium) commemoratur a *Socrate* (cfr. Hist., lib. I, cap. 9) et *S. Athanasio* (cfr. Contra Arian., orat. 1, n. 5 et de Synod., cap. 15). — *Guil. Cave:* « Cantica conscripsit Arius (teste Philostorgio, lib. II, cap. 2) », inquit, « varii generis, nempe nautica, molendinaria, viatoria aliaque ejusmodi, certis modulationibus aptata, ut imperitorum animos suavitate cantûs ad impietatem suam sensim abduceret. Sed præ ceteris decantatissimus est liber ille, *Thalia* dictus,... ad morem *Sotadis*, turpissimi Cretensis jambographi, conscriptus; in quo de gravissimis summeque venerandis fidei mysteriis, levissimis subtilissimisque numeris disseruit » (Nota edit.).

epistolâ, quam refert S. Athanasius, et ex Nicæni Concilii epistolâ synodicâ ad Ecclesiam Alexandrinam, cujus mentionem facit Socrates, ex S. Epiphanio et Theodoreto. Præterea, S. Athanasium et Theodoretum secutus, narrat Natalis Alexander [1], docuisse Arium, Verbum in Incarnatione corpus inanimum assumpsisse, divinitatem autem egisse animæ partes.

Hæresim diffundit.

Arius initio errores suos privatim diffundere cœpit; postea vero arrogantior factus, eos publice in suâ parochiâ ausus est prædicare. Ut eum corrigeret S. Alexander, admonitionibus frustra adhibitis, ad acriora remedia se vertit: et quoniam gliscentes Arii errores nonnullos jam infecerant Episcopos, ac nominatim Secundum Ptolemaidis et Theonam Marmaricæ Antistites, circa annum 320, synodum Alexandriam convocavit, cui præter sacerdotes, complures Ægypti et Libyæ Episcopi interfuerunt, centum fere numero. Illuc arcessitus Arius errores suos publice confirmare non erubuit; quocirca Patres contra eum omnesque ejus fautores anathema fulminarunt; cujus rei S. Alexander ex ipsâ synodo universis Ecclesiæ Episcopis per litteras encyclicas rationem dedit [2]. Arius nihilominus pervicacius etiam sectatorum numerum augere studuit; multos pellexit tam viros quam mulieres, quas, ut scribit Theodoretus [3], concubinas sibi adhibuit; ad patrocinium denique confugit Eusebii Nicomediensis, potentis quidem et litterati sed improbi viri, qui a Constantiâ Constantini sorore adjutus, Berythensi sede relictâ ad Nicomediensem indigne obrepserat. Is igitur ad S. Alexandrum scribens ab eo petivit, ut in suâ communione eum susciperet; S. Patriarcha vero adeo nihil eum admisit, ut etiam coegerit Alexandriâ cum omnibus asseclis decedere [4].

In synodo *Alexandrinâ* condemnatur.

10. Tum Arius in Palæstinam abiit, ubi fraudibus hoc perfecit, ut benevole haberetur a pluribus illius regionis finitimarumque provinciarum Episcopis, atque imprimis ab Eusebio Cæsariensi, Aetio Lyddensi sive Diospolitano, Paulino Tyrio, Gregorio Berythensi, Theodoto Laodiceno et Athanasio Anazarbeno. Verum S. Alexander, quum ea audivisset, per litteras conquestus est apud multos Palæstinæ Episcopos, qui ad saniora consilia reversi, ab Ario discesserunt; hic autem, illius rei certior factus, ad Eusebium Nicomediensem se recepit, ibique *Thaliam* carmen composuit: infamem istum librum, ut rudes etiam alliceret, scurrilibus dictis, ut vero in omnium animos item instillaret hæreseos suæ virus, cunctis suis contra fidem blasphemiis refersit [5]. Porro Eusebius in Bithyniâ Concilium convocavit Episcoporum, qui Ario favebant; hi autem ad alios complures Episcopos litteras pro eo dederunt, ut S. Alexandrum ad communionem cum eo impellerent; nihil tamen a S. Præsule obtinuerunt [6].

In *Palaestinâ* benigne excipitur.

In *Bithyniâ* synodus pro eo convocatur.

11. Hoc interim spatio Constantinus, victoriâ de Licinio reportatâ, ut imperium pacem haberet, perfecerat. Sed quum Nicomediam pervenisset, non sine magno dolore accepit, quantæ essent inter S. Alexandrum et Arium atque inter omnes Orientis Episcopos discordiæ. Eusebius Nicomediensis, qui primus ad Constantinum rem detulerat, ei significavit, quæstionem agitatam parvi esse momenti, neque ad fidei substantiam pertinere: nihil aliud igitur requiri, nisi ut utrique parti silentium

In alterâ synodo *Alexandrinâ* denuo condemnatur.

[1] L. c.; *S. Athanas.* contra *Apollinar.*, lib. I, n. 15; *Theodoretus*, Hær. Fab. Comp., lib. IV, cap. 1. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., art. 4, § 1; *Fleury, liv. X, n. 28 seq.; Hermant, part. 1, chap. 87; Orsi, lib. XII, n. 5 seq.* — [3] Hist., lib. I, cap. 3 (al. 4); Epist. *S. Alexandri* ad Ep.^m *Constp.*^m (*a*). — [4] *Socrates*, lib. I, cap. 6; *Orsi, lib. XII, n. 9; Fleury, liv. X, n. 31, 32.* — [5] *S. Athanas.*, De Synodis, n. 15. — [6] *Orsi, lib. XII, n. 15, 16; Fleury, l. c., n. 37.*

(*a*) Ipsa *S. Alexandri* verba, a *Theodoreto* relata, hic adjicere libet: *Et nunc quidem*, inquit, *lites intendunt nobis per interpellationem mulierculorum dissolutarum, quas deceperunt: nunc Christianæ Religioni detrahentes per juvenculas suas, quæ plateas omnes turpiter circumcursant.* — Vide etiam *Migne*, Patr. Gr. et Lat., tom. 18, col. 550 (Nota edit.).

imponeretur. Ergone parvi momenti est, utrum Jesus Christus pro Deo an pro merâ creaturâ habeatur? Hæc consueta est hæreticorum astutia: dictitant, parvi momenti esse ea fidei dogmata, quæ impugnant. — Itaque delusus imperator ad S. Alexandrum scripsit [1], non expedire ob talem quæstionem agitatam teneri Ecclesiam, sed opportunius taceri et suam cuique permitti sententiam. Quum tamen Orientis tumultus in dies accresceret, a S. Silvestro (ut volunt *Baronius* [2] et *Van Ranst* [3]) vel a Constantino (ut communius asserunt *Fleury* [4] et *Natalis Alexander* [5] cum Socrate [6], Eusebio [7], Sozomeno [8] et Theodoreto [9]) ad eum sedandum missus est Osius, jam a triginta annis Cordubæ in Hispaniâ Episcopus, vir magnæ et scientiæ et sanctitatis, idemque multa passus in Maximinianâ persecutione. Ubi Alexandriam advenit et malum gravissimum esse intellexit, S. Alexandro nihil dissentiente, synodum illuc convocavit Episcoporum [10], qui Arium cum suis denuo excommunicarunt, ejusque condemnarunt errores [11].

Ariani Constantino injuriam inferunt.

12. Post novam hanc condemnationem Arius, ut causam suam defenderet, ad imperatorem rescripsit; hic vero, de perversâ ejus doctrinâ admonitus, longâ epistolâ ei respondit, in quâ, confutatis ejus erroribus, maleficum et mente captum eum dicebat; quam epistolam divulgari jussit. Illud autem Arianorum animos tantopere exasperavit, ut irâ impulsi, non dubitaverint injuriâ afficere Constantini statuam, cujus faciem saxis deformarunt. Quâ in re summam mansuetudinem exhibuit imperator: ministris enim ad tantam injuriam ulciscendam instigantibus, arridens manuque faciem palpans: *Ego vero*, respondit, *nullum in facie vulnus acceptum sentio;* neque ullam ultionem exigi voluit [12]. Verum, quod discordiæ ignem semper magis accendi videret, hujus negotii componendi causâ de generali Concilio convocando deliberavit, statuitque ut Concilii locus esset Nicæa Bithyniæ (quæ urbs alia est ac Nicæa Thraciæ) (*a*). Itaque invitavit omnes Ecclesiarum Pastores, eos etiam qui extra limites imperii essent, ut Nicæam se conferrent, ipse omnes itineris sumptus in se suscipiens [13]. Gratum illud habuerunt omnes Asiæ, Africæ atque Europæ Antistites, et libentissime ad Concilium venerunt; quo factum est, ut anno 325 Nicææ congregati essent Episcopi 318 (ita cum S. Ambrosio [14] Natalis Alexander [15] contra Eusebium [16], qui non plus 250 adfuisse contendit [17]). Oh, quantam gloriam fidei attulit hoc Concilium, quum tot sancti Præsules in unum convenissent! Nec deerant, qui ex vulneribus in tyrannorum persecutione acceptis cicatrices obductas ostenderent; ut præ ceteris S. Paphnutius, Thebaidis Episcopus, cui in Maximinianâ persecutione dexter oculus effossus et poples sinister combustus erat; S. Paulus Neocæsareæ Episcopus, qui Licinii jussu manuum usum amiserat, quod candenti ferro absumpti essent nervi; S. Potamon,

Contra Arium convocatur Nicaenum Concilium.

[1] *Eusebius,* Vita *Constantini,* lib. II, cap. 63 et 69. — [2] a° 318, n. 88. — [3] Sæc. IV. — [4] *Liv. X, n. 42.* — [5] Sæc. IV, diss. 10. — [6] Lib. I, cap. 7. — [7] L. c., cap. 63. — [8] Lib. I, cap. 16. — [9] Hist., lib. I, cap. 6. — [10] *Fleury, liv. X, n. 43; Hermant, part. 1, chap. 89.* — [11] *Nat. Alex.,* sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 1; *Orsi, lib. XII, n. 21.* — [12] *Orsi, lib. XII, n. 24.* — [13] *Fleury, liv. XI, n. 1; Orsi, l. c., n. 25.* — [14] De Fide, lib. I, cap. 18. — [15] L. c., § 2. — [16] Vita *Constantini,* lib. III, cap. 8. — [17] *Baron.,* a° 325, n. 18; *Fleury, l. c., n 2; Rufinus,* Historia, lib. I, cap. 5; *Socrates,* lib. 1, cap. 8; *S. Athanas.,* Ep. ad *Afros* Epos, n. 2; De Decret. *Nic.* Syn., n. 3; *Sozomenus,* Hist., lib. I, cap. 17.

(*a*) Apposite *Natal. Alex.* (sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 2): « Locus Concilii fuit *Nicæa Bi*» *thyniæ* Metropolis, non *Nicæa Thraciæ,* quâ » in urbe *Ariani,* pendente Concilio *Ariminensi,* » conciliabulum celebrarunt, ut nominum simi» litudine catholicorum simplicioribus illude» rent, ac hæreticam fidei formulam specioso » *Nicænæ Fidei* nomine larvatam obtruderent. » De *Nicæno* illo conciliabulo infrà (n. 45-47) sermo redibit (Nota edit.).

Heracleæ Episcopus, item dextro oculo propter fidem privatus; aliique complures viri ecclesiastici, qui ab idololatris tormenta sustinuerant [1].

Romanus Pontifex legatos eo mittit.

13. S. Silvester, ut piæ imperatoris sententiæ obsecundaret, Concilium fieri annuit; et quum ipse per provectam ætatem illuc pergere non posset, legatos suos misit Vitonem ac Vincentium, Presbyteros Romanos, et Osium, Cordubensem Episcopum, qui ipsius nomine præsideret et sessiones moderaretur [2]. *Tillemont* in suâ Historiâ (ad annum 325) de hoc Concilio agens [3], dubitat num ibi præfuerit Osius; sed præter auctores, quos paulo superius commemoravimus, etiam *Maclaine* [4], de Reformatorum familiâ, qui *Mosheimianam* historiam notis auxit, minime dubitandum censet, quin revera præsederit Osius, quum in eo Concilio subscripserit omnium primus. Præterea S. Athanasius Osium Synodi ducem vocat: *Quæ Synodus enim, cui non ille præfuerit?* [5] Ad hæc Gelasius Cyzicenus, quinti sæculi historicus, de Nicæno Concilio agens: *Ipse etiam Osius*, inquit,... *qui Silvestri, Episcopi maximæ Romæ, locum obtinebat, unà cum Romanis presbyteris Vitone et Vincentio... in consessu illo adfuit* [6]. Die XIX[a] Junii anni 325 incepit Concilium; idque, ut juxta communiorem sententiam refert *Orsius* Cardinalis [7], in majori Nicææ ecclesiâ: congressus enim, in palatio Constantini, qui præsens aderat, habitus, non in primâ sed in ultimâ fuit sessione; quamquam principio eum in palatio habitum putat *Fleury* [8]. Prima disquisitio fuit de erroribus Arii, qui Constantini jussu Nicæam se contulerat; vocatus porro, ut fidei suæ rationem redderet, eadem falsa dogmata, quæ prædicaverat, audacter evomuit: Dei Filium non semper fuisse, sed sicut omnes omnino homines, ex nihilo conditum, mutabilem et virtutis vel vitii capacem. Sancti Præsules (qui ab eo dissidebant omnes, præter XXII [9] Arii fautores, — quamquam et ipsi postmodum quinque tantum et ad extremum soli duo remanserunt) ubi tales blasphemias audierunt, horrore perfusi aures obturarunt, et zelo ardentes eas detestati sunt [10]. Nihilominus voluit Concilium, examinari singulas Arii propositiones; tum vero S. Athanasius, quem S. Alexander, ejus Episcopus, Alexandriâ secum adduxerat, quid contra fidei inimicos valeret, ostendit; atque ex eo tempore Ariani eum tamquam sibi designatum adversarium, quoad vixit, persecutionibus exagitarunt [11]. Recitata fuit in Concilio Eusebii Nicomediensis epistola, quâ eum cum Ario sentire apparuit; quæ epistola, illo præsente nec sine magno ejus dedecore, in publico discerpta est [12]. Non idcirco tamen Eusebiani doctrinam Arii tueri desierunt; sed inter se pugnabant, ipsisque responsis palam faciebant, suas opiniones non posse sustineri.

S. *Athanasius.*

Incipit Concilium anno 325.

14. Interrogati sunt a Catholicis Ariani, num admitterent, Filium in omnibus esse Patri similem, ejus imaginem, Eum in Patre subsistere, semper fuisse, immutabilem esse, Dei Virtutem et verum Deum. Qui factionem sequebantur, initio quidem hæsitabant, deberentne cuncta illa vocabula an ex iis aliqua tantum admittere; Eusebiani vero, inter se mussitantes, singula revera admitti posse dicebant: *Eum similem esse atque imaginem*, quum scriptum sit: *Vir... imago et gloria Dei est* [13]; Eum *in Patre subsistere*, juxta illud: *In Ipso enim vivimus et movemur et sumus* [14]; Eum *semper fuisse*, quoniam de nobis etiam dicitur: *Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum* [15]: ajebant enim, nos quoque in Dei potentiâ

De *Arianorum* effugiis.

[1] *Theodoretus*, lib. I, cap. 6; *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c., n. 26. — [2] *Socrates*, lib. I, cap. 13; *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 27*; *Fleury*, l. c., *n. 5.* — [3] *Mémoires, Hist. du Conc. de Nicée, art. 2.* — [4] Ad *Mosheim*, Stor. cent. 4, vol. 1, t. II, part. 2, cap. 5, n. 12, not. — [5] Apolog. de Fuga, n. 5. — [6] Hist. Conc. *Nicæni*, lib. II, cap. 5. — [7] *Lib. XII, n. 29.* — [8] *Liv. XI, n. 10.* — [9] *Fleury, l. c., n. 6*; *Orsi, l. c., n. 28 et 38.* — [10] *Fleury*, l. c., *n. 9.* — [11] *Socrates*, lib. I, cap. 8. — [12] *Fleury*, l. c., *n. 11*, cum *Theodoreto*, Hist., lib. I, cap. 7; *S. Ambrosius*, De Fide, lib. III, cap. 15, n. 125. — [13] 1 *Cor.*, XI, 7. — [14] Act., XVII, 28. — [15] 2 *Cor.*, IV, 11.

et mente fuisse semper; Eum esse *immutabilem*, quum scriptum sit, neminem nos divellere posse a Dei caritate: *Neque mors neque vita... poterit nos separare a caritate Dei* [1]; *Dei Virtutem*, nam et ipsi bruchi dicti sunt fortitudo Dei [2]; *verum Deum*, quoniam Filius propter sua merita factus est Deus, quod nomen identidem hominibus etiam tribuitur: *Ego dixi: dii estis* [3].

Fidei formula: Filius *consubstantialis.*

15. Patres ergo, quum animadverterent, Scripturas et vocabula ab Arianis pro suo arbitrio detorqueri, aliquo utendum esse intellexerunt vocabulo, quod omnem ambiguitatem tolleret, neque ullam posset falsam adversariorum interpretationem recipere; fuit autem vox *consubstantialis*, quam in Fidei Symbolo reliquis verbis interponendam judicarunt, adhibitâ Græcâ voce ὁμοούσιος, quæ significat, Filium non similem tantum esse Patri, sed prorsus idem atque ejusdem cum Eo substantiæ; quod ipse Redemptor noster his verbis pronuntiaverat: *Ego et Pater unum sumus* [4]. Ne vocem *consubstantialis* acciperent, Ariani vehementer recusarunt, quod omne auferret effugium, quo suam hæresim ultra tueri possent; plura igitur, cuncta tamen insulsa, opposuerunt, de quibus postea in dissertatione sive theologicâ hujus hæresis confutatione acturi sumus.

Constantinus Concilii clausulæ interest.

16. Quum ultima sessio haberetur, ut scribit *Orsius* Cardinalis [5], imperator, qui Concilii clausulæ interesse cupiebat, eam in sui palatii aulâ institui voluit, seque Nicomediâ contulit Nicæam. Ingredienti Concilium, inquieti nonnulli Episcopi porrigebant plures accusatorios adversus collegas libellos, ut ipse judicium pronuntiaret; quos vero Constantinus in ignem conjici jussit, his interim, ut refert Natalis Alexander [6], memorabilibus verbis Patres compellans: *Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem dedit de nobis quoque judicandi; et ideo nos a vobis recte judicamur.... Vos etenim nobis a Deo dati estis dii, et conveniens non est, ut homo judicet deos.* Nec prius in parvâ sellâ, quam sibi parandam curaverat, considere voluit, quam annuissent Episcopi [7]. Assedit imperator, et post eum, ejusque permissu, Episcopi omnes. Tum assurgens unus ex Patribus, quem Eustathium fuisse, Antiochenum Episcopum, communius credunt [8], orationem habuit quâ imperatoris zelum laudavit, Deoque gratias egit pro ejus victoriis. Deinde Constantinus locutus est [9], dixitque magno se affici solatio, quod Patres illic animorum conjunctione colligatos videret; suasit ut concordiam servarent; tum omnibus loquendi facultatem dedit; et quum eos disputantes audiret, fidei defensores non minus laudabat quam temeritatem adversariorum reprimere conabatur.

Decretum fidei conditur.

Patres porro decretum statuerunt, hisce verbis conceptum, ut refert Cabassutius [10]: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem: et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, ex Patre natum unigenitum, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: natum, non factum, consubstantialem Patri: Per quem omnia facta sunt in cælo et in terrâ: Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus. Passus est, et resurrexit tertiâ die: et ascendit in cælos: et iterum venturus est judicare vivos et mortuos: Et in Spiritum-Sanctum.* Hoc Symbolum, ut scribit S. Athanasius [11], ab Osio compositum fuit, et in

[1] *Rom.*, VIII, 38, 39. — [2] *Joel*, II, 25: *Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus et rubigo et eruca: fortitudo mea magna, quam misi in vos* (Edit.). — [3] *Joan.*, X, 34; *Fleury*, l. c., *n. 11*; cum *S. Athanas.*, De Decret. *Nic.* Syn., n. 19 seq.; Epist. ad *Afros* Episc., n. 5. — [4] *Joan.*, X, 30. — [5] *Lib. XII, n. 32.* — [6] L. c., § 2, ex *Rufin.*, lib. I, cap. 2, et *Theodoret.*, Hist., lib. I, cap. 10. — [7] *Fleury, l. c., n. 10.* — [8] *Theodoret.*, l. c., cap. 6. — [9] *Euseb.*, Vita *Constantini*, lib. III, cap. 12. — [10] Notitia Eccl.ª Historiar. Concilior. Symbol. Nic. Conc.; Ex *S. Athanas.*, Epist. ad *Jovinianum*; *Socrate*, lib. I, cap. 8; *Rufino*, lib. I, cap. 6; *Theodoret.*, lib. I, cap. 11. — [11] Histor. *Arianor.*, n. 42.

Hæretici damnantur.

Synodo recitatum. — Post hæc Concilium ita tandem constituit: Eos, qui dicerent: *Erat aliquando, quando* (Filius Dei) *non erat; et quia ex iis, quæ non sunt, factus est; aut ex aliâ substantiâ vel essentiâ dicunt esse, vel creatum, vel mutabilem, vel convertibilem Filium Dei, anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia* [1]. Baronius [2] tunc decrevisse Concilium ait, ut ad hymnum *Gloria Patri* hæc alia verba adjicerentur: *Sicut erat in principio et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

Quinam restiterint.

17. Initio, ut suprà diximus, contrarii fuerunt viginti duo Episcopi; tum, ut ait Sozomenus [3], ad septemdecim reciderunt; sed ex his quoque, quod Constantini comminatio pavorem injiciebat, ne sedibus depulsi in exsilium ejicerentur, superfuerunt quinque [4]: Eusebius Nicomediæ, Theognius Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ et Secundus Ptolemaidis Episcopus; ex quibus postmodum tres etiam acquieverunt, ut duo ultimi tantum in impietate obstinati remanserint, nec voluerint Synodo subscribere: quare ex officio amoti et mulctati sunt exsilio [5]. — Hi vero, quantumvis temerarii, certe magis sinceri fuerunt quam collegæ, qui quidem subscripserunt, sed postea Concilium et Catholicos insectati sunt. In

De malignâ *Eusebii* epistolâ.

quibus potissimum Eusebius Cæsariensis, qui in epistolâ ad suos diœcesanos, ut refert Socrates [6], allatâ fidei formulâ, quam Synodus probaverat, se idcirco subscripsisse declarat, ne paci componendæ adversaretur; plura tum mendacia adjiciens: in Concilio approbatam fuisse formulam, quam Eusebius Nicomediensis proposuerat, quum tamen ab omnibus reprobata fuisset et discerpta in publico; vocem *consubstantialis* Symbolo insertam fuisse ex imperatoris voluntate, quum tamen a Patribus considerate adjecta esset, et consecrata velut tessera, quâ Catholici ab Arianis discernerentur. Addidit porro, Patres eam vocem accipiendo, nihil aliud significare voluisse, nisi Filium esse ex Patre, minime tamen tamquam partem ejus substantiæ; et his aliis verbis: *natum, non factum*, nihil aliud nisi Eum non ita esse factum sicut factæ sunt reliquæ creaturæ, per Eum deinde conditæ, sed Eum esse præstantioris cujusdam naturæ. Denique, Concilium ideo anathema denuntiasse ei qui diceret, Filium ex nihilo esse conditum nec fuisse priusquam generaretur, quia ejusmodi loquendi formulæ in Scripturis non reperiantur, ac præterea quia Filius priusquam generaretur, licet non existeret, esset tamen in potentiâ Patris, qui *in potentiâ* semper fuit omnium rerum Creator. — Et præter hanc epistolam, S. Hieronymus: (*Eusebium*) *fuisse Arianum*, inquit, *nemo est qui nesciat* [7]. Item in Synodo VII[a], actione VI[a], dixerunt Patres: *Quis... ignorat, quod Eusebius Pamphili in reprobum sensum traditus, unius opinionis et sensus fuerit cum his, qui Arii superstitionem secuti sunt?* [8] Ait quidem Valesius [9], Patres obiter ita locutos; sed ei respondet Jueninus [10], Synodum non sine consilio illud enuntiasse, sed quum ex ejus operibus plura excerpsisset argumenta.

Sententia contra *Arium*.

18. Arius, quamquam ab omnibus præter duos illos obstinatos Episcopos derelictus, errores suos tueri non destitit: quapropter excommunicatus est a Concilio, atque a Constantino unà cum sectatoribus in Illyriam relegatus. Item a Concilio et Constantino damnatum fuit quidquid scripserat Arius, et imprimis infame *Thalia* carmen; immo postmodum imperator litteras encyclicas seu potius Edictum ad

[1] *Cabassut.*, l. c. — [2] a° 325, n. 173. — [3] Lib. I, cap. 20. — [4] *Socrates*, lib. I, cap. 8. — [5] *Fleury, liv. XI, n. 24; Orsi, lib. XII, n. 38.* — [6] Lib. I, cap. 8. — [7] Ep. 133, ad *Ctesiphontem*, n. 3. — [8] Syn. VII, *Nicæn.* II, Actio 6, p. med. § « *Prophetica vox* ». — [9] De Vita et Scriptis *Eusebii Cæsariensis* (Præfat. ad Hist. Eccl. *Eusebii*). — [10] Instit. Theolog. De SS. Trinit., qu. 2, cap. 1, art. 4, § 1: « Variis argumentis, ex ejus operibus depromptis, probant ».

totum imperium dedit, ut cuncta Arii scripta igni traderentur, pœnâ capitis in eos constitutâ, qui secus agerent [1].

Sententia contra *Meletium* et *Meletianos*.

19. Arianâ hæresi condemnatâ, edixit Concilium, ut Meletius, Lycopolitanus Episcopus, exercitio episcopalis dignitatis suspensus maneret, et maxime ne quemquam ad sacros Ordines promoveret; ejus tamen sectatores in Ecclesiæ communionem recipi jussit, dummodo ab ejus schismate ejusque doctrinâ prorsus discederent [2].

De Quartodecimanis.

20. Præterea ad quæstionem, quæ item in Asiâ existebat, de celebrandi Paschatis die, statuit Concilium, ut non amplius, Judaico ritu, quartadecimâ die lunæ celebraretur, sed more Romano, die Dominicâ, quæ proxime sequitur quartamdecimam lunam post vernum æquinoctium; simul indicans, eam rem non ad fidem, sed ad disciplinam pertinere [3]; quum enim in Arianâ hæresi de fide ageretur, his verbis usi sunt Patres: *Ita credit Ecclesia;* in hoc vero Paschatis negotio dixerunt: *Visum est nobis, cet.* Et, ut in epistolâ encyclicâ, quam suprà attulimus, testatur Constantinus, huic decreto nemo obstitit, illudque amplexæ sunt omnes Ecclesiæ [4]. Tunc quoque Synodus adoptasse creditur cyclum undeviginti annorum, quem Meton, Atheniensis astronomus, excogitavit ad stabiliendas lunares cujuslibet anni rationes, quod exactis undeviginti annis, nascentes lunæ iisdem solaris anni diebus recurrunt (*a*) [5].

Conduntur Canones:

I.

21. Concilium deinde viginti constituit canones ad disciplinam pertinentes, quorum præcipuos hic afferri expedit. Primo canone excluduntur a clero, suoque gradu deponuntur ii, qui suâ sponte eunuchos se fecissent; et id quidem contra hæresim Valesiorum, qui omnes erant eunuchi (*b*), et magis etiam contra eos, qui castitatis amore ducti, sibi licere putassent Origenem hac in re imitari [6]. Tertius canon omnes clericos vetat cum aliis mulieribus contubernium habere, exceptâ matre, sorore vel amitâ aut eâ, quæ nullam injiceret suspicionem. Concilium statuere volebat cælibatum Episcoporum, sacerdotum et diaconorum, atque etiam, secundum Sozomenum [7], subdiaconorum; dissuasit vero S. Paphnutius, qui sedulo in eam sententiam disputavit, ut satis esset, sacris Ordinibus adscriptos inhabiles quidem esse ad uxorem ducendam; sed nimis acerbum esse, eos qui ante Ordines susceptos matrimonio tenerentur, ad dimittendam uxorem adstringere. Quo factum est, inquit Socrates [8], ut Patres de priore sententiâ destiterint, et cujusque relictum fuerit arbitrio, utrum ab uxore discedere vellet necne. Verumtamen *Orsius* [9] Cardinalis scribit, Socratis auctoritatem ad illud factum accipiendum non cogere, quum declarent S. Epiphanius [10], qui Concilii ætate vivebat, et S. Hieronymus [11], qui paucis post annis natus est, ad sacros Ordines eos tantum admitti, qui aut virgines essent, aut discessissent ab uxore quam haberent. Quartus canon Episcoporum ordinationes fieri jubet ab omnibus Episcopis comprovincialibus vel certe a tribus, ceterorum consensu; confirmandi jure semper tamen penes Metropolitam remanente [12]. Sexto canone decernitur ser-

III.

IV.

VI.

[1] *Fleury*, l. c., *n. 24; Orsi*, l. c., *n. 40.* — [2] *Natal. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 2. — [3] *S. Athanasius*, De Synodis, n. 5; *Nat. Al.*, l. c. — [4] *Eusebius*, de Vita *Constant.*, lib. III, cap. 18; *Socrates*, lib. I, cap. 9. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 42.* — [6] *Orsi*, l. c., *n. 43; Nat. Alex.*, l. c. — [7] Lib. I, cap. 23. — [8] Lib. I, cap. 11. — [9] L. c., *n. 44.* — [10] Adv. Hæres., lib. II, Hær. 59. — [11] Contra *Vigilantium*, n. 2. — [12] *Orsi*, l. c., *n. 45.*

(*a*) Cyclum enneadecaëteridem (ἐννέα, novem; δέκα, decem, ἔτος, annus) *Meton* (al. *Maton*), Atheniensis, Pausaniæ filius, anno 433 ante Christum natum, constituit, ut annum lunarem cum anno solari componeret. Quorum quidem annorum numerus *numerus aureus* vocatur, vel quod olim aureis litteris in templo et foro inscriberetur, vel ob inventionis et usûs excellentiam (Nota edit.).

(*b*) De Valesiis, quorum auctor *Valens* dicebatur, agunt *S. Epiphanius* (hæres. 58) et *S. Augustinus* (de hæres., n. 37) (Nota edit.).

vanda esse privilegia Sedium Patriarchalium, et nominatim Alexandrinæ Sedis, quod ad ejus jurisdictionem spectat in Ecclesias Ægypti, Libyæ et Pentapolis; exemplo Romani Episcopi, cujus eadem est auctoritas in Ecclesias ejus Patriarchatui subjectas. Natalis Alexander distinctâ dissertatione [1] demonstrat, eum canonem Romani Pontificis primatui nihil obesse; et inter alia argumenta illum canonem ex Concilio Chalcedonensi refert: *Ecclesia Romana semper habuit primatum* [2]. Ac deinde: *Id luculentius ex eo confirmatur*, inquit, *quod post sancitum canonem Romanus Episcopus et de personis aliorum Patriarcharum et de sententiis ab ipsis latis judicium tulit; nec ipsum eam ob rem usurpatæ auctoritatis violatique Nicæni canonis sexti coarguit aliquis.*

De Concilii exitu.

22. Ad ultimum Patres epistolam synodalem dederunt ad omnes Ecclesias, quibus significarunt Arii condemnationem et de Paschate celebrando decretum. Inde solutum Concilium; priusquam tamen abirent Episcopi, Constantinus omnes eodem die ad mensam apud se recumbere voluit, atque imprimis eos Episcopos propius adsistere, qui propter fidem tormenta sustinuissent; nec tum satiari poterat eorum vulnerum cicatricibus deosculandis. Post hæc muneribus singulos affecit, eosque iterum ad concordiam cohortatus cum magnis benevolentiæ signis dimisit [3].

Postea ad effectum adducta est sententia exsilii contra Eusebium et Theognium (*a*); ipsi in Galliam relegati, atque in eorum locum Nicomediæ pro Eusebio Amphion, Nicææ pro Theognio Crestus suffecti sunt [4]. Sed Episcopi, qui eorum partes tenuerant, brevi postea monstrarunt, solo timore adactos Concilio se paruisse.

§ II.

DE IIS, QUÆ USQUE AD CONSTANTINI MORTEM ACCIDERUNT.

23. *S. Athanasius Alexandriæ Episcopus eligitur. Eusebius in patriam revocatur. S. Eustathius in exsilium pellitur; in gratiam redit Arius.*
24. *De synodo Tyriâ.* 25. *Accusatur S. Athanasius et exsilio afficitur.*
26. *Alexandriâ ejicitur Arius.* 27. *Ejus perjurium et horrendus exitus.*
28. *De baptismate et obitu Constantini.* 29. *Imperium dividitur.*

S. Athanasius Alexandrinus Patriarcha creatur.

23. Postero anno (326) mortuus est S. Alexander, Alexandrinus Patriarcha, et ab Ægypti Episcopis unâque totius populi voce S. Athanasius electus. Is vero, ubi illud cognovit, in abditum locum se proripuit; sed a suis deprehensus, cedere coactus et in sedem Alexandrinam evectus est [5], cum ingenti quidem civium plausu, summâ vero offensione Arianorum, qui quum nihil aliud facere possent, plurimis calumniis ipsam ejus promotionem criminati sunt [6].

Eusebius et Theognius ab exsilio revocantur.

Interim Eusebius et Theognius, qui se resipuisse apud Constantinum simulaverant, et ad præcipuos quoque Orientales Episcopos fictam miserant litteris consignatam retractationem, a Constantino revocati in sedes suas restituuntur.

[1] Sæc. IV, dissert. 20, prop. 2. — [2] Conc. *Chalcedon.*, Actio 16 (In quâ iis verbis Nicænus canon commemoratur. Nota ed.). — [3] *Orsi*, l. c., *n. 53.* — [4] Ibid., *n. 54.* — [5] *Fleury, liv. XI, n. 29.* — [6] *Orsi, lib. XII, n. 80.*

(*a*) Quæ hic de *Eusebio* et *Theognio* referuntur, et pugnare videntur cum iis quæ suprà (n. 17) narrata fuerunt, minutatim explicantur a *Baronio* (ann. 325, n. 78), ad quem lectores remitto. « Hac in re, » inquit, « diversa sunt tempora consideranda » (Nota edit.).

Se quidem resipuisse simulabant; at simul nihil cessabant Arii commodis servire; et inter alia perfecit Eusebius, ut in conciliabulo, quod dolis Antiochiam convocaverat [1], S. Eustathius, acerrimus sibi adversarius, ab Antiochenâ sede depelleretur prætextu adulterii, quod meretricula, nullo alio testimonio allato, in eum ementita erat. Postea quidem patefacta calumnia: mulier enim in morbum delapsa fallaciam detexit [2]; tunc vero S. Eustathius in exsilium pulsus et sede suâ dejectus est, in ejusque locum Paulinus Tyrius ac deinde Eularius substituti sunt. Eulario autem paulo post vitâ defuncto, Eusebius Cæsariensis eligitur, qui prius ad illam sedem dolose obrepserat. Hic vero, ut sua proposita assequeretur, Antiochiam transire renuit; unde ei suffectus est Euphronius, Cæsareæ natus, et postmodum Flacillus, ambo Ariani; quapropter Antiochiæ multi Catholici cum ejusmodi intrusis Episcopis communicare numquam voluerunt [3].

S. Eustathius in exsilium pellitur.

Exinde hoc quoque perfecit Eusebius Nicomediensis [4], ut Arius in Constantini gratiam rediret et Alexandriam reverteretur, Ariani cujusdam presbyteri operâ. Is quum Constantiam, imperatoris sororem, familiaritate sibi devinxisset, ab eâ morti proximâ obtinuit, ut pro Ario hanc gratiam a fratre postularet; cui Constantinus tum respondit, Ario se veniam daturum, si subscribere vellet Nicæni Concilii decretis. Et re quidem verâ, Arius revocatus Constantinopolim venit, ibique imperatori obtulit fidei formulam, quâ secundum Scripturas se credere profitebatur, Jesum Christum esse Dei Filium, ante omnia sæcula genitum et Verbum, per quod omnia facta sunt [5]. Constantinus existimans, Arium ad Concilii decretum revera accessisse, huic asseverationi acquievit; non animadvertit tamen, in eâ schedulâ vocem *consubstantialis* minime reperiri, et ea verba *secundum Scripturas se credere*, Ario causam præbere vel maxime perspicuos Scripturarum locos, qui Filii Divinitatem aperiunt, suo arbitrio interpretandi. Verumtamen suo consilio, necdum Episcoporum sententiâ auditâ, eum in suam communionem recipere noluit; quare ad Concilium, quod Tyri tum habebatur (de quo infrà), eum dimisit, ac simul ad eos Antistites scripsit, ut hanc Arii professionem examinarent itemque recognoscerent, num ex animo resipuisset. Arius igitur Tyrum se recepit, ibique, quod prævalerent Eusebii partes, cum omnibus sectatoribus ad communionem admissus est [6].

Arius in gratiam imperatoris redit.

Constantinus ab eo decipitur.

24. Nunc ad Tyrium conciliabulum veniamus, ubi hoc assecuti sunt Eusebiani, ut S. Athanasius Alexandrinâ Ecclesiâ expelleretur. Sed priusquam referamus, quâ injuriâ ex officio eum amoverint, scire oportet, jam antea incepisse Arianos S. Athanasii perniciem moliri, falsis eum circumveniendo criminibus, quæ ad imperatorem etiam detulerunt [7]: atque imprimis violatam ab eo virginem, Arsenium Hypselitarum in Thebaide Episcopum occisum, altare eversum et fractum calicem consecratum; hæc eadem crimina porro in Tyrio conciliabulo objecerunt [8].

Tyrum convocatur synodus.

Constantinus, S. Helenæ matris suæ rogatu, Hierosolymis magnum Resurrectionis templum exstruxerat; quod ut solemniter dedicaretur, complures advocavit ex eâ vicinitate Episcopos. Quam occasionem nactus Eusebius Nicomediensis cogitatio-

[1] Ibid., *n. 86*; *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 3, § 6; *Fleury*, l. c., *n. 43*. — [2] *Theodoret.*, Hist., lib. I, cap. 21 (al. 20). — [3] *Orsi*, l. c., *n. 87*. — [4] Ibid., *n. 90*. — [5] *Orsi*, ibid. — [6] *Socrates*, lib. I, cap. 26 et 33; *Sozomenus*, lib. II, cap. 27; *Rufin.*, lib. I, cap. 11; *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 4; *Fleury*, l. c., *n. 55 (a)*. — [7] *Orsi*, l. c., *n. 92*. — [8] *Orsi*, l. c., *n. 98*.

(*a*) De illo conciliabulo apposite *Baronius* (a° 335, n. 55): « Hoc Hierosolymitanum con» venticulum unum idemque existimatum est » cum Tyrio conciliabulo, utpote quod eodem » ferme tempore et ab iisdem Eusebianis Epi» scopis fuerit celebratum » (Nota edit.).

nem ei injecit, multum expedire, ut ante eam consecrationem omnes Episcopi ad communem pacem componendam in concilium congregarentur. Annuit imperator, ut erat pacis studiosissimus; itaque statutum, ut congressus fieret Tyri, loco idoneo iis Episcopis, qui Hierosolyma petere deberent. Eusebius, hujus doli machinator, omnes suæ factionis Antistites ipse convocavit; quo factum est, ut Tyrum convenerint sexaginta Episcopi. In iis nonnulli quoque Catholici, initio tamen paucissimi; sed postmodum cum pluribus Ægypti Episcopis, ac nominatim cum Paphnutio et Potamone, accessit S. Athanasius. Hic, quod tempestatem sibi suscitatam prævidisset, eo venire recusaverat; sed coactus fuit jussu Constantini [1], qui vel ipsum exsilium ei denuntiabat, si abnuere pergeret. Obtinuit præterea Eusebius, ut adesset Flavius comes, qui (ut ajebat) rectum ordinem tueretur sedaretque tumultus; revera tamen ad S. Athanasium ejusque defensores opprimendos; venit enim Flavius militum catervâ stipatus, eoque consilio, ut manus injiceret ei, qui Eusebii partibus adversaretur [2].

S. Athanasius eo venire cogitur.

25. Incipit igitur iniqua synodus [3]; ibique S. Athanasius, cui pro dignitate primus debebatur locus, tamquam reus (ob delicta injuste ei imputata) stare cogitur. Quod quum vidisset S. Potamon, in Eusebium Cæsariensem, qui inter judices sedebat, excandescens [4]: *Dic mihi, Eusebi,* inquit; *persecutionis tempore mecum in eodem carcere fuisti: ego quidem pro susceptâ fidei causâ dextrum oculum amisi, tu vero salvus et incolumis abiisti sine ullo constantiæ tuæ signo; quî hæc fieri potuerunt, nisi quod morem gessisti tyranno?* Eusebius ad eam exprobrationem exasperatus, crimen nequaquam propulsans, indignabundus congressum reliquit eoque die dissolvit sessionem [5]. Concilio postmodum instaurato, contestatus est S. Athanasius, nolle in adversariorum judicio causam suam reponi; nec tamen auditus est. Primi accusatores prodierunt duo Episcopi Meletiani, hæc tria inter ceteras accusationes potissimum afferentes: virginem violatam, occisum Arsenium Episcopum, altare et calicem fractum. Quod ad ultimam criminationem spectat, Ariani ne umbram quidem argumenti suppeditare potuerunt [6], quum probare non possent, jussisse S. Athanasium (ut ipsi asserebant), defringi altare et calicem: itaque in duas reliquas calumnias incubuerunt, et primum quidem, quod virgini vim adhibuisset. Introducta est igitur in synodum accusatrix mulier, quæ ut meretrix non erubuit S. Athanasio hanc infamiam inferre, quod castimoniam sibi eripuisset. Sed Athanasius, de conspiratione admonitus, unum producit ex suis presbyteris, Timotheum nomine, qui his verbis mulierculam compellat: *Itane vero est; egone te violavi?* Cui illa petulanter: *Ita vero,* respondet, *tu mihi pudorem læsisti, mihique abstulisti virginitatem, quam Deo dedicaveram.* Atque ita patuit, quam falsa esset prima calumnia. Similiter confictum apparuit crimen Arsenii occisi, cujus manum, quam S. Athanasius ab ejus cadavere abscidisset, ostendere se ajebant Ariani. Sic autem res se habuit [7]: quod eodem falso crimine jam antea insimulatus fuisset sanctus vir, Arsenius initio quidem, ut revera obiisse crederetur, dolose se absconderat; postea vero ad saniora consilia reversus, ad S. Athanasium transiit, et ut calumniam ab eo propulsaret, Tyrum petiit, ibique ipso criminationis die se obtulit concilio. Dum igitur adversarii manum præcisam ostendunt, quærit Athanasius, num Arsenium cognoscant; et quum a multis responsum esset, revera se hominem noscere, introductum eum caput attollere jubet, quo melius agnosceretur. Iis vero nequaquam acquiescentibus, sed unam tantum manum ab-

S. Athanasius accusatur.

De fractis altari et calice.

De virgine violatâ.

De Arsenio interfecto vel mutilato.

[1] *Socrates,* lib. I, cap. 28. — [2] *Orsi,* l. c., *n. 96.* — [3] Ibid., *n. 97.* — [4] *S. Epiphan.,* Adv. Hæres., lib. II, Hær. 68, n. 8. — [5] *Orsi,* l. c., n. *97.* — [6] Ibid., *n. 93* et *102.* — [7] *Orsi,* l. c., *n. 101,* ex *S. Athanas.,* Apologia contra *Arianos,* n. 8, 63, 65-69, 72.

scissam vociferantibus, Athanasius, Arsenii pallio diducto, utramque ejus manum ostendit; quare, omni sublato effugio, incantamentum illud dicunt et Athanasium magicis artibus deditum [1]. Aliam quoque prætenderunt calumniam; ab Athanasio videlicet, ut omnes cogeret secum communicare, alios in carcerem conjectos, alios verberatos et cruciatibus affectos, quin etiam nonnullos Episcopos ex officio amotos et flagellis cæsos. Tandem condemnatus ibi S. Athanasius et ab Episcopatu depositus est [2]. Hic, tantâ injuriâ sede suâ dejectus, Constantinopolim ad imperatorem confugit eumque de oppressione, quam in Tyriâ synodo subierat, certiorem fecit; quocirca Constantinus ad Episcopos, qui etiamtum Hierosolymis congregati erant, rescribens, eos objurgavit, quod tumultuando veritatem oppressissent, jussitque illico Constantinopolim se conferre, ut eorum quæ egissent, rationem redderent [3]. Venerunt igitur Eusebiani, et omissis accusationibus fracti calicis et Arsenii occisi, novam excogitarunt et ad imperatorem detulerunt: minatum esse Athanasium, se impediturum, quominus frumentum Alexandriâ, ut erat consuetudo, Constantinopolim deveheretur. Quibus auditis, Constantinus, quamvis Athanasius crimen jam dissolvisset, iracundiâ plane incensus, de vitâ etiam ei auferendâ cogitavit; postea tamen satis duxit, exsilio eum affici [4].

S. Athanasius condemnatur et exsilio afficitur.

26. Aliud deinde, anno 336, Constantinopoli concilium habitum est, quod quidem S. Alexander, tunc illius civitatis Episcopus, quum futurum esse animadverteret, ut illic Eusebiani prævalerent, frustra impedire conatus est. Ibi Eusebiani causam egerunt Marcelli Ancyrani. Is in Tyriâ synodo S. Athanasium defenderat, sed postea accusatus fuit, quod nonnullas hæreses scripsisset in libro contra Asterium sophistam, qui libellum composuerat Arianis sententiis refertum. Porro Marcellum, utpote ipsorum partibus contrarium, excommunicatum officio abdicarunt, in ejusque locum suffecerunt Basilium, Arii fautorem [5]. Verum in eâ synodo hoc præcipue spectarunt Ariani, ut Arium ejusque doctrinam prorsus restituerent; quum enim, Hierosolymis in Episcoporum communionem receptus, Alexandriam petivisset, ubi absente S. Athanasio (quem imperator relegaverat) item se receptum iri speraret, Alexandrini quidem Catholici neutiquam cum eo communicare voluerunt, sed quod multi illic essent Arii sectatores, perturbata fuit civitas. Quod quum accepisset imperator, Constantinopolim eum arcessivit [6]. Dicuntur autem ipsi Eusebiani mandatum illud idcirco efflagitasse, ut Arium in imperatoris urbe ad Ecclesiæ communionem admittendum curarent. Huic proposito quum S. Alexander totis viribus resisteret, comminati sunt Eusebiani, Episcopatu eum depulsum iri, nisi eo die, quem ipsi statuerant, Arium susciperet [7]. Tum S. Jacobus, Nisibis Episcopus, qui Constantinopoli aderat, solis precibus ait et macerando corpore occurri posse tanto malo; quapropter S. Alexander, bono illo consilio impulsus [8], disputationibus concionibusque omissis, in ecclesiam, quæ Pacis nomine nuncupatur, se solum inclusit, ibique per plures noctes cum lacrimis oravit.

Arianorum Constantinopolitana synodus.

Arius Constantinopolim vocatur.

27. Imperatori persuaserunt Eusebiani, Arium Ecclesiæ doctrinam sequi; unde statutum fuit, ut proximâ Dominicâ ad communionem admitteretur. Nihilominus Sabbato, pridie ejus diei [9], Constantinus, quod ejus fidem melius explorare cuperet, arcessitum eum interrogavit, num Nicænam fidem teneret, seque et scriptam professionem et jusjurandum ab eo exigere significavit. Arius professionem suam, litteris consignatam, dolose tamen confectam, porrigit, et jurejurando confirmat,

De ejus fidei professione.

[1] *Orsi*, l. c., *n. 101.* — [2] *Nat. Alex*, l. c., § 3; *Hermant, part. I, chap. 93, 94; Fleury*, l. c., *n. 48* seq. — [3] *Orsi*, l. c., *n. 116.* — [4] *Orsi*, l. c., *n. 117.* — [5] *Fleury, liv. XI, n. 57; Socrates*, lib. I, cap. 36; *Sozomenus*, lib. II, cap. 33. — [6] *Orsi*, l. c, *n. 119.* — [7] *S. Epiphan.*, Adv. Hæres., lib. II, Hær. 69, n. 10. — [8] *Socrates*, lib. I, cap. 37. — [9] Ibid., cap. 38.

non aliam se sequi, neque umquam secutum esse fidem [1]; sed nonnulli volunt [2], eum, jusjurandum peragentem, aliam sub alâ tenuisse schedulam, juxta quam jurare intenderet. Utcumque ea res contigit, imperator jurijurando fidem habens, S. Alexandro Episcopo denuntiat, opem ferendam esse viro, qui salutem consequi niteretur. S. Alexander errorem ei eripere conatus est; quum tamen animadverteret, se nihil agere nisi ad iracundiam eum concitare, silentio discessit. Tum occurrens Eusebius Nicomediensis: *Nisi sponte velis (Arium) admittere*, inquit, *crastina luce... mecum ecclesiam intrabit* [3]. Mœrore confectus, S. Alexander cum duobus aliis ecclesiam adit, ibique in faciem prostratus obortis lacrimis sic Dominum precatur: *Mi Deus, aut me aut Arium tolle, ne Ecclesiam tuam subvertat.*

Horrendo exitu perit anno 336.

Ita quidem precabatur S. Alexander: atque interim eodem die Sabbato, tertiâ post meridiem horâ, Eusebiani Arium velut triumpho per urbem circumferunt, quum ipse se jam restitutum gloriaretur. Ubi autem ad forum accessit, divina eum ultio perculit [4]: correptus enim vehementi terrore, quo viscera penitus turbabantur, et alvi exonerandæ necessitate coactus, rogat nonne latrina in propinquo esset. Ad extremum forum ei ostenditur. Eo festinanter accedit, et in eam abditus, prope januam famulum relinquit. Vix tamen assederat, quum velut alter Judas medius crepuit, magnoque sanguinis profluvio cum excrementis viscera, splenem et jecur effudit, ipsam demum sceleratam animam, Ecclesiæ communione pariter et vitâ privatus. Quod egrediendi moram faceret, amici accurrunt, et reclusâ januâ, exstinctum eum et in miserando eo statu humi projectum reperiunt [5]. Quod quidem accidit anno 336.

De obitu Constantini. 337.

28. Postero anno (337) Constantinus supremum diem obiit. Quum in morbum incidisset (quartum et sexagesimum ætatis annum inchoaverat), primo Constantinopoli balneis usus est, et nihil remissâ ægritudine, de medicorum consilio Helenopolim petiit, ut alias aquas adhiberet [6]. Malo tamen ingravescente, Nicomediam se contulit, ibique quod mortem imminere sentiret, in S. Luciani templo Baptismum suscipere voluit. — Verumtamen, quandonam et ubi baptizatus fuerit Constantinus, in quæstione versatur. Eusebius quidem refert [7], eum Nicomediæ paucis ante mortem horis Baptismum suscepisse; alii porro auctores contendunt, baptizatum eum Romæ a S. Silvestro, anno 324, tredecim ante mortem annis. Hanc sententiam fuse propugnat Baronius Cardinalis [8], multaque affert pro hac opinione testimonia; item *Schelstrate* [9], qui multos ejusdem sententiæ et Græcos et Latinos auctores citat. Sed prima Eusebii sententia multo communior est, eamque tuentur Socrates [10], Sozomenus [11], Theodoretus [12], S. Hieronymus [13], *Fleury* [14], *Orsi* [15] et præcipue Natalis Alexander [16], qui ad singula Baronii argumenta respondet, et secum facere ait S. Ambrosium [17], S. Isidorum [18], Papebrochium [19] et S. Mauri monachos [20], qui quidem referunt, Constantinum Nicomediæ ad extrema adductum, in ipso S. Luciani templo ab Episcopis manuum impositionem suscipere voluisse, quæ cæremonia Baptismum præcedebat, et omnibus tum adhibebatur catechumenis. Ad Achyronem villam prope Nico-

De ejus baptismo.

[1] *Baron.*, a° 336, n. 45; *Orsi*, l. c., *n. 22.* — [2] *Socrates*, lib. I, cap. 38; *Fleury*, l. c., *n. 58; Marcel.* et *Faust.*, Libellus precum ad Imperatores, n. 3. — [3] *S. Epiphan.*, l. c., n. 10. — [4] *Socrates*, l. c. — [5] *Baron.*, l. c., n. 50-53; *Fleury*, l. c., *n. 58; Hermant, part. 1, chap. 95; Orsi*, l. c., *n. 123; Nat. Alex.*, l. c., art. 3, § 4. — [6] *Socrates*, l. c., cap. 39. — [7] De Vita *Constant*, lib. IV, cap. 61, 62. — [8] A° 324, n. 30 seq. — [9] Antiquitas illustrata circa Concilia, pars 2, diss. 3, cap. 6. — [10] L. c., cap. 39. — [11] Lib. II, cap. 34. — [12] Hist., lib. I, cap. 30. — [13] Chronicon, a° 340. — [14] L. c., *n. 60.* — [15] L. c., *n. 133.* — [16] Sæc. IV, diss. 23. — [17] Oratio de obitu *Theodosii*, n. 40. — [18] *S. Isid. Hispal.*, Chronicon, n. 99. — [19] Acta Sanctor. - *21 Maii*, de *S. Constantino Magno*, cap. 2, 4. — [20] *Maurini PP.*, Adnotat. ad *S. Ambrosii* Orationem de obitu *Theodosii*, n. 40.

mediam delatus, arcessitos Episcopos precatus est, ut S. Baptismum sibi conferrent [1]; quod quum summo animi gaudio suscepisset: *Nunc*, inquit, *revera beatus sum.* Ad hæc ministris ingressis, et cum lacrimis, quantopere eum vivere cuperent, significantibus: *Ego vero*, respondit, *veram vitam jam accepi; nec aliud quidquam appeto, nisi ut ad Deum meum fruendum admittar.*

S. Hieronymus, in *Chronico* de morte Constantini agens, hæc quidem de eo asserit: *In Arianum dogma declinat* [2]: verumtamen in Græcorum Menologiis, ut ait Natalis Alexander [3], Constantini festum celebratur die XXI[a] Maji; et in distinctâ Dissertatione Natalis item strenue defendit [4], eum vere Catholicum obiisse, quâ in re omnes veteres consentire ait cum S. Athanasio [5], S. Hilario [6], S. Epiphanio [7], S. Ambrosio [8] et cum testimonio concilii Ariminensis in synodali epistolâ ad imperatorem Constantium datâ [9], ut videre licet apud Socratem [10], Theodoretum [11], Sozomenum [12] et S. Athanasium [13]. Adjungit Orsius Cardinalis [14], non idcirco, quod Constantinus, ut ait S. Hieronymus [15], baptizatus esset ab Eusebio, ejus fidem suspectam esse habendam vel putari debere (quemadmodum suspicatus est S. Hieronymus), ad Arii doctrinam eum inclinasse: perspectum est enim, quantopere Constantinus defenderit et coluerit Nicænam synodum; post baptismum præterea S. Athanasium ab exsilio reducendum decrevit [16], quantumvis reniteretur Eusebius Nicomediensis. Quin etiam refert Sozomenus [17], eum in testamento illud sancitum reliquisse; quapropter Constantinus junior, quum S. Athanasium Alexandriam mitteret, declaravit [18], hac in re patris voluntatem se exsequi. Eodem tempore, ut testatur S. Athanasius [19], ceteri omnes Episcopi Catholici in Ecclesias suas restituti sunt.

Imperium dividitur.

29. E vitâ discessit Constantinus die XXII[a] Maji, in solemnitate Pentecostes illius anni 337 [20], atque imperium reliquit inter filios et nepotes divisum. Constantino, filiorum natu maximo, transmisit præter ea, quæ possederat pater suus Constantius, Hispaniam, Galliam et Britanniam; Constantio, qui secundus erat, Asiam, Assyriam et Ægyptum; Constanti, natu minimo, Africam, Italiam et Illyricum. Delmatio (*a*) porro et HannibalIiano nepotibus alia minoris momenti regna tradidit. Permisit tamen Dominus, ut Constantino juniore et Constante defunctis, totum deinde imperium ad Constantium transferretur; dico, *permisit:* Ecclesia enim in Constantio sævissimum habuit et admodum pervicacem insectatorem [21], quum ex contrario Constantinus et Constans ei faverent.

[1] *Eusebius*, De Vita *Constant.*, lib. IV, cap. 62, 63. — [2] Chronicon, a° 340. — [3] Sæc. IV, diss. 24. — [4] L. c. — [5] Hist. *Arianor.* ad Monachos, n. 49, 50. — [6] Liber contra *Constantium* Imperatorem, n. 27. — [7] Adv. Hæres., lib. II, Hær. 69, n. 12. — [8] Oratio de obitu *Theodosii*, n. 40. — [9] Ep. Conc. *Arim.* ad *Constantium.* — [10] Lib. II, cap. 37. — [11] Hist., lib. II, cap. 15. — [12] Lib. IV, cap. 18. — [13] De Synodis, n. 10. — [14] *Lib. XII, n. 134.* — [15] Chronicon, a° 340. — [16] *Theodoret.*, Hist., lib. I, cap. 30. — [17] Lib. III, cap. 2. — [18] *S. Athanas.*, Apologia contra *Arianos*, n. 87; epistola Constantini junioris populo Alexandrino. — [19] Hist. *Arianor.* ad Monachos, n. 8. — [20] *Euseb.*, de Vita *Constant.*, lib. IV, cap. 64. — [21] *Orsi*, l. c., *n. 130.*

(*a*) Nonnulli quidem scribunt «*Dalmatius*». Sed *Moréri (Diction. histor.)* adnotat: *Le nom de Dalmatius est corrompu; on ne trouve sur les médailles que celui de Delmatius* (Nota edit.).

§ III.

IMPERATOR CONSTANTIUS CATHOLICOS PERSEQUITUR.

30. *Eusebius Nicomediensis ad sedem Constantinopolitanam transfertur. De Alexandrinâ et Antiochenâ synodis.* 31. *De Concilio Sardicensi.* 32. *De Arelatensi synodo.* 33. *De concilio Mediolanensi et exsilio Liberii.* 34. *De Osii exsilio.* 35. *De Osii lapsu.* 36. *De lapsu Liberii.* 37. *De primâ Sirmiensi formulâ.* 38. *De secundâ formulâ.* 39. *De tertiâ formulâ.* 40. *Liberius subscribit.* 41 et 42. *Id est primæ formulæ.* 43. *Liberius Romam redit; S. Felix moritur.* 44. *De Arianorum divisione.* 45-48. *De concilio Ariminensi.* 49. *De obitu Constantii.* 50. *Imperium Juliano obvenit. De Luciferi schismate.*

Eusebius ad Sedem Constantinopolitanam transfertur.

30. Circa annum 340 S. Alexander, Constantinopolitanus Patriarcha, quum nonaginta octo annos vixisset, mortem obiit, et pro eo Paulus Thessalonicensis electus est; Constantius vero, qui jam publice ad Arianos defecerat, quum Constantinopolim rediisset (eo enim absente facta erat electio) [1], id ægerrime tulit, et Paulum Episcopatu indignum esse contendit. Itaque cum Arianâ factione consociatus, concilium coegit, in quo amovendum eum, in ejusque locum substituendum curavit Eusebium Nicomediensem, qui contra Ecclesiæ legem rursus ad aliam sedem transfertur [2]. Aliud sub idem tempus centum circiter Episcoporum Ægypti, Thebaidis, Libyæ et Pentapoleos pro S. Athanasio Alexandriæ coactum est concilium [3], in quo, omni ab eo remotâ culpâ, insons declaratus est iis criminibus, quibus Eusebiani eum circumvenerant [4]. Postero anno contrà (341), Eusebii Nicomediensis aliorumque ejus sectatorum operâ, concilium nonaginta Episcoporum celebratum est Antiochiæ, quum illic dedicatio fieret templi, a Constantino incepti et absoluti a Constantio; ibi S. Athanasium iterum sede suâ dejecerunt in ejusque locum subrogarunt Gregorium Cappadocem, hominem Arianâ hæresi infectum [5].

S. Athanasius in synodo Alexandrinâ defenditur.

In synodo Antiochenâ denuo condemnatur.

In concilio Sardicensi absolvitur et in sedem restituitur.

31. Postea vero a° 347 [al. 343] aliud complurium Episcoporum Concilium habitum est Sardicæ, Illyriæ urbe et metropoli Daciæ, in quo confirmatum fuit Nicænum symbolum et denuo absolutus S. Athanasius et in sedem suam restitutus. Quod quidem sine dubio generale fuit Concilium, ut contra *Petrum de Marca* [6] defendunt *Baronius* [7], *Natalis Alexander* [8], *Petrus Annatus* [9], *Tournely* [10], *Cabassutius* [11], Illustriss. Dominus *Battaglini* [12] aliique multi. Refert S. Athanasius [13], 170 Episcopos eo convenisse; quum vero in iis essent septuaginta Orientales, qui (ut mox dicemus), ne flagitia sua a Concilio damnarentur, Sardicâ discesserunt, remanserunt tantummodo centum Patres [14].

[1] *Socrates*, lib. II, cap. 7. — [2] *Fleury, liv. XII, n. 7.* — [3] *S. Athanas.*, Apologia contra *Arianos*, n. 1 seq. — [4] *Fleury*, l. c., *n. 8.* — [5] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 8; *Hermant, chap. 98; Fleury*, l. c., *n. 10* seq. — [6] De Concordia Sacerdotii et Imperii, lib. VII. cap. 3, n. 5. — [7] A° 347, n. 7. — [8] Sæc. IV, diss. 27, art. 3. — [9] Apparatus ad positivam Theol. Meth., lib. V, sect. 4, art. 5, n. 14. — [10] Comp. Theol., De Locis theol.; de Conciliis, art. 2, § *Nicæn.* I. — [11] Notitia Ecclesiastica; Synod. *Sardicensis.* — [12] *Istoria universale di tutti i Concilii; Conc. Sardic., n. 2.* — [13] Historia *Arianor.* ad Monachos, n. 15. — [14] *Orsi, lib. XIII, n. 61* (*a*).

(*a*) S. Alphonsus in tract. 3, p. 3, c. 9, § 1, n. 18 (tom. 1, pag. 315) et in tract. 4, c. 9, n. 16 (tom. 1, pag. 452) secutus est sententiam eorum, qui huic synodo 376 Patres adfuisse exi-

Ceterum nequit dubitari, quin œcumenica fuerit ea Synodus; quandoquidem et generalis fuit convocatio, ut ex epistolâ encyclicâ constat [1], et adfuerunt Archidamus et Philoxenus presbyteri, Julii Pontificis legati cum Osio præside, qui Concilio Nicæno quoque præsederat. Itaque Ariani, videntes Sardicæ multas, neque eas inanes, contra se parari accusationes, postularunt, ut ex consessu expellerentur ii Antistites, quos ipsi in suis synodis jam condemnassent: quod nisi fieret, abituros se ajebant. Quam temerariam petitionem quum omnes rejecissent, Philippopolim fugientes [2], novam ibi confecerunt fidei formulam, erroribus suis accommodatam, eamque postea falso attribuerunt Sardicensi Concilio. A vero Concilio Sardicensi octo Episcopi Eusebiani, exploratis iis, quæ injuste fecerant, damnati sunt atque depositi: *Æquum est*, inquiebant Patres, *ab Ecclesiâ divelli eos, qui divinum Filium a Patre divellere moliuntur* [3].

In synodo *Arelatensi* iterum condemnatur.

32. Hoc Concilio peracto, Constantius erga Catholicos Episcopos mitior factus, permisit ut ad sedes suas redirent [4]; atque imprimis Antiochiæ S. Athanasium benigne tractavit [5], et mandata dedit pro sancto viro, qui summâ deinde lætitiâ exceptus est ab Ægyptiis Episcopis et a clero populoque Alexandrino [6]. Ariani tamen denuo sibi conciliarunt Constantii gratiam. Et quum Liberius Papa, qui anno 352 S. Julio successerat, ei scripsisset, ut refert S. Hilarius [7], Eusebianos per insidias semet impulisse ad condemnandum Athanasium, at simul se accepisse litteras ab octoginta Episcopis, qui eum defenderent; eamque ob causam non potuisse se, salvâ conscientiâ, eum damnare nec dissidere a Concilio Sardicensi, quod eum absolvisset; — et eodem tempore Arelate (ubi aula tum degebat) duos ad eum misisset legatos, Vincentium Capuanum et Marcellum Campaniensem Episcopum, qui peterent, ut Concilium Aquilejam convocaret ad Athanasii causam explanandam et magis etiam ad tutandum fidei negotium et Ecclesiæ pacem conciliandam; — Constantius (quam ob causam nescimus) hac legatione offensus [8], aliam synodum Arelate coegit; quo quum venissent legati, jam confectam viderunt ab Arianis S. Athanasii condemnationem, et exsilii edictum a Constantio promulgatum in Episcopos, qui illud ratum non haberent [9]; quocirca voluit Constantius, ut legati quoque subscriberent. Initio quidem restitit Vincentius Capuanus; at postmodum sævitiis et comminationibus coactus, unà cum collegâ suo annuit, promisitque, cum S. Athanasio se jam non esse communicaturum [10].

Concilium Mediolanense.

33. Post hæc imperator, ut Catholicorum causam prorsus everteret, aliud concilium Mediolanum congregavit [11]. Ceterum ab ipso Liberio summo Pontifice ad Ecclesias in Nicænæ Synodi fide consociandas exoptatum illud et petitum erat; Ariani vero illud convocari volebant, ut S. Athanasius ab omnibus damnaretur, et ipsorum restitueretur hæresis. Itaque anno 355 plus quam trecenti Episcopi Mediolanum convenerant [12]. S. Eusebius Vercellensis, item accersitus, accedere refugerat, quod Eusebianos illic dominaturos prævideret; sed Mediolanum se conferre coactus est, quum illud peterent ipsi legati, quos summus Pontifex miserat,

[1] *Theodoretus*, Hist., lib. II, cap. 6. — [2] *Fleury*, l. c., *chap. 34, 35*; *Orsi*, l. c., *n. 64.* — [3] *S. Athanas.*, Apologia contra *Arianos*, n. 49 - *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c. *n. 67.* — [4] Ibid., *n. 74.* — [5] *n. 84.* — [6] *n. 86, 88.* — [7] Fragmentum 5. — [8] *Orsi*, *lib. XIV, n. 22.* — [9] *Sulpic. Sever.*, Historia Sacra, lib. II, n. 39. — [10] *Orsi, lib. XIV, n. 23.* — [11] *Sozomenus*, lib. IV, cap. 9; *Socrates*, lib. II, cap. 36; *Fleury, liv. XIII, n. 17.* — [12] *Fleury*, ibid.

---

stimant; quâ de re legi potest *Labbe-Colet* (edit. *Venet.* 1728), tom. 2, col. 653 seq. et præsertim col. 715, ubi *Binius* illud strenue defendit. — Hic vero opinionem amplectitur, quam recentes eruditi probatam et omnino certam dicunt (Nota edit.).

Lucifer, Pancratius et Hilarius diaconus. Ubi Mediolanum advenit, Ariani (qui fracti calicis ceterasque accusationes instauraverant) ab eo postularunt, ut S. Athanasii condemnationi subscriberet. Quibus ille respondit, primum ab omnibus Nicæno Concilio subscribi oportere; tum reliqua persequenda [1]. S. Dionysius, Mediolanensis Episcopus, ad subscribendum illico accessit; sed Valens Mursiensis calamum et chartam e manibus ejus violenter extorquens, ejusmodi agendi ratione inceptum succedere non posse ait [2]. Quod quum audisset Mediolanensis populus, infremuit, quum ab ipsis Episcopis impugnari fidem videret [3]; quapropter imperator, plebem extimescens, concilium a templo ad suum palatium transtulit [4].

Male tractantur Episcopi.

Ibi audacter Episcopos jubet accipere decretum, quod hac de re confecerat (illud autem continebat omne Arianæ hæresis virus); et maxime Lucifero, S. Eusebio et S. Dionysio ad se vocatis proponit, ut contra S. Athanasium subscriberent [5]. Quibus valde recusantibus, quoniam illud Ecclesiæ canoni adversaretur: *Quod ego volo*, respondit Constantius, *id pro canone habeatur; ... aut igitur obtemperate, aut ...extorres futuri estis* [6]. Tum illi animo invicti eum admonuerunt, quantam Deo rationem redderet, si vim ipsis afferret. Quod quum audisset imperator [7], tanto furore exarsit, ut gladium etiam strinxerit, eosque jusserit ad mortem duci; postea tamen satis habuit, in exsilium eos relegari [8]. Itaque onerati catenis et militibus stipati ab ipso concilio profecti sunt ad locos sibi destinatos, ubi deinde hæretici mille modis sævitiam in eos exercuerunt [9].

Injuriæ legato Pontificio illatæ.

Item Hilario, uni ex legatis, vestes detraxerunt Ariani, ejusque terga flagellis crudeliter concidentes, interim objecerunt: *Tu vero cur Liberio non restitisti* [10]? Inde Constantius Auxentium S. Dionysio in Episcopatu subrogavit [11], ac postea Liberium coegit Mediolanum se conferre. Quo quum pervenisset, voluit imperator, ut condemnaret Athanasium; renuenti porro trium dierum spatium dedit, eique significavit, necesse esse eum ipsum, nisi ad condemnandum S. Athanasium accederet, ad exsilium se comparare. Et re quidem verâ, relegatus est Liberius Berœam, in Thraciæ urbem, ubi Episcopus erat Demophilus, perfidus Arianus [12].

Liberius exsilio afficitur.

34. Post Liberium magnus ille Osius ob morum integritatem non minus quam ob doctrinam præcipuo causæ Catholicæ præsidio erat. Cordubensem in Hispaniâ Ecclesiam a sexaginta annis regebat, et in Maximinianâ persecutione Jesu Christi fidem palam constanterque erat professus. Arcessitum eum hortatus est Constantius, ut cum Arianis communionem iniret condemnaretque Athanasium. Cui Osius forti animo neutrum se facere posse respondit. Quem imperator tum quidem dimisit; deinde vero iterum ad eum scribens, pœnas minitatus est, si obsistere pergeret. Verum majori etiam fortitudine Osius [13] his verbis rescripsit: *Si tu me insectari statuisti, ego paratus sum ad effundendum potius sanguinem, quam ut veritatem prodam; parce igitur labori, nec jam talia ad me scribe. Reformida diem judicii, teque Ecclesiæ rebus miscere noli: Tibi Deus imperium commisit; nobis, quæ sunt Ecclesiæ regiminis, concredidit.* Denuo Constantius Osium, ad eum pervertendum, arcessivit; ac denique, quod semper reniti cerneret, Sirmium in exsilium relegavit; erat autem centum circiter annorum Osius [14].

Osius in exsilium pellitur.

35. Nunc ad Osii ac deinde ad Liberii lapsum veniamus. Præcipuus Osii prolapsionis auctor fuit Potamius, Ulyssiponensis Episcopus. Is primo quidem fidei defensor, postea Constantio ob publicum

De Osii lapsu.

[1] *Orsi*, l. c. *n. 30.* — [2] Ibid. — [3] *Sulpic. Sev.*, lib. II, n. 39. — [4] *Fleury*, l. c. — [5] *Orsi*, l. c. *n. 30, 34; S. Hilarius*, Ad *Constantium* Augustum, lib. I, n. 8. — [6] *S. Athanas.* Hist. *Arianor.* ad Monachos, n. 33. — [7] Ibid., n. 34; *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c. — [8] *Orsi*, l. c. — [9] Ibid. — [10] Ibid. — [11] Ibid., *n. 39.* — [12] Ibid., *n. 41.* — [13] *S. Athanas.*, l. c., n. 44; *Orsi*, l. c., *n. 43; Fleury*, l. c., *n. 22.* — [14] *Fleury*, ibid.; *Orsi*, ibid.

quemdam agrum ab eo sibi donatum obligatus, ad Eusebianos defecerat; quapropter Osius, zelo impulsus, impietatis notam ei inusserat apud totam Hispaniam. Itaque Potamius, sui ulciscendi causâ, primo hoc elaboravit, ut Sirmium relegaretur; tum vero imperatorem, quum illic adesset, impulit ad tantas sævitias ei adhibendas, ut tandem aliquando prævaricatus sit. Miserandum senem, cruciatibus enervatum, post crudelem flagellationem (quâ carnes fustibus dilacerabantur) diuturnumque et acerrimum tormentum, plura perpetiendi defecit animus: ac misere corruens secundæ Sirmiensi formulæ subscripsit, simul condemnans S. Athanasium et Arianorum communionem suscipiens [1]. Ac nominatim refert Sozomenus [2], Eudoxium vidisse Osii epistolam, quâ usum vocabulorum *consubstantialis* et *similis in substantiâ* improbabat. Et ita quidem ei licuit in Hispaniam redire; quo quum pervenisset, Gregorius, Eliberitanus Episcopus, propter ejus prævaricationem, ultra cum eo communicare noluit [3]. Duo *Luciferiani* auctores, Faustinus et Marcellinus, scripserunt [4], infelicem vitæ exitum habuisse Osium; S. Athanasius [5] vero, cui (ut loco citato ait *Orsi*) major certe fides est habenda, Osium, morti proximum, esse protestatum, se ad errorem committendum, vi illatâ fuisse abreptum; damnare se igitur Arianorum hæresim, omnesque hortari ut eam detestentur. — Item S. Augustinus [6] ait, Osium in Ecclesiæ communione decessisse [7].

De ejus obitu.

36. Jam ad Liberii lapsum transeamus. Dixerunt nonnulli, Osium (*a*) secundæ Sirmiensi formulæ subscripsisse. Ut igitur intelligamus, quis fuerit Liberii lapsus, hic præmittenda est notitia trium fidei formularum, quæ Sirmii editæ fuerunt. Natalis Alexander putat [8], unam tantum formulam Sirmii conditam, duas reliquas vero alibi; sed Baronius [9] et ceteri communiter ajunt, tres formulas in conciliis seu, ut melius dicam, in conciliabulis Sirmiensibus confectas esse. Nec verisimile est, ut ex dicendis patebit, id quod Socrates scribit [10], singulas tres formulas in uno eodemque Sirmiensi concilio conditas. — Ariani, quod Liberius uni ex tribus formulis subscripsisset, gloriabantur, ut refert Orsius [11], accessisse eum ad eamdem fidem, quam ipsi profiterentur. *Orsi* contrà [12] enititur, ut eum prorsus innocentem exhibeat; et arbitratur, liberatum eum Romæque restitutum, vel quod Constantius matronis Romanis ita promisisset, vel ut sedarentur tumultus, qui tum Romam agitarent. Verumtamen, multo communiori scriptorum judicio, Liberius in magnum quidem erratum, minime vero in hæresim prolapsus est. Quod ex eo pendet, cuinam ex tribus Sirmii confectis formulis subscripserit.

De *Liberii* lapsu.

37. Prima formula anno 351 condita est Sirmii, ubi ante omnia iterum damnatus fuit Photinus, ipsius Sirmii urbis Episcopus, qui Jesu Christo non tantum consubstantialitatem cum Patre, sed divinitatem etiam denegabat, quod cum Cerintho, Ebione et Paulo Samosateno

De primâ *Sirmiensi* formulâ.

[1] *S. Hilarius*, liber de Synodis, n. 11; *Sozomenus*, lib. IV, cap. 6 et 12; *S. Epiphan.* Advers. Hæres., lib. III, Hær. 73, n. 14; *Orsi*, l. c., *n. 70; Fleury*, l. c., *n. 45* (Expressis tamen verbis adjungit, *Osium* non subscripsisse *S. Athanasii* condemnationi. Nota edit.); *Nat. Alex.* sæc. IV, cap. 3, art. 3, § 8; *Hermant, part 1, chap. 101.* — [2] Lib. IV, cap. 12. — [3] *S. Hilarius*, Fragmentum 11, n. 5. — [4] Libellus precum ad Imperatores, n. 10, 11 (*Migne*, Patr. Lat., tom. 13, col. 89-91). — [5] L. c., n. 45. — [6] Contra Epistolam *Parmeniani*, lib. I, cap. 4, 5. — [7] *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c. — [8] L. c., art. 4, § 18; cfr. Diss. 31, art. 2. — [9] a° 357, n. 9, 11, 24 (Hoc potius inter se differunt *Natalis* et *Baronius*, quod ille censet, unam tantum formulam in primo concilio, *Sirmii* habito, esse confectam; hic vero existimat, in eodem concilio duas priores formulas fuisse conditas. Nota edit.). — [10] Hist., lib. II, cap. 30. — [11] L. c., *n. 71, 72.* — [12] L. c.

(*a*) Pro: « *Osium* » forsitan legendum est: « *eum* » (Nota edit.).

contenderet, ante Mariam non fuisse Dei Filium [1]. Antea item condemnatus erat a Concilio Sardicensi; sed ab imperatore provocationem obtinuerat ad hoc Sirmiense concilium, cui ipse intererat Constantius. Illic nihilominus ejus doctrina ab ipsis Arianis denuo reprobata, ac deinde prima illa formula ad Arianam hæresim pertinens Græce conscripta est, et duo adjecti sunt anathematismi, ut refert Natalis Alexander [2] ex S. Athanasio [3] et S. Hilario [4], qui eos his verbis Latine reddidit: I. *Eos... qui dicunt: De nullis exstantibus* [*est*] *Filius, vel de alterâ substantiâ, et non ex Deo; et quod erat tempus vel sæculum, quando non erat: alienos scit sancta et Catholica Ecclesia.* II. *Siquis Christum Deum, Filium Dei ante sæcula subsistentem et ministrantem Patri ad omnium perfectionem non dicat: sed ex quo de Mariâ natus est, ex eo et Christum et Filium nominatum esse, et initium accepisse ut sit Deus, dicat: anathema sit.* Itaque in hac formulâ conceditur, Filium *ab æterno* fuisse a Deo, et *ab æterno* suam habuisse divinitatem. Eam S. Athanasius Arianam et impiam existimavit; S. Hilarius vero ut Catholicam exposuit. Sic autem res se habet: in se spectata, Catholica erat; Ariana, quatenus ab Arianis profecta.

De secundâ formulâ.

38. Altera formula (item Sirmii confecta, sed anno 357, Latino sermone conscripta [5], cui subscripserunt Potamius et Osius) mere Ariana erat, quod illic voces *consubstantialis* et *similis in substantiâ* proscribantur ut a Scripturis alienæ. *Ceterum* (sunt hujus secundæ formulæ verba, ut, apud Natalem [6], ea refert S. Hilarius) *nullam harum vocum mentionem debere fieri,... quod de iis nihil sit scriptum in sacris Litteris, et quod illa hominum intellectum transscendant.* Aliæ quoque adjectæ fuerunt blasphemiæ: *Nulli vero ambiguum, Patrem majorem esse.. honore, dignitate, deitate* (*a*), *atque adeo ipso nomine paterno,... Filium vero Patri, cum omnibus quæ Illi Pater subjecit, subjectum esse.* Hæc formula a S. Hilario blasphemia vocatur, et in ejus libro de Synodis hac inscriptione designatur: *Exemplum blasphemiæ apud Sirmium per Osium et Potamium conscriptæ.*

De tertiâ formulâ.

39. Tertïa formula anno 359 [7], octo a primâ formulâ annis, Sirmii condita Latine pariter conscripta est; et hanc (ut testatur S. Athanasius [8] in libro de Synodis) Valens et Ursacius concilio Ariminensi obtulerunt. In eâ rejicitur quidem vox substantiæ; Filius tamen in omnibus Patri similis vocatur: *Vocabulum porro substantiæ, quia simplicius a Patribus positum est, et a populis ignoratur et scandalum affert, eo quod in Scripturis non contineatur, placuit ut de medio tolleretur... Filium autem Patri per omnia similem dicimus, quemadmodum sacræ Litteræ dicunt et docent* [9].

In primâ igitur formulâ vox *consubstantialis* omittitur; admittitur vero *substantialis.* In secundâ utrumque vocabulum, quin et vox *similis* tacetur. In tertiâ exprimitur tantum vox *similis.*

Liberius subscribit.

40. Nunc ad Liberium redeamus. Matronis Romanis pollicitus erat Constantius, facturum se, ut Romam reduceretur;

[1] *Sozomenus*, lib. IV, cap. 6; *Socrates*, lib. II, cap. 29. — [2] L. c. — [3] Epistola de Synodis, n. 27. — [4] De Synodis, n. 38 (Verba ita restitui, ut apud *S. Hilarium* leguntur. *Natalis* aliam versionem secutus est. *S. Hilarius* XXVII anathematismos refert, quorum primus et ultimus hîc commemorantur. Nota edit.). — [5] *Socrates*, lib. II, cap. 30; *Sozomenus*, lib. IV, cap. 6; *S. Athanasius*, De Synodis, n. 28; *S. Hilarius*, De Synodis, n. 11. — [6] L. c., § 18. — [7] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury, liv. XIV, n. 9.* — [8] De Synodis, n. 28-30. — [9] *Nat. Alex.*, l. c.

(*a*) Notandum censeo, apud ipsum *S. Hilarium* (l. c.) pro verbo *deitate* (quod *Natalis Alex.* habet) reperiri: *claritate, majestate.* Apud *Athanasium* tamen et *Socratem* habetur Θεότητι. — Hanc item formulam *Nat. Al.*, quem S. Alphonsus sequitur, non ad verbum, sed ad sensum cum S. *Hilario* congruentem exhibet (Nota edit.).

Eusebianis contrà promiserat, non prius eum liberatum iri, quam cum ipsis communicasset. Quapropter Demophilo, Berœæ Episcopo (ubi Liberius exsulabat) præcepit, ut unà cum Fortunatiano, Aquilejæ Episcopo (qui item prævaricatus erat) quacumque ratione induceret Liberium ad subscribendum Sirmiensi formulæ et S. Athanasium condemnandum. Trium annorum exsilium jam patiebatur Liberius, sævitiis et solitudine fractus, et hac præsertim afflictus ægritudine, quod suus diaconus Felix antipapa Romanam sedem occuparet; atque ita depravationi annuens, formulæ subscripsit simulque damnavit S. Athanasium, communionemque inivit cum Arianis Episcopis [1].

Cuinam formulæ subscripserit.

41. Hic autem disputant auctores, cuinam ex tribus formulis subscripserit Liberius. Valesius [2] existimat, eum tertiæ subscripsisse; sed hæc opinio stare nequit, quum tertia formula condita sit anno 359, quo tempore, ut refert Anastasius [3], Romam jam rediisset Liberius. Alii porro, ut *Blondel* [4] et *Petavius* [5], censent, eum secundæ, quæ etiam Ariana est, nomen suum adscripsisse; quam opinionem sequuntur hæretici, indeque arguere nituntur, falli potuisse Ecclesiam Catholicam. Danæus, ex Reformatorum familiâ, in Episcopis qui ad Arianas partes transierunt, numerat etiam Liberium, quod huic formulæ subscripsisset, quâ in re omnes historicos consentire ait; indeque colligit, necessario fatendum esse, Romanam quoque Ecclesiam in errore posse versari: *Inter quos* (*a*) *etiam omnium historicorum consensu Liberius Romanus Episcopus recensetur, ne quis Romanam Ecclesiam errare posse neget* [6]. Sed communis, aut certe multo communior et multo probabilior Catholicorum sententia cum *Baronio* [7], *Natali Alexandro* [8], *Graveson* [9], *Fleury* [10], *Juenino* [11], *Tournely* [12], *Bernino* [13], *Orsi* [14], *Hermant* [15] et docto *Selvaggi* (in notis, *Mosheimianæ* historiæ adjectis [16]) hæc est, Liberium primæ formulæ nomen suum adscripsisse; cui sententiæ item adhærens *Gotti* Cardinalis: *Ita*, inquit, *communiter sentiunt auctores Catholici* [17]. Et hæc communis sententia pluribus innititur iisque firmis rationibus: Primum, formula, cui subscripsit Liberius, ea est, ut refert Sozomenus [18], quæ tum est condita, quum damnatus est Photinus; quæ sine dubio prima fuit, non secunda. Deinde, formula a Liberio consignata eique oblata a Demophilo — ut ex Liberii epistolâ et ex S. Hilarii fragmentis [19] probat Juenius [20] — confecta non est ab Anomœis, meris Arianis, sed a Semiarianis, cujusmodi erant et ipse Demophilus et Basilius Ancyranus, Valens, Ursacius aliique collegæ, qui Filium non quidem *consubstan-*

Subscripsit primæ formulæ.

Probatur.

[1] *Orsi*, l. c., *n. 71.* — [2] Adnot. ad *Sozomeni* Hist. Eccl., lib. IV, cap. 15. — [3] Hist. de Vitis *Romanor.* Pontif., cap. 37. — [4] *De la Primauté en l'Eglise. Par D(avid) Blondel (Genève, 1641). Chapitre XXVII de la réplique. Des anathématismes prononcés par S. Hilaire contre le Pape Liberius; l'an 357, pag. 484.* — [5] In *Epiphan.* Adversus Hær. Append. Diss. De *Sirmiensi* et *Ancyrana* Pseudosynodo. — [6] *D. Augustini* Liber de Hæresibus... *Lamberti Danæi* [*Daneau*] Commentariis illustratus. Catalogus Hæreseon, cap. 49 (*Genevæ*, 1654). — [7] a° 357, n. 47. — [8] Sæc. IV, diss. 31, art. 1. — [9] Sæc. IV, colloq. 5. — [10] *Liv. XIII, n. 46.* — [11] Instit. theol., De Deo Trino, diss. 1, quæst. 2, cap. 1, art. 4, § 4. — [12] Comp. theol., de SS. Trin., quæst. 4, sect. 2, art 3, § de *Liberio*, Dico 3°. — [13] *Sec. IV, cap. 7.* — [14] *Lib. XIV, n. 71.* — [15] Vide: *Hist. des Conc., prem. partie, chap. 101* (*b*). — [16] *Selvaggi.* Ad *Mosheim;* cent. 4, vol. 1, tom. II, part. 2, cap. 5, n. 14, not. 52. — [17] Veritas Religionis; Tract. de Victor. adv. Hær., cap. 45, § 4, n. 6. — [18] Lib. IV, cap. 15. — [19] Fragment. 6, n. 7. — [20] L. c.

(*a*) i. e. *Arii fautores et socios* (Nota edit.).

(*b*) De *Osio* agens: *Il signa,* inquit, *le blasphème de Sirmium, comme parle Saint Hilaire, et il consentit de communiquer avec Ursace et Valens, qui avaient été les principaux auteurs du Formulaire.* Deinde ad *Liberium* transiens, neque ullâ indicatâ distinctione inter formulas, concludit: *Il prêta enfin l'oreille aux propositions que lui firent les Ariens. On lui demanda qu'il eût à renoncer à la communion de Saint Athanase, et qu'il signât le Formulaire de Sirmium, et il y consentit pour être délivré* (Edit.).

tialem Patri (quod Symbolo Nicæno assentiri nollent), sed ex Patris *substantiâ* esse admittebant. Hoc autem in primâ tantum formulâ exprimitur, non vero in secundâ, quæ voces *substantiæ* et *similitudinis* penitus suppressit. Quin etiam Episcopi, quos commemoravimus, hanc secundam formulam, paulo postquam confecta erat, in speciali synodo, Ancyram convocatâ, reprobarunt. Nec refert, eidem formulæ, cui Liberius subscripsit, subscripsisse quoque Anomœos; hi enim subscribere coacti fuerunt a Constantio, qui, ut Socrates refert [1], Semiarianorum partibus favebat. Accedit, quod Liberius, ut ait Sozomenus [2], in suâ ad Semiarianos epistolâ, ab Ecclesiâ alienos declarat, eos *qui Filium secundum substantiam et per omnia Patri similem non esse assererent.* Ex quibus liquet, ei formulæ subscripsisse Liberium, ubi omissa quidem erat consubstantialitas, approbata vero substantialitas et similitudo.

Objectio cum responsione.

42. Frustra similiter objicies, a S. Hilario formulam a Liberio consignatam vocari *perfidiam apud Sirmium descriptam* [3]. Siquidem opinatur Natalis [4], ea verba unà cum anathematismis, qui a S. Hilario in suis Fragmentis contra Liberium prolati leguntur, ab aliis fuisse adjecta; quoniam S. Hilarius ea fragmenta conscripsit, postquam Liberius redierat Romam, ubi formulam in Ariminensi synodo confectam approbare fortissime renuit. Alii porro, ut Jueninus [5], respondent, a S. Hilario primam illam formulam vocari perfidiam, quatenus eam considerat in perverso sensu, quo eam intellexerant hæretici; antea enim, quum de eâ in se ipsâ ageret, Catholicam eam dixerat. Item objiciuntur hæc S. Hieronymi in Chronico verba: *Liberius, tædio victus exsilii et in hæreticam pravitatem subscribens, Romam quasi victor intraverat* [6]. Respondet Natalis [7], ita locutum S. Hieronymum, non quod subscripsisset formulæ, in se hæreticæ, sed quia cum hæreticis communicaverat: communicare autem cum hæreticis erratum profecto erat, hæresis non erat. Ab aliis respondetur, ideo facile hæc scripsisse S. Hieronymum, quod hæretici, ut ait Sozomenus [8], pervulgassent, Liberium formulæ subscribendo reprobasse non tantum consubstantialitatem, sed etiam Filii cum Patre similitudinem.

Alia objectio cum responsione.

Hæc tamen non idcirco dicuntur, ut a Liberio omnis culpa removeatur, ea certe, quâ S. Athanasium damnavit et communicavit cum Arianis. Ceterum postea prorsus renuit Ariminensi formulæ subscribere; quo factum est, ut Româ aufugere et usque ad Constantii obitum in cœmeteriis latitare coactus sit [9].

Liberius Romam redit.

43. Anno 358, vel ut censet Baronius (*a*), sequenti anno, Liberius Romam rediens, a populo et clero, inquit *Orsius* Cardinalis [10], summâ lætitiâ exceptus est; Baronius [11] tamen refert, eum inter Romanos complures invenisse, a se propter lapsum alienatos et Felici II jam adhærentes. Hic, licet antea schismaticus et illegitime Sacris initiatus a tribus Episcopis Arianis, ad quorum partes iis temporibus accesserat, audito tamen Liberii errato, ad Catholicos reversus, excommunicaverat imperatorem; eamque ob causam legitimus Pontifex tum haberi cœpit, Liberius vero ut Pontificatu exclusus. Unde accidit

Felix martyrio afficitur.

[1] Lib. II, cap. 37. — [2] Lib. IV, cap. 15. — [3] Fragment. 6, n. 6 et 7. — [4] Sæc. IV, diss. 32, art. 1. — [5] L. c. — [6] Chronicon, a° 352. — [7] L. c. — [8] L. c. — [9] *Theodoretus*, Hist., lib. II, cap. 17; *Baron.*, a° 359, n. 45 seq. — [10] *Lib. XIV, n. 72.* — [11] a° 357, n. 57.

(*a*) *Baronius* ad annum 357 de reditu Liberii agit. Verumtamen (ibid., n. 68) adnotat: « Illud » admonendum est, non sic nos omnia hæc de » iisdem sub hoc anno recensuisse, ut sub eodem » facta esse contendamus, sed ad lectoris faci- » liorem intelligentiam: quum Sirmiensem con- » ventum, tot fidei formulis in eo deletis et » renovatis, in sequentem quoque annum con- » stet fuisse perductum, quo et *Liberium* in » Urbem restitutum esse putamus ». Quum igitur ait, « anno sequenti » Liberium Romam rediisse, annum 358 intelligit (Nota edit.).

(ut ex libro Pontificali refert Baronius [1]), ut Felix ab imperatoris ministris in Cære oppidum, septimo decimo ab urbe lapide, deductus, ibique capite plexus sit. Marcellinus [2] schismaticus (apud *Fleury* [3]), Felicem octo etiam annos post Liberii reditum vixisse ait; Sozomenus [4] vero scribit, decessisse eum non multo post quam Liberius Romam rediisset. Ceterum Benedictus XIV, summus Pontifex, de S. Felice agens: *Nec vero de Felicis sanctitate et martyrio*, inquit, *ulla amplius superest dubitatio, quum tantum inter eruditos disputetur, utrum martyr fuerit quod gladio necatus sit, an quod multa pro Christo pertulerit* [5]. Adjungit porro Baronius [6], temporibus Gregorii XIII propositam fuisse quæstionem, essetne Felicis II nomen ex Martyrologio, ubi inter Sanctos numerabatur, expungendum; et ipse quidem fatetur, se judicasse, ob vitiosum ejus in Pontificatum ingressum, ita fieri oportere: casu vero sub terrâ repertam fuisse marmoream arcam, in cujus altero latere sanctorum Martyrum reliquiæ quædam essent, altero autem corpus S. Felicis hac inscriptione adjectâ: *Corpus S. Felicis Papæ et Martyris, qui damnavit Constantium.* Quod quidem accidit ipso die 28° Julii, anno 1582, pridie ejus diei, quo S. Felicis festum celebratur; quare ejus nomen in Martyrologio ita servatum est, ut inscriptum erat. Natalis Alexander [7] Baronium oppugnat, asseritque, Felicem II numquam revera Pontificem fuisse; sed *Roncaglia* in adnotationibus [8], unà cum utroque *Pagi* [9], magnopere eum defendit: eorum argumenta locis citatis habentur; atque imprimis contra Natalem demonstrant *Pagi*, S. Felicis nomen, Martyrologiis insertum, transferri non posse ad S. Felicem I, sed necessario de S. Felice II intelligi debere.

Ariani in plures sectas scinduntur.

44. Ad Arianos revertamur. Quo tempore lapsi sunt Osius et Liberius, Ariani in plures sectas se diviserunt. Qui cum Acacio, Eudoxio, Eunomio et Aetio sentiebant, *Anomœi* dicti sunt; erant autem puri Ariani, qui Filii *consubstantialitatem* et etiam ejus cum Patre *similitudinem* rejiciebant. Qui porro Ursacium et Valentem sequebantur, *Arianorum* nomen retinuerunt; non tamen in omnibus assentiebantur Arii doctrinis. Qui denique Basilio Ancyrano et Eustathio Sebasteno adhærebant, *Semiariani* vocati sunt: hi, quamvis Arii blasphemias condemnarent, non admittebant tamen divinarum Personarum consubstantialitatem [10] (*a*).

Convocatur Ariminense concilium.

45. Ad celebre et funestum concilium Ariminense accedamus, de quo S. Hieronymus: *Nicænæ fidei damnatio*, inquit, *conclamata est. Ingemuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est* [11]. Ecclesiâ temporibus illis propter fidem adeo turbatâ, statutum fuit, duo esse concilia celebranda: unum Arimini, in Æmiliæ civitate, alterum Seleuciæ in Oriente [12]. Prius Ariminense habitum est anno 359. Illuc convenerunt Episcopi Illyriæ, Italiæ, Afri-

[1] l. c., n. 59. — [2] *Faust.* et *Marcell.* libellus precum ad imperatores, n. 2. — [3] *Liv. XIV, n. 7.* — [4] l. c. — [5] De Canoniz., Lib. IV, p. 2, c. 27, n. 14. — [6] L. c., n. 63. — [7] L. c., art. 3. — [8] Adnot. in Nat. Al., l. c. — [9] *Ant. Pagi*, Critica in Annales *Baronii*, a° 357, n. 17; *Fr. Pagi*, Gesta *Romanor.* Pontific., *S. Felix II*, n. 2. — [10] *Hermant, part. 1, chap. 102; Orsi*, l. c., *n. 80.* — [11] Dialogus adv. *Luciferianos*, n. 19. — [12] *Fleury*, l. c., *n. 9*; *Orsi*, l. c., *n. 93.*

(*a*) Operæ pretium est, hoc loco ea colligere vocabula, quæ in Arianorum historiâ assidue recurrunt. — Ὁμοούσιος = consubstantialis, seu unam numeroque eamdem substantiam habens (Catholicorum contra Arianam impietatem velut tessera); ὁμοιούσιος = similem substantiam habens (vocabulum Semiarianorum proprium); ὅμοιος = similis, qualitatibus seu attributis (quæ vox in tertiâ Sirmiensi formulâ adhibetur, et velut nota propria est eorum, qui Acacium Cæsariensem sequebantur; Filii cum Patre similitudinem in substantiâ negabant, licet similes agnoscerent qualitates); ἀνόμοιος = dissimilis (quo verbo utebantur Anomœi, i. e. ii, qui Eudoxium, Eunomium et Aetium sequentes, Filium Patri dissimilem prædicabant) (Edit.).

cæ, Hispaniæ, Galliarum et Britanniæ, amplius quadringenti numero [1], ex quibus octoginta erant Ariani, reliqui omnes Catholici. Quum autem de fide agi cœptum esset, Ursacius, Valens aliique Arianarum partium duces, schedulâ oblatâ [2], dixerunt, uno illo scripto omnes contentos esse oportere; in eo autem descripta erat ultima anni 359 Sirmiensis formula, ubi rejectâ voce substantiæ, Filius per omnia Patri similis dicebatur. Verum Catholici Episcopi uno ore responderunt, nihil opus esse novâ formulâ, quum soli Nicænæ Synodi formulæ credi deberet [3]. Itaque conditum est decretum, quo declaratum est, Symbolo Nicæno nihil neque addendum esse neque demendum, nomen porro *substantiæ* retineri debere. Præterea Arii doctrina denuo condemnatur, decem anathematis adjectis contra Arii, Sabellii et Photini errores. Decreto subscripserunt Catholici omnes; sed Valens ceterique Ariani obstinato animo renuentes hæretici judicati sunt, atque ut tales damnati et distincto instrumento dignitate depulsi [4]. Erant autem Ursacius, Valens, Cajus et Germinius [5].

Arius denuo condemnatur.

46. Tum decem Episcopi, concilii legati, ad imperatorem missi sunt cum epistolâ synodicâ [6], quâ Patribus visum esse declaratur, Nicænæ formulæ nihil nec demere nec addere; eosque conqueri de Ursacio et Valente, qui juxta schedulam porrectam, aliam fidem constituere voluissent. Abierunt igitur decem legati; sed et Ariani alios decem cum Ursacio et Valente miserunt, qui quum primi advenissent, imperatoris animum contra concilium præoccuparunt [7], Sirmiensem formulam ei ostendendo, quam Ariminense concilium reprobaverat. Concilii legatos, postmodum accedentes, ad se non admisit Constantius; longoque interposito spatio, hoc tantum ad concilium respondit [8], se, quod adversus barbaros sibi esset proficiscendum, legatis denuntiasse, ut reditum suum exspectarent Adrianopoli: ibi se totam rem dijudicaturum. Rescripserunt Patres, numquam se a pronuntiatâ sententiâ discessuros [9], ac proinde abeundi licentiam petere. Postea, quod imperator Adrianopolim pervenisset, legati quoque eò se contulerunt, et ad vicinum oppidulum, Nicæam nomine (*a*), deducti, ibi (quamvis concilium, ne ita agerent, prohibuisset) tractare cœperunt cum Arianis; hi autem per fraudes et minas eos perpulerunt ad subscribendum formulæ, quæ tertiâ Sirmiensi pejor erat; quandoquidem non modo repudiabatur vox *substantiæ*, sed Filius Patri similis dicebatur, omissis verbis *per omnia*, quæ in Sirmiensi formulâ aderant. Item eos adduxerunt, ut rescinderent sententiam, quâ concilium ex officio amoverat Ursacium ejusque socios. Eamque formulam suâ quisque manu obsignavit.

Catholicorum et Arianorum legati ad imperatorem se conferunt.

Legati pravam admittunt formulam.

47. Post hæc, legatis Ariminum reversis, Constantius Tauro præfecto imperavit [10], ut synodum non ante dimitti sineret, quam ultimæ Nicænæ formulæ (*b*) subscripsissent omnes, atque in exsilium ejiceret renitentes Episcopos, dummodo ne plus quindecim essent. Simul ad concilii Patres epistolam dedit, quâ eos vocis *substantiæ* et *consubstantialis* non amplius mentionem facere jubebat. Ursacius et Valens quoque Ariminum redierunt; et quod eorum factio superior tum evasisset, templo occupato, ad imperatorem scripserunt, duobus istis vocabulis prætermittendis, voluntati ejus se obtemperasse. Catholici contrà principio quidem con-

Ariminense concilium eidem formulæ subscribit.

[1] *S. Athanasius*, De Synodis, n. 8. — [2] *Sozomenus*, lib. IV, cap. 17. — [3] *S. Athanas.*, l. c., n. 9; *Sozomen.*, l. c. — [4] *S. Athanas.*, l. c., n. 11; *S. Hilarius*, Fragment. 7, n. 3, 4. — [5] *Fleury*, l. c., *n. 11.* — [6] *Socrates*, lib. II, cap. 37; *S. Athanas.*, l. c., n. 10; *Fleury*, l. c., *n. 12.* — [7] *Theodoret.*, Hist., lib. II, cap. 15; *Sozomen.*, lib. IV, cap. 19. — [8] *Socrates*, lib. II, cap. 37. — [9] *Socrat.*, l. c.; *Theodoretus*, lib. II, cap. 15. — [10] *Sulpic. Sever.*, Hist. Sacra, lib. II, n. 43.

(*a*) Vide in hoc volumine notam *a*, pag. 34.

(*b*) i. e. hæreticæ conciliabuli formulæ.

stantiæ testimonia dederunt [1]; legatis enim, etsi vim in aulâ sibi illatam causantibus, denegarunt communionem; postmodum vero, tædio Ariminensis mansionis paulatim devicti, ignaviter manus dederunt, eique subscripserunt formulæ, quam legati jam probaverant [2].

Catholici ab *Arianis* decepti fuerunt.

48. Negari non potest, Catholicos Ariminenses Episcopos in gravem prolapsos fuisse errorem; verumtamen non tam malæ fidei quam imprudentiæ admiserunt culpam, quod Arianorum fallacias non animadverterunt [3]. En, quâ fraude decepti corruerint: fluctuabantur animo, deberentne illi formulæ subscribere necne. Quum autem omnes in ecclesiâ essent congregati, et legerentur errores, quos Valens (qui formulam conscripserat) sequi putabatur, is professus est, se Arianum non esse, eamque ob causam ita loqui cœpit: siquis neget, Jesum Christum Dei Filium ante omnia sæcula ex Patre genitum, anathema sit; anathema, si quis neget, Filium Patri similem, secundum Scripturas; siquis dixerit, Eum esse creaturam, ut sunt reliquæ omnes (hic abditum latebat virus: intelligebat enim Valens, Christum revera creaturam esse, ceteris tamen præstantiorem); siquis dixerit, tempus fuisse, quando Ille non erat, ita ut aliquid ante Eum ponat (alia hic aderat fallacia), anathema sit. Et omnes responderunt: anathema sit. Et his quidem fraudulentis anathematismis decepti, sibi persuaserunt Catholici, Valentem non esse Arianum, et formulæ subscribere statuerunt. Sic igitur concilium Ariminense, quod adeo gloriose inceperat, tam funestum habuit exitum; atque ita dimissa est synodus, et Episcopis abeundi licentia data. Brevi tamen, ut refert S. Hieronymus [4], erratum suum et hæreticorum artificium cognoverunt; vix enim dimisso concilio, Ariani victoriam conclamare cœperunt, palamque facere, vocem *substantialis* et cum eâ Nicænam fidem abolitam; quodsi Filium creaturam non esse declaratum fuisset, iis verbis intelligi, Eum non esse reliquis creaturis similem, sed præstantiorem. Tum autem, ut suprà notavimus, totum orbem ingemuisse ait, et miratum esse, ex Catholico Arianum se esse factum. Ceterum cum S. Hieronymo [5], S. Ambrosio [6] et aliis, itemque firmis argumentis demonstrat Natalis Alexander [7], Ariminenses Episcopos omni hæreseos labe fuisse immunes, quum ejusmodi formulæ subscriberent, quæ secundum verborum superficiem nullam hæresim contineret.

Detectâ fraude ingemuerunt.

Quo tempore concilium Ariminense agebatur, alterum concilium celebratum est Seleuciæ, quo plurimi confluxerunt Ariani Episcopi; sed mox dimissum, nullâ sancitâ formulâ, quod Episcopi in duas partes discessissent: itaque nihil ibi confectum est [8].

Ariani pejorem formulam condunt.

49. Concilio Ariminensi dimisso, Ariani illâ formulâ non contenti, anno 361, Antiochiæ aliam condiderunt, quâ [9] Filium Patri per omnia dissimilem asserebant, non tantum substantiâ, sed etiam voluntate; addentes præterea, Eum ex nihilo ortum, ut a principio Arius contenderat. *Fleury* [10] sedecim recenset fidei formulas, ab Arianis confectas. — Interim Liberius, quum in exsilio errasset, subscribendo primæ Sirmiensi formulæ (ut n. 41 narravimus), postea (anno 360), recuperatâ libertate, constanter renuit, ad formulam Ariminensem nomen suum adscribere; et, ut ex Liberii Actis refert Baronius [11], coactus fuit summus Pontifex Româ discedere et in cœmeteriis delitescere, quo eum adibant S. Damasus ceterique clerici; ibique remansit, donec anno 361 e vitâ migravit Constantius. Hic, ut refert S. Gregorius Nazianzenus [12],

Liberius resistit.

Constantius moritur.

[1] Ibid. — [2] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 23. — *Fleury*, l. c., *n. 14*; *Hermant, part. 1, chap. 103*; *Orsi*, l. c., *n. 93*. — [3] *Orsi*, ibid. — [4] Dialog. adv. *Luciferianos*, n. 17 et 19. — [5] L. c., n. 17-20. — [6] De Fide, lib. III, cap. 16, n. 129 seq. — [7] Sæc. IV, diss. 33. — [8] *Fleury*, l. c., *n. 15-17*. — [9] *S. Athanas.*, De Synodis, n. 31. — [10] L. c., *n. 15-17*. — [11] a° 359, n. 47. — [12] Oratio 21, in laudem *Athanasii*, n. 26.

quum propius a morte abesset, tria, quamquam inutili pœnitentiâ, doluit: primum quod propinquorum sanguinem fudisset; alterum, quod Cæsarem creasset Julianum; tertium, quod adeo turbasset Ecclesiam. Ceterum, utcumque fuit ejus pœnitentia, mortuus est in complexu Arianorum, quos tam studiose defenderat; et in extremo vitæ spiritu baptismate tinctus ab Euzojo [1], quem paulo ante sacrari curaverat Antiochiæ Episcopum. Constantii obitus synodis finem attulit, et tunc saltem Ecclesiæ pacem conciliavit; quare S. Hieronymus: *Bestia moritur*, inquit, *tranquillitas rediit* [2].

De *Juliano* apostatâ.

50. Constantio vitâ functo, translatum est imperium ad Julianum apostatam, qui ut erat impius et idololatram se profitebatur, acerbiorem in Ecclesiam suscitavit persecutionem, non tam ut Arianis faveret, quam quia infensus erat Christianæ religioni. — Sed priusquam veniamus ad reliquas adversus Catholicos Arianorum insectationes, expedit cognoscere schisma, a misero quodam Calaritano Episcopo, Lucifero nomine, allatum. Is post tot labores tantamque exhibitam in Catholicâ Ecclesiâ tuendâ fortitudinem, anno 362, iratus quod ordinationem Paulini (quem ad Antiochenum Episcopatum promoverat) a S. Eusebio non approbari videret, injuste se non solum a S. Eusebii, sed a S. Athanasii et Liberii Papæ communione dividens, novo schismati ortum dedit. Tum irâ percitus in Sardiniam ad suam se recepit Ecclesiam, ibique circa annum 370 obiit, nullo sui ad Ecclesiæ unitatem reditûs relicto testimonio; reliquit vero in Sardiniâ pluribusque aliis regionibus nonnullos factionis suæ sectatores, qui deinde ad schisma errorem adjecerunt, quod iterum baptizarent eos, quos Ariani baptizassent [3].

De *Luciferi* schismate.

De cultu *Lucifero* exhibito.

Notetur nihilominus, *Calmet* in suâ *Historiâ sacrâ et profanâ* [4] referre, ab aliquo tempore Ecclesiam Calaritanam die 20ª Maji Luciferi festum ut Sancti vel Beati celebrare. Benedictus PP. XIV [5] porro narrat, sacram Congregationem Inquisitionis Romanæ anno 1647, quum duo Archiepiscopi Sardiniæ, alter pro Luciferi sanctitate, alter contra scripsisset, controversiæ sub gravi pœnâ silentio indicto, statuisse, ut Luciferi cultus eodem statu, quo antea erat, servaretur. Illud sacræ Congregationis decretum strenue defendunt *Bollandistæ* [6]. Natalis Alexander [7] contrà et *Baillet* [8] contendunt, Luciferum, quem Calaritana Ecclesia veneratur, non esse eum, de quo hic agitur, sed alium quemdam, in Vandalorum persecutione martyrio affectum. Utcumque ea res se habet, vestigia ego persequor commemorati Benedicti XIV, qui hæc duo tradit: primum, pro certo afferri non posse, Luciferum pro beato esse habendum; alterum, omnibus et singulis interdixisse Urbanum VIII, ne pro Luciferi sanctitate et cultu vel contra disputent; præscripsisse vero, ut cuncta in eo statu, quo essent, remanerent.

[1] *Socrates*, lib. II, cap. 47. — [2] Dial. adv. *Luciferianos*, n. 19; *Orsi*, l. c., *n. 116.* — [3] *Orsi, lib. XV, n. 60.* — [4] *Storia universale, lib. LXIV, n. 110.* — [5] De Sanctor. Canoniz., lib. I, cap. 40, n. 2, 3. — [6] Acta Sanctor., 20 Maii. — [7] Sæc. IV, cap. 3, art. 13. — [8] *Vie des Saints, 20 Mai.*

§ IV.

DE PERSECUTIONE VALENTIS, GENSERICI, HUNERICI ALIORUMQUE ARIANORUM REGNANTIUM.

51. *Julianus Imperator constituitur; e vitâ discedit.* 52. *Deligitur Jovianus; mortem obit.* 53. *De Imperatoribus Valentiniano et Valente.* 54. *De Liberii obitu.* 55 et 56. *Valens octoginta viris ecclesiasticis necem infert. De aliis a Valente crudeliter factis.* 57. *Anachoretas insectatur Lucius.* 58. *De horrendo Valentis exitu.* 59-61. *De Genserici persecutione.* 62-64. *De Hunerico.* 65 et 66. *De Theodorico.* 67 et 68. *De Leovigildo.*

Julianus in prælio exstinguitur.

51. Mortuo Constantio, imperium obvenit Juliano, impio apostatæ; is initio quidem Catholicos Episcopos in sedes suas restituit, deinde vero crudeliter insectatus est non Episcopos tantum, sed omnes fideles; idque non tam ut Catholicos quam ut Christianos, quum ipse idololatram se esset professus et Jesu Christi inimicum [1]. Bello Persarum, anno 363, hunc habuit vitæ exitum. In medio ardore prælii, Persas jam terga vertere cernens, ut suos ad persequendum incitaret, brachia vociferando sustulit, quum sagitta, immissa (ut ait *Fleury* [2]) ab equite Persâ, brachio præstricto costisque perfossis, in imâ jecoris fibrâ hæsit. Ille autem tantâ vi eam evellere conatus est, ut digitos disciderit; sed quum vires defecissent, in ipsum equum procubuit. Illico asportatus, adhibitisque nonnullis remediis, jam refectus sibi videbatur; quare ut ad prælium rediret, arma poposcit et equum: sed viribus prorsus desertus, quo devenerat constitit, et eâdem nocte (26ᵃ Junii) exspiravit, annos natus 31 et aliquot menses, quum unum annum et octo menses post Constantii obitum regnasset. Narrant Theodoretus [3] et Sozomenus [4], Julianum, quum se vulneratum sentiret, protinus sanguinem, manu exceptum, sursum projecisse, et hæc protulisse verba: *Vicisti, Galilæe.* Ait præterea Theodoretus [5], quum S. Julianus Sabas, anachoreta, minas a Juliano contra Ecclesiam jactatas deflere, discipulos eum derepente serenâ fronte gaudentique animo ita dicentem audivisse: *Exstinctus est aper, qui Domini vineam devastabat.* Ac deinde nuntio de Juliani obitu allato, patuit, eum ipsâ illâ horâ mortuum esse, quâ sanctus ille senex id significasset. Eques porro, Juliani mortis auctor, ut ex chronicis Alexandrinis refert *Orsius* Cardinalis [6], fuisse creditur S. Mercurius, qui in Decianâ persecutione centum ante annos in Cappadociâ martyrium subierat; quæ res cælesti quadam visione S. Basilio jam prænuntiata erat.

Jovianus ei succedit.

52. Eodem die, quo Julianus decessit, milites congregati Jovianum delegerunt [7], qui præfuerat imperatoris custodibus. Etiamsi militum dux non esset, acceptus tamen erat ob dignissimum corporis habitum summamque virtutem, quam in belli discrimine haud raro ostenderat. Jovianus, imperator electus: *Ego, quum Christianus sim,* inquit, *non possum idololatris imperare: exercitus enim, Dei auxiliis destitutus, vincere nequit* [8]. Tum vero milites uno ore: *Ne dubitaveris, Do-*

[1] *Fleury, liv. XIV, n. 34* et *liv. XV, n. 4* seq. — [2] *Liv. XV, n. 47.* — [3] Hist., lib. III, cap. 20. — [4] Lib. VI, cap. 2. — [5] Hist., lib. III, cap. 19; et *Philotheus* seu Religiosa Hist., cap. 2. — [6] *Lib. VII, n. 42; lib. XV, n. 93;* Chronicon *Alexandrin.*, Olympias 285. — [7] *Theodoret.*, lib. IV, cap. 1; *Fleury, liv. XV, n. 49.* — [8] *Fleury*, l. c. ex *Socrate*, lib. III, cap. 22.

mine, exclamant; *Christianis hominibus imperabis*. Quâ responsione gavisus, Jovianus inducias triginta annorum, a Persis sibi oblatas, accepit, religionisque Catholicæ studiosissimum deinceps fautorem se præbuit, Arianosque et Semiarianos propulsavit [1]. Itaque pacem Ecclesiæ restituit; ea tamen tranquillitas ad exiguum tempus duravit: quandoquidem postero anno mortuus est, annos natus 33, octavo tantum imperii mense [2]. Existimant plerique auctores, ut ex S. Hieronymo [3] novimus, mortem ei attulisse, quod nocte quadam dormivisset in cubiculo, ubi ad exsiccandum parietem, recenti calce illitum, quamplurimæ incensæ fuerant prunæ. Sic igitur Ecclesia eximium amisit defensorem.

Moritur.

Eligitur *Valentinianus.*

53. Post Joviani obitum, anno 364 ab exercitu electus est Gratiani, præfecti pretorii filius, Valentinianus nomine, quem Julianus exsilio affecerat [4], quod Christianus esset, et percussisset idolorum ministrum, qui aquâ lustrali ipsum aspergeret. — Quum imperium a barbaris ex multis simul partibus premeretur, postularunt milites, ut collegam sibi adjungeret; quare Valentem, fratrem suum, adscitum, imperatorem creavit, et cum eo imperium divisit [5]. Valentinianus præfuit Occidenti, ubi placidissimâ pace potita est Ecclesia; Orientem gubernavit Valens [6], ibique retinuit, quin etiam adauxit dissensionem, et acerrime in Catholicos sæviit, ut mox videbimus.

Orientem cedit *Valenti.*

De morte Liberii.

54. Anno 366 e vitâ migravit Liberius Papa, qui priusquam moreretur, hoc percepit animi gaudium, quod Romam accessit legatio plurium Orientalium Episcoporum, qui ad Catholicam Ecclesiam redire cupiebant [7]. — Quatuordecim annos Pontificatum exercuit; et licet Sirmiensi formulæ subscribendo erratum admiserit, a S. Basilio [8], S. Epiphanio [9] et S. Ambrosio [10] tamen sanctæ memoriæ pontifex vocatur; refert præterea *Orsius* Cardinalis [11], in nonnullis Græcorum et Coptorum martyrologiis pro sancto eum celebrari; ejusque nomen, ut ait *Sandinus* [12], item reperitur in *Bedæ* [13] et in *Wandalberti* [14] martyrologio. Post eum electus est pontifex S. Damasus, vir magnæ et doctrinæ et virtutis; is per plures annos ferre debuit schisma Ursini sive (ut vulgo vocatur) Ursicini, qui simul per sacrilegium semet summum Pontificem sacrandum curavit [15].

Valens Catholicos persequitur.

55. Sed jam agendum est de imperatore Valente, quem Ecclesia Constantio immaniorem persecutorem habuit. Is, ab Eudoxio, Ariano Episcopo captus, omni studio eum protegere et (quod consequens erat) Catholicos insectari cœpit [16]. Et ad illud præstandum jurejurando se obstrinxit. Etenim, ad bellum Gothorum profecturus, baptismum ab ipso Eudoxio suscipere voluit: impius autem antistes, quum jam in eo esset, ut illud conferret, eum jurejurando confirmare jussit, exagitaturum se et patriâ expulsurum esse omnes Catholicæ fidei defensores [17]; quam detestabilem fidem Valens impie servavit. Itaque Ariani, imperatoris præsidio freti, omnibus modis huic rei studebant, ut quam maxime vexarent catholicos. Hi, quod illud ultra ferre non possent, octoginta piissimos ordinis ecclesiastici viros miserunt, qui Nicomediæ adierunt Valentem, ut adversariorum sævitiis modum imponeret [18]; sed nefarius princeps legatis succensuit, et secreto mandatum dedit Modesto, prætorii præfecto, ut mortem afferret omnibus: is autem diligentissime et barbarum in modum imperata perfe-

Viris ecclesiasticis necem affert.

[1] *Orsi, lib. XVI, n. 3.* — [2] *Orsi*, l. c., *n. 15; Theodoret.*, lib. IV, cap. 4. — [3] Ep. 60 ad *Heliodor.* Epitaphium *Nepotiani*, n. 15. — [4] *Theodoretus*, Hist., lib. III, cap. 12; *Fleury, liv. XVI, n. 1;* cfr. *liv. XV, n. 9.* — [5] *Fleury, liv. XVI, n. 1; Orsi, lib. XVI, n. 17.* — [6] *Fleury*, l. c. — [7] *Orsi*, l. c., *n. 32.* — [8] Epist. 263 ad *Occidentales*, n. 3. — [9] Hæres. 75, n. 2. — [10] De Virginibus, lib. III, cap. 1. — [11] L. c. *n. 33.* — [12] Vitæ Pontific. *Romanor.* sæc. 4, cap. 37, nota. — [13] A. d. IX. Kal. Octobr. — [14] 23 Sept. — [15] *Orsi*, l. c., *n. 34.* — [16] *Fleury, liv. XVI, n. 10.* — [17] *Fleury*, ibid.; *Orsi*, l. c., *n. 38.* — [18] *Theodoret.*, lib. IV, cap. 21; *Sozomen.*, lib. VI, cap. 14; *Socrates*, lib. IV, cap. 16.

cit. Ut enim populi tumultum vitaret, rumorem sparsit, in exsilium eos ejici; tum jubet eos in navigium imponi, simul tamen nautis denuntians, ut quum in medium mare perventum foret, et jam longe a terrâ et e conspectu omnium abiissent, navigium succenderent, eosque ita sinerent perire. Peragitur crudele mandatum; navigium in medio mari succenditur. Statuerat vero Dominus, ut validus tunc surgeret ventus, qui navigium succensum mox ad littora compelleret, ubi tandem penitus absumptum est [1].

Alia scelera committit.

56. Inde Valens multos alios Edessenæ Ecclesiæ viros ecclesiasticos exsilio affecit [2]. Scimus præterea, quantopere incubuerit, ut patriâ expelleret S. Basilium: pluribus vero miraculis [3] divina manus eum retinuit, confracto calamo, quem ad scribendam sententiam arripuerat, et brachio exsiccato. Exagitavit quoque Catholicos, qui S. Meletio adhærebant [4]; et quum e templis expulsi essent probi illi viri, ad montis radices congregati, Deum laudabant, pluviæ, nivi et, æstivo tempore, solis ardoribus objecti; ac postea inde etiam eos depelli jussit. Paucæ tantum fuerunt civitates, quæ Valentis tyrannide pastores suos sibi ereptos non luxerunt. Mœrorem multis provinciis ab eo principe allatum describit S. Gregorius Nyssenus [5]. Quum Antiochiam pervenisset, multos cruciatibus affecit, multosque in aquâ demersos suffocavit [6]: eorum porro, quos in Palæstinâ, Arabiâ, Libyâ multisque aliis provinciis exsilio mulctavit, iniri nequit numerus.

Valentis asseclæ in monachos sæviunt.

57. Iisdem temporibus, quum sancti anachoretæ in Syriâ et Ægypto [7] virtutibus et miraculis suis huic operam darent, ut in fide perstarent populi, Valens (in cujus insigne odium eam ob causam pervenerant), ad evertenda hæc Catholicæ religionis præsidia, arma eos sumere et militiæ suæ adscribi edicto [8] coegit; ut scilicet (quod futurum prævidit et revera accidit) si non obedirent, eos castigaret. Tum Arianis licuit, omni quo ardebant furore, in illos innocentes et potissimum in S. Basilii monachos irrumpere [9]. Fronto, qui ad Nicopolitanam sedem obrepserat, immaniter in Catholicos sæviit [10]. Quem tamen longe superavit Lucius, pseudoepiscopus Alexandrinus, qui aditu ad eam sedem crudelitate sibi parato, eâdem ratione in eâ se retinebat. Promulgatâ Valentis lege, monachos militiæ adscribi oportere, Lucius [11] Alexandriâ discessit, Ægyptiarum legionum præfectui comitem se adjunxit, et tria millia militum ducens, ad Nitriæ solitudines se contulit. Ibi, quod sanctos illos eremitas paratos inveniret, non ad pugnandum sed ad mortem Jesu Christi amore obeundam, delectari potuit [12] monachis gregatim trucidandis. Multi nihilominus, usque ad quinque millia, fugiendi seque in occultum abdendi opportunitatem habuerunt [13]. Tandem, insontes eremitas cruciando interficiendoque satiatus, Lucius operam dedit, ut eorum magistri, Isidorus, Heraclides, Macarius Alexandrinus et Macarius Ægyptius, in palustrem Ægypti relegarentur insulam, cujus incolæ idolis serviebant omnes. Ubi vero Patres oram attigerunt, ad eorum pedes projecta est puella, maligno spiritu correpta, per quam diabolus clamare cœpit: *Quid huc venistis, o servi Dei summi, de hoc loco nos detrudere, quem ex tam longâ*

[1] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 1, n. 7; *Orsi*, l. c., *n. 56.* — [2] *Orsi*, l. c., *n. 100.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c.; *Theodoret.*, l. c., cap. 16; *Socrates*, l. c., cap. 26; *Sozomen.*, l. c., cap. 16. — [4] *Orsi*, l. c., *n. 91*; *Theodoret.*, l. c., cap. 22 et 23. — [5] Contra *Eunomium*, lib. I, § « *Neque hic certaminis* ». — [6] *Socrates*, l. c., cap. 17; *Orsi*, l. c., *n. 105.* — [7] *Sozomen.*, l. c., cap. 20; *Orsi*, *lib. XVII, n. 29.* — [8] *Nat. Alex.*, l. c., ex Jure Civ., Cod. *Theod.*, lib. XII, tit. 1, De Decurionibus, lex 63; *P. Orosius*, Historiar. lib. VII, cap. 33. — [9] *Orsi*, l. c., *n. 35.* — [10] Ibid., *n. 36.* — [11] *Sozomen.*, lib. VI, cap. 20; *Orsi*, l. c., *n. 37* cum *Rufino*, Hist. lib. II, cap. 3 et *Socrate*, lib. IV, cap. 22 et 24; *Nat. Alex.*, l. c. ex *Theodoreto*, lib. IV, cap. 18. — [12] *P. Orosius*, l. c.; *S. Hieronym.* Chronicon, a° 379. — [13] *S. Paulin. Nolan.*, Epist. 29 (al. 10) ad *Severum*, n. 11; *Orsi*, l. c., *n. 37, 38.*

annorum serie possidemus? Tum dæmonibus oratione fugatis, puellam incolumem parentibus reddiderunt, quo factum est, ut cum gaudio eos exceperint illi homines, et antiquo idolorum templo everso, ad aliud in honorem veri Dei exstruendum incubuerint. Cujus conversionis nuntio Alexandriam perlato, populus in Lucium, nefarium suum Episcopum, invehi cœpit: non hominibus eum, sed Deo bellum indixisse. Quocirca Lucius, populi tumultum veritus, anachoretis ad solitudinem redire permisit.

De horrendo *Valentis* exitu.

58. Anno 378 divina ultio Valentem perculit. Gothi, hostiliter progressi, ad ipsas portas Constantinopolitanas ei insultabant [1]; ille vero per summam desidiam in urbe commorabatur, seque nullius momenti oblectabat negotiis [2]. Quum autem populus, tantâ incuriâ offensus, palam conqueri inciperet, adversus hostem profectus est. Refert porro Theodoretus [3], exeunti occurrisse sanctum quemdam monachum, Isacium nomine, qui in vicinitate habitabat, eumque his verbis compellasse: *Quo vadis, imperator, qui cum Deo bellum gessisti? Tu desine cum Deo bellare, et Ipse bellum contra te commotum sedabit. Quodsi verba mea neglexeris, prælium inibis, ibique divinam ultionem invenies: exercitum amittes, neque ipse reverteris.* Cui Valens irritatus: *Revertar*, inquit, *teque tuæ audaciæ pœnam capite solvere jubebo.* Atque interim in vinculis eum retinuit [4]. — Sed prorsus verum prædixerat eremita. Ubi Valens Gothis se obtulit, Fritigernis, eorum dux, legationem misit, qui pacem peteret hac unâ conditione, ut cum suis in Thraciâ sedem collocaret. Repudiantur postulata [5]; Fritigernis tamen, quum (die nonâ Augusti, anni 378) uterque exercitus utrique sese opponeret, denuo pacem petivit; sed inter ipsam de responso deliberationem, Bacurius, qui Iberis præerat, de improviso in certamen descendit, et illico omnibus locis pugnatur. Romanorum ea fuit strages, qualis post Cannensem nulla umquam edita fuerat. Obortis deinde tenebris, Valens ut fugam suam occultaret, fugientibus nonnullis militibus se immiscuit; atvero sagittâ percussus ex equo decidit, et a suis in agrestem casam, quæ viam tangebat, delatus est. Ad eam deprædandam Gothorum turba confestim supervenit, ignara tamen, quis intus esset; at, quod januam recludere non possent, igne admoto, abierunt: atque ita Valens igni concrematus misere periit, quintodecimo imperii anno, ætatis quinquagesimo [6].

Justum Dei judicium, inquit Orosius [7]: Gothi nonnullos a Valente postulaverant Episcopos, qui se ad Christianam religionem instituerent; ille autem Arianos misit, qui impiâ suâ hæresi miserandos illos homines imbuerunt; sic igitur merito ipsi deinde Gothi destinati fuerunt ad divinæ justitiæ ultionem in eo exsequendam. — Post Valentis obitum totius regni imperium penes Gratianum remansit; bonus ille princeps Catholicis Orientis libertatem restituit, pacemque conciliavit Ecclesiæ [8].

Valenti succedit *Gratianus.*

Gensericus Catholicos persequitur.

59. Nunc ad eam persecutionem accedamus, quam in Africâ Gensericus, Arianus Vandalorum rex, Catholicis intulit. Is, ut refert S. Prosper [9], anno 437, Africanos Catholicos vexare cœpit eo consilio, ut Arianam suam hæresim per totam Africam stabiliret. Post occupatam Carthaginem in eos etiam crudelius sæviit, templa spoliavit, eaque, sacerdotibus inde expulsis ablatisque sacris vasis, in suorum domicilia convertit: et quoniam Arianam hæresim in omnem Africam inducere cupiebat, Episcopos non ex solis ecclesiis, sed ex ipsis urbibus ejecit; multos quoque ad martyrium rapuit [10]. Quum obiisset S. Deogratias, Catholicis non amplius permisit alium Carthagine ei substituere

[1] *Orsi*, l. c., *n. 68.* — [2] *Socrates*, l. c., cap. 38. — [3] L. c., cap. 31. — [4] *Sozomenus*, l. c., cap. 40. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 69.* — [6] Ibid., *n. 70, 71.* — [7] Historiar., l. c. — [8] *Orsi*, l. c., *n. 72.* — [9] *S. Prosper Aquit.*, Chronicum integrum, n. 746. — [10] *Fleury, liv. XXVI, n. 42* seq.; *Baron.*, a° 437, n. 1 seq.

Episcopos consecrari prohibet.

Episcopum [1]; omnes etiam prohibuit ordinationes in provinciâ Zeugitanâ et in Proconsulari, ubi centum sexaginta quatuor erant diœceses; quo decreto factum est, ut tantus numerus Episcoporum post triginta annos ad solos tres reciderit, quorum duo in exsilium relegati, tertius Edessam aufugit. Adjungit *Orsius* Cardinalis [2] ex Vandalicæ persecutionis historico [3], ingentem fuisse martyrum numerum; et inter illos nominatim commemorant quatuor fratres germanos, qui Genserici ministro cuidam serviebant. Hi quum viderent, in domo Vandali se Deo, prout volebant, servire non posse, ex eâ profugi in monasterium prope Tabracam urbem se abdiderant. Vandalus autem tantam adhibuit diligentiam, ut tandem in domum suam eos reduxerit; quos tum catenis oneratos demisit in carcerem, ibique eos discruciare non cessabat. Quod quum audivisset Gensericus, tantum abfuit, ut heri crudelitatem mitigaret, ut ad eos etiam magis torquendos eum exacuerit. Itaque tyrannus verberari eos jubet virgis palmeis, quibus adeo dilacerantur sancti martyres, ut ossa et viscera denudentur. At, quum idem tormentum pluribus diebus iteraretur, postridie omnes miraculo incolumes reperiebantur. Post hæc in arctiorem eos includit custodiam, pedesque trabibus incisis adstringit; quæ porro trabes quodam die, quasi putridæ essent, diffractæ concidunt. Gensericus, hujus rei certior factus, quatuor fratres amandavit in fines pagani cujusdam principis, qui in Africanæ eremi parte regnum obtinebat. Illius regionis incolæ omnes idolis serviebant; sed quatuor fratres, Apostolorum munere suscepto, magnam multitudinem Christo adjunxerunt. Et quoniam deerant sacerdotes, qui Sacramenta iis conferrent, nonnulli animum habuerunt Romam petendi, ibique (quod in votis erat) a summo Pontifice presbyterum receperunt; ac deinde plurimi susceperunt Baptismum. Gensericus, ad quem ea res pervenerat, singulos fratres pedibus post carrum alligatos per saltus trahi jussit, donec vitam amitterent. Atque ita factum est. Vel ipsi barbari, misericordiâ commoti, lacrimas fundebant, quod innocentes tam aspere tractarentur; hi vero, preces adhibentes Deumque laudantes, in illo cruciatu perierunt [4]. In martyrologio Romano eorum festum commemoratur, die 16ª Octobris.

Multos martyrio afficit.

60. Gensericus præterea, Ecclesiæ quotidie infestior, in Zeugitanam provinciam Proculum quemdam misit [5] cum facultate cogendi Episcopos ad divina volumina cunctaque vasa sacra sibi tradenda; ut scilicet armis ablatis deinde ad fidem Catholicam deserendam facilius eos adduceret. Episcopis autem se ea tradere posse negantibus, Vandali omnia per vim eripuerunt, quin etiam subuculas sibi fecerunt ex altarium linteis. Mox tamen Proculum perculit divina ultio; nam brevi postea mortuus est, rabie accensus linguam ipse sibi discerpens. Sæpius tum accidit, ut Ariani templa ingressi Jesu Christi Corpus et Sanguinem pedibus calcarent. — Insuper Catholici, ecclesiis privati, aliam abdito quodam loco clam sibi apparaverant. Quod ubi cognoverunt Ariani, quidam eorum presbyter, congregatâ armatorum manu, ad eos in ipso templo aggrediendos profectus est; alii porro stricto gladio illuc penetrarunt, alii conscenderunt tecta, multosque ante altare sagittis occiderunt. Multi quidem fugâ evaserunt; sed hi quoque postea, Genserici jussu, alii aliis tormentis interfecti sunt [6].

In templa invadit.

61. Inde Gensericus decretum promulgavit, neminem, qui Arianus non esset, in suas suorumve filiorum ædes admitti. Tum autem, ut refert Victor Vitensis [7], Armogastes quidam, qui apud Theodoricum, unum ex Genserici filiis, officia obibat, suâ in fide constantiâ enituit. Ut

De Catholicorum incredibili fortitudine.

S. Armogastes.

[1] *Orsi, lib. XXXIV, n. 27, 28.* — [2] L. c., *n. 28.* — [3] *Victor Vitensis*, de Persecutione *Vandalica*, lib. I, n. 10. — [4] *Baron.*, aº 456, n. 12, 13; *Orsi*, l. c., *n. 28-31.* — [5] *Orsi*, l. c., *n. 32.* — [6] Ibid., *n. 33.* — [7] L. c., n. 14; *Orsi*, l. c., *n. 34.*

apostatam eum efficeret, nihil intentatum reliquit Theodoricus: promissa primum, deinde minas, tum cruciatus adhibuit, et eos quidem acerbissimos; nam crura et frontem funibus vehementer obstrinxit, tum uno pede, capite deorsum, eum suspendit, ac tandem, quod constantem se præberet, caput ei præcidi jussit. Postmodum vero, ne Catholici eum martyrem prædicarent, ad terram fodiendam et deinde ad vaccarum gregem pascendum damnavit. Quodam die Armogastes, quum vili huic negotio intentus sub arbore consisteret, Christianum quemdam amicum, Felicem nomine, rogavit, ut se post obitum ad imam illam arborem sepeliret. Post paucos dies Armogaste vitâ defuncto, Felix, promissum facturus, quum terram loco indicato effodere cœpisset, præclaram invenit marmoream arcam, quâ eum condidit. In martyrologio Romano S. Armogastis nomen die 29ª Martii memoratur, unà cum Archimino et Saturo, qui eamdem tulerunt sortem. Cum Archimino quoque omnes adhibitæ fuerunt artes, ut ad prævaricandum impelleretur; sed quia invictum se præberet, jussit Gensericus caput ei abscidi, eâ tamen conditione ut si vibrantis gladii ictum timere se ostenderet, revera percuteretur; minime vero, si tum etiam impavidus existeret; eo videlicet consilio, ne Catholici interfectum pro martyre haberent. Ipse porro, quoniam in illo temporis vestigio intrepidum se præbuit, occisus non fuit. Similiter Saturo, qui officia obibat apud Hunericum, primogenitum regis filium, denuntiatum est, cunctis eum spoliatum iri, nisi Arianam hæresim amplecteretur. Restitit vero Saturus et minis quibuscumque et lacrimis uxoris, quæ quodam die cum omnibus filiis eum adiit, et lacrimabunda ad ejus pedes se projiciens genuaque amplexa: *Miserere mei, conjux,* inquit, *et miseræ hujus prolis;* iis nempe verbis eum alliciens ad morem tyranno gerendum. Cui tum Saturus: *Si me diligeres, uxor,* respondit, *non me impelleres, ut præceps in infernum devolverer. Faciant mihi, quidquid libuerit; ego semper ad ea Domini verba respiciam, non posse ejus esse discipulum, qui ad omnia ejus causâ dimittenda paratus non fuerit.* Atque ita permanens in proposito improbitati nihil annuendi, omnibus bonis exuitur [1].

S. Archimi-nus.

S. Saturus.

Tandem anno 477 mortuus est Genseericus, quinquagesimo circiter post anno, quam Vandalorum regnum obtinuerat, et quadragesimo nono, postquam ingressus erat in Africam. Hunericum imperii heredem reliquit [2], hac adjectâ lege, ut deinceps hereditate ei obveniret regnum, qui ex posterorum familiâ virilis sexûs natu esset maximus. *Genericus moritur.*

62. Hunericus regni sui primordiis quidem benignum, postea vero crudelem se præbuit, et ante omnia in sanguine sibi conjunctos [3]. Theodorico fratri parvuloque ejus filio caput abscidi jussit (*a*); atque idem fecisset cum Gentone, altero suo fratre, nisi hic morte fuisset præventus. Inde Catholicos insectari cœpit. Eugenio, sancto Episcopo, interdixit, ne conciones jam haberet, neve viros vel feminas ecclesiam ingredi sineret. Respondit sanctus vir, se aditu ecclesiæ, quæ omnibus pateat, neminem posse arcere. At, ubi tale responsum accepit, Hunericus [4] ad templi januas tortores nonnullos posuit cum baculis quibusdam denticulatis. Hi, si qui ecclesiam inibant, crinibus eos arripientes unà cum capillis pelliculam auferebant; quo factum est, ut doloris impetu alii oculos, alii vitam amiserint. Post hæc multos nobiles ad agros misit, ut segetem *Hunericus crudelem se præbet.*

[1] *Orsi, lib. XXXIV, n. 36.* — [2] *Fleury, liv. XXX, n. 1.* — [3] *Orsi, lib. XXXV, n. 95; Nat. Alex.,* sæc. V, cap. 1. — [4] *Orsi,* l. c., *n. 97.*

(*a*) *Theodoricus* tamen in exsilio mortuus est. Refert enim *Victor Vitensis* (*de Persecut. Vandalica,* lib. II, n. 5): « *Fratrem* vero *Theodori-*» *cum,* post occisionem uxoris et filii, nudum » atque destitutum similiter relegavit. Post cu-» jus mortem filium, qui supererat, infantulum, » duasque filias ejus adultas, impositas asinis, » longius affligendo projecit » (Nota edit.).

demeterent. Ex iis unus quidam manum habebat, quæ arefacta et ad laborem inutilis evaserat; nihilosecius eo pergere coactus est; sed Dominus, piis ejus sociis ad preces recurrentibus, manûs usum ei reddidit. Tum promulgato edicto prohibuit, nequis, nisi Arianus esset, in suis ædibus officia obiret, vel publica exerceret munera. Quapropter, qui ei morem gerere renuebant, non expulsi tantum, sed bonis etiam spoliati fuerunt et relegati in Siciliam et Sardiniam [1]. Statuit præterea, ut bona Catholicorum Antistitum post eorum obitum ad fiscum reciderent, nec quisquam iis substitui posset successor, nisi quingentos aureos solidos in ærarium intulisset. Item sacras virgines in unum locum congregari jussit, easque candentibus laminis ferreis torqueri et, ingenti pondere ad pedes alligato, suspendi; ut nempe faterentur, cum Episcopis et sacerdotibus Catholicis turpe commercium se habuisse. Quarum plurimæ cruciatuum acerbitate perierunt; superstites, cute prorsus torridâ, per totam deinceps vitam, curvæ fuerunt [2].

Multos Catholicos exsilio afficit.

63. Hunericus insuper, quâ erat impietate, Episcopos, sacerdotes, diaconos aliosque Catholicos usque ad quatuor millia nongentos septuaginta sex (*a*) in eremum exsules deportavit. In iis multi podagrosi, multi ob senilem ætatem oculis capti. Felix Abbiritanus (*b*), a quatuor et quadraginta annis Episcopus, paralysi erat correptus, ut omnem sensum sermonisque usum amisisset. Itaque Catholici Antistites, quod non reperirent quomodo eum conducerent, a rege petierunt, ut eum brevi moriturum Carthagine manere juberet. Quibus tum rex: *Si equo vehi nequit, funibus eum trahant boves.* Unde asportari debuit trabis instar ex transverso super mulum colligatus. In ipso itinere confessoribus initio quidem aliqua concessa est libertas; mox vero crudeliter tractati sunt: quandoquidem in perangustam custodiam congesti sunt, quò eos adire nemini licebat, et ubi ipsi alius super alium coacervati nihil discedere poterant ad naturæ requisitis parendum; quod mox fœtorem attulit et molestiam omni cruciatu graviorem; sancti illi viri enim, ut refert Victor historicus [3], usque ad genua in fœtido ejusmodi luto immersi erant, ibique et sedere et somnum capere debebant, et exiguo illo hordeo vesci, quod iis velut equis suppeditabatur [4]. Tum ex illâ custodiâ, seu potius cloacâ, egressi, ad constitutum iis locum deducuntur. Senes porro, et qui virium debilitate deficiunt, saxis et hastarum cuspide ad progrediendum stimulantur: at miseri quo magis tali modo ad incedendum concitantur, eo magis succumbunt; quocirca Mauri invalidos omnes, tamquam belluarum cadavera, ligatis pedibus per aspera et saxosa loca trahunt; atque ita, viâ sanguine suo respersâ, complures perierunt [5].

Catholicam religionem destruere conatur

64. Post hæc, anno 483, ut ajunt *Fleury* [6] et Natalis Alexander [7], Hunericus, omnes in Africâ Catholicos pessumdari cupiens, collationem inter Catholicos et Arianos, Carthagine habendam, indixit. Convenerant Episcopi totius Africæ atque insularum, quæ in Vandalorum erant potestate; verumtamen Cyrila, Arianorum Patriarcha, veritus, ne sua secta ejusmodi collatione profligaretur, cavillationibus eam divertendam curavit. Inde factum est, ut rex majori in Catholicos irâ incensus, secreto per omnes provincias decretum miserit, quo, dum Carthagine commorarentur Episcopi, in Africâ omnes oc-

[1] *Vict. Vit.*, de persecut. *Vand.*, lib. II, n. 7. — [2] *Orsi*, l. c. — [3] Lib. II, n. 10. — [4] *Fleury*, *liv. 30, n. 3*; *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 98*. — [5] Ibid. — [6] L. c., *n. 4*. — [7] L. c.

(*a*) Alii pro 4976 legunt 4966 vel 4964 (Nota edit.).

(*b*) Ab aliis quidem *Abdiritanus* vel *Abderitanus* scribitur. Videtur tamen *Felix* Episcopus fuisse *Abbir*; non autem *Abderæ* seu *Abzeræ*, cujus Episcopus *Fructuosus* in Collatione Carthaginiensi commemoratur. Cfr. *Migne*, Patrol. Lat., tom. 58, col. 209 (Nota edit.).

clusæ sunt ecclesiæ, cunctaque bona, quæ vel Ecclesiarum vel Catholicorum Antistitum erant, Arianis Episcopis tradita; idque (ut ajebat decretum) juxta pœnas contra hæreticos in imperatorum legibus statutas. Barbaro edicto paretur: Episcopi, omnibus bonis exuti, Carthagine pelluntur; addito præterea, nemini licere, vel hospitium vel alimentum iis suppeditare; qui secus ageret, cum universâ domo suâ incendio cremaretur [1].

Hunericus misere perit.

Tandem Hunericus, circa annum 484, tot sævitiis adhibitis, innumerisque Catholicis trucidatis, regnare et vivere desiit digno suâ vitâ exitu: putrefactus et a vermibus undique scaturientibus vivus absumptus interiit, intestinis et visceribus effusis, et tamquam rabiosus carnes suas dentibus ipse dilanians; ut non totum corpus sed discerpta membra condita sint sepulchro. Mortuus est octavo regni sui anno nondum expleto, neque illi concessum fuit, Hilderico filio, propter quem familiæ stragem ederat, imperium relinquere; illud namque ex Genserici testamento translatum est ad Gundabundum, Gentonis fratris filium. Huic, anno 496 successit Trasamundus [2], qui circa annum 504 Catholicam religionem in Africâ funditus evertere aggressus est, atque imprimis exsilio mulctavit ducentos viginti quatuor Episcopos, in quibus inclytum quoque S. Fulgentium. Sed Trasamundum, anno 523 mortuum, excepit Hildericus, rex (ut ait Procopius [3]) *subditis affabilis et totus ad mansuetudinem natus.* Is igitur, adjungit Graveson [4], erga Catholicam religionem bene animatus, S. Fulgentium ceterosque Episcopos de exsilio revocavit, omnibusque imperii sui Catholicis religionem suam libere exercere permisit. At anno 530 a Gelimere, Ariano, regno expellitur; tum vero imperator Justinianus, ut injuriam Hilderico, sibi amicissimo illatam vindicaret,

De ejus successoribus.

Justinianus Arianos devincit.

bello cum Gelimere suscepto, per Belisarium (anno 533) Carthaginem præcipuasque urbes recuperavit; atque ex totâ Africâ, in Romani Imperii ditionem redactâ, Arianos ejecit, et templa restituit Catholicis.

De Theodorico.

65. Post Hunerici obitum aliæ ab Arianis illatæ sunt persecutiones. Theodoricus, Italiæ rex, Theodemiri Ostrogothorum regis filius, item Arianus fuit, et Catholicos insectatus est, donec (anno 526) e vitâ excessit. Hæc quidem laus ei tribuenda, quod integros doctosque ministros assumpsit. Inter alios sibi adsciverat magnum illum Boetium, virum doctrinâ præstantissimum et vere Christianum; quem tamen postea, æmulis falso crimine insimulantibus, in carcerem conjecit, ac tandem, diu in custodiâ retentum, ne auditâ quidem ejus defensione, longo et teterrimo cruciatu vexavit: carnifices enim funem, quo frontem ejus deligaverant, tantâ vi constrinxerunt, ut disrupti sint oculi. Mortuus est Boetius, illius sæculi validum fidei præsidium, anno 524, quinquaginta quinque annos natus [5]. Similiter Theodoricus, confictis causis interpositis, Symmachum, virum omni veneratione dignum, Boetii socerum, barbare trucidavit, ob vanum timorem, ne propter Boetii exitum aliquid contra regnum suum machinaretur [6]. Item in carcere molestiis et fame necem attulit sancto Pontifici Joanni, quem Ecclesia per tot sæcula martyris nomine honoravit. Nonnulli eum arguere voluerunt, quod pium imperatorem Justinum induxisset ad restituendas Arianis omnes eorum ecclesias; alii vero illud negant. *Orsius* Cardinalis ait [7], valde obscura esse illius historiæ acta; ceterum, ex iis quæ refert et existimat Anonymus apud Valesium [8], ipse censet, non postulasse Pontificem, ut omnes Arianorum ecclesiæ iis redderentur, sed eæ solæ, quas vel pos-

De Boetio.

De Symmacho.

De S. Joanne Papâ.

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury*, l. c., *n. 4* seq.; *Orsi*, l. c., *n. 99* seq.; *Graveson*, sæc. V, colloq. 1. — [2] *Orsi*, l. c., *n. 124*; *Graveson*, sæc. VI, colloq. 1. — [3] De Bello *Vandalico*, lib. 1 (*Qui et suis*, inquit, *et Christianis æque mitis exstitit.* Nota edit.). — [4] L. c. — [5] *Orsi, lib. XXXIX, n. 21.* — [6] Ibid., *n. 24.* — [7] Ibid., *n. 30.* — [8] De *Constantio Chloro cet.*, excerpta.

siderent, vel desertæ essent necdum consecratæ; et eo quidem consilio, ut Theodoricus, iis solis ecclesiis contentus, Catholicos ex suis templis jam non expelleret, neque ea (ut timendum erat) concederet Arianis [1]. At melius scribit Natalis Alexander [2] cum *Baronio* [3] et *Orsi* [4], quibus item assentitur *Joannes Laurentius Berti* [5], noluisse S. Joannem pontificem imperatori suadere, ut templa Arianis restitueret, quod satis probatur ex ejusdem pontificis epistolâ II[a] ad Episcopos Italiæ [6], in quâ testatur, se in Oriente consecrasse et Catholicis restituendas curavisse omnes ecclesias, quæ in Arianorum essent potestate; eamque ob causam in Italiâ deinde a Theodorico in carcerem demissus est, ubi die 27[a] Maji, anno 526, ærumnis confectus obiit.

De miserando *Theodorici* obitu.

66. Verumtamen Theodoricus, tot vexationibus nondum contentus, die 26[a] Augusti, anno 526, ut refert idem auctor anonymus [7], edicta condidit, ut Ariani omnia Catholicorum templa occuparent. Deus vero, fidelium misertus, improvisâ morte vitam ei adimere dignatus est. Vehemens alvi profluvium trium dierum spatio ad extremum eum adduxit; et eâdem die Dominicâ, quâ tyrannus decreta sua exsequi statuerat, regnum et vitam amisit. Cujus mortiferæ fluxionis causa hæc esse debuit, ut alius quidam ejusdem ætatis historicus narrat [8]: Theodoricus, quum ad cœnam permagni piscis caput fuisset appositum, in eo sibi visus est Symmachi nuper occisi caput videre, quod furibundis oculis sibi comminabatur. Itaque perterritus et timore perculsus illico in lectum se recepit; totam deinde rem exposuit Elpidio medico, quum interim detestaretur suam in Boetium et Symmachum crudelitatem: atque in eâ animi perturbatione contortioneque viscerum interiit. S. Gregorius refert [9], sanctum quemdam virum, Liparæ insulæ solitarium, visum sibi esse, quum Theodoricus moreretur, cernere eum discalceatum ornamentisque exutum inter S. Joannem Papam et Symmachum, eumque ab iis in vicinam Vulcani voraginem jactari.

De *Leovigildo.*

67. Item Arianus fuit Leovigildus, Visigothorum rex; regnavit autem in Hispaniâ. Ex priore conjuge duos filios, Hermenegildum et Reccaredum, habuit, ac postea Gosvindam, alîus Visigothorum regis viduam duxit. Hermenegildum connubio junxit Ingundi, quæ quum esset Catholica, ab Arianis denuo baptizari renuit, quod fieri volebat Gosvinda noverca, item Ariana. Hæc, quod eam pellicere non posset, quodam die furore succensa capillis eam arripuit, et humi dejectam calcibus usque ad sanguinis effusionem percussit; tum vi spoliatam in piscinam demersit ad baptismum instaurandum. Ingundis vero non solum in fide Catholicâ immota permansit, verum etiam ad eam traduxit Hermenegildum conjugem. Quod quum audivisset Leovigildus, Catholicos omnes insectari cœpit: multi in exsilium ejecti bonisque exuti [10], verberati alii, in carcerem detrusi, et fame suppliciisque trucidati sunt. Relegati quoque multi Episcopi, et reditibus nudata templa. Postmodum Hermenegildus a patre in carcerem deductus est; ubi die Paschatis Arianum Episcopum, ab ipso patre missum, ut Communionem ei præberet, repulit et hæreticorum numero habuit; quocirca pater nonnullos ad eum ministros misit, qui vitam ei adimerent, ex quibus unus securis ictu caput ejus discidit. Quod quidem accidit anno 586 [11]; atque ita rex ille Sanctorum Martyrumque coronam sibi promeruit.

Catholicos persequitur.

S. Hermenegildum, filium, martyrio afficit.

68. Parum diu Leovigildus, barbarus pater, filio exstincto superfuit. Se eum occidisse doluit, et (ut ait S. Gregorius [12])

Leovigildus moritur.

[1] *Orsi*, l. c. — [2] Sæc. VI, cap. 2, art. 3. — [3] a° 526, n. 1 seq. — [4] L. c., *n. 23* et *30*. — [5] Ecclesiasticæ Historiæ Breviar., sæc. VI, cap. 1. — [6] Appendix ad Epist. *Hormisdæ*. — [7] De *Constantio Chloro*; *Orsi*, l. c., *n. 33*. — [8] *Procopius*, De Bello *Gothorum*, lib. 1. — [9] *S. Greg. M.*, Dialog. lib. IV, cap. 30. — *Orsi*, l. c. — [10] *Fleury*, *liv. XXXIV, n. 43* ex *S. Isidoro Hisp.*, Histor. de Regibus *Gothorum*, æra 606, n. 49. — [11] *Fleury*, l. c., *n. 54*. — [12] Dialog. lib. III, cap. 31.

Catholicæ religionis veritatem agnovit; ut eam tamen amplecteretur, non meruit, quod gentis suæ timor tantum bonum impedivit. Nihilominus *Fleury* [1] plures refert auctores, qui asserunt, Leovigildum, priusquam moreretur, septem dies mala, quæ intulerat, deplorasse, et anno 587, regni sui duodevicesimo, decessisse Catholicum. Heredem reliquit alterum suum filium, Reccaredum, qui Catholicam religionem amplexus [2], a Catholicis Confirmationis sacramentum suscepit, et tantum in Catholicam fidem studium contulit, ut omnibus hæreticis a reipublicæ muneribus suoque exercitu repulsis, Arianos Episcopos totamque suam Visigothorum nationem ad eam profitendam induxerit. Itaque ejus regni initium finem attulit Arianæ hæresi in Hispaniâ, ubi ab ingressu barbarorum, id est, ab ineunte quinto sæculo, centum et octoginta circiter annos viguerat [3]. — Similiter in Africâ (ut in hoc cap., n. 64, diximus), quum eâ imperator Justinianus circa annum 533 per Belisarium potitus esset, restituta est Catholica religio [4]. — In Galliâ Burgundiones Arianam hæresim abjecerunt, quum post Gundebaldi regis obitum (anno 516), ei successisset Sigismundus filius, quem superiore anno (515) ad Catholicam fidem perduxerat S. Avitus, Viennensis Episcopus [5]. — Longobardi in Italiâ, Ariberto rege, circa annum 660, relictâ Arianâ hæresi, fidem Catholicam amplexi sunt, in eâque perstiterunt [6]. *Danes* orationem de Arianâ hæresi his verbis concludit: *Sic funesta illa hydra, tot malorum fœcunda parens, tum quidem exstincta est; sed post annos fere nongentos, circa annum 1530, reviviscere cœpit in Poloniâ et Transsilvaniâ per novos Arianos et Antitrinitarios, qui de malo in pejus ruentes, priscis illis Arianis longe deteriores facti sunt, et cum Deistis atque Socinianis... confunduntur* [7].

Sub Reccaredo Ariana hæresis extinguitur in Hispaniâ.

De reliquis Arianis: in Africa;

in Gallia;

in Italia.

ARTICULUS III.

De reliquis hujus sæculi hæresibus.

69-74. *De Macedonii hæresibus.* 75-77. *De Apollinare.*
78. *De B. Mariæ V. adversariis.* 79. *De Aerio.* 80 et 81. *De Messalianis.*
82. *De Priscillianistis.* 83. *De aliis hæreticis, ac* (84) *nominatim de Audæo.*

Macedonius.

69. Arius in Dei Filium blasphemavit; *Macedonius* contrà in Spiritum-Sanctum blasphemare ausus est. Initio Arianas partes secutus, a concilio sive conciliabulo Tyrio ad imperatorem Constantium legatus missus est. Postea, ut refert Socrates [8], ab Arianis in sedem Constantinopolitanam, quam Paulus legitimus pastor obtinebat, intrusus, ab iis consecratus est illius Ecclesiæ Episcopus. Ingressio ejus horrorem attulit [9]; quandoquidem ad Ecclesiam accedens magnifico curru vehitur, nec sacerdotibus suis comitatus, sed imperatoris præfecto ad latus assidente, et stipante armatorum manu, ut terrorem injiciat populo. Hic autem curiositate allectus, tanto concursu ad vias, quibus transiret Macedonius, confluxerat, ut plateâ et templo impletis, neque ullo recenti Episcopo transeundi spatio relicto, ad

In sedem Constantinopolitanam intraditur.

[1] *Fleury*, l. c., citat *S. Greg. Turon.*, Hist. *Francor.*, lib. VIII, n. 46 et *Joan. Biclariens.*, Chronicon (Hic ultimus tamen perperam a *Fleury* citari videtur, quum illud nequaquam dicat. Nota edit.). — [2] *S. Greg. Turon.*, Hist. *Franc.*, lib. IX, n. 15. — [3] *Fleury*, l. c., *n. 55.* — [4] *Fleury, liv. XXXII, n. 48.* — [5] *Fleury, liv. XXXI, n. 30.* — [6] *Danes.*, Generalis temporum Notio, § 12, n. 5, *Ariani.* — [7] L. c. — [8] Lib. II, cap. 12. — [9] *Bernino, Hist. di tutte l'eresie, sec. 4, cap. 7* cum *Socrate*, l. c., cap. 16.

arma venire necesse fuerit; milites porro, sive jussu Episcopi sive consuetâ petulantiâ acti, primo multitudinem hastis percutere cœperunt, tum vulnera mortemque inferre, et per mortuorum corpora transire, cruentâ cæde peractâ: tria millia enim et centum quinquaginta in viis numerata sunt cadavera. Macedonius igitur, per sanguinem suorumque internecionem ad solium evectus, in eo non alia nisi ultionis sævitiæque specimina præbuit [1]. Ante omnia fautores Pauli, sui in Episcopatu competitoris, insectari instituit: quorum alios publice verberavit, alios bonis exuit, multos exsilio affecit, et si quem majori odio habebat, frontem adussit, ut ejusmodi infamiæ notâ ignominiosum eum redderet. Plures auctores adjiciunt [2], Macedonium, quum Paulum de sede suâ depulisset, eum etiam Cucusi, ubi exsulabat, strangulandum curavisse.

Multos crudeliter insectatur.

70. Unà cum Pauli fautoribus omnes Nicænæ fidei defensores comprehensi sunt [3], jussitque impius antistes torqueri singulos, ut secum communicare et Ecclesiæ Sacramenta a se suscipere annuerent; ad illud porro consequendum vel eo progressus est (ut ait Socrates [4]), ut iis ligneâ forcipe, in quâ deposuerat consecratam particulam, ora per vim distenderet; quod quidem sanctis iis fidelibus pœnam afferebat ipsâ morte acerbiorem. Tum arreptos pueros coram matribus sine ullâ misericordiâ flagellis cædit, ipsasque matres novo martyrii genere afficit; nam, quum ambo earum ubera inter gravis arcæ labra adstrinxisset, vel acutâ novaculâ ea præcidit, vel candenti carbone adussit, vel etiam fervida ova iis admovit, ut sic asperâ et diutius protractâ morte absumerentur. Ac velut parum gloriæ tyranno esset, in sola Catholicorum corpora sævire, immaniter excanduit in ipsos lapides eorum ecclesiarum, quas et demolitus est, et ruinas etiam comminuit.

Catholicos persequitur.

De sede expellitur.

71. Tot sacrilegiis et flagitiis aliud adjecit [5], et id quidem ultimum eorum, quæ in sede Constantinopolitanâ commisit; at summo ei fuit detrimento. Constantini corpus effodere, illudque ex uno in aliud sepulchrum transferre ausus est [6]; quo facinore adeo exarsit imperator Constantius, ut protinus eum cum dedecore Episcopatu exuerit [7]. — Macedonius, quoad sedem Constantinopolitanam tenuit, non ultra depravatus est, quam ut pro pessimo Antistite et Semiariano hæretico se gereret; sed quum gradu dejectus esset, diabolica eum incessit cupido, majorem præ se ferendi impietatem, novæ hæreseos principem se constituendo [8]. Itaque anno 360, quum animadvertisset, a superioribus hæresiarchis læsos fuisse divinum Patrem divinumque Filium, ipse tertiam SSmæ Trinitatis Personam, Spiritum-Sanctum, attentare statuit. Negavit igitur Deum esse Spiritum-Sanctum, et creaturam esse, Angelis similem, licet præstantioris ordinis, asseruit.

In hæresin prolabitur.

Post *Macedonii* mortem ejus hæresis diffunditur.

72. *Lambertus Danæus* [9], Macedonium refert anno 360 Episcopatu abdicatum, ac deinde relegatum fuisse in locum quemdam, *Pilas* nomine, ubi senio confectus, scelerum pœnas exsolvit. Non tamen cum eo ejus exstincta est hæresis: plures post se reliquit sectatores, quibus potissimo subsidio fuit Marathonius, Nicomediensis Episcopus et ipsius Macedonii quondam auditor; qui ceteroquin, quod spectatis esset moribus, plurimi vulgo habebatur. Disseminata est hæc hæresis per plura monachorum cœnobia ac similiter per Constantinopolitanum populum; dum tamen ibi viguerunt Ariani, et usque ad Arcadii regnum, neque Episcopum habuit

[1] *Sozomen.*, lib. IV, cap. 2. — [2] Cfr. *Socrat.*, lib. II, cap. 26; *Sozomen.*, lib. IV, cap. 2; *Gotti*, Veritas Relig. Chr., Tract. de vict. adv. Hæres., cap. 48, § 1, n. 5 cum *Lambert. Danæo* et *Theodoret.*, Hist., lib. II, cap. 4; *Fleury*, *liv. XIII*, *n. 8.* (Qui tamen auctores non omnes *Macedonium* tamquam cædis causam designant. Nota edit.). — [3] *Orsi*, *lib. XIV*, *n. 65.* — [4] Lib. II, cap. 38. — [5] *Socrat.*, l. c. — [6] *Fleury*, *liv. XIII*, *n. 43*; *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 11, § 1. — [7] *Fleury*, *liv. XIV*, *n. 22.* — [8] *Orsi*, l. c., *n. 105*; *Bernino*, l. c.; *Fleury*, l. c., *n. 30.* — [9] Apud *Gotti*, l. c.

nec templum. Per Thraciam præcipue, Bithyniam et Hellespontum, ac per totum Cyzicum oppidum diffusi sunt Macedoniani. Honeste se gerere solebant, eorumque vivendi ratio ad monasticam disciplinam accedebat. Πνευματόμαχοι vulgo dicebantur, quod græce significat *Spiritus-Sancti impugnatores* [1].

Condemnatur *Macedonii* hæresis.

73. Macedonii hæresis primo damnata est in pluribus conciliis particularibus: quandoquidem anno 362 in concilio Alexandrino post S. Athanasii reditum; tum anno 367 in concilio Illyrico (*a*); deinde in concilio Romano, quod celebravit S. Damasus Pontifex, et a° 373 [al. 374] in alterâ synodo, quam item Romæ S. Damasus habuit contra Apollinarem [2], de quo in sequenti numero acturi sumus. Anno 381 autem iterum damnatus est Macedonius in Concilio Constantinopolitano, quo non plus 150 Episcopi convenerunt, iique tantum Orientales; nihilominus hoc Concilium, quod Constantinopolitanum I dicitur, generale evasit ex auctoritate et S. Damasi et alterius concilii Occidentalium Episcoporum, postea (anno 382) Romæ coacti. *Orientalis dumtaxat Ecclesiæ*, inquit Natalis Alexander [3], *Concilium istud fuit, nec œcumenicum nisi ex postfacto, quatenus Occidentalis Ecclesia in Romanâ synodo sub Damaso congregatâ in eamdem cum Orientali sententiam et damnationem hæreseon conspiravit.* Similiter *Graveson: Concilium istud Constantinopolitanum*, inquit [4], *... evasit ... postea œcumenicum ..., hanc illi dignitatem et auctoritatem Damaso papâ totâque Occidentali Ecclesiâ tribuentibus.* Idem asserens alius quidam auctor anonymus [5], idcirco hoc Concilium pro generali haberi ait, quod in omnibus servaverit, quæ antea statuta fuissent in concilio Romano, quo S. Damasus Orientales Episcopos convocaverat per litteras, quæ Episcopis Constantinopoli congregatis exhibitæ fuerunt; ac præterea quæcumque Constantinopoli circa fidem sancita essent, in alterâ Romanâ synodo (anno 382 habitâ) fuisse confirmata. Quocirca Patres Concilii in epistolâ ad S. Damasum datâ: *Jamvero*, inquiunt, *quo fraternam vestram erga nos caritatem declararetis, Concilio, voluntate ac nutu Dei, Romæ coacto, nos velut membra propria per Deo amatissimi imperatoris litteras accersivistis, cet.* [6]

Synodus II. *Constantinopolit. I.* 381.

Hujus porro Macedonii hæresis confutationem in alterâ hujus operis parte reperies.

Quid in illo Concilio actum fuerit.

74. In hoc Concilio Constantinopolitano præter Macedonium damnata est quoque Apollinaris et Eunomii hæresis. Præterea abdicatus est Maximus Cynicus, Constantinopolitanæ sedis invasor, atque in eâ confirmatus S. Gregorius Nazianzenus; in cujus locum tamen, quod pacis studio nuntium ei remisisset, ab eodem Concilio suffectus est Nectarius [7]. Denique præter nonnullos canones, ad Ecclesiæ disciplinam spectantes, a Concilio confirmatum est symbolum Nicænum, eique, quod ad Incarnationis mysterium attinet, aliqua verba adjecta propter Apollinaristas ceterosque recentes hæreticos. Item illius articuli, qui de Spiritu-Sancto agit, idcirco amplior addita est explicatio, quod Macedoniani eum rejicerent. Nicænum symbolum de Jesu Christi Incarnatione hæc tantum habebat: *Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est; passus est, et resurrexit tertiâ die, et ascendit in cælos; et iterum venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum-Sanctum.* Constantinopolitanum sym-

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Bernino*, l. c.; *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c. — [3] L. c., § 2. — [4] Hist., sæc. 4, colloq. 3. — [5] Apparatus ad Theologiam et Jus Canon., cap. 3. — [6] *Constp.* I. Epist. Episcopor. ad *Damasum*. — [7] *Fleury*, *liv. XVIII, n. 1, 4, 5.*

(*a*) Alii putant, illud concilium celebratum fuisse anno 365, alii a° 367, alii non ante annum 372 vel 373. Quo anno hæc synodus habita fuerit, inquit *Anton. Pagi*, « hactenus valde obscurum ». Conf. *Labbe-Colet*, Concil. (*Venetiis*, 1728), tom. II, col. 982 (Nota edit.).

bolum vero: *Descendit de cælis, et incarnatus est de Spiritu-Sancto ex Mariâ Virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro nobis, sub Pontio Pilato passus, et sepultus est; tertiâ die resurrexit a mortuis secundum Scripturas, cet. Credimus in Spiritum-Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum, qui locutus est per Prophetas, cet.* [1] Refert Nicephorus [2], a S. Gregorio Nysseno conscriptam fuisse Concilii declarationem: *Et in Spiritum-Sanctum Dominum*, et reliqua, ut suprà. Quæ quum in Concilio pronuntiata esset, *omnes reverendissimi Episcopi clamaverunt: Hæc omnium fides, hæc orthodoxorum fides; omnes sic credimus* [3].

Apollinaris.

75. Nunc de *Apollinare* loquamur, quem idem Concilium Constantinopolitanum damnavit. Is Laodicenus fuit Episcopus et in sacris litteris S. Hieronymi magister; sed de Jesu Christi personâ novam excogitavit hæresim. Palmaris ejus error fuit, ut ex S. Epiphanio [4], S. Leone [5], S. Augustino [6] et Socrate [7] refert Natalis Alexander [8], quod humanam Jesu Christi naturam dimidiatam censebat, asserens, Jesum carere animâ, cujus vices corpori suppleret ipsum Verbum caro factum. Postea tamen hanc sententiam emolliens docuit, non totam quidem Christo defuisse animam, quod eam sensitivæ animæ partem haberet, quâ cum reliquis sentientibus animantibus videmus et sentimus; sed defecisse eam partem, quâ rationales sumus, id est, mentem; Verbum autem pro mente fuisse in Christi personâ. Emanat hic error ex falsâ philosophiâ Platonicâ, quæ hominem ex tribus substantiis constare ajebat, corpore, animâ et mente.

De præcipuo ejus errore.

Alii *Apollinaristarum* errores.

76. Tres alios præterea errores addiderunt Apollinaristæ. I. Corpus Christi, ex Mariâ genitum, esse Verbi Divinitati consubstantiale; ex quo sequebatur, patibilem fuisse Verbi Divinitatem, et revera cruciatus ac mortem esse perpessam. Quamquam Eranistes, Apollinarista, contendebat, naturam divinam non in se, sed in carne passam esse; sicut anima, corpori conjuncta (inquiebat), ex corporis passione patitur. At falso; nam corpus sine animâ pati nequit: unde fit, ut læso corpore, anima propter suam cum corpore communicationem revera in se patiatur. Ac proinde, ex eorum instituto, quum læderetur caro assumpta, Divinitati consubstantialis, passa esset in seipsâ Divinitas.

II. Verbum divinum non ex Virgine sumpsisse carnem, sed ex cælo attulisse; quocirca Catholicos, qui Christi corpus ex Mariâ sumptum profitebantur, *hominicolas* dicebant, eosque reprehendebant, quod non Trinitatem sed Quaternitatem statuerent, præter tres Personas divinas videlicet, quartam substantiam prorsus diversam, Christum, Deum simul et hominem.

III. Divinam Verbi substantiam in carnem esse conversam.

Qui tamen tres errores, inquit Natalis [9], non ipsius Apollinaris sed ejus discipulorum fuerunt. Ceterum circa Trinitatem quoque erravit Apollinaris, quod plures in eâ dignitatis gradus esse diceret; Spiritum-Sanctum enim *magnum*, *majorem* Filium, Patrem *maximum* vocabat. Item Millenariorum errorem docuit, et præterea Judaicos ritus instaurandos esse contendit [10]. — Similiter de hac hæresi agunt *Fleury* [11] et *Orsi* [12].

Condemnatur hæresis.

77. Apollinaris hæresis, præsertim quâ parte Incarnationis mysterium attingebat, damnata est primum a S. Athanasio, anno 362, in Alexandrinâ synodo; tum a° 373 [al. 374] a S. Damaso papâ in conci-

[1] *Cabassut.*, Notit. Concil., ad Conc. *Constantipl.* I; *Orsi, lib. XVIII, n. 71*; *Fleury, liv. XVIII, n. 6*; *Nat. Alex.*, sæc. IV, Diss. 37, art. 2. — [2] Hist., lib. XII, cap. 13. — [3] *Bernino*, l. c., *cap. 8.* — [4] Hæres. 77, n. 1 seq. — [5] Sermo 24 (De Nativitate Dñi 4), cap. 5. — [6] De Hæresibus, n. 55. — [7] Lib. II, cap. 46. — [8] Sæc. IV, cap. 3, art. 14. — [9] L. c., n. 4. — [10] Ibid., n. 6. — [11] *Liv. XVII, n. 25.* — [12] *Lib. XVI, n. 115.*

lio Romano; atque eodem hoc anno (inquit Berninus [1]) Apollinaris, populo et ipsis pueris ludibrium factus, vitæ exitum invenit. Ad hæc refert auctor, quem S. Gregorius Nyssenus commemorat [2], Apollinarem decrepitum Antiochiæ mulieri cuidam, quæ ex ejus discipulis erat, asservandum commisisse novæ suæ doctrinæ librum. Quod quum audivisset S. Ephræm Syrus, qui in eâ civitate commorabatur, a muliere impetrato, ut eum librum aliquamdiu secum haberet, domum suam eum asportavit, et tenacissimo glutino folia inter se connexuit, atque ita replicatum restituit mulieri. Interim S. Ephræm, cum Apollinare congressus, coram magnâ hominum multitudine de illius libri argumentis disputare cœpit. Apollinaris, cui consenuerat ingenii acumen, in suo libro reperiri ait cuncta responsa ad ea, quæ contra disputabat S. Ephræm: ac proinde, qui eum a muliere repeteret, misit. Sed ubi vertere nitebatur primum folium, cum eo totum librum tabulæ instar sequi conspexit; tum omni ope paginas disjungere frustra conatus, iracundiâ effervescens librum humi projectum pedibus attrivit, et fugâ potius quam discessu abiit, populi conviciis explosus, quoad voces et conspectus eum attingebant. Quem casum miserandus senex adeo graviter tulisse dicitur, ut ex eo morbum nactus et vitâ defunctus sit [3].

S. Ephræm *Apollinarem* ludificat.

Postremo ejus hæresis condemnata est in eodem, cujus mentionem fecimus, Concilio Constantinopolitano I, œcumenico II, ut constat ex ipsâ epistolâ synodicâ, quæ his eam verbis corripit: *Nos præterea doctrinam Dominicæ Incarnationis integram et perfectam tenemus, neque dispensationem carnis Christi vel animæ vel mentis expertem, vel imperfectam esse asserimus; sed agnoscimus Verbum Dei ante sæcula omnino perfectum; et perfectum hominem in novissimis diebus pro nostrâ salute factum esse* [4].

78. Ex Apollinaris sectatoribus profecti sunt *Antidicomarianitæ*, id est, sanctissimæ Virginis Mariæ adversarii, qui cum Helvidio negabant, Virginem eam permansisse, atque eam, postquam Jesum Christum genuisset, alios ex S. Josepho habuisse filios, asserebant. S. Epiphanius [5], quum audivisset, hunc in Arabiâ esse errorem, longâ epistolâ, quam ad omnes illius provinciæ fideles misit, eum confutavit. — Iisdem temporibus atque in eâdem regione huic prorsus contrarius exortus est error, Sanctissimæ Virgini videlicet divinitatem quamdam esse tribuendam. Qui illum errorem sequebantur, *Collyridiani* [6] dicti sunt, quod Virginem colentes, placentas sive liba ex farinâ confecta, quæ Græce *collyrides* vocantur, ei deferrent. Quæ superstitio ex Thraciâ et Scythiâ superiore profecta erat, atque inde in Arabiam trajecta. Hoc errore imbutæ fere omnes erant mulieres. Statutis anni diebus mulieres currum ornabant, in quo quadrata erat sedes, linteo cooperta, et Virgini offerebant panem, cujus deinde suam quæque partem sumebat. S. Epiphanius, hanc superstitionem impugnans, demonstrat, numquam mulieribus sacerdotii participes esse licuisse, atque ejusmodi cultum idololatriam fuisse, quum ad solam Mariam referretur, quæ quantumvis perfecta, creatura tamen est, nec, velut Deus, tali oblatione coli potest (*a*) [7].

Errores de Beatissimâ Virgine Mariâ.

[1] L. c. — [2] Vita et Encom. *S. Ephræm.* (Vide *Migne*, Patr. Græce et Lat., tom. 46, col. 839-842). — [3] *Bernino*, l. c. — [4] Epist. Episcopor. ad *Damasum*; *Nat. Alex.*, l. c., § 1. — [5] Hæres. 77, n. 36; et Hæres. 78. — [6] S. Epiph., Hær. 79. — [7] *Fleury, liv. XVII, n. 26; Orsi, lib. XVII, n. 50.*

(*a*) Ex *S. Epiphanio* (l. c.) quædam excerpere libet: « Etenim », inquit, « mulieres quæ» dam currum sive sellam quadratam adornan» tes, ac linteo desuper extento, solemni tem» pore, per aliquot dies panem proponunt et » in Mariæ nomen offerunt. Tum ad unam om» nes illo vescuntur... Hujus hæresis, quæ ido» lolatriæ superstitione implicata est, ... insa-

Aerius. Ejus historia.

79. *Aerius* Sebastæ Episcopus esse concupiscebat, et Eustathium ad eam sedem electum cernens, summâ æstuabat invidiâ. Eustathius quidem omnibus modis eum placare conatus est: sacerdotio initiavit, xenodochio suo præfecit, et quod contra ipsum murmurare non cessaret, admonuit, blandimentis minisque usus est; nec quidquam tamen profecit. Aerius, xenodochio relicto, plures errores tradidit nonnullis, qui deinde ex omnibus ecclesiis atque etiam urbibus et pagis expulsi congregabantur in silvis ac speluncis et patenti quoque campo, ut identidem nive penitus obducerentur; atque ibi conventicula habebant. Orta est hæc hæresis anno 370, non tamen multam celebritatem habuit. Aerius plane quidem Arianus erat; sed Arianorum erroribus alios sibi proprios adjecit, qui ad tres potissimum recidunt: I. Nullum esse inter Episcopos et sacerdotes discrimen. II. Nihil prodesse, pro defunctis preces adhibere. III. Item frustra servari jejunia et festa, etiam diei Paschatis, quod hæc omnia Judaicæ sint observantiæ [1].

Ejus errores.

Messaliani.

80. Eodem sæculo IV exstiterunt *Messaliani*, errabundi quidam monachi, qui huic mundo se renuntiare profitebantur, quamquam non omnes revera erant monachi. Linguâ syriacâ *Massaliani* sive *Messaliani* dicti sunt, græce *Euchitæ*, quod idem est ac *Orantes*, quod omnem religionis essentiam in solâ oratione reponerent [2]. Eorum duo erant genera: antiquiores gentiles erant, nec quidquam cum Christianis vel Hebræis commune habebant; et quum plures deos assererent, unum tamen adorabant, vocabantque *Omnipotentem*. Eosdem fuisse credi potest, quos alii *Hypsistarios* dixerunt, sive *Adoratores Altissimi*. Pro oratoriis amplissima habebant, platearum instar, ædificia eaque detecta; ibi mane et vespere congregati pluribus lucernis collucentibus hymnos quosdam in Dei laudem cantabant; quocirca græce item *Euphemitæ* dicti sunt [3]. Qui porro Christianorum nomen præ se ferebant, Constantii temporibus prodierunt; sed unde manaverint, incertum est. Ex Mesopotamiâ veniebant, et eorum aliqui Antiochiæ quoque reperiebantur, quum S. Epiphanius anno 376 tractatum *De Hæresibus* exarabat. Ait S. Epiphanius [4], eos immodicâ simplicitate deceptos, nimis ad litteram accepisse illud Jesu Christi præceptum, omnibus esse renuntiandum, ut Ipsum sequi possemus. Et sane quidem cuncta relinquebant; tum vero otiosi et vagi stipem sibi mendicabant, unàque viventes viri et mulieres, æstivo tempore promiscue etiam in viis dormiebant; omnem manuum laborem velut rem perversam repudiabant; nullum umquam jejunium servabant, quin immo pro suo quisque arbitratu cibum capiebant ab octavâ etiam vel nonâ horâ matutinâ, id est, juxta horologium Gallicum, tribus vel quatuor horis ante meridiem [5].

Euchitæ sive *Euchetæ.* εὐχή, oratio.

Duo genera.

εὖ, bene; φημί, dico.

81. Eorum autem hi fuerunt errores [6]: Asserebant, unumquemque ab ortu suo secum habere dæmonem, ad malum impellentem, contra quem non alia esset

Eorum errores.

[1] *Nat. Alex.*, l. c., art. 15; *Fleury, lib. XIX, n. 36.* — [2] *S. Epiphan.*, Hæres. 80. — [3] Ibid., n. 2. — [4] Ibid., n. 4. — [5] *Theodoret.*, Hist., lib. IV, cap. 10. — [6] *Theodoret.*, Hæreticar. Fabular. Compend., lib. IV, cap. 11; *Nat. Alex.*, l. c., art. 16; *Fleury, liv. XIX, n. 25.*

» niam.... evellamus... Numquam..., ex quo » mundus conditus est, sacerdotio est functa » mulier... Si sacerdotium mulieribus mandatum » foret, aut canonicum quiddam præstare in Ec- » clesiâ liceret, nulli potius quam Mariæ illud in » novo Testamento committi sacerdotis officium » debuit... Undenam igitur recens illa nobis est » excitata fabula ? » — Et infra: « Sanctum » erat Mariæ corpus, fateor: non tamen deus » illa fuit... Quamquam enim selectum quod- » dam vas atque eximium sit, nihilominus mu- » lier est, ejusdemque cum ceteris naturæ, licet » animo atque sensu amplissimis honoribus af- » fecta sit ». — Ac tandem: « Neque ut sacri- » ficium illius in nomen offeratur, neque tanto » intervallo mulieres sacerdotes instituantur... » Honoretur sane Maria: Pater vero, Filius et » Spiritus-Sanctus adorentur » (Nota edit.).

medicina præter orationem, quæ et dæmonem expellit et peccati radicem aufert. Sacramenta res indifferentes esse putabant, quum Eucharistiam nec prodesse quidquam nec nocere contenderent, baptismum autem novaculæ instar peccata præcidere, minime sublatâ radice. Naribus tergendis et spuendo dæmonem domesticum ejici ajebant [1]; quâ purgatione peractâ, porcam cerni cum porcellis de ore hominis exire, et in ejus os deinde intrare ignem, non comburentem. At præcipuus error hic erat, quod præceptum assidue precandi ad litteram intelligebant; illud immodice servabant, inde sexcentæ eorum ineptiæ oriebantur. Postquam maximâ diei parte somno indulserant, revelationes sibi factas affirmabant, pluraque prædicebant, quæ postea eventu minime comprobabantur. Corporis oculis SS. Trinitatem videre et Spiritum-Sanctum visibili specie recipere se jactabant. Orantes mira peragebant; in saltus ferebantur, quod supra dæmones saltare se dicerent; aliisque se dabant deliramentis, propter quæ nomen *Enthusiastarum* iis inditum fuit [2]. Hominem scientiâ et virtute Deo æqualem fieri posse contendebant, adeo ut qui perfectionem essent assecuti, ne per ignorantiam quidem possent delinquere. Ceterum a fidelium communione neutiquam se separabant, sed tegebant hæresim, et convicti eam etiam exsecrabantur. Eorum princeps fuit Adelphius quidam, ex Mesopotamiâ oriundus; quapropter *Adelphiani* quoque vocati sunt. Messaliani circa annum 387 condemnati sunt a Flaviano, Antiocheno Episcopo, qui synodum contra eos habuit, et ab aliâ synodo, postea a S. Amphilochio, Iconii Episcopo, Sidæ, in Pamphyliæ metropoli, celebratâ [3]; postremo in Concilio Ephesino I, ac nominatim in septimâ, id est ultimâ sessione [4]; item anno 428 proscripti sunt ab imperatore Theodosio. — Verumtamen longo spatio Orientem inquinavit hæc hæresis, et anno 1118, Alexio Comneno imperatore, ex eâ hæresis emanavit *Bongomilorum* (*a*), id est (Bulgarorum linguâ) *Deo dilectorum*. Horum dux fuit Basilius quidam medicus, monachi vestitu indutus, qui quum 52 annos in erroribus suis esset versatus, pluresque sibi sectatores adjunxisset, tandem ipsius imperatoris jussu, unà cum omnibus qui ab eo erant, vivus combustus est. Multas evomuit blasphemias, quas maximam partem a Messalianis et Manichæis erat mutuatus. Inter alias, 1[um] præter *Orationem Dominicam* nullam ajebat precationem esse adhibendam; quocirca ceteras omnes orationes repudiabat: quam præterea *Orationem Dominicam* asserebat veram esse Eucharistiam; 2° dæmoni etiam preces esse admovendas, ut nobis nocere desistat; 3° neutiquam precandum esse in templo, quod Dominus dicat: *Tu autem quum oraveris, intra in cubiculum tuum* [5]. 4° Libros Mosaicos et SS. Trinitatem rejiciebat. 5° Non Dei Filium, sed S. Michaëlem Archangelum incarnatum fuisse contendebat. — Alios horum similes spargebat errores, qui eum non fidei tantum, sed etiam cerebri expertem declarabant [6].

Præcipuus error.

Condemnantur eorum errores.

Ex iis prodeunt *Bogomili*.

[1] *S. Augustin.*, de Hæresib., n. 57. — [2] *S. Epiphan.*, l. c., n. 3. — [3] *Fleury*, l. c., *n. 26*; *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi, lib. XIX, n. 79-80.* — [4] *Ephes. I* (Syn. œcum. III. — Conf. *Labbe-Colet*, tom. III, col. 1331). Definitio contra *Massalianitas* (a° 431). — [5] *Matth.*, VI, 6. — [6] *Graveson*, sæc. 10 et 11, Colloq. 3; *Nat. Alex.* sæc. XI et XII, cap. 4, art. 5; *Gotti*, Veritas Religion.; Tr. de Victor. adv. Hæres., cap. 88, § 2; *Van Ranst*, sæc. 12; *Bernino, sec. 12, cap. 1.*

(*a*) Nonnulli quidem (ut *Baronius*, *Bernino*, *Van Ranst*, *Moreri*) hanc scribendi rationem approbant; rectius tamen plerique scribunt « *Bogomili* ». Bulgaris enim seu Mœsis « *Bog* » idem est ac « *Deus* », et « *mili* » idem ac « *cari* » seu « *dilecti* ». — Nec desunt (cfr. *Migne*, Patr. Gr. et Lat., tom. 130, col. 1290, et tom. 131, col. 1167, not. 92), qui Bogomilos eos esse affirment, *qui Dei misericordiam implorant*. Verumtamen « *miserere* », Bulgarorum linguâ, dicitur « *milui* », non vero « *mili* », quod in numero singulari est « *mil* », i. e. carus, dilectus. Quapropter *Bogomilus* melius vertitur « *Deo dilectus* » (Nota edit.).

Priscillianistæ.

82. Circa annum 380 in Occidente apparuit *Priscillianistarum* hæresis. Primus ejus auctor fuit Marcus quidam Ægyptius, Memphi ortus, Manichæus. Is, in Hispaniam profectus, initio mulierem quamdam, Agapam nomine, ac deinde rhetoricæ artis magistrum, Elpidium, ab eâdem illâ muliere invitatum, discipulos habuit: hi duo postmodum edocuerunt Priscillianum, a quo secta nomen suum mutuata est. Priscillianus vir erat nobilis ac dives, et magnâ dicendi facilitate præditus; at inquietus, vanus et ob profana studia quibus vacaverat, sui existimatione inflatus. Affabilitate plures nobiles et plebejos, mulieres potissimum, ad doctrinam suam pellexit; ejusque hæresis maximam Hispaniæ partem, et nonnullos etiam Episcopos, ut Instantium et Salvianum, inquinavit. — Eorum doctrinæ summa eadem erat atque Manichæorum, permixta tamen Gnosticorum aliorumque erroribus. Animas docebant ejusdem cum Deo esse substantiæ, easque voluntate suâ (per septem cælos et quosdam principatuum gradus transeuntes) in terras descendere ad pugnandum adversus malum principium, a quo diversis carneis corporibus inserebantur. Homines quibusdam fatalibus stellis adstringi dicebant, et corpus nostrum ex duodecim zodiaci signis pendere, quum Arietem capiti, Taurum collo, Geminos humeris, et sic deinceps ceteris membris reliqua signa tribuerent (*a*). Verbis tantum Trinitatem fatebantur; sed cum Sabellio censebant, Patrem, Filium et Spiritum-Sanctum eamdem esse rem sine ullâ reali Personarum distinctione.

Eorum errores.

Vetus Testamentum non quidem cum Manichæis rejiciebant; cuncta tamen per allegorias interpretabantur, multosque libros apocryphos canonicis libris addebant. Carne, ut re immundâ, abstinebant; et in generationis odium conjuges separabant, quantumvis reluctarentur ii, qui ipsorum sectam non sequebantur: carnem videlicet ajebant, non Dei opus esse, sed dæmoniorum. Verumtamen nocte viri et mulieres congregabantur, nudi precibus vacantes et omnigenas committentes impudicitias, quas occultandas curabant; quum enim urgerentur, cuncta infitias ibant, quod faciendum esse hoc versu latino docebant: *Jura, perjura, secretum prodere noli.* Jejunabant die Dominicâ, Paschæ et Natalis Domini; iisque diebus latitabant, ne templum adirent: et illud quidem propter aversum a carne animum, quoniam existimabant, specie tantum natum fuisse et resurrexisse Jesum Christum. Eucharistiam in templo, sicut ceteri, ita suscipiebant, ut eam tamen non consumerent. Condemnati sunt Priscillianistæ in concilio Cæsaraugustano, item a S. Damaso et ab aliis synodis particularibus. Tandem anno 385 efflagitatu Ithacii, *Ossobonensis* [al. *Ossanobensis* vel *Sossubensis*] Episcopi, Priscillianus capitis damnatus est ab Evodio, quem Prætorii præfectum constituerat Maximus tyrannus [1].

Condemnantur.

83. Hoc quarto sæculo exstiterunt quidam hæretici, quorum S. Augustinus [2] meminit, qui nudis semper pedibus ince-

Alii quidam hæretici.

[1] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 17; *Fleury, liv. XVII, n. 56* seq.; *liv. XVIII, n. 30; Orsi, lib. XVIII, n. 44* et *100*. — [2] De Hæresibus, n. 68.

(*a*) Obscura illa et abstrusa *Priscillianistarum* instituta *S. Leo Magnus* (epist. 15, ad *Turribium*) aliquantum dilucidavit. Postquam asseruit, leges divinas et humanas solvi, « si in utramque partem fatalis necessitas motum mentis impellit, et quidquid ab hominibus agitur, non est hominum, sed astrorum »; ita loqui pergit: « Ad hanc insaniam pertinet prodigiosa illa totius humani corporis per duodecim cæli signa distinctio, ut diversis partibus diversæ præsideant potestates; et creatura, quam Deus ad imaginem suam fecit, in tantâ sit obligatione siderum, in quantâ est connexione membrorum ». — In eâdem epistolâ fusius explicat, quâ ratione eorum effata cum Manichæorum et Pantheistarum placitis congruant. — Vide etiam *S. Augustinum*, de hæresibus, n. 70. — Cfr. *Migne*, Patr. Lat., tom. 54 (*S. Leo*), col. 677 et tom. 42 (*S. Aug.*), col. 44 (Nota edit.).

debant, atque ita Christianis omnibus docebant esse faciendum [1].

Audæus. 84. *Audæus* sive *Audius*, Audianorum caput, in Mesopotamiâ natus est. Initio recte vixit, et ecclesiasticæ disciplinæ studiosum se præbuit; postea vero ab Ecclesiâ discessit et peculiarem sectam constituit. Judæorum more Pascha celebrabat. Hominis præterea cum Deo similitudinem in corpore sitam credebat, quod hunc Genesis locum: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [2], crasse interpretabatur: quo factum est, ut ipse ejusque sectatores pro *Anthropomorphitis* haberentur. Natalis Alexander [3], Audianos hoc tantum peccasse ait, quod ab Ecclesiâ discessissent, sed rectam eos retinuisse fidem: sed Petavius [4] cum aliis [5] *Anthropomorphitarum* errorem ab iis non demovet; quandoquidem litterali sensu Deo tribuebant corporis membra, de quibus Scriptura mystico sensu loquitur. *Anthropomorphitae.*

Alios etiam errores docuit de Pœnitentiæ sacramento administrando; et anno 370 in Gothorum regione supremum diem obiit [6].

CAPUT V.

DE QUINTI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Helvidii, Joviniani et Vigilantii hæresibus.

1. *De Helvidiana hæresi.* 2. *De Joviniani erroribus.*
3. *Quæ Basnagius opponit, confutantur.* 4. *De Vigilantio ejusque erroribus.*

Helvidius. **1.** *Helvidius* discipulus fuit Auxentii Ariani, quem imperator Constantius in sedem Mediolanensem intruserat, quum ex eâ expulisset S. Dionysium. — *Homo turbulentus,.. sibi et laicus et sacerdos;* ita a S. Hieronymo [7] Helvidius vocatur. Ceterum, eum sacerdotem fuisse, non liquet; quandoquidem, ut ait Natalis Alexander [8], miser erat et imperitus rusticanus homo, vix primis imbutus litteris. Anno 382 suam hæresim disseminare instituit: sanctissimam Virginem Mariam post Jesum Christum alios filios ex S. Josepho procreasse ajebat [9]. Cujus impietatis ipse quidem Tertullianum insimulavit, sed S. Hieronymus eum hoc errore liberat [10]. Helvidium refutarunt S. Ambrosius [11], S. Epiphanius [12] et potissimum S. Hieronymus [13]. Ut suam hæresim probaret, tria ex Evangeliis eruebat argumenta. Primum afferebat hunc S. Matthæi textum: *Antequam convenirent, inventa est* (Maria) *in utero habens de Spiritu-Sancto* [14]. Quod autem dicatur: *Primum ejus argumentum.*

[1] *Nat. Alex.*, l. c., art. 20. — [2] I, 26. — [3] L. c., art. 9, n. 5. — [4] Theol. Dogm., De Deo Deique proprietat., lib. II, cap. 1, n. 10. — [5] Apud *Roncaglia*, Annot. in *Nat. Alex.*, l. c.; Cfr. *Diction. hist. portatif (par Ladvocat)*, art. *Audée; Berti*, Eccl. Hist. Breviar., sæc. 4, cap. 3. — [6] *Nat. Al.*, l. c., art. 9. — [7] De Perpetua Virginitate *B. M. V.* adv. *Helv.*, n. 1. — [8] L. c., art. 18. — [9] *Nat. Al.*, l. c. — [10] L. c., n. 17 (*a*). — [11] Epist. 42 ad *Siricium* Papam. — [12] Haeres. 78. — [13] De Perp. Virg. *B. M. V.* adv. *Helv.* — [14] *Matth.*, I, 18.

(*a*) Aut saltem rem in medio relinquere mavult. Ait enim: *Tertullianum in testimonium vocat* (Helvidius), *et Victorini Petabionensis Episcopi verba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quam Ecclesiæ hominem non fuisse* (Nota edit.).

antequam convenirent, argumentabatur Helvidius: *ergo postea convenerunt.* Huic affinis est hic alius S. Matthæi textus: *Et* (Joseph) *non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum* [1]; unde dicebat: *erga postea cognovit.* — S. Hieronymus [2], priusquam respondeat: *Doleamne*, inquit, *an rideam?* Tum argumentum deridens ita pergit: Siquis diceret, Helvidium, antequam pœnitentiam ageret, morte fuisse præventum, num illud forte sibi vellet, post mortem pœnitentiam eum egisse? — Ac deinde alios ad Helvidium refellendum ex Scripturis locos commemorat: *Ecce* (sic Apostolis Dominus denuntiat) *Ego vobiscum sum... usque ad consummationem sæculi* [3]: ergone, ita S. Hieronymus, post consummationem Jesus Christus cum electis jam non erit? — De Christo scripsit S. Paulus: *Oportet autem Illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus* [4]; numquid igitur Dominus, postquam inimicos profligaverit, ultra non regnabit? In Genesi de corvo dicitur: *Non revertebatur donec siccarentur aquæ* [5]; ergone credi oportet, siccatis aquis, ad arcam eum esse reversum? At at, inquit S. Hieronymus, quæ est ista argumentandi ratio? Omnibus hisce locis docet Scriptura, non quid futurum sit, sed tantum quid non acciderit: *Quod autem dicitur: « Antequam convenirent », non sequitur, ut postea convenerint; sed Scriptura quod factum non sit, ostendit* [6].

Refellitur a S. Hieronymo.

Secundum ejus argumentum.

Alter textus, quem pro se citat Helvidius, ille est, quem suprà retulimus: *Peperit filium suum primogenitum* [7]; quapropter, inquit, alios filios Maria habuit.

Refellitur a S. Hieronymo.

Respondet S. Hieronymus: Jussit Dominus pro quolibet primogenito, qui vitam introiret, aliquod pretium, quo redimeretur, solvi, et id quidem post unum a natali die mensem: *Ut pro hominis primogenito pretium accipias... et... redimi facias, cujus redemptio erit post unum mensem* [8]. Ad hæc S. Hieronymus, Helvidium, pro eo qui pretium solvere deberet, responsurum fuisse ait: *Quid me in unius mensis stringis articulo? Quid primogenitum vocas, quem an fratres sequantur ignoro? Expecta donec nascatur secundus* [9]. Illic autem declarat ipsa Scriptura, primogenitum intelligi *quidquid primum erumpit e vulvâ* [10]. Idem significatur in Exodo: *Percussit Dominus omne primogenitum in terrâ Ægypti* [11]: ibique sine dubio primogeniti quoque habentur unigeniti.

Tertium ejus argumentum.

Tertium argumentum erat textus S. Lucæ, ubi Redemptor noster fratres habuisse dicitur: *Venerunt autem ad illum Mater et fratres ejus* [12]. Sed S. Hieronymus demonstrat, pluribus Scripturarum locis fratres etiam vocari materteræ filios; et hi quidem fratres in textu allato ipsi designantur S. Jacobus et S. Joannes, filii alterius Mariæ, quæ soror Matris Domini erat [13].

Refellitur a S. Hieronymo.

Jovinianus.

2. Nunc ad *Jovinianum* transeamus. Monachus erat, et post primos annos in monasticæ vitæ asperitatibus transactos, jejunando [14], pane et aquâ vitam sustentando, incedendo nudis pedibus, suisque laborando manibus, ex Mediolanensi monasterio egressus Romam se contulit, ubi, ut ait S. Ambrosius, errores suos spargere cœpit. In impietatem prolapsus, austeræ vitæ valedixit: calceis assumptis, pannis lineis et serico induebatur, cæsariem crispabat, frequentabat cauponas, et ludis, conviviis, delicatioribus ferculis vinisque exquisitis delectabatur; ac nihilominus se monachum jactabat cælibemque vivebat vitam, ut matrimonii incommoda declinaret. Doctrinam sensibus haud ingratam prædicando, Romæ multos utriusque sexus habuit sectatores, qui quum castimoniæ et mortificationi operam dedissent, matrimonio jungebantur vitæque dissolutæ se tradebant. Condemnatus est

Ejus indoles.

[1] *Matth.*, I, 25. — [2] L. c., n. 4. — [3] *Matth.*, XXVIII, 20. — [4] 1 *Cor.*, XV, 25. — [5] Genes., VIII, 7. — [6] *S. Hieron.*, Comment. in *Matth.*, I, 18. — [7] *Matth.*, I, 25. — [8] Num., XVIII, 15 et 16. — [9] De perpet. Virgin., n. 10. — [10] L. c., v. 15. — [11] Exod., XII, 29. — [12] *Luc.*, VIII, 19. — [13] L. c., n. 12 seq. — [14] *S. Ambrosius*, Epist. 42, ad *Siricium* Papam, n. 9.

Condemnatur.

Jovinianus primum a Siricio Papâ in concilio anno 390 Romæ habito, et paulo post in aliâ synodo, quam S. Ambrosius Mediolani celebravit. Denique ab imperatore Theodosio in exsilium ejectus ac postmodum ab Honorio quoque Boam, ad Dalmatiæ oram, relegatus, circa annum 412 misere interiit [1].

Quinam fuerint ejus errores.

Multos docuit errores: 1ⁿᵐ Virgines et nuptas ejusdem esse meriti. 2° Baptismo renatos jam non posse delinquere. 3° Tot sibi promereri, qui jejunium servat, quot qui Deo gratias agens vescitur. 4° In cælis omnes æquali præmio affici. 5° Paria esse omnia peccata. 6° S. Mariam post partum non remansisse virginem [2] (*a*). Quem ultimum errorem item amplexi sunt *Hincmarus* (*b*), *Wiclef* (*c*), *Bucerus* (*d*), *Petrus Martyr* (*e*) ac *Molinæus* (*f*), et cum iis item *Samuel Basnage* [3]. Sed imprimis refutata est ejusmodi blasphemia a S. Hieronymo [4]: eamque S. Ambrosius [5] in synodo damnavit. Dogma, Dei Matrem semper virginem fuisse, inquit Petavius [6], *omnes Patres uno ore profitentur..., ut Catholicæ fidei decreto.... fixum.* — Et S. Gregorius: Quemadmodum Jesus Christus ingressus est domum, ubi clausis januis commorabantur Apostoli, ita *per nativitatem suam clauso exiit utero Vir-*

Probatur, *Mariam* non amisisse virginitatem.

[1] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 19; *Orsi, lib. XX, n. 27 et 28; Fleury, liv. XIX, n. 19.* — [2] *Nat. Alex.*, l. c. — [3] Annales, a° 5 ante Dominum, n. 23. — [4] Ep. 48 (al. 50) seu Apologeticus, ad *Pammachium*, n. 21; Cfr. etiam De Perp. Virgin. *B. M. V.* advers. *Helvidium*, n. 8 et 19. — [5] Ep. 42 ad *Siricium* Papam. — [6] Theol. Dogm., De Incarn., lib. XIV, cap. 7, n. 9.

(*a*) Hæc ultima verba, ut patet ex argumentis, quæ *S. Alphonsus* contra *Jovinianum* et *Basnagium* affert, sic intelligenda sunt: Beata Virgo, *Jesum Christum* pariendo, desiit esse virgo; seu, post *Jesum* natum, *Maria* jam non erat virgo. Nec quisquam theologorum, uno, quod sciam, excepto *Petavio* (de Incarn., lib. XIV, cap. 3), de *Helvidianâ* hæresi *Jovinianum* accusavit (Nota edit.).

(*b*) De quonam *Hincmaro* hic agatur, vel quodnam aliud pro eo nomen in *S. Alphonsi* autographo scriptum fuerit, prorsus ignoro. Certe *Rhemensis* ille (vol. I, pag. 631. *De Divortio Lotharii, interrog. XII*) expressis verbis docuit: *clauso utero peperit, simulque et mater exstitit et perpetuo ac semper virgo permansit* (Nota edit.).

(*c*) De ejus Scholâ hæc inveni. *Thom. Waldens.*, Doctrinale, lib. II, art. 2, cap. 23, n. 3: *Quædam discipula ejus (Wiclefus... etiam fœminis munus docendi in Ecclesia tradidit) circa ann. Dom. 1410... docuit, B. V. Mariam virginem non mansisse post partum: quia scil. non est in Scripturis expressum.* — Et in Historia *Wiclefiana*, auctore *Nicol. Harpsfeldio*, Archidiac. *Cantuariensi* (*Duaci*, 1622), cap. 11: *Joviniani illam de læsâ et violatâ beatæ Mariæ Virginis, matris Christi, post partum Illius virginitate hæresim, Wiclefi discipuli in Anglia resuscitarunt* (Nota edit.).

(*d, e, f*) *B. Petr. Canisius*, De *Maria* Deipara Virgine, lib. II, cap. 9: *Non ita pridem*, inquit, *exstitit Petrus Martyr, insignis Mariæ adversarius, qui (in Ep. ad Roman., cap. 4) Deiparæ uterum post partum non mansisse clausum ausus est contendere, velut Christus maternum uterum nascendo aperuerit. Quam opinionem... Bucerus (in tertia Unionis Evangelicæ parte) et Molinæus profiteri non dubitarunt.* — Hæretici autem reformati existimare videntur, nequaquam amitti virginitatem ex eo, quod integrum virginitatis sigillum in partu non retineatur. Etenim apud *Bucerum* (in Luc., cap. 2, v. 6) hæc legi: *Verus homo fuit Dominus noster, veram matrem habuit: igitur naturali quoque ratione Eum peperit;* nec tamen, ut ex aliis locis patet, concedere vellet, *Mariam* non esse virginem. Et *Petrus Martyr*, cujus Commentarium in Ep. ad *Roman.*, cap. 4, ipse perlegi, hæc tantum habet: *satis nobis est edoceri ex sacris litteris, Christum ex Virgine et conceptum fuisse et natum;* quæ autem sequuntur, errorem respiciunt *Helvidii*, quem temeritatis arguit. — Tandem *Petrus Molinæus, Thesaurus Disputationum; de Perfectione Scripturæ, pars 1, n. 51: Virginitas*, inquit, *beatæ Mariæ ante partum articulus est fidei Christianæ ad salutem necessarius. Eadem post partum creditur magis ad decorum, et quia ita videtur convenientius, quam ex necessitate aut testimonio divino.* Ac statim *Helvidii* sententiam increpat. — Item *Sanderus* affirmat (*de Visibili Monarchia Ecclesiæ*, lib. VII, n. 87 et n. 219): *Jovinianistæ Mariam pariendo fuisse corruptam dicebant. Hoc idem Bucerus et Molinæus in 3 parte unionis Evang., ubi dicunt, Jesum nascentem adaperuisse vulvam Mariæ* (Nota edit.).

ginis [1]. In generali Concilio Ephesino [2] approbata est Theodoti Ancyrani epistola, ubi de beatâ Virgine dicitur: *Partus ostendit matrem, et virginitati non nocuit* [3]. In concilio Lateranensi, anno 649 Martino I S. Pontifice celebrato, canone III° statutum est: *Siquis... non confitetur... Dei Genitricem sanctam semperque Virginem,... condemnatus sit* [4]. Idem deinde declaratum est in Concilio Trullano, anno 692 [5] et in Toletano XI, anno 675 [6]. Idem pro certo habuerunt S. Gregorius Nyssenus [7], S. Isidorus Pelusiota [8], S. Proclus [9], S. Joannes Chrysostomus [10], S. Joannes Damascenus [11], S. Augustinus [12], S. Ambrosius [13], S. Siricius Papa (qui in synodo Romanâ Jovinianum ejusque sectatores excommunicavit) [14], S. Petrus Chrysologus [15], S. Hilarius [16], S. Prosper [17], S. Fulgentius [18], S. Eucherius [19], S. Paulinus [20], S. Anselmus [21], S. Bernardus [22], S. Petrus Damianus [23] et alii; siquis sanctorum Patrum, quos attulimus, locos rescire velit, Dionysii Petavii [24] theologiam inspiciat. Atque ita vulgo intellexerunt illud Ezechielis: *Porta hæc clausa erit; non aperietur* [25]; ut scripserunt S. Leo [26], Hormisdas Papa [27] et Pelagius I [28], atque in Concilio Chalcedonensi, in oratione ad imperatorem Marcianum [29], expositum habetur.

De *Basnagii* argumentis.

3. Hic audiamus, quid dicat *Basnage*, qui cum suæ factionis hæreticis contrarium asseverat. Primum innititur hoc Isaiæ loco: *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium* [30]; quem textum citat S. Matthæus [31], quum de divini Verbi Incarnatione loquitur. Sic autem argumentatur *Basnagius* [32]: Ait quidem propheta, *virgo concepit Maria;* minime tamen: *peperit virgo.* At, cujusmodi est illud argumentum? Num forte idcirco, quod textus non declaret, virginem eam peperisse, ex eo inferri potest, in partu virginem eam non fuisse? Quum e contrario omnium Patrum traditio, ut vidimus, textum illum in vero sensu intelligat, Mariam et virginem concepisse et peperisse virginem.

Primum argumentum.

Sed aliud objicit Basnagius, quod redargui non posse existimat. Apud S. Lucam [33], inquit [34], legimus: *Et postquam impleti fuissent* (*a*) *dies purgationis Mariæ* (*b*) *secundum legem Moysis, adduxerunt Christum Hierosolymam* (*c*), *ut sisterent Eum Domino, sicut scriptum est in lege* (*d*): *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* Inde ait *Basnage* (et notetur, quâ temeritate reprobet

Alterum argumentum.

[1] *S. Greg. Magn.* In Evang., homilia 26, n. 1. — [2] a° 431, pars. 3, cap. 9 (*Gratia*, inquit Concil., ... *et parentem ostendit, et virginem servavit; et matrem fecit, et virginitati non nocuit.* Nota edit.). — [3] *Theodotus Ancyr.*, Homil. 1, in Nativit. — [4] Conc. *Roman.*, Actio 5, can. 3. — [5] Can. 1. — [6] Praefatio. — [7] Oratio in diem Natalem *Christi;* § « *Sed ad præsens* » (Inter dubia. Nota edit.). — [8] Epistolar. lib. I, ep. 23, ad *Theophilum.* — [9] Oratio 1, de Laudibus *Mariæ*, n. 2. — [10] In *Matth.*, Homil. 4, n. 3. — [11] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 14. — [12] Enchiridion, cap. 34; Epist. 137 ad *Volusianum*, cap. 2, n.8; De Civit. Dei, lib. XXII, cap. 8, n. 21. — [13] De Institutione virginis, cap. 8, n. 52; Ep. 42, ad *Siric.* Pap., n. 4-6. — [14] In Conc. *Romano*, a° 390. — [15] Sermo 142. — [16] Homilia 2, de Nativ. Dni (inter scripta *Eusebii* ep. *Gallicani.* Bib. Max. V. P.). — [17] De Prædictionibus et Promissionibus Dei, pars 3, cap. 4 (inter dubia. Nota edit.). — [18] De Veritate Prædestinationis et gratiæ Dei, lib. I, cap. 2, n. 5. — [19] De B. Virginis Conceptione fragmentum (inter scripta *Eusebii*). — [20] Poema 35, de obitu *Celsi*, vers. 53, 54; Epist. 23, ad *Severum*, n. 15. — [21] De Sacramento Altaris, cap. 1 (op. suppos.; inter opera *Guillelmi, S. Theodorici* Abbatis. — *Migne*, Patr. Lat., tom. 180, col. 341) (Nota edit.). — [22] Sermo 33 in Cantica, n. 5. — [23] Opuscul. de Divina Omnipotentia, cap. 10. — [24] De Incarnatione, lib. XIV, cap. 3-6. — [25] XLIV, 2. — [26] Sermo 20 (1 de Nativ.), cap. 2; Sermo 21 (2 de Nativ.), cap. 2. — [27] Epist. 79, ad *Justinum* Augustum. — [28] In Confessione Fidei, adjecta epist. 15, ad *Childebertum* Regem. — [29] P. P. *Chalcedonenses*, in Sermone prosphonetico ad *Marcianum* Imperatorem. — [30] VII, 14. — [31] I, 23. — [32] Cfr. ann. 6 ante Dm. n. 25 et ann. 5, n. 7 et 23. — [33] II, 22 et 23. — [34] a° 5 ante Dm. n. 23.

(*a*) In Vulgata: *sunt.* — (*b*) In vulg.: *ejus.* — (*c*) Vulg.: *Moysi, tulerunt illum in Jerusalem.* — (*d*) Vulg.: *Domini.*

contrariam Patrum sententiam, tamquam Scripturæ vel antiquis eruditis oppositam): *Hodie quidem late regnat ea sententia, non tamen consentit Scripturæ aut veterum opinioni.* Et ita pergit: *Plana est Lucæ narratio: Et quum impleti fuissent, cet. Imposita igitur et Mariæ fuit lex puerperarum, ut, non scandali vitandi modo, sed implendi quoque officii causâ, coacta sit a communi disciplinâ offerre pro purificatione suâ sacrificium. Impleri quidem purificationis Mariæ dies non poterant, si nihil purificandum habuit.* Itaque tota ejus argumentatio in hoc consistit, quod Maria suam perficere non debuisset purificationem, si nihil purificandum habuisset; atque ideo asserit, eam obstrictam fuisse purificationis lege (*coacta sit*). Et illud quidem ab Origene didicit [1]; sed ea Origenis blasphemia fuit; quocirca Patres congregationis S. Mauri: *Hic* (Origenes), inquiunt, *Mariam... purificatione indiguisse... audacissime blaterat* [2]. Neque immerito; quandoquidem omnes Patres cum S. Basilio asseruerunt: *Virgo hæc legi purificationis nequaquam erat obnoxia* [3]; et perspicua est ratio, quam affert sanctus vir: *Scriptum est enim* [4]: *Mulier quæ conceperit semen et peperit masculum, immunda erit septem diebus. Hæc autem* (idest, Maria), *quum facta sit Emmanuelis mater sine semine, pura sanctaque et intemerata est; immo posteaquam effecta est mater, adhuc virgo permansit* [5]. Etiam Melanchthon [6], Agricola aliique Lutherani [7], quorum meminit Canisius [8], Mariam purificationis non indiguisse docuerunt. Et contrarium dicere, S. Cyrillus Alexandrinus [9] (apud eumdem auctorem) apertam hæresim esse scripsit. *Basnage* [10] nihilominus nequaquam fatetur, illud pro demonstrato esse habendum, et pro se affert S. Fulgentium, ita loquentem: *Vulvam Matris... omnipotentia Filii nascentis aperuit* [11]. Verum, ipsum S. Fulgentium scripsisse novimus: *Solius ejus Mater... Virgo permansit inviolata post partum* [12]. Sed quid sibi vult illud *vulvam aperuit?* Intelligitur ex utero exitus, ut jam explicuit S. Gregorius Nyssenus: *Solus... ille... eam, quæ per nuptias prius aperta non fuerat, virginalem vulvam aperuit* [13]. Idem scripsit S. Ambrosius: *Hic* (Christus) *solus sibi aperuit vulvam* [14]. Et *de mysteriis* contra Jovinianum agens idem S. Pater: *Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, quum præter naturam sit... Jesus partus ex Virgine* [15]? *Basnage* in suam causam commemorat quoque S. Hieronymum; sed ea verba, quæ affert, non reperiuntur. Ceterum certo dixit S. Hieronymus: *Solus... Christus clausas portas vulvæ virginalis aperuit: quæ tamen clausæ jugiter permanserunt* [16]. Patet igitur, eos ipsos Patres, quos *Basnage* invocat, impiam sententiam, quam ille tueri cupit, diserte rejicere.

Tertium argumentum.

4. Ad *Vigilantium* veniamus. Vigilantius vilissimo genere in regione *Convenarum* (*Cominges*) ad Pyrenæorum radices ortus est. Postquam cauponis sive vinarii professionem exercuit, studiis pietatisque exercitiis aliquantum se dedit, et in amicitiam se insinuavit S. Paulini Nolani, a quo quum in Terram sanctam iter susciperet, litteras commendatitias ad S. Hieronymum accepit. Quæ litteræ ei profuerunt [17], ne S. Hieronymus, S. Paulini respectu, ita cum eo ageret, quemadmodum ejus perfidia mereretur; jam enim perspexerat sanctus vir, quâ esset morum incontinentiâ. Ausus erat Vigilantius S. Hier-

Vigilantius.

[1] In *Luc.* Homil. 14. — [2] *PP. Maurini*, Adnot. 1 in *Hieronymi* translat. *Origen.* in *Luc.*, Homil. 14. — [3] Comm. in *Isaiam*, cap. 7, n. 201. — [4] Levit., XII, 2. — [5] L. c. — [6] Enarrationes Evangelior.; de Festis. Concio de Purificatione *Mariæ*, n. 2. — [7] *Canisius:* Confer, inquit, eorum Comment. in Postill. et *Lucæ* explicationem, cap. II. — [8] De *Maria* Virgine incomparabili, lib. IV, cap. 12. — [9] De Recta Fide ad Reginas, n. 10. — [10] L. c. — [11] Ep. 17 ad *Petrum* Diaconum, de Incarnatione, cap. 13. — [12] De Veritate Prædestinationis et Gratiæ Dei, lib. I, cap. 2, n. 5. — [13] De Occursu Domini, § « *Hoc modo nos* » (Et pergit: *etiam post novum et admirabilem progressum illæsa servans et inviolata signacula virginitatis.* Nota edit.). — [14] In *Lucam*, lib. II, n. 57. — [15] De Mysteriis, cap. 9, n. 53. — [16] Dial. adv. *Pelagianos*, lib. II, n. 4. — [17] *S. Hieron.*, Ep. 61, ad *Vigilantium.*

onymum pro Origenistâ hæretico habere, quod eum Origenis libros legentem vidisset. Hic vero (anno 397) ei scripsit [1], se ideo eos libros legere, non ut sequeretur quæcumque traderent, sed tantum ut excerperet quidquid boni continerent; quare eum adhortatus est, ut aut disceret aut taceret. Post septem annos (circa 404) Riparius presbyter ad S. Hieronymum scripsit, incipere Vigilantium dogmata tradere, quum adversus Martyrum reliquias declamaret et contra vigilias in templis. Cui sanctus Doctor summatim respondit, hoc tamen adjiciens [2], copiosius se responsurum, quum Vigilantii liber sibi mitteretur; ac postea, libro perlecto, nervose quidem at breviter respondit [3], quia Sisinnius monachus, qui librum deferebat, in Ægyptum proficisci festinaret.

Ejus errores.

Hi fuerunt Vigilantii errores, a S. Hieronymo confutati: 1. Cum Joviniano vituperabat continentiæ professionem. 2. Martyrum reliquiarum cultum damnabat, et qui eas venerabantur, *Cinerarios* vocabat et idololatras. 3. Cereos interdiu eos honorandi causâ accendere, gentilium esse superstitionem ajebat. 4. Post fidelium obitum alios pro iis orare non posse contendebat; quâ in re locum quemdam opponebat ex apocrypho Esdræ libro. 5. Publicas in basilicis vigilias damnabat. 6. Usum eleemosynas Hierosolyma mittendi reprehendebat. 7. Monasticam vitam generatim carpebat; ita enim hominem proximo fieri inutilem.

Vigilantii secta a nullo umquam damnata est concilio, quod parum profecit et mox ultro exstincta est [4].

ARTICULUS II.

De Pelagiana Hæresi.

5. *De Pelagianæ hæresis origine.* 6. *De Pelagii erroribus et effugiis.*
7. *De Cælestio ejusque condemnatione.* 8. *In pejus abit Pelagius.*
9. *De concilio Diospolitano.* 10 et 11. *A S. Innocentio Papâ damnatur.*
12. *Iterum condemnatur a S. Zosimo.* 13. *De Juliano, Pelagii sectatore.*
14. *De Semipelagianis.* 15. *Eorum a S. Cælestino I condemnatio.*
16. *De Prædestinatianis.* 17-19. *De Gothescalco.*

Pelagius.

5. *Pelagius* in majori Britanniâ genere parum nobili natus est; unde juvenis non admodum litteris fuit eruditus. Monasticam professionem est amplexus, ut simplex laicus tamen; quapropter non aliâ nisi monachi laude commendabilis erat. Romæ diu commoratus est, ibique a multis magnam virtutis famam sibi acquisivit; acceptus quoque S. Paulino et a S. Augustino magni habitus [5]. Item eruditi nomen sibi comparavit ob utilia quædam opera conscripta [6]: tres libros de Trinitate et selectos Scripturarum locos ad Christianos mores spectantes. Sed, dum Romæ consisteret, infelix prolapsus est in hæresim contra gratiam, ex doctrinâ quam perceperat a presbytero quodam Syro, Rufino nomine (quem distingui oportet a Rufino Aquilejensi, qui cum S. Hieronymo disputavit): jam enim hic error disseminatus erat in Oriente [7], quum Theodorus, Mopsuestenus Episcopus, idem

In hæresim prolabitur.

[1] L. c. — [2] Ep. 109, ad *Riparium.* — [3] Contra *Vigilantium.* — [4] *Fleury, liv. XXII, n. 5; Orsi, lib. XXIII, n. 62, 63; Nat. Alex.*, saec. V, cap. 3, art. 1; *Ladvocat, Dizionario portatile, art.* « *Vigilanzio* ». — [5] De Gestis *Pelagii*, cap. 22. — [6] *Gennadius*, De Scriptorib. Eccl., cap. 42. — [7] *Orsi, lib. XXV, n. 42*; *Fleury, liv. XXIII, n. 1.*

doceret ac Pelagius, cujus doctrinæ fontes referuntur ad Origenis instituta [1]. Quum igitur Rufinus iste, Anastasio Papâ, circa annum 400 Romam venisset, primus hunc errorem illuc attulit. Quem tamen vir callidus ipse divulgare minime ausus est, ne in odium veniret; sed Pelagium adhibuit, qui anno circiter 405 disputare cœpit contra Jesu Christi gratiam. Et præsertim, quum Episcopus quidam aliquando hæc ex S. Augustini confessionibus verba commemorasset: Domine, *da quod jubes, et jube quod vis* [2], ea Pelagius ferre non potuit, nec multum abfuit, quin ei etiam stomacharetur, qui illa verba pronuntiaverat. Ceterum, errores suos caute dissimulans, eos a discipulis tantum proponendos curabat, ut quomodo acciperentur exploraret, eosque deinde aut probaret aut rejiceret, prout ad sua pertineret consilia [3]. Postea vero haeresim ipse diffundere instituit. Videamus, quinam ejus fuerint errores.

Ejus errores.

6. Pelagii errores fuerunt, 1um:Adamum et Hevam mortales fuisse creatos, eosque peccando non posteris, sed sibi tantum nocuisse; 2° infantes nunc in eo statu nasci, in quo Adam fuit, priusquam delinqueret; 3° infantes sine baptismate morientes non quidem cælum ingredi, habere tamen vitam æternam; sic de Pelagio testatur S. Augustinus [4]. Sed præcipuus Pelagii ejusque sectatorum error ad gratiam et liberum arbitrium spectabat, quum dicerent, hominem nativâ liberi arbitrii virtute omnia Dei præcepta servare posse, omnes tentationes et cupiditates superare, et perfectionem attingere sine gratiæ auxilio [5]. Ubi Pelagius hunc tam perniciosum spargere cœpit errorem, qui totum fidei nostræ institutum evertit, Catholici, inquit S. Augustinus [6], horrore perfusi reclamitarunt; quapropter et ipse et ejus discipuli huic rei studuerunt, ut effugia reperirent ad tegendam vel mitigandam tam horrendæ blasphemiæ atrocitatem. Negabat Pelagius (en primum effugium), gratiæ necessitatem se rejicere, sed gratiam ajebat ipsum esse liberum arbitrium, a Deo hominibus nullo eorum merito, sed gratuito concessum. Hæc sunt ejus verba, a S. Augustino relata: *Liberum arbitrium sufficiens est, ut justus sim, non sine gratiâ Dei dico* [7]. Catholici respondebant, gratiam a libero arbitrio distingui oportere. Ad hæc ajebat Pelagius (alterum est effugium), gratiæ nomine intelligi legem sive doctrinam, quâ Dominus nobis confert gratiam monstrandi, quomodo vivere debeamus: *Ajunt*, inquit S. Augustinus [8]: *Hominem Deus creavit cum libero voluntatis arbitrio, et dando præcepta Ipse docet, quemadmodum homini sit vivendum: et in eo utique adjuvat, quod docendo aufert ignorantiam.* Opponebant vero Catholici, si gratia in solâ lege, hominibus datâ, consisteret, inutilem fuisse Jesu Christi passionem. At Pelagiani (tertium erat effugium), hanc fuisse Jesu Christi gratiam ajebant, quod bonum vitæ suæ exemplum ad imitandum nobis præbuisset, et Redemptorem bono exemplo nobis esse opitulatum, sicut Adam nocuisset perverso: *Nobis in eo Christum ad non peccandum præbuisse adjutorium, quia juste Ipse vivendo... reliquit exemplum* [9]. Quibus respondet S. Augustinus, talem Christi exempli gratiam a doctrinâ minime distingui, quod non minus verbis quam exemplo doceret Dominus. Pelagiani

Effugia quærit.

Primum effugium.

Alterum effugium.

Tertium effugium.

[1] *Fleury*, l. c., ex *Mario Mercat.* Liber subnotationum in verba *Juliani*, Præfatio, n. 1 seq. — [2] Confess., lib. X, cap. 29. — [3] *Orsi*, l. c. — [4] De Gestis *Pelagii*, cap. 33 (*a*). — [5] *Nat. Alex.*, sæc. V, cap. 3, art. 3, § 2 et 3; *Fleury*, l. c., *n. 13 et 48*; *Tournely*, Compend. Theol. de Gratia, Disp. prævia, pars histor.; disp. 1. — [6] Sermo 26, cap. 7. — [7] *S. Aug.*, l. c. — [8] De Spiritu et Littera, cap. 2, n. 4. — [9] *S. Aug.*, De Gratia Christi, lib. I, cap. 2.

(*a*) Quod Nat. Alex. ita explicat: « Baptismum non esse necessarium parvulis ad peccati remissionem, sed ut sanctificarentur in Christo, ut adoptarentur in filios, ut regni cælestis hæredes fierent » (Hist. Eccl., sæc. V, cap. 3, art. 3, § 1). (Nota edit.)

autem, quum in hisce victos se perspicerent, tribus allatis effugiis, liberi arbitrii, legis datæ et Christi exempli, quartum addiderunt deverticulum sive quartam gratiæ speciem, quæ est peccatorum veniæ gratia: *Dicunt etiam*, scribit S. Augustinus [1], *gratiam Dei ... ad hoc tantum valere, ut peccata præterita dimittantur, non ut futura vitentur.* Atque ita Jesu Christi adventum nequaquam inutilem esse ajebant, quandoquidem ad peccata commissa dimittenda valeret veniæ gratia, Christi exemplum autem ad declinanda futura. Quintum Pelagianorum effugium hoc erat, quod (ut ait S. Augustinus [2]) internam illustrationis gratiam quidem admittebant; sed eam illustrationem (ut cum sancto Doctore animadvertendum est) accipiebant solum *ex parte objecti*, id est gratiam internam cognoscendi pretium bonorum operum et pravorum deformitatem; non vero *ex parte intellectus*, ut ejusmodi gratia homini vires tribuat ad bonum amplectendum et declinandum malum. Veniamus ad sextam et ultimam tergiversationem. Admisit tandem Pelagius internam gratiam, non solum ex parte objecti, sed etiam ex parte potentiæ humanæ a gratiâ corroboratæ ad bonum operandum; eam vero admittebat, non ut necessariam, sicut nos credimus, sed ut utilem tantum ad bonum facilius efficiendum. Ait Pelagius, ita nos docet S. Augustinus, *propterea dari gratiam, ut quod a Deo præcipitur, facilius impleatur* [3]. Asserit igitur Pelagius (ita respondet S. Augustinus [4]), *quod etiam sine illâ, etsi minus facile, fieri tamen quod divinitus præcipitur, potest.* Atqui fides nostra docet, ad bonum operandum et fugiendum malum non utilem tantum, sed prorsus necessariam esse gratiam.

Quartum effugium.

Quintum effugium.

Sextum effugium.

7. Pelagii hæresis brevi magnopere diffusa est. Præcipuus ejus auditor *Cælestius* fuit, genere nobilis, naturâ eunuchus. Is, quum aliquamdiu causidicus fuisset, monasterium ingressus est, ac deinde Pelagium secutus, peccatum originale infitiari cœpit. Modestior Pelagius, Cælestius liberior et petulantior. Ambo Româ exierunt paulo ante quam a *Gothis* (anno 409) occupata est. Unà in Siciliam atque illinc in Africam transiisse putantur; ibique operam dedit Cælestius, ut Carthagine sacerdotio initiaretur; sed detectâ hæresi quam tradebat, ab Aurelio Episcopo et a synodo, ab eo Carthagine convocatâ, damnatus est et Ecclesiæ communione privatus. Ipse quidem ab eâ sententiâ ad Sedem Apostolicam provocavit; minime vero Romam profectus est ad appellationem suam urgendam, sed Ephesum se contulit, ubi dolo ad sacerdotium processit. Verum, ibi quoque erroribus ejus patefactis, ipse cum omnibus sectatoribus civitate est ejectus [5]. Nihilosecius, quinque annis jam elapsis, Romam contendit, ad appellationis causam persequendam, sed et ibi, ut postea videbimus, iterum est condemnatus.

Caelestius, præcipuus Pelagii discipulus.

Condemnatur.

8. Pelagius contrà adeo nihil resipuit ob Cælestii damnationem, ut etiam magis in erroribus perstiterit, eosque cœperit apertius disseminare.

Pelagius in pejus abit.

In Africâ interim egregium consilium ceperat Demetrias, nobilis virgo ex antiquâ Aniciorum familiâ Romanâ. Ea, Gothis Romam devastantibus, in Africam transfugerat. Quum igitur parentes eam juveni, item nobili, in matrimonium dare cogitarent, ipsa conjugi et sæculo nuntium remittens, virginitatem suam Jesu Christo dicavit, vilemque vestem induit, ut refert S. Hieronymus [6]. Huic piæ virgini applauserunt S. Hieronymus, S. Augustinus atque etiam S. Innocentius Papa, eique de sancto vitæ genere, quod sibi delegerat, gratulati sunt. Pelagius quoque litteras ei mittere voluit, in quibus dum laudes ei tribuebat, venenum simul instillare conabatur; dicebat enim: *In*

Pelagius ad Demetriadem scribit.

[1] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 13., n. 26. — [2] De Gratia Christi, lib. I, cap. 7 et 10. — [3] De Gratia Christi., lib. I, cap. 26. — [4] Ibid. — [5] *Orsi, lib. XXV, n. 44*; *Fleury, liv. XXIII, n. 1, 2, 42.* — [6] Ep. 130 (al. 8), ad *Demetriadem*, n. 5.

his... merito ceteris præferenda es, quæ nisi ex te et in te esse non possunt [1]. Statim perspexit S. Augustinus, quo veneno illita esset hæc epistola: quare illa verba explicans: *nisi ex te et in te*, quantum ad postrema *(non possunt esse ista bona nisi in te)*, *optime... dictum est*, inquit; sed quod ad priora spectat *(nisi ex te)*, *hoc omnino virus est* [2]: quandoquidem dicta erant secundum Pelagii errorem, hominem videlicet, quidquid boni faciat, prorsus ex seipso efficere sine gratiæ auxilio. — Eodem tempore S. Hieronymus [3], de illis Pelagii litteris certior factus, ad eam virginem scripsit, ut a Pelagii doctrinâ caveret; ac deinde pluribus libris impugnandam suscepit ejus hæresim, maxime *Dialogis Atticum inter et Critobulum* [4]. S. Augustinus porro decem annos incubuit, ut Pelagii errores confutaret; quod sane præstitit libris: *De Naturâ et Gratiâ; De Gratiâ Christi; De Peccato Originali*, cet.

Ad eam scribit S. Hieronymus.

S. Hieron. et S. Aug. contra Pelagium scribunt.

9. Pelagius, quod se parum benevole in Africâ exceptum cerneret, in Palæstinam profectus est, ubi eum recepit Joannes, Hierosolymitanus Episcopus, qui in synodo, illic cum clero habitâ, non quidem (ut facere debuerat) Pelagium ejusque instituta damnavit, sed tantum utrique parti silentium imposuit [5]. Postea (anno 415) Diospoli, in Palæstinæ civitate, aliud celebratum est concilium quatuordecim Episcoporum, ubi hoc assecutus est Pelagius, ut bonos illos præsules deciperet: simulavit enim, ut refert Baronius Cardinalis [6], admittere se hæc dogmata vere Catholica et contraria erroribus, quos ipse et Cælestius divulgaverant:

In Palaestinâ Pelagius Episcopos decipit.

1. Adamum, si non peccasset, moriturum non fuisse.

2. In omne genus humanum transfusum esse Adami peccatum.

3. Non in eâ conditione esse infantes, in quâ Adam fuit, priusquam prævaricaretur.

4. Quemadmodum, ex verbis Apostoli, omnes in Adamo moriantur, ita in Christo eos vivificatum iri.

5. Parvulos, non baptizatos, vitam æternam consequi non posse.

6. Deum, ut ait S. Paulus [7], auxilia nobis præbere ad bene operandum.

7. Deum ipsum, ad quemlibet bonum actum efficiendum, gratiam suppeditare; eamque gratiam non dari secundum merita nostra.

8. Gratiam a Deo pro suâ misericordiâ gratuito nobis dari.

9. Eos esse Dei filios, qui quotidie dicunt: *Dimitte nobis debita nostra;* quod dicere non possent, si essent omnino sine peccato.

10. Reverâ existere liberum arbitrium; illud tamen divini auxilii indigere.

11. Victoriam a tentationibus reportatam non oriri ex voluntate hominis, sed ex Dei gratiâ.

12. Peccatorum veniam non tribui juxta petentis merita, sed secundum Dei misericordiam.

Quas omnes veritates Pelagius confessus est; et concilii Antistites, ejus simulatione decepti, ad Ecclesiæ communionem eum admiserunt [8]: at minime prudenti consilio; nam licet ejus errores damnati fuerint, quum tamen ipsa Pelagii persona absoluta remaneret, facilius deinde et majori audaciâ falsam disciplinam diffundere valuit. Unde S. Hieronymus Diospolitanum concilium miserabilem synodum vocavit: *In illâ miserabili synodo* [9], *cet.* Neque eum in communionem recipere voluit S. Innocentius Papa, quamvis certior factus, Pelagium in illâ synodo errores suos abjurasse: quod merito suspicaretur, prorsus simulatam fuisse ejus confessionem. Et re quidem verâ, ex illorum Antistitum arbitrio subductus, Pelagius ad vomitum rediit, mille modis adulterando veritates, quas con-

Summum Pontificem decipere non potuit.

[1] *Pelagius* apud *Augustin.*, Ep. 188 ad matrem *Demetriadis*, cap. 2, n. 4. — [2] Ibid., n. 5. — [3] Ep. 130 [al. 8], n. 12. — [4] Dialogus adversus *Pelagianos*, sub persona *Attici* Catholici et *Critobuli* Hæretici. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 111; Fleury*, l. c., *n. 19.* — [6] a° 415, n. 23. — [7] 1 *Tim.*, VI, 17. — [8] *Fleury*, l. c., *n. 21.* — [9] Ep. 143 ad *Alypium* et *Augustinum.*

fessus erat; et nominatim de gratiæ necessitate asseruit (ut notavit S. Augustinus [1]), opus esse divinâ gratiâ ad facilius bona opera perficienda; ipsum vero bonum directe pendere ex libero nostro arbitrio; et ejusmodi gratiam vocabat *gratiam possibilitatis*. Contra novum istud commentum S. Augustinus gravem illam sententiam posuit: (*Deus*) *cooperando* (in nobis) *perficit, quod operando incipit;... sine Illo, vel operante ut velimus, vel cooperante quum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus* [2]. — Præterea Pelagius sperans, acta concilii Diospolitani tenebris abdita remansura, contra Dialogos S. Hieronymi quatuor libros exaravit, quos inscripsit: *De libero Arbitrio* [3].

In Africâ Pelagius condemnatur.

10. In Africâ non tam benigne quam in Palæstinâ cum Pelagio actum est. Postero anno (416) Aurelius Episcopus Carthaginem aliam convocavit synodum, in quâ iterum damnatus est Cælestius atque item Pelagius, et statutum, ut epistola synodalis mitteretur ad S. Innocentium Papam, qui Apostolicâ suâ auctoritate ipsorum decretum firmaret [4]. Circa idem tempus Milevi habitum est concilium unius et sexaginta Numidiæ Episcoporum, qui alias ad Pontificem miserunt litteras ad impetrandam illius hæresis condemnationem [5]. Anno 417 rescripsit S. Innocentius Papa, suoque ad duas epistolas synodales responso confirmavit Catholicam de gratiâ sententiam, quam duo illa concilia asseveraverant [6], et condemnavit Pelagium ac Cælestium cum omnibus eorum sectatoribus, declarans, ab Ecclesiæ communione eos esse segregatos. Simul ejusdem sententiæ rescriptum misit ad alios quinque Episcopos, qui similiter adversus Pelagium litteras dederant; atque inter alia iis aperuit, in Pelagii libro nihil se reperisse, quod placeret, et vix quidquam, quod non displiceret nec dignum esset, quod ab omnibus reprobaretur [7]. Tum vero S. Augustinus, ut ipse commemorat, quum supervenisset S. Innocentii Papæ responsum, quo Pelagii errores damnaret: *Jam enim de hac causâ*, inquit, *duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam; inde etiam rescripta venerunt: causa finita est* [8].

Item condemnatur S. Innoc. Papâ.

De eâdem hac condemnatione.

11. Notetur insuper, scripsisse S. Prosperum, Pelagii errores primo damnatos fuisse ab Innocentio Papâ:

..... Pestem subeuntem prima recîdit
Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Relligione tenet [9].

At quomodo asserere potuit S. Prosper, hæresim illam primo damnatam fuisse ab Innocentio, quum eam condemnassent anno 412 Concilium Carthaginiense et 416 Carthaginiense II et Milevitanum? Respondet *Graveson* [10], existimasse ea Concilia, condemnationem, adversus Pelagium et Cælestium latam, ad Sedem Apostolicam referri oportere: *Unde ab Innocentio Papâ* (sunt ejusdem auctoris verba), *tamquam a Christi Vicario et supremo totius Ecclesiæ capite, ultimam illius causæ definitionem exspectabant.* Atque illud est, cur dixerit S. Prosper, primam Pelagii condemnationem a summo Pontifice factam. Ceterum refert Garnerius [11], Pelagii hæresim condemnatam fuisse a XXIV Conciliis ac tandem etiam a generali Synodo Ephesinâ (anno 431) [12]; quod Pelagiani usque ad illud tempus Ecclesiam perturbare non cessarent.

Item ab aliis condemnatur.

12. Pelagius et Cælestius, certiores facti, quam sententiam in se pronuntiasset S. Innocentius, epistolam ad eum

S. Zosimus Pelagium condemnat.

[1] De Hæresibus, n. 88. — [2] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 17, n. 33. — [3] *Orsi, lib. XXV, n. 117.* — [4] *Nat. Alex.*, sæc. IV, cap. 3, art. 4, § 4; *Fleury*, l. c., *n. 30; Orsi*, l. c., *n. 121.* — [5] *Nat. Al.*, l. c., § 5; *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 122.* — [6] *Innoc.* I, Epist. ad Conc. *Carth.*, n. 8 et 9; Epist. ad Conc. *Milevitan.*, n. 6 (Epist. 181 et 182, inter epistolas *S. Augustini*). — [7] *Fleury*, l. c., *n. 34; Orsi*, l. c., *n. 129.* — [8] *S. Aug.*, Sermo 131, n. 10. — [9] *S. Prosper Aquit.*, Carmen de Ingratis, v. 39-42. — [10] Hist. Sæc. V, coll. 2. — [11] Ad partem 1m Operum *M. Mercat.*, App. 2, Dissert. 2 in causa *Pelagianor.* — [12] Actio 5 et 7, can. 1 et 4; *Danes*, Generalis temporum Notio, § 12, n. 5, *Pelagiani.* Cfr. *Fleury, liv. XXV, n. 53.*

dederunt prorsus ambiguam mendaciisque refertam, quâ ab Episcopis Africanis, qui se condemnaverant, ad supremum ejus tribunal provocarunt. Et quum interim mortuus esset S. Innocentius eique substitutus S. Zosimus, ad hunc vix electum protinus Romam recurrit Cælestius, ut sibi eum conciliaret. Initio quidem hæsit S. Zosimus, incertus quid faceret; sed quum monuissent Africani Episcopi, ne attingeret judicium a decessore jam datum, sanctus Pontifex, melius cognitis Pelagii Cælestiique fallaciis, atque imprimis audito, Cælestium Româ aufugisse, ubi accepisset, summum Pontificem diligentius causam suam examinatam velle, malâ fide eos agere perspexit, eorumque doctrinam condemnavit [1].

Quem finem habuerit *Pelagius*.

13. Auctor quidam [2], Pelagium narrat, a Zosimo Papâ condemnatum ac postmodum ab imperatore Honorio Româ ejectum, in amicam sibi recessisse Palæstinam, quæ se quondam recepisset; at, quum et ibi nimis pateret, quam impie et simulate ageret, inde quoque fuisse expulsum. Quid porro de eo factum sit, ignoratur; sed verisimile est, eum in Angliam rediisse ad falsa sua dogmata propaganda; quod quidem Galliarum Episcopos impulit, ut S. Germanum Antissiodorensem [*Auxerre*] illuc mitterent, qui eum confutaret. Denique notetur, Pelagianam hæresim mox elanguisse, nec quemquam ausum fuisse eam tuendam suscipere, uno excepto Juliano, Memorii filio et in Capuano (*a*) Episcopatu successore. Juliano haud decrat ingenium; sed innata ejus inconstantia nimiusque animi impetus eum pessumdederunt, adeo ut palam susciperet Pelagianæ hæresis patrocinium. Illius nomen satis inclaruit ob famosas ejus controversias cum S. Augustino, qui

De *Juliano, Pelagii fautore.*

initio quidem amicum eum habuerat, sed postmodum ad religionis causam defendendam compulsus fuit adversarium se fateri, eumque acriter insectari tamquam hæreticum. Julianus deinde Italiâ expulsus, coactus est in Orientem discedere; et postquam longo spatio pluribus regionibus misere vagatus est, ludimagistrum se profiteri debuit, ut victum sibi compararet. Tandem imperatoris Valentiniani temporibus in Siciliâ obiisse dicitur [3].

Refutabitur Pelagiana hæresis in extremâ hujus operis parte.

De *Semipelagianis*.

14. Jam multi anni intercesserant, ex quo S. Augustinus adversus Pelagianorum hæresim feliciter pugnabat, quum in ipso Ecclesiæ sinu contra sanctum Doctorem velut conjuratio quædam facta est plurium hominum, doctrinâ ac pietate præstantium, qui circa annum 428 se Semipelagianos esse professi sunt. Eorum princeps Joannes Cassianus erat. Is (ut *Gennadius* testatur [4]) in Scythiâ minori natus, vitæ partem transiit in Bethleemitico monasterio; inde Romam se contulit et Româ Massiliam, ubi duo monasteria condidit, unum virorum, mulierum alterum, eaque gubernanda suscepit juxta regulam, quæ vel servaverat ipse vel in Palæstinæ et Ægypti cœnobiis servari viderat. Quam deinde regulam litteris consignavit primis quatuor libris ex duodecim, quos divulgatos inscripsit: *De Cœnobiorum Institutis* [5]. Sed magis de industriâ in hoc incubuit, ut collocutione sive collatione tertiadecimâ [6] dilucidaret atque ostenderet falsas suas de gratiæ necessitate sententias; ibique, quo major auctoritas erroribus suis inesset, loquentem inducit unum ex anachoretis, qui *Panephysi* in Ægypto commorabatur, Chæremonem nomine, quem controversias de

Joannes Cassianus.

[1] *Hermant, chap. 124*; *Orsi, lib. XXVI, n. 16, 17.* — [2] *Ladvocat, Dizion. Portatile,* art. « *Pelagio Eresiarca* ». — [3] *Hermant,* l. c. — [4] De Scriptoribus Eccl., cap. 61. — [5] Vide *Migne, Patr. Lat.* tom. 49, col. 53. — [6] *Joan. Cassiani, Abbatis Massiliensis,* Collationum XXIV pars 2, coll. 13 (*Migne,* tom. 49, col. 897).

(*a*) *Hermant* quidem habet « *fils et successeur* ». Julianus vero Episcopus fuit Eclani sive Æculani, in Apuliâ; mortuus est anno 454 sub Valentiniano III (Nota edit.).

gratiâ probe cognoscere fingit; de quibus tamen (inquit *Orsi* [1]), quum Cassianus in Ægypto esset, nemo umquam audiverat, nec quisquam tunc vel conjecturâ augurari poterat, eas aliquando in Ecclesiâ esse orituras. Nihilominus sanctum illum monachum judicem constituit inter S. Augustinum et Pelagium, eumque sententiam contra utrumque pronuntiantem inducit: ac si S. Augustinus errasset, nimium tribuendo gratiæ (huic videlicet adscribendo primos etiam motus voluntatis erga bonum); Pelagius autem nimium adjudicando libero arbitrio (quod gratiæ necessitatem ad bona opera exsequenda rejiceret). Itaque arbitrabatur Cassianus, viam se reperisse, quâ contrarias hæreticorum et Catholicorum partes conciliaret, quum errorem errore repelleret; quem deinde in Galliis, et potissimum Massiliae, plures iique etiam pietate conspicui amplexi sunt: hauriebant enim venenum istud multis temperatum veritatibus Catholicis, quae in Cassiani libris reperiebantur.

Quinam fuerint eorum errores.

Semipelagiani igitur admittebant quidem gratiæ necessitatem; sed perniciose errabant, quod salutis principium sæpe a nobismetipsis sine gratiæ operâ oriri dicerent. Huic alios quoque errores adjiciebant: perseverantiam et electionem ad gloriam solis naturæ viribus atque uniuscujusque meritis obtineri posse; præterea alios parvulos ante, alios post baptismum decedere pro præviso bono vel malo, quod præstitissent, si fuissent superstites [2].

Semipelagiani condemnantur.

15. Cassianus circa annum 433 cum sanctitatis famâ obiit [3]. Semipelagiani vero, postulantibus S. Prospero et S. Hilario, anno 432 damnati sunt a Cælestino I, summo Pontifice, in epistolâ quam ad Galliarum Episcopos [4] dedit. Deinde anno 529 similiter eos damnavit Felix Papa IV in Arausicanâ synodo, ac postea in synodo Valentinâ; quam utramque synodum (ut Natalis [5] testatur) Bonifacius II [6], Romanus Pontifex, confirmavit.

In extremâ hujus operis parte post Pelagianos confutatos item error Semipelagianorum refutabitur.

De Praedestinatianis.

16. Anno 417 (ut ait S. Prosper Aquitanus, quem Tironem vocant [7]) vel 415 (ut ait Sigebertus [8]) orta dicitur hæresis *Prædestinatianorum* [9], qui, ut apud Sigebertum legitur: *Asserebant quod nec pie viventibus prosit bonorum operum labor, si a Deo ad mortem prædestinati fuerint, nec impiis obsit, quod improbe vivant, si a Deo fuerint prædestinati ad vitam* [10]. Ait Natalis Alexander [11], in Prædestinatianorum hæresim lapsum esse presbyterum quemdam, Lucidum nomine, cujus quum errores innotuissent, Faustus Rejensis [*Riez*], ex auctoritate concilii Arelatensis, anno 475 habiti [12], ad retractationem eum compulit. Obedivit Lucidus et hos retractavit errores: 1. *Humanæ obedientiæ laborem divinæ gratiæ non esse jungendum.* 2. *Qui dicit post primi hominis lapsum ex toto arbitrium voluntatis exstinctum.* 3. *Qui dicit, quod Christus et Salvator noster, mortem non pro omnium salute susceperit.* 4. *Qui dicit, quod præscientia Dei hominem violenter compellat ad mortem, vel quod cum Dei pereant voluntate, qui pereunt.* 5. *Qui dicit, quod post acceptum legitime baptismum, in Adam moriatur, quicumque deliquerit.* 6. *Qui dicit alios deputatos ad mortem, alios ad vitam prædestinatos.* Hanc hæresim sive hos errores eodem anno 475 damnavit concilium Lugdunense. Ceterum inter eruditos quæstio est, utrum hæc Prædestinatianorum hæresis reverà exstiterit necne. Eam fuisse negant *Orsi* [13] Cardinalis et *Berti* [14] cum *Contenson* [15], *Cabassutio* [16],

[1] *Lib. XXVII, n. 59.* — [2] *Nat. Alex.*, sæc. V, cap. 3, art. 7 et 8; *Orsi*, l. c., *n. 60, 61; Fleury, liv. XXIV, n. 56-59.* — [3] *Nat. Al.*, l. c., art. 7, § 4. — [4] Ep. 21, ad Episcopos *Galliar.* — [5] L. c., art. 10. — [6] Ep. 1, ad *Cæsarium Arelatensem.* — [7] Chronicon, *Arcadius* et *Honorius*, n. 23. — [8] Chronica, a° 415. — [9] *Nat. Alex.*, l. c., art. 11. — [10] L. c. — [11] L. c. — [12] *Lucidi* Libellus ad Episcopos: « *Damno vobiscum sensum illum: Qui dicit, cet.* » — [13] *Lib. XXXV, n. 83.* — [14] Hist.æ Breviar., sæc. V, cap. 3, nota. — [15] Theol. Mentis et Cordis, lib. VII, diss. 2, append. de *Prædestinatianis.* — [16] Notitia Ecclesiastica; diss. de *Prædestinatianis.*

Jansenio [1] et aliis; affirmat vero *Tournely* [2] cum *Baronio* [3], *Spondano* [4] ac *Sirmondo* [5]; et *Graveson* [6] *Norisium* [7] Cardinalem quoque citat pro hac sententiâ, quæ Natali Alexandro [8] probabilior videtur.

Gothescalcus. Ejus historia.

17. Sæculo nono vixit *Gothescalcus*, Alemannus, Ordinis S. Benedicti monachus, quem multi reverà Prædestinatianum fuisse arguerunt. Certe homo inquietus fuit et turbulentus. Pietatis causâ, at sine superiorum licentiâ, Romam se contulit; et sine legitimo mandato prædicandi munus sibi vindicans, multis locis sua sparsit dogmata, propter quæ in synodo, ejus causâ anno 848 Moguntiæ celebratâ [9], damnatus est a Rabano Archiepiscopo [10], qui deinde ad Hincmarum, Rhemensem Archiepiscopum, in cujus ditione erat, eum remisit. Hincmarus [11] aliâ synodo, Carisiaci habitâ, denuo eum condemnavit, sacerdotali dignitate exuit et, quum scriptiones suâ manu in ignem conjicere coegisset, Alto Villari, in monasterio Rhemensis diœcesis, in arctam custodiam includi jussit. Quin potius duo concilia ob eam rem Carisiacum congregata sunt: unum anno 849, in quo damnatus est Gothescalcus; alterum anno 853, in quo contra eum statuta fuerunt quatuor capitula, quæ postea describemus [12]. Tandem Hincmarus, quum Alto Villari moraretur, et ab illius cœnobii monachis certior esset factus, Gothescalcum ad vitæ exitum vergere, ut in extremo discrimine ei succurreret, fidei formulam ad eum misit, cui subscriberet, si absolutionem et Viaticum suscipere vellet. Quam formulam Gothescalcus indignabundus repulit. Tum Hincmarus aliud nihil fecit; sed inde profectus monachis scripsit, ut cum Gothescalco, si ad bonam frugem rediret, ita agerent, quemadmodum ipse præsens monuisset; sin aliter, neque Sacramenta ei darent neque ecclesiasticam sepulturam. Is vero usque ad extremum spiritum dicta retractare renuit: quapropter sine Sacramentis decessit, eique denegata fuit sepultura [13].

Condemnatur.

De ejus obitu.

18. Errores, de quibus accusatus est (ut l. c. refert Van Ranst), hi tres fuerunt: 1. *Sicut Deus quosdam ad vitam æternam prædestinavit, sic etiam alios ad mortem æternam prædestinavit, cogitque homines interire.* 2. (*Deus*) *non vult omnes homines salvos fieri, sed eos dumtaxat qui salvantur.* 3. *Christus tantum pro electorum salute mortuus est, non autem pro redemptione omnium hominum.* Quæ tres Gothescalci enuntiationes item in epistolâ Hincmari [14] ad Nicolaum I (quam citat *Tournely* [15]) hoc modo designantur: 1. *Dicit, quod et veteres Prædestinatiani dixerunt, quoniam sicut Deus quosdam ad vitam æternam, ita quosdam prædestinavit ad mortem æternam.* (Rabanus autem in epistolâ synodali ad Hincmarum [16] primæ huic propositioni hæc alia verba adjungit, quorum meminit *Tournely* [17]: *Et tales sint in hoc mundo quidam, qui propter prædestinationem Dei, quæ eos cogat in mortem ire, non possint ab errore et peccato se corrigere; quasi eos Deus fecisset ab initio incorrigibiles esse, et pœnæ obnoxios in interitum ire*). 2. *Dicit quod... non vult Deus omnes homines salvos fieri, sed tantum eos, qui salvantur.* 3. *Dicit quod non pro omnium hominum salute... Dominus... Jesus Christus sit crucifixus et mortuus, sed tantum pro his, qui salvantur.* Quatuor capitula autem, in secundo Concilio Carisiaco [18] contra Gothescalcum constituta, fuerunt, ut ait Car-

De quibus erroribus accusetur.

[1] *Augustinus*, tom. I, de Hæresi *Pelagiana*, lib. VIII, cap. 23. — [2] Comp. Theol. De Gratia, pars histor., disp. 3, concl. 3. — [3] a° 490, n. 17 seq. — [4] Annalium *Baronii* Epitom., a° 520, n. 4 seq.; a° 848, n. 2. — [5] Historia *Prædestinatiana*. — [6] Sæc. V, coll. 2. — [7] Hist. *Pelagiana*, lib. II, cap. 15. — [8] Sæc. V, cap. 3, art. 11 et diss. 5, prop. 4. — [9] Conc. *Moguntinum*, a° 848. — [10] Ep. 8 synodalis ad *Hincmarum*. — [11] De Una et non Trina Deitate, n. 19. — [12] Conc. apud *Carisiacum* I, a° 849; II, a° 853. — [13] *Fleury, liv. XLVIII, n. 41 et 49; liv. L, n. 48; Van Ranst*, sæc. IX. — [14] Ep. 2, ad *Nicolaum* Papam. — [15] Comp. Theol. De Gratia, pars hist., diss. 4, art. 1. — [16] Ep. 8 synodalis ad *Hincmarum*. — [17] L. c. — [18] a° 853.

dinalis Gotti [1]: 1. Unam tantum esse Dei prædestinationem, scilicet ad vitam æternam. 2. Liberum hominis arbitrium per gratiam sanari. 3. Deum velle, omnes homines salvos fieri. 4. Jesum Christum pro omnibus passionem subiisse.

Quid de eo judicandum sit.

19. Quodsi quæratur, quidnam de fide Gothescalci judicandum sit, plures recentiores, ut *Christianus Lupus* [2], *Berti* [3], *Contenson* [4] atque etiam *Roncaglia* [5] ejus causam defendunt, quum tres ejus propositiones ita interpretentur: Primam de prædestinatione ad mortem intelligi posse dicunt de Deo prædestinante ad pœnam post prævisum peccatum. Secundam, Deum videlicet non omnes salvos velle, intelligi de voluntate efficaci. Tertiam, Jesum Christum non esse mortuum pro omnibus, item sic intelligi dicunt, Eum non pro omnibus efficaciter esse mortuum.

E contrario (ut refert *Tournely* loco suprà citato) Catholici doctores, qui ante *Jansenium* fuerunt (paucis tantum exceptis: Prudentio [6], Tricassino in Galliâ Episcopo, Pardulo (*a*) Laudunensi Episcopo et Lupo [7] Ferrariensi Abbate) communiter ut hæreticum eum condemnarunt. Et merito idem sentiunt multi, iique gravissimi ex recentioribus, ut *Sirmondus* [8], *Norisius* Cardinalis [9], *Mabillon* [10], *Tournely* [11], Cardinalis *Gotti* [12] et *Natalis Alexander* [13]. Quod ad nos attinet, Gothescalcum dicimus, si verba eo modo acceperit, quo postea ea interpretati sunt ejus defensores, non quidem hæreticum, certe tamen in culpâ fuisse, quod mentem suam non satis aperuerit. Verum, ut recte subjungit *Van Ranst* [14], videntur ejus propositiones, prout afferuntur et sonant, hæresis notam effugere non posse. Ceterum illud, quod non se ipse ita explicuit, quemadmodum fautores eum defendunt, et magis etiam quod tam pertinaciter renuit ad præpositorum voluntatem se accommodare, atque infelix mors, quam suprà retulimus, de bonâ fide deque æternâ ejus salute gravem dubitationem certe afferunt.

[1] Veritas Relig. Chr.; Tract. de Viet. adv. Hær., cap. 84, § 2. — [2] Synod. General. ac Provincial.; *S. Gregorii* septimi primum *Romanum* Conc., Decret. prim. (*Venetiis*, 1726), tom. VI, pag. 18. — [3] De Theologicis Disciplinis, lib. VI, cap. 14, prop. 3; cfr. etiam Hist. Brev., sæc. IX, cap. 4. — [4] Theol., lib. VII, diss. 2, append. de *Prædestinatianis*, § 3. — [5] Animad. ad *Nat. Alex.*, sæc. IX et X, diss. 5. — [6] *Prud., Tricassin. (Troyes)* Episc., epist. ad *Hincmarum* et *Pardulum*. — [7] Liber de Tribus Quæstionibus. — [8] Historia *Prædestinatiana*, cap. 11. — [9] Hist. *Pelagiana*, lib. II, cap. 15. — [10] Annales Ord. *S. Benedicti*, lib. XXXIII, n. 70 seq., a° 848. — [11] L. c. — [12] L. c. — [13] Sæc. IX et X, diss. 5. — [14] Erron. sæc. IX.

(*a*) *Pardulum Laudunensem (Laon)* mitius de *Gothescalco* sensisse, auctores negare solent (Nota edit.).

ARTICULUS III.

De Nestoriana hæresi.

20. *De Nestorii erroribus et de ejus ad Episcopatum provectione.*
21. *Errorem ab Anastasio, suo presbytero, in concione prolatum approbat.*
22. *Nestorio contradicitur; de crudeliter ab eo factis.*
23. *De epistolâ S. Cyrilli et ejus responso.* 24. *Catholici ab eo se avertunt.*
25. *Epistolæ ad S. Cælestinum; Pontificis responsa.*
26. *De admonitione ad Nestorium et S. Cyrilli anathematismis.*
27. *Nestorio denuntiatur summi Pontificis sententia.*
28. *Nestorius ad Concilium se conferre jubetur.* 29. *De Nestorii condemnatione.*
30. *Concilii sententia ei denuntiatur.* 31. *De Joannis Antiocheni conciliabulo.*
32. *Summi Pontificis nomine Concilium a Legatis confirmatur.*
33. *Condemnantur Pelagiani.* 34. *Tumultus apud Imperatorem Theodosium.*
35. *Theodosius, approbatâ Nestorii damnatione, exsilio eum afficit; patriâ exsul Nestorius moritur.* 36. *De lege contra Nestorianos.*
37 et 38. *Quid efficere conati sint Nestoriani.*
39. *Est damnata hæresis, Jesum Christum adoptivum Dei Filium vocare.*
40-43. *Respondetur Basnagio, qui Nestorium tuendum injuste suscepit.*

Nestorius. **20.** Vix damnatâ in conciliis Africanis Pelagianâ hæresi, Ecclesia denuo congregari coacta fuit, ut arceret hæresim *Nestorii*, qui ausus erat Dei Genitricis maternitatem impugnare. Eam siquidem matrem vocabat non Dei, sed Christi, quem merum hominem esse blasphemabat, ut antea jam fecerant Ebion, Paulus Samosatenus et Photinus, qui item asseruerant, Verbum non hypostatice, sed extrinsece tantum ita cum Christo esse conjunctum, ut Deus, velut in templo suo, in Eo habitaret.

Ejus historia.

Natus est *Nestorius* Germaniciæ, in Syriæ oppidulo; Samosateni nepos (ut apud Baronium [1] de eo testatur Suidas [2]), in monasterio S. Euprepii, in Antiochiæ suburbio, educatus est [3]; sacerdotio initiatus a Theodoto, qui catechistæ officium ei assignavit, ut fidem et competentibus (*a*) explicaret et contra hæreticos defenderet. Et reverà Nestorius summum zelum exhibuit contra hæreticos, qui tunc in Oriente præ ceteris in odio erant, Arianos nempe, Apollinaristas et Origenistas; sequeS. Joannis Chrysostomi admiratorem atque imi-

[1] a° 428, n. 20. — [2] Historica; verb. « *Nestorius* » (*b*). — [3] *Nat. Al.*, sæc. V, cap. 3, art. 12, § 1; *Baron.*, l. c.; *Orsi, lib. XXVIII, n. 1; Fleury, liv. XXIV, n. 54;* Evagr. Hist., lib. I, cap. 5.

(*a*) De variis apud Latinos catechumenorum gradibus, in quibus *Competentes* quoque recensentur, conferri potest *Bona, de rebus liturg.*, lib. I, cap. 16, n. 4; item *Ducange, Glossarium*, art. « *Catechumeni* » (Nota edit.).

(*b*) Baronius quidem ait: *Si Nestorii majorum genus spectes, certe quidem ab impiis impius prognatus est. Etenim testatur de eo Suidas, fuisse nepotem Pauli Samosateni, nefandi hæresiarchæ.* Sed Nat. Alex. alio modo illud explicat. *Ipsum*, inquit, *Pauli Samosateni nepotem vocat Suidas, non quod eodem genere oriundus esset, sed ob consanguinitatem doctrinæ* (Nota edit.).

tatorem profitebatur. Eloquentiâ autem (sed eâ vanâ et ad plausus excitandos tantum accommodatâ) et pietatis specie (macilentus erat, pallidus et humili vestitu indutus) adeo enituit, ut anno 427, ut putat Natalis Alexander [1], vel 428, ut ajunt *Fleury* [2] et *Orsius* [3] Cardinalis, in Sisinnii locum ad sedem Constantinopolitanam evectus sit. Ceterum legitima fuit ejus provectio eique honorifica; quum enim post Sisinnii Patriarchæ mortem successoris causâ plures Constantinopoli exortæ essent factiones, Theodosius junior, qui tunc imperator erat, animorum dissensionem cognitam habens, Episcopum ipse deligere voluit: et ne quis de suâ electione conqueri posset, Nestorium Antiochiâ arcessitum, summo totius populi gaudio, Constantinopolitanum Episcopum sacrari jussit [4]. Atque in primâ suâ oratione, ad imperatorem conversus, hæc dixisse fertur: *Tribue mihi, Domine, terram hæreticis purgatam, et ego tibi cælum tribuam: tu mecum hæreticos exstingue, tecum ego exstinguam Persas* [5].

Episcopus Constantinopolitanus creatur.

21. Sperabat Theodosius, hunc patriarcham in omnibus Chrysostomi, decessoris sui, vestigia secuturum; sed ad irritum cecidit exspectatio. Pharisaica erat hujus episcopi sanctitas, quum superpositâ mortificationis larvâ ingentem superbiæ fundum contegeret. Initio quidem sedulum se præbuit, acriterque insectatus est Arianos, Novatianos et Quartodecimanos; hoc tamen præcipuo consilio, ut viam sibi aperiret ad suos tradendos errores: *Ut uni hæresi suæ aditum patefaceret*, inquit Vincentius Lirinensis, *cunctarum hæreseon blasphemias insectabatur* [6]. Et sane; sacerdos quidam Antiochenus, Anastasius nomine, quem secum deduxerat, quum quodam die, ipso instigante, in concione blasphemasset, nefas esse Mariam Deiparam vocari — quoniam ipsa creatura esset, neque fieri posset, ut ab humanâ creaturâ Deus nasceretur, — Nestorius (ad cujus opem populus confugerat, ut concionatoris temeritatem castigaret) non erubuit ejus dicta approbare; ac deinde suggestum impudenter conscendens, enuntiationis ab Anastasio prolatæ patrocinium arripuit. In eâ oratione, quam S. Cyrillus [7] cujuslibet blasphemiæ compendium vocat, pro cæcis et rudibus habuit Catholicos [8], quos offenderat illa concio, in quâ Anastasius asseruerat, Sanctissimam Virginem vocari non posse Dei Genitricem. Episcopo cathedram ascendente, suspenso animo exspectabat populus, quid diceret; tum ille vocem attollens: *Quid! Habet matrem Deus? Ergo excusabilis gentilitas, matres diis subintroducens. Paulus ergo mendax de Christi Deitate dicens,... sine patre, sine matre, sine generationis narratione. Non... Maria peperit Deum. Quod enim de carne natum est, caro est; et quod de spiritu, spiritus est.... Non peperit creatura creatorem, sed peperit hominem, Deitatis instrumentum* [9].

Ejus indoles.

Anastasii blasphemiam approbat.

22. Hæreticorum, ad suos sustinendos errores, semper mos fuit atque artificium, Catholicos de hæresi circa dogmata accusare. Arius Sabellianos eos vocabat, quod Dei Filium haud secus ac Patrem Deum esse profiterentur: Pelagius eos dicebat Manichæos, quod gratiæ necessitatem agnoscerent: Eutyches Nestorianos eos nuncupabat, quod in Christo duas esse distinctas naturas dicerent, divinam et humanam: atque ita Nestorius Arianos eos et Apollinaristas appellabat, quod in Christo unam esse contenderent personam, quæ reverà Deus et reverà homo sit. Sed quum Nestorius has aliasque blasphemias in illâ et subsequentibus protulisset concionibus, quæ semper hoc præcipue spectabant, ut antiquam Ecclesiæ doctrinam cum Arii Apollinarisque erroribus confundendo, eam dilaceraret, tanta in urbe Constantinopoli exorta est commotio,

Nestorio contradicitur.

[1] L. c. — [2] L. c. — [3] L. c. — [4] *Orsi*, l. c. — [5] *Fleury*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c. — [6] *Vincent. Lirin.*, Commonitorium 1, n. 11 (al. cap. 16); *Nat. Alex.*, l. c. — [7] *S. Cyrill. Alexandrin.* Adversus *Nestorium: Blasphemiarum turba*, inquit, *in eo libro congesta est* (Nota edit.). — [8] *Orsi*, l. c., *n. 8.* — [9] *Mar. Mercat., Nestorii* Sermo 1.

ut populus, pastorem in lupum conversum cernens, etiam comminatus sit, dilaniatum eum in mare projectum iri. Nestorio tamen non deerant gregales, qui quamvis pauci numero, aulicorum et magistratuum favore nitebantur; quo factum est, ut haud semel impenderet periculum, ne templum propter jurgia sanguine impleretur [1]. Fuit nihilominus unus aliquis, qui, quum Nestorius in concione duas Verbi generationes, unam æternam temporalem alteram, negaret [2], palam in ecclesiâ ausus est his verbis eum compellare: *Res contrà sic se habet: idem Verbum, ante sæcula ex Patre natum, postea iterum ex Virgine natum est secundum carnem.* Quem Nestorius irâ incitatus contumeliis oneravit, perditumque et nefarium hominem dixit: quod vero manus ei injicere non posset — erat quippe, quamvis laicus, litteris eruditus, causidicus et principis negotiorum curator (ipse postea Dorylensis Episcopus creatus est et, ut in proximo articulo videbimus, invictum Eutychetis adversarium se præbuit) — rabiem suam evomuit in bonos quosdam archimandritas monachos, qui ipsum adierant, ut perquirerent, essentne vera, quæ de eo dicerentur: num videlicet asseruisset, Mariam hominem tantum peperisse, quod ex carne non aliud nisi caro nasci possit; quam rem fidei haud consentaneam esse adjungebant. Tum ille, nullo responso reddito, in ecclesiæ carcerem eos inclusit, ubi ministri nudatos et calcibus pugnisque cæsos ad palum alligarunt, ac postea humeris crudeliter dilaceratis, quum humi eos projecissent, ventrem percusserunt.

De crudeliter ab eo factis.

23. Per omnes Orientis et Occidentis provincias manarunt Nestorii conciones, atque etiam per monasteria Ægypti, ubi contentiones excitatæ sunt. Cujus rei quum certior factus esset S. Cyrillus Alexandrinus Episcopus, veritus ne error radices ageret, ad omnes Ægypti monachos epistolam dedit [3], quâ eos exhortatus est, ne ejusmodi quæstionibus se implicarent, eosque simul veram fidem mirâ dexteritate docuit. Hac epistolâ Constantinopolim deportatâ, multi magistratus S. Cyrillo grates persolverunt. Nestorius vero valde stomachatus est, et Photium quemdam ei respondere jussit, et ipse secum agitavit, quo pacto ex S. Cyrillo ultionem peteret. Nestorii consilium quum Cyrillus perspexisset, ad hunc modum ei scripsit: « Non meis litteris incepit hic tumultus, sed divulgatis quibusdam scriptis (sive tua sunt sive alterius), ex quibus tanta secuta est perturbatio, ut remedium afferre coactus fuerim. Nihil est igitur, quod de me querelam habeas; tu potius, qui hujus rumoris causa fuisti, orationes tuas corrige, commune hoc scandalum aufer, et sanctissimam Virginem Deiparam voca. Ceterum persuasum habeas velim, paratum me esse propter Jesu Christi fidem omnia perpeti, carcerem etiam et mortem » [4]. Rescripsit Nestorius; sed aliud nihil responso suo declaravit nisi minacem animi ægritudinem, illâ epistolâ excitatam. Dicebat enim: « Rerum eventus ostendet, quorsum hæc evasura sint. Quod ad me spectat, patientiâ et caritate abundo, quamquam tu (ne quid tibi acerbius dicam) erga me nequaquam eam servasti » [5]. Hæc epistola S. Cyrillum docuit,

S. Cyrill. Alexandr. ad monachos scribit.

Item scribit *Nestorio.*

[1] *Orsi, lib. XXVIII, n. 9.* — [2] *Orsi*, l. c.; *Fleury, liv. XXV, n. 1.* — [3] Epist. 1, ad Monachos *Ægypti; Fleury, liv. XXV, n. 3; Orsi, lib. XXVIII, n. 14.* — [4] Epist. 2, ad *Nestorium;* Apud *Fleury, liv. XXV, n. 4.* — [5] *Fleury*, l. c. (*a*).

(*a*) Ipsa *S. Cyrilli* et *Nestorii* verba hic exscribere juvat. S. Cyrillus: *Miratus sum majorem in modum,* inquit, *pietatem tuam illud potius non perpendisse secumque reputasse, eas in fide turbas non propter hanc quam scripsi epistolam, sed potius ex quibusdam pietatis tuæ sive alterius sermonibus excitatas fuisse.... Quum igitur fides tam insigniter lædatur, totque passim sint infecti, quî tandem tacere hic licuit?... Quum ergo pietas tua murmurandi necessitatem attulerit, quo, quæso, jure me incusat?... Cur potius emendatâ oratione suâ orbis offensionem non sanat?... Ne graveris, obsecro, iis, qui non leviter offensi sunt, unam hanc Theotocos vocem*

a Nestorio jam nihil sperari posse; quod idem prorsus apparuit ex iis, quæ postea evenerunt.

Dorotheus, Nestorii fautor.

24. Constantinopoli Episcopus quidam, Dorotheus nomine, aderat, tantus Nestorii adulator, ut quum hic aliquando magno hominum conventu in cathedrâ sederet, exsurgens clamaverit: *Siquis Mariam Dei matrem esse dixerit, anathema sit.* Ad quam impiam vocem populus, magno clamore edito, templo egressus est, quod jam communicare nollet cum iis, qui tam sacrilega proferrent [1]; et re quidem verâ, anathematizare eum, qui sanctissimam Virginem Deiparam dicat, erat anathema indicere omnibus Ecclesiis, omnibus Episcopis omnibusque Sanctis jam defunctis, qui idem dixerant. Nec dubitari poterat, quin Nestorius ratum haberet anathema, a Dorotheo pronuntiatum; quandoquidem non solum tacitus adfuit, sed etiam ad sacra mysteria participanda eum admisit.

Catholici ab iis se avertunt.

Nonnulli contrà ex ejus sacerdotibus, quum sæpius Nestorium in suo consessu palam admonuissent, videntes in sententiâ eum permanere, nec sanctissimam Virginem Dei Genitricem vel Jesum Christum naturâ suâ vere Deum dicere velle [2], aperte se ab ejus communione separarunt. Eos vero, ut et reliquos, qui in templo adversus novum dogma verba fecerant, Nestorius conciones habere prohibuit; unde accidit, ut populus usitatâ fidei prædicatione orbatus inclamaret: *Imperatorem habemus, Episcopum non habemus.* Fuerunt, qui in ipsâ ecclesiâ eum reprehendere ausi sint; sed in carcerem conjecti et ictibus violati fuerunt. Monachus quidam, zelo impulsus, Nestorium, quum templum ingredi vellet, tamquam hæreticum aditu etiam arcere conatus est: at misellus male mulcatus traditus est præfectis, qui publice flagellis cæsum in exsilium ejecerunt [3].

S. Cyrillus scribit ad summum Pontificem.

25. S. Cyrillus alteram ad Nestorium dedit epistolam; verum quod obstinatum eum cerneret, et cognitum haberet, ejus hæresim propter aulæ favorem Constantinopoli latius serpere, imperatori Theodosio augustisque ejus sororibus plures de fide scripsit longiores litteras seu potius tractatus [4]. Item ad S. Cælestinum Papam scripsit, eumque de omnibus quæ accidissent certiorem fecit, monuitque necessitate coactum Nestorio se restitisse [5], Simul perfidus ille Nestorius non erubuit ipsi S. Cælestino epistolam mittere, quâ quid contra hæreticos desudasset, verbis exaggerabat, at pariter scire cupiebat, cur nonnulli Episcopi, Pelagii sectatores, sedibus suis expellendi fuissent. Idcirco ita scribebat, quod ipse Constantinopoli Pelagianos illos Episcopos benigne excepisset, et edicto, a Theodosio adversus reliquos hæreticos obtento, Pelagianos non includi voluisset: cum iis enim sentiebat (ut refert *Orsius* Cardinalis [6]), pro cujusque meritis gratiam a Deo concedi. Postea ei scripsit, nonnullos Virginem vocare Deiparam, quum tamen Christipara tantum vocari possit; eamque ob causam se aliquos suos libros ad eum mittere. Hæc altera epistola apud Baronium legitur [7]. S. Cælestinus, perlectâ utraque epistolâ, mense Augusto anni 430 Romæ synodum congregavit, eamque Ne-

Nestorius quoque ad Papam scribit.

Summus Pontifex Nestorium admonet.

[1] *S. Cyrill. Alex.*, Epist. 8 ad eos, qui cet.; Ep. 11, ad *Cælestin. I*, n. 3; Ep. 14, ad *Acacium*; *Fleury*, l. c., *n.* 5. — [2] *Basilii* Diaconi et Monachor. Supplicatio ad Imperatores, n. 2 (In Act. Conc. *Ephes.*; p. 1, cap. 30). — [3] *Nat. Alex.*, l. c., § 2; *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 17.* — [4] Concil. *Ephesin.*, pars 1, cap. 3-5. — [5] Ibid., cap. 14. — [6] L. c., *n. 30.* — [7] a° 430, n. 7.

largiri, sacramque Virginem Deiparam appellare.... Certo autem pietas tua persuasum habeat, nos et vincula et carceres et cetera omnia ejusmodi incommoda, quin et ipsum quoque vitæ discrimen propter Christi fidem adire paratos esse. — Respondet Nestorius: *Quod ad nos attinet, etsi non pauca a pietate tua designata sunt fraternæ caritati parum congruentia..., scribimus, æquitatem animi conservantes et salutationis officium per litteras cum caritate implentes. Quantum vero Lamponis religiosissimi presbyteri vehemens impulsus ille fructum nobis allaturus sit, experientia ipsa demonstrabit* (Nota edit.).

storii scriptiones examinare jussit; atque ibi non solum damnatæ sunt ejus blasphemiæ, sed et ipse Episcopatu dejectus, nisi intra decimum ab illius sententiæ denuntiatione diem, errores suos in publico revocasset; S. Cyrillo autem a summo Pontifice exsequendæ sententiæ cura fuit assignata [1].

S. Cyrillus Nestorium admonet.

26. Itaque S. Cyrillus, ut S. Cælestini mandato satisfaceret, Alexandriæ omnium Ægypti Episcoporum congregavit concilium, cujus nomine deinde ad Nestorium, ut tertiam eamque ultimam admonitionem, synodalem epistolam dedit, hoc ei significans, si intra decimum ab eâ receptâ epistolâ diem orationes suas non reprobasset, Patres illos non ultra cum eo communicare velle, neque eum pro Episcopo habituros, sed communicaturos esse cum omnibus clericis et laicis, quos ipse ab ordine vel communione removerat [2]. Synodalis epistola item fidei professionem continebat, ac postremo celebres duodecim anathematismos, hæreticis Nestorii propositionibus oppositos [3]. In iis (ut summatim loquar) anathema intentatur ei, qui neget vel sanctissimam Virginem reverà esse Verbi Incarnati matrem, vel Jesum Christum unigenitum esse Dei Filium, vere hominem vereque Deum, neque id pro dignitate, sed propter hypostaticam Verbi Personæ unionem cum sanctissimâ ejus humanitate; quæ quidem anathemata plene et distincte ibi exprimuntur.

S. Cyrilli anathematismi.

Nestorio denuntiatur S. Cælestini sententia.

27. S. Cyrillus quatuor ad Nestorium legavit Ægypti Episcopos, qui cum eâ epistolâ alias duas, unam ad clerum populumque Constantinopolitanum, alteram ad monasteriorum abbates deferrent, ac simul eas litteras, quas ipsi Nestorio scripserat S. Cælestinus. Episcopi, a S. Cyrillo missi, quum die 7ª subsequentis mensis Decembris anni 430 [4] Constantinopolim pervenissent, denuntiarunt Nestorio depositionis sententiam, a summo Pontifice latam, nisi intra decem dies se revocasset. Præstituti dies transierunt, neque ullum reversionis signum præbuit Nestorius.

Atvero, priusquam legati illi Constantinopolim venissent, imperator Theodosius rogatu et Catholicorum (quod monachi, a Nestorio male mulcati, scripto eum adiissent) et ipsius Nestorii (qui concilium idcirco expostulabat, quod per suarum partium Episcopos et propter aulæ favorem illic se victurum speraret) Concilium generale convocari jusserat. Quare S. Cyrillus, missis denuo ad S. Cælestinum litteris, sciscitatus est ab eo, deberetne concilium, si Nestorius dicta retractaret, culpis condonatis, ad communionem ut Episcopum eum admittere, an potius exsequi depositionis sententiam, adversus eum jam pronuntiatam. Respondit S. Cælestinus, quamvis spatium præstitutum transiisset, satis se ducere, suspendi depositionem, ut Nestorius ad se corrigendum tempus haberet [5]. Atque ita in Episcopatu mansit usque ad Concilii definitionem. Quæ S. Cælestini indulgentia haud minus postea in Concilio a legatis laudata est, quam vituperata Nestorii obstinatio [6].

De Concilio convocando.

28. Quod S. Cælestinus ipse concilio interesse non posset, eo misit Arcadium et Projectum Episcopos et Philippum presbyterum, qui unà cum S. Cyrillo, primo præside constituto, suam vicem gererent; præceperat autem [7], ne sinerent (quod quidem ad eos pertineret) de suâ contra Nestorium sententiâ in Synodo disputari, sed ut eam exsequendam curarent. Atque idem ad Concilium scribens denuntiavit, quid legatis suis injunxisset, seque minime dubitare, quin Patres hac in re sibi assentirentur, neque ea, quæ ipse definiisset, in dubium vocarent. Atque ita plane, ut videbimus, cuncta feliciter successerunt. Paschâ celebratâ, non distulerunt Episcopi Ephesum se conferre, ut

Legati Pontificii creantur.

[1] *Fleury*, l. c., *n. 14*; *Nat. Alex.*, l. c., § 3. — [2] C. *Ephes.*, pars 1, cap. 26. — [3] Apud *Bernino, sec. V, cap. 4*, et *Orsi*, l. c., *n. 48*. — [4] *Orsi*, l. c., *n. 64*. — [5] *Cælest. I*, Ep. 16, ad *Cyrill.* — [6] *Orsi, lib. XXIX, n. 1*. — [7] Epist. 18, ad Synod. *Ephesin.*; *Orsi*, l. c., *n. 2*.

interessent Concilio, in septimum diem Junii ibi indicto. Inter primos Nestorius magno circumfusus comitatu illuc advenit; postmodum S. Cyrillus cum quinquaginta Ægypti Episcopis, quibus deinde alii Præsules se adjunxerunt usque ad ducentos, qui plerique Metropolitæ erant et doctrinâ valde exculti.

S. Cyrillus, Pontificis nomine Præses Concilii.

S. Cyrillum Concilio Ephesino tamquam S. Cælestini Papæ vicarium præfuisse, in dubium venire nequit; quandoquidem pluribus locis in hujus Synodi Actis hoc titulo nuncupatur, idque etiam quum legati Apostolici jam advenerant, ut constat ex Actione IV, ubi ante reliquos quidem Episcopos, sed statim post S. Cyrillum legati suprà commemorati nominantur. Quin etiam ante legatorum adventum ibi pro Cælestino præsedisse S. Cyrillum liquet ex Actione I, ubi sanctissimi Romani Archiepiscopi personam sustinuisse legitur. Quare *Graveson: Procul igitur à vero abludunt*, inquit, *qui negant, Cyrillum tamquam vicarium Cælestini Papæ præfuisse Concilio Ephesino* [1].

Nestorius ad Concilium venire jubetur.

Quapropter S. Cyrillus, ut præses [2], denuntiavit, primam Synodi sessionem in ecclesiâ S. Mariæ, quæ primaria erat Ephesi, die 22ª Junii esse habendam; at pridie ejus diei missi sunt quatuor Episcopi, qui Nestorium citarent, ut posterâ die ad Concilium adesset. Se venturum esse respondit, si præsentiam suam necessariam judicaret; sed eâdem 21ª die Junii, pridie quam sessio haberetur, porrigendam curavit expostulationem, a LXVIII Episcopis consignatam, ne inciperetur Concilium, priusquam reliqui, qui exspectabantur, Episcopi accessissent [3]. Verumtamen S. Cyrillus ejusque collegæ non discesserunt a pacto inito, ut posterâ die congregarentur.

Synod. III. Ephesin. 431.

29. Et re quidem verâ, eâ die Concilium incepit. Candidianus comes, a Theodosio missus, sessionem procrastinare quidem conatus est; Patres vero, quum explorassent, non aliam ei auctoritatem vel curam ab imperatore esse mandatam nisi ut rectum ordinem servaret amoveretque tumultuationes, Synodum exordiri omnino voluerunt: comes autem conatu destitit. Priusquam tamen initium facerent, visum est (juxta canones) iterum ac tertio Nestorium citare per alios Episcopos, a Concilio legatos. Hi vero non aliud acceperunt nisi injurias et maleficia a militibus, quos præsidii sui causâ Nestorius secum habebat. Itaque Patres, præstitutâ 22ª die Junii jam congregati, primam habuerunt sessionem, in quâ lectis ante omnia secundis S. Cyrilli ad Nestorium litteris, ac deinde iis, quas S. Cyrillo Nestorius rescripserat, uno ore exclamarunt omnes: *Quicumque Nestorium non anathematizat, anathema sit. Hunc recta fides anathematizat.... Quicumque Nestorio communicat, anathema sit. Omnes Nestorii epistolam et dogmata anathematizamus* [4]. Deinde recitata est S. Cælestini epistola, quâ ferebatur Nestorii depositionis sententia, nisi intra decem dies se revocasset [5]. Postremo a Concilio pronuntiata est contra ipsum Nestorium sententia, quâ primum commemoratur, impia dogmata, ex scriptis ejus et concionibus collecta, a Patribus fuisse examinata, ac deinde hæc habentur: *Coacti per sacros canones et epistolam sanctissimi Patris et comministri Cælestini, Romanæ Ecclesiæ Episcopi, lacrimis subinde perfusi, ad lugubrem hanc contra eum* (Nestorium) *sententiam necessario venimus. Igitur Dominus noster Jesus Christus, quem suis ille blasphemis vocibus impetivit, per sanctissimam hanc Synodum eumdem Nestorium Episcopali dignitate privatum, et ab universo sacerdotum consortio et cœtu alienum esse definit* [6]. Cui sententiæ nomen suum adscripserunt centum nonaginta octo Episcopi. Duravit sessio

Nestorius condemnatur.

[1] Sæc. V, coll. 4. — [2] *Orsi*, l. c., *n. 12.* — [3] *Orsi*, l. c., *n. 12* et *13.* — [4] Conc. *Ephes.*, a° 431, Actio 1; *Bernino*, l. c. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 18.* — [6] *Orsi*, l. c., *n. 21*; *Fleury*, l. c., *n. 42.*

a mane usque ad obductam noctem [1], quamvis longissimi tunc essent dies, atque Ephesi die 22ª Junii (quâ sessio habebatur) vespere septimâ horâ sol occidat, id est juxta horologium gallicum, horâ septimâ post meridiem. Stabat civitatis populus a mane usque ad vesperam, Synodi judicium exspectans; ut autem audierunt, unà cum doctrinâ suâ Nestorium esse condemnatum et ex officio amotum, atque sanctissimam Virginem revera Dei Genitricem esse declaratam, omnes unâ voce Concilium prædicare cœperunt et glorificare Deum, quod profligatus esset fidei et Mariæ inimicus; egredientes porro ab ecclesiâ Episcopos cum accensis facibus ad eorum diversoria deduxerunt; præibant mulieres cum thuribulis thymiamata adolentes, omnesque civitatis viæ in communis lætitiæ significationem luminibus splendebant [2].

Summa populi lætitia.

Nestorio significatur Concilii sententia.

30. Postridie illa sententia per hanc schedulam Nestorio significata est:

Sancta Synodus... in Ephesiorum metropoli coacta Nestorio, novo Judæ.

Agnosce, te propter impias conciones tuas obstinatamque adversus sacros canones contumaciam, vicesimosecundo die mensis Junii jam decurrentis, secundum ecclesiasticarum sanctionum decreta, a sanctâ Synodo exauctoratum, atque adeo ab omni ecclesiasticæ dignitatis gradu amotum esse [3]. Ephesi quoque eodem die per totam urbem ad tubarum clangorem promulgata est sententia, atque in propatulo affixa. Eam vero Candidianus auferendam curavit, mox addito edicto, quo irritam declaravit sessionem a Concilio celebratam. Tum ad imperatorem scripsit, Synodi definitionem per seditiones et sævitias esse factam. Quod idem deinde perfidus Nestorius Theodosio scribens, conquestus est, injuste secum egisse Synodum, ac petivit, ut aliud cogeretur Concilium generale, a quo prohiberentur omnes sibi infesti Episcopi [4].

Joannes Antiochenus illico conciliabulum convocat.

31. Post hæc multi Episcopi, qui cum Nestorio stabant et protestationi subscripserant, agnitâ ejus impietate et justâ sententiâ adversus eum latâ, ad Concilii partes accesserunt [5]. — Verum, quum sperare liceret, omnia tandem rite esse composita, alia per Joannem Antiochenum Episcopum exorta est tempestas: is enim [6] sive ut indulgeret Chrysaphio primario imperatoris ministro valdeque studioso Nestorii, sive quod ægre ferret, damnatum esse Nestorium sibi amicum et Antiochenum civem, ausus est cum aliis schismaticis Episcopis, quadraginta numero, in ipsâ urbe Epheso conciliabulum peragere, ibique damnare dignitateque expellere S. Cyrillum et S. Memnonem, Ephesinum Episcopum, atque anathema indicere reliquis Synodi Episcopis omnibus, quod imperatoris jussa conculcassent (ut ajebant), et pro nihilo habuissent. At S. Cyrillus ceterique nihil curarunt temeraria ejusmodi facinora; quin etiam Concilium, pro jure suo agens, tres Episcopos legavit, qui Joannem ut conventiculi istius principem, ad petulantiæ rationem reddendam citarent; ac tandem, quum iterum ac tertio vocatus, ne ad quintam quidem sessionem adesset, eum ceterosque ejus collegas Ecclesiæ communionis expertes declaravit, donec erratum suum agnoscerent; simulque denuntiavit, si illi in pertinaciâ manerent, ad extremam juxta canones sententiam se esse transiturum [7]. — Verumtamen anno 433 Joannes cum reliquis suarum partium Episcopis Nestorii damnationi tandem subscripserunt, eosque ad communionem suam admisit S. Cyrillus; atque ita in pristinam concordiam reductæ sunt duæ illæ Alexandria et Antiochia metropoles [8].

Joannes condemnatur.

Joannes resipiscit.

Patres Concilii condemnationem *Nestorii* confirmant.

32. Sed ad Concilium redeuntes videamus, quid sequentibus statutum sit ses-

[1] *S. Cyrill. Alex.*, Ep. 24, ad Clerum Populumque *Alexandrinum*. — [2] *Fleury*, l. c.; *Orsi*, l. c. — [3] *Bernino*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., § 6. — [4] *Orsi*, l. c., *n. 23 e 24*. — [5] Ibid., *n. 25*. — [6] *Cabassutius*, Notitia Ecclesiastica, sæc. V, Synopsis historica, n. 17; *Orsi*, l. c., *n. 32, 33*. — [7] *Orsi*, l. c., *n. 49*. — [8] Ibid., *n. 28*.

sionibus, a nobis idcirco postpositis, ut absolveretur quidquid ad Antiocheni Patriarchæ conciliabulum pertinebat. Paulo post primam sessionem Ephesum venerunt tres S. Cælestini legati, Philippus, Arcadius et Projectus, ut illic et S. Pontificis et Occidentis Episcoporum nomine adessent. Itaque habita est in S. Memnonis, ejus civitatis Episcopi, ædibus secunda sessio; primumque locum obtinuerunt legati. Hi autem ante omnia voluerunt, ut legeretur epistola S. Cælestini, per ipsos ad Synodum data [1]; quæ quum recitata esset, omnesque Patres iis, quæ summus Pontifex exposuerat, acclamassent, his verbis Philippus gratias Synodo egit: *Hisce acclamationibus vos, ut sancta membra, cum capite vestro consociati estis, vosque haud ignorare declarastis, totius fidei ceterorumque Apostolorum caput beatum Petrum Apostolum esse.* Tum Projectus postulavit, ut a Concilio negotium conficeretur juxta recitatam S. Cælestini epistolam. Respondit Firmus, Cæsareæ in Cappadociâ Episcopus, ex præscripto litterarum, quas summus Pontifex ad S. Cyrillum et ad Constantinopolitanas atque Antiochenas Ecclesias prius dederat, rem a Synodo jam esse confectam, quod contra Nestorii contumaciam canonicum judicium tulisset. Quapropter postero die recitata sunt reliqua omnia Concilii Acta unà cum Nestorii depositionis sententiâ; atque Philippus presbyter hæc tum verba habuit: « Nulli dubium est, beatissimum Petrum Apostolorum principem esse fideique columnam et Ecclesiæ Catholicæ fundamentum; eumque a Domino nostro Jesu Christo cælestis regni claves accepisse, et hucusque vivere et per successores suos hoc judicium exercere. Nos igitur a beatissimo Papâ Cælestino, qui Petri personam sustinet, ad hoc sanctum Concilium missi, ut ejus vicem expleremus, ejus nomine ratum habemus decretum, a Synodo adversus impium istum Nestorium pronuntiatum, eumque a sacerdotio et ab Ecclesiæ Catholicæ communione segregatum declaramus. Quod enim correctionem aspernatus est, partem habeat cum eo, de quo scriptum est: « *Et episcopatum ejus accipiat alter* » [2]. Arcadius deinde et Projectus Episcopi in eamdem sententiam locuti sunt. — Voluit porro Concilium, harum sessionum acta cum primæ sessionis actis conjungi, ut nempe planum fieret, Patres omnes iis assentiri; ac denique legati nomen suum adscripserunt [3].

Concilium scribit ad imperatorem et summum Pontificem.

33. Quibus peractis, ad imperatorem Concilium scripsit epistolam synodalem, quâ eum certiorem fecit de sententiâ adversus Nestorium ejusque sectatores pronuntiatâ; quandoquidem et ipse Cælestinus Papa eadem decrevisset, suisque denuntiasset legatis, ad quos, ut ea perficerentur, suas detulisset vices. Adjecit deinde, a Pontificis legatis confirmatam sententiam esse et ipsius Papæ nomine et concilii ab Occidentis Episcopis Romæ celebrati [4].

Item condemnantur Pelagiani et alii hæretici.

Aliam præterea ad S. Cælestinum misit epistolam, eique nota fecit quæcumque acta essent adversus Nestorium et Joannem Antiochenum Patriarcham. Ibi similiter eum monuerunt, damnasse se Pelagianos Cælestianosque: Pelagianos Episcopos videlicet Orientem conturbasse, ut impetrarent œcumenicum Concilium, ubi denuo ipsorum causa examinaretur; Patribus vero visum esse — quum in Synodo legissent commentarios Actorum, quæ ad depositionem illorum Episcoporum pertinerent —, decreta Pontificia, adversus eos condita, totâ vi esse retinenda. *Orsius* Cardinalis valde confusos esse ait annales, qui ad Ephesinum Concilium spectant [5]. Ceterum dubium non est, quin Pelagiani in hoc Synodo a totius mundi Episcopis damnati sint tamquam hæretici. Item vetitum illic est symbolum a Theodoro Mopsuesteno compositum, et ge-

[1] Ibid., *n. 42.* — [2] Act. Apost., I, 20; Conc. *Ephes.*, Actio 3. — [3] *Orsi*, l. c., *n. 42, 43.* — [4] Ibid., *n. 44.* — [5] Ibid., *n. 53.*

neratim prohibitum, ne quis aliam præter Nicænæ Synodi fidei formulam profiteretur [1]. Recte tamen adjicit *Orsius* Cardinalis [2], illud minime impedire, quominus Ecclesia, quum damnatur aliqua hæresis, a Nicæno symbolo non expresse repudiata, ea adjungat, quæ ad majorem veritatis explanationem requirantur; quod quidem antea Concilium Constantinopolitanum jam fecerat, feceruntque post Ephesinum alia Concilia.

Item, ut suprà diximus [3], in eodem Concilio Ephesino damnata est hæresis Messalianorum, ac simul unus ex eorum libris, qui *Asceticus* inscribitur, anathemate plexus [4].

Imperator a *Nestorianis* decipitur.

34. Omnibus Concilii negotiis absolutis, Patres ad Theodosium scripserunt, ut sibi daretur ad ecclesias redeundi licentia. Quæ vero litteræ, sicut et reliquæ omnes Constantinopolim missæ, interceptæ fuerunt operâ Candidiani comitis, qui eam ob causam custodias in itineribus collocaverat [5], quum e contrario Joannis Antiocheni ejusque schismaticorum Antistitum epistolæ, calumniis mendaciisque contra Concilii instituta refertæ, jamdudum Constantinopolim venissent; quo factum est, ut imperator ex unâ parte falsis istis nuntiis imbutus, ex alterâ autem Patribus iratus quod (ut ipse quidem credebat) nihil sibi scripsissent, neque reddidissent rationem de iis, quæ in Nestorii causâ essent peracta, litteras dedit, ut quidquid Synodus fecisset, tamquam suis præscriptis contrarium, pro irrito haberetur, cunctaque ab integro rursus examinarentur. Quapropter Palladius, qui Theodosii litteras deferebat, ubi Ephesum advenit, interdixit nequis Patrum inde discederet [6]. Hi tum valde perplexi, quod tantis calumniis circumvenirentur, nec fieri posset, ut imperatorem docerent de iis omnibus, quæ revera facta essent in Nestorii et Antiocheni Patriarchæ causâ, consilium inierunt fidelem virum mendici habitu mittendi cum litteris inclusis arundine, quâ pauperes peregrinantes pro baculo uti solent [7]; et per eum ad imperatorem miserunt exemplaria omnium litterarum, quas antea quidem scripserant, sed interceptæ fuerant adversariorum operâ. Item litteras dederunt ad alios, Constantinopoli degentes; sic autem, quum illic percrebuisset, quantopere ab inimicis opprimeretur Concilium, boni omnes illius civitatis, et nominatim S. Dalmatius monachus, qui per 48 annos extra monasterium pedem numquam extulerat [8], unà cum omnibus suis Archimandritis ingentique hominum multitudine, hymnos psalmosque decantantes imperatorem adierunt, ut pro Catholicis verba facerent. Quos Theodosius audire voluit in S. Mocii basilicâ. Ibi quum S. Dalmatius suggestum ascendisset, imperatorem strenue his verbis compellavit: *Calamitatibus, o Cæsar, fallaciisque, quas hæresis attulit, finis tandem imponatur; vincat aliquando justa Catholicorum causa.* Tum pluribus verbis disseruit, quam recte Concilium, quam insolenter schismatici egissent. Quibus rationibus commotus Theodosius, quæ edixerat rescidit [9]; quod autem ad dissidium inter S. Cyrillum et Antiochenum pertinebat, duas partes ipse audire cupiens, utramque partem suos Episcopos Constantinopolim mittere jussit.

Detectâ veritate, imperator Episcopos ad se convocat.

Novi tumultus apud imperatorem.

35. Concilii legatio Constantinopolim se confert. At, quum jam in eo est, ut tranquillitas redeat, alia tempestas concitatur; quandoquidem Epheso veniens Irenæus comes, schismaticorum fautor, apud imperatorem testatur, non minus Nestorium esse hæreticum quam Cyrillum et Memnonem, neque aliud ad concordiam inter Orientis Ecclesiam reconciliandam superesse, nisi ut tres illi præsules ex officio amoveantur. Hoc eodem tempore Acacius, Berœensis Episcopus, vir quidem rectus et probatus, sed deceptus a Paulo Emeseno, qui ad Joannis

[1] *Baronius*, a° 431, n. 97. — [2] L. c., *n. 58.* — [3] Cap. 4, art. 3, n. 81. — [4] *Baron.*, l. c., n. 101; *Orsi*, l. c. *n. 61.* — [5] *Baron.*, l. c., n. 104-106. — [6] Ibid., n. 106. — [7] Ibid., n. 108; *Cabassutius*, l. c., n. 18; *Fleury*, *liv. XXVI*, *n. 3 et 6.* — [8] *Orsi*, l. c., *n. 39.* — [9] *Baron.*, l. c., n. 119.

partes defecerat, ad imperatorem scripsit adversus SS. Cyrillum et Memnonem; quare Theodosius constituit, Joannem comitem, qui ipsi ab eleemosynis erat, Ephesum mittere, ut inter duas partes pacem componeret [1]. Is ubi Ephesum advenit, Nestorium, Cyrillum et Memnonem in carcerem inclusit. Atvero Concilii Episcopi, missis denuo ad imperatorem litteris, ab eo petierunt, ut Catholici Episcopi ambo sibi redderentur; ac simul protestati sunt, cum schismaticis numquam se esse communicaturos.

Nestorius in exsilium pellitur.

Interim imperii negotia male procedebant; siquidem in Africâ a Gothis trucidatus est exercitus Romanus, paucique superstites in captivitatem abducti. Constantinopoli autem perstrepebat clerus pro Catholicorum causâ. Ad eorum zelum accessit auctoritas S. Pulcheriæ, quæ fratrem suum Theodosium monuit, quâ fraude comites Nestoriani eum delusissent [2]. Ac tandem imperator, quum schismaticorum impietatem, æquitatem Catholicorum perspexisset, SS. Cyrillum et Memnonem custodiâ liberavit, Catholicisque Episcopis ad suas Ecclesias redire permisit; Nestorium prætereâ, confirmatâ ejus depositione, in pristinum suum S. Euprepii monasterium se includere jussit, ut videret, num forte ad bonam frugem se reciperet. Quod vero adeo nihil corrigeretur, ut etiam illius monasterii monachos corrumpere pergeret, Oasim eum relegavit, quæ urbs sita est in desertis locis intra Libyam et Ægyptum; inde postea (ut ait *Fleury* [3]) Panopolim transportatus est, atque illinc Elephantinam, et deinceps aliò prope Panopolim; ac tandem infelix iste senectute morbisque confectus misere interiit. Alii contendunt, eum desperatione actum caput sibi elisisse; alii, absorptum eum esse, diductâ sub pedibus terrâ; alii, absumptum cancro, quo lingua ejus erosa est, quam deinde devorarunt vermes, ab ipso morbo procreati: pœna debita illi linguæ, quæ in Jesum Christum ejusque divinam Matrem tot blasphemias protulerat [4].

Nestorius moritur.

36. Tum in sede Constantinopolitanâ pro Nestorio substitutus est Maximianus, spectatæ fidei monachus; atque Irenæus comes a Theodosio dignitate exutus [5]. Idem porro Theodosius anno 435 gravissimam legem tulit adversus Nestorianos, quos deinceps *Simonianos* dici voluit (*a*), eosque prohibuit ullum vel intra vel extra urbem conventiculum habere; edixit præterea, ut siquis inter se conveniendi opportunitatem iis præberet, bonorum proscriptione puniretur. Omnes denique prohibuit Nestorii libros de religione tractantes [6].

Lex contra Nestorianos promulgatur.

Nestoriana hæresis, inquit *Danes* [7], cum Nestorio minime exstincta est; non solum enim per Orientem, sed aliò etiam ma-

[1] Ibid. n. 126, 127. — [2] Ibid. n. 159. — [3] L. c. *n. 34.* — [4] *Baron.* a° 436, n. 9; *Cabassut.*, l. c.; *Orsi, lib. 30, n. 77; Nat. Alex.*, l. c., § 10; *Hermant, chap. 158.* — [5] *Baron.*, a° 431, n. 173 et 181. — [6] Exemplum sacræ legis contra *Nestorium* (Vide *Labbe-Colet* [*Venetiis*, 1728], tom. 3, col. 1730). Conc. *Ephes.*, pars III, n. 45. — [7] General. Tempor. Notio, § 12, n. 5, *Nestoriani.*

(*a*) « Cultus ac veneratio », inquit, « quam sanctissimæ religioni debemus, postulat, ut illi qui impie erga divinum numen affecti sunt, meritis pœnis subjiciantur, et nomine, quod pravitati eorum conveniat, ejusmodi appellentur; ut hac infamiâ notati, æternam errorum suorum pœnam [ignominiam] sustineant; et neque dum vivunt supplicio, neque post mortem dedecore umquam careant. Quum ergo Nestorius, portentosæ doctrinæ dux, damnationis sententiam jam exceperit, superest, ut opinionis illius socios impietatisque consortes damnato nomine comprehendamus [plectamus]; ne Christianorum appellatione abusi, eorum decorentur vocabulo, a quorum dogmate suâ impietate desciverunt. Quamobrem hac lege sancimus, quotquot ubicumque exsecrandæ opinionis Nestorii sequaces exstiterint, eos *Simonianorum* nomine appellandos esse. Æquum est enim, ut qui aversi a Deo impietatem Simonis æmulantur, eamdem cum illo appellationem sortiantur. Quo etiam modo Ariani, sanctione beatæ memoriæ Constantini, vocati sunt *Porphyriani*, quod Porphyrio similem impietatem imbibissent ». — Vide Conc. *Ephes.* p. 3, n. 45. (Nota edit.)

navit, usque ad Indias pervenit, et his quoque temporibus perdurat.

De scriptis *Theodori Mopsuesteni.*

37. Hic notari expedit, Nestorianos, quod ducem suum ab omnibus rejectum, ejusque opera ab Ephesino Concilio et ab imperatore damnata viderent, omnem adhibuisse diligentiam, ut scripta passim divulgarent Theodori et Diodori Episcoporum, qui ceteroquin in Ecclesiæ communione decesserant, magnamque sui famam reliquerant in Oriente [1]. Nestoriani idcirco eorum scripta commendare nitebantur, ut ostenderent, Nestorium nihil novi asseruisse, sed veterum doctrinam esse secutum; et quo magis circumferrentur, in diversas linguas ea verterunt [2]. Plures vero Episcopi Catholici, zelo incitati, inter quos Theodorus Ancyranus, Acacius Meretinensis et Rabbulas Edessenus, Theodori Mopsuesteni libros insectati sunt. S. Cyrillus præterea, quum illud audivisset, item contra eos scripsit, et ob id ipsum Nicæni symboli composuit explanationem, ubi potissimum in Incarnationis mysterio explicando immoratur [3].

De scriptis *Theodoreti et Ibæ.*

38. Item notetur, Theodoreto postea a Concilio Chalcedonensi (quum ipsius Nestorii ejusque errorum damnationi subscripsisset) in sedem suam restituto, ac similiter Ibâ (postquam errores sibi tributos improbasset, et Nestorio indixisset anathema) in Episcopatu reposito, Nestorianos inde significare voluisse, sua a Concilio Chalcedonensi approbata esse dogmata; quo factum est, ut, multis in errorem inductis, haud exiguam conflaverint factionem. Sed Dei beneficio strenuum repererunt adversarium, Theodorum Cæsariensem Episcopum, qui imperatorem Justinianum induxit, ut Theodoreti scriptiones contra S. Cyrillum et Ibæ de eâdem materiâ litteras condemnandas curaret. Et reverà Justinianus, horum Episcoporum et Theodori Mopsuesteni operibus damnatis, diligentiam præterea adhibuit, ut damnarentur a Vigilio Papâ. Hic autem, exploratâ rei veritate, illud suo *Constituto* præstitit, simulque approbavit quæcumque statuerat Concilium Generale V sive Constantinopolitanum II, anno 553 habitum [4]; de quâ re infrà fusius dicturi sumus [5]. Et sic quidem condemnatio illorum operum, quæ postea nomen habuerunt *Trium Capitulorum*, impedimento fuit, quominus Nestoriani progressus facerent [6]. Nihilominus multi semper reperti sunt in Oriente atque etiam in Occidente, qui ignominiosa Nestorii dogmata tueri conarentur.

De *Tribus Capitulis* postea sermo redibit.

Felix et *Elipandus.*

39. Duo nominatim in Hispaniâ Episcopi, Felix Urgelinus et Elipandus, Toletanus Archiepiscopus, asseruerunt, Jesum Christum secundum humanam naturam non esse naturalem Dei Filium, sed solum adoptivum sive nuncupativum, id est, nomine tantum. Exortus est hic error circa annum 780; eamque hæreticam doctrinam Elipandus in Asturiis et Galliciâ, Felix in Septimaniâ, Galliæ Narbonensis regione, propagavit. Ad suas quoque partes Elipandus perduxit Ascaricum, Bragensem Archiepiscopum, et alios nonnullos Cordubenses [7]. Huic errori adversati sunt multi; præ ceteris Paulinus, Aquilejensis Patriarcha, Beatus, presbyter et monachus in Asturiæ montibus, ejusque discipulus Etherius, qui postea Uxamensis Episcopus creatus est; potissimum vero Alcuinus, qui adversus Felicem septem libros conscripsit et quatuor adversus Elipandum. Primo damnatus est Felix Narbonæ, anno 788; deinde Ratisbonæ 792; postea Francofurti ad Mœnum, in synodo a Galliarum Episcopis anno 794 habitâ, ubi (ut ait Natalis Alexander [8]) ad illius sententiæ damnationem adjecerunt: *Reservato per omnia juris privilegio summi Pontificis Domini et Patris nostri Adriani, primæ Sedis*

Christus filius adoptivus vocari nequit.

[1] *Liberatus* Diacon., Breviarium, cap. 10. — [2] *Lupus.* In *Ephesin.* Conc. Varior. Patrum Epistolæ, cap. 43. — [3] *Fleury*, l. c., *n. 36* (Vide Conc. *Ephesin.*, p. 3, cap. 43 [*Labbe, Venetiis* 1728, tom. 3, col. 1701]). — [4] *Berti*, Breviar. sæc. VI, cap. 2. — [5] Cap. VI, art. 2, n. 13 seq. — [6] *Hermant, part. 2, chap. 31* seq. — [7] *Fleury, liv. XLIV, n. 50.* — [8] Sæc. VIII, cap. 2, art. 3, § 2.

beatissimi Papæ. Denique error bis damnatus est Romæ: sub Adriano I et (anno 799) sub Leone III [1]. Felix in Concilio Ratisbonensi, anno 792 habitâ, errorem abjuravit; quem tamen, sententiâ denuo mutatâ, rursus disseminandum suscepit. At, anno 799, ab Alcuino in aliâ synodo Aquisgrani celebratâ convictus, se errasse confessus est, et vera indicia sui ad Ecclesiæ unitatem reditûs præbuit. Verumtamen quædam scriptio ab eo exarata, et post ejus obitum reperta, conversionem et salutem ejus dubiam reliquit. Non ita Elipandus; hic enim, quum veritati diu restitisset, tandem ad Romanæ Ecclesiæ definitionem accessit, in ejusque communione mortuus est, ut testantur plures auctores, quos refert Natalis Alexander [2].

Quinam *Nestorium* excusare conati sint.

40. Atqui, Nestorio damnato a Concilio generali, tantâ Episcoporum frequentiâ, tanto apparatu tamque accuratâ diligentiâ celebrato, ac deinde ab Ecclesiis Catholicis omnibus accepto, quis umquam crederet, esse quemquam, qui et ipsum velut innocentem defenderet, et ejus damnationem vanam diceret atque injustam? Qui talia profert, non potest nisi ex numero esse hæreticorum, qui hoc semper maxime studuerunt, Conciliorum summorumque Pontificum auctoritatem evertere, ut suos errores tueri pergerent. Ad Nestorii historiæ complementum interest cognitum habere, quinam et quomodo eum defendant. Ejusmodi fuerunt *Calvinus* (*a*), antesignanus, ac deinde *Albertinus* [3], ejus discipulus, *Ægidius Gaillardus* [4], *Joannes Crojus* [5] et *David de Rodone* [6]. Anno 1645 ad eos se adjunxit alius quidam auctor Calvinista, qui in libro quem edidit (suppresso tamen nomine) demonstrandum suscepit, Nestorium non inter hæreticos sed inter Ecclesiæ Doctores esse habendum, eumque Martyris loco coli debere; pro Eutychianis contrà agnoscendos esse Concilii Ephesini Patres et eos, qui tantis laudibus Concilium illud prosecuti sunt, unà cum S. Cyrillo, S. Gregorio Thaumaturgo, S. Dionysio Alexandrino, S. Athanasio, S. Joanne Chrysostomo et S. Hilario. Quem librum anno 1646 doctissimus vir, *Dionysius Petavius* (in opere de Theologicis Dogmatibus) confutavit [7]. Nuper autem in suis Annalibus *Samuel Basnage* [8] laudem sibi parere voluit ex suscepto, unà cum *Calvino* [*Luthero*] ceterisque incredulis suprà commemoratis, Nestorii patrocinio; neque erubuit de Concilio Ephesino asserere: *Infelicem sane Synodi Ephesinæ exitum, qui terrarum orbem lacrimis... implevit* [9].

Basnagii deliramenta: *a* Concil. *Ephesin.* non fuisse generale.

41. Nunc, quid *Basnage* afferat, audiamus [10]. Ephesinum Concilium contendit non generale sed particulare fuisse; quandoquidem, ut ait, Concilii Antistites nec summi Pontificis legatos nec reliquos Orientis Episcopos exspectare voluerint. Sed quod ad legatos attinet, a principio (ut suprà *num. 28* notavimus) adfuit S. Cyrillus, quem summus Pontifex jam antea præsidem designaverat; et post nonnullos

[1] *Graveson*, sæc. VII et VIII, colloq. 3. — [2] L. c., § 1. — [3] *Edmund. Albertinus*, de Euchar. Sacram. (*Daventriæ*, 1654), lib. II, cap. 3, pag. 756 (*b*). — [4] Apud *Le Grand*, de Incarnat. dissert. 3, cap. 2, art. 1, § 1. — [5] Apud *Witasse*, de Incarnat. qu. 5, art. 2. — [6] De Supposito, cap. 5, § 9. — [7] De Incarnatione Verbi, liber sextus. — [8] Annales, a° 430, n. 20, 21. — [9] Annal. a° 431, n. 48. — [10] a° 431, n. 12.

(*a*) Per lapsum calami pro *Luthero* hic scriptum esse *Calvinum* equidem suspicor. *Selvaggi* (nota 82) eo loco, quem S. Alphonsus ipse citat (vide infrà, n. 43) de *Luthero* illud affirmat. Et revera in Opere de Conciliis (*Von den Conciliis*, a° 1539) valde impudenter de sacrosancta illa Synodo loquitur, queriturque, Nestorium non rite fuisse intellectum. *Calvinus* autem (Institut., lib. II, cap. XIV, n. 4): *Procul enim*, inquit, *abigendus est a nobis Nestorii error... Quare ut merito in Ephesina Synodo damnatus fuerat Nestorius, ita et postea... Eutyches.* (Nota edit.).

(*b*) *Dico*, inquit,... *mihi... mirum admodum videri, illum (Nestorium) dici simpliciter et absolute hoc sensisse* (duos esse in Christo filios), *...et quicumque fuerit Nestorii... sensus, de quo non libet contendere, cet.* (Nota edit.).

dies reliqui accesserunt legati, qui confirmarunt Concilium. Et quod ad Orientis Episcopos spectat, verum est, non omnes ab initio adfuisse; — nam LXXXIX Episcopi a ceteris disjuncti unà cum Joanne, Antiocheno Patriarchâ, in ipsâ urbe Ephesi conciliabulum habuerunt, in quo dignitate exutus est S. Cyrillus; — sed paucis post diebus ex LXXXIX ad XXXVII reciderunt, in quibus et Pelagiani Episcopi erant et multi jam antea sede dejecti: reliqui vero, perspectâ veritate, ad Concilii Patres se adjunxerunt; adeo ut Theodoretus, qui primo Joannis partes sequebatur, ad Andream Samosatenum scriberet: *Pars maxima Israelis consentit inimicis; pauci vero valde sunt salvi, ac sustinent pro pietate certamen* [1]. Ac postmodum ipse Joannes ipseque Theodoretus cum reliquis ad sanitatem reversis subscripserunt Concilio, quod deinceps omnes Ecclesiæ pro œcumenico agnoverunt. Quî ergo asserere potest *Basnage*, particulare, non vero generale fuisse Concilium Ephesinum?

b Nestorium non negasse, Mariam esse Dei Genitricem.

42. Deinde falsum esse ait *Basnage* [2] illud, quod pro vero posuit Natalis Alexander, Nestorium videlicet duas in Christo asseruisse personas, et negasse, revera Dei Matrem esse Mariam; Nestorium porro idcirco condemnatum esse ait, quod ejus mentem non recte percepissent. Illud vero quomodo probat? Quia Nestorius (quod quidem ad Beatæ Virginis maternitatem pertinet) in epistolâ quadam ad Joannem Antiochenum hæc scripsit: *Circa Evangelii voces, volentibus concessi, ut pie Genitricem vel Paritricem Dei Virginem nominarent* [3]; quæ quidem verba Nestorius suo modo intelligebat. Sed quid moraremur his tam obscuris et ambiguis ejus verbis interpretandis, quum sæpius diserte declaraverit, Mariam non esse Dei matrem? Secus, inquiebat, veniâ digni essent gentiles, qui deorum matrem adorabant: *Habet matrem Deus? Ergo excusabilis gentilitas.... Non... Maria peperit Deum.... Peperit hominem, Deitatis instrumentum* [4]. En ejus dicta, ab ipso *Basnage* relata [5]. Idem quoque Basnagius refert, Basilii Archimandritæ monachos exposuisse in supplici libello, quem imperatori Theodosio porrexerunt, a Nestorio asseri: *Mariam nihil aliud peperisse quam hominem;... nihil rursum ex carne nasci posse nisi carnem* [6]; eosque propterea postulasse, ut in Concilio œcumenico intactum relinqueretur fidei Christianæ fundamentum: Verbum videlicet carne ex Mariâ sumptâ passum et mortuum esse ad redimendos homines. Constat præterea, ipsum Nestorium in epistolâ, ad S. Cælestinum Papam datâ, hanc de clericis habuisse querelam: *Aperte blasphemant Deum Verbum... tamquam originis initium de Christotoco Virgine sumpsisset.... Sed hanc Virginem Christotocon ausi sunt cum modo quodam Theotocon (a) dicere, quum sanctissimi illi... Patres per Nicæam nihil amplius de sanctâ Virgine dixissent, nisi quia Jesus Christus incarnatus est ex Spiritu-Sancto de Mariâ Virgine* [7]. Item adjicit: Vox *Theotocos ferri potest propter inseparabile templum Dei Verbi ex ipsâ, non quia ipsa mater sit Verbi Dei. Nemo enim antiquiorem se parit* [8]. Quare rescripsit S. Cælestinus: *Suscepimus epistolas... tuas, apertam blasphemiam continentes;* et adjungit: Ex Mariâ natum esse unigenitum Dei Fi-

[1] Ep. 162, ad *Andr. Samosat.* — [2] Annal., a° 430. n. 20, 21. — [3] Ep. ad *Joan. Antiochen;* apud *Basnage*, l. c.; vide etiam *Nestorii* sermonem 5 (*Migne*, Patr. Lat., tom. 48, col. 786) et serm. 12, n. 7 (Cfr. *Lupum*, Syn. Gener. [*Venetiis*, 1724], tom. I, pag. 370; Conc. *Ephes.*, capitul. 1). Alii non « Paritricem », sed « *Patricem* » legunt (Nota edit.). — [4] *Marius Mercat. Nestorii* Sermo 1. — [5] Annal., a° 428, n. 10. — [6] C. *Ephes.*, pars 1, Supplicatio *Basilii* Diac. ad Imperat., n. 3. — [7] Conc. *Eph.*, pars 1, cap. 16, Ep. *Nestorii* ad *Cælestinum*. — [8] Ibid.

(a) Al. « cum modo quodam deæ tractare divinæ ». Al. « cum modo quodam Deo tractare divinæ. Alii (cum *Baronio* ex cod. *Antonii Augustini*) ut suprà in textu (Nota edit.).

lium, verba sunt, quæ *nobis totius spem vitæ salutisque promittunt* [1].

c eum non duas in Christo posuisse personas.

43. Jam ea videamus, quæ de Jesu Christo dicit Nestorius. Nullam naturam subsistere posse ajebat sine suâ ipsius subsistentiâ; atque inde oriebatur ejus error, quo Jesu Christo duas tribuebat personas, divinam unam, alteram humanam; quocirca Verbum Divinum cum Christo se conjunxisse asserebat, postquam hic formatus esset perfectus homo, humanâ suâ subsistentiâ et personâ præditus: *Si Christus*, ita ipse loquebatur, *perfectus Deus idemque perfectus homo intelligitur, ubi naturæ est perfectio, si hominis natura non subsistit?* [2] Præterea utriusque naturæ unionem factam dicebat secundum gratiam seu quatenus dignitas sive honor filiationis datus esset personæ Christi; eamque ob causam ejusmodi unionem plerumque non unionem sed propinquitatem vocabat et inhabitationem. Nestorius igitur duas naturas admittebat unitas seu potius conjunctas, non tamen verâ unitate personæ. Duas naturas ipse intelligebat duas hypostases; ac proinde ferre non poterat, asserere quemquam, de Jesu Christo agentem, Deum esse natum, passum et mortuum. In epistolâ ad S. Cyrillum, ut ipse Basnage [3] refert: *Verum*, inquit, *propter hanc appropriationem divino Verbo adscribere nativitatem, passionem, mortem,... id demum, mi frater, mentis est aut ethnicorum aut certe insani Apollinarii* [4]. Hæc verba planum faciunt, Nestorium duas naturas in unâ personâ conjunctas minime credidisse. Atque illud est, cur Nestorius, quum ejus presbyter Anastasius dixisset in concione: *Mariam nemo Deiparam vocet; fieri non potest, ut ex homine nascatur Deus;* populus vero, illius blasphemiæ horrore commotus, ad ipsum recurrisset, ut Anastasii verba corrigeret, ex suggestu ita eum correxerit: *Ego illum, qui bimestris ac trimestris factus est, numquam Deum appellaverim* [5]. Illud quoque, cur Jesum Christum non Deum sed tantum Dei templum et sedem vocaret: *Rectum... Evangelicæque traditioni consentaneum est,* ita ad S. Cyrillum scripsit, *ut Christi Corpus Divinitatis templum esse fateamur, illudque nexu usque adeo sublimi divinoque... ipsi conjunctum..., ut dicamus divinam naturam ea Sibi vindicare, quæ corporis alioqui sunt propria* [6]. En igitur Nestorii textus, quibus enuntiavit — idque adeo dilucide, ut nihil supra possit — suâ quidem sententiâ Christum non esse nisi Dei templum, gratiæ operâ tam arcte cum Deo conjunctum, ut asserere liceat, divinitatem in Se transtulisse eas qualitates, quæ propriæ sunt humanitati. Neque Basnagius fateri renuit, illas litteras eaque verba reverâ esse Nestorii; quî ergo dicere potest, pie eum et catholice esse locutum: *Sensus pius est, et hoc catholice dictum?* Quî porro asserere potest de Ephesinâ Synodo: Nestorio condemnato, *terrarum orbem lacrimis... implevit* [7]; postquam Sixtus III, S. Leo Magnus et aliud Concilium generale (Concilium V) cum tot aliis doctoribus doctisque scriptoribus Concilium Ephesinum uno animo ut certo œcumenicum acceperunt, omnesque Nestorium habuerunt vocaruntque hæreticum? Basnagio vero expediebat Calvinum [*Lutherum*] potius sequi aliosque suos socios, quam Concilium Ephesinum, Concilium V, summos Pontifices et Catholicos doctores omnes. Legatur hac de re *Selvagius* [8], qui notâ octogesimâ secundâ in historiam ecclesiasticam Moshemii sex præclaras sententias exhibet, aliaque valde utilia præbet adversus *Lutherum* et alios recentes hæreticos, qui S. Cyrillo

Quare hæretici Conciliis detrahant.

[1] Pars 1, cap. 18. Ep. *Cælestin.* ad *Nestor.* — [2] *Lupus*, Syn. Gener. et Prov.; Conc. *Ephes.*, capitul. 2, schol.; (Venetiis, 1724) tom. I, pag. 374. — Cfr. *S. Cyrill. Alex.*, epist. ad *Succensum* (*Migne*, Patr. Gr. et Lat., tom. 77, col. 242, ep. 16, n. 3). — [3] Annales, a° 430, n. 9. — [4] Ep. ad *Cyrillum* (5ª inter Epist. *S. Cyrill. Alex.*). — [5] *Socrat.*, lib. VII, cap. 34; *Evagr.*, lib. I, cap. 2. — [6] Ep. ad *Cyrillum.* — [7] Annal., a° 431, n. 48. — [8] *Selvaggi.* Ad *Mosheim.* Stor. Cent. 5, vol. I, tom. 2, part. 2, cap. 5, n. 12, nota 82.

et Ephesinæ Synodo detrahere conati sunt. Omnium ceteroquin hæreticorum interest, Conciliorum auctoritatem infirmare, ut jam nemo supersit, qui ipsorum errores damnare possit omnibusque detegere. Adverto tamen, diabolum singulari curâ huic studuisse, per suos satellites Ephesino Concilio fidem derogare, ut ex oculis nobis tolleret magnum illud documentum immensi amoris, quem Deus noster nobis præstitit, quod amore nostri homo fieri et mortem obire voluerit. Ideo homines Deum non diligunt, quod secum cogitare negligunt, Deum illum ipsorum amore esse mortuum; diabolus autem connititur, non solum ut de eo non cogitent, sed ut de eo ne possint quidem cogitare.

ARTICULUS IV.

De Eutychianâ Hæresi.

§ I.

DE SYNODO A S. FLAVIANO HABITA
ET DE EPHESINO CONCILIABULO, CUI LATROCINIO COGNOMEN EST.

44. *De Eutychetis initiis; ab Eusebio Dorylensi accusatur.* 45. *S. Flavianus accusationem excipit.* 46. *De S. Flaviani synodo.* 47. *Quid in synodo Eutyches confessus sit.* 48. *De synodi adversus Eutychetem sententiâ.* 49. *De Eutychetis querimoniâ.* 50. *Scribit Eutyches S. Petro Chrysologo et S. Leoni.* 51. *Quis fuerit Dioscorus.* 52 et 53. *De Ephesino conciliabulo.* 54 et 55. *Illic ex officio amoventur S. Flavianus et Eusebius Dorylensis (hic referuntur Theodori Mopsuesteni errores).* 56. *De S. Flaviani obitu.* 57. *Quis fuerit Theodoretus.* 58 et 59. *De Theodoreti adversus S. Cyrillum scriptis. Theodoreti defensio.* 60. *Dioscorus anathema indicit S. Leoni.* 61. *Theodosius, approbato conciliabulo, moritur; imperium obtinent S. Pulcheria et Marcianus.*

Eutyches. Ejus historia.

44. Orta est *Eutychiana* hæresis [1] anno 448, annis post Ephesinum Concilium duodeviginti. Eutyches monachus erat, sacerdos atque etiam monasterii CCC monachorum prope Constantinopolim abbas. Acriter dimicaverat adversus Nestorium, Archiepiscopum suum, eumque accusaverat in Concilio Ephesino, quo se ipse ad ejus prævaricationem testificandam contulerat; quo factum est, ut qui cum S. Cyrillo stabant, in strenuis fidei defensoribus eum reponerent [2]. S. Leo, quum epistolam ab eo accepisset, quâ se moneret, Nestorianismum denuo emergere, responso suo zelum ejus approbavit, animumque ei addidit, ut Ecclesiæ causam defenderet [3]; credebat enim, adversus vere Nestorianos eum scribere. Eutyches vero in iis litteris Nestorianos intelligebat Catholicos [4].

Eusebius eum accusat apud S. Flavianum.

Eusebius quoque, Dorylæi in Phrygiâ Episcopus, in sedulis Nestorii adversariis fuerat; quippe qui adhuc laicus ausus esset (ut superiori articulo, in extremo

[1] *Nat. Alex.*, sæc. V, cap. 3, art. 13, § 1; *Baron.*, a° 448, n. 19 seq.; *Hermant, chap. 165; Fleury, liv. XXVII, n. 23.* — [2] *Liberatus* Diacon., Breviarium, cap. 11. — [3] *S Leo Magn.*, Ep. 20, ad *Eutychen.* — [4] *Fleury*, l. c.

numero 22, notavimus), anno 429 publice eum de erroribus objurgare [1]. Cum Eutychete vero, quod idem sentiret, amicitiam contraxerat. At sermocinandi consuetudo certiorem eum fecit, Eutychetem ultra modum progredi, et in hæreticas propositiones incurrere [2]. Quare, quum diu operam dedisset, ut ad sanitatem eum reduceret, obstinatum eum reperiens, renunciatâ ei amicitiâ, accusatoris partes suscipiendas sibi esse credidit. Jam antea Orientales ad imperatorem Theodosium Eutychetis errores detulerant [3]: hic vero telum adeo detorquere noverat, ut ex reo actoris sustinuisset personam. Inclamabant Orientales Episcopi, Apollinaris contagione infectum esse Eutychetem; verum, quod Apollinaristæ nota vetus calumnia esset, quâ circumveniebantur Nestorii adversarii atque ii potissimum, qui S. Cyrilli anathematismos defenderent, delatio Orientalium Episcoporum, qui et antea Nestorio patrocinati erant et tunc etiam laudibus extollebant Theodori Mopsuesteni dogmata, nullam fidem adversus Eutychetem habuit. Itaque non erat, cur perfidiosus homo metueret, donec ab Orientalium dumtaxat ictibus cavere debebat. Ubi vero contra eum Eusebius Dorylensis in aciem descendit, rerum immutata est facies. Eusebius igitur, quum Eutychetem sæpius solus solum admonuisset, nec quidquam se proficere intelligeret, ex Evangelii præcepto ad eum Ecclesiæ denuntiandum obstringi se censuit, certioremque fecit S. Flavianum, Constantinopolitanum Archiepiscopum [4].

S. Flavianus accusationem recipit.

45. S. Flavianus vero præsagiens, quantos rumores excitaret judicium et damnatio viri, populo aulæque adeo gratiosi, utpote qui a puero Deo consecratus in vitâ monasticâ atque in solitudine consenuisset (numquam videlicet monasterio egressus erat, nisi quum ad S. Dalmatium se adjunxisset, ut Concilium Ephesinum defenderet); S. Flavianus, inquam, Eusebium hortatus est, ut magnam cautionem adhiberet. Idque eo magis, quod Eutyches et protegeretur a Chrysaphio eunucho (cujus in baptismate patrinus fuerat) et cum Dioscoro, Alexandrino Episcopo, consentiret in impugnandis Orientalibus Episcopis, qui hæreseos ipsum primi accusassent: denuo igitur eamdem rem attingere idem videri posse ac contra aulæ et Dioscori partes partibus Nestorianorum assentiri, atque adeo summam Ecclesiæ perturbationem inferre. At neque illa neque aliæ rationes ullæ satis firmæ fuerunt ad Eusebii zelum reprimendum; quocirca coactus fuit S. Flavianus accusationem recipere et locum dare justitiæ.

Eutyches in Synodo accusatur ab Eusebio.

46. Interim S. Flaviano celebranda erat synodus ad dirimendas nonnullas controversias, quas Florentius, Sardium Episcopus Lydiæque Metropolitanus, cum duobus ejusdem provinciæ Episcopis habebat. Quâ causâ dijudicatâ, assurgens Dorylæi Episcopus, libellum concilio obtulit, et ut legeretur actisque insereretur efflagitavit [5]. Lectus fuit libellus: in eo autem Eusebius Eutychetem accusabat, quod blasphemias in Jesum Christum proferret, de sanctis Patribus contemptim loqueretur, et seipsum Eusebium, hæreticis semper repugnare studentem, de hæresi argueret. Se proinde obtestari, ut Eutycheti dies diceretur, quâ ad concilium adesse deberet, suorumque dictorum rationem redderet: seipsum porro paratum esse ad eum de hæresi convincendum; ita videlicet ad sanitatem redituros esse eos, quos jam pervertisset. Post recitatam schedulam, ab Eusebio petivit S. Flavianus, ut denuo cum Eutychete privatim colloquendo ad meliora eum convertere conaretur. Respondit Eusebius, sæpius se illud præstitisse ac plures hujus rei producere posse testes; verumtamen nihil umquam se profecisse, eamque ob causam obsecrare se concilium, ut Eutychetem omnino citari juberet, ne,

[1] *Fleury, liv. XXV, n. 2.* — [2] *Orsi, lib. XXXII, n. 16; Fleury, liv. XXVII, n. 23; Nat. Al.*, l. c., § 2. — [3] *Orsi*, l. c., n. 9. — [4] Ibid., *n. 16; Fleury*, l. c. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 17; Fleury*, l. c., *n. 24.*

multis jam deceptis, item alios in errorem inducere pergeret. S. Flavianus nihilominus cupiebat, iterum cum Eutychete congredi Eusebium; qui quum reposuisset, se tam multa periclitatum, nihil ultra de eo conciliando sperare, tandem synodus, Eusebii libello recepto, presbyterum et diaconum misit, qui Eutycheti significarent, quæ crimina ei inferrentur, denuntiarentque, ut proximâ sessione ad ea diluenda in concilio se sisteret. Tum habita est secunda sessio, atque in eâ lectæ sunt duæ præcipuæ S. Cyrilli de Verbi Incarnatione epistolæ, i. e. secunda ad Nestorium, quam Concilium Ephesinum comprobaverat, et epistola ad Joannis Antiocheni concilium, post compositam pacem data. Quibus recitatis litteris, hanc se fidem sequi protestatus est S. Flavianus: *Jesus Christus... Deus perfectus et homo perfectus est ex animâ rationali et corpore,... consubstantialis Patri secundum Deitatem, et consubstantialis Matri secundum humanitatem.... Ex duabus naturis* (divinâ et humanâ) [*confitemur*] (unum solum Jesum) *Christum esse post* (Verbi) *Incarnationem in unâ...* (hypostasi sive) *personâ* [1]. Reliqui Episcopi idem sentiebant. Aliæ deinde habitæ sunt sessiones; Eutyches porro, iterum sæpiusque ad dicendam causam vocatus, ad concilium venire noluit, hanc excusationem afferens, monasterio se numquam egressum esse, ac tum præterea morbo se laborare [2].

Synodus *Eutychetem* venire jubet.

Eutyches se excusat.

47. Ad extremum (septimâ sessione) Eutyches, tot denuntiationibus coactus, ad concilium venit. Sed quomodo illuc accessit? Magnâ comitatus manu militum, monachorum et prætorii præfecti apparitorum, qui eum non aliter concilium ingredi sinebant, nisi promisissent Patres, iis se eum esse restituturos [3]. Intravit igitur Eutyches, et post eum *Magnus Silentiarius* (quem ministrum Romani illo nomine nuncupabant, quod in imperatoris ædibus summus esset pacificator). Hic obtulit recitavitque imperatoris mandatum, ut ad fidem tuendam in concilio adesset Florentius patricius. Qui quum introiisset, in medium consessum procedere jussi sunt Eusebius Dorylensis accusator, et Eutyches reus, atque ambo pedibus insistere. Deinde recitata est S. Cyrilli epistola ad Orientales data, in quâ utriusque naturæ distinctio enuntiabatur. Tum Eusebius: « *Huic,* inquit, *non assentitur Eutyches, sed contrarium docet* ». — Actorum lectione absolutâ, S. Flavianus Eutychetem his verbis compellavit: « *Audivistine, quid tuus dixerit accusator? Dic igitur, num utriusque naturæ in Christo unionem fatearis* ». — Respondit Eutyches, se eam confiteri. Cui Eusebius: « *At num duas post Incarnationem naturas confiteris? Estne Jesus Christus nobis consubstantialis secundum carnem, annon?* ». Eutyches vero ad Flavianum conversus: « *Non ad disputandum veni,* inquit; *sed solum ut significem, quid sentiam; et hoc quidem in hac chartulâ exaravi: jube eam legi* ». Et quum S. Flavianus dixisset: « *Tu ipse eam lege* », respondit Eutyches, se eam legere non posse, et adjunxit: « *Sic equidem credo: Patrem cum Filio, et Filium cum Patre, et Spiritum-Sanctum cum Patre Filioque adoro. Confiteor ejus adventum in carne, quam ex carne Sanctæ Virginis assumpsit; item Eum propter nostram salutem perfectum hominem esse factum* ». Denuo quæsivit Flavianus: « *Sed confiterisne in præsenti, duas Jesu Christo esse naturas?* ». Eutyches autem: « *Hucusque illud non dixeram; nunc illud confiteor* » (*a*). — Tum Florentius ex eo sciscitatus est: « *Tu dicis, duas esse in Christo naturas, et Jesum Christum nobis esse consubstantialem?* » — « *Ego,* respon-

Quid in Synodo confessus sit *Eutyches.*

Eutyches tandem ad Synodum venit.

[1] In Act. Conc. *Chalcedon.*, Actio 1. — [2] *Orsi,* l. c., *n. 18.* — [3] *Fleury,* l. c., *n. 29; Orsi,* l. c. *n. 23; Baron.,* a° 448, n. 45; *Hermant, chap. 165.*

(*a*) In Act. Conc. (Act. 1) sic legitur: *Hactenus de ejus natura disputare non mihi persuadebam; consubstantialem autem nobis hactenus numquam me dixisse confiteor* (Nota edit.).

dit Eutyches, *apud S. Cyrillum et S. Athanasium legi, duarum naturarum fuisse Christum; quapropter fateor, Dominum nostrum ante Incarnationem duas naturas habuisse; post Incarnationem vero, jam non dicunt duas naturas, sed unam; jube legatur S. Athanasius; videbis, eum non duas dicere naturas*». Verum non deprehendebat Eutyches, singulis illis propositionibus impudentem se hæresim proferre, ut in suâ epistolâ merito advertit S. Leo. Ex alterâ propositione, Christum videlicet post unionem unius fuisse naturæ, quod humana natura (ut ajebat Eutyches) a divinâ absorpta esset et cum eâ permixta, sequeretur, aut ipsam Divinitatem in Christo cruciatus et mortem subiisse, aut etiam Jesu Christi passionem et mortem meram fuisse fabulam. — Prior propositio autem, Christum ante Incarnationem duarum fuisse naturarum, hæretica erat haud minus quam altera: quandoquidem ante Incarnationem ejusmodi propositio defendi nequit, nisi amplectendâ hæresi Origenis, qui hominum animas omnes ante universum mundum creatas esse ajebat, ac singulas identidem demitti, ut cum humanis corporibus coalescerent.

Synodus sententiam pronuntiat.

48. Itaque, quum hæc dixisset Eutyches, Basilius Seleuciensis: «*Si tu post unionem*, inquit, *duas non dixeris naturas, permixtionem et confusionem admittis*». Et Florentius: «*Qui Christum duarum naturarum non fatetur, non recte credit*». Tum synodus exclamavit: «*Fides cogi non debet. Non assentitur iste; quid eum hortamini?*» (*a*). — S. Flavianus autem reliquorum omnium Episcoporum consensu sententiam his verbis pronuntiavit [1] (quæ decreti verba Natalis Alexander [2] refert): *Per omnia Eutyches quondam presbyter et archimandrita, et ex iis quæ ante acta sunt, et ex propriis ejus confessionibus, Valentini et Apollinaris perversitate compertus est ægrotare, et eorum blasphemias incommutabiliter sequi; qui nec nostram reveritus persuasionem atque doctrinam, rectis noluit consentire dogmatibus. Unde lacrimantes et lugentes perfectam ejus perditionem, decrevimus per D. N. Jesum Christum, quem blasphematus est* (*b*), *extraneum eum esse ab omni officio sacerdotali, et a nostrâ communione, et primatu monasterii. Scientibus hoc omnibus, qui postea colloquentur ei, et ad eum convenerint, quoniam rei erunt et ipsi pœnæ excommunicationis.* Huic sententiæ subscripserunt 33 Episcopi et Abbates 23, ex quibus 18 sacerdotes erant, diaconus unus et quatuor laici. Absoluto concilio, Eutyches submissâ voce Florentio patricio dixit, se appellare Concilium sanctissimi Episcopi Romani et Episcoporum Alexandriæ, Hierosolymorum et Thessalonicæ; cujus rei deinde Florentius certiorem fecit S. Flavianum, quum ad suum hospitium se conferret. Iis verbis, clanculum mussitatis, usus est Eutyches [3], ut se provocasse jactaret ad summum Pontificem, cui postea, ut videbimus, litteras misit.

S. Flavianus sententiam promulgat.

49. Ejusmodi provocationis simulatio non impedivit quidem S. Flavianum, sententiam adversus Eutychetem latam promulgare; at simul Eutycheti ansam dedit plura falsa contra synodum spargendi, eamque accusandi, quod in suo judicio omnes officii rationes conculcasset. S. Flaviani jussu divulgata est in monasteriis concilii sententia, eique archimandritæ

[1] *Fleury*, l. c., *n. 29*; *Orsi*, l. c..

[2] L. c., § 4. — [3] *S. Leo M.*, Epist. 23, ad *Flavianum*.

(*a*) Ex actis potius colligitur, non *Florentium*, sed *Eutychetem*, quum rursus urgeretur a Florentio patricio, dixisse: *Qui non dicit ex duabus naturis, et duas naturas, non credit recte*; atque universam tunc Synodum exclamasse: *Quæ ex necessitate est, fides non est.* Significaverat enim Eutyches, se haud sponte id esse professurum (Nota edit.).

(*b*) Al. *ab eo blasphematum* (Nota edit.).

subscripserunt. Eutychetis monachi vero adeo nihil ab ejus communione discesserunt, ut potius Sacramentorum expertes manere voluerint; quin etiam eorum nonnulli sine Viatico mori maluerunt quam ab impio suo magistro distrahi. Plurimum conquestus est Eutyches, quod S. Flavianus eos, qui reliquis monasteriis præessent, sententiæ suæ subscribere jussisset: illud nimirum prorsus novum in Ecclesiâ esse, neque adversus hæreticos quidem usitatum. At novum pariter erat, abbatem hæreticæ sectæ ducem existere, et in monasteriis pestiferos suos disseminare errores. — Item ægre tulit, auferendas curasse S. Flavianum suas contra concilium expostulationes, Constantinopoli publice expositas, injuriisque et calumniis refertas: quasi jure suo populum contra celebratam synodum concitasset, recteque falsam suam innocentiam libellis inique confictis defenderet [1].

De Eutychetis querimoniis.

Eutyches scribit S. Petro Chrysologo.

50. Tum Eutyches S. Petro Chrysologo, Ravennatensi Episcopo, litteras misit, conquerens de judicio a S. Flaviano adversum se dato; idque eo consilio, ut animum sibi conciliaret sancti illius Episcopi, gratiosissimi apud imperatorem Valentinianum ejusque matrem Placidiam, qui Ravennæ regni sedem habere solebant. Respondit S. Petrus, se, quod nullam a Flaviano accepisset epistolam neque ejus audivisset rationes, non posse de illâ judicare controversiâ; quapropter ad legenda ea, quæ dixerat S. Leo Pontifex, iisque acquiescendum, his verbis eum exhortatus est: *In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo Papâ... scripta sunt, obedienter attendas; quoniam beatus Petrus, qui in propriâ Sede et vivit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem* [2]. Quam epistolam integram referunt *Bernino* [3] et *Petrus Annatus* [4].

S. Flavianus et Eutyches ad summum Pontificem scribunt.

Ad S. Leonem et Eutyches et S. Flavianus scripserunt: ille ad deplorandas injurias, quas a Constantinopolitanâ synodo sibi illatas contendebat; hic ad renuntiandum, quibusnam justis causis adductus, Eutycheti communionem atque officium ademisset. S. Leo autem, quod Eutychetis prius quam Flaviani litteras accepisset, ipse Flaviano scripsit [5], mirari se, nihil eum hucusque, quid accidisset, retulisse; ex Eutychetis videlicet litteris se intelligere non posse, cur fuisset ab Ecclesiæ communione segregatus; proinde se velle, ut mox omnia sibi nota faceret, et potissimum quisnam contra fidem error surrexisset, ut ita, juxta imperatoris animum, discordiam sedaret: Eutychetem nimirum ad correctionem paratum se dicere, si erroris coargueretur. Tum S. Flavianus summum Pontificem de omnibus certiorem fecit, eumque inter alia monuit, tantum abesse ut Eutyches ad meliora se converteret, ut etiam Constantinopolitanam Ecclesiam perturbare niteretur libellis, contumeliarum plenis, et obtestationibus, quibus ab imperatore postularet, ut recognoscerentur acta concilii, in quo damnatus erat: quæ acta Eutyches adulterata esse asserebat. Et re quidem verâ; imperatoris jussu die 8ª Aprilis anni 449 alius Constantinopoli habitus est conventus; ibique coactus S. Flavianus fidei suæ confessionem exhibere [6]: in eâ autem declaravit, in Jesu Christo post Incarnationem duas se naturas in unâ personâ agnoscere; nec se recusare, quominus unam etiam Verbi Divini naturam diceret, dummodo adjungeretur *incarnati et humanati* (*a*); itemque se excommunicare Nestorium et quis-

[1] *Orsi*, l. c. — [2] *S. Petr. Chrysol.* Epist. ad *Eutych.* — [3] *Sec. 5, cap. 6.* — [4] Apparatus ad Theol. positiv., lib. IV, art. 30. — [5] Ep. 23 ad *Flav.*; *Orsi*, l. c., *n 28; Fleury, liv. XXVII, n. 31, 32.* — [6] *Liberatus*, Breviar., cap. 11.

(*a*) Hoc loco *S. Alphonsus* sequitur *italicam* versionem *(Storia Ecclesiastica di Monsignor Claudio Fleury)*, ubi *(Lib. 27, n. 33)* legimus: *Che non ricusa nè pure di dire una natura del verbo divino, purchè vi si aggiunga, incarnato ed umanizzato.* In gallico textu (*Paris,*

quis Jesum Christum in duas personas divideret [1]. Ceterum in eo consessu nihil quidquam alicujus momenti statutum est.

Dioscorus, Alexandrinus Patriarcha. Ejus indoles.

51. Inter hæc Dioscorus, Alexandrinus Patriarcha, Eutychetis rogatu, ejusque fautore Chrysaphio instigante, ad imperatorem scripsit, Concilium generale convocari opus esse; illudque Chrysaphii favore obtinuit. Sed priusquam ultra progrediamur, haud abs re erit paucis aperire deterrimam indolem istius Dioscori, cujus multa inique facta postmodum referri oportebit. Exteriorum quarumdam virtutum specie nequitiam suam occultabat [2], ut Alexandrinam sedem adipisceretur; quam revera, idque in majorem suam perniciem, adeptus est. Avarus erat, impudicus et naturæ adeo vehementis, ut furibundum diceres. Ubi ad Alexandrinam cathedram evectum se vidit, omne frenum disrupit: in ecclesiasticos viros, quos honore habuerat S. Cyrillus, sæviit; quorum alios etiam, incensis eorum domibus, bonis spoliavit et in carcerem conjectos cruciatibus affecit, alios in exsilium relegavit. Domi procaces alebat mulieres, quæ cum intolerandâ populi offensione propalam cum eo balneis utebantur. S. Cyrilli nepotes usque eo insectatus est, ut fortunis omnibus deturbatos per orbem vagari coegerit, quum ipse interim, bona occupata ostentans, pistoribus et cauponibus urbis ea impertiret, ut delicatiorem panem et vinum divenderent [3]. Accusatus est, quod plures homines occidisset, et insatiabili avaritiâ famem intulisset Ægypto. Dicitur præterea hereditatem, quam matrona quædam xenodochiis et nonnullis monasteriis reliquerat, Alexandrinis comicis et meretriculis distribuendam curasse. Adjungit etiam *Hermant* [4], Origenistarum Arianorumque errores eum esse secutum. En, qualem patronum habuerit Eutyches. Ad propositum revertamur.

Ephesinum conciliabulum.

52. Theodosius Ephesum in Kalendas Augustas anni 449 concilium convocavit (quod deinde die octavâ illius mensis congregatum est), misso ad Dioscorum diplomate, quo synodi præsidem eum constituebat, cui jus esset illuc adducere eos Episcopos, quos ipse voluisset, ad Eutychetis causam dijudicandam. Numquam forte res adeo iniquæ his in terris visæ sunt, quam quas Dioscorus fecit in hac synodo, cui haud immerito scriptores nomen indiderunt *Ephesinum latrocinium* sive *prædationem*. Nam impius iste Dioscorus, feroci naturæ obsequens, horrendas sævitias intulit Catholicis Episcopis atque duobus etiam a S. Leone ad concilium missis legatis, Hilaro, Ecclesiæ Romanæ diacono, et Julio, Episcopo Puteolano. Hi [5], quum animadverterent, exclusam esse S. Sedem, ne suis personis concilio præsideret, quod jam primas partes sibi vindicasset Dioscorus, ultimum locum assumere maluerunt nec legatorum personas gerere, quam postpositam videre Pontificis auctoritatem. Atque illud postea Lucentius, Pontificis in Concilio Chalcedonensi legatus, Dioscoro objecit, quum eum juberet rationem reddere, quod Ephesi ausus esset synodum habere sine auctoritate Sedis Apostolicæ, quam rem adjunxit neque umquam fieri licuisse, neque umquam factam esse: nec tamen ita loqui potuisset, si Hilarus et Julius ut Pontificis legati admissi fuissent in concilium [6]. — Non tamen omiserunt sæpius

[1] *Fleury*, l. c., *n. 33; Nat. Alex.*, l. c., § 6 et 7. — [2] *Hermant, chap. 166.* — [3] *Baron.*, a° 444, n. 33 ex *Liberato*, l. c., cap. 10. — [4] L. c. — [5] *Liberat.*, l. c., cap. 12. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., § 10; *Orsi*, l. c., *n. 50.*

1750) eodem loco sic legitur: *une nature du Verbe Divin, pourvû que l'on ajoûte incarnée et humanisée.* Et re quidem verâ: Epistola *Flaviani* imperatori *Theodosio*, quæ incipit: *Nihil ita convenit sacerdoti Dei*, apud *Labbe-Colet*, tom. IV, col. 779, in Actis Conc. *Chalced.*, et similiter apud *Liberatum*, Breviar. cap. 11, habet: *Et unam quidem Dei Verbi naturam, incarnatam tamen et inhumanatam dicere non negamus.* Vide tamen, quæ infrà (ad. n. 54) de *S. Cyrillo Alexandrino* adnotabimus (Nota edit.).

instare, ut legeretur S. Leonis epistola [1]. Quam Dioscorus neutiquam legi voluit, sed semper præcepit, ut alia, quæ ipsi placerent, scripta recitarentur; neque umquam annuit examinari ea, quæ ad fidem pertinerent, aliudque nihil egit quam anathemata indixit ei, qui denuo ad examen vel disputationem vocari cuperet, quod a Nicæno et Ephesino Conciliis (ut ipse ajebat) esset constitutum: hæc interim dictitans, præter ea, quæ illa Concilia definiissent, nihil novi ad fidem adjungi oportere [2].

Eutyches ibi se purgare conatur.

53. Voluit quidem Dioscorus, ut Eutyches suam recitaret fidei professionem. Ibi impius hæreticus anathema indixit Apollinari ac Nestorio et ei, qui Jesu Christi carnem ex cælo descendisse contenderet. Ad quæ verba Basilius Seleuciensis recitationem interrumpens, ab Eutychete poposcit, ut exponeret, quomodo Verbum humanam carnem assumpsisse arbitraretur. Nec vero Eutyches respondit, nec qui synodo præsidebant, ad respondendum coegerunt: quod tamen facere debuerant, quum hic esset totius quæstionis cardo. Si enim in Incarnatione divina natura humanam destruxisset vel se miscuisset cum eâ, ut Eutychiani quidem asserebant, quomodo Dei Verbum dici poterat humanam assumpsisse carnem? — Verumtamen nihil exspectato responso, jussus est tabellio persequi Eutychetis scriptum, in quo iterum querebatur de sententiâ, adversum se datâ, ac tandem postulabat, ut sui vexatores punirentur [3]. Lecto Eutychetis libello, S. Flavianus par esse dixit, accusatorem quoque audiri, Eusebium Dorylensem. Minime tamen auditus est, et S. Flaviano etiam responderunt, ei non licere verbum facere, quum prohibuisset imperator, ne injussu synodi vocem mitterent, qui Eutychetis judices fuissent [4].

Disputatio theologica in conciliabulo habetur.

54. Quum deinde legerentur acta synodi, quam habuerat S. Flavianus, item recitatæ sunt duæ S. Cyrilli epistolæ, una ad Nestorium, altera ad Joannem Antiochenum, ubi S. Doctor duas naturas dici approbaverat. Tum Eustathius, Berytensis Episcopus et Eutychetis sectator, concilium monuit, in aliis litteris ad Acacium Melitenensem et Valerianum Iconiensem non duas naturas dicere S. Cyrillum, sed unam Verbi Divini incarnati naturam (*a*); quibus verbis Eutychianus

[1] Ibid., *n. 51.* — [2] Ibid., *n. 52.* [3] Ibid., *n. 53.* — [4] Ibid. *n. 54.*

(*a*) Epist. *Cyrilli* ad *Acacium Melitenæ* Episcop. ep. 40, al. 35: *Quapropter ea,* inquit (*Migne,* Patrol. *Gr.* et *Lat.*, tom. 77, col. 191-194), *ex quibus est unus et solus Filius ac Dominus Jesus Christus, dum cogitationibus apprehendimus, duas quidem naturas unitas esse dicimus, verum post hanc adunationem, tamquam sublatâ jam in duas sectione, unam esse credimus Filii naturam, tamquam unius,* VERUM INHUMANATI ET INCARNATI. *Quum ergo Deus Verbum inhumanatum et incarnatum dicitur, procul facessat omnis conversionis suspicio (mansit enim quod erat), et unio confusionis omnis plane expers a nobis agnoscatur... Unam enim Verbi naturam esse certissimum est;* SED EAM INCARNATAM ET HUMANATAM *novimus, ut jam dixi.* — Et ad *Valerianum Iconiensem* Episcop. ep. 50, al. 44: *Quemadmodum,* inquit (*Migne,* Patrol. *Gr.* et *Lat.* tom. 77, col. 259), *quivis nostræ conditionis homo ex animâ et corpore conflatus unus est, ita et ipsum quoque unum esse et Filium et Dominum fateamur. Una namque hominis est natura, et una hypostasis, etiamsi ex rebus diversis specieque differentibus constituatur... Itaque unigenitum Dei Verbum non homine assumpto prodiit homo; sed quamvis ineffabilem ex Deo Patre generationem haberet, templo per Spiritum-Sanctum sibi consubstantialem constructo, homo factum est. Unus proinde intelligitur, etiamsi corpus quod assumpsit, ipsâ rationis contemplatione diversæ sit ab ipso naturæ.* — Quibus nonnulla tandem adjicere libet ex epistolâ ad *Succensum Diocæsareæ Isauriensis* provinciæ Episcopum; ep. 45 (al.38): *Nihil,* inquit (*Migne,* Patr. *Gr.* et *Lat.*, tom. 77, col. 231-234), *illum in unitatem concursum violamus, dum ex duabus naturis factum esse dicimus: sed post unionem, naturas alteram ab alterâ non dividimus, neque in duos Filios illum unum impartibilemque secamus, sed unum asserimus Filium, et, ut sancti Patres dixerunt, unam naturam Dei Verbi incarnatam.* Modo igitur reperitur « natura Verbi *incarnati* », modo « natura Verbi *incarnata* » (Nota edit.).

Episcopus ostendere volebat, S. Cyrillum idem atque Eutychetem credere. Sed meram inferebat calumniam S. Cyrillo, qui sexcentis locis duas Verbi, hominis facti, naturas enuntiasset; quum ceteroquin hoc verbum *una Verbi incarnati natura* illud ipsum continebat, utriusque nempe distinctæ, divinæ et humanæ, naturæ in Christo unionem. Atque idem quoque postea declaratum est in Concilio Chalcedonensi, ubi hoc sensu ea verba intellecta fuisse dicuntur, primum a S. Cyrillo ac deinde a S. Flaviano; quapropter anathema tum indicitur ei, qui unam diceret naturam hoc animo, ut negaret Christi carnem ejusdem esse nobiscum substantiæ. Deinde recitata sunt suffragia in S. Flaviani concilio prolata; quum autem perventum esset ad Basilii Seleuciensis sententiam, duas in Christo agnoscendas esse naturas, Ægyptii omnes et monachi, qui Barsumam sequebantur: *In duas partes discindite*, clamabant, *qui de duabus loquitur naturis: Nestorianus hæreticus est.* Ac postmodum, quum legeretur, Eusebium Dorylensem ab Eutychete contendisse, ut duas in Christo fateretur naturas, clamitatum est: *Igni crematur Eusebius! Vivus comburatur! Ut Jesum Christum divisit, sic medius dividatur ipse!* Tum porro ab omnibus, Ægyptiis saltem Episcopis, anathema indictum est ei, qui de duabus naturis loqueretur [1]. Dioscorus igitur, nihil dubitans de suffragiis Episcoporum, qui partim propensâ voluntate, partim timore adacti secum facerent, suam quemque sententiam proferre jussit: atque ita Eutychetis fides approbata est, ipse in pristinam dignitatem restitutus, et monachi, ejus sectatores, quos S. Flavianus excommunicaverat, denuo in communionem recepti [2].

Pronuntiatur sententia contra *Eusebium*.

Eutyches absolvitur et in dignitatem restituitur.

55. Sed hoc potissimum spectabat Dioscorus, ut sede suâ dejicerentur S. Flavianus et Eusebius Dorylensis. Quapropter legendum curavit superioris Ephesinæ Synodi decretum, quod sub excommunicationis et depositionis pœnâ prohibebat, aliud præter Nicænum Symbolum adhibere. Quâ in re Concilium sibi proposuerat, perversum Theodori Mopsuesteni rejicere symbolum, in quo, ut retulerat Rabbulas, Edessenus Episcopus [3], dicebatur juxta Nestorii blasphemiam: 1um S. Virginem non esse revera Dei Genitricem; 2° hominem non ipsâ substantiâ, sed bonâ voluntate cum Verbo fuisse conjunctum; 3° Jesum Christum adorari quidem oportere, sed ut solam Dei imaginem; 4° nihil prodesse Jesu Christi carnem. Theodorus præterea peccatum originale infitiabatur; ac propterea Julianus ejusque sodales Pelagiani, quum a S. Cælestino Papâ ex Italiâ expulsi eum adiissent (ut scriptum reliquit Marius Mercator [4]), amice excepti sunt ab eo. Cassianus quoque refert [5], Pelagianos eamdem ac Nestorium et Theodorum docuisse hæresim, Christum nempe merum esse hominem; ex quo probare nitebantur, potuisse aliquem hominem peccati originalis expertem esse, ut inde colligerent, ceteros homines, *si velint, sine peccato esse posse.* Ad argumentum redeamus. Sibi proposuerat Ephesinum Concilium, impii Theodori symbolum respuere, id quod postmodum declaravit Concilium œcumenicum V, ubi (ut in capite VI videbimus) damnata sunt *Tria Capitula* et unà cum scriptis suis ipse Theodorus; minime vero prohibuit, quominus præter Nicæni Symboli verba, alia quædam adhiberentur, quæ valerent ad Catholici alicujus dogmatis sensum clarius enuntiandum contra fallaces interpretationes novæ cujusdam hæresis, non consideratæ a Nicæno Concilio. — Dioscorus igitur, ut S. Flaviano et Eusebio damnationem moliretur, illud Ephesinæ Synodi decretum legendum curavit; atque illico notarios accersivit, unumque ex iis, nullis judiciorum

Condemnantur *S. Flavianus* et *Eusebius*.

De *Theodori* erroribus.

[1] Ibid., *n. 55.* — [2] Ibid., *n. 56; Baron.* a° 449, n. 81-93. — [3] *Fleury, liv. XXVI, n. 36.* — [4] Symbolum *Theodori Mopsuesteni*, Præfatio. — [5] De Incarnatione *Christi*, lib. I, cap. 2, 3.

formulis adhibitis, nec potestate S. Flaviano datâ ad rationes suas afferendas, sententiam recitare jussit, quâ duo illi Episcopi ex officio amovebantur, quia (ut falso asserebat) aliquid novi ultra Nicæni symboli vocabula in fidei dogmata induxissent [1]. Tum S. Flavianus Pontificis legatis provocationem ab illâ sententiâ tradidit [2]. Multi quidem Episcopi, tam iniquum judicium abhorrentes, Dioscorum lenire conabantur; quin et alii ad pedes ejus provoluti genuaque amplexi, ut ab illâ damnatione desisteret, obsecrabant; at nihil inde placatus, linguam potius excidendam præbiturum se ajebat, quam ut sententiam rescinderet. Iis porro ab obtestatione non cessantibus, in scabellum erectus, ex throno vociferatus est: *Quid! Seditionem igitur facere nitimini? Ubi sunt comites?* — Ad quæ verba comites templum ingressi sunt cum magnâ militum catervâ; quibus quum Dioscori fautores et Barsumæ monachi se adjunxissent, ecclesia omnis plena erat confusione et tumultu. Alii alio discedebant Episcopi; at occlusæ erant templi januæ et custoditæ. Dioscorus, ut iniquitatem consummaret, chartam Episcopis porrexit ad suum cujusque nomen sententiæ adscribendum. Iis, qui subscribere renuebant, depositio, exsilium et ipsa mors tamquam Nestorianæ hæresis fautoribus, intentabatur. Cuncta his vocibus personabant: *Divellite, qui duas asserunt naturas.* Milites, fustes gladiosque in manibus tenentes, ad subscribendum cogebant: a minis etiam ad ictus transibant et ad cruentas plagas. Sic tandem damnationi acquieverunt Episcopi; quamquam, dimissâ iniquâ synodo, asseverarunt, non se sed milites ex officio amovisse S. Flavianum. Quæ tamen excusatio ad eos purgandos non valet: numquam enim Christianus et potissimum Episcopus, timore adactus, innocentes condemnare et a veritate desciscere debet [3].

Tumultus in conciliabulo.

56. S. Flaviani provocatio adeo irritavit perfidiosum istum Dioscorum, ut parum habens, dignitate depulsum et in exsilium eum esse ejectum, manus etiam sancto Episcopo afferre non erubuerit, atque ejus carnifex aut certe mortis ejus auctor factus sit. Nam rabie obcæcatus vel eo processit, ut pugnis faciem calcibusque stomachum eius petiverit, et quum humi eum prostravisset, pedibus calcaverit ventrem. Item ad S. Flaviani mortem contulerunt Timotheus Ælurus et Petrus Mongus, — qui postea sedem Alexandrinam indignum in modum occuparunt, — et impius iste Barsumas, qui contra S. Flavianum in synodo clamitabat: *Occidite eum, occidite eum.* Unde in Concilio Chalcedonensi, quo Barsumas quoque adierat, auditæ sunt voces: *Foras extrudite Barsumam homicidam: homicidam ad bestias.* Nec tamen ipso conciliabuli loco mortuus est S. Flavianus; sed quum sanctus vir adeo mulcatus in carcerem deductus esset, et postero die custodibus traditus, ut in exsilium ageretur, post asperum tridui iter Epipæ, in Lydiæ civitate, animam Deo reddidit. Ita refert *Orsi*, Cardinalis [4], cui assentiuntur *Fleury* [5] et *Hermant* [6]; et eamdem ob causam in Concilio Chalcedonensi non dubitarunt Patres martyrem eum vocare [7]. Eusebio Dorylensi opportune quidem cecidit, quod in nefariam synodum non erat admissus; ceterum item ex officio amotus et exsilio mulctatus est; at viam reperit Romam transfugiendi, ubi S. Leo in suam communionem eum recepit ac secum retinuit, donec ad Concilium Chalcedonense proficisci debebat. Dioscorus interim anathemata et damnationes proferre institit adversus Episcopos, quos Eutychetis doctrinæ adversari quamcumque ob causam suspicabatur: in quibus præcipue fuit Theodoretus, Cyri Episcopus, quem, quamvis absentem, ut hæreticum damnavit, prohibitis præterea ejus operibus pro-

De *Dioscori* sævitiis in *S. Flavianum.*

Eusebius Romam pergit.

Dioscorus in Episcopos sævire non desistit.

[1] *Fleury, liv. XXVII, n. 41.* — [2] *Orsi*, l. c., *n. 58; Baron.*, l. c., n. 96. — [3] *Orsi*, l. c., *n. 59, 60.* — [4] Ibid., *n. 62.* — [5] L. c. — [6] *Chap. 167.* — [7] *Orsi*, l. c.; cfr. *Fleury*, l. c., et *Bernino, sec. V, cap. 6.*

pter ea, quæ contra S. Cyrilli anathematismos scripserat [1]. — Ut autem planum fiat, quam iniqua fuerit hæc quoque sententia et Theodoreto inusta hæretici nota, tam doctum tantique nominis virum paucis hic delineare expedit.

Theodoretus.

57. Non immerito *Orsi* Cardinalis [2], Theodoreti nomen ait, nisi ei accidisset, ut S. Cyrillo, eximio fidei adversus Nestorium defensori, aliquamdiu adversaretur, hodie non minorem habiturum fuisse venerationem, quam Basilii, Chrysostomi et Gregorii nomina, quibus forsitan doctrinâ et virtute non fuit inferior. Natus est Theodoretus [3] exeunte quarto sæculo, in urbe Antiochiâ nobilibus parentibus et opulentis: qui quum ex hac vitâ migrassent, cuncta sua bona vendidit, et pretio pauperibus distributo, nihil sibi reservavit. Vitam solitariam in monasterio amplexus, maximâ diei parte in oratione consumptâ, quod reliquum erat, ecclesiasticis disciplinis litterarumque dabat studiis. Infeliciter quidem magistrum habuit Theodorum Mopsuestenum, cujus perversæ doctrinæ suprà (num. 55) mentionem fecimus; longe tamen abfuit (quod hic videbimus), ut impiarum ejus institutionum virus in se transferret. Ex solitudine retractus et Episcopus creatus est Cyri, quæ urbs, quantumvis angustis finibus circumscripta, tantam numerabat hominum multitudinem, ut DCCC ecclesias haberet sive parochias [4]. Initio, ne cara sibi relinquenda esset solitudo, Episcopatum recusaverat; postmodum vero annuit, hoc nempe studio incensus, ut compluribus subveniret miseris illius diœcesis incolis, quos hæresis inquinaverat. Itaque in optimi pastoris officium exsequendum incubuit, pietatem fovendo et purgando ab hæresibus diœcesin; perfecit autem, ut octo vicos ex Marcionis hæresi eximeret.

Ejus historia.

Creatur Episcopus.

58. Quum porro S. Cyrilli anathematismos legisset [5], scribere instituit verbis parum moderatis, et quæ quodammodo Nestorio potius favebant quam S. Cyrillo; qui propterea eum coarguendum suscepit. Theodoretus, quamvis unum solum Christum agnoscere videretur, et sanctissimam Virginem Dei genitricem vocaret, nihilominus ob argumentandi modum in suspicionem veniebat, quod in duas Eum divideret personas, et Mariæ Dei genitrici nomen daret in sensu Nestorii, ut matri videlicet ejus, qui esset templum Dei. Verumtamen non dubitavit S. Cyrillus æquum de Theodoreto judicium facere, declarando, se, licet ejus verba offensionis aliquid haberent, in fide cum eo consentire: ac proinde scripsit [6], nolle se molestum esse Theodoreto, quippe qui confiteretur, nec Deum ab humanâ naturâ esse separatum, nec hominem Divinitatis expertem, quandoquidem Deum et hominem vocaret Christum. Theodoretus [7] præterea, quum Antiochiæ adesset quo tempore S. Cælestini Pontificis et S. Cyrilli epistolæ illuc perferrentur, unà cum Joanne, Antiocheno Patriarchâ, Nestorio rescripsit, ne Ecclesiam turbaret, Deiparæ nomen Mariæ denegando; quod fieri non posse ajebat, nisi corrumpendo Verbi Incarnationis veritatem. — Dubium non est, quin modum excesserit Theodoretus in iis libris, quos pro Theodoro et Nestorio contra anathematismos et Ephesinum conciliabulum scripsit; eamque ob causam damnati sunt in Concilio Constantinopolitano II: at intelligendum est, non tam in hoc errasse Theodoretum, quod Nestorii dogmata sequeretur, quam quod S. Cyrillum Apollinaris errores sequi pu-

S. Cyrillo opponit.

Theodoretus male intellexit S. Cyrillum.

[1] *Orsi*, l. c., *n. 68.* — [2] *Lib. XXVIII, n. 49.* — [3] *Nat. Alex.*, sæc. V, cap. 4, art. 28; *Orsi*, l. c., *n. 50.* — [4] Epist. 113, *Leoni*, Episcopo *Romæ* (*Migne*, Patr. *Gr.* et *Lat.*, tom. 83, col. 1311 (*a*). — [5] *Orsi*, l. c., *n. 72.* — [6] *S. Cyrill. Alex.*, Apologeticus contra *Theodoret.*, Anathem. 1. — [7] *Orsi, lib. XXVIII, n. 61.*

(*a*) « Et octingentarum », inquit, « Ecclesiarum pastoralem curam sortitus sum; tot enim Cyrus » habet parœcias ». (Nota edit.).

taret; atque ideo [1], perlectâ S. Cyrilli ad Acacium Berœensem epistolâ (ubi S. Doctor falsam dissolvens criminationem, ac si doctrinæ Apollinaris faveret, se credere profitetur, Christi corpus rationali animâ esse præditum, seque utriusque naturæ confusionem detestari, et pro impatibili habere naturam Verbi, quod quidem cruciatus pertulisse ait, sed id secundum carnem), — Theodoretus existimans [2], desiisse S. Cyrillum in utriusque naturæ confusione Apollinari assentiri, lætus edixit, sequi eum rectam Patrum doctrinam; tum amicissime ad eum scripsit, quoniam in Verbi Incarnatione unum Filium unumque solum Christum, distinctis tamen duabus naturis, agnosceret: S. Cyrillus autem comiter respondit, ac deinceps placida inter eos secuta est epistolarum consuetudo [3].

Eutychianos impugnat.

59. Quum vero adversus Eutychianos composuisset opus, quod *Eranistes* inscribitur [4], Eutychetis calumniis circumventus, primo imperatoris jussu in ipsâ suâ Cyrensi diœcesi consistere coactus est, ac deinde a Dioscoro in Ephesino conciliabulo dignitate depulsus. Verum ab eâ sententiâ ad S. Leonem provocavit, atque in pristinum secessit monasterium prope Apameam [5]. A Marciano de exsilio reductus [6], et a S. Leone innocens judicatus est atque in sedem Cyrensem restitutus [7]; denique in Concilio Chalcedonensi, quum publice anathema indixisset Nestorio et ei, qui Mariam Virginem Deiparam non vocaret, et Jesum Christum in duos divideret filios, ab omnibus Patribus receptus est et dignus habitus, qui ad sedem suam rediret [8]. Theodoretus usque ad annum 458 vixisse creditur [9], et ultimis vitæ annis suum *de hæreticis fabulis* (*b*) exarasse tractatum.

Sententia Concilii Chalcedon. de Theodoreto.

60. Ad iniquam synodum Ephesinam revertamur. Postquam ad S. Flaviani damnationem Episcopi plerique nomen suum adscripserant, reliqui pauci qui suffragari renuebant, a Dioscoro in exsilium missi sunt. Ii soli igitur cum Hilaro, legato pontificio, satis animi habuerunt ad profitendum, conciliabulum illud nullo modo a summo Pontifice approbari posse, et Apostolorum symbolo officere, neque umquam se commissuros esse, quocumque timore adigerentur, ut ab illâ fide discederent, quam semper essent professi [10]. Dioscorus interim, peracto conciliabulo, lætitiâ gestiens et velut triumphans Alexandriam petiit; ibique tantâ insolentiâ elatus est, ut solemniter ipsum Pontificem S. Leonem excommunicaverit; quam item sententiam, partim fallaciis partim sævitiis adhibitis, ab aliis decem circiter, qui ex Ægypto cum eo venerant, Episcopis (quamquam illud ob ejusmodi

Dioscorus summum Pontificem excommunicat.

[1] *Orsi, lib. XXX, n. 12.* — [2] Ibid., *n. 13.* — [3] Ibid., *n. 67.* — [4] *Orsi, lib. XXXII, n. 10, 11* (*a*). — [5] Ibid., *n. 68-85.* — [6] *Orsi, lib, XXXIII, n. 9.* — [7] Ibid., *n. 20.* — [8] Ibid., *n. 70.* — [9] *Orsi, lib. XXXIV, n. 42.* — [10] *Orsi, lib. XXXII, n. 61.*

(*a*) *Eranistes* seu *Polymorphus* (i. e. *emendicator* [ἐρανίζω, emendico] seu *multiformis*). Primo Monophysitas sive Eutychianos suam ab antiquis hæreticis (Simone Mago, Cerdone, Marcione, Valentino, Bardesane, Apollinare, Ario) insaniam emendicasse, eorumque deliramenta conglutinasse ostendit. In Præfatione *Theodoretus:* « A multis enim impiis hominibus », inquit, « detestanda sua dogmata emendicantes, varium hoc et multiforme commentum proferunt,... ut jure videatur hoc eorum inventum mendicorum vestibus, quas ex diversis pannis consuunt, non dissimile ». Tribus deinde dialogis *Orthodoxum* inter et *Eranisten* demonstrat, Christi divinitatem esse *immutabilem* (dial. 1), naturarum unionem esse *inconfusam* (dial. 2), et divinam Christi naturam esse *impatibilem* (dial. 3). Postremo totam doctrinam in conclusiones seu *demonstrationes per syllogismos* contrahit (Nota edit.).

(*b*) *Hæreticarum Fabularum Compendium.* — Quinque libris constat. Quatuor primis hæreses describit; quinto fidei Catholicæ summam præbet. Quapropter in epistolâ dedicatoriâ (*Amantissimo filio, Sporacio,* consulari): « Nomen », inquit, « detestandarum hæresum collectioni erit: *Hæreticarum fabularum compendium;* veritatis autem doctrinæ: *Divinorum decretorum epitome;* commune utriusque: *Falsi verique distinctio* ». (Nota edit.).

impietatis horrorem lacrimantes et gementes præstiterunt) obsignandam curavit [1]. *Orsi* vero ait [2] (juxta ea, quæ Theodorus, Alexandrinus diaconus, in Chalcedonensi Synodo narravit), Dioscorum Niceæ, extra Ægyptum, immane illud scelus commisisse [3].

Imperator deceptus conciliabulum approbat.

61. S. Leo, infaustis hisce nuntiis acceptis, ad Theodosium epistolam dedit, ut ad quem miserandum statum Dioscorus religionem redegisset, certiorem eum faceret. Nihil tamen profecit; imperator enim, qui ab aulicis deceptus Eutycheti favebat, Pontificis precibus ac prudentissimæ principis Pulcheriæ consiliis neglectis, non solum Eutychianorum facinora non condemnavit, sed Eutychetem in honores restituit, et S. Flaviani memoriâ damnatâ, quæcumque Ephesi facta erant, probavit [4]. Tum ad S. Leonem scripsit, in concilio Ephesino, quod cuncta ponderata essent secundum justitiæ et fidei regulas, haud secus indignos a sacerdotio fuisse repulsos, quam digni in suos gradus essent restituti [5]. Ita quidem respondit Theodosius. — Deus vero, qui etsi aliquantisper dormitare videtur, semper tamen gregis sui custodiæ invigilat, hunc principem non multo post (anno 450, quum natus esset annos 59) de hoc mundo abstulit: ille tamen, ut refert *Orsi* Cardinalis [6], sanctæ suæ sororis suasionibus commotus, priusquam moreretur, plura doloris indicia præbuit, quod Eutychetis partibus favisset. Theodosius, quum liberos non haberet, regni heredem reliquit S. Pulcheriam sororem, quæ pro suâ sapientiâ et pietate, quidquid fratris nimia aulicis credendi facilitas turbaverat, brevi composuit. Subditi autem, quamvis dignissima haberetur quæ sola regnaret, eam tamen nubere, sibique denuo imperatorem dari voluerunt; quapropter S. Pulcheria eorum voluntati obsecundare cogitabat. Quia vero ætate esset provectâ, suamque virginitatem, jampridem Deo consecratam, usque ad mortem servare cuperet illibatam, ex omnibus elegit Marcianum Senatorem, quem et probissimum esse ipsamque plurimi facere certo sciebat, et ad imperium recte gubernandum præ ceteris judicabat idoneum; quod, quam verum esset, probavit eventus. Marcianus initio quidem gregarius tantum miles fuerat; sapientiæ vero et prudentiæ documenta edita ad senatoriam dignitatem eum evexerant [7].

Moritur imperator. Ei succedunt *S. Pulcheria* et *Marcianus.*

[1] *Hermant*, l. c.; *Fleury*, l. c. — [2] L. c., *n. 97.* — [3] Conc. *Chalced.*, Actio 3, Libellus *Theodori* Diaconi; *Fleury*, l. c. — [4] *Hermant*, l. c. — [5] *Orsi*, l. c., *n. 90.* — [6] L. c., *n. 101.* — [7] *Hermant, chap. 168.*

§ II.

DE CONCILIO CHALCEDONENSI.

62. *Marciano Imperatore et S. Leone Papâ Concilium Chalcedone congregatur.* 63. *In primâ Sessione Dioscori causa examinatur.* 64. *De ejus damnatione.* 65. *De fidei definitione adversus Eutychianam hæresim, secundum S. Leonis epistolam.* 66. *De privilegio, a Concilio Patriarchæ Constantinopolitano concesso.* 67. *Rejicitur a S. Leone.* 68. *Eutyches et Dioscorus obstinati moriuntur.* 69. *De Theodosio, Hierosolymis Eutychianorum duce.* 70. *De crudeliter ab eo factis.* 71. *De S. Pulcheriæ et Marciani obitu.* 72. *De Timotheo Æluro, obreptitio Alexandriæ Episcopo.* 73. *De S. Proterii, genuini Episcopi, martyrio.* 74. *Marciano in imperium succedit Leo.* 75. *Ælurus ex Alexandrinâ Sede expellitur, eligitur Timotheus Salophaciolus.* 76. *Zeno imperator fit, Basilisco vitam aufert; Ælurus se ipse interficit.* 77. *De S. Simeone Stylitâ.* 78. *De beatâ ejus morte.* 79. *De Petro Mongo, Alexandrinæ Sedis usurpatore.*

Marcianus ad summum Pontificem scribit.

62. Marcianus die 24ª Augusti (anno 450) imperator consalutatus est. Vix ad imperium elatus, quod uni Deo acceptum referebat, totus fuit in divinâ gloriâ procurandâ, atque adeo in inquirendis cunctis rationibus, quibus hæresim e regno suo repelleret. Itaque binas ad S. Leonem Pontificem scripsit litteras, quibus eum precabatur, ut Concilium convocare atque ipse eo venire eique præsidere aut certe legatos suos illuc mittere vellet ad sedandas omnes Ecclesiæ turbas. Item S. Pulcheria imperatrix ad S. Leonem epistolam dedit, eumque monuit, S. Flaviani corpus Constantinopolim esse translatum, ac simul ab Anatolio, illius civitatis Patriarchâ, jam subscriptum esse epistolæ, quam summus Pontifex adversus Eutychianam hæresim ad S. Flavianum misisset; et qui exsilio mulctati essent, jam esse revocatos; tandemque ab eo petivit, ut ad Concilium celebrandum et ipse adjuvaret [1]. Pergratum quidem erat Pontifici, illud fieri, quod ipse, Theodosio regnante, tam diligenter quæsivisset; rogavit tamen, ut Concilium paulisper differri sinerent, quod, quum in Galliis Hunni sub Attilâ rege agros invasissent, tuta non esset Episcopis via. Ubi autem a Gallis profligatus est hostium exercitus, S. Leo, Concilii negotium ad exitum perducere cupiens, sine morâ legatos Constantinopolim misit, Paschasinum Lilybæi in Siciliâ Episcopum, Julianum Coensem, Lucentium Asculanum, et Basilium ac Bonifacium, S. R. E. presbyteros [2]. Initio maluerat imperator, Nicææ Concilium haberi; at postmodum justis de causis Chalcedonem illud transferri annuit. Celebratum est hoc Concilium anno 451 in amplissimâ s. virginis et martyris Euphemiæ basilicâ. Interfuisse sexcentos fere Episcopos, testatur S. Leo [3]; Liberatus [4] et Marcellinus [5] triginta supra sexcentos ajunt, et Nicephorus [6] sexcentos triginta sex [7].

Congregatur Synod. IV; Chalcedon. 451.

[1] *Fleury*, l. c., *n. 48.* — [2] *Orsi, lib. XXXIII, n. 28, 29.* — [3] *S. Leo M.*, Epist. 102, ad Episcopos *Galliæ*. — [4] L. c., cap. 13. — [5] Chronicon, aº 451. — [6] Hist., lib XV, cap. 2. — [7] Vide *Nat. Alex.*, l. c., § 17.

Dioscori causa examinatur.

63. Ante omnia, in primâ sessione quam Concilium habuit die 8ª Octobris, anni 451, examinata sunt ea, quæ peregerat impius iste Dioscorus. Hic ad Concilium se receperat, sperans factioni suæ pristinum vigorem haud defuturum, quod iis Episcopis confideret, qui Ephesini conciliabuli actis subscripserant; at Paschasinus assurgens, præcepisse summum Pontificem ait, ut Dioscorus in Concilio non sederet, sed illuc ut reus tantum ad judicium subeundum introduceretur; quapropter inter Episcopos eum sedentem animadvertens, judices et senatum compellavit, ut eum foras exire juberent: sin aliter, se ipsum cum collegis exiturum. Quum autem imperatoris ministri scire cuperent, quid ita esset agendum, Lucentius, item Pontificis legatus, Dioscorum ait arrogantiæ suæ rationem reddere debere: *Quia... synodum ausus est facere sine auctoritate Sedis Apostolicæ; quod numquam licuit, numquam factum est* [1]. Dioscorus igitur, commutatâ sede, in medium processit, ubi similiter consedit Eusebius Dorylensis, ejus accusator propter sententiam adversus semetipsum et S. Flavianum prolatam. Tum flagitante Eusebio, ut Ephesini Concilii acta legerentur, cœptæ sunt recitari Theodosii litteræ de illius convocatione. Porro, quod Theodoretus ob ea, quæ contra S. Cyrillum scripsisset, prohibitus quidem fuisset Synodo interesse, sed postea a S. Leone et Marciano in sedem suam esset restitutus, et ipse in Concilii consortium admissus est. Sed adversariis contra eum tumultuantibus, imperatoris ministri ad turbam sedandam eum quoque, salvis tamen ejus rationibus, ut accusatorem in medio sedere jusserunt, ac postmodum — quum anathema dixisset Nestorio et subscripsisset fidei definitioni et S. Leonis Pontificis epistolæ — in locum suum restitutus est ab ipso Concilio [2]. Inde quum Ephesini latrocinii acta legerentur, recitatâ fidei formulâ, quam S. Flavianus conscripserat, imperatoris judices Concilium interrogarunt, essetne ea Catholica. Annuerunt legati, quoniam cum S. Leonis epistolâ consentiret. Tum plures Episcopi, qui a Dioscori latere stabant, ad alteram partem transierunt. Ipse vero, quamquam se derelictum et paucos tantum Ægyptios Episcopos secum manere videbat, Eutychetis errorem nihilominus tueri non cessavit, asseruitque, post unionem non duas naturas, sed unam dici debere Verbi Incarnati naturam. Actorum lectione absolutâ, imperatoris ministri pronuntiarunt, jam exploratam esse S. Flaviani et Eusebii Dorylensis innocentiam; eamque ob causam amotionis sententiâ eos affici oportere, a quibus ipsi ex officio amoti fuissent. Atque ita conclusa est prima sessio [3].

Recitantur Acta Concilii Ephesini.

Leguntur Acta conciliabuli Ephesini.

Condemnatur Dioscorus.

64. In secundâ sessione, de statuendâ fide die 10ª Octobris habitâ, lecta sunt Nicænum et Constantinopolitanum symbola, S. Leonis epistola et binæ litteræ S. Cyrilli; quibus recitatis, Episcopi: *Omnes ita credimus*, inquiunt;... *anathema ei, qui non ita credit. Petrus per Leonem ita locutus est.* Quum deinde perlectus esset supplex libellus, quem Eusebius porrexerat contra injurias Dioscori, hic in templo non adstabat; itaque tres Episcopi missi sunt, qui eum ad Concilium vocarent. At semel, iterum ac tertio citatus, vanis excusationibus allatis, adesse noluit. Tum summi Pontificis nomine legati excommunicatum eum, et Episcopatu depulsum declararunt; omnesque Episcopi et voce et subscriptione approbarunt sententiam, quam item ratam habuerunt Marcianus et S. Pulcheria [4].

De Eutychianis monachis.

Interim Concilium adierunt nonnulli Eutychetis fautores monachi, quorum præcipui erant Carosus, Dorotheus et Maximus. Ecclesiam ingressi cum suo comitatu, in quo Barsumas monachus (qui ubi sese obtulit, clamarunt Episcopi: *Foras*

[1] Conc. *Chalc.*, act. 1. — [2] *Orsi*, l. c., *n. 45-47* et *70*.

[3] Ibid., *n. 49*. — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Orsi*, l. c., *n. 50-55*.

trudite S. Flaviani interfectorem), audacter petierunt, ut Dioscorus cum reliquis Episcopis, qui cum eo ex Ægypto accesserant, Concilio interessent: quod nisi fieret, a Synodi communione se esse discessuros. Quibus responsum est, eos si illud fecissent, ex officio amotum iri; si porro Ecclesiam turbare pergerent, sæcularem potestatem pœnas ab iis, ut seditiosis, expetituram. At vero pertinaciter in sententiâ permanentibus, satis habuit Concilium triginta dierum spatium ad resipiscendum concedere; quibus elapsis, pro meritis punirentur [1].

Fidei definitio contra *Eutychetem.*

65. Post hæc dogmaticæ S. Leonis epistolæ subscripserunt Episcopi; et quod jam perficienda esset fidei definitio adversus Eutychianam hæresim, recitata est formula, ab Anatolio, Constantinopolitano Patriarchâ, aliisque quibusdam Episcopis composita. Quam tamen non receperunt Pontificis legati [2], quoniam Christum ex duabus quidem naturis esse dicebat, minime vero Eum in duabus naturis consistere. Quapropter pervicaces Episcopos, qui contendebant, antiquis symbolis nihil addi debere, his verbis judices coarguerunt: *Non recusabat Dioscorus, Christum ex duabus naturis dici, sed in duabus naturis Eum dici nolebat* (*a*); *Sanctissimus Leo contrà in Christo duas esse dicit inconfuse et indivisibiliter unitas naturas. Utrumnam sequi vultis? Leonem an Dioscorum?* — Cunctisque clamantibus: *Ut Leo sic et nos credimus: fidem recte exposuit Leo; qui contradixerit, Eutychianus est!* — *Proinde*, subjecerunt judices, *ad definitionem adjungite ex Sanctissimi Patris nostri judicio, esse in Christo duas naturas inconfuse et indivisibiliter unitas.* Atque ita tandem, sedatis clamoribus, condita est formula [3], ubi dicitur, Patres definitionis suæ regulam sibi constituisse symbola Nicæni et Constantinopolitani Concilii, quæ symbola item norma fuissent Ephesino Concilio, cui præsedissent Cælestinus Papa et Cyrillus. Tum adjicitur, sanctum Concilium, quamvis ad plenam fidei cognitionem satis essent illa symbola, tamen quod novarum hæresum inventores nova assumpsissent vocabula, et Incarnationis mysterium corrumpentes, alii Deiparæ nomen Virgini denegassent, alii sibi finxissent, unam esse Divinitatis et carnis naturam, atque in Christo divinam naturam fuisse patibilem, — confirmare fidem et trecentorum duodeviginti Nicænorum Patrum et Constantinopolitanorum centum quinquaginta. Et quemadmodum Constantinopolitanum Concilium ad Nicænum symbolum quædam verba adjunxisset, non quod aliquid ei defuisset, sed ut melius declararet, quid de Spiritu-Sancto sentiret contra eos, qui ejus Divinitatem agnoscere noluissent: ita quoque eâdem mente, contra eos qui Incarnationis mysterium corrumpere nitantur, et ex Mariâ Virgine merum hominem natum esse contendant, vel duas in Christo esse naturas infitientur, Concilium Chalcedonense præter duo illa symbola, accipere synodicas beati Cyrilli litteras ac denique S. Flaviani contra Eutychianum errorem epistolam, utpote quæ consentiret cum S. Leonis litteris, quibus damnentur et qui in duos filios Unigenitum discerpant, et qui divinæ ejus naturæ tribuant passionem, et qui ex Divinitate et carne unam solam sibi fingant naturam, et qui asserant, Christi carnem cælestem esse aut alterius alicujus substantiæ, et qui per blasphemiam dicant, duas quidem in Christo ante unionem fuisse naturas, post unionem vero unam tantum. Docere igitur Concilium, confitendum esse unum eumdemque Dominum nostrum Jesum Christum in duabus naturis indivise, immutabiliter et inconfuse existentem; num-

[1] *Orsi*, l. c., *n. 59 et 60.* — [2] Ibid., *n. 62.* — [3] *Fleury, liv. XXVIII, n. 21; Orsi*, l. c., *n. 64.*

(*a*) En ipsa verba, ut leguntur in Actione quintâ Concilii: *Dioscorus dicebat: Quod ex duabus naturis est, suscipio, duas non suscipio* (Nota edit.).

quam sublato discrimine propter unionem, quin et salvâ proprietate utriusque naturæ in unam personam et subsistentiam concurrentis; non ergo Jesum Christum in duas personas esse divisum, sed semper unum eumdemque esse Filium et unigenitum Deum Verbum.

Postremo prohibet Concilium, nequis aliam fidem aut sequatur aut doceat, neve aliud componat symbolum in usum catechumenorum; atque ita instauravit Ephesini Concilii præscriptum, quamvis eo abusus esset Dioscorus. — Quam definitionem, quum esset perlecta, Patres omnes uno ore acceperunt; eique primum a legatis ac deinde a metropolitanis omnibus subscriptum est [1].

De *Constantinopolitani* Patriarchæ privilegio.

66. Fidei definitione confectâ, Concilium plura alia constituit; ac nominatim sessione XVI (*a*), quæ ultima fuit, canone XXVIII, Anatolio, ut Constantinopolitano Patriarchæ, confirmatum est privilegium ordinandi metropolitas Ponti, Asiæ et Thraciæ, qui antea subjecti erant Antiocheno Patriarchæ. Constantinopolitano Episcopo concilium CL Episcoporum, magni Theodosii temporibus in eâdem civitate habitum, privilegium illud concesserat, quod secum reputasset fas esse, Constantinopolim imperatorum sedem constitutam, et secundam Romam in Oriente factam, post Romæ primatum primatûs honore decorari; idque eo magis, quod jam a sexaginta vel septuaginta annis sedes Constantinopolitana in ejusmodi honoris possessionem venisset. Cui tamen canoni legatus Paschasinus, Lilybæus Episcopus, renitens, eum adversari ait antiquis Ecclesiæ canonibus, et potissimum sexto canoni Concilii Nicæni, quo statuitur, ut Ecclesiæ Constantinopolitanæ præferantur Alexandrina, Antiochena et Hierosolymitana Ecclesia, illæsâ Ecclesiâ Romanâ, quæ semper primatum habuisse declaratur. — Patres nihilominus firmiter in proposito permanserunt [2].

Patres ad summum Pontificem scribunt.

67. Episcopi deinde ad S. Leonem scribentes, quid in Concilio peractum esset, nuntiarunt, petieruntque ut rata haberet ipsorum decreta. In eâ synodali epistolâ summum Pontificem fidelem S. Petri interpretem agnoscunt, eumque Synodo, ut membris caput, præfuisse asseverant. — Primum ejus litteras laudibus prosecuti, referunt deinde, quamnam sententiam adversus Dioscorum ob ejus contumaciam pronuntiaverint, itemque denuo secum esse conjunctos Episcopos, qui ad bonam frugem rediissent: eaque Pontificiorum vicariorum subsidio ad effectum adducta esse ajunt. Item adjiciunt, alia quædam se constituisse, pro certo habentes, ejus comprobationem se esse consecuturos; ac præsertim se (ob rationes suprà allatas) confirmasse Constantinopolitano Archiepiscopo honoris primatum [3]. Nec tantum Synodus, sed item imperator Marcianus, S. Pulcheria et Anatolius ad S. Leonem impenso studio scripserunt, ut etiam invitis legatis pro Constantinopolitanâ Ecclesiâ canonem illum XXVIII confirmare dignaretur [4]. Verum S. Leo, quantumlibet Marciani et S. Pulcheriæ postulationi obsecundare cuperet, permittere tamen noluit, ut Nicæni Concilii canones violarentur, illudque privilegium relinquendum esse Antiochenæ Ecclesiæ respondit [5].

S. Leo illud privilegium non approbat.

Moriuntur *Eutyches* et *Dioscorus*.

68. Priusquam ulterius progrediamur, referri convenit, quem exitum habuerint Eutyches et Dioscorus. Eutyches imperatoris jussu anno 450 in exsilium ejectus est; quum vero relegatus esset in locum Constantinopoli vicinum, S. Leo ad S. Pulcheriam [6] et postmodum ad Marcianum [7] scripsit, per Julianum Coensem certiorem se esse factum, eum in exsilii recessu disseminandis erroribus a populo corrum-

[1] Ibid., *n. 66.* — [2] Ibid., *n. 78, 79.* — [3] Ibid., *n. 81.* — [4] Ibid., *n. 82, 83.* — [5] *Fleury*, l. c., *n. 33; Orsi*, l. c., *n. 86.* — [6] Ep. 84, ad *Pulcheriam* Augustam, cap. 3; *Orsi*, l. c., *n. 7; Fleury*, l. c., *n. 53.* — [7] Ep. 134, ad *Marcianum* Augustum, cap. 2.

(*a*) Hujus Concilii sessiones sive actiones alii alio modo dividunt (Nota edit.).

pendo nihil quiescere; se proinde postulare, ut in alium desertum locum transportari eum juberet. Itaque longius amandatus, pessimam mortem cum obstinatione suâ congruentem obiit [1]. — Dioscorus porro Gangram, in Paphlagoniâ, exsulatum abiens, item brevi (die 4ª Septembris, anno 454) obstinatus interiit, impia quædam scripta, ad Eutychianam hæresim tuendam composita, post se relinquens; quæ deinde ipse imperator Marcianus concremari jussit [2].

Eutychiani monachi Hierosolymis tumultuantur.

69. Attamen Eutychetis et Dioscori sectatores per plura sæcula Ecclesiam turbare non desierunt. Atque imprimis nonnulli fuerunt diaboli satellites, qui ceteros commovendo magnum attulerunt detrimentum. Vix dimissâ Chalcedonensi Synodo, Palæstinenses monachi quidam, qui fidei decretum accipere noluerant, reliquos illius regionis monachos concitarunt, divulgando, Concilium Nestorii sententiam esse secutum, quod fideles coegisset duas in Christo personas adorare, hoc ipso quod duas in Eo agnovisset naturas. Ducem habuerunt Theodosium quemdam, propter flagitia ab Episcopo suo ex monasterio ejectum, quamvis monasticum habitum retinuisset [3]. Is ad suam adversus Concilium factionem multos ex tribus Palæstinis (*b*) pellexit monachos, favente Eudoxiâ, imperatoris Theodosii viduâ, quæ in eas regiones discesserat [4]. « Multos monachos » dixi, non « omnes »; nam, ut narrat Evagrius [5], inter illos anachoretas haud pauci sanctam vitam vivebant; quare credibile non est, omnes perfido isti Theodosio adhæsisse.

Juvenalis, a Concilio in sedem suam Hierosolymitanam reversus, misere obcæcatos ad sanitatem flectere frustra conatus est; et tantum abfuit, ut præsulis monitionibus se corrigerent, ut etiam audacter eum cogere voluerint, Concilio et S. Leoni anathema indicere; quod quum recusasset, complurium perditissimorum hominum auxiliis eo progressi sunt, ut occupaverint urbem Hierosolymam; multisque domibus incensis, pluribusque interfectis hominibus, aperuerunt carceres, et quum civitatis portas occlusissent, ne exire posset Juvenalis, ipsum Theodosium, impium virum, Hierosolymitanum Episcopum elegerunt [6].

Theodosius ab iis constituitur Episcopus.

70. Theodosius, ejusmodi iniquitatis ope in illius Ecclesiæ cathedram evectus, Juvenalem de medio tollere cupiens, scelerato cuidam homini mandavit, ut eum occideret. Quum vero Juvenalis Constantinopolim fugisset, sicarius iste, quod vitam ei non potuisset eripere, sceleris sociis conquisitis, S. Severianum, Scythopolitanum Episcopum (cujus in martyrologio Romano die 21ª Februarii mentio habetur) et alios, qui ejus partibus favebant, interfecit. Tum Theodosius, ut sedem quam invaserat sibi stabiliret, quicumque tyrannidi suæ obnitebantur, insectatus est: nonnullos barbare cruciavit, aliorum domos incendio deleri jussit, ac nominatim diaconum quemdam, Athanasium nomine, trucidandum curavit, neque ejus morte contentus, cadaver per terram tractum canibus objecit. Item hujus Athanasii die 5ª Julii meminit martyrologium [7]. Inde omnes illas diœceses peragrare voluit, suæ factionis monachis comitantibus aliisque pessimis hominibus, qui stragem et vastationem attulerunt, quocumque transgressi sunt. Plures Episcopos de sede

Crudelem se præbet.

[1] *Bernino, sec. V, cap. 6* (*a*). — [2] *Orsi*, l. c., *n. 55* et *133*. — [3] *Evagrius*, lib. II, cap. 5. — [4] *Orsi*, l. c., *n. 91*. — [5] Lib. I, cap. 21. — [6] *Orsi*, l. c., *n. 92*. — [7] Ibid., *n. 93*.

(*a*) « *Tramandò*, inquit, *in altra così deserta solitudine l'autore e capo di tanti mali, Eutyche, che ne pur giunse a noi la notizia del nome del luogo e la fama della sorte della morte dell'heresiarca* » (Nota edit.).

(*b*) Sub imperio Romano, exeunte tertio sæculo, et deinceps sub Græcis imperatoribus, plures in Palæstinâ erant provinciæ, quæ Palæstina prima, secunda et tertia dicebantur (Nota edit.).

deturbavit, nonnullos etiam occidit aliosque, suarum partium studiosos, iis substituit: in quibus Theodotum quemdam Joppensem et alium, Petrum Ibeirensem nomine, Majumæ Episcopum sacravit; et hic quidem alter fuit ex duobus illis, qui postea Ælurum, Alexandrinæ Sedis invasorem, ordinaverunt [1]. Marcianus, audito, quas sævitias Theodosius exerceret et quam petulanter ageret, veniâ oblatâ iis qui ad bonam frugem redirent, seditionem restinguere conatus est; quare Theodosius derelictum se cernens, clanculum aufugit, et quum passim huc illuc vagatus esset, ad montem Sinai pervenit, ut perfugium apud anachoretas sibi quæreret; a quibus rejectus, in desertis Arabiæ locis se abdidit. Non ultra annum et octo menses ejus tyrannis duraverat, ab exeunte anno 451 usque ad mensem Augustum 453, quo tempore Juvenalis Hierosolymam reversus sedem suam recuperavit [2].

Legitimus Episcopus in Sedem restituitur.

71. Sub idem fere tempus (anno 453) mortua est S. Pulcheria. Recentiores eruditi de anno quidem consentiunt, dissentiunt vero de ejus obitus die: ceterum Græci in Menæis et Latini in Martyrologiis die 10ª Septembris festum ejus agunt. S. Leo in epistolâ quâdam [3] laudes ejus breviter complectitur, quum ei nec regiam potestatem defuisse dicat, nec scientiam nec spiritum sacerdotalem, quo perpetuum laudis sacrificium Deo exhiberet. Hujus quoque sanctæ imperatricis zelo acceptam retulit fidei confirmationem adversus tum Nestorii tum Eutychetis hæreses. In matrimonio virgo remansit, suoque exemplo sorores quoque induxit ad virginitatem suam Deo consecrandam. Multa exstruxit xenodochia, multa monasteria fundavit, pluraque ædificanda curavit templa, potissimum in Dei Matris honorem; quapropter Ecclesia brevi postea annuit, sanctorum cultum ei deferri [4]. Quatuor annis post (anno 457) imperator Marcianus, dignus sanctæ suæ uxoris æmulus, decessit; quem S. Leo sanctæ memoriæ principem vocare non dubitavit [5]; Græci autem ejus quoque festum celebrant die 17ª Februarii. Suprà jam vidimus, quantæ pietatis fuerit, et quam studiose repugnaverit omnibus fidei adversariis [6].

Moritur S. Pulcheria.

Moritur Marcianus.

72. Sed de præcipuis Eutychetis sectatoribus loqui pergamus. Alter iniquitatis heros fuit Timotheus Ælurus presbyter, qui priusquam sacerdotio initiatus esset, monasticâ veste — sed id per meram pietatis speciem — induebatur. Honorum cupiditate flagrans, vix audierat, Dioscorum ex Alexandrinâ Ecclesiâ amotum esse, quum illam sedem appetere instituit. Sed S. Proterio in Dioscori locum suffecto, furore accensus in Concilium Chalcedonense invehi cœpit. Tum ad causam suam perductis quatuor vel quinque Episcopis et nonnullis monachis, Apollinaris erroribus secum pariter infectis, a S. Proterii communione discedere non erubuit. Quod quum accepisset Marcianus, schisma illud, at frustra, restinguere conatus est; quare S. Proterius, totius Ægypti synodo congregatâ, Ælurum, Petrum Mongum ejus socium, et paucos illos ejus factionis Episcopos ac monachos condemnavit. Verumtamen numquam S. Proterius ab Æluro cavere non debuit, licet ab imperatore in exsilium ejectus esset, nec sine magnâ difficultate incolumem se servaret, donec Marcianus regnum exercuit [7]. At illo vix demortuo, Ælurus exsilii decretum nihil curans, in idem consilium denuo animum intendit, et in Ægyptum reversus, S. Proterium Alexandrinâ sede depellendum suscepit. Alexandriæ in monasterio quodam delitescens, ut monachos ad suas partes pelliceret, nocte circuibat eorum cellulas, ibique mutatâ voce, se angelum atque e cælo demissum ajebat ad eos commonendos, ut a Proterio divulsi episcopum sibi eli-

Alexandriae, monachorum ope *Timotheus Aelurus* tumultuatur.

[1] Ibid., *n. 94.* — [2] Ibid., *n. 111.* — [3] Ep. 116 (al. 90), ad *Pulcher.* August. — [4] *Orsi*, l. c., *n. 131.* — [5] Ep. 146 (al. 116), ad *Anatolium* Episcop. *CP.*, cap. 2. — [6] *Orsi, lib. XXXIV, n. 12* et *13.* — [7] *Orsi, lib. XXXIII, n. 105.*

gerent Timotheum Ælurum. Tum monachos, quos eâ fraude multos sibi adjúnxerat, in ipsam urbem dimisit, ut populum concitarent contra S. Proterium et Concilium Chalcedonense. Ipse deinde superveniens, ubi plebem jam commotam esse vidit, per schismaticos suos Episcopos, Petrum Mongum, monachos suos aliosque schismatis socios, in templo Episcopum se consalutandum atque a duobus suæ factionis Episcopis sacrandum curavit; neque ullâ morâ interpositâ, Ægyptiarum Ecclesiarum ordinare instituit diaconos, presbyteros et Episcopos, iisque præcepit, ut quos sacris initiasset S. Proterius, foras detruderent, si suam complecti nollent causam [1].

S. Proterius Alexandriae martyrio afficitur.

73. Alexandriam tamen accurrit Dionysius comes, ejus provinciæ militum præfectus, et Timotheum inde exiisse animadvertens, reditu eum prohibuit. Unde in rabiem acti ejus fautores, S. Proterium conquirere cœperunt, ut eum de medio tollerent. Erat dies Parasceves, 29ª Martii, anni 457. S. Proterius, ubi seditionem coortam vidit, in ecclesiæ baptisterium se subtraxit. Schismatici vero non attendentes nec diei sanctitatem nec sancti sui pastoris ætatem senilem, in baptisterium penetrant, et S. Proterium, quem orantem inveniunt, gladio multisque aliis vulneribus trucidant. Neque ejus morte contenti, corpus ad funem alligant, illudque in viâ ante oculos totius populi exponunt, eum Proterium esse clamitantes. Tum per totam urbem raptatum cadaver dilacerant, et vel eo procedunt, ut extractis visceribus vescantur; quod ex corpore superest comburunt, atque in auras dispergunt cineres.

Ælurus, quem hujus tragœdiæ auctorem fuisse probabile est, majori superbiâ elatus, festa publica indixit ob S. Proterii obitum; ne Altaris sacrificium pro eo offerretur prohibuit, ac præterea, ut plaum fieret, quantum odium in sanctum Præsulem suscepisset, omnes cathedras, in quibus sedisset, perfringi ignique cremari, omniaque altaria, in quibus sacris esset operatus, aquâ marinâ lavari jussit. Totam quoque ejus familiam insectatus est, et vel ipsa ejus bona paterna occupavit. Ex Ecclesiæ diptychis sublato ejus nomine, suum et Dioscori nomen illic apposuit. Quibus tamen impedire non potuit, quominus omnes deinde Ecclesiæ Proterium in Sanctorum Martyrumque numero coluerint [2]. Ecclesia Græca die 28ª Februarii inter martyres eum reposuit. Inde *Aelurus pseudoepiscopus.* Ælurus omnia Episcopi munera obire institit. Illius Ecclesiæ bona pro arbitrio suis gregalibus distribuit. Anathema indicere ausus est sacro Concilio Chalcedonensi iisque omnibus, qui illud acciperent, ac præcipue S. Leoni, summo Pontifici, Anatolio aliisque quibusdam Catholicis Episcopis; palam asserens, illud Concilium suffragatum esse Nestorio. Vexavit etiam omnia monachorum virginumque monasteria, quæ Concilio assentiebantur. Initio pauci tantum Episcopi ejus partes tenebant; mox vero alios sacravit, eosque ut Catholicos Episcopos de sedibus depellerent, in omnes partes dimisit [3]; sed postremo pessime quidem miser ille obiit, quod mortem (ut num. 76 videbimus) sibi ipse consciverit.

Marciano succedit Leo.

74. Anno 457 pro Marciano imperium obtinuit Leo. Is quoque, Marciani vestigia secutus, summâ vi hæreticis et maxime Eutychianis restitit. Itaque edictum per totum Orientem divulgavit, quo omnes confirmabat leges a decessoribus suis editas, et nominatim eam, quam Marcianus tulerat pro Concilio Chalcedonensi. Atque intelligens, iis temporibus Eutychetis sectatores præ ceteris Ecclesiam infestare, aliam denuo synodum convocari (ut nonnulli suadebant), ad omnes lites dirimendas, idoneum remedium judicavit. Quare

[1] *Orsi, lib. XXXIV, n. 15; Fleury, liv. XXIX, n. 2.*

[2] *Orsi*, l. c., *n. 16*; *Baron.*, aº 457, n. 28. — [3] *Orsi*, l. c., *n. 17*; *Fleury*, l. c.

A summo Pontifice Concilium efflagitat.

ad S. Leonem scripsit, æquum sibi videri, hanc adversariis concedi veniam, ut Concilii Chalcedonensis decreta iterum in disquisitione ponerentur [1]. Pontifex [2] vero eum hortatus est, totiusque Ecclesiæ nomine obsecravit, ne Concilii auctoritatem in dubium vocari pateretur, examini subjiciendo ea, quæ tantâ diligentiâ statuta fuissent; monuitque, numquam defuturos eos, qui cujuslibet Concilii judicia cavillarentur. Hoc utique hæreticorum est artificium, ad obscurandam veritatem in novâ semper disquisitione reponere constituta fidei dogmata. — Imperator, gravibus hisce rationibus commotus, tum quidem de convocando concilio cogitare destitit. At postero anno (458) rursus ad Pontificem scripsit, multos Eutychianos fidei veritate instrui velle ac paratos esse errores retractare, quorum pravitas demonstraretur; se proinde eum precari, ut saltem ad colloquium eos congredi sineret cum catholicis, cui congressui etiam interessent pontificii legati. Ad hæc S. Leo promisit, in religionis emolumentum legatos se esse missurum; simul tamen petiit, ut ejusmodi congressum prorsus repudiaret; iterumque monuit, hæreticis non aliud esse propositum, nisi ut jam constituta in dubium venirent [3].

Aelurus expellitur.

75. Reverà misit legatos, qui imperatorem stimularent, ut impium Ælurum Alexandriâ, ubi Ecclesiam vexare pergebat, mox depelleret; quod quidem assecutus est. Imperator enim, promulgato tandem edicto contra Ælurum, Stylam, militum in Ægypto præfectum, jussit, ex urbe expulsum, Gangram in Paphlagoniâ eum relegare, ubi Dioscorus quoque exsul diem supremum obierat. Ibi Ælurus aliquamdiu remansit; quod vero schismaticis conventiculis tumultus concitaret, ab imperatore in Chersonesum amandatus, atque illic retentus est usque ad annum 476, quando imperium invasit Basiliscus. Priusquam tamen exsulatum abiret, per nonnullos amicos facultatem obtinuit Constantinopolim se conferendi; et Catholicum se esse simulans, in sedem Alexandrinam restitui conatus est. Quod ubi resciit S. Leo, ad imperatorem scripsit [4], etiamsi sincera esset ejus fidei professio, horrorem tamen facinorum, quæ commiserat, satis magnum esse, ut in perpetuum Episcopatu indignus fieret [5]. Itaque imperator præcepit, ut Alexandriâ omnino expelleretur, et pro eo alius crearetur Episcopus. Et re quidem verâ, de communi cleri populique sententiâ electus est alter Timotheus, Salophaciolus cognomine, sed Æluri prorsus dissimilis, vir integræ fidei beneque moratus.

Succedit Zeno.

76. Leoni anno 474 defuncto successit Leo junior, ejus nepos; hic vero paulo post coronam acceptam mortuus, imperium reliquit patri suo Zenoni. Quo regnante dominationem arripuit (anno 476) Basiliscus, Leonis Augusti cognatus Romanæque militiæ magister. Is, quod Arianus esset, Ælurum, jam duodeviginti annos exsulantem, revocavit et in sedem Alexandrinam restituit [6]. Zeno autem, quum per ipsos militum præfectos, qui eum prodiderant, rursus thronum conscendisset, Basiliscum (qui unum dumtaxat annum et aliquot menses regnaverat) in Cappadociam mandavit, et cum uxore Zenonide eorumque filio in turrim inclusum fame interire coegit. Tum Ælurum quoque denuo in exsilium ejici jussit; sed audito, eum senectute esse confectum, satis habuit Alexandriæ, in regione suâ, eum manere, donec mortem obiret; dummodo illius Ecclesiæ gubernatio ei ablata Salophaciolo restitueretur [7]. Verum priusquam in Ægyptum pervenisset Zenonis præscriptum, Ælurus, maturato sibi exitu, e vitâ discesserat; nam veritus, ne Alexandriâ expelleretur, veneno necem sibi ipse conscivit. Postea divulgarunt ejus

Basilisco vitam aufert.

Extinguitur Aelurus.

[1] *Orsi*, l. c., *n. 18, 19.* — [2] Epist. 145 (al. 115), ad *Leonem* Augustum. — [3] Ibid., *n. 48.* — [4] Ep. 169, ad *Leonem* Augustum. — [5] *Fleury*, l. c., *n. 14*; *Orsi*, l. c., *n. 61, 62.* — [6] *Fleury*, l. c. *n. 46.* — [7] *Orsi*, *lib. XXXV*, *n. 66-71.*

sectatores, mortem suam eum prænuntiasse [1]; quod sane factu haud difficile erat, quum ultro eam sibi attulisset [2].

De S. Simeone Stylitâ.

77. In eadem hæc tempora (erat autem annus 459) incidit obitus eximiæ sanctitatis viri, orbis terrarum miraculi, S. Simeonis Stylitæ. Ejus vivendi rationem derident quidem novatores, ac nominatim *Mosheim* [3] hæreticus ejusque commentator *Archibaldus Maclaine* [4]: eum videlicet idcirco columnas suas erexisse ait, ut corpore etiam propior cælo esset; ac proinde ejus historiam vocant præclaram fabulam et quorumdam scriptorum Ecclesiasticorum commentum. *Julius Selvagius* [5] vero, doctus ille sacerdos, quem alias commendavi, adjectis illic eruditis adnotationibus (notâ 75) demonstrat, non insaniam, sed sanctitatis prodigium fuisse S. Simeonis vitam; quum præterea, ut refert *Orsi Cardinalis* [6], eam historiam confirment tot scriptores antiqui et recentes, inter quos Evagrius [7], Theodoretus [8], veteres illi, qui vitas scripserunt S. Theodosii [9], S. Auxentii [10] et S. Euthymii [11], *Fleury* [12], *Mazzocchi* [13], eruditissimus canonicus, aliique, ut de eâ dubitare, temerarium videatur. Quum autem S. Simeon egregius Catholicæ fidei adversus Eutychianos propugnator fuerit, utile est pauca hic de ejus vitâ disserere. Natus est Sisan, qui vicus in Syriæ, ut Theodoretus [14] ait, vel in Arabiæ confinio situs est. Quum tredecim esset annorum, patris sui oves pascebat; sed jam ex eâ ætate soli Deo vivere statutum habens, plura circuivit monasteria. Iis tamen austeritatibus, in quibus monachi vitam agebant, minime contentus, divino afflatu concitante, solus in exstructâ sibi columnâ vivere constituit. Columnas autem sæpius mutavit: sed ultima, ceterisque altior, quadraginta cubitorum erat, in quâ usque ad mortem per triginta annos remansit, soli, ventis nivibusque obnoxius. Adeo angustus erat illius columnæ vertex, ut vix satis esset ad eum capiendum. Cibum semel in hebdomade sumebat, pluresque in anno sine alimento transigebat quadragesimas. In solâ oratione occupabat animum. Ibi inter alia exercitia quotidie plus millies se inclinans, fronte pedes attingebat; quo factum est, ut in ventre magnum vulnus oriretur, et ex dorsi spinâ tres vertebræ discederent. Ad hoc in crure ulcus exortum est acerbissimum, ex quo multum sanguinis effluebat.

Ejus historia.

Sancti Ægyptii monachi, de vitâ adeo austerâ atque insolitâ metuentes, ut ejus obedientiam periclitarentur, et viderent, num ejusmodi vitæ ratio Deo accepta esset, quodam die miserunt, qui eum ex

[1] *Liberatus*, Breviar., cap. 16. — [2] *Liberat.*, Breviar. ibidem. Cfr. etiam *Fleury*, l. c., *n. 49*; qui citat *Genn.* Script. n. 80 (Sed apud *Gennadium* illud invenire non potui. Nota edit.). — [3] *Istoria, cent. 5, vol. I, tom. 2, part. 2, cap. 3, n. 12.* — [4] Ibidem, *Nota.* — [5] *Selvaggi*, ibid., *nota 75.* — [6] *Lib. XXVII, n. 14.* — [7] Hist. lib. I, cap. 13, 14. — [8] Hist. Religiosa, cap. 26 (*a*). — [9] Ex *Metaphraste* apud *Bolland.*, 11 Januar., cap. 1. — [10] Apud *Bolland.*, 14 Febr., cap. 9. — [11] Apud *Bolland.*, 20 Januar., cap. 14. — [12] *Liv. XXIX, n. 7* seq. — [13] In vetus marmoreum Sanct. *Neapolitanæ* Ecclesiæ Kalendarium commentarius *Al. Mazochii* (*Neap.* 1744), tom. 2, pag. 424. (*In Græcorum Triodio*, inquit, *quatuor Symeones numerantur. At tres priores Stylitæ omnes fuerunt.* — Hoc loco *S. Alphonsus* de *Simeone Seniore* agit: *Junior* enim obiit anno 596) (Nota edit.). — [14] L. c. (*Orsi* l. c. duas illas sententias inter se conciliare nititur. Nota edit.).

(*a*) Procemium hic exscribere juvat *Theodoreti*, qui incredulorum irrisiones, velut vates, prædixit: *Ego autem*, inquit, *etiam quum omnes, ut semel dicam, homines testes habeam, vereor narrare certamina, quæ omnem superant orationem: ne posteris videatur fabula nuda ab omni veritate. Quæ enim fiunt, humanâ sunt naturâ superiora. Solent autem homines naturâ metiri ea, quæ dicuntur. Siquid autem dicatur, quod ejus excedat limites, falsa videtur oratio iis, qui non sunt divinis initiati mysteriis. Quoniam autem piis et verâ religione præditis terra et mare plena sunt; et qui in rebus divinis sunt eruditi et sanctissimi spiritûs gratiam accepere, tantum abest ut non credant iis, quæ dicenda sunt, ut iis etiam magnam fidem sint habituri: prompto et alacri animo accedam ad narrationem.* Quod autem maximi momenti est, quum hanc vitam scriberet *Theodoretus*, adhuc vivebat *Simeon* (Nota edit.).

obedientiâ de columnâ juberet descendere; atque illico sanctus vir, obedientiæ vocabulo audito, pedem protulit ad descendendum; tum vero alter, sicut ei imperatum erat: *Siste pedem, Simeon*, inquit; *nunc enim agnoscitur, velle Deum, te in hac columnâ vitam agere* [1].

Alia plura de ejus virtutibus corporisque afflictationibus prætermitto, quæ omnia quidem admirationem movent; sed illud magis mirandum, quod ex illâ columnâ vir illitteratus millenas peccatorum, hæreticorum atque etiam infidelium conversiones effecerit. Omnes fere totius mundi nationes ad eum confluebant, quum longe lateque vulgata esset ejus fama; ipse autem alios ex infidelitatis tenebris eripuit, alios ex peccatorum cœno ad sanctam vitam reduxit, alios ab hæreticâ peste vindicavit, Eutychianâ potissimum, quâ tum Ecclesia multum vexabatur. Inter alia fortissimas ad imperatorem Theodosium scripsit litteras [2], quibus eum inducere conatus est ad Concilium Chalcedonense omnibus viribus tuendum.

De beato ejus obitu.

78. Ut porro mirabilis fuit S. Simeonis vita, ita mirificus quoque beatus ejus obitus [3], qui jam quadraginta ante annos ei prænuntiatus, anno 459 accidit. Priusquam moreretur, horrendo terræmotu concussa est Antiochia, hominumque multitudo ad sanctum virum se effudit, ut in ingenti illâ calamitate auxilium a Deo impetrarent: atque idcirco quidem Deus tot homines circa illam columnam videtur congregasse, ut pretiosam ejus mortem mirarentur, et funeris pompam splendidiorem efficerent. Novissimus ejus morbus quinque dies duravit: supremâ autem die (2ª erat Septembris) sanctus vir, priusquam animam efflaret, omnes discipulos, qui præsto aderant, Deo commendavit; ter deinde genua flexit, terque caput, velut extra se raptus, ad cælum extulit. Inde immensa circumstantium multitudo, quæ confluxerat ad ejus transitum videndum, magnâ voce petiit, ut et sibi benediceret; tum Simeon oculis in quatuor mundi partes conjectis, sublatâ dextrâ, populum Deo commendavit eique benedixit. Postremo iterum in cælum suspexit, pectus ter manu percussit, et caput in discipuli humero reponens, animam placide exspiravit. Sacrosanctum ejus corpus Antiochiam translatum est. In itinere, passuum quatuor millium, feretrum portarunt Episcopi et sacerdotes, innumeris circumcirca facibus ardentibus fumantibusque thuribulis. Item exsequias deducebant cum aliis pluribus Episcopis Martyrius, Antiochenus Antistes, et Ardaburus, militiæ magister, quem sex millia militum sequebantur, et stipabant viginti unus comites multique tribuni ac magistratus urbis. Ubi Antiochiam advenit sacrum cadaver, depositum est in magnâ basilicâ, quam inchoaverat Constantinus imperator, Constantius perfecerat; et ille primus in eâ sepultus est. Postmodum prope ejus columnam magnificum exstructum est templum, cujus descriptionem habet Evagrius [4].

S. Simeon perfectum imitatorem habuit S. Danielem, qui item in columnâ vixit, ac strenuum se præbuit Ecclesiæ adversus Eutychianos defensorem [5].

Illa profecto miracula sunt, quæ sola Catholica fides edere potuit, neque in ullâ hæreticâ sectâ umquam exstiterunt. Ejusmodi plantæ oriri nequeunt in terrâ, cui Deus maledixit: in eâ tantum vigere potuerunt Ecclesiâ, quæ veram fidem profitetur.

Petrus Mongus ad Alexandrinam sedem obrepit.

79. Jam ad impios Eutychianorum heroes revertamur. Timotheo Æluro exstincto, hæretici illius provinciæ Episcopi suâ

[1] *Orsi, lib XXVII, n. 14* ex *Evagrio*, l. c. — [2] *Evagrius*, lib. I, cap. 13 (*a*). — [3] *Orsi, lib. XXXIV, cap. 57.* — [4] Hist. lib. I, cap. 14; *Orsi*, l. c. — [5] *Orsi, lib. XXXV, n. 62.*

(*a*) Quædam hic supplenda sunt, quæ, typographorum forsitan incuriâ, excidisse videntur. *Theodosium* enim *S. Simeon* hortatus est, ne Synagogas Judæis restitui sineret; de *Chalcedonensi* vero Concilio (Evagrius, lib. II, cap. 10) scripsit ad *Leonem* imperatorem (Nota edit.).

ipsi auctoritate pro eo elegerunt Petrum Mongum sive Moggum, id est, Balbum seu Blæsum [1]. Is, antea archidiaconus, nocte ab uno tantum schismatico Episcopo ordinationem suscepit. Id ubi Zeno imperator cognovit, ad nefarium conatum puniendum, Anthemio Ægypti præfecto scripsit, ut in Episcopum, qui Petrum ordinasset, animadverteret, atque ipso Mongo illico de sede Alexandrinâ expulso, Timotheum Salophaciolum restituendum curaret; atque ita quidem (anno 477) factum est [2]. Quum vero (anno 482) defunctus esset Salophaciolus, eique substitutus Joannes Talaja, Acacius, Constantinopolitanus Episcopus, quod erga se non bene animatus esset Talaja, operam suam apud imperatorem interposuit, ut inde ejiceretur, Mongus autem denuo ad sedem Alexandrinam rediret. Nec frustra; quod enim Zenonem monuisset, Petrum Mongum plebi Alexandrinæ esse gratissimum, atque eo illic retento, ad unitatem revocari posse totam illius Patriarchatûs Ecclesiam, imperator eam cogitationem amplexus, pro Mongo in Alexandrinam cathedram restituendo litteras dedit ad Simplicium Pontificem. Hic vero operam suam et consensum prorsus recusavit. Quam repulsam indigne ferens imperator, ad Pergamium, Ægypti ducem, et Apollonium præfectum scripsit, ut Joannem Alexandrinâ sede, quam teneret, depellerent, ibique reponerent Petrum Mongum [3].

§ III.

DE ZENONIS IMPERATORIS HENOTICO.

80. *Zeno imperator* Henoticum *promulgat.*
81. *Mongus in S. Leonem Pontificem et Chalcedonensem Synodum anathema infert.*
82. *De Petro Fullone, Antiochenæ Sedis invasore.* 83. *De Fullonis fortuna et obitu.*
84. *De Acacio, Constantinopolitano Patriarchâ, extra Ecclesiæ communionem mortuo.*

Zeno Henoticum promulgat.

80. Acacius, adjuvantibus iis, qui Mongo favebant, imperatorem induxit ut promulgaret famosum *Henoticum*, id est, unionis edictum (quod Græce ἑνωτικόν dicitur), cui Petrus, Alexandrinam sedem recuperans, ex pacto subscribere debebat. Quod edictum deinde missum est ad omnes Episcopos omnemque populum, non Alexandriæ tantum, sed etiam totius Ægypti, Libyæ et Pentapolis. Ejus summa hæc est [4]: « A nobis postularunt Abbates aliique reverendi viri, ut Ecclesiis restituatur concordia, atque ita funesti auferantur effectus divisionis, quâ factum est, ut multi baptismatis lavacro vel S. Communione carerent, atque infinitæ præterea existerent nequitiæ. Quocirca certiores vos facimus, non aliud nos symbolum recipere nisi trecentorum duodeviginti Patrum, qui Nicæam convenerant; quod symbolum Constantinopoli confirmarunt centum quinquaginta Patres, atque illud secuti sunt Patres Ephesini, qui Nestorium damnarunt et Eutychetem. Item recipimus duodecim Cyrilli capita, et confitemur Dominum nostrum Jesum Christum Deum, unigenitum Dei Filium, vere incarnatum, Patri consubstantialem secundum Divinitatem, secundum humanitatem consubstantialem nobis, ipsum de

ἕνωσις, conjunctio.

[1] Ibid., *n. 72.* — [2] *Fleury, liv. XXIX, n. 50,* ex *Evagrio,* lib. III, cap. 11.

[3] *Fleury,* l. c., *n. 53, 54.* — [4] *Evagrius,* lib. III, cap. 14.

cælo descendisse atque incarnatum esse ex Spiritu-Sancto de Mariâ Virgine (ita quoque transscribit Natalis Alexander [1]; sed melius cum Concilio Constantinopolitano I [ut notavimus cap. 4, num. 74] dictum esset: *de Spiritu-Sancto ex Mariâ Virgine*), Dei genitrice; atque unum esse Filium, non duos. Unum eumdemque Dei Filium esse dicimus, qui miracula fecit, et in carne cruciatus ultro sustinuit. Neque eos recipimus, qui aut dividunt, aut confundunt naturas, aut solam speciem Incarnationis admittunt; sed anathema indicimus iis omnibus, qui aliud quiddam credunt vel aliàs crediderunt sive Chalcedone sive in alio quocumque concilio; atque imprimis Nestorio, Eutycheti eorumque sectatoribus. Vos igitur adjungite ad spiritualem matrem nostram Ecclesiam, quippe quæ idem nobiscum sentiat ». — Ita refert *Fleury* [2]; ejusque verba congruunt cum iis, quæ habet Natalis Alexander [3]. Baronius [4] Cardinalis illud Zenonis henoticum ut hæreticum respuit; merito tamen ait Natalis [5], ex se ipso illud hæresis notam non subire, quod Eutychianam hæresim minime adstruat, quin etiam impugnet eam et condamnet; deinde vero sapienter addit: *Non diffiteor tamen, Henoticon Zenonis causæ fidei nocuisse, et fovisse hæresim* (Eutychianam), *silendo quum de S. Leonis epistolâ, quum de Synodi Chalcedonensis definitione, tum denique de vocabulis « ex duabus et in duabus naturis », quæ Catholicæ fidei contra Eutychianam perfidiam nota singularis erant.*

Mongus anathema infert Concilio Chalced. et epistolæ S. Leonis.

81. Ad Petrum Mongum redeamus. Alexandrinam sedem adeptus, Zenonis henoticum et ipse recepit et recipiendum curavit, non solum ab omnibus, qui secum faciebant, sed ab iis etiam, qui S. Proterii partes sequebantur; quibuscum communicare minime renuit, ne mala sua fides in suspicionem veniret. Per occasionem porro solemnitatis, quæ Alexandriæ agebatur, concionem in templo habuit, et henoticum coram populo recitari jussit. Simul tamen eo tunc progressus est, ut anathemate damnaverit Concilium Chalcedonense et epistolam S. Leonis, ex diptychis abstulerit S. Proterii et Timothei Salophacioli nomina, iisque Dioscori nomen et Æluri substituerit [6]. Tandem Petrus Mongus, dignus Æluri socius et æmulator, quum Catholicos multimodis vexasset, anno 490, ex hac vitâ migravit [7].

De *Petro Fullone.*

82. Superest, ut de alio agamus presbytero, perfido Eutychiano, qui hoc eodem quinto sæculo (circa annum 469) Antiochenæ Ecclesiæ magnum damnum intulit: de Petro Fullone. Is primo in Bithyniâ, exadversum Constantinopolim, monasticam vitam professus est in cœnobio Acœmetarum, in quo fullonicam artem exercebat; unde Fullonis cognomen habuit. Sed explorato, eum Concilium Chalcedonense rejicere et Eutychianam hæresim tueri, ex monasterio ejectus est, et sacerdotii officiis prohibitus. Tum Constantinopolim secessit, ibique fucosâ pietate sibi conciliandum suscepit favorem optimatum et maxime Zenonis, imperatoris Leonis generi, qui benignis oculis eum adspicere cœpit. Unà cum Zenone Antiochiam profectus, eam sedem assequendam sibi proposuit, et Zenonem perpulit, ut sibi patrocinaretur. Inde Martyrium, Antiochenum Episcopum, falsis criminibus insimulare instituit, eumque Nestorianæ hæresis accusavit. Quum igitur in eâ civitate, multis familiaribus suis Apollinaristis adjutoribus, seditionem concitasset, Zenoni persuasit, ad tumultum sedandum opus esse, Martyrium inde expelli: atque ita ad sedem illam obrepsit. In quâ vix collocatus, protinus Missæ Trisagio: *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* hæc alia verba addidit: *Qui crucifixus es pro nobis;* ut nempe affirmaret, in Christo cruci affixam fuisse ipsam Divinitatem [8]. Martyrius Constantinopolim ad impera-

Ejus historia.

ἀκοίμητος, insomnis.

Antiochenam sedem invadit.

[1] Sæc. V, cap. 3, art. 15, § 4. — [2] L. c., *n. 53.* — [3] L. c. — [4] a° 482, n. 33. — [5] L. c. — [6] *Fleury,* l. c., *n. 54.* — [7] *Nat. Alex.,* l. c., art. 14, § 5; *Fleury, liv. XXX, n. 21.* — [8] *Fleury, liv. XXIX, n. 31; Orsi, lib. XXXV, n. 18*; *Nat. Alex.,* l. c., art. 17.

torem confugit, quo item recurrit Fullo, libellum, calumniis plenum, adversus sanctum Episcopum deferens. Imperator autem, damnatâ Fullonis invasione, Martyrium magno cum honore ad sedem suam remisit. Hic vero quum animadvertisset, quam multi sibi adversarentur, neque eos placare potuisset, discedere constituit, et palam in templo: *Servatâ mihi*, inquit, *sacerdotii dignitate, populo rebelli et clero parum obsequenti renuntio.* Tum Fullo, sedem vacantem cernens, denuo eam occupat, et Antiochenus Patriarcha agnoscitur. Quod ubi cognovit S. Gennadius (*a*), certiorem fecit imperatorem [1], qui Fullonem Oasim in exsilium deportandum jussit; verumtamen, de edicto monitus, fugâ illud prævertit [2].

De variâ *Fullonis* fortunâ.

83. Quum Leo Augustus anno 474 obiisset, Zeno imperator declaratus est; sed postea (anno 476), ut suprà diximus, usurpato imperio a Basilisco, Leonis cognato (erat enim Verinæ imperatricis frater), Fullo a Basilisco restitutus est in Antiochenam sedem. At postero anno (477) Zeno, ubi imperium recuperavit, a synodo Orientalium ex officio eum amovendum curavit, eique suffectus est Joannes, Apamensis Episcopus [3]. Qui et ipse post tertium mensem Antiochiâ expulsus est, et Episcopus electus Stephanus, vir spectatæ pietatis. In eum post annum elapsum hæretici tanto furore insurrexerunt, ut in ipsâ ejus ecclesiâ calamis præacutis eum trucidaverint, et cadaver, per urbem raptatum, projecerint in Orontem [4]. Alius quidam Stephanus sacratus est Episcopus; Petrus Fullo autem ad extremum regni finem, Pityunta, in Ponto, relegatus; sed deceptis custodibus aliò evasit [5]. Anno 484 Antiochenæ sedi tertio redditus est, assentiente Acacio, qui tamen

De *Fullonis* obitu.

sæpius eum condemnaverat [6]. Tandem, multis Ecclesiis crudeliter atque injuriose tractatis, Petrus Fullo, quum post ultimam occupationem paulo plus quam triennio tantum Antiochiæ sedisset, anno 488 ibidem mortuus est. Sic igitur, quinto hoc sæculo exeunte, divina Justitia æquam ex ducibus præcipuisque Eutychianæ impietatis fautoribus ultionem petivit: quandoquidem anno 488 Fullo, 489 Acacius, 490 Mongus et 491 Zeno exstinctus est.

De *Acacio, Constantinopolitano* Patriarchâ.

84. Quod autem ad Acacium attinet, ut caveant ii, qui Episcopatûs honorem appetunt, expedit animum hic attendere ad infelicem miseri hujus Antistitis exitum. Anno 472 in sede Constantinopolitanâ Gennadio, sancto quidem Episcopo, successit; ipse vero magnum Ecclesiæ detrimentum importavit. Nam etsi Eutychianâ hæresi infectus non erat, Eutychianorum tamen acerrimus defensor exstitit, suâque perversâ agendi ratione gravissimum retinuit schisma, quod exstinctum non est, nisi plus quam triginta post ejus obitum annis [7]. Apud S. Felicem Pontificem de pluribus culpis accusatus est; imprimis, quod communionem servaret cum impio Mongo, qui in Concilium Chalcedonense et S. Leonis epistolam anathema intulerat. Quare eum commonuit S. Felix, ut ad bonam frugem se reciperet; quod quum ille nihil curasset, coactus fuit summus Pontifex, Ecclesiæ communione et Episcopali dignitate eum depellere. Acacius porro et reliquam deinceps ætatem a communione segregatus traduxit, et ita morte occubuit [8]. In summâ, siquis apud auctores legat, quantopere, Acacio mortuo, collapsa esset religio in Oriente, exhorrescit animus. Omnes namque Ecclesiæ tenebantur aut ab hæreticis aut ab iis, qui communicabant vel cum hæreticis vel cum iis certe, qui cum hæreticis communicantes segregati erant a communione Romanâ;

De Ecclesiarum statu in Oriente.

[1] *Liberatus*, Breviar., cap. 18. — [2] *Orsi*, l. c., *n. 19.* — [3] Ibid., *n. 64, 69.* — [4] *Orsi*, l. c., *n. 76*; *Fleury, liv. XXIX, n. 49, 50*, ex *Evagrio*, lib. III, cap. 10. — [5] *Fleury*, l. c., *n. 50.* — [6] *Fleury, liv. XXX, n. 17*; *Nat. Alex.*, l. c. — [7] *Orsi*, l. c., *n. 27.* — [8] *Orsi, lib. XXXVI, n. 26-28, 57.*

(*a*) *Constantinopolitanus* Episcopus (Nota edit.).

atque illud damnum quasi tôtum emanaverat ex præsidio, quo Acacius Ecclesiæ inimicos tueri non destiterat. Hæc scribens contremisco, quoniam et ego Episcopus sum, et mecum considero, multos idcirco quod ad illam dignitatem ascendissent, prævaricatos esse atque animæ suæ Deique fecisse jacturam; multos, inquam, qui in vitâ privatâ remanentes, multo facilius salutem essent consecuti. Hic quidem in medio relinquo, num in statu peccati mortalis sit, qui Episcopus fieri nitatur; sed non intelligo, quomodo is, qui salutem suam in tuto collocatam velit, ad Episcopatum contendere, et ultro se inferre possit in tot pereundi pericula, in quibus versentur Episcopi.

CAPUT VI.

DE SEXTI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Acephalis, postmodum in plures sectas divisis.

1. *Quid novus imperator Anastasius non sine magno Ecclesiæ detrimento statuerit.*
2. *De persecutione, quâ Anastasius insectatus est Catholicos et de formidoloso ejus exitu.*
3. *De Acephalis eorumque capite Severo.* 4. *De Jacobitarum sectâ.*
5. *De Agnoetis.* 6. *De Tritheitis.* 7. *De Corruptibilibus.* 8. *De Incorruptibilibus.*
9. *Justinianus in eum errorem incidit eoque imbutus moritur.*
10. *De bene maleque ab eo imperatore gestis.*
11 et 12. *De Quæstione monachorum Acœmetarum deque eorum obstinatione.*

Anastasius miseram Ecclesiarum conditionem confirmat.

1. Zenone mortuo, pacem se recuperasse sperabant quidem Catholici; at anno 491 imperator electus est Anastasius, qui crudelius etiam et diutius in Ecclesiam sæviit [1]. Vitam privatam degens pium virum se præbuerat; sed quum in solium evectus esset, totiusque orbis Ecclesias in diversas factiones ita divisas reperiret, ut neque Occidentales Episcopi cum Orientalibus, neque Orientales inter se jam communicarent, ipse (ut ajebat) nihil innovari cupiens, constituit, ut in suâ quæque conditione remaneret Ecclesia [2]; quapropter suis urbibus pellebat eos Episcopos, qui nova introducebant. Optimum sane consilium, si cunctæ Ecclesiæ in verâ fide profitendâ conjunctæ fuissent; quum vero multæ temporibus illis Concilio Chalcedonensi nequaquam assentirentur, velle, ut nulla Ecclesia ab antiquâ consuetudine discederet, idem erat ac prolatare discordias; ut revera accidit.

Anastasius Catholicos persequitur.

2. Quamquam Anastasius aliquod pietatis specimen dederat, Euphemius nihilominus, Constantinopolitanus Patriarcha, qui, quid circa fidem sentiret diligentius observasset, pro hæretico eum habere non dubitavit; unde totis viribus ne regnum acciperet, obstitit [3], neque annuere voluit, nisi adjectâ conditione, ut Anastasius jurejurando confirmatæ subscriberet pro-

[1] *Orsi, lib. XXXVI, n. 67.* — [2] Ibid., *n. 68.* — [3] *Evagrius*, lib. III, cap. 32; *Orsi*, l. c., *n. 67*, cum *Theodoro Lectore*, Hist., lib. II, n. 6.

missioni, quâ ad Synodum Chalcedonensem tuendam se obstringeret. Nihil quidem recusavit Anastasius, promissum tamen non servavit, quin etiam in oblivionem adducere conatus est [1]; nam jurisjurandi scriptum, quod in Ecclesiæ thesauro asservabatur, sibi restitui jussit: illud videlicet chirographum contumeliosum esse imperio, tamquam si certa fides non esset habenda soli principis verbo. Inde hæreticis fautorem, persecutorem se præbuit Catholicis, atque imprimis Euphemio Patriarchæ, quem etiam sede depellere non dubitavit [2]. Præ ceteris hæreticis benevole tractavit Eutychianos, qui potissimum Ecclesiam infestabant; ipse tamen revera Eutychianus dici nequit, quod potius sequeretur sectam *Hæsitantium*, sive *Tolerantium*, qui, Catholicâ exceptâ, quamlibet accipiebant religionem [3].

Eutychianis favet.

Misere moritur.

Tandem Anastasius, nonaginta vel certe octoginta octo annos natus, quum viginti septem annos regnasset et Ecclesiam usque ad mortem suam insectatus esset, anno 518, die 9ª Julii, ex hac vitâ migravit. Infelicem mortem obiit, prout in S. Sabæ vitâ narrat Cyrillus Scythopolitanus [4] (confer *Orsi* [5] et *Fleury* [6]). S. Sabas (ita ille refert) Ailam se contulerat, quo relegatus erat S. Elias, Hierosolymitanus Patriarcha, ibique simul horâ nonâ cibum capiebant. Sed ipsâ illâ nonâ die Julii Patriarcha usque ad mediam noctem sese offerre cunctatus est. Ubi autem comparuit: *Tu cibum tibi sume*, inquit; *ego enim cibo uti nec volo nec possum.* Ac deinde S. Sabæ aperuit, illâ horâ mortuum esse Anastasium, sibique decimo die post eum decedendum esse, ut pro divino tribunali causam suam cum eo ageret. Et re quidem verâ; octo diebus interjectis, quibus cibo abstinuit, die 20ª Julii, annos octo et octoginta natus, in Domino obdormivit. In Martyrologio Romano die 4ª Julii commemoratio habetur S. Eliæ et S. Flaviani, Antiocheni Patriarchæ, qui item ob susceptam Concilii Chalcedonensis causam ab Anastasio relegatus, in exsilio decessit [7]. Hunc autem exitum Anastasius habuit. Per noctem, quæ inter nonum et decimum diem Julii intercedit, magna tempestas circa regiam domum coorta est. Imperator ad tonitrua fulguraque perterritus, et magis etiam quod exagitaretur tot malefactorum conscientiâ, jam instare sibi supplicium ratus, e cubiculo in cubiculum circumcursabat, donec aliud conclave ingressus, atque in eo mortuus repertus est. Alii solo pavore, alii revera fulmine percussum obiisse eum referunt; et ita quidem periit impius imperator, quum septem et viginti annos Dei Ecclesiam vexasset.

De Anastasii successoribus.

Eodem die, quo vitam posuit Anastasius, regnum delatum est Justino, qui semper principem erga Sedem Apostolicam obsequii plenum se præbuit, et studiosissimum ad evertendas hæreses, ut Ecclesias in concordiam pacemque reduceret [8]; cui, quum novem annos regnasset, successit Justinianus, de quo infrà fuse dicturi sumus. In Justiniani locum, anno 565, suffectus est Justinus II, ejus nepos, qui initio rempublicam feliciter gubernavit, postmodum vero multis sceleribus se adstrinxit; quamquam fidem retinuit atque in morte Christianæ pietatis exhibuit documenta [9].

De Acephalis.

3. Hæreses, quæ sexto sæculo infestarunt Ecclesiam, fere omnes velut surculi ex Eutychianâ hæresi prodierunt: præ ceteris enim Catholicos insectati sunt Acephali, qui Eutychiani erant omnes, quapropter *Monophysitæ* dicti sunt, id est, unius in Christo naturæ assertores; quod vero postea a Petro Mongo, Alexandrino pseudoepiscopo sejuncti, neque Catholicorum neque Mongi, Episcopi sui, partibus assentiri vellent, nominati sunt

[1] *Orsi*, l. c., *n. 70.* — [2] *Orsi*, l. c., *n. 112.* — [3] *Orsi, Lib. XXXVII, n. 21.* — [4] *Cyrill.*, Vita *S. Sabæ*, § 56. — [5] *Lib. XXXVIII, n. 34.* — [6] *Liv. XXXI, n. 33.* Vide *Surium*, tom. 6, V Decemb., cap. 84. — [7] *Orsi*, l. c. — [8] *Orsi, lib. XXXIX, n. 37.* — [9] *Orsi, lib. XLIII, n. 67.*

Acephali, id est, sine capite [1]. Suum tamen caput habuerunt, Severum, Sozopoli in Pisidiâ oriundum. Is primo gentilitatem secutus est, cui numquam sincerâ fide nuntium remisisse creditur. Berytum profectus, ut se ad jus civile applicaret, de idololatriâ et magicis artibus convictus est; quapropter ad declinandas pœnas perditæ suæ vitæ debitas, Christianam religionem se amplecti simulavit. Tripoli in Phœniciâ baptismum suscepit [2]; sed octavo post baptismum die nondum elapso, Catholicâ communione relictâ, in eorum causam se demisit, qui a Mongo discesserant; atque exinde non tantum a Concilio Chalcedonensi, sed etiam a Zenonis Henotico abhorruit. Probrosam vitam degebat Severus; attamen, ut auctoritatem sibi et sectatores inter monachos acquireret, vitam monasticam in Ægypto sub Nephalio Abbate professus est; hic vero, quum hæreticum et obstinatum cognovisset, e cœnobio eum expulit. Tum Constantinopolim adiit, ubi ducentis monachis aliisque multis præfuit hæreticis, quibuscum plura commisit flagitia, nihil curans nec leges nec judices [3]. Anastasius autem, qui tunc regnabat, quum abrogatum vellet Concilium Chalcedonense, Severo ejusque satellitibus conniventes oculos præbuit; et Severus, nefario imperatore favente, vel eo progressus est, ut Macedonium, Constantinopolitanum Episcopum, foras extrudi, et pro eo substitui curaverit Timotheum, ejusdem Ecclesiæ ærarii curatorem, qui jubere non erubuit ut *Trisagium* ex Eutychianorum sententiâ a Petro Fullone compositum, publice in templo caneretur [4]. Tum ipse Timotheus per imperatorem effecit, ut, ejecto Flaviano, Antiochenus Episcopus crearetur Severus [5]; hic porro eodem die, quo sedem illam occupavit, Chalcedonensi Synodo et S. Leonis epistolæ anathema indixit.

De *Severo*, eorum duce.

4. Acephali deinde in plures sectas abierunt. Fuerunt enim *Jacobitæ*, qui nomen mutuati sunt a Jacobo, monacho Syro et Severi discipulo. Is in Armeniâ et Mesopotamiâ Eutychianam hæresim prædicavit; atque exinde in Syriâ Catholici, qui Concilio Chalcedonensi adhærebant, vocati sunt *Melchitæ*, id est, regii (Syriæ enim rex *Melchi* dicitur), quod imperatoris religionem sequerentur (eorum videlicet imperatorum, qui Synodum Chalcedonensem erant amplexi). Jacobitæ Eutychetis errorem profitebantur, in Christo Divinitatem passioni fuisse obnoxiam. Cui tum alios addiderunt errores; ac nominatim Armenii negabant, Verbum ex Virgine carnem sumpsisse, sed ipsum Verbum in carnem conversum ajebant, et transiisse tantum per Virginem. Jacobitæ in Missæ sacrificio aquam vino admiscere non solebant; Pascha Judaico more celebrabant; crucem non adorabant, nisi hominis instar baptizata esset; crucis signo se munientes, uno tantum digito utebantur, ut unam designarent naturam; alia observabant eaque singularia jejunia, sed Sabbatis et Dominicis Quadragesimæ caseo et ovis vescebantur [6].

De *Jacobitis*.

5. Fuerunt præterea *Agnoetæ* sive *Ignorantes*, quorum dux fuit Themistius quidam, Alexandrinus diaconus. Asserebat hic Eutychetis sectator, Christum, quod unius esset naturæ, ex divinitate et humanitate compositæ seu confusæ, multa non tantum secundum humanitatem, sed etiam secundum divinitatem ignorasse; ut nominatim diem judicii juxta hæc S. Marci verba: *De die autem illo vel horâ nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater* [7]. Quam ignorantiam haud secus ac famem, sitim et dolores, quos in vitâ perpessus est, in Eum cadere ajebat [8]. — Recte vero S. Gregorius ignarum virum docet: *Incarnatus*

De *Agnoetis*.

ἀγνοεῖν, ignorare.

[1] *Van Ranst*, sæc. V. — [2] *Orsi, lib. XXXVII, n. 62*, cum *Evagrio*, lib. III, cap. 33. — [3] *Orsi*, l. c., *n. 63*. — [4] Ibid., *n. 67 et 71*. — [5] Ibid., *n. 72*. — [6] *Gotti*, Veritas Relig.; Tract. de Victor. adv. Hæres., cap. 76, § 6, n. 4 seq. — [7] *Marc.*, XIII, 32. — [8] *Fleury, liv. XXXIII, n. 2; Nat. Alex.*, sæc. VI, cap. 3, art. 3; *Gotti*, l. c., n. 9.

Unigenitus... in naturâ quidem humanitatis novit diem et horam judicii, sed tamen hunc non ex naturâ humanitatis novit, ...quia Deus homo factus diem et horam judicii per Deitatis suæ potentiam novit [1].

De Tritheitis.

6. Item fuerunt *Tritheitæ*, quorum dux fuit Joannes Grammaticus Alexandrinus, cognomine *Philoponus* (φιλόπονος), i. e. laboriosus. Is, quum opposuisset Catholicis, duas in Christo naturas admittendo, duas quoque in Eo hypostases admitti debere; illi vero respondissent, aliud esse naturam, aliud hypostasim, sive personam: alioquin, si idem essent, tres in Trinitate admittendas esse naturas, quod in Eâ tres sint hypostases; illâ ratione adductus, consequentiam legitimam esse confessus est; atque ita in alium errorem incidit, eumque etiam immaniorem; quandoquidem in Trinitate tres inter se diversas naturas, atque adeo tres Deos admisit: quocirca ejus sectatores *Tritheitarum* nomen habuerunt [2]. Idem Philoponus resurrectionem corporum scriptis impugnavit [3]. Ceterum Christianam religionem professus est, eamque defendit contra Proclum Lycium, philosophum Platonicum ejusdem ætatis, qui eam erat agressus [4].

De Corruptibilibus.

7. Ex Eutychianâ colluvie aliæ duæ sectæ emerserunt, una *Corruptibilium* sive *Corrupticolarum*, *Incorruptibilium* sive *Incorrupticolarum* altera. Corruptibilibus præfuit monachus quidam, Theodosius nomine, qui Christo corruptibile corpus tribuebat. Hi errabant, non quod dicerent, Verbum in Christo assumpsisse corpus, suâ naturâ corruptibile et fami, siti molestiisque obnoxium; sed quod asserebant, Christum iis ex necessitate fuisse subjectum, quemadmodum nos omnes iis subjicimur; ex quo fieret, ut etiamsi noluisset, eas tamen debuisset subire [5]. Sed dogma Catholicum est, a Verbo in Christi corpore susceptas fuisse communes hominum passiones, famem, fatigationem, dolores et mortem, non ex necessitate, sicut in nobis adsunt, in culpæ originalis pœnam, sed sponte suâque voluntate, ob immensam caritatem, quâ impulsus venit in similitudinem carnis peccati, ut (quemadmodum docet Apostolus [6]) in carne damnaret puniretque peccatum. Ac similiter animi passiones, tristitiam, timorem, tædium (inquit S. Thomas [7]) Redemptor noster assumere voluit; non tamen, quales sunt in nobis, rationi adversantes; nam in Christo omnes motus appetitûs sensitivi ex ratione erant ordinati; quare in Christo vocantur *propassiones*. — Passio enim perfecta intelligitur (inquit Angelicus), quando rationi dominatur; propassio autem, quando est inchoata in appetitu sensitivo, sed ulterius non se extendit.

De Incorruptibilibus.

8. Incorruptibiles, item *Phantasiastæ* dicti, ducem habuerunt Julianum Halicarnasseum. Carnem in Christo naturâ incorruptibilem ajebant, et a qualibet passione immunem, ita ut Jesus Christus numquam nec famem nec sitim nec defatigationem vel dolores subierit. Hoc vero ab Evangeliis alienum est: *Quum jejunasset... postea esuriit* [8]. — *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat, cet.* [9] Cui doctrinæ libenter consentiebant Eutychiani, quod ad suum dogma accederet, unam esse eamque impatibilem in Christo naturam [10]. Pro hoc Incorruptibilium errore Julianus deinde opera contexuit; sed sua adversus eum pro Corruptibilibus composuit Themistius: quæ scripta Alexandrinum populum ad tales tumultus exacuerunt, ut ad cædes perventum sit et domorum incendia [11].

De Justiniano imperatore.

9. Hoc loco notetur, in Incorruptibilium errorem prolapsum esse imperatorem Justinianum. Quem principem, adeo insi-

[1] *S. Greg. M.*, epist. lib. X, ep. 39 (al. 42) ad *Eulogium* Patr. *Alexandr.* — [2] *Fleury*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Berti*, Breviar., sæc. VI, cap. 3. — [3] *Photius.*, Bibliotheca, n. 21. — [4] *Suidas*, Historica; ad verbum « *Proclus* ». — [5] *Gotti*, l. c., n. 7. — [6] *Rom.*, VIII, 3. — [7] III[a], qu. 15, art. 4. — [8] *Matth.* IV, 2. — [9] *Joan.*, IV, 6. — [10] *Gotti*, l. c, n. 8 ex *Liberato*, Breviar., cap. 19 (et *Leontio*, de Sectis, art. 5 et 10. Nota edit.). — [11] *Gotti*, l. c.

gnem diligentiâ, adversus hæreticos et maxime adversos Eutychianos præstitâ, quis umquam arbitraretur (quod multi tamen, ut mox videbimus, referunt), moriturum esse hæreticum et ipsâ Eutychianâ lue infectum? Idcirco in tantam perniciem incurrisse eum ajunt *Fleury* [1] et *Orsi* [2], quod plus æquo studeret, suis edictis aliquid conferre ad componenda fidei negotia, Ecclesiæ principibus a Deo commissa. In summam familiaritatem receperat (quod quidem funestum ei fuit) Theodorum, Cæsariensem Episcopum, occultum Concilii Chalcedonensis adversarium Acephalorumque fautorem. Ab eo instigatus est, ut anno 564 conscriberet edictum, quo asseruit, incorruptibile fuisse Jesu Christi corpus; illudque igitur, semel in S. Virginis utero conformatum, nullâ affici potuisse mutatione vel passione naturali, quamvis innocenti, cujusmodi sunt fames et sitis; Eumque ante obitum eodem modo comedisse, quo post resurrectionem: ut scilicet nullo indigeret cibo. Itaque, si Jesu Christi corpus naturali passioni non fuisset obnoxium, in carne nihil, neque in vitâ neque in morte, sustinuisset; sed passio omnis, excluso dolore, ad meram recidisset speciem. Quâ admissâ hæresi, falso Isaias de Redemptore retulit: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* [3]; falso S. Petrus: *Qui*, inquit, *peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum* [4]; falso ipse Jesus: *Tristis est anima mea usque ad mortem* [5]; falso in cruce de morte suâ, omni solatio orbatâ: *Deus meus, Deus meus*, inquit, *ut quid dereliquisti Me?* [6] Omnia illa falsa essent, si Jesus Christus cujuslibet externi et interni doloris sensu caruisset. O ingratos hominum animos! Hominum amore ductus, Dei Filius cruci affixus dolore consumi voluit; ipsi vero contendunt, nihil Eum nisi specie pertulisse. — Ad reliqua progrediamur.

Hæreticum edictum promulgat.

Episcopi resistunt.

Voluit deinde Justinianus, ut eam sententiam ratam haberent omnes Episcopi, atque imprimis eo perducere conatus est sex doctos Episcopos Africanos; qui quum reluctarentur, disjuncti sunt et Constantinopoli alii in aliud monasterium inclusi [7]. Item ei restitit S. Eutychius, Constantinopolitanus Patriarcha, omnique studio hoc egit, ut errorem ei eriperet; sed et ipse sede suâ expulsus, aliusque ei suffectus est. Patriarchæ omnes multique alii Episcopi, ne Justiniani edicto subscriberent, recusarunt. Orientales Episcopi [8], idem rogati, responderunt, se Anastasii, Antiocheni Patriarchæ, exemplum esse secuturos; unde ad eum perpellendum omnem operam adhibuit Justinianus. Cui Anastasius rescribens, erudite demonstravit, ex Patrum doctrinâ corruptibile fuisse Jesu Christi corpus, quod quidem ad naturales easque innocentes affectiones spectaret; et audito, imperatorem de exsilio sibi irrogando cogitare, concionem composuit, ut populo valediceret; quam tamen in vulgus non emisit; morte enim interceptus est Justinianus, mediâ nocte, Idibus Novembribus, anno 566, quum natus esset octoginta quatuor annos, et imperium triginta novem annos et octo menses exercuisset [9].

Justinianus moritur.

10. Quem obitum Baronius Cardinalis [10] ait, Justiniano quidem improvisum fuisse atque importunum, opportunum autem Romano Imperio, sub illo imperatore in pejus ruenti: vindicavit enim Deus illatas Episcopis contumelias, et prohibuit, ne accensum ab eo incendium universam absumeret Ecclesiam; eumque ex Eva-

De Justiniani indole.

[5] *Liv. XXXIV, n. 8,* cum *Evagr.*, lib. IV, cap. 39. — [2] *Lib. XLII, n. 78.* — [3] *Isai.*, LIII, 4. — [4] 1 *Petr.*, II, 24. — [5] *Matth.*, XXVI, 38. — [6] *Matth.*, XXVII, 46. — [7] *Fleury*, l. c. — [8] *Evagrius*, lib. IV, cap. 39. — [9] *Fleury*, l. c., n. 11 (*a*). — [10] a° 565, n. 1.

(*a*) *Fleury, livre XXXIV, n. 11* cum *Victore Tununensi*, Chronic. (*Migne*, tom. 68, col. 962), eum anno 566 mortuum esse perhibet. Alii dicunt, anno 565 eum obiisse. (Nota edit.).

grio [1] et Nicephoro [2], eo ipso tempore a divinâ justitiâ perculsum ait, quo Anastasio aliisque Catholicis presbyteris exsilium indixisset quidem, necdum tamen promulgasset. Atque, ut refert *Orsius* Cardinalis [3], idem Evagrius, ejusdem ætatis auctor, asseverare non dubitavit: *Justinianus igitur, quum omnia* (orbem terrarum omnemque Ecclesiam)... *turbâ ac tumultu complevisset, mercedemque his debitam in extremo vitæ suæ tempore reportasset, ad* (æterna) *supplicia justo Dei judicio apud inferos luenda profectus est* [4]. Adjungit porro Baronius [5], neque illud mirandum esse, quod Justiniani nomen, sicut reliquorum hæreticorum, e sacris tabulis abrasum non fuerit, vel quod Patres sextæ Synodi pluresque Pontifices Catholicum eum et pium virum nominaverint: quæ enim de depravatâ ejus fide dicebantur, nullo publico documento divulgata erant; quum reliquæ ejus culpæ, exsilia sæpius in Episcopos statuta, plures sævitiæ in multos innocentes adhibitæ, atque injuriæ, quibus non paucos bonis exspoliavit, injustum et sacrilegum, non tamen hæreticum monstrarent.

De monachis Acœmetis. ἀκοίμητος, qui non dormit.

11. Hoc sexto sæculo præter illas Acephalorum sectas exstitit secta Acœmetarum (*a*) monachorum, Nestorianæ hæresis progenies, quæ hoc modo se aperuit: Hormisdæ Pontificis ætate Scythæ monachi tuendum susceperunt, necessario ut fidei articulum suscipi debere, *Unum ex Trinitate esse incarnatum;* quocirca Romam profecti sunt, ut illud declararet S. Hormisdas. Hic vero morem iis gerere noluit, veritus, ne fermentum Eutychianum sub iis verbis lateret [6]. Timebat præterea, ne monachi ita agerent ad diminuendam auctoritatem Concilii Chalcedonensis et S. Leonis epistolæ, ac si in definitione deessent quædam, necessario adversus Nestorii et Eutychetis hæreses exprimenda. — Ipsam porro propositionem omnes Orientales Ecclesiæ vulgo amplectebantur, ut tesseram adversus Nestorianam hæresim; eamque impugnabant soli Acœmetæ monachi, qui ceteroquin Zenonis et Anastasii temporibus Eutychianæ hæresi quidem acriter restiterant, sed nimium in Eutychianos effervescentes, paulatim assentiri incipiebant Nestorianis, negando non solum illam propositionem: *Unum ex Trinitate incarnatum esse,* sed etiam Dei Filium in carne suâ cruciatus pertulisse, et B. Virginem vere et proprie esse Dei Genitricem [7].

Cum *Nestorianis* sentiebant.

Justinianus iis se opponit.

12. Attamen imperator Justinianus patrocinari instituit enuntiationi, quam tuebantur Scythæ monachi; eamque ob causam ad Joannem II, qui tunc Pontifex erat, scripsit, ut eorum sententia comprobaretur; suamque epistolam duobus commisit Episcopis, Hypatio, Ephesino Archiepiscopo et Demetrio Philippensi. Quod ubi rescierunt Acœmetæ, ad suam causam tuendam, duos monachos suos, Cyrum et Eulogium, Romam miserunt [8]. Itaque Joannes Pontifex summâ diligentiâ rem examinandam curavit; ac nominatim constat, Anatolium, Romanæ Ecclesiæ diaconum, de eo argumento scripsisse ad Ferrandum, diaconum Africanum, virum doctissimum et vitæ sanctitate conspicuum. Is quondam dubitaverat, utrum illa propositio admitti deberet necne; deinde vero, re bene perpensâ, respondit, eam sine ullâ dubitatione recipi posse [9]. Inter alias rationes hunc quo-

[1] Lib. IV, cap. 41. — [2] Lib. XVII, cap. 31. — [3] *Lib. XLII, n. 84.* — [4] *Evagr.*, lib. V, cap. 1. — [5] L. c., n. 3. — [6] *Orsi, lib. XXXIX, n. 123.* — [7] Ibidem. — [8] *Fleury, liv. XXXII, n. 35; Orsi,* l. c., *n. 125.* — [9] *Fulgentius Ferrandus,* diac. *Carthag.* ad *Anatolium,* ep. 3 (*Migne,* tom. 67, col. 889).

(*a*) *Natalis Alexander* (sæc. VI, cap. 3, art. 4): « *Acœmetæ* monachi », inquit, « id est, *insomnes,* ita nuncupati, quod in tres turmas distributi, ac per vices sibi succedentes, diu noctuque divinas laudes in ecclesia sine intermissione canerent ». Quorum quidem error, sexto sæculo, ad exiguum tempus duravit; nec pauci ex eorum cœnobiis prodierunt viri, sanctitate et doctrinâ conspicui. Sua etiam in Occidente habuerunt monasteria (Nota edit.).

que S. Pauli textum attulit: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus-Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* [1]. Quodsi ex verbis Apostoli Deus sanguinem suum effudit, effudit illum (quod nemo non intelligit) ex carne, quam ex Virgine assumpserat; ad hæc, Deus hic non intelligitur neque Pater neque Spiritus-Sanctus, sed Filius, quod pluribus locis Scriptura eloquitur: *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* [2]. — *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* [3]. Si ergo recte dicitur, Deum sanguinem suum effudisse, similiter dici potest, Unum ex Trinitate sanguinem fudisse, et in carne pertulisse cruciatus.

Summus Pontifex eos condemnat.

Joannes Pontifex igitur, re pensitatâ, ad imperatorem respondit, et propositionem, *Unum ex Trinitate in carne suâ passum esse*, publicâ auctoritate approbavit. Deinde operam dedit, ut Acœmetæ quoque, qui Romam venerant, eam acciperent; sed quum illud pertinaciter recusarent, coactus fuit ab Ecclesiæ communione eos segregare [4].

Ceterum in hac controversiâ Joannis Pontificis et Hormisdæ Pontificis litteræ inter se non pugnant; Hormisdas enim propositionem non damnavit, sed tantum eam approbare noluit, idque justis de causis, quæ tunc quidem eum movebant: *Ne*, inquit *Roncaglia* [5], *dum intempestiva prodiisset definitio, periculum esset, quod aliqui ab Ecclesiæ unitate scinderentur.*

ARTICULUS II.

De Tribus Capitulis.

13. *De Trium Capitulorum, Theodori, Ibæ et Theodoreti damnatione.* 14 *et* 15. *Defenditur Vigilius.* 16. *Respondetur hæretico opponenti, duo Concilia inter se pugnare.* 17. *Ibidem condemnantur errores Origenis.*

Quaenam sint Tria illa Capitula.

13. Hoc eodem sexto sæculo controversia fuit de *Tribus Capitulis*, id est, 1ᵃᵐ de Theodori Mopsuesteni libris, in quibus (ut cap. V, n. 55 notavimus) Nestoriana hæresis aperte doceri videbatur; 2° de Ibæ ad Marim Persam Epistolâ, in quâ eodem modo S. Cyrillum quo Nestorium reprehendebat, laudabat vero Theodorum Mopsuestenum; 3° de scriptis Theodoreti, Cyrensis Episcopi, contra duodecim S. Cyrilli anathematismos. Quæ controversia Ecclesiam multum quidem turbavit; sed tandem (anno 553) suppressa est, damnatis tribus illis Capitulis in generali Concilio V sive Constantinopolitano II, in quo imperatoris Justiniani efflagitatu, et unà cum scriptis suis Theodori persona, et Ibæ ad Marim Persam epistola, et Theodoreti adversus S. Cyrillum scripta condemnata sunt; quæ condemnatio denique approbata est a Vigilio Pontifice in celebri ejus *Constituto* (*a*). Quam rem pertractans Danes, de Vigilio hæc habet: *Celebrationi hujus*

Condemnantur a Papâ *Vigilio*.

[1] Act. Apost. XX, 28. — [2] *Joan.*, III, 16. — [3] *Rom.*, VIII, 32. — [4] *Fleury, liv. XXXII, n. 39; Gotti*, l. c., cap. 77, § 1; *Orsi*, l. c., *n. 128*. — [5] Adnotat. in *Nat. Alex.*, sæc. VI, cap. 3, art. 2.

(*a*) Quod tamen non fecit in Constituto, die 14 Maji 553, ad Imperatorem *Justinianum* misso; sed in Constitutione seu Litteris, die 8 Dec. ejusdem anni, datis *Eutychio*, Patriarchæ *Constantinopolitano*, et postmodum in *Constituto pro damnatione Trium Capitulorum*, die 23 Febr. 554. — Vide *Migne*, tom. 69, col. 122 et 143. Epistola ad *Eutychium* nonnullis supposititia videtur; sed *Petrus de Marca* (*Migne*, col. 127), nullum esse dubitandi locum existimat (Nota edit.).

Synodi diu obnixus fuit Vigilius; sed impedire non valens, prævidensque quam exitiale secuturum esset schisma, si obsistere pergeret, tandem assensum præbuit; suumque inter œcumenicas locum habuit, ex quo Romanæ Sedis assensione firmata fuit [1].

Vigilius non inconstantiæ, sed prudentiæ animi specimen dedit.

14. Quum autem incusarentur Vigilii Pontificis illa agendi ratio atque in tribus Capitulis damnandis sæpius mutata judicia, *Norisius* Cardinalis, narratis illis commutationibus, unà cum *Petro de Marca* ejus causam suscepit, ejusque inconstantiam ait prudentiam potius fuisse quam imbecillitatem. En ejus verba: *Fuit Vigilius pontificiæ auctoritatis usque ad principis contemptum tenacissimus assertor, ut ex rebus ab eo gestis inclaruit. Animi inconstantia mutandæque sententiæ facilitas vitio eidem vertitur; nam in causâ Trium Capitulorum varius atque a seipso diversus non semel apparuit. Initio quidem, quum adhuc in Siciliâ esset, Tria Capitula defendebat; at illa se damnaturum dudum Theodoræ Augustæ promiserat, si Victori* [2] *fides est. Quum Byzantium advenisset, ob damnata Tria Capitula Mennam sacris interdixit; at paulo post Mennæ conciliatus, eadem et ipse in Judicato damnavit. Deinde post triennium a sententiâ Judicati discedens, emisso novo Constituto, eadem damnari posse negavit. Sed paucis mensibus in hac sententiâ stetit; nam, datâ ad Eutychium epistolâ, vim Constituti infregit, atque ad Synodum accedens Tria Capitula proscripsit. Vir doctissimus, Petrus de Marca* [3], *hanc Vigilii inconstantiam a doctis prudentiam appellari testatur; quam ipse Dispensationem vocat, quâ nunc juris et canonum rigore agebat, nunc illorum remissione, fidei ac publicæ quietis studio* [4].

15. Ait igitur *Petrus de Marca* [5], in quæstionibus ad disciplinam pertinentibus hanc semper prudentiam adhibuisse summos Pontifices, ut modo, ubi opus esset, canones omni severitate retinerent, modo ad fidelium concordiam Ecclesiæque pacem servandam, locum darent relaxationi, quæ græce οἰκονομία (sive temperatio), Latine *dispensatio* dicitur. Hæc ipsa prudentia effecit, ut in controversiâ de Tribus Capitulis Vigilius tam varia judicia pronuntiaverit. Ceterum admonet *Orsi* Cardinalis [6], hoc ultimum tantum Constitutum sive Judicatum a Vigilio Ecclesiæ propositum esse ut peremptorium decretum et, ut loquuntur theologi, ex cathedrâ pronuntiatum. Trium Capitulorum damnationi initio refragatus est; quod timeret, ne Nestorianis locum daret labefactandi auctoritatem Concilii Chalcedonensis, a quo capitula illa approbata esse dicebantur: postea vero, quum animadvertisset, ex non damnatis tribus Capitulis ex unâ parte Eutychianos audacius aggredi Chalcedonensem Synodum, quam (at falso) ea probasse contendebant; ex alterâ parte Nestorianos eâ Synodo abuti, quasi Nestorii doctrinæ faveret, jam sibi persuasit, necesse esse, prorsus damnari illa capitula; ac proinde reipsa ea damnavit, sicut jam fecerant Patres Concilii Constantinopolitani, quod Concilium (ut ait *Tournely* [7]) pro œcumenico est habitum, quatenus approbatum est a Vigilio aliisque ejus successoribus, ut a Pelagio II, Leone II, cet.; atque (ut *Orsi* [8] animadvertit) idem ait Photius [9].

Explicatur ejus agendi ratio.

Synod. V. Constantinop. II. 553.

16. Atvero, inquit hæreticus *Archibaldus Maclaine* [10], qui ad *Mosheim* commentaria adjecit, quid est, quod in Concilio Chalcedonensi minime vituperata fuerint

Neque inter se pugnant duo Concilia.

[1] *Danes.*, Generalis Tempor. Notio, § 12, n. 5, Tria Capitula, Nota. — [2] *Victor Tununens.*, Chronicon, ad ann. 543. — [3] Dissertatio de Decreto Papæ *Vigilii*, n. 6 (Reperitur apud *Migne*, Patr. Lat., tom. 69, col. 127). — [4] *Noris*, Dissertatio historica de Synodo quintâ, cap. 8. — [5] L. c.; cfr. De Concordia Sacerdotii et Imperii, lib. III, cap. 13, n. 1, seq. — [6] *Lib. XLI, cap. 84.* — [7] Comp. Theol., Append. instar Suppl. ad loca theolog., art. 2, de Conc. Constp. II. — [8] *Lib. XLI, n. 84.* — [9] Epist. lib. I, ep. 8, ad *Michaelem Bulgariæ* Principem, n. 15. *Ille (Vigilius)*, inquit,... *fidem communi Patrum suffragio editam, libello suo dato, confirmavit* (Nota edit.). — [10] *Maclaine.* Ad *Mosheim* Stor. cent. 6, vol. I, tom. III, part. 2, cap. 3, n. 10, nota.

Ibæ et Theodoreti scripta, atque laudata eorum fides; in Concilio Constantinopolitano vero eorum scripta fuerint damnata? — Et hæc quidem inde colligit hæreticus vir: *Constantinopolitani Concilii decretum, hujus* (i. e. Chalcedonensis) *Concilii decreto contrarium, demonstrat, haud secus Concilia atque doctores inter se dissidere.* Existimat igitur, falli posse etiam œcumenica Catholicæ Ecclesiæ Concilia; quandoquidem duas illas generales Synodos alteram cum alterâ pugnare contendit. At falso, ut recte monet *Selvagius* [1] notâ 16ª illic adjectâ; nequaquam enim in Concilio Chalcedonensi approbata fuerunt tria Capitula: neque approbata neque reprobata fuerunt, ut item *Tournely* ibidem demonstrat; sed tantum in illâ Synodo omissa est damnatio, ne magis etiam perturbaretur Ecclesia, iis temporibus a Nestorianis tam vehementer agitata. En, quid de eâdem materiâ scribat *Petrus de Marca* (eodem loco, quem suprà citavimus) afferendo S. Cyrilli auctoritatem: *Cyrillus prudenter docet, sæpe deflectendum a tenore regularum, dispensationis causâ, et ut evenire solet periclitantibus in mari, qui jacturam faciunt aliquarum mercium, ut reliquæ serventur,... prudentiæ hujus œconomicæ usum, a Synodo Ephesinâ usurpatum ostendit idem Cyrillus in epistolâ ad Proclum Constantinopolitanum. Etenim... impietatem quidem hæreticam damnavit Synodus;... sed a nomine Theodori damnando temperavit œconomiæ causâ, ne plerique viri, ejus auctoritate moti, in alia omnia abriperentur, et ab Ecclesiâ potius quam a Theodoriani nominis communione recederent* [2] (*a*).

In Concilio *Constantin. II.* item condemnantur errores *Origenis.*

17. In hoc eodem Concilio, ut scribit Jueninus [3], damnati sunt Origenis libri, ac nominatim hi ejus errores: 1ᵘᵐ animas esse creatas, priusquam cum corporibus jungerentur, easque pœnæ causâ cum corporibus esse conjunctas; 2° cælum, solem, lunam, sidera et aquas, quæ supra cælos sint, esse virtutes quasdam animatas et ratione præditas; 3° in communi resurrectione humana corpora rotundâ formâ esse resurrectura; et damnatorum dæmoniorumque pœnas aliquando finem habituras; 4° aliquando Jesum Christum pro dæmoniis esse crucifigendum, illudque perpessurum esse a dæmoniis, in cælis commorantibus. Item advertit Jueninus [4], ejusmodi errorum damnationem in ipsis Actis Constantinopolitani Concilii (prout hodie in Labbeanâ editione expositum legitur [5]) non quidem aperte reperiri, *Norisium* [6] Cardinalem tamen demonstrare, ibi damnatos esse illos Origenis errores: quâ in re a *Garnerio* [7] dissentit, qui Origenem non in illo Concilio damnatum asserit, sed in alio Constantinopolitano, sub Mennâ celebrato.

[1] *Selvaggi*, Ad *Mosheim*, l. c., nota 16. — [2] De Concordia, l. c., n. 9. — [3] Instit. theol., Prolegomena, Diss. 4, quæst. 3, cap. 2, art. 5, § 2, 5°. — [4] L. c. — [5] Conc. *Constp.* II (a° 553) Canones adv. *Origenem.* — [6] Dissert. historica, De Synodo quintâ, cap. 6. — [7] Diss. ad *Liberatum* Diac., de Synodo quintâ, cap. 2 et 5.

(*a*) *S. Cyrilli Alexandrini* epist. 72 (al. 54), ad *Proclum CP.* « Dicunt », inquit, « quosdam... postulasse... anathematizari libros Theodori Mopsuesteni ipsumque memoratum virum; magnum vero ejus nomen esse per Orientem, et mirificari nimium conscripta ejus... Nunc vero, quod in conscriptis ejus invenimus quædam nefarie dicta, et nimiæ plena blasphemiæ, nulli dubium est recte sapientium. Sciat vero tua sanctitas quod, prolatâ apud sanctam Synodum (*Ephesinam*) expositione ab eo compositâ..., reprobavit quidem eam sancta Synodus... His vero condemnatis, qui sic sapiunt, nullam viri memoriam fecerat dispensative (οἰκονομικῶς), nec ipsum nominatim anathemati subjecit propter dispensationem, ne quidam ad existimationem viri respicientes, sese ipsos ab Ecclesiis separent. Dispensatio (οἰκονομια) vero in his optima res est et sapiens. Si enim adhuc in vivis esset, et Nestorii blasphemiarum fautor, aut suffragari vellet iis, quæ scripsit ipse, anathema etiam in propriâ personâ subiisset. Quoniam vero ad Deum abiit, sufficit, ut ego puto, ea quæ absurde ab ipso scripta sunt, rejici » (Nota edit.).

CAPUT VII.

DE SEPTIMI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Mahumedanâ sectâ.

1. *De Mahumedis ortu ejusque falsæ religionis initiis.*
2 et 3. *De ejus Alcorano, blasphemiis ineptiisque referto.*

Mahumedes. ejus vita.

1. Hoc septimo sæculo impia prodiit secta Mahumedana. *Mahumedis* historiam, quamquam in opere: *De Fidei Veritate* eam conscripsi [1], hic tamen breviter attingere non omittam. Mahumedes, auctor mortiferæ hujus sectæ, quæ majorem ne dicam maximam orbis Christiani partem inquinavit, anno 568 (juxta *Fleury* [2]), in Arabiâ illustri genere ortus est. Mortuo patre, ad mercaturam patruus eum applicuit. Quum duodetriginta esset annorum, a nobili quadam et opulentâ viduâ, *Kadidsja* nomine, primo in rerum procurationem ac deinde in matrimonium assumptus est [3]. In idololatriâ educatus erat; sed quum ætate processisset, animum induxit, et ipse religionem mutare et efficere, ut idem agerent omnes Arabes (qui idolis serviebant), propagando, ut ajebat, antiquam religionem Adami, Abrahæ, Noë et prophetarum, in quorum numero Jesum Christum quoque reponebat.

Ejus errores.

Diu mentitus est, familiariter se cum S. Gabriele Archangelo colloqui in Hiratensi prope Meccam speluncâ, quo sæpius se recipiebat. Tum, anno 608 [4], quum quadraginta annos natus esset, prophetam, divino spiritu instinctum, se profiteri instituit, atque initio perfecit, ut talis a propinquis et domesticis haberetur; inde Meccæ in publico concionari et idololatriam reprobare cœpit. Primo quidem populus parum ei auscultabat, hoc potius expetens, ut missionem suam aliquo miraculo firmaret. Cui ille, se a Deo missum respondit, non ad miracula facienda, sed ad solam veritatem denuntiandam. Verumtamen in suo Alcorano fraudulentus homo miraculum quoddam (sed id valde ridiculum) a se factum gloriatur; se videlicet, quum lunæ pars in suas manicas incidisset, perfecisse ut eam reconcinnaret (*b*): eamque ob causam dimidiata luna singulare est insigne *Mahumedano-*

[1] Tract. III, pars III, cap. IV, nota 2 (Tom. 1, pag. 271). — [2] *Liv. XXXVIII, n. 1.* (*a*) — [3] *Nat. Alex.*, sæc. VII, cap. 2, art. 2. — [4] *Fleury*, l. c.

(*a*) Prudenti sane consilio S. Alphonsus adnotat, ita quidem sentire *Fleury;* quandoquidem ejus natalium annus certo designari nequit. *Marraccius* (Prodromus ad refutationem *Alcorani.* Vitæ Synopsis, cap. 2): « Fuit », inquit, « hic annus Christi, juxta Almacinum, 571. Alii volunt fuisse 570, alii 578, alii 580, alii 600, alii demum, inter quos est Kissæus, 620.... Auctores in hoc plurimum inter se dissident, quia scilicet nihil certi apud Arabes invenire potuerunt » (Nota edit.).

(*b*) *Marraccius* (Refutatio Alcorani, auctore *Ludovico Marraccio Lucensi*, e congregat. Clericor. regularium Matris Dei; *Patavii* 1698) in suram 54 adnotat [non pauci auctores pro surâ 54 posuerunt 64]: « *Et scissa est luna.* Duplex » est hîc Mosmelorum expositio. Nonnulli enim » putant, indicari hoc loco miraculum... pa- » tratum... Nonnulli vero sentiunt, nihil tale » hîc esse intelligendum, sed tantummodo si- » gnificari, propinquam esse horam, seu diem » judicii, cujus unum signum erat scissio lunæ » [in Alcorano hæc leguntur: *Appropinquavit hora, et scissa est luna*]; « ita ut tempus præ- » teritum, *scissa est*, more prophetico accipi de- » beat pro futuro, *scindetur* » (Nota edit.).

rum imperii. Mahumedes promulgaverat, a Deo sibi esse impositum, ne homines ad suam religionem sequendam cogeret; postea vero, quum a Meccanis exagitaretur, declaravit, Deum sibi præcepisse, ut infidelibus arma inferendo fidem propagaret: quocirca ex eo tempore belligerare numquam desiit. Tum Meccâ potiri ei contigit, ibique sectæ sede constitutâ, assecutus est, ut ante obitum suum omnes Arabum tribus sibi assentirentur.

De *Alcorano.*

2. Item composuit *Alcoranum* (id est *lectionem*, seu, ut nos dicimus, *Scripturam*), adjutore (ut ajunt) monacho quodam, Sergio nomine. Est autem admixtio quædam præceptorum Judaicæ et Christianæ legis aliorumque, quæ ipse excogitavit, multis præterea interjectis fabulis fictisque revelationibus. Moysen et Jesum Christum a Deo missos esse agnoscebat; multas quoque accipiebat nostrorum divinorum Voluminum partes; suâ lege tamen Judaicam et Christianam legem perfici ajebat et reformari: quamquam revera cum utrâque discrepabat. Credebat quidem Mahumedes, Deum existere; at in suo *Alcorano* multa Deo indigna proferebat et passim compluria inter se pugnantia, quæ in citato meo opere *de Fidei Veritate* adiri possunt. Judæum vel Christianum, suæ quemque legi obtemperantem, salutem consecuturum ajebat, quamvis ab unâ lege ad alteram transiisset. Infideles docebat in perpetuum inferorum pœnas subituros; eos vero, qui in unum Deum credidissent, per aliquod solum temporis spatium, nec diutius quam per mille annos; ac deinceps omnes ad pacis domicilium, id est, ad paradisum commigraturos. Paradisus vero, quem *Mahumedes* promittebat sibique fingebat animo, ejusmodi erat, ut ibi commorari vel bestias puderet, quum non alia oblectamenta afferret, nisi quæ ad luxuriam et turpitudinem pertinerent. Missas facio alias *Alcorani* ineptias, quæ legi possunt in citato meo opere.

De aliis *Mahumedanorum* deliramentis.

3. Notum est, *Mahumedanos* ex capite omnes capillos abradere præter unum cirrum, quo sperant a Mahumede ex gehennâ se eripi posse, si qui in eam inciderint. Plures uxores, ad quatuor usque, simul ducere permittit lex *Mahumedana*, atque unam certe habere jubet; divortium porro bis fieri sinit. Prohibet autem, nequis de *Alcorano* et sacris Scripturis disputet; quod profecto efficacissimum diaboli inventum fuit, quo perpetuam faceret nec facere cessaret stragem tot infelicium animarum, quæ sic in ignorantiâ misere semper viventes, semper quoque obcæcatæ et perditæ manerent.

Mahumedes moritur.

Tandem anno 631, ætatis suæ sexagesimo quarto, decessit Mahumedes, quum novem circiter annos regnasset, totam fere Arabiam subegisset, suumque dilatasset imperium per quadringentas, quum ad orientem tum ad meridiem versus, a Medinâ leucas. Post se reliquit *Abu-Bekr*, unum ex primis discipulis, qui alias etiam regiones armis occupavit. Alii postea successerunt sectæ principes, Caliphi nuncupati, qui Persarum regnum everterunt, et Syriam atque Ægyptum in suam redegerunt ditionem [1].

[1] *Fleury*, l. c., *n. 4, 5.*

ARTICULUS II.

De Monothelitarum hæresi.

4. *De Monothelitarum et Sergii Cyrique, eorum principum, primordiis.*
5. *Contra eos nititur Sophronius.* 6. *De Sergii ad Honorium Pontificem epistolâ et de Honorii responsione.* 7. *Defenditur Honorius.*
8. *Errasse quidem Honorium, non tamen in errorem contra fidem esse prolapsum.*
9. *De Heraclii* Ecthesi, *quam deinceps Joannes IV, summus Pontifex, damnavit.*
10. *De imperatoris Constantis* Typo. 11. *De Pauli Pyrrhique damnatione.*
12. *De disputatione inter S. Maximum et Pyrrhum.*
13. *De Constantis crudeliter factis deque illatâ ei nece.*
14. *Damnantur Monothelitæ in Concilio VI.*
15. *Ibi Honorium quoque damnatum esse, non quidem ut hæreticum, sed quod hæreticos reprimere neglexisset.*

Monothelitae:

4. Hoc sæculo, et quidem (ut ait Natalis Alexander [1]) anno 622 vel (ut putat *Fleury* [2]) anno 630, *Monothelitarum* hæresis hunc ortum habuit. Nonnulli Episcopi, qui Concilium Chalcedonense receperant, licet duas in Jesu Christo agnoscerent naturas, quod tamen una esset persona, unam tantum operationem Ei tribuendam esse opinabantur [3]. Refert Natalis Alexander (loco citato), hujus erroris parentem fuisse Sergium, Constantinopolitanum Patriarcham. Hic per litteras falsam suam sententiam ad Theodorum, Pharanitanum in Arabiâ Episcopum, detulit, qui ei respondit, se quoque idem sentire. Sub idem fere tempus accidit, ut quum Heraclius imperator Hierapoli in Syriâ superiori esset, ipsum adiret Athanasius, Jacobitarum Patriarcha, vir astutus et malitiosus; cui, in familiaritatem suam recepto, imperator Antiochenum Patriarchatum promisit, si ad Chalcedonensem Synodum accessisset. Athanasius se accedere simulavit, et duas naturas confessus est. Tum vero interrogavit imperatorem, utrum positis duabus naturis, in Christi personâ duas voluntates duasque operationes an unam tantum agnosci oporteret. Quâ interrogatione intricatus Heraclius, ad Sergium, Constantinopolitanum Præsulem, scripsit, itemque consuluit Cyrum, Phasidis Episcopum; qui ambo ei persuaserunt, in Christo, quum una sit persona, unam solam voluntatem unamque dumtaxat operationem esse confitendam. Cui falsæ opinioni facile assensus est Athanasius Eutychianus: quandoquidem qui unam tantum in Christo admittit operationem, unam deinde naturam cum Eutychete fateatur necesse est. Itaque concinuerunt Sergius, Theodorus Pharanitanus, Athanasius et Cyrus; quo factum est, ut quum Cyrus in locum demortui Georgii, Alexandrini Patriarchæ, esset suffectus, et Athanasius postmodum Antiochenus Patriarcha evasisset, ex quatuor Patriarchis tres (excepto videlicet Sophronio, Hierosolymitano Patriarchâ, qui ut mox videbimus, fortiter se iis objecit) amplexi sint hæreticum dogma, quo unam in Jesu Christo voluntatem esse docerent; quare deinceps eorum sectatores *Monothelitæ* dicti sunt a Græ-

Sergius, Constant. Patriarchæ;

Cyrus, Phasidis Episcopus.

Tres Patriarchæ hæresim amplectuntur.

[1] L. c., art. 1, § 2; *Baron.*, a° 633, n. 3 seq. — [2] *Liv. XXXVII, n. 41.* — [3] *Fleury*, ibid.

cis verbis μόνος (i. e. unus) et Θέλησις (i. e. voluntas) [1].

Sophronius iis resistit.

5. Cyrus igitur, Alexandrinus Patriarcha creatus, operam dedit, ut secum conjungeret Theodosianos, qui illic multi erant, et unam ex Eutychianis componebant sectis. Quod quidem unionis decretum, anno 633 conditum, novem constabat articulis; venenum autem propinabatur septimo articulo, quo dicebatur, Christum esse ipsum Filium, qui divina et humana operatur unâ eâdemque operatione *Theandricâ* sive *Deivirili*, id est, divinâ simul et humanâ; quo fit, ut distinctio omnis ex parte nostri intellectûs habeatur [2]. Articulos illos Cyrus Patriarcha examinandos obtulit Sophronio monacho, qui simul ac eos recitari audivit, ad pedes ejus provolutus, cum lacrimis precatus est, ne eos divulgaret, quod fidei adversarentur et Apollinaristarum errores aperte continerent. At Cyrus, neglectis ejus precibus, unionis decretum in vulgus emisit. Tum Sophronius, Alexandriæ se non auditum animadvertens, Constantinopolim profectus est, ut Sergium adiret: hic vero, præcipuus illius erroris fautor, eum ad se neutiquam admisit, et Ægyptiorum hæreticorum reconciliationem prætendens, Cyri dogma ratum habuit [3].

Idem Sophronius Hierosolymitanus Patriarcha eligitur.

6. Hoc eodem anno 633 ipse Sophronius, jam ad Orientem reversus, Hierosolymitanus Patriarcha electus est. Quod ubi Sergius resciit, ægre illud ferens, Honorii Pontificis animum præoccupare conatus est, longasque ad eum litteras dedit, artificiis et commentis refertas. Fingit ibi, quid de duabus voluntatibus disceptaretur, se ignorasse, priusquam Cyrus Phaside sibi scripsisset. Nititur inde ficto quodam Mennæ, Constantinopolitani quondam Episcopi, libello, qui libellus confectus erat ad Monothelismi causam tuendam. Nonnullos Patres asserit, unam tantum in Christo operationem docere, nec quemquam eorum de duabus operationibus umquam esse locutum. Falso præterea ait, inter se et S. Sophronium, Hierosolymitanum Patriarcham creatum, convenisse, ut de eâ controversiâ nullum verbum facerent. Pontifex, Sergii fraudum inscius, in responso eum laudavit, quod abstulisset illam de duabus operationibus novitatem, a Sophronio assertam, quæ incallidis scandalum præbere posset; ac deinde subjungit: Unam Jesu Christi voluntatem fatemur, quia Divinitas non peccatum nostrum assumpsit, sed naturam nostram, sicuti erat, priusquam peccato vitiaretur. Neque Scripturam neque Concilia docere videmus, sitne una an duplex operatio. Unum solum esse Jesum Christum, Divinitate et humanitate operantem, plenæ sunt sacræ Litteræ; utrum vero propter opera divinitatis et humanitatis una an duplex operatio dicenda sit, ad nos ista pertinere non debent, sed grammaticis relinquimus. Nos nova illa vocabula repudiare oportet, ne incallidi aut pro Nestorianis nos habeant ex verbis duarum operationum, aut pro Eutychianis, si unam in Christo operationem agnoscamus [4].

Honorius ei respondet.

De Sergii ad Honorium epistolâ.

Honorius non approbavit hæresim.

7. Ex eâ loquendi ratione hæretici et nonnulli etiam Catholici scriptores collegerunt, Honorium Pontificem in Monothelitarum hæresim incidisse. At certo falluntur: nam quum in Jesu Christo unam tantum voluntatem esse diceret, de Jesu Christo loqui volebat, prout homo tantum est, de quo recte negavit, in sensu Catholico duas esse alteram alteri contrarias voluntates, quemadmodum in nobis reperiuntur, spiritu adversus carnem repugnante; quod profecto his suæ epistolæ verbis expressit: Unam Jesu Christi voluntatem fatemur, quia Divinitas non peccatum nostrum assumpsit, sed naturam nostram, sicuti erat, priusquam peccato vitiaretur. — Et hoc ipsum ait Joannes Papa IV in *Apologiâ pro Honorio ad Constantinum II* imperatorem: Nonnulli,

Joannes IV Honorii sententiam explicat.

[1] *Fleury*, l. c.; *Van Ranst.*, sæc. VII; *Hermant, part. 2, chap. 62.* — [2] Epist. *Cyri* apud *Fleury, liv. XXXVII, n. 42.* — [3] *Fleury*, l. c. — [4] *Honorius I*, Ep. 4, ad *Sergium*. Epistolæ compendium sic legitur apud *Fleury, liv. XXXVII, n. 43, 44* (Nota edit.).

inquit, in Jesu Christo duas contrarias voluntates admittebant, quibus respondit Honorius, Jesum Christum perfectum Deum et perfectum hominem, quum ad humanam naturam reficiendam venisset, conceptum et natum esse sine peccato; Eumque propterea numquam duas habuisse contrarias voluntates, neque umquam ejus carnis voluntatem adversus voluntatem spiritûs repugnasse, ut fit in nobis propter Adami peccatum contractum. — Itaque conclusit, in errore versatos esse eos, qui existimassent, docuisse Honorium unam solam Divinitatis et humanitatis in Christo voluntatem [1].

Item *S. Maximus*, *Anastasius*, *Graveson*.

Eodem modo Honorium defenderunt S. Maximus in *Dialogo cum Pyrrho* [2] et Anastasius Bibliothecarius [3]. Quocirca idem confirmans *Graveson* [4] merito ait, quemadmodum quum S. Cyrillus, contra Nestorium disserens, in sensu Catholico dixisset, unam esse naturam Verbi incarnati (*a*), iisque verbis Eutychiani in suam causam abusi essent, ita quoque, quum enuntiasset Honorius, unam fuisse in Jesu Christo voluntatem (hoc nempe intelligens, non duas in Eo fuisse contrarias, unam carnis vitiosam, ut in nobis, mentis rectam alteram), Monothelitas ad suum tuendum errorem ea sibi arripuisse.

Explicatur, in quo *Honorius* erraverit.

8. Verumtamen non negamus, errasse Honorium, quum silentium imponeret ei, qui de unâ vel duabus in Jesu Christo voluntatibus loqueretur; ubi enim de errore agitur, ad silendum cogere idem est atque errori favere: ubicumque latet error, detegi eum et everti necesse est; atque illud quidem non recte egit Honorius; ceteroquin dubium non est, quin Monothelitarum hæresim numquam amplexus sit, quidquid contra dicunt hæretici, ac nominatim *Gulielmus Cave*, qui: *Laterem lavant*, inquit, *operam oleumque plane perdunt, quotquot Honorium ob hæresin Monotheliticam a Synodo generali sextâ anathematizatum... hac labe eximere allaborant* [5]. Quod prorsus falsum est, ut doctus ille Natalis Alexander [6] clare demonstrat. Respondens enim adversariis, hæc verba sextæ Synodi (Act. XIII) opponentibus: *Anathematizari prævidimus et Honorium* (Papam)..., *eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem secutus est, et impia dogmata confirmavit;* Honorium (ait) ab eâ Synodo damnatum fuisse, non quod ipsam hæresim esset amplexus, sed quod hæreticos fovisset. Quod idem scriptum est a Leone II (*optimo Concilii interprete*, inquit Natalis) in epistolâ ad Constantinum Pogonatum pro confirmatione Synodi; in quâ postquam commemoravit condemnatos hæreticos, errorum inventores, Theodorum Pharanitanum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum, in Constantinopolitanâ sede successores (*b*); item Honorio anathema dicit, non quod falsum eorum dogma adoptasset, sed quia illud non infringi permiserat: *Qui hanc Apostolicam Ecclesiam non Apostolicæ traditionis doctrinâ lustravit, sed profanâ* (*c*) *proditione immaculatam maculari* (*d*) *permisit* [7]. Ac similiter ad Hispaniæ Episcopos scribens, damnatos esse nuntiat Theodorum, Cyrum et reliquos *cum Honorio, qui flammam hæretici dogmatis non, ut decuit Apostolicam*

Synod. VI. *Constant.* III 680.

Quo sensu *Honorium* condemnaverit.

Leonis II epistola.

[1] *Joannes IV*, Epist. 2, ad *Constantin.* (Epistolæ compendium sic legitur apud *Fleury, liv. XXXVIII, n. 25.* — Nota edit.). — [2] *Nat. Alex.*, sæc. VII, diss. 2, prop. 3. — [3] Collectanea ad *Joan.* Diacon. (*Migne*, Patr. Lat., vol. 129). Præfatio in *Joannis* Papæ Apologiam pro *Honorio.* — [4] Sæc. VII et VIII, coll. 3. — [5] Scriptorum ecclesiasticorum Historia litteraria, sæc. *Monotheliticum*, a° 626. — [6] L. c. — [7] *Leo II*, Ep. 3 ad *Constant.* Imp.

(*a*) *Graveson* habet: *una est natura Verbi incarnata.* Cfr. quæ de *S. Cyrillo* notavimus ad cap. V, art. 4, § 1, n. 54.

(*b*) Quamvis Latinus interpres vertat *successores*, recte adnotat *Binius*, legendum esse *subsessores*, i. e. *insidiatores* (vide *Migne*, tom. 96, col. 408. (Nota edit.).

(*c*) Alii legunt: *persanâ.* (Nota edit.).

(*d*) Alii legunt: *immaculatam fidem subvertere conatus est.* (Nota edit.).

auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit [1]. Tum aliis de eâdem materiâ allatis monumentis, Natalis: *Concludamus itaque*, inquit, *Honorium a sexta Synodo damnatum non fuisse ut hæreticum, sed ut hæreseos et hæreticorum fautorem, utque reum negligentiæ in illis coercendis; et juste fuisse damnatum, quia eâdem culpâ erroris fautores ac auctores ipsi tenentur* [2]. Addit P. Natalis [3], communem fuisse in scholis Sorbonicis opinionem, Honorium, etiamsi in epistolis suis falsam aliquam propositionem scripsisset, nullo modo tamen, — quoniam ita egisset ut doctor privatus — Sedis Apostolicæ læsisse fidem. Quæ porro suprà (num. 6) ex ejus litteris ad Sergium attulimus, planum faciunt, quantopere distaret a Monothelitarum sententiâ.

Natalis Alexandri conclusio.

Heraclii Ecthesis hæreticis favet.

9. Quum Honorius (anno 638) ex hac vitâ migrasset, Monothelitarum hæresis latius manavit propter divulgatam Heraclii imperatoris *Ecthesin*. Erat autem edictum, ab ipso Sergio Constantinopolitano Patriarchâ compositum, sed (anno 639) sub Heraclii nomine in vulgus emissum. Ideo dicta est *Ecthesis* (id est, ex græcâ significatione, *expositio*), quod fidem exponeret de unâ vel duplici in Jesu Christo operatione. Post fidei confessionem super Trinitate, de Incarnatione agitur, distinguuntur duæ in unâ Christi Personâ naturæ, ac deinde dicitur: *Omnem divinam et humanam operationem uni eidemque incarnato Deo Verbo tribuimus...; nullo modo concedentes alicui... unam vel duas dicere sive docere operationes in divinâ Domini Incarnatione, sed magis (sicut sanctæ et universales tradiderunt Synodi) unum eumdemque Filium unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, verum Deum confiteri, operari divina et humana, et omnem Deo congruam et homini operationem ex uno eodemque incarnato Deo Verbo indivise et inconfuse procedere...: eo quod unius quidem operationis vox, licet ab aliquibus Patribus dicta est (a), tamen turbat... quorumdam aures, arbitrantium in interitum eamdem prolatam esse duarum naturarum, quæ in unâ subsistentiâ unitæ sunt in Christo Deo nostro. Similiter autem et duarum operationum vocem multos scandalizare, utpote a nemine dictam sanctorum et præcipuorum Patrum:* et quod duas contrarias in Christo agnoscere voluntates idem videatur ac duas agnoscere personas (*b*). *Si enim insanus Nestorius, licet... introducens Filios duos, voluntates istorum dicere non est ausus, e contrario autem consonantem voluntatem in Eo, formatis duabus personis, confessus est: quomodo possibile est, orthodoxam confitentes fidem, et unum Filium Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum glorificantes, duas et has contrarias voluntates suscipere? Unde sanctos Patres in omnibus et in hoc sequentes, unam voluntatem Domini nostri Jesu Christi verissimi Dei confitemur, utpote in nullo tempore animati intellectualiter ejus corporis separatam, nec ex proprio impetu contrario motu, unito ei Deo Verbo in unâ substantiâ, naturalem ejus producere motionem, sed quando et qualem et quantam ipse Deus Verbum voluerat.*

Hæc est celebris Heraclii *Ecthesis* (quam deinde ipse Sergius, ejus auctor, in conciliabulo Constantinopoli habito confirmavit), in quâ, quamvis initio ad plebem decipiendam prohibeatur, nequis unam vel duas operationes dicat, deinceps tamen diserte asseveratur unius tantum

Condemnatur a Romano Pontifice.

[1] Ep. 4ª ad Episcopos *Hispaniæ*. — [2] L. c. — [3] L. c. Scholion.

(*a*) Sic [pro: *sit*] apud *Labbe*, tom. 7, col. 203.

(*b*) Ita ad verbum transtuli ex S. Alphonso. Quæ autem in Ecthesi leguntur, valde obscura sunt: *Sed et sequi in eo, ut duas confiteamur voluntates contrarie ad invicem venientes, Deo quidem Verbo volente saluberrimam passionem explere, Incarnationem autem in Eo factam obviam euntem ipsius voluntati et oppugnantem, et exinde duo contraria volentes introduci, quod impium est et extraneum Christiani dogmatis.*

voluntatis dogma, quæ ipsa est Monothelitarum hæresis [1]. — Ecthesis postmodum ad Severinum Pontificem missa est; verum sive quod ad eum non pervenit, sive quod advenit quum supremum diem jam obierat, eam non legimus ab eo esse damnatam: postea vero damnata est a Joanne IV Pontifice [2].

De *Typo* Constantis.

10. Effecit tamen Pyrrhi Paulique, Sergii in sede Constantinopolitanâ successorum, pravitas, ut etiam condemnatâ Ecthesi, finem tamen non habuerit Monothelitarum hæresis. Paulus enim, licet diu Catholicum se esse simulasset, tandem larvâ depositâ, Constantem imperatorem perpulit, ut (anno 648) edictum promulgaret (cui nomen est *Typus* sive formula), quo partes ambæ tacere jubebantur. Utriusque partis rationibus primum summatim relatis, sic deinde pergitur: *Quapropter sancimus, nobis subjectos..., qui sunt Catholicæ... Ecclesiæ, non habere licentiam invicem a præsenti de unâ voluntate aut unâ operatione, aut duarum voluntatum aut duarum operationum qualemcumque proferre altercationem...; nihil aliud intercipientes penitus de piissimis dogmatibus, quæ a sanctis probabilibus Patribus de dispensatione Incarnati Dei Verbi dogmatizata sunt... Præcipientes... tantummodo de eis sequi et sufficienter habere divinas Scripturas et traditiones sanctorum quinque universalium Conciliorum, et simplicibus... sanctorum... Patrum uti vocibus, quorum dogmata regula... Ecclesiæ consistunt; nihil eis addentes proprium neque minuentes aut per suam intentionem eas interpretantes; sed priorem habitum ubique custodiri, sicuti antequam procederet contentio prædictarum quæstionum, quasi nulla de eis exorta contentio... Qui autem ea præsumpserint prævaricari..., siquidem Episcopi aut clerici sunt, sui sacerdotii sive sui cleri modis omnibus excidant; sin autem monachi, segregentur et alieni sint de suis locis; sin autem dignitatem aut cingulum.... habeant, nudentur eis; si autem sint privati, siquidem nobiles consistunt, suarum substantiarum proscriptionem patiantur; sin autem ignobiles consistunt, non solum in corpore verberentur, sed exsilio perpetuo castigentur.* Talis est Constantis Typus [3].

Paulus et Pyrrhus a Romano Pontifice condemnantur.

11. Hoc loco notetur, defuncto Sergio in Constantinopolitanâ cathedrâ successisse Pyrrhum: hic vero ob contentiones, quæ cum populo ei fuerunt, ab illâ sede ultro discessit, in ejusque locum suffectus est Paulus, majoris ecclesiæ œconomus [4], qui hæreticam Sergii Pyrrhique sententiam secutus est. Ut ad Catholicam fidem eum reduceret, Theodorus Pontifex non solum per litteras, sed etiam per legatos summo studio incubuit; at quum frustra se laborare perciperet, tandem expressâ sententiâ ex officio eum amovit [5]. Quod in eodem concilio factum creditur, in quo Theodorus condemnavit Pyrrhum. Is enim postquam Romæ ad ipsius Pontificis pedes se revocaverat (quod se facturum S. Maximo erat pollicitus in disputatione quam, ut mox dicturi sumus, in Africâ cum eo habuit), Ravennam se contulit, ibique denuo in Monothelismum incidit, ab exarcho Monothelitâ, ut probabile est, in spem adductus recuperandæ sedis Constantinopolitanæ (ac revera postmodum, anno 655, in eam restitutus est [6]). Quod quum accepisset Theodorus Pontifex, in particulari Episcoporum Romanique cleri synodo anathema et depositionis sententiam adversus Pyrrhum pronuntiavit. Et

[1] *Nat. Alex.*, sæc. VII, cap. 2, art. 1, § 2; *Fleury, liv. XXXVIII, n. 21* (Legitur *Heraclii* Ecthesis in Concilio *Romano* Lateranensi, anno 649, *Martino I* summo Pontifice, celebrato. Secretar. III. Vide *Labbe-Colet*, tom. 7 [*Venetiis* 1729], col. 202). — [2] Ibid. *n. 22.* — [3] Ibid., *n. 45; Nat. Alex.*, l. c., n. 6 (Cfr. *Labbe Colet*, tom. 7 [*Venetiis* 1729], col. 238. Conc. Lateran. a° 649, Secret. IV) — [4] *Fleury*, l. c., *n. 24.* — [5] *Anastas.* Bibl., Histor. de Vitis *Rom.* Pont., *Theodorus*, a° 642. — [6] *Fleury, liv. XXXIX, n. 12.*

tunc sacrum calicem sibi jussit afferri, et calamo, in pretioso Jesu Christi sanguine tincto, ad funestam sententiam nomen suum adscripsit [1].

De *Pyrrhi* disputatione cum *S. Maximo.*

12. Quoniam mentionem fecimus de disputatione, quam in Africâ Pyrrhus cum S. Maximo abbate de unâ vel duabus voluntatibus et operationibus habuit, operæ pretium est considerare, quam fortiter S. Maximus, qui doctissimus erat, eum redarguerit. *Pyrrhus:* « Si unus est Christus », inquit, « ut unus etiam volebat; quocirca unam tantum habebat voluntatem ». Respondit *S. Maximus:* « Dic mihi, Pyrrhe; Christus, qui profecto unus est, estne Deus simul et homo? » — Cui *Pyrrhus:* « Illud nemo negat, vere Deus est et vere homo ». — Tum *S. Maximus:* « Si igitur », inquit, « Jesus vere Deus est idemque vere homo, et ut Deus et ut homo voluit, duobus modis, non uno modo, quamvis una esset persona: quum enim Jesus Christus duas haberet naturas, certo volebat et operabatur convenienter duabus naturis, quarum neutra expers esset voluntatis vel operationis. Si autem Jesus Christus volebat et operabatur convenienter naturis suis, quemadmodum duæ erant, ita quoque dici oportet, habuisse Eum duas naturales voluntates duasque operationes essentiales. Ut porro duæ naturæ Eum non dividebant, sic duæ voluntates et operationes, quæ singulis naturis congruebant essentialiter, nequaquam inducebant divisionem; et quoniam conjunctæ essent in Eo, non impediebant, quominus unus tantum esset » — « At », reposuit *Pyrrhus*, « fieri nequit, ut non tot sint personæ, quot voluntates ». — Cui *S. Maximus:* « Dicis ergo, quot sint voluntates, tot esse personas volentes. Quæ norma si valeret, vicissim dicendum foret, quot sint personæ, tot esse voluntates. Tum vero una tantum in Deo esset persona (ut sensit Sabellius), quum in Eo et in tribus simul divinis personis una sit voluntas; aut etiam, quum in Deo tres sint personæ, tres quoque in Eo essent Voluntates ac proinde (ut Arius asseruit) tres naturæ: quandoquidem Patres docent, ex voluntatum numero numerum plurium naturarum inferri. Quapropter », ita conclusit S. Maximus, « verum non est, ibi plures esse personas, ubi plures sint voluntates; illud verum est, in eâ personâ, in quâ conjunctæ sint plures naturæ, ut in Jesu Christo, plures esse voluntates et operationes, quamvis una sit persona ».

De disputationis exitu.

Item alia, quæ Pyrrhus objecit, S. Maximus diluit; quo factum est, ut, re perspectâ, S. Maximum recte sentire confessus sit, itemque promiserit, se ad summi Pontificis pedes semetipsum esse revocaturum; ac revera Romam profectus retractationis libellum Pontifici obtulit [2]. Quamquam, ut suprà diximus, postea denuo in errorem prolapsus est.

Constans summum Pontificem persequitur.

13. Ut porro ad Constantis Typum revertamur, scire oportet, eum cum totâ Monothelitarum sectâ damnatum esse a Martino Pontifice in synodo, quam Romæ habuit; quam ob causam sanctus vir a Constante adeo vexatus est, ut tandem (anno 654) Chersonæ, quo erat relegatus, vitam ponere debuerit [3]. Sed imperator, quum crudelitatem adeo exercuisset in Pontificem aliosque, et id quidem potissimum Syracusis, ibidem anno 668, postquam annos viginti septem regnaverat, infelici morte a Deo ex hoc mundo ablatus est. Nam quum in balneum ivisset, is qui ad serviendum sequebatur, vase quo aquam fundebat, caput ejus percussit, eoque interfecto aufugit. Itaque qui post longum temporis intervallum — quod imperator nimium cunctaretur — balneum ingressi sunt ad videndum, quid de eo factum esset, mortuum invenerunt [4].

Constans misere exstinguitur.

Constans item S. Maximo vitam eripuerat, ut narrat Cardinalis *Gotti* [5], qui

[1] *Hermant, part. 2, chap. 65; Fleury, liv. XXXVIII, n. 46; Nat. Alex.*, l. c., § 3, n. 6. — [2] *Fleury*, l. c., *n. 36-40.* — [3] *Danes*, Generalis Temporum Notio, § 12, n. 5, *Monothelitæ.* — [4] *Fleury, liv. XXXIX, n. 42.* — [5] Veritas Rel., Tr. de Victor. adv. Hæreses, cap. 78, § 4, n. 14.

de crudeliter a Constante factis agens, præterea refert (illudque cum Theophane [1], Cedreno [2], Paulo diacono [3], cet. confirmat Natalis Alexander [4]), interfectum ab eo fuisse Theodosium fratrem, quem antea ex invidiâ diaconum a Paulo Patriarchâ sacrandum curaverat: atque illius fratricidii hanc fuisse pœnam, quod sæpe dormienti se ingereret Theodosii imago, et diaconi habitu ac poculum, sanguinis plenum, manu tenens dictitaret: *Bibe, bibe frater;* et ita quidem Constantem, quoad vixit, assidue exagitatum fuisse illius sceleris horrore.

Synodus sexta, *Const. III, Monothelitas* condemnat. 680.

14. Constante defuncto mutata est rerum facies: namque in regnum pervenit Constantinus Pogonatus, ejus filius, bonus vir et fidei justitiæque studiosus. Ejus operâ et sedulitate anno 680 Constantinopoli congregatum est sextum Concilium generale, cui præfuerunt Agathonis Pontificis legati [5]. Ait Natalis Alexander [6], de numero Episcoporum non convenire auctores: ducentos octoginta novem Theophanes [7] et Cedrenus [8] numerant; Photius [9] centum et septuaginta, quum in postremâ synodali Actione centum sexaginta sex dumtaxat subscripsisse reperiantur. Illud Concilium duodeviginti actionibus feliciter peractum est: ultimâ actione autem condita est adversus Monotheliticam hæresim hæc fidei definitio: *Duas naturales voluntates in Eo* (Christo) *et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum Patrum doctrinam... prædicamus* [10]. Cui definitioni omnes Patres subscripserunt [11]. Ubi absolutum est Concilium, Præsules incitati auctoritate imperatoris (cujus fidem gloriosis titulis extulerunt, quod pium religionisque restitutorem eum nominarunt) suâ diligentiâ perfecerunt, ut S. Leo II, Pontifex, qui successerat Agathoni (mortuo dum Concilium habebatur), ejus decreta actaque confirmaverit. Suâ igitur Apostolicâ auctoritate, ut scribit *Graveson* [12], ratum habuit sextum illud Concilium, simulque declaravit, in numero reliquorum generalium Conciliorum illud esse reponendum.

Quomodo nonnulli *Honorium* excusare conentur.

15. Hic porro notetur, asserere Baronium Cardinalem [13], ut Honorium Pontificem ab hæreticâ labe defendat, hujus sexti Concilii acta non pura, sed Theodori, tum Constantinopolitani Episcopi, artificiis corrupta ad nos pervenisse. Quæ tamen Baronii opinio (ita l. c. sapienter Graveson) *viris eruditis nostræ ætatis minime probatur;* quod (ut ipse adjicit [14]) Christianus Lupus [15], Natalis Alexander [16], Antonius Pagi [17], Combefisius [18] et Garnerius [19] acta illa genuina esse, perspicue demonstrent. Refert præterea Graveson [20], nonnullos post Bellarminum [21] auctores ad Honorium excusandum contendere, errasse Concilii Patres in examinandâ et dijudicandâ ejus causâ. *Verum,* respondet, *hic modus excusandi Honorium merito non placet, quia creditu admodum difficile est, Patres non solum VI^ae Synodi, sed et omnes Episcopos Conciliorum generalium VII^i et VIII^i, in quibus itidem Honorium damnatum legimus, errasse in ferendo de doctrinâ Honorii judicio. Ne igitur a regiâ viâ decedere videar, concludo Honorium... a Monothelitarum hæresi jure quidem optimo vindicari debere; eum tamen justâ de causâ a VI^a Synodo generali damnatum,... non quod in Monothe-*

Quid revera dicendum sit.

[1] Chronographia, a° 651, — [2] Historiar. Compend., a° 18 *Constantis.* — [3] *Paul. Winfrid.,* Historia Miscell., lib. XIX. — [4] Sæc. VII, cap. 5, art. 3. — [5] *Nat. Alex.,* sæc. VII, cap. 2, art. 1, § 4; *Hermant, Part. 2, chap. 67; Fleury, liv. XL, n. 11; Berti,* Breviar., sæc. VII, cap. 2. — [6] L. c. — [7] Chronographia, a° 672. — [8] l. c., a° 13 *Constantini Pog.* — [9] Epistolar. lib. I, Ep. 8 ad *Michaelem Bulgariæ* Principem, n. 17. — [10] Conc. VI, a° 680, Actio 18. — [11] *Tournely,* Comp. Theol., App. instar Suppl. ad loc. theol., art. 2, de Conc. *Constpl. III.* — [12] Sæc. VII et VIII, Coll. 4; *S. Leonis* Ep. 3, ad *Constantinum* Imperat. — [13] Annales, a° 681, n. 25 et 28; a° 682, n. 3 seq. — [14] L. c. — [15] Dissertat. de sexta Syn. Gener., cap. 7, Actio 17, 18. — [16] Sæc. VII, diss. 2, prop. 1. — [17] Critica ad *Baronii* Annal. a° 681, not. 7. — [18] Dissert. Apol. pro Act. sextæ Synodi ex Hist. *Monothel.* — [19] Diurnus Liber *Romanor.* Pontif., Append., Diss. 2, § 6, n. 38 seq. — [20] L. c. — [21] De *Romano* Pontifice, lib. IV, cap. 11 ad 2^m.

litarum impegisset hæresim, sed quod eorum fautor esset, et in illis reprimendis negligentiæ reus [1]. Cui assentitur Danes [2], quum ait, in privatis Honorii ad Sergium litteris nihil quidem esse, quod apertam hæresim sapiat, eum tamen correctione dignum fuisse ob pusillum animum, quo ambiguis usus est verbis, quæ placere poterant hæreticis eosque allicere, quum ex officio retundere debuisset nascentem hæresim. Neque aliter sentit *Hermant*, quum propterea a Concilio Honorium damnatum fuisse ait [3], quod Sergii artificiis circumventus, Ecclesiæ bono non satis constanter consuluisset.

De *Monothelitarum* exitu.

Ceterum horret animus tot videre Ecclesiæ Præsules tam cæco impetu istam hæresim esse secutos, idque tam obstinato animo. Inter eos in ipso Concilio fuit Macarius, Antiochenus Patriarcha, qui, ut narrat Natalis Alexander [4], ab imperatore Patribusque interrogatus, num duas in Christo naturales voluntates duasque agnosceret operationes, audacter respondit: *Non dico duas naturales voluntates aut duas operationes naturales in Incarnationis dispensatione Domini Nostri Jesu Christi, nec si membratim incidar et mittar in mare.* Quapropter statim idque merito Synodus eum ex Ecclesiæ communione et officio amovit.

Quamquam etiam post sextam Synodum, ut refert Natalis Alexander [5], Monothelitarum hæresis perstitit apud Chaldæos (qui tamen Paulo V Pontifice eam ejurarunt), Maronitas et Armenios, quos anno 653 alia pervaserat secta, *Paulicianorum* dicta a Paulo quodam Samosateno (*a*). Duo Manichæorum principia agnoscebant, Mariam Dei genitricem esse infitiabantur, aliasque docebant ineptias, quæ legi possunt apud Natalem [6].

Capitis conclusio

Sed priusquam huic capiti finem imponamus, attendere juvat animoque contemplari, quantopere diabolo displiceat, erga amantissimum Redemptorem nostrum Jesum Christum homines gratos se præbere Eumque ex animo diligere: quandoquidem tam enixo studio huc incubuit Lucifer, ut ab improbis hominibus tot in orbe Christiano disseminarentur hæreses, quæ omnes ad Dei Filii Incarnationis fidem evertendam spectant, ac proinde ad eripiendum nobis amorem Jesu Christi, qui humanâ carne assumptâ Redemptor noster fieri voluit. Atque istiusmodi fuerunt hæreses Sabellii, Photini, Arii, Nestorii, Eutychetis et Monothelitarum; quorum alius quidem Jesu Christi corpus phantasma fuisse asseruit, alius autem divinitatem Ei ademit, alius demum humanitatem. Verum de iis omnibus victoriam reportavit Ecclesia.

[1] L. c. — [2] L. c. — [3] *Part. 2, chap. 69.* — [4] Sæc. VII, cap. 2, art. 1, § 4. — [5] L. c., § 2, n. 9. — [6] L. c., art. 3.

(*a*) Alius igitur est a *Paulo* illo *Samosateno*, Antiocheno Episcopo, de quo suprà (cap. 3, n. 3, pag. 21) dictum est. Refert autem *Euthymius Zigabenus* (Orthodoxæ fidei dogmatica panoplia, tit. 24. — *Migne*, Patr. Gr. et Lat., tom. 130, col. 1190): « Samosata est oppidum Syriæ, in quâ quondam viguit error Manichæorum. In hoc oppido mulier quædam fuit nomine Callicine. Hæc quum totum Manichæorum lutum hausisset, duos peperit filios, Paulum et Joannem, qui matrem imitati merum istius apostasiæ venenum biberunt... Isti quum alia absurda et exsecranda ac perniciosa dogmata, tum Paulicianorum hæresim... excogitarunt cet. ». Legatur etiam *Georgii Cedreni* Historiarum Compendium (*Migne*, Patr. Gr. et Lat., tom. 121, col 827 seq.), in quo expressis verbis commemoratur, mulierem illam in Armeniam emisisse filios, ut ibi hæresim promulgarent (Nota edit.).

CAPUT VIII.

DE OCTAVI SÆCULI HÆRESIBUS.

DE ICONOCLASTARUM HÆRESI.

1. *De iconoclastarum primordiis.* 2 et 3. *S. Germanus Leoni imperatori resistit.* 4. *Sede Constantinopolitanâ se abdicat.* 5. *Ei substituitur Anastasius. Reluctantur mulieres.* 6. *De Leonis sævitiis.* 7. *Leo interficere conatur Pontificem, qui cum Romanis ipsi obnititur.* 8. *De Pontificis Epistolâ.* 9. *De Concilio Romæ habito in sanctarum imaginum causâm; sed Leo a persecutione non desistit.* 10. *Amputata manus S. Joanni Damasceno per miraculum restituitur.* 11. *Moritur Leo, eique succedit Constantinus Copronymus, acrior persecutor; impius Patriarcha Anastasius moritur.* 12. *De conciliabulo, a Constantino habito.* 13. *Martyrio propter imagines nonnulli afficiuntur.* 14. *De aliis Constantini vexationibus deque horrendâ ejus morte.* 15. *Regnum adipiscitur Leo IV, eique succedit Constantinus, ejus filius.* 16. *Irene imperatrix Concilium, filii nomine, postulat.* 17. *De seditione adversus Concilium.* 18. *Celebratur Concilium et definitur imaginum cultus.* 19. *Concilium Francofurtense errore capitur circa Synodum VII.* 20. *Iconoclastæ redintegrant persecutiones.*

De *Iconoclastarum primordiis.*

1. Sacris imaginibus (ut testatur septima Synodus, actionibus I^a^ et V^a^) gentiles, Judæi, Marcionitæ et Manichæi jam antea bellum indixerant. Illud porro renovatum est Leonis Isaurici imperatoris ætate, anno 723, quo Sarantapechys quidam, dux Hebræorum, Jezido Caliphæ seu Arabo principi cogitationem injecit e templis finibusque Christianorum sacras omnes auferendi imagines; diuturno ei et felici imperio promisso, si ita fecisset. Quâ falsâ promissione deceptus princeps publico edicto omnes imagines auferri jussit. Christiani vero obedire noluerunt, eumque Deus brevi postea pœnâ mulctavit, quod sesquianno ab impio edicto vix elapso vitam ei abstulerit.

Non multo post denuo in sacras imagines sæviri cœptum est, quum ab Hebræis in Christianos impietas transiisset, auctore Constantino Nacoliæ in Phrygiâ Episcopo. Is ob perfidiam a suis diœcesanis expulsus, in Leonis Isaurici gratiam irrepsit perfecitque, ut sacras imagines delendas susciperet [1].

Imperatori resistit *S. Germanus.*

2. Itaque anno 726, post decimum regni sui annum, imperator quodam die coram populo edixit, nefas esse adorari imagines; at illis verbis reclamitante populo, tunc quidem exposuit, minime huc spectare suam sententiam, ut prorsus auferrentur imagines, sed ut altius collocarentur, nequis deosculando eas inquinaret [2]. Verumtamen Leonis impietati, eas penitus abolere meditanti, fortiter restitit S. Germanus, Constantinopolitanus Pa-

[1] *Nat. Alex.*, sæc. VIII, cap. 2, art. 1, § 1; *Hermant, part. 2, chap. 108; Fleury, liv. XLII, n. 1*; *Baron.*, a° 723, n. 17; a° 726, n. 1. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury*, l. c.

triarcha, seque paratum dixit vitam profundere pro sacrarum imaginum defensione, quarum usus in Ecclesiâ semper viguisset. Quare plures litteras dedit ad Episcopos, qui imperatorem sequebantur, ut ab errore eos revocaret. Item scripsit Gregorio II Pontifici, qui ei respondit longâ epistolâ, quâ zelum ejus ratum habuit, et Ecclesiæ Catholicæ de probato sacrarum imaginum cultu exposuit doctrinam [1].

Contra imperatorem seditio concitatur.

3. Sed quum imperator eas impugnare non desisteret, magna contra eum coorta est seditio Græcorum eorumque, qui Cyclades insulas incolebant; et religionis studio incitati adversus eum processerunt, secum adducentes Cosmam quemdam, cui imperatoris coronam imponerent. Illius exercitûs capita erant Agallianus, Cosmas et Stephanus. At in prælio prope Constantinopolim (anno 727) clade acceptâ, Agallianus in mare se præcipitat, capti Cosmas et Stephanus securi feriuntur. Ex eâ victoriâ major imperatori Leoni ad exagitandos Catholicos accessit animus. Patriarcham S. Germanum ad se vocat, ad suas eum partes perducturus [2]. Cui sanctus vir aperte respondet, Antichristi præcursorem esse, qui imaginum usum ablatum velit, illudque ad Incarnationis mysterium evertendum spectare; inde in memoriam ei revocat promissionem jurejurando confirmatam, quum imperator inauguraretur, in nullâ re Ecclesiæ traditionem se immutaturum. Imperator vero nihil commotus iterum eadem dixit, hoc exspectans, in aliqua verba sibi contumeliosa prorupturum esse Patriarcham, quem deinde ut seditiosum ex officio amovendum curaret. Ad illud eum instigaverat Anastasius. Is, quamvis Patriarchæ discipulus, causam complexus erat imperatoris, qui hoc se facturum promiserat, ut pro S. Germano in sede Constantinopolitanâ collocaretur. Itaque perspecto alieno Anastasii animo, sanctus vir

S. Germanus dogma Catholicum defendit.

caute eum admonere studuit. Et præsertim quodam die, quum sibi ad imperatorem introeunti Anastasius, qui sequebatur, vestem pede calcaret: *Ne festinaveris,* inquit; *mox enim hippodromum introibis* (est autem *hippodromus* locus ad equorum cursum destinatus). Quibus verbis S. Germanus ad infortunium allusit, quod quindecim post annos Anastasius subiret, quando imperatoris Constantini jussu, licet in sede Constantinopolitanâ collocatus, effossis oculis, asino, facie retrorsum versâ, impositus, per hippodromum circumductus est (quamquam tunc etiam Constantinus in Episcopatu eum retinuit, quod a sacris imaginibus abhorreret).

Imperator Catholicos persequitur.

Itaque imperator et averso a sancto Patriarchâ animo remansit, et deinceps deterior factus, magis etiam insectatus est sacras imagines et Catholicos omnes; nec tantum, qui Sanctorum effigies, sed eos quoque, qui vel reliquias colerent vel eorum deprecationem implorarent: quod videlicet cultum relativum ab absoluto nesciret aut nollet discernere [3].

S. Germanus sedem relinquit.

4. Ineunte anno 730 imperator concilium convocavit [4], ibique decreto adversus imagines condito, Patriarcham cogere voluit ad nomen suum adscribendum. Hic vero fortiter restitit, et satius habuit munere se abdicare; quapropter pallium exuens: *Fieri non potest, domine,* inquit, *ut extra Concilium œcumenicum novi aliquid de fide statuam;* quibus dictis, abiit. Indignatione accensus imperator ministros armatos misit, qui pugnis contumeliisque oneratum Episcopum ex ædibus suis depellerent, ne ratione quidem habitâ venerandæ ejus octoginta annorum ætatis. Tum Germanus in domum paternam secessit, monachi vitam acturus, sedem Constantinopolitanam in summo luctu jacentem relinquens, quum annos quatuordecim Ecclesiam illam gubernasset; atque ibi sanctam vitam finivit. Ejus

[1] *Fleury,* l. c., *n. 3.* — [2] *Fleury,* l. c., *n. 4* ex *Theophane,* Chronographia, a° C. 721. — [3] *Fleury,* l. c. — [4] *Theophan.,* l. c.; *Fleury,* l. c.; *Baron.,* a° 730, n. 2.

memoriam die duodecimâ Maji celebrat Ecclesia [1].

Anastasius ei succedit.

5. Paucis post diebus quam S. Germanus expulsus erat, Anastasius, Patriarcha Constantinopolitanus sacratus, vi et armis in sedis possessione constitutus est. Quam ubi invasit sacrilegus homo omnem Ecclesiæ potestatem tradidit imperatori, qui tot sibi concedi animadvertens, suum adversus sacras imagines Decretum per vim exsequi instituit. Constantinopoli in imperatoris ædium vestibulo constituta erat Jesu Christi e cruce pendentis imago, cui populus peculiarem venerationem deferebat, quod a Constantino Magno posita diceretur in memoriam illius Crucis, quæ in cælis ei apparuisset. Ab illâ sacrosanctâ imagine ordiri volens imperator Leo, unum ex armigeris, Jovinum nomine, eam deturbare jussit. Illic adstantes mulieres quædam precibus ab ejusmodi sacrilegio eum avertere conantur; at perfidus exsecutor, spretis earum obsecrationibus, scalam conscendit, imaginisque faciei ter securim injicit. Quod ut vident mulieres, scalam retrahunt, eumque præcipitem actum occidunt totoque corpore lacerant. Sacra imago nihilominus dejecta ac deinde igni cremata est; in ejusque locum imperator solam crucem collocatam voluit, adjectâ inscriptione, inde ablatam fuisse imaginem: Iconoclastæ enim crucis signum venerabantur, deletis tantum imaginibus, quæ humanam figuram referebant. Ipsæ porro mulieres, quæ Jovinum interfecerant, ad Episcopi ædes concurrerunt, et lapidibus eas appetentes, Anastasio inclamarunt: *Tune infamis veritatisque obtrectator, idcirco sacerdotium invasisti, ut sacra subverteres?* Quibus conviciis læsus Anastasius ad imperatorem accurrit, et ut ex mulieribus illis supplicium sumeretur, impetravit. Et revera morte mulctatæ sunt unà cum decem aliis, qui ab Ecclesiâ Græcâ die nonâ Augusti ut martyres coluntur [2].

Christi imago aufertur.

Anastasius Catholicos neci tradit.

6. Imperator Leo, utpote eruditionis expers, in litteratos potissimum sæviit, abolevitque sacrarum litterarum scholas, quæ a Constantini Magni temporibus remanserant. Constantinopoli haud procul ab imperatoris ædibus bibliotheca erat, ab antiquis imperatoribus condita, plus quam triginta millia volumina complectens. Præerat magister, qui « œcumenicus » dicebatur, homo præstantissimus, eique serviebant alii duodecim, qui sacras et profanas disciplinas gratuito docebant. Tantam habebant venerationem, ut vel ipsis imperatoribus nefas fuisset, insoliti quidquam peragere, iis in consilium non adhibitis. Imperator, quibus rebus potuit, pollicitando, minitando, ut ad suam delendarum imaginum sententiam eos flecteret, elaboravit; sed re desperatâ tandem statuit fascibus aridoque ligno circumdare bibliothecam; quam unà cum libris omnibusque custodibus barbare combussit. Deinde vel blandimentis vel sævitiis cives Constantinopolitanos omnes coegit Sanctorum, beatæ Virginis et Jesu Christi imagines undique ablatas in mediâ urbe concremare, cunctaque voluit dealbari templa, figuris depicta vel historiis ad religionem pertinentibus. Quod vero multi obedire renuerent, aliis caput præcidi jussit, aliis aliquod saltem corporis membrum amputari; quo factum est, ut plures clerici, monachi atque etiam laici martyrium subirent [3].

De imperatoris sævitiis.

Tota Italia imperatori resistit.

7. Hujus persecutionis nuntio in Italiam perlato, imperatoris simulacra ad terram dejecta pedibusque calcata sunt [4]. Et quum imperator Romam misisset nefandum suum adversus sacras imagines decretum, simulque Gregorio II Pontifici comminaretur, se ex officio eum amoturum esse, si quominus ad effectum adduceretur, prohiberet; Pontifex, cognitâ edicti impietate, ad ei tamquam Ecclesiæ inimico resistendum accinctus, quoquoversum litteras misit, quibus novum

[1] *Fleury*, l. c. — [2] *Fleury*, l. c., *n. 5.* — [3] *Baron.*, a° 726, n. 10 et 11; a° 730, n. 4; *Fleury*, l. c., *n. 5*, cum *Anastas.* Bibl., Hist. de Vitis *Roman.* Pontif., *Gregor. II*, a° 714, et *Theophan.*, Chronogr., a° C. 718. — [4] *Fleury*, l. c., *n. 6.*

illum errorem a fidelibus propulsaret. Pentapolitani et exercitus Venetiarum, repudiato imperatoris decreto, declararunt, se pro Pontifice prælio contendere velle, atque anathema indixerunt Paulo, Ravennati exarcho, et imperatori, qui eum miserat, iisque omnibus qui ei obtemperarent; eamque ob causam nonnullos sibi elegerunt duces. Denique Italia omnis communi consilio statuit alium assumere imperatorem, eumque Constantinopolim perducere. Pontifex vero, sperans Leonem ad bonam frugem redituram esse, nihil, ut illud impediret, intentatum reliquit.

Romani summum Pontificem defendunt.

Interim Exhilaratus, dux Neapolitanus, qui cum filio Adriano Campaniam in suâ potestate tenebat, suæ provinciæ populo persuasit, ut obedirent imperatori, et summum Pontificem interficerent: at ipse dux cum filio a Romanis capti et jugulati sunt; post hæc item Petrus, dux Romanus, ab iis ex urbe expulsus est, quod fama esset, eum contra Pontificem ad imperatorem scripsisse.

Ravennæ dissidebat populus, aliis imperatorem, Pontificem aliis sequentibus. Ad manus venerunt, trucidaruntque Paulum Patricium, tum Ravennatem exarchum.

Hoc interim spatio Longobardi plura Æmiliana et Auxumana in Pentapoli castra suæ ditionis fecerunt, ipsamque occuparunt Ravennam: quocirca Gregorius II ad Ursum, Venetiarum ducem (seu potius Ravennatis provinciæ, quæ Venetia dicebatur), litteras dedit, ut cum exarcho, Venetiis commorante, se conjungeret ad civitatem illam imperatori restituendam. Imperator contrà, in dies deterior factus, Neapolim misit Eutychium patricium eunuchum; qui ex suis aliquem Romam legavit cum mandato de medio tollendi Pontificem urbisque optimates. Quod quum patefactum esset, Romani patricium occidere voluerunt: at denuo obstitit Pontifex. Ceterum summi cum infimis jurarunt omnes, se morituros potius quam ut Pontifici, fidei defensori, malum inferri paterentur. Ab ingrato patricio deinde ad Longobardorum duces missi sunt legati, qui amplissimam pecuniam promitterent, si a Pontifice vellent discedere; hi vero, perversum patricii animum cognitum habentes, societate cum Romanis initâ, simili ratione ad Pontificem defendendum jurejurando se adstrinxerunt [1].

De Romani Pontificis ad imperatorem epistolâ.

8. Anastasius, Constantinopolitanus neopatriarcha, synodicam suam epistolam ad Gregorium II Pontificem misit; cui visum est (quum Iconoclastarum hæresim ab eo defendi cerneret) pro fratre eum non agnoscere; monuitque, nisi ad Catholicam fidem reverteretur, sacerdotali eum gradu privatum iri [2]. Nec diu superstes remansit Gregorius: mortuo mense Februario anni 731 successit Gregorius III, qui jam inde a principio Pontificatûs ad imperatoris Leonis epistolam (vel sibi vel Gregorio II decessori scriptam) his verbis respondit: « Incorruptam in tuis litteris sanctæ fidei nostræ integritatem confiteris, eumque exsecrandum esse pronuntias, qui ausus fuerit Patrum decreta rescindere. Quis igitur in præsenti retro pedem te referre coegit, quum decem annorum spatio tam recto cursu ambulaveras? Per totum illud tempus sacrarum imaginum ne mentionem quidem fecisti; nunc autem eas in idolorum locum substitutas, et qui eas adorent, idololatras esse dicis? Eas penitus deleri jubes, nec Dei judicium reformidas, quum scandalum præbeas non fidelibus tantum, sed etiam infidelibus? Cur ut imperator et Christianorum caput non consuluisti doctos homines, qui tibi ostendissent, quam ob causam vetuerit Deus, idola ab hominibus facta adorari? Patres, doctores nostri in sex Conciliis hoc nobis tradiderunt, venerandas esse sacras imagines; tunc eorum testimonia non accipis?... Te obtestamur, ut arrogantiam deponas ». — Tum, quid Ecclesia de

[1] *Fleury*, l. c. — [2] *Theoph.*, l. c., a° 721; *Fleury*, l. c., n. 7.

colendis imaginibus doceat, exponit, ac denique concludens: « Tu », inquit, « timorem te nobis injicere credis, quod ais: Romam mittam, qui S. Petri imaginem confringant, et Gregorium Pontificem, catenis vinctum, abducendum curabo, sicut Martinum abduci jussit Constantius. Atqui scire debes, pacis arbitros esse Pontifices Orientem inter et Occidentem. Comminationes tuæ nihil nos perturbant » [1].

Romæ Concilium celebratur.

9. Aliam postmodum ei scripsit epistolam; quarum neutra tamen ad imperatorem pervenit, culpâ presbyteri cujusdam, Georgii nomine, cui, quum eas perferendi mandatum accepisset, porrigendi animus defuit. Itaque Pontifex, impositâ ei pœnitentiâ, cum iisdem litteris ad Leonem eum remisit. Verum imperator effecit, ut litteræ in Siciliâ retinerentur; presbyterum autem per annum in exsilio relegatum, Constantinopolim accedere prohibuit [2]. Quod litteras suas suumque legatum Georgium presbyterum contemptui haberi cerneret, coactus fuit Gregorius III anno 732 Romæ synodum congregare [3], ad quam tres et nonaginta Episcopi totusque clerus Romanus cum consulibus, nobilibus et reliquo populo convenerunt. In eâ constitutum est, ut quicumque sacrarum imaginum usum sperneret, ab Ecclesiæ communione segregatus haberetur; ad illud porro decretum ii omnes qui intererant, nomen suum solemniter adscripserunt.

Post hæc Pontifex denuo ad imperatorem scripsit; at pari modo litteræ retentæ sunt, et qui eas deferebat, per annum custodiâ constrictus ac deinde, litteris per vim ereptis, cum minationibus et sævitiis Romam remissus est. Universa deinde Italia, ut sacræ imagines restituerentur, imperatorem scripto adivit: verumtamen illo quoque supplici libello a Sergio patricio, Siciliæ præfecto, e manibus gestantium ablato, ipsi octo menses detenti, cum injuriis rejiciuntur. Nec vero Pontifex et ad imperatorem et ad Anastasium Patriarcham rursus scribere omisit; nihil tamen profecit. Quin etiam Leo, Pontifici et rebellanti Italiæ iratus, magnam classem instructam demisit; quæ quum in Adriatico naufragium fecisset, majori incensus irâ, in Calabriâ et Siciliâ capitum exactionem tertiâ parte auxit, omniumque puerorum, qui nascerentur, nomina in publicas tabulas referri jussit; itemque in regionibus sibi subjectis S. Petri patrimonia proscripsit. In Oriente eos omnes, qui sacras imagines venerabantur, insectari minime quidem destitit; morte tamen non amplius affecit, veritus ne ut martyres colerentur: post carcerem et tormenta in exsilium eos ejiciebat [4].

Imperator ad malum obstinatus.

10. His item temporibus famâ notissimam vexationem et sævitiam perpessus est S. Joannes Damascenus. Quum sacrarum imaginum honorem in Syriâ defenderet, Leo indignâ calumniâ eum perdere conatus est. Proditionis eum accusavit apud Saracenorum principem, Hischam nomine, cujus animum per epistolam, quam simulabat S. Joannis manu esse conscriptam, adeo præoccupavit, ut a suo consilio causâ ejus peractâ, sancto viro velut proditori dextram præcidi jusserit. At brevi post a culpâ eum abesse apparuit. Namque alacri fide excitatus ad imaginem processit B. Virginis, pro cujus cultu magno animo propugnaverat; et præcisam manum ad brachium admovens, a Dei matre postulavit, ut eam sibi restitueret, quâ ad perscribendas ejus laudes uteretur. Quam rem miraculo consecutus est [5]. Ait Natalis Alexander [6], ea quæ de S. Joanne Damasceno retulimus, constare ex ejus vitâ, a Joanne Hierosolymitano compositâ [7].

S. Joanni Damasceno manus amputata restituitur.

11. Sed tandem delictorum pœnam Deus ab imperatore Leone expetens, pluribus simul calamitatibus eum afflictavit: nam

Imperator moritur.

[1] *Fleury*, l. c., *n. 7* et *8*. — [2] Ibid., *n. 9*. — [3] *Anastas.*, l. c., *Greg. III*; *Fleury*, l. c., *n. 16*. — [4] Ibid., *n. 17*. — [5] *Hermant, part. 2, chap. 112*; *Gotti*, l. c., cap. 80, § 1, n. 15-17. — [6] L. c. — [7] *Bolland.* Acta sanctor. 6 Maii, Vita *S. Joann. Damasc.*, auctore *Joan.* Patriarch. *Hieros.*, cap. 3.

ab unâ parte fame ac peste urbes ruraque vastantibus, ab alterâ Saraceni cunctas Asiæ provincias deprædati sunt. Denique pluribus morbis in ipsum ejus corpus ingruentibus, acerbis cruciatibus affectus, anno 741 misere interiit, imperiumque filio suo reliquit, Constantino Copronymo.

Successor impietate eum superat.

Hic impietate eum superavit; quandoquidem, ut pessimos ejus mores omittamus, nullo erat religionis sensu imbutus, nec tantum obstitit, quominus imagines et reliquiæ sanctorum colerentur, sed prohibuit etiam, nequis eos invocaret. Ad summam, tot tantaque fuerunt ejus vitia, ut odium ei conflaverint subditorum, a quibus Artabasdus, ejus cognatus et Armeniæ prætor, imperatorem se consalutandum curavit. Is, in Catholicâ fide educatus, sacrarum imaginum cultum illico restituit, rebusque feliciter gestis, initio quidem optimam religioni spem ostendit; postmodum vero a Constantino victus est. Nam captâ Constantinopoli urbe, quo Artabasdus confugerat, eum utrosque filios, Nicephorum et Nicetam, comprehendit, singulosque jussit excæcari. Tum, justo Dei judicio, Anastasium, falsi nominis Patriarcham, asino facie retrorsum versâ impositum (ut suprà commemoravimus), per urbem circumduxit, quum acriter interim flagellis cæderetur. At, hisce peractis, ipse Constantinus, quod Anastasio scelestiorem quemquam minime reperiret, sedi Constantinopolitanæ eum reddidit. Quam tamen ille parum diu retinuit; siquidem, paulo post tetro ventris dolore correptus, quo excrementa ore ejectabat, miserabiliter ablatus est, nullo pœnitentiæ signo præbito [1].

Moritur *Anastasius.*

De conciliabulo, *Constantinopoli* habito.

12. Inde Constantinus contra imagines in singulos dies magis exardescens, impiam agendi rationem ecclesiasticâ auctoritate comprobatam voluit; quocirca anno 754, ut refert *Danes* [2], Constantinopolim convocavit concilium generale, cui interfuerunt trecenti triginta octo Episcopi, at sine legatis Apostolicæ Sedis sineque reliquarum sedium Patriarchalium Episcopis. Initio præsidebant Theodosius Ephesinus et Pallas sive Pastillas, Pergensis Episcopus; sed postmodum imperator præfecit monachum quemdam, Constantinum nomine, qui ex ipsius nutu pendebat; is antea Episcopus, ob delicta et scandala sede suâ expulsus fuerat. In isto conciliabulo, quod septimæ universalis synodi nomen audacter sibi arrogavit, velut idololatria damnatus est honor omnis, quo Sanctorum imagines colerentur, ac simul anathema indictum iis, qui approbarent, B. Virginis et Sanctorum deprecationem invocari. Nihil porro statutum videmus contra reliquias vel Crucis signum, cui summum honorem tribuerant: omnes enim super cruce jurare debebant, istius concilii decreta se recipere, omnemque cultum, imaginibus adhibitum, abolitum se velle. En quomodo hæreseos proprium sit, a seipsâ dissidere.

Multi martyrio afficiuntur;

13. Conciliabulo isto peracto, Constantinus Catholicos effrenatius etiam insectatus est. Multi Episcopi et anachoretæ, ad Ecclesiæ causam tuendam ex cellulis digressi, martyrum coronam consecuti sunt. Ex quibus peculiari mentione digni sunt tres sancti Abbates. Et primum quidem S. Andreas Calybites, qui ausus erat imperatori Constantino impietatem suam exprobrare, eumque novum Valentem novumque Julianum dicere; quare ab eo (anno 761) verberibus necatus est. In martyrologio Romano Ecclesia die 17ª Octobris ejus memoriam celebrat [3].

S. Andreas;

Deinde Paulus abbas, cui quum manus injecisset Cypri insulæ præfectus, Theophanus, cognomento Lardotyrus, humi positis hinc Jesu Christi effigie, illinc supplicii apparatu, qui catapulta (*a*) di-

S. Paulus;

[1] *Hermant*, l. c., *chap. 114; Baron.*, a° 743, n. 27, 28; a° 753, n. 4.

[2] L. c., § 12, n. 6, *Iconoclastæ*. — [3] *Fleury*, *liv. XLIII, n. 32.*

(*a*) Vide *Bern. de Montfaucon; l'Antiquité expliquée, tome 5, seconde partie, livre 3, les Supplices des anciens, chap. 2, n. 3,* ubi explicat, *catapultam* non tantum bellicam machinam fuisse, sed etiam aliquod supplicii instrumentum (Nota edit.).

citur: *Paule*, inquit, *alterutrum tibi elige: aut enim effigiem illam pede calcabis, aut supplicio parato cruciaberis.* S. Paulus vero: *Absit a me, Domine Jesu Christe*, respondit, *ut sanctam tuam imaginem pedibus teram!* Tum humî se projiciens, summo pietatis affectu eam adoravit. Præfectus iracundiâ permotus, nudatum eum in catapultâ extendi jussit; ibi quum tortores duabus tabulis a collo ad talos eum adstrinxissent, ferreisque deinde clavis singula perforassent membra, prono capite eum suspenderunt; post hæc magno infra accenso igne consumptum necarunt [1].

S. Stephanus.

Denique S. Stephanus, S. Auxentii montis abbas. Is postquam biennium in Proconneso insulâ prope Hellespontum exsulaverat, Constantinopolim reductus in carcerem demissus est, catenis compedibusque adstrictus. Illic sanctus vir non sine animi solatio trecentos quadraginta duos monachos ex pluribus regionibus collectos invenit, quorum aliis nares abscissæ, aliis effossi oculi erant vel manus auresve amputatæ, alii cicatrices circumferebant flagellorum, quæ carnes laceraverant; ut eos omittamus, quibus gladio desectæ erant cervices (*a*): — quod quidem omnes idcirco pertulerant, quia decreto adversus sacras imagines subscribere noluissent. Post quadraginta circiter dies complures imperatoris ministri ad carcerem concurrunt et custodibus furiose: *Tradite nobis*, inclamant, *Auxentianum Stephanum.* Tum sanctus vir intrepido animo procedens: *Ecce*, inquit, *ego sum quem quæritis.* Atque illico in terram allisum, funibus ad compedes alligatis (*b*), per viam raptant, calcibus interim, saxis et fustibus caput ejus totumque corpus impetentes. Quum autem S. Stephanus extra primam Prætorii portam ad S. Theodori martyris templum pervenisset, sublato aliquantum capite, sancto Martyri se commendavit; quod Philomathius, unus ex insectatoribus, videns: *En*, inquit, *infelix iste velut martyr mori nititur;* quibus dictis ingenti ligno in caput ejus incusso, sanctum virum interfecit. At confestim perfidus homicida corruit, exagitatus a diabolo, qui eum ad extremum usque spiritum discruciavit. Nec tamen propterea S. Stephani corpus raptare desierunt; quo factum est, ut ejus cruore conspergeretur terra, et membra passim per vias deciderent. Siquis cadaver non afficiebat contumeliâ, velut imperatoris inimicus arguebatur. Porro vexatores, quum ad virginum accessissent monasterium, in animo quidem habebant, sancti viri sororem, quæ illic degebat, cogere, ut suis manibus fraternum corpus saxis peteret: quod vero in sepulchrum se abdidisset, eam deprehendere non potuerunt. Tandem cadaver in fossam projiciunt, ubi prius S. Pelagiæ martyris basilica erat, quam imperator capitis damnatorum gentiliumque destinaverat sepulturæ. S. Stephanus mortem occubuit anno 767 [2].

Alia scelera perpetrat Constantinus.

14. Sed neque templis pepercit Constantini violentia, ejusque milites innumera sacrilegia in iis commiserunt. Conciliabuli decreto in provinciis promulgato, hæretici ecclesias deformare cœperunt, diruendo vel dealbando parietes depictos, et picturæ tabulas comburendo [3].

In summâ, immanior cernitur in Christiano imperatore barbaria quam in imperatoribus gentilium. Anno 770, Constantini jussu [4], Anatoliæ præfectus, Michael nomine, omnes Thraciæ provinciæ monachos Ephesi in campo collectos, his verbis allocutus est: *Qui imperatori obedire paratus est, candidam induat vestem, et hac*

[1] Ibid., *n. 46.*

[2] Ibid., *n. 36, 45, 48.* — [3] Ibid., *n. 8.* — [4] *Nat. Alex.*, l. c., § 2; *Fleury, liv. XLIV, n. 7.*

(*a*) Pro his ultimis verbis in Actis legitur: *alii caput ad ludibrium abrasum* habebant (Nota edit.). — (*b*) Acta habent: *Ferreisque vinculis, quibus ejus pedes adstringebantur, ab eo extractis, ad publicam viam raptum eum adducunt* (Nota edit.).

ipsâ horâ uxorem ducat; qui secus egerit, crutis oculis, Cyprum deportabitur. Atque illico res ad effectum adducta est. Multi pœnam subierunt (quamquam a fide discesserunt alii), et deinceps Martyrum loco habiti sunt. Postero anno idem præfectus omnia virorum et mulierum monasteria, sacram eorum supellectilem, greges cunctaque bona divendidit, et pretium tradidit imperatori. Quotquot monachorum libros vel tabulas pictas reperit, in ignem conjecit: item reliquiarum thecas omnes combussit, et qui eas habebant, pœnâ ut idololatriæ reos affecit. Alios gladio, alios verberibus necavit; innumerabiles oculis privavit; quorumdam barbam, oleo et cerâ liquefactâ perunctam, igni succendit; alios multis cruciatibus affectos in exsilium ejecit. Adeo rabide Constantinus in eos sæviit, qui sacras imagines colebant. Verumtamen quantumvis crudelis, religionem exstinguere non potuit; et postremo Deus insolito eum punivit morbo, quo, anno 775 (ut refert Danes [1]), ex hoc mundo eum sustulit eodem exitu, quo Antiochus exstinctus est, et cum eâdem, quâ perfidus ille affectus erat, pœnitentiâ [2]. Adjungit *Van Ranst* [3], periisse eum interno quodam igne conflagrantem, quum exclamaret, se vivum cremari propter contumelias, sacris Dei Genitricis imaginibus illatas.

Tandem misere perit.

Succedit *Leo IV.*

15. Constantino Copronymo Leo IV, ejus filius, successit. Hic, ut imperium stabiliret, initio Catholicus videri et potissimum Dei Matrem summo honore haberi voluit; monachis propter insectationes dispersis ad monasteria redire permisit, suâque eos benevolentiâ prosecutus est; Catholicos pastores Ecclesiis assignavit, et suam cuique libertatem concedere videbatur. At ubi regnum sibi firmatum conspexit, simulatione omissâ, persecutionem velut paterno furore redintegravit. Quod porro suspicaretur, Irenen imperatricem, uxorem suam, imagines secreto colere, e conspectu eam dimissam ultra videre noluit. Verum haud diuturnum fuit hujus principis regnum; namque insueto morbo et eodem ferme, quo pater correptus fuerat, interiit, quum vix quinque regnasset annos. Ait *Fleury* [4], Leonem, quum gemmeam coronam, ab imperatore Heracleo ecclesiæ majori donatam, vidisset, sibi eam rapuisse; eâ vero capiti impositâ, exortos esse carbunculos, eumque, quum febris accessisset ardentissima, in cruciatuum convulsionibus fuisse exstinctum. Jam imperii consors erat Constantinus, ejus filius; quod vero puer esset decem annorum, Irene mater reipublicæ gubernationem suscepit; ejusque pietate reviguit Catholica religio.

Irene Catholicos defendit.

Paulus, qui per id temporis Constantinopolitanus Patriarcha erat, gravi morbo affectus, ex improviso in monasterium secessit, denuntiavitque imperatrici, se contra conscientiam et ut imperatori Copronymo morem gereret, imagines damnasse. Enixe quidem operam dedit Irene, ut eum (virum scilicet singulari virtute præditum) ad Ecclesiam suam denuo regendam cogeret; sed Paulus in recusando perstitit, quoniam deinceps peccato suo lugendo intentus esse vellet [5].

16. In ejus locum de communi sententiâ suffectus est Tarasius, laicus adhuc, primus inter eos, qui imperatoribus a secretis erant. Hic, quod eam sedem a communione reliquarum sedium Patriarchalium segregatam videret, hac tantum lege munus illud suscepit, ut quamprimum universale Concilium convocaretur, ad omnes Ecclesias in eâdem fide conjungendas. Quâ conditione ab omnibus acceptâ, Tarasius Patriarcha sacratus est, suamque fidei professionem continuo ad Adrianum Pontificem misit; cui item scripsit imperatrix et suo et Constantini filii nomine, eumque precata est, ut œcumenicum Concilium convocari annueret, ibique etiam ipse adesset, ut antiqua de

Irene Concilium generale a summo Pontifice efflagitat.

[1] L. c. — [2] *Hermant*, l. c., *chap. 120.* — [3] Sæc. VIII.

[4] *Liv. XLIV, n. 16.* — [5] *Hermant, part. 2, chap. 123, 124.*

sacris imaginibus colendis traditio restitueretur; aut certe (si eò venire non posset) suos mitteret legatos. Ad imperatricem rescripsit Pontifex, ut omnino curaret, imagines juxta Patrum traditionem a Græcis eodem modo honorari, quo Romani id facere solerent; porro adjunxit, si ejusmodi cultus restitui citra Concilium non posset, æquum esse, prius coram legatis irritum declarari pseudoconcilium, imperatoris Leonis temporibus habitum. Simul postulavit, ut imperator et suo et imperatricis matris atque etiam Patriarchæ totiusque senatûs nomine scripturam sibi transmitteret, quâ jurejurando affirmaret, integram Concilio daturos se esse libertatem [1].

Iconoclastæ convocando Concilio resistunt.

17. Itaque Pontifex duos legatos Constantinopolim misit, Petrum, Romanæ Ecclesiæ archipresbyterum et Petrum, S. Sabæ monasterii abbatem, qui tunc eò pervenerunt, quum et imperator et imperatrix in Thraciâ erant. Inde audaciores facti sunt Episcopi iconoclastæ, quorum numerus præpollebat, et quos multi laici sequebantur. Contendebant illi, imaginum damnationem retinendam esse, nec recipiendum aliud Concilium. At imperatore cum imperatrice Constantinopolim reversis, statutum est, ut kalendis Augustis anni 786 in templo Apostolorum Concilium inciperet. Sed pridie ejus diei milites vespere ad ecclesiæ baptisterium concurrerunt vociferantes, se concilium fieri nolle. Cujus rei quum Patriarcha imperatricem certiorem fecisset, visum est, frustra illis tumultuantibus, minime differri concilium, quod revera postero die convenit. Jam congregatis Episcopis, quum nonnullæ synodales litteræ recitabantur, milites a schismaticis Episcopis incitati accedunt, et foris strepentes denuntiant, nequaquam se passuros ea rescindi, quæ Constantino imperatore statuta fuissent; tum eductis gladiis templum ingrediuntur, mortem Patriarchæ et Episcopis minitantes. Ad eos coercendos imperatrix quidem suæ ipsius custodiæ milites immisit; nec quidquam tamen profecit: atque interim seditiosi Episcopi victoriam conclamabant. Patriarcha nihilominus cum Catholicis Episcopis sanctuarium introivit, ibique sine ullo timoris signo sacra celebravit mysteria. Verum, quod imperatrix moneret, ut tunc quidem discederet ad seditionis impetum declinandum, in suum quisque diversorium se recepit, et conticuit tumultus. Postero mense imperatrix, subsidiis a Thraciâ accersitis, omnes copias, quæ sub imperatore Constantino, socero suo, militaverant ejusque imbutæ erant erroribus, unâ cum familiis ex urbe depulit [2].

Synod. VII, Nicæn. II, 787.

18. Domitis igitur copiis et turbarum concitatoribus, mense Majo sequentis anni 787 omnes denuo convocavit Episcopos, ut Nicææ in Bithyniâ concilium haberent; et re quidem verâ, die 24ª Septembris illius anni [3] in Nicæno S. Sophiæ templo inceptum est a trecentis quinquaginta Episcopis unà cum Sedis Apostolicæ triumque Patriarchalium sedium legatis ac multis præterea monachis et Archimandritis. Huic Concilio præsedisse Adriani Pontificis legatos, colligitur ex Actis, ubi Romani Pontificis legati ante Tarasium Patriarcham et reliquos Patriarchalium sedium legatos commemorantur. Quapropter adnotat *Graveson* [4], falso asserere Photium, septimo huic Concilio Tarasium præfuisse; itemque falso eum asseverare, reliquis œcumenicis Synodis semper præsedisse Constantinopolitanum Episcopum.

Quid in hoc Concilio actum sit.

Septem in hoc Concilio habitæ sunt sessiones. Primâ sessione recitatus est supplex plurium Episcoporum libellus, quo damnabant iconoclastarum hæresim, simulque veniam petebant, quod Copronymi conciliabulo subscripsissent. Quorum cognitâ causâ, misericordiam iis tri-

[1] *Fleury, Liv. XLIV, n. 24, 25.*

[2] Ibid., *n. 28.* — [3] Ibid., *n. 29; Nat. Alex.*, l. c., § 4; *Graveson*, sæc. VII et VIII, coll. 4. — [4] L. c.

buit Concilium, eosque in dignitatem restituit; dilata est vero eorum Episcoporum restitutio, qui diutius in hæresi vixerant. Secundâ sessione recitatæ sunt Adriani Pontificis ad imperatorem et ad Tarasium epistolæ. Tertiâ lectæ sunt Tarasii ad reliquos Patriarchas et Patriarcharum ad Tarasium litteræ; et multi alii Episcopi in sedes suas restituti. Quartâ prolata sunt compluria ex Scripturis Patribusque testimonia, quibus sacrarum imaginum cultus comprobatur. Quintâ demonstratum est, iconoclastas a gentilibus, Judæis, Manichæis et Saracenis errorem suum esse mutuatos. Sextâ confutatum est per singula capita, quidquid Constantinopolitanum conciliabulum statuerat [1]. Septimâ constitutus est sacrarum imaginum cultus. Integrum decretum refert Gotti Cardinalis [2]; nos vero præcipua tantum dabimus verba: *Sequentes... Catholicæ traditionem Ecclesiæ,... definimus... sicuti figuram pretiosæ... Crucis, ita... sanctas imagines proponendas in... ecclesiis... et in parietibus,... domibus et viis: tam... Domini... nostri Jesu Christi, quam intemeratæ... Dei genitricis,... Angelorum et omnium Sanctorum... Quanto enim frequentius per imaginalem formationem videntur, tanto qui has contemplantur, alacrius eriguntur ad primitivorum eorum memoriam... et ad honorariam his adorationem tribuendam: non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæque solam divinam naturam decet, impertiendam... Imaginis enim honor ad primitivum transit, et qui adorat imaginem, adorat in eâ depicti subsistentiam*, i. e. personam. Tum anathema indicitur iis, *qui audent aliter sapere aut docere,... vel projicere aliquid ex his, quæ sunt Ecclesiæ deputata, sive Evangelium, sive figuram Crucis, sive imaginalem picturam, sive sanctas reliquias Martyris.* Cui deinde definitioni subscripserunt omnes Episcopi.

Statuitur cultus Imaginum.

19. Quum autem Concilii acta ad Francos pervenissent [3], illius regionis Episcopi, Francofurti in synodo congregati, diserte ea reprobarunt; quod idem fecit Carolus Magnus rex in quatuor illis libris, qui *Carolini* nomine vel ab ipso conscripti vel (quod probabilius est) anno 790 sub ejus nomine editi fuerunt [4]. Illud vero ideo accidit, quia (ut in adnotationibus ad historiam *Mosheimianam* advertit *Selvagius* [5]) per errorem facti existimabant, a Nicænis Patribus latriæ cultum etiam sanctorum imaginibus concedi; quod quidem apparet ex canone IIe illius synodi Francofurtensis, ubi dicitur: *Allata est in medium quæstio de novâ Græcorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt, in quâ scriptum habebatur, ut qui imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui suprà sanctissimi Patres nostri omnimodis adorationem et servitutem renuentes contempserunt atque consentientes condemnaverunt* [6]. Inde autem ejusmodi exortus est error (ut refert *Danes* [7]), quod Nicæni Concilii acta, quæ in Galliam perlata sunt, non accurate de græco essent conversa. Ceterum, ut suprà (superiori numero 18) notavimus, Nicænum dilucide expressit, cultum, Sanctorum imaginibus exhibitum, spectare dumtaxat *ad honorariam his adorationem tribuendam, non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæque solam divinam naturam decet, impertiendam.* Præterea, ut scribit *Graveson* [8], Episcopi Galli Concilium Nicænum ut generale Concilium agnoscere renuerant, sed pro nationali tantum Græcorum synodo habebant; quod videlicet solis fere Orientalibus Episcopis constitisset: idque eo magis, quod ab Adriano Pontifice non videretur confirmatum solitis ad imperatores universamque Ecclesiam litteris. *Sed*, in-

Quare restiterint nonnulli in Europâ Episcopi.

[1] *Fleury*, l. c. — [2] Veritas Relig., l. c., cap. 80, § 4, n. 2. — [3] *Graveson*, l. c. — [4] *Carol. M.*, Capitulare *Francofurtense*, a° 794, n. 2. — [5] *Selvaggi*. Ad *Mosh.* Stor. Cent. 8, vol. 1, tom. 3, part. 2, cap. 3, n. 14, not. 67 et n. 16, not. 78. — [6] Conc. *Francofurt.* a° 794, can. 2. — [7] L. c., § 12, n. 5. — [8] L. c.

quit Danes, *rebus plenius elucidatis,... sine ullo aperto dissidio res tota transacta est*[1] (*a*).

Sæpius redintegratur eadem hæresis.

20. Adjungit idem auctor, sæculo IX Catholicorum persecutionem in Oriente renovatam fuisse a pluribus imperatoribus, qui iconoclastarum partes sequebantur; cujusmodi fuerunt Nicephorus, Leo Armenius, Michael Balbus et præcipue (qui ceteros immanitate superavit) Theophilus. Sed eo vitâ defuncto (anno 842), imperatrix Theodora, ejus conjux, catholica mulier et religiosissima, quum pro Michaele filio rempublicam administraret, Ecclesiæ pacem reddidit; quo factum est, ut in Oriente iconoclastæ tumultuari destiterint. In Occidente vero eorum error sæculo XII reviviscere cœpit: et primum quidem (anno 1126) *Petrobrusianorum, Henricianorum* deinde, tum *Albigensium* operâ. Præter hæc, ducentis annis post, redintegrata est a sectatoribus *Wiclefi*, ab *Hussitis* in Bohemiâ, Wittenbergæ (*Luthero* tamen reclamitante) a *Carlostadio*, ac denique a discipulis *Zwinglii* et *Calvini*, strenuis Leonis et Copronymi æmulatoribus. Porro *Danes* his verbis concludit: *Hi, si talibus gloriantur auctoribus, nos eos sane illis minime invidebimus; quin etiam per nos licebit, ut iisdem adjungant Judæos et Saracenos, a quibus furor iste sumpsit exordium.*

Quod ad colendas sacras imagines attinet, confer, quæ eâ de re conscripsi in dogmatico super Concilio Tridentino opere (sess. XXV, § IV, *num.* 35), ubi expenditur illa materia, et cultus, sacris SSmæ Trinitatis, Jesu Christi crucis, divinæ ejus Matris et Sanctorum imaginibus debitus, ex Traditione, Patrum testimoniis et antiquâ historiâ probatur; ibi quoque refelluntur ea, quæ hæretici objiciunt.

[1] L. c.

(*a*) Ex verbis, quæ suprà retulimus « *de novâ Græcorum synodo, quam... Constantinopoli fecerunt* », nonnulli collegerunt, Francofurti non esse damnatam septimam illam Synodum, quam Catholici anno 787 Nicææ habuerunt, sed conciliabulum, anno 754 sub Constantino Copronymo ab iconoclastis habitum et ab iis septimum concilium œcumenicum appellatum (vide n. 12); quæ tamen sententia defendi non posse videtur, quum disertis verbis adjiciatur, de eâ quidem Synodo agi, in quâ cultus imaginum adstruitur et probatur. Synodum igitur *Constantinopoli* habitam dicunt, quod ibi (ut S. Alphonsus num. 17 narravit) in templo Apostolorum incepisset (Kal. Aug. 786), quamvis postea Nicæam translata sit.

De antiquâ versione *Anastasius Bibliothecarius*, quum ipse illius Synodi acta ex græco in latinum transferret (Vide *Migne*, Patr. Lat., tom. 129, col. 195 et *Labbe* [*Venetiis*, 1729], tom. 8, col. 673): « Interpres », inquit, « pene per singula, relicto utriusque linguæ idiomate, adeo (fuit) verbum e verbo secutus, ut quid in eâdem editione intelligatur, aut vix aut numquam possit adverti; cet. ».

Porro, quo melius appareat, quantopere decepti fuerint, qui Francofurti de septimæ Synodi actis judicarunt, ea legantur, quæ libri Carolini (capit. de imaginibus), lib. III, cap. 17 de Cypri Episcopo habent. Ibi enim (*Migne*, Patr. Lat., tom. 98, col. 1148) dicitur: « Quod infauste et præcipitanter sive insipienter Constantinus Constantiæ Cypri Episcopus dixit: *Suscipio et amplector honorabiliter sanctas et venerandas imagines secundum servitium adorationis, quod consubstantiali et vivificatrici Trinitati emitto* ». Jamvero hæc eadem ex versione Anastasii (Syn. VII, act. 3) ita sonant (*Migne*, tom. 129, col. 208 et *Labbe*, tom. 8, col. 835): « *Suscipiens et amplectens honorabiliter sanctas et venerabiles imagines: atque adorationem, quæ per latriam, id est, Deo debitam servitutem efficitur, soli supersubstantiali et vivificæ Trinitati impendo* ». Quæ adeo inter se differunt, ut Baronius existimet, non de ineptâ vel mendosâ translatione agi; et fidenter asserat (*Dissert. de conc. Francof.*, n. 24 seq.), Francofurti Græcorum adversarios, ut Episcopos deciperent, lectionem illam de industriâ vitiasse (Nota edit.).

CAPUT IX.

DE NONI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Græcorum Schismate, a Photio inchoato.

1. *S. Ignatius, Bardæ, Imperatoris Michaelis avunculi, operâ de sede Constantinopolitanâ depellitur.* 2. *In ejus locum substituitur Photius;* 3. *qui sacris initiatur.* 4. *S. Ignatius et Episcopi, ejus defensores, contumeliis afficiuntur.* 5. *Legati, eam ob causam a Pontifice missi.* 6. *S. Ignatius a legatorum sententiâ ad Pontificem provocat.* 7. *In conciliabulo ex officio amovetur.* 8. *Pontifex S. Ignatii causam defendit.* 9. *Legatis et Photio munere depulsis, Pontifex S. Ignatium in sede confirmat.* 10. *Imperator, Bardâ occiso, Basilium imperii socium sibi adjungit.* 11. *Nicolaum II Pontificem Photius condemnat et officio dejicit, suumque adversus Spiritum-Sanctum promulgat errorem.* 12. *Imperatore Michaele interfecto, eligitur Basilius; qui Photium foras detrudit.*

De *Gothescalco* suprà dictum est.

Hoc sæculo vixit *Gothescalcus,* qui de Prædestinatianismo accusatus est. Sed de eo jam diximus capite quinto (art. II, *num.* 17), ad quod lectorem remittimus. Transeamus igitur ad Græcorum schisma, de quo fusiori calamo erit agendum.

S. Ignatius de sede *Constantinopolitanâ* depellitur.

1. Michaele imperatore regnante, Constantinopolitanam Ecclesiam administrabat S. Ignatius Patriarcha. Egregius ille præsul, imperatoris Michaelis Curopalatæ filius, quum pater regno excidisset, in monasterium relegatus, inter monasticæ et pœnitentiis deditæ vitæ austeritates educatus est. Virtute et merito adeo processit, ut post obitum Methodii, Constantinopolitani Episcopi, omnium assensu ei substitutus sit. Quod vero et fidem et Ecclesiæ suæ jura fortiter defenderet, plures sibi concitavit adversarios, in quibus tres scelerati homines, qui acriter eum insectati sunt, Bardas imperatoris avunculus, Photius et Gregorius Asbestas, Syracusanus Episcopus.

Bardas, in Michaelis nepotis imperio solus dominari cupiens, trucidandos vel certe ab aulâ removendos curaverat, qui sibi officere videbantur. Erat quoque Bardas Theodoræ imperatricis frater; sed eam, utpote non in omnibus suæ voluntati obsequentem, in monasterium inclusit; ac deinde, quum S. Ignatius eam velare renueret, ad eum persequendum incubuit [1]. Sed illud magis in sanctum Patriarcham ejus instigavit animum: quum, repudiatâ uxore, et palam cum nuru viduâ consuetudinem habentem, S. Ignatius de illo scandalo eum monuisset, ipse vero admonitione neglectâ, quodam die in templo coram sese offerret, ut sacrorum mysteriorum particeps fieret, a sancto viro a fidelium communione segregatus est. Quare Bardas, gladio se eum transfixurum minitatus, deinceps apud imperatorem in odium eum adducere studuit; ac tandem (die 23ª Nov. anni 858 [al. 857]) perfecit, ut ex Patriarchæ ædibus expulsus in Terebinthum insulam relegaretur [2]. Tum plures eò misit Epi-

Exsilio afficitur.

[1] *Hermant, part. 2, chap. 160.* — [2] *Van Ranst,* sæc. 9.

scopos unà cum patriciis et optimæ existimationis judicibus, qui S. Ignatium Episcopatu se abdicare cogerent. Quum re infectâ rediissent, Bardas singulis illis Episcopis sedem Constantinopolitanam promisit, si S. Ignatium dignitate vellent exuere; illi autem miseri præsules, quamquam scriptum dederant jusjurandum, numquam se sine canonico judicio ex officio eum amoturos, ad Bardæ voluntatem turpiter accesserunt. Ad irritum tamen cecidit eorum spes; nam Bardas, singulis promittens, imperatorem sedem illam esse largiturum, simul persuasit, æquum esse, ut modestiæ simulatione oblatam eam quisque recusaret. Atque ita factum est: imperator quidem singulis eam obtulit; singulis vero recusantibus, omnes decepti sunt nec quidquam profecerunt [1].

Ei substituitur *Photius*.

2. Aulici Constantinopolitanum Patriarcham elegerunt Photium, impium virum, eunuchum. Is, illustri genere natus, ambitione etiam quam genere major erat; ceterum non deerat ingenium, illudque integras noctes in studia incumbendo excolebat: item, quod pecuniâ abundaret, libri, quotquot volebat, præsto erant. Ita et suæ ætatis et superioris memoriæ doctorum princeps evasit. Grammaticam callebat, poeticam, rhetoricam, philosophiam, medicinam omnesque profanas disciplinas; ecclesiasticæ porro scientiæ, quamquam neque antea expers, Patriarcha creatus, peritissimum se reddidit. Laicus tantum erat, et in aulâ amplissimis officiis præpositus: *Protospatharius, Protasecretis*, id est, primus inter armigeros et inter eos, qui imperatori a secretis erant. Quod vero ad pietatem spectat, schismaticus, utpote fautor Gregorii, Syracusani Episcopi. Hunc, pluribus criminibus accusatum, S. Ignatius, quum electus esset Constantinopolitanus Episcopus, suæ ordinationi interesse noluit; quod tantam quidem Gregorio indignationem movit, ut illico cereum, quem ad Ignatii ordinationem in manibus haberet, abjecerit (*a*), et coram omnibus petulanter in eum invehens, non pastorem sed lupum dixerit in Ecclesiam intromitti. Tum aliis quoque ad suam causam perductis, schisma fecit contra S. Ignatium, qui tandem (circa annum 854) coactus fuit, in synodo judicium ejus pronuntiare eumque Episcopatu depellere [2]. Ait Natalis Alexander [3], S. Ignatium Syracusanâ sede dejecisse Gregorium, quatenus tunc Orientalis imperii pars esset Sicilia; quo fieret, ut Ecclesiæ illius provinciæ Constantinopolitano Patriarchæ obedirent. Quo firmior tamen esset hæc adversus Gregorium sententia, postulavit, ut eam ratam haberet Benedictus III Pontifex; hic porro, causâ denuo perpensâ, eam confirmavit, ut testatur Nicolaus I in sextâ suâ epistolâ ad Photium [4] et decimâ epistolâ ad clerum Constantinopolitanum [5].

Ejus indoles.

De *Gregorio, Syracusano* Episcopo.

Photius Episcopus consecratur.

3. Is Gregorius erat, cujus partes sequebatur Photius. Hic autem, quod non secundum canones, sed solâ Bardæ auctoritate electus esset, initio quidem ab omnibus Episcopis rejectus est, et de communi sententiâ alius quidam creatus pro eo. At, licet per plures dies propositum illud tenuissent, paulatim Bardas eos pellexit, quinque tantum exceptis, qui et ipsi, reliquorum contagione velut torrente abrepti, acquieverunt, hac tamen adjectâ conditione, ut Photius suâ manu scriptum ederet, quo juraret, Gregorii schismate relicto, recepturum se esse in suam communionem Ignatium, eique velut patri honorem esse habiturum; nec quidquam se facturum contra ejus sententiam. Hæc

[1] *Fleury, liv. L, n. 2.* — [2] *Fleury*, ibid., *n. 3.* — [3] Sæc. IX et X, Diss. 4, § 2. — [4] i. e., 12ª in edit. *Migne*. — [5] i. e., 104ª in edit. *Migne*.

(*a*) *Baronius*, a° 858, n. 52 ex *Nicetâ: Ceras*, inquit, *in quibus ordinatio Ignatii scripta erat, e manibus abjiciens* (Nota edit.).

omnia Photius in se recepit; rebusque ita compositis, ab ipso Gregorio sacris initiatus est, et sedis possessionem occupavit [1].

Episcopi unà cum *S. Ignatio* contumeliis afficiuntur.

4. Verum ab ejus ordinatione sex nondum elapsi erant menses, quum Photius, promissis, jurejurando firmatis, pro nihilo habitis, tantam in S. Ignatium omnesque viros ecclesiasticos, qui eum sequebantur, suscitavit persecutionem, ut flagellis etiam eos laceraverit; itemque donis et pollicitationibus subscriptiones sibi comparavit, quibus ad perdendum Ignatium uteretur. Quum tamen nihil reperiret, quo propositum peragere posset, per Bardam effecit, ut ab imperatore mitterentur, qui inquirendo patefacerent, Ignatium clandestina contra rempublicam consilia struxisse. Illico ad Terebinthum insulam, ubi degebat S. Ignatius, cum militibus profecti sunt magistratus, omnibusque modis, tormentis etiam adhibitis, huic rei studuerunt, ut illud facinus comprobarent; at quum deessent argumenta, nec quidquam reliqui haberent, Hieriam, ad aliam quamdam insulam, sanctum virum adductum in caprarum stabulo retinuerunt; inde ad Prometi vicum prope Constantinopolim deportatum aspere tractarunt, et cippis ferreisque compedibus injectis in arctam tradiderunt custodiam; custodum autem præfectus tam graves alapas ei duxit, ut duo dentes excusserit. Quæ cuncta maleficia hoc unum spectabant, ut ab eo abdicationis extorquerent libellum, quo sedem suam ultro reliquisse videretur.

Constantinopolitanæ provinciæ Episcopi, tam immanem vim afferri cernentes, in Pacis templo illius civitatis congregati, Photium officio depulerunt, anathemate indicto ei iisque omnibus, qui pro Patriarchâ eum haberent. Photius contra, Bardæ gratiâ fretus, aliam in Apostolorum æde convocavit synodum, ubi ex officio amovit et anathemate damnavit Ignatium. Quod inique factum quum plures Episcopi vituperarent, eos quoque dignitate exutos unà cum Ignatio in carcerem conjecit. Tandem, mense Augusto anni 859, sanctus Patriarcha Mitylenem, in Lesbon insulam, relegatus est, et Constantinopoli expulsi sunt ejus fautores omnes, quorum multi ictibus discerpti sunt, et uni eorum etiam lingua excisa, quod tam injustam agendi rationem improbasset [2].

Summus Pontifex *Photii* efflagitatu, legatos mittit.

5. Photius autem animadvertens, a multis se reprehendi, ex suis nonnullos Romam misit, qui a Nicolao Pontifice peterent, ut legatos in Orientem mitteret; idque specie quidem ad reliquias iconoclastarum hæresis penitus tollendas, revera tamen ut coram legatis sanciretur Ignatii depositio. Idem pariter ad Pontificem scripsit imperator Michael [3], cujus legatio unà cum Photii legatis Romam pervenit. Nicolaus Pontifex, quod quidem ad iconoclastas pertinebat, duos legatos misit, Rodoaldum Portuensem et Zachariam Anagniæ Episcopum, quibus præcepit, ut in synodo statuerent, quidquid ad septimum Concilium exsequendum requireretur; quod porro ad Photii negotium spectabat, quoniam ab Ignatio nec per litteras nec per legationem, quid factum esset, didicisset (quandoquidem impedimento fuerant ejus adversarii), ut cuncta legitime investigata ad se referrent.

Legati Pontificii male tractantur.

Legati quum Constantinopolim accessissent [4], per tres menses ab imperatore et a Photio detenti sunt, eisque negata quemquam alloquendi licentia præter eos, quos ipsi mitterent; ne videlicet certiores fierent, quomodo peracta esset Ignatii depositio. Tum admoniti sunt, nisi imperatoris voluntati obtemperarent [5], illuc in exsilium se esse conjiciendos, ubi ærumnis conficerentur. Reluctati sunt legati;

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury*, l. c.; *Baron.*, a° 858, n. 51, 52. — [2] *Baron.*, ibid., n. 54; *Fleury*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c. — [3] *Fleury*, l. c., *n. 4*, cum *Anastas.*, Hist. de Vitis *Roman.* Pont., *Nicolaus I.* — [4] *Nat. Alex.*, l. c., § 3 ex *Nicolao I*, ep. 12, ad *Photium*. — [5] *Nicol. I*, Ep. 99, ad *Photium*.

sed tandem, octo mensibus elapsis, dicto paruerunt, et brevi postea Photius Constantinopoli congregavit concilium, cui cum trecentis et duodeviginti Episcopis interfuerunt legati. Hi vero, ut ait Natalis Alexander [1], apostolicorum legatorum solum nomen retinuerant; quocirca œcumenici Concilii forma conventui isti defuit, quod præesset imperator, ad cujus nutum, prout suggerebat Photius, omnia fiebant.

Legati misere cedunt.

S. Ignatius a legatis ad summum Pontificem appellat.

6. Coacto concilio, nonnulli ad Ignatium mittuntur, qui eum ad causam suam agendam accedere jubeant. Statim Ignatius patriarchali ornatu indutus, pedibus progreditur, comitantibus Episcopis, presbyteris multisque monachis et laicis. Procedenti vero Joannes patricius occurrens, imperatoris nomine capitis pœnam denuntiat, si alio quam monachi habitu accedat. S. Ignatius, quum mandato obedivisset, ad concilium in Apostolorum templo congregatum pervenit, ibique a comitantibus segregatus, solus coram imperatore adducitur, qui confestim eum onerat contumeliis. Ille autem, postulatâ dicendi facultate, Pontificis legatos interrogat, quam ob causam Constantinopolim venissent. Qui quum dixissent, venisse se ad ejus causam dijudicandam, rursus quærit, num aliquas a Romano Pontifice litteras ad se scriptas habeant. Illis vero respondentibus, nullas se attulisse, quod non amplius pro Patriarchâ haberetur, sed pro rejecto a provinciæ synodo, seque idcirco ejus causam dijudicaturos esse, Ignatius: *Prius ergo*, inquit, *adulterum, Photium dico, removete; quodsi eum removere non potestis, nolite esse judices.* Tum illi, velle imperatorem, ut pro judicibus se gererent. Verumtamen sanctus vir eorum judicio stare nolens Romanum Pontificem appellat, allato quarto canone Concilii Sardicensis, quo sancitum est: *Siquis Episcopus fuerit depositus, dicatque se habere defensionem, non prius sufficiatur in loco ejus alius, quam de eo Romanæ Ecclesiæ Pontifex decernat* [2].

S. Ignatius in conciliabulo ex officio amovetur.

7. Auditi sunt nihilominus septuaginta duo falsi testes, muneribus corrupti, qui confirmarunt, sanctum virum tyrannice gubernasse Ecclesiam, atque in eam intrusum fuisse a sæcularibus potestatibus; eumque igitur dignitate depelli oportere ex canone Apostolico: *Siquis Episcopus, sæcularibus potestatibus usus, per ipsas Ecclesiam obtineat, deponatur* [3]. Et ob ejusmodi calumnias conciliabuli istius Episcopi (excepto Theodulo Ancyrano, qui ab inique facto abhorruit) unà cum legatis S. Ignatium ex officio amoverunt, omnesque vociferati sunt: *Indignus, indignus* [4]. Tortoribus deinde eum tradiderunt, tamdiu divexandum, donec depositioni suæ subscriberet. Itaque in carcerem conjectus est, ibique duarum hebdomadum inediâ cruciatus; et postmodum super altam fossam, Copronymi sepulchrum, pedibus suspensus, in vicina marmora impingitur, quæ sanguine suo adspersit. Tandem, quum vires defecissent et vix etiam spiraret, Photii satelles quidam, Theodorus nomine, manu ejus apprehensâ, crucis signum in chartâ per vim conficere coegit, paginamque tradidit Photio, qui suâ manu hæc adjecit: *Ignatius, indignus Constantinopolitanus Episcopus, confiteor me non fuisse legitime creatum, sed Ecclesiæ thronum invasisse, eamque tyrannice administrasse.*

In S. Ignatium atrociter sæviunt.

Nec tamen istis fallaciis tutum se existimans Photius, consilio cum Bardâ habito, milites misit, qui Ignatium, tunc e carcere dimissum et maternis in ædibus commorantem, comprehenderent. Hic tamen mendici veste indutus, binas sportas e perticâ suspensas humeris gestans, e manibus eorum fugâ evadere potuit. Sex cursores quidem dimissi sunt, ut ubicumque deprehensum occiderent; ab insequentibus vero Deus eum protexit, atque eodem tempore Constantinopolis per qua-

[1] L. c., § 4. — [2] Conc. *Sardic.*, can. 4. — [3] Canon apostol. 29, al. 30 vel 31. — [4] *Baron.*, a° 861, n. 1 seq.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Bernino*, *sec. IX, cap. 9*, ex *Niceta*, Vita *S. Ignat.* Archiep. *CP.*, § « *Post longam* ».

draginta dies terræ motibus concussa est. Quare imperator et Bardas sancto viro permiserunt ad monasterium suum redire ibique tranquillam vitam degere [1]. Quamquam postea denuo in exsilium ejectus est.

Summus Pontifex *S. Ignatium* defendit.

8. Interim legati, Photii muneribus onusti, Romam redierunt, et Pontifici voce tantum significarunt, a concilio Ignatium ex officio fuisse amotum, confirmatam vero Photii ordinationem. Post biduum accessit Leo, imperatori a secretis, qui epistolam Pontifici obtulit, quâ princeps multis verbis Photii causam et acta concilii defendebat. Intelligens igitur Nicolaus Pontifex, legatos suum prodidisse officium, omnes Episcopos, qui Romæ aderant, omnemque clerum Romanum protinus convocavit, et coram Leone, qui imperatori a secretis erat, palam contestatus est, nequaquam se ad Ignatii depositionem vel promotionem Photii misisse legatos, neque umquam alterutri se consensisse vel aliquando consensurum [2]. Idem deinde et ad imperatorem et ad Photium scripsit [3]. Similiter ad omnes Orientis fideles epistolam dedit [4], quâ tribus nominatim reliquis Patriarchis præcepit, ut de Ignatio et Photio idem secum sentirent, illamque suam epistolam ubique pervulgarent.

Photius imperatorem decipere conatur.

Photius contrà, pro nihilo habitâ Pontificis epistolâ, Constantinopoli producere molitus est Eustratium quemdam monachum, qui simulabat, ad Pontificem se missum fuisse ab Ignatio cum litteris, quibus quid perpessus esset, explanaret. Porro asseruit, Pontificem epistolam illam ne inspicere quidem dignatum, aliam etiam, ad Photium directam, sibi tradidisse, quâ suam erga eum benevolentiam profitebatur. Quas ambas epistolas Photius ad imperatorem et Bardam quamprimum detulit; at, disquisitione factâ, apparuit, rem totam fallaciter machinatum esse Photium; quare Bardas, vehementer offensus, Eustratium monachum acerrime verberari jussit [5].

Summus Pontifex in legatos proditores animadvertit.

9. Quod autem ad legatos attinet, qui a Romanæ Ecclesiæ causâ defecerant, Pontifex multarum provinciarum convocavit concilium, quod ineunte anno 863 primum in Basilicâ Vaticanâ ac deinde in Lateranensi habitum est. Ubi quum legatorum alter tantum, Zacharias Episcopus, se obtulisset (quod Rodoaldus in Galliis moraretur), convictus suâ etiam confessione, quod contra Pontificis mandata in Ignatii depositione operam suam commodasset, a concilio excommunicatus est atque depositus. Idem porro in alio Lateranensi concilio, postero anno habito, statutum est in Rodoaldum Episcopum, eique anathema denuntiatum, si umquam cum Photio communicaret vel resisteret Ignatio.

Sententiam contra *Photium* pronuntiat.

Præterea in priore illo Lateranensi concilio exutus est Photius omni sacerdotali officio et honore, utpote tot sceleribus adstrictus, et potissimum quod adhuc laicus a Gregorio, schismatico Syracusano Episcopo, sacris se initiari passus esset; quod invasisset in Sedem Ignatii, in quem etiam ausus esset depositionis et anathematis sententiam in synodo pronuntiare; item quod S. Sedis legatos a summi Pontificis mandatis avertisset; quod ejecisset in exsilium Episcopos, qui cum ipso noluissent communionem habere; denique quod Ecclesiam persecutione vexasset neque etiam vexare desineret. Inde edictum est, ut si Photius Ignatium ab Ecclesiâ gubernandâ arceret, sibique sedem Constantinopolitanam tentaret retinere, vel si qualicumque sacerdotali munere fungeretur, sub anathemate, et omni spe communionis exclusus maneret, uno mortis articulo excepto.

Eodem modo damnatus est Gregorius, Syracusanus Episcopus, quod, licet di-

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury, liv. L, n. 12-14.* — [2] *Nicolaus I*, Ep. 101, ad *Ignat.* — [3] Ep. 98, ad *Michael.* Imper.; ep. 99, ad *Photium* (Cfr. Ep. 12 ad *Phot.* et 13 ad *Mich.*). — [4] Ep. 11, ad omnes fideles. — [5] *Fleury*, l. c., *n. 15, 18, 19*; *Nat. Alex.*, l. c., § 6.

gnitate depulsus, sacerdotis tamen munia obire ausus esset, et Photium Episcopum sacrare.

S. Ignatium in dignitate confirmat.

Tandem pronuntiatum est, numquam sede suâ depositum fuisse Ignatium; ac proinde omnem clericum officio dejectum, omnemque laicum excommunicatum iri, si deinceps ei resisteret [1].

Imperator Pontifici resistit.

10. De Romani concilii decreto certior factus imperator Michael, contumeliosam Nicolao Pontifici scripsit epistolam, quâ suam ei denuntiavit indignationem, nisi sententiam rescinderet [2]. Respondit Nicolaus [3], gentilium imperatores quidem principes simul et pontifices fuisse; sed post adventum Jesu Christi divisas esse duas potestates, quemadmodum a temporalibus negotiis negotia æterna divisa sint. Quâ in epistolâ hæc verba Pontificem scripsisse adnotat Natalis Alexander [4]: *Patet profecto, Sedis Apostolicæ, cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio, siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illâ autem nemo sit appellare permissus.*

Quod ceteroquin ad Ignatium et Photium spectabat, scripsit, ut aut ipsi Romam venirent, aut suam uterque legationem mitteret: se videlicet eorum rationes ad novam tunc disquisitionem revocaturum [5].

Bardas occiditur.

Post hæc accidit, ut quum imperator profectus esset ad expugnandam Cretam insulam, Bardas avunculus, quem in illâ expeditione comitem habebat, adeo de rerum moderamine suspectus ei fieret, ut de medio eum tollere decreverit. Bardas, qui in imperatoris tentorio aderat, milites districtis gladiis irrumpere cernens, ad nepotis pedes se abjecit, ejusque imploravit misericordiam. Sed inde foras abreptus, membratim discerpitur, et ad ludibrium etiam pars cadaveris extremâ hastâ circumfertur: ita perfidus ille Bardas anno 866 vitam posuit.

Basilius Imperii socius creatur.

Quæ quum essent acta, imperator interrupto itinere Constantinopolim rediit, et Basilium Macedonem, qui in Bardæ cæde plurimum interfuerat, officiorum magistrum creavit. Quod porro minime ignoraret, ad rempublicam gerendam semetipsum non sufficere, paulo post imperii consortem eum receptum coronâ solemniter redimivit [6].

Photius Catholicos persequitur.

11. Photius, quamquam fautore amisso, non despondit animum, sed Michaelis gratiam sibi retinere, seque Basilio insinuare studuit. Et quoniam post sententiam a summo Pontifice latam a multis se derelictum videbat, ad eos omnibus modis divexandos incubuit, alios dignitate exuendo, alios conjiciendo in carcerem; itemque eremitas ab Olympo monte deturbavit, eorumque cellulas comburi jussit [7].

Pontificis legati male habentur.

Die tertiadecimâ Novembris anni 866, ad placandum imperatorem et sedandam discordiam, Constantinopoli propter Photium suscitatam, summus Pontifex tres eò misit legatos. Eos vero, quum Constantinopolim pergentes in Bulgariam pervenissent, imperatoris minister retinuit, iisque indigne tractatis denuntiavit, eorum operâ imperatorem nequaquam indigere; quapropter, imperatoris jussu ita secum agi cernentes, Romam redierunt [8].

Photius pronuntiat sententiam contra summum Pontificem.

Porro Photius, quod audiisset, alios quosdam legatos, a Pontifice in Bulgariam missos, chrisma ab ipso sacratum reprobasse, novamque perfecisse unctionem, adeo iratus est, ut ultionem a Pontifice expetere statuerit. Itaque synodum convocavit, quam ipse quidem œcumenicam dixit, eique præfecit Michaelem et Basilium imperatores unà cum trium sedium Patriarchalium legatis pluribusque Constantinopolitanæ sedi subjectis Episcopis. Producti sunt Nicolai Pontificis accusatores; quos quum audivisset Pho-

[1] *Baron.*, a° 863, n. 1, seq.; a° 864, n. 1; *Fleury*, l. c., *n. 26* et *35*. — [2] *Nicol. I*, Ep. 86, ad *Mich.* Imp. passim. — [3] Ibid. — [4] L. c. — [5] *Fleury*, l. c., *n. 41*; *Nat. Alex.*, l. c. — [6] *Fleury*, l. c., *n. 42*. — [7] Ibid. — [8] *Nat. Alex.*, l. c., § 7; *Fleury*, l. c., *n. 52, 53*.

tius, causâ perpensâ, tandem ob compluria falsa crimina Pontificem damnavit, et in eum ceterosque omnes, qui cum eo communicarent, depositionis et excommunicationis pronuntiavit sententiam. Unus porro et viginti reperti sunt Episcopi tam egregiæ indolis, ut ratum habuerint sacrilegum istud judicium, eique subscripserint. Quibus deinde Photius mille circiter subscriptiones, sed eas omnes ementitas, adjunxit [1].

Photius in hæresim prolabitur.

Ita omni Pontificis reverentiâ exutâ, et procacior factus, Photius ad Alexandrinum Patriarcham encyclicas dedit litteras, quibus plura, a Latinâ Ecclesiâ recepta, improbavit, v. g. jejunium Sabbati, cælibem sacerdotum vitam, atque imprimis Romanæ Ecclesiæ dogma, Spiritum-Sanctum non ex solo Patre sed ex Filio quoque procedere [2]. Subjicit Baronius [3], inter alios errores docuisse Photium, duas cuilibet homini inesse animas.

Ad hæc ab imperatore facultatem obtinuit, aliam pseudosynodum Constantinopolim convocandi; quâ congregatâ, denuo Pontifici anathema indixit, eumque ex officio amovit [4].

Imperator interficitur.

12. Anno 867 morte occubuit imperator Michael. Hic enim Basilium, quod suum sæpius animum offendisset, de medio tollere conatus, ipsius Basilii operâ a suis custodibus, quum vino obrutus esset, interfectus est. Basilius autem, jam solus imperitans, Photium de sede Constantinopolitanâ detrusum, in longinquum monasterium relegavit [5], et postridie imperatoris triremem misit, ut S. Ignatius Patriarcha ab insulâ, ubi exsulabat, deduceretur; quem, quum appulisset, honorificentissime excepit, et solemniter in sedis possessionem restituit [6]. Ad Photium vero misit, ut illico redderet eas omnes chartas, in quibus (ut petiverat) jam apposita erat imperatoris subscriptio. Qui respondit, se sine morâ ex imperatoris ædibus proficisci jussum, ea omnia ibi reliquisse. Dum autem talia renuntiat præfecto, quem Basilius miserat, animadverterunt illius famuli, plures saccos, plumbo obsignatos et chartarum plenos, occulte a Photii domesticis auferri. Ad imperatorem igitur eos saccos deferunt; quibus apertis, inter alia duos libros, pulchre descriptos repererunt: quorum alter commenticii cujusdam adversus Ignatium concilii actiones continebat, alter synodicam epistolam adversus Nicolaum Papam, contumeliis plenam et calumniis contra Pontificem [7].

Basilius, Photio rejecto, S. Ignatium revocat.

Inde Basilius ad Nicolaum scripsit, Photium a se ejectum, restitutum vero esse S. Ignatium; qui tamen nuntius anno 868 Romam perlatus est ad Adrianum II Pontificem, in Nicolai locum, anno 867 demortui, suffectum. Respondit Adrianus, ut exsequeretur omnia, quæ de Ignatio et Photio statuisset Nicolaus [8]; atque eodem anno in concilio, Romæ habito, Photii conciliabulum damnavit [9]; ibique Photii liber, quem suprà commemoravimus, igni crematus est, quum prius in terram projectus esset cum hoc anathemate: *Tu maledictus Constantinopoli, sis Romæ iterum maledictus* [10].

[1] *Baron.*, a° 863, n. 13; *Nat. Alex.*, l. c. — [2] *Fleury*, l. c., *n. 55, 56.* — [3] L. c., n. 15. — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Graveson*, sæc. IX, coll. 4. — [5] *Baron.*, a° 867, n. 93; *Nicetas*, l. c. § « *Imperator tum* ». — [6] *Fleury, Liv. LI, n. 1* et *2.* — [7] *Natal. Alex.*, l. c., § 9; *Fleury*, l. c., *n. 2.* — [8] *Fleury*, l. c., *n. 18.* — [9] Conc. *Roman.*, a° 868. — [10] *Baron.*, a° 868, n. 38; *Nat. Alex.*, l. c., § 9 et 10; *Fleury*, l. c., *n. 18 et 19.*

ARTICULUS II.

Græcorum Errores tribus Generalibus Conciliis damnantur.

13-15. *Concilium VIII contra Photium, Adriano Pontifice et Basilio Imperatore.*
16. *Photius Basilii gratiam sibi conciliat, atque interim e vita discedit S. Ignatius.*
17. *Photius Sedem recuperat.*
18. *De Photii conciliabulo, a Pontifice rejecto; de infelici Photii exitu.*
19. *A Cerulario Patriarchâ renovantur et augentur errores.*
20. *De miserando Cerularii obitu.*
21 et 22. *Gregorius X Michaelis Imperatoris efflagitatu Concilium Lugdunense convocat; congregatur Concilium.*
23. *Fidei professio, a Michaele conscripta, a Concilio approbatur.*
24. *Concilii definitionem Græci profitentur et jurejurando confirmant.*
25. *Denuo se disjungunt.* 26. *De Concilio Florentino sub Eugenio IV, ubi rursum de erroribus disceptatur. Definitur Spiritus-Sancti processio.*
27. *De Consecratione in pane azymo.* 23. *De Purgatorii Pœnis.*
29. *De Beatorum Gloriâ.* 30. *De Pontificis Primatu.*
31. *De Instructione ad Armenios, Jacobitas et Æthiopes. Græci in schisma recidunt.*

Synod. VIII, *Constant.* IV, 869.

13. Constituit idem Pontifex Adrianus, ut Constantinopoli celebraretur Concilium generale; quod quidem anno 869 ipso Basilio imperatore habitum est. Pontifex tres eò misit legatos, Donatum Ostiensem Episcopum, Stephanum Nepesinum et Marinum, unum ex septem Romanæ Ecclesiæ diaconis, qui postea ad summum Pontificatum evectus est. Quos Constantinopolim advenientes imperator honorificentissime excepit, ad urbis portam obviam missis omnibus palatinis ordinibus cum universo clero casulis induto; tum summâ comitate et reverentiâ in suas ædes eos admisit, et Pontificis litteras, sibi porrectas, deosculatus: *Nos*, inquit, *cum omnibus Orientalibus Episcopis judicium Romanæ Ecclesiæ, matris nostræ, per biennium præstolantes, precamur, ut ad unitatem et pacem hic restituendam efficaciter incumbatis.* Inde edictum est, quo die Concilium inciperet [1].

Quid in hoc Concilio actum fuerit.

14. Huic Concilio Pontificis nomine præfuerunt legati; et quamquam Actionibus VIII[a] et X[a] præsides vocantur Basilius ejusque duo filii, Constantinus et Leo, tamen (inquit Natalis Alexander [2]) *præfuisse... dicitur imperator, non auctoritate, sed... honore, quem ipsi detulit Synodus ut Ecclesiæ protectori, non ut... causarum Ecclesiasticarum judici.*

Habita est prima sessio die quintâ Octobris anni 869; deinde aliæ octo peractæ sunt, et finem habuit ultima sessio exeunte mense Februario anni 870.

Quinta sessione producti sunt Episcopi et sacerdotes, qui schisma secuti erant; et iis quidem misericordia est adhibita. Item intromissus est Photius; quem quum legati semel iterumque interrogassent, num susciperet, quæ exposuisset Nicolaus Pontifex, statuissetque Adrianus ejus successor, respondere noluit [3]. Tandem, quum magis urgeretur: *Vocem meam,*

[1] *Nat. Alex.*, l. c., § 11; *Graveson*, sæc. IX, coll. 3.

[2] L. c., § 12. — [3] *Baron.*, a° 869, n. 28, 29.

inquit, *etiam me tacente, Deus audit.* — *At*, inquiunt legati, *silentio condemnationem non effugies.* — *Nec Jesus Christus*, respondit Photius, *silentio eam effugere potuit.* Cui tum legati, si in Ecclesiæ gratiam reconciliari cuperet, necesse esse confiteri eum delicta sua et injurias Ignatio illatas, ac simul promittere, deinceps se eum pro suo pastore esse habiturum. — Ille vero tacitus permansit. — Bahanes patricius, Photium compellans: *Pudor, domine*, inquit, *mentem tibi exturbavit; quapropter Concilium tempus tibi prorogat, ut de salute tuâ cogites; nunc jam abi, postmodum revocaberis.*

Photius condemnatur.

Ad septimam sessionem denuo adfuit Photius, baculum manu tenens, quem tamen ei abstulerunt, quod in Concilio, lupum eum, non pastorem esse dicerent. Iterum interrogatus, num ad ejurandos errores paratus esset, respondit, nequaquam se pro judicibus suis agnoscere legatos. Tandem post alias interrogationes et insolentia Photii responsa a Concilio anathema his horumque similibusque verbis ei denuntiatum est: *Photio invasori, tyranno, schismatico, novo Judæ, pravorum dogmatum inventori anathema.* Idem simul pronuntiatum est in Gregorium Syracusanum, omnesque eorum sectatores, qui in pertinaciâ manerent [1].

Concilium plures condit canones.

15. Hac octavâ Synodo plures conditi sunt canones, numero quidem viginti septem. Inter alia declaratum est, ordinationes omnes, quas Photius fecisset, irritas esse, omniaque templa vel altaria, ab eo dedicata, denuo consecrari oportere; omnes præterea Episcopos et clericos, qui Photii partes tenere non desisterent, officio dejectos manere; eosque anathemate esse perculsos, qui cum eo duas in homine animas esse contenderent. Insuper sub depositionis pœnâ prohibitum fuit, ne principis jussu ordinarentur Episcopi [2]. Item in medio consessu combusta sunt omnia Photii opera; et quum receptum esset quidquid statuerant superiora septem Concilia generalia, finis impositus est Synodo, quam postea, Patrum rogatu, confirmavit Adrianus Pontifex, cui his verbis scripserant: *Universalis hujus... Synodi... consonantiam... veluti propriam... confirma,... ut per... magisterium Vestrum etiam aliis universis Ecclesiis personet et suscipiatur veritatis verbum et justitiæ decretum* [3]. — Operæ pretium est hic notare, Patres (ut refert Nicetas [4]) decreto subscripsisse calamis, in Jesu Christi sanguine tinctis.

Summus Pontifex Synodum confirmat.

De infelici legatorum itinere.

Pontificis legati Romam redeuntes, quod imperator Basilius itineris securitatem iis præstare neglexisset, in manus inciderunt Sclavonum, qui quidquid secum habebant auferentes, item exemplar extorserunt actorum Concilii cum Patrum subscriptionibus. At Pontificis et ipsius imperatoris operâ liberati, die 22ª mensis Decembris ejusdem anni 870 Romam pervenerunt; quo similiter aliâ tutâ viâ ad Pontificem perlata sunt Concilii acta legitime exscripta; et ita quidem Adrianus ratum habuit Concilium [5]. Imperatoris autem adversus legatos iracundiæ causa hæc erat, quod annuere noluissent oratoribus, quos Bulgarorum rex Constantinopolim miserat cum postulatione, ut non Romanæ sed Constantinopolitanæ Ecclesiæ ditioni subjicerentur: cui postulationi favebant quoque Orientalium Patriarcharum vicarii [6].

Photius in Basilii gratiam redit.

16. Photius interim Concilium carpere non destitit. Plures hac de re amicis dedit epistolas; atque Theodosio cuidam monacho scribens: *Quid miraris*, inquit, *damnatos velle de insontibus judicare? Non desunt exempla: judicarunt Caiphas et Pilatus; Jesus vero, Deus meus, interrogabatur.* Tum exempla subjicit S. Stephani, S. Jacobi, S. Pauli et tot martyrum, qui pertracti sunt ad judices, millies dignos supplicio. *Deus*, inquiebat pius ille Photius, *ad bonum nostrum cuncta*

[1] Ibid., n. 37, 38; *Fleury, liv. LI, n. 29* seq. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., § 22; *Fleury*, l. c., *n. 45.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c. — [4] Vita *S. Ignat.*, § « *Deinceps illa* »; *Fleury*, l. c., *n. 46.* — [5] *Hermant, part. 2, chap. 163.* — [6] *Fleury*, l. c., *n. 48, 49.*

disponit [1]. Adnotant præterea Natalis Alexander [2] et *Fleury* [3], per decem annos, quibus in exsilio fuit, sine ullâ fere intermissione Photium animo meditatum machinatumque esse S. Ignatii Patriarchæ perniciem, omnibusque modis ad suam contendisse restitutionem. Inter alia aptissimam invenit fallaciam, quâ imperatoris Basilii gratiam sibi conciliaret. In vetustâ membranâ antiquis characteribus Alexandrinis genealogiam simul et prophetiam conscripsit super hoc nomine: *Beclas* (*b*), quod Basilii attribuit patri; quâ scripturâ ostendit, Basilium (tametsi pater infimâ gente natus erat) a Tiridate, Armeniorum rege, originem ducere, eumque reliquis omnibus imperatoribus felicius et diuturnius regnaturum. Inde commentum illud, in vetere codice involutum, in Palatinâ bibliothecâ recondendum curavit, et per sectatorem quemdam, ejusdem ac ipse versutiæ virum simulque imperatoris familiarissimum, instillavit Basilio, ad illud scriptum interpretandum Photio neminem esse aptiorem. Itaque *Photius Constantinopolim redux.* imperator ab exsilio eum revocatum ad aulam arcessivit, eâque ratione irrepsit fraudulentus homo in gratiam principis, ejusque favore innixus a S. Ignatio sibi concedi postulavit, ut Episcopi munia obiret. Restitit vero S. Patriarcha: eum videlicet a Concilio excommunicatum, nullo umquam munere fungi posse, nisi ab alio Concilio facultatem obtinuisset. — Photius nihilominus ordinationes et reliqua Episcopi officia peragere nihil destitit [4].

Inter hæc Ignatius Patriarcha, octoginta annos natus, æternitatem adiit (anno 878), nec levis fuit suspicio (ut scribunt Natalis [5] et *Van Ranst* [6]), necem ei fuisse machinatum Photium. Refert porro *Fleury* [7], ad Stephanum Pontificem affirmate scripsisse Stylianum, Neocæsariensem metropolitam, per nefarios quosdam homines Photium mortem Patriarchæ attulisse. *Moritur S. Ignatius.*

Ceterum Ecclesia et Græca et Latina die 23[a] Octobris Ignatium ut Sanctorum canoni adscriptum colit.

17. Tertius a S. Ignatii obitu nondum transierat dies, quum sedem Constantinopolitanam recuperare Photio licuit; qui statim S. Ignatii familiares et domesticos exsilio, carcere et verberibus opprimere cœpit. Nonnullos Episcopos, dignitate dejectos, restituit; qui vero Concilio obedientes secum communicare renuerent, traditi sunt Leoni Catacalo, cognato, qui multos cruciatibus subegit, multos, quod moveri non possent, interficiendos curavit [8]. *Photius sedem recuperat.*

Inde Photius sexcentas struxit fallacias, ut Pontificis auctoritate in Patriarchali sede confirmaretur. Inter alias ad Joannem VIII, qui tunc Pontifex erat, epistolam misit, quâ ut solium illud denuo ascenderet, vim sibi illatam esse asseruit; quibus litteris subscriptiones ab Orientalibus metropolitis obtinuit, quod secretæ cujusdam emptionis stipulationem faciendam esse diceret. Aliam præterea commenticiam misit epistolam, emortui *Photius Romam scribit.*

[1] *Fleury*, l. c., *n. 51;* ex *Photii* Epistolarum libro II, epist. 83, ad *Theodosium* monachum (*a*). — [2] L. c., § 25. — [3] *Liv. LIII, n. 1* ex *Niceta*, l. c., § « *Quid autem is* ». — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Baron.*, a° 878, n. 36 seq.; *Fleury, liv. LIII, n. 1* seq.; *Van Ranst*, sæc. IX. — [5] L. c. — [6] L. c. — [7] L. c., *n. 52.* — [8] *Nat. Alex.*, l. c.

(*a*) *Quorsum miraris... quod judicium exercent judicio damnati, culpâ vacui judicio sistantur?... Sed hujuscemodi suppetunt multa... exempla: Annas, Caiphas et Pilatus sedentes pro tribunali judicabant, adstabat meus Dominus Deus... examini subjectus.... Dispensatio divina res nostras... optimum et mirandum in modum dirigit* (Nota edit.).

(*b*) Quod a *Photio* excogitatum vocabulum *Constantinus Manasses*, Græcus historicus, hoc modo elucidat:

*B*asilius Imperator
*E*udoxia Augusta
*C*onstantinus, *L*eo, *A*lexander, *S*tephanus } eorum filii

(Nota edit.)

Ignatii aliorumque Episcoporum nomine, qui a Pontifice magnopere petebant, ut Photium susciperet. Iis denique alias adjunxit litteras, quas pro suâ causâ ab imperatore extorserat [1]. Quibus epistolis anno 879 Romam perlatis, Pontifex, imperatoris potissimum litteris permotus, paratum se esse respondit, Ecclesiæ pacisque causâ, relaxatis Concilii VIII suorumque decessorum decretis, Photium in communionem recipere, dummodo tamen in Concilio, coram legatis, qui Constantinopoli aderant, habendo, pœnitentiæ signa præbuisset. Quapropter Petrum Cardinalem misit, ut ipsius nomine præsideret concilio [2]. Quam Pontificis indulgentiam Baronius Cardinalis [3], Natalis Alexander [4] et *Fleury* [5] multum quidem vituperant; eum vero excusat *Petrus de Marca* [6]: Joannem Pontificem videlicet, ab imperatore rogatum, simulque innixum Leonis, Gelasii et Felicis pontificum atque Africani concilii auctoritate, qui arduis in rebus mitigandas leges esse docuissent, non sine ratione existimasse, Ecclesiæ causâ necessitati sibi esse parendum; atque ita, reliquis etiam Patriarchis consentientibus, eum annuisse, ut Photius sedem retineret.

Summus Pontifex benigne respondet.

18. Hic autem ad proposita sua efficienda Cardinalem legatum, ubi Constantinopolim pervenit, hoc dolo delusit, quod Pontificis litteras sibi tradendas curaret, specie quidem eas græce reddendi, reipsâ tamen (ut demonstrat Baronius Cardinalis [7]) ad eas mutilandas et pro suo componendas arbitrio. Quâ adornatâ fraude concilium celebravit, quod hodie Græci schismatici *octavum œcumenicum* vocant, at vere conciliabulum fuit: omnes enim Episcopi illic præsentes, quamquam numero trecenti octoginta erant, assentiebantur Photio, qui ipse præfuit, cunctaque suo modo peregit contra legatorum et Pontificis sententiam. Quinque actionibus absoluta est pseudosynodus, et impius iste Photius in sedem Constantinopolitanam Pontificis nomine restitutus. Verum Joannes Pontifex, certior factus, quid in isto conventiculo esset peractum, Marinum, alium legatum (ut refert Natalis Alexander [8]) Constantinopolim misit, ut Apostolicâ auctoritate perversi illius concilii acta rescinderet. Cuncta forti animo præstitit Marinus, et Photii damnationem, in generali Concilio factam, Pontificis nomine confirmavit. Illud vero imperatoris adeo offendit animum, ut Marinum legatum in carcerem conjecerit, eumque detinuerit triginta dies. Pontifex nihilominus, decessorum suorum Nicolai I et Adriani II decretis adversus Photium confirmatis, novo eum anathemate solemniter damnavit. Quam Joannis VIII sententiam (adjungit Cardinalis *Gotti* [9]), quum Basilius anno 886 obiisset, ejus filius et successor Leo VI, qui cognomen habet *Sapientis*, exsecutus est. Hic enim (ut præterea refert *Fleury* [10]) ad S. Sophiæ templum duos misit ex primariis ministris, qui quum suggestum conscendissent, Photii maleficia publice recitarunt eumque de sede Patriarchali deturbatum, in Armeniorum relegarunt monasterium, ubi mortem quidem obiit, sed quando et quomodo decesserit, incertum est. Narrat tamen in suis annalibus *Cedrenus* [11], eumdem imperatorem Leonem VI Photio, quod in rebellionis suspicionem incidisset, oculos effodi jussisse. Itemque ait Natalis [12], miserum virum extra Ecclesiæ communionem et obstinato animo in schismate esse mortuum.

Summus Pontifex illud rejicit.

Photius in exsilium pulsus moritur.

Photius conciliabulum celebrat.

19. Natalis Alexander [13], cum Photio schisma exstinctum fuisse et postea revixisse contendit; *Danes* [14] vero asserit,

A *Photio* ad *Michaelem Cerularium.*

[1] *Fleury*, l. c., *n. 3* et *4*. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., § 26. — [3] Annales, a° 879, n. 4 et 5. — [4] L. c. — [5] L. c., *n. 7*. — [6] De Concordia Sacerdotii et Imperii, lib. III, cap. 14, n. 4. — [7] L. c., n. 19 seq. — [8] L. c., § 28. — [9] L. c., cap. 85, § 1, n. 4. — [10] *Liv. LIII, n. 51*. — [11] Historiar. Compend.; *Leo VI*, apud *Gotti*, l. c. (Qui tamen falli videtur. *Cedrenus* enim [l. c.] *Photium* narrat in monasterium fuisse relegatum; oculis autem ob rebellionis suspicionem privatum *Theodorum Sandabarenum*. Nota edit.). — [12] L. c. — [13] L. c., § 29. — [14] § 12, n. 6, Schisma *Græcor.*

cum Photii obitu finem non habuisse schisma, sed circa annum 981 recruduisse potius sub Nicolao Chrysobergo, Constantinopolitano Patriarchâ, et magis anno 995 sub Sisinnio, ejus successore, atque etiam vehementius sub Sergio, item Patriarchâ, qui suo nomine encyclicas litteras a Photio contra Pontificem conscriptas, ad Orientales misit Episcopos.

De *Michaele Cerulario.* Ejus indoles et errores.

Inde sæculo XI novis viribus invaluit schisma, Michaelis Cerularii ætate. Is nobili quidem genere natus, sed superbi erat animi et ad clandestina consilia propensi; quare ab imperatore Michaele Paphlagone, contra quem seditionem contexerat, in monasterio inclusus detinebatur, neque inde egressus est nisi imperatoris Constantini Monomachi temporibus. Tum (anno 1043) contra canonum statuta Constantinopolitanum Patriarchatum indigne occupavit. At non sine causâ veritus, ne Pontifex istius facinoris pœnas exquireret, ad divisionis a Romanâ Ecclesiâ ab aliis jam sparsa semina fovenda incubuit. Bellum Latinis inferendum exorsus est ab epistolâ ad Joannem Tranensem in Apuliâ Episcopum, quâ Sedem Romanam de multis erroribus criminatus est: eam videlicet docere, ex Patre Filioque procedere Spiritum-Sanctum; animas e purgatorio egressas plenâ beatitudine ante communem resurrectionem in cælo frui; summum Pontificem injuste sibi assumere universalis pastoris auctoritatem; ac nominatim Latinos accusabat, quod ad Eucharistiam conficiendam pane azymo uterentur; illud nempe idem esse ac sectari Judæos, qui Pascha in azymis celebrarent.

Sed immerito Romanam Ecclesiam in eo reprehendit; quandoquidem non potest dubitari, quin Jesus Christus Pascha celebraverit primo die azymorum, quum ex divino præcepto, in libro Exodi (cap. 12) proposito, vetitum esset, nequis Judæorum ullum panem fermentatum apud se haberet: *Septem diebus azyma comedetis; in die primo non erit fermentum in domibus vestris.., a primo die usque ad diem septimum*[1]. Præterquam quod antiquissima erat a S. Petri temporibus (ut scribit Christianus Lupus[2]) traditio, Christum in azymis sacrificasse; atque ea certo in toto Occidente primorum sæculorum consuetudo fuit, exiguo illo spatio excepto, quo eam interrumpi necesse erat ad tollendum scandalum, ne Christiani cum Judæis communicare viderentur. Fatendum est, Græcos in Oriente fermentatum semper adhibuisse, idque sine ullâ fidei offensione, quum altera Ecclesia alterius consuetudinem numquam reprobaverit: sed injuste Cerularius Latinam Ecclesiam hæresi notavit, quod rem divinam in azymo conficeret.

Excommunicatur et in exsilio moritur.

20. Leo Pontifex, ut schismatis ignem in dies gliscentem restingueret, legatos in Orientem misit Humbertum, Silvæ-Candidæ Episcopum, cum Cardinali archidiacono Romano et Petro, Amalphitano Archiepiscopo, qui ad imperatorem Monomachum Pontificis litteras detulerunt, quibus excommunicatio denuntiabatur Cerulario, si Romanæ Ecclesiæ in celebrandâ Missâ consuetudinem damnare pergeret. Constantinopoli deinde disceptatione habitâ, comprobata est Latinorum praxis. Cerularius vero cum legatis ad colloquium congredi noluit; quin etiam aliud nihil faciebat eo ipso tempore, nisi de iis detrahebat. Itaque legati pro deplorato eum habentes, quodam die post Missam celebratam in ecclesiâ S. Sophiæ excommunicationis ejus schedulam in oculis omnium super altare reliquerunt. Ille vero majori inde irâ accensus, Pontificis nomen ex diptychis abstulit, legatis, ut vicem iis redderet, excommunicationem indixit, et complures deinde per Asiam et Italiam divulgavit libellos, calumniis et conviciis in Romanam Ecclesiam refertis.

In summâ, obstinato animo miser ille in schismate suo vixit et mortuus est, idque in Proconnesum relegatus: quum

[1] Exod. XII, 15.— [2] Dissertatio in *S. Leonis IX* Actis, cap. 5 et 7.

enim imperator Isaac Comnenus adeo pertinacem eum cerneret, anno 1058, Patriarchali dignitate depulsum in exsilium misit; atque ibi tandem supremum diem obiit [1].

Indicitur Synodus XIV, Lugdun. II.

21. Sed post hæc schisma adeo nihil cessavit, ut non parum propagatum remanserit. Et quamvis XI et XII sæculo a multis Ecclesiis Græcis communio cum Romanâ Ecclesiâ servaretur, accrevit tamen divisio, donec Constantinopolis a Latinis principibus expugnata est. Deinde sub Balduino, primo Latino imperatore Constantinopolitano, et sub Francorum imperio ab anno 1204 ad 1261 intermissa fuit discordia. At vix captâ Constantinopoli a Michaele Palæologo, Græci redintegrarunt schisma, cui, externe saltem, renuntiasse videbantur. Itaque per quatuor sæcula viguit dissensio inter Græcam et Latinam Ecclesiam, donec imperator Michael Palæologus, quod pœnæ a Deo injunctæ Græcos terrore commovissent, Joannem, ordinis fratrum Minorum professorem, cum litteris suis ad Gregorium X misit et supplicibus verbis significavit, se suosque subditos ad Romanam Ecclesiam redire et in fidei professione conjungi velle [2]: quamobrem ad S. Ludovicum quoque, Francorum regem, scripsit, ut pro concordiâ inter Græcam et Romanam Ecclesiam constituendâ suam operam interponeret. Pontifex autem, qui eam conjunctionem fieri summopere cupiebat, quatuor viros religiosos ex ordine fratrum Minorum (quamquam alii contendunt, duos ex ordine Minorum, duos ex Prædicatorum ordine fuisse) illius pacis componendæ causâ ad imperatorem legavit. Simul (annus erat 1272) Synodum generalem convocavit, post biennium Lugduni celebrandam; cui quidem Synodo hæc tria erant proposita: ut de terrâ Sanctâ expugnandâ cum principibus consilia conferrentur; ut corrigerentur nonnulla ad disciplinam spectantia; potissimum vero, ut Græcæ Ecclesiæ cum Latinâ conjunctio perficeretur. Ad imperatorem igitur per eosdem religiosos viros fidei formulam misit, quam ipse cum Græciæ Episcopis profiteri debebat; eumque exhortatus est, ut vel ipse ad Concilium veniret vel suos oratores mitteret; item ad Concilium vocavit Patriarcham Constantinopolitanum et reliquos Græcos præsules.

Celebratur anno 1274.

22. Præstitutâ die Lugduni congregata est Synodus, cui præter Patriarchas Latinos duo interfuerunt Græcorum Patriarchæ (*a*), Pantaleon Constantinopolitanus et Opizio Antiochenus, aliique Græci Episcopi multi, ut adessent quingenti Episcopi, abbates septuaginta et mille prælati inferiores. Adfuit quoque S. Bonaventura et primario quidem loco post Pontificem, Gregorium X, qui ipse venerat, et sancto viro commiserat curam proponendi ea, de quibus esset agendum. Arcessiverat quoque Pontifex S. Thomam Aquinatem; hic vero iter ingressus in monasterio Fossæ Novæ mortem obiit. Accesserant præterea oratores regum Galliæ, Angliæ et Siciliæ. Multi auctores, ut *Trithemius* [3], *Platina* [4] et alii asserunt, imperatorem Michaelem quoque ad Concilium venisse; sed Natalis Alexander [5] gravissimis argumentis demonstrat, adfuisse tantum ejus oratores; et primum quidem, quod in Concilio recitata et approbata fuit imperatoris epistola; deinde quod imperatoris nomine oratores conjunctionem jurejurando firmarunt; denique quod dimisso Concilio, Gregorius protinus ad eum scripsit ut ad virum, ignarum, quænam statuisset Concilium; quæ omnia eum abfuisse manifesto ostendunt.

Fidei professio *Michaelis* imperatoris.

23. Quartâ sessione recitatæ sunt in Concilio imperatoris Michaelis Palæologi

[1] *Bernino, sec. XI, cap. 6; Van Ranst,* sæc. X; *Berti,* sæc. XI, cap. 3. — [2] *Nat. Alex.,* sæc. XIII et XIV, Diss. 7, art. 1; *Graveson,* sæc. XIII et XIV, coll. 4. — [3] Chronicon *Hirsaugiense,* a° 1272. — [4] De Vitis et Gestis Summ. Pontif., *Gregor. X.* — [5] L. c., art. 2, n. 1.

(*a*) Vocantur etiam Patriarchæ *Latini*, quia *Latinum* Ritum sequebantur (Nota edit.).

litteræ, quibus affirmabat, fidem se profiteri, quam docet Romana Ecclesia, juxta formulam a Pontifice sibi præscriptam: seque igitur credere, procedere Spiritum-Sanctum ex Patre et Filio, purgatorii pœnas existere, Eucharistiæ sacramentum in pane azymo revera confici; ac tandem epistolam concludens, his verbis (quæ referuntur apud Natalem Alexandrum [1] et apud Raynaldum [2]) Romani Pontificis primatum fatetur: *Ipsa quoque sancta Romana Ecclesia summum et plenum primatum et principatum super universam Ecclesiam Catholicam obtinet, quem se ab ipso Domino in beato Petro, Apostolorum principe,... cujus Romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter... recognoscit. Et sicut præ ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic et si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri. Ad quam (Ecclesiam Romanam) potest gravatus quilibet in negotiis ad ecclesiasticum forum pertinentibus appellare; et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus, ad ipsius potest judicium recurri, et eidem omnes Ecclesiæ subjectæ sunt, ipsarumque prælati obedientiam et reverentiam sibi dant. Ad hanc autem sic plenitudo potestatis consistit, quod Ecclesias ceteras ad sollicitudinis partem admittit, quarum multas, et patriarchales præcipue, diversis privilegiis eadem Ecclesia Romana honoravit, suâ tamen observatâ prærogativâ, tum in generalibus Conciliis, tum in aliquibus aliis, semper salvâ.* Et infrà: *Primatum quoque ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ..., ad ipsius sanctæ Ecclesiæ obedientiam spontaneam venientes, confitemur et recognoscimus, acceptamus et sponte suscipimus.* Ad ultimum a Pontifice petit imperator, ut Græcæ Ecclesiæ permittere velit, symbolum ita recitare ut ante schisma facere consueverat, et eosdem servare ritus, qui nihil dissident a fide vel divinis præceptis, neque ab antiquo vel novo Testamento, neque a doctrinâ generalium Conciliorum vel ab eâ SS. Patrum doctrinâ, quam receperant Concilia, a spirituali Romanæ Ecclesiæ potestate celebrata.

Postmodum recitatæ sunt reliquorum præsulum Græcorum epistolæ, quibus profitebantur, semetipsos Romanæ Ecclesiæ potestati se subjicere, eaque omnia ad spiritualem obedientiam spectantia amplecti, quæ ante schisma Sedi Apostolicæ præstitissent majores.

Græci schisma abjurant.

24. Quibus recitatis, Georgius Acropolita, magnus logotheta (*a*) et imperatoris orator, ejus nomine schisma ejuravit, Romanæ Ecclesiæ fidem professus est, Romanique Pontificis primatum agnovit; itemque promisit, jurisjurandi religione interpositâ, ab eâ fide et obedientiâ numquam discessurum esse imperatorem. Quod quum similiter fecissent Græcorum Episcoporum legati, et a Concilio approbata et recepta esset ejusmodi fidei professio, hæc condita est constitutio synodica: *Fideli ac devotâ professione fatemur, quod Spiritus-Sanctus æternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus sed unicâ spiratione procedit. Hoc professa est hactenus,... hoc firmiter tenet... et docet sacrosancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium et magistra; hoc habet orthodoxorum Patrum atque Doctorum Latinorum pariter et Græcorum incommutabilis et vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragabilis præmissæ ignorantiam veritatis in errores varios sunt prolapsi, nos hujusmodi erroribus viam præcludere cupientes, Sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus omnes, qui negare præsumpserint, æternaliter Spiritum-Sanctum ex Patre et Filio procedere, sive etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus-San-*

Constitutio Synodica.

[1] L. c., n. 2. — [2] Annal. a° 1274, n. 14.

(*a*) Cancellarius, sub imperatoribus Byzantinis (Vide *Hederici* Lexicon: λογοθέτης).

ctus ex Patre et Filio tamquam ex duobus principiis et non tamquam ex uno procedat [1].

Absoluto tandem Concilio, Gregorius Græcos, multis muneribus donatos, dimisit, et ad imperatorem Michaelem ejusque filium Andronicum gratulatorias de peracto Concilio dedit litteras. Cuncta grata habuit imperator; quod autem Josephum, Constantinopolitanum Patriarcham, qui conjunctioni adversatus erat, in incepto perstare cerneret, dignitate cedere et in monasterium abire eum coegit, in ejusque locum Joannem Veccum substituendum curavit. In ecclesiasticos porro et optimates, qui Concilium suscipere renuebant, carcere, exsilio et vel ultimo supplicio animadvertit [2].

Constantinopoli Græcorum unio confirmatur.

25. Post hæc, anno 1276, Joanne XXI Pontifice, Constantinopoli duæ habitæ sunt synodi, in quibus Veccus Patriarcha cum reliquis Græcorum Episcopis fidem professi sunt juxta normam, a Romanâ Ecclesiâ ipsis traditam. Imperator Michael quoque et Andronicus filius Pontifici scripserunt, confirmasse se quidquid de fide tenet et docet Ecclesia Romana. Idem tamen imperator anno 1278 Nicolaum III, qui Joanni successerat, per litteras certiorem fecit, se quidem summis viribus ad promovendam Unionem incubuisse, sed tales ac tantas fuisse contra se tumultuationes conjurationesque suscitatas, ut regni amittendi periculum sibi immineret, si incrementum incendio afferretur: obtestari se proinde Pontificem, ne ægre ferret, hac in re temperato quodam regimine se uti. Cujus rei hic fuit exitus, quod Græci, paucis admodum exceptis, a juratâ cum Romanâ Ecclesiâ conjunctione jam inde recesserunt; quocirca Martinus IV, Nicolai III successor, anno 1281, imperatorem Michaelem Palæologum, ut Græcorum schismatis et hæreseos fautorem, anathemate confixit, omnesque principes, dominos et civitatum castrorumque universitates, sub pœnâ excommunicationis in personas et interdicti in terras, prohibuit aliquam societatem cum eo inire, quamdiu excommunicatus maneret. Scribit quidem Natalis Alexander [3] (duosque illius sententiæ commemorat auctores), Pontificem idcirco Michaeli anathema denuntiasse, quod instigatus esset a Carolo Siciliæ rege, qui hac videlicet spe niteretur, facilius se imperatorem, subsidiis destitutum, e solio dejecturum esse, ut suum in eo rursus collocaret generum. Adnotat vero *Roncaglia* in illum Alexandri locum [4], Martinum IV excommunicationem postero anno renovando (ut refert Raynaldus ad annum 1282 num. 8) ostendisse, se non aliam ob causam Palæologum excommunicatum voluisse, nisi quod a juratâ confirmataque Unione descivisset [5].

Denuo redintegratur schisma.

26. Itaque per centum sexaginta circiter annos rursum duravit schisma, a Concilio Lugdunensi ad annum 1439, quo Græci justo Dei judicio vexati a Turcis, qui, haud exiguâ parte occupatâ, totius imperii excidium minabantur, unionem cum Ecclesiâ Romanâ se expetere declararunt; quare Eugenius IV Pontifex, et ipse ejusmodi conjunctionis cupidissimus, ad eum præcipue finem generale convocavit Concilium, quod primo Ferrariæ ac deinde (quum eam civitatem invasisset pestilentia) Florentiæ celebratum est. Eo invitavit imperatorem, Patriarchas et reliquos Græcorum Episcopos. Imperator Joannes Palæologus invitationi annuens, ad Concilium ipse venit, et cum eo Constantinopolitanus Patriarcha, comitantibus duobus primariis Metropolitis, Basilio Bessarione, Nicæno Archiepiscopo, et Marco, Archiepiscopo Ephesino, aliisque præterea Græcorum prælatis, et septingentis aliis, qui in urbe Florentiâ cum centum et sexaginta Episcopis Latinis congregati sunt. In eo concilio iterum pertractata sunt discordiæ capita, eadem videlicet, quæ antea Concilium Lugdunense, disce-

Synod. XVIII. Florent. 1439.

Græci iterum ad Romanam Ecclesiam accedunt.

[1] Conc. *Lugd.*, a° 1274, Constitutio 1. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., n. 3-6, ex *Nicephoro Gregora*, Historia *Byzantina*, lib. V, cap. 2, et aliis. — [3] L. c., n. 9. — [4] Ad *Nat. Alex.*, l. c. — [5] *Nat. Alex.*, l. c., art. 2.

Vox *Filioque* in Symbolo.

ptatione habitâ, definierat [1]. Iterata est disputatio de vocabulo *Filioque*, quod Latini symbolo adjecerant, ut significarent, Spiritum-Sanctum ex Patre simul et Filio, ut ex unico principio, procedere. Quâ in re Marcus, Græcus Episcopus Ephesinus, præ ceteris pervicacem se præbuit adversarium. Ad antiqua Ecclesiæ symbola qualecumque additamentum apponere, illicitum esse ajebat. Cui a nostris responsum est, Jesu Christi promissionem, Ecclesiæ Se adfuturum, non solam vetustatem, sed quamlibet ætatem usque ad mundi exitum complecti: *Et ecce Ego vobiscum sum... usque ad consummationem sæculi* [2]. Similiter neque antea in symbolo fuisse vocabulum *consubstantialis;* sed Concilium Nicænum non alienum judicasse, illud adjungi, ut omni effugio Arianis sublato, exponeretur, Verbum ejusdem esse ac Patrem substantiæ, Eique omnino æquale. Ita quoque ad Nicænum symbolum addidisse Ephesinum et Chalcedonense concilium, Jesum Christum in duplici subsistere naturâ, divinâ et humanâ, ut explicarent, Redemptorem vere Deum esse et vere hominem, contra Nestorium, qui Eum hominem tantum, et contra Eutychetem, qui in Christi Incarnatione humanitatem a Divinitate velut absorptam esse volebat. Ex quibus collegerunt, adjectam esse vocem *Filioque*, non ut antiqua symbola tamquam imperfecta notarentur, sed ut magis dilucidaretur fidei dogma; veritatis cujusdam expositio non additamentum, sed explicatio sive explanatio vocari debet. — Quapropter de eo argumento hæc a Concilio condita est definitio: *Definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur,... quod Spiritus-Sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter tamquam ab uno principio et unicâ spiratione procedit, declarantes, quod id quod sancti Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum-Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus-Sancti sicut et Patrem. Et quoniam omnia quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus-Sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est. Definimus insuper, explicationem verborum illorum* FILIOQUE *veritatis declarandæ gratiâ, et imminente tunc necessitate, ac rationabiliter, symbolo fuisse appositam* [3].

De processione Spiritûs-Sancti.

De pane azymo.

27. Deinde agitata est quæstio, num in pane azymo valide consecretur Eucharistiæ sacramentum; quæ res tamen mox inter partes convenit: non enim poterat esse dubium, quin panis triticeus sit essentialis illius Sacramenti materia, et ad solam disciplinam pertineat, utrum sit azymus an fermentatus. Quare statutum est, ut quilibet sacerdos ad suæ sive Occidentalis sive Orientalis Ecclesiæ consuetudinem se accommodaret: *Item in azymo sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici; sacerdotesque in alterutro ipsum Domini Corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ sive Occidentalis sive Orientalis consuetudinem* [4].

De purgatorio.

28. Post hæc actum est de purgatorio et de beatitudinis statu, quo ante corporum resurrectionem animæ salutem consecutæ fruuntur. Sed eâ de re similiter brevi convenerunt; quod enim ad purgatorium spectat, non negabant quidem Græci, illud exsistere, sed hoc unum asserebant, tristitiæ, non vero ignis pœnâ peccati maculas illic auferri; quocirca nihil repugnarunt ad Concilii definitionem accedere, quâ dicebatur, in alterâ vitâ a peccatorum maculis animas lu-

[1] *Spondanus*, Annalium *Baron.* Continuat., a° 1438, n. 28. — [2] *Matth.*, XXVIII, 20.

[3] C. *Flor.*, Decretum Unionis. — [4] Ibid.

strari pœnis, quæ pœnæ releventur suffragiis fidelium et potissimum Missæ sacrificio: non tamen designatâ aut ignis aut tristitiæ pœnâ; quod idem deinde in decreto de purgatorio (sess. 25) definivit Concilium Tridentinum. Quamquam plures sancti Patres, ut S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Gregorius, Beda et S. Thomas Angelicus, Sancti Pauli [1] verbis innixi, aperte de ignis pœnâ loquuntur, ut videre licet in Opere dogmatico, quod de Concilio Tridentino adversus novatores composui [2]. Hæc igitur erat Florentini Concilii definitio: *Item* (definimus), *si vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatorii post mortem purgari et, ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse iis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia... secundum Ecclesiæ instituta* [3].

De animæ beatitudine ante corporis resurrectionem.

29. Quod ad alteram quæstionem pertinet, num purgatæ animæ in cælis clarâ Dei visione ante resurrectionem fruantur, libenter quoque Græci hanc Concilii definitionem susceperunt. *Illas* (animas) *etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel iisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cælum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius; illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas* [4]. Ceterum communis est theologorum sententia, felicitatem in beatis post judicium finale, recuperatis videlicet corporibus, suum habituram esse complementum. S. Bernardus, de binis beatorum stolis disserens: *Stola enim prima*, inquit, *est... felicitas et requies animarum: secunda vero, immortalitas et gloria corporum* [5].

De primatu Romani Pontificis.

30. Maxima vero disceptatio fuit de Romani Pontificis primatu, atque imprimis cum Marco, Ephesino Archiepiscopo, qui in pertinaciâ mansit usque ad Concilii exitum; quin etiam post absolutum Concilium (ut dicturi sumus) impius vir perfecit, ut et reliquos perverteret Græcos. Fatebantur quidem, Ecclesiæ caput esse Pontificem; non eâ tamen auctoritate præditum, ut vel appellationes recipere posset a sententiis, quas pronuntiassent quatuor Orientales Patriarchæ, vel ut sine eorum assensu generalem aliquam Synodum convocaret. De eâ materiâ talis fuit concertatio, ut concordia propemodum pro desperatâ haberetur, nisi Basilius Bessarion, Nicænus Archiepiscopus, conciliandarum partium causâ hanc formulam proposuisset: *salvis privilegiis et juribus eorum* (i. e. Græcorum), quam denique acceperunt Græci, quod ita intactum esset eorum privilegium; simul tamen Romanæ Ecclesiæ subjectos se esse fatebantur; quum enim vox *privilegii* designet concessionem a superiori potestate factam, confirmabatur, omnibus Christianorum Ecclesiis præesse Pontificem. Itaque his verbis definitio conscripta est: *Definimus, sanctam Apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri, principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum Conciliorum et in sacris canonibus continetur. Renovantes insuper ordinem traditum in canonibus ceterorum venera-*

[1] 1 *Cor.*, III, 12-16. — [2] *S. Alph.*, In Trid. Sess. 25, disput. 13, n. 7 et 26 (tom. 1, pag. 672 et 677). — [3] Decret. Unionis. — [4] Decret. Unionis. — [5] In Festo omnium Sanctor., Sermo 3, n. 1.

bilium Patriarcharum (*a*), *ut Patriarcha Constantinopolitanus secundus sit post sanctissimum Romanum Pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus autem Antiochenus et quintus Jerosolymitanus, salvis videlicet privilegiis omnibus et juribus eorum* [1].

Armenii. **31.** Hisce peractis, necdum dimisso Concilio, supervenerunt Armenii, quos item Florentiam arcessiverat Pontifex, quoniam eorum quoque provincia imbuta erat erroribus. Quatuor viri, a suo Patriarchâ legati, peramanter a Pontifice excepti sunt. Et quoniam valde ineruditi erant Armenii, visum est Eugenio, totius Catholicæ iis tradere epitomen, quam jurejurando interposito Florentiæ profiterentur, ut deinde eâ, in Armeniam deportatâ, suos erudirent. Quam instructionem sive decretum acceperunt Armenii et jurejurando firmarunt. Integrum textum apud *Justiniani* Cardinalem [2] et apud *Bernino* [3] reperies.

Jacobitae. Jacobitæ quoque, similiter a Pontifice invitati, in Concilium venerunt per Abbatem S. Antonii, ab Armeniorum Patriarchâ eo missum. Item adfuerunt le-

Aethiopes. gati imperatoris Æthiopum, quem Presbyterum-Joannem vocant, ut Romanæ Ecclesiæ se subjicerent; quibus pariter institutionis libellus traditus est, quum a Pontifice Florentiâ Romam translatum esset Concilium [4].

Græcorum vero pax non diu mansit; in Græciam reversi, Marco potissimum, nefario Ephesino Episcopo auctore, ad vomitum redierunt. At brevi postea eos perculit divina ultio: anno 1453 Constantinopolis a *Mahumede II* vi expugnatur et vastationi internecionique traditur; milites sine ullâ misericordiâ obvios quosque trucidant, altaria diruunt, violant monasteria, civesque fortunis omnibus evertunt. *Græci in schisma recidunt.*

Ita corruit Orientis imperium, posteaquam plus undecim sæculis cum tantâ gloriâ steterat. Exinde ad hæc usque tempora in erroribus suis obstinate perseverarunt Græci, et miserrimam sub eorumdem Turcarum jugo servitutem serviunt. Sic igitur florentissima illa Ecclesia, quæ tot doctissimos viros, Athanasium, Chrysostomum, Gregorium, Basilium aliosque multos, totius mundi lumina, protulit, prostrata et eversa jacet, quum virtutem pravitas, ignorantia scientiam exceperit. Græcia denique, quæ Sanctorum et Ecclesiæ Doctorum mater fuerat, eo quod a Romanâ Sede discessit, in lugendam barbariem et miserandam prolapsa est servitutem [5]. *De miserandâ Orientis conditione.*

[1] Decret. Unionis. — [2] Conc. Florentin., pars 2. — [3] *Sec. 15, cap. 6.* — [4] *Raynaldus*, Annales, a° 1412, n. 1 et 2. — [5] *Hermant, part. 3, chap. 196; Berti*, sæc. XV, cap. 5.

(*a*) Vide notas *Horatii Justiniani* ad 22 *Conc. Florentini* collationem (*Labbe, Venetiis* 1732, tom. 18, col. 1190 seq.), ubi (not 21 et 31) explicat, canonem Chalcedonensem de Constantinopolitanæ Ecclesiæ primatu, licet a S. Leone Papâ expresse reprobatus fuisset, postea tamen tranquillitatis causâ a Romanis Pontificibus permissum, ac tandem ab Innocentio III in concilio Lateranensi approbatum esse. Vide etiam *Bellarm.*, de Rom. Pontifice, lib. I, cap. 24. — Hoc sensu *renovatur ordo in canonibus traditus* (Nota edit.).

CAPUT X.

DE HÆRESIBUS A SÆCULO XI AD XVI.

Sæculo decimo nulla exorta est hæresis.

Decimum sæculum præterimus, quod nullæ in eo exstiterint hæreses. Ait tamen *Danes* [1], haud exiguam in Occidente fuisse ignorantiam et dissensionem, ita ut in ipsâ Sede Apostolicâ intrusiones non semel et expulsiones fuerint. Item *Graveson* [2], peculiari divinæ Providentiæ curâ factum esse scribit, ut tot malis irruentibus, nullum tamen schisma ortum sit in Romanâ Ecclesiâ.

ARTICULUS I.

De Undecimi Sæculi Hæresibus.

1. *De Stephano et Lisoio, ob errores igni crematis.* 2. *De novis Nicolaitis et de Incestuosis.* 3. *De Berengario ejusque hæresis exordio.* 4. *Sæpius damnatur et relabitur.* 5. *De ejus conversione et obitu.*

Stephanus et Lisoius.

1. Prima hujus sæculi hæresis Manichæismi surculus fuit, seu ut melius dicam, congeries quædam errorum, qui verum atheismum constituebant. Apparuit Aureliæ, in Galliæ urbe, invecta ab Italâ muliere, quæ quum plures alios tum duos potissimum viros ecclesiasticos, *Stephanum* et *Lisoium*, doctrinæ et sanctimoniæ opinione celebres, contaminavit. Errorum capita hæc erant: 1. Pro somniis habebant, quæ in Scripturis de Trinitate et de mundi creatione leguntur; cælum et terram nimirum semper exstitisse, omnique caruisse principio. 2. Jesu Christi Incarnationem et passionem, atque inde Baptismi virtutem rejiciebant. 3. Damnabant matrimonium. 4. Bonorum operum præmium et pravorum pœnam negabant.

Eorum errores.

Infantem quoque, octo dies natum cremabant, asservabantque cineres ad ægrotorum viaticum (*a*).

Porro per nobilem quemdam virum *Normannum, Arefastum* nomine, improbi isti delati sunt ad Robertum, Francorum regem, qui cum reginâ multisque Episcopis Aureliam ipse profectus est. Episcopi, quum Stephanum et Losoium errores suos mordicus tenere comperissent, convocatâ synodo, dignitate graduque eos exuerunt; quo facto regis jussu extra urbem ducti, in tugurio miseri isti unà cum aliis sectatoribus vivi combusti sunt [3].

Nicolaitae.

2. Hoc sæculo prodierunt *novi Nicolaitæ*, clerici nonnulli, in sacris Ordinibus constituti, qui uxorem ducere sibi licere prædicabant.

Incestuosi.

Emerserunt quoque *Incestuosi*, qui matrimonium in quarto gradu consanguinitatis vetitum esse negabant [4].

Berengarius.

3. Eodem sæculo orta est notissima Berengarii hæresis; quem hæreticum, toties relapsum, tandem in Ecclesiæ com-

[1] § 12, n. 6. — [2] Sæc. X et XI, coll. 2. — [3] *Fleury, liv. LVIII, n. 53-55; Graveson*, sæc. X et XI, coll. 3; *Gotti*, l. c., cap. 86, § 1; *Berti*, sæc. XI, cap. 3; *Van Ranst*, sæc. XI; cet. — [4] *Van Ranst*, l. c.; *Berti*, l. c.

(*a*) Aliquid deesse, et ita legendum videtur: « asservabantque cineres eâdem diligentiâ, quâ Ecclesia asservat Jesu Christi Corpus ad ægrotorum viaticum » (Nota edit.).

munione et vere pœnitentem obiisse, res singularis et divinæ misericordiæ prodigium est.

Ejus historia.

Berengarius Turonibus ineunte hoc sæculo natus est. Primo in S. Martini scholâ studiis vacavit, eaque deinde Carnuti (*Chartres*) persecutus est apud Fulbertum, illius civitatis Episcopum. Auctor quidam [1], de elato Berengarii, etiam discipuli, animo loquens: *Ipsius magistri sensum*, inquit, *non adeo curabat, condiscipulorum pro nihilo reputabat. Sed quum per se attingere philosophiæ altioris secreta non posset,... novis saltem verborum interpretationibus... cujusdam excellentiæ laudem venari... affectabat.* Ingenii ejus petulantiam et ad novitates propensionem perspectam habens Fulbertus præceptor, sæpius eum hortatus est, ut novis doctrinis omissis, Patrum sententias sequeretur.

Postea Turones redux et a capitulo S. Martini exceptus, scholarum magister (*a*) factus est (sic enim ibi vocatur ejusmodi dignitas); ecclesiæ thesaurarii præterea partes suscepit. Tum Andegavum (*Angers*) profectus, ab Eusebio Brunone Episcopo, qui ejus auditor fuerat, archidiaconus est creatus. Andegavi circa annum 1047 (ut asseverant Natalis Alexander [2] et *Graveson* [3]) hæresim vulgare cœpit, connivente Eusebio (Baronii [4] quidem judicio; quamquam Natalis [5] Eusebium excusat).

De ejus hæresis primordiis.

Initio impugnanda suscepit Berengarius matrimonium, parvulorum Baptismum aliasque fidei veritates; at postmodum iis erroribus abjectis, negare institit realem Jesu Christi Corporis et Sanguinis in Eucharistiâ præsentiam; impugnando Paschasium Radbertum, qui anno circiter 831 doctam disputationem, ejus sententiis contrariam, exaraverat; extollendo vero Joannem Scotum Erigenam, qui nono sæculo vixit et primus negasse dicitur realem Christi præsentiam in Altaris sacramento. Ait tamen *Gotti* Cardinalis [6], Berengarium vulgo illius hæresis parentem censeri, quod eam ita propagaverit, ut ad eam exstirpandam plura concilia (ut dicturi sumus) convocare debuerit Ecclesia [7].

4. Damnatus est primum anno 1050 in concilio Romano, S. Leone IX Pontifice; quod quidem *concilium vanitatis* dixit Berengarius. Tum eodem anno in concilio Vercellensi, ubi pariter Joannis Scoti liber damnatus est. Præterea in synodo Parisiis habitâ, Henrico I rege [8]. Item Victor II, qui S. Leoni successerat, in aliâ synodo anno 1055 Florentiæ habitâ Berengarium damnavit. Is vero eodem illo anno, quum in concilio Turonensi a Lanfranco convictus esset, errore ejurato, jurejurando confirmavit, ab Ecclesiæ Catholicæ fide se jam non esse discessurum. At errorem verbo, non corde eum deposuisse, eventus declaravit. Quare anno 1059, Nicolao II Pontifice, in concilio centum et tredecim Episcoporum, Romæ convocato, fidei professionem juxta formulam ei præscriptam emisit, iterumque juravit, in eâ se permansurum esse; suosque etiam et Joannis Scoti libros in vastum ignem, in medio consessu accensum, conjecit. At quo fructu? In Galliam reversus, ad vomitum rediit; quin etiam librum conscripsit, quo et hæresim suam defendebat et aspernabatur Ecclesiam Romanam. Alexander II, Nicolai successor, litteris suis paternum in modum eum admonere conatus est; quod vero magis magisque obstinatus parum verecunde responderet, Maurilius, Rotomagensis (*Rouen*) Archiepiscopus, eum omnesque ejus sectatores excommunicavit in concilio, anno 1063 ha-

Sæpius condemnatur; resipiscit et relabitur.

[1] *Guitmundus*, De Corporis et Sanguinis Christi Veritate, lib. I. — [2] Sæc. XI et XII, cap. 4, art. 2. — [3] Sæc. X et XI, coll. 3. — [4] Annales, a° 1035, n. 1. — [5] L. c., diss. 1, art. 4. — [6] L. c., cap. 87, § 1 et 2. — [7] *Fleury, liv. LIX, n. 65; Graveson*, l. c. — [8] Conc. *Parisiense*, a° 1050.

(*a*) Quare etiam *Scholaster* vel *Scholasticus* vocatur, utpote Scholæ *S. Martini* præfectus.

bito; atque illud anno 1075 a concilio Pictaviensi (*a*) confirmatum est. Tandem, anno 1079 S. Gregorius VII, ut ultimum remedium admoveret, Romæ concilium [1] centum et quinquaginta Episcoporum habuit, ubi comprobato dogmate Catholico, Berengarius erroris convictum se agnovit et in hæc verba juravit: *Confiteor panem et vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram... Carnem et Sanguinem Jesu Christi,... non tantum per signum et virtutem Sacramenti, sed in proprietate naturæ et veritate substantiæ* [2].

Tandem in Ecclesiæ communione et vere pœnitens moritur.

5. Nihilominus quum in Galliam rediisset, alio quodam scripto confessionem suam refutavit [3]. Postero tamen anno (1080) veræ conversionis gratiam a divinâ misericordiâ consecutus est: in concilio Burdigalensi (*Bordeaux*) enim ultimam illam scripturam retractavit, suamque Romæ editam professionem ratam habuit. Post hæc autem, quum octo alios annos vixisset, quasi nonagenarius (anno 1088) in Ecclesiæ communione et vere pœnitens obiit, quod octo illos extremos vitæ annos ad deflenda peccata in recessu insulæ S. Cosmæ prope Turones traducere voluisset [4]. Narrat *Willelmus Malmesburiensis*, Berengarium, quum in articulo mortis recordaretur, alios suâ depravatos fuisse hæresi, hæc protulisse verba: *Hodie... apparebit mihi Dominus meus Jesus Christus, propter pœnitentiam, ut spero, ad gloriam, vel propter alios, ut timeo, ad pœnam* [5]. Ceterum *S. Antoninus* [6], *Bellovacensis* [7], *Mabillon* [8], *Antonius Pagi* [9], *Natalis Alexander* [10], *Graveson* [11] aliique vulgo referunt, Berengarii pœnitentiam extremis illis vitæ annis genuinam fuisse et stabilem; quâ in re multum differt a reliquis hæresiarchis, qui fere omnes ad obitum usque in pertinaciâ manserunt.

[1] Conc. *Romanum VI.* — [2] *Fleury, liv. LXII, n. 60; Nat. Alex.*, l. c, diss. 1, art. 17; *Gotti*, l. c., § 3. — [3] *Mabillon*, Acta SS. Ord. *S. Benedicti*, præfat. ad 2 partem sæc. VI, § 2, n. 31. — [4] *Fleury, liv. LXIII, n. 40.* — [5] Gesta Regum *Anglor.*, lib. III, de *Berengario.* — [6] Chronica, pars 2, tit. 16, cap. 1, § 20. — [7] Speculum Historiale, lib. XXV, cap. 30. — [8] L. c., § 5. — [9] Critic. Annal. *Baron.*, a° 1088, n. 10 et 11. — [10] Sæc. XI et XII, diss. 1, art. 19. — [11] Sæc. X et XI, coll. 3.

(*a*) Juxta *Labbe*, a° 1076.

ARTICULUS II.

De Duodecimi Sæculi Hæresibus.

6. *De Petrobrusianis.* 7. *De Henrico ejusque discipulis.*
8. *De eorum damnatione.* 9. *De Abælardo, et quid de Trinitate erraverit.*
10. *De ejus damnatione.* 11. *De ejus conversione et obitu.*
12. *De peculiaribus ejus erroribus.*
13. *De Arnaldo Brixiensi, de ejus erroribus et condemnatione.*
14. *Seditione factâ, igni crematur.*
15. *De Gilberto Porretano et de ejus erroribus ejusque emendatione.*
16. *De Folmaro, Tanchelino et Joachim Abbate; item de Apostolicis et Bongomilis.*
17. *De Petro Waldo ejusque sectatoribus,*
qui diversis nominibus nuncupantur Waldenses, Pauperes Lugdunenses, cet.
18. *De peculiaribus eorum erroribus et condemnatione.*

Petrobrusiani.

6. Hoc sæculo exstiterunt *Petrobrusiani*, quorum princeps fuit *Petrus de Bruis.* Is primo monachus, postea libertatis cupidus apostata factus, in Arelatensem provinciam aufugit, ibique et in eâ vicinitate circa annum 1118 suos diffundere cœpit errores, qui (ut scripsit Petrus, abbas Cluniacensis [1]) ad hos quinque recidunt: 1um Baptismum, parvulis ante rationis usum collatum, improbabat. 2° Respuebat altaria et templa, quin et exstructa diruenda esse contendebat. 3° Crucem coli vetabat. 4° Missæ sacrificium et Eucharistiæ sacramentum rejiciebat; 5° itemque omnes orationes et reliqua suffragia pro defunctis.

Eorum errores.

Ait *Graveson* [2], multum probabile esse, damnatos fuisse eos errores canone III° concilii Tolosani, quod anno 1119, præside Callisto II Pontifice maximo, habitum est, atque iterum postea (anno 1139) in concilio Lateranensi II, Innocentio II Pontifice [3].

Petrum *Brusium* Manichæorum sectam professum fuisse, nonnulli quidem existimarunt; illud vero negant Natalis Alexander [4] et *Gotti* Cardinalis [5], quod Petrus in aquâ baptizaret, carne vesceretur, et veteri novoque Testamento honorem haberet; a quibus rebus Manichæi abhorrebant.

En vero, quem miserandum exitum hæreticus iste habuerit. Sancto Parasceves die quum plurimas cruces in villâ S. Ægidii, in diœcesi Nemausensi (*Nîmes*), collegisset, igne admoto, in iis prunis multam carnem coxit suisque distribuit sectatoribus. Sed Arelatensis Archiepiscopus

[1] *Petrus Venerabilis*, Tractatus adversus *Petrobrusianos* Hæreticos, præfatio. — [2] Sæc. XII, coll. 3 (*a*). — [3] Conc. *Lat. II*, can. 23. — [4] L. c., cap. 4, art. 7. — [5] L. c., cap. 89, § 1, n. 9, 10.

(*a*) « Hæc *Petrobrusianorum* hæreseos capi» ta », inquit, « a *Petro Venerabili* notata, refert » *Baronius* ad annum Christi 1126, et ab eodem » anno hujus hæresis originem arcessendam esse » affirmat. Verum, quum concilium *Tolosanum*, » quod anno 1119, præside *Callisto II*, Ponti» fice Maximo, habitum fuit, damnaverit eosdem » errores, quos memorat et *Petrobrusianis* tri» buit *Petrus Venerabilis*, longe verosimilius est, » *Petrum de Bruis* ante annum 1119 suos cœ» pisse disseminare errores, qui postea in Con» cilio Lateranensi II œcumenico, celebrato » anno 1139, fuerunt iterum proscripti » (Nota edit.).

iisdem flammis vivum eum comburi jussit; ex quibus ad æterna incendia migravit [1].

Henricus ejusque discipuli.

7. Petro *Brusio* e vivis sublato, monachus quidam, Henricus nomine, ex Italiâ, vel aliorum judicio, ex *Provinciâ* oriundus circa annum 1140 sectam auxit, mutatis quibusdam novisque adjectis erroribus [2]. Quod magnum sanctitatis et doctrinæ nomen haberet, plures regiones et maxime Cenomanensem (*Le Mans*) diœcesim erroribus imbuere potuit. At priusquam Cenomanum se conferret, duos eò præmisit discipulos, qui (sicut ipse facere solebat) baculos gerebant, e quibus ferrea crux eminebat. Hi ab Hildeberto Episcopo impetrarunt, ut Henrico liceret in eâ civitate conciones ad populum habere. Ipse deinde quum supervenisset suasque incepisset conciones, eloquentiâ suâ maximam attraxit audientium coronam. Dicendo effecit, ut populus contra clericos excandesceret, eosque pro excommunicatis haberet: domos eorum incendere, ipsos bonis spoliare lapidibusque etiam obruere voluissent, nisi ab optimatibus fuissent impediti. Vel ipsum Episcopum injuriosius tractarunt Henrici sectatores; quare Hildebertus e suâ diœcesi eum expulit, susceptis tamen duobus ex ejus discipulis, qui erroribus agnitis eum reliquerant [3]. Henricus Cenomano ejectus, primo Pictavium (*Poitiers*) se contulit, tum Burdigalam (*Bordeaux*) ac deinde Tolosam, ubi falsa dogmata magis disseminavit. Quantam perniciem eò attulerit, S. Bernardus [4] describens, ob ejus conciones despicatui fuisse ait sacerdotes, templa, festos dies, Sacramenta et res sacras omnes; homines nec pœnitentiâ reconciliatos nec Viatico munitos decessisse, parvulisque negatum fuisse Baptismum. — Ad hæc (ita pergit sanctus vir) quidquid concionando lucrabatur, vel aleâ ludendo vel in turpiores etiam usus illud effundere non erubuit; siquidem frequenter post conciones habitas noctem cum mulieribus vel etiam meretricibus traducebat. Quod hæreticorum numerus Tolosæ augesceret, Eugenius III Pontifex legatum eò misit Albericum Cardinalem et Episcopum Ostiensem. Hic laboris socios sibi adjunxit Gauffridum, Carnutensem Episcopum et S. Bernardum, qui concionibus, collationibus et miraculis plurimos ad fidem reduxit, ut anno 1147 ad Tolosanos scribere posset: *Gratias agimus Deo, quia non fuit otiosus adventus noster ad vos: et mora quidem brevis apud vos, sed non infructuosa* [5].

Quid de iis narrat S. Bernardus.

8. Albericus legatus sententiam tulit, quâ ab Ecclesiæ communione segregatos dixit omnes, qui vel communicarent cum Henricianis vel iisdem faverent. Henrico promiserat S. Bernardus, in Claravallensium monachorum numerum eum receptum iri, si pœnitentiæ causâ ad eos se conferret [6]: at Henricus semper devitabat Bernardum. Hic autem, quocumque hæreticus vir pergebat, eum sequi non omisit, ut in iis regionibus, quas Henricus pellexerat, conciones ad populum haberet. Ad extremum adeo eum insectati sunt, ut captus vinctusque traditus sit Episcopo ac deinde (ut refert Natalis Alexander [7]) Legato apostolico, a quo, ut alios corrumpere cessaret, perpetuo carcere damnatum eum credere par est.

Sententia contra eos pronuntiatur.

9. *Petrus Abælardus* natus est anno 1079 in oppidulo Palatio, quod tres Nannetibus leucas distat. Primo philosophiam, deinde theologiam non sine laude docuit; sed Heloisæ, Fulberti Parisiensis canonici neptis amore captus, tanto pudore suffusus est, ut, ad vitandum hominum conspectum, jam quadraginta circiter annos natus, in S. Dionysii abbatiâ monachi habitum susceperit [8]. Nec tamen ibi permansit; namque in fines Campaniæ comitis profectus, scholam illic aperuit, quæ celebris evasit. Inde librum edidit, pluribus de Trinitatis mysterio erroribus

Abaelardus.

Ejus errores.

[1] *Gotti*, l. c., n. 11; *Fleury, liv. LXIX, n. 24; Nat. Alex.*, l. c.; *Graveson*, l. c. — [2] *Gotti*, l. c., § 2. — [3] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury*, l. c. — [4] Epist. 241, ad *Hildefonsum* Comitem *S. Ægidii*. — [5] Epist. 242, ad *Tolosanos*. — [6] *Fleury*, l. c., n. 25. — [7] L. c. — [8] *Fleury, liv. LXVII, n. 22.*

aspersum, quem anno 1121 in concilio Suessionensi condemnavit Conon, Prænestinus Episcopus et Pontificis legatus; Abælardus quoque eò accitus, suâ manu librum in ignem conjicere coactus est, atque ipse deinde S. Medardi Suessionensis abbati traditus, ut in monasterio inclusus asservaretur [1].

Quid *Bernardus* hac in re egerit.

10. Verumtamen alios rursum duodeviginta annos theologiam docuit, et libros iisdem suis erroribus imbutos exaravit. Quod quum resciisset S. Bernardus, a falsis sententiis ita eum avocare conatus est, ut nullum tamen ruborem incuteret. Emendationem promisit quidem Abælardus; nihil tamen præstitit: et cognitum habens, Senonibus (*Sens*) futurum esse concilium [2], Archiepiscopum adiit, sanctumque abbatem clam de suis libris detrahere questus est. Quare ab eo petivit, ut S. Bernardum ad concilium vocaret, quum ipse paratus esset ad scripta sua coram omnibus defendenda. Initio quidem abnuit Bernardus; sed aversæ voluntati imperans, præstitutâ die (2ª Junii 1140) licet ad disputationem parum præparatus, adfuit. In consessu protulit Abælardi librum et errores, quos in eo notaverat. Ille vero respondere noluit; sed prævidens, contrarios sibi futuros esse Patres, priusquam ullam pronuntiassent sententiam, concilio se subduxit, Romanum Pontificem appellans. Quam appellationem pro canonicâ non quidem habuerunt Episcopi; ob Pontificis reverentiam tamen in Abælardi personam nihil statuerunt, sed damnatis iis propositionibus, quas falsas et hæreticas in libro adesse demonstraverat S. Bernardus, totam rem exposuerunt Innocentio II Pontifici, eumque rogarunt, ut suâ auctoritate eam errorum damnationem confirmaret, atque eos coerceret, qui talia defendere conarentur [3]. Idem ad Innocentium scripsit S. Bernardus.

Condemnatur.

Pontifex igitur non sola Abælardi scripta, sed ipsam ejus personam condemnavit, eique ut hæretico, perpetuum induxit silentium; excommunicationem præterea denuntiavit iis, qui eum tuendum susciperent [4].

Convertitur.

11. Abælardus ad prosequendam appellationem Romam profectus est. Quum autem per Cluniacum transiret, colloquium habuit cum abbate, Petro Venerabili, et cum Cisterciensi abbate, qui eò venerat, ut ad reconciliationem cum S. Bernardo faciendam eum impelleret. Suam quoque operam interposuit Cluniacensis abbas, eique persuasit, ut ad S. Bernardum se conferret, revocaretque notatos ab eo errores. Illud præstitit Abælardus: Cistercium accessit, cum S. Bernardo in gratiam rediit, atque erroribus depositis, Cluniacum reversus est. Ibi certior factus, a Pontifice confirmatum fuisse damnatorium concilii judicium, de appellatione desistere, et quod vitæ reliquum esset illic traducere statuit. Quod quum abbas libenter se passurum diceret, dummodo ne repugnaret Pontifex, Abælardus, missis ad Pontificem litteris, ejus concessu in Cluniacensi monasterio permansit. Ibi postquam duos annos, Cluniacensium vestitu indutus, reliquos monachos et omnium virtutum exemplis et scientiæ studiis quoque erudierat, gravi morbo correptus, ad cæli mutationem in Burgundiam missus est ad S. Marcelli prioratum; atque ibidem salutis suæ bonam spem relinquens obiit die 21ª Aprilis, anno 1142, ætatis suæ sexagesimo tertio [5].

Moritur.

Quinam ei tribuantur errores.

12. Hi quidem Petro Abælardo tributi sunt errores: 1ᵘᵐ in Deo impropria esse Patris, Filii et Spiritus-Sancti nomina; sed ea Summi Boni plenitudinem describere. 2° Deum Patrem plenam esse Potentiam, Filium quamdam potentiam, Spiritum-Sanctum nullam potentiam. 3° Filium esse de Patris substantiâ, Spiri-

[1] Ibid., *n. 21, 22; Nat. Alex.*, l. c., diss. 7, art. 7. — [2] Conc. *Senonense*, (*Sens*), a° 1140. — [3] *Fleury, liv. LXVIII, n. 61* et *62; Nat. Alex.*, l. c., art. 8. — [4] *Fleury*, l. c., *n. 67; Nat. Alex.*, l. c. — [5] *Nat. Alex.*, l. c., art. 12; *Fleury*, l. c., *n. 68.*

tum-Sanctum vero non esse de substantiâ Patris et Filii. 4° Nos sine gratiæ auxilio bonum operari posse. 5° Jesum Christum, ut Deum et hominem, non esse tertiam aliquam in Trinitate personam. 6° Homines solam originalis peccati pœnam, non autem culpam ab Adamo mutuari. 7° Desiderio, delectatione vel ignorantiâ nullum peccatum committi [1].

Adjicit *Graveson* [2], in apologiâ suâ scripsisse Abælardum, ejusmodi errores immerito, et aliorum vel malitiâ vel ignorantiâ sibi esse adscriptos. Itemque Berengarius, Pictaviensis Episcopus et Abælardi discipulus, aliam edidit apologiam, quâ magistri patrocinium suscepit. Majorem tamen quam eæ defensiones fidem faciunt S. Bernardus, Episcopi, qui in concilio aderant, et Innocentius II, qui eos errores damnarunt. Ceterum recte dicunt *Graveson* [3] et Natalis Alexander [4], quamvis compertum sit, Abælardum memoratos docuisse errores, eum tamen hæreticum vocari non posse, quod se correxerit, eosque ejuraverit. Quocirca *Gotti* Cardinalis, quæ de Abælardo disseruit, ita concludit: *Hoc certum est, in rebus fidei exponendis suspectum* (Abælardum) *se reddidisse, ut modo Arianus, modo Sabellianus, modo Macedonianus, modo Pelagianus, modo novarum hæreseon conditor merito videretur. Omnium tamen maculam finali retractatione abstersit* [5].

Arnaldus Brixiensis.

13. Hoc eodem sæculo exstitit *Arnaldus*, Brixiæ (*Brescia*) in Italiâ natus. Is Parisios studiorum causâ profectus, Petrum Abælardum præceptorem habuit; ejusque imbutus est erroribus. Brixiam redux, ad majorem sanctitatis famam sibi faciendam, monachi vestem induit; atque ita anno 1138 conciones habere et contra fidei dogmata declamitare cœpit [6]. Verborum copiâ magis quam rationibus abundabat, novisque opinionibus delectabatur; de Eucharistiâ et parvulorum Baptismo non sentiebat catholice: potissimum vero in monachos, clericos et Episcopos, atque etiam in Pontificem invehi instituit. Damnatos esse ajebat et monachos, qui possessiones, et clericos, qui bona haberent et Episcopos, quibus dominia essent et feuda: clerum videlicet sustentandum esse decumâ et iis, quæ ultro obtulerit populus. Quibus Arnaldi sermonibus Brixiensis et aliarum quoque civitatum clerus in talem contemptionem adductus est, ut viri ecclesiastici vulgo despicerentur. Quapropter et a suo Episcopo et ab aliis delatus est ad Concilium Lateranense II, quod anno 1139 coactum erat ab Innocentio II Pontifice; hic eum condemnavit eique perpetuum indixit silentium [7]. Arnaldus, damnationis suæ certior factus, Tigurim (*Zürich*), quod oppidum in Constantiensi erat diœcesi, aufugit, ibique magnam ruinam edidit, quod et austerâ vitâ summam ad instillandos errores sibi compararet auctoritatem, et ab illius regionis nobilitate fulciretur. Quæ quum audivisset S. Bernardus, Constantiensem Episcopum per litteras commonuit [8], ut a pestifero viro caveret, eumque (quod Pontifex jam fieri jusserat) in aliquam custodiam includeret: quandoquidem improbus iste, ex diœcesi expulsus, alias regiones corrumpere non desisteret. Ad Guidum quoque, Pontificis legatum, ad quem Arnaldus confugisse dicebatur, epistolam misit, ne propter ejus auctoritatem gravius malum sequeretur [9].

Ejus errores.

A summo Pontifice condemnatur.

14. Anno Christi 1145, Eugenii III pontificatûs primo, Arnaldus Romam petiit, aluitque excitatam ibi seditionem. Renovari oportere senatoriam dignitatem et equestrem ordinem spargebat: neque Urbis gubernationem ad Romanum Pontificem spectare, qui solâ ecclesiasticâ ju-

Seditione *Romae* factâ, *Arnaldus* igni crematur.

[1] Ibid., *n. 61; Nat. Alex.*, l. c., art. 5, ex *S. Bernardi* Epistolâ 190, ad *Innocentium I*, cet. — [2] Sæc. XII, coll. 3. — [3] L. c. — [4] L. c., art. 11. — [5] L. c., cap. 90, § 3, n. 16; cum *Baron.*, a° 1140, n. 11. — [6] *Nat. Alex.*, sæc. XI et XII, cap. 4, art. 8. — [7] *Fleury*, l. c., *n. 55*; *Gotti*, l. c., § 1; *Nat. Alex.*, l. c. — [8] Ep. 195, ad Ep^m *Constantiensem*. — [9] Ep. 196, ad *Guidonem* Legatum.

risdictione contentus esse deberet. Porro Romani, ejusmodi orationibus incitati, Urbis præfecti nomen sustulerunt, et vel eo progressi sunt, ut nonnullis nobilium et Cardinalium ædibus disjectis, eorum aliquibus etiam maleficia et vulnera intulerint [1]. Arnaldus, seditionis incendium augere nihil intermittens, a Gerardo, Cardinali S. Nicolai, captus est, ac deinde, quod eum abstulissent vicecomites Campaniæ, traditus Friderico Ænobarbo (*Barbarossa*), tum Romanorum regi. Huic Romam pergenti, tres occurrerunt Cardinales, quos obviam miserat Pontifex; et inter alia, Pontificis nomine, petierunt ut Arnaldus sibi restitueretur. Quod quum illico perfecisset Fridericus, Arnaldus Romam missus est, atque ibi ex judicum sententiâ in conspectu civium combustus, ejusque cineres in Tiberim projecti. Periit Arnaldus (quem Van-Ranst « urbis et orbis perturbatorem » vocat) anno 1155 [2].

Gilbertus Porretanus.

15. *Gilbertus Porretanus* (id est, *de la Porrée*) Pictavii natus est, et primo quidem canonicus, deinde (1141) illius civitatis Episcopus fuit. Is ex quo philosophiæ dedit operam, ad dialecticæ cavillationes adeo applicuit animum, ut quum ad scholasticam theologiam se contulisset (cujus studium eo sæculo vigere cœpit), philosophiæ rationibus mysteria fidei perscrutari voluerit, atque inde in multos prolapsus sit errores. Asseruit 1um Divinam essentiam non esse Deum; 2° Personarum proprietates non ipsas esse Personas; 3° Divinas Personas in nullâ umquam propositione prædicatum fieri; 4° non Divinam naturam, sed solam Filii Personam esse incarnatam; 5° Præter Jesum Christum neminem mereri; 6° neminem, nisi ad gloriam prædestinatum, suscipere Baptismum.

Ejus errores.

Romani Pontificis judicio se submittit.

De iis erroribus anno 1147 accusatus est apud Eugenium III Pontificem, qui accusatoribus præcepit, ut Parisiis totum negotium perpenderetur in concilio; quo coacto [3], S. Bernardus, qui præsens aderat, in Gilberti errores redarguendos omni studio incubuit. Non tamen in eâ synodo dijudicata est controversia, sed in Rhemensi [4], postero anno habitâ, in quâ Pontifex adfuit et Gilberti articulos damnavit. Ille autem Pontificis judicio demisse acquievit, ejuratisque erroribus et in gratiam receptis duobus suis archidiaconis, qui eum accusaverant, honorifice ad suam diœcesim reversus est [5].

16. Alii quoque eodem sæculo fuerunt hæretici.

I. Et primum quidem *Folmarus*, præpositus Ecclesiæ Trieffensteinii in Franconiâ. Dicebat, in Eucharistiâ sub specie vini solum Jesu Christi sanguinem sine carne sumi, et sub specie panis solam carnem sine ossibus vel membris; quin etiam asserebat, non Filium hominis, sed solam Filii hominis carnem manducari. Postmodum similiter se revocavit, ejuravitque errores in epistolâ ad Bavariæ et Austriæ Episcopos [6]. *Folmarus.*

II. *Tanchelinus*, qui docuit, Eucharistiæ sumptionem nihil ad salutem æternam prodesse; ac præterea vanum esse Episcoporum et sacerdotum ministerium, neque a Christo institutum. Inquinavit Antverpiam urbem, quam deinde purgavit S. Norbertus, ordinis Præmonstratensis fundator et Magdeburgensis Archiepiscopus [7]. *Tanchelinus.*

III. *Joachim*, in Calabriâ abbas, qui libellum edidit contra Petrum Lombardum, et de mysterio SS^mæ^ Trinitatis agens, falso negavit, tres divinas Personas eamdem esse rem ac divinam naturam. In quodam suo libello ajebat: *In Trinitatis mysterio essentia generat essentiam;* quæ verba innuebant, singulas Personas suam sibi propriam habere essentiam. Inde vero instaurabatur *Tritheismus* Joannis Philoponi, qui (Eutychiano errore imbutus) *Joachim.*

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Fleury, liv. LXIX, n. 10; Gotti*, l. c. — [2] *Van Ranst*, sæc. XII; *Fleury, liv. LXX, n. 4; Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [3] Conc. *Parisiense*, a° 1147. — [4] a° 1148. — [5] *Nat. Alex.*, sæc. XI et XII, cap. 4, art. 9; *Graveson*, sæc. XII, coll. 3; *Fleury, liv. LXIX, n. 23.* — [6] *Nat. Alex.*, l. c., art. 12. — [7] *Nat. Alex.*, l. c., art. 6.

blasphemaverat, in Trinitate tres esse naturas, quod tres hypostases sive personas a tribus naturis non discerneret (*a*). Damnatus est libellus ut hæreticus a Concilio Lateranensi IV, quod Innocentius III celebravit anno 1215, id est, postquam Joachim obierat. Hic autem, quum anno 1201 moreretur, quæcumque scripserat, Ecclesiæ judicio subjecit. Quam ob causam Honorius III, Innocentii successor, vetuit, nequis eum hæreticum diceret [1].

Apostolici. IV. Item emerserunt quidam hæretici, *Apostolici* dicti. Ii, præter alios errores, nuptias damnabant, seque obstringebant continentiæ voto; quamvis nihilominus cum mulieribus habitarent [2].

Bogomili. V. *Bongomili*, de quibus post Messalianorum hæresim egimus cap. IV, num. 81 (*b*).

VI. *Waldenses*, de quibus hic uberius dicendum est.

Waldenses. 17. Petrus *Waldus*, Waldensium sectæ conditor, anno 1160 hæresim diffundere cœpit. Quum Lugduni ex primoribus quidam coram aliis multis subito interiisset, adeo perterritus est Petrus, ut illico ingentem pecuniæ summam pauperibus distribuerit; quo factum est, ut ei complures pio animi affectu pro discipulis se addicerent. Quibus, quod aliquantulum esset litteratus, novum Testamentum explicandum suscepit, pluraque proposuit Catholicæ doctrinæ absona dogmata. Obstiterunt quidem viri ecclesiastici; ipse vero, correctionem nihil curans, sectatoribus significavit, clerum ineruditum esse moribusque depravatum, sanctæque ipsorum vitæ et doctrinæ invidere. Eam Waldenses originem habuisse referunt *Fleury* [3], Natalis Alexander [4] et *Gotti* Cardinalis [5]. Gravesonius [6] vero ait, Petrum Waldum, quum vel audiisset vel legisset in Evangelio S. Matthæi (cap. XIX), ex præcepto Domini vendenda esse omnia bona et eroganda pauperibus, consilium iniisse, Apostolicam ejusmodi vitam redintegrare, cunctisque bonis venditis et in pauperes distributis, pauperem deinceps vixisse vitam. Postmodum Joannem quemdam, repentinâ morte Lugdunensis illius civis conterritum, ad ejus imitationem fuisse pertractum, et patrimonio vendito, Petro se comitem adjunxisse. Ita porro aliis pluribus sibi devinctis, auctiorem evasisse illorum hæreticorum sectam.

Quænam ex iis prodierint sectæ. Brevi adeo invaluerunt, ut in solâ Pictaviensi diœcesi unam et quadraginta scholas habuerint, ex quibus diversæ prodierunt sectæ, quas recenset *Reinerus* [7], qui inter Waldenses per septemdecim annos commoratus est, sed tandem agnitâ eorum impietate, ad Ecclesiam reversus ordini Prædicatorum nomen dedit.

Quæ variæ sectæ, inter se dissidentes, variis nominibus appellatæ sunt: *Waldenses* a Petro Waldo; *Leonistæ* (*c*) et *Pauperes Lugdunenses* ab urbe, ex quâ prodierunt; *Picardi, Longobardi, Bohemi*,

[1] *Graveson*, l. c.; *Fleury, liv. LXXVII, n. 46; Berti*, sæc. XII, cap. 3; *Van Ranst*, sæc. XII, Appendix. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., art. 11. — [3] *Liv. LXXIII, n. 55.* — [4] L. c., art. 13, § 1. — [5] L. c., cap. 93, § 1. — [6] L. c. — [7] Contra *Waldenses* Hæreticos, cap. 6 (Bibl. M. Vet. PP., tom. XXV, fol. 262).

(*a*) Confer *S. Thom. I*, qu. 39, art. 5: « Respondeo dicendum, quod circa hoc erravit Abbas Joachim, asserens quod sicut dicitur *Deus genuit Deum*, ita potest dici quod *essentia genuit essentiam*, considerans quod propter divinam simplicitatem non est aliud Deus quam divina essentia ». — Item legatur opusc. 24 in exposit. super secund. decretal.: « Non enim ponebat unitatem essentiæ trium personarum esse veram, realem et simplicem, sed quasi similitudinariam et collectivam, id est, quasi ex pluribus congregatam, sicut multi homines dicuntur unus populus et multi fideles dicuntur una Ecclesia », cet. (Nota edit.).

(*b*) Vide etiam, quæ ibi de ratione scribendi et de vocis significatione notavimus (Nota edit.).

(*c*) *Bossuet* (*Hist. des Variat., liv. XI, n. 71*): *Comme la ville de Lyon*, inquit, *se nommait alors « Leona » en Latin, on les appela aussi tout court Léonistes ou Lionistes, comme qui eût dit les Lionnais* (Nota edit.).

Bulgari, quod in iis provinciis grassarentur; *Arnoldistæ*, *Josephistæ*, *Lollardi*, ab eorum sectæ doctoribus; *Cathari*, ob cordis puritatem, quâ gloriabantur; *Boni homines*, ob apparentem et ementitam morum integritatem; *Sabbatati* et *Insabbatati* (*a*), ob singulare eorum calceamentum, quod ligneas soleas vel calceos deferrent, desuper ad modum crucis figuratos; aut etiam, quia sabbata, id est, festos dies, non celebrarent [1].

De eorum erroribus.

18. Waldenses in multos prolapsi sunt errores, quos idem *Reinerus* [2] exhibet apud Natalem Alexandrum [3]; præcipuos hic indicari satis est. Dicebant 1um defecisse Romanam Ecclesiam S. Silvestri Pontificis temporibus, quum bona temporalia possidere incepisset; ac proinde veram Ecclesiam apud se consistere, quod nihil possidentes, Apostolos et Evangelium sequerentur; 2° Pontificem omnium errorum esse caput; 3° Prælatos esse scribas, religiosos autem pharisæos; 4° uni Deo parendum esse, non prælatis; 5° solvendas non esse decimas, quandoquidem in primævâ Ecclesiâ non solverentur. 6° Duo tantum Sacramenta admittebant: Baptismum et Eucharistiam. 7° Baptismum infantibus nihil prodesse ajebant. 8° Sacerdotem, peccatum mortale committendo, potestatem consecrandi et absolvendi amittere dicebant: probos laicos vero absolvere posse. 9° Rejiciebant indulgentias et Ecclesiæ dispensationes, imposita jejunia omnesque cæremonias, quibus Romana Ecclesia utitur. 10° Sacras imagines atque etiam crucis signum exsecrabantur. 11° Mortalia esse omnia peccata asserebant, neque ullum veniale; neque umquam licitum esse jusjurandum, ne in judicio quidem.

De eorum condemnatione.

Damnati sunt Waldenses ab Alexandro III, anno 1163, in concilio Turonensi [4]; item anno 1175 (vel 1176) in concilio Lumbariensi; tum anno 1178 in synodo Tolosanâ, quam habuit Petrus, Cardinalis et legatus Pontificis; anno 1179 in Concilio œcumenico Lateranensi III; anno 1215 in Lateranensi IV, item œcumenico; ac denique in constitutione Gregorii IX, quæ perscripta est in cap. *Excommunicamus 15. de Hæret.* [5], et anathema denuntiat iis omnibus hæreticis, qui sectis suprà commemoratis nomen dederunt [6].

[1] *Graveson*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., art. 13. — [2] L. c., cap. 5. — [3] L. c., § 2. — [4] Can. IV. — [5] Corp. Jur. Decretal., lib. V, tit. 7. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., § 7.

(*a*) *Graveson*, l. c., revera scribit: *Sabbatati* et *Insabbatati*. — Sed *Nat. Alex.*, l. c., rem sic explicat; « *Inzabbatati* quia in calceo, quem » Hispani *Çapato* vel *Zapato* appellant, signum » speciale ad modum scuti deferebant. Vel *In-* » *sabbatati* quod nulla Sabbata seu festivos dies » celebrarent nec a suis cessarent operibus die- » bus apud Catholicos solemnibus et Christi, » B. Virginis et Sanctorum cultui consecratis » (Nota edit.).

ARTICULUS III.

De Tertiidecimi Sæculi Hæresibus.

19. *De Albigensibus eorumque erroribus.* 20. *De pravis eorum moribus.*
21. *Post colloquia cum iis facta, in pertinaciâ perseverant.* 22. *Antipapam constituunt.*
23. *De gloriose a S. Dominico gestis ejusque eximiis miraculis.*
24. *De Sacro Bello, Comite Monfortio duce, de ejusque Victoriâ.*
25. *De honorificâ Comitis morte, Albigensiumque eversione.*
26. *De Concilii Lateranensis IV Sententiâ, quâ statuitur eorum erroribus oppositum.*
27. *De Almarico ejusque hæresi; de erroribus, quos addiderunt ejus discipuli, de eorumque damnatione.* 28. *De Guillelmo a Sancto Amore, ejusque erroribus.*
29. *De Flagellantibus eorumque erroribus.*
30. *De Fraticellis eorumque erroribus, a Joanne XXII damnatis.*

Albigenses. **19.** Hoc sæculo emerserunt hæretici, a Waldensibus oriundi, *Albigenses* dicti, quoniam in Albigensi provinciâ ac deinde in Tolosanâ suos disseminarunt errores [1]. In eam hæresim reliquarum omnium sordes confluxisse ait *Graveson* [2]. Coorta erat, priusquam Innocentius III (anno 1199) ad Pontificatum esset provectus; sed tunc adeo invaluit, ut scripserit Cæsarius, qui iis temporibus vixit: *Cujus vires erant tam validæ, ut omne triticum fidei gentis illius versum videretur in lolium erroris* [3].

Eorum errores. Albigensium errores a *Spondano* referuntur [4]. 1um Recipiebant tantummodo novum Testamentum, antiquum vero rejiciebant, exceptis iis testimoniis, quæ a Jesu Christo et ab Apostolis adducuntur; item respuebant Catholicos doctores omnes; de fide suâ interrogati, ad respondendum se non teneri dicebant. 2° Duos Deos existere asserebant: bonum alterum, auctorem novi Testamenti et invisibilium rerum Creatorem; alterum malum, veteris Testamenti conditorem et creatorem hominis rerumque visibilium. 3° Baptismum parvulis ad salutem prodesse negabant. 4° Ab indigno sacerdote non confici Eucharistiam ajebant. 5° Matrimonium meretricium esse, neque aliquem in eo salutem consequi posse; ipsi autem in quam maxime exsecrandis impuritatibus erant immersi. 6° Minime parendum esse Episcopis vel sacerdotibus, qui non essent tales, quales eos esse vult Apostolus: eos nimirum in Sacramentis ceterisve rebus divinis nullam habere potestatem; iisque propterea negandas esse decimas. 7° Nec Deo nec Sanctis templa dedicari debere; nec teneri fideles ea ad orationem adire vel pauperibus ecclesiisve dare eleemosynas. 8° Satis esse peccata cuilibet homini confiteri, nec post confessionem necessariam esse pœnitentiam.

Præter eos errores, alios quoque recenset Natalis Alexander [5], quorum præcipui sunt: omnes Patres veteris Testamenti esse damnatos; Baptistam unum ex dæmonibus fuisse; meretricem, in Apocalypsi nominatam, esse Romanam Ecclesiam; commenticiam esse carnis resurrectionem; inania esse Sacramenta et ritus superstitiosos Eucharistiam, Confirmationem et Missæ sacrificium; animas nostras esse spiritus illos rebelles, qui e cælo præcipites ceciderunt. Rejiciebant purgatorium;

[1] *Nat. Alex.*, sæc. XIII et XIV, cap. 3, art. 1, § 1. — [2] Sæc. XII, coll. 3. — [3] *Cæs. Heisterb.*, Dialogus Miraculor., dist. 5, cap. 21. — [4] Annalium *Baron.* Epitome, a° 1176, n. 2. — [5] L. c., § 2.

postremo, Mariam Virginem meretricem blasphemabant.

De pravis eorum moribus.

20. Profligatissimi erant Albigensium mores. Satis est, solum Lucam Tudensem [1] de eâ re disserentem audire; quæ autem refert, se accepisse ait a nonnullis, qui prius illâ hæresi infecti ad fidem redierant: *Se fraudibus, homicidiis, latrociniis et usuris committunt. Efferuntur effrenes per varia desideria carnis, et nulla est nociva delectatio, quam non pertranseat eorum luxuria. Abutitur filius matre, frater fratre, et pater in filiâ turpitudinem operatur.... Sunt blasphemi et sine misericordiâ senes; ad omne nefas promptissimi juvenes;... impuri pueri sine certo patre, infantes cum lacte matris virus erroris sugentes; mulieres effrontes et sine verecundiâ, loquacitate garrulâ, ut alios decipiant, per domos discurrentes.* Quo impietatis progrederentur, abunde manifestarunt, quum Catholici Bæterram (*Béziers*), eorum civitatem, obsiderent; tunc enim, inquit Cæsarius [2], *super volumen sacri Evangelii mingentes, de muro illud contra Christianos projecerunt, et sagittis post illud missis, clamaverunt: ecce lex vestra, miseri!*

Quinam iis restiterint.

21. Albigenses non solâ errorum suasione, sed etiam vi armorum ad sectatores sibi comparandos incumbebant: quapropter ad eorum sectam evertendam non tantum sacrâ prædicatione, sed simul principum potentiâ uti necesse fuit.

Primi iis restiterunt Petrus de Castronovo et Radulphus, Cistercienses monachi, eorumque abbas Arnaldus, apostolicâ legatione Innocentii III Pontificis muniti; iisque se adjunxit insignis Uxamensis (*Osma*) (*a*) Episcopus. Qui omnes simul sine comitatu sineque pecuniâ pedibus, Apostolorum more, ad colloquendum cum hæreticis progressi sunt. Primum congressum in Castro Montis Regalis, in Carcassonensi diœcesi habuerunt. Ibi coram electis judicibus per quindecim dies disputatum est. Convicti quidem fuerunt hæretici; sed judices, ut iis faverent, suspensâ sententiâ, disputationis acta tradere noluerunt. Ad tenues populares edocendos concionatores remanserunt in urbe, satisque habuerunt, victum ostiatim mendicare. Cisterciensis abbas porro cum sui ordinis duodecim Religiosis, aliique monachi cum Uxamensi Episcopo in diversa loca abierunt, ut prædicationi vacarent et cum obstinatis congrederentur. Apamiis (*Pamiers*) deinde idem Uxamensis Episcopus et prælati, qui eò convenerant, alium habuerunt congressum cum Albigensibus, eosque adeo redarguerunt, ut disputationis judex (qui ex illius civitatis nobilitate erat) hæresim ejurare voluerit, et deinceps strenue impugnaverit hæreticos [3]. Verum Raymundus, comes Tolosanus, præcipuus hæreticorum fautor, Petrum de Castronovo (*de Castelnau*), item Cisterciensem monachum et legatum apostolicum, a quo communione privatus erat, ad se vocavit, quod ea, de quibus accusaretur, diluere se velle diceret. Itaque ad eum se contulit Petrus; sed colloquium ad nihilum recidit, quin etiam comes cum minis eum dimisit, duosque ei ex suis adjunxit famulis, quorum unus legatum, quum in eo esset, ut Rhodanum transiret, lanceâ percussit. Petrus, mortifero vulnere se ictum percipiens, iteratis sæpius verbis: *Ignoscat tibi Deus, sicut ego tibi ignosco*, post modicum animam efflavit. Quod quum accepisset Innocentius Pontifex, martyris titulum ei concessit, et interfectorem ejusdemque criminis participes a fidelium communione segregavit; itemque præcepit, ut Narbonensis, Arelatensis aliarumque provinciarum Episcopi Tolosanum comitem denuo excommunicarent [4].

Disputatio cum iis habita.

Altera cum iis collatio.

Legati Pontificii martyrium.

[1] Contra *Albigenses*, lib. III, cap. 5. — [2] L. c. — [3] *Gotti*, l. c., cap. 94, § 3; *Nat. Alex.*, l. c., § 3. — [4] *Fleury, liv. LXXVI, n. 36; Gotti*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.

(*a*) Alii scribunt: *Oxama* vel *Oxoma* (Nota edit.).

Antipapam sibi constituunt.

22. Post aliquot annos antipapam sibi constituerunt Albigenses Bartholomæum quemdam, qui in finibus Bulgarorum et Dalmatarum degens, Albigensium consiliarium se fecerat. Hic vicarium sibi cooptavit, item Bartholomæum nomine, qui in agro Tolosano commorans, pseudopontificis litteras dimittebat, hoc titulo præfixo: *Bartholomæus, servus servorum sanctæ fidei, N. N. salutem.* Vicarius iste creabat Episcopos, et Ecclesiam moderari contendebat [1]. Mox vero remedium adhibuit Deus; nam brevi postea e medio sustulit pseudopontificem [2].

Quid egerit S. Dominicus.

23. Nunc ad gloriosa opera transeamus S. Dominici, qui merito Albigensium expugnator dici potest. Novem (ut refert Gravesonius [3]) aut certe (ut ait Van Ranst [4]) septem annos in iis confutandis traduxit; eamque ob causam, ut nempe errantes ad Ecclesiæ Catholicæ gremium revocarentur, sacrum instituit Prædicatorum ordinem. Sanctus vir, Uxamensis Episcopi comes, disputationibus cum hæreticis habitis interfuit, eosque et voce strenue impugnavit et scriptis, quæ ab ipso Deo his miraculis comprobata sunt. Refert Petrus *Vallis Cernaji*, Cisterciensis monachus [5] (et illud quidem audivisse se testatur ab illo ipso viro, cui, ut infrà dicetur, tradita est schedula), S. Dominicum post congressum ad Montem Regalem habitum, conscripsisse textus, quos ore protulerat, eosque porrexisse cuidam hæretico, ut eos consideraret. Hic autem, quum proximâ nocte schedulam acceptam multis Albigensibus ad ignem sedentibus ostenderet: *In ignem eam projice,* inquiunt: *si comburatur, nostra fides vera est; sin aliter, eorum.* Itaque omnium consensu flammis injecta est; sed quum aliquantulum ibi mansisset, intacta, ut illata erat, resiliit. Stupentibus omnibus, unus ceteris magis incredulus: *Iterum projice,* inquit, *melius explorabitur veritas.* Iterum projecta est, iterum prosiliit illæsa. Tum hæreticus: *Tertio,* inquit, *projiciatur.* Tertiâ vice projecta integra exiit ut primâ. At frustra. Miraculum occultare constituerunt, nec suâ destiterunt pertinaciâ. Miles vero, qui erat cum illis et ad fidem nostram propendebat, pluribus illud patefecit [6].

Miraculum ab eo patratum.

Alterum miraculum, Fano Jovis (*Fanjeaux*), in civitate prope Carcassonam, S. Dominici operâ a Deo factum, in publico patratum est. Sanctus vir, quum ibi concionaretur, Albigenses ad apertam disputationem provocavit, et ab utraque parte conventum est, ut dogmata et utrimque allatæ rationes litteris consignarentur. S. Dominicus suum conscripsit libellum, suumque conscripserunt hæretici. Quo peracto, illi postularunt, ut scripta in igne ponerentur, ignisque dijudicaret, utrius vera esset causa. Divino Spiritu instinctus, suum scriptum in prunas projecit Dominicus, atque hæretici similiter suum. Hoc autem illico in cinerem comburitur; illud vero in altum rejicitur a prunis; quod item ter accidit [7].

Aliud miraculum.

Sacrum bellum indicitur.

24. Atvero Albigenses, miraculis et sacris missionibus pro nihilo habitis, potentiâ in dies augebantur, nonnullorum principum atque imprimis Raymundi, Tolosani comitis, præsidio. Quocirca ad comprimendam eorum pertinaciam Innocentius III Pontifex Catholicorum principum adjumento utendum esse censuit. Itaque litteras dedit ad Philippum, Francorum regem, reliquosque illius regni principes, itemque ad Episcopos et omnes fideles, ut in hæreticorum eversionem arma caperent: iis porro, qui crucem susciperent adversus hostem, easdem largitus est indulgentias, quæ antea ad Terram sanctam expugnandam crucesignatis concessæ fuerant. Quâ bullâ anno 1210 promulgatâ, multi ex Galliâ aliisque regnis confestim nomina dederunt ad sacram militiam, cui præpositus erat Simon comes Monfortius. Quum autem Albigenses ad centum millia convenissent, cru-

[1] *Matth. Paris.*, Hist. *Angl.*, a° 1223. — [2] *Fleury, liv. LXXVIII, n. 60; Gotti*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., § 2. — [3] Sæc. XIII et XIV, coll. 3. — [4] Sæc. XIII. — [5] Hist. *Albigens.*, cap. 7. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., § 3; *Gotti*, l. c. — [7] *Gotti*, l. c.

ciferi vero non plures essent quam mille et ducenti, Monfortio suaserunt, ne prælium committeret. At ille: *Multi sumus*, respondit; *quandoquidem Dei causâ certamus, et pro nobis decertat Deus.* Tum exiguis copiis in tres partes divisis, Tolosam se contendere simulavit, magnoque impetu in hostium frontem incursans, tantum terrorem iis intulit, ut loco cesserint et mox se conjecerint in fugam. Inde erectior Monfortius, tribus parvis manipulis in unum collectis, nullâque morâ interpositâ, ipsum aggressus est exercitum, in quo aderat rex Aragonum. Monfortius, perrumpens ordines, ad ipsum regem progreditur, in eumque irruit. Suam rex in eum ingerit hastam, quam ille intrepide unâ manu detorquet, atque alterâ arreptum regem equo dejicit: quem humi prostratum confestim Simonis armiger trucidat. Regis necem trepidatio, perturbatio, fuga et talis consecuta est hæreticorum strages, ut ex Albigensibus et Aragonibus viginti millia in pugnæ loco perierint, quum vix sex vel septem cecíderint ex Catholicis [1]. De tam glorioso et mirifico rerum successu exstant litteræ, quas Gallorum Prælati ad omnes Christianas Ecclesias dederunt [2].

Mirifica Catholicorum victoria.

25. Comes Monfortius, fidei causâ tot rebus egregie gestis, in secundâ Tolosæ obsidione præclaram velut alter Judas Machabæus occubuit mortem. Perlato enim nuntio, hostes in castelli fossis delitescere, arma induit et ad ecclesiam se contulit, ut Missæ interesset seque Deo commendaret. Quum jam adstaret Sacrificio, nuntiatum est, Tolosanos in machinarum custodias impetum facere. Ipse vero: *Missam me audire*, inquit, *et SS. Sacramentum adspicere sinite.* Alius supervenit nuntius, jam in eo esse, ut ejus milites vincerentur. Rursus tamen ille: *Redemptorem meum cernere volo.* Ubi autem sacram adoravit hostiam, manibus in cælum levatis, exclamavit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Quibus item subjunxit: *Eamus, et si oportuerit, moriamur pro illo, qui pro nobis dignatus est mori.* Adventu suis quidem animum firmavit; quum tamen ad machinas accessisset, caput adeo graviter saxo percussum est, ut vix animâ Deo et beatæ Virgini commendatâ, mortuus corruerit; erat autem dies 25 Junii, annus 1218 [3]. Vitâ defuncto strenuo illo Dei milite et Christi martyre (ut eum vocat Petrus *Vallis Cernaji* [4]), Ludovicus VIII, Gallorum rex, bellum Albigensium persecutus, plura oppida, quæ tenebant, et anno 1226 post trium mensium obsidium Avenionem recuperavit. Inde S. Ludovicus IX, Gregorio IX Pontifice adhortante, bellum redintegravit; et captâ Tolosâ, Raymundus junior comes (nam impius pater repentinâ morte perierat) pacem iniit iis, quas rex et Sedis Apostolicæ legatus præscripserant, conditionibus: quarum præcipua hæc erat, ut ad Albigensium hæresim in suis terris exstirpandam incumberet. Itaque hæretici omni præsidio destituti, paulatim exstincti sunt, ut refert *Graveson* [5]; quamquam Natalis Alexander [6] et *Gotti* Cardinalis [7] ajunt, eos non fuisse penitus sublatos.

Monfortius gloriose occumbit.

Exstinguitur eorum hæresis.

26. Damnati in pluribus synodis particularibus, ut Montiliensi, Avenionensi, Montispessulanensi, Parisiensi et Narbonensi, rursus condemnati sunt in Concilio œcumenico Lateranensi IV, quod celebratum est anno 1215, Innocentio III Præside. In illius Concilii capite primo oppositum eorum erroribus his verbis sancitur:

Synod. XII, *Lateran.* IV, 1215.

Unum universorum principium, creator omnium invisibilium et visibilium, spiritualium et corporalium, sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam scilicet et mundanam, ac deinde humanam quasi com-

Decretum fidei.

[1] *Nat. Alex.*, l. c., § 4; *Gotti*, l. c., § 4; *Bernino, sec. XIII, cap. 1; Graveson*, l. c. — [2] *Raynaldus*, Annales, a° 1213, n. 60. — [3] *Fleury, liv. LXXVIII, n. 18; Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [4] Hist. *Albigensium*, cap. 86. — [5] L. c. — [6] L. c. — [7] L. c.

munem ex spiritu et corpore constitutam; diabolus enim et dæmones alii a Deo quidem naturâ creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali; homo vero diaboli suggestione peccavit. Hæc Sancta Trinitas, secundum communem essentiam individua, et secundum proprietates personales discreta, per Moysen et sanctos Prophetas aliosque famulos suos, juxta ordinatissimam dispositionem temporum, doctrinam humano generi tribuit salutarem. Et tandem unigenitus Dei Filius, Jesus Christus, a tota Trinitate communiter incarnatus, ex Maria semper virgine Spiritus-Sancti cooperatione conceptus, verus homo factus, ex anima rationali et humana carne compositus, una in duabus naturis persona, viam vitæ manifestius demonstravit. Qui quum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est passibilis et mortalis; quin etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus, descendit ad inferos, resurrexit a mortuis et ascendit in cœlum; sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque; venturus in fine sæculi judicare vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis; qui omnes cum suis propriis corporibus resurgent, quæ nunc gestant, ut recipiant secundum merita sua, sive bona fuerint sive mala; illi cum diabolo pœnam perpetuam et isti cum Christo gloriam sempiternam. Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur; in quâ idem ipse sacerdos et sacrificium Jesus Christus, cujus corpus et sanguis in Sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continetur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divinâ, ut ad perficiendum mysterium unitatis, accipiamus ipsi de suo, quod accepit Ipse de nostro. Et hoc utique Sacramentum nemo potest conficere nisi sacerdos, qui fuerit rite ordinatus secundum claves Ecclesiæ, quas Ipse concessit Apostolis et eorum successoribus Jesus Christus. Sacramentum vero baptismi, quod ad invocationem individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus-Sancti, consecratur in aqua, tam parvulis quam adultis, in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum, proficit ad salutem. Et si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam semper potest reparari. Non solum autem virgines et continentes, verum etiam conjugati, per fidem rectam et operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire [1].

Almaricus.

27. Hoc eodem XIII sæculo vixit *Almaricus* clericus, e territorio Carnotensi, ex pago, qui Bena dicitur, oriundus. Parisiis litteras didicit, et primum dialecticæ deditus (quam unà cum ingenuis litteris longo spatio docuit), postea ad sacræ Scripturæ et theologiæ studia applicuit animum. Quum autem ad singulares opiniones propenderet, ausus est asseverare, quemlibet Christianum credere debere, Jesu Christi se esse membrum (naturale videlicet membrum intelligens), nec quemquam, nisi illud crederet, salutem consequi posse. Quam hæresim anno 1204 damnavit academia Parisiensis. Almaricus vero, quod ejus judicio stare nollet, ad summum Pontificem Innocentium III provocavit, et Romam profectus est. At Pontifex, confirmatâ Parisiensi sententiâ, eum publice et coram academiâ errorem suum ejurare jussit. Paruit quidem Almaricus (anno 1207); sed quia errorem suum corde retinebat, tantam inde percepit animi ægritudinem, ut paulo post eâ confectus decesserit. Ejus discipuli, novis erroribus ad magistri errorem adjectis, dicebant: 1ᵘᵐ sub solâ lege Mosaicâ Patris potestatem durasse; 2° Novam legem viguisse ad illa usque tempora (id est per mille et ducentos annos), at deinceps incepisse legem Spiritus-Sancti, quâ cessarent omnia Sacramenta et reliqua salutis admi-

Ejus discipuli novos adjiciunt errores.

[1] Cap. 1, de Fide Cath.; *Nat. Alex.*, l. c., §5; *Gotti*, l. c.

nicula; unumquemque porro solâ Spiritus-Sancti gratiâ, ceteris actibus omissis, ad salutem pervenire posse; 3° caritatis virtutem hoc efficere, ut peccata, dummodo ex caritate fiant, peccata esse desinant: atque ita caritatis specie in omnem luxuriam effundebantur. Docebant præterea, Jesu Christi Corpus non aliter in consecratâ hostiâ adesse quam in alio quolibet pane; nec per S. Augustinum magis quam per Ovidium ad nos locutum esse Deum. Resurrectionem, paradisum et infernum rejiciebant, asserentes, eum qui ita de Deo cogitaret, sicut ipsi faciebant, habere in scipso paradisum; qui vero peccatum mortale haberet, infernum in semetipso habere [1].

De eorum condemnatione.

Quos hæreticos per plures Galliæ diœceses inquirere conati sunt Radulphus Nemorosinus (*Nemours*) et alius quidam sacerdos: detectos porro (alii quidem erant sacerdotes, clerici alii, alii laici), viros et mulieres, ad Parisiensem adduxerunt Episcopum, qui in suum eos demisit carcerem. Inde (anno 1209) habitum est Episcoporum et doctorum concilium, ubi eorum nonnulli se revocarunt, alii vero, qui in pertinaciâ manebant, de gradu dejecti et traditi sunt potestati regis, qui eos extra portam Parisiensem igni cremari jussit. Item eruta sunt Almarici ossa, et sterquiliniis injecta. Tum quoque edixerunt, ut Aristotelis de metaphysicâ libri, qui huic hæresi ansam præbuerant, comburerentur, et sub excommunicationis pœnâ prohibuerunt, nequis eos legeret vel retineret.

In eodem concilio damnati sunt libri *Davidis de Dinanto*, qui Deum materiam primam esse asseruerat. Contra eum scripsit S. Thomas [2]. Tandem (anno 1215) in Concilio generali Lateranensi IV, cap. II, aperte damnata est Almarici hæresis [3].

Guillelmus de Sancto Amore.

28. Hoc sæculo prodiit *Guillelmus de Sancto Amore*, doctor Sorbonicus et canonicus Bellovacensis. Is contra monachos, qui paupertatis voto sese obstrinxerant, librum composuit, quem inscripsit: *De periculis novissimorum temporum.* In eo docuit: 1ᵘᵐ Christum in paupertate et mendicando sequi, non esse opus perfectionis; 2° ad assequendam perfectionem, homini postquam reliquerit omnia, vivendum esse aut ex labore manuum aut quod in monasterium ingrediatur, a quo suppeditentur quæcumque sunt ad vitam necessaria; 3° mendicando regulares mendicantes contra sacram Scripturam agére; 4° non posse viros religiosos scientias laicis tradere, nec conciones habere, neque in magistrorum collegia admitti, vel sæcularium confessiones audire.

Guillelmi liber anno 1256 ab Alexandro IV Pontifice damnatus et coram populo combustus est; ipse autem postero anno ex toto Gallorum regno expulsus, miser intra paucos annos exsul et ærumnarum plenus obiit [4].

Flagellantes.

29. Anno 1274 [al. 1260] exorta est secta *Flagellantium.* Perusii incepta, postmodum Romæ etiam invaluit. Erat tunc Italia peccatis obruta: quo factum est, ut novo pietatis fervore suscitato, senes et juvenes, nobiles et plebeji et vel ipsæ matronæ, Dei ultionem reformidantes, nudis prope corporibus (salvâ tamen honestate) per vias catervatim procederent, verberibus ad sanguinem usque se flagellantes divinamque implorantes misericordiam. Nocte etiam et hiberno tempore multa millia ita ingrediebantur, præcedentibus sacerdotibus, crucibus et vexillis. Nonnumquam ad duodecim millia convenerant, ut urbes, viculi et agri pœnitentium clamoribus usquequaque resonarent. Initio quidem impetus ille moribus valde profuit: reconciliabantur inimici, fures male parta restituebant, et peractâ confessione, omnes in gratiam reducebantur cum Deo. Dicuntur illi pœnitentes in honorem triginta et trium annorum, quibus Jesus Christus vitam duxe-

[1] *Fleury, liv. LXXVI, n 59; Nat. Alex.*, l. c., art. 2; *Graveson*, l. c. — [2] I^{a}, qu. 3, art. 8; contra Gentes, lib. I, cap. 17. — [3] *Fleury*, l. c.; *Nat. Alex*, l. c.; *Graveson*, l. c. — [4] *Fleury, liv. LXXXIV, n. 30, 32; Nat. Alex.*, l. c., art. 7; *Berti*, sæc. XIII, cap. 3.

rat, per tres et triginta dies bis in die se flagellasse, quum interim nonnullas cantiones de ejus passione cantarent. Quæ pœnitentia ex Italiâ ad Germaniam, Poloniam et alia quoque regna transiit. Sed tandem publicum illud piaculum, quod neque a summo Pontifice neque ab Episcopis fuisset approbatum, mox in superstitionem et postea in hæresim degeneravit. Isti Flagellantes enim 1um asserebant, neminem a peccatis absolvi posse, nisi per mensem ipsorum castigandi modo uteretur; 2° peccata alter alteri confitebantur, et absolutionem conferebant, quamvis laici; atque insulse contendebant, suam corporis afflictationem damnatis etiam prodesse.

Eorum errores.

Sectam expresse damnavit Clemens VI Pontifex, et litteras dedit ad Episcopos Germaniæ, Poloniæ, Sueciæ, Angliæ et Galliæ (en, quantopere invaluisset secta!); item scripsit ad sæculares principes, eosque hortatus est, ut illud hypocritarum hominum genus dispellerent, eorum dissolverent conventicula, et nominatim magistros errorum in custodiam includerent[1].

Fraticelli.

30. Hoc eodem sæculo XIII alia exstitit ejusdem generis secta pseudodevotorum, qui *Fraticelli* dicti sunt. Duces habuerunt Petrum *de Macerata* quemdam et Petrum *de Foro Sempronii*, Ordinis Minorum apostatas, qui Cælestini V Pontificis simplicitate abusi, ab ipso impetrarunt, ut eremitarum cultu vivere, et S. Francisci Regulam ad litteram servare possent. At Bonifacius VIII, ejus successor, quod animadvertisset, anachoretas illos disseminare errores, atque in dies invalescere, eorum institutum expressis verbis condemnavit. Quum autem, neglectâ damnatione, propagari et falsa sua dogmata dispergere non desisterent, anno 1318 Joannes XXII bullam contra eos edidit, quâ (ut refert Natalis Alexander [2]) eorum errores his verbis proscripti sunt:

Eorum errores proscribuntur.

1. *Primus error duas fingit Ecclesias; unam carnalem, divitiis pressam, affluentem deliciis, sceleribus maculatam, cui Romanum Præsulem aliosque inferiores prælatos dominari asserunt: aliam spiritualem, frugalitate mundam, virtute decoram, paupertate succinctam, in quâ ipsi soli eorumque complices continentur, cui etiam ipsi spiritualis vitæ merito principantur.* 2. *Secundus error... venerabiles Ecclesiæ sacerdotes aliosque ministros sic jurisdictionis et ordinis clamitat auctoritate desertos, ut nec sententias ferre, nec Sacramenta conficere, nec subjectum populum instruere valeant et docere; illos fingentes omni ecclesiasticâ potestate privatos, quos a suâ perfidiâ viderent alienos, quia apud ipsos solos (ut ipsi somniant) sicut spiritualis vitæ sanctitas, sic auctoritas perseverat.* 3. *Tertius istorum error in Waldensium errore conjurat, quoniam et ii et illi in nullum eventum asserunt fore jurandum, dogmatizantes mortalis criminis contagione pollui et pœnâ teneri, quos contigerit juramenti religione constringi.* 4. *Quarta hujusmodi impiorum blasphemia de prædictorum Waldensium venenato fonte prorumpens, sacerdotes rite etiam et legitime secundum formam Ecclesiæ ordinatos, quibuslibet tamen criminibus pressos, non posse conficere ecclesiastica Sacramenta confingit.* 5. *Quintus error sic istorum hominum mentem obcæcat, ut evangelium Christi in se solis hoc in tempore asserant esse completum, quod hactenus... abjectum fuerat, immo prorsus exstinctum* [3].

[1] *Nat. Alex.*, l. c., art. 5; *Fleury*, l. c., *n. 62.* — [2] *Nat. Alex.*, l. c., art. 10. — [3] *Joannes XXI* (dictus XXII), dat. *Avenione*, 23 Jan. 1318. Damnatio sectæ *Bizochorum, Beguinorum, Fraticellorum*, Pseudofratrum *S. Francisci de Assisio*. « Gloriosam Ecclesiam ».

ARTICULUS IV.

De Quarti Decimi Sæculi Hæresibus.

31. *De Beguardis et Beguinis, de eorumque erroribus, a Clemente V condemnatis.*
32. *De Marsilio Patavino et Joanne Janduno, de eorumque erroribus, quos ut hæreticos damnavit Joannes XXII.*
33. *De Joanne Wiclefo et de ejus hæresis primordiis.*
34. *Joannis Ballæi operâ utitur. De obitu Cantuariensis Archiepiscopi.*
35. *Wiclefi articuli 45 a Concilio Constantiensi damnantur.*
36 et 37. *De Miraculis, quæ realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam confirmant.* 38. *De Wiclefi exitu.*

Beguardi et Beguinae.

31. Hoc sæculo *Beguardi* fuerunt et *Beguinæ*, ex Germaniâ oriundi. Distinguit Van Ranst [1] bonos *Beguardos*, qui potissimum in Flandriâ tertiam S. Francisci regulam profitebantur, bonasque *Beguinas*, quarum plurimæ in Brabantiâ, Flandriâ vicinisque provinciis, sine votis monasticis, at religiose vivebant; quæ quidem originem ducebant vel a S. Beggâ, Pipini Landensis filiâ, vel a pio sacerdote, Lamberto Beguio (*Bègue*), qui anno 1170 floruit; — bonos, inquam, Beguardos distinguit a Beguardis perversis, quorum secta *Beguinas* continebat, quæ parum honestam agebant vitam. Quare ita nominentur illi hæretici, ignoratur; ceterum commune nomen habuerunt cum Fraticellis et reliquis hæreticis, sectatoribus *Gerardi Segarelli* et *Dulcini*, qui propter suos errores vivi ambo combusti sunt. Hæc erat, non minus abnormis quam impia, Beguardorum et Beguinarum doctrina:

Eorum errores.

1um *Homo in hac vita potest talem perfectionis gradum assequi, ut reddatur penitus impeccabilis, nec amplius in gratiâ proficere queat.* 2° *Jejunare non oportet hominem, nec orare, postquam gradum perfectionis hujusmodi fuerit assecutus; quia tunc sensualitas est ita perfecte spiritui et rationi subjecta, ut possit homo libere corpori concedere quidquid placet.* 3° *Illi qui sunt in prædicto gradu perfectionis, non sunt humanae subjecti obedientiæ, nec ad aliqua præcepta Ecclesiæ obligantur.* 4° *Homo potest ita finalem beatitudinem secundum omnem gradum perfectionis in præsenti assequi, sicut eam in vitâ æternâ obtinebit.* 5° *Quælibet intellectualis natura in seipsâ naturaliter est beata, nec anima indiget lumine gloriæ ad Deum videndum.* 6° *In actibus virtutum se exercere est hominis imperfecti, quia anima perfecti dimittit a se virtutes.* 7° *Mulieris osculum (quum ad hoc natura non inclinet) est mortale peccatum; actus autem carnalis (quum ad hoc natura inclinet) peccatum non est, maxime cum tentatur exercens.* 8° *In elevatione Corporis Christi non debet hujusmodi perfectus homo ei reverentiam exhibere: foret enim imperfectio, si ab altitudine suæ contemplationis ad cogitationem Eucharistiæ seu humanitatis Christi descenderet.*

Hic notandum superest, ex iis propositionibus plures a recentioribus Quietistis fuisse susceptas. Tandem damnati sunt hæretici a Clemente V Pontifice in Concilio generali, quod anno 1311 Viennæ in Delphinato habuit [2].

Synod. XV. Vienn. 1311.

[1] L. c., sæc. XIV.

[2] *Hermant, part. 3, chap. 135; Van Ranst,* l. c.; *Nat. Alex.,* l. c., art. 11.

Marsilius et Jandunus.

32. Hoc eodem sæculo alii duo emerserunt hæretici, *Marsilius de Menandrino* [al. *Maynardino*], Patavinus, et *Joannes Jandunus*, Perusinus. Marsilius librum edidit, cui titulus: *Defensor Pacis;* eique deinde Jandunus laborem suum adjecit. Eorum errores, in libris, quos composuerunt, dispersi, ut hæretici damnati sunt a Joanne XXII Pontifice, et confutati a multis iisque doctis auctoribus, quos commemorat Natalis Alexander [1], qui his verbis errores refert:

1um *Christum Dominum, quando solvit tributum Cæsari, id ex necessitate et obligatione, non ex pietate fecisse.* 2° *Christum in cælos ascendentem nullum in Ecclesia visibile caput constituisse, nullum vicarium reliquisse, nec sanctum Petrum plus auctoritatis quam apostolos reliquos accepisse.* 3° *Ad imperatorem spectare pontifices instituere, deturbare ac punire.* 4° *Imperatorem... Ecclesiam, sede vacante, regere posse.* 5° *Sacerdotes omnes, sive Pontifices, sive Episcopos, sive simplices presbyteros, ex institutione Christi esse æqualis auctoritatis et jurisdictionis; quod autem unus ampliorem alio potestatem habeat, id imperatori acceptum ferre.* 6° *Totam Ecclesiam simul junctam nullum hominem punitione coactivâ coercere posse, nisi id concesserit imperator.* 7° *Ecclesiam bona temporalia possidere non posse.* 8° *Excommunicationis aut interdicti ferre sententiam nulli Episcopo vel sacerdoti aut ipsorum collegio licere, absque auctoritate principis.* 9° *Non minus Episcopos communiter aut divisim excommunicare posse Romanum Pontificem, quam illos Pontifex communione privare possit.* 10° *Matrimoniorum, humanâ dumtaxat non divinâ lege prohibitorum, dispensationem ad principem spectare.* 11° *Natos non ex legitimo toro legitimos facere, non solum ad civiles effectus, sed etiam ad officia et beneficia ecclesiastica, unius est principis.* 12° *Penes principem esse judicium coactivum de capacitate promovendorum ad sacros Ordines, nec Episcopo fas esse quemquam absque ipsius auctoritate promovere, cet.*

Nunc ad *Wiclefum* veniamus, omnium pseudoreformatorum signiferum.

Wiclefus. *Ejus historia.*

33. Anno 1374, quum vacaret Sedes Wigorniensis (*Worcester*), in Angliâ incepit Joannis Wiclefi hæresis. *Wiclefus* parochus erat Ecclesiæ *de Lutterworth*, Lincolniensis diœcesis; eruditus theologiâ scholasticâ, quam ut regius professor in collegio Oxoniensi publice docebat; egregius item concionator, nam ad eum præ ceteris confluebat audientium multitudo. Austeram simul degebat vitam, humilique vestitu nudisque pedibus incedebat. Wigorniensi autem Sede vacante, sic omnia accommodaverat, ut certo ad eam se perventurum esse arbitraretur: quæ tamen spes ad irritum cecidit [2].

Interim e vitâ migravit Eduardus III rex, regnique heredem reliquit Richardum nepotem, filium Eduardi primogeniti, jam antea defuncti. Quod Richardus vero puer esset undecim annorum, remansit reipublicæ gubernaculum penes regis demortui secundum filium, Lancastriæ ducem, religionis non admodum studiosum. Itaque Wiclefus, ab Angliæ clero Romanâque curiâ alienatus, et Lancastriæ ducem sibi favere persentiens, pestifera sua dogmata disseminare instituit [3]. Cujus rei certior factus Gregorius XI, qui temporibus illis adhuc vivebat, conquestus est apud Cantuariensem Archiepiscopum et Episcopum Londinensem, quod nascentem hæresim comprimere neglexissent; et de eodem argumento quum ad illos Episcopos tum ad regem et ad Oxoniensem universitatem urgentissimas dedit epistolas [4].

Ejus hæresis primordia.

Itaque vocatus est Wiclefus, ut ad Episcoporum et doctorum synodum adesset,

[1] L. c., art. 13. — [2] *Varillas, Istoria delle Rivoluzioni, lib. I, a° 1374; Gotti*, l. c., cap. 104, § 1; *Nat. Alex.*, l. c., art. 22, § 1; *Graveson*, l. c., *Van Ranst*, l. c.; *Bernino, sec. XIV, cap. 8* (*Varillas* annum 1374, ceteri 1375 assignant. Nota edit.). — [3] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [4] *Gotti*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., § 6; *Graveson*, l. c.

suorumque dictorum rationem redderet. Ad synodum ille quidem venit; sed sparsos errores lenire cupiens, ea, quæ in concionibus exposuerat, alio prorsus sensu explicavit. Quapropter incaute eum egisse censuerunt, et indicto silentio, omni liberarunt culpâ [1].

Eum adjuvat *Ballaeus.*

34. Wiclefo sub idem tempus auxilio venit Joannes Ballæus, pravus sacerdos, qui e carcere aufugerat, in quo ob compluria delicta a suo Episcopo inclusus tenebatur. Is Wiclefum adiit, a quo summâ benevolentiâ exceptus, ejus doctrinæ prædicandæ mandatum habuit. Incepit igitur malignus discipulus denuntiare populo, communis utilitatis causâ delendos esse magistratus et nobiles; atque ita pluribus locis declamitando, etiam bis centena millia hominum secum adducere potuit, quod omnium æqualitatem se constituturum esse affirmaret. Aditum ad principem postulavit seditiosorum turba; sed ne ad regem admitterentur, effecit *Simon Sudburius*, Cantuariensis Archiepiscopus, probus ille quidem ecclesiasticus, sed qui Wiclefi machinationibus remissius obstiterat. Quum vero audiissent seditiosi homines, Archiepiscopi operâ aditum se non impetrasse, eum interficere statuerunt: et re quidem verâ, eum in ædibus suis, genu nixum, orantem seque ad mortem præparantem adorti sunt. Ille, ut furorem exstingueret, blande eos allocutus est, sed Joannes *Starlinus*, designatus carnifex, ad ipsum loquentem accessit, jussitque tacere et ad moriendum se disponere. Tum bonus Præsul se tali pœnâ dignum confessus, cervicem præbuit. Eum percussit quidem carnifex: nec tamen caput abscidit, sive quia non acutus gladius, sive quia manus inexercitata esset. Iterum, tertio atque etiam septimo gladium immisit, donec octavo tandem ictu perfecit, ut conflictato Archiepiscopo caput amputaret [2]. Ex *Walsinghamo* refert *Bernino* [3], carnificem dæmone illico correptum fuisse; atque etiam post maleficium commissum vicos eum perambulasse, gladio ante pectus pendente, dum interim jactaret, se illo telo Archiepiscopum obtruncasse, seque Londinum petere, ubi mercedem facti acciperet. Ibique revera justam habuit sceleris mercedem: quum enim Londinum pervenisset, capitis supplicio a judicibus affectus est, simulque Ballæus cum aliis sceleris sociis patibulo affixus in quatuor partes discerptus est.

Occiditur *Cantuariensis* Archiepisc.

Quadraginta quinque condemnati articuli.

35. In Simonis Archiepiscopi locum substitutus est Guillelmus *Courtenejus*, qui aliâ synodo Londini habitâ, viginti quatuor Wiclefi propositiones condemnavit, e quibus decem nominatim ut hæreticas. Eædem postea damnatæ sunt ab universitate Parisiensi et deinde, in concilio Romæ habito [4], a Joanne XXIII, Summo Pontifice; tandem anno 1415 a Concilio Constantiensi, ubi sessione VIII proscripti sunt quadraginta quinque Wiclefi articuli, plurimi ut hæretici, reliqui ut erronei, temerarii, cet.; iis autem continentur viginti quatuor propositiones, jam antea damnatæ. Quadraginta quinque articuli (qui a Natali Alexandro [5] et ab aliis referuntur), a Concilio damnati, hi sunt:

1. *Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in Sacramento altaris.* 2. *Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento.* 3. *Christus non est in eodem Sacramento identice et realiter in propriâ præsentiâ corporali.* 4. *Si Episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat.* 5. *Non est fundatum in evangelio, quod Christus Missam ordinaverit.* 6. *Deus debet obedire diabolo.* 7. *Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est superflua et inutilis.* 8. *Si Papa sit præscitus et malus, et per*

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c.; *Graveson*, l. c. — [2] *Gotti*, l. c., n. 5; *Van Ranst*, sæc. XIV; *Bernino*, l. c., *cap. 9.* — [3] L. c.; *Walsingham Thom.*, Historia Brevis ab *Eduardo* primo ad *Henricum* quintum. *Richard II*, 1381; *Nicol. Harpsfeldius*, Archidiac. *Cantuariensis*, Hist. *Angl.* Ecclesiastica, sæc. XIV, cap. XI. — [4] Conc. *Rom.*, a° 1412 vel 1413. — [5] L. c.

consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi forte a Cæsare. 9. *Post Urbanum VI non est aliquis recipiendus in Papam, sed vivendum est more Græcorum, sub legibus propriis.* 10. *Contra Scripturam sacram est, quod viri ecclesiastici habeant possessiones.* 11. *Nullus prælatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum excommunicatum a Deo; et qui sic excommunicat, fit ex hoc hæreticus vel excommunicatus.* 12. *Prælatus excommunicans clericum qui appellavit ad regem, vel ad concilium regni, eo ipso traditor est regis et regni.* 13. *Illi qui dimittunt prædicare sive audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, et in Dei judicio traditores Christi habentur.* 14. *Licet alicui diacono vel presbytero prædicare Verbum Dei absque auctoritate Sedis Apostolicæ sive Episcopi catholici.* 15. *Nullus est dominus civilis, nullus est prælatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali.* 16. *Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, possessionatis habitualiter delinquentibus, id est, ex habitu, non solum actu delinquentibus.* 17. *Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere.* 18. *Decimæ sunt puræ eleemosynæ, et possunt parochiani propter peccata suorum prælatorum ad libitum suum eas auferre.* 19. *Speciales orationes applicatæ uni personæ per prælatos vel religiosos, non plus prosunt eidem quam generales, ceteris paribus.* 20. *Conferens eleemosynam fratribus est excommunicatus ipso facto.* 21. *Si aliquis ingreditur religionem privatam qualemcumque, tam possessionatorum quam mendicantium, redditur ineptior et inhabilior ad observationem mandatorum Dei.* 22. *Sancti, instituendo religiones privatas, sic instituendo peccaverunt.* 23. *Religiosi viventes in religionibus privatis, non sunt de religione christiana.* 24. *Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere et non per mendicitatem.* 25. *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.* 26. *Oratio præsciti nulli valet.* 27. *Omnia de necessitate absolutâ eveniunt.* 28. *Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur Papæ et Episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris.* 29. *Universitates, studia, collegia, graduationes et magisteria in eisdem sunt vanâ gentilitate introducta, et tantum prosunt Ecclesiæ sicut diabolus.* 30. *Excommunicatio Papæ vel cujuscumque prælati non est timenda, quia est censura antichristi.* 31. *Peccant fundantes claustra, et ingredientes sunt viri diabolici.* 32. *Ditare clerum est contra regulam Christi.* 33. *Silvester Papa et Constantinus imperator erraverunt Ecclesiam dotando.* 34. *Omnes de ordine mendicantium sunt hæretici, et dantes eis eleemosynas sunt excommunicati.* 35. *Ingredientes religionem aut aliquem ordinem, eo ipso inhabiles sunt ad observanda divina præcepta, et per consequens ad perveniendum ad regna cælorum, nisi apostataverint ab eisdem.* 36. *Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt hæretici, eo quod possessionem habent, et consentientes eis, omnes videlicet domini sæculares et ceteri laici.* 37. *Ecclesia Romana est synagoga satanæ, nec Papa est proximus et immediatus vicarius Christi et Apostolorum.* 38. *Decretales epistolæ sunt apocryphæ et seducunt a fide Christi, et clerici sunt stulti, qui student eis.* 39. *Imperator et domini sæculares sunt seducti a diabolo, ut Ecclesiam dotarent bonis temporalibus.* 40. *Electio Papæ a cardinalibus a diabolo est introducta.* 41. *Non est de necessitate salutis credere, Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias.* 42. *Fatuum est credere indulgentiis Papæ et Episcoporum.* 43. *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad corroborandos humanos contractus et commercia civilia.* 44. *Augustinus, Benedictus et Bernardus damnati sunt, nisi pœnituerint de hoc quod habuerunt possessiones, et instituerunt et intraverunt religiones; et sic a Papa usque ad ulti-*

mum religiosum omnes sunt hæretici. 45. *Omnes religiones indifferenter introductæ sunt a diabolo.*

Miracula in Eucharistiæ confirmationem a Deo patrata.

36. Super exscriptis illis Wiclefi articulis animadverto, eum, recentiorum hæreticorum patriarcham, peculiariter (ut ex tribus primis propositionibus liquet) insectatum esse Eucharistiæ sacramentum; quod idem deinde fecerunt reliqui novatores, qui omnes dogma de Altaris sacramento ab Ecclesiâ propositum, alii aliter impugnare studuerunt. Sed iisdem illis temporibus Deum ad confirmandam hujus Sacramenti veritatem plura fecisse lego miracula, ex quibus, reliquis omissis, tria saltem hic commemorare volo valde prodigiosa, quæ ab idoneis auctoribus referuntur. Narrat Nicolaus *Serarius* [1], anno 1408, quum Wiclefi sectatores Eucharistiæ veritatem dissolvere moliebantur, hoc factum ad omnium cognitionem pervenisse: Sacerdos quidam, Henricus Otho nomine, in oppido *Dürn*, Wirtzeburgensis diœcesis, sacra mysteria celebrans, per indiligentiam calicem jam rite consecratum casu evertit, quo factum est, ut in subjectum corporale diffunderetur omnis Jesu Christi Sanguis, qui illico veri sanguinis colorem assumpsit; in medio corporali apparuit Crucifixi imago, ad latera autem plures Veronicæ, seu imagines, quæ Christi Domini caput spinis redimitum exhibebant. Conterritus sacerdos, quamvis alii interfuissent, linteum illud sub ipsius altaris lapide abdidit, ut temporis diuturnitate et res ipsa et rei memoria interiret. Noluit tamen Deus occultum manere illud prodigium: quum ad vitæ extremum venisset sacerdos, conscientiæ morsu magis quam ipso morbo ita torquebatur, ut mori cuperet, multumque patiebatur, quod sibi retardaretur exitus. Inde confessus, quid sibi accidisset, ubinam prodigiosum linteum esset, indicavit, ac statim mortuus est. Inventa sunt omnia; miraculi fama ubique vulgata est, novisque eam miraculis Deus adauxit: quare magistratus, diligenti inquisitione peractâ, rem totam ad summum Pontificem detulit, qui pridie kalendas Apriles anno 1445 diplomate suo cunctos invitavit, ut locum illum in miraculi memoriam aptius decorarent (*a*).

Primum miraculum.

Alterum miraculum.

37. Alterum miraculum refert Thomas *Treterus* [2]. Nonnulli Judæi, famulæ Christianæ pecuniâ subornatæ operâ, hostiam consecratam adepti, in speluncâ eam mensæ impositam, in fidei nostræ contemptum, cultris minutatim conciderunt. Ex quibus sacris fragmentis multus sanguis illico manavit. At perfidi isti, ejusmodi miraculo nihil commoti, fragmentis in pratulo Posnaniensi defossis, profecti sunt. Superveniens puer Catholicus, qui nonnullos boves pascebat, particulas illas in aëre sublatas ut fulgentes flammulas splendere vidit, et boves genu nixos eas adorare. Quod quum renuntiasset patri, hic, rei veritate perspectâ, magistratum populumque certiorem fecit; quo factum est, ut eo confluxerit magna multitudo hominum, qui omnes plura eaque relucentia hostiæ fragmenta in aëre sublata viderunt, simulque boves, genu flexo ea venerantes. Tunc etiam solemni pompâ eo accesserunt Episcopus et clerus, qui pretiosas particulas in pyxide repositas detulerunt ad ecclesiam. Mox exiguum ibi exstructum est sacellum, quod Vladislaus, Poloniæ rex, in magnificum templum dilatavit. Testatur porro Stephanus

[1] *Moguntiacarum* Rerum Libri Quinque, auctore *Nicolao Serario, S. J.*; Lib. V (*Moguntiæ* 1604, pag. 870). — [2] De Mirac. Euchar., apud *Bernino, sec. XIV, cap. 9.*

(*a*) Ex authenticis documentis colligendum videtur, miraculum illud contigisse anno 1330; anno 1408 Magistratum de eo retulisse ad *Romanum* Pontificem, ac tandem anno 1445 Papam *Eugenium IV* diplomate suo omnes invitasse ad eum locum idonee ornandum (Nota edit.).

Damalevicius [1], se cruenta illa fragmenta suis oculis vidisse.

Tertium miraculum.

Narrat præterea Tilmannus *Bredenbach* [2], in Anglia (*a*) nobilem quemdam virum, *Oswaldum Mulser* nomine, qui in quodam pago habitaret, anno 1384, quum Paschali tempore ad Communionem accederet, majorem hostiam sibi dari voluisse. Sacerdos, veritus ne renuenti sibi detrimentum aliquod immineret, majorem hostiam in ejus linguâ deposuit; at simul ante altare sub Oswaldi pedibus hiavit terra, quasi eum absorbere vellet. Ad genua usque in eam fossam demersus, miser ille manibus apprehendit altaris latera; sed tactum ab eo altare velut cera mollescere cœpit, cessitque ejus manibus. Oswaldus, divinam ultionem sibi instare persentiens, superbiam suam detestatus, Dei misericordiam imploravit: et quum hostiam sumere non posset, Deo id non permittente, sacerdos eam, sanguineo colore tinctam, in sacrario reposuit. — Et ipse quidem *Tilmannus*, quum ad id ipsum eò se contulisset, suis oculis cruentam illam vidit hostiam, vidit altare, in quo Oswaldi manuum vestigia conspiciebantur, et terræ hiatum, quo absorberi cœperat, tunc ferreis cancellis obtectum. Item ait, *Oswaldum* sic divinitus correptum, in morbum incidisse, et non multo post, sed pœnitentem, vitâ esse defunctum.

De miserando *Wiclefi* exitu.

38. Sed jam revertendum ad Wiclefum, ut quem infaustum exitum habuerit, videamus. Anno 1385, in festo S. Thomæ Cantuariensis, orationem composuerat, quâ sancto viro non laudes tribueret, sed dedecus et contemptionem afferret; quod tamen novum maleficium Deus impunitum noluit: nam post biduum, die S. Silvestro sacrâ, gravissimâ paralysi correptus, quæ mortiferas ei nervorum distentiones deformitatemque afferebat, et quâ maledictum illud os, quo tot protulerat blasphemias, adeo distorquebatur, ut nullam vocem emittere jam posset, velut desperatione affectus interiit (ut refert *Walsingham* [3]).

Postea Richardus rex omnes Wiclefi libros prohibuit, eosque comburi jussit. Plures libros conscripsit Wiclefus, sed præcipuus et præ ceteris exitialis est Dialogus inter *Aletheiam*, *Pseudin* et *Phronesin*, i. e. inter Veritatem, Mendacium et Prudentiam (*c*). Ad eum confutandum plures iique docti auctores scripserunt; nemo tamen melius quam ipse se confutavit, quod pluribus locis secum ipse pugnaverit: pugnantia loqui hæreticorum mos et proprium est [4]. Oxoniensis academia ducentas sexaginta Wiclefi propositiones, ex ejus libris excerptas, damnavit; asseveravit tamen Concilium Constantiense, quadraginta quinque articulis, a se damnatis, eas omnes contineri.

[1] Series Archiepiscopor. *Gnesnensium* atque res gestæ, in lucem productæ per *Stephan. Damalevicium*, S. Th. Doctor., Canonicorum.... Præpositum (*Varsaviæ* 1649), pag. 214. — [2] Sacrarum Collationum Libri VIII *Tilm. Bredenbachii*, S. Theol. Doct.; lib. I, cap. 55. — [3] Historia Brevis ab *Eduardo I* ad *Henricum V*; in *Richard. II.* — *Bernino*, l. c.; *Van Ranst*, sæc. XIV; Cfr. *Varillas, lib. I*, a° 1385 et *Gotti*, l. c., § 1 (*b*). — [4] *Graveson*, l. c.; *Bernino*, l. c., *cap. 8.*

(*a*) *Bernino* (sæc. XIV, cap. 9), a quo *S. Alphonsus* hoc factum mutuatus videtur, revera habet: *in Anglia.* Bredenbach vero: *In templo*, inquit, *pagi Seveld (Seefeld), non procul ab Œniponte (Innsbruck) in finibus Comitatus Tirolis,... Mulser ibidem in castro Schlosperg (Schlossberg) residens* (Nota edit.).

(*b*) *Natalis Alex.* ad annum 1384 adnotat: *Walsingham ejus obitum anno sequenti* (1385) *collocat, quod a Natali Christi, non ab ineunte Januario annos memoret* (Nota edit.).

(*c*) Vulgo inscribitur: *Wiclefus. Dialogorum Libri Quatuor* (Nota edit.).

ARTICULUS V.

De Quintodecimo sæculo. De Hæresi Joannis Hus et Hieronymi Pragensis.

39. *De indole Joannis Hus et de ejus hæresis primordiis.*
40. *In synodo damnatur.* 41. *Ejus errorum epitome.*
42. *De Concilio Constantiensi, quod adire cogitur.* 43. *Constantiam pervenit, sed aufugere conatur.* 44. *Ad Concilium adest, nec pertinaciâ desistit.*
45. *Condemnatur et vivus comburitur.*
46. *De Hieronymo Pragensi, qui item concrematur animoque obstinatus moritur.*
47. *De Hussitarum bello, clade et conversione.*

Joannes Hus. Ejus historia.

39. Quo tempore Wenceslaus, imperatoris Caroli IV filius, gubernabat Bohemiam, ineunte sæculo XV, Wiclefianæ hæreseos pestis eò penetravit. Florebat tunc Pragensis academia, sed qui præerant magistri male eam regebant: hi enim, quum quatuor diversarum essent nationum, quæ iisdem privilegiis utebantur, Bohemicæ, Saxonicæ, Bavaricæ et Polonicæ, studio sibi habere cœperant, ne alter alteri cederet; quocirca majorem operam dabant, ut inter se altercarentur, quam ut discipulos ad veritatem erudirent. In eâ rerum conditione *Joannes Hus*, unus ex Bohemis magistris, a rege impetravit, ut in dirimendis controversiis sua natio tantum valeret quantum reliquæ tres simul junctæ. Rebus vero ita constitutis, Teutonici magistri, relictâ Pragâ, Lipsiæ novam academiam erexerunt, quum Pragensis quasi penitus Joanni administranda remaneret [1].

Joannes Hus ex parvâ Bohemiæ regione, quæ Hus dicitur (ex quâ suum cognomen mutuatus est), oriundus, parentes habuit adeo pauperes, ut *Varillas* [2] referat, tunc eum primas litteras didicisse, quum cujusdam viri filium ad scholam comitaretur. Quod autem multum ingenii haberet, gradatim ad doctoris lauream in Pragensi academiâ processit: quæ academia deinde ejus operâ hæreticorum cœtus evasit.

Ejus hæresis primordia.

Quum igitur post Teutonum discessum solus Joannes illic dominaretur, infeliciter accidit, ut Pragam perveniret Wiclefista quidam, ex Angliâ profugus, *Petrus Payne*, qui impii magistri libros secum afferebat, ejusque dogmata diffundere cœpit. Quos Wiclefi libros Joannes evolvens, tot peregrinis sententiis, quantumvis pestiferis et hæreticis, delectatus est: ut iis videlicet sibi augeretur numerus juvenum discipulorum, novitatis amantium. Non illico quidem eas approbare vel profiteri audebat, quum ipse non multo ante subscripsisset sententiæ, quâ eas damnaverat academia [3]; quapropter solâ disserendi causâ eas proponebat. Sed paulatim progrediens, Wicleficum venenum propinare coepit non solum alumnis in academiâ, sed etiam populo in templis; et quodam die Pragæ in Sanctorum Matthæi et Mathiæ templo concionem habens, Wiclefi libros laudibus extulit, seque exoptare dixit, ut post mortem ad eam gloriam perveniret, quâ in cælis frueretur Wiclefus.

In synodo condemnatur.

40. In linguam bohemicam deinde nonnullos ejus libros transtulit, ac nominatim Dialogum, præ ceteris infectum. Eum secuti sunt multi clerici, qui dissolutam

[1] *Cochlæus*, Hist. *Hussitarum*, lib. I; *Æneas Sylvius*, Hist. *Bohemica*, cap. 35; *Bernino, sec. XV, cap. 2; Graveson*, sæc. XIII et XIV, coll. 3; *Gotti*, l. c., cap. 105. — [2] *Istor., lib. I, a° 1386.* — [3] *Nat. Alex.*, sæc. XV et XVI, cap. 2, art. 1, § 1.

vitam degebant, aliique doctores, qui ægre ferebant, dignitates deferri ad eos, qui nobilitate præirent, licet doctrinâ essent inferiores. Inter eos doctores fuit Hieronymus Pragensis, qui anno 1408 unà cum Joanne articulos Wiclefi damnaverat, sed post prævaricationem, quum Joannis causam esset complexus, non erubuit, injustam vocare damnationis sententiam, a Concilio Constantiensi latam.

Pragensis Archiepiscopus, *Sbinko* nomine, medicinam afferre cupiens, doctissimorum virorum coegit synodum [1], ubi proscripta sunt Hussi dogmata. Sed exasperatus inde hæreticus plebem etiam contra synodum concitare conatus est; unde Archiepiscopus e fidelium communione eum segregavit et de ejus errorum damnatione certiorem fecit Alexandrum V Pontificem. At frustra; quandoquidem Joannes eumdem Pontificem appellavit, quem eâ de re male edoctum esse ajebat.

Romanum Pontificem appellat.

Hoc interim spatio obiit Archiepiscopus; atque ita Bohemia hæreticorum plena remansit. Tunc item ad Joannis partes accesserunt *Jacobellus Misnensis* et *Petrus Dresdensis*, qui vehementer invectus est in Ecclesiæ errorem (ut ipse ajebat), Communionem sub solâ panis specie populo ministrandi, omnesque damnatos esse clamabat, qui Communionem ita susciperent. Quam deinde sententiam Joannes Hus omnesque ejus asseclæ adeo pertinaciter amplexi sunt, ut nullâ deinceps ratione, et ne vi armorum quidem, Hussitæ Bohemi ab istâ fallaciâ divelli potuerint.

Ejus errorum summa.

41. Triginta fuerunt Joannis Hus articuli, quos recenset Natalis Alexander [2]; nos vero eorum summam hic breviter complectemur. — Ecclesia ex solis prædestinatis constat (Art. 1, 3, 5, 6). — Duæ naturæ, Divinitas et humanitas, sunt unus Christus (Art. 4). — Petrus non fuit neque est caput Ecclesiæ Catholicæ (Art. 7, 10, 11). — Nemo est dominus civilis, nemo prælatus, nemo Episcopus, quamdiu est in peccato mortali (Art. 30); idemque in superioribus articulis de summo Pontifice asserebat (Art. 20, 22, 24, 26). — Summi Pontificis dignitas a Cæsaris potentiâ emanavit (Art. 9). — Ecclesiastica obedientia est sacerdotum inventio (Art. 15). — Quidquid agit homo vitiosus, vitiosum est; probum est, quidquid agit probus homo (Art. 16). — Boni sacerdotes, quamvis excommunicati, conciones ad populum habere debent (Art. 17, 18). — Articulo 19° censuras ecclesiasticas reprobabat. — Wiclefi quadraginta quinque articulorum condemnationem iniquam esse ajebat (Art. 25). — Asserebat præterea, nihil opus esse uno capite, quo regatur Ecclesia: Apostolos videlicet et reliquos sacerdotes Ecclesiam recte gubernasse, priusquam summi Pontificis officium fuisset introductum (Art. 27, 28, 29). — Ea est articulorum summa.

Ceterum advertit *Van Ranst* [3], atque illud ipsius Joannis verbis demonstrat, pro certo eum habuisse dogma realis Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiæ; eumque, quum in Concilio (sess. XV) accusaretur, quod docuisset, panis substantiam ibi remanere, negasse, se umquam illud docuisse vel tenuisse. Admisit quoque, sicut nos, sacramentalem confessionem cum tribus ejus partibus, extremam Unctionem et reliqua Sacramenta omnia; agnovit suffragia pro defunctis, invocationem Sanctorum eorumque intercessionem. — Quapropter idem *Van Ranst:* Viderint, inquit, *Lutherani* et *Calvinistæ*, quam injuste in Romanâ Ecclesiâ damnent ea dogmata, a *Joanne Hus* propugnata, quem ut testem veritatis venerantur, et a quo suarum ecclesiarum originem et successionem se habere prædicant [4].

42. Nunc videamus, quem finem ob suam pertinaciam sortitus sit Joannes. Anno 1413 summus Pontifex synodo Romæ habitâ Wiclefum ejusque errores condemnavit. Quod ut audivit Joannes, illius concilii Patrum famam lacerare cœpit;

Romae condemnatur.

[1] *Æneas Sylv.*, l. c. — [2] L. c., § 2. [3] Sæc. XV. — [4] L. c.

quam ob causam coactus est Pontifex, ex omni officio ecclesiastico eum amovere, idque eo magis, quod Romam arcessitus, non comparuisset. Anno deinde 1414 in urbe Constantiâ congregatum est Concilium œcumenicum, quò convenerunt undetriginta Cardinales, quatuor Patriarchæ et ducenti septem prælati, cui præterea imperator Sigismundus ipse interfuit [1]. Ad illud Concilium ab imperatore vocatus est Joannes Hus, ut ibi causam suam defenderet; hic tamen non prius Pragâ discedere voluit, quam ab eo liberi commeatûs litteras accepisset, quibus sibi prospiceretur. Tali diplomate munitus Constantiam profectus est, idque summâ confidentiâ, falsis suis argumentis causam suam Patribus Concilii se esse probaturum; ac simul diplomate Cæsareo confisus, sine ullo damni timore, si forte sibi non assentiretur Concilium. Sed hallucinatione abreptus non adverterat adjectam clausulam: in tuto eum esse futurum, quod ad delicta spectabat, de quibus accusaretur; minime vero, quod ad errores contra Ecclesiam pertinebat [2]: quapropter, in iis quæ ad fidem spectabant, ab omni periculo abesset, dummodo postquam auditus fuisset, Concilio obtemperaret; non tamen, si obstinato animo perseveraret in susceptâ hæresi. Illud autem, ut videbimus, non adverterat. Quare immerito postea contenderunt Lutherani, receptam esse ab Ecclesiâ nostrâ sententiam: *Non esse servandam fidem hæreticis;* eamque ob causam ad Concilium Tridentinum venire noluerunt. Non est ita; docet Ecclesia nostra, fidem servandam esse ipsis barbaris, atque etiam Judæis: ac revera in Concilio Basileensi servatus est syngraphus, Hussitis concessus, quamvis erroribus suis non destitissent.

Synod. XVI, *Constant.* 1414.

Hus Constantiam proficiscitur.

43. Joannes, quum Constantiam pervenisset, priusquam ad Concilium se conferret, diploma Cæsareum ad ecclesiæ januam affixit, et quamdiu in hospitio commorabatur, Wiclefum laudibus extollere suaque falsa dogmata diffundere non cessabat. Præterea, etsi Pragæ a suo pastore excommunicatus erat, non prætermittebat in sacello quodam Missæ sacrificium celebrare; quocirca Archiepiscopus, eâ de re certior factus, prohibuit, ne vel ipse sacris operaretur vel ejus Missam audiret populus [3]. Exterritus inde Joannes itemque timore perculsus, quod accusationes sibi pararentur, et quod Concilium edixisset, ne Constantiâ proficisceretur, de fugâ cogitare cœpit. Itaque rusticano vestitu indutus, plaustrum conscendit seque in medio fœno abdidit. Sed id eum fefellit, quod in illo negotio fiduciam collocaverat in viro, cui fuerat commissum, acerrime observare quæcumque agebat. Hic igitur cum, ubi plaustrum conscendit, patefecit, et a civitatis consule comprehendendum curavit. Erat autem tertia Dominica quadragesimæ. Interrogatus, cur ejusmodi vestem induisset, seque abscondisset sub fœno: « Ad frigus arcendum », respondit. Inde equo impositus ad carcerem deductus est. Tum vero Joannes diploma Cæsareum protulit; at, indicatâ ei litterarum clausulâ, quâ incolumitas quidem promittebatur, quod ad commissa delicta spectaret, minime vero quod ad errores contra fidem, hoc responsum habuit: *Ita decretum est, ut aut causam tuam hæreticam non esse demonstres, aut moriaris, nisi revocaveris* [4]. Quibus verbis magis etiam perterritus, ex equo desiliens, in mediam Bohemorum comitantium multitudinem se immisit; sed ab apparitoribus denuo comprehensus, custodiæ traditus est in ædibus Fratrum Prædicatorum. Quod vero novam fugam ibi moliretur, in alium carcerem, diligentius custodiendus, transportatus est [5].

Aufugere conatur.

Quid Constantiae fecerit.

44. Dum in eo carcere detinetur, a Concilio ad dicendam causam in jus vocatus est. Interim idem Concilium quadraginta quinque Wiclefi articulos condemnat: quæ

Ad Concilium sistitur.

[1] *Labbe.* In Conc. *Const.* Notæ *Binii;* nota *e.* — [2] *Varillas,* l. c., *a° 1414; Gotti,* l. c., § 3. — [3] *Cochlæus,* l. c., lib. II; *Varillas,* l. c.; *Gotti,* l. c. — [4] *Gotti,* l. c. — [5] *Gotti,* l. c.; *Van Ranst,* l. c.; *Varillas,* l. c., *a° 1415; Bernino,* l. c., *cap.* 4, cum *Raynaldo,* a° 1415, n. 31.

res majorem ei formidinem injecit. Post hæc legitime interrogantur testes de erroribus, quos Joannes defenderat et asseruerat in concionibus et libris. Conscripta est abjurationis formula, quâ uteretur, si dicta retractare vellet; voluit namque Concilium, non voce tantum sed scripto etiam eam retractationem fieri; eumque linguâ bohemicâ propositionum abjurationi subscribere. Joannes vero illud facere noluit, sed libellum obtulit, quo declarabat, salvâ conscientiâ, se non posse retractare singulos sibi adscriptos errores; quem libellum Patres respuerunt. Eum Cameracensis Cardinalis exhortatus est, ut, quoniam rite probatæ essent accusationes, generalem quamdam retractationem ederet, simulque promisit, omni quâ fieri posset indulgentiâ a Concilio eum tractatum iri. Tum demisse respondit Hus, se non esse obstinatum, ideo se venisse, ut a Patribus erudiretur, seque libenter accipere Concilii doctrinam. Ad quæ verba porrectus est ei calamus, quo linguâ bohemicâ (ut a principio facere jussus erat) retractationi subscriberet. At ille, timorem ne mendacium diceret, impedimento esse respondit. Quum igitur obstinatum se præberet, imperator quoque eum compellare et ad retractationem impellere voluit, nec quidquam tamen effecit; quare Concilium huic negotio perficiendo diem sextam Julii constituit. Verumtamen, priusquam ad sententiam procederetur, summâ benignitate ad eum missi sunt quatuor Episcopi totidemque nobiles Bohemi, ut ad obedientiam præstandam eum impellerent. Hi ambigua tantum retulerunt responsa.

In sententiâ perstat.

Præstitutâ die Joannes in ecclesiam deducitur, ubi congregatum erat Concilium. Ibi interrogatus, num Wiclefi errores anathematizaret, longâ oratione protestatus est, per conscientiam illud sibi non licere.

45. Post hæc lata est adversus eum sententia, quâ tot erroribus adstrictus et obstinatus judicatus est, eamque ob causam Ordine sacerdotali a Concilio depulsus et sæculari judicio traditus. Dum legebatur sententia, ne verbum quidem protulit Joannes, quod speraret, post eam recitatam, commodo suo se esse locuturum; sed ubi vocem mittere voluit, tacere jussus est. Illico tum sacerdotali ornatu indutus est atque exutus, eique imposita est chartacea mitra cum hac inscriptione: *hæresiarcha.* Inde a Ludovico, Bavariæ duce, comprehensus et deditus est lictoribus, qui eum tonderi jusserunt in ipsâ plateâ, ubi exstructus erat rogus, in quo igni cremaretur. Ad palum alligatur; priusquam tamen accenderetur pyra, rursum a Bavariæ duce admonetur, ut dicta retractet. Cui ille: *Ait Scriptura*, inquit, *Deo magis quam hominibus esse obediendum.* Ab eo se avertit Ludovicus, et carnifex stramento ignem admovet. Ubi ardere cœpit, dicere auditus est hypocrita: *Jesu Christe, Fili Dei vivi, miserere mei;* ad quæ verba eum impulit vana gloria, ut nempe martyr obiisse crederetur. Suis quoque martyribus gloriatur diabolus, iisque propterea fallacem quamdam addit constantiam; sed, ut ait S. Augustinus, *Martyres veros non facit pœna, sed causa*[1], fidei scilicet confessio.— Flamma adeo vehemens fuisse videtur, ut statim eum suffocaverit; quandoquidem nullum ultra præbuit vitæ signum. Demortui cineres in lacum projecti sunt, et Joannis Hus, miserandi sane viri, curriculo ejusmodi imposita est clausula[2].

Condemnatur.

Comburitur, 1415.

46. Nunc de Hieronymo Pragensi agamus, qui quemadmodum Joanni Hus socium se præbuit erroris, ita quoque ejusdem ignis supplicii æternæque damnationis comes ei voluit adjungi. Laicus erat, Hussi discipulus eique in disseminandis ejus erroribus socius: primo Wiclefi, deinde Hussi libris evolvendis depravatus. Constantiam venerat, ut amico et magistro auxiliaretur; sed detectâ ejus indole, et ipse comprehensus est et coactus, ut se judicandum unà cum magistro

Hieronymus Pragensis.

[1] Epist. 89, ad *Festum*, n. 2. — [2] *Varillas*, l. c.; *Gotti*, l. c.; *Van Ranst*, sæc. XV.

apud Concilium sisteret. Acta est tamen ejus causa toto anno post Joannis obitum. Legitima in eum instituta est actio, quâ demonstratum est (ut scribit *Raynaldus* [1], qui totius causæ Acta refert) easdem eum in concionibus ac Wiclefum et Hus divulgasse hæreses, multa insuper commisisse delicta, et in pluribus regnis et oppidis seditiones concitasse. Quum anno 1415 adductus esset ad Concilium, deceptum se fuisse et in errorem inductum confessus est, neque etiam dubitavit, juxta formulam a Concilio oblatam hæreses suas ejurare; quapropter licentia tunc ei data est cum aliis colloquendi. Sed postea in perfidiam relapsus, apud amicos affirmare ausus est, se non conscientiâ sed ignis timore ad abjurandum fuisse compulsum, seque ad mortem usque defensurum esse, quæ in concionibus asseruisset. Unde ad Concilium delatus, denuo (1416) coram offerre se debuit, et a Patriarchâ Constantinopolitano admonitus, ut novam illam accusationem dilueret, impudenter respondit, ignis timore adactum abjurationi se quidem annuisse, sed singulis Wiclefi articulis se assentiri, et paratum esse retractationis culpam ignis supplicio expiare. Patres nihilominus, quâ erant clementiâ, resipiscendi tempus ei prorogarunt. Ad extremum tamen, sessione vigesimâ primâ, quod eum post gravem etiam Laudensis Episcopi admonitionem obstinatum viderent, pertinacem hæreticum declararunt, tradideruntque magistratui, qui ad rogum eum deduxit. Ibi rursum ab aliis ad retractationem invitatus, nihil, quod conscientiam pungeret, se reperire ait; tum vestimentis se ipse exuit, inde ad palum alligatus, et ignis subjectus est. Non tam cito quam Joannes Hus, sed pariter sine ullo pœnitentiæ signo interiit [2].

Hæresim abjurat.

Denuo in hæresim labitur.

Comburitur, 1416.

47. Joannes Hus et Hieronymus Pragensis adeo infelicem quidem obierunt mortem, quæ æternæ mortis iis fuit initium; non idcirco tamen finem habuit hæresis *Hussitarum:* quin etiam, ut refert *Varillas* [3], Joannis supplicio magis excitati seu potius furore accensi, collectis in Bohemiâ viribus, diripuerunt templa, in monasteriorum bona invaserunt et ipsius regis Wenceslai vitæ insidiati sunt. Et quamquam incepto parricidio destiterunt, postea eos pœnituit illud non perfecisse; neque aliud nisi Wenceslai obitus a facinore exsequendo eos prohibuit. Tum Ziscâ duce sibi constituto, bellum indixerunt imperatori Sigismundo, qui fratri Wenceslao substitutus erat; eumque quater prælio superatum e Bohemiâ expulerunt. Licet porro Zisca in iis congressionibus utrumque oculum amisisset, exercitum nihilominus ducebat reportabatque victorias; at postmodum pestilentiâ absumptus est. Moriens autem edixit, ut ex pelle suâ tympanum conficeretur, quo, etsi exanimus, hostes conterrere posset. Mortuo Ziscâ, in duas factiones divisi sunt: *Orphanorum* sive *Horebitarum* et *Thaboritarum;* hi quamquam doctrinâ dissidebant, contra Catholicos tamen conjungebant vires. Catholicorum sacerdotes ab iis aut comburebantur vivi aut medii discindebantur.

Ad Basileense Concilium, prius obtentis liberi commeatûs litteris, legatos suos miserunt, qui de concordiâ agerent; hæc tamen adeo nihil secuta est, ut atrocius etiam bellum exarserit. Namque in Bohemiam reversi, hæreticorum contraxerunt exercitum, et Pilsenum (*Pilsen*) civitatem obsidione cinxerunt; quos tamen Mainardus, nobilis Bohemus, prælio devicit. Tum Sigismundus quoque regnum recuperat, et pax constituitur cum Hussitis, qui ejuratâ hæresi, obedientiam promittunt Romano Pontifici, et a censuris die 5ª Julii, anno 1436, ab eo absolvuntur [4].

De bello *Hussitarum.*

[1] Annales, a° 1416, n. 13. — [2] *Varillas, lib. I,* fin.; *Gotti,* l. c.; *Bernino,* l. c., *cap. 4.* — [3] L. c., *lib. II; Gotti,* l. c., cap. 105, § 4; *Van Ranst,* l. c. — [4] *Van Ranst,* l. c.; *Bernino, sec. XV, cap. 5.*

CAPUT XI.

DE SEXTIDECIMI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Lutheranâ Hæresi.

§ I.

DE LUTHERANÆ HÆRESIS INITIO ET PROGRESSU.

1. *De Erasmo Rotterodamensi, qui a nonnullis Lutheri præcursor vocatur; de ejus litterarum scientiâ.* 2. *Non quidem sana, sed neque hæretica fuit ejus doctrina.* 3. *De Lutheri primordiis, de ejusque familiaritate cum diabolo, qui cum ad Missam privatam abolendam induxit.* 4. *In Ordinem Eremitarum S. Augustini cooptatur.* 5. *De Lutheri doctrinâ et vitiis.* 6. *Promulgantur Indulgentiæ, et Lutherus suas conclusiones conscribit.* 7. *Romam accersitus excusatione utitur; a Pontifice Cajetanus Cardinalis, sedis Apostolicæ Legatus, in Germaniam mittitur.* 8. *De Legati cum Luthero congressu.* 9 et 10. *Lutherus, pejor in dies factus, Summum Pontificem appellat.* 11. *De Eckii cum hæreticis colloquio.* 12. *De Leonis X Bullâ, quâ unus et quadraginta Lutheri errores condemnantur; quam Bullam unà cum Decretalibus Lutherus comburit.*

1. Nunc ad sextum decimum sæculum veniamus, quò priscarum hæresum sentina omnis confluxit. Earum omnium quidem caput fuit famosus ille Lutherus; verumtamen, ut nonnulli contendunt [1], præcursorem habuit Erasmum; quapropter dicere solebant Germani: *Erasmus parit ova, Lutherus excludit pullos* [2].

Erasmus. *Erasmus*, ex furtivo concubitu (ut ait Natalis Alexander [3]) conceptus, Rotterodami in Hollandiâ natus est. Nomen suum Gerardum, quo prius vocabatur, in græcum vocabulum, Erasmum, quod *Desiderium* significat, mutavit. Adolescens ordini canonicorum regularium S. Augustini nomen dedit, illudque institutum professus est; sed deinde votorum pœnitens et regularis observantiæ pertæsus, ad sæcularem vitam rediit; attamen, ut auctor quidam refert [4], votis eum exsolverat Romanus Pontifex. Latinis græcisque litteris eruditissimus erat, et de hominum societate optime quidem fuisset meritus, si ad humana tantum studia applicuisset animum; sed quoniam vel eo progressus est, ut de theologicis disciplinis dissereret, sacras Scripturas interpretaretur et sanctorum Patrum censuram ageret, de eo scripsit Natalis Alexander: *Quo plures edidit libros, eo frequentiores cumulavit*

Litterarum scientiâ eruditus.

[1] *Raynaldus*, Annal., a° 1516, n. 91; *Bernino, sec. XVI, cap. 2.* — [2] *Gotti*, l. c., cap. 108, § 3, n. 6. — [3] Sæc. XV et XVI, cap. 5, art. 1, n. 12. — [4] *Ladvocat. Dizion. Portatile*, « *Erasmo* ».

errores [1]. Multas academias summâ eruditionis opinione obivit; in fide tamen plurimis visus est ambiguus, quod non pauca dogmata scriptis suis obscurius exposuerit; quo factum est, ut nonnulli novatores, quibuscum Erasmus amicitiam contraxerat, ejus auctoritatem sæpius opponerent, quamquam ipse identidem, et nominatim in epistolâ ad *Campegium* Cardinalem, eorum societatis notam propulsare conatus est [2].

Erasmus non quidem hæreticam, sed nec sanam doctrinam tradidit.

2. Gravis exarserat in Germaniâ iis temporibus controversia inter rhetores et theologos, quorum ceteroquin magna tunc in illâ regione penuria erat. Theologos objurgabant rhetores, quod eruditionis expertes essent et barbare loquerentur; rhetoribus objiciebant theologi, quod impropriis et profanis verbis divina mysteria exponerent. Erasmus rhetorum principem se constituit, et primum quidem theologorum loquendi rationem, ac deinde eorum argumenta ludibrio habere cœpit. Judaismum vocabat eorum theologiam, et rectam ecclesiasticarum disciplinarum intelligentiam pendere ajebat ex eruditione et linguarum notitiâ. Non desunt auctores, qui Erasmum pro hæretico habeant. Victorius de eo agens: *Hæreticus ille omnium pestilentissimus Erasmus*, inquit, *omnia ad libitum aut exposuit aut vitiavit* [3]. Testatur quoque Albertus Pius [4], Carporum princeps, vir eruditionis laude præstans, qui in suis libris Erasmi errores confutare studuit, eum idololatras vocasse, qui vel Sanctos vel divinam Matrem invocarent; contempsisse monasteria et monachos, quos histriones et deceptores diceret, et quorum vota et regulas damnaret; improbasse, quod Episcopi et sacerdotes uxorem ducere prohiberentur; derisisse a summo Pontifice concessas indulgentias, Sanctorum reliquias, jejunia, dies festos, atque etiam confessionem auricularem, et asseruisse, solâ fide justificari hominem [5]; atque etiam in dubium vocasse Scripturarum Conciliorumque auctoritatem [6]. Præterea in cujusdam libri procœmio idem Erasmus temerarium esse dixit, Spiritum-Sanctum Deum vocari; ait enim: *Audemus Spiritum-Sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt* [7]. Refert quoque Natalis Alexander [8], sacram facultatem Parisiensem anno 1527 condemnasse plures propositiones, ex Erasmi libris excerptas. Item narrat, quum celebraretur Concilium Tridentinum, Cardinales, qui Paulo III abusus reformandos indicare deberent, inter alios hunc proposuisse: *In ludis nunc solent legi colloquia Erasmi, in quibus multa sunt, quæ rudes informant ad impietatem;* quocirca eum obsecrabant, ut prohiberet, quominus in gymnasiis legerentur [9]. Ceterum, inquit Natalis [10], magni eum fecerunt plures Pontifices, qui etiam, ut Romam se conferret, eum invitarunt, et contra Lutherum ut scriberet, adhortati sunt, quum præterea Paulus III cardinalitiam ei decrevisset dignitatem. Porro mortuus est Erasmus, ut perhibet *Bernino* [11], cum famâ perversi quidem Catholici, non tamen hæretici, quod opera sua Ecclesiæ judicio subjecerit. Et *Va-*

[1] *Nat. Alex.*, l. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c. — [3] *Marianus Victorius.* Scholia ad Epist. *Hieronymi;* ep. 30. — [4] *Albertus Pius, Carporum* Princeps, *Caroli V* in *Romana* Curia orator: In locos Lucubrationum variarum *Erasmi Roterodami* corrigendos Libri XXIII. Item apud *Raynaldum*, l. c. n. 91-96, et *Bernino*, l. c. — [5] *Albertus*, l. c., lib. XX, de Fide et operibus. — [6] Ibid., lib. XI et XII. — [7] Præfat. in *Hilarium, Pictavorum* Episcopum (*a*). — [8] L. c. — [9] L. c., cap. 1, art. 16. — [10] L. c., cap. 5, art. 1, n. 12. — [11] L. c.

(*a*) Quo melius intelligantur hæc *Erasmi* verba, quædam ex dedicatoriâ illâ præfatione exscribere juvat: *De re divinâ*, inquit, *nefas esse ducebant (veteres), aliis verbis loqui, quam sacræ litteræ loquerentur.... Atque hæc dixerim... ut ostendam, quanta fuerit antiquis religio pronuntiandi de rebus divinis, quum sanctius etiam eas colerent quam nos.... Audemus Spiritum-Sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt.... Nec per se mala est eruditio, sed plerumque gignit factiones et dissidia, cet.* (Nota edit.).

rillas scribit [1], immotum eum in fide mansisse, quantumvis enixe elaboraverint Lutherus et Zwinglius, ut ad suam causam eum traducerent. Obiit Basileæ anno Christi 1536, ætatis suæ septuagesimo [2].

Lutherus. **3.** Jamvero dum Germania illis controversiis, quas suprà commemoravimus, agitabatur, anno 1513 exiit breve Leonis X summi Pontificis; et hic quidem ad Lutherum transire fas est (*a*).

Ejus natales. *Martinus Lutherus* Islebii in Saxoniâ plebejis parentibus natus est anno 1483 [3]. Dictum fuit (ita quidem *Gotti* Cardinalis [4]), diabolum in paternam ejus domum propolæ habitu receptum, cum ejus matre congressum esse, et sic eam exsecrandum istum partum concepisse; quam rem (inquit *Gotti*) in quâdam epistolâ, obscuris tamen verbis, innuere videtur Erasmus. Ceterum non erubuit ipse Lutherus in concione ad populum asseverare, familiaritatem sibi esse cum diabolo, seque cum eo plus uno modio salis comedisse [5]. Et in libro *de Missâ privatâ* disputationem se habuisse refert cum eodem adversario, qui Missam privatam abolendam esse contenderet, et causam sibi ab eo fuisse probatam; quamquam rationes, in eâ collocutione (quam ipse Lutherus describit [6]) a diabolo allatæ, nimis insulsæ erant, quam ut fidem ei facerent. Quam disputationem hic breviter complector: Diabolus: « Jam quindecim annis, Luthere, inquit, Missas privatas celebrasti; quid, si in Altari panem et vinum adorasses; nonne commisisses idololatriam? » Cui Lutherus: « Ego vero, respondit, ab Episcopo meo sacerdos unctus sum, et omnia ex obedientiâ peregi ». — « At, inquit diabolus, Turcæ quoque et gentiles ex obedientiâ sacris operantur. Quid autem, si falsa esset ordinatio tua? » — En, quam graves rationes fidem Luthero fecerint.

Familiaritas cum diabolo.

Diabolus tamen ejus voluntati obtemperare renuit.

Sed quî fit, ut Lutherus, satanæ adeo familiaris, Wittenbergæ tamen aliquando (ut narrat *Fridericus Staphylus* [7]) male ab eo tractatus sit? Ibi enim exorcismo diabolum ex obsessâ puellâ ejecturus, in tantum terrorem ab eo conjectus est, ut ex conclavi se proripere voluerit. Quod vero spiritus januam obserasset, ad fenestram properavit, ut inde se dejiceret; sed eam quoque occlusam reperit: donec tandem, quum socius securi perfregisset januam, ambo evaserunt [8].

Ad studia se confert.

4. Ceteroquin si Lutherus diaboli filius non fuit, fuit certe ejus amicus; quandoquidem complures animas in infernum conjiciendas ei suppeditavit. Familiæ nomine prius (ut refert Natalis Alexander [9]) *Luder* vocabatur, quod in *Lutheri* nomen mutavit ob vocabuli significationem minus honestam. Juvenis aliquantum humanioribus litteris imbutus, Erfordiam, in Thuringiæ urbem, se contulit, et in illius civitatis academiâ vicesimo ætatis suæ anno magistri artium lauream adeptus est. Quum deinde philosophiæ et jurisprudentiæ operam daret, accidit, ut ruri sodalem, fulmine ictum, ante pedes suos exstinctum corruere videret; quare non verâ quidem devotione, sed pavore inductus (quod ipse his verbis fatetur: *Neque*

[1] L. c., *lib. VII, a° 1528.* — [2] *Nat.Alex.*, l. c. — [3] *Gotti*, l. c., cap. 108, § 2; *Raynald.*, a° 1517, n. 56; *Varillas*, l. c., *lib. III, a° 1517*; *Hermant, part. 3, chap. 223.* — [4] L. c. — [5] *Nat. Al.*, l. c., cap. 2, art. 10, § 1; *Gotti*, l. c. — [6] De Missa privata atque Sacerdotum Unctione (anno 1533). Valde prolixa est hæc disputatio, de quâ S. Alphonsus pauca tantum attingit (Nota edit.). — [7] Absoluta Responsio... adversus *Jacob. Smidelinum* (*Coloniæ*, 1563), interprete *Surio*. Pars prima, pag. 693. — [8] *Varillas*, l. c., *lib. XIV, a° 1545.* — [9] L. c.

(*a*) Leo X, anno 1513 ad solium S. Petri evectus, quum in ipso Pontificatûs limine omnes facultates et indulgentias, a suis prædecessoribus concessas, revocasset, publice significare voluit, integrum atque illæsum remanere illud, quod Julius II de subsidiis, fabricæ S. Petri in Vaticano destinandis, statuisset. Quapropter die 29 Octobris 1513 apostolicas hac de re promulgavit litteras, quæ legi possunt apud *Wadding, Annales Minorum*, an. 1513, n. VIII (*Romæ*, 1736, tom. XV, pag. 446) (Nota edit.).

enim libens... fiebam monachus,... sed terrore... mortis subitæ circumvallatus, vovi coactum et necessarium votum [1]) monachi vitam se amplexurum vovit, et anno 1504, quum viginti duos annos natus esset, ordini eremitarum S. Augustini in Erfordiensi monasterio nomen dedit, stupentibus propinquis et amicis, qui ad illud tempus ne minimam quidem pietatis scintillam in eo deprehendissent [2].

Ordinem Eremitarum S. Augustini ingreditur.

Philosophiæ cathedram ascendit.

5. Monachi habitu indutus et sacerdotio initiatus, ad humilitatem exercendam jussus est pro Ordinis consuetudine victum ostiatim mendicare; quod ille facere renuit. Tum anno 1508 reliquit Erfordiense monasterium et academiam (ubi munus aliquod obibat) non sine gaudio academicorum, quibus intoleranda evaserat ejus arrogantia. Itaque Wittenbergam se recepit, ubi Fridericus, Saxonii dux et imperii elector, nuper academiam erexerat, ibique philosophiam docuit. Sed ortâ postmodum inter Ordinis suis religiosos controversiâ, Romam pergere debuit; atque inde, rebus omnibus compositis, fauste Wittenbergam redux, tricesimo tertio ætatis suæ anno ab Andreâ Carlostadio, illius universitatis decano, theologiæ doctoris laureâ insignitus est; quod quidem acceptissimum fuit electori, qui ob susceptam erga Lutherum benevolentiam sumptus ad solemnitatem necessarios ipse erogare voluit [3].

Romam proficiscitur.

De ejus ingenio et indole.

Erat Lutherus ingenio promptus, acutus in philosophiâ, et theologos sanctosque Patres studiose lectitaverat; sed (ut nos certiores facit *Cochlæus* [4], quem profert Natalis Alexander [5]) vitiis jam inde abundabat: ambitione, petulantiâ et ad seditiones, calumnias atque etiam impuritates propensione [6]. Nec deerat dicendi vel scribendi facultas; sed adeo rudis erat ejus dictio et incomposita, ut nullam rite concinnatam periodum in ejus libris inveneris. Erat porro vir de se adeo bene existimans, ut doctissimos etiam Ecclesiæ scriptores contemneret; veram se rerum scientiam habere gloriabatur, sibique arrogabat, ut S. Thomæ doctrinam confutaret; illam nempe doctrinam, quam tanti æstimarunt Tridentini Patres.

Leo X indulgentias promulgat.

6. Accidit interea, ut Leo X Pontifex maximus, vel (ut ait *Hermant* [7]) quia ad Terram sanctam subigendam pecunias conferri cuperet, vel (ut alii communius asserunt [8]) quod S. Petri basilicæ exstructionem, a Julio II inchoatam, perfici vellet, Alberto Cardinali Archiepiscopo et Moguntino electori, curam delegaret promulgandi breve illud (*a*), quo plures indulgentiæ dispensarentur iis, qui suis eleemosynis tali negotio subvenirent. Quibus indulgentiis publicandis Archiepiscopus præfecit *Joannem Tetzelium*, lectorem ordinis FF. Prædicatorum, itemque concionatorem eximium, cui paulo ante assignata fuerat similis delegatio ad opem ferendam Teutonicis equitibus, quos magnus Moscoviæ dux bello lacessebat.

Contra eas *Lutherus* suas conclusiones scribit.

Illud autem valde displicuit *Joanni Staupitio*, Augustinianorum vicario generali, viro apud Saxoniæ ducem perquam gratioso. Itaque ducis benevolentiâ innixus, Luthero mandavit, ut contra illarum indulgentiarum abusum concionaretur. Illico in abusus invehi cœpit Lu-

[1] De Votis Monasticis, Præfatio. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., § 2. — [3] *Hermant, part. 3, cap. 223; Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, sæc. XVI; *Gotti*, l. c. — [4] Comment. de Actis et Scriptis *M. Lutheri*, passim. — [5] L. c., n. 3. — [6] *Hermant*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [7] L. c., *cap. 222.* — [8] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2; *Gotti*, l. c., § 3; *Van Ranst*, l. c.; *Bernino, sec. XVI, cap. 2*, et alii.

(*a*) Quæ quidem apostolicæ litteræ, quod ad magnam Germaniæ partem spectat, datæ fuerunt die 2 Dec. 1514. « Universis Christifidelibus in Colonien., Treveren., Saltzeburgen., » Bremen., Bisuntin. et Upsalen. provinciis civitatibusque » cet. — Vide: *Leonis X Regesta. Collegit Jos. Cardin. Hergenræther, S. Apostolicæ Sedis Archivista (Friburgi, 1884)*, I, pag. 788, n. 13053. — In Germaniâ promulgatæ sunt annis 1515 et 1516. — Quod ad alias regiones pertinet cfr. *ibidem*, n. 12385 et 13448 (Nota edit.).

therus (et revera in colligendis pecuniis aliqua incommoda non sine populi scandalo acciderant); sed de abusu declamitans ad ipsam indulgentiarum validitatem impugnandam transiit. Inde ad Moguntinum Archiepiscopum prolixam dedit epistolam, ubi concionatorum errores verbis suis exaggerans, eos docuisse asserebat, certo ad salutem perventurum esse, quicumque indulgentiis uteretur, eumque omnium peccatorum et culpâ et pœnâ absolvi; tum in extremâ epistolæ parte nonaginta quinque conclusiones adjecit, ut planum faceret, valde dubiam esse eam indulgentiarum materiam. Nec satis habuit, eas ad præsulem scriptas misisse; sed Wittenbergæ quoque ad templi januam eas affixit, per totam Germaniam typis mandandas divulgavit, suosque in academiâ alumnos publice eas defendere jussit. Ad eas Francofurti Tetzelius respondens, Ecclesiæ sententiam defendit, easque, quum esset fidei inquisitor, hæreticas esse declaravit. Quod quum audisset Lutherus, petulantissimum reddidit responsum; et inde quidem exortæ sunt scintillæ, quibus tantum exarsit incendium, ut totâ occupatâ Germaniâ, in vicinas deinde Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ regiones, atque in ultimos septentrionis recessus irruperit [1].

Conclusiones ad summum Pontificem mittit.

7. Anno 1518 Lutherus conclusiones illas ad Pontificem misit. Libellum inscripserat: *Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute;* et in procemio: *Beatissime Pater*, inquit, *prostratum me pedibus tuæ Beatitudinis offero cum omnibus, quæ sum et habeo: vivifica, occide, voca, revoca, approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam vocem Christi in Te præsidentis et loquentis agnoscam. Si mortem merui, mori non recusabo* [2]. Quo præclaro obsequio summum Pontificem decipere conatus est; quum tamen in eâdem epistolâ protestaretur (ut adnotat *Gotti* Cardinalis [3]), nihil se in illis assertionibus sequi nisi sacræ Scripturæ sententias, seque scholasticorum dumtaxat placitis contradicere. Leo X, receptis et Lutheri et Tetzelii litteris, quo veneno illita essent Lutheri scripta perspiciens, Romam eum arcessivit, ut causam suam defenderet. Ille vero se excusavit, interpositâ tum infirmâ corporis valetudine, tum rei pecuniariæ inopiâ, quæ sibi non permitteret, tam longinquum iter suscipere; itemque afferebat, suspectos sibi esse Romanos judices. Quas similiter excusationes ad Pontificem scribendas curavit ab universitate Wittenbergensi et ab electore Saxoniæ, qui ab eo postularunt, ut in Germaniâ judices constitueret [4]. At Pontifex, judicibus Germaniæ, ubi Lutherus multorum jam sibi conciliaverat animos, causam committere veritus, tamquam legatum a latere eo misit Thomam de Vio Cardinalem Cajetanum, qui brachio sæculari invocato, Lutherum comprehensum custodiret: additâ facultate, a censuris eum absolvendi, si dicta retractasset; sin autem in pertinaciâ maneret, in eum pronuntiandi excommunicationis sententiam [5].

Romam vocatus se excusat.

Pontifex *Cajetanum* Legatum in *Germaniam* mittit.

8. Legatus, quum Augustam pervenisset, Luthero ad se vocato, tria imposuit: ut assertas propositiones improbaret, eas non amplius diffunderet, et deinceps a quâlibet doctrinâ abstineret, Ecclesiæ Romanæ contrariâ. Respondit Lutherus, se nihil umquam protulisse, quod Ecclesiæ dogmatis adversaretur. Cui tum Cajetanus objecit, quod negaret thesaurum ex Jesu Christi et Sanctorum meritis, quorum ope indulgentias dispensat Pontifex, ut declarat Clementis VI constitutio *Unigenitus* [6]. Item, quod assereret, ad Sacramentorum fructum obtinendum, satis esse fidem, se illo fructu esse potitum. Ad quæ quum Lutherus nonnulla reponeret, legatus subridens, nolle se verbis cum eo

Legati cum *Luthero* colloquium.

[1] *Hermant*, l. c., *chap. 223*; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [2] Epist. ad *Leonem X*; *Van Ranst*, l. c. — [3] L. c., cap. 108, § 3, n. 8. — [4] *Gotti*, l. c., n. 9; *Van Ranst*, l. c. — [5] *Nat. Alex.*, l. c., § 4; *Gotti*, l. c., n. 10; *Hermant*, l. c., *chap. 224*. — [6] Vide Corp. Jur., Extravag. comm., lib. V, de pœnitentiis et remissionibus, tit. IX, cap. 2 (c. ann. 1349, *Avenione*).

contendere ait, sed ut ille promptus acciperet, quæ essent imposita [1]. Tunc Lutherus conterritus, quod Augustæ, in urbe prorsus Catholicâ, idque sine Cæsareo diplomate degeret (asserit quidem Natalis Alexander, eum ab imperatore cautionem accepisse: *Fide a... Cæsare Maximiliano acceptâ, Augustæ coram legato comparuit* [2]; sed reliqui vulgo auctores, ut *Hermant* [3], *Gotti* Cardinalis [4], *Van Ranst* [5], cet., contrarium habent cum *Varillâ* [6], cui valde mirum videtur, quod adeo imprudenter legatum sine diplomate adierit); Lutherus, inquam, petiit deliberandi spatium, illudque obtinuit. Postero die ad legatum reversus unà cum notario publico et quatuor Augustanis senatoribus, schedulam porrexit, a se quoque signatam, quâ protestabatur: *Se colere et sequi S. Romanam Ecclesiam in omnibus suis dictis et factis, præsentibus, præteritis et futuris; quod si quid contra dictum fuisset vel foret, pro non dicto haberi et habere velle* [7]. Porro Cardinalis non ignorans, Lutherum multa scripsisse, a Catholicâ fide discrepantia, institit ut se retractaret. Et causam se jam obtinuisse arbitrabatur, quum, rebus quam felicissime procedentibus, de manibus ejus elapsus est: protestatus est enim Lutherus, nihil a se vel dictum vel scriptum esse, quod Scripturæ, Patribus, Conciliis, Decretalibus aut rationi adversaretur; veras esse suas propositiones, seque ad eas defendendas paratum esse: verumtamen judicio Cæsarearum academiarum Basileensis, Friburgensis et Lovaniensis, quin etiam Parisiensis se esse acquieturum [8].

Lutherus summum Pontificem appellat.

9. Quod nihilominus urgeret Cardinalis, ut tria prius imposita præstaret, petiit Lutherus, ut scripto respondere sibi liceret; et postridie libellum obtulit, qui plura non solum contra indulgentiarum virtutem continebat, sed etiam contra merita Sanctorum et contra bona opera; eaque falsis quibusdam fulciebat rationibus. Quas quum Cajetanus singulas confutasset, aperte ei denuntiavit: « Noli ad me redire, nisi dicta retractaturus venias ». Inde Lutherus, relictâ Augustâ, ad eum scripsit, fieri non posse, quum veritas pro ipso staret, ut revocaret se contra Scripturam et rationem; se tamen velle Ecclesiæ auctoritati subesse, atque etiam de indulgentiis tacere, dummodo tacerent et adversarii [9]. Nihil respondendum censuit legatus; quare Lutherus, veritus ne sententiam pronuntiaret, ictum prævertens, de eo ad Pontificem provocavit, suamque provocationem templorum valvis affigi jussit [10].

Cajetani agendi rationem vituperat Van Ranst [11], quod quum Lutherus, quem adeo astutum et versipellem esse videret, sine fide publicâ Augustæ degeret, non jusserit eum comprehendi tutoque loco asservari: ita nempe prævenisset ingens illud incendium, quo perfidus iste magnam Europæ partem pessumdedit, imbuendo populos religione eo magis perniciosa, quo cupiditatum licentiam magis permulceret. — En, quomodo Lutherus congressum illum cum legato in libris suis derideat: *Novam audivi linguam latinam, scilicet quod veritatem docere idem sit quod Ecclesiam perturbare,... Christum negare id est Ecclesiam Christi exaltare* [12]. Eodem loco exstant ejus provocationes primo ad Pontificem, deinde a Pontifice ad Concilium [13].

Lutherus in summum Pontificem invehitur.

10. Legatus, obstinatum Lutheri animum cernens, ad Fridericum electorem scripsit, monachum istum esse hæreticum, ejusque patrocinio indignum: quapropter aut Romam eum mitteret aut certe suâ eum depelleret ditione. Quas litteras Fridericus illico ad ipsum transmisit Lutherum, qui e legati potestate elapsus, velut canis latrare cœpit adversus Pontificem, tyrannum eum et antichristum vocans;

[1] *Hermant*, l. c., *chap. 225.* — [2] L. c. — [3] L. c. — [4] L. c., n. 10. — [5] L. c. — [6] *Lib. III, a° 1518.* — [7] Apud *Bernino, sec. XVI, cap. 2.* — [8] *Nat. Alex.*, l. c., n. 1; *Gotti*, l. c. — [9] *Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [10] *Van Ranst*, l. c. — [11] Ibid. — [12] Acta *Lutheri* apud Legatum Apostolicum. — [13] *Gotti*, l. c., n. 11.

et gloriabatur: *Pacem recusavit, bellum habeat; videbimus uter prior lassus sit futurus, Papa an Lutherus.* Ita quidem coram aliis loquebatur; intus vero valde eum conturbaverant legati litteræ ad electorem. Ad hunc igitur scripsit, immunem se esse cujuslibet erroris contra fidem; simulque petiit, ne suum sibi patrocinium auferret [1]. Eum tuendum susceperat Fridericus elector (ut ait *Hermant*), et quod in amore sibi esset Wittenbergensis nuper a se erecta Academia, cujus famam Lutherus auxerat; et quod odio haberet Albertum, Moguntinum electorem, Lutheri adversarium [2]. Sed eam tutelam Luthero præstitam infelicissimâ morte Deus vindicavit. In venatione apoplexiâ correptus toto corpore summopere quatiebatur; quam celerrime advolarunt Lutherus et Melanchthon, ut eum ad bene (seu potius male) moriendum adjuvarent; sed ne verbulum quidem ex eo elicere potuerunt, quod a sensibus penitus esset alienatus. In extremo spiritu vehementer exagitabantur ejus membra et velut leo rugiens clamitabat, donec tandem sine Sacramentis sineque ullo pœnitentiæ signo interiit.

Fridericus misere perit.

Eckius cum Luthero disputationem habet.

11. Die 9[a] Novembris anni 1518 Leo X Pontifex bullam divulgavit de indulgentiarum virtute, quâ declarabat, summum Pontificem dumtaxat jus habere, eas ex Jesu Christi meritorum thesauro, quantum voluerit, concedendi; certam esse illius articuli fidem; et quicumque illud credere renueret, Ecclesiæ communione esse privandum. Hoc eodem tempore in Lutherum scripsit Eckius, Ingolstadii procancellarius, vir doctrinâ præstans; et cum eo, operâ Georgii ducis, Friderici electoris patruelis atque eximii Catholici, anno 1519 congressum habuit. In eâ disputatione, Lipsiæ, quæ civitas ad Georgii ditionem spectabat, et in ipsius ædibus habitâ, post multas agitatas quæstiones consenserunt, ut in Erfordiensis et Parisiensis academiarum judicio acquiescerent. Quum vero Parisiensis academia, receptis utriusque libellis, Eckii scripta probasset, rejectâ doctrinâ Lutheri damnatisque centum et quatuor ejus propositionibus, iratus Lutherus pessime deinceps de eâ locutus est. Eodem anno aliud habitum est colloquium, in quo unà cum Luthero Carlostadius Eckium impugnavit. Sex congressibus de libero arbitrio, de gratiâ et de bonis operibus disceptatum est. Inde defesso Carlostadio in certamen successit Lutherus, egitque de purgatorio, de absolvendi potestate, de casuum reservatione, de Pontificis primatu et de indulgentiis. Ibi Lutherus minus hæretice quam post disputationem locutus est; quandoquidem vi veritatis compulsus primatum agnovit (licet non divini sed humani juris eum esse contenderet), purgatorium admisit, et indulgentias non penitus rejecit, sed abusus tantum improbavit.

Alia cum Luthero et Carlostadio disputatio.

Eodem anno similiter Coloniensis et Lovaniensis academiæ plures Lutheri articulos damnarunt [3].

12. Anno 1519, quum, imperatore Maximiliano I e vivis sublato, sex mensium esset interregnum, Lutherus Wittenbergæ plurimos sibi acquisivit sectatores; nec juvenes tantum, qui postea per totam abierunt Saxoniam, sed etiam non paucos scholarum magistros: quo factum est, ut vel ipsi sacerdotes et monachi Lutheranos se dixerint. Unde Leo X, Lutherum in dies pejorem ejusque sectam auctiorem fieri cernens, Romæ, die 15[a] Junii, anno 1520 bullam *Exsurge Domine* edidit, quâ hæreticos esse pronuntiavit unum et quadraginta præcipuos Lutheri errores (quos § III descripturi sumus), missis in Germaniam commissariis, qui eam divulgarent; itemque Romæ Lutheri libros comburi jussit. At simul Lutherum ejusque sectatores ad resipiscendum invitavit, omnemque pollicitus est clementiam ei, qui duorum mensium spatio ad bonam

Leo X Lutheri errores condemnat.

Bulla Exsurge Domine, 1520.

[1] *Gotti*, l. c., n. 12; *Van Ranst*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 224, 225.* — [2] *Hermant, chap. 224; Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [3] *Van Ranst*, sæc. XVI; *Varillas, lib. III, a° 1519.*

frugem rediret; sin aliter, præsulibus commissariis injunxit, ut pertinaces excommunicarent traderentque sæculari brachio. Anno 1521, duobus mensibus jamdiu elapsis, aliâ bullâ [1] Lutherum hæreticum, omnesque, qui ei vel assensi essent vel aliquo modo favissent, incidisse declaravit in censuras et pœnas, hæreticis indictas [2].

Lutherus hæreticus declaratur.

Lutherus contrà, ubi priorem bullam anno 1520 editam suosque libros Romæ combustos esse audivit, Wittenbergæ in publicâ plateâ ipsam bullam omnesque Juris canonici decretales igni cremavit, hæc interim proferens: *Quoniam tu conturbasti sanctum Domini, ideo te comburet ignis æternus.* Tum, furore abreptus exclamavit: *Invadamus omnibus quibus possumus armis filium perditionis, Pontificem, Cardinales ac totam hanc sentinam Romanam; lavemus in sanguine ipsorum manus nostras* [3]. Atque ex eo tempore usque ad obitum in summum Pontificem et Ecclesiam Catholicam scriptis suis invehi non destitit. In summâ, ab anno 1521 usque ad 1546, quo interiit, omnes antiquas hæreses eruit et in suis renovavit libris. Cochlæus, de Lutheri scriptis agens: *In iis*, inquit, *sacra omnia profanat.... Ita Christum prædicat, ut ejus Sacramenta conculcet; ita Dei buccinat gratiam, ut arbitrii libertatem destruat; ita fidem extollit, ut operibus bonis detrahat et invehat peccandi licentiam; ita misericordiam sublevat, ut justitiam deprimat, et malorum omnium causam... in unicum illum vere bonum* (i. e. Deum) *rejiciat;... leges* (denique) *omnes abrogat, magistratus omnes enervat, laicos in sacerdotes concitat, utrosque adversus Pontifices, populos adversus principes* [4].

Lutherus bullam cum decretalibus comburit.

Quid de eo Cochlæus.

[1] « *Decet Romanum Pontificem* », 3 Januar. 1521. — [2] *Hermant*, l. c., *chap. 225, 226.* — [3] *Gotti*, cap. 108, § 3, n. 13. — [4] *Cochlæus*, l. c., a° 1523, § « *Rex vero* » (*a*).

(*a*) Quæ quidem verba Cochlæus mutuatus est ab epistolâ regis Angliæ. Hic enim quum asperrimum, a Luthero sibi datum, responsum legisset, « cum summâ et pietate et prudentiâ », inquit Cochlæus, « per litteras admonuit perioculi Saxoniæ duces, Fridericum, principem » electorem, velut seniorem, et fratrem patruelemque ejus, Joannem et Georgium.... Rex » autem in epistolâ suâ, quæ sane gravissima » tum verbis tum sententiis erat, captatâ prima a cognatione benevolentiâ, illos de multis » periculis, quæ ipse prudenter prævidit, et Germania post calamitose experta est, admonuit. » De quibus et dux Georgius se honeste purgavit, ejusque admonitioni reverenter gratias » egit. Quid vero alii duo principes regi rescripserint, vulgo non compertum habetur. Verba » regis inter cetera sic habent, cet. ».

Ex quo fonte S. Alphonsus ea hauserit, quæ (n. 10) de Friderici morte referat, equidem nescio. Fridericus obiit die 5ª Maji, anno 1525. Non desunt auctores, qui eum ante obitum Communionem seu, ut ajunt Protestantes, Dominicam Cœnam sub utrâque specie suscepisse perhibeant. Conf. *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon* (*Freiburg*, 1886), IV, 2038, *Friedrich III, Kurfürst von Sachsen* (Nota edit.).

§ II.

DE PRÆCIPUIS COMITIIS ET CONGRESSIBUS, IN CAUSA LUTHERANÆ HÆRESEOS HABITIS.

13. *De Comitiis Wormatiæ habitis;*
Lutherus cum Carolo V sermonem confert et in incepto perstat.
14. *De Imperatoris Edicto adversus Lutherum,*
qui ab Electore in arcem suam subducitur. 15. *De Comitiis Spiræ celebratis,*
ubi Cæsar aliud edictum promulgat, cui reclamant hæretici.
16. *De Congressu cum Zwinglianis. Lutherus abbatissam uxorem ducit.*
17. *De Comitiis Augustanis, ubi Melanchthon fidei confessionem conscribit.*
Melanchthon pro Pontificis auctoritate componit libellum, quem Lutherus respuit.
18. *Aliud Cæsaris Edictum pro Religione.*
19. *De Fœdere Smalkaldico, devicto a Cæsare.*
20. *Lutherani Landgravio permittunt, ut duas sibi retineat uxores.*
21. *De Concilio Tridentino; eo accedere renuit Lutherus;*
Concilium blasphemans moritur.
22. *Lutherani in quinque et sexaginta sectas scinduntur.*
23. *De secundis Comitiis Augustanis;*
Carolus V perniciosam formulam, quæ Interim *dicitur, promulgat.*
24 et 25. *Lutherana hæresis in Sueciam, Daniam, Norvegiam aliaque regna permanat.*

De comitiis *Wormatiae* habitis 1521.

13. Primus congressus habitus est in imperii comitiis, Wormatiæ celebratis.

Quod Lutherus plures semper fautores sibi adjungeret, et in S. Sedem maledictis et calumniis invehi non cessaret, summus Pontifex diligentiam adhibuit, ut Carolus V Saxoniæ electorem litteris juberet, aut sibi tradere Lutherum aut saltem e suâ ditione eum expellere. Ad quas litteras respondit elector, eum expelli non expedire, quum jam in eo esset, ut convocarentur Wormatiensia comitia, quæ quid agendum esset, statuerent. Consessum illum adire cupiebat Lutherus, ut concionando doctrinam suam plausibus excipiendam curaret; unde, electore flagitante, ab imperatore impetravit, ut cum Cæsareo diplomate eò venire sibi liceret. Coacta sunt comitia anno 1521, et die 17ª Aprilis adfuit Lutherus. Ibi imperatoris nomine ab Eckio interrogatus, num libros ejus nomine divulgatos tamquam suos agnosceret, cuperetque eos defendere, ad priorem partem respondit, revera suos esse eos libros; ad alteram, tempus se postulare, quum esset negotium, quod ad Dei verbum animarumque salutem pertineret. Ad deliberandum Cæsar unius diei spatium ei prorogavit. Itaque reversus dixit, ex suis libris alios religionis continere argumenta, a quibus salvâ conscientiâ recedere non posset; in aliis se suam causam defendisse, nec diffiteri, in iis plus æquo se pupugisse adversarios, Papæ mancipia, a quibus tamen esset provocatus. Postulavit Eckius, ut mentem suam clarius explicaret. Tum Lutherus, ad imperatorem conversus, aperte dixit, se donec vel Scripturæ testimoniis vel ipsâ ratione coargueretur, nihil retractare posse eorum, quæ in scholis, concionibus et scriptis docuisset; itemque declaravit,

Lutherus in sententiâ perstat.

se nec Pontifices nec Concilia pro infallibilibus habere [1].

Carolus V edictum contra Lutherum promulgat.

14. Imperator, quum obstinatum ejus animum videret, post pauca quædam verba e conventu eum dimisit. Potuisset Carolus Lutherum arripere, quod in suâ potestate eum haberet; sed salviconductus jura violare noluit. Verumtamen die 26ª Maji, imperii principum, ordinum et statuum consensu, edictum promulgavit, quo Lutherum manifestum et pertinacem declaravit hæreticum, gravissimis ei denuntiatis pœnis, qui eum vel reciperet vel tueretur. Quinimmo decrevit, ut post viginti dies (quum videlicet Cæsareum diploma vigere desineret) ubicumque esset deprehensus, manus ei injicerentur [2]. Quod fortasse factum fuisset, nisi Fridericus elector per quosdam subornatos milites eum in viâ intercipi curasset et in locum securum deduci; atque inde rumor manavit, Lutherum in carcerem fuisse conjectum, priusquam elapsa esset præstituta diplomatis dies. Deductus est autem in castrum, cui nomen est Wartburgum, prope *Altenstein* oppidum in Thuringiâ, quem locum postea Patmum sive eremum suam vocare solebat. Ibi decem circiter menses securus delituit, ibique impiæ suæ hæresis disposuit formam pluresque conscripsit libros, ubi inter alia omnes hortatus est, ut scholasticos theologos respuerent, et potissimum S. Thomam, in cujus operibus multas hæreses latere ajebat. Idcirco autem S. Thomæ institutiones hæreses vocabat, quod iis, jam plura ante sæcula, pestiferi sui errores confutarentur [3].

Fridericus in locum securum eum deducit.

Alia comitia Spirae habita 1529.

15. Imperatoris jussu anno 1529 Spiræ denuo habita sunt comitia, ubi inter alia sancitum est, ut servaretur Wormatiense decretum in iis locis, ubi acceptatum fuisset; ubi vero mutata esset antiqua religio, nec posset ejus exercitium sine publicâ rerum perturbatione restitui, res ita persisteret usque ad concilii celebrationem. Item ut Missa libere celebraretur etiam in regionibus Lutheranâ labe infectis; porro ut Evangelii expositio fieret ex interpretatione Patrum, quos probaverat Ecclesia. At Fridericus *Saxoniæ* et Georgius *Brandeburgi* electores, Ernestus et Franciscus *Luneburgi* duces, Philippus Landgravius et Wolfgangus Princeps *Anhaltinus* unà cum quatuordecim fœderatis civitatibus protestati sunt, se ejusmodi decreto, utpote Evangelicæ veritati contrario, non posse obtemperare, ac proinde provocare se ad futurum Concilium vel ad quemcumque non suspectum judicem. Et tunc quidem exortum est famosum Protestantium nomen [4].

Reclamitant hæretici seque Protestantes vocant.

16. Eodem anno Marburgum, in Hassiæ civitatem, Landgravii operâ aliud convocatum est concilium Lutheranos inter et Zwinglianos sive Sacramentarios, quos in unâ religione sociatos cupiebat. Eò convenerunt Lutherus, Melanchthon, Justus Jonas, Osiander, Brentius et Agricola ex unâ parte: ex alterâ Zwinglius, Œcolampadius, Bucerus et Hedius. Consenserunt quidem de reliquis articulis; de Eucharistiâ vero consentire non potuerunt, quod Zwingliani realem Jesu Christi præsentiam pertinaciter negarent. Sæpius deinde suos redintegrarunt congressus ad tollendam fidei dissensionem, quam ipsis objiciebant Catholici; at frustra. Illud sane divinâ Providentiâ factum est, ut Romana Ecclesia doctrinæ unitatem constanter servatam novatoribus semper opponere, eoque argumento hæreticos numquam non coarguere posset [5].

Congressus Marburgi habitus 1529.

Lutherus uxorem ducit.

Sub idem fere tempus Lutherus nuptias celebravit cum monasterii cujusdam abbatissâ. Uxorem jam duxerat ejus collega itemque hæresiarcha et sacerdos, Zwinglius; ipse vero ad matrimonium haud minus quidem erat propensus, sed ad illud tempus ab eo conficiendo abstinuerat pro-

[1] *Nat. Alex.*, l. c., § 4, n. 4; *Varillas, lib. IV, aº 1520; Van Ranst*, l. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [3] *Hermant*, l. c., *chap. 227; Van Ranst*, l. c. — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 9, ex *Sleidano*, Comment. de Statu Religionis et Reipublicæ, *Carolo V* Cæsare; lib. VI, aº 1529; *Van Ranst*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 239.* — [5] *Van Ranst*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., n. 10.

pter Saxoniæ electorem, qui licet hæreticus, a monachorum ita abhorrebat conjugiis, ut nullum umquam se passurum esse significasset. Lutherus autem in Catharinam de Bora exarserat: ea, nobili genere nata, quum ob rerum inopiam pro conditione vivere se posse desperaret, Misniense monasterium erat ingressa, ibique tandem abbatissa evaserat. Lecto deinde Lutheri libro de monasticorum votorum inanitate, cum eo colloqui cupiebat. Itaque sæpius ad eam venit Lutherus, donec callide perfecit, ut relicto monasterio Wittenbergam se conferret; ibique anno 1526 (defuncto interim Friderico, qui obstiterat) impudens homo nuptias magnâ pompâ celebravit. Inde Teutonici ordinis magistrum quoque et exemplo et suasu ad connubium induxit [1]. Quare Erasmus, omnes illorum temporum hæreses ad comœdias recidere ajebat; quum matrimonio comœdiæ omnes claudantur [2].

De comitiis *Augustae (Augsburg)* habitis 1530.

17. Anno 1530 mense Junio celebrata sunt famosa Augustana comitia, ubi plura memoratu digna acciderunt.

Imperator, qui cum reliquis imperii principibus Augustam advenerat, solemni pompæ, in festo Corporis Christi habendæ, eos omnes interesse jussit. Protestantes vero illud se facturos constantissime negarunt, quod ejusmodi ritus ad Romanæ Ecclesiæ superstitionem pertinere dicerent. Attamen Saxoniæ elector, quum gladium Imperatori de more præferri deberet, theologos suos consuluit; qui illud mere humanum ministerium esse responderunt, eumque propterea illic adstare posse, sicut Naaman Syrus [3] unà cum rege, brachio ipsius innixo, ante idolum se inclinasset [4].

De *Confessione Augustanâ.*

In iis comitiis ex Catholicâ parte aderant Joannes Eckius, Conradus Wimpina et Joannes Cochlæus; ex Lutheranis Melanchthon, Brentius et Schnepfius. Lutherani principes Cæsari obtulerunt fidei suæ professionem, a Philippo Melanchthone adornatam; is autem opiniones Catholicis odiosas, quantum potuit, mitigare conatus est. Et illa quidem famosa est confessio Augustana, quam Lutherani deinceps ex maximâ parte secuti sunt. In suis articulis admiserunt 1um nos non per solam fidem, sed per fidem et gratiam justos fieri; 2° ad bona opera non solam gratiam, sed nostram quoque cooperationem concurrere; 3° Ecclesiam non solis electis ad gloriam, sed etiam ad damnationem præscitis constare; 4° inesse homini liberum arbitrium, tametsi nequeat sine divinâ gratiâ justitiam assequi; 5° Sanctos pro nobis Deum deprecari, eorumque memoriam statutis diebus pie recoli: nec tamen approbant neque improbant eorum invocationem. Præterea in decem aliis minoris momenti capitibus cum Catholicis consenserunt. Cum iis quoque asseruerunt, in Eucharistiâ Jesum Christum sub utrâlibet specie contineri; neque eos damnarunt laicos, qui sub unâ tantum specie Communionem susciperent. Item comprobarunt Episcoporum jurisdictionem, iisque in causis ecclesiasticis debitam a parochis, concionatoribus et sacerdotibus obedientiam; neque irritas esse censuras, quas infligerent ex Scripturarum normâ.

Lutherus Melanchthoni se opponit.

Quo facilius iniretur concordia, voluit imperator binos ex utrâque parte jurisperitos ad Eckium et Melanchthonem adjungi; sed nihil confectum est, quod a Luthero (ut testatur *Sleidanus* [5]) Melan-

[1] *Varillas, lib. VII, a° 1526*; *Hermant*, l. c., *chap. 237, 238* (*a*). — [2] Epistolarum opus (*Basileæ* 1558), lib. XIX. *Erasmus Adriano a Rivulo* (pag. 632), 12 Kal. April. 1528 (*b*). — [3] IV Regum, V, 18. — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 11; *Van Ranst*, l. c. — [5] L. c., lib. VII, a° 1530.

(*a*) Quamquam *Varillas* ad annum 1526 de illo matrimonio agit, auctores tamen vulgo referunt, illud a Luthero contractum fuisse die 13 Jun. 1525, et die 27 ejusdem mensis festivâ lætitiâ concelebratum (Nota edit.).

(*b*) *Quidam*, inquit, *appellant Lutheranam tragœdiam, mihi videtur esse comœdia. Semper enim in nuptias exeunt tumultus.* — In Editione *Lugdun. Batavor.* Opera, tom. 3 (1703) est Epistola 951; 21 Martii 1528 (Nota edit.).

chthon ultra progredi vetitus fuerit, quamvis ad pacem componendam esset propensissimus: ait quippe in suâ ad Campegium, legatum apostolicum, epistolâ: *Dogma nullum habemus diversum a Romanâ Ecclesiâ.... Parati sumus obedire ei, modo ut illa, pro suâ clementiâ, parva quædam dissimulet vel relaxet.... Ad hæc Romani Pontificis auctoritatem... colimus, modo non abjiciat nos* [1]. Et hic aliud quoque ex *Varillâ* [2] referre libet. Melanchthon, a Francisco I, Gallorum rege, invitatus, ut in Parisiensi universitate cathedram acciperet, (quæ res tamen effectu caruit), ad eum perferendum curaverat libellum, de religione tractantem, ubi hoc certum esse statuebat, ad doctrinæ unitatem conservandam opus esse, summi Pontificis primatum auctoritatemque retineri. Quod ubi Lutherus audivit, tanto furore in eum exarsit, ut paulum abfuerit, quin omnem ei renuntiaverit amicitiam; eique objecit, ita eum evertere voluisse religionem, quam ipse, summi Pontificis auctoritatem demoliendo, a viginti annis constituere studuisset.

Quænam decreta imperator promulgaverit.

18. In iisdem comitiis suam quoque confessionem obtulerunt Zwingliani, quatuor insignium civitatum nomine, Argentorati, Constantiæ, Memmingæ et Lindavii; quæ confessio a Lutheranorum in solo Eucharistiæ articulo dissidebat.

Tandem quum ordines a comitiis recederent, Cæsar edictum promulgavit, quo principibus ac civitatibus Lutheranis usque ad 15um Aprilis proximi anni (1531) tempus prorogabat declarandi, vellentne usque ad proximum Concilium cum Sede Apostolicâ ac reliquâ imperii parte in eâdem fide consentire. Interim iis præscribebat, ne sinerent in suis ditionibus quidquam in rebus religionis vel typis excudi vel innovari; omnesque adversus Zwinglianos et Anabaptistas conspirarent. Verum Lutherani ejusmodi articulos recipere noluerunt, omnique spe concordiæ abjectâ, proficiscendi postularunt licentiam. Priusquam dimitterentur, aliud Cæsar condidit edictum (cui reliqui principes ordinesque subscripserunt), ut omnes in priscâ religione permanerent, damnatis Anabaptistarum, Zwinglianorum et Lutheranorum sectis; omnesque parati essent adire Concilium, quod Cæsar infra sex menses a summo Pontifice impetraturum se esse promisit [3].

De Fœdere *Smalkaldico*, inter Protestantes inito.

19. Tum vero Protestantes edicto se obtemperaturos negarunt, et Smalkaldam, in Franconiæ urbem, convenerunt, ubi (anno 1531) ad religionis suæ libertatem (ut ajebant) armis vindicandam, fœdus inierunt Smalkaldicum; ad quod tamen Helvetios, utpote Sacramentarios, accedere noluerunt.

Tandem vero secutum est (1547) magnum illud et cruentum prælium ad Albim (*Mühlberg an der Elbe*), quo Carolus ex Lutheranis victoriam retulit, captis quoque Joanne, Saxoniæ electore, et Philippo Landgravio, præcipuis et hæreseos et omnium Germaniæ malorum fautoribus [4]. Actum omnino erat de Protestantium sectâ, nisi Mauritius Saxonicus (nepos Joannis electoris captivi) arma in Cæsarem vertisset [5]. Landgravius autem libertatem his conditionibus recuperavit, ut imperatoris pedibus advolutus veniam rogaret eique suas traderet provincias [6].

Philippus duas simul uxores ducit.

20. Anno 1539 idem Philippus Landgravius a Luthero ejusque collegis, fidelibus Evangelii administris (illud quippe nomen præ se ferebant), famosam illam dispensationem obtinuit, ut duas simul uxores sibi haberet. Quâ de re narrat *Varillas* [7], Landgravium eâ fuisse corporis constitutione, ut parum ei videretur, unam tantum habere conjugem. Priusquam matrimonium contraxisset, fornicationem quidem horrebat; verum post nuptias celebratas unâ tantum uxore con-

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 239.* — [2] *Lib. X, a° 1535.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c., ex *Cochlæo*, l. c., a° 1530, et *Sleidano*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 240.* — [5] *Van Ranst*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., cap. 10, art. 4, n. 1. — [6] *Nat. Alex.*, l. c. — [7] *Lib. XII, a° 1539.*

tentus non erat, sibique persuasit (quod jam fecisset fidei jacturam), a Luthero ceterisque suæ sectæ theologis dispensationem se impetraturum, ut alteram sibi duceret uxorem (*a*). Neque eum opinio fefellit: illi enim Wittenbergam convocati secum quidem considerarunt, quantas difficultates negotium illud haberet et quam gravia scandala illud sequerentur; vicit tamen Jesu Christi legem ipsorumque conscientiam timor, ne Landgravium offenderent. Refert quoque *Varillas* [1] prolixum illud rescriptum, quo optata dispensatio confecta est; hic paucis illud perstringam.

De Infami hac de re Instrumento.

Primum ajunt, in novum Testamentum inducere se non posse antiqui Testamenti legem, quæ plures uxores habere permittebat; dixerat enim Dominus: *Erunt duo in carne unâ* [2]. Adjungunt tamen, legem Evangelicam in quibusdam adjunctis relaxationem admittere, in iisque adjunctis versari principem: verumtamen ad scandalum declinandum, secreto et coram paucis conficiendum esse secundum illud matrimonium. Porro nomen suum ad egregium Lutherani concilii rescriptum apposuerunt Lutherus, Melanchthon, Bucerus et quinque alii ejusdem generis doctores. Itaque clanculum et adstantibus Melanchthone, Bucero et sex aliis confectum est matrimonium. Mortem obiit Landgravius (ut ait *Thuanus* [3]) anno 1567.

Synod. XX, *Trident.* 1545-63.

21. Anno 1545, die 13ª Decembris, incepit Tridentinum Concilium œcumenicum, Paulo III Pontifice; inde sub Julio III continuatum, et variis de causis per plures annos suspensum, tandem Pio IV summo Pontifice, die 4ª Decembris, anno 1563, absolutum est.

Lutherus ad Concilium se conferre renuit.

Pontificem sæpius ad Concilium provocaverat Lutherus; at quum revera esset coactum, illud adire prorsus noluit, præsagiens nempe, illud adversum sibi esse futurum. Primo ad Pontificem a legato appellavit [4], tum a Pontifice *male edocto* ad Pontificem *melius edoctum*, inde a Pontifice ad Concilium [5] ac denique ad semetipsum a Concilio [6]. Ea semper fuit hæresiarcharum consuetudo, ut rejecto Pontificis judicio, appellarent ad Concilium; quo absoluto utrumque respuerunt. Itaque Lutherus ad Concilium accedere renuit, et eo defuncto reliqui Protestantes

[1] L. c. — [2] Genes., II, 24; *Matth.*, XIX, 5. — [3] Hist. sui temporis, lib. XLI. — [4] Appellatio *D. Mart. Lutheri* prima, a *Cajetano* ad Papam, aº 1518, die 16 mens. Octobr. (*Jenæ* 1612, vol. 1, fol. 170*b*). — [5] Appellatio *D. Mart. Luth.* secunda, a Papa ad Concil. aº 1518, die 28 Nov. (ibid., fol. 179 *a*). Quam appellationem iteravit aº 1520, die 17 Nov. — [6] Articuli CCCCC *M. Lutheri*, ex sermonibus ejus. Quibus singulatim responsum est a *Joanne Cochleo Wendelstino*, 1526. Sermo XI. Attendite a falsis prophetis, *Matth.*, VII. Art. 118: *Ideo debeo dicere, Papa tu concludisti cum conciliis; nunc habeo ego judicium, an acceptare queam necne* (Nota edit.).

(*a*) Non abs re erit, ex *Bossuet* (*Hist. des Variat., livre VI, n. 1*) hæc alia adjicere: *Les historiens qui ont écrit que ce prince était à cela près fort tempérant (Thuan., lib. IV, ad ann. 1557), n'ont pas su tout le secret du parti: on y couvrait le plus qu'on pouvait l'intempérance d'un prince que la réforme vantait au-dessus de tous les autres. Nous voyons dans les lettres de Mélanchthon (Mel., lib. IV, ep. 214), qu'en 1539, du temps que la ligne de Smalkalde se rendit si redoutable, ce prince avait une maladie que l'on cachait avec soin: c'était de ces maladies qu'on ne nomme pas. Il en guérit; et pour ce qui touche son intempérance, les chefs de la réforme ordonnèrent ce nouveau remède dont nous venons de parler. On cacha le plus qu'on put cette honte du nouvel Evangile. M. de Thou, tout pénétrant qu'il était dans les affaires étrangères, n'en a pu découvrir autre chose, sinon que ce prince, par le conseil de ses pasteurs, avait une concubine avec sa femme. C'en est assez pour couvrir de honte ces faux pasteurs qui autorisaient le concubinage; mais on ne savait pas encore alors, que ces pasteurs étaient Luther lui-même avec tous les chefs du parti, et qu'on permit au landgrave d'avoir une concubine à titre de femme légitime, encore qu'il en eût une autre dont le mariage subsistait dans toute sa force. Maintenant tout ce mystère d'iniquité est découvert par les pièces que l'électeur palatin, Charles-Louis (c'est le dernier mort) a fait imprimer, et dont le prince Ernest de Hesse, un des descendants de Philippe, a manifesté une partie depuis qu'il s'est fait catholique* (Nota edit.).

ejus exemplum secuti sunt, repudiatâ etiam fide publicâ ipsis oblatâ.

Lutherus moritur 1546.

Quum vero Patres Concilii ad quartam sessionem se præpararent, Tridentum nuntius pervenit, exstinctum esse Lutherum. Exeunte mense Januario ab asseclis Islebium erat vocatus, componendi cujusdam dissidii causâ. Audito, ad Concilium se esse invitatum, furore accensus exclamaverat: « Concilium adibo; et capite plectar, ni sententias meas adversus omnes defendero; quod ex ore meo procedit, non est ira mea, sed ira Dei ». Sed longius misero instabat iter: nam die 17ª Februarii, quum opipare cœnasset et de more indulsisset facetiis, secundâ vel tertiâ noctis horâ, acerbissimis doloribus oppressus, morte correptus est, anno Domini 1546, ætatis suæ sexagesimo tertio. Priusquam moreretur, adversus Concilium tunc congregatum infremuit, et ad Justum Jonam sectatorem suum conversus: *Orate pro Domino Deo nostro et ejus Evangelio, ut ei bene succedat*, inquit; *quia Concilium Tridentinum et abominabilis Papa graviter ei adversantur.* Quibus dictis animam efflavit, mercedem accepturus pro tot blasphemiis adversus religionem prolatis, et pro innumeris animis, ejus operâ in infernum demissis. Cadaver stanneâ arcâ inclusum velut curru triumphali Wittenbergam delatum est. In vehiculo sequebantur Catharina, ejus concubina, et tres filii, Joannes, Martinus et Paulus; comitante magnâ equitum peditumque turbâ. Philippus Melanchthon latine, germanice Pomeranus laudationem funebrem habuit. Item Pomeranus (*a*) hunc composuit sepulchri titulum, dignum sane tali discipulo talique magistro, quem jure et merito postem nominat:

Pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa! [1]

Lutherani in plures sectas dividuntur.

22. Pluribus epistolis summus Pontifex Lutheranos ad Concilium vocavit; sed frustra [2]. Eos quoque invitavit imperator Ferdinandus, quum rursus aperiretur Synodus; illi vero tam arduas posuerunt conditiones, ut nullo modo accipi potuerint [3].

Divisi sunt autem Lutherani in rigidos et molles [4]; et hi quidem (ut refert Lindanus [5]) in multas alias, ad quinque et sexaginta, sectas abierunt.

De edicto, quod Augustanum Interim vocant.

23. Anno 1547 comitiis denuo Augustæ habitis, Carolus V imperator Catholicam religionem in eâ civitate restituit; sed anno sequente (ut ait Natalis Alexander [6]) partam sibi gloriam obscuravit famosâ formulâ promulgatâ, quæ *Interim* appellata est. Ibi enim auctoritatem sibi arrogavit fidei et disciplinæ ecclesiasticæ quæstiones attingendi; *unde* (inquit Natalis) *non minori pœne exsecratione Cæsareum illud* INTERIM *dignum fuit quam Zenonis Henoticon, Heraclii Ecthesis et Typus Constantis.* Hanc gloriæ suæ labem auxit Carolus anno 1552, pace initâ cum Mauritio Saxonico, quem bello fugaverat, et concessâ religionis libertate iis, qui in ejus ditione Augustanam confessionem sequebantur.

Carolus V moritur. 1558.

Tandem anno 1556 abdicavit imperium, illudque fratri suo Ferdinando, Regi Romanorum, relinquens, in S. Justi cœnobium ordinis Hieronymitarum secessit, ut divinis tantum vacaret rebus, seque ad mortem præpararet, quam obivit die 21ª Septembris anno 1558, ætatis quinquagesimo octavo [7].

[1] *Gotti*, l. c., cap. 108, § 5, n. 6; *Van Ranst*, l. c.; *Bernino, sec. XVI, cap. 5; Varillas, lib. XIV, a° 1546.* — [2] *Varillas, lib. XXIV, a° 1561.* — [3] *Varillas, lib. XXV, a° 1562.* — [4] *Varillas, lib. XVII, a° 1548; lib. XXIV, a° 1560.* — [5] Episcop. *Ruræmund.* — Dubitantius... instructus, dial. 2, cap. 2. — [6] L. c. — [7] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2.

(*a*) *Gotti* (l. c.) et *Bernino* (l. c.) asserunt quidem: *Illius sepulchro hoc epitaphium apponendum proposuit Pomeranus: Pestis cet.* Vulgo tamen auctores unà cum *Cochlæo* (Acta et scripta *M. Luth.*, a° 1546) narrant, *Pomeranum* in fine funebris ad populum orationis jactitasse ipsius *Lutheri* prophetiam, hoc carmine: *Pestis cet.* (Nota edit.).

Lutherana hæresis se diffundit.

24. Per Lutheri discipulos mox a Germaniâ in vicinas regiones transmissa est

a Suecia.

hæresis, et primum quidem Sueciam infecit. Ibi dominantem idololatriam anno 1155 depulerat Catholica fides, quæ deinde anno 1416 a S. Anogrito melius stabilita, usque ad regnum Gustavi Ericsonis intacta remansit. Tum vero (anno 1523) hæresim eo invexit Olavius Petersonius, qui in universitate Wittenbergensi Lutheranismum erat amplexus. Hic ejusque socii,

Gustavus Wasa.

quum ipsum regem Gustavum ad suas partes traxissent, ab eo impetrarunt, ut concionatoribus liceret novæ sectæ dogmata tradere, reliqui omnes libere eam amplecti possent, et monachis quoque fas esset, uxorem sibi ducere. Jussit tamen rex, quo melius multitudo deciperetur, Romanæ Ecclesiæ cæremonias servari; quamquam antiquos libros comburi, novosque ab hæreticis compositos introduci voluit. Sic autem quadriennio nondum elapso, Suecia omnis Lutheranismi præda evasit. — Gustavus moriens regnum re-

Eric.

liquit Erico XIV, qui patris hæresim retinuit; sed mox (anno 1569) a Joanne, fratre minore, bello lacessitus et solio

Joannes.

pulsus est. Joannes, jam antea diligentissimus Catholicæ religionis cultor, Sueciam denuo ad Romanam Ecclesiam adjungere cupiebat; idque eo magis, quod ad confirmandam ejus fidem summus Pontifex probum ei miserat sacerdotem missionarium. Itaque rem aggressus est promulgandâ Liturgiâ, Lutheranæ liturgiæ contrariâ, ut sic paulatim hæretica instituta evanescerent. Inde ad Pontificem scripsit, sperare se, Sueciam penitus ad fidem esse redituram, dummodo hæc quatuor concedere dignaretur: 1um ne deturbarentur nobiles de possessione bonorum Ecclesiasticorum, quæ tunc haberent; 2° ut Episcopis et sacerdotibus conjugio jam devinctis suas uxores saltem retinere liceret; 3° ut sub utrâque specie Communio dispensaretur; 4° ut patrio sermone sacra fierent. Pontifex vero, totâ re cum Cardinalibus perpensâ, respondit, ei se concedere non posse, quod multis aliis principibus jam negare debuisset. Quum ad eum perferretur Pontificis responsum, rex conterritus voce minitantium, totius regni rebellionem esse secuturam, animo fluctuabat; videns porro, sibi negari quidquid postulasset, bono protegendæ fidei consilio prorsus omisso, in regni religionem se abjecit. Quæ mariti commutatio reginam (Sigismundi-Augusti, Polonorum regis, sororem), Catholicæ religionis studiosissimam, tanto affecit dolore, ut brevi postea decesserit. Joannes autem, quum duodecim annos ei superfuisset, moriens filio suo Sigismundo, qui tum Polonos gubernabat, regnum reliquit. Quo factum

Carolus.

est, ut Carolus, Sudermaniæ dux, qui pro rege, apud Polonos commorante, administrabat rempublicam, Sueciam sibi rapuerit, quum ab ordinibus impetrasset, ut Sigismundum, tamquam Catholicum, regno excidisse declararent. Itaque Carolo rege, in Suecià Lutheranismus magis invaluit. Successorem habuit filium, Gustavum Adolphum, acrem Catholicorum

Gustavus Adolphus aliique successores

in Suecià et Germaniâ persecutorem. Filia vero, Christina regina, regni heres relicta, quæ sancte vixit obiitque in fide Catholicâ, coronam quam fidem deponere maluit: regnum cessit Carolo Gustavo consobrino, qui quum sex annos exercuisset imperium, Carolo V filio illud transmisit. In præsenti Adolphus Fridericus (qui quum natus sit anno 1710, sexaginta circiter annos habet) præest Sueciæ, quam Lutherana hæresis adhuc oppressam tenet [1].

b Dania.

25. Quæ calamitas afflixit Sueciam, Daniæ quoque et Norvegiæ accidit. Daniam, item idololatriæ addictam, anno 826 Regnarius I, rex Christianus, ad Catholicam adduxit religionem, quæ illic viguit usque ad annum 1523. At regnum exercens Christiernus II Lutheranam hæresim eo introduxit; cujus tamen facinoris mox pœnas persolvit, quod cum uxore et liberis ab ipsis subditis regno est expulsus. Ei

[1] *Jovet. Storia delle Religioni. — Della Religione di Svezia (Trad. dal Francese).*

substitutus est Fridericus avunculus, qui ad Lutheranorum sectam stabiliendam Protestantibus licentiam dedit sua dogmata tradendi, cunctisque hæresim sequi permisit; quin etiam Episcopos virosque Catholicos, qui Romanam Ecclesiam tueri ac defendere conarentur, tantis affecit cruciatibus, ut non pauci propter fidem morte occubuerint. Ille vero in impietatis suæ pœnam miserabiliter emortuus est, quum aliquando die Parasceves epulabatur. Christiernus III, qui ei successerat, Daniam ab Ecclesiâ prorsus avulsit. Sic igitur duo illa regna brevi temporis spatio amplexa sunt Lutheranam hæresim, quæ in præsenti quoque ibi viget. In Daniâ tamen etiam Calvinistæ reperiuntur, quia Christiernus Scotis hæreticis permisit, ut templa illic haberent. Item nonnulli adsunt Catholici; sed delitescunt et secreto dumtaxat, sicut in Angliâ fieri solet, religionis nostræ solennia exercent.

c Norvegia.

Norvegia et Thule insula (sive *Islandia*) Danorum regi subjectæ sunt et Lutheranismo addictæ; agrestes vero Catholicæ fidei memoriam retinent, quamvis religionis cultu et pastoribus sint destituti. Nec desunt in iis regionibus idololatræ, qui ignem, nemora ac serpentes pro diis venerantur; omniumque rerum ignorantiâ torpescunt, quod Catholicis missionariis ad prædicandum Evangelium eo accedere non licet.

Conclusio.

Itaque in iis septentrionum regnis pauci tantum adsunt Catholici, ibique dominatur Lutheri religio. Infortunatas illas terras quondam incolebant omnes fere religiosæ familiæ: ordo Prædicatorum, fratres Minores, Carthusiani, Cistercienses, ordo S. Birgittæ aliique; sed eorum hodie ne ullum quidem remansit vestigium [1].

§ III.

DE LUTHERI ERRORIBUS.

26. *Exscribuntur unus et quadraginta Lutheri errores, quos Leo X condemnavit.*
27. *De aliis quibusdam erroribus, ex ejus libris excerptis.*
28. *De conscientiæ angoribus, quibus exagitabatur Lutherus.*
29. *De ejus injuriis, Henrico VIII illatis. Novum Testamentum transfert, mille adjectis erroribus, nonnullisque libris repudiatis.*
30. *De ejus Missae celebrandæ formulâ.* 31. *De ejus libro adversus Sacramentarios, qui realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam negabant.*

Lutheri errores a Leone X condemnati.

26. Ante omnia notare libet unum et quadraginta Lutheri errores, anno 1520 a Leone X damnatos in bullâ *Exsurge Domine*, quæ exstat in ejus bullario [2] itemque apud Cochlæum, *de Gestis Lutheri*, ad annum 1520, et Berninum [3].

1. *Hæretica sententia est, sed usitata, Sacramenta novæ Legis justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem.* 2. *In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare.* 3. *Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu cœli.* 4. *Imperfecta caritas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere pœnam purgatorii et impedit introitum regni.* 5. *Tres esse partes pœnitentiæ, contritionem, confessionem et satisfactionem, non est funda-*

[1] Ibid. *Della Relig. della Danimarca e della Norvegia* (Anno tamen 1814 a Daniâ divisa est Norvegia et cum Suecià conjuncta. - Nota edit.). — [2] 15 Junii, 1520. — [3] L. c., *sec. XVI, cap. 2.*

tum in sacra Scriptura, nec in antiquis sanctis christianis Doctoribus. 6. *Contritio, quæ paratur per discussionem, collationem* (*a*) *et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, immo magis peccatorem.* 7. *Verissimum est proverbium et omnium doctrinâ, de contritionibus hucusque datâ, præstantius: De cetero non facere, summa pœnitentia; optima pœnitentia, nova vita.* 8. *Nullo modo præsumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est ut omnia mortalia cognoscas; unde in primitiva Ecclesia solum manifesta mortalia confitebantur* (*b*). 9. *Dum omnia volumus pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.* 10. *Peccata non sunt ulli remissa, nisi, remittente sacerdote, credat sibi remitti; immo peccatum maneret, nisi remissum crederet; non enim sufficit remissio peccati et gratiæ donatio, sed oportet etiam credere esse remissum.* 11. *Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi:* Quodcumque solveris[1], *cet. Hîc* (*c*), *inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione.* 12. *Si per impossibile, confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio sed joco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus.* 13. *In Sacramento Pœnitentiæ ac remissione culpæ non plus facit Papa aut Episcopus quam infimus sacerdos; immo ubi non est sacerdos, æque tantum quilibet christianus, etiamsi mulier aut puer esset.* 14. *Nullus debet sacerdoti respondere se esse contritum, nec sacerdos requirere.* 15. *Magnus est error eorum qui ad Sacramentum Eucharistiæ accedunt huic innixi, quod sint confessi, quod non sint conscii alicujus peccati mortalis, quod præmiserint orationes suas et præparatoria: omnes illi* (*d*) *judicium sibi manducant et bibunt. Sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros et dignos.* 16. *Consultum videtur quod Ecclesia in communi Concilio statueret laicos sub utrâque specie communicandos, nec Bohemi communicantes sub utrâque specie sunt hæretici, sed schismatici.* 17. *Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum.* 18. *Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium et remissiones bonorum operum* (*e*), *et sunt de numero eorum, quæ licent et non de numero eorum, quæ expediunt.* 19. *Indulgentiæ, his qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam.* 20. *Seducuntur credentes indulgentias esse salutares et ad fructum spiritûs utiles.* 21. *Indulgentiæ necessariæ sunt solum publicis criminibus et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus.* 22. *Sex generibus hominum indulgentiæ nec sunt necessariæ, nec utiles, videlicet mortuis seu morituris; infirmis; legitime impeditis; his qui non commiserunt crimina; his qui crimina commiserunt, sed non publica; his qui meliora operantur.* 23. *Excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus.* 24. *Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere.* 25. *Romanus Pontifex, Petri successor, non est Christi Vicarius super omnes totius mundi Ecclesias ab ipso Chri-*

[1] *Matth.*, XVI, 19.

(*a*) Al. *collectionem* (Nota edit.).

(*b*) Alibi sic legitur: *Sed omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia venialia cognoscas* (Nota edit.).

(*c*) Al. *hinc* (Nota edit.).

(*d*) Al. *ad judicium* (Nota edit.).

(*e*) Al. *onerum* (Nota edit.).

sto in beato Petro institutus. 26. *Verbum Christi ad Petrum:* Quodcumque solveris super terram [1], *cet. extenditur dumtaxat ad ligata ab ipso Petro.* 27. *Certum est, in manu Ecclesiæ aut Papæ prorsus non esse statuere articulos fidei, immo nec leges morum seu bonorum operum.* 28. *Si Papa cum magna parte Ecclesiæ sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut hæresis contrarium sentire, præsertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum.* 29. *Via nobis facta est enarrandi* (*a*) *auctoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et judicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit sive reprobatum a quocumque Concilio.* 30. *Aliqui articuli Joannis Hus condemnati in Concilio Constantiensi sunt christianissimi, verissimi et evangelici, quos nec universalis Ecclesia posset damnare.* 31. *In omni opere bono justus peccat.* 32. *Opus bonum optime factum est veniale peccatum.* 33. *Hæreticos comburi est contra voluntatem Spiritûs.* 34. *Prœliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos.* 35. *Nemo est certus se non semper peccare mortaliter propter occultissimum superbiæ vitium.* 36. *Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo; et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.* 37. *Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quæ sit in canone.* 38. *Animæ in purgatorio non sunt securæ de sua* (*b*) *salute, saltem omnes; nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut augendæ caritatis.* 39. *Animæ in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quærunt requiem et horrent pœnas.* 40. *Animæ ex purgatorio liberatæ suffragiis viventium minus beantur quam si per se satisfecissent.* 41. *Prælati ecclesiastici et principes sæculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.*

Alii *Lutheri* errores.

27. Præter errores hic descriptos et in Bullâ condemnatos, alii multi referuntur a Natale Alexandro [2] et a *Gotti* Cardinali [3], quos quidem ex variis Lutheri operibus collegerunt ut: *De Indulgentiis — De Reformatione — Responsio ad librum Ambrosii Catharini — De Captivitate Babylonica — Rationis Latomianæ confutatio — De Missâ privatâ abrogandâ — Adversus falso nominatum Ordinem Episcoporum — Contra Henricum, regem Angliæ — Novi Testamenti translatio — Formula Missæ et Communionis pro ecclesiâ Wittenbergensi — Ad Waldenses — Contra Carlostadium — De Servo Arbitrio — Contra Anabaptistas* et ex aliis libris, qui in plura volumina distributi, Wittenbergæ typis excusi sunt. Eorum præcipuos hic transscribimus:

1. *Sacerdos, etiam levis ac ludens, vere tamen baptizat et absolvit.* 2. *Fœdus est error quod quispiam de peccatis se putet satisfacturum, quæ Deus gratis remittit.* 3. *Baptismus non totum peccatum tollit.* 4. *Ab impiis doctoribus persuasi sentimus nos a Baptismo seu contritione sine peccatis esse; item quod bona opera ad cumulanda merita et ad satisfaciendum pro peccatis valeant.* 5. *Peccant graviter qui cogunt homines sub peccato mortali in Paschatis festo Sacramento uti.* 6. *Confessionem auricularem, quæ fit coram sacerdote, Deus non præcepit, verum Papa ad eam coegit homines. Qui Sacramento Eucharistiæ uti volet, aut integrum Sacramentum (id est, in utrâque specie) accipiat, aut prorsus abstineat.* 7. *Jus interpretandi Scripturas æque laicis concessum est atque doctis.* 8. *Romana Ecclesia, tempore beati*

[1] Ibid.

[2] L. c., cap. 2, art. 10, § 2. — [3] L. c., § 4; *Tournely,* Comp. Theol. De Gratia, disp. 5, art. 2.

(*a*) In Edit. Operum *Lutheri* (*Jenae* 1600), tom. II, fol. 307 *b*: *Assertio omnium artic.* legitur: *enervandi* (Nota edit.). — (*b*) Al. *earum* (Nota edit.).

Gregorii, non erat super alias Ecclesias. 9. *Deus præcipit homini impossibilia.* 10. *Deus exigit a quolibet christiano summam perfectionem.* 11. *Nulla sunt consilia, sed omnia Evangelii sunt præcepta.* 12. *Laico habenti auctoritatem Scripturæ plus est credendum quam Papæ, quam Concilio, immo quam Ecclesiæ.* 13. *Petrus non erat princeps Apostolorum.* 14. *Papa solum jure humano est Vicarius Christi.* 15. *Peccatum veniale non naturâ suâ, sed Dei misericordiâ solum est tale.* 16. *Credo Concilium et Ecclesiam numquam errare in his quæ sunt fidei, in ceteris non est necesse non errare.* 17. *Primatus Romani Pontificis non est jure divino.* 18. *Non esse septem Sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda: Baptismum, Pœnitentiam, Panem.* 19. *In altari verum panem absque hæresi credi posse.* 20. *Evangelium non sinere Missam esse sacrificium.* 21. *Missam nihil aliud esse quam verba Christi:* Accipite et manducate, *cet. seu Christi promissionem.* 22. *Periculosum errorem esse, quo Pœnitentia secunda post naufragium tabula creditur et dicitur.* 23. *Impie asseri quod Sacramenta signa sint efficacia gratiæ, nisi hoc modo efficacia dicantur, quod, si adsit fides indubitata, certissime et efficacissime gratiam conferant.* 24. *Vota omnia tollenda, sive sint religionum, sive peregrinationum, sive quorumcumque operum.* 25. *Sufficere ut frater fratri confiteatur; singulis Christianis dictum est:* Quodcumque ligaveritis, *cet.* 26. *Pontifices et Episcopos non habere jus reservandi sibi casus.* 27. *Veram satisfactionem esse innovationem vitæ.* 28. *Nullam esse causam, ut Confirmatio inter Sacramenta divinitus instituta numeretur.* 29. *Matrimonium novæ Legis Sacramentum non esse.* 30. *Impedimenta spiritualis affinitatis, disparitatis cultus, ordinis, meras esse nugas et hominum commenta.* 31. *Sacramentum Ordinis inventum esse ab Ecclesia Papæ.* 32. *Concilium Constantiense errasse. In novissimis trecentis annis multa perperam determinata esse, quale est, essentiam divinam nec generare nec generari, et animam esse formam substantialem corporis humani.* 33. *Christianos omnes esse æqualiter sacerdotes, hoc est, eamdem in verbo et Sacramento quocumque habere potestatem.* 34. *Unctionem extremam Sacramentum non esse; duo tantum esse in Ecclesia Sacramenta: Baptismum et Panem.* 35. *Pœnitentiæ Sacramentum aliud non esse quam viam et reditum ad Baptismum.* 36. *Gratia præveniens dicitur motus, qui fit in nobis sine nobis, non quidem sine nobis vitaliter et active concurrentibus (instar lapidis se mere passive habentis ad physicum actum) sed sine nobis libere et ex indifferentia operantibus.* Ita quidem Lutherus gratiam efficacem explicabat; atque inde suum condidit systema, hominis voluntatem, sive bene sive mala agat, ex necessitate operari: *per gratiam voluntati necessitatem inferri, non ex coactione, quia voluntas sponte agit, tametsi necessario.* Et alibi scripsit: *Per peccatum voluntas amisit libertatem, non a coactione, sed a necessitate: amisit indifferentiam.*

De *Lutheri* conscientiæ angoribus.

28. In libro: *De Missâ privatâ,* Lutherus, quibusnam conscientiæ angoribus exagitaretur, his verbis detegit: *Quoties mihi palpitavit tremulum cor et reprehendens objecit eorum fortissimum et unicum argumentum: « Tu solus sapis? totne errant universi? tanta sæcula ignoraverunt? Quid si tu erres et tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter? » Et tandem* (ita animum sibi augebat) *confirmavit me verbis suis... Christus* (Dicere debuerat: *diabolus*) [1].

Scribit contra Regem *Angliæ.*

29. Lutherus anno 1522 adversus Henrici VIII *assertionem septem Sacramentorum* scribens, regem insanire ait ac deinde: *Jus mihi erit...*, inquit, *coronam istam blasphemam in Christum pedibus conculcare.* Tum etiam: *Certus enim sum dogmata mea habere me de cælo* [2].

[1] De Abroganda Missa privata (*Jenæ*, 1600. Opera, tom. II, p. 441 *b*).

[2] Contra Regem *Angliæ* (*Jenæ* 1600, II, p. 518, 519).

Novum Testamentum transfert.

Eodem anno typis excusum edidit novum Testamentum in linguam germanicam translatum, in quâ translatione eruditi Catholici mille errores notarunt. Rejiciebat S. Pauli epistolam ad Hebræos, S. Jacobi et S. Judæ epistolas et Apocalypsim. Postea priorem suam editionem pluribus locis mutavit; adeo ut in solo S. Matthæi Evangelio triginta tribus locis prima editio aliud habet ac secunda. Præsertim notemus, ad S. Pauli verba: *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis* [1], eum adjecisse particulam *solam*, ac si dixisset Apostolus: *per solam fidem*. Quod quum in Augustanis comitiis, Catholicorum nomine, ei objiceretur, respondit: *Si papista tuus multa vult garrire de hac voce* « SOLA » *ei confestim dicito sic: Doctor Martinus Luther vult sic habere.... Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.*

De ejus Missæ formulâ.

30. Anno 1523 librum composuit *de Formulâ Missæ et Communionis* [2]. In eo aliam inducit Canonis formam, licet Introitus dominicales retineat; omnia Sanctorum festa abrogat, servatque tantum Purificationis et Annuntiationis festa. In Missæ sacrificio recitari permittit *Kyrie eleison*, *Gloria in Excelsis*, unam tantum *Collectam*, Epistolam, Evangelium et Nicænum symbolum; sed ea omnia patrio sermone. Tum, aliis precibus non interjectis, Præfationem subjungit. Deinde dici jubet: *Qui pridie quam pateretur, accepit panem, gratias agens fregit deditque discipulis suis dicens: Accipite, comedite; hoc est Corpus meum, quod pro vobis datur.* Inde: *Similiter et calicem, postquam cœnavit dicens: Hic calix est novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.* Quæ cuncta verba eâ voce recitari vult, quâ canitur Oratio Dominica, ut videlicet a circumstantibus possint audiri. Post consecrationem canitur *Sanctus;* et dum dicitur: *Benedictus qui venit*, panis cum calice elevatur: tum dicitur *Pater noster*, nullâ aliâ oratione interpositâ, ac deinde: *Pax Domini.* Sequitur Communio atque interim cantatur *Agnus Dei.* Orationes illas: *Domine Jesu Christe, cet.* et: *Corpus D. N. Jesu Christi custodiat, cet.* approbat Lutherus. Communionem cantari permittit; sed pro ultimâ collectâ cani jubet orationem: *Quod ore sumpsimus, cet.;* et loco: *Ite Missa est*, substituit: *Benedicamus Domino.* Vinum omnibus porrigi jubet. Vestium usum permittit, nullâ tamen adhibitâ benedictione. Missas privatas celebrari vetat. Quod ad Communionem spectat, utile esse ait, minime vero necessarium, ut præcedat confessio. Preces Matutinas cum tribus Lectionibus, Horas, Vesperas et Completorium approbat.

Scribit contra Sacramentarios.

31. Anno 1525, quum Carlostadius realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam impugnasset, docuissetque, pronomen *Hoc* non panem sed Christi Corpus crucifigendum designare, Lutherus suum opposuit librum *Contra cælestes prophetas seu fanaticos* [3]. Primum de imaginibus tractans, in lege Mosaicâ solas Dei imagines prohiberi ait, seque et Sanctorum et crucis imaginem admittere. Tum de Altaris sacramento agens docet: *Pronomine demonstrativo* Hoc... *panem demonstrari; Christum vere et carnaliter... esse in Cœnâ... Panis et Corpus conjunguntur in pane.... Sicut Homo Deus est* (in Incarnatione), *ita etiam Panis dicatur Corpus, et e contra.* Itaque in Eucharistiâ Lutherus falso constituit aliam hypostaticam unionem panem inter et Jesu Christi Corpus. Refert quoque Hospinianus [4] Lutheri sermonem contra Sacramentarios, qui in concordiam redire volebant, dummodo ipsis concederetur, in Eucharistiâ Jesum Christum non esse realiter præ-

[1] *Rom*, III, 28. — [2] Formula Missæ et Comm. pro Ecclesia *Wittenbergensi.* — [3] a° 1525. *Wider die himlischen Propheten* (*Jenæ* 1573, tom. 3, fol. 35 *b*). — [4] Hist. Sacramentaria, pars 2, a° 1527. Est autem titulus: *Das diese Wort Christi* « *Das ist mein Leib* » *noch fest stehen, wieder die Schwarmgeister* (*Jenæ* 1573, tom. 3, fol. 336 *b*).

sentem. Lutherus autem: *Maledicta sit... illa... concordia*, inquit; *eo quod talis concordia... Ecclesiam misere dilacerat et... aspernatur!* Deinde explodens singulas interpretationes, quibus verba: *Hoc est Corpus meum* falso explicant, primum Zwinglium perstringit, qui verbum *est* idem valere ajebat ac *significat. Nos*, respondet Lutherus, *habemus Scripturam,... quæ sic sonat: « Hoc est Corpus meum ». Proferant ii Scripturam, quæ sic habeat: « Hoc significat Corpus meum ».* Tum ad alios deridendos transiens: *Doctor Carlostadius*, inquit, *detorquet pronomen* HOC; *Œcolampadius nomen* CORPUS *torturæ subjecit; alii invertunt vocabulum* HOC *et dicunt: « Corpus meum, quod pro vobis tradetur, est hoc »; alii inquiunt: « Quod pro vobis datur, hoc est Corpus meum »; alii textum sic obtruncant: « Hoc est Corpus meum ad mei memoriam »; alii dicunt non esse articulos fidei.* Et revertens ad Œcolampadium, qui blasphemiam esse dicebat, Deum pistum, coctum et panem factum vocari: Ergone, inquit Lutherus, item blasphemia est dicere, Deum hominem esse factum? *Ad quid opus sit, ut Deus sit homo? Quomodo deceat tantam Majestatem a sceleratissimis hominibus crucifigi?* Et infra: *Sacramentarii... aditum parant ad omnes articulos abnegandum, et quidem jam inceperunt nihil omnino credere.* Porro de transsubstantiatione agens, ajebat *parum referre sive quis panem in Eucharistiâ manere sive non manere et transsubstantiari credat.* Verumtamen in Concordiâ, anno 1536 Wittenbergæ factâ, Bucero concessit, extra usum in Eucharistiâ non esse Christi Corpus et Sanguinem.

§ IV.

DE LUTHERI DISCIPULIS.

32. *De Melanchthone ejusque indole.*
33. *De ejus fide et Augustanâ Confessione, ab eo compositâ.*
34. *De Mathiâ Flacco, Centuriarum auctore.*
35. *De Joanne Agricolâ, duce Antinomorum, qui Athei erant.*
36. *De Andreâ Osiandro, Francisco Stancaro et Andreâ Musculo.*
37. *De Joanne Brentio, Ubiquistarum duce.*
38. *De Gasparo Schwenckfeldio, impio viro, quem ipse Lutherus horruit.*
39. *De Martino Kemnitio,*
Protestantium Theologorum principe et Concilii Tridentini aggressore.

Melanchthon. Ejus historia et indoles.

32. *Philippus Melanchthon* præcipuus Lutheri discipulus fuit eique præ ceteris acceptus. Natione Germanus, Brettæ, in Palatinatûs oppidulo, anno 1497, humillimis parentibus natus est. Humanis litteris eruditus, vigesimo quarto ætatis anno a Saxoniæ duce Wittenbergæ cathedram accepit. Ibi Lutherum audiens ad ejus dogmata cœpit abire; sed quoniam naturâ placidus erat et ab altercatione abhorrebat, adeo ut verbis suis neminem umquam contemneret, omnes Germaniæ religiones ad unam solam adducere cupiebat, eamque ob causam Lutheri dogmata multis locis temperavit, et in suis ad amicos epistolis (ut refert Illustr. Dominus *Bossuet* [1] in historiâ mutationum, quas expertæ sunt Protestantium hæreres) solitus erat conqueri, Lutherum cuncta ad extremum propellere. Melanchthon ingenio quidem valebat; sed quum sæpius inter varias sententias dubius hæreret, facillime in neutram partem movebatur;

[1] *Histoire des Variations, liv. II, n. 16; liv. V, n. 3.*

quare ejus discipuli sectam *Indifferentium* sive *Adiaphoristarum* condiderunt. In Augustanis comitiis, ut jam diximus, famâ notissimam composuit confessionem, propter quam *Confessionistæ* quoque nuncupati sunt ejus sectatores [1].

Ejus fidei doctrina.

33. In illâ confessione, quæ unum et viginti articulos complectitur, tantam adhibuit moderationem, ut conquestus sit Lutherus, Philippum tantopere emolliendo ipsius doctrinam, ad eam evertendam potius incubuisse [2]. Arbitrii humani libertatem admisit; rejecit Lutheri sententiam, Deum esse peccati causam; ratam habuit Missam: quæ omnia Lutheri institutis adversantur. Denique referunt auctores, suâ eum sectâ tam parum fuisse contentum, ut in Poloniam secedere cogitaverit ibique cæcâ obedientiâ Concilii decreta accipere [3]. Ceterum varius erat in tradendis dogmatis: hominem solâ fide justificari ajebat, neque ullum opus requiri; sed in eâ justificationis materiâ Osiander, ejus æmulus, affirmat, quaterdecies eum mutasse sententiam. Ad pacem cum Sacramentariis componendam electus, enixo labore nihil tamen profecit [4]. Ait nihilominus Cochlæus apud *Gotti* [5], suis laxamentis Melanchthonem *specie quidem aquam, sed reverâ interim oleum incendio effudisse.* Mortuus est Wittenbergæ anno 1556 (ut ait Van-Ranst [6]) vel 1560 (ut asserit *Gotti* [7]), ætatis suæ sexagesimo tertio. Multi auctores memorant, matrem eum moribundum his verbis fuisse allocutam: « quum essem Catholica, tu, fili mi, ad mutandam religionem me induxisti; nunc ergo, quod vitæ tuæ jamjam rationem Deo redditurus es, dic mihi, utra ad salutem consequendam præstet religio: Catholica an Lutherana? » Cui tum Philippus: *Hæc*, inquit, *plausibilior* (id est, sensui jucundior), *illa* (ad salutem) *securior* [8]. — Narrat quoque *Berti* [9], Melanchthonem, priusquam moreretur, hoc sibimetipsi conscripsisse epitaphium:

Ejus obitus.

Iste brevis tumulus miseri tenet ossa Philippi,
Qui qualis fuerit nescio, talis erat.

Quæ verba saltem declarant, in morte eum de æternâ salute consequendâ summopere timuisse.

Flaccus Illyricus.

34. *Mathias Flaccus Illyricus*, natus Albonæ, Istriæ oppido, in illud incidit infortunium, ut Wittenbergæ Luthero magistro uteretur; ac postmodum *rigidorum Lutheranorum* princeps evasit. Item præcipuus auctor fuit Magdeburgensium Centuriarum, id est, ecclesiasticæ historiæ, quam cum aliis quibusdam condidit et anno 1560 divulgavit. Ad eam refellendam Baronius Cardinalis celebres suas Annales composuit. Obiit Flaccus Francofurti anno 1575, quum quinque et quinquaginta esset annorum. In multis a Lutheri doctrinâ discessit.

Quum Strigelius falso contenderet, peccatum originale esse aliquod leve accidens, quod generis humani substantiam minime corrumpat [10] (quo propius ad Pelagii accedebat sententiam), Flaccus contrà (Manichæorum blasphemiam redintegrans) asseruit, originale peccatum esse ipsam hominis substantiam, quæ per illud et libero arbitrio et omni motu ad bonum privata, necessario feratur ad malum, a quo solâ fide in Jesum Christum liberari possit; et hoc ipso negabat, bona opera ad salutem esse necessaria. — Inde ejus sectatores *Substantialistæ* dicuntur [11].

Joannes Agricola.

35. *Joannes Agricola*, natus Islebii, in eâdem urbe ac Lutherus, primo ejus discipulus fuit, sed postea distinctam condidit sectam, *Antinomorum* dictam, id est, *Legis Adversariorum*, quod omnem legis vim rejiceret. Unde: *Quamvis scor-*

[1] *Nat. Alex.*, sæc. XV et XVI, cap. 2, art. 10, § 3; *Gotti*, l. c., cap. 109, § 3; *Van Ranst*, sæc. XVI; *Hermant, part. 3, chap. 236.* — [2] *Hermant*, l. c. — [3] *Varillas, lib. XXIV, a° 1560.* — [4] *Varillas, lib. VIII, a° 1531.* — [5] *Philippica Cochlæi* 7ª; apud *Gotti*, l. c., n. 2. — [6] L. c. — [7] L. c., n. 11. — [8] *Florimond de Remond. Histoire de la Naiss., Progr. et Décad. de l'hérésie, liv. II, chap. 9*; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [9] Brev., sæc. XVI, cap. 3. — [10] Apud *Spondanum*, Annal., a° 1560, n. 32. — [11] *Gotti*, l. c., cap. 109, § 7, n. 1, 2; *Van Ranst*, l. c.; *Varillas, lib. XVII, a° 1548; lib. XXIV, a° 1560*; *Nat. Alex.*, l. c., n. 10.

tator sis, fur, latro, cet., inquiebat; *crede et salvaberis* [1]. Narrat *Varillas* [2], Lutherum Wittenbergensi Academiæ injunxisse, ut examinaret errores Agricolæ, qui bona opera nihil prorsus valere ajebat; eumque, ab Academiâ condemnatum, errorem revocasse, post mortem vero Lutheri Berolinum se contulisse, suam ibi renovasse blasphemiam, et septuagesimo quarto ætatis anno contumacem obiisse. Addit *Florimond* [3] (*a*), Antinomos vere atheos fuisse, qui nec dæmones nec Deum esse dicerent.

Osiander. **36.** *Andreas Osiander*, ex marchionatu Brandeburgensi oriundus, fabri ferrarii filius erat. Christum ajebat esse generis humani justificatorem secundum divinam naturam, minime vero secundum humanam [4]. *Stancarus.* *Franciscus Stancarus* vero, Mantuanus, item Lutheri sectator, errorem prorsus contrarium posuit, quum diceret, Christum non secundum divinam, sed secundum humanam naturam homini salutem attulisse [5]. Itaque Osiander ut Eutychianus, ut Nestorianus Stancarus locutus est [6].

Osiandro respondetur, licet Deus justificet, Eum tamen ad salutem homini afferendam tamquam instrumento uti voluisse Christi humanitate (quæ sola pati et satisfacere poterat): *Passio Christi*, inquit S. Thomas,... *causa est nostræ justificationis,... non quidem per modum principalis agentis,... sed per modum instrumenti, in quantum humanitas est instrumentum divinitatis ejus* [7]. Unde Concilium Tridentinum declaravit: *Hujus justificationis causæ sunt... efficiens... Deus; meritoria... Jesus Christus, qui... in ligno Crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit* [8].

Stancaro autem, qui Christum ut hominem dumtaxat, non ut Deum, salutem nobis reddidisse contendit, jam data est responsio: quandoquidem, licet Christus secundum carnem homini meruerit salutis gratiam, non tamen humanitas sed divinitas homini gratiam concessit.

Denique *Andreas Musculus*, Lotharingus, aliâ hæresi Osiandro et Stancaro occurrit, quod doceret, Christum ratione et divinæ et humanæ quidem naturæ justificasse hominem; sed quomodo? Quia in cruce ambæ obiissent: *Divinam Christi naturam una cum humanâ in cruce esse mortuam* [9]. Hæc ipsa erat Eutychetis blasphemia, Divinitatem pro hominum salute passionem subiisse [10]. *Musculus.*

In summâ; Lutheri temporibus, inquit *Florimondus Remondus* [11], in quovis fere Germaniæ angulo nova nascebatur ecclesia, quæ tamen ut luna subinde faciem suam mutabat. Item refert, dixisse Georgium Saxoniæ ducem, nescire Wittenbergenses hæreticos, essentne postridie credituri ea, quæ hodierno die crederent: *nescire illos, quid cras sint credituri.* Ait porro, iis temporibus plus quam ducentas fuisse inter se diversas Evangelicorum Novatorum factiones.

37. *Joannes Brentius*, patriâ Suevus, e Canonico Wittenbergensi et sacerdote Lutheranus factus est, et Lutherum imitatus uxorem duxit. Plures asseruit errores. Et primum quidem, concupiscentiam, quæ post Baptismum in animâ remanet, vere esse peccatum. Declaravit vero Concilium Tridentinum, *Ecclesiam Catholicam numquam intellexisse* (concupiscentiam) *peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit; sed quia ex peccato est et ad peccatum inclinat* [12]. Docebat præterea, Christi Corpus ubique præsens esse propter hypostaticam cum Verbo unionem; ac proinde ante *Brentius.*

[1] *Nat. Alex.*, l. c., n. 7; *Gotti*, l. c., § 5, n. 7 et 8; *Van Ranst*, l. c. — [2] *Lib. XI, a° 1538.* — [3] L. c., *liv. II, chap. 16.* — [4] *Florimond, liv. II, chap. 14.* — [5] *Gotti*, l. c., § 6, n. 1-6; § 7, n. 8; *Nat. Alex.*, l. c., n. 8 et 11; *Van Ranst*, l. c. — [6] *Gotti*, *Van Ranst*, *Nat. Alex.*, l. c. — [7] 3ª, qu. 64, art. 3. — [8] Sess. VI, cap. 7. — [9] *Gotti*, l. c., n. 10; *Van Ranst*, l. c. — [10] *Gotti*, l. c., n. 8. — [11] *Liv. II, chap. 14, n. 2.* — [12] Sess. V, Decr. de Peccato Origin., n. 5.

(*a*) Ita quidem asserit *Gotti* (l. c.); *Florimondus* vero (l. c.): *Ceux-là*, inquit,... *croyent qu'il n'y a point de diables, comme les athées qu'il n'y a point de Dieu* (Nota edit.).

Consecrationem Jesum Christum jam adesse in hostiâ, et verba: *Hoc est Corpus meum* designare Christum, ibi jam antea præsentem. Unde fuit *Ubiquistarum* parens [1], quibus Lutherus quoque assensus est [2].

Schwenckfeldius.

38. *Gaspar Schwenckfeldius*, nobilis Silesius, vir haud mediocris doctrinæ, sed non minus sectæ Lutheranæ quam Romanæ Ecclesiæ adversarius, dum Lutherus suos disseminabat errores, ad bellum Ecclesiæ movendum surrexit. Prædicabat, Scripturæ sacræ non esse attendendum, quippe quæ non esset Verbum Dei, sed mortua tantum littera; eamque ob causam privato dumtaxat Spiritus-Sancti afflatui obsequendum esse. Itaque respuebat conciones et spiritualem lectionem, quod apud S. Matthæum [3] legamus, unum nos habere Magistrum, eumque in cælis degentem. Simul docebat Manichæorum, Sabellii ac Photini errores, et cum Zwinglio negabat realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam. Scribit *Hosius* [4], Satanæ Evangelium a Luthero quidem initium duxisse, esse vero consummatum ab hoc altero inferorum monstro, quum multis Germaniæ et Helvetiæ locis plures essent Schwenckfeldii quam Lutheri sectatores [5]. Refert quoque *Gotti* Cardinalis [6], eum per nuntium quemdam libros suos ad Lutherum corrigendos misisse; hunc autem indignatum, quod tot hæreses congestas videret, rescripsisse nuntio, ut ad Schwenckfeldium hæc sua referret verba: *Sit spiritus tuus... et omnes qui participant tibi, Sacramentarii et Eutychiani, tecum in perditionem.* Ejus secta post Lutheri mortem magis invaluit; at Bucerus, Melanchthon aliique, in synodo quâdam, anno 1554 Naumburgi habitâ, omnes impii istius viri libros condemnarunt [7].

Kemnitius.

39. Martinus *Kemnitius*, ex marchionatu Brandeburgensi oriundus, patre lanario, cui tenues opes erant, natus est anno 1522. Postquam in patris arte ad quartum decimum ætatis annum se exercuerat, studiis vacare cœpit, et tandem etiam Wittenbergæ, Melanchthone magistro, ad theologiam animum applicuit; idque tanto successu, ut non dubitaret Melanchthon, Protestantium theologorum principem eum vocare. Triginta annos in academiâ Brunsviciensi theologiam docuit; mortuus est anno 1586, ætatis sexagesimo quarto. Kemnitius haud secus ac Bucerus omni studio incubuit, ut Lutheranos cum Sacramentariis conciliaret: irrito tamen conatu. Plura edidit opera; quorum præcipuum est *Examen Concilii Tridentini*, quo sacræ Synodi decreta maximâ ex parte reprobare nititur. Sacræ Scripturæ libros eos tantum canonicos esse dicit, quos non sola Concilia approbarunt, sed quos ratos habuerunt omnes Ecclesiæ. Textum hebraicum et græcum extollit, et editionem Vulgatam rejicit, ubi ab iis discrepat. Traditionem non admittit; admittit vero liberum arbitrium, quod cum gratiæ auxilio aliquod bonum operari posse affirmat. Hominem solâ fide, quâ Christi merita applicantur, justificari censet; bona opera porro esse quidem ad salutem necessaria, nullum tamen afferre meritum. Baptismum tantum et Eucharistiam proprie Sacramenta, reliqua vero pios ritus esse contendit. Quod ad Eucharistiam spectat, non minus Romanæ Ecclesiæ transsubstantiationem, quam Lutheranorum impanationem rejicit: qualis autem realis Christi præsentia sit, non vult definire; eam solum ait non esse carnalem, et in actuali tantum Sacramenti usu haberi; Communionem quoque ab omnibus sub utrâque specie suscipiendam esse docet. Missam non negat appellari posse Sacrificium; eâ tamen generali significatione, quâ bona opera Deo offeruntur: in summâ, pro vero Sacrificio eam non habet. De Pœnitentiæ sacramento ait, opus non

[1] *Nat. Alex.*, l. c., n. 9; *Gotti*, l. c., § 6, n. 8-10; *Van Ranst*, l. c. — [2] *Bossuet, Hist. des Variations, liv. II, n. 41; Luther.* cfr. *Ein sermon v. d. Sacr. d. Leybs u. Blut Christi*, anno 1525. — [3] XXIII, 8-10. — [4] De Hæresibus nostri Temporis, § « *Vis autem eorum* ». — [5] *Gotti*, l. c., n. 5; *Nat. Alex.*, l. c., n. 6; *Van Ranst.*, l. c. — [6] L. c., n. 4. — [7] *Gotti*, l. c., n. 6.

esse omnia peccata declarari; ministri autem absolutionem non respuit, sed eam oriri asserit non ex ministro, sed ex Christi promissione. Purgatorium ait ex Scripturis non probari. Sanctos honorari debere concedit et quodammodo etiam eorum Reliquias et imagines, neque eorum intercessionem negat. Quod ad dies festos attinet, ceteris rejectis, solum agnoscit diem Dominicum [1].

§ V.

DE ANABAPTISTIS.

40. *De Anabaptistis, qui parvulos Baptismate prohibebant.*
41. *De eorum ducibus.* 42. *Seditione excitatâ cladem accipiunt.*
43. *Sub Münzero, eorum duce, rursus prælio vincuntur; Münzerus morti proximus ad frugem bonam se recipit.*
44. *Denuo rebellant sub Joanne Leidensi, qui se regem constituit.*
45. *Postmodum dirae neci traditus, pœnitens mortem obit.*
46. *De Anabaptistarum erroribus.* 47. *In quas diversas sectas abierint.*

Anabaptistæ parvulis baptismum denegant.

40. *Anabaptistæ* primam suam originem a Luthero duxerunt. Præcipuum eorum dogma fuit (ex quo Anabaptistæ nominantur), infantes baptizari non debere; quia rationis expertes fidem et salutem revera habere non possint, juxta illud Evangelii: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [2]. Unde eos, qui in infantiâ baptisma susceperint, denuo omnes baptizandos esse ajebant. Quæ quidem falsa sententia ex eo vigere cœpit, quod Lutherus dixerat, melius esse infantibus non dari Baptismum, quam eos sine propriâ fide baptizari [3]. Sed increduli isti animadvertere debuerant, agi in Evangelio de adultis, qui actualis fidei sunt capaces; quum infantes, qui eam habere nequeunt, Sacramenti gratiam recipiant propter Ecclesiæ fidem, in quâ baptizantur. Porro quemadmodum infantes sine actuali culpâ originale peccatum contrahere possunt; ita æquum est, eos recipere posse Jesu Christi gratiam sine fide actuali: *Ut, quoniam quod ægri sunt, alio peccante, prægravantur*, inquit S. Augustinus, *sic, quum hi sani sunt, alio pro eis confitente, salvantur* [4]. Præterea apud S. Matthæum legimus, dixisse Dominum: *Sinite parvulos... ad Me venire; talium est enim regnum cælorum* [5]. Sicut ergo infantes cælum acquirere possunt, ita possunt suscipere Baptismum, sine quo cælorum aditus non patet. Item Baptismate tingi infantes, traditio est, quam ab ipsis Apostolis accepimus: *Ecclesia traditionem ab Apostolis suscepit*, inquit Origenes, *etiam parvulis Baptismum dare* [6]. Quod idem scriptum reliquerunt S. Irenæus [7], Tertullianus [8], S. Gregorius Nazianzenus [9], S. Ambrosius [10], S. Cyprianus [11] et S. Augustinus [12]. Unde et Concilium Tridentinum statuit: *Siquis dixerit parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea quum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos; aut præstare eorum omitti Baptisma, quam eos non actu proprio credentes ba-*

Paucis refelluntur.

[1] *Gotti*, l. c., § 7, n. 3-7. — [2] *Marc.*, XVI, 16. — [3] *Gotti*, l. c., cap. 110, § 1, n. 1. — [4] Sermo 167, cap. 2. — [5] *Matth.*, XIX, 14. — [6] Comm. in Ep. ad *Roman.*, lib. V, n. 9. — [7] Adv. Hæreses, lib. II, cap. 22, n. 4. — [8] De Baptismo, cap. 18. — [9] Oratio 40 in S. Baptism., n. 17. — [10] De *Abraham*, lib. II, cap. 11, n. 81. — [11] Ep. 59, ad *Fidum*. — [12] Sermo 176, cap. 2.

ptizari in solâ fide Ecclesiæ, anathema sit [1]. Quo canone Anabaptistarum et Lutheri errorem condemnari, perspicuum est.

Eorum capita: *Storch.*

41. Anabaptistarum caput fuit *Nicolaus Storch* sive *Pelargus*. Is antea Lutheri discipulus, anno 1522 novam suam prædicare cœpit hæresim; quod ita cælitus sibi revelatum esse jactaret. Unde Wittenbergâ expulsus per Thuringiam vagabatur, et ad primum errorem alios quoque adjiciens, populis denuntiabat, omnes homines naturâ esse liberos, communia esse omnia bona et æqualiter inter singulos dividenda, omnesque Episcopos et magistratus vel principes, qui ipsorum Ecclesiæ adversarentur, de medio tolli oportere [2].

Münzer.

Storchio se adjunxit *Thomas Münzer*, qui sacerdos Catholicus itemque Lutheri sectator fuerat; rigidioris vitæ præ se ferebat speciem et similiter ecstasibus insolitoque cum Deo commercio gloriabatur. Is vituperabat summum Pontificem, quod legem nimis duram imponeret, at simul Lutherum vituperabat, quod legem doceret nimis laxam; ac deinceps Lutheri mores ubique carpebat ejusque lacerabat famam: virum esse crapulæ et impudicitiæ deditum, neque umquam credi posse, per hominem adeo perversum voluisse Deum Ecclesiam suam reformari. Eum quoque omnesque ejus asseclas ex Saxoniâ expelli curavit Lutherus [3].

Seditionem excitant.

42. Münzerus in Thuringiâ etiam Storchii errores spargere cœpit; et potissimum Monasterii rusticanis hominibus persuasit, Episcopis et principibus obedientiam præstari non debere. Suis concionibus Anabaptistarum factionem plurimum auxit ac tandem perfecit, ut ad ter centum millia concurrerent inopes imperitique rustici [4], quos ad palas rejiciendas armaque sumenda hac fallaciâ instigaverat, quod pro iis depugnaturus esset ipse Deus.

Vincuntur.

Miseri isti stultique agrestes initio quidem magnam effecerunt vastitatem; verum in scientiâ rei militaris parum instructi, quamvis multi essent, ab occurrentibus militibus mox dissipati sunt; et partim trucidati, reliqui Lotharingiam versus abierunt, ut eam deprædarentur; at Claudius Guisius comes, Lotharingiæ ducis frater, ter victoriâ ex iis relatâ, eorum viginti millia gladio necavit [5].

Quum impetum facerent milites, miseros agricolas ait Sleidanus, *velut... mente captos neque se defendisse neque fugâ salutem quæsiisse; sed carmen populare, quo Sancti-Spiritus petitur auxilium, cantasse; quod plerique Münzeri pollicitationibus confisi... cælestem opem exspectarent* [6].

Denuo vincuntur.

43. Post hæc Münzero cum reliquis Anabaptistis Thuringiam diripientibus sese objecit Georgius Saxonicus, pacem tamen offerens, si arma deponere vellent. At Münzerus, ratus perniciem sibi instare, si agrestes pacem acciperent, ad bellum adeo eos instigavit, ut ipsum pacis legatum jugulaverint. Inde exasperati milites summo furore in eos irruunt. Illi initio quidem fortiter resistunt, quod pollicitus esset Münzerus, tormentorum globos seipsum manicis esse excepturum; quare nonnulli eâ fraude confisi ante bellica hostium tormenta intrepidi steterunt; tandem vero multi in fugam se conjiciunt, reliqui omnes capiuntur. Münzerus quoque terga verterat, et morbum simulans Franchusii (*Frankenhausen*) omnibus ignotus latebat. Sed agnitus comprehenditur, et hac deinde condemnatur sententiâ, ut Mülhusii unà cum *Pfeiffero*, ordinis Præmonstratensis apostatâ, securi percutiatur. Bellum istud quinque menses duravit, et centum triginta millia miserorum agrestium in eo occubuisse censentur [7]. *Pfeifferus* in hæresi obstinatus decessit. Münzerum nonnulli dicunt in mortis con-

Münzer ad bonam frugem reversus moritur.

[1] Sess. VII, can. 13. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., cap. 2, art. 11; *Gotti*, l. c., cap. 110, § 1, n. 2. — [3] *Varillas, lib. VI, a° 1524.* — [4] *Varillas*, ibid.; *Hermant, part. 3, chap. 234.* — [5] *Hermant*, l. c.; *Varillas, lib. VI, a° 1525.* — [6] Comment. de Statu Religionis, lib. V, a° 1525; *Gotti*, l. c., n. 7. — [7] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c.

spectu nihil fuisse commotum, sed ipsos judices et principes provocasse, ut sacram Scripturam legerent ibique addiscerent Verbum Dei: eaque fuisse postrema ejus verba. Alii vero, idque communius, referunt ante obitum errores eum revocasse, et sacramentali Confessione peractâ susceptoque viatico, pias fudisse preces et cervicem lictori obtulisse; quod quidem Natalis Alexander pro certo affirmat [1].

Joannes Leidensis.

44. Nec tamen post Münzeri exitum ingentemque illam internecionem exstincta est exsecranda illa secta. Anno 1534, novem post Münzeri necem annis, plures Westphalenses a Principe defecerunt, et Monasteriensi civitate captâ, ducem sibi constituerunt *Joannem Leidensem*, Batavi sartoris filium. Hic Episcopum omnesque Catholicos ex civitate ejecit; suosque falsis revelationibus ludificans, semetipsum regem consalutandum curavit, seque ab ipso Deo electum fuisse edixit; unde *Rex justitiæ hujus mundi* appellari voluit. Ratam habebat polygamiam, et sedecim duxit uxores. Eucharistiæ Sacramento nullam fidem adjungebat; quandoquidem mensæ accumbens his verbis frustulum panis singulis porrigebat: *Accipite et comedite, et mortem Domini annuntiabitis.* Atque interim regina, una de uxoribus, vinum distribuebat, hæc proferens verba: *Bibite et mortem Domini annuntiabitis.* Inde elegit viginti discipulos velut Dei apostolos, quos ad errores suos spargendos dimitteret: sed cum eo miseri isti fere omnes capti sunt, et anno 1535 capitis damnati [2].

Pœnitens mortem obit.

45. Atvero perennes Deo laudes tribuantur, qui in Joanne Leidensi misericordiam suam magnifice expromere voluit! Acerbissimam sibi illatam mortem cum vero peccati dolore et mirâ patientiâ subiit: ter a duobus tortoribus per duas horas sine ullâ intermissione forcipibus laniatus, nulla edidit lamenta, aliudque nihil faciebat quam propter peccata eo cruciatu dignum se fatebatur, Deique implorabat misericordiam. Socii vero culpam agnoscere noluerunt obstinatique emortui sunt [3].

Subjungit *Hermant* [4], exsecrandam sectam in pluribus Christianorum provinciis permansisse.

De eorum erroribus.

46. Hi fuerunt Anabaptistarum errores: 1. *Pueri non sunt baptizandi, sed tantum adulti rationis capaces.* 2. *Non potest a Christianis administrari magistratus politicus.* 3. *Numquam licet jurare Christianis.* 4. *Illicitum est Christianis bellum gerere* [5].

In plures sectas sciduntur.

47. Exinde Anabaptistæ in varias sectas abierunt; alii quatuordecim, alii septuaginta etiam enumerant. Inter eos erant *Münzeriani* a Thomâ *Münzero; Hutitæ*, a Joanne *Hut*, qui voluntariam paupertatem profitebantur; *Augustiniani*, ab *Augustino Bohemo*, qui docebat, aditum ad cælum non patere nisi post Judicii diem; *Bukoldiani*, a Joanne *Bukold* sive Leidensi (de quo suprà egimus), qui plures ducebant uxores, omnesque impios delere volebant; *Melchioritæ*, a *Melchiore Hofmann*, qui inter alios errores, Christum unius tantum esse naturæ ajebat, nec natum ex Mariâ; *Mennonitæ* a *Mennone*, qui etiam non recte sentiebant de SS. Trinitatis mysterio; *Davidiani* a quodam *Georgio*, qui se tertium esse Davidem asserebat, verum Messiam et dilectum Dei filium, non ex carne sed ex spiritu genitum, seque peccatorum veniam dare: is quum moreretur anno 1556, post triennium se resurrecturum esse ajebat, neque omni eventu caruit ejus vaticinium: elapso enim triennio, Senatus Basileensis eum effodiendum et cum omnibus ejus scriptis comburendum curavit; *Clancularii*, qui interrogati num essent Anabaptistæ, negabant: non templa sed domos et hortos frequentabant, ibique conciones habebant; *Dæmoniaci*, qui dæmones in fine mundi (qui error iis cum

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 8; *Varillas*, l. c.; *Van Ranst*, l. c.; *Hermant*, l. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2; *Varillas, lib. X, a° 1534; Van Ranst*, l. c., *chap. 235.* — [3] *Varillas, lib. X, a° 1535.* — [4] L. c. — [5] *Van Ranst*, l. c.

Origene communis est) salutem consecuturos esse asserebant; *Adamitæ*, qui quod in Adami innocentiâ se constitutos esse jactarent, nudi incedebant; *Servetiani* a Michaele *Serveto*, qui ad Anabaptistarum errores suas adjungebat in Trinitatem et Jesum Christum blasphemias; *Condormientes*, qui promiscue viros ac mulieres dormire jubebant, quod novam caritatem Evangelicam, novam videlicet turpitudinem, profiterentur; *Ejulantes* sive *Plangentes*, qui nullam contendebant tam gratam Deo esse devotionem, quam perpetuo lacrimari et ejulare. Aliorum non minus impias hallucinationes exponunt *Natalis Alexander* [1] et *Van Ranst* [2].

ARTICULUS II.

De Sacramentariis.

§ I.

DE CARLOSTADIO.

48. *De Carlostadio, Sacramentariorum parente.*
49. *Fodere cogitur; uxorem ducit; Missam componit.* 50. *Repentinâ morte exstinguitur.*

Carlostadius.

48. *Carolstadius* (ut ait *Van Ranst* [3]) sive (ut melius scribunt alii) *Carlostadius*, Sacramentariorum parens, Carlostadii, in Franconiæ oppido natus, unde suum mutuatus est cognomen, ecclesiæ Wittenbergensis archidiaconus fuit. Tantâ doctrinâ eum excelluisse referunt, ut parem in Saxoniâ habuerit neminem; quo factum est, ut plurimi eum fecerit Fridericus elector. — Doctoris lauream Luthero imposuerat, ejusque deinde sequebatur hæresim; verum, quod eum puderet, Lutheri discipulum haberi, principem se constituit Sacramentariorum, docuitque contra Lutheri sententiam, Jesum Christum in Eucharistiâ non esse revera præsentem. In iis enim verbis: *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur* [4], pronomen *hoc* non ad panem referri ajebat, sed ad ipsum Christum, qui volebat nostrâ causâ corpus suum immolare; ac si dixisset: *Hoc est Corpus meum, quod sum vobis traditurus.*

A Luthero discedit.

Item contra Lutherum cum iconoclastis sustinuit, crucis sanctorumque imagines everti oportere [5]; nec dubitavit Wittenbergæ Missam abrogare, hostias consecratas proterere et comminuere altaria sacrasque imagines. Quod ubi audivit Lutherus, remotam arcem, *Patmum* suam, ubi delitebat (ut num. 14 diximus), etiam invito electore relinquendam sibi esse censuit; et Wittenbergam profectus, altaria et imagines restituit: ipsum autem Carlostadium, quum ab errore discedere nollet, auctoritate Electoris, quem sibi devinxerat, dignitate et beneficio depulit et ex totâ ejus ditione unà cum uxore, quam duxerat, ejecit. Porro Carlostadius Orlamundam, in Thuringiæ oppidum, se contulit, ibique ad confirmandam hæresim pestiferos composuit *De Cœnâ Domini* libellos [6]. Et quum aliquando eò accessisset Lutherus, Carlostadius (ut refert *Berti* [7]) propter illatam sibi injuriam, lapidibus eum abegit. — Sed priusquam ad reliqua pergamus, ex Illustrissimo Domino *Bossuet* narrare libet, quodnam initium habuerint Lutherum inter et Car-

Lutherus in eum invehitur.

[1] L. c., n. 4. — [2] L. c. — [3] L. c. — [4] 1 *Cor.*, XI, 24. — [5] *Nat. Alex.*, l. c., art. 10, § 3; *Gotti*, l. c., cap. 109, § 1; *Van Ranst*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 229*; *Varillas*, *lib. III*, *a° 1519*. — [6] *Hermant*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 2; *Varillas*, *lib. V*, *a° 1523*. — [7] Breviar., sæc. XVI, cap. 3.

lostadium inimicitiæ. Anno 1524 Carlostadius, quum Jenæ adfuisset in concione a Luthero habitâ, visendi gratiâ ad eum venit et inter fabulandum ei objecit, quod Christum in Eucharistiâ sentiret revera esse præsentem. Cui Lutherus arroganter respondit, nummum aureum se ei daturum, si calamum contra ipsum stringere vellet; Carlostadius autem porrectum sibi aureolum accepit, et in signum belli unà vinum hauserunt. In digressu tandem Carlostadius: *Utinam rotæ affixum te videam,* inquit. Lutherus autem: *Tu vero,* respondit, *cervicem confregeris, priusquam reliqueris urbem.*

Itaque Lutherus, quem Carlostadius Orlamundâ saxis detrudendum curaverat, luto oppletus eam urbem egressus est.

En, exclamat Bossuet, *Evangelii novorum Actus Apostolorum!* [1]

Ad egestatem deducitur.

49. Verumtamen Carlostadii amici apud Lutherum se interponentes precibus assecuti sunt, ut Wittenbergam reverti ei liceret, eâ tamen lege, ut nihil deinceps nec diceret nec litteris mandaret adversus Lutheri dogmata. Tum vero Carlostadius tantam contumeliam passus Wittenbergæ apparere erubuit, maluitque in prædium aliquod secedere ibique miserià adactus bajulum ac postmodum unà cum miserâ conjuge agricolam agere [2].

Uxorem ducit.

Et hic notari expedit, Carlostadium primum ex novæ legis Evangelicæ sacerdotibus uxorem duxisse: quandoquidem anno 1521 matrimonium cum nobili puellâ contraxit; quas sacrilegas nuptias ut celebraret, ipse (ut auctor quidam refert [3]) Missam composuit cum hac impiâ oratione: *Deus, qui post tam longam et impiam sacerdotum tuorum cæcitatem beatum Andream Carlostadium eâ gratiâ donare dignatus es, ut primus, nullâ habitâ papistici juris ratione, uxorem ducere ausus fuerit, da quæsumus, ut omnes sacerdotes receptâ sanâ mente ejus vestigia sequentes, ejectis concubinis aut eisdem ductis ad legitimum consortium tori, convertantur.* Apud Raynaldum [4] hæc alia reperitur oratio, item a Carlostadio de eodem argumento conscripta: *Oremus: Nos ergo concubinis nostris gravati, Te Deus poscimus, ut illius qui patres nostros sectatus antiquos Tibi placet, nos imitatione gaudeamus in æternum* (*a*).

Repentinâ morte exstinguitur.

50. Nec tamen, ut vidimus, Carlostadius Dei vindictam orationibus suis effugere potuit; nam arando victum sibi quærere debuit cum miserâ uxore, quæ nobili stirpe orta, verecundabatur panem haud raro deficientem emendicare.

Postea Carlostadius ad Helvetios perrexit, quod a Zwinglio, qui eamdem sequebatur de Altaris Sacramento hæresim, benigne se exceptum iri putaret; at ille, solus dominari cupiens, satis male eum tractavit. Quare Basileam adiit, ubi apud hæreticos ad prædicandi ministerium assumptus est; ibique, in suis erroribus perseverans, repentinâ morte occubuit [5]. Narrat *Varillas* (l. c.), eum descendentem de pulpito, in quo contra realem Christi in Eucharistiâ præsentiam declamaverat,

[1] *Hist. des Variations, liv. II, n. 11.*— [2] *Gotti,* l. c., n. 3, ex *Cochlæo,* de Actis et Scriptis *M. Lutheri,* a° 1525; *Varillas, lib. VI, a° 1523.* — [3] *Octavius Jadertinus, O. M.* Introductio ad... Prædicationis officium (*Romæ* 1693); Catalogus hostium Ecclesiæ. *Sacramentarii,* pag. 117. — [4] Annales, a° 1523, n. 74.— [5] *Varillas, lib. VIII, a° 1530.*

(*a*) Ambæ illæ orationes etiam asservantur in Bibliotheca *Palatina* (ædibus Vaticanis) IV, 121: *Missa de nuptiis Andreæ Carolostadii, et sacerdotibus matrimonium contrahentibus.* Tota Missa item legi potest apud *J. Cochlæum, de Actis M. Lutheri,* ad ann. 1525, pag. 104. Prior oratio est *Collecta,* altera in eâ parte reperitur, quæ inscribitur *Prosa* seu *Sequentia.* Non omnes tamen cum *Jadertino* (l. c.) sentiunt, eam ab ipso *Carlostadio* fuisse compositam. Sic Cochlæus (l. c.): *Tantus* (Carlost.) *apud Wittenbergenses erat, priusquam adversaretur, ut vetitas et sacrilegas nuptias ejus summo studio ac maxima celebritate promoverint ac decoraverint. De quibus et propriam confingebant Missam, quam et in lucem edere non sunt veriti* (Nota edit.).

correptum fuisse apoplexiâ et confestim exspirasse. Refert quoque alius quidam auctor [1] (atque idem innuit Varillas [2]), horrendam hominis figuram Carlostadio concionem habenti apparuisse; postea autem dixisse ejus filium, sibi quoque monstrum illud se obtulisse et hæc locutum esse verba: *Patri tuo dices, intra tres dies me caput ejus conquassando necem ei esse allaturum.* Illud certum est, Carlostadium intra tres illos dies miserabiliter esse exstinctum: repentino nempe obiit, nec quidquam a pertinaciâ suâ desistens.

§ II.

DE ZWINGLIO.

51. *De Zwinglio ejusque hæreseos primordiis.* 52. *De ejus erroribus.*
53. *De Congressu Tigurini senatus; cujus Decretum a ceteris regionibus rejicitur.*
54. *Zwinglius, vendito Canonicatu, uxorem ducit.*
De Catholicorum victoria et Zwinglii exitu.

Zwinglius. Ejus historia.

51. *Uldericus* (*Uldricus* sive *Ulrichus*) *Zwinglius* humilibus parentibus et ignobili apud Helvetios pago, nomine *Wildhaus* vel (ut alii dicunt) *Toggenburg* (*a*) natus est. Quum ruri duarum ecclesiarum pastor fuisset, Tigurim vocatus est ad parochialem ecclesiam administrandam [3]. Juvenis secutus erat militiam; verum ex ecclesiastico statu majora sibi sperans, depositis armis, tunicam talarem assumpsit cœpitque conciones habere: et quoniam non deerat ingenium, idoneus concionator evasit. Anno 1519, quum audivisset, indulgentias, quæ in Germaniâ jam promulgatæ essent, in Helvetiâ quoque promulgatum iri, mirificam arbitrabatur sibi oblatam occasionem ad famam in aliis quoque regionibus acquirendam sibique adipiscendas a Romanâ curiâ dignitates. At Samson, Ordinis S. Francisci sodalis, ad Helvetios a summo Pontifice ad illud negotium perficiendum missus, socium sibi adjungi noluit: edixerat autem Pontifex, nequis præter ipsum vel sine ejus licentiâ indulgentias promulgaret. Itaque Zwinglius, spe dejectus, quod Lutherus in Saxoniâ fecerat, in Helvetiâ exsequi instituit: ad Lutheri exemplum primo in indulgentias, tum in Pontificis auctoritatem invehi cœpit ac demum hos contra fidem sparsit errores [4]:

Ejus hæresis occasio.

De ejus erroribus.

52. 1. *Missa non est Sacrificium, sed Sacrificii in cruce semel oblati commemoratio.* 2. *Nobis extra hanc vitam intercessore præter Christum nullo opus est.* 3. *Christus est nostra justitia* (Inde colligebat, bona esse opera nostra, quatenus Christi sunt, non quatenus nostra). 4. *Matrimonium... omnibus convenit.* 5. *Qui vovent castitatem, præsumptione tenentur.* 6. *Potestas, quam sibi Papa et Episcopi arrogant, ex sacris Litteris firmamentum non habet.* 7. *Confessio, quæ sacerdoti fit, non pro remissione peccatorum, sed pro consultatione haberi debet.* 8. *Scriptura sacra purgatorium nullum novit.* 9. *Scriptura alios sacerdotes non novit, quam eos qui verbum Dei annuntiant.*

[1] *Lancisi, Compendio di tutte l'eresie, sec. XVI, cap. 3.* — [2] L. c. — [3] *Nat. Alex.*, l. c., cap. 2, art. 10, § 3, n. 2; *Gotti*, l. c., cap. 109, § 2, n. 1; *Varillas, lib. IV, a° 1520.* — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 2.

(*a*) Id est, in pago *Wildhaus*, in comitatu *Toggenburg* (Nota edit.).

Alios quoque asseruit errores de libero arbitrio: quum enim Lutherus in negotio salutis omnia gratiæ adscriberet, Zwinglius (cum Pelagianis) omnia tribuebat arbitrio et naturæ viribus (*a*). Item de Sacramentis, de peccato originali et de aliis quibusdam rebus falsa pronuntiavit. Sed ad præcipuam ejus blasphemiam veniamus, ob quam Lutherus quoque adeo ei succensuit, ut quem prius fortem Jesu Christi athletam vocasset, postea virum hæreticum dixerit.

Quid de Eucharistia docuerit.

Initio docuerat, Eucharistiam esse Jesu Christi passionis memoriam; quod vero hæc ei occurrisset difficultas, Apostolum de manducandâ Eucharistiâ loqui, quum tamen memoria manducari nequeat, quinquies (ut refert *Varillas* [1]) suam Communionis explicationem mutavit. Non minus Lutheranorum impanationem rejiciebat quam transsubstantiationem Catholicorum; neque etiam probabat interpretationem Carlostadii, de quâ suprà (num. 48) mentionem fecimus. Itaque eò pervenit, ut in verbis: *Hoc est Corpus meum*, verbum *est* idem valere assereret ac *significat;* tamquam si diceretur: Hic panis significat Jesu Christi Corpus. At, quum sibimetipsi opponeret, quare ademptâ propriâ vi vocabuli, ei subjicienda esset notio *significandi*, quodam mane diluculo (ita ipse narrat [2]) spiritus quidam (*ater fuerit an albus*, inquit, *nihil memini*), hisce verbis eum compellavit: Stupide, cur non legis caput duodecimum Exodi, ubi dicitur: *Est enim phase, id est, transitus Domini* [3]? Itaque (concludit) *est* idem valet ac *significat.* Quapropter divulgare cœpit Zwinglius, quemadmodum Pascha Judæorum mera esset transitûs Domini figura, ita Eucharistiam esse figuram Corporis Christi in cruce sacrificati. Quod commentum ut confirmaret, in novo Testamento, quod in patrium sermonem translatum edidit, pro verbis: *Hoc est Corpus meum*, hæc alia substituit: *Hoc significat Corpus meum* [4].

Verum quænam est stolida ista argumentandi ratio? In libro Exodi ipsa verba, quæ sequuntur (*id est transitus Domini*) explicant, quid sibi velit verbum *est:* at in Evangelio ubinam explanatur, verbum *est* non de Corpore, sed de figurâ Jesu Christi intelligi? [5]

Conferantur ea, quæ in confutatione X (num. 12) fusius de eodem argumento disputavimus.

Zwinglius propositiones suas promulgat.

53. Zwinglius tandem sexaginta septem propositiones, velut totidem dubia, typis mandavit, easque in singulis totius Constantiensis diœcesis urbibus suspendi jussit. Quas quum legissent fratres Prædicatores, eum tamquam hæreticum populo denuntiarunt, seque paratos dixerunt, in publicâ disputatione erroris eum coarguere. Nihil recusavit Zwinglius; sed quum illi vellent eam fieri coram arbitris Ecclesiasticis, ab Episcopo Constantiensi designatis, ille postulavit, ut fieret coram Tigurino senatu, conflato ex ducentis Hel-

[1] *Lib. VII, a° 1526.* — [2] *Zwinglius,* Subsidium de Eucharistia. — [3] Exod., XII, 11. — [4] *Hermant, part. 3, chap. 232.* — [5] *Gotti,* l. c., n. 4 et 5; *Varillas, lib. VII, a° 1526; Nat. Alex.,* l. c.

(*a*) *Spondanus, Baronii* contin., ad ann. 1525, n. 16: *Præter quæ,* inquit, *docuit, peccatum originale esse tantum naturæ morbum, non peccatum; cum Pelagio, hominem posse solis naturalibus virtutibus et meritis vitam æternam obtinere.* — *Moreri, Grand Diction. Art. Zwingle: Quoique Zwingle convînt avec Luther en quelques points, ils étaient bien différents sur le fond de la doctrine; car Luther donnait tout à la grâce pour le salut; et celui-ci au contraire, suivant les Pelagiens, donnait tout au libre arbitre, agissant par les seules forces de la nature; jusques là qu'il croyait, que Caton, Socrate, Scipion, Sénèque, Hercule même et Thésée et les autres Héros et gens vertueux du paganisme avaient gagné le ciel pars leurs belles actions.* — Idem iisdem fere verbis habet *Ladvocat, Diz. Portatile (dal Francese), art. Zwinglio: Insegnava,* inquit, *l'errore dei Pelagiani sopra la grazia, concedendo ogni cosa al libero arbitrio,* cet. Alii ejus doctrinam aliter explicantes, Pantheismi cujusdam eum accusant (Nota edit.).

vetiis laicis, qui plerique scribendi legendive artis erant ignari. Nec frustra; nam ipsi senatores eas religionis controversias dirimendas susceperunt, neque induci potuerunt, ut ab incepto desisterent. Itaque coram iis facta est congressio; Episcopus autem, quod aliud nihil facere posset, suum eo misit vicarium generalem, qui quantum res sineret, omnem præpediret perturbationem. Habitus est congressus anno 1524 (ut refert Varillas [1]) atque eò, senatu ita jubente, convenerunt omnes Tigurini Ecclesiastici. Ante omnia Zwinglius theses suas et recitavit et uberius exposuit; tum, quod solus verba fecisset nec quisquam reclamasset, quæsivit, num alicui superesset dubium proponendum. Respondit vicarius, plures eum protulisse ineptias; quas quum Zwinglius tueri conaretur, vicarius reposuit, sibi ab Episcopo non fuisse datum negotium, ut disputaret vel causam dirimeret, sed judicium a concilio pronuntiari oportere; quibus dictis conticuit. Item reliqui viri Ecclesiastici interrogati, haberentne, quid Zwinglio opponerent, silentium tenuerunt. Inde senatores rati causam suam vicisse Zwinglium, decreverunt, ut deinceps in totâ Tigurinâ ditione, nullâ Traditionum ratione habitâ, purum Evangelium (ut ajebat Zwinglius) annuntiaretur populo, ac præterea abrogarentur Missa et Eucharistiæ adoratio.

Tiguri disputatio habetur.

Attamen ab eo senatusconsulto ceteræ regiones abhorruerunt; quin etiam anno 1526 alia Aquis Helveticis (*Baden*), item Helvetiorum oppido, habita est [2] publica disputatio cum Zwinglii et Œcolampadii discipulis ex unâ, Eckio aliisque ex alterâ parte. In eâ Eckius adeo strenue locutus est, ut Helvetii, damnatâ Lutheri Zwingliique doctrinâ, decreto suo confirmaverint realem Christi in Altaris sacramento præsentiam, Sanctorum invocationem, cultum sacrarum imaginum et purgatorium.

Ceteri pagi Helvetici resistunt.

54. Anno 1528 Zwinglius, vendito canonicatu, uxorem duxit, neque erubuit affirmare, animum sibi deesse ad vitium carnis coercendum [3] (*a*).

Zwinglius uxorem ducit.

Eodem anno Bernensis regio ad Tigurinos accessit et Zwinglianam causam amplexa est; quod idem deinde fecerunt Basileenses, Schafhusiani et Sangallenses cum tribus aliis præterea regionibus. Solæ quinque fidem Catholicam retinuerunt: Lucerna, Schwitz, Zug, Uri et Unterwalden (*b*); quæ non multo post cum hæreticis pagis bellum gerere debuerunt [4]. Cujus belli hæc quidem causa fuit [5]: Catholici, quum duos ministros Zwinglium sequi deprehendissent, eos ex officio amoverant; Zwingliani vero non tantum eos benigne exceptos aliis donarunt officiis, sed irâ impulsi prohibuerunt, quominus mercatores ad rem frumentariam Catholicis suppeditandam ad eos commearent, quamvis eorum agri non satis magnam iis afferrent frumenti copiam. Conquesti sunt Catholici, eâ agendi ratione violari societatem initam; at responsum redditum est, illud eos promeruisse propter injuriam religioni illatam. Itaque mense Octobri anno 1531 octo millia Catholicorum processerunt, ut in hostem irrumperent. Tigurini mille quingenti numero extra urbem vallo fossâque se muniverant; at disruptis vallis, fugati sunt a Catholicis. Tum, qui in urbe remanserant, ad viginti millia convenerunt, iisque (quamvis amici dissuaderent) Zwinglius ipse præesse voluit. Catholici, numero haudquaquam pares, in planitiem descendere non ausi, angusto loco constiterunt; et hæreticis nihilominus in eos irruentibus, dubia aliquamdiu remansit victoria;

De bello inter Catholicos et hæreticos.

[1] *Lib. V, a° 1523.* — [2] *Gotti*, l. c., n. 11. — [3] *Varillas, lib. VII, a° 1526; Hermant*, l. c. — [4] *Nat. Alex.*, l. c. — [5] *Varillas, lib. VIII, a° 1530*; cfr. *Gotti*, l. c., n. 13.

(*a*) Seu potius: Sacrilegum suum Zwinglius matrimonium celebravit die 2 April. 1524; anno 1528 Bernensis regio a Catholicâ fide ad hæreticorum factionem transiit (Nota edit.). — (*b*) Ad eas, quæ a fide Catholicâ non defecerunt, adjicienda est Friburgensis regio (Edit.).

at ubi Zwinglius acriter procurrens, ictu perculsus corruit, ejus milites, quod eum jam exanimatum crederent, fugæ se dederunt: ex quibus tamen ab insequentibus Catholicis permulti interfecti sunt, cæsis hæreticis ad quinque millia, quum Catholici non plus quindecim viros amiserint [1]. Repertus est Zwinglius a duobus Catholicis inter cadavera pronus in facie, adhuc spirans; quem illi non cognoscentes quum interrogarent, velletne peccata confiteri, tacuit. Superveniens autem alius, qui eum cognoscebat, letiferum inflixit vulnus, et totam rem denuntiavit centurionibus, qui cadaver in quatuor partes sectum, flammis absumendum curarunt: nonnulli porro Zwingliani ejus cineres secum abstulerunt velut sancti viri reliquias [2]. Interiit Zwinglius die 11ª Octobris anno 1531, ætatis 44 (ut asserit *Hermant* [3]) vel 48 (ut referunt *Natalis* [4], *Gotti* [5] et *Van Ranst* [6]).

Zwinglius in prælio moritur.

Nec bellum ea dimicatio confecit: quinquies præterea redintegratum est prælium, ac toties victoriâ potiti sunt Catholici; tandem pactionem fecerunt, ut regiones in suâ quæque religione pacem haberent, quæ rerum conditio ad hæc usque tempora remansit [7].

Priusquam Zwinglium dimittam, referre libet locum quemdam concionis sive epistolæ, ad Franciscum I regem ab eo missæ. De gloriâ agens, regi in cælis impertiendâ: *Hic,* inquit, [*duos Adam,*] *redemptum ac redemptorem; Abelum,... Noam, Abrahamum, Isaacum...; hic Herculem, Theseum,... Numam,... Catones, Scipiones... videbis.* Talia jactabat novus iste Ecclesiæ reformator, postquam a fide defecerat: unà cum Jesu Christo et sanctis Patriarchis idololatras etiam gentiliumque numina inter cælites numerabat!

Plures alios ejus orationis locos exscripsit Illustriss. Dominus *Bossuet* [8].

§ III.

DE ŒCOLAMPADIO, BUCERO ET PETRO MARTYRE.

55. *De Œcolampadio.* 56. *De Bucero.* 57. *De Petro Martyre.*

Oecolampadius. Ejus historia.

55. *Joannes Œcolampadius* fidelis fuit Zwinglii discipulus. — Is linguarum peritiâ clarus, erudiendis comitis Palatini liberis præpositus erat; sed amicis vehementer urgentibus ut monachus fieret, ordinis S. Birgittæ vota suscepit [9], quamvis parum rectâ voluntate; quandoquidem jam ex eo tempore asserebat: « Etiamsi sexcenta nuncupassem vota, eorum nullum servarem, nisi illud æquum esse mihi videretur ». Quare Florimondus: *Ingressum hujus monachi videmus,* inquit; *quare exitum miramur?* [10] Itaque nonnullos post annos, abjecto cucullo, apostata factus, uxorem duxit, seque ad ita agendum ab ipso Spiritu-Sancto incitatum fuisse ajebat. Inde ad Zwinglium transiit, a quo velut Basileensis Episcopus constitutus est [11]. Eumdem ac Zwinglius de Eucharistiâ errorem est professus, licet verbo *est* non ut ille (vide num. 52) notionem *significandi* subjiceret, sed ea verba: *hoc est Corpus meum* ita interpretaretur: *hoc est figura Corporis mei.* En quales novi isti fuerint Evangelii præcones, qui nec alter cum altero consentire potuerint! [12] — Œcolampadius uno tantum mense superstes fuit Zwinglio, cujus obitum multo fletu prosequebatur. Mortuus est anno 1531, ætatis quadragesimo nono. Retulit Lu-

Zwinglii discipulus.

De ejus obitu.

[1] *Varillas,* l. c. — [2] *Nat. Alex.,* l. c., n. 2; *Gotti,* l. c., n. 13; *Van Ranst,* l. c. — [3] L. c., *chap. 223.* — [4] L. c. — [5] L. c. — [6] L. c. — [7] *Varillas,* l. c. — [8] *Hist. des Variat., liv. II, n. 19* (Christianæ fidei brevis et clara expositio ad Christian. Galliar. regem). — [9] *Nat. Alex.,* l. c., n. 3. — [10] L. c., *liv. II, chap. 8, n. 9.* — [11] *Gotti,* l. c., n. 15. — [12] Ibid., n. 16; *Nat. Alex.,* l. c.

therus, noctu eum in lecto a diabolo fuisse suffocatum, quam rem Natalis Alexander quoque innuit. Alii dicunt, eum ulcere super os sacrum erumpente periisse; ceterum, plurium auctorum judicio, certum est, mortuum eum in lecto esse repertum. Ait *Varillas* [1], plures historicos scriptum reliquisse, sæpius conatum esse Œcolampadium, mortem sibi consciscere, ac tandem se confecisse veneno. Narrant alii, ut scribit *Gotti* Cardinalis [2], miserum apostatam morti proximum exclamasse: *Eheu, mox ad infernum detrudar!* Eum quoque jamjam exhalaturum animam dixisse ferunt: *Ego incertus in fide et fluctuans abeo, coram Dei tribunali rationem redditurus atque experturus utrum doctrina mea vera an falsa fuerit* [3]. O stolidum virum! Ecclesiam habebat, veritatis columnam, sua condemnantem dogmata: ipse vero doctrinæ suæ judicium illi reservat tribunali, ubi si falsa repereriretur (ut erat), æternæ ruinæ nullum jam superesset remedium!

Bucerus. **56.** *Martinus Bucerus* natus est Argentorati (*Strassburg*) (*a*) patre Judæo adeo paupere, ut in morte nihil ei reliquerit. Ejus historia. Itaque misericordiâ moti fratres Prædicatores septennem puerum egentem et ab omnibus derelictum tecto receperunt. Quem quum diu ut Missam celebrantibus ministrum et negotiis familiaribus servientem habuissent, quod ingenio promptum viderent, ordinis habitu indutum, in studia jusserunt incumbere [4]. Et postquam in litteris atque in theologiâ multum est progressus, sacros Ordines suscepit; at (ut scribit *Gotti* Cardinalis [5]), non suscepto baptismate (*b*). Verum quod sine Uxorem ducit. uxore esse eum tæderet, ordinem deseruit; et audito, cælibatum a Luthero rejici, ejus causam complexus est et brevi matrimonium contraxit, quin etiam ter aliam duxit uxorem. Divortium ajebat, quemadmodum Judæis propter cordis duritiam, ita quoque iis Christianis licere, qui non ordinariam haberent corporis constitutionem [6].

Ejus errores. Alios adjunxit ad Lutheri errores, et potissimum quidem: 1um necessarium esse Baptismum ex præcepto positivo, non vero salutis necessitate; 2° nullam dari Ecclesiam, quæ in moribus et fide non erret; 3° ante justificationem a Deo acceptam quidquid, etiam boni operis, faciamus, peccatum esse; post justificationem bona opera necessario a nobis peragi; 4° nonnullos sic a Deo ad conjugium esse factos, ut matrimonio arceri nequeant; 5° usuram non esse Dei præceptis contrariam; 6° admittendam quidem esse Christi in Eucharistiâ præsentiam; eam vero non esse realem, sed solâ fide effici. Ob eum errorem, quo in Sacramentariorum partes concessit, a Luthero alienatus est; ac deinde ad eorum sectam tuendam dialogum suum *Arbogastus* conscripsit [7]. Bucerus a Landgravio ut aptissimus ad Zwinglianos cum Lutheranis componendos electus, quamvis pluribus colloquiis omnes nervos contenderit, nihil tamen effecit ob solam de reali præsentiâ Christi in Sacramento quæstionem, in quâ Lutherus neutiquam cedere voluit [8].

In *Angliam* profiscitur; moritur. Anno 1549 Bucerus Argentorato, ubi diuturnum domicilium et cathedram habuerat, in Angliam profectus est (regnante tunc Eduardo VI), et societatem iniit cum Petro Vermilio, vulgo Martyre dicto, qui eum biennio præcesserat et sacras Lit-

[1] L. c. — [2] L. c., n. 17. — [3] Ibid. — [4] *Gotti*, l. c., § 4, n. 1; *Varillas*, *lib. VIII, a° 1531.* — [5] L. c. — [6] *Varillas*, l. c. — [7] *Gotti*, l. c., n. 2 et 3; *Varillas*, l. c. — [8] *Varillas*, *lib. XI, a° 1536.*

(*a*) Plures quidem auctores ita dicunt. Sed magis accurate diceretur: In oppido *Schlettstadt*, *Argentoratensis* diœceseos (Nota edit.).

(*b*) Ex iis, quæ Card. Gotti refert, colligi non potest, Bucerum baptismate non esse tinctum, sed solummodo eum, utpote in infidelitate, patre Judaeo, natum, contra Ecclesiæ canones sacris Ordinibus fuisse initiatum. *Moreri* tamen (*Diction., art. Bucer*): *Des écrivains*, inquit, *ont assuré* (quâ probabilitate, ipsi sciverint), *qu'il* (Bucer) *était mort Juif. Varillas* (l. c.) asseverat: «Baptismum susceperat» (Nota edit.).

teras docebat in Oxoniensi (*Oxford*) Academiâ. Sed triennio nondum elapso, Bucerus mortuus est Cantabrigiæ (*Cambridge*), anno 1551, ætatis sexagesimo primo. *In extremo constitutus agone*, inquit *Gotti* Cardinalis [1], *acerrimos conscientiæ morsus passus est.* Porro anno 1556, ut idem auctor refert, Mariæ reginæ jussu eruta ejus ossa igne consumpta sunt.

Petrus Martyr. **57.** Alter fuit famâ notissimus Zwinglii discipulus, qui in Angliâ potissimum ejus errores spargere studuit, *Petrus Vermilius*, qui vulgo *Petrus Martyr* dicitur.

Ejus historia. Natus est Florentiæ anno 1500, nobili quidem genere, sed parvis opibus prædito. Ab ipsâ matre linguam latinam usque ad sextum decimum annum edoctus, habitum assumpsit, nonnullorum quidem testimonio, Carthusianorum, sed multo plurium judicio Canonicorum regularium S. Augustini, idque in monasterio Fæsulano [2]. Quum in tirocinio præclari ingenii præbuisset indicia, voti religione adstrictus Patavium missus est, ibique græcæ ac hebraicæ linguæ et philosophiæ operam dedit, et postmodum Bononiæ in theologiam incubuit. Inde redux doctissimus evaserat. Tum ad conciones habendas se applicuit, et Quadragesimali tempore in celeberrima Italiæ pulpita haud raro ascendit. Nominatim in Neapolitanâ ecclesiâ cathedrali verba fecit; sed in eâ civitate in perniciem incurrit, amicitiâ contractâ cum Hispano quodam jurisperito, *Valdezio* nomine.

In hæresim labitur. Is, imbutus erroribus Zwinglii et Calvini, quorum libros evolverat; at simul veritus, ne detegeretur in Hispaniâ, ubi igni cremabantur hæretici, prius in Germaniam ac deinde, quod germanum cælum suæ noceret valetudini, Neapolim se contulerat. Ibi autem in Petri Martyris familiaritatem irrepsit, eumque tandem ad Sacramentariorum perduxit factionem.

Petrus venenum, quod imbiberat, propinare studuit aliis sibi addictis, quos ad ecclesiam quamdam solebat convocare. Inde, quod in errorum suspicionem incidisset, ad nuntium Apostolicum delatus et mox Romam arcessitus est. Romani judices vero, quum acriter defenderetur ab ordinis sodalibus, qui certo culpâ eum vacare opinabantur (omnem videlicet cautionem adhibuerat, ne cuiquam eorum suos aperiret sensus), judicio prorsus absolutum dimiserunt. Româ Lucam perrexit, ubi cum minori periculo quam Neapoli Zwinglianam ecclesiam se conditurum sperabat; et revera inter alios corrumpere potuit quatuor illius civitatis doctores, qui tamen brevi post unà cum Vermilio detecti sunt. Ejus discipuli ad hæreticos Helvetiorum pagos confugerunt, et mox constituti sunt religionis ministri. Petrus ergo, incertus quò se reciperet, ad eosdem pagos accessit, confisus ab alumnis cathedram sibi oblatum iri. Eo animo Tigurim, tum Basileam venit, nec tamen receptus est, quod sui cognitam haberent ejus dominandi cupidinem. Itaque Argentoratum profectus, a Bucero, qui omnes hæreticos benigne excipiebat, theologiæ cathedram illico obtinuit, ibique remansit, donec anno 1546 in Angliam vocatus, unà cum sanctimoniali muliere, quam uxorem sibi duxerat, in eam contendit regionem. Londini honorificentissime exceptus, in academiâ Oxoniensi cathedram habuit, eique redditum est stipendium duplo majus, quam initio fuerat constitutum. Anno 1553 Argentoratum rediit, ac tandem Tiguri blasphemias suas tradere incepit, ibique anno 1562 mortuus est, optime meritus de inferno: nam non tantum, ut vidimus, errores suos per multos annos tradiderat, sed ad eos defendendos compluria etiam reliquit opera [3].

Alio proficiscitur.

Moritur.

[1] L. c., n. 4 et 5. — [2] *Varillas, lib. XVII, a° 1548; Ladvocat, Dizion. portatile. Art.* « *Vermigli* ».

[3] *Varillas*, l. c.; *Berti*, sæc. XVI, cap. 3; *Van Ranst*, l. c.; *Ladvocat*, l. c.

ARTICULUS III.

De Calvinianâ Hæresi.

§ I.

DE CALVINIANÆ HÆRESEOS PRIMORDIIS ET PROGRESSU.

58. *De Calvini ortu et studiis.* 59. *Hæresim disseminare incipit; in carcerem mittendus perquiritur, sed per fenestram evadit.* 60. *Engolismæ impios* Institutionum *libros exorditur.* 61. *In Germaniam proficiscitur, ut Bucerum adeat, et cum Erasmo colloquitur.* 62. *In Galliam reversus sectatores sibi adjungit; Cœnam suam celebrare incipit; Basileam se confert, ibique absolvit* Institutionum *libros.* 63. *In Italiam venit; sed inde profugus Genevam pergit, ubi Theologiæ magister creatur.* 64. *Quasnam illic subierit molestias.* 65. *Genevâ profugit, et in Germaniâ viduam uxorem ducit.* 66. *Revertitur Genevam, et reipublicæ caput constituitur. Quænam impia ibi divulgaverit opera. De ejus altercatione cum Bolseco.* 67. *Michaelem Servetum vivum comburi jubet.* 68. *Calvinistæ in Brasiliâ missionem frustra suscipiunt.* 69. *De seditionibus aliisque malis Calvini operâ in Galliâ suscitatis. De colloquio Pisciacensi.* 70. *De funesto Calvini exitu.* 71. *De ejus qualitatibus et perversis moribus.*

Calvinus. Ejus historia.

58. Natus est *Joannes Calvinus* die 10ª Julii anno 1509 in Picardiâ, in ipsâ urbe Novioduno (*Noyon*) vel in proximo pago Pontis-Episcopalis. Ait *Varillas*[1], domum in quâ vitam introivit, fuisse destructam a populo, et virum, qui postea eam refecisset, ipsius ædificii januæ suspensum. Tertius erat filius Gerardi Cauvini (quod cognomen Joannes subrogatâ litterâ in Calvinum mutavit), cujus pater Belga ephippiorum faber, ipse vero Noviodunensis Episcopi procurator erat et capituli exactor. Hic filio suo Joanni, duodecim annorum puero, Beneficium impetravit cujusdam sacelli, ac postea ruralis parochiæ Martevillensis, cui deinde substituta est Pontis-Episcopalis parochia[2]. Propter ea beneficia Joanni ab ineunte ætate studiis vacare licuit, in quibus brevi ostendit ingenium, a Deo quidem ut in suam utilitatem eo uteretur concessum, sed quo usus est ad perniciem et sibi et multis regionibus afferendam. Absolutis humanitatis studiis, a patre Avaricum (*Bourges*) missus est, ut sub Andreâ Alciato in juris scientiam incumberet; at græcam linguam addiscere cupiens, audire cœpit Melchiorem Wolmarum, natione Germanum, qui in eâ civitate græcas litteras docebat. Is, occultus Lutheri sectator, novo discipulo, cujus audacem deprehenderat animum, paulatim virus suum adspersit,

[1] *Lib. X, a° 1535.* — [2] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., cap. 2, art. 12, § 1; *Gotti*, l. c., cap. 111, § 1, n. 1; *Hermant, part. 4, chap. 30; Van Ranst*, l. c.; *Berti*, sæc. XVI, cap. 3; *Lancisi, Istoria di tutte l'eresie, descritta da D. Bernino, compendiata ed accresciuta; sec. XVI, cap. 5.*

eumque induxit, ut juris cognitione relictâ, ad theologiæ studium se converteret [1]; verum, ut confessus est Beza, Calvinus ad theologiam se non applicuit, et nihil umquam in eâ intellexit (*a*).

De ejus hæresis primordiis.

59. Interim patre repentinâ morte e vivis sublato, Noviodunum rediit; ac postmodum, duobus beneficiis sine ullo conscientiæ scrupulo venditis, Lutetiam Parisiorum profectus est, et duodeviginti annos natus, prima hæreseos semina spargere cœpit [2]. Ibi quoque edidit libellum quemdam *de Constantiâ* (*b*), in quo omnes hortabatur, ut ardua quæque subirent in tuendâ veritate (ita nempe vocabat novam doctrinam, quam disseminandam susceperat). Libellum istum familiares quidem magnopere laudarunt; reverâ tamen solâ vituperatione et ludibrio dignus erat, quod aliud nihil contineret nisi indigestam eruditionem, convicia et contumeliosa dicta in Ecclesiam Catholicam, atque elata præconia hæreticorum, qui igni erant concremati (quos eximios Ecclesiæ martyres nuncupabat), ac tandem innumeros haud tolerandos errores (*c*). Ob fœtidum illud opusculum aliaque depravatæ voluntatis indicia (*d*) Joannes Morinus, rerum capitalium judex, Calvinum arripi jussit, et ad collegium Cardinalis *Le Moine*, ubi degebat, lictores misit, qui eum comprehenderent. Ille vero, quum pulsari audiret obseratam januam, et rem suspectam haberet, neque aliam reperiret evadendi viam, discerptis lecti pannis per fenestram descendit [3] seque (ut adjungit *Varillas* [4]) ad vinitorem quemdam recepit. Tum, ne agnosceretur, mutatis cum eo vestimentis, et ligonem ac bipalium humero gestans domum egressus est. Exeunti autem canonicus quidam Noviodunensis occurrit, quæsivitque, cur ita mutasset vestem. Cui quum Calvinus aperuisset, propter novam doctrinam se (ut ajebat) persecutionem pati, eum exhortatus est canonicus, ut ad Ecclesiæ sinum rediret neve incurreret in perniciem. Tum vero: « Si nondum initia posuissem, respondit, a fide majorum non recederem; nunc vero nova dogmata semel suscepta ad mortem usque defensurus sum ». Et revera illud præstitit, at haud parvo im-

[1] *Nat. Alex*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 3; *Hermant*, l. c.; *Varillas*, l. c. — [2] *Gotti*, l. c., n. 4 et 5; *Van Ranst*, l. c.; *Varillas*, l. c. — [3] *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 5; *Nat. Al.*, l. c. — [4] L. c.

(*a*) *S. Alphonsus* illud mutuatus videtur a *Moreri* (*Le grand Dict., Art. Calvin*): En ejus verba: Ainsi comme il s'appliquait à tant de choses, il ne se rendit pas fort savant; et Théodore de Béze, son Panégyriste, avoue lui-même, que Calvin n'étudia jamais en Théologie. C'est pourquoi ceux-là se trompent, qui s'imaginent, que la différence qu'il y a entre l'hérésie de Luther et celle de Calvin, c'est que la première est matérielle et grossière, et l'autre subtile et spirituelle. C'est tout le contraire. Luther était Docteur en théologie, et habile Docteur; mais Calvin ne fut jamais Théologien, il sut seulement le Droit civil et les langues (Nota edit.).

(*b*) Ita quidem *Varillas* (l. c.); sed parum accurate, quum de *Clementiâ*, non de *Constantiâ* agat. Integer libelli titulus est: *L. Annæi Senecæ* de Clementiâ Libri II, a *J. Calvino* commentariis illustrati. Anno 1532 (Nota edit.).

(*c*) *Varillas* tamen (l. c.), quem *S. Alphonsus* hic sequitur, certo moderatius loqui potuisset. *Calvinus* in illo opusculo indirecte potius vituperat supplicia hæreticis illata, nec palam nominat vel hæreticos vel Ecclesiæ Catholicæ Martyres vel Galliæ Regem. Apposite *Papirius Masson* (In Senatu *Paris.* et in Regiâ Advocatus, *Elogiorum* Pars Secunda, Parisiis 1656; Vita *Calvini*, pag. 413): « Edide» rat Commentarios illos de Clementiâ aliud » agens, aliud simulans, scilicet ut ignes restin» gueret quos *Franciscus* Gallorum Rex ac» cendi jusserat in perniciem *Lutheranorum* » (Nota edit.).

(*d*) Quânam occasione in *Calvinum* animadverti coeptum sit, auctores vulgo ita referunt: Erat tum Academiæ Parisiensis Rector designatus *Nicolaus Copus*, Basileensis medici filius, vir novæ doctrinæ principiis afflatus. Cum eo *Calvinus* familiaritatem iniit; et quum Rectori Kalendis Novembribus consueta habenda esset oratio, eam, inquit *Beza* (*Calvini* Vita) Calvinus suggessit, *in quâ purius et apertius quam antea consuevissent, de religione disserebatur.* Illa igitur oratio potius quam satis innocuus libellus hæreticos ejus sensus aperuit (Nota edit.).

pendio; nam, ut videbimus, perquam funestam et horrendam obiit mortem.

Hic notari expedit, quæ refert *Varillas*[1]: Calvinus, Genevæ degens, a nepote interrogatus, num Romanæ Ecclesiæ fidem servans, salutem posset consequi, non est ausus illud infitiari, sed respondit, profecto eum posse ad salutem pervenire.

Calvinus componit libros de Institutione Christianæ Religionis.

60. Itaque Engolismam transfugit, ibique pro exiguâ notitiâ, quam a suo Wolmaro hauserat, græcam linguam triennio docuit. Amicorum operâ domum suam eum recepit Ludovicus *Tilius* (*du Tillet*), Claixensis parochus, vir litterarum studiosus, cujus bibliotheca quatuor millia egregiorum voluminum, et ea quidem pleraque manuscripta, continebat. In eâ domo Calvinus quatuor pestiferos suos Institutionum libros fere integros conscripsit, magnâ ex parte ex Melanchthone, Œcolampadio aliisque ejusmodi sectariis excerptos, novâ tamen methodo adornatos et purioris latinitatis elegantiâ[2]. Ut porro capita conscribebat, ea recitabat Tilio, qui quamvis initio impiam novitatem amplecti renueret, paulatim ad Calvini partes est perductus, ac tandem ab eo invitatus est, ut unà in Germaniam iter haberent, ubi cum Germanis doctoribus colloquendo in eâ fide magis confirmarentur. Sed in Germaniam profecti, quum per Genevam transirent, superveniens Tilii frater, eximius Catholicus et Parisiensis senatûs protonotarius, effecit, ut itineris consilium et falsa Calvini dogmata abjiceret; unde ad suos reversus, in Calvinismum strenue retundendum omnium primus incubuit[3].

In Germaniam proficiscitur.

61. Calvinus nihilominus, cœptum in Germaniam iter peragere cupiens, Genevâ Argentoratum contendit ibique invenit Bucerum. Hic nitebatur Lutheranos cum Zwinglianis in unitate fidei conjungere (quod neutiquam perficere potuit, quum neutra pars cedere voluerit in quæstione de reali Jesu Christi in Altaris sacramento præsentiâ). Quâ in re Calvinus, quum Bucerum ad incitas redactum videret, ad animos conciliandos medium quoddam ei suggessit: ambas partes nimirum ad hanc propositionem esse accessuras, in Sacramenti communione non Jesu Christi carnem sed ejus substantiam sive virtutem suscipi. Ne illud in medium afferret, Bucerus recusavit; sive quia Lutherum id nullo modo accepturum esse opinabatur, sive (et illud quidem probabilius est) quia, etsi acciperetur, Calvino cedere nolebat concordiæ constitutæ gloriam. Inde eum ad Erasmum misit, cui per litteras suasit, ut cum Calvino colloquium haberet. Qui quum multa inter se communicassent, Erasmus post Calvini discessum ad alium conversus: *Video*, inquit, *hoc in juvene magnam oriri pestem, plurimum Ecclesiæ nocituram*[4].

In Galliam revertitur.

62. Porro Calvinus, quod in Germaniâ Sacramentariam suam sectam haud facile se propagaturum esse cerneret, in Galliam circa annum 1535 reversus Pictavium (*Poitiers*) petiit. Ac primo quidem nonnullos in horto quodam occulte pervertere cœpit; at postmodum numero sectatorum plurimum aucto, errorum cathedram erexit in Academiæ conclavi, cui *Ministrariæ* nomen erat; unde ortum est, ut qui apud Lutheranos *Prædicantes*, apud Calvinistas *Ministri* appellarentur. Inde suos illos ministros per finitimos tractus et viculos dimittens, novum incrementum factioni suæ attulit[5]. Ibi quadraginta sectæ suæ articulos condidit; ibi quoque suam introduxit cœnam sive (ut ipse ajebat) manducationem, quam tunc abditis locis clanculum hoc modo celebrabant: primum aliquid ex novo Testamento de Eucharistiâ legebatur; tum minister oratiunculam habebat de eâdem materiâ, id est, in summum Pontificem et Missæ sacrificium invehi solebat (clamitabat nempe Calvinus, in Scripturis non de alio nisi crucis Sacrificio mentionem fieri). Inde

Cœnam suam introducit.

[1] L. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 6; *Van Ranst*, l. c.; *Varillas*, l. c. — [3] *Varillas*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 7. — [4] *Van Ranst*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Varillas*, l. c. — [5] *Varillas*, l. c.; *Hermant*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., n. 1; *Gotti*, l. c., § 2, n, 1.

pane ac vino mensæ impositis, pro Consecratione minister hæc tantum proferebat verba: *Panem manducemus, fratres mei, et bibamus vinum Domini, in ejus passionis et mortis memoriam.* Omnibus deinde circum mensam considentibus, minister frangebat panem, singulisque distribuebat fragmentum, quod pro se quisque tacitus absumebat; itemque dispertiebatur vinum. Absolvebatur cœna gratiarum actione, quâ minister Deo grates persolvebat, quod detectâ veritate, a Papistarum erroribus ipsos avertisset; ac tandem Oratione Dominicâ et fidei Symbolo recitatis, jurabant omnes, eorum quæ acta essent, nihil umquam se divulgaturos. Sed quantumvis clandestino agerent, famâ novæ sectæ, Pictavii ortæ, crebrescente, Calvinus in illâ regione sibi metuens (quod gravissima essent adversus novatores regia edicta) Neracum, Aquitaniæ urbem, petiit, ubi degebat Margarita Navarræ regina, regis Christianissimi soror, quæ novæ doctrinæ patrocinabatur. Neque ibi diu latitare potuit; in dies enim instaurabantur edicta regia. Itaque Basileam se contulit; ibique perpolivit quatuor libros Institutionum Christianæ religionis (sic enim eos inscripserat) ediditque anno 1535 (quum natus esset sex et viginti annos), mortifero hoc apposito emblemate: *Non veni pacem mittere, sed gladium;* quibus verbis velut infelix vates summam vaticinatus est calamitatem, toti Galliæ eâ lucubratione afferendam, aliisque tam multis regionibus, ubi grassata est pestifera ejus doctrina [1].

Basileam se confert.

63. Basileæ commorans cogitationem suscepit in Italiam (quò Lutherus pedem inferre nequiverat) hæresim suam inducere. Quapropter adiit Renatam, Ludovici XII Gallorum regis filiam et Herculis Atestini ducis Ferrariensis uxorem, quam præstantissimo ingenio præditam et philosophiâ, mathematicâ atque etiam theologiâ eruditam esse audierat. Eam brevi sectæ suæ penitus addixit, in ejusque conclavi sæpius cum eâ aliisque suæ factionis alumnis colloquia instituit. Dux vero, quum illud ad aures suas pervenisset, summo dolore affectus, gravissimis verbis uxorem reprehendit, eamque novæ religionis exercitium relinquere coegit. Et quod ad Calvinum attinet, non aliud ei contulit beneficium, nisi quod libere ex ejus ditione discedere posset: unde veritus ne ab ipso duce traderetur Inquisitioni (quæ ob gliscentes hæreses strenue tunc vigebat) [2], illico Ferrarâ profectus in Galliam rediit.

In Italiam pergit.

Inde anno 1536 Genevam se contulit, quæ civitas superiori anno Guillelmi Farelli operâ a Sabaudiæ ducis obedientiâ et a Catholicâ religione defecerat, et in perpetuam illius defectionis memoriam ac dedecus hanc publicam in æneâ laminâ incidi jusserat inscriptionem [3]: *Quum anno Domini MDXXXV, profligatâ Romani antichristi tyrannide abrogatisque ejus superstitionibus, sacrosancta Christi religio hic in suam puritatem, Ecclesia in meliorem ordinem singulari beneficio reposita, et simul pulsis fugatisque hostibus urbs ipsa in suam libertatem non sine insigni miraculo* (deest vox *satanæ*) *restituta fuerit, S. P. Q. G. monumentum hoc perpetuæ memoriæ causâ fieri atque hoc loco erigi curavit, quo suam erga Deum gratitudinem testatam faceret.*

Genevam profiscitur.

Farellus Calvinum Genevæ retinere cupiens, quod ad novam hæresim ibi sustinendam magno eum sibi auxilio futurum existimaret, curavit, ut concionator et theologiæ professor a senatu crearetur [4]. Tum novo fidei magistro afflante, hæretici in ecclesiâ majori Genevensi Sanctorum imagines flammis injecerunt, comminueruntque altaria: sacrum porro majoris Altaris lapidem, magni pretii mensam, Perrinus quidam sacrilegus vir, ad locum reorum supplicio destinatum deportavit, ut in eo capite damnatis cervices fran-

Theologiæ professor creatur.

[1] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 4. — [2] *Varillas*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [3] Apud *Berti*, sæc. XVI, cap. 3, nota. — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 6.

gerentur; at justo Dei judicio et ipsius Calvini operâ (quid causæ fuerit non liquet) paulo post super eumdem lapidem Perrinus ipse capite plexus est [1].

Genevæ accusatur.

64. Itaque Calvinus Genevæ constitit. Sed anno 1537 a Petro Caroli (qui malâ suâ sorte ex doctore Sorbonico Sacramentarius et Genevensis minister factus erat) accusatus est unà cum Farello, quod de Trinitatis mysterio et de Jesu Christi Divinitate non recte sentirent. Dixerat nempe Calvinus, vocem *Trinitatis* utpote barbaram sibi non arridere; unde Petrus inferebat, unitatem in tribus Personis ab eo non admitti. Et quod ad Jesum Christum attinet, asseruerat in Catechismo, Redemptorem in cruce a Patre fuisse derelictum et ad desperationem pervenisse; Eumque præterea ad inferni pœnas subeundas fuisse condemnatum, quamvis parum diu ejus damnatio durasset, neque æterna fuisset sicut reliquorum damnatorum: quæ suspicionem injiciebant, negare eum Jesu Christi Divinitatem. Verum in Bernensi synodo Calvinus, propulsatis iis criminibus, unà cum Farello ab omni culpâ absolutus [2], et Petrus Caroli, qui eum accusaverat, expulsus est Genevâ. Hic tum divinâ gratiâ opitulante resipuit, Romamque profectus ad absolutionem impetrandam, illic ad Catholicæ Ecclesiæ sinum reversus mortem obiit [3].

E civitate expellitur.

Sed in graviorem postmodum molestiam Calvinus cum Farello collegâ incurrit. Farellus, pro Bernensium consuetudine, pane azymo in Cœnâ utebatur; Calvinus contrà mordicus tenebat, adhibendum esse panem fermentatum: esse videlicet papistarum scholasticorum abusum, in azymis Cœnam celebrare. Quum vero Genevensium senatus antiquùm azymorum usum abrogatum nollet, Calvinus, qui a Zwinglii sententiis deflectere cupiebat, concione multitudinem pro suâ causâ concitavit; quo factum est, ut circa Paschæ solemnia ejus fautores significarent, ad Cœnam se non esse accessuros, nisi fermentatus panis adhiberetur. Senatus contrà existimans, auctoritati suæ dedecori futurum, si Calvino obediretur, *La Mare*, alii cuidam Ministro, injunxit, ut in S. Petri templo communionem in azymis celebrandam curaret. Hic vero a Calvino in tantum conjectus est timorem, ut se absconderit. Jussit igitur magistratus, eo die Cœnam potius omitti; Calvinum vero unà cum Farello e civitate ejecit (*a*) [4].

Uxorem ducit.

65. Ad causam suam defendendam Calvinus Bernam perrexit; sed neque ibi defuit conflictus. Quum enim, apud Bernenses judices, de fide disputaret cum Catholico quodam Belgâ, Zachariâ nomine, hic prolatis Calvini litteris, eum interrogavit, num manum illam cognosceret; et ubi annuit Calvinus, publice eas recitavit. In eâ autem epistolâ de pluribus objurgabat Zwinglium; quo factum est, ut concilium illico dimitteretur [5]. Calvinus igitur, Bernam jam non idoneum sibi locum esse intelligens, Argentoratum rediit, et denuo ab amico Bucero benigne exceptus, theologiæ professor creatus est ac minister novi cujusdam templi, in quo Gallos Belgasque, qui suam doctrinam amplexi erant, colligebat. Ibi quoque anno 1538 (*b*) Anabaptistæ cujusdam viduam, Idelettam nomine, uxorem duxit, ex quâ quatuordecim, quibus cum eâ vixit, annis, nullos (ut ait *Gotti* [6]) liberos suscepit; quamquam *Varillas* refert [7], eam filium habuisse, qui biduum tantum vixisset [8].

Genevam redit.

66. Interim dilectam suam Genevam summopere desiderabat; eòque, anno 1541,

[1] Gotti, l. c. — [2] *Varillas, lib. XI, a° 1538; Nat. Alex., l. c.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 7. — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 3; *Varillas*, l. c.; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 8. — [5] *Varillas*, l. c. — [6] L. c., n. 9. — [7] L. c. — [8] *Nat. Alex.*, l. c., n. 4.

(*a*) *Varillas* (l. c.): « Initio quidem », inquit, » Farellus Bernensium usum sequebatur; post» modum vero, quod ad Calvini sententiam ac» cessisset, unà cum eo Genevâ expulsus est » (Nota edit.).

(*b*) Alii 1540 (Nota edit.).

revocatus summo plausu omnique honore exceptus est, quin etiam reipublicæ caput renuntiatus. Tum omnem sectæ suæ disciplinam constituit, decrevitque senatus, ut jam deinceps ab iis, quæ Calvinus statuisset, nemini nec Ministris nec civibus recedere liceret. Ibi magnum catechismum gallice conscriptum edidit, quem sui postea in plures linguas, germanicam, anglicam, flandricam, scoticam, hispanicam atque etiam hebraicam transtulerunt. Ibi alios quoque pestiferos suos divulgavit libros, ut sunt: *Defensio sanæ et orthodoxæ doctrinæ; — De modo exercendæ disciplinæ; — De necessitate reformandæ Ecclesiæ;* alium adversus *Interim* Caroli V et *Antidotum adversus Concilium Tridentinum*[1].

Quænam ibi divulgaverit opera.

Anno 1542, quum Sorbonica facultas, ad cohibendos tot passim pullulantes errores, viginti quinque edidisset articulos, quibus tenenda fidei capita enuntiabantur; Calvinus autem iis articulis impias suas novitates omnes condemnatas videret, celeberrimam academiam conviciis adeo insectatus est, ut non erubuerit *gregem porcorum* eam dicere[2].

Anno 1543 suam sectam cum Zwinglianorum sectâ conjungere potuit; indeque audacior factus, sectatores suos, qui in Galliâ degebant, ubi Franciscus I et Henricus II fidei studio ardentes, acerbissimis pœnis et vel ipso ignis supplicio afficiebant hæreticos (quum ipse Genevæ mœnibus se inclusisset sibique diligentissime caveret), exhortatus est, ut pro verâ fide (ita suam nominabat hæresim) ardua quæque subirent et vel ipsam profunderent vitam; atque ita effecit, ut miseri isti homines, ab eo aliisque in Galliâ ministris decepti, quoslibet cruciatus et vel ipsam mortem pro nihilo habuerint, ultroque se objecerint ignibus: eorum porro cineres *martyrum cineres* vocavit Calvinus[3].

Cum Bolsæco disputat.

Circa annum 1551 gravissima inter Calvinum et Hieronymum Bolsecum exorta est contentio. Is licet ab ordine Carmelitarum et Ecclesiâ Catholicâ misere defecisset, ferre tamen non poterat, Lutherum et Calvinum asserere, hominem libero arbitrio esse destitutum, Deum autem nonnullos quidem ad gratiam et paradisum, multos alios vero ad peccatum et infernum destinare. Quocirca Calvinus, quod sibi assentiri prorsus nollet, eum ut Pelagianum in carcerem conjiciendum et postmodum a senatu ex ipsâ urbe et toto urbis territorio expellendum curavit, virgarum pœnâ ei propositâ, si umquam regrederetur. At ipsum illud exsilium Bolseco summe profuit: nam errore deposito ad Ecclesiæ gremium rediit, multaque scripsit adversus dogmata Calvini. Hic contrà tali occasione impium edidit librum *De æterna Dei prædestinatione*[4].

Servetus. Ejus historia.

67. Anno 1553 vivus combustus est Michael Servetus, idque Calvini operâ, qui tamen (ut videre licet in epistolâ, quâ Francisco I *Institutiones* suas dedicavit) tantopere declamaverat in Catholicos magistratus, quos ob pœnam ignis in hæreticos sancitam *Diocletianos* vocabat, atque ita seipsum Diocletianum constituit. Res autem sic se habuit[5]. A nundinis Francofurti habitis ad Calvinum allatus est Serveti liber dialogorum, in quo SS. Trinitatis mysterium negabat aliosque asserebat errores, quorum infrà, ubi de malitioso isto viro acturi sumus, mentio erit habenda. Calvinus jampridem a Serveto alienatus, quod ab eo in controversiâ quadam convictus fuisset, non recte protulisse auctoris cujusdam locum, libro perlecto eum insectandum designavit. Accidit autem, ut die Dominicâ, quâ post meridiem Calvinus concionaretur, Servetus, quum in Italiam iter faciens per Genevam transiret, curiositate allectus eum, quamquam in occulto et procul ab ejus conspectu, concionantem audire voluerit. Quod quum ei de suggestu descendenti nuntiatum esset, illico consulem adiit, ut Servetus pro-

[1] *Nat. Alex.*, l. c., n. 4 seq.; *Gotti*, l. c., n. 10, 11. — [2] *Gotti*, l. c., n. 11. — [3] *Gotti*, l. c., n. 12–14. — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 8; *Gotti*, l. c., n. 16. — [5] *Varillas, lib. XX, a° 1553.*

pter hæreses in custodiam traderetur. Quia vero leges Genevenses quemquam in carcerem includi prohiberent, nisi unà cum reo accusator quoque in vinculis retineretur, Calvinus famulum suum accusatorem apposuit. Hic unà cum Serveto carcerem ingressus, quadraginta crimina ei intulit. Quodam die, quum Servetus de erroribus suis interrogatus asseveraret, Verbum divinum non esse subsistentem personam (ex quo efficitur, Jesum Christum esse merum hominem), accitus Calvinus eumque iis verbis crimen ultro confitentem audiens, non a solâ Genevensi, sed a Basileensi quoque, Tigurinâ et Bernensi ecclesiâ eum condemnatum voluit.

Vivus comburitur.

Itaque ab iis statuitur, ut Servetus vivus tenui igne comburatur; quam pœnam subiit die 27ª Octobris ejusdem anni 1553[1]. Narrat auctor quidam[2] apud Varillam, Servetum, quum ad supplicium raperetur, exclamasse: *Mi Deus, animam meam salva; Jesu, Fili Dei æterni, miserere mei.* Quum autem dixerit: *Fili Dei æterni*, minime vero: *Æterne Fili Dei*, liquet, eum in erroribus ad obitum usque perstitisse. Teterrimam autem obiit mortem; vix enim ligno succenso, quum ipse ferreâ catenâ ad palum esset alligatus, validus ventus flammas dimovit; quo factum est, ut misere priusquam morti occumberet, duas vel tres horas igne torqueretur ejularetque: *Heu me miserum, qui nec vivere sciam nec mori!* Et ita miserabiliter exstinctus est ætatis anno trigesimo sexto[3].

Calvinus, ut *Diocletiani* notam dilueret, postero anno (1554) librum[4] edidit, quo ex Scripturâ, Traditione et primorum sæculorum consuetudine probavit, pertinaces hæreticos legitime interfici posse; quem librum quum Martinus Bellius impugnasset, Theodorus Beza longâ responsione tuendum suscepit. Desinant ergo hæretici de Ecclesiâ Catholicâ querelam habere, quod obstinatos hæreticos sæculari brachio tradat.

Calvinistæ suam in Brasiliam inferre conantur sectam.

68. Anno 1555 Calvinistæ ambitiosum inierunt consilium, Americanam instruendi missionem, quâ miseros earum regionum incolas pestiferâ suâ doctrinâ inficerent. Quapropter Nicolaus Durandus, natione Gallus, suæque sectæ propagandæ studiosissimus, regis assensu tres naves nactus est, quas cum aliis multis, etiam nobilibus, Calvinistis conscendit, specie quidem aperiendi in Brasiliâ commercium, revera tamen, ut Calvinismum eò inferret. De quo eximio proposito ubi admonitus est Calvinus, duos iis adjunxit ministros, Petrum Richerium, ordinis Carmelitarum desertorem, et Guillelmum Carterium, juvenem ministerii candidatum. Impia Calvinistarum legatio a Lucifero missa mense novembri in Brasiliam appulit. At nihil effecerunt, exortâ inter ministros contentione de Eucharistiæ sacramento: ajebat quippe Richerius, hisce S. Joannis verbis innixus: *Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam*[5], ne ipsum quidem Verbum carnem factum adorari debere; ex quo colligebat, Eucharistiam nihil prorsus suscipientibus prodesse. Ob quas blasphemias exsecranda missio dissipata est, et Durandus, palam ejurato Calvinismo, Catholicam fidem anno 1558 professus est, eamque postea egregiis scriptis defendit[6].

De seditionibus et conspirationibus in Galliâ suscitatis.

69. Anno 1557 Parisiis multi Calvinistæ in domo quâdam noctis tempore Cœnam suam, a rege omnino vetitam, secreto celebrantes reperti sunt: centum circiter et viginti capti, in custodiam traduntur. Tum quoque fama exiit, multa eos in nocturnis ejusmodi cœtibus crimina committere; omnes deinde pœnas solverunt, et nonnulli etiam flammis traditi sunt[7].

Anno 1560, aucto in Galliâ Calvinistarum numero, detecta est Ambosiana adversus Guisios principes et Franciscum II, Gallorum regem, conjuratio, quam præ-

[1] *Varillas*, l. c.; *Gotti*, l. c., § 3, n. 1.; *Nat. Alex*, l. c., n. 9. — [2] *Petrus Hyperphrogenes.* — [3] *Varillas*, l. c. — [4] Fidelis Expositio errorum *Michaelis Serveti* et brevis eorum Refutatio, ubi docetur, jure gladii coercendos esse hæreticos. — [5] VI, 64. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., n. 10; *Varillas, lib. XXI, aº 1555; Gotti*, l. c., n. 5. — [7] *Gotti*, l. c., n. 6.

cipue instruxerat Ludovicus Condæus princeps et regis Navarræ frater. Cujus conjurationis Calvinum conscium fuisse, sine dubio apparet ex epistolis, quas ad amicos *Bulingerum*[1] et *Blaurerum*[2] misit. Et quamquam caute asserit, ad eam impediendam se elaborasse, in iis litteris tamen satis innuit, ingratum sibi fuisse malum rei exitum. Existimant auctores, ex eo tempore in Galliâ Calvinistas *hugonotos* esse dictos[3].

Anno 1561 habitum est Pisciacense (*Poissy*) Colloquium, ubi Calvinus victoriam se conclamaturum speraverat, ubi vero a Catholicis devicti sunt Calvinistæ; devicti, inquam, at nihil pertinaciâ desistentes: quin etiam audaciores facti Parisiis propalam in viis concionari cœperunt; quod quidem perniciosissimo adversus Ecclesiam facinori ansam dedit. Quodam enim die, quum eorum Minister, Malotius nomine, juxta ecclesiam S. Medardi eo tempore concionaretur, quo ad Vesperas pulsabantur campanæ, missi sunt ex hæreticorum cœtu, qui sonitum, utpote concionatori molestum, impedirent. Quod quum efficere non potuissent, reliqui Calvinistæ dimissâ concione furibundi in sacram ædem irruunt, effringunt imagines, altaria evertunt, quin et pedibus proterunt SS. Eucharistiam; multos quoque Ecclesiasticos percutiunt, eorumque triginta sex, cruore madentes, funibus vinciunt et per mediam urbem raptos conjiciunt in carcerem. De quo maleficio, velut novæ religionis triumpho, Beza festivam ad Calvinum amicum scripsit epistolam.

De *Calvini* obitu.

70. Adfuit tandem misero Calvino divinæ ultionis dies. Mortuus est Genevæ die 26ª [al. 27ª] Maji, anno 1564, quum quinquaginta quatuor annos vixisset. Placidissime eum obiisse ait *Beza*[4]; at Hieronymus *Bolsecus*[5], qui ejus vitæ memoriam composuit, aliique referunt (apud Natalem Alexandrum[6] et *Gotti* Cardinalem[7]) eum *dæmones invocantem* (verba ex Gotti Cardinali exscribo), *dejerantem, exsecrantem, vitæ suæ diras imprecantem, ac suis studiis, scriptis maledicentem, denique ex suis ulceribus intolerabilem fœtorem emittentem, in locum suum descendisse.* Sic autem inferni meritis oneratus eâ die ad Christi Judicis tribunal evocatus est, rationem Ei redditurus ingentis numeri eorum, qui ipsius operâ jam periissent et deinceps ruituri essent ad interitum.

De ejus qualitatibus et moribus.

71. Quod porro ad ejus qualitates et deterrimos mores attinet, tenacissimam (ut ait *Varillas*[8]) a Deo acceperat memoriam, quâ, quæ umquam legisset, arcte retinebat; ingenium quoque adeo perspicax et ad logicæ ac theologiæ argutias permeandas acutum, ut in propositis ei dubiis rei cardinem illico attingeret. Indefessam præterea studiis, concionibus, scholis et scriptionibus dabat operam; nec satis mirari possumus, quomodo vitæ suæ tempore tot libros conscribere potuerit: eo magis, quod singulis fere diebus concionem haberet, quâvis hebdomade theologiam traderet, die Veneris longum de fidei dubiis cum discipulis conferret sermonem, et reliquum tempus fere totum consumeret in explanandis difficultatibus, quas proponerent amici. De vivendi ratione moribusque ajunt auctores[9], cibi et potûs eum fuisse parcissimum, ut biduum subinde jejunus maneret, idque non tam virtutis amore quam stomachi debilitate compulsus. Hypochondriacâ affectione et frequenti capitis dolore laborabat; quæ corporis offensiones melanchonicum eum et macilentum, vultûsque colorem ingratum et velut æneum effecerant. Erat solitudinis amans; paucula loquens; exiguâ in dicendo elegantiâ instructus; in concionibus petulanter et contumeliose in Romanam Ecclesiam et Catholicos invehi solitus; ad consilia et responsa promptus,

[1] *Calvinus*, 5 Id. Maii, 1560. — [2] 5 Kal. Junii, 1560. — [3] *Varillas, lib. XXIII, aº 1560; Gotti*, l. c., n. 8 et 9. — [4] *Joannis Calvini* Vita. — [5] Vita *Calvini* (ex gallico latine reddita), cap. 22. — [6] L. c., n. 16. — [7] L. c., n. 10. — [8] *Lib. X, aº 1535.* — [9] *Spondanus.* Annalium *Baron.* Continuat. aº 1564, n. 25; *Nat. Alex.*, l. c., n. 16; *Gotti*, l. c.; *Varillas*, l. c.

sed superbiâ elatus ac temerarius; et adeo asper atque morosus, ut ab iis, quibuscum agebat, facile alienaretur. Arrogantiâ inflatus maximam affectabat gravitatem; in summâ omnibus fere vitiis contaminatus, potissimum tamen obnoxius erat invidiæ, iracundiæ, odio et ulciscendi studio: quare Bucerus, etsi amicus, in familiari quâdam epistolâ, quâ eum corrigere nitebatur, *rabidum canem et scriptorem maledicendi studio infectum* eum vocavit [1].

Impudicitiæ, juvenis saltem, deditus erat; quandoquidem *de crimine pessimo* eum accusatum refert Spondanus [2]; et Bolsecus (in ejus Vitâ [3]) Novioduni (*Noyon*) ob nefandum scelus capite eum damnatum fuisse narrat, et ideo tantum candentis ferri stigmate inustum, quod postulasset Episcopus, ut mortis pœna cum illâ infamiæ notâ commutaretur. Ait quidem *Varillas* [4], Novioduni in actis publicis de ejus condemnatione mentionem fieri, nullum tamen designari delictum; at Bolsecus [5] asseverat (apud Natalem Alexandrum [6]) in eâ urbe condemnationis et designati delicti instrumentum asservari, illudque perlegisse Berthelerium, Genevensis reipublicæ secretarium, illuc missum, ut in rei veritatem inquireret.

Scribit præterea *Gotti* Cardinalis [7] de Calvino: *Ajunt quidam (inquit Remondus* [8]*) et a multis scriptum invenio, Calvinum* (quum Engolismæ commoraretur, ibique per triennium linguam græcam, licet tenuem ejus haberet notitiam, doceret) *magni et detestabilis flagitii a primario Boncurrensis collegii sodali fuisse accusatum, et ad puerorum querelas contumaciæ damnatum* (*a*).

En quibus eximiis virtutibus eluceant pseudoreformatores Ecclesiæ!

[1] *Papirii Massonis*, in Senatu *Paris.* et in Regiâ Advocati, Elogiorum Pars Secunda (*Parisiis*, 1656). *Calvini* mores, pag. 428. — [2] L. c., a° 1534, n. 11. — [3] Cap. 5. — [4] L. c. — [5] L. c. — [6] L. c. — [7] L. c., § 1, n. 6. — [8] *Florim. de Rem. Histoire de la Naiss. etc. Liv. VII, chap. 9, n. 3.*

(*a*) Duo gravissima hac de re adjicere libet testimonia. Primum est Cardinalis *de Richelieu*, qui in Tractatu: *Méthode la plus facile et la plus assurée pour convertir ceux qui se sont séparés de l'Eglise (Nouvelle édition, Paris, 1657)*: « *Ce qui doit passer* », inquit (*liv. II, chap. 10, pag. 319, 320*), « *pour une conviction indubitable des crimes imputés à Calvin, est que depuis qu'il a été chargé de cette accusation, l'église de Genève non seulement n'a pas justifié le contraire, mais même n'a pas nié l'information, que Berthelier, envoyé par ceux de la même ville, fit à Noyon. Cette information était signée des plus apparents de la ville de Noyon, et avait été faite avec toutes les formes ordinaires de la Justice. Et dans la même information l'on voit que cet hérésiarque ayant été convaincu d'un péché abominable que l'on ne punit que par le feu, la peine qu'il avait méritée fut à la prière de son Evêque modérée à la fleur de lis. Et l'église de Genève, qui ne désavoue pas cette information touchant la vie de Calvin, n'eût pas manqué de la désavouer, si elle eût cru le pouvoir faire sans blesser la vérité. Ajoutez à cela que Bolsèque ayant rapporté la même information, Berthelier qui vivait encore au temps de Bolsèque, ne le dément point: ce qu'il eût fait sans doute, s'il eût pu le faire sans trahir le sentiment de sa conscience et sans s'opposer à la créance publique. Ainsi le silence et de toute une ville intéressée et de son secrétaire est en cette occasion une preuve infaillible des dérèglements imputés à Calvin* ».— Alterum est *Thomæ Stapleton*, Angli et regii professoris Lovanii (*Promptuarium Catholicum, Venetiis 1596*), qui (*Sabbato hebd. III quadrag., pag. 161*), textum explicans: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* (*Joan.*, VIII, 7): « Inspiciantur », inquit, « etiam adhuc hodie civitatis Noviodunensis in Picardiâ scrinia et rerum gestarum monimenta; in illis adhuc hodie legitur, Joannem hunc Calvinum sodomiæ convictum, ex Episcopi et magistratûs indulgentiâ, solo stigmate in tergo notatum, urbe excessisse. Nec ejus familiæ honestissimi viri adhuc superstites impetrare hactenus potuerunt, ut hujus facti memoria, quæ toti familiæ notam aliquam inurit, e civicis illis monimentis ac scriniis eraderetur » (Nota edit).

§ II.

DE THEODORO BEZA, DE HUGONOTIS ALIISQUE CALVINISTIS, GALLIÆ, SCOTIÆ ET ANGLIÆ TURBATORIBUS.

72. *De Bezâ, ejusque qualitatibus et vitiis.* 73. *De ejus doctrinâ, officiis et obitu.*
74 et 75. *De S. Francisci Salesii cum Bezâ colloquiis.*
76 et 77. *De detrimentis ab Hugonotis Galliæ illatis.*
78. *Alias strages edunt et e Galliâ expelluntur.* 79. *Quid nocuerint Flandriis.*
80. *Quid Scotiæ.* 81. *Maria Stuarta a Francisco II in uxorem assumitur.*
82. *Maria in Scotiam redux, matrimonium cum Darnleio ac postmodum cum Bothuelo contrahit; vi adacta filio regnum cedit.*
83. *In Angliam transfugit, eamque Elisabetha, in carcerem inclusam, capitis condemnat.* 84. *De sancto Mariæ Stuartæ exitu.*
85. *Elisabethæ succedunt Jacobus I, Mariæ filius, ac deinde filius Jacobi, Carolus I, cui caput absciditur.* 86. *Carolo I succedit Carolus II, ejus filius; huic autem Jacobus II frater, qui in Galliâ Catholicam obit mortem.*

Beza.

72. Calvinus moriens miseram Genevæ civitatem dirigendam reliquit *Theodoro Bezæ*, et morum pravitate et impietate doctrinæ, quam propagare studuit, digno successori. Nobili genere Vezeliaci in Burgundiâ natus die 24ª Junii anno 1519, ab avunculo educatus est et primo quidem Lutetiam Parisiorum missus, ut in humanitatis studia, ac deinde Aureliam, ut in græcam linguam incumberet, magistro Melchiore Wolmaro, qui antea Calvinum quoque græcas litteras et hæresim edocuerat. Formâ decorus et in sermocinandi consuetudine vir maximæ affabilitatis, omnium secum colloquentium amorem sibi conciliabat. Ad impudicitiam vero multum erat propensus: ad amatoria poemata inclinabat animus, eumque ceperat amor mulieris cujusdam, Parisiensis sartoris conjugis, Claudiæ sive Claudinæ nomine, et Audeberti etiam adolescentis. Et quamquam avunculus eum et prioratu suo donaverat et postea suum instituerat heredem, tot vitiis erat inquinatus, ut numquam satis possideret. Profuso patrimonio et dissipatâ avunculi hereditate, eò etiam devenit, ut Aureliæ e Burgundionum templo, cujus bona administrabat, calices surriperet et sacram suppellectilem. Furti quidem accusatus est, sed paulo post judicio absolutus. Postmodum vero, quum Lutetiæ Parisiorum epigramma edidisset, quo suum erga Audebertum testabatur amorem, curia Parisiensis (cui de nefando delicto jam erat suspectus) examinatis fœdis illis versibus, in carcerem eum includi jussit. Tum Beza, sui criminis conscius, terrore perculsus est: ignis quippe pœnam sustineret, si demonstraretur facinus. Ad magnam præterea redactus erat inopiam; quandoquidem non tantum consumpserat et patrimonium et avunculi hereditatem; sed mille et ducentis scutis prioratum etiam vendiderat: alio post eam venditionem addito furto, quum villicos decipiens, redditus, priusquam deberentur, exigeret. Itaque tot flagitiis erubescens, sub ficto *Theobaldi de Majo* nomine Genevam aufugit, ibique Claudiam secum abductam, vivo etiam marito, assumpsit uxorem.

Ejus qualitates.

Vitia.

Calvinus, quem adierat, audito Wolmarum ei fuisse magistrum, illico benigne eum excepit, suâque effecit auctori-

tate, ut græcæ linguæ professor crearetur ac deinde theologiæ in Lausannensi academiâ. Illius civitatis ministri, quamvis apostatæ, compertis maleficiis ab eo patratis, et videntes, quam turpiter se gereret, in ministerio locum ei dandum esse negarunt; at eum repelli non sivit Calvinus; quem Beza deinceps velut numen veneratus est, ejusque scripta, verba et cogitata adoravit, ut *Calvinolatra* passim vocaretur [1].

Doctrina. **73.** In doctrinâ autem dici potest, Calvino eum fuisse deteriorem. Calvinus enim obscure saltem Christi Corpus in Eucharistiâ admittebat; Beza vero in Pisciacensi Colloquio: *Tantum ab eâ distare Corpus Christi*, ajebat, *quantum supremum cælum ab infimâ terrâ.* Et quamvis ibi dicta retractare coactus fuerit, postea tamen in eâdem sententiâ perstitit, ut ipse in epistolâ quâdam declaravit [2]. Quod quum amicus quidam audisset (ut refert Spondanus [3]): *Quid mirum est,* inquit, *Bezam illud non credere, qui vix credat, ullum esse Deum!* Ac postea quum Calvinistæ contra S. Medardi ecclesiam tumultum suscitassent (ut *num. 69* diximus), Beza in suis ad Calvinum litteris non tantum injurias templo et sacerdotibus illatas jactavit, sed maxime contumelias, quâ sacrosanctam Eucharistiam affecerant.

Item in epistolâ ad Angliæ reginam, armis et internecione fidem in Galliâ se plantasse gloriatur; quare quum Calvinus eum ad Wormatiensem congressum misisset, ut auxilium pro tuendâ sectâ peteret, ibique a Melanchthone interrogaretur, cur tot seditionibus Galli patriam vexarent: « Aliud nihil agimus, respondit, nisi quod egerunt Apostoli ». Ubi vero reposuit Melanchthon: *Cur ergo contumelias non patimini, sicut eas perpessi sunt Apostoli?* Beza iratus neque ullo dato responso, ab eo se avertit.

Post Claudiæ obitum senex septuagenarius uxorem duxit adolescentulam viduam, de quâ mox redibit sermo.

Refert *Florimondus* [4], anno 1600 nobilem quemdam virum, Aquitaniâ oriundum (cui regioni nunc Guienne nomen est) Româ reducem, ad Bezam se contulisse. Hic, canam et promissam gestans barbam, libellum eleganter colligatum manu tenebat. Quum autem ille scire cuperet, quid in eo scriptum esset, Beza versus quosdam ei ostendens: *Sic tempus fallo,* inquit. Tum ad amicum conversus ille: *Hem! Itane sanctus vir jam alterum pedem in Charontis habens cymbâ, senectutem suam transigit!*

Officia. Itaque Beza, Calvino defuncto, per unum et quadraginta annos Genevensem ecclesiam gubernavit; seu potius, per unum et quadraginta annos penitus eam perdidit pravis suis moribus et doctrinis; Obitus. donec tandem anno 1605, octoginta quinque annos natus, vitam temporalem cum æternâ morte commutavit [5]. Nec mirum cuiquam videatur, me in exponendis Lutheri, Calvini et Bezæ vitiis tantopere esse immoratum; quod quidem expedire censui, ut omnes intelligant, ejusmodi homines nequaquam a Deo ad reformandam Ecclesiam, sed a dæmonio mitti, ut eam deforment atque evertant. Quamquam illud nemo hæresiarcha exsequi potuit, neque umquam poterit perficere; quum Dominus promiserit, usque ad mundi exitum se protecturum esse Ecclesiam: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* [6].

Primum cum S. Franc. Salesio colloquium. **74.** Hic subjicere libet præclarum, quod S. Franciscus Salesius (ut in ejus vita narratur [7]) circa annum 1597 cum Theodoro Bezâ habuit, colloquium.

Sanctus vir a Clemente VIII, summo Pontifice, Bezam adire jussus, ut ad bonam frugem eum reduceret, Genevam non sine vitæ periculo se contulit. Quem quum

[1] *Gotti*, l. c., § 4, n. 1-6; *Varillas, lib. XVIII, a° 1549.* — [2] *Gotti*, l. c., n. 7. — [3] L. c., a° 1561, n. 19. — [4] L. c., *liv. VIII, chap. 17, n. 5.* — [5] *Gotti*, l. c., n. 9, 10. — [6] *Matth.*, XVI, 18. — [7] *Gallizia. Vita di S. Fr. di Sales, lib. II, cap. 21.*

solum domi reperisset, ante omnia rogavit, ne fidem adjungeret iis, quæ de ipso ab adversariis audivisset. Respondit Beza, se pro egregio et erudito quidem viro eum habere, illud vero deplorare, quod in causâ adeo debili desudaret, qualis esset Catholica religio. — Quâ occasione sibi oblatâ, ab eo quæsivit S. Franciscus, num persuasum haberet, in Romanâ Ecclesiâ hominem ad salutem pervenire non posse. Tum Beza tempus deliberandi poposcit; et quum in aliâ conclavi per quartam horæ partem deambulasset, ad sanctum virum revertens: *Credo equidem*, inquit, *posse hominem in Romanâ Ecclesiâ salutem consequi*. Tum ille: « Cur ergo tot bella tantamque moliti estis perniciem ad commenticiam istam reformationem exstruendam? Potuisset nimirum vestrum unusquisque, Ecclesiâ minime relictâ nec tot susceptis periculis, ad salutem pervenire ». — Cui quum Beza respondisset, in Ecclesiâ Romanâ animarum saluti multum obstare doctrinam de bonorum operum necessitate, et cæli viam a reformatis, qui fidem ad salutem satis esse docerent, multo expeditiorem esse factam: « Vos vero, reposuit, bonorum operum necessitatem negantes evertitis omnes naturæ Deique leges, quæ violantibus pœnas, præmia obtemperantibus proponunt. Præterquam quod in Evangelio Christus declarat, non eos tantum qui malum perpetrent, sed eos etiam, qui bonum injunctum perficere omittant, ad ignem æternum detrusum iri ». — Inde transiit ad necessitatem supremi judicis, cujus sententiam in asserendis fidei veritatibus omnes sine appellatione accipere debeant, quod secus nec dirimi possent controversiæ nec verum reperiri. — Tum vero Beza, de Concilio Tridentino loquens, Scripturam sacram esse solam fidei regulam ait, quam regulam non esset secuta Tridentina Synodus. — « At, inquit Franciscus, quum Scriptura in plures sententias accipi possit, requiritur, ut in Ecclesiâ aliquis decernat, quænam vera sit interpretatio ». — « Minime vero, respondit Beza; nam dilucida est Scriptura, et internam veri intelligentiam singulis præbet Spiritus-Sanctus ». Cui Franciscus: « Si ita res se habeat, quî fieri potuit, ut Lutherus et Calvinus, ambo (reformatorum quidem judicio) Dei spiritu afflati, de multis iisque gravissimis Scripturæ locis contrarium senserint? Lutherus asseruit, in Eucharistiâ revera adesse Jesu Christi Corpus: solam ejus virtutem illic esse contendit Calvinus. Quis ergo discernat, utri verum aperuerit Spiritus-Sanctus, Luthero an Calvino? Præterea Lutherus S. Jacobi epistolam aliosque Scripturæ libros pro canonicis non agnoscit, quos tamen accipit Calvinus: utri fidem adjungere debemus? » — Verum Beza constrictus victusque his et aliis argumentis (tres quippe horas duravit colloquium), iræ impotens ad contumelias descendit, seque sancti viri dicta aspernari ostendit. Tum, quâ erat mansuetudine, Franciscus, non ad ejus animum exturbandum se venisse ait, atque ita ab eo discessit.

Alterum cum eo colloquium.

75. Aliquanto post, summi Pontificis hortatu, ad Bezam rediit; et inter alia multa potissimum aggressus est blasphemiam Calvini, unumquemque ex necessitate ad operandum cogi, ad bonum quidem, siquis e numero sit prædestinatorum; sin aliter, ad malum: et liberum esse hominem, tam dilucide ex omnibus et veteris et novi Testamenti libris inferri demonstravit, ut Beza, causam probatam esse persentiens, manum ejus familiariter strinxerit, et se quotidie Deum precari affirmaverit, ut ad rectum se revocaret tramitem, si forte de eo deflexisset; quæ verba satis declarant, quam dubiam haberet novam religionem: nam siquis in verâ fide vivit, Deum non precatur, ut, si in errore versetur, ad aliam fidem se transferat; sed certam exploratamque eam habens, non aliud petit, nisi ut in eâ magis magisque confirmetur. — Tandem Franciscus, quod tam familiariter secum egisset Beza, apertius loqui voluit: eum ætate adeo provectum non posse dubitare, quin tempori misericordiæ mox

succederet justitiæ tempus; quapropter jam instante ejus ad æternitatem transitu, ne ultra differret in Ecclesiam regredi; quodsi Calvinistarum insectationes timeret, salutis æternæ causâ ardua quæque esse subeunda. — At, ipsius Lutheri judicio, valde difficile est, sectæ caput, relictis sententiis, quas aliis tradidit, ad bonam frugem redire. — Reposuit Beza, se non desperare, in suâ quoque ecclesiâ salutem se esse consecuturum. — Itaque Franciscus Bezæ animum saxo duriorem esse cernens, ab eo recessit, redeundi tamen occasionem non prætermissurus. Sed eam numquam habuit: Genevenses enim Ministro suo custodes posuerunt, statueruntque Francisco necem inferre, si umquam redire conaretur. Sunt qui dicant, Bezam postea operam dedisse, ut iterum eum videret; quin etiam retractasse errores, eamque ob causam divulgasse ejus amicos, morbi violentiâ in insaniam eum incidisse: quæ tamen pro certo afferri nequeunt, quum potius probabile videatur, vitiosas ejus consuetudines eum ad obitum usque erroribus obstrictum tenuisse. Refert quoque S. Francisci vitæ auctor [1], quodam die Montis Argensis præfectum, cui nomen *de Sepibus* (*Deshaies*), quum Genevæ familiarem cum Bezâ sermonem conferret, ex eo quæsivisse, quid maximo ei esset incitamento ad permanendum in novellâ sectâ; Bezam vero, adolescentulâ quam domi secum haberet arcessitâ, respondisse: « En, quæ me causa in meâ religione retineat ». Et hæc quidem altera illa uxor fuisse existimatur, quam septuagenarius sibi duxerat.

Calvinistae per Galliam se diffundunt.

76. Ad Calvinistas hugonotos veniamus, quos auctores communius ajunt nomen suum mutuatos esse a portâ quâdam Hugonis nomine ad S. Germanum, ubi conventicula sua habere solebant (*a*); et hi quidem summam Galliæ vastationem confecerunt. Siquis describere vellet, quot quantaque excidia Galliæ multisque aliis regnis Calvinus ejusque sectatores intulerint, non uno volumine negotium absolveret: nos breviter ea complectimur, ut planum fiat, quantopere nocere possit vir, hæreticâ pernicie corruptus.

Sub Francisco I ejusque filio Henrico II, Gallorum regibus Catholicæ fidei studiosissimis, quantumvis severe cum Calvinistis ageretur, atque etiam ignis in eos adhiberetur supplicium, hæresis tamen per omnes passim provincias ita manaverat, ut vix ulla superesset civitas, in quâ non reperirentur nefandæ sectæ templa et ministri; verum, quum in Henrici locum anno 1559 Franciscus II ejus filius, puer sedecim annorum, successisset, torrentis instar se effudit, totumque regnum erroribus, sacrilegiis, seditionibus stragibusque inundavit [2]. Ad illud excidium multum contulit Joanna, Navarræ regina, quæ ad fidem exstinguendam omnibus incumbebat viribus, sectæ asseclas hortabatur, ut in proposito starent, et si quem animo fluctuare cerneret, ei succurrere non omittebat. Ejus quoque impulsu, ut primâ occasione oblatâ arma sumeret ad pseudoreformationem tuendam, Ludovicus Borbonicus, Condæus princeps, Ambosianæ conjurationis caput se constituit; quamquam inane cœptum evasit [3]. Postmodum tamen efficere potuerunt hugonoti, ut Francisco II regi, adolescentulo septemdecim annos nato, necem inferrent chirurgi Calvinistæ operâ, qui parotidem, quâ laborabat, curaturus, mortiferum in aurem ejus infudit venenum [4].

De Joanna, Navarrae regina.

De Caroli IX Edicto.

77. Post Pisciacense (*Poissy*) Colloquium, quum (anno 1562) Caroli IX exiis-

[1] *Gallizia, lib. II, cap. 22.*

[2] *Van Ranst*, l. c. — [3] *Van Ranst*, l. c.; *Hermant, part. 4, chap. 31.* — [4] *Spondanus*, a° 1560, n. 20(*b*).

(*a*) Quam quidem portam *Turonibus* fuisse, auctores vulgo referunt (Nota edit.).

(*b*) Ipsa ejus verba hic adjicere libet: « Sunt, » qui venenum ab *Ambrosio*, chirurgo *Calvi-* » *niano*, in Regis aurem ad mortem accele- » randam inter medicamenta inditum ferant. » At fuerit forte suspicio vana, ex turbatis iis » temporibus orta. Sed cantilenæ a *Calvinianis*

set edictum, quo Calvinistis permittebatur extra urbes convenire suasque novæ religionis habere conciones, altiores Calvinismus radices agere cœpit, et graviores concitatæ sunt tumultuationes. Et prima quidem Vassiaci, in Campaniæ urbe: cæsis ibi sexaginta Calvinistis, Condæus princeps belli civilis signum dedit, Calvinianique arma adversus regem patriamque sumpserunt. Plures urbes ab iis captæ, ibique templa eversa sunt, violata Sanctorum sepulchra eorumque reliquiæ exustæ. Multis deinde præliis victi potius quam domiti rebelles: primum die 19ª Decembris 1562 ad oppidum Durocassem (*Dreux*) in Vessinensi regione, quo prælio Condæus princeps a Francisco Guisio, Catholicorum duce, captus est; ibi quoque (*a*) Antonius, rex Navarræ, qui regio exercitui præerat, vulnus accepit, ex quo brevi postea obiit, unico filio relicto Henrico, qui deinde ejus nominis quartus Galliæ rex creatus est.

Bella intestina.

Anno sequenti 1563 Guisius dux, regiæ militiæ præfectus, quum urbis Aureliæ obsidionem urgeret, a Joanne Poltrotio, quem Beza ad facinus audendum hortatus fuerat, per proditionem vulneratus est eoque vulnere periit. Tum regina mater pacem hæreticis obtulit, Catholicis valde perniciosam; quæ tamen pactio alio postmodum edicto mitigata est [1].

78. Anno 1567 bellum redintegrarunt Calvinistæ, rursumque cladem acceperunt. Anno 1569 Catholici insigniorem etiam reportarunt victoriam Jarnacensi prælio, quo dux Calvinistarum, Condæus princeps, mortem occubuit. Anno 1572 die S. Bartholomæi memoriæ sacro, alia peracta est Calvinistarum trucidatio [2].

De reliquis in *Galliâ* stragibus.

In summâ, existimant auctores, ad centum millia Calvinistarum eo bello periisse; præclaro sane triumpho inferorum, apud quos ad locum suum jam abierat Calvinus.

Iis autem temporibus incredibile est quot flagitia hugonoti commiserint in templa, sacerdotes, sacras imagines et potissimum in sacrosanctam Eucharistiam: inter alia annales Gallici ad annum 1563 referunt [3], hugonotum quemdam, spiritu satanico motum, in ecclesiâ S. Genovefæ e manu sacerdotis Missam celebrantis sacrosanctam Hostiam rapuisse. Confestim tamen facinoris pœnam luit; nam illico captus, manu truncatus est, tum laqueo suspensus ignique crematum cadaver. Atque eodem mense in honorem SS. Sacramenti solemnis indicta est supplicatio a sancto sacello regio ad S. Genovefæ ecclesiam; eique rex cum matre et fratribus ceterisque regiis principibus totoque senatu interfuit, singulis ardentes faces manu gestantibus.

Sub idem tempus hugonoti concremarunt corpus S. Francisci de Paula, quod in Turonum suburbiis jam quinquaginta annos in S. Gregorii templo incorruptum asservabatur.

Æternis porro laudibus efferendus est Ludovicus XIV, quod primo per concionatores exsecrandam Calvinistarum sectam contundere studuerit, ac deinde adeo gravibus eos mulctaverit pœnis, ut multi ad Catholicam fidem redierint et contumaces egressi sint regnum. Quare Innocentius XI anno 1685 per litteras ei congratulatus est fideique studium magnopere laudavit [4] (*b*).

Calvinistae e Galliâ expelluntur.

79. Sed utinam Calviniana pestis e Galliâ numquam exiisset! Foras exeundo

Calvinistarum contagio

[1] *Nat. Alex.*, l. c., cap. 11, art. 9, n. 3 et 4. — [2] Ibid., n. 6; *Hermant*, l. c., *chap. 66.*

[3] Apud *Gotti*, l. c., n. 15. — [4] *Gotti*, l. c., n. 16, 17.

» de ejusdem morte fabricatæ, et libelli me- » moriam ejus infamantes, passim jactati et » typis editi, si non eos mortis auctores, certe » cupientissimos expetitores, et hilarissimos » laudatores comprobarunt » (Nota edit.).

(*a*) Aliqua verba deesse et ita legendum videtur: Duobus ante mensibus Rotomagus (*Rouen*) ab exercitu regio expugnata est; ibi quoque Antonius cet. (Nota edit.).

(*b*) *Bernino, sec. XVII, cap. 8*, gratulatorias illas Pontificis refert litteras (13 Nov. 1685), in quibus: « Quum præ ceteris illustribus documentis », inquit, « quæ ingenitam Majestatis tuæ pietatem abunde declarant, maxime excel-

ad *Belgium* pervenit.

alia plura inquinavit regna. Ad Belgium (*Neerlandiam*) quoque contagio pervenit, quo hæresis commigravit cum Lutheranis et Calvinistis militibus, quorum auxilio Austriaca domus ad Gallorum potestatem repellendam utebatur. Itaque initio ambæ sectæ contendebant, ut apud Belgas pro se quæque factioni incrementum afferret; sed postquam Calvinus suorum multos eò misit, Calvinistarum numerus longe major evasit. Ad hæc Belgæ ægerrime ferebant onera ab Hispanis sibi imposita: quam occasionem Calvinistæ arripuerunt,

Seditio contra regem *Hispaniæ*.

ut a Philippo II revocandum curarent Granvellanum Cardinalem, consiliarium Mariæ, Hungariæ reginæ et sororis Caroli V (*a*), quæ tunc rebus Belgicis præerat. Qui quidem Granvellani Cardinalis discessus profligatæ religionis causa fuit; quum enim abiisset eximius ille præsul, qui et patrocinio Inquisitionis suscepto et summo fidei zelo hæreseos progressui multum obstiterat, anno 1566 hæretici furibundi tumultum excitarunt, Antverpiæ diripuerunt templa, altaria et sacras imagines comminuerunt, disjeceruntque monasteria. Tum seditio ad Brabantiam transiit ceterasque provincias hæreticâ peste jam inquinatas, coegitque gubernatricem Calvinistis liberum falsæ religionis exercitium ad tempus saltem permittere, donec Philippus rex ratam habuisset concessionem. Quod quum ille facere renuisset, hæretici denuo arma sumpserunt, rex vero ad eos refrenandos castigandosque rebelles Albanum ducem cum magno exercitu in Belgium misit. At ejus rei certior factus *Arausicanus* (*Orange*) princeps, quamquam multa ab Hispanorum rege beneficia acceperat, perduellium et Calvinistarum ducem se constituit, et triginta millia Germanorum militum ad eas arcessivit regiones; ac tandem post multas cladium victoriarumque vicissitudines perfecit, ut miseræ istæ provinciæ omnes, Hispanorum dominatione

---

lat eximius ille regeque Christianissimo dignus plane zelus, quo strenue incensus fallentes istius regni hæreticas constitutiones penitus abrogasti, fideique orthodoxæ propagationi, sapientissimis editis decretis, egregie consuluisti, officii esse nostri duximus, splendido ac mansuro hoc litterarum nostrarum testimonio inclitam animi tui religionem effuse commendare, cet.». — Item narrat (l. c.), Innocentium die 18 Martii 1686, in Consistorio secreto dixisse: « Juvat... colloqui de iis, quæ per clarissimum filium nostrum Ludovicum regem Christianissimum præclare gesta, et per ejus oratorem, nobilem virum Ducem *de Estrées* ad Nos delata, paternam caritatem, quâ regem ipsum et florentissimum Galliæ regnum semper complexi fuimus, incredibili gaudio affecerunt. Mirificavit enim Dominus misericordiam suam, quum dans regi potentiam ad auferendas abominationes impietatis, brevi paucorum mensium spatio universam pene Galliam admirabili rerum conversione ab illâ superstitione liberavit, quæ superiori sæculo a nefariis hominibus illic excitâ, misere populos civilibus bellis afflixit, ingenti cum periculo apud inclitam illam gentem orthodoxæ fidei et publicæ incolumitatis. Abrogatis autem ab eodem clarissimo filio nostro iis edictis, quæ perduelles hæretici ab ipsius majoribus, regibus Christianissimis, inter bellorum æstus et pericula extorserant, novisque editis decretis, quibus illius sectæ hominibus omnis templorum usus et coeundi libertas interdicebatur, facta est super illos manus Domini, qui, ut ipsius misericordia sperare nos jubet, dedit eis cor novum, ut facerent juxta præceptum regis verbum ejus, et ab erroribus... ad veritatem Catholicam redirent, cet.».

Omnes autem, etiam recentiores, historici agnoscunt, authenticam esse et illam Innocentii epistolam et ejus in Consistorio habitam allocutionem. Simul tamen adnotant, summum Pontificem nequaquam approbasse Ludovici totam hac in re agendi rationem nec sævitias ab ejus militiis adhibitas. Tandem animadvertunt, regem decretis suis hoc tantum statuisse, ut hæretici publicos religionis suæ conventus habere prohiberentur, et soli eorum ministri exsulatum abirent (Nota edit.).

(*a*) Maria, Caroli V soror et propter suum cum Ludovico II, Hungarorum rege, matrimonium etiam Hungariæ regina dicta, post mariti obitum Neerlandicas provincias ab anno 1531 ad annum 1555, Caroli nomine, gubernavit. Supremum diem in Hispaniâ, die 18 Oct. 1558, obiit. Quum vero a Philippo II, anno 1564, revocaretur Granvellanus (*Ant. Perrenot de Granvelle*), provincias illas administrabat Margarita Austriaca, ducissa Parmensis, illegitima Caroli V filia ac soror Philippi II (Nota edit.).

excussâ, ab Ecclesiâ Catholicâ avulsæ manerent [1].

Siquis cognoscere velit, quantum apud Belgas eo bello profecerint Calvinistæ, historiam adeat, quâ *Bentivoglio* Cardinalis ordine cuncta persequitur [2].

Ceterum licet initio longe major in Hollandiâ fuerit Calvinistarum quam ceterorum hæreticorum numerus, in præsenti tamen aliis mille scatet factionibus: Calvinistarum, Lutheranorum, Independentium, Anabaptistarum, Socinianorum, Arminianorum aliisque. Adsunt quoque Catholici, nec pauci numero; quibus etsi liberum non est religionis exercitium, sinuntur tamen in quibusdam nonnullarum urbium ædificiis secreto convenire; et ruri etiam majorem libertatem habent [3].

Calvinismus Scotiam invadit.

80. Scotiam quoque invasit ac passim inquinavit Calvinismus. Cujus rei historiam, a *Varillâ* singillatim expositam [4], breviter hic referre libet.

Eam regionem pervertendam suscepit Scotus quidam sacerdos apostata, Joannes Knoxus nomine, perditæ libidinis homo. Is primo Lutheranus, Genevæ cum Calvino amicitiâ contractâ, Calvinismum adeo studiose amplexus est, ut Calvino promiserit, se quocumque pretio ejus dogmata in Scotiam transportaturum. Itaque eo animo illuc reversus est, ut propositum peragendi opportunitatem aucuparetur. Nec multo post sese obtulit occasio; quæ quidem hæc fuit:

Henricus VIII, Anglorum rex, quum Jacobum V nepotem, Scotorum regem, quem ad suum schisma perducere et ab Ecclesiâ Romanâ divellere cupiebat, ad se vocasset, ut eâ de re colloquium haberent; Jacobus vero varias attulisset excusationes, tantam inde offensionem suscepit, ut bellum ei indixerit. Jacobus exercitum comparavit, eique præfecit Olivierum Singlair, virum sibi quidem gratiosum, cui tamen, utpote humilibus parentibus nato, nobilitas obtemperare non est dignata; quo factum est, ut prælio victus, dolore consumptus sit Jacobus [5], unicâ relictâ octo dierum infantulâ, Mariâ Stuartâ nomine.

Ea autem reginæ ætatula impio Knoxo optatam præbuit Calvinismi semina spargendi opportunitatem; et summo regni illius infortunio, adeo profecit ejus impietas, ut Catholicam religionem e Scotiâ detrudere potuerit.

Accidit autem, ut Henricus VIII Mariam puellulam, Scotiæ reginam, quinquenni suo filio Eduardo (qui postea ejus nominis sextus Angliam gubernavit), principi Valliensi, despondendam rogaret. Ad eam petitionem duæ in Scotiâ ortæ sunt factiones: Jacobus Hamiltonius, Arraniæ comes, qui rempublicam administrabat et plurimum poterat in Scotiâ, a Knoxo pellectus ad Henrici causam et ab eo Calvinismo jam imbutus, Anglorum regis voluntati omnino obsequendum esse ajebat, quod regnorum conjunctio omnia deinceps bella præverteret. David Betonius (*Beaton*) contrà, S. Andreæ Archiepiscopus et postea S. R. E. Cardinalis, unà cum reliquis Catholicis, ne illud matrimonium conficeretur, omnibus viribus repugnabat [6]: illis nimirum nuptiis Scotiam Anglorum regni provinciam fieri. Et magis etiam eum retinebat religionis damnum, quia Anglicano schismate ejusmodi connubio Scotiam implicari cerneret.

Maria Stuarta a Francisco II in uxorem assumitur.

81. Interim Regni gubernator, in hæreticos bene animatus, Calvinistis permisit errores suos coram populo prædicare, edixitque, ut pro suo quisque ritu tam in publico quam in privato Deum precari posset; quod idem valebat ac si integram cultûs libertatem omnibus tribuisset. Quam concessionem quum Archiepiscopus impedire conaretur, Calvinistæ

[1] *Varillas, lib. XXVII, a° 1566; Jovet, Storia delle Religioni. Paesi Bassi e... Provincie Unite.* — [2] *Historia della Guerra di Fiandra, dal Card. Bentivoglio (Venetia, 1678).* Item: *Relationi in tempo delle sue Nuntiature di Fiandra e di Francia* (*Anversa* 1629). — [3] *Jovet*, l. c., *Stati delle Provincie Unite.* — [4] L. c, *lib. XXVIII, a° 1568; Hermant, part. 4, chap. 24.* — [5] *Varillas*, l. c. — [6] Ibid.

tumultu suscitato in carcerem eum conjecerunt; atque illico Anglorum principi despondendam curarunt reginam. At irrito conatu: priusquam enim Maria in Angliam proficisceretur, Archiepiscopus, consentiente reginâ matre Mariâ Lotharingâ, Guisiorum sorore, eam obtulit Francisco I Gallorum regi, ut Delphino, ejus nepoti (qui Henrico II, Francisci I filio, natus erat) in matrimonium daretur.

Annuit Franciscus [1]; et magno confestim in Scotiam misso armatorum numero, Calvinistis timorem incussit, ac matri, rerum publicarum procuratrici, opportunitatem reliquit filiam in Galliam mittendi. Et reverâ anno 1548, quum septem circiter esset annorum, eò se contulit, ut in domo Henrici II educaretur, suoque tempore cum Francisco II matrimonium contraheret. Post Francisci I et Henrici II obitum celebratæ sunt nuptiæ; mox tamen Franciscus II quoque, nullâ stirpe relictâ, supremum diem obiit. Inde Maria in Scotiam reversa est; ibique vastata religionis negotia invenit: Calvinistæ Archiepiscopum in ipso ejus conclavi trucidaverant, et cadaver suspenderant e fenestrâ [2].

Maria in Scotiam revertitur.

82. Eâdem seditione rebelles templa demoliti sunt, coegeruntque procuratricem, liberum Calvinismi exercitium sibi concedere. Maria Stuarta e Galliâ redux miserandam Scotiæ conditionem cernens, omnem curam adhibuit, ut Catholica religio in antiquum statum restitueretur.

Denuo matrimonium contrahit.

Circa annum 1565 matrimonium iniit cum Henrico Darnleio [3], nobilissimo viro, qui postmodum, unico relicto filio, Jacobo VI, in ipsâ regiâ domo interfectus est [4] a Bothuelo comite. Hic, reginæ amore obcæcatus, Stirlingâ redeuntem, ubi filium inviserat, conjuratorum operâ arripuit et in arcem abductam secum nubere coegit. Quod ubi perlatum est ad Calvinistas, qui reginam utpote ipsis adversam detestabantur, adversus eam insurrexerunt, ac si conspirasset ad conjugis necem, quum ejus interfectori matrimonio se conjunxisset. Sed falsa erat criminatio; nam ipse Bothuelus, priusquam moreretur, in Daniâ, quo exortâ seditione confugerat, reginam in Darnleii cæde nequaquam interfuisse declaravit. Calvinistæ nihilominus, qui nihil aliud nisi inanem reginæ insectandæ causam quærebant, vel eo progressi sunt, ut eam comprehensam in castellum quoddam rapuerint. Tum Knoxus, ut erat perfidiosus, passim vociferari cœpit, necem ei inferri oportere: maluerunt tamen rebelles reginæ significare, eam si a morte vindicari cuperet, in Galliam vel Angliam exsulatum ire debere, atque etiam regnum filio cedere. Initio quidem reluctata est Maria; quum vero ad stagnum abduxissent, minarenturque in aquas eam projectum iri, et quidam proterve sicam intentasset, ut ad regni cessionem nomen suum adscriberet, tandem, ne vita sibi eriperetur, calamo postulato, schedam consignavit, regnumque transmisit filio, tredecim menses nato [5].

Filio regnum cedit.

83. Quum autem miseranda regina, licet abdicasset, e carcere tamen non fuisset emissa, nonnulli misericordiâ commoti, evadendi occasionem ei præbuerunt. Tum incerta, ubi tutum sibi perfugium reperiret, in Angliam se recepit ad Elisabetham reginam, quod inter se velut sorores agere solerent, et mutuum altera alteri promisissent auxilium. Sed eheu! cuinam salutem concredidit? Ei videlicet, quæ in suas manus eam incidere cupiebat, ut regnum ei vitamque posset adimere, quod eam solam regni æmulam haberet: illud nempe, vivam esse Mariam, cui ex justitiâ regnum debebatur (*a*), quammaxime impediebat summum Pontificem Angliæ

In *Angliam* transfugit.

[1] Ibid. — [2] Ibid. — [3] Ibid. — [4] Ibid. [5] Ibid.

(*a*) *Sanderus*, De Schismate *Anglicano*, lib. III. Initio: « *Mortuâ ergo Mariâ* (Henr. et Cath. filiâ), inquit, *Henricus Galliarum Rex, Elisabetham pro spuriâ habens, nurum suam Scotorum*

possessionem Elisabethæ concedere. Itaque simulatâ benignitate eam excepit[1]; at continuo Carlislæ ac postmodum Boltoniæ in custodiâ retinuit, hanc speciosam prætendens causam, ne scilicet ab adversariis abriperetur. Scoti vero, audito reginam suam in Angliâ carcere attineri, eam nationis suæ contumeliam non ferentes, illuc sex millia militum intromiserunt. Elisabetha funestum sibi bellum futurum esse intelligens, quod exiguum armatorum numerum in promptu haberet, Mariæ promisit, si subditorum animos placare eosque in Scotiam remittere vellet, se esse curaturam, ut cum valido admodum exercitu ad regnum suum reverti et rebelles comprimere posset: secus autem e carcere, nisi bello confecto, non emitteretur. Quibus verbis fidem adjungens Maria, sub læsæ Majestatis pœnâ suos loco recedere jussit; quo factum est, ut duces obedire coacti, in patriam milites reduxerint. Nec tamen e custodia emissa est regina; sed Elisabetha, ut alium eam asservandi haberet titulum, effecit, ut Murræus (*Murray*) nothus Mariæ frater ac tum Jacobi VI, parvuli Mariæ filii et Scotorum regis tutor, et Lenocensis comitissa, Darnleii interfecti mater, Mariam accusarent, quod mariti cædis particeps fuisset: ad quam causam dirimendam Elisabetha illico judices constituit; nec tamen defuerunt viri illustres, qui eam tuendam susciperent, et firmissime refellerent crimen illatum.

Capitis damnatur.

Tandem Maria Stuarta, quum undeviginti annos in custodiâ fuisset, et sedecies in Angliâ mutasset carcerem, condemnata est, ut capite plecteretur. Optima regina, quum damnationis suæ nuntium accepisset, summâ animi et fortitudine et pietate ad divinam voluntatem se totam conformavit. Tum postulato calamo, tria ad Elisabetham scripsit: ut famulis, se defunctâ, libere et quo vellent, discedere liceret; ut corpus suum loco sacro sepeliendum curaret; et ne eos insectaretur, qui Catholicam Ecclesiam sequi cuperent.

Capite plectitur.

84. Per duos menses dilata est sententiæ exsecutio. Illucescente autem constitutâ die (18 Febr. 1587) (*a*), justitiæ ministri ad supplicium eam ducturi comparuerunt. Tum regina confessarium petiit; illud vero ei denegatum est, et pro sacerdote hæreticus quidam adfuit, ut eam consolaretur; quem illa tamen rejecit. Memorant, eam tum sibimetipsi S. Communionem ministrasse, quod ei S. Pius V particulam consecratam domi suæ asservare permisisset[2]. Inde, quum magnifice se ornasset, ac si ad nuptias esset invitata, et in oratorio aliquamdiu vacasset precibus, ad supplicii locum processit. In aulâ castri Fodrinhagæ, ubi tunc detinebatur, cuncta nigris vestibus erant obducta; ipsum conclave, pegma tabulatum ac pulpitum, ex quo recitaretur sententia. Incedebat Maria Stuarta regiâ plane majestate; caput tenui sindone redimiverat ad terram usque descendente, ad collum crucem auream, rosarium ad cingulum gestabat; unâ manu Crucifixi effigiem, alterâ beatæ Virginis officium. Quum autem progrediens Melvinum, hospitii sui præfectum, illic stan-

[1] Ibid.

[2] *Suarez*, De sacramentis, Disput. 72, Sect. 3 (*Venetiis*, 1740).

Reginam Henrici Octavi proneptem, Parisiis pro concione Angliæ quoque et Hiberniæ Reginam declarandam curavit, horumque regnorum insignia in ipsius vasis, tapetibus ac reliquis utensilibus simul intertexi ac insculpi jubet». Et Spondanus ad ann. 1558, V: « *Mortuâ inter hæc Mariâ Angliæ Reginâ..., alia Maria Scotiæ Regina, agente rege Henrico, se statim pro herede gerens, titulos et insignia Regum Angliæ assumpsit* ». (Nota edit.).

(*a*) Nonnulli quidem asserunt, Mariam non die 18ª, sed 8ª Februarii supplicio esse affectam. Sed ambæ sententiæ verum enuntiant, dummodo ratio habeatur correctionis, quam Gregorius XIII anno 1582 in Kalendario disponendo proposuit. Juxta antiquam numerandi rationem Maria die 8ª Februarii exstincta est; juxta novum Gregorii Kalendarium, die 18ª Febr. (Nota edit.).

tem salutasset, hilari vultu: *Quum decessero, Melvine*, inquit, *filio meo dices, in fide Catholicâ me mortem obiisse; neque ille, quantum semetipsum et me quoque diligit, aliam umquam religionem sequatur; in Deo spem reponat: Deus opitulabitur; ignoscat Elisabethæ: mortem enim, ab eâ mihi illatam, fidei causâ libenter amplector.* Tum a lictorum duce petiit, ut adessent sui aulici, qui omnibus testari possent, in fide Catholicâ se esse defunctam. Inde, quum in pulvino, item nigro panno obducto, genua posuisset, essetque recitata sententia (cui Elisabetha nomen suum adscripserat), cervicem præbuit carnifici, qui non uno sed geminato securis ictu caput abscidit. Sepulta est juxta Catharinam, Henrici VIII uxorem, hac additâ inscriptione, quæ tamen mox Elisabethæ jussu ablata est: *Maria Scotorum Regina... virtutibus regiis et animo regio ornata... tyrannicâ crudelitate, ornamentum nostri sæculi... exstinguitur.*

Mariæ Stuartæ cædes omnium ubique hominum horrorem et misericordiam concitavit, et vel ipsa Elisabetha, re auditâ, nonnihil commotam se ostendens infremuit, asseruitque nimiam festinationem fuisse adhibitam; deinceps vero etiam magis sæviit in Catholicos et martyrum numerum adauxit[1].

Elisabethae succedit Jacobus.

85. Jacobus VI, Scotorum rex et filius Mariæ Stuartæ, matris voluntati obedire noluit. Defunctâ Elisabethâ reginâ, quæ eum sibi designaverat successorem, non Scotiæ tantum, sed postmodum etiam Angliæ regnum obtinuit; unde quum inauguratus esset anno 1603, nomen habuit Jacobum I, et rex Britanniæ Majoris dictus est. Anno post edixit, ut sub capitis pœnâ Catholici sacerdotes omnes ex Angliâ discederent.

Anno 1606 famosam condidit declarationem, quâ Angliæ regem ex Romanæ Ecclesiæ potestate nequaquam pendere ajebat; quam confessionem *juramentum fidelitatis* vocavit. Obiit anno 1625, annos quinquaginta novem natus, ex quibus viginti duos in Angliâ regnaverat. Itaque ei contigit, ut (Hiberniâ nempe adjectâ) triplex obtinuerit regnum; summum contrà subiit infortunium, quod in vitâ et in obitu hæresi fuerit addictus. Mater ejus per quadraginta annos conflictatam fere semper et vexatam egit vitam, sed eam sanctâ feminâ dignam; et moriens terrenum regnum cum æterno cælorum regno commutavit: Jacobus duo et viginti annos cum summâ tranquillitate, sed errore imbutus, regnum exercuit; et moriens Angliæ regnum cum æterno inferorum carcere commutare debuit.

Jacobo succedit Carol. I.

Miserando huic principi successit Carolus I, ejus filius. Is, natus anno 1600, iisdem tribus regnis potitus, eosdem quoque secutus est religionis errores. Referunt enim auctores, Calvinistis in Gallià eum auxilio venisse, ne Rupellam (*la Rochelle*), ab ipsis occupatam, amitterent. Sed aliquanto post divinam ultionem sustinuit: Scoti enim et Angliæ Parlamentarii, bello adversus eum suscepto, sæpiusque commisso prælio, de possessione imperii eum dejecerunt. Inde a Scotis, quorum fidei se commiserat, Anglis traditus, Cromueli operâ, qui Angliæ dominationem sibi quærebat, capitis damnatus et securi percussus est die 30[1] Januarii, anno 1648, quum duodequinquaginta annos esset natus et viginti tres annos regnasset.

Carolo I succedit Carol. II.

86. Successorem habuit Carolum II, filium. Hic (natus anno 1630) de patris exitu certior factus, non tantum Scotiæ, quo se contulerat, sed etiam Angliæ et Hiberniæ rex consalutatus est. Cromuelus vero, qui summam rerum erat adeptus, assumpto Angliæ Defensoris titulo, cum valido exercitu in aciem prodiit, eumque devicit prælio. Itaque Carolus omnibus ignotus aufugere coactus est, primum in Galliam, tum Coloniam ac tandem in Hollandiam; unde (quum anno 1658 obiisset Cromuelus) in Angliam revocatus, anno 1661 in regnum pervenit. Decessit anno Domini 1685, ætatis quinquagesimi sexti.

[1] *Varillas, lib. XXVIII; Bernino, sec. XVI, cap. 11; Jovet, l. c., Della Relig. di Scozia; Ladvocat, Dizion. portat. art.* « *Maria Stuart.* ».

Carolo II succedit Jacob. II.

Eum excepit Jacobus II, frater, alter Caroli I filius, ei natus anno 1633. Die 16ª Februarii, anno 1685, eodem die quo frater ejus obiit, Angliæ et paulo post Scotiæ quoque regnum adeptus est, quamquam Anglicanæ ecclesiæ communione rejectâ, Romanum Catholicum se esse declaraverat. Quum vero (anno 1687) fidei zelo succensus, edictum promulgasset, quo Catholicis liberum fore religionis exercitium pollicebatur, imperio eum privarunt Angli, obtuleruntque coronam Gulielmo Arausicano (*Orange*) principi, qui licet Jacobi gener, illic regnare cœpit. Jacobus igitur anno 1689 in Galliam perfugit; et quum acie victus esset in Hiberniâ (quò se contulerat, ut ibi saltem imperitaret), iterum in Galliam se contulit, ubi anno 1701, sexaginta octo annos natus, S. Germani supremum diem obiit. Quapropter pie credi oportet, eximium principem, qui Angliæ regno propter fidem exui non recusavit, post obitum regno cælesti a Deo fuisse donatum.

Jacobus II unicum reliquit filium, Jacobum III, qui Romam transmigravit, ibique in vitâ et in morte optimum semper Catholicum se præbens, paucis abhinc annis decessit [1].

Hodie multi, etiam nobili genere nati, in Scotiâ reperiuntur Catholici, nec desunt Episcopi vel templa. Licet enim Calvinistæ initio omnia Catholicæ religionis vestigia abstulissent, novissimi reges nihilominus Episcopos et templa, ut in Angliâ, ibi quoque restitui jusserunt [2].

§ III.

DE CALVINI ERRORIBUS.

87. *Calvinus Lutheri errores assumpsit.* 88. *Calvini errores de Scripturâ;*
89. *de Trinitate;* 90. *de Jesu Christo;* 91. *de divinâ Lege;*
92. *de Justificatione;* 93. *de bonis operibus et libero arbitrio.*
94. *Deum ad peccatum et infernum prædestinare ait;*
et solam fidem in Jesum Christum ad salutem consequendam satis esse.
95. *Ejus errores de Sacramentis, et nominatim de Baptismo;*
96. *de Pœnitentiâ;* 97. *de Eucharistiâ et Missæ Sacrificio.*
98. *Purgatorium et Indulgentias rejicit; aliosque adstruit errores.*

De Calvini erroribus.

87. Calvinus præcipuos Lutheri errores fere omnes adoptavit; quum ipse Lutherus (ut in Lutheri et Calvini errorum confutatione demonstraturus sum) priscarum hæresum fere omnes instauravisset errores.

Prateolus ducenta septem hæretica dicta Calvinum protulisse commemorat [3]; et alius quidam auctor ad mille et quadringenta ea perducit [4]. Eorum pessima hic recensere libet; quæ postmodum (confutatione undecimâ) refellentur.

De sacrâ Scripturâ.

88. Quod ad sacram Scripturam attinet, Calvinus in libro, quod adversus Concilium Tridentinum conscripsit [5]: 1ᵘᵐ Ecclesiæ denegat auctoritatem Scripturas interpretandi vel judicandi de vero earum sensu; 2° sacrorum Voluminum canonem, a Concilio approbatum, rejicit; 3° negat authenticam esse Vulgatæ editionem;

[1] Hæc *Anglorum* Regum successio descripta reperitur apud *Ladvocat, Dizion. Portatile,* ex linguâ *Gallicâ Italice* redditum (Nota Auctoris). — [2] *Jovet,* l. c., *Della Relig. di Scozia.* — [3] *Prateolus,* De Vitis, Sectis et Dogmatibus Hæreticorum, lib. III, n. 4. — [4] *Francisc. Feuardentius,* Theomachia *Calvinistica.* — [5] Conc. *Trid.* cum Antidoto, Sess. 4.

4° libros Ecclesiastici, Sapientiæ, Tobiæ, Judith et Machabæorum canonicos esse non admittit. — Respuit quoque omnes apostolicas traditiones [1].

De Traditionibus.

89. Ad SS. Trinitatis personas quod spectat: 1um Calvino non probantur nomina *consubstantialis*, *hypostasis*, neque *Trinitatis*. — *Utinam... sepulta essent*, inquit; *constaret modo hæc inter omnes fides, Patrem et Filium et Spiritum esse unum Deum* [2]. — At in symbolo, a S. Athanasio sive alio veteri auctore composito (quod symbolum Catholica Ecclesia Breviario inseruit), recte asseritur, unumquemque scire oportere, Patrem, Filium et Spiritum-Sanctum non tantum unum esse Deum, sed etiam tres distinctas personas; quod qui nesciret, cum Sabellio sentire posset, ea nomina meras esse voces, et in Trinitate unam esse divinam naturam, unamque tantum personam. Quapropter SS. Patres et sacra Concilia voces *hypostasis* et *consubstantialis* usurparunt, ut planum fieret, et distinctas et æquales esse divinas Personas. 2° Inepte fingi ait, æternum Patrem continuo actu Filium gignere: *Stulte fingitur continuus actus generandi* [3]. Sed ea est communis theologorum doctrina [4]; idemque his verbis sacra Scriptura enuntiat: *Dominus dixit ad Me: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te* [5]. — *Hodie*, inquit S. Augustinus; ... *id est, semper ab omni æternitate et adhuc continuo omni instanti* (illud siquidem, quod est ab æterno, et semper et assidue est) ... *gignit Me secundum divinam naturam meam, tamquam Verbum suum et Filium naturalem* [6].

De SS. Trinitate.

90. De Jesu Christo agens, 1um asserit, ante Incarnationem quoque et priusquam Adam deliquisset, fuisse Eum hominum apud Patrem mediatorem; ait enim in quâdam epistolâ: *Non modo post Adæ lapsum* (Christum) *fungi cœpisse mediatoris officio, sed quatenus æternus Dei sermo est* [7]. Sed manifesto errat; Christus enim pro hominibus tunc reconciliationis mediatorem apud Deum Se constituit, quum in Virginis utero humanam carnem assumpsit. Quod quidem his verbis declarat Apostolus: *Unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* [8]. 2° Immanem profert blasphemiam, quum ait, Christum ad inferos descendentem (et ille quidem de damnatorum inferno loquitur), ipsas reproborum subiisse pœnas; atque illud maximum fuisse pretium, a Redemptore nostrâ causâ Patri oblatum: *Majus... pretium fuisse, quod diros in animâ cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit* [9]. — Refert præterea *Gotti* Cardinalis [10], eum duas in Jesu Christo posuisse personas (*a*); sed num aliam forte hæresim adstruit Nestorius?

De Jesu Christo.

91. De divinâ lege et peccatis hominum docet: 1um fieri non posse, ut legem a Deo impositam servemus [11]; 2° innatam nobis concupiscentiam, id est, perversum appetitum, quo nitimur in malum, revera esse peccatum, etiamsi ei non assentiamur; quum ejusmodi appetentias oriri existimet a malitiâ, quæ in nobis regnat: *Ipsam*

De divinâ lege et hominis peccato.

[1] Ibid. — [2] Instit., lib. I, cap. 13, n. 5. — [3] Instit., l. c., n. 29. — [4] *Tournely*, Compend. theol. De Incarn., disp. 8, cap. 3, art. 5, concl. 2, prob. 3. — [5] Psalm. II, 7. — [6] Verba sunt *Tirini* (in Ps. II, v. 7) et plane congruunt cum *S. Augustini* Enarratione in Psalm. II, n. 6 (Nota edit.). — [7] Responsum ad Fratres *Polonos;* Quomodo mediator sit *Christus*. — [8] *Tim.*, II, 5. — [9] Instit., lib. II, cap. 16, n. 10. — [10] *La vera Chiesa di Cristo, cap. 8, § 1, n. 9.* — [11] Instit., lib. II, cap. 7, n. 5.

(*a*) Card. *Gotti* (l. c.) ex *Jodoco Coccio*, lib. VIII, De Signis Ecclesiæ, art. 9 [qui posthabito contextu, pauca tamen verba citat *de personâ divinâ* et *personâ mediatoris*] illud revera affirmat; sed locis ab eo citatis (Instit., lib. I, cap. 13, n. 9, 23, 24) *Calvinus* hoc non docet, quum alibi (Instit., lib. II, cap. 14, n. 1; Amstelodami 1667) his verbis manifesto contrarium asserat: « Porro » quod dicitur, Verbum carnem factum esse, non » sic intelligendum est, quasi vel in carnem ver- » sum, vel carni confuse permixtum fuerit: sed » quia e Virginis utero templum sibi delegit, in » quo habitaret, et qui Filius erat Dei, filius ho- » minis factus est: non confusione substantiæ, » sed unitate personæ ». Item conferri potest ejus *Responsio ad primam Serveti Quæstionem* (Opera, tom. 8, pag. 517) et *Altera Responsio* (ibid., pag. 519) (Nota Edit.).

pravitatem, quæ ejusmodi nobis cupiditates generat, asserimus esse peccatum [1]; 3° omnia peccata esse mortalia, neque ullum veniale [2]; 4° singula etiam justorum opera esse peccata, et nihil aliud nisi inquinamenta et sordes [3]. Inde autem colligit, apud Deum bona opera nullum habere meritum; et contrarium asserere, meram esse superbiam et ad obscurandam gratiam spectare [4].

De justificatione.

92. Justificationem non in hoc consistere ait, quod infundatur gratia sanctificans, sed quod homini adscribitur Jesu Christi justitia, quæ peccatorem cum Deo reconciliat: *Hic est fidei sensus,* inquit, *per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum... agnoscit Deo se reconciliatum; quod intercedente Christi justitiâ... justificatus sit* [5]. Et alio loco: *Christi justitiam per fidem apprehendit, quâ vestitus in Dei conspectu non ut peccator sed tamquam justus apparet* [6]. Itaque peccator post justificationem acceptam manet quidem peccator, ut antea erat; sed hoc efficit Christi justitia, quâ velut alterius personæ veste per fidem induitur, ut justus esse videatur. Ait 2° hominem peccato obnoxium, non contritionis sed solius fidei operâ justificari; credendo, veniam se esse consecutum ob promissiones propter Jesu Christi merita nobis datas [7]. Quod his verbis exprimit celebris Calvinistarum Gallicana confessio: *Credimus nos solâ fide hujus justitiæ fieri participes.... Hoc autem ideo fit, quod promissiones vitæ, nobis in Christo oblatæ, tunc usui nostro applicantur* [8]. — Docet 3° justificatos fidei certitudine credere debere, in gratiâ se esse apud Deum; idemque dicendum esse de perseverantiâ et de æternâ salute consequendâ: ita quidem, ut pro se quisque existimet, in numero electorum se haberi, quemadmodum de se ipso censuit S. Paulus post specialem illam a Deo acceptam revelationem [9]. Subjungit 4° fidem et justitiam esse electorum propriam, et semel vere acceptam nullâ ratione amitti posse: eos autem, qui eam amittere videntur, revera numquam eam habuisse [10]. Dordracensis tamen Calvinistarum synodus, ab eâ doctrinâ dissentiens, statuit, suis quemque actionibus Dei gratiâ excidere posse. At, inquit Tertullianus, haud raro apud hæreticos fieri videmus, etiam inter ejusdem sectæ asseclas, ut quemadmodum ab Ecclesiâ discesserint eorum duces, ita discipuli a ducibus discedant: *Variant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille qui tradidit....; idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare* [11].

De bonis operibus et libero arbitrio.

93. Quum porro de actionibus agit, quatenus homo æternam salutem aut sibi promereri aut deperdere possit, plures easque horrendas profert blasphemias. Et primum quidem, homini non esse liberum arbitrium, ipsumque liberi arbitrii nomen esse *titulum sine re* [12]. Protoparentes videlicet solum habuisse liberum arbitrium, sed peccando et sibi et posteris ejusmodi arbitrii fecisse jacturam; ac deinceps hominem, quidquid agat, necessario peragere [13], quod a Deo, ita volente, ad agendum moveatur, nec possit tali motioni resistere.

Siquis autem roget, quâ ratione homo, si non libere sed necessario et bonum et malum peragat, mereri tamen possit vel demereri; alterâ blasphemiâ respondet Calvinus, ad illud satis esse, ut homo sponte neque ab aliis coactus agat [14], etiamsi necessario sineque libertate.

At, si Deus humanam voluntatem etiam ad peccandum moveat, estne igitur Deus peccati auctor? — Minime vero, inquit

[1] Ibid., lib. III, cap. 3, n. 10. — [2] Ibid., lib. II, cap. 8, n. 59. — [3] Ibid., lib. III, cap. 14, n. 4 et 9. — [4] L. c., cap. 15, n. 2. — [5] L. c., cap. 11, n. 16. — [6] L. c., n. 2. — [7] L. c., n. 15, 16, 19. — [8] Apud *Gotti,* Veritas Relig., l. c., cap. 111, § 5, n. 10. — [9] Inst., lib. III, cap. 2, n. 16 seq. — [10] Ibid., n. 11 et 12. — [11] *Tertul.,* De Præscriptionibus, cap. 42. — [12] Conc. *Trid.* cum Antidoto, Sess. VI, can. 5. [13] Inst., lib. II, cap. 2. — [14] Instit., lib. II, cap. 3, n. 5; cap. 4, n. 1.

Calvinus. Quid ita? Quia is tantum (respondet) peccati auctor est, qui illud committit; non is, qui illud fieri jubet vel ad illud committendum movet peccatorem [1]. — Itaque non erubescit Calvinus tertiam adstruere blasphemiam, peccata nempe omnia Dei jussu et voluntate committi; eosque adversari Scripturis, qui docent, Eum permittere tantum, sed non velle peccatum, nec quemquam a Deo moveri ad illud committendum: *Ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantum Eo volente, sed auctore fieri pronuntiat* [2]. Et falsò quidem Davidis innititur verbis: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit* [3]. Cur autem recordari renuit hæc alia ejusdem prophetæ verba: *Non Deus volens iniquitatem Tu es* [4]. — At, quæso, quî potest extra culpam esse Deus, si hominem ad peccandum moveat? Quam difficultatem quum Calvinus explanare nequeat: *Quomodo*, inquit, (*Deus*)... *in opere communi* (id est, in eo peccato, tam ab homine quam a Deo, quin etiam, Calvini quidem sententiâ, a Deo potissimum perpetrato) *ab omni culpâ sit immunis,... vix capit sensus carnis* [5].

De prædestinatione.

94. Inde quoque colligitur, eum, qui ad interitum ruat, ideo perire, quod Deus ita futurum disposuerit; nec refugit Calvinus hanc etiam horrendam adstruere blasphemiam: *Nec ipsum quidem per se probabile est, solâ Dei permissione, nullâ ordinatione, hominem sibi accersisse interitum* [6]. Et subjicit, Deum idcirco felicem aut infelicem cujuslibet hominis cognoscere finem, quod Ipse priusquam eum crearet, decreto suo ita statuerit: *Inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus, quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet; et ideo præsciverit, quia decreto suo sic ordinarat* [7]. Inde concludit: *Nudo ejus (Dei) arbitrio, citra proprium meritum (hominis) in æternam mortem prædestinantur* [8].

En præclaram theologiam Lutheri et Calvini, novorum Ecclesiæ reformatorum! Deum efficiunt tyrannum, deceptorem, injustum et iniquum: *tyrannum*, quod homines creet, quos in æternum discruciet; *deceptorem*, quod legem iis imponat, quam nullâ ratione eos observare posse minime ignoret; *injustum*, quod æternas pœnas irroget hominibus, quibus nulla sit libertas evitandi malum, sed necessario illud committant; *iniquum*, quod quum Ipse ad peccandum eos moverit, deinde pœnam injungat; denique perversum Eum reddunt remuneratorem, qui sceleratissimis quibusque et gratiam et gloriam concedat hac unâ ratione, quod ad justificationem se pervenisse credant, etiamsi eos nihil pœniteat peccata commisisse. — Illud videlicet Jesu Christi mortem nobis præstitisse ait Calvinus. At, quæso, si ad salutem bona opera non sunt necessaria, ergone mortuus est Christus, ut omnia et veteris et novæ Legis præcepta tolleret? Vel ut Christianis licentiam tribueret, arbitrio suo vivendi; eisque adderet animum ad nefaria quæque committenda? — Ad salutem quippe satis foret, firmiter credere, scelera suscepta a Deo non imputari, Eumque salutem largiri velle propter Jesu Christi merita, quamvis homo ad infernum sibi promerendum incubuisset.

Eam præterea certam salutis suæ fidem (quam ille *fiduciam* vocat) a Deo solis electis concedi ait [9].

De Sacramentis.

95. De Sacramentis hæc habet Calvinus:

1um Asserit, ea in electis tantum vim suam exercere [10]; reliquos igitur, qui ad gloriam non sint prædestinati, etiamsi in gratiâ essent apud Deum, Sacramenti effectum non recipere.

2° Ministrorum verbum, quo Sacramentum conficiunt, non consecratorium esse ait, sed concionatorium, id est, aptum ad

[1] Instit., lib. II, cap. 4. — De Æterna Dei Prædestinatione, § « *Nondum tamen* ». — [2] Ibid., § « *Hinc certe* ». — [3] Ps. CXXXIV, 6. — [4] Ps. V, 5. — [5] Inst., lib. I, cap. 18, n. 1. — [6] Ibid., lib. III, cap. 23, n. 8. — [7] Ibid., n. 7. — [8] Ibid., n. 2. — — [9] Ibid., lib. III, cap. 2, n. 11 et 12. — [10] Consensio Ministrorum *Tigurinæ* et *Genevensis* Ecclesiæ, n. 16.

Dei promissa annuntianda: *Quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus*, inquit, *promissionem intelligamus, quæ... a ministro prædicata, plebem eò manu ducat, quo signum tendit* [1]. Quapropter nullam docet Sacramentis inesse virtutem conferendi gratiam, sed ea solum excitare posse fidem, eodem modo quo illud præstat divini verbi prædicatio [2]. Itaque deridet verba nostra: *ex opere operato*, quæ ab imperitis monachis inventa esse contendit. Verum seipsum imperitum declarat, quod existimet, *opus operatum* designare bonum ministrantis opus [3]. Nos Catholici intelligimus *opus operatum*, non ministri opus, sed virtutem a Deo Sacramentis collatam, ut in animâ (dummodo absit peccati obex) efficiant illud, quod ipsa significant; ut Baptismus habeat virtutem lavandi, solvendi Pœnitentia, Eucharistia nutriendi.

3° Inter veteris et novæ Legis Sacramenta discrimen esse negat [4]; S. Paulus vero docet, antiqua Sacramenta esse *infirma et egena elementa* [5], et *quæ sunt umbra futurorum* (Sacramentorum) [6].

4° Deridet characterem sacramentalem, quem imprimunt Baptismus, Confirmatio et Ordo [7].

5° Tria tantum a Jesu Christo instituta esse Sacramenta contendit, Baptismum, Cœnam et Ordinationem. Quamquam enim sola duo priora admittit [8], alio loco tamen: *Impositio manuum*, inquit, *quam... in veris legitimisque ordinationibus Sacramentum esse concedo* [9]. Ceterum rejicit sacramenta Confirmationis, Pœnitentiæ, extremæ Unctionis et Matrimonii [10].

De Baptismo.

Ad hæc, Baptismum non quidem respuit, sed ad salutem non esse necessarium existimat, et infantes, qui immaturâ morte rapiuntur, sine eo ad salutem pervenire, quod simul ac nascuntur, Ecclesiæ membra fiant: omnes nimirum Christianorum filios, quum sub novæ Legis fœdere gignantur, in statu gratiæ nasci [11].

6° Laicos et mulieres, etiam in mortis articulo, Baptismum conferre posse negat; quem parvulis adeo perniciosum errorem eodem suprà commemorato errore confirmat, quod salute non fraudentur, etiamsi non baptizati e vitâ discedant [12].

Postremo baptismati Joannis eamdem virtutem tribuebat ac Jesu Christi Baptismati [13].

De Pœnitentiâ.

96. De Pœnitentiæ sacramento, quod ceteroquin rejicit, plures adstruit errores:

1um Solâ Baptismi recordatione peccata post Baptismum commissa expiari, neque opus esse Pœnitentiæ sacramento [14].

2° Confessarii absolutionem nihil ad remittenda peccata valere, sed tantum ad testificandam veniam, quæ ob Christi promissionem a Deo conceditur [15].

3° Delictorum confessionem non esse *de jure divino* sed *de jure humano*, utpote ab Innocentio III in Concilio Lateranensi præscriptam [16].

4° Nihil requiri pœnitentis satisfactionem, quod nostra opera Deum placare nequeant; quin etiam ejusmodi satisfactionem contumeliosam esse ei, quam Christus pro peccatis nostris obtulit [17].

De Eucharistiâ.

97. De Eucharistiâ (quam præcipue convellendam suscepit, ut ex ejus libro *De Cœna Domini* liquet):

1um ait, transsubstantiationem, quam Catholici profitentur, esse figmentum, ab iis excogitatum [18]; 2° eam non adorari [19] nec conservari debere, quum extra usum non sit Sacramentum; ejusque essentiam *non aliam esse, quam fidei manducationem* [20]; 3° in eâ (et hic quidem præcipuus est ejus error, quem mordicus tenuit) Jesum Christum non esse realiter præsen-

[1] Ibid., lib. IV, cap. 14, n. 4. — [2] Ibid., n. 14. — [3] Ibid., n. 26. — [4] Ibid., n. 23. — [5] *Gal*, IV, 9. — [6] *Coloss.*, II, 17. — [7] Conc. *Trid.* cum Antidoto, Sess. VII, De Sacram. in genere, can. 9. — [8] Instit., lib. IV, cap. 18, n. 19, 20. — [9] Ibid., cap. 19, n. 31. — [10] Ibid., cap. 18, n. 20. — [11] *Bossuet, Hist. des Variat., liv. XIV, n. 37.* — [12] Inst., lib. IV, cap. 15, n. 20. — [13] Ibid., n. 7. — [14] Ibid, n. 3 et 4. — [15] Ibid., lib. III, cap. 4, n. 14; cfr. lib. IV, cap. 11, n. 1. — [16] Ibid., lib. III, cap. 4, n. 7. — [17] Ibid., n. 27, 38, 39. — [18] De Cœna Domini, § « *Sequitur alter* ». — [19] Ibid. — [20] Instit. lib. IV, cap. 17, n. 5.

tem. Consecrationis verba: *Hoc est Corpus meum; hic est Sanguis meus*, non realiter, sed per figuram esse accipienda; ita ut panis et vinum in eo Sacramento nihil sint aliud nisi Corporis et Sanguinis Domini signa: *Respondebimus, panem et vinum signa esse visibilia, quæ corpus et sanguinem Christi nobis repræsentant* [1]; et perperam credere Catholicos, panem et vinum in illud converti, quod revera significant, id est, in Christi Corpus et Sanguinem. In Communione Jesu Christi substantiam et vitam nobis dari, non vero ipsam ejus carnem: *Propriam in nos vitam diffundere, quamvis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro* [2]. Idcirco verbis saltem admittit, Jesum Christum a fidelibus recipi; quum vero neget, peccatores quoque Eum suscipere [3], plane ostendit, realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam nequaquam se admittere.

Item valde vitiosam esse consuetudinem, dimidiatâ Cœnâ solum corpus neque sanguinem fidelibus porrigere [4].

Quibus positis, permirum videtur, asseruisse Calvinistas in celebri Charentonensi synodo (anno 1631 habitâ), Lutheranos (quos tamen Jesu Christi realem in Eucharistiâ præsentiam confiteri haud ignorarent) ad suam communionem admitti oportere, quod in articulis fundamentalibus cum iis consentirent [5]. De quo decreto et Lutheranorum cooptatione *Dallæus:* Hæc opinio, inquit, *veneno carere videtur... nihil videtur ponere aut jubere, quod vel pietati, vel caritati, Dei honori... adversatur* [6]. — Sed a Calvinistis quærimus: Quid! Dei honori non est contrarium, idololatriæ scelere adstringi, quum Lutherani panem pro Deo colant?

De Missæ sacrificio.

Porro Missam negat esse Sacrificium, a Jesu Christo in vivorum mortuorumque expiationem institutum; illudque asserere contumeliam vocat, Crucis sacrificio impositam [7]. Ibidem ait, missas privatas Christi institutioni ex adverso opponi [8].

De Purgatorio et aliis fidei articulis.

98. Præterea negat purgatorium [9], virtutem indulgentiarum [10], Sanctorum intercessionem [11], et cultum sacrarum imaginum [12]. S. Petrum ait Apostolis fuisse superiorem *honore ordinis, non potestatis;* quocirca S. Petro et reliquis summis Pontificibus primatum in Ecclesiâ denegat [13]. Neque admittit Ecclesiæ et Conciliorum generalium infallibilitatem in rebus fidei definiendis, nec potestatem sacræ Scripturæ interpretandæ [14]. Reprobat leges ecclesiasticas omnes et ritus ad disciplinam spectantes; quos perniciosos vocat et impios [15]. Respuit jejunium quadragesimæ [16], virorum ecclesiasticorum cælibatum [17], et votum quo quis ad jejunium servandum vel suscipiendam peregrinationem se obstringeret [18]; tria vota religiosa superstitionem esse contendit [19]. Usuram permittere non erubescit, neque ullo Scripturæ textu vetitam pronuntiat [20].

Alios præterea Calvini errores referunt Natalis Alexander [21] et *Gotti* Cardinalis [22].

In summâ, tot tamque horrendas et voce et scriptis protulit blasphemias, ut moriens optimo jure vitam suam, studia et scripta imprecationibus oneraverit, vocaveritque dæmones, qui ipsum abriperent (Cf. *num.* 70).

[1] De Cœna Domini, § « *Nunc si quæratur* ». — [2] Inst., lib. IV, cap. 17, n. 32. — [3] Ibid., n. 33 et 34. — [4] Ibid., n. 47 et 48. — [5] *II Synode National de Charenton, chap. 21, art. 1.* — [6] Apologia pro Ecclesiis Reformatis, cap. 7. — [7] Inst., lib. IV, cap. 18, n. 14, 15. — [8] Ibid., n. 8. — [9] Ibid., lib. III, cap. 5, n. 6, 10. — [10] Ibid., n. 2. — [11] Ibid., cap. 20, n. 20 seq. — [12] Ibid., lib. I, cap. 11, n. 8 seq. — [13] Ibid., lib. IV, cap. 6, n. 5. — [14] Ibid., cap. 9 passim. — [15] Ibid., cap. 10, n. 5, 6, 9. — [16] Ibid., cap. 12, n. 20. — [17] Ibid., n. 23. — [18] Ibid., cap. 13, n. 7. — [19] Ibid., n. 17 seq. — [20] De Usuris Responsum (inter epistolas). — [21] Sæc. XV et XVI, cap. 2, art. 12, § 2. — [22] Veritas Religion., l. c., cap. 111, § 5, seq.

§ IV.

DE VARIIS CALVINISTARUM SECTIS.

99. *De Calvinistarum sectis, in plures alias distractis.*
100. *De Puritanis.* 101. *De Independentibus et Presbyterianis.*
102. *Quid inter se differant.* 103. *De Quakeris sive Tremulis.* 104. *De Anglo-Calvinianis.*
105. *De Piscatorianis.* 106. *De Arminianis et Gomaristis.*

Calvinistarum sectæ aliæ in alias sectas abierunt.

99. Calvini secta scissa est in plures alias, quarum unaquæque in mille rursum alias abiit; immo haud facile est, apud Calvinistas, maximeque in Angliâ, vel unam reperiri familiam, quæ cum aliis in fide consentiat. De earum præcipuis, quas describunt Natalis Alexander [1] et *Gotti* Cardinalis [2], mentionem habebimus.

Qui Calvini dogmata adamussim sequuntur, in Galliâ, Palatinatu, apud Helvetios et in Bataviâ dicuntur *Reformati; Puritani* vero in Scotiâ et Angliâ. Existunt præterea sectæ *Independentium*, *Presbyterianorum*, *Anglo-Calvinianorum*, *Piscatorianorum*, *Arminianorum* et *Gomaristarum*, aliæque; de quibus infrà.

Puritani.

100. Puritani, rigidiorum (ut diximus) Calvinistarum secta, quotquot suæ religioni non adhærent, aversantur, et præcipue Catholicos; adeo ut ne orare quidem vellent in templo ab iis consecrato. Episcopalem Ordinem, quoslibet tam Catholicæ quam anglicanæ Ecclesiæ ritus, omnemque ejus liturgiam, non exceptâ Dominicâ oratione, rejiciunt. Diem Dominicam eâdem accuratissimâ diligentiâ, quâ Judæi sabbatum, observant. Regiæ dignitatis inimici, auctores fuerunt miserandi exitûs, quo Carolus I anno 1648 capitis damnatus interiit (Vide *num.* 85).

Independentes.

101. Independentes et Presbyteriani in rebus fidei cum Puritanis consentiunt, ab iis vero discrepant in Ecclesiæ gubernatione. Ad eos accessit *Oliverus Cromuelus*, qui (ut diximus *num.* 86) Angliæ defensoris nomen assumpsit. — Is, reipublicæ regimine suscepto, quum Independentium sectæ præcipue indulgeret, reliquis omnibus integram credendi libertatem concessit, ablatâ omni necessitate, Superioris judicium accipiendi: unde singulis attribuit sectis supremam illam potestatem, quam totius Ecclesiæ Conciliis negabat. Independentes ad concionem habendam neminem admittunt, nisi sua dogmata eum sequi constet. Cœnam diebus Dominicis frequentare solent; ad eam tamen accedere (ut etiam ad Baptismum suscipiendum) eos omnes prohibent, qui aliis sectis nomen dederunt. Cœnam porro capite cooperto sumunt, neque ad eam celebrandam vel catechismum, vel concionem, vel cantum adhibent.

Denique notandum, ab Independentibus reseratam fuisse Angliam reliquis sectis, quæ illuc penetrarunt, ut Anabaptistis, Antinomis (sive iis, qui Joanne Agricolâ auctore, ut *num.* 35 diximus, omnem legem rejiciunt) et Antiscripturianis (id est iis, qui pro nihilo habent Scripturas, seque et prophetarum et Apostolorum spiritu præditos gloriantur).

Presbyteriani.

102. Presbyteriani, qui in Angliâ plurimum possunt, ab Independentibus hoc differunt, quod singulas Ecclesias classibus, classes synodis provincialibus, has autem synodo nationali subjiciunt, cujus decretis jure divino omnes obedire tenentur. *Presbyteriani* dicuntur, quod a laicis senioribus (græce *presbyteris*) Ecclesiam gubernatam velint; neque Episcopos ajunt plus auctoritatis habere quam ejusmodi presbyteros. Hinc apud

[1] L. c., § 3. — [2] L. c., cap. 112, § 1 et 2.

eos soli seniores laici ad Ecclesiæ administrationem eliguntur; non vero juvenes, nisi forte speciali dono emineant.

Quakeri. **103.** His adjungendi sunt *Quakeri* sive Tremuli, qui se in hac vitâ plane perfectos existimant, simulantque in ecstases frequenter incidere, quo tempore toto corpore contremiscunt, quod ad divinæ lucis, quâ obruuntur, abundantiam ferendam non valeant. Aspernantur fanatici isti homines non tantum religionis cæremonias sed humanitatis etiam officia, ut in viâ quemquam salutare renuant. Neque in templis orant, neque ullam orationem utilem esse dicunt, quod suâ quisque justitiâ justificatus sit. Item blasphemant, Jesum Christum desperatione in cruce fuisse affectum, aliosque subiisse humanos defectus. Ad hæc, prima quæque fidei dogmata inficiantur: SS. Trinitatis mysterium, verum Jesu Christi in terras adventum, et æternum post hanc vitam aut beatum in cælis aut ærumnosum apud inferos animarum domicilium. Eorum dux fuit Joannes Georgius Fox, natione Anglus, qui ex sartore hæresiarcha evaserat.

In eorum quoque numero facile reponi possunt *Ranteri,* qui nihil turpe neque illicitum putant, ad quod naturæ sentiant incitamentum.

Habentur quoque *Levellerii,* politici ordinis adversarii, qui omnes homines fortunis et honoribus æquatos volunt, eamque ob causam adversus magistratus haud raro plebem agitarunt seditionibus.

Anglo-Calviniani. **104.** Anglo-Calviniani a Puritanis, Independentibus Presbyterianisque et disciplinâ et dogmate dissentiunt. Servant Episcopalem ordinem (quod omnes reliquæ sectæ facere noluerunt), eumque non modo ut a ceteris officiis distinctum, sed etiam ut *jure divino* superiorem. Itaque Episcoporum consecrationem quamdam, sacerdotum ordinationem et Confirmationem baptizatorum retinuerunt, itemque Crucis signo honorem habent: quæ cuncta reliquæ sectæ rejiciunt. Eorum Episcopi suos habent cancellarios, archidiaconos et decanos parochosque rurales; cathedrales Ecclesias quoque habent, in quibus canonici sive præbendarii matutinas ac vespertinas preces recitant, et in officiis obeundis superpelliceo utuntur. Diaconatus apud ipsos ad presbyteratum gradus est.

Supremum Ecclesiæ caput regem agnoscunt, ex Henrici et Elisabethæ legibus, eique omnem ecclesiasticam adscribunt auctoritatem: eum posse novas leges condere novosque etiam ritus, adhibito consilio metropolitani vel in causis ecclesiasticis commissariorum; ipsius autem regis esse, de ejusmodi causis, quæ ad ejus tribunal deferuntur, supremum ferre judicium. De ipsis quoque fidei dogmatis cum suis consultoribus deliberat, et penes eum est, super iis edicta promulgare et censuras ferre.

Ea omnia colliguntur ex tractatu *De politiâ Ecclesiæ anglicanæ*, Londini edito anno 1683.

Piscatoriani. **105.** Piscatorianis originem dedit *Joannes Piscator* Calvinista, theologiæ in academiâ *Herbornensi* professor, homo arrogantiæ plenus optimeque de seipso existimans. Is in doctrinâ a reliquo Calvinistarum genere dissentiebat.

1um Christi justitiam divisit in *activam*, i. e. eam quæ ex vitæ sanctitate habuit, et *passivam,* quam passione Sibi acquisivit: priorem Ei soli profuisse; alteram nobis, et hac ipsâ quidem justitiâ nos justificari. — Nos vero dicimus, Christum et bonis operibus et passione tam Sibi quam nobis meruisse, juxta illud Apostoli: *Humiliavit Semetipsum factus obediens usque ad mortem....; propter quod et Deus exaltavit illum, cet*[1]. Deus ergo Eum exaltavit et propter vitæ sanctitatem et propter passionem, quam subiit.

2° Statuit, fractionem panis in Cœnâ Domini ad ejus essentiam requiri; quam opinionem amplexa est academia Marpurgensis, reliquæ vero Calvinistarum academiæ sequi noluerunt.

[1] *Phil.*, II, 8 et 9.

3° Docuit, legem Mosaicam servari debere quod ad judicialia præcepta spectat.

4° Ab omnibus fere Calvini sententiis de prædestinatione, satisfactione Christi, pœnitentiâ, aliisque dissensit; novum composuit catechismum, novamque Bibliorum versionem, innumeris erroribus refertam; quo factum est, ut uno ore dixerint reformati, et ejus personam et doctrinam pro hæreticâ esse habendam.

Arminiani et Gomaristae.

106. In Hollandiâ aliæ duæ exortæ sunt Calvinistarum sectæ, Arminianorum et Gomaristarum. *Arminius* et *Gomarus* in eâdem academiâ Lugduni Batavorum theologiæ professores erant. Arminius anno 1609 in Hollandiâ scriptum sive catechismum protulit, vulgo dictum *Remontrance* (unde ejus sectatoribus nomen fuit Remonstrantes), in quo cum Catholicis in multis articulis consentiens, quinque vituperabat Calvini errores. Et primum quidem, Deum solis prædestinatis fidem, justificationem et gloriam concedere velle; quum ipse assereret, Deum salvos velle omnes homines, singulisque ea præbere auxilia, quæ, dummodo iis uti velint, idonea sint ad salutem consequendam.

Adversus secundum errorem, Deum absoluto decreto multos, priusquam eos conderet, ad infernum destinasse, statuebat, non fieri reprobationem nisi propter prævisum delictum, in quo peccator moreretur.

Adversus tertium, Jesum Christum solos electos redemisse, ponebat, neminem a Redemptionis fructu excludi, si, ut par est, ad eum recipiendum se disponat.

Quartum errorem, gratiæ non posse resisti, respuebat, quod suâ malitiâ homo eam rejicere possit.

Contra quintum errorem, hominem, semel receptâ gratiâ excidere jam non posse, docebat, hac in vitâ gratiam et amitti et pœnitentiâ posse recuperari [1].

Gomarus vero, in eâdem academiâ professor et omnium Calvini dogmatum adorator, furiosus in Arminium ejusque Remonstrantes insurrexit; qui autem cum Gomaro sentiebant, Contra-Remonstrantes dicti sunt, et Arminianos de Pelagianismo accusarunt. Tam acris inde exarsit contentio, ut ad eam dirimendam Status Generales Dordraci (*Dordrecht*) habendam esse synodum edixerint. Ad eam vocati convenerunt oratores ex Angliâ, Scotiâ, Helvetiâ, republicâ Genevensi aliisque regionibus. In eâ synodo quum omnes vel saltem plerique aut Calvinistæ essent aut a Calvini opinionibus parum dissiderent, damnati sunt Arminiani et a Gomaristarum potentiâ oppressi: *Barnefeldius* (*Oldenbarneveld*) præterea, ordinum cancellarius, et *Hugo Grotius* (*de Groot*), qui Arminii causam acriter defenderant, comprehensi. Ille paulo post capite plexus; hic diligenti custodiâ in arcem traductus est. Quum vero uxor a custodibus impetrasset, ut ad ejus animum relaxandum nonnullos libros ad eum perferri liceret, Grotius simulans, eos libros jam remitti debere, pro libris seipsum in capsam inclusit, evasitque e custodiâ [2].

[1] *Nat. Alex.*, l. c., n. 6. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., § 2, n. 10; *Ladvocat. Dizion. portat. Art.* « *Grozio* ».

ARTICULUS IV.

De Anglicano Schismate.

§ I.

DE HENRICI VIII REGNO.

107. *De Religionis statu in Angliâ priusquam schisma oriretur.*
108. *Henricus VIII, nuptiis cum Catharinâ Hispanâ contractis, in Annam Boleinam exardescit.* 109. *Impius Wolseius cogitationem regi injicit, nullum esse ejus matrimonium. De perversis moribus Boleinæ, quæ etiam in suspicionem venit, ipsius Henrici esse filiam.*
110. *Catharina Anglos judices recusat. Wolseius ad carcerem damnatur, sed in ipso itinere moritur.*
111. *Henricus Ecclesiæ bona occupat; Boleinam uxorem ducit.*
112. *Obedientiæ jusjurandum a Clero exigit. Cranmerus declarat, irritum esse Catharinæ matrimonium.*
113. *Summus Pontifex Boleinæ nuptias rescindit, et ab Ecclesiæ communione sejungit Henricum; hic vero Ecclesiæ Caput seipsum declarat.* 114. *Polum insectatur; capite plecti jubet Fisherum et Morum.* 115. *Summus Pontifex Henrico denuntiat, regno eum excidisse; Henricus securi percuti jubet Boleinam; Joannam Seimoram uxorem ducit.* 116. *Comitia statuunt sex fidei Articulos. Ossa S. Thomæ Cantuariensis comburuntur. Moritur Scimora pariendo filium, Eduardum VI.*
117. *Summus Pontifex Henricum ad bonam frugem reducere nititur; at deterior in dies evadit.* 118. *Annam Clivianam uxorem ducit; eam repudiat; Cromuelus capite plectitur.* 119. *Henricus nuptias celebrat cum Catharinâ Howardâ; eâque capitis damnatâ, Catharinam Parram in matrimonium ducit.*
120. *Henricus morbo affectus conscientiæ stimulis agitatur.*
121. *Testamentó condito de vitâ discedit.*

De religionis conditione ante schisma exortum.

107. Anglorum historia siccis oculis legi nequit; historia, inquam, illius nationis, quæ Catholicæ religionis præ ceteris totius Europæ nationibus quondam studiosissima, ab eâdem deinceps alienata, præ ceteris in eam sæviit. Ecquis non commiserari possit exitium regionis, quæ fidei pietatisque tam amantem se præbuerat, ut *terram Sanctorum* vocari meruisset? — Refert Capgravius in *Prologo* ad librum *de Sanctis Angliæ* [1], quindecim Anglorum reges et undecim reginas, abdicato regno,

[1] Prologus ad novam Legendam *Angliæ* (*a*).

(*a*) En ipsa *Capgravii* verba: *Veniam denique ad sacros Dei martyres reges, qui stolas suas laverunt in sanguine Agni. Enumerando siquidem eos duodecim specialiter inveni nominatos, ac viginti alios, qui tacito nomine omnes sunt sacro martyrio coronati; ipsorum etiam Angli-*

monasticam vitam esse amplexos; duodecim reges martyrio fuisse coronatos, et alios decem Sanctorum catalogo adscriptos. Ferunt, ante schisma exortum, ne vicum quidem in Angliâ fuisse, qui non patronum haberet ex eo loco oriundum [1]. Quantam ergo totius orbis miserationem concitare debuit, regnum sanctimoniâ adeo conspicuum in omnium vitiorum omniumque hæresum receptaculum fuisse conversum!

Jesu Christi fidem Tiberii Caesaris ætate ab Anglis susceptam esse ferunt [2]. Et primus quidem (ut scribit Sanderus [3]) Joseph ab Arimathæâ cum duodecim discipulis Christianam in illud regnum introduxit religionem; quam deinde multum propagavit S. Eleutherius Papa, missis ad eos (Lucii regis rogatu) Fugatio et Damiano, qui ipsum regem multosque ejus subditos baptismate tinxerunt, et dejectis inanium deorum simulacris, plura templa illic dedicarunt constitueruntque Episcopos. Diocletiani temporibus, quum Anglia constanter in fide mansisset, multi martyrio affecti sunt. Constantino imperatore magnopere accrevit Christianorum numerus; et licet nonnulli in Arii et Pelagii errores inciderent, mox tamen ad veram fidem eos reduxerunt S. Germanus et S. Lupus, e Galliis illuc advecti. Postea, quum Anglo-Saxones religioni detrimentum intulissent, S. Augustinus cum aliis quadraginta S. Benedicti monachis, quos S. Gregorius (anno 596) ad eos miserat, prolapsam restituerunt fidem, quæ deinceps per mille circiter annos cum singulari erga Sedem Apostolicam pietate ac studio inconcussa stetit. Nec quisquam interea ex omnibus Christianorum regibus obsequio in Pontificem Angliæ rectoribus antecelluit: inter alios Joannes rex ejusque barones anno 1212 suâ sponte voluntarios se constituerunt subditos Ecclesiæ Romanæ, cujus nomine se Angliæ Hiberniæque regnum exercere professi sunt; adjecto in perpetuum onere, die S. Michaeli sacro, annuum solvendi censum mille librarum (quas Sterlinas vocant); præter susceptum vectigal argentei nummi (sive *Sterlinæ*, ut ait Jovetus [4]), quem Ina rex ab anno 740 singulis focis imposuerat, auxeratque postea Ethulphus. Quod quidem stipendium persolutum est usque ad vicesimum quintum Henrici VIII regnantis annum; quo videlicet anno a Pontificis obedientiâ defecit. Eo præterea temporis intervallo multa apud Anglos celebrata sunt concilia ad Ecclesiæ constituendam disciplinam, quæ item per plura sæcula religiosissime servata est ad Henrici usque tempora. Ille vero, fœdam cupiditatem, quâ in protervam mulierem exarserat, coercere renuens, in flagitia se ingurgitavit, totamque secum nationem in perniciem abripuit. Et ita quidem regnum illud, Ecclesiæ quondam gloria et deliciæ, ad libidinum recidit impietatumque sentinam.

S. Augustinus, Anglorum Apostolus.

108. Angliæ infortunii causa hæc fuit. Anno 1501 Henricus VII Catharinæ Celtiberæ (*Aragon*), Ferdinandi Catholici

Henricus Catharinam uxorem ducit.

[1] Ibid. — [2] *Jovet*, l. c., *Della Religione d'Inghilterra*; *Gotti*, l. c., cap. 113, § 1, n. 1. — [3] De Origine ac Progressu schismatis *Anglicani*, Præfatio. — [4] L. c.

canorum Regum septem, qui, pompis sæculi prorsus derelictis, nudi nudum in sacrâ religione sequebantur Christum, atque hominum consortia fugientes, monachi effecti, cælibem in monasteriis vitam duxerunt; præter alios sanctissimos Dei confessores, qui, superfluis resecatis curis, abjectisque sæculi pompis ac vanis mundi solatiis, Deo totaliter erant intenti, necessariisque regni negotiis, operibus misericordiæ jugiter vacantes et juxta Domini præceptum amicos sibi de mammonâ iniquitatis facientes. — Præterea refert: *Nec sane minoris sanctitatis studio sanctæ ipsorum regum floruere reginæ ac ceteræ nobiles, quæ sincero matrimonio Domino devote servientes, proles suas in Dei timore erudientes, operibus misericordiæ summâ sollicitudine vacantes, honestas nuptias torumque immaculatum custodierunt. Quarum tamen multæ, ex consensu maritorum suorum...., cælibem et vere angelicam vitam ducentes, tanto ampliori corona dignæ sunt, quanto in igne positæ non exarserunt* (Nota edit.).

regis filiæ, Arthurum, primogenitum suum filium in matrimonium dederat. Eo vero defuncto, priusquam consummaretur matrimonium, Henricus VIII, secundus Henrici VII filius, quo facilius pax cum Hispaniâ servaretur, Catharinam, legitimâ a Julio II summo Pontifice impetratâ dispensatione, uxorem sibi duxit, et ex eâ tres filios duasque filias habuit [1].

Henricus defensor fidei.

At priusquam ultra progrediar, hic notari expedit, Henricum VIII Catholicæ religionis adeo fuisse studiosum, ut Lutheri sectatores, qui contra eam repugnarent, ad internecionem insectari cœperit, ejusque libros in plateâ quâdam coram populo jusserit cremari, volueritque, ut Joannes Fisherus, Episcopus Roffensis, ad vindicandam Pontificis auctoritatem, concionem haberet. Inde librum de verâ Sacramentorum fide adversus Lutheri blasphemias a se conscriptum edidit [2] (quamquam alii volunt, librum a Roffensi potius fuisse compositum), obtulitque Leoni X, summo Pontifici, a quo propterea *Defensoris Fidei* titulo decoratus est [3].

Henricus aliam uxorem ducere cupit.

Verum Henricus, Annæ Boleinæ amore captus, ab Aragonensi reginâ (quæ ætate eum quinquennio superabat), quum per quinque et viginti annos in matrimonio eam habuisset [4], alieno esse animo incepit; Boleina contrà, quâ astutior numquam exstitit mulier, quum regem sui cupidine incensum videret, asseveranter ei dixit, numquam ejus se esse futuram, nisi conjugali jure conjunctam. Tum Henricus, cujus hæc erat indoles, ut eo ardentius rem exploratam appeteret, quo magis eam videret sibi negari, impetratam deinde, brevi fastidiret; solis nuptiis eam sibi devinciri posse intelligens, quoquo modo matrimonium illud conficere statuit. Est autem illud consilium, quod et maleficiorum voraginem aperuit, et innumeras animas in perpetuum dejecit interitum.

Wolseius regis consilio favet.

109. Malâ Angliæ sorte illic tum aderat Thomas Wolseius [5]. Is, vili genere natus, astutiis tamen adeo sibi conciliaverat regis animum, ut eo adjutore et Eboracensis Episcopus et cancellarius regni et S. R. E. Cardinalis esset creatus. Itaque insidiosus adulator, Henrico Boleinæ amore flagranti complacere gestiens, scrupulum ei injecit, irritum esse matrimonium cum Catharinâ, antea Arthuro fratri nuptâ; suasitque, ut eam dimitteret. At inanis prorsus erat scrupulus; quandoquidem Henricus eam duxerat post impetratam summi Pontificis dispensationem, et eam quidem Romæ mature ponderatam [6]. Ibi autem repertum erat, impedimentum illud non divinæ, sed humanæ tantum legi adversari, ut ex sacrâ Scripturâ constat. Judas enim patriarcha Onan, secundo sibi genitum, Thamar, primogeniti fratris sine prole defuncti uxorem, ducere jussit [7]; quin etiam legis Mosaicæ præceptum erat, ut fratris sine liberis defuncti uxor, fratri superstiti nuberet: *Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui* [8]. Non poterat ergo naturæ legi esse contrarium, quod in antiquâ Lege non modo licitum, sed etiam præceptum erat. Neque obstabat illud Levi-

Legitimum erat regis matrimonium.

[1] *Gotti*, l. c., § 2, n. 1; *Hermant, Part. 4, chap. 15.* — [2] Assertio Septem Sacramentor. Adversus *M. Lutherum.* — [3] *Gotti*, l. c., § 1, n. 2. — [4] *Bossuet, Hist. des Variat., liv. VII, n. 1 (a).* — [5] *Nat. Alex.*, l. c., cap. 13, art. 3, n. 1; *Gotti*, l. c., § 2, n. 6. — [6] *Gotti*, l. c., n. 2. — [7] Genes., XXXVIII, 8. — [8] Deut., XXV, 5.

(a) « *Le saint Siége* », inquit, « *ayant condamné le divorce qu'il avait fait après vingt-cinq ans de mariage avec Catherine d'Aragon, etc.* Quæ verba rite intelligi debent. Arthur anno 1502, quinto post matrimonium contractum mense, ex hac vitâ migravit, quum Henricus VIII, utpote natus anno 1491, duodecimum ætatis annum ageret. Hic autem anno 1509 Catharinam in uxorem habuit, et anno 1527, post septemdecim annos, ab eâ abalienari cœpit. Quum autem anno 1532 (al. 1533) cum Boleinâ connubium inierit, inter duo illa matrimonia viginti quinque circiter anni intercesserant (Nota edit.).

tici: *Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis*[1]; nam ea verba intelligenda sunt de fratre, qui stirpem reliquit: quando enim sine progenie interiit, ex ipsis verbis Deuteronomii frater matrimonium cum fratriâ inire jubetur *ad suscitandum semen fratris sui*. Ac proinde prorsus legitima fuerant et summi Pontificis dispensatio et reginæ matrimonium.

Henricus aliorum consilium exquirit.

Molinæum in adnotationibus ad Decii Consilia [2] referre ait *Bossuet* [3], Henricum VIII Sorbonicæ quoque facultatis sententiam rogasse, et quadraginta quinque doctores respondisse, legitimum esse Catharinæ matrimonium; tres vero et quinquaginta, illud pro irrito esse habendum: adjungit vero Molinæus, hæc ultima suffragia pecuniâ fuisse coempta. Item in Germaniam scripsit ad doctores Lutheranos; eique respondit Melanchthon, re cum collegis perpensâ, legem de non ducendâ fratris uxore dispensationem admittere, et Catharinæ nuptias ratas haberi oportere. Ejusmodi autem responsum Henrico minime placebat; placebat vero Wolseii scrupulus: hunc igitur mordicus tenuit, ut ita Boleinam ducere sibi liceret.

De Annâ Boleinâ ejusque moribus.

Neque scrupulum ei injecit, olim cum ejus matre contubernium se habuisse, et valde probabiliter Boleinam suam ipsius esse filiam: quum enim de re audivisset Thomas Boleinus [4], qui legationem tunc in Galliâ agebat, et pro Annæ Boleinæ patre habebatur, ad id ipsum in Angliam transfretavit, ut ab eo matrimonio deterreret regem, quod sua sibi confessa esset conjux, Annam Henrici esse filiam. Ille vero stomachans: *Tace, o stolide*, inquit; *centum alii ex æquo tuam uxorem compresserunt; cujuscumque illorum sit filia, certe erit uxor mea. Tu ad legationem tuam revertere, et si vis esse consultum vitæ tuæ, rem silentio preme.*

Annam quoque impudicam esse mulierem ferebant [5], et quintum decimum annum agentem a viro, qui ejus domum frequentaret, defloratam; eamque, propterea missam a patre in Galliam, talem ibi impudicitiæ famam contraxisse, ut *equa anglicana* vocaretur.

Catharina Romanum Pontificem appellat.

110. Henricus nihilominus in proposito eam in matrimonio habendi permanet. Romam mittitur legatio [6] ad postulandos divortii judices Campegium et ipsum Wolseium Cardinales; atque initio concedunt quidem judices, ab eo designati. Catharina vero ad Pontificem appellat [7], quod sibi suspecti essent judices, utpote ipsius Regis subditi. Interim tamen, neglectâ reginæ appellatione, causa agitur in Angliâ. Henricus, moræ impatiens, urgebat judices, ut litem dirimerent, certo sperans, propitiam sibi futuram sententiam, quod judicum alter esset Wolseius, qui matrimonium esse irritum primus excogitasset. Hunc vero jam pœnituerat, incendium suscitasse, quod religionem subvertere posset (neque eum futuri fefellit opinio); quare unà cum Campegio rem in longius traxit, hinc quidem commune omnium scandalum præsagiens, si regi assentirentur; illinc vero regis indignationem, si ei incommodam pronuntiarent sententiam.

Henricus Romam mittit Cranmerum.

Interim Pontifex, justæ appellationis ratione habitâ, causam ad se revocavit, ulteriori ejus cognitione Cardinalibus interdictâ [8]. Unde Henricus ad partes suas agendas Romam misit Thomam Cranmerum, sacerdotem, at non rectæ conscientiæ virum, Lutheri sectatorem, qui Boleinæ favore in regis gratiam irrepserat. Ad suam sententiam quoque pertrahere conatus est Reginaldum Polum et Thomam Morum; quos tamen viros integerrimos pellicere non potuit. Porro ne summus Pontifex sibi adversaretur, timorem ei incutere voluit, omnesque subditos ve-

[1] Lev., XVIII, 16. — [2] *Charles Dumoulin*, Not. ad Consil., 602. — [3] L. c., *n. 61.* — [4] *Florimond*, l. c., *liv. VI, chap. 2, n. 1 seq.*; *Gotti*, l. c., n. 8-10: *Nat. Alex.*, l. c. — [5] *Gotti*, l. c., n. 9. — [6] *Jovet.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 11. — [7] *Nat. Alex.*, l. c.; *Varillas, lib. IX, a° 1533.* — [8] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2.

tuit sine suâ licentiâ aliquam gratiam ab eo petere (*a*).

Wolseius moritur.

Hoc eodem tempore Deus ipso Henrico uti voluit ad ultionem ex impio Wolseio petendam. Quandoquidem indigne ferens, quod non maturasset reginæ judicium, et Episcopatu Wintoniensi (*Winchester*), quo item eum donaverat, et cancellarii dignitate spoliatum, in Eboracensem (*York*) suam Ecclesiam relegavit; quum vero audisset, ibi quoque splendide eum vivere, arripi jussit et ad Londinensem carcerem deduci. At prius morte occubuit (mense Novembri, anno 1530) quam Londinum pervenisset; neque improbabile est, eum in ipso itinere durius injuriosiusque tractatum, et corporis cruciatu et animi mœrore fuisse confectum. Manavit quoque rumor, veneno mortem eum sibi conscivisse; illud vero certum est, eum, quum sibi tamquam læsæ majestatis reo manus injicerentur, in hanc erupisse vocem: *Utinam solius Henrici majestatem læsissem! Nunc autem, ut regi complacerem, in Deum peccavi, simulque et Dei et regis amisi gratiam!* [1]

Henricus Ecclesiæ bona occupat.

111. Inter hæc quum Cranmerus Româ ad Henricum scripsisset, summum Pontificem admodum difficulter moveri posse ad propositum divortium concedendum, a rege in Angliam revocatus est [2]; et per Germaniam rediens, Osiandri sororem in matrimonium duxit [3]. Tum Gulielmo Warhamo, Archiepiscopo Cantuariensi, vitâ functo, sedem illam Henricus Cranmero obtulit; expressâ tamen conditione, ut illud præstaret, quod summus Pontifex præstare noluisset: ferret nimirum sententiam, irritum esse Catharinæ matrimonium. Eodem tempore, quum Henricus animadverteret, viros ecclesiasticos reginæ partibus favere, eos subigere statuit [4]. Quapropter asserens, eos violasse legem, quam Angli *Præmunire* vocant (quod videlicet Pontificiorum legatorum auctoritatem mandatis ipsius regis anteposuissent), eorum bona ad fiscum devoluta esse pronuntiavit. Itaque trepidans clerus omnique patrocinio destitutus, regi supplicavit, ut ad illati criminis expiationem scutatorum quadringenta millia acciperet, reliquâ pœnâ sibi condonatâ pro summâ illâ potestate, quam in regno suo tam in clerum quam in reliquum populum eum habere fatebantur. Jam autem Angliæ ruinam prævidens Thomas Morus [5], cancellarii dignitatem deponere voluit; quâ abdicatione factâ, rex in ejus locum substituit Thomam Audleium, virum mediocribus fortunis præditum.

Boleinam uxorem ducit.

Clemens VII vero, summus Pontifex, audito quale periculum Angliæ immineret propter cæcum Henrici erga Annam Boleinam amoris impetum, eum refrenare cupiens, sub anathematis pœnâ vetuit, ne nondum dijudicatâ divortii causâ, ad novas nuptias transiret [6]. At magis inde exacerbatus Henricus [7], spretâ et Pontificis admonitione et excommunicationis sententiâ, mense Novembri anni 1532, Boleinam Pembrochi (*b*) clam uxorem duxit, nuptiis ante solis ortum celebratis coram Rolando quodam presbytero, cui per fallaciam dixerat, ad se pervenisse summi Pontificis de matrimonio contrahendo sententiam.

Henricus a Clero obedientiæ jusjurandum exigit.

112. Novæ conjugis favore ad amplissimas dignitates evectus est Thomas Cromuelus [8], vir astutus et ambitiosus, Lutheranæque addictus factioni. Quem Henricus comitem creavit, magnum quoque regni camerarium constituit et sigilli se-

[1] *Gotti*, l. c., n. 13; *Nat. Alex.*, l. c. — [2] *Jovet*, l. c.; Cfr. *Gotti*, l. c., n. 13. — [3] *Bossuet*, l. c., *n. 9.* — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2.; *Gotti*, l. c., § 2, n. 14. — [5] *Gotti*, ibid., n. 14 et 15. — [6] *Nat. Alex.*, l. c., n. 3. — [7] *Gotti*, l. c., n. 16; *Varillas*, *lib. IX*, *a° 1533.* — [8] *Gotti*, l. c., n. 17.

(*a*) Ita ex italico textu ad verbum transtuli; sic vero legendum videtur: Nequis porro summi Pontificis animum a suâ causâ abalienare posset, omnes subditos vetuit sine suâ licentiâ Romam se conferre (Nota edit.). — (*b*) Sic legendum videtur: Boleinam, quam prius Pembrochi marchionissam creaverat, clam cet. (Nota edit.).

creti custodem, ac postremo suum etiam in causis ecclesiasticis vicarium generalem: eum videlicet sociavit et Cranmero Archiepiscopo et Audleio cancellario, ut ex ejusmodi triumviratûs consilio regni negotia administraret. — A viris ecclesiasticis deinde exegit jusjurandum [1], eam obedientiam, quam antea summo Pontifici præstarent, regi deinceps in spiritualibus etiam causis se esse præstaturos; atque imprimis omnem adhibuit operam, ut illud jusjurandum eliceret ab Episcopo Roffensi (*Rochester*), Joanne Fishero. Initio restitit Joannes; postmodum tamen assensus est, dummodo adjiceretur conditio (quam se accipere declaravit Henricus): *quantum per Dei verbum liceret.* Quâ cleri columnâ eversâ, ceteri omnes facillime corruerunt, dederuntque jusjurandum.

Cranmerus irritum declarat regis cum Catharinâ matrimonium.

Quibus constitutis, Cranmerus ex pacto, Henrici divortium se esse approbaturum, sententiam pronuntiavit, lege divinâ adstringi regem ad Catharinam reginam dimittendam, eique concedi libertatem ad alias transeundi nuptias. Quâ sententiâ latâ, Henricus die 13ª Aprilis anni 1533 Annam Boleinam solemni pompâ duxit [2].

Summus Pontifex nullum esse declarat regis cum Boleinâ matrimonium.

113. Tandem Clemens VII tot tantisque flagitiis nisi extremâ severitate jam obviam iri non posse intelligens, sententiam pronuntiavit, irritum esse Boleinæ matrimonium, illegitimam proinde vel susceptam vel suscipiendam prolem, Catharinam in conjugis reginæque jura restitui debere, et ipsum Henricum, ut adversus Sedis Apostolicæ mandata contumacem, in excommunicationem incurrisse: suspenso nihilominus ad mensem censuræ effectu, ut resipiscendi tempus haberet [3].

Verum Henricus adeo nihil resipuit, ut majori in dies furore accensus, sub gravissimis pœnis vetuit, nequis vel Catharinam deinceps reginam appellaret, vel regni heredem esse diceret Mariam ejus filiam, quam tamen omnes regni ordines legitimam heredem agnoverant; eam igitur ut spuriam ad matrem remisit, et ubi relegatæ erant, nonnullos custodes seu exploratores potius quam servos posuit [4].

Nascitur Elisabetha.

Die 7ª Septembris, quinque mensibus post solemniter celebratas nuptias, e Boleinâ nata est Elisabetha filia. Exinde Henricus de industriâ in Catholicos sævire instituit: in carcerem conjicit Fisherum Episcopum, Thomam Morum et ducentos fratres Minores de Observantiâ, quod Catharinæ repudium nefas esse dixissent; tum die 3ª Novembris anni 1534 in totius regni comitiis de communi procerum præsulumque consensu decernit, Mariam jure hereditario exclusam, Elisabetham vero, Annæ filiam, esse heredem; item Romani Pontificis in Anglos et Hibernos potestas abrogatur, et rebellis declaratur quicumque in eo primatum asserat. Majorem præterea in Episcopos auctoritatem sibi assumit, quam vel ipse summus Pontifex sibi vindicat: jurisdictionem videlicet iis tribuebat ad certum quoddam tempus et pro suo arbitratu, ut sæcularibus magistratibus tribui solet; ac similiter iis concedebat potestatem sacerdotes ordinandi ferendique censuras. Postremo pronuntiat, regem esse supremum anglicanæ Ecclesiæ caput, illius esse et hæreses et abusus exstirpare, eique persolvi deberi omnes decimas atque annatas. Ex sacris libris nomen Pontificis expungitur, et in litaniis sacrilega hæc apponuntur verba: *Ab Episcopi Romani tyrannide et detestandis enormitatibus, libera nos Domine* [5].

Henricus Anglicanae Ecclesiæ Caput se pronuntiat.

Polum ejusque familiam insectatur.

114. Quum autem Henricum minime fugeret, omnes Catholicos et vel ipsum Lutherum atque Calvinum ejusmodi primatûs occupationem detestari, voluit ut ad suam auctoritatem tuendam libelli ederentur; illudque complures, alii sponte, coacti alii præstiterunt. Atvero Reginaldus Polus, regi sanguine conjunctus, idem rogatus non solum fortiter negavit, sed

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 18; *Bossuet, Hist. des Variat., liv. VII, n. 13.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c., n. 4; *Gotti*, l. c., n. 20. — [4] Ibid., n. 21. — [5] *Nat. Alex.*, l. c., n. 5; *Gotti*, l. c.

contra eum quatuor scripsit libros *de unione ecclesiasticâ;* quibus tantum regis odium in se commovit, ut patriæ proditor ac læsæ majetatis reus declaratus sit et sæpius deinde ad necem conquisitus; quod quum frustra tentatum fuisset, mater ejus, frater et avunculus necati, vexata et fere exstincta universa ejus familia.

Ob eamdem causam immani furore insectatus est monachos, ac nominatim Carthusianos, fratres Minores et S. Birgittæ religiosos, ex quibus multi in eâ persecutione martyrio coronati sunt [1]. Similiter anno 1534 Joannem Fisherum, Episcopum Roffensem, et Thomam Morum securi percussit [2].

Fisherus gloriose occumbit.

Fisherus in carcere retentus Cardinalium Collegio a Paulo III adscriptus erat; quo audito Henricus confestim capitis eum damnavit. Eum ferunt, e carcere ad supplicium processurum, vestimenta quæ optima habuit, induisse: sibi videlicet ad nuptias esse eundum. Quum deinde tabulatum conspexisset, abjecto baculo, quo et ætate et carceris molestiis enervatus indigebat: *Eja pedes, officium facite,* inquit; *parum itineris jam restat.* In supplicii loco constitutus, sublevatis in cælum oculis, hymnum Ambrosianum recitavit, ut Deo gratias ageret, quod propter fidem mori sibi liceret; eoque hymno absoluto, cervicem intrepidus securi subjecit. Caput hastili affixum, in Londinensi ponte expositum est; illud vero quo diutius ibi suspensum maneret, eo floridius vividiusque evasisse ajunt, eamque ob causam brevi postea inde fuisse ablatum [3].

Thomas Morus occiditur.

Nec minus gloriosum Thomas Morus habuit exitum. Quem quum certiorem facerent de die, quo Roffensis ad mortem duceretur: *Tantâ gloriâ, Domine, indignus equidem sum,* inquit; *Tu autem, ut spero, eâ dignum me reddes.* Uxorem, quæ ad carcerem venerat, ut ad regi obediendum hortaretur, constanter rejecit. Quum quatuordecim menses in custodiâ fuisset, in judicium adductus forti animo respondit, capitisque damnatus est. Ad imas tabulati scalas virum illic adstantem alloquens, lepide: *Da manum, quæso,* inquit, *ut ascendam; ad descensum enim nullius auxilio opus erit.* Tabulatum conscendit; populum testem invocat, pro fide Catholicâ se mortem obire; et psalmo *Miserere* devotissime recitato, capite plectitur, universâ Angliâ tanti viri exitum lugente [4].

Summi Pontificis in Henricum sententia.

115. De quibus flagitiis monitus Paulus III, qui Clementi VII successerat, Henricum ejusque complices in judicium vocavit; eumque, si ad vadimonium venire renuisset, Ecclesiæ communione privatum denuntiat, aliasque ei pœnas minitatur. Hujus autem sententiæ dilata est promulgatio, quod tales interim in Angliâ rerum mutationes accidissent, ut nova spes de Henrici emendatione excitaretur. Quæ tamen exspectatio ad irritum cecidit; nam frustra invitabatur ad pœnitentiam, qui scelera sceleribus in dies cumulabat. Mox Henricus ut Ecclesiæ caput visitandas curavit omnes tam monachorum quam sacrarum virginum ædes; eique rei præfecit Leum quemdam, juris civilis professorem, hac scilicet lege, ut qui minor esset viginti quatuor annis, e monasterio exiret; qui vero major, non cogeretur quidem, sed impune, si ita ei videretur, ad sæculum posset reverti: quo factum est, ut religiosorum plus quam decem millia e monasteriis exierint [5].

Moritur Catharina.

Inter hæc vitâ defuncta est Catharina, pientissima regina, mulier invictæ in adversis patientiæ, quum paulo ante mortem plures ad ipsum regem scripsisset litteras, quæ ex ejus quamvis saxeo corde lacrimas elicuerunt [6].

Interficitur Boleina;

Nec multo post divina ultio tot facinorum pœnas ab Annâ Boleinâ expetivit.

[1] Ibid., n. 22; *Nat. Alex.*, l. c., n. 5. — [2] *Bossuet*, l. c., *n. 15* (*Bossuet* 1534; alii 1535. Nota edit.). — [3] *Sanderus*, l. c., lib. I, § « *Ad decimum* » (pag. 133); *Gotti*, l. c. — [4] *Sanderus*, l. c., § « *De illo die* » et seq. (pag. 137 seq.); *Gotti*, l. c. n. 23. — [5] *Gotti*, l. c., n. 24; *Nat. Alex.*, l. c., n. 6. — [6] *Sanderus*, l. c., (pag. 164); *Gotti*, l. c., n. 25; *Nat. Alex.*, l. c.

Henricus aliam ducit uxorem.

Parvi eam facere cœperat Henricus, quod erga eam refrigescens, jam exarsisset in aliam puellam, Boleinæ inservientem, Joannam Seimoram nomine. Sperabat autem Boleina, quæ tunc gravida erat, si regi filium peperisset, ejus amorem se denuo sibi esse conciliaturam; quum vero abortum fecisset, molestissime ferens, quod a rege non ut antea coleretur, et stirpem virilem habere gestiens, quâcumque ratione eo pervenire statuit. Itaque primum cum Georgio Boleino, fratre suo, in dedecora prorupit, ac deinde (quoniam verecundiæ nihil remanserat) quatuor aulicis se penitus commisit. Quâ de re admonitus Henricus, tantis ignominiis non illico quidem fidem adjungere voluit; incensus vero ipsâ suspicione et magis etiam Seimoræ ducendæ cupidine, in judicium rem adduxit; et adeo manifesta habuit argumenta, Boleinam adulteria commisisse, ut statim in Londinensem turrim eam includi jusserit. Adjungit Bossuetus [1], voluisse Henricum, jam defunctâ Catharinâ, ut Cranmerus irritum declararet suum cum Boleinâ matrimonium, spuriamque Elisabetham filiam, ac si Boleinam duxisset, quum adhuc viveret ejus maritus, nobilis quidam vir, Percius nomine: quamvis nemo ignoraret, eam Percio neque nuptam neque desponsatam, sed ab eo dumtaxat petitam fuisse in matrimonium.

Interim in Boleinam de impudicitiis condemnatam ignis pœna statuitur. Expostulat illa, ut cum rege sibi colloqui liceret; at frustra: neque aliud ei conceditur, nisi ut caput abscidatur. Itaque unà cum fratre et reliquis quatuor adulteris securi percutitur. Ipsa mortis die, quum eam consolaturus quidam diceret, usu peritissimum esse carnificem, ridens: *Et ego*, respondit, *collo sum tenuissimo.*

Postridie ejus diei Henricus Joannam Seimoram uxorem duxit [2].

116. Paulo post (die 7ª Junii ejusdem anni 1536) indictis comitiis rescidit quæ antea pro Elisabethâ, Boleinæ filiâ, adversus Mariam, Catharinæ reginæ filiam, decreverat. Religionem quoque in Angliâ sequendam sex articulis constituit: 1ᵘᵐ Credi oportere in Eucharistiæ Sacramento panis transsubstantiationem in Jesu Christi Corpus. 2° Communionem sub unâ specie populo distributum iri. 3° Sacerdotes cælibem vitam vivere debere. 4° Servandum esse votum castitatis. 5° Missæ celebrationem juri divino esse consentaneam, et non solum utiles sed etiam necessarias esse Missas privatas. 6° Omnino retinendam esse auricularem confessionem. Quos quidem articulos rex et senatus, cum plebe in comitiis congregati, ratos habuerunt, voluerunt tamquam hæreticum eum puniri, qui aliter vel doceret vel crederet [3].

Comitia statuunt fidei articulos.

Verumtamen intactum reliquit suum in Ecclesiâ primatum, et ex ejusmodi potestate Cromuelum designavit generalem in causis spiritualibus vicarium, qui quamvis laicus omnibus Episcoporum synodis præsideret [4].

Paulus III certior factus, tot rursum scelera et sacrilegia Henricum commisisse, ac nominatim, quod S. Thomæ Cantuariensis causam recognosci, sacrumque ejus corpus deinde velut patriæ proditoris comburi cineresque in Tamesim projici jussisset [5], novo diplomate (kalendis Januariis 1538) sententiam antea in eum latam tandem promulgatam voluit [6]. At denuo dilata res est propter miserum Joannæ Seimoræ novæ uxoris obitum. Quum enim ad pariendum vicina partum edere non posset, Henricus veritus ne proles moreretur, vivam incidi jussit: se videlicet quotquot vellet uxores reperturum, incertam vero esse aliam progeniem. Itaque sectione pene exsanguis, dolore consumpta est Joanna, et in

Injuriâ afficiuntur S. Thomæ reliquiæ.

Henrici uxor moritur.

[1] L. c., n. 21. — [2] *Varillas, lib. IX, a° 1534*; *Gotti*, l. c, § 2, n. 26; *Hermant, part. 4, chap. 22*; *Nat. Alex.*, l. c.; *Bossuet*, l. c., *n. 21-23*. — [3] *Bossuet*, l. c., *n. 23*; *Nat. Alex.*, l. c., n. 7; *Gotti*, l. c., n. 27. — [4] *Varillas, lib. XII, a° 1539*. — [5] *Varillas, lib. XI, a° 1538*; *Nat. Alex*, l. c., n. 8. — [6] *Gotti*, l. c., n. 28.

majorem regni perniciem in lucem editus Eduardus, quo regnante (ut videbimus) omnes hæreses Angliam invaserunt [1].

Summus Pontifex *Henricum* admonet.

117. Joannâ defunctâ, Henricus illico de quartis nuptiis cogitare cœpit. Paulus III autem, sperans regem in tali rerum conditione ad reconciliationem cum Ecclesiâ perduci posse, ad eum scripsit, novam quidem sententiam adversus eum esse latam, sed eam suspendi, si forte resipiscere vellet; quapropter denuo eum admonuit, ac simul Reginaldum Polum Cardinalium collegio adscriptum, tamquam legatum suum in Galliam misit, ad componendas Henrici nuptias cum Margaritâ, Francisci I Gallorum regis filiâ. Itaque Polus in Galliam profectus cuncta rite disposuit; Henricus vero assentiri renuit, et a Francisco postulavit, ut Polum, velut sibi rebellem, ad ipsum in Angliam deduceret. Quare Polus ab ipso rege monitus, ut quamprimum effugeret periculum, e Galliâ discessit. Henricus vero, quum non alia sibi remaneret nocendi via, nummorum quinquaginta millia constituit ei, qui Poli caput sibi attulisset [2].

Henricus aliam ducit uxorem.

118. Tum vero Thomas Cromuelus (non ille, qui, ut *num. 85* diximus, Carolo I Regi necem attulit) hoc sibi assumpsit, ut uxorem daret Henrico, eumque ad Lutheranos, quorum partes ipse sequebatur, simul pertraheret [3]. Quapropter ei proposuit Annam, Cliviæ ducis uxorem, quæ familia nobilitate in Germaniâ eminebat. Ex iis dotibus, quæ in regiâ virgine quæruntur, nulla quidem Annæ deerat; sed malâ sorte ipsa totaque ejus familia ad Lutheranos defecerant, ejusque propinqui præerant Smalkaldico fœderi. In illud autem fœdus admitti cupiebat Henricus; refragabantur vero Lutherani, quod non multum ei confiderent. Ratus igitur, nuptiis cum Lutheranâ uxore ineundis, omnem se depellere posse eorum dubitationem, annuit, illudque contraxit matrimonium die 3ª Januarii anno 1540. Initio valde ei placuit nova conjux; et Cromuelum magni camerarii munere ornavit creavitque etiam Essexiæ comitem. At nondum elapsis septem mensibus, pro more suo palam eloqui cœpit, reginam optatis suis minime respondere; et quasi ipse tum bonus esset Catholicus, hanc afferebat causam, eam esse hæreticam! Itaque quod cum reginæ puellis quam cum ipsâ uxore colloqui magis eum delectaret, captus est amore Catharinæ Howardæ, neptis Norfolciæ ducis, magni Anglorum marescalci; atque intelligens, se nisi matrimonio non posse eam pellicere, voluit ut Cromuelus suum præstaret auxilium ad nuptias cum Annâ Clivianâ dirimendas. Ille vero, qui suam fortunam ita cum reginæ sorte conjunxerat, ut cum eâ aut stare aut cadere debere sibi videretur, inexorabilem se præbuit. Quod videns Henricus, causam quæsivit, quâ eum prosterneret; illudque perficiendi hanc nactus est opportunitatem.

Cromuelus occiditur.

Quum ii, qui Smalkaldico fœderi præerant, legatos suos Londinum misissent, ut ad fœdus accederet Henricus, hic unà cum reginæ amore simul societatis cum Lutheranis ineundæ jam exuerat desiderium, et negotium cum legatis conficere morabatur. Interim Cromuelus pristinâ suâ apud regem gratiâ innixus, inscio Henrico, subscripsit fœderi, quo cum Germaniæ hæreticis societatem facerent Angli. Sunt qui dicant, eum antea consilium illud cum rege communicasse; negant alii: ceterum quocumque modo res se habuit, Henricus audito, imperatorem de illo fœdere inito conqueri, juravit se quid actum esset prorsus ignorare; et ita evertere Cromuelum potuit. Quandoquidem eum ad se vocatum, coram regni proceribus accusavit, quod temerario ausu consociationi subscripsisset, et confestim ad turrim Londinensem deductum voluit. Postulavit Cromuelus, sperans se propulsaturum esse illud crimen, ut causa legitime dijudicaretur: sed quoniam aliis quoque sceleribus obstrictus reperiebatur,

[1] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 29. — [2] *Varillas*, l. c. — [3] *Varillas, lib. XII, a° 1539.*

ut hæresi, furtis et tributis suo nomine impositis, justo Dei judicio, qui Henricum incitaverat, ut Catholicos sine ullis judiciorum formulis damnaret, ipse quoque, ne auditâ quidem defensione, capitis damnatus est. Itaque mox supplicio affectus, corpus passim distractum, et proscripta ejus bona [1].

Inde reginam monuit Henricus, eam nisi divortio assentiretur, ut Lutheranam capitis damnatum iri. Quare ad effugiendum tale periculum et injusto discidio aliquam simul juris speciem imponendam, fateri coacta est, se priusquam ab Henrico peteretur, desponsatam fuisse alteri: et ita quidem pro dissoluto habitum est matrimonium. Namque Thomas Cranmerus, consuetus matrimoniorum abrogator, qui et Catharinæ et Boleinæ nuptias irritas declaraverat, Annæ Clivianæ quoque matrimonium nullum esse pronuntiavit: etiamsi perquam legitimum esse constaret, quod inter Annam et marchionem Lotharingum nuptiarum pactio, inita priusquam sui juris essent, non fuisset nisi mera promissio, numquam rata habita. Quî ergo ob talem causam nullum esse poterat Henrici matrimonium, omni pompâ celebratum? Cranmerus vero, magnus ille vir, quem pseudoreformatus Burnetus [2] S. Athanasio vel S. Cyrillo parem judicari posse ajebat, ita rem se habere decrevit. Illud autem quam ob causam? Quod ita fieri volebat Henricus, qui Annâ dimissâ, aliam (ut videbimus) duxit uxorem. Porro regina in Germaniam reversa est [3].

Henricus uxorem repudiat.

119. Octo diebus nondum elapsis, Henricus sibi conjunxit Catharinam Howardam, quæ eamdem ac Boleina tulit fortunam: non enim erubuit ipse Henricus in publico ordinum consessu eam accusare, quod et ante nuptias duobus viris se permisisset, et postmodum etiam violasset fidem conjugii. Itaque et ipsa capite plexa est [4]. Tum vesanam atque inauditam condidit legem, puellam nempe, quæ a rege in matrimonium esset ducta, pro læsæ majestatis reâ esse puniendam, si probaretur, eam non esse virginem [5]. Inde in conjugium sibi adscivit Catharinam Parram, Essexiæ comitis sororem [6], cui nec prospera fuit fortuna; quandoquidem post Henrici mortem virum nacta Thomam Seimorum, Anglorum classis præfectum et fratrem Somersetiæ ducis, regni procuratoris (ut *num. 124* dicturi sumus), quum maritus ab ipso fratre capitis fuisset damnatus, mœrore confecta obiit.

Henricus alias nuptias celebrat.

Uxor capite plectitur.

Henricus aliam sibi adsciscit uxorem.

120. At postremo advenit dies, quo Henricus interiret et flagitia committere desineret. Quinquaginta septem erat annorum [7], et in tantam excreverat pinguitudinem, ut vix per ostia ingredi vel in scalas, nisi aliorum brachiis velut portatus, ascendere posset. Tum ad valetudinis infirmitatem accessit summa animi mœstitia et gravissimus conscientiæ angor, quum tot inique acta, tot sacrilegia commissa, tam multa præbita scandala innumerosque tam ecclesiasticos quam laicos occisos secum recoleret. Ut enim sacrilegum suum Anglicanæ Ecclesiæ primatum stabiliret, neci tradiderat duos Cardinales, tres Archiepiscopos, duodeviginti Episcopos, archidiaconos plurimos, quingentos sacerdotes et monasteriorum præpositos, canonicos sexaginta, duodecim comites, duces vel barones, equites undetriginta, trecentos sexaginta sex patricios et de plebe innumerabiles viros. Eum deinde erysipelate in femore febrique correptum, quum mortem sibi imminere intelligeret, multi asserunt, de reconciliatione cum Ecclesiâ animum suum nonnullis Episcopis aperuisse. Quis vero libere alloqueretur eum, qui tot præsules hac unâ ratione interfecisset, quod vere Catholicos se declarassent? Tunc quidem opus erat firmi pectoris viro, qui spreto

Henricus, morbo affectus, conscientiæ stimulis agitatur.

[1] *Varillas, lib. XII, a° 1540; Nat. Alex.*, l. c.; *Bossuet*, l. c., *n. 34.* — [2] *Burnet., Hist. de la Réform. de l'Eglise d'Angleterre (trad. de l'anglais). Préface.* — [3] *Varillas*, l. c.; *Bossuet*, l. c., *n. 36.* — [4] *Gotti*, l. c., n. 29; *Hermant, part. 4, chap. 25; Nat. Alex.*, l. c. — [5] *Varillas, lib. XIII, a° 1542.* [6] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c. — [7] *Varillas, lib. XVI, a° 1547.*

mortis periculo aperte ei denuntiaret, hoc unum ad conscientiæ quietem consequendam superesse, ut cum vero flagitiorum dolore et expiatis scandalis, demisso animo ad Ecclesiam reverteretur. Ejusmodi tamen firmi pectoris virum non est adeptus: vix repertus est, qui ei suaderet (neque illud sine formidine) ut, quemadmodum ad malum inferendum convocata fuissent comitia, ita denuo convocarentur ordines ad medicinam afferendam. Jussi sunt regni consiliarii, illam regis voluntatem promulgare; at illi veriti, ne bona ecclesiastica sibi tradita restitui oporteret, mandatum exsequi nihil curarunt [1]. Itaque in eodem misero statu, quem ipse introduxerat, Ecclesiæ negotia reliquit; atque inde (ut videbimus) majores postea secutæ sunt calamitates.

Henricus, condito testamento, moritur.

121. Priusquam tamen moreretur, ecclesiam quamdam fratrum Minorum iterum aperiri jussit, et in eâ Missam celebrari; exiguum sane remedium pro tot sceleribus commissis! Inde testamentum condidit, statuitque, ut Eduardus, unicus filius quem novennem relinquebat, sibi in regnum succederet: sedecim ei tutores et curatores assignavit, voluitque ut in Catholicâ fide educaretur, servato tamen ecclesiastico primatu, quem ei transmitteret: quo quidem liquet, quam egregie in Ecclesiam animatus obierit! Quodsi Eduardus nullâ stirpe relictâ decederet, heres esset Maria, Catharinæ reginæ filia; demum si Maria nullam reliquisset prolem, succederet Annæ Boleinæ filia, Elisabetha [2].

Tum plures Missas, ubi decumbebat, celebrari jussit, voluitque sub unâ panis specie genibusque nixus Viaticum suscipere; et nonnullis asserentibus, opus non esse in tantâ valetudinis infirmitate genua eum flectere: *Si me sub ipsam terram submitterem*, respondit, *ne sic quidem Deo, quem suscepturus sum, satis honoris deferrem* [3]. At quomodo potuissent Deo grata esse ejusmodi obsequia illius, qui ad pedes suos abjecerat Catholicam Ecclesiam, mortemque obibat ab ejus communione avulsus? Externis iis actionibus gravissimos quidem angores suos sedare nitebatur; neque iis tamen vel Dei gratiam vel amissam animi tranquillitatem recuperare potuit. Quum jam propius a morte abesset, petiit ut religiosus quidam vir sibi assisteret; sed quî reperiri potuisset, quum eos omnes ejecisset regno? [4] Tum bibere sibi jussit dari; et quum hausisset, magnâ voce, qui adstabant compellans: *Itaque*, inquit, *actum est de me, mihique perierunt omnia;* pauloque post interiit. Obiit Henricus die 28a Januarii, anno salutis 1547, regni tricesimo octavo, ætatis quinquagesimo sexto [5], vel (aliorum judicio) septimo.

[1] *Varillas*, l. c. — [2] *Gotti*, l. c., n. 31; *Varillas, lib. XVI, a° 1547.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c., art. 3, n. 9; *Gotti*, l. c., n. 30; *Varillas*, l. c. — [4] *Bartoli, Stor. della Comp. di Gesù; Inghilterra, lib. I, cap. 1.* — [5] *Nat. Alex.*, l. c.; *Varillas*, l. c.; *Bartoli*, l. c.

§ II.

DE EDUARDI VI REGNO.

122. *Dux Somersetiæ, Eduardi VI tutor, regni gubernacula arripit.*
123. *Hæreticum se declarat; apud hæreticos conciones haberi jubet; Bucerum, Vermilium et Ochinum accersit. Romanam inde abrogat Religionem.*
124. *Fratrem suum, Classis Præfectum, capite plecti jubet.*
125. *Eâdem postmodum nece afficitur.*
126. *Moritur Eduardus; Dux Warvicensis regnum occupare nititur; sècuri percutitur, sed ad bonam frugem reversus, ut de ejus salute sperare liceat.*

Eduardi avunculus regni gubernacula sibi arripit.

122. Inter alios Eduardi tutores Henricus designaverat Eduardum Seimorum, Herfordiæ comitem et adolescentuli avunculum, quum esset Joannæ Seimoræ, Eduardi matris, frater. Is, licet Catholicum se simulasset, reverà tamen Zwinglianus erat. Unde plerosque regis tutores Catholicos esse cernens, regni proceres monuit, periculum esse, si reipublicæ administrationem ejusmodi tutoribus relinqueret, ne bona ecclesiastica ab Henrico iis data restituere cogerentur; atque amplissimæ ærario impensæ futurum, si tam multa templa ac monasteria ab Henrico disjecta denuo exstrui deberent: proinde opus esse gubernatore, patriæ commodorum tam studioso quam se esse profiteretur. Ac simul fraudulentus homo, suppresso vero Henrici testamento, aliud recitavit, quo Eduardus quidem designabatur anglicanæ Ecclesiæ caput, ipse tamen regni procurator. Inde se creandum curavit Somersetiæ ducem, nomenque *Defensoris regni* sibi indidit [1].

Hæresis fautorem ac præbet.

123. Vix autem arreptâ totius Angliæ gubernatione, novus regni procurator suam hæresim et ipse et aliorum operâ diffundere instituit. Prohibuit, nequis Episcopus sine regis veniâ vel Ordines conferret vel concionem haberet; quam deinde conciones habendi veniam non concessit nisi Zwinglianorum ministris. Inter alios Thomas Cranmerus, impius vir et Cantuariensis pseudoarchiepiscopus, in Romanam Ecclesiam ac fidei dogmata invehi cœpit; catechismum edidit, mortifero veneno refertum, neque erubuit, approbante regni procuratore, uxorem ducere mulierem, quæ concubina sibi fuerat, ex quo sacerdotio erat initiatus [2]. Erat præterea iis temporibus in Angliâ Hugo Latimerus, Vigorniensis (*Worcester*) quondam Episcopus, sed dignitate depulsus, quod Londini in pluribus templis contra realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam peroràsset. Huic potissimum viro dux Somersetiæ negotium dedit, ut Zwinglianam suam hæresim concionando propagaret. Item Argentorato (*Strassburg*) accersivit tres totius Europæ celeberrimos satanæ ministros, monachos apostatas, Martinum Bucerum (senem septuagenarium, qui tres uxores duxerat), Petrum Martyrem et Bernardinum Ochinum; eosque, expulsis Catholicis professoribus, ad corrumpendam miseram juventutem, magistros constituit in Cantabrigiensi et Oxoniensi academiis. Præterea, ne quid operi deesset, duos regi adolescentulo Zwinglianos apposuit præceptores, ut vitiis erroribusque penitus eum imbuerent, Richardum Crocum, qui quamvis sacerdos uxorem du-

Hæreticos in Angliam vocat.

[1] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., art. 4; *Hermant, part. 4, chap. 26*; *Gotti*, l. c., cap. 114, § 1, n. 1. — [2] *Varillas*, l. c.; *Gotti*, l, c., n. 2; *Hermant*, l. c.

xerat, et Joannem Checum, virum laicum vitâ infamem [1]. Mariam quoque, Eduardi sororem, pervertere cupiens, tres apostatas suprà commemoratos, cum eâ de relinquendâ Catholicâ religione in sermonem venire jussit; quibus tamen eximia puella tam forti animo respondit, ut denuo eam aggredi erubuerint [2].

Catholicam religionem in *Angliâ* abrogat.

Deinde sex fidei articulos, quos Henricus promulgaverat, delendos curavit; et die 4ª Novembris anno 1547 comitiorum decreto abolevit Catholicam religionem, Missæ sacrificium omnesque sacras imagines, vasis sacris et altarium ornamentis fisco adjudicatis [3].

Sic ergo, Somersetio gubernante, prorsus immutata est religio, quam Henricus ejusque comitia sex articulis (*num. 116* allatis) constituerant! At quî fieri potuit, ut sub Henrico tot Episcopi ac theologi statuerint ea fidei dogmata, quæ deinde rejecta fuerunt sub Somersetio? Respondet Burnetius, priores illos theologos per ignorantiam fuisse locutos, quod iis deesset perspicua veritatis cognitio. En igitur præclara fides reformationis, quod *lucis opus* vocat Burnetus! [4] Tot falsi eduntur fidei articuli sine perspicuâ veritatis cognitione! Lucis opus? Et quidni tenebrarum opus, quum in Angliâ ejusmodi reformatione omnia perturbarentur: fides, religio, divinæ et humanæ leges?

Tum quoque ex viris ecclesiasticis quarta tantum pars cælibatum retinuit [5].

Item Somersetius decretum edidit, ut Eucharistiæ Communio sub utrâque specie fieret, et in Scripturæ lectione patrius sermo vulgo adhiberetur: siqui Episcopi aliive decreto resisterent, in carcerem conjicerentur suâque depellerentur dignitate, et in eorum locum substituerentur viri, pseudoreformatæ religioni addicti [6]. Et illud quidem Somersetio suaserat Calvinus, quum ad eum per longas litteras Genevâ scriberet [7], ut Catholicos, qui remansissent in Angliâ, suppliciis de medio tolleret. Atque ita Londinenses carceres implebantur iis omnibus, qui de Catholicâ religione in suspicionem venerant [8].

Fratrem suum capite plecti jubet.

124. Talia adversus Ecclesiam ausus est dux Somersetius: quum vero flagitiorum mensuram implevisset, mox eum perculit divina ultio; et eo quidem modo, quo nihil minus suspicatus esset.

Thomam Seimorum, fratrem, Angliæ classis creaverat præfectum, quod munus primarium est post regni procuratoris dignitatem [9]. Thomas autem, quum Catharinæ Parræ reginæ, ultimæ Henrici uxoris, sibi conciliasset amorem, videretque, haud difficulter ad matrimonium eam esse accessuram, rem illam cum fratre communicavit. Qui quidem libentissime annuit, ejusque consilii adjutorem se futurum esse promisit. Tum vero postulavit Somersetii uxor, ut Catharina regina, matrimonio inito cum classis præfecto, juniore ducis fratre, non tamen honore antecederet ipsam, regni procuratoris uxorem: atque inde gravissima inter eas exorta est æmulatio, et propter eas summa quoque dissensio inter maritos. Quod quum animadvertisset Joannes Dudleius, comes Warvicensis, et ipse inter primores Anglos, qui singulos fratres adeo nihil diligebat, ut eos etiam pessumdare cuperet, per simulationem ad eos placandos semet interposuit, reverâ tamen nihil omisit eorum, quæ discordiam magis accendere possent. Itaque ejus operâ Somersetius adeo succensuit in fratrem, ut a Latimero satellite eum perduellionis in regis personam accusandum curaverit. Quæ accusatio quum ad ducem esset delata, primo quidem velut offensum se præbuit: jussit tamen causam institui, quod regis vitam suamque ipsius famam pluris sibi quam fratris vitam faciendam esse diceret. Porro classis præfectus sceleris convictus condemnatusque, die 20ª Mar-

[1] *Varillas, lib. XVII, a° 1548; Nat. Alex.*, l. c. — [2] *Varillas*, l. c. — [3] *Bossuet*, l. c., *n. 80* seq. — [4] *Hist. de la Réf., part. 2, liv. I.* — [5] *Bossuet*, l. c., *n. 96.* — [6] *Gotti*, l. c., n. 3; *Nat. Alex.*, l. c; *Bossuet*, l. c., *n. 86* seq. — [7] *Calvinus*, Protectori *Angliæ*, 22 Oct. 1548. — [8] *Varillas*, l. c. — [9] Ibid.

tii, anno 1549, in quatuor partes distractus est. Misera autem uxor post adeo barbaram injustamque mariti necem mox dolore consumpta obiit [1].

Ipse eâdem nece afficitur.

125. Exstincto classis præfecto, comes Warvicensis omnia poterat apud Somersetium, qui ejus operâ rem feliciter sibi gestam credebat. Itaque quum nihil peteret quin impetraret, complures ornare cœpit muneribus et beneficiis, ut eos sibi devinctos, suo tempore adjutores haberet, quando Somersetium evertere conaretur. De eâ interim eversione locutus est cum multis Catholicis, summâ nobilitate præditis: numquam videlicet restitui posse pristinam religionem, nisi corruisset dux, qui tam acriter in eam sæviret. Tali factione, neque eâ exiguâ, jam constitutâ, accidit, ut Angli amitterent Bononiam (*Boulogne*), Picardiæ urbem, eamque Galli occuparent. Ea autem jactura, quæ pro gravi habebatur, imputata est regni procuratori, quod suo tempore auxilium mittere neglexisset. Ad hæc, quum nonnulli barones haud paucos occupavissent agros eorum, qui ipsorum feuda incolerent, populus Procuratori succensuit, quo annuente id factum esse suspicaretur. Gravi inde tumultu concitato, Warvicensis convocare potuit comitia; quæ quum longe maximâ ex parte amicis suis constarent, effecit, ut dux in carcerem conjici juberetur: tum causâ dijudicatâ, ex comitiorum sententiâ, plaudentibusque catholicis pariter atque hæreticis, die 14ª Octobris anni 1549, primum in turrim Londinensem inclusus ac deinde capite plexus est [2].

Moritur *Eduardus.*

126. Post hæc Warvicensis, jam exstinctis æmulis, qui præ ceteris sua retundere potuissent consilia, vivo etiam adolescentulo rege Eduardo, totius regni administrationem titulumque ducis Northumbriæ sibi arrogavit. Nec multo post summum quoque regni imperium domui suæ vindicare conatus est; quandoquidem pro Joannâ Suffolciensi, filii sui uxore, ab Eduardo obtinuit testamentum, quo regni heres pronuntiabatur, exclusis tam Mariâ, Catharinæ reginæ filiâ (quod olim ab Henrico VIII spuria fuisset declarata), quam Elisabethâ, utpote quæ nata esset ex Boleinâ adulterâ. Itaque jamjam morituro Eduardo (qui quidem obiit die 7ª Julii 1553, annos natus sexdecim), nonnullos misisse dicitur, qui Mariam arriperent. Tum vero ducis scriba, Catholicæ religionis sectator, itemque eximiam principem, germanam regni heredem, commiseratus, illico profectus est, horisque duabus ante ducis satellites ad eam pervenit [3]. Quapropter, insidias sibi parari intelligens, Maria in Norfolciam aufugit; atque illius regionis incolæ, audito cur illuc accessisset, ad eam defendendam arma sumpserunt congregaruntque quindecim millia hominum. Quibus ille triginta millia quidem opposuit: at quum in eo esset, ut prælium committeretur, a suis desertus, cum paucis Londinum petiit. Sed ad urbem appropinquanti occlusæ sunt portæ, et classiarii similiter ab eo defecerunt. Quum deinde regimen suscepisset Maria, in judicium adductus, tamquam rebellis condemnatus est, ut in crate ad supplicium raptatus capite plecteretur. Neque ille solus, sed filii quoque miseraque Joanna Suffolciensis, Henrici neptis, quæ reginam quidem se consalutari permiserat; invita tamen, quum timeret (id quod reverà accidit), ne sceleris pœnæ sibi essent persolvendæ. Item ut conjurationis particeps in custodiam tradita est Elisabetha, Boleinæ filia.

Dux *Warvicensis* securi percutitur.

Dux autem, qui sui tantum emolumenti causâ Calvinistarum secutus erat partes, priusquam securi percuteretur, hæresim ejuravit, Catholico sacerdoti peccata confessus est, et coram omnibus declaravit, se ut familiæ afferret coronam, hæreticum simulasse, illudque supplicium sibi esse gratiam Dei, qui ad salutem se perduci

[1] *Varillas*, l. c., *aº 1549.* — [2] Ibid., et *lib. XX, aº 1553.* [3] *Varillas*, *lib. XX, aº 1553.*

vellet. Atque idem fecerunt reliqui omnes, qui cum eo condemnati fuerant [1].

Obstupescit quisquis Anglicani schismatis historiam perlegit, quam multi, quod supra conditionem assurgere voluissent, publico supplicio affecti perierint. Spectaculum porro commiseratione dignum, miseram Angliæ regionem, ex quo illuc penetravit schisma, in scenam tragicam fuisse conversam.

§ III.

DE MARIÆ REGNO.

127. Maria Ecclesiæ Capitis titulum recusat; rescindit patris fratrisque decreta, et decernit, ut vivus comburatur Cranmerus, qui hæresi addictus de vitâ decedit. Maria hæreticos omnes expellit.

128. Polus Cardinalis Angliam cum Ecclesiâ reconciliat. Maria, nuptiis cum Philippo II contractis, supremum diem obit.

Maria Ecclesiæ Caput esse renuit.

127. Maria, eximia regina, susceptis reipublicæ gubernaculis, impiam anglicanæ Ecclesiæ capitis appellationem respuit, et protinus suos Romam misit legatos, qui summo Pontifici obedientiam præstarent. Publicis litteris irrita declaravit, quæcumque a patre et fratre statuta fuerant in detrimentum Catholicæ religionis, cujus exercitium ubique restituit. Elisabetham ob duas conjurationes in carcerem inclusit; et licet eam in custodiâ retineri necesse esset, Philippi tamen regis rogatu capitis pœnam ei remisit. Pluribus Episcopis aliisque Catholicis, in carcere injuste asservatis, libertatem reddidit [2]. Ad hæc, kalendis Octobribus, anno 1553, a comitiis rescindendam curavit iniquam Cranmeri Cantuariensis archiepiscopi sententiam, quâ Catharinæ matris suæ matrimonium nullum esse declaraverat; atque ipsum Cranmerum, utpote hæreticum, vivum comburi jussit.

Matris suæ matrimonium validum fuisse pronuntiat.

Hic autem, audito quisnam sibi immineret exitus, ignis timore adactus, bis errores ejuravit; quum vero intellexisset, suâ pœnitentiâ statutam pœnam se effugere non posse, denuo pœnitentiæ eum pœnituit, et Calvinista mortem occubuit [3].

Item reginæ jussu Buceri et Fagii, qui in hæresi obierant, effossa sunt cadavera ignique cremata. E regno expulsi sunt omnes hæretici, ad triginta usque millia [4]; in quibus omnis generis hæretici erant: Lutherani, Calvinistæ, Zwingliani, Anabaptistæ, Sociniani, Indagatores, aliique simili peste infecti. *Indagatores* autem ii sunt, qui veram religionem conquirere student; quam tamen extra religionem Catholicam hactenus nondum invenerunt neque umquam invenient: quandoquidem reliquarum quarumlibet auctorem investigantes, deceptorem tantum reperient, qui eam excogitavit suoque arbitratu ex captionibus conflavit atque erroribus.

Catholicâ religione restitutâ, hæreticos expellit.

[1] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c., cap. 13, art. 5; *Gotti*, l. c., cap. 114, § 1, n. 4; *Hermant*, l. c., *part. 4, chap. 27.* — [2] *Bartoli*, l. c., *lib. I, cap. 3*; *Nat. Alex.*, l. c., *Hermant*, l. c., *chap. 28*; *Varillas*, l. c.; *Gotti*, l. c., § 2, n. 1. — [3] *Varillas*, *lib. XXI, a° 1554*; *Gotti*, l. c., n. 4; *Hermant*, l. c.; *Bossuet*, l. c., *n. 103.* — [4] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c. (*a*).

(*a*) En verba Card. *Gotti*: « Exteros omnes, » qui nec publicam personam gererent, nec regnicolarum juribus donati essent, ad certum » diem, gravissimâ indictâ pœnâ, regno exire » jussit. Hoc edicto supra triginta haereticorum millia ex Angliâ exire compulsa » (Edit.).

Polus Angliam cum Ecclesiâ reconciliat.

128. Maria præterea Polum Cardinalem omni culpâ vacare declaravit, suamque interposuit operam, ut in Angliâ a Julio III suus *a latere* legatus crearetur. Itaque reginæ efflagitatu ad Angliam appulsus, in vigiliâ S. Andreæ anno 1554 Sedi Apostolicæ regnum conciliavit et a schismate absolvit. Inde legatus in restituendâ Ecclesiæ disciplinâ, in reformandis academiis constituendisque omnibus religionis exercitiis laboravit. Quod pertinet ad bona ecclesiastica, schismatis tempore a laicis acquisita, omnes a censuris inde contractis absolvit. Pristinas vero decimas et primitias clero persolvendas instauravit. Confirmavit Episcopos Catholicos, quamvis in schismate creatos, unà cum sex novis Episcopatibus, ab Henrico erectis. Quæ cuncta rata deinde habuit Paulus IV. At eodem tempore, magno sane illius regni infortunio, e vivis sublata est Maria, die 15ª Novembris, anno 1558, annos nata quadraginta quatuor, quum quinquennium regnasset et nupsisset Philippo II, Hispaniæ principi. Quum ægrotaret, gravida esse putata est; revera tamen solâ hydropisi laborabat, quæ ad exitum eam perduxit. Demortuam lacrimis prosecuti sunt totius orbis fideles Catholici [1].

Maria moritur.

§ IV.

DE ELISABETHÆ REGNO.

129. *Regina consalutatur Elisabetha; refragatur Summus Pontifex; ipsa hæreticam sese pronuntiat.* 130. *Comitia, trium procerum operâ, sibi conciliat, seque Ecclesiæ Præsidem appellari jubet.* 131. *Regiminis formam constituit: quamvis Calvinismum profiteatur, Episcopos tamen cet. retinet.* 132. *Ecclesiastica bona occupat, abrogat Missæ Sacrificium, fidelitatis jusjurandum exigit, Catholicos insectatur.* 133. *De Edmundi Campiani morte, pro fide susceptâ.* 134. *Summus Pontifex Bullam adversus Elisabetham promulgat.* 135. *Elisabetha, ab Ecclesiâ avulsa, moritur.* 136. *De ejus in Angliæ regno successoribus. De luctuoso statu, in quo Anglicana Ecclesia hodie versatur.* 137. *Angliæ reformatio a semetipsâ confutatur.*

Elisabetha regina salutatur.

129. Post Mariæ obitum, ex injustâ Henrici VIII sententiâ, die 13ª Januarii 1559 Angliæ regina consalutata est *Elisabetha*, Boleinæ filia. Dixi, ex injustâ sententiâ: imperium enim suo jure ad Stuartam, Scotorum reginam, spectabat, quod Elisabetha adulterina esset Henrici filia, nata priusquam Catharina, legitima ejus uxor, obiisset, et quum summi Pontifices Clemens VII et Paulus III irritum declarassent ejus cum Boleinâ matrimonium [2].

Elisabetha quinque et viginti tunc habebat annos, litterarum studiis linguisque erat exculta, quandoquidem latinæ, italicæ et gallicæ linguarum perita, et omnes sortita naturæ dotes, quæ reginam decent: at cuncta obfuscavit hæresis Lutherana, cui secreto erat addicta. Quamdiu vixit Maria, Catholicam simulavit religionem;

Hæreticam se pronuntiat.

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Varillas, lib. XXII, aº 1559; Gotti*, l. c., n. 5-7.

[2] *Gotti*, l. c., § 3, n. 1; *Varillas*, l. c.

atque in eâ postea quoque forsitan vixisset, si regnandi potestatem ei concessisset summus Pontifex: initio quippe religionis libertatem omnibus permisit, nec recusavit, solitum priscorum Angliæ regum dare jusjurandum, Catholicam fidem se esse defensuram ac servaturam Ecclesiæ libertatem [1]. Quum vero per Eduardum Carnum (qui Mariæ sororis legatione functus, Romæ tunc commorabatur) Paulo IV significasset, se inauguratam et in regni possessionem venisse, seque ejus assensum et Apostolicam petere benedictionem; respondissetque summus Pontifex, eam, quod Anglia feudum esset Sedis Apostolicæ, nondum assentiente eâdem Sede, illegitime assumpsisse regni administrationem; ac præterea ponderari oportere rationes, quibus Maria Stuarta, Scotorum regina, sibi vindicare posset imperium; seque igitur eam hortari, ut ipsius arbitrio se traderet, paternum Pontificis animum expertura: Elisabetha perspiciens, difficulter se imperium retinere posse, nisi ab Ecclesiâ Romanâ discederet, simulationem deposuit et Carno Româ revocato, hæresim, quam in pectore fovebat, publice profiteri cœpit [2].

Comitia eam Ecclesiæ Caput constituunt.

130. Inde comitiorum auctoritate schisma stabilire conata est. Inferiorem curiam haud magno labore ad suam pertraxit sententiam; non ita facilem se præbebat curia superior. Tres ibi dominabantur optimates: dux Norfolciensis, Dudleius, vir summâ nobilitate præditus, et Arundeliæ comes. Quibus singulis persuasit Elisabetha [3] (quâ astutior excogitari nequit mulier), se libenti animo ei nubere velle, si diligentiam adhibuisset, ut regni schisma a comitiis instauraretur; atque ita propositum assecuta est. Nam convocata comitia, Episcoporum suffragia superante laicorum numero, Elisabetham pronuntiarunt supremam regni et Ecclesiæ gubernatricem, statueruntque, ut Eduardi VI, ejus fratris, decreta omnia instaurarentur, abolerentur vero quæcumque edidisset Maria regina [4]. Et sic quidem (ut scribit Burnetus [5]) ex viris ecclesiasticis, qui sedecim millia in Angliâ erant, ad duodecim millia reformationem amplexi sunt, iique omnes uxorem sibi duxerunt: eamque iis fuisse mutandæ religionis causam, idem hæreticus refert.

Edictum contra Catholicos.

131. Tum Elisabetha, comitiorum auctoritate innixa, acerrimum promulgavit edictum, nequis deinceps Romano Pontifici obedientiam præstaret, sed omnes ipsam agnoscerent et temporalium et spiritualium negotiorum caput; penes semetipsam esse creandi Episcopos, synodos convocandi, leges de gubernandâ Ecclesiâ ferendi, exercendi hæresum et abusuum cognitionem, legisque violatores puniendi auctoritatem. Item ecclesiasticæ disciplinæ constituit formam; et quamvis Calviniana potius profiteretur dogmata (quæ abrogaverant Episcoporum ordinem, omnesque sacras Romanæ Ecclesiæ cæremonias unà cum altaribus et sacris imaginibus), voluit nihilominus, ut manerent Episcopi; qui tamen non aliam haberent potestatem, *nisi ad beneplacitum reginæ* (sunt verba diplomatis), *nec aliter nisi per ipsam et a regali majestate derivatam auctoritatem* [6]. Tunc igitur monstrum illud in Ecclesiâ exstitit, quod femina, quam S. Paulus in templis ne hiscere quidem sinit: *mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui* [7]; femina, inquam, Ecclesiæ capitis potestatem sibi arrogaret!

Nova rerum ecclesiasticarum forma.

Similiter voluit retineri sacerdotes, altaria et sacras cæremonias: iis videlicet opus esse ad plebem occupandam [8]. Itaque, Elisabethæ judicio, sacrosanctæ in Ecclesiâ cæremoniæ velut scenæ spectacula sunt, quibus turba ludificetur.

Novam ergo instituit hierarchiam, novos ritus novaque martyrologia, ubi in

[1] *Nat. Alex.*, l. c., art. 6, n. 1; *Berti*, sæc. XVI, cap. 3. — [2] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 1 et 2; *Varillas*, l. c.; *Hermant*, l. c., *chap. 28.* — [3] *Varillas*, l. c. — [4] *Nat. Alex.*, l. c., n. 2; *Gotti*, l. c., n. 3. — [5] l. c., *part. 2, liv. II, a° 1554.* — [6] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., § 3, n. 3. — [7] 1 *Cor.* XIV, 34. — [8] *Varillas*, l. c.

martyrum numero reposuit Wiclefum, Joannem Hus et Cranmerum; Sanctorumque inseruit kalendario Lutherum, Petrum Martyrem, Henricum VIII, Eduardum VI et Erasmum (*a*).

Alia contra Catholicos statuuntur Decreta.

132. Deinde omnes beneficiorum fructus omnesque cœnobiorum possessiones invadens (*b*), partim fisco partim nobilitati ea addixit. Vicarios in spiritualibus negotiis constituit. Auferri jussit omnes sacras imagines, unâ Christi crucifixi exceptâ, quam et ipsa in suo conclavi servavit, licet duas candelas ibi appositas numquam accenderet. Interdixit Missæ sacrificium, cum reliquo omni prisco ritu prædicandi et administrandi Sacramenta, novasque præscripsit cæremonias precesque linguâ vulgari ad normam Calvinianæ sectæ, secundum quam institui voluit suam Ecclesiam, sed eam pro suo arbitratu dispositam [1].

A comitiis præterea decerni jussit, ut ad ea omnia servanda Episcopi et viri ecclesiastici jurejurando adigerentur; propositâ pœnâ carceris beneficiorumque privationis, siquis semel ea violasset: quodsi iterum, capitis pœnâ ut perduellionis reo indictâ. Formula, ad quam singuli nomen suum adscribere debebant, hæc erat (breviter hic eam complector): *Ego N..., declaro in conscientiâ meâ reginam esse solam et supremam gubernatricem et istius regni Angliæ et omnium suæ majestatis dominiorum..., non minus in omnibus spiritualibus... rebus... quam temporalibus, et quod nemo externus princeps... (vel) prælatus... habet aliquam... auctoritatem ecclesiasticam... in hoc regno; ideoque plane renuntio... omnes externas... potestates.*

Sperabat quidem Elisabetha, ob propositas pœnas tali edicto omnes esse obtemperaturos; at Episcopi jurijurando subscribere noluerunt, eamque ob causam ex officio amoti ac deinde vel in exsilium pulsi vel detrusi sunt in carcerem. Atque eodem modo actum est cum meliori parte cleri, variorum ordinum monachis, et pluribus etiam Catholicis doctoribus nobilibusque laicis, qui ab Ecclesiâ Catholicâ discedere constanter renuerunt: omnes vel in vincula conjecti sunt vel exsilio mulctati. Cruentior postmodum evasit persecutio, multique sacerdotes, monachi, concionatores aliive Catholicæ fidei propugnatores, capitis damnati, martyrii gratiâ donati sunt [2]. De quibus legi potest Sanderus, lib. III, *de schismate anglicano* [3],

[1] *Nat. Alex.*, l. c., art. 6, n. 2.; *Gotti*, l. c., n. 5; *Varillas*, l. c.

[2] *Nat. Alex.*, l. c., n. 3; *Gotti*, l. c., n. 6-7. — [3] i. e. *Sanderi* defuncti continuator (Nota edit.).

(*a*) Quod tamen dictum ne intelligas de Kalendario in Liturgicis Ecclesiæ Anglicanæ libris (v. g. in eo, qui *Common Prayer Book* vocari solet). Atvero *Joannes Fox* (non ille *J. G. Fox*, Quakerianæ familiæ auctor), *Basileâ* in *Angliam* sub *Elisabethâ* Reginâ redux, historicum composuit volumen (*Acts and Monuments of the Christian Martyrs and Matters Ecclesiastical*), quod *Elisabethæ* dedicavit, eique peculiare, ab ipso confectum, præfixit Kalendarium. Illud autem volumen (ita *Bartoli, dell'Inghilterra, lib. III, cap. 8*) ex speciali ipsius reginæ decreto protestantes in suis templis asservabant, ut ex eo singulis diebus festivis, post Scripturæ sacræ lectionem, aliquid recitaretur. Ibi, inter alia, reverâ legimus: 2 Jaunar. *Joannes Wiclef* Martyr; 18 Februar. *Mart. Lutherus* Confessor; 23 Mart. *Thom. Cranmer* Martyr; 2 Maj. *Joan. Hus* Martyr; 22 Decemb. *Erasmus* Confessor; 30 Decemb. *Petr. Martyr* Confessor; 31 Decemb. *Eduard. VI* Confessor. Quod ad Henricum VIII spectat, *Florimond* (*livre 6, chap. 11, n. 5*) affirmat: *Les hérétiques... logent en la place des saints... Henri VIII.* Attamen Henrici VIII nomen in illo Kalendario non inveni. — Contra *Fox* scripsit *Robertus Persons* (*Parsons*) *S. J.*, cujus librum ex *Anglico* sermone in *Italicum* transtulit *Fr. Morelli* sacerdos: (Tom. I) *Le tre Conversioni dell'Inghilterra, dal R. P. Roberto Personio S. J. — Tradotte dall'Inglese da Francesco Morelli. Roma, 1752.* — (Tom. II et III): *Esame del Calendario Protestante, detto Foxiano, cioè Volpiano. Roma, 1753* (Nota edit.).

(*b*) *Gotti:* « In perpetuum », inquit, « *primi anni* cujuscumque Beneficii integros fructus », cet. (Nota edit.).

ubi etiam affertur *Rerum pro religione Catholicâ in turri Londinensi gestarum ab anno 1580 ad annum 1585 Diarium*[1].

De glorioso Edmundi Campiani martyrio.

133. Silentio prætcrire nolo martyrium Edmundi Campiani sacerdotis, quem inter alios multos pro fide mactavit Elisabetha. Romæ degens cognovit, quam acriter Elisabetha in Catholicos sæviret, et potissimum in missionarios, qui ut miseris vexatis succurrerent, in Angliam commigrabant. Natione Anglus, et quamvis juvenis, scientiis linguisque probe eruditus, pro patriæ causâ zelo se armavit, et sacro igne plenus in Angliam profectus est. Ibi quidem, exploratorum operâ, ei jam præstolabantur, et paratam habebant ejus effigiem, ut adveniens agnosceretur et traderetur in custodiam. Edmundus vero adeo se occultare potuit, ut famuli vestitu indutus, de manibus adversariorum elapsus sit et Angliæ regnum intraverit. Tum diu noctuque in habendas conciones, confessiones audiendas confirmandosque Catholicorum animos incumbens, ex alio in alium locum sine ullâ intermissione transiit, et mutato assidue vestitu et nomine, quantumvis instarent conquisitores, numquam potuit comprehendi, donec tandem proditus est a perverso quodam sacerdote. Is, quum Edmundum reperisset in quorumdam Catholicorum domo, ex quâ, Missæ sacrificio celebrato habitâque concione confestim discederet, illico certiores fecit custodes. Hi statim advolant totamque domum circumcludunt. Itaque Edmundus, quod deesset evadendi spatium, ab hero in latibulo adeo recondito abditur, ut custodes, totâ domo sursum deorsum versatâ, eum tamen detegere nequiverint. Jamque omni spe frustrati abibant, quum ad imas scalas casu ruperunt parietem, ibique eum invenerunt, flexis genibus vitam suam Deo offerentem. In carcerem conjectum tam atrociter in equuleo torserunt, ut coram judice ad confirmandam fidei confessiònem brachium nisi alienâ manu adjutus attollere non posset. Quum autem patriæ proditorem eum dicerent (ita enim vocabant sacerdotes Catholicos, quibus ad supplicium raptis, ne martyrii honorem consequerentur, objiciebant, non pro fide eos laborare, sed ut de imperii possessione dejicerent reginam): « Quid nos proditores dicitis, respondit, quum ad omnem pœnam remittendam satis habeatis, nos concionum vestrarum locum ingredi (quod signum erat, aliquem ab Ecclesiâ discedere)? Nos ergo propter fidem, non propter rebellionem, vexamur ». Tandem lata est sententia, ut Edmundus in crate ad supplicium raptatus patibulo suspenderetur. Quum tabulatum conscendisset, protestatus est, se non esse rebellem, sed pro fide mortem obire. Demortui apertum est pectus, et cor evulsum flammis injectum; ipsum porro cadaver in quatuor partes distractum.

Atque eumdem exitum habuerunt alii multi sacerdotes Catholici, in odium fidei ab Elisabethâ condemnati[2].

S. Pius V Bullam contra eam promulgat.

134. S. Pius V, audito quam flagitiose et crudeliter se gereret Elisabetha, die 24ª Februarii 1570 bullam adversus eam edidit, quâ tamen nihil aliud effecit, quam crudelitati ejus et odio in Catholicos incrementum attulit[3]. Tunc quoque, ut suprà (art. III, § II, num. 83) dictum est, ob varia conficta crimina in judicium adduxit Mariam Stuartam, innocentissimam Scotorum reginam, eamque securi percuti jussit. Ad hæc, fidem Catholicam ex omnibus regnis Christianis funditus tollere cupiens, quid molita est? Societatem iniit cum Belgis hæreticis Gallisque Calvinistis; illudque fœdus quoad vixit perduravit[4]. Quum illi porro rebelles tertio bellum suscepissent, valida ad eos misit auxilia[5]. Nec quidquam intentatum reliquit, ut Scotia Calvinismo penitus tandem corrumperetur[6].

De Elisabethae obitu.

135. Sed ad ultimum dies advenit, quo Elisabetha regni vitæque finem tangeret.

[1] *Ab eo observatum atque collectum, qui toto illo tempore captivus interfuit* (Nota edit.). — [2] *Bartoli*, l. c., *lib. III, cap. 1-7.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c., art. 6; *Gotti*, l. c., n. 8. — [4] *Varillas, lib. XXVI, aº 1565.* — [5] Ibid., *lib. XXIX, aº 1568.* — [6] Ibid., *lib. XXVIII, aº 1568.*

Eam *beatâ morte* decessisse ait auctor quidam pseudoreformatus. Quæ tandem ista *beata mors* fuerit, videamus. Scriptum reperio, Elisabetham post necem Essexiæ comitis (quem licet sibi carissimum, ob quemdam tumultum, cui fuerat implicatus, capite plecti jusserat) tantam ejus rei suscepisse ægritudinem, ut nullum deinceps, quoad vixit, lætum diem transegerit. Eodem quoque tempore, vergentibus jam annis, assiduis invidiæ formidinisque jactari cœpit motibus, rata omnes sibi infensos esse subditos. Tum Richemondiam (*Richmond*) secessit, locum abditum et amœnissimum, de solis animæ negotiis (ut ajebat) se occupatura; ibi vero ægrimoniâ oppressa, derelictam se dicebat, adversam sibi factam esse fortunam, neminemque jam superesse, ex quo levationis aliquid sperare sibi liceret. Extremo morbo correpta medicorum operam respuit, et stomachosa neminem sibi adstare passa est.

Moritura Jacobum, Scotorum regem, regni successorem designavit; pauloque post, die 24ª Martii, anno 1602 (aliorum judicio die 4ª Aprilis 1603) (*a*), duabus ante mediam noctem horis, ætatis anno septuagesimo, regni quadragesimo quinto, de vitâ migravit in mediis illis angoribus, quibus non tam corpus quam animus torquebatur, mille flagitiis oneratus, idque sine ullo pœnitentiæ signo, sine Sacramentis sineque sacerdotibus, præsentibus dumtaxat hæreticis ministris, qui eam tali horâ non quidem exhortabantur, ut ad fidem, quâ excidisset, reverteretur, sed etiam magis impellebant, ut in susceptâ hæresi vitam finiret[1]. En, quam beatam mortem obierit Elisabetha regina! His in terris vivens dixerat: *Dummodo mihi concedat Deus, ut quadraginta annos regnum exerceam, missum facio paradisum*[2]. Heu miseram! Non quadraginta tantum, sed quadraginta quinque annos regnum exercuit: assecuta est quoque, ut ipsa constitueretur anglicanæ Ecclesiæ caput, ut Anglia a Romanâ Sede avulsa maneret, ut e regno expelleretur fides Catholica, ut tot innocentes vel exsilio afficerentur vel conjicerentur in carcerem, ut tot alii barbarâ morte necarentur. Nunc vero, quum æternitatis limen subiit, eam interrogare vellem, num tot impie et crudeliter factis delectetur. O quanto melius ei fuisset numquam fuisse reginam!

De ejus successoribus.

136. Priusquam moreretur, Elisabetha testamento condito regni successorem pronuntiavit Jacobum VI, Mariæ Stuartæ filium. Hic vero (ut diximus art. 3, § 2, n. 85) quum Angliæ regnum obtinuisset, neglecto supremo eximiæ matris monito, ne aliam quam Catholicam religionem sequeretur, ab eâ ad Lutheri hæresim descivit, simulque Calvinistarum se declaravit adversarium; quare Scotos quoque (quorum item rex erat) suam sectam complecti voluit[3]. Quibus renitentibus, jamjam moriturus negotium illud Carolo I, filio et in regno successori, commendavit. Carolus vero, quum illud perficere conaretur, capitis damnatus et ultimo supplicio affectus est (Vide, l. c., num. 85).

Ei successit Carolus II, filius, qui nullâ stirpe relictâ, successorem habuit Jacobum II, alterum fratrem; hic vero egregius princeps, quod se Catholicum esse declarasset, in Galliam aufugere debuit, ubi (anno 1701) sanctam obiit mortem. Unicum reliquit filium, Jacobum III, qui boni Catholici officiorum diligentissimus, domicilium Romæ habuit ibique mortuus est.

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 10; *Bartoli*, l. c., *lib. VI, cap. 1.*

[2] *Bartoli*, ibidem (*b*). — [3] *Jovet*, l. c., *Della Relig. in Inghilterra.*

(*a*) Quod iis temporibus in *Angliâ* annorum computatio non fieret a 1ª die Januarii, sed a 25ª mensis Martii, neque introducta esset Kalendarii reformatio Gregoriana, diem 24ᵘᵐ Mart. 1602 vocabant eam diem, quam hodie 3ᵘᵐ [non 4ᵘᵐ] April. 1603 dicimus (Nota edit.).

(*b*) Apud *Bartoli* illud non inveni (Nota edit.).

e luctuoso in Angliâ religionis statu.

Hanc ergo luctuosam Anglia sortem habet, ut ad hæc usque tempora ab Ecclesiâ divulsa et ab omnibus hæreticis lacerata vivat: nulla illic non admittitur secta, Judæorum etiam, Deistarum vel atheorum; soli Catholici prohibentur publice suam exercere religionem [1]; atque eâ lege Catholicos se vocare sinuntur, ut tertiam reddituum partem regi persolvant. Siquis sacerdos Missæ sacrificium celebrans deprehenditur, vel in perpetuum custodiæ traditur vel projicitur exsilio; laicis vel in ædibus Catholicæ legationis vel in aliâ domo Missæ clanculum adesse vix permittitur; si deprehenduntur, centum libras aureas solvere debent. Anglicanæ Ecclesiæ concionibus quoque adesse coguntur: siquis eâ lege liberari cupit, aureas libras viginti pendat necesse est.

In summâ, abundat Anglia religionibus: quævis nempe familia, quin etiam unaquæque ejusdem familiæ persona suam habet sibique propriam religionem; ut vere dici possit, in miserando illo regno (si Catholicam religionem, quam pauci profitentur, exceperis) prorsus nullam esse religionem; quum vera religio (ut ait S. Augustinus [2]) ab initio una semper fuerit, semperque futura sit eadem.

Angliae reformatio nullâ indiget confutatione.

137. Absolutâ hæresum historiâ, refellere equidem volui præcipuas hæreses, quæ infestarunt Ecclesiam; non potui tamen refellere falsam religionem, quam Anglia, schismati obnoxia, secuta est: eò enim tandem recidit, ut non religio, sed colluvio esset omnium pseudoreligionum, exceptâ unâ verâ, id est, Catholicâ. — Hoc est egregium illud *lucis opus*, Angliæ reformationem dico, quod Burnetus, in apologiâ, cæli viam expeditam reddere ait [3]. O cæcitatem, seu melius dicam, o impietatem! Quomodo cæli viam expeditam reddit reformatio? Singulis libertatem largiendo vivendi prout collibuerit, agendique quidquid videbitur; sine lege, sine Sacramentis, ut tandem pro suo quisque se gerat arbitratu? — Auctor quidam, ipse quoque ex reformatorum familiâ, quamvis non sit natione Anglus, eam Burneti sententiam irridens, Anglos ait, reformationis operâ, *homines evasisse prorsus liberos, eosque ad cælum tendere eâ, quæ ipsis placuerit, viâ.* Ut ergo Angliæ reformatio pro falsâ agnoscatur, nihil opus est, ab aliis eam refutari; quandoquidem se ipsa refutat.

ARTICULUS V.

De Anti-Trinitariis et Socinianis.

§ I.

DE MICHAELE SERVETO.

138. *De Serveti dotibus, studiis, peregrinationibus pravâque doctrinâ.*
139. *Genevam se confert, ubi disputat cum Calvino, cujus operâ vivus comburitur.*

Michael Servetus.

138. *Michael Servetus*, anti-trinitariorum caput, natione Hispanus, Tarracone in Catalaunià oriundus, vir ingenio quidem, at eo præpostero, insignis, tantâ erat arrogantiâ, ut quinque et viginti annos nondum natus, reliquis omnibus doctrinâ se antecellere putaret [4]. Primum Lutetias Parisiorum se contulit, ut in aca-

Ejus studia et peregrinationes.

[1] *Jovet*, l. c. — [2] Ep. 102, Contra Paganos, quæst. 2-3. — [3] *Histoire, part. 1, liv. 1; Réfutat. de Sanderus, part. 1* (En ejus verba: « *La Réformation a été un ouvrage de lumiere* [*Réfut.*, l. c.] ». « *Qui traçait un chemin simple et aisé pour aller au ciel* [*Hist.*, l. c.] » (Nota edit). — [4] *Jovet*, l. c., *Della Religione della Polonia; Varillas, lib. VIII, a° 1532; Nat. Alex.*, l. c., cap. 2, art. 13, § 1.; *Gotti*, l. c., cap. 115, § 1; *Van Ranst.*, l. c.

demiâ medicæ arti operam daret. Quò quum ex Germaniâ nonnulli professores Lutherani venissent, quos Franciscus I arcessiverat, ut ejusmodi hominum operâ academia sua nobilitaretur, Servetus latinam, græcam et hebraicam linguam ab iis didicit; at cum linguis simul eorum erroribus imbutus est. Quare, in Delphinatu eos disseminare incipiens [1], de Lutheranismo accusatus est; quod tamen crimen diluit, asserendo, improbare se impia illa dogmata. Tum Lugdunum (*Lyon*) atque inde in Germaniam transiit; ac postmodum in Africam iter habuit, ut ad Mahumedanorum Alcoranum erudiretur. Tandem in Poloniam contendit, ibique constitit. Porro scientiâ suâ inflatus aliam sectam sequi fastidivit, sibique distinctam aliquam composuit religionem, ex reliquarum omnium sectarum erroribus conflatam. Tum quoque (ut adnotat Varillas [2]) cognomen Servetum in Revetum (*Revez*) mutavit. Cum Luthero respuebat, quidquid ille in Ecclesiâ Catholicâ reprehendendum esse dixerat; cum Anabaptistis parvulorum baptismum rejiciebat; cum Sacramentariis asserebat, non esse Eucharistiam nisi Jesu Christi Corporis et Sanguinis figuram; ejus tamen præ ceteris abominandi errores sanctissimam Trinitatem impugnabant, ac potissimum Jesu Christi et Spiritus-Sancti divinitatem. Negabat cum Sabellio trium divinarum personarum distinctionem; cum Ario, Verbum esse revera Deum; cum Macedonio quoque, Deum esse Spiritum-Sanctum. Itaque in Deo contendebat, non esse nisi unam naturam unamque personam; Filium autem et Spiritum-Sanctum esse tantummodo duas divinæ essentiæ emanationes, quæ cum mundi creatione incepissent.

Prava ejus doctrina.

Quare, ut ait *Jovetus* [3], Arianismus, jam supra octingentos annos exstinctus, circa annum 1530 a Serveto instauratus est. Et quoniam iis temporibus in Europâ et maxime in transmontanis regionibus summa erat rerum perturbatio ob grassantem ubique hæresum pestem, multos quoque sectatores habuit.

Præter errores jam commemoratos conspersi erant impii Serveti libri Apollinaris quoque, Nestorii et Eutychetis erroribus, ut videri potest apud Natalem Alexandrum [4] et Gotti Cardinalem [5], ubi eos referunt. Ajebat præterea, hominem peccatum mortale non committere, priusquam viginti annos esset natus. Animas docebat peccato fieri mortales sicut corpora. Ad hæc, licitam esse polygamiam asserebat. Reliquæ autem ejus blasphemiæ apud citatos auctores legi possunt.

139. Servetus, e Germaniâ et Poloniâ discedens, in Italiam transire constituit, ut eam quoque suâ inquinaret hæresi. Quum autem per Genevam iter faceret, Calvinus (qui Arianismi accusatus, contra Serveti libros scripserat), ut omnem Arianismi notam, Serveti dispendio, a se averteret, a famulo suo (ut suprà diximus art. III, § I, *num.* 67) eum accusandum et in carcerem a magistratu conjiciendum curavit. Longam deinde Genevæ cum eo habuit disputationem: ajebat Servetus, in rebus fidei dijudicandis, neglectâ SS. Patrum et Conciliorum sententiâ, solam Scripturam nobis sufficere; quam ceteroquin normam ipse Calvinus adversus Catholicos erat secutus. Quum ergo Scripturæ textus, qui de Trinitate et de Jesu Christi Divinitate agunt, suo modo explicaret Servetus, misere angebatur Calvinus, quomodo illa mysteria, non adhibitâ Conciliorum Patrumve auctoritate, comprobaret; idque eo magis, quod hæc verba explanans: *Ego et Pater unum sumus* [6], ipse dixisset [7], Patres falso asseruisse, illic demonstrari Patris Filiique essentiæ unitatem, sed iis verbis perfectam dumtaxat eorum voluntatum consensionem designari.

Genevam se confert.

Ejus cum Calvino disputatio.

Itaque Calvinus, Servetum pertinaciter tres divinas personas negare videns, aliâ ratione eum superare statuit: a Zwinglia-

Vivus comburitur.

[1] *Varillas*, l. c. — [2] Ibid. — [3] L. c. — [4] L. c. — [5] L. c. — [6] *Joan.*, X, 30. — [7] Commentar. in h. l.

narum regionum academiis, quibus Serveti propositiones ostenderat, eum condemnandum, ac deinde, die 27ª Octobris, anno 1553 (ut eodem numero *67* retulimus), ex Genevensium senatûs sententiâ, vivum comburendum curavit [1].

Non tamen cum Serveto exstincta est exsecranda secta, sed librorum ejus discipulorumque operâ Russiam, Valachiam, Moraviam et Silesiam invasit; postmodum in alias triginta duas sectas divisa est, in iisque regionibus Anti-Trinitarii Lutheranos etiam et Calvinistas numero superarunt.

§ II.

DE VALENTINO GENTILI, GEORGIO BLANDRATA ET BERNARDINO OCHINO.

140. *De Valentino Gentili ejusque impia doctrina.*
141. *Genevæ in eum animadvertitur; retractationem porrigit.*
142. *Relapsus securi percutitur.* 143. *Georgius Blandrata depravat principem. De ejus cum Reformatis disputatione. Trucidatur.*
144. *De Bernardino Ochino, Ordinis Capucinorum sodali; qualem vitam monachùs duxerit; corrumpitur et Genevam aufugit.*
145. *Argentoratum et postmodum in Angliam proficiscitur cum Bucero. In Polonia misere emoritur.*

Valentinus Gentilis.

140. *Valentinus* Gentilis, ex Cosentiâ Calabriæ urbe oriundus, Serveti fuit discipulus. Is mirari se ajebat, cur pseudoreformati de Sacramentis, purgatorio, jejunio aliisque rebus minoris momenti tantopere cum Catholicis decertassent; de præcipuo autem fidei mysterio, id est, de Trinitate, cum Romanis consentirent [2]. Ceterum Serveti dogmata adoptaverat, licet aliis verbis ea enuntiaret. In Trinitate tria concurrere docebat [3]: essentiam (id est, Patrem), Filium et Spiritum-Sanctum. Patrem esse unicum verum Deum *essentiatorem*, Filium autem et Spiritum-Sanctum *essentiatos*. Propriæ personæ notionem Patri non tribuebat, quum illa essentia ex semetipsâ esset verus Deus: et admissâ Patris personâ, quaternitatem, non vero trinitatem dici debere. Negabat ergo Valentinus (id quod nos fide Catholicâ tenemus) tres esse ejusdem essentiæ personas; admittebat autem in Deo tres spiritus æternos, ex quibus tamen duo minores essent Patre, qui duas iis dedisset divinitates, a suâ divinitate diversas [4]. In libro, quem Sigismundo Augusto, Poloniæ regi, obtulit, conquestus est, in Ecclesiâ tot monstruosas inventas esse voces, ut *personæ*, *essentiæ* et *trinitatis*, quibus perverti ajebat cuncta divina mysteria. Tres docebat esse æternas et sanctas essentias, *Sanctique Athanasii symbolum, quod aliter docet, dicendum esse potius satanasium* [5].

Impia ejus doctrina.

141. Anno 1558, quum Valentinus aliique anti-trinitarii, ejus satellites, Genevæ commorarentur [6], ibique in hæresis suspicionem venissent, a magistratu coacti sunt, ad fidei de Trinitate confessionem nomen suum adscribere. Valentinus, dato jurejurando, subscripsit quidem, at simulate: nam postea errores suos spargere non destitit. Quare perjurii convictus in carcerem detrusus est. Confessio, quam

Genevae in eum animadvertitur.

[1] *Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c. — [2] *Van Ranst.*, l. c. — [3] *Gotti*, l. c., § 2; *Nat. Alex.*, l. c., § 2; *Jovet*, l. c. — [4] *Jovet*, l. c. — [5] *Van Ranst*, l. c. — [6] *Gotti*, l. c., n. 2 et 3; *Nat. Alex.*, l. c.

deinde ex ipso carcere porrexit, utpote hæresi suâ infecta, acriter impugnata est a Calvino. Tum vero, timore adactus, errorum se pœnitere simulavit, et hanc e carcere misit retractationem : *Confiteor, Patrem, Filium, et Spiritum-Sanctum esse unum Deum, idest tres personas distinctas in unâ essentiâ. Pater non est Filius, nec Filius est Spiritus-Sanctus, sed unaquæque illarum personarum est integra illa essentia. Item Filius et Spiritus-Sanctus, quantum ad divinam naturam, sunt unus Deus cum Patre, cui sunt coæquales et coæterni. Hoc... sentio, et corde... ac ore profiteor. Omnes autem hæreses... contrarias damno... et quidem nominatim blasphemias illas, quas ipse mea manu descripsi... cet.* Utinam Valentinus eam professionem inviolatam retinuisset! Evitasset enim miserandum vitæ exitum, quo postea (ut videbimus) interiit.

Retractationem porrigit.

In errorem relapsus securi percutitur.

142. Senatus Genevensis tamen (anno 1558), etiam post editam ejusmodi retractationem, sententiam tulit [1], ut solo indusio vestitus, flexisque genibus ac cereum manu tenens, a Deo et judicibus blasphemiarum veniam peteret, et scripta suis manibus conjiceret in ignem; inde eodem corporis habitu per urbem circumductus est. Vetitus præterea urbem egredi, quin etiam asservatus est in carcere: at dato jurejurando, se non esse profecturum, e carcere egrediendi obtinuit licentiam. Egressus vero fugam arripuit; et primum apud Gribaldum quemdam se recepit, jurisconsultum Patavinum, virum eâdem peste infectum, qui tum in Sabaudiâ (*Savoia*) commorabatur; atque ibidem Trinitatem deridere perseveravit. In eâ quoque regione in carcerem conjectus sed postea emissus, Lugdunum se contulit, ubi libellum edidit adversus S. Athanasii symbolum. Lugduno in Poloniam profectus est; inde autem a Sigismundo rege expulsus, Bernam accessit, ubi (anno 1566) a Musculo accusatus est. Comprehensus et in vincula abreptus, ob pervicaciam capitis damnatus est, et in errore pertinax decessit. Priusquam enim caput securi submitteret: *Alii*, inquit, *pro Filio martyrium subierunt; pro Patre martyrio afficior ego* [2]. O virum dementem! Qui Filio infensus mortem oppetebat, Patri quoque inimicus moriebatur.

Blandrata.

143. *Georgius Blandrata*, item Serveti discipulus, natione Pedemontanus (*Piemontese*), professione medicus. Is, lectis Serveti libris, ejus doctrinam amplexus est; eamque ob causam in suâ regione, ubi Inquisitores sine clementiâ agebant, in tuto se non esse intelligens, in Poloniam, atque inde (anno 1553) in Transsilvaniam secessit [3]. Ibi Joannem Sigismundum regem, ejusque primum ministrum, Petrovitzium, virum Lutheranæ sectæ deditum (quorum medicum se fecerat), Arianismo imbuere conatus est. Acriter vero Blandratæ repugnantibus Lutheranis et Calvinistis, qui non pauci illic erant, rex ad contestationes auferendas, publicam indixit disputationem, cujus semetipsum constituit judicem [4].

Cum reformatis disputat.

Itaque Varadini coram rege habitum est colloquium, quo ex unâ parte reformati, ex alterâ vero Blandrata aliique convenerunt Ariani, ejus sodales. Prolatis autem iis Scripturæ textibus, quibus Arius utebatur ad impugnandam Jesu Christi divinitatem, reformati non aliter respondere poterant nisi invocatâ Nicæni Concilii sanctorumque Patrum auctoritate: ab iis enim genuinum indicatum fuisse ajebant verborum sensum, atque iis nos stare oportere, ne pro suo quisque arbitratu Scripturas interpretaretur. Tum vero ex Arianis quidam procedens, clarâ voce in hunc modum locutus est: « Quid? vestra dogmata defensuri vestros papistis objicitis Scripturarum locos; et quum ii reponunt, verum illorum textuum sensum ex Conciliis et sanctis Patribus sumi opor-

[1] *Gotti*, l. c., n. 4; *Nat. Alex*, l. c. — [2] *Spondanus*, Annalium *Baron.* Continuat. a° 1561, n. 34; *Van Ranst*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 5. — [3] *Jovet*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 6; *Nat. Alex.*, l. c., § 3. — [4] *Jovet*, l. c.

tere; respondetis, sanctos Patres et Episcopos, in conciliis congregatos, sicut reliquos homines, falli potuisse, satisque idoneum esse, ad fidei dogmata intelligenda, solum Dei verbum, utpote ex se perspicuum neque explanationis indigens: nunc vero ea contra nos movere vultis arma, quæ a Catholicis arrepta reprobatis? » — Quibus verbis et a rege et a plerisque congregatis plausu exceptis, reformatorum ministri, pudore confusi contra dicere nihil potuerunt. Et sic nongentos circiter post annos impia Arii doctrina in Transsilvaniâ instaurata est, et communior ibidem secta evasit Arianismus. Sed cum Joveto [1] notari debet, eos omnes, qui Arianismum amplecterentur, Lutheranos fuisse vel Calvinistas. Eorum duces porro infelici morte perierunt: Paulum Alciatum, eorum socium, ad *Mahumedanos* tandem defecisse refert Gotti [2]; Franciscus Davidis, ut ait Natalis Alexander [3], ædificii cujusdam ruinâ oppressus interiit; Lismaninus in puteum ultro se projecit; ipse Blandrata autem a cognato quodam, qui bonis ejus inhiabat, trucidatus est [4].

Trucidatur.

Ochinus.

144. *Bernardinus Ochinus* item antitrinitarius fuit. Asserunt hæretici, eum Ordinis fratrum Capucinorum fuisse fundatorem; at ipsius Ordinis annales aliique multi auctores vulgo referunt [5], quondam eum ut præpositum generalem ordini præfuisse; ipsum vero fundatorem esse Matthæum Bassæum (*de Basso*), qui anno 1525 ordinis fundamenta jecit, quum Ochinus novem post annos (1534) eorum habitum assumpserit, et jam trecenti alii in familiâ ita reformatâ vota nuncupassent. Octo annos monachus fuit, et anno 1542 cucullum abjecit.

Apud Capucinos vitam ducit spectatis moribus claram.

Primis vitæ religiosæ annis velut sanctitatis exemplar [6], male vestitus, promissâ barbâ nudisque semper incedebat pedibus; valetudinis autem infirmitatem at simul magnum mortificationis affectabat studium. In itinere a nobilibus hospitio exceptus, vix uno eoque vilissimo ferculo vescebatur; vini quoque erat parcissimus; et pallium in pavimento extensum pro lectulo adhibebat. Laudis ceteroquin avidissimus, præsertim quod plausu excipi videret orationes suas, quæ etsi lectis potius sententiis quam salubri argumento ornatæ, maximam ubique habebant celebritatem.

In errores labitur.

Idem Valdezius iste Sacramentarius, qui (ut suprà, Art. II, § III, n. 57, dictum est) Petri Vermilii sive Petri Martyris fidem attriverat, hunc quoque miserum monachum præcipitavit. Malitiosus vir, quum animadvertisset, quantum Ochini animus concionibus esset inflatus [7], sæpius eum audire, omnique laude cumulans in familiaritatem ejus semet insinuare cœpit, ut ad suas eum partes pertraheret. Porro Ochinus, de suo merito optime existimans, quum totius Ordinis præpositus generalis evasisset, majores quoque in Ecclesiâ dignitates a summo Pontifice se adepturum sperabat; quare, neque Cardinalem neque Episcopum se creari videns, Romanæ curiæ succensuit; et ita quidem propositum assequi potuit Valdezius eumque ad se pellicere. Ochinus igitur, Zwinglii et Calvini veneno jam imbutus, e pulpito summum Pontificem et Romanam Sedem carpere instituit, et quum post Vermilium in archidiœcesi Neapolitanâ conciones haberet, in purgatorium etiam et indulgentias invehi; ac tum quoque prima semina sparsit gravissimæ illius rerum perturbationis, quæ anno 1656 Neapoli coorta est.

De quibus certior factus summus Pontifex, Romam eum vocavit, ut rationem sibi redderet. Hortabantur quidem amici, ut eò se conferret; ipse vero, quod in culpâ se esse probe nosceret, Romam ingredi gravabatur, et dubius quid faceret, Bononiam profectus est, ut Contarinum Cardinalem, illic degentem, adiret

[1] L. c. — [2] L. c., n. 6. — [3] L. c. — [4] *Jovet*, l. c. — [5] Annal. Minor. Capucin., auctore *Zach. Boverio*; Apparatus, pag. 14; *Varillas, lib. XVII, a° 1548; Gotti*, l. c., n. 8. — [6] *Varillas*, l. c. — [7] *Varillas*, l. c.

ejusque sibi conciliaret præsidium. Contarinus autem, qui adeo graviter tum ægrotabat, ut paulo post morbo consumptus interierit, Ochinum intrantem seque ipsius tutelæ commendantem, satis frigide excepit, et febris impetu cruciatus, vix salutatum dimisit. Unde Ochinus suspicans, a Cardinale, de suâ pravitate monito, in carcerem se inclusum iri, cucullum abjecit, et per Florentiam transiens, composuit cum Vermilio (qui tunc ibi commorabatur), ut Genevam peterent, commune apostatarum perfugium. Et revera ante Vermilium eò pervenit, secum ducens adolescentulam (quum ipse sexaginta haberet annos), quam, ut omnibus persuaderet ab Ecclesiâ Catholicâ se defecisse, ibidem matrimonio sibi conjunxit. Ex eâ urbe fugæ suæ Apologiam conscripsit, in suum Franciscanorum ordinem et summum Pontificem procaciter invehens; quo factum est, ut secum cogitaret Paulus III, qui tunc Ecclesiam gubernabat, de tollendâ totâ Capucinorum familiâ; donec tandem intellexit, ex Capucinis neminem falsa Ochini dogmata esse amplexum.

Genevam aufugit.

145. Genevæ benigne eum excepit Calvinus; at deprehendens, parum se a Capucino isto laudari, eumque cum Luthero potius quam secum sentire, despicatui eum habere cœpit. Ochinus autem, utriusque dogmata aspernatus, ut famam sibi acquireret, novam sectam excogitare statuit; et Arium sequens, libellos quosdam italice conscriptos edidit, quibus tres divinas personas earumque proprietates confundebat aliaque loquebatur deliramenta. Itaque ex senatûs sententiâ Calvinus Genevâ eum expellendum curavit. Ochinus Basileam secessit; sed neque ibi in tuto se esse intelligens, Argentoratum perrexit, ut Bucerum, omnium hæreticorum patronum, adiret. Ab eo theologiæ cathedram in eâ civitate accepit, et postea ab eodem Bucero, unà cum Vermilio, in Angliam deductus est. Inde quum essent ambo expulsi (quòd turmam triginta millium hæreticorum Maria, eximia regina, e regno suo ejecisset), Ochinus in Germaniam primum, deinde in Poloniam se recepit. Sed ex eâ quoque a Sigismundo rege cum reliquis hæreticis exterminatus, decrepitâ ætate et ab omnibus derelictus, clanculum ad amicum quemdam confugit, in ejusque domo (anno 1564) peste obiit, duobus filiis unâque filiâ relictis, quum femina, quam duxerat, jam antea esset defuncta.

Argentoratum pergit.

In Angliam proficiscitur.

Moritur.

Censet *Gotti* Cardinalis [1] cum *Moreri* [2] aliisque, Ochinum apostatam nulloque pœnitentiæ signo relicto obiisse. In Capucinorum Annalibus contrà probat Zacharias *Boverius* [3] et rationibus et aliorum scriptorum auctoritate, potissimum Pauli *Grisaldi*, Ord. Prædicatorum, et ipsius Theodori *Bezæ*, eum ante obitum omnes errores ejurasse et Pœnitentiæ suscepisse sacramentum. Cum Boverio sentiunt *Menochius* [4] et Jacobus *Simideus* [5]. Meum autem judicium pro ejus conversione vel contra eam hîc proferre nolo, quum quæstio valde intricata sit et dubia; quare consultius esse puto, cum *Spondano* [6] et *Graveson* [7] totam rem eodem loco relinquere, quo hactenus fuit apud auctores [8].

[1] L. c. (*a*). — [2] *Moreri, Grand Diction. Hist., Art. « Ochin »*. — [3] Annales Minorum Capuc., a° 1543, n. 46 seq. (*b*). — [4] Stuore, Centuria 8, cap. 89. — [5] *Simidei, Compendio della storia degli Eresiarchi, sec. XVI*, § « *Ricevuto l'iniquo* ». — [6] L. c., a° 1547, n. 22. — [7] Sæc. 16, coll. 3. — [8] *Varillas*, l. c.; *Nat. Alex.*, l. c.; *Van Ranst*, l. c.; *Bernino, sec. XVI, cap. 5*; *Berti*, sæc. XVI, cap. 3.

(*a*) Ipsa ejus verba hic adjicere libet: « Ante mortem », inquit, « errores omnes ejurasse, et peccatorum confessionem Catholico ritu edidisse, Capucinorum Annales probant; quamvis alii ab omnibus derelictum velut atheum obiisse velint » (Nota edit.). — (*b*) Septimum (n. 61) affert *P. Grisaldi Perusini, O. P.* testimonium, libro cui titulus est: *Decisiones Fidei Catholicæ* (In indice errorum et hæreticorum). Et n. 63 octavum citat *Theodor. Bezæ* testimonium in libro de Iconibus (*veræ Imagines illustrium virorum*), ubi de *Petro Martyre* hæretico agit. Ibi Ochinum hypocritam vocat, quod hæresim tandem detestatus, Catholicum se dixerit (Edit.).

§ III.

DE SOCINIANIS.

146. *De perversa Lælii Socini doctrina.*
147. *De Fausto Socino, ejus peregrinationibus, libris et exitu.*
148. *De Socinianorum erroribus.*

146. Lælius et Faustus Socinus Senenses. Ab iis nomen mutuati sunt Sociniani.

Laelius Socinus.

Lælius anno 1525 Mariano Socino, insigni jurisconsulto, natus est. Singulari ingenio præditus, doctrinâ condiscipulos omnes superabat; at, malâ sorte, cum protestantibus quibusdam sermonem contulit et ab iis corruptus est. Quare, quum se in Italiâ parum tutum fore sentiret, quod Inquisitio hæreticos specularetur, anno 1547, ætatis suæ vicesimo primo, per plures regiones vagari cœpit; et Galliâ, Angliâ, Belgio, Germaniâ et Poloniâ quadriennio peragratis, tandem Tiguri (*Zurich*) apud Helvetios sedem fixit. Eum cum Calvino, Melanchthone, Bezâ aliisque ejusmodi diaboli ministris amicitiam contraxisse, eorum ad ipsum epistolæ testantur; sed præcipue Serveti adversus Trinitatem dogmata secutus est. Audito, Servetum Genevæ combustum, latebram sibi quærens, in Poloniam et Bohemiam profectus est. Postea Tigurum reversus, morte absumptus est anno 1562, ætatis 37 [1].

Perversa ejus doctrina.

Faustus Socinus.

147. *Faustus Socinus*, ejus nepos, natus anno 1539, eâdem pice, quâ Lælius patruus, contaminatus erat. Auditâ ejus morte, quum ipse viginti trium esset annorum, illico Tigurum profectus est, ejusque scripta sibi sumpsit, et postea, majori etiam cum Ecclesiæ damno, divulgavit. Tum in Italiam redux, Catholicum simulans [2], novennium apud magnum Hetruriæ (*Toscana*) ducem constitit et ab eo honoribus muneribusque decoratus est. Quod vero in Italiâ errores suos ad libidinem disseminare non posset, Basileam petiit, ibique tribus annis commoratus est, suamque impiam conscripsit theologiam, duobus tomis distributam. Quam deinde, quoad vixit, in Transsilvaniâ et Poloniâ, in vulgus efferre non destitit, privatis primo sermonibus, et postmodum scriptis, quæ numero plurima edidit. Nam præter theologiam pervulgavit commentaria in caput V et VI S. Matthæi, in S. Joannis verba: *In principio*, in cap. VII ad Romanos, in Epistolam primam S. Joannis, aliasque varias dissertationes, veneno illitas, quas refert P. Alexander [3].

Ejus peregrinationes.

At anno 1598 [4] Cracoviâ aufugere coactus, in pagum quemdam se recepit, ibique errores suos scriptis mandare nihil cessans, die 3ª Martii, anno 1604, quum quinque et sexaginta annos esset natus, unicâ relictâ filiâ, supremum diem obiit.

Moritur.

148. Multi sunt Socinianorum errores, quos fusius referunt P. Alexander [5] et *Gotti* Cardinalis [6]; quorum ego præcipuos tantum designabo. Primum docent, Dei et religionis cognitionem ex naturæ fontibus hauriri non posse. 2° Christianis lectionem veteris Testamenti non esse necessariam, quod novi Testamenti libris omnia contineantur. 3° Traditionem rejiciunt. 4° Asserunt in Divinâ essentiâ non esse nisi unam personam. 5° Dei Filium improprie Deum vocari. 6° Spiritum-Sanctum non esse personam divinam, sed divinam dumtaxat virtutem. 7° Jesum Christum esse verum hominem, non tamen purum hominem, quum divinâ filiatione decoratus sit, quatenus sine hominis ope sit for-

De Socinianorum erroribus.

[1] *Nat. Alex.*, l. c., § 4; *Gotti*, l. c., § 3, n. 1; *Van Ranst*, l. c. — [2] *Gotti*, l. c., n. 2. — [3] L. c., n. 1. — [4] *Gotti*, l. c. — [5] L. c. n. 2. — [6] L. c., n. 3 seq.

matus; ceterum, ante beatam Virginem Christum non fuisse blasphemant. 8° Negant, Deum humanam naturam in unitatem personæ assumpsisse. 9° Ideo Christum salvatorem nostrum esse contendunt, quod salutis viam nobis annuntiaverit. 10° Hominem ante lapsum neque immortalem fuisse, neque originali justitiâ ornatum. 11° Christum Sacrificium suum non in cruce, sed cælum ingredientem consummasse. 12° Christum non propriâ virtute a mortuis surrexisse. Ejus corpus præterea post ascensionem ad nihilum fuisse redactum, Eumque in cælis nunc prorsus spirituale corpus habere. 13° Baptismum ad salutem non esse necessarium, neque eo ritu gratiam acquiri. 14° In Eucharistiâ nihil aliud nisi panem et vinum suscipi; eaque signa eò tantum spectare, ut Christi mortem recordemur. 15° De gratiâ cum Pelagio ajunt Sociniani, ad legem servandam satis posse naturæ vires. 16° Contendunt, nullam esse in Deo futurorum, quæ ex hominis libertate pendent, infallibilem cognitionem. 17° Post mortem animas non vivere; impios ad nihilum redigi, iis tantum exceptis, qui die Judicii vivi deprehendantur: hos quidem in ignem æternum esse detrudendos, sed damnatos non in perpetuum cruciatum iri (*a*). 18° Cum Luthero ajunt, defecisse Ecclesiam nec semper exstitisse. 19° Tunc ortum esse antichristum, quando existere cœpit Romani Episcopi primatus (Mirum sane! Hæreticorum nemo omisit, Romani Pontificis principatum impugnare!). 20° Ea verba: *Tu es Petrus, et super hanc petram* [1], *cet.*, eodem modo reliquis Apostolis, quam S. Petro fuisse dicta. 21° Ex iis verbis: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* [2], minime colligi, non posse deficere Ecclesiam. 22° Claves S. Petro traditas, nihil aliud esse nisi facultatem declarandi, sitne aliquis necne in numero eorum, qui divinam gratiam possideant. 23° Conciliis œcumenicis fidem denegant. 24° *Non licere Christianis* (quæ verba ex Natali Alexandro [3] exscribo) *vitam suam suorumque contra latrones et invasores vi oppositâ defendere, si possint; quia fieri non potest, ut Deus hominem vere pium Ipsique ex animo confidentem, tali involvi patiatur periculo, in quo quidem ipsum servatum velit, sed non aliter quam sanguinis humani effusione. Homicidium aggressoris pro graviori delicto habendum esse quam ipsam vindictam. Vindicando enim retribuo injuriam jam acceptam: at hic occido hominem, qui me forsan nondum læserat, necdum occiderat, sed qui voluntatem tantum habuit me lædendi aut occidendi; immo de quo certo scire non possum, an me animo occidendi, et non potius terrendi tantum, quo tutius me spoliare possit, aggrediatur.* 25° Nihil opus esse, ut prædicatores ab Ecclesiæ superioribus mittantur; atque illud S. Pauli: *Quomodo... prædicabunt, nisi mittantur* [4], ad eos dumtaxat spectare, qui novam necdum auditam doctrinam annuntiant; eamque ob causam Apostolis, apud gentiles prædicantibus, opus fuisse missione.

Reliquos errores, utpote minoris momenti, hic omitto; quos qui cognoscere velit, Natalem Alexandrum adeat.

Illud sane lugendum, nondum exstinctam esse exsecrandam illam sectam, sed in Hollandiâ potissimum et Angliâ adhuc serpere. Eo veneno infecti sunt ii, qui *Deistæ* appellantur, ut ex libris, qui in dies prodeunt, apparet. Fausti Socini asseclæ in ejus laudem canere solent:

Tota urbis Babylon destruxit tecta Lutherus,
Muros Calvinus, sed fundamenta Socinus [5].

Neque injuriâ; quandoquidem Sociniani cuncta everterunt, etiam præcipua, fidei dogmata.

[1] *Matth.*, XVI, 18. — [2] Ibid. — [3] L. c., § 4, ad error. 39 et 40. — [4] *Rom.*, X, 15. — [5] *Gotti*, l. c., n. 15; *Van Ranst*, l. c.

(*a*) *Moreri* (*Diction., art.* « *Socin Fauste* »): *Quelques-uns de ses sectateurs ont voulu*, inquit, *que les âmes mourussent avec le corps, et qu'elles ressuscitassent avec le corps, pour recevoir leur jugement; avec cette différence, que les justes ressuscités seront établis dans la possession d'une*

CAPUT XII.

DE SEPTIMIDECIMI ET DUODEVICESIMI SÆCULI HÆRESIBUS.

ARTICULUS I.

De Isaac Peyrerio, Marco Antonio de Dominis, Gulielmo Postello et Benedicto Spinosa.

1. *Isaac Peyrerius Præadamitarum caput se constituit; postea tamen hæresim ejurat.*
2. *De Marco Antonio de Dominis, ejus erroribus et obitu.*
3. *De Gulielmo Postello, ejus erroribus et conversione.*
4. *De Benedicto Spinosâ, novi cujusdam Atheismi auctore.*
5. *Describitur impium ejus systema et miserandus viri exitus.*

Peyrerius. **1.** Hoc sæculo prodiit *Isaac Peyrerius*, natione Aquitanus. Primo Calvini sectator, præadamitarum deinde invexit fabulam, stulte confingens, ante Adamum alios exstitisse homines a Deo conditos. In veteri Testamento (inquit) solius quidem Adam et Evæ mentio fit, non vero reliquorum hominum, qui tamen antea existebant. Hos autem (ita juxta commenticium suum systema subjungit) neque Adami prævaricatio neque universale diluvium læsit. In eum errorem prolapsus est Peyrerius, quod traditione contemptâ, suum sibi somnium et rationi consentaneum nec Scripturis repugnans videretur. *Praeadamitae.* Itaque *de præadamitis* disputationem [1] conscripsit, quæ in Hollandiâ (anno 1655) edita est. Quum vero postea non Catholici tantum sed etiam Calvinistæ ei persuasissent, inanem prorsus esse talem opinionem, cui constans obstaret traditio, ac præterea ab utrisque ad necem quæreretur, agnitâ Traditionis auctoritate, Alexandro VII summo Pontifice, unà cum præadamitico systemate, hæresim, quæ Traditionem respuit, ejuravit [2].

Marcus Antonius de Dominis. **2.** Iisdem temporibus vixit *Marcus Antonius de Dominis*, qui societatem Jesu Veronæ ingressus, postea ab eâ discessit, sive quod communis observantiæ eum tædebat, sive quod expulsus est ob perversam vivendi rationem. Deinde (quî hoc factum sit, ignoratur) a Clemente VIII Episcopus Signinus (*Segni*) creatus et mox a Paulo V ad archiepiscopalem sedem Spalatensem translatus est, quam aliquantisper tenuit, donec judiciali jure coactus est ad annuam pecuniam solvendam, a summo Pontifice impositam, et quam se præstaturum esse promiserat. Tum vero tanto odio in Sedem Apostolicam tantoque ulciscendi studio exarsit, ut anno 1616 in Angliam profectus sit, ibique librum divulgaverit, veneni plenum *de republicâ Christianâ*. In eo asseverare ausus est, *Ejus errores.* ex Romanæ Ecclesiæ, Lutheri, Calvini et anabaptistarum religione unam solam, eamque sanam et orthodoxam, religionem conflari posse: ad illud autem perficiendum (quod nullo pacto fieri potest, quum idem esset ac verum et falsum in unum redigere) modum quemdam proponebat, quo absurdior excogitari nequit. Sex annos in Angliâ commoratus, et miseræ vitæ illic transactæ pertæsus, de reditu ad Catholicam Ecclesiam cogitavit. Sed sum-

[1] *Præadamitæ*, sive Exercitatio super versibus 12, 13 et 14, cap. V, Ep. ad *Rom.*, quibus inducuntur primi homines ante *Adamum* conditi. — [2] *Berti*, l. c.; *Bernino*, l. c.

felicité éternelle, et les méchants seront condamnés à un feu, qui sera à la verité éternel, mais qui ne tourmentera pas éternellement les âmes et les corps des méchants, et qui consumera et les corps et les âmes après un certain temps proportionné à leurs crimes (Nota edit.).

mopere fluctuabatur animo, velletne pœnitentiâ converti, an spe veniæ abjectâ, ad interitum ruere. Ubi vero, quâ jactaretur tempestate, communicavit cum eo, qui tum in Angliâ Hispanorum legatione fungebatur, resipiscentiæ suæ mediatorem in eo habuit, ejusque tandem operâ, pœnitentiam acturus, Romam se contulit; ibique summus Pontifex, ad cujus pedes se abjecit, eum, quem revera ad bonam frugem rediisse existimabat, in gratiam suam recepit. Inde in vulgus emisit scriptum, quo solemniter et perspicuis verbis revocavit, quæcumque adversus Ecclesiæ dogmata protulerat. Itaque emendatus et vere Catholicus quidem videbatur; secreto tamen cum Protestantibus amicitiam retinere non desistebat, atque in eo statu a Deo repentinâ morte ex hoc mundo evocatus est: examinatis autem ejus scriptis, hæresis ab eo nutrita apparuit. Re in judicium adductâ, et perspectâ novâ, quam molitus esset, apostasiâ, in Campo Floræ a carnifice cadaver unà cum depictâ ejus effigie flammis traditum est, in exemplum ultionis, quam Deus ab iis expetit, qui a fide defecerunt [1].

Moritur.

Postellus.

3. *Gulielmus Postellus* Barentone, in Neustriæ (*Normandie*) vico, natus est. Postquam philosophiæ operam dedit, diversas Orientis regiones peragrando, plurium linguarum scientiam est consecutus, at simul in varios contra fidem incidit errores. Sunt qui eum reprehendant, quod libro, quem *Virgo Veneta* inscripserat, demonstrandum suscepisset, *Matrem Joannam*, virginem Venetam, salutem attulisse femineo sexui; a quo tamen errore eum vindicat Florimondus [2], quod librum ideo tantum composuisset, ut laudibus ornaret eam, quæ optime de se merita, multam sibi suppeditasset pecuniam. Romam quoque venit, et tirocinium Societatis Jesu ingressus est; inde vero mox dimissus, quod vesanas disseminaret opiniones. Variis postmodum de erroribus accusatus, ab Inquisitoribus perpetuâ custodiâ asservari jussus est. Sed e carcere elapsus in Galliam se proripuit, ubi ob linguarum peritiam a Carolo IX ceterisque eruditis benigne exceptus est. Ibi plura conscripsit opera, deliramentis erroribusque respersa: *De trinitate mundi, corporis et animarum; de matrice mundi; de salvandis universis omnis generis hominum sectis; de nativitate mediatoris ultimâ, nunc futurâ;* et alia ejusdem furfuris. Propter hæc Parisiis a theologis et magistratu reprehensus, quum nihil se corrigeret, in monasterium S. Martini a Campis inclusus est. Ibi tandem resipiscendi gratiam consecutus, quæcumque vel docuerat vel scripserat detestatus est, seque Ecclesiæ judicio submisit; per plures deinde annos pie ibidem vixit, et die 7ª Septembris, anno 1581, pene centenarius obiit. Utilissimum iis annis edidit librum: *de orbis concordiâ*, quo adversus ethnicos, Judæos, Mahumedanos et hæreticos omnes Catholicam religionem tuetur [3].

Ejus opera.

Ecclesiæ judicio se submittit.

4. Benedictus Spinosa sive *Spinoza* anno 1632 Amstelodami natus est parentibus mercatoribus Judæis, qui e Lusitaniâ (*Portugal*) expulsi, in Hollandiam confugerant. Is religione primo Judæus, tum nomine saltem Christianus (numquam enim Baptismum suscepisse dicitur), tandem atheismum professus est. Latine et germanice loqui didicit a medico quodam, Francisco Van Den Ende, qui quum in Galliam accitus ibique conjurationis adversus Regem conscius esset repertus, vitam in patibulo finivit. Ab eo prima atheismi semina Spinosa accepisse fertur.

Spinosa.

Adolescens in Rabbinorum theologiam incubuit; quâ deinde relictâ, quod eam rebus commenticiis atque ineptiis abundare vidisset, ad philosophiam applicuit animum; quare a Judæis excommunicatus est et in periculo fuit, ne ab iis trucidaretur. Itaque a Judæis prorsus se-

[1] *Van Ranst*, sæc. XVII; *Bernino, sec. XVII, cap. 1, 2, 3; Berti*, sæc. XVII, cap. 3. — [2] *Histoire de la Naiss. etc., liv. II, chap. 15, n. 5.* — [3] *Nat. Alex.*, l. c., cap. 2, art. 15; *Gotti*, l. c., cap. 117, § 1.

cessit, suumque atheismum confingendum suscepit. Cartesii systemate utitur, ejus principia statuit eaque in libello, anno 1664 edito, geometrice demonstrare conatus est [1]. Postero anno alium divulgavit libellum *De jure ecclesiasticorum*, quo, impia Thomæ Hobbes dogmata secutus, hoc ostendendum sibi assumpsit, non debere sacerdotes aliam docere religionem, quam eam, cui magistratus sive princeps adhæreat [2]. Quo magis autem studiis vacaret, in solitudinem secessit, ibique pestiferum suum composuit librum, cui titulus *Tractatus theologico-politicus* [3]. In eo, Amstelodami vel Hamburgi anno 1670 excuso, atheismi sui semina sparsit [4].

Ejus perversa doctrina.

5. Magnificis ille quidem nominibus de Deo loquitur, Eumque nominat infinitum, æternum omniumque rerum Creatorem; reverâ tamen Deum negat tollitque Divinitatem. Quandoquidem mundum asserit opus esse solius naturæ, quæ omnes creaturas (ut ait) necessario et ab æterno progenuit. Quem nos Deum vocamus, solam docet naturæ esse virtutem, diffusam in rebus, quas omnes quoque materiales esse contendit. Porro omnium rerum naturam esse unam tantum substantiam, extensione et mente præditam: eamque substantiam esse *passivam*, quatenus extensam, *activam*, quatenus cogitatione instructam. Creaturas ergo non esse nisi ejusdem substantiæ modificationes: res materiales esse modificationes materiæ passivæ et extensæ; spirituales vero (id est, quæ ad ejus normam spirituales dici possunt; nam quidquid est, materiam esse ait), modificationes materiæ activæ cogitantis. Itaque ejus judicio idem Deus Creator est et creatura, idem agens et patiens, idem causa efficiens et subjectum.

Multi auctores, ut *Durrius* [5], *Thomasius* [6], *Musæus* [7], *Morus* [8], *Huetius* [9] aliique, etiam Protestantes, impium illud systema scriptis suis impugnarunt; atque ipse Bayle [10] (item atheus nec minus impius quam Spinosa) illud confutavit. Ego quoque in opere *De fidei veritate* [11] demonstrandum suscepi, quam ineptis rationibus Spinosa innitatur; quare hic per singula eum refellere omitto.

Quantumvis monstruosum sit illud systema, Spinosæ tamen non defuerunt sectatores, eosque his etiam temporibus in Hollandiâ reperiri ferunt; delitescunt tamen, nec coram aliis aperiunt mentem.

Tractatus theologico-politicus in varias deinde linguas translatus est; at vetuerunt Hollandiæ Status, ne quis librum venderet. — Mortuus est Benedictus Spinosa Hagæ-Comitis in Hollandiâ, die 23 Februarii, anno 1677, annos natus quinque et quadraginta. Referunt alii, ejus domesticos, quum die Dominicâ omnes ad ecclesiam convenissent, domum reversos, mortuum eum invenisse. Alii volunt, eum phthisi laborantem, seque jamjam moriturum sentientem ac secum cogitantem, in supremâ luctatione unumquemque ad Deum recurrere solere vel ad aliam superiorem Potestatem, quæ sibi ad extremum adducto subveniat, vetuisse, ne suorum quisquam ultra in cubiculum suum admitteretur; quod timeret, ne in mortis articulo Deum invocaret, vel ostenderet, sui se systematis pœnitere: atque ita tandem mortuum esse repertum [12].

Moritur.

[1] *Renati Des Cartes* Principiorum Philosophiæ pars I et II more Geometrico demonstratæ (1664). — [2] Ficto nomine: *Lucii Antistii Constantis;* de Jure Ecclesiasticorum. *Alethopoli*, 1665. — Passim; præsertim, Titul. I, II, XII. — [3] Ostenditur, libertatem philosophandi... tolli non posse. — Sine nomine et ementito prælo: *Hamburgi* (i. e. *Amstelodami*) 1670. — [4] *Gotti*, l. c., § 2.; *Van Ranst*, l. c. — [5] Oratio adversus *Spinosam*. — [6] Historia *Atheismi*. — [7] Examen Tractatus Theologico-politici. — [8] Confutatio Tractatus Theologico-politici. — [9] Quæstiones *Alnetanæ*. De Concordia Rationis et Fidei. — [10] *Diction. Art.* « *Spinoza* ». — [11] Pars I, cap. 5, § 5, n. 44 seq. — [12] *Gotti*, l. c., n. 6.

ARTICULUS II.

De Michaelis Baii erroribus.

6. *Michael Baius perversa sua dogmata disseminat, eique contradicitur.*
7. *S. Pius V novem et septuaginta Baii propositiones condemnat; eas ejurat Baius.*
8. *De retractatione a Baio conscriptâ et confirmatâ ab Urbano VIII.*

Baius.

6. *Michael Baius* (*de Bay*), anno 1513 Melini (*Melin*) in Belgio natus, anno 1550 in Lovaniensi academiâ doctoris lauream accepit, ac tandem ejusdem academiæ decanus electus est. Vir doctrinâ quidem et probitate conspicuus, qui tamen novarum opinionum amator habebatur, quas etiam propugnare cœpit in libris, circa annum 1560 editis[1]; atque ita prima sparsit semina discordiæ, quæ subsequenti sæculo Ecclesiam turbavit. Nonnulli ex ordine Minorum, quibus novæ Baii opiniones displicebant, eas ad duodeviginti capita redactas, in Galliam transmiserunt ad Sorbonicam facultatem, quæ omnes illas censurâ dignas judicavit. Illud vero majus etiam excitavit incendium; atque a Baianæ doctrinæ defensoribus edita est apologia adversus Parisiensium censuras. Frustra quoque *Commendonus* Cardinalis, qui ob alia negotia a summo Pontifice ad eas regiones erat missus, suâ pontificii legati auctoritate utrique parti silentium imponere atque ita animos placare conatus est: quum enim Superior quidam ex Ordine S. Francisci suorum nonnullos pœnâ mulctasset, quod Baii sententias tueri niterentur, accrevit etiam tumultuatio; quo factum est, ut anno 1561 Belgii gubernator sese interponere deberet, ne ultra progrederetur altercatio[2].

Facultas Sorbonica ejus doctrinam condemnat.

7. Aliquanto post Michael Baius unà cum Joanne Hesselio et Cornelio Jansenio, Gandavensi Episcopo (non cum illo Cornelio Jansenio, qui ad Yprensem sedem evectus est), item Lovaniensis academiæ doctoribus, a Philippo II, ut ejus theologus, ad Concilium Tridentinum missus est. In ipso quidem Concilio examinatæ non sunt Baii opiniones, licet priusquam eo proficisceretur, jam divulgasset opuscula de libero arbitrio, de justificatione et de sacrificio. Sed quum a Concilio redux disputationes edidisset de operum merito, de primævâ hominis justitiâ, de impiorum virtutibus, de Sacramentis in genere et de formâ Baptismi, eamque ob causam latius diffusis ejus sententiis, dissidia quoque increvissent, iis tandem S. Sedes occurrere debuit. Quare S. Pius V, summus Pontifex, accuratâ consideratione habitâ, distincto suo diplomate, cujus initium est: *Ex omnibus afflictionibus*, novem et septuaginta Baii propositiones, *in globo* (ut ajunt), nec declarato, quænam cuique censura conveniret, damnavit; hac præterea adjectâ clausulâ: *Quas quidem sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent, in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento, hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, et impias, in aures offensionem immittentes..., damnamus* (*a*).—Hic notandum superest, ea verba ab aliis ita intelligi, ut *earum sententiarum nonnullæ sustineri possint in rigore et proprio auctorum sensu;* ab aliis vero, ut *nonnullæ aliquo quidem pacto sustineri pos-*

Pius V ejus doctrinam condemnat.

Ad Tridentinum concilium mittitur.

[1] *Possevinus*, Apparatus Sacer., Art. « *Michael Baius* ». — [2] *Gotti*, l. c., § 116, § 1; *Bernino, sec. XVI, cap. 9.*

(*a*) Hæc *S. Pii V* Constitutio inserta legitur in Bullâ *Gregorii XIII* « *Provisionis nostræ* », die 29 Jan. 1579 (Bullarium Roman., *Augustæ Taurin.*, 1863, tom. 8, pag. 314) (Nota edit.).

sint, summum Pontificem autem eas damnare in stricto et proprio sensu ab auctoribus intento.

Quamquam in Pontificis bullâ (anno 1567 editâ) Baii nomen non erat expressum [1], S. Pius tamen noluit, eam (ut moris est) locis publicis affigi; et majoris lenitatis causâ, eam tradidit Granvellano Cardinali, Mechliniensi Archiepiscopo, tunc Romæ commoranti, ut ipse eam et Baio et academiæ Lovaniensi notam faceret; additâ facultate, contumaces censuris aliisque pœnis afficiendi. Exsecutus est mandatum Granvellanus per Maximilianum Morillonium, vicarium. Bullam sibi exhibitam accepit academia, seque articulos damnatos jam non defensuram esse promisit. Idem promissum dedit Baius; conquestus est tamen, eas opiniones, quæ suæ non essent, tamquam suas esse condemnatas; nec statim acquievit; quin etiam anno 1569 in sui defensionem ad summum Pontificem litteras dedit. Tum vero Pontifex Brevi respondit, ejus causam satis fuisse examinatam, seque igitur eum exhortari, ut judicium latum acciperet. Illud Breve Morillonius ei porrexit, simulque eum objurgavit, quod post condemnationem factam ausus fuisset in sui defensionem rescribere ad Pontificem; quam ob causam in irregularitatem jam incurrisset: quo audito ille, in genua humiliter procumbens, absolutionem petiit. Et quum respondisset Morillonius, absolutionem dari non posse, nisi prius ejurasset errores, Baius bullam inspicere voluit, quo melius videret, quinam errores sibi essent ejurandi. Morillonius autem, quamvis eam apud se non habere reponeret, obtinuit tamen a Baio, ut illico suis in manibus errores ejuraret. Quo facto a censuris absolutus est sine ullo scripto instrumento, totâque re inter eos secretâ manente [2].

Baius easdem propositiones condemnat.

8. Non defuerunt tamen alii, qui in ejus opinionibus defendendis persisterent. Quare S. Pio vitâ functo, Gregorius XIII, ejus successor, diploma S. Pii anno 1579 [3] in suâ bullâ *Provisionis nostræ* confirmatum, primum Romæ promulgavit, ac deinde et facultati Lovaniensi et ipsi Baio obtulit per Franciscum Toletum (postea S. R. E. Cardinalem a Clemente VIII creatum). Hic quidem obtinuit, ut Baius prorsus acquiesceret, ejusque privatam retractationem litteris consignatam transmisit ad Pontificem. Cujus retractationis summam hic refero: *Ego Michael de Bay agnosco et profiteor me ex variis colloquiis cum Rev. P. Francisco Toleto ita motum et eo perductum esse, ut plane mihi habeam persuasum, earum sententiarum damnationem jure factam esse. Fateor insuper ex iisdem sententiis in nonnullis libellis a me in lucem editis contineri in eo sensu, in quo reprobantur. Denique declaro, ab illis omnibus me recedere neque posthac illas defendere velle. Lovanii, 24 Mart. 1580.*

Baius retractationi subscribit.

Inde facultas Lovaniensis legem tulit, nequis in suam academiam adscriberetur, nisi prius iis bullis se obtemperaturum esse promisisset.

Postea, anno 1641 [4], Urbanus VIII aliâ bullâ *In eminenti* Baii condemnationem secundum duas superiores bullas ratam habuit, eamque Urbani constitutionem facultas Sorbonica suscepit [5].

Mortuus est Baius circa annum 1590; quum autem natus esset anno 1513, colligitur, eum ad ætatem septuaginta septem annorum pervenisse.

Siquis ejus systema ejusque errores cognoscere cupiat, legat duodecimam confutationem.

[1] *Gotti*, l. c., § 2, n. 4. — [2] *Gotti*, l. c., § 3, n. 1 et 2.

[3] Die 29 Januar. — [4] Die 6 Martii. — [5] *Gotti*, l. c. § 3; *Bernino*, l. c. *cap. 10.*

ARTICULUS III.

De Cornelii Jansenii Erroribus.

9. *De Jansenio, Gandavensi Episcopo, et de Jansenio, Episcopo Yprensi; de ejus studiis et gradibus.* 10. *Nonnulla de condemnato Jansenii libro.* 11. *Bullâ* In eminenti *Urbanus VIII Jansenii librum condemnat. Galliæ Episcopi ad Innocentium X quinque propositiones transmittunt.* 12. *Eas bullâ* Quum occasione *condemnat Innocentius. Referuntur propositiones.* 13. *Quid opponerent Jansenistæ; declarat vero Alexander VII, quinque propositiones ex Jansenii libro excerptas et in ejus sensu fuisse condemnatas. De damnatâ Arnaldi propositione.* 14. *De subscriptionis formulâ, ab eodem Pontifice impositâ.* 15. *De obsequioso silentio.* 16. *De* Conscientiæ Casu, *a Clemente XI bullâ* Vineam Domini *condemnato.* 17. *Damnatur opinio de Pontificatu S. Pauli, S. Petri Pontificatui æquali.*

Jansenius, Gandavensis Episcopus.

9. Ante omnia notari expedit, eodem fere tempore duos in Belgio fuisse Cornelios Jansenios, et utrumque insignis Lovaniensis academiae doctorem ac professorem. Prior natus Hulsti, anno 1510. Quum autem monachos Præmonstratenses per duodecim annos theologiam docuisset (quo tempore composuit celebre opus *Concordiæ Evangelicæ*, quibus docta sua commentaria adjecit), Lovanium reversus doctoratu auctus est. Tum unà cum Baio a Philippo II rege ad Concilium Tridentinum missus, indeque redux, ab ipso rege ad Gandavensem sedem in Flandriis evectus; in quâ quum digne vixisset, anno 1576, ætatis sexagesimo sexto, obiit, relictis præter *Concordiam* egregiis aliis de veteri Testamento scriptionibus [1].

Alter Jansenius, Yprensis Episcopus, de quo hoc loco agendum est.

Alter Cornelius Jansenius natus est anno 1585 in Leerdamensi Hollandiæ territorio. Is humanitatis studiis Ultrajecti, philosophiæ ac theologiæ Lovanii peractis, Galliam peragravit, ubi maximam contraxit cum Joanne Vergerio (*Du Verger de Hauranne*) S. Cyrani abbate, amicitiam. Lovanium reversus theologiam docuit, eique postmodum Scripturæ sacræ interpretandæ cura fuit assignata. Quæ dictaverat commentaria in Pentateuchum et Evangelia, postea typis mandata, nullam umquam excitarunt controversiam. Ut Catholicæ Ecclesiæ causam defenderet, nonnullos scripsit disputationum libros adversus Buscoducenses ministros. Item bis Hispaniam petiit ad Lovaniensis academiæ negotia tractanda. Tandem anno 1635 electus est Yprensis Episcopus [2].

De ejus libro: Augustinus.

10. Librum suum *Augustinus*, quem per viginti annos elaboraverat, quoad vixit, numquam edidit; sed ut prælo eum subjicerent, aliis mandavit. In epilogo operis, post librum *de Gratiâ Christi* [3], declarat, non illud se contendere, ut quidquid de Christi gratiâ scripsisset, pro Catholicâ doctrinâ esset tenendum; se tamen omnia ex S. Augustino esse mutuatum. Ceterum, utpote hominem, errori obnoxium, se protestari, si forte ex sancti

[1] Gotti, l. c., cap. 118, § 1.

[2] *Bernino*, l. c., *sec.* XVII, *cap. 3.* — [3] *Jansenius. Augustinus;* Epilogus omnium.

Doctoris librorum obscuritate in errorem incidisset, libenter se esse passurum, erroris se convinci; eamque ob causam Sedis Apostolicæ judicium se exspectare, *ut illud... teneam*, (inquit) *si tenendum,... damnem..., si damnandum esse judicaverit* [1].

Mortuus est Jansenius die 6ª Maji 1638, librumque suum Reginaldo Lamæo, capellano suo, reliquit, ut eum imprimendum curaret; iterum in suo testamento declarans, nihil quidem in eo libro mutandum sibi videri; at, quum Romanæ Ecclesiæ obsequens filius mori vellet, ejus judicium ultro se accipere [2]: *Si tamen Romana Sedes aliquid mutari velit* (ita ipse loquitur), *sum obediens filius, et illius Ecclesiæ, in quâ semper vixi, usque ad hunc lectum mortis obediens sum. Ita mea postrema voluntas est* [3]. Utinam magistri exemplum in Sanctæ Sedi obedientiâ praestandâ imitati fuissent discipuli; jamdudum desiissent controversiæ et perturbationes propter illum Jansenii librum suscitatæ!

Ejus liber in vulgus emittitur.

11. In iis, quæ Jansenii obitum secuta sunt, auctores magnopere inter se dissentiunt nec dilucide rerum seriem exponunt; quocirca breviter hic ea referam, de quibus magis conveniunt historici.

Itaque, licet Jansenius et in testamento et in operis epilogo esset protestatus, sanctæ Sedis judicio se subjicere librum suum *Augustinus;* eum nihilominus excudendum typographo tradiderunt testamenti exsecutores. Neglectâ auctoris protestatione et contra vetitum Internuntii Lovaniensisque academiæ, editus est anno 1640 in Belgio ac postmodum (anno 1643) Rotomagi *(Rouen)*. Ad Romanam Inquisitionem defertur, et nonnulli theologi ad eum impugnandum theses sive conclusiones componunt, quæ Lovanii in publico defenduntur. — Item ad ejus causam defendendam, sub typographi nomine, apologia conscribitur, et brevi non pauca scripta divulgantur tam pro Jansenio quam contra eum: quo factum est, ut graves in Belgio excitarentur rumores. Inde congregatio Inquisitionis decreto prohibuit, nequis legeret vel Jansenii opus, vel ejus adversariorum conclusiones sive theses, vel reliqua scripta, quæ utrimque exierant. Tum Urbanus VIII summus Pontifex, ad auferendas novas altercationes, quæ exsurgere non desinebant, opportunum duxit, Pii V et Gregorii XIII constitutiones bullâ suâ [4] redintegrare. Eâ prohibuit Jansenii librum utpote renovantem nonnullas propositiones, ab aliis summis Pontificibus, S. Pio V et Gregorio XIII, jam condemnatas. Reclamitantes vero Jansenistæ eam bullam aut apocryphum aut saltem adulteratam esse asseruerunt.

Urbanus VIII hunc librum prohibet.

Plures deinde propositiones, ex Jansenii libro excerptæ, anno 1649 Sorbo-

[1] *Gotti*, l. c., n. 5. — [2] *Pallavicin., Istor. del Concil. di Trento, lib.* XV, *cap. 7, n. 13; Tournely* (i. e. *Collet,* Continuat. *Tourn.*), Compend. theol. De Gratia. Pars Historica, disp. 8, art. 1 (*a*). — [3] Testamentum *Jansenii* (in fronte operis « *Augustinus* »). — [4] « *In Eminenti* », 6 Martii, 1641.

(*a*) Integer titulus est: *Honorati Tournely compendium theologicum. Tomi quinti pars prima; prælectiones theologicæ de gratia ad usum seminariorum, et examinis ad gradus theologicos prævii in compendium contractæ ab Honorato Tournely* (*Venetiis,* ex typis *Nicolai Pezzana,* 1758). In Approbatione (quæ in tomo primo habetur) titulus his verbis designatur: *Honorati Tournely et continuatoris theologia.* — Quum autem passim in omnium manibus esset *Continuatio prælectionum,* auctore *Petro Collet,* Presbytero Congregationis Missionum, quæ de universâ theologiâ morali et (complementi instar) de Sacramentorum dogmaticâ parte agit, facillime colligi poterat, illud etiam *Compendium theologicum* ab eodem *Collet* esse confectum. Videtur tamen editor Italus in unum collegisse (5 tom., 7 volum.), quæ de variis materiis separatim ediderat *Claudius Ludovicus Montanius* (gallice *Montagne*), doctor Sorbonicus, qui anno 1687 Gratianopoli (*Grenoble*) natus, anno 1767 obiit. Cfr. *H. Hurter,* Nomenclator (*Œniponte,* 1895), III, 52 et *Migne,* theologiæ cursus completus (*Parisiis,* 1841), tom. 10 pag. 9 seq., ubi duodecim historicæ *de gratiâ* dissertationes reperiuntur (Nota edit.)

nicæ facultati exhibentur, quas censuris notaret; at negotium illud committendum existimavit judicio Episcoporum; hi autem, anno 1650, Gallicani cleri nomine congregati, quidquam pronuntiare renuentes, totam rem summi Pontificis judicio submiserunt. Itaque eodem anno quinque et octoginta Episcopi ad Innocentium X, Urbani successorem, hæc verba scripserunt: [1] *Beatissime Pater, majores causas ad Sedem Apostolicam referre, solemnis Ecclesiæ mos est, quem fides Petri numquam deficiens perpetuo retineri pro jure suo postulat.* Deinde famosas illas quinque propositiones, ex Jansenii libro excerptas, protulerunt, et de iis postularunt Sedis Apostolicæ judicium.

Ad Innocentium X deferuntur quinque propositiones.

Innocentius quinque propositiones condemnat.

12. Innocentius [2] eas examinandas tradidit congregationi quinque Cardinalium et tredecim theologorum. Qui quum ultra biennium huic rei operam dedissent, et triginta sex inter se habuissent congressus, quorum decem ultimis ipse Pontifex interfuerat, sæpius quoque auditis Ludovico a S. Amore ejusque sociis, qui ad Jansenii causam defendendam eò convenerant, tandem die 31ª Maji 1653, Innocentius bullâ *Quum occasione* hæreticas eas hoc modo declaravit:

« Primam prædictarum propositionum: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis, volentibus et conantibus secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia qua possibilia fiant*, temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam et hæreticam declaramus et uti talem damnamus.

« Secundam: *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ numquam resistitur*, hæreticam declaramus et uti talem damnamus.

« Tertiam: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, hæreticam declaramus et uti talem damnamus.

« Quartam: *Semi-Pelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare*, falsam et hæreticam declaramus et uti talem damnamus.

« Quintam: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse*, falsam, temerariam, scandalosam, et, intellectam eo sensu ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem et hæreticam declaramus et uti talem damnamus ».

Tandem bulla fideles prohibet eas propositiones vel docere vel tenere sub iisdem pœnis, quæ hæreticis injunguntur [3].

Opponunt Jansenistae, illas non esse Jansenii.

13. Innocentii decretum omnes Ecclesiæ susceperunt; quod quum cernerent Jansenii sectatores, hæc duo opposuerunt: non esse Jansenii quinque illas propositiones, neque eas in Jansenii sensu fuisse condemnatas. Ibique exorta est famosa distinctio inter *jus* et *factum*. Existimatum est autem, idcirco eos protulisse ejusmodi distinctionem, ut justam et legitimam quinque propositionum, ex Jansenii libro excerptarum condemnationem eluderent. Et re quidem verâ; in suâ bullâ *Vineam Domini Sabaoth*, anno 1705 [4] editâ, Clemens XI non aliam affert rationem, cur quinque propositionum condemnatio esset redintegranda. En ejus bullæ verba:

« *Inquieti homines... docere non sunt veriti, ad obedientiam præfatis apostolicis Constitutionibus debitam non requiri ut quis prædicti Janseniani libri sensum in antedictis quinque propositionibus, sicut præmittitur, damnatum, interius ut hæreticum damnet; sed satis esse ut ea de re obsequiosum (ut ipsi vocant) silentium teneatur. Quæ quidem assertio quam absurda sit et animabus fidelium perniciosa, satis apparet, dum fallacis hujus doctrinæ*

[1] *Gotti*, l. c., § 2, n. 8. — [2] *Tournely*, l. c. — [3] *Tournely*, l. c. — [4] Die 16 Julii.

pallio non deponatur error, sed absconditur, vulnus tegitur, non curatur, Ecclesiæ illuditur, non paretur, et lata demum filiis inobedientiæ via sternitur ad fovendam silentio hæresim, dum ipsam Jansenii doctrinam, quam ab Apostolicâ Sede damnatam Ecclesia universalis exhorruit, adhuc interius abjicere et corde improbare detrectant, etc. ».

Itaque, ut illuc unde profecti sumus, redeamus, in congressu, anno 1654 habito, Galliæ Episcopi uno ore contrarium statuerunt; et primum quidem, *damnatas quinque propositiones reipsâ exstare in libro Jansenii;* deinde, *in proprio et naturali ejusdem Jansenii sensu fuisse damnatas.* Atque idem confirmatum est in sex aliis posteriorum annorum congressibus. Quare Alexander VII bullâ [1], die 16ª Octobris anno 1656 editâ, expressis verbis declaravit ac definivit: *Quinque illas propositiones ex libro... Cornelii Jansenii... excerptas, ac in sensu ab eodem Cornelio Jansenio intento damnatas fuisse.* Et sub idem tempus facultas Parisiensis censurâ notavit Arnaldi propositionem [2], quæ asserebat: *Duas propositiones nec esse in Jansenio, nec ejus sensu damnatas fuisse; ideoque circa partem illam Apostolicæ Constitutionis sufficere silentium religiosum.*

Alexander VII declarat, eas esse condemnatas in sensu *Jansenii.*

14. Clerus Gallicanus ab anno 1655 conscripserat formulam, quæ statuebat: *Quinque propositiones ex libro Jansenii extractas, tamquam hæreticas damnatas fuisse in eo ipso sensu, quo illas docuit;* jusseratque omnes clericos huic formulæ subscribere. Quum autem se id facturos multi negarent, quod illud sine Pontificis auctoritate injungi non posse contenderent, ab Alexandro VII efflagitarunt, ut ita fieri juberet. Quod ille præstitit aliâ bullâ [3], die 15ª Februarii anno 1665 editâ, hac transmissâ formulâ jurisjurandi, cui subscribere debebant: *Ego N. constitutioni Apostolicæ Innocentii X datæ die 31ª Maji 1653 et constitutioni Alexandri VII datæ die 16ª Octobris, anno 1656, summorum Pontificum, me subjicio, et quinque propositiones ex Cornelii Jansenii libro, cui nomen* AUGUSTINUS *excerptas, et in sensu ab eodem auctore intento, prout illas... Sedes Apostolica damnavit, sincero animo rejicio ac damno, et ita juro. Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia.* Item rex suam apposuit auctoritatem, et sub gravissimis pœnis ita fieri jussit [4].

Idem Pontifex imponit formulam.

15. Illud autem haud levem Jansenistis attulit sollicitudinem, quum alii dicerent, sine perjurio subscribi non posse, alii vero, nullum ibi subesse perjurii timorem: subscribendo enim posse in animo retineri sensum S. Augustini (quem Jansenii sensum esse existimabant), et quod ad factum et exteriorem agendi modum spectaret, satis esse silentii obsequium. Et ita quidem sentiebant quatuor Episcopi, Alectanus (*Aleth*), Bellovacensis (*Beauvais*), Apamiensis (*Pamiers*) et Andegavensis (*Angers*). Hi vero quum sub Clemente IX, Alexandri VII successore, quinque propositionum condemnationi, sine ullâ vel restrictione vel limitatione et ipsi subscribere annuissent, et præscripsissent, ut subditi quoque subscriberent, ad concordiam res deductæ sunt [5].

De *Jansenistarum* obsequioso silentio.

Nec tamen acquieverunt Jansenistæ; sed, quum diœcesanas synodos in suis actis limitationem religiosi silentii inseruisse contenderent, item summum Pontificem dicebant ratum habuisse ejusmodi silentium. At immerito illud asseverabant; nam eâ conditione quatuor Episcopi ad pacem admissi fuerunt, dummodo *pure, sincere, absque ullâ limitatione* subscripsissent [6]. Anno 1692, aliis de formularii subscriptione suscitatis altercationibus, alia quoque Belgii Episcopi illic adjecerunt verba, ut omnes auferrentur fallaciæ. De quibus additamentis quum Lovanienses conquesti essent apud Innocen-

[1] « *Ad S.m B. Petri Sedem* ». — [2] *Arnauld. Seconde lettre à un duc et pair de France* (Cfr. *Tournely*, l. c., 5 prop.). — [3] *Alex. VII*, « *Regiminis Apostolici* ». — [4] *Tournely*, l. c. — [5] *Tournely*, l. c. — [6] Ibid.

tium XII, hic duo misit Brevia (unum anno 1694 [1], alterum 1696 [2]), quibus cuncta eorum effugia evertit [3].

De *Jansenistarum* casu conscientiæ.

16. Circa annum 1702 Jansenistæ denuo suscitarunt religiosi silentii quæstionem, quum exiisset libellus quidam, in quo narraretur, negatam fuisse absolutionem sacramentalem ecclesiastico viro, qui dixisset, se condemnare quidem quinque propositiones, quod ad jus, id est, quod ad earum doctrinam spectat; sed quod ad factum attinet, quo in Jansenii libro continerentur, satis sibi videri silentium religiosum. Et hic est famosus ille *casus conscientiæ*, de quo quadraginta doctores Parisienses responderunt, ecclesiastico illi viro negari non potuisse absolutionem. At summus Pontifex speciali Decreto *Ad perpetuam rei memoriam*, die 12ª Februarii 1703 [4], simulatum silentium damnavit. Itemque illud damnarunt multi Galliæ Episcopi ac nominatim *De Noailles* Cardinalis, Archiepiscopus Parisiensis, effecitque, ut dicta retractarent quadraginta doctores, uno tantum excepto, qui de Sorbonicâ facultate ejectus est; tum ipsa quoque facultas responsum illud notavit ut temerarium et scandalum provocans, quod ansam præberet renovandi damnatam Jansenii doctrinam. Ad ea omnia accessit die 16ª Julii anni 1705 Clementis XI bulla *Vineam Domini*, quâ pluribus censuræ notis Casûs Conscientiæ doctrina condemnatur. Hæc omnia ideo evenerunt, quod existimaretur, distinctionem inter jus et factum esse propositam, ut eluderetur quinque propositionum, ex Jansenii libro excerptarum, justa et legitima condemnatio. Et re quidem verâ, in eâ bullâ Clemens XI, ut jam ostendimus, non aliam affert rationem, cur iteranda esset condemnatio quinque propositionum. Jamvero ipsam illam bullam susceperunt omnes Ecclesiæ, ac primum quidem Gallicanus consessus: et sic diremptæ fuerunt omnes Jansenistarum cavillationes adversus Jansenii libri condemnationem [5].

In Jansenianæ hæresis confutatione ad Jansenistarum effugia singillatim respondebimus.

De *S. Petri* primatu.

17. Hic notari expedit, sub idem tempus prodiisse librum, auctore anonymo, cui titulus: *De SS. Petri et Pauli pontificatu*, qui demonstrare conaretur, S. Paulum haud secus ac S. Petrum fuisse caput Ecclesiæ. Totum auctoris propositum erat, non quidem S. Pauli extollere, sed deprimere S. Petri dignitatem, et quod consequens erat, summi Pontificis primatum sive principatum. Ab Innocentio X liber examini traditus, publico decreto [6] denuntiatus est tamquam hæreticam doctrinam continens [7].

Auctor nitebatur antiquo usu, quo Pontificia diplomata S. Paulum ad dextram, ad sinistram vero S. Petrum depingunt. Illud vero minime evincit, S. Paulum in capitis auctoritate et regimine Ecclesiæ S. Petro fuisse æqualem; quandoquidem S. Petro, non S. Paulo dictum est a Christo: *Pasce oves meas* [8]. Quare S. Thomas: *Apostolus*, inquit, *fuit par Petro in exsecutione auctoritatis* (propter Apostolatum), *non in auctoritate regiminis* [9]. Quod porro S. Paulus ad S. Petri dextram depingebatur, si valeret illud argumentum, demonstraret, eum non æqualem tantum, sed etiam superiorem fuisse S. Petro. Alii dicunt ita fieri solitum, quod ex more Romanorum et nunc etiam Orientalium, sinistra digniorem quam dextra obtinet locum. Alii cum S. Thomâ [10] alio modo respondent; quâ de re adeatur Bellarminus [11].

Auctor præterea nitebatur summis laudibus, quas SS. Patres S. Paulo tri-

[1] Die 6 Febr. — [2] Die 24 Nov. — [3] *Tournely*, l. c. — [4] *Clemens XI*, « *Quum nuper* ». — [5] *Tournely*, l. c. — [6] Congregatio Inquisitionis; 24 Jan. 1647. Titulus Operis: « *La grandeur de l'Eglise romaine, establie sur l'autorité de S. Pierre et de S. Paul, et justifiée par la doctrine des papes, des Pères et des Conciles, et par la tradition de tous les siècles.* » — [7] *Gotti*, l. c., cap. 118, § 4. — [8] *Joan.* XXI, 17. — [9] Expos. in Ep. ad *Galatas*, cap. 2, lect. 3. — [10] L. c., cap. 1, lect. 1. — [11] De *Rom.* Pontifice, lib. I, cap. 27.

buunt. At respondetur, idcirco eos ita fecisse, quod in multis rebus S. Paulus ceteris Apostolis antecelluit, speciali suâ electione, majoribusque laboribus et malorum perpessione in fide per universum orbem prædicandâ, ut notat S. Thomas.[1] Sed nemo Patrum ratione capitis eum S. Petro vel prætulit vel æqualem fecit; siquidem Romanam Ecclesiam non condidit S. Paulus, sed eam a S. Petro conditam invenit.

ARTICULUS IV.

De Quesnelli erroribus.

18. *Quesnellus de Congregatione Oratorii expellitur.*
19. *Bruxellis varios perversos libellos divulgat.* 20. *In carcerem conjicitur, indeque elapsus Amstelodamum aufugit ibique extra Ecclesiæ communionem moritur.*
21. *De Quesnelli libro.* 22. *De Bullâ* Unigenitus, *quâ damnatus est liber.*
23. *Suscipitur Bulla a Rege, Clero et Sorbonicâ Facultate. Quesnellistæ Concilium appellant.*
24. *Item appellant nonnulli Episcopi cum de Noailles Cardinali; at Concilium Ebrodunense irritam declarat appellationem.*
25. *De Advocatorum Consultatione; eam reprobat Consessus Episcoporum. De Noailles Cardinalis dicta retractat, suscipit Bullam, eamque Sorbonica Facultas atque Episcopi dogmaticam esse declarant.*
26-28. *Tria Quesnellani systematis effata.*

18. Clementis XI ætate item prodiit liber Quesnelli *Novum Testamentum* adjectis sententiis moralibus, cet.,[2] quem librum idem Pontifex postea prohibuit editâ bullâ *Unigenitus.*[3]

Quesnellus. Ejus historia.

Natus est *Quesnellus* Parisiis, die 14ª Julii, anno 1634. Eum anno 1657 Berullus Cardinalis in suam Oratorii congregationem admisit. Quum vero anno 1678 in Oratorii Gallicani generali consessu decretum fuisset, ut singula congregationis membra formulæ cuidam adversus Baii et Jansenii doctrinam subscriberent, Quesnellus autem ei subscribere renuisset, congregationem et Lutetiam Parisiorum relinquere coactus, Aurelianum (*Orléans*) secessit.[4]

Plura divulgat opuscula.

19. Anno 1685, pœnarum metu compulsus Bruxellas se contulit ad Arnaldum, ibi profugum et latitantem, et ex eâ urbe ambo plura scripta ad Jansenii doctrinam tuendam sparserunt. At anno 1690 ambo Bruxellis expulsi, Delphos *(Delft)* in Hollandiâ petierunt; indeque in regionem Leodiensem se conferentes, Bruxellas redierunt. Mortuo Arnaldo anno 1694, Quesnellus, qui ultima ei Sacramenta porrexerat, in eâdem urbe, mutatis veste et nomine, delituit; tum Janseniani agminis dux electus, *Pater Prior* appellatus est. Exinde varia opuscula e latebrâ divulgare non desiit, ut semet defenderet suamque purgaret agendi rationem adversus decreta summorum Pontificum et regum, quibus (ut apparet ex sententiâ Mechliniensis Archiepiscopi, in causâ Quesnelli latâ) resistebant appellatores.[5]

In carcerem conjicitur.

20. Anno 1703 idem Archiepiscopus, ut zizania ejusmodi libellorum exstirparet, implorato regis Catholici brachio, inve-

[1] Expos. in Ep. 2 ad *Corinth.* cap. 12, lect. 3. — [2] Anno 1699. *Le nouveau Testament en Français, avec des Réflexions Morales sur chaque verset.* — [3] 8 Sept. 1713. — [4] *Tournely*, l. c., disp. 9, art. 1, § 1. — [5] *Tournely*, l. c.; *Gotti*, l. c., cap. 119, § 1, n. 3, 4.

stigari jussit, ubinam essent Quesnellus et fidus ejus comes *Gerberon*; qui deinde die 30ª Maji ecclesiastico Archiepiscopi carcere inclusi sunt. Ibi *Gerberon* (*a*) anno 1710, *de Noailles* Cardinalis operâ, dicta sua retractavit, et quum formulario subscripsisset, in libertatem restitutus est. Atvero Quesnellus, tribus circiter a suâ in carcerem inclusione mensibus elapsis, atque eodem anno 1703, facto amicorum manibus in pariete modico foramine (erat enim staturâ exiguus), e carcere evaserat et in Hollandiam erat profectus, ubi in causæ Jansenianæ defensionem scribere pergebat. Ejus fugæ occasione Quesnelli asseclæ *alterum Paulum* eum nuncuparunt; et ipse ad vicarium generalem Mechliniensem scripsit, ab Angelo se velut alterum Petrum e carcere fuisse eductum. Sed non eo modo e carcere exiit S. Petrus quo Quesnellus, qui, ferreo stylo in plumbeâ laminâ scribens, cum amicis componebat, ut nocte parietem Palatii Archiepiscopalis perforarent. [1]

In *Hollandiam* proficiscitur.

De quibus omnibus causâ Bruxellis peractâ, Archiepiscopus die 10ª Novembris 1704 eum in excommunicationem incidisse declaravit, ut de Jansenismo et Baianismo convictum, statuitque, ut in monasterio inclusus maneret, donec a summo Pontifice absolutionem obtinuisset. [2] Eam sententiam nihili fecit Quesnellus, et confestim pluribus libellis causam suam adversus Archiepiscopum defendit; atque etiam majora ausus, scripsit contra summum Pontificem, qui librum suum prohibuerat.

Moritur.

Amstelodami, die 2ª Decembris anno 1719, ætatis suæ 85 miser ille obiit pertinax et gravissimus irretitus pontificiis censuris. [3]

De ejus libro: *Le nouveau Testament.*

21. Quod autem ad Quesnelli librum pertinet: *Novum Testamentum (Gallice conscriptum) cum observationibus moralibus, cet.* hæc notari expedit: Anno 1671 in Galliis adhuc degens, unicum edidit opusculum *in-12°*, solam complectens quatuor Evangeliorum versionem gallicam cum brevioribus quibusdam *considerationibus*, quas plerasque excerpserat ex quâdam verborum Christi collectione editâ a *R. P. Jourdain*, Oratorii superiore. Opus illud paulatim amplificans, post sedecim annos (an. 1687) prolixiorem divulgavit editionem, aliis additis in omnes novi Testamenti libros observationibus moralibus, quæ editio tribus exiguis voluminibus constabat. Anno 1693 auctior editio *in-8°* quatuor tomis distincta prodiit; et alia anno 1695, quam approbavit *de Noailles* Cardinalis, tunc Catalaunensium (*Châlons-sur Marne*) Episcopus, notatis tamen prius levioribus quibusdam correctionibus, in editione anni 1693 faciendis. Aliam denique, ultimam, divulgavit anno 1699; quam tamen Cardinalis *de Noailles* non approbavit.

Quesnellus igitur per duos et viginti annos, a 1671 ad 1693, insudavit in limando suo opere, minime vero in emendandis ejus erroribus; sed potius in iisdem semper adaugendis. Namque in primâ editione anni 1671 quinque tantum reperiuntur e damnatis propositionibus (XII, XIII, XXX, LXII, LXV). In secundâ editione præter eas duodequinquaginta aliæ adsunt, et in reliquis omnes ceteræ, ad centum et unam, quas bulla *Unigenitus* damnavit. Notatum fuit [4], primam dumtaxat editionem (anni 1671) prodiisse cum approbatione illius, qui tunc Catalaunensis (*Châlons*) erat Episcopus; duas vero subsequentes editiones, quæ utpote plus duplo auctiores novâ profecto approbatione instrui debuerant, cum eâ solâ, quæ data fuerat anno 1671.

[1] *Tournely*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 5. — [2] *Tournely*, l. c. — [3] Ibid.

[4] *Tournely*, l. c. § 2.

(*a*) Seu potius in Galliâ, quo perductus erat. Et primum quidem die 18ª Aprilis *Vincennis*, deinde, suis restitutus, in Abbatiâ *S. Germani Pratensis*, die 30ª ejusdem mensis (Nota edit.).

Jactabant Quesnellistæ, omnibus vulgo probatum fuisse illud opus; at *Tournely* hoc demonstrare nititur [1], a Galliæ doctoribus pluribusque Episcopis pro venenato fuisse habitum. Gloriabantur quoque Bossueti Episcopi approbatione; sed plura contra existunt argumenta, huic operi eum plane fuisse adversatum [2].

De hujus libri condemnatione.

22. Ceterum ubi liber jam prorsus absolutus anno 1693 prodiit, illico et a theologis censurâ notatus est et a pluribus Episcopis prohibitus, quin etiam anno 1708 speciali Brevi a Clemente XI condemnatus [3]. Quum vero anno 1711 tres Galliæ Episcopi edictis suis librum prohibuissent, *de Noailles* Cardinalis, graviter ferens, Parisiis ejusmodi divulgari edicta, quæ hæresis notâ designarent eum librum, quem ipse approbasset, tria illa edicta condemnavit. Inde autem summo in Galliâ excitato tumultu, rex consentientibus multis Episcopis ipsoque *de Noailles* Cardinali, Clementem XI summum Pontificem obsecravit, ut Quesnelli opus denuo examinandum curaret et solemni bullâ errores in eo repertos notaret censurâ. Itaque Pontifex, quum per duos annos Cardinales et theologi illud præstitissent, die 8ª Septembris anno 1713 bullam edidit *Unigenitus Dei Filius*, quâ ejus libri centum et unam propositiones damnavit ut falsas, captiosas, temerarias, erroneas, hæresi proximas ac tandem respective etiam hæreticas et renovantes Jansenii propositiones, eo sensu quo illæ erant condemnatæ. Declarabat præterea, non ideo se intendere, reliqua in eodem libro contenta approbare, quum post notatas centum et unam propositiones, aliæ consimiles in eo essent repertæ; idque eo magis, quod constaret, ipsum novi Testamenti textum magnopere fuisse vitiatum [4].

Bulla suscipitur a rege, clero et Sorbonicâ facultate.

23. Rex Christianissimus, a nuntio Apostolico acceptâ Clementis bullâ, ut susciperetur solemniter ac deinde promulgaretur, Episcoporum indixit consessum; quo consessu die 23ª Januarii 1714, post plures privatos conventus, coacto, suscepta est bulla cum unius et centum propositionum condemnatione, idque eodem modo, quo eas condemnaverat summus Pontifex; missumque ad omnes Episcopos Instructionis exemplar, ut ubique divulgaretur tam bulla quam cleri acceptatio. Asseruerunt quidem Quesnellistæ, restrictam et conditionatam fuisse acceptationem; siquis vero perlegit comitiorum declarationem, quam *Tournely* [5] ad verbum exscribit, plane videt, nullam ibi vel conditionem vel restrictionem reperiri. Declarationi subscripserunt quadraginta præsules; octo soli Episcopi, in quibus potissimum *de Noailles* Cardinalis, suffragium suum dare renuerunt, quod de nonnullis e damnatis propositionibus aliquid difficultatis se habere dicerent, cujus explanationem a summo Pontifice requirendam esse censerent. Atvero Ludovicus XIV, de acceptâ a comitiis bullâ certior factus, die 14ª subsequentis mensis Februarii edixit, ut promulgaretur per totum regnum et exsecutioni mandaretur. Episcopi autem comitiorum nomine ad summum Pontificem scripserunt, cum gaudio se bullam suscepisse atque ut observaretur, diligenter se esse curaturos. Rescripsit summus Pontifex, sibi gratulans de eorum vigilantiâ simulque deplorans, paucos aliquos Episcopos ad comitiorum sententiam accedere noluisse.

Similiter facultas Parisiensis, die 5ª Martii 1714, bullam suscepit, decretâ exclusionis pœnâ *ipso facto* incurrendâ ab iis, qui in illâ academiâ idem facere renuerent. Eodem modo eam susceperunt ceteræ regni facultates, Duacensis, Andegavensis, Nannetensis, cet., pariterque exteræ academiæ, Lovaniensis, Complutensis (*Alcala de Henares*) et Salmanticensis [6].

Quesnellistæ concilium appellant.

Quesnellistæ nihilominus sexcentos adversus bullam sparserunt libellos, et no-

[1] Ibid. — [2] Ibid. — [3] *Clemens XI.* « *Universi Dominici gregis* ». 13 Julii, 1708. — [4] *Tournely*, l. c. ; *Gotti*, l. c., § 2, n. 3-5. — [5] L. c., § 3, epocha 1. — [6] *Tournely*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 7 seq.

minatim quidem: *Hexapla* et *De veritatis in Ecclesiâ testimonio;* quos Episcopi, anno 1715 congregati, censurâ notatos condemnarunt. Unde pertinaces homines, quum se repulsos cernerent, ad appellationem confugerunt a Pontificis bullâ ad futurum Concilium œcumenicum.

Item appellant nonnulli Episcopi cum Cardin. de Noailles.

24. Die 1ª Martii 1717 quatuor Episcopi: Mirapicensis (*Mirepoix*), Senecensis (*Senez*), Bononiensis (*Boulogne*) et Montis Pessulani (*Montpellier*) a Constitutione *Unigenitus* ad Concilium œcumenicum congregandum provocarunt. Quibus paulo post duodecim circiter alii dissentientes Episcopi se adjunxerunt. Ad illud tempus inaudita semper fuerat apud Catholicos a dogmaticâ summi Pontificis Constitutione ab Episcopis locorum, in quibus recepta esset, appellatio: unde merito utraque potestas illorum provocationem reprobavit. Anno 1718 ad Episcoporum appellationem accessit appellatio *de Noailles* Cardinalis; quas tamen omnes summus Pontifex irritas declaravit; et circa finem ejusdem anni quinquaginta circiter Galliæ præsules documento pastorali suis diœcesanis præceperunt, ut Constitutioni seipsos sincere subjicerent; *quippe quæ*, inquiunt, *universalis est Ecclesiæ judicium dogmaticum, a quo omnis appellatio nulla est* [1], *cet.*

Irrita declaratur appellatio.

Quæ quum non satis valerent ad flectendos Quesnelli defensores (furiosius enim in Episcopos invehi et mille libellos diffundere cœperant), anno 1727 coactum est provinciale concilium Ebrodunense (*Embrun*). Ibi a suo officio suspensus est Episcopus Senecensis, qui bullæ se subjicere renuebat; ipsa bulla *Unigenitus* autem declarata *dogmaticum et irretractabile judicium Ecclesiæ;* porro Quesnellistarum appellationem *ipso jure* irritam esse atque schismaticam. Quæ omnia confirmata sunt et Pontificis (Benedicti XIII) et regis auctoritate [2].

De Causidicis.

25. Deinde appellantes causidicorum Parisiensium patrocinium implorarunt; atque ii consultationem ediderunt, quâ, oppositis variis irregularitatibus, concilii judicium infirmare conati sunt. Tum duodecim Episcopi ad eos se adjunxerunt, litterasque dederunt ad regem adversus concilium. Quas vero litteras rex indignabundus reprobavit, jussitque omnes Episcopos Parisiis extraordinarium agere conventum deque advocatorum consultatione sententiam ferre. Eo conventu die 5ª Maji 1728 habito, Episcopi regi denuntiarunt, causidicorum consultationem non tantum esse temerariam, sed de hæresi suspectam atque etiam hæreticam ob ei insertas propositiones; quapropter rex speciali edicto consultationis abolitionem imposuit [3].

De Noailles dicta retractat.

Post hæc, anno 1728, *de Noailles* Cardinalis, ætate valde provectus et a Benedicto XIII admonitus, interpositam a se appellationem revocavit, et Constitutione sincerâ fide susceptâ, prohibuit nequis ex suis diœcesanis Quesnelli librum legeret. Quam retractationem illico Romam missam summus Pontifex gratissimam habuit. Cardinalis autem post sex circiter menses supremum diem obiit [4].

Anno 1729 Sorbonica facultas bullam denuo solemniter suscepit, et quantum opus erat, revocavit appellationem, quæ sub facultatis nomine circumferebatur; cui decreto subscripserunt sexcenti magistri, illudque confirmarunt deinde aliæ regni academiæ et anno 1730 cleri comitia. Denique eodem anno Clemens XII [5] ratum habuit, quidquid eâ in re gesserat facultas, et rex solemne tulit edictum, quo bullam, tamquam et Ecclesiæ et regni constantem legem, servatam voluit. Hoc eodem anno (1730) mortuo Benedicto XIII, ejus successores, Clemens XII et Benedictus XIV Constitutionem confirmarunt [6] *.

[1] *Tournely*, l. c., epocha 2; — [2] Ibid., epocha 3; *Gotti*, l. c., § 3, n. 4-12. — [3] *Tournely*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 13. — [4] *Tournely*, l. c.; *Gotti*, l. c., n. 15 seq. — [5] Breve 16 Jan. 1731. — [6] *Tournely*, l. c.

* Hic adjungimus, quum toties explicata et confirmata esset bulla *Unigenitus*, *Quesnellistas*, quod nihil aliud ipsis superesset, asseruisse, eam non judicium dogmaticum nec fidei regu-

Quesnelli systema.

26. Priusquam Quesnelli historiam absolvamus, notari expedit, quænam fuerint ejus systematis principia.

Tria ejus principia.

Quesnellianum systema tria potius condemnata systemata complectitur: Baii, Jansenii et Richerii. Prima Quesnelli damnatarum propositionum series congruit cum Jansenii systemate, quod adstruit duas delectationes indeliberatas; cælestem unam, alteram terrenam, quarum necessario (necessitate relativâ) victrix ea est, quæ gradibus est superior. Ex quo falso principio plura nascuntur eaque deterrima consectaria: divinam legem ab iis servari non posse, qui gratiâ efficaci destituti sint; gratiæ efficaci resisti non posse; victricem delectationem homini imponere consentiendi necessitatem, aliaque horum similia effata, jam condemnata in quinque Jansenii propositionibus; ad quas nominatim pertinere animadverto Quesnelli propositiones II, IX et X. Secundâ suâ propositione asserit: *Jesu Christi gratia, principium efficax boni cujuscumque generis, necessaria est ad omne opus bonum; absque illâ* (hic latet venenum) *non solum nihil fit, sed nec fieri potest.* En igitur redintegrata prima Jansenii propositio, nonnulla Dei præcepta servari non posse ab eo, cui desit efficax gratia. Idem docuit Arnaldus [1] (ut refert *Tournely* [2]) asse-

Prima propositionum series.

lam continere, sed solam legem sive regulam disciplinæ. — Verum intelligi nequit, quomodo illud asserere potuerint, postquam facultas Parisiensis anno 1729 adeo solemni decreto bullam suscepisset *tamquam dogmaticum Ecclesiæ universalis judicium*; quod decretum deinde omnes vulgo Galliæ Episcopi et exteræ quoque academiæ ratum habuissent. Disciplina nihil aliud respicit nisi legum Ecclesiasticarum usum, temporibus accommodatum; minime vero ipsam Ecclesiæ doctrinæ substantiam. Atqui Clemens XI in bullâ *Unigenitus* expressis verbis declaravit, Quesnelli propositiones fallacem continere doctrinam et sententias, in Jansenii libro jam antea condemnatas; easque condemnavit respective *tamquam falsas... hæresi proximas... ac demum etiam hæreticas, variasque hæreses et potissimum illas, quæ in famosis Jansenii propositionibus... continentur, manifeste innovantes.*

At, reponebant, Quesnelli propositiones damnatæ sunt *in globo*, nec designatur, quænam in singulas propositiones nota cadat; quam ob causam bulla vocari nequit judicium dogmaticum nec fidei regula. — Respondetur: quamquam definitio est *in globo*, neque applicat distinctam notam unicuique propositioni debitam, doctorum studio tamen investigandum reliquit constitutio, quænam propositiones ipsâ fide habendæ essent pro Ecclesiæ doctrinæ oppositis. Idque eruitur ex ipsis verbis constitutionis, quæ declarat, multas Quesnelli propositiones esse *pluries damnatas, ac demum etiam hæreticas, variasque hæreses, et potissimum illas, quæ in famosis Jansenii propositionibus... continentur, manifeste innovantes.* Quî autem dici potest, ubi agitur de propositionibus hæreticis et quæ hæreses jam condemnatas redintegrant, materiam non esse dogmaticam, sed ad disciplinam spectantem? Fatendum quidem, Quesnelli propositiones in bullâ condemnatas esse *in globo;* sed quum illud ipsum concilio Ebrodunensi objicerent quinquaginta causidici, responderunt Galliæ Episcopi (Ludovici XIV jussu, ut narravimus *num. 25*, in comitiis congregati), ita pariter a Concilio Constantiensi *in globo* condemnatas fuisse propositiones Wiclefi et Joannis Hus; ita quoque a Leone X Lutheri propositiones; ita a S. Pio V et Urbano VIII propositiones Baii; ita Michaelis Molinos ab Innocentio XI; ita demum ab Innocentio XII librum *de Sanctorum effatis.*

Sed quomodo fidei regula esse potest illa constitutio, quæ non indicat distinctis verbis, quænam propositio sit fidei contraria? — Objectio illa jam satis ex eo refellitur, quod suprà probavimus, dubitari non posse, quin bulla dogmaticum judicium contineat: quandoquidem omne judicium dogmaticum secum fert fidei regulam. Sed, ut directe respondeamus: Ejusmodi bulla, licet non sit talis fidei regula, ut dignoscatur, hanc illamve propositionem esse hæreticam; doctis saltem est regula fidei, quia certiores facti, nonnullas ex iis propositionibus esse hæreticas, investigare possunt et detegere (ut suprà monuimus), earum quænam cum fidei dogmate revera pugnet. Ceterum (ut ait *Tournely, pag. cit. et seq.*) ut bulla *Unigenitus* dici possit fidei regula, satis est, eam docere, in iis centum et unâ Quesnelli propositionibus *nullam esse... quæ non mereatur aliquam e censuræ notis, quæ in bullâ exprimuntur* (*a*). Illud autem quid prodest? Prodest, ut singuli fideles sciant, omnes illas propositiones esse vituperabiles et a Catholicâ veritate discrepantes. — Hæc omnia reperiuntur apud P. Collet [*Montagne*] (contin. Tournely), l. c., disp. 9, pag. 704-717 (Nota Auctoris).

[1] *Arnauld, Seconde lettre, Partie 2, n. 12.* — [2] L. c., disp. 8, art. 1.

(*a*) Ita in Consessu Cleri *Gallicani*, 1714.

ruitque, ideo peccasse S. Petrum, quando Jesum Christum negaret, quod ei deesset gratia. Eamque ob causam Arnaldus a facultate Sorbonicâ condemnatus et de doctorum numero ablatus est. Idem asseveravit Quesnellus prop. IX: *Gratia Christi est gratia suprema, sine quâ confiteri Christum* (notentur verba) *numquam possumus, et cum quâ numquam Illum abnegamus.* Et prop. X ait: *Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare.* Quibus verbis hanc secundam renovat Jansenii hæresim: *interiori gratiæ numquam resistitur.* Et siquis intelligenti judicio præditus est, alias haud absimiles in Quesnelli propositionibus deteget.

Altera series.

27. Altera ejus propositionum series convenit cum Baii systemate, inter vitiosam concupiscentiam et supernaturalem erga Deum caritatem, quâ Deus *super omnia* diligatur, non esse amorem medium. Quâ in re satis est referre Quesnelli prop. XLIV: *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor quo nosipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus.* Impia consectaria, quæ ex impio hoc systemate Baius traxit, reperiet lector in XII[a] confutatione Baianæ hæresis, in secundâ hujus historiæ parte collocandâ.

Tertia series.

28. Tertia eaque ultima propositionum series quadrat cum perversâ Richerii doctrinâ, a duobus conciliis, Senonensi (*Sens*) et Aquensi (Gallice: *Bagnères-de-Bigorre*) proscriptâ; eamque enuntiat nonagesima Quesnelli propositio: *Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem præsumpto totius corporis;* id est, omnium fidelium. Nec sine causâ Appellantes eam opinionem laudibus extollunt (inquiunt Episcopi, anno 1714 in comitiis congregati [1]); quandoquidem semetipsos pro purissimâ Ecclesiæ portione habentes, censuris adversus ipsos pronuntiatis numquam assentiunt, eamque ob causam eas aspernantur.

ARTICULUS V.

De Michaelis Molinos Erroribus.

29. *De doloso ejus libro*: Dux spiritualis.
30. *Impia ejus doctrina falsaque consectaria, quæ ex eâ deducebat.*
31. *Sanctimoniam ostentat; sed patefactus, cum duobus solis discipulis in carcerem conjicitur.*
32. *Condemnantur unà cum personâ omnia ejus opera.*
Erroribus in publico ejuratis, vere pœnitens mortem obit.
33. *Condemnatio libri, cui titulus:* Explanantur Sanctorum Sententiæ.
34. *Exhortatio ad Catholicos.*

Dux spiritualis.

29. Beguardorum hæresis (de quâ egimus cap. X, art. 4, n. 31) prolusit hæresi *Michaelis de Molinos.* Is, Hispanus presbyter, natus est in diœcesi Cæsaraugustanâ in Aragoniâ; librum callidus deceptor edidit, cui speciosum præfixerat titulum: *Dux spiritualis, dirigens animam per semitam interiorem, ut consequatur perfectam contemplationem et opimum internæ pacis thesaurum.* Primum Romæ,

[1] Apud *Tournely*, l. c., disp. 9, art. 3.

deinde Matriti, tum Cæsaraugustæ (*Saragozza*) ac tandem Hispali (*Sevilla*) excusus est liber; quo factum est, ut brevi Hispania simul, Roma et tota fere Italia pestiferis sententiis inficeretur. Quæ quidem sententiæ tanto compositæ erant artificio, ut non solum dissolutos homines, qui ad fraudem recipiendam sunt promptiores, sed vel purissimas animas atque orationi deditas, facillime deciperent. Hic autem notandum est, perfidiosum virum non quidem manifestos in libro suo docuisse errores; reverâ tamen in eo aperuisse januam cunctis iis erroribus, qui progrediente tempore secuti sunt [1].

Impia ejus doctrina.

30. Itaque, qui eum legebant, velut mortali contemplationis falsæque quietis lethargo absorbebantur; quo lethargo ad prævaricationem abrepti, quicumque novum illud contemplationis genus profitebantur, viri ac mulieres, conventicula agebant; ad altaria, ut Communionem susciperent, sine ullâ præparatione vel confessione Sacramentali accedebant, suo spiritu contenti; in templis quidem orabant, sed in stolido velut otio, numquam Sacramentum vel sacras imagines intuentes, neque ullo actu devotionis elicito nullâque adhibitâ prece. Sed utinam eo contenti fuissent Molinosistæ, ut in imaginariâ illa contemplatione spiritûsque quiete tempus frustra consumerent! Ab eâ vero progressi sunt ad licentiam omnemque inter se turpitudinem admittendam: quando nimirum anima cum Deo esset conjuncta, nullum committi peccatum, permittendo corpori, ut voluptati indulgeat; tunc videlicet omnem ejusmodi agendi rationis malitiam tribuendam esse vel dæmonis violentiæ vel cupiditati corporis; quâ in re his utebantur verbis Job (XVI, 18): *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, quum haberem mundas ad Deum preces;* quæ verba Molinos (proposit. XLIX) impie hoc modo interpretabatur: *Job ex violentiâ dæmonis se propriis manibus polluebat, cet.* [2].

[1] *Bernino, sec. XVII, cap. 8; Gotti*, l. c., cap. 120, § 2, n. 1. — [2] *Gotti*, l. c., n. 2, 3.

Molinos in carcerem conjicitur.

31. Molinos, magnus hypocrita, duorum et viginti annorum spatio (1665-1687) Romæ vixit cum singulari profecto sanctæ illius civitatis calamitate. Omnes, et potissimum optimates, cum eo sermonem conferre ambiebant; vulgo enim pro sancto viro habebatur, eumque spiritualis vitæ principiis excellere putabant. Ipse autem magnam præ se ferebat pietatis speciem: facies composita; vestis talaris ac neglecta; spissa lataque in mento barba; ætas ad senium vergens; motus gravissimus. Ejusmodi corporis habitus, ad quem accedebat sermo sanctitatem spirans, venerationem ei conciliabat. At tandem Ecclesiæ suæ succurrere dignatus est Deus, effecitque, ut tot malorum, quibus esset oppressa, detegeretur auctor. *Innicus*, S. Clementis Cardinalis, *Caracciolo*, secretâ illâ peste Neapolitanam diœcesim infectam deprehendens, ad summum Pontificem litteras dedit, ut supremâ suâ auctoritate cursum frenaret mali, quod jam omnem personarum conditionem pervasisset; idemque præsidium petierunt plures alii, non Italiæ tantum, sed etiam Galliæ Episcopi. Cujus rei certior factus summus Pontifex, encyclicas litteras per Italiam misit, quibus non tam remedium quam periculum monstrabat serpentis illius hæresis. A Romanis deinde Inquisitoribus, debitâ investigatione peractâ, secretus institutus est adversus de Molinos processus, atque ipse carcere includi jussus. Quare perfidus corruptor a designatis pœnarum ministris comprehensus, ad S. Officii custodiam deductus est, et cum eo duo primarii ejus discipuli, ambo ex *Combieglio* prope Comum oriundi, quorum unus Simon Leo nomine, sacerdos erat, alter, Antonius Maria, laicus [3].

Condemnantur ejus opera unà cum personâ.

32. Inde, die 24ª Novembris anno 1685, sacra Inquisitio fallacem *Ducem spiritualem* prohibuit, suoque expresso decreto, die 28ª Augusti 1687, omnes ejusdem auctoris libros proscripsit ac nominatim sexaginta octo propositiones, ex libro *Dux*

[3] *Gotti*, l. c., n. 4-6.

spiritualis excerptas, et quas ipse reus suas esse agnoverat. Eæ quidem legi possunt apud Berninum [1]. — Damnatâ doctrinâ item condemnata est persona; ipse autem post duos et viginti carceris menses, erroribus et delictis probatis, ad eos ejurandos paratum se ostendit. Itaque ei indicitur, ut die 3ª Septembris 1687, in ecclesiâ S. Mariæ supra Minervam, inspectante populo illud perficiat. Illic sistitur coram magnâ hominum multitudine, et a ministris in suggestum perductus, errores ejurare aggreditur. Dum recitatur processus, ad omnem propositionem hæreticam omneque flagitium narratum, magnâ voce inclamat populus: *Ad ignem, ad ignem;* donec lectione processûs peractâ, ad pedes commissarii S. Officii adductus, et coram eo erroribus illis solemni actu ejuratis, absolutione donatur; consuetus deinde ei traditur pœnitentiæ habitus, humeri virgis cæduntur, et a custodibus reducitur ad S. Officii carceres, ubi per aliud decennium in cellulâ vixit, et ad mortem usque reverâ pœnitentem se præbuit. Ejuratione vix peractâ, secuta est Innocentii XI Constitutio (20 Nov. 1687), quâ denuo condemnantur propositiones, a sacrâ Inquisitione jam condemnatæ. — Item post abjurationem magistri, postero die (4ª Septembris, 1687) abjuraverunt errores duo fratres et Michaelis discipuli, quos supra nominavimus, Antonius Maria et Simon Leo; iique similiter vere pœnitentes se præstiterunt [2].

Pœnitentiam agit.

33. Non alienum est hic adjicere, exeunte sæculo XVII in Galliâ mulierem quamdam, dominam *Guyon*, quæ de vitâ spirituali non recte sentiret, plura edidisse scripta; contra quæ Illustr. Dom. *Bossuet*, Meldensis Episcopus, ut mala, quæ inde oriri possent, præverteret, egregium suum opus *De statibus orationis* [3] divulgavit. Multi vero, illius feminæ scriptis decepti, ejus doctrinam tuendam susceperunt; atque in iis Cameracensis (*Cambrai*) Archiepiscopus alium edidit librum: *Sanctorum virorum de vitâ interiori sententiarum explanatio* [4]. Quem tamen librum Innocentius XII [5] brevi postea Romæ condemnavit, declarans, propositiones illius libri affines esse iis, quas Michael de Molinos enuntiasset. Archiepiscopus autem, ubi illud rescivit, summi Pontificis judicio humiliter se subjecit, suosque diœcesanos publico edicto hortatus est, ut suum imitarentur exemplum [6]. Viginti tres propositiones, quas die 12ª Martii 1699, summus Pontifex condemnavit, legi possunt apud *Gotti* Cardinalem (l. c.).

Condemnatur *Cameracensis* Episcopi liber *de vitâ interiori.*

EXHORTATIO AD CATHOLICOS.

34. Hæreticos igitur, amice lector, in voluntariis eorum tenebris relinquamus (quas quidem voluntarias dico, quod ipsi decipi volunt); neque aurem præbeamus captionibus, quibus et nos decipere conantur. Amplectamur sacram eamque tutam et stabilem ancoram Ecclesiæ Catholicæ, per quam Deus veritatem Se nobis traditurum promisit. Totam æternæ salutis spem in Dei misericordiâ et Jesu Christi Redemptoris nostri meritis collocemus; simul tamen in salute consequendâ elaboremus, divina præcepta servando colendoque virtutem; neque audiamus novatores asserentes, sine operibus solam fidem in Jesu Christi meritis satis posse ad salutem; eorum omnium, quæ vel bene vel male agamus, Deum esse auctorem; salutis nostræ vel interitûs decretum jam ita ab æterno esse constitutum, ut operibus nostris nihil ei adjicere vel ab eo auferre possimus. Monuit Deus, Se omnes homines salvos velle, omnibusque Se gratiam largiri, quâ æternam salutem consequi possint; insuper promisit, exauditurum Se esse, qui humiles adhibuerit

[1] L. c. — [2] *Bernino*, l. c. — [3] *Instruction sur les Etats d'Oraison.* — [4] *Explications des Maximes des SS. sur la vie intérieure.* — [5] « *Quum alias* », 12 Mart. 1699. — [6] *Gotti*, l. c., § 4.

preces; quapropter, quicumque perit, suâ tantum culpâ perit. Præterea nos monuit, quum salutem consequi debeamus, nos illud præstare debere ea adhibendo salutis adjumenta, quæ Ipse nobis dederit: cujusmodi sunt divinæ legi obtemperatio, Sacramenta, quibus Jesu Christi meritorum participes sumus, oratio, quâ omnes optatas gratias impetrare possumus; et ita quidem aut prædestinationis aut reprobationis nostræ a Deo statutum est decretum, ut salutem nobis daturus sit, si gratiæ responderimus, pœnam vero irrogaturus, si eam spreverimus.

35. Hac unâ fraude diabolus hæreticos in errore retinet, quod vanâ spe eos demulcet, in ipsorum quoque religione ad salutem posse perveniri: ita quippe Theodorus Beza, quum urgeret S. Franciscus Salesius, æternam salutem summi esse momenti: *Equidem,* respondit, *in meâ quoque religione salutem me consecuturum spero* [1]. Heu exsecrandam spem, quæ hoc efficit, ut vivi in errore permaneant, et sic mortui adeant æternitatem, ubi erranti nullum jam superest remedium! Illud saltem omnem hæreticum ad conversionem perpellere deberet, quod extra Romanam Ecclesiam moriens periculum æternæ damnationis incurrat. Illud secum reputans Henricus IV, Gallorum rex, constituit, relicto Calvinismo, Catholicam amplecti religionem. Quum enim jussisset in unum convenire Catholicos et Calvinistas, iique multum inter se disputassent, a Calvinistis quæsivit, num ipse in Catholicâ religione salutem consequi posset. Quibus illud affirmantibus: Ergo, respondit Henricus, si tuta est Romanæ Ecclesiæ fides, Reformatorum saltem dubia est; quapropter non in dubiâ, sed in tutâ religione mori volo.

36. Atvero incredulorum malum omne nascitur ex corruptione cordis, quod miseris hujus terræ bonis affixum est. Cordis infirmitas infirmam quoque reddit mentem, eamque obscurans tot miseros ad æternam perniciem protrudit. Si operam darent, ut cor vitiis purgatum sanarent, eam reciperent lucem, quâ cognoscerent, ad illam Ecclesiam se accedere debere, quæ sola salutem affert. Nos interim, fratres mei Catholici, divinæ Bonitati gratias agamus, quod inter infidelium et hæreticorum tam ingentem numerum gratiam nobis in sinu Catholico-Romanæ Ecclesiæ nascendi et vivendi largiri voluit; neque ingratos divino huic tam egregio tamque singulari beneficio nos præbeamus. Studeamus igitur divinæ gratiæ respondere; si enim nostrum aliquis (quod avertat Deus) ad interitum ruat, in inferno ipsum illud fidei beneficium inter maxima tormenta eum cruciabit.

[1] *Gallizia, Vita di S. Fr. di Sales, Lib. II, cap. 22.*

BREVIS INDEX CHRONOLOGICUS

Recensentur
Summi Pontifices, Imperatores Romani,
Concilia Generalia et Insigniores Hæresiarchæ,
quorum in hac Historia mentio facta est.

Summi Pontifices.

	ELECTUS		ELECTUS
S. Silvester	anno 314	Innocentius III.	anno 1198
Liberius	» 352	Innocentius IV	» 1243
S. Felix II	circa annum 356	Gregorius X.	» 1271
S. Damasus	anno 366	Bonifacius VIII	» 1294
S. Innocentius I	» 402	Clemens V	» 1305
S. Zosimus	» 417	Joannes XXII	» 1316
S. Cælestinus I.	» 423	Martinus V	» 1417
S. Leo Magnus.	» 440	Eugenius IV	» 1431
S. Gelasius	» 492	Nicolaus V	» 1447
S. Symmachus	» 498	Leo X.	» 1513
S. Hormisdas	» 514	Paulus III	» 1534
S. Joannes I	» 523	Paulus IV	» 1555
Vigilius	» 540	Pius IV	» 1559
S. Gregorius Magnus	» 590	S. Pius V.	» 1566
Honorius	» 625	Paulus V.	» 1605
S. Agatho	» 678	Urbanus VIII	» 1623
S. Leo II	» 682	Alexander VII.	» 1655
Adrianus I	» 772	Innocentius XI.	» 1676
Adrianus II.	» 867	Alexander VIII	» 1689
Formosus.	» 891	Innocentius XII	» 1691
S. Gregorius VII.	» 1073	Clemens XI.	» 1700
Alexander III	» 1159	Benedictus XIV	» 1740

Imperatores Romani.

	OBIIT		OBIIT
Constantinus Magnus	anno 337	Justinianus	anno 565
Constantius	» 361	Justinus II	» 578
Julianus	» 363	Phocas.	» 610
Jovianus	» 364	Heraclius.	» 641
Valentinianus I	» 375	Leo III, Iconoclasta.	» 741
Valens.	» 378	Copronymus.	» 775
Gratianus	» 383	Leo IV	» 780
Valentinianus II	» 392	Constantinus VI	» 797
Theodosius I	» 395	Irene, ejus mater.	» 802
Arcadius	» 408	Michael Curopalates imperio se ab-	
Honorius.	» 423	dicavit.	» 813
Theodosius II	» 450	Michael III	» 867
Marcianus.	» 457	Basilius	» 886
Leo II.	» 474	Michael Palæologus	» 1282
Zeno	» 491	Joannes Palæologus II	» 1449
Anastasius	» 518	Carolus V imperio se abdicavit	» 1556
Justinus I	» 527	Ferdinandus I	» 1564

Concilia Generalia.

1. Nicænum I. . . . . anno 325
2. Constantinopolitanum I . . . » 381
3. Ephesinum . . . . . » 431
4. Chalcedonense . . . . . » 451
5. Constantinopolitanum II . . . » 553
6. Constantinopolitanum III . . » 680
7. Nicænum II . . . . . » 787
8. Constantinopolitanum IV. . . » 869
9. Lateranense I. . . . . » 1123
10. Lateranense II . . . . . » 1139
11. Lateranense III . . . . . » 1179
12. Lateranense IV . . . . . anno 1215
13. Lugdunense I. . . . . » 1245
14. Lugdunense II . . . . . » 1274
15. Viennense . . . . . » 1311
16. Constantiense . . . . . anno 1414 (*a*)
17. Basileense, quod postmodum [Ferraram ac deinde] Florentiam translatum est . . . anno 1431
18. Florentinum (*b*) . . . . . » 1439
19. Lateranense V . . . . . » 1512
20. Tridentinum . . ab anno 1545 ad 1563

INSIGNIORES HÆRESIARCHÆ

Sæculo I.

Simon Magus; Menander; Saturninus; Basilides; Nicolaitæ; Cerinthus; Ebion.

Sæculo II.

Gnostici; Cerdon; Marcion; Apelles; Valentinus; Quartodecimani; Tatianus; Montanus; Cataphryges; Bardesanes; Theodotus Coriarius; Theodotus Argentarius; Praxeas.

Sæculo III.

Tertullianus; Origenes; Novatus; Novatianus; Sabellius; Paulus Samosatenus; Manichæi.

Sæculo IV.

Donatistæ; Arius; Photinus; Macedonius; Apollinaris; Millenarii; Aerius; Messaliani; Collyridiani; Priscillianus; Helvidius; Jovinianus.

Sæculo V.

Vigilantius; Theodorus Mopsuestenus; Pelagius et Cælestius; Nestorius; Eutyches; Acephali; Jacobitæ.

Sæculo VI.

Corruptibiles et Incorruptibiles; Tritheitæ.

Sæculo VII.

Mahumedes; Monothelitæ.

Sæculo VIII.

Iconoclastæ; Felix et Elipandus.

Sæculo IX.

Gothescalcus; Photius.

Sæculo X.

Cerularius.

Sæculo XI.

Berengarius; Novi Nicolaitæ; Incestuosi.

Sæculo XII.

Arnaldus Brixiensis; Gilbertus Porretanus; Apostolici; Waldenses.

Sæculo XIII.

Albigenses; Almaricus; David Dinantinus; Guillelmus a Sancto Amore; Fraticelli.

Sæculo XIV.

Beguardi et Beguinæ; Flagellantes; Wiclef.

Sæculo XV.

Joannes Hus et Hieronymus Pragensis; Thaboritæ et Horebitæ; Adamitæ.

Sæculo XVI.

Lutherus; Anabaptistæ; Sacramentarii, quales fuerunt Carlostadius, Zwinglius, Œcolampadius, Bucerus, Petrus Martyr, Calvinus et Anglicani. Anti-Trinitarii, quales fuerunt Servetus, Valentinus Gentilis, Georgius Blandrata, Bernardinus Ochinus, Sociniani, cet.

Sæculo XVII.

Gomaristæ et Arminiani; Peyrerius: Marcantonius de Dominis; Postellus; Spinosa; Baius; Jansenius; Quesnellus et Molinos.

(*a*) Alii dicunt 1417. Licet enim prima Sessio habita fuerit anno 1414, anno tamen 1417 (Sess. XLI) electus est *Martinus V*, summus Pontifex (Nota Edit.).

(*b*) Alii Basileense et Florentinum ita conjungunt, ut Lateranense 18um et Tridentinum 19um dicant (Nota edit.).

ALTERA PARS.

HÆRESUM CONFUTATIO.

CONFUTATIO I.

DE SABELLIANA HÆRESI, QUÆ PERSONARUM IN TRINITATE DISTINCTIONEM NEGABAT.

Quinam cum *Sabellio* senserint:

1. Ecclesia Catholica docet, unam esse in Deo naturam et tres inter se distinctas personas. Arius, de cujus hæresi in proximâ confutatione acturi sumus, Personarum quidem in Trinitate distinctionem admittebat, ita tamen, ut tres Personæ haberent diversas inter se naturas, seu (ut posteriores Ariani ajebant) trium essent distinctarum naturarum. Sabellius contrà in Deo unam solam naturam esse fatebatur, negabat vero Personarum distinctionem, quum assereret, Deum, quod ad nomen tantum spectat, modo Patris, modo Filii, modo Spiritus-Sancti nomine distingui ad varios Divinitatis effectus designandos; in seipso autem, quemadmodum una sit natura, unam quoque esse personam. Sabellianam hæresim primo *Praxeas.* docuit Praxeas, quem distincto volumine Tertullianus confutavit [1]. Deinde anno 257 eamdem hæresim amplexus est magisque per Libyam diffudit Sabellius [2], *Paulus Samosatenus.* quem postea secutus est Paulus Samosatenus. Hi et personarum distinctionem et (quod consequens est) Jesu Christi divinitatem negabant; quapropter, ut refert S. Augustinus [3], Sabelliani *Patripassiani* dicti sunt: in Deo nempe non agnoscentes nisi solam Patris personam, asserere debebant, ipsum Patrem incarnatum esse et humanæ redemptionis causâ cruciatus subiisse.

Sabellianam hæresim jamdiu exstinctam redintegravit *Socinus;* ad ea quo- *Socinus.* que, quæ ipse opposuit, in hac dissertatione respondebimus.

§ I. *Probatur realis trium divinarum Personarum distinctio.*

2. Pluralitas et realis trium Personarum in divinâ naturâ distinctio ante omnia probatur ex antiquo Testamento, et 1um quidem ex his verbis Genesis: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [4]; et cap. III, 22: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est;* et cap. XI, 7: *Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum.* — Itaque iis verbis: *faciamus, descendamus, confundamus,* personarum pluralitas designatur. Etenim intelligi nequeunt de naturarum pluralitate, quum ex ipsâ Scripturâ constet, non esse nisi unum Deum; quodsi plures essent naturæ divinæ, plures Dii existerent: ergo de personarum pluralitate ea verba intelligantur necesse est. Scite cum Tertulliano [5] ait Theodoretus [6], Deum in numero plurali dixisse *faciamus,* ut per-

Probatur realis Personarum distinctio. I Ex veteri Testamento. I Ex Genesi.

[1] *Quinti Septimii Florentis Tertulliani*, Liber adversus *Praxeam.* — [2] *Eusebius,* Hist. Eccl., lib. VII, cap. 6. — [3] In *Joan.* Evangel. Tractat. 36, n. 8. — [4] I, 26. — [5] Adversus *Praxeam,* cap. 12. — [6] In *Genesim,* cap. 1, Interrogat. 19.

sonarum pluralitatem indicaret; ac deinde in singulari numero *ad imaginem* (non: *ad imagines*), ut significaret divinæ naturæ unitatem.

Objicitur. **3.** Hic vero opponunt *Sociniani* 1[am], in plurali locutum esse Deum propter suæ personæ dignitatem, quod et reges facere solent, quum aliquid præcipiunt. —

Respondetur. Respondetur, reges in edictis suis plurali numero uti: *Volumus, præcipimus*, quia tunc totius reipublicæ personam sustinent; non ita tamen loquuntur, quum de privatis suis actionibus agunt; v. g. rex non dicit: *Nos somnum capimus, nos ambulamus, cet.* Nec quidquam præcepit Deus, quum diceret: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.*

Objicitur 2° Opponunt 2°, Deum ibi non cum reliquis divinis Personis, sed cum Angelis

Respondetur. locutum esse. — Quam tamen inanem difficultatem irrident Tertullianus [1], S. Basilius [2], Theodoretus [3] et S. Irenæus [4], quum eam propulsent ipsa verba: *ad imaginem et similitudinem nostram;* homo enim non ad angelorum sed ad ipsius Dei imaginem factus est.

Objicitur 3° Opponunt 3°, Deum cum seipso tunc esse locutum, velut semetipsum excitantem ad creandum hominem; haud secus ac si statuarius sibi diceret: *Eja, conficiamus statuam.* —

Respondetur. S. Basilius, Judæos illud objicientes refellens: *Quis enim faber...*, inquit, *solus inter artis instrumenta sedens..., dicat ipse sibi*: « *Faciamus gladium* »? [5] Quibus verbis dicere voluit S. Doctor, Deum, nisi alia fuisset persona, quam alloqueretur, sibi dicere non potuisse: *faciamus;* nemo quippe secum ipse loquens, verbo *faciamus* utitur. Patet ergo, Eum cum reliquis divinis Personis verba fecisse.

2 Ex Psalm. II. **4.** Probatur 2° ex his secundi Psalmi verbis: *Dominus dixit ad Me: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te* [6]. Agitur hic de Patre generante Filium et de Filio generato, cui in eodem Psalmo promittitur: *Dabo Tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* [7]. Hic igitur persona Filii a Patris personâ aperte distinguitur, quum dici nequeat, eamdem personam generare et generari. Ea autem verba de Christo, Dei Filio, intelligi, pronuntiat S. Paulus: *Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret; sed qui locutus est ad Eum: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te* [8].

3 ex Psalmo CIX. **5.** Probatur 3° ex Psalmo centesimo nono: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* [9]. Hoc ipso textu usus est Redemptor, ut Judæos convinceret, eosque ad credendum adduceret, revera se esse Dei Filium. Quum nempe eos interrogasset: « *Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est?* » [10] respondissent autem Pharisæi: « *David* »; « cur igitur David, reposuit Dominus, Christum vocavit Dominum, quum sibi esset filius? *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* » [11] Quibus demonstrare voluit, Christum, quamvis Davidis filium, ejus tamen Dominum pariterque Deum esse, quemadmodum æternus suus Pater Dominus esset.

II Ex novo Testamento. **6.** Ceterum divinarum Personarum distinctio in antiquâ Lege ideo non fuit dilucidius expressa, ne Judæi ad Ægyptiorum idololatrarum exemplum, in tribus divinis Personis triplicem Dei essentiam esse arbitrarentur. At in novo Testamento, quo gentiles ad fidem vocati sunt, trium Personarum in divinâ essentiâ distinctio dilucide omnino enuntiatur. Itaque ex novo Testamento probatur 1[um] hoc textu S. Joannis: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [12]. His verbis : *et Verbum erat apud Deum*, declaratur, Verbum a Patre distingui: nefas enim foret dicere, aliquod ens apud semetipsum esse. Nec vero dici potest, naturâ Verbum distingui; nam sequitur: *Et Deus erat Verbum.* Ergo personâ Verbum distinguatur

1 ex S. Joan. I, 1.

[1] L. c. — [2] In *Hexaëmeron*, homil. 9, n. 6. — [3] L. c. — [4] Contra Hæreses, lib. IV, cap. 20, n. 1. — [5] L. c. — [6] II, 7. — [7] Ibid., v. 8. — [8] *Hebr.*, V, 5. — [9] CIX, 1. — [10] *Matth.*, XXII, 42. — [11] Ibid., v. 45. — [12] *Joan.*, I, 1.

necesse est, ut recte argumentantur Tertullianus [1] et S. Athanasius [2].

1, 14. Item paulo inferius dicitur: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* [3]. Nemo unigenitus suipsius filius dici potest: ergo Filius realiter a Patre distinguitur.

2 ex S. Matth. XXVIII, 19. 7. Probatur 2° ex præcepto Apostolis dato: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti* [4]. Vox *in nomine* designat unitatem naturæ, quum significet, Baptismum unam esse eamdemque trium nominatarum Personarum operationem; distincta deinde uniuscujusque personæ denominatio aperte earum distinctionem exprimit. Si vero singulæ illæ personæ non essent Deus, sed creaturæ, illud absurdum sequeretur, Christum sub eodem nomine creaturas pares fecisse Deo.

3 ex S. Joan. XIV, 9 et 16. 8. Probatur 3° hoc S. Joannis textu: *Philippe, qui videt Me, videt et Patrem... Et Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis* [5]. Verbis: *Qui videt Me, videt et Patrem*, demonstratur divinæ naturæ unitas; reliquis: *et Ego rogabo, cet.* personarum distinctio; eadem persona videlicet simul Pater, Filius et Spiritus-Sanctus esse nequit. Quod etiam magis explicatur his verbis cap. XV, v. 26: *Quum autem venerit Paraclitus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, Ille testimonium perhibebit de Me.*

4 ex 1 Joan. V, 7. 9. Probatur 4° hoc textu primæ epistolæ ejusdem S. Joannis: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum et Spiritus-Sanctus, et hi tres unum sunt* [6]. Nec quidquam prodest objicere, Patrem, Filium et Spiritum-Sanctum solo nomine, non reipsâ hic distingui: tunc enim non tria forent, sed unum tantum testimonium; quæ res cum textu pugnat. Adnituntur Sociniani, ut totis viribus detorqueant veritatem et sensum illius textus, quo tam perspicue trium divinarum Personarum distinctio exprimitur. Opponunt, in multis codicibus septimum illum versum aut deesse aut ex dimidiâ tantum parte reperiri. At respondetur cum Estio (in commentario ad illa S. Joannis verba), Robertum Stephanum in venustâ suâ novi Testamenti editione referre, in septem tantum ex sedecim antiquis exemplaribus græcis, a Galliâ, Hispaniâ et Italiâ collectis, sola verba *in cælo* deesse, reliqua omnia vero ibidem inveniri. Testantur doctores Lovanienses, ex multis illis Scripturarum exemplaribus MSS., quæ anno 1580 ad vulgatæ editionem concinnandam recognoverunt, sola quinque vel prorsus omisisse vel non integrum exhibere septimum illum versum [7]. Et quod ad eos codices attinet, ubi textus ille deest, haud difficulter id accidit errore amanuensium, qui oculis decepti septimum et octavum versum permiscuerunt. Ita enim legitur: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum et Spiritus-Sanctus; et hi tres unum sunt (vers. 7). Et tres sunt, qui testimonium dant in terrâ: spiritus et aqua et san-*

Objicitur.

Respondetur.

[1] Lib. adv. *Praxeam*, cap. 26. — [2] Oratio de æterna substantia Filii et Sp. Sancti cum Deo, contra gregales *Sabellii* (*a*). — [3] *Joan.*, I, 14. — [4] *Matth.*, XXVIII, 19. — [5] *Joan.*, XIV, 9 et 16. — [6] 1 *Joan.*, V, 7. — [7] *Estius*, Comm. in 1 *Joan.*, V, 7; *Tournely* [seu potius *Montagne;* vide pag. 299, not. (*a*)], Comp. Theol. De Trinitate, quæst. 3, art. unic., prob. 1, arg. 3; *Juenin.*, Instit. theol. De Deo Trino, diss. 1, quæst. 1, cap. 2 (*b*).

(*a*) Hæc oratio, quæ in editione *Basileensi* 1564 inter S. Doctoris opera legitur, in edit. *Migne* non reperitur, eamque falso ei adscribi perhibet *D. Ceillier, Histoire Générale des auteurs sacrés., tom. 4, Chap. 2, art. 3, n. 3* (Nota edit.).

(*b*) Notandum superest, ex his auctoribus solum *Tournely* asserere, in *Roberti Stephani* editione haberi, in septem illis exemplaribus deesse tantum verba: *in cælo; Estium* vero, seu potius *Bartholomæum Petrum, Estii* continuatorem, et *Jueninum* affirmare, juxta *Robertum*, totum desiderari versiculum. Eum porro, qui ipsam *Stephani* editionem inspexerit (*Lutetiæ Parisiorum* 1550), *Tournelio* assensurum esse, crediderim. (Nota edit).

guis; et hi tres unum sunt (vers. 8). Haud difficulter oculus in errorem ductus verba octavi versiculi *(testimonium dant in terrâ)* pro illis, quæ in septimo versiculo leguntur *(testimonium dant in cælo)* accepit. Certum est alioquin, in pluribus, etiam græcis, antiquis exemplaribus, et in latinis omnibus, septimum versiculum aut integrum reperiri, aut certe ad marginem expleri. A multis quoque Patribus eum prolatum esse novimus, ut a S. Cypriano [1], S. Athanasio [2], S. Epiphanio, S. Fulgentio [3], Tertulliano [4], S. Hieronymo [5] et Victore Vitensi [6]. Sed quod maximum est, præcipit Concilium Tridentinum (in decreto de canonicis Scripturis, Sess. IV,) ut suscipiantur singuli vulgatæ editionis libri, omnesque eorum partes, quæ in Ecclesiâ recitari solent: *Siquis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ Catholicâ legi consueverunt, et in veteri vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit... anathema sit.* Septimus autem versus sæpius in Ecclesiâ legitur, et nominatim *Dominicâ in albis.*

Objicitur 2°

10. At, inquiunt Sociniani, ex illo S. Joannis textu probari nequit, tres in Deo esse distinctas personas et unam tantum essentiam. Cur autem id fieri nequit? Quam rationem afferant, audiamus. Quia, inquiunt, septimi versiculi verba: *et hi tres unum sunt,* non aliam nisi testificationis unitatem significant, eodem modo, quo octavi versiculi verba: *Tres sunt, qui testimonium dant in terrâ: spiritus et aqua et sanguis; et hi tres unum sunt;* id est (nostro quidem judicio) conveniunt in unum ad demonstrandum, Christum revera esse Dei Filium. De eâ re nimirum loquebatur S. Joannes, et de eâ testimonium dare ait et aquam Baptismi et sanguinem, a Jesu Christo profusum, et Spiritum-Sanctum, qui suis collustrationibus idem docet. Sic eum textum explicant S. Augustinus [7], S. Ambrosius [8], Liranus [9] aliique apud Tirinum [10]. Et hic quidem rejicit explicationem anonymi cujusdam, qui aquam interpretatur esse eam, quæ ex Domini latere exiit, sanguinem eum, qui ex corde, lanceâ percusso, manavit, et spiritum, Jesu Christi animam. Sed ad propositum veniamus. Nescio an quidquam ineptius objici possit, quam quod Sociniani hic objiciunt: ex illis videlicet S. Joannis verbis *Pater, Verbum et Spiritus-Sanctus,* ideo probari non posse personarum distinctionem, quia personæ illæ *unum sunt,* id est, unum efficiunt testimonium, atque inde significant, unam solam se esse essentiam. Nos vero respondemus: Hic non quæritur, possitne probari, Deum esse unum, unam videlicet, non triplicem essentiam; de quâ veritate ne ipsis quidem adversariis dubium est, eamque (ut infrà videbimus) demonstrant sexcenti alii Scripturæ textus, quos ipsi proferunt. Quocirca etiamsi concedatur, verba *unum sunt* nihil aliud nisi testificationis unitatem designare, quid, quæso, inde colligunt? Non hæc disceptatio est, num ex S. Joannis verbis divinæ Essentiæ unitas probetur, sed num probetur realis divinarum Personarum distinctio; quod quomodo negari possit, non video, quum S. Joannes dicat: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum et Spiritus-Sanctus.* Quodsi tres sunt, qui testimonium dant, non una proinde est persona, sed tres sunt, realiter distinctæ; et illud quidem hic nobis probandum est. Diversa apud alios auctores inveni responsa; mihi vero illud præ ceteris idoneum videtur et omnium firmissimum contra Socinianos.

Respondetur.

[1] De Unitate Ecclesiæ, n. 6. — [2] De Unita Deitate Trinitatis ad *Theophilum*, lib. I (Apud *Migne* non inter opera *S. Athan.* sed *Vigilii* Episcopi *Tapsensis* recensetur. Nota Edit.). — [3] Contra *Arianos*, Liber unus. — [4] Advers. *Praxeam*, cap. 25. — [5] Prologus septem Epistolar. Canonicarum (op. dub. Nota edit.). — [6] De Persecutione *Vandalica*, Lib. III, n. 11. — [7] Contra *Maximinum*, lib. II, cap. 22, n. 3. — [8] Expositio Evangelii secund. *Lucam*, lib. X, n. 48. — [9] In 1. *Joan.* cap. 5, v. 8. — [10] In 1. *Joan.* cap. 5, v. 8.

III Ex Traditione.

11. Realis divinarum Personarum distinctio præterea probatur ex traditione sanctorum Patrum, qui in eâ veritate docendâ omnes uno ore consenserunt. Sed ad evitandas verborum ambiguitates, primo notari oportet, quarto sæculo magnam in Ecclesiâ, etiam inter sanctos Patres, fuisse controversiam de verbo *hypostasis*, et duas exstitisse factiones: qui cum Meletio stabant, tres in Deo hypostases dicendas esse contendebant; qui vero Paulinum sequebantur, unam dici oportere: quo factum est, ut Meletiani Sabellianos vocarent eos, qui Paulino faverent, hi vero Arianos dicerent Meletii sectatores. Verum controversia omnis nascebatur ex ambiguâ voce *hypostasis*, quam nonnulli Patres (qui videlicet Paulini partes tenebant) ad significandam essentiam sive naturam divinam accipiebant, quum Meletiani eâ voce personam intelligerent; et eâdem ambiguitate laborabat vox οὐσία, quæ item modo essentiam designabat, modo personam. Quocirca, explicatis in Alexandrinâ synodo vocabulis, mox compositæ sunt partes (*a*), atque exinde juxta consuetudinem ad hæc usque tempora servatam, οὐσία essentiam et ὑπόστασις personam significat.—Ceterum dogma ipsum, unam esse in Deo essentiam et tres realiter distinctas personas, præter S. Cyprianum, S. Athanasium, S. Epiphanium, S. Basilium, S. Hieronymum, S. Fulgentium, quos suprà (num. 3 et 9) nominavimus, docent S. Hilarius [1], S. Gregorius Nazianzenus [2], S. Gregorius Nyssenus [3], S. Joannes Chrysostomus [4], S. Ambrosius [5], S. Augustinus [6], S. Joannes Damascenus [7], cet. Et, quod etiam ad eos Patres spectat, qui tribus primis sæculis vixerunt, citari possunt S. Clemens [8], S. Polycarpus [9], Athenagoras [10], S. Justinus [11], Tertullianus [12], S. Irenæus [13], S. Dionysius Alexandrinus [14] et S. Gregorius Thaumaturgus [15].

De vocabulis *Hypostasis* et *Naturae*.

1 ex sanctis Patribus.

Porro eamdem veritatem pronuntiarunt ratamque habuerunt multa Concilia generalia, Nicænum [16], Constantinopolitanum I [17], Ephesinum (ubi confirmatum est symbolum Nicænum) [18], Chalcedonense [19], Constantinopolitanum II [20], III [21] et IV [22], Lateranense IV [23], Lugdunense II [24], Florentinum (in decreto Unionis) [25] ac denique Tridentinum [26], in quo approbatum est Constantinopolitanum I unà cum adjectâ voce *Filioque*.

2 ex Conciliis.

Præter hæc, dogma illud, quod Christiani confitebantur, haud ignotum erat vel ipsis gentilibus; qui quidem Christianis objecerunt, eos quoque tres Deos adorare (cujus rei nos certiores faciunt Origenis scripta contra Celsum [27] et S. Justini apologia [28]). Christiani, nisi firmiter credidissent, trium Personarum unamquamque esse Deum, gentilibus respondissent, se duas alias præter Patrem personas pro Deo non habere; minime vero: constanter, nec metuentes, ne plures ita deos susciperent, professi sunt, haud secus ac Patrem, et Filium Deum esse et Spiritum-Sanctum; licet enim cum Patre tres easque

3 Confirmatur: Gentiles sciebant, a Christianis plures admitti personas.

[1] De Trinitate libri XII. — [2] Orat. 25, n. 16 et 17; Orat. 31, n. 3; Orat. 32, n. 5, cet. — [3] Contra *Eunomium*. — Ad *Ablabium*: Quod non sint tres dii. — Ad *Petrum* fratr. — Ad *Simplic.* cet. — [4] Homil. 5, De Incomprehensibili Dei Natura. — [5] De Spiritu-Sancto libri III. — [6] De Trinitate libri XV. — [7] De Fide Orthodoxa, lib. I, cap. 5 et 8. — [8] Ep. ad *Corinthios*, passim. — [9] Oratio in suo Martyrio; apud *Eusebium*, lib. IV, cap. 15. — [10] Legatio pro *Christianis*, n. 10 et 24. — [11] Apologia 1 pro *Christianis*, n. 6. — [12] Adversus *Praxeam*, cap. 2. — [13] Contra Hæreses, lib. III, cap. 6, et alibi passim. — [14] Epistola contra *Paulum Samosaten.* (Hanc epistolam, quæ in Maxima Biblioth. Veterum Patrum, Tom. III, inter opera *S. Dionysii* legitur, falso ei adscribi ait *Cellier.* Nota edit.). — [15] Expositio Fidei. — [16] Symbolum Fidei. — [17] Expositio Fidei. — [18] Actio 6. — [19] Actio 2, Symbolum. — [20] Collatio 6, Symbol. — [21] Actio 18, Symb. — [22] Actio 10, Definitio. — [23] Capitul. 1, de Fide Catholica. — [24] Constitutio 1, de Summa Trinitate. — [25] De Unione *Armeniorum*. — [26] Sess. 3, Decret. de Symbolo Fidei. — [27] Lib. VIII, n. 12 seq. — [28] Apol. 1, n. 13.

(*a*) Hic tamen notandum censeo, etiam post *Alexandrinam* synodum (anno 362 habitam) non prius desiisse omnem controversiam, quam *S. Hieronymus* duabus epistolis (anno 376) *S. Damasum*, Romanum Pontificem, de illâ quæstione consuluisset (Nota edit.).

distinctas efficerent personas, una tamen iis esset essentia atque natura. Et inde etiam clarius apparet, talem fuisse primorum sæculorum fidem.

§ II. *Solvuntur difficultates.*

Objicitur primum: Scripturæ dicunt, unum esse Deum.

12. Opponunt 1um Sabelliani plures Scripturæ textus, quibus unum solum Deum esse declaratur: *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cælos solus, stabiliens terram, et nullus mecum* [1]. En, inquiunt, Pater pronuntiat, in creando mundo Se solum fuisse. — Respondetur, verba *Ego Dominus* non ad solum Patrem referri, sed ad singulas tres Personas, quum sint unus Deus et unus solus Dominus.

Alibi dicitur: *Ego Deus, et non est alius* [2]. — Similiter respondetur, vocem *Ego* non solam Patris, sed Filii quoque et Spiritus-Sancti personam designare, quod tres Personæ unus solus sint Deus. Porro dicitur *non est alius*, ut excludantur reliquæ omnes personæ, quæ Deus non sunt.

At, inquiunt, en tibi Scripturæ locus, quo declaratur, solum Patrem esse unum illum Deum: *Nobis tamen unus est Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* [3]. Respondetur, Apostolum ibi edocere fideles, ut in tribus personis unum tantum Deum esse crederent, et id quidem contra gentiles, qui in pluribus personis plures deos adorabant. Quemadmodum porro Christum, qui a S. Paulo *unus Dominus* vocatur, non ita solum Dominum esse credimus, ut Pater excludi debeat; sic non ita Pater credi debet unus solus Deus, ut Christus et Spiritus-Sanctus excludantur. Apostoli verba igitur: *unus Deus Pater*, de naturæ, non de personæ unitate intelliguntur.

Objicitur 2°: Tres personæ efficerent tres Deos.

13. Objicitur 2°, ipsam rationem demonstrare, sicut inter homines ex tribus personis tres existant individuatæ naturæ humanæ, ita in Deo tres personas, si realiter essent distinctæ, tres divinas naturas constituere debere. Respondetur, non ex angustâ hominis ratione æstimanda esse divina mysteria, quæ nostræ facultatis modum infinite exsuperant. *Si inter nos et Deum nihil est discriminis*, inquit S. Cyrillus Alexandrinus, *divina nostris metiamur: sin autem incomprehensibile est intervallum, cur naturæ nostræ defectus... normam Deo præfiniunt?* [4]

Proinde, si illud non assequimur, ut divina intelligamus, adorare ea et credere oportet; ut autem debeamus ea credere, satis nobis est, non evidenter ea cum ratione pugnare. — Sicut porro intelligere non possumus Dei magnitudinem, ita neque modum, quo existit, intellectu consequi valemus.

At quomodo credere possumus, inquiunt, tres personas realiter distinctas unum solum Deum esse, non vero tres Deos?

Ratio, quam afferunt sancti Patres, hæc est: quia unum est Divinitatis principium, Pater, qui a nullo procedit, quum aliæ duæ personæ procedant ab Eo, ita tamen, ut in Eo existere non desinant; quod his verbis declaravit Jesus Christus: *Pater in Me est, et Ego in Patre* [5]. Et illud quidem inter humanas et divinas personas interest.

Apud nos tres personæ tres quoque substantias constituunt; nam, licet ejusdem sint speciei, sunt tamen tres substantiæ individuæ et singulares, quin etiam tres singulares naturæ, quod suam sibi propriam naturam quælibet persona habeat. In Deo contrà dividi nequit natura sive substantia, sed prorsus singularis est natura unius tantum divinitatis; et ita fit, ut Personæ, tres quidem eæque realiter distinctæ, eamdem habentes naturam eamdemque divinam substantiam, unam solam divinitatem constituant et unum solum Deum.

[1] *Isai.*, XLIV, 24. — [2] *Isai.*, XLV, 22. — [3] 1 *Cor.*, VIII, 6. — [4] In *Joan.* Evangel., lib. XI, cap. 11; in cap. XVII, v. 20-21. — [5] *Joan.*, X, 38.

Objicitur 3°: Una natura indicat unam personam.

14. Objicitur 3° hoc apud philosophos receptum axioma: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* Ergo, inquiunt, si personæ divinæ eædem sunt cum divinâ naturâ, inter se quoque sunt eædem, et realiter distinctæ esse nequeunt. — Responderi posset, ut suprà, philosophicum illud effatum in creata quidem cadere, non cadere in divina. Sed directa quoque habetur et dilucida responsio: illud axioma cadit in ea, quæ et cum uno tertio et inter se conveniunt; minime vero, quum inter se non omnino conveniunt. In divinâ essentiâ personæ divinæ prorsus conveniunt, eamque ob causam, quod ad substantiam pertinet, eædem sunt inter se. Sed quod ad personalitatem spectat, quia non omnino conveniunt propter relativam earum oppositionem (Pater enim suam essentiam communicat cum duabus reliquis personis; hæ vero a Patre eam accipiunt), Patris persona realiter distinguitur a Personâ Filii et a Personâ Spiritus-Sancti, qui et a Patre et a Filio essentiam recipit.

Objicitur 4°: Quidquid infinitum est, unum est.

15. Objicitur 4°: Persona divina est infinita; ergo est unica: in omni genere perfectionis videlicet unicum esse infinitum. Ita enim probatur, non posse plures existere Deos: aliter unus non omnem haberet alterius perfectionem ac proinde neque infinitus esset neque Deus. — Respondetur: Quamquam propter infinitam Dei naturam plures Dii esse nequeunt, non tamen sequitur, ideo non posse plures esse Personas divinas, quia infinita sit divina Persona. In Deo enim licet distinctæ sint tres personæ, singulæ tamen propter essentiæ unitatem omnes habent reliquarum Personarum perfectiones. —

Instant.

At, inquiunt, Filius non habet Patris perfectionem generandi, nec Spiritus-Sanctus Patris et Filii perfectionem spirandi; ergo Filius non est infinitus sicut Pater, neque in Spiritu-Sancto reperiuntur eæ perfectiones, quas habent Pater et Filius. — Respondetur, in omni rerum genere eam esse perfectionem, quæ singulis pro suâ cujusque naturâ convenit: quocirca sicut Patris perfectio est generare, ita secundum divinam naturam Filii perfectio est ut generetur, et Spiritus-Sancti ut spiratione procedat. Quæ porro perfectiones, quum sint relativæ, in singulis personis eædem esse nequeunt: desineret enim personarum distinctio et desineret perfectio divinæ naturæ, quæ hoc exigit, ut inter se realiter distinguantur personæ, et singulis earum communis sit essentia. Sed, reponunt, quatuor illa nomina essentiæ, Patris, Filii et Spiritus-Sancti non sunt synonyma; sunt igitur quatuor res distinctæ, nec sola Trinitas in Deo est, sed etiam Quaternitas. — Sed non minus clarum responsum quam ridicula est objectio. Profecto synonyma non sunt quatuor illa nomina, sed non idcirco essentia diversa est nec distincta a personis: essentia divina est quid absolutum, sed singulis tribus divinis Personis commune; tres Personæ autem inter se quidem distinctæ sunt, sed non distinguuntur ab essentiâ, quippe quæ in earum unâquâque adsit; quod cap. II declaravit Concilium Lateranense IV: *In Deo trinitas est solummodo, non quaternitas; quia quælibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod aliud inveniri non potest* [1].

Urgent: sequeretur quaternitas.

Objicitur 5°: qui semper exstitit, generari non potest.

16. Objicitur 5° a *Socinianis:* Pater Filium genuit aut jam existentem aut nondum existentem; si jam existentem, frustra dicitur genitus; sin autem nondum existentem, Filius non semper exstitit. Inde colligunt, in Deo non esse tres ejusdem essentiæ personas. — Respondetur, Patrem semper genuisse Filium, et Filium semper exstitisse, quia semper ex omni æternitate genitus est et semper ac perpetuo gignetur; quare in Psalmo II (v. 7) dicitur: *Ego hodie genui Te:* in æternitate videlicet non est temporum vicissitudo, et cuncta Deo sunt præsentia. Nec dici potest, Patrem frustra Filium ge-

[1] *Lateran.* IV, cap. 2, de Erroribus Abbatis *Joachim.*

nuisse, qui semper exstiterit: nam respondetur, æternam fuisse divinam generationem, et sicut generans Pater æternus est, ita Filium ab æterno semper fuisse generatum; ac proinde uterque quidem æternus est, sed Pater in divinâ naturâ semper fuit principium.

Objicitur 6°: Primi Christiani non crediderunt Trinitatis mysterium.

17. Postremo objicitur, primos Christianos non credidisse Trinitatis mysterium; quia si illud admisissent, gentiles opposuissent multas illas difficultates, quæ in hoc mysterio humanæ rationi occurrunt; aut saltem suorum deorum pluralitatem inde demonstrandam suscepissent. Ea tamen gentiles Christianis opposuisse, minime apparet; nec videmus, in suis apologeticis ad ea respondisse Christianos.

Respondetur 1um, Ecclesiæ pastores priscis illis temporibus Catechumenos quidem docuisse Apostolorum Symbolum, in quo Trinitatis mysterium continetur; nequaquam vero palam illud aperuisse gentilibus, qui, quod talia majora essent ipsorum intellectu, deridebant, quæ capere non poterant.

Respondetur 2°, deperditos esse multos gentilium libros vel diuturnitate temporis vel propter Christianorum principum interdictionem; ac similiter multa periisse apologetica scripta. Praxeas [1] ceteroquin, qui Trinitatem negabat, Christianis utique objecit, eos, tres personas in Deo admittendo, ratam habere gentilium deorum pluralitatem. Insuper in primâ S. Justini apologiâ [2] legimus, idololatras Christianis vitio vertisse, quod Christum tamquam Dei Filium adorarent. Præterea refert Origenes [3], Celsum gentilem Christianis opposuisse, quod ex eorum Trinitatis dogmate deorum pluralitas sequeretur; eique Origenes respondet, ex Trinitate non tres deos sed unum Deum constitui, quoniam Pater, Filius et Spiritus-Sanctus, quamquam tres Personæ, una tamen eademque sint essentia. Accedit, quod ex actis Martyrum, et id quidem innumeris locis, apparet, credidisse Christianos, Jesum Christum revera esse Dei Filium; illud autem credere non poterant, nisi simul admitterent, tres in Deo esse personas.

CONFUTATIO II.

DE ARIANA HÆRESI, QUÆ VERBI DIVINITATEM NEGABAT.

§ I. *Probatur Verbi Divinitas ex sacris Scripturis.*

Quinam hæretici hoc loco refellantur.

1. Ex Catholicæ Ecclesiæ dogmate Verbum divinum, id est, Filii Dei persona, naturâ suâ Deus est sicut Pater, Patri æquale in omnibus, perfectum et æternum ut Pater, Eique consubstantiale. Arius contrà blasphemabat, Verbum neque Deum esse neque æternum, nec Patri aut consubstantiale aut simile, sed meram creaturam, in tempore conditam, ceteris tamen creaturis adeo præstantiorem, ut Deus per Verbum, velut instrumento quodam, reliqua omnia creasset. Plures deinde Arii sectatores ejus doctrinam mitigarunt: alii dicebant, Patri simile esse Verbum; alii, creatum *ab æterno;* eorum tamen nemo umquam concessit, Verbum Patri esse consubstantiale.

Demonstratâ autem Catholicâ propositione, quam suprà attulimus, confutati sunt non solum Ariani unà cum Anomœis, Eunomianis et Aetianis (qui Arii doctrinam ex toto sequebantur) sed etiam Basiliani, qui Semiariani erant, et anno 341 in concilio Antiocheno et 358 in concilio Ancyrano Verbum ὁμοιούσιον quidem dixerunt, id est, Patri in substantiâ simile, sed

[1] Apud *Tertullian.* Advers. *Prax.*, cap. 2, seq. — [2] n. 13 et 30. — [3] Contra *Celsum*, lib. VIII, n. 12 seq.

ὁμοούσιον, id est, ejusdem cum Patre substantiæ, noluerunt agnoscere. Tunc similiter confutati sunt Acaciani, qui inter Arianos et Semiarianos medium quiddam tenentes, Verbum ὅμοιον, id est, Patri simile, non tamen in substantiâ simile esse contendebant. Illi omnes de errore convicti erunt, ubi demonstratum est, Verbum non solum in omnibus Patri simile, sed Ei etiam esse consubstantiale, ejusdem nempe cum Eo substantiæ. Eâdem ratione devicti erunt Simoniani, Cerinthiani, Ebionitæ, Paulianistæ et Photiniani, qui Arianæ hæresis primi fabricatores fuerunt, quod Christum merum hominem esse dicerent, ex sanctissimâ Virgine Mariâ et S. Josepho genitum sicut reliqui gignuntur homines, Eumque priusquam nasceretur, nullo modo exstitisse. Verum, probatâ Catholicâ veritate, Verbum haud secus ac Patrem, revera esse Deum, omnes isti se profligatos fateri cogentur; quandoquidem Verbum in Christo humanitatem in unâ personâ assumpsit, juxta illud S. Joannis: *Et Verbum caro factum est* [1]. Quapropter, demonstrato, Verbum esse revera Deum, item constat, Christum non merum hominem fuisse, sed hominem et Deum.

Textuum prima classis: Verbum vocatur Deus non gratiâ, sed naturâ.

2. Probatur autem pluribus Scripturæ locis, quos in tres classes distribuimus. Prima eos textus complectitur, quibus Verbum Deus vocatur, idque non gratiâ vel prædestinatione, ut Sociniani contendunt, sed ipsâ naturâ et substantiâ.

S. Joannes. I, 1-3.

S. Joannes in suo Evangelio: *In principio erat Verbum*, inquit, *et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est* [2]; nec (ut advertit Maldonatus [3]) post vocem *nihil* punctum apponi debet.

Locus ille S. Hilario tam dilucide Verbi Divinitatem comprobare visus est, ut scripserit: *Quum audio: « Et Deus erat Verbum », non dictum solum audio Verbum Deum, sed demonstratum intelligo esse quod Deus est... Hîc autem res significata substantia est* (*a*), *quum dicitur « Deus erat »; esse enim non est accidens nomen, sed subsistens veritas* [4].

Objicitur primum: etiam creaturæ vocantur dii.

Et paulo superius S. Doctor jam præverterat eos, qui objiciunt, Moysen quoque Pharaonis deum nuncupatum esse [5], et item judices vocari deos [6]; quocirca: *Aliud est*, inquit, *deum dari, aliud est Deum esse. In Pharaonem enim deus datus est (Moyses); ceterum non ei est et natura et nomen, ut Deus sit. Memini quoque et alterius nuncupationis, ubi dicitur: « Ego dixi, dii estis », sed in eo indulti nominis significatio est. Et ubi refertur: « Ego dixi », loquentis potius est sermo quam rei nomen;... et ubi se nuncupationis auctor ostendit, ibi per sermonem auctoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At vero hic Verbum Deus est: res existit in Verbo, Verbi res enuntiatur in nomine. Verbi enim appellatio in Dei Filio de sacramento nativitatis est* [7]. Ait igitur sanctus vir, dei nomen in Moyse et in judicibus, quos David (Ps. 81) describit, nuncupationem fuisse, a Domino iis impositam, ut eorum auctoritas designaretur, minime vero ipsum eorum nomen; atvero S. Joannem, de Verbo agentem, non dicere, illud Deum tantum vocari, sed revera esse Deum: *Et Deus erat Verbum.*

Objicitur 2°: Alio modo legendus est ille textus.

3. Sed objiciunt 2° Sociniani, textum S. Joannis non ita legi oportere, ut nos

[1] I, 14. — [2] I, 1-3. — [3] Comment. in quatuor Evang.; In *Joan.*, I. 3. — [4] De Trinitate, lib. VII, n. 11. — [5] Exod. VII, 1. — [6] Ps. LXXXI, 6. — [7] *S. Hil.*, l. c., n. 10, 11.

(*a*) Alii legunt *substantiæ;* quod quidem eòdem recidit. Integrum textum subjicere libet: *Quia sicut superius,* inquit, *in Moyse deo et in cognominatis diis per appellationem nomen adjectum sit; hîc autem res significata substantiæ est.* Hîc igitur non, ut ibi, designatur tantum nomen tituli, sed ipsa *res substantiæ* significata est (Nota edit.).

eum legimus, sed interpunctionem sive virgulam adjici debere post verbum *erat* et tolli punctum ante verba: *Hoc erat.* Itaque non esse legendum: *et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum;* sed: *et Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum.* — At illa veri sensûs commutatio omni caret fundamento; nec nostris tantum, a Conciliis approbatis, Scripturis omnibus refragatur, sed etiam universæ antiquitati, quæ semper legit: *et Deus erat Verbum*, neque ullam interjecit divisionem. Præterquam quod, admissâ Socinianorum legendi ratione, verborum sensus ineptus evaderet, ac si S. Joannes, postquam docuisset, Verbum esse apud Deum, denuo nos admonitos esse vellet, Deum revera existere. — Accedit, quod in aliis tam multis textibus Verbum Deus vocatur; quapropter ex Socinianis doctissimo cuique nimis insulsa visa est ejusmodi interpretatio, quam ut causæ suæ prodesset, aliasque ad eum textum evertendum inierunt rationes; quas item inanes esse demonstrabimus.

Objicitur 3°: Deus de quo hic agitur, non est Deus naturâ summus.

4. Objiciunt 3° Ariani (qui mirum quantum desudarunt ad argutias confingendas, quibus errores suos defenderent), Verbum hic quidem Deum vocari, non tamen illum Deum naturâ summum, cujus nomini apponi solet articulus emphaticus ὁ, qui articulus hoc loco deest. — Nos vero animadvertimus, in hoc eodem capite primo (vers. 6) S. Joannem dicere: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes;* hic sine dubio Apostolus de summo Deo loquitur, deest tamen articulus; qui quidem similiter deest versiculis 12, 13 et 18. Et ita pariter pluribus aliis Scripturæ locis, qui de Deo agunt, omitti videmus articulum illum; ut apud S. Matthæum (XIV, 33 et XXVII, 43), apud S. Paulum (1 Cor., VIII, 4 et 6; ad Roman., I, 7; ad Ephes., IV, 6). Et contrà, in act. Apost. (VII, 43), in epistolâ II[a] ad Corinth. (IV, 4) et in epistolâ ad Galatas (IV, 8), ubi Dei nomine designatur idolum, articulum adesse cernimus; neque umquam tamen S. Lucas vel S. Paulus in animo habuit, idolum quoddam summum Deum pronuntiare. Ceterum, ut notat S. Joannes Chrysostomus, a quo totam fere responsionem assumpsimus [1], alio loco Verbum quoque cum articulo emphatico Deus vocatur, ut apud S. Paulum: *Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* [2]. Adnotat præterea S. Thomas: *Ratio autem, quare Evangelista* (loco prius citato) *non posuit articulum huic nomini* (Deus)... *est,... quod Deus ponitur hic* (non in subjecto sed) *in prædicato, et tenetur formaliter; consuetum erat autem quod nominibus in prædicato positis non ponitur articulus, quum discretionem importet* [3].

Objicitur 4°: Hic vocatur Deus propter dignitatem.

5. Objiciunt 4°, Verbum in illo textu S. Joannis Deum vocari non ex naturâ vel substantiâ, sed propter dignitatem ejus et auctoritatem, quâ ratione in Scripturis nomen dei ad Angelos etiam et ad judices transferri ajunt. — Ad illud suprà (num. 2) jam respondit S. Hilarius, aliud esse, dei nomen alicui dari, aliud affirmare, eum esse Deum. — Sed aliam quoque responsionem adjiciamus: Falsum est, nomen Dei esse appellativum, ut posset absolute transferri in eum, qui non sit naturâ Deus; quocirca, quamquam nonnullæ creaturæ dii vocantur, earum nemini tamen Dei nomen absolute tribuitur; nemo verus Deus dicitur vel Deus altissimus vel Deus singulari numero; quæ quidem de Jesu Christo dicuntur, ut apud S. Joannem: *Et scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus* [4]; apud S. Paulum: *Exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* [5]; et ad Romanos: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* [6]; et apud S. Lucam, quum Zacharias vaticinans his verbis Joannem, filium suum, alloquitur: *Et tu puer propheta*

[1] In *Joan.*, Homil. 4, n. 3. — [2] *Tit.*, II, 13. — [3] In *Joan.* Evang., cap. 1, lect. 1. — [4] 1 *Joan.*, V, 20. — [5] *Tit.*, II, 13. — [6] *Rom.*, IX, 5.

Altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus... per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto [1].

Ex eodem textu aliud eruitur argumentum.

6. Ex iis verbis, quæ suprà attulimus (S. Joan., cap. I), aliud eruitur manifestum Verbi Divinitatis argumentum. Ita pergit S. Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est* [2]. Quisquis Verbi Divinitatem negat, ex iis verbis dicat necesse est, aut Verbum non factum sed æternum fuisse, aut Verbum factum esse a Seipso. Sed asserere Verbum Seipsum fecisse, evidenter cum ratione pugnat, quia *nemo dat quod non habet*; ergo confiteri oportet, factum non esse Verbum: secus falso asseverasset S. Joannes: *Sine ipso factum est nihil quod factum est.* Ita argumentatur S. Augustinus, et ex iis verbis manifesto colligit, Verbum ejusdem esse cum Patre substantiæ: *Neque enim dicit « omnia », nisi quæ facta sunt, id est, omnem creaturam. Unde liquido apparet, ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia; et si factus non est, creatura non est; si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiæ est; omnis enim substantia, quæ Deus non est, creatura est, et quæ creatura non est, Deus est. Et si non est Filius ejusdem substantiæ cujus Pater, ergo facta substantia est; si facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt: at* OMNIA PER IPSUM FACTA SUNT; *unius igitur ejusdemque cum Patre substantiæ est; et ideo non tantum Deus, sed et verus Deus* [3]. Paulo longior est ille S. Augustini locus, sed ad probandam causam aptissimus.

Textuum secunda classis: Verbo tribuitur ipsa Patris natura.

a. *Joan.* X, 30.

7. Ad alteram classem veniamus, ad eos nempe Scripturarum locos, quibus Verbo eadem natura divina eademque ac Patri substantia tribuitur.

Et 1[um] quidem illud enuntiavit ipsum Verbum incarnatum, quum diceret: *Ego et Pater unum sumus* [4]. Ajunt quidem Ariani, hic non de naturæ sed de consensûs unitate agi; atque idem asseruit Calvinus, quamquam protestatus est, se non esse Arianum: *Abusi sunt hoc loco veteres, ut probarent Christum esse Patri ὁμοούσιον; neque enim Christus de unitate substantiæ disputat, sed de consensu, quem cum Patre habet* [5]. Sancti Patres vero, quorum major est auctoritas quam Calvini et Arianorum, substantiæ unitatem illic designari existimant. En, quid dicat S. Athanasius: *Quodsi duo unum sint, necesse est illos duos quidem esse* (ratione personarum), *unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est consubstantialis,... ita ut duo quidem sint, quia Pater est et Filius; unum autem, quia Deus unus est* [6]. Ita quoque eum locum intellexit S. Cyprianus: *Dicit Dominus: « Ego et Pater unum sumus ». Et iterum de Patre et Filio et Spiritu-Sancto scriptum est: « Et hi tres unum sunt »* [7]. Eodem modo eum intellexit S. Ambrosius [8], eumque intellexerunt S. Augustinus et S. Joannes Chrysostomus, ut mox videbimus; neque aliter et ipsi Judæi, qui, quum Jesum Christum talia dicentem audivissent, *sustulerunt... lapides..., ut lapidarent Eum*, ut in suo Evangelio refert S. Joannes [9]. Tum vero Dominus: *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo*, inquit; *propter quod eorum opus Me lapidatis?* [10] Cui responderunt Judæi: *De bono opere non lapidamus Te, sed de blasphemiâ: et quia Tu, homo quum sis, facis Teipsum Deum* [11]. — *Ecce*, inquit S. Augustinus, *Judæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani; ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici: « Ego et Pater unum sumus », nisi ubi æqualitas est Patris et Filii* [12]. — Et hic quidem subjicit S. Joannes Chrysostomus, Redemptorem, si Judæi falso credidissent, Patri potestate æqualem Eum

[1] *Luc.*, I, 76 et 78. — [2] *Joan.*, I. 3. — [3] De Trinitate, lib. I, cap. 6, n. 9. — [4] *Joan.*, X, 30. — [5] Comment. in Evang. sec. *Joannem*, cap. X, v. 30. — [6] Oratio 4 contra *Arianos*, n. 9. — [7] De Unitate Eccl[æ], n. 6. — [8] De Spiritu-Sancto, lib. III, cap. 16. — [9] X, 31. — [10] v. 32. — [11] v. 33. — [12] In *Joan.* Evang., tract. 48, n. 8.

Se facere voluisse, illico ad eos placandos explicaturum fuisse ea verba; nec tamen illud fecisse: *Non tamen* (sunt verba S. Doctoris) *hanc Jesus abstulit suspicionem, quæ si falsa fuisset, corrigenda fuisset, et dicendum: Cur hoc facitis? Non parem meam dico et Patris potestatem* [1].— *Sed nunc,* ut pergit Chrysostomus, *totum contrarium: eam* (suspicionem) *confirmat, et maxime quum exasperarentur; neque Se accusat ac si male dixisset, sed illos reprehendit* [2]. Et hæc quidem est reprehensio, quâ satis declarat, Se esse Patri æqualem: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere Mihi; si autem facio, et si Mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in Me est, et Ego in Patre* [3]. Ceterum, ut refert S. Marcus, in concilio Caiphæ Christus, verum Dei Filium Se esse, aperte pronuntiavit: *Rursum summus sacerdos interrogabat Eum et dixit Ei: Tu es Christus, Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit illi: Ego sum* [4]. Quo posito, quis umquam asserere ausit, Jesum Christum non esse Dei Filium, quum Ipse illud diserte affirmaverit?

b. Marc. XIV, 61, 62.

Objicitur. 8. At, inquiunt Ariani, Redemptor pro omnibus discipulis Patrem deprecans: *Et Ego,* inquit, *claritatem quam dedisti Mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et Nos unum sumus* [5]; et hic tamen certo agitur non de substantiæ sed de voluntatis unitate.— Respondetur. Respondetur: Aliud est dicere: *Ego et Pater unum sumus;* aliud: *Ut sint unum, sicut et Nos unum sumus.* Quemadmodum aliud est dicere: *Pater vester cælestis perfectus est;* aliud vero: *Estote ergo vos perfecti sicut et Pater vester cælestis perfectus est* [6]. — Particula *sicut* similitudinem designat sive imitationem; quod S. Athanasius, illa verba explicans, hoc modo enuntiat: « *Ut sint unum, sicut et Nos unum sumus* »; *apposite hîc... dixit...* SICUT NOS SUMUS: *quâ quidem particulâ « sicut » aperte ostendit, non identitatem (ut ita loquar) significari, sed imaginem et exemplar proponi* [7]. — Quapropter, quemadmodum nos exhortatur Dominus, ut quantum in nobis est, divinam perfectionem imitemur; ita precatus est, ut prout eorum facultas ferebat, divinam unionem assequerentur; quod profecto non potest nisi de voluntatis conjunctione intelligi. Quum vero diceret Jesus Christus: *Ego et Pater unum sumus,* non de imitatione, sed de substantiæ unitate agebat; absolutâ namque propositione asserit, unum se idemque esse cum Patre: *unum sumus.*

Respondetur.

c. Joan. XVI et XVII.

9. Eamdem porro veritatem alii duo valde perspicui textus confirmant. *Omnia,* inquit Dominus, *quæcumque habet Pater, mea sunt* [8]; et in sequenti capite: *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt* [9]. Quæ verba, quum nulla exceptio adjiciatur, liquido ostendunt Christi cum Patre consubstantialitatem; quandoquidem, si Ipse asseverat, Se omnia ea habere, quæ habeat Pater, quis audeat contendere, Patrem ultra habere aliquid, quod Filius non habeat? Sed omnia denegarentur Filio, si eadem ac Patris substantia Ei denegaretur: esset enim Patre infinito minor; at vero in omnibus Patri est æqualis, quoniam omnia sine ullâ exceptione, quæ Pater habeat, Se quoque habere dixit: *Nihil enim,* inquit S. Augustinus, *Patre minus habet ille, qui dicit: « Omnia quæ habet Pater, mea sunt ». Æqualis est igitur* [10].

d. S. Paulus Phil. II, 6 et 7.

10. Idem confirmavit S. Paulus, quum de Christo agens scriberet: *Qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* [11]. Ait igitur Apostolus, Jesum Christum usque eo descendisse, ut humanam carnem assumeret: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens;* quæ verba non possunt nisi de duabus naturis intelligi, in quibus Christus existit: etenim, se exinanivit,

[1] In *Joan.,* Homil. 61, n. 2. — [2] Ibid. — [3] *Joan.,* X, 37, 38. — [4] *Marc.,* XIV, 61, 62. — [5] *Joan.,* XVII, 22. — [6] *Matth.,* V, 48. — [7] Oratio 3 (al. 4) contra *Arianos,* n. 21. — [8] *Joan.,* XVI, 15. — [9] XVII, 10. — [10] Contra *Maximinum,* lib. II, cap. 14, n. 7. — [11] *Phil.,* II, 6 et 7.

naturam servi accipiens, quum jam existeret divinâ naturâ, ut ex superioribus verbis liquet: *quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Quodsi Christus arbitratus est, non rapinam se fecisse, quum æqualem Deo se pronuntiaret, negari nequit, Eum ejusdem esse cum Deo substantiæ; secus enim rapina fuisset, Deo æqualem se dicere. Atque eodem sensu, inquit S. Augustinus, intelligi debent alia illa Jesu Christi verba: *Pater major Me est* [1]: Se nempe Patre minorem esse, quod ad servi formam spectaret, quam in Incarnatione assumpsisset; quod vero ad Dei formam pertineret, quam haberet naturâ nec deposuisset in Incarnatione, non minorem se, sed æqualem Patri esse. En ipsa S. Doctoris verba: *In formâ Dei æqualem esse Deo, non Ei rapina fuerat, sed natura... Propterea vero Patrem dicit esse majorem, quia Seipsum exinanivit, formam servi accipiens, non amittens Dei* [2].

c. Joan. V, 19.

11. Idem confirmatur his Redemptoris nostri verbis: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit* [3]. Inde colligit S. Hilarius, Dei Filium, non minus quam Patrem, esse verum Deum; *Filius est, quia ab se nihil potest; Deus est, quia quæcumque Pater facit, et ipse eadem facit: unum sunt, quia exæquatur in honore, eademque facit, non alia* [4]. Non potest eamdem indivisam operationem cum Patre habere, qui Patri non est consubstantialis; in Deo enim non distinguuntur operatio et substantia.

Textuum tertia classis: Verbo adscribuntur attributa divina. *a.* Æternitas.

12. In tertiâ classe reponuntur Scripturarum loci, qui Verbo talia adscribunt attributa, ut cadere nequeant nisi in Eum, qui naturâ Deus est et eamdem habet cum Patre substantiam. Et 1um quidem Verbo tribuitur æternitas his primis S. Joannis verbis: *In principio erat Verbum* [5]. Vocabulo « *erat* » designatur, Verbum semper fuisse; quare ibi, ut adnotat S. Ambrosius, quater illud repetit S. Joannes: *ecce quater* « ERAT ». *Ubi impius invenit, quod non erat?* [6] Et præter verbum « *erat* », ipsa vox « *In principio* » confirmat, Verbum fuisse ab æterno. *In principio erat Verbum*, id est, ante omnia existebat. Et hoc quidem textu innixum Concilium Nicænum I [7] hanc Arianorum propositionem damnavit: *Erat aliquando* (tempus), *quando* (Filius Dei) *non erat.*

Objicitur.

13. Dicunt Ariani 1um, S. Augustinum [8] ea verba « *In principio* » interpretatum esse: « In ipso Patre »; et eâ quidem interpretatione admissâ, Verbum ante omnia in Deo existere potuisse, ut tamen non esset æternum. At respondemus, licet aliquis ea verba « *In principio* » intelligere vellet « *In Patre* »; dummodo accipiatur, Verbum fuisse ante omnia, sequi nihilominus, æternum neque umquam factum fuisse Verbum. Et re quidem verâ: quoniam *omnia per ipsum facta sunt*, Verbum si æternum non esset, sed in tempore creatum, seipsum creare debuisset, quod fieri nequit ex certo et communiter recepto adagio, jam suprà commemorato: *Nemo dat quod non habet.*

Respondetur.

Objicitur 2.o

14. Dicunt 2°, ea verba *In principio* intelligi sicut alia illa in capite primo Genesis: *In principio creavit Deus cælum et terram;* eamque ob causam de Verbi quoque creatione dici. — Respondemus, Moysi quidem verba esse: *In principio creavit Deus;* S. Joannis vero: *In principio* (non: creatum est, sed) *erat* Verbum, et: *omnia per ipsum facta sunt.*

Respondetur.

Objicitur 3.o

15. Dicunt 3°, Verbi nomine non intelligi personam a Patre distinctam, sed internam Patris sapientiam, ab Eo non distinctam, per quam omnia facta sunt. — Sed neque illud dici potest, quum S. Joannes de eo Verbo, de quo asserit: *Omnia per ipsum facta sunt*, in fine ejusdem capitis dicat: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis;* quæ verba intelligi non possunt de internâ Patris sapientiâ, sed sine dubio ad illud Verbum

Respondetur.

[1] *Joan.* XIV, 28. — [2] Ep. 170 ad *Maximum* Medicum, n. 8 et 9. — [3] *Joan.*, V, 19. — [4] De Trinitate, lib. VII, n. 21. — [5] I, 1. — [6] De Fide ad *Gratianum*, lib. I, cap. 8, n. 56. — [7] Symbolum. — [8] De Trinitate, lib. VI, cap. 2.

spectant, per quod omnia facta esse dixit, et quod deinde caro factum est, quum esset Dei Filius, ut ibidem declarat: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Atque illud confirmavit Apostolus, quum scriberet, per *Filium* (quem S. Joannes *Verbum* vocat) factum esse universum: *Diebus istis locutus est nobis in Filio... per quem fecit et sæcula*[1]. Præterquam quod æternitas Verbi probatur his Apocalypsis verbis: *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis... qui est et qui erat et qui venturus est*[2]; et his aliis S. Pauli ad Hebræos: *Jesus Christus heri et hodie; ipse et in sæcula*[3].

Quæritur: Possitne creatura ab æterno existere.

16. Arius semper negavit, Verbum fuisse ab æterno; ex ultimis vero ejus discipulis nonnulli, a Scripturis coacti, ad extremum concesserunt, Verbum quidem fuisse æternum, æternam tamen creaturam, non divinam personam. — Ad novum istum errorem ab Arianis excogitatum plures theologos respondere video, fieri non posse, ut æterna sit creatura, quippe quæ, ut creata dici possit, *ex nihilo* producta esse debeat, ut ita ex « non esse » ad « esse » transierit; eamque ob causam agnosci debere tempus quoddam, quo nondum existeret ejusmodi creatura. Quæ responsio tamen cogendi vim non habet, neque evertit errorem, quum probabilissima sit S. Thomæ sententia, ad creaturæ notionem non necessario fingendum esse tempus, quo nondum existeret, ut ita « non esse » præcedat « esse »; sed sufficere, ut ejusmodi res naturâ suâ sive ex seipsâ nihil fuerit, « esse » vero acceperit a Deo. Ut res ex nihilo facta dici possit, inquit S. Doctor, requiritur, ut *« non esse » præcedat « esse » rei, non duratione sed naturâ, quia videlicet, si ipsa sibi relinqueretur, nihil esset, « esse » vero solum ab alio habet*[4]. Posito igitur, ad notionem creaturæ non requiri, ut præcesserit tempus, quo illa nondum existeret, potuit utique Deus, utpote æternus, *ab æterno* illud « esse » ei largiri, quod suâ naturâ creatura non haberet. Idonea igitur et firma hæc mihi esse videtur responsio, Verbum, quum sit æternum (ut jam probavimus), ideo neutiquam dici posse creaturam, quia fidei dogma est (ut cum S. Thomâ[5] docent omnes SS. Patres), revera nullam umquam fuisse æternam creaturam, quoniam cunctæ creaturæ factæ sunt *in tempore* et in illo principio, quo universum creatum esse describit Moyses: *In principio creavit Deus cælum et terram*[6]; quæ quidem cæli terræque creatio (ut omnes Patres et theologi docent) creationem et materialium et spiritualium rerum omnium complectitur. Verbum contrà exstitit, priusquam ulla esset creatura; quod scriptum videmus in Proverbiis, ubi Sapientia, id est Verbum, ita loquens inducitur: *Dominus possedit Me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio*[7]. Ergo non est res creata Verbum, quum prius existeret quam ullam rem efficeret Deus.

Quomodo ex Verbi æternitate ejus Divinitas probari possit.

Nonnulli negant.

Probabilissima est *S. Thomæ* sententia affirmans.

17. Nec tamen horum temporum materialistis inde colligere fas est, potuisse materiam ex seipsâ æternam esse; quandoquidem non aliter dicimus, *ab æterno* esse potuisse creaturam, nisi quia in Dei potestate fuisset, *ab æterno* illud « esse » quo careret, ei impertire (quod ceteroquin numquam fecit); at nisi Deus illud largiretur, ex seipsâ (ut in libro *De fidei veritate*[8] demonstravimus) materia esse non poterat, quum sibi dare nequiret illud « esse », quod non haberet, ex sæpius repetito adagio: *Nemo dat quod non habet.*

Licet materia ab æterno creari possit, non potest ex se exsistere.

b. Omnipotentia.

Ex eo autem, quod S. Joannes de Verbo dicit: *Omnia per ipsum facta sunt*[9], infertur non solum ejus æternitas, sed etiam potestas creandi, quæ non potest nisi ad Deum pertinere; ad creandum nempe infinita requiritur virtus et potentia, quam Deus (ut tradunt omnes theologi) creaturæ impertire nequit. — Sed, ut ad Verbi

[1] *Hebr.* I, 2. — [2] I, 8. — [3] XIII, 8. — [4] Quæst. Disputat., qu. 3, art. 14, ad 7. — [5] I[a], qu. 46, art. 2 et 3. — [6] Genes., I, 1. — [7] Prov., VIII, 22. — [8] Pars. 1, cap. 1. — [9] I, 3.

æternitatem redeamus, hoc dicimus: Si Pater naturæ necessitate *ab æterno* Filium generare debuit, sequitur, quum Pater æternus sit, æternum quoque esse Filium; Patri tamen semper servatâ gignendi ratione, geniti autem Filio. Et sic quidem confutatur falsa recentium materialistarum opinio, quâ materia ex seipsâ æterna constituitur.

Ex eodem textu colligitur, Verbum non esse factum.

18. Posito autem, a Verbo facta esse omnia, necessario sequitur, factum non esse Verbum: existeret enim aliquid, non a Verbo factum, quum tamen dicat S. Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt.* Et illud quidem gravissimum erat S. Augustini argumentum contra Arianos, qui Verbum factum esse contendebant: *Quomodo fieri potest*, ita eos urget S. Doctor, *ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si et Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia est Verbum Verbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego unicum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Verbi, concede non factum per quod facta sunt omnia. Non enim per seipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia* [1].

Objicitur.

19. Ariani, quum aliud nihil supersit quod ad firmissimum illud argumentum respondeant, S. Joannem non dicere ajunt: *omnia ab ipso*, sed: *omnia per ipsum facta sunt;* ut inde colligant, Verbum non fuisse mundi creationis causam principalem, sed instrumentum dumtaxat, quod Pater omnia creans adhibuisset, ac proinde, Verbum non esse Deum.— At respondetur, mundi creationem, a Davide his verbis descriptam: *Initio Tu, Domine, terram fundasti; et opera manuum tuarum sunt cæli* [2], a S. Paulo (in epistolâ ad Hebræos, cap. I, 10) Dei Filio attribui, ut ex toto capite primo liquet, et nominatim ex versiculo 8°: *Ad Filium autem* (dicit): *Thronus tuus, Deus, cet.* Et vers. 13° dicitur: *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?* Declarat ergo S. Paulus, illum Dei Filium, qui a S. Joanne Verbum vocatur, et cælum terramque creavit, verum esse Deum; ac proinde ut Deus non merum instrumentum fuit, sed præcipuus mundi creator.

Respondetur.

Neque obstat Arianorum misera difficultas, S. Joannem non dicere: *Omnia ab ipso*, sed: *per ipsum facta sunt;* pluribus siquidem Scripturarum locis principali causæ particula *per* adnectitur: *Possedi hominem per Deum* [3]. — *Per me reges regnant* [4]. — *Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei* [5].

Alii Scripturæ textus:

20. Demonstratur quoque Verbi divinitas illo textu, quo S. Joannes in Evangelio suo Patrem velle ait, ut ab omnibus idem honor, qui sibimetipsi tribuitur, Filio quoque habeatur: (*Pater*) *omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem* [6].

1. *Joan.* V, 22. Honor divinus.

Præterea et Filii et Spiritûs-Sancti divinitas probatur ex præcepto Apostolis dato: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti* [7]. Quo quidem documento ad Arianos coarguendos usi sunt sancti Patres, ut S. Athanasius [8], S. Hilarius [9], S. Fulgentius [10], cet. Et sane; ex eo, quod Baptismus in nomine trium divinarum Personarum conferri jubetur, planum fit, æqualem auctoritatem et virtutem eas habere, singulasque esse Deum; si enim creaturæ essent Filius et Spiritus-Sanctus, Christiani Baptismum susciperent in Patris, Dei videlicet, et duarum creaturarum nomine; quod credere S. Paulus Corinthios restricte vetuit: *Nequis dicat, quod in nomine meo baptizati estis* [11].

2. *Matth.* XXVIII, 19. Æqualitas cum Patre.

21. Alia duo tandem subjicio argumenta, ad Verbi Divinitatem probandam firmissima. Et primum quidem eruitur ex Verbi potestate, quâ Jesus Christus, ut

3. *Luc.* V, 20. Potestas remittendi peccata.

[1] *S. August.* In *Joann.* Evang. Tract. 1, n. 11. — [2] Ps. CI, 26. — [3] Genes., IV, I. — [4] Prov., VIII, 15. — [5] I *Cor.*, I, 1. — [6] *Joan.*, V, 22, 23. — [7] *Matth.*, XXVIII, 19. — [8] Contra *Arianos*, Orat. 2, n. 41 et 42. — [9] De Trinitate, lib. II, n. 1. — [10] Contra *Arianos*, Resp. ad object. 8 et 10. — [11] 1 *Cor.*, I, 15.

narrat S. Lucas, sanando paralytico, simul his verbis peccata ei condonavit: *Homo, remittuntur tibi peccata tua* [1]. Peccata dimittere non potest esse nisi solius Dei facultas; quod probe intellexerunt ipsi Pharisæi, qui ea verba blasphemiam esse credentes exclamarunt: *Quis est hic, qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* [2].

4. *Matth.* XVI. *Marc.* XIV. Diserta Christi testimonia.

22. Alterum argumentum hoc est, quod Redemptor ipse se Dei Filium esse declaravit. Illud sæpius quidem professus est; at præsertim quum, interrogatis discipulis, quem se esse crederent, et responso a S. Petro reddito: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*, Ipse diceret, illud ei a Deo esse revelatum: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est* [3]. Idem præterea declaravit (ut suprà dictum est) quum a Caiphâ interrogatus: *Tu es Christus, Filius Dei benedicti?* responderet (ut refert S. Marcus): *Jesus autem dixit illi: Ego sum* [4].

Jamvero, ita argumentamur: Ariani, licet Christum verum Dei Filium non esse contendant, minime tamen asserunt, impium Eum fuisse, sed contrà ceteris hominibus Eum antecellere prædicant, virtutibus nempe donisque divinis præ ceteris ornatum. Si autem homo ille Dei Filium se dixisset, quum non esset nisi creatura; aut si permisisset, quamvis revera Dei Filius non esset, ut alii quidem pro Dei Filio ipsum haberent, alii vero tantopere offenderentur, quod Dei Filium se ipse vocaret, certe veritatem explanare debuisset: alioquin fuisset impius. Minime vero; nullam ipse adjecit interpretationem, quamvis Judæi permanerent in eâdem sententiâ, blasphemiam Eum protulisse; quin etiam eâ de causâ se damnari et cruci affigi passus est: fuit enim præcipuum crimen, quod apud Pilatum adversus Eum moverunt: *Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit* [5].

Iterum dico: postquam diserte declaravit Jesus Christus, Filium Dei se esse (*Ego sum*, ut superius a S. Marco relatum legimus), etsi mortem sibi allatura esset ejusmodi declaratio, ecquis contendere audeat, Christum non esse Dei Filium?

§ II. *Probatur Verbi Divinitas sanctorum Patrum et Conciliorum auctoritate.*

Quid docuerint SS. Patres, Nicæno Concilio antiquiores.

23. Concilio Nicæno refragari non desistebant Ariani, quod Verbo tribuisset vocem *consubstantialis*, quam ab antiquis Ecclesiæ Patribus adhibitam non fuisse ajebant. Testantur vero S. Athanasius [6], S. Gregorius Nyssenus [7], S. Hilarius [8] et S. Augustinus [9], Nicænos Patres eam vocem mutuatos esse a constanti priscorum Ecclesiæ Doctorum traditione. Ceterum eruditi adnotant, eorum Patrum multa opera, a S. Athanasio, S. Basilio et Eusebio quoque olim citata, temporum diuturnitate periisse. Illud præterea notari oportet, antiquos Patres, priusquam hæreses emersissent, non eam in scriptis suis adhibuisse cautionem, quâ usi sunt Patres inferioris ætatis, quum fidei veritates confirmarentur. Dubia ab adversariis allata, occasionem præbuisse ait S. Augustinus, ut credenda dogmata investigarentur melius et firmius stabilirentur: *Ab adversario mota quæstio, discendi existit occasio* [10].

Non dubitant quidem Sociniani, quin Patres omnes, Nicæno Concilio ætate posteriores, eamdem secuti sint Concilii sententiam, quâ Verbo cum Patre concederetur consubstantialitas; at reliquos, Concilio antiquiores, ab eâ aversos fuisse contendunt. Quapropter ad redarguendos Socinianos, eorum Patrum dumtaxat pro-

[1] *Luc.*, V, 20. — [2] v. 21. — [3] *Matth.*, XVI, 15-17. — [4] *Marc.*, XIV, 61, 62. — [5] *Joan.*, XIX, 7. — [6] Epistola ad *Afros* Episcopos, n. 6; et alibi. — [7] Confer duodecim libros contra *Eunomium*, ubi passim enuntiat, universam Ecclesiam « unam naturam in diversis Personis divinis » semper confessam esse (Nota edit.). — [8] De Trinitate, lib. IV, n. 4. — [9] Contra *Maximum*, *Arianorum* Episcop., lib. II, cap. 14, n. 3. — [10] De Civit. Dei, lib. XV, cap. 2, n. 1.

laturi sumus testimonia, qui ante Nicænum Concilium floruerunt, et etiamsi vocem *consubstantialis* vel Verbi cum Patre *ejusdem substantiæ* non adhibuerint, aliis tamen verbis, quæ tantundem valent, idem satis elocuti sunt.

S. Ignatius. **24.** S. Ignatius Martyr, in Antiochenâ Sede S. Petri successor, qui obiit anno 108, Jesu Christi divinitatem pluribus locis prædicat. In epistolâ ad Trallianos: *Qui vere natus est ex Deo et Virgine; sed non eodem modo* [1]. Et inferius: *Revera natus est Deus Verbum ex Virgine;... vere in utero genitus est is qui omnes homines in utero portat* [2] (*a*). — In epistolâ ad Ephesios: *Medicus autem unus est, et carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, in morte vita vera, et ex Mariâ et ex Deo* [3]. Et in epistola ad Magnesios: (*Jesus Christus*), *qui ante sæcula apud Patrem erat, et in fine apparuit* [4]. Et infrà: *Passi sunt* (*Prophetæ*)..., *ut, qui erant increduli, certi redderentur, quod unus sit Deus, qui seipsum manifestaverit per Jesum Christum, Filium suum, qui est Verbum ejus æternum* [5].

S. Polycarpus. **25.** S. Polycarpus, Smyrnensis Episcopus et S. Joannis discipulus, qui obiit anno 167, in celebri epistolâ, quam Ecclesia Smyrnensis de sui Episcopi martyrio ad Ecclesias Ponti scripsit (quæ refertur ab Eusebio [6]), ita paulo ante mortem loquens inducitur: *Quamobrem de omnibus Te laudo, Te benedico, Te glorifico per sempiternum pontificem Jesum Christum, unigenitum Filium tuum, per quem Tibi unà cum ipso in Spiritu-Sancto gloria nunc et in sæcula sæculorum, amen.* 1um S. Polycarpus Christum vocat sempiternum pontificem; præter Deum autem nihil est æternum. 2° Filium unà cum Patre glorificat, et æqualem Ei gloriam tribuit; quod dicere nefas fuisset, si Filium non credidisset Deum Patri æqualem. — Præterea in epistolâ ad Philippenses S. Polycarpus Filio æque ac Patri virtutem adscribit gratiæ et salutis impertiendæ: *Deus autem et Pater... et ipse sempiternus pontifex, Dei Filius, Christus Jesus, ædificet vos in fide et veritate.... et det vobis sortem et partem inter sanctos suos* [7].

S. Justinus. **26.** S. Justinus philosophus et martyr, qui circa annum 161 obiit, de Jesu Christi divinitate in suis apologiis aperte loquitur. In secundâ apologiâ (*b*): *Ejus* (*Patris*) *autem Filius*, inquit, *qui solus proprie Filius dicitur, Verbum antequam mundus crearetur, quod et unà cum Eo aderat et genitum est* [8]. Notemus, Christum ab eo vocari proprie Filium et Verbum cum Patre ante creaturas existens et ab Eo genitum: Verbum itaque proprius Dei Filius est, qui cum Patre ante creaturas existit: non est ergo creatura. — Et in primâ apologiâ: *Qui, quum Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est.* [9] In dialogo cum Tryphone ostendit, Christum in antiquo Testamento *Dominum virtutum* [10], *Israëlis Deum* [11] appellari, et postea sic Judæos perstringit: *Si dicta Prophetarum intellexissetis, non inficiati essetis, ipsum esse Deum, singularis et ingeniti... Dei Filium* [12]. Omissis aliis ejusmodi locis idem declarantibus, ad nonnullas Socinianorum difficultates transeo. Ajunt, in dialogo cum Tryphone et in apologiâ asserere S. Justinum, Patrem

Objectiones cum responsis.

[1] n. 9 (inter. ep. interpolat. Nota edit.). — [2] n. 10. — [3] Ad *Ephes.*, n. 7. — [4] Ad *Magnes.*, n. 6. — [5] Ibid., n. 8. — [6] Hist., lib. IV, cap. 15. — [7] Ep. ad *Philippenses*, cap. 12. — [8] Apolog. 2 (al. 1), n. 6. — [9] Apolog. 1 (al. 2), n. 63. — [10] Dialog., n. 85. — [11] Ibid., n. 64. — [12] Ibid., n. 126.

(*a*) Alii legunt: *vere conceptus est in utero is qui omnes homines in utero fingit* (Nota edit.).

(*b*) *S. Justini* apologia, quæ in Bibliothecâ Veterum Patrum prima est, secundo loco poni debuisset, et quæ ibi secunda vocatur, prima est, ut ipsi Editores illic fatentur. Quapropter, quam primam dicit *S. Alphonsus*, ubique secundam diximus, primam autem vocavimus, quam ex eâ Bibliothecâ ille quidem secundam appellat. Sic enim in recentiori sanctorum Patrum editione locus citatus facilius invenietur (Nota edit.).

esse causam Verbi et Verbo priorem. Respondetur: Pater dicitur Filii causa, non ut creator sed ut generans; et Filio prior vocatur, non tempore sed origine; quocirca a nonnullis Patribus Filii causa dicitur, quatenus est Filii principium. Item opponunt, S. Justinum dicere, Filium *administrum esse Deo* [1]. Respondetur: Administer est ut homo, id est, secundum humanam naturam.

Alia quoque cavillantur, quæ unà cum responsis legi possunt apud Jueninum [2]; sed satis superque propulsantur omnia paucis illis verbis, quæ suprà attulimus: *Qui quum Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est.*

S. Irenaeus. **27.** S. Irenæus, S. Polycarpi discipulus et Lugdunensis Episcopus, qui ineunte sæculo III obiit, Filium haud secus ac Patrem vere Deum esse, his verbis profitetur: *Neque igitur Dominus* (Pater) *neque Spiritus-Sanctus... Eum... absolute Deum nominassent..., nisi esset vere Deus* [3]. Et alibi: *Bene, qui dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum; mensura enim Patris, Filius, quoniam et capit Eum* [4]. Et alibi: *Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus* [5]. Objiciunt, dixisse S. Irenæum [6], soli Patri notum esse judicii diem, et Patrem majorem esse Filio; sed ad illud suprà (num. 10) responsum est.

Athenagoras. **28.** Athenagoras, Christianus philosophus Atheniensis, in suâ pro Christianis apologiâ ad imperatores Antoninum et Commodum hanc scripsit esse rationem, cur per Filium *omnia facta esse* dicatur: *Quum sit unum Pater et Filius, et sit in Patre Filius et Pater in Filio unitate et virtute spiritus, mens et verbum Dei Filius est* [7]. Illis verbis: *quum sit unum Pater et Filius,* explicat Filii cum Patre naturæ unitatem; illis vero *et sit in Patre Filius et Pater in Filio,* Trinitatis enuntiat proprietatem, quam theologi *circuminsessionem* vocant, quâ singulæ in singulis existunt Personis. Et infrà: *Deum asserimus,* inquit, *et Filium, ipsius Verbum, et Spiritum-Sanctum virtute unitos* [8].

29. Theophilus, Marco Aurelio imperatore Antiochenus Episcopus: *Sciendum est,* inquit, *quod Christus Dominus noster ita verus homo et verus Deus est: de Patre Deo Deus, de matre homine homo* [9]. *Theophilus.*

Clemens Alexandrinus: *Jam nuper,* inquit, *hominibus apparuit (Verbum Christus), qui solus uterque, Deus et homo, est* [10]. — *Divinum Verbum, verus sine controversia Deus* [11]. Et alio loco: *Nihil ergo odio habet Deus, sed neque Verbum; utrumque enim unum est, nempe Deus; dixit enim: « In principio erat Verbum, et Verbum erat in Deo, et Deus erat Verbum »* [12]. *Clemens Alex.*

Origenes adversus Celsum, qui opposuerat, Christianos Jesum Christum, quamvis mortuus esset, pro Deo tamen habere: *Sciant criminatores isti,* inquit, *quem ab initio Deum Deique Filium esse credimus... Eum esse Verbum ipsum* [13]. Et alibi ait, etiamsi Christus, ut homo, cruciatus subierit, Verbum tamen, quod Deus esset, nihil esse perpessum: *Responderi potest distinguendo divini Verbi naturam, quæ Deus est, et Jesu animam* [14]. Omitto verba, quæ ibi sequuntur, propter quæ (ut videre licet apud Natalem Alexandrum [15]) theologis in dubium venit *Origenes.*

[1] n. 127 (sic revera habet editio *Coloniensis,* 1686; apud Migne vero ita legitur: *Deus est ipsius Filius, et angelus ex eo, quod ministret ipsius voluntati.* Nota edit.). — [2] Instit. theol. De Deo Trino, Diss. 1, quæst. 2, cap. 1, art. 2, § 1. — [3] Contra Hæreses, lib. III, cap. 6, n. 1. — [4] L. c., lib. IV, cap. 4, n. 2. — [5] L. c., lib. IV, cap. 5, n. 2. — [6] L. c., lib. II, cap. 28, n. 8. — [7] Legatio pro *Christianis,* n. 10 (edit. Ben.). — [8] Ibid., n. 24. — [9] Commentaria in Evangelia, lib. IV (Hoc opus, quod falso ei tribuitur, habetur in Maxima Biblioth. Veter. Patrum. Tom. 2. Nota edit.). — [10] Cohortatio ad *Gentes,* cap. 1. — [11] Ibid., cap. 10. — [12] Pædagogus, lib. 1, cap. 8. — [13] Contra *Celsum,* lib. III, n. 41. — [14] Ibid., lib. IV, n. 18. (Ita legit *Nat. Alex.-Migne* vero: *Ad hæc duplex est respondendi ratio, quarum alteram natura divini Verbi, qui Deus est, alteram anima Jesu suppetet* » (Nota edit.). — [15] Hist. Eccl., sæc. III, diss. 16, art. 2.

sana Origenis fides; at ex iis, quæ attulimus, constat, Origenem Jesum Christum pro Deo Deique Filio habuisse.

Dionys. Alexandr. **30.** Dionysius Alexandrinus post dimidiam tertii sæculi partem accusatus erat, quod negasset, Verbum Patri esse consubstantiale; quapropter: *Ostendi*, inquit, *crimen, quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui non dixerim, Christum esse Deo consubstantialem* [1].

S. Greg. Thaum. S. Gregorius Thaumaturgus, Ponti Episcopus et Origenis auditor, qui Antiochenæ synodo adversus Paulum Samosatenum interfuit, in *expositione fidei* hæc habet: *Unus est Deus, Pater Verbi viventis,... perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo... Unus Spiritus-Sanctus, ex Deo... existentiam habens* [2].

S. Methodius. S. Methodius, Tyri Episcopus et (ut testatur S. Hieronymus [3]), sub Diocletiano martyr (*a*), in libro *de Martyribus* (apud Theodoretum [4]) Verbum appellat *Dominum et Filium Dei, qui non rapinam arbitratus est esse Se æqualem Deo.*

S. Cyprian. **31.** Ad occidentales sive Latinos Patres veniamus. S. Cyprianus, Carthaginiensis Episcopus, iisdem textibus, quos suprà attulimus, Verbi divinitatem probat: *Dicit Dominus: « Ego et Pater unum sumus ». Et iterum de Patre et Filio et Spiritu-Sancto scriptum est: « Et hi tres unum sunt ».* [5] Et alibi ait: *Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, hic Christus est* [6].

Alii. Relictis porro testimoniis S. Dionysii Romani [7], S. Athanasii [8], Arnobii [9], Lactantii [10], Minucii Felicis [11], Zenonis [12] aliorumque veterum scriptorum, qui Verbi divinitatem strenue tuentur, nonnulla ex Tertulliano adjungere volo, quod ejus auctoritate abutuntur Sociniani. Quodam loco de Verbo agens: *Hunc*, inquit, *ex Deo prolatum didicimus et prolatione generatum, et idcirco Filium Dei et Deum dictum ex unitate substantiæ... Ita et de spiritu spiritus, et de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum* [13]. Et alibi: *Dictum est: « Ego et Pater unum sumus » ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem* [14]. Patet iis locis censuisse Tertullianum, Verbum non secus ac Patrem esse Deum, Patrique esse consubstantiale. Afferunt porro adversarii quædam perobscuri illius auctoris parum dilucida verba; sed apud auctores [15] legi possunt responsa ad omnes eorum argutias. *Tertullian.*

Concil. Nicaenum. **32.** Constat ceteroquin (ut ipse Socinus fatetur [16]), ex auctoritate Patrum, qui tribus primis sæculis floruerunt, firmam semper in Ecclesiâ fuisse divinitatis Verbi ejusque cum Patre consubstantialitatis fidem. Quâ quidem traditione edocti, tre-

[1] Apud *Athanasium*, Epistola de sententia *Dionysii*, n. 18 (Verba sic retulit *Jueninus*, *Migne* vero clarius: *Criminationem eorum depuli mendacemque ostendi, quâ ajebant, me Christum negare esse Deo consubstantialem.* Nota edit.). — [2] *S. Greg. Thaumat.*, Expositio Fidei. — Item apud *Greg. Nyss.* in Orat. de Vita *Gregor. Thaumat.* — [3] De Viris Illustribus, cap. 83. — [4] Dialogus 1, Immutabilis, § « *S. Methodii* ». — [5] De Unitate Eccl., n. 6. — [6] De Idolorum Vanitate, n. 11. — [7] Epist. contra *Sabellianos*. — [8] De Decretis *Nicænæ* Synodi, n. 26. — [9] Adv. *Gentes*, lib. I, n. 42 seq. — [10] Instit. Divin., lib. IV, cap. 25 et 29. — [11] *Octavius*, cap. 29. — [12] Tractatus, lib. II, tract. 5 de Æterna Filii Dei Generatione. — [13] *Tertull.* Apologeticus, 21. — [14] Adv. *Praxeam*, cap. 25. — [15] Vide: *Juenin.* Instit. Theol. De Deo Trino, Diss. 1, quæst. 2, cap. 1, art. 2, § 2; *Tournely*, Compend. Theol. De Trinitate, quæst. 4, Sect. 2, art. 2; *Antoine*, Theol. universa, de SS. Trinitate, cap. 1, art. 3. — [16] Seu potius *Matthæus Radecius* apud *Socinum*, in 2ª ad *Radecium* epistola.

(*a*) *S. Hieronymus* (l. c.): *Methodius*, inquit, *Olympi Lyciæ, et postea Tyri Episcopus,... ad extremum novissimæ persecutionis... martyrio coronatus est.* Novissima autem, i. e. ultima, quæ fuit decima, Christianorum persecutio, sub *Diocletiano*, *Galerio* et *Maximino* sæviit. Verba: *Sub Decio et Valeriano*, quæ in aliquibus editionibus leguntur, desunt, ut (apud *Migne*) eruditi adnotant, in omnium præstantissimo Codice *Veronensi*, ex quo suspicari licet, etiam illa: *sive ut alii affirmant*, sensim in textum irrepsisse; quum ceterum aliunde constet, *S. Methodium* etiam post *Decium* et *Valerianum* vixisse (Nota edit.).

centi duodeviginti Patres, qui anno 325 Concilium generale Nicænum celebrarunt, hanc condiderunt fidei definitionem: *Credimus... in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, ex Patre natum unigenitum, id est, ex substantiâ Patris; Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero;... consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt* [1]. Et eadem deinde in posteris Conciliis generalibus et in universâ Ecclesiâ retenta est fidei professio.

§ III. *Solvuntur difficultates.*

Distinguenda in Christo humanitas a Divinitate.

33. Ante omnia recolere expedit illud S. Ambrosii de interpretandis iis Scripturæ locis, qui ad Verbi divinitatem impugnandam adducuntur; hæreticos videlicet cuncta permiscere, detorquendo ad Jesu divinitatem, quæ de Eo ut de homine dicuntur: *Pia mens, quæ leguntur, secundum carnem divinitatemque distinguit; sacrilega confundit, et ad divinitatis detorquet injuriam, quidquid secundum humilitatem carnis est dictum* [2]. Ita plane Verbi divinitatem oppugnant Ariani: eos vulgo opponunt locos, ubi Jesus Christus Patre minorem inferioremque se profitetur. Quapropter ad solvenda pleraque eorum argumenta, in promptu haberi necesse est responsum illud, Jesum, ut hominem, Patre esse minorem, ut Deum vero (quoniam Verbo conjuncta est ejus humanitas), æqualem esse Patri. Quum igitur de Jesu Christo, ut de homine, sermo est, recte dicimus, Eum et creatum esse et factum, Eum Patri obedire ac subjectum esse, horumque similia.

Objicitur: 1. *Joan.* XIV, 28.

34. Itaque ad ea multa, quibus nos obtundunt adversarii, animum advertamus. Primum opponunt tritum illud S. Joannis: *Pater major Me est* [3]. Sed priusquam illa verba objicerent, considerare debebant, quid ante illa dixisset Jesus Christus: *Si diligeretis Me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem; quia Pater major Me est.* Patrem ergo Se majorem esse dixit, quatenus ut homo ad Patrem in cælum abiret. Attamen Redemptor, de semetipso secundum divinam naturam loquens: *Ego*, inquit, *et Pater unum sumus* [4]; quibus præterea verbis adjungendi sunt reliqui textus omnes, in § I allati, quibus et Verbi et Christi divinitas exprimitur.

Objicitur: 2. *Joan.* VI, 38.

Opponunt 2° Christi verba: *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem Ejus, qui misit Me* [5]; unà cum illis S. Pauli: *quum autem subjecta Illi fuerint omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit Ei, qui subjecit sibi omnia* [6]. Ergo, inquiunt, Patri obtemperat Filius, Eique subjectus est, ac proinde non est Deus. — Quod autem ad priorem textum spectat, respondetur, Jesum Christum duas ibi pro duabus suis naturis significasse voluntates: humanam, quâ Patri obedire debebat, et divinam, quæ cum Patre Ei erat communis. Et in altero textu declarat S. Paulus, Filium, quatenus homo est, Patri semper subjectum esse futurum, quod profecto negari nequit; illud vero quid adversum nos?

Objicitur: 3. Act. Ap. III, 13.

Objiciunt 3° ex Actibus Apostolorum: *Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, cet* [7]. En igitur, inquiunt, opponitur Filius Patri, qui Deus vocatur. — Respondetur, Eum ut hominem, minime vero ut Deum opponi. Verba porro: *glorificavit Filium suum*, de Christo secundum humanam naturam intelliguntur; præterquam quod S. Ambrosius ita respondet: *Deum Patrem, quia ab Ipso est omnis auctoritas, unum esse fatetur* [8].

Objicitur: 4. Prov. VIII, 22.

35. Ejusdem generis sunt hæc alia. Objicitur 4° ex Proverbiis: *Dominus possedit Me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio* [9]. Ita quidem legitur in vulgatâ, quæ lectio cum textu hebraico congruit; at Septuaginta ver-

[1] *Nicænum I*, symbolum. — [2] *S. Ambros.*, De Fide, lib. V, cap. 8, n. 115. — [3] XIV, 28. — [4] *Joan.*, X, 30. — [5] *Joan.*, VI, 38. — [6] 1 *Cor.*, XV, 28. — [7] III, 13. — [8] In Ep. 1 ad *Timotheum*, II, 5 (opus. S. Ambrosio falso adscriptum. Nota edit.). — [9] VIII, 22.

tunt: *Dominus creavit Me initium viarum suarum.* Itaque, inquiunt Ariani, creata est divina Sapientia, de quâ hic agitur. Eccli. XXIV, 14. Atque idem probari ajunt ex Ecclesiastico: *Ab initio et ante sæcula creata sum*[1]. Respondetur, quod ad priorem textum attinet, vulgatæ veram esse lectionem, cui soli ex Concilio Tridentino[2] obsequi debemus. Sed etiamsi græcæ lectionis ratio habeatur, nulla est difficultas; quandoquidem (ut ajunt S. Hieronymus[3] et S. Augustinus[4]) vox *creavit* (quæ hic in Proverbiis et apud Ecclesiasticum usurpatur) non solam creationem designat, sed promiscue idem significat ac *gignere*; quo fit, ut modo creationem, modo generationem indicet, quod quidem liquet ex illo Deuteronomii: *Deum, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini Creatoris tui*[5], ubi *gignere* idem valet ac *creare*. In Proverbiis autem, si contextus inspicitur, aliud designari non potest nisi æterna generatio divinæ Sapientiæ, de quâ ibidem dicitur: *Ab æterno ordinata sum et ex antiquis...., ante colles Ego parturiebar; cet.*[6]. Notentur verba: *ab æterno ordinata sum;* illa quippe declarant, quomodo intelligi debeat vox *creavit.* — Item, nec sine probabilitate, responderi posset cum S. Hilario, referri vocem *creavit* ad humanam naturam assumptam, *parturiebar* autem ad æternam Verbi generationem: *Sapientia itaque, quæ Se dixit creatam, eadem in consequenti... Se dixit et genitam: creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus speciem et consuetudinem, sine imminutione aliquâ ac demutatione sui, creavit ex Seipsâ quod genuit*[7].

Ecclesiasticum autem de Incarnatâ Sapientiâ ibi agere, patet ex verbis, quæ sequuntur. *Et qui creavit Me, requievit in tabernaculo meo*[8]. Incarnatione videlicet Deus, qui creavit Jesum Christum (*qui creavit Me*, quod ad humanitatem spectat), *requievit in tabernaculo meo* (id est, in creatâ illâ humanitate). Deinde sequitur: *In Jacob inhabita, et in Israel hereditare, et in electis meis mitte radices*[9]; quæ singula cadunt in Incarnatam Sapientiam, quod assumpto semine Jacob et Israel, facta sit omnium electorum radix. Quâ de re consulantur S. Augustinus[10], S. Fulgentius[11] et potissimum S. Athanasius[12].

36. Objiciunt 5° illa S. Pauli de Jesu Christo verba: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*[13]; ex quibus inferunt, Filium excellentissimam quidem creaturam esse, revera tamen creaturam. Responderi potest cum S. Cyrillo[14], agi hic de Christo secundum humanam ejus naturam. Communius tamen ea verba de divinâ naturâ intelliguntur; et vocatur quidem Christus primogenitus omnis creaturæ, vel (ut explicat S. Basilius) quia est omnis creaturæ causa: *quod causa est, ut creatura e nihilo ad esse producta sit*[15]: *quoniam in Ipso condita sunt universa in cælis et in terra*[16]; eâdem ratione quâ vocatur *primogenitus mortuorum*[17], *quod* (ut item exponit S. Basilius) *causa est resurrectionis e mortuis*[18]; — vel etiam *primogenitus* (juxta interpretationem Tertulliani), *ut ante omnia genitus, et unigenitus, ut solus ex Deo genitus*[19]. Ac similiter S. Ambrosius: *Legimus primogenitum Filium,* inquit, *legimus unigenitum: primogenitum, quia nemo ante ipsum; unigenitum, quia nemo post ipsum*[20]. Objicitur: 5. *Coloss.* I, 15.

37. Opponunt 6° illud Baptistæ: *Qui post me venturus est, ante me factus est*[21]. Ergo, inquiunt, creatum est Verbum. — Objicitur: 6. *Joan.* I, 15.

[1] XXIV, 14. — [2] Sess. 4 Decret. de Edit. et Usu sacror. Libror. — [3] Comment. in Ep. ad *Ephes.*, cap. IV. — [4] De Fide et Symbolo, cap. 4. — [5] XXXII, 18. — [6] Prov., VIII, 23 et 25. — [7] De Synodis, V, n. 17. — [8] Eccli., XXIV, 12. — [9] Ibid., v. 13. — [10] De Trinitate, lib. I, cap. 12. — [11] Contra Sermonem fastidiosi *Ariani*, cap. 8. — [12] Oratio 2 contra *Arianos*, n. 44. — [13] *Coloss.*, I, 15. — [14] *S. Cyrill. Alexandr.*, Thesaurus de Sancta et Consubstantiali Trinitate, Assertio 25. — [15] Adv. *Eunomium*, lib. IV. — [16] *Coloss.*, I, 16. — [17] Apoc., I, 5. — [18] *S. Basil.*, l. c. — [19] Adv. *Praxeam*, cap. 7. — [20] De Fide, lib. I, cap. 14. — [21] *Joan.* I, 15.

Respondet S. Ambrosius [1], iis verbis *ante me factus est*, nihil aliud dicere voluisse S. Joannem, nisi: *mihi prælatus est et præpositus est;* cujus rei mox adjicit rationem: *quia prior me erat* [2], id est, quia ex totâ æternitate ipsum præcessisset; quare de seipso ait: *Cujus ego non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti* [3].

Atque idem dicendum de illis S. Pauli verbis: *Tanto melior Angelis effectus* [4]; id est, præ omnibus Angelis tanto magis honoratus.

Objicitur: 7. *Joan.* XVII, 3.

38. Opponunt 7° hunc S. Joannis textum: *Hæc est autem vita æterna: ut cognoscant Te solum Deum verum* (i. e. Patrem) *et quem misisti Jesum Christum* [5]. Hic itaque asseritur, inquiunt, solum Patrem vere esse Deum. — At respondetur, particulam *solum* a Divinitate non excludere nisi creaturas tantum. Sic apud S. Matthæum legimus: *Nemo novit Filium nisi Pater: neque Patrem quis novit nisi Filius* [6]; ex quibus verbis perperam sane inferretur, Patrem Seipsum non cognoscere. Itaque vox *solum* ita intelligenda est, ut in illo textu Deuteronomii: *Dominus solus dux ejus fuit, et non erat cum eo deus alienus* [7], et ut in alio illo S. Joannis textu, ubi Jesus Christus discipulis suis denuntiat: *Et Me solum relinquatis* [8]; *solum* quidem, non ita tamen, ut Pater excludatur; illico enim subjicit: *Et non sum solus, quia Pater mecum est* [9]. Eodem modo intelligitur illud S. Pauli: *Scimus, quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus. Nam etsi sunt, qui dicantur dii sive in cælo sive in terra..., nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia, et nos in Illum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per Ipsum* [10]. Quemadmodum autem verba illa: *et unus Dominus Jesus Christus* minime obstant, quominus Pater Dominus noster sit, sic illa: *unus Deus Pater* ad falsos deos excludendos, non ad repellendam Filii divinitatem dicta intelliguntur.

39. Ita pariter ad hunc textum: *Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis* [11], respondetur, iis verbis: *unus Deus et Pater omnium,* non excludi duarum reliquarum Personarum divinitatem; ac præterea vocem *Patris* hic non usurpari in stricto sensu *notionali,* quo sola Patris persona designetur, sed in sensu *essentiali,* quo vox Patris ad totam refertur Trinitatem, quam item his verbis invocamus: *Pater noster, qui es in cælis* [12]. *Ephes.* IV, 6.

Et eodem modo ad hunc textum respondetur: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* [13]. Verba *unus Deus* Jesu Christi divinitatem non excludunt; quin etiam, quæ proxime sequuntur *(unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus),* demonstrant, inquit S. Augustinus, Jesum et hominem esse et Deum: *Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset* [14]. 1 *Tim.* II, 5.

40. Objiciunt 8° ea verba: *De die autem illo vel horâ nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater* [15]. Filius igitur, inquiunt, non omnia cognita habet. — Respondit aliquis, Christo, non ut homini sed ut Deo tantum, notum fuisse diem judicii. Illud vero dici nequit, quum ex Scripturis constet, Christo, ut homini quoque, datam fuisse scientiæ plenitudinem: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis* [16]; et alibi de Christo dicitur: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* [17]; et S. Ambrosius, de eâdem re agens: *Quomodo igitur nescivit judicii diem,* inquit, *qui et horam judicii, et locum et signa expressit et causas?* [18] Unde et Africana Ecclesia se Objicitur: S. *Marc.* XIII, 32.

[1] De Fide, lib. III, cap. 10. — [2] v. 15. — [3] v. 27. — [4] *Hebr.*, I, 4. — [5] *Joan.*, XVII, 3. — [6] XI, 27. — [7] XXXII, 12. — [8] XVI, 32. — [9] Ibid. — [10] 1 *Cor.*, VIII, 4-6. — [11] *Ephes.*, IV, 6. — [12] *Matth.*, VI, 9. — [13] 1 *Tim.*, II, 5. — [14] Sermo 176, n. 2 (inter dub. Nota edit.). — [15] *Marc.*, XIII, 32. — [16] *Joan.*, I, 14. — [17] *Coloss.*, II, 3. — [18] De Fide, Lib. V, cap. 16, n. 203.

revocare coegit Leporium, qui Christum ut hominem extremi diei nescium dixerat; atque ille libens dicta retractavit. — Itaque respondetur, ideo dictum esse, Filium judicii diem ignorasse, quod de eo homines certiores fieri, neque utile esset neque conveniens: *Bene accipitur...*, inquit S. Augustinus, *quod dictum est, nescire Filium, sic dictum esse, quia facit nescire homines, id est, non prodit eis, quod inutiliter scirent* [1]. Quapropter ex allatis verbis colligitur, noluisse Patrem, eum diem a Filio indicari; Filium porro, ut Patris legatum, eo sensu se nescire dixisse, quod mandatum accepisset, ne illud patefaceret.

Objicitur: 9. *Marc.* X, 18.

41. Objiciunt 9° solum Patrem, excluso Filio, bonum vocari: *Quid Me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus* [2]. Christus ergo Se Deum non esse fatetur. — Respondet S. Ambrosius, iis verbis Christum objurgasse juvenem, ac si diceret: Quid Me bonum dicis, quem tamen Deum esse non existimas; quum solus Deus essentiâ et ex Seipso bonus sit? Ergo vel bonum Me non appella, vel Deum Me esse crede: *Quem Deum non credis, non est satis ut bonum dicas* [3].

Objicitur: 10. *Matth.* XX, 23.

42. Objiciunt 10°, deesse Christo plenam in res creatas potestatem; quum enim SS. Jacobi et Joannis mater ab Eo petivisset, ut in cælo filios suos ad dextram suam collocaret: *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram*, respondit, *non est meum dare vobis* [4]. — Respondetur, ex pluribus Scripturæ testimoniis negari non posse, Christum plenam a Patre recepisse potestatem: *Sciens, quia omnia dedit Ei Pater in manus* [5]; — *Omnia Mihi tradita sunt a Patre meo* [6]; — *Data est Mihi omnis potestas in cælo et in terrâ* [7]. Quid ergo sibi voluit, penes Eum non fuisse, sedes illas Zebedæi filiis concedere? Illud intelligitur ex ipsâ Domini responsione: *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.* Christo nimirum non deest potestas illas sedes concedendi; sed, inquit, non possum eas dare *vobis*, qui ideo cælum ingredi vultis, quia sanguine Mecum estis conjuncti; cælestis gloria quippe iis conceditur, quibus eam paravit Pater; et iis quidem Christus, qui Patri æqualis est, eam pariter largiri potest: *Si « omnia quæ habet Pater, mea sunt* [8] », inquit S. Augustinus [9], *et hoc utique meum est, et cum Patre istâ paravi.*

Objicitur: 11. *Joan.* V, 19.

43. Objiciunt 11° illud: *Non potest Filius a Se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem* [10]. — Responsum reddit S. Thomas [11]: *In hoc quod dicitur « Filius non potest a Se facere quidquam », non subtrahitur Filio aliqua potestas, quam habeat Pater, quum statim subdatur quod « quodcumque Pater facit, Filius similiter facit »; sed ostenditur quod Filius habet potestatem a Patre, a quo habet naturam. Unde dicit Hilarius* [12]*: « Naturæ divinæ hæc unitas est, ut ita per Se agat Filius, quod non a Se agat ».* Atque idem respondetur ad alias ejusmodi textus, quos opponunt: *Mea doctrina non est mea* [13]; — *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat Ei, quæ Ipse facit* [14]; — *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* [15]; quibus singulis demonstrari asserunt, non posse Verbum naturâ sive substantiâ esse Deum. At respondetur, Filium, quum a Patre sit genitus, omnia per communicationem ab Eo accipere; Patrem autem, Eum gignendo, cum Eo communicare quidquid habet, exceptâ paternitate, quâ Filio relative opponitur; potestas enim, sapientia et voluntas prorsus eadem et Patris est et Filii et Spiritûs-Sancti.

Reliqua ex *Joan.* et *Matth.*

Ariani alios quosdam opponunt textus; ad quos, quum nullam peculiarem habeant difficultatem, ex iis quæ diximus, unusquisque facile respondebit.

[1] De diversis quæstionibus 83, Lib. unus, quæst. 60; Cfr. In Ps. 6, n. 1; De Trinit., lib. I, cap. 12. — [2] *Marc.*, X, 18. — [3] De Fide, lib. II, cap. 2. — [4] *Matth.*, XX, 23. — [5] *Joan.*, XIII, 3. — [6] *Matth.*, XI, 27. — [7] *Matth.*, XXVIII, 18. — [8] *Joan.*, XVI, 15 (In Evang. legitur: *quæcumque*). — [9] De Trinitate, lib. I, cap. 12. — [10] *Joan.*, V, 19. — [11] I[a], qu. 42, art. 6, ad 1[m]. — [12] De Trinitate, lib. IX, n. 48. — [13] *Joan.*, VII, 16. — [14] *Joan.*, V, 20. — [15] *Matth.*, XI, 27

CONFUTATIO III.

DE MACEDONIANA HÆRESI,
QUÆ SPIRITUS-SANCTI DIVINITATEM REJICIEBAT.

Quidam cum *Macedonio* senserit.

1. Arius Spiritûs-Sancti divinitatem non quidem aperte negaverat; quum vero diceret: « Filius non est Deus », illud erat consectarium, fieri non posse, ut Deus esset Spiritus-Sanctus, qui a Patre Filioque procedit. Verumtamen Aetius, Eunomius, Eudoxius et quotquot Arii discipuli postea blasphemaverunt, Patri dissimilem esse Filium, Spiritûs-Sancti divinitatem impugnarunt; atque inter eos Macedonius acerrimus illius hæresis defensor et propagator exstitit.

Sabellianam hæresim confutantes demonstravimus adversus Socinianos, Spiritum Sanctum tertiam esse SS. Trinitatis personam, subsistentem et a Patre Filioque revera distinctam; hic vero demonstraturi sumus, revera Deum esse Spiritum-Sanctum, Patri Filioque æqualem et consubstantialem.

§ I. *Spiritus-Sancti Divinitas probatur ex Scripturis, Patrum traditione et Conciliis generalibus.*

I ex S. Script. 1. *Matth.* XXVIII 19.

2. Et primum quidem probatur ex Scripturis. Ut manifestum fiat illud fidei dogma, satis superque esse mihi videntur ea sola verba, quibus apud S. Matthæum Jesus Christus fidei promulgationem Apostolis indixit: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti* [1]. Eâ fide homo Christianam profitetur religionem, quæ Trinitatis tamquam præcipuo fidei nostræ mysterio velut fundamento innititur; iis verbis character, quo quis Christianus evadit, in unoquoque eorum imprimitur, qui Ecclesiam, baptismate suscipiendo, ingrediuntur; illius quippe forma, ab omnibus sanctis Patribus approbata et jam inde a primis usurpata sæculis, hæc est: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti.*

Tres Personas continua serie ac sine ullo discrimine nominando, eas auctoritate et virtute æquales esse exprimitur.

Dicendo: *in nomine* (non: *in nominibus*) unam eos essentiam habere declaratur.

Interponendo particulam *et* (*in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti*), revera eas inter se distinctas esse significatur; si enim diceretur: *in nomine Patris, Filii, Spiritus-Sancti*, intelligi posset illa vox *Spiritûs-Sancti* non ut nomen proprium vel substantivum, sed ut Patris Filiique epitheton et adjectivum. Atque eamdem ob causam Dominum præcepisse ait Tertullianus, ut conferendo Baptismum, ad unamquamque Personam nominatam distincta fieret ablutio; ut nos videlicet firmiter crederemus, distinctas esse singulas in Trinitate Personas: *Mandans ut tingerent in Patrem et Filium et Spiritum-Sanctum, non in unum. Nam nec semel sed ter, ad singula nomina in personas singulas tingimur* [2].

Quomodo *S. Athanas.* illa verba explicet.

3. S. Athanasius in celebri ad Serapionem epistolâ, adeo necessario ait in Baptismate ad Patris Filiique nomen Spiritûs-Sancti nomen adjungi, ut si hujus nominis mentio non fieret, nullum foret Sacramentum: *Qui aliquid de Trinitate detrahit, et in solo Patris vel Filii nomine baptizatur, aut sine Spiritu in Patre et Filio, nihil accipit;... siquidem initiatio nonnisi in Trinitate sita est* [3]:

[1] *Matth.*, XXVIII, 19.

[2] *Tertull.* Adv. *Praxeam*, cap. 26. — [3] Ep. 1 ad *Serapionem*, n. 30.

Ubi deficit Spiritus-Sancti nomen, inquit S. Doctor, deficit Baptismus; quia Baptismus Sacramentum est, in quo fidem profitemur; fides autem hoc requirit, ut tres divinas Personas unâ essentiâ conjunctas credamus; qui ergo negat unam ex Personis, totum Deum negat. Ac similiter (ita loqui pergit S. Athanasius) irritus foret Baptismus ei, qui vel Filium vel Spiritum-Sanctum pro creaturâ haberet: *Qui Filium a Patre dividit, vel Spiritum ad res usque creatas deprimit, nec Filium nec Patrem habet...* (Et quidem) *merito; ut enim unum est Baptisma, quod in Patre et Filio et Spiritu-Sancto datur; ut una similiter fides est in eamdem Trinitatem, quemadmodum docet Apostolus, ita Sancta Trinitas, quæ eadem in seipsâ est, et secum Ipsa conjuncta est, nihil in se rerum factarum habet* [1]. Quemadmodum individua est Trinitatis unitas, sic quoque fides in tres personas, in Trinitate conjunctas, una est et individua. Ac proinde credere debemus, Spiritûs-Sancti, tertiæ divinæ Personæ, nomen, duobus peculiaribus illis vocabulis in sacris Voluminibus toties commemoratum, non esse fictum quoddam vel commenticium nomen, sed nomen tertiæ Personæ, quæ revera Deus est haud secus ac Pater et Filius. Quapropter ego censeo, ad nomen Spiritûs-Sancti semper interponendam esse *lineolam*, ut designetur, illud nomen non duobus constare vocabulis, quæ singula item Patri vel Filio attribui possint, sed esse vocabulum proprium, et unum proprium tertiæ Personæ Trinitatis nomen (*a*). Et cur tandem Jesus Christus (ita subjicit S. Athanasius) cum Patre et Filio consociasset Spiritum-Sanctum, si non esset nisi creatura? Numquid tres Personas inter se dissimiles reddere voluit? Deo autem quid deerat, ut diversam assumeret substantiam, cui gloriam suam tribueret? *Quodsi Spiritus creatura esset, non Eum cum Patre copulasset, ne Trinitas Sibi ipsi dissimilis esset, si extraneum quidpiam et alienum Ipsi adjungeretur. Quid enim Deo deerat, ut quidquam diversæ substantiæ assumeret, et cum Illo glorificaretur?* [2].

4. Iis verbis, quibus apud S. Matthæum Dominus noster discipulis præcipit, ut non modo in nomine trium Personarum Baptismum conferant, sed etiam ad earum fidem instruant fideles: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, cet.* [3], respondent hæc alia S. Joannis: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum et Spiritus-Sanctus; et hi tres unum sunt* [4]; quæ verba (ut in confutatione I, n. 9 adversus Sabellium dictum est) manifesto ostendunt et unitatem naturæ et trium Divinarum personarum distinctionem. Dicitur: *et hi tres unum sunt;* si autem tres illi testes una sunt eademque res, eorum unicuique eadem est divinitas eademque substantia; quod nisi esset, inquit S. Isidorus, verus esse nequit S. Joannis textus; *nam dum tria sint, unum sunt* [5]. Quod idem significavit S. Paulus, quum his verbis Corinthiis benediceret: *Gratia Domini nostri Jesu Christi et caritas Dei et communicatio Sancti-Spiritus sit cum omnibus vobis* [6]. Probatur 2. 1 *Joan.* V, 7.

5. Idem enuntiatur, ubi de Spiritu-Sancto ad Ecclesiam mittendo agitur. Scriptum est in Evangelio S. Joannis: *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum* [7]. Jesus Christus Spiritum-Sanctum *alium Paraclitum* vocat, ut Probatur 3. *Joan.* XIV, 16.

[1] Ibid. — [2] Ep. 3 ad *Serapionem*, n. 6. — [3] *Matth.*, XXVIII, 19. — [4] 1 *Joan.*, V, 7. — [5] Etymologiar., lib. VII, cap. 4. — [6] 2 *Cor.*, XIII, 13. — [7] XIV, 16.

(*a*) In nonnullis editionibus, post *S. Alphonsi* mortem divulgatis, hæc ultima verba omissa fuerunt, hac de causâ (ut equidem opinor) quod, quum scriptores vulgo lineolam non adhibeant, interpolata esse viderentur. Illæ vero editiones, quas S. Doctor ipse adornavit, non solum hanc normam statuunt, sed eam et latine et italice etiam diligenter observant (Nota edit.).

suam cum Spiritu-Sancto æqualitatem designet.

Joan. XV, 26. Et alio ejusdem Evangelii loco (XV, 26) Redemptor: *Quum autem venerit Paraclitus*, inquit, *quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, Ille testimonium perhibebit de Me.* Ait ergo Jesus, Se missurum esse veritatis spiritum: *Ego mittam vobis;* spiritus autem hic intelligi nequit ipse Jesu Christi spiritus: suus cujusque spiritus impertiri potest vel donari, mitti non potest; « mittere » enim significat tradere aliquid, a mittente distinctum. Porro adjungit: *qui a Patre procedit;* sed processio in divinis æqualitatem efficit. Hoc ipso argumento (ut apud S. Ambrosium [1] videre licet) adversus Arianos usi sunt Patres ad demonstrandam Verbi Divinitatem. Et ratio quidem hæc est, quia « ab alio procedere » significat recipere ipsum « esse » illius principii, a quo processio fiat. Si ergo a Patre procedit Spiritus Sanctus, a Patre divinitatem recipit æquali ratione, quâ Pater eam habet.

Probatur 4. **6.** Aliud valde efficax argumentum est, quod Scripturæ, eodem modo quo Patrem, Spiritum-Sanctum Deum vocant, et ita quidem, ut nihil neque adjiciant neque demant, vel ullum interponant discrimen.

Isaias VI, 1-10. Isaias, in capite 6° a primo prophetiæ versiculo de summo Deo agens: *Vidi Dominum*, inquit, *sedentem super solium excelsum... Seraphim stabant super illud... et clamabant alter ad alterum et dicebant: « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum; plena est omnis terra gloriâ ejus... » Et audivi vocem Domini dicentis: Vade et dices populo huic: « Audite audientes, et nolite intelligere... Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava »* [2]. Atqui affirmat S. Paulus, summum illum Deum, de quo ibi loquitur Isaias, esse Spiritum-Sanctum. Hæc quippe sunt Apostoli verba: *Quia bene Spiritus-Sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, et dic ad eos: Aure audietis, et non intelligetis, cet.* [3]. Est igitur Spiritus-Sanctus idem ille Deus, qui ab Isaiâ vocatur *Dominus Deus exercituum.*

Act. Ap. XXVIII 25-26.

Quomodo S. Basil. illa verba explicet. Præclare S. Basilius, de illo textu Isaiæ agens, eadem verba (*Dominus Deus exercituum*) loco, ex Prophetâ citato, ad Patrem referri ait; a S. Joanne vero cap. XII (ut ex versiculo 37 et seq. liquet) ad Filium transferri, et a S. Paulo (eo loco, quem suprà attulimus) ad Spiritum-Sanctum: *Propheta*, inquit, *inducit Patris, in quem Judæi credebant, personam; Evangelista, Filii; Paulus, Spiritûs; Illum ipsum, qui visus fuerat, unum Dominum Sabaoth communiter nominantes. Sermonem, quem de hypostasi instituerunt, distinxere, indistinctâ manente in eis de uno Deo sententiâ* [4]. Quæ S. Doctoris verba perquam egregie ostendunt, Patrem, Filium et Spiritum-Sanctum tres esse easque distinctas Personas; singulas vero eumdem Deum, qui per os prophetarum locutus est.

Hebr. III, 7 et 9. Similiter quum Apostolus commemorat illud (Ps. XCIV, 9): *Tentaverunt Me patres vestri*, Deum illum, quem Hebræi tentaverunt, Spiritum-Sanctum esse profitetur: *Quapropter sicut dicit Spiritus-Sanctus:.. Tentaverunt Me patres vestri* [5].

Probatur 5. Act. I, 16 et 2 Petr. I, 21. **7.** Idem confirmat S. Petrus. Esse Spiritum-Sanctum declarat, illum Deum, qui locutus est per prophetas: *Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus-Sanctus per os David* [6]. Et in secundâ epistolâ (I, 21): *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu-Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

Act. Apost. V, 3-4. Pari modo S. Petrus Spiritum-Sanctum ex creaturarum oppositione Deum vocavit, quum Ananiam de mendacio ita objurgaret: *Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui-Sancto, et*

[1] De *Spir.-Sancto*, lib. I, cap. 4. — [2] v. 1-10. — [3] Act., XXVIII, 25 et 26. — [4] *S. Basil.*, Adv. *Eunomium*, lib. V, § « *Isaias Propheta* ». — [5] *Hebr.*, III, 7 et 9. — [6] Act. I, 16.

fraudare de pretio agri? Non es mentitus hominibus, sed Deo[1]. S. Petrum Deum ibi intellexisse tertiam Trinitatis Personam ex ipsis verbis liquet; et ita quoque judicarunt S. Basilius[2], S. Ambrosius[3], S. Gregorius Nazianzenus[4] et alii cum S. Augustino, cujus verba hæc sunt: *Atque ostendens, Deum esse Spiritum-Sanctum: Non es, inquit, hominibus mentitus, sed Deo*[5].

Probatur 6.

8. Firmum præterea ad probandam Spiritûs-Sancti divinitatem est argumentum, quod in Scripturis Ei adscribuntur proprietates, quæ non possunt pertinere nisi ad Eum, qui naturâ Deus est.

Et primum quidem soli Deo convenire potest immensitas, quâ universus mundus impletur: *Numquid non cælum et terram Ego impleo, dicit Dominus*[6]*?* De Spiritu-

Sap. I, 7. Sancto autem perhibet Scriptura: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*[7]. Ergo Deus est Spiritus-Sanctus. *De quâ autem creaturâ dici potest*, inquit S. Ambrosius, *quia repleverit universa? Quod scriptum est de Spiritu-Sancto: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*[8]*;... Domini enim est omnia complere, qui dicit: Ego*

Act. Ap. II, 4. *cælum et terram compleo*[9]. Præterea in Actibus Apostolorum legimus (II, 4): *Repleti sunt omnes Spiritu-Sancto. — Nemo autem*, inquit Didymus, *sive in Scripturis sive in consuetudine* (sermonis) *plenus creaturâ dicitur*[10]. Ergo, pleni fuerunt Deo; ille autem Deus erat Spiritus-Sanctus.

Probatur 7.

9. 2°. Ad solum Deum pertinere potest, divina secreta cognoscere: *Nemo inferior*, inquit S. Ambrosius, *superioris scrutatur*

1 Cor. II, 10, 11. *interna*[11]. Atqui, docet S. Paulus: *Spiritus... omnia scrutatur, etiam profunda Dei; quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei*[12]. Ergo Deus est Spiritus-Sanctus. *Ipse enim novit* (ita argumentatur Paschasius) *occulta* (*humani cordis*) *cognoscere; et hoc si divinitatis est proprium* [*scrutans corda et renes Deus*[13]], *quanto magis scrutari profunda Dei summi in personâ Spiritûs-Sancti, majestatis insigne est?*[14]

Quid de illo textu *S. Athan.*

Ex iisdem S. Pauli verbis S. Athanasius, Spiritum-Sanctum Patri Filioque consubstantialem esse demonstrat: Quemadmodum videlicet hominis spiritus, qui hominis arcana cognita habet, ei non extraneus sed ejusdem cum eo substantiæ est, ita Spiritum, qui Dei secreta novit, non posse extra Deum esse, sed cum Eo eamdem necessario habere substantiam: *An non summæ impietatis fuerit dicere, rem creatam esse spiritum, qui in Deo est et qui profunda Dei scrutatur? nam qui eâ mente est, fateri utique cogetur, spiritum hominis extra hominem esse*[15].

Probatur 8. Psalm. XXXII, 6.

10. 3°. Soli Deo congruit esse omnipotentem; illud porro Spiritui-Sancto tribuitur: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*[16]. Quod etiam clarius enuntiat S. Lucas, quum Archangelum beatissimæ Virgini interroganti, quomodo post virginitatem Deo consecratam mater esse posset, hoc responsum reddidisse narrat: *Spiritus-*

Luc. I, 35-37. *Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ...quia non erit impossibile apud Deum omne verbum*[17]. Nihil est ergo, quod Spiritus-Sanctus efficere nequeat.

Spiritui-Sancto pariter adscribitur rerum universitatis creatio: *Emittes Spi-* Ps. CIII, 30. *ritum tuum et creabuntur*[18]. Et apud Job: *Spiritus ejus* (Dei) *ornavit cælos*[19]. Creare Job. XXVI, 13. autem solius divinæ omnipotentiæ proprium est. Quare concludit S. Athanasius: *Quum hoc igitur scriptum sit, manifestum*

[1] Act. V, 3 et 4. — [2] Adv. *Eunomium*, lib. V, § « *Atqui quæ* »; lib. de *Spir.-Sancto*, cap. 16. — [3] De *Spiritu-S.*, lib. I, cap. 4. — [4] Oratio 31, de *Sp.-S.*, n. 30. — [5] Contra *Maximinum*, lib. II, cap. 21. — [6] *Jerem.*, XXIII, 24. — [7] Sap., I, 7. — [8] *Joel*, II, 28 (Vulgata habet: *Spiritum meum*. Nota edit.). — [9] De *Sp.-Sancto*, lib. I, cap. 7. — [10] *Didym. Alexandr.*, Liber de *Spir.-S.*, n. 8. — [11] De *Sp.-S.*, lib. II, cap. 11. — [12] 1 *Cor.*, II, 10, et 11. — [13] Ps. VII, 10 (Ea verba non *Paschasius*, sed *S. Alphonsus* hic adjecit. Nota edit.). — [14] *Paschas.* Diacon, De *Spir.-Sancto*, lib. II, cap. 1. — [15] Ep. 1 ad *Serapionem*, n. 22. — [16] Ps. XXXII, 6. — [17] *Luc.*, I, 35-37. — [18] Ps. CIII, 30. — [19] XXVI, 13.

est, Spiritum non esse creaturam, sed in creando adesse; Pater enim per Verbum in Spiritu creat omnia, quandoquidem ubi Verbum, illic et Spiritus; et quæ per Verbum creantur, habent ex Spiritu per Filium vim existendi; ita enim scriptum est in trigesimo secundo Psalmo: « *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* »; *nimirum ita Spiritus indivisus est a Filio, ut ex supradictis nullus supersit dubitandi locus*[1].

Probatur 9.

11. 4°. Certum est, Dei gratiam non donari nisi ab ipso Deo: *Gratiam et gloriam dabit Dominus*[2]. Similiter a solo Deo conceditur justificatio: *Credenti autem in Eum* (Deum), *qui justificat impium*[3]. A Scripturis autem utrumque Spiritui-Sancto tribuitur: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-Sanctum, qui datus est nobis*[4]. Quâ de re adnotat Didymus: *Ipsum... effusionis nomen increatam Spiritus-Sancti substantiam probat. Neque enim Deus, quum Angelum mittit...:* « *Effundam, dicit, de Angelo meo* »[5]. Et quod ad justificationem spectat, ipse Jesus discipulis suis: *Accipite*, inquit, *Spiritum-Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*[6]. Ergo Deus est Spiritus-Sanctus, si ab Eo provenit peccata dimittendi potestas.

Rom. V, 5.

Joan. XX, 22-23.

Ait præterea Apostolus, Deum in nobis efficere, quidquid recte facimus: *Deus, qui operatur omnia in omnibus*[7]. At ibidem declarat, Spiritum-Sanctum esse illum Deum: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*[8]. Quocirca S. Athanasius[9] Scripturam hic nos docere ait, Dei operationem esse operationem Spiritûs-Sancti.

1 Cor. XII, 11.

Probatur 10.

12. 5° S. Paulus: *Nescitis, inquit, quia templum Dei estis?*[10]. Sed alio ejusdem epistolæ loco corpus nostrum Spiritûs-Sancti templum esse declarat: *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs-Sancti, qui in vobis est?*[11]

1 Cor. VI, 19.

Si ergo et Dei et Spiritûs-Sancti templa sumus, confiteri necesse est, Deum esse Spiritum-Sanctum; si enim creatura esset Spiritus-Sanctus, idem templum Dei, ut ait S. Augustinus, dici deberet creaturæ quoque templum. En S. Doctoris verba: *Si Deus Spiritus-Sanctus non esset, templum utique nos ipsos non haberet... Nonne si templum alicui sancto Angelo... faceremus, anathemaremur a veritate Christi et ab Ecclesiâ Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam servitutem, quæ uni tantum debetur Deo? Si ergo sacrilegi essemus faciendo templum cuicumque creaturæ, quomodo non est Deus verus, cui non templum facimus, sed nos ipsi templum sumus?*[12].

Quid S. Augustinus.

Quapropter S. Fulgentius, velut per epilogum complectens quidquid suprà diximus, rectissime eos increpat, qui Spiritum-Sanctum Deum esse negant: *Dicatur igitur, si cælorum virtutem potuit firmare qui non est Deus?... si potest in Baptismatis regeneratione sanctificare qui non est Deus? Si potest caritatem tribuere qui non est Deus? Si potest gratiam dare qui non est Deus? Si potest templum membra Christi habere qui non est Deus? Et digne Spiritus-Sanctus negabitur Deus. Rursus dicatur si ea, quæ de Spiritu-Sancto commemorata sunt, potest aliqua creatura facere? Et digne Spiritus-Sanctus dicetur creatura. Si autem hæc creaturæ possibilia numquam fuerunt, et inveniuntur in Spiritu-Sancto, quæ tamen soli competunt Deo, non debemus naturaliter diversum a Patre Filioque dicere, quem in operum potentiâ diversum non possumus invenire*[13]. Cum S. Fulgentio concludamus, ex eâ virtutis unitate unitatem quoque naturæ et divinitatis in Spiritu-Sancto agnosci oportere.

S. Fulgenti conclusio.

II. Ex traditione.

13. Ad omnes illas rationes, ex sacrâ Scripturâ excerptas, accedit Ecclesiæ traditio, quæ Spiritûs-Sancti divinitatis Ejus-

[1] Ep. 3 ad *Serapionem*, n. 5. — [2] Ps. LXXXIII, 12. — [3] *Rom.*, IV, 5. — [4] *Rom.*, V, 5. — [5] Liber de *Sp.-Sancto*, n. 11. — [6] *Joan.*, XX, 22, 23. — [7] 1 *Cor.*, XII, 6. — [8] Ibid., v. 11. — [9] L. c. — [10] 1 *Cor.*, III, 16. — [11] Ibid., VI, 19. — [12] Collatio cum *Maximino*, n. 14. — [13] Ad *Trasimundum*, lib. III, cap. 35.

que cum Patre et Filio consubstantialitatis dogma jam inde a principio semper intactum servavit, tam in Baptismatis formâ quam in precibus, in quibus cum Patre et Filio item Spiritus-Sanctus invocatur. Quod quidem potissimum fit in eâ precatione, tam frequenter ab Ecclesiâ ad omnium psalmorum hymnorumque finem usurpatâ: *Gloria Patri et Filio et Spiritui-Sancto;* sive: *Gloria Patri cum Filio et Spiritu-Sancto;* sive: *Gloria Patri per Filium in Spiritu-Sancto;* quibus singulis usa est Ecclesia. Atque idem argumentum S. Athanasius [1], S. Basilius [2], S. Ambrosius [3], S. Hilarius [4], Didymus [5], Theodoretus [6], S. Augustinus [7], aliique adversus Macedonianos magnopere adhibuerunt. Recte porro advertit S. Basilius [8], rarius in Ecclesiâ usurpatam fuisse formulam: *Gloria Patri et Filio et Spiritui-Sancto*, plerumque vero (ut ibidem demonstrat) hanc aliam: *Gloria Patri et Filio cum Spiritu-Sancto.* Eodem ceteroquin singulæ recidunt; quandoquidem ubi Scriptura de Trinitate loquitur, regula generalis est, particulas *ex quo, per quem, in quo* (sic de Patre dicitur: *ex quo omnia*, de Filio: *per quem omnia*, de Spiritu-Sancto: *in quo omnia*) idem valere neque ullam designare inæqualitatem; de ipso quippe Deo agens S. Paulus: *Quoniam*, inquit, *ex Ipso et per Ipsum et in Ipso sunt omnia; Ipsi gloria in sæcula* [9].

a. Ecclesiæ praxis.

b. Sancti Patres.

14. Quam constantem Ecclesiæ fidem in scriptis suis sancti Patres a primis sæculis retinuerunt. S. Basilius, qui inter fortissimos Spiritus-Sancti divinitatis defensores fuit, S. Clementem Romanum, summum Pontificem, his verbis commemorat: *Sed et Clemens antiquior* [al. *simplicius*]: *Vivit*, inquit, *Deus, et Dominus Jesus Christus, et Spiritus-Sanctus* [10]. S. Clemens igitur tribus divinis Personis eamdem vitam æqualiter adscribit, ac proinde singulas eas revera et substantialiter pro Deo habebat. Idque eo magis, quod tres divinas Personas opponit gentilium diis, qui vitâ carent, quum in Scripturis Deus dicatur: *Deus vivens.* Nec refert, in duabus S. Clementis epistolis citata verba non reperiri; nam, quum ex secundâ ejus epistolâ nonnulla tantum fragmenta habeamus, credere oportet, S. Basilium ea legisse in epistolâ, quæ nobis non remansit integra.

S. Clemens ex S. Basilio.

15. S. Justinus in primâ suâ apologiâ: *Sed Eum* (Patrem) *et Filium qui ab Eo venit... et Spiritum Propheticum colimus et adoramus, ratione et veritate venerantes* [11]. Itaque S. Justinus Filio et Spiritui-Sancto eumdem ac Patri cultum adhibet. Athenagoras in suâ apologiâ: *Deum asserimus*, inquit, *et Filium, ipsius Verbum, et Spiritum-Sanctum virtute unitos;... Filius enim patris mens, verbum et sapientia; effluvium autem, ut lumen ab igne, Spiritus* [12].

S. Justinus.

S. Irenæus docet, Deum Patrem creasse et nunc moderari omnia tam per Verbum quam per Spiritum-Sanctum: *Nihil enim omnium indiget Deus, sed et per Verbum et Spiritum suum omnia faciens et disponens et gubernans* [13]. — Postquam ergo declaravit, Deum nullo indigere, Eum cuncta facere ait per Verbum et Spiritum-Sanctum: ac proinde idem Deus est cum Patre Spiritus-Sanctus. Et alibi docet, Spiritum-Sanctum esse Creatorem et æternum, atque in hoc a creato spiritu differre: *Aliud autem est, quod factum est, ab eo, qui fecit. Afflatus igitur temporalis, Spiritus autem sempiternus* [14].

S. Irenæus.

Lucianus, qui circa annum 160 vixit, in Dialogo, qui inscribitur *Philopatris*, eique tribuitur, Tryphonem suum gentili cuidam interroganti: *Quemnam igitur tibi jurabo?* ita pro fidei causâ respondentem inducit: *Deum alte regnantem...*, *Filium*

Lucianus.

[1] Ep. 3 ad *Serap.*, n. 6. — [2] Adversus *Eunomium*, lib. V. — [3] De *Spiritu-Sancto*, lib. I, cap. 4. — [4] De Trinitate, lib. II. — [5] Liber de *Sp.-S.*, n. 23. — [6] Hæreticarum Fabularum Compendium, lib. V, n. 3. — [7] In *Joan.* Evang. Tractat. 6. — [8] De *Sp.-S.*, cap. 25, 27, 29. — [9] *Rom.*, XI, 36. — [10] *Basil.*, l. c., cap. 29. — [11] Apolog. 1 (al. 2), n. 6. — [12] Legatio pro *Christianis*, n. 24. — [13] Contra Hæreses, lib. I, cap. 22. — [14] Ibid., lib. V, cap. 12.

Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus et ex uno tria [1]. Dilucida sunt verba neque explicatione indigent.

Clemens Alex. Clemens Alexandrinus: *Unus quidem est universorum Pater*, inquit; *unus est etiam Verbum universorum; et Spiritus-Sanctus unus, et Ipse est ubique* [2]. Et alibi divinitatem Spiritûs-Sancti ejusque cum Patre et Filio consubstantialitatem distincte exponens: *Gratias agamus*, inquit, *et gratias agentes laudemus unum Patrem et Filium,... unà cum Sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia sunt unum, per quem est quod semper est* [3]. Quibus verbis edisserit, tres Personas omnino esse æquales, unamque habere essentiam.

Tertullian. Suam autem fidem Tertullianus his verbis profitetur: *Trinitas unius divinitatis, Pater et Filius et Spiritus-Sanctus* [4]. Et alibi: *Duos quidem definimus, Patrem et Filium, et jam tres cum Spiritu-Sancto.... Duos tamen Deos... numquam ex ore nostro proferimus, non quasi non et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus-Sanctus Deus, et Deus unusquisque, sed* [5] *cet.*

S. Cyprian. S. Cyprianus, de Trinitate agens: *Quum tres unum sint*, inquit, *quomodo Spiritus-Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Filii aut Patris inimicus est?* [6] Et in eâdem epistolâ irritum esse probat Baptismum, in solo Christi nomine collatum, *quum ipse Christus gentes baptizari jubeat in plenâ et adunatâ Trinitate* [7].

S. Dionys. Rom. S. Dionysius Romanus in suâ adversus Sabellium epistolâ: *Neque igitur*, inquit, *admirabilis et divina unitas in tres divinitates est separanda;... sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, et in Christum Jesum, ejus Filium, et in Spiritum-Sanctum* [8].

Innumerabilia aliorum inferioris ætatis Patrum testimonia omittens, nonnullos tantum hic designo Patres, qui Macedonianam hæresim de industriâ impugnarunt. Fuerunt autem: S. Athanasius [9], *Alii multi.* S. Basilius [10], S. Gregorius Nazianzenus [11], S. Gregorius Nyssenus [12], S. Epiphanius [13], Didymus [14], S. Cyrillus Hierosolymitanus [15], S. Cyrillus Alexandrinus [16] et S. Hilarius [17]. Illi omnes, quum vix apparuisset Macedoniana hæresis, ad eam improbandam conspirarunt; quod sane indicat, eam a totius Ecclesiæ fide fuisse alienam.

III. Ex Conciliis. **16.** Eamdem hæresim deinceps damnarunt plura tam generalia quam particularia concilia. Et primum quidem Alexandrina synodus, anno 362 (duobus annis

[1] Dial. *Philopatris*, seu *Qui docetur* (*a*). — [2] Pædagogus, lib. I, cap. 6. — [3] Ibid., lib. III, cap. 12. — [4] De Pudicitia, cap. 21. — [5] Adv. *Praxeam*, cap. 13. — [6] Ep. 73, ad *Jubajanum*, n. 12. — [7] Ibid., n. 18. — [8] Ep. 1 adv. *Sabellianos*, n. 3. — [9] Ep. 1, ad *Serapionem*. — [10] Adv. *Eunomium*, lib. III et V; lib. de *Spiritu-Sancto*. — [11] Oratio 31 de *Sp.-S°*. — [12] De S. Trinitate ad *Eustathium*, n. 5 seq. (In Patrol. Græca, Edit. *Migne*, tribuitur *S. Basilio*, Epist. 189. Nota edit.). — [13] Adv. Hæreses, lib. III, hær. 74. — [14] Liber de *Sp.-S°*. — [15] Cateches. 16 et 17. — [16] De SS. Trinitate. Dialog. 7. — [17] De Trinitate.

(*a*) In editione, *Biponti* (1791) adornatâ (*Luciani Samosatensis opera, græce et latine;* vol. 9, pag. 248) ita legitur:

Critias. « Per quem igitur tandem tibi vis ut jurem? »

Triephon. *Per magnum regem, cælestia regna [tenentem,*
Morte carentem omni, natum patris, [inde profectum
Ex patre flamen, tria de uno, atque [ex tribus unum.
Iuppiter hæc tibi sint, solum hoc pro [numine habeto.

Ac tandem dialogum ita concludit (ibid., pag. 267): « Nos vero ignotum, qui est Athenis, Deum a nobis inventum adorantes, manibus in cælum sublatis, eidem gratias agemus, quum tam excellenti potestati ut subjecti essemus, digni sumus ab ipso habiti ». — Nec tamen apud eruditos omnino constat, cuinam *Luciano* dialogus adjudicari debeat, quum alii putent, non esse Syri philosophi Samosatensis, sed antiquioris alicujus; alii vero censeant, auctorem esse ætate posteriorem, statuantque dialogum scriptum Constantinopoli, tempore Juliani, a Luciano quodam sophistâ, imperatoris illius amico. Utcumque sese res habet, ex iis verbis manifesto colligitur, doctrinam de Spiritûs-Sancti divinitate non solum apud Christianos viguisse, sed etiam paganis non fuisse incognitam (Nota edit.).

postquam Macedonius eam divulgaverat) a S. Athanasio celebrata, ubi statutum est, in Trinitate Spiritum-Sanctum esse consubstantialem.

Deinde anno 365 [alii: 372 vel 373] sancta Sedes in concilio Illyrico eam condemnavit.

Sub idem fere tempus (ut refert Theodoretus [1]), S. Damaso Pontifice, eam proscripserunt aliæ duæ synodi Romanæ [2].

Tandem (anno 381), eodem S. Damaso Pontifice, idem præstitit Concilium Constantinopolitanum I, et fidei symbolo hunc adjecit articulum: *Credimus in Spiritum-Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum, qui locutus est per Prophetas* [3]. Cui autem idem cultus adhibetur ac Patri et Filio, is profecto Deus est. Illud porro Concilium ab universâ Ecclesiâ semper inter œcumenica numeratum est; quamvis enim solis centum et quinquaginta, iisque Orientalibus, Episcopis constaret, quia tamen circa idem tempus Occidentales Episcopi, cum S. Damaso Pontifice congregati, eumdem de Spiritûs-Sancti divinitate articulum definirent, definitio illa pro universæ Ecclesiæ definitione merito semper est habita; atque idem symbolum confirmarunt Concilia œcumenica postmodum celebrata: Chalcedonense [4], Constantinopolitanum II [5] et III [6], ac Nicænum II [7]. Præterea Concilium Constantinopolitanum IV anathema contra Macedonium pronuntiavit, ac definivit, Spiritum-Sanctum Patri et Filio esse consubstantialem [8].

Postremo Concilium Lateranense IV, capite primo, *de summa Trinitate*, ita concludit: *Firmiter credimus... quod unus solus est verus Deus,... Pater et Filius et Spiritus-Sanctus; tres quidem personæ, sed una essentia, substantia seu natura simplex omnino;...* (et quod Pater, Filius et Spiritus-Sanctus sunt) *consubstantiales et coæquales, coomnipotentes et coæterni, unum universorum principium* [9].

§ II. *Solvuntur difficultates.*

17. 1um *Sociniani*, qui priscas hæreses redintegrarunt, negativum quoddam argumentum afferunt: Spiritum-Sanctum videlicet in Scripturis numquam Deum vocari, neque umquam adorandum vel invocandum proponi. — Ad illud vero S. Augustinus adversus Maximinum Macedonianum ita respondet: *Ubi legisti Patrem Deum ingenitum vel innatum? et tamen verum est, cet.* [10] Quibus significat S. Doctor, in Scripturis quædam non expressis quidem verbis legi, sed talibus, quæ ad rem eloquendam idem valent; quod profecto liquet ex omnibus iis, quæ suprà (*num.* 2, 4 et 6) dicta sunt, ubi vocabulis idem valentibus declaratur, Deum esse Spiritum-Sanctum.

Objicitur 1: in Script. non vocatur Deus.

18. Objiciunt 2°, S. Paulum in primâ epistolâ ad Corinthios, de Dei erga homines beneficiis agentem, Patrem et Filium, non autem Spiritum-Sanctum commemorare [11]. — Respondetur, opus non esse, ubi Dei mentio habetur, singulas tres Personas diserte semper nominari; namque unâ commemoratâ, omnes nominatæ intelliguntur, potissimum in operibus *ad extra*, quæ indivisa totius sunt Trinitatis, quum singulæ Personæ eodem modo partem in iis habeant: *Qui benedicitur in Christo*, inquit S. Ambrosius, *benedicitur in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti; quia unum nomen, potestas una; ita etiam ubi operatio aliqua divina... Spiritûs designatur, non solum ad Sanctum-Spiritum, sed etiam ad Patrem refertur et Filium* [12].

2: *S. Paul.* non commemorat Spiritum.

19. Objiciunt 3°, primis Christianis ignotum fuisse Spiritum-Sanctum, illudque constare ajunt ex Actibus Apostolorum.

3: Primi christiani Spiritum non cognoverunt.

[1] Hist., lib. II, cap. 17; lib V, cap. 10 et 11. — [2] *Rom. II*, a° 369 et *Rom. III*, 373. — [3] Symbolum. — [4] a° 451, actio 2. — [5] a° 553, collatio 6. — [6] a° 680, actio 10. — [7] a° 787, actio 3, § « *Suscipimus autem* ». — [8] a° 869, actio 10, post Canones. — [9] a° 1215, cap. 1, de Fide Catholica. — [10] Contra *Maximinum*, lib. II, cap. 3. — [11] 1 *Cor.*, I, III, VIII. — [12] De *Spir. S°*, lib. I, cap. 3.

Quum enim baptizati nonnulli interrogarentur a S. Paulo, num Spiritum-Sanctum recepissent: *Sed*, responderunt, *neque si Spiritus-Sanctus est, audivimus*[1]. — Respondetur, ibidem quoque responsum haberi. Et re quidem verâ: S. Paulus, ubi eos Spiritum-Sanctum non cognoscere audivit: *In quo ergo*, inquit, *baptizati estis?* Illi vero: *In Joannis baptismate*[2]. Quid mirum igitur, eos Spiritum-Sanctum cognitum non habuisse, quum Baptisma, a Christo præscriptum, nondum suscepissent?

4: Concil. *Const.* Spiritum non vocavit Deum.

20. Objiciunt 4°, Concilium Constantinopolitanum, quum de Spiritu-Sancto ageret, Eum non vocasse Deum. — Respondetur, Concilium utique divinitatem ejus pronuntiasse, quum Eum diceret Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et glorificandum. Et idem responsum valet, quum vel S. Basilius vel alius quidam ex SS. Patribus Spiritui-Sancto nomen non dederit Deum: namque pro ejus divinitate propugnarunt, damnaruntque eos, qui creaturam Eum dicebant. Ceterum, si abstinuit S. Basilius, ne in concionibus Spiritum-Sanctum Deum diceret, ad ita agendum prudentia eum impulit, quod funestis iis temporibus hæretici occasionem aucuparentur, catholicos Episcopos de sedibus suis detrudendi, ut lupos iis substituerent. Verum sexcentis locis S. Basilius Spiritûs-Sancti divinitatem defendit; ex quibus hunc unum ex libro V contra Eunomium attulisse satis est: *Quæ communia sunt Patri et Filio, hæc communia sunt Spiritui: quod, quibus characteribus designatur Deus Pater et Filius in Scripturâ, iisdem designatur et Spiritus-Sanctus; hinc colligitur, Spiritum ejusdem Deitatis esse, cujus Pater*[3].

5: *Joan.* XV, 26.

21. 5° Nonnullos opponunt Scripturarum locos, qui tamen aut ambigui sunt, aut potius Spiritûs-Sancti divinitatem confirmant. Præsertim illud objciunt S. Joannis: *Quum autem venerit Paraclitus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*[4], *cet.* Mitti non potest, inquiunt, nisi qui alteri subjectus est et obnoxius; quocirca Spiritus-Sanctus non est Deus. — Respondetur, illud valere, siquis alterius jussu mittatur; Spiritus-Sanctus vero solâ processione a Patre et Filio mittitur, id est, quatenus ab eis procedit. Missio *in divinis* in hoc tantum consistit, quod divina persona præsentem Se exhibet in aliquo effectu sensibili, qui personæ missæ potissimum adscribitur. Et ejusmodi quidem fuit missio Spiritûs-Sancti, quum descenderet in cœnaculum, ut Apostolos ad condendam Ecclesiam perficeret; haud secus ac antea a Patre missum erat Verbum æternum, ut carnem assumeret redimeretque homines. — Eodem modo respondetur ad illud S. Joannis: *Quum autem venerit ille Spiritus veritatis,... non... loquetur a Semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur;... Ille Me clarificabit, quia de meo accipiet*[5]. Spiritus-Sanctus a Patre et Filio omnium rerum scientiam accipit, non discendo sed ab iis procedendo, et hoc quidem non ita, ut subjectus fiat, sed quia divina natura illud necessario exigit. Atque illud significant verba: *de meo accipiet;* quandoquidem Pater per Filium Spiritui-Sancto unà cum divinâ essentiâ sapientiam et reliqua omnia Filii attributa impertit. *Ab illo audiet*, inquit S. Augustinus, *a quo procedit: audire illi, scire est; scire vero, esse.... Quia ergo non est a Semetipso, sed ab illo, a quo procedit, a quo illi est essentia, ab illo scientia; ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud quam scientia*[6]. Idem respondet S. Ambrosius[7].

6: *Joan.* XVI, 13-14.

7: *Rom.* VIII, 26.

22. Objiciunt 6° illud S. Pauli: *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*[8]. Itaque in Spiritum-Sanctum cadit ingemiscere, et tamquam inferior precatur. — Quid autem sibi velint

[1] Act., XIX, 2. — [2] Ibid., v. 3. — [3] Lib. V, initio. — [4] XV, 26. — [5] XVI, 13, 14. — [6] In *Joan.* Evang., tract. 99, n. 4. — [7] De *Spir.-S°*, lib. II, cap. 12. — [8] *Rom.*, VIII, 26.

illa verba, S. Augustinus explicat: *Gemitibus interpellat, ut intelligeremus: gemitibus interpellare nos facit* [1]. Ait ergo S. Paulus, Spiritum-Sanctum gratiâ, quam nobis subministrat, supplices nos reddere et gementes, quoniam hoc efficit, ut magnis cum gemitibus precemur; quemadmodum et Deus efficit, ut triumphemus, quum dicitur: *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu* [2].

8: 1 Cor. II, 10.

23. 7° Objiciunt hæc alia S. Pauli verba: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei* [3]; ac si vocabulum *scrutatur*, significaret, Spiritum-Sanctum Dei arcana nescire. — At respondetur, verbum illud non investigationem designare, sed ipsam comprehensionem, quâ Spiritus-Sanctus totam divinam essentiam et omnia cognoscit. Eâdem ratione de Deo dicitur: *Scrutans corda et renes Deus* [4]; quod quidem significat, Deum omnes hominum affectus et cogitationes comprehendere. Unde concludit S. Ambrosius: *Similiter ergo scrutator est Spiritus-Sanctus ut Pater; similiter scrutator et Filius, cujus proprietate sermonis id exprimitur, ut videatur, nihil esse quod nesciat* [5].

24. 8.° Objiciunt S. Joannis verba: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est* [6]. Quare Spiritum-Sanctum quoque factum, et creaturam esse contendunt. — Respondetur, dici non posse, omnia per Verbum esse facta: tunc enim Pater quoque esset factus. Spiritus-Sanctus factus non est, sed a Patre et Filio ut ab uno principio procedit, idque ex absolutâ divinæ naturæ necessitate, et ita, ut nullo modo subjectus fiat.

9: Joan. I, 3.

CONFUTATIO IV.

DE GRÆCORUM HÆRESI, SPIRITUM-SANCTUM A SOLO PATRE, NON A FILIO PROCEDERE ASSERENTIUM.

Notiones historicæ.

1. Ne scindatur materia, illico hic confutari expedit Græcos schismaticos, quorum hæresis hæc est, quod Spiritum-Sanctum, quem procedere a solo Patre contendunt, a Filio procedere infitiantur: qui quidem error Latinam Ecclesiam a Græcâ divisam tenet. Nondum explanarunt eruditi, quisnam illius hæresis auctor fuerit. Nonnulli asserunt, fuisse Theodoretum in refutatione noni S. Cyrilli adversus Nestorium anathematismi; alii vero eum (et quoscumque alios opponunt schismatici) merito defendunt, quum hoc solum ibi affirmare voluerit, nequaquam (ut Ariani Macedonianique ajebant) Spiritum-Sanctum esse Filii creaturam. Ceterum negari nequit, Theodoretum et alios quosdam Patres sententiis, quas ipsi in Arianis Macedonianisque refellendis protulissent, Græci schismatici vero male intelligerent, occasionem iis dedisse, ejusmodi erroris amplectendi; qui quidem usque ad Photii tempora non fuit nisi paucorum privatorum hæresis. Photius vero, ex quo (circa annum 858) ad Constantinopolitani Patriarchæ sedem obrepserat, et magis etiam ex quo (anno 863) damnatus erat a Nicolao I Pontifice, non solum schismati, quod per tot annos Græcam Ecclesiam a Latinâ sejungeret, semetipsum præfecit, sed etiam causa fuit, cur universa Ecclesia Græca illam amplecteretur hæresim, Spiritum-Sanctum a solo Patre, non a Filio, procedere. Usque

[1] Collatio cum *Maximino*, n. 13. — [2] 2 *Cor.*, II, 14. — [3] 1 *Cor.*, II, 10. — [4] Ps. VII, 10.

[5] De *Sp.-S°*, lib. II, cap. 11. — [6] *Joan.*, I, 3.

ad Concilium Florentinum, anno 1439 habitum, Græci quaterdecies, ut refert *Hosius* [1], deposito errore, ad Latinorum unitatem accesserunt, ac toties postea ad eumdem errorem amplectendum regressi sunt. Quare in Concilio Florentino, iis consentientibus, condita est definitio, Spiritum-Sanctum ex Patre Filioque procedere; eamque tandem concordiam perpetuo mansuram sperabatur.

At non ita fuit; Græci enim vix a Concilio decesserant, quum denuo, Marci Ephesini operâ (ut in hæresum historiâ retulimus [2]) ad vomitum redierunt. Hic autem de iis Græcis sermo est, qui Orientalibus Patriarchis parebant; nam reliqui, iis non subjecti, cum Romanâ Ecclesiâ in eâdem fide conjuncti remanserunt.

§ I. *Spiritum-Sanctum ex Patre Filioque procedere demonstratur.*

Probatur I ex S. Script. 1. *Joan.* XV, 26.

2. Et primum quidem probatur his S. Joannis verbis: *Quum autem venerit Paraclitus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum Veritatis, qui a Patre procedit* [3]. Quo textu non solum contra Arianos et Macedonianos enuntiatur dogma, Spiritum-Sanctum a Patre procedere, — quod deinde Concilium Constantinopolitanum ita definivit: *Et in Spiritum-Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, cet.*; — at simul Eum procedere a Filio, quandoquidem dicitur: *Quem Ego mittam vobis*, quæ verba in eodem S. Joannis Evangelio aliis quoque locis repetuntur: *Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam Eum ad vos* [4]; — *Paraclitus autem Spiritus-Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo* [5]. In divinis aliqua Persona mitti nequit nisi ab aliâ, a quâ procedit. Patrem, utpote divinitatis originem, numquam Scriptura missum vocat; Filium, quum a solo Patre procedat, a solo Patre, neque umquam a Spiritu-Sancto missum legimus: *Sicut misit Me vivens Pater* [6], *cet.* — *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, cet.* [7]. Ergo, si Spiritus-Sanctus a Patre et Filio mittitur, non minus ex Filio quam ex Patre procedit. Idque eo magis, quod unius divinæ Personæ ab alterâ missio fieri non potest neque jubendo neque edocendo neque ullâ aliâ ratione: est enim æqualis divinarum Personarum auctoritas et sapientia. Superest ergo, ut una persona ab aliâ missa sit secundum originem et quatenus ab aliâ procedit; quâ quidem processione neque dispar evadit neque alteri subjecta. Quapropter, si Spiritum-Sanctum a Filio missum legimus, ab Eo procedat necesse est: *Ab illo itaque mittitur, a quo emanat*, inquit S. Augustinus; ac deinde subjungit: *sed Pater... non dicitur missus; non enim habet de quo sit aut ex quo procedat* [8].

Joan. XVI et XIV.

3. Dicunt Græci, Filium non ipsam Spiritus-Sancti personam sed ejus dona mittere; gratiæ videlicet munera, quæ Spiritui-Sancto adscribuntur. — At respondetur, eam interpretationem subsistere non posse. Ait enim S. Joannes, illum veritatis, a Filio missum Spiritum, a Patre procedere: *Quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit* [9]. Ergo non Spiritus-Sancti dona mittit Filius, sed ipsum illum, qui a Patre procedit, veritatis Spiritum.

De falsâ *Græcorum* interpretatione.

4. 2° Probatur illud dogma omnibus iis textibus, quibus Spiritus-Sanctus vocatur Filii spiritus: *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra* [10]. Quemadmodum alibi

2. *Gal.* IV, 6.

[1] Dialogus de communione sub utrâque specie, conjugio sacerdotum et sacro in vulgari linguâ celebrando (*a*). — [2] Cap. 9, n. 31. — [3] *Joan.*, XV, 26. — [4] *Joan.*, XVI, 7. — [5] *Joan.*, XIV, 26. — [6] *Joan.*, VI, 58. — [7] *Gal.*, IV, 4. — [8] De Trinitate, lib. IV, cap. 20, n. 27, 28. — [9] *Joan.*, XV, 26. — [10] *Gal.*, IV, 6.

(*a*) « Quos autem » inquit, « tu vis ut sequamur auctores? Eosne, quos toties doctrinis variis et peregrinis abductos a fide defecisse, quos quaterdecies ad Ecclesiæ corpus redeuntes, totidem vicibus ab ea se præcidisse... vides? » (Opera, *Coloniæ*, 1584, pag. 659) (Nota edit.).

Spiritus-Sanctus Patris spiritus vocatur: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis* [1], idque ob eam solam rationem, quia ex Patre procedit; ita non aliam ob causam illic Filii spiritus dicitur, nisi quia procedit ex Filio. *Cur ego non credamus,* inquit S. Augustinus, *quod etiam de Filio procedat Spiritus-Sanctus, quum Filii quoque ipse sit Spiritus?* [2] Et perspicua est ratio; non enim dici potest cum Græcis, Spiritum-Sanctum ideo esse Filii spiritum, quia est persona Filio consubstantialis: quodsi ita esset, similiter dici posset, Filium, utpote Spiritui-Sancto consubstantialem, esse Spiritûs-Sancti spiritum. Neque idcirco Eum Filii spiritum vocari fas est, quia vel Filii est instrumentum vel extrinseca Filii sanctitas: talia quippe de divinis Personis dici nequeunt. Proinde, Filii spiritus dicitur, quoniam a Filio procedit. Atque illud significare voluit ipse Christus, quum post resurrectionem discipulis apparens: *insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum-Sanctum* [3], *cet.* Dicitur: *insufflavit et dixit,* ad designandum, ita Spiritum-Sanctum ex Eo procedere, quemadmodum ex ore procedat halitus. Audiamus, quam mirabiliter illud argumentum exponat S. Augustinus: *Nec possumus dicere,* inquit, *quod Spiritus-Sanctus et a Filio non procedat; neque enim frustra idem Spiritus et Patris et Filii spiritus dicitur. Nec video, quid aliud significare voluerit, quum sufflans in faciem discipulorum ait: « Accipite Spiritum-Sanctum ». Neque enim flatus ille corporeus... substantia Spiritus-Sancti fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed et a Filio procedere Spiritum-Sanctum* [4].

Joan. XX, 22.

Quid de illo textu S. Aug.

5. 3° Probatur iis omnibus sacræ Scripturæ locis, quibus dicitur, Filium habere quidquid Pater habeat, et Spiritum-Sanctum a Filio recipere. Quæ S. Joannes habet, animadvertamus: *Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a Semetipsô, sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille Me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* [5]. Pronuntiatur hoc loco, Spiritum-Sanctum a Filio accipere: *de meo accipiet.* In divinis autem una Persona ab alterâ accipere hoc tantum sensu potest, quod procedit ab eâ Personâ, a quâ accipit. Accipere idem est ac procedere; namque absurdum esset, dicere, Spiritum-Sanctum, Deum Filio æqualem et eamdem cum Filio naturam habentem, ab Eo recipere scientiam sive doctrinam. Itaque ab Eo recipit, quia ab Eo procedit, et per communicationem accipit naturam et omnia ipsius Filii attributa.

3. Joan. XVI, 13-15.

6. Et frustra quidem hic respondent Græci, non dicere Christum: *A me accipiet,* sed: *de meo,* id est, de meo Patre. Frustra, inquam; nam verbis, quæ proxime sequuntur, Jesus ipse illud explicat: *Quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, quia de meo accipiet.* Quibus verbis docet, Spiritum-Sanctum et a Patre et a Filio accipere, quia et a Patre et a Filio procedit. Cujus rei manifesta est ratio: Si Filius habet, quæcumque habet Pater (solâ paternitate exceptâ, quæ relativam cum filiatione continet oppositionem), Pater autem habet, esse Spiritûs-Sancti principium; Filius quoque habet, esse illud principium: secus non omnia haberet, quæ Pater habeat. Illud ipsum Eugenius IV in epistolâ Unionis elocutus est: *Quoniam omnia, quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus-Sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est* [6].

Græcorum objectio.

[1] *Matth.*, X, 20. — [2] In *Joan.* Evang., tract. 99, n. 7. — [3] *Joan.*, XX, 22. — [4] De Trinitate, lib. IV, cap. 20, n. 29. — [5] *Joan.*, XVI, 13-15. — [6] Conc. *Flor.*, a° 1439, Collat. 22, Decret. Unionis.

Et ante Eugenium similiter scripserat S. Augustinus: *Ille* (Filius) *genitus, iste* (Spiritus) *procedens; ideo ille Filius est Patris, de quo est genitus; iste autem Spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit. Sed ideo, quum de illo Filius loqueretur, ait « de Patre procedit »* [1], *quoniam Pater processionis ejus est auctor, qui talem Filium genuit, et gignendo Ei dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus-Sanctus* [2]. Quibus verbis S. Doctor illud prævenit, quod Marcus Ephesinus opposuit, dicere dumtaxat Scripturas, Spiritum-Sanctum a Patre, neque umquam, a Filio Eum procedere. Sed jam adverterat S. Augustinus, in Scripturis idcirco tantum enuntiari, Spiritum-Sanctum a Patre procedere, quod Pater Filium generando hoc quoque cum Eo communicet, Spiritus-Sancti esse principium: *Gignendo Ei dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus-Sanctus.*

Eadem responsio confirmatur.

7. Illud confirmat S. Anselmus hoc effato, ab omnibus theologis recepto, in divinis omnia esse unum et idem, *ubi non obviat aliqua relationis oppositio* [3]. In Deo igitur ea sola realiter distinguuntur, inter quæ est relativa producentis et producti oppositio. Producens non potest semetipsum producere; esset enim simul « existens » et « non existens »: existens, quod semetipsum produceret; non existens, quia tum solum existeret, quum esset productus; quæ secum pugnare, perspicuum est. Præterquam quod alienum esset a certo illo axiomate: *nemo dat quod non habet;* si producens prius sibimetipsi daret « esse », quam esset productus, illud sibi daret, quod nondum haberet.

At, inquies, nonne Deus a Semetipso habet « esse »? Etiam; habet « esse » a Se; non ita tamen, ut det Sibimetipsi « esse »: est Deus ens necessarium, quod semper necessario et fuit et erit, omnibusque rebus « esse » impertit; si Deus esse desineret, reliqua cuncta simul desinerent esse.

Sed, ut ad argumentum redeamus: Pater Divinitatis est principium, et a Filio distinguitur producentis et producti oppositione. In Deo autem nequaquam distinguuntur, sed unum idemque sunt ea omnia, quæ relativam inter se non habent oppositionem. Quapropter, quum Pater et Filius Spiritum-Sanctum ambo spirent, Pater est idem cum Filio in omnibus, in quibus neque Ipse Filio neque Ei Filius relative opponitur. Eamque ob causam fidei dogma est, et a generali Concilio Lugdunensi II et a Florentino definitum, Spiritum-Sanctum, licet a Patre et Filio spiretur et procedat, procedere ab uno principio unâque spiratione, non a duobus principiis neque duabus spirationibus. *Damnamus*, inquiunt Patres Lugdunenses, *et reprobamus omnes, qui... præsumpserint... temerario ausu asserere, quod Spiritus-Sanctus ex Patre et Filio, tamquam ex duobus principiis, et non tamquam ex uno procedat* [4]. Et Florentini Patres: *Definimus*, inquiunt,... *quod Spiritus-Sanctus ex Patre et Filio æternaliter est... et ex utroque æternaliter tamquam ab uno principio et unicâ spiratione procedit* [5]. Ratio autem est, quia una est in Patre et in Filio Spiritum-Sanctum spirandi virtus, quâ nulla inter eos intercedit relativa oppositio. Quemadmodum igitur, licet a Patre, a Filio et a Spiritu-Sancto creatus sit mundus, nos tamen, quia una est et ad singulas Personas æqualiter pertinens creandi virtus, unum dicimus esse Creatorem: sic, quia una est Spiritum-Sanctum spirandi virtus, quæ pariter adest in Patre et in Filio, unicum esse dicimus Spiritûs-Sancti principium et unicam spirationem.

Spiritus procedit ab uno principio et unâ spiratione.

Sed ad reliqua pergamus argumenta, quæ demonstrant, Spiritum-Sanctum (id quod potissimum hic quæritur) ex Patre Filioque procedere.

[1] *Joan.*, XV, 26. — [2] Contra *Maximinum*, lib. II, cap. 14, n. 1. — [3] *Anselm.*, de Processione *Spir.-Sancti*, cap. 2. — [4] Conc. *Lugdun. II*, a° 1274, Constitutio 1. — [5] Conc. *Flor.* a° 1439, Collatio 22, Decret. Unionis.

Denuo confirmatur eadem responsio.

8. 4°. Probatur hac ratione, quam adversus Græcos in Concilio Florentino jam attulerunt Latini: Si Spiritus-Sanctus non procederet simul a Filio, a Filio non distingueretur. Et re quidem verâ: In Deo ea non esse realiter distincta diximus, inter quæ non adest relativa producentis et producti oppositio. Nisi a Filio quoque procederet Spiritus-Sanctus, relativam cum Filio non haberet oppositionem. Ergo altera ab alterâ personâ non esset realiter distincta.

Instant Græci.

Ad firmissimam illam rationem respondebant Græci, distinctionem nihilominus adfuturam, quia Filius per Patris intellectum, Spiritus-Sanctus per voluntatem procederet. Ad hæc vero recte Latini responderunt, illud satis non esse ad realem inter Filium et Spiritum-Sanctum distinctionem; ad summum virtualis haberetur distinctio, quemadmodum virtualiter in Deo distinguimus intelligendi et volendi actum; quum tamen doceat fides Catholica, tres divinas Personas, licet ejusdem naturæ sint ac substantiæ, realiter inter se esse distinctas. — Dixerunt quidem nonnulli Patres, ut S. Augustinus [1], et S. Anselmus [2], ideo quoque Filium et Spiritum-Sanctum inter se distingui, quod dissimili ratione procedant, unus nempe ab intellectu, alter a voluntate; sed iis verbis de remotâ tantum illius distinctionis causâ locuti sunt, et de cetero ipsi luce clarius enuntiarunt, hanc esse causam proximam et formalem, cur realiter distinguantur Filius et Spiritus-Sanctus, quod in Spiritûs-Sancti a Filio processione adsit relativa oppositio. En quid dicat S. Gregorius Nyssenus: *Eo distinguitur Spiritus a Filio, quod per Ipsum est* [3]. Itemque ipse S. Augustinus, cujus testimonium proferunt adversarii: *Hoc solo numerum insinuant*, inquit, *quod ad invicem sunt* [4]. Et S. Joannes Damascenus: *In solis proprietatibus, nimirum paternitatis, filiationis et processionis, secundum causam et causatum,... discrimen advertimus* [5]. Porro concilium Toletanum XI: *In relatione enim Personarum*, inquit, *numerus cernitur... Ergo hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt* [6].

Probatur II ex Traditione.

9. Denique probatur ex omnium sæculorum traditione, quæ patescit ex sententiis eorum Græcorum Patrum, quorum auctoritatem ipsi Græci agnoscunt, et aliorum quorumdam Patrum Latinorum, qui ante Græcorum schisma scripserunt.

S. Epiphanius.

S. Epiphanius in libro, quem *Ancoratum* inscripsit: *Quum Christus*, inquit, *a Patre profectus, Deus videlicet a Deo credatur, et Dei Spiritus a Christo, utpote qui ab utroque procedit* [7]. Et in tractatu de hæresibus: *Spiritus-Sanctus ab ambobus oritur, Spiritus e Spiritu* [8].

S. Cyrillus Alex.

S. Cyrillus: *Ex Deo secundum naturam Filius* (*ex Deo enim et Patre natus est*) *proprius Ipsius, et in Ipso et ex Ipso Spiritus est* [9]. Et alio loco: *Quum igitur Spiritus-Sanctus... procedat... a Patre et Filio* [10].

S. Athanasius.

S. Athanasii quoque verba nihil aliud denotare possunt nisi Spiritûs-Sancti ex Filio processionem: *Nec... Spiritus Verbum cum Patre conjungit, sed potius Spiritus hoc a Verbo accipit...; quæcumque Spiritus habet, hæc a Verbo habet* [11].

S. Basilius.

S. Basilius ad hæretici cujusdam interrogationem, cur Spiritus-Sanctus non dicatur Filii Filius: *Non quod ex Deo non sit per Filium*, respondet; *sed ne Trinitas putetur esse infinita multitudo, siquis eam suspicaretur, ut fit in hominibus, filios ex filiis habere* [12].

Tertull.

Et quod ad Latinos Patres attinet, Tertullianus: *Filium non aliunde deduco*, in-

[1] De Trinitate, lib. V, cap. 14. — [2] De Processione *Sp.-Sancti*, cap. 4. — [3] Ex Oratione ad *Ablabium*, quam citat *Bessarion* (Orat. Dogmatica pro Unione, cap. 6). — [4] In *Joan.* Evang. Tract. 39, n. 4. — [5] De Fide Orthodoxa, lib. I, cap. 8 (al. 11). — [6] Con. *Tol. XI*, a° 675, Præfatio. — [7] Ancoratus, n. 67. — [8] Adv. Hæres., Hær. 74, n. 7. — [9] *S. Cyr. Alex.* In *Joel*, cap. 2, v. 28 et 29, n. 35. — [10] Thesaurus, Assertio 34. — [11] Oratio 3 contra *Arianos*, n. 24. — [12] Adv. *Eunomium*, lib. V, § « *Non quod ex Deo* ».

quit, *sed de substantiâ Patris; ... Spiritum non aliunde puto quàm a Patre per Filium* [1]. S. Hilarius: *Loqui... de Eo (Spiritu-Sancto) non necesse est, qui Patre et Filio auctoribus confitendus est* [2]. S. Ambrosius: *Spiritus quoque Sanctus quum procedit a Patre et Filio, cet* [3]. Et alio loco: *Spiritus autem Sanctus vere Spiritus est, procedens quidem ex Patre et Filio: sed non est Ipse Filius* [4].

S. Hilar. *S. Ambros.*

10. Prætermitto reliquorum tam Græcorum quam Latinorum Patrum testimonia, in Concilio Florentino adversus Marcum Ephesinum congesta a Joanne theologo [5], qui ejus captiones rite confutavit.

Probatur III ex Conciliis.

Sed majoris momenti est animum advertere ad Concilia generalia, quorum plura firmiter illud dogma constituerunt; ut Concilium Ephesinum [6], Chalcedonense [7], Constantinopolitanum II [8] et III [9], quæ nempe Concilia ratam habuerunt synodicam S. Cyrilli Alexandrini epistolam, ubi Spiritum-Sanctum a Patre Filioque procedere his verbis enuntiabatur: *Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est; unde et ab isto similiter sicut ex Deo Patre procedit* [10]. In Concilio Lateranensi IV, Innocentio III summo Pontifice, anno 1215 celebrato, Latini unà cum Græcis, hanc fecerunt definitionem: *Pater a nullo, Filius a solo Patre, ac Spiritus-Sanctus pariter ab utroque, absque initio semper et fine* [11]. In Concilio Lugdunensi II, anno 1274, Gregorio X summo Pontifice, celebrato, quum denuo ad Latinorum unitatem accederent Græci, omnium consensu (ut suprà diximus) definitum est: *Fideli ac devotâ professione fatemur, quod Spiritus-Sanctus æternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus sed unicâ spiratione procedit* [12].

11. Postremo in Concilio Florentino, sub Eugenio IV anno 1439 habito, quum rursus consociati sunt Graeci et Latini, uno animo declaratum fuit: *Definimus ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus-Sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, ... et ex utroque æternaliter tamquam ab uno principio et unicâ spiratione procedit... Definimus insuper, explicationem verborum illorum* « FILIOQUE », *veritatis declarandæ gratiâ, et imminente tunc necessitate, licite et rationabiliter symbolo fuisse appositam* [13]. Illa autem Concilia, in quibus Graeci unà cum Latinis statuerunt, Spiritum-Sanctum ex Patre Filioque procedere, invictum præbent contra schismaticos argumentum, quod hæresim sequantur: secus enim universa tam Latina quam Græca Ecclesia in tribus Conciliis œcumenicis errorem statuisset.

Graeci unà cum Latinis idem confirmant.

12. Quod autem ad rationes theologicas spectat, duas præcipuas jam suprà attulimus. Quarum prior erat, Filium habere, quidquid habeat Pater, exceptâ solâ paternitate, quæ unà cum filiatione esse nequeat: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* [14]; eamque ob causam, si Pater Spiritum-Sanctum spirandi habeat virtutem, eamdem virtutem ad Filium quoque pertinere: non adesse nimirum oppositionem relativam inter spirationem activam et filiationem.

Probatur IV ex ratione theologicâ.

Altera erat, Spiritum-Sanctum, nisi a Filio procederet, a Filio non distingui realiter: sublatâ enim omni oppositione relativâ, simul auferri realem distinctionem, atque ita everti Trinitatis mysterium.

Ceteras rationes, a theologis allatas, præterimus, quod vel ad duas illas recidunt vel solam convenientiam demonstrant.

[1] Adv. *Praxeam*, cap. 4. — [2] De Trinitate, lib. II, n. 29. — [3] De *Spir.-S°*, lib. I, cap. 11. — [4] De Trinitate (alias: In Symbolum Apostolorum), cap. 3 (Falso ei adscribitur. — Verba: *et Filio* in editione Romana leguntur. (Nota edit.). — [5] Concil. *Flor.*, Sess. 18 et seq. — [6] Pars 1, cap. 26. — [7] Actio 5. — [8] Collatio 6. — [9] Actio 18. — [10] Ep. 17 ad *Nestorium*, de Excommunicatione (Vide *Act. Conc. Ephes, p. 1, c. 26*, interprete *Dionysio exiguo*). — [11] Capit. 1, de Fide Catholica. — [12] Constit. 1, De Summa Trinitate et Fide Catholica. — [13] Collatio 22, Decret. Unionis. — [14] *Joan.*, XVI, 15.

§ II. *Solvuntur difficultates.*

Objicitur 1: S. Script.

13. Objiciunt 1um, non loqui Scripturas de Spiritûs-Sancti ex Filio processione, sed hoc unum profiteri, ex Patre Eum procedere. — Ad illud vero suprà (num. 6) responsum dedimus; quibus hic adjicimus, Scripturas, quamvis non totidem verbis illud exprimant, verbis tamen, quæ idem valent (ut ante demonstravimus) illud declarare. Ceterum, etiamsi aliud nihil haberemus, Græci traditionis auctoritatem unà cum Latinis agnoscunt; traditione autem comperimus, ex Patre et Filio Spiritum-Sanctum procedere.

Objicitur 2: Concil. *Constantinopol.*

14. Objiciunt 2°, in Concilio Constantinopolitano I, ubi definita est Spiritûs-Sancti divinitas, nequaquam definitum esse, ex Patre et Filio, sed tantum ex Patre Eum procedere. — At respondetur, illud a Concilio non fuisse pronuntiatum, quia tunc cum Macedonianis non ea esset quæstio. Quocirca hoc solum definivit Concilium, ex Patre procedere Spiritum-Sanctum, quod Macedoniani et Eunomiani ex Patre Eum procedere negarent, et hoc ipso ejus divinitatem rejicerent. Fidei definitiones non profert Ecclesia, nisi quum emergunt errores; quocirca eam postea in pluribus generalibus Conciliis constituisse videmus, ex Filio quoque Spiritum-Sanctum procedere.

Objicitur 3: Concil. *Ephesin.*

15. Objiciunt 3°, in Concilio Ephesino, quum Charisius presbyter coram omnibus recitasset symbolum a Nestorio compositum, in quo diceretur, Spiritum-Sanctum non esse a Filio, nec suam per Filium habere substantiam, articulum illum a Patribus non fuisse reprobatum. — Respondetur 1um, potuisse utique intelligi, Nestorium recte et in sensu Catholico illud negasse adversus Macedonianos, qui asserebant, Spiritum-Sanctum esse Filii creaturam et ab Eo, haud secus ac reliquas creaturas omnes, « esse » suum accepisse. Respondetur 2°, Spiritûs-Sancti processionem non fuisse dogma, de quo ageretur in Concilio Ephesino, eamque ob causam Concilium nihil de eâ statuisse. Est enim Conciliorum consuetudo (ut ante diximus), ad alias adventitias quæstiones non deflectere, ut in iis solis erroribus, quos tunc serpere vident, condemnandis, omnem impendant laborem.

Objicitur 4: Patrum loquendi modus.

16. Objiciunt 4° nonnulla sanctorum Patrum dicta, quæ processionem a Filio negare videntur. S. Dionysius: *Adeo ut solus Pater*, inquit, *fons sit in supersubstantiali Deitate* [1]. S. Athanasius: *Pater ipse solus est causa duabus personis* [2]. S. Maximus, Patres non concedere ait, Filium esse causam, id est, principium Spiritus-Sancti [3]. S. Joannes Damascenus: *Spiritum-Sanctum et ex Patre esse statuimus*, inquit, *et Patris Spiritum appellamus* [4]. Quibus et alios quosdam locos subjiciunt Theodoreti [5], et denique illud afferunt, jussisse Leonem III, summum Pontificem, ex symbolo Constantinopolitano removeri particulam *Filioque*, a Latinis additam, et symbolum, demptâ illâ particulâ, ad perpetuam rei memoriam, in argenteis tabulis inscribi. — At respondetur, ea Patrum testimonia nihil favere Græcorum errori. S. Dionysius solum Patrem divinitatis fontem dicit, quia solus Pater primus fons est sive primum principium sine principio neque ex aliâ Trinitatis Personâ emanans. Ad S. Dionysium adjungi potest S. Gregorius Nazianzenus, qui: *Quidquid habet Pater*, inquit, *idem Filii est, exceptâ causâ* [6]. Quibus verbis hoc tantum dicere voluit, Patrem esse primum principium; propter quam peculiarem rationem causa dicitur Filii et Spiritus-Sancti. Et licet primi principii ratio non cadat in Filium, qui originem ex Patre habeat, illud tamen nequaquam impedit, quominus unà cum Patre Spiritûs-Sancti sit principium, ut

Respondetur: a. S. Dionys.

[1] De divinis Nominibus, cap. 2, § 5. — [2] Quæstiones aliæ, quæst. 4 (op. spurium. Nota edit.). — [3] Ep. ad *Marinum*. — [4] De Fide Orthodoxa, lib. I, cap. 11 (ex versione *Jacobi Billii* [Parisiis, 1577]; apud *Lequien* est cap. 8). — [5] In Ep. ad *Rom.*, II, 11; in Ep. 1 ad *Cor.*, II, 12, ect. — [6] Orat. 34, In *Ægyptior.* adventum, n. 10.

asseverant S. Basilius, S. Joannes Chrysostomus, S. Athanasius et alii, quos num. 9 commemoravimus. Eodem modo intelligenda sunt verba S. Maximi; idque eo magis, ut advertit doctissimus Petavius [1], quod apud Græcos vox *principii* primum fontem designet primamque originem, quæ soli Patri competit.

b. S. Athanas.

c. S. Maxim.

17. Quod autem ad S. Joannem Damascenum spectat, responderi potest, eum caute ibi procedere, ut occurrat Macedonianis, qui Spiritum-Sanctum Filii creaturam dicebant; quam eamdem cautionem adhibet, quum beatissimam Virginem Christi matrem vocari non sinit: *Christiparam sanctam Virginem neutiquam dicimus* [2], ad declinandum videlicet errorem Nestorii, qui Christiparam eam vocabat, ut duas in Christo introduceret personas. Ad eumdem præterea Damasceni locum in Concilio Florentino recte Bessarion [3], sanctum virum idcirco præpositionem *ex* adhibuisse, ut indicaret principium sine principio; illud autem de Patre tantum affirmari potest. Sed ipse Damascenus Spiritum-Sanctum ex Filio procedere docet, èt eodem quidem loco (namque ibidem Filii spiritum Eum vocat) (*a*), èt quum illico subjungit: *Quemadmodum videlicet ex sole quidem et radius et splendor ortum habent (ipse enim* [Pater] *et radii et splendoris fons est), per radium autem splendor nobis communicatur; atque ipse est, qui nos collustrat, atque a nobis percipitur* [4] (*b*). Itaque Patrem cum sole, cum radio Filium, Spiritum-Sanctum cum splendore comparat; quibus clare demonstrat, quemadmodum et ex sole et ex radio emaneat splendor, ita et ex Patre et ex Filio Spiritum-Sanctum procedere.

d. S. Joan. Damasc.

18. Ad ea porro, quæ ex Theodoreto afferunt, respondetur, vel Theodoreti auctoritatem in eâ quæstione, quod S. Cyrillo adversaretur, nullius esse momenti; vel ea dicta esse contra Macedonianos, qui Spiritum-Sanctum Filii creaturam dicebant.

e. Theodoretus.

Ad illud denique, quod Leonem III fecisse memorant, respondetur, summum Pontificem neutiquam improbasse Catholicum dogma de Spiritûs-Sancti ex Filio processione (de quo nempe plane consensit cum Ecclesiæ Gallicanæ et Caroli Magni legatis, ut constat ex legationis actis, in secundo volumine Gallicorum conciliorum descriptis); sed illud solum, symbolo Patres illos adjecisse vocem *Filioque*, licet nondum plane urgeret necessitas nec totius adesset Ecclesiæ auctoritas, sicut postea factum est additamentum in Conciliis generalibus, quum propter Græcos, qui sæpius ad vomitum rediissent, necessitas illud postularet, et totius accederet auctoritas Ecclesiæ, in Concilio congregatæ [5].

f. Leo III.

19. Quod Græci ultimum opponebant, tali innixum erat argumentatione: Si a Patre et Filio Spiritus-Sanctus procederet, duplex foret, non unum Spiritûs-Sancti principium; duæ siquidem Eum producerent personæ. — Quamquam ad eam difficultatem, quum ipsum dogma probaretur (num. 6), responsum dedimus, clarius illud repetere libet. Pater et Filius, licet duæ sint personæ realiter inter Se distinctæ, nihilominus nec sunt nec dici possunt duo Spiritûs-Sancti principia, sed unum solum constituunt principium; virtus enim, quâ Spiritum-Sanctum producunt, una sola est et eadem in Patre ac in Filio. Nec Pater per paternitatem,

Objicitur 5: Ratio theologica.

[1] De Trinitate, lib. VII, cap. 17, n. 12. — [2] De Fide Orthodoxa, lib. III, cap. 12. — [3] Oratio dogmatica pro Unione, cap. 6. — [4] L. c., lib. I, cap. 11 (al. 8). — [5] Cfr. Conc. *Aquisgran.*, a° 809.

(*a*) *At vero*, inquit (ibid.), *Eum* (Spiritum) *non ex Filio esse dicimus; sed Filii Spiritum nominamus. Siquis enim Spiritum Christi non habet, ait Apostolus, hic non est ejus* (Nota edit.). — (*b*) Ita *Billiana* translatio; *Lequien* pro *percipitur* legit *participatur* (Nota edit.).

nec Filius per filiationem (ut ita duo principia vocari possent), sed Pater et Filius Spiritûs-Sancti principium sunt per spirationem activam, quæ una eademque est, communis et indivisa in Patre et Filio: unde nec duo principia nec duo sunt spiratores, sed unus tantum Spiritûs-Sancti spirator; duæ quidem personæ spirantes, sed unica spiratio. — Quæ omnia in Concilii Florentini definitione exposita habentur.

CONFUTATIO V.

DE PELAGIANA HÆRESI.

De solâ gratiâ loquemur.

1. Non omnes hic Pelagii errores de peccato originali et de libero arbitrio confutaturus sum, sed eos tantum, quos de gratiâ protulit. In Historiâ (cap. V, art. II, num. 5 seq.) hanc præcipuam fuisse dixi Pelagii hæresim, quod ad evitandum malum bonumque faciendum gratiam necessariam esse negaret; ibique ostendi, quibusnam effugiis hæretici notam declinare studuerit: eum videlicet modo asseruisse, gratiam esse ipsum liberum arbitrium, a Deo nobis concessum; modo, legem, quæ vivendi rationem doceat; alias, bonum Jesu Christi exemplum; alias, peccatorum veniam; alias, internam illustrationem, sed eam ex parte intellectûs tantum, quâ bonum et malum cognoscamus: quamquam Julianus, Pelagii discipulus, voluntatis quoque gratiam admisit. Numquam tamen nec Pelagius nec Pelagiani, gratiam necessariam esse agnoverunt: vix eam ad bonum majori cum facilitate operandum dixerunt necessariam. Negarunt præterea, eam esse gratuitam, sed juxta naturæ merita eam dispensari asseruerunt. Proinde duo hic constituantur oportet: *necessariam* esse gratiam, eamque esse *gratuitam.*

§ I. *Gratiam esse necessariam.*

Probatur I ex S. Script. 1. *Joan.* VI, 44.

2. Probatur 1ᵘᵐ illâ Jesu Christi sententiâ: *Nemo potest venire ad Me, nisi Pater, qui misit Me, traxerit eum* [1]. Ex quibus solis verbis planum fit, neminem posse sine gratiâ internâ ullum actum bonum in ordine ad vitam æternam perficere. Confirmatur autem aliâ illâ sententiâ: *Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in Me, et Ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine Me nihil potestis facere* [2]. Itaque, ut Christus docet, quod ad actus spectat in salutis ordine perficiendos, ex nobismetipsis nihil facere possumus: nobis ergo ad quemlibet actum bonum prorsus necessaria est gratia; secus, inquit S. Augustinus, nullum consequi possumus vitæ æternæ meritum: *Ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse a semetipso palmitem ferre, quum dixisset: « hic fert fructum multum », non ait, quia sine Me parum potestis facere, sed: « nihil potestis facere »; sive ergo parum sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest* [3]. Joan. XV, 5.

Probatur 2° ex iis, quæ S. Paulus, quem Patres *gratiæ prædicatorem* vocant, ad Philippenses scripsit: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini; Deus est enim, qui operatur in vobis et velle et perficere* [4]. Prius in eâdem epistolâ eos, ut humilitatem colerent, hortatus erat: *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes* [5], idque ad exemplum Christi, qui, ut subjungit, *humiliavit semetipsum... usque ad mortem* [6]; ac deinde certiores eos facit, Deum esse, qui omne bonum in iis operetur; quibus hæc alia S. Petri verba insinuat: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [7]. In summâ, 2. *Phil.* II, 12-13.

[1] *Joan.*, VI, 44. — [2] *Joan.*, XV, 5. — [3] In *Joan.* Evang. Tract. 81, n. 3. — [4] *Phil.*, II, 12, 13. — [5] *Phil.*, II, 3. — [6] *Phil.*, II, 8. — [7] 1 *Petr.* V, 5.

S. Paulus nobis persuadere cupit, ad volendum perficiendumque quemlibet actum bonum, gratiam esse necessariam; nosque ideirco humiles esse debere, quod secus eâ gratiâ indigni efficiamur. Ne porro dicerent Pelagiani, non de absolutâ gratiæ necessitate, sed de eâ agi, quâ facilius exsequamur bonum (talem quippe necessitatem ipsi quoque agnoscebant), alio loco respondet S. Paulus: *Nemo potest dicere:* « *Dominus Jesus* », *nisi in Spiritu-Sancto* [1]. Si autem sine gratiâ Spiritûs-Sancti ne nomen Jesu quidem cum animæ fructu proferre possumus, eo minus fieri poterit, ut sine ejus gratiâ salutem nostram operemur.

1 Cor. XII, 3.

3. Gal. II, 21.

3. Docet præterea S. Paulus, satis non esse solam (ut ajebat Pelagius) legis propositæ gratiam: requiritur enim actualis gratia, ut lex reipsâ servetur: *Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est* [2]. Justitia intelligitur obtemperatio præceptis, ut ex hoc alio textu colligitur: *Qui facit justitiam, justus est* [3]. Quocirca si homo, inquit Apostolus, solius legis adjumento legem servare possit, frustra Christus mortem obiit. Sed non ita res se habet; requiritur gratia, quam quidem gratiam suâ morte nobis suppeditavit Jesus Christus. Tantum abest, ut ad obtemperandum præceptis satis possit sola lex, ut etiam violandæ legis ipsa lex nobis sit occasio, quod per peccatum concupiscentia in animum irrepserit: *occasione autem acceptâ*, inquit idem Apostolus, *peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat... Sed quum venisset mandatum, peccatum revixit* [4]. Explicat S. Augustinus, quomodo legis cognitio reos potius quam insontes nos reddat: est enim corruptæ nostræ voluntatis conditio, inquit S. Doctor [5], ut libertatis amore abrepta, vehementius ad vetita quam ad licita feratur. Illud porro efficit gratia, ut et diligamus et ad effectum adducamus, quæ facienda esse novimus: *Quod faciendum cognoverimus*, inquit concilium Milevitanum II, *per gratiam præstatur*, (ut) *etiam facere diligamus atque valeamus* [6].

Sine gratiâ, ecquis primum omniumque maximum mandatum, Dei diligendi, efficere posset? *Caritas ex Deo est* [7]. — *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-Sanctum, qui datus est nobis* [8]. Sancta caritas est merum Dei donum, quod nostris viribus obtineri nequit: *Amor autem Dei, quo pervenitur ad Deum*, inquit S. Augustinus, *non est nisi a Deo* [9].

Sine gratiâ quis umquam tentationes, graves saltem, superare possit? Quid David dixerit, audiamus: *Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me* [10]. Salomon autem: *Et ut scivi*, inquit, *quoniam aliter non possem esse continens* (id est, incontinentiæ motus domare), *nisi Deus det* [11]. Quocirca Apostolus, de tentationibus quibus lacessimur, mentione habitâ: *Sed*, inquit, *in his omnibus superamus propter Eum* [12]. Et alio loco: *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu* [13]. S. Paulus ergo pro tentationum victoriâ ideo grates Deo agebat, quod eas gratiæ virtute superatas agnosceret: *Irrisoria est etiam illa actio gratiarum*, inquit S. Augustinus, *si ex hoc gratiæ aguntur Deo, quod non donavit Ipse nec fecit* [14]; id est, si Dei donum non fuisset ejusmodi victoria.

Quæ omnia demonstrant, gratiam et ad recte agendum et ad malum devitandum nobis esse necessariam.

Probatur II ex ratione theologicâ.

4. Sed videamus, quænam sit illius necessitatis ratio theologica. Media fini consentanea esse oportet. Hæc autem nostra

[1] 1 *Cor.*, XII, 3. — [2] *Gal.*, II, 21. — [3] 1 *Joan.*, III, 7. — [4] *Rom.*, VII, 8 et 9. — [5] De Spiritu et Littera, cap. 4. — [6] a° 416, can. 4 (« *Quisquis dixerit,* inquit Concilium,... *non... per illam* (gratiam Christi) *nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus et valeamus, anathema sit* ». Nota edit.). — [7] 1 *Joan.*, IV, 7. — [8] *Rom.*, V, 5. — [9] Contra *Julianum*, lib. IV, cap. 3, n. 33. — [10] Ps. CXVII, 13. — [11] Sap., VIII, 21. — [12] *Rom.*, VIII, 37. — [13] 2 *Cor.*, II, 14. — [14] De Dono Perseverantiæ, cap. 2, n. 3.

est æterna salus, ut Deo facie ad faciem fruamur, qui finis profecto supernaturalis est ordinis. Quapropter media quoque, quibus ad eum finem ducimur, supernaturalis ordinis esse debent. Quidquid vero ad salutem nos conducit, illius salutis est medium; quo fit, ut solius naturæ vires, nisi gratiâ elevatæ, satis valere nequeant ad ullum actum in ordine ad salutem æternam perficiendum: quandoquidem natura illud, quod supra naturam est (cujusmodi est actus supernaturalis ordinis) ex se ipsâ perficere non potest.

Ad imbecillitatem porro nostrarum naturæ virium, quæ supernaturalibus actibus impares sunt, accedit corruptio, peccato ipsi naturæ illata; quo melius etiam patescit gratiæ necessitas.

§ II. *Gratiam esse gratuitam.*

Probatur ex Script.

5. Pluribus locis significat Apostolus, divinam gratiam esse prorsus gratuitam et solius divinæ misericordiæ opus, quod ex naturalibus nostris meritis nequaquam pendeat. Quodam loco: *Vobis donatum est pro Christo*, inquit, *non solum ut in Eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.*[1] Itaque, ut animadvertit S. Augustinus, Dei donum est, quod nobis promeruit Jesus Christus, non tantum ut ejus amore cruciatus perpetiamur, sed etiam ut in Eum credamus: si autem Dei donum est, datum esse nequit propter meritum nostrum: *Utrumque ostendit Dei donum, quia utrumque dixit esse donatum. Nec ait: « Ut plenius et perfectius credatis in Eum », sed: « Ut credatis in Eum »*[2]. Atque idem sonat illud ad Corinthios: *Misericordiam consecutus (sum) a Domino, ut sim fidelis*[3]. Si Dei est misericordia, esse fidelem, non est igitur meritum nostrum: *Non ait*, inquit ibidem S. Augustinus, *quia fidelis eram. Fideli ergo datur quidem, sed data est* (misericordia) *etiam ut esset fidelis*[4].

Phil. I, 29.

1 *Cor.* VII, 25.

6. Luce clarius porro alius S. Pauli locus demonstrat, quidquid luminis et virium a Deo in operando accipiamus, non esse meritum nostrum, sed Dei donum prorsus gratuitum: *Quis... te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*[5] Si distribueretur gratia pro naturalibus nostris meritis, quæ ex solis liberi arbitrii viribus manarent, jam adesset illud, quod discerneret eum, qui suam operatur salutem ab altero, qui eam non operatur. Quin etiam, ut recte adnotat S. Augustinus, si Deus solum liberum arbitrium nobis daret, id est, voluntatem liberam et indifferentem ad bonitatem vel malitiam, prout nos eâ uteremur; ac proinde voluntatis bonitas a nobis, non a Deo veniret; melius esset id, quod ex nobis quam quod ex Deo oriretur: *Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse bona vel mala; bona vero voluntas ex nobis est: melius est id quod a nobis, quam quod ab illo est.*[6] Minime vero; docet Apostolus, quidquid a Deo habeamus, prorsus gratuito nobis esse concessum, ita ut nullâ re gloriari possimus.

1 *Cor.* IV, 7.

7. Postremo in epistolâ ad Romanos S. Paulus, gratuitam esse gratiam ita confirmat: *Sic ergo et in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt* (*Reliquias* hic intelligit Apostolus paucos illos Judæos fideles ex comparatione complurium, qui increduli remanserant). *Si autem gratiâ, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia*[7]. Clarius exprimere non poterat Apostolus Catholicum illud dogma, gratiam esse gratuitum Dei donum, neque ex liberi nostri arbitrii meritis, sed ex solâ Domini liberalitate pendere.

Rom. XI, 5-6.

[1] *Phil.*, I, 29. — [2] De Prædestinatione Sanctorum, cap. 2, n. 4. — [3] 1 *Cor.*, VII, 25. — [4] L. c., cap. 3, n. 7. — [5] 1 *Cor.*, IV, 7. — [6] De Peccatorum Meritis et Remissione, lib. II, cap. 18, n. 30. — [7] *Rom.*, XI, 5 et 6.

§ III. *Necessariam et gratuitam esse gratiam probatur ex Traditione, quam Concilia summique Pontifices confirmant.*

Utrumque probatur ex Traditione. SS. Patres: S. Cyprian. S. Ambros. S. Joan. Chrysost.

8. S. Cyprianus velut sententiam hac in re præcipuam statuit: *In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit*[1]. S. Ambrosius: *Ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis*, inquit, *ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino*[2]. S. Joannes Chrysostomus quodam loco: *Deus*, inquit, *semper beneficiis nos prævenit*[3]. Et alibi: *Quia in nostrâ voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo et peccantibus supplicia parata sunt, et bene operantibus mercedes et præmia*[4]. Clarius etiam alio loco: *Ergo quum acceperis habes, non hoc vel illud, sed omnia quæ habes. Non enim hæc tua recte facta sunt, sed ex Dei gratiâ proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit; si remissionem peccatorum, si charismata, si doctrinæ verbum, si virtutes, omnia inde accepisti. Quid ergo habes, quæso te, quod non acceperis, sed ex te ipso recte acquisieris? Nihil dicere possis. Sed accepisti... Ideo certe oportebat te ipsum deprimere; non enim tuum est id, quod tibi* S. Hieronymus. *datum est, sed dantis*[5]. S. Hieronymus: *Hoc... conclusum est, ut gratiâ suâ Dominus... in singulis operibus juvet atque sustentet*[6]. Et alibi: *Velle et nolle nostrum est; ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est*[7]. Et alio loco: *Velle et currere meum est; sed ipsum meum sine Dei semper auxilio non erit meum*[8]. Prætermissis innumeris aliis Patrum testimoniis, quæ hic commemorari possent, ad synodos venio.

Concilia.

9. Nec tamen omnium particularium synodorum adversus Pelagium conditas definitiones referre volo, sed nonnullarum tantum, quas Sedes Apostolica ratas habuit et universa Ecclesia recepit. Inter Carthag. eas habetur totius Africæ synodus Carthaginiensis, cujus hæc verba S. Prosper[9] memorat: *Cum ducentis quatuordecim sacerdotibus, quorum constitutionem contra inimicos gratiæ Dei totus mundus amplexus est, veraci professione, quemadmodum ipsorum habet sermo, dicamus, gratiâ Dei per Jesum Christum Dominum, non solum ad cognoscendam, verum etiam ad faciendam justitiam nos per actus singulos adjuvari: ita ut sine illâ nihil veræ sanctæque pietatis cogitare, dicere, agere valeamus.*

10. Synodus Arausicana II[10], capitul. VII: Arausic. *Siquis*, inquit, *per naturæ vigorem bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere... posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus-Sancti,... hæretico fallitur spiritu.* Et clarius etiam statuerat (capitul. V): *Siquis sicut augmentum ita etiam initium fidei ipsumque credulitatis affectum, quo in Eum credimus qui justificat impium, et ad regenerationem sacri baptismatis pervenimus, non per gratiæ donum, id est per inspirationem Spiritus-Sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius approbatur.*

11. Pelagiani, ut refert *Orsius* Cardinalis[11], expressis verbis damnati sunt in Concil. Œcumen. Ephesin. œcumenico Concilio Ephesino. Nestorius Constantinopoli benevole exceperat Pelagianos Episcopos, quia ipse cum Pelagio censebat, gratiam non gratuito, sed pro nostris uniuscujusque meritis a Deo concedi. Quæ falsa sententia ideo arridebat Nestorio, quod suo accommodatissima esset dogmati, a Verbo personam Christi

[1] Libri Testimoniorum adversus *Judæos*, lib. III, cap. 4. — [2] Expositio Evang. sec. *Lucam*, lib. II, n. 84. — [3] In *Joan.*, Homil. 14 (al. 13), n. 2. — [4] In Genes., Homil. 22, n. 1. — [5] In Ep. 1 ad *Cor.*, homil. 12, n. 1, 2. — [6] Dialogus adv. *Pelagianos*, lib. III, n. 6. — [7] Ep. 130 ad *Demetriadem*, n. 12. — [8] Ep. 133 ad *Ctesiphontem*, n. 6. — [9] Respons. ad capitul. 8^m *Gallorum*. — [10] a° 529. — [11] *Ist. Eccl., lib. XXIX, n. 52*, cum *S. Prospero*, Liber contra Collatorem, cap. 21.

suæ habitationis templum propter ejus virtutes fuisse electam. Itaque Ephesini Patres, obstinationem Pelagianorum Episcoporum cognitam habentes, ut hæreticos eos condemnarunt. Tandem Concilium Tridentinum (Sess. VI, *de justificatione*) duplici canone totam illam materiam ita definivit: canone II°: *Siquis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam... dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit; quasi per liberum arbitrium sine gratiâ utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit, anathema sit.* Et canone III°: *Siquis dixerit, sine præveniente Spiritus-Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Concil. *Trident.*

12. Ad Concilia accedunt testimonia summorum Pontificum, qui approbarunt confirmaruntque plures Synodos particulares adversus Pelagianos habitas. Innocentius I in epistolâ ad concilium Milevitanum, ratam habens eorum contra Pelagium et Cælestium fidem: *Quumque in omnibus divinis paginis,* inquit *voluntati liberæ nonnisi adjutorium Dei legamus esse nectendum, eamque nihil posse cœlestibus præsidiis destitutam; quonam modo huic soli possibilitatem hanc pertinaciter... defendentes, sibimet immo... plurimis Pelagius Cœlestiusque persuadent?* [1] Item Zosimus Pontifex in litteris encyclicis ad omnes totius orbis Episcopos, quarum litterarum mentionem habet Cælestinus I in suâ ad Galliarum Episcopos epistolâ: *In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus,* inquit, *adjutor et protector orandus est. Superbum est enim ut quidquam sibi humana natura præsumat* [2]. Sub finem porro ejusdem Cælestini I epistolæ plura habentur capitula, ex definitionibus aliorum Pontificum et Africanorum conciliorum de gratiâ excerpta; et in octavo quidem capitulo hæc verba leguntur: *Quod omnia studia et omnia opera ac merita Sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sint; quia nemo aliunde Ei placet, nisi ex eo, quod ipse donaverit* [3]. In capitulo IX autem: *Quod ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit, quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus* [4].

Summi Pontifices.

[1] *Innocent. I,* Ep. 30 ad Conc. *Milevitanum,* n. 4. — [2] In Ep. 21 *Cælestini* ad Episc. *Galliar.,* cap. 9. — [3] Ep. 21 ad Episc. *Gall.,* cap. 8. — [4] Ibid., cap. 9.

§ IV. *Solvuntur difficultates.*

13. Objiciunt 1[um] Pelagiani: Si gratia prorsus necessaria est ad singulos actus in ordine ad salutem peragendos, fateri oportet, hominem libertate carere et deletum esse liberum arbitrium. — Respondet S. Augustinus, delapso homini sine ullâ dubitatione jam non esse liberum, sine gratiâ vel incipere vel perficere aliquem actum in ordine ad vitam æternam; eum tamen Dei gratiâ ejusmodi libertatem recuperare: vires videlicet, quæ ad recte agendum ei desint, suppeditari per gratiam, a Jesu Christo ei promeritam; quâ fit, ut nullâ quidem necessitate impositâ, libertatem denuo et vires recipiat ad æternam suam salutem conficiendam: *Peccato Adæ arbitrium liberum de hominum naturâ periisse non dicimus: sed ad peccandum valere in hominibus subditis diabolo; ad bene autem pieque vivendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis Dei gratiâ fuerit liberata, et ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adjuta* [5].

Objicitur 1. Destrueretur liberum arbitrium.

14. Objiciunt 2° hæc Dei verba: *Qui dico Cyro: Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis* [6]; et hæc alia, quibus eum vocat *virum voluntatis meæ* [7]. Cyrus autem, inquiunt Pelagiani, utpote idololatra, destitutus erat gratiâ, quam Deus per Jesum Christum dispensat; ve-

Objicitur 2. *Cyrus* paganus legem servavit.

[5] Contra duas Epistolas *Pelagianor.,* lib. II, cap. 5, — [6] *Isai.,* XLIV, 28. — [7] Ibid., XLVI, 11.

rumtamen, ut ex illo textu patet, omnia servavit naturæ præcepta: homo igitur sine gratiâ totam naturæ legem servare potest. — Respondetur, ad rectam hujus rei intelligentiam distingui debere cum theologis voluntatem *beneplaciti* et voluntatem *signi*. Voluntas *beneplaciti* absoluto Dei decreto innititur, eamque, quum Deus infallibiliter peractam velit, impii quoque semper exsequuntur. Voluntas *signi* ea est, quâ nobis significantur divina præcepta; ad quam exsequendam requiritur, ut accedat opera nostra, quam tamen præstare non possumus sine gratiæ adjumento: hanc vero Dei voluntatem impii non semper ad effectum adducunt. Apud Isaiam porro Dominus, quod ad Cyrum pertinet, non de *signi* sed de *beneplaciti* voluntate loquitur: Cyrum nempe captivitatis jugum a Judæis depellere debere, et permittere, ut templum et Urbs reficerentur; et illud utique faciendum erat Cyro, qui contrà, ut idololatra, homo cruentus et alienorum regnorum invasor, naturæ præcepta minime servavit.

Objicitur 3. Judæus legem servavit.

15. Objiciunt 3° illud, quod refert S. Marcus de viro quodam, quem quum ad servanda præcepta hortatus esset Dominus: *Magister*, respondit, *hæc omnia observavi a juventute meâ* [1]. Eum porro verum dixisse, colligitur ex verbis, quæ subdit S. Marcus: *Jesus autem intuitus eum, dilexit eum* [2]. Vides igitur, inquiunt Pelagiani, virum illum, qui nec gratiâ adjuvaretur, sed neque antea in Christum crederet, omnia tamen servasse naturæ præcepta. — Respondetur 1ᵘᵐ potuisse virum illum, qui ut Judæus in Deum et implicite etiam in Christum credebat, gratiam adjutricem habere, quâ Decalogi præcepta servaret; 2° ejus verba: *hæc omnia observavi*, non ad cuncta præcepta, sed ad ea tantum spectare, quæ Dominus enumerasset: *Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, cet.* [3]. Ex ipso Evangelio ceteroquin liquet, non magnopere eum Dei super omnia diligendi servasse præceptum: a Christo enim invitatus, ut divitias relinqueret, ejus dicto non paruit; quocirca tacite eum vituperavit Dominus hanc proferendo sententiam: *Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt!* [4]

Objicitur 4. S. Paulus, nondum Christianus, legem servavit.

16. Objiciunt 4° S. Paulum, sub lege viventem necdum in gratiâ constitutum, toti legi obtemperasse, ut ipse testatur: *Secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus (sum) sine querelâ* [5]. — Respondetur, S. Paulum antea, quod ad exteriora spectat, legem quidem servasse; non tamen, quod ad interiora pertinet, id est, ad amorem Dei super omnia. Namque idem Apostolus scripsit: *Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitiâ..., odientes invicem* [6].

Objicitur 5. Nemo peccaret legem violando.

17. Objiciunt 5°. Aut possibilia aut impossibilia sunt cuncta Decalogi præcepta. Si primum, solis liberi arbitrii viribus ea possumus servare. Si alterum, ea violari non est peccatum: nemo quippe illud facere tenetur, quod præstare nequit. — Respondetur, sine gratiâ a nobis servari non posse Decalogi præcepta; atvero ea servari posse cum gratiæ auxilio. Ita respondet S. Thomas: *Illud quod possumus cum auxilio divino, non est nobis omnino impossibile... Unde Hieronymus... confitetur, sic nostrum liberum esse arbitrium, ut dicamus nos semper indigere Dei auxilio* [7]. Quum ergo, Deo adjuvante, fieri possit, ut servemus præcepta, ad ea servanda utique tenemur.

Ad ea, quæ præterea objiciebant Pelagiani, in proximâ semipelagianorum confutatione respondebitur.

[1] *Marc.*, X, 20. — [2] v. 21. — [3] v. 19. — [4] v. 23. — [5] *Phil.*, III, 6. — [6] *Tit.*, III, 3. — [7] 1ª, 2ᵃᵉ qu. 109, art. 4 ad 2ᵐ.

CONFUTATIO VI.

DE SEMIPELAGIANORUM HÆRESI.

Notiones theologicæ.

1. Semipelagiani, quum humanæ voluntatis vires peccato originali debilitatas agnoscant, ad bonum operandum gratiam quidem necessariam esse fatentur; negant vero, eam requiri ad initium fidei et ad æternæ salutis desiderium: sicut enim in ægrotantibus neque ad credendum, medicamentum sibi esse profuturum, neque ad salutem corporis appetendam, requiritur medicina; ita (inquiunt) neque initium fidei sive animi erga fidem affectio, neque æternæ salutis desiderium exposcunt gratiæ auxilium. Sed cum Ecclesiâ Catholicâ credere debemus, quodcumque fidei initium et quodlibet bonum desiderium a gratiâ in nobis effici.

§ I. *Et fidei et cujuslibet bonæ voluntatis initium non a nobis, sed a Deo esse.*

Probatur. 1. 2 *Cor.* III, 5.

2. Illud 1um evidenter probatur his S. Pauli verbis: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* [1]. Itaque fidei principium, id est, non illud quod proprium est intellectûs, qui sponte suâ fidei nostræ veritatem perspicit, sed pia illa credendi voluntas, quæ nondum est formata fides, sed ipsam fidem præcedit (ut ait S. Augustinus), quum nihil sit aliud nisi cogitatio quædam, quâ credere volumus; ejusmodi cogitatio, inquam, secundum Apostolum, ex solo Deo habetur. En verba S. Augustini, illum textum ponderantis: *Attendant hic, et verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei cœptum, et ex Deo esse fidei supplementum. Quis enim non videat, prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitaverit esse credendum. Quamvis enim raptim, quamvis celerrime credendi voluntatem quædam cogitationes antevolent, moxque illa ita sequatur, ut quasi conjunctissima comitetur; necesse est tamen, ut omnia quæ creduntur, præveniente cogitatione credantur... Quod ergo pertinet ad religionem atque pietatem (de quâ loquebatur Apostolus), si non simus idonei cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est; profecto non sumus idonei credere aliquid quasi ex nobismetipsis, quod sine cogitatione non possumus, sed sufficientia nostra, quâ credere incipiamus, ex Deo est* [2].

2. 1 *Cor*, IV, 7.

3. Probatur 2° his aliis ejusdem Apostoli verbis, quæ simul propositionis nostræ rationem indicant: *Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti?* [3] Si ex nobis esset bonæ voluntatis initium, quo animus ad fidem vel aliud quoddam gratiæ donum a Deo recipiendum disponitur, illud ipsum profecto nos discerneret ab altero, qui bonæ illius in ordine ad vitam æternam voluntatis initium non haberet. At vero S. Paulus declarat, nos, quidquid habemus (quod complectitur omne primum fidei vel salutis desiderium) a Deo recipere: *Quid autem habes, quod non accepisti?* — S. Augustinus quoque aliquamdiu existimaverat, fidem in Deum non ex Deo sed ex nobis esse, nosque propter eam a Deo consequi, ut recte vivamus; sed, ut ipse fatetur, illis potissimum Apostoli verbis ad se revocandum adductus est: *Quo præcipue testimonio etiam ipse convictus sum, quum similiter errarem, putans fidem quâ in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis, et per illam nos impetrare*

[1] 2 *Cor.*, III, 5.

[2] De Prædestinatione Sanctorum, cap. 2, n. 5. — [3] 1 *Cor.*, IV, 7.

Dei dona, quibus temperanter et juste et pie vivamus in hoc sæculo [1].

3. *Ephes.* II, 8-9.

4. Confirmatur iis, quæ idem Apostolus alio quodam loco ait: *Gratiâ enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ut nequis glorietur* [2]. Refert S. Augustinus, ipsum Pelagium, ne a concilio Palæstinensi damnaretur, hanc, quamvis simulate, condemnasse propositionem: *Gratia secundum merita nostra datur.* Inde ait S. Doctor: *Quis autem dicat, eum qui jam cœpit credere, ab illo in quem credidit, nihil mereri? Unde fit, ut jam merenti cetera dicantur addi retributione divinâ; ac per hoc gratiam Dei secundum merita nostra dari: quod objectum sibi Pelagius, ne damnaretur, ipse damnavit* [3].

4. *Joan.* VI et XV.

5. Probatur 3° nostra propositio ex iis, quæ ipsa Sapientia incarnata monuit: *Nemo potest venire ad Me, nisi Pater, qui misit Me, traxerit eum* [4]. Et alibi: *Sine Me nihil potestis facere* [5]. Ex quibus locis infertur, nos solius naturæ viribus nosmetipsos ne disponere quidem posse ad recipiendas a Deo actuales gratias, quæ ad vitam æternam nos conducant; quum enim actualis gratia sit ordinis supernaturalis, dispositio moraliter naturalis proportionem habere nequit ad supernaturalem gratiam recipiendam. *Si autem gratiâ*, inquit Apostolus, *jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia* [6]. Certum est autem, gratiam a Deo non donari pro naturalibus nostris meritis, sed pro divinâ suâ liberalitate. Deus, qui bona opera in nobis perficit, ipse quoque ea exorditur: *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu* [7]. Atque alibi ait Apostolus, quamlibet bonam voluntatem et a Deo incipere debere et a Deo ad exitum perduci: *Deus est enim, qui operatur in vobis et velle et perficere pro bonâ voluntate* [8].

Etiam ad perseverandum gratia requiritur.

Et hic alterum notari oportet semipelagianorum errorem, gratiam esse quidem necessariam, ut quis bonum operetur, minime vero, ut in eo perseveret. Quem errorem expressis verbis redarguit sacrum Concilium Tridentinum, docens, perseverantiæ donum non posse nisi a Deo obtineri, qui perseverantiam largitur: *Similiter de perseverantiæ munere..., quod quidem aliunde haberi non potest nisi ab Eo, qui potens est, eum qui stat, statuere, ut perseveranter stet* [9].

§ II. *Solvuntur difficultates.*

Objicitur 1. S. Script.

6. 1um Objiciunt semipelagiani nonnullos Scripturæ locos, ubi bona voluntas bonique operis initium nobis, Deo autem sola operis perfectio adscribi videtur. In primo libro Regum legimus: *Præparate corda vestra Domino* [10]. Similiter apud S. Lucam: *Parate viam Domini; rectas facite semitas ejus* [11]. Præterea apud Zachariam: *Convertimini ad Me... et convertar ad vos* [12]. Et S. Paulus in epistolâ ad Romanos idem etiam clarius videtur exponere: *Velle adjacet mihi; perficere autem bonum, non invenio* [13]. Tandem in Actibus Apostolorum [14] gratia fidei, Cornelio concessa, tribui videtur ejus orationibus.

1 Reg. VII, 3.

S. Luc. III, 4.

Zach. I, 3.

Rom. VII, 18. Act. X.

Respondetur, in iis eorumque similibus textibus non excludi, sed jam supponi prævenientem et internam Spiritûs-Sancti gratiam; nosque impelli, ut huic gratiæ respondeamus, ad auferendos obices, qui impedimentum afferrent majoribus gratiis, a Deo rite respondenti præparatis. Itaque iis verbis: « præparate corda vestra, convertimini ad Dominum, cet. », Scriptura fidei vel conversionis initium minime tribuit libero nostro arbitrio, exclusâ gratiâ prævenienti; sed solum ad respondendum nos hortatur, hoc declarans, prævenientem gratiam potestatem nobis relinquere aut eligendi aut repudiandi bonum. Sic e contrario, quum vel Scriptura ait, præparari voluntatem a

Ad singula respondetur.

[1] L. c., cap. 3, n. 7. — [2] *Eph.*, II, 8 et 9. — [3] L. c., cap. 2, n. 3 et 4. — [4] *Joan.*, VI, 44. — [5] *Joan.*, XV, 5. — [6] *Rom.*, XI, 6. — [7] *Phil.*, I, 6. — [8] *Phil.*, II, 13. — [9] Sess. VI, cap. 13. — [10] 1 Reg. VII, 3. — [11] III, 4. — [12] I, 3. — [13] VII, 18. — [14] Cap. 10.

Domino [1], vel nos dicimus: *Converte nos, Deus, salutaris noster* [2], commonemur, gratiam ad bonum operandum ita nos prævenire, ut tamen eam suscipere nolentibus libertatem non auferat. Illud ipsum declaravit Concilium Tridentinum: *quum dicitur: « convertimini ad Me, et Ego convertar ad vos »* [3], *libertatis nostræ admonemur. Quum respondemus: « Converte nos, Domine, ad Te, et convertemur »* [4], *Dei nos gratiâ præveniri confitemur* [5].

Idem respondetur ad illud S. Pauli: *Velle adjacet mihi; perficere autem bonum, non invenio* [6]. Significare voluit Apostolus, se, utpote justificatum, jam recepisse gratiam, quâ vellet bonum, quum tamen illud perficere non sua, sed Dei esset opera; minime vero dixit, sibi ex semetipso esse bonam recte operandi voluntatem.

Similiter, quod ad ea spectat, quæ de Cornelio referuntur; quamquam suam ad fidem conversionem orationibus suis consecutus est, ipsis tamen ejus orationibus gratia præveniens nequaquam defuerat.

Objicitur 2. Conditio implenda debet esse in potestate hominis.

7. Objiciunt 2° illa Christi apud S. Marcum verba: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [7]. Ibi, inquiunt, unum postulatur, fides; alterum promittitur, salus. Quod ergo postulatur, in potestate hominis est; quod vero promittitur, in Dei est potestate. — Ad quæ cum S. Augustino respondentes, ita eos urgemus: Ait S. Paulus (inquit S. Doctor): *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* [8]. Ibi unum postulatur, cupiditatum refrenatio; alterum promittitur, vitæ æternæ præmium. Si ergo idonea esset semipelagianorum ratio, illud nempe quod exigitur, in nostrâ esse potestate nec gratiæ auxilio indigere, dicendum foret, nos quamquam gratiâ destitutos ad cupiditates coercendos valere; atvero, inquit S. Augustinus, *Pelagianorum est error iste damnabilis.* Tum semipelagianis directe respondens, illud ait, quod a nobis postulatur, non sine gratiâ sed cum gratiæ auxilio exhiberi posse; ac deinde ita concludit: *Sicut ergo, quamvis donum Dei sit, facta carnis mortificare, exigitur tamen a nobis, proposito præmio vitæ; ita donum Dei est et fides, quamvis et ipsa, quum dicitur: « Si credideris, salvus eris », proposito præmio salutis exigatur a nobis; ideo enim hæc et nobis præcipiuntur et dona Dei esse monstrantur, ut intelligatur quod et nos ea facimus, et Deus facit, ut illa faciamus* [9].

Respondetur.

Objicitur 3. Quod nobis imponitur, a nobis fieri potest

8. Objiciunt 3°, in Scripturis Deum millies iterum atque iterum nos impellere, ut oremus et petamus, si gratias consequi velimus. Valemus igitur, inquiunt, ad preces adhibendas; quocirca si salutem operari et credere non est in nostrâ manu, at certe nostri arbitrii est fidei et salutis desiderium. — Ad quod idem S. Augustinus [10] respondet, nequaquam verum esse, nos valere solius naturæ viribus ad ita orandum, ut orare oportet; sed gratiâ id nobis concedi, juxta illud Apostoli: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram; nam quid oremus, sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis* [11]. Inde S. Augustinus: *Quid est*, inquit, *« ipse Spiritus interpellat », nisi interpellare facit?* Et paulo post subjicit [12]: *Attendant ergo quomodo falluntur, qui putant esse a nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, pulsemus: et hoc esse dicunt, quod gratia præceditur merito nostro... nec volunt intelligere, etiam hoc divini muneris esse, ut oremus, hoc est, petamus, quæramus atque pulsemus. Accepimus enim spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater* [13].

Omnes habent gratiam orandi.

Idem porro S. Doctor nos certiores facit, Deum omnibus largiri gratiam, quâ possint orare, et oratione sibi impetrare gra-

[1] Septuag[ta], Prov. VIII, 35: *Paratur voluntas a Domino.* Vulgata habet: *Hauriet salutem a Domino.* Item *S. Aug.* De Peccatorum Meritis et Remissione, lib. II, cap. 18. — [2] Ps. LXXXIV, 5. — [3] *Zach.*, I, 3. — [4] Threni, V, 21. — [5] Sess. VI, cap. 5. — [6] *Rom.*, VII, 18. — [7] XVI, 16. — [8] *Rom.*, VIII, 13. — [9] De Prædest. Sanctor., cap. 11. — [10] De Dono Perseverantiæ, cap. 23. — [11] *Rom.*, VIII, 26. — [12] l. c. — [13] *Rom.*, VIII, 15.

tiam, quâ expleant præcepta; secus enim, siquis efficacem servandi præcepta gratiam non haberet, simulque ei deesset gratia, quâ orationis ope efficacem gratiam impetraret, præcepta ab eo servari nequirent. At non ita est, inquit S. Augustinus: monet Dominus, ut orationis gratiæ ope (quam gratiam omnibus tribuit) preces adhibeamus; quibus adhibendis efficacem deinde præcepta servandi gratiam impetremus. En ejus verba: *Eo quippe ipso quo firmissime creditur, Deum... impossibilia non potuisse præcipere; hinc admonemur, et in facilibus* (i. e. in precibus adhibendis) *quid agamus, et in difficilibus* (i. e. in explendis præceptis) *quid petamus*[1]. Quod quidem consonat cum gravi illâ ejusdem Doctoris sententiâ[2], postea a Concilio Tridentino[3] assumptâ: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis.* Itaque orando vires consequimur ad ea præstanda, quæ ex nobismetipsis præstare non possumus; ita tamen, ut nequeamus deinde gloriari precatione nostrâ, quod et ipsa sit Dei donum.

Idem probatur ex aliis *S. Augustini* locis.

9. Deum autem quibusvis hominibus gratiam orandi concedere, S. Augustinus non iis tantum quos attulimus, sed sexcentis etiam aliis repetit locis. Alibi: *Nulli enim homini,* inquit, *ablatum est scire utiliter quærere*[4] Et alio loco: *Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quærere et pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus jubet?*[5] Alibi de eo agens, qui, quid ad consequendam salutem sibi faciendum sit, nesciat, recte utatur eo (inquit), quod jam accepit (id est, precandi gratiâ); ita videlicet salutem eum esse consecuturum: *Sed hoc quoque accipiet, si hoc quod accepit, bene usa fuerit* (anima). *Accepit autem, ut pie et diligenter quærat, si volet*[6]. Alibi præterea totum illud uberius explanans, ideo Dominum orandi legem nobis imposuisse ait, ut orando ejus dona consequi possimus; Eum autem ad orandum frustra nos esse hortaturum, nisi prius gratiam concedat, quâ orare possimus, precibusque adhibendis impetrare gratiam, quâ jussa exsequamur: *Præcepto admonitum est liberum arbitrium, ut quæreret Dei donum. Quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur impleret*[7]. Notentur verba: *aliquid dilectionis*, quæ designant gratiam, quâ homo, si velit, precatur, et precando impetrat actualem præcepta servandi gratiam: *ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur impleret.* Nemo igitur judicii die conqueri poterit, idcirco se periisse, quod gratia sibi defuerit, quâ ad salutem cooperaretur: quandoquidem, etiamsi actualem salutis operandæ gratiam non haberet, habebat certe orandi gratiam, quæ nemini negatur; cujus ope si preces adhibuisset, consecutus esset salutem, precanti promissam a Domino: *Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis*[8].

Objicitur 4. Excusabiles forent infideles.

10. Objiciunt 4: Si ad ipsum fidei initium gratia præveniens requiritur, excusationem habent illi infideles, qui non credunt; quia numquam iis prædicatum fuit Evangelium, neque umquam illud audire renuerunt. — Respondet Jansenius[9], nullam eos habere excusationem sed condemnatum iri, quamvis nullam habeant sufficientem gratiam nec proximam nec remotam, quâ ad fidem se convertant; et id quidem in pœnam originalis peccati, quod omne iis subtraxit auxilium; eos porro theologos, qui vulgo censeant, ejusmodi infidelibus gratiam ad salutem consequendam aliquo modo sufficientem concedi, illam doctrinam didi-

Quid respondeat *Jansenius.*

[1] De Natura et Gratia, cap. 69. — [2] De Nat. et Grat., cap. 43. — [3] Sess. VI, cap. 11. (Ultima verba non sunt S. Augustini, sed Tridentini Concilii. Nota edit.). — [4] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 19 (Alii legunt: *quærere*, alii: *quæri*. Nota edit.).— [5] De diversis quæstionibus ad Simplicianum, lib. I, quæst. 2, n. 21. — [6] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 22, n 65. — [7] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 18. — [8] *Matth.*, VII, 7. — [9] De Gratia Christi Salvatoris, lib. III, cap. 11 seq.

Hæc responsio admitti nequit.

cisse ait in semipelagianorum scholâ. — Sed quæ profert Jansenius, non sunt cum Scripturis consentanea: *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* [1]. — *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* [2]. — *Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium* [3]. — *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi* [4]. — *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [5]. Ex quibus textibus, ut adnotat Bellarminus [6], colligunt S. Joannes Chrysostomus [7], S. Augustinus [8] et S. Prosper [9], Deum non prætermittere, quin omnibus hominibus sufficiens præbeat auxilium, quo, si velint, salutem consequi possint; et potissimum quidem illud asseverant S. Augustinus (idque pluribus locis) et S. Prosper. Præterea quæ asserit Jansenius, non congruunt cum damnatione, quâ anno 1690 Alexander VIII hanc proscripsit propositionem [10]: *Pagani, Judæi, hæretici aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum: adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratiâ sufficiente.* Nec cum aliâ Clementis XI sententiâ, quâ has Quesnelli duas propositiones condemnavit: *Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem. — Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia* [11].

Quid responderi debeat.

11. Itaque semipelagianis respondetur, infideles, qui rationis usum adepti, ad fidem se non convertunt, excusatione esse indignos, quia licet proxime sufficientem gratiam non receperint, remotâ certe gratiâ non careant et mediatâ, quâ se convertant ad fidem. Quænam porro est remota ejusmodi gratia? Ea, quam Doctor Angelicus his verbis designat: *Si enim aliquis taliter (in silvis vel inter bruta animalia) nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fugâ mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria; vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium* [12]. Infidelibus igitur, qui ad rationis usum pervenerunt, S. Thomæ judicio, saltem conceditur a Deo gratia remote sufficiens ad salutem consequendam; quæ gratia consistit in mentis quâdam institutione et motione voluntatis ad naturæ legem servandam; cui motioni si cooperetur infidelis, naturæ præcepta servando, abstinendo videlicet a gravibus peccatis, postmodum, propter Jesu Christi merita, gratiam ad amplectendam fidem salutemque adipiscendam proxime sufficientem certo accipiet.

CONFUTATIO VII.

DE NESTORIANA HÆRESI, QUÆ DUAS PONEBAT IN CHRISTO PERSONAS.

Notiones historicæ et heologicæ.

1. Nullus de SS. Trinitatis mysterio error Nestorio objicitur. Inter alias hæreses Arianam quoque hæresim, tum concionando tum imperatoris Theodosii brachium invocando, impugnavit. Ariani autem infitiabantur, Patri consubstantiale esse Verbum. Unde dubitari nequit, quin Nestorius Verbi divinitatem ejusque consubstantialitatem cum Patre confiteretur. Suâ vero hæresi aggressus est ipsum Verbi

[1] 1 *Tim.*, II, 4. — [2] *Joan.*, I, 9. — [3] 1 *Tim.*, IV, 10. — [4] 1 *Joan.*, II, 2. — [5] 1 *Tim.*, II, 6. — [6] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. II, cap. 5. — [7] In *Joan.*, Homil. 8. n. 1. — [8] De Spiritu et Littera, cap. 33; In Ps. XVIII Enarratio 1, n. 7. — [9] De Vocatione omnium Gentium, lib. II, cap. 5. — [10] 7 Dec. 1690, Prop. 5. — [11] « *Unigenitus* », 8 Sept. 1713, Prop. 26 et 29. — [12] De Veritate, quæst. 14, art. 11 ad 1[m].

Divini Incarnationis mysterium; quandoquidem hypostaticam sive personalem ejus cum humanâ naturâ conjunctionem negavit. Contendit igitur, non aliâ ratione Verbum divinum cum Jesu Christi humanitate fuisse conjunctum, quam eâ, quâ cum reliquis Sanctis conjungatur, quamvis excellentiorem in modum et a primo conceptionis momento. Ad mentem explicandam plures in libris suis enuntiat formulas; quæ tamen omnes moralem tantum et accidentalem, minime vero hypostaticam et substantialem designant unionem inter Verbi Personam et Jesu Christi humanitatem. Modo ait unionem esse *habitationis*, quod Verbum in Christi humanitate velut in templo suo habitet; modo, esse unionem *affectionis*, ut est ea, quæ inter duos amicos intercedit; alias, unionem esse *operationis*, quatenus Christi humanitate Verbum utatur tamquam instrumento ad patranda miracula aliaque opera supernaturalia; nonnumquam, esse unionem *gratiæ*, quod per gratiam sanctificantem et alia dona divina Verbum cum Christo conjungatur. Tandem ait, unionem illam consistere in morali quâdam communicatione, quâ Verbum suam dignitatem atque excellentiam cum eâ humanitate communicet: eamque ob causam adorari illam et honorari debere, quemadmodum honoretur purpura, quâ rex induitur, vel solium, in quo residet. Semper vero pertinaciter negavit, Dei Filium hominem esse factum, natum esse, cruciatus pertulisse et mortuum esse propter hominum redemptionem. Respuit igitur idiomatum communicationem, quæ Verbi Incarnationem sequitur. Quare (quod item consequens est) negat, sanctissimam Virginem Mariam vere et proprie esse Dei matrem; sed eam purum merumque hominem concepisse blasphemat.

Materiæ divisio:

2. Eam confutaturi hæresim, quæ Incarnationis mysterium destruendo, destruit Christianæ religionis fundamentum, duo ejus capita aggrediemur; quorum primum, hypostaticam Personæ Verbi cum humanâ naturâ unionem rejiciens, duas in Christo ponit personas: Verbi unam (quæ in humanitate velut in templo habitat), alteram hominis (quâ, ut mere humanâ, ipsa terminatur humanitas). Secundum caput negat, beatissimam Virginem Mariam vere et proprie esse Dei matrem. Quæ quidem capita duobus paragraphis refellere libet.

a. Unam in *Christo* esse personam.

b. *Mariam* esse Matrem Dei.

§ I. *In Jesu Christo non alia est nisi sola Verbi Persona, terminans duas ejus, et divinam et humanam, naturas, quæ in eâdem Verbi Personâ subsistunt: quapropter unica illa Persona vere Deus simul et vere homo est.*

3. Probatur 1um iis omnibus Scripturæ locis, qui asserunt, Deum factum esse carnem, Deum ex Virgine esse natum, Deum servi naturam assumendo Semetipsum exinanivisse, Deum suo nos redemisse sanguine, Deum in cruce pro nobis esse mortuum. — Nemo nescit, Deum in divinâ suâ naturâ, quæ æterna est, impassibilis atque immortalis, non posse nec concipi nec nasci nec tormenta vel mortem subire; quapropter, si nos docet Scriptura, et natum esse et tormenta ac mortem subiisse Deum, illud intelligi debet secundum humanam naturam, quæ initium habet, et pati ac mori potest. Itaque, si persona, in quâ subsistit humana natura, non ipsum esset Verbum divinum, falso diceretur, conceptum esse Deum et natum ex Virgine, ut ait S. Matthæus: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam*[1] *dicentem:* ECCE VIRGO IN UTERO HABEBIT (apud Isaiam: CONCIPIET) ET PARIET FILIUM, ET VOCABUNT (apud Isaiam: VOCABITUR) NOMEN EJUS EMMANUEL, *quod est interpretatum: nobiscum Deus*[2]. Quod idem affirmat S. Joannes: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et verita-*

Probatur I ex Scripturis. 1. Deo attribuuntur, quæ secundum humanam naturam evenerunt.

[1] *Isai.*, VII, 14. — [2] *Matth.*, I, 22, 23.

tis [1]. Item falso diceretur, Deum, servi naturam assumendo, Semetipsum exinanivisse, ut asseverat S. Paulus: *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse Se æqualem Deo; sed Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo* [2]. Similiter falso diceretur, Deum pro nobis vitam dedisse et profudisse sanguinem, ut dicit S. Joannes: *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit* [3]. Et S. Paulus: *Spiritus-Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* [4]. Et de Redemptoris morte agens: *Si enim cognovissent*, inquit, *numquam Dominum gloriæ crucifixissent* [5].

Explicatur eadem ratio.

4. Ea omnia falso dicerentur de Deo, si in Jesu Christo accidentaliter tantum, ut in templo quodam, vel moraliter per affectum, neque in suppositi sive personæ unitate adesset: quemadmodum falso assereretur, Deum natum esse ex S. Elisabeth, quum pareret Baptistam, in quo, nondum nato, Deus per gratiam sanctificantem habitabat; vel Deum mortuum esse, lapidibus obrutum, securive percussum, quum lapidaretur S. Stephanus et cervices S. Paulo frangerentur: quamquam sanctis iis viris amore suo multisque cælestibus donis ita Deus se conjunxerat, ut revera intercederet unio moralis. Non aliâ igitur ratione dicitur, natum mortuumve esse Deum, nisi quod persona, quæ sustentabat ac terminabat assumptam humanitatem, revera Deus esset, Verbum dico æternum. Itaque una est Christi persona, in quâ duæ subsistunt naturæ: atque in unitate Verbi Personæ, quâ ambæ naturæ terminantur, consistit unio hypostatica.

2. Christus vocatur Deus et Dei Filius.

5. Probatur 2° iis Scripturarum locis, quibus Christus-Homo vocatur Deus, Dei Filius, Filius unigenitus, Filius proprius: homo enim vocari non potest Deus vel Dei Filius, si persona, quæ humanam naturam terminat, non sit revera Deus. Christus-Homo autem a S. Paulo summus Deus vocatur: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus, benedictus in sæcula* [6]. Ipse Jesus (apud S. Matthæum), postquam Filium hominis Semetipsum dixit, discipulos interrogat, quem Se esse existiment. Cui S. Petrus, vivi Dei Eum esse Filium: *Dicit illis Jesus: Vos autem quem Me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi.* Jesus autem quid ad illud Petri responsum? *Respondens autem Jesus dixit ei:* BEATUS ES, SIMON BAR-JONA, QUIA CARO ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS, QUI IN CÆLIS EST [7]. Ipse Jesus ergo eodem tempore, quo se hominem dicit, approbat S. Petri responsum, quo Dei Filius vocatur; illudque ab æterno Patre ei revelatum asseverat.

Præterea apud S. Matthæum, S. Lucam et S. Marcum legimus, Christum eo ipso tempore, quo tamquam homo baptismate a S. Joanne tingeretur, Filium dilectum a Deo fuisse vocatum: *Hic est Filius meus dilectus, in quo Mihi... complacui* [8]. Quæ verba, ut testatur S. Petrus, iterata sunt a Patre in monte Thabor: *Accipiens enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsâ ad Eum hujuscemodi a magnificâ gloriâ:* HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS, IN QUO MIHI COMPLACUI; IPSUM AUDITE [9].

Insuper apud S. Joannem Christus-Homo vocatur unigenitus æterni Patris Filius: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* [10].

Ad hæc Christus-Homo proprius Dei Filius vocatur: *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* [11].

[1] *Joan.*, I, 14. — [2] *Phil.*, II, 5-7. — [3] 1 *Joan.*, III, 16. — [4] Act., XX, 28. — [5] 1 *Cor.*, II, 8. — [6] *Rom.*, IX, 5. — [7] *Matth.*, XVI, 15-17. — [8] *Matth.*, III, 17; *Luc.*, III, 22; *Marc.*, I, 11. — [9] 2 *Petr.*, I, 17. — [10] *Joan.*, I, 18. — [11] *Rom.*, VIII, 32.

Tot propositis divinarum Scripturarum testimoniis, ecquis audeat asserere, Christum-Hominem non esse revera Deum?

3. Christo attribuuntur, quæ Deo competunt.

6. Jesu Christi divinitas probatur 3° iis omnibus locis, quibus Christi-Hominis personæ attribuitur id, quod soli Deo attribui potest: ex quo infertur, ejus personam, in quâ ambæ naturæ subsistunt, revera esse Deum. Jesus de Seipso professus est: *Ego et Pater unum sumus* [1]. Atque ibidem: *Pater in Me est*, inquit, *et Ego in Patre* [2]. Alio loco S. Philippus, Jesum compellans: *Domine*, inquit, *ostende nobis Patrem.* Cui ille: *Tanto tempore vobiscum sum*, respondit, *et non cognovistis Me? Philippe, qui videt Me, videt et Patrem... Non creditis, quia Ego in Patre et Pater in Me est?* [3] Quibus verbis significavit Christus, Se eumdem cum Patre esse Deum.

Ipse Jesus Judæis significavit, Se esse æternum: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, Ego sum* [4]. Ipse dixit, eadem Se facere, quæ Pater faciat: *Pater meus usque modo operatur, et Ego operor...; quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit* [5]. Ipse dixit, Se omne illud habere, quod habeat Pater: *Quæcumque habet Pater, mea sunt* [6].

Si Christus non fuisset revera Deus, totidem fuissent blasphemiæ; quod Sibi talia adscripsisset, quæ in Deum tantummodo cadant.

4. Incarnatio tribuitur Verbo Dei.

7. Christi-Hominis divinitas probatur 4° iis quoque Scripturæ locis, qui solum Verbum, sive Dei Filium, carnem factum esse pronuntiant: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* [7]. *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* [8]. *Proprio Filio suo non pepercit (Deus), sed pro nobis omnibus tradidit illum* [9]. Atqui, si Verbi persona non esset hypostatice, id est, in unâ personâ, cum Christi humanitate conjuncta, dici non posset, Verbum carnem esse factum, vel missum a Patre, ut mundum redimeret. Si enim personalis non fuisset illa Verbi et Christi humanitatis conjunctio, non alia exstitisset nisi vel habitationis, vel affectionis, vel gratiæ, vel donorum, vel operationum unio moralis; tum vero dici oporteret, Patrem quoque et Spiritum-Sanctum carnem induisse; quandoquidem non Verbi Personæ tantum, sed Patri similiter et Spiritui-Sancto ea omnia conjunctionis genera congruunt, quum reverâ inter Deum et Angelos Sanctosque intercesserint. Haud raro quidem legatos suos Deus misit Angelos; numquam tamen, inquit S. Paulus, Angelorum assumpsit naturam: *Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit* [10]. Itaque si putat Nestorius, satis esse ea conjunctionis genera, ut Verbum dici possit incarnatum, dicere debet, Patrem quoque carnem induisse: nam et gratiâ suâ et cælestibus donis Pater quoque cum Jesu Christo Se conjunxit et moraliter habitavit in Eo, juxta illa ipsius Jesu verba: *Pater in Me est... Pater autem in Me manens, cet.* [11]. Atque idem de Spiritu-Sancto dici oporteret; quia de Messiâ agens Isaias: *Et requiescet super Eum Spiritus Domini*, inquit, *Spiritus sapientiæ et intellectus* [12]. Et apud S. Lucam: *Jesus autem plenus Spiritu-Sancto* [13]. Quin etiam quicumque justus est et Deum diligit, Verbum incarnatum vocari posset; Redemptor enim: *Siquis diligit Me*, inquit,... *Pater meus diliget Eum, et ad Eum veniemus, et mansionem apud Eum faciemus* [14]. Quapropter Nestorius aut Verbum non esse incarnatum, aut carnem quoque suscepisse Patrem et Spiritum-Sanctum concedat necesse est. Quo quidem argumento eum urgens S. Cyrillus: *Neque enim, ut videtur, Verbum caro factum est*, inquit, *sed potius... hominis incola; et conveniens fuerit, illum non hominem sed humanum vocare: quemadmodum et qui Nazareth inhabitavit, Nazarenus dictus est, non Nazareth. Quin-*

[1] *Joan.*, X, 30. — [2] v. 38. — [3] *Joan.*, XIV, 8-10. — [4] *Joan.*, VIII, 58. — [5] *Joan.*, V, 17-19. — [6] *Joan.*, XVI, 15. — [7] *Joan.*, I, 14. — [8] *Joan.*, III, 16. — [9] *Rom.*, VIII, 32. — [10] *Hebr.*, II, 16. — [11] *Joan.*, XIV, 10. — [12] *Isai.*, XI, 2. — [13] *Luc.*, IV, 1. — [14] *Joan.*, XIV, 23.

immo nihil prorsus obstiterit,... hominem vocari unà cum Filio etiam Patrem et Spiritum-Sanctum. Habitat enim in nobis per Spiritum, sanctæ et consubstantialis Trinitatis plenitudo [1].

5. Christus vocatur unus.

8. Eos omnes hic adjungere possum Scripturæ textus, quibus unus Christus, in duabus naturis súbsistens, proponitur; ut hunc S. Pauli locum: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* [2], *cet.;* aliosque similes: Nestorius enim (ut recte adnotat S. Cyrillus [3]) duas in Christo admittens personas, in duos Dominos Eum dividit, quorum unus est Verbi Persona in Christo habitans, alter vero persona humana. At ulterius immorari nolo in citandis Scripturis, quæ quotics de Incarnationis mysterio agunt, totics evertunt Nestorianam hæresim.

Probatur II ex Traditione.

9. Venio ad Traditionem, in quâ stabilis semper permansit fides, unam in Verbi incarnatione esse Jesu Christi personam.

1. ex Symbolis. *a.* Symbol. Apostol.

In symbolo Apostolorum, quam fidei professionem ipsi Apostoli tradiderunt, diserte asseritur: *Credo... in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu-Sancto, natus ex Maria Virgine; cet.* Itaque idem ille Christus, qui conceptus, natus et mortuus est, unicus Dei Filius et Dominus noster vocatur; quod fieri non posset, si in Christo (ut ait Nestorius) præter divinam Personam, fuisset quoque persona humana; tunc enim qui natus et mortuus est, non unicus Dei Filius, sed purus homo fuisset.

b. Symbol. *Nicæn.*

10. Ea fidei professio fusius explicata reperitur in Nicæno symbolo, ubi Patres Concilii et Jesu Christi divinitatem et ejus cum Patre consubstantialitatem affirmantes, simul Nestorianam hæresim, necdum natam, aperte condemnarunt: *Credimus... in unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, ex Patre natum unigenitum, id est, ex substantiâ Patris; Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt in cælo et in terrâ. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est; passus est, et resurrexit tertiâ die* [4], *cet.* En igitur, solus ille Jesus Christus, qui Deus, Patris unigenitus et consubstantialis Patri vocatur, item homo dicitur, natus, mortuus et a mortuis suscitatus. Sic autem perspicue statuitur una Christi persona in duabus iisque distinctis naturis: in divinâ, quâ revera Deus est unicus ille Christus; in humanâ, quâ idem Christus natus est, mortuus et a mortuis suscitatus. Confirmatum est illud symbolum a Concilio Constantinopolitano I [5] (quod fuit Concilium generale II), atque illud similiter priusquam Nestorius blasphemias suas protulisset. Porro juxta idem Nicænum symbolum damnatus est Nestorius in Concilio Ephesino [6], generali III, adversus eum celebrato. Symbolum denique S. Athanasio adscriptum, his verbis dogma illud contra Nestorium asserit: *Dominus noster Jesus Christus... Deus et homo est... æqualis Patri secundum Divinitatem, minor Patre secundum humanitatem; qui licet Deus sit et homo, non duo tamen sed unus est Christus... unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ.*

c. Symbol. *S. Athanas.*

2. ex sanctis Patribus.

11. Ad ea symbola accedunt testimonia SS. Patrum, qui ante Nestorianam hæresim ortam scripta ediderunt.

S. Ignatius Martyr: *Ad unum omnes,* inquit, *nominatim per gratiam convenitis in unâ fide et in uno Jesu Christo (qui secundum carnem ex genere David, filius est hominis et Filius Dei)* [7]. Statuitur itaque unus Jesus et hominis et Dei Filius. — S. Irenæus: *Unum et eumdem novit (Joannes) Verbum Dei, et hunc esse Uni-*

[1] *S. Cyr. Alex.*, Opusculum: Quod unus sit *Christus* (al. De Trinit. et Incarn. Verbi, dialogus 9). — [2] 1 *Cor.*, VIII, 6. — [3] *S. Cyr. Alex.*, Adversus *Nestorium*, lib. V, cap. 1; De recta in D. N. J. C. Fide, n. 6, cet. — [4] C. *Nicæn. I*, Symbol. — [5] Symbol. — [6] Actio 6, Symbol.; Actio 1, Sententia depositionis *Nestorii*. — [7] Ep. ad *Ephesios*, n. 20.

genitum, et hunc incarnatum esse pro salute nostrâ, Jesum Christum Dominum nostrum[1]. S. Dionysius Alexandrinus synodicâ epistolâ refellit Paulum Samosatenum asserentem: *Duas hypostases esse et duas personas unius et solius Christi, et duos Christos ac duos filios, unum naturâ Filium Dei, qui fuit ante sæcula, et unum homonyme Christum et filium David*[2]. S. Athanasius: *Homo vero,* inquit, *una persona et unum animal est ex spiritu et carne, ad cujus similitudinem intelligendum est Christum unam et non duas personas esse*[3]. S. Gregorius Nazianzenus: *Id quod non erat assumpsit: non duo factus, sed unum ex duplici naturâ fieri sustinens. Ambo enim Deus, nimirum quod assumpsit, et quod assumptum est: duæ naturæ in unum concurrentes, non duo filii*[4]. S. Joannes Chrysostomus: *Etsi enim duplex natura* (in Christo), *verumtamen indivisibilis... unitio, in unâ filiationis confitenda personâ et unâ subsistentiâ*[5]. S. Ambrosius: *Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine; sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine*[6]. Et S. Hieronymus adversus Helvidium: *Natum Deum esse de Virgine credimus*[7]. S. Augustinus autem: *Anima et caro Christi cum Verbo Dei una persona est, unus Christus est*[8].

3. ex Conciliis.

12. Omissis, ne multus sim, reliquis SS. Patrum testimoniis, ad conciliorum definitiones transeo. Concilium Ephesinum, quum dogma Catholicum ex Scripturis et Traditione diligentissime perpendisset, his verbis condemnavit Nestorium, eumque Constantinopolitanâ sede depulit: *Dominus noster Jesus Christus, quem suis ille blasphemis vocibus impetivit, per sanctissimam hanc Synodum eumdem Nestorium Episcopali dignitate privatum et ab universo sacerdotum consortio et cœtu alienum esse definit*[9].

Idem definiens Concilium Chalcedonense (œcumenicum IV): *Sequentes igitur sanctos Patres,* inquit, *unum eumdemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus, eumdem perfectum in Deitate, et eumdem perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum,... non in duas personas partitum aut divisum, sed unum eumdemque Filium et unigenitum Deum Verbum, Dominum Jesum Christum*[10].

Idem quoque definierunt et Concilium Constantinopolitanum III (œcumenicum VI) in ultimâ actione [11], et Nicænum II (œcumenicum VII) [12].

Solvuntur difficultates.

Objicitur 1. Scriptura humanitatem vocat templum.

13. Opponuntur 1[um] nonnulli Scripturarum loci, ubi humanitas Christi vocatur Dei templum et domicilium: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud... Ille autem dicebat de templo corporis sui*[13]. Et alio loco: *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*[14].

Respondetur. Iis textibus non negatur Verbi cum humanâ naturâ personalis unio; quin etiam magis confirmatur. Quid mirum, templum vocari Christi corpus, quod unà cum animâ hypostatice cum Verbo Divino erat conjunctum? Item domus et tabernaculum vocatur corpus nostrum, quod cum animâ est conjunctum: *Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur*[15]. *Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati*[16].

[1] Contra Hæreses, lib. III, cap. 16, n. 2 (al. cap. 18, n. 1). — [2] *Dionysius* et Compresbyteri Ecclesiæ *Alexandrinæ* (Hæc epistola, probabilius non genuina, legitur in Maxima Biblioth. Veterum Patr., tom. 3. Nota edit.). — [3] De Incarnatione Verbi (opus dubium. Inter opera *S. Athanasii* legitur in Edit. *Basileensi*, 1564, Nota edit.). — [4] Oratio 37, n. 2 (al. 31). In verba Evang. *Quum consummasset Jesus.* — [5] Ep. ad *Cæsarium* Monachum (sitne hæc epistola vere *Chrysostomi* necne, disputatur. Nota edit). — [6] De Incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 5, n. 35. — [7] De Perpetua Virginitate *B. M.*, n. 19. — [8] In *Joan.* Evang., Tract. 49, n. 18. — [9] Actio 1, Sententia depositionis. — [10] Actio 5. — [11] Actio 18, ant. subscript. — [12] Actio 7, definit. Fidei. — [13] *Joan.*, II, 19, 21. — [14] *Col.*, II, 9. — [15] 2 *Cor.*, V, 1. — [16] Ibid., v. 4.

Itaque quemadmodum non excluditur personalis unio cum animâ, quod domus et tabernaculum dicatur corpus, ita templi nomen hypostaticam Verbi cum Christi humanitate unionem minime excludebat; quin immo talem unionem designavit Redemptor adjectis verbis: *et in tribus diebus excitabo illud;* quibus non hominem tantum, sed etiam Deum se esse demonstravit.

Et quod ad alterum textum spectat, etiam clarius ibi commonstratur Christi divinitas: quum enim divinitatis plenitudinem corporaliter in Eo habitare dicat S. Paulus, Eum et vere Deum et vere hominem esse declarat, juxta illud S. Joannis: *Et Verbum caro factum est* [1].

Objicitur 2. Scriptura vocat Christum nobis similem.

14. Objicitur 2° ejusdem Apostoli textus: *In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* [2]. Quibus verbis designari ajunt, Christum hominem fuisse ceteris hominibus consimilem. Respondetur, ea verba, quum Apostolus paulo ante dixisset, Christum esse Deum Deoque æqualem: *Qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse Se æqualem Deo* [3], hoc tantum indicare, Verbum divinum, quum esset Deus, hominem Se fecisse, reliquis hominibus consimilem; minime vero, esse merum hominem ut reliquos omnes.

Objicitur 3. Homini deesse nequit humana persona.

15. Objicitur 3°. Quælibet natura illud habere debet, quo ipsa subsistat; illud autem, quo subsistit natura humana, sive ejus suppositum, est humana persona: quapropter si Christo defuit humana persona, vere homo non fuit. Respondetur, non esse naturæ necessariam propriam subsistentiam, quum aliud adest subsistens superius atque nobilius, quod vicem præstat propriæ subsistentiæ et naturam eminenter sustinet. Et ita quidem in Christo fuit: ambas naturas sustinuit Verbum (perfectius utique sustinens quam quodlibet sustinens humanum), terminavitque naturam humanam, quæ ab Eo ad majorem perfectionem est evecta. Eamque ob causam Jesus Christus, licet in Eo non esset humana, sed sola divina Verbi Persona, revera homo fuit, quia humana natura subsistentiam habuit in ipso Verbo, quod eam assumpsit eamque conjunxit Secum.

Objicitur 4. Perfecta natura includit personam.

16. Objicitur 4°. At, si Christi humanitas et animam habuit et corpus, absoluta erat atque perfecta; ergo præter divinam Personam in eo fuit quoque persona humana. Respondetur, Christi humanitatem absolutam fuisse ratione naturæ, cui nihil quidem deesset; non vero ratione personæ: namque persona, quâ subsistebat natura et quæ eam terminabat, non humana erat sed divina; ac proinde dici nequit, duas in Christo fuisse personas: una sola quippe, Verbi dico, Persona, sustinebat terminabatque et divinam et humanam naturam.

Objicitur 5. Sancti Patres contrarium asserunt.

17. Objicitur 5°. S. Gregorius Nyssenus [4] et S. Athanasius [5] Christi humanitatem identidem Dei Verbi domum, domicilium ac templum vocarunt. Præterea idem S. Athanasius [6], Eusebius Cæsareensis [7] et S. Cyrillus [8] eam dixerunt divinitatis instrumentum. S. Basilius Christum *Deiferum* nuncupavit [9]; S. Epiphanius [10] et S. Augustinus, *hominem Dominicum* [11]; S. Ambrosius et S. Augustinus in Hymno *Te Deum*, Verbum hominem assumpsisse dixerunt [12]. — Respondetur, eosdem illos Patres, ut suprà vidimus, Christum et vere Deum et vere hominem esse, aperte pronuntiasse; quapropter, si nonnulla forte obscurius dixerint, iis quæ perspicua sunt, explanentur oportet. S. Basilius Christum hominem Deiferum vocavit, non quod in Christo humanam personam admitteret, sed ut refelleret errorem Apollinaris, qui animam rationalem

[1] I, 14. — [2] *Phil.*, II, 7. — [3] Ibid., v. 6. — [4] Contra *Eunomium*, lib. III, § « *Quoniam igitur* ». — [5] Oratio 4 contra *Arianos*, n. 34. — [6] Oratio de Incarnatione Verbi, n. 41-43. — [7] Demonstratio Evangelica, lib. IV, cap. 13. — [8] *Cyr. Alex.*, De Incarnatione Unigeniti. — [9] Homil. in Ps. 59, n. 4; de *Spir.-S°*, cap. 5, n. 12. — [10] Anchoratus, n. 93. — [11] De diversis quæstionibus, qu. 36, n. 2; qu. 57, n. 3. — [12] « *Tu ad liberandum suscepturus hominem* ».

denegabat Christo: itaque commonstrare voluit S. Basilius, Verbum assumpsisse et animam et corpus. Quod si S. Ambrosius et S. Augustinus dixerunt, Verbum *assumpsisse hominem*, vocem *hominis* pro *humanitate* posuerunt.

Christus vocari nequit filius adoptivus.

18. Hic autem expedit, paucis item confutare errorem Felicis et Elipandi, Episcoporum, qui (ut in historiâ, cap. V, n. 39, retulimus) Jesum Christum, ut hominem, non naturalem sed solum adoptivum Dei Filium esse contendebant. Quæ quidem opinio damnata est a pluribus conciliis ac postea ab Adriano Pontifice [1] et Leone III [2]. — *Petavius* [3], vir doctissimus, eam non quidem hæreticam esse ait, at certe temerariam et errori proximam; quod mediate saltem opponatur unitati personæ: Christus enim, etiam ut homo, naturalis, non adoptivus, Dei Filius dici debet, ne duo Dei filii in Eo poni possint, naturalis unus, alter adoptivus. Plures quoque, ad illud demonstrandum, adsunt rationes, quarum præ ceteris dilucida, atque in Scripturis expressa, hæc est: Deus Pater unigenitum suum Filium *ab æterno* generat neque umquam desinit generare, juxta illud Psalmi II, 7: *Dixit ad Me: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te.* Quocirca, quemadmodum divinus Filius ante Incarnationem gignebatur sine carne personaliter Secum conjunctâ, ita post assumptam humanitatem, genitus est et perpetuo gignitur cum humanâ naturâ divinæ ipsius personæ conjunctâ hypostatice. Unde Apostolus, quum de Christo, quatenus homo est, loqueretur, illa Davidis verba in Eum transtulit: *Sic et Christus non Semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad Eum: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te* [4]. Jesus Christus igitur, etiam secundum humanitatem, revera naturalis est Dei Filius [5].

§ II. *Maria vere et proprie est Dei Genitrix.*

Probatur I ex Scripturâ.

19. Dogma illud consequitur ea, quæ hactenus diximus. Si enim Christus-Homo revera Deus est, beatissima Virgo Maria autem revera Christi-Hominis mater, consequens esse debet, ut item revera sit mater Dei.

Illud porro Scripturis et Traditione magis illustrare libet.

Et primum quidem asseverat Scriptura, Virginem (Mariam Virginem videlicet) concepisse et peperisse Deum; ait quippe Isaias (VII, 14), quem deinde commemorat S. Matthæus (I, 23): *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum* (ita pergit S. Matthæus) *nobiscum Deus.* Idem nobis significavit S. Lucas, verba referens, quibus S. Gabriel allocutus est Virginem: *Ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur... Ideoque et quod nascetur ex Te Sanctum, vocabitur Filius Dei* [6]. Notentur verba: *Filius Altissimi vocabitur;... vocabitur Filius Dei;* id est, ab omnibus ubique hominibus consalutabitur et agnoscetur Dei Filius.

Isaias VII, 14. *Matth.* I, 23.

Luc. I, 31-35.

20. Idem his verbis commonstrat S. Paulus: *Quod ante promiserat* (Deus) *per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est Ei ex semine David secundum carnem* [7]. Et alio loco: *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege* [8]. Filius ille, promissus a Deo per prophetas, atque in temporum plenitudine missus, Deus est Patrique æqualis (ut suprà demonstravimus); idem autem ille Deus, natus ex semine David secundum carnem, ex Mariâ genitus est: Maria ergo illius Dei reverâ mater est.

Rom. I, 2-3.

Gal. IV, 4.

[1] *Adrian. I*, Ep. 38 ad Ep^os *Spaniæ*. — [2] In Conc. *Rom.* a° 799. — [3] De Incarnatione Verbi, lib. VII, cap. 4, n. 11; cap. 5, n. 8. — [4] *Hebr.* V, 5. — [5] *Tournely* [*Montagne*], Theol. Compend. De Incarnat., disp. 8, cap. 3, art. 5; præsertim n. II, rationes theologic. (*Venetiis* 1758, tomi quarti pars secunda, pag. 800 et signanter p. 817). — [6] *Luc. I*, 31-35. — [7] *Rom.*, I, 2 et 3. — [8] *Gal.*, IV, 4.

Luc. I, 43. **21.** Ad hæc, S. Elisabeth, Spiritu-Sancto plena, Mariam vocavit Domini sui matrem: *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* [1] Quis autem, nisi Deus, ille erat S. Elisabethæ Dominus?

Accedit, quod Jesus Christus Mariam toties suam vocavit matrem, quoties Semetipsum filium hominis dixit: testantur enim Scripturæ, Eum sine ullâ viri operâ a Virgine fuisse conceptum. Redemptor discipulos interrogat: *Quem dicunt homines, esse Filium hominis?* [2] Respondet S. Petrus: *Tu es Christus, Filius Dei vivi* [3]. Tum vero Jesus: *Beatus es, Simon Bar-Jona*, inquit: *quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est* [4]. Itaque hominis ille Filius revera est Filius Dei; Maria autem reverâ Dei mater.

Matth. XVI, 13-17.

Probatur II ex Traditione. *a.* Symbola.

22. Idem deinde probatur ex Traditione. Eadem symbola, quorum suprà adversus Nestorium mentionem fecimus, sicut Jesum Christum reverâ Deum esse constituunt, ita quoque statuunt, Mariam esse vere Dei matrem: *Qui conceptus est de Spiritu-Sancto, natus ex Mariâ Virgine, et homo factus est.* Atque etiam clarius in suâ definitione Concilium Nicænum II (actione VII) idem his verbis expressit: *Confitemur autem et Dominam nostram sanctam Mariam proprie* (notentur verba) *ac veraciter Dei Genitricem, quoniam peperit carne unum ex Sanctâ Trinitate, Christum videlicet Deum nostrum, secundum quod et Ephesinum prius dogmatizavit Concilium, quod impium Nestorium cum collegis suis, tamquam personalem dualitatem introducentem, ab Ecclesiâ pepulit* [5].

b. Concil. *Nic. II.*

c. Sancti Patres.

23. Sancti Patres quoque omnes Mariam vere Dei matrem dixerunt. Quorum hic nonnullos proferam, qui primis Ecclesiæ sæculis, idque ante Nestorianam hæresim ortam, vixerunt; omissis iis, qui post Nestorium idem dogma scriptis suis confirmarunt.

S. Ignatius Martyr: *Deus enim noster Jesus Christus ex Mariâ genitus est* [6]. S. Justinus: *Verbum formatum est et homo factus est ex Virgine* [7]. Et alio loco: *Ex virginali utero primogenitum omnium rerum conditarum carnem factum, vere puerum nasci, id præoccupans per Spiritum-Sanctum, ...prænuntiavit* [8]. S. Irenæus: *Verbum existens ex Mariâ, quæ adhuc erat virgo, recte accipiebat generationem Adæ recapitulationis* [9]. S. Dionysius Alexandrinus: *Quomodo ais tu hominem esse eximium Christum, et non reverâ Deum, et ab omni creaturâ cum Patre et Spiritu-Sancto adoratum, incarnatum ex Sanctâ Virgine et Deiparâ Mariâ?* [10] Et paulo post: *Una autem et sola Virgo, filia vitæ, genuit Verbum vivens et per Se subsistens, increatum et*

[1] *Luc.* I, 43. — [2] *Matth.*, XVI, 13. — [3] v. 16. — [4] v. 17. — [5] Definitio Fidei. — [6] Ep. ad *Ephesios*, n. 18 (*a*). — [7] Apolog. 1 (al. 2.), pro *Christianis*, n. 5, 23, 33, 63 (« *Neque enim*, inquit, I, c, n. 5, *apud Græcos solum hæc a Verbo per Socratem convicta, sed apud barbaros etiam ab ipso illo Verbo formâ induto et homine facto, ac Jesu Christo appellato* ». Nota edit.). — [8] Dialog. cum *Tryphon.*, n. 84. — [9] Contra Hæres., lib. III, cap. 21, n. 10 (al. cap. 31) (*b*). — [10] Epist. ad *Paulum Samosaten.* (Vide suprà, n. 11, nota [2], pag. 370).

(*a*) Alii legunt: *Deus enim noster Jesus Christus in utero gestatus est a Mariâ.* Vel etiam cum veteri interprete: *Deus enim noster Jesus Christus conceptus est ex Mariâ* (Nota edit.).

(*b*) Ad rectam hujus textûs intelligentiam totum contextum inspici oportet. « *Rex æternus*, inquit, *qui recapitulatur omnia in se, et antiquam plasmationem in se recapitulatus est... Quemadmodum protoplastus ille Adam de rudi terrâ et de adhuc virgine (nondum enim pluerat Deus, et homo non erat operatus terram) habuit substantiam ...: ita recapitulans in Se Adam, ipse Verbum existens ex Mariâ, quæ adhuc erat virgo, recte accipiebat generationem Adæ recapitulationis... Quare igitur non iterum sumpsit limum Deus, sed ex Mariâ operatus est plasmationem fieri? Ut non alia plasmatio fieret, neque alia esset plasmatio quæ salvaretur, sed eadem ipsa recapitularetur, servatâ similitudine* »; i. e. secundus Adam factus est ex muliere virgine, sicut prior ex terrâ virgine factus erat (Edit.).

creatorem [1]. S. Athanasius: *Hic igitur scopus et character est sanctæ Scripturæ,.. nempe ut duo de Salvatore demonstret, illum scilicet Deum semper fuisse, et Filium esse..., ipsumque postea propter nos, carne ex Virgine Deiparâ assumptâ, hominem factum esse* [2]. S. Gregorius Nazianzenus: *Siquis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra divinitatem est* [3]. S. Joannes Chrysostomus: *Admodum stupendum est audire, Deum ineffabilem, inenarrabilem, incomprehensibilem, Patri æqualem, per virgineam venisse vulvam et ex muliere nasci dignatum esse* [4]. Porro ex Latinis Patribus, Tertullianus: *Ante omnia autem commendanda erit ratio, quæ præfuit, ut Dei Filius de Virgine nasceretur* [5]. S. Ambrosius: *Filium itaque coæternum Patri suscepisse carnem, natum de Spiritu-Sancto et Virgine Mariâ* [6]. S. Hieronymus: *Natum Deum esse de Virgine credimus, quia legimus* [7]. S. Augustinus: *Invenisse apud Deum gratiam dicitur* (Maria), *ut Domini sui, immo omnium Domini mater esset* [8].

Præclara *Joannis Antiocheni* expositio.

24. Alia testimonia prætermitto; quorum vicem expleant ea, quæ de Deiparæ vocabulo ad ipsum Nestorium, Theodoreti aliorumque Episcoporum, Nestorii amicorum, nomine scripsit Joannes, Antiochenus Episcopus: *Nomen, quod a multis sæpe Patribus usurpatum, scriptum ac pronuntiatum est, adjungere ne graveris: neque vocabulum, quod piam rectamque notionem animi exprimit, refutare pergas. Etenim nomen hoc* THEOTOCOS *nullus umquam ecclesiasticorum doctorum repudiavit. Qui enim illo usi sunt, et multi reperiuntur, et apprime celebres: qui vero illud non usurparunt, numquam erroris alicujus eos insimularunt, qui illo usi sunt... Etenim* (notentur hæc verba) *si id quod nominis significatione offertur, non recipimus, restat ut in gravissimum errorem prolabamur, immò vero ut inexplicabilem illam unigeniti Filii Dei œconomiam abnegemus: quandoquidem, nomine hoc sublato, vel hujus potius nominis notione repudiatâ, sequitur mox illum non esse Deum, qui admirabilem illam dispensationem, nostræ salutis causâ, suscepit; tum Dei Verbum neque Se exinanivisse, cet.* [9].

d. Sensus fidelium.

Et hîc item scire expedit, S. Cyrillum ad S. Cælestinum, summum Pontificem, scripsisse [10], dogma illud, Mariam reverâ esse Dei matrem, animis Christianorum, qui Constantinopoli degebant, tam penitus fuisse insitum, ut quum Dorotheum, Nestorii jussu, adversus eos, qui Mariam Dei Genitricem dicerent, anathema pronuntiare audivissent, omnis populus commotus sit, atque ultra cum Nestorio, suo pastore, communicare renuens, nemo ad templum voluerit accedere; ex quo perspicuum est, eam fuisse totius Ecclesiæ fidem.

Probatur III ex ratione theologicâ.

25. Ut Nestorio causa illa probaretur, plures a Patribus allatæ sunt rationes: quarum duas saltem hic commemorari libet.

Una hæc est: Negari nequit, eam esse Dei Matrem, quæ concepit peperitque Filium, qui ab ipsâ conceptione fuerit Deus. Maria est mulier illa benedicta, quæ peperit illum Filium, qui (ut ab initio et Scripturis et Traditione probavimus) erat Deus. Ergo reverâ Dei mater est Maria. *Si Dominus noster Jesus Christus Deus est*, inquit S. Cyrillus, *quo tandem modo sacra virgo, quæ illum edidit, Deipara non dicatur?* [11]

Hæc autem altera: Si sanctissima Virgo Maria non est Dei mater, Deus non est filius, quem peperit; ac proinde Dei Filius non est idem ac filius Mariæ. Declaravit autem Jesus Christus (ut suprà vidimus), se esse et Filium Dei et Mariæ filium. Restat ergo, ut dicamus, aut Jesum

[1] Ibid. — [2] Oratio 3 contra *Arianos*, n. 29. — [3] Epist. 101, ad *Cledonium*. — [4] In *Matth.*, Homil. 2, n. 2. — [5] De Carne *Christi*, cap. 17. — [6] Epist. 48, ad *Sabinum*, n. 4. — [7] Liber de perpet. Virginitate *B. M.* adv. *Helvid.* n. 19. — [8] Enchiridion, cap. 36. — [9] *Joan. Antiocheni* Ep. ad *Nestorium*, n. 4 (Vide: Conc. *Ephes.* primæ partis cap. 25. *Labbe-Colet* [*Venetiis* 1728], tom. 3, col. 942). — [10] *Cyrill. Alex.* Ep. 11 ad *Cælestinum I* Papam, n. 3. — [11] *Cyrill. Alex.*, Epist. 1 ad Monachos *Ægypti*.

Christum non esse filium Mariæ, aut Mariam, utpote Jesu Christi matrem, reverâ esse Dei Genitricem.

Respondetur ad ea, quæ Nestoriani objiciunt.

Objicitur 1. Scripturæ et Symbola *Mariam* non vocant Dei Genitricem.

26. Objiciunt 1, vocem *Deiparæ* non reperiri in Scripturis et ne in Conciliorum quidem symbolis. Respondetur, eam ibi neque Χριστοτόκον, id est, Christi matrem, vocari; numquid ergo nefas est, eam cum Nestorio Christi matrem appellare? At directe respondeamus: Idem est, Mariam Dei matrem vocare atque asserere, eam concepisse et peperisse Deum. In Scripturis autem et symbolis dicitur, Virginem concepisse et peperisse Deum; quapropter verbis, quæ idem valent, ibi appellatur Dei Genitrix. Ceterum ab iis quoque Patribus, qui primis sæculis floruerunt, Maria (ut suprà notavimus) Dei mater dicitur; atque in ipsâ Scripturâ nuncupatur mater Domini a S. Elisabeth, quam ipsum Evangelium [1] Spiritu-Sancto plenam fuisse asseverat: *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* [2]

Objicitur 2. *Maria* non genuit divinitatem.

27. Objiciunt 2°, Mariam ideo Dei matrem vocari non posse, quod non genuerit divinitatem. Respondetur: Ut Maria vocari possit Dei mater, satis est, eam genuisse hominem, qui reverâ homo simul et vere Deus esset; quemadmodum mulier quælibet hominis mater nuncupari potest, si genuerit hominem, ex corpore et animâ constantem; quamvis animam, quæ a solo Deo creatur, non genuerit. Quocirca, quamquam divinitatem non genuit Maria, eam tamen Dei matrem dici oportet, quod secundum carnem genuit hominem, qui homo simul et Deus erat.

Objicitur 3. *Maria* non est Deo consubstantialis.

28. Objiciunt 3°: Mater Filio consubstantialis sit necesse est: Virgo autem non est consubstantialis Deo; ergo Dei mater vocari nequit. Respondetur, Mariam Christo esse consubstantialem, non quod ad divinitatem, sed quod ad humanitatem spectat; et quia Christus, ejus filius, homo simul et Deus est, mater Dei recte nuncupatur.

Ad illud porro, quod adjicitur, ex eo Dei matris nomine rudes existimare posse, eam esse deam, respondetur, rudes a nobis moneri, eam meram esse creaturam, sed peperisse Christum, hominem et Deum. Ceterum, si nomen Deiparæ scrupulum injiciebat Nestorio, ne ipsa videlicet a rudibus pro deâ haberetur; graviori etiam scrupulo ei esse debuerat, prohibere, ne Deipara nuncuparetur; quod ita facillime crederent rudes, Christum non esse Deum.

CONFUTATIO VIII.

DE EUTYCHIANA HÆRESI, QUÆ UNAM TANTUM IN CHRISTO PONEBAT NATURAM.

Notiones theologicæ.

1. Eutychiana hæresis Nestorianæ prorsus est opposita. Duas in Christo naturas duasque esse personas asserebat Nestorius; Eutyches unam in Christo personam esse docebat, sed unam quoque naturam; quum a divinâ naturâ humanam absorptam esse contenderet. Itaque, quemadmodum divinitatem Nestorius, ita Eutyches humanitatem Jesu Christo adimebat; uterque porro evertebat Incarnationis hominumque Redemptionis mysterium. Ceteroquin incertum est, quo sensu Eutyches unam in Jesu Christo naturam esse putaverit. In synodo a S. Flaviano habitâ [3]

[1] *Luc.*, I, 41 — [2] Ibid., v. 43.

[3] Conc. *Constantinop.*, a° 448 (Inter Acta Conc. *Chalced.*, Actio 1).

his tantum verbis mentem aperuit: *Ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem; post adunationem vero unam naturam confiteor.* Et quum a Patribus urgeretur, ut clarius sententiam explicaret, nihil aliud nisi pauca hæc respondit: *Non veni disputare, sed veni suggerere Sanctitati vestræ, quid sentiam.* At paucis iis verbis duas Eutyches evomuit blasphemias; quarum una est, post Incarnationem Filium Dei unius tantum fuisse naturæ, id est (ejus quidem judicio) solius divinæ; altera est, Verbum ante Incarnationem duplicis, et divinæ et humanæ, fuisse. *Quum tam impie,* ut ad S. Flavianum scripsit S. Leo, *duarum naturarum ante Incarnationem unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quam nefarie, postquam Verbum caro factum est, natura in eo singularis asseritur* [1].

Quid sibi voluerit *Eutychiana* propositio.

2. Sed, ut de præcipuo errore dicamus, post Incarnationem ex duabus naturis unam solam esse factam, quatuor modis illud fingi posset. Primum, unam naturam in alteram esse conversam; deinde, ex duabus naturis permixtis et confusis unam solam fuisse conflatam; tertio, sine tali permixtione duas naturas, quum inter se conjungerentur, tertiam quamdam produxisse; quarto (et hæc quidem probabilius Eutychianorum fuit sententia), a divinâ naturâ absorptam fuisse humanam. Atvero (ut hic demonstraturi sumus) ejusmodi naturarum in Christo unitati, quocumque sensu Eutychiani eam intelligunt, Catholicum dogma adversatur.

§ I. *In Christo duæ naturæ, divina et humana, distinctæ sunt, impermixtæ, inconfusæ et integræ, inseparabiliter in eâdem hypostasi sive personâ Verbi subsistentes.*

Probatur I ex Scripturis.

3. Dogma illud iisdem probatur Scripturæ testimoniis, quæ, quum declarent, Christum et Deum et hominem esse, adversus Arium et Nestorium allata fuerunt. Quandoquidem, ut Deus vocari non posset, nisi perfectam haberet naturam divinam, ita nisi perfectam haberet naturam humanam, nuncupari non posset homo.

1. In Christo adsunt duæ naturæ.

Sed ad eam veritatem magis illustrandam transeamus.

Christus vocatur Deus et homo. Joan. I 1 et 14.

In Evangelio S. Joannis postquam dictum est, Verbum esse Deum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [2]; pronuntiatur, a Verbo assumptam fuisse naturam humanam: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* [3].

Quare S. Leo in celebri ad S. Flavianum epistolâ: *Unus enim,* inquit, *idemque est (quod sæpe dicendum est) vere Dei Filius et vere hominis filius. Deus, per id quod « in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum »; homo, per id quod « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ». Deus per id quod « omnia per Ipsum facta sunt, et sine Ipso factum est nihil » [4]; homo, per id quod « factus est ex muliere, factus sub lege* (Galat., IV, 4) » [5].

4. Item manifesto ostenduntur duæ Christi naturæ in celebri S. Pauli textu, quem sæpius commemoravimus: *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* [6]. Ait Apostolus, in Christo adesse et Dei formam, quâ Deo est æqualis; et formam servi, quâ se exinanivit seque hominibus reddidit similem. Atqui Dei forma et forma servi esse nequeunt eadem forma sive eadem natura: si enim essent ipsa natura humana, Christus Deo æqualis vocari non posset; sin autem ipsa divina natura forent, dici non posset, Christum exinanitum esse neque hominibus similem fa-

Phil. II 5-7.

[1] Ep. 28, ad *Flavianum*, cap. 6.

[2] *Joan.*, I, 1. — [3] Ibid., v. 14. — [4] Ibid., v. 3. — [5] L. c., cap. 4. — [6] *Phil.*, II, 5-7.

ctum. Ergo dici oportet, duas esse in Christo naturas: divinam, quâ Deo est æqualis; humanam, quâ homini similem Se reddidit.

2. Singulæ naturæ inconfusæ adsunt.

5. Eodem illo textu planum fit, duas in Christo naturas impermixtas esse atque inconfusas, servatis suis uniuscujusque proprietatibus. Nam si mutata fuisset divina natura, Christus homo factus, jam non esset Deus; quum tamen alibi dicat S. Paulus: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* [1]; Deus itaque simul et homo secundum carnem. Si humana natura a divinâ fuisset absorpta vel mutata in substantiam divinam (quod quidem asserebant Eutychiani, ut patet ex Theodoreti Dialogo *Inconfusus*, ubi Eranistes Eutychianus: *Ego dico*, inquit, *mansisse divinitatem, ab hac vero absorptam esse humanitatem,... ac si mare mellis guttam accipiat. Statim enim gutta illa evanescit maris aquæ permixta... Non dicimus deletam esse naturam, quæ assumpta est, sed mutatam esse in substantiam divinitatis* [2]), Jesus Christus non posset amplius vocari homo; quod tamen fit in Evangeliis ac passim in novo Testamento, et a S. Paulo, non solum loco suprà commemorato, sed etiam in Epistolâ I^a^ ad Timotheum: *Homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [3]. Sed neque ultra dici posset, Eum semetipsum exinanivisse in naturâ humanâ, si hæc in divinitatem fuisset conversa.

a. Natura divina. *Rom.* IX, 5.

b. Natura humana. 1 Tim. II, 5-6.

Quodsi humana natura cum divinâ fuisset permixta, Christus non amplius nec vere Deus esset nec vere homo, sed tertia quædam natura: illud vero cum totâ Scripturâ pugnat.

Itaque concludi oportet, duas in Christo naturas impermixtas esse et inconfusas, suasque utramque retinuisse proprietates.

In Christo adsunt, quæ hominem constituunt.

6. Confirmatur omnibus iis Scripturæ locis, qui Christum reverâ corpore animâque cum corpore conjunctâ præditum esse asserunt; unde liquet, integram, nec cum divinâ naturâ permixtam vel confusam, remansisse humanam in Christo naturam, quemadmodum et integra remansit natura divina. Atqui Christum vero corpore fuisse præditum, adversus Simonem magum, Menandrum, Saturninum aliosque, qui phantasticum corpus Ei tribuebant, his verbis asseverat S. Joannes: *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; et omnis spiritus, qui solvit Jesum* (græce habetur: *qui non confitetur, Jesum in carne venisse*), *ex Deo non est; et hic est antichristus* [4]. Et S. Petrus: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum* [5]. S. Paulus autem: *Reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem* [6]. Et alibi Christum illud Psalmistæ (Ps. XXXIX, 7) proferentem inducit: *Hostiam et oblationem noluisti; corpus autem aptasti Mihi* [7]. Alios locos, ubi de corpore agitur, prætermitto.

a. Christus corpus habuit.

Joan. IV, 2-3.

1 Petr. II, 24.

Col. I, 22.

Hebr. X, 5.

De animâ autem Dominus ipse apud S. Joannem ita loquitur: *Animam meam pono pro ovibus meis* [8]. Et: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a Me, sed Ego pono eam* [9]. Et apud S. Matthæum: *Tristis est anima mea usque ad mortem* [10]. Et in morte a sacrosancto ejus corpore discessit sanctissima anima: *Et inclinato capite tradidit spiritum* [11].

b. Christus animam habuit. *Joan.* X 15-18.

Matth. XXVI, 38.

Joan. XIX, 30.

Christus igitur, quum verum corpus veramque habuerit animam, eaque inter se conjuncta, revera homo fuit. Corpus autem et anima post unionem hypostaticam, ut apparet ex locis citatis, ubi de iis post unionem agitur, integra in Christo fuerunt. Ergo nefas est contendere, humanam naturam vel a divinâ absorptam vel in eam fuisse conversam.

De Christo prædicantur humana et divina.

7. Quæ omnia item confirmantur iis textibus, quibus tribuuntur Christo aut ea, quæ in solam humanam naturam, non

[1] *Rom.*, IX, 5. — [2] Dialog. 2, Inconfusus; ante med. — [3] 1 *Tim.*, II, 5 et 6. — [4] 1 *Joan.*, IV, 2, 3. — [5] 1 *Petr.*, II, 24. — [6] *Col.*, I, 22. — [7] *Hebr.*, X, 5. — [8] *Joan.* X, 15. — [9] v. 17 et 18. — [10] *Matth.*, XXVI, 38. — [11] *Joan.*, XIX, 30.

vero in divinam; aut ea, quæ in solam naturam divinam, non vero in humanam cadere possunt: sic enim demonstratur, divinam simul in Christo naturam esse atque humanam.

a. humana, quæ in divinam naturam cadere nequeunt.

Et quod ad priorem partem spectat, certum est, divinam naturam concipi, nasci vel crescere non posse; neque esurire, sitire vel defessam esse; nec flere, tormenta pati vel mortem subire: est enim nemini subjecta, impassibilis atque immortalis; sed ea omnia cum humanâ tantum naturâ congruunt. Atqui Jesus Christus conceptus est, natus est ex Mariâ, ut legimus apud S. Matthæum (cap. I) et S. Lucam (cap. I), adolevit: *Et Jesus proficiebat sapientiâ et ætate et gratiâ apud Deum et homines* [1]. Jejunium servavit et esuriit: *Et quum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit* [2]. De Eo legimus: *Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem* [3]. — Et: *Videns civitatem flevit super illam* [4]. Et: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [5]; — *et hæc dicens exspiravit* [6]; — *Jesus autem iterum clamans voce magnâ, emisit spiritum* [7]. Præterea divinæ naturæ esse nequit, precari, obedire, victimam se præbere, semetipsum humiliare, horumve similia, quæ a divinis Litteris Jesu Christo adscribuntur. Omnia illa igitur Jesu Christo secundum humanam naturam conveniunt; quocirca post Incarnationem vere homo fuit.

b. divina, quæ tribui nequeunt humanæ naturæ.

8. Et quod ad alteram partem spectat, certum est, humanam naturam non posse consubstantialem esse Patri, vel habere quidquid Pater habeat, vel operari quidquid Ille operetur. Esse nequit æterna, omnipotens, omniscia vel immutabilis. Quæ omnia tamen (ut adversus Arium et Nestorium demonstravimus) ut totidem proprietates a Scripturis Jesu Christo attribuuntur; ergo non humana tantum, sed divina quoque in Jesu Christo est natura. Quod quidem argumentum S. Leo in suâ ad S. Flavianum (suprà citatâ) epistolâ adeo egregie exposuit, ut ejus verba tacitus præterire nequeam: *Nativitas carnis manifestatio est humanæ naturæ; partus Virginis, divinæ est virtutis indicium. Infantia parvuli ostenditur humilitate cunarum; magnitudo Altissimi declaratur vocibus Angelorum. Similis est rudimentis hominum, quem Herodes impie molitur occidere; sed Dominus est omnium, quem Magi gaudent suppliciter adorare. Jam quum ad præcursoris sui Joannis baptismum venit, ne lateret quod carnis velamine divinitas tegeretur, vox Patris de cælo intonans dixit: « Hic est Filius meus dilectus, in quo Mihi bene complacui ». Quem itaque sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem sicut Deo angelica famulantur officia. Esurire, sitire, lassescere atque dormire, evidenter humanum est; sed quinque panibus quinque millia hominum satiare et largiri Samaritanæ aquam vivam,... sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo... non ejusdem naturæ est flere miserationis affectu amicum mortuum, et eumdem, remoto quatriduanæ aggere sepulturæ, ad vocis imperium excitare redivivum; aut in ligno pendere, et in noctem luce conversâ, omnia elementa tremefacere; aut clavis transfixum esse, et paradisi portas fidei latronis aperire; ita non ejusdem naturæ est, dicere: « Ego et Pater unum sumus », et dicere: « Pater major Me est » [8].*

Probatur II ex Traditione.

9. Ad Scripturam accedit Traditio, quæ duarum in Christo naturarum dogma perpetuo retinuit.

1. ex Symbolis.

In symbolo Apostolorum Christo adscribitur divina natura: *Credo... in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum;* — en igitur natura divina; deinde vero humana: *Qui conceptus est de Spiritu-Sancto, natus ex Mariâ Virgine, passus sub Pontio Pilato, cru-*

[1] *Luc.*, II, 52. — [2] *Matth.*, IV, 2. — [3] *Joan.*, IV, 6. — [4] *Luc.*, XIX, 41. — [5] *Phil.*, II, 8. — [6] *Luc.*, XXIII, 46. — [7] *Matth.*, XXVII, 50. — [8] *S. Leo*, Ep. 28 ad *Flavian.*, cap. 4.

cifixus, mortuus et sepultus est. In Nicæno et Constantinopolitano symbolis divina natura his explanatur verbis: *Credimus... in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei,... Deum verum de Deo vero; natum, non factum; consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt;* ac tum humana: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est de Spiritu-Sancto ex Mariâ Virgine, et homo factus est. Crucifixus... passus ac sepultus: et resurrexit tertiâ die* [1].

2. ex Conciliis, quæ ante Eutychetem habita sunt.

10. Ad hæc, Eutychiana hæresis nondum orta jam condemnata fuerat a Concilio Constantinopolitano I; Patres enim in Synodicâ ad S. Damasum, summum Pontificem, epistolâ: *Agnoscimus*, inquiunt, *Verbum Dei ante sæcula omnino perfectum; et perfectum hominem in novissimis diebus pro nostrâ salute factum esse* [2]. Ipse autem S. Damasus in synodo Romanâ adversus Apollinarem jam definierat, Christum et corpus habere et animam intelligentem ac rationalem; neque Eum in divinitate, sed in humanitate tormenta sustinuisse [3].

In Concilio Ephesino approbata est secunda S. Cyrilli ad Nestorium epistola, ubi dogma enuntiatur, duas in Christo esse naturas, easque impermixtas et inconfusas: *Neque enim dicimus Verbi naturam per sui mutationem carnem esse factam; sed neque in totum hominem transformatam ex animâ et corpore constitutam; asserimus autem Verbum, unitâ Sibi secundum hypostasim carne, animatâ rationali animâ, inexplicabili incomprehensibilique modo hominem factum, et hominis filium exstitisse.... Et quamvis naturæ sint diversæ, verâ tamen unione coeuntes, unum nobis Christum et Filium effecerunt; non quod naturarum differentia propter unionem sublata sit, verum quod divinitas et humanitas secretâ quâdam ineffabilique conjunctione in unâ personâ, unum nobis Jesum Christum et Filium constituerint* [4].

3. ex Sanctis Patribus.

11. Ad Concilia adduntur testimonia SS. Patrum, qui etiam ante Eutychianam hæresim exortam scripserunt; quæ quidem testimonia in Concilio Chalcedonensi (in exitu Actionis II) referuntur; eorumque plurima commemorat Petavius [5]. Pauca tantum hic proferri libet.

S. Ignatius Martyr duas in Christo naturas his verbis indicat: *Medicus autem unus est, et carnalis et spiritualis, genitus et ingenitus* [al. *factus et non factus*], *in homine existens Deus, in morte vita vera, et ex Mariâ et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis, Jesus Christus, Dominus noster* [6].

S. Athanasius duos composuit libros adversus Apollinarium, Eutychetis prædecessorem [7].

S. Hilarius: *Nescit plane vitam suam*, inquit, *nescit, qui Christum Jesum ut verum Deum, ita et verum hominem ignorat* [8].

S. Gregorius Nazianzenus: *Missus est quidem, sed ut homo; duplex enim erat in Eo natura* [9].

S. Amphilochius (apud Theodoretum in Dialogo *Inconfusus*): *Discerne deinceps naturas, unam Dei alteram hominis. Neque enim ex Deo excidens homo factus est, neque proficiscens* [al. *proficiens*] *ex homine Deus* [10].

S. Ambrosius: *Servemus distinctionem divinitatis et carnis; unus in utrâque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura est* [11].

S. Joannes Chrysostomus: *Neque enim (propheta) carnem dividit a divinitate, neque divinitatem a carne; non substan-*

[1] Conf. *Nic. I* et *Const. I* (*Labbe-Colet, Venetiis*, 1728, tom. 2, col. 31-32 et 1132). — [2] Epist. Episcopor., qui *Constantinop.* convenerant, ad *Damasum*. — [3] *Roman.*, III. Anathematismi, in Epistola *Damasi* ad *Paulinum*. — [4] Ep. 2 *Cyrilli* ad *Nestorium* (quæ est 4ª inter *S. Cyrilli* Epistolas); — Conc. *Ephes.*, pars 1, cap. 8; et Actio 1. — [5] De Incarnatione Verbi, lib. III, cap. 6 et 7. — [6] Ep. ad *Ephesios*, cap. 7. — [7] Libri de Incarnatione *D. J. C.* contra *Apollinarium*. — [8] De Trinitate, lib. IX, n. 3. — [9] Orat. 39 de *Theophania*, n. 15. — [10] *S. Amphil.* Episcop. *Iconius*, apud *Theodoret.* Dial. 2. — [11] De Fide, lib. II, cap. 9, n. 77.

tias confundens, absit, sed unionem ostendens.... Quando dico Eum fuisse humiliatum, non dico mutationem, sed humanæ susceptæ naturæ demissionem [1].

S. Augustinus: *Neque enim illâ susceptione alterum eorum in alterum conversum atque mutatum est; nec divinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esse divinitas; nec creatura in divinitatem, ut desisteret esse creatura* [2].

4. ex Conciliis, post Eutychetem habitis.

Conc. Chalced.

12. Omitto alia multa Patrum testimonia; quæ quum inspexissent sexcenti fere Patres, in Concilio Chalcedonensi adversus Eutychetem congregati, in Actione V hæc statuerunt: *Sequentes igitur sanctos Patres, unum eumdemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus eumdem perfectum in Deitate, et eumdem perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum, eumdem ex animâ rationali et corpore; consubstantialem Patri secundum Deitatem, consubstantialem nobis eumdem secundum humanitatem...: ante sæcula quidem de Patre genitum secundum Deitatem, in novissimis autem diebus eumdem propter nos et propter nostram salutem ex Mariâ Virgine, Dei Genitrice, secundum humanitatem, unum eumdemque Christum Filium, Dominum, Unigenitum, in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublatâ differentiâ naturarum propter unitionem, magisque salvâ proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentiam concurrente* [3].

Iidem quoque Patres, recitatâ dogmaticâ S. Leonis ad S. Flavianum epistolâ, uno ore in Concilio exclamarunt: *Hæc Patrum fides, hæc Apostolorum fides. Omnes ita credimus, orthodoxi ita credunt. Anathema ei, qui ita non credit. Petrus per Leonem ita locutus est* [4].

Alia Concilia.

13. Concilia postmodum celebrata eamdem fidem confirmarunt; ac nominatim Concilium Constantinopolitanum II, canone VIII: *Siquis*, inquit, *ex duabus naturis deitatis et humanitatis confitens unitatem factam esse, vel unam naturam Dei Verbi incarnatam dicens, non sic ea excipit, sicut Patres docuerunt, quod ex divinâ naturâ et humanâ, unitione secundum substantiam factâ, unus Christus effectus est, sed ex talibus vocibus unam naturam sive substantiam deitatis et carnis Christi introducere conatur, talis anathema sit.*

Concilium Constantinopolitanum III ipsa verba Concilii Chalcedonensis repetit [5]; Nicænum II autem in fidei definitione: *Duas naturas confitemur*, inquit, *ejus, qui incarnatus est propter nos ex intemeratâ Dei Genitrice semper Virgine Mariâ; perfectum Eum Deum et perfectum hominem cognoscentes* [6].

Probatur III ex ratione theologicâ.

14. Duas hic ejusdem dogmatis rationes theologicas adjici expedit; quarum prior hæc est: Si post Incarnationem humana in Christo natura (ut asserebant Eutychiani) a divinitate absorpta fuisset, prorsus everteretur Redemptionis nostræ mysterium; aut enim infitianda esset Jesu Christi passio et mors, aut dicendum foret, divinitatem cruciatus et mortem pertulisse; a quo ipsum naturæ lumen abhorret.

a. Redemptio everteretur.

b. Absurda sequerentur.

15. Altera autem: Si post Incarnationem una tantum remansit natura, illud fieri potuit, vel quod alterutra in alteram est conversa; vel quod ambæ inter se permixtæ sunt et confusæ, indeque una sola exstitit; vel quod sine tali confusione, duæ conjunctæ tertiam quamdam naturam effecerunt, quemadmodum ex animæ corporisque conjunctione humana natura exoritur. At nihil eorum in Incarnatione accidere potuit. Ergo utraque natura, divina et humana, integra cum suis cujusque proprietatibus in Jesu Christo remansit.

Explicatur hæc ratio.

16. Et primum quidem non potuit alterutra in alteram converti. Quod enim divina natura in humanam fuisset mutata,

[1] In Psalm. XLIV, n. 4. — [2] De Trinitate, lib. I, cap. 7. — [3] Actio 5, Definitio. — [4] Actio 2.

[5] Actio 18. — [6] Actio 7, Definitio.

non a fide tantum, sed etiam a ratione alienum est, quum divinitas mutationi, quantumvis exiguæ, obnoxia esse nequeat. Quodsi humana natura a divinâ fuisset absorpta atque in eam conversa, superesset ut in Christo nata, passa, mortua sit et resurrexerit ipsa divinitas; sed illud pariter cum fide et ratione pugnat: est enim divinitas æterna, impassibilis, immortalis atque immutabilis. Præterea, si tormenta et mortem subiit divinitas, idem quoque subierunt Pater et Spiritus-Sanctus; est quippe Patris, Filii et Spiritus-Sancti eadem eaque unica divinitas.

Ad hæc, si concepta est et nata divinitas, sanctissima Virgo Maria Christum non concepit nec peperit secundum naturam sibi consubstantialem; neque ergo Dei mater nuncupari potest.

Denique si in Christo absorpta est a divinitate humanitas, Christus esse non potuit redemptor noster, nec novi Testamenti mediator vel Pontifex, ut fides docet: quandoquidem ad ea officia requiruntur preces, oblationes et humiliationes, quæ a divinitate præstari nequeunt.

17. Itaque neutiquam asseri potest, humanam Christi naturam in divinam fuisse conversam; multoque minus, divinam conversam fuisse in humanam.

Sed nec 2° fieri potuit, ut ex duabus naturis, inter se permixtis et confusis, una sola exstiterit in Christo natura; divinitas enim fuisset mutata et aliud quoddam evasisset: quin etiam nec divinitas nec humanitas jam esset in Christo, sed natura quædam nec divina nec humana, quo fieret, ut Christus nec vere Deus esset nec vere homo.

Neque 3° ambæ naturæ, inconfusæ atque inter se distinctæ, post conjunctionem efficere potuerunt tertiam quamdam naturam, utrisque communem; quum talis natura oriri nequeat nisi ex duabus partibus, quæ conjunctæ mutuo se perficiunt: si enim alterutra pars ex conjunctione nihil acquirit, sed perfectionibus deminuitur, non tam integra remanebit quam prius fuerat. In Christo autem divina natura neque ab humanâ ullam recipere potuit perfectionem, neque ullam amittere; sed æque perfecta remansit atque antea erat; ac proinde cum humanâ naturâ tertiam quamdam communem non constituit.

Ad hæc, communis quædam natura non oritur nisi ex partibus, quæ ipsius naturæ vi mutuam conjunctionem expostulant, ut fieri videmus in animæ corporisque conjunctione. Atqui in Christo nec humana natura naturaliter exigit unionem cum Verbo, nec Verbum unionem cum naturâ humanâ.

§ II. *Solvuntur difficultates.*

18. Primum objici possunt nonnulli Scripturarum loci, qui unius naturæ in alteram denotare videntur conversionem; ut illud S. Joannis: *Et Verbum caro factum est* [1]; ac si Verbum in carnem fuisset conversum; vel illud S. Pauli, ubi de Verbo dicitur: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* [2]; tamquam si mutata esset divina natura.

Objicitur 1. S. Scriptura.

a. *Joan.* I, 14.

b. *Phil.* II, 7.

Ad priorem textum respondetur, Verbum non esse conversum in carnem, sed ita carnem esse factum, ut in unitate Personæ humanitatem assumeret, nullâ inde Verbi mutatione consecutâ. Eodem modo dicitur: *Factus* (Jesus Christus) *pro nobis maledictum* [3], quatenus maledictionem, a nobis meritam, in Se suscepit, ut nos eâ eximeret.

Responsio. Ad *a*.

Quod quidem responsum ipsis verbis, quæ in textu sequuntur, explanari ait S. Joannes Chrysostomus: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* [4]. Designatur ibi naturarum discrimen; si enim in nobis habitavit Verbum, liquet, ipsum a nobis differre: quoniam ab eo, quod incolitur, incola valde differt. *Subdit enim*, inquit S. Doctor, ET HABITAVIT IN NOBIS, *ac si diceret:*

[1] I, 14. — [2] *Phil.*, II, 7. — [3] *Gal.*, III, 13. — [4] L. c.

nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto: FACTUM EST. *Non enim immutabilis naturæ mutationem, sed habitationem dixi. Habitatio autem non idipsum est quod habitaculum, sed aliud* [1].

Et hic animadvertere expedit, ibi S. Joannem non minus Eutychianam quam Nestorianam hæresim evellere: Nestorius enim propter illud *et habitavit in nobis* opponens, Verbum habitare tantum in humanâ naturâ, confutatur superioribus verbis: *Verbum caro factum est*, quæ designant non meram habitationem, sed veram cum humanâ naturâ in unâ personâ conjunctionem. Eutyches contrà objiciens, Verbum carnem esse factum, subsequentibus verbis refellitur: *et habitavit in nobis;* quibus planum fit, Verbum, quamvis cum carne conjunctum, non esse in carnem conversum, sed sine naturarum confusione, vere Deum remansisse.

Idem explicatur.

19. Nec cuiquam suspectum sit vocabulum *caro factum;* nam ejusmodi loquendi modus non semper significat, rem unam in alteram fuisse conversam; sed nonnumquam, aliquid additum esse vel supervenisse: ut de Adamo illud Genesis (II, 7): *factus est homo in animam viventem*, designat, corpori jam formato insertam fuisse animam; minime vero, corpus in animam fuisse conversum.

Præclare S. Cyrillus in dialogo: *De Incarnatione Unigeniti: At si Verbum, inquiunt, factum est caro, jam non amplius mansit Verbum, sed potius desiit esse id quod erat. Atqui hoc merum delirium et dementia est, nihilque aliud quam mentis emotæ ludibrium. Censent enim, ut videtur, per hoc* FACTUM EST *necessariâ quâdam ratione mutationem alterationemque significari.... Ergo, quum psallunt quidam:* ET FACTUS MIHI DOMINUS IN REFUGIUM, *et rursus:* DOMINE, REFUGIUM FACTUS ES NOBIS..., *quid respondebunt? Anne Deus, qui hic decantatur, desinens esse Deus, mutatus est in refugium, et translatus est naturaliter in aliud, quod initio non erat?... Quum itaque Dei mentio fit, si ab aliquo dicatur illud* FACTUS EST, *quo pacto non sit absurdum, atque adeo vehementer absurdum, existimare mutationem aliquam per id significari, et non potius conari id aliquâ ratione intelligere, prudenterque ad id, quod Deo immutabili maxime convenit, accommodare?* [2]

Quomodo Verbum sine ullâ mutatione caro factum sit, belle edisserit S. Augustinus: *Neque enim quia dictum est:* DEUS ERAT VERBUM, ET VERBUM CARO FACTUM EST; *sic Verbum caro factum est, ut esse desineret Deus: quando in ipsâ carne, quod Verbum caro factum est,* EMMANUEL *natum est* NOBISCUM DEUS. *Sicut verbum, quod corde gestamus, fit vox, quum id ore proferimus, non tamen illud in hanc commutatur, sed illo integro ista, in quâ procedat, assumitur, ut et intus maneat, quod intelligatur, et foris sonet, quod audiatur: hoc idem tamen profertur in sono, quod ante sonuerat in silentio; atque ita verbum, quum fit vox, non mutatur in vocem; sed manens in mentis luce, et assumptâ carnis voce, procedit ad audientem, et non deserit cogitantem* [3].

Responsio. Ad *b.*

20. Quid ad alterum textum responderi debeat (*Semetipsum exinanivit, cet.*), ex iis, quæ diximus, apparet. Verbum exinanivit Semetipsum, non amittendo, quod erat; sed, quod non erat, assumendo. Quandoquidem, quum Deus esset, Patrique naturâ divinâ æquale, *formam servi accipiens,* in assumptâ naturâ minus Patre se fecit, seque in eâ naturâ adeo submisit, ut in cruce mortem obierit: *humiliavit Semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [4]; verumtamen servatâ divinitate atque æqualitate cum Patre.

Objicitur 2. Modus loquendi sanctorum Patrum.

21. Sed non illud proprie objiciebant Eutychiani: non enim contendebant, divinam naturam in humanam, sed huma-

[1] In *Joan.*, Homil. 11, n. 2.

[2] Dialog. *Quod unus sit Christus.* — [3] Sermo 187, n. 3. — [4] *Phil.*, II, 8.

nam potius in divinam fuisse mutatam; prolatis ad illud propositum nonnullis sanctorum Patrum locis, quos perperam intelligebant.

a. S. Justin. Ajebant 1um, in primâ suâ apologiâ scripsisse S. Justinum [1], in Eucharistiâ panem in Christi Corpus converti, quemadmodum Verbum caro esset factum. — At respondebant Catholici, ex iis quæ proxime ibi sequuntur, apparere, nihil aliud ea verba sibi velle, nisi reverâ adesse in Eucharistiâ Corpus Christi, quemadmodum Verbum reverâ assumpsisset retinuissetque humanam carnem. Quod ex ipso quoque S. Justini argumento manifestum est. Ait enim: Sicut in Incarnatione Verbum caro factum est, ita in Eucharistiâ panis fit corpus Jesu Christi; si autem cum Eutychianis sensisset, in Verbi Incarnatione humanitatem fuisse a divinitate absorptam, jam non potuisset asserere, in Eucharistiâ vere adesse Domini Corpus.

b. S. Athanas. **22.** Objiciebant 2°, quæ in symbolo, S. Athanasio adscripto, leguntur: *Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Unde colligebant, ex duabus naturis factam esse unam. — At respondebatur, iis verbis designari personæ, non naturarum in Christo unitatem; quod patet ex ipsis verbis: *unus est Christus.* Vox *Christi* proprie personam, non vero naturam indicat.

c. Alii nonnulli Patres. **23.** Opponebant 3°, a S. Irenæo [2], Tertulliano [3], S. Cypriano [4], S. Gregorio Nysseno [5], S. Augustino [6] et S. Leone [7], utriusque naturæ conjunctionem vocabulo mixturæ sive permixtionis designari; eosque auctores uti comparatione liquorum, qui inter se miscentur. — Respondetur cum S. Augustino (l. c.) ita locutos esse eos Patres, non quod confusas fuisse naturas crederent, sed ut intimam exponerent earum conjunctionem, indicarentque, divinam cum singulis humanæ partibus coaluisse, sicut in vase omnibus aquæ particulis color misceatur. En verba S. Augustini: *Sicut in unitate personæ anima unitur corpori, ut homo sit; ita in unitate personæ Deus unitur homini, ut Christus sit. In illâ ergo personâ mixtura est animæ et corporis; in hac personâ mixtura est Dei et hominis; si tamen recedat auditor a consuetudine corporum, quâ solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam; quamquam et in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur* [8]. Atque idem scripserat Tertullianus [9].

d. Julius Pontifex. **24.** 4° Producebant Julium, summum Pontificem [10], qui in epistolâ ad Dionysium, Corinthiorum (*a*) Episcopum, eos increpat, qui duas in Christo naturas esse contenderent; itemque S. Gregorium Thaumaturgum, cujus hæc (in Photii bibliothecâ) citantur verba: *Non duæ personæ, neque duæ naturæ. Neque enim quatuor adorare dicimus* [11]. — Sed cum Leontio [12] respondetur, falso eos locos iis Patribus adscribi. Julii epistolam ab Apollinario potius scriptam putant; quum S. Gregorius Nyssenus plures ex eâ locos, tamquam ab Apollinario exaratos, commemoret, eosque refellat. Ac similiter ait Leontius, illud Thaumaturgi opus ab Apollinaristis vel Eutychianis confectum videri (*b*).

e. S. Greg. Nyss. **25.** 5° Afferebant illud S. Gregorii Nysseni (in oratione VI adversus Eunomium),

[1] Apolog. 1 (al. 2), n. 66. — [2] Contra Hæreses, lib. III, cap. 19. — [3] Apologeticus, cap. 21. — [4] De Idolor. Vanitate, n. 11. — [5] Oratio Catechetica, cap. 25. — [6] Ep. 137 ad *Volusianum*, n. 11. — [7] Sermo 23 (in Nativit. Domini, 3). — [8] L. c. — [9] Adv. *Praxeam*, cap. 27. — [10] *Julius I*, Ep. ad *Dionysium*. — [11] *Photii* Biblioth., Cod. 230. — [12] De Sectis, Act. 8, n. 3 et 4.

(*a*) Non constat, cujusnam Ecclesiæ Episcopus fuerit, immo fueritne Episcopus necne. Vide *Migne*, Patrol. Lat., tom. 8, col. 928, n. VI (Nota edit.). — (*b*) In ipsâ *Photii* Bibliothecâ (l. c.) legitur: *Testimonium quod Gregorii Thaumaturgi nomine subjicitur, illius quidem esse dicitur, sed Apollinarii esse, absurditas illa manifeste declarat* (Nota edit.).

cum Verbo divino unitam fuisse humanam naturam. At respondetur, ipsum Gregorium adjunxisse, neutiquam impedire ejusmodi unionem, quominus suas utraque natura proprietates servet. Ait enim: *Nihilominus in utroque, quod cuique proprium est, intuetur* [*Apostolus*] [1].

Objicitur 3. Ratio theologica.

26. Objiciebant denique Eutychiani, si duæ in Christo essent naturæ, duas quoque esse personas. — Ad illud vero jam data est responsio, quum Nestorium confutando (confut. VI, *num. 16)* ostendimus, quo pacto, licet duæ sint eæque impermixtæ in Christo naturæ, una tamen sit persona unusque Christus.

CONFUTATIO IX.

DE MONOTHELITARUM HÆRESI, QUÆ UNAM TANTUM CHRISTO TRIBUEBAT VOLUNTATEM UNAMQUE OPERATIONEM.

Notiones historicæ et theologicæ.

1. *Monothelitæ* nomen (quod ductum est a Græcis vocabulis μόνος, *solus,* et Θέλησις, *voluntas*) in eos omnes cadit hæreticos, qui unam tantum voluntatem in Christo fuisse contendebant: quare ita vocari possunt Arianorum multi, qui Christo animam defuisse, ipsumque Verbum animæ vicem præstitisse opinabantur; multi quoque Apollinaristæ, qui quum animam mentis expertem Christo adscriberent, voluntatem quoque respuebant. Ceterum ipsa Monothelitarum secta circa annum 626, Heraclio imperatore, exorta est. Athanasius, Jacobitarum Patriarcha (ut in hæresum historiâ, cap. VII, *num. 4* notavimus) præcipuus illius sectæ auctor dici potest, quum alii Patriarchæ, ut Sergius, Cyrus, Macarius, Pyrrhus et Paulus, potissimi essent sectatores. Ii in Christo duas quidem naturas, divinam et humanam, admittebant; negabant vero, duas esse voluntates duasque operationes, singulis naturis proprias; sed unam solam voluntatem, eamque divinam, atque unam, itemque divinam, in Christo ponebant operationem, quam *Theandricam* sive *Deivirilem* nuncupabant; neque id in sensu Catholico — secundum quem humanæ naturæ operationes in Christo *Theandricæ* sive divinæ vocantur, quia Dei-Hominis sunt, omnesque tribuuntur personæ Verbi, a quo sustinetur et terminatur ejus humanitas — sed sensu hæretico, quum a solâ voluntate divinâ humanæ naturæ facultates moveri et, velut inanimum ac passivum instrumentum, ad operandum applicari censerent. Porro alii Monothelitæ ejusmodi operationem *Deodecibilem* vocabant, id est, quæ Deum decet; quo vocabulo etiam melius significabatur eorum hæresis. Præterea quæstio est inter antiquos, utrum hoc voluntatis nomine Monothelitæ volendi facultatem an vero actum, sive volitionem intelligerent. Multo probabilius esse existimat Petavius [2], eos egisse non de volitione, sed de ipsâ volendi facultate, quam Christi humanitati denegarent. Catholicum dogma ceteroquin, rejecto utroque illo sensu, docet, in Christo, sicut duæ essent naturæ, ita quoque divinam fuisse et voluntatem et volitionem cum divinâ operatione, atque humanam et voluntatem et volitionem cum operatione humanâ.

[1] Contra *Eunomium*, lib. VI, § « *Sed revertamur* ».

[2] De Incarnat. Verbi, lib. VIII, cap. 4.

§ I. *Probatur, in Christo duas esse, divinam et humanam, pro duabus naturis, easque distinctas voluntates; itemque duas, pro duabus voluntatibus, operationes.*

Probatur 1 ex S. Scriptura. a. Voluntas divina.

2. Quod primum ad divinam voluntatem attinet, probatur ex omnibus iis Scripturæ locis, qui Christo adscribunt divinitatem, a quâ profecto separari nequit voluntas. Quos tamen textus, utpote adversus Nestorium et Eutychetem jam prolatos, hic repetere supersedeo; idque eo magis, quod Monothelitæ non divinam, sed humanam tantum voluntatem Christo denegant.

b. Voluntas humana. Utraque in Scripturis commemoratur.

Innumerabilibus porro locis humanam quoque voluntatem Christo tribuunt Scripturæ. 1um S. Paulus in epistolâ ad Hebræos (X, 5-7) ad Jesum Christum transfert verba psalmi XXXIX (8 et 9): *Ingrediens mundum dicit... Ecce venio; in capite libri scriptum est de Me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam.* Idem textus in Psalmis ita reperitur: *In capite libri scriptum est de Me, ut facerem voluntatem tuam; Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei*[1]. Itaque distincte agitur de divinâ (*ut faciam, Deus, voluntatem tuam*) et de humanâ quoque voluntate, quæ divinæ se subjicit (*Deus meus, volui*).

2° Pluribus locis duas illas distinctas voluntates Christus ipse nobis significat. Apud S. Joannem (V, 30): *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit Me.* Et alibi: *Descendi de cælo,* inquit, *non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit Me*[2]. Et subjicit S. Leo in suâ ad imperatorem Leonem epistolâ: *Secundum formam autem servi non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus, qui misit Eum*[3]. Notentur verba: *Secundum formam servi;* id est, secundum hominis naturam.

Quomodo S. Athanasius et S. Aug. Scripturæ verba explicent.

3. Præterea apud S. Matthæum Christus: *Pater mi,* inquit, *si possibile est, transeat a Me calix iste: verumtamen non sicut Ego volo, sed sicut Tu*[4]. Et apud S. Marcum: *Abba, Pater... transfer calicem hunc a Me; sed non quod Ego volo, sed quod Tu*[5]. En igitur, aperte iis locis agitur de divinâ voluntate, quæ Christo cum Patre communis est, et de humanâ, quam Christus Patris voluntati subjicit. Unde S. Athanasius adversus Apollinarem scripsit: *Duas voluntates ibi ostendit: alteram humanam, quæ est carnis; alteram divinam, quæ Dei est; siquidem humana ob infirmitatem carnis deprecatur passionem; divina autem ejus voluntas prompta est*[6]. Et S. Augustinus: *In hoc quod ait: « Non quod Ego volo », aliud Se ostendit voluisse quam Pater: quod nisi humano corde non potuisset;... numquam enim posset immutabilis illa natura quidquam aliud velle quam Pater*[7].

Speciatim de humanâ voluntate.

4. Item probatur propositio nostra omnibus iis locis, quibus dicitur, Christum Patri obedivisse. Apud S. Joannem: *Sed qui misit Me Pater,* inquit, *Ipse Mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquar*[8]. Et: *Sicut mandatum dedit Mihi Pater, sic facio*[9]. Et S. Paulus: *Factus obediens,* inquit, *usque ad mortem, mortem autem Crucis*[10]; atque idem aliis locis. Perspicuum est, eum, qui voluntatem non habeat, nec posse obedire, nec præcepti esse capacem. At non minus certum est, divinæ voluntati, quippe quæ neminem superiorem habeat, præceptum imponi non posse. Jesus ergo, Patri obediens, humanam voluntatem Se habuisse ostendit. — *Quis in tantum a luce veritatis abscessit,* inquit Agatho Papa, *ut secundum divinitatis suæ voluntatem præsumat dicere Dominum nostrum Jesum Christum Patri obedivisse, cui est æqualis in*

[1] Ps. XXXIX, 9. — [2] *Joan.*, VI, 38. — [3] Ep. 165, ad *Leonem* August., cap. 8. — [4] XXVI, 39. — [5] XIV, 36. — [6] De Incarnat. Dei Verbi et contra *Arianos* (al. et contra *Apollinar.*), n. 21. — [7] Contra *Maximinum,* lib. II, cap. 20. — [8] XII, 49. — [9] *Joan.*, XIV, 31. — [10] *Phil.*, II, 8.

omnibus, et hoc vult in omnibus et Ipse quod Pater? [1]

Probatur II ex Traditione.

5. Omissis reliquis Scripturarum argumentis, ad Traditionem veniamus; et primum quidem ad eos Patres, qui ante hæresim ortam scripserunt.

a Sancti Patres.

Scribit S. Ambrosius: *Quod autem ait: « Non mea voluntas sed tua fiat », suam ad hominem retulit, Patris ad divinitatem; voluntas enim hominis temporalis, voluntas divinitatis æterna* [2]. S. Leo in epistolâ adversus Eutychetem ad S. Flavianum scripta: *Qui enim verus est Deus*, inquit, *idem verus est homo; et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis... Agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est; Verbo scilicet operante, quod Verbi est, et carne exsequente, quod carnis est* [3]. Alia hic prætermitto testimonia S. Joannis Chrysostomi [4], S. Cyrilli Alexandrini [5], S. Hieronymi [6] aliorumque, quos commemorat Petavius [7]. Ex iis Sophronius duos integros adversus Sergium composuit libros, ut constat ex supplici libello, quem Stephanus, Dorensis Episcopus, anno 649, Martino I summo Pontifice, Concilio Lateranensi [8] porrexit.

b. Symbola.

Eadem veritas probatur ex symbolis, ubi dicitur, Christum esse vere Deum et perfectum hominem. Si Christo deesset humana voluntas, naturalis animæ potentia, jam non esset perfectus homo, sicut perfectus Deus non esset, si divina voluntas deficeret.

c. Concilia.

Concilia quoque, quorum mentionem suprà habuimus adversus Nestorium et Eutychetem, definierunt, duas esse in Christo distinctas et perfectas naturas, suisque proprietatibus præditas; atvero tales non essent, si utraque suam sibi propriam voluntatem naturalem naturalemve operationem non haberet. Quinetiam tertii sæculi auctor, Hippolytus Portuensis, in fragmentis contra Beronem, ex distinctione operationum infert naturarum in Christo distinctionem: si enim in Christo una tantum esset voluntas unaque operatio, non esset nisi una tantum natura: *Ea enim, quæ ejusdem inter se virtutis sunt et operationis, ejusdemque prorsus originis ac earumdem passionum, ea naturæ distinctionem non admittunt* [9].

Synod. VI, Const. III. 680.

6. Quæ omnia, a Concilio generali Constantinopolitano III, Agathone summo Pontifice, perpensa effecerunt, ut Actione XVIII omnes de Incarnatione hæreses, quinque superioribus Conciliis œcumenicis damnatæ, hac denuo definitione condemnatæ fuerint: *Assecuti quoque sancta quinque universalia Concilia et sanctos atque probabiles Patres, consonanterque confiteri definientes Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum, unum de sanctâ et consubstantiali et vitæ originem præbente Trinitate, perfectum in Deitate et perfectum eumdem in humanitate, Deum vere et hominem vere, eumdem ex animâ rationali et corpore, consubstantialem Patri secundum deitatem et consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato; ante sæcula quidem ex Patre genitum secundum deitatem, in ultimis diebus autem eumdem propter nos et propter nostram salutem de Spiritu-Sancto et Mariâ Virgine, proprie et veraciter Dei Genitrice secundum humanitatem, unum eumdemque Christum, Filium Dei unigenitum, in duabus naturis inconfuse, inconvertibiliter, inseparabiliter, indivise cognoscendum, nusquam exstinctâ harum naturarum differentiâ propter unitionem, salvatâque magis proprietate utriusque naturæ, et in unam personam et in unam subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum vel divi-*

[1] Ep. 1 ad Augustos Imperatores. — [2] In *Lucam*., lib. X, n. 59, 60. — [3] Ep. 28 (al. 24) ad *Flavianum*, cap. 4. — [4] Homil. 7 de Consubstantiali contra *Anomœos*, n. 6. — [5] Thesaurus, Assertio 24. — [6] Comm. in *Matth*., XXVI, 37; XXVIII, 2 et 3. — [7] De Incarnat. Verbi, lib. VIII, cap. 8 et 9. — [8] Secretarius 2, Libellus *Stephani Dorensis*. — [9] *S. Hippol.* Contra *Beronem* et *Heliconem*, Sermo 5 et Syllogismus 3 (Ex editione *Combefisiana*).

sum, sed unum eumdemque unigenitum Filium Dei, Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum;... et duas naturales voluntates in Eo et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum Patrum doctrinam, adæque prædicamus; et duas naturales voluntates, non contrarias, absit, juxta quod impii asseruerunt hæretici, sed sequentem ejus humanam voluntatem et non resistentem vel reluctantem, sed potius et subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati... His igitur cum omni undique cautelâ atque diligentiâ a nobis formatis, definimus aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, componereve aut sapere vel etiam aliter docere [1].

Probatur III ex ratione theologicâ.

7. Præcipuas porro adversus eam hæresim rationes suprà jam exposuimus. Primum videlicet, Christum hoc ipso, quod naturam humanam habeat perfectam, humanam voluntatem quoque habere, sine quâ non foret perfecta humanitas, sed naturalis potentiæ expers. Deinde, fieri non potuisse, ut sine creatâ voluntate humanâ, obedivisset Christus, preces adhibuisset, acquisivisset merita vel satisfecisset pro nobis; quum absurdum esset, divinæ voluntati ea tribuere. Quibus postremo adjungi potest illud S. Gregorii Nazianzeni effatum, a reliquis Patribus receptum, sanasse Verbum ea, quæ assumpsit; unde colligit S. Joannes Damascenus: *Si non assumpsit humanam voluntatem, remedium ei non attulit, quod primum sauciatum erat; quod enim assumptum non est, nec est curatum, ut ait Gregorius theologus. Ecquid enim offenderat nisi voluntas?* [2].

§ II. *Solvuntur difficultates.*

Objicitur 1. Dictum S. Dionysi.

8. Primum objiciunt hunc locum ex S. Dionysii ad Cajum epistolâ: *Deo viro facto unam quamdam Theandricam seu Deivirilem operationem expressit in vitâ* [3]. — Cum Sophronio [4] respondetur, eum locum a Monothelitis fuisse corruptum, et pro iis verbis: *unam quamdam* hæc alia poni debere: *novam quamdam Theandricam operationem.* Quod quidem notatum fuit in Concilio Lateranensi III [5], ubi quum S. Martinus Paschasio tabellioni injunxisset, ut eumdem textum ex codice majori recitaret, hæc S. Dionysii verba reperta sunt: *novam quamdam, cet.* Cui lectioni neutiquam adversatur dogma Catholicum, eique duplex sensus recte subjici potest. Aut enim, ut ait S. Joannes Damascenus [6], omnis Christi operatio, sive a naturâ divinâ sive ab humanâ procedit, Theandrica et Deivirilis vocatur, quod singulæ sint actiones Dei-Hominis, omnesque tribuuntur illi personæ, quæ divinam simul et humanam naturam terminat. Aut etiam, secundum Sophronium [7] et S. Maximum [8], nova illa Theandrica operatio, de quâ agebat S. Dionysius, intelligi debet de iis tantum Christi actionibus, ad quas et divina et humana natura concurrebant; quare triplex in Christo operationum genus distinguebant: earum, quæ solius humanitatis erant pro-

Triplex in Christo distinguitur operationum genus.

[1] Actio 18. — [2] De duabus in *Christo* Voluntatibus, n. 28. — [3] Ep. 4, ad *Cajum.* — [4] *S. Sophron.*, In Conc. *Constantinopol.* III, Actio 13 (*a*). — [5] a° 649, Secretarius 3. — [6] De Fide Orthodoxa, lib. III, cap. 19. — [7] *S. Sophr.*, Epistola Synodica ad *Sergium*, Patriarch. *Const.* — [8] Disputatio cum *Pyrrho*; Scholia ad Epist. 4 ad *Cajum.*

(*a*) *Unum autem, ut dictum est, tantum reprehendit capitulum Sophronius Deo amabilis, tamquam qui testimonium Dionysii, deiloqui doctoris, dissimulasset per immutationem unius vocis. Congrua quippe in hoc maxime dicens idem vir, et cautelam habentia, in quibus ait ille: sed virificati Dei novam quamdam deivirilem operationem nobis morigerans: « Unam » enim in veritate pro « nova » continebat eadem charta, non malitiose, quod absit, secundum meum sermonem, sed utpote quæ non aliter nova quam una intelligi voluisset, a Cyro sanctissimo hujusmodi vox est apposita.* — Ita in Libro *Pyrrhi* Episcopi, *de Voluntate et Operatione*, recitato in Conc. *Const. III*, Sess. 13. Vide *Labbe*, tom. 7, p. 994 (Nota edit.).

priæ, ut ambulare, edere, sedere; earum, quæ divinæ tantum erant naturæ, ut peccata remittere, miracula patrare, aliaque hujusmodi; earum denique, quæ ab utrâque simul naturâ proficiscebantur, ut corporis tactu morbos depellere, voce mortuos ad vitam revocare, cet.; de quo ultimo operationum genere S. Dionysium egisse censebant.

Objicitur 2. Dictum *S. Athanasii.*

9. Opponitur 2°, S. Athanasium [1] *solius divinitatis* voluntatem admisisse. — Respondetur, iis verbis non humanam, sed contrariam tantum excludi voluntatem, quæ a peccato oriatur, ut ex toto contextu liquet.

Objicitur 3. Dictum *S. Greg. Naz.*

Opponitur 3° auctoritas S. Gregorii Nazianzeni, ita loquentis: *Illius enim voluntas, quum tota deificata sit, Deo procul dubio non adversatur* [2]. Responderunt S. Maximus [3] et Agatho Papa [4], nullum esse dubium, quin S. Gregorius duas in Christo agnoverit voluntates, eaque verba nihil aliud sibi velle, nisi humanam voluntatem non fuisse divinæ contrariam.

Objicitur 4. Dictum *S. Greg. Nyss.*

Opponitur 4° illud S. Gregorii Nysseni adversus Eunomium: *Operatur quippe vere Deitas per corpus, quod circa ipsam est, omnium salutem, ut sit carnis quidem passio, Dei autem operatio* [5]. — In Concilio VI [6] hoc datum est responsum, sanctum virum, quum humanitati passionem tribueret, jam agnovisse in Christo humanitatis operationes. S. Gregorius hoc tantum adversus Eunomium probare voluit, Christi passiones ejusque humanitatis operationes summum pretium accepisse a Verbi Personâ, quæ humanitatem sustentabat; eamque ob causam illæ operationes Verbo tribuebantur.

Objicitur 5. Dictum *S. Cyrill. Alex.*

Opponitur 5° S. Cyrillus Alexandrinus, qui Christum ostendisse ait *unam quamdam cognatam operationem* [7]. — Responsum fuit, eum (ut ex contextu constat) de Christi miraculis loqui, in quibus et divina natura operabatur omnipotentiâ, et natura humana contactu, ab humanâ voluntate imperato; quapropter idem opus ab eo vocatur una quædam cognata operatio.

Objicitur 6. Dictum aliorum Patrum.

Opponebant 6° complures alios Patres, qui humanam Christi naturam divinitatis instrumentum dixerunt. — At iis responsum est, eos Patres nequaquam significare voluisse, Christi humanitatem, ut ajebant Monothelitæ, inanimum fuisse instrumentum, nihil ex seipso operans; sed ipsum Verbum humanitatem, utpote Sibi conjunctam, gubernasse tamquam suam; et Verbum per humanitatis facultates exercuisse operationes.

Nonnullos tandem opponebant locos Julii Pontificis, S. Gregorii Thaumaturgi et aliqua Mennæ ad Vigilium Vigiliique ad Mennam scripta. — Responderunt vero Catholici, Apollinaristarum Eutychianorumque eas esse merces, neque umquam sanctos illos viros talia scripsisse. Et Mennæ quidem scripta ad Vigilium a Monothelitis supposita esse, in Concilio VI (Actione XIV) demonstratum est.

Quod porro attinet ad Honorii summi Pontificis auctoritatem, quam item objiciebant, in historiâ hæresum diximus (cap. VII, *num.* 8 et 15), non in dogmate, sed in agendi modo errasse Honorium.

10. Ad suam tuendam hæresim varias quoque Monothelitæ afferebant rationes.

[1] De salutari Adventu *J. C.* et adv. *Apollinar.*, lib. II, n. 10. — [2] Oratio 30, n. 12. — [3] Disput. cum *Pyrrho.* — [4] Ep. 1 ad Augustos Imperatores. — [5] In Conc. *Const.* III, Actio 12, in Ep. Sergii ad *Honorium.* — [6] Actio 4 (*a*). — [7] In *Joan.* Evang., lib. IV, cap. 2 (*Unam esse et eamdem utriusque demonstrat operationem.* Nota edit.).

(*a*) *Similiter autem*, inquit Concilium, *et S. Nyssenus Gregorius dedisse dicit Dominum Salvatorem humanæ naturæ, quam in se habuit, tempus propria operandi, ut apertius demonstraret, quod et humana natura, quæ in Christo est, habuit propriæ operationis efficaciam naturalem. Unde certum est, et hunc duas in Christo naturales operationes nihilo minus cognovisse* (Nota edit.).

Objicitur 7. Duæ voluntates dissiderent.

Asserebant 1um, si in Christo duæ agnoscerentur voluntates, necessario agnoscendam esse inter eas dissidentiam. — At respondebant Catholici, humanam Christi voluntatem ex seipsâ nequaquam divinæ esse contrariam. Quum naturam nostram, minime vero culpam assumpsisset, nobis quidem similem se reddidit, verumtamen sine peccato, ut ait S. Paulus: *Tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato* [1]. Quapropter numquam expertus est motus, divinæ legi adversantes, quibus nos afficimur, sed divinæ voluntati semper consentiens fuit ejus voluntas. Et hîc sancti Patres distinguunt voluntatem *naturalem*, id est, volendi facultatem, et voluntatem *arbitrariam*, sive facultatem aliquid aut recte aut perperam volendi. Humanam voluntatem naturalem habuit Christus, non vero arbitrariam, quâ malum velle posset; quandoquidem bonum voluit, nec nisi bonum velle potuit, et illud quidem, quod magis esset consentaneum divinæ Voluntati; unde inquiebat: *Ego, quæ placita sunt Ei, facio semper* [2]. Atque idcirco, (ut ait S. Joannes Damascenus) quod duas illas voluntates Monothelitæ non distinguerent, humanam voluntatem Jesu Christo denegarunt: *Quemadmodum enim Monophysitis, uniusve naturæ assertoribus, Acephalis, inquam, inde contigit, ut unam naturam in Christo pronuntiarent, quod unum et idem naturam et hypostasim esse dicerent, ne scilicet in duas personas Christum dividerent: itemque Nestorianis, ut duas hypostases profiterentur, ne duas Christi naturas in unam confunderent: sic et Monothelitis, eo quod nescirent, quid inter voluntatem naturalem et personalem sive arbitrariam discriminis interesset, hoc in causâ fuit, ut unam in Christo dicerent voluntatem* [3].

Objicitur 8. Una persona unam habet voluntatem.

11. Ajebant 2°, non posse nisi unam tantum voluntatem esse, ubi una tantum sit persona; quum unus sit motor, et unica esse debeat facultas, quâ inferiores moveat potentias. — At respondetur, non posse quidem nisi unam tantum voluntatem esse unamve operationem, ubi una sit et persona et natura; ubi vero, ut in Christo, una est persona et duæ, divina et humana, eæque perfectæ naturæ, duæ voluntates duæque agnoscendæ sunt operationes, quæ singulis respondeant naturis. Et recte hic adjiciebant Catholici, voluntates operationesve non multiplicari pro numero personarum; ubi enim una sola natura a pluribus personis terminatur, ut in SS. Trinitate accidit, non habetur nisi una tantum voluntas unaque illius naturæ operatio, omnibus personis eam terminantibus communis; et in hoc sensu valet Monothelitarum ratio de unico motore. At contrarium accidit, quando una quidem persona, sed duplex est natura; tunc enim movens, quamvis unicus, duas movere debet naturas, quibus operatur; quocirca duæ sunt voluntates duæque operationes.

Objicitur 9. Tot sunt operationes, quot sunt *supposita*.

12. Ajebant 3°, propter illud axioma, *actiones esse suppositorum*, unam esse operationem, ubi una sit persona. — Respondetur, non semper ubi una sit persona, unam tantum adesse operatricem facultatem; nec semper facultates esse plures, ubi plures sint personæ. Tres in Deo sunt personæ, una tamen operatio singulis communis, quum una sit atque indivisa in Deo natura. In Jesu Christo autem, quod duæ sunt eæque distinctæ naturæ, duæ sunt voluntates, quibus operatur, duæque operationes, singulis respondentes naturis. Et quamvis omnes operationes tum divinæ tum humanæ naturæ tribuantur Verbo, a quo terminantur ac sustentantur ambæ naturæ; non idcirco divinæ naturæ voluntas vel operatio confundi debet cum voluntate vel operatione naturæ humanæ; quemadmodum neque naturæ inter se confunduntur propter personæ terminantis unitatem.

[1] *Hebr.*, IV, 15. — [2] *Joan.*, VIII, 29. — [3] De duabus in *Christo* voluntatibus, n. 20.

CONFUTATIO X.

REFELLITUR BERENGARII ET PSEUDO-REFORMATORUM HÆRESIS DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

Prævia notionis historicæ.

1. *Mosheim,* qui Protestantium sectam sequitur, in Historiâ ecclesiasticâ asserit [1], sæculo IX non fuisse in Ecclesiâ communiter receptam realis in Eucharistiâ Jesu Christi Corporis et Sanguinis præsentiæ sententiam. Quod quidem ita probare conatur: quum Paschasius Radbertus in libro quodam duo hæc præcipua de Eucharistiâ statuisset capita: post consecrationem nihil ibi remanere de panis vinique substantiâ; et in hostiâ consecratâ idem adesse Jesu Christi corpus, quod ex Mariâ natum est, in cruce mortem obiit et revixit in sepulchro; quumque hæc adjunxisset verba: *quod totus orbis credit et confitetur* [2], eum librum impugnavit Ratramnus [3]; idemque fortasse alii scriptores fecerunt. Unde colligit Mosheimius, iis temporibus dogma illud non fuisse firmiter stabilitum. At vehementer errat; controversia enim (ut scribit Selvagius noster [4]) non ad ipsum dogma spectabat, de quo conveniebat Ratramnus, sed ad nonnullos tantum loquendi modos, quibus usus erat Paschasius.

Ceterum realis Jesu Christi in Altaris sacramento præsentiæ veritas semper et apud omnes in Ecclesiâ recepta fuit; quod iis verbis confirmari licet, quibus sæculo V (anno 434) usus est Vincentius Lirinensis: *Mos iste in Ecclesiâ semper viguit, ut quo quisque foret religiosior, eo promptius novellis adinventionibus contrairet* [5]. Usque ad sæculum IX nemo umquam Eucharistiæ Sacramentum impugnaverat; tum vero Joannes *Erigena,* natione Scotus (*a*), hæresim protulit, in eo Sacramento non adesse reverâ Jesu Christi Corpus et Sanguinem; blasphemavitque, nihil aliud esse Eucharistiam nisi Jesu Christi figuram.

Quinam falsum hac in re docuerint.

2. Sæculo XI, et proprie quidem anno 1050, eam hæresim ex *Erigenæ* libro mutuatus, idem asseruit docuitque Berengarius.

Sæculo XII *Petrobrusiani* et *Henriciani* exorti dixerunt, Eucharistiam merum esse Corporis et Sanguinis Domini signum.

Sæculo XIII in eumdem errorem inciderunt *Albigenses.*

Tandem sæculo XVI plures hæresiarchæ, recentiores dico novarum rerum molitores, ad divinum hoc Sacramentum impugnandum conspirarunt. *Zwinglius* [6] et *Carlostadius* contenderunt, esse Eucharistiam Jesu Christi corporis sanguinisque significationem; eosque deinde *Œcolampadius* et partim *Bucerus* secuti sunt. *Lutherus* [7], quamquam realem Jesu Christi præsentiam agnoscebat, panis tamen

[1] *Istoria (traslatata dalla lingua inglese nell'idioma toscano. Napoli 1796); cent. 11, vol. 1, tom. 3, parte 2, cap. 3, n. 19 et 20* (Historia illa, latine conscripta, in plures alias deinde linguas translata est. — Nota edit.). — [2] Epistola ad *Frudegardum.* (*Sicque omnis Ecclesia,* inquit, *in omni gente et linguâ orat et confitetur. Nota edit.*). [3] *Ratramnus Corbeiensis,* De Corpore et Sanguine Domini (cfr. *Migne,* Tom. 121, pag. 103-222, ubi duæ hac de re Dissertationes legi possunt. Nota edit.). — [4] *Selvaggi.* Ad *Mosheim,* l. c., not. 79. — [5] Commonitorium 1, cap. 6 (al. 9). — [6] Subsidium de Eucharistia; Ad *Joan. Pomerani* epistolam Responsio. — [7] Contra Regem *Angliæ.* — *Ein Sermon v. d. Sacram... wider die Schwarmgeyster,* 1526 (*Nürnberg,* 1561).

(*a*) *Scoti,* ut eruditi adnotant, originem ducunt ab *Hiberniâ,* quæ usque ad sæculum XI etiam *Scotia major* appellabatur. Quocirca duplex *Joannis* cognomen, *Scotus* et *Erigena* sive *Eriugena* (*Eriu* = *Erin*), satis indicant, eum esse *Scotum Hibernum,* seu in *Hiberniâ* natum (Nota edit.).

substantiam ibi remanere opinabatur. Sententiam sæpius mutavit *Calvinus*[1]: ut Catholicos deciperet, Eucharistiam non merum signum nec nudam Christi figuram, sed ejus virtute plenam esse docebat, quin et identidem ipsam ajebat esse Christi corporis substantiam; proprie tamen Christi præsentiam non realem esse censebat, sed figuratam virtute, a Domino illic repositâ. Unde, ut in libro *De protestantium ecclesiarum mutationibus* adnotat *Bossuet*[2], numquam concedere voluit *Calvinus*, peccatorem in communione Christi Corpus suscipere, ne videlicet realem ejus præsentiam admittere deberet.

Atvero Concilium Tridentinum docet: *In... Eucharistiæ Sacramento post panis et vini Consecrationem D. N. Jesum Christum, verum Deum atque hominem, vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri*[3].

Præviæ notiones theologicæ; Eucharistiam vere esse Sacramentum.

3. Sed priusquam realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam demonstrandam suscipiamus, pro admisso est habendum, Eucharistiam reverâ esse Sacramentum, ut declararunt et Concilium Florentinum in decreto, sive instructione Armeniis porrectâ, et Concilium Tridentinum (sess. VII, can. I) adversus Socinianos, qui eam non Sacramentum sed solam recordationem mortis Domini dicebant. Est vero fidei dogma, Eucharistiam revera esse Sacramentum. Adest enim 1um panis vinique specierum signum sensibile; adest 2° Christi institutio: *Hoc facite in meam commemorationem*[4]; adest 3° promissio gratiæ: *Qui manducat meam carnem... habet vitam æternam*[5].

In quo consistat Sacramenti ratio.

Quæritur deinde, quid in Eucharistiâ habeat Sacramenti rationem. Ajunt Lutherani, Sacramenti rationem habere ipsius Eucharistiæ usum unà cum iis, quæ Christum in ultimâ Cœnâ peregisse refert S. Matthæus: *Accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis*[6]. Calvinistæ contrà docent, eam in actuali tantum manducatione consistere. Nos vero, Catholici, dicimus, Sacramenti rationem neque positam esse in Consecratione, quum sit actio transiens, Eucharistia vero (ut § III demonstraturi sumus) permanens Sacramentum; neque in usu sive Communione, quippe quæ ad effectum spectet Sacramenti, et Eucharistia ante usum quoque Sacramentum sit; neque in solis speciebus, utpote quæ gratiam non conferant; neque in solo Jesu Christi corpore, quod illic non adsit modo sensibili; sed in sacramentalibus speciebus unà cum Christi corpore, sive in speciebus, quatenus Domini corpus et sanguinem contineant.

§ I. *De reali in Eucharistia Jesu Christi Corporis et Sanguinis præsentia.*

Explicatur Ecclesiæ doctrina.

4. Docet igitur Concilium Tridentinum (ut suprà notavimus), sub sacramentalibus speciebus Jesum Christum *vere, realiter ac substantialiter* contineri: *vere*, ut rejiciatur præsentia figurata; figura enim

— [1] In Harmoniam ex trib., Evang. compositam. *Matth.*, cap. 26; Institut. lib. IV, cap. 17. — [2] *Hist. des Variations, livre IX, n. 54, 56, 57* (*a*). — [3] Sess. 13, cap. 1. — [4] *Luc.*, XXII, 19. — [5] *Joan.*, VI, 55. — [6] *Matth.*, XXVI, 26.

(*a*) *Au même lieu*, inquit (n. 54), *où il dit que la chair de Jésus-Christ était aussi véritablement donnée aux indignes qu'aux élus, il dit aussi qu'elle n'était reçue que des élus seuls. — Il est vrai* (n. 57), *qu'encore qu'il dise que nous sommes participants de la propre substance du corps et du sang de Jésus-Christ, il veut que cette substance ne nous soit unie que par la foi; et qu'au fond malgré ces grands mots de propre substance il n'a dessein de reconnaitre dans l'Eucharistie qu'une présence de vertu. Il est vrai aussi qu'après avoir dit que nous sommes participants de la propre substance de Jésus-Christ, il refuse de dire, qu'il soit réellement et substantiellement présent* (II Defens. Opusc., pag. 775); *comme si la participation n'était pas de même nature que la présence, et qu'on pût jamais recevoir la propre substance d'une chose, quand elle n'est présente que par sa vertu* (Nota edit.).

opponitur veritati; *realiter*, ut repudietur præsentia imaginaria, quæ, ut ajebant Sacramentarii, fide percipitur; *substantialiter*, ut repellatur Calvini sententia, in Eucharistiâ non adesse Corpus sed solam virtutem Christi, quâ Se nobiscum communicet; quæ falsa est sententia, quum integra illic Jesu Christi substantia adsit. Unde Concilium Tridentinum (can. I) eum condemnat, qui asserit, Christum adesse tantum *in signo vel figurâ aut virtute*.

Probatur I ex S. Scriptura.

1. *Hoc est Corpus meum.*

5. Realis præsentia probatur 1um ipsis Jesu Christi verbis: *Accipite et comedite: hoc est Corpus meum;* quæ verba referunt S. Matthæus [1], S. Marcus [2], S. Lucas [3] et S. Paulus [4]. — Certa est regula et a Patribus communiter recepta (ut docet S. Augustinus [5]), Scripturæ verba proprio ac litterali sensu intelligi oportere, nisi absurdum sequatur: quandoquidem si cuncta mystico sensu explicari liceret, jam nullum fidei dogma ex Scripturâ demonstraretur, ipsaque Scriptura mille errorum esset origo, quum pro suo quisque arbitratu sensum figuratum ei subjiceret. *Quæ verba*, inquit Concilium, *a* (tribus) *sanctis Evangelistis commemorata* (ut prolata a Jesu Christo), *et a divo Paulo postea repetita, quum propriam illam... significationem præ se ferant..., indignissimum sane flagitium est, ea... ad fictitios... tropos... contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri* [6]. — *Quum igitur Ipse de pane pronuntiaverit:* « *Hoc est Corpus meum* », ita exclamat S. Cyrillus Hierosolymitanus; *quis audebit deinceps ambigere? Et quum Ipse asseveraverit et dixerit:* « *Hic est Sanguis meus* », *quis... dicet, non esse ejus Sanguinem?* [7]

Ab hæreticis quærimus: Potuitne Jesus Christus panem in Corpus suum convertere annon? Sectatorum quemquam adeo esse temerarium, ut illud neget, non arbitramur, quum Christianorum neminem lateat, omnia posse Deum: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum* [8]. Fortasse dicent: Eum illud facere potuisse, non ignoramus; haud scimus tamen, an illud facere noluerit. *Nescimus*, inquiunt, *an illud facere noluerit.* Ego vero: Si autem illud facere voluisset, potuissetne apertius voluntatem suam exprimere, quam illis verbis fecit: *Hoc est corpus meum?* Quod nisi ita esset, similiter contendere liceret, per figuram Eum esse locutum, quum a Caiphâ interrogatus: *Tu es Christus, Filius Dei benedicti?* responderet: (*Jesus autem dixit Illi*) *Ego sum* [9].

Item, si Sacramentariis concederemus, Christi verba *Hoc est Corpus meum*, figurate intelligi debere, cur ipsi non concedunt Socinianis, hæc alia Christi verba: *Ego et Pater unum sumus* [10], intelligenda esse moraliter, id est, non de substantiæ sed de voluntatis unione, ut Sociniani, Christum Deum esse negantes, ea intelligunt? — Sed jam ad reliqua argumenta transeamus.

2. *Panis... caro mea est.*

6. Realis in Eucharistiâ Christi præsentia probatur 2° ex capite VI S. Joannis, ubi hæc ipsius Christi verba leguntur: *Panis, quem Ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ* [11].

Asserunt hæretici, non agi in eo capite de Eucharistiâ, sed de sola Verbi Incarnatione. — Fatemur quidem, initio illic de Eucharistiâ non agi; sed nec dubium esse potest, quin a versiculo 52 (id quod etiam Calvinus concedit [12]) agatur de solo Altaris sacramento. Et ita rem intelligunt SS. Patres atque Concilia. Namque Concilium Tridentinum et sessione XIII (cap. II) et sessione XXI (cap. I) plures illius capitis locos commemorat ad illud dogma confirmandum; et Concilium Nicænum II (act. 6) S. Joannis verbis utitur: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* [13], *cet.*, ut ostendat, in Missæ sacrificio verum Christi Corpus offerri.

[1] XXVI, 26. — [2] XIV, 22. — [3] XXII, 19. — [4] 1 *Cor.*, XI, 24. — [5] De Doctrina Christiana, lib. III, cap. 10 et 15. — [6] Sess. 13, cap. 1. — [7] Catech. 22, n. 1 (Mystag 4). — [8] *Luc.*, I, 37. — [9] *Marc.*, XIV, 61 et 62. — [10] *Joan.*, X, 30. — [11] v. 52. — [12] Instit., lib. IV, cap. 17, n. 5 seq.; Cfr. in Evang. *Joan.*, h. l. — [13] VI, 54.

Itaque ibi promisit Dominus, ipsam suam carnem postmodum fidelibus suis in cibum Se esse daturum: *Panis, quem Ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ* [1]. Quibus verbis excluditur falsa hæreticorum interpretatio, illum locum pertinere ad spiritualem manducationem, fide peragendam, quâ quis in Verbi Incarnationem credat. Excluditur, inquam; si enim illud significare voluisset Dominus, non dixisset: *Panis, quem Ego dabo*, sed: *quem dedi;* quandoquidem, quum jam incarnatum esset Verbum, tunc etiam discipuli spirituali manducatione Jesu Christo vesci poterant. Ideo dixit: *dabo*, quod nondum instituisset, sed promitteret dumtaxat Sacramentum. Sed jam inde asseveravit, reverâ carnem suam in Sacramento adesse: *Panis, quem Ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ. — Non dicit autem* (ita Zwinglii blasphemiam prædicens, locum explicat S. Thomas): *carnem meam significat, sed: caro mea est; quia... hoc quod sumitur, vere est Corpus Christi* [2].

Tum autem ita pergit Dominus: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* [3]. Quibus verbis adjicit S. Hilarius: *De veritate Carnis et Sanguinis non relictus est ambigendi locus* [4]. Et sane; si in Eucharistiâ non adesset vera Domini caro nec verus ejus sanguis, prorsus falsa fuissent illa Evangelii verba.

Præterquam quod cibi potûsque distinctio haberi non potest, nisi quum ipsum Domini corpus manducatur ipseque ejus sanguis bibitur; non vero in illâ, quam sibi fingunt novatores, spirituali manducatione, quæ fide peragitur: in hac enim, utpote internâ, cibus et potus unum idemque sunt, non duæ res distinctæ.

Confirmatur ex modo loquendi et agendi Redemptoris.

7. In eodem capite VI idem dogma demonstratur ex responsione Capharnaitarum, qui, auditis Christi verbis: *Quomodo*, inquiunt, *potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* [5] Et ab Eo aversi recesserunt: *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro* [6]. Si autem in Eucharistiâ reverâ non adesset ejus caro, poterat Christus ad tollendum scandalum, quin et debebat illico perturbationem eorum componere, dicendo, eos spirituali tantum fidei manducatione carne suâ vesci oportere; verum, dicta confirmans adjicit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* [7]. Et ad Apostolos qui secum remanserant, conversus: *Numquid et vos vultis abire*, inquit? Cui tunc S. Petrus: *Domine*, respondit, *ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes; et nos credidimus et cognovimus, quia Tu es Christus, Filius Dei* [8].

3. *Non dijudicans Corpus Domini.*

8. Realis præsentia probatur 3° illis S. Pauli verbis: *Probet autem seipsum homo:... qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans Corpus Domini* [9]. Notentur verba: *Non dijudicans Corpus Domini;* quibus perspicitur, falso asserere hæreticos, in Eucharistiâ solam Jesu Christi corporis figuram fide coli; quod si ita esset, non condemnasset Apostolus ut æternâ morte dignum, qui peccato obnoxius Communionem suscipiat: quem quidem reum declarat, quatenus indigne ad Communionem accedens, a reliquis iisque terrenis cibis Jesu Christi Corpus non discernit.

4. *Communicatio sanguinis; participatio corporis.*

9. Probatur 4° his aliis verbis ejusdem Apostoli, de hujus Sacramenti usu ita loquentis: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio Sanguinis Christi est? Et panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini est* [10]*?* Notentur verba: *et panis, quem frangimus*, id est, qui prius in altari offertur Deo ac deinde populo distribuitur, *nonne participatio Corporis Domini est?* id est, nonne eum recipientes fiunt participes veri Corporis Christi?

Probatur II ex Conciliis.

10. Probatur 5° Conciliis. Eam veritatem primum docuit Concilium Alexandri-

[1] v. 52. — [2] Exposit. in *Joan.* Evang., cap. 6, Lect. 6. — [3] v. 56. — [4] De Trinitate, lib. VIII, n. 14. — [5] v. 53. — [6] v. 67. — [7] v. 54. — [8] v. 68, 69, 70. — [9] 1 *Cor.*, XI, 28 et 29. — [10] 1 *Cor.*, X, 16.

num [1]. — Item a Concilio Ephesino [2] rati habiti sunt duodecim S. Cyrilli adversus Nestorium anathematismi, in quibus realis in Eucharistiâ Christi præsentia asseritur. — Deinde in Concilio Nicæno II, actione VI, assertum, in Eucharistiâ solam figuram, non verum Christi Corpus adesse, ut error contra fidem his verbis condemnatum est: *Dixit:* « *Accipite, edite, hoc est Corpus meum* »; *...non autem dixit:* « *Sumite, edite imaginem corporis mei* ». — In concilio Romano, Gregorio VII summo Pontifice, anno 1079 celebrato [3], Berengarius in fidei professione agnovit, panem et vinum Consecratione in Christi corpus et sanguinem substantialiter converti.

In Concilio Lateranensi IV, Innocentio III summo Pontifice, anno 1215 habito, dicitur: *Cujus (Christi) corpus et sanguis Sacramento Altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur; transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem* [4]. — A Concilio Constantiensi damnatæ sunt propositiones, quibus Wiclef et Joannes Hus asserebant: In Eucharistiâ adest *verus panis naturaliter, et corpus Christi figuraliter* [5]. *Hæc est figurata locutio:* « *Hoc est Corpus meum* », *sicut ista:* « *Joannes est Elias* » [6]. Denique Concilium Florentinum in Græcorum unionis decreto: *In azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici* [7] docet.

Probatur III ex traditione Sanctorum Patrum.

11. Probatur 6° ex perpetuâ sibique semper constanti Patrum traditione.

S. Ignatius Martyr: *Ab Eucharistiâ... abstinent*, inquit; *eo quod non confiteantur, Eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Jesu Christi* [8]. S. Irenæus: *Panis, percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia* [9]. Et alio loco: *Quomodo autem constabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ sint, Corpus esse Domini sui, et calicem Sanguinis ejus* [10] *?* S. Justinus Martyr: *Neque enim ut communem panem neque ut communem potum ista sumimus; sed quemadmodum per verbum Dei caro factus est Jesus Christus, Salvator noster, et carnem et sanguinem habuit... sic etiam illam... alimoniam... incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus* [11]. Itaque in Eucharistiâ eamdem adesse contendit carnem, quam Verbum Sibi assumpsisset. Tertullianus: *Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima Deo saginetur* [12]. Origenes: *Quando vitæ pane et poculo frueris, manducas et bibis corpus et sanguinem Domini* [13]. S. Ambrosius: *Panis iste panis est ante verba Sacramentorum; ubi accesserit Consecratio, de pane fit caro Christi* [14]. S. Joannes Chrysostomus: *Quot nunc dicunt:* « *Vellem Ipsius formam... aspicere* ». *Ecce Eum vides, Ipsum tangis, Ipsum manducas* [15]. Idem habent S. Athanasius [16], S. Basilius [17] et S. Gregorius Nazianzenus [18]. — S. Augustinus: *Sicut mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, carnem suam nobis manducandam bibendumque sanguinem dantem, fideli corde atque ore suscipimus* [19]. S. Remigius: *Licet panis videatur, in veritate corpus est Christi* [20]. S. Gregorius Magnus: *Quis namque sit sanguis Agni, non jam audiendo sed bibendo didicistis: Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur* [21].

[1] a° 430, Ep. ad *Nestor.* (Reperitur in Conc. *Ephes.*, Part. 1, cap. 26, n. 7). — [2] Pars 1, cap. 26, n. 7. — [3] Conc. *Rom.* VI, Jusjurandum *Berengarii.* — [4] Capit. 1, De Fide Catholica. — [5] Sess. 15, prop. 1. — [6] Ibid., prop. 3. — [7] Coll. 22, Decr. Union. — [8] Ep. ad *Smyrnæos*, n. 7; item apud *Theodoret.*, Dialog. 3, Impatibil. — [9] Contra Hæres, lib. IV, cap. 18, n. 5. — [10] Ibid., n. 4. — [11] Apolog. 1, n. 66. — [12] De Resurrectione Carnis, cap. 8. — [13] In diversos Homilia 5 (Edit. *Basil.*, 1571). — [14] De Sacramentis, lib. IV, cap. 4, n. 14. — [15] In *Matth.*, Homil. 82, n. 4. — [16] Apud *Theodoret.*, Dialogus 2, *Inconfusus*, « S. *Athanasii* ». — [17] De Baptismo, lib. I, cap. 3. — [18] Oratio 45, in Stum Pascha, n. 19. — Cfr. *Antoine*, Theol. Univers. De Euchar., cap. 4, art. 1, § 1. — [19] Contra Adversarium Legis et Prophetar., lib. II, cap. 9. — [20] Expos. in Ep. 1, ad *Cor.*, cap. 10, v. 16 (Falso ei adscribitur. Apud *Migne* legitur inter opera *Haymonis Halberstatensis* Episcopi. Nota edit.). — [21] In Evang., Homil. 22, n. 7.

S. Joannes Damascenus: *Dicere alienum non est,... panem,... vinum item et aquam per Spiritûs-Sancti invocationem et adventum, modo, qui naturæ viribus et conditione sublimior est, in Christi corpus et sanguinem converti* [1].

Rejicitur *Zwinglii* interpretatio.

12. Itaque jam confutata est opinio *Zwinglii*, qui in illis verbis: *Hoc est Corpus meum*, verbo *esse* vim *significandi* subjiciebat, allato hoc exemplo ex libro Exodi: *Est enim Phase (id est transitus) Domini* [2]. Agnum Paschalem edere, inquiebat ille [3], non erat Domini transitus, sed eum significabat. — Quam tamen interpretationem secuti sunt soli *Zwingliani;* verbum enim *est* pro *significat* sumi non potest, nisi quum verbum *est* propriam significationem habere nequit: hic vero ejusmodi interpretationi obstat proprius ac litteralis sensus, quo Scripturarum verba intelligi debent, quoties nil absurdi inde sequatur. — *Zwinglii* explicatio item contraria est iis verbis, quibus Apostolus Jesum Christum loquentem inducit: *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur* [4]. Non enim corporis solum signum vel significationem, sed ipsum corpus cruciandum tradidit Dominus.

Asserunt præterea *Zwingliani*, ideo in veteri Testamento adhibitum fuisse verbum *sum*, quod linguæ syriacæ sive hebraicæ, quâ in Eucharistiæ institutione usus est Christus, desit verbum *significo;* eamque ob causam voci *est* subjiciendam esse *significandi* notionem. — Respondetur, verum non esse, vocem *significo* in Scripturis non reperiri: pluribus locis occurrit, ut in Exodo (XVI, 15): *Quod significat: quid est hoc?*; in libro Judicum (XIV, 15): *Quid significet problema;* apud Ezechielem (XVII, 12): *Nescitis, quid ista significent?* 2° Etiamsi in linguâ hebraicâ sive syriacâ non adesset vox *significo*, non semper tamen verbo *est* notionem *significandi* subjici liceret, sed tantummodo, ubi illud exigeret materia. Hic autem necessario retineri debet notio *est;* quæ ipsa vox ceteroquin usurpatur in textu græco Evangeliorum et S. Pauli epistolæ; quum tamen vox *significat* linguæ græcæ minime desit.

Rejicitur interpretatio de Corporis figurâ.

13. Similiter jam profligata jacet sententia eorum hæreticorum, qui in Eucharistiâ non corpus Christi, sed solam corporis figuram adesse contendunt. Quibus eodem modo respondetur, testatum esse Dominum, adesse in Eucharistiâ illud ipsum corpus suum, quod postea cruci affigeretur: *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur* [5]. Jesus Christus corpus suum, non corporis figuram morti tradidit. Et de sanguine (ut refert S. Matthæus, XXVI, 28) ita locutus est: *Hic est enim sanguis meus novi Testamenti,* (ac deinde) *qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Christus ipsum effudit sanguinem, non sanguinis figuram; figura quippe vel voce vel calamo vel penicillo exprimitur, minime vero effunditur. — Atvero, inquit Piceninus [6], S. Augustinus, quum de iis S. Joannis verbis agit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* [7], hæc de carne Domini habet: *Figura est, præcipiens passioni Dominicæ communicandum, et... in memoriâ recondendum, cet.* [8] — Respondemus, non negari, institutam fuisse a Christo Eucharistiam in memoriam suæ mortis, ut apud S. Paulum legimus: *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc..., mortem Domini annuntiabitis* [9]. At Christi corpus in Eucharistiâ dicimus et vere corpus esse et figuram simul, quæ mortis ejus memoriam renovet. Et illud quidem significare voluit S. Augustinus, qui numquam dubitavit, quin panis, in altari consecratus, verum esset corpus Christi; quod alibi his verbis expressit: *Panis ille, quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Dei, corpus est Christi* [10].

De *Calvini* interpretatione.

14. *Calvini* porro de reali in Eucharistiâ Christi præsentiâ sententiam con-

[1] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 13. — [2] Exod., XII, 11. — [3] Subsidium de Eucharistia, v. med. — [4] 1 *Cor.*, XI, 24. - [5] 1 *Cor.*, XI, 24. — [6] Apologia, cap. 16, art. 10, n. 9. — [7] *Joan.*, VI, 54. — [8] De Doctr. Christ., lib. III, cap. 16. — [9] 1 *Cor.*, XI, 26. — [10] Sermo 227.

futari nihil opus est, quum se ipse confutaverit, millies hac in re mutatâ opinione et ambiguis semper verbis adhibitis. Adeantur *Bossuet*[1] et *Du Hamel*[2], qui de eo argumento copiose disserentes, *Calvini* locos referunt. Modo ait[3], in Eucharistiâ veram adesse Christi corporis substantiam; modo[4], Christum per fidem nobiscum Se conjungere; quare præsentiam intelligit quamdam virtutis præsentiam; illudque confirmatur his aliis ejus verbis[5], Jesum Christum tam præsentem nobis adesse in Eucharistiâ quam in Baptismate. Alias[6] Altaris sacramentum miraculum vocat; alias vero[7] miraculum in hoc reponit, quod fidelis Christianus a Christi carne vivificetur, quum virtus adeo potens de cælo in terras defluat. Nunc quidem asserit[8], indignos quoque Christi corpus in Cœnâ recipere; nunc vero[9], a solis electis Dominum recipi. In summâ, multum desudavit *Calvinus*, ne in hoc dogmate cum Zwinglianis hæreticus, nec Catholicus cum Ecclesiâ Romanâ videretur. At declararunt profecto ejus discipuli, quid reverâ sibi voluerit illud *Calvini*, in Cœnæ communione Christi corpus, seu potius corporis virtutem per fidem suscipi. En, quam fidei professionem in Pisciacensi (*Poissy*) colloquio *Calvini* ministros præsulibus porrexisse referat Bossuet[10] : *Credimus, corpus et sanguinem reverâ cum pane et vino esse conjuncta, sed id sacramentali quâdam ratione; id est, non pro naturali corporum positione; sed quatenus significant, corpus et sanguinem a Deo iis præberi, qui per fidem reverâ Eum recipiant.* Et in eodem colloquio (ut scribit *Thuanus*[11]) famosam illam propositionem palam pronuntiavit Theodorus Beza, primus Calvini discipulus, ejusque sententiis plene imbutus: *Quantum a terrâ cælum, tantum Jesus Christus a cœnâ distat.* Quare Galli præsules veram confessionem, Calvinistarum confessioni prorsus oppositam, his verbis ediderunt[12]: *Credimus, in Altaris sacramento realiter ac transsubstantialiter, sub panis vinique speciebus, virtute divini verbi a sacerdote pronuntiati, adesse verum Jesu Christi corpus et sanguinem, cet.*

De *Calvini* discipulis.

Respondetur ad ea,
quæ contra realem præsentiam
objiciuntur.

15. Opponunt 1um hæc Christi verba: *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam; verba, quæ Ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*[13]. En igitur, inquiunt: Verba, quibus Catholici utuntur ad demonstrandam realem Christi in Eucharistiâ præsentiam, figuræ sunt, quæ designant cælestem vitæ cibum, fide suscipiendum. — Respondetur primum cum S. Joanne Chrysostomo: *Quomodo igitur (Christus) ait: « Caro non prodest quidquam? » Non de suâ carne dicit, absit; sed de his, qui carnaliter accipiunt, quæ dicuntur*[14]; juxta illud Apostoli: *Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt spiritûs Dei*[15]. Itaque, Chrysostomi judicio, non de suâ carne locutus est Dominus, sed de carnalibus hominibus, qui de divinis mysteriis carnaliter loquuntur; quæ interpretatio optime congruit cum verbis S. Joannis: *Verba, quæ Ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*[16]; id est, ea verba non de carnalibus et caducis rebus agunt, sed de spiritualibus et ad vitam æternam pertinentibus.

Objicitur 1. *Caro non prodest quidquam.*

[1] *Hist. des Variat., liv. IX, n. 36 seq.* — [2] Theol. specul. et pract. De Euchar., lib. I, diss. 2, cap. 4. — [3] Instit., lib. IV, cap. 17, n. 17; Catechism., de Sacram., cet. — [4] Instit., lib. IV, cap. 17, n. 5. — [5] De Vera Participatione *Christi* in Cœna, § « *Atque ex hoc.* » — [6] Instit., lib. IV, cap. 17, n. 32. — [7] De Vera Particip., sub fin. § « *Porro frustra litigatur* » (*Neque naturaliter*, inquit, *caro... e cælis vim suam ad nos exereret.* Nota edit.). — [8] Instit., l. c. — [9] Ibid. n. 33, 34. — [10] L. c., *n. 94.* — [11] Hist. sui temporis, lib. XXVIII, (En ejus verba: « Affirmabat (*Beza*)..., corpus Christi tantum a pane et vino abesse, quantum altissimum cælum a terra distat ». Nota edit.) — [12] *Bossuet*, l. c., *n. 98.* — [13] *Joan.*, VI, 64. — [14] In *Joan.*, Homil. 47, n. 2. — [15] 1 *Cor.*, II, 14. — [16] L. c.

Deinde vero, siquis ea verba de ipsâ Christi carne intelligere maluerit, quod quidem fecerunt S. Athanasius [1] et S. Augustinus [2], nobis significavit Christus, carnem suam, quâ vesceremur, sanctificandi virtutem mutuari a spiritu sive a divinitate, cui esset conjuncta; solam carnem vero nihil prodesse. Hæc S. Augustini sunt verba: *Non prodest quidquam (caro); sed quomodo illi intellexerunt; carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur... Caro non prodest quidquam, sed sola caro: accedat spiritus ad carnem,... et prodest plurimum.*

Objicitur 2. *Hoc demonstrat panem.*

16. Opponunt 2°: In verbis a Christo prolatis: *Hoc est corpus meum*, pronomen *hoc* non demonstrabat, neque aliud quidquam demonstrare poterat, nisi solum panem, quem manu tenebat; panis autem non poterat nisi figurâ quâdam esse corpus Christi. — Respondetur, in propositione: *Hoc est corpus meum*, imperfectâ, necdum absolutâ (ut siquis diceret tantum: *hoc est*), pronomen *hoc* solum panem demonstrare; ubi vero ut perfecta et absoluta sumitur, pronomen non panem sed Christi corpus designat. Si, quum aqua in vinum mutaret, dixisset Christus: *hoc est vinum*, nemo non intellexisset, *hoc* non ad aquam sed ad vinum referri; similiter autem in conficiendâ Eucharistiâ particula *hoc*, ex completo sensu, ad corpus referri debet: tunc enim commutatio perficitur, quum absoluta est propositio. Quapropter in propositione a Christo prolatâ, pronomen *hoc* nihil significabat, donec proferebat illius pronominis substantivum (*corpus meum*), quo absolvebatur propositio.

Objicitur 3. *Christus figuratam locutionem adhibuit.*

17. Opponunt 3°: Propositio illa: *Hoc est Corpus meum*, figurata locutio est sicut reliquæ omnes, quæ in Scripturis de Christo habentur: *Ego sum vitis vera* [3]; *Ego sum ostium* [4]; *Petra... erat Christus* [5]. — Respondetur, ideo eas propositiones improprio sensu intelligi, quia sensus proprius in Christum cadere nequit, ut vitis esset, ostium vel petra; quo fit, ut talia non possint nisi per translationem cum verbo « esse » conjungi. At in conficiendæ Eucharistiæ verbis nihil repugnat, cum subjecto conjungi prædicatum: non enim dixit Dominus: *Hic panis est Corpus meum*, sed: *hoc est Corpus meum; hoc*, id est, (ut jam notavimus) res, quæ sub hac panis specie continetur, est Corpus meum; in quo nulla prorsus habetur repugnantia.

Objicitur 4. *Me non semper habetis.*

18. 4° Adversus realem Christi in Sacramento præsentiam hæc opponunt verba a S. Joanne (XII, 8) relata: *Pauperes enim semper habetis vobiscum, Me autem non semper habetis.* Ergo, inquiunt, Christus in cælum ascendens his in terris commorari desiit. — Respondetur, Dominum esse locutum de visibili suâ præsentiâ, in quâ obsequio, a Magdalenâ Sibi præstito, tunc quidem affici poterat. Itaque Judæ mussitanti: *ut quid perditio hæc;* « *Me autem*, respondit, *non semper habetis* », visibili nempe et naturali hac formâ. Sed iis verbis non negabat, post ascensum invisibiliter et supernaturali ratione in Eucharistiâ sub panis vinique speciebus his in terris Se esse remansurum. Atque eodem modo hæc alia horumque similia intelliguntur: *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem* [6]. *Assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei* [7].

Objicitur 5. *Patres... eamdem escam spiritualem manducaverunt.*

19. Opponunt 5° illud Apostoli: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt... et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt* [8]. Unde colligunt, nos solâ fide Christum in Eucharistiâ suscipere, quemadmodum Eum susceperint Hebræi. — Respondetur, ea verba significare, Hebræos sumpsisse quidem eumdem cibum spiritualem, manna, de quo agit S. Paulus, quæ figura erat Eucharistiæ; eos vero non realiter, sicut nobis contingit, Christi

[1] Ep. 4 ad *Serapion.*, n. 19. — [2] In *Joan.* Evang. Tract. 27, n. 5. — [3] *Joan.*, XV, 1. — [4] *Joan.*, X, 9. — [5] 1 *Cor.*, X, 4. — [6] *Joan.*, XVI, 28. — [7] *Marc.*, XVI, 19. — [8] 1 *Cor.*, X, 1 et 3.

corpus sumpsisse. Hebræi Christi corporis figuram, nos verum corpus, jam antea figuratum, sumimus.

Objicitur 6. *De hoc genimine vitis.*

20. Opponunt 6° hæc Domini verba: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, quum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei* [1]. Quæ quidem pronuntiavit post alia illa: *Hic est Sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* [2]. Notate verba, inquiunt, *de hoc genimine vitis:* vinum igitur, etiam post Consecrationem, vinum esse non desiit.—Respondetur 1um potuisse Christum, etiam post Consecrationem, vini nomine uti; non quod vini substantia illic adesset, sed quod remansisset vini species. Similiter a S. Paulo Eucharistia post Consecrationem panis vocatur: *Quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* [3] (Confer ea, quæ num. 30 de hoc argumento dicturi sumus).

Respondetur 2° cum S. Fulgentio [4], qui argute distinguens, Christum ait duos adhibuisse calices; paschalem unum pro ritu Judaico, alterum Eucharisticum ex ritu Sacramentali. Dominus autem, priora illa verba proferens (*non bibam amodo, cet.*) de priore, non de altero calice loquebatur; quod plane perspicitur ex Evangelio S. Lucæ (cap. XXII), qui quum dixisset (vers. 17 et 18): *Et accepto calice, gratias egit et dixit: Accipite et dividite inter vos; dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat;* postmodum refert (vers. 20), Christum vini consecrationem perfecisse: *Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum Testamentum in Sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Itaque verba superius relata (*non bibam amodo de hoc genimine vitis, cet.*) pronuntata sunt, priusquam calix Eucharisticus consecraretur.

Objicitur 7. Pugnat cum judicio sensuum.

21. Opponunt 7° realem illam in Eucharistiâ Christi præsentiam ideo admitti non posse, quod cum sensuum judicio omnino pugnet. — At breviter respondetur cum Apostolo, quæ ad fidem pertineant, sensibus non apparere: *Est autem fides... argumentum non apparentium* [5]. Ac præterea animalem hominem, eum dico, qui ad solum naturæ lumen sese accommodare voluerit, res divinas intelligere non posse: *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere* [6]. Legantur tamen ea, quæ § III de eâ difficultate dicentur.

§ II. *De Transsubstantiatione, sive de panis vinique substantiæ conversione in Jesu Christi corporis sanguinisque substantiam.*

Quid *Lutherus* dixerit.

22. *Lutherus* initio quidem facultatem unicuique aut admittendi aut rejiciendi transsubstantiationem concesserat; postea vero mutavit sententiam, et anno 1522 in Libro adversus Henricum VIII: *Nunc muto et transsubstantiare volo meam sententiam, et dico,* inquit: *antea posui, nihil referre, sic sive sic sentias de transsubstantiatione; nunc autem... decerno, impium esse et blasphemum, siquis dicat panem transsubstantiari* [7]. Conclusitque, in Eucharistiâ unà cum Domini corpore et sanguine item remanere panis vinique substantiam; unde scripsit, *corpus Christi esse in pane, sub pane, cum pane, sicut ignis in ferro candente* [8]. Quam ob causam Christi præsentiam in Eucharistiâ *impanationem* vocabat seu potius *consubstantiationem,* id est, consociationem substantiæ panis et vini cum Jesu Christi corporis sanguinisque substantiâ [9].

Quid doceat Concil. *Trident.*

23. At Concilium Tridentinum docet, totam panis et vini substantiam in Christi corpus et sanguinem converti. Ita

[1] *Matth.*, XXVI, 29. — [2] v. 28. — [3] 1 *Cor.*, XI, 27. — [4] Ep. 14, ad *Ferrandum,* quæst. 5. — [5] *Hebr.*, XI, 1. — [6] 1 *Cor.*, II, 14. — [7] Contra *Henr.* Reg. *Angliæ.* § « *Habemus itaque* ». — [8] Cfr. ibid., § « *Prætereo hic* ». — [9] Ibid., § « *Sed esto, Rex thomisticus* » et § « *Prætereo hic* ». — Item: *de Captivitate Babylonica;* cap. *de Cœna Domini.* — Et passim alibi.

declaravit sess. XIII, cap. IV; eamque conversionem ab Ecclesiâ *transsubstantiationem* vocari ait; unde (can. II) constituit: *Siquis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini, unà cum corpore et sanguine D. N. Jesu Christi; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime* TRANSSUBSTANTIATIONEM *appellat, anathema sit.*

Explicantur Concilii verba.

Notentur verba: *mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ. Mirabilem,* quum talis conversio arcanum nobis mysterium sit, quod intelligere non possumus; *singularem,* quia aliud ejusmodi conversionis exemplum in rerum naturâ non detur; *conversionem,* quod non agatur de solâ unione cum Christi corpore, quemadmodum in unione hypostaticâ, quâ duæ, divina et humana, naturæ, integræ remanentes et inter se distinctæ, in unâ Christi personâ conjunctæ sunt: in Eucharistiâ enim substantia panis et vini non conjungitur cum Christi corpore et sanguine, sed in ea mutatur prorsus et convertitur; *totius substantiæ,* ad distinguendam eam conversionem a reliquis conversionum generibus, ut a conversione cibi in viventis carnem, vel ab eâ, quâ Christus aquam in vinum et Moyses virgam in serpentem mutavit: in quibus omnibus, remanente materiâ, sola forma mutabatur, quum in Eucharistiâ mutetur et materia et forma panis ac vini, remaneatque tantum species sive apparentia: *manentibus dumtaxat* (inquit Concilium) *speciebus panis et vini.*

Quomodo fiat transsubstantiatio.

24. Est porro communis sententia, eam conversionem non fieri Christi corporis creatione; hæc enim fit ex nihilo, illa vero ex pane, cujus substantia in Christi corporis substantiam convertitur. Nec perficitur annihilatione materiæ panis et vini; quum enim annihilatio secum ferat totam destructionem materiæ, corpus Christi ad « esse corporis » converteretur ex nihilo: sed in Eucharistiâ substantia panis transit in Christi substantiam, quæ proinde non transit ex nihilo. Nec perficitur (ut auctor quidam [1] asseruit) solius formæ transmutatione, eâdem remanente materiâ, ut accidit, quum aqua in vinum et virga in serpentem mutaretur.

Non creatione vel annihilatione.

Non solius formæ transmutatione.

Scotus [2] docuit, transsubstantiationem esse Christi corporis in Eucharistiam adductivam actionem; quam opinionem tamen reliqui secuti non sunt, quum adductio non includat conversionem, quâ substantia in substantiam transeat. Sed neque vocari potest actio unitiva; hæc enim supponit duo extrema, ambo existentia eo momento, quo inter se conjunguntur.

Non adductione.

Quapropter cum magistro S. Thomâ dicimus, hoc efficere consecrationem, ut si Christi corpus in cælo non existeret, jam inciperet existere in Eucharistiâ: Consecratio realiter et *in instanti* (ut ait S. Thomas [3]) reproducit Christi corpus sub panis speciebus præsentibus; quum enim de actione sacramentali agatur, requiritur signum externum, in quo Sacramenti ratio consistit.

Fit reproductione sub speciebus.

Quid fiat *vi verborum*; quid *concomitantiâ.*

25. Præterea declaravit Concilium Tridentinum [4], *vi verborum* sub panis speciebus solum adesse Jesu Christi corpus, solumque sanguinem sub speciebus vini; insuper, concomitantiâ naturali et proximâ, sub utrâque specie unà cum corpore et sanguine adesse animam Christi; et concomitantiâ supernaturali ac remotâ divinitatem Verbi — propter hypostaticam Verbi cum corpore et animâ Christi unionem — divinitatemque Patris et Spiritûs-Sancti, quod eamdem cum Verbo habeant essentiam. Hæc sunt Concilii verba: *Semper hæc fides in Ecclesiâ Dei fuit, statim post Consecrationem verum Domini nostri corpus verumque ejus sanguinem sub panis et vini specie unà cum ipsius animâ et divinitate existere; sed*

[1] *Durandus,* In Sent. lib. IV, dist. 11, qu. 3. — [2] In Sent. lib. IV, dist. 11, qu. 3, n. 23. — [3] III[a], qu. 75, art. 7. — [4] Sess. 13, cap. 3.

corpus quidem sub specie panis et sanguinem sub vini specie ex vi verborum: ipsum autem corpus sub specie vini et sanguinem sub specie panis, animamque sub utrâque vi naturalis illius connexionis et concomitantiæ, quâ partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur; divinitatem porro propter admirabilem illam ejus cum corpore et animâ hypostaticam unionem.

Probatur 1. ex verbis Christi.

26. Probatur autem transsubstantiatio ipsis Christi verbis: *Hoc est Corpus meum.* Pronomen *hoc*, ipsorum Lutheranorum judicio, significat revera præsens Redemptoris corpus. Si autem adest Christi corpus, jam non adest substantia panis. Si illic adesset panis, et particula *hoc* panem designaret, falsa esset propositio; sic etenim verba *hoc est Corpus meum* intelligerentur: hic panis est meum corpus; at falsum est, panem esse corpus Christi. — Sed, dicet aliquis, priusquam proferatur vox *corporis*, pronomen *hoc* ad quid refertur? Respondetur, ut suprà jam innuimus, non referri neque ad panem neque ad corpus, sed neutraliter intelligi hoc modo: hæc res, quæ sub his panis speciebus continetur, non est panis sed corpus meum. Et ita illud intelligi, ex communi sanctorum Patrum auctoritate probatur.

2. ex sanctis Patribus.

S. Cyrillus Hierosolymitanus: *Aquam*, inquit, *aliquando (Christus) mutavit in vinum... in Canâ Galilææ; et non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutasset?* [1] S. Gregorius Nyssenus: *Panis... sanctificatur per Verbum Dei... eo... quod statim per Verbum in corpus transmutetur, sicut dictum est a Verbo: « Hoc est Corpus meum »* [2]. S. Ambrosius: *Quantis igitur utimur exemplis! Probemus non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio* (h. e. divinum verbum) *consecravit: majoremque vim esse benedictionis quam naturæ; quia benedictione etiam natura ipsa mutatur* [3]. S. Joannes Damascenus: *Dicere alienum non est... panem, ... vinum item et aquam per Spiritus-Sancti invocationem et adventum, modo, qui naturæ viribus et conditione sublimior est, in Christi corpus et sanguinem converti* [4]. Idem habent Tertullianus [5], S. Joannes Chrysostomus [6] et S. Hilarius [7].

3. ex Conciliis.

27. Probatur quoque Conciliorum auctoritate. Et 1[um] quidem in concilio Romano [8], Gregorio VII summo Pontifice, Berengarius se credere confessus est: *Panem et vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris, substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Jesu Christi.* 2° In Concilio Lateranensi IV (cap. I) dicitur: *Idem ipse Sacerdos et Sacrificium Jesus Christus: cujus corpus et sanguis in sacramento Altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur; transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem, potestate divinâ* [9]. 3° In Concilio Tridentino (sess. XIII, can. II, quem suprà [*num. 23*] retulimus) condemnatur is, qui negaret *mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem,... quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat.*

Respondetur ad ea,
quæ contra transsubstantiationem
dicuntur.

Objicitur 1. Christi Corpus est in pane.

28. *Lutherani* 1[um] ajunt, Christi corpus in pane, velut in vase quodam, *localiter* adesse; unde quemadmodum dicimus: « hoc est vinum », quum dolium, quo continetur, ostendimus; ita Christus panem designans dixit: *Hoc est Corpus*

[1] Catech. 22 (mystag. 4), n. 2. — [2] Oratio Catechetica, cap. 37. — [3] De Mysteriis, cap. 9. — [4] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 13. — [5] Adv. *Marcionem*, lib. IV, cap. 40. — [6] In *Matth.*, Homil. 82, n. 5. — [7] De Trinitate, lib. VIII, n. 13 et 14. — [8] *Roman.* VI, Jusjurandum *Berengarii*. — [9] Cap. 1, De Fide Catholica.

meum. Quapropter, in Eucharistiâ et corpus Christi et panem simul adesse contendunt.

Respondetur, quotidiani sermonis usu aptum esse dolium ad vinum indicandum, quod vinum doliis asservari soleat: panis vero ex se aptus non est ad designandum corpus humanum; quum non possit nisi miraculo humanum corpus pane contineri.

Quid ipsi *Zwingliani Lutheranis* objicerent.

29. Porro, ut confundantur *Lutherani*, hoc loco in rem nostram ea convertamus, quæ *Zwingliani* afferebant contra impanationem illam sive panis cum Christi corpore consubstantiationem, a Luthero excogitatam [1]. Ajebant autem: Si in iis verbis: *Hoc est Corpus meum*, sensum litteralem retineri oportet (id quod fieri volebat *Lutherus*), cum Catholicis transsubstantiationem quoque retineri necesse est. Et rectissime hoc utebantur argumento: Non dixit Christus: *Hic panis* vel *hic est Corpus meum;* sed: *Hoc est Corpus meum* (quæ verba sic intelligi debere suprà diximus: hæc res est Corpus meum). Quare Lutherus (ita ratiocinabantur Zwingliani) quum rejiceret corporis figuram vel significationem, quam ipsi propugnabant, et ea verba pro suo arbitratu ita explicaret: « Hic panis reverâ et sine figurâ est Corpus meum », ultro seipsum redarguebat. Si enim Christus iis verbis: *hoc est Corpus meum* significare voluisset: hic panis est Corpus meum, ita quidem, ut panis substantia illic remaneret, inepta fuisset neque inter se connexa ejus propositio. — At vero pronomen *hoc* neutraliter intelligitur: id quod manibus teneo, est Corpus meum. — Unde colligebant *Zwingliani*, panis substantiæ conversionem in Christi corporis substantiam intelligi debere aut prorsus in figurâ aut prorsus in substantiâ: atque idem confessus est Beza in colloquio, Monte Belligardensi (*Montbéliard*) cum *Lutheranis* habito [2].

Hæc igitur ex vero dogmate adversus Lutherum sit conclusio: Iis verbis: *hoc est Corpus meum* voluit Dominus, ut ex illo pane fieret aut substantia aut figura sui corporis; si ergo (ut Lutherus censuit) illius panis substantia non sola nec mera facta est figura, facta est omnino Jesu Christi corporis substantia.

Objicitur 2. Ipsa Scriptura Eucharistiam panem vocat.

30. Objiciunt 2°, in Scripturis Eucharistiam post consecrationem quoque panem vocari: *Omnes, qui de uno pane participamus* [3]. — *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, cet.* [4]. Quare panem illic remanere constat. — Minime vero; vocatur panis, non quod panis substantia remaneat, sed quod ex pane factum est corpus Christi. In Scripturis ea, quæ divino miraculo in aliud conversa sunt, eo indicantur nomine, quo ante conversionem vocabantur: sic aqua, in nuptiis Canæ celebratis, in vinum conversa, post conversionem quoque a S. Joanne aqua nominatur: *Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam* [5]. Similiter in libro Exodi de virgâ Moysi in serpentem mutatâ dicitur: *Devoravit virga Aaron virgas eorum* [6]. Eodem modo Eucharistia post consecrationem quoque panis vocatur, quia panis fuit, ipsamque panis speciem retinet.

Præterquam quod panis vocari potest Eucharistia, quum sit animæ cibus; quemadmodum manna, utpote ab Angelis factum, panis, spiritualis nempe, dicebatur: *Panem Angelorum manducavit homo* [7].

At, reponunt hæretici, non frangitur corpus Christi, sed panis dumtaxat; et S. Paulus quoque: *Et panis, quem frangimus*, inquit, *nonne participatio corporis Domini est!* [8] — Respondetur, frangi panis speciem, quæ remanet; non Domini corpus, quod sacramentali ratione ibi præsens, nec frangi nec lædi potest.

Objicitur 3. Christus dixit: *Ego sum panis vitæ.*

31. Objiciunt 3°, apud S. Joannem dixisse Christum: *Ego sum panis vitæ* [9];

[1] Cfr. *Bossuet, Hist. des Variat., liv. II, n. 31* ex *Hospiniano*, Hist. Sacramentaria, a° 1527. [2] *Bossuet*, l. c., *n. 32* (*Conférences de Montbél.* [*Genève* 1587], *pag. 52*). — [3] 1 *Cor.*, X, 17. — [4] 1 *Cor*, XI, 27. — [5] *Joan.*, II, 9. — [6] Exod., VII, 12. — [7] Ps. LXXVII, 25. — [8] 1 *Cor.*, X, 16. — [9] *Joan.*, VI, 48.

neque ideò tamen in panem fuisse conversum. — At in ipsis iis verbis responsum continetur. *Ego sum panis vitæ*, inquit Dominus; vox *vitæ* autem clare demonstrat, *panis* vocabulum translato, non proprio, sensu illic usurpari. Sed aliter intelligi debent verba: *hoc est Corpus meum:* ut verum fiat ejusmodi pronuntiatum, necesse est, panem in Christi corpus converti; et hæc quidem est transsubstantiatio illa, quam nos fide tenemus, eaque in hoc consistit, quod panis substantia in Christi corporis substantiam convertitur. Itaque eo momento, quo absolvuntur consecrationis verba, panis desinit habere panis substantiam, et illas species subit substantia corporis. Conversio igitur duos habet terminos, quorum unus esse desinit, alter vero eodem momento, quo deficit prior, incipit existere; si enim præcederet panis annihilatio, succederetque productio corporis jam non esset revera conversio nec transsubstantiatio.

Nec mirum videatur, transsubstantiationis vocabulum esse novum, neque usurpatum in Scripturis. Dummodo enim vera sit res significata (ut in Eucharistiâ), novas voces merito adhibet Ecclesia (ut adversus Arianam hæresim verbum *consubstantialis* eam induxisse videmus), ut novis erroribus emergentibus, melius explicetur fidei dogma.

§ III. *De modo, quo Jesus Christus in Eucharistiâ adest; respondetur ad difficultates, quas ex philosophiâ mutuantur Sacramentarii.*

Monitum: in fidei articulis Ecclesiæ auctoritas, non philosophia audienda est.

32. Priusquam ad singula accedamus dubia, quæ de modo, quo Christi corpus in Sacramento adest, ex philosophiâ afferunt hæretici, nobis persuadeamus nenesse est, sanctos Patres in rebus ad fidem pertinentibus non attendisse ad philosophiæ effata, sed ad Scripturarum atque Ecclesiæ auctoritatem; quod minime ignorarent, a Deo ea fieri posse, quæ tenuem hominis mentem excedant. Eo pervenire non possumus, ut creatæ naturæ secreta intelligamus; quî ergo fieri potest, ut intellectu consequamur, quònam progredi possit an non possit potentia Dei, creaturarum naturæque Domini? — Nunc ipsa dubia audiamus.

1. Opponunt, idem corpus non posse pluribus simul adesse locis.

Qui realem Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiam negant, Deum ajunt, licet omnipotentem, non posse tamen facere ea, quæ inter se pugnent. Porro repugnare contendunt, eumdem Christum et in cælo et revera his in terris adesse, ubi, ut nos credimus, non in uno tantum, sed pluribus simul adest locis. — En, quomodo Concilium Tridentinum ad hanc incredulorum difficultatem respondeat: *Neque enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dextram Patris in cælis assideat juxta modum existendi naturalem, et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens suâ substantiâ nobis adsit eâ existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustratâ, assequi possumus, et constantissime credere debemus*[1]. Docet igitur Concilium, Jesu Christi corpus in cælo quidem adesse naturali, in terris vero sacramentali, id est, supernaturali ratione; quam rationem circumscripta hominis mens intelligere non potest; quemadmodum neque intelligimus, quâ ratione tres in Trinitate personæ una sint essentia, vel quo pacto in Verbi Incarnatione divina tantum in Jesu Christi adsit persona, quâ duæ, divina et humana, naturæ subsistunt.

2. Opponunt, corpus multiplicari non posse.

33. At, inquiunt, humano corpori contrarium est, ut pluribus in locis multiplicetur. — Nos vero dicimus, in Eucharistiâ non multiplicari Jesu Christi corpus; ibi enim non adest *definitive*, ac si hic quidem locus, non vero alius ei esset assignatus; sed adest sacramentaliter sub panis vinique speciebus: quo fit, ut ubicumque habeantur panis vinique consecrati species, ibi præsens adsit Jesus

[1] Sess. 13, cap. 1.

Christus. Itaque Christi præsentiam multiplicari, non oritur ex eo, quod pluribus in locis multiplicetur ejus corpus, sed quod diversis locis a sacerdotibus multiplicetur panis vinique consecratio. — At quî fieri potest, ut Jesu Christi corpus pluribus simul locis adsit, non tamen multiplicato ipso corpore? — Respondemus: Ad demonstrandum, illud fieri non posse, adversarii perfectam et gloriosi corporis et locorum notitiam habere, seu penitus cognoscere deberent, quid sit locus et qualis existendi ratio in corpora gloriosa cadere possit. Quæ si mentis nostræ imbecillitatem excedunt, ecquis negare ausit, posse Domini corpus pluribus simul locis adesse, quum Deus divinis Scripturis nobis revelaverit, Jesum Christum in quâlibet consecratâ hostiâ reverâ existere? — At, reponunt, illud intelligere nequimus. — Nos vero iterum: Idcirco Eucharistia est mysterium fidei, quod mens nostra illud intelligere nequit; et quum eò pervenire non possumus, ut illud intelligamus, temerarium est asserere, illud fieri non posse, postquam Deus illud factum esse nobis revelavit: quandoquidem nostrâ ratione dirimere non possumus ea, ad quæ ratio nostra non attingit.

3. Opponunt, omne corpus extensionem et quantitatem habere.

34. Item ajunt repugnare, sub speciebus sine extensione sineque suâ quantitate adesse Jesu Christi corpus; quum sit de essentiâ corporis, esse extensum eamque habere aplitudinem, quæ corpori congruit. Ac proinde, quum Deus essentiam a rebus auferre nequeat, non posse Christi corpus adesse, quin locum occupet, ejus quantitati convenientem, minime vero (id quod nos asserimus) in parvâ hostiâ et singulis ejus particulis. — Respondemus, Deum, quamvis essentiam auferre non possit, posse tamen auferre essentiæ proprietates: igni adimere nequit ignis essentiam, at ejus comburendi proprietatem impedire potest; ut accidit, quum Danielem ejusque socios in fornacem projectos nihil læderet. Atque ita, licet Deus facere non possit, ut sine extensione sineque suâ quantitate existat corpus, potest tamen facere, ut locum non occupet et integrum adsit in singulis particulis sensibilium specierum, quæ per modum substantiæ illud continent. Quapropter, sicut panis vinique substantia sub suis speciebus, nullum occupans locum et tota in singulis specierum partibus antea aderat, ita Christi corpus, in quod panis substantia convertitur, non occupat locum, et totum adest in quâlibet specierum particulâ. En, quomodo rem exponat S. Thomas: *Tota substantia Corporis... Christi continetur in hoc Sacramento post Consecrationem, sicut ante Consecrationem continebatur ibi tota substantia panis* [1]. Ac præterea: *Propria autem totalitas substantiæ continetur indifferenter in parvâ vel magnâ quantitate;... unde et tota substantia Corporis et Sanguinis Christi continetur in hoc Sacramento* [2].

Quomodo Christi Corpus quantitatem in Eucharistiâ habeat.

35. Quibus positis, falsum est, sine suâ quantitate corpus Christi adesse in Eucharistiâ: ibi adest cum integrâ suâ quantitate; sed id supernaturali, non naturali modo: itaque non *circumscriptive*, pro dimensione propriæ quantitatis, prout loci quantitati respondeat; sed *sacramentaliter*, ut jam diximus, sive per modum substantiæ.

Atque ita fit, ut Jesus Christus in Sacramento nullam perficiat actionem, quæ a sensibus dependeat; quare, licet intellectûs voluntatisque actus exerceat, non habet vitæ sensitivæ actus corporales, qui sensibilem quamdam atque externam corporis organorum extensionem requirunt.

Quomodo habeat extensionem.

36. Sic similiter falsum est, in Sacramento sine extensione adesse Jesum Christum. Adest ejus Corpus, et id quidem extensum; non tamen extensione externâ sive sensibili aut locali, sed internâ et in ordine ad se; quocirca, licet omnes partes eodem loco adsint, non habetur tamen partium inter se confusio. Jesus

[1] III[a], qu. 76, art. 1 ad 3[m]. — [2] Ibid.

Christus ergo in Sacramento adest cum internâ suâ extensione; quodsi agatur de externâ et locali extensione, est ibi inextensus et indivisibilis, totus in singulis hostiæ partibus, per modum substantiæ (ut suprà diximus) nullumque occupans locum.

Ac proinde, quum Domini corpus non occupet locum, non potest de loco in locum moveri, nisi *per accidens*, quum moventur species, sub quibus continetur: haud secus atque in nobis, quum corpus movetur, movetur *per accidens* anima, quæ neque idonea est ad locum occupandum.

Ceterum Eucharistia est Sacramentum fidei, *mysterium fidei;* quocirca nefas est, nos, qui in aliis quoque fidei rebus tam parum intelligimus, ea omnia capere velle, quæ fides de hoc Sacramento per Ecclesiam docet.

Quid dicendum de speciebus sine suâ substantiâ existentibus.

37. At, opponunt, quî fieri potest, ut panis vinique accidentia sine suâ substantiâ seu subjecto adsint? — Respondemus, neminem ignorare, esse quæstionem, num accidentia a materiâ realiter distinguantur. Affirmat quidem communior sententia; ceterum citra ejusmodi controversiam ea accidentia a Concilio Lateranensi, Florentino et Tridentino vocantur *species*. Jamvero lege ordinariâ ea accidentia sive species esse non possunt sine subjecto, possunt vero lege extraordinariâ et supernaturali. Lege ordinariâ humanitas esse nequit sine propriâ subsistentiâ; verumtamen fidei dogma est, Christi humanitatem non humanam, sed divinam tantum habuisse subsistentiam, quam ei præstabat persona Verbi. Itaque ut Christi humanitas, hypostatice cum Verbo conjuncta, subsistebat sine personâ humanâ; sic in Eucharistiâ species esse possunt sine subjecto, id est, sine panis substantiâ, quod earum substantia in Christi corpus convertatur. Quare eæ species reale nihil habent; sed divinâ virtute vices gerunt prioris sui subjecti, atque ita operantur, ac si panis vinique substantiam retinuissent; quodsi corrumpantur et nascantur vermes, ea est nova materia, a Deo creata, ex quâ vermes oriuntur; et tunc Jesus Christus illic adesse desinit, ut docet S. Thomas [1].

Et quod ad nostri corporis sensum attinet, Christi corpus in Eucharistiâ, quum illic non adsit modo sensibili, nec videtur nec tangitur immediate in semetipso, sed mediate, quatenus videntur et tanguntur species, sub quibus continetur. Atque ita intelligi debet illud S. Joannis Chrysostomi: *Ecce Eum vides, ipsum tangis, ipsum manducas* [2].

Christus modo stabili in Eucharistiâ adest.

38. Porro *de fide* est, Jesum Christum in Eucharistiâ assidue permanere, ibique adesse ante Communionis usum. Quod quidem, allatâ quoque ratione, adversus *Lutheranos* declaravit Concilium Tridentinum: *In Eucharistiâ ipse sanctitatis auctor ante usum est: nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, quum vere tamen ipse affirmaret Corpus suum esse, quod præbebat* [3]. Et quemadmodum ante, ita post usum Christus ibi adest: *Siquis dixerit... in hostiis seu particulis consecratis, quæ post Communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum Corpus Domini, anathema sit* [4].

Probatur ex Ecclesiæ praxi.

39. Illud probatur non solum auctoritate et ratione, sed antiquâ etiam Ecclesiæ praxi; namque primis sæculis Communio propter persecutiones in privatis domibus quoque et cavernis suscipiebatur: *Non sciet maritus*, inquit Tertullianus, *quid secreto ante omnem cibum gustes; et si sciverit, panem non illum credet esse qui dicitur* [5]; id est Christi corpus. Item testatur S. Cyprianus [6], suâ ætate Eucharistiam a fidelibus in domos suas fuisse asportatam, ut idoneo tempore Communionem sumerent. Similiter S. Basilius [7]

[1] III[a], qu. 77, art. 5. — [2] In *Matth.*, Hom. 82, n. 4. — [3] Sess. 13, cap. 3. — [4] Ibid., can. 4. — [5] Lib. II ad Uxorem, cap. 5. — [6] De Lapsis, n. 26. — [7] Ep. 93, ad *Cæs.* Patr. (*a*)

(*a*) « Quod autem persecutionum temporibus », inquit, « cogitur quis, absente sacerdote aut diacono, communionem suâ ipsius manu accipere, id grave non esse, supervacuum est

ad Cæsariam Patriciam scribit, ut quum publicæ Communioni propter persecutionem adesse non posset, Eucharistiam secum asservaret, et imminente periculo eâ reficeretur. S. Justinus Martyr [1] refert, diaconos ad absentes Eucharistiam detulisse. S. Irenæus conqueritur apud Victorem, summum Pontificem, qui, quod Pascha celebrare omisissent, multos sacerdotes communione privasset: iis nempe, qui publico conventui interesse nequivissent, in pacis significationem Eucharistia portari solebat. En ejus verba: *Illi ipsi, qui te præcesserunt presbyteri, quamvis id minime observarent, Ecclesiarum presbyteris, qui id observabant, Eucharistiam transmiserunt* [2]. Narrat S. Gregorius Nazianzenus [3], Gorgoniam sororem suam, coram Sacramento, domi suæ recondito, vivido cum fidei sensu adstantem, morbo quo laboraret, fuisse liberatam. Item refert S. Ambrosius [4], S. Satyrum, Eucharistiam e collo suspensam gestantem, naufragii periculo evasisse.

Etiam extra Missam Communio administrari potest.

40. Alia plura ejusmodi exempla profert doctus quidam auctor, *P. Agnus Cyrillus* in libro, superiori anno typis mandato (*Notiones theologicæ*, pag. 363); et bonis rationibus demonstrat, quam improbabiliter recens quidam auctor anonymus nefas esse putet, extra Missæ sacrificium *præconsecratis* particulis et in tabernaculo asservatis Communionem administrari. *Mabillon* [5] contrà scribit, consuetudinem administrandi Communionem extra Missam a S. Cyrilli temporibus in templo Hierosolymitano incepisse, quum fieri non posset, ut toties celebraretur Missa, quoties multi illuc confluentes peregrini Communione refici cuperent. Inde ab Orientali Ecclesiâ ad nostram Occidentalem ea transiit consuetudo; quare anno 1584 Gregorius XIII in suo Rituali [6] definivit, quomodo extra Missam sacerdotes Eucharistiam populo distribuere debeant. Porro illud Rituale, anno 1614 a Paulo V summo Pontifice confirmatum, hæc statuit: (*sacerdos*) *curare porro debet, ut perpetuo aliquot particulæ consecratæ eo numero, qui usui infirmorum, et* (notentur verba) *aliorum fidelium Communioni satis esse possit, conserventur in pyxide* [7]. Constat præterea, Benedictum XIV Pontificem in litteris encyclicis *Cer-*

[1] Apolog. 1, n. 65. — [2] Ep. ad *Victorem* Pontif. Apud *Euseb.*, Hist., lib. V, cap. 24 (*a*). — [3] Oratio funebris in Laudem sororis suæ *Gorgoniæ*, n. 18. — [4] De Excessu Fratris sui *Satyri*, lib. I, n. 43. — [5] De Liturgia *Gallicana*, lib. I, cap. 9, n. 26 (*b*). — [6] Rit. *Greg. XIII*, De administr. Sacr. Eucharistiæ. — [7] Rit. *Pauli V*, De Sanctissimo Eucharistiæ Sacr.

---

ostendere; quia hoc diuturna consuetudo ipsis rebus confirmat. Omnes enim in solitudinibus monachi, ubi non est sacerdos, communionem domi servantes, suis ipsorum manibus sumunt. Alexandriæ autem et in Ægypto unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi communionem, et quando vult, per se ipse fit illius particeps » (Nota edit).

(*a*) Quo melius hæc verba intelligantur, recordari expedit, quâ occasione ea scripserit S. Irenæus. Iis autem temporibus (cfr. *Euseb.*, l. c., cap. 23 et 24) Asiatici, vetustâ quâdam traditione nixi, quartâdecimâ lunâ festum Paschæ celebrabant, etiamsi in Dominicam diem non incideret, itemque de formâ jejunii inter se dissidebant. Quibus quum S. Victor, summus Pontifex, mederi cuperet, et excommunicationis pœnam renitentibus etiam minitaretur, S. Irenæus supplicibus verbis ab eo petiit, ne ob antiquam illam consuetudinem integras Ecclesias a suâ communione abscinderet. Porro inter alias rationes illos commemorat S. Victoris prædecessores, qui ob illam moris discrepantiam (*quamvis id minime observarent*) numquam omiserunt, paschalis festivitatis tempore Eucharistiam in signum pacis et communionis ad alios Episcopos transmittere; qui quidem usus, ut eruditi adnotant, ab omnibus passim servabatur (Nota edit.).

(*b*) Primum hæc ex « Responsione contra Græcorum calumnias » citat verba: *eo quod conveniunt illuc ex diversis provinciis Christiani, qui propter fidem et maximum amorem Filii Dei communicare ibi desiderant.* Tum, inter alia, subjungit: *Quo tempore id fieri cœperit in Ecclesia Jerosolymitana, non est exploratum. Sane antiquissimum esse asservandæ illis in partibus Eucharistiæ morem colligimus ex Cyrillo Episcopo Alexandrino, qui in epistola ad Calosyrium arguit eos, qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem juvare dicebant, siqu id ex ea fieret reliqui in alium diem* (Edit.).

tiores, die 13ª Novembris anno 1742 datis, diserte approbasse, Communionem extra Missam distribui: *De eodem Sacrificio participent, præter eos, quibus a sacerdote celebrante tribuitur in ipsâ Missâ portio victimæ a se oblatæ, ii etiam, quibus sacerdos Eucharistiam reservari solitam ministrat* [1].

Quid de Missâ defunctorum.

41. Hic notari expedit, circumferri aliquod decretum S. Congr. Rituum [2], quo die 2ª Septembris 1741 prohibuisset, ne in Missâ defunctorum, pyxide e tabernaculo extractâ, Communio particulis *præconsecratis* populo distribueretur; quod benedictionem, iis qui Communionem susceperunt dari solitam, sacerdos, nigris ornamentis vestitus, impertire nequeat. — Illud vero decretum non obligare ait idem P. Cyrillus (de quo suprà), utpote numquam ratum habitum a Benedicto XIV, qui iis temporibus Ecclesiam gubernabat. Et illud profecto colligitur ex eo, quod idem Pontifex, postquam in opere *De sacrificio Missæ* [3] (quod opus conscripserat, quum esset Bononiensis Archiepiscopus) assensus erat Merato [4], docto sane auctori, in Missa defunctorum licere, Communionem *præconsecratis* particulis administrari; ad Cathedram S. Petri evectus, quum eumdem de Missæ sacrificio tractatum denuo exararet, de retractandâ illâ sententiâ nihil cogitavit: quod utique fecisset, si pro rato habuisset ipseque approbasset decretum istud, se Pontifice conditum. Addit autem P. Cyrillus, se ex consultore ejusdem S. R. Congregationis audivisse, decretum illud, etsi anno 1741 reverâ confectum, quod plures consultores ei suffragari nollent, suspensum neque umquam promulgatum fuisse (*a*).

Christum stabilimodo adesse, probatur ex Concilio *Nicæno*.

42. Ut autem redeamus ad hæreticos, qui Jesum Christum in Eucharistiâ extra usum adesse negant, ad Concilium Nicænum I, constituens (can. 13) (*b*), ut moribundis Communio quibuslibet temporibus porrigeretur, quid respondeant nescio; illud enim, nisi asservatâ Eucharistiâ, fieri non potuisset. Ac postmodum nominatim præscripsit Concilium Lateranense IV (cap. XX): *Statuimus, ut in cunctis Ecclesiis Chrisma et Eucharistia sub fideli custodiâ... conserventur.* Quod deinde confirmatum est a Concilio Tridentino [5]. — Apud Græcos a primis sæculis Eucharistia asservabatur in custodiis argenteis, columbæ vel turris figurâ, supra altaria suspensis; ut legitur in vitâ S. Basilii [6] et in testamento Perpetui, Episcopi Turonensis [7].

Objectiones cum responsis.

43. Objiciunt, referre Nicephorum [8], in Ecclesiâ Græcâ si nonnulla post Communionem superessent fragmenta, ea parvulis fuisse distributa; indeque colligunt, non fuisse asservatam Eucharistiam. — Atvero, non quotidie sed quartâ tantum et sextâ feriâ illud fieri solebat, quum nempe expurganda esset pyxis: reliquis ergo diebus asservabatur. Præterquam quod ægrotorum causâ semper seponebantur particulæ.

Item objiciunt, verba: *Hoc est Corpus meum*, a Christo non ante sed post manducationem fuisse prolata, ut ex his S. Matthæi verbis apparet: *Accepit Jesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite,*

[1] Bulla « *Certiores* ». — [2] Decr. S. R. C. notis illustrata (altera editio Romana, 1768, in foro Pasquini), n. 1104. — [3] De Sacros. Missæ Sacrif., lib. III, cap. 18, n. 12. — [4] In Thesaurum S. R. *Gavanti*, pars 2, tit. 10, n. 30. — [5] Sess. 13, cap. 6. — [6] Vita *S. Basilii Amphilochio* adscripta, cap. 2, n. 31 (*Bolland.* 14 Jun.). — [7] *Perpetuus*, Testamentum. — Cfr. etiam *Tournely*, Prælect. theol. De Euchar., 1ª pars, qu. 4, art. 2, conclusio. — [8] Hist., lib. XVII, cap. 25.

(*a*) Vide tamen, quæ S. Alph. in opere Mor., lib. VI, n. 249 de hoc argumento habet. Tandem, 23 Jul. 1868, ab ipsa Congreg. Rit. reformatum fuit hoc decretum (Nota edit.).

(*b*) Can. 13 (interpret. *Dion. Exig.*): *De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua regularisque servabitur; ita ut, si quis egreditur corpore, ultimo et maxime necessario viatico minime privetur, cet.*; quo canone antiquam legem renovat et confirmat (Nota edit.).

hoc est Corpus meum [1]. — Respondetur cum Bellarmino [2], in eo textu ordinis verborum rationem non esse habendam: aliter enim alii Evangelistæ in hoc de Eucharistiâ argumento verba disponunt. S. Marcus, de calicis consecratione agens: *Et accepto calice,* inquit,... *biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est Sanguis meus* [3]. Unde hæc alia quoque verba: *hic est Sanguis meus,* post sanguinis sumptionem videntur prolata; verum ex Evangelistarum contextu pro certo infertur, verba: *hoc est Corpus meum* et *hic est Sanguis meus* a Domino fuisse pronuntiata, priusquam panis vinique species porrigeret.

§ IV. *De Eucharistiæ Sacramenti Materiâ et Formâ.*

De materiâ.

44. Quod ad Eucharistiæ materiam attinet, nemo dubitat, quin usurpanda sit ea sola, quam adhibuit Jesus Christus, communis videlicet panis ex frumento confectus et commune vinum de vite, ut constat ex Evangeliis S. Matthæi [4], S. Marci [5], S. Lucæ [6] et ex S. Paulo [7]. Neque alia umquam fuit praxis Ecclesiæ Catholicæ, quæ (ut patet ex concilio Carthaginiensi III, anno 397 habito [8]) eos omnes semper repulit, qui aliam ausi erant usurpare materiam. Ait Estius [9], Eucharistiam consecrari posse ex quâlibet panis specie, ex frumento, hordeo, farre vel speltâ; S. Thomas [10] vero, non aliam esse adhibendam materiam nisi panem triticeum, ex frumento confectum. Admittit tamen siliginem, id est, secale: *Et ideo si qua frumenta sunt,* inquit, *quæ ex semine tritici generari possunt* (*sicut ex grano tritici seminato in malis terris nascitur siligo*), *ex tali frumento panis confectus potest esse materia hujus Sacramenti;* ac deinde rejicit alias species, quas suprà commemoravimus; quam sententiam omnes omnino sequi debent.

Utrum porro debeat esse azymus (quo pane nos, Latini, utimur) an vero fermentatus (quo Græci utuntur), gravis est inter doctos quæstio necdum dijudicata, ut videri potest apud Mabillon [11], Sirmond [12], Bonam Cardinalem [13] aliosque; ceterum in alterutro pane validam esse Consecrationem, certum est: hodie tamen (ut anno 1439 Concilium Florentinum statuit) prohibentur Latini fermentatum panem et Græci azymum adhibere: *Definimus... in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in alterutro ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ, sive Occidentalis, sive Orientalis, consuetudinem* [14].

Ad sanguinis Consecrationem materia esse debet usitatum vinum, ex uvis maturis expressum; quapropter materia apta non est uvæ acerbæ succus, nec vinum decoctum vel acetum; mustum, licet materia idonea, nisi ex necessitate, adhiberi nequit.

De materiæ quantitate.

45. Si de panis vinique quantitate roges, satis est eam esse sensibilem, quamvis minima sit; sed esse debet certa, determinata et moraliter præsens. Porro ex mente Ecclesiæ (atque idem docet S. Thomas [15]) non debent plures consecrari particulæ, quam quæ opus erunt iis, qui eo temporis intervallo ad Communionem sunt accessuri, quo panis vinique species sine ullo corruptionis periculo servari possunt. Unde colligit Petrus de Marca [16], nullam fieri Consecrationem, siquis sacerdos consecrare vellet omnes panes, quotquot in pistoris tabernâ adessent. Alii vero illicitam esse, non autem nullam ejusmodi consecrationem existimant. Item inter

[1] XXVI, 26. — [2] De Sacr. Euch., lib. IV, cap. 2. — [3] XIV, 23 et 24. — [4] XXVI, 26 seq. — [5] XIV, 22 seq. — [6] XXII, 19 seq. — [7] 1 *Cor.*, XI, 23 seq. — [8] cap. 24. — [9] In Sent. lib. IV, dist. 8, § 6. — [10] III[a], qu. 74, art. 3 ad 2[m]. — [11] Præfat. in Acta Sanctor. Ord. *S. Bened.*: Præfat. in sæc. III, observ. 9, n. 64 seq. — Dissertat. de Pane Eucharistico. — [12] Disquisitio de Azymo, cap. 1, 2, 3. — [13] De Rebus Liturgicis, lib. I, cap. 23. — [14] Collat. 22, Decret. Union. — [15] III[a], qu. 74, art. 2. — [16] III[mi] *Petri de Marca, Parisiensis* Archiepiscopi, Dissertationes Postumæ (*Parisiis,* 1668). De Sacrificio Missæ Dissertatio, pag. 100-102.

theologos habetur dubium, an sacerdos reverâ consecraret, si id faceret, ut ad magicas artes exercendas hostiâ abuteretur, vel eam incredulorum ludibrio offerret.

De formâ.

46. Nunc ad Eucharistiæ formam veniamus. Scripsit *Lutherus* [1], ad conficiendam Eucharistiam satis non esse sola Christi verba: *hoc est Corpus meum*, sed totam Liturgiam recitari oportere. Calvinus [2] asserit, ea verba non ad consecrandam materiam, sed solum ad fidem excitandam esse necessaria. Nonnulli Græci schismatici, ut refert Arcudius [3], verba: *hoc est, cet.*, a Jesu Christo semel pronuntiata, per se satis esse ajebant ad omnes deinde hostias consecrandas.

Quomodo Christus consecraverit.

47. Catholicorum autem alii existimarunt, Christum suâ præcellenti potestate solâ occultâ benedictione consecrasse, nullis quidem prolatis verbis; præscripsisse vero formam, quâ homines ad consecrandum uterentur. Quæ sententia fuit Innocentii III [4], Durandi [5] et potissimum Catharini [6], qui ceteris fortius eam propugnavit. Verum ab iis opinionibus, ut scribit Gotti Cardinalis [7], omnes recesserunt; nec desunt, qui pro temerariis eas habeant. Vera et communis sententia cum S. Thomâ [8] docet, Christum in consecratione protulisse verba: *Hoc est Corpus meum; hic est Sanguis meus.* Atque eodem modo in præsenti consecrant sacerdotes, eadem verba in personâ Christi pronuntiantes; idque non *narrative* tantum, sed etiam *significative*, id est, eorum significationem ad præsentem materiam applicantes, ut item cum S. Thomâ [9] communiter tenent doctores.

Reliquæ preces non sunt de essentiâ consecrationis.

48. Asseruit præterea *Catharinus* [10], ad ea verba, a Christo prolata, addendas esse, ut fiat consecratio, preces quæ præcedunt vel quæ apud Græcos sequuntur. Quam sententiam amplexus est *P. Le Brun* Oratorii presbyter [11]. Theologi vero cum S. Thomâ [12] et communi sententiâ docent, Christum consecrasse iisdem verbis, quibus hodie consecrant sacerdotes, et preces, quæ in Missæ Canone habentur, præcepti, non Sacramenti, necessitate esse recitandas.

Concilium Tridentinum: Salvator noster, inquit, *post panis vinique benedictionem, se suum ipsius Corpus illis præbere ac suum Sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est; quæ verba a sanctis Evangelistis commemorata et a divo Paulo postea repetita, quum propriam illam et apertissimam significationem præ se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt, cet* [13]. Atqui, quænam fuerunt ea verba, ab Evangelistis commemorata, quæ apertam suam significationem præ se ferunt et quibus perspicue testatus est Jesus, discipulis Se suum ipsius Corpus præbere, nisi hæc: *Accipite et comedite, hoc est Corpus meum?* Iis igitur verbis, non aliis, panem in Corpus suum convertit; quare S. Ambrosius: *Consecratio autem*, inquit, *quibus verbis est, cujus ser-*

[1] De Abroganda Missa privata, pars. 2. — [2] Instit., lib. IV, cap. 17, n. 39. — [3] *Petri Arcudii Corcyræi* De Concordia Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administrat., lib. III, cap. 28 (*a*). — — [4] De Sacrificio Missæ, lib. IV, cap. 6. — [5] Rationale divinor. Officior., lib. IV, cap. 41, n. 15. — [6] Duo hac de re opuscula ad Tridentin. Concil. transmisit. Cfr. *Tournely*, Prælect. theol. De Euchar., qu. 4, art. 8. — [7] De Euchar. ut Sacram., qu. 2, dub. 1, § 1, n. 2. — [8] III[a], qu. 78, art. 1, ad 1[m]. — [9] L. c., art. 5. — [10] Cfr. *Tournely*, l. c. — [11] Explicatio Missæ (Gallice edita; a Rev. *J. A. Dalmaso* latine reddita), Diss. 10, art. 17. — [12] L. c., art. 1 ad 4[m]. — [13] Sess. 13, cap. 1.

(*a*) *Nicolaum Cabasilam, Marcum Ephesinum* et alios quosdam docere ait, eadem numero Christi verba, semel ab ipso prolata, licet transierint, virtute tamen ita permanere, et quum sacerdos preces fundat, vim suam exerere, ut consecrationem vere perficiant; ac proinde « *verba Christi, quæ dicuntur modo in sacro, a sacerdotibus... per modum narrationis dumtaxat enuntiari, ac nihil ea consecrationi conducere, non secus atque si omnino ea non enuntiarentur* ». Ita Arcudius Cabasilam sentire ait in *Expositione liturgiæ, cap. 27, 29 et 30.* Alii illa verba *partialem formam* esse dicunt et cum precibus conjungenda (Nota edit.).

monibus? Domini Jesu. Nam et reliqua omnia, quæ dicuntur in superioribus, a sacerdote dicuntur, laudes Deo deferuntur, oratio petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris: ubi venitur, ut conficiatur venerabile Sacramentum, jam non suis sermonibus utitur sacerdos, sed utitur sermonibus Christi [1]. Et S. Joannes Chrysostomus, commemoratis iisdem verbis: *hoc est Corpus meum: Hoc verbum (Christi)*, inquit, *transformat ea, quæ proposita sunt* [2]. Similiter S. Joannes Damascenus: *Dixit pariter Deus: « Hoc est Corpus meum... », idque omnipotenti ejus præcepto, donec veniat, efficitur* [3].

Idem alio argumento probatur.

49. Ad hæc, ipsum Concilium cap. III: *Et semper hæc fides in Ecclesiâ Dei fuit*, inquit, *statim post Consecrationem verum Domini nostri Corpus verumque ejus Sanguinem sub panis et vini specie... existere... vi verborum* [4]. Ergo, vi verborum, eorum nempe, quæ commemoraverunt Evangelistæ, post consecrationem illico panis in Jesu Christi corpus et vinum in sanguinem convertitur. — Ceterum valde inter se differunt propositiones: *Hoc est Corpus meum;* et: *Quam oblationem... quæsumus facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat... Domini nostri Jesu Christi*, vel (ut ajunt Græci): *Fac panem istum... corpus Filii tui;* quum prior designet, adesse corpus Christi eo ipso temporis momento, quo prolata est sententia; posterior vero meram significet precationem ad impetrandum, ut oblatio fiat Corpus; idque sensu non determinato, sed suspenso et exspectationem indicante. Concilium autem panis vinique in Christi corpus et sanguinem conversionem *vi verborum* fieri ait, non *vi orationum.*

Per precem Ipsius verba continentem, S. Justinus [5] ait,... *alimoniam... Jesu et carnem et sanguinem esse;* ac deinde explicat, eas preces esse: *Hoc est Corpus meum.* Canonis autem oratio non fuit ab ipso Jesu prolata. — Pariter S. Irenæus: *Quando ergo et mixtus calix et factus panis percipit verbum Dei, et fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi... cet* [6]. Sed in Consecratione præter illa: *hoc est Corpus meum; hic est Sanguis meus*, Jesum Christum alia verba pronuntiasse non reperimus.

Quibus perpensis, sententia Patris *Le Brun* solidæ probabilitatis gradum non attingere videtur.

50. Objicitur, asserere plures Patres, Eucharistiam precibus simul et Christi verbis consecrari. — Respondetur, eâ voce *precum* intelligi ipsa Christi verba: *hoc est Corpus meum.* Nam diserte ait S. Justinus [7], preces, quibus Eucharistia conficiatur, ea esse verba: *hoc est Corpus meum.* Et ante eum idem asseruerat S. Irenæus [8], quum diceret, Dei invocationem, quâ fiat Eucharistia, esse Dei verbum. Et idem deinde scripsit S. Augustinus [9], quum significaret, precationem mysticam (quâ alio loco [10] Eucharistiam confici docuit) his Christi verbis consistere: *hoc est Corpus meum;* quemadmodum et reliquorum Sacramentorum formæ *preces* dicantur, quod sint verba sacra, prædita virtute impetrandi a Deo Sacramentorum effectum.

Objicitur. Respondetur.

Opponuntur quoque nonnullæ Liturgiæ, ut S. Jacobi, S. Marci, S. Clementis, S. Basilii et S. Joannis Chrysostomi, in quibus ad Eucharistiæ consecrationem præter verba Christi aliæ preces requiri videntur, ut oratio illa, quam nos quoque in Canone recitamus: *Quæsumus... ut nobis Corpus et Sanguis fiat dilectissimi Filii tui, cet.* — Quæ oratio item habetur in Missâ Græcorum; sed, ut refert Bellarminus [11], Græci ab Eugenio IV interrogati, quare post verba: *hoc est Corpus meum* et *hic est San-*

Objicitur. Respondetur.

[1] De Sacramentis, lib. IV, cap. 4. (Edit. Rom. habet: *laudem Deo deferunt: oratio præmittitur.* Nota edit.). — [2] Sermones Paneg.: Homil. in Prodit. *Judæ*, n. 6. — [3] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 13. — [4] Trid., Sess. 13, cap. 3. — [5] Apologia 1 (al. 2), n. 66. — [6] Contra Hæreses, lib. V, cap. 2. — [7] L. c. — [8] L. c., et lib. IV, cap. 17 et 18. — [9] Sermo 84, n. 3 (inter dub. Nota edit.). — [10] De Trinitate, lib. III, cap. 4. — [11] De Sacram. Euchar., lib. IV, cap. 14.

guis, cet. alia illa proferrènt: *ut nobis Corpus... fiat, cet.*, responderunt, adjicere se illam precationem, non ut rata haberetur Consecratio, sed ut Sacramentum conduceret ad salutem earum animarum, quæ illud susciperent.

Non est *de fide*, iis solis verbis consecrationem fieri.

51. Verumtamen ajunt theologi [1], non esse de fide, Christum iis solis commemoratis verbis consecrasse, vel Eum jussisse, ut iis solis consecrarent sacerdotes. Quamvis enim sententia sit communis et cum Tridentini Concilii mente valde consentanea, nusquam tamen ut fidei dogma ab aliquo Ecclesiæ canone proponitur; et quamvis suâ auctoritate multum ponderis ei addiderint sancti Patres, numquam tamen fide certam eam dixerunt.

Idque eo magis, quod Patres Tridentini, ut testatur Alphonsus Salmeron [2], quum rogarentur, ut explicarent, quâ proprie formâ Christus hoc Sacramentum confecisset, nihil esse definiendum censuerunt. Et *Tournely* [3] ad ea omnia respondet, quæ objicere possunt ii, qui fide certam eam sententiam habere vellent. At si non est fide certa, est tamen sine dubio communis cum S. Thomâ [4] et moraliter certa, neque solide probabilis vocari potest sententia contraria.

Itaque graviter peccaret sacerdos, si superiores illas preces omitteret; sed sola Christi verba proferens, valide consecraret. Quod deinde ad sanguinis Consecrationem attinet, num præter verba: *hic est calix Sanguinis mei*, de essentiâ sint reliqua etiam verba, quæ in Missali habentur, magna quæstio est inter auctores, quos commemoravi in opere *De theologiâ morali* [5]; multi affirmant et secum sentire contendunt S. Thomam, quum ait: *Et ideo illa, quæ sequuntur, sunt essentialia Sanguini, prout in hoc Sacramento consecratur; et ideo oportet, quod sint de substantiâ formæ* [6]. Communior tamen est sententia opposita, asseruntque ejus patroni, sibi non adversari S. Thomam; quum dicat, verba quæ sequuntur, de substantiâ, non vero de essentiâ esse formæ; unde colligunt, ea non esse de formæ essentiâ, sed ad ejus integritatem pertinere; quo fieret, ut sacerdos ea omittens graviter utique peccaret, at reverâ perficeret Consecrationem.

Concil. *Trident.* condemnavit errores circa Missæ Sacrificium.

52. Hic notare expedit, Concilium Tridentinum (sess. XXII [7]) novem condidisse canones, ut novatorum totidem de Missæ sacrificio condemnaret errores; qui quidem errores sunt: 1[um] Missam non esse reverâ Sacrificium, vel non aliam ob causam offerri, nisi ut Eucharistiam fidelibus porrigatur; 2° iis verbis: *hoc facite in meam commemorationem*, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, nec jussisse, ut sacerdotes Corpus suum et Sanguinem offerrent; 3° Missam non esse aliud nisi gratiarum actionem vel commemorationem sacrificii in Cruce peracti; aut etiam soli prodesse sumenti; 4° eo sacrificio de crucis sacrificio derogari; 5° imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum et ad eorum intercessionem obtinendam; 6° Missæ Canonem errores continere; 7° cæremonias, vestes et signa, ab Ecclesiâ Catholicâ adhibita, esse impietatis incentiva; 8° illicitas esse missas privatas, in quibus sacerdos tantum Eucharistiam sumat; 9° damnandum esse ritum, quo submissâ voce recitetur pars Canonis; linguâ vulgari cuncta recitari debere; et vituperandum esse usum miscendi aquam cum vino in calice.

Adversus eos errores pluribus verbis disserui in opere dogmatico adversus pseudoreformatos [8].

[1] *Salmeron*, Comm. in Evang. Histor. De Sermone in Cœna, Tract. 13; *Tournely*, Comp. Theol. De Sacram. Euch., quæst. 4, art. 6, quæritur. — [2] L. c. — [3] L. c. — [4] III[a], qu. 78, art. 1 ad 4. — [5] Lib. VI, n. 223. — [6] In Sent. lib. IV, Dist. 8, art. 2, ad 3[m]. — [7] De Sacrif. Missæ. — [8] Sess. 22 (Vide hujus editionis tomum primum, tract. V, disputat. X, pag. 616-633).

CONFUTATIO XI.

DE LUTHERI ET CALVINI ERRORIBUS.

ARGUMENTORUM SUMMA.

§ I. *Liberum reverâ esse arbitrium.* § II. *Servari posse legem divinam.*
§ III. *Opera esse necessaria.* § IV. *Non justificare solam fidem.*
§ V. *Incertam esse justitiam, perseverantiam et salutem æternam.*
§ VI. *Deum non esse peccati auctorem.*
§ VII. *Deum neminem ad infernum prædestinare.*
§ VIII. *Infallibilem esse Conciliorum œcumenicorum auctoritatem.*

§ I. *De Libero Arbitrio.*

Præviæ notiones.

1. Errores *Lutheri, Calvini* eorumque discipulorum, qui errores erroribus semper cumularunt, pene innumerabiles esse, in *historiâ hæresum* diximus [1]; ac nominatim, ut de *Calvinianâ* hæresi agens animadverti cum *Prateolo* [2], ducenti septem numerantur *Calvini* contra fidem errores; et alius quidam [3] ad mille quadringentos eos percenset. Quapropter præcipuos tantum et *Calvini* et ceterorum novatorum errores hic confutandos suscepi, quum reliqui apud Bellarminum [4], Gotti Cardinalem [5] aliosque multos auctores confutati reperiantur.

Liberum arbitrium non est exstinctum.

Unus ex capitalibus *Calvini* erroribus hic fuit, quod solum Adamum libero arbitrio præditum fuisse dicebat; ejusque peccato libertatem non tantum ab eo, sed ab omnibus ejus posteris fuisse amissam [6]; ut ita liberum arbitrium evaserit *titulus sine re* [7]. Quem errorem Concilium Tridentinum distincto anathemate condemnavit: *Siquis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a satanâ invectum in Ecclesiam, anathema sit* [8].

Duplex libertas:

2. Liberum arbitrium duplicem complectitur libertatem: *contradictionis* unam, quâ quis aut facere aut omittere potest actionem; alteram *contrarietatis*, quâ quis vel aliquam actionem vel ejus oppositum facere potest, ut est vel recte vel perperam agere. Utramque eam libertatem homini reverâ remansisse, ex Scripturis constat. *Contradictionis* libertas, aut faciendi aut non faciendi rectum, pluribus locis exprimitur: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua; si volueris mandata servare, conservabunt te* [9]. — *In arbitrio viri erit, ut faciat sive non faciat* [10]. — *Potuit transgredi et non est transgressus* [11]. *Nonne manens tibi manebat, et venumdatum in tuâ erat potestate?* [12] — *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius* [13].

a. contradictionis.

Item aliis locis libertas *contrarietatis: Quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem* [14]. — *Ante hominem vita et mors, bonum et malum;*

b. contrarietatis.

[1] Cap. XI, art. 3, § 3, n. 87. — [2] De Vitis, Sectis et Dogmatibus Hæreticorum, lib. III, n. 4. — [3] *Franc. Feuardentius*, Theomachia *Calvinistica*. — [4] De Controversiis Christianæ Fidei. — [5] Veritas Religionis Christianæ. — [6] Instit., lib. II, cap. 2 et 5. — [7] Antidot. Conc. *Trid.*, Sess. 6, Can. 5. — [8] Sessio 6, Can. 5. — [9] Eccli., XV, 14-16. — [10] Num., XXX, 14. — [11] Eccli., XXXI, 10. — [12] Act., V, 4. — [13] Gen., IV, 7. — [14] Deut., XXX, 19.

quod placuerit ei, dabitur illi [1]. — Et ne hæretici illos locos de solo innocentiæ statu agere dicant, hos alios adjungimus de eâ ætate, quæ Adami peccatum secuta est: *Ut Domino serviatis, optio vobis datur; eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, cet.* [2] — *Siquis vult post Me venire, abneget semetipsum* [3]. — *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis* [4]. — *Dedi illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere* [5]. — *Siquis... aperuerit mihi januam, intrabo ad illum* [6]. — Sunt quidem alii multi textus consimiles; sed quos attulimus, satis superque demonstrant, etiam post peccatum originale homini remansisse liberum arbitrium.

Objectio cum responsione.

Opponebat Lutherus [7] illud Isaiæ: *Bene quoque aut male, si potestis, facite* [8]. Verum animadvertere debuerat, prophetam ibi non homines sed idola compellare, quæ, ut ait David, nullius rei perficiendæ sunt capaces: *Os habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt, cet.* [9].

Quænam requiratur libertas ad *merendum* vel *demerendum*.

3. Quibus positis, perspicuum est, ad merendum vel demerendum satis non esse libertatem *a coactione;* id quod asserebant Lutherus et Calvinus unà cum Jansenistis. Est enim tertia Jansenii propositio, condemnata tamquam hæretica: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione* [10]. Sic vero pariter dici posset, bestias quoque libero arbitrio esse præditas; quum nullâ vi coactæ, suo quidem modo, at sponte, ferantur ad sensuum delectationes sequendas. Ad veram autem hominis libertatem opus est, eum habere *libertatem a necessitate*, ut neutram in partem compulsus ipse eligat, quod libuerit, juxta illud Apostoli: *Non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis* [11]. Et hoc est voluntarium illud, quod et ad merendum et ad demerendum requiritur. *Usque adeo peccatum*, inquit S. Augustinus, *voluntarium est malum* (id est *liberum*, ut ipse postmodum explicat), *ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium* [12]. Cujus quidem rei hanc adducit rationem: *Servos suos meliores esse Deus judicavit, si Ei servirent liberaliter: quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate servirent* [13].

Objicitur: *Deus omnia operatur.*

4. At, inquiunt, quidquid boni peragimus, omne a Deo in nobis efficitur; ait enim Scriptura: *Idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus* [14]. — *Omnia enim opera nostra operatus es nobis* [15]. — *Et faciam, ut in præceptis meis ambuletis* [16]. — Respondemus: Non est dubium, quin liberum arbitrium post peccatum non quidem deletum fuerit, sed debilitatum remanserit et in malum propensum: *Tametsi*, inquit Concilium Tridentinum, *in eis liberum arbitrium minime exstinctum esset, viribus licet attenuatum et inclinatum* [17]. Nemini præterea dubium esse potest, quin Deus omne bonum in nobis operetur, atvero (ut scribit S. Paulus) unà cum nobis: *Gratiâ autem Dei sum id quod sum... sed gratia Dei mecum* [18]. Notentur verba: *sed gratia Dei mecum;* Deus gratiâ prævenienti ad bonum nos excitat, et gratiâ adjuvanti succurrit ad illud perficiendum; vult tamen, ut cum suâ gratiâ operam nostram conjungamus; unde nos hortatur, ut quam maxime efficere possimus, secum cooperemur: *Convertimini ad Me* [19]. — *Facite vobis cor novum* [20]. — *Mortificate ergo membra vestra... exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis et induentes cet.* [21]. Et eos vituperat, qui sibi invitanti resistunt: *Vocavi et renuistis* [22]. — *Quoties*

Respondetur.

[1] Eccli., XV, 18. — [2] *Jos.*, XXIV, 15. — [3] *Luc.*, IX, 23. — [4] 1 *Cor.*, VII, 37. — [5] Apoc., II, 21. — [6] Apoc., III, 20. — [7] Assertio omnium Articulor. per Bullam *Leonis X* damnator., art. 36. — [8] XLI, 23. — [9] Ps. CXIII, 5. — [10] Bulla *Innocentii V* « *Quum occasione* », 31 Mart. 1653, Prop. 3. — [11] 1 *Cor.*, VII, 37. — [12] De Vera Religione, cap. 14. — [13] Ibid. — [14] 1 *Cor.*, XII, 6. — [15] *Isai.*, XXVI, 12. — [16] *Ezech.*, XXXVI, 27. — [17] Sess. 6, cap. 1. — [18] 1 *Cor.*, XV, 10. — [19] *Zach.*, I, 3. — [20] *Ezech.*, XVIII, 31. — [21] *Col.*, III, 5, 9, 10. — [22] Prov., I, 24.

volui congregare filios tuos... et noluisti? [1] — *Vos semper Spiritui-Sancto resistitis* [2]. Quæ divinæ invitationes vituperationesque omnes vanæ essent atque injustæ, si in æternæ nostræ salutis negotio Deus ita faceret omnia, ut nulla omnino esset cooperatio nostra; at non ita res se habet: omnia quidem operatur Deus, et quum recte agimus, præcipuam Ipse partem explet; vult nihilominus, ut exiguam illam operam, quam afferre possimus, nos quoque afferamus. Quare S. Paulus: *Abundantius illis omnibus laboravi,* inquit; *non ego autem, sed gratia Dei mecum* [3]. — Hic vero non intelligitur gratia habitualis, quæ sanctificat animam, sed actualis, prævéniens et adjuvans, quæ nobis ad recte operandum vires tribuit; et quando est efficax, non solum ejusmodi vires nobis largitur, quod quidem facit gratia sufficiens, sed præterea efficit, uti bonum actu operemur.

Agitur de gratiâ actuali, vel sufficienti vel efficaci.

Ex eo errore, peccato nempe exstinctum fuisse in homine liberum arbitrium, alios errores inferunt novatores: Decalogi legem servari non posse; opera nostra ad salutem non esse necessaria, sed satis valere solam fidem; nostram cooperationem non requiri ad peccatoris justificationem, utpote quæ fiat solis Christi meritis, quamvis homo peccator remaneat. De quibus erroribus his proximis paragraphis acturi sumus.

§ II. *Minime verum esse, legem divinam non posse servari.*

Explicatur doctrina.

5. Hominem, libero arbitrio spoliatum, Decalogi præcepta, et potissime primum et decimum, jam servare non posse ajunt hæretici.

De decimo præcepto.

Et quod ad decimum præceptum spectat, *non concupisces* [4], cur illud servari non posse contendunt? Quia fingunt in eo id, quod non est. Asserunt, concupiscentiam in seipsâ esse peccatum; eamque ob causam esse peccata mortalia non solum concupiscentiæ motus *in actu secundo*, qui consensum præveniant, sed etiam motus *in actu primo*, qui præveniant rationem sive animadversionem. Catholici vero recte docent, motus concupiscentiæ in actu primo, qui animadversionem præveniant, non esse peccata, nec mortalia nec venialia, sed naturales defectus, qui corruptæ naturæ respondent, neque a Deo pro culpis habentur. Motus autem, qui præveniunt consensum, ad summum peccata venialia sunt, quando post animadversionem eos ex mente depellere negligimus, ut ajunt *Gerson* [5] et *Salmanticenses* [6] cum S. Thomâ [7]; tunc enim periculum, quod adesse potest, ne malo desiderio assentiamur, non resistendo positive nec concupiscentiæ motum depellendo, non proximum est, sed dumtaxat remotum. Excipiunt tamen vulgo doctores carnalis delectationis motus, in quibus *negative se habere* (ut ajunt) non est satis, sed positive resistere oportet: secus enim, si sint nonnihil vehementiores, voluntatis consensum haud difficulter attrahere possunt. Ceterum, ubi de aliâ materiâ agitur, tunc solum habetur peccatum mortale, siquis (ut diximus) consentiat desiderio rei graviter perversæ.

Actus *primo-primi* et *secundo-primi*.

Jamvero præceptum, ita intellectum, ecquis dicat servari non posse cum auxilio divinæ gratiæ, quæ numquam nobis deest? — Si homo, ubi perversum desiderium animadvertit, vel ei assentiatur, vel in ejus cogitatione morose delectetur, merito reus evadit culpæ aut gravis aut certe levis, quum Dominus suo jure nos commoneat: *Ne sequaris in fortitudine tuâ concupiscentiam cordis tui* [8]. — *Post concupiscentias tuas non eas* [9]. — *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus* [10].

Probatur, servari posse præceptum.

[1] *Matth.*, XXIII, 37. — [2] Act, VII, 51. — [3] 1 *Cor.*, XV, 10. — [4] Exod., XX, 17; Deuter., V, 21; *Rom.*, VII, 7. — [5] Secunda pars operum (Edit. *Paris.* 1606); de primis motibus, col. 323. Confer Comp. Theol., « *An primi motus sint pecc.* ». (Op. dub.). — [6] Th. Mor., tract. 20, cap. 13, punct. 2, n. 15 et 16. — [7] I^a, qu. 74, art. 3 ad 3^m, et art. 4. — [8] Eccli., V, 2. — [9] Eccli., XVIII, 30. — [10] *Rom.*, VI, 12.

Diximus suprà *aut certe levis;* nam aliud est delectari re perversâ, aliud delectari rei perversæ cogitatione; hoc ultimum non est per se mortiferum, sed leviter dumtaxat malum; et quum adest rationabilis causa, potest esse prorsus innoxium. Scilicet, dummodo quis ab ipsâ re perversâ abhorreat; ac præterea cogitatio non sit inutilis, neque ejusmodi cogitationis delectatio aliquod periculum afferat delectationis ipsius rei perversæ: tunc enim, si periculum foret proximum, gravis culpa esset talis delectatio. Contrà vero, concupiscentiâ nos invitos aggrediente, non habetur culpa, quum non expostulet Deus, ut ea faciamus, quæ facere non possimus. Ex carne et spiritu constat homo, quæ suâpte naturâ inter se luctantur; unde facere non possumus, quin motus rationi contrarios haud raro sentiamus. Nonne crudelis foret dominus, qui servum juberet non sitire nec frigore premi? Antiqua lex Mosaica externis tantum delictis actu commissis pœnam irrogabat; unde falso colligebant Scribæ et Pharisæi, prohibita non esse peccata interna: sed in novâ Lege Redemptor noster declaravit, etiam prava desideria esse vetita: *Audistis, quia dictum est antiquis: non mœchaberis. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* [1]. Et merito quidem; si enim perversa desideria non repellantur, peccata externo actu commissa, difficulter vitari possunt.

Quod non est voluntarium, non est peccatum.

Prohibita sunt peccata interna.

Quæ vero desideria repelluntur, meritorum potius quam pœnarum sunt materia. Ingemiscebat S. Paulus, carnis stimulo vexatus, eoque liberari studebat; cui respondit Dominus, gratiam suam satis ei esse debere: *Datus est mihi stimulus carnis meæ...; propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* [2]. Notentur verba: *virtus perficitur;* ergo ejusmodi concupiscentiæ repulsæ non inficiunt virtutem, sed incrementum ei afferunt. Et hoc loco item notari oportet illud Apostoli: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum* [3].

6. Minus etiam fieri posse contendunt, ut primum præceptum servetur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* [4]. Numquid corrupta nostra natura, inquit Calvinus [5], totum cor in Deo diligendo assidue occupatum tenere possit? — Ita quidem rem intelligit Calvinus. At non ita S. Augustinus. Monet enim [6], præceptum illud hac in vitâ a nobis non quidem ut ipsa verba sonant, sed quatenus officio nos adstringit, servari posse: illudque expleri officium, diligendo Deum super omnia, id est, cuilibet creato bono divinam gratiam anteponendo. Atque idem docet Angelicus, S. Thomas: *Quum mandatur, quod Deum ex toto corde diligamus, datur intelligi, quod Deum super omnia debemus diligere* [7].

De primo præcepto.

Explicatur vera doctrina.

Itaque primi præcepti summa hæc est, ut Deum ceteris rebus quibuslibet præferamus; quocirca Jesus Christus: *Qui amat patrem aut matrem plus quam Me,* inquit, *non est Me dignus* [8]. Atque item, divinâ gratiâ confisus, affirmabat S. Paulus, pro nullo umquam creato bono a divinâ gratiâ se esse discessurum: *Certus sum enim, quia neque mors neque vita, neque Angeli neque Principatus..., neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei* [9].

Quod porro de primo et decimo præcepto, idem de reliquis præceptis ajebat *Calvinus* [10]: ne ullum quidem ab homine servari posse.

7. Objiciunt 1um, dixisse S. Petrum in Concilio Hierosolymitano: *Nunc ergo quid*

Objicitur 1.

[1] *Matth.*, V, 27 et 28. — [2] 2 *Cor.*, XII, 7-9. — [3] 1 *Cor.*, X, 13. — [4] Deut., VI, 5; *Matth.*, XXII, 37. — [5] Instit., lib. III, cap. 3, n. 11. — [6] De Spiritu et Littera, cap. ultim.; De Perfectione Just. Hom., cap. 8. — [7] IIa IIæ, qu. 44, art. 8 ad 2m. — [8] *Matth.*, X, 37. — [9] *Rom.*, VIII, 38, 39. — [10] Antidot. Conc. Trid., sess. 6, cap. 12.

tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? [1] Quibus verbis ipse Apostolus declarat, legem servari non posse. — Respondetur, non agere S. Petrum de Decalogi lege morali, sed de cæremoniali, quam Christianis injungi non debere ait, quum adeo ardua fuisset Hebræis, ut pauci eam servassent; quamquam qui ei obtemperarent, non defuerunt: testatur quippe S. Lucas de S. Zachariâ et de S. Elisabeth: *Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, cet.* [2].

Objicitur 2. **8.** Objiciunt 2°, quæ Apostolus de seipso fatebatur: *Scio enim, quia non habitat in me, hoc est in carne meâ, bonum. Nam velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio* [3]. Itaque iis verbis: *non habitat in me bonum*, declarat, se legem non servare. — Sed reliqua item adjungi oportet verba: *hoc est in carne meâ.* Significat S. Paulus, spiritui repugnare carnem, seque, quamvis servatâ bonâ voluntate, non posse omni perverso concupiscentiæ motu vacare; qui tamen motus, ut diximus, nihil impediebant, quominus legi obtemperaret.

Objicitur 3. **9.** Objiciunt 3° illud S. Joannis: *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* [4]. Respondetur, iis verbis non profiteri Apostolum, Decalogum a nobis servari non posse; quo fieret, ut peccato mortali nemo esset immunis; sed pro præsenti corruptæ naturæ imbecillitate neminem peccatis venialibus esse vacuum, prout declaravit Concilium Tridentinum: *Licet enim in hac mortali vitâ, quantumvis sancti et justi in levia saltem et quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse justi* [5].

Objicitur 4. **10.** Objiciunt 4° illud S. Pauli: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum* [6]. Quocirca Jesum Christum ajunt, mortis suæ meritis, legem observandi onus nobis abstulisse. Respondetur: Aliud est, Christum nos redemisse de maledicto legis, quod ejus gratia vires ad eam observandam nobis tribuat, ut ita maledictionem, ab ipsâ lege violatoribus denuntiatam, evitemus; aliud, Eum legis observandæ officium nobis ademisse, quod prorsus falsum est.

Objicitur 5. **11.** Objiciunt 5° hunc alium Apostoli textum: *Sciens hoc, quia lex justo non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus* [7]. Iisque verbis innixi repetunt, omni legis officio nos liberasse Redemptorem, Eumque per ironiam dixisse juveni: *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata* [8]; quum enim haud ignoraret, nos Adami filios præcepta servare non posse, eum ludificare voluit, ac si diceret: *Serva mandata, si potes.* — Respondetur cum S. Thomâ [9], legem, quod spectat ad ejus vim dirigendi, quâ omnes homines ad officia præstanda dirigit, datam esse et justis et injustis; si vero de coactionis potestate agatur, eam non esse positam iis, qui libentes neque ullâ necessitate coacti eam servent, sed impiis, qui a legibus discedere cupiant: eos solos videlicet ad eam servandam cogi debere.

Porro cum novatoribus asserere, Christum ludificare voluisse juvenem, quum diceret: *Serva mandata*, est loquendi ratio prorsus congruens hæretico, Scripturas ad suum arbitrium detorquenti, eamque ob causam indigna, quæ responsum eliciat. Veram sententiam his verbis docuit Concilium Tridentinum: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis et petere quod non possis, et adjuvat ut possis* [10]. Ad servanda præcepta ordinariam gratiam Deus unicuique præbet; quodsi uberioris gratiæ indigeamus, petamus eam a Deo, qui ad eam largiendam paratus est.

Conclusio ex S. Augustino. **12.** Atque idem respondit S. Augustinus Adrumetinis, illud opponentibus: At si

[1] Act., XV, 10. — [2] Luc., I, 6. — [3] *Rom.*, VII, 18. — [4] 1 *Joan.*, I, 8. — [5] Sess. 6, cap. 11. — [6] *Gal.*, III, 13. — [7] 1 *Tim.*, I, 9. — [8] *Matth.*, XIX, 17. — [9] I[a] II[æ], qu. 96, art. 5. — [10] Sess. 6, cap. 11.

gratiam efficacem ad legem implendam Deus non largiatur, cur tu nos vituperas, quod legi non obtemperamus? *Cur me corripis... et non potius Ipsum rogas, ut in me operetur et velle?* [1] Respondet S. Augustinus: *Qui corripi non vult et dicit: « Ora potius pro me », ideo corripiendus est, ut faciat* (id est, oret) *etiam ipse pro se* [2]. Ait igitur S. Augustinus, hominem, quamvis gratiam efficacem ad legem servandam a Deo nondum acceperit, nihilominus vituperandum esse et peccatum committere, si legem non servet; quia, quum orare possit et oratione uberius sibi comparare auxilium, quo legi obtemperet, tamen orationem adhibere omittat, et ita non servet legem. Si enim non omnibus datum esset, ut orarent et oratione sibi obtinerent vires ad recte agendum, sed ad orandum quoque alia requireretur gratia efficax; inepte, meo quidem judicio, Adrumetinis respondisset S. Augustinus, corripiendum esse hominem, pro semetipso non orantem; quandoquidem reponere potuissent: Sed, quî fiat, ut orationem adhibeamus, si nobis desit efficax orandi gratia?

§ III. *Bona opera ad salutem esse necessaria, nec satis valere solam fidem.*

Falso asserunt hæretici, singula hominis opera esse peccata.

13. Asserebat *Lutherus,* non solum in infidelibus et peccatoribus nullum opus bonum reperiri, sed etiam justorum opera vel esse mera peccata, vel certe peccatis depravata. En ejus verba: *In omni opere bono justus peccat* [3]. — *Opus bonum, optime factum, est... mortale peccatum secundum judicium Dei* [4]. — *Justus in bono opere peccat mortaliter* [5]. — Idem deinde asserit *Calvinus* [6], ut refert *Becanus* [7], et justorum opera meram iniquitatem esse contendit. Bone Deus, — ita mecum cogito, — amisso fidei lumine, quo progreditur humanæ mentis cæcitas!

Probatur I ex Concil. Trid.

Eam Lutheri et Calvini blasphemiam merito his verbis condemnavit Concilium Tridentinum: *Siquis in quolibet bono opere justum saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri; tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem, anathema sit* [8].

II ex sacrâ Scripturâ.

At, inquiunt, apud Isaiam legitur: *Et facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ* [9]. Sed, ut explicat S. Cyrillus [10], ibi non agitur de operibus justorum, sed de delictis, quæ iis temporibus committebant Hebræi.

Verum quo pacto bona opera peccata esse possunt, quum Deus ad ea facienda nos hortetur? *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona* [11]. Minime vero; non sunt peccata, sed Deo accepta, nobisque ad salutem consequendam necessaria. Quod quidem nimis aperte Scripturæ enuntiant: *Non omnis, qui dicit Mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei* [12]. Est autem voluntatem Dei exsequi, bona opera perficere: *si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata* [13]. — Æternus Judex, reprobos condemnans, ita eos compellabit: *Discedite a Me, maledicti, cet.* Et quid ita? *Esurivi enim, et non dedistis Mihi manducare; sitivi, et non dedistis Mihi potum* [14], *cet.* — *Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem* [15]. Ad hæc S. Jacobus: *Quid proderit, fratres mei,* inquit, *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?* [16] Itaque, necessaria sunt opera ad salutem, neque ad eam consequendam satis valet

[1] De Correptione et Gratia, cap. 4. — [2] Ibid., cap. 5. — [3] Assertio omnium Articul., art. 31. — [4] Art. 32. — [5] 36. — [6] Instit., lib. II, cap. 1, n. 9. — [7] Manuale Controversiar., lib. I, cap. 18. — [8] Sess. 6, can. 25. — [9] *Is.*, LXIV, 6. — [10] *S. Cyr. Alex.* In *Isaiam*, lib. V, tom. VI, in l. c. — [11] *Matth.*, V, 16. — [12] *Matth.*, VII, 21. — [13] *Matth.*, XIX, 17. — [14] *Matth.*, XXV, 41, 42. — [15] *Hebr.*, X, 36. — [16] *Jac.*, II, 14.

fides; sed de eo argumento postmodum copiosius.

Objicitur.

14. Objiciunt illud Apostoli: *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus-Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum, Salvatorem nostrum; ut justificati gratiâ Ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ* [1]. Indeque colligunt, nullum opus nostrum, neque etiam opera justitiæ, ad salutem quidquam valere; sed gratiæ salutisque spem omnem reponendam esse in Jesu Christo, qui suis meritis gratiam et salutem nobis obtinuit. — Ad quæ ut plene respondeatur, plura distingui oportet.

Respondetur.

Prima pars: Meritoria sunt opera. Meritum *de condigno* et *de congruo.*

Gratiam et salutem æternam promerere possumus aut *de condigno* aut *de congruo.* Ex merito *de condigno* nascitur in remunerante debitum justitiæ, quo mercedem tribuere tenetur; ex merito *de congruo* sola convenientia mercedis, quæ ceteroquin ex remunerantis liberalitate pendet. Jamvero, ut homo apud Deum meritum justitiæ acquirat, necesse est, ex parte actûs, opus naturâ suâ honestum esse; ex parte operantis, eum esse in statu gratiæ; ex parte Dei, adesse præmii promissionem, quum Deus, ut supremus hominum Dominus, omnem famulatum, nullâ mercede propositâ, Sibi exigere possit. Quocirca, ut justitiæ debitum adsit, præcedere debuit gratuita Dei promissio, quâ Seipsum promissæ mercedis debitorem *gratis* constituit; eâque ratione dicere potuit S. Paulus, vitam æternam propter bona sua opera *ex justitiâ* suam esse futuram: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex* [2]. Unde S. Augustinus: *Debitorem Dominus ipse Se fecit, non accipiendo, sed promittendo; non Ei dicitur:* « *Redde quod accepisti* », *sed:* « *Redde quod promisisti* » [3].

Gratia justificans non acquiritur *de condigno.*

15. En autem, quid Ecclesia Catholica doceat. Gratiam actu justificantem nemo potest *de condigno*, sed *de congruo* dumtaxat, sibi promerere. Unde prorsus falsa est Melanchthonis in Apologia Confessionis criminatio [4], quâ nos credere asserit, operibus nostris nos promerere posse justificationem. Declaravit Concilium Tridentinum [5], et ita quidem nos omnes credimus, gratuito peccatores a Deo justificari, neque eos ullo opere, quod justificationem præcedat, eam sibi promerere posse. At contrà declaravit, hominem, quum justificatione donatus sit, quamvis non possit *de condigno* perseverantiam finalem promerere [6], posse tamen bonis operibus, divinæ gratiæ et Jesu Christi meritorum virtute peractis, *de condigno* promerere augmentum gratiæ et vitam æternam; quod siquis negaverit, anathema adversus eum pronuntiat Concilium: *Siquis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita, aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et Jesu Christi meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ decesserit, consecutionem atque etiam gloriæ augmentum, anathema sit* [7]. Itaque, quidquid a Deo recipimus, ab ejus misericordiâ et per Jesu Christi merita recipimus; statuit vero Deus, bonitate suâ impulsus, ut bonis operibus, gratiæ virtute peractis, vitam æternam promerere possimus propter suam gratuitam promissionem, ei qui recte agat factam. En verba Concilii: *Justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint,... proponenda est vita æterna, et tamquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tamquam merces*

De condigno est augmentum gratiæ et vitæ æternæ.

[1] *Tit.*, III, 5-7. — [2] 2 *Tim.*, IV, 7, 8. — [3] In Ps. LXXXIII, n. 16. — [4] Apologia Confessionis. De Justificatione. — [5] Sess. 6, cap. 8. — [6] Ibid., cap. 13. — [7] Ibid., can. 32.

ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda [1].

Ergone, reponunt hæretici, siquis salutem adeptus sit, gloriari potest, operibus suis salutem se esse consecutum? — Minime vero, inquit ibidem Concilium: *Licet bonis operibus... (mercès) tribuatur,... absit tamen ut Christianus homo in seipso vel confidat vel glorietur, et non in Domino, cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum esse velit merita, quæ sunt ipsius dona* [2].

Nullam facimus Deo vel Christo injuriam.

16. Desinant ergo adversarii nobis objicere, injuriâ (ut ajunt *Calvinistæ*) nos lædere divinam misericordiam et Jesu Christi merita, quod nostris meritis salutem adeptam adscribamus. — Nos quidem asseveramus, bona nostra opera a nobis non perfici nisi virtute gratiæ, quam Deus per Jesu Christi merita nobis impertitur; eamque ob causam omnia merita nostra esse Dei dona: et, quum Deus in nostrorum meritorum mercedem nobis largiatur gloriam, Eum ita agere, non quod eam largiri deberet, sed quia pro merâ suâ bonitate (ut nos ad suum famulatum excitaret, nobisque certiorem redderet vitam æternam, si fideles Ei fuerimus) gratuito semet adstringere voluerit promissione, vitam æternam ei Se esse donaturum, qui Sibi servisset. Quibus positis, numquid ullâ re gloriari possumus; quandoquidem quidquid nobis datur, a Dei misericordiâ recipimus et per Jesu Christi merita, quæ nobiscum communicantur?

Sententia catholica probatur I ex S. Scripturâ.

17. Porro, in alterâ vitâ bonis operibus æternam gloriam tribui tamquam justitiæ mercedem, quam apertissime declarant Scripturarum testimonia, quæ gloriam vocant mercedem, debitum, justitiæ coronam et solutionem ex pacto: *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* [3]. — *Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum* [4]. Notentur verba: *sed secundum debitum.* — *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus* [5]. — *Conventione autem factâ cum operariis ex denario diurno* [6]. — *Ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini* [7]. — *Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui* [8]. — *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se* [9]. — Singuli illi textus clare significant, meritum justorum esse meritum justitiæ et *de condigno*.

II ex sanctis Patribus.

18. Idem confirmatur a sanctis Patribus. S. Cyprianus: *Justitiâ opus est,* inquit,... *ut accipiant merita nostra mercedem* [10]. S. Joannes Chrysostomus (locum contraho, servatis tamen iisdem verbis): *Numquam... profecto, quum justus sit Deus,... bonos hic cruciatibus affici sineret, si non in futuro sæculo mercedem pro meritis parasset* [11]. S. Augustinus: *Non enim injustus Deus, qui justos fraudet mercede justitiæ* [12]. Et alio loco: *Nullane igitur sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* [13]: non enim justi evaserunt ex suis meritis, sed ex divinâ gratiâ. Et alibi: *Quum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua* [14].

In concilio Arausicano II Patres asseruerunt: *Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant* [15].

Itaque, ut concludamus, merita nostra omnia pendent ex auxilio gratiæ, sine quâ ea habere non possumus; et salutis merces, bonis nostris operibus debita, innititur promissione, a Deo propter Jesu Christi merita gratuito nobis factâ.

Objicitur 1. Vita æterna, non merces, sed gratia est.

19. Opponitur 1um illud S. Pauli: *Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo*

[1] Ibid., cap. 16. — [2] Ibid. — [3] 1 *Cor.*, III, 8. — [4] *Rom.*, IV, 4. — [5] 2 *Tim.*, IV, 8. — [6] *Matth.*, XX, 2. — [7] 2 *Thessal.*, I, 5. — [8] *Matth.*, XXV, 21. — [9] *Jac.*, I, 12. — [10] De Unitate Eccl.ᵉ, n. 15. — [11] Ad *Stagirium*, lib. I, n. 8. — [12] De Natura et Gratia, cap. 2. — [13] Ep. 194, ad *Sixtum Rom.* Presbyter., cap. 3, n. 6. — [14] Ibid., cap. 5, n. 19. — [15] a° 529, cap. 18.

Jesu Domino nostro [1]. Ergo vita æterna, inquiunt, divinæ misericordiæ gratia est, minime vero merces bonis operibus nostris debita. — Respondetur: Vita æterna recte adscribitur misericordiæ Dei, quum Deus misericordiâ suâ motus bonis operibus eam promiserit. Et suo jure Apostolus vitam æternam vocat gratiam, quia gratiâ suâ Deus vitæ æternæ debitorem Se fecit ei, qui bonum operatur.

Objicitur 2. Vita æterna est hereditas.

20. Opponitur 2°, vitam æternam hereditatem quoque vocari: *Scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis* [2]. Hereditas autem Christianis, ut Dei filiis, non debetur ex merito, sed ex solâ gratuitâ adoptione. — Respondetur, parvulis gloriam concedi solo titulo hereditatis, adultis vero et in hereditatem, quum sint filii adoptivi, et simul in eorum operum mercedem, quod Deus eam hereditatem iis promiserit, si servaverint legem; atque ita eadem hereditas et donum est et retributio, meritis eorum debita. Quod utique significavit Apostolus, quum diceret: *a Domino accipietis retributionem hereditatis.*

Objicitur 3. Servi inutiles sumus.

21. Opponitur 3°, velle Dominum, ut quamvis servatis præceptis, servos inutiles nihilominus nosmetipsos dicamus: *Sic et vos, quum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus* [3]. Quodsi servi inutiles sumus, inquiunt, quî possumus vitam æternam operibus promerere? Respondetur, opera nostra ex seipsis, sine gratiâ, nihil promerere; at cum gratiâ peracta, ex justitiâ sibi promerere vitam æternam, propter promissionem, a Deo bene operantibus factam.

Objicitur 4. Nihil vere nostrum est.

22. Opponitur 4°, opera nostra, quum ex obedientiâ Deo, ut supremo nostro Domino, debeantur, non posse promerere vitam æternam, tamquam ex justitiâ debitam. — At respondetur, Deum, omissis reliquis titulis, ex quibus profecto obsequia nostra cuncta sibi expostulare potuisset, bonitate suâ impulsum, semet adstringere voluisse promissione, bonis operibus nostris gloriam suam in mercedem se esse daturum.

At, reponunt, opus bonum totum Dei est; quæ merces igitur ad illud pertinere potest? — Respondeo: totum Dei est, sed non omnino Dei est; et contrà, totum nostrum est, sed non omnino nostrum; quandoquidem Deus nobiscum operatur, nos autem cum Deo; et huic quidem nostræ cooperationi Deus gratuito promittere voluit vitæ æternæ mercedem.

Objicitur 5. Deest proportio.

23. Opponitur 5°: Ut opus sibi promerere possit gloriam, justa quædam inter utrumque requiritur proportio; at quæ proportio haberi potest inter opus nostrum atque æternam gloriam? *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* [4]. — Respondetur, opus nostrum ex seipso, neque informatum divinâ gratiâ, non esse profecto gloriâ dignum; at informatum gratiâ, dignum fieri propter datam promissionem, et adeo proportionatum evadere, ut item scribere potuerit Apostolus: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis* [5].

Objicitur 6. Salus est ex gratiâ et fide.

24. Opponitur 6° illud S. Pauli: *Gratiâ enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; (et) non ex operibus, ut nequis glorietur* [6]. En, inquiunt, gratia est, quæ salutem nobis affert per fidem, quam in Jesu Christo habemus. — At non loquitur ibi Apostolus de vitâ æternâ, sed de gratiâ, quam certo operibus promerere non possumus; contrà voluit Deus (ut suprà diximus), gloriam a nobis comparari posse, quum promiserit, eam Se daturum esse iis, qui sua præcepta exsequerentur.

Ergone, reponunt, quum ad salutem necessaria sint opera nostra, ad salutem nobis afferendam non sufficiunt sola Jesu Christi merita? — Minime vero; non suf-

[1] *Rom.*, VI, 23. — [2] *Col.*, III, 24. — [3] *Luc.*, XVII, 10.

[4] *Rom.*, VIII, 18. — [5] 2 *Cor.*, IV, 17. — [6] *Ephes.*, II, 8 et 9.

ficiunt, sed præterea requiruntur opera nostra: illud enim fuit Jesu Christi beneficium, quod nobis obtinuit facultatem, ut operibus nostris ejus merita nobis applicare possimus. Neque ideo de semetipso gloriari quis poterit: quum enim tota virtus, quâ cælum promerere possumus, ex Christi meritis oriatur, ejus est omnis gloria; quemadmodum omnis gloria viti tribuitur, quum palmites, qui ab eâ succum mutuantur, fructum suum afferunt. Ita justus, vitam æternam sibi acquirens, non suis operibus gloriatur, sed divinâ gratiâ, quæ per Christi merita merendi virtutem sibi præbet. — At egregiâ illâ novatorum doctrinâ pene omnia salutis adjumenta tolluntur; concesso enim, ad salutem nihil necessaria esse opera nostra, omniaque, tam bonum quam malum, a Deo fieri, jam non requiritur morum integritas, non bona animi in Sacramentis suscipiendis dispositio, non orationis subsidium, quod passim Scripturæ tantopere inculcant. O doctrinam, quâ perniciosiorem nullam excogitare potuit diabolus, ut ad infernum animas certo detrudat!

Altera pars: Non solum meritoria, sed etiam necessaria sunt opera.

25. Nunc ad alterum hujus paragraphi veniamus argumentum, num ad salutem obtinendam satis possit sola fides, ut ajebant Lutherus et Calvinus, qui unicâ illâ fidei suæ ancorâ æternam salutem fulcientes, pro nihilo deinceps ducebant leges vel pœnas, virtutes, orationes et Sacramenta, omnemque actionem et quamlibet nequitiam pro licitâ habebant.

Fidem, quâ firmiter credimus, Deum per Jesu Christi merita et propter suas promissiones salutem nobis afferre, ex seipsâ sine ullis operibus satis valere ajebant, ad salutem a Deo obtinendam; quam fidem *fiduciam* vocabant, quum sit spes quædam, Jesu Christi promissionibus innixa. Illud autem falsum suum dogma his Scripturarum testimoniis confirmare nitebantur: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam* [1]. *Ut sit Ipse justus, et justificans eum qui est ex fide Jesu Christi* [2]. *In hoc omnis, qui credit, justificatur* [3]. *Omnis, qui credit in illum, non confundetur* [4]. *Justus ex fide vivit* [5]. *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes, qui credunt in Eum* [6].

Probatur I. ex Scripturâ.

26. At, si ad salutem satis posset sola fides sine operibus, cur nos docerent ipsæ Scripturæ, sine operibus nihil prodesse solam fidem? *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?* [7] Et vers. 17 Apostolus, illius rei rationem afferens: *Sic et fides*, inquit, *si non habeat opera, mortua est in semetipsâ.* Ait *Lutherus* [8], eam S. Jacobi epistolam non esse canonicam; nos vero credere debemus, non *Luthero*, sed auctoritati Ecclesiæ, quæ eam epistolam in canonicorum librorum catalogo reposuit. — Ad hæc, sexcentis aliis locis docet Scriptura, ad salutem non satis valere solam fidem, sed opus esse, ut præcepta exsequamur. S. Paulus: *Et si habuero omnem fidem*, inquit..., *caritatem autem non habuero, nihil sum* [9]. Jesus Christus discipulis injungit: *Euntes ergo docete omnes gentes... docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis* [10]. Et alias adolescentem monet: *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata* [11]. Et multi alii textus idem asseverant.

De quâ fide loquatur Scriptura.

Itaque quæ hæretici afferunt, intelligi oportet de eâ fide, quam per caritatem operari ait S. Paulus: *Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per caritatem operatur* [12]. Quare S. Augustinus: *Sine caritate quippe fides potest quidem esse*, inquit, *sed non et prodesse* [13].

Ubicumque igitur in Scripturis legitur, salvum facere fidem, intelligenda est fides

[1] *Joan.*, III, 36. — [2] *Rom.*, III, 26. — [3] Act, XIII, 39. — [4] *Rom.*, X, 11. — [5] *Gal.*, III, 11. — [6] *Rom.*, III, 22. — [7] *Jac.*, II, 14. — [8] In Novum Testamentum. Præfatio. — [9] 1 *Cor.*, XIII, 2. — [10] *Matth.*, XXVIII, 19, 20. — [11] *Matth.*, XIX, 17. — [12] *Gal.*, V, 6. — [13] De Trinitate, lib. XV, cap. 18.

viva, id est, fidem salvum facere per bona opera, quæ sunt fidei operationes vitales: quibus deficientibus, mortuam esse fidem constat; mortua autem fides vitam præbere nequit. Unde et ipsi *Lutherani*, ut *Lomer, Gerhardus, Argentoratenses* doctores et (ut auctor quidam [1] testatur) eorum hodie maxima pars, a magistro deflexi, ad salutem fidem satis non esse confitentur. Refert præterea *Bossuet* [2], *Wirtembergenses* academicos *Lutheranos* in suâ ad Concilium Tridentinum confessione (*b*) asseruisse, *bona opera necessario esse perficienda, eaque ex gratuitâ Dei bonitate temporalia et spiritualia promerere præmia.*

Probatur II. ex Concil. Trid.

27. Porro Concilium Tridentinum (sess. VI) hos duos condidit canones: Can. XIX: *Siquis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cetera esse indifferentia, neque præcepta neque prohibita sed libera, aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.* Can. XX: *Siquis hominem justificatum et quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi vero Evangelium sit nuda et absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observantiæ mandatorum, anathema sit.*

§ IV. *Solâ fide peccatorem non justificari.*

Quid dicant hæretici.

28. Ajunt hæretici, peccatorem per fidem sive in Jesu Christi promissionibus fiduciam, quâ credit infallibili certitudine, se esse justificatum, justificatione ita donari, ut extrinsece ei imputetur Jesu Christi justitia; et ita fieri, ut ejus peccata non quidem deleantur, sed ei non imputentur, utpote cooperta. Illud porro suum dogma his Davidis verbis stabilire nituntur: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus* [3].

Rejicitur eorum sententia.

29. Ecclesia Catholica vero anathemate condemnat eum, qui asserit, hominem eo ipso, quod se justificatum esse credat, a peccatis absolvi. En, quid dicat Concilium Tridentinum: *Siquis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari, ex eo quod se absolvi ac justificari certo credat; aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat, se esse justificatum, et hac solâ fide absolutionem et justificationem perfici, anathema sit* [4].

Insuper docet Ecclesia, peccatorem, ut justus evadat, ad gratiam recipiendam dispositum esse debere. Ad eam dispositionem fides requiritur, sed ea sola non sufficit: spei quoque, amoris, doloris et propositi actus requiri ait Concilium Tridentinum [5]; tunc autem Deus, peccatorem ita dispositum esse cernens, gratuito suam ei largitur gratiam sive intrinsecam justitiam [6], quæ peccata dimittit eumque sanctificat.

1. Justificatio aufert peccatum. Probatur.

30. Perpendamus ea, quæ falso sibi fingunt adversarii.

Primum dicunt, per fidem in Jesu Christi merita et promissiones non tolli,

[1] *Pichler*, Theol. Polem., pars 2, de Just., art. 4, § 2, n. 114 (*a*). — [2] *Hist. des Variat., liv. VIII, n. 30.* — [3] Ps. XXXI, 1 et 2. — [4] Sess. 6, can. 14. — [5] Ibid., cap. 6. — [6] Ibid., cap. 7.

(*a*) *Quamquam passim*, inquit, *a Lutheranis hodie (epistola S. Jacobi) recepta sit et citetur. Argentoratenses solemniter eam iterum reposuisse dicuntur in Canonem, et M. Lomer agnoscit pro Canonica, Gerhardus et alii saltem inter Canonicos libros secundi generis numerant.* Qui autem *S. Jacobi* epistolam accipiunt, negare nequeunt, sine operibus mortuam esse fidem (Nota edit.).

(*b*) Fieri potuit, ut pro *Conf. Virt.* (ita locum citavit *Bossuet* et in autographo forsitan exscripserat S. Alphonsus), i. e. *Confessio Wirtembergensis*, nescio quis typographus, litterarum affinitate deceptus, *Conc. Trid.* (*Concilium Tridentinum*) posuerit, ac si talis confessio Tridentinæ Synodo porrecta fuisset (Nota edit.).

sed tegi peccata. — At fictæ huic rei aperte adversantur Scripturæ, quæ peccata non tantum contegi, sed ex animâ justificatâ auferri et deleri affirmant: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* [1]. — *Pœnitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra* [2]. — *Projiciet in profundum maris omnia peccata nostra* [3]. — *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata* [4]. Quod tollitur et deletur, ad nihilum redigitur, nec dicere fas est, illud remanere. Ad hæc, justificata anima mundata et peccatis exempta vocatur: *Asperges me hyssopo et mundabor; lavabis me et super nivem dealbabor* [5]. — *Mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris* [6]. — *Hæc quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis* [7]. — *Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem* [8]. Eamque ob causam baptismus, quo peccata remittuntur, regeneratio nuncupatur et iterata nativitas: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritûs-Sancti* [9]. — *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei* [10]. Itaque peccator, justificationem accipiens, rursus generatur et gratiæ renascit, quo fit ut prorsus mutetur renoveturque ex eo, quod antea erat.

Solvitur hæreticorum commentum.

31. Sed tegi peccata David profitetur: *Beati,... quorum tecta sunt peccata* [11]. — S. Augustinus, illum Psalmum explicans, aut ab ægroto aut a medico tegi posse vulnera respondet: tegit dumtaxat ægrotus, medicus emplastro tegit simul et sanat: *Si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. Medicus tegat et curet* [12]. Gratiæ infusione peccata cooperiuntur simul et sanantur; at hæreticorum judicio ita cooperiuntur, ut non sanentur. Porro peccata cooperiri ajunt, quatenus a Deo non imputentur. Si vero peccata quoad culpam in animâ remaneant, quî possit Deus ea non imputare? Deus ex veritate judicat: *Judicium Dei est secundum veritatem* [13]. Quomodo autem ex veritate judicaret Deus, si eum, qui reverâ noxius esset, pro innoxio haberet? Ea sunt Calvini mysteria, quæ ingenii nostri modum superant.

Nos vero legimus: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus* [14]. Si Deus odio habet peccatorem ob peccatum, quod in eo dominatur, quomodo potest idcirco eum diligere tamquam filium, quia, etiamsi peccator remaneat, Christi justitiâ tegatur? Peccatum naturâ suâ adversatur Deo; ac proinde, donec aufertur, fieri non potest, quin Deus odio habeat et ipsum peccatum et peccatorem, qui illud retineat. David quidem: *Beatus vir*, inquit, *cui non imputavit Dominus peccatum* [15]; sed illud « non imputari a Deo » nequaquam ita intelligitur, ut peccatum, in animâ relictum, Se non videre fingat; sed Eum non imputare, quod deleat et remittat; quare eodem loco hæc alia David præmittit verba: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* [16]. Illæ « non imputatæ culpæ » remissæ culpæ sunt.

2. In justificatione infunditur gratia.

32. Deinde asserunt, in peccatoris justificatione non infundi intrinsecam gratiam, sed Jesu Christi justitiam homini tantummodo imputari; atque ita impium non evadere justum, sed quum remaneat impius, pro justo tantum haberi ob extrinsecam ei imputatam Christi justitiam. — Quâ in re manifesto errant: peccator enim Dei amicus fieri nequit, nisi suam sibi propriam recipiat justitiam, quâ intus renovetur et a peccatore mutetur in justum, atque antea odiosus, justitiam consecutus, Dei oculis acceptus evadat. Quare S. Paulus Ephesios hortatur: *Renovamini autem spiritu mentis vestræ* [17]. Et postea Concilium Tridentinum docuit, per Christi merita internam justitiam nobis impertiri, *quâ... renovamur*

Probatur.

[1] *Joan.*, I, 29. — [2] Act., III, 19. — [3] *Mich.*, VII, 19. — [4] *Hebr.*, IX, 28. — [5] Ps. L, 9. — [6] *Ezech.*, XXXVI, 25. — [7] 1 *Cor.*, VI, 11. — [8] *Rom.*, VI, 22. — [9] *Tit.*, III, 5. — [10] *Joan.*, III, 3. — [11] Ps. XXXI, 1. — [12] In Ps. XXXI Enarr. 2, n. 12. — [13] *Rom.*, II, 2. — [14] Sap. XIV, 9. — [15] Ps. XXXI, 2. — [16] Ibid., v. 1. — [17] *Ephes.*, IV, 23.

spiritu mentis nostræ, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus [1]. Et alio loco idem Apostolus de peccatoris justificatione agens: *Renovatur*, inquit, *in agnitionem secundum imaginem ejus, qui creavit illum* [2]; quocirca per Christi merita homo in eum redit statum, ex quo propter peccatum deciderat, et sanctificatur velut templum, in quo Deus sedem collocat. Hinc est, cur Apostolus discipulos moneat: *Fugite fornicationem... An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs-Sancti, qui in vobis est?* [3].

Illud sane mirum, ipsum *Calvinum* eam veritatem agnovisse. Scribit enim: *Numquam reconciliamur Deo, quin simul donemur inhærente justitiâ* [4]. Quomodo igitur asserere potuit, per solam fidem nos justificari imputativâ Christi justitiâ, quæ nec nostra neque in nobis est, sed aliena et extra nos, quum exstrinsece tantum imputetur, nec justos nos reddat, sed efficiat tantum, ut pro justis habeamur?

Illud vero condemnatum est a Concilio Tridentino: *Siquis dixerit, homines sine Christi justitiâ, per quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse, anathema sit* [5]. Ac præterea: *Siquis dixerit, homines justificari vel solâ imputatione justitiæ Christi vel solâ peccatorum remissione, exclusâ gratiâ et caritate, quæ... illis inhæreat... anathema sit* [6].

Solvuntur hæreticorum dubia. 1.

33. Objicitur 1um: *Credenti... in Eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam* [7]. — Paucis, ne frustra verba terantur, respondemus, ideo dicere Apostolum, fidem ad justitiam reputari, ut nobis significet, peccatorem non propter opera, sed propter suam in Christi merita fidem justificari; minime vero declarat, fidei operâ peccatori extrinsece imputari Christi justitiam, quâ haberetur quidem, non tamen reverâ esset justus.

2.

34. Objicitur 2° illud S. Pauli ad Titum: *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus-Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum* [8]. Ergo, inquiunt, ex suâ misericordiâ nos justificat Dominus, non ex operibus, quæ nos ad justificationem requiri contendimus. — Respondemus, opera nostra (qualia sunt spes, caritas et culparum dolor cum proposito) esse necessaria, ut ad divinam gratiam recipiendam disponamur; Deum vero, quum suam nobis donet gratiam, eam non propter opera nostra largiri, sed ex solâ suâ misericordiâ et per merita Jesu Christi. Adversarii autem illa sibi notent verba: *et renovationis Spiritûs-Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum.* Deus ergo, quum nos justificat, in nos (non extra nos) effundit Spiritum-Sanctum, qui nos renovat, id est, ex peccatoribus in sanctos convertit.

3.

35. Objicitur 3° hic alius S. Pauli textus: *Vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo et justitia et sanctificatio et redemptio* [9]. Nostram justitiam igitur Se fecit Jesus Christus. — Non negamus, Jesu Christi justitiam nostræ esse justitiæ causam; sed negamus, justitiam Christi nostram esse justitiam, quemadmodum nec nostra sapientia sit sapientia Christi. Ac proinde sicut nequaquam Christi sapientiâ, nobis imputatâ, sapientes evadimus, ita nec justi justitiâ Christi, quæ, ut ajunt hæretici, nobis imputetur. *Factus est nobis sapientia et justitia et sanctificatio, cet.;* quæ singula non *imputative* sed *effective* intelliguntur: Jesum Christum videlicet sapientiâ suâ, justitiâ et sanctimoniâ nos sapientes, justos et sanctos *effective* reddidisse. Non alio modo Deum alloquimur: *Diligam Te, Domine, fortitudo mea* [10]. — *Tu es patientia mea, Domine* [11]. — *Dominus illuminatio mea*

[1] Sess. 6, cap. 7. — [2] *Colos.*, III, 10. — [3] 1 *Cor.*, VI, 18 et 19. — [4] Vera Eccl.æ reformandæ Ratio. — [5] Sess. 6, can. 10. — [6] Ibid., can. 11. — [7] *Rom.*, IV, 5. — [8] *Tit.*, III, 5 et 6. — [9] 1 *Cor.*, I, 30. — [10] Ps. XVII, 1. — [11] Ps. LXX, 5.

et salus mea [1]. — Quâ ratione Deus fortitudo, patientia, illuminatio et salus nostra est? Numquid imputative tantum? Minime vero, sed effective; Deus enim fortes et patientes nos reddit, lumen et salutem nobis affert.

4. **36.** Objicitur 4° illud Apostoli: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis* [2]. En, inquiunt, in justificatione per fidem induimur, velut veste quâdam nobis extrinsecâ, justitiâ Christi. — Nos vero, en, respondemus, cur tantopere glorientur hæretici, se aliud nihil nisi solas Scripturas sequi, et abhorreant ab ipso nomine Traditionis, Conciliorum definitionis et auctoritatis Ecclesiæ. *Scripturis*, ita quidem vociferantur, *solis Scripturis fidem adjungimus.* Sed quid ita? Quia Scripturas suo modo detorquent et ita interpretantur, prout melius ipsis convenit; quo fit, ut de Scripturis, veritatis libro, fontem erroris et mendaciorum faciant. — Sed ad ea, quæ objiciunt, respondeamus: Ibi S. Paulus non de extrinsecâ sed de intrinsecâ justitiâ agit; quapropter: *Renovamini autem*, inquit, *spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, cet.* [3]. Vult ut Jesum Christum induendo, intus renovemur spiritu, idque (ut ipse Calvinus fatetur) intrinsecâ et inhærente justitiâ; quandoquidem siquis intus peccator remaneat, renovari nequit. Ideo autem dicit: *induite novum hominem*, quia sicut vestis non est corporis propria, ita gratia sive justitia non est propria peccatoris, sed ex solâ Dei misericordiâ *gratis* ei conceditur. — Alio loco Apostolus: *induite vos*, inquit,... *viscera misericordiæ* [4]. Jamvero, ut illic non de extrinsecâ neque fictâ misericordiâ agit, sed de genuinâ atque intrinsecâ; sic illis verbis: *induite novum hominem* jubet, ut veterem hominem vitiosum et gratiæ expertem exuentes, induamus novum hominem, exornatum justitiâ, non quidem imputativâ Jesu Christi, sed intrinsecâ et nobis propriâ, quamvis ex Jesu Christi meritis nobis donatâ.

§ V. *Solam fidem non posse de justitiâ, perseverantiâ vel vitâ æternâ nos certos reddere.*

Quid docuerit *Lutherus*.

37. Docuit *Lutherus*, idemque postea mordicus tenuit Calvinus, homini, propter fidem suam justificato, nullum jam superesse debere nec metum nec dubium de omnium peccatorum suorum remissione. *Crede fortiter te absolutum*, inquiebat *Lutherus, et absolutus vere eris,... quidquid sit de tuâ contritione* [5]. Quomodo autem falsum illud assertum probabat? His S. Pauli verbis: *Vosmetipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis* [6]. Ex quibus quum collegisset, posse hominem de suâ fide esse certum, inferebat, eum qui de suâ fide certus sit, esse quoque certum de peccatorum remissione. — At quæ, quæso, est ejusmodi illatio? Siquis certo sciat, fidem se habere, conscius tamen sit, se peccatum commisisse, quî possit de veniâ ei esse exploratum, si incertus sit de contritione? Ipse Lutherus antea dixerat: *Nullus securus est de veritate suæ contritionis; multo minus de consecutione plenariæ remissionis* [7]. Illud hæreticorum proprium est, sæpius repugnantia loqui. Præterquam quod illic Apostolus non de justificatione agit, sed de miraculis, quæ credere debebant Corinthii, a Deo esse patrata.

Quid doceat Ecclesia.

38. Concilium Tridentinum docet [8], unumquemque profecto certum esse debere de misericordiâ Dei, Christi meritis et virtute Sacramentorum; neminem tamen fidei certitudine compertum habere posse, peccatorum remissionem se esse consecutum; eumque condemnat, qui contrarium assereret: *Siquis dixerit, omni homini ad re-*

[1] Ps. XXVI, 1. — [2] *Eph.*, IV, 24. — [3] Ibid., v. 23 et 24. — [4] *Col.*, III, 12. — [5] Sermo de Pœnitentia, Corollarium II. — [6] 2 *Cor.*, XIII, 5. — [7] Disputat. de Pœnitentia et Indulgentiis, prop. 30. — [8] Sess. 6, cap. 9.

missionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo et absque ullâ hæsitatione propriæ infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit [1].

Probatur ex Scripturâ. *a.* Eccl. IX, 1-2.

Quod utique his Scripturæ verbis probatur: *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta* [2].

Opponit *Calvinus* [3], illic non agi de statu animæ, sitne in gratiâ an in offensâ apud Deum, sed de rebus vel prosperis vel adversis, quæ nobis hac in vitâ obtingant; quum enim tam bonis quam malis et prospera et adversa accidant, ex ejusmodi humanæ vitæ casibus nos colligere non posse ait, utrum nos diligat Deus an odio habeat; posse vero hominem scire, justus sit necne, quum cognitum habere possit, habeatne an non habeat fidem. — At respondemus, textum nequaquam de rebus temporalibus loqui; sed de Dei aut amore aut odio, quatenus animæ statum respiciat. Porro adjicitur: *Sed omnia in futurum servantur incerta.* Quodsi hac in vitâ *omnia servantur incerta*, falso asserunt hæretici, posse homini, quod fidem se habere cognoscat, exploratum esse, in gratiâ se esse apud Deum.

b. Eccli. V, 5.

39. Præterea nos admonet Deus, ne peccati, quamvis remissi, omnem timorem deponamus: *De propitiato peccato noli esse sine metu* [4]. Novatores pro: *de propitiato* ex græco textu legunt *de propitiatione*, nosque moneri ajunt, ne nimium confidamus de futurorum peccatorum veniâ, non de veniâ commissorum. At falso; græce enim vox *propitiationis* tam præterita quam futura peccata complectitur; præterquam quod textus latinus explicat, vocem *propitiationis* in textu græco peccata commissa designare. S. Paulus, fidem se habere, utique sciebat: sed quamvis declararet, se nullius peccati sibi esse conscium, seque revelationibus et insolitis donis a Deo exornatum videret, non tamen pro comperto habebat se esse justificatum, sed Deum ajebat illud cognitum habere: *Nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum: qui autem judicat me, Dominus est* [5].

Objectio cum responsione.

40. Objiciunt adversarii hæc ejusdem Apostoli verba: *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei* [6]. Unde colligit Calvinus, fidem esse, quâ nobis constet, Dei nos esse filios. — Respondetur, Spiritûs-Sancti testimonium in seipso esse quidem infallibile; quod vero pertinet ad nos, qui illud accipimus, non infallibilem, sed tantum conjecturalem (nisi specialis accesserit revelatio) habere possumus certitudinem, in gratiâ nos esse apud Deum. Idque eo magis, quod de nostrâ cognitione certo scire non possumus, sitne ille spiritus reverâ divinus: sæpe enim nos decipit tenebrarum angelus in angelum lucis transformatus.

Quid addiderit *Calvinus*.

41. Itaque ajebat *Lutherus*, fidelem, etiamsi esset in peccato, per justificantem fidem infallibili certitudine credere debere, se esse justificatum propter sibi imputatam Christi justitiam; adjungebat tamen, ejusmodi justitiam ab eo amitti posse novo aliquo peccato. *Calvinus* [7] contrà ad falsam hanc Lutheri doctrinam adjiciebat, *inamissibilem* esse eam imputativam justitiam. Porro, si pro vero haberetur commenticium illud *Lutheri* de fide justificante effatum, *Calvinus* minus inepte loquebatur quam Lutherus. Ajebat autem: Si Christianus de suâ justificatione certus est, simul ac eam petit et cum fiduciâ credit, per Christi merita a Deo se justificari, ejusmodi petitio et inconcussa fides non minus spectat ad culparum admissarum veniam quam ad futuram in gratiâ perseverantiam et (quod consequens est) salutem æternam. Et addebat [8], fidem justificantem, siquis denuo in peccatum prolaberetur, opprimi qui-

[1] Ibid., can. 13. — [2] Eccl., IX, 1 et 2. — [3] Instit., lib. III, cap. 2, n. 38. — [4] Eccli., V, 5. — [5] 1 *Cor.*, IV, 4. — [6] *Rom.*, VIII, 16. — [7] Vide *Bossuet*, *Hist. des Variat., liv. XIV, n. 5.* — [8] *Calvin.* Antidot. Conc. *Trid.*, Sess. 6, cap. 15.

dem posse, numquam tamen posse amitti: animam videlicet in ejus possessione semper remanere. Hæc sunt speciosa illa Calviniana dogmata; hæc item fidei confessio, quam ficta illa dogmata secutus edidit Fridericus III, comes Palatinus et princeps Elector: *Credo ego, vivum Catholicæ Ecclesiæ me esse membrum in æternum; quum Deus, Jesu Christi satisfactione placatus, jam non recordaturus sit nec præterita nec futura vitæ meæ peccata* [1].

Rejicitur ipsum erroris fundamentum.

42. Sed in eo vertitur rei cardo, quod (ut suprà jam vidimus) prorsus falsum est Lutheri effatum. Namque ad consequendam justificationem satis non est sola fides, se per Christi merita jam esse justificatum; sed necesse est, peccatorem culpâ suâ dolere, ut se disponat ad obtinendam veniam, quam Deus concessurus est ex promissione, Se propter merita Jesu Christi veniam esse daturum ei, quem peccasse pœniteat. Quo fit, ut siquis justificatus denuo incidat in peccatum, gratiæ jacturam faciat.

Rejicitur *Calvini* additamentum.

43. Quodsi falsa est *Lutheri* doctrina de justitiæ certitudine, falsum est similiter, quod *Calvinus* docet de certitudine perseverantiæ atque æternæ salutis. Monet S. Paulus: *Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat* [2]. Et alio loco: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini* [3]. Quomodo ergo dicere potest Calvinus, de perseverantiâ timere esse diaboli tentationem? Numquid S. Paulus, nobis præcipiens, ut cum timore vivamus, præcipit forsitan, ut dæmonis tentationi obsecundemus? — At, inquiunt, quid prodest ille timor? — Si verum esset illud *Calvini*, justitiam et acceptum semel Spiritum-Sanctum non amplius amitti, quod justificantis fidei numquam fieri possit jactura, eique, qui fidem habeat, peccata quæ committat, a Deo non imputentur; si, inquam, vera essent vana illa Calvini commenta, profecto inutilis esset timor divinæ gratiæ amittendæ. Sed ecquis sibi persuadere possit, ei qui divina præcepta aspernetur et sexcenta committat scelera, Deum largiturum esse suam amicitiam atque æternam gloriam? Et quid ita? Quia ille credit, per merita Jesu Christi sua sibi non imputari maleficia! — En, quam egregie novatores Jesu Christo gratos se præbeant! Ipsâ morte, quam nostri amore pertulit, nituntur, ut omnibus vitiis magis semper magisque indulgeant, confisi, peccata propter ejus merita a Deo non imputatum iri. Ergone mortuus est Jesus Christus, ut homini liceat sine ullo pœnæ timore, prout videbitur, vivere? Quod si ita esset, quid opus erat Deo, leges suas promulgare, tot tantaque promittere ei, qui Sibi esset fidelis, violatoribus vero tam dira minitari? — Minime vero; non illudit Dominus nec decipit quum loquitur: præcepta imposita accurate a nobis vult servari: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis* [4]; condemnat autem, quisquis leges suas perrumpit: *Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis* [5]. — Ad illud ergo prodest timor amittendæ Dei gratiæ: attentos nos reddit ad fugiendas peccandi occasiones, et ad ea arripienda, quæ ut in rectâ semitâ permaneamus, adjuvent; qualia sunt Sacramentorum frequentia et numquam intermissa oratio.

Solvitur prima *Calvini* difficultas.

44. Ait *Calvinus* [6], ex S. Pauli doctrinâ, Dei dona esse irrevocabilia sineque pœnitentiâ: *Sine pœnitentiâ enim sunt dona et vocatio Dei* [7]. Quapropter, inquit, siquis fidem receperit et cum fide gratiam, cui annexa est æterna salus, fidelis homo, etiamsi in peccata prolabatur, justitiam, unà cum fide ei donatam, semper possidebit, quum ejusmodi dona perpetua sint et amitti nequeant. — Hic vero quæritur: Fidem sane habuit David; in adulterii

[1] Syntag. Gener, p. 2, pag. 149 et 156; *Recueil de Genève*, apud *Bossuet, Hist. des Variat., liv. IX, n. 4.* — [2] 1 *Cor.*, X, 12. — [3] *Phil.*, II, 12. — [4] Ps. CXVIII, 4. — [5] Ibid., v. 118. — [6] Seu potius *Beza* (Brevis Explicatio totius *Christianismi*, cap. 8, aphorismus 2; cap. 4, aphor. 12), *Calvini* discipulus. Ipse *Calvinus* enim illa *S. Pauli* verba de solo populo Judaico vult intelligi (Instit., lib. IV, cap. 16, n. 14) (Nota edit.). — [7] *Rom.*, XI, 29.

autem et homicidii prolapsus est peccatum. Jamvero; peccato inquinatus, necdum actâ pœnitentiâ, eratne peccator an justus? Si in eo statu mortuus esset, damnationem sibi acquisivisset annon? Credere non possumus, ausurum esse quemquam asserere, in eo statu eum consecuturum fuisse salutem. Ergo in eo statu justus esse desiit, ut ipse post conversionem confessus est: *Iniquitatem meam ego cognosco* [1]; eamque ob causam precabatur Dominum: *Dele iniquitatem meam* [2]. Neque attinet dicere, eum qui prædestinatus sit, idcirco justum se existimare, quod ante mortem de peccatis acturus sit pœnitentiam. — Nihil attinet, inquam; futura pœnitentia enim justum reddere nequit peccatorem, qui peccato in præsenti est obnoxius. Quam gravissimam adversus *Calviniana* dogmata difficultatem multos *Calvinistas* ad sanitatem flexisse refert *Bossuet* [3].

Solvitur altera *Calvini* difficultas.

45. Tandem audiamus, quibusnam Scripturarum testimoniis *Calvinus* suum illud dogma fulcire nitatur.

S. Jacobum Apostolum docere ait, gratias, quarum præcipua est perseverantia, a Deo ita peti oportere, ut de impetratione nihil dubitetur: *Postulet autem in fide, nihil hæsitans* [4]. Et ipse Jesus: *Omnia quæcumque orantes petitis*, inquit, *credite quia accipietis, et evenient vobis* [5]. Itaque, inquiebat *Calvinus* [6], siquis a Deo perseverantiam petat, credatque, se eam esse accepturum, divinæ promissionis ratione habitâ, perseverantiam non habere nequit. — Respondemus, promissionem Dei, precantes se exauditurum, non posse quidem deficere; dummodo tamen a nostrâ precatione ex debitis conditionibus nulla absit. Atqui inter conditiones impetratoriæ orationis hæc est, ut quis precari perseveret. Si ergo nobis constare nequit, nos posthac in oratione perseveraturos, quî possit in præsenti nobis esse exploratum, perseveraturos nos esse in gratiâ?

Opponit [7] quoque illud S. Pauli: *Certus sum enim, quia neque mors neque vita, cet.... poterit nos separare a caritate Dei* [8]. — At respondetur, neque ibi Apostolum loqui de infallibili certitudine fidei, sed de merâ certitudine morali, quæ nitebatur et divinâ misericordiâ et bonâ, a Deo sibi donatâ, voluntate, quidquid potius perpetiendi, quam ut ab ejus amore discederet.

Exponitur vera Ecclesiæ doctrina.

46. Sed relicto *Calvino* audiamus, quæ Tridentinum Concilium docet de illâ a *Calvino* propositâ perseverantiæ et prædestinationis certitudine. De perseverantiâ pronuntiat: *Siquis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absolutâ et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit, anathema sit* [9]. De prædestinatione autem: *Siquis dixerit hominem renatum et justificatum teneri ex fide ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum, anathema sit* [10]. En quam perspicue et distincte Concilium definierit cuncta fidei dogmata, adversus novatorum errores tenenda. Dico illud, quia ipsi asserunt, Concilium Tridentinum ambigue diremisse controversias, et ita effecisse, ut multiplicarentur potius quam desinerent. Sed sæpius declararunt Concilii Patres, nequaquam se eas decidere velle quæstiones, quæ inter catholicos scholasticos agitarentur, sed definituros solas res ad fidem spectantes, et dumtaxat errores condemnaturos, quos propugnarent pseudoreformati, qui hoc eniterentur, ut non mores, sed antiqua et vera Catholicæ Ecclesiæ dogmata reformarent.

Itaque de nostrorum scholasticorum quæstionibus ambigue locutum est Concilium, easque injudicatas reliquit; sed in rebus fidei, quas Protestantes impugnabant, cum omni perspicuitate neque

[1] Ps. L, 5. — [2] Ibid., v. 3. — [3] *Hist. des Variat., liv. XIV, n. 16.* — [4] *Jac.*, I, 6. — [5] *Marc.*, XI, 24. — [6] Instit., lib. III, cap. 20, n. 11. — [7] L. c., cap. 2, n. 16. — [8] *Rom.*, VIII, 38, 39. — [9] Sess. 6, can. 16. — [10] Ibid., can. 15.

umquam ambigue disseruit: ambiguitatem ii tantum deprehendunt, qui acquiescere nolunt Concilii definitionibus. Sed ad argumentum revertamus.

Docet Concilium, neminem certo scire posse, se esse prædestinatum. Et re quidem verâ; si nemini compertum esse potest, in rectâ semitâ se esse perseveraturum, quî potest de prædestinatione ei esse exploratum? — At, reponit *Calvinus* [1], S. Joannes: *Vitam habetis æternam*, inquit, *qui creditis in nomine Filii Dei* [2]. Ergo, qui in Jesum Christum credit, jam habet vitam æternam. — Respondetur: Quisquis in Jesum Christum credit, sed id verâ fide, quæ caritate informatur, vitam æternam habet, non quidem possessione, sed spe, ut ait S. Paulus: *Spe ... salvi facti sumus* [3]. Namque ad consequendam vitam æternam necessaria est perseverantia in bono: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* [4]. Donec autem incerti sumus de perseverantiâ, item de vitâ æternâ semper erimus incerti.

Calvinus instat.

Respondetur.

47. Objiciunt hæretici, nos, si de æternâ salute incerti esse debeamus, dubiam habere promissionem Dei, per Jesu Christi merita salutem Se nobis esse allaturum. — Respondetur, deficere non posse divinas promissiones; quare ex parte Dei non possumus dubitare, an ipse nobis defuturus sit, non præstando ea, quæ promisit. Sed dubium et timor est ex parte nostrâ; quia nos deficere possumus, discedendo a divinis ejus præceptis, atque ita ejus gratiâ excidendo: tunc vero Deus non tenetur præstare quod promisit, quin etiam tenetur infidelitatem nostram punire; eamque ob causam nos hortatur S. Paulus [5], ut cum timore et tremore salutem operemur. Itaque, quantopere de salute nobis debet constare, quum fideles nos Deo præbuerimus, tantopere, si infideles, de perditione timeamus oportet. — Atvero, inquiunt, timor ille eaque dubitatio disturbat conscientiæ pacem. — Respondemus, conscientiæ pacem, quæ quidem his in terris haberi possit, non in eo consistere, quod credamus, salutem certo nos esse consecuturos: illud enim numquam promisit Dominus; sed consistit in eo, quod speramus, per Jesu Christi merita Deum salutem nobis esse allaturum, si nos operam dederimus, ut recte vivamus, et studuerimus precatione divinum auxilium impetrare ad perseverandum in rectâ semitâ. — Et illud quidem hæreticis perniciem affert: certâ fide confisi, ad salutem se esse perventuros, exiguam curam ponunt in divinâ lege servandâ, et minorem etiam in precibus adhibendis: non precando autem, destituuntur divino auxilio, ad recte vivendum necessario, et ita ad interitum ruunt. Hac in vitâ, periculis tentationibusque plenâ, assidui gratiarum subsidii indigemus; quod tamen subsidium sine oratione non obtinetur; quocirca nobis significat Deus: *Oportet semper orare et non deficere* [6]. Quisquis vero existimat, certum se esse de suâ salute, neque ad eam consequendam requiri orationem, parum vel nihil in orationem incumbet, et ita certo peribit. Qui contrà de suâ salute incertus est, et timet, ne in peccatum et æternam perniciem incurrat, assiduam adhibebit diligentiam in divino auxilio implorando, et ita sperare potest, perseverantiam et salutem se esse consecuturum: et hæc est sola illa conscientiæ pax, quam quis in in vitâ præsenti habere potest. — Verum, quantumcumque Calvinistæ perfectam pacem in eo reperire nituntur, quod suam pro certâ habeant salutem, numquam tamen hoc modo illud assequi poterunt; idque eo minus, quod ipsos eorum doctores in magnâ synodo Dordracensi (art. 12) pronuntiasse video, fidei donum, quod, ut ipsi ajunt, præsentem et futuram secum fert justificationem, a Deo non concedi nisi solis electis [7]. Quo-

Solvuntur reliquæ hæreticorum difficultates.

[1] L. c., cap. 15, n. 6. — [2] 1 *Joan.*, V, 13. — [3] *Rom.*, VIII, 24. — [4] *Matth.*, X, 22. — [5] *Phil.*, II, 12. — [6] *Luc.*, XVIII, 1. — [7] *Bossuet, Hist. des Variat., liv. XIV, n. 36.*

modo ergo Calvinista sine ullo erroris periculo pro certo habere potest, in electorum numero se esse, si num electus sit, ignorat? Quapropter hac saltem ratione de suâ salute incertus non esse nequit.

§ VI. *Non posse Deum peccati esse auctorem.*

Quid docent hæretici.

48. Non poteris, lector, quin exhorrescas, auditis blasphemiis, quas hæretici ac nominatim *Calvinus*, de hoc peccatorum argumento disserentes evomant.

Non reformidant dicere 1um omnia peccata, quæ his in terris committantur, ab ipso Deo esse ordinata. En *Calvini* verba: *Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modo primi hominis casum et in eo posteriorum ruinam prævidisse, sed arbitrio quoque suo dispensasse* [1]. Et alio loco: *Ex Dei ordinatione*, inquit, *reprobis injicitur peccandi necessitas* [2].

2° Dæmonium a Deo impelli, ut homines ad peccandum sollicitet: *Dicitur et Deus suo modo agere, quod Satan ipse (instrumentum quum sit iræ ejus) pro ejus nutu ac imperio, huc atque illuc se inflectit ad exsequenda ejus justa judicia* [3]. Et paulo inferius: *Porro Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus providentiâ suâ eos destinat, cet.* [4]

3° Ab ipso Deo hominem ad peccandum moveri: *Homo justo Dei impulsu agit, quod sibi non licet* [5].

4° Ipsum Deum in nobis ac nobiscum peccata operari, et uti hominibus tamquam instrumentis, quibus judicia sua peragat: *Concedo, fures, homicidas cet. divinæ esse Providentiæ instrumenta, quibus Dominus ipse ad exsequenda, quæ apud se constituit, judicia utitur* [6]. — Ceterum egregiam illam doctrinam *Calvinus* a *Luthero* et *Zwinglio* didicit. *Lutherus: Mala opera*, inquit, *in impiis Deus operatur* [7]. *Zwinglius* autem: *Facinus, puta adulterium aut homicidium,... Dei ut auctoris opus est* [8]. In summâ, non horret *Calvinus*, Deum omnium auctorem vocare delictorum: *Et jam satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium* (peccatorum) *auctorem, quæ isti censores volunt otioso tantum ejus permissu contingere* [9].

Quâ falsâ doctrinâ putant hæretici, seu ut melius dicam, vanâ spe confidunt, vitiorum excusationem se reperisse: se nimirum, peccatum committentes, necessitate coactos peccare; et incurrentes damnationem, item damnari ex necessitate, quod omnes damnati ab ipso ortu ad infernum prædestinati sint a Deo; quem quidem errorem proximo paragrapho refutabimus.

Quomodo argumententur hæretici.

49. Hac autem ratione *Calvinus* exsecrandas illas propositiones, mox allatas,

[1] Instit., lib. III, cap. 23, n. 7. — [2] Ibid., n. 9 (*a*). — [3] Instit., lib. II, cap. 4, n. 2. — [4] Ibid., n. 5. — [5] Inst., lib. I, cap. 18, n. 4 (*b*). — [6] Instit., lib. I, cap. 17, n. 5. — [7] *Becanus*, Manuale Controversiar., lib. III, cap. 5, quæst. 5, n. 2 (*c*). — [8] Sermo de Providentia Dei, cap. 6 (*d*). — [9] Instit., lib. I, cap. 18, n. 3.

(*a*) Integer textus sic habet: *Excusabiles peccando haberi volunt reprobi... præsertim quum ex Dei ordinatione sibi injiciatur hujusmodi necessitas* (Nota edit.).

(*b*) *Dicimus*, inquit, *nullum esse Dei cum homine consensum, ubi hic justo illius impulsu agit, quod sibi non licet* (Nota edit.).

(*c*) *Lutherus*, inquit, *scripsit hæc verba:* MALA OPERA IN IMPIIS DEUS OPERATUR; *quæ discipuli ejus eraserunt.* Similia tamen adhuc apud eum reperiuntur. Sic *De servo arbitrio* (pag. 199) ita scribit: *Hic vides, Deum, quum in malis et per malos operatur, mala quidem fieri, Deum tamen non posse male facere, licet mala per malos faciat, quia Ipse bonus male facere non potest, malis tamen instrumentis utitur, quæ raptum et motum potentiæ suæ non possunt evadere. Vitium ergo est in instrumentis, quæ otiosa Deus esse non sinit, quod mala fiunt, movente ipso Deo* [Edit. *Jenæ* 1582, tom. 3, fol. 198-200] (Nota edit.).

(*d*) *Unum igitur*, inquit, *atque idem facinus, puta adulterium aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris ac impulsoris, opus est, crimen non est: quantum autem hominis est, crimen ac scelus est* (Nota edit.).

probare nititur, quod Deus uniuscujusque nostrum aut felicem aut infelicem sortem præscire non potuisset, nisi suo decreto statuisset bona aut mala opera a nobis peragenda: *Decretum quidem horribile, fateor; inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus, quem exitum esset habiturus homo,... et ideo præsciverit, quia decreto suo sic ordinarat* [1]. At respondetur, aliud esse prævidere, aliud prædestinare hominum peccata. Dubium non est, quin infinitâ suâ intelligentiâ Deus cognoscat et comprehendat omnia futura, atque in iis omnes culpas, quas commissuri sint singuli homines; verum alia futura esse prævidet ex positivo suo decreto, alia ex suo permissu. Nec tamen vel decretum vel permissum divinum hominis libertatem lædit: quum enim prævidet bona ejus vel mala opera, singula libere facta prævidet. Hæretici ita argumentantur: Si Deus Petri peccatum prævidit, in eâ futuri cognitione falli non potest; quapropter quum tempus prævisum advenerit, necessario peccabit Petrus. — At non recte dicunt *necessario:* infallibiliter quidem peccabit; illud quippe jam prævidit Deus, nec falli potest; non tamen necessario peccabit Petrus, quia si peccare voluerit, libere suâque malitiâ peccabit, illudque Deus solummodo permissurus est, ne libertatem semel datam ei auferat.

Rejicitur eorum doctrina.

50. Nunc videamus, quot sequerentur absurda, si hæreticorum propositiones admitterentur.

1. Deus non vult peccatum.

Primum absurdum. Deum ajunt justis de causis statuere et velle peccata, quæ ab hominibus committuntur. At nimis aperte docet Scriptura, Deum nolle peccata, atque etiam odio ea habere nec sine horrore ea adspicere posse; contrà velle Eum sanctificationem nostram: *Quoniam non Deus volens iniquitatem Tu es* [2]. — *Odio sunt Deo impius et impietas ejus* [3]. — *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum; et respicere ad iniquitatem non poteris* [4]. Si autem Deus protestatur, Se non velle sed odisse et prohibere peccatum, quomodo possunt contendere hæretici, Eum a Semetipso dissidentem, velle peccata eaque prædestinare? — Illud Calvinus quoque sibi opponit: *Objiciunt, si nihil eveniat nisi volente Deo, duas in Eo contrarias esse voluntates, quia occulto consilio decernat, quæ lege suâ palam vetuit. Facile diluitur* [5]. Ab eo audiamus, quomodo diluatur hæc difficultas de voluntatum in Deo dissidentiâ. Eâ responsione eam dilui ait, quam rudes de re difficili interrogati dare soleant: *Non capimus.* Sed vera responsio est, id quod Calvinus fingat, prorsus falsum esse; Deus enim numquam velle potest ea, quæ nos facere prohibet et Ipse odio habet. Vel ipse Melanchthon in suâ confessione Augustanâ adversus Lutherum suum: *Causa peccati,* inquit, *est voluntas... impiorum hominum, quæ avertit se a Deo* [6].

2. Deus non impellit ad peccandum.

51. *Alterum absurdum.* Ajunt Deum et ad tentandum impellere diabolum et ipsum quoque ad peccandum tentare et movere hominem. Illud vero quî fieri potest, quum Deus prohibeat, ne pravis appetentiis assentiamur: *post concupiscentias tuas non eas* [7]; jubeat autem: *quasi a facie colubri, fuge peccata* [8]? S. Paulus nos admonet, ut adversus diaboli tentationes armaturam Dei, id est, orationem adhibeamus: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli* [9]. S. Stephanus objurgabat Judæos, quod Spiritui-Sancto resisterent. Quodsi verum esset, ipsum Deum ad peccandum nos impellere, respondere potuissent: Spiritui-Sancto nequaquam resistimus; sed illud facimus, quod faciendum nobis inspirat; eamque ob causam te lapidamus. Jesus Christus orandum esse docet, ne sinat Deus iis perversis occasionibus nos tentari, in quibus culpæ succumberemus: *Et ne nos inducas in tentationem* [10]. —

[1] Instit., lib. III, cap. 23, n. 7. — [2] Ps. V, 5. — [3] Sap., XIV, 9. — [4] *Habac.*, I, 13. — [5] Inst., lib. I, cap. 18, n. 3. — [6] Conf. *Aug.*, cap. 19. — [7] Eccli., XVIII, 30. — [8] Eccli., XXI, 2. — [9] *Ephes.*, VI, 11. — [10] *Matth.*, VI, 13.

Si autem Deus diabolum ad tentandum impellat, et Ipse nos tentet atque ad peccandum moveat, quin et decernat ut peccatum committamus, cur nos jubet fugere peccatum, peccato resistere precesque adhibere, ut tentationibus liberemur? Si Deus decreverit, ut tentatio illa Petrum invadat eumque vincat, numquid Petrus Deum precari possit, ut tentationem tollat suumque mutet decretum? — Numquam Deus diabolum impellit, ut tentatione nos aggrediatur; sed illud solum, ad fidem nostram probandam, ei permittit. Diabolus, ad peccatum alliciens, impie agit; quapropter Deus illud ei injungere nequit: *Nemini mandavit* (Deus) *impie agere* [1]. Quin etiam quâcumque tentatione allectis nobis offert præbetque auxilium, quo resistere possimus; et declarat, numquam Se esse permissurum, ut supra vires tentemur: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis* [2].

Objectio cum responsione.

At, reponunt, sæpius testantur Scripturæ, Deum reverâ tentasse homines: *Deus tentavit eos* [3]. *Tentavit Deus Abraham* [4]. — Distinguamus oportet: diabolus tentat hominem, ut in peccatum incidat; Deus vero, ut ejus fidem experiatur, quod et in Abraham fecit nec facere desinit in iis servis, qui ipsi sint fideles: *Deus tentavit eos: et invenit illos dignos Se* [5]. Ceterum numquam Deus (id quod diabolus facit) ad peccandum sollicitat: *Deus enim intentator malorum est; Ipse autem neminem tentat* [6].

3. Pravus instinctus non est a Deo.

52. *Tertium absurdum.* Monet Dominus: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint* [7]. Quo fit, ut nos Catholici vel proposita facienda vel consilia ab aliis nobis data, ponderare debeamus, quamvis primâ fronte honesta et sancta videantur: sæpe enim, quæ a Deo inspirari credimus, a diabolo injiciuntur ad nostram perniciem. Sed *Calvini* judicio nequaquam examinare debemus, bono an malo spiritu moveamur; sive enim bonus est sive malus, omnia proveniunt a Deo, qui fieri jubet tam bonum quam malum, ad quod nos impellit. Quo posito, jam corruit hæreticorum effatum, Scripturam ex spiritu privato esse intelligendam; quidquid enim facimus, quemcumque falsæ interpretationis vel hæresis errorem sequimur, Deo inspiranti obtemperamus.

4. Deus non crudelis, sed misericors est.

53. *Quartum absurdum.* Passim docent Scripturæ, Deum ad misericordiam et veniam quam ad justitiam et pœnam multo esse propensiorem: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* [8]. *Misericordiâ Domini plena est terra* [9]. *Miserationes ejus super omnia opera ejus* [10]. *Superexaltat autem misericordia judicium* [11]. — Deus igitur non solum erga justos, sed etiam erga peccatores misericordiâ magnopere abundat. Ut intelligamus, quantopere Deus cupiat omne bonum atque æternam salutem nobis afferre, jam satis est verbum illud, in Evangelio toties repetitum: *Petite et accipietis* [12]. *Petite et dabitur vobis* [13]. *Omnis enim qui petit accipit* [14]. Thesauros suos, lucem, divinum amorem, gratiam efficacem, perseverantiam, salutem æternam nobis omnibus porrigit, quoties ea petamus. Fidelis est Deus, promissa non facere nequit: quicumque ergo perit, suâ tantum culpâ perit. Calvinus [15] ait, paucos esse electos (Bezam videlicet suosque discipulos); reliquos omnes esse reprobos, et Deum solam justitiam in eos exercere; quod ad infernum eos prædestinaverit, eamque ob causam omni gratiâ destitutos, ad peccandum ipse incitet. Quo fit, ut Calvini quidem sententiâ, non misericordem Deum, sed Deum tyrannum fingere debeamus, quin etiam omnium tyrannorum crudelissimum maximeque injustum; vult enim (ut ait Calvinus) peccare homines, ut in æternum

[1] Eccli., XV, 21. — [2] 1 *Cor.*, X, 13. — [3] Sap., III, 5. — [4] Gen., XXII, 1. — [5] Sap., III, 5. — [6] *Jac.*, I, 13. — [7] 1 *Joan.*, IV, 1. — [8] Ps. XXIV, 10. — [9] Ps. XXXII, 5. — [10] Ps. CXLIV, 9. — [11] *Jac.*, II, 13. — [12] *Joan.*, XVI, 24. — [13] *Matth.*, VII, 7. — [14] *Luc.*, XI, 10. — [15] Instit., lib. III, cap. 24, n. 6 seq.

eos discruciet. Illud quidem Eum facere ait ad exercendam justitiam [1]; at in hoc ipso consistit tyrannorum crudelitas, quod alios delicta committere volunt, in quibus deinde castigandis crudelis ipsorum satietur animus.

5. Deus peccatorem non injuste pœnâ afficit.

54. *Quintum absurdum.* Quum homo ex necessitate peccet (vult enim Deus eum peccare, ipseque ad peccandum movet), injustum est, pœnâ eum affici; qui enim ad peccandum cogitur, libertate caret, nec culpam committit. Quin potius, sequendo voluntatem Dei, qui vult eum peccare, præmium sibi meretur, quod divinæ voluntati obtemperet; quomodo igitur ad exercendam justitiam Deus eum punire potest?

At, inquit Beza [2], ait Apostolus: *Qui* (Deus) *operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ* [3]. Si omnia ex Dei voluntate fiunt, inquit, peccata quoque committuntur ex ejus voluntate. — Minime vero; fallitur Beza: ex Dei voluntate fiunt omnia, præter peccata. Deus nec vult committi peccata, nec quemquam peccato perire: *Numquid voluntatis meæ est mors impii? dicit Dominus...* [4]. *Nolens aliquos perire* [5]. — Vult autem, ut omnes ad sanctimoniam perveniant: *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra* [6].

6. Deus malum operari nequit.

55. *Sextum absurdum.* Asserunt hæretici, Deum ipsum nobiscum peccata operari, nobisque uti velut instrumentis ad ea perpetranda; quare (ut hujus paragraphi initio notavimus) non reformidat Calvinus Deum peccati auctorem vocare. Illud vero a Concilio Tridentino condemnatum est: *Siquis dixerit, non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ quam vocatio Pauli; anathema sit* [7].

At, si Deus peccati auctor sit, quum illud velit, nos ad illud committendum impellat, illudque nobiscum operetur, quî fit, ut homo peccet, non vero peccet Deus? — Quâ de re *Zwinglius* interrogatus, quum aliud nihil ei esset quod responderet, stomachans: *De hoc ipsum Deum interroga*, inquit; *ego enim Ei non fui a consiliis* [8]. Atque eâdem difficultate Calvino propositâ: quomodo Deus condemnet homines, qui peccatum exsequantur, quum Ipse per eos illud operetur, et in malis operibus, non quidem instrumentum, sed operans culpam committat; quo fieret, ut culpa esset Dei, non hominis, qui ut merum Dei instrumentum ageret; illud, respondit, a carnali nostrâ mente intelligi non posse: *Vix capit sensus carnis* [9]. Nonnulli hæretici respondent, peccando solum hominem, non vero Deum peccare, quod homo agat propter malum finem, Deus vero propter bonum finem, ut nempe justitiam suam exerceat puniendo peccatorem, qui deliquerit. — Sed ne ita quidem culpa a Deo removeretur. Docet enim *Calvinus*, decernere Deum et prædestinare, non solum ut homo peccatum committat, sed etiam ut illud committat cum malâ voluntate; secus eum punire non posset; quod ergo ad ipsum peccatum attinet, Deus reverâ peccati auctor est et reverâ peccat. — *Zwinglius* [10] hanc aliam affert rationem, hominem ideo peccare, quia perrumpat legem; Deum vero nullâ lege teneri. — Sed ineptam eam rationem *Calvinus* ipse respuit: *Non fingimus*, inquit, *Deum exlegem* [11]. Et sane; quamvis Deo legem dare nemo possit, lex Ei est ipsa ejus justitia et bonitas. Quapropter, sicut peccatum legi naturæ est contrarium, ita quoque contrarium est

[1] Ibid., n. 12 seq. — [2] Quæstionum et Responsionum *Christianarum* Libellus. « *Magnum profecto* » seq. — [3] *Ephes.*, I, 11. — [4] *Ezech.*, XVIII, 23. — [5] 2 *Petr.*, III, 9. — [6] 1 *Thess.*, IV, 3. — [7] Sess. 6, can. 6. — [8] Apud *Becanum*, Manuale Controv., lib. III, cap. 5, quæst. 5, n. 7. — [9] Instit., lib. I, cap. 18, n. 1. — [10] Sermo de Providentia Dei, cap. 6. — [11] Instit., lib. III, cap. 23, n. 2.

divinæ Bonitati, neque umquam Deus peccatum velle potest.

At, quum dicat *Calvinista*, hominem, quidquid boni vel mali faciat, necessitate coactum illud facere, quod a Deo omnia fiant; si accideret, ut fuste cæderetur ab altero; hic vero interroganti: *Cur me percutis*, responderet: *Non ego te percutio; sed Deus, qui me movet et ad te percutiendum cogit;* scire vellem, utrum ex Calvini doctrinâ *Calvinista* eum excusatum haberet, an potius efferatus diceret: *Quid Deum nominas! Non Deus, sed tu me percutis, quod me percutere vis pro tuo in me odio.* Heu, miseros hæreticos! In errore se versari non ignorant! Cæci sunt, quod cæci esse volunt.

Solvuntur difficultates ex S. Scripturâ.

56. Opponunt autem multos Scripturarum locos, quibus probare nituntur, Deum velle, præcipere et operari peccata: *Ego Dominus... faciens pacem et creans malum* [1]. — Sed respondet Tertullianus: *Mala dicuntur et delicta et supplicia* [2]. Supplicia Deus, non delicta operatur. Tum ita pergit: *Suum cuique parti definimus auctorem: malorum... culpæ, diabolum: malorum... pœnæ, Deum* [3]. Quum Absalom rebellionem faceret adversus patrem, voluit Deus Davidis pœnam, minime vero peccatum, quod Absalom committebat. — At scriptum est: *Dominus enim præcepit ei* (Semei), *ut malediceret David* [4]. Et apud Ezechielem: *Ego Dominus decepi prophetam illum* [5]. Et in Psalmis: *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus* [6]. Et apud S. Paulum: *Mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio* [7]. Ergo perspicuum est, inquiunt, Deum peccata et præcipere et operari. — Sed in iis textibus hæretici distinguere nolunt Dei voluntatem et Dei permissum; ob justos suos fines permittit Deus, ut homines decipiantur et peccent, vel in pœnam impiorum vel in bonorum emolumentum; numquam tamen nec vult nec operatur peccatum. Deus, inquit Tertullianus, *est mali si non auctor, quia non effector, certe permissor* [8]. Et S. Ambrosius: *Deus enim operatur, quod bonum est, non quod malum* [9]. Et S. Augustinus: *Iniquitatem... damnare novit, non facere* [10].

§ VII. *A Deo neminem umquam sine culpæ ratione ad damnationem fuisse prædestinatum.*

Quid doceat *Calvinus*.

57. Prorsus contrarium docet Calvinus. Multos quidem ad damnationem prædestinatos ait, non propter eorum peccata, sed ex mero Dei arbitrio. En ejus verba: *Aliis vita æterna, aliis damnatio æterna prœordinatur; itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus* [11]. Neque aliam ejusmodi prædestinationis rationem assignat nisi Dei voluntatem: *Neque... in aliis reprobandis aliud habebimus quam ejus voluntatem* [12]. Probe intelligo, eam doctrinam commodam esse hæreticis, quod inde licentiam sibi arripiant quælibet peccata sine conscientiæ angore sineque ullo metu committendi, hoc celebri dilemmate innixi: si prædestinatus sum, ad salutem perveniam, quidquid mali commisero; sin reprobatus, peribo, quidquid boni fecero. Sed ad falsum illud argumentum apte respondit medicus quidam, quem Cæsarius narrat [13], ab improbo viro, ab altero ob vitia reprehenso, eamdem audivisse ratiocinationem. Quum enim flagitiosus ille homo, Ludovicus landgravius nomine, exitiali morbo correptus, eumdem illum medicum ad se vocasset, peteretque ut morbo suo mederetur, hic, memor quid olim amico admonenti respondisset: *Ludovice*, inquit, *quid tibi proficiet opera mea? Si mortis tuæ hora jam advenerit, morieris, nec quidquam mea tibi proderunt remedia; sin aliter, sine meâ cura-*

Quomodo medicus quidam respondit.

[1] *Isai.*, XLV, 6, 7. — [2] Adv. *Marcion.*, lib. II, cap. 14. — [3] Ibid. — [4] 2 Reg., XVI, 10. — [5] XIV, 9. — [6] Ps. CIV, 25. — [7] 2 *Thess.*, II, 10. — [8] Adv. *Hermogenem*, cap. 9. — [9] De Paradiso, cap. 15, n. 74. — [10] Ep. 194, ad *Sixtum*, n. 30. — [11] Instit., lib. III, cap. 21, n. 5. — [12] Ibid., cap. 22, n. 11. — [13] *Cæsarii Heisterbacensis* monachi Ord. *Cisterciens.* Dialog. Miracular., dist. 1, cap. 27.

tione vives. Ægrotus autem: *Tu quidem, medice,* respondit, *adjuva me quantum poteris, priusquam mors accesserit; nam adhibitis remediis fieri potest, ut convalescam, iis neglectis vero, facillime moriar.* Tum vero, quâ erat prudentiâ, medicus: *Si ergo,* inquit, *de corporis vitâ remediorum ope servandâ cogitas, quidni confessione peragendâ animæ vitam recuperare studes?* Quibus verbis eum persuasit, ut peccata confiteretur, et ad bonam frugem se reciperet.

Quid doceat Ecclesia.

58. Sed *Calvino* directe respondeamus: si ad vitam æternam prædestinatus sis, Calvine mi, decretum est, ut salutem consequaris propter bona opera, quæ perficies, saltem quod ad prædestinationis tuæ exsecutionem spectat: contrà, si ad infernum destinatus sis, ei propter sola tua peccata, non vero, ut tu blasphemas, ex merâ Dei voluntate addictus es. Proinde abstine peccatis, fac bona opera: salutem consequeris.

Probatur ex S. Scripturâ.

Falso omnino fingit Calvinus, a Deo multos homines inferno esse creatos; nimis aperta sunt et fere innumera Scripturæ testimonia, Deum omnes salvos velle. Et primum quidem diserte affirmat S. Paulus: *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* [1]. Quare S. Prosper: *Sincerissime credendum atque profitendum est, Deum velle ut omnes homines salvi fiant. Siquidem Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcipit..., ut Deo pro omnibus... supplicetur* [2]. Et perspicua est ratio, a sancto viro hic allata. Ibidem enim dixerat S. Paulus: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes... pro omnibus hominibus;* ac deinde: *hoc enim bonum est,* inquit, *et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri* [3], *cet.* Ideo pro omnibus preces adhiberi vult Apostolus, quia omnes salvos velit Deus. Eodem argumento usus est S. Joannes Chrysostomus: *Si omnes ille vult salvos fieri, merito pro omnibus oportet orare. Si omnes ipse salvos fieri cupit, illius et tu concorda voluntati* [4]. Accedit illud Apostoli de Redemptore: *Christus Jesus, qui dedit redemptionem Semetipsum pro omnibus* [5]. Si Jesus Christus omnes redimere voluit, item voluit omnibus salutem conferre.

Objicitur.

59. At, inquit *Calvinus* [6], Deus profecto uniuscujusque hominis et bona et mala opera prævidet; si ergo jam statuit aliquem propter sua peccata in infernum dejicere, quomodo dici potest, velle Eum, ut omnes salvi fiant? — Respondetur cum S. Joanne Damasceno, S. Thomâ Aquinate et communi omnium catholicorum doctorum sententiâ, in delinquentium reprobatione distinguendam esse prioritatem temporis et prioritatem ordinis sive rationis. Quod ad temporis prioritatem spectat, divinum decretum antecedit hominis culpam; quod vero ad prioritatem ordinis, hominis culpa antecedit decretum Dei: nam idcirco Deus multos peccatores *ab æterno* ad infernum destinavit, quod eorum peccata prævidit. Reverâ igitur Deus voluntate antecedenti, quæ ejus Bonitatem respicit, omnes vult salvos fieri; at voluntate consequenti, quæ respicit eorum peccata, eos vult damnatos. En verba S. Joannis Damasceni: *Nosse oportet, Deum... antecedente voluntate velle omnes salvos esse... Non enim nos ut puniret, condidit; sed quia bonus est, ad hoc ut Bonitatis suæ participes essemus. Peccantes porro puniri vult, quia justus est* [7]. Item S. Thomas: *Vocatur voluntas antecedens,* inquit, *quâ (Deus) omnes homines salvos fieri vult... Consideratis autem omnibus circumstantiis personæ, sic non invenitur de omnibus bonum esse, quod salventur; bonum enim est, eum qui se præparat et consentit, salvari..., nolentem vero et resistentem non est bonum salvari...; et hoc dicitur voluntas consequens, eo quod præsupponit præscien-*

Respondetur.

[1] 1 *Tim.*, II, 4. — [2] Liber Responsionum ad Capitula objectionum *Vincentianarum*, cap. 2. — [3] 1 *Tim.*, II, 1, 3, 4. — [4] In Ep. 1, ad *Tim.*, homil. 7, n. 2. — [5] 1 *Tim.*, II, 5, 6. — [6] Instit., lib. III, cap. 23, n. 7. — [7] De Fide Orthodoxa, lib. II, cap. 29.

tiam operum, non tamquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti [1].

Aliis textibus probatur, Deum omnes salvos velle.

60. Alii multi habentur textus, quibus confirmatur ea veritas, Deus omnes salvos velle; quorum nonnullos saltem hic referendos censeo: *Venite ad Me omnes*, inquit Dominus, *qui laboratis et onerati estis, et Ego reficiam vos* [2]. Venite vos omnes, quos delictorum pondus opprimit: Ego vos reficiam a ruinâ, quam vobis ipsi importastis. Quodsi omnes ad remedium vocat, reverâ vult salutem afferre omnibus. — S. Petrus: *Patienter agit propter vos*, inquit, *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti* [3]. Notentur verba: *omnes ad pœnitentiam reverti*. Deus nullius vult damnationem, ne peccatorum quidem, donec his in terris vivunt; sed ut omnes delictorum pœniteat, omnesque salventur. — Est præterea illud Davidis: *Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus* [4]. Quem locum ita explicat S. Basilius: *Et vita in voluntate ejus. Quid ergo dicit? Nimirum quod vult Deus omnes vitæ fieri participes* [5]. Quamquam nos operibus nostris Deum offendimus, ille tamen vitam nostram vult, non mortem. — Porro in libro Sapientiæ legitur: *Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti* [6]. Et paulo post: *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas* [7]. Si ergo Deus quæcumque creavit, ac potissimum animas, diligit, itemque paratus est, iis ignoscere, quos delictorum pœniteat; quomodo possumus opinari, ideo Eum eas condidisse, ut in æternum apud inferos eas discruciari cernat? Minime vero; non disperditos sed salvos nos cupit: si autem nos, peccatis obstinate inhærendo, mortem æternam nobis attrahere videat, ruinam nostram deplorans, velut precatur, ne ad interitum ruamus: *Et quare moriemini, domus Israel... Revertimini et vivite* [8]. Ac si diceret: Miseri peccatores, quid est, quod in damnationem velitis incurrere? Ad Me revertite; vitam amissam recuperabitis. — Quocirca quum Redemptor quodam die Hierosolyma civitatem aspiceret, Secumque cogitaret, perniciem sibimetipsis esse allaturos Judæos, a quibus tam iniquâ morte afficeretur, commiseratione motus, lacrimari cœpit: *Videns civitatem, flevit super illam* [9]. — Alio loco declarat, non mortem, sed vitam peccatoris Se velle: *Nolo mortem morientis* [10]. Et paulo infrà jusjurandum adjicit: *Vivo Ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a viâ suâ et vivat* [11].

Perspicua est conclusio.

61. Quum igitur Deus tot Scripturarum testimoniis certiores nos faciat, Se omnes homines salvos velle, merito doctissimus Petavius divinæ misericordiæ injuriam eum inferre ait, et fidei decreta cavillari, qui contendat, Deum non omnes salvos velle: *Quodsi ista ipsa Scripturæ loca, quibus hanc suam voluntatem... tam illustribus ac tam sæpe repetitis sententiis, immo vero lacrimis ac jurejurando etiam interposito testatus est Deus, calumniari licet, et in contrarium detorquere sensum; ut præter paucos, genus humanum omne perdere... statuerit, nec eorum servandorum voluntatem... habuerit...; quid est adeo disertum in ceteris fidei decretis, quod simili ab injuriâ et cavillatione tutum... esse possit?* [12] Adjungit Sfondratus Cardinalis, contrarium asserere, id est, Deum paucos tantum salvos velle, et reliquos omnes ex decreto absoluto damnatos, quum toties declaraverit, Se omnes velle salvos, idem esse ac sibi fingere Deum scenicum, qui aliud loquatur, aliud velit et faciat: *Plane qui aliter sentiunt, nescio an ex Deo vero Deum... scenicum faciant* [13].

Sancti Patres idem docent.

Atvero sancti Patres, Græci et Latini omnes, uno ore pronuntiant, sincere velle Deum, ut unusquisque ad salutem per-

[1] In Sent. lib. I, dist. 46, quæst. 1, art. 1. — [2] *Matth.*, XI, 28. — [3] 2 *Petr.*, III, 9. — [4] Ps. XXIX, 6. — [5] Homil. in Ps. XXIX, n. 4. — [6] Sap., XI, 25. — [7] v. 27. — [8] *Ezech.*, XVIII, 31, 32. — [9] *Luc.*, XIX, 41. — [10] *Ezech.*, XVIII, 32. — [11] *Ezech.*, XXXIII, 11. — [12] De Deo, lib. X, cap. 15, n. 5. — [13] Nodus Prædestinationis, pars 1, § 1.

veniat. Refert Petavius [1] testimonia S. Justini [2], S. Basilii [3], S. Gregorii [4], Clementis Alexandrini [5], S. Joannis Chrysostomi [6], et S. Methodii [7]. Hic quid Patres Latini dicant, videamus: S. Hieronymus: *Vult (Deus) salvari omnes...*, inquit. *Sed quia nullus absque propriâ voluntate salvatur..., vult nos bonum velle, ut quum voluerimus, velit in nobis et Ipse suum implere consilium* [8]. — S. Hilarius: *Ut ...omnes homines Deus salvos fieri velit; et non eos tantum, qui ad sanctorum numerum pertinebunt, sed... omnes omnino, ut nullus habeatur exceptus* [9]. — S. Paulinus: *Omnibus dicit (Christus): « Venite ad Me », cet.; omnem enim, quantum in ipso est, hominem salvum fieri vult, qui fecit omnes* [10]. — S. Ambrosius: *Etiam circa impios ostendere suam debuit voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire; ut adverterent omnes, quod in electione etiam proditoris sui servandorum omnium insigne prætendit... Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus, quod omnes voluit liberare* [11]. Ne longus sim, plura alia, quæ hic addi possent, Patrum testimonia prætermitto.

Idem colligitur ex præcepto spei.

Quod autem Deus ex suâ parte nos omnes reverâ salvos velit (ita recte adnotat *Petrocorensis* [*Périgueux*] theologia), certo constat ex divino spei præcepto; si enim nobis non esset exploratum, Deum omnes salvos velle, spes nostra non certa nec stabilis (qualem eam esse vult Apostolus: *ancoram... tutam ac firmam* [12]) sed infirma foret ac dubia. *Quâ enim fiduciâ*, inquit Petrocorensis, *divinam misericordiam sperare poterunt scelerati homines, si certum non sit, quod Deus salutem eorum velit?* [13] Evidens est hæc ratio; quam hic paucis absolutam, fuse explicavi in libro *De Oratione* [14].

Objectio ex peccato originali.

62. At, reponit *Calvinus* [15], quum propter Adami peccatum totum genus humanum sit massa damnata, Deus nullam hominibus injuriam facit, si eorum paucos tantum salvos, reliquos vero omnes damnatos velit; non id quidem ob propria eorum peccata, sed ob peccatum Adami. — At respondemus, ob illud ipsum venisse Jesum Christum, ut suâ morte damnatam illam massam salvaret: *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat* [16]. Ille, Redemptor noster, mortem suam obtulit, non pro iis tantum hominibus, qui salutem essent consecuturi, sed pro omnibus, nullo quidem excepto: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [17] — *Pro omnibus mortuus est Christus* [18]. — *Speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium* [19]. Et Apostolus, ut probet, omnes homines propter peccatum fuisse mortuos, Christum pro omnibus mortuum esse ait: *Caritas enim Christi urget nos... Quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt* [20]. Quare S. Thomas: *Christus Jesus*, inquit, *est mediator Dei et hominum, non quorumdam, sed inter Deum et omnes homines; et hoc non fuisset, nisi vellet omnes salvare* [21].

Responsio. *a.* ex Scripturâ.

b. ex Patribus.

63. *Quomodo igitur*, ita quærit S. Joannes Chrysostomus, *non omnes salvi fiunt, si vult (Deus) omnes salvos fieri* (et Christus pro omnibus mortuus est)*?* Et ipse respondet: *Quia non omnium voluntas Ejus voluntatem sequitur; Ille vero nemini vim infert* [22]. Et S. Augustinus: *Bonus est Deus, justus est Deus: potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bo-*

[1] L. c., cap. 4 et 5. — [2] Apud *Joan. Damascen.* Sacra Parallela, littera A, tit. 9. — [3] Homil. in Ps. XXIX, n. 4. — [4] *S. Greg. Naz.*, Oratio 38, in Theophania, n. 14; Orat. 4 contra *Julianum*, n. 68. — [5] Stromata; lib. I, VI et VII. — [6] In Ep. ad *Hebr.*, homil. 2, n. 3; Hom. de Longitudine Proœmior., n. 6. — [7] Liber de Resurrectione, apud *Œcumenium*, in Ep. ad *Rom*, cap. 9, v. 21 (Cfr. *Migne*, Patr. gr. et lat., tom. 118, col. 515). — [8] In Ep. ad *Ephes.*, lib. I, cap. 1, v. 11. — [9] Ep. ad *Augustinum* (Quisnam sit ille *Hilarius*, non constat. Vide *Migne*, Patr. Lat, tom. 44, p. 958, nota. Nota edit.) — [10] Ep. 24, ad *Sever.*, n. 9. — [11] De Paradiso, cap. 8, n. 39. — [12] *Hebr.*, VI, 19. — [13] Theol. Specul. De Providentia Dei, lib. III, cap. 3, quæst. 4. — [14] De Magno Orationis Medio, pars 2, cap. 4. — [15] Instit, lib. III, cap. 23, n. 3 seq. — [16] *Matth.*, XVIII, 11. — [17] 1 *Tim.*, II, 6. — [18] 2 *Cor.*, V, 15. — [19] 1 *Tim.*, IV, 10. — [20] 2 *Cor.*, V, 14. — [21] In Ep. 1 ad *Tim.*, cap. 2, lect. 1. — [22] Homil. de Longitudine Proœmior., n. 6.

nus est; non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia justus est[1]. — Atque vel ipsi Magdeburgenses Centuriatores Lutherani, quum de reprobis agunt, confitentur, docuisse sanctos Patres, Deum non prædestinare peccatores ad infernum, sed eos condemnare ob delictorum præscientiam[2].

Instat *Calvinus.*

Respondet vero *Calvinus*[3], Deum, licet ad mortem æternam multos prædestinet, non tamen exsequi pœnam nisi post peccatum commissum; eamque ob causam primum ad peccatum reprobos prædestinare, ut deinde sine injustitiâ eos punire possit. — At si esset injustum, innocentes ad infernum detrudere, multo magis injustum esset, innocentes ideo ad culpam prædestinare, ut deinde pœnâ affici possent: *Major vero erit injustitia*, inquit S. Fulgentius, *si lapso Deus retribuit pœnam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam*[4].

Respondetur.

Quæ ratio sit, quod multi percant.

64. Sic vero statuendum, eos qui pereant, ex solâ suâ negligentiâ perire; Deus quippe, ut ait S. Thomas, gratiam ad salutem necessariam omnibus donat: *Hoc enim ad divinam Providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem*[5]. Et alio loco explicans illud S. Pauli: *Qui omnes homines vult salvos fieri*[6]: *Et ideo*, inquit, *gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat*[7]. Atque illud ipsum per Osee olim declaravit Deus, nostrâ prorsus culpâ fieri, si in perniciem incurramus: in Deo nempe, ne pereamus, necessarium auxilium nos reperire: *Perditio tua, Israel; tantummodo in Me auxilium tuum*[8]. Quocirca nos admonet Apostolus: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis*[9]. Et reverâ iniquum et crudelem se præberet Deus, ut ajunt S. Augustinus et S. Thomas, si homines (id quod asserit Calvinus) ad ea præcepta servanda adigeret, quæ ab eo servari non posse, minime ignoraret. *Peccati reum tenere quemquam*, inquit S. Augustinus, *quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est*[10]. Et S. Thomas: *Homini imputatur in crudelitatem, si obliget aliquem per præceptum ad id, quod implere non posset; ergo hoc de Deo nullo modo est æstimandum*[11]. Res tamen aliter se habet, inquit S. Doctor, *quando ex ejus negligentiâ est, quod gratiam non habet, per quam potest servare mandata*[12]. Quæ negligentia in hoc consistit, quod omittimus uti remotâ saltem orationis gratiâ, quâ proximam ad præcepta servanda impetrare possumus, juxta illud Tridentini: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis*[13].

65. Concludamus igitur cum S. Ambrosio: Ostendit Redemptor, hominibus, licet ex culpâ imbecillis et reis, remedium ad salutem satis idoneum Se præbuisse: *Omnibus opem sanitatis detulit, ut... Christi... manifesta in omnes prædicetur misericordia..., qui omnes homines vult salvos fieri*[14]. Unde S. Augustinus: Numquid præclarius cum ægroto agi potest, inquit, quam ut in manu habeat vitam, oblato ei remedio, quo sanari possit, ubi voluerit? *Quid autem te beatius,*

Conclusio.

[1] Contra *Julianum*, lib. III, cap. 18. — [2] Cent. II, cap. IV (*a*). — [3] Instit., lib. III, cap. 24, n. 12. — [4] Ad *Monimum*, lib. II, cap. 22. — [5] Quæst. disputat., qu. 14, art. 11 ad 1m. — [6] 1 *Tim.*, II, 4. — [7] In Ep. ad *Hebr.*, cap. 12, lectio 3. — [8] *Osee*, XIII, 9. — [9] 1 *Cor.*, X, 13. — [10] De duabus animis, cap. 12, n. 17. — [11] In Sent. lib. II, dist. 28, qu. 1, art. 3. — [12] Quæst. disputat., qu. 24, art. 14 ad 2m. — [13] Sess. 6, cap. 11. — [14] De *Cain* et *Abel*, lib. II, cap. 3, n. 11.

(*a*) *Ita docuerunt* (Patres), inquiunt, *ut quantum ad utriusque, hominis scilicet et diaboli, lapsum attinet, negarint, eum fatali neccessitate contigisse, quemadmodum Justinus ait* (*Dial. cum Tryph.*): NON ESSE DEUM IN CAUSA, UT PRÆDESTINATI FIANT INJUSTI, SIVE ANGELI SIVE HOMINES: SED SUA QUEMQUE CULPA TALEM ESSE, QUALIS APPAREBIT. *Item:* SI VERBUM DEI PRÆDICIT OMNINO QUOSDAM ANGELOS ET HOMINES DAMNANDOS; IDEO PRÆDICIT, QUIA PRÆSCIVIT INCORRIGIBILES; NON QUIA TALES A DEO FACTI SINT (Nota edit.).

quam ut tamquam in manu tuâ vitam (*a*), *sic habeas in voluntate sanitatem tuam?* [1] Ac proinde ita pergit S. Ambrosius: *Quicumque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit, quum remedium haberet* [2]. Et sane quidem: Dominus omnibus medetur, et perfecte quidem, quantum est in Se; non sanat vero eum, qui non vult sanari: *Quantum in medico est*, inquit S. Augustinus, *sanare venit ægrotum* [3]. *Sanat omnino ille..., sed non sanat invitum* [4]. In summâ, inquit S. Isidorus Pelusiota, *serio et modis omnibus* (Deus) *vult eos adjuvare, qui in vitio volutantur, ut omnem eis excusationem eripiat*, (quum die judicii in damnationem incurrunt) [5].

Objicitur 1. Deus indurat et excæcat.

66. Sed his omnibus *Calvinus* [6] opponit 1[um] plures textus, quibus Deus declarare videtur, Seipsum indurare delinquentium corda, eosque cæcos reddere, ne viam salutis ultra dignoscant: *Ego indurabo cor ejus* [7]. — *Excæca cor populi hujus... ne forte videat* [8]. — Sed ad eos eorumque similes textus respondet S. Augustinus, hoc modo obstinatorum corda a Deo durari, quod iis non largiatur eam gratiam, quâ seipsos indignos reddiderunt; minime vero, ut asserit Calvinus, quod malitiam ipse infundat: *Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam* [9]. Ac similiter: *Excæcat... Deus deserendo et non adjuvando* [10]. Aliud est igitur durare et obcæcare homines; aliud (quod quidem Deus facit) permittere, justis de causis, eorum obstinationem et cæcitatem. — Ita quoque respondetur ad illud S. Petri, quo Jesu Christi mortem Judæis objiciebat: *Hunc definito consilio et præscientiâ Dei traditum... interemistis* [11]. — Ergo, inquiunt, Dei consilium fuit, ut Judæi Redemptorem interficerent. — Respondetur, Deum propter mundi salutem decrevisse quidem Christi mortem, at Judæorum peccatum tantummodo permisisse.

Respondetur.

Objicitur 2. Deus voluntate suâ salvandos eligit.

67. Opponit Calvinus [12] 2°: illud Apostoli: *Quum enim nondum... aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia major serviet minori sicut scriptum est: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui »* [13]. Item quod in eodem capite sequitur: *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei* [14]. Præterea: *Cujus vult, miseretur; et quem vult, indurat* [15]. Ac tandem: *An non habet potestatem figulus luti ex eâdem massâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* [16]

Respondetur.

Quid autem ad falsam suam sententiam tuendam ex iis textibus Calvinus inferre possit, nescio. — Apud S. Paulum legimus: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui;* præmissis his aliis verbis: *Quum enim nondum aliquid boni egissent aut mali.* Quomodo ergo Deus Esau prius odio habuit, quam malum commisisset? En, quid respondeat S. Augustinus: *Non... odit Deus Esau hominem, sed odit Deus Esau peccatorem* [17]. — Porro, non ex nostrâ voluntate, sed ex bonitate Dei pendere, num nostri misereri velit; ac præterea alios peccatores Deum obstinatos in eorum peccatis relinquere et ex iis efficere vasa contumeliæ, aliis vero misericordiam Eum exhibere et honoris vasa ex iis facere, ecquis negare possit? Nemo peccator nec gloriari potest, si Deus misericordiâ secum utatur, nec de Deo querelam habere, si non eam gratiam sibi concedere velit,

[1] In Ps. CII, n. 6. — [2] L. c. — [3] In Evang. *Joan.*, tract. 12, cap. 3, n. 12. — [4] Enarr. in Ps. CII, n. 6. — [5] Epistolar. lib. II, Ep. 270, ad *Apollonium* Episc. — [6] Instit., lib. III, cap. 24, n. 13 et alibi passim. — [7] Exod., IV, 21. — [8] *Isai.*, VI, 10. — [9] Ep. 194, ad *Sixtum Rom.* Presb. — [10] In *Joan.* Evang., tract. 53, n. 6. — [11] Act., II, 23. — [12] Instit., lib. III, cap. 22 et alibi passim. — [13] *Rom.*, IX, 11-13. — [14] Ibid., v. 16. — [15] v. 18. — [16] v. 21. — [17] Ad *Simplicianum*, lib. I, quæst. 2, n. 18.

(*a*) Nonnulli legunt: *in manu tuâ vitam*; apud alios abest *vitam* (Nota edit.).

quam aliis concesserit. *Auxilium quibuscumque divinitus datur*, inquit S. Augustinus, *misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitiâ non datur* (*a*). Quâ in re divina judicia adorare oportet et cum eodem Apostolo dicere: *O altitudo divitiarum Sapientiæ et Scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus!* [1] Illud vero nihil prodest Calvino asserenti, Deum ad infernum destinare homines, eamque ob causam eos antea ad culpam prædestinare. Minime vero, inquit S. Fulgentius: *Potuit* (*Deus*)... *prædestinare quosdam ad gloriam, quosdam ad pœnam. Sed quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam... Quos autem prædestinavit ad pœnam, non prædestinavit ad culpam* [2]. Nonnulli S. Augustinum illius erroris incusarunt; quâ opportunitate usus Calvinus: *Non dubitabo igitur*, inquit, *cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem* [3]; loquens videlicet de eâ necessitate, quâ homo bonum et malum operetur. S. Prosper vero magistrum suum S. Augustinum eo errore prorsus liberat; quocirca: *Prædestinationem autem Dei*, inquit, *sive ad bonum sive ad malum in hominibus operari, ineptissime dicitur* [4]. Itemque Patres concilii Arausicani S. Augustinum his verbis defendunt: *Aliquos vero*, inquiunt, *ad malum divinâ potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam, si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus* [5].

Objicitur 3. Ipsi Catholici admittunt reprobationem negativam.

68. Opponit 3° *Calvinus* [6]: Sed vos ipsi Catholici, nonne docetis, Deum propter supremum in suas creaturas dominium, actu positivo nonnullos a vitâ æternâ recte excludere posse? Illud enim sibi vult *negativa* illa *reprobatio*, quam vestri theologi defendunt. — Atvero aliud est, nonnullis negare vitam æternam, aliud ad mortem æternam eos condemnare; quemadmodum aliud est, a principe nonnullos subditos mensâ prohiberi, aliud eos mandari vinculis. Præterquam quod theologi nostri non omnes eam sententiam tuentur: major pars eam non approbat. Et reverâ quod ad me attinet, mihi persuadere nequeo, quomodo ejusmodi positiva a vitâ æternâ exclusio congruat cum Scripturis, quæ affirmant: *Diligis enim omnia, quæ sunt, et nihil odisti eorum, quæ fecisti* [7]. — *Perditio tua, Israel; tantummodo in me auxilium tuum* [8]. — *Numquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis et vivat?* [9] — Et alio loco jurat Dominus, non mortem Se velle, sed vitam peccatoris: *Vivo Ego, dicit Dominus Deus; nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a viâ suâ et vivat* [10]. — *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat* [11]. — *Qui omnes homines vult salvos fieri* [12]. — *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [13].

Respondetur.

Eadem responsio evolvitur.

69. Posito igitur, Dominum toties declarare, omnium atque etiam impiorum salutem Se velle, quî potest asseri, decreto positivo multos Eum a gloriâ excludere, neque id propter eorum demerita, sed ex solo suo arbitrio; quum tamen illa positiva exclusio necessario, saltem ex necessitate consequentiæ, positivam eorum damnationem involvat? Ordo quippe, ab ipso constitutus, inter exclusionem a vitâ æternâ et ad æternam mortem destinationem nullum medium relinquit.

Nec dici potest, propter culpam originalem omnes homines in massâ damnatâ jam comprehendi; ac proinde decernere

[1] *Rom.*, XI, 33. — [2] Ad *Monimum*, lib. I, cap. 13. — [3] Instit., lib. III, cap. 23, n. 8. — [4] Respons. ad Capitul. *Gallor.*, cap. 6. — [5] *Araus. II*, a° 529, cap. 25. — Hujus Concilii singula capitula iisdem prope verbis ex *S. Augustini* libris desumpta esse, adnotant eruditi (Nota edit.). — [6] L. c. — [7] Sap., XI, 25. — [8] *Osee*, XIII, 9. — [9] *Ezech.*, XVIII, 23. — [10] *Ezech.*, XXXIII, 11. — [11] *Matth.*, XVIII, 11. — [12] 1 *Tim.*, II, 4. — [13] Ibid., v. 6.

(*a*) Ita verborum sensum reddidit S. Thomas 2ª 2æ, qu. 2, art. 5 ad 1m. *S. Augustinus* (de Corrept. et Gratia, cap. 11) sic loquitur: *Quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est; quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum* (Nota edit.).

Deum, ut nonnulli in suâ perditione permaneant, alii vero ex eâ eripiantur. — Respondetur enim, quamvis omnes nascantur filii iræ, constare tamen, voluntate antecedenti Deum omnes per Jesum Christum reverâ salvos velle. Quæ quidem ratio multo magis valet, quum de baptizatis agitur, qui in gratiâ sunt apud Deum, et in quibus, ut scribit S. Paulus, nihil damnatione dignum reperitur: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu* [1]. Quapropter Concilium Tridentinum docet, Deum nihil in iis invenire, quod odio habeat: *In renatis enim nihil odit Deus* [2]; quo fit, ut ii qui post baptismum omnique actuali peccato immunes moriantur, beatam gloriam illico subeant: *nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur* [3]. Jamvero, si Deus culpam originalem baptizatis omnino remittit, quomodo asseri poterit, eorum nonnullos propter eam a vitâ æternâ excludi? Quod porro Deus ex iis peccatoribus, qui gratiam in Baptismo collatam ultro amittere voluerunt, alios ab æternâ damnatione, quam sibi promeriti sunt, velit liberare, alios liberare nolit: illud quidem ex merâ ejus voluntate pendet et justis ejus judiciis. Interim ejusmodi etiam peccatorum, donec his in terris vivunt, neminem (ut scribit S. Petrus) damnatum vult, sed delicti eum pœnitere et salutem consequi: *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti* [4]. In summâ S. Prosper, de iis agens, qui in peccatis mortui sunt: *Quod ergo hujusmodi in hæc prolapsi mala, sine correctione pœnitentiæ defecerunt*, inquit, *non ex eo necessitatem pereundi habuerunt, quia prædestinati non sunt; sed ideo prædestinati non sunt, quia tales futuri ex voluntariâ prævaricatione præsciti sunt* [5].

Conclusio. Hæretici fidei regulam abjecerunt.

70. Ex iis omnibus, quæ superioribus paragraphis diximus, apparet, quâ confusione omnes hæretici et potissimum quidem pseudoreformati circa fidei dogmata involvantur. In oppugnandis articulis, quos Ecclesia Catholica credendos tradit, omnes omnino consentiunt; at omnes simul in sexcentis fidei rebus adeo inter se dissentiunt, ut difficulter vel unum hæreticum reperias, qui cum altero de fide conveniat. Proclamant quidem, nihil se nisi veritatem inquirere vel sequi. Sed quomodo veritatem invenire possunt, si a veritatis regulâ prorsus discedunt? Fidei veritates non erant singulis hominibus ex semetipsis manifestæ; si ergo unusquisque illud credere debuisset, quod suo quidem judicio melius ei videretur, æternæ inter eos et irremediabiles fuissent quæstiones. Idcirco autem, ad tollendam fidei dogmatum confusionem, Deus constituit judicem, cui infallibilitatem promisit, ut ita remotis dissensionibus, quemadmodum unus tantum sit Deus, sic una tantum esset fides omnium: *Unus Dominus*, inquit Apostolus, *una fides, unum baptisma* [6].

Deus constituit judicem infallibilem.

71. Sed quis est ille judex, qui omnes fidei controversias dirimit statuitque veritates credendas? Sancta Ecclesia, a Jesu Christo veritatis columen et fundamentum constituta: *Scias*, item ait Apostolus, *quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* [7]. Itaque Ecclesiæ vox est, quæ nos docet veritatem, et Catholicum ab hæretico discernit; quod Redemptor ipse asseveravit, quum de eo ageret, qui præpositorum correctionem negligit: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [8]. At vero, dicet aliquis, inter Ecclesias, quæ tam multæ existunt, quænam vera est, cui nos credere oporteat? Paucis respondeo — fuse enim de eo disserui in opere *de fidei veritate* [9] et in *opere dogmatico adversus reformatos* [10] — unice veram esse Catholicam Romanam. Et quid ita? Quia prima fuit, a Jesu Christo condita. Cer-

Ecclesia est judex infallibilis.

Vera Ecclesia est Catholica Romana.

[1] *Rom.*, VIII, 1. — [2] Sess. 3, Decret. de Peccat. Origin., n. 5. — [3] Ibid. — [4] 2 *Petr.*, III, 9. — [5] L. c., cap. 3. — [6] *Ephes.*, IV, 5. — [7] 1 *Tim.*, III, 15. — [8] *Matth.*, XVIII, 17. — [9] Pars III, passim. — [10] Disputatio XVI. De obedientiâ præstanda... Ecclesiæ.

tum est, Redemptorem nostrum eam condidisse Ecclesiam, in quâ fideles salutem adipisci deberent. Ille primum caput fuit primusque magister earum rerum, quas ad salutem consequendam credi servarique necesse est. Hanc suam Ecclesiam, quum Ipse e vitâ discederet, Apostolis eorumque successoribus gubernandam reliquit, Eique in omne ævum Se adfuturum esse pollicitus est: *Et ecce Ego vobiscum sum... usque ad consummationem sæculi*[1]. Præterea pollicitus est, numquam futurum esse, ut inferorum portæ Ecclesiam suam everterent: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*[2]. Constat autem, hæresiarchas, qui suas sibi condiderunt ecclesias, omnes discessisse a primâ illâ Ecclesiâ, a Jesu Christo conditâ: si ergo illa erat vera Redemptoris Ecclesia, reliquæ omnes, ab eâ sejunctæ, falsæ atque hæreticæ sint necesse est.

Ecclesia numquam defecit.

72. Nequicquam porro cum Donatistis asserunt Protestantes, ideo ab Ecclesiâ Catholicâ se discessisse, quod licet initio vera esset, postea tamen, ejus præsidum culpâ, in eâ corrupta sit doctrina a Jesu Christo tradita. — Frustra ita loquuntur: quandoquidem, ut vidimus, Redemptor dixit, numquam futurum esse, ut inferorum portæ adversus Ecclesiam a Se fundatam prævalerent. — Neque attinet reponere, malorum pastorum culpâ, non quidem invisibilem, sed visibilem tantum defecisse Ecclesiam. Incassum ita reponunt: fuit enim eritque semper necesse, in Ecclesiâ adesse judicem visibilem et infallibilem, qui dubitationes tollat, ut desinant concertationes, atque perspecta et explorata sint vera dogmata.

Vellem breves hasce considerationes secum perpenderet quilibet Reformatus, ut deinde ex eo audirem, quomodo sperare possit, extra Catholicam nostram Ecclesiam ad salutem se esse perventurum.

§ VIII. *De Generalium Conciliorum Auctoritate.*

Ad fidei unitatem servandam judex infallibilis requiritur.

73. Non potest nisi una esse fides; quum enim sit veritatis comes individua, quemadmodum una est veritas, ita et fides una dumtaxat esse potest. Inde colligitur, ut diximus, in fidei controversiis semper necesse et fuisse et futurum esse, infallibilem haberi judicem, cujus sententiam omnes accipere debeant. Quod quidem perspicuum est: nam exspectare singulorum fidelium judicium (quod fieri debere ajunt hæretici), præterquam quod discrepat a sacris Scripturis (ut videbimus), cum ipsâ ratione pugnat; quoniam fieri nequit, ut in rebus fidei definiendis ex omnium fidelium conjunctis sententiis distinctum conficiatur judicium, atque æternæ essent dissensiones, nec jam una sed tot forent diversæ fides, quot hominum capita. — Porro, quænam credenda sint dogmata, ex solis Scripturis certo comperire non possumus: multis enim Scripturarum textibus diversæ, tam veræ quam falsæ, subjici possunt significationes; quapropter iis, qui illos textus perperam interpretari voluerint, Scriptura jam non fidei regula, sed fons errorum erit. *Nec putemus*, inquit S. Hieronymus, *in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu...; ne forte interpretatione perversâ, de Evangelio Christi, hominis fiat Evangelium aut... diaboli*[3]. Jamvero in fidei dubitationibus undenam verus repeti debet Scripturarum sensus? Ex judicio Ecclesiæ, quæ, ut ait Apostolus, columna est et firmamentum veritatis.

Sola Scriptura judex esse nequit.

Ecclesia Catholico-Romana est judex.

74. Ex omnibus autem Ecclesiis Catholico-Romanam unice esse veram, et falsas reliquas omnes, quæ ab eâ discesserunt, ex iis quæ diximus, manifesto apparet. Romana Ecclesia, ut ipsi hæretici fatentur, sine ullâ dubitatione prima fuit, a Jesu Christo condita; ei usque ad finem temporum Se adfuturum esse promisit; ea, ut S. Petro dixit, numquam evertetur

[1] *Matth.*, XXVIII, 20. — [2] *Matth.*, XVI, 18.

[3] In Ep. ad *Gal.*, lib. I, cap. 1, v. 11, 12.

inferorum portis; quæ quidem portæ, ut explicat S. Epiphanius [1], intelligi debent hæreses et hæresiarchæ. Hujus ergo Ecclesiæ definitiones in omnibus fidei dubiis sequamur oportet, ejus judicio judicium nostrum subjiciendo, in obsequium Christi, qui nos jubet Ecclesiæ obtemperare: *Et*, inquit S. Paulus, *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* [2].

Ecclesia loquitur per Concilia œcumenica.

75. Ecclesia autem doctrinam nobis tradit per œcumenica Concilia; quam ob causam eorum definitiones pro infallibilibus semper habuit perpetua omnium fidelium traditio; et pro hæreticis, qui eas accipere noluerunt. Tales fuerunt Lutherani et Calvinistæ asserentes, generalia Concilia non esse infallibilia. En quid dicat *Lutherus* undetricesimo ex uno et quadraginta articulis, a Leone X, summo Pontifice condemnatis: *Via nobis facta est enervandi auctoritatem Conciliorum et libere contradicendi eorum gestis et judicandi eorum decreta et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit sive reprobatum a quocumque Concilio* [3]. Item scripsit *Calvinus* [4], eamque falsam opinionem amplexi sunt reliqui *Lutherani* et *Calvinistæ;* quum etiam *Calvinus* et *Beza* asseruerint (ut auctor quidam refert [5]), *in iis quæ ad fidem pertinent, errare posse quæcumque Concilia, quantumvis sancta.* — Facultas Parisiensis contrà, *Lutheri* articulum XXIX^um^ censurâ notans, statuit: *Certum est, Concilium generale legitime congregatum in fidei et morum determinationibus errare non posse.* Et re quidem verâ; per summam injuriam infallibilitas denegatur Conciliis œcumenicis, quippe quæ vices gerant universæ Ecclesiæ; quapropter si in rebus fidei errare possent, errare posset tota Ecclesia; quod si ita esset, dicere liceret atheis, Deum non satis consuluisse unitati fidei, cui tamen consulere debuerat, quum velit, omnium unam esse fidem.

Concilium œcumenicum est infallibile.

76. Itaque *de fide* tenendum est, errare non posse Concilia generalia in iis, quæ ad dogmata et morum præcepta pertinent. Quod quidem probatur 1mo ex divinis Scripturis. Jesus Christus: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo*, inquit, *ibi sum in medio eorum* [6]. Opponit *Calvinus* [7]: Ergo neque errare potest concilium duorum hominum, si in nomine Dei conveniant. — Sed Concilium Chalcedonense, in epistolâ ad S. Leonem Papam [8], et Synodus VI [9] jam explicaverant, verba *in nomine meo* non designare congressum privatorum ad privata negotia tractanda, sed eorum qui convenerint, ut de rebus ad integram societatem Christianam spectantibus pronuntient.

Probatur I ex Scripturâ. *a Matth.* XVIII, 20

Probatur 2° hisce verbis S. Joannis: *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem* [10]. Et prius: *Et Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, cet.* [11]. Quibus verbis: *ut maneat vobiscum in æternum* liquet, Spiritum-San-

b. Joan. XIV, 16, 17; XVI, 13.

[1] Anchoratus, n. 9; et Hæres. 74, n. 14. — [2] 2 *Cor.*, X, 5. — [3] In Bulla *Leonis X* « *Exsurge Domine* », art. 29. (*a*) — [4] Instit., lib. IV, cap. 9, n. 8 (*b*). — [5] *Joan. Uytenbogaert*, Epist. ad *Ludovicam Coliniam* Viduam, 14 Febr. 1619 (Ep. 325 inter Præstantium ac Eruditorum Virorum Epist. — *Amstelædami* 1648) (*c*). — [6] *Matth.*, XVIII, 20. — [7] Instit., lib. IV, cap. 9, n. 2. — [8] *Chalced.* Relatio ad *S. Leonem.* — [9] Actio 18. — [10] *Joan.*, XVI, 13. — [11] XIV, 16, 17.

(*a*) Alii legunt *enervandi;* alii *enarrandi* (Nota edit.).

(*b*) *Quoties Concilii alicujus decretum profertur,* inquit, *expendi primum diligenter velim, quo tempore habitum sit, quâ de causâ habitum et quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum, de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari: idque in eum modum ut Concilii definitio pondus suum habeat sitque instar præjudicii: neque tamen examen, quod dixi, impediat* (Nota edit.).

(*c*) *En un mot,* inquit, *tout autant qu'il y a des Docteurs réformez, y compris Mess. Calvin et D. Besse* (sic), *comme les principaux, accordent en ce thême générale, que tous Conciles et Synodes, pour Saincts et Vénérables qu'ils soient, peuvent errer en ce qui touche la foy* (Nota edit.).

ctum in Ecclesiâ permansurum, ut fidei veritates doceat non solos Apostolos, utpote in hac vitâ mortali nequaquam æternos, sed Episcopos, qui iis succederent. Quandoquidem extra ejusmodi Episcoporum conventum intelligi nequit, ubinam Spiritus-Sanctus illas veritates doceret.

c. *Matth.* XVI, XXVIII. **77.** Probatur 3° ex Redemptoris promissionibus, semet Ecclesiæ semper adfuturum, ne in errorem incidat: *Et ecce Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* [1]. — *Et Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* [2]. Concilium generale (ut diximus, itemque declaravit Synodus VIII [3]) universæ Ecclesiæ gerit personam; quocirca statuit Concilium Constantiense, ut qui in hæresis suspicionem incidisset, interrogaretur: *Utrum credat,... quod quodlibet Concilium generale... universalem Ecclesiam repræsentet* [4]. — Quod item docuerunt S. Athanasius [5], S. Epiphanius [6], S. Cyprianus [7], S. Augustinus [8] et S. Gregorius [9]. — Si ergo errare nequit Ecclesia, ut demonstravimus; nec Concilium, quod Ecclesiæ personam gerit, errare potest.

II ex Patribus.

Probatur præterea iis textibus, quibus jubentur fideles obtemperare præpositis Ecclesiæ: *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis* [10]. — *Qui vos audit, Me audit* [11]. — *Euntes ergo docete omnes gentes* [12]. — Qui quidem præpositi, singuli per orbem sparsi, et errare possunt et sæpius in controversiis inter se dissident; ergo, tunc solum eos tamquam Christum et infallibiles audire debemus, quando congregati sunt in Concilio. Quare pro hæreticis sancti Patres habuerunt eos omnes, qui repugnarunt contra dogmata, a Conciliis generalibus definita; ita S. Gregorius Nazianzenus [13], S. Basilius [14], S. Cyrillus [15], S. Ambrosius [16], S. Athanasius [17], S. Augustinus [18], S. Leo [19].

III ex ratione theologicâ.

78. Ad ea argumenta ratio ipsa accedit. Si enim errare possent Concilia œcumenica, nullum esset firmum in Ecclesiâ judicium, quo discordiæ de rebus dogmaticis dirimerentur, servareturque fidei unitas. Præterea de nullâ hæresi dici posset, eam condemnatam nec reverâ esse hæresim. Insuper de multis Scripturarum libris non constaret, ut de epistolâ S. Pauli ad Hebræos, epistolâ II[a] S. Petri, epistolâ III[a] S. Joannis, epistolis S. Jacobi et S. Judæ et Apocalypsi S. Joannis; quos libros, quamvis apud Calvinistas receptos, alii tamen pro dubiis habuerunt, donec Concilium VI canonicos eos declaravit. Tandem omnia Concilia intolerandum commisissent errorem, proponendo tamquam fidei articulos ea, de quibus perspectum non esset, sintne vera an falsa; sic vero Nicænum etiam, Constantinopolitanum, Ephesinum et Chalcedonense sublata essent symbola, ubi plura declarata sunt fidei dogmata, quæ prius talia non haberentur: quæ tamen quatuor Concilia tamquam fide tenenda receperunt ipsi novatores. Sed ad multas eorum easque importunas difficultates veniamus.

Objicitur 1. Omnes dicuntur mendaces.

79. Primum opponit *Calvinus* [20] plures Scripturæ textus, ubi prophetæ, sacerdotes et pastores mendaces dicuntur atque imperiti: *A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium* [21]. — *Speculatores ejus cæci omnes... ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* [22]. — Respondetur, sæpius in Scripturis pro nonnullis perversis omnes reprehendi, ut notat S. Au-

Respondetur.

[1] *Matth.*, XXVIII, 20. — [2] *Matth.*, XVI, 18. — [3] Actio 5. — [4] In Bulla *Martini V*, « *Inter cunctas* ». — [5] Ep. de Synodis *Arimin.* et *Seleuc.*, n. 5. — [6] Anchoratus, n. 120. — [7] Ep. 69, ad *Florentium*. — [8] De Baptismo contra *Donatistas*, lib. I, cap. 18. — [9] *S. Greg. M.* Epistol. lib. I, Ep. 25, ad Patriarchas. — [10] *Hebr.*, XIII, 17. — [11] *Luc.*, X, 16. — [12] *Matth.*, XXVIII, 19. — [13] Ep. 101, ad *Cledonium*. — [14] Ep. 125, Exemplar Fidei. — [15] *S. Cyr. Alex.*, De SS. Trinitate, dial. 1. — [16] Ep. 21, ad *Volusianum*, n. 14. — [17] Ep. ad *Afros* Episcopos, n. 1. — [18] De Bapt. contra *Donat.*, lib. I, cap. 18. — [19] Ep. 145. ad *Leonem* Augustum, cap. 1. — [20] Instit., lib IV, cap. 9, n. 3. — [21] *Jer.*, VIII, 10. — [22] *Isai.*, LVI, 10 et 11.

gustinus [1] in hæc verba: *Omnes enim quæ sua sunt quærunt* [2]; quod profecto non cadebat in Apostolos, quippe qui solam Dei gloriam quærebant; unde Philippenses monebat S. Paulus: *Imitatores mei estote, fratres, et observate eos, qui ita ambulant* [3].

Respondetur præterea, iis textibus agi de dispersis per orbem sacerdotibus et pastoribus, qui populum decipiebant; minime vero de iis, qui in nomine Dei congregati loquuntur. Accedit, quod novi Testamenti Ecclesiæ facta sunt promissa multo firmiora quam Synagogæ, quæ numquam ut nostra Ecclesia vocata est *Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* [4].

Instat *Calvinus.* Reponit *Calvinus* [5], etiam de novâ Lege S. Matthæum affirmare: *Et multi pseudoprophetæ surgent et seducent multos* [6]. — Respondetur. Atque ita prorsus fatendum est; sed debebat *Calvinus* ad seipsum, *Lutherum* et *Zwinglium* ea verba transferre; non autem ad œcumenica Episcoporum Concilia, quibus Se adfuturum promisit Spiritus-Sanctus, ut merito dicere possint: *Visum est enim Spiritui-Sancto et nobis* [7].

Objicitur 2. *Caiphas* in concilio generali falsum dixit. **80.** *Calvinus* [8] objicit 2° pravitatem illius concilii, ubi Caiphâ præside, quamvis generale esset concilium (adstantibus videlicet omnibus sacerdotum principibus), reus mortis declaratus est Jesus Christus [9]. Indeque colligit, item falli posse Concilia œcumenica. — Respondetur. a nobis infallibilia dici sola legitima Concilia generalia, quibus adsit Spiritus-Sanctus. Sed quomodo dici potest legitimum et Spiritûs-Sancti præsidio adjutum concilium, ubi Jesus Christus blasphemus declarabatur, quod Se Dei Filium dixisset, quem reverâ Se esse tot argumentis demonstraverat? Concilium, quod fraudibus agebatur, subornatis testibus, atque impellente invidiâ, ut ipse Pilatus agnovit? *Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent Eum* [10].

Objicitur 3. *S. Jac.* mutavit *S. Petri* sententiam. **81.** Opponit 3° *Lutherus* [11], in Concilio Hierosolymitano S. Jacobum mutasse sententiam a S. Petro latam; quum enim pronuntiasset S. Petrus, gentiles non teneri præceptis legalibus, S. Jacobus statuit, ut abstinerent a carnibus, quæ idolis fuissent immolatæ, a fornicatione, sanguine et animalibus suffocatis; quo reverâ præcepit, ut judaizarent. — Respondetur. Respondetur cum S. Augustino [12] et S. Hieronymo [13], tali prohibitione non fuisse mutatam S. Petri sententiam, nec proprie impositum, ut vetus Lex servaretur; sed temporarium promulgatum fuisse disciplinæ præceptum, ad placandos Judæos, qui initio ferre non poterant, gentiles sanguine vesci et carnibus, a quibus tantopere abhorrebant; quod quidem merum præceptum, ut item adnotat S. Augustinus [14], eâ ætate præterlapsâ, valere desiit.

Objicitur 4. Secundæ nuptiæ in Concilio condemnantur. **82.** Objicitur 4°, in concilio Neocæsareensi [15], quod (ut testatur Concilium Florentinum [16]) ratum est habitum a Synodo Nicænâ I^a^, hoc erratum reperiri, quod secundæ nuptiæ prohibeantur: *Presbyterum convivio secundarum nuptiarum interesse non debere.* Sed quo pacto illud prohiberi potuit, inquiunt, quum S. Paulus in epistolâ dicat: *Si dormierit vir ejus, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino?* [17] — Respondetur, concilium Neocæsareense non prohibuisse secundas nuptias, sed solemnem tantum earum celebrationem et convivia, quæ in primis dumtaxat nuptiis fieri solebant; eamque ob causam vetuisse sacerdotem adesse, non matrimonio, sed convivio, quod ad solemnitatem pertinebat.

[1] De Unitate Eccl., cap. 13, n. 34 (Ad illud *S. Pauli* (2 *Tim*, III, 5): *Habentes speciem.. pietatis, virtutem autem ejus abnegantes*, S. Augustinus (l. c.) adnotat: *Sic redarguit tamquam omnes tales sint, et nullus bonus omnino remanserit.* Nota edit.). — [2] *Phil.*, II, 21. — [3] *Phil.*, III, 17. — [4] 1 *Tim.*, III, 15. — [5] L. c., n. 4. — [6] *Matth.*, XXIV, 11. — [7] Act., XV, 28. — [8] L. c., n. 7. — [9] *Matth.*, XXVI, 66. — [10] *Matth.*. XXVII, 18. — [11] Assertio omnium Artic., art. 29. — [12] Contra *Faustum*, lib. XXXII, cap. 13. — [13] Ep. 112, ad August. — [14] L. c. — [15] a° 314, can. 7. — [16] Sess. VII. — [17] 1 *Cor.*, VII, 39. —

Objicitur 5. Concilium prohibuit militiam.

Objicit 5° *Lutherus* [1], in Concilio Nicæno prohibitam fuisse militiam, quam tamen pro licitâ habuit Baptista [2]. —

Respondetur.

Respondetur, Concilium non prohibuisse militiam, sed sacrificium, idolis immolandum, ad obtinendum cingulum militare; nam illud cingulum, ut refert Rufinus [3], non porrigebatur nisi sacrificantibus; quos solos Concilium canone XII [4] condemnavit.

Objicitur 6. Concilia inter se contraria statuerunt.

Objicit 6° Lutherus [5], idem Concilium statuisse [6], ut iteraretur Paulianistarum baptismus; quum tamen aliud Concilium (quod S. Augustinus [7] *plenum* vocat, et Arelatense fuisse creditur, ab universâ Galliâ celebratum) prohibuerit, ne denuo baptizarentur hæretici; quod idem contra S. Cypriani sententiam vetuerat S. Stephanus Papa. —

Respondetur.

Respondetur, ideo Nicænum statuisse, ut denuo baptizarentur Paulianistæ, quod illi hæretici, qui Christum merum hominem esse arbitrabantur, corruptâ Baptismi formâ, non baptizarent in nomine trium Personarum; quo fiebat, ut prorsus irritus esset eorum Baptismus; quum ceteri hæretici, etiamsi quamlibet divinam Personam æqualiter Deum esse non crederent, baptizarent tamen in nomine SS. Trinitatis.

Objicitur 7. Concilia dissentiunt circa libros sacros.

83. Objiciunt 7° novatores, concilium Carthaginiense III [8] inter sacros Libros numerare Tobiam, Judith, Baruch, librum Sapientiæ, Ecclesiasticum et libros Machabæorum; at eosdem libros rejici a concilio Laodiceno [9]. —

Respondetur.

Respondetur 1um ex iis conciliis neutrum fuisse œcumenicum; Laodicenum quidem provinciale concilium fuit viginti duo Episcoporum; Carthaginiense autem nationale quadraginta quatuor Episcoporum, ac præterea, ut legitur in *cap. 1 de Libellis, dist. 20*, confirmatum a Leone IV summo Pontifice [10]; et quia habitum est post synodum Laodicenam, dici potest, ab eo emendatam fuisse priorem synodum. Respondetur 2°, concilium Laodicenum eos libros non quidem rejecisse, sed quod tunc dubia res esset, omisisse tantum, inter canonicos libros eos numerare; quum postea, veritate melius perspectâ, concilium Carthaginiense III merito pro sacris eos susceperit.

Objicitur 8. Aliquod Concilium falsa statuit.

Objiciunt 8°, nonnullos Synodi sextæ canones continere plures errores, ut rebaptizandos esse hæreticos, irritas esse nuptias inter Catholicos et hæreticos. —

Respondetur.

Respondetur cum Bellarmino [11], eos canones ab hæreticis fuisse suppositos; quo factum est, ut Synodus VII [12] declararet, non fuisse eos a Synodo VI[a] conditos, sed pluribus post annis, Justiniani II[i] ætate, confectos a concilio minime legitimo et, ut testatur Venerabilis Beda [13], ab ipso summo Pontifice reprobato.

Objicitur 9. De cultu imaginum dissentiunt Concilia.

Objiciunt 9° Synodum VII[am], id est, Nicænum II, de sacrarum imaginum cultu aliter pronuntiasse ac Constantinopolitanum, imperatore Copronymo habitum, ubi prohibitus est ejusmodi cultus. —

Respondetur.

Respondetur, Constantinopolitanum illud

[1] De Conciliis (*Ueber den Conciliis und Kirchen*), pars I. — [2] *Luc.*, III, 14. — [3] Hist. Eccl., lib. I, cap. 32. — [4] Can. 12 (alias 11). — [5] L. c. — [6] Can. 19. — [7] De Bapt. contra *Donatistas*, lib. II, cap. 9. — [8] Can. 47. — [9] Can. 60 (*a*). — [10] Epist. 8, ad Episcopos *Britanniæ*, n. 6. — [11] De Concilior. Auctorit., lib. II, cap. 8, objic. 13. — [12] Actio 4, § Canon Synodi Sextæ 82. — [13] De sex hujus sæculi ætatibus; ad ann. Christi 698.

(*a*) In interpretatione *Isidori Mercatoris* post *Isaiam* legitur: *Jeremias;* in interpretatione *Herveti* legitur: *Jeremias et Baruch.* Hoc Concilium celebratum est circa annum 360 vel 370. Juxta Notas *Severini Binii* aderant 32 Episcopi. — Conc. *Carth.* III habitum est anno 397. Putat autem *Binius*, hac synodo canones aliarum plurium synodorum coagmentatos fuisse, atque idcirco non unum tantum esse Concilium. Ac nominatim Canonem 47 alterius cujusdam concilii *Carthaginiensis* esse affirmat. Et adjungit, hunc canonem nihil obstare vel repugnare *Laodiceni* Concilii canoni ultimo. *Hoc enim*, inquit, *eos dumtaxat (libros), de quibus nulla in Ecclesiâ dubitatio erat, in canonem retulit; ceteros vero, de quibus dubitabatur, omisit* (Nota Edit.).

non fuisse nec legitimum nec generale concilium; sed paucorum tantum Episcoporum, neque adstantibus legatis pontificiis nec tribus, Alexandrino, Antiocheno et Hierosolymitano Patriarchis, qui juxta illorum temporum disciplinam eò convenire debebant.

Objicitur 10. Concil. *Francofurt.* rejecit *Nicæn II.* Respondetur.

84. Objiciunt 10°, Synodum Nicænam II^{am} improbatam fuisse a concilio Francofurtensi [1]. — At respondetur cum Bellarmino [2], per errorem illud accidisse. Quandoquidem existimabat concilium Francofurtense, constituisse Synodum Nicænam, ut sacris imaginibus cultus latriæ deferretur, eamque Synodum fuisse celebratam sine Pontificis consensu; quod utrumque falsum erat, ut ex ipsis Nicæni Concilii actis apparet.

Objicitur 11. Inter se contraria sunt *Lateran.IV* et *Ephesin.*

Objiciunt 11°, a Concilio Lateranensi IV [3] tamquam fidei dogma definitam esse panis et vini in Jesu Christi corpus et sanguinem transsubstantiationem; quum Concilium Ephesinum [4] anathema pronuntiasset in eum, qui aliud proferret symbolum quam quod Concilium Nicænum I condidisset. — Respondetur 1um, Lateranense non composuisse novum symbolum, sed solum definiisse quæstionem, tunc agitatam. Respondetur 2°, Ephesinum anathema pronuntiasse in eum, qui faceret symbolum, Nicæno Symbolo contrarium; non vero novum aliquod symbolum, in quo definiretur res, antea nondum definita.

Respondetur.

Objicitur 12. Fallax est suffragiorum numerus.

Objicitur, quum in conciliis res definiantur majori suffragiorum parte, haud difficulter fieri posse, ut definiatur error, unico tantum superante suffragio; et ita melior pars a majori vincatur. — Respondetur, illud fieri posse in consessu mere humano; non vero in Concilio œcumenico, quibus (ut divina promissa testantur) et Spiritus-Sanctus præsidet et adest Jesus Christus.

Respondetur.

Objicitur 13. Non est penes Concilium, solvere dubia.

85. Objicitur 13°, ad concilii officium nihil aliud pertinere nisi ut inquirat veritatem; solvere autem dubia penes Scripturam esse; quapropter non pendere definitiones ex majori suffragiorum numero, sed ex eâ sententiâ, quæ cum Scripturâ magis conveniat: unumquemque igitur jus habere examinandi decreta concilii, ut videat, congruantne cum Verbo divino; ita *Lutherus* [5], *Calvinus* [6] et alii Protestantes. — Nos vero respondemus, in Conciliis œcumenicis infallibile dogmatis judicium ab Episcopis pronuntiari, eique judicio omnes sine examine obtemperare debere. Quod quidem probatur ex Deuteronomio, ubi jussit Dominus dubia dijudicari a sacerdote, Concilii præside; capitis pœnâ denuntiatâ ei, qui dicto audiens non esset: *Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio,... morietur homo ille* [7]. Magis etiam probatur ex Evangelio: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [8]. Concilium œcumenicum autem (ut diximus), communi quidem sententiâ, personam gerit illius Ecclesiæ, cui obediri necesse est. — Accedit quod in Concilio Hierosolymitano [9] quæstio de præceptis legalibus dirempta est, non ex Scripturâ, sed ex Apostolorum suffragiis, quorum judicio omnes obtemperare tenebantur.

Respondetur.

Ergone, reponunt hæretici, concilii auctoritas major est Scripturarum auctoritate? Blasphemia hæc est, exclamat *Calvinus* [10]. — Respondemus, Verbum Dei et scriptum (Scripturam sacram dico) et non scriptum (quæ est Traditio) omnibus conciliis certo anteponi; at concilia non conficiunt Verbum Dei, sed tantum declarant, quænam reverâ sint Scripturæ ac genuinæ Traditiones, et quis sit verus carum sensus; ac proinde iis non afferunt infallibilitatis auctoritatem; sed declarant eam, quæ ipsis jam inerat et quam ex ipsis Scripturis deducunt; atque ita definiunt dogmata, a fidelibus tenenda. Sic Nicænum definivit, Verbum non crea-

[1] Can. 2. — [2] L. c., Objic. 14. — [3] Cap. 1, de Fide. — [4] Actio 6, Synodi Decret. de Fide. — [5] Assertio omn. Artic., art. 29. — [6] Instit., lib. IV, cap. 9, n. 8. — [7] Deut., XVII, 12. — [8] *Matth.*, XVIII, 17. — [9] Act. Apost., cap. XV seq. — [10] L. c., n. 14.

turam, sed Deum esse; et Tridentinum, in Eucharistiâ adesse verum Jesu Christi corpus, nec solam ejus figuram.

Quæritur, cur soli Episcopi ad Concilium vocentur.

86. Sed Ecclesia illa, inquiunt hæretici, non ex solis Episcopis constat; sed ex omnibus fidelibus, tam ecclesiasticis quam laicis. Cur igitur a solis Episcopis celebrari debent Concilia? Ac proinde asserebat *Lutherus* [1], omnes cujuslibet conditionis Christianos in conciliis judices esse debere. Idem postulabant protestantes, qui in Concilio Tridentino ad dogmata definienda decretorio suffragio concurrere volebant. Quum enim denuo invitati essent ad Concilium, ut rationes suas de rebus controversis exponerent, et Concilium novo diplomate promisisset, Tridenti tutissimos eos fore, atque omni libertate et cum Patribus colloqui posse et inde proficisci, quando voluissent, eorum legati Tridentum missi, initio quidem dixerunt, tali diplomate eos satis tutos non esse futuros: statuisse enim Concilium Constantiense, ut erga eos, qui de religione rei essent, fides publica non esset servanda. Ad quæ responderunt Tridentini Patres, securitatis diploma, Joanni Hus concessum, ei datum fuisse non a Constantiensi Concilio (ad quod pertinebat de rebus fidei judicare), sed ab imperatore Sigismundo: eamque ob causam potuisse Concilium jurisdictionem suam in eum exercere. Et præterea (ut in historiâ narravimus [2]) diploma ab imperatore *Joanni Hus* porrectum, ad alia tantum spectabat delicta, de quibus erat accusatus, non vero ad fidei errores: quâ de re quum eum monerent, nihil respondere poterat. Itaque dixerunt Patres Tridentini, suum diploma majorem iis afferre securitatem quam illud, quod Joannes Hus sibi comparasset. — Tunc vero legati tria protulerunt postulata (singula tamen injusta), si doctores Lutherani Tridentum accederent [3]: 1um ut fidei controversiæ per sola Scripturæ testimonia dijudicarentur; quod concedi non poterat, quum jam declarasset Concilium (Sess. IV[a]), Traditiones, in Ecclesiâ Catholicâ conservatas, eâdem dignas esse veneratione, quam S. Scripturæ sibi mereantur. 2° Ut denuo in disputationem vocarentur, quæcumque antea jam definiisset Synodus; sed neque illud concedi poterat; namque idem fuisset ac declarare, in definitionibus jam factis non fuisse infallibile Concilium; quo quidem ante ipsam disputationem victoria cederetur Protestantibus. 3° Ut in definiendis fidei rebus ipsorum doctores æque ac Episcopi judices in Concilio sederent.

Digressio de iis, quæ *Tridenti* acciderunt.

Ad quæsitum respondetur.

87. Respondeamus. S. Paulus, Ecclesiam corpus esse ait, in quo dispartita sunt a Deo uniuscujusque munera atque officia: *Vos autem estis corpus Christi et membra de membro; et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ primum Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores* [4]. Et alio loco: *Alios autem pastores et doctores* [5]. Subjungit autem: *Numquid omnes doctores* [6]*?* Minime vero; alios posuit pastores, qui gregem dirigant; alios doctores, qui veram doctrinam tradant; alios porro monuit, ne novis doctrinis se falli patiantur: *Doctrinis variis ac peregrinis nolite abduci* [7]; sed obtemperent seque subjiciant magistris sibi assignatis: *Obedite præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri* [8]. Qui autem sunt illi magistri, quibus ad extrema usque tempora Dominus Se adfuturum promisit? Primum quidem Apostoli, quos his verbis compellavit: *Et ecce Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* [9]; quibusque pollicitus est, Spiritum-Sanctum semper apud eos remansurum, ut omnem eos veritatem doceret: *Et Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut ma-*

Non omnes sunt doctores.

Primi doctores, Apostoli.

[1] a° 1539. *Von den Conciliis und Kirchen* (Editio: *Jenæ* 1568), Tom. 7, pag. 263. — [2] Cap. 10, art. 5, n. 43. — [3] Cfr. *Pallavic. Stor. del Conc. di Trento, lib. XII, cap. 15.* — [4] 1 *Cor.*, XII, 27 et 28. — [5] *Ephes.*, IV, 11. — [6] 1 *Cor.*, XII, 29. — [7] *Hebr.*, XIII, 9. — [8] Ibid., v. 17. — [9] *Matth.*, XXVIII, 20.

neat vobiscum in æternum [1]. Iisque jam dixerat: *Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* [2]. Sed Apostoli, utpote mortales, aliquando de hoc mundo exire debebant. Quid ergo sibi voluit, Spiritum-Sanctum perpetuo cum iis mansurum, ut in fidei veritatibus eos erudiret, et ipsi reliquos erudirent homines? — Significat, iis esse successuros alios, qui cum divino præsidio populum Christianum dirigant atque erudiant. Ii autem Apostolorum successores ipsi Episcopi sunt, de quibus Apostolus: *Attendite vobis et universo gregi*, inquit, *in quo vos Spiritus-Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* [3]. In quem locum Estius: *Illud: « in quo vos Spiritus-Sanctus posuit » cet., de iis, qui proprie Episcopi sunt, intellexit* [4]. Quapropter Concilium Tridentinum declaravit, *præter ceteros ecclesiasticos gradus, Episcopos qui in Apostolorum locum successerunt... positos... a Spiritu-Sancto regere Ecclesiam Dei, eosque presbyteris superiores esse* [5]. Itaque in Conciliis Episcopi testes sunt et judices fidei, et, haud secus ac Apostoli in Concilio Hierosolymitano, dicunt: *Visum est Spiritui-Sancto et nobis* [6].

Apostolorum successores, Episcopi.

88. Unde S. Cyprianus: *Scire debes*, inquit,... *esse... Ecclesiam in Episcopo* [7]. Et ante eum S. Ignatius Martyr: *Episcopus... omnem principatum et potestatem ultra omnes obtinet* [8]. Et Concilium Chalcedonense: *Synodus Episcoporum est, non clericorum; superfluos foras mittite* [9].

Ita docuit traditio.

Porro Concilium Constantiense [10], quum ad suffragia præstanda admitterentur theologi, jurisconsulti et principum ministri, declaravit, illud ad solum schismatis exstinguendi argumentum, non vero ad fidei dogmata spectare. Notum est præterea, anno 1656 in consessu cleri Gallicani publico scripto protestatos esse parochos Parisienses, se non alios præter solos Episcopos fidei judices agnoscere. Et quum scripsisset *Marcantonius de Dominis*, Spalatensis Archiepiscopus, vir parum integræ fidei: *Consensus totius Ecclesiæ in aliquo articulo non minus intelligitur in laicis quam etiam in... Prælatis. Sunt enim etiam laici in Ecclesia, ...ipsiusque solidam et majorem partem constituunt* [11]; Sorbonica facultas hoc pronuntiavit judicium: *Hæc propositio est hæretica,... quatenus ad fidei propositiones statuendas consensum laicorum requirit* [12].

Nonnulli alii ex privilegio admittuntur.

89. Admittuntur quidem ad suffragium decretorium in Conciliis œcumenicis ferendum generales Ordinum præpositi et abbates; illud tamen privilegio tantum et consuetudine innititur. Ceterum lege ordinariâ soli Episcopi sunt judices, ut docet Patrum traditio; ita S. Cyprianus [13], S. Hilarius [14], S. Ambrosius [15], S. Hieronymus [16], Osius [17], S. Augustinus [18], S. Leo magnus [19] et alii.

Solvuntur difficultates.

Sed, inquiunt, ad Concilium Hierosolymitanum accesserunt, non tantum Apostoli, sed etiam seniores: *Conveneruntque Apostoli et seniores* [20]; et hi quoque dixerunt, quid sibi videretur: *tunc placuit Apostolis et senioribus, cet.* [21]. — Nonnulli respondent, seniores illos fuisse Episcopos, tunc ab Apostolis jam consecratos. Respondent alii, illos seniores arcessitos fuisse, non ut judices, sed ut consultores, qui mentem suam aperirent, quo magis sedaretur populus.

Neque attinet objicere, multos Episcopos præjudicatis opinionibus imbutos esse;

[1] *Joan.*, XIV, 16. — [2] *Joan.*, XVI, 13. — [3] Act., XX, 28. — [4] In Act. Apost., cap. 20, v. 12. — [5] Sess. 23, cap. 4, de Eccl. Hierarchia. — [6] Act., XV, 28. — [7] Ep. 69, ad *Florentium*, n. 8. — [8] Ep. ad *Trallesios*, n. 7 (inter interpolatas. Nota edit.). — [9] Actio 1. — [10] Sess. 1. — [11] De Republica Ecclesiastica, pars 1, cap. 12, n. 42. — [12] Apud *Du Plessis d'Argentré*, Collect. Judicior., tom. 2, pars 2, pag. 106; item *Tournely*, Compend. theol., disp. præv., art. 5, loc. 4, quæst. 8. — [13] Ep. 73, ad *Jubajanum*, n. 1. — [14] De Synodis, initio. — [15] Ep. 21, ad *Valentinian.* Imperat. — [16] Apologia adv. Libros *Rufini*, lib. 2, n. 19. — [17] Apud *Athanas.* Hist. *Arianor.* ad Monachos, n. 44. — [18] Ep. 55, ad *Januarium*, cap. 19. — [19] Ep. 16, ad Universos Epos per *Siciliam* constitutos, cap. 7. — [20] Act., XV, 6. — [21] Ibid., v. 22.

et alios aut divino præsidio destitutos, quod male vivant, aut quod ineruditi sint, necessariæ doctrinæ expertes. — Respondetur enim, ipsum Deum, quum infallibilitatem promiserit Ecclesiæ et per eam Synodo, quæ Ecclesiæ personam gerat, ita rem disponere, ut in fidei dogmate definiendo nihil desit eorum, quæ requirantur. Ac proinde, donec certo apparet alicujus definitionis defectus, quod omissa fuerit res prorsus necessaria, singuli fideles sententiæ a Concilio latæ se submittere tenentur.

Reliqui errores alio loco refutati sunt.

90. Reliquos autem hæreticorum errores de Traditione, Sacramentis, Missæ sacrificio, Communione sub solâ panis specie, invocatione Sanctorum eorumque festorum, reliquiarum et imaginum cultu, purgatorio, indulgentiis et virorum ecclesiasticorum cælibatu hic prætermitto, quod in *opere dogmatico de Concilio Tridentino adversus Reformatos* [1] abunde eos refutavi. Sed ut appareat, quem spiritum gererent novi illi fidei magistri, hic notare libet egregiam Lutheri propositionem, quam in concione ad populum coram multitudine enuntiavit. Indigne ferens, quod nonnulli turbulenti ex suo consilio pendere noluissent, iisque timorem injicere cupiens: *ego*, inquit, *rescindam quidquid scripsi vel docui; meaque dicta retractabo* [2]. En, quam eximiam fidem traderet novus ille Ecclesiæ reformator, ad eam revocandam paratus, ubi reverentiæ officia sibi denegarentur. Nec dissimili fide utuntur reliqui hæretici omnes, qui in fide stabiles esse numquam possunt extra veram Ecclesiam, unicam salutis arcam.

CONFUTATIO XII.

DE MICHAELIS BAII ERRORIBUS.

Recensentur condemnatæ propositiones.

Ad confutandum falsum *Michaelis Baii* systema, hic exscribi oportet septuaginta novem damnatas ejus propositiones, ex quibus ipsum systema eruitur. En, quæ fuerint propositiones, anno 1567 a S. Pio V summo Pontifice bullâ: *Ex omnibus afflictionibus* [3] condemnatæ (*b*):

1. *Nec Angeli nec primi hominis adhuc integri merita recte vocantur gratia.* 2. *Sicut opus malum ex natura sua est mortis æternæ meritorium; sic opus bonum ex natura sua est vitæ æternæ meritorium.* 3. *Et bonis angelis et primo homini, si in statu illo permansissent* (*c*) *usque ad ultimum vitæ, felicitas esset merces et non gratia.* 4. *Vita æterna homini integro et angelo promissa fuit intuitu bonorum operum; et bona opera ex lege naturæ ad illam consequendam per se sufficiunt.* 5. *In promissione facta angelo et primo homini continetur naturalis justitiæ constitutio, qua pro bonis operibus,*

[1] Tom. I, tract. V. — [2] Sermo: « Abusus, qui in Ecclesiam irrepserunt, non manibus sed virtute verbi exterminandos esse » (*a*). — [3] 1 Octobr. 1567; inserta in Bullâ *Gregor. XIII « Provisionis nostræ »*, 29 Jan. 1579 (Vide: Bullar., *Augustæ Taurinorum*, 1863, tom. 8, pag. 314).

(*a*) Edit.: *Witte(n)bergæ* 1558. Opera, tom. VII, fol. 275. — Anno 1521; post reditum *Lutheri* ex *Pathmo* (i. e. quum *Wittenbergam* redux, videret, se absente, *Carlostadium* plurima violenter immutasse). *Atque adeo certus sum,* inquit, *vos istud non eo quo intenditis perducturos. Quodsi communibus istis co(n)stitutionibus id, quod destinastis, effeceritis, non dubitabo funem reducere et omnium quæ aut scripsi aut docui, palinodiam canere, et a vobis discescere; hoc vobis dictum esto* (Nota edit.).

(*b*) Illas propositiones alii aliter dividunt; neque etiam una omnium est numerandi ratio, quo fit, ut hi quidem 76, illi vero 79 vel 80 propositiones recenseant (Nota edit.).

(*c*) Al. *perseverasset* (num. sing.).

sine alio respectu, vita æterna justis promittitur. 6. *Naturali lege constitutum fuit homini, ut, si in obedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset.* 7. *Primi hominis integri merita fuerunt primæ creationis munera; sed juxta modum loquendi Scripturæ sacræ, non recte vocantur gratiæ* (*a*)*; quo fit ut tantum merita, non etiam gratiæ* (*b*) *debeant nuncupari.* 8. *In redemptis per gratiam Christi, nullum inveniri potest bonum meritum, quod non sit gratis indigno collatum.* 9. *Dona concessa homini integro et angelo, forsitan non improbandâ ratione, possunt dici gratia; sed quia secundum usum Scripturæ, nomine gratiæ tantum ea munera intelliguntur, quæ per Jesum mala* (*c*) *merentibus et indignis conferuntur, ideo neque merita nec merces, quæ illis redditur, gratia dici debet.* 10. *Solutionem pœnæ temporalis, quæ peccato dimisso sæpe manet, et corporis resurrectionem, proprie nonnisi meritis Christi adscribendam esse.* 11. *Quod pie et juste in hac vita mortali usque in finem conversati, vitam consequimur æternam, id non proprie gratiæ Dei, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutæ justo judicio Dei deputandum; nec in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis humani; nam in lege* (*d*) *naturali constitutum est, ut justo Dei judicio obedientiæ mandatorum vita æterna reddatur.* 12. *Pelagii sententia est: Opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni cœlestis meritorium.* 13. *Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo quod fiunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo quod sunt conformia legi, quodque per ea præstatur obedientia legi.* 14. *Opera bona justorum non accipient in die judicii extremi ampliorem mercedem, quam justo Dei judicio merentur accipere.* 15. *Dicit rationem meriti non consistere in eo quod, qui bene operatur, habeat gratiam et inhabitantem Spiritum-Sanctum, sed in eo solum quod obedit divinæ legi.* 16. *Non est vera legis obedientia quæ sit* (*e*) *sine caritate.* 17. *Dicit sentire cum Pelagio, qui dicunt esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum.* 18. *Dicit opera catechumenorum, ut fidem et pœnitentiam, ante remissionem peccatorum facta, esse vitæ æternæ merita; quam vitam non consequentur catechumeni, nisi prius præcedentium delictorum impedimenta tollantur.* 19. *Videtur insinuare, quod opera justitiæ et temperantiæ, quæ Christus fecit, ex dignitate personæ operantis non traxerint majorem valorem.* 20. *Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam.* 21. *Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est et non supernaturalis.* 22. *Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Romanos: « Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt* [1] *», intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.* 23. *Absurda est eorum sententia, qui dicunt hominem ab initio, dono quodam supernaturali et gratuito, supra conditionem naturæ fuisse exaltatum, ut fide, spe, caritate Deum supernaturaliter coleret.* 24. *A vanis et otiosis hominibus, secundum insipientiam philosophorum, excogitata est sententia, hominem ab initio constitutum, et per dona naturæ, superaddita largitate Conditoris, fuisse sublimatum et in Dei filium coadoptatum* (*f*)*: ad Pelagianismum rejicienda est illa sententia.* 25. *Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum*

[1] *Rom.*, II, 14.

(*a*) Al. *gratia.* — (*b*) Al. *gratia.* — (*c*) Al. *male.* — (*d*) Al. *in quâ lege.* — (*e*) Al. *fit.* — (*f*) Al. *hominem... sic constitutum, ut... fuerit largitate Conditoris sublimatus et... adoptatus.*

virtutes sunt vitia. 26. *Integritas primæ creationis non fuit debita* (*a*) *humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio.* 27. *Liberum arbitrium sine gratiæ Dei adjutorio nonnisi ad peccandum valet.* 28. *Pelagianus est error dicere quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum.* 29 et 30. *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum viam et ostium veritatis et vitæ negant, sed etiam quicumque aliunde quam per Christum in viam justitiæ, hoc est, ad aliquam justitiam, conscendi posse docent; — aut tentationi ulli sine gratiæ ipsius adjutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab eâ* (*b*) *superetur.* 31. *Caritas perfecta et sincera, quæ est ex corde puro et conscientiâ bonâ et fide non fictâ, tam in catechumenis quam in pœnitentibus potest esse sine remissione peccatorum.* 32. *Caritas illa, quæ est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.* 33. *Catechumenus juste, recte et sancte vivit, et mandata Dei observat, ac legem implet per caritatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quæ in baptismi lavacro demum percipitur.* 34. *Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturæ, et gratuiti, quo Deus amatur ut beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum sacris Litteris et plurimis veterum testimoniis excogitata.* 35. *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est.* 36. *Amor naturalis, qui ex viribus naturæ oritur, ex solâ philosophiâ per elationem præsumptionis humanæ cum injuriâ Crucis Christi defenditur a nonnullis doctoribus.* 37. *Cum Pelagio sentit, qui bonum aliquod naturale* (*c*)*, hoc est, quod ex naturæ solis viribus ortum ducit, agnoscit.* 38. *Omnis amor creaturæ rationalis aut vitiosa est cupiditas, quâ mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa caritas, quâ, per Spiritum-Sanctum in corde diffusâ, Deus amatur.* 39. *Quod voluntarie fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit.* 40. *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.* 41. *Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato.* 42. *Justitia, quâ justificatur per fidem impius, consistit formaliter in obedientiâ mandatorum, quæ est operum justitia, non autem in gratiâ aliquâ animæ infusâ, quâ adoptatur homo in filium Dei, et secundum interiorem hominem renovatur, et divinæ naturæ consors efficitur, ut sic per Spiritum-Sanctum renovatus deinceps bene vivere et Dei mandatis obedire possit.* 43. *In omnibus* (*d*) *pœnitentibus ante Sacramentum absolutionis, et in catechumenis ante baptismum est vera justificatio, separata tamen a remissione peccatorum.* 44. *Operibus plerisque, quæ a fidelibus fiunt, ut* (*e*) *mandatis Dei pareant, cujusmodi sunt obedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, a furto, a fornicatione abstinere, justificantur quidem homines, quia sunt legis obedientiæ et veræ legis justitiæ* (*f*)*; non tamen iis obtinent incrementa virtutum.* 45. *Sacrificium Missæ non aliâ ratione est sacrificium, quam generali illâ, quâ omne opus quod fit, ut sanctâ societate Deo homo inhæreat.* 46. *Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium; nec definitionis quæstio est, sed causæ et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium.* 47. *Unde peccatum originis vere habet rationem peccati sine ullâ ratione ac respectu ad voluntatem, a quâ originem habuit.* 48. *Peccatum originis est actuali* (*g*) *parvuli voluntate voluntarium, et habitualiter dominatur parvulo, eo quod non gerit contrarium voluntatis arbitrium.* 49. *Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus decedens*

(*a*) Al. *indebita.* (*b*) Al. *non superetur.* — (*c*) Al. *boni aliquid naturalis.* — (*d*) Al. pro *omnibus: hominibus.* — (*e*) Al. *solum ut.* — (*f*) Al. *Obedientia et vera legis justitia.* — (*g*) In duobus Bullariis legitur: *actuali; Viva* habet *habituali.*

sine generationis Sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet et legi Dei repugnet. 50. *Prava desideria quibus ratio non consentit, et quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto: « Non concupisces ».* 51. *Concupiscentia, sive lex membrorum, et prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera legis obedientia* (*a*). 52. *Omne scelus ejus est conditionis, ut suum auctorem et omnes posteros eo modo inficere possit, quo inficit* (*b*) *prima transgressio.* 53. *Quantum est ex vi transgressionis, tantum meritorum malorum a generante contrahunt, qui cum minoribus nascuntur vitiis, quam qui cum majoribus.* 54. *Definitiva hæc sententia, « Deum homini nihil impossibile præcepisse », falso tribuitur Augustino, quum Pelagii sit.* 55. *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur.* 56. *In peccato duo sunt: actus et reatus; transeunte autem actu, nihil manet nisi reatus, sive obligatio ad pœnam.* 57. *Unde in Sacramento Baptismi aut sacerdotis absolutione, proprie reatus peccati dumtaxat tollitur, et ministerium sacerdotum solum liberat a reatu.* 58. *Peccator pœnitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui pœnitentiam suggerens et inspirans, vivificat eum et resuscitat; ministerio autem sacerdotis solus reatus tollitur.* 59. *Quando per eleemosynam aliaque pietatis opera Deo satisfacimus pro pœnis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant; nam alioquin essemus, saltem aliquâ ex parte, redemptores: sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur.* 60. *Per passiones Sanctorum indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impartiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a pœnis pro peccatis debitis liberemur.* 61. *Celebris illa doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri: altero modo quantum ad præceptorum operum substantiam tantum, altero quantum ad certum quemdam modum, videlicet secundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc est, ad modum meritorium* (*c*), *commentitia est et explodenda.* 62. *Illa quoque distinctio, quâ opus dicitur bifariam bonum, vel quia ex objecto et omnibus circumstantiis rectum est et bonum, quod moraliter bonum appellari consuevit: vel quia est meritorium regni æterni, eo quod fit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, rejicienda putatur.* 63. *Similiter et illa distinctio duplicis justitiæ, alterius quæ fit per spiritum caritatis inhabitantem, alterius quæ fit ex inspiratione quidem Spiritus-Sancti, cor ad pœnitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis et in eo caritatem diffundentis, quâ divinæ legis justificatio impleatur, odiosissima et pertinacissima* (*d*) *rejicitur.* 64. *Denique et illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, quâ vivificatur peccator, dum ei pœnitentia et vitæ novæ propositum et inchoatio per Dei gratiam inspiratur, alterius quâ vivificatur, qui vere justificatur, et palmes vivus in vite Christi* (*e*) *efficitur, commentitia judicatur, et Scripturis minime congruens.* 65. *Nonnisi Pelagiano errore admitti potest usus aliquis liberi arbitrii bonus, sive non malus; et gratiæ Christi injuriam facit, qui ita sentit et docet.* 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.* 67. *Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit.* 68. *Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* 69. *Justificatio impii fit formaliter per obedientiam legis, non autem per occultam communicationem et inspirationem gratiæ, quæ per eam justificatos faciat implere legem.* 70. *Homo*

(*a*) In duobus Bullariis legitur: *obedientia; Viva* habet *inobedientia.* — (*b*) Al. *infecit.* — (*c*) Al. *meritorum.* — (*d*) Al. desunt verba *odiosissima et pertinacissima.* — (*e*) Al. *Christo.*

existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram caritatem; et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu æternæ damnationis. 71. *Per contritionem, etiam cum caritate perfectâ et cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.* 72. *Omnes omnino justorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde Job et martyres, quæ passi sunt, propter sua peccata passi sunt.* 73. *Nemo præter Christum est absque peccato originali; hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.* 74. *Concupiscentia in renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur, peccatum est, sicut et alii habitus pravi.* 75. *Motus pravi concupiscentiæ sunt, pro statu hominis vitiati, prohibiti præcepto:* « *Non concupisces* »; *unde homo eos sentiens et non consentiens* (*a*), *transgreditur præceptum:* « *Non concupisces* », *quamvis transgressio in peccatum non deputetur.* 76. *Quamdiu aliquid concupiscentiæ carnalis in diligente est, non facit præceptum:* « *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* ». 77. *Satisfactiones laboriosæ justificatorum non valent expiare de condigno pœnam temporalem restantem post culpam condonatam.* 78. *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.* 79. *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitia naturali.*

Ad tres classes revocantur.

1. Notandum, ex iis propositionibus multas ad verbum, alias nonnullas ad sensum tantum esse ipsius Baii; alias porro Hesselii, ejus socii, aliorumque Baii fautorum; sed quia Baius fere omnes ipse docuit, omnes generatim ei adscribuntur. Ex iis autem dilucide apparet, quodnam fuerit ejus systema.

Triplicem distinguit statum: naturæ innocentis, naturæ lapsæ et naturæ reparatæ.

I De statu naturæ innocentis.

2. Et primum quidem, quod ad statum naturæ innocentis pertinet, asserit 1um Deum ex justitiâ et ex creaturæ jure Angelum et hominem æternæ beatitudini creare debuisse. Constat ex septem articulis in bullâ damnatis: 21, 23, 24, 26, 55, 78 et 79. — 2° Innocenti naturæ debitam fuisse gratiam sanctificantem; quæ propositio priorem necessario consequitur. 3° Dona Angelis et Adamo concessa, non fuisse gratuita nec supernaturalia, sed debita et naturalia (art. 21 et 26). 4° Gratiam Adamo et Angelis collatam, non produxisse supernaturalia nec divina merita, sed naturalia tantum et mere humana (art. 1, 7 et 9). Et re quidem verâ; quum merita sequantur ex gratiâ, si gratiæ beneficia debita sint et naturalia naturæ innocenti, idem dici debet de meritis, ex gratiâ profluentibus. 5° Beatitudinem, si creaturæ in innocentiâ permansissent, futuram fuisse non gratiam, sed puram ac naturalem mercedem (art. 3, 4, 5 et 6); quod quidem consectarium erat ex superioribus propositionibus: si enim verum esset, merita in statu innocentiæ humana tantum fuisse et naturalia, beatitudo sine ullâ dubitatione nequaquam gratia fuisset, sed pura retributio.

II De statu naturæ lapsæ.

3. Quod deinde ad statum naturæ lapsæ spectat, Baius contendit, peccando Adamum omnia gratiæ dona amisisse, atque ita ad omne bonum, etiam naturale, remansisse inhabilem, et solius mali capacem. Inde colligit 1um, in iis, qui vel baptizati non sunt vel post baptismum prolapsi sunt in peccatum, concupiscentiam sive boni sensibilis fomitem, rationi adversantem, quamvis nihil consentiat voluntas, esse reverâ et proprie peccatum, iis imputatum propter hominum voluntatem in Adami voluntate inclusam (propos. 74). Quin etiam propos. 75 asserit, omnes perversos sensuum motus, qui fiant sine ullo

(*a*) Verba: *et non consentiens* in Bullariis non leguntur.

voluntatis consensu, etiam in justis esse transgressiones, licet a Deo iis non imputatas. Infert 2°, quidquid agat peccator, intrinsece esse peccatum (prop. 35). 3° Quod ad meritum et demeritum spectat, solam vim repugnare hominis libertati; atque ita eum peccare, quoties perversam actionem voluntariam faciat, etiamsi id faciat necessario (propos. 39 et 67).

III De statu naturæ reparatæ.

4. Quod denique ad statum naturæ reparatæ attinet, fingit Baius, quodlibet bonum opus suâ naturâ esse meritorium vitæ æternæ, nullâ ratione habitâ vel divinæ dispositionis, vel meritorum Jesu Christi vel cognitionis ipsius operantis (prop. 2, 11 et 14). Ex quo falso supposito quatuor falsa consectaria infert: 1^nm^ hominis justificationem non consistere in infusione gratiæ, sed in obedientiâ præceptis præstitâ (propos. 42 et 69). 2° Vel ipsam perfectam caritatem non semper conjunctam esse cum remissione peccatorum (propos. 31 et 32). 3° Per sacramenta Baptismi et Pœnitentiæ remitti pœnæ reatum, non vero reatum culpæ, quum solus Deus culpam auferat (propos. 57 et 58). 4° Quodlibet peccatum æternâ pœnâ esse dignum, nec dari peccata venialia (propos. 20).

Renovat errorem *Pelagii*.

Itaque suo systemate Baius circa statum naturæ innocentis errores docet Pelagii, quocum asserit, gratiam non gratuitam esse nec supernaturalem, sed naturalem et naturæ debitam.

Renovat errores reformatorum.

Circa statum naturæ lapsæ redintegrat errores Lutheri et Calvini, docens, hominem ad recte vel perperam agendum necessario ferri pro delectationis aut cælestis aut terrenæ motione ei impressâ.

Aperte pugnat cum Concilio *Trident.*

Denique circa statum naturæ reparatæ ejus errores, maxime de justificatione, Sacramentorum efficientiâ et meritis, adeo aperte condemnati sunt a Concilio Tridentino, ut nisi in ejus libris legerentur, nemo umquam crederet, potuisse eos propugnari a viro, qui in illo Concilio ipse adfuerat.

De Justificatione.

Propositionibus 42 et 69 ait, peccatoris justificationem non consistere in infusione gratiæ, sed in præceptorum obedientiâ. Concilium vero docet: *quamquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis D. N. Jesu Christi communicantur* [1]. Quod quidem congruit cum his verbis Apostoli: *Justificati gratis per gratiam ipsius* [2].

De caritate perfectâ.

Perfectam caritatem non semper conjunctam esse ait cum remissione peccatorum (propos. 31 et 32). Concilium vero, agens nominatim de Pœnitentiæ sacramento, docet, contritionem cum perfectâ caritate conjunctam, peccatorem ante susceptum Sacramentum justificare [3].

De Sacramentis.

Per Baptismi et Pœnitentiæ sacramenta pœnæ, non vero culpæ reatum auferri ait (propos. 57 et 58). Concilium vero: *Siquis*, inquit, *per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi aut non imputari, anathema sit* [4]. Et de Pœnitentiæ sacramento (sess. XIV, cap. I) distincte docet, fidei dogma esse, sacerdotibus Dominum reliquisse facultatem peccata in illo Sacramento remittendi; atque Ecclesiam Novatianos, qui eam potestatem negarent, hæreticos declarasse.

De concupiscentiâ.

In iis, qui aut Baptismum non susceperunt, aut post Baptismum lapsi sunt, concupiscentiam sive quemlibet perversum concupiscentiæ motum reverâ peccatum esse ait, quod tunc jam violetur præceptum: *Non concupisces* (propos. 74 et 75). Concilium vero docet: *Quæ (concupiscentia) quum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus... non valet... Hanc concupiscentiam... Ecclesiam... numquam intellexisse peccatum appellari, quod vere... peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat* [5].

De fundamento totius systematis.

5. In summâ quidquid docet *Baius* de triplici naturæ statu, ex uno ejus prin-

[1] Sess. 6, cap. 7. — [2] *Rom.*, III, 24. — [3] Sess. 14, cap. 4. — [4] Sess. 5, Decret. de Peccat. Origin., n. 5. — [5] Sess. 5, Decr. de Pecc. Orig., n. 5.

cipio profluit, duos tantum esse amores: caritatem theologicam, quâ Deus super omnia ut ultimus finis diligitur, et concupiscentiam, quâ tamquam finis ultimus diligitur creatura; nec medium esse inter duos illos amores. Quare ait, Deum utpote justum, non potuisse contra jus intelligentis creaturæ, creare hominem soli concupiscentiæ obnoxium; eamque ob causam, quod præter concupiscentiam non existat rectus amor nisi supernaturalis, debuisse Deum, simul atque crearet Adamum, supernaturalem illum ei conferre amorem, cujus finis essentialis est Dei visio. Atque ita caritatem non fuisse donum supernaturale nec gratuitum, sed naturale et humanæ naturæ debitum; item caritatis merita naturalia esse, et beatitudinem meram mercedem, non gratiam. Inde quoque colligebat, post culpam liberum arbitrium, orbatum gratiâ (quæ erat velut naturæ appendix), ad nihil aliud nisi ad peccandum valere.

Evertitur ejus fundamentum.

At respondetur, quum manifesto falsum sit illud principium, falsa quoque esse omnia consectaria. Adversus Baii principium omnino demonstratur, intelligentem creaturam non habere jus ad ipsum esse; ac proinde nec habet jus innatum, ut hoc vel illo modo existat. Præterea recte docent plurimi iique insignes theologi, quos equidem sequor, potuisse profecto Deum creare hominem in statu naturæ puræ, in quo nasceretur sine ullo dono supernaturali sineque peccato, sed cum omnibus et perfectionibus et imperfectionibus, quæ ipsam naturam sequuntur; quo fieret, ut finis illius naturæ esset naturalis, et humanæ miseriæ, quales sunt concupiscentia, ignorantia, mors et reliquæ hominis molestiæ, essent appendices humanæ naturæ, sicut in præsenti statu naturæ lapsæ sunt effectus et pœnæ peccati: quapropter in præsenti statu concupiscentia multo magis ad peccatum inclinat, quam in statu naturæ puræ fecisset; quoniam per peccatum magis obscuratus remansit hominis intellectus magisque vulnerata ejus voluntas.

Status naturæ puræ non fuisset homini injuriosus.

6. Certo quidem erravit Pelagius, quum diceret, hominem reverâ in statu naturæ puræ a Deo fuisse conditum; sed contrà item falso asseruit *Lutherus* (et hunc errorem amplexus est *Baius*), pugnare statum naturæ puræ cum jure, quo gratiam homo sibi vindicare possit. Nam ex ipso naturæ jure utique necesse non erat, creari hominem in statu justitiæ originalis; sed condi poterat sine peccato sineque originali justitiâ. Quod probatur primum ex allatâ constitutione S. Pii V [1], confirmatâ a bullis Gregorii XIII [2] et Urbani VIII [3], quæ constitutio condemnavit assertum, divinæ naturæ consortium naturæ humanæ debitum fuisse et naturale. Ita quidem docebat Baius: *Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis; et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis* (propos. 21). Item: *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur* (propos. 55). Exclusum tamen intelligitur peccatum. Similiter: *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitiâ naturali* (propos. 79).

Jansenius, quamquam *Baiani* systematis studiosissimus, fatetur tamen, iis Constitutionibus Pontificiis se urgeri: *Hæreo, fateor*, inquit [4].

De *Urbani VIII* Bullâ.

7. Sed *Baii* et *Jansenii* discipuli primum in dubio ponunt, num Urbani VIII bullæ *In eminenti* obedientia debeatur. — Quibus respondet *Tournely* [5], eam bullam habendam esse pro infallibili Ecclesiæ judicio, quod omnes sequi debeant; quum sit lex dogmatica Sedis Apostolicæ (*cujus auctoritas*, ut ipse Jansenius ait [6], *Catholicis omnibus, tamquam obedientiæ filiis,*

[1] « *Ex omnib. afflict.* », 1 Oct. 1567. — [2] « *Provisionis nostræ* », 29 Jan. 1579. — [3] « *In eminenti* ». 6 Mart. 1641. — [4] De Statu Puræ Naturæ, lib. III, cap. 22. — [5] Comp. Theol. De Gratia, Pars. 1, disp. 6, art. 3, § 2. — [6] L. c. *Tota vis hujus argumenti*, inquit, *ex Apostolicæ Sedis auctoritate petitur, quæ Catholicis omnibus, tamquam obedientiæ filiis, veneranda est.* Agit autem de artic. 55, qui, ut ipse ait, *in Bullâ duorum Pontificum* damnatur (Nota edit.).

veneranda est), acceptata iis locis, ubi controversia agitabatur, et a totius orbis celeberrimis quibusque Ecclesiis, reliquis tacite consentientibus. Tali autem judicio cunctos assentiri debere, inquit [1], omnino omnes, ne ipso quidem Quesnello excepto, docent.

De Bullâ S. Pii V.

8. Deinde adversarii quærunt, quomodo bulla S. Pii intelligi debeat; et primum ajunt, nequaquam credi posse, voluisse Sedem Apostolicam in Baio condemnare doctrinam S. Augustini, quem docuisse existimant, hominem in statu naturæ puræ creari non potuisse. — At respondetur, falso eos ita existimare; quandoquidem complurium theologorum sententiâ ac judicio, pluribus locis S. Doctor contrarium docet. Ac nominatim adversus Manichæos scribens [2], quatuor modos distinguit, quibus Deus extra omnem reprehensionem animas creare potuisset; inter quos secundus modus esset, si ante omne peccatum in sua corpora infunderentur animæ, ignorantiæ, concupiscentiæ et reliquis hujus vitæ miseriis obnoxiæ. Qui quidem modus existendi sine ullâ dubitatione arguit, dari posse statum naturæ puræ. Adeatur *Tournely* [3], qui ad omnes Jansenii difficultates respondet.

Quomodo legi debeat.

9. Ajunt 2°, in S. Pii bullâ non damnari Baii propositiones in eo sensu, quo ipse Baius eas intellexit. Hæc sunt verba Constitutionis: *Quas quidem sententias, stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent, in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento, hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias... damnamus cet.* [4] Jamvero asserunt, inter verba *possent* et in *rigore* non haberi virgulam, sed eam collocandam esse post verba *ab assertoribus intento;* quo fieret, ut absolveretur sensus post hæc ultima verba, et ipsa Bulla affirmaret, eas propositiones sustineri posse proprio et ab assertoribus intento verborum sensu. — Ergone secum ipsa pugnabat bulla, quod damnaret eas sententias, quæ proprio et ab auctore intento sensu sustineri possent? Quum eas proprio sensu sustineri liceret, cur eas condemnat constitutio? Et cur jussus est Baius dicta sua diserte retractare? Perquam iniquum esset, condemnare eas propositiones, quæ proprio sensu defendi possent, et injungere, ut revocentur. — Præterea, etiamsi in Bullâ S. Pii post verbum *possent* defuisset virgula, concedunt omnes, nec quisquam in dubium vocavit, in subsequentibus Gregorii XIII et Urbani VIII bullis eam reperiri. Itaque, quod quidem ad bullas spectat, dubitari nequit, quin condemnatæ fuerint Baii opiniones.

Distinguunt inter Dei attributa.

10. Ajunt 3°, propositiones fuisse condemnatas, habitâ ratione divinæ omnipotentiæ, quæ profecto statum naturæ puræ condere potuisset; non vero, habitâ ratione sapientiæ et bonitatis Dei. — Respondent laudati theologi, si res ita se habeat, Sedem Apostolicam non verum, sed fictum errorem condemnasse; quum revera Baii doctrina, si de Dei sapientiâ et bonitate agatur, condemnari non possit. Sed falso fingitur, statum naturæ puræ dari posse dumtaxat ex potentiâ divinâ, non vero ex aliis attributis. Quidquid repugnat vel non convenit uni ex attributis divinis, prorsus dari nequit; quia Deus *negare Seipsum non potest* [5]. — *In Deo*, inquit S. Anselmus, *quamlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas* [6]. Præterquam quod, si verum esset adversariorum adagium, *nullum dari amorem medium inter vitiosam cupiditatem et laudabilem caritatem*, vel ipsa omnipotentia divina condere non posset statum naturæ puræ, qualem ipsi sibi fingunt: nam Deo prorsus repugnat, condere creaturam Ipsi contrariam, cui imposita esset necessitas peccandi; atque ejusmodi esset creatura in eorum possibilitatis hypothesi.

[1] L. c. — [2] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 20. — [3] L. c., pars. 2, quæst. 1, cap. 2, prob. 2. — [4] L. c. — [5] 2 *Tim.*, II, 13. — [6] Cur Deus Homo, lib. I, cap. 10 (Al. legunt *quantumlibet*).

Probatur, dari potuisse statum naturæ puræ.

11. Ceterum mihi admodum perspicuum videtur, dari posse statum naturæ pûræ, in quâ homo fuisset conditus sine gratiâ sineque peccato, et præsentis vitæ miseriis obnoxius; salvâ reverentiâ scholæ Augustinianæ habendâ, quæ contrarium defendit. — Duæ sunt eæque evidentes

a. non pugnat cum humanâ naturâ.

rationes; quarum una hæc est: creari poterat homo sine ullo dono supernaturali, et iis tantum qualitatibus præditus, quæ ad humanam naturam pertinent. Gratia igitur, quæ est supernaturalis, et concessa fuit Adamo, ei debita non erat; *alioquin*, inquit S. Paulus, *gratia jam non est gratia* [1]. Porro, sicut homo sine gratiâ creari poterat, ita Deus sine peccato quoque eum poterat creare; quin etiam cum peccato eum condere nequibat, quod ipse Deus tunc auctor esset peccati. Ac similiter eum poterat creare, concupiscentiæ, morbis et morti obnoxium; quia, ut ait S. Augustinus [2], ejusmodi defectus ei connaturales sunt et hominis constitutioni velut appendix: concupiscentia enim exoritur ex corporis unione cum animâ, quæ bonum sensibile, corpori conveniens, appetit. Ita quoque morbi ac reliquæ hominis miseriæ proveniunt ex influxu causarum naturalium, quæ in statu naturæ puræ eamdem habuissent virtutem. Item mors naturaliter sequitur pugnam, quâ elementa, quibus humanum corpus componitur, assidue inter se decertant.

b. non pugnat cum divinis attributis.

12. Altera ratio est, quod nulli divino attributo repugnat, ut homo creetur sine gratiâ sineque peccato. Non omnipotentiæ, ut Jansenius quoque concedit; sed neque alii attributo: nam, ut docet S. Augustinus [3], in eo statu Deus dedisset homini quidquid naturali ejus conditioni debetur: rationem, libertatem et ceteras facultates, quibus et seipsum conservare posset et finem suum assequi.

Accedit, quod omnes theologi uno ore concedunt (ut Jansenius ipse fatetur in libris, ubi de statu naturæ puræ agit), dari posse ejusmodi statum, si de solo creaturæ jure quæstio est. Et in iis theologis nominatim habetur princeps Scholasticorum, S. Thomas Angelicus. Docet, hominem creari potuisse sine ordine ad visionem beatificam: *Carentia divinæ visionis competeret ei, qui in solis naturalibus esset, etiam absque peccato* [4]. Et alio loco, eum potuisse creari cum concupiscentiâ, quæ adversus rationem insurgit: *Illa subjectio... inferiorum virium ad rationem non erat naturalis* [5].

Atque ita nonnulli theologi admittunt, possibilem fuisse statum naturæ puræ, ut *Estius* [6], *Sylvius* [7], *Cajetanus* [8], *Ferrariensis* [9], *Salmanticenses* [10], *Vega* [11] et alii cum Bellarmino, qui se nescire ait, quo pacto dubia haberi possit illa sententia [12].

Objectio ex parte beatitudinis.

13. Sed jam videamus, quid objiciant adversarii. Prima difficultas est ex parte *beatitudinis*. Asserit *Jansenius* [13], pluribus locis docere S. Augustinum, non potuisse Deum sine injustitiâ gloriam æternam homini innocenti negare. Citat autem hæc S. Augustini verba: *Quâ justitiâ, quæso, a regno Dei... alienatur imago Dei, in nullo transgressa legem Dei?* [14] — Respon-

Respondetur.

detur, S. Augustinum ibi adversus Pelagianos loqui juxta statum præsentem, in quo homo gratuito ordinatus est ad finem supernaturalem; quâ ordinatione positâ, injustum fore ait, si homo sine peccato privaretur Dei regno. — Neque obstat illud S. Thomæ: *Non quiescit naturale desiderium in ipsis* (hominibus), *nisi etiam ipsius Dei substantiam videant* [15]; ex quibus verbis colligeretur, hominem, si talis appetitus naturaliter in eo adsit, creari non potuisse sine ordinatione ad talem finem. — Respondetur enim, ipsum S. Tho-

[1] *Rom.*, XI, 6. — [2] L. c., cap. 22. — [3] L. c., cap. 20, 22. — [4] Quæst. disp. de Malo, qu. 4, art. 1, ad 14. — [5] I^{a}, qu. 95, art. 1. — [6] In Sent. lib. II, dist. 25, § 2. — [7] Comm. in *D. Th.*, I, qu. 95, art. 1, quær. 2. — [8] In *D. Th.* I^{am} II^{æ}, qu. 109, art. 2; ibid., qu. 85, art. 3 ad 2^{m}. — [9] In *D. Th.* contra *Gent.*, lib. IV, cap. 52. — [10] Curs. Theol., Tract. 14, de gratiâ, dist. 1, cap. 2, § 3. — [11] *Tridentini* Decreti de Justif. Exposit. et Defensio, lib. II, cap. 11. — [12] *Bell.* De Gratiâ Primi Hominis, cap. 5. — [13] L. c., lib II, cap. 3. — [14] Contra *Julianum Pelagian.*, lib. III, cap. 12. — [15] Contra *Gentes*, lib. III, cap. 50.

mam pluribus locis docere, et nominatim in libro: *Quæstiones disputatæ*, nos naturâ non ad ipsam Dei visionem inclinare, sed solummodo ad beatitudinem *in communi: Homini inditus est appetitus ultimi sui finis in communi, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat..., non est ei determinatum a naturâ* [1]. Ergo ipsius S. Doctoris judicio non est in homine appetitus innatus ad visionem beatificam; sed generatim tantum ad beatitudinem. Quod alio loco his verbis confirmat: *Quamvis autem ex naturali inclinatione voluntas habeat, ut in beatitudinem feratur secundum communem rationem, tamen quod feratur in beatitudinem talem vel talem, hoc non est ex inclinatione naturæ* [2]. Neque obstat illud, in solâ Dei visione hominis animum expleri; quod his verbis David expressit: *Satiabor quum apparuerit gloria tua* [3]. — Illud enim verum est in statu præsenti, quum hic ordo præfixus sit homini, ut ultimus ejus finis in vitâ æternâ consistat; non valeret autem in alio ordine, velut in statu naturæ puræ.

Objectio ex parte concupiscentiæ.

a. Deum non posse ejus esse causam.

14. Altera difficultas est ex parte *concupiscentiæ*. Et 1[um] quidem ajunt, Deum non posse auctorem esse concupiscentiæ, de quâ S. Joannes: *non est ex Patre*, inquit, *sed ex mundo est* [4]. Et S. Paulus: *Nunc autem jam non ego operor illud; sed quod habitat in me, peccatum* [5]; id est, concupiscentia. — Ad verba S. Joannis respondetur, concupiscentiam carnis non esse a Patre in præsenti statu; nunc enim, ut ait Concilium Tridentinum, *ex peccato est, et ad peccatum inclinat* [6]; et in præsenti statu multo magis inclinat quam in statu naturæ puræ fecisset; neque in statu naturæ puræ Pater eam considerasset formaliter ut imperfectionem, sed ut humanæ naturæ conditionem. Porro ad S. Pauli verba item respondetur, concupiscentiam ideo vocari peccatum, quia in præsenti statu a peccato proveniat (homo quippe in gratiâ creatus est); sed in statu naturæ puræ vocari non posset peccatum, quod non oriretur ex peccato, sed ex ipsâ humanæ naturæ conditione.

b. Deum indere non posse, quod ad peccatum inclinat.

15. Opponunt 2°, Deum condere non posse rationalem creaturam cum re, quæ ad peccatum inclinat. Concupiscentia autem, quæ talis est, in statu naturæ puræ non defuisset. — Respondetur, Deum non potuisse creare hominem cum eo, quod *per se* ad peccatum inclinat; v. g. cum habitu vitioso, qui ex seipso impellat ad peccatum; potuisse tamen eum creare cum eo, quod ad peccatum inclinat *per accidens*, id est, quia ipsius naturæ conditio id secum fert: secus enim impeccabilem creare debuisset hominem; nam « posse peccare » item est defectus. — Concupiscentia hominem non per se ad peccatum inclinat, sed ad bonum, humanæ naturæ, ex animâ et corpore compositæ, ad ejus conservationem conveniens; itaque non *per se* sed *per accidens* tantum et ex defectu ipsius conditionis humanæ ad culpam interdum inclinat. — Num forte in rebus creandis Deus tenetur majores illis perfectiones tribuere, quam quæ earum naturis conveniant? Quapropter, quemadmodum plantas sensu et bestias ratione carere, non Dei sed earum naturæ est defectus; sic in statu naturæ puræ, non fuisset defectus Dei sed ipsius humanæ conditionis, si homo non esset immunis concupiscentiâ, quæ eum per accidens ad malum posset inclinare.

Objectio ex parte humanæ miseriæ.

16. Tertia difficultas desumitur ex *humanis miseriis*. Sæpius, inquiunt, adversus Pelagianos S. Augustinus peccati originalis existentiam infert ex hujus vitæ miseriis. — Paucis respondetur, S. Doctorem loqui de humanis miseriis in statu præsenti. Positâ enim originali sanctitate, in quâ creatus erat homo, et in quâ (ut ex Scripturis constat) Adam et morte et reliquis hujus vitæ molestiis erat immunis, non poterat Deus sine positivâ homi-

[1] De Verit., qu. 22, art. 7. — [2] In Sent. lib. IV, dist. 49, quæst. 1, art. 3, solutio 3. — [3] Ps. XVI, 15. — [4] 1 *Joan.*, II, 16. — [5] *Rom.*, VII, 17. — [6] Sess. 5, de Pecc. Orig., n. 5.

nis culpâ, dona ei concessa juste auferre: quocirca ex calamitatibus, quibus nunc premimur, S. Augustinus Adami peccatum merito inferebat. Sed aliter locutus esset S. Doctor, si egisset de statu naturæ puræ, in quo vitæ miseriæ profluxissent ex ipsâ humanæ naturæ conditione; idque eo magis, quod in statu naturæ lapsæ multo graviores sunt miseriæ, quam in statu naturæ puræ fuissent. — Ac proinde peccatum originale recte probari potest ex præsentibus adeo gravibus miseriis; non potuisset vero ex levioribus miseriis, quas in statu naturæ puræ homo subiisset.

CONFUTATIO XIII.

DE CORNELII JANSENII ERRORIBUS.

Quodnam ejus fuerit systema: 1. Delectatio determinat voluntatem.

1. Ad refellendos omnes *Jansenii* errores satis est refelli ejus systema, cujus summa in hoc consistit, quod existimat, voluntatem nostram ad recte vel perperam operandum necessitate constringi, prout moveatur et determinetur delectatione aut cælesti aut terrenâ, gradu superiori, quæ in nobis ita dominatur, ut resistere non possimus: delectationem videlicet prævenire nostrum consensum, immo nos invitos etiam ad consentiendum cogere; quâ in re abutebatur hac celebri S. Augustini sententiâ: *Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* [1]. En quid dicat Jansenius: *Gratia est delectatio et suavitas, quâ anima in bonum appetendum delectabiliter trahitur; delectatio (concupiscentiæ) non aliud est nisi desiderium illicitum..., quo animus etiam repugnans in peccatum inhiat* [2]. Atque in eodem libro: Quum delectationes inter se pugnent, earum, inquit, *conflictus delectationum... sopiri non potest, nisi altera alteram delectando superaverit, et eo totum animæ pondus vergat... Vigente enim delectatione carnali, impossibile est, ut virtutis ac honestatis consideratio prævaleat* [3].

2. In statu naturæ lapsæ requiritur gratia efficax, quæ voluntati necessitatem imponit.

2. Docet *Jansenius*, hominem in statu justitiæ, in quo creatus erat (*fecit Deus hominem rectum* [4]), quum ad rectum propenderet, potuisse suo arbitrio recte agere cum eo solo Dei auxilio, quod *sine quo non* vocatur; id est, cum gratiâ sufficienti, quæ dat *posse*, non autem *velle*; eumque potuisse ex solo illo ordinario auxilio assentiri gratiæ eamque sequi; — sed debilitatam ex peccato voluntatem et ad vetitas delectationes inclinatam jam recte agere non posse cum solâ gratiâ sufficienti, sed ei opus esse auxilium *quo*, sive gratiam efficacem, quæ ad bonum eam moveat et perducat. Porro, eam gratiam efficacem esse delectationem relative (seu ex graduum exsuperantiâ) victricem. Quæ si desit, voluntatem delectationi carnali oppositæ resistere non posse. *Clarius fortassis ita dici posset*, inquit, *quod gratia sanæ voluntatis in ejus libero arbitrio relinqueretur, ut eam si vellet desereret, aut si vellet uteretur; gratia vero lapsæ ægrotæque voluntatis nullo modo*

[1] In Ep. ad *Gal.*, n. 49. — [2] De Gratia Christi, lib. IV, cap. 11 (*a*). — [3] Ibid., cap. 9. — [4] Eccl., VII, 30 (*Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum*).

(*a*) *S. Alphonsus* doctrinæ summam potius quam ipsa verba retulit. *Dicimus igitur*, inquit *Jansenius, delectationem istam... esse partim primum illum et indeliberatum affectum animæ, qui actualis complacentia est, partim etiam et crebro secundum, qui desiderium indeliberatum dicitur, quibus anima... suaviter ac delectabiliter in bonum appetendum rapitur; — delectationem, quæ consensum in peccata præcedit..., non aliud esse nisi desiderium illicitum indeliberatum, quo animus etiam repugnans in peccatum inhiat* (Nota edit.).

in ejus relinquatur arbitrio, ut eam deserat aut arripiat, si voluerit [1]. Quâ de causâ, inquit, *vigente... delectatione carnali, impossibile est, ut virtutis ac honestatis consideratio prævaleat* [2]. Et præterea: *Delectationem seu delectabilem objecti complacentiam esse id, quod tantam potestatem in liberum arbitrium habet, ut eum faciat velle vel nolle, seu ut, eâ præsente, actus volendi sit reipsâ in ejus potestate; absente, non sit* [3].

3. Delectatio, viribus inferior, numquam ad actum transit.

3. Alio loco ait, delectationem cælestem, si terrenâ delectatione inferior sit, in animâ nihil aliud nisi inefficacia nonnulla atque inania excitaturam esse desideria, numquam vero eam adducturam esse, ut rectum amplectatur: *Delectatio victrix, quæ Augustino est efficax adjutorium, relativa est; tunc enim est victrix, quando alteram superat. Quod si contingat, alteram ardentiorem esse, in solis inefficacibus desideriis hærebit animus, nec efficaciter umquam volet, quod volendum est* [4]. Et alibi: Quemadmodum videndi facultas efficit, non tantum ut quis videat, sed etiam ut videre possit, ita victrix delectatio *tantæ... necessitatis est, ut sine illo* (auxilio) *non possit effectus fieri... Dat enim simul et posse et operari* [5]. Porro superiori delectationi resistere, non magis esse homini datum, *quam... cæco ut videat vel surdo ut audiat...; quam sine alis volare.* Denique concludit: *Quum igitur justitiæ vel peccati delectatio sit illud vinculum, quo liberum arbitrium... ita firmiter ligatur..., ut quamdiu isto stabiliter... constringitur, actus oppositus sit extra ejus potestatem* [6].

4. Si delectatio est superior, non remanet potestas ad actum oppositum.

Hæc sola satis superque indicare existimo, quam falsum sit *Jansenii* systema de victrici delectatione relativâ, cui voluntas ex necessitate semper obediat.

De quinque propositionibus condemnatis.

4. De illo autem systemate emanant quinque ejus propositiones, condemnatæ (ut in historiâ narravimus [7]) ab Innocentio X [8]; quas hic denuo exscribi necesse est.

1. Præcepta aliqua impossibilia; gratia deest.

Prima hæc est propositio: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant.* Quæ quidem propositio hac notatur censurâ: *Temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam et hæreticam declaramus, et uti talem damnamus* [9]. — Contra hujus propositionis, sicut et quatuor reliquarum, censuram plura quidem Jansenistæ opposuerunt; sed potissimum hæc duo: in libro *Jansenii* non reperiri eas propositiones, quas Innocentii Constitutio notabat; neque eas condemnatas esse in eo sensu, quem intendisset Jansenius. — At duo illa evertit Alexander VII, in suâ Bullâ, anno 1656 editâ, hæc diserte pronuntians: *Quinque illas propositiones ex libro... Cornelii Jansenii... excerptas, ac in sensu ab eodem Cornelio Jansenio intento damnatas fuisse declaramus* [10]. Et reverâ sic erat. — Ut ergo primum redarguantur duo illa magis perniciosa et generalia (ad reliqua enim magis particularia, occasione datâ, infrà respondebimus), hic proferri expedit locos, ex ipso Jansenii libro exscriptos, in quibus si non ipsa verba, eadem certe habetur substantia; quum præterea obvius ac naturalis verborum sensus demonstret, eum fuisse sensum, ab auctore reverâ intentum.

Hæc propositio reverâ est *Jansenii*.

5. Ut autem a primâ illâ propositione ordiamur, totidem fere verbis in *Jansenii* libro reperitur: *Hæc igitur omnia plenissime planissimeque demonstrant, nihil esse in S. Augustini doctrinâ certius ac fundatius, quam* ESSE PRÆCEPTA QUÆDAM, QUÆ HOMINIBUS *non tantum infidelibus, excæcatis, obduratis, sed fidelibus quoque et* JUSTIS VOLENTIBUS ET CONANTIBUS SECUNDUM PRÆSENTES QUAS HABENT VIRES, SUNT IMPOSSIBILIA; DEESSE QUOQUE GRATIAM, QUA POS-

[1] L. c., lib. II, cap. 4. — [2] Lib. IV, cap. 9. — [3] Lib. VII, cap. 3. — [4] Lib. VIII, cap. 2. — [5] Lib. II, cap. 4. — [6] Lib. VII, cap. 5. — [7] Cap. 12, art. 3, n. 12. — [8] « *Quum occasione* », 31 Maii 1653. — [9] L. c., prop. 1. — [10] « *Ad S^m B. Petri Sedem* », 16 Oct. 1656.

SIBILIA FIANT [1]. Ac statim ibi commemorat, corruisse S. Petrum: *Hoc enim S. Petri exemplo aliisque multis quotidie manifestum esse, qui tentantur ultra quam possint sustinere* [2]. Mirum dictu! S. Paulus: *Fidelis autem Deus est,* inquit, *qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* [3]. Jansenius vero asserit, multos supra vires suas tentari! — Et ad finem ejusdem capitis demonstrare nititur, justis nonnumquam deesse gratiam orationis, aut certe talis orationis, quæ satis sit, ut efficax ad servanda præcepta auxilium impetrent; atque ita iis deesse facultatem ea servandi. — Sensus igitur primæ hujus propositionis est, nonnulla præcepta justis etiam esse impossibilia, quando vires ex cælesti delectatione tunc provenientes inferiores sunt terrenæ delectationis viribus: tunc videlicet deesse gratiam, quâ talia præcepta possint servari. Iis porro verbis: *secundum præsentes quas habent vires,* designare vult, præcepta non esse absolute impossibilia, sed relative; id est, habitâ ratione validioris gratiæ, quæ quidem deest, sed ad præcepta servanda esset necessaria.

Damnatur propositio, 1. ut temeraria;

6. Quæ prima propositio, ut suprà notavimus, damnata est 1um ut *temeraria,* quod cum Scripturis pugnet: *Mandatum hoc... non supra te est* [4]. — *Jugum enim meum suave est et onus meum leve* [5]. — Et hanc ipsam temeritatis notam Concilium Tridentinum eidem inussit propositioni, a Luthero et Calvino jam antea prolatæ: *Nemo temerariâ illâ et a Patribus sub anathemate prohibitâ voce uti (debet), Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia* [6]. Idem damnatur in hac Baii propositione (54[8]): *Definitiva hæc sententia, « Deum homini nihil impossibile præcepisse », falso tribuitur Augustino, quum Pelagii sit* [7].

2° Ut *impia,* quod Deum pro tyranno habeat et iniquo: homines enim ad impossibilia adstringeret, eosque condemnaret, quod talia non servent. Gloriatur Jansenius, omnes S. Augustini sententias se esse secutum; eamque ob causam librum suum inscribere ausus est: *Augustinus;* sed melius dixisset *Anti-Augustinus;* namque in suis operibus S. Doctor impiis ejus sententiis diserte adversatur. S. Augustinus docuit: *Deus suâ gratiâ semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur* [8]; Jansenius vero Deum velut pietatis expertem arguit, quasi justis subtraheret gratiam, sine quâ non possint non peccare; eosque deserat prius, quam ab iis deseratur. Præterea S. Augustinus, quod ad primam hanc Jansenii propositionem spectat: *Quis enim non clamet stultum esse,* inquit, *præcepta dare ei, cui liberum non est quod præcipitur facere? Et iniquum esse eum damnare, cui non fuit potestas jussa complere?* [9] Et alio loco celebrem enuntiat sententiam, postea a concilio Tridentino adoptatam: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis* [10]. 2. ut impia;

3° Ut *blasphema,* quia tamquam infidelem et mendacem exhibet Deum, qui licet promisisset, Se non esse passurum, 3. ut blasphema;

[1] De Gratia Christi, lib. III, cap. 13. — [2] Ibid. — [3] 1 *Cor.,* X, 13. — [4] Deut., XXX, 11. — [5] *Matth.,* XI, 30. — [6] Sess. 6, cap. 11. — [7] Bulla « *Provisionis nostræ* », prop. 54. — [8] Verba sunt Conc. *Trid.,* Sess. 6, cap. 11, juxta *S. Augustinum* (De Natura et Gratia, cap. 26) (*a*). — [9] De fide contra *Manichæos,* cap. 10 (Hoc opus *Augustino* falso adscribitur. Nota edit.). — [10] Conc. Trid., l. c.; confer *S. Aug.,* de Nat. et Gratia, cap. 43.

(*a*) *Deus,* inquit, *quum per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, spiritualiter sanat ægrum vel vivificat mortuum, id est, justificat impium, et quum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur. Sicut enim oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere: sic et homo etiam perfectissime justificatus, nisi æternâ (al. æternæ) luce justitiæ divinitus adjuretur, recte non potest vivere. Sanat ergo Deus, non solum ut deleat quod peccavimus, sed ut præstet etiam ne peccemus* (Nota edit.).

tentationes viribus nostris essè superiores (*non patietur vos tentari supra id quod potestis* [1]), ea tamen imponeret, quæ servare non possimus. Quod assertum blasphemiam vocat S. Augustinus (a quo suas sententias didicisse falso asserit Jansenius): *Exsecramur... blasphemiam eorum, qui dicunt, impossibile aliquid a Deo esse præceptum* [2].

4. ut hæretica.

4° Denique ut *hæretica*, quum sit contraria, ut vidimus, divinis Scripturis et Ecclesiæ definitionibus.

Quid opponant Jansenistæ.

7. Non omittunt tamen *Jansenistæ* alia opponere. Et 1[um] quidem, illud S. Augustini: *Deus suâ gratiâ non deserit, nisi prius deseratur* [3] (quæ verba item adoptavit Tridentinum), ita intelligi debere ajunt, quod Deus justificatis habitualem suam gratiam ante peccatum actuale numquam auferat; Eum tamen ante peccatum nonnumquam iis subtrahere gratiam actualem. — At cum ipso S. Augustino respondetur, Dominum justificando peccatorem, non solum remissionis gratiam ei concedere, sed etiam auxilium præbere, ut in posterum peccata declinet; et hæc, inquit S. Doctor, est Jesu Christi gratiæ virtus: *Sanat ergo Deus, non solum ut deleat quod peccavimus, sed ut præstet etiam, ne peccemus* [4]. Si Deus ante peccatum denegaret homini auxilium sufficiens ad non peccandum, eum non sanaret, sed ante peccatum desereret.

Deinde asserunt, textum illum suprà (*num. 5*) citatum: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* [5], non in omnes fideles, sed in solos prædestinatos cadere. — At nimis perspicue indicat textus, de omnibus fidelibus illic agi; et adjungit: *sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* [6]; id est, ideo Deus fideles suos tentari sinit, ut tentationes majori ipsis merito et emolumento fiant. Accedit, quod S. Paulus scribebat ad omnes fideles Corinthios, quos certo non omnes pro prædestinatis habere poterat. Unde merito S. Thomas de omnibus generatim illud dictum intelligit, et: *Non autem videretur esse fidelis Deus*, inquit, *si... nobis denegaret, quantum in Ipso est, ea* (i. e. necessarias gratias) *per quæ pervenire ad Eum* (et salutem consequi) *possemus* [7].

II. Gratiæ non resistitur.

8. Altera propositio damnata nascitur ex ipso Jansenii principio, victricem delectationem voluntati necessitatem assentiendi imponere: *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ numquam resistitur.* Quæ propositio hac notata est censurâ: *Hæreticam declaramus, et uti talem damnamus* [8].

Jansenius ita docuit.

Docet *Jansenius*, dominante suavitate spiritûs, voluntatem ita Deum diligere, ut peccare non possit [9]. Et alio loco: *Gratiam Dei Augustinus ita victricem statuit supra voluntatis arbitrium, ut non raro*

[1] 1 *Cor.*, X, 13. — [2] Sermo 236, n. 6 (*inter dub.* Nota edit.). — [3] De Naturâ et Gratiâ, cap. 26. — Trid., Sess. 6, cap. 11. — [4] De Nat. et Gr., cap. 26. — [5] 1 *Cor.*, X, 13. — [6] Ibid. — [7] In Ep. 1, ad *Cor.*, cap. 1, lect. 1. — [8] *Innoc. X*, « *Quum occasione* », prop. 2. — [9] Cfr. De Gr. Christi, lib. IV, cap. 9, et alibi passim (*a*).

(*a*) Ex Libro quarto, cap. IX pauca saltem verba hic referre libet: *(Augustinus) opponit infirmitati delectationem boni seu justitiæ, eamque adversus istud malum tamquam unicam ægrotæ voluntatis medicinam de cælo missam esse, quâ tamquam directe contrariâ morbo quo affligitur, extorqueatur consensus ejus delectationi repugnanti, et retorqueatur sursum, ut sic blandienti delectantique spiritui affixus et quasi suspensus ex Deo, non amplius in veterem libidinis servitutem detrahatur.* Et infrà, postquam docuit, animam in cælo Deum *ardentissime atque immobiliter* diligere, ibique perpetuâ impeccabilitate gaudere, idem his in terris evenire asserit, quoties dominatur cælestis delectatio: *Quemadmodum hîc ante gratiam istius cælestis delectationis non poterat quidquam agere boni, dominante ei solâ delectatione creaturæ; ita post eam absorptam exstinctamque penitus* (i. e. in cælo), *nihil potest agere mali, dominante ei solâ delectatione Creatoris. Inter quæ duo extrema quamdiu in hac vitâ post acceptam gratiam militat Deo, alternante creaturæ et Creatoris delectatione, nunc recte nunc perperam facit, prout cœli aut terræ delectatio consensum ejus abripuerit* (Nota edit.).

dicat, hominem operanti Deo per gratiam non posse resistere [1]. At S. Augustinus pluribus locis contrarium docet, ac nominatim ubi peccatorem his verbis increpat: *Quum per Dei adjutorium in potestate tuâ sit, utrum consentias diabolo, quare non magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas?* [2] Haud immerito igitur condemnata est illa propositio tamquam hæretica, utpote prorsus contraria et Scripturis: *Vos semper Spiritui-Sancto resistitis* [3], et sacris Conciliis: v. g. concilio Senonensi, anno 1528 adversus Lutheranos habito [4], ac Tridentino: *Siquis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum... neque posse dissentire si velit... anathema sit* [5].

Merito condemnatur propositio.

III. Ad meritum et demeritum sufficit libertas a coactione.

9. Tertia propositio hæc est: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Censura autem: *Hæreticam declaramus, et uti talem damnamus* [6]. — Quam quidem propositionem Jansenius pluribus locis enuntiat. Quodam loco: *Duplex necessitas Augustino,* inquit: *coactionis et simplex, seu voluntaria; illa, non hæc repugnat libertati* [7]. Alio loco: *Necessitatem simplicem voluntatis non repugnare libertati* [8]. Alibi paradoxum vocat illud nostrorum theologorum, *quod actus aliquis voluntatis propterea liber sit, quia ab illo desistere voluntas, et non agere potest* [9], in quo consistit libertas indifferentiæ, quam nos quidem ad merendum et demerendum requirimus. — Tertia hæc propositio similiter nascitur ex fictâ illâ delectatione prædominanti, quæ, Jansenii judicio, voluntatem ad assentiendum necessario constringit, eique tollit resistendi facultatem. Asserit ille quidem, ita sentire S. Augustinum; at S. Doctor negat, ibi esse peccatum, *unde non est liberum abstinere* [10], et alio loco item negat, quod in hac vitâ homo, *non possit resistere gratiæ* [11]. Itaque S. Augustini sententiâ homo et gratiæ et concupiscentiæ semper resistere potest; et sic tantum aut mereri potest aut demereri.

Ita statuit *Jansenius.*

S. *August.* contrarium docet.

IV. *Semipelagiani* ad fidei initium requirebant gratiam. Falso dicebant, huic gratiæ resisti posse.

10. Quarta propositio hæc est: *Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici quod vellent, eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare* [12]. Quæ propositio duplex continet membrum; unum falsum, alterum hæreticum. Priori membro ait, admisisse Semipelagianos, ad fidei initium necessariam esse interiorem et actualem gratiam. En ejus verba: *Massiliensium opinionibus et Augustini doctrinâ quam diligentissime ponderatâ, certum esse... debere sentio, quod Massilienses præter prædicationem atque naturam, veram etiam et internam et actualem gratiam ad ipsam etiam fidem, quam humanæ et libertatis voluntatis adscribunt viribus, necessariam esse fateantur* [13]. Hæc prior pars falsa est; nam licet S. Augustinus admitteret dogma illud, necessariam esse gratiam ad fidei initium, plerique tamen Semipelagiani (ut ipse S. Doctor fatetur [14]) illud prorsus negabant. — Porro alterum membrum, quo asserit Jansenius, hæreticos fuisse Semipelagianos, quod contenderent, ejusmodi esse gratiam, quam aut rejicere aut sequi possit homo; quapropter eos vocat *gratiæ*

Illud revera sentit *Jansenius.*

[1] L. c., lib. II, cap. 24. — [2] Sermo 253, n. 3 (inter dub. Nota edit.). — [3] Act., VII, 51. — [4] Decreta Fidei, cap. 15. (*a*) — [5] Sess. 6, can. 4. — [6] *Innoc. X*, l. c., prop. 3. — [7] L. c., lib. VI, cap. 6, titulus. — [8] Lib. VI, cap. 24. — [9] Lib. VI, cap. 8. — [10] Cfr. De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 3 et cap. 18. — [11] Cfr. De Natura et Gratia, cap. 67. — [12] *Innoc. X*, l. c., prop. 4. — [13] De Hæresi *Pelagiana*, lib. VIII, cap. 6. — [14] De Prædestinatione Sanctor., cap. 3-4. — Epist. 217, ad *Vitalem.*

(*a*) Hoc concilium, *Senonense* vulgo dictum, *Lutetiæ Parisiorum* celebratum est, præside *Antonio a Prato,* tituli *S. Anastasiæ* presbytero cardinali, *Senonensi (Sens)* archiepiscopo, Galliarum et Germaniæ primate, *Albigensi* episcopo, Franciæ cancellario (Nota edit.).

Merito damnata est ejus propositio.

medicinalis destructores et liberi arbitrii præsumptores [1], demonstrat, eâ in re non Massilienses, sed ipsum Jansenium esse hæreticum, qui libero arbitrio immerito denegaret potestatem aut assentiendi gratiæ aut ab eâ dissentiendi; contra ac definierat Concilium Tridentinum: *Siquis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum... neque posse dissentire si velit... anathema sit* [2]. Quam ob causam ea propositio juste declarata est hæretica.

V. Christus non est mortuus pro omnibus.

11. Quinta propositio hæc est: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.* Censura autem: *Falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit: impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem et hæreticam declaramus* [3]. Itaque, si intelligatur eo sensu, quod Christus pro solis prædestinatis mortuus sit, impia est et hæretica propositio; atqui eo sensu sæpius a Jansenio enuntiatur. *Omnibus vero illis*, inquit, *pro quibus (Christus) sanguinem fudit...*, *etiam sufficiens auxilium donat, quo non solum possint, sed etiam reipsa velint et faciant id, quod ab iis volendum et faciendum esse decrevit* [4]. Ejus igitur judicio Jesus Christus sanguinem suum pro iis tantum obtulit, de quibus decrevisset, ut bona opera et vellent et perficerent; illudque *sufficiens auxilium* intelligit *auxilium quo* (ut ipse explicat), id est, gratiam efficacem, quæ, ejus quidem sententiâ, ad recte operandum eos necessario constringit. Ac postea etiam clarius mentem suam aperit: *Nullo modo principiis ejus* (id est S. Augustini, de quo agit) *consentaneum est, ut Christus Dominus vel pro infidelium in infidelitate morientium vel pro justorum non perseverantium æternâ salute mortuus esse... sentiatur* [5]. Exprimit ergo Jansenius, Redemptorem non esse mortuum pro justis non prædestinatis. Proinde ejus propositio sic intellecta merito notata est tamquam hæretica, utpote contraria divinis Scripturis et sacris Conciliis, velut Concilio Nicæno I, ubi in symbolo, sive fidei professione, illic condito (ut in historiâ narravimus [6]) ac postea ab aliis pluribus generalibus Conciliis confirmato legitur: *Credimus in unum Deum Patrem... et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei... qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit cet.*

Quo sensu sit hæretica.

Ita docuit Jansenius.

Quo sensu sit falsa et temeraria.

Illud etiam docuit Jansenius.

12. Porro eadem propositio, generatim intellecta, Jesum Christum non esse mortuum pro omnibus: *nec enim*, inquit Jansenius, *juxta doctrinam antiquorum pro omnibus omnino Christus... mortuus est, quum hoc potius tamquam errorem a fide catholicâ abhorrentem doceant esse respuendum* [7]; quam præterea opinionem a semipelagianis excogitatam ait; — falsa declarata est et temeraria, ut discrepans a sacris Scripturis et sanctorum Patrum sententiâ. — Sitne autem mortuus Jesus Christus pro singulis seorsum sumptis hominibus, alii theologi existimant, Eum pro redemptione omnium præparasse pretium, ut singulorum Redemptor vocetur solâ *sufficientiâ pretii;* alii, idque communius, opinantur, Eum etiam *sufficientiâ voluntatis* fuisse Redemptorem, id est, voluisse Eum sincerâ voluntate mortem suam Patri offerre, ut singulis hominibus obtineret auxilia ad salutem satis idonea.

Quid de singulis hominibus, seorsum sumptis. Duobus modis explicatur a theologis.

Quænam vera hac in re videatur sententia.

13. Quâ in re, quemadmodum nobis non arridet sententia eorum, qui dicunt, mortuum esse Jesum Christum cum eodem animi affectu erga omnes, distribuendo singulis eamdem gratiam; — quum tamen dubitari non posse videatur, quin Redemptor cum peculiari affectu mortuus sit pro fidelibus et maxime pro electis, juxta ea verba ante Ascensionem prolata: *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti Mihi* [8],

[1] De Grat. Christi, lib. II, cap. 12. — [2] Sess. 6, can. 4. — [3] *Innoc. X*, l. c., prop. 5. — [4] L. c., lib. III, cap. 21. — [5] L. c. — [6] Cap. 4, n. 16. — [7] L. c. — [8] *Joan.*, XVII, 9.

et juxta illud quoque Apostoli: *Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium* [1]; — sic contrà iis assentiri non possumus, qui ajunt, pro multis non aliud fecisse Jesum Christum, nisi pretium sufficiens ad eorum redemptionem præparasse; quod tamen pretium pro eorum salute non obtulisset. Quæ sententia non omnino congruere videtur cum Scripturarum verbis: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est Christus, cet.* [2] Sicut ergo propter peccatum originale omnes mortui sunt, ita pro omnibus mortuus est Christus. Decretum mortis, quam Adam omnibus omnino hominibus attulerat, suâ morte delevit: *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci* [3]; illudque jam prædixerat Osee, quum in personâ Christi venturi loquens annuntiaret, suâ morte eversurum Se esse mortem, Adami peccato allatam: *Ero mors tua, o mors* [4]. Quare Apostolus: *Ubi est*, inquit, *mors, victoria tua?* [5] Quibus verbis proprie significavit, suâ morte Redemptorem interemisse et destruxisse mortem, quam culpa hominibus attulisset. Præterea S. Paulus: *Christus Jesus*, inquit, *qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [6]. Et paulo post: *Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium* [7]. Et S. Joannes: *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi* [8]. Positis ejusmodi Scripturarum testimoniis, equidem nescio, quomodo dici possit, suâ morte Jesum Christum sufficiens ad omnium redemptionem pretium tantummodo præparasse, non vero Patri illud obtulisse pro redemptione omnium. Quod si ita esset, item dicere liceret, Christum pro dæmonibus fudisse sanguinem, qui profecto ad eos salvandos esset sufficientissimus.

Colligitur ex S. Scriptura.

14. Ei porro sententiæ multi sancti Patres aperte adversantur, quum asserant, Redemptorem non tantum præparasse, sed etiam Patri obtulisse pretium pro salute omnium. S. Ambrosius: *Siquis autem non credit in Christum*, inquit, *generali beneficio ipse se fraudat: ut siquis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus* [9]. Sol non tantum præparat lucem omnibus, sed eam offert omnibus eâ uti volentibus. Et alio loco etiam disertius: *Ipse pro omnibus mortem suam obtulit* [10]. Idem affirmat S. Hieronymus: Christus *pro omnibus mortuus est. Solus inventus est, qui... pro omnibus, qui erant in peccatis mortui, offerretur* [11]. S. Prosper: *Redemptor mundi dedit pro mundo sanguinem suum* (notetur verbum: non dicit *paravit*, sed *dedit*); *et mundus redimi noluit, quia lucem tenebræ non receperunt* [12]. Similiter S. Anselmus: *Dedit semetipsum in cruce redemptionem pro omnibus, nullum excipiens, qui vellet redimi ad salvandum... Et ideo qui non salvantur, non est, quod de Deo vel de Mediatore possint conqueri, sed de seipsis, qui nec redemptionem, quam Mediator dedit, nec salutem, quam Deus obtulit, accipere voluerunt* [13]. Et in ea verba S. Joannis: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* [14], S. Augustinus pariter: *Ergo*, inquit, *quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici observare non vult* [15]. *Sanat omnino ille..., sed non sanat invitum* [16]. Notentur verba: *quantum in medico est, sanare venit ægrotum.* Ergo non tantum ad præparandum pre-

Idem patet ex doctrinâ Sanctorum Patrum.

[1] 1 *Tim.*, IV, 10. — [2] 2 *Cor.*, V, 14-15. — [3] *Coloss.*, II, 14. — [4] *Osee*, XIII, 14. — [5] 1 *Cor.*, XV, 55. — [6] 1 *Tim.*, II, 5 et 6. — [7] Ibid., IV, 10. — [8] 1 *Joan.*, II, 2. — [9] In Ps. CXVIII, Sermo 8, n. 57. — [10] Lib. de *Joseph.*, cap. 7. — [11] Comm. in 2 Ep. ad *Cor.*, cap. 5, v. 14 (inter supposit. Nota edit.). — [12] Respons. ad cap. *Gallorum*, cap. 9. — [13] In Ep. 1 ad *Tim.*, cap. 2 (Falso tribuitur *Anselmo*; apud *Migne* habetur inter opera *Hervei Burgidolensis*. Nota edit.). — [14] *Joan.*, III, 17. — [15] In *Joan.* Evang., Tract. 12, n. 12. — [16] In Ps. CII, n. 6.

tium, sive malorum nostrorum remedium, venit Dominus, sed singulis ægrotis, qui sanari cupiunt, illud obtulit.

Adversariorum difficultas, quod ad infideles spectat.

15. Ergone, inquiet is qui contrariam sententiam sequitur, eamdem gratiam sufficientem, quam Deus fidelibus præbet, infidelibus tribuit, qui in Eum non credunt? — Non dico, eamdem gratiam iis dari, sed cum S. Prospero assero, iis saltem dari gratiam parciorem sive remotam, cui qui respondeant, uberiori augeantur gratiâ, quæ ad salutem eos perductura sit: *Adhibita enim semper est* (sunt verba S. Prosperi) *universis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ, quæ etsi parcioris... gratiæ fuit, sufficit tamen... quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium* [1]. Notentur verba: *quibusdam ad remedium*, si quidem respondeant; *omnibus ad testimonium*, si non respondeant. Quare inter unam et triginta propositiones, quas die 7ª Decembris 1690, Alexander VIII condemnavit, hæc fuit (prop. 5): *Pagani, Judæi, hæretici aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratiâ sufficienti.* In summâ, Deus non meram ignorantiam pro culpâ habet, sed ignorantiam culpabilem, quæ saltem aliquo modo sit voluntaria; neque omnes ægrotos pœnâ afficit, sed eos tantum, qui sanari renuunt: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras; neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis* [2]. Unde dubitari non posse videtur, quin pro omnibus mortuus sit Jesus Christus; quamvis, ut docet Concilium Tridentinum, non ad omnes perveniat Redemptionis beneficium: *Verum etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur* [3]. Quod quidem dictum intelligitur de solis infidelibus, qui fidem non habentes, non eò perveniunt, ut Redemptoris meritorum reverâ participes fiant; fideles enim, et fidei et Sacramentorum ope, Redemptionis beneficium certo recipiunt; quamvis suâ culpâ non omnes completum salutis æternæ beneficium consequantur. — Ceterum ait celeber ille *Bossuet* [4], unumquemque fidelium firmâ fide credere debere, Jesum Christum pro suâ salute esse mortuum; et adjungit, eam esse antiquam Ecclesiæ Catholicæ traditionem. Et sane; si singuli fideles credere tenentur, Jesum Christum pro nobis nostrâque salute esse mortuum — quod quidem profitetur symbolum, a primo Concilio generali (ut in historiâ narravimus [5]) conditum: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem... et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei... qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est... Passus est*, cet.; — et posito, Jesum Christum esse mortuum pro omnibus nobis, qui fidem Christianam profitemur, ecquis umquam asserere possit, Redemptorem non esse mortuum pro fidelibus non prædestinatis, Eumque non velle ut salvi fiant?

Respondetur.

De fidelibus dubium esse nequit.

16. Itaque firmâ fide credamus oportet, Jesum Christum pro omnium fidelium salute esse mortuum. Ea verba Bossuet: *Fidelium nemo est, qui firmâ fide credere non debeat, velle Deum salutem sibi afferre, et Jesum Christum omnem sanguinem pro suâ salute fudisse* [6]. Quod idem his verbis jam expresserat concilium Valentiæ habitum: *Fideliter tenendum... juxta Evangelicam et Apostolicam veritatem, quod pro illis hoc datum pretium* (sanguinis Christi) *teneamus, de quibus ipse Dominus noster dicit: «...Ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam»* [7]. Item Ecclesia Lugdunensis in libro suo: *De tenendâ veritate*

Christum pro omnibus fidelibus esse mortuum, fidei dogma est.

[1] De Vocat. omnium Gentium, lib. II, cap. 15. — [2] *S. Aug.*, De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 19. — [3] Sess. 6, cap. 3. — [4] *Avertissements sur le livre des Réflexions Morales*, § 25. — [5] Cap. 4, n. 16. — [6] L. c. — [7] Conc. *Valentinum III*, aº 855, can. 4 (*Joan.*, III, 14, 15).

Scripturarum: Catholica Fides tenet, et Scripturæ sanctæ veritas docet, quod pro omnibus credentibus et... regeneratis... vere... Salvator noster sit passus [1]. Neque aliter in suâ theologiâ scholasticâ et dogmaticâ *Antoine: Est fidei dogma*, inquit, *Christum mortuum esse pro salute æternâ omnium omnino fidelium* [2]. Idemque asserit *Tournely* [3], et refert, in corpore doctrinæ, a Cardinali *de Noailles* anno 1720 edito, cui subscripserunt nonaginta Episcopi, hæc reperiri verba: *Nemo est fidelium, qui firmâ fide non debeat credere, pro suâ salute omnem sanguinem fudisse Jesum Christum.* Refert præterea, anno 1714 declarasse consessum cleri Gallicani, omnes fideles, sive justos sive peccatores, credere debere, pro suâ salute Jesum Christum esse mortuum.

Qui illud negant, Jesu Christi amorem auferunt.

17. Jamvero *Jansenistæ* asserentes, non pro omnibus fidelibus, sed pro iis tantum, qui ad gloriam electi sint, Jesum Christum mortem obiisse, quid faciunt? Amorem erga Christum nobis auferunt. Eccui id non apparet? — Inter ea, quæ nos ad Redemptorem et æternum Patrem, a quo Eum accepimus, diligendum potissime inflammant, est profecto magnum Redemptionis opus, quo Filium Dei, amore nostri impulsum, vitam suam pro nobis in cruce profudisse novimus: *Dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis* [4]; atque æternum Patrem, eodem ductum amore, Unigenitum suum nobis dedisse: *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* [5]. Hoc erat summum illud incitamentum, quo, ut Christianos ad Jesum Christum diligendum incenderet, S. Augustinus utebatur: *Ipsum dilige,... quia ad hoc descendit, ut... pro tuâ salute sufferret* [6]. At Jansenistæ, credentes pro electis tantum Jesum Christum esse mortuum, quî possunt ardentem erga Eum caritatem suscipere, quod ipsorum causâ mortem subierit, si incerti num inter prædestinatos numerentur, item incerti esse debent, num ipsorum amore Jesus Christus mortem obierit?

Item auferunt spem christianam.

18. Accedit quod eâ sententiâ, Jesum Christum non pro omnibus fidelibus esse mortuum, spem Christianam nobis tollunt. Spes Christiana, ut eam definit S. Thomas, est *certa exspectatio futuræ beatitudinis* [7]. Nos ergo, fideles, sperare oportet, Deum ad salutem certo nos esse perducturum; ejus confisos promissione, per merita Jesu Christi, pro salute nostrâ mortui, salutem Se nobis esse allaturum, dummodo ne gratiæ desimus. Ita diserte docuit doctissimus ille *Bossuet* in catechismo, pro suâ Meldensi diœcesi composito: *Q. Cur te sperare dicis vitam æternam a Deo promissam? R. Quia Dei promissio est spei nostræ fundamentum* [8].

Fundamentum spei esse nequit promissio, solis electis facta.

19. Hujus ætatis auctor quidam in libro, quem inscripsit: *De Christianâ fiduciâ* [9], asserit, spei nostræ certitudinem non inniti debere generali illâ promissione, quâ Deus omnibus credentibus pollicitus est, vitam æternam Se eis daturum, si gratiæ responderint; quamvis ejusmodi promissio pluribus locis a Deo facta sit: *Siquis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum* [10].— *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata* [11]. — At, inquit ille, generalis illa promissio, omnibus Christianis divina præ-

[1] Cap. 14 (Titulus Operis apud *Migne*, tom. 121, col. 1083: *S. Remigii, Lugdunensis Episcopi, sub nomine Ecclesiæ Lugdunensis, Libellus de tenendâ immobiliter Scripturæ veritate, et SS. orthodoxorum Patrum auctoritate fideliter sectandâ.* Nota edit.). — [2] Theol. Univ. De Gratiâ, cap. 1, art. 6. — [3] Comp. theol. De Deo, qu. 8, art. 10, concl. 2. — [4] *Ephes.*, V, 2. — [5] *Joan.*, III, 16. — [6] Sermo 243, n. 1, 3 (inter dubios. Nota edit.). — [7] II[a] II[æ], qu. 18, art. 4. — [8] *Second Catéchisme, partie 3, leçon 1.* — [9] *Trattato della Confidanza Cristiana, cap. 12, 15, 16* (*a*). — [10] *Joan.*, VIII, 52. — [11] *Matth.*, XIX, 17.

(*a*) *Trattato della Confidanza Cristiana e dell'uso legitimo delle Verità, che riguardano la grazia di Gesù Cristo. Tradotto dal Francese per opera di Aletofilo Pacifico. Venezia 1751.* Italus interpres est *Constantinus Rotigni;* libelli auctor esse videtur *Fourquevaux;* cf. *G. Melzi, Dizionario di opere Anonime e Pseudonime.* Art. *Aletofilo* (Nota edit.).

cepta servantibus facta, certam nobis spem salutis dare nequit; quum enim hæc adjecta sit conditio, ut nos respondeamus (quâ in re deficere possumus), incertam spem efficeret. Quapropter spem nostram collocandam esse ait in particulari salutis promissione electis factâ: eâ videlicet, utpote absolutâ, spem prorsus certam constitui. Unde concludit, spem nostram in hoc consistere, quod ad nosmetipsos transferamus promissionem electis factam, nosque in prædestinatorum numero repositos esse credamus. — At illa opinio mihi non congruere videtur cum Concilii Tridentini sententiâ: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare... omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet* [1]. Quamvis igitur ex parte nostrâ timendum nobis sit, ne salutem non consequamur, quod gratiæ deesse possimus, ex parte Dei nihilominus, *in Dei auxilio* (ut loquitur Concilium) *firmissimam spem* (salutis) *collocare omnes debent.* Ait: *omnes debent;* quia et ii Christiani, qui in peccato sunt, sæpe a Deo recipiunt spei Christianæ donum, quâ sperant, Deum propter Jesu Christi merita misericordiam sibi exhibiturum; quod idem Concilium antea declaravit, quum de peccatoribus agens dixit: *A divinæ justitiæ timore ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore* [2]. Eos porro, qui in statu gratiæ sunt, posse ex debilitate deesse gratiæ, non obest (inquit S. Thomas) spei certitudini; spes enim innititur divinæ potentiæ et misericordiæ, quæ deficere nequeunt: *Dicendum quod hoc, quod aliqui habentes spem deficiant a consecutione beatitudinis, contingit ex defectu liberi arbitrii ponentis obstaculum peccati, non autem ex defectu divinæ potentiæ vel misericordiæ, cui spes innititur; unde hoc non præjudicat certitudini spei* [3]. Itaque certa fit spes nostra, non quod nosmetipsos in electorum numerum adscriptos reputemus; sed quod eam collocamus in divinâ potentiâ et misericordiâ; neque ideo, quod incertum est, num fideles futuri simus gratiæ, impedimur certam habere salutis spem, innixam potentiæ, misericordiæ et fidelitati Dei, qui salutem propter Jesu Christi merita nobis promisit; quandoquidem promissio illa deficere nequit, si nos a gratiâ non deficiamus.

Omnes sperare debent.

Certa est spes ex parte Dei; incerta ex parte nostrâ.

20. Præterea si spes nostra, ut auctor ille asserit, inniti deberet solâ promissione electis factâ, incerta nobis foret, non tantum ex parte nostrâ, sed etiam ex parte Dei; sicut enim minime nobis constat, simusne in prædestinatorum numero repositi, ita quoque dubium nobis esset auxilium divinum ad salutem consequendam promissum. Quo fieret, quum reproborum numerus multo major sit quam numerus electorum, ut multo magis desperare quam sperare salutem deberemus. Quam quidem difficultatem auctor ille haudquaquam diffitetur eamque *gravissimam* vocat: *Electorum numerus*, inquit, *longe minor est etiam inter vocatos. Quam difficultatem qui perviderit, ita secum reputabit: Quænam datur probabilitas, me ex minori potius quam ex majori esse numero? Ac præterea, quî potest spei præceptum me inducere, ut me ipsum existimem in Dei consiliis a reproborum numero segregatum, quum idem præceptum non secus ac mihi, ipsis etiam reprobis a Deo imponatur?* [4] — Videamus, quomodo eâ difficultate se expediat. Respondet, illud esse mysterium, quod a nobis intelligi nequit. Quemadmodum (adjungit) fidei dogmata, quamvis non intellecta, credere debemus, sic quoque, Deo ita jubente, sperare oportet, etsi difficultates, illic latentes, ratione nostrâ superare non possumus. — At breviter respondemus, auctorem ut systema suum componat, in præcepto spei sibi fingere

In adversariorum sententiâ spes etiam ex parte Dei incerta est.

Adversarii fingunt mysterium, quod non existit.

[1] Sess. 6, cap. 13. — [2] Sess. 6, cap. 6. — [3] II^{a} II^{æ}, qu. 18, art. 4 ad 3^{m}.

[4] L. c., cap. 16.

mysterium, quod in eo reverâ non adest. In fidei præcepto habentur utique mysteria, ut SS^me^ Trinitatis, Incarnationis cet., quæ utpote supra rationem nostram, etiamsi non intellecta, credi tamen debent. Sed in præcepto spei nullum habetur mysterium: illic enim solum attenditur id, quod exspectatur — vitam æternam dico — et ratio, cur exspectetur, quæ est Dei promissio, per Jesu Christi merita salutem Se nobis esse allaturum, si gratiæ non defuerimus; ea autem nobis sunt manifesta, minime vero mysteria. E contrario, si verum est, ut est verissimum, et Concilium cum S. Thomâ omnibusque theologis docet, debere omnes fideles firmissimam habere in Dei auxilio salutis spem; quî possumus, sperando in electorum numero nos esse repositos, firmissimam atque certissimam habere spem salutis, quum nequaquam pro certo sciamus, neque ullum certum in Scripturis habeamus argumentum, nos inter eos numerari?

Scriptura sperandi argumenta omnibus proponit.

21. Fiducia et oratio sunt quidem in sacris Scripturis gravia sperandi vitam æternam argumenta; quum Deus certiores nos faciat: *Nullus speravit in Domino, et confusus est* [1]; et Jesus Christus magnum illud nobis promittat: *Amen, amen dico vobis: Siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* [2]. At si reverâ spei nostræ certitudo, ut auctor ille contendit, in hoc consisteret, quod nosmetipsos in electis haberi putaremus, quodnam, quæso, in Scripturis certum nobis salutis fundamentum reperiretur? Scripturæ quippe adeo nihil nobis denuntiant, reverâ nos esse electos, ut potius contrarium nobis innuant, quum præ reprobis valde pauci sint electi: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi* [3]. — Conclusio. *Nolite timere, pusillus grex, cet.* [4] — Sed ne plura, iterum referamus Concilii Tridentini verba: *In Dei auxilio firmissimam spem omnes collocare debent, cet.* Posito, Deum omnes jubere in suo auxilio certam spem salutis collocare, certum quoque ejus spei fundamentum nobis præbere debuit. Promissio autem electis facta, electis quidem certum est fundamentum, non vero singulis nobis, qui num electi simus, nesciamus. Ergo nostrum unicuique certum salutis sperandæ fundamentum non est peculiaris promissio, solis electis facta, sed ejus ad salutem auxilii promissio generalis, facta omnibus fidelibus, dummodo ne gratiæ desint. Brevius: si omnes fideles tenentur in auxilio divino salutem certo sperare, auxilium illud non solis electis, sed omnibus est promissum, et in eo auxilio singuli fideles spem suam ponere debent.

Jansenii systema spem Christianam evertit.

22. Sed ad Jansenium redeamus. Ille fidem facere nititur, Jesum Christum non pro omnibus hominibus, neque etiam pro omnibus fidelibus, sed pro solis prædestinatis esse mortuum. Quodsi verum esset, ablata foret spes Christiana. Spes enim, ut ait S. Thomas [5], ex parte Dei certum habet fundamentum, quod proprie consistit in promissione Dei, propter Jesu Christi merita vitam æternam Se daturum esse omnibus Christianis, qui legem suam servent. Quare S. Augustinus: *Omnis namque spes et totius fiduciæ certitudo mihi est in pretioso Sanguine ejus, qui effusus est propter nos et propter nostram salutem* [6]. Hæc est tuta ac firma spei nostræ ancora, mors Jesu Christi, de quâ Apostolus: *Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam* [7]. Atque in eodem capite jam explicaverat S. Paulus, quænam esset proposita illa spes, promissio videlicet Abrahæ facta, mittendum esse Jesum Christum ad salvandos homines. Si ergo Jesus Christus non esset mortuus, saltem pro nobis omnibus fidelibus, ancora, de quâ S. Paulus, jam non tuta nec firma nobis foret,

[1] Eccli., II, 11. — [2] *Joan.*, XVI, 23. — [3] *Matth.*, XX, 16. — [4] *Luc.*, XII, 32. — [5] II^a^ II^æ^, qu. 18, art. 4. — [6] Liber Meditationum, cap. 14 (Apud *Migne*, tom. 40, in *S. Aug.* Tomi Sexti Append. subditit.). — [7] *Hebr.*, VI, 18 et 19.

sed incerta et infirma, quod deesset certum ejus fundamentum, sanguis Jesu Christi pro nostrâ salute effusus: atque ita cum Jansenii sententiâ prorsus eversa jacet spes Christiana.

Quapropter suam sibi habeant Jansenistæ doctrinam; nos autem in Jesu Christi morte magnam spem salutis consequendæ suscipiamus; timere tamen et contremere non absistamus, juxta monitum S. Pauli: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini* [1]. Quamvis enim mortem pro nobis subierit Jesus Christus, culpâ nostrâ perire possumus. Ac proinde, dum hic vivimus, nihil aliud nobis faciendum est, nisi timendum et sperandum; multo magis tamen sperandum quam timendum, quod spei multo majora quam timoris argumenta in Deo habemus.

Ne scrutemur prædestinationis mysterium.

23. Nonnulli autem ultro conturbari volunt, ordinem divinorum judiciorum et magnum prædestinationis mysterium indagare cupientes. Mysteria illa sunt atque arcana, ad quæ pertingere circumscriptæ nostræ mentes non possunt. Ne igitur obscura illa, quæ Dominus Sibi reservat, intelligere velimus, quum præsto nobis sint ea certa, quæ Ille nos cognita habere voluit. Sunt autem: 1um verâ et sincerâ voluntate Eum omnes salvos velle nec quemquam perditum: *Omnes homines vult salvos fieri* [2]. — *Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti* [3]; 2° Jesum Christum pro omnibus esse mortuum: *Et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est* [4]; 3° neminem nisi suâ culpâ perire; Ipsum quidem omnibus paratum habere salutis auxilium: *Perditio tua, Israel; tantummodo in Me auxilium tuum* [5]. — Ah! Frustra in die judicii peccatores excusationem afferent, tentationibus se resistere non potuisse; docet namque Apostolus: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* [6]. Quodsi majores ad resistendum vires cupiamus, a Deo eas postulemus; neque eas concedere omittet, quum Ipse promiserit, unicuique præbiturum Se esse auxilium, quo omnes carnis et inferorum tentationes possit superare: *Petite et dabitur vobis* [7]. *Omnis enim, qui petit, accipit* [8]. Monetque S. Paulus, liberalissimum esse Dominum omnibus iis, qui ejus auxilium efflagitant: *Dives in omnes qui invocant illum; omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit* [9].

Certa teneamus: 1. Deum omnes salvos velle.

2. Christum pro omnibus esse mortuum.

3. Neminem sine suâ culpâ perire.

Quænam sit certa salutis via.

24. En igitur tuta salutis adjumenta. Deum precemur, ut lucem et vires nobis tribuat ad ejus exsequendam voluntatem; sed precari oportet cum humilitate, fiduciâ et perseverantiâ, quæ tria requiruntur, ut exaudiatur oratio. Elaboremus, ut quantum possumus, ad salutem attingendam cooperemur; neque exspectemus ut, nobis nihil agentibus, Deus omnia faciat. Quisquis prædestinationis ordo est, et quidquid dicunt hæretici, hoc certum est, nos, si ad salutem perventuri simus, non sine bonis operibus salutem esse consecuturos; si vero ad interitum ruituri, solis culpis nostris esse perituros. Porro omnem salutis nostræ spem, non in operibus nostris, sed in divinâ misericordiâ et Jesu Christi meritis reponamus; quod facientes, ad salutem certo perveniemus. Ergo, si salutem assequamur, solâ Dei gratiâ (nam et bona opera nostra sunt ejus gratiæ dona); si pereamus, solâ culpâ nostrâ illud fiet. — Talia sæpius populo exponant concionatores, neque in sacro suggestu subtilem theologiæ scholam aperiant, quâ vel enuntient opiniones atque sententias, quæ non sunt sanctorum Patrum et doctorum ac magistrorum Ecclesiæ, vel ita eas proferant, ut audientium mentes solummodo conturbent.

[1] *Phil.*, II, 12. — [2] 1 *Tim.*, II, 4. — [3] 2 *Petr.*, III, 9. — [4] 2 *Cor.*, V, 15. — [5] *Osee*, XIII, 9. — [6] 1 *Cor.*, X, 13. — [7] *Matth.*, VII, 7. — [8] *Luc.*, XI, 10. — [9] *Rom.*, X, 12 et 13.

CONFUTATIO XIV.

DE MICHAELIS MOLINOS HÆRESI.

Primum effatum: animam perfectam nihil agere debere.

1. Duo erant impia hujus hæresiarchæ effata; quorum uno tollebat bonum, altero malum admittebat. — Primum asserebat, animam contemplativam evitare debere et expellere, quotquot percipiat, tam intellectûs quam voluntatis actus, utpote qui contemplationem impedirent; quod asserendo, hominem omnibus defraudabat adjumentis, ad salutem consequendam a Deo datis. Animam ajebat, quæ se integram Deo donavit, suamque ad nihilum redegit voluntatem, ejus manibus prorsus eam committendo, cum Deo perfecte conjunctam manere; quare omnem salutis suæ curam abjicere debet; a se dimittere omnes meditationes, gratiarum actiones, precationes, devotionem erga sacras imagines et sanctissimam etiam Jesu Christi humanitatem; abstinere piis omnibus spei, oblationis suipsius et amoris erga Deum affectibus; in summâ, bonas omnes cogitationes et actus depellere, quum hæc omnia contemplationi contraria sint animæque perfectioni.

Confutatur.

Quid sit meditatio, quid contemplatio.

2. Quo melius appareat hujus sententiæ virus, videamus quid sit meditatio, quid contemplatio. In meditatione Deum labore discursûs et bonis actibus quærimus; in contemplatione sine ullo labore Deum jam inventum intuemur. In meditatione anima facultatum actibus operatur; in contemplatione operatur Deus, anima vero patitur et recipit tantummodo infusa gratiæ dona. Quapropter quum anima contemplatione passivâ in Deo est absorpta, actibus vel considerationibus eliciendis studere non debet, quoniam Deus ipse in caritate secum eam conjunctam tenet. Tunc suâ luce, inquit S. Teresia, intellectum occupat, eumque impedit alia cogitare. *Quando Deus vult* (sunt ejus verba), *intellectum non amplius discurrere, eum occupat, eique tribuit cognitionem superiorem, quam quò nosmet-ipsi pervenire possimus, et ita suspensum eum tenet*[1]. Deinde vero adjicit, illud contemplationis et facultatum suspensionis donum, quando a Deo proveniat, bonos producere effectus; sin vero a nobismet-ipsis comparatum sit, nihil omnino efficere, animamque relinquere aridiorem quam antea. *In oratione* (ita loqui pergit) *nonnumquam habemus aliquod devotionis principium, a Deo nobis inditum; nos vero ipsi transire volumus in eam voluntatis quietem; quæ si a nobis comparata est, nihil efficit, mox desinit et ariditatem relinquit*[2]. Et hoc est vitium illud a S. Bernardo in iis notatum, qui a pede ad os transire volunt; quibus verbis alludit ad eum sacri Cantici locum, ubi de sanctâ contemplatione agitur: *Osculetur me osculo oris sui*[3]. — *Longus saltus et arduus est*, inquit S. Bernardus, *de pede ad os*[4].

Quo sensu anima *vacare* debeat.

3. At, dicet aliquis; per Davidem Dominus: *Vacate et videte*, inquit, *quoniam Ego sum Deus*[5]. — Sed ea vox *vacate* non designat, debere animam in oratione ita fascinatam manere, ut nec meditetur, neque affectus eliciat vel gratias postulet; significat, eam, si Deum ejusque immensam Bonitatem cognoscere cupiat, vitiis abstinere, a curis mundanis recedere, amoris sui desideria reprimere, seque a bonis hujus mundi avellere debere. Docet orationis magistra, S. Teresia: *Ex parte nostrâ ad orationem nos præparemus oportet; quodsi altius nos sustulerit Deus, ejus tantum sit gloria.* Ubi ergo in oratione Deus ad contemplationem nos attrahit, nobisque indicat, Se ipsum ad nos loqui velle, et nolle ut nos ipsi lo-

[1] *Castello interior., mans. 4, cap. 3.* — [2] *Vida... escrita por ella misma, cap. 15.* — [3] Cant. I, 1. — [4] Serm. in Cantic. 3, n. 4. — [5] Ps. XLV, 11.

quamur; omni tunc operatione nobis abstinendum est, ne opus divinum impediamus; sed amanter Dei vocibus auscultemus, et dicamus: *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* [1]. Si vero non loquatur Deus, nos cum Eo loqui debemus precationibus, eliciendisque actibus contritionis, amoris bonique propositi, nec nihil agendo tempus frustra conterere. — *Etsi quantum ad hoc (summum) contemplatio*, inquit S. Thomas, *diu durare non possit, tamen quantum ad alios contemplationis actus potest diu durare* [2]. Ipsam contemplationem, quâ anima in Deo absorpta, nihil potest operari, parum durare ait, posse autem durare ejus effectus; quapropter anima ad statum activum reversa, denuo operari debet, ut acceptæ contemplationis fructum sibi conservet, idque legendo, secum recogitando, pios affectus aliosque similes pietatis actus eliciendo. Ut enim de seipso fatetur S. Augustinus, postquam ad insolitam quamdam cum Deo sublevatus erat unionem, velut pondere ad terrenas miserias retro ferebatur; quocirca ad intellectûs et voluntatis actus denuo confugere debebat, ut cum Deo conjuncta remaneret anima: *Aliquando intromittis me in affectum multum inusitatum... sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, et resorbeor solitis* [3].

Molinos perperam illud vacare intellexit.

4. Nunc perniciosas Molinos propositiones inspiciamus; quarum nonnullas tantum hic refero, sed quæ, utpote præcipuæ, impium ejus systema satis aperiunt.

Propositione 1ª asserebat: *Oportet hominem sibi potentias annihilare et hæc est via interna* [4]; 2ª autem: *Velle operari active est Deum offendere, qui vult esse Ipse solus agens; et ideo opus est, seipsum in Deo totum et totaliter derelinquere, et postea permanere velut corpus exanime* [5]. — Volebat igitur Molinos, hominem quum se integrum Deo tradidisset, remanere velut corpus mortuum, quod nihil agat; atque in bonum aliquem intellectûs vel voluntatis actum tunc incumbere, injuriosum esse Deo, qui solus operari velit; et illud quidem vocabat facultatum interitum, qui animam velut divinam reddit, eamque in Deum transformat; ajebat enim propos. 5ª: *Nihil operando anima se annihilat, et ad suum principium redit et ad suam originem, quæ est essentia Dei, in quâ transformata remanet ac divinizata, et... tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una tantum* [6]. Quam multi errores quam paucis verbis!

Perperam intellexit illud: de nullâ re curare.

5. Inde asserebat: *Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nullâ re debet curam habere, nec de inferno nec de paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum nec propriæ sanctitatis, cujus spem purgare debet* [7]. Notentur verba *spem purgare;* ergone vitiosum est, salutem suam sperare, spei actibus eliciendis? Et vituperatione dignum, novissima meditari? quum tamen moneat Dominus, recordatione eorum, quæ ad vitam æternam spectant, procul a peccato nos esse mansuros: *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* [8]. — Perfidus vir præterea, sensibilia quæque a pectore abigenda esse contendens: *Nec debent,* inquit, *elicere actus amoris erga B. Virginem, Sanctos aut humanitatem Christi; quia quum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa* (propos. 35ª). Bone Deus! Siccine etiam amoris erga Jesum Christum actus prohibet! Et quid ita? Quia Jesus Christus, utpote sensibile objectum, unionem cum Deo impediret! Nos vero, inquit S. Augustinus, si ad Jesum Christum, hominem simul et Deum, accedamus, ad quem nisi ad Deum accedimus? Et quomodo (subjungit) nisi per Jesum Christum ad Deum accedere possumus? *Quo imus nisi ad ipsum (Jesum); et qua imus nisi per ipsum?* [9]

[1] 1 Reg., III, 9. — [2] IIª IIæ, qu. 180, art. 8, ad 2m. — [3] Confess., lib. X, cap. 40. — [4] In « *Cælestis Pastor* », *Innoc. XI*, 20 Nov. 1687, prop. 1. — [5] Ibid., prop. 2. — [6] Ibid., prop. 5. — [7] Ibid., prop. 12. — [8] Eccli., VII, 40. — [9] In *Joan.* Evang., Tract. 69, n. 2.

Per Christum ad Patrem accedere debemus.

6. Idem omnino asseverat S. Paulus: *Quoniam per Ipsum* (Christum) *habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem* [1]. Et apud S. Joannem ipse Redemptor: *Ego sum ostium*, inquit: *per Me si quis introierit, salvabitur; et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet* [2]. Quæ verba vetus quidam auctor explicans (apud Cornelium a Lapide [3]): *Ingredietur ad divinitatem meam*, inquit, *et egredietur ad humanitatem, et in utriusque contemplatione mira pascua inveniet.* Quapropter anima, sive ut Deum sive ut hominem Jesum Christum considerans, affatim semper pascetur. S. Teresia, quum in talium pseudomysticorum libro legisset, in Jesu Christo immorari, impedimento esse, nequis ad Deum transiret; initio quidem perversum illud monitum secuta est; postea vero illud deplorare numquam desiit: *Quî fieri possit, Domine*, exclamabat, *ut majori bono Tu mihi sis impedimento? Et nisi a Te, cuncta bona unde mihi venerunt?* [4] Et deinde ita pergit: *Equidem perspexi, ut Deo gratum faciamus, et magnas ab Eo recipiamus gratias, velle Eum, nostra transire per sacratissimam illam humanitatem, in quâ sibi complacere affirmavit* [5].

Christi Passio assidue ob oculos habenda est.

7. Præterea *Molinos* prohibens, quominus de Jesu Christo cogitemus, hoc ipso vetat de ejus passione cogitare, quum tamen omnes Sancti, quoad vixerunt, aliud nihil egerint, nisi in amantissimi Redemptoris nostris cruciatus et contumelias infixam habuerint mentem. *Nihil enim tam salutiferum nobis est*, ita S. Augustinus, *quam quotidie cogitare, quanta pro nobis pertulit Deus et homo* [6]. Et S. Bonaventura: *Nihil enim in animâ ita operatur universalem sanctificationem, sicut meditatio passionis Christi* [7]. Et omnium primus dixerat Apostolus: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum* [8]. Atqui Molinos asserit, de Jesu Christi humanitate non esse cogitandum!

Summa cura est ponenda in adhibendis precibus.

8. Ad hæc impius magister docet: *Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit, ut a Deo rem aliquam petat; quia petere est imperfectio, quum sit actus propriæ voluntatis.... Et illud Evangelii: « Petite et accipietis » non est dictum a Christo pro animabus internis, cet.* [9] En quomodo animas illo defraudet adjumento, quo nullum ad perseverandum in bonâ vitâ et perfectionem assequendam efficacius existit. In Evangeliis nihil aliud monere videtur Jesus Christus, nisi ut precemur neque umquam precibus abstineamus: *Oportet semper orare et non deficere* [10]. — *Vigilate itaque omni tempore orantes* [11]. S. Paulus autem: *Sine intermissione orate* [12]. — *Orationi instate vigilantes in eâ* [13]. — At Molinos vult, precationem non adhiberi, eamque imperfectionem vocat! — S. Thomas, assiduam orationem homini ait, donec ad salutem pervenerit, esse necessariam; nam, *licet... remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati nos impugnans interius, et mundus et dæmones, qui impugnant exterius* [14]. Quâ in pugnâ vincere non possumus nisi cum divino auxilio, quod solis orantibus præbetur. Exceptis primis gratiis, cujusmodi sunt vocatio ad fidem vel pœnitentiam, reliquas omnes, et nominatim perseverantiam, non dari ait S. Augustinus, nisi iis, qui preces adhibeant: Constat, Deum nobis dare aliqua, *etiam non orantibus, sicut initium fidei; alia nonnisi orantibus præparasse, sicut usque in finem perseverantiam* [15].

Alterum effatum: Animæ perfectæ corporea quæque nihil nocere.

9. Sed ad alterum veniamus effatum, quo malum (ut initio innuimus) velut rem innoxiam admittit. Ajebat, ubi Deo se tradiderit anima, ad culpam non imputari, quidquid in corpore acciderit,

[1] *Ephes.*, II, 18. — [2] *Joan.*, X, 9. — [3] Comm. in *Joan.*, X, 9. — [4] *Vida... escrita por ella misma, cap. 22. n. 2.* — [5] Ibid., *n. 3.* — [6] Sermo 32, ad Fratres in Eremo (falso ei tribuitur. Nota edit.). — [7] Stimulus amoris, pars prima; passim. — [8] 1 *Cor.*, II, 2. — [9] L. c., prop. 14. — [10] *Luc.*, XVIII. 1. — [11] *Luc.*, XXI, 36. — [12] 1 *Thess.*, V, 17. — [13] *Colóss.*, IV, 2. — [14] III[a], qu. 39, art. 5. — [15] De Dono Perseverantiæ, cap. 16.

etiamsi advertat homo, rem esse illicitam: tunc videlicet, posito, voluntatem Deo esse datam, id quod in carne accidat, attribui dæmonis et cupiditatis violentiæ; neque aliter nisi negative esse resistendum, permittendum vero, ut commoveatur natura et diabolus agat. En quid dicat propos. 17ª: *Tradito Deo libero arbitrio,... non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet nisi negativa, nullâ adhibitâ industriâ: et si natura commovetur, oportet sinere ut commoveatur, quia est natura.* Et propos. 47ª: *Quum hujusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet ut Satanas operetur... etiamsi sequantur pollutiones... et pejora.... Et præ omnibus non opus est hæc confiteri.*

Confutatur ex Scripturâ et Patribus.

10. Ita quidem loquebatur deceptor; at non ita loquitur Dominus. Quandoquidem per S. Jacobum: *Resistite autem diabolo,* inquit, *et fugiet a vobis* [1]. Nec satis est, *negative se habere;* nam permittere non possumus, ut diabolus tunc agat et expleta maneat concupiscentia nostra; vult Deus, ut omnibus viribus resistamus. Falsissima porro est ejus propositio 41ª: *Deus permittit et vult, ad nos humiliandos... quod in aliquibus... dæmon violentiam causet in eorum corporibus,... actus carnales committere faciat, cet.* Falsa, immo falsissima. Monet S. Paulus: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* [2]; id est, Deus tentatis nobis non omittit sufficiens præbere auxilium, ut voluntate resistere possimus; atque ita nobis resistentibus fructuosæ erunt tentationes. Permittit quidem Deus, ut diabolus ad peccandum nos incitet; numquam vero permittit, ut vim inferat: *Persuadere potest,* inquit S. Hieronymus, *præcipitare non potest* [3]. Et S. Augustinus: *Latrare potest, sollicitare potest, mordere omnino non potest nisi volentem* [4]. Et quantumvis vehemens sit tentatio, numquam cadet, qui ad Deum confugerit: *Invoca Me... eruam te* [5]. — *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero* [6]. Quare S. Bernardus: *Oratio dæmoniis omnibus malis prævalet* [7]. Et S. Joannes Chrysostomus: *Nihil... potentius homine... orante* [8].

Solvuntur ejus dubia.

11. Propositione 45ª Molinos opponit verba S. Pauli: *S. Paulus hujusmodi dæmonis violentias in suo corpore passus est; unde scripsit: « Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod nolo malum, hoc facio ».* At respondetur, Apostolum iis verbis: *hoc facio* illud tantum significasse, inordinatos concupiscentiæ motus se non potuisse evitare, eosque se invitum subiisse; quare sic loqui pergit: *nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* [9], h. e. natura peccato corrupta. — Deinde *Molinos* propos. 49ª profert exemplum Job: *Job ex violentiâ dæmonis se propriis manibus polluebat eodem tempore, quo mundas habebat ad Deum preces.* O egregium sacræ Scripturæ interpretem! En Scripturæ verba: *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, quum haberem mundas ad Deum preces* [10]. — Ubinam vel levissima hic habetur pollutionis mentio? In textu hebraico et in versione LXX interpretum (ut refert Du-Hamel [11]) hic legitur: *Neque Deum neglexi neque nocui alteri.* Itaque iis verbis: *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ,* significabat Job, proximo suo malum se numquam intulisse; verbo: *manuum* notionem *operum* subjiciens, ut explicat Menochius [12]: *Quum manus supplices ad Deum elevarem, quas neque rapinâ neque alio scelere contaminaveram.* Ad causam suam tuendam Molinos præterea (propos. 51ª) Samsonis exemplum affert: *In sacrâ Scripturâ multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos.*

[1] *Jac.*, IV, 7. — [2] 1 *Cor.*, X, 13. — [3] Comm. in *Matth.*, IV, 6. — [4] Sermo 37, n. 6 (inter dub. Nota edit.). — [5] Ps. XLIX, 15. — [6] Ps. XVII, 4. — [7] De Modo bene vivendi, cap. 49 (op. apocryph. Nota edit.). — [8] In *Matth.*, Homil. 57 (al. 58), n. 4. — [9] *Rom.*, VII, 17. — [10] *Job.*, XVI, 18. — [11] Comm. in h. l. — [12] Comm. in h. l.

Ut illud de Samsone, qui per violentiam seipsum occidit cum Philisthæis, cet. — At cum S. Augustino [1] respondetur, ita egisse Samsonem, Spiritu-Sancto solo impellente; illudque colligitur ex eo, quod in Philisthæorum pœnam Deus pristinum et supernaturale robur tunc ei restitueret: eum siquidem, quem peccasse jam pœniteret, priusquam arriperet ædificii columnas, has preces Deo admovisse narrat Scriptura: *At ille, invocato Domino, ait: Domine Deus, memento mei, et redde mihi nunc fortitudinem pristinam* [2]. Unde S. Paulus in Sanctorum numero eum posuit: *de... Samson*, inquit, *Jephte, David, Samuel et Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, cet.* [3].

Illud ergo impium erat turpis deceptoris systema. Gratias divinæ persolvat misericordiæ, quæ (ut in historiâ narravimus [4]), quum plures annos in carcere fuisset, gratiam ei concessit, ut ex hac vitâ pœnitens discederet. Secus enim quam gravibus in inferno pœnis tot scelera luisset, quæ et ipse commisit, et ut alii committerent, effecit!

CONFUTATIO XV.

DE ERRORIBUS PATRIS BERRUYER.

ERRORUM SUMMA.

§ 1. *Jesum Christum factum esse* IN TEMPORE *et* PER OPUS AD EXTRA *naturalem Dei Filium; sed id a* DEO UNO IN TRIBUS PERSONIS SUBSISTENTE, *qui Christi humanitatem cum unâ ex divinis Personis conjunxit.*

§ 2. *Jesum Christum tribus diebus, quibus in sepulcro esset, quum desiisset esse homo vivus, eo ipso desiisse esse Filium Dei; Deum porro, quum ad vitam Eum revocaret, denuo Eum genuisse atque effecisse, ut iterum esset Dei Filius.*

§ 3. *Solam Christi humanitatem obedivisse, orasse et subiisse passionem; ejusque oblationem, orationem et mediationem non fuisse operationes, a Verbo ut a principio physico et efficienti provenientes; sed ut tales solius humanitatis fuisse actiones.*

§. 4. *Miracula, a Jesu Christo patrata, non esse facta propriâ Ipsius virtute, sed ejus precibus dumtaxat a Patre impetrata.*

§ 5. *Spiritum-Sanctum ad Apostolos missum esse non a Jesu Christo, sed a solo Patre propter Jesu Christi preces.*

§ 6. *De aliis ejus circa diversa argumenta erroribus.*

Prolusio. Notiones historicæ.

1. Quum in Benedicti XIV, summi Pontificis, bullario Breve: *Quum ad congregationem, cet.*, die 17 Februarii 1758 [5] editum, perlegerem, condemnatam ibi et prohibitam vidi alteram partem (nam prior pars prohibita fuerat anno 1734) *Historiæ populi Dei* [6], a Patre *Isaac Berruyer* juxta novum Testamentum conscriptam, itemque ex linguâ gallicâ itali-

[1] Contra *Gaudentium Donatistam* Ep., lib. I, cap. 31, n. 39. — [2] Judic., XVI, 28. — [3] *Hebr.*, XI, 32 et 33. — [4] Cap. 12, n. 32. — [5] Bullar. *Bened. XIV*, tom. 4, Altera Append. — [6] *Histoire du Peuple de Dieu, depuis son origine jusqu'à la Naissance du Messie* (prima pars, 7 volum. in 4, vel 10 vol. in 12); *Histoire du Peuple de Dieu, depuis la Naissance du Messie jusqu'à la fin de la Synagogue* (altera pars, 4 vol. in 4, vel 8 vol. in 12); *Histoire du Peuple de Dieu, 3e partie, ou paraphrase des Epîtres des Apôtres, d'après le Commentaire Latin du Père Hardouin* (tertia pars, 2 vol. in 4 vel 5 vol. in 12).

cam aliamque quamlibet translationem; quum ibi declaretur, quodcumque opus in aliquâ linguâ prohibitum, in quâvis aliâ prohibitum esse intelligi. Prohibetur itaque integrum ejus opus unà cum latinis dissertationibus adnexis, et apologiâ ad italicam versionem adjectâ; quia (ut ait Breve) habentur in eo opere, et maxime in dissertationibus, propositiones falsæ ac temerariæ, quæ scandalum præbent, hæresi faventes ac proximæ, et alienæ a communi Patrum et Ecclesiæ in sacris Scripturis interpretandis sensu. Quam condemnationem die 2ª Decembris 1758 iteratam video a Clemente XIII [1], novissime defuncto Pontifice, qui simul condemnat Apostolicarum epistolarum paraphrasin litteralem juxta commentaria Patris Harduini; de quâ paraphrasi: *quod quidem* (*opus*), inquit, *ob doctrinæ fallaciam et contortas sacrarum Litterarum interpretationes... scandali mensuram implevit* [2]. Quapropter eum librum legere cupiebam; initio tamen, quum ex prohibitione rarus inventu evasisset, in manibus habere non potui; postea vero repertum evolvi. Interim tamen, nondum invento ipso libro, plura perlegi opuscula, ubi adversus eum multi errores notantur: et nominatim censuram a docto theologo, S. C. Indicis consultore, confectam [3], et alium quemdam libellum, cum multâ eruditione conscriptum, cui titulus: *Tentamen instructionis pastoralis de erroribus, cet.* [4] Item legi in alio ex iis opusculis (quod inscribitur: *Epistola Candidi Cosmopolitani* [5]), quum illa historia in lucem prodiisset, multos litteratos adversus eam se accinxisse, quod non paucos errores reperissent per totum opus sparsos, et maxime in octavo dissertationum volumine [6]; nec sine admiratione vidi, jam inde a principio opus illud reprobatum fuisse ab ipsis religiosæ familiæ Præpositis, qui sexcentis locis illud corrigi debere, seque numquam permissuros esse ajebant, ut typis mandaretur, nisi plurimæ eæque necessariæ factæ essent correctiones; adeo ut ipse Pater *Berruyer* opus suum repudiaverit, seque submiserit prohibitioni, a Parisiensi Archiepiscopo peculiari edicto promulgatæ. Quibus positis, equidem non intelligo, quomodo pluribus locis variisque linguis excusum fuerit. Mox tamen condemnatum est et a Galliæ Episcopis et a summo Pontifice, edito distincto S. C. generalis Inquisitionis decreto, ac tandem etiam combustum per carnificem a Parisiensibus comitiis. Ceterum video Patrem *Zachariam* [7] in suâ litterarum historiâ opus illud improbare, ac referre, generalem Societatis Præpositum declarasse, se librum illum pro Societatis opere non habere.

In pluribus opusculis eodem modo ejus errores notantur.

2. In iis quoque opusculis eodem modo notatos reperio illius operis errores, ex ipso ejus libro exscriptos; quos quidem errores, ex præposterâ auctoris mente genitos, plurimos esse video et valde perniciosos, maxime qui ad SS. Trinitatis et Verbi æterni Incarnationis mysteria pertinent; de quibus mysteriis tot hæresum ope semper sollicitus fuit diabolus, haud ignorans, iis inniti et fidem et salutem nostram. Nobis enim omnium gratiarum omnisque spei fons est Jesus Christus, Dei Filius et Deus homo factus; quocirca S. Petrus: *Non est*, inquit, *in alio aliquo salus* [8].

Hic item ejus errores refelluntur.

3. In eo erat, ut hunc tractatum absolverem, quum ad me de libro Patris *Berruyer* et de scriptis eum impugnantibus perferretur; et ut verum fatear, magno-

[1] « *Universi Dominici* ». — [2] Ibid. — [3] Censura theologica Operis *P. Isaac Berruyer*, cui titulus: *Istoria del popolo di Dio dalla nascita del Messia sino alla fine della Sinagoga, etc*, Eminentissimis Patribus Congregationis Indicis oblata a viro theologo ejusdem Sacræ Congregationis Consultore. — [4] *Saggio d'Istruzione pastorale sopra gli errori d'un libro intitolato: Storia del Popolo di Dio.* — [5] *Lettera di Candido da Cosmopoli a Rambaldo Norimene.* Tria illa opuscula reperiuntur in libro: *Sentimenti di alcuni soggetti riguardevoli intorno la Storia del popolo di Dio; Venezia, 1757.* Nota edit.). — [6] *Histoire*, altera pars, 8^m^ volumen in 12°. — [7] *Annali Letterarii, tom. 2.* — [8] Act. Apost., IV, 12.

pere equidem volebam hunc librum mox in vulgus emitti, ut ex plurium annorum labore requiescere mihi liceret. Sed mecum considerans, perquam manifestos esse Patris *Berruyer* errores, et damni plurimum afferre posse legentibus, facere non potui, quin eos quam paucissimis refellerem.

Ejus liber innumeris scatet erroribus.

Ipse se subjecit Ecclesiæ judicio.

Notetur, opus illud (ut jam dixi) merito condemnatum fuisse primum a Benedicto XIV ac deinde a Clemente XIII; opus, inquam, non vero personam: ipse enim, ut pariter relatum video, Ecclesiæ censuræ se penitus subjecit. Docet autem S. Augustinus: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nullâ pertinaci animositate defendunt... corrigi parati quum (veritatem) invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi* [1].

Duplex ejus systematis caput:

4. Sed priusquam ejus errores inspiciamus, quo melius lectores eos intelligant, paucis hic ejus systema adumbrari expedit. — Systematis caput duabus præcipue admodum falsis propositionibus constat; dico *caput*, quia ex iis reliqua pendent ejus errata. Ex quibus præcipuis propositionibus prior potiorque hæc est,

1. Christum esse Filium Dei, in tribus personis subsistentis.

Jesum Christum esse Filium naturalem Dei unius, sed *quatenus Deus in tribus personis subsistat;* id est, Jesum Christum esse Filium Patris, non ut principii et primæ SS. Trinitatis personæ, sed ut in tribus personis subsistentis; quo fit, ut proprie evadat Filius Trinitatis. Altera, quæ

2. Christi operationes a solâ humanitate procedere.

quidem ex priore oritur, sed item reliquarum est propositionum caput, asserit, Jesu Christi operationes omnes tam corporales quam spirituales, non a Verbo, sed a solâ humanitate procedere; ex quâ deinde plures alias falsas et damnandas propositiones colligit.

Porro ejus persona (ut suprà exposuimus) non fuit condemnata ut de hæresi graviter suspecta; sed ipsum opus altus quidem puteus est, ubi, quo magis hauritur, eo plura reperiuntur vesana, insulsa, nova et confusa, eoque plures perniciosi errores, qui (ut loquitur Breve Clementis XIII [2]) præcipuis fidei articulis obscuritatem afferunt; ut ex eo libro (id quod prudentem lectorem non fugiet) plus minusve utilitatis Ariani, Nestoriani, Sabelliani, Sociniani et Pelagiani percipiant. Ceterum non desunt plura catholice dicta, sed quæ legentis mentem perturbant potius quam lumen ei præferunt.

Jam ergo falsas ejus sententias exploremus, et maxime primam, quæ reliquarum omnium velut mater est habenda.

§ I. *Asserit, Jesum Christum in tempore et per* OPUS AD EXTRA *factum esse Filium naturalem unius Dei, in tribus Personis subsistentis, qui Christi humanitatem cum unâ ex divinis Personis conjunxit.*

Exponitur ejus doctrina.

5. *Jesus Christus Dominus noster*, inquit, *vere dici potest et debet naturalis Filius Dei; Dei, inquam, ut vox illa « Deus » supponit pro Deo uno et vero subsistente in tribus personis, agente ad extra et per actionem transeuntem et liberam uniente humanitatem Christi... cum Personâ unâ divinâ, in unitatem personæ* [3]. Ac postea brevius idem repetit: *Adeo ut vir ille... factus in tempore... Deo uni in tribus personis subsistenti filius secundum carnem* [4]. Et alio loco subjungit: *Non repugnat Deo... in tribus personis subsistenti, fieri in tempore et esse Patrem Filii naturalis et veri* [5]. — Ait ergo, Jesum Christum dici debere naturalem Dei Filium, non (ut docent Concilia, sancti Patres et theologi omnes) quia Verbum humanitatem Christi in personæ unitatem assumpsit, quo fieret, ut Redemptor reverâ et Deus esset et homo; homo, utpote animâ et corpore humano præditus, Deus, quod Verbum æternum, vere

[1] Ep. 43 (al. 162), cap. 1, n. 1. — [2] « Universi dominici », 2 Dec. 1758: *Offusis etiam tenebris*, inquit (§ 3), *super eos articulos, quos christiani populi fides ac pietas præcipue profitetur et colit* (Nota edit.). — [3] *Storia;* Dissert., qu. 2, prop. 1 (2ª Pars, 4° volum. in 4°). — [4] L. c., prop. 2, prob. 2. — [5] L. c., prop. 1, Prob. ex ratione theologicâ.

Dei Filius vereque Deus *ab æterno* a Patre genitus, utramque Christi naturam, divinam et humanam, sustineret terminaretque: sed quia Deus *in tribus personis subsistens* humanitatem Christi cum Verbo conjunxit. Non igitur ideo Jesus Christus esset naturalis Dei Filius, quia est Verbum ex Patre natum; sed quia in tempore factus est Dei Filius a Deo in tribus personis subsistente et *uniente humanitatem Christi* (ut suprà diximus) *cum Personâ divinâ*. Quod alibi quoque his verbis enuntiat: *Adverte... quod rigorose loquendo, per ipsam formaliter actionem unientem Jesus Christus constituatur tantum filius Dei naturalis*[1]. Filius naturalis? Sed is excogitatus a Patre Harduino et Patre Berruyer; nam vere naturalis Dei Filius non fuit nisi Unigenitus ex Patris substantiâ natus: is ergo, quem *Berruyer* vocat filium a tribus Personis productum, nomine tantum filius esse potest. Addit autem, nihil repugnare, Deum in tempore Patrem fieri et reverâ Patrem esse naturalis filii; illudque semper de Deo in tribus personis subsistente explicat.

Undenam hunc errorem hauserit.

6. Errorem illum mutuatus est *Berruyer* a scriptis Patris *Joannis Harduini*, perversi sui magistri, cujus item a Benedicto XIV, die 23[a] Julii 1742 proscriptus est commentarius in novum Testamentum. Ille autem statuerat, Jesum Christum esse Filium Dei, non ut Verbum, sed ut hominem cum Verbi personâ conjunctum. En quid in illud S. Joannis: *In principio erat Verbum* dicat: *Aliud esse Verbum, aliud esse Filium Dei intelligi voluit... evangelista Joannes. Verbum est secunda SS. Trinitatis persona: Filius Dei, ipsa per se quidem, sed tamen ut eidem Verbo hypostatice unita Christi humanitas*[2]. Ait igitur Harduinus, cum Christi humanitate conjunctam fuisse Verbi personam; sed Jesum Christum tunc evasisse Dei Filium, quando humanitate hypostatice cum Verbo conjungeretur; *quamobrem*, inquit, *in hoc Joannis evangelio Verbum appellatur usque ad incarnationem. Postquam autem caro factum est, non jam Verbum, sed Unigenitus et Filius Dei est*[3].

Confutatur 1. ex Scriptura:

7. Illud vero prorsus falsum est; nam (ut videbimus) omnes Patres cum Conciliis et Scripturis aperte docent, ipsum Verbum fuisse unigenitum Dei Filium, qui carnem assumpsit. Quod quidem probatur his S. Pauli verbis: *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse Se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, cet.*[4] Ergo, Apostoli sententiâ, Christus quum esset æqualis Deo, servi formam accipiendo semet exinanivit. Persona divina, cum Christo conjuncta Deoque æqualis, esse non poterat ille Dei unigenitus, quem sibi fingit P. Harduinus, sed ipsum intelligi debet Verbum: non enim verum esset, Eum, qui Deo jam esset æqualis, semet exinanivisse, quum servus evaderet. — Præterea scribit S. Joannes: *Et scimus, quoniam Filius Dei venit*[5]. Dicit autem: *venit;* ergo falsum est, illum Dei Filium tunc filium esse factum, quum veniret; quandoquidem priusquam veniret, jam erat Filius. — Ad hæc de Jesu Christo agens Concilium Chalcedonense: *Ante sæcula quidem de Patre genitum secundum Deitatem, in novissimis autem diebus eumdem propter nos et propter nostram salutem ex Mariâ Dei Genitrice secundum humanitatem... non in duas personas partitum..., sed unum eumdemque Filium et unigenitum Dei Verbum*[6]. Illic ergo declaratur, Jesum Christum secundum divinitatem ante sæcula fuisse a Patre generatum, ac deinde incarnatum esse novissimis temporibus; item, Eum esse unum eumdemque Dei Filium ipsumque Verbum. — Et Concilium generale V: *Siquis ex duabus naturis, Deitatis et humanitatis, confitens*

a. *Phil.* II. 5-7.

b. 1 *Joan.* V, 20.

2. ex Conciliis a. *Chalced.*

b. Syn. V, Const. II, 553.

[1] L. c., prop. 1, Scholion. — [2] *Harduinus*, Comm. in N. T. In Ev. *S. Joan.*, I, 1.

[3] L. c. — [4] *Phil.*, II, 5-7. — [5] 1 *Joan.*, V, 20. — [6] Actio 5.

unitatem factam esse, vel unam naturam Dei Verbi incarnatam dicens, non sic ea excipit, sicut Patres docuerunt, quod ex divinâ naturâ et humanâ, unitione secundum subsistentiam factâ, unus Christus effectus est,... talis anathema sit [1]. Ergo ibi non dubitatur, quin Verbum sit incarnatum et factum sit Christus; sed prohibetur, quominus absolute dicatur, unam esse incarnatam Verbi naturam. — Atque

3. ex Symbolo. in Missæ symbolo dicimus: *Credo... in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia sæcula.* Ergo Jesus Christus non ideo tantum est Dei Filius, quod in tempore filius factus sit, et quod ejus humanitas, ut ait Harduinus, conjuncta sit cum Verbo; sed quia humanitas ejus assumpta est a Verbo, jam tum Dei Filio et ante omnia sæcula ex Patre nato.

4. ex SS. Patribus. 8. Item sancti Patres asseverant omnes, Filium Dei, hominem factum, ipsam esse Verbi personam.

S. Irenæus: *Unus et idem*, inquit, *et ipse Deus, Christus Verbum est Dei* [2]. — S. Athanasius eos increpat, qui dicunt: *Alium esse Christum, et alium Dei Verbum, quod ante Mariam et ante sæcula Filius erat Patris* [3]. — S. Cyrillus Alexandrinus: *Licet (Nestorius) duas naturas esse dicat, carnis et Verbi Dei differentiam significans..., attamen unionem unà nobiscum non confitetur. Nos enim illas adunantes, unum eumdemque Filium, unum Dominum confitemur* [4]. — S. Joannes Chrysostomus, vituperans blasphemiam Nestorii, duos filios in Jesu Christo asserentis: *Non alterum*, inquit, *et alterum, absit, sed unum et eumdem Dominum Jesum, Deum Verbum, carne nostrâ amictum, cet.* [5] — S. Basilius: *Verbum hoc, quod erat in principio, nec humanum erat nec angelorum... sed ipse unigenitus, qui dicitur Verbum, quia impassibiliter natus... et generantis imago est* [6]. — S. Gregorius Thaumaturgus: *Unus est Deus Pater Verbi viventis,... perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti* [7]. — S. Augustinus: *Est enim (Verbum Dei) forma quædam, forma non formata, sed forma omnium formatorum,... existens (a) omnibus* [8]. Quærunt vero: *Quomodo et Filius potuit nasci Patri et coævus esse Ei?* [9] Respondet: *Da mihi sempiternum ignem, et do tibi sempiternum splendorem* [10]. Et alibi: *Christus Jesus*, inquit, *Dei Filius, est et Deus et homo: Deus ante omnia sæcula, homo in nostro sæculo; Deus, quia Dei Verbum,... homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro* [11]. — Eusebius Cæsareensis: *Non quum apparuit, tunc et Filius* (ut vult Harduinus); *non quum nobiscum, tunc et apud Deum; sed quemadmodum in principio erat Verbum, in principio erat, cet... « In principio », inquit, « erat Verbum », hoc de Deo Filio dixit* [12]. Atque Eusebius Harduino directe respondere videtur, quum ait, Verbum, non solum quando incarnatum apparuit et nobiscum habitavit, et Filium et apud Deum fuisse; sed sic ut in principio esset Verbum, ita in principio quoque fuisse Filium; eamque ob causam S. Joannem verba illa: *In principio erat Verbum* dicere voluisse de Filio. Atque eodem modo ea verba intelligunt omnes Patres et scholæ, ut ipse Harduinus fatetur; nihilominus non erubescit contendere, rem non sic intelligi oportere, ac si Verbum esset Dei Filius, qui carnem assumpsit, quamquam Patres et scholæ ita illud intelligunt. En ejus verba: *Non Filius, sti-*

[1] Constantinop. II (gener. V), anno 553, Collatio 8, anath. 8. — [2] Adv. Hæreses, lib. III, cap. 17, n. 4; et cap. 18, n. 1. — [3] Ep. ad *Epictetum*, n. 2. — [4] Ep. 44, ad *Eulogium*. — [5] Ep. ad *Cæsarium*. — [6] Homil. 16 in illud: *In Principio erat Verbum*, n. 3. — [7] Apud *S. Greg. Nyss.*, in Orat. de Vita *Greg. Thaumat.* — [8] Sermo 117, n. 3. — [9] Ibid., n. 6. — [10] Sermo 118, n. 2. — [11] Enchiridion, cap. 35. — [12] De Fide, lib. I, adv. *Sabellium* (op. dubium. Legitur in Max. Bibl. Veter. Patr., Tom. 4. — Nota edit).

(a) Al. *eminens* (Nota edit.).

lo quidem Scripturarum sacrarum, quamquam in scriptis Patrum et in scholâ etiam Filius [1].

Quomodo *Berruyer* propositionem suam stabilire nitatur.

9. Eam autem *Harduini* sententiam *Berruyer* et fortiter arripuit et fusius explicavit; quin etiam, quo melius suam stabiliret propositionem, Jesum Christum esse Filium, non Patris, ut primæ Personæ SS^mæ Trinitatis, sed unius Dei, ut *in tribus divinis personis subsistentis*, hanc generalem posuit normam: *Omnes novi Testamenti textus, in quibus aut Deus dicitur Pater Christi, aut Christus dicitur Filius Dei, vel inducitur Deus, Christum sub nomine Filii, aut Christus, Deum sub nomine Patris interpellans, vel aliquid de Deo ut Christi Patre aut de Christo ut Dei Filio narratur, intelligendi sunt de Filio facto in tempore secundum carnem Deo uni et vero in tribus personis subsistenti* [2]. — Quibus adjungit: *(Hæc) notio prorsus necessaria est ad litteralem et germanam intelligentiam librorum novi Testamenti* [3]. Et prius jam dixerat: *Quin et idem omnino censendum est de omnibus veteris Testamenti scriptoribus, quoties de futuro Messia, Jesu Christo, prophetant* [4]. Item addit: *Recte, sed per appropriationem...* (non realiter) *Deus Pater, sive, prima persona, dicitur Pater Jesu Christi,... quia actio uniens, sicut et actio creans, actio est omnipotentiæ, cujus attributi actiones Patri, sive primæ personæ, per appropriationem tribuuntur* [5].

Quid de verbis *S. Pauli*, quibus *Berruyer* innititur.

10. Falsam illam Jesu Christi filiationem *Berruyer* probare nititur his præsertim S. Pauli verbis: *De Filio suo, qui factus est Ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, cet.* [6] Ergo, inquit [7], ex iis verbis: *de Filio suo, qui factus est Ei secundum carnem*, patet, Jesum Christum in tempore factum esse Dei Filium secundum carnem. — At respondetur, hic loqui S. Paulum de Jesu Christo, non ut Dei, sed ut hominis filio; neque eum dicere, *Jesum Christum factum esse filium ejus secundum carnem*, sed: *de Filio suo, qui factus est... secundum carnem*, id est: Verbum, ejus Filius, semetipsum fecit secundum carnem, sive carnem Se fecit, Se fecit hominem, id quod scripserat S. Joannes: *Et Verbum caro factum est* [8]. Ac proinde non sic intelliguntur ea verba (prout ea intelligit *Berruyer*), ac si Christus ut homo factus esset Dei Filius; nam sicut dici nequit, Christum ut hominem factum esse Deum, ita nec dici potest, Eum factum esse Dei Filium; sed sic intelligenda sunt: Verbum jam unigenitus Dei Filius existens, semetipsum ex stirpe Davidicâ fecit hominem. Quum autem dicitur, humanitatem Jesu Christi ad Dei Filii dignitatem fuisse evectam, illud factum esse intelligitur ex idiomatum communicatione, quæ innititur personæ unitate; nam, quia Verbum cum suâ Personâ humanam naturam conjunxit, et una est persona, quæ utramque naturam, divinam et humanam, sustinet, divinæ naturæ proprietates de homine, et de Deo proprietates assumptæ naturæ humanæ merito affirmantur.

Sed quomodo intelliguntur verba: *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, cet?* Iis utitur *Berruyer* ad explanandam aliam plane falsam suam fictionem, de quâ infrà acturi sumus: ea transferenda esse ait ad novam filiationem, a Deo in Jesu Christi resurrectione factam. Asserit enim, Dominum, quum in morte a corpore discederet ejus anima, desineretque esse homo vivens, desiisse simul esse Dei Filium; quapropter quum a mortuis resurgeret, Deum iterum suum Filium Eum fecisse. Et de novâ illâ filiatione S. Paulum dicere ait: *Qui prædestinatus est Filius*

[1] Comm. in *Joan.*, I, 1. — [2] L. c. (S. Alphonsus paucis complexus est primam secundæ propositionis probationem. Nota edit.). — [3] L. c. — [4] L. c., quæst. 1, Propositionis Expositio. — [5] L. c., quæst. 2, prop. 1, Scholion. — [6] *Rom.*, I, 3 et 4. — [7] L. c, qu. 2, prop. 2, prob. 2. — [8] I, 14.

Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri[1].

Quem textum sancti Patres et commentatores non eodem modo interpretantur; sed præ ceteris recepta est explicatio S. Augustini[2], S. Anselmi[3], Estii[4] et aliorum, Christum fuisse *ab æterno* prædestinatum, ut in tempore secundum carnem cum Filio Dei conjungeretur, operante Spiritu-Sancto, qui cum Verbo hominem illum conjunxit, a quo deinde patrata sunt miracula, et qui post obitum unà cum aliis a mortuis Eum suscitavit.

Quid ex ejus doctrinâ sequeretur: *a.* Christum esse filium Trinitatis.

11. Redeamus ad Patrem *Berruyer*, qui ex suo systemate pro certo habet, Jesum Christum naturalem filium esse Dei unius, in tribus personis subsistentis. — Estne ergo Jesus Christus sanctissimæ Trinitatis filius? Sed ad illud horrescit S. Fulgentius: *Quis enim umquam tantæ reperiri possit insaniæ*, inquit, *qui auderet Jesum Christum totius Trinitatis filium prædicare?... Jesus Christus... secundum carnem quidem opus est totius Trinitatis; secundum vero utramque nativitatem solius Dei Patris est Filius*[5].

At, inquient, non vult ille, Jesum Christum Trinitatis filium vocari. — At posito, duas eum assignare filiationes, unam Verbi æternam, alteram in tempore peractam, quando Christus factus est filius Dei in tribus Personis subsistentis, non potest non concedere, filium illum in tempore factum Trinitatis esse filium. Contendit ille, Jesum Christum non esse Verbum, sive Filium a Patre ut primâ Trinitatis personâ *ab æterno* genitum. Si ergo non est hujus Patris filius, Dei Filius ille quem sibi fingit *Berruyer*, cujusnam nisi Trinitatis est filius? An forte neminem habuit Patrem? Sed ne frustra verba jactemus, nemo reverâ non intelligit, idem esse vocari Eum filium Dei unius in tribus personis subsistentis, ac Trinitatis filium Eum dici. Illud vero asseri nequit; nam Christum esse trium Personarum filium, idem foret ac Eum esse meram creaturam, ut mox videbimus; sed esse filium indicat esse genitum ex substantiâ patris, seu ejusdem esse cum patre substantiæ: *Omnis filius*, inquit S. Athanasius, *ejusdem essentiæ est proprii parentis; alioquin impossibile est, ipsum vere esse filium*[6].

Jesum Christum S. Augustinus[7], vocari non posse ait Spiritûs-Sancti filium, quamvis ejus operâ Incarnatio sit peracta; quomodo ergo dici poterit trium Personarum filius?

Docet S. Thomas[8], non posse Christum vocari Dei Filium nisi propter æternam generationem, quâ ex solo Patre genitus est; at Eum ponit *Berruyer*, non filium a Patre genitum, sed filium factum ab uno Deo in tribus personis subsistente.

b. In Deo quatuor esse Personas.

12. Talia asserendo, si Jesum Christum existimet filium consubstantialem Patri in tribus personis subsistenti, quatuor in Deo admittit personas: tres in quibus Deus subsistit, et quartam Jesum Christum, qui factus est filius SS^ae^ Trinitatis, sive Dei in tribus personis subsistentis; si vero Jesu Christi Patrem pro unâ personâ habuerit, Sabellianum se exhibet, quod in Deo non tres distinctas personas agnoscat, sed unam tantum sub tribus diversis nominibus. Arianismi eum incusant alii. Ceterum quod ad me attinet, nescio, quomodo evincere possit *Berruyer*, sententiam suam non esse Nestoriano errori proximam.

Statuit ille, duplicem esse in Deo generationem, æternam unam, alteram in tempore peractam; unam necessariam *ad intra, ad extra* et liberam alteram; et hactenus recte quidem. At de temporali generatione agens, Jesum Christum non naturalem Dei Patris, ut primæ Personæ Trinitatis, sed Dei ut in tribus personis subsistentis, filium esse ait.

[1] *Rom.*, I, 4. — [2] De Prædestinatione Sanctor., cap. 15. — [3] Comm. in Ep. ad *Rom.*, I, 4. — [4] Comm. in Ep. ad *Rom.*, I, 4. — [5] Fidei Catholicæ Instrumenta. Fragm. 22, contra *Fabianum*. — [6] Ep. 2 ad *Serapionem*, n. 6 — [7] Enchiridion, cap. 38-39. — [8] III^a^, qu. 32, art. 3.

c. Christum habuisse duos Patres, et duos in Eo esse filios.

13. Quod si ita esset, Jesus Christus duos haberet Patres, et duo in Jesu Christo essent filii, unus filius Dei ut Patris primæque Trinitatis personæ, quæ *ab æterno* Eum genuit; alter filius *in tempore* factus a Deo, et eo quidem in tribus personis subsistente, qui Jesu Christi humanitatem (seu, ut ipse scribit Berruyer, *hominem illum* [1]) cum Verbo conjungens, naturalem Sibi filium Eum effecit. Tunc vero Jesus Christus non vere Deus, sed vere creatura dici deberet, idque ob duas rationes. Primum quia fides docet, duplicem tantum in Deo esse operationem *ad intra*, generationem Verbi et Spiritûs-Sancti spirationem; quælibet alia Dei operatio est *ad extra*, quâ non divinæ Personæ, sed creaturæ dumtaxat producuntur. Deinde, quia Jesus Christus, si esset naturalis filius Dei in tribus personis subsistentis, Trinitatis (ut suprà diximus) esset Filius; ex quo nascerentur duo admodum absurda: unum, Trinitatem sive singulas tres divinas Personas producere Dei filios; quum tamen (ut jam notavimus) præter duas, Verbi et Spiritus-Sancti, productiones *ad intra*, non producat Trinitas nisi creaturas, neque umquam filios Dei; alterum, si Jesus Christus ut naturalis Dei filius ex Trinitate esset ortus, Eum (si ex trium divinarum Personarum numero Filium excludere non volumus) generasse seu produxisse semetipsum; quem errorem ut prorsus intolerandum Tertullianus jam objecit Praxeæ asserenti: *Ipse Se... Filium Sibi fecit* [2].

Itaque, ex ejus systemate, Jesus Christus neutiquam reverâ Deus, sed vere creatura esset; Maria autem mater Christi, ut eam vocabat Nestorius, non vero mater Dei, ut eam nuncupat Concilium et docet fides; quum Jesus Christus ideirco vere Deus sit, quod ejus humanitas non aliam haberet nisi Verbi personam, quæ eam terminaret, unice sustinens utramque, divinam et humanam, Salvatoris nostri naturam.

[1] L. c., qu. 2, prop. 2, prob. 2. — [2] Adv. *Praxeam*, cap. 10.

Verbis illa rejicit, revera tamen admittere debet.

14. At, inquiet nescio quis causidicus, *Berruyer* non admittit duos naturales Dei filios, æternum unum, alterum temporalem. — Sed, quum ille non admittat duos Dei filios, quid quæso opus erat, implicatum illud et perniciosum interponere somnium secundæ filiationis Jesu Christi, qui in tempore factus esset naturalis filius Dei in tribus personis subsistentis? Dicere debebat (id quod docet Ecclesia omnesque Catholici sentiunt) idem illud Verbum, quod ex Patris substantiâ genitum, *ab æterno* naturalis fuit Dei filius, Secum conjunxisse naturam humanam, et sic redemisse homines. At, egregie causidice, non ita sensit *Berruyer;* ipse quidem illud beneficium tribuere voluit Ecclesiæ, ut novum nobis monstraret Dei filium naturalem, nemini hactenus cognitum, factum *in tempore*, non a Patre sed a tribus simul divinis Personis, quia conjunctus esset seu quia honorem habuisset *consortii* (quâ voce utitur *Berruyer* [3]) cum Verbo, jam *ab æterno* Dei Filio. Quocirca, nisi menti nostræ lumen illud prætulissent *Berruyer* ejusque magister Harduinus, ad nos eximiæ illæ notitiæ numquam pervenissent.

Berruyer cum communi omnium Catholicorum sensu pugnat.

15. Attamen vehementer errat *Berruyer*, quum asserit, Jesum Christum esse naturalem filium Dei unius in tribus personis subsistentis. Falsæ huic propositioni adversantur omnes theologi, catechismi, Patres, Concilia et Scripturæ. — Non negatur, Verbi Incarnationem fuisse trium simul divinarum Personarum opus; sed neque negari potest, Personam quæ carnem assumpsit, fuisse personam solius Filii, secundam SS^ae^ Trinitatis Personam, ipsum profecto Verbum, a Patre *ab æterno* generatum, quod humanitatem assumens eamque in unitate personæ Secum conjungens, humanum genus ita redimere voluit. Audiamus catechismos et Ecclesiæ symbola, quæ docent, Jesum Christum non esse (ut sibi finxit *Berruyer*) Dei Filium in tempore a Trinitate factum, sed

[3] L. c., qu. 2, prop. 1, ex rat. theol.

Verbum æternum, natum ex Patre, sanctissimæ Triadis principio et primâ Personâ.

Ex catechismo.

Declarat Catechismus Romanus credi oportere, Jesum *Filium Dei esse et verum Deum, sicuti Pater est, qui Eum ab æterno genuit*[1]. Ac deinde Patris *Berruyer* sententia his directe impugnatur verbis: *Et quamquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus, unum tamen filium esse credimus; una enim persona est in quam divina et humana natura convenit*[2].

Idem probatur ex Symbolis.

16. In S. Athanasii symbolo, postquam dictum est: *Pater a nullo est factus... Filius a Patre solo est, non factus nec creatus sed genitus;* de Jesu Christo subjungitur: *Deus est ex substantiâ Patris ante sæcula genitus, et homo est ex substantiâ matris in sæculo natus... Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum*[3]. Quemadmodum igitur Jesus Christus humanitatem recepit ex solius matris substantiâ, sic ex substantiâ solius Patris divinitatem habuit.

Apostolorum symbolum statuit: *Credo in Deum Patrem omnipotentem... et in Jesum Christum filium ejus unicum... qui... natus ex Mariâ Virgine, passus, cet.* Notentur verba: *in Jesum Christum filium ejus,* Patris, primæ personæ, antea commemoratæ, non trium simul Personarum; *unicum* filium, non duos. — Atque in Concilii Florentini symbolo, quod in Missâ recitatur et complectitur reliqua omnia symbola, in superioribus Conciliis œcumenicis condita, plura adsunt notatu digna. Ibi dicitur: *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem... et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia sæcula* (ergo unigenitus hic Filius idem ille est, quem Pater genuit *ab æterno*) *...consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines... descendit de cælis et incarnatus est.* Itaque Dei Filius, qui redemptionem peregit, non ille est, quem sibi fingit *P. Berruyer*, in tempore his in terris factus; sed Dei Filius æternus, per quem omnia facta sunt: Ille quidem de cælis descendit, natus et mortuus est propter nostram salutem. Falso igitur *Berruyer* duos admittit naturales Dei filios: unum in tempore ex Deo in tribus personis subsistente natum, alterum in æternitate a Deo genitum.

De inani quodam effugio.

17. Neque ideo *Berruyer* objicere posset: ergo Jesus Christus, quatenus in tempore homo factus est, non reverâ naturalis, sed adoptivus est Dei Filius; quod quum asseruissent Felix et Elipandus, condemnati sunt. — Nos vero non ita; sed pro certo habemus, Jesum Christum (ut diximus in confut. VII, *num. 18*) ut hominem quoque reverâ esse Dei Filium. Inde tamen non colligitur, duos esse naturales Dei Filios, æternum unum, alterum in tempore factum; nam (ut ibidem demonstravimus) ideo Jesus Christus, etiam ut homo, dicitur naturalis Dei Filius, quia *ab æterno* Deus Pater assidue generat Verbum, juxta illud Davidis: *Dixit ad Me: Filius meus es Tu, Ego hodie genui Te*[4]. Atque idcirco Filius, sicut ante Incarnationem *ab æterno* genitus est sine carne, ita ex quo humanitatem assumpsit, a Patre est generatus ac perpetuo generabitur cum humanitate hypostatice conjunctus. Hic autem intelligi oportet, hominem illum, naturalem Dei Filium, in tempore creatum, esse ipsam Personam Filii, ex æternitate geniti, id est, Verbum; nam Verbum assumpsit Jesu Christi humanitatem, eamque secum conjunxit. Quo fit, ut dici nequeat, duos esse naturales Dei filios, unum ut hominem in tempore factum, alterum ut Deum productum ab æterno: quandoquidem non habetur nisi unus naturalis

[1] Expos. Symboli, « *Filium ejus unicum* », p. 1, cap. 3, n. 8 (al. n. 13). — [2] Ibid., n. 9 (al. n. 16). — [3] In Conc. Rom. II, a° 341.

[4] Ps. II, 7.

Dei filius, Verbum dico, quod in tempore humanitatem Secum conjungens, Deum simul et hominem Se facit; quia Homo-Deus est unicus Christus, ut in eodem S. Athanasii symbolo legimus: *Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Et sicut quilibet homo, licet constet animo et corpore, unus tantum homo unaque sola dicitur persona; ita in Jesu Christo, quamvis et Verbum adsit et humanitas, unam dumtaxat esse dicimus personam et unicum naturalem Dei Filium.

Berruyer cum *S. Joannis* evangelio pugnat.

18. Sententiæ Patris *Berruyer* item adversatur S. Joannes, quum in primo capite, postquam asseruit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [1]; de eodem Verbo ait: *Et Verbum caro factum est* [2]. — Verbum carnem factum esse non significat, Verbum Se conjunxisse cum Jesu Christi humanâ jam existente personâ; sed Verbum assumpsisse humanitatem eo ipso momento, quo fuit creata, ut ita ab ipso illo momento Christi anima et caro humana evaderent propria ipsius Verbi anima ac propria ejus caro, sustentatæ et gubernatæ ab unâ solâ Personâ divinâ, ut erat Verbum illud, quod terminabat sustinebatque utramque, divinam ac humanam naturam; atque eo modo Verbum caro factum est. At mirum dictu! S. Joannes affirmat, Verbum, Filium *ab æterno* a Patre generatum, hominem Se fecisse; *Berruyer* vero asseverat, hominem illum non esse Verbum, Filium Dei æternum, sed alium quemdam Dei filium, a tribus simul divinis Personis in tempore factum. Atvero, asserere et velle, Verbum non esse factum carnem, postquam Evangelista dixit: *Verbum caro factum est*, nonne illud ipsum est, quod fecerunt Sacramentarii, quum de his verbis: *hoc est Corpus meum* dicerent, in Eucharistiâ corpus Jesu Christi non esse ejus corpus, sed solum corporis ejus figuram, signum vel virtutem? Hoc est illud *sacram Scripturam ad suos sensus contorquere*, quod in hæreticis adeo detestatur Concilium Tridentinum [3].

Sed reliqua persequamur. In Evangelio ita pergit S. Joannes: *Et habitavit in nobis* [4]. Æternum illud Verbum hominem semetipsum fecit peregitque hominum redemptionem; quare Apostolus post ea verba: *Et Verbum caro factum est*, hæc alia addit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, cet.* [5] Ergo Verbum illud, in tempore homo factum, est Unigenitus sive naturalis et unicus Dei filius, *ab æterno* a Patre genitus. Quod quidem alibi S. Joannes his verbis confirmat: *In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per Eum* [6]. In quo textu præterea notatu digna est vox *misit.*

Item cum *S. Joannis* epistolâ.

Falso igitur asserit *Berruyer*, Jesum Christum esse Dei filium in tempore factum; S. Joannes enim affirmat, jam exstitisse filium priusquam mitteretur; et re quidem verâ Patris erat æternus Filius, a Deo missus, qui de cælis descendit et salutem attulit mundo. Præterquam quod (ex S. Thomæ sententiâ [7]) in Deo una persona ab alterâ idcirco missa dicitur, quia ab illâ personâ procedit; quo fit, ut ideo Filius a Patre dicatur missus ad carnem humanam assumendam, quod a solâ Patris personâ procedat. Atque illud declaravit Jesus Christus in Lazari resurrectione, ubi quum ex Seipso vitam ei reddere posset, Patrem illud rogare voluit, ut populus crederet, Se reverâ esse ejus Filium: *Ut credant, quia Tu Me misisti* [8]. Quare S. Hilarius: *Numquid prece eguit*, inquit?.... *Nobis itaque oravit, ne Filius ignoraretur* [9].

Item cum sanctorum Patrum traditione.

19. Accedit traditio sanctorum Patrum, qui falso illi systemati uno animo adversantur. S. Gregorius Nazianzenus: *Id, quod non erat, assumpsit*, inquit; *non duo*

[1] I, 1. — [2] v. 14. — [3] Sess. 4, Decr. de Edit. et Usu Sacror. Libror. — [4] I, 14. — [5] Ibid. — [6] 1 *Joan.*, IV, 9. — [7] Iª, qu. 43, art. 1. — [8] *Joan.*, XI, 42. — [9] De Trinitate, lib. X, n. 71.

factus, sed unum ex duplici naturâ fieri sustinens. Ambo enim Deus, nimirum quod assumpsit, et quod assumptum est; duæ naturæ in unum concurrentes, non duo Filii [1]. S. Joannes Chrysostomus: *Unum Filium unigenitum, non dividendum in Filiorum dualitatem, portantem tamen in Semetipso indivisarum duarum naturarum inconvertibiliter proprietates* [2]. Ac deinde: *Etsi enim* (in Christo) *duplex natura, verumtamen indivisibilis... unitio, in unâ filiationis confitenda Personâ et unâ subsistentiâ* [3]. S. Augustinus: *Anima et caro Christi cum Verbo Dei una persona est, unus Christus* [4]. Et alio loco: *Christus Jesus, Dei Filius, et Deus est et homo...: Deus, quia Dei Verbum;... homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro* [5]. S. Dionysius Alexandrinus synodicâ epistolâ refellit Paulum Samosatenum asserentem: *Duas... esse... personas unius et solius Christi, et duos Christos,... unum naturâ Filium Dei, qui fuit ante sæcula, et unum homonyme Christum et Filium David* [6]. Missa facio reliqua Patrum testimonia, quæ legi possunt apud *Gonet* [7], *Petavium* [8], *Gotti* Cardinalem [9] et alios.

Item cum Baptismatis formulâ.

20. Præterea mecum ipse considero, distortum ejus systema (quod suprà, n. 9 ipsis ejus verbis exposuimus), præterquam quod alios secum afferat errores, mox refutandos, etiam distorquere doctrinam de Baptismate, sicut in omnibus catechismis et Conciliis credenda proponitur. — *Omnes novi Testamenti textus* (ita ille), *in quibus aut Deus dicitur Pater Christi, aut Christus dicitur Filius Dei..., vel aliquid de Deo ut Christi Patre, aut de Christo ut Dei Filio narratur, intelligendi sunt de Filio facto in tempore secundum carnem, Deo uni et vero in tribus personis subsistenti.* At certum est, Baptisma ab Ecclesiâ conferri in nomine trium divinarum Personarum, quæ singulæ expresse nominantur, prout Christus Apostolis injunxit: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti* [10]. — Jamvero si servanda esset generalis illa regula, a *Berruyer* proposita, Baptisma prorsus alium haberet sensum, quam eum, quo Ecclesia illud administrat; nam Pater ibi nominatus, non esset prima Trinitatis persona (ut vulgo intelligitur), sed Pater ille, quem sibi fingit *Berruyer*, in tribus personis subsistens, id est, tota simul Trinitas. Porro Filius non foret Verbum, a Patre Trinitatis principio *ab æterno* generatum, sed filius ille, *in tempore* a tribus simul Personis factus: qui, utpote Dei opus *ad extra*, mera creatura esset, ut suprà consideravimus. Denique Spiritus-Sanctus non illa esset tertia persona, qualem nos Eum credimus, procedentem a Patre, primâ Trinitatis personâ, et Filio, Verbo *ab æterno* a Patre generato. In summa, ejus judicio, Pater, Filius et Spiritus-Sanctus non forent (ut reverâ sunt et quales eos esse universa credit Ecclesia) vere Pater, vere Filius, vereque Spiritus-Sanctus; atque ita se opponit S. Gregorio Nazianzeno, eximio theologo, asserenti: *Quis autem Catholicorum ignorat, Patrem vere esse Patrem, Filium vere Filium, et Spiritum-Sanctum vere esse Spiritum-Sanctum? Sicut ipse Dominus ad Apostolos suos dicit:* « *Euntes docete* » *cet. Hæc est perfecta Trinitas, cet.* [11].

Sed legatur confutatio tertii erroris (§ 3), ubi copiosius et apertius hic primus error refellitur. Nunc ad reliquos errores transeamus ex hoc primo, quem inspeximus, manantes.

[1] Orat. 37, n. 2. — [2] Ep. ad *Cæsarium*. — [3] Ibid. — [4] In *Joan.*, tract. 49, n. 18. — [5] Enchiridion, cap. 35. — [6] Ep. contra *Paul. Samos.* (Legitur in B. M. V. P., sed falso ei tribuitur. Nota edit.). — [7] Clypeus Theol. *Thomist.*, pars 3, tract. 1. — [8] De Incarnat., lib. VII. — [9] De Deo Incarnato, qu. 7. — [10] *Matth.*, XXVIII, 19. — [11] De Fide orthodoxa (Alii hunc tractatum aliis adscribunt. Vide *Migne*, Patr. gr. et lat., vol. 36, col. 670-671 et Patr. lat., vol. 20, col. 33 inter opera *S. Phœbadii Aginnensis* Episcopi) (Nota edit.).

§ II. *Asserit, Jesum Christum tribus diebus, quibus in sepulcro degeret, quia homo vivus esse desiisset, hoc ipso desiisse esse Dei Filium; Deum porro, quum ad vitam Eum revocaret, denuo Eum genuisse, rursumque Eum fecisse Filium Dei.*

Exponitur ejus doctrina.

21. Animum obfirmet lector, ut patienter alias magis falsas magisque ineptas audire possit ejusdem auctoris sententias.

Ait, Jesum Christum tribus diebus, quibus in sepulcro esset, desiisse naturalem esse Dei Filium: *Factum est morte Christi,... ut homo, Christus Jesus, jam non esset homo vivens: atque adeo pro triduo quo corpus ab animâ separatum jacuit in sepulcro, fieret incapax appellationis illius (Filii Dei)* [1]. Atque ibidem aliis verbis idem repetit: *Actione autem Dei unius et veri, dilectum Filium suum Jesum suscitantis, factum est, ut Jesus, qui desierat esse homo vivens, et consequenter Filius Dei,... iterum viveret, deinceps non moriturus* [2]. Hic error nascitur ex illo, quem superiori paragrapho perpendimus; posito enim, Jesum Christum fuisse filium Dei in tribus personis subsistentis, id est, filium Trinitatis, utpote opus *ad extra*, merus homo erat (ut antea vidimus); et morte suâ desiens esse homo vivus, item desinebat esse filius Dei in tribus Personis subsistentis. Si nempe erat Filius Dei, ut primæ personæ Trinitatis, in Jesu Christo erat Verbum æternum; hoc autem, quum hypostatice cum ejus animâ et corpore semet conjunxisset, etiamsi in morte anima a corpore discederet, numquam tamen ab alterutro discedere poterat.

Admittere debet, illo triduo Divinitatem reliquisse Christi humanitatem.

22. Posito igitur, Jesum Christum morte suâ desiisse esse Dei Filium, fateri debet *Berruyer*, tribus iis diebus, quibus ejus corpus ab animâ esset disjunctum, divinitatem ab ejus animâ et carne discessisse. — Propositionem ejus paucis contrahamus: Christum Dei filium factum esse ait, non quod Verbum humanitatem ejus assumpsisset, sed quod cum humanitate semetipsum conjunxisset Verbum; atque inde colligit, in sepulcro Eum, quum ex separatione corporis et animæ desiisset esse homo vivus, jam non fuisse Dei Filium, ac propterea desiisse Verbum cum ejus humanitate esse conjunctum. — Sed illud prorsus falsum est; nam Verbum assumpsit et secum hypostatice et inseparabiliter in personæ unitate conjunxit Jesu Christi animam et carnem; quocirca, mortuo Redemptore et sepulto sacrosancto ejus corpore, Verbi divinitas non potuit neque a corpore neque ab animâ separari. Illud quidem ab omnibus sanctis Patribus traditur. S. Athanasius: *Quum Deitas,* inquit, *neque corpus in sepulcro desereret, neque ab animâ in inferno separaretur* [3]. S. Gregorius Nyssenus: *Deum, qui totum hominem per suam cum Illo conjunctionem in naturam divinam mutaverat, mortis tempore a neutrâ illius, quem semel assumpserat, parte recessisse* [4]. S. Augustinus: *Quum credimus in Dei Filium, qui sepultus est, profecto Filium Dei dicimus et carnem, quæ sola sepulta est* [5].

Illud vero admitti nequit.

Cur illud prorsus falsum sit.

23. Cujus quidem rei S. Joannes Damascenus his verbis rationem affert: *Neque enim umquam aut anima aut corpus peculiarem atque a Verbi subsistentiâ distinctam subsistentiam habuit* [6]. Eamque ob causam ita pergit: *Corpus et anima simul ab initio in Verbi Personâ existentiam habuerant, ac licet in morte divulsa sint, utrumque tamen eorum unam Verbi Personam, quâ subsisteret, semper habuit* [7]. Itaque, quemadmodum Jesu Christo ad inferos descendente, Verbum descendit unà cum animâ; ita corpore in sepulcro manente, illic remansit et Verbum: et sic Christi caro in sepulturæ loco immunis fuit a corruptione; id quod his verbis David prædixerat: *Nec dabis sanctum*

[1] L. c., qu. 2, prop. 1, prob. 2 ex Script. — [2] L. c. — [3] Contra *Apollinarium*, lib. II, n. 14. — [4] De *Christi* Resurrectione Orat. 1, § « *Videndes quomodo* ». — [5] In *Joan.* Evang., tract. 78, n. 2. — [6] De Fide Orthodoxa, lib. III, cap. 27. — [7] Ibid.

tuum videre corruptionem [1]. Quem ipsum textum S. Petrus [2] attribuit Redemptori in sepulcro jacenti.

Objectio cum responsione.

At scribit S. Hilarius [3], mortis tempore Jesu Christi carnem fuisse a divinitate derelictam. — Sed S. Ambrosius [4], ejus mentem explicans, nihil aliud eum sibi voluisse ait, nisi quemadmodum passionis tempore Divinitas humanitatem Christi relinqueret summo illi mœrori, qui Eum cogeret exclamare: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti Me* [5]; ita in morte Verbum reliquisse ejus corpus, quod ad eam vim spectat, quâ vitam ei conservaret; minime vero quod spectat ad unionem hypostaticam. Numquam ergo Jesus Christus desinere potuit (quod in sepulcro accidisse ait *Berruyer*) esse Dei Filius, quum sit commune catholicarum scholarum axioma: *Quod semel Verbum assumpsit, numquam dimisit* [6]. Si porro concedit *Berruyer*, Verbum antea quidem in unitate personæ cum animâ et corpore Jesu Christi fuisse conjunctum, quî potest asserere, animâ a corpore disjunctâ, desiisse Verbum cum corpore esse conjunctum? Sunt illæ sententiæ, quas ille solus intelligit, seu ut melius dicam, quas ne ipse quidem intelligit.

Ejus sententia ad *Nestoriana*m hæresim deducit.

24. Deinde, quum *Berruyer* contendit, Jesum Christum morientem ideo desiisse naturalem esse Dei Filium, quia desineret esse homo vivens, ex consequenti credere debet, humanitatem ante ejus obitum non a personâ Verbi fuisse sustentatam, sed suam sibi habuisse subsistentiam humanam, et personam fuisse a Verbi Personâ distinctam; quo posito, quomodo potest evincere, in hæresim Nestorii, duas asserentis distinctas in Jesu Christo personas, semet non incidisse? Ceterum et Nestorio et Patri *Berruyer* diserte adversatur fidei symbolum Constantinopolitanum, in quo definitur, nos credere debere in unum solum Deum Patrem omnipotentem, et in unum solum Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula Patrique consubstantialem, qui propter nostram salutem descendit de cælis, incarnatus est ex Mariâ Virgine, passus et sepultus est, et tertiâ die resurrexit. — Itaque idem ille unicus Dei Patris Filius unigenitus, *ab æterno* a Patre generatus, descendit de cælis, homo factus est, mortuus est et sepultus. Sed quo pacto mori potuit et sepeliri Deus? — Potuit utique, illudque fecit, inquit Concilium, carnem humanam assumendo. *Qui quum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis*, sic aliud Concilium generale loquitur [7], *idem Ipse secundum humanitatem factus est passibilis et mortalis.*

Reliqua ejus doctrina exponitur

25. Ut consectarium illius erroris, Jesum Christum in sepulcro desiisse naturalem esse Dei filium, hoc aliud erratum addit *Berruyer*, Deum, quum Christum hominem ad vitam revocaret, denuo Eum genuisse atque effecisse, ut Deus-Homo fieret, quum denuo faceret filium Eum, qui moriens esse filius desiisset. Cujus novi commenti suprà (*num. 21*) mentionem fecimus: *Actione autem Dei unius*

[1] Ps. XV, 10. — [2] Act., II, 27. — — [3] In *Matth.*, cap. 33, n. 6. — [4] In *Luc.*, lib. X, n. 127. — Cfr. *S. Thom.*, III[a], qu. 50, art. 2 ad 1[m], et *Petr. Lomb.*, Sent. lib. III, dist. 21, § 1 (*a*). — [5] *Matth.*, XXVII, 46. — [6] Cfr. *Tournely* [*Montagne*], Comp. De Incarnat., disp. 5, cap. 3, art. 4, concl. 2. — [7] Conc. *Lateran. IV*, cap. 1, De Fide Catholica, « *Firmiter* ».

(*a*) *S. Ambrosii* verba (l. c.), licet minus obscura quam verba *S. Hilarii* (l. c.), explicatione tamen indigent; quam quidem præbuerunt *Petrus Lombardus* et *S. Thomas*. Ille (l. c.): *Respondemus*, inquit, *illam separationem sic esse accipiendam sicut intelligitur derelictio... quum in cruce derelictum Se clamabat. Non recesserat Deus ab homine ita quod esset soluta unio Dei et hominis... Fateamur ergo Deum quodammodo illum hominem in morte deseruisse, quia potestati persequentium Eum exposuit ad tempus...; separavit se Divinitas, quia subtraxit protectionem, sed non solvit unionem.... Si non ibi cohibuisset potentiam, sed exercuisset, non moreretur Christus. Mortuus est Christus, divinitate recedente, id est, effectum potentiæ... non exhibendo.* Idem (l. c.) habet *S. Thomas* (Nota edit.).

et veri, inquit, *dilectum Filium suum Jesum suscitantis, factum est, ut Jesus, qui desierat esse homo vivens, et consequenter Filius Dei,... iterum viveret, deinceps non moriturus.* Atque his aliis verbis idem alibi repetit: *Deus autem Christum hominem Deum resuscitans, hominem Deum iterato generat, dum facit resuscitando ut filius sit, qui moriendo filius esse desierat* [1].

Ergo: Filius Dei bis incarnatus esset.

Lætabundi novum illud accipimus dogma, quod fidelium nemini innotuerat, bis incarnatum hominemque factum esse Dei Filium; primo quum in sacrosancto Mariæ utero conciperetur, deinde quum e sepulcro resurgeret; et gratias agimus Patri *Berruyer*, a quo res hactenus in Ecclesiâ ne nominatas quidem didicimus.

Maria bis facta esset Mater Dei.

Ex egregiâ ejus doctrinâ item illud consequitur, ut beatissima Virgo Maria bis facta sit Dei mater; quandoquidem quo tempore Jesus Christus in sepulcro degens Dei Filius esse desinebat, ipsa quoque desinebat esse mater Dei; rursumque ei restituta est divina Maternitas, quum Jesus reviviscebat.

Sed jam alio paragrapho ad alium veniamus errorem, quo perniciosiorem nullum forte (meo quidem judicio) proposuit auctor ille, mente adeo corruptus; mente, dico, quia de ejus conscientiâ idem asserere nolo.

Berruyer in exponendâ doctrinâ nimis neglexit Patrum traditionem.

Unus ex iis, qui eum refellunt, sapienter admonet, ideo in tot errores eum incidisse, quod sequi noluerit sanctorum Patrum traditionem, neque eam viam, quâ ipsi interpretati sunt divinas Scripturas, exposueruntque verbum Dei non scriptum, in operibus sanctorum illorum doctorum pastorumque asservatum. Quocirca adnotat auctor *Speciminis* [2] (de quo suprà), nullum umquam in ejus opere proferri testimonium nec Patrum nec theologorum; quum tamen diserte prohibeat Concilium Tridentinum [3], nequis sacros libros ita interpretetur, ut a communi sanctorum Patrum sententiâ discrepet.

Nunc errorem illum inspiciamus, perquam immanem et perniciosum.

§ III. *Asserit, solam Christi humanitatem obedivisse, orasse et pertulisse cruciatus; ejusque oblationem, orationem et mediationem non fuisse operationes a Verbo ut principio physico et efficienti productas, sed ut tales fuisse solius humanitatis actiones.*

Exponitur ejus doctrina.

26. De Jesu Christi operationibus *Berruyer: Non sunt operationes*, inquit, *a Verbo elicitæ... sunt operationes solius humanitatis* [4]. Et antea scripserat: *Adeo ut Verbum... ad complementum... naturæ Christi humanæ, in ratione principii agentis, et actiones suas sive physice sive supernaturaliter producentis, nihil omnino conferat* [5]. Et alio loco asserit: *Dico... propositiones omnes, quæ sunt de Jesu Christo in Scripturis sanctis,...* (præsertim novi Testamenti) *verificari directe et primo in Homine-Deo, sive in humanitate Christi, divinitati unitâ et Verbo completâ in ratione personæ.... Atque hæc esto simplex, obvia, naturalis Scripturas interpretandi methodus, cet.* [6].

Quid ipse ex eâ colligit.

27. Atque inde tandem colligit: *Humanitas.., sola obedivit Patri, sola oravit, sola passa est, sola ornata fuit donis ac dotibus omnibus necessariis ad agendum libere et meritorie* [7]. — *Jesu Christi oblatio, oratio, mediatio non sunt operationes a Verbo elicitæ tamquam a principio physico et efficiente, sed in eo sensu sunt operationes solius humanitatis Christi in agendo e merendo per concursum Dei naturalem et supernaturalem completæ* [8].

Confutatur.

Et sic Deo adimit honorem infinitum, quem Ei exhibuit Jesus Christus, qui quum esset Deus Patri æqualis, ejus servum Se fecit, Eique semetipsum immolavit.

Præterea Jesu Christi meritis aufert infinitum, quod habent, pretium, asse-

[1] L. c. — [2] *Saggio, parte 3ª, art. 2.* — [3] Sess. 4, De Edit. et Usu Sacr. Libror. — [4] L. c., qu. 2, prop. 1, Schol. — [5] L. c., qu. 1, Propositionis Probatio. — [6] L. c. — [7] L. c. — [8] Qu. 2, prop. 1, Schol.

rendo, Christi operationes non a Verbi personâ, sed a solâ humanitate esse factas.

Item ex consequenti destruit spem, quam in infinitis Jesu Christi meritis collocamus.

Insuper omnium potentissimam tollit rationem, ob quam Redemptorem nostrum diligere debemus, nobiscum reputantes, Eum, quum esset Deus, neque ut Deus pati posset, carnem humanam assumere voluisse, ut nostrâ causâ tormenta et mortem subiret, atque ita pro nostris culpis divinæ justitiæ satisfaceret, nobisque gratiam obtineret et vitam æternam.

Sed quod majoris momenti est, inquit censor Romanus, si Christi sola humanitas obedivit, oravit et passa est, et Christi oblatio, oratio et mediatio non fuerunt operationes a Verbo, sed a solâ humanitate factæ, consequens est, ut ex semetipsâ Christi humanitas suam sibi haberet subsistentiam. Ergone humana Christi persona a Verbi personâ erat distincta et duæ in Eo erant personæ?

Quæ illic adjicit, errorem non auferunt.

28. Porro verbis modo citatis: *Humanitas sola obedivit, cet.* hæc alia adjicit: *Ille, inquam, homo, qui hæc omnia egit et passus est libere... sancte, et cujus humanitas in Verbo subsistebat, objectum est in recto et immediatum omnium,... quæ de Christo sunt, narrationum* [1]. Itaque homo, non Verbum, in Christo operabatur: *Ille homo, qui hæc omnia egit.* Nec magni æstimentur verba adjecta: *cujus humanitas in Verbo subsistebat;* numquam enim a systemate suo discedit, illudque passim repetit in dissertationum libro, ubi loquendi formulis utitur sententiisque adeo obscuris atque insolitis, ut siquis in insaniam incidere cuperet, dissertationes illas perlegendo, propositum certo assequeretur.

De verâ ejus mente.

Ejus systema (ut sæpius diximus) hoc est, Christum non esse Verbum æternum, Filium ex Deo Patre natum, sed Filium, in tempore factum a Deo uno, in tribus personis subsistente, qui sic Filium suum Eum fecit, quod Eum cum personâ divinâ conjunxit: *Rigorose loquendo,* ita mentem suam explicat, *per ipsam formaliter actionem unientem* [2] Jesus Christus constitutus est Dei Filius. Ait igitur, Deum actione, quâ Christi humanitatem cum Verbo conjunxit, secundam filiationem peregisse atque effecisse, ut Christus homo fieret Dei filius: seu, Verbum cum Christi humanitate esse conjunctum, ejus judicio, velut medium fuit, quo Christus evaderet filius Dei. Sed falso ea asserit; nam, quum de Jesu Christo agitur, nequaquam dici debet, hominem illum, quia cum divinâ Personâ fuerit conjunctus, Dei filium in tempore a Trinitate esse factum; sed ita loqui oportet, esse Deum illum, æternum illud Verbum, Filium ex Patre *ab æterno* natum, ex Patris substantiâ genitum (ut in S. Athanasii symbolo legimus: *Deus est ex substantiâ Patris ante sæcula genitus;* secus numquam naturalis Dei Filius vocari potest), qui humanitatem in Personæ unitate secum conjungendo, eam semper sustinuit; atque Eum esse, qui omnia peregit, quique, quamvis Deo esset æqualis, semet exinanivit, Seque usque eo humiliavit, ut in assumptâ suâ carne cruci affixus moreretur.

Illud admitti nequit.

29. Ejus error in hoc totus consistit, quod Christi humanitatem existimat subjectum esse, in seipso subsistens, cum quo Verbum deinde semet conjunxit. Secundum fidem et rationem, Christi humanitas accessoria fuit Verbo, eam assumenti: *Homo autem,* ita docet S. Augustinus, *quia in unitatem Personæ accessit Verbo anima rationalis et caro* [3]. *Berruyer* prorsus contrarium asserit. Ille quidem Verbi divinitatem humanitati accessoriam facit. — Sed hoc nobis persuadeamus necesse est (ita quippe et Concilia et Patres docent), Jesu Christi hu-

Explicatur vera doctrina de Incarnatione Verbi.

[1] L. c., qu. 1, prop. probatio.

[2] Qu. 2, prop. 1, prob. 1 et Schol. — [3] Enchiridion, cap. 35.

manitatem non ante fuisse, quam ad carnem assumendam Verbum veniret. Hoc ipsum Synodus VI[a] objecit Paulo Samosateno, qui cum Nestorio Christi humanitatem ante Incarnationem exstitisse contenderet; quare Concilium declarat: *Simul quippe caro, simul Dei Verbi caro, simul caro animata rationalis, simul Dei Verbi caro animata rationalis* [1]. S. Cyrillus in suâ ad Nestorium epistolâ, quam approbavit Ephesina Synodus: *Non enim primo*, inquit, *vulgaris quispiam homo ex Virgine ortus est, in quem Dei Verbum deinde sese demiserit; sed in ipso utero carni unitum, secundum carnem progenitum dicitur, utpote suæ carnis generationem sibi ut propriam vindicans* [2]. S. Leo Magnus, improbans illud Eutychetis, tantummodo ante Incarnationem in duabus fuisse naturis Jesum Christum: *Sed hoc Catholicæ mentes auresque non tolerant*, inquit;... *natura quippe nostra non sic assumpta est, ut prius creata, post assumeretur, sed ut ipsâ assumptione crearetur* [3]. — S. Augustinus, de beneficio agens, Christi humanitati facto, quæ cum divinitate conjungeretur: *Ex quo*, inquit, *esse homo cœpit, non aliud cœpit esse homo quam Dei Filius* [4]. — Et S. Joannes Damascenus: *Non quemadmodum quidam falso prædicant, mens ante carnem ex Virgine assumptam Deo Verbo copulata est, et jam tum Christi nomen accepit* [5].

Ab illâ doctrinâ recedit *Berruyer*.

30. Iis vero Conciliorum Patrumque verbis non consentiunt verba Patris *Berruyer: Dico..., propositiones omnes, quæ sunt de Jesu Christo in Scripturis... verificari directe et primo in Homine-Deo, sive in humanitate Christi divinitati unitâ, cet.* [6] Quare paulo post: *Homo-Deus, non similiter Deus homo,... objectum est directum et primarium* [7] eorum omnium, quæ de Christo dicuntur. Et alio loco (quem suprà commemoravimus): *Adverte... quod... per ipsam formaliter actionem unientem, Jesus Christus constituatur tantum Filius Dei naturalis* [8]. Quod quidem falsum est; etenim naturalis Dei Filius est Jesus Christus, non per actionem, quæ cum Verbo Eum conjunxit; sed quia Verbum, naturalis Dei Filius, utpote a Patre *ab æterno* generatus, Christi humanitatem assumens, secum in unitate personæ eam conjunxit. Itaque *Berruyer* rem ita proponit, ac si humanitas foret primarium objectum *in recto* et in semetipso subsistens, cui Verbum se conjunxisset, et ex quâ conjunctione Christus-homo factus esset in tempore Dei Filius. Eamque ob causam ait, solam humanitatem obedivisse, orasse et pertulisse cruciatus; ac præterea hominem illum ea omnia peregisse: *Ille, inquam, homo, qui hæc omnia egit..., objectum est in recto et immediatum omnium... quæ de Christo sunt, narrationum, cet.* [9] Minime vero; ex fide nos pro objecto primario habeamus oportet Verbum æternum, a quo assumpta est Christi humanitas et Secum in unâ personâ hypostatice conjuncta; quo factum est, ut anima et corpus Jesu Christi evaderent Verbi anima propria et corpus proprium. Quum Verbum assumpsisset corpus humanum, inquit S. Cyrillus, corpus illud jam non alienum erat a Verbo, sed proprium ejus corpus evaserat: *Corpus suum non est alienum a Verbo* [10]. Atque illud designant symboli verba: *Descendit de cælis, et incarnatus... et homo factus est.* Atque ita cum symbolo dicimus de Deo: factus est homo; non vero, ut ait *Berruyer*, de homine: factus est Deus; tali enim loquendi modo fieret, ut arbitraremur, subsistentem hominem fuisse cum Deo conjunctum, et cum Nestorio duas personas fingeremus. At fides do-

Symbolum pronuntiat: Deus homo factus est. *Berruyer* vero: homo Deus factus est.

[1] Conc. œcum. VI (*Constant. III*), Actio 11, § « *Credo et de hac* ». — [2] Ep. 4 (seu 2[a] ad *Nestor.*), in Conc. *Ephes.* (P. 1, c. 8) approb. — [3] Ep. 35, ad *Julianum*, cap. 3. — [4] Enchirid., cap. 36. — [5] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 6. — [6] L. c., qu. 1, Primæ prop. probatio. — [7] Ibid. — [8] Qu. 2, prop. 1, Schol. — [9] qu. 1, prop. probatio. — [10] *S. Cyr. Alex.* Ep. 4, ad *Nestor.*

cet, Deum humanam carnem assumendo semet fecisse hominem; et sic in Christo una erat persona, quæ et Deus erat et homo. Neque etiam cum Nestorio dici posse ait S. Thomas [1], Christum a Deo fuisse assumptum ut instrumentum ad humani generis salutem operandam; vult enim Scriptura (ut ait S. Cyrillus [2], quam citat S. Thomas), nos Jesum Christum, non pro Dei instrumento, sed pro vero Deo, homine facto, habere: *Christum non tamquam instrumenti officio assumptum dicit Scriptura, sed tamquam Deum vere humanatum* (*a*).

Est quidem in Christo humanitas; at Verbum omnes actiones dirigebat.

31. Non est dubium, quin duæ sint distinctæ in Jesu Christo naturæ, quæ singulæ suam sibi voluntatem suasque habeant operationes; contrà ac Monothelitæ censebant, quorum judicio una esset in Christo voluntas unaque tantum operatio. Ex alterâ parte tamen certum est, humanæ naturæ in Jesu Christo operationes non fuisse mere humanas, sed (ut Scholæ loquuntur) *theandricas* seu et divinas et humanas, ac præcipue divinas; nam licet in singulis operationibus humana natura suam haberet partem, erat tamen prorsus subjecta Verbi Personæ, utpote unico capiti, decernenti ac dirigenti omnes humanitatis operationes. *Verbum*, inquit Bossuet Episcopus, *omnibus præsidet, Verbum omnia gubernat; nec homo, Verbi regimini subjectus, alios quam divinos habet motus; quidquid vult et facit, omne dirigitur a Verbo* [3]. — S. Augustinus, quemadmodum in nobis ab animâ gubernetur corpus, sic ait humanitatem in Jesu Christo fuisse a Verbo gubernatam: *Quid est homo? Anima rationalis habens corpus. Quid est Christus? Verbum Dei habens hominem* [4]. — Et S. Thomas: *Ubicumque sunt plura agentia ordinata*, inquit, *inferius movetur a superiori.... Sicut autem in homine puro corpus movetur ab animâ,... ita in Domino Jesu Christo humana natura movebatur et regebatur a divinâ* [5].

Rejicienda ejus propositio.

Quare prorsus falsum est illud: *Sola (humanitas) obedivit Patri, sola oravit, sola passa est* [6]. — *Jesu Christi oblatio, oratio, mediatio non sunt operationes a Verbo elicitæ tamquam a principio physico et efficiente* [7]. — Atque illud: *Adeo ut Verbum... ad complementum... naturæ Christi humanæ in ratione principii agentis, et actiones suas sive physice sive supernaturaliter producentis, nihil omnino conferat* [8]. — Quæ si ita essent, inquit censor Romanus, consequens foret, ut Christi humanitas ex seipsâ operaretur; si autem operaretur ex seipsâ, dici deberet, propriam sibi subsistentiam eam habuisse ac propriam personam a Verbi personâ distinctam: et ecce, sicut volebat Nestorius, duæ in Jesu Christo personæ.

Refellitur.

32. At non ita est. Quæcumque operatus est Jesus Christus, omnia effecit Verbum, quod utramque naturam sustentabat, et quum non posset, ut Deus, cruciatus et mortem humanæ salutis causâ subire, humanâ carne assumptâ, cruciatibus mortique obnoxium Se reddidit: *Qui quum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis*, inquit Lateranensis Synodus, *idem ipse secundum humanitatem factus est passibilis et mortalis* [9]. Et tali modo Verbum æternum in carne assumptâ sanguinem suum suamque vitam Deo immolavit, Seque apud Deum fecit mediatorem, æqualem Deo,

[1] III[a], qu. 2, art. 6 ad 4[m]. — [2] Ep. 1[a], ad Monachos *Ægypti*. — [3] *Discours sur l'Hist. Univers., part. 2, chap. 19.* — [4] In *Joan.* Evang., tract. 19, n. 15. — [5] III[a], qu. 19, art. 1. — [6] L. c., Qu. 1, prop. prob. — [7] Qu. 2, prop. 1, Schol. — [8] Qu. 1, prop. prob. — [9] Lat. IV, cap. 1, de Fide Catholicâ.

(*a*) Sic legitur apud *S. Thomam. Cyrillus* autem: *En*, inquit, *quomodo veluti in Spiritu loquens (Isaias), Emmanuelem et Dominum appellet, et Deum nominet: quod non hominem simpliciter deiferum aut instrumenti loco assumptum Illum sciret, sed Deum vere incarnatum.*

ut de Jesu Christo agens ait S. Paulus: *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus... qui est imago Dei invisibilis... quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ... quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare* [1]. Itaque, Apostoli sententiâ, Jesus Christus idem ille est, qui mundum creavit, et in quo residet divinitatis plenitudo.

Inane ejus defensoris effugium.

33. At, inquit in suâ Apologiâ [2] ejus defensor, *Berruyer*, quum solam Christi humanitatem obedivisse, orasse et cruciatus perpessam esse diceret, de humanitate ut principio *quo* physico, id est, *medio quo fit operatio*, locutus est: illud videlicet principium non ad Verbum, sed ad solam humanitatem pertinuisse, quia per humanitatem passus et mortuus sit Christus. — At respondetur, humanitatem ut principium *quo*, non potuisse ex semetipsâ operari in Christo, nisi eam movisset Verbum, sive principium *quod*. Nam quum Verbum unica esset persona, utramque naturam sustentans, Verbum præcipue omnia peragebat in humanitate assumptâ, quamquam per humanitatem oravit, et cruciatus ac mortem pertulit. — Quo posito, quâ ratione defendi potest illud: *Humanitas sola oravit, passa est?* Et quomodo dicere potuit *Berruyer: Christi oblatio, oratio, mediatio non sunt operationes a Verbo elicitæ?* Et, quod etiam gravius est, quî potuit asserere: Ad Christi actiones *nihil omnino contulit unio hypostatica?*

Instant.

Iis autem, quæ suprà dixi: Verbum nempe fuisse principale agens, quod omnia operaretur; frustra quis opponeret: Ergone nihil operabatur Christi humanitas? — Nam idcirco Verbum operabatur omnia, quia, quamvis item ageret humanitas, Verbum tamen esset unica persona, quæ sustentabat humanitatem eamque complebat; quam ob causam, quum anima et corpus propter ejus personæ unitatem Ei propria evasissent, omnia et in animâ et in corpore peragebat. Ac proinde quidquid fiebat in Jesu Christo, omne illud volebat, agebat et patiebatur Verbum; Verbum enim cuncta decernebat, obediens autem humanitas consentiebat et exsequebatur. Hinc est, cur sanctæ essent omnes Jesu Christi operationes et infinitum haberent pretium, atque ad omnem gratiam nobis obtinendam valerent; quare pro omnibus grates semper Ei persolvamus oportet.

Respondetur.

34. Evellenda est igitur ex animo (ut ait auctor *Speciminis* [3]) falsa pravaque de Jesu Christo notio, quam nobis injicere volebat *Berruyer*, ac si ejus humanitas fuisset ens, a seipso existens, cum quo unum ex suis naturalibus filiis Deus conjunxisset. « Unum ex filiis », inquam; quia (ut in superiori paragrapho, *num. 11* consideravimus), duos naturales Dei Filios fuisse ait Berruyer: unum *ab æterno* a Patre, alterum *in tempore* a totâ Trinitate genitum. Jesum Christum autem asserit non fuisse propriè Verbum incarnatum (juxta illud S. Joannis: *Et Verbum caro factum est* [4]); sed alium illum filium, a Deo in tempore factum.

Conclusio.

Sed non ita loquuntur sancti Patres. Hi quidem dicunt, eum fuisse Verbum. S. Hieronymus: *Anima et caro Christi*, inquit, *cum Verbo Dei una persona est, unus Christus* [5]. S. Ambrosius, explicans, Jesum Christum modo secundum divinam, modo secundum humanam naturam loqui: *Quasi Deus*, inquit, *loquitur, quæ sunt divina, quia Verbum est; quasi homo dicit, quæ sunt humana* [6]. — S. Leo Papa: *Idem... est*, inquit, *qui mortem subiit, et sempiternus esse non desiit* [7]. — S. Augustinus: *Christus Jesus, Dei Filius, est et Deus et homo. Deus ante omnia sæcula, homo in nostro sæculo. Deus quia Dei Verbum; Deus enim erat Verbum:*

[1] *Colos.*, I, 14-19. — [2] *Défense du P. Berruyer.* § *Principes Catholiques sur la Trinité et l'Incarnation.* — [3] *Saggio, part. 1.* — [4] I, 14. — [5] In *Joan.* Evang., tract. 49, n. 18 (Pro *Hieronymo* lege *Augustinum* (Nota edit.). — [6] De Fide, lib. II, cap. 9, n. 77 (confer etiam *S. Leon. M.* Ep. 165; al. 134). — [7] Sermo 68 (al. 66), cap. 1.

homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro.... Non duo filii Dei, Deus et homo, sed unus Dei Filius [1]. Et alio loco: *Ex quo esse homo cœpit, non aliud esse cœpit homo, quam Dei Filius, et hoc unicus; et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus: ut... ita sit Christus una persona, Verbum et homo* [2]. Atque ita uno ore loquuntur reliqui sancti Patres, quos commemorare brevitatis causâ omitto.

Merito condemnatus est ejus liber.

35. Rectissime ergo sancta Sedes adeo severe sæpiusque condemnavit librum, qui non solum plures contra Ecclesiæ doctrinam continet errores, sed etiam valde perniciosus est, quod veram Jesu Christi cognitionem nobis aufert. Ecclesia docet, Verbum æternum, unicum dico naturalem Dei Filium (nam Deus unum tantum naturalem habet Filium, qui eam ob causam vocatur Unigenitus, natus ex substantiâ Dei Patris, primæ Trinitatis personæ), hominem semet fecisse et mortuum esse propter nostram salutem. *Berruyer* contrà nobis persuadere nititur, Jesum Christum non esse Verbum, Filium *ab æterno* ex Patre natum, sed Filium quemdam, ei soli et Harduino notum, seu (ut melius dicam) ab iis excogitatum; qui quidem Filius (si vera esset eorum sententia) nomine tantum pro Dei Filio esset honorandus: ut enim vere naturalis Dei Filius sit, opus est, eum ex Patris substantiâ esse natum; non vero (ut *Berruyer* existimat) factum in tempore a totâ simul Trinitate.

Et sic prorsus distorta jacet notio, quam hactenus de Redemptore nostro habuimus, ut de Deo, qui amore nostri eò Se demisit, ut carnem assumeret humanam, quâ pateretur mortemque subiret; ille enim Jesum Christum nobis exhibet, non ut Deum, qui hominem seipsum fecit, sed ut hominem, qui Dei filius factus est, quod Verbum cum ejus humanitate semet conjunxerit. Jesus Christus, cruci affixus, est omnium maximum divini erga nos amoris argumentum, omniumque fortissimum momentum, quo impellimur, seu (ut loquitur S. Paulus) quo cogimur ad Eum diligendum: *Caritas enim Christi urget nos* [3]. Quandoquidem illic percipimus, voluisse Verbum æternum, Patri ex quo natum est æquale, semetipsum exinanire seque vel eò humiliare, ut humanam carnem assumeret, nostrâque causâ in cruce moreretur. Suâ vero loquendi ratione *Berruyer* evertit et illud divini amoris argumentum et adeo validum momentum, quo ad Eum diligendum pertrahimur.

En denique, quid inter veritatem, ab Ecclesiâ nobis traditam, et a *Berruyer* propositum errorem intersit: Ecclesia in Jesu Christo credendum nobis exhibet Deum, hominem factum, qui pro nobis patitur et moritur in carne assumptâ, et eâ quidem ideo tantum assumptâ, ut amore nostri tormenta perferre posset: *Berruyer* vero non aliud in Jesu Christo nobis ostendit, nisi hominem, qui, quod a Deo cum divinâ Personâ conjunctus sit, factus est a Trinitate naturalis Dei filius, mortemque subiit propter hominum salutem. Ejus sententiâ non est mortuus Deus, sed mortuus est homo, qui (prout ab eo nobis exhibetur) Dei Filius esse non potuit; ut enim naturalis esset Dei Filius, debuisset ex Patris substantiâ nasci; quum tamen sibi fingat *Berruyer*, Eum esse *opus ad extra*, a totâ simul Trinitate productum; quod si verum esset, non naturalis Dei Filius, sed mera foret creatura, et consequens esset, ut duæ, humana una et altera divina, distinctæ in Eo haberentur personæ. In summâ, de ipso Deo dici non posset: *Dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis* [4]; ejus quippe judicio, non ipsum Verbum *tradidit semetipsum*, sed Christi humanitas (quantumvis unione cum Verbo honorata) *sola passa est*, mortique Se subjecit.

Sed suum sibi habeat errorem; nostrum vero unusquisque gaudenti animo cum

[1] Enchiridion, cap. 35. — [2] Ibid., cap. 36.

[3] 2 *Cor.*, V, 14. — [4] *Ephes.*, V, 2.

S. Paulo dicat: *In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me* [1]; et ex toto corde gratias Ei agat, diligatque Deum illum, qui quum esset Deus, homo fieri voluit, ut pro nobis singulis pateretur mortemque subiret.

Refelluntur, quæ pro suo systemate ex Scripturâ affert.

36. Præterea in toto suo libro et maxime in dissertationibus lugendum in modum distorquet sacras Scripturas, ut eas ad falsum suum de Jesu Christo, filio Dei unius, in tribus personis subsistentis, systema accommodet.

a. *Phil. II* 5-7.

S. Pauli textum commemoravimus: *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui quum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse Se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, cet.* [2] Quæ verba evidenter demonstrant, Verbum, Patri æquale, semet exinanivisse, quod hominem Se faciens, servi assumeret formam. At *Berruyer* contendit, non quidem Verbum, non divinam naturam semet humiliasse, sed se demisisse humanam naturam eum divinâ conjunctam: *Humiliat sese natura humana naturæ divinæ physice conjuncta* [3]. Scribit ille, eos divinitatem dehonestare, qui asserunt, Verbum semet humiliasse ad assumendam carnem mortemque in cruce subeundam; eamque ob causam, quum illud intelligi debeat secundum communicationem idiomatum, et (quod consequens est) de iis, quæ Jesus Christus post unionem hypostaticam peregit, humanitatem esse, quæ semetipsam humiliavit. At, quæso, quid mirum esset, humanitatem semet coram Deo exinanire? Misericordiæ et amoris prodigium, a Deo in Incarnatione præstitum, quo cælum et natura obstupuerunt, hoc fuit, quod Verbum, Filius ex Deo natus et Patri æqualis, ad nihilum Se redegit (illud enim significat vox *exinanivit*), quum hominem Se faceret, et ex Deo semetipsum redderet Dei servum secundum carnem. Ita rem intelligunt sancti Patres omnes omnesque doctores Catholici, exceptis Harduino et *Berruyer;* ita pariter rem intellexit Concilium Chalcedonense, quum definiret [4], illum Dei Filium, qui ante omnia sæcula a Patre esset generatus, *novissimis diebus* propter nostram salutem incarnatum esse et cruciatus pertulisse.

37. Ad alios textus veniamus. *Diebus istis,* inquit Apostolus, *locutus est nobis in Filio... per quem fecit et sæcula* [5]. Illud omnes Patres intelligunt de Verbo, per quod cuncta creata sunt, et quod deinde hominem Se fecit; sed *Berruyer* [6] verba: *per quem* ita explicat: *propter quem* Deus fecit sæcula. Similiter [7] textum S. Joannis: *omnia per Ipsum facta sunt* [8]; sic interpretatur: cujus causâ facta sunt omnia. Quo fit, ut Verbo titulum creatoris deneget; quum tamen scribat S. Paulus: Deus... *ad filium autem* (dixit): *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi... Et: Tu in principio, Domine, terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt cæli* [9]. Deus non dicit, semet creasse terram et cælos propter Filium vel Filii causâ, sed dicit, Filium ea creasse; quapropter S. Joannes Chrysostomus, illa verba explanans: *Numquam profecto id asserturus,* inquit, *nisi conditorem Filium, non ministrum arbitraretur, ac Patri et Filio pares esse intelligeret dignitates* [10].

b. *Hebr.* I, 2.

c. *Joan.* I, 3.

38. In textu Davidis: *Dominus dixit ad Me: Filius meus es Tu; Ego hodie genui Te* [11]; verba illa: *Ego hodie genui Te,* referri ait *Berruyer* [12], non ad æternam generationem (ut omnes dicunt), sed ad temporalem illam, ab eo excogitatam, quando Jesus Christus in tempore factus est Filius Dei unius in tribus personis subsistentis. Quare ea verba ita exponit: Ego Pater tuus ero, Tu meus filius eris; secundâ videlicet filiatione illâ, quam (ex ejus somnio) Deus *unus in tribus personis* perfecisset.

d. *Psalm.* II, 7.

[1] *Gal.*, II, 20. — [2] *Phil.*, II, 5-7. — [3] L. c., qu. 1, prop. prob. — [4] Actio 5. — [5] *Hebr.*, I, 2. — [6] L. c., qu. 2, prop. 2, prob. 3. — [7] Ibid. — [8] *Joan.*, I, 3. — [9] *Hebr.*, I, 8-10. — [10] In *Joan.*, Homil. 5, n. 2. — [11] Ps. II, 7. — [12] L. c., qu. 2, prop. 1, prob. 2 ex Script.

e. Luc. I, 35.

39. Textum S. Lucæ: *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* [1], in Jesum Christum cadere ait [2], non ut Verbum, sed ut hominem; vocem *sanctum* scilicet non Verbo convenire, sed potius humanitati. — Sed doctores omnes vocem *sanctum* intelligunt Verbum, Dei Filium ex Patre *ab æterno* natum. Sapienter *Bossuet* [3], vocabulum *sanctum* ait, quando est adjectivum, de creaturâ potius dici; sed quando substantivum est neutrius generis, significare ipsam sanctitatis essentiam, quæ solius Dei est propria.

f. Matth. XXVIII, 19.

40. In verbis S. Matthæi: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus-Sancti* [4], vocabulum *Patris* designare ait [5] non primam Trinitatis personam, sed Deum Hebræorum, id est, Deum unum in tribus personis subsistentem; vocem *Filii* non Verbum, sed Christum, qui ut homo Filius Dei factus est eâ actione, quâ Deus eum cum Verbo conjunxit; quid porro Spiritus-Sanctus hic significet, non explicat. — En igitur subversum, seu potius abolitum Baptismi sacramentum; non enim baptizaremur in nomine Patris, sed in nomine Trinitatis, secundum quam formam (ut cum S. Thomâ [6] omnes dicunt) irritus esset Baptismus. Præterea non baptizaremur in nomine veri Filii Dei (Verbi dico incarnati), sed in nomine illius filii, quem excogitavit *Berruyer*, quem in tempore Trinitas fecisset; qui quidem filius numquam fuit neque umquam erit, quum non fuerit neque futurus sit alius naturalis Dei Filius, nisi unicus ille, *ab æterno* genitus ex substantiâ Patris, principii et primæ personæ Trinitatis. Secunda generatio, in tempore peracta, seu ut melius dicam, incarnatio Verbi non constituit Christum Dei Filium, sed in unâ personâ Eum conjunxit cum vero Dei Filio; neque Ei dedit patrem, sed matrem dumtaxat, quæ Eum ex suâ substantiâ genuit. Et, si proprie loqui volumus, hæc dici nequit generatio; nam Dei Filii generatio ea sola fuit, quæ erat æterna; porro Christi humanitas a Deo non est generata, sed creata; generata tantum a Mariâ. *Berruyer* [7], beatissimam Virginem Mariam duplici titulo esse Dei matrem asserit: primum, quia generavit Verbum; deinde, quia Christo humanitatem præbuit, cujus, ut ait, humanitatis conjunctio cum Verbo hoc effecit, ut Jesus Christus evaderet Dei Filius. Sed utrimque fallitur; nam 1um nefas est dicere, Mariam genuisse Verbum; Verbum non habuit matrem, sed patrem tantum, Deum; Maria tantummodo genuit hominem, qui in unâ persona cum Verbo est conjunctus; quapropter, quum esset illius hominis mater, et fuit et merito vocatur vera Dei Genitrix. — Et 2° non recte asserit, Mariam suâ substantiâ contulisse, ut Jesus Christus evaderet Filius Dei *unius in tribus personis subsistentis;* nam (ut vidimus) prorsus falsum est hoc ultimum assertum. Itaque Berruyer, duplicem illam maternitatem Mariæ tribuens, utramque destruit. Alios præterea textus perperam exposuit; quos tamen hic afferre omitto, ne lectores ultra tædio afficiam, et quod me quoque tædet, tot ineptias et errata hactenus numquam audita refellere.

Quâ ratione *Mariam* Dei Matrem esse asserat.

Prorsus fallitur.

§ IV. *Asserit, Jesum Christum non suâ virtute fecisse miracula, sed a Patre precibus tantum ea impetravisse.*

41. *Miracula*, inquit,... *Christus effecit,... non precario,... prece tamen, postulatione... Eo unice sensu* (id est, virtute impetrativâ) *dicitur Jesus Christus miraculorum effector* [8]. Alio loco scribit, Jesum Christum ut Dei Filium (sed, ejus sententiâ, Dei unius *in tribus personis*

Exponitur ejus doctrina.

[1] *Luc.*, I, 35. — [2] L. c., qu. 2, prop. 2, prob. 2, n. 1. — [3] *Elévations à Dieu sur les mystères de la Relig. Chrét. 12 Sem. Elév. 3.* — [4] *Matth.*, XXVIII, 19. — [5] L. c., n. 6. — [6] IIIa, qu. 60, art. 8. — [7] L. c., qu. 2, prop. 1, Schol. — [8] L. c., qu. 1, prop. prob.

subsistentis) propter Divinitatem suam jus habuisse, ut *suæ preces* (notetur verbum) *exaudirentur* [1]. Itaque ejus judicio Salvator non propriâ virtute, sed per deprecationes a Deo miracula obtinebat, quemadmodum viri sancti id faciunt. Sic vero cum Nestorio ponebat *Berruyer*, Christum fuisse personam mere humanam, distinctam a personâ Verbi, cui, quum esset Deus, Patri æqualis, opus non erat impetrare a Patre potestatem faciendi miracula, quæ propriâ suâ virtute facere poterat. Hic error priores et præcipuos ejus errores jam examinatos consequitur; primum nempe, quo sibi fingit Christum non Verbum, sed illum Dei filium, quem ipse excogitavit, solo nomine filium, factum in tempore a Deo *in tribus personis subsistente;* et tertium, quo putat, in Christo non operatum esse Verbum (ut demonstravimus), sed solam humanitatem: *Sola humanitas obedivit, sola passa est, cet.*

Indicatur ejus erroris fundamentum.

Refellitur.

42. Verum sicut falso illa asserebat, ita quoque hic fallitur, quum asserit, Christum miracula per solas preces solamque impetrationem effecisse. S. Thomas, theologorum magister, docet: *Ex propriâ potestate* (Jesus Christus) *miracula faciebat, non autem orando, sicut alii* [2]. Et S. Cyrillus, Dominum ait miraculis suis proprie Se exhibuisse (ut erat) vere Dei Filium, quum non alterius sed suâ virtute uteretur: *non alienam ad id opem implorans* [3]. Semel tantum, inquit S. Thomas, monstravit, a Patre Se obtinere faciendi miracula facultatem, quum Lazarum nempe ad vitam revocaret [4]; tunc enim, Patris potentiam implorans: *Ego autem sciebam, quia semper Me audis,* inquit; *sed propter populum, qui circumstat, dixi; ut credant, quia Tu Me misisti* [5]. At, inquit Angelicus Doctor, illud fecit, ut nos doceret in necessitatibus nostris ad Deum recurrere, sicut Ipse fecerat [6]. Quare de illo facto agens S. Ambrosius monet: *Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium quasi infirmum rogare, ut impetret, quod implere non possit.... Ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo* [7]. Idem ait S. Hilarius, qui tamen aliam indicat rationem, cur Christus ita precatus fuerit: Eum videlicet non indiguisse iis precibus, sed ita fecisse, ut nos crederemus, reverâ Eum esse Dei Filium: *Numquid prece eguit...? Nobis itaque oravit, ne Filius ignoraretur* [8].

Christus imperabat.

43. Ceterum, quoties volebat Jesus Christus, inquit S. Ambrosius [9], non precabatur, sed imperabat; Eique obediebant venti, maria, morbi omnesque creaturæ. Imperabat mari, ut se componeret: *Tace, obmutesce* [10], ejusque dicto mare obediens erat; imperabat morbis, ut ab ægrotantibus discederent, et ægroti sanitatem recuperabant: *Virtus de illo exibat et sanabat omnes* [11]. Ipse Jesus significavit, Se facere posse et revera facere, quidquid divinus suus Pater faceret: *Quæcumque enim Ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.... Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat; sic et Filius, quos vult, vivificat* [12]. S. Thomas, sola Jesu Christi miracula satis esse ait ad divinam ejus declarandam potestatem: *Ex hoc ostendebatur, quod haberet virtutem coæqualem Deo Patri* [13]. Et similiter Redemptor, quum Judæi lapidibus ipsum appetere vellent: *Multa bona opera,* inquit, *ostendi vobis ex Patre meo; propter quod eorum opus Me lapidatis?* [14] Atque iis reponenti-

Christus miraculis divinam suam potestatem monstrabat.

[1] L. c. (*a*) — [2] III[a], qu. 43, art. 4. — [3] *S. Cyr. Alex.* Thesaurus, assert. 32. — [4] III[a], qu. 21, art. 1 ad 1[m]. — [5] *Joan.*, XI, 42. — [6] L. c. — [7] In *Luc.*, lib. V, n. 42. — [8] De Trinitate, lib. X, n. 71. — [9] De Fide, lib. III, cap. 4, n. 32. — [10] *Marc.*, IV, 39. — [11] *Luc.*, VI, 19. — [12] *Joan.*, V, 19 et 21. — [13] III, qu. 43, art. 4. — [14] *Joan.*, X, 32.

(*a*) *Non potest,* inquit, ... *quum postulat efficaciter, non continuo exaudiri, pro suo jure, dignitate et reverentiâ.* — De illâ ceteroquin miraculorum in Christo potentiâ adeo obscure loquitur, ut ambigua, immo etiam inter se contraria, asserere videatur (Nota edit.).

bus: *De bono opere non lapidamus Te, sed de blasphemia, et quia Tu, homo quum sis, facis teipsum Deum;* respondit: *Vos dicitis: Quia blasphemas, quia dixi: Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere Mihi. Si autem facio, et si Mihi non vultis credere, operibus credite, cet.* [1]

Ad alios errores veniamus.

§ V. *Asserit, Spiritum-Sanctum non a Jesu Christo, sed a solo Patre propter Jesu Christi preces ad Apostolos missum fuisse.*

Exponitur ejus doctrina.

44. En ejus verba: *Ad orationem Jesu Christi, quæ voluntatis ejus efficacis signum erit, Pater mittet Spiritum-Sanctum* [2]. — *Quæ... quasi raptim delibavimus de Jesu Christo missuro Spiritum-Sanctum, quatenus Homo Deus, est Patrem rogaturus* [3].

Indicatur ejus erroris fundamentum.

45. Hic error item ex superioribus erratis proficiscitur, in Jesu Christo scilicet non egisse Verbum, sed solam humanitatem, sive hominem, a Deo uno in tribus personis subsistente Filium Dei factum propter Personæ Verbi cum humanitate unionem. Ex eo enim falso suo systemate aliam illam falsam propositionem colligit, Spiritum-Sanctum non a Jesu Christo, sed propter Jesu Christi preces a Patre missum fuisse.

Si illic diceret, Spiritum-Sanctum non a Verbo, sed a solo Patre procedere, incideret in Græcorum hæresim, suprà a nobis confutatam; sed non ostendit, se huic hæresi assentiri. Indicat potius, se sequi hæresim Nestorii, qui quod duas in Jesu Christo admitteret personas, divinam unam, alteram humanam; hoc ipso ajebat, a Patre et a divinâ Personâ, quæ in Jesu Christo habitabat, missum esse Spiritum-Sanctum; quum humana persona precibus a Patre obtinuisset, ut mitteretur. Non quidem expresse ita docet *Berruyer;* sed asserens, Spiritum-Sanctum non fuisse nisi precibus a Christo missum, se credere ostendit, in Jesu Christo aut non adesse divinam Personam, aut duas esse personas, divinam unam, quæ et Ipsa mittit, alteram humanam, quæ precibus impetrat, ut Spiritus-Sanctus mittatur. Et hoc quidem se existimare demonstrat, quum ait, in Jesu Christo operatam et passam esse solam humanitatem, id est, solum hominem, in tempore a tribus simul divinis Personis factum Dei Filium; quod profecto dici nequit de Verbo, *ab æterno* ex solo Patre nato.

At, inquies, docet ille, Verbum in personæ unitate cum humanitate Christi fuisse conjunctum. — Sed considerari oportet, juxta ejus loquendi modum, Verbum non habuisse operandi officium; neque umquam affirmat *Berruyer*, Verbum in Christo elicuisse operationem, sed solam humanitatem egisse ait. Quo posito, quidnam effecit Verbi in personæ unitate conjunctio? Hoc tantum (pro ejus loquendi ratione), ut propter unionem hypostaticam Christus a tribus simul Personis Dei filius constitueretur; quocirca (ut *num. 26* notavimus) de Christi operationibus ait: *Non sunt operationes a Verbo elicitæ; sunt operationes solius humanitatis;* et ibidem, quod ad Christi actiones spectat, *in ratione principii agentis... unionem hypostaticam nihil omnino contulisse.*

Refellitur.

46. Sed quomodo asserere potest, Spiritum-Sanctum non fuisse a Jesu Christo missum, quum Jesus Christus ipse sæpius affirmaverit, ad Apostolos Se missurum esse Spiritum-Sanctum? *Quum autem venerit Paraclitus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis* [4]. — *Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam Eum ad vos* [5]. — Mirum dictu! Jesus Christus asseruit, Se mittere Spiritum-Sanctum; *Berruyer* vero asserit, Spiritum-Sanctum, non

[1] v. 33 et 36-38. — [2] L. c., qu. 1, prop. prob. — [3] Ibid.

[4] *Joan.*, XV, 26. — [5] *Joan.*, XVI, 7.

a Jesu Christo, sed propter Jesu Christi preces mitti.

Sed fortasse inquies, Jesum etiam dixisse: *Et Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis*[1]. — At respondetur cum S. Augustino[2], ibi locutum esse Christum ut hominem: ut Deus enim loquens, sæpius dixit: *Quem Ego mittam vobis; — mittam Eum ad vos.* Et alibi: *Paraclitus autem Spiritus-Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*[3]. — *In nomine meo;* id est, inquit S. Cyrillus: *per Me; quia a Me quoque procedit*[4].

Certum est, mitti non potuisse Spiritum-Sanctum nisi ab iis tantum divinis Personis, quæ Ei essent principium. Ejusmodi autem erant Pater et Verbum. Si ergo Spiritus-Sanctus missus est a Jesu Christo, non potest dubitari, quin missus sit a Verbo, quod in Christo operabatur; huic Verbo autem, quum esset Patri æquale et cum Patre Spiritûs-Sancti comprincipium, necesse non erat (contra ac docet *Berruyer*) precari Patrem, ut Spiritum-Sanctum mitteret: sicut Eum mittebat Pater, ita pariter Verbum Eum mittebat.

§ VI. *De diversis aliis ejus erroribus.*

Alii nonnulli errores indicantur.

47. Auctores, qui Patrem *Berruyer* redarguerunt, multos alios in ejus libro designant errores, qui (meo quidem judicio) si non aperte fidei adversantur, certe abnormes sunt opiniones seu propositiones, a Patrum sententiis communique theologorum sensu discrepantes. Hoc loco eos errores, qui præ ceteris insoliti et vituperatione digni mihi videntur, promiscue indicabo; et quum pauca quædam de singulis notavero, reliqua notanda legentibus relinquam.

1. De revelatione et de religione naturali.

48. Quodam loco de fidei mysteriorum revelatione agens: *Revelatione deficiente,* inquit, *quum nempe Deus ob latentes causas eam nobis denegare vult, non est cur non teneamur saltem objecta credere, quibus religio naturalis fundatur*[5]. Suæque sententiæ rationem alio loco his verbis indicat: *Religio pure naturalis, si Deus eâ solâ contentus esse voluisset, propriam fidem ac revelationem suo habuisset modo, quibus Deus ipse in fidelium cordibus et animo inalienabilia jura sua exercuisset*[6]. O vesanum caput et confusam loquendi rationem! — Itaque videtur ille quidem concedere, vere fideles reperiri posse in religione mere naturali, quæ suam quodammodo fidem suamque haberet revelationem. Ergone in mere naturali religione fides quædam haberetur et revelatio, quâ Deus contentus esse posset?

Sed dices forsitan, auctorem hic hypothetice loqui. — At illa hypothesis est scandalo plena; sic enim putari potest, Deum satis habere posse religionem mere naturalem, ut is, qui eam profiteatur, etiamsi non credat in Jesu Christi merita, ad salutem tamen perveniat. Sed talia existimanti S. Paulus responderet: *Ergo gratis Christus mortuus est*[7]. Si naturalis religio satis esse potest ad salvandum eum, qui nec credit nec sperat, salutem se consecuturum esse per Jesum Christum (quæ est unica salutis via), frustra Jesus Christus propter hominum salutem mortuus est. S. Petrus contrà docet, salutem nisi in Jesu Christo neutiquam reperiri posse: *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*[8]. Si umquam infidelium aliquis, tam antiquæ quam novæ Legis temporibus, salutem assecutus est, non aliâ

[1] *Joan.*, XIV, 16. — [2] In Ps. XXIX, Enarrat. 2, n. 1. — [3] *Joan.*, XIV, 26. — [4] Verba desumuntur ex *Tirino* (Comm. in *Joan.*, XIV, 26), qui ait: *Sic exponit S. Cyrillus.* Hic autem (in *Joan.* Evang., XIV, 25-26): *In nomine Ejus,* inquit, *id est, Filii. Ut enim Christus in nobis, ita et Spiritus ejus. Idcirco ait: Ipse vos docebit omnia, quæ Ego dixi vobis. Nam quum sit Christi Spiritus et mens ejus, ut scriptum est, non aliud quiddam existens ab Ipso naturalis identitatis ratione, licet in propriâ hypostasi intelligatur ac sit, omnia novit, quæ in Eo sunt* (Nota edit.). — [5] *Histoire du Peuple de Dieu, Partie 2, Préface.* — [6] Ibid. — [7] *Gal.*, II, 21. — [8] Act., IV. 12.

viâ eo pervenit, nisi quod cognovit Redemptoris gratiam; unde S. Augustinus hoc tenendum esse ait, nemini concessum fuisse, ut secundum Deum viveret et salutem consequeretur, nisi cui revelatus esset Jesus Christus, qui aut jam venisset aut esset venturus: *Divinitus autem provisum fuisse non dubito, ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt Eique placuerunt pertinentes ad spiritalem Jerusalem; quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui divinitus revelatus est: unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui venturus in carne sic antiquis sanctis prænuntiabatur, quemadmodum nobis venisse nuntiatus est* [1].

Fides semper necessaria fuit.

49. Et hæc est illa fides, quæ semper necessaria fuit justis, ut cum Deo conjuncti viverent. Justum ex fide vivere, ait Apostolus: *Quoniam autem in Lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit* [2]. Nemo, inquit S. Paulus, justus fit apud Deum ex solâ lege, quæ quidem præcepta servanda imponit, non tamen vires tribuit ad ea exsequenda. Neque ea præcepta post Adami peccatum solâ arbitrii libertate servare possumus; opus est auxilio gratiæ, quam a Deo petere et per Redemptoris mediationem sperare debemus. *Ea quippe fides*, inquit S. Augustinus, *justos sanavit antiquos, quæ sanat et nos, id est... Jesu Christi,... fides mortis... ejus* [3]. Cujus rei alio loco his verbis rationem aperit: *Quia sicut credimus nos, Christum in carne venisse, sic illi venturum; sicut nos mortuum, ita illi moriturum* [4]. In hoc errabant Judæi, quod nimiâ sui fiduciâ crederent, sine precibus sineque venturi Mediatoris fide, se legem sibi injunctam servare posse. Domino per Moysen ab iis quærenti, num legi iis detegendæ se vellent subjicere: *Cuncta*, responderunt, *quæ locutus est Dominus, faciemus* [5]. Iis vero talia promittentibus Dominus: « Recte quidem dixerunt, inquit, velle se omnia præcepta mea servare; quis vero vires iis tribuet, quibus ea servent? » *Bene omnia sunt locuti; quis det talem eos habere mentem, ut timeant Me, et custodiant universa mandata mea in omni tempore?* [6] Quibus verbis significare voluit, eos, si confiderent ea se servaturos esse, non tamen precibus impetrato divino auxilio, numquam illud esse præstituros. Atque ita accidit, ut paulo post a Deo aversi vitulum aureum adorarent.

Quis fuerit error Judæorum.

Quis fuerit error Gentilium.

50. Eâdem, quin et majori cæcitate laborabant Gentiles omnes, qui hoc sibi sumebant, ut solius suæ voluntatis viribus justi evaderent. Quid Jupiter virum probum superat, inquiebat Seneca, nisi longiori vitâ? *Jupiter quo antecedit virum bonum? Diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quod virtutes ejus spatio breviore clauduntur* [7]. Adjungebat, Jovem ideo bona temporalia despicere, quod iis uti non posset; sapiens vero, quod ea despicere velit: *Jupiter iis uti non potest, sapiens non vult* [8]. Præterea: *Sapiens*, inquit,... *exceptâ mortalitate, similis Deo* [9]. Vel eo progressus est superbus ille vir, ut hominis sapientiam Sapientiæ divinæ præferret; Deum videlicet naturæ suæ acceptam referre sapientiam, virum sapientem suo studio: *Est aliquid quo sapiens antecedat Deum; ille naturæ beneficio, non suo sapiens est* [10]. Cicero autem: *In virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, si id donum a Deo, non a nobis, haberemus* [11]. Et alio loco: *Jovemque Optimum Maximum... appellant, non quod nos justos,... sapientes efficiat, sed quod..., incolumes, opulentos, cet.* [12]. En quo procederet superbia sapientum hujus mundi, ut dicerent, virtutem et sapientiam sibi propriam esse, non a Deo datam.

[1] De Civit. Dei, lib. XVIII, cap. 47. — [2] *Gal.*, III, 11. — [3] De Natura et Gratia, cap. 44, n. 51. — [4] De Nuptiis et Concupiscentia, lib. II, cap. 11. — [5] Exod., XIX, 8. — [6] Deut., V, 28-29. — [7] Ep. 73, ad *Lucilium*. — [8] Ibid. — [9] De Constantia Sapientis, cap. 8. — [10] Ep. 53, ad *Lucilium* (*Grotius* vero, post *Gruterum*, ita legit: *ille beneficio naturæ non timet, suo sapiens*. Nota edit.). — [11] De Natura Deorum, lib. III, cap. 36. — [12] Ibid.

Apud eos doctissimi quique in errore manserunt.

51. Et propter eam arrogantiam densioribus semper tenebris obvolvebantur. Philosophi, doctiores inter eos, quum magis superbi essent, item erant cæciores; et quamvis in eorum mentibus coruscaret naturæ lumen, quo cognoscerent, revera esse Deum Creatorem omniumque Dominum; nihilominus, ut scribit Apostolus, eo lumine uti nesciebant ad gratias Deo agendas, Eumque, pro eo ac debuissent, colendum: *quia, quum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* [1]. Et crescente sapientiæ arrogantiâ, accrevit et stultitia: *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* [2]. Atque eo progressa est eorum cæcitas, ut pro diis venerari inciperent homines mortales et bestias: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentium* [3]. Quam ob causam sibi meruerunt, ut a Deo pravis desideriis obnoxii relinquerentur, et concupiscentiæ servi facti, immanissimis quibusque maximeque detestandis obsequerentur cupidinibus: *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, cet* [4]. Inter antiquos sapientes celebratur Socrates, in quem gentiles ideo sæviisse dicuntur, quod unum Deum, supremum mundi Dominum, agnosceret; ac nihilominus calumniatores vocavit eos, a quibus accusabatur, quod patriæ deos non adoraret; et morti proximus non erubuit Xenophonti discipulo præcipere, ut gallum, quem domi teneret, suo nomine immolaret Æsculapio. Platonem voluisse refert S. Augustinus [5], pluribus diis sacra fieri. Cicero [6], magnus ille vir, cujus menti præ tot aliis gentilibus majus lumen affulserat, unum quidem agnoscebat supremum Deum; at simul deos Romæ jam receptos adorari volebat.

Hæc ergo est illa gentilitatis doctorum sapientia; hæc gentilium fides et naturalis religio, quam jactat *Berruyer*, sine Jesu Christi cognitione efficere posse animas rectas et innocentes, Deique adoptivos filios.

2. De defectu mediorum, quæ ad salutem sunt necessaria.

52. Nunc reliquas inspiciamus ejus ineptias, quarum suprà mentionem jam habuimus.

Relate ad cognitiones explicitas, inquit, *aut media necessaria, quæ deficere possent ut eveherentur ad adoptionem filiorum, dignique fierent cælorum remuneratione, præsumere debemus, quod viarum ordinariarum defectu in animabus rectis ac innocentibus bonus Dominus, cui deservimus, attentâ Filii sui mediatione, opus suum perficeret quibusdam omnipotentiæ suæ rationibus, quas liberum Ipsi est nobis haud detegere* [7]. Quam multæ ineptiæ quam paucis verbis!

Itaque *rectas et innocentes* vocat eas animas, quæ non cognoscunt necessaria salutis media, neque etiam (quod consequens est) mediationem Redemptoris, cujus cognitio, ut suprà vidimus, Adami filiis semper fuit necessaria. Animæ illæ *rectæ et innocentes*, quas sibi fingit, numquid forsitan creatæ sunt, priusquam Adam oriretur? Si vero conditæ sunt post Adami lapsum, filiæ iræ sint necesse est [8]; quomodo ergo evehi possunt ad filiorum Dei adoptionem, et sine fide Jesu Christi, extra quem non est salus, sineque baptismate, cælum ingredi, ut Deo fruantur? Nos quidem credebamus et credimus, non aliam esse salutis consequendæ viam, nisi Jesu Christi mediationem: *Ego sum via et veritas et vita*, inquit Jesus Christus [9]. Et alio loco: *Ego sum ostium. Per Me siquis introierit, salvabitur* [10]. Et S. Paulus: *Per Ipsum habemus accessum... ad Patrem* [11]. — *Berruyer* vero indicat, aliam dari eamque occultam viam, quâ Deus ad salutem perducit *rectas* illas animas, quæ in naturali religione vivunt: cujus tamen viæ nullum nobis indicium præbuerunt nec Scripturæ, nec sancti Patres neque scriptores ecclesiastici. Quidquid gratiæ,

[1] *Rom.*, I, 21. — [2] Ibid., v. 22. — [3] v. 23. — [4] v. 24. — [5] De Civit. Dei, lib. VIII, cap. 12. — [6] De Natura Deor., lib. I, cap. 23. — [7] L. c., *Préface.* — [8] *Eph.*, II, 3. — [9] *Joan.*, XIV, 6. — [10] *Joan.*, X, 9. — [11] *Ephes.*, II, 18.

quidquid spei salutis Deus promisit hominibus, omnia iis promisit per Jesu Christi mediationem. Legantur *Selvagii* nostri in *Mosheimium*[1] notæ, quibus demonstrat, omnes veteris Testamenti prophetias et cuncta etiam historiæ facta sensu prophetico illud denuntiasse, juxta verba Apostoli: *Hæc autem in figurâ facta sunt*[2]. Et ipse Redemptor duobus discipulis in Emmaus castellum pergentibus ostendit, de semetipso loqui omnes antiquæ Legis Scripturas: *Et incipiens a Moyse et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant*[3]. — *Berruyer* vero asserit, sub naturæ lege fuisse animas, quæ sine ullâ Jesu Christi mediationis cognitione filiorum Dei adoptionem receperint!

Duplicem admittit adoptionem.

53. Sed quomodo animæ illæ sine Jesu Christo filiorum Dei adoptionem consecutæ sunt, quum tamen Jesus Christus fuerit, qui fidelibus suis *dedit... potestatem filios Dei fieri*[4]? Asserit *Berruyer, quod adoptio prima, eaque gratuito, cujus virtute ab Adamo usque ad Christum, intuitu Christi venturi, fideles omnes sive ex Israel sive ex gentibus facti sunt filii Dei, non dederit Deo nisi filios minores semper et parvulos usque ad tempus præfinitum a Patre*[5]. — *Vetus hæc itaque adoptio præparabat aliam, et novam quasi parturiebat adoptionem superioris ordinis*[6]. Duplicem igitur ponit adoptionem; priorem et secundam. Secunda fit in novâ Lege; primam vocat eam, quâ ii, vel Judæi vel gentiles, qui propter Christum venturum receperunt fidem, minores tantum et parvuli Deo filii facti sunt. Addit, antiquam illam adoptionem præparasse et quasi parturiisse novam quamdam superioris ordinis; ita tamen, ut antiquâ illâ adoptione fideles *vix filiorum nomen obtinerent*[7]. Ad notanda atque examinanda omnia deliramenta, quæ auctor protulit, distortis necdum in theologiâ auditis opinionibus adeo fecundus, plura opus essent volumina. — Adoptio filiorum Dei, ut ait S. Thomas[8], jus confert, ut participent hereditatem, id est, beatorum gloriam. Posito autem (id quod asserit *Berruyer*) inferioris ordinis fuisse antiquam adoptionem, ab eo quæritur, utrum jus contulisset ad integram beatitudinem an vero ad dimidiatam et inferioris ordinis, qualis adoptio illa erat. Ad ejusmodi paradoxa confutanda, ea commemorasse satis est. Sic vero res se habet: una tantum eademque semper fuit vera religio, quæ præter Deum aliud numquam objectum habuit, neque aliam præter Jesum Christum, ut ad Deum accederetur, monstravit viam. Itaque Jesu Christi sanguis est, qui peccata mundi abstulit, et ad salutem perduxit eos omnes, qui ad eam pervenerunt; et sola Jesu Christi gratia filios Deo peperit.

Asserit *Berruyer*[9], legem naturæ inspirasse fidem, spem et caritatem. Quam stulte! Tres illæ virtutes dona sunt a Deo infusa; numquid ea a lege naturæ inspirari poterant? Illud ne Pelagius quidem asseruit.

3. De primogenitorum officio.

54. Alio loco: *Adeo ut per annos quatuor mille*, inquit, *quotquot fuerunt primogeniti et sibi successerunt in hereditate nominis illius* « FILIUS HOMINIS », *debitum nascendo contraxerint*[10]. Et alibi: *Per Adami, hominum parentis et primogeniti, lapsum oneratum est (nomen illud) sancto quidem sed pœnali debito satisfaciendi Deo in rigore justitiæ, et peccata hominum expiandi*[11]. Ait igitur, per quatuor millia annorum omnes primogenitos pro peccatis hominum satisfacere debuisse. Quâ opinione, si vera esset, valde gravatus essem ego, qui utpote malâ sorte primogenitus, satisfacere debuissem, non tantum pro meis peccatis, quæ multa sunt, sed etiam pro peccatis aliorum. At ex eo scire vellem, quo argumento officium illud in-

[1] Ad *Mosh.*, cent. 4, vol. 1, tom. 2, part. 2, cap. 3, n. 5, not. 68. — [2] 1 *Cor.*, X, 6. — [3] *Luc.*, XXIV, 27. — [4] *Joan.*, I, 12. — [5] L. c., qu. 4, Expositionis Pars prior. — [6] Ibid. — [7] L. c., Expositionis Pars altera. — [8] III, qu. 23, art. 1. — [9] L. c., qu. 4, expos. pars prior. — [10] L. c., qu. 3, prop. prob. — [11] Ibid. —

nitatur? Asserere videtur, illud esse naturale: *Erat præceptum illud, quantum ad substantiam, præceptum naturale* [1]. Sed neminem sanæ mentis reperiet, qui ei concedat, ejusmodi naturæ præceptum existere; quod nullo vel Scripturæ testimonio vel Ecclesiæ canone designetur. Non est igitur naturale. Sed neque præcepto positivo a Deo injunctum: nam propter Adami peccatum ejus filii omnes rei nascuntur; quo fit, ut non tantum primogeniti, sed omnes homines (exceptis Jesu Christo ejusque Genitrice) culpam originalem contraxerint, eamque maculam singuli eluere debeant.

Quomodo illam doctrinam ad Christum transferat.

55. Tum, omissis primogenitis, novam illam, quam excogitavit, doctrinam ad D. N. Jesum Christum transferendam suscipit. Atque eos omnes, e quibus natus est Jesus Christus, usque ad S. Joseph primogenitos fuisse asserens, ex successione, quæ Ei a S. Joseph obvenit, in Eum transiisse docet omnia et jura et debita primogenitorum, qui præcesserant; ita vero, quum eorum nemo divinæ Justitiæ pro peccato satisfacere potuisset, Redemptorem, qui solus illud præstare poterat, obstrictum fuisse ad omnium debita solvenda, quod in Eo præcipua primogeniti ratio inveniretur: eamque ob causam « filium hominis » Eum nuncupari. — At, inquit S. Augustinus [2], nomen est humilitatis, minime vero primatûs vel debiti. — Deinde ita pergit: *Debitum contraxerat, in rigore justitiæ fundatum, qui natus erat filius hominis, hominum primogenitus, simul et Filius Dei unigenitus, ut se, Pontifex idem et hostia, ad gloriam Dei restituendam salutemque hominum redimendam Deo Patri suo exhiberet* [3]. Ac præterea: *Offerre Se tamen ad satisfaciendum Deo ex condigno et ad expiandum hominis peccatum, quâ satis erat, passione suâ, Jesus Christus filius hominis et filius Dei præcepto naturali obligabatur* [4]. — Ait igitur, Jesum Christum, ut filium hominis hominumque primogenitum, contraxisse debitum, in rigore justitiæ fundatum, ut suâ passione Deo pro peccato hominis satisfaceret. — Ad quod ita respondemus: Redemptor noster neque ut filius hominis neque ut hominum primogenitus contrahere potuit strictum illud pro homine satisfaciendi debitum. Non ut filius hominis; nam blasphemia esset asserere, Christum culpæ originali fuisse obnoxium: *Accepit enim naturam humanam,* inquit S. Thomas [5], *absque peccato.* Neque ut hominum primogenitus. Fatemur quidem, a S. Paulo Christum vocari primogenitum in multis fratribus; sed nominis illius sensum recte intelligi oportet. En verba S. Pauli: *Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* [6]. Ibi S. Paulus significat, eos quos Deus præviderit ad salutem esse perventuros, ab Eo prædestinari ad Jesu Christi similitudinem in sanctitate et in patientiâ illius vitæ, quam ipse his in terris in contemptione, egestate et ærumnis degit.

Quid de satisfactione et Incarnationis necessitate.

56. At, reponit *Berruyer* [7], Jesus Christus secundum strictam justitiam non poterat esse omnium hominum mediator, nisi simul esset Homo-Deus Deique Filius, et sic pro hominis peccato plene satisfaceret. — Sed, inquit S. Thomas [8], poterat Deus duobus modis pro peccato hominis satisfactionem accipere, vel perfecte vel imperfecte. Perfecte, quum Sibi satisfieret a Personâ divinâ; et illud quidem præstitit Jesus Christus. Imperfecte, si accepisset satisfactionem ab homine datam; quam si Deus acceptare voluisset, ad Eum placandum satis fuisset idonea. Quare S. Augustinus: *Sunt autem stulti qui dicunt: Non poterat aliter Sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem,... et a peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus: Poterat omnino; sed si aliter faceret, similiter vestræ stultitiæ displiceret* [9].

[1] Ibid. — [2] In *Joan.*, Evang. Tract. 25, n. 11. — [3] L. c. — [4] L. c. — [5] III[a], qu. 14, art. 3. — [6] *Rom.*, VIII, 29. — [7] L. c. — [8] III[a], qu. 1, art. 2 ad 2[um]. — [9] De Agone Christiano, cap. 11.

Christus non necessitate, sed quia voluit, pro nobis satisfecit.

57. Quapropter prorsus intolerandum videtur assertum illud, Jesum Christum ut filium hominis hominumque primogénitum in rigore justitiæ contraxisse debitum, ut morte suâ, ad satisfaciendum pro peccato hominis eique obtinendam salutem, Deo Se immolaret.

Ait quidem alio loco [1] *Berruyer*, Filii Dei incarnationem non fuisse necessariam, sed convenientem; verum, habitâ ratione eorum, quæ suprà (*num. 55*) ex eo commemoravimus, secum ipse pugnat. Ceterum, utcumque ille rem intelligit, certum est, Jesum Christum, quidquid pro nobis pertulit, illud pertulisse, non ex necessitate neque ex debito, sed ex merâ et spontaneâ suâ voluntate, quod ultro ad patiendum et moriendum, hominum salutis causâ, seipsum obtulit: *Oblatus est, quia ipse voluit* [2], inquit Isaias. Et ipse quidem: *Ego pono animam meam,...* inquit; *nemo tollit eam a Me, sed Ego pono eam a meipso* [3]. — Et in hoc, ut item legimus apud S. Joannem, magnum suum Jesus Christus nobis demonstravit amorem, quod vitam suam nostrâ causâ immolavit: *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit* [4]: amoris sacrificium, quod in monte Thabor Moyses et Elias *excessum* vocarunt: *Et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem* [5].

Conclusio.

58. Missos facio reliquos errores, qui in ejus libro occurrunt, quorum sine ullâ dubitatione apertiores et præ ceteris perniciosos existimo eos, quos initio confutavi, et maxime eos, de quibus § I et III egi. Illic enim fanaticus auctor omnem operam adhibuisse videtur, ut fidem rectamque notionem distorqueret, quam de magno illo Verbi æterni Incarnationis mysterio, totius nostræ Christianæ religionis totiusque salutis nostræ fundamento, Scripturæ et Concilia tradunt.

Auctoris protestatio.

Finem scribendi faciens, quidquid in hoc opere et potissimum in hæresum confutatione asserui, omnino me subjicere protestor judicio Ecclesiæ, cujus obsequentem filium me esse glorior et victurum moriturumque spero.

[1] L. c. — [2] *Is.*, LIII, 7. — [3] *Joan.*, X, 17-18. [4] 1 *Joan.*, III, 16. — [5] *Luc.*, IX, 31.

OMNIA
AD MAJOREM
AMORIS NOSTRI, JESU CHRISTI,
DEIQUE MATRIS MARIÆ, SPEI NOSTRÆ,
GLORIAM.

VII.

CONSIDERATIONES

SUPER DIVINÆ REVELATIONIS VERITATE

CONTRA PRÆCIPUAS

DEISTARUM DIFFICULTATES

1773

Unum restabat, obsoletum illud quidem et nullius momenti effugium, sed novis fucatum coloribus et a nonnullis stultissime exceptum, Ecclesiæ videlicet doctrinam inutilem esse atque rationi contrariam; eamque officere potius quam prodesse naturali hominum humanæque societatis felicitati. Quapropter, nequid prætermissum relinqueret, Alphonsus anno 1773 brevissimâ at simul validissimâ concertatione hoc ultimum, quò revelationis hostes se conjicere possent, munimentum adortus est, funditusque evertit ac delevit.

PROŒMIUM.

Materiæ divisio.

Deistæ sive *Naturalistæ* divinam revelationem esse negant; eamque respuendam esse ajunt velut inutilem atque rationi, singulorum felicitati et tranquillitati publicæ contrariam. Hîc ego demonstraturus sum, revelationem non esse inutilem, sed ad salutem hominis necessariam; eamque non esse contrariam nec rationi, nec singulorum felicitati nec tranquillitati publicæ.

CAPUT I.

DIVINAM REVELATIONEM NECESSARIAM ESSE NEQUE RATIONI CONTRARIAM.

Cur denuo contra Deistas agatur.

1. In opere, quod *De fidei veritate* inscripsi, plura equidem disserui adversus pestiferum Deistarum systema. Quid ergo opus erat (ita sciscitabitur, qui ex supervacuo me laborasse existimet), denuo de eodem argumento disputare? Verum, si religionis nostræ inimici, sexcentos quotidie divulgando libellos, in eâ impugnandâ non satiantur, eccur amicos ejus in eâ defendendâ numquam fatigari, supervacaneum dicemus? Eorum petulantiæ atque indomito furori omnem contentionem Christianæ fortitudinis opponi necesse est. Innumerabiles hodie perversi scriptores triumpho deducunt incredulitatis mendacia, et ad eam extollendam omnem operam conferunt: quum fidei divinæ veritas, unice colenda ac celebranda (heu miserandam sortem!) a paucis aperte propugnetur, ceteri multi, qui eam defendere et possent et deberent, aut taceant aut admodum circumspecte de eâ loquantur. Doleo sane, non eâ me præditum esse scientiæ copiâ, quæ adversus omnes Deistas valeat, ut eam in assiduâ impenderem defensione divinæ revelationis, quæ est fidei nostræ et Catholicæ religionis basis atque fundamentum. *Emendate mores et emendabo verba;* ita S. Augustinus eos compellebat impudicos, qui ægre ferebant, tam sæpe in impuritatem eum invehi. Desinant increduli dispergere venenum, quo tot animæ morte occumbunt: tum et nos desinemus adversus eos scribere, et de errore suo admonere homines, qui ab ipsis se decipi sinunt. Agitur de religione; agitur de salute animarum, quas suo sanguine Jesus Christus redemit; agitur de fide, sine quâ nulla est salus: omne studium, omnis labor, omne nimium pro exiguo est habendum.

Deistæ primo asserunt, revelationem esse inutilem.

2. Quam vehementer illud me angit, quod nonnulla, a Deistis adversus revelatas nobis veritates congesta, quorum-

dam animos movent et maxime quidem miserandorum adolescentium, qui sensuum impetu stimulati, libenter aures præbent de libertate disserentibus! Naturalem rationem et de Dei hominisque naturâ antiquorum philosophorum investigationes adeo extolli audiunt, ut primo quidem de religionis sententiis dubitare incipiant, deinde easdem rejiciant, ac denique sententias Naturalistarum amplexi, hoc asserant, homini ad salutem consequendam satis esse, si secundum naturæ religionem vivat; nec requiri, ut revelationem sequatur. Hæc est prima illa Deistarum machina, quâ Christianam religionem evertere conantur, quod tamquam supervacaneam atque inutilem minimeque necessariam respuunt divinam revelationem (quâ omnis nostra innititur religio); ac deinde eo procedunt, ut mysteria, quæ nos a Deo esse revelata credimus, ut SS. Trinitatem, divini Verbi Incarnationem, redemptionem generis humani, gratiam, Eucharistiam cum reliquis Sacramentis, et quæcumque alia dogmata tradit religio nostra, sacerdotum esse commenta dicant, eaque noxia potius quam salutaria. En quid dicat *Rousseau:* « In hoc consistit religio, quod cognitum habemus, existere supremum factorem, Eumque præcipere, ut justitiam colamus, alter alterum diligamus et servemus promissa; ac præterea post hanc alteram dari vitam, in quâ supremum illud Ens bonos remuneraturum, et castigaturum sit improbos ». — Tum ita pergit: « En vera religio, quæ sola nullo tenetur fanatico errore (*fanaticum autem errorem intelligit revelationem*). Haud aliam præter eam cognosco ». Ac deinde: « Omittite arcana illa dogmata atque inusitatas illas sententias, quibus amentes potius quam docti fiunt homines » [1]. Neque aliter *Tindall* theologus, natione Anglus: « Noli quemquam offendere, inquit; justus esto, honestus et fidelis: sanctus eris » [2].

Deinde ulterius progredientes omnia mysteria rejiciunt.

3. Nos vero dicimus, homini ad ultimum finem consequendum satis non esse solius naturæ religionem. Et re quidem verâ; certo sineque errandi periculo cognoscere debet et Dei naturam ejusque attributa, et spiritualem atque immortalem naturam animæ: omnia denique officia sua erga Deum, et cultum Ei adhibendum: quæ cognitiones si desint, haberi nequit nec sanctimonia nec salus nec religio. Atqui ut homines solo naturæ lumine et sine divinæ revelationis auxilio addiscerent præcipuas saltem naturalis religionis veritates, quales sunt Dei existentia, ejus perfectiones ac Providentia, justi honestique leges singulæque proprietates animæ, longissimum et valde laboriosum requireretur studium. Porro ad ejusmodi studium plerique homines idonei non essent, quod alii ingenio tardi sint, alii negotiis vel reipublicæ muneribus detineantur. Quo fieret, ut maxima hominum pars et parum cognosceret religionis veritates, et propter ignorantiam

Divina revelatio est necessaria.

Plerique idonei non sunt ad studium necessarium.

[1] *Emile, liv. V (Œuvres complètes, tome II, p. 172-173; Paris 1856)* (*a*). — [2] Scripsit teterrimum opus: *Christianity as old as the Creation of the world, or the Gospel a republication of the religion of nature.* — Ne alterum pestiferi libri volumen publicaretur, prohibuit *Edm. Gibson*, Anglicanus, primo Lincolniensis (1715), deinde Londinensis (1723) Episcopus (Nota edit.).

(*a*) En ipsa ejus verba: *Ce qui m'intéresse, moi et tous mes semblables, c'est que chacun sache qu'il existe un arbitre du sort des humains, duquel nous sommes tous les enfants, qui nous prescrit à tous d'être justes, de nous aimer les uns les autres, d'être bienfaisants et miséricordieux, de tenir nos engagements envers tout le monde, même envers nos ennemis et les siens, que l'apparent bonheur de cette vie n'est rien, qu'il en est une autre après elle, dans laquelle cet Etre suprême sera le rémunérateur des bons et le juge des méchants.... Négligez donc tous ces dogmes mystérieux, qui ne sont pour nous que des mots sans idée, toutes ces doctrines bizarrres, dont la vaine étude tient lieu de vertu à ceux qui s'y livrent, et sert plutôt à les rendre fous que bons.... Voilà la véritable religion, voilà la seule qui n'est susceptible ni d'abus ni d'impiété, ni de fanatisme...: pour moi je n'en connais point d'autre que celle-là.*

multo minus officia sua expleret; at vero religio, quum omnium hominum, tam doctorum quam rudium, saluti debeat consulere, universalis sit oportet et talis, ut facile percipiatur ab omnibus, sive acuto sunt ingenio sive hebeti.

Doctissimi quique revelatione indigent.

4. Ad hæc vel ii, qui præstantissimo valerent ingenio, non possent ipsius naturæ religionis veritates cognoscere, nisi provectâ ætate, quum rerum scientiam longo usu essent consecuti. Accedit, quod et ipsi eximii illi viri, etsi naturales illas veritates diutissime perscrutati sunt, in varias tamen abeunt opiniones, utpote cupiditatibus animi, quæ veritatem clare perspici non sinunt, circumventi; quocirca Cicero, de antiquis sapientibus agens: *Tanta sunt in varietate...*, inquit, *ut eorum molestum sit enumerare sententias* [1]. Itaque apud eos deesse non possunt multi errores. Illius religionis, quæ ad beatam æternamque vitam consequendam perducat, nemo sine errore veritates addiscere poterit, nisi infallibili divinæ revelationis auctoritate nitatur. Quod his verbis *Locke* philosophus fatetur in libro, quem inscripsit: *De rationabili Christianorum fide*: « Ecquis eas ut indubitabiles veritates crederet, nisi patefactæ nobis essent revelatione? » [2] — Et ipse *Bayle* revelationem esse necessariam, his verbis confitetur: « Ratio suas homini tenebras, suam imbecillitatem et revelationis necessitatem demonstrat » [3].

Probatur ex historia.

5. Fatendum quidem, nonnullos antiquos philosophos, Platonem, Aristotelem, Epicurum, Democritum (quorum testimonia collegit *Grotius* [4]), de Deo, de animâ, de virtutibus, de legibus, de præmiis et pœnis solo naturæ lumine plura deprehendisse. At quam multi iique gravissimi admixti sunt errores? Quot falsæ notiones, quantaque opinionum varietas, ut mentis perturbatio potius quam firmitas veritatis oriatur? Alii Deum corporeum esse asseruerunt; alii negarunt ejus Providentiam; alii ratum habuerunt idolorum cultum; alii, ut Cicero [5], licitam dixerunt vindicationem; alii, ut Plato [6], permiserunt, ut promiscue haberentur uxores. — *Barbeyrac*, reformatæ religionis sectator, quum *Pufendorfii* dissertationem commentatur: Ubi non habetur vera religio, inquit, omne rectæ moralitatis systema speculativum tantum erit, neque umquam ad praxin adducetur [7]. Et *Ansaldi* [8], doctus vir, in opere adversus Deistas sapienter ait, eos qui veram religionem non sequantur, justitiam ex animi cupiditatibus metiri, ut res pro justis vel injustis habeant, prout cupiditates suaserint; quâ de re illud Ciceronis [9] refert, naturâ quidem hominem ad justitiam inclinare, sed cupiditatum corruptione exstingui veræ justitiæ cognitionem. — En quo sine divinâ revelatione sola ratio naturalis perveniat.

Naturæ lumen ad actiones dirigendas non sufficit.

6. Sed etiamsi solo naturæ lumine de rebus et divinis et humanis omnes naturales veritates cognoscerentur, cognitiones illæ ad intellectum tantummodo pertinerent; quis vero voluntati eas vires tribuet, ut bonum cognitum sequatur et a malo declinet? Multi, doctrinâ præstantes, cognoscunt virtutis pretium et deformitatem vitii; indagare sciunt, unde oriantur, et quænam sit cujusque definitio; aliis etiam morum præcepta tradunt: ipsi vero, avaritiæ, iræ, invidiæ vel impudicitiæ cupiditate abrepti, ceteris pejores sunt. Certo certius est et experientiâ comprobatum, ad recte vivendum opus esse gratiâ, quæ voluntatem alliciat eique vires addat, ut bonum cognitum complectatur. Satis non est solius naturæ lumen, ut rectâ viâ constanter inceda-

[1] De Nat. deor., lib. I, cap. 1. — [2] *The Reasonableness of Christianity.* Gallice: *La Religion Chrétienne est très-raisonnable* (*Migne, Démonstrations Evangéliques, tome IV, page 367 et chap. XIV passim*). — [3] *Diction. hist. Art. Manichéens, Note D.* — [4] In Opere: De Veritate Relig. Christianæ libri VI. — [5] Partitiones, cap. 37; pro *Milone*, cap. 3. — [6] Dialog. 5 de Republ. — [7] *Pufendorf, Le droit de la nature et des gens... traduit du latin.. par Jean Barbeyrac, avec des notes (Amsterdam, 1712). Préface du Traducteur*, § 6. — [8] *Della necessità e verità della religione naturale e rivelata, n. 105, 106, 41.* — [9] Tusc. disp., lib. III, cap. 1.

mus; sensus et cupiditates efficiunt, ut a recto tramite sæpius deflectamus, nec raro mentis lumen vel adeo impediunt, ut bonum et malum non dignoscamus: sanus oculus recte videt, læsus aut nihil aut parum discernit. Practica nostra impotentia, omnium hominum communis, fateri cogit, necessariam esse gratiam: eam vero gratiam existere, ex solâ revelatâ religione discimus.

Sine revelatione peccator spem veniæ deponeret.

7. Præterea, sublatâ divinâ revelatione, undenam homo cognosceret, quomodo cum Deo possit reconciliari, quum gravi aliquâ culpâ ejus gratiâ exciderit? Ipsum naturale lumen ostendit naturæ præcepta, et Deum velle, ut Sibi præcipienti obediatur, Eumque horrendis pœnis afficere eos, qui ante ipsius oculos leges suas violare ausi fuerint. Siquis ergo peccatum se commisisse noverit, et pœnam sibi promeritam animo perpendat, citra divinam revelationem pœnitenti peccatori veniam promittentem, quomodo et pacem reperiet, stimulante malefacti conscientiâ, et divinæ ultionis terrore quo pacto liberare se poterit, nisi, omni spe abjectâ, mortem ultro sibi afferendo? Juxta naturæ lumen apud humanos judices satis non est delicto dolere ad recuperandam amissam principis gratiam vel pœnas declinandas legibus statutas. Gentiles quidem existimabant, in mari fluminibusve corpus abluendo, vel comburendo vitulos et pullos gallinaceos in deorum altaribus, sua purgari peccata; sed quis non videt, ea omnia vana fuisse et ridicula? Judæi sua habebant sacrificia, quibus culpas commissas expiarent; sed ea ad externas tantum, non ad internas animæ maculas delendas valebant; et si peccatorum contritione veniam impetrabant, idcirco illud fiebat, quod in futurum Messiam, qui suâ morte reconciliationem cum Deo iis obtenturus esset, implicite saltem crederent. Et hoc est, quod revelata religio docet: peccatores certam veniæ spem habere, quod innitantur passione Jesu Christi, qui culpis nostris omnibus in se susceptis, divinæ Justitiæ pro nobis satisfecit, suisque meritis veniam obtinuit peccatoribus. Sed sublatâ revelatione, spes veniæ sublata esset.

Objicitur: Hominis religio esse debet secundum humanam rationem.

8. At, inquiunt Deistæ, religio consentanea esse debet homini ejusque naturali capacitati; eamque ob causam credi non potest, voluisse Deum, ut homo mysteria admitteret, quæ naturalem rationem superent: ita loquitur auctor *Epistolarum de religione essentiali.*

Respondetur. a indirecte: homo tenetur mentem Deo subjicere.

Respondeo primum, non injuste voluisse Deum, ut crederemus mysteria, quæ naturalem nostræ intelligentiæ captum superent; contrà æquum erat, Deo non solum voluntatem nos subjicere, præceptis ejus obediendo, sed etiam intellectum, pro certo illud credendo, quod ipse credendum nobis proponat, etiamsi illud non intelligamus; hoc enim exigit Majestas et auctoritas divina. — Sed ut falsæ illius auctoris rationi directe respondeam: Si homo velut bestia huic tantum mortali vitæ bonisque terrenis esset natus, posset ei satis esse sola naturalis religio, nec requireretur, ut mysteria, quæ humanam mentem superent, admitteret; at paradiso eum creavit Deus, nec tali, qualem esse finxit *Mahumedes* (cujus quidem paradisi vel ipsas bestias puderet; quod fraudulentus homo non alia in vitâ futurâ pollicetur bona nisi corporis voluptates), sed cælorum paradiso, ubi spiritualia et æterna perfruenda erunt bona, eaque adeo magna, ut in alterâ vitâ quidem ea experiri possimus, his in terris vero, dum mortales sumus, ea nequeamus intelligere: *Oculus non vidit*, inquit Apostolus, *nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt Illum* [1]. Quum ergo statui supernaturali a Deo creati simus et bonis, quæ capacitatem nostram superent; ut bonis operibus ad ea consequenda incumberemus, necesse erat, ardenti eorum desiderio nos teneri, ac prius firmiter ea credere; eamque ob causam Deus revelatione

b directe: religio esse debet secundum finem homini præstitutum.

[1] 1 *Cor.*, II, 9.

suâ nobis denuntiavit, bona in cælis nobis parata, comprehendi non posse. — Itaque posito, in hoc ordine supernaturali hominem vitæ futuræ esse conditum, revelata religio est consentanea, non quidem capacitati, quam in hac vitâ temporali habemus, sed illi, quam nos habituros speramus in vitâ æternâ, in quâ nobis positus est ultimus finis.

Objicitur 2. Revelata religio est rationi contraria.

9. At, reponunt Deistæ, non tantum superior, sed etiam contraria est revelata religio naturali nostræ rationi; et idcirco quidem contraria, quia superior. Revelatio, inquit *Bayle* [1], rationi est contraria, revelationi contraria ratio: quapropter (ita colligit) aut ratione aut revelatione decipimur; atque inde concludit, veram non esse revelationem. — Sed non ita res se habet, amicissime Bayle; vera est revelatio, neque eâ decipimur; nam falso prorsus ponitur, ideo rationi adversari revelationem, quia eam superet. *Supra rationem* vocatur aliqua propositio, quando ratio non intelligit, quomodo inter se connectantur propositionis termini; *contra rationem*, quando intellectus percipit, terminos reverâ inter se pugnare. Supra rationem sunt revelata mysteria, quia intelligere non possumus, quo pacto quove modo ea sese habeant; quandoquidem finita mens comprehendere nequit ea, quæ comprehendit mens infinita, id est, divina. — Sic, inquit *Bayle* [2], intelligi nequit, quomodo tres in Deo sint eæque distinctæ personæ, atque una sola natura; scimus enim, ex tribus personis tres individuas et inter se distinctas effici naturas. Respondetur vero, nos quidem intelligere non posse, quomodo illud fiat; sed quia mysterium illud rationem nostram superet, non ideo dici posse, falsum esse Trinitatis mysterium.

Respondetur.

10. Et quod pariter ad reliqua revelata mysteria spectat, quamquam solo naturæ lumine a nobis intelligi nequeunt, nemo naturalista umquam demonstravit, non posse ea mysteria esse vera. Unus Robertus *Holkot* theologus, natione Anglus, eam defendere voluit sententiam, revelata dogmata falsa esse, utpote rationi contraria [3]; sed eum ab omnibus reprehensum fuisse refert Franciscus Ferrariensis [4]. Sunt quidem naturalis rationis effata totidem æternæ sapientiæ radii; sed mysteria quoque nobis detegendo, eamdem suam sapientiam Deus nobiscum participat; quapropter fieri nequit, ut hæc naturali rationi sint contraria; quodsi ita esset, Deus, qui suâ essentiâ est Veritas, sibimetipsi contrarius foret. Ergo, licet fateamur, revelata mysteria a nobis non intelligi, nefas est dicere, ea esse falsa. Posito autem, a Deo ea mysteria esse revelata, quamvis ratione ea non intelligamus, rationem revelationi subjiciamus oportet; quoniam ideo ea non intelligimus mysteria, quod supra rationem sit revelatio.

Explicatur eadem responsio.

Objicitur 3. Homo cognoscere nequit, sitne revelatio a Deo facta. Respondetur.

11. At (iterum reponunt Deistæ) ecquis nobis persuadebit, revelationem a Deo esse factam? — Illud persuadet Ecclesia Catholica, quam Deus in rebus fidei magistram nobis constituit; idemque nobis persuadent singulæ notæ sive rationes credibilitatis, adeo graves et firmæ, ut non possint negari nisi ab obstinatis, qui vel agnitam veritatem respuere volunt. Rationes illæ sunt divinæ Scripturæ auctoritas, prophetiæ ad eventum perductæ, miracula, gentilium ad fidem conversio,

[1] *Diction. 2 Eclaircissement sur les Manichéens.* — [2] *Diction. Art. Pyrrhon, note B.* — [3] *Robertus Holkot, O. P.* In I sent., qu. 1, art. 1, § Secundo arguitur (*Lugduni*, 1497) (*a*). — [4] In Sum. c. Gent., lib. I, cap. 7 (« Ex istâ ratione... », inquit, « excluditur ratio Roberti cet. »). (Nota edit.).

(*a*) *Articuli fidei*, inquit,... *sunt contra rationem naturalem, sicut quod una res sit tres res et quælibet illarum trinum, vel quod virgo pariat Dei Filium.* Mysteria igitur, ejus judicio, falsa sunt, quatenus rationi contraria; at simul vera et necessario credenda, quatenus a Deo, infallibili veritatis fonte, nobis revelata (Nota edit.).

constantia martyrum et alia, de quibus fusius egi in alterâ parte majoris operis: *De fidei veritate.* Hic præcipuas tantum rationes attingere volo, et primum quidem sacræ Scripturæ auctoritatem.

Totum genus humanum cæcitate et morum corruptelâ laboravit.

12. Ex omnibus historiis ac nominatim ex historiâ, in sacris voluminibus conscriptâ (quæ reliquas omnes scripturas antiquitate ita præcessit, ut alia nulla ante eam edita reperiatur), manifesto apparet, post mundi hominumque creationem nationes omnes (exceptâ Hebraicâ, cui prima facta est revelatio) ignorantiæ tenebris obcæcatas et in sentinâ deterrimorum vitiorum vixisse demersas; et, quod pejus est, sine veri Dei notione. Nam alii pro Deo adorabant sidera, bestias alii, alii lapides; plerique etiam commenticios deos et vitiosos colebant, ut Jovem adulterum, impudicam Venerem, Apollinem incestuosum, Vulcanum vindicandi cupidum. Quin etiam adorabant homines defunctos, qui hac in vitâ monstra flagitiosissima fuerant et crudelissima. Vel ipsi philosophi antiqui, totius orbis magistri, quamquam unum tantum Deum agnoverant, nihilominus (ut scribit S. Paulus) humanæ rationis obscuritate aberrantes, in sexcentos prolapsi sunt errores: *Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum* [1]. Et quod etiam ad naturalia præcepta attinet, quantopere errarunt! Plato [2] promiscuas haberi uxores, Aristoteles [3] et Cicero [4] ultionem repeti fas esse dixerunt. In summâ, tantis tenebris obscuratâ mente, moribusque adeo depravatis, hoc unum studebant omnes, cupiditatibus suis sensuumque appetentiis indulgere; et sic assiduam infernus animarum stragem faciebat.

Talis perturbationis causa investigari debet.

13. Hic autem mecum ipse quæro. Undenam tanta in homine exorta est cæcitas tantaque ordinis perturbatio, vel ipsis gentilibus perspecta, quâ unusquisque etiam ad agnitum malum velut vi quâdam se abripi sentit; quod eorum poeta aliquis his verbis expressit; *Video meliora proboque; deteriora sequor*? [5] Quomodo Deus, qui hominem ideo ratione donavit, ut ipsum diligeret ipsique serviret, eum creare potuit, in semetipso inordinatum, mente adeo obscuratum, voluntate ad malum adeo propensum, ut diceret Job, apud Deum velut conquerens: *Quare posuisti me contrarium Tibi, et factus sum mihimetipsi gravis?* [6] Vel ipse *Bayle* confessus est (ut suprà narravimus): « Ratio suas homini tenebras, suam imbecillitatem et revelationis necessitatem demonstrat [7]. Sed ubi inveniemus divinam illam revelationem, quæ magnam hanc in homine ordinis perturbationem nobis explicet?

Scriptura sacra causam indicat.

14. En Christiana religio, quae per sacras Scripturas magni illius mali originem detegit: *Hoc inveni* (inquit Ecclesiastes), *quod fecerit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis miscuerit quæstionibus* [8]. Deus quidem, ut nos docet revelatio, mente illuminatum et sanum voluntate creavit hominem; damnum vero totum exortum est ex peccato Adami, primi hominis, qui suâ culpâ posteros omnes infecit; eamque ob causam necesse fuit, Deum novâ revelationis luce ad cognoscendas fidei veritates homini prælucere, novâque per Redemptorem gratiâ vires ei addere, ut officia explere posset.

Scripturam esse genuinam, patet.

15. Eædem porro illæ Scripturæ reliqua mysteria, a Deo revelata, nobis indicant. — At (inquiunt Deistæ) quomodo exploratum nobis esse potest, iis Scripturis reverâ locutum esse Deum? — Eâ quoque de re fuse disserui in eodem opere: *De fidei veritate,* ubi genuinas et authenticas esse demonstravi tam veteris quam novi Testamenti Scripturas [9]; hic tantum dico, Deum, ut nobis compertum esset de veritatibus in sacris iis Scripturis revelatis, hoc effecisse, ut singuli libri utriusque Testamenti accurate inter se congruerent. Itaque scire oportet, sacrarum Scripturarum volumen multis constare libris,

a Varii libri accurate inter se congruunt.

[1] *Rom.*, I, 21. — [2] Dial. 5, de Republ. — [3] Ethic., lib. IV, cap. 5. — [4] Partit., cap. 37; pro *Milone*, cap. 3. — [5] Metamorph., lib. VIII, v., 20-21. — [6] VII, 20. — [7] *Diction. Art. Manichéens, note D.* — [8] Eccl., VII, 30. — [9] Altera pars, cap. 2-12.

historicis, legalibus, propheticis et moralibus; atque in iis posteriores libros de prioribus, et maxime de *Pentateucho* Mosaico, testimonium afferre. Præterea, quæ in lege Moysi traditâ Deus statuerat, in posterioribus libris passim approbata iterumque commendata cernimus. Porro librorum auctores alii aliis vixerunt sæculis, suæque nationis viri sanctissimi, doctissimi ac peritissimi fuerunt, ut Samuel, David, Salomon, Isaias, Jeremias, Daniel, Ezechiel aliique prophetæ, quorum prædicta omnia eventu comprobata sunt. Quo fit, ut nullius operis veritas quam divinarum Scripturarum certior esse possit; præterquam quod integra aliqua natio communi judicio persuasissimum semper habuit, eos libros a Deo fuisse inspiratos.

b Alii libri alios confirmant.

16. Novum Testamentum veritatem veteris, novique vetus Testamentum aperte comprobat. Quapropter multiplicata sæcula clariorem et certiorem reddunt revelationem, non vero obscuritatem vel dubium ei afferunt. Veteris Legis volumina figura erant sive adumbratio illius effigiei, quæ postmodum in novâ Lege palam est prolata; vaticinabantur enim quæcumque spectabant ad humani generis Redemptionem, quam suâ deinde vitâ et morte Jesus Christus perfecit. Quocirca siquis rejicere vellet antiqui Testamenti Scripturas, item rejicere deberet novi Testamenti reliquas omnes, in quibus commemorantur antiquæ; qui porro Scripturas novæ Legis respuere velit, antiquæ Legis respuat necesse est libros, in quibus clare prænuntiantur ea, quæ peractâ Redemptione eventu comprobata sunt, ut ea omnia, quæ ad humanæ Redemptionis opus pertinent, Messiæ adventus et gentilium ad fidem conversio.

c Adulterari non potuerunt.

17. Quum porro per universum orbem divulgatæ fuerint illæ Scripturæ, moraliter fieri non potuit, ut adulterarentur. Et in quosnam ceteroquin ejusmodi adulterationis cadere posset suspicio? Illum laborem certo suscipere non potuerunt neque gentiles, quod eorum interesse non posset; sed neque Hebræi; primum enim inde abstulissent multa, quæ ipsis dedecori sunt; et maxime quidem tot removissent prophetias, quæ tam aperte prædicunt tum adventum Messiæ (hactenus tam obstinate ab iis rejecti) tum singula adjuncta, quæ postea evenerunt; qualia sunt templi urbisque eversio, dispersio suæ gentis et Redemptori ab ipsis mors illata; quæ omnia prædixerant Prophetæ. Nec pariter Christiani; nam Judæi profecto per universum orbem divulgassent, quæ additamenta seu mutationes adjecissent Christiani; illud vero Judæi numquam asseruerunt.

d Scriptura miraculis confirmata est.

18. Deinde Scripturæ illæ clare omnino comprobatæ sunt miraculis, tam in antiquâ quam in novâ Lege peractis. Miraculum autem intelligitur aliquod prodigium, quod communi hominum judicio naturæ vires exsuperat, et patratur ad imploratum nomen Dei, qui in religionis testimonium vocatur; quo fit, ut vera miracula, quæ naturæ ordinem superant, fieri non possint nisi a Deo, penes quem naturæ ordinis immutandi est potestas. Tale fuit miraculum, quum Judæi transierunt mare rubrum, quod postmodum, Ægyptiis transeuntibus occlusum est, ut universi perierint. Tale fuit miraculum, coram vicies centenis millibus hominum peractum, quum in deserto ad Judæos a solis radiis defendendos columna nubis interdiu apparuit, nocte vero columna ignis, ut ambulantibus luceret. Item quum Moyses prædixit voraginem, quâ Dathan et Abiron absorberentur. Item, quum ei, qui ab ortu cæcus fuerat, Jesus Christus visum donavit; quum in deserto quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum satiavit; quum Lazarum, a quatriduo sepultum, ad vitam revocavit; talia fuerunt alia ejusmodi prodigia, patrata, non occulte, sed coram magnâ multitudine; longe aliter atque ea miracula, quæ in *Alcorano Mahumedes* a se quidem facta refert; quæ tamen fieri nemo umquam se vidisse testatus est. — Porro singula Jesu Christi miracula tam vete-

teris quam novæ Legis Scripturas confirmant, quoniam utræque Scripturæ in Evangeliis permiscentur.

Objectio cum responsione.

19. Sed, inquiunt adversarii, nonne fieri potest, ut ea prodigia patrata sint dæmonum operâ, quorum nobis perspectæ non sunt vires? — Respondetur, Deum, si existit, (id quod Deistæ non negant), permittere non posse aliquod miraculum in falsæ religionis testificationem; quodsi permitteret, Ille ipse in errorem nos induceret. Itaque divinæ Providentiæ est efficere, ut in miraculis, quæ ad confirmandam religionem fiunt, vera a falsis discernamus. Divina miracula intrinsecam habent et supernaturalem vim, quæ nobis persuadeat, a Deo ea fieri; unde novimus. miracula, quæ in Evangelii propagatione patrata sunt, plurimum ad illud contulisse, ut gentiles verum Deum veramque fidem agnoscerent.

Omnino ergo nobis persuadet ratio, revera factam esse divinam revelationem; eamque non aliis nisi primo Hebræis ac deinde, idque perfectius, Christianis fuisse significatam.

Scriptura explicat humani generis conditionem.

20. Nunc videamus, quid nobis tradat divina illa revelatio, quam in sacris Scripturis persignatam novimus. Nobis tradit, Adamum, primum hominem a Deo conditum, creatum fuisse rectum, cum mente aptissimâ ad officia sua dignoscenda, et voluntate ad bonum propensâ, quamvis liberum voluntati esset, malum, si ita vellet, amplecti: adjectâ quoque promissione vitæ æternæ, si obedientem se præbuisset; sin vero inobedientem, æternæ pœnæ comminatione. Adamum porro, quum fructum vetitum sumendo, a Deo defecisset, divinâ gratiâ excidisse; et quod ipse rebellasset adversus Deum, sensus in eo adversus rationem rebellasse; tum pœnam illam ad singulos homines, tamquam viri rebellis filios, transiisse; quum æquum sit, quemlibet rebellem cum omni progenie suâ apud principem in offensâ manere. Inde factum esse, ut propter culpam ad nos transmissam mens nostra ad cognoscendam veritatem remaneret obscurata, et ad complectendum bonum debilitata voluntas.

Alio modo hominis conditio intelligi nequit.

21. Revelatæ illæ veritates in divinis Scripturis nobis aperiuntur; itemque cum ratione plane congruunt. De quo siquis dubitet, a magnæ temeritatis culpâ abesse nequit. Et re quidem verâ; ecquis arbitretur, Deum, qui ab æterno hominem dilexit (*In caritate perpetuâ dilexi te*[1]), eum creasse adeo imperfectum, cum mente obtusâ neque idoneâ, quæ officia sua dignosceret, et cum voluntate ad malum tantopere propensâ, ut in singulis hominibus ratio et sensus assidue inter se conflictentur? Etiamsi cum iis sentire liberet materialistis, qui naturam, non Deum, hominis auctorem esse contendunt, ecquis sibi persuadeat, naturam, quæ (eorum quidem judicio) cuncta ordine disposuit, hominem formasse adeo incompositum et inordinatum? Minime vero; nec Deus nec natura hominem adeo inordinatum formavit; peccatum eam adduxit ordinis perturbationem, quâ concupiscentia rationi adversetur, hominemque tantâ ad malum propensione obstrictum teneat tantisque circumfusum tenebris.

Reliqua signa, quæ revelatæ religionis veritatem comprobant, omitto; quod enim paucis hic attulimus, satis est ad cuilibet menti fidem faciendam.

Argumentationis conclusio.

22. Desinant ergo asserere Deistæ, revelatam religionem esse inutilem et rationi contrariam.

Si enim ideo eam contrariam dicant, quod ipsæ res revelatæ adversentur rationi, ad illud asserendum (ut scripsimus *num. 9* et *10*) prius demonstrare deberent, revelata mysteria cum ratione aperte pugnare: quod quidem eorum nemo umquam demonstravit, nec demonstrabit aliquando; quoniam a ratione non discordant revelata mysteria. Hoc tantum dicere possunt, nos ad ea intelligenda non esse idoneos: neque aliud nosmetipsi asserimus; non tamen quod ea mysteria rationi sint contraria, sed quia nostrâ

[1] *Jerem.*, XXXI, 3.

ratione sunt superiora; pertinent enim ad æternæ beatitudinis, cui conditi sumus, supernaturalem statum, cujus objecta, donec his in terris vivimus, quod ad eorum essendi modum spectat, intelligere non possumus, sed credere debemus, utpote a Deo revelata. Non possunt ergo Deistæ probare, res revelatas esse contrarias rationi; nec dicere possunt, ipsam revelationem, id est, mysteriorum, quæ credi oportet, manifestationem, in semetipsâ esse rationi contrariam; solum restat, ut asserant, revelatam religionem esse supervacaneam atque inutilem; quum homini ad ultimum salutis suæ finem consequendum satis sit naturalis religio. Verum ad illud initio (a *num. 2*) jam respondimus, demonstrando, revelationem non tantum utilem esse homini, sed post ruinam peccato importatam, ei fuisse necessariam.

CAPUT II.

DIVINAM REVELATIONEM NON OFFICERE SINGULORUM HOMINUM FELICITATI.

Deistæ asserunt, revelationem infelicem reddere hominem.

23. Naturalistæ sive Deistæ, quum de uniuscujusque felicitate agunt, de temporali præsentis hujus vitæ felicitate loquuntur; quod enim ad æternam futuræ vitæ felicitatem spectat, haud scio equidem, an omnes pro certâ habeant animæ immortalitatem. *Voltaire*, ut ex ejus scriptis liquet, eam non admittit; namque animam esse substantiam ait, a corporis substantiâ non distinctam, quæ in morte dissolvatur, putrescente corpore [1]. Nec reliquos Naturalistas valde nefas sibi ducere existimo, eamdem sequi sententiam, quum et ipsi asserant, quæcumque pertineant ad hominem, ejus naturæ esse consentanea. Ceterum, quidquid illi sentiunt, ego de iis loquor, qui vel negant vel in dubium vocant immortalitatem animæ, asseruntque, revelationem ideo singulorum felicitati esse contrariam, quod plura, quæ a revelatâ religione nobis significentur, vitam infelicem reddant, ut præceptorum, quibus adstringimur, vincula, prohibitio cupiditatibus pro inclinatione indulgendi, divini judicii formido atque æternæ pœnæ comminatio. Nos contrà asserimus, numquam posse incredulum in suâ incredulitate felicem vitam agere; sed eos tantum suâ his in terris potiri posse felicitate, qui revelationis lumen sequantur et divinam legem servent: eâ nimirum felicitate, quæ in præsenti vitâ haberi potest; nam plena et ab omni sollicitudine immunis felicitas in hoc mundo haberi nequit, sed in futuræ vitæ æternitate nobis parata est. Hoc in mundo, utpote meritis comparandis destinato, eamque ob causam obnoxio molestiis, quarum ope vita æterna prometeretur, is tantum contentus vivit, qui patienter eas tolerat; quod quidem in Sanctis fieri videmus, qui quo bonis terrenis minus fruuntur, et majori cum patientiâ præsentis vitæ ærumnas perferunt, eo majori utuntur pace animique tranquillitate.

[1] De l'âme, chap. 4. En ejus verba: *Tout le monde convient, qu'elle est matérielle. Et, si elle l'est, on doit croire, qu'elle est périssable* (Nota edit.).

Quærendum, in quo consistat felicitas.

24. Ut autem hac in vitâ homo felix esse possit, sciat oportet, in quo sua consistat felicitas. Certum est, naturalem nostram felicitatem non esse sitam in corporis voluptatibus, sed in tranquillitate animi, qui vitiis omnique inordinato affectu solutus vivat. Porro tranquillitas illa nascitur ex recto bonorum desideriorum bonarumque actionum ordine. Quum corporis humores apte sunt inter se com-

positi, sanum est vegetumque corpus; sin autem turbati, morbos et dolores inferunt. Idem in animâ accidit: perturbata aliquo vitio vel inordinatâ aliquâ cupiditate, quam in se dominari sinit, veram pacem non reperit neque umquam reperiet. Itaque ad veram pacem consequendam animam recte ordinatam cum Deo, hominibus et nobismetipsis habere oportet, exercitandis sanctis virtutibus: cum Deo, exercitando amorem et obedientiam omnibus ejus præceptis et consiliis; cum hominibus, caritatem exercitando et mansuetudinem; cum nobismetipsis, exercitando cupiditatum mortificationem et abnegationem amoris nostri. Quapropter rejectis hujus mundi effatis, quæ mentem ac voluntatem corrumpunt, sanctis imbuamur oportet sententiis, quæ rectâ viâ ad Deum nos conducunt; sic autem pro majori minorive illarum virtutum exercitatione plus minusve hac in vitâ felices erimus.

Consistit in recto ordine servando.

Illud persuasum habeamus, sine virtutibus non dari nec dari posse veram animi tranquillitatem. Oh, quanto felicior est homo inops, sed virtute præditus, quam tot divites et optimates, qui licet dignitate emineant, assidue tamen agitantur sexcentis desideriis, quæ expleri nequeunt, et mille adversis, quæ non possunt vitari. Experientia plane demonstrat, quemlibet hominem, virtutis compotem, quæcumque est ejus conditio, felicem in suo statu vitam agere; et quemvis alium, vitio deditum, quantumvis divitiis et honoribus affluentem, felicitatem haudquaquam reperire.

Increduli felices esse nequeunt.

25. Increduli autem, qui utpote fidei lucis expertes, ne veram virtutem quidem cognoscunt, ecquâ pace, dum in tenebris suis vivunt, uti poterunt? Ubi eam reperient? In hujus mundi forsitan commodis et oblectamentis? At verissimum est illud Ecclesiastæ: *Ecce universa vanitas et afflictio spiritus* [1]. Tales sunt hujus mundi divitiæ, dignitates et deliciæ omnes: vanitates nempe et mendacia; nec tantum mendacia, sed etiam animi afflictationes. Prosperis rebus succedunt res adversæ, gaudiis molestiæ, mœrores consolationibus; et, quæ nunc est humani generis conditio, magis discruciare solent adversa quam prospera delectant. — Ergone, dicet aliquis, infelicitati natus est homo? — Minime vero; Deus singulos homines creavit, ut eos felices redderet; id autem in futurâ, non in præsenti hâc vitâ: nunc enim his in terris unusquisque a Deo ærumnis perferendis addictus est, ut peccata sua eluat et patientiâ paradisum promereatur. Quî fieri potest, inquit S. Augustinus, ut vita prorsus felix reperiatur in hoc mundo, a quo brevi discedere morientes oporteat? *Beatam vitam quæritis in regione mortis?* [2] In vitâ futurâ requiem æternamque gloriam nobis præparat Dominus, si in præsenti ejus gratiæ fideles fuerimus; dum vero his in terris vivimus, suam quisque crucem portet necesse est: quam siquis cum patientiâ portet, parum sentiet, nec si imposita fuerit, conflictabitur: *Non contristabit justum, quidquid ei acciderit* [3]. Atqui incredulus, quî potest cum patientiâ portare crucem, a Jesu Christo sibi oblatam, si in Jesum Christum non credit?

Qui cupiditatibus serviunt, felices esse non possunt.

26. Nec solus incredulus, sed quisquis in offensâ est apud Deum, his in terris inferni pœnas anticipat. Sunt quippe peccati sapores veneno infecti, amaritudinemque in ore relinquunt. Ad hæc parum durant; quum mœrores et ægritudines assidue permaneant. Hallucinatur, qui explendis animi cupiditatibus, pacem se consecuturum sperat: quo magis iis satisfacere quæsiverimus, eo magis tormenta accrescent. Siquis honorum, munerum vel dignitatum cupiditate flagrat, quantâ ægritudine afficitur, quum ea consequi non potest? Et quamvis ea assecutus sit, majora semper appetet; quæ si non attigerit, in luctu jacebit. Porro, quam moleste feret, sibi anteponi alterum, quem semetipso quidem inferio-

Ambitiosi.

[1] I, 14.

[2] Confess., lib. IV, cap. 12. — [3] Prov., XII, 21.

rem esse censeat! Hoc quippe efficit innata nobis superbia, ut digniores quàm ceteri nobismetipsis videamur. Verus Christianus contrà, utpote qui ceteris inferiorem se existimet, postpositus non angitur animo; quodsi quandoque plane videat, injuste secum esse actum, in divinâ voluntate, ita disponente, acquiescit, et tranquillo consistit animo.

Avari.

27. Quantæ molestiæ sollicitant avarum, divitiis licet affluentem! Modo quod timeat, ne sua deperdat; modo quod bonorum jacturam reverâ faciat; tum quod sibi debita nequeat repetere; tum quod deficere videat lucrum exspectatum. At probus vir, exiguis suis rebus contentus, quietam vitam agit. — Quantos cruciatus patitur is, qui vindicandi cupidus, ultionem expetere nequit! Quodsi cum majori suâ pernicie propositam ultionem assequitur, non deficiunt angores, sed etiam accrescunt; timor magistratuum, cognatorum ira, fugæ incommoda numquam intermissam ei suscitabunt procellam. — Quæ porro tormenta sordidi amores impudico afferunt! Quantum suspicionis, quantum invidiæ, quantum ægritudinis, quum sibi vel parum respondetur vel ad propositum assequendum aditus non patet! Et licet pateat aditus, numquid præpedire poterit, quominus angores conscientiæ et divinæ ultionis formido animum discrucient?

Ulciscendi studio abrepti.

Impudici.

Animi dubitatio perturbat incredulum.

28. Neque ad illos angores illosque terrores in suâ incredulitate reprimendos incredulo satis erit, æternis pœnis nullam fidem adjungere; conscientiam enim ita loquentem sentiet: *At, si reverâ existant illæ pœnæ, in omni æternitate quid te fiet?* Nec securitatem reperiet, quod secum cogitet: *Ego vero nihil prorsus credere volo.* Intus quippe sibi responderi audiet: *Si existat infernus, quid refert, nolle te fidem ei adjungere? Sive credis sive non credis, nihilominus in damnationem certo incurres.* Itaque inevitabilis ille timor animique dubitatio perturbatum semper eum habebit.

Objectio: Etiam fideles timori obnoxii vivunt.

29. Dicent increduli: At idem timor sollicitat fideles, quorum nemo exploratum habeat, æternam salutem se esse consecuturum. — Respondeo: Fatendum quidem, neminem his in terris viventem, sine speciali revelatione divinâ, ut docet Concilium Tridentinum [1], infallibiliter perspectum habere posse, se perseveraturum, et (quod consequens est) consecuturum esse æternam salutem. Verum incerti illius statûs anxietatem mitigat spes, quâ probi Christiani, bonitate divinâ et Jesu Christi meritis innixi, æternam beatitudinem se adepturos confidunt. — *Mirum dictu* (inquit auctor libri: *De spiritu legum*); *Christiana religio, quæ ad alterius tantum vitæ felicitatem spectare videtur, in hac quoque vitâ nostram constituit felicitatem!* [2] Etiam peccator, qui inferni pœnas sibi quidem promeruit, fidei tamen est particeps, animi levamen percipit ex Dei promissione, pœnitentibus veniam Se esse daturum; credit ille, Deum morti tradidisse Filium, ut peccatoribus salus afferretur: *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit*, inquit Apostolus, *sed pro nobis omnibus tradidit illum* [3]. Ac deinde S. Paulus nos excitat ad abjiciendum timorem, ne veniam et paradisum nobis negaturus sit idem ille Deus, qui largiendo Filio, nobis largitus est omnia: *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* [4] Sic ergo fidelis Christianus animi angores tranquillat; incredulus vero quâ tandem ratione tranquillitatem iis afferre poterit? Ah! quoad in suâ incredulitate miser persistit, tamdiu conscientiæ remorsus et formidines perturbatum semper eum tenebunt, ac tandem eo perducent, ut in desperationem se abjiciat, atque ultro etiam sibi auferat vitam; quod quidem accidit non uni eorum, qui nihil se credere gloriabantur.

Respondetur.

30. Oh miseri increduli! Adversis casibus et ærumnis afflicti, neminem reperiunt, qui solatium præbeat. Fingamus incredulum, qui bonis suis a judicibus injuste est spoliatus, vel ægrotum, cujus

Magis explicatur eadem responsio.

[1] Sess. VI, cap. 12. — [2] *Montesquieu, De l'esprit des lois, livre XXIV, chap. 3.* — [3] *Rom.*, VIII, 32. — [4] Ibid.

medici jam desperant sanationem, vel reum, qui capite est damnatus; eorum quemquam ecquæ cogitatio solari possit? An forte ipsa incredulitas solatium afferet? Ah! suis asseclis, gravi ærumnâ oppressis, incredulitas non removet, sed auget angorem; quum iis dicat, non aliam nisi præsentem vitam dari. Qui rebus adversis hac in vita conflictantur, ex solâ æternitatis cogitatione solatium reportare possunt; sperant enim, moriendo ad vitam futuram migrantes, æternâ felicitate se esse fruituros. Præsentis vitæ felicitatem æterna felicitas futuræ vitæ constituit, nosque peregrinos in hâc valle lacrimarum consolatur; incredulum vero consolari nequit vita futura, quam ipse reformidat potius et horret: atque interim calamitosam sibi hanc vitam reperiens et ægritudines tantum sibi afferentem, melius esse judicabit (ut jam dixi), rebus suis desperantem, ultro eam abjicere. Eamque ob causam Deistæ pro suis institutis licitum dicunt *suicidium*, vilesque eos homines vocant, qui ærumnis suis voluntariæ mortis remedium non adhibent. Nec vident miseri, eam non esse fortitudinem firmitatemve animi, sed animi abjectionem et debilitatem, quâ ostendunt, sibi deesse patientiam et robur ad mala sua constanter perferenda.

Revelatio hominis felicitati consulit.

31. Quibus omnibus positis, quâ ratione asserere possunt increduli, divinam revelationem hominis felicitati esse contrariam, quum tota eo spectet, ut hominem et in tempore et in æternitate felicem reddat? Argumentum subtilius consideremus. Revelatio divina novo et antiquo Testamento continetur; utrumque inspiciamus. — Patebit, in veteri Testamento

a In veteri Testamento.

non aliud sibi proposuisse Deum, quam ut electum suum populum illuminaret institueretque ad serviendum vero Deo Eumque diligendum; quod primum fuit et præcipuum præceptum, homini traditum; cui si non obtemperat, numquam felix esse potest. Eo quoque pertinebant omnia legis Mosaicæ præcepta, tam moralia quam cæremonialia et judicialia, quibus definiebantur pœnæ irrogandæ violatoribus, non ut miseram, sed ut felicem traducerent vitam, salutari freno retenti, et ab idololatriâ ac vitiis procul amoti. Eodem consilio Dominus e Pharaonis servitute eripuit Hebræos, quibus ex Ægypto subductis Moysen ducem constituit, ut ad terram promissam eos perduceret: regionem omnium rerum abundantem et amœnam, ubi contenti vivere, indeque ad æternam paradisi felicitatem transire potuissent, si fideliter servassent legem propositam. Quum vero Moysi Deoque fidem et obedientiam præstare noluissent, hæc iis pœna constituta fuit, illam deliciarum regionem incolendam ne ingrederentur; quandoquidem, ex sexcentis millibus virorum, qui præter parvulos, juvenes infra viginti annos et mulieres Ægypto exierant, vix duo, Josue et Caleb, terram promissam inierunt, reliquis omnibus in infidelitatis pœnam in itinere jam mortuis. Itaque non eos fefellit revelatio, sed ipsorum malitia, quæ infelices eos reddidit, quod revelationi obedire noluerunt.

Digressio: quomodo *Rousseau* secum ipse pugnet.

32. Quod porro ad novum Testamentum, id est, Evangelium spectat, priusquam ulterius progrediar, hic notare libet, quam mire in suis scriptis secum ipse pugnet celebratus ille *Rousseau*. In libro, quem inscripsit *Emile*, de Evangelio hæc habet: « Fateor, Evangelii sanctitate animum meum moveri; philosophorum libros, quantumvis grandiloquos, cum Evangelio collatos, minores esse video »[1]. — Alibi vero, quum in distincto tractatu, quem *Epistolam* vocat, de sacris Evangelii scriptoribus sermonem habet: « Ecquis scire potest, inquit, quantopere meditationes de Divinitate ipsius doctrinæ ordinem perturbare potuerint? Ad nimiam altitudinem siquis ascenderit, caput circumagitur, nec prout reverâ sunt, ipsæ res inspiciuntur »[2]. Itaque, priore loco multum extollit Evangelii librum, quem sanctum

[1] *Emile, liv. IV.* — [2] *Lettre à Mgr. de Beaumont.*

vocat omnibusque philosophorum libris superiorem; altero vero Evangelistas, de Divinitate meditantes ad nimiam evectos altitudinem, stolidos menteque captos evasisse asserit, quod talis altitudo adeo *circumegerit eorum capita*, ut *ipsas res jam non inspexerint, prout reverâ sunt*. Præterea in libro, quem suprà citavimus: « Fateor, inquit, Evangelii sanctitate animum meum moveri. Evangelium veritatis notam habet adeo perspicuam, ut eam imitari nemo possit.... Atvero (ita subjicit) idem Evangelium plenum est rerum incredibilium, quæ cum ratione pugnant, et quas nemo sanæ mentis intelligere et admittere possit »[1]. Hanc digressionem facere volui, ut suo pretio æstimetur recens ille pessimæ notæ theologus, quem tanti faciunt nonnulli novarum in fide doctrinarum amatores.

b In novo Testamento.

33. Ad argumentum redeamus. In novo Testamento, id est, in Evangelio, conscripta est lex gratiæ, lex amoris et libertatis, filiorum propriæ, quum contrà lex antiqua esset lex timoris et servitutis. Inspiciatur autem Evangelium: patebit, omnes divinas revelationes eo spectare, ut hominem et in hac et in alterâ vitâ felicem reddant. Non aliud spirant nisi amorem erga Deum, caritatem erga proximum et pravarum cupiditatum abnegationem; quibus in virtutibus positi sunt fontes atque custodes veræ pacis, quæ in hac lacrimarum valle haberi potest, et felicitatis æternæ, quâ in cælesti patriâ nos fruituros speramus. Illæ præterea Evangelii revelationes nobis indicant, quænam subsidia ad ejusmodi felicitatem consequendam adhiberi oporteat; virtutum exercitationem dico, usum Sacramentorum et frequentem orationem. Item nobis detegunt, quam vana sint bona terrena, quam pretiosa cælestia; ostendunt, quæ sint felicitatis nostræ impedimenta, quæ eam perdendi pericula, ut in iis vitandis operam ponamus. Denique significant, quæ servanda sint præcepta, et quæ consilia perducant ad sanctitatem, in quâ vera felicitas reperitur.

Hujus vitæ gaudium est in spe æternæ vitæ.

34. S. Joannes Apostolus: *Annuntiamus vobis vitam æternam*, inquit,... *ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum*[2]. Vult, ut pace utamur et contenti vivamus, nobiscum recogitantes vitam æternam, quam speramus; quoniam sola spes æternæ vitæ felicem reddere potest hanc vitam temporalem. Nemo ignorat, duplicem vitam ad nos pertinere, temporalem unam, alteram æternam: æterna est vita quieti destinata, omni malo immunis omnique affluens bono; temporalis addicta est miseriis, labori et pugnæ cum felicitatis nostræ adversariis, tam externis, mundo et dæmonibus, quam internis, perversis nostris appetentiis. Spes igitur bonorum æternorum et victoria de salutis nostræ adversariis felices in hâc et in alterâ vitâ nos reddunt.

Conclusio totius argumenti.

35. Argumentum arctius adstringamus. Si victoria ex cupiditatibus reportata et virtutum exercitatio nostram felicitatem tam temporalem quam æternam constituunt, quâ ratione felicitati contraria dici potest divina revelatio, quæ tota eo spectat, ut vincantur cupiditates et virtutes vigeant?

Objectio. *a* de præceptis; *b* de timore pœnarum.

36. Sed quæ opponunt adversarii, audiamus. At, inquiunt, hominem infelicem reddunt tot intolerabilia præcepta, quæ revelatio imponit, et timor pœnarum, quas minitatur. — Ad utrumque respondeamus; et primum quidem, quod ad præcepta pertinet. — Ad æternam et temporalem felicitatem maxime quidem (ut diximus) servandis præceptis pervenitur. Nos autem ex Deistis scire velimus, quænam sint intolerabilia illa præcepta, ab Evangelio imposita? Præcepta revelata alia sunt naturalia, positiva alia. *Naturalia* ab ipsâ naturali ratione homini præscribuntur, ut hominis more vivat; nec possunt repudiari, nisi rationi ipsi renuntietur. *Positiva* autem homini imposita sunt propter supernaturalem statum vitæ æternæ,

Responde-tur.

a de præceptis.

[1] *Emile, liv. IV.*

[2] 1 *Joan.*, I, 2 et 4.

cui (quum sit immortalis) præordinatus est a Deo, qui Filium suum in terras misit, ut ab æternâ morte nos liberaret idque efficeret, ut æternam consequi possemus felicitatem. Quapropter noster ille Salvator non solum in Evangelio opportuna nobis revelavit media ad vitam æternam consequendam; sed seipsum viam nostram effecit, quâ ad cælum perveniremus: *Ego sum via et veritas et vita* [1]. *Via*, quæ ad ultimum finem possidendum conducit; *veritas*, quæ sine errandi periculo nos instruit; *vita*, quæ hoc efficit, ut his in terris contenti et in paradiso beati vivamus. Magnum præmium est paradisus. *Sed*, inquit S. Gregorius, *ad magna præmia perveniri non potest, nisi per magnos labores* [2]. Labore opus est ad paradisum sibi promerendum; ad perseveranter autem laborandum, pretium laboris cognitum haberi oportet. Fide cognoscitur pretium, spe appetitur, labore, id est virtutum exercitio, promeretur.

Media debent esse fini consentanea.

37. Porro, quum media fini consentanea esse debeant, fieri nequit, ut solo naturæ lumine cognoscantur, et (quod consequens est) appetantur sibique comparentur bona cælestia, quippe quæ facultatem nostram naturalem superent; si supernaturalis est finis, lumina quoque et media supernaturalia esse debent. Quocirca Deus de cælo venit, ut fidei lumine et gratiæ ac Sacramentorum mediis elevaret hominem, idoneumque redderet ad cælum sibi consequendum. Ecquis igitur repudiare possit ea, a revelatione tradita, præcepta, lumina et subsidia, sine quibus ad æternam felicitatem obtinendam nemo valeat?

Evangelii præcepta ad felicitatem nos perducunt.

38. Quî ergo nos infelices reddere possunt Evangelii præcepta, si singula ad æternam felicitatem viam nobis sternunt? Jesus Christus, ut in hac et in alterâ vitâ beatos nos cerneret, ore suo et exemplo nos instituere, et quo securiores essemus, quæcumque docuit, a discipulis suis in novo Testamento scripta nobis relinqui voluit. Atqui incredulus, qui media ad felicitatem æternam consequendam ignorat, quâ ratione media illa, nobis revelata, reprobare, eaque gravia et inutilia vocare potest, atque asserere, ad salutem sibi comparandam satis esse naturalem religionem? Sapientia affirmat, necessaria esse media; negat incredulus, id est, ipsa ignorantia, quippe qui, quid sit æterna salus, nesciat; utri fidem adjungere debemus? — Sed inutilia esse positiva præcepta asserit. At nullum datur regnum, in quo ad rectam gubernationem satis possint leges communes, nec requirantur peculiares et municipales; neque in solis regnis, sed in quâlibet civitate, in unâquâque familiâ, in opificum etiam officinis, in rusticorum prædiis necessariæ sunt peculiares præscriptiones ejus, qui rebus administrandis præest. Ad gubernandam autem Ecclesiam, per universum orbem diffusam, necessaria non erunt peculiaria præcepta, quibus fideles ad communem salutem dirigantur?

Præcepta positiva sunt necessaria.

Revelata præcepta hominem recte ordinatum constituunt, atque adeo item reddunt felicem; idque eo magis quod humana præcepta non unà cum edicto lumen et vires tribuunt ad obedientiam præstandam, divina vero quum imperant, simul illuminant subditorum mentem, et concomitante gratiâ, ad ea exsequenda voluntati vires addunt: et sic verum fit illud Salvatoris: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* [3]. Gratia enim legem suavem levemque reddit.

Sunt homini utilia.

Libertas! Libertas! In hunc clamorem erumpentes increduli sectatores sibi adsciscunt. At de quâ libertate loquuntur? De libertate peccandi, quæ falsa est libertas, quæ libertas ad æternam perniciem deducit quotquot eam amplectuntur. Evangelium contrà veram libertatem fidelibus præbet, libertatem filiorum Dei,

[1] *Joan.*, XIV, 6. — [2] *S. Greg. M.*, In Evang. Homil. 37, n. 1.

[3] *Matth.*, XI, 30.

quâ a perversis cupiditatibus et diaboli servitute liberantur.

Carnis desideria hominem non reddunt felicem.

39. Quod porro Evangelium prohibet, nequis secundum carnis desideria vivat, illud quidem vetat ipsa naturalis ratio, quæ homines, non belluas, nos esse jubet. Si veram pacem his in terris reperire volumus, nobismetipsis persuadeamus oportet, hominis animum idcirco esse creatum, ut Deo, bono infinito, fruatur; quo fit, ut universa hujus mundi bona eum explere nequeant. Illud quidem singuli homines, tam fideles quam increduli, experiuntur. Certum est, inter omnes incredulos, quamvis divites et amplissimos dignitatis gradus adeptos, ne unum quidem sorte suâ contentum se dicere; inter bonos Christianos vero, licet pauperes mundoque despectos, multi, utpote cum Deo conjuncti, suâ conditione contenti vivunt. Illi miseri tantum, qui longe a Deo absunt, vitam infelicem agunt; nequaquam vero lex divina, sed perversa eorum voluntas infelicitatis causa est.

b de timore pœnarum.

40. At, reponunt increduli, negari nequit, timorem pœnæ, quam revelatio legum suarum violatoribus minitatur, hominem inquietum reddere et infelicem. Respondeo: non pœnæ timor angit hominem; sed malæ conscientiæ stimulus, qui eum corrodit. Pœna culpam supponit; ubi non est culpa, nullus ibi est conscientiæ angor nec conturbans formido. Qui culpâ immunis vivit, quietâ mente consistit; et pœnarum comminationes, quum ad culpam fugiendam impellant, majorem animo afferunt tranquillitatem, nec quidquam perturbant. Atqui illud ipsum efficit revelatio: pœnarum comminatione hominem a culpâ removet, promissione præmii ad bene vivendum acuit. Quodsi homo leges perfringere voluerit, non leges, sed perversi ejus mores (ut jam diximus) conturbatum eum tenent.

Ipsæ pœnæ constituuntur, ut homo felix evadat.

41. Nullum usquam his in terris habetur tribunal, quin pœnas facinorosis constituerit; ecquis umquam asseruit, humana judicia hominem infelicem reddere? Et asseri poterit, eum infelicem fieri judicio Dei, qui pœnis minitandis non aliud quærit, nisi ut homines a vitiis removeat, atque ita felices reddat? Justus est Deus; immo et ipsa Justitia; si justus non esset, neque esset Deus; quum autem Deus sit, improbos puniat necesse est. Itaque per summam injuriam asseritur, pœnis minitandis hominem infelicem reddere divinam revelationem, quum hâc ipsâ mente pœnas facinorosis denuntiet, ut hominem a culpâ removeat, et ita præceptis obsequentem, promissâ paradisi mercede, in æternum felicem reddat.

Quisnam his in terris sit hominis finis.

42. *Revelatio*, inquiunt, *singulorum hominum felicitati adversatur.* Quid! Num forte ideo Deus in hoc mundo nos posuit, ut molliter viveremus, nobisque adipisceremur divitias, oblectamenta et hujus sæculi splendorem? Minime vero; hic nos posuit, ut ærumnas, contemptus et tam corporis quam animi ægritudines perferremus; atque ita peccata eluendo, et in omnibus ad divinam voluntatem nos accommodando, æternam nobis compararemus vitam. Hic est finis, cui nos creavit: *Finem vero*, inquit Apostolus, *vitam æternam* [1]. Oh, si omnes homines ultimum suum intelligerent finem, et ad illud consequendum incumberent! Omnes et sancti et salvi essent. Cur autem maxima pars hominum in perniciem incurrit? Quia respicere omittunt unicum illum finem, ob quem Deus eos creavit et his in terris conservat. Sancti æternam gloriam adepti sunt, non perfruendis divitiis vel honoribus, sed paupertate, contemptibus et doloribus tolerandis; Jesum Christum imitantes, qui non aliam ob causam has in terras descendit, nisi ut dolores et ignominias subiret. Et sic tandem in cruce moriens salutem nobis afferre voluit, omnemque Sibi nostrum amorem conciliare, ut jam non nobismetipsis, sed Ei, qui pro nobis mortem pertulit, viveremus: *Pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed Ei, qui pro ipsis mortuus est* [2].

[1] *Rom.*, VI, 22. — [2] 2 *Cor.*, V, 15.

Quocirca vult, ut omnem amorem, qui ad seipsum non spectet, foras expellamus, quod totum cor nostrum suum esse velit: *In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur* [1].

Conclusio.

43. Non ignoro, ne penetrare quidem ejusmodi de divino amore sermonem in aures eorum, quorum corda terrenis rebus oppleta sunt. *Lingua amoris,* inquit S. Bernardus, *ei qui non amat, barbara erit* [2]; ei siquidem, qui mundum diligit, barbarus est de divino amore sermo. Hæc itaque saltem dicta sint animis, Dei amantibus, ut ardentiores preces fundant pro salute miserabilium incredulorum, quos apud divinum Judicem, quum rationes reddendæ erunt, minime excusabit ignorantia; quandoquidem Evangelii lux admodum clara est omnibus præterquam iis, qui oculos, eam ne videant, occludunt. Illi quidem respuunt Evangelium, ut felicitatem reperiant. At, heu miseros! non percipiunt, in suâ incredulitate nec per unum diem pacem animi se reperire, sed hoc in mundo infelicem se agere vitam; donec in altero mundo infeliciorem etiam vitam incipiant, a Deo derelicti, orbati omni bono, omni levamento omnique spe ex illâ tormentorum abysso umquam exeundi! Nos igitur, nos sanctam nostram religionem complectamur, eum Deo semper arctius constringamur, ab hujus terræ cæno divellamur, cujus causâ tam multi in æternam perniciem ruunt; ita hoc in mundo contenti, ac deinceps in æternitate plene felices vivemus.

CAPUT III.

DIVINAM REVELATIONEM NON OFFICERE PUBLICÆ TRANQUILLITATI.

Incredoli quamlibet religionem permitti volunt.

44. Ajunt præterea increduli, reipublicæ tranquillitati divinam revelationem esse contrariam, quum prohibeat, quominus Ecclesia toleret aliam quamlibet religionem, quæ revelationem non sequatur; illud videlicet causam esse mille turbarum et dissensionum inter populos. Inde ferre nequeunt dogma Evangelicum, *extra Ecclesiam non dari salutem.* En quid habeat *Rousseau:* « Avertat Deus, ut crudelia umquam hominibus intolerantiæ dogmata prædicem, eosque inducam ad detestandos proximos, iisque dicendum: Vos in æternum condemnabimini [3] ». Atque ibidem adjungit: « Intolerantia est dogma horribile, quod inter se homines incitat, eosque generis humani inimicos constituit [4] ». Vellent igitur Deistæ, ut Catholica nostra Ecclesia admitteret ecclesiasticam quamdam tolerantiam, quâ populis denuntiaret, *posse probum virum, quamcumque sequatur religionem, ad salutem pervenire.* Ita quidem *Rousseau* [5].

Externam eam volunt et ad regionis usum aptatam.

45. Religionem dicunt habendam esse velut nationis legem, legem (ut in eâdem epistolâ scribit *Rousseau* [6]), quæ ad *mere externam politicen spectet;* quo fit, ut vim ligandi eatenus tantum habeat, dum quis in eâ regione, ubi vigeat, commoretur. — O præclaram credendi agendique normam! Hoc sequeretur, Christianum, donec apud Christianos esset, credere debere, Jesum Christum Dei Filium esse et mundi Salvatorem; sin apud *Turcas,* eum miserum tantum fuisse *Mahumedis* præcursorem; apud Judæos denique, ho-

[1] *Rom.,* XIV, 9. — [2] In Cantica Serm. 79, n. 1. — [3] *Emile, livre IV.* — [4] Ibid.

[5] *Lettre à Mgr. de Beaumont.* — [6] Ibid.

minem mendacem et seductorem. Ea porro fides prorsus externa foret; intus enim, Deistarum quidem judicio, unicuique fas est, illud credere, quod libuerit: atque ita tolerantiæ dogma publicam scholam aperit hypocrisis, quam vel ipsi gentiles exsecrabantur; quum enim tormentis adhibitis Christianos ad fidem ejurandam coegissent, eos ipsos deridebant et aspernabantur, qui per ignaviam illud præstitissent. Præterea, quum Deistarum sententiâ nitatur tolerantia utilitate reipublicæ et gubernantium arte, item sequitur, ut postmodum mutatâ ratione utilitatis et reipublicæ gerendæ arte, unà mutetur tolerantiæ dogma, et qui antea deberent tolerari, postea tolerari jam non possent. Ergone dogma illud, quod propter commune pacis bonum increduli maxime necessarium reputant religioni, lex versatilis erit cum tempore? Ac proinde mutabilia etiam sunt essentialia religionis dogmata?

Ecclesia pacem promovet.

Quænam sit Christi doctrina.

46. At, reponunt, negari nequit, multa bella et seditiones, nominatim in pluribus Europæ regionibus, idcirco accidisse, quod Catholica Ecclesia eos tolerare renueret, qui aliam religionem sequerentur. — Sed quænam ejusmodi seditionum et bellorum causa fuit? An forte Jesus Christus, quum Apostolis præcipiens, ut per totum orbem Evangelium prædicarent, et declarans, eum condemnatum iri, qui non credidisset, tolerantiam diserte reprobavit? *Prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur* [1]. Jussitque præterea, ut siquis Ecclesiæ non obtemperaret, pro infideli esset habendus: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [2]. — Minime vero; nec Jesus Christus, neque Ecclesia bellorum et seditionum causa fuit; causa fuerunt veritatis ab Ecclesiâ traditæ adversarii, quod ab Ecclesiâ Catholicâ ejusque institutis discedere voluerunt. Religio, quam Ecclesia nostra profitetur, prohibendo peccata bonosque mores promovendo, pacem communem simul promovet. Quam veritatem aperte comprobat experientia; in iis quippe regionibus, ubi Ecclesiæ major præstatur obedientia, magis quoque pax vigere cernitur. Ipse *Rousseau* fatetur: « Sine ullâ dubitatione gubernatores nostri Christianæ religioni acceptum referre debent, quod et stabilior sua sit auctoritas, et rarius suscitentur seditiones, ipsique facti sunt minus sanguinarii. Facto ipso illud demonstratur, ubi cum antiquis gubernatoribus recentiores comparantur. Melius cognita religio, ablato fanatico furore, mitiores reddidit mores Christianos. Mutationem illam nequaquam perfecerunt litteræ; ubicumque enim illæ viguerunt, non idcirco major fuit erga humanum genus reverentia: quod quidem Atheniensium, Ægyptiorum et imperatorum Romanorum ac Sinensium sævitiæ plane ostendunt. Quot misericordiæ opera perfecit Evangelium! Quot restitutionum satisfactionumque causa est apud Catholicos Pœnitentiæ sacramentum! [3] ». Ad quam concessionem denuo hic adjicere libet, quæ fatetur auctor libri: *De spiritu legum:* « Mirum dictu! Christiana religio, quæ non aliud nisi alterius vitæ felicitatem spectare videtur, hic item nostram constituit felicitatem! » [4] Nec minus mirum est, auctorem illum (*Montesquieu*), hoc Evangelii institutum agnovisse, quum tamen in eodem opere, postquam stoicos dixit vere atheos fuisse, eorum interitum inter humani generis calamitates reponat [5]. Ergone atheorum interitus in humani generis calamitatibus habendus est?

Ad pacem servandam necessaria est revelata religio.

47. At, inquiunt Deistæ, ad publicam tranquillitatem servandam minime opus est revelata religio, quum satis sit, in suo quemque retineri officio. — Sed, quæso, quâ ratione in suo quisque retinetur officio? Satis non est, ut initio (cap. I) de-

[1] *Marc.*, XVI, 15 et 16. — [2] *Matth.*, XVIII, 17. — [3] *Emile, liv. IV. Tom. 2, p. 106, note.* — [4] *Montesquieu, de l'Esprit des Lois, liv. XXIV, chap. 3.* — [5] L. c., *chap. 10.* — *Défense de l'Espr. des Lois.*

monstravimus, naturalis religio, solo naturæ lumine prædita; quippe quæ officia sua homini ne patefacere quidem possit; peccatum enim mentem nostram adeo obscuravit, ut sine revelationis luce haud raro circa officia nostra hallucinemur; et licet ea percipiamus, id sæpe efficiunt tentationes et cupiditates, ut bono malum præferamus. Quapropter divina gratia necessaria nobis est, primum ut officia nostra cognoscamus, ac deinde ut, gratiâ auxiliante, ea explere possimus. Si revelata religio non aliud afferret bonum, quam ut hominem idoneum redderet ad vitam recte ordinandam, propter illum solum pacis communis felicem effectum omnes eam amplecti deberent. Undenam nisi ex inordinato singulorum vivendi more reipublicæ infelicitas nascitur? Quum ad suum quisque commodum et oblectamentum incumbat, non est, qui cordi habeat bonum commune; atque inde exoritur communis perturbatio. Revelata religio contrà, idcirco quod singulas personarum conditiones recte ordinat, communem quietem affert.

Leges civiles non sufficiunt.

48. Reponunt Deistæ, ad illud efficiendum ipsa naturæ haberi adjumenta, ut leges, supplicia et rectam rerum gubernationem, quæ satis valent ad dissolutorum refrenandam audaciam. — Minime vero; sine religionis freno ex iis adjumentis nullum satis valet ad improbos et præsertim incredulos corrigendos; hi enim suis appetentiis tantum auscultant, quas quum explendi adest opportunitas, leges, supplicia, reges, omnia denique flocci faciunt. Conferunt profecto leges ad bonos mores in probis hominibus servandos; in pravis vero eos formare nequeunt: sola revelata religio bonos mores conformat, efficitque deinde, ut leges ab omnibus serventur. Fatetur *Clericus*, e reformatorum familiâ, nisi daretur religio, quæ doceat, supremum esse judicem, qui a fidei violatoribus ultionem expetat, homines promissiones suas raro esse servaturos; atque ita, sublatâ illâ formidine, futurum esse, ut impiorum flagitia accrescant [1].

Nec satis valent pœnæ, lege civili propositæ.

49. Nec valent pœnæ, legibus propositæ, ad coercendam eorum contumaciam, qui publicam tranquillitatem perturbant. Haud raro enim delicta impunita remanent, vel quia occulta, vel quod delinquentes, etiamsi manifestum sit delictum, pœnam fugâ declinant. Idem *Clericus:* « Maxima pars hominum », inquit, « idonea non est, quæ recte agat, si publicum dumtaxat bonum ei sit propositum; privatum commodum commodo publico fere semper adversatur: unus divinæ ultionis timor flagitia refrenat [2] ». Atque inde factum est (inquit *Barbeyrac* [3]), ut Saducæi, quod negarent animæ immortalitatem, societatis inimici essent.

Nec principum gubernatio sine religione sufficit.

50. Et quod ad rectam principum gubernationem attinet, non negamus, eam ad populorum felicitatem multum conferre; at solius religionis est communem felicitatem stabilire: nam ea sola inter dominatores et subditos rectum ordinem statuit, ex quo ordine publica tranquillitas oritur. Religio subditos docet, a Deo esse omnem potestatem: *Non est enim potestas nisi a Deo* [4]. Reges igitur ipsius Dei ministri sunt: *Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes* [5]. Eamque ob causam subditi, non solum propter pœnæ formidinem, sed etiam ex conscientiæ lege obedientiam iis debent: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam* [6]. Et adjungit S. Petrus, necesse esse, eos non piis tantum, sed et morosis infidelibusque dominatoribus obtemperare: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis* [7]. Reges contrà religio monet, eos, si in populis gubernandis auctoritate suâ abutantur, gravissimam Deo rationem esse reddituros: *Quoniam data est a Do-*

[1] *Le Clerc (Clericus), Bibliothèque universelle, tome XI, arg. 2, p. 48.* — [2] L. c., *p. 49.* — [3] *Pufendorf: Le droit de la nature et des gens; liv. I, chap. 6, § 12, note 8 de Barbeyrac.* — [4] *Rom.*, XIII, 1. — [5] Ibid., v. 6. — [6] v. 5. — [7] 1 *Petr.*, II, 18.

mino potestas vobis,... qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur [1]. Quapropter admodum severum erit eorum judicium: *Quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet* [2]. Itaque religio et subditorum obedientiam fidelitatemque conservat, et refrenat cupiditatem tyrannidemque dominatorum. Porro increduli perniciosis suis sententiis adversantur tam moderationi principum in jubendo, quam subditorum in obediendo submissioni; quum enim Deum in honore non habeant, nec magni faciunt dominatores. En, quid de obedientiâ regibus præstandâ impius ille Joannes Jacobus *Rousseau* ex monte suo scribat (*a*) in eodem libro *Emile*: « Cunctis regibus sublatis, res non minus recte procederent [3]; semper enim multitudo victimâ erit paucorum quorumdam (principes intelligit), et commodum publicum privato commodo cedet; ea porro speciosa justitiæ et obedientiæ vocabula sævitiis pro instrumento et iniquitati pro armis semper futura sunt. Sequitur, ut homines dignioris ordinis, qui ceteris se prodesse contendant, reverâ ceterorum impendio sibimetipsis tantum prosint [4] ». Tum subjungit: « Suprema potestas ita est a Deo, quemadmodum a Deo venit quilibet pestifer morbus: neque aliter illam devitare debent homines, quam hunc omni modo præcavent » (*d*). Præterea: « Non ad aliud spectat principatus, nisi ut homini crudeliter auferat illud, quo melius nihil a naturâ recepit; quum enim natus sit liber, misere ad compedes adstringitur. Hoc princeps populo prodest, quod armentis lupus, qui ad ea devoranda dumtaxat idoneus est » (*e*). Concludit autem: « Vitiosa est Catholica

Increduli regibus et subditis nocent.

[1] Sap., VI, 4. — [2] Ibid., v. 6. — [3] *Emile, livre IV* (*Œuvres complètes, Paris 1856, tom. II, pag. 16*) (*b*). — [4] Ibid. (*tom. II, pag. 26-27*) (*c*).

(*a*) His verbis *S. Alphonsus* alludere videtur ad titulum (*Lettres écrites de la Montagne*) illius lucubrationis, quâ *Rousseau* respondet ad *Genevenses*, qui (*Lettres écrites de la Campagne*) ejus librum *Emile* graviter reprehenderant (Nota edit.).

(*b*) *Respectez donc votre espèce; songez qu'elle est composée essentiellement de la collection des peuples; que quand tous les rois et tous les philosophes en seraient ôtés, il n'y paraîtrait guere et que les choses n'en iraient pas plus mal* (Nota edit.).

(*c*) *Il y a dans l'état de nature une égalité de fait réelle et indestructible, parce qu'il est impossible dans cet état que la seule différence d'homme à homme soit assez grande pour rendre l'un dépendant de l'autre. Il y a dans l'état civil une égalité de droit chimérique et vaine, parce que les moyens destinés à la maintenir servent eux-mêmes à la détruire, et que la force publique ajoutée au plus fort pour opprimer le faible, rompt l'espèce d'équilibre que la nature avait mis entre eux. De cette première contradiction découlent toutes celles qu'on remarque dans l'ordre civil entre l'apparence et la réalité. Toujours la multitude sera sacrifiée au petit nombre, et l'intérêt public à l'intérêt particulier; toujours ces noms spécieux de justice et de subordination serviront d'instruments à la violence et d'armes à l'iniquité: d'où il suit que les ordres distingués qui se prétendent utiles aux autres, ne sont en effet utiles qu'à eux-mêmes aux dépens des autres, par où l'on doit juger de la considération qui leur est due selon la justice et selon la raison.* — Atque ibidem (pag. 26) in Nota: *L'esprit universel des lois de tous les pays est de favoriser toujours le fort contre le faible, et celui qui a contre celui qui n'a rien: cet inconvénient est inévitable, et il est sans exception* (Nota edit.).

(*d*) *Livre V, tome II, pag. 250-251,* de regimine politico agens, inter alia asserit: *Nous examinerons, si l'on ne peut pas dire, que toute maladie vient de Dieu, et s'il s'ensuit pour cela, que ce soit un crime d'appeler le médecin* (Nota edit.).

(*e*) Ipsa verba, prout hic sonant, invenire quidem non potui. Verumtamen ejus doctrinæ substantia huc tandem recidit. — In Libro I (*tom. I, page 414, note*): *Aussi,* inquit, *les guerres des républiques sont elles plus cruelles que celle des monarchies. Mais si la guerre des rois est modérée, c'est leur paix qui est terrible: il vaut mieux être leur ennemi que leur sujet.* — Et alibi (*Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes; seconde partie. Tom. I, page 110*): *Plus on réfléchit,* inquit, *plus on trouve que cet état (l'état primitif) était... le meilleur à l'homme, et qu'il n'en a dû sortir que par quelque funeste hasard qui, pour l'utilité com-

religio, quod tyrannidi nimis favet » (*a*). Infamem hunc librum Archiepiscopus Parisiensis anno 1762 edicto suo condemnavit [1]. Hic autem notetur, quantopere in plebe temerarium illum libertatis et seditionis spiritum adversus debitam regibus obedientiam Deistæ acuant. Publicam tranquillitatem sic denique stabilire volunt, ut subditos ad abjiciendam obedientiam principibus debitam inducant, seque ex eorum legibus eximendos.

De bonorum æqualitate.

51. Asserunt præterea increduli, ad statuendam communem populorum felicitatem hoc opus esse, ut inter omnes æqualitas bonorum fiat. Ergone omnium hominum in bonis possidendis æquationem communis sequeretur felicitas? Contendo ego, communem secuturam esse infelicitatem; atque illud demonstrabo. Si in divitiis et honoribus æquales essent omnes, nemo non esset infelix; divites enim neminem haberent, qui in humanæ vitæ necessitatibus sibi famularetur; quomodo ergo vestimenta, cibos, supellectilem et tam multa alia ad vitam necessaria sibi compararent? Ad ea sibi comparanda unusquisque omnium artium peritus esse deberet. Porro, si ad cibum, vestitum aliaque, quibus indigeret, sibi quærenda, unumquemque manibus operari necesse foret, quis posset et studio vacare et de scientiis necessariis ad recte vivendum Scripturasque sacras recte intelligendas libros componere? Quis posset pro tribunali in causarum cognitione et judicio versari? — Ac præterea, quis umquam alteri famulari vellet, si bonis et honoribus æqualiter esset instructus? Sic igitur rudes neminem haberent, qui se erudiret; ægroti neminem, qui sibi medicinam faceret; qui adverso casu rem familiarem perdidisset, neminem reperiret, a quo subsidium peteret: ad principem esset confugiendum, et ea conquirenda, quibus ejus gratiam iniret; atque interim quid faceret? — Religio, rite componendo quaslibet hominum necessitates, hoc efficit, ut divites indigentibus succurrant, indigentes serviant divitibus, docti rudes instruant. Atque ita singulorum necessitatibus jam succurritur, riteque componitur inæqualitas; nam mutuum illud auxilium satis compensat inæqualem bonorum distributionem, et publicam tranquillitatem constituit.

Religio divites et indigentes inter se componit.

[1] *Christophe de Beaumont. Mandement 20 Août 1762, portant condamnation d'un livre qui a pour titre: Emile ou de l'Education, par J. J. Rousseau, citoyen de Genève* (Legitur in Oper. *Rousseau*, post: *Emile, tom. II, pag. 317, Paris 1856*).

---

mune, eût dû ne jamais arriver. Et infrà (*page 115*): *Tous coururent au-devant de leurs fers, croyant assurer leur liberté.... Telle fut ou dut être l'origine de la societé et des lois, qui donnèrent de nouvelles entraves au faible et de nouvelles forces au riches, détruisirent sans retour la liberté naturelle, fixèrent pour jamais la loi de la propriété et de l'inégalité, d'une adroite usurpation firent un droit irrévocable, et pour le profit de quelques ambitieux, assujettirent désormais tout le genre humain au travail, à la servitude et à la misère* (Nota edit.).

(*a*) Hic etiam doctrinæ summa potius quam verborum forma allegari videtur. Quid religio Christiana in civili societate, ejus judicio, efficiat, potissimum apparet in Apologiâ (*Lettres écrites de la Montagne*) contra *Genevenses*, qui ejus librum *Emile* acriter vituperaverant. Pauca tantum (Partie I; Lettre I; tome II, pag. 390-406) hic attulisse sufficiat: *La religion est utile et même nécessaire aux peuples. Cela n'est-il pas dit, soutenu, prouvé dans ce même écrit? Loin d'attaquer les vrais principes de la religion, l'auteur les pose, les affermit de tout son pouvoir; ce qu'il attaque, ce qu'il combat, ce qu'il doit combattre, c'est le fanatisme aveugle, la superstition cruelle, le stupide préjugé. La superstition est le plus terrible fléau du genre humain...: quel bien fait-elle? Aucun; si elle en fait, c'est aux tyrans; elle est leur arme la plus terrible, et cela même est le plus grand mal qu'elle ait jamais fait.... Ceux qui jugent publiquement de mon Christianisme, montrent seulement l'espèce du leur; et la seule chose qu'ils ont prouvée est qu'eux et moi n'avons pas la même religion.... Nos prosélytes... ne seraient pas, si l'on veut, des chrétiens à la mode de saint Paul...; mais ce seraient des chrétiens à la mode de saint Jacques* (Nota edit).

Hisce quidem obiter dictis, ad intolerantiæ argumentum redeamus.

Ecclesia errorem admittere nequit.

52. Jam probavimus, bellorum seditionumque causam non esse intolerantiam; sed dato etiam (id quod prorsus falsum est), ex eo, quod religiones, a Catholicâ religione separatæ non tolerentur, discordias suscitari; numquid ideo Ecclesia admittere debet errorem et communicare cum iis, qui veram religionem recusant? Si Deus existit, existere debet vera religio, quæ veram doceat fidem, quâ Deus credenda dogmata et præcepta servanda nobis manifestet. Si porro existit Deus (quod quidem Deistæ non negant, utpote ipsi rationi perspicuum), non potest esse nisi unus, utpote Ens supremum ac perfectissimum, neque fides (quod consequens est) nisi una: *Unus Dominus*, inquit S. Paulus, *una fides, unum baptisma*[1]. Diversæ religiones, quæ diversa sequuntur fidei dogmata, prorsus inter se opposita, omnes veræ esse nequeunt; sed una tantum vera sit oportet, quum nisi una veritas esse non possit. Atqui si æternæ nostræ saluti (ut jam probavimus) prorsus necessaria est divina revelatio, quæ in solâ Christianâ religione servatur, quî alias, gentilium, Mahumedanorum, Judæorum vel harum similes, quæ omnes divinam revelationem respuunt, tolerare possumus religiones?

Ecclesia omnes sectas respuere debet.

53. Nos demum, Catholici, qui inter Christianas religiones solam Catholicam veram esse credimus ob hanc invictam et evidentem rationem (ut aliis locis diserui[2]), quia Catholica prima a Jesu Christo condita fuit Ecclesia (quod vel ipsi novatores non negant), et a Redemptore hanc accepit promissionem: *Et ecce Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*[3]; et: *portæ inferi* (quæ sunt hæreses) *non prævalebunt adversus eam*[4]; — quî possumus, inquam, ceteras tolerare religiones, quarum dogmata prorsus dissident a Catholicæ nostræ religionis doctrinâ? Ab atheo quaslibet tolerari religiones, nullo negotio intelligitur; quum atheus, nihil ipse credens, nihil improbet; qui vero religioni a Deo revelatæ credit, nullum umquam errorem, ab eâ reprobatum, tolerare potest.

Extra Ecclesiam non datur salus.

54. Cujus veritatis ut vim eluderent, reformati, duce *Jurieu*[5], distinctionem inter articulos fundamentales et eos, qui fundamentales non sunt, excogitarunt. — Non negamus, in rebus theologicis, ad veritates supernaturales spectantibus, non omnia esse fundamentalia; de pluribus hactenus etiam controversia est inter doctores, nec donec fundamentalia esse decreverit Ecclesia, ad alterutram partem sequendam adstringimur. Fundamentalia igitur sunt ea, quæ jam definivit Ecclesia, firma nimirum (ut ait Apostolus) veritatis columna: *Scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis*[6]. Quæ quidem fundamentalia, jam definita, unusquisque pro certis habere tenetur.

Antiquo fœdere, quum quis naturæ præcepta servaret, in Deum remuneratorem crederet, et implicitam saltem futuri Redemptoris haberet fidem, extra legem Hebraicam ad salutem pervenire poterat (et ita Job cum aliis pluribus salutem attigisse existimatur); at novo fœdere Jesus Christus omnibus constituit fidem, ad æternæ salutis adeptionem necessario tenendam; in solo enim Christo Jesu salus reperitur: *Non est in alio aliquo salus*[7]. Ergo illa Jesu Christi Ecclesia unice vera est, neque extra eam ad salutem pervenitur.

Quid doceant Scripturæ.

55. Deistæ vero ac similiter Protestantes, quod omnes religiones præter Catholicam tolerant, reverâ nullam admittunt religionem, seque inimicos profitentur Je-

[1] *Ephes.*, IV, 5. — [2] Tract. III, De Fidei Ver., pars III, cap. 5, n. 1-2; Tract. V, Opus Dogmatic. contra *Pseudoref.*, Disputat. XVI, n. 1-2. — [3] *Matth.*, XXVIII, 20. — [4] *Matth.*, XVI, 18. — [5] *Jurieu, Le vrai Système de l'Eglise; Traité de l'unité de l'Eglise et des Points fondamentaux contre Monsieur Nicole.* — [6] 1 *Tim.*, III, 15. — [7] Act., IV, 12.

su Christi, qui declaravit: *Qui non est mecum, contra Me est; et qui non colligit mecum, dispergit*[1]. Unde suos monebat Apostolus: *Sed licet nos aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*[2]. Cujus quidem rei hanc attulit causam: *Neque enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per revelationem Jesu Christi*[3]. Neque aliter S. Joannes: *Si quis venit ad vos,* inquit, *et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis*[4]. Quomodo ergo pro irrationabili haberi potest Romano-Catholicæ Ecclesiæ intolerantia, quum a semetipsâ separat eos, qui aliam doctrinam sequuntur? — Sed quid est, inquiunt, quod Romana Ecclesia condemnet eum, qui suæ non est communionis? — Non eum condemnat, sed excommunicatione merito a suo eum dividit corpore, ut obtemperet Jesu Christo jubenti: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*[5].

Quamnam pacem] Deus servatam velit.

56. At, inquiunt, Deus vult, ubique pacem servari. Ecquis illud neget? Non tamen eam vult fidei suæ dispendio. Princeps pacis et pacem ipse vult et nos eam nobiscum et cum aliis servare jubet: *Inquire pacem et persequere eam*[6]. Sed de quali pace loquitur Dominus? De verâ illâ pace, quæ acquiritur et servatur virtutum exercitio: *Fiat pax in virtute tuâ*[7]. De illâ pace agit, quæ ex conjunctione cum Deo et proximo oritur: illa pax ad æternam felicitatem nos conducit. Minime vero loquitur de falsâ pace, quæ comparari fingitur tolerandis iis, qui ad arbitrium credere et agere volunt, longe aliter ac Deus revelavit; hæc est pax impiorum in suâ perditione dormientium. Eam mortis pacem non vult Redemptor noster, sed ad eam ex hoc mundo depellendam venit: *Nolite arbitrari,* inquit, *quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium*[8]. S. Lucas non dicit *gladium,* sed *separationem*[9]; Jesus Christus igitur venit, ut infideles a fidelibus separaret, ne fideles cum infidelibus communicantes, in perniciem incurrerent. Quod quidem his verbis ipse S. Lucas explicat: *Quum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in viâ da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem*[10]. Ad illam enim perniciem, cum fidei inimicis communicando, tolerantia perducit.

Errore tolerando, aufertur omnis religio.

57. Joannes Leonardus *Froereisen, Argentoratensis* academiæ præpositus, in oratione quâdam, *Argentorati* (*Strassburg*) pronuntiatâ et anno 1743 illic typis excusâ, plurium Augustanæ communionis Ecclesiarum statum deplorans: *Communio nostra,* inquit, *est velut exercitus, in quo singuli pro duce se gerere volunt; serpens est, in plura concisus frusta, quæ quidem vivunt, brevi tamen vitam amittent*[11]. En quæ præclara tranquillitas ex tolerantiâ oriatur! Præterea tolerantiam, in reformatorum libris prædicatam, quid secutum est? Oblivio dogmatis; quo factum est, ut deinde irrepserint Deismus et atheismus (est quippe facillimus a Deismo ad atheismum transitus). Contra quem reformati licet ardenti studio scribere conati sint, fateri tamen debent, fovendâ in rebus religionis opinandi libertate, ad gurgitem illum semetipsos impulsum dedisse; quo fit, ut quantumvis adnitantur, remedium afferre jam nequeant.

Conclusio.

58. Nos ergo, Christiani, carissimi fratres mei, Deo nostro gratias agamus, quod per catholicam religionem sanctæ fidei luce nos illuminavit, nosque in catholicis regionibus nasci voluit. Quæ quidem permagna fuit gratia: *Non fecit taliter omni nationi*[12]. Quid de nobis foret, postquam

[1] *Luc.*, XI, 23. — [2] *Galat.*, I, 8. — [3] Ibid., v. 12. — [4] 2 *Joan.*, v. 10. — [5] *Matth.*, XVIII, 17. — [6] Psalm. XXXIII, 15. — [7] Psalm. CXXI, 7. — [8] *Matth.*, X, 34. — [9] *Luc.*, XII, 51. — [10] Ibid., v. 58. — [11] *Jean Léon. Froereisen, Mémoires pour l'hist. des sciences et des beaux arts, Juillet, 1743, p. 2123.* — [12] Psalm. CXLVII, 20.

culpis nostris fidei luce jam indigni evasimus, si inter infideles nati essemus, vel in regionibus hæreticis, ubi major hominum pars, eruditorum certe, ab hæresi ad atheismum transierunt! Hodie enim jam pertractatis riteque enucleatis eorum erroribus, æternæ damnationis formidinem accrescere senserunt, statueruntque, ad eam expellendam, negare omnia nec quidquam ultra credere. Atque illud est, cur ex transalpinis regionibus sæpenumero huc influant atheismo vel deismo infecti libelli. Sed quidquid vel cogitant vel dicunt increduli, æternæ pœnæ formido sollicitos usque ad mortem eos tenebit; et post obitum divinam persentient ultionem, quam, dum vivebant, admittere noluerunt. Nos, o fideles, iterum dico, gratias Domino semper agamus, Eumque precemur, ut et fidem nobis adaugeat et auxilium, quo tantæ respondeamus gratiæ; cui si non responderimus, magnâ rationum die ad divinum tribunal culpa nostra augebitur. Pro nobis precemur, sed etiam pro miseris iis incredulis, qui ut sine conscientiæ angore vitiis indulgeant, ipsi ad incredulitatem delapsi, item alios depravare iisque persuadere conantur, nec legem neque æternitatem nec Deum existere. Et utinam desinerent calamitosis hisce temporibus, quibus morum corruptio supra modum invaluit, comites sibi adjungere. Hi enim, ubi in libidines se immerserunt, divinâ gratiâ amissâ, haud difficulter fidei quoque jacturam faciunt. Jesus Christus ejusque divina Mater nos exaudiant et tueantur.

VIII.

DISSERTATIONES THEOLOGICÆ MORALES

DE IIS

QUÆ AD VITAM ÆTERNAM

PERTINENT

1776

Anno 1776, quum octogesimum suæ ætatis annum ageret, et supremum vitæ diem non ita multo abesse putaret, sanctus Doctor de Novissimis, sibi jam impendentibus, opuscula quædam concinnare statuit. Duo præsertim, ut ex ejus epistolis ad typographum (12 Febr. et 15 Nov. 1776) apparet, hunc laborem suscipiens assequenda sibi proposuit. Incredulis enim, qui æternas illas veritates velut inania commenta deridebant, argumentorum firmitate salutarem incutere timorem nititur, animis vero pietati deditis perennem afferre memoriam æternæ illius remunerationis, quæ fideles Dei servos manet. Pietatis igitur studium cum sacrâ doctrinâ tam mirifice conjunxit, ut ad salutem animarum haud minus quam ad rerum theologicarum scientiam egregiæ illæ dissertationes conferre videantur.

DISSERTATIO I.

DE JUDICIO PARTICULARI.

ARGUMENTUM.

1. *Certum est, unumquemque vitâ defunctum in judicium particulare statim adduci.*
2. *Particulare judicium privatum, universale publicum erit; in illo sola hominis anima præmiis vel pœnis afficietur, in hoc vero etiam corpus.*
3. *Ex Scripturis probatur, post mortem animas confestim vel præmio vel pœnâ affici.*
4. *Eodem temporis puncto, quo quis animam exspirat, judicium agitur.*
5. *Disquisitio et sententia uno temporis momento fient.*
6. *Quæritur, ubinam hoc particulare judicium fiat.*
7. *Quæritur, utrum Angeli hoc judicium exerceant an vero Jesus Christus? Quodsi Christus, ut homo an ut Deus?*
8. *Utrum fiat modo intellectuali an reali sive locali?*
9. *Sitne Christus vocaliter an mentaliter sententiam prolaturus?*

Singulis judicium particulare statutum est.

1. *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium* [1]. Quamquam hunc textum de judicio, quod mortem consequetur, theologi non omnes eodem modo explicant, quum alii de judicio particulari, alii de universali eum interpretentur; non potest tamen dubitari, quin unusquisque, vitâ defunctus, illico ad disquisitionem atque judicium vocetur. Quod ex his Ecclesiastici verbis liquet: *Facile est coram Deo in die obitûs retribuere unicuique secundum vias suas... et in fine hominis denudatio operum illius* [2]. Quibus perspicue designatur judicium, quod post mortem de singulis protinus feretur, et retributio, quæ iis rependetur pro meritis. Dicitur *facile est*, ad designandum, Domino nullius laboris esse, eos qui sibi aut fideles aut infideles fuerint, ipsâ mortis die remunerari vel pœnis afficere.

Ceterum plures SS. Patres textum, quem suprà citavimus, de judicio particulari explicant. S. Ambrosius: *Statutum quippe est omnibus*, inquit, *semel mori, et post mortem judicabitur unusquisque secundum merita sua* [3]. S. Joannes Chrysostomus: *Postquam diem tuum obieris, judicaberis et pœna consequetur* [4]. S. Joannes Damascenus: *Quum exhalamus spiritum, quasi in librâ humana opera probantur* [5]. S. Au-

[1] *Hebr.*, IX, 27. — [2] Eccli., XI, 28, 29. — [3] In Ep. ad *Hebr.*, cap. IX (Falso tribuitur *Ambrosio*; legitur apud *Raban. Maurum.* Nota edit.). — [4] In *Matth.*, Homil. 36, n. 3. — [5] De his, qui in fide dormierunt, n. 25.

gustinus: *Illud... rectissime... credit, judicari animas, quum de corporibus exierint*[1].

Illud judicium privatum erit.

2. Certum est igitur, præter judicium universale, quod de omnibus hominibus et Angelis in mundi exitio fiet, esse quoque particulare judicium, quo singulis in vitæ exitu decernetur merces vel pœna, quam operibus sibi promeruerint. Ad quemlibet hominum, quatenus singulares sunt personæ, inquit S. Thomas Angelicus[2], in fine vitæ spectabit judicium particulare; quatenus autem humanæ communitatis partem constituunt, universali judicio in fine mundi de iis statuetur.

Non inutile erit judicium universale.

Neque attinet dicere, si particulare judicium instituatur, supervacaneum esse universale. Siquidem occulta sunt particularia judicia omnia, universale autem, ut ait S. Augustinus[3], idcirco institutum est, ut in publico fiat, cunctisque divinæ Justitiæ æquitatem detegat. — Nec similiter illud obstat, quod homines bis in judicium vocari injustum sit. Non enim Deus duplicem pœnam uni peccato, neque uni honesto operi duplex præmium decernet, sed pœna illa illudve præmium, cujus dimidium in particulari judicio assignatum fuerit, in universali deinde explebitur: hoc judicio igitur peracto, et impii totas pœnas luent et boni plenam habebunt mercedem; idque tam animâ quam corpore. Quum enim corpus sit instrumentum animæ eique conjunctum et pars totius hominis, justitia expostulat, ut, quemadmodum aut peccando delectationem aut dolorem molestiis sustinendis participavit, ita quoque pœnæ vel mercedis particeps fiat, patiendo vel fruendo. Atque illud est, cur in mundi exitu uniuscujusque merita vel demerita denuo sint in disquisitionem ventura.

Post mortem animæ illico præmiis vel pœnis afficiuntur.

3. E contrario falsa est opinio eorum, qui asserunt, animas, nisi post judicium universale, neque pœnis inferni neque cælorum præmiis affici; quandoquidem de fide est, ut docet Angelicus[4], post mortem animas, si in peccato sint, protinus relegari in infernum, si vero cujuslibet maculæ immunes, in cælum illico intromitti. Quod idem ante eum tradiderunt S. Augustinus[5], S. Gregorius[6], Beda[7] et alii. Atque illud quidem affirmat Evangelium, quum divitem statim post mortem in inferno sepultum tormentisque cruciatum narrat: *Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno... quum esset in tormentis, cet.*[8]; Lazarum vero, sanctum illum mendicum, sub ipso vitæ exitu ab Angelis in Abrahæ sinum deductum refert: *Factum est autem, ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ*[9]. Scimus porro, ex cruce Jesum Christum bono Latroni promisisse: *Hodie mecum eris in paradiso*[10].

Quæritur: a. quando fiat.

4. Hic autem plures adsunt quæstiones solvendæ. Quæritur 1um, quod ad tempus attinet, quandonam fiat judicium particulare? — Communiter docent theologi, judicium fieri in ipso mortis puncto, id est, eo temporis momento, quo anima ex corpore discedat. Non antea, quod prius non desiit merendi vel demerendi tempus; nec post separationis momentum, quod nulla adest judicii differendi ratio: jam enim anima extra statum viæ existens, ad majus præmium vel pœnam idonea non est. Existimat S. Bonaventura[11], animam ipso mortis puncto ad sententiam accipiendam in corpore morari, tunc vero ad locum, quem sortita est, deduci; vult tamen communior opinio, animam ubi a corpore discesserit, illico ad disquisitionem vocari sententiamque accipere. Quamquam igitur post mortis punctum ad locum suum deducetur, ipso tamen obitus momento sententiam suam sibique obvenientem statum cognitum habebit.

[1] De Animâ et ejus Origine, lib. II, cap. 4. — [2] Suppl., qu. 88, art. 1, ad 1m. — [3] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 2. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 45, qu. 1, solutio II. — [5] De Animâ et ejus Origine, lib. II, cap. 4. — [6] *S. Greg. M.* In Evangelia, Hom. 13, n. 3. — [7] Hist. Eccl. Gentis *Angl.*, lib. V, cap. 13, 14. — [8] *Luc.*, XVI, 22, 23. — [9] Ibid., v. 22. — [10] *Luc.*, XXIII, 43. — [11] In Sent. lib. IV, dist. 20, pars 1, qu. 5.

Temporis momento absolvetur.

5. Licet autem Patres et theologi dicant, huic judicio Angelum custodem tamquam advocatum, diabolum ut accusatorem interesse, momento temporis tamen, sive ut ait S. Augustinus, *mirâ celeritate*[1] absolvetur; Jesus Christus enim secundum humanitatem quoque plenam operum nostrorum cognitionem habet, ut nec tempore ad ea exploranda nec testibus indigeat. Ipse nos certiores facit: *Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox maleficis, cet.*[2]; ac si illud Jeremiæ diceret: *Ego sum judex et testis*[3]. Præterquam quod divino opere quilibet judicandus, ut scribit S. Augustinus[4], merita sua vel demerita uno mentis intuitu cognoscet. Hic advertit S. Laurentius Justinianus[5], solere dæmones nonnullis fraudulenter persuadere, sibi ad inferni pœnas jam damnatis, nullam superesse spem salutis. Quos monendos esse ait, neminem ante mortem damnatum se vel salvum credere posse, quod Dominus post mortem tantum de unoquoque pro meritis vel demeritis statuat.

Quæritur: *b.* ubi fiat.

6. Quæritur 2° quod ad locum spectat, ubinam fiat particulare judicium? Quoniam hoc judicium instituitur (ut diximus) eodem temporis puncto, quo anima a corpore discedat, a doctis communius creditur, illud fieri illo ipso loco, ubi morientis corpus adest, neque alio transferri.

Illud autem nihil refert, in judiciis reum ad judicem adduci, non vero ad reum se conferre judicem. Respondet enim S. Thomas[6], si ita fieri deberet, animas ante sententiam deferri oportere ad cælum, ubi Jesus Christus assidet; quod verum quoque esset de iis animis, quæ inferni pœnis dignæ sunt; quæ sententia, etsi aliqui eam posuerunt, certo falsa est. Item falsa est opinio eorum, qui asserunt, animas judicari in loco suæ sortis, id est, vel in cælo vel in purgatorio vel in inferno: tunc quippe sententiæ exsecutio ipsam sententiam præcederet, quum utique subsequi, et anima post sententiam in suæ sortis loco constitui debeat. At quonam igitur loco judicium particulare fiet?

Quæritur: *c.* a quo fiat.

7. Hujus quæstionis solutio ex hac aliâ pendet, a quo fiat judicium particulare. Nonnulli theologi dicunt, Jesum Christum per Angelos hoc judicium facere; et *Viegas: Michael creditur*, inquit, *animarum e corporibus discedentium particulare judicium exercere*[7]. Quæ tamen opiniones parum probantur ceteris, qui existimant, Jesum Christum, ut ajunt Scripturæ, unicum esse animarum judicem. Sed deliberatio omnis hæc est, utrum judiciaria potestas ad Jesum Christum, ut hominem, an vero ut Deum pertineat.

S. Thomas cum plerisque omnibus theologis docet, ante Jesu Christi adventum, Verbum, ut Verbum, id est ut Deum, particulare judicium exercuisse. Ante Incarnationem enim, quum judicandi potestatem nondum ut homo per passionem esset adeptus, judicia, inquit S. Doctor[8], ut Deus exercebat. Quæstio igitur ad ea tempora spectat, quæ Incarnationem sequuntur. Ait Angelicus[9], judiciariam potestatem Christo convenire, ut est Verbum Patris; et concludit: *Sic igitur auctoritas judicandi attribuitur Patri, in quantum est principium Filii, sed ipsa ratio judicii attribuitur Filio, qui est... sapientia Patris.* Pater igitur (sic deinde adjungit) *judicat omnia per Filium, in quantum est sapientia... ejus*[10].

Attamen certum est, in judicio universali Christum ut hominem judicaturum; quod ibidem[11] S. Thomas ita proponit: Etsi præcipua judicandi auctoritas est in Deo, quum tamen Christo, ut Ecclesiæ capiti, omnia commissa sint, ad Eum secundum humanam naturam potestas homines judicandi pertinet.

[1] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 14. — [2] *Malach.*, III, 5. — [3] *Jerem.*, XXIX, 23. — [4] L. c. — [5] De Disciplina et Perfect. monasticæ conversationis, cap. 12. — [6] Quodlib. X, qu. 1, art. 2, ad 2^{m}. — [7] *Viegas*, In Apocal., cap. 12. comment. 1, sect. 18, n. 7. — [8] 3^{a}, qu. 59, art. 4 ad 3^{m}. — [9] Ibid., art. 1 ad 2^{m}. — [10] Ibid. — [11] Art. 3.

Sed remanet quæstio de judicio particulari, utrum in eo Jesus Christus sit judex ut filius hominis an ut filius Dei. Cardinalis *Gotti* [1] huc propendet, ut cum S. Thomâ dicat, Christum in judicio particulari sententiam ferre, ut Deum; *P. Suarez* [2] vero scribit, probabilius theologos contendere, Christo ut homini traditam esse peculiarem potestatem judicandi homines; quod quidem hoc textu probari videtur: *Quia Ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum* [3]. Ex contextu probari ait *Suarez*, illic de Christo ut homine agi: et sane, vox *constitutus* illud ostendere videtur. Advertit tamen, ejusmodi potestatem Christo ex mandato fuisse traditam, quum primaria judicandi et præmia pœnasque decernendi potestas ad solum Deum pertineat.

Christus non descendit ad animas judicandas.

8. Ceterum inter theologos convenit, Christum, tametsi particulare judicium ut homo exerceat, non tamen ad illud exercendum e cælo descendere, quod secus in continuo motu esset, ut in diversis terræ locis de singulis morientibus statueret. Quare, quum Scriptura et SS. Patres dicunt, in morte Jesum Christum ad judicandum accedere, illud intelligitur de adventu, non locali sed intellectuali, quia ab animis, modo intellectuali, videbitur, ac si localiter esset præsens. Nec fas est arbitrari, animas, causâ nondum judicatâ, in cælis ad Christi thronum produci; siquidem a cæli sanctitate alienum esset, illuc ingredi animam peccato inquinatam; quinimmo, quamvis prorsus pura ex hac vitâ migraret, non posset tamen, nisi pronuntiatâ sententiâ, in cælum admitti. Itaque, quum Patres dicunt, animas ad Dei thronum judicandas produci, intelligendum est, eas modo intellectuali eo adire.

Nec voce suâ sententiam pronuntiabit.

9. Communiter dicunt quoque theologi, sententiam non voce, sed modo spirituali a Jesu Christo proferri, atque eodem modo animis judicatis manifestari: magis æquum scilicet videri, animis, quæ e corporibus egressæ tunc mere spirituales sunt, sententiam, eodem quo pronuntiatur temporis puncto, modo spirituali exhiberi. Quocirca Estius [4] cum S. Thomâ [5] et aliis concludit, Jesum Christum divinâ suâ virtute in mente eorum, quorum causa judicatur, impressurum esse præmii vel pœnæ sententiam, quæ ad singulos spectat. Atque idem tuetur *P. Liberius a Jesu* [6], magnæ doctrinæ auctor.

En igitur, quo tandem omnes perventuri simus: ad Jesu Christi tribunal aliquando adducamur necesse est, ut quidquid vel boni vel mali egerimus, expendatur, et pro meritis vel demeritis sententiam accipiamus: *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum* [7].

PRECATIO.

Mi Jesu, qui aliquando judex mihi eris, nolo exspectare mortis horam, ut ad tribunal tuum producar; in præsenti coram Te me sisto, inferni pœnis me dignum agnoscens. Nunc vero non accedo ad justitiæ thronum, ex quo post mortem judicium exerces, sed ad thronum misericordiæ tuæ, ad Crucem dico, in quâ mei amore mortem obiisti. A sanguine, quem in Cruce cum tanto dolore meâ causâ effudisti, veniam spero, quod gratiam tuam tuumque amorem tam sæpe neglexi.

Quod pro pœnis, quas promerueram, tot gratiis me cumulasti, spem mihi affert, Te veniâ me donasse; quodsi tamen nondum mihi ignoveris, nunc, dilecte mi Redemptor, veniam tribue, priusquam ad judicium procedas. Toto corde doleo, quod Te despectum habui; dolore consumi vellem, quum mecum reputo, infinitæ Bonitati tuæ injuriam me intulisse. Veniam spero ab eo sanguine, quem effudisti, ut

[1] Tr. de Judicio, qu. 4, dub. 3, § 1. — [2] De Incarnat., pars 2, disp. 52, sect. 1. — [3] Act., X, 42. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 47, § 1. — [5] Opusc. 10. Responsio ad *Joan. Vercellensem.*, art. 27. — [6] De statu Animar., contr. 1, n. 14. — [7] 2 *Cor.*, V, 10.

mihi condonare posses: *Te ergo, quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti.*

Nec tamen satis habeo, Domine, me veniam impetrasse: Te diligo, et totus tuus esse cupio. Video, hoc ipsum desiderium non meum esse, sed totum munus tuum, qui illud mihi largiris; ne ergo illud mihi largiri destiteris, quin etiam incrementum ei affer; quod quidem in nomine tuo a Te postulo. Promisisti enim: *Si quid petieritis Me in nomine meo, hoc faciam* [1]. Quapropter, in tuo nomine a Te peto: fac ut deinceps omnibus creatis renuntiem, neque aliud quidquam diligam præter Te, summum meum bonum. Tu illud præstare et potes et vis; noli permittere, ut ego impedimentum ponam; ita per merita tua futurum spero. Atque idem a tuâ quoque intercessione exspecto, o mater Dei, Maria. Jesum pro me precare. Servum tuum me esse glorior; Te autem gloriari scio, quod servos tuos ex peccatoribus in sanctos convertas, cujus quidem rei tot posuisti exempla; in iisque et me futurum spero. Amen, ita fiat.

DISSERTATIO II.

DE PURGATORIO.

§ I.

PURGATORIUM REVERA EXISTERE.

1. *Existere purgatorium probatur.* 2. *Confirmatur eadem veritas.*

Quinam illud negaverint.

1. Purgatorium esse primus negavit Aerius, anno 340. Tum illud repudiarunt alii hæretici, ut *Waldenses* et *Joannes Hus;* postea illud infitiatus est *Lutherus* [2], quamvis aliquo loco admittat, falso tamen asserens, ex Scripturis ostendi non posse [3]. *Calvinus* contrà prorsus illud respuit et *exitiale satanæ commentum* [4] vocat. Verum Ecclesia Catholica in sacro Concilio Tridentino [5] certiores nos reddit, esse purgatorium; uti ex divinis Litteris constat.

Probatur 1. ex Scripturâ. a. *II Machab.* XII, 46. b. *Matth.* V, 26.

In II° libro Machabæorum, cap. 12, dicitur: *Sancta ergo et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* [6]. Atque in Evangelio: *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem* [7]. Est igitur in alterâ vitâ locus quidam, ex quo, solutâ levioris cujusque peccati pœnâ, exitus datur; certum est enim, existere culpas suâ naturâ veniales, quibus infectus siquis moriatur, ad infernum quidem, utpote Dei amicus, non detruditur, nec tamen cælum ingreditur, quo nihil contaminatum introibit; ad purgatorium ergo vadit, ubi maculæ omnes eluuntur.

c. *Matth.* XII, 32.

2. Alio ejusdem S. Matthæi loco dicitur: Siquis in Spiritum-Sanctum blasphemaverit, *non remittetur ei, neque in hoc sæculo neque in futuro* [8]. In quem textum S. Gregorius: *De levibus... culpis,* inquit, *esse... purgatorius ignis credendus est* [9]. Idem dicunt Beda [10], S. Fulgentius [11], S. Ber-

2. ex Traditione.

[1] *Joan.*, XIV, 14. — [2] De Missâ privatâ abrogandâ, pars 2. — [3] Assertio omnium Articulor. art. 37; — In Disput. Lipsiæ habitâ, purgatorium existere, prorsus admisit (Opera omnia, *Jenæ* 1612, Tom. I, fol. 223 *b* et seq.). Conf. etiam in hoc volumine Hæresum Histor. Cap. XI, n. 11 (Nota edit.). — [4] Instit., lib. III, cap. 5, n. 6. — [5] Sess. XXV. Decr. de Purgatorio. Item Sess. VI, can. 30 et Sess. XXII, cap. 2 et can. 3. — [6] v. 46. — [7] *Matth.*, V, 26. — [8] *Matth.*, XII, 32. — [9] *S. Greg. M.*, Dialog. lib. IV, cap. 39. — [10] In *Marci* Evang. Exposit., cap. 3. — [11] De Remissione Peccator., lib. I, cap. 24.

nardus [1], Tertullianus [2], S. Cyprianus [3], S. Cyrillus Hierosolymitanus [4], S. Gregorius Nyssenus [5], S. Ambrosius [6], S. Hieronymus [7], S. Chrysostomus [8], S. Augustinus [9].

Quæ veritas ante Tridentinam Synodum a Concilio Lugdunensi II his verbis definita fuit: *Credimus... animas pœnis purgatoriis... purgari* [10]. Et in Concilio Florentino dicitur: *Animas... post mortem purgari* [11], *cet.*

Siquis porro de hac purgatorii veritate uberius edoceri cupiat, librum de Concilio Tridentino, quem *Opus Dogmaticum, cet.* inscripsimus, adeat; illic eamdem materiam penitus excussam reperiet unà cum responsis ad ea, quæ hæretici opponunt.

§ II.

DE PŒNIS PURGATORII.

3. *Maximam ibi pœnam esse Dei visionis privationem.*
4. *Num quælibet sensuum pœna in purgatorio maximam hujus vitæ pœnam superet.*
5. *Sitne illic pœna ignis.* 6. *Vel ipsos Græcos postea ignis pœnam admisisse.*
7. *Num dæmones eas animas torqueant.* 8. *Quamdiu pœnæ illæ protrahantur.*
9. *Sanctas illas animas placidissime et ad Dei Voluntatem prorsus conformatas cuncta perferre.*
10. *In quâ mundi parte situm sit purgatorium.*
11. *Sintne earum nonnullæ de suâ salute incertæ.*
12. *De eâ certissime iis constare probatur.*

Maxima pœna: privatio visionis Dei.

3. Quod deinde ad purgatorii pœnas attinet, amantes illæ animæ, quæ in hoc Sanctorum carcere totis viribus Deum diligunt, nullâ aliâ pœnâ acerbius cruciantur, quam quod a sponso relegatæ, ne facie ad faciem Eum adspiciant, prohibentur. Graves quidem sunt ceteri, quos sustinent, dolores; verumtamen, ad negatam sibi Dei visionem pro nihilo cunctos habent; quos omnes millies iterumque millies adauctos libenter ferrent, dummodo ad Deum suum intuendum admitterentur.

De pœnarum gravitate.

4. De quibus ceteris pœnis S. Thomas: Omnis pœna sensus in purgatorio, inquit, *excedit maximam pœnam hujus vitæ* [12]. Et S. Augustinus: *Gravior*, inquit,... *ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vitâ* [13]. S. Bonaventura [14] vero negat, omnem purgatorii pœnam omni hujus vitæ pœnâ esse graviorem, quod, quamvis Dei, summi Boni, privatio illic adsit, mitigetur tamen ejusmodi pœna certâ notitiâ Illius brevi consequendi; et quo propius accedat tempus Illius intuendi, eo minus acerba fiat pœna.

De pœnâ ignis.

5. A multis porro in incerto habetur, num in purgatorio sit pœna ignis. Affirmat Cardinalis *Gotti* [15], et hunc affert S. Pauli textum: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (1 *Cor.*, III, 13); et v. 15 subjicitur: *Si cujus opus arserit,*

[1] In Cantica, Sermo 66, n. 11. — [2] De Coron. milit., cap. 3. — [3] Epist. 52, ad *Antonianum*, n. 20; Ep. 66, ad Cler. et popul. — [4] Catechesis 23 (Mystag. 5), n. 9-10. — [5] Oratio de Mortuis. — [6] De Obitu *Valentiniani* Consolatio, n. 78. — [7] Comm. in *Isaiam*, cap. 66. — [8] De Sacerdotio, lib. VI, n. 4. — [9] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 13 et 16. — [10] (a° 1274) Exposit. fidei *Græc.* — [11] (a° 1419) Litter. *Eugenii* IV « Lætentur ». — [12] In Sent. lib. IV, dist. 21, qu. 1, art. 1. Quær. 2, ad 3m. — [13] Enarr. in Psalm. 37, n. 3. — [14] In Sent. lib. IV, dist. 20, pars 1, art. 1, quæst. 2. — [15] Tr. de Statu Anim. post mortem, quæst. 3, dub. 2, § 1.

detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Quo textu certo constare videtur, esse in purgatorio pœnam ignis. Græci tamen ignem cum S. Chrysostomo intelligebant obscurum quemdam locum, mæstitiæ plenum; cui sententiæ in Concilio Florentino patrocinati sunt [1]. Cardinalis *Gotti* vero ibidem ait, communem esse Latinorum sententiam; et profecto verior est; asserit quoque, nefas esse, ab eâ nos dissentire; quamquam enim in purgatorio adsunt caligo atque mæstitia, discedendnm non est a naturali explicatione ignis, quem nominat S. Paulus, et ita intelligunt S. Augustinus [2], S. Gregorius [3], S. Bernardus [4] aliique; ac præterea ex regulâ generali nefas est a litterali sensu absque necessitate recedere. Demonstrat Bellarminus [5], eam esse communem theologorum sententiam; Estius [6] autem asserit, eam esse sententiam constantem; eamque ob causam Ecclesiam in Canone iis animis refrigerationem implorare *contra ardorem ignis.*

Etiam Græci ignem admittunt.

6. Accedit, quod ipsi Græci in Concilio Florentino, ad extremam sessionem XXV de purgatorio, his verbis Latinorum sententiam admiserunt: *Quod vero de igne purgatorio dicitis, hoc etiam suscipimus.* [7] Ait porro doctus quidam auctor in libro, qui inscribitur *Animadversiones contra Antonium Genuensem* [8], hodie maximam Græcorum partem hac in re Latinis assentiri, ut videre licet apud Allatium [9] et in eorum Ritualibus, ubi preces admovent, *ut animæ a purgatoriis ignibus liberentur.*

Num dæmon animas torqueat.

7. Futurum esse ait S. Thomas [10], ut dæmones sanctis illis animis in earum tormentum adsint, minime tamen ut eas discrucient; æquum non esse videlicet, eas ab inimico, de quo victoriam reportarunt, postea torqueri; permisisse quidem Deum, ut hac in vitâ, qui pugnæ locus est, Job ab eo vexaretur: purgatorium vero jam non esse pugnæ locum.

Quamdiu pœnæ protrahantur.

8. Asserit Dominicus Soto [11], divinæ clementiæ non convenire, ut animas illas sibi dilectas ultra decem annos a se disjunctas teneat; quam tamen opinionem ceteri non sequuntur; immo damnata est ab Alexandro VII hæc, quæ quadragesima tertia erat, propositio: *Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos* [12]. Estius [13] quoque unà cum aliis, magis credibile esse ait, pœnas multo etiam ultra decennium produci; quâ in re S. Augustinum [14] commemorat, qui nonnullis plenam peccatorum remissionem non ante extremum judicii diem tribui existimat. Cardinalis *Gotti* [15] opinatur, quo propius accedat pœnarum terminus, eo magis animarum minui tristitiam, quam Dei desiderium affert. Quod autem ad pœnam sensûs attinet, S. Bernardus in vitâ S. Malachiæ [16] scribit, vidisse eum, quum pro sorore preces adhibere cœpisset, singulis diebus pœnas imminui, eamque demum cum Deo esse conjunctam.

Quomodo animæ pœnas sustineant.

9. Ceterum sanctis illis captivis graves quidem sustinendæ sunt molestiæ; patientissime tamen, æquissimo animo et summâ tranquillitate cuncta perferunt: *dormiunt in somno pacis* (ut in Missæ

[1] Sess. 25, v. fin., ante extremam Patriarchæ sententiam. — [2] In Ps. XXXVII, n. 3. — De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 10. — [3] Dialog. lib. IV, cap. 39. — [4] Sermo de Diversis 28, n. 6. — [5] De Purgatorio, lib. II, cap. 11. — [6] In Sent. lib. IV, dist. 21, § 5. — [7] L. c. — [8] Animadv. 38 (Esse videtur *Storchenau*; cfr. *de Feller, dict. hist.*, art. *Antoine de Gênes.* Nota edit.). — [9] De utriusque Eccl[æ]... de purgatorio Consensione, n. 33 et 52. — [10] In Sent. lib. IV, dist. 21, qu. 1, solutio V (*a*). — [11] In Sent. lib. IV, dist. 19, qu. 3, art. 2. — [12] *Alex. VII*, Litt. 18 Martii 1666, prop. 43. — [13] In Sent. lib. IV, dist. 21, § 5, de 3[a] quæstione. — [14] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 25; lib. XXI, cap. 24. — [15] Tr. de Statu Anim. post mortem, qu. 3, dub. 2, § 3, n. 16. — [16] Cap. 5.

(*a*) *Solâ justitiâ divinâ*, inquit, *electi post hanc vitam purgantur; non ministerio dæmonum, quorum victores exstiterunt.... Sed tamen possibile est, quod... ipsi dæmones, qui de pœnis hominum lætantur, eos concomitentur et assistant purgandis, cet.* (Nota edit.).

Canone dicitur); atque ibi totis viribus Deum actuali amore diligunt, continuos amoris actus eliciendo, seu ut melius dicam, uno continuo amoris actu, atque eo quidem intensissimo, ut ait S. Thomas [1]. Nam caritas perfecta, cujus thesaurum jam adeptæ sunt, otiosa esse nequit in animâ separatâ a corpore, quod solum ab eliciendis ejusmodi caritatis actibus eam distinere posset. Sed nec cruciatuum acerbitas, corpus afficiendo, animæ impedimento esse potest; nam ab eo sejuncta existit.

Ubi sit purgatorium.

10. De purgatorii loco, unà cum S. Thomâ [2], Estius: *Communis est*, inquit, *doctorum sententia, et cui* (adjungit) *non sit temere resistendum*, (hunc)... *locum esse in visceribus terræ, procul tamen ab ipsis gehennæ portis, non tam loci distantiâ, de quâ divinare nihil possumus, quam immutabili decreto Dei sejunctum* [3]. Tum addit, ita prorsus existimare S. Gregorium [4] omnesque scholasticos.

Sintne animæ de salute incertæ.

11. Nonnulli opinati sunt, aliquas in purgatorio animas adeo gravibus absorberi pœnis, ut sibi damnatæ videantur; quod verum esse prorsus nequit, quum animæ damnatæ et eæ, quæ salutem jam adeptæ sunt, dispari omnino sensu afficiantur. Alii dicunt, quasdam animas, donec penitus deletæ sunt maculæ, incertas saltem remanere, quænam sibi obvenerit sententia; et hæc quidem *Lutheri* [5] est opinio. Mirum dictu! *Lutherus* fidem hoc efficere ait, ut Christianus, hac in vitâ degens, de salute suâ certus sit; animas vero, quæ purgantur, de salute incertas esse putat! Hanc tamen sententiam, quæ in ejus propositionibus damnatis tricesima octava est, summus Pontifex, Leo X, rejecit [6].

Hæc sententia admitti nequit.

12. Vera autem sententia est, cunctas purgatorii animas de æternâ suâ salute certas esse atque securas; quandoquidem, in Dei gratiâ ex hac vitâ egressæ, in ipso judicio de vitâ æternâ certiores factæ sunt: ita affirmant S. Cyprianus [7] et S. Augustinus [8], quam sententiam *de fide catholicâ* esse asseverant. — Illam præterea securitatem mutuantur ex ipsâ tranquillâ conscientiâ, quæ, quod æquo placidoque animo cruciatus illos perferant, de salute certiores eas reddit. Amor quoque, quo Deum diligunt, de regno æterno iis pollicetur, easque delectat certâ fiduciâ Eum aliquando intuendi; minime enim ignorant, damnatos nec jam Deum diligere, nec sperare posse, se umquam ad ejus visionem admissum iri. Quocirca in Missæ Canone dicitur: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis;* quod dici non posset, si de suâ salute incertæ essent illæ animæ.

[1] In Sent. lib. IV, dist. 21, qu. 1, art. 1, solutio 3 (*a*). — [2] Ibid., solutio 2ª. — [3] In Sent. lib. IV, dist. 21, § 4. — [4] Dial. lib. IV, cap. 42. — [5] De pœnitentia et indulgentiis; a° 1517, prop. 19. — [6] « *Exsurge Domine* », Jul. 1520; prop. 38. — [7] De Mortalitate, n. 14. — [8] De Prædestin. Sanctor., cap. 14, n. 28.

(*a*) *Affectus*, inquit, *quo desideratur Summum Bonum post hanc vitam in animabus sanctis est intensissimus, quia non retardatur affectus mole corporis* (Nota edit.).

§ III.

DE SUFFRAGIIS PRO DEFUNCTIS.

13. *Probatur, suffragia iis revera prodesse.*
Num Sancti in cælo animis, in purgatorio detentis, suffragentur.
14. *De eodem argumento.*
15. *Num animæ in purgatorio nostrâ causâ preces adhibere possint.*
16. *S. Thomas dissentire quidem videtur, revera tamen non dissentit.*
17. *Quæritur, num illæ animæ umquam se ostendant viventibus.*

Suffragia animis prosunt.

13. Definivit sacra Tridentina Synodus (sessio XXV, decret. de purgatorio): *Quum Catholica Ecclesia... in hac... Synodo docuerit, purgatorium esse, animasque illic detentas fidelium suffragiis, potissimum vero... altaris Sacrificio juvari, cet.* Præcipuam rationem, cur ejusmodi suffragia iis prosint, oriri docet S. Thomas [1] ex communione Sanctorum et ex conjunctione, quâ Ecclesia militans cum patienti et triumphanti consociatur. Quare multo probabilius videtur (ut alibi [2] ait idem S. Doctor contra ea, quæ Dominicus *Soto* [3] asserit), etiam beatos pro animabus in purgatorio deprecari posse, quum unum corpus constituant; quapropter, ut ait Apostolus: *Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra* [4]. Unde fit, ut unumquodque membrum, saltem per conjunctionem quæ inter ea viget, aliis subvenire conetur; quemadmodum igitur Sancti de nobis viventibus solliciti sunt nostrâque causâ preces adhibent, ita quoque pro conflictatis illis animis deprecantur. Neque illud obstat, beatos non esse in statu merendi; respondet enim S. Thomas: *Licet Sancti non sint in statu merendi sibi..., sunt tamen in statu merendi aliis* [5]. Eamque ob causam Ecclesia nostra militans in commendandis animis vitâ defunctis Angelorum et Sanctorum opem implorat: *Subvenite Sancti Dei, occurrite Angeli.* Et alibi hac utitur precatione: *Omnipotens sempiterne Deus..., Te supplices exoramus, ut quos... sæculum futurum jam exutos corpore suscepit, intercedentibus omnibus Sanctis tuis, pietatis tuæ clementiâ, omnium delictorum suorum veniam consequantur* [6].

Objectio cum responso.

14. Itidem frustra objicitur, fieri non posse, ut unius opus alteri prosit ad statum gloriæ consequendum, quem suis quisque meritis sibi comparat. Siquidem respondet S. Thomas [7], pro caritatis communicatione, Sanctorum opera *etiam per viam meriti* aliis mutuo prodesse.

Alia objectio cum responso.

Quod porro nonnulli asseruerunt, animas damnatas ad tempus saltem, id est ante judicii diem, suffragiis juvari posse, si hac in vitâ fidem et Sacramenta susceperint, a S. Thomâ [8] prorsus rejicitur.

Possintne animæ pro nobis orare.

15. Quæritur deinde, num animæ in purgatorio detentæ pro viventibus preces admovere possint. Negant nonnulli propter illud S. Thomæ: *Illi, qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad pœnas, quas patiuntur; et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis* [9]. Quamobrem Antonius *Genuensis* [10] ait, animarum in purgatorio commorantium auxilium implorare, *popularem abusum* esse viventium. Sed ita fieri, auctor ille immerito

[1] Suppl., qu. LXXI, art. 2. — [2] Ibid., qu. LXXII, art. 3, ad 4[m] et 6[m]. — [3] In Sent. lib. IV, dist. 45, qu. 3, art. 2. — [4] 1 *Cor.*, XII, 26. — [5] Suppl., qu. LXXII, art. 3, ad 4[m]. — [6] Missale; Orationes diversæ, ultim. — [7] Suppl., qu. LXXI, art. 1, ad 2[m]. — [8] Ibid., art. 5. — [9] 2[a] 2[æ], qu. 83, art. 11, ad 3[m]. — [10] Christiana Theologia, lib. VII, cap. 2, § 16.

abusum vocat, quum vel ipse Cardinalis *Gotti* [1] (diligentissimus ille quidem S. Thomæ sectator) asserat, communius nec sine probabilitate sustineri sententiam contrariam, quæ judicio nostro itemque *Bellarmini* [2], *Sylvii* [3], *Estii* [4], *Lessii* [5], *Valentiæ* [6], *Gabrielis* [7], *Suaresii* [8], *Medinæ* [9] aliorumque multorum judicio multo probabilior est. Bellarminus Cardinalis: *Quamquam S. Thomas contrarium docet*, inquit, *tamen ratio ejus non convincit. Nam si animæ illæ non orant pro nobis, vel causa est, quia non vident Deum, vel quia sunt in maximis tormentis, vel quia sunt nobis inferiores; sed nihil horum dici potest* [10]. Quod copiose ibi probat Bellarminus.

Quid S. Thomas dixerit.

16. Neque, ut cum Sylvio [11] advertit Cardinalis *Gotti* [12], loco citato, S. Thomas contrarium sentit. *Ibi enim*, inquit Gotti, *non dicit, vel quod viventes non juventur precibus eorum, qui sunt in purgatorio, vel quod, qui illic sunt, non orent pro viventibus: sed solum, quod quantum ad pœnas, quas patiuntur, sunt inferiores nobis, et secundum hoc non sunt in statu orandi. Non sunt autem eadem, non esse in statu orandi, et non orare.* Itaque, quamvis in eo statu gratias aliis mereri nequeant, nihilominus, non ignaræ, a Domino se diligi, *nihil... vetat* (inquit *Gotti*), *ut pro se orent... et pro nobis etiam viventibus.* Pie quidem creditur, Deum preces nostras iis detegere; tunc autem, utpote caritate plenæ, pro nobis deprecari certo non omittunt. S. Catharina Bononiensis, ut in ejus vitâ legitur, si quam gratiam expeteret, ad animas in purgatorio detentas recurrebat, et cito auditas preces sibi gratulabatur [13]. Quin etiam multas gratias, quas a Sanctis non impetravit, per illas animas deinde consecutam se testata est. Cujus quidem rei sexcenta exempla annales commemorant. S. Augustinus, de mortuis, qui nesciunt quid his in terris fiat: At *scire etiam possunt*, inquit, *ab Angelis, qui hic nobis præsto sunt* [14]. De quâ nostrâ sententiâ P. Concina subdubitat [15]; non diffitetur tamen, eam propugnari a gravissimis theologis; in quibus doctus ille Estius, qui eam strenue defendit, et hanc subjungit rationem: *Requirit... hoc... membrorum ejusdem corporis in caritate communio, præsertim quum* (animæ illæ) *non ignorent... nos indigere suffragiis alienis* [16].

S. Catharina animas invocare solebat.

Conclusio.

Quæritur, num animæ viventibus ostendant.

17. In hujus dissertationis complementum expedit, breviter attingere quæstionem, quam in suo opere instituit *P. Liberius a Jesu* [17], Carmelitanus discalceatus, quem suprà commemoravi. Quærit autem, num purgatorii animæ identidem de suâ custodiâ exeant, seque aliquâ ratione ostendant viventibus. Atque ita prorsus esse contendens, primum ait, nihil obstare, dummodo id voluerit Deus et relaxet decretum, quo animæ illæ egredi nequeunt ex loco, iis ad eluenda peccata destinato. Tum plura exempla profert, quæ illud confirmant et a scriptoribus spectatæ auctoritatis referuntur. S. Gregorius Magnus [18] narrat, *Paschasium* quemdam Sancto Germano apparuisse, et cap. LV aliud simile describit. S. Petrus Damianus [19] memorat, S. Severinum, Coloniensem Episcopum, quum uni ex suis sacerdotibus apparuisset, ei renuntiasse, in purgatorio se detineri propter horas Canonicas omnes simul mane recitatas. Testatur S. Bernardus [20] in vitâ S. Malachiæ, pluries e purgatorio sororem ei apparuisse, et tandem Altaris sacrificio se illis pœnis ostendisse

[1] De Statu Anim. post Mort., q. 3, dub. 2, § 3, n. 29. — [2] De Purgatorio, lib. II, cap. 15. — [3] In Suppl., qu. 71, art. 6. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 45, § 11, ad 7m. — [5] De Just. et Jure, lib. II, cap. 37, disp. 5, n. 23. — [6] Comm. in 2m 2ae, disp. 6, qu. 2, punct. 6. — [7] Sacri Canonis Missæ Expositio, Lect. 58. — [8] De Oratione, lib. I, cap. 11, n. 16-17. — [9] Codex de Oratione, qu. 5, concl. 3. — [10] L. c. — [11] L. c. — [12] L. c., n. 31. — [13] *Vita di S. Cat. da Bologna. Giac. Grassetti, S. J., lib. III, cap. III.* — [14] De Spirit. et Anim., cap. 29 (op. dub.). — De Cura pro mortuis gerenda, cap. 15. — [15] Theol. Christ. In Decalog., lib. II, disp. 1, cap. 10, n. 4. — [16] In Sent. lib. IV, dist. 45, § 11, ad 7m. — [17] De Purgatorio, pars 3, contr. 5. — [18] Dialog. lib. IV, cap. 40; ibid., cap. 55. — [19] Opusc. 34. De variis miraculosis Narrationibus, cap. 5. — [20] Vita *S. Malachiæ*, cap. 5.

liberatam. Præterea Sancto Bernardo ex suis monachis quidam sese obtulit, ex purgatorio ipsius Sancti precibus ereptus; ita quidem Guillelmus in vitâ S. Bernardi [1]. Alia leguntur exempla apud Bedam [2], apud Blosium [3], in revelationibus S. Birgittæ [4] et apud alios auctores multos.

Objectio cum responsione.

Atvero objicitur, ex ejusmodi visionibus plures falsas haberi. — Nihilominus, inquit S. Augustinus [5], magnæ temeritatis foret, eas omnes ut commentitias rejicere, quum tam multi et sapientes et sancti viri eas tueantur. *Magnæ impudentiæ est, negare animas identidem e suis sedibus ad nos emitti; quum tot viri sapientes et Deo pleni idipsum ratione et experimento comprobent suo* [6]. Tum ita pergit: *Neutiquam Deus in re tam gravi sineret illudi et errare Ecclesiæ doctores, qui ejusmodi apparitionibus utuntur ad confirmanda mysteria fidei de resurrectione, de animæ immortalitate, de pœnis et præmiis, hominibus post mortem statutis* [7].

PRECATIO.

Equidem, Domine, erga divinam tuam justitiam oneratum me cognosco mille debitis, ad quæ exsolvenda omnes hujus vitæ molestiæ parum valent; nec Te precari audeo, ut purgatorii pœnis me eximas. Magnopere vellem utique in cælum mox admitti, ut perfectiori illic caritate Te diligam; sed æquum est, a sordibus, quibus inquinatum me scio, illo igne me purgari. Ceterum, dilectissime Deus, profiteor, non me terreri purgatorii pœnis; scio enim, ibi me in eo loco futurum, ubi Te jam amittere nequeo et totis Te viribus amabo. Terrorem mihi injicit gehenna, ubi jam non possem Te amare, quin etiam in perpetuum ego Te odio haberem, Tuque perpetuo me haberes odio. Ab istâ gehennâ tuere me, quæso, per eum sanguinem, quem tanto cum dolore meâ causâ effudisti. Haud ignoro, propter peccata mea indignum me esse, qui Te diligam, vel diligar a Te. Quod vero mortem meæ salutis causâ tanto cum amore obiisti, spem firmam mihi affert, hoc futurum, ut in æternitate Te diligam semper, semperque Tibi dilectus sim. Mi Jesu, animum atque fiduciam mihi adde: suadet quidem diabolus, non meum esse, qui toties gratiam tuam et amorem tuum neglexi, in æternum Te diligere et a Te diligi in Sanctorum patriâ. Quum vero tuam passionem recolo et tam multas gratias, quas mihi post tot meas culpas largitus es, magna spes me tenet, illud futurum, ut in æternum Te diligam. Amo Te, mi Deus, Teque semper amare volo; me integrum Tibi trado; quod si ego me totum, ut par est, Tibi tradere nesciam, Tu ipse, per Jesu Filii tui amorem Te precor, me arripe. — Maria, Dei Mater, ego Te diligo Tibique plurimum confido; Jesum, qui tantopere Te diligit, pro me precare.

[1] Vita *S. Bernardi*, lib. I, cap. 10, n. 47. — [2] Hist. Ecclesiast. Gentis *Anglor.*, lib. III, cap. 19; lib. V, cap. 12 et seq. — [3] Conclave animæ fidelis, pars 2, cap. 13. — [4] Revelat., lib. IV, cap. 144. — [5] De cura pro mortuis agenda, cap. 10 seq. — [6] *Liberius a Jesu*, De Purgatorio, pars 3, controv. 5; qui auctor his verbis cum *S. Augustini* doctrinâ consonat (Not. edit.). — [7] Ibid.

DISSERTATIO III.

DE ANTICHRISTO.

ARGUMENTUM.

1. *Antichristi parentes Judæos futuros verisimile est.*
2. *Patria erit Babylon Chaldaica.*
Ipse a puero vitiis refertus erit, et a diabolo possidebitur.
3. *Item a puero alios inficiet.* 4. *Magni erit ingenii,*
et scientiarum, potissimum autem magicarum artium, peritus.
Tum solvetur Satanas, atque in terram commeabit.
5. *Antichristus sanctimoniam simulabit, et ut pro Deo adoretur efficiet.*
6. *Rapinæ erit deditus, ceterosque reges regno spoliabit.*
7. *Erit impudicissimus.* 8. *Omnium religionum spretor, in templo sedebit,*
ut divini honores sibi tribuantur. 9. *Incantamentis multos decipiet.*
Se obiisse finget ac deinde a mortuis excitatum. Pseudoprophetam comitem habebit.
Plura editurus est falsa miracula.
10. *Maxime vero Jesum Christum, ejus præcepta et Sacramenta contemptui habebit.*
11. *Ad characterem vel nomen suum ferendum omnes compellet.*
12. *Plurima regna suæ ditionis faciet, hujus mundi dominator evadet,*
et vel Romæ vel, quod verisimilius est, Hierosolymis sedem collocabit.
13. *Ejus persecutio erit omnium, quas Ecclesia passa fuerit, maxima;*
per tres annos et sex menses durabit.
Tunc nulla erunt publica in templis officia, et Altaris Sacrificium cessabit.
14. *De Antichristi ejusque satellitum morte in prælio commisso*
vel in monte Oliveti vel Hierosolymis, ubi, Sancti Thomæ aliorumque judicio,
S. Michaël vitam impio isti eripiet.
15. *De pace, quæ sublato Antichristo, usque ad judicium universale habebitur*
per quinque et quadraginta dies.

De ejus ortu.

1. Sub S. Augustini nomine quoddam opusculum *de Antichristo* circumfertur, ubi non hominis, sed diaboli operâ ex virgine nasciturus dicitur; qui tamen libellus sine ullâ dubitatione pro falso est habendus, quum ipse S. Augustinus scripserit [1], sine hominis operâ nasci, miraculum fuisse, in solo Jesu Christo his in terris patratum. S. Hippolytus Martyr [2] contrà, S. Ephræm Syrus [3] et S. Joannes Damascenus [4] ajunt (quod probabile esse putat Cardinalis *Gotti* [5]), Antichristum ex dissolutâ feminâ extra matrimonium nasciturum. Eum præterea S. Irenæus [6], S. Ambrosius [7], S. Augustinus [8] et S. Gregorius [9] de gente Judaicâ oriundum di-

[1] Ep. 137, ad *Volusianum*, cap. 2, n. 8; cap. 4, n. 13 et 14. — [2] De Consummatione Mundi et de *Antichristo* (Opus apocryph. — Habetur in Bibl. Max. Veter. Patr. (Nota edit.). — [3] Sermo de *Antichristo*. — [4] De Fide Orthodoxa, lib. IV, cap. 26. — [5] Tr. de Fine Mundi, qu. 1, dub. 3, § 1, n. 5. — [6] Contra Hæres., lib. V, cap. 30, n. 2. — [7] De Benedictionibus Patriarchar., cap. 7. — [8] Quæstiones in Heptateuchum, lib. VI, n. 22. — [9] Moralia, lib. XXXI, cap. 24.

cunt, et quidem ex tribu Dan, quod ex Genesi (XLIX, 17) et ex Jeremiâ (VIII, 16) colligunt; id autem pro certo habet Cardinalis *Gotti* [1]; secus enim (inquit), nisi Judæus esset, numquam Judæi eum ut Messiam susciperent; atque ita (apud *Gotti*) argumentantur etiam S. Hieronymus [2] et S. Cyrillus [3].

De patriâ.

2. Antichristi patriam Babylonem, Chaldææ urbem, futuram putat S. Hieronymus [4] cum Rabano [5], qui eam omnium Patrum sententiam esse testatur. Theodoretus [6] porro, S. Anselmus [7] et alii:

De ejus indole.

Quemadmodum Jesus Christus, inquiunt, a parvulo omni gratiarum et virtutum genere repletus fuit, sic contrà a puero cunctis vitiis refertus erit Antichristus; quare a S. Paulo vocatur: *homo peccati, filius perditionis* [8]. Atque a parvo, ut ait S. Hieronymus [9], peculiari modo a diabolo possidebitur: *In quo totus Satanas habitaturus sit corporaliter;* non eâ tamen ratione, quâ in energumenis, quibus rationis et libertatis usum eripit, sed salvâ ratione arbitriique libertate, eum implebit malitiâ, quæ in eo ceterorum puerorum ætatem præveniet.

De ejus primordiis.

3. In ipsâ Babylone vel in locis vicinis educabitur; atque ex infimæ fæcis parentibus oriundus, nutrietur (inquit S. Joannes Damascenus [10]) in occulto, sicque ortus ejus et parentes vulgum latebunt. Censent porro S. Anselmus [11], Bellovacensis (*Vincent de Beauvais*) [12] et Rabanus [13], eum, infantiâ vix exactâ, parentes relicturum, et, comitante diabolo, prima suæ pestis semina jacturum esse in *Corozain* et *Bethsaïda*, ut ab iis regionibus inficiendis ordiatur, quas Christus ante alias sanctificare incepit.

De ejus studiis.

4. Antichristus, inquit S. Anselmus [14], peracuto erit ingenio, et toto pectore in studia incumbens, eloquens evadet et scientiarum doctrinâ eruditus; maximam vero operam dabit Scripturis, ut eas memoriâ teneat; ita ingenio suo dæmonisque auxilio adjutus, populos et potissimum Judæos decipiet, iisque promissum Messiam se esse persuadebit. Imprimis in eo operam impendet, ut secreto addiscat artes magicas; quapropter, pro ingenii acumine, et magistro diabolo, unus ex maxime insignibus incantatoribus fiet, suisque præstigiis, ut scribit S. Cyrillus Hierosolymitanus [15], plurimos illudet. Tunc evenient, quæ monuit S. Joannes: *Et quum consummati fuerint mille anni* (quibus diabolus ligatus erat), *solvetur Satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ* [16].

De ejus simulatione.

5. Mores Antichristi ab Apostolo paucis egregie describuntur *2 Thessal., II, 3,* ubi vocatur: *homo peccati, filius perditionis.* Principio, ita (locis citatis) S. Ephræm Syrus et S. Cyrillus Hierosolymitanus, homo nefarius sanctimoniam simulabit, ut multitudinis, et maxime Judæorum, animum sibi conciliet. Quocirca de eo prædixit Daniel: *Et veniet clam, et obtinebit regnum in fraudulentiâ* [17]. Omnium vitiorum in se colliget colluviem, quam, quum regnum adeptus fuerit, in publicum effundat. Erit superbissimus, et propterea ad suam gloriam cuncta referet, vel ipso neglecto Deo: *Qui... extollitur,* ut ait S. Paulus, *supra omne, quod dicitur Deus* [18]. Quam ob causam omnia idolorum templa disjiciet: *Nec quemquam deorum curabit, quia adversum universa consurget* [19]. Quamvis autem Daniel de eo dicat: *Deum... Maozim... venerabitur* [20]; ait tamen Malvenda [21], illudque copiose probat textu: *Extollitur supra omne, quod dicitur Deus* (quem textum ex Apostolo

[1] L. c., n. 7. — [2] Comm. in *Daniel.*, cap. 11, v. 21-24. — [3] *S. Cyrill. Hierosol.*, Cateches. 15, n. 12 et 15. — [4] L. c., v. 25, 26. — [5] Libellus de *Antichristo* (Falso ei tribuitur. Auctor esse videtur *Adso,* Monasterii *Dervensis* sæculo X abbas). — Confer *Malvendam,* de *Antichristo,* lib. II, cap. 15 seq. (In Edit. *Lugdun.* 1647: lib. III, cap. 12 seq.). — [6] Interpret. Ep. 2 ad *Thess.*, cap. 2, v. 3, 4. — [7] Elucidarium, lib. III, n. 10 (Op. apocryph. Nota edit.). — [8] 2 *Thess.*, II, 3. — [9] L. c., v. 8. — [10] De Fide Orthod., lib. IV, cap. 26. — [11] L. c. — [12] Speculum Historiale, ad lib. XXXI Appendix, cap. 95. — [13] L. c. — [14] L. c. — [15] L. c. — [16] Apoc., XX, 7. — [17] XI, 21. — [18] 2 *Thess.*, II, 4. — [19] *Dan.*, XI, 37. — [20] Ibid., v. 38. — [21] De *Antichr.*, lib. VII, cap. 12 (In Edit. *Lugdun.* 1647 est lib. VIII, cap. 14).

citavimus), hunc Deum *Maozim* (qui hebraice dicitur *Mahuzim*, idest solus omnipotens Deus) (*a*), Antichristum seipsum intellecturum, quare in templo Dei statuam suam, ab omnibus adorandam, constitui curabit.

De ejus rapinis.

6. Insuper fraudibus et rapinis erit deditus, atque ita ærarium semper impletum habebit, pluresque sustentabit exercitus; ceterosque reges, bonis spoliatos, in suam potestatem redactos tenebit; quod his verbis Daniel significat: *Rapinas et prædas et divitias eorum dissipabit* [1]. Quæ licet de Antiocho sensu litterali dicta exponantur, ad Antichristum tamen referenda esse, omnes eruditos consentire ait Cardinalis *Gotti* [2].

De pravis ejus moribus.

7. Præterea fœdissimis atque deterrimis impudicitiis se tradet: *Et erit*, inquit Daniel, *in concupiscentiis feminarum* [3]. Ante regnum occupatum, ut ait Malvenda [4], castissimum quidem se finget; at regno potitus, sese in omni lasciviæ genere effundet.

De sacrilegâ ejus impietate.

8. Quod ad religionem attinet, initio quidem legis, et maxime, ut Judæorum gratiam ineat, legis Judaicæ Judæorumque cæremoniarum studiosum se ostendet; ad monarchiam vero evectus, quamlibet legem omnemque religionis actum pro nihilo putabit, atque in templo tamquam Deus assidebit; juxta illud S. Pauli: *Qui adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus* [5]. Unde SS. Patres ita pergunt: *Et latro quasi Deus vult adorari* (S. Irenæus [6]). *Seipsum constituet ac vocabit Deum, et se coli jubebit ut Dei Filium* (Lactantius [7]). *Se omnium Deum profitebitur* (S. Chrysostomus [8]). S. Hippolytus Martyr Antichristum populos ad se congregatos his verbis allocuturum ait: *Quis Deus magnus præter me? Potentiæ meæ quis resistet?* [9] Ad hæc S. Ephræm Syrus [10] cum eodem S. Hippolyto: Dæmones, inquit, Angelorum speciem referentes, circumsistent, eumque in cælum evehere, tum rursus in terram deducere videbuntur.

De falsis ejus miraculis.

9. Antichristus porro, quod insignis magus futurus sit, incantationibus et diaboli auxilio populos multis falsis miraculis decipiet, ut ait Apostolus: *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt* [11]. Præcipuum ejus miraculum illud erit, quo se mortuum esse et deinde revixisse simulabit; quod quidem S. Joannes his verbis designat: *Et plaga mortis ejus curata est. Et admirata est universa terra post bestiam* [12]. Atque ejusmodi fraude socius ejus ad eum pro Deo adorandum populos inducet: *Et fecit terram et habitantes in eâ adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis* [13]. Quæ verba *bestiam primam* Antichristum indicant; erit enim et secunda bestia, quam S. Joannes (vers. 11) *aliam bestiam* vocat, sceleris ejus socius et pseudopropheta, qui, ut Antichristus pro Deo habeatur, contendet. — Inter alia falsa miracula efficiet quoque, ut ignis de cælo descendat: *Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum* [14]. Aliud falsum miraculum erit, quod dæmonis operâ, armigeri sui statuam loquentem efficiet: *Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiæ, et ut loquatur imago bestiæ* [15].

Quæ falsa miracula, inquit S. Matthæus, unà cum aliis fraudibus, sævitiis et cruciatibus, quibus fideles ad prævarican-

[1] L. c., v. 24. — [2] L. c., dub. 4, § 3, n. 12. — [3] L. c., v. 37. — [4] L. c., cap. 21. — [5] L. c. — [6] Contra Hæres., lib. V, cap. 25, n. 1. — [7] Divin. Institut., lib. VII, cap. 17. — [8] In *Joan.*, homil. 41, n. 1. — [9] De Consummat. Mundi. — [10] L. c. — [11] L. c., v. 9, 10. — [12] Apoc., XIII, 3. — [13] v. 12. — [14] v. 13. — [15] v. 15. (Vel, ut alii dicunt, armiger efficiet, ut Antichristi statua loquatur. Edit.).

(*a*) S. Hieronymus in hunc locum: *Aquila*, inquit, *transtulit, Deum fortitudinum; Septuaginta, Deum fortissimum* (Nota edit.).

dum cogere molietur, tot tantaque erunt, ut nisi Deus gratiâ suâ vires adderet electis, hi ipsi deciperentur: *Ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi* [1].

Jesum Christum odio habebit.

10. Præcipue vero huc incumbet, ut Jesus Christus in contemptionem adducatur: Eum nec verum Messiam, nec Filium Dei, nec humani generis fuisse Redemptorem; quocirca ubique divulgabit, religionem, præcepta et Sacramenta omnia, a Jesu Christo tradita, merum mendacium fuisse. Quæ cuncta S. Joannes paucis innuit: *Qui negat, quoniam Jesus est Christus; hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium* [2].

De charactere, suis imprimendo.

11. Ad hæc, singulos jubebit in manu vel in fronte deferre characterem, ab ipso designatum; ut nemo possit nec emere nec vendere, nisi vel ejusmodi characterem, vel ejus nomen, vel nominis numerum habeat: *Et faciet omnes*, inquit S. Joannes,... *habere characterem in dexterâ manu suâ aut in frontibus suis. Et ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiæ aut numerum nominis ejus* [3]. Et proximo versu: *Numerus enim hominis est, et numerus ejus sexcenti sexaginta sex* [4]. Idcirco impius iste infamem suum characterem in fronte inscribere omnes jubebit, inquit S. Ephræm [5], ut jam desinant, signum crucis sibi imprimere; quod minime ignoret, signo crucis diabolum omnem potestatem amittere. Quis tandem futurus est character iste? Alii volunt, ipsum esse Antichristi nomen; alii draconis effigiem, in quâ, ut ipse adoretur, præcipiet; alii porro alia, cuncta incerta.

De ejus dominatione.

12. Dicunt eruditi, Antichristum, regnis Ægypti, Libyæ et Ethiopiæ in suam potestatem bello redactis (quod ex Daniele [6] colligitur), suo imperio septem alios reges subjecturum; iisque demum fœdere sibi adjunctis, ipsum totius orbis monarcham evasurum. Quod ex hisce S. Joannis inferunt: *Et decem cornua, quæ vidisti, decem reges sunt... Hi unum consilium habent, et virtutem et potestatem suam bestiæ tradent* [7]. Ad sedem autem regni Antichristi quod pertinet, asserunt nonnulli, eam urbem Romam esse futuram propter illud S. Joannis: *Septem montes sunt, super quos mulier sedet* [8]; qui tamen textus valde obscurus est. Alii dicunt, eum in templo Dei sedem collocaturum; quod S. Paulus loco suprà citato (2 Thess., II, 4) doceat: *Extollitur... ita ut in templo Dei sedeat.* Hoc templum Dei intelligendum esset templum Hierosolymitanum; sed hoc Judæorum templum jampridem destructum est. Censet Cardinalis *Gotti* [9], Antichristum principio Babylone sedem suam constituturum, deinde eam translaturum esse Hierosolymam: et hæc communis Patrum et theologorum sententia videtur, ut S. Irenæi [10], S. Hippolyti [11], S. Cyrilli Hierosolymitani [12] et S. Andreæ Cæsariensis [13]. Sedem constitutam, inquit S. Hieronymus, in monte Oliveti habebit: *Verticem montis Oliveti, qui inclytus vocatur, quia ex eo Dominus atque Salvator ascendit ad Patrem* [14]; quod ex hisce Danielis colligit: *Et figet tabernaculum suum... super montem inclytum et sanctum* [15]. Quem inclytum et sanctum montem, S. Hieronymus [16], Theodoretus [17] ceterique omnes dicunt esse montem Oliveti.

Ubinam sedem habiturus sit.

[1] *Matth.*, XXIV, 24. — [2] 1 *Joan.*, II, 22. — [3] Apoc., XIII, 16, 17. — [4] v. 18. — [5] Sermo de *Antichristo*. — [6] XI, 43. — [7] Apoc., XVII, 12, 13. — [8] Ibid., v. 9. — [9] De fine mundi, qu. 1, dub. 5, § 2, n. 5. — [10] Contra Hær., lib. V, cap. 30. — [11] De Consum. mundi. — [12] Catech. 15, n. 15. — [13] Comm. in Apoc., cap. 30, in Ap., XI, v. 7 et 8. — [14] In *Daniel.*, cap. XI, 44, 45. — [15] Ibid. — [16] L. c. — [17] In *Dan.*, l. c. (*a*).

(*a*) *Vocat*, inquit, *Apadanum* [in Vulgatâ legitur *Apadno;* apud *Theodoretum* græce alii aliter] *locum quemdam ita nominatum, haud procul ab Hierosolymis positum, ubi exitio perdetur* (Nota edit.).

De immani ejus persecutione.

13. In summâ, Antichristi persecutio maxima erit omnium, quas ad id tempus experta fuerit Ecclesia, ut scribit S. Matthæus: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi* [1]. Mens Antichristi erit, ut divino honore sibi delato, cunctis Christianis fidem eripiat; iis autem in regionibus, ubi ipse non aderit, statuam suam erigendam curabit per sectatores suos, et maxime per adjunctum sibi socium pseudoprophetam (qui secunda bestia a S. Joanne dicitur: *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terrâ* [2]). Quem quidem interpretes futurum censent vel clericum vel religiosum vel etiam Episcopum, qui multos populos decipiet, omnesque ad adorandam ejus exsecrandam statuam compellet: *Et adoraverunt eam*, inquit S. Joannes, *omnes, qui inhabitant terram; quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ* [3]. Ex quibus verbis liquet, non omnes prævaricaturos esse, sed multos in fide permansuros. Refert porro Daniel, tempore hujus persecutionis (quæ durabit per MCCXC dies, id est, per tres annos et dimidium, et proprie per triennium et sex menses, ut scribit S. Augustinus [4]) abrogatum iri Altaris sacrificium: *Et a tempore, quum ablatum fuerit juge sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta* [5]. Quocirca Missæ tunc celebrari desinent; quamquam pii fideles non omittent, in locis abditis, quoad facere poterunt, congregari, ut exsolvant preces, Deum collaudent, et identidem quoque, at secreto, Sacris operentur: Danielis prædictionem videlicet ad sola publica templa spectare ajunt interpretes. Atque ita explicant illud S. Joannis de muliere, quâ figuratur Ecclesia, quæ tunc in solitudinem confugiet: *Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta* [6].

De ejus morte.

14. Postremo, quod ad Antichristi mortem pertinet, nequissimus ille, duobus suis magnis exercitibus congregatis, ut Ecclesiæ cunctisque Jesu Christi sectatoribus extremam perniciem afferat, cladem non illaturus, sed accepturus, atque unà cum suis militibus interiturus dicitur. Quum Dei inimici, ita S. Joannes, Christianorum castra et Hierosolymam urbem (quæ dilecta civitas dicitur) circumierint, ignis cælo emissus eos concremabit; diabolus autem, qui eos pellexerat, unà cum Antichristo, cui *bestia* nomen est, ejusque socio, pseudoprophetâ, in æternum comburendi in infernum conjicientur: *Et ascenderunt super latitudinem terræ, et circuierunt castra Sanctorum et civitatem dilectam; et descendit ignis a Deo de cælo, et devoravit eos; et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum* [7]. Quum tamen dictum sit, in monte Oliveti Antichristum esse occidendum, interpretes, et nominatim Cardinalis *Gotti* [8] cum *Malvendâ* (in suo libro: *de Antichristo* [9]), ut omnia inter se componantur: Suorum stragem cernens, inquiunt, desperatis rebus ex acie profugiet, seque in abdito aliquo loco montis Oliveti vel Hierosolymorum urbis occultabit, atque ibi denique S. Michaelis Archangeli manu de medio tolletur. — Ita S. Thomas, illum textum Apostoli explicat: *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui* [10]; *id est, mandato suo, quia Michael interfecturus est eum in monte Oliveti* [11]. Ut porro hæc S. Thomæ (quem *Gotti* et *Malvenda* sequuntur) verba cum citato textu S. Joannis consentiant, dici potest cum *Sylveirâ* [12], S. Michaelem, Christo jubente,

[1] XXIV, 21-22. — [2] Apoc., XIII, 11. — [3] Ibid., v. 8. — [4] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 13. — [5] *Dan.*, XII, 11. — [6] Apoc., XII, 6. — [7] Apoc., XX, 8-10. — [8] L. c., qu. 1, dub. 7, § 2, n. 9. — [9] De Antichr., lib. X, cap. 15. — [10] 2 *Thess.*, II, 8. — [11] In Ep. 2 ad *Thess.*, cap. 2, Lect. 2. — [12] Comment. in Apoc., cap. 19, quæst. 60.

cælesti fulmine interfecturum Antichristum, atque devoluturum esse in infernum.

De Ecclesiæ pace post ejus mortem.

15. Sublato Antichristo, Ecclesiam ajunt interpretes placidissimâ pace fruituram, et fideles maximas Deo habituros esse gratias. Incertum est autem, quantum temporis spatium futurum sit a morte Antichristi ad finem mundi et universalis judicii diem. Ex hoc Danielis textu: *Beatus, qui exspectat et pervenit usque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum; et requiesces, et stabis in sorte tuâ in finem dierum* [1], conjiciunt S. Hieronymus [2], Theodoretus [3] et alii nonnulli theologi, interponendos esse quadraginta quinque dies (*a*); ceterum nihil certi in hac materiâ statui potest.

DISSERTATIO IV.

DE SIGNIS FINEM MUNDI PRÆCURRENTIBUS.

ARGUMENTUM.

1. *Primum signum erit generalis prædicatio Evangelii.*
2. *Secundum signum erit defectio a fide et ab obedientiâ, Summo Pontifici debitâ.*
3. *Tertium signum erit Romani Imperii eversio.*
4. *Quartum signum erit Antichristi adventus (quâ de re superiori dissertatione egimus).*
5. *Quintum signum erit adventus Henoch et Eliæ.*
6. *Quamdiu duratura sit eorum prædicatio; eam prophetiis et miraculis comprobatum iri.* 7. *De eorum prædicationis fructu, Hebræis ad fidem revertentibus; de Henoch et Eliæ morte et resurrectione.*
8-10. *De signis, quæ judicio viciniora erunt.* 11. *De solis et lunæ obscuratione.*
12. *De stellarum lapsu.* 13-14. *De virtutum cælorum commotione.*
15-18. *De igne omnia purgante.* 19. *De Jesu Christi adventu.*
20. *De hominum discessu.*

I. Signa remotiora.

1. Generalis Evangelii prædicatio.

1. Primum desituri mundi signum futurum esse ait Sylvius [4], generalem in universo orbe Evangelii prædicationem, quemadmodum Jesus Christus prædixit: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio* [5]. Ex quibus infert Cardinalis *Gotti* [6], hanc universalem prædicationem esse signum, quod necessario præcurrere debeat mundi destructionem. Nonnulli interpretes, ut Euthymius [7] et Theophylactus [8], unà cum S. Hilario [9] et ex parte cum S. Hieronymo [10] et S. Anselmo [11], contendunt, hoc signum non proprie referendum esse in numerum eorum, quæ propinqua sint ju-

[1] *Dan.*, XII, 12-13. — [2] In *Dan.* — [3] In *Dan.* — [4] In Suppl. qu. 73, art. 1. — [5] *Matth.*, XXIV, 14. — [6] De fine Mundi, qu. 1, dub. 2, § 2, n. 16. — [7] Com. in *Matth.*, cap. 57 in XXIV, 14. — [8] Enarratio in Ev. *Matth.*, XXIV, 14. — [9] In *Matth.*, cap. 25, n. 2. — [10] In *Matth.*, XXIV, 14. — [11] *Anselm. Laudunensis* in *Matth.*, l. c. (Opus Apocr. Nota edit.).

(*a*) Sic enim ratiocinantur: *Daniel*, vers. 11, dixit: *Et a tempore quum ablatum fuerit juge sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.* Atqui, si a 1335 diebus dies 1290 deduxeris, 45 supersunt (Nota edit.).

dicio; quandoquidem Evangelii per mundum universum prædicatio exordium cepit ab Apostolis, de quibus scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum* [1]. Verumtamen contrarium plane tuentur S. Augustinus [2], Origenes [3], S. Damascenus [4], S. Cyrillus [5], Theodoretus [6], S. Gregorius [7], Beda [8] et S. Thomas [9]; P. Franciscus Suaresius [10] autem valde rationabiliter ait, sequendam esse hanc sententiam propter allata S. Matthæi verba: *et tunc veniet consummatio,* quæ adstricte intelligi debent de mundi consummatione, hanc generalem Evangelii prædicationem consecuturâ; vox enim *consummationis* proprie significat sæculi eversionem, non vero Hierosolymorum, ut nonnulli intelligere volunt. Idque eo magis, quod ejusmodi prædicatio per omnes terræ regiones probabiliter nisi in fine mundi non perficietur, quum S. Matthæus dicat: *In testimonium omnibus gentibus;* cujus rei ratio hæc est, quod jam appropinquante tempore, quo omnes homines judicaturus est Jesus Christus, utique volet, ut ante judicium omnes audierint fidei prædicationem, nequis excusationem afferre possit.

2. Generalis apostasia.

2. Secundum signum erit universalis apostasia sive defectio, quâ Christiani a fide misere discedent, juxta illud S. Pauli: *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum* [11]. Et alio loco monet idem Apostolus, non superventurum diem Domini, *nisi venerit discessio primum* [12]. Quam quidem *discessionem* S. Thomas [13] intelligendam esse ait de discessu a fide et ab obedientiâ summo Pontifici præstandâ; quod idem confirmat S. Leo Papa [14]. Adjungit autem S. Augustinus [15], futurum illud, priusquam prodierit Antichristus; simul tamen adnotat, non omnes fidem relicturos, quamvis pauci tantum in eâ permansuri sint.

3, Romani Imperii eversio.

3. Tertium signum erit totius imperii nominisque Romani eversio; ut (cap. VII) indicavit Daniel, quum de quartâ bestiâ ageret, quam SS. Patres ad imperium Romanum, quod iis temporibus destructum erit, transferunt. Ita rem intelligit Tertullianus [16], ubi ait, Romano imperio everso, extremam mundi ruinam superventuram. S. Hieronymus: *Nisi... fuerit Romanum Imperium ante desolatum,* inquit, *et Antichristus præcesserit, Christus non veniet* [17]. S. Augustinus autem: *Qui modo imperat* (de Imperatore Romano loquitur), *imperet donec... de medio tollatur; et tunc revelabitur iniquus: quem significari Antichristum nullus ambigit* [18]. Et Lactantius: *Romanum nomen...,* inquit, *tolletur de terrâ* [19].

4. Antichristi adventus.

4. Quartum signum erit adventus Antichristi, qui eo ipso tempore, quo fides defecerit, prodibit; Apostolus enim post illa verba: *Nisi venerit discessio primum,* hæc addit: *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis* [20]. — Sed de Antichristo superiori dissertatione jam egimus.

5. *Henoch* et *Eliae* adventus.

5. Quintum signum erit adventus Henoch et Eliæ, quos adhuc vivere, communis est Catholicorum sententia. De Henoch quidem S. Paulus: *Fide Henoch translatus est,* inquit, *ne videret mortem; et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus; ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo* [21]. De Eliâ autem scriptum est: *Quumque pergerent, et incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus,*

[1] *Rom.*, X, 18. — [2] Ep. 197, ad *Hesychium*, n. 4; Ep. 199, ad *Hes.*, cap. 12. — [3] In *Matth.*, Commentariorum Series, n. 39. — [4] De Fide Orthod., lib. IV, cap. 26. — [5] *S. Cyr. Hier.*, Catech. 15, n. 8. — [6] Interpret. in Ep. 2 ad *Thess.*, II, v. 6, 7. — [7] *S. Greg. M.*, Moral., lib. XXXV, cap. 14. — [8] In *Matth.*, XXIV, 14. — Confer etiam *S. Bernard.*, De Consideratione, lib. III, cap. 1, n. 3. — [9] In Ep. ad *Rom.*, cap. 10, lect. 3. — [10] De Incarnatione, pars 2, disp. 56, sect. 1. — [11] 1 *Tim.*, IV, 1. — [12] 2 *Thess.*, II, 3. — [13] In Ep. 2 ad *Thess.*, cap. 2, lect. 1. — [14] Sermo 82, In Natali Apostol. *Petri* et *Pauli*, cap. 1-3. — [15] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 19. — [16] Apologeticus, cap. 32. — [17] Ep. 121, ad *Algasiam*, cap. 11. — [18] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 19, n. 3. — [19] Divin. Inst., lib. VII, cap. 15. — [20] 2 *Thess.*, II, 3. — [21] *Hebr.*, XI, 5.

et equi ignei diviserunt utrumque; et ascendit Elias per turbinem in cœlum [1]. Atque ita sentiunt SS. Patres: S. Cyprianus [2], S. Basilius [3], S. Athanasius [4], S. Epiphanius [5], Tertullianus [6], S. Augustinus [7] et alii. Sancti illi viri (Henoch et Elias) prædicando occurrent damno, quod sævitiis ac fraudibus Antichristus Ecclesiæ intulerit. De Eliâ scriptum reliquit Malachias propheta: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis* [8]. Et de ambobus, Eliâ dico et Henoch, scripsit S. Joannes: *Et dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis* [9].

De eorum prædicatione et miraculis.

6. Putant nonnulli, tunc Moysen quoque, Jeremiam et S. Joannem Evangelistam ad prædicandum venturos esse; at communis sententia est, venturos tantum Henoch et Eliam. Qui quidem probabilius intervenient initio persecutionis Antichristi; dicit enim S. Joannes, eos prædicationi operam daturos per MCCLX dies, quum Antichristus, ut apud Danielem dicitur, non regnaturus sit ultra MCCXC dies (qui conficiunt circiter tres annos et dimidium): *Et a tempore, quum ablatum fuerit juge Sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta* [10]. Quos dies in omni summâ triennium et sex menses efficere ait S. Augustinus [11]. Antichristus parum diu Henoch et Eliæ superstes erit. Sancti illi viri, inquit S. Joannes, in signum pœnitentiæ, saccis induti advenient; et prædicationes suas prophetiis ac miraculis confirmabunt: *Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum; et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutere terram omni plagâ, quotiescumque voluerint* [12]. Præterea: *Siquis voluerit eos lædere*, inquit S. Joannes, *sic oportet eum occidi* [13].

De Hebræorum conversione.

7. Quod ad eorum prædicationis fructum spectat, hoc efficient, ut fideles confirmentur, et se convertant infideles ac potissimum Hebræi, quod hisce prædixit Osee: *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege et sine principe et sine sacrificio et sine altari... Et post hæc revertentur filii Israël, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum* (id est, ut SS. Patres explicant, Messiam, Davidis filium); *et pavebunt ad Dominum et ad bonum ejus in novissimo dierum* [14]. — S. Joannes Chrysostomus [15] propter illa Osee verba: *revertentur filii Israël*, existimat, omnes tunc Judæos ad fidem redituros; quod quidem Apostolus hisce comprobare videtur: *Et sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem a Jacob* [16]. Paucos vero ad salutem perventuros censent Theophylactus [17] et Rabanus (*b*), propter ea, quæ alibi ex Isaiâ S. Paulus commemorat: *Isaias autem cla-*

[1] 4 Reg., II, 11. — [2] De Montibus *Sina* et *Sion*, n. 5 (Op. supposit. Nota edit.). — [3] De Hominis Structura, Orat. 2 (alias: in Hexaem., Hom. 11), n. 7. — [4] De Decretis *Nicænæ* Synodi, n. 6. — [5] Adversus Hæres. — Hær. 1-4, n. 4; Hær. 64, n. 64. — [6] Contra *Judæos*, cap. 2, fin.; De Anima, cap. 35 et 50; De Resurrectione carnis, cap. 58. — [7] De Gratia *Christi* et de Pecc. Origin., lib. II, cap. 23, n. 27. — [8] IV, 5. — [9] Apoc., XI, 3. — [10] *Dan.*, XII, 11. — [11] De Civit. Dei, lib. XX, cap. 13. — [12] Apoc., XI, 6. — [13] Ibid., v. 5. — [14] III, 4-5. — [15] In Ep. ad *Rom.*, hom. 19, n. 2-6. [16] *Rom.*, XI, 26. — [17] In *Rom.*, IX, 27 (*a*).

(*a*) « *Reliquiæ salvæ fient* », inquit; ...*non omnes Israëlitæ salvi erunt, sed qui digni tantum fuerint (id enim est « reliquiæ », hoc est « electio »), quos reliquit Deus et segregavit, tamquam dignos videlicet.* Ita in *Rom., IX, 27.* — In *Marc., X, 10-12*, ita loquitur: *Elias Thesbites quando veniet, facturus est pacem Judæis qui non credunt, et adducturus est illos ad fidem,... restiturus est omnia, et non erit ultra incredulus Judæus, sed omnes credent prædicationi quotquot Eliam audierint* (Nota edit.). — (*b*) Legatur ejus Comment. in Epist. ad *Rom.*, XI, 25-26; ex quo tamen non ita perspicue colligi posse videtur, a communiori sententiâ eum recedere. Quæ afferuntur ex opusculo *De Antichristo*, ejus mentem non aperiunt, quum ejus auctor non *Rabanus* esse, sed *Adso* abbas *Dervensis*, eruditis videatur. Ceterum illius Libelli auctor omnes potius Judæos ad Christi fidem tunc redituros esse affirmat (Nota edit.).

mat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël tamquam arena maris, reliquiæ salvæ fient [1]. Qui tamen textus dilucidi non sunt; unde communior sententia est, in fine mundi Judæorum maximam partem ad fidem esse reversuram.

De *Henoch* et *Eliae* morte et resurrectione.

Confectâ missione, Henoch et Elias ab Antichristo interficientur, eorumque corpora per tres dies et dimidium Hierosolymis in plateâ insepulta jacebunt: *Et quum finierint testimonium suum*, inquit S. Joannes, *bestia, quæ ascendit de abysso, faciet adversum eos bellum, et vincet illos et occidet eos. Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ... ubi et Dominus eorum crucifixus est* [2]. Tribus diebus et dimidio elapsis reviviscent; tum ingenti quâdam voce ad cælum evocati, inspicientibus inimicis ac nube circumfusi, illuc extollentur. Quæ omnia itidem refert S. Joannes: *Et post dies tres et dimidium spiritus vitæ a Deo intravit in eos... Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube, et viderunt illos inimici eorum* [3]. Deinde magnus terræ motus fiet, qui decimam civitatis partem evertet et septem millia hominum trucidabit [4].

II. Signa viciniora.

8. Nunc ad ea signa veniamus, quæ judicio universali viciniora sunt. Auctor Supplementi ad III^am^ partem S. Thomæ quindecim signa commemorat, desumpta ex Lyrano, qui S. Lucam (cap. XXI, v. 25) explanans, eadem descripta affert. Hic autem in patrium sermonem ea transtuli.

« Primo die maria exaltabuntur quin» decim cubitis super montes. — Secundo » die omnia æquora prosternentur in pro» fundum, ita quod vix videri poterunt. — » Tertio die redigentur in statum anti» quum. — Quarto die belluæ omnes et » alia, quæ moventur in aquis, congre» gabuntur, et levabunt capita super pe» lagus, more contentionis invicem mu» gientes. — Quinto die omnes volucres » cæli congregabuntur in campis invicem » plorantes, non gustantes aliquid, nec bi» bentes. — Sexto die flumina ignea sur» gent contra firmamentum ab occasu so» lis usque ad ortum corruentia. — Septi» mo die omnia sidera errantia et fixa ex » se spargent igneas comas sicut cometæ. » — Octavo die erit magnus terræmotus, » ut omnia animalia prosternantur. — No» no die omnes plantæ sanguineum da» bunt rorem. — Decimo die omnes lapi» des parvi et magni dividentur in quatuor » partes, unâquâque aliam collidente. — » Undecimo die omnes colles et montes et » ædificia in pulverem redigentur. — Duo» decimo die omnia animalia venient ad » campos de silvis et montibus rugientia » et nihil gustantia. — Decimotertio die » omnia sepulcra ab ortu solis usque ad » occasum patebunt cadaveribus ad re» surgendum. — Decimoquarto die omnes » homines de habitaculis recedent, non in» telligentes, neque loquentes neque dis» cernentes. — Decimoquinto die omnes » morientur, et resurgent cum mortuis, » longe ante defunctis » [5].

Quid de iis signis credendum.

9. Auctor tamen, qui quindecim hæc signa refert, cuncta vera esse non existimat; ait enim, ipsum S. Hieronymum, cui tamquam auctori tribuuntur, dicere, in Hebræorum Annalibus se ea scripta reperisse [6]. — Ceterum certa et universali judicio proxima signa ea sunt, quæ prædicta reperiuntur apud S. Matthæum, qui, postquam de Antichristi persecutione egit: *Statim autem*, inquit, *post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur,*

[1] *Rom*, IX, 27; *Isai.*, X, 22. — [2] Apoc., XI, 7-8. — [3] v. 11-12. — [4] v. 13. — [5] Suppl., qu. 73, art. 1. Sed contra. (*Lyranus* in hunc *S. Lucæ* textum alio ordine posuit signorum seriem. Nota edit.). — [6] Suppl., l. c., in Corp. (*a*).

(*a*) En ipsa verba [quæ item adjicit *Lyranus*]: « Signa vero, quæ *Hieronymus* ponit, non asserit, sed in Annalibus *Hebræorum* se ea scripta reperisse dicit, quæ etiam valde parum verisimilitudinis habent ». — Immo affirmandum videtur, nihil tale nunc apud ipsum *Hieronymum* reperiri (Nota edit.).

et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur [1].

Signa, in Scripturis relata, judicio propinqua erunt.

10. Nec dubitant interpretes, quin ea signa judicio propinqua sint; ut ajunt S. Chrysostomus [2], S. Hieronymus [3], S. Hilarius [4], S. Augustinus [5], Theodoretus [6] et Eusebius Emissenus [7]; quæ quidem post resurrectionem mortuorum futura dicunt. S. Augustinus [8] contrà et Lactantius [9] ea ante mortem Antichristi superventura existimant. Verumtamen merito censent Suaresius [10], Theodoretus [11], Origenes [12], Beda [13] et S. Thomas [14], veriorem esse primam sententiam, quum post hæc signa, a S. Matthæo descripta, protinus v. 30 sequatur: *Et tunc parebit signum Filii hominis, cet.* Porro, quamquam S. Augustinus [15] opinatur, ea signa metaphorice esse posita, S. Hieronymus [16] tamen, S. Hilarius [17], Origenes [18], Beda [19], S. Anselmus [20] et alii docent, sensu proprio ac litterali pro signis ea accipi oportere; quandoquidem a Deo ordinata creduntur ad majorem hominibus terrorem incutiendum, ut ad judicium se præparent.

De solis et lunæ obscuratione.

11. Quod primum ad obscurationem solis et lunæ attinet, dicunt quidem S. Hieronymus [21] et S. Joannes Chrysostomus [22], eam orituram ex immenso, quo Jesus Christus ad Judicium veniens refulgebit splendore, ad quem sol et luna obscura videbuntur; sed, ut ex S. Lucâ novimus (qui eadem signa cap. XXI, v. 25 prædixit), solis et lunæ obscuratio prior erit quam Domini adventus; ait enim S. Lucas, signa illa a Deo ordinatum iri, ut hominibus timor et imminentis judicii exspectatio concitetur: *Præ timore et exspectatione, quæ supervenient universo orbi* [23]. Sol et luna igitur prius obscurabuntur, quam Jesus Christus appareat. Quod idem declaravit Joël Propheta: *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis* [24]. Quocirca scribit S. Thomas [25], quem theologi communiter sequuntur, eam obscuritatem soli superventuram, quod a Deo auferetur sive distinebitur ejus lumen, quemadmodum moriente Domino accidit. Quæ omnia confirmat S. Joannes: *Et sol factus est niger tamquam saccus cilicinus, et luna tota facta est sicut sanguis* [26]. Quibus verbis liquet, quid sibi velit illud Joëlis: *Luna (convertetur) in sanguinem* [27]; lunam videlicet sanguineo colore apparituram.

De stellarum lapsu.

12. Circa secundum illud signum: *Et stellæ cadent de cælo* [28], S. Joannes Chrysostomus [29], Euthymius [30] et alii asserunt, revera tunc futurum, ut stellæ de cælo labentes cernantur; et congruere videntur hæc S. Joannis verba: *Et stellæ de cælo ceciderunt super terram* [31]. Communius tamen eruditi existimant, stellas, detractâ luce, jam non micantes futuras, sed caliginosas; et sic quidem ex cælo delapsæ videbuntur. Quod confirmari videtur ex iis, quæ in ipsâ Apocalypsi sequuntur: *Et cælum recessit sicut liber involutus* [32]. Cælum iis temporibus tenebrosum atque indistinctum apparebit, velut liber, ex quo litteræ, quod legi nequeant, abrasæ videantur. S. Augustinus [33] vero scribit, tum de cælo casuros nonnullos ignes, qui pro stellis habebuntur.

De virtutum cælorum commotione.

13. Aliud signum erit, ut ait S. Matthæus: *Et virtutes cælorum commovebuntur* [34]. Quæritur, quid sibi velint verba: *virtutes cælorum;* quid autem, *commovebuntur.* Alii *virtutes* astra esse intelligunt, quæ efficientiâ tunc orbata mane-

[1] *Matth.*, XXIV, 29. — [2] In *Matth.*, hom. 76, n. 2 et 3. — [3] In *Matth.*, XXIV, 29. — [4] In *Matth.*, cap. 26, n. 1. — [5] Ep. 199, ad *Hesych.*, cap. 10, n. 35; cap. 11, n. 43. — [6] In *Joelem*, cap. 2, v. 30-31. — [7] Homil. in sec. advent. Dom. — [8] L. c., cap. 11, n. 39. — [9] Divin. Inst., lib. VII, cap. 16. — [10] De Incarn., pars 2, disp. 56, sect. 3. — [11] L. c. — [12] In *Matth.*, Commentarior. Series, n. 48. — [13] In *Marc.*, cap. 13; in *Luc.*, cap. 21. — [14] In *Matth.*, XXIV, 29. — [15] L. c. — [16] L. c. — [17] L. c. — [18] L. c., n. 49. — [19] In *Matth.*, cap. 24. — [20] In *Matth.*, cap. 24 (Op. apocr. cujus auctor est *Anselmus Laudunensis*. Nota edit.). — [21] In *Matth.*, XXIV, 29. — [22] In *Matth.*, homil. 76, n. 3. — [23] *Luc.*, XXI, 26. — [24] *Joel*, II, 31. — [25] In Sent. lib. IV, dist. 48, qu. 1, art. 4, q. 2. — [26] Apoc., VI, 12. — [27] L. c. — [28] *Matth.*, XXIV, 29. — [29] L. c. — [30] In *Matth.*, XXIV, 29. — [31] Apoc., VI, 13. — [32] Ibid., v. 14. — [33] De Civit. Dei, lib. XX, cap. 24, n. 1. — [34] L. c.

bunt; et *commovebuntur*, tremores atque insolitos motus, qui in cælis orientur, quod hisce designavit Job: *Columnæ cæli contremiscunt et pavent ad nutum ejus* [1]. S. Thomas vero, cui alii quoque docti assentiunt, hæc verba: *virtutes cælorum commovebuntur*, ad Angelos spectare ait, qui *commovebuntur*, id est (ut ipse interpretatur) *admirabuntur;* Angelos nimirum, quod cælorum motus ex improviso desinant, id demiraturos, quum cognitionem suam exsuperet: *Admiratio*, inquit, *solet esse de his, quæ nostram cognitionem excedunt vel facultatem* [2].

Quid *Estius* opinetur.

14. Estius [3] tamen asseverat, eam commotionem non in Angelis futuram: sic enim lateret homines; sed in corporibus cælestibus quoque percipiendam et palam faciendam esse hominibus, qui terreantur et ad judicium se præparent, juxta illud S. Lucæ: *Et erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum; arescentibus hominibus præ timore et expectatione, quæ supervenient universo orbi; nam virtutes cælorum movebuntur* [4]. Estius, verba illa: *virtutes cælorum movebuntur*, explanans: Cæli, inquit, in terras efficientiam suam habere desinent [5]. Quocirca in terris atque in anni temporibus mira quædam videre licebit, ut frigidam æstatem, hiemem calidam. Itaque præter illa signa, quæ in cælis fient, alia in terrâ et in elementis erunt: in mari horridæ atque adeo tumultuosæ procellæ, ut fluctuum strepitus hominum animos pavore obruat; in aere tonitrua et fulmina, horribilesque voces exaudientur; in terrâ porro ingentes erunt a condito ævo inauditi motus, quibus vel maximæ urbes evertentur. Quæ omnia S. Joannes prædixit: *Et facta sunt fulgura et voces et tonitrua, et terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit ex quo homines fuerunt super terram; talis terræmotus, sic magnus. Et facta est civitas magna in tres partes, et civitates gentium ceciderunt, cet.* [6] Præterea ignis ex terrarum voraginibus proruptus ingentem edet hominum et animalium stragem.

De igne, omnia purgante.

15. Sed præter illum ignem alius quidam erit ignis potens et prodigiosus, qui, ut scribit S. Petrus, rerum elementa, terram et quæcumque his in terris sunt, purgabit: *Adveniet autem dies Domini ut fur; in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem, et quæ in ipsâ sunt opera, exurentur* [7]. Tum ita pergit: *Exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent. Novos vero cælos et novam terram, secundum promissa ipsius, exspectamus, in quibus justitia habitat* [8]. De hoc igne plura quidem Scripturarum testimonia sunt, sed haud scio an ullum explicatius quam illa S. Petri verba.

Plures sunt sententiæ.

16. De mundi deflagratione plures sunt eæque diversæ Patrum et theologorum sententiæ, quum aliis aliud videatur. Nonnulli dicunt, venturum esse hunc ignem consumptorem ante universalem resurrectionem; alii, post resurrectionem quidem, sed ante Jesu Christi Judicis adventum; alii denique cum S. Augustino [9], post peractum judicium. Quapropter ego ex tantâ, quas legendo didici, sententiarum copiâ confusus animo, atque ex iis quamnam amplectar incertus, aliud nihil hic faciam nisi, quid S. Thomas Angelicus tradat, afferam; quandoquidem, ut ait S. Augustinus, cuncta dubia sunt, et eorum quænam vera sint, iis ipsis temporibus rem experti cognitum habebimus: *Quæ omnia quidem* (ita S. Augustinus) *ventura esse*

[1] *Job*, XXVI, 11. — [2] Suppl., qu. 73, art. 3, ad 2[m]. — [3] In Sent. lib. IV, dist. 48, § 5. — [4] *Luc.*, XXI, 25, 26. — [5] L. c. (*a*). — [6] Apoc., XVI, 18, 19. — [7] 2 *Petr.*, III, 10. — [8] Ibid., v. 12, 13. — [9] De Civit. Dei, lib. XX, cap. 18.

(*a*) *Commotio ista virtutum cælestium*, inquit, *pertinebit ad id quod jam dictum est de luminum cælestium obtenebratione et casu* (Nota edit.).

credendum est; sed... quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia [1].

Quid doceat S. Thomas. a. cur mundus igne purgandus sit.

17. Præmittit S. Thomas [2], opus esse, quum mundus factus sit propter hominem, hic autem non solâ animâ, sed corpore etiam gloriâ affici debeat, cetera quoque hujus mundi corpora in meliorem statum mutari; et maxime quidem oportere, terrarum locos, peccatis hominum infectos, purgari. Similiter autem rerum elementa, quæ itidem, utpote corporea, hominum culpis infecta sunt, lustrari necesse esse et ab eâ contagione liberari.

b. describitur ipsa mundi purgatio.

18. Ejusmodi igitur purgatio fiet per ignem, qui, ut ait S. Thomas [3], ejusdem speciei erit ac noster ignis elementaris, quamquam virtute divinâ comburendi et purgandi vim habebit multo majorem. S. Doctor porro (art. VII) hoc Davidis textu innixus: *Ignis ante Ipsum præcedet* [4]: *Ista conflagratio*, inquit, *quoad purgationem mundi* (ejusque renovationem) *judicium præcedet; sed quoad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos* (i. e. reprobos), *judicium sequetur*. Itaque, priusquam appareat Jesus Christus, ignis et mundum et omnes terrarum locos, peccatis infectos, purgabit; et hic quidem ignis, inquit S. Thomas, quotquot vivos tunc repererit homines, occidet. Ait præterea Angelicus, peccatores cum dolore ab hoc igne occisum iri, bonos vero, aut sine ullo dolore (idque virtute divinâ) aut cum aliquo dolore pro ratione culparum, quæ luendæ adsunt. Tum quoque (ut hisce monuit S. Petrus: *Terra autem, et quæ in ipsâ sunt opera, exurentur* [5]) ignis quidquid sive natura sive ars effecit, destruet: omnes bestias terrenas, volucres et pisces, omnes arbores, lapides et metalla etiam, quæ in montium visceribus abdita latent, juxta illud (Psalm. XCVI, 5): *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.*

De Judicis adventu.

19. Deinde Jesus Christus, signo Crucis prægrediente, ad judicandum apparebit, atque illico resurgent, qui prius in Christo jam mortui erant, id est, sancti; tum resurgent vivi, qui sunt in gratiâ, atque unà cum sanctis sublime rapti attollentur, ut Jesu Christo obviam se ferant. Quod omne colligitur ex hoc S. Pauli textu: *Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce Archangeli, et in tubâ Dei descendet de cælo; et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra, et sic semper cum Domino erimus* [6].

De discessu hominum.

20. Postremo, omnium hominum causâ judicatâ, et prolatâ judicis sententiâ, electi cum Christo ad cælum conscendent; tum ignis damnatos omnes involvens, secum eos sub terram deducet ad inferorum locum. Itaque, quod ad reprobos attinet, sententiam exsequetur ignis ille, divinæ Justitiæ minister, quum dicat Ecclesia: *Dum veneris judicare sæculum per ignem.*

[1] Ibid., cap. 30, n. 5. — [2] Suppl., qu. 74, art. 1. — [3] L. c., art. 3, corp. et ad 2um. — [4] Ps. XCVI, v. 3. — [5] 2 *Petr.*, III, 10. — [6] 1 *Thess.*, IV, 15, 16.

DISSERTATIO V.

DE UNIVERSALI HOMINUM RESURRECTIONE.

§ I.

EAM RESURRECTIONEM REVERA FUTURAM ESSE.

1. *Mortuorum resurrectio dogma fidei est; pluribus Scripturæ textibus, et rationibus probatur.* 2. *Resurrectio generalis erit, exceptis Dei Matre paucisque aliis Sanctis, qui antea jam revixerunt.* 3. *Ad illud respondetur:* Non resurgent impii in judicio. 4. *Quæritur, sitne resurrectio naturalis. Respondetur, eam esse prodigiosam.* 5. *Quæritur, num resurrectionis* tubæ *vox sensibilis futura sit.* 6. *Ad ea, quæ contra dicuntur, respondetur.* 7. *Quæritur, sitne vox Archangeli eadem ac Jesu Christi?* 8. *Angeli utrum naturali an supernaturali virtute resurrectionem hominum efficient?* 9. *Conferentne Angeli ad resurrectionem, non solum electorum, sed etiam reproborum?*

Resurrectio probatur ex Scripturâ et rationibus congruentiæ.

1. Philosophi gentiles mortuorum resurrectionem infitiabantur, quod eam fieri non posse judicarent. Idem inter Judæos sentiebant Sadducæi, ut ex Actibus Apostolorum constat [1]. Hæc tamen corporum resurrectio unus est ex fidei articulis, quos profitemur. Dicitur *corporum*, quia quum homines non moriantur nisi corpore, neque nisi corpore resurgere possunt. Quæ quidem veritas multis et antiqui [2] et novi [3] Testamenti locis comprobatur. Plures insuper convenientiæ rationes affert S. Thomas [4], quarum hæc præcipua mihi videtur: Ultimus finis hominis quum sit beatitudo, ea vero in præsenti sæculo acquiri nequeat, statuit Dominus, in futuro sæculo, ubi æterna erit, eam esse consequendam: non plene autem eam consequeretur homo, si anima non iterum cum corpore conjungeretur; quum enim corpus naturâ suâ humanæ naturæ partem constituat, anima a corpore disjuncta pars quidem hominis esset, integer homo non esset; quapropter homo naturâ suâ plenam beatitudinis perfectionem expetit; si autem secus fieret, ejus desiderium non omnino expleretur. Ita Angelicus [5].

Omnes homines resurgent.

2. Deinde proponuntur plura dubia. Quæritur 1um, sitne futura resurrectio omnium omnino hominum. Respondetur autem, ita prorsus esse; quamquam nonnulli speciali privilegio resurrectionem jam anticiparunt, quod primum de Dei Matre censet Ecclesia et affirmant S. Epiphanius [6], S. Damascenus [7], S. Thomas [8]

[1] Act., XXIII, 8. — [2] *Job*, XIX, 25; *Tob.*, II, 18; *Dan.*, XII, 2. — [3] *Matth.*, XIX, 28; *Joan.*, V, 28; 1 *Cor.*, XV, 16. — [4] Suppl., qu. 75. — [5] Ibid., art. 1. — [6] Hær. 78, n. 11 (*a*). — [7] Hom. 2 in Dormitionem *B. V. Mar.*, n. 18. — [8] Suppl., qu. 77, art. 1. *Præterea.*

(*a*) Cardinalis *Gotti* (Tract. 15, de fine mundi, qu. 3, dub. 2, n. 1) hunc quidem citat *S. Epiphanii* locum; sed ejus verba ad propositum demonstrandum parum idonea videntur. Ait enim *S. Epiphanius* (l. c., n. 11): *Licet sacrarum Litterarum vestigia consectari, in quibus nullam de*

quoque ac Nicephorus [1] aliique, quos Baronius [2] commemorat; atque consentiunt theologi omnes, ita ut siquis contra sentiat, haud effugiat temeritatis notam. Idem deinde probabile existimat S. Thomas [3] de S. Joanne Evangelistâ, et probabilius idem censet [4] de Sanctis, qui cum Christo resurrexerunt, de quibus S. Matthæus: *Et monumenta aperta sunt, et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt* [5]. Idem porro privilegium in fine mundi consequentur SS. Henoch et Elias (ut suprà diximus, dissert. IV, n. 7). Ceterum præter illos Sanctos, quos commemoravimus, omnes homines moriantur et sub exitu mundi resurgant necesse est: *Venit hora,* inquit S. Joannes, *in quâ omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* [6]. Et hanc quidem rationem affert S. Thomas [7], quod resurrectio a Deo destinata est, ut omnes tam boni quam mali judicentur, et pro suis meritis vel demeritis animâ et corpore præmium vel pœnam recipiant.

Objectio cum responsione.

3. Objicitur autem illud Davidis: *Non resurgent impii in judicio* [8]. Respondetur, egisse eum de resurrectione spirituali, quâ impii non resurgent; unde communiter dicunt theologi, significare illud *non resurgent:* vel *non resurgent ad vitam,* vel *non consistent in judicio* sive *non stabunt;* longe aliter videlicet ac justi, qui quidem in judicio cónsistent, constanter ab insectatoribus ultionem repetentes: *Tunc stabunt justi in magnâ constantiâ adversus eos, qui se angustiaverunt* [9]; impii contrà cum magnâ suâ ignominiâ a bonis distrahentur. Quare S. Thomas: In resurrectione, inquit, *omnes Ei* (i. e. Christo) *conformabuntur in reparatione vitæ naturalis, non autem in similitudine gloriæ, sed soli boni* [10]; i. e. quod ad naturam spectat, omnes homines tam boni quam mali resurgendo ad Christum effingentur; non omnes tamen, quod ad gratiam.

Resurrectio est omnino prodigiosa.

4. Quæritur 2°, sitne resurrectio naturalis. Respondetur cum S. Thomâ [11], corporum resurrectionem omnino supernaturalem esse ac prodigiosam. Quâ in re communiter consentiunt SS. Patres, S. Dionysius [12], S. Chrysostomus [13], S. Ambrosius [14], S. Augustinus [15], S. Gregorius [16] et theologi omnes. Ratio est, quia in naturâ nulla adest potentia activa ad resurrectionem efficiendam; et sublatâ fide, inquit S. Thomas [17], nulla ratio valet ad demonstrandum, fieri posse resurrectionem; atque

[1] Eccl. Hist., lib. II, cap. 23. — [2] Annal., a° 48. — [3] L. c. — [4] L. c., ad 3m. — [5] XXVII, 52. — [6] *Joan.*, V, 28, 29. — [7] Suppl., qu. 75, art. 2. — [8] Ps. I, 5. — [9] Sap., V, 1. — [10] L. c., ad 3m. — [11] L. c., art. 3. — [12] De divinis Nominibus, cap. 5, n. 2. — [13] In *Joan.*, Homil. 66, n. 3. — [14] In *Luc.*, lib. IV, n. 59. — [15] De Civ. Dei, lib. XXII, cap. 4 et 5. — [16] In *Ezech.*, lib. II, Homil. 8, n. 7 seq. — [17] L. c., ad 2m.

Mariæ obitu mentionem reperiet, mortua sit necne, sepulta an non sepulta fuerit.... Neque aut immortalem perseverasse definio, aut utrum mortua sit confirmare possum. Quippe Scriptura Sacra... rem in incerto reliquit, propter vas illud eximium et præstans, nequis carnis propriam ullam ei fœditatem adscribat. Et ibidem n. 24: *Sive mortua est Virgo Sanctissima ac sepulta, summo cum splendore conjuncta mors illius est et castissimus exitus, ac virginitatis ei corona concessa; sive interfecta, ut indicare videtur Scriptura his verbis:* « *Et ipsius animam penetrabit gladius* », *gloriam martyres inter ac decus obtinet, et sacrum illius corpus omni felicitate cumulatum est; per quam mundo lumen illuxit. Potest denique et in vitâ mansisse. Potest enim Deus quidquid libuerit efficere; nam de illius exitu nihil certo constat.* Ergo *S. Epiphanius* hoc loco *Antidicomarianitas* refellens, prorsus aliud probandum suscepisse videtur, et quæstionem de Beatæ Virginis resurrectione hic neutiquam attingere. Melius cum *Baronio* (ad ann. 48) pro *S. Epiphanio, Constantiæ* in insulâ *Cypro* Episcopo, citaretur *Epiphanius,* monachus et Presbyter *Hagiopolita* sive *Hierosolymitanus,* qui in sermone « de Vita Sanctissimæ Deiparæ », n. XXV (Vide *Migne,* Patr. *Gr.*, tom. 120, col. 214): *Et cantatis hymnis,* inquit, *post funebrem pompam posuerunt eam in monumento.... Et post parvum tempus, spectantibus omnibus qui aderant, corpus factum est invisibile ab oculis eorum* (Nota edit.).

alibi probat, futuræ resurrectionis nostræ causam fuisse resurrectionem Jesu Christi; etenim: *Divina dona a Deo in homines, mediante Christi humanitate, proveniunt; sicut autem a morte spirituali liberari non possumus nisi per donum gratiæ divinitus datum, ita nec a morte corporali nisi per resurrectionem divinâ virtute factam* [1].

Vox tubæ erit sensibilis.

5. Quæritur 3°, utrum sensibilis an intellectualis futura sit tubæ vox, quæ ad resurrectionem et ad judicium homines evocabit, juxta illud Apostoli: *In momento, in ictu oculi, in novissimâ tubâ: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, cet.* [2] S. Thomas, eam sensibilem esse futuram existimat: *Oportet*, inquit, *quod in resurrectione corporum communi aliquo signo corporali dato, Christus resurrectionem operetur* [3]. Et rationem adjiciens, sensibile debet esse signum, inquit, ut accommodetur ad naturam hominis, qui ad res cognoscendas sensibus utitur. Ait præterea, vocem tubæ ipsius Redemptoris nostri vocem esse futuram.

Solvuntur difficultates.

6. Neque attinet dicere, ejusmodi vocem per universum mundum non posse audiri. Suâ enim divinâ virtute efficiet Dominus, ut ubique exaudiatur.

Nec similiter illud obstat, mortuos, quod sensu careant, sensibilem vocem percipere non posse. Respondetur cum P. Suaresio [4], resurgendo obedire hoc ipsum esse Dei vocem percipere. Respondetur præterea, quemadmodum Deus *miris... modis* (inquit S. Augustinus [5]) efficit (quod probavimus in dissert. II[a], n. 5), ut animæ in purgatorio detentæ, tametsi sensum non habent, materialis tamen ignis percipiant pœnam, ita Eum efficere posse, ut mortui sensibilem vocem exaudiant. Quod quidem congruere videtur cum his S. Thomæ verbis: *Illa vox, quidquid sit, habebit efficaciam instrumentalem ad resuscitandum, non ex hoc quod sentitur, sed ex hoc quod profertur* (a Jesu Christo). Atque in exemplum adducit Sacramentorum formas, quæ sanctificandi virtutem habent, non quod ab eo, qui Sacramentum suscipit, audiantur, sed quia proferuntur a ministro, qui illud confert [6].

Item frustra dixeris: Tuba illa, quum nefas sit asserere, Angelos corporeis organis usuros, non proprie intelligitur instrumentum, ex ære confectum; quapropter vox illa sensibilis non erit. Respondetur enim, Angelos quamvis corporeâ tubâ non utantur, aëris tamen vel aliorum corporum collisione ejusmodi sensibilem vocem effecturos. Ceterum decernere non vult S. Thomas, sitne ea vox vere articulata an tubæ clangori similis, an vero (ut ait) ipsa Judicis præsentia: *Et secundum hoc*, inquit, *ipsa apparitio Filii Dei vox ejus dicitur* [7]; innixus videlicet auctoritate S. Gregorii, ita scribentis: *Tubam sonare nihil aliud est quam huic mundo, ut judicem, Filium demonstrare* [8].

De voce Archangeli.

7. Quæritur 4° num, quod S. Paulus dicat: *Ipse Dominus in jussu et in voce Archangeli et in tubâ Dei descendet de*

[1] L. c., qu. 76, art. 1. — [2] 1 *Cor.*, XV, 52. — [3] L. c., art. 2. — [4] In Tertiam, qu. 56, art. 2, disputatio 50, sect. 4 (Venetiis 1746, tom. 17, pag. 483) (*a*). — [5] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 10. — [6] L. c., art. 2 ad 2[m] (*b*). — [7] L. c., corp. — [8] Apud *S. Th.*, ibid.

(*a*) *Quomodo autem*, inquit, *possint homines ad præsentiam illius vocis suscitari et illam audire, quum auditus vitam et resurrectionem supponat, variis modis explicari potest. Primo si dicamus audire vocem, non tantum esse illam percipere sensibus corporis, sed etiam illi obedire... Secundo (ne videamur ad metaphoras rem totam arcessere) dici potest, illam vocem habituram duas partes. Prior est illa: «surgite mortui», et per hanc excitabuntur; posterior est illa: « et venite ad judicium », et hanc percipient homines jam viventes, eique e vestigio statim obtemperabunt. Tertio, tam velociter fiet resurrectio, ut fortasse priorem etiam partem hujus vocis possint homines percipere, quia sonus vocis non transit subito, sed aliquo tempore durat* (Nota edit.).

(*b*) Tandem subjungit: *Sicut etiam vox ex ipsâ impulsione aëris excitat dormientem, solvendo organum sentiendi, non ex hoc quod cognoscatur; quia judicium de voce veniente ad aures sequitur excitationem, et non est causa ejus* (Nota edit.).

cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, cet. [1]; quæritur (inquam), num hæc Archangeli vox eadem futura sit ac Filii Dei? — Respondetur, eam velut eamdem futuram, quod Christi jussu Archangelus eam proferet, juxta illud Apostoli: *In jussu et voce Archangeli.* — Quam porro vocem emittet Archangelus? Dictum illud, inquit S. Thomas [2], quod vulgo S. Hieronymo tribuitur: *Surgite, mortui, venite ad judicium* (*a*). — Quis autem erit ille Archangelus? Communior sententia censet, S. Michaelem futurum, qui per pronominationem Archangelus dicitur, utpote militiæ cælestis princeps, ad quem in extremo judicio pertinere verisimile est, inferioribus Angelis sua cuique munia obeunda assignare.

De Angelorum ministerio.

8. In hac mortuorum resurrectione ex divino imperio corporum cineres colligi et ad humana corpora reficienda præparari debent, ut deinde ex iis membra et integra corpora fingantur. Atque hæc duo, ita cum S. Augustino [3] et S. Gregorio [4] scribit S. Thomas [5], fient per Angelorum ministerium, partim naturali eorum potentiâ, partim virtute divinâ et supernaturali: nam solâ virtute divinâ tunc fiet, ut cuncta cujuslibet corporis organa cum omnibus iis partibus, quæ prius adessent, componantur; quemadmodum et corporibus animas inserere, solius Dei erit, per Christi humanitatem, ut suprà (n. 4) diximus. Mortui autem jam resuscitati eorumdem Angelorum ministerio ante tribunal Christi congregabuntur, atque ibidem dividentur boni a malis, qui in ignem detrudentur: *Sic erit in consummatione sæculi; exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis* [6].

Quid de reprobis.

9. Hic postremo quæritur, sintne boni Angeli opem collaturi non tantum ad electorum, sed etiam ad reproborum resurrectionem. — Reproborum cinerem nonnulli colligendum dicunt a dæmonibus, qui ipsi eos deducturi sint in vallem Josaphat. Alii vero eorum cineres colligi existimant ab ipsis Angelis. Dubium oritur, quod S. Matthæus, nullâ reproborum mentione factâ, de Angelis dicat: *Congregabunt electos* [7]. Nihilominus probabilius esse putat Cardinalis *Gotti* [8], Angelos custodes opem collaturos esse ad resurrectionem suorum clientum, non electorum tantum, sed etiam reproborum; et hoc quidem ut, quemadmodum iis, dum viverent, divinæ misericordiæ ministri fuerunt, ita in judicio iis sint justitiæ divinæ ministri, tradendo eos dæmonibus, ut in æternum puniantur; quod colligitur ex ipsius S. Matthæi verbis suprà allatis: *Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis* [9].

[1] 1 *Thess.*, IV, 15. — [2] In Ep. 1. ad *Thess.*, cap. 4, lect. 2. — [3] De Trinitate, lib. III, cap. 4. — [4] Dial. lib. IV, cap. 6. — [5] Suppl., qu. 76, art. 3. — [6] *Matth.*, XIII, 49, 50. — [7] XXIV, 31. — [8] De Fine Mundi, q. 3, dub. 5, § 2, n. 15. — [9] XIII, 49, 50.

(*a*) *Cornel. a Lapide*, in *Thess.*, IV, 14: « Quamquam in Operibus *Hieronymi* », inquit, « hæc » sententia jam non reperiatur, ejus tamen quid » simile invenitur in Regula Monachorum... » quæ collecta est ex *S. Hieronymo* ac con» scripta a Superiore Ordinis *Hieronymiani*, » quam probavit *Martinus V* Pontifex ». — Et re quidem vera, in *Regula Monachorum ex Scriptis Hieronymi per Lupum de Olmeto collecta, cap. XXIII, De Timore Ultimi Judicii* (*Migne*, Patrolog. Latin., tom. 30, *S. Hieronymi* XI, col. 375) legimus: *Igitur sive leges, sive dormies, sive scribes, sive vigilabis, Amos tibi semper buccina in auribus sonet.* — Similiter in *Regula Monachorum* (item inter supposititia *S. Hieronymi* opera, Migne, l. c., col. 417), *cap. XXX: de Consideratione Extremi Diei Judicii: Semper tuba illa terribilis vestris perstrepat auribus: Surgite mortui, venite ad judicium.* (Nota edit.).

§ II.

DE RESURRECTIONIS TEMPORE, LOCO ET TERMINO.

10 *Quod ad* tempus *attinet, sub finem mundi fiet;*
rejicitur falsa opinio Millenariorum, et textus Apocalypsis explicatur.
11. *Explanatur alius textus, ubi diabolus post mille annos gentes*
in errorem inducturus dicitur; refellitur sententia, iis mille annis jam non esse obsessos.
12. *Probatur, tempus resurrectionis occultum futurum usque ad judicii tempora.*
Quomodo intelligendum sit illud Jesu Christi, ne sibi quidem cognitum esse judicii diem.
Repudiatur quidquid homines hac in re conjecturâ augurantur.
13. *Probabilius unusquisque resurget eo loco,*
ubi erunt ejus cineres vel maxima eorum pars, ut existimant
S. Hieronymus, S. Chrysostomus et S. Thomas.
14. *Omnes homines, qui tunc vivent, primum igne comburentur, tum vero resurgent.*
15. *Respondetur ad illa verba:* Non omnes dormiemus,
quæ in quibusdam codicibus Græcis reperiuntur, minime vero in nostrâ Vulgatâ,
cui credere debemus; præterquam quod aliud responsum ab intrinseco datur.
16. *Quomodo illud intelligendum, tunc et vivos et mortuos judicatum iri.*

Quando fiat resurrectio.

10. Quæritur 1um: Quo tempore fiet mortuorum generalis resurrectio? Respondetur, eam ante mundi exitum futuram, ut ex Scripturis constat, et Jesus Christus quoque de fidelibus testatus est: *Qui videt Filium* (id est, sub fidei velamine), *et credit in Eum, habeat vitam æternam, et Ego resuscitabo eum in novissimo die*[1]. Scribit enim S. Matthæus: *Messis vero consummatio sæculi est*[2]. Messis nomine intelligitur tempus universæ retributionis, quum sibi quisque metet, prout hac in vitâ sementem fecerit, sive bona illa est sive mala.

Objicitur illud S. Joannis: *Et vidi... animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter Verbum Dei... et vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis. Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima*[3]. Quo textu permoti, asseruerunt nonnulli hæretici, priorem futuram resurrectionem eorum, qui his in terris cum Christo per mille annos regnaturi sint; quam ob causam Millenarii dicuntur; atque in hanc opinionem multi quoque primorum Ecclesiæ Patrum quondam propenderunt: aliud tamen hi Patres, aliud sentiebant hæretici, qui ex S. Joannis verbis colligebant, non omnes simul homines sub finem mundi ad vitam redituros. Quod vero per mille annos Sancti cum Christo regnaturi dicuntur, ita respondet S. Thomas[4]: millenarius numerus non certum quemdam numerum designat, sed totum tempus, quo Sancti illi (qui pro Christo vitam profuderunt) nunc unà cum Eo in cælis regnant; eatenus autem per mille annos beatæ illæ animæ cum Christo regnare dicuntur, quum videlicet per illud tempus regnent, (ut patet) quod præterfluit ab earum morte usque ad mundi exitum, quo recuperabunt corpora. Quoniam porro hisce tem-

Rejicitur error Millenariorum.

[1] *Joan.*, VI, 40. — [2] XIII, 39. — [3] Apoc., XX, 4-5.

[4] Suppl., qu. 77, art. 1 ad 4.

poribus felicitate utuntur, hic beatitudinis status prima earum resurrectio vocatur; nec tamen corpora resument (exceptis paucis illis, quos n. 2 commemoravimus) nisi in universali hominum resurrectione.

Quid sibi velint verba Apoc. XX,7.

11. Ita quoque intelligitur illud S. Joannis, dæmonium in inferno ligatum detineri, sed inde exiturum, ut populos in errorem inducat: *Et quum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exibit et seducet gentes, cet.* [1] Quibus mille annis designatur omne temporis spatium, quod inter mortem Jesu Christi et Antichristi ætatem intercedit; quo tempore ligatus dicitur diabolus, quod potestatem, quâ Antichristi temporibus homines seducere poterit, Dominus refrenet.

De obsessis.

Porro, ex iisdem S. Joannis verbis inferunt nonnulli (in quibus *Maffeus* [2] eques), post Jesu Christi mortem jam nullos esse obsessos, quod Dominus vinculis diabolo injectis abstulerit ei potestatem, quâ ante Redemptionem humana corpora possideret. Sed doctus quidam auctor (*a*) recte *Maffeo* respondet, post Redemptoris mortem illi dæmonis potestati modum quidem fuisse impositum, eam tamen non penitus esse ablatam, ut ex Ecclesiæ Annalibus colligitur, ubi plus millies narratur, obsessos Sanctorum operâ fuisse liberatos; nec credi potest, ejusmodi exempla dolosa esse omnia vel ex vano timore profecta. Atque magis efficax etiam ratio est, habere Ecclesiam Ordinem Exorcistarum, qui idcirco ordinantur ab Episcopis, ut maleficos spiritus ab humanis corporibus expellant; et S. Carolus Borromæus quidem ob hanc ipsam causam, ut hæreticos confunderet, qui eam potestatem Ecclesiæ denegarent, hunc Ordinem vel pueris conferebat. Atvero, Maffei judicio, dicere oporteret, hunc ordinem hodie inutilem esse, ordinandisque frustra conferri; quod, quî a Catholico possit asseverari, nescimus. Fatendum quidem, multos eorum, qui a dæmone correpti videantur, non vere obsessos esse; non idcirco tamen contendere fas est, a Jesu Christi morte neque fuisse nec jam futuros esse obsessos.

Quamdiu hic mundus duraturus sit.

12. Quæritur 2°, num illud resurrectionis tempus occultum sit. Respondetur, illud prorsus in occulto futurum usque ad judicii tempora, quæ item, donec aderunt, penitus latebunt. Unde S. Thomas, ne per revelationem quidem illud tempus cognosci posse ait [3], quod Deus illud omnino occultatum velit; quapropter Apostolos etiam illud celavit, iisque, de eo erudiri volentibus, Jesus Christus: *Non est vestrum,* respondit, *nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in suâ potestate* [4]. Quin etiam huc processit, ut Se quoque illud nescire profiteretur: *De die autem illo vel horâ nemo scit, neque Angeli in cælo neque Filius, nisi Pater* [5]. Non quod Christus hoc ignoraret, ut blasphemiâ asseruit Calvinus [6], sed quia (ut ajunt theologi), etsi præteritorum et futurorum omnium a Deo accepit cognitionem, hanc tamen Judicii diei scientiam non ita a Deo accepit, ut eam patefacere liceret; his igitur verbis usus est: *Nemo scit... neque Filius,* ut omnes homines abjicerent voluntatem illius cognoscendi temporis, cujus notitia soli Deo reservetur. Neque ex signis, quæ sacræ Litteræ referunt, extremum diem enodare possumus; quandonam enim hæc signa impleta et omni ex parte completa fuerint, nobis perspectum esse nequit. Quare *omnes illi,* inquit S. Thomas, *qui tempus prædictum numerare voluerunt..., falsiloqui sunt*

[1] Apoc., XX, 7. — [2] *Maffei. L'Arte Magica dileguata, n. 12.* — [3] L. c., art. 2. — [4] Act., I, 7. — [5] *Marc.*, XIII, 32. — [6] Comment. in Harmoniam Evang. *Matt.*, XXIV, 36; *Marc.*, XIII, 32.

(*a*) Esse videtur: *Girolamo Tartarotti, Apologia del Congresso notturno delle Lammie, o sia Risposta all'Arte Magica dileguata del Signor Marchese Scipione Maffei (Venezia, 1751).* Cfr. *Osservazione 75* (Nota edit.).

inventi [1]. Unde communiter dicunt theologi apud Card. *Gotti* [2], rejiciendam esse sententiam, quam tuentur S. Justinus [3], S. Irenæus [4], Lactantius [5], S. Hilarius [6], S. Hieronymus [7], atque etiam S. Augustinus [8], cui aliquando non displicuit opinio, quam prius illi SS. Patres amplexi erant; secum enim reputantes, sex diebus confectam fuisse mundi creationem, coram Deo autem (ut habetur Psalm. LXXXIX, 4) mille annos unum esse diem, conjecturâ inferebant, non ultra sex millia annorum duraturum esse mundum; quibus tamen nulla firma ratio subest. Quæ dixit Jesus Christus, illa quidem certa sunt: *De die autem illo vel horâ nemo scit, cet.* [9] Quocirca, quidquid alii, plura secum cogitantes, de judicii tempore conjecturâ augurantur, repudiat S. Thomas [10].

De resurrectionis loco.

13. Quæritur 3°, quisnam sit communis resurrectionis *locus?* Duæ sunt hac de re sententiæ: nonnulli dicunt, quemlibet ibi ad vitam revocandum, ubi ejus cineres vel pars eorum maxima aderit; alii vero, singulorum hominum cineres ab Angelis collectos ad vallem Josaphat deportatum iri, ut illic omnes resurgant. Sed prior sententia ex pluribus Scripturarum testimoniis multo probabilior videtur. Apud Ezechielem dicitur: *Et scietis, quia Ego Dominus, quum aperuero sepulcra vestra, et eduxero vos de tumulis vestris, populo meus; et dedero spiritum meum in vobis, et vixeritis, cet.* [11] Dicit: *eduxero vos de tumulis vestris; vos*, non *cineres vestros;* quum dicat *vos*, dicere videtur, ad vitam jam revocatos. S. Hieronymus, hunc Ezechielis locum explanans, eamdem tuetur opinionem: *Quum... resurgere debeant mortui*, inquit, *ex his locis, in quibus sepulti sunt* [12]; minime vero, in valle Josaphat. Idem sentit S. Chrysostomus: *Visura sit Roma Paulum... repente ex illâ thecâ cum Petro resurgentem, et sublatum in occursum Domini* [13]. Primum igitur resurgent SS. Petrus et Paulus, tum vero Domino obviam tollentur. Assentitur quoque S. Thomas [14]. — Huic item sententiæ favet profecto illud S. Joannis: *Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent* [15]. Notentur verba: *in monumentis... audient... et procedent;* procedent igitur, postquam revixerunt. Favet quoque illud S. Matthæi: *Congregabunt* (Angeli) *electos ejus a quatuor ventis* [16]. Itaque, non cineres congregaturi eosque ad vallem delaturi dicuntur, sed electos, jam a mortuis excitatos, quos ad vallem conducent. Quam sententiam pro certâ habet *P. Calmet* [17].

Ante resurrectionem omnes morientur.

14. Quæritur 4°, cunctisne hominibus prius moriendum sit quam resurgant. Respondetur, ita prorsus esse; quod quidem constat, non solum propter tam multa Scripturæ testimonia, sed ob rationem quoque, suprà (Diss. IV, n. 15 et 18) allatam, quâ demonstravimus, omnes homines, qui in mundi exitu superstites fuerint, de medio esse tollendos ab igne, qui ipsum orbem et quidquid continet, comburet; tum autem omnes homines illico resurrecturos. Hæc porro veritas, omnibus moriendum esse priusquam resurgant, sexcentis Scripturarum locis probatur: *In omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* [18]. — *Statutum est hominibus semel mori* [19]. — *Quis est homo, qui vivet et non videbit mortem?* [20] Ratio est, quod mors est pœna peccati; omnes autem in Adamo peccaverunt, præter Jesum Christum et Virginem Mariam (ut hodie plerique omnes theologi docent); ergo, moriendum est omnibus; idque eo magis, quod Jesus et Maria quoque mortem obierunt, licet Adami maculam non contraxerint.

[1] L. c. — [2] L. c., qu. 4, dub. 1, § 2, n. 14-15. — [3] Quæstiones et Responsiones ad Orthodoxos, qu. 71 (Opus spurium. Nota edit.). — [4] Contra Hæreses, lib. V, cap. 28. — [5] Divin. Instit., lib. VII, cap. 14. — [6] Comm. in *Matth.*, cap. 17, n. 2. — [7] Comm. in *Michæam*, cap. 4; Epist. 140, ad *Cyprianum*, n. 8. — [8] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 7, n. 1. — (Cfr. Ep. 259, n. 2). — [9] *Marc.*, l. c. — [10] L. c. — [11] XXXVII, 13, 14. — [12] In *Ezech.*, ibid., v. 12. — [13] In Ep. ad *Rom.*, homil. 32, n. 2. — [14] In Ep. 1 ad *Thess.*, cap. 4, lect. 2. — [15] V, 28, 29. — [16] XXIV, 31. — [17] Dissertatio de mortuorum Resurrectione. — [18] *Rom.*, V, 12. — [19] *Hebr.*, IX, 27. — [20] Ps. LXXXVIII, 49.

Objectio ex 1 Cor. XV, 51.

15. Nihilominus dubitarunt nonnulli, an non omnes homines, qui judicii die vivant, mori oporteat; quod in epistolâ primâ S. Pauli ad Corinthios (cap. XV, v. 51), ubi nostra Vulgata habet: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, i. e. omnes moriemur, ad glorificationem vero non mutabimur omnes; græci codices contrà legant: *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur*. Ubi dicere videtur S. Paulus: Nos, justi, omnes quidem ad gloriam mutabimur, non omnes vero moriemur. Quæ proximo versiculo (v. 52) confirmari videntur: *Mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur:* Homines, in peccato defuncti, incorrupti i. e. immortales reviviscent; sed nos, justi, ad gloriæ statum mutabimur. — Sed respondetur primum, illa verba *non omnes dormiemus*, non in omnibus græcis codicibus reperiri, ut cum Didymo [1] testatur S. Hieronymus [2], sed in aliquibus tantum, quibus contraria est Vulgata nostra, quæ sola a concilio Tridentino fidei regula est declarata; huic igitur acquiescamus oportet. Respondetur secundo, ex S. Pauli verbis, quæ suprà retulimus: *Mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*, non colligi hoc argumentum: ergo judicii tempore impii resurgent quidem incorrupti; nos vero, justi, ad gloriam mutabimur, non resuscitati, quia morte non occubuerimus. — Argumentum illud idoneum non esse dicimus; liquet enim, voce *immutabimur* hic non designari mutationem in gloriæ, sed in immortalitatis conditionem, ut postero versiculo (v. 53) explanatur: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Cujus rei rationem affert S. Thomas: *Omnes Ei* (i. e. Christo), inquit, *conformabuntur in reparatione vitæ naturalis, non autem in similitudine gloriæ, sed soli boni* [3]. Omnes igitur, tam impii quam justi, ad immortalitatem mutabuntur resurrectione, quæ utrosque mortem obiisse supponit.

Respondetur.

Objectio ex Act. X, 42.

16. Objicitur 2°: Judicii die vivos et mortuos judicaturus adveniet Jesus Christus, qui idcirco *Judex vivorum et mortuorum* [4] appellatur. Ex iis igitur, quorum causa extremo die dijudicabitur, nonnulli incolumes erunt. Atvero, respondet S. Thomas: *Illi dicuntur vivi reperiri, qui usque ad tempus conflagrationis vivent in corpore* [5]. Itaque extremi diei nomen complectitur omne tempus universalis illius deflagrationis, quâ vivi comburentur.

[1] Apud *Hieronym.*, epist. 119, ad *Minervum* et *Alexandrum*, n. 5. — [2] Ibid.

[3] Suppl., qu. 75, art. 2, ad 3m. — [4] Act., X, 42. — [5] Suppl., qu. 74, art. 7, ad 3m.

§ III.

DE RESURGENTIUM HOMINUM CONDITIONIBUS.

17. *Probatur, singulas animas in resurrectione idem corpus, cum quo vixerunt, resumpturas, contra plurium hæreticorum falsam sententiam.*
18. *Quâ ratione S. Gregorius fidem fecerit Eutychio, hunc S. Pauli textum opponenti:* Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.
19. *Cum suâ quisque formâ substantiali resurget; num cum eâdem sui corporis materiâ?*
20. *Veritas Catholica est, ut docet S. Thomas, quemlibet hominem eumdem resurrecturum atque ante mortem fuerat.*
21. *Singuli resurgent cum totâ corporis quantitate, quæ ad naturæ integritatem pertinet, eam solam materiam resumentes, quæ ad decentem staturam satis est; quod autem deerat, divinâ virtute explebitur.*
22. *De eâdem re agitur.* 23. *Resurget homo suâ naturâ perfectus.*
24. *Resurgentne damnati sine iis membris, quibus in vitâ carebant, et sine ullâ deformitate?*
25. *Num homines reviviscant cum omnibus suis partibus, iis etiam, quorum in vitâ futurâ jam nullus futurus sit usus, cujusmodi sunt intestina et horum similia?*
26. *Etiamne cum capillis, unguibus ceterisque humani corporis humoribus?*

Quælibet anima suum corpus resumet.

17. Nonnulli hæretici, ut Albanenses et Albigenses, contendebant, secundam animæ cum corpore in resurrectione conjunctionem non cum eodem corpore fieri, sed cum alio eoque diverso. Alii porro, item in errore versantes, asserebant, animas, salutem consecutas, cum corporibus, vel cælestibus, vel materialibus sed velut ventus subtilibus, conjunctum iri. Quos omnes falsa opinio tenuit; veritas Catholica hæc est, in resurrectione animam idem corpus, quocum ante vixit, resumpturam, cum eâdem carne, pelle, ossibus et nervis; quod ex hisce Apostoli colligitur: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem* [1]. Si anima non cum eodem, sed cum alio corpore conjungatur, hoc aliud corpus non foret corruptibile illud, quod postea incorruptionem induat. — Ait præterea Apostolus: *Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoriâ; ubi est mors victoria tua?* [2] Mors vero, si corpus illud immortale ab eo differret, cui vitam abstulit, victoriâ suâ utique gloriari posset; corpus enim, vitâ privatum, numquam revivisceret. Idem manifestum est ex Jesu Christi a mortuis suscitati exemplo; quum enim discipulis apparuisset, hi autem *se spiritum*, id est aereum corpus, *videre* existimarent, ad eorum animos sedandos Eum dicere necesse fuit: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut Me videtis habere* [3].

[1] 1 *Cor.*, XV, 53. [2] Ibid., v. 54, 55. — [3] *Luc.*, XXIV, 37, 39.

De confessione *Eutychii* Patriarchæ.

18. Eâdem ratione S. Gregorius [1] fidem fecit Eutychio, carnis resurrectionem neganti. Is autem illud S. Pauli opponebat: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale... secundus homo de cælo cælestis* [2]. Ergo, inquiebat, non cum eâdem carne resurget homo. — Sed respondetur, eatenus animale esse corpus hominis, quod his in terris sicut cetera animalia ad vitam sustentandam cibis terrenis indigeat; hominis mortui vero corpus spirituale surget, quoniam in vitâ æternâ solus spiritus satis poterit ad vitam ei sine cibo materiali conservandam; quocirca electi cælestes homines futuri dicuntur, quia ad gloriam evecti Angelorum consimiles erunt.

Eadem erit forma substantialis.

19. Præterea objiciebatur, de corpore morientis hominis nihil aliud remanere nisi materiam, quæ indifferens est ad quamlibet formam corpoream suscipiendam; resurgens igitur homo quamnam formam habiturus est? — Respondetur: Si pro formâ habeantur qualitates accidentales, eæ sane in ipsâ morte pereunt; sin vero (ut fieri oportet) forma intelligitur substantialis, id est, materiæ essentialis proprietas, hæc, quum anima corpori inseritur, remanet. Quid vero dicendum de *Antropophagis*, id est, de iis qui carne humanâ vescuntur, quum utriusque corpus resurget, et ejus qui sumpsit, et ejus qui consumptus est? Num ambo cum suâ cujusque corporis materiâ resurgent? — Cum S. Augustino [3] et S. Thomâ [4] respondetur, humanam carnem, in escam absumptam, ad eum redituram, qui devoratus fuerit; ei contra, qui alterius carnem comederit, supplebitur ex propriâ carne, aliis cibis productâ; quod quidem fiet divinæ omnipotentiæ virtute.

Quid de *Antropophagis* dicendum.

Homo erit idem atque antea erat.

20. Quæritur 1um, sitne homo resurrecturus idem qui ante mortem fuerat? Ita vero esse respondet S. Thomas [5], et eam veritatem Catholicam dicit. Probatur ex his verbis Job: *Et in novissimo die de terrâ surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle meâ, et in carne meâ videbo Deum meum* [6]. Ratio est, quia in resurrectione idem corpus (ut suprà diximus) cum eâdem animâ jungetur. Sed objicitur: Statua, ex eodem ære refecta, eadem non est; ergo nec homo idem erit, ex iisdem suis cineribus restitutus. Respondet S. Thomas [7], statuam, ex eâdem substantiâ sive materiâ refectam, *numero* eamdem dici; neque ullius esse momenti, quod alia sit quoad formam accidentalem.

De corporis quantitate.

21. Quæritur 2°, sitne resurrecturum cum homine, quidquid in ejus corpore fuerit? Respondet Cardinalis *Gotti* [8], resurrecturum in unoquoque id, quod pro resurrectionis statu ad integritatem naturæ pertineat. Quapropter, qui aliquo vitæ tempore plus materiæ habuerint, quam ad decentem staturam necesse sit, eam tantum resumpturos ait quantitatem, quæ satis sit. Quibus autem vel per morbum vel per ætatem defuerit materia, iis divinâ virtute supplebitur.

Resurgent ea quæ ad integritatem pertinent.

22. Quæritur 3°, num in homine resurgere debeat quidquid in eo fuerit materiale? Respondet S. Thomas [9]: Partes materiales, quæ in vitâ hominis per alimentum identidem ultra convenientem quan-

[1] Moral. in *Job*, lib. XIV, cap. 56. — [2] 1 *Cor.*, XV, 44, 47. — [3] De Civit. Dei, lib. XXII, cap. 20. — [4] Contra *Gentiles*, lib. IV, cap. 81. — [5] Suppl., qu. 79, art. 2. — [6] *Job*, XIX, 25, 26. — [7] L. c. ad 4m (*a*). — [8] De Fine Mundi, qu. 5, dub. 3, § 1, n. 2. — [9] Suppl., qu. 80, art. 5.

(*a*) « Ad quartum dicendum, quod statua dupliciter potest considerari: vel secundum quod est substantia quædam, vel secundum quod est artificiale quoddam: et quia in genere substantiæ ponitur ratione suæ materiæ, ideo si consideretur secundum quod est substantia quædam, est eadem numero statua, quæ ex eâdem materia reparatur: sed in genere artificialium ponitur, secundum quod est forma quædam accidentalis, quæ et transit, statuâ destructâ; et sic non redit idem numero, nec statua eadem numero esse potest: sed forma hominis, scilicet anima, manet post dissolutionem corporis; et ideo non est similis ratio ».

titatem accedunt, non omnes, quotquot a principio usque ad finem vitæ fuerunt, resurgent, quum ad hominis integritatem minime requirantur; resurgent vero eædem formales partes, i. e. integrales majoris quantitatis, quæ speciem communem retinent, cujusmodi sunt ossa, nervi, cet.

Homo erit suâ naturâ perfectus.

23. Quæritur 4°, sitne integer homo cum iisdem corporis sui membris resurrecturus. Ita esse respondet S. Thomas [1]; rationem porro afferens, oportere ait, corpus humanum reviviscere cum eâ proportione, quæ ex omni parte ad animam respondeat; expostulat autem anima, ut omnibus membris instructum sit corpus, quod secus non resurgeret perfectum in esse naturali; ait ergo S. Doctor, resurrecturos homines integros cum iisdem membris, quibuscum e vitâ discesserunt, adjectis præterea iis, quibus, ex quo nati sunt, aut naturæ conditione aut aliquo casu caruerunt.

Quid de reproborum integritate sentiendum.

24. Quæritur 5°: Damnatorum corpora resurgentne cum suis deformitatibus an vero sine iis? — Censet Durandus [2], resurrecturos eos sine ullo eorum membrorum, quibus e vitâ migrantes carerent, quamvis ea nascentes habuissent; illud videlicet cum miserando eorum statu congruere. Distinguens vero Estius [3], illud membrum damnato redditum iri ait, quod postquam natus fuerit, amiserit; si vero ejusmodi membri expers vitam introierit, nullam esse videri magni momenti rationem, cur membrum istud, quo numquam peccavit, ei restituatur. Sylvius [4] ait, S. Bonaventuram [5] non improbabiliter opinari, reprobos ad vitam redituros sine iis deformitatibus, quas ex membrorum deminutione subierunt, eas tamen remansuras, quæ ex vitiosâ membrorum proportione ortæ sint. Verumtamen existimat S. Thomas [6] (et id quidem probabilius, inquit cum Paludano [7] et Dominico Soto [8] idem Sylvius), surrecturos reprobos sine deformitate sineque iis vitiis, quæ naturâ suâ ex naturalibus principiis in genere humano non oriuntur, perstaturos vero defectus, humanæ naturæ proprios, cujusmodi sunt passibilitas, gravitas, tarditas horumque similia. Ceterum debitâ proportione prædíti erunt; quare nec deerit aliquod membrum, neque aderit ullum vitium vel deformitas, quocumque modo contracta. Quod porro ad electos spectat, eos resurrecturos ait [9] (ejusque sententiam omnes sequuntur) non solum sine ullo vitio membrorum vel redundantium vel difformium, sed naturalibus quoque gravitatis, tarditatis, ceterisque defectibus exemptos; illud videlicet expostulari a beatorum resurrectionis statu, juxta illud S. Pauli: Jesus Christus *reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* [10].

Quid de iis partibus, quæ in alterâ vitâ inutiles videntur.

25. Quæritur 6°: At in resurrectione quamnam utilitatem habebunt quædam membra, ut intestina, quandoquidem nec cibo nec potu jam utemur? Ad hanc difficultatem respondet S. Thomas [11], nec tunc, si idonea foret ratio, in resurrectione esse debere diversitatem sexuum; ait igitur, ejusmodi membra minime redundare; quamvis enim desinat usus, ad humani tamen corporis perfectionem conducunt. Scoti [12] porro abnormis opinio, quam refert P. Calmet [13], mulieres jam non in suâ, sed in virorum conformatione ad vitam redituras esse, uno consensu rejicitur; neque injuriâ, ut proximo § IV, num. 30 videbimus.

[1] Ibid., art. 1. — [2] In Sent. lib. IV, dist. 44, qu. 2, n. 6. — [3] Ibid., § 6. — [4] In Suppl., qu. 86, art. 1. — [5] In Sent. lib. IV, dist. 44, pars 1, art. 3, qu. 2. — [6] Suppl., qu. 86, art. 1. — [7] In Sent. lib. IV, dist. 44, qu. 1. — [8] In Sent. lib. IV, dist. 50, art. 3. — [9] Suppl., qu. 82-85. — [10] *Phil.*, III, 21. — [11] Suppl., qu. 80, art. 1, ad 1m et 2m. — [12] Apud *Calmet*, Dissertat. de Mortuorum Resurrectione (*a*) — [13] L. c.

(*a*) In Operibus *Scoti: In Sent., lib. II, dist. 22*, editores hæc adjiciunt: « Hic erat inepta additio, nescio a quo posita, scilicet quod omnes in virili sexu resurgerent, præter B. Virginem; quam additionem Patres damnant, et ideo eam abrasimus » (Nota edit.).

Quid de capillis, unguibus et humoribus.

26. Quæritur postremo, sintne unà cum homine resurrecturi capilli et ungues. Ita esse respondet S. Thomas [1]; nam etsi in alterâ vitâ non amplius, ut in vitâ præsenti, ad conservandas ceteras partes conferunt, pertinent tamen ad integram corporis humani in suâ naturâ perfectionem. Qui quidem capilli et ungues, inquit S. Augustinus [2], eâ quantitate resurgent, quæ ad hominis ornatum satis est. Ceteri corporis humani humores, inquit præterea S. Thomas [3], pro modo suo et quod ad humani corporis integritatem satis sit, resurgentibus restituentur.

§ IV.

DE ÆTATE, STATURA, SEXU ET SENSUUM HUMANORUM ACTIBUS.

27. *Quod ad ætatem spectat, resurgent in illâ perfectione, quam ætatis juvenilis natura habet.*
28. *Resurgentne reprobi cum corpore integro sineque corporis vitiis?*
29. *Quâ staturâ singuli resurgent?*
30. *Quidquid alii dicunt, mulieres in suo sexu resurgent.*
31. *Facultates generandi et corporis nutriendi in resurrectione desinent.*
32. *Post resurrectionem habebuntne suum actum omnes beatorum sensus?*
33. *Num fruiturus sit beatus visu, auditu, odoratu et tactu.*
34. *Quid de gustu dicendum?*

Quid de ætate dicendum.

27. Et 1[um] quod ad ætatem spectat, beatorum corpora in perfectione, quam ætatis juvenilis natura habet, resurgent; ita S. Thomas [4]. Adjungit autem, illud intelligi de perfectâ ætate, non quantum ad numerum annorum, sed ad statum corporis humani perfecte constituti vitiorumque immunis. Eâ igitur magnitudine ac firmitate resurgent electi omnes, quæ convenit perfectæ hominis ætati, qualis esse solet circa annum trigesimum tertium, quo corporis augmentum desinit, incipit decrementum. Cui sententiæ suffragatur illud S. Pauli: *Donec occurramus omnes... in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* [5]. *In mensuram ætatis*, inquit; quibus verbis subjicit S. Augustinus: *Usque ad quam Christum hic pervenisse cognovimus. Circa triginta quippe annos definierunt esse, etiam sæculi hujus doctissimi homines, juventutem* [6].

Quid de vitiis in damnatorum corporibus.

28. Ait porro S. Thomas [7], suo judicio, suprà (n. 24) relato, a quo dissentit S. Bonaventura, resurrecturos omnes quoque reprobos sine iis deformitatibus ac vitiis, quæ naturâ suâ ex principiis naturalibus non oriuntur in homine, ut cæcum esse, surdum, claudum, gibberum cet., quum tamen permansuri sint passibiles, graves, cet. Quorum defectuum immunes erunt beati per gloriæ dotes, quibus ornabuntur, ut postea dicemus. S. Augustinus, de reprobis agens, idem dicere videtur: *Incorrupti quidem resurgent integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum* [8]. Quæ quidem integritas non erit in beneficium eorum, quia ad majorem pœnam valebit, sed in beneficium naturæ, quum resurrectio sit humanæ naturæ reparatio; in resurrectione nimirum non curat Deus resurgentium demerita, sed nativam naturæ constitutionem.

[1] Suppl., qu. 80, art. 2. — [2] De Civit. Dei, lib. XXII, cap. 19, n. 1. — [3] L. c., art. 3. — [4] Suppl., qu. 81, art. 1. — [5] *Ephes.*, IV, 13. — [6] De Civit. Dei, lib. XXII, cap. 15. — [7] Suppl., qu. 86, art. 1. — [8] Epist. 205, ad *Consentium*, cap. 2, n. 15.

Quid de staturâ.

29. Quod deinde ad *staturam* pertinet, *quilibet resurget*, inquit S. Thomas [1], *in illâ quantitate* (et staturâ), *in quâ fuisset in termino augmenti, si natura non ...defecisset: quod autem superest vel deficit in homine, resecabit vel supplebit divina potentia.* Ex eo efficitur, homines immoderatæ vel magnitudinis vel brevitatis eâ quantitate, quæ iis convenisset, resurrecturos. Ait tamen Angelicus [2], non omnes surrecturos in eâdem sive æquali staturâ, sed unumquemque in eâ, quæ naturæ individui competat. Hæc porro statura sive quantitas æstimatur ex proportione caloris et humidi radicalis, quæ non est eadem in omnibus. Ad hæc improbat S. Augustinus [3] opinionem eorum, qui omnes resuscitandos existimant ad mensuram corporis Jesu Christi; idcirco autem in textu, quem suprà attulimus [4], non dici ait, *in mensuram corporis Christi*, sed *in mensuram ætatis plenitudinis Christi;* ac proinde [5] singulos ad vitam redituros in eâ staturâ, quam juvenili ætate habuerunt vel, si ad eam pervenissent, fuissent habituri; quæ porro senibus per senectutem, per ætatulam pueris desint, divinâ potentiâ additum iri pro staturâ, quam juvenili ætate vel habuerint vel habituri fuissent.

Quid de sexu.

30. Tertio, de *sexu* nonnulli asseruerunt (ut apud S. Augustinum [6] videre licet), mulieres in sexu virili ad vitam esse revocandas; quum a Deo solus vir ex terrâ conditus sit, mulier vero ex ipso viro formata. In eumdem errorem inciderunt Armenii, hac ratione innixi, quod imperfectus sit femineus sexus; in resurrectione vero nihil imperfectum erit. Quam tamen opinionem S. Augustinus loco citato et S. Thomas [7] cum plerisque omnibus SS. Patribus et theologis prorsus rejiciunt. Armeniorum sententiæ respondet S. Augustinus: *Non est autem vitium sexus femineus, sed natura* [8]. Et ejusmodi sexuum diversitatem non dedecere ait S. Thomas [9], sed cum humanæ speciei perfectione congruere. Nec refert, mulierem non protinus ab ipso Deo ex terrâ formatam, sed ex Adami costâ; hoc enim (respondet S. Augustinus [10]) mysterium fuit, quo Deus prædicere voluit Ecclesiam per redemptionem ex Jesu Christi latere oriundam. Neque attinet, hæc afferre S. Pauli verba: *Donec occurramus omnes... in virum perfectum* [11]. Respondet quippe S. Thomas: *Non dicitur* (hoc) *propter sexum virilem, sed propter virtutem animi, quæ erit in omnibus et viris et mulieribus* [12].

Quid de vitæ vegetativæ facultatibus.

31. Ait porro Cardinalis *Gotti* [13], quod quidem ex S. Thomâ [14] colligit, neminem resurrecturum secundum eam vitæ animalis perfectionem, quæ in præsenti habetur, ubi facultas generandi est nutriendique corporis; post resurrectionem scilicet, in quâ ultimam perfectionem consequetur homo, expletum esse numerum hominum, quorum nemo moriturus sit, neque corpus jam indigere alimentis; eamque ob causam desinere generandi ac nutriendi facultates, quæ ad præsentem vitam animalem pertineant.

Quid de actibus vitæ sensitivæ.

32. Quæritur deinde, num post beatorum resurrectionem futuri sint in actu omnes sensus. Respondet S. Thomas (loco citato [15]) cunctos illic in actu futuros (*exceptis* nimirum, ut superiori numero dictum fuit, *actibus ad nutriendum corpus et ad generandum*), quod cum actu conjuncta potentia sit perfectior; humana autem natura in beatis maximam suam attigerit perfectionem. Et adjungit Cardinalis Gotti [16], in alterâ vitâ suum quemque præmium suamque pœnam in corpore quoque pro meritis vel demeritis recepturum; quocirca beatorum sensus omnes præmio afficientur, prout eos represserint, pœnâ vero omnes damnatorum sensus, prout iis abusi fuerint.

Quid de singulis sensibus dicendum.

33. Recreabitur ergo beatorum sensus

[1] Suppl., qu. 81, art. 2. — [2] Ibidem. — [3] L. c. — [4] *Ephes.*, IV, 13. — [5] L. c., cap. 14. — [6] L. c., cap. 17. — [7] Suppl., qu. 81, art. 3. — [8] L. c. — [9] L. c. — [10] L. c. — [11] *Ephes.*, IV, 13. — [12] L. c., ad 1m. — [13] De Fine Mundi, qu. 6, dub. 2, § 2. — [14] L. c., art. 4, sed contra. — [15] Suppl., qu. 82, art. 4. — [16] L. c., § 3.

videndi, Jesu Christi corporis pulchritudine intuendâ atque divinæ Matris, quæ post Redemptoris corpus pulchritudine superabit ceteros omnes beatos, qui *fulgebunt sicut sol* [1]. Fruetur auditus audiendis vocibus omnium Sanctorum, qui cælesti modulatione laudes Dei ceterorumque beatorum decantabunt. *Exaltationes Dei in gutture eorum* [2]; atque unius cantu (ut ait S. Bernardinus Senensis [3]) nihil obtegente vocem aliorum, singuli distincte audientur, ac si unus tantum cantaret. Fruetur odoratus, quod ex cunctis beatorum corporibus odor fundetur suavissimus; Jesu Christi autem corpus summâ suavitate fragrabit atque odore, qui reliquos omnes odores complectatur. Fruetur quoque tactus; *nam*, ut ait Cardinalis *Gotti* [4], *corpora Sanctorum post resurrectionem erunt palpabilia, ut apparuit in Corpore Christi.*

34. De gustu alii aliud dicunt; mihi quidem arridet illud S. Thomæ [5], in alterâ vitâ hunc sensum in actu non futurum, quod (ut num. 31 notavi) prorsus desinet alimenti necessitas; nihilominus existimo, quemadmodum per damnatorum os et fauces manaturus sit humor amarus atque ingratus, ita in beatis dulcem et jucundum humorem diffundi. Quid de gustu.

Ceterum, quod in hoc sensuum argumento ad lætitiam afferendam magis valet, illud est Apostoli: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt Illum* [6].

Similiter damnati sensuum operationes habebunt, id tamen in solam pœnam atque tristitiam: quemadmodum sensibus ad peccatum committendum usi sunt, ita ejus pœnam sensu percipient.

§ V.

DE BEATORUM CORPORUM QUALITATIBUS.

35. *Præditi erunt beati* a) *dono impassibilitatis.* 36. b) *subtilitatis.* 37. c) *agilitatis.* 38. d) *claritatis.*

De impassibilitate.

35. Quod ad beatorum corpora spectat, quatuor qualitatibus sive dotibus ornabuntur. Prima dos erit *impassibilitas*, quâ non a morte tantum et a corruptione, sed a qualibet læsione vindicantur, ut vel in gehennæ flammis constituta, nihil molestiæ nec ab igne nec a dæmonibus experiri possent. Cujus rei rationem affert S. Thomas [7]: In cælo, sicut anima perfecte subjecta est Deo, sic animæ prorsus subjicitur corpus; nulla vis igitur debilitare poterit corporis ad animam subjectionem, eâque de causâ nulla vis ad læsionem glorioso corpori inferendam idonea est.

De subtilitate.

36. Secunda beati corporis dos erit *subtilitas*, quæ consistit in omnis crassitudinis immunitate, quâ fit, ut anima ad similitudinem spiritûs corpus suum gubernet, non quod ipsum corpus evadat spiritus vel corpus aëreum, sed quia animæ prorsus obediet. Licet autem divinâ virtute, inquit Cardinalis *Gotti* [8], aliud corpus penetrare posset, atque eodem loco ac illud adesse, hoc tamen ei non continget ex ipsâ dote beatificæ subtilitatis. Ait præterea S. Thomas [9], hoc efficere posse beatum, ut suum corpus, quum cerni velit, cernatur, quum nolit, occultetur; poterit enim corporis sui species pro suo

[1] *Matth.*, XIII, 43. — [2] Ps. CXLIX, v. 6. — [3] Sermo in Octavam Resurrection., art. 3, cap. 3. — [4] L. c. — [5] Suppl., qu. 81, art. 4. — [6] 1 *Cor.*, II, 9. — [7] Suppl., qu. 82, art. 1. — [8] L. c., dub. 3, § 1, n. 3. — [9] Suppl., qu. 83, art. 5 ad 3^{m}.

arbitratu diffundere. Nec tamen corpus gloriosum ex subtilitate impalpabile fiet; quandoquidem, ut ait S. Thomas [1], non aëreum evadet, sed solidum erit ac resistens omni alii corpori.

De agilitate.

37. Tertia dos erit *agilitas*, cujus ope sine impedimento moveri poterit et ferri ab animâ quocumque et quomodocumque ipsa voluerit (inquit Cardinalis *Gotti* [2]), motu celerrimo et qui vix percipi queat; non poterit tamen eodem temporis puncto pluribus adesse locis.

De claritate.

38. Quarta gloriosi corporis dos erit *claritas* sive luciditas, quæ hoc efficiet, ut admirabilem undique emittat lucem; quæ præterea, *quamvis excedat claritatem solis*, inquit S. Thomas [3], *tamen... non offendit visum, sed demulcet.* Quodsi quæratur, num ejusmodi splendor in solâ corporis superficie futurus sit, contendit Cardinalis *Gotti* [4], eum intus quoque per totus corpus diffusum iri. Item ait, splendorem illum ejusdem esse speciei ac eum, quem nos videmus, atque ita ab unoquoque, quamvis non beato, naturaliter cerni posse. Unde et reprobi in extremo judicio beatorum corporum splendorem videbunt, ut ex Sapientiâ novimus: *Videntes turbabuntur timore horribili, cet.* [5] Quæ tamen claritas non ab omnibus videbitur; sed penes beatum erit, eam aut exhibere aut occultare aliis; quod idem S. Thomas [6] affirmat de quâlibet aliâ corporis actione, quæ a ceteris non animadvertetur, si beati anima eam deprehendi noluerit.

§ VI.

DE DAMNATORUM CORPORUM QUALITATIBUS.

39. *Damnatorum corpora*, a) *ut num. 24 dictum est, integra erunt.*
40. b) *Incorruptibilia et immortalia.* 41. c) *Passibilia, non quod ad naturam, sed quod ad passionem animalem sensitivam pertinet.*
42. *Quæritur, qua ratione damnatorum corpora, quum mori nequeant, dolore tamen cruciari possint.*

Integra erunt.

39. 1. Damnatorum corpora etiam erunt integra, eo modo, quo in hac vitâ mortali erant, ut suprà (n. 24) diximus.

Incorruptibilia.

40. 2. Erunt incorruptibilia, ut scripsit Apostolus: *Mortui resurgent incorrupti* [7]. Quoniam autem et damnatorum et beatorum corpora incorruptibilia sunt, propterea, ad vitam revocata, ut ait P. Suaresius [8], qualitate erunt diversa ac in præsenti. Rationem a S. Thomâ mutuatur: In materiâ principium corruptionis ex cælorum motu oritur; quod igitur in fine mundi cessabit motus cælorum, desinet omne agens, quod alterare et corrumpere possit corpora: *Corpora damnatorum* (inquit Angelicus) *corrumpi non poterunt;*

[1] L. c., art. 6. — [2] L. c., n. 4 (Id est, ut explicat *Gotti*: *motu... quasi imperceptibili, non tamen in instanti.* Nota edit.). — [3] Suppl., qu. 85, art. 2 ad 2m. — [4] L. c., n. 5. — [5] Sap., V, 2. — [6] L. c., art. 3. — [7] 1 *Cor.*, XV, 52. — [8] De Incarn., pars 2, disp. 50, sect. 5 (*a*).

(*a*) *Damnatorum corpora*, inquit, *ita erunt subjecta iis defectibus, ut in actu secundo illos seu eorum effectus sentiant, quamvis æterna futura sint et incorrupta. Hoc enim mortuis omnibus commune erit, quod « resurgent incorrupti », ut Paulus ait.* Deinde allatâ ratione de cessatione motûs cælorum, ita pergit: *Facilius dicitur secundo, illum ignem vere alterare illa corpora et realem qualitatem doloriferam seu disconvenientem in eis efficere usque ad certum gradum divinâ justitiâ definitum, et ultra non progredi, sed tantum conservare eam actionem et qualitatem* (Nota edit.).

et hoc deservit divinæ Justitiæ, ut, perpetuo viventes, perpetuo puniantur [1]. Quod tamen non impedit, ut cum S. Thomâ [2] ait Cardinalis *Gotti* [3], quominus corpora post resurrectionem virtute divinâ magis quam vi naturæ incorruptibilia sint. Quod idem dicendum esse ait de corporibus beatorum, hoc tamen discrimine, quod in beatis incorruptum esse ex animæ beatitudine tamquam dos emaneat, quum in damnatis effectus sit divinæ justitiæ, ut pœna eorum perpetuo duret.

Quo sensu impassibilia.

41. 3. Quæritur, utrum passibilia sint an impassibilia damnatorum corpora. Ait S. Thomas [4], esse impassibilia passione naturæ, quod eorum corpora naturæ alteratione immutari nequeant; passibilia vero passione sensitivâ animæ.

Quomodo, licet mori non possint, dolore afficiantur.

42. Eos porro redarguit Cardinalis *Gotti* [5], qui intelligere non possunt, quomodo damnatorum corpora, quæ mori nequeant, igne tamen et dolore torqueantur. Corpus enim, inquit — quod quidem a S. Augustino [6] mutuatur — passibile potest esse et doloris capax, quum, proprie loquendo, anima, non corpus, dolorem sustineat. Non esse tamen improbabile ait, damnatorum corpora ab igne cruciari per veram eamque naturalem alterationem, calore illatam.

[1] Suppl., qu. 86, art. 2 (*Suarez*, l. c., eam *S. Thomæ* rationem affert, non tamen admittit, sed alio modo totam rem explicare nititur. Nota edit.). — [2] Opusc. 10 (Resp. ad Magistrum *Joan. de Vercellis*, de Articulis XLII), art. 25; Opusc. 11 (Resp. ad Lectorem *Venetum*, de Articulis XXXVI), art. 19. — [3] L. c., § 2, n. 10. — [4] L. c., art. 3. — [5] L. c., § 3, n. 18. — [6] De Civit. Dei, lib. XXI, cap. 3, n. 2 (*a*).

(*a*) En ipsa S. Doctoris verba (l. c., n. 1 et 2): *Sed nullum est*, inquiunt, *corpus quod dolere possit, nec possit mori. — Et hoc unde scimus?... Nullam namque carnem nisi mortalem sciunt: et hæc est eorum tota ratio, ut quod experti non sunt, nequaquam esse posse arbitrentur.... Etiamsi caro nunc talis nulla est, quæ sensum doloris perpeti possit, mortemque non possit: erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est; sicut talis erit et mors, qualis nunc non est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quando nec vivere anima poterit, Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo.... Attendunt autem isti contradictores, nullam esse nunc carnem, quæ dolorem pati possit, mortemque non possit; et non attendunt, esse tamen aliquid tale quod corpore majus sit. Ipse quippe animus, cujus præsentiâ corpus vivit et regitur, et dolorem pati potest et mori non potest. Ecce inventa res est, quæ quum sensum doloris habeat, immortalis est... Si autem consideremus diligentius, dolor qui dicitur corporis, magis ad animam pertinet. Animæ enim est dolere, non corporis, etiam quando ei dolendi causa existit a corpore, quum in eo loco dolet, ubi læditur corpus. Sicut ergo dicimus corpora sentientia et corpora viventia, quum ab animâ sit corpori sensus et vita; ita et corpora dicimus dolentia, quum dolor corpori nisi ab animâ esse non possit. Dolet itaque anima cum corpore in eo loco ejus, ubi aliquid contingit ut doleat... Si ergo a dolore argumentum recte sumeretur ad mortem, ut ideo mors possit accidere quia potuit accidere et dolor, magis ad animam pertineret mori, ad quam magis pertinet et dolere. Quum vero illa quæ magis dolere potest, non possit mori, quid momenti affert, cur illa corpora, quoniam futura sunt in doloribus, ideo etiam moritura esse credamus?... Cur ergo incredibile est, ita ignes illis corporibus dolorem posse inferre, non mortem, sicut ipsa corpora dolere animas faciunt, quas tamen non ideo mori cogunt? Non est ergo necessarium futuræ mortis argumentum dolor.* — « Ex hac S. Augustini » doctrinâ apparet (inquit *Gotti*, l. c.) quomodo » corpus aliquod possit esse passibile et capax » doloris, quamvis mori non possit, et hoc ideo, » quia proprie loquendo anima est quæ dolet » in corpore, non corpus. Ex hoc infero, quod » ut aliquod læsivum excitet dolorem, non re» quiritur, ut producat qualitatem destructi» vam vitæ in corpore, sed ut talem sensa» tionem in sensu excitet, quæ dolorem in » animâ pariat. Ad hoc autem sat est, ut læ» sivum contrarium vehementem speciem sui » imprimat in sensu ». Et postquam adjunxit, aliquos non improbabiliter contendere, damnatorum corpora reverâ alterari, ac simul probabilem esse contrariam sententiam, his verbis concludit: *Hæc probabiliter dicta sint. Quid futurum reverâ sit, Deus novit. Solum rogandus est, ne id per experientiam nosse, pro misericordi suâ clementiâ, nobis non permittat* (Nota edit.).

DISSERTATIO VI.

DE EXTREMO JUDICIO.

§ I.

UNIVERSALE JUDICIUM REVERA FUTURUM ESSE.

1. Ex Scripturis probatur extremum judicium. 2. Ideo instituetur, ut divina justitia manifesta fiat omnibus.

Extremum judicium ex Scripturis probatur.

1. Dogma fidei est, futurum esse judicium universale, in quo singuli homines, cunctis ad vitam revocatis, apud Jesum Christum Judicem sisti debeant, ut universa opera examinentur, et ipsi aut vitæ æternæ aut æternæ mortis sententiam accipiant. Quod S. Thomas [1] pluribus et veteris et novi Testamenti locis probat; præcipue ex S. Matthæo: *Quum autem venerit Filius hominis in majestate suâ.... Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris* [2]. Et ex S. Paulo: *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum* [3]. Quocirca referunt Evangelistæ, Deum primo adventu Filium suum misisse, non ad judicandum mundum, sed ad salutem ei afferendam: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* [4]. At secundo adventu, ipse Jesus dixit, in extremo judicio Se venturum esse, ut omnium hominum causam judicet: *Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die* [5]. Quare S. Augustinus [6], hanc judicii universalis veritatem ita perspicuam in divinis Scripturis reperiri ait, ut de eâ nemo dubitet, nisi qui sacris Litteris credere renuens, fidem abjecit.

Quænam sit congruentiæ ratio.

2. Cujus universalis judicii causam jam attigimus, quum de judicio particulari agebamus; eamque (l. c.) explicat S. Thomas; ut nempe manifesta sit omnibus divina justitia, quæ in præsenti sæpe in occulto manet; a Deo enim *de uno disponitur ad utilitatem aliorum, aliter quam manifesta* (ejus) *opera exigere videantur* [7]; secundissima multis peccatoribus, multis Sanctis vero adversissima accidunt, et sæpenumero quis bonus, quis malus sit, minime dignoscitur. Quamvis porro singuli post mortem obitam pro meritis aut præmio aut pœnâ afficiantur, ad ceterorum tamen cognitionem in præsenti non pervenit; quocirca, ut omnibus pateat quidquid statuerit divina Justitia, in fine mundi cunctis cuncta detegi necesse est. Ad hæc, quod plurima opera nunc quidem vel bona vel mala videantur, quum propositus iis finis lateat, tunc veritatem aperiet Dominus. Et licet jam transierit tempus merendi, Deus nihilominus præmio vel pœnâ accidentali bonos et malos afficiet, quod ceteri, quibus verum apparebit, eos vel laudaturi sint vel vituperaturi.

[1] Suppl., qu. 88 (*a*). — [2] *Matth.*, XXV, 31, 33. — [3] 2 *Cor.*, V, 10. — [4] *Joan.*, III, 17. — [5] *Joan.*, XII, 48. — [6] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 30, n. 5. — [7] L. c., art. 1.

(*a*) *S. Thomas* hoc loco citat *S. Matth.*, XII, 41: *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione istâ, et condemnabunt eam*; et *S. Joan.*, V, 29: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* (Nota edit.).

§ II.

DE JUDICII UNIVERSALIS TEMPORE ET LOCO.

3. *De Judicii* tempore: *opinio, mundum non ultra sex millia annorum duraturum, fundamento caret.* 4. *Alia opinio, eum octo millia annorum permansurum, vix probabilis est.* 5. *Ceterum, præfixum judicii tempus asserere, a Concilio Lateranensi V vetitum est.*
6. *De* loco *communis est sententia, illud in valle Josaphat esse futurum.*
7. *Confirmatur hæc sententia.*
8. *In valle atque in locis circumjacentibus.*

Num fiat post sex millia annorum.

3. Et primum quidem, quod ad judicii *tempus* pertinet, certum est, illud sub mundi exitu futurum et statim post omnium hominum resurrectionem; quum vero prorsus lateat, quo tempore exitum habiturus sit hic mundus, ut suprà demonstravimus, ita quoque ignotum est judicii tempus. Opinionem, post sex millia annorum desiturum esse mundum, (Dissertatione V, num. 12) nullâ ratione inniti diximus, eamque ob causam hodie ab omnibus repudiari.

Num fiat post octo millia annorum.

4. Est tamen hæc quorumdam opinio: quum Jesus Christus primo adventu accesserit in medio annorum, juxta illud Habacuc: *Domine opus tuum, in medio annorum vivifica illud* [1], congruenter credi posse, totidem annos inter Christi adventum et finem mundi intercedere debere, quot effluxerint a creati mundi principio usque ad Redemptoris adventum. Quod congruere videtur cum versione septuaginta interpretum et S. Hieronymi expositione. Pro *in medio annorum* verterunt: *quum appropinquaverint anni;* quæ verba S. Hieronymus explanans: *Quum appropinquaverit consummatio,* inquit, *et in extremâ horâ ad destruenda peccata venerit Filius tuus; manifestius cognosceris* [2]. Ubi loqui videtur S. Doctor de primo adventu Jesu Christi, qui ut peccatum destrueret advenit, ut ex Isaiâ in secundâ lectione Nativitatis Domini legimus: *Quoniam completa est malitia ejus, dimissa est iniquitas illius* [3].

Nihil certi statui potest.

5. Ceterum, etiamsi probabilem quis duceret hanc opinionem, nihil certi tamen de mundi exitu asseverare posset: quod enim Christus natus sit quatuor millibus annorum post mundi creationem, eamque ob causam octo millia annorum perstare debeat mundus, probabile tantum est, certum non est. Eo minus pro comperto quidquam afferri potest de mense et statutâ judicii die; quod enim nonnulli contendunt, mense Martio judicium futurum, quum et mundus eo mense creatus dicatur; et quod alii dicunt, die Dominicâ illud instituendum, quum Jesus Christus illâ die a mortuis resurrexerit, conjecturæ sunt ad probandum levissimæ. Quare Leo X, in Concilio Lateranensi V, sess. XI, vetuit, ne quis hac in re aliquid certi ponat: *Tempus quoque præfixum,* inquit, *futurorum malorum, vel Antichristi adventum, aut certum diem judicii prædicare vel asserere nequaquam præsumant* [4].

Quid statuerit Concil. *Lateran.*

Quæritur hic, num eodem temporis puncto ad vitam revocandi sint electi et reprobi. — Respondetur, ita prorsus esse, ratione habitâ hujus S. Pauli textus: *In momento... canet enim tuba, et mortui*

[1] III, 2. — [2] In *Habac.*, l. c.

[3] *Isai.*, XL, 2. — [4] Ep. *Leonis X:* « *Supernæ Majestatis* ».

resurgent[1]. Et S. Thomas: *Illud ergo* (inquit) *quod fit ministerio Angelorum* (i. e. collectio cinerum) *non erit in instanti,... resurrectio* (vero) *erit subito*[2].

De Judicii loco.

6. Porro universalis judicii *locus*, ut Sylvius[3] opinatur, urbs Jerusalem erit, supra quam sublime elatus Jesus Christus judicium instituet; Eum videlicet de inimicis illic convenientius judicium ferre, eosque condemnare, ubi ipse ab iis judicatus fuerit; atque illud his verbis designare videtur Propheta: *Dominus de Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam*[4]. Communis tamen opinio censet, judicii locum esse vallem Josaphat, quæ vallis sita est inter muros Hierosolymitanos et montem Oliveti; quæ res ceteroquin certa non est, sed conjectura quædam, ex Scripturis probabiliter illata, ut ait S. Thomas[5], et vulgo recepta a theologis. Scripturæ testimonia sunt apud Joëlem: *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi*[6]. Et vers. 12: *Consurgant et ascendant gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu*[7]. Prophetam autem iis locis de extremo judicio agere, non solum ex communi consensu *S. Hieronymi*[8], *Estii*[9], *Sylvii*[10], Card. *Gotti*[11], *Calmet*[12] ceterorumque theologorum colligitur, sed ex ipso Joël etiam, qui cap. III, vers. 14 ait: *Populi, populi, in valle concisionis, quia juxta est dies Domini in valle concisionis.* Neque attinet dicere, vallem Josaphat, quum vox *Josaphat* significet *Judicium Domini*, intelligi posse vel domum judicii vel, ut Chaldæus vertit, judicii vallem. Respondetur enim, ex normâ generali, Scripturæ verba, dummodo ne aliquid inconveniens obstet, sensu proprio ac litterali esse accipienda, idque eo magis quod versio latina unà cum syriacâ atque arabicâ vocem *Josaphat*, ut nomen proprium, retinuit.

Confirmatur eadem sententia.

7. Præterea colligitur hæc sententia ex Actis Apostolicis, ubi Angeli, Christo in cælum ascendente: *Hic Jesus*, inquiunt, *qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet*[13]. Redemptor, advertit S. Thomas (l. c.), *ascendit in cælum de monte Oliveti, qui præeminet valli Josaphat; ergo et circa loca illa ad judicandum veniet*, juxta verba citata, *sic veniet.* Et sane convenit, illuc descendere Jesum Christum, ut extremum opus compleat, ubi in cruce moriens Redemptionem suam consummavit. Idem confirmat vetus *Glossa* in Joëlem (loco citato): Judex, inquit, *non in terrâ, sed in spatio hujus aëris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit.*

Magis explicatur.

8. Atvero, inquiet aliquis, quî fieri poterit, ut hæc vallis capiat tot millia hominum, qui illic ad judicium sint producendi? Respondetur: Non dicimus, universos homines intra hujus vallis terminos continendos; hoc solum affirmamus, Jesum Christum supra hanc vallem in excelso consistentem, judicium exerciturum, quum referat Joël: *Ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu*[14]. Quapropter eo loco sedebit Dominus, ex quo palam ab omnibus cernetur, electis videlicet ad ejus dextram sublime elatis, reprobis vero a sinistrâ stantibus in ipsâ valle atque circumcirca in locis finitimis. Cum allatis textibus congruit textus Zachariæ: *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum*[15]. Quæ verba explanans *Calmet: Populi vero*, inquit, *ad montis ejusdem radices subsistent in valle Josaphat*[16]. Hic oritur difficultas: Quomodo ab electis dividentur impii (ut ait S. Matthæus XIII, 49), quum hi in terris, illi vero sublime elati sint? Divisio illa significat, impios in terris ad Jesu Christi sinistram, electos vero in aëre ad ejus dextram futuros.

[1] 1 *Cor.*, XV, 52. — [2] Suppl., qu. 77, art. 4. — [3] In Suppl., qu. 88, art. 4. — [4] *Joel*, III, 16. — [5] Suppl., qu. 88, art. 4. — [6] III, 2. — [7] v. 12. — [8] In *Joel*, l. c. — [9] In Sent. lib. IV, dist. 48, § 4. — [10] In Suppl., qu. 88, art. 4. — [11] De Judicio Univ., qu. 1, dub. 2, § 2, n. 10. — [12] Comm. in *Matth.*, XXV, 32. — [13] Act., I, 11. — [14] III, 12. — [15] XIV, 4. — [16] In *Matth.*, XXV, 32.

§ III.

DE CRUCIS SIGNO JUDICEM ADVENIENTEM PRÆEUNTE.

9. *Ex Patribus probatur.* 10. *Hoc signum post resurrectionem apparebit.*
11. *Utrum ipsa crux apparebit, an vero ejus signum?*
Hæc quidem communior est et probabilior opinio.
Sintne apparitura cetera passionis signa?

S. Matth. de signo Crucis loquitur.

9. S. Matthæus, iis signis, quæ universale judicium antecedent, prænuntiatis: *Tunc,* inquit, *parebit signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et majestate* [1]. Quæritur 1um, quid sibi velit illud Filii hominis signum. Auctor operis imperfecti [2] existimat, hoc signum nihil aliud esse nisi ipsum gloriosum Jesu Christi corpus, vulnerum cicatricibus signatum. SS. Patres vero exponunt, signum illud esse Crucem Christi: S. Cyrillus Hierosolymitanus: *Signum autem verum et Christi proprium,* inquit, *crux est, ... demonstrans Eum, qui prius crucifixus fuit* [3]. Atque in illa verba: *Tunc parebit signum Filii hominis,* S. Joannes Chrysostomus: *Idest,* inquit, *crux sole splendidior; siquidem sol obtenebratur et absconditur, crux autem apparet; neque appareret, nisi solaribus longe radiis splendidior esset* [4]. Eodem modo S. Matthæi textum interpretantur S. Hilarius [5], S. Hieronymus [6] ceterique Patres Latini et Græci omnes, atque ita eum interpretatur Ecclesia quoque, quum in festo Exaltationis S. Crucis cantet: *Hoc signum Crucis erit in cælo, quum Dominus ad judicandum venerit* [7]. Porro Estius (l. c.) ait: *Hoc ipsum signum est, a quo S. Michaël in officio ecclesiastico* [8] *signifer appellatur* [9]; qui quidem honor S. Michaëli tribuitur ut cælestis militiæ principi. Subjungit Estius, multorum Patrum judicio retinere Jesum Christum sacrorum vulnerum suorum signa, die judicii palam omnibus exhibenda [10].

Probatur ex SS. Patribus.

10. Quæritur 2°, quo tempore Crucis signum appariturum sit. Communiori sententiâ tunc apparebit, quum jam in cinerem dilapsus fuerit mundus, et homines, ad vitam revocati, in valle Josaphat ad judicium aderunt. Omnes tum venientem judicem adspicient et Crucis signum, quod prægreditur. Nec refert, S. Matthæum [11] post solis obscurationem, priusquam vero Angeli homines collegerint, crucem apparituram scribere. Numquid ideo signum crucis prius apparebit, quam homines revixerint? Minime vero; ea enim, quæ simul fiunt, Scriptura non semper refert eodem ordine, quo accidunt; quod quidem ex ipso S. Matthæo liquet, quum ibidem dicat: *Tunc parebit signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ; et videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cet.* En igitur dilucide expositum, homines, jam ad vitam revocatos, Jesum Christum adspecturos.

Apparebit post resurrectionem.

11. Quæritur 3°, sitne tunc apparitura ipsa Crux, in quâ Dominus mortem obiit, an solum ejus signum, ex aliquâ nube vel ipso aëre formatum. Cardinalis *Gotti* [12], ex recentioribus multos opinari ait, ipsam in quâ Christus exspiravit, crucem appa-

Probabilius est de solo signo, non de ipsâ cruce, agi.

[1] *Matth.*, XXIV, 30. — [2] Opus imperfectum in *Matth.*, Homil. 49 (Reperitur inter opera spuria *S. Joan. Chrysostomi,* cui falso adscribitur. Nota edit.). — [3] Catech. 15, n. 22. — [4] In *Matth.*, Homil. 76, n. 3. — [5] In *Matth.*, cap. 26, n. 1. — [6] In *Matth.*, XXIV, 30. — [7] Breviar. *Rom.*, 14 Sept. — [8] Breviar., 8 Maii et 30 Sept. — Missa Defunct. in Offert. — [9] In Sent. lib. IV, dist. 48, § 5. — [10] Ibid. — [11] Ibid. — [12] L. c., qu. 2, dub. 1, § 1, n. 5.

rituram, eosque pro se afferre S. Cyrillum [1], S. Ephræm [2], S. Chrysostomum [3] et S. Paulinum [4], ac plures quoque congruentiæ rationes: primum, quod illa crux non aliam ob causam apparebit, nisi ut solatio sit electis, pudori vero reprobis; ad hæc autem ipsam Crucem quam ejus figuram plus valere. Deinde, gloriosior, inquiunt, Jesu Christi triumphus erit, si illud ipsum lignum, in quo vitam posuit, exhibeat. Nihilo tamen secius, non crucem, sed ejus signum appariturum ait S. Thomas: *Veniente Domino ad judicium, signum Crucis et alia passionis indicia demonstrabuntur: ... ut impii videntes in quem confixerunt, doleant et crucientur; et ii, qui redempti sunt, gaudeant de gloriâ Redemptoris* [5]. Ita quoque existimant S. Chrysostomus [6], S. Augustinus [7], S. Cyrillus [8] et S. Hieronymus [9]; idem sentit Estius [10] cum Prudentio [11], Euthymio [12] et Theophylacto [13]; et huic sententiæ adhæret S. Ecclesia, quum in S. Crucis festo dicat: *Hoc signum Crucis erit in cælo* [14]. Addit porro Cardinalis *Gotti*, l. c. [15], oppositum non pro certo ex allatis Patribus colligi; quum S. Cyrillus [16] alibi de solo Crucis signo loquatur; Prudentium porro et S. Ephræm contrariam opinionem solum probabilem reddere (*a*). S. Thomæ sententia igitur ex omni parte probabilior videtur; eo magis, quod ad alteram tuendam congerenda essent plura miracula, maxime ut colligeretur atque in unum coalesceret Jesu Christi vera Crux, quæ nunc in tot particulas divisa per totum orbem dispersa est. — Adjungit Cardinalis *Gotti* [17], unà cum signo Crucis, apparitura cetera quoque passionis indicia, ut flagella, clavos, spinas et lanceam.

[1] Catech. 13, n. 41; Cat. 15, n. 22. — [2] Sermo de Signo Cruc. — [3] In *Matth.*, homil. 76, n. 3. — [4] Poema 30, v. 95, 96. — [5] Opusc. 2, Compendium Theologiæ, cap. 244. — [6] De Cruce et Latrone, Homil. 1, n. 4. — [7] In *Joan.* Evang., tract. 118, n. 5. — [8] Cat. 15, n. 22. — [9] In *Matth.*, XXIV, 30. — [10] In Sent. lib. IV, dist. 48, n. 5. — [11] Hymnus VIII Kalendas *Januarias*. — [12] In *Matth.*, XXIV, 30. — [13] In *Matth.*, l. c. — [14] L. c. — [15] n. 6. — [16] Epist. ad *Constantium*, n. 6. — [17] L. c., n. 15.

(*a*) En ipsa verba Card. *Gotti* (l. c., n. 6): « Quodsi aliqui ex Patribus citatis, ut *Prudentius* et *Ephræm*, videntur sentire ipsam Christi Crucem in judicio appariturum, reddunt hanc opinionem probabilem, quod non nego, non tamen certam ». Suspicor, per lapsum calami eum scripsisse *Prudentium*, sed scribere voluisse *S. Paulinum*: ipse enim suprà non nominaverat *Prudentium*. Quum vero *Prudentius* (l. c., vers. 113-114) dicat:

Judæa, tunc fulmen crucis
Experta, qui sit, sentiens,
Quem, cet.

fieri potest, ut nonnulli pro prima opinione eum afferant (Nota edit.).

§ IV.

DE CHRISTI JUDICIS ADVENTU.

12. *De adventu judicis in Monte Oliveti.*
13. *Jesum humanâ specie ad judicium venturum.* 14. *Formâ gloriosâ.*
15. *Cum ipso corpore, quod ex Mariâ sumpsit. Ostendetne sua vulnera? Nubes illæ, in quibus Jesus Christus et Apostoli sedebunt, sintne revera nubes?*
16. *Sintne cum judice venturi omnes Angeli ceterique Sancti jam antea ad vitam revocati?*

De Judicis adventu in monte Oliveti.

12. Itaque postquam apparuerit signum Crucis, Christus ipse (ut communiter dicunt eruditi) super vallem Josaphat et proprie quidem supra montem Oliveti (ad cujus radices sita est hæc vallis) sese collocabit, ut unde in cælum conscendere visus est, illic in terras demissus cernatur, prout Apostolis Angeli nuntiarunt: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis Eum euntem in cælum*[1].

Christus humanâ figurâ adveniet.

13. Primum hic dicitur, Dominum ad judicium venturum hominis figurâ, ut ait S. Thomas[2], et aperte his verbis asseverare videtur S. Matthæus: *Videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multâ et majestate*[3]. Idem diserte elocutus videtur S. Joannes, quum de Æterno Patre diceret: *Potestatem dedit Ei judicium facere, quia Filius hominis est*[4]. Quæ quidem (inquit S. Thomas[5]) ipsa hujus rei ratio est; oportuit enim, ut Jesus Christus homines judicare posset, Eum peculiare aliquod in homines imperium habere; illud autem imperium non ut Deus tantum habet, sed et imprimis consecutus est ut Redemptor noster secundum humanam naturam, quâ indutus Christus nos redemit; quocirca Apostolus: *In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit*, inquit, *ut et mortuorum et vivorum dominetur*[6]. Quodsi homo a Jesu Christo, homine facto, redemptus non fuisset, ad paradisum, cujus aditum peccando sibi præcluserat, adspirare non posset; ac proinde, quum huc spectet Jesu Christi judicium, ut pro meritis vel demeritis ad regnum beatum alios admittat, excludat alios, convenit, Jesum Christum secundum humanam naturam huic judicio præsidere.

Nec refert, multos judicium subituros esse atque a regno excludi debere, quum tamen, ut infideles, Redemptionis beneficii participes non fuerint. Respondetur enim, eorum culpâ id accidisse; ceterum Salvator noster, quatenus ad Eum attinuit, redemit omnes, quod hac mente, ut omnes redimeret, pretium exsolvit.

Confirmatur ex iis, quæ superiori numero diximus, Jesum Christum videlicet eâdem formâ ad judicium venturum, quâ in cælum ascendit; quum igitur visibili hominis figurâ in cælum ascenderit, eâdem figurâ e cælo descendet.

Accedit quoque illud S. Joannis: *Videbunt in quem transfixerunt*[7]; quod quidem dicitur de reprobis, qui, quod profecto Dominum non adspicient nisi corporeis oculis, Eum nisi humanâ formâ non videbunt.

Adveniet in formâ gloriosâ.

14. Certum est igitur, Jesum Christum hominum causam judicaturum; atque illud perficiet in formâ gloriosâ, *cum virtute multâ et majestate*, ut ait S. Matthæus. Etenim, inquit S. Thomas[8], quum

[1] Act., I, 11. — [2] Suppl., qu. 90, art. 1. — [3] XXIV, 30. — [4] *Joan.*, V, 27. — [5] L. c. — [6] *Rom.*, XIV, 9.

[7] XIX, 37. — [8] L. c., art. 2.

sit *Dei et hominum mediator*, quatenus Patri pro hominum peccatis satisfacit, ut homo illud præstat; quatenus vero dona Patris confert hominibus, illud efficit ut Deus; Eum ergo decet, inquit Angelicus, in judicio apparere gloriosâ formâ potius quam humanâ; unde Jesu Christi corpus in judicio sole infinito splendidius refulgebit. Ejusmodi porro gloriosâ specie tam electos quam reprobos Eum adspecturos ait S. Augustinus; reprobos tamen non visuros divinitatis ejus gloriam; en S. Doctoris verba: *Quum enim et boni et mali visuri sint judicem vivorum et mortuorum; procul dubio Eum videre mali non poterunt nisi secundum formam, qua Filius hominis est; sed tamen in claritate, in quâ judicabit, non in humilitate, in quâ judicatus est. Ceterum illam Dei formam, in quâ æqualis est Patri, procul dubio impii non videbunt* [1].

Adveniet cum eo corpore, quod ex Mariâ sumpsit.

15. Veniet ergo Jesus Christus, inquit S. Thomas [2], cum eâdem carne, quam ex Mariâ Virgine assumpsit, eâ tamen gloriosâ, nec jam infirmâ vel molestiis obnoxiâ, cujusmodi in vitâ mortali erat; sed adjicit hoc loco S. Doctor, Jesum Christum vulnerum suorum signa exhibiturum: *Cicatrices autem... in ejus corpore apparebunt* [3].

Quid sibi velit: *venire in nubibus.*

Ad hæc: *Videbunt Filium hominis*, inquit S. Matthæus, *venientem in nubibus*, quæ nubes in majestatis thronum conformabuntur. Quâ in re nonnulli censent, has nubes, in quibus Jesus Christus cernetur, aliasque in quibus electi Ei occurrent (juxta illud Apostoli: *Deinde nos... simul rapiemur cum illis* [id est, cum iis Sanctis, qui jam ad vitam revocati, animâ et corpore nunc in cælis commorantur, ut diximus in dissert. IV, num. 19] *in nubibus obviam Christo in aëra* [4]), censent, inquam, non revera nubes esse futuras, quod post generalem mundi deflagrationem vapores omnes, ex quibus nubes oriantur, consumpti fuerint, sed nonnullos splendores, nubium speciem in aëre referentes. Alii vero existimant, revera nubes futuras, ex vaporibus, Angelorum ope attollendis, conformatas; qui quidem vapores, peracto judicio, evanescent.

Christus veniet cum Angelis et Sanctis.

16. Ait præterea S. Matthæus: *Quum autem venerit Filius hominis in majestate suâ, et omnes Angeli cum Eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ* [5]. Veniet igitur Jesus Christus ad hominum causam judicandam septus omnium Angelorum comitatu: quos cælestes spiritus non pauci interpretes putant, ad Christi gloriam, lætitiam beatorum et damnatorum verecundiam, in judicio apparituros cum assumptis lucidissimis corporibus; quæ tamen opinio nullo satis firmo argumento innititur. Ajunt præterea (et huic quidem idonea subest causa), electos non unà cum Jesu Christo e cælo processuros, sed priusquam Dominus advenerit, in resurrectione corpora resumpturos tumque, sublime in aëra elatos, obviam ferendos esse Jesu Christo; quod utique S. Paulus hisce enuntiavit: *Rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra* [6]. Dicitur *cum illis;* nam prius (superiori versu) jam dixerat: *In tuba Dei descendet* (Dominus) *de cælo; et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi* [7]. Deinde probabiliter sentiunt interpretes, quum dicitur *resurgent primi*, eos Sanctos designari, qui singulari privilegio cum gloriosis corporibus jam nunc in cælo commorantur, ut contigisse creditur Deiparæ, Henoch, Eliæ aliisque veteris Testamenti Patribus; et hi unà cum Jesu Christo et Angelis prius e cælo descendent; *deinde*, adjungit Apostolus, *nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis* [8], *cet.* Vaticinationem porro concludit S. Paulus, discipulis suis hæc scribens: *Itaque consolamini invicem in verbis istis* [9]; volens nimirum, omnes Deum diligentes ex iis solatium reportare, animumque ad ejus servitium sibi addere.

[1] De Trinitate, lib. I, cap. 13, n. 28. — [2] L. c., in corp. et ad 1[m]. — [3] L. c., ad 2[m]. — [4] 1 *Thess.*, IV, 16. — [5] XXV, 31. — [6] L. c. — [7] v. 15. — [8] v. 16. — [9] v. 17.

§ V.

SINTNE UNÀ CUM JESU CHRISTO ALII QUOQUE AD JUDICIUM ASSESSURI.

17. *De Apostolis hoc probatur. Non tamen de solis Apostolis hoc dicitur.*
18. *Idem dicitur de iis, qui voluntariam paupertatem professi sunt.*
19. *De eâdem materiâ.* 20. *Idem dicitur de Martyribus, Virginibus, Prælatis, et de aliis, qui perfectioni operam dederunt.*
21. *Quomodo judicaturi sint sancti assessores.*
22. *Num Angeli quoque judicaturi sint hominum causam?*

Quinam cum *Christo* judicaturi sint.

17. Unà cum Christo reprobos aliquâ ratione judicaturi sunt omnes electi: *Ut faciant... judicium conscriptum*, inquit David, *gloria hæc est omnibus Sanctis ejus* [1]. Quod idem colligitur ex Apocalypsi S. Joannis, ubi Dominus: *Qui vicerit*, inquit, *dabo ei sedere mecum in throno meo* [2]. Præterea scriptum est, Jesum Christum Apostolis dixisse: *Vos, qui secuti estis Me, in regeneratione, quum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël* [3]. Ut porro intelligatur, ejusmodi honorem non solis Apostolis, sed etiam aliis esse tribuendum, S. Matthæus subjungit illa verba: *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël;* ut enim duodenario numero universitas designatur non Israëlitarum tantum, sed eorum omnium, qui ad judicium sistentur, ita duodecim sedibus commemorandis, omnes ii ad judicandum admissi intelliguntur, quibus Jesus Christus illum honorem tribuerit, quod sane his verbis explicat S. Augustinus: *Alii ergo erunt judicantes cum Domino, alii vero judicandi; ...sicut enim judicaturi ex toto mundo, sic et judicandi ex toto mundo* [4]. Item hic, non sine probabilitate, exponunt eruditi, quemadmodum in nube visibili appariturus sit Jesus Christus splendorem majestatis suæ exhibens; sic quoque sanctos illos heroes, Christi in judicio assessores, in splendidis nubibus, ex aëre formatis, esse collocandos; et eas quidem sedes esse, prænuntiatas Apostolis. Ex quibus S. Thomas infert, non omnes homines, quod ad meritorum disquisitionem spectat, ad judicium subeundum coram Jesu Christo staturos, sed nonnullos ad judicandum cum Eo assessuros esse: *Omnes stabimus... sed quantum ad discussionem non omnes stabunt ut judicandi, sed quidam consedebunt ut judices* [5].

1. Apostoli.

Non tamen soli Apostoli.

2. Qui paupertatem professi sunt.

18. Quæritur nunc, quinam futuri sint Jesu Christi assessores. — Primum Apostoli, ut apud S. Matthæum (XIX, 28) declaratur. Tum omnes viri Apostolici, qui Apostolos imitati, voluntariam paupertatem professi fuerint, ut ex S. Matthæo (pluribus locis ejusdem capitis XIX) colligitur; ibi enim (v. 21) fit mentio de illo juvene, quem Jesus Christus monuit, hoc oportere, si perfectus esse vellet, quidquid haberet, in pauperes distributum relinquere, ut Se sequeretur; quare postmodum S. Petrus (v. 27): *Ecce nos*, respondit, *reliquimus omnia et secuti sumus Te; quid ergo erit nobis?* Tum autem Jesus omnibus Apostolis (v. 28): *Amen dico vobis*, inquit, *quod vos qui secuti estis Me, ...sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes, cet.*

[1] Ps. CXLIX, v. 9. — [2] III, 21. — [3] *Matth.*, XIX, 28. — [4] Enarratio in Ps. XLIX, n. 8 et 10. [5] In Ep. ad *Rom.*, cap. 14, lect. 1.

De quibusnam pauperibus hic agatur.

19. Advertit tamen S. Thomas, non eos omnes, qui paupertatem fuerint professi, judices assessuros, sed illos tantum, qui vitâ perfectâ Jesum Christum secuti fuerint: *Non quibuscumque pauperibus, etiam voluntarie, repromittitur potestas prædicta* (judicandi), *sed illis, qui relinquentes omnia sequuntur Christum, secundum perfectionem vitæ*[1]. Ait vero, unà cum *Gotti*[2], S. Gregorius[3], judicandi honorem iis omnibus etiam delatum iri, qui Jesu Christi amore cunctis rebus suis omnique terrenæ exspectationi nuntium remiserunt; quod ex iis S. Petri verbis inferunt: *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus Te*[4]; quibus S. Gregorius subjungit: *Quia quanto huic mundo magnâ humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus majore culmine potestatis excrescunt*[5]. Inclinat Cardinalis *Gotti*[6], ut eos quoque assessorum honore augendos credat, qui non professione sint pauperes, sed solo statu et necessitudine coacti, si egestate contenti, omnique habendi desiderio abjecto, vitæ perfectione Christum sequantur; quum S. Gregorius dicat: *Multum dimisit, qui cum re possessâ etiam concupiscentiis renuntiavit*[7]. Idque eo magis, quod Jesus Christus post illa verba, ex S. Matthæo commemorata: *Sedebitis et vos super sedes duodecim*, proximo versu (29) statim adjicit: *Et omnis, qui reliquerit domum vel fratres, cet. propter Me, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.*

3. Alii multi.

20. Honorem cum Jesu Christo judicandi, inquit Gotti[8], præterea obtinebunt martyres, virgines et celebres Ecclesiæ antistites, qui quamvis *effectu* pauperes non fuerint, fuerunt tamen *affectu*, quo cuncta bona terrena repudiarunt, et hac aliisque rationibus magnam vitæ perfectionem consecuti sunt. Quod itidem colligi videtur ex S. Thomâ[9], qui circa virtutes ad perfectionem spectantes, in excellentium virtutum numero, præter paupertatem, martyrium reponit, virginitatem et cuncta majoris perfectionis opera. S. Augustinus autem (in Psalm. XLIX) non dubitat, judicandi potestatem ad omnes fideles, qui vitam perfectam egerint, extendere, ut ad perfectos religiosos, Episcopos ceterosque, post vitam perfecte institutam defunctos; ad doctores quoque, qui virtutes, quas ipsi perfecto gradu coluerunt, ceteros docuerint, juxta illud S. Matthæi: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum*[10].

Quomodo assessores judicaturi sint.

21. Illi autem judicis assessores, de quibus egimus, non solum judicis sententiam approbabunt — illud siquidem facient electi omnes — sed aliquâ actione (ut ait Cardinalis *Gotti*[11]) sententiam a Jesu Christo latam ad alios referent; illud nempe *sedebunt judicantes* (ut dicitur apud S. Matthæum) denotat actionem aliquam erga alios, quâ proferant sive exhibeant judicatis sententiam a Jesu Christo latam, ut cum Richardo a S. Victore[12] ait S. Thomas[13].

Generales quidem sententiae: *Venite benedicti, cet. Discedite maledicti, cet.*, ut postea uberius dicemus, ab ipso Jesu Christo voce proferentur; peculiares vero, utpote non voce proferendæ, ab Apostolis aliisve judicii assessoribus detegentur judicatorum intellectui; quandoquidem, ut ait S. Thomas, spirituali ratione atque illustrando sancti assessores electis et reprobis patefacient, quænam ipsis obvenerint præmia et pœnæ: *Intelligitur autem* (sunt verba S. Thomæ) *ista prolatio sententiæ, non vocalis sed spiritualis, in quantum per superiores sanctos, inferiores vel etiam peccatores spirituali quâdam illuminatione illuminabuntur, quales pœnæ et qualia præmia eis debeantur*[14].

[1] Suppl., qu. 89, art. 2. — [2] De Jud. Univ., qu. 2, dub. 2, § 2, n. 5. — [3] Moral., lib. XXVI, cap. 27, n. 51. — [4] L. c. — [5] L. c. — [6] L. c., n. 8. — [7] In Evang., homil. 5, n. 2. — [8] L. c., n. 9. — [9] Suppl., qu. 89, art 2 ad 2[m]. — [10] V, 19. — [11] L. c., § 3, n. 11. — [12] De judiciaria Potestate in finali et universali judicio. — [13] L. c., art. 1. — [14] In Ep. 1 ad *Cor.*, cap. 6, lect. 1.

Quid senserit S. Joan. Chrysost.

Nihilominus S. Joannes Chrysostomus[1], a ceterorum Patrum sententiâ discedens, neque Apostolos neque alios sanctos judicandi potestatem habituros ait; atque illud sedere et judicare (ex verbis S. Matthæi: *Sedebitis judicantes, cet.*, XIX, 28) nihil aliud futurum interpretatur, nisi peccatores et justos præmio vel pœnâ iis constitutâ dignos judicare, quemadmodum et Ninivitæ et regina Austri condemnaturi sint Judæos incredulos, ut cap. XII apud S. Matthæum dicitur. Aperte vero S. Augustinus: *Alii ergo*, inquit, *erunt judicantes cum Domino, alii vero judicandi*[2]. Et hic quidem declarat S. Doctor, duodecim sedes et duodecim tribus, a S. Matthæo commemoratas, universitatem designare judicantium et judicatorum; alibi autem: *Qui ergo judicabunt cum Christo*, inquit, *principes Ecclesiæ sunt, perfecti sunt*[3]. Et de illo juvene agens, cui Christus: *Si vis perfectus esse... vende, quæ habes, et da pauperibus*[4]*; quid est*, inquit, *vis esse perfectus? Vis mecum judicare et non judicari?*[5] S. Augustino autem assentiuntur S. Gregorius Nazianzenus[6], Origenes[7], S. Cyrillus[8], S. Hieronymus[9], S. Gregorius Magnus[10], S. Anselmus[11], S. Bernardus[12] et alii.

Angeli non erunt assessores.

22. Quæritur præterea, num Angelis quoque hoc tribuendum sit, ut unà cum Christo judicium ferant.

S. Thomas[13] negat ob textum S. Joannis, qui de Christo agens: *Potestatem dedit Ei judicium facere*, inquit, *quia Filius hominis est*[14]. Quare ita disputat S. Doctor: *Assessores judicis debent judici esse conformes; judicium autem Filio hominis attribuitur, quia*, etsi ut Deus judicabit (ut diximus in dissert. I, n. 7), in extremo judicio tamen humanâ specie apparebit; ergo etiam convenit, *ut assessores judicis eamdem naturam habeant*, atque ab omnibus ut homines cernantur. Eamque ob causam, inquit S. Doctor, *Angelis non competit judicare.* Neque obstat illud S. Matthæi: *Quum autem venerit Filius hominis in majestate suâ, et omnes Angeli cum Eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ*[15]. Respondet enim S. Thomas: *Angeli venient... non ut judices, sed ut sint testes humanorum actuum*[16]; sub eorum quippe custodiâ homines hac in vitâ semper egerunt. Quare S. Chrysostomus, Angelos in judicio testificaturos ait, quantam curam impenderint saluti suorum clientum, qui idcirco iis commissi erant a Domino: *Testificantes, quantum administraverint missi a Domino ad hominum salutem*[17]. Nonnulli dicunt, Angelos, corporibus sibi assumptis, atque ita sub adspectum venientes, tamquam judices assessuros; non est tamen, quod a S. Thomæ sententiâ discedamus; enimvero non Angelis, sed solis hominibus a Christo promissa est judicandi potestas: *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis Me, in regeneratione* (i. e. in resurrectione) *quum sederit Filius hominis... sedebitis et vos, cet.*[18]. Respondetur insuper — præterquam quod suprà diximus, judicandi potestatem ideo datam fuisse Christo, quod Filius hominis esset, ac propterea assessores quoque homines esse debere — Angelos, etiamsi in humanis corporibus assumptis apparerent, numquam futuros esse homines.

[1] In *Matth.*, homil. 64, n. 2. — [2] In Ps. XLIX, n. 8. — [3] In Ps. XC, sermo 1, n. 9. — [4] *Matth.*, XIX, 21. — [5] L. c. — [6] Oratio 4, contra *Julianum* 1, n. 71. — [7] In *Matth.*, tom. 15, n. 22. — [8] *S. Cyr. Alexandr.* In *Isaiam*, cap. 60, v. 21 et 22. — [9] Epist. 71, ad *Lucinium*, n. 3. — [10] Moral., lib. XX, cap. 16. — [11] *S. Anselm., Cantuariensis* Archiepiscopus, Epistolar. lib. I, ep. 72, ad *Humfridum*. — [12] In Ps. XC, sermo 8, n. 11 et 12. — [13] Suppl., qu. 89, art. 3. — [14] *Joan.*, V, 27. — [15] XXV, 31. — [16] L. c., ad 1^m. — [17] In *Matth.*, hom. 79, n. 1. — [18] *Matth.*, XIX, 28.

§ VI.

DE RATIONUM DISQUISITIONE, IN JUDICIO INSTITUENDA.

23. *Silentio et modo spirituali perficietur.*
24. *Unumquemque tunc in suæ conscientiæ libro lecturum, quidquid boni vel mali peregit.*
25. *Jesum Christum de contemptâ suâ Passione objurgaturum.*
26. *Damnatis in suam pœnam perpetuo ob oculos versaturum, quidquid suâ passione Jesus Christus eorum salutis causâ pertulit.*

Examen non voce, sed modo spirituali fiet.

23. Quæritur, sitne in universali judicio voce sensibili perficienda disquisitio sive uniuscujusque meritorum ac demeritorum et accusationum adversus reos reorumque excusationum investigatio. Respondetur, non ita futurum, sed cuncta spirituali ratione esse peragenda. Etenim, in divino judicio non ita fiet recognitio illa, ut institui solet pro humano tribunali, ubi ad causam dijudicandam producuntur testes, accusatores audiuntur, afferuntur leges, argumenta et conjecturæ; ad Dei tribunal hoc efficiet Jesus Christus, judex, cui perspectum est quidquid vel egimus vel cogitavimus, ut ad punctum temporis non singuli judicandi tantum, sed etiam ceteri omnes, qui aderunt, et homines et Angeli, adeo dilucidam habeant totius rei notitiam, ut jam nulla supersit ambigendi materia.

In hominum conscientiâ peragetur.

24. Disquisitio igitur, ut omnes communiter dicunt theologi, non fiet voce accusantium, testium vel eorum qui judicandi sunt, neque ipsius judicis, sed cuncta peragentur mente et silentio; sic ajunt *S. Thomas* [1], *Sylvius* [2], Card. *Gotti* [3] et *Estius* [4]. Jesus Christus, qui cognita habet singulorum merita, in accusantium et accusatorum mentes omnium rerum veritatem uno temporis momento ipse infundet nihil eloquens, atque ita, inquit S. Augustinus, *convincet sine ullâ sermonis prolixitate conscientias* [5]. Atque alibi: Ipse judex, inquit, judicandos memores esse coget omnium actionum, cum omnibus, quibus eas peregerunt, adjunctis, ut, quid obloquantur, non habeant: *Revocaturus est in memoriam, unde convincat puniatque* [6].

Nec refert, scriptum esse apud Danielem: *Judicium sedit, et libri aperti sunt* [7]; atque item in Apocalypsi: *Et libri aperti sunt, et alius liber apertus est, qui est vitæ; et judicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum* [8]. Ergone in judicio exhibendus erit uniuscujusque vitæ liber, ut cum legis volumine conferatur? Respondetur, illam collationem nec voce nec sensibilem in modum esse faciendam, sed spirituali ratione, ut sua cuique opera intus detegantur, prout legi divinæ aut consentanea aut contraria fuerunt. Ait tamen S. Augustinus (l. c. [9]), non unum futurum omnibus librum, sed tot libros, quot sint conscientiæ; divinâ virtute nimirum unumquemque, puncto temporis unoque mentis intuitu, quid suæ conscientiæ libro contineatur, perspecturum, omniumque operum suorum cogniturum bonitatem vel malitiam; atque etiam cogitationes, quæ vel accusant vel defendunt, in illo libro descriptæ reperientur; *atque ita*, inquit, *simul et omnes et singuli judicentur* [10].

[1] Suppl., qu. 88, art. 2. — [2] In suppl., l. c. — [3] De Jud. Univ., qu. 2, dub. 3, § 1. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 47, § 1. — [5] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 26, n. 3. — [6] L. c. — [7] VII, 10. — [8] XX, 12. — [9] L. c., cap. 14. — [10] Ibid.

Quæ cuncta his verbis complexus est S. Paulus: *Testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus, in die, quum judicabit Deus occulta hominum, cet.* [1]

Christus de contemptâ suâ Passione homines objurgabit.

25. Porro in ultimo judicio Jesus Christus peculiarem ab hominibus exiget rationem despectæ suæ Passionis, quâ eorum amore tanta pertulit. Ideo Eucharistiæ Sacramentum instituit, ut assiduam conservarent memoriam illius tanti amoris, quem ipsis exhibuit, dum vitam ob eorum salutem in cruce profudit. Hoc ipsum illâ nocte, quæ mortem antecedebat, discipulos monuit, quum iis Corpus suum ad vescendum Sanguinemque hauriendum dedisset; eos enim (ut scriptum reliquit S. Paulus) communionem numquam suscipere jussit, quin suæ mortis recordarentur: *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis* [2]. Quapropter S. Ecclesia celebrantibus præcipit, ut in singulis Missis post Consecrationem, Jesu Christi nomine, dicant: *Hæc quotiescumque feceritis, in Mei memoriam facietis.* Unde S. Thomas per Eucharistiæ sacramentum servari ait immensi, quem in suâ passione Jesus Christus nobis exhibuit, amoris recordationem: *Per quod... recolitur memoria illius, quam in suâ passione Christus monstravit, excellentissimæ caritatis* [3]. Atque idcirco Dominus statuit, per universum orbem Altaris sacrificium esse celebrandum, ut passionis suæ memoria in hominum mentibus ubique renovaretur. Ideo etiam voluit dolores, quos in passione sustinuit, ab unoquoque Evangelistarum distincte recenseri. Eamque ob causam omnes sancti præsentem semper in oculis habuerunt Domini Passionem. Illis quidem vel solum Crucis signum intueri satis erat, ut se erigerent ad equuleos laminasque ardentes gaudenti animo perferendas illius Dei amore, qui ipsorum amore mortem obiisset. Homines vero, quanti vulgo Jesu Christi Passionem faciunt? Legentes, vel in concione audientes, Jesum Christum ad columnam flagellatum, spinis coronatum, in infami ligno medium inter duos latrones crucifixum, quid permoventur? Nihil sane; perinde ac si Jesus Christus eorum Dominus non esset, nec Judex, qui aliquando de iis feret sententiam.

Christus deteget quæcumque pertulit.

26. Ubi cum ceteris sacerdotibus *Caiphas* Jesum Christum, quod Se Dei Filium professus esset, morte dignum judicavit, Judæi per illam noctem, inquit S. Matthæus, posterum diem exspectantes, ut ad Pilatum Eum adducerent, *tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis Eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est, qui Te percussit?* Ita quidem S. Matthæus [4]. Ait autem S. Hieronymus [5], judicii die Deum ipsum cunctis hominibus palam facturum esse ceteras omnes contumelias ceterosque dolores, quos Jesus præter eos, a S. Matthæo relatos, illâ nocte sustinuit. Ita similiter patefaciet angores singulos, quos in horto Gethsemani pertulit, omnesque singillatim dolores, quos quum flagellis cæderetur, spinis coronatus esset, iter ad Calvarium conficeret, atque in crucem tolleretur, donec ibi spiritum emitteret, perpessus est. Multa quidem de Jesu Christi patientis doloribus scripserunt contemplantes, at incerta sunt; judicii die vero ipse cunctis deteget, quos expertus sit dolores, tum potissime quum cruci suffixus per tres horas animam ageret. Ostendet quoque, quas tum æterno Patri cum clamore et lacrimis obtulerit preces; quarum quidem ope salutem æternam electis impetravit, juxta illud Apostoli: *Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad Eum... cum clamore valido et lacrimis offerens, exauditus est pro suâ reverentiâ* [6]. Illud autem salvatis perenni stimulo erit ad

[1] *Rom.*, II, 15, 16. — [2] 1 *Cor.*, XI, 26. — [3] Opusc. 57. Offic. *de Corpore Christi*, lect. 4. — [4] XXVI, 67, 68. — [5] Apud *Thaulerum*. De Vitâ et Passione Salvatoris, cap. 17. — [6] *Hebr.*, V, 7.

gratias Ei cum immenso gaudio in æternum persolvendas; damnatis contrà æterni pudoris causa existet. Bone Deus! In præsenti de doloribus, a Jesu Christo ipsorum salutis causâ toleratis, vel ipsi secum cogitare vel alios loquentes audire dedignantur mundani; in inferno autem semper iis ob oculos versabitur et Jesu Christi passio et quidquid peregit, ad salutem iis afferendam; quoniam vero cuncta aspernati sunt, semet sui exitii causam fuisse, agnoscent. Itaque Domini Passio acerbius eos cruciabit quam ignis vel alia quælibet gehennæ pœna.

§ VII.

DE GENERALIBUS SENTENTIIS, QUAS DOMINUS DE ELECTIS ET DE REPROBIS FERET.

27. *Quænam generales sententiæ a Judice proferendæ sint:* Venite benedicti, cet. Discedite, cet.; *et de sententiâ parvulorum. Quæ causa sit eorum præmii vel pœnæ. Quid de parvulis fiet?*
28. *Particulares uniuscujusque sententiæ mentaliter proferentur.*
29. *Singulorum sententia omnibus perspecta erit.*
30. *Ex SS. Patribus probatur, Jesum Christum voce prolaturum tres generales sententias:* Venite, benedicti; Discedite, maledicti, *et sententiam de pueris ferendam.*
31. *De eâdem materiâ.* 32. *Sententiarum causæ mentaliter aperientur.*

De Judicis sententiâ.

27. Sententiam, a Jesu Christo de electis ferendam, S. Matthæus prædictam reliquit: *Tunc dicet rex his, qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* [1]. Ad reprobos vero conversus: *Tunc dicet et his, qui a sinistris erunt: Discedite a Me, maledicti, in ignem æternum* [2]. Quæ duæ sententiæ ad eos pertinent, qui usum rationis adepti, opera aut bona aut mala peregerunt, quibus operibus æternæ vitæ vel mortis judicium sibi promeriti sunt; quod ex his verbis infertur: *Esurivi enim, et dedistis Mihi manducare, cet.* [3]; et ex his aliis: *Esurivi enim, et non dedistis, cet.* [4] — Quæritur hic: Quid de parvulis et de perpetuo amentibus fiet, qui sine baptismo et cum solo originali peccato de vitâ decesserunt? — De ejusmodi parvulis et amentibus postea (num. 34) dicemus; sed quia iis etiam erit generalis sententia, de cunctis hominibus judicandis tres erunt sententiæ generales, quibus alii ad regnum admittentur, alii detrudentur ad infernum, alii porro a regno excludentur ut parvuli, ante usum rationis et sine Baptismate emortui. Quæ porro futuræ sint parvulorum pœnæ, confer, quæ in proximo paragrapho (n. 37 et 38) dicentur.

Quid de parvulis et amentibus dicendum.

Particulares singulorum sententiæ non verbis proferentur.

28. Præter illas autem tres generales sententias innumerabiles erunt sententiæ particulares, ad singulos electos vel reprobos spectantes; pro meritorum quippe aut demeritorum mensurâ electi suo quisque gloriæ, suo vero pœnæ gradu reprobi afficientur. Quæ tamen particulares sententiæ, ut *S. Thomas* [5], Card. *Gotti* [6], et *Estius* [7] ajunt, non verbis a Christo proferentur (quod immensam videlicet

[1] *Matth.*, XXV, 34. — [2] Ibid., v. 41. — [3] v. 35. — [4] v. 42. — [5] Suppl., qu. 88, art. 2. — [6] De Judic. Univ., qu. 2, dub. 3, § 2, n. 7-9. — [7] In Sent. lib. IV, dist. 47, § 1.

temporis moram requireret), sed cuncta spirituali ratione peragentur, quod singulis patebit, quantum sibi vel præmii vel pœna obtigerit. Illud autem fieri dicunt aut divinâ virtute, aut per conscientiam, suam cuique sortem denuntiantem, aut denique per sanctos judicii assessores (de quibus suprà, num. 21), qui, quid de eo pronuntiaverit Jesus Christus, ad unumquemque deferent.

Omnes cognoscent reliquorum hominum conditionem.

29. Ad hæc singuli non suum tantum præmium suamque pœnam cognoscent, sed quemadmodum uniuscujusque opera omnibus detegentur, ita quoque divinâ virtute omnibus palam fiet, quam præmii vel pœnæ sententiam Dominus de singulis tulerit. *Tunc*, inquit S. Augustinus, *nullus ibi erit imperitæ querelæ locus, cur injustus ille sit felix* (i. e. cur hac in vitâ felix fuerit), *et cur ille justus infelix. Omnium namque tunc non nisi bonorum vera et plena felicitas, et omnium non nisi malorum digna et summa infelicitas* (quam ultro sibi promeruerunt) *apparebit* [1].

Generales sententias voce pronuntiari probatur. 1. Ex traditione.

30. Quæritur, utrum tres illæ sententiæ generales, quas suprà commemoravimus: *Venite, benedicti; Discedite, maledicti*, unà cum sententiâ parvulorum, de quibus post dicendum est, voce an solâ mente a Jesu Christo proferendæ sint. *Estius* [2] cum *Richardo* [3], *Dominico Soto* [4] et *Abulensi* [5], eas voce eloquendas esse censet. Quoniam Jesus Christus humanâ specie in judicio universali apparebit, inquit Estius, convenit sane, Eum humanâ voce atque sensibili judicium ferre. Idem sentire videntur et S. Gregorius, quum dicat, eos qui judicentur, judicis verba esse audituros [6]; et S. Augustinus, quod ait: Christus *in voce judicis evidens apparebit, qui prius, quum venisset occultus, ante judicem siluit* [7]. Cardinalis *Gotti* [8], eamdem sententiam sequens, hoc firmissimum argumentum affert, Scripturæ verba secundum litteram accipi oportere, dummodo ne aliquod inconveniens obstet; apud S. Matthæum autem scriptum est: *Tunc dicet his, qui a dextris ejus erunt: Venite, cet.; dicet his, qui a sinistris ejus erunt: Discedite, cet.* Sed posito, ut ante vidimus, in judicio universali Jesum Christum ut hominem judicaturum, vox *dicet*, Eum revera sensibili voce locuturum significat. Quâ ratione liquet, multo probabilius esse, Jesum Christum voce prolaturum esse generales sententias.

2. ex Scripturâ.

3. ex reliquis judicii adjunctis.

31. Idem ex eo probatur, quod totum judicium sensibili ratione peragetur: humanâ et sensibili formâ Jesus Christus sedebit, item sensibili formâ homines apud judicem aderunt; ergo valde probabiliter sensibili voce illæ sententiæ proferentur. Neque dissentire videtur S. Thomas; siquidem de particularibus sententiis agens: *Sed locutio*, inquit, *quæ tempore mensuratur, requireret immensam temporis longitudinem, si vocali locutione judicium perageretur* [9]. Ex quibus colligitur, S. Thomam, quum sententias non voce pronuntiandas esse declaret, de peculiaribus tantum sententiis agere, minime vero de generalibus, quæ brevissimum temporis spatium exigant. — Accedit, quod in proferendâ sententiâ Jesu Christi vox electis quidem gaudium, pudorem vero reprobis augebit. Fideles saltem suam sententiam voce accepturos, alibi S. Thomas admittere videtur: *Ta-*

Quæ fuerit *S. Thomæ* sententia.

[1] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 1, n. 2. — [2] L. c. — [3] *Richardus de Mediavilla*, in Sent. lib. IV, dist. 47, art. 1, qu. 2. — [4] Ibid., art. 4, concl. 2. — [5] *Alphonsus Tostatus*, Episcopus *Abulensis* (*Avila*), in *Matth.*, cap. 25, qu. 333. — [6] Moral., lib. XXVI, cap. 27, n. 50 (*a*). — [7] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 24, n. 2. — [8] L. c., n. 10. — [9] Suppl., qu. 88, art. 2, ad 3[m].

(*a*) *Judicantur et pereunt*, inquit, *quibus Dominicâ inclamatione dicitur: « Esurivi, et non dedistis Mihi manducare », cet.... Illi (i. e. professionem fidei retinentes, sed professionis opera non habentes) saltem judicis verba audiunt, quia ejus fidei saltem verba tenuerunt. Isti (i. e. qui nec fidei sacramenta tenuerunt) in damnatione suâ æterni judicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt* (Nota edit.).

men illi, inquit, *qui fidem habuerunt, quam ex verbis Dei conceperunt, ex ipsis verbis judicabuntur* [1]; quibus hanc S. Gregorii sententiam approbat: *Illi saltem verba judicis audient, qui ejus fidem verbo tenuerunt* [2]. — Quâ autem linguâ Jesus Christus loquetur? Eâ, respondet Sylvius [3], quam unusquisque ita intelliget, ac si nativus ei sermo esset.

Quid de sententiæ ratione.

32. Sententiarum autem causæ sive rationes certe non iis verbis exprimentur quæ S. Matthæus refert: *Esurivi enim, et dedistis Mihi manducare;* et contrà: *Esurivi, et non dedistis, cet.;* sunt enim multa majoris meriti opera, ac multa gravioris malitiæ peccata, quæ tamen non enuntiabuntur: tam electis ergo quam reprobis causæ mercedis vel damnationis spirituali ratione judicandorum menti aperientur.

§ VIII.

DE IIS, QUI AD JUDICIUM COMPAREBUNT.

33. *Num judicandi sint omnes homines?*
34. *Quam rationem reddent pueri, ante rationis usum defuncti?*
35. *Sintne producendi fetus abortivi?*
36. *Pueri sine Baptismo mortui patienturne damnatorum pœnas?*
Scribit S. Thomas, eos nec pœnam sensus subituros, nec pœnam damni.
37. *Quid S. Augustinus de pœna sensus.* 38. *Quid alii SS. Patres et theologi.*
39. *Sintne ad judicium sistendi infideles?*
40. *Num Angeli quoque in judicio a Jesu Christo judicentur?*
41. *Quâ ratione intelligi debeat, de Angelis homines judicium laturos.*

Omnes homines judicabuntur.

33. Certum est, omnes homines, qui a creatione mundi usque ad ejus exitum exstiterint, bonos et perversos, parvulos et adultos, fideles atque infideles ad judicium apud Jesum Christum adfuturos, ut totius vitæ rationem reddant. Hæc cum S. Thomâ [4] omnium Catholicorum communis sententia est, et pro comperto in divinis Scripturis proposita: *Et congregabuntur ante Eum omnes gentes* [5]. — *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.... Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo* [6]. — *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum* [7]. Cujus universalis de omnibus hominibus judicii hanc rationem affert S. Thomas: *Potestas judiciaria Christo homini collata est in præmium humilitatis* (quâ Patri suo usque ad mortem Crucis obedivit). Ergo, *congruum est, ut omnes homines...* videant Jesu Christi *exaltationem in humanâ naturâ, secundum quam constitutus est* a Patre *judex vivorum et mortuorum* [8].

Quid de parvulis dicendum.

34. Sed primum hic dubitatur, quî dici possit, omnes homines ad Jesu Christi tribunal debere omnium suorum operum rationem reddere, — *Omnes manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque in corpore prout gessit, sive*

[1] Ibid. ad 2[m]. — [2] L. c. (Ita *S. Thomas*, l. c., verba *Gregorii* refert; quamquam apud eum [Moral. lib. XXVI, cap. 27, n. 50] legitur: *Illi saltem judicis verba audiunt, quia ejus fidei saltem verba tenuerunt.* Nota edit.). — [3] In Suppl., qu. 88, art. 2. — [4] Suppl., qu 89, art. 5. — [5] *Matth.*, XXV, 32. — [6] *Rom.*, XIV, 10 et 12. — [7] 2 *Cor.*, V, 10. — [8] L. c.

bonum sive malum — quum tamen parvuli, ante rationis usum emortui, nullius boni vel mali, quod gessissent, rationem possint reddere. — Respondet S. Thomas: *Pueri... in judicio comparebunt, non ut judicentur* (sicut ceteri, præmissâ disquisitione), *sed ut videant gloriam judicis* [1]. Respondetur præterea, pueros quamvis suâ voluntate nihil egerint, egisse tamen voluntate alienâ. *Qui crediderit et baptizatus fuerit*, ita in Evangelio dicitur, *salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur* [2]. Quemadmodum autem parvulus, inquit S. Augustinus [3], per alium (i. e. per nutricem vel matrinam, quæ ministro respondet: *Credo*) et credit et ita sine rationis usu baptismum suscipit atque in regnum admittetur; sic contrà, quum deficiunt alii, eorumque incuriâ parvulus baptismo caret, eam ob causam, regni aditu præcluso, condemnabitur. *Alienum quippe opus est* (sic alibi S. Augustinus [4]), *quum credit per alterum, sicut alienum opus fuit, quum peccavit in altero.* Sed quî fieri potest, ut absque suâ culpâ condemnetur? *Damnabuntur*, respondet S. Thomas, *pro peccato primi parentis* [5].

Quid de abortivis.

35. Quæritur hic, sintne in judicio producendi fetus abortivi, quibus conjuncta fuerit anima. S. Augustinus quidem ita respondet: *Ut affirmare, ita negare non audeo* [6]. S. Justinus vero pro certo affirmat [7], omnesque animas, quæ resurgentia corpora resumant, universali judicio interesse oportere ait, ideo saltem, ut divini judicis justitiam cernant.

S. Augustin. existimat, parvulos pœnam damni subituros.

36. Quæritur præterea, num ejusmodi parvuli non tantum excludendi sint a cælo ob peccatum originale, sed etiam pœnâ sensûs et damni afficiantur. S. Thomas Angelicus [8] cum aliis existimat, eos nec sensûs pœnam subituros, nec animi dolorem, quod Dei intuendi expertes sint. Sed S. Augustinus prorsus contrarium strenue defendit, asseritque iis sustinendam esse et damni et sensûs pœnam, quamvis mitissimam. In suo tractatu *De libero Arbitrio* asseruerat quidem: *Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quædam inter recte factum atque peccatum, et sententia judicis media esse non possit inter præmium et supplicium* [9]. Postea vero declaravit S. Doctor, ita se scripsisse, quum Romæ laicus esset; quocirca, re melius perpensâ, deinde edixit: *Absit, ut causam parvulorum sic relinquamus, ut esse nobis dicamus incertum, utrum in Christo regenerati, si moriantur parvuli, transeant in æternam salutem; non regenerati autem transeant in mortem secundam, cet.* [10] Quibus verbis *transeant in mortem secundam*, explanare vult damni pœnam, dolorem dico, quem parvuli, cum originali peccato emortui, sustinent, quod gloriæ celestis expertes sint.

Item credit, eos affici pœnâ sensûs.

37. Quod porro ad pœnam sensûs spectat, pluribus locis idem S. Doctor diserte suam profert sententiam, ne hujus quidem pœnæ, etsi mitissimæ, immunes esse ejusmodi parvulos. De extremo judicio agens: *Venturus Dominus*, inquit, *et judicaturus de vivis et mortuis, sicut Evangelium loquitur, duas partes facturus est, dextram et sinistram. Sinistris dicturus: « Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ». Dextris dicturus: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi ». Hac regnum nominat, hac cum diabolo damnationem. Nullus relictus est medius locus, ubi ponere queas infantes* [11]. Et aliis paucis interjectis: *Qui non in dextrâ, procul dubio in sinistrâ: ergo qui non in regno, procul dubio in igne æterno* [12]. Et alibi: *Mitissima sane omnium pœna*

[1] L. c., ad 3^m. — [2] *Marc.*, XVI, 16. — [3] Epist. 127, ad *Vitalem*, cap. 5. — [4] Contra *Julianum Pelagianum*, lib. VI, cap. 10, n. 29. — [5] In Ep. 2 ad *Cor.*, cap. 5, lect. 2. — [6] De Civ. Dei, lib. XXII, cap. 13. — [7] Quæstiones et Responsiones ad Orthodoxos, qu. 13 (Opus spurium. Nota edit.). — [8] In Sent. lib. II, dist. 33, qu. 2, art. 2; De Malo, qu. 5, art. 2 et 3. — [9] De lib. Arbitr., lib. III, cap. 23, n. 66. — [10] De Dono Perseverantiæ, cap. 12, n. 30. — [11] Sermo 294, cap. 3. — [12] Ibidem.

erit, inquit, *eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt* [1].

Alii quoque idem sentiunt.

38. Quam sententiam alii quoque SS. Patres secuti sunt. S. Hieronymus: *Æternæ miseriæ cruciatus...*, inquit (ejusmodi parvulis) *præparantur* [2]. S. Gregorius Magnus: *Perpetua... tormenta percipiunt* [3]. S. Prudentius Trecensis [Al. Tricassinus] (*Troyes*): *Perpetuâ plexione damnantur* [4]. S. Isidorus: *Cum carne commune habebunt peccatum, et pari judicio damnabuntur in ignem æternum* [5]. S. Bernardus: *Cogita... totum humanum genus quasi lignum aridum...; utpote veneno antiqui serpentis inficiatum, justissime addictum flammis, cet.* [6] S. Fulgentius: *Firmissime tene,... parvulos... ignis æterni sempiterno supplicio puniendos* [7]. In eamdem quoque sententiam plures alii iverunt theologi, ut *Albertus Magnus* [8], *Gregorius Ariminensis* [9], *Caspar Jueninus* [10], *Laurentius Berti* [11], *Norisius* Cardinalis [12], *Florentius Conrius*, Ord. Minorum [13], aliique multi.

Quid de infidelibus dicendum.

39. Item objicitur: Quî dici potest, ad judicium compariturum infidelem, ut sententiam accipiat, quum in Evangelio dicatur: *Qui autem non credit, jam judicatus est?* [14] Respondet S. Thomas [15], infideles et perversos quoque, licet jam judicatos et condemnatos, disquisitionem nihilominus et judicium subituros. Perversi quidem fideles judicabuntur *ad manifestationem divinæ justitiæ, per quam ostendatur*, eos a regno excludi, *cujus esse cives... exterius videbantur:* infideles autem, ut ostendatur, juste eos esse condemnatos, quod cælorum cives esse noluerint.

Quid de Angelis dicendum.

40. Quæritur, num in judicio universali judicandi sint Angeli sive boni sive mali. Respondet S. Thomas [16], eos quantum ad præmium vel supplicium essentiale non esse judicandos, sed solum quod ad mercedem vel pœnam accidentalem spectat. *Quia neque in bonis potest aliquid mali inveniri, neque in malis aliquid boni, ad judicium pertinens.* Quod porro ad retributionem spectat, *hæc a principio fuit facta, dum quidam* (i. e. boni) *in beatitudine sublimati sunt, quidam vero* (i. e. mali) *in miseriâ demersi.* Alia autem retributio, respondens meritis, quæ boni Angeli hominibus præbuerint, et peccatis, quæ malis angelis instigantibus, commiserint perversi, hæc fiet, quia boni Angeli majus gaudium percipient ex clientum salute, mali Angeli porro majorem cruciatum ex pernicie, reprobis eorum impulsu allatâ; verumtamen prorsus accidentale erit et gaudium bonorum et malorum angelorum supplicium. Mali angeli porro, quod homines perdiderunt, hac item afficientur pœnâ, inquit S. Thomas [17], quod *in inferni carcerem detrudentur, ut jam non sit eis liberum, egredi extra;* et hoc quidem videtur illud esse judicium, ad quod dæmones in mundi exitu reservatos ait S. Petrus: *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari* [18].

Explicantur verba S. Pauli.

41. Quî vero intelligitur illud S. Pauli, nos homines de Angelis judicium laturos: *Nescitis, quoniam Angelos judicabimus?* [19] Respondet S. Thomas [20]: *Intelligendum de judicio comparationis, quia quidam homines quibusdam Angelis superiores inve-*

[1] Enchiridion, cap. 93. — [2] Dialogus adversus *Pelagianos*, lib. III, n. 17. — [3] Moral., lib. IX, cap. 21. — [4] De Prædestinatione, cap. 16. — [5] Differentiarum lib. II, n. 30. — [6] Speculum caritatis, lib. I, cap. 15 (Falso *Bernardo* adscribitur, quum auctor sit *B. Ælredus* Abbas. Nota edit.). — [7] De Fide, cap. 27. Licet olim hoc opus nonnulli *S. Augustino* tribuerint, *Maurina* tamen SS. Patrum editio (*Migne*, Patr. Lat., tom. 40, *S. Aug.* tom. VI) sine ulla dubitatione *S. Fulgentio* illud adscribendum esse judicat (Nota edit.). — [8] Summa Theologica, pars 3, tract. 17, qu. 113. — [9] In Sent. lib. II, dist. 33, qu. 3 (Concludit tamen: « Neutri parti alteram præferens, dijudicationem earum lectori relinquo. » Nota edit.). — [10] Instit. theol., pars 7, diss. 7, qu. 5, cap. 1 et 2. — [11] De theologicis disciplinis, lib. XVIII, cap. 8, § de parvulis. — [12] Vindiciæ *Augustinianæ*, cap. 3, § 5. — [13] De Statu Parvul. sine baptism. decedentium, cap. 25. — [14] *Joan.*, III, 18. — [15] Suppl., qu. 89, art. 7, ad 1^m. — [16] L. c., art. 8. — [17] L. c., ad 2^m. — [18] 2 *Petr.*, II, 4. — [19] 1 *Cor.*, VI, 3. — [20] L. c., ad 1^m.

nientur. Nonnulli homines sancti nonnullos Angelos judicabunt, quod sanctitate eos superabunt. Item nonnulli mali angeli, inquit Angelicus [1], condemnabuntur a sanctis, quorum virtute devicti fuerint.

§ IX.

SITNE IN JUDICIO UNUSQUISQUE TAM SUA QUAM ALIORUM OPERA COGNITURUS, ET QUOMODO.

42. *Demonstratur, rem ita se habere.*
43. *Num justi in cælo culparum suarum dolore et tristitiâ afficiantur.*
44. *Ait S. Thomas, et suam cuique et aliorum conscientiam apertam fore.*
45. *Item docet Angelicus,*
patefactas electorum culpas in majorem eorum gloriam futuras.

Probatur, singulos aliorum opera esse cognituros.

42. Suprà jam notavimus (§ VI, n. 23), ab ipso Jesu Christo et singulis judicatis et ceteris omnibus, qui judicio intererunt, distincte aperienda esse cuncta uniuscujusque aut merita aut demerita cum omnibus eorum adjunctis. Idem docet S. Thomas [2] ad quæsitum: *Utrum quilibet poterit legere omnia, quæ sunt in conscientiâ alterius?* Respondet enim, ita futurum; cujus quidem rei hanc affert rationem: *Oportet, quod testis, accusator et defensor in quolibet judicio habeat eorum notitiam, quæ in judicio versantur;* quapropter in illo communi judicio aperientur libri conscientiarum omnium hominum, atque in iis sua quisque leget omnia opera, sive bona sive mala; quibus inspectis, judicis proferetur æternæ aut vitæ aut mortis sententia.

Memoria culparum non affliget beatos.

43. Atvero justi in gratiâ defuncti, peccata sua recolentes, non possunt summo dolore non affici; hoc autem quomodo stare potest cum illâ S. Joannis sententiâ: in beatorum patriâ *neque dolor erit ultra?* [3] Respondet S. Thomas [4], hac in vitâ quidem, siquis Deum diligat, fieri non posse, quin summum percipiat dolorem, quod injuriâ Eum læserit; in beatâ patriâ vero tale gaudium futurum, ut beatorum animis nullum tristitiæ suscipiendæ locum relinquat; quin immo, recordationem, divinâ clementiâ sua sibi peccata remissa seque ex inferno fuisse liberatos, incrementum allaturam gaudio; quemadmodum ad militis lætitiam adjicit memoria periculorum, in quibus belli tempore versatus est. Damnatos contrà [5] nullum solatium reportaturos ex memoriâ gratiæ perceptæ et bonorum operum, quondam peractorum; sed inde potius mæstitiam eorum accrescere, juxta illud Boëtii: *Infelicissimum genus est infortunii, fuisse felicem* [6]. Bonum possessum, at postmodo amissum, jacturæ dolorem adauget.

Memoria gratiarum non consolabitur damnatos.

Revelatio meritorum beatis gaudio erit.

44. Ait igitur S. Thomas [7], unumquemque non sua tantum opera in conscientiâ propriâ, sed in aliorum quoque conscientiâ omnia opera sive bona sive mala intuiturum; atque illud necesse esse, ut singuli agnoscant judicis tam remunerantis quam punientis justitiam. Quæ omnia quidem in majorem justorum gloriam et consolationem redundabunt, quod palam fiet, eos mercedem a Deo receptam, opitulante divinâ gratiâ, sibi revera promeruisse;

[1] In Ep. 1, ad *Cor.*, cap. 6, lect. 1. — [2] Suppl., qu. 87, art. 2. — [3] Apoc., XXI, 4. — [4] L. c., art. 1, ad 3[m]. — [5] L. c., ad 4[m]. — [6] De Consolatione Philosophiæ, lib. II, prosa 4. — [7] L. c., art. 2.

unde S. Paulus: *In reliquo*, inquit, *reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die, justus judex* [1].

Revelatio culparum beatis pudori non erit.

45. Hic proponitur quæstio, num in electorum conscientiâ, quidquid umquam mali fecerint, singuli legere possint. Magister Sententiarum [2], quem S. Thomas [3] refert, existimat, peccata, quæ sunt per pœnitentiam deleta, in judicio ceteris non aperiri; ipse vero S. Doctor, probabiliorem et communiorem esse ait sententiam contrariam, quæ item magis congruit cum divinis Scripturis, ubi dicitur: *Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit* [4]. — *Nihil enim est opertum, quod non revelabitur, cet.* [5] Siquidem judicis justitia in præmiis pœnisque statuendis ab aliis plene cognosci nequit, nisi judicandorum merita vel demerita quoque perspiciant. Insuper contra Magistri sententiam adjungit, fieri non posse, ut eorum pœnitentiæ pretium penitus agnoscatur, si peccata occulta remaneant: *in quo multum detraheretur Sanctorum gloriæ et laudi divinæ, quæ tam misericorditer Sanctos liberavit* [6]. Neque illud obstat, Sanctos ex suorum peccatorum divulgatione magno rubore esse afficiendos, a quo tamen Deus videatur eos velle prohibere. — Sed, respondet S. Thomas, propter pœnitentiam peractam in majorem gloriam redundabit peccatorum divulgatio. — Peccata autem dicuntur esse deleta, inquit S. Doctor, quia Deus non amplius ea intuetur ad puniendum [7].

PRECATIO.

Gratias Tibi ago, Jesu mi Redemptor, quod me non demisisti in infernum, postquam toties eum mihi promerui. Heu me miserum, si jam illuc devenissem! Tunc certe jam nihil mihi prodessent omnes molestiæ, quas Tu, ut ab inferno me vindicares, subiisti. Quoniam vero hactenus me tolerasti, miserationes tuas perfice, viresque mihi adde, ut per reliquam vitam totus tuus sim. Si nunc in valle Josaphat adessem, quam valde cuperem Te dilexisse atque molestias pertulisse tuâ causâ, qui tam multa meâ causâ pertulisti! Ah, mi judex, ignosce mihi, priusquam tempus me judicandi adveniat! Tunc veniam impetrare nequit, qui tecum in offensâ decessit; nunc autem adhuc vivo, et toto corde doleo, quod gratiam tuam ultro deperdere volui; hanc quæso gratiam mihi restitue per illum sanguinem, quem meâ causâ in cruce profudisti. Ex totâ animâ Te diligo, atque illud futurum spero, ut semper et in hac vitâ et in æternitate Te diligam; in cælo tuas miserationes in perpetuum me celebraturum confido.

Promisisti, Domine, Te exauditurum, quicumque preces Tibi admovet. Quum autem vitæ meæ exitus instabit, haud scio an tempus mentisque acies me deficiat ad hanc Tibi precationem adhibendam; nunc ergo precibus Te adeo, quæ ad illud tempus valeant; exaudi me:

Ecce, o mi Redemptor et judex, jam in eo est, ut ego ex hoc mundo discedens coram Te adducar ad judicium subeundum; animam meam, precor, manibus tuis suscipe, neque eam a facie tuâ projicias. Sanguine tuo salutis meæ pretium jam solvisti; perfice opus, quod in me exorsus es: benedic mihi, meque in electorum tuorum numero repone. Accipe interim, quod Tibi offero, vitæ meæ sacrificium; nec permitte, ut anima, quæ tantopere Tibi constitit, ad interitum ruat, nec tantum in cælum ad Te diligendum Teque collaudandum non admittatur, sed in infernum abeat, ut per omnem æternitatem odio Te habeat Teque blasphemet; noli, mi Jesu, noli illud permittere. Dei Mater, Maria, pro me precare; Tibi confido.

[1] 2 *Tim.*, IV, 8. — [2] Sent. lib. IV, dist. 43, n. 4. — [3] L. c. — [4] Eccl., XII, 14. — [5] *Matth.*, X, 26. — [6] L. c. — [7] Ibid., ad 3m.

DISSERTATIO VII.

DE MUNDI STATU POST JUDICIUM UNIVERSALE.

ARGUMENTUM.

1. *Prolatis sententiis, electi cum Jesu Christo in cælum attollentur, reprobi projicientur in inferni gurgitem.*
2. *Tum vero mundus non, ut nonnulli sentiunt, incendio exustus manebit, sed, ut ajunt Scripturæ, in meliorem formam renovabitur. Cæli et astra non quidem mutabuntur, sed novum splendorem accipient.*
3. *Cælestium corporum motus cessabit; sol et luna suo, a Deo sibi assignato loco, infixa erunt.*
4. *Elementa ceteraque et superiora et inferiora terræ corpora meliora fient.*
5. *Terra, igne purgata, ut vitrum pellucida erit; aqua splendida velut crystallus; aër tamquam cælum refulgens; ignis denique solis instar nitens.*
6. *Ceteris rebus omnibus igne deletis, nec jam animalia nec plantæ vel reliqua mixta supererunt.*
7. *Sintne in terris incolæ futuri, et imprimis sintne illic habitaturi parvuli, sine baptismate emortui.*

Omnes homines terram relinquent.

1. Ubi Jesus Christus sententias pronuntiavit, electi cum Eo et cum Angelis ad fruendum æternâ beatitudine in cælum efferentur; ac simul reprobi in dehiscentis terræ viscera, cum dæmonibus permixti atque in mediis flammis absorpti, ad æternas pœnas sustinendas devolventur.

Quid deinde de hoc mundo futurum sit.

2. S. Hieronymus [1] plures philosophos asserere refert, hisce peractis, hunc mundum igne absumptum manere; atque idem sentiunt plures SS. Patres, apud *P. Liberium* Carmelitanum [2]; ut S. Justinus [3], S. Chrysostomus [4], S. Gregorius Nyssenus [5] et S. Basilius [6]; eamdem porro sequuntur sententiam *Ambrosius Catharinus* [7] et *Hieronymus Magius* [8]. Ceterorum vero Patrum et theologorum communis est cum S. Thomâ [9] sententia, hunc mundum jam non disjectum mansurum, sed in meliorem formam renovatum iri (*a*).

[1] Comm. in *Isaiam*, LI, 6. — [2] Controversiæ, Tract. 3, pars. 2, controv. 9, § 3, n. 227. — [3] Quæst. et Resp. ad Orthodoxos, qu. 93 seq. (Opus spurium. Nota edit.). — [4] In Ep. ad *Rom.*, homil. 14, n. 5-6. — [5] De Hominis Opificio, cap. 24. — [6] In Hexaëmeron, homil. 3, n. 6. — [7] In Ep. ad *Hebr.*, I, 11. — [8] De mundi exustione, seu de fine mundi per ignem (*Basileæ*, 1562), lib. II, cap. 6 et 7; lib. IV, cap. 2 et 5. — [9] Suppl., qu. 91, art. 1.

(*a*) Quæ ut rite intelligantur, nonnulla adnotari expedit. En verba *S. Hieronymi* (l. c.): *Ostenditur*, inquit, *perditionem cælorum non interitum sonare, sed mutationem in melius... Quidam perire et veterascere pro abolitione et morte accipiunt... Quæ quidem et philosophorum mundi opinio est, omnia quæ cernimus, igni peritura... Illudque dicendum, quodsi cælum et terra peribunt atque veterascent, quâ consequentiâ habitatores ejus sicut ista moriantur atque dispereant; quum animas esse perpetuas et resurrectura corpora noverimus? Ex quo perspicuum est, cælum et terram non perire et in nihilum redigi, sed in melius mutari.* Atque eadem paulo infrà (in *Isai.*, cap. LXV, v. 17-18) perpulchre exponit. — *P. Liberius* autem (l. c.) de iis SS. Pa-

Novos tunc cælos futuros novamque terram, omnia tam veteris quam novi Testamenti volumina denuntiant: *Ecce enim Ego creo cælos novos et terram novam, et non erunt in memoriâ priora, et non ascendent super cor; sed gaudebitis et exsultabitis usque in sempiternum in his, quæ Ego creo* [1]. *Novos vero cælos et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat* [2]. *Vidi cælum novum et terram novam; primum enim cælum et prima terra abiit, et mare jam non est* [3]. Dicitur autem: *cælum novum et terram novam,... et mare jam non est;* non quod ipsæ cæli, terræ marisque substantiæ mutentur, atque adeo post hunc mundum alius mundus futurus sit, ut asseruit Origenes [4] — cujus non admittitur opinio, nam eadem erit mundi substantia, — sed quia corpora, tam cælestia quam terrestria, in accidentibus atque in superficie in meliorem formam mutabuntur. Cæli novo splendore nitebunt, juxta illud Isaiæ: *Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum* [5]. Sol et luna, inquiunt S. Hieronymus [6], Lyranus [7] et alii [8], clariori et suaviori fulgore ornabuntur in remunerationem (ad nostrum intelligendi modum) cursûs servati et laboris in homi-

[1] *Is.*, LXV, 17-18. — [2] 2 *Petr.*, III, 13. — [3] Apoc., XXI, 1. — [4] De Principiis, lib. II, cap. 3. — [5] XXX, 26. — [6] In *Is.*, ibid. — [7] In *Is.*, ibid. — [8] Apud *Corn. a Lapide*, in *Is.*, ibid.

---

tribus, quos cum eo citavimus: *Docent*, inquit, *cælum ob peccati prævisionem fuisse corruptibiliter conditum adeoque et substantialiter innovandum per ejus destructionem et alterius productionem.* Sed ex locis, quos affert, probari non posse crediderim, a communi reliquorum sententiâ eos revera recedere. — *S. Justinum* commemorare nihil attinet, quum illud opus ab eruditis inter spuria numeretur. *S. Joannes Chrysost.* (l. c.): *Quodque etiam cælum cum terrâ veterascens*, inquit, *in meliorem sortem demum reducendum sit, audi prophetam dicentem... « Ipsi peribunt..., velut amictum convolves eos et mutabuntur... » Isaias vero: « Qui autem habitant eam,* UT HÆC *peribunt », non omnimodam dicens perniciem: non enim qui habitant eam homines, talem interitum patientur, sed temporaneum, ac per illum ad immortalitatem transferentur, ut et creatura. Quæ omnia significavit, quum dixit* « UT HÆC ». Quæ ex *S. Greg. Nyss.* a *P. Liberio* afferuntur, cum communi sententiâ nihil pugnant. En ejus verba (l. c.): *Revocanda est ad illam persuasionem oratio, quâ de nihilo factam esse rerum universitatem, et eam vicissim in alium statum commutandam esse, ut ex doctrinâ sacrarum Litterarum accepimus, ita omnem extra dubitationem ponimus.* Apud *S. Basilium*, loco a *P. Liberio* citato, hæc tantum inveni: *Erit quidem tempus, quum et igne ardebunt omnia.* Præterea *Liberius* citat *S. Ambrosium* (Hexaëmer., lib. I, cap. 6); sed neque ille a communi sententiâ discrepare videtur. *Liberabitur autem*, inquit, *et ipsa creatura a servitute corruptionis, quum divinæ remunerationis gratia affulserit.* Et infrà: *Dixit David:... « Ipsi peribunt » ... Nihil igitur agunt, qui propter cæli asserendam perpetuitatem, quintum corpus æthereum introducendum putarunt.* — Recentiores illos (*Catharinum* et *Magium*) docere ait *Liberius* (l. c.), *mundum fore substantialiter innovandum vel per annihilationem vel per corruptionem et novorum corporum productionem tam cælestium quam elementariorum et terrestrium.* At vero licet opinioni de cælorum incorruptibilitate non suffragentur, et magnam aliquam adstruant mutationem, de annihilatione tamen nihil habent. *Catharinus* quidem (l. c.): *Nisi prorsus velimus verbis vim afferre*, inquit, *cogimur fateri futuram vere aliquam magnam cælorum alterationem per ignem, et non tantum solam motûs cessationem; per quam alterationem novi quodammodo fundentur cæli, et longe fient pulchriores quam nunc existunt.* Confer etiam quæ habet in *2 Petr. III.* — Porro *Magius* (l. c., lib. II, cap. 6): *Cæli... igne interituri et ignis ope depurandi sunt... Exustio... nova omnia factura est, aliasque elementis qualitates allatura.* Unus *Franciscus Vallesius* (De iis quæ scripta sunt physice in libris sacris, sive de sacra Philosophia. *Lugduni*, 1588, cap. 89), quem item *P. Liberius* citat, apertis verbis propugnat, novam revera creationem esse exspectandam. Inter alia: *Videtur autem ex hypothesi*, inquit, *probabilissimum esse, mundum hunc corporalem, quem conspicimus, periturum aliquando esse, ac pro illo alium longe præstantiorem denuo creandum.* Et infrà: *Vere igitur*, inquit, *tota hæc mundi moles peritura est, ac pro eâ alia longe pulchrior creanda... Usque ad mundi finem stabunt hæc qualia nunc sunt;... tunc autem deleta mutabuntur in alia nova et pulchriora* (Nota edit.).

num famulatu peracti. Item S. Ambrosius, hæc verba (Ps. CI, v. 27): *Ipsi* (i. e. ipsi cæli) *peribunt, Tu autem permanes*, explanans: *Cælum et terra*, inquit, *...ab igne consumentur, non ut penitus deleantur, sed ut in meliorem statum... reparentur* [1]. Cælestibus corporibus omnibus nova addetur claritas; hæc autem nova lux, inquit S. Thomas [2], velut novum cælum videbitur; ut ait S. Joannes: *Vidi cælum novum* [3]. Similiter S. Augustinus, hæc S. Pauli verba explicans: *Præterit enim figura hujus mundi* [4], adjungit: *figura ergo præterit, non natura* [5]. Idem ait S. Epiphanius: *Prior figura pereat per universorum ad illustriorem statum immutationem* [6].

Motus corporum cælestium cessabit.

3. Tum, ut ait S. Thomas, corpora cælestia moveri desinent: *Motus cæli cessabit in illâ mundi innovatione, non quidem ex aliquâ naturali causâ, sed divinâ voluntate faciente* [7]. Quandoquidem, inquit S. Doctor, expleto tunc electorum numero, finem quoque habebit generatio humana; quapropter desinet cælorum motus, quem sequebatur variatio elementorum, *quæ ad generationem hominum ordinantur*. Sol et luna igitur, inquit S. Thomas [8], non ultra movebuntur, sed suo, a Deo sibi assignato, loco infixa erunt.

Elementa et corpora in melius mutabuntur.

4. Tum elementa quoque innovabuntur et, ut ait Angelicus, novam claritatem acquirent: *Terra erit in superficie exteriori pervia sicut vitrum; aqua sicut crystallus; aër ut cælum, ignis ut luminaria cæli* [9]. Omnia cælestia corpora, inquit S. Doctor, et inferiora terræ in hominis beneficium creata sunt; hominibus ergo ad gloriæ statum evectis, conveniens est, ut quemadmodum incolæ consecuti sint gloriam, domicilium quoque in melius mutetur novâque induatur pulchritudine; nec solum quod ad superiora corpora spectat, sed ad inferiora quoque terræ, ut quidquid homini usui fuerit, novo splendore nitescat, et deinceps conducat ad recreandum hominem.

Terra pellucida erit.

5. Terra, inquit S. Doctor, *erit in superficie pervia sicut vitrum;* et quum recesserint montes et rupes, prorsus æquatâ planitie erit; atque ita explicatur illud S. Joannis: *Et omnis insula fugit, et montes non sunt inventi* [10]. Et quamquam pro suâ naturâ densa manebit, tamen, inquit S. Thomas (ibid. ad 2[m]), *gloriâ claritatis vestietur sine præjudicio densitatis ipsius*, et tamquam vitrum erit lucida; immo (ad 3[m]) supponit, terram penitus diaphanam ac pellucidam esse futuram, exceptâ eâ parte, ubi sita est gehenna. Aqua, inquit S. Thomas, velut crystallus erit; non quia solida — nam fluida esse non desinet, — sed quia omnino splendida ac pellucida. Aër pulcher erit et tamquam cælum refulgens, inquit S. Thomas; ignis autem velut solis lumen (*ut luminaria cæli*) splendebit. Itaque omnes illas creaturas, quæ homini servierint, evehendas esse ait S. Thomas (art. 1 ad 4[m]) ad majorem perfectionem, non eam quidem naturalem, sed supernaturalem atque extraordinariam; neque (ibid. ad 5[m]) ideo quod illud sibi promuerint, sed quia *homo tamen meruit, ut illa gloria toti universo conferretur, in quantum hoc cedit in augmentum gloriæ hominis;* et ut magis delectari possit homo intuendis Dei operibus, ad ipsam ejus delectationem conditis, juxta illud Psalmistæ: *Quia delectasti me, Domine, in facturâ tuâ, et in operibus manuum tuarum exsultabo* [11].

Aqua splendida.

Aër refulgens.

Non aderunt animalia nec plantæ.

6. Ex hisce perspicuum est, in illâ renovatione, ut ait S. Thomas [12], nulla reliqua esse animalia, nec plantas aliasve materias mixtas; omnia enim igni deleta manebunt. Animalia et plantæ a Deo creata fuerunt ad præsentem hominis vitam sustentandam; quo fine desinente, simul media desinant oportet. Neque illud obstat, ex plantis et animalibus hujus

[1] In Apocal. Expositio, cap. 21, v. 1 (Op. apocryphum. Nota edit.). — [2] Suppl., qu. 91, art. 3. — [3] Apoc., XXI, 1. — [4] 1 *Cor.*, VII, 31. — [5] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 14. — [6] Hæresis 64, n. 32. — [7] Loc. cit., art. 2. — [8] L. c., art. 3, ad 2[m]. — [9] L. c., art. 4. — [10] Apoc., XVI, 20. — [11] Ps. XCI, 5. — [12] L. c., art. 5.

mundi perfectionem effici; alibi enim respondet S. Doctor: *Sunt de perfectione ejus secundum statum istum* (præsentem), *non autem secundum statum novitatis illius* [1].

Non est probabile, parvulos in terris futuros.

7. Quæritur hic, num renovato mundo, hæc terra incolas sit habitura. Cardinalis *Gotti* [2] nonnullorum opinionem refert, et nominatim *Siuri* [3] cujusdam, qui auctor cum aliis existimat, in mundo renovato habitaturos pueros, qui sine baptismate decesserunt, ut illic elementis jam purgatis oblectentur. Quam quidem sententiam *Gotti* satis probabilem non judicat [4]; ait tamen [5], non esse improbabile illud, quod docet S. Thomas, omnem terram splendore esse ornandam, et ita ad limborum locum penetrare posse lucem, eumque aliquantulum illustrare. Ceterum (ut suprà, disp. VI, n. 36 et seq. diximus), pluribus locis affirmat S. Thomas, ejusmodi pueros nullam subituros pœnam, nec damni nec sensus, quin etiam fruituros esse naturalibus bonis.

DISSERTATIO VIII.

DE STATU DAMNATORUM POST JUDICIUM.

§ I.

INFERNUM REVERA EXISTERE.

1. *Gentilium Philosophorum celeberrimi cœlum et infernum esse confessi sunt.* 2. *Philosophorum sententiæ exponuntur.* 3. *De Elysiis campis, Tartaro aliisque ejusdem generis fabulis. — Scripturæ testimonia, quæ infernum esse asseverant.*

De Gentilium sententiâ.

1. Quamquam multi gentiles athei fuerunt, et infernum commentum aliquod, ad terrendos impios excogitatum, arbitrati sunt; inter eos tamen philosophorum celeberrimi, ut Socrates [6], Xenophon [7], Aristoteles [8], Plato [9] et alii, quos commemorat *Joan. Vinc. Patuzzi* [10], haudquaquam dubitarunt, quin in alterâ vitâ, atque eâ immortali, sit cælum, ubi boni præmiis, et infernus, ubi malefici pœnis afficiantur.

Aliquorum verba referuntur.

2. Deum esse, omnium rerum Creatorem Gubernatoremque, nemo infitiatur, si deterrimos impios exceperis, qui, ut pœnam subterfugiant, neminem esse velint, qui in sua scelera animadvertere possit. Populi contrà, haud ignari, justum remuneratorem esse Deum, simul tamen animadvertentes, in hoc mundo omnibus copiis plures circumfluere perversos, plures vero honestos conflictari nulloque numero haberi, communi omnium nationum consensu, persuasum habent, post hanc vitam mortalem alterum mundum futurum, ubi, ut par est, malitiæ supplicium, præmium virtuti tribuatur. Ex gentilium philosophis nobilissimus quisque hoc tradere non dubitavit, in alterâ vitâ et cælum esse et infernum. Socratem hæc locutum ait Xenophon [11]: *Præmia manere illos, qui Deo placuerint: iis autem, qui*

[1] L. c., ad 3[m]; Cfr. De Potentia, qu. 5, art. 9. — [2] De fine Mundi, qu. 5, dub. 3, § 2, n. 6. — [3] Tract. 4, de limb. pueror, c. 1, n. 7. — [4] L. c., n. 6. — [5] L. c., n. 11. — [6] Apud Platonem, Phædo. — [7] Apologia pro *Socrate*. Item Epist. 5 (apud *Patuzzi*, l. c.). — [8] Ethic., lib. X, cap. 8; Magnor. Moral., lib. II, cap. 8. — [9] Theætetus; Gorgias. — [10] De futuro impiorum statu, lib. I, cap. 5. — [11] De Factis et Dictis *Socratis* (apud *Patuzzi*, l. c.).

Deo displicent, pœnas decerni. Idem asseruerunt Plato [1], Plutarchus [2] et alii, quorum verba hic referre brevitatis causâ supersedeo. Omittere tamen nequeo duo præclare a Cicerone dicta; unum quidem: *Neque enim assentior iis, qui hæc nuper disserere cœperunt, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquorum auctoritas valet, vel nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt; reditum in cælum patere optimoque et justissimo cuique expeditissimum* [3]. Alterum porro: *Qui se humanis vitiis contaminassent..., iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio deorum; qui autem se integros castosque servavissent..., his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere* [4].

Gentilium fabulæ recensentur.

3. Ex quâ communi omnium nationum persuasione, post præsentem vitam bonis esse debere sanctarum deliciarum domicilium, aliudque tormentorum, malis destinatum, exortæ sunt tot Græcorum Latinorumque poëtarum fabulæ, illis quidem Elysiorum camporum gaudia, his vero Tartari sive Inferni pœnas attribuentes. Hinc fabula Acherontis et Lethes, quos inferorum fluvios Charon cymbâ suâ animas ad ipsum infernum transportat. Hinc Cocytus amnis, qui fragore ploratum fremitumque imitatur animarum, quæ damnatæ ad tenebricosam plagam relegantur. Hinc Minos et Rhadamanthus, ad rationem omnium delictorum exigendam constituti. Hinc Tantalus, qui, siti ardens, in mediis aquis ne guttulam quidem degustare potest. Hinc Sisyphus, qui saxum deferens, in montis vertice illud figere nequit, quod semper deorsum revolvatur. Hinc Thesei pœna, quâ ab eo loco, ubi sedet, abire numquam datur. Quæ omnia, quamvis commenticia, eas profecto referunt pœnas, quas in inferno damnati sustinent, quemadmodum in sacris Voluminibus indicantur. Apostolus, de peccatoribus agens: *Qui non obediunt Evangelio,* inquit,... *pœnas dabunt in interitu æternas* [5]. S. Matthæus autem, paucis complectens æternam impiorum et justorum conditionem: *Et ibunt hi in supplicium æternum,* inquit, *justi autem in vitam æternam* [6]. Ceterum sexcenta sunt eaque dilucida Scripturarum de inferno testimonia; atque ita credendum esse docet Ecclesia.

Quid Scriptura sacra doceat.

§ II.

DE INFERNI LOCO.

4. *Inferni locus subter terram est.* 5. *Quid erraverint* ubiquistæ.
6. *Ex Evangelio probatur, in visceribus terræ situm esse infernum.*

Quisnam sit inferni locus.

4. Opinatus est S. Joannes Chrysostomus, prorsus extra hunc mundum situm esse infernum; unde ad quæsitum: *Sed quonam in loco, inquies, erit?* Respondet: *Extra mundum hunc totum, ut ego puto* [7]. Quam tamen opinionem — infernum esse extra mundum, a Deo conditum — sustineri non posse merito ait Card. Gotti [8]; quia extra hujus mundi orbem corporea loca nulla sunt, sed spatia imaginaria tantum; quum non imaginarius, sed certo corporeus locus sit infernus. Esse quidem infernum subter terram, sed prope ejus superficiem, asseruerunt alii, hac ratione moti, quod ex nonnullis montibus, ut Vesuvio, Vulcani insulâ et Ætnâ, quasi

[1] L. c. — [2] De his, qui sero a Numine puniuntur; passim. — [3] De Amicitia, cap. 4. — [4] Tuscul. Disputat., lib. I, n. 30. — [5] 2 *Thess.*, I, 8, 9. — [6] *Matth.*, XXV, 46. — [7] In Ep. ad *Rom.*, homil. 31, n. 4. — [8] De Fine Mundi, qu. 7, dub. 1, § 3, n. 6.

perpetuus ignis erumpat; atque in hanc sententiam S. Thomas [1] quoque propendere videtur. Alii autem cum S. Gregorio Nysseno [2] docuerunt, esse infernum in hujus mundi aëre caliginoso, ubi, ut ait Apostolus [3], commorantur nonnulli dæmones, quos S. Paulus vocat: *Rectores tenebrarum harum... in cœlestibus.* Sed neque hæc admittitur sententia. Licet enim ex divinâ dispensatione ad homines exercendos nonnulli maligni spiritus in aëre versentur, hic tamen stabilis eorum locus non est; locum enim, permansioni destinatum, S. Petrus indicavit, tartarum sive infernum, quo in æternum cruciandi detrahentur: *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos* [4].

De *ubiquistarum* errore.

5. Alii hæretici, quos *ubiquistas* vocant, ut *Retserus*, *Theodorus Beza* et *Brentius*, apud Bellarminum [5], infernum non certo quodam loco circumscriptum esse ajunt, sed ubique reperiri (*a*); Deum videlicet, nullo peculiari loco damnatis reservato, alios aliò pro suo arbitratu torquendos deferre. Quæ tamen opinio prorsus falsa est et remota a communi sensu Ecclesiæ Catholicæ, quæ docet, dæmonibus et reprobis certum quemdam locum a Deo esse constitutum, ut ex pluribus Scripturæ testimoniis colligitur. Quod quidem S. Hieronymus [6] potissimum probat ex libro Numerorum, cap. XVI, ubi Dathan et Abiron per voraginem, sub eorum pedibus dehiscentem, in infernum præcipites deturbatos legimus: *Dirupta est terra sub pedibus eorum, et aperiens os suum, devoravit illos cum tabernaculis suis,... descenderuntque vivi in infernum, operti humo* [7]. Ingens deinde flamma prorumpens ducentos quinquaginta viros, sceleris eorum socios, interfecit [8]. Præterea, in Psalmo LIV, vers. 16, scriptum est: *Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes.* Quod verbum *descendendi*, in Scripturâ, quum de inferno agitur, sæpius repetitum, eum in visceribus terræ constitutum esse, probabiliter indicat.

Quid doceat Evangelium.

6. Totum confirmatur a S. Lucâ, quum de nummato epulone dicit: *Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno* [9]. Dicitur *sepultus*, quum sepultura subter terram fiat. Ipse dives præterea infernum vocat cruciatuum locum: *in hunc locum tormentorum* [10]; ex quo liquet, certum definitumque esse locum. Alibi *lacus* vocatur: *Salvasti me a descendentibus in lacum* [11]; alibi *stagnum: Missus est in stagnum ignis* [12]. Lacus et stagnum autem certum quemdam et inferiorem locum designant. Alibi dicitur *gehenna* [13]. Atqui gehenna vallis erat, in quâ olim Judæi filios suos Moloch idolo immolasse feruntur; postmodum cadavera et cuncta purgamenta illuc concremenda projiciebantur, quocirca perpetuus ibi asservabatur ignis. Ceterum, ut concludamus, S. Thomas [14] ait, inferni locum esse quidem sub terrâ, se tamen asserere non posse, ubi proprie positus sit, in orbis centro an vero in aliâ parte, minus profundâ. Et S. Augustinus: *Manifestum est*, inquit, *ut dixi, inferiores partes terræ inferorum vocabulo nuncupatas* [15]. Quod de-

De *S. Thomae* et *S. Aug.* sententiâ.

[1] Opusc. 11, Respons. ad Lectorem *Venetum*, art. 24. — [2] De Anima et Resurrectione. — [3] *Ephes.*, VI, 12. — [4] 2 *Petr.*, II, 4. — [5] De Christo, lib. IV, cap. 10 — [6] In Ep. ad *Ephes.*, IV, 9. — [7] v. 31-33. — [8] v. 35. — [9] *Luc.*, XVI, 22. — [10] Ibid., v. 28. — [11] Ps. XXIX, 4. — [12] Apoc., XX, 9. — [13] *Matth.*, V, 29. — [14] Opusc. 10, Responsio ad *Joannem de Vercellis*, art. 31. — [15] Quæstiones in Heptateuchum, lib. IV, n. 29.

(*a*) *Lutherani ubiquistæ*, quorum caput *Brentius* est, juxta plures auctores, revera ita docent. *Beza* autem *Calvinista* [sic Bellarminus l. c.] « non minus acriter pugnat pro inferis » veris corporalibus, localibus et subterraneis, » ut *Brentio* contradicat » [*Ad argumenta Brentii, pars 2, De Ascensione Christi*], « quam alibi pugnat » [contra *Sebastianum Castalionem*, in Act., II, 27], « ut veros et locales inferos destruat, vel in sepulcra convertat, ut nobis resistat ». Quis porro *Retserus* hæreticus fuerit, quidve hac in re statuerit, ignoro (Nota edit.).

mum ad amplitudinem pertinet inferni, ubi post resurrectionem damnati subsistent, similiter eam nos latere ait S. Thomas [1], quod nesciamus, utrum in inferno collocandi sint reprobi aliquo spatio inter se disjuncti, an vero alii super alios in unam molem coacervati.

§ III.

DE PŒNA SENSUS.

7. *De pœnâ* ignis; *inferni ignis non metaphoricus, sed vere materialis ignis est; pro culparum ratione discruciat.* 8. *At, quum sit corporeus, quî potest spiritualem animam torquere? Responsum redditur.* 9. *De pœnâ* frigoris. 10. *De verme conscientiæ.* 11. *De conviciis dæmonum; sintne post judicium damnatos cruciaturi.* 12. *De pœnâ* tenebrarum. 13. *De pœnâ* immobilitatis. *Num identidem his in terris aliquis damnatus appareat. De fœtore, de loci angustiis, de fletu et stridore dentium.*

In inferno ignis non metaphoricus, sed materialis erit.

7. Et primum quidem de pœnâ *ignis*. Demonstrat S. Thomas [2], hunc inferni ignem corporeum esse et materialem; ceterum illic adnotat S. Doctor, se non proprie loqui de illo igne, qui animas a corpore separatas cruciat, sed qui damnatos extorquebit, postquam cum corpore revixerint; atque idem ait S. Augustinus [3]. Inter hæreticos porro multi auctores asseruerunt, inferni ignem non materialem esse, sed metaphoricum. Pluribus locis *Calvinus*, Origenem secutus, infernum nihil aliud esse ait, nisi conscientiæ horrorem [4]; ad cujus deinde sententiam *Theodorus Beza* [5], *Lambertus Danæus* [6] aliique accesserunt. Verum ex pluribus Scripturæ textibus constat, inferni ignem vere materialem esse et corporeum: *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima* [7]. — *Devorabit eum ignis, qui non succenditur* [8]. Quæ verba explicans Tirinus: *Non succenditur*, inquit, *alimento terreno,... sed semel... a Deo succensus... in æternum ardebit* [9]. Præterea: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante?* [10] — Et: *Præparata est enim ab heri Topheth...; nutrimenta ejus ignis* [11]. — Tum: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* [12]. Rursus: *Dabit enim ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur et sentiant usque in sempiternum* [13]. — *Sed potius timete Eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* [14]. — Ajebat porro dives

[1] In Sent. lib. IV, dist. 50, qu. 2, art. 3, solutio IV (*a*). — [2] Suppl. qu. 97, art. 5. — [3] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 10. — [4] Inst., lib. III, cap. 25, n. 12; Comm. in Ep. ad *Hebr.*, X, 27. — [5] Confessio Fidei, cap. 6. — [6] Commentar. in *D. Augustini* Enchiridion, cap. 113 (*b*). — [7] Deut., XXXII, 22. — [8] *Job*, XX, 26. — [9] In *Job*, h. l. — [10] *Isai.*, XXXIII, 14. — [11] *Is.*, XXX, 33. — [12] *Is.*, LXVI, 24. — [13] *Judith*, XVI, 21. — [14] *Matth.*, X, 28.

(*a*) *S. Alph.* hoc loco non tam referre verba *S. Thomæ*, quam in ea argumentari videtur. Angelicus enim, postquam [l. c.] dixit: « Dis» positio inferni talis erit, quod maxime mi» seriæ damnatorum competet: unde secundum » hoc sunt ibi lux et tenebræ, prout maxime » spectant ad miseriam damnatorum »; — sic tandem concludit: « QUIDAM tamen tenebrarum » harum causam assignant ex commassatione » et compressione corporum damnatorum, quæ » propter multitudinem ita replebunt locum » inferni, quod nihil ibi de aëre remanebit », cet. (Nota edit.).

(*b*) Damnatorum corpora torqueri concedit; *Isaiam* vero (XXX, 33) de igne metaphorice locutum asserit (Nota edit.).

damnatus: *Crucior in hac flammâ*[1]. Dicit: *in* HAC *flammâ*, ut denotet, inferni ignem specie differre; est quippe ignis, datâ operâ conditus, ut injurias a peccatore carnis oblectamentis Deo illatas persequatur: *Vindicta carnis impii, ignis et vermis*[2]. Ignis ultor, qui (ut ait Sapiens) tamquam Dei minister plus minusve damnatum torquebit pro culparum ejus mensurâ: *Creatura enim, Tibi factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos*[3]. — *Ignis ille*, inquit S. Thomas, *erit instrumentum divinæ Justitiæ punientis*[4]; quapropter juxta divinam voluntatem operatur.

Quomodo ignis animam torquere possit.

8. Hic autem proponitur dubium, quomodo possit ignis corporeus spiritualem animam torquere. — Responsio est, nos, quomodo hoc fiat, intelligere non posse. Tametsi nos non assequimur, inquit S. Augustinus[5], ut illud intelligamus, probe tamen illud novit divina potentia; quare subjungit: *Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœnâ corporalis ignis affligi*[6]? Nec quidquam prodest respondere, donec anima cum corpore conjuncta est, motus corporales spiritui dolorem afferre; semper enim redit difficultas, motus materiales in immaterialem animam agere non posse; quare dicamus oportet, Deum illud efficere. Quemadmodum autem, corpore et animâ conjunctis, anima est, quæ dolorem sentit; ita quoque Deus efficit, ut eumdem dolorem percipiat anima, quamvis a corpore separata; sic recte argumentatur *Joannes Clericus*[7].

De pœnâ frigoris.

9. Adjicit porro S. Thomas: *Transibunt* (damnati) *ex vehementissimo calore ad vehementissimum frigus, sine hoc quod in eis sit aliquod refrigerium*[8]. Quod rite ex Job infertur, qui scriptum reliquit: *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium*[9]. Nisi tamen ita res se habeat, quemadmodum majori cum probabilitate asseruit S. Hieronymus, in solo igne damnatos et caloris et frigoris et ceterorum omnium inferni cruciatuum pœnam percepturos: *In uno igne omnia tormenta sentient damnati in inferno.*

De verme conscientiæ.

10. Insuper Scriptura alias quasdam magisque peculiares pœnas commemorat. Sæpius meminit pœnæ *vermis: Vindicta carnis impii ignis et vermis*[10]. — *Vermis eorum non morietur*[11]. — Nonnulli Patres, ut S. Basilius[12], S. Gregorius Nyssenus[13], S. Anselmus[14] putant, ejusmodi vermem corporeum esse, damnatique carnes corrosurum. Quod *Suarez*[15] quidem et *Barradius*[16] probabile esse opinantur; *P. Patuzzi*[17] vero, Card. *Gotti*[18] et S. Thomas[19] cum S. Ambrosio[20], S. Hieronymo[21], S. Bernardo[22], et plures theologi clarissimique interpretes communi ferme consensu ajunt, *vermem* esse conscientiæ angorem. Et hanc quidem miseris hisce animis unam esse omnium maximam pœnam existimat S. Gregorius[23]: *Nulla est major afflictio quam conscientia delictorum.* — Cui assentiens S. Basilius (loco citato): *Fortassis ea confusio*, inquit, *in quâ æternum*

[1] *Luc.*, XVI, 24. — [2] Eccli., VII, 19. — [3] Sap., XVI, 24. — [4] Suppl., qu. 97, art. 5, ad 3[m]. — [5] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 7 et 8. — [6] Ibid., cap. 10. — [7] *Petavius*, Theologica Dogmata. *Antverpiæ*, 1700. Cum notis *Theophili Alethini* (quo ficto nomine hic usus est *Joannes Clericus*). De Angelis, lib. III, cap. 5, nota (*a*). — [8] Suppl., qu. 97, art. 1, ad 3[m]. — [9] Job, XXIV, 19. [10] Eccli. VII, 19. — [11] *Is.* LXVI, 24. — [12] Homil. in Psalm. 33, n. 8. — [13] In *Christi* Resurrectionem, Orat. 3. — [14] Elucidarium, lib. III, § 4 (*Anselmo* falso adscribitur, quum inter opera sit *Honorii Augustodunensis*. Nota edit.). — [15] De Angelis, lib. VIII, cap. 12, n. 36. — [16] Comment. Tom. 3, lib. X, cap. 5. — [17] De futuro impiorum statu, lib. II, cap. 4, n. 6 seq. — [18] De Judicio Univ., qu. 7, dub. 2, § 2. — [19] Suppl., qu. 97, art. 2. — [20] Expos. Evangelii sec. *Lucam*, lib. VII, n. 205. — [21] Comm. in *Isai.*, VI, 7 seq.; LXVI, 24. — [22] De Consideratione, lib. V, cap. 12, n. 25. — [23] *S. Greg. Magn.*, Exposit. in Psalm. Pœnitent. VII, n, 17.

(*a*) *Quemadmodum*, inquit, *mentes immateriales Deus ita cum corporibus conjunxit, ut motibus eorum afficerentur, sic in loco pœnarum, novis legibus naturæ rerum impositis, efficere posset, ut spiritus igne conspicuo urerentur* (Nota edit.).

vivent peccatores, horrenda est magis quam tenebræ et ignis æternus. Tum ita pergit: *Quum vestigia... peccati... semper sint habituri ob oculos: quæ perpetuo in animæ eorum memoriâ permansura sunt* [1]. Hæc quippe Sapientiæ verba redintegrabunt miseri: *Lassati sumus in viâ iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles.... Quid nobis profuit superbia? Aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, cet.* [2]

De dæmonum sævitiis.

11. Ad conscientiæ morsus, quos damnatus in seipso sustinet, dæmoniorum accedet exprobratio. Siquis in re gravissimâ erraverit, gravi quoque molestiâ afficitur; quodsi vero erratum admissum sæpius deinde ab altero sibi objiciatur, intoleranda fit molestia. Hoc inter acerbissima damnatorum tormenta erit, quod dæmones, adversarii, sua sibi peccata exprobare numquam desinent. Ad quæsitum porro, num facultas sit dæmonibus cruciandi damnatos, quemadmodum his in terris, Deo permittente, vexare possunt homines juxta illud S. Pauli: *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, cet.* [3]; Ven. Beda alicubi quidem negare videtur, sed alibi affirmare, quum interpretatur hæc S. Lucæ verba: *Ne... judex tradat te exactori..., donec etiam novissimum minutum reddas* [4]. Videtur igitur diabolus (exactor) exigere reumque sollicitum habere, donec cuncta dissolverit. — Post ultimum judicium dæmones damnatorum corpora in inferno discruciaturos, præcise negat quidem Estius [5]; ex S. Lucæ verbis tamen probabilior videtur contraria sententia.

De pœnâ tenebrarum.

12. Alia porro in inferno est pœna *tenebrarum*, quas egregie depinxit Job, quum infernum vocaret: *Terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat* [6]. Quem textum nonnulli quidem de mortuorum sepulturâ interpretantur; probabilius tamen et verisimilius de inferno dictum intelligunt S. Augustinus [7], S. Hieronymus [8], Beda [9], S. Bernardus [10] et S. Thomas [11], quorum verba refert et sententiam sequitur *P. Patuzzi* [12]. Quam horrendæ autem illæ tenebræ sint, probe declarat S. Judas Apostolus, quum in suâ epistolâ (vers. 13) de reprobis ait: *Quibus procella tenebrarum servata est in æternum.* Notetur formula: *procella tenebrarum:* ex inferni tenebris oboritur velut ingeminatæ caliginis tempestas, quâ damnati discrucientur. Ait porro S. Thomas [13], iis tenebris, ad augendum eorum cruciamentum, aliquam admixtam esse lucem, sed eam maleficam atque molestam, quæ miseris plura luctuosa exhibeat: *ad videndum illa* (inquit S. Doctor) *quæ animam torquere possunt;* et inter alia, ut ait Dominicus Soto [14], ceterorum damnatorum fœditatem dispicient.

De pœnâ immobilitatis.

13. Ad quas pœnas hæc alia accedit, quod se movere nequeunt: *Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores* [15]. Ait tamen S. Thomas [16], identidem Deum peculiari suo permissu damnatum aliquem vel adspiciendum vel audiendum in terras mittere propter utilitatem vel eruditionem viventium. Ad hæc S. Gregorius [17] et Beda [18] narrant, plures animas damnatas viventibus renuntiasse, quam acerbas pœnas in inferno sustinerent. Quo tempore autem his in terris apparent, easdem subeunt pœnas,

[1] L. c., n. 4. — [2] Sap., V, 7-9. — [3] *Ephes.*, VI, 12. — [4] *Luc.*, XII, 58, 59. — Cfr. *Bedam* in h. l. — [5] In Sent. lib. IV, dist. ult., § 6. — [6] X, 22. — [7] Annotationes in *Job*, X. — [8] Expositio interlinearis Libri *Job*, h. l. (Op. dubium. Nota edit.). — [9] Expos. in *Job*, h. l. (Op. spur. Auctor est *Philippus* Presbyter, discipulus *S. Hieronymi*, inter cujus opera legitur. Nota edit.).

[10] Instructio sacerdotis (Op. apocr. Nota edit.). — [11] In *Jobum*, cap. 10, lect. 3. — [12] De Fut. Impior. statu, lib. II, cap. 6, n. 1 seq. — [13] Suppl., qu. 97, art. 4. — [14] In Sent. lib. IV, dist. 50, art. 4. — [15] *Matth.*, XXII, 13. — [16] In Sent. lib. IV, dist. 45, qu. 1, solutio 3ª. — [17] Dialog., lib. IV, cap. 36, 40, 41. — [18] Hist. Eccl. gent. *Anglor.*, lib. V, cap. 12 seq.

De aliis pœnis.

quibus in inferno cruciabantur. Damnati præterea perferunt pœnam fœtoris, quem infernus redolebit: *Et de cadaveribus eorum ascendet fœtor* [1]. Pœnam quoque angustiarum loci propter tantum damnatorum numerum, quo fiet, ut assidue spiritum sibi intercludi persentiant. Ait porro S. Matthæus: *Ibi erit fletus et stridor dentium* [2]. Qui tamen fletus, inquit S. Thomas [3], cum lacrimis fieri nequit, quod post ultimum judicium generatio humoris, quæ est lacrimarum materia, esse desinat. Præterquam quod ploratus levamento sit dolentibus; atqui, in inferno miseris istis desperationi addictis nulla datur levatio; fletus igitur, Angelici judicio, interna est, quâ damnatus afficitur, perturbatio; stridor dentium autem intelligitur numquam intermissa dolorum acerbitas, ob quam, ad nostram intelligendi normam, dentibus frendere non cessabunt.

§ IV.

DE PŒNA DAMNI.

14. *Hanc pœnam non omnibus æqualem futuram, sed culparum mensuræ respondere.*
15. *Omnium maxima gehennæ pœna in Dei discessu consistet.*
16. *Ipse Deus paradisum constituit.*
17. *Item Deus infernum efficit, damnato a Se propellendo.*
18. *Cogetur damnatus, de Deo amisso semper recordari.* 19. *De eâdem materiâ.*

Pœna damni pro culparum gravitate gravior erit.

14. Auctor quidam asserit, nullâ tamen gravi ratione innixus, damni pœnam reprobis omnibus esse æqualem. Quæ propositio mihi non videtur probabilis, multo probabilior autem, atque etiam verior, sententia, quam sequuntur *Scotus* [4], *Dominicus Soto* [5], *Joannes Major* [6], *Sylvius* [7] et *B. Medina* [8] cum *Conrado* [9] et *Abulensi* [10]; etenim, quamvis damnati omnes pariter Dei expertes sint, ejusmodi tamen pœna singulos cruciabit pro cujusque culparum mensurâ et pro cognitione, quam quis in inferno de Deo amisso habeat. Quis umquam credere possit, æque cruciatum iri, qui uno tantum peccato mortali Deum amiserit, atque eum, qui centum peccatis ejus fecerit jacturam? Numquid ex hac pœnâ tantum molestiæ capiat, qui per unum diem in peccato permanserit, quantum is, qui per annum? Quemadmodum in cælis magis fruetur Deo, qui hac in vitâ magis Eum dilexerit, quod tunc perspiciet, quam immensum bonum possideat; ita reprobus, qui Deum plus despexerit, plus mærebit, quod melius cognoscet, quantum bonum amiserit. Neque obstat illud S. Thomæ [11], in omnibus damnatis æqualem esse Dei visionis privationem. Quandoquidem pœna damni non in hoc tantum posita est, quod quis privetur Dei visione, sed maxime in eo consistit, quod separetur ab amore erga Deum; et hac quidem separatione continetur inferni pœna essentialis, ut alibi aperte ait S. Thomas: Pœna essentialis *consistit in separatione a Deo, et dolore exinde proveniente* [12].

Pœna damni omnium pœnarum gravissima.

15. En, quomodo S. Thomas beatorum felicitatem et infortunium damnatorum ex omni parte describat: Homo (inquit)

[1] *Is.*, XXXIV, 3. — [2] XIII. 42. — [3] Suppl., qu. 97, art. 3. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 50, qu. 4, et qu. 6, n. 12, 13. — [5] Ibid., art. 4, concl. 1. — [6] Ibid., qu. 2, concl. 2. — [7] In Suppl., qu. 97, art. 1. — [8] In 1m 2æ, qu. 87, art. 4. — [9] *Conradus Koellin, O. P.* In 1m 2æ, qu. 87, art 4. — [10] In *Matth.*, cap. XXV, quæst. 640. — [11] 3a, qu. 71, art. 3 ad 1m (« *Carentia divinæ visionis*, inquit, ... *non recipit magis et minus* ». Nota edit.). — [12] De Malo, qu. 2, art. 2 ad 8m.

quod ad intellectum pertinet, plenum suum gaudium in intuendo Deo consequitur: quod autem ad amorem spectat, plenam voluptatem percipit ex eo, quod sua voluntas infinitæ Dei Bonitati in perpetuum adhæreat. Sic contrà damnati infortunium situm est in privatione cujuslibet divini luminis, et in affectu pertinaciter divinæ Bonitati contrario. Hæc sunt Angelici magistri verba: *Ultima hominis felicitas quantum ad intellectum quidem consistit in plenâ Dei visione, quantum ad effectum vero in hoc, quod voluntas hominis in primâ Bonitate sit immobiliter firmata. Erit igitur extrema miseria hominis in hoc, quod intellectus totaliter divino lumine privetur, et affectus a Dei Bonitate obstinate avertatur* [1]. Et alibi, licet ignis pœna omnium gravissima sit, separationem tamen a Deo majorem esse pœnam, affirmat, quam ignis supplicium [2].

Probatur a contrario.

16. In summâ, Deus est, quo paradisus constituitur, quum Ipse sit omne bonum, quemadmodum, de Seipso loquens, Moysi dixit: *Ostendam omne bonum tibi* [3]. Neque aliud quidquam Abrahamo, ut meritorum præmium ei tribueret, promisit, nisi: *Ego... merces tua magna nimis* [4]. Quod porro majus præmium ei promittere poterat quam Seipsum, bonum illud, *in quo sunt omnia bona?* [5]

Probatur directe.

17. Item Deus est, quo constituitur infernus: *Et est turpium pœna Deus* [6], inquit S. Bernardus. Sicut beatus ideo felix est, quia Deum possidet et a Deo possidetur; ita reprobus infelix est, quod jam non est Dei, neque ultra Deum possidet. Hoc comminatus est Dominus iis, qui in hac vitâ Ipsius esse recusaverint: *Voca nomen ejus: Non populus meus; quia vos non populus meus, et Ego non ero vester* [7]. En igitur, in quo posita sit tota damnati miseria: primo illo verbo continetur, quod adversus inimicos suos Jesus Christus pronuntiabit: *Discedite a Me... in... æternum* [8]: æternus ille a Deo discessus damnatorum infernum constituet. In præsenti fallacibus hujus mundi bonis obcæcati peccatores a Deo longe disjuncti vivere malunt; ab Eo se avertunt; et quum Deus animum eorum ingredi conatur, simulque peccatum inde expellere — quod cum peccato commorari nequeat — Eum repudiare et his verbis alloqui non erubescunt: *Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus* [9]. Non tuas, sed nostras vias sequi volumus, nostras cupiditates, oblectamenta nostra.— *Et multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut videant semper* [10]. Nunc quidem miseri dormiunt in pulvere, quo obcæcantur; tunc vero inviti somno solventur, et agnoscent, quantum bonum Deo amittendo amittere voluerint; hoc nempe gladio præ ceteris transfigentur: Dei jacturam se fecisse, et illud quidem suâ voluntate. Hei miseris! Nunc Dei memoriam abjicere nituntur; ubi vero infernum attigerunt, facere non poterunt, quin semper in suum supplicium Dei reminiscantur!

Magis explicatur.

18. In inferno, inquit S. Augustinus, damnati cum immenso dolore Dei tantum memores esse cogentur: *Nimio dolore premuntur, ut interim mentem in aliam cogitationem non ferant* (*a*). Cui assentiens

[1] Opusc 2 (alibi 3), Compendium Theologiæ, cap. 174. — [2] Opusc. 3 (alibi 2), Declaratio quorumdam Articulorum, cet., cap. 9. (« *Præsertim*, inquit, *quum carentia visionis divinæ et separatio a Deo, major sit pœna, etiam existentibus in inferno, quam ignis supplicium, quod ibi patiuntur* » Nota edit.). — [3] Exod., XXXIII, 19. — [4] Genes., XV, 1. — [5] *S. Aug.*, Manuale, cap. 34 (Opusculum subditicium, ab incerto auctore variis ex locis collectum. Nota edit.). — [6] De Consideratione, lib. V, cap. 12, n. 25. — [7] *Osee*, I, 9. — [8] *Matth.*, XXV, 41. — [9] *Job*, XXI, 14. — [10] *Dan.*, XII, 2.

(*a*) Magister Sententiarum (lib. IV, dist. 50, n. 2) doctrinam *S. Augustini* (in Psalm. VI, n. 8) explicans: « Doloribus », inquit, « adeo afficientur et turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de Deo vix vel raro vel numquam mentem revocent. Ut qui nimio premun-

S. Bonaventura [1], damnatos ait non aliâ cogitatione adeo cruciatum iri quam cogitatione Dei. Tam vividam Dominus et divinæ Majestatis offensæ et contemptæ Bonitatis, et (quod tale delictum consequitur) summæ pœnæ promeritæ notitiam iis præbebit, ut illa cognitio majorem iis allatura sit cruciatum, quam ceteri omnes inferni dolores. Scriptum est apud Ezechielem: *Quasi adspectus crystalli horribilis et extenti super capita eorum desuper* [2]. Quæ verba auctor quidam [3] explanans: Damnato, inquit, assidue præsto erit crystallus sive horrendum speculum, in quo, funesti luminis ope, ex unâ parte magnum bonum, quod, divinâ gratiâ voluntarie excidendo, deperdidit; et ex alterâ parte Dei faciem juste iratam adspiciet; atque illud tormentum ceteras omnes inferni pœnas millies superabit.

Conclusio.

19. De eâdem re Cajetanus in hæc Davidis verba: *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliviscuntur Deum* [4], prophetam ait, non de cordis, sed de mentis peccatorum conversione loqui; illudque exponens: Quemadmodum peccatores, inquit [5], hac in vitâ, ne a cupiditatibus discedant, de Deo cogitare nolunt; ita in inferno, inviti et justâ suâ pœnâ, perpetuo Dei memores esse cogentur. Dei quidem prorsus oblivisci vellent; sed, inquit Cajetanus: *Detinebitur enim illorum intellectus ad considerandum* [6]: eos videlicet coactum iri, de Deo semper cogitare, atque ita meminisse cuncta ab Eo accepta beneficia atque Ei illatas injurias, propter quas in æternum ab Eo divulsi sunt (*a*).

§ V.

DE DAMNATORUM INTELLECTU SEU COGITATIONIBUS.

20. *Quænam in inferno recordaturi sint damnati.*
21. *Num in inferno Christiani fidem retineant.*
22. *Sintne damnati beatorum gloriam umquam intuituri.*

De damnatorum memoria.

20. Quæritur 1um, quænam in inferno recordaturi sint damnati. — Ait S. Thomas [7], cognitionum naturalium, quas in hoc mundo habuerint, memoriam utique tenere posse damnatos, quod post mortem in animâ remaneant species intelligibiles, hac in vitâ acquisitæ, ut ibi demonstrat Angelicus; item affert divitis damnati

[1] In Sent. lib. IV, dist. 50, pars 1, art. 2, qu. 3. — [2] I, 22. — [3] *Zach. Laselve.* Annus Apostolicus, Concio pro fer. 6 post Dom. 2 Quadrag., pars 1. — [4] Ps. IX, 18. — [5] L. c. — [6] In *Matth.*, XXV, 41. — [7] Suppl., qu. 98, art. 7.

---

tur pondere, adeo stupescunt et turbantur, ut interim in aliam cogitationem non se extendant ». Quæ tamen et *S. Augustini* et *Petri Lombardi* verba, inquit *S. Bonaventura* (in h. l.) intelligenda sunt de recordatione vel ad *itineris directionem* vel ad *consolationem*; minime vero de recordatione ad *mœstitiam* et *dolorem* et *confusionem*. — *Semper*, inquit (l. c.) *habebunt memoriam peccatorum quæ commiserunt, et Dei quem offenderunt, ad suam confusionem* (Nota edit.).

(*a*) Ita *Laselve* (l. c.) *Cajetanum* explicat. En ipsa *Cajetani* verba: « In theologiâ spe» culativâ dicitur, quod ignis cruciat spiritua» les substantias... alligando illas. Est enim » ignis ut instrumentum divinæ justitiæ deten» tivus spiritûs damnati, ita quod est velut » carcer spirituum. Nec solo carcere privativo » libertatis localis, sed ademptione liberi usûs » tam intellectûs quam voluntatis, quâ etiam » suæ potentiæ cruciabuntur. Detinebitur enim » illorum intellectus ad considerandum, et vo» luntas ad detestandum supplicium illud, ac » per hoc ad continuam tristitiam actualem ».

historiam (quam a S. Augustino [1] et S. Gregorio [2] pro verâ historiâ, non pro parabolâ, haberi ait Estius [3]), quem sic allocutus est Abraham: *Fili, recordare, quia recepisti bona in vitâ tuâ* [4]. Quocirca S. Doctor statuit: *Quod sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nihil erit in eis, quod non sit gaudii materia; ita nihil erit in damnatis, quod non sit eis materia et causa tristitiæ* [5]. — Ergo, ait, in damnatis erit recordatio eorum, quæ hac in vitâ cognoverunt, *ut materia tristitiæ, non autem ut delectationis causa.* Et quamvis in hoc mundo (ita subjungit ad 2) *per hoc quod corpus affligitur*, impediatur anima, quominus plura, quæ dolorem ei afferrent, consideret, in inferno tamen *anima non ita trahetur a corpore;* unde, *quantumcumque corpus affligetur*, non erit impedita anima, ne recolat sibique cogitatione fingat ea omnia, quæ cruciatum afferant. Proinde damnatus perpetuam in inferno memoriam habebit cujuslibet, quo in vitâ Deus eum allexerit, impulsûs; cui si respondisset, aut damnatus non esset, aut saltem majorem non fecisset numerum peccatorum, quorum singula velut novum importabunt infernum. Ceterum, ait Estius [6], quemadmodum Deus beatos recreabit, iis aperiendo ea, quæ fiunt apud nos, et maxime quidem, quæ aliquomodo ad eos pertinent, ut preces, quas iis admovemus; sic contrà damnati, utpote prorsus ab Ecclesiâ alieni, de rebus nostris nihil cognitum habebunt. — Dæmones porro, priusquam in inferni carcerem includantur (quod post ultimum judicium fiet), intersunt profecto externis nostris actionibus, quas naturaliter et melius quam nos, cognoscunt.

Fides theologica non erit in damnatis.

21. Quæritur 2°, num Christiani, qui in vitâ fidem habuerint, neque amiserint per infidelitatem, eam in inferno retineant. Non ita esse, respondet S. Thomas [7]; quandoquidem, ut quis fide supernaturali et theologicâ credat, necesse est, eum credere eum piâ voluntatis affectione erga Deum revelantem; hæc autem pia affectio Dei donum est, quo damnati carent: quemadmodum similiter deest dæmonibus, qui quidem credunt, sed quasi coacti evidentiâ signorum, quibus manifesto adducuntur, ut iis, quæ revelavit Deus, fidem adjungant; unde S. Jacobus: *Et dæmones credunt*, inquit, *et contremiscunt* [8]: id est, inviti et cum formidine.

Quid damnati de beatis sciant.

22. Quæritur 3°, sintne damnati beatorum gloriam umquam intuiti vel intuituri. Respondens S. Thomas [9]: *Ante diem judicii*, inquit, *videbunt beatos in gloriâ; non hoc modo, quod gloriam eorum, qualis sit, cognoscant; sed cognoscent, eos esse in gloriâ quâdam inæstimabili.* Quod quidem molestissime ferent, acti quum invidiâ tum etiam angore, amisisse se gloriam, quam consequi potuissent; atque illud est, quod ait Sapiens: *Videntes turbabuntur timore horribili* [10]. Quæ verba indicare ait Angelicus, tunc reprobos beatorum corporum gloriam intuituros. Post judicium autem jam nihil videbunt eorum, quæ ad beatos pertinent; sed in eorum supplicium impressa manebit memoria adumbratæ illius beatorum gloriæ, id est confusæ illius cognitionis, quâ cum summâ ægritudine perceperint Sanctorum statum felicissimum, quo suâ culpâ exclusi fuerunt.

[1] De Genesi ad litteram, lib. VIII, cap. 5, n. 9; De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 3 et 10. — [2] In Evangelia, Homil. 40, n. 1. — [3] In Sent. lib. IV, dist. ultim., § 3. — [4] *Luc.*, XVI, 25. — [5] L. c. — [6] L. c., § 2. — [7] 2ª 2æ, qu. 5, art. 2 (Doctrinam *S. Thomæ*, qui hoc loco de solis dæmonibus agit, *S. Alphonsus* ad Christianos damnatos extendit. Nota edit.). — [8] II, 19. — [9] Suppl., qu. 98, art. 9. — [10] Sap., V, 2.

§ VI.

DE DAMNATORUM VOLUNTATE.

23. *Num mala sit quælibet damnatorum voluntas. Unde nascatur damnati obstinatio.* 24. *Cupiantne damnati, damnari ceteros omnes. Cur dives damnatus operam dederit, ne sui fratres perirent.* 25. *Num peccatorum suorum damnatos pœniteat.* 26. *Num in inferno peccata committant, sibique majorem promereantur pœnam.* 27. *Post judicium nec merendi nec demerendi locum esse.* 28. *Eos nihilominus assidue peccare;* 29. *quia in malo obstinati remanent.* 30. *Deumne odio habeant.* 31. *Sintne blasphematuri Deum.* 32. *Vellentne in nihilum recidere, ne pœnas subirent.*

Damnati in malo obstinati sunt.

23. Quæritur 1um, sitne mala quælibet damnati voluntas. Respondens S. Thomas[1]: Voluntas naturalis, inquit, quoniam *non est in eis ex seipsis*, sed ex Deo, naturæ motore, bona esse posset, sed *per eorum malitiam corrumpitur. Sed voluntas deliberativa*, quæ *est eis ex seipsis*, non mala esse nequit, quum divinæ voluntati prorsus contraria sit, et in malo obstinata. Unde autem nascatur ejusmodi ad malum obstinatio, dilucide explicat Sylvius, quum ait, eam oriri ex ipsâ naturâ damnatorum statûs, qui et terminum suum attigit, et in perpetuum omni divino auxilio destituitur, quo fit, ut Deus suo jure eos relinquat in malo, quod ultro sibi eligere, atque in eo vitam ponere voluerint: *Naturale est enim* (inquit), *unicuique rei, ut postquam ad terminum pervenit, in eo quiescat, nisi forte ab aliquo alio moveatur. Damnati autem cum pravâ suæ voluntatis ad indebitum finem ultimum affectione decedentes, sunt in termino: (et) Deus... justo judicio statuit eos relinquere in malo, quod elegerunt*[2]. Sicut ergo beatus, quod semper cum Deo, ultimo suo fine, conjunctus est, nullam umquam habebit malam voluntatem; sic numquam bonam habiturus est damnatus, utpote contra divinam voluntatem obstinatus immutabiliter; quo fiet, ut semper infelix futurus sit.

Damnati reliquos omnes damnatos volunt.

24. Quæritur 2°, num damnati damnatos velint ceteros omnes. Ita esse ait S. Thomas[3], propter odium, quod in omnes homines habent. — Oritur autem difficultas, quod damnatorum numero augescente, singulorum quoque pœna augeatur; quomodo ergo illud velle possunt, quod suæ pœnæ incrementum afferat? Nihilominus, inquit S. Thomas (loco citato), tantum est damnatorum odium tantaque invidia, ut malint *torqueri magis cum multis quam minus soli*. Neque eorum interest, ex iis, quos perire velint, nonnullos sibi hac in vitâ valde amatos fuisse; nam, ut (ad 2) respondet, dilectio, quæ Dei amore non innititur, facile evanescit, præterquam quod in inferno justi et recti ratio omnis pervertitur. — Quid ergo sibi voluit divitis damnati tantum studium (ut apud S. Lucam[4] legimus), ne fratres sui damnarentur, quum Abrahamum rogaret, Lazarum ad eos admonendos mitteret, ut de peccatis agerent pœnitentiam? Respondet S. Thomas[5], tantam quidem esse reproborum invidiam, ut damnatos vellent omnes, etiam con-

[1] Suppl., qu. 98, art. 1. — [2] In Suppl., l. c. [3] L. c., art. 4. — [4] XVI, 27-28. — [5] Quodlib. 8, art. 17.

sanguinitate propinquos; quum tamen fieri non possit, ut omnes pereant, amore sui instigati, *magis vellent suos propinquos quam alios a damnatione liberari;* quod invidiâ acerbius torquerentur, si viderent *salvari alios et suos damnari.* Eamque ob causam dives elaborabat, ne sui perirent. Adjicit Card. *Gotti* [1], idcirco voluisse hunc reprobum, fratres non damnari, ne eorum damnatione sua sibi pœna accresceret, quod pravis exemplis occasionem pereundi iis præbuisset.

Damnati quomodo culpis doleant.

25. Quæritur 3°, num peccatorum suorum damnatos pœniteat. Respondet S. Thomas [2], posse hominem duplici modo culpis suis dolere, *per se* et *per accidens. Per se* quidem, quum dolet propter odium, quod in peccatum commissum habet; et hoc modo damnatum peccati sui pœnitere nequit; siquidem, in suâ malâ voluntate obfirmatus, culpæ suæ malitiam diligit; *per accidens* autem dolet propter supplicium, cujus causa est peccatum. Itaque peccatum quidem damnati volunt, quod ad malitiam spectat; recusant vero peccati pœnam, quæ in iis numquam desinere potest, donec perdurat peccatum.

Sitne post mortem meritum vel demeritum.

26. Quæritur 4°, num damnati in inferno peccent; sibique majores commereant pœnas. S. Thomas [3], distinctione factâ, nonnullos dicere ait, ante extremum judicium et resurrectionem, tam beatos quam reprobos mereri et demereri posse; non id quidem quantum ad essentiale præmium vel pœnam (jam enim ad viæ terminum pervenerunt), sed quantum ad præmium vel pœnam accidentalem, quæ augeri possunt usque ad diem judicii; quod potissimum dicunt de bonis Angelis, quorum gaudium accrescit, quum clientes sui salutem consequuntur, et de malis Angelis, ad quorum pœnam adjicitur, quum pereunt ii, quos ad peccandum instigaverunt. Hoc tamen ad tempora ante completum judicium pertinet: quo prorsus peracto, jam non datur locus nec meritis, nec præmiis vel pœnis.

Probabilius negatur.

27. Hanc opinionem quamquam eo loco, quem superiori numero citavimus, S. Thomas ut probabilem exhibet, aliis tamen locis ab eo diserte rejectam reperio, quum alicubi dicat: *Melius est, ut dicatur, quod nullo modo aliquis beatus mereri potest, nisi sit simul viator et comprehensor, ut Christus* [4]. Et alibi: *In beatis autem,* inquit, *bona non sunt meritoria, sed pertinentia ad eorum beatitudinis præmium; et similiter mala in damnatis non sunt demeritoria, sed pertinent ad damnationis pœnam* [5]. Et Sylvius [6] in eum Angelici locum, hanc sententiam veriorem esse dicit.

Damnati in peccato perseverant.

28. At, posito, dæmones (atque idem de damnatis valet) quum in inferno peccant, pœnarum additamentum sibi non mereri, nonne sequitur, eos non peccare, quod singula peccata suam pœnam mereantur? Minime, inquit S. Thomas [7]; tam dæmones quam damnati in inferno assidue peccant, quia *retinebunt* (ita Angelicus) *perversam voluntatem aversam a Dei Justitiâ in hoc, quod diligunt ea* (i. e. peccata), *pro quibus puniuntur...; et odiunt pœnas, quæ pro... peccatis infliguntur.* Neque illud dicas, damnatos, quod peccando non demereantur, non peccare; demeritum enim in præsenti quidem vitâ peccato adnexum est; post mortem autem nec merito nec demerito jam locus datur.

Ratio est, quod in malo confirmati sunt.

29. Neque illud opponi fas est, damnatos idcirco non peccare, quod necessario a Deo sint aversi, quum tamen peccatum, ut ait S. Augustinus [8], nisi voluntarium, peccatum non sit. Respondetur enim, quemadmodum beati, licet ad Deum diligendum necessitate constricti, Eum

[1] L. c., qu. 7, dub. 3, § 1, n. 7. — [2] Suppl., qu. 98, art. 2. — [3] Ibid., art. 6. — [4] 1ª, qu. 62, art. 9 ad 3ᵐ (*a*). — [5] 2ª 2ᵉ, qu. 13, art. 4, ad 2ᵐ. — [6] In 2ᵃᵐ 2ᵉ, qu. 13, art. 4. — [7] 1ª, qu. 64, art. 2, ad 3ᵐ; 2ª 2ᵉ, qu. 13, art. 4. — [8] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 17.

(*a*) Verba, quæ proxime sequuntur, claritatis causâ, adjicere expedit: *Prædictum enim gaudium magis acquirunt ex virtute beatitudinis, quam illud mereantur* (Nota edit.).

tamen voluntarie et libere diligant *per liberum arbitrium, confirmatum in bono*, ut ait S. Thomas [1]; ita ex contrario damnatos, quamvis ad peccandum constrictos, libere tamen peccatum eligere, etsi culpam omittendi libertatem non habeant (*a*); quandoquidem, ut ait S. Doctor, sicut ii, qui in Dei gratiâ moriuntur, semper illud, quod bonum est, amabunt; sic ii, qui apud Deum in offensâ decedunt, malum perpetuo diligent: *Qui boni in morte inveniuntur, habebunt perpetuo voluntatem firmatam in bono; qui autem mali tunc invenientur, erunt perpetuo obstinati in malo* [2]. Quod congruit cum his Ecclesiastæ verbis: *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit* [3].

Damnati Deum odio habent.

30. Quæritur 5°, num damnati Deum odio habeant. — Deus, inquit S. Thomas [4], in Seipso apprehensus, quum sit Summa Bonitas, rationali creaturæ objectum odii numquam esse potest. Damnatis vero duas ob causas objectum odii evadit: primum, ut auctor pœnarum, quibus eos punire tenetur; deinde ut Bonitas infinita: quum enim damnati ad malum obstinati sint, Deum, etiamsi eos non puniret, toto pectore odio haberent.

Quid de blasphemiâ dicendum.

31. Quæritur 6°, num damnati Deum blasphement. Damnati, ita respondet S. Thomas [5], quum voluntatem suam a Dei voluntate aversam habeant, pœnas oderunt, quibus ab Eo castigantur; et *talis detestatio divinæ Justitiæ* (sunt verba Angelici) *est in eis interior cordis blasphemia.* Tum ibidem pergit: *Et credibile est, quod post resurrectionem erit in eis etiam vocalis blasphemia, sicut in Sanctis vocalis laus Dei.* Nonnulli tamen in contrarium disputant, quod blasphemia voce prolata malignam quamdam iræ levationem blasphemanti semper afferat, quum tamen damnatis in inferno allevamenti nihil detur; quin etiam ab ejusmodi levamine datâ operâ prohiberi videntur, juxta hæc Scripturæ verba: *Et impii in tenebris conticescent* [6]. Quâ de re auctor quidam ait, ipsis gehennæ flammis suffocari in damnatorum faucibus blasphemias, quas ore proferre posse vellent. Et P. Calmet, textum exponens, quem suprà

[1] 3ª, qu. 18, art. 4, ad 3m. — [2] Opusc. 2, Compendium Theologiæ, cap. 174. — [3] XI, 3. — [4] Suppl., qu. 98, art. 5 (*b*). — [5] 2ª, 2æ, qu. 13, art. 4. — [6] 1 Reg. II, 9.

(*a*) Liberi arbitrii potestas, *sine quâ*, ut ait S. Thomas (*de malo*, qu. 16, *de dæmonibus*, art. 5) *homo in nullo statu invenitur*, hoc efficit, ut damnati, licet necessario a Deo aversi et in malo confirmati, hoc tamen vel illud malum sibi eligant: *Quamvis diversa eligant (dæmones)*, inquit (*l. c.*), *per liberum arbitrium, in omnibus tamen peccant: quia in omni eorum electione permanet vis primæ electionis ipsorum.* Item beati in cælo ad bonos actus eliciendos eâdem libertate utuntur. Quocirca si S. Alphonsus agere voluerit de singulis illis actibus, verâ electione pro suo cujusque arbitratu elicitis, vocem « libere » (*liberamente*) eodem sensu adhibuit, quo philosophi ac theologi eam adhibere solent. Si vero agat (quod quidem ex contextu colligendum videtur) de statu peccati, in quo dæmones et homines damnati pertinaciter hærent, popularem hîc suâque linguâ receptam dictionem adhibere maluit. Italice enim (Cfr. *Fanfani, Vocabolario della lingua italiana*) vox *liberamente* etiam significat *sponte, nullo cogente;* quo sensu quidquid *voluntarium* est et *liberum a coactione*, simpliciter *liberum* dici posset. Ille autem status, quo damnati in peccato suo perseverant, reverâ voluntarius est. Doctor Angelicus (l. c., ad 8): *Sicut motus aversionis a Deo*, inquit, *fuit in diabolo voluntarius: ita etiam et quies in eo, quod voluit, est voluntaria. Nam voluntarie perseverat in malo: sed tamen voluntas ejus in hoc immutabiliter manet.* Et in opusc. 2, cap. 174: *Anima igitur quemcumque finem sibi ultimum præstituisse invenitur in statu mortis, in eo fine perpetuo manebit appetens illud ut optimum, sive sit bonum sive malum* (Nota edit.).

(*b*) *Quicumque Eum per essentiam videt*, inquit, *Eum odio habere non potest.* Et ad primam difficultatem, *omnibus diligibile esse bonum*, respondet, esse *intelligendum de appetitu naturali, qui tamen in damnatis pervertitur per id quod additur ex deliberatâ voluntate* (Edit.).

ex Libro Regum attulimus: *Confusio*, inquit, *ac desperatio illos cogent, ut silentium ac tenebras malint*[1].

Num ad nihilum redigi cupiant.

32. Hic postremo quæritur, velintne damnati ad nihilum redigi et esse desinere, ne pœnas, quas sustinent, patiantur. S. Thomas[2], rem in seipsâ considerans, negat; « non esse » enim (ut ait), quum secum afferat omnis boni privationem, appetibile esse nequit; deinde vero ejusmodi interitum inspiciens ut pœnæ finem, hoc respectu, inquit, « *non esse* » *accipit rationem boni;* atque ita intelligendum ait Jesu Christi de Judæ personâ dictum: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*[3]. Idem de damnatis dicere videtur S. Joannes: *Et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis*[4]. Ceterum non constat, hanc esse damnatorum voluntatem; eo magis quod eorum ad malum obstinatio impellit, ut esse velint, ut sic Deum semper odio habere possint.

§ VII.

DE DAMNATORUM PŒNARUM ÆTERNITATE.

33. *Eam de fide esse, contra Origenem aliosque, neque injustam.*
34. *Neque eam divinæ misericordiæ vel clementiæ adversari.*
35. *Justitiam, a Deo damnatis exhibitam, cum universali hujus mundi bono congruere.*
36. *Sanctos pro iis, qui ad malum obstinati sint, preces non admovere.*
37. *Num viri misericordes a gehennæ pœnis vindicentur.*
38. *Sintne in infernum demittendi ii, qui Eucharistiam susceperint, et qui fidem conservent usque ad mortem.*
39. *Num revera existimaverit S. Hieronymus, Christianos damnatos, post aliquod temporis spatium, inferno liberatum iri.*
40. *Num aliquo temporis spatio elapso, mitigandæ sint vel intermittendæ damnatorum pœnæ. Num inferni ignis non solum æternus sit, sed etiam in æternum cruciaturus sit damnatos.*
41. *Utrum damnati* citra *an* juxta condignum *puniantur. — Prior sententia exponitur.*
42. *Exponitur altera sententia, eos* juxta condignum *puniri.*
43. *S. Augustini et S. Thomæ sententiæ aperiuntur.*

Damnatorum pœna est æterna.

33. Eorum, qui inferni pœnarum æternitatem negarunt, caput fuit Origenes[5]; cui postmodum assensi sunt Sociniani et multi Protestantes. Verum Origenis error ut Catholicæ fidei contrarius damnatus fuit ab œcumenico Concilio Constantinopolitano II[6] et communi omnium sanctorum Patrum consensu, quorum testimonia affert *P. Patuzzi*[7]. Nequaquam injusta dici potest damnatorum pœnarum æternitas; quisquis enim peccato mortali Deum offendit, quum infinita sit injuria, infinitam sibi promeretur pœnam; unde quantumvis gravis, quantumvis diuturna pœna eo pervenire numquam potest, ut eam injuriam pro meritis puniat: *Majestas... Dei* (inquit S. Thomas) *est infinita; ergo quicumque peccat mortaliter,*

[1] In 1 Reg., II, 9. — [2] Suppl., qu. 98, art. 3. — [3] *Matth.*, XXVI, 24. — [4] Apoc., IX, 6. — [5] In librum *Jesu Nave*, hom. 8, n. 5 (Apud *Petavium*, de Angelis, lib. III, cap. 6, n. 9). — [6] (anno 553) Can. 12, contra *Origenem*. — [7] De Futuro Impior. Statu, lib. III, cap. 15.

dignus est infinitâ pœnâ; et ita videtur, quod juste pro peccato mortali quis perpetuo puniatur [1].

Objicitur 1. Peccatum parum durat.

34. Nec dici potest, injustum videri, pro peccato unius momenti æternam constitui pœnam; respondet enim S. Augustinus [2], pœnam non ad peccati diuturnitatem, sed ad ejus gravitatem accommodari oportere; ad humanum quoque tribunal delicta, quæ exiguo tempore perpetrentur, perpetuo exsilio vel etiam morte puniri. Addit Angelicus (l. c.) fas non esse, illic desinere pœnam, ubi culpa non desinat: *Culpa manet in æternum, quum culpa non possit remitti sine gratiâ, quam homo non potest post mortem acquirere; nec debet pœna cessare, quamdiu culpa manet* [3]. Damnatus, ut suprà diximus, ad malum obstinatus est; amat ergo suum peccatum eo ipso tempore, quo illius pœnam subit; quo pacto igitur Deus pœnâ eum eximere debeat, qui culpam suam amare pergat? Aut quomodo peccati veniam dare possit, quum damnatus adeo rabide Eum oderit, ut vel ipsam oblatam veniam Deique amicitiam repudiaret?

Objicitur 2. Deus est misericors.

Sed, quid præterea hæretici opponant, videamus. Dicunt 2°, Dei misericordiæ et clementiæ consentaneum non esse, ut creaturam suam adeo horrendas inferni pœnas in æternum subire patiatur. Respondet vero S. Thomas [4], Deum misericordiam suam et clementiam erga homines satis superque exhibuisse. Quodnam majus misericordiæ documentum hominibus præstare potuit, quam ut Ipse, quum eos et Adami culpâ et suis etiam peccatis periisse cerneret, ad humanam induendam naturam é cælo in terras descenderit, et vitâ pauperi ac humili ærumnisque plenâ peractâ, in cruciatibus omnem profuderit sanguinem, atque in ignominioso patibulo dolore sit consumptus? Quodnam majus misericordiæ documentum, quam ut hominibus deinde hoc suum corpus et sanguinem reliquerit in Altaris sacramento, quo in animarum cibum uterentur ad vires suas conservandas augendasque usque ad mortem; et arctius etiam cum Deo conjuncti cælum introirent, ut beatâ in æternum fruerentur vitâ? Ah! Judicii die Deus universis quidem deteget, quot misericordias, quot lumina, quot auxilia singulis hominibus hac in vitâ dispensaverit; quam patienter multos exspectaverit, qui pro gratiis digni essent pœnis, eosque quanto amore sæpenumero vocaverit ad pœnitentiam! Si porro, qui cuncta illa dona aspernari, et ne cupiditates suas terrenasque voluptates omitterent, a Deo sejuncti vivere et mori, ultroque ad æternam perniciem devolvi voluerint, in inferno ad peccatum obstinati, tamdiu pœnas luent, donec peccatum eorum perdurabit, ecquis negare possit, Deum misericordiam et clementiam iis exhibuisse?

Objicitur 3. Inutilis foret pœna æterna.

35. Objicitur 3°: Pœnæ decernuntur, ut vel rei corrigantur, vel ceteri saltem extimescant; in inferno autem nec damnati corrigi, nec socii ex eorum pœnis fructum percipere possunt; quid ergo attinet, in æternum eos in cruciatibus retineri? — Respondet S. Thomas [5], ejusmodi rationes spectare ad eos, qui hu-

[1] Suppl., qu. 99. art. 1. — [2] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 11. — [3] Suppl., qu. 99, art. 1. — [4] 2ª 2æ, qu. 157, art. 2 (*a*). — [5] 1ª 2æ, qu. 87, art. 1 (*b*).

(*a*) *S. Alphonsus* argumentum mutuatur ex doctrinâ *S. Thomæ*, qui l. c., ait: *Ratio virtutis moralis consistit in hoc, quod appetitus rationi subdatur*; i. e. ut egregie explicat *Patuzzi* (De Futuro Impior. Statu, lib. III, cap. 12, n. 2) tum severitas, tum clementia, ut utraque virtus sit, secundum rectam rationem esse debet: quapropter Deus juxta suæ Sapientiæ consilium utramque exercet. Quum autem et clementiam et misericordiam suam abunde patefecerit neque umquam patefacere desinat, nihil necesse est, ut eas damnatis ostendat. Confer, quæ de divinis attributis manifestandis *S. Alphonsus* explicat in tract. I, p. 2, cap. 5, n. 16 et 17 (hujus editionis tom. I, pag. 35) (Nota edit).

(*b*) Hoc loco *S. Alphonsus* unà cum *Patuzzi* (De futuro Impior. Statu, pars 3, cap. 21, n. 11) ex *S. Thomæ* verbis suam eruit argumentationem. Ait enim Doctor Angelicus: *Secundum*

manas respublicas moderantur; oportere vero Deum, rerum omnium gubernatorem, hoc curare, ut serventur bona, quæ ad communem omnium utilitatem conducant; idcirco justitiam servare debet, quæ expostulat, ut boni dignam virtutum mercedem, impii dignam delictorum pœnam recipiant; sic autem justitia sine ullo partium studio præmia dispensat, et sine crudelitatis notâ pœnas exsequitur.

Objicitur 4. Sancti pro damnatis orabunt.

36. Objicitur 4°: Sed Sancti in cælis, quorum gratia tanti est apud Deum, tantaque ergo homines caritas, pro damnatis deprecari non omittent, atque ita multos ex inferno eripient. Respondet S. Thomas [1], Sanctos pro peccatoribus, qui in hoc mundo degunt, deprecari, quum adhuc converti possint; damnatos vero, qui in peccato ex hac vitâ decesserint, jam non idoneos esse, qui convertantur; eamque ob causam nec militantem nec triumphantem Ecclesiam eorum causâ preces admovere.

Objicitur 5. Misericordes misericordiam consequentur.

37. Objicitur 5°: At Jesus Christus dixit: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* [2]. Qui ergo hac in vitâ caritatem erga proximum adhibuerint, ad extremum, aliquo temporis spatio interposito, hanc Domini misericordiam obtinebunt, ut ex inferno eripiantur. Respondet S. Thomas [3], misericordiam consecuturos eos, *qui misericordiam ordinate impendunt; non autem... qui seipsos in miserendo negligunt:* misericordiam percipient ii, qui ordinatâ caritate usi fuerint; minime vero ii, qui ceteris caritatem exhibendo, seipsis neglectis, ad interitum ruere ultro voluerint.

Objicitur 6. Eucharistia et fides hominem salvabunt.

38. Objicitur 6° ab aliis, misericordiam saltem consecuturos eos Christianos, qui suscepto Baptismo, deinde Altaris sacramentum quoque perceperint, et in fide perseveraverint usque ad mortem: ii saltem, multos illic cruciatus perpessi et post longinquam temporis moram, salutis gratiam impetrabunt. Quod colligunt primum ex textu S. Joannis: *Siquis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum* [4]. Deinde ex S. Matthæi verbis: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* [5]. — Sed respondetur ad priorem textum, victurum in æternum eum, qui Corpus Domini digne manducaverit; qui vero indigne, inquit S. Paulus, *judicium sibi manducat et bibit* [6]. — Ad alterum textum porro respondet S. Thomas [7], salutem consecuturos eos, qui usque ad mortem servaverint fidem informatam, id est, quæ cum divinâ gratiâ conjuncta sit; sin aliter, inquit S. Jacobus, *fides sine operibus mortua est* [8].

Objicitur 7. S. Hieronymi auctoritas.

39. Ultima, atque ea una omnium gravissima, difficultas est S. Hieronymi auctoritas. Is enim, Isaiam explanans, commemorato Origene, qui contendebat, inferni pœnas aliquando finem habituras, non solum nullam huic sententiæ notam opponit, sed, rem subtilius persequens, solos dæmones, atheos et infideles in æternum cruciandos ait; Christianos vero, solutis pœnis, quas sibi promeruerint, aliquando liberatum iri: *Et tamen Chri-*

[1] Suppl., qu. 99, art. 3, ad 2[m]. — [2] *Matth.*, V, 7. — [3] L. c., art. 5, ad 1[m]. — [4] VI, 52. — [5] X, 22. — [6] 1 *Cor.*, XI, 29. — [7] Suppl., qu. 99, art. 4, ad 3[m]. — [8] II, 26.

---

tres ordines, quibus subditur humana voluntas, triplici pœnâ potest homo puniri. Primo quidem enim subditur humana natura ordini propriæ rationis; secundo, ordini exterioris hominis gubernantis vel spiritualiter vel temporaliter, politice seu œconomice; tertio subditur universali ordini divini regiminis. Quilibet autem horum ordinum per peccatum pervertitur: dum ille qui peccat, agit et contra rationem, et contra legem humanam, et contra legem divinam. Unde triplicem pœnam incurrit: unam quidem a seipso, quæ est conscientiæ remorsus, aliam vero ab homine, tertiam vero a Deo. Rector autem humanus, inquit *Patuzzi*, respicit bonum civium ad societatem suam pertinentium; at Rector totius Universi respicit bonum omnium et ipsius justitiæ conservationis (Nota edit.).

stianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiâ sententiam Judicis [1]. Similiter in Dialogo adversus Pelagianos, Origenem asserere ait, *omnes rationabiles creaturas... non esse perdendas*, eumque diabolo pœnitentiam concedere; ipse vero S. Doctor, *diabolum* dicit *et omnes impios et prævaricatores perire perpetuo;* de ceteris tamen Christianis agens: *Et Christianos*, inquit, *si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas* [2]. Quem locum *Petavius* [3] et Daniel *Huetius* [4] magnopere vituperant. Nihilominus, *nemo tamen prudens sibi persuadebit*, inquit P. Patuzzi [5], *ipsum* (S. Hieronymum) *in eâ fuisse sententiâ, ut malos omnes Christianos ab æternis suppliciis ereptum iri crediderit.* Itaque locutum potius S. Doctorem ait [6], *de iis* (Christianis peccatoribus), *quos scelerum suorum pœnituerit, et purgatorius* (non inferorum) *ignis mundabit.* Siquis diligentiorem hujus rei disceptationem requirat, Natalem Alexandrum consulat [7].

Inferni pœnæ non mitigabuntur.

40. Nec desunt alii auctores hæretici, qui, sententias pro suo quisque arbitrio excogitantes, non improbabile esse dicant, damnatorum pœnas post aliquod temporis spatium saltem mitigandas esse, vel aliquantulum intermittendas. Illud vero Scripturis aperte contrarium est. Isaias, de reprobis agens: *Vermis eorum non morietur*, inquit, *et ignis eorum non exstinguetur* [8]. Jesus Christus porro in extremo judicio hanc contra eos feret sententiam: *Discedite a Me, maledicti, in ignem æternum* [9]. Hic vero lepidus quidam: Dominus, inquit, ignem quidem æternum, minime vero æternum esse damnatorum supplicium renuntiat. — Verum ne frustra verba jactemus, videamus, num Scriptura declaret, æternum quoque esse supplicium. Apud S. Matthæum de damnatis scriptum reperio: *Ibunt hi in supplicium æternum* [10]. Et S. Paulus: *Qui pœnas dabunt*, inquit, *in interitu æternas* [11]. Inferorum ignis igitur non solum æternus erit, sed in æternum cruciabit damnatos; et perspicua est ratio: in inferno enim idcirco intermissio vel levamen esse nequit, quod eodem damnatorum peccato permanente, eadem semper pœna permaneat necesse est.

De pœnâ *citra* an *juxta* condignum.

41. Hic tandem paucis attingitur quæstio, utrum in inferno puniantur damnati *citra condignum* an *juxta condignum*, id est, sitne eorum pœna infra eam, quam sibi promeruerint, an vero demeritis æquata. Cardinalis *Gotti* [12] primum refert sententiam eorum, qui asserunt, damnatorum pœnam minorem esse quam pro eorum meritis; idque primum propter Scripturæ testimonia, Deum erga omnes misericordiam adhibere: *Misereris omnium* [13]. — *Aut obliviscetur misereri Deus?* [14] — *Miserationes ejus super omnia opera ejus* [15]. Deinde ob hanc rationem, quod Dominus, quantumvis graviter damnatum puniat, eum pro meritis punire numquam possit; malum pœnæ videlicet numquam valere ad compensandum malum culpæ unius peccati mortalis, cujus malitia infinita est, quum sit infinita, Deo illata, offensio.

Exponitur prior sententia.

Exponitur altera sententia.

42. Sed, damnatos a Deo *juxta condignum* puniri, id est, pœnâ culpis eorum adæquatâ, probabilius videtur Cardinali *Gotti* [16]. Quod ut planum faciat, plures affert textus, qui reprobum, prout sibi meruerit, in inferno castigari declarant. S. Joannes: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum* [17]. S. Matthæus verba Jesu Christi reportat: *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem* [18]. S. Augustinus, illa verba secum

[1] Comm. in *Isai.*, cap. 66, v. 24. — [2] Dial. adversus Pelagianos, lib. I, n. 28. — [3] De Angelis, lib. III, cap. 7, n. 9 seq. — [4] *Origeniana*, lib. II, cap. 2, qu. 11, n. 25. — [5] De futuro Impior. Statu, lib. III, cap. 11, n. 12. — [6] n. 13. — [7] Hist. Eccl., sæc. III, Diss. 27, art. 2, obj. 4. — [8] LXVI, 24. — [9] *Matth.*, XXV, 41. — [10] Ibid., v. 46. — [11] 2 *Thess.*, I, 9. — [12] De Jud. Universali, qu. 8, dub. 2, § 2, n. 12. — [13] Sap., XI, 24. — [14] Ps. LXXVI, 10. — [15] Ps. CXLIV, 9. — [16] L. c., n. 8. — [17] Apoc., XVIII, 7. — [18] V, 26.

reputans, quum de damnato agit: *Semper solvit novissimum quadrantem*, inquit, *dum sempiternas pœnas terrenorum peccatorum luit* [1]. Et S. Paulus scribit: *Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus* [2]. Ait porro in suâ epistolâ S. Jacobus: *Judicium enim sine misericordiâ illi, qui non fecit misericordiam* [3]. Ratio convincens, quam hujus sententiæ fautores afferunt, est, quod nihil pœnæ remittitur, quum nihil tollatur de culpâ: hæc autem peccatori remitti nequit nisi per sola Jesu Christi merita; Christi meritis vero damnati penitus, idque in perpetuum, indignos se reddiderunt, quapropter remissionis capaces jam non sunt.

Quid dixerint *S. Aug.* et *S. Thomas.*

43. S. Augustinus, relatâ primâ sententiâ eorum, qui Deum pro suâ misericordiâ damnatos infra demerita (*citra condignum*) punire existimant, adjungit, se eam approbare non velle: *Quod quidem non ideo confirmo, quia non resisto* [4].— S.Thomas autem, rem in medio relinquens: *Non quod* (Deus) *damnatorum misereatur*, inquit, *nisi forte puniendo citra condignum* [5]. Atvero, ita qui contrà sentiunt, opponunt: electi in cælo certo *supra condignum* præmiis afficiuntur; ita existimari debet, damnatos saltem *juxta condignum* (*a*) in inferno puniri. Sed oppositæ sententiæ auctores adæquate respondent, quamvis compertum sit, beatos in cælo mercede *supra condignum* affici, juxta illud S. Lucæ: *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum* [6], atque item S. Pauli: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* [7]; esse tamen inter beatos et damnatos magnum retributionis discrimen, quum beati idcirco supra merita mercedem a Deo recipiant, quod ad eos extendatur Jesu Christi meritorum beneficentia, quæ neutiquam ad reprobos extenditur, ut pœna, quâ digni sunt, minuatur; verumtamen opposita sententia probabilior remanet (*b*).

Objectio cum responsione.

Conclusio.

[1] De Sermone Dni in Monte, lib. I, cap. 11, n. 30. — [2] *Rom.*, II, 5 et 6. — [3] II, 13. — [4] De Civ. Dei, lib. XXI, cap. 24, n. 3. — [5] Suppl., qu. 94, art. 2 ad 2[m]. — [6] VI, 38. — [7] *Rom.*, VIII, 18.

(*a*) Sic in omnibus, etiam antiquis, editionibus legitur. Ex responsione, quæ sequitur de « diminuendis propter Jesu Christi merita pœnis » colligendum quidem videtur, pro « juxta » *S. Alphonsum* scribere voluisse « citra ». Nihil tamen pro certo asseverare ausim (Nota edit.).

(*b*) Quum *S. Alphonsus* hic probabiliorem dicat sententiam eorum, qui damnatos *juxta condignum* puniri censeant, quæri potest, nonne S. Doctor aliud doceat in libro, quem *In Præparationem ad Mortem* conscripsit. Quandoquidem in consideratione XV[a]: *De Peccati mortalis malitiâ* ita loquitur: « Magnâ quidem in- » ferni pœnâ Deus peccatum mortale castigat; » sed quascumque pœnas expetit, semper tamen, » omnium theologorum judicio, *citra condignum* » illud castigat, id est, minus quam puniri de- » beret. Et quæ umquam pœna pro meritis ca- » stigare possit vermem, qui contra Dominum » insurgit? » — Atvero non omnino eamdem quæstionem ibi agitari existimaverim. In illâ enim consideratione cum omnibus theologis affirmatur, nullâ umquam, etiamsi gravissimâ, pœnâ adæquari posse et satis expiari peccati malitiam; in hac vero dissertatione, licet argumentum de infinitâ peccati malitiâ paucis attingatur (vide n. 41), potissime tamen quæritur, num illa pœna, quam damnati pro suorum peccatorum numero et gravitate revera subire possunt, ab infinitâ Dei misericordiâ aliquantulum minuatur (Nota edit.).

DISSERTATIO IX.

DE BEATORUM STATU POST JUDICIUM.

§ I.

SITNE CÆLUM EMPYREUM BEATORUM SEDES.

1. Falsæ opiniones hæreticorum, gentilium et Mahumedis; cælum esse docet Evangelium. 2. Explanatur, quid sit cælum empyreum; esse juxta S. Thomam, corporeum et splendidissimum. 3. Ad nonnullas de splendore hujus cæli difficultates respondetur. 4. Cælum empyreum non cum ceteris cælis movetur.

De falsis hac in re sententiis.

1. Inter suas hæreses Almaricus disseminavit, nec beatis determinatum locum esse, ubi felicitate suâ fruantur, nec damnatis, ubi pœnas sustineant; sed eos, qui apud Deum in gratiâ sint, ubicumque fuerint, paradiso perfrui; qui vero in offensâ, ubivis infernum pati [1]. Gentiles contrà et philosophi et poëtæ beatis locum his in terris assignarunt, quos *Campos Elysios* vocabant; illic videlicet homines post mortem cunctis deliciis terrenis affluere. Et hæc quidem, ut ait Tertullianus [2], communis erat eorum opinio. Nonnulli tamen inter eos opinati sunt, homines, etiamsi ad *Elysiorum Camporum* felicitatem pervenissent, post aliquantulum reverti, ad vitam his in terris cum damnationis periculo, si leges violarent, degendam: quos recte S. Augustinus [3] dementiæ arguit: nimirum evidens esse, vitam vere beatam dari non posse, nisi certum sit et indubitatum, eam semper beatam fore. *Mahumedes* porro in suo *Alcorano* sectatoribus pollicetur, eos post mortem in paradisum quemdam deducendos, ubi corporis voluptatibus, suavissimis fructibus, pretiosis vestimentis aliisque istiusmodi terrenis oblectamentis circumfluant; quocirca *Guillelmus* Parisiensis hunc *Mahumedis* paradisum *volutabrum porcorum* [4], non hominum domicilium, vocat. Ceterum Christiani, fide docti, paradisum, a Deo bonis fidelibus paratum, positum credunt in cælo, ubi beati plenâ et æternâ felicitate fruentur juxta hanc Jesu Christi promissionem: *Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis* [5].

Quid doceat Evangelium.

2. Quoniam vero plures sunt cæli, quæritur, quisnam ex iis proprius sit Beatorum locus. Respondetur, non esse cælum æthereum, nec cælum sidereum, sed supremum cælum, quod empyreum vocatur; atque illud profecto a Psalmistâ his verbis indicatum videtur: *Laudate Eum cæli cælorum* [6]; item a S. Paulo, quum de Jesu Christo diceret: *Qui ascendit super omnes cælos* [7]. Et de hoc cælo locutus creditur Apostolus, quum se raptum diceret ad tertium cælum [8], ut cum S. Thomâ [9] primum sumatur æthereum, alterum sidereum, tertium empyreum. Cælum empyreum ex voce græcâ est velut cælum igneum sive ardens; neque id propter ardorem, sed ob ingentem, quâ fulget, lucem. S. Thomas [10], igno-

Magis explicatur, quis sit beatorum locus.

[1] Cfr. Tract. VI, p. 1, cap. 10, n. 27 (hujus editionis tom. II, pag. 189). — [2] Apologeticus, cap. 47. — [3] De Civ. Dei, lib. X, cap. 30. — [4] De Legibus, cap. 19. — [5] *Matth.*, V, 12. — [6] Ps. CXLVIII, 4. — [7] *Ephes.*, IV, 10. — [8] 2 *Cor.*, XII, 2 seq. — [9] 2^{a} $2^{æ}$, qu. 175, art. 3, ad 4^{m}. — [10] 1^{a}, qu. 66, art. 3.

tum nobis fuisse ait illud cælum ante S. Basilium [1], Bedam [2] et Strabum [3], inter quos convenit, hanc esse Beatorum sedem. Atque eodem loco probat Angelicus, cælum empyreum ab initio mundi a Deo fuisse creatum. Alibi [4] demonstrat, esse corporeum, utpote magis propter homines, quam propter Angelos, corporis expertes, conditum. En ejus verba: *Et est corpus, quod principaliter ordinatum est, ut sit habitatio beatorum; et hoc magis propter homines, quorum etiam corpora glorificabuntur, quibus locus debetur, quam propter Angelos, qui loco non indigent.*

Solvuntur duæ difficultates.

3. Atvero, quum cælum empyreum sit splendidissimum, ut superiori numero diximus, cur ab eo collustrata non fuit abyssus, quæ, ut in Genesi dicitur, tenebris obducta remansit: *Et tenebræ erant super faciem abyssi?* [5] Similiter, cur nos illud cælum adeo lucidum non cernimus, quemadmodum videmus solem? — S. Thomas, utrique difficultati respondens, lucem empyrei neque abyssum collustrasse ait neque a nobis cerni, quod *habet lucem cælum empyreum non condensatam, ut radios emittat sicut corpus solis, sed magis subtilem; vel habet claritatem gloriæ, quæ non est conformis cum claritate naturali* [6]. Alii, idque forte intellectu facilius, respondent, superficiem cæli empyrei, quod non est conditum ut has inferiores partes illuminet, sed solum ut beatorum sedem collustret, lucem suam extra se a principio occultasse, atque eam nunc quoque nobis abscondere.

Cælum empyreum non movetur.

4. Omnes porro consentiunt, cælum empyreum non cum reliquis cælis moveri, sed perpetuâ quiete consistere; maxime, quod sit Dei sedes, juxta illud: *Dominus in cælo sedes ejus* [7]. Præterea, quoniam in Sanctorum domicilium creatum est, moveri illud et situm huc illuc mutare non decet; unde in Apocalypsi vocatur: *Civitas in quadro posita* [8]; consentaneum est autem, omne corpus quadratum loco fixum esse neque moveri. Notatur insuper, reliquos cælos ideo moveri, quod creati sint, ut suo influxu conservent vitas hominum et animalium, quæ in hominis commodum sunt condita; beati autem ad vitam sibi tuendam ejusmodi influxu jam non indigent. Tantummodo ait S. Thomas alibi [9], cælum empyreum, quum sub unitate mundi contineatur, suo quidem judicio, soliditatem et stabilitatem corporibus inferioribus afferre; sine motu tamen.

Quod porro ad Beatorum statum, hujus Dissertationis propositum, pertinet, amplissima est materia, de quâ theologi plura volumina conscripserunt; hic vero de solis præcipuis rebus agemus, quæ idoneæ sunt ad confirmandam fidem nostram, et augendam spem æternæ beatitudinis, boni adeo desiderabilis, consequendæ.

[1] In Hexaemeron Homil. 2, n. 5. — [2] Hexaemeron, lib. I. — [3] *Strabus Walafrid.* Glossa ordin. Genes., I, 1. — [4] In Sent. lib. II, qu. 2, art. 1. — [5] I, 2. — [6] 1ª, qu. 66, art. 3 ad 4ᵐ. — [7] Ps. X, 5. — [8] XXI, 16. — [9] Quodlib. VI, art. 19.

§ II.

IN QUO CONSISTAT ÆTERNA BEATITUDO.

5. Cælestis beatitudo multum differt a naturali in bonis creatis fruendis beatitudine.
6. Item ab animarum beatitudine, quæ ex Deo hac in terrâ diligendo percipitur.
7. Alii sentiunt, æternam beatitudinem in intuendo Deo consistere; alii in Eo diligendo; alii, in intuendo simul et diligendo; alii denique, eam consistere in Eo fruendo.

Non agitur de felicitate, hac in vitâ ex bonis creatis acquisitâ.

5. Dico 1ᵘᵐ, hic non agi de beatitudine naturali, quæ naturæ viribus acquiritur, et posita est in possidendis bonis creatis, quæ cuncta simul, ut demonstrat S. Thomas [1], animum explere nequeunt; sed de supernaturali, quæ nisi gratiæ viribus non potest comparari, et consistit in Deo, summo Bono, possidendo, cujus solius est, nos plene beatos efficere. Ejusmodi beatitudo a *Boetio* definitur: *Status omnium bonorum aggregatione perfectus* [2]. Quam definitionem omnes vulgo theologi suscipiunt.

Non agitur de felicitate, his in terris ex amore Dei acquisitâ.

6. Dico 2°, neque hic agi de beatitudine, quâ perfrui potest anima, his in terris adhuc viatrix; et hæc quidem (cælesti beatitudine multo inferior sane) in Deo actu diligendo sita est; amore enim melius quam alio quolibet virtutis actu Deus possidetur, juxta illud S. Joannis: *Qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo* [3]. — *Frui enim*, inquit S. Augustinus, *est amore alicui rei inhærere propter seipsam* [4]. Et alibi: *Adhærere Deo* (cum Deo esse conjunctum) ... *est totum bonum* [5]. Si ergo cum Deo conjungi omne bonum est, quod expetere possumus, illud hac in vitâ omnem felicitatem nostram constituat oportet.

De cælesti beatitudine plures dantur sententiæ.

7. Quod autem ad rem propositam spectat, in quo consistat æterna beatitudo, dissentiunt theologi. S. Thomas [6] ejusque schola eam positam censent in Dei intuendi actu; Scotus [7] vero et qui ab eo sunt, in actu Dei diligendi; S. Bonaventura [8] in utroque actu eam collocat, intuendi et amandi Deum; alii denique eam consistere putant in gaudio Deum intuendi et amandi. Ego talem quæstionem dirimere non ausim; hoc solum dico, ut beati plenâ felicitate utantur, requiri, ut Deum videant simul et diligant; quapropter hic primum de visione beatificâ, deinde de beatifico amore acturi sumus.

[1] 1ª 2æ, qu. 2. — [2] De Consolatione Philosophiæ, lib. III, prosa 2. — [3] 1 *Joan.*, IV, 16. — [4] De Doctrina Christiana, lib. I, cap. 4. — [5] In Psalm. LXXII, n. 34. — [6] 1ª 2æ, qu. 3, art. 4. — [7] In Sent. lib. IV, dist. 49, qu. 5. — [8] In Sent. lib. IV, dist. 49, pars 1, art. 1, qu. 5.

§ III.

DE VISIONE BEATIFICA.

8. *Cælestis visionis objectum primarium Deus est; sine lumine gloriæ tamen videri nequit, ut in Seipso est.*
9. *Exponitur, quid sit lumen gloriæ. Attamen hujus luminis ope Deus ne a beatis quidem potest ex toto comprehendi.*
10. *Omnes beati non æqualiter intuentur Deum, sed pro suis cujusque meritis; cui adversatur hæresis Lutheri.*
11. *Neque illud invidiam affert, nec singulorum beatorum gaudium minuit.*
12. *De objectis secundariis; et de visione matutinâ ac vespertinâ.*
13. *Objecta secundaria sunt 1um mysteria fidei.*
14. *2° Quæ ad proprium statum pertinent.* 15. *3° Sociorum gloria eorumque cogitationes.*
16. *4° Creaturæ existentes. Vident quoque nostras preces, conversiones peccatorum et horum similia.* 17. *5° Vident damnatorum pœnas.*
18. *Quod iis tamen nullam ex commiseratione tristitiam afferet.*
19. *6° Vident possibilia et futura, quatenus Deus iis revelat.*

Primarium objectum: Deus.

8. Primarium objectum, quod beati in cælis vident, Deus est, qui, ut ait S. Paulus, corporis oculis cerni nequit: *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest* [1]. Ratio est, quod Deus, quum purus spiritus sit, non est objectum, corporis facultati consentaneum; quandoquidem, quidquid corporeis oculis cernitur, cernitur per species corporeas; spiritus autem per corporeas species cerni nequit. Certum est deinde, fieri non posse, ut homo naturæ viribus Deum, ut in Seipso est, intueatur; ad Eum intuendum opus illi est lumine gloriæ: *In lumine tuo*, inquit David, *videbimus lumen* [2]. Cujus rei rationem afferens S. Thomas [3]: Quum humana mens, inquit, suâ naturâ ad divinam Essentiam intuendam impar sit, necesse est, ipsum Deum, supernaturali suo auxilio eam idoneam reddere, quæ tantam videat majestatem. Quare damnata est a Concilio Viennensi, anno 1311, hæc *Beguardorum* propositio: *Anima non indiget lumine gloriæ ipsam elevante ad Deum videndum et Eo beate fruendum* [4].

De lumine gloriæ. *a.* de ejus necessitate.

b. quid sit.

9. Unde quæritur, quid sit illud lumen gloriæ. Non est profecto ipsa visio, neque aliqua impressa Dei species, sed est auxilium divinum, quod creatæ naturæ vires supplet mentemque ad videndum Deum elevat. Ceterum, quamvis beatifica Dei visio, quâ beati fruuntur, minime obscura sit, sed clara (Deum quippe intuentur, ut in Seipso est, juxta illud S. Joannis: *Scimus, quoniam quum apparuerit, similes Ei erimus; quoniam videbimus Eum, sicuti est* [5]); certum est tamen et communis omnium theologorum doctrina, fieri non posse, ne per ipsum quidem lumen gloriæ, ut beati Deum totum vel ex toto comprehendant ac videant; lumen gloriæ enim finitum est, Deus vero infinitus; quocirca S. Isidorus: *Sola enim Trinitas*, inquit, *Sibi integre nota est* [6]. Et S. Joannes Chrysostomus in hæc S. Pauli verba, *lucem inhabitat inaccessibilem* [7]: *Ut di-*

c. de ejus effectu.

[1] 1 *Tim.*, VI, 16. — [2] Ps. XXXV, 10. — [3] 1ª, qu. 12, art. 5. — [4] *Clement.* lib. V, tit. 3 de hæreticis, cap. « *Ad nostrum* » 3. — [5] 1 *Joan.*, III, 2. — [6] Sentent. lib. I, cap. 3. — [7] 1 *Tim.*, VI, 16.

scas, inquit, *quod si domus ipsa sit inaccessibilis, quanto magis Deus, qui ipsam inhabitat* [1].

In Dei visione plures dantur gradus.

10. Itaque beatificæ visionis objectum primarium, ut suprà diximus, Deus est, divina essentia nempe cum omnibus suis attributis, absolutis et relativis. Hic vero notandum est, omnes Beatos Deum non æqualiter intueri, id quod per blasphemiam *Lutherus* asseruit. Is enim, quod omnes homines sanctitate et meritis Beatissimæ Virgini pares esse diceret [2], ex consequenti omnes præmio coæquatos habebat; quem tamen errorem omnes SS. Patres repudiant: S. Irenæus [3], S. Ambrosius [4], S. Hilarius [5], S. Augustinus [6] et alii; et potissimum quidem divinæ Scripturæ: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* [7]; ubi ex contextu liquet, Jesum Christum de beatorum sedibus loqui. Idem hisce verbis ait S. Paulus: *Stella enim a stellâ differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum* [8]. Et ratio hæc est, quod sicut inæqualia sunt merita, ita dispar præmium, juxta hunc alium textum: *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* [9]. Item Concilium Tridentinum [10] *Luthero* respondet, hominis justificati bona opera, quamvis dona Dei sint, esse tamen ipsius hominis quoque merita; ac proinde, quum cujusque hominis merita æqualia non sint, neque gloriam singulis æqualiter impertiri. Sic igitur visio pro suis cujusque meritis perfectior esse potest.

Nec tamen invidia erit inter beatos.

11. Neque illud dixeris, si ita esset, in cælis invidiam inter beatos esse futuram, quum alios ad majorem gloriæ gradum evectos perciperent. — Minime vero; in cælo enim quilibet beatus sibi concesso beatitudinis gradu plane contentus est, neque majorem felicitatem expetit; et majori ceterorum felicitate gaudet et suâ simul satiatus est; quam ob causam beati vasa plena vocantur omnes; pleni scilicet eâ gloriâ, quæ ad ipsos spectabat.

Objecta secundaria:

12. Beatificæ visionis porro secundaria objecta sunt creaturæ, quas in Deo sive in Verbo beati vident; quâ in re S. Augustinus [11] visionem *matutinam* a *vespertinâ* distinguit; *matutina* est clara rerum cognitio, quam beati in Verbo sive in divinâ ejus Sapientiâ habent; *vespertina*, quæ est minus clara, ea est, quâ beati res extra Deum cognoscunt easque vident in seipsis vel, ut postmodum dicetur, per divinam revelationem. Animadvertendum est tamen, beatos ea omnia, quæ *vespertinâ* visione extra Deum et in propriis naturis videant, item clare in Deo *matutinâ* cognitione videre. Quænam porro singillatim objecta *vespertinâ* cognitione vident beati?

1. Mysteria fidei.

13. Vident 1um singula fidei mysteria, quorum hac in vitâ notitiam, etsi infallibilem utpote fide revelatam, menti tamen obscuram habuerunt, juxta illud Apostoli: *Nos... revelatâ facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini Spiritu* [12]. Beati in cælo autem cuncta hæc fidei mysteria aliâ, eâque clariori et magis distinctâ, luce intuentur.

2. Quæ ad proprium statum pertinent.

14. Vident 2°, ea omnia, quæ ad suum cujusque statum pertinent; ut hisce verbis concilium Senonense sive Parisiense de-

[1] De Incomprehensibili Dei Natura, Hom. 3, n. 2. — [2] In die Nativ. *Mariæ* (*Argentorati; Georg. Ulrich*, 1535) (*a*). — [3] Contra Hæres., lib. IV, cap. 13, n. 3. — [4] In Ps. XXXVIII, n. 17. — [5] In Ps. LXIV, n. 5. — [6] In *Joan.* Evang., Tract. 67, n. 2. — [7] *Joan.*, XIV, 2. — [8] 1 *Cor.*, XV, 41, 42. — [9] 1 *Cor.*, III, 8. — [10] Sess. 6, can. 32 et cap. 16. — [11] De Civ. Dei, lib. XI, cap. 7 et 29. — [12] 2 *Cor.*, III, 18.

(*a*) « Per quem (Christum), inquit, omnes pariter abluti et in cælestia bona translati sumus.... Tam nos sancti sumus atque *Maria* et alii Divi, quantumvis magni, si modo in Christum credamus... non enim omnes Dei parentes esse poteramus: in aliis nihil a nobis discrepat » (Nota edit.).

finivit: *Beatis pervium esse... divinitatis speculum, in quo quidquid eorum intersit illucescat* [1]. Et ita intelligitur illud S. Gregorii: *Quid est, quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?* [2] Similiter illud S. Bernardi: *Tunc omnia, quæ in cælo et quæ in terra sunt, perfectissime cognoscemus, in ipso fonte Sapientiæ rerum omnium cognitionem libantes* [3]. Quod intelligendum esse ajunt theologi de iis rebus omnibus, quæ ad perfectam beatorum felicitatem spectent; de ceteris rebus enim, quæ ad eos non pertinent, nihil aliud videbunt, nisi quod, pro lumine gloriæ concesso, Deus intueri permiserit.

3. Aliorum gloria et cogitationes.

15. Vident 3° gloriam sociis suis in cælo datam, atque item eorum cogitationes, ut ait S. Augustinus: *Cogitationes, quas modo nemo videt nisi Deus, omnes invicem videbunt in illâ societate Sanctorum* [4]. Similiter S. Ambrosius: *Tunc nihil latebit proximum*, inquit, *...nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, ubi nullus erit alienus* [5].

4. Reliquæ creaturæ; hominum preces; alia multa.

16. 4° Vident creaturas existentes rerumque naturalium causas cum earum speciebus, viribus et proprietatibus; dicit enim S. Augustinus: *In quo sunt omnium, etiam quæ temporaliter facta sunt, æternæ rationes, tamquam in Eo, per quod facta sunt omnia* [6]. Nostras quoque preces vident; nam, ut ait S. Joannes, beati orationes nostras Deo offerunt, suas item preces nostris conjungentes: *Habentes singuli citharas et phialas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum* [7]. Item vident plura, quæ his in terris accidunt, ut peccatorum conversiones: *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente* [8], *cet.* S. Gregorius, de Angelis disserens: *Interius quippe*, inquit, *exteriusque sciendo distenti sunt, quia ipsum fontem scientiæ contemplantur* [9]. In summâ, beatorum scientiam egregie descripsit S. Paulus, quum diceret: *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus; quum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est. Quum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus...; quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum* [10].

5. Damnatorum pœnæ.

17. 5° Ait S. Thomas, beatis concedi, ut damnatorum pœnas videant, quum id ad eorum felicitatem adjiciat; hoc enim efficiunt reproborum miseriæ, ut suâ beatitudine magis delectentur, eosque stimulant ad ardentiores gratias Deo agendas, quod se ex iis eripuerit. *Et ideo* (sunt S. Doctoris verba), *ut beatitudo Sanctorum eis magis complaceat, et de eâ uberiores gratias Deo agant, datur eis, ut pœnas impiorum perfecte videant* [11]. Idem dicunt SS. Patres in hæc Isaiæ verba: *Et egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in Me* [12]. S. Hieronymus quidem: *Egredientur autem*, inquit, *non loco, sed intelligentiâ* [13]. Et S. Augustinus: *Egredientur per scientiam* [14]. Quod ita confirmat S. Gregorius: *Justi vero in tormentis semper intuentur injustos, ut hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt, quod misericorditer evaserunt* [15]. Itaque ex iis S. Gregorii verbis, conspectæ damnatorum pœnæ non minuunt, sed etiam augent felicitatem beatorum, quod se divinâ misericordiâ ab iis vindicatos agnoscant.

Solvitur difficultas.

18. At, inquiunt, summa est beatorum caritas; quî ergo fit, ut ad commiserationem et tristitiam (quæ misericordiæ semper adjuncta est) eos non adducant tot miserandæ animæ, ad pœnas adeo

[1] A° 1528 (Vide in hoc volumine pag. 463, not. *a*), Decreta Fidei, cap. 13. — [2] Dialog., lib. IV, cap. 33. — [3] Sermo de triplici genere bonorum (De Diversis 16), n. 7. — [4] Sermo 243, cap. 5. — [5] (Verba sunt *S. Augustini*. Nota edit.) Ep. 92, ad *Italicam* Viduam, n. 2. — [6] De Genesi ad Litteram, lib. IV, cap. 24. — [7] Apoc., V, 8. — [8] *Luc.*, XV, 7. — [9] Moral., lib. II, cap. 3. — [10] 1 *Cor.*, XIII, 9-12. — [11] Suppl., qu. 94, art. 1. — [12] LXVI, 24. — [13] In *Isai.*, h. l. — [14] De Civ. Dei, lib. XX, cap. 22. — [15] In Evang., homil. 40, n. 6.

graves in æternum sustinendas damnatæ? — Respondet S. Gregorius [1], beatos, quamvis naturâ misericordes, in cælo tamen Deo ejusque divinæ voluntati omnino adhærere; inde autem eos misereri non posse impiorum, qui actu, idque obstinato animo, dilectum suum Dominum odio habeant. Quapropter, inquit S. Thomas [2], non solum eos non commiserantur, sed eorum pœnis gaudent, quod exsequi videant divinæ justitiæ ordinem, juxta illud Davidis: *Lætabitur justus, quum viderit vindictam* [3].

6. Alia, quæ Deus revelabit.

19. Sexto et postremo, quod ad res possibiles et futuras attinet, eas cognoscunt, quantum iis patefacere placuerit Deo: *Angeli*, inquit S. Isidorus, *in Verbo Dei cognoscunt omnia, antequam in re fiant; et quæ apud homines adhuc futura sunt, angeli jam, revelante Deo, noverunt* [4]. Omnia quidem cognoscunt, sed *revelante Deo:* quatenus Deus ipsis detegere velit.

Hactenus de visione egimus; superest, ut de amore beatifico loquamur.

§ IV.

DE AMORE BEATIFICO.

20. Quæritur 1um, num beati necessario Deum diligant, etiam quod ad exercitium spectat. 21. *Quæritur 2°, num impeccabilis fiat beatus.* 22. *Quæritur 3°, sitne quilibet beatus amoris sui gradu contentus.* 23. *Sintne beatorum animæ, quamvis a corpore separatæ, prorsus felices.* 24. *Anima, quantopere hac in terrâ Deum dilexerit, tantopere in cælis Eum diligere perget.* 25. *Quæritur 4°, sitne beatitudini adnexa æternitas.* 26. *Num beatitudo in gaudio consistat.*

Beati Deum necessario diligunt.

20. Quæritur hic primum, num beati ex necessitate Deum diligant. Alii dicunt, beatos numquam reverâ cessaturos Eum diligere, non tamen ad Eum diligendum prorsus compelli. S. Thomas vero [5] cum Thomistis et, ut testatur Cardinalis *Gotti* [6], cum ceteris communiter theologis, existimat, amoris actum, quo in patriâ beati Deum diligant, in seipso, etiam quod ad exercitium spectat, esse necessarium, ita ut eorum voluntas ad Deum diligendum adeo sit abrepta, ut ne momento quidem ab Eo actu diligendo sustineri possint; felici quippe et suavi necessitate ad Eum sine ullâ intermissione diligendum adstringuntur, neque iis remanet voluntatis cohibendæ vel ad aliud objectum convertendæ libertas. Quæ quidem amabilis necessitas oritur ex clarâ Dei pulchritudinis visione, quâ fit, ut quemadmodum in cælo Deum semper actu intueri desinere non possint, ita ab Eo diligendo numquam possint desistere. Quod enim cognitum habent, Deum cuncta in se bona continere, præter Deum vero nullum aliud esse optabile bonum, ex consequenti appetere nequeunt aliud objectum, quod continuum erga dilectum suum Dominum amoris exercitium impediat: *ita quod* (inquit S. Thomas) *non habet* (voluntas),

[1] Ibid., n. 7. — [2] Suppl., qu. 94, art. 3. — [3] Ps. LVII, 11. — [4] Sentent. lib. I, cap. 10, n. 17. — [5] 1ª 2æ qu. 5, art. 4; 1ª qu. 82, art. 2, ad 2m. — [6] De Ultimo Fine, qu. 2, dub. 6, § 1, n. 3.

quo divertat ab eo, in quo est firmata [1]. Atque illud confirmatur hisce Apostoli verbis: *Caritas numquam excidit* [2]. Et his aliis S. Joannis: *Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat et qui est et qui venturus est* [3]. Quod laudandi Dei exercitium ex perpetuo, quo beati Eum diligunt, amore nascitur.

Impeccabiles sunt.

21. Quæritur 2°, num beati, quum gloriam ingrediuntur, intrinsece impeccabiles fiant. — Communiter affirmant theologi, quamquam in causâ assignandâ dissentiunt; duas easque optimas affert S. Thomas [4], quarum prior est, quod Dei, summi Boni, visio peccandi potestatem beatis adimit; altera, quod peccatum provenit ex aliquo errore, qui fallacia bona præ divinâ gratiâ expetenda nobis exhibet; beati autem in ejusmodi errore versari nequeunt, quandoquidem perspectum et exploratum habent, nullum aliud bonum esse neque dari posse, quod Deo præferatur. Alii alias rationes assignant; quas autem statuit S. Thomas, certo valde adæquatæ sunt.

Omnes suo amore contenti erunt.

22. Quæritur 3°, num beati, gloriam ingressi, plene contenti sint, nec aliud quidquam desiderent. Dubitari nequit, quin in cælo singuli beati suâ felicitate prorsus satientur. *Satiabor*, inquit David, *quum apparuerit gloria tua* [5]. Hic vero occurritur: Quî possint suo amore contenti esse beati, quum in cælis amore erga Deum ab aliis se superari sciant? Respondetur, in patriâ beatâ singulis beatis eum amoris gradum a Deo tribui, qui suis cujusque meritis respondeat; quo quidem amore animæ capacitas omnis expletur, ita ut saturentur eo amore, quem sibi præbuerit Deus; neque aliis invident, qui superiori gradu Deum diligant; quin etiam gaudent, alios esse, qui se amantiores sint Dei; et quod ad seipsum attinet, et suo gradu unusquisque plane contentus est, neque amore crescere cupit, quod jam eâ mensurâ donatus est, quâ prorsus expletur.

Num corporis absentia gaudium minuat.

23. Hæc alia quoque movetur difficultas: Animæ, quæ cælum nunc ingrediuntur, cum corpore conjungi cupiunt; quod tamen nisi post universalem resurrectionem non consequentur; ergone in præsenti prorsus expletæ non sunt? Respondet S. Thomas: *Desiderium animæ separatæ totaliter quiescit ex parte appetibili, quia habet id, quod suo appetitui sufficit; sed non totaliter requiescit ex parte appetentis, quia illud bonum non possidet secundum omnem modum, quo possidere vellet. Et ideo, corpore resumpto, beatitudo crescit, non intensive, sed extensive* [6]. Notetur vox *non intensive;* quo verbo S. Doctor revocat, quæ alibi [7] asseruit. Hic enim (loco prius citato) explicat, beatorum felicitatem non intensive, sed extensive accrescere, *in quantum anima non solum gaudebit de bono proprio, sed etiam de bono corporis* [8]. Ceterum, licet in præsenti animæ beatæ corporis conjunctionem appetant, id tamen non impedit, quominus eorum desideria sint prorsus expleta: quoniam ejusmodi desideria minime eo spectant, ut corpora hoc ipso tempore recuperent, sed tunc, quando Deo placuerit, eam conjunctionem fieri; nam sanctæ illæ animæ suas voluntates ad voluntatem divinam penitus conformatas habent, nec aliud quidquam expetunt, nisi quod dilectus sibi Dominus voluerit.

Amoris gradus erit, qui his in terris fuerit.

24. Porro juxta illum gradum, quo his in terris anima Deum dilexerit, eodem Eum diliget in cælis, duplici tamen discrimine: hic liber est, illic necessarius amor; præterea in cælis multo intensior multoque perfectior amor erit, utpote omni defectu purgatus; idem vero gradus. Proinde Eum, quantum possumus, diligere nitamur, amoris erga Deum actibus crebro

[1] Contra *Gentiles*, lib. IV, cap. 70. — [2] 1 *Cor.*, XIII, 8. — [3] Apoc., IV, 8. — [4] 1ª 2æ qu. 4, art. 4; De Verit., qu. 24, art. 9; 1ª qu. 62, art. 8. — [5] Ps. XVI, 15. — [6] 1ª 2æ qu. 4, art. 5, ad 5m. — [7] In Sent. lib. IV, dist. 49, qu. 1, art. 4. — [8] In Sent. l. c. (hic enim *S. Thomas* adjicit: *Potest etiam dici, quod etiam beatitudo animæ ipsius augebitur intensive.* Not. edit.).

eliciendis, in omnibus ad ejus voluntatem nos conformando, idque potissimum in ærumnis hujus vitæ; hoc item elaborando, ut alios ad Eum diligendum inflammemus; maxime vero, assidue Eum precando, ut ad nostrum erga Eum amorem adjiciat: quoscumque enim amoris actus Deo admovemus, omnes divinæ gratiæ dona sunt, quæ si petere desierimus, minime consequemur. Sic igitur sæpius Eum compellemus: « Mi Deus, amorem tuum mihi dona, nec aliud quidquam a Te peto. Amorem tuum mihi dona, eumque semper adauge usque ad extremum vitæ meæ halitum. Fac, multum Te diligam his in terris, ut in cælis multum Te diligam in æternum. Me integrum ad Te, mi Jesu, attrahe, ut nihil aliud quæram nihilque suspirem præter Te. Fac, ut totus tuus sim, dilecte mi Redemptor, omnique me exue affectu, qui ad Te non spectet. Puri tui amoris donum mihi largire, ab omni terreno studio expediti; meque sancti hujus amoris vinculis ad Te constringens, semper arctius alliga ».

Beatitudini adnexa est æternitas.

25. Quæritur 4°, sitne cælestis beatitudinis æternitas necessario ei adnexa. S. Thomas [1], Origenem [2] asseruisse ait, beatos suâ privari posse felicitate. Sed contraria sententia de fide est, ut in Symbolo confitemur: *Credo vitam æternam.* Post hujus vitæ temporalis exitum æterna est et beatorum in cælo et in inferno damnatorum vita; aperte enim Evangelium ait: *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* [3]. Verumtamen in dubium vocatur, utrum *ab intrinseco* an vero *ab extrinseco* beatitudini adnexa sit æternitas. Scotus [4] illud *ab extrinseco* tantum, id est, ex Dei voluntate esse contendit; S. Thomas vero (loco suprà citato) eam *ab intrinseco* adnexam ait. Certa est S. Thomæ ratio, atque eadem, quam hac in re affert S. Augustinus, qui docet: *Nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna* [5]. Quam S. Augustini rationem Angelicus Doctor evidentem reddit, quum ait, necesse esse, beatitudinem, ut perfecta sit, prorsus explere beatorum animum. *Beatitudo est perfectio consummata, quæ omnem defectum excludit a beato* [6]. Perfecta autem non esset beatitudo, si amitti posset, neque excluderet omne defectionis periculum omneque dubium. — Gratiæ dona, quæ hac in vitâ probis animis tribuuntur, et ipse divinus amor, quem Dominus his in terris iis impertitur, donec ad vitæ terminum pervenerunt, æterna non sunt; Dei possessio vero, quæ in cælis obtinetur, ubi anima cum summo Bono perfecte conjungitur, beatitudinis perpetuitatem necessario secum affert, omneque mutationis periculum vel suspicionem amovet. — *Justi autem in perpetuum vivent* [7]. Justi, ubi cælum ingrediuntur, prorsus certi sunt, in omni æternitate suam sibi felicitatem numquam defuturam, nec fieri posse, ut deficiat. Quod si excidere posset, aut ipsius beati aut Dei voluntate id fieret; sed neutrum esse potest: non propriâ beati voluntate, qui summo Bono potitus, cunctis ab Eo impletur bonis, neque umquam felicitatem suam fastidire potest, ut eam abjiciat; sed minus etiam voluntate Dei; Deus siquidem beatitudinem iis adimere nequit, nisi culpam aliquam committant; beati autem (ut supra *num. 21* demonstravimus) peccare jam non possunt: atque ita in æternum atque infallibiliter de suâ securi sunt beatitudine.

Quid de gaudio dicendum.

26. Superesset, ut hic de gaudio loqueremur, in quo plures theologi beatitudinem reponi existimant; sed beatorum gaudium in intuendo et diligendo Deo non beatitudinis essentia, sed potius visionis et amoris beatifici consequens sive intrinseca proprietas videtur. Attamen non invitus iis assentirer, qui ajunt, Sanctorum beatitudinem in hoc consistere, quod gaudent de infinito gaudio, quod

[1] 1ª 2æ qu. 5, art. 4. — [2] De Principiis, lib. I, cap. 5. — [3] *Matth.*, XXV, 46. — [4] In Sent. lib. IV, dist. 49, qu. 6, n. 10. — [5] De Trinitate, lib. XIII, cap. 8. — [6] L. c. ad 1m. — [7] Sap., V, 16.

Deus in Seipso possidet: beati enim, quum Deum utique infinito magis quam seipsos diligant, Dilecti felicitate infinito plus quam suâ felicitate gaudent. Sed et illud de Dei felicitate gaudium consequens videtur divinæ visionis, quâ fruuntur, et amoris, quo Eum diligunt.

§ V.

DE BEATORUM ANIMARUM DOTIBUS.

27. *Quænam sint illæ dotes.*

Animæ dotes quænam sint.

27. Animis in cælum assumptis, peculiaria quædam a Deo conferuntur dona, quæ dotes vocantur; sunt autem quædam ornamenta, quibus animas ut suas sponsas Jesus Christus donat. Theologi porro animæ dotes a corporis dotibus distinguunt; animæ tres dotes esse ait S. Thomas [1], visionem beatificam (vel, aliorum judicio, beatificum amorem), comprehensionem et delectationem. Unde Angelicus hisce verbis concludit: *Sed hæc tria habent beati in Deo, quia et vident Ipsum, et videndo tenent sibi præsentem, in potestate habentes semper Eum videre, et tenentes fruuntur, sicut ultimo fine desiderium implente* [2].

Dicunt autem theologi, animæ beatæ dotes non esse ipsam beatitudinem, sed ea dona, quæ ad vitam beatam sustentandam conferant.

§ VI.

DE BEATORUM CORPORUM DOTIBUS.

28. *Quæ dotes illæ sint.*
Num in beatis operationes sensuum animæ contemplationem impediant.

Corporis dotes quænam sint.

28. De hisce dotibus jam satis dictum est in dissertatione V, § V, ubi de electorum resurrectione egimus; sunt autem impassibilitas, subtilitas, agilitas et claritas. Quæ quidem dotes, ut ajunt S. Augustinus [3] et S. Thomas [4], ex beatorum animis, ad beatitudinem evectis, ad eorum corpora redundant. Loco suprà citato diximus, corporis beati sensus semper in actu futuros esse, id est, operationi intentos [5]; hic autem cum Doctore Angelico [6] notetur, in statu beatifico sensuum operationes minime impedire (id quod his in terris accidit), quominus anima beata assidue omnique mentis contentione in Deum tendat; neque Dei contemplationem sensuum operationibus officere: *In Sanctis* (sic ibidem S. Thomas) *erunt omnes potentiæ perfectissimæ; una poterit intense operari, ita quod ex hoc nullum impedimentum præstabitur actioni alterius potentiæ.*

[1] Suppl., qu. 95, art. 5. — [2] 1ª, qu. 12, art. 7, ad 1ᵐ. — [3] Ep. 118, ad *Dioscorum*, n. 14. — [4] 3ª, qu. 45, art. 2. — [5] Diss. V, § IV, n. 32-34. — [6] Suppl., qu. 82, art. 3, ad 4ᵐ.

§ VII.

DE BEATORUM AUREOLIS.

29. *De Martyrum, Virginum, Doctorum et Concionatorum Aureolis.*

Quid sit aureola.

29. Præter dotes, quibus beati et in animâ et in corpore ornabuntur, ajunt doctores, nonnullis eorum tribui peculiaria quædam insignia, iis convenientia ob singularem aliquam hac in vitâ reportatam victoriam; quas quidem vocant *aureolas*. — Præmium essentiale, singulis in cælo beatis impertitum, *corona aurea* dicitur; *aureola*, sive, aurea corona minor, certum quoddam accidentale præmium, quod nonnullis beatorum præbetur ob eximiam aliquam hujus vitæ victoriam. Aureolam sic describit S. Thomas: *Gaudium seu præmium accidentale, præmio seu gaudio essentiali superadditum ob excellentem victoriam* [1]. Apud Romanos, etiamsi communis fuisset victoria, non omnibus tamen militibus corona dabatur, sed iis solis, qui in prælio fortius se gessissent. Ita similiter, quamquam essentialis gloria omnibus tribuitur beatis, aliquibus tamen, qui his in terris a diabolo, mundo vel carne singularem aliquam reportaverint victoriam, aureola deferetur: *Aureola* (inquit S. Thomas)... *est quoddam gaudium de operibus a se factis, quæ habent rationem victoriæ excellentis, quod est aliud gaudium ab eo, quo de conjunctione ad Deum quis gaudet, quod gaudium* AUREA *dicitur* [2]. Quæ quidem aureola, inquit S. Doctor [3], licet *principaliter sit in mente* (beatorum), tamen *per quamdam redundantiam* etiam in eorum carne fulget. Adjicit Cardinalis Gotti [4], ejusmodi aureolas quosdam futuros esse splendores, quibus Martyres a Virginibus et Doctoribus discernantur. Ad hæc, quum triplex potissimum nobis sit pugna (ita l. c. S. Thomas [5]): cum carne, mundo et diabolo, triplex est victoria; virgines carnem superant, mundum Martyres, Doctores diabolum, quod doctrinâ et prædicatione non solum a seipsis, sed etiam ab aliorum animis hostem depellant; quapropter et sua quoque aureola Doctoribus et concionatoribus erit. Ex hisce tribus aureolis, ea quæ ad Virgines spectat, a S. Joanne his verbis designatur: *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt... sequuntur Agnum, quocumque ierit* [6]. De iis autem, qui virginitatem suam Deo dicaverint, ibidem (vers. 3) mentionem facit S. Joannes: *Et cantabant quasi canticum novum*, quod quidem ceteri, inquit, cantare non poterant. Martyrum aureola in eodem libro Apocalypsis his verbis indicatur: *Qui venerunt de tribulatione magnâ, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni* [7]. Doctorum et concionatorum denique aureolæ significantur a Daniele: *Et qui ad justitiam erudiunt multos*, (fulgebunt) *quasi stellæ in perpetuas æternitates* [8]. Et a S. Matthæo: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum* [9].

Cuinam detur aureola.

[1] Confer. Suppl., qu. 96, art. 1; In Sent. lib. IV, dist. 49, qu. 5, art. 1, et *Sylvium*, in Suppl., qu. 96, art. 1. — [2] Suppl., qu. 96, art. 1. — [3] Ibid., art. 10. — [4] De Ultimo Fine, qu. 2, dub. 10, § 2, n. 6. — [5] In Sent. lib. IV, dist. 49, qu. 5, art. 5. — [6] Apoc. XIV, 4. — [7] VII, 14. — [8] XII, 3. — [9] V, 19.

AD JESUM CHRISTUM

EXCLAMATIO.

Tu quidem, o Redemptor hominum, ad animas ex Luciferi manibus sanguinis tui pretio redimendas in hunc mundum venisti, ut eas aliquando in cælis æternæ beatitudinis fruendæ Tecum participes videres; sed, o Deus! magna hominum pars, quod idololatræ sunt, Te non cognoscunt; alia pars magna, atque ea major fortasse, hæreticos dico, Te quidem Deum confitentur, sed extra Ecclesiam degentes, sanguinem tuum omneque redemptionis tuæ beneficium conculcant; Catholici denique, sola filiorum pars, quæ Tibi remansit, solatio Tibi esse deberent; sed, eheu! majori etiam dolore Te afficiunt, quum plerique longe a Te disjuncti indulgeant corruptioni propemodum universali, quam adeo nihil decrescere videmus, ut etiam in dies augeatur.

Eja, Salvator mundi, o Agne divine, qui propter omnium hominum salutem vitam tuam, dolorum vi consumptam, in cruce profudisti, gregis tui miserere; auxilio nobis veni in tot exitiis et tam multis in æternum pereundi periculis. Fides, quam tanto labore in Ecclesiâ tuâ insevisti, parvi penditur ab iis ipsis, qui eam profitentur: ita enim vivunt, ac si veritatibus, a Te revelatis, nullam fidem adjungerent, nec mori deberent neque aliquando ad tuum tribunal produci, ut vitæ suæ rationem Tibi reddant; ita denique vivunt, quasi neque paradisus iis esset, neque infernus neque æternitas. Nos saltem, qui peculiari tuâ gratiâ ex ovium tuarum numero sumus, nos voce tuâ sequendâ Te honorare oportebat; nos vero omnium acerrimi Tibi inimici, hujus mundi bonis ejusque nefariis sententiis adhærentes, tuas leges tuamque gratiam aspernari non veremur; et tantum abest, ut justitiam tuam placare nitamur, ut eam contrà ad nos castigandos provocantes, nos ipsi Te cogere videamur ad misericordiam tuam nobis denegandam. At vero Deum alloquor misericordiæ infinitæ infinitæque potentiæ, qui, dum velit, ex malo etiam bonum elicere potest. Tu ergo, omnipotens Domine, *dominare in medio inimicorum tuorum* [1]; in mediis inimicis potentiam tuam ostende, non quidem pœnas nobis irrogando, sed rebelles nostras voluntates tuæ subjiciendo sanctissimæ voluntati, quæ quantum nos diligat, magnopere demonstravit, quum Verbum divinum mitteret, ut nostræ salutis causâ moreretur: per hujus igitur Filii amorem miserere nostri, nostroque exitio succurre. O Mater Dei, Maria, pro nobis deprecare, et salutem nobis affer; tuæ preces Matris preces sunt, quibus nihil denegatur.

[1] Ps. CIX, 2.

IX.

DE MAGNO ORATIONIS MEDIO

AD ÆTERNAM SALUTEM

ET QUAMLIBET A DEO GRATIAM

CONSEQUENDAM

OPUS

ASCETICO-DOGMATICUM

1759

Ad Opera Dogmatica, velut complementum quoddam, hic adjicimus tractatum, quem in epistolâ ad typographum (5 Apr. 1759) S. Alphonsus *dogmaticum* magis quam *asceticum* vocare non dubitavit. Quamvis enim huc potissimum tendat, ut omnes ad orandum excitet, magnâ tamen ex parte et Janseniana dogmata diserte refellit, et solitam indicat divinæ Providentiæ viam in gratiis suis humano generi distribuendis.

Aureus hic libellus primitus quidem ineunte anno 1759 Neapoli prodiit; post aliquot menses vero Bassani in Remondinianâ officinâ alia confecta editio est, ab ipso Auctore recognita et crebris locis nonnihil mutata. Ex posteris editionibus plurimæ, lugendâ sane incuriâ, pro castigatâ Bassanensi, antiquam Neapolitanam exscripserunt.

In ipso titulo de ORATIONIS medio potius quam de *Precationis* vel *Petitionis* medio diximus, quia vox *orationis* in Scripturis et apud sanctos Patres constanter recurrit; et in proœmio (n. 4) S. Alphonsus, Doctoris Angelici vestigiis insistens: « *Oratio* », inquit, « speciatim sumpta, recursum ad Deum significat; sed generatim » sumpta, omnes illas partes complectitur, quas suprà nominavimus ». Præterea de MEDIO potius quam de *Adjumento* vel *Subsidio* diximus, quia in Alphonsiano systemate oratio medium obtinet locum inter gratiam sufficientem, a cujus subsidio opera salutaria initium capiunt, et gratiam efficacem, quæ ad exitum ea perducunt.

Veteres editiones ingenuam libro præfigunt imaginem, quâ juvenis exhibetur, qui diaboli, mundi et carnis illecebris frustra allectus, vultu renidenti, ad Jesum Infantulum ejusque suavissimam Matrem oculos protendit, hæc interim, quæ subscripta leguntur, ore proferens: *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero* (Ps. XVII, 4).

VERBO INCARNATO

JESU CHRISTO

ÆTERNI PATRIS DILECTO - BENEDICTO DOMINI

AUCTORI VITÆ - GLORIÆ REGI

SALVATORI MUNDI - EXSPECTATIONI GENTIUM

DESIDERIO COLLIUM ÆTERNORUM

PANI CÆLESTI

UNIVERSORUM JUDICI

MEDIATORI DEUM INTER ET HOMINES

VIRTUTUM MAGISTRO

AGNO SINE MACULA - VIRO DOLORUM

ÆTERNO SACERDOTI ET CARITATIS VICTIMÆ

SPEI PECCATORUM - GRATIARUM FONTI

BONO PASTORI

ANIMARUM AMORE CAPTO

ALPHONSUS

PECCATOR

HOC OPUS

CONSECRAT

JESU ET MARIÆ

Tu, o Verbum Incarnatum, sanguinem et vitam profudisti ad eam vim precibus nostris obtinendam (sicut Ipse promisisti), ut quidquid petant, impetrent; nos vero, eheu! salutis nostræ adeo sumus incuriosi, ut gratias, ad salutem nostram necessarias, ne petere quidem velimus! Tu quidem hoc orandi subsidio tuorum omnium divinorum thesaurorum nobis præbuisti clavem; nos vero, ne preces adhibeamus, in miseriis permanere volumus! Mentes nostras, quæsumus Domine, illumina, ut cognoscamus, quantum apud æternum tuum Patrem valeant supplicationes nostræ, quæ tuo nomine et per tua merita fiant. Hunc meum Tibi consecro libellum; tua eum benedictio comitetur, et fac, ut omnes, in quorum manus inciderit, desiderium semper orandi concipiant, et alios quoque inflammare nitantur ad magnum illud salutis suæ medium adhibendum. — Tu quoque hoc meum opusculum commendatum habe, o excelsa Dei Mater, Maria: Tu illud protege, impetrando omnibus illud legentibus spiritum orandi, quo semper et in omnibus necessitatibus confugiant ad Filium tuum et ad Te, quæ dispensatrix es gratiarum et mater misericordiæ, sinere nescia, tristem abire, quicumque se Tibi commendet; quæ simul Virgo Potens es, tuis famulis quidquid petis, a Deo impetrans.

PROŒMIUM

NECESSARIO LEGENDUM

Summa hujus tractatûs utilitas.

1. Plura equidem divulgavi opuscula spiritualia (*a*); sed nihil umquam utilius me scripsisse judico quam hunc de oratione libellum; quum oratio necessarium sit certumque subsidium ad salutem obtinendam omnesque consequendas gratias, ad eam necessarias. Illud quidem facere non possum; si vero possem, totidem hujus libelli imprimere vellem exemplaria, quot his in terris vivunt fideles, et singulis ea distribuere, ut nemo non perspiceret, quam necessaria sit cuilibet homini oratio, ut ad salutem perveniat.

Oratio nimis negligitur.

2. Ceterum ita loquor, quod ex unâ parte absolutam illam video orationis necessitatem, ab omnibus sacris Scripturis omnibusque SS. Patribus tantopere inculcatam; ex alterâ vero parte Christianos parum intentos video ad magnum illud salutis suæ medium adhibendum. Et hoc magis doleo, concionatores et confessarios parum curare, ut de eâ ad audientium consessum ac pœnitentes verbum faciant; itemque libros spirituales, qui hodie per manus fidelium circumferuntur, non satis de eâ loqui: quum concionatores omnes et confessarii omnesque libri nihil quam orationem instantius et enixius insinuare deberent. Multa quidem, eaque apta, animis inculcant ad Dei gratiam conservandam adjumenta, suadentes, ut occasiones fugiant, Sacramenta frequentent, resistant tentationibus, Dei verbum auscultent, veritates æternas meditentur; aliaque proponunt, quæ singula utilissima esse non nego; at vero conciones, meditationes et reliqua omnia subsidia, a magistris spiritualibus proposita, quid, quæso, sine oratione prosunt, quum Dominus declaraverit, nisi orantibus, gratias Se concedere non velle? *Petite et accipietis* [1]. Sine oratione, juxta ordinariam Dei Providentiam, inutiles erunt omnes meditationes, omnia proposita omnesque promissiones nostræ. Si preces non adhibeamus, semper infideles erimus et col-

Sine oratione anima nihil proficiet.

[1] *Joan.*, XVI, 24.

(*a*) In prima Editione *S. Alphonsus* post hæc verba *opuscula spiritualia*, ita pergebat: *de visitando SS. Sacramento, de Jesu Christi Passione, de gloriis Mariæ; item aliud contra materialistas et deistas, cum aliis minoris molis tractatibus, ad pietatem spectantibus; nuper quoque de Redemptoris infantiâ librum edidi cum titulo*: PRECES NOVENDIALES IN NATALEM CHRISTI DIEM; *et alium, quem inscripsi*: IN PRÆPARATIONEM AD MORTEM; *unum præterea de veritatibus æternis, ad meditandum et concionandum valde utilem, cui adjeci novem orationes in publicis calamitatibus habendas.* Sed in alterâ editione, post paucos menses *Venetiis* publicatâ, ea auferre maluit neque ullum commemorare opusculum (Nota edit.).

lustrationibus divinitus concessis et nostris promissionibus. Et ratio est, quia ad bonum actu faciendum, ad tentationes superandas exercendasque virtutes, uno verbo, ad divina præcepta servanda, non sufficiunt illustrationes receptæ neque considerationes vel proposita nostra, sed præterea requiritur actuale Dei auxilium; sed illud auxilium actuale (ut infrà videbimus) Dominus nisi oranti et perseveranter quidem oranti non concedit. Acceptæ illustrationes, considerationes et bona proposita concepta hanc utilitatem habent, ut in legem divinam violandi periculis et tentationibus actu preces adhibeamus, et precando divinum nobis impetremus auxilium, quod a peccato incolumes nos servet; si enim tunc non precamur, peribimus.

Orationis gratia, magnum Dei donum.

3. Hanc meam sententiam, amice lector, reliquis omnibus, quæ posthac dicturus sum, ideo præmittere volui, ut gratias agas Deo, qui hoc meo libello tibi gratiam concedit, melius tecum reputandi, quanti momenti sit magnum illud orationis medium; quandoquidem quicumque ad salutem perveniunt (si de adultis sermo est), unico hoc medio salutem consequi solent. Quapropter, iterum dico, gratias age Deo; summam quippe misericordiam iis exhibet, quibus lucem gratiamque orandi concedit. Spero equidem, te, frater carissime, quum exiguum hoc opusculum perlegeris, jam non negligentem te præbiturum esse, sed quoties ad Deum offendendum tentaberis, oratione ejus opem esse petiturum. Et si multa forsitan peccata conscientiam tuam aliquando aggravarint, intellige, hanc fuisse causam, quod neglexisti preces adhibere et a Deo auxilium petere, ut irruentibus tentationibus resisteres. Ac proinde attentissimo animo hunc tractatum legas iterumque legas velim; non quia ego eum composui, sed quod æternæ tuæ salutis causâ Deus hoc tibi adjumentum præbet, speciali modo sic tibi ostendens, salutem te consequi Se velle. Et quum ipse hunc libellum perlegeris, eum, quæso, aliis (quoad poteris) amicis et ejusdem loci incolis, cum quibus conversaris, legendum commoda.

Incipiamus igitur in nomine Domini.

Quid sit oratio.

4. Apostolus ad Timotheum scribens: *Obsecro igitur*, inquit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones* [1]. Quæ verba S. Thomas Angelicus [2] sic explicat: *oratio* proprie est elevatio mentis ad Deum; *postulatio* proprie denotat precationem, quæ si determinata respicit, hac voce postulationis designatur, si indeterminata (velut, quum dicimus: *Deus, in adjutorium meum intende*), supplicatio vocatur; *obsecratio* est pia quædam adjuratio sive contestatio ad impetrandam gratiam, sicut: *Per crucem et passionem tuam, libera nos, Domine. Gratiarum actio* denique accepta beneficia respicit; et *gratias agentes*, inquit S. Thomas, *meremur accipere potiora* [3]. Oratio, speciatim sumpta (ut ait S. Doctor [4]), recursum ad Deum significat; sed generatim sumpta, omnes illas partes complectitur, quas suprà nominavimus; et sic eam accipimus, sive orationem sive precationem deinceps eam nuncupabimus.

Materiæ divisio.

5. Ut autem erga orationem, magnum illud salutis nostræ medium, amorem concipiamus, ante omnia considerare oportet, quantum nobis necessaria sit, et quantopere valeat ad quaslibet a Deo gratias impetrandas, si eas sic petamus, quemadmodum peti debeant. Quapropter primâ parte agemus de necessitate et vi orationis de ejusque conditionibus, ut apud Deum efficaciam habeant. Alterâ parte demonstrabimus, orationis gratiam omnibus concedi; ibique sermo fiet de modo ordinario, quo gratia operatur.

[1] 1 *Tim.*, II, 1. — [2] 2ª 2æ, qu. 83, art. 17. — [3] Ibid. — [4] Ibid.

PRIMA PARS.

DE ORATIONIS NECESSITATE, EFFICACIA ET CONDITIONIBUS.

CAPUT I.

DE ORATIONIS NECESSITATE.

Pelagiani orationis necessitatem negabant.

1. Hunc olim errorem Pelagiani proferebant, orationem ad salutem consequendam non esse necessariam. Impius eorum magister, Pelagius, ideo tantum hominem perire ajebat, quod veritates cognitu necessarias addiscere negligat. Sed mirum dictu, inquit S. Augustinus, *omnia potius disputat* (Pelagius) *quam ut oret!* [1] De reliquis omnibus tractare volebat Pelagius præterquam de oratione, quod unicum est medium (ut existimabat docebatque S. Doctor [2]) ad scientiam Sanctorum acquirendam, juxta illud S. Jacobi: *Siquis... indiget sapientiâ, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat* [3].

Scripturæ orationis necessitatem affirmant.

2. Scripturæ sacræ luce clarius demonstrant, necessariam nobis esse orationem, si ad salutem pervenire cupiamus. *Oportet semper orare, et non deficere* [4]. — *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* [5]. — *Petite, et dabitur vobis* [6]. Verba illa *oportet, orate, petite,* ut communiter censent theologi, præceptum ac necessitatem significant et denuntiant. *Wiclefus* [7] textus illos non de oratione, sed solum de bonorum operum necessitate intelligi ajebat, ut orare (ejus quidem judicio) non aliud esset quam recte agere; hic vero *Wiclefi* error ab Ecclesiâ expresse condemnatus est. Quocirca doctus *Leonardus Lessius*, sine errore in fide negari non posse ait, adultis orationem esse necessariam, ut salutem consequantur; quum evidenter ex Scripturis constet, orationem unicum esse subsidium ad consequenda auxilia saluti necessaria: *Fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam.... Colligitur ex multis Scripturæ locis.... Ratio hujus necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri nequit* [8].

Probatur illa necessitas: Homo indiget gratiâ.

3. Perspicua est ratio. Sine gratiæ auxilio nihil boni facere possumus: *Sine Me nihil potestis facere* [9]. In quæ verba S. Au-

[1] De Natura et Gratia, cap. 17. — [2] L. c., cap. 16. — [3] Ep. *S. Jac.*, I, 5. — [4] *Luc.*, XVIII, 1. — [5] *Matth.*, XXVI, 41. — [6] *Matth.*, VII, 7. — [7] De Oratione, cap. I (Apud *Thom. Waldens. Doctrinale.* De Orat., cap. 1, n. 3) (*a*). — [8] De Justitia et Jure, lib. II, cap. 37, dub. 3, n. 10. — [9] *Joan.*, XV, 5.

(*a*) *Deus est author realis* (ita Waldensis ejus verba refert), *qui non requirit cogitationem vel vocem, sed omnino vitam suæ justitiæ complacentem.* Quapropter (ita pergit Waldensis), si suprà dixit: *Ordinavit author naturæ, quod homo non solum oret in voce et mente, sed omnino in justo opere sive vitâ;* dicit *non solum* ad tegendum sophisma; quia si Deus non requirat cogitationem orantem vel vocem, ergo nec ordinavit orationem cogitationis. Hoc solum quod instituit, hoc requirit; et quidquid requirit fieri, hoc prius ordinavit ut fieret.

gustinus adnotat: *Non ait* (Jesus Christus) *...perficere, sed facere* [1]; ut sic ostendat, nos sine gratiâ bonum ne incipere quidem posse. Quin et Apostolus subdit, ne desiderium quidem illud faciendi nos ex nobismetipsis posse habere: *Non quod sufficientes simus, cogitare aliquid a nobis,... sed sufficientia nostra ex Deo est* [2]. Si ergo ne cogitare quidem possumus de bono, multo minus illud desiderare possumus. Idem denotant multi alii Scripturarum loci: *Deus,... operatur omnia in omnibus* [3]. — *Faciam, ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis, et operemini* [4]. — Idcirco, ut ait S. Leo I: *Nulla facit homo bona, quæ non Deus* (suâ gratiâ nempe) *præstat, ut faciat homo* [5]. Quapropter Synodus Tridentina statuit: *Siquis dixerit, sine præveniente Spiritus-Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit* [6].

Homo ex se nihil potest.

4. Auctor *Operis imperfecti*, de brutis animantibus agens: Dominus, inquit, *alios munivit...cursu, alios...unguibus, alios... pennis* (ut semet conservare possent)...; *hominem autem solum sic disposuit, ut* (tota) *virtus illius sit Ipse* (Deus) [7]. Homo igitur est omnino impar saluti suæ ex seipso sibi comparandæ; quum Deus voluerit, eum, quidquid habeat et habere possit, a solo gratiæ suæ auxilio recipere.

Atqui, solis orantibus Deus gratiam concedit.

5. Illud autem gratiæ auxilium ex ordinariâ Providentiâ Deus non concedit nisi orantibus, juxta celebrem Gennadii sententiam: *Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire; nullum invitatum salutem suam, nisi Deo auxiliante, operari; nullum, nisi orantem, auxilium promereri* [8]. Posito ergo ex unâ parte, nos sine gratiæ auxilio nihil posse; et ex alterâ, illud auxilium a Deo ut plurimum non concedi nisi orantibus, quis non videt, consequens esse, orationem nobis esse ad salutem prorsus necessariam?

Verum quidem est, primas gratias, quæ nobis sine ullâ nostrâ cooperatione obveniunt (quales sunt vocatio ad fidem vel pœnitentiam), a Deo (ut ait S. Augustinus) etiam iis concedi, qui preces non adhibeant; pro certo tamen habet sanctus Doctor, reliquas gratias, et specialiter donum perseverantiæ, non concedi nisi orantibus: *Quum constet, alia Deum danda etiam non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus præparasse, sicut... perseverantiam* [9].

Ergo, prorsus necessaria est oratio.

6. Inde theologi communiter cum S. Basilio [10], S. Joanne Chrysostomo [11], Clemente Alexandrino [12] aliisque atque eodem S. Augustino [13] docent, adultis orationem esse necessariam non solum necessitate præcepti (ut vidimus), sed etiam necessitate medii; id est, ex ordinariâ Providentiâ fieri non posse, ut fideles salutem consequantur, nisi Deo se commendent, et ab Eo petant gratias ad salutem necessarias. Quod idem his verbis docet S. Thomas: *Post baptismum autem necessaria est homini jugis oratio, ad hoc quod cælum introeat. Licet enim per baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati nos impugnans interius, et mundus et dæmones, qui impugnant exterius* [14]. Rationem igitur, quæ, Angelici judicio, certos nos reddit, orationem esse necessariam, sic paucis complectimur: Ad salutem consequendam certare et vincere debemus: *Qui certat in agone, non coronatur, nisi legitime certaverit* [15]. Sed tot tantorumque inimicorum viribus sine Dei auxilio resistere non possumus, illudque

[1] Contra duas Epistol. *Pelagianorum*, lib. II, cap. 8. — [2] 2 *Cor.*, III, 5. — [3] 1 *Cor.*, XII, 6. — [4] *Ezech.*, XXXVI, 27. — [5] Conc. *Arausican.* II, cap. 20. — [6] Sess. VI, can. 3. — [7] Opus imperfectum in *Matthæum*, homil. 18. — [8] De Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 56. — [9] De dono Perseverantiæ, cap. 16. — [10] Moralia, regul. 56; regul. 62, cap. 3. — [11] De Precatione, orat. 2. — [12] Stromat., lib. III, cap. 7. — [13] De Peccator. Meritis, lib. II, cap. 2, n. 2. — [14] III^{a}, qu. 39, art. 5. — [15] 2 *Tim.*, II, 5.

auxilium solis orantibus conceditur; ergo sine oratione non datur salus.

Probatur Minor.

7. Porro unicam viam ordinariam ad Dei dona recipienda in oratione esse positam, alibi [1] S. Doctor distinctius confirmat, quum Dominum ait, omnes gratias, quas nobis concedere ab æterno statuerit, largiri non velle nisi orationis ope. Idemque affirmat S. Gregorius: (*Homines*) *postulando merentur accipere, quod eis... Deus ante sæcula disposuit donare* [2]. Neque ideo necessaria est oratio, inquit S. Thomas, ut Deus nostras indigentias cognoscat; *sed ut nos ipsi consideremus, in his* (i. e. ad recipienda opportuna ad salutem auxilia) *ad divinum auxilium esse recurrendum,...* (atque ita) *recognoscamus, Eum esse* (unicum) *bonorum nostrorum auctorem* [3]. Itaque, quemadmodum Dominus statuit, ut panis, frumento seminando, et vinum, plantandis vitibus, nobis suppeditarentur; sic voluit, gratias ad salutem necessarias, orationis ope nos recipere; dixit enim: *Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis* [4].

Oratio animæ vitam sustentat.

8. Nos in summâ nihil nisi pauperes mendici sumus, qui tot bona habemus, quot Deus velut stipem nobis erogavit: *Ego autem mendicus sum et pauper* [5]. Gratias suas, inquit S. Augustinus, Deus quidem cupit et vult dispensare; sed eas dispensare non vult nisi orantibus: *Deus dare vult; sed non dat nisi petenti* [6]. Ipse profitetur: *Petite et dabitur vobis* [7]; ergo, inquit S. Teresia, qui non petit, non accipit. Sicut humor plantis necessarius est, ut vegetentur neque arescant; sic, inquit Chrysostomus [8], ut salutem consequamur, necessaria est oratio. Et alibi ait, orationem animæ vitam conservare, sicut anima corpori vitam præbeat: *Sicut corpus sine animâ non potest vivere; sic anima sine oratione mortua est et graviter olens* [9]. Ideo dicit *graviter olens*, quia quisquis desinit Deo se commendare, illico peccatis fœtere incipit. Oratio similiter vocatur cibus animæ; quia, inquit S. Augustinus, ut sine cibo corpus sustentari nequit, sic vivam se non potest servare anima sine oratione: *Sicut... escis alitur caro, ita... orationibus interior homo nutritur* [10]. Omnes illæ comparationes, ab iis SS. Patribus propositæ, absolutam designant necessitatem, quâ singulis ad salutem consequendam opus est oratio.

Hostium incursione s propulsat.

9. Præterea oratio inter arma, ad tutelam contra inimicos necessaria, primum locum occupat; qui hoc propugnaculo non utitur, inquit S. Thomas, periit. Neque affirmare dubitat S. Doctor, ideo Adamum in peccatum esse prolapsum, *quia* (tentatione irruente) *ad divinum auxilium recursum non habuit* [11]. Et de rebellibus angelis idem asseverat S. Gelasius: *Dei gratiam in vacuum recipientes, non orando... constare nequiverunt* [12]. In suis litteris pastoralibus S. Carolus Borromæus [13] admonet, inter omnia subsidia, in Evangelio nobis commendata, Jesum Christum primas partes orationi detulisse, suamque Ecclesiam ac religionem a reliquis sectis hoc distingui voluisse, quod specialiter domus orationis vocaretur: *Domus mea domus orationis vocabitur* [14]; et

[1] 2ª 2æ, qu. 83, art. 2. — [2] Dialog. lib. I, cap. 8. — [3] 2ª 2æ, qu. 83, art. 2, ad 1 et 3 — [4] *Matth.*, VII, 7. — [5] Ps. XXXIX, 18. — [6] Enarrat. in Ps. CII, n. 10. — [7] L. c. — [8] De Precatione, orat. 1, vers. fin. — [9] Ibid. ante med. — [10] De salutaribus Documentis, cap. 28 (Hoc opus falso ei adscribitur. Nota edit.). — [11] I, qu. 94. art. 4 ad 5. — [12] Advers. *Pelagian.* hæresim Tractatus (*a*). — [13] Litt. de Oratione in communi. — [14] *Matth.*, XXI, 13.

(*a*) Hæc quidem de protoparentibus affirmat. Itemque infrà: *Hinc illa primæ conditionis integritas, dum ita de se fidit, tamquam ipso, qui condiderat, non egeret, nec de perceptis agit gratias... nec de conservandis, quæ sumpserat poscit auxilium, nec ad Eum, etiam pulsata tentatoris accessu devota concurrit... facile sine præsidio Creatoris... conditionem præfixæ mortis invenit.* Postmodum autem de angelis lapsis idem affirmans: *Sic isti* (angeli rebelles), inquit, *desides a sui laude factoris... ab Ejus retracti participationis affectu,... suæ institutionis claritate detenti, ulterius se nihil agere ac sibi se sufficere posse præsumunt* (Nota edit.).

in eâdem epistolâ concludit: Oratio *principium, progressus et complementum est omnium virtutum* [1]. Ac proinde in tenebris, miseriis et periculis, in quibus versamur, in hoc uno spem nostram collocare possumus, quod elevatis ad Deum oculis, orationis ope salutem ab ejus misericordiâ impetremus. Rex Josaphat: *Sed quum ignoremus*, inquiebat, *quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos.. dirigamus ad Te* [2]. Idem factitabat David, haud aliam, ne hostium suorum præda fieret, viam reperiens nisi in assiduâ ad Deum oratione, ut ab eorum insidiis liberaretur: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam Ipse evellet de laqueo pedes meos* [3]. Non aliud ergo faciebat quam Deum precabatur: *Respice in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego* [4]. — *Clamavi ad Te (Domine), salvum me fac; ut custodiam mandata tua* [5]. Oculos, Domine, ad me converte, miserere mei et salva me; nam nihil ego possum, et extra Te non est, qui me juvare possit.

Vires ad præcepta suppeditat.

10. Et re quidem verâ, quomodo inimicorum viribus resistere, et Dei præcepta servare possemus, — præsertim postquam Adami protoparentis peccato adeo debiles atque infirmi evasimus, — nisi præsto esset illud orationis subsidium, quo lucem a Domino et vires ad præcepta servanda impetremus? Blasphemabat Lutherus [6], quum post Adami peccatum divinæ legis observantiam hominibus omnino impossibilem factam esse assereret. Jansenius [7] quoque, nonnulla præcepta etiam justis juxta præsentes eorum vires impossibilia esse ajebat; et hactenus ejus propositio recto sensu explicari potuisset; merito tamen ab Ecclesiâ condemnata est propter ea, quæ sequuntur: *Deest quoque gratia, quâ possibilia fiant.* Fatendum quidem, inquit S. Augustinus, hominem propter suam imbecillitatem non posse præsentibus viribus et cum gratiâ ordinariâ, sive omnibus communi, nonnulla servare præcepta; potest tamen orationis ope majus illud obtinere auxilium, quo indiget ad eorum observantiam: *Non igitur Deus impossibilia jubet, sed jubendo admonet et facere, quod possis, et petere, quod non possis* [8]; *et adjuvat, ut possis* [9]. Est celeber hic sancti Doctoris locus, quem postea Concilium Tridentinum adoptavit et fidei dogma esse decrevit. Atque illico subdit S. Doctor: *Videamus, unde possit* (i. e. facere illud, quod facere non possit)...: *medicinâ poterit, quod vitio non potest* [10]. Et dicere voluit, nos orationis ope remedium imbecillitatis obtinere; nobis enim orantibus Deus vires suppeditat ad illud præstandum, quod efficere non possumus.

Legis observantiam reddit possibilem.

11. Credi non potest (ita pergit S. Augustinus), Deum, quum legis observantiam imponere voluerit, legem impossibilem injunxisse; ac proinde (inquit) quum nobis ostendit, ad omnia præcepta servanda nequaquam nos esse idoneos, hoc ipso admonet, ut facilia præstemus cum ordinariâ nobis concessâ gratiâ: difficilia deinde cum majori auxilio, quod oratione impetrare possumus: *Eo quippe ipso quo firmissime creditur, Deum... impossibilia non potuisse præcipere,... admonemur in facilibus quid agamus, et in difficilibus quid petamus* [11]. Sed, dices, quid est, quod Deus ea imposuerit, quæ nostris viribus præstare non possimus? Idcirco, respondet S. Augustinus, ut oratione obtinere studeamus auxilium, quo illud præstemus, quod vires nostras superat: *Ideo jubet aliqua, quæ non possumus, ut noverimus, quid ab Illo petere debeamus* [12]. Et alibi hæc lego: *Lex data est, ut gratia quæreretur; gratia data est, ut lex impleretur* [13]. Sine gratiâ lex servari nequit, atque ideo Deus legem condidit, ut semper ab Eo suppliciter peteremus gratiam,

[1] L. c. — [2] 2 Paral., XX, 12. — [3] Ps. XXIV, 15. — [4] Ibid., 16. — [5] Ps. CXVIII, 146. — [6] De Libertate Christiana; v. med. — [7] De Gratia Christi, lib. III, cap. 13. — [8] De Natura et Gratia, cap. 43. — [9] Conc. Trid., Sess. VI, cap. 11. — [10] L. c. — [11] L. c., cap. 69. — [12] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 16. — [13] De Spiritu et Littera, cap. 19.

quâ eam servemus. Alio loco: *Bona est lex*, inquit, *siquis eâ legitime utatur. Quid est ergo legitime uti lege?* Et respondet: *Per legem agnoscere morbum suum, et quærere ad sanitatem divinum adjutorium* [1]. Lege igitur nobis impossibili nos uti debere affirmat S. Augustinus; sed quem in finem? Ut propositâ lege, impares nos esse cognoscamus (id quod sine eâ fieri non posset) ad eam observandam; atque ita precando opem divinam impetremus, quæ nostræ medeatur infirmitati.

Fovet humilitatem et fiduciam.

12. Idem his verbis asseverat S. Bernardus: *Qui sumus nos, aut quæ fortitudo nostra, ut tam multis tentationibus resistere valeamus? Hoc erat certe, quod quærebat Deus,... ut videntes defectum nostrum, et quod non est nobis auxilium aliud, ad ejus misericordiam totâ humilitate curramus* [2]. Sciens Dominus, quam utilis nobis sit orandi necessitas, ad servandam in nobis humilitatem, exercendamque fiduciam, inimicos viribus nostris insuperabiles nos adoriri sinit, ut oratione auxilium ad resistendum a suâ misericordiâ obtineamus. Et illud præsertim animadvertendum, impuris carnis tentationibus neminem posse resistere, nisi irruente tentatione Deo se commendet. Est enim adeo formidabilis hic adversarius, ut ad ejus aggressionem anima velut omni luce privetur, omnium meditationum bonorumque propositorum deponat memoriam, fidei quoque veritates nihili faciat, et divinæ ultionis timorem propemodum amittat: conspirat quippe cum naturæ proclivitate, quæ summâ vi ad sensuum voluptates nos impellit. Qui tunc ad Deum non recurrit, periit. Unicum contra hanc tentationem propugnaculum, inquit S. Gregorius Nyssenus, oratio est: *Oratio pudicitiæ præsidium... est* [3]. Idemque antea dixerat Salomon: *Et ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det,... adii Dominum, et deprecatus sum illum* [4]. Vires ad castitatis virtutem exercendam nobis desunt, nisi Deus eas concesserit; neque eas concedit nisi petentibus. Quisquis vero petit, certo eas impetrabit.

Est castimoniæ præsidium.

Omnem tollit excusationem.

13. Quapropter, inquit S. Thomas contra id quod asseruit *Jansenius*, noli dicere, castitatem vel aliud præceptum a nobis servari non posse; licet enim servando præcepto impares sint vires nostræ, illud tamen, accedente Dei auxilio, servare possumus: *Dicendum quod illud, quod possumus cum auxilio divino, non est nobis omnino impossibile* [5]. Neque dicas, injustum videri, claudo præcipere, ut rectus incedat; injustum non est, inquit S. Augustinus, dummodo facultatem ei præbeas reperiendi remedium, quo vitium depellat; quodsi deinde claudicare pergat, hæc ipsius culpa est: *Consultissime homini præcipi, ut rectis passibus ambulet, ut quum se non posse perspexerit, medicinam requirat... ad sanandam peccati claudicationem* [6].

Conclusio.

14. In summâ, inquit idem S. Doctor, numquam bene vivere noverit, qui non novit bene precari. *Novit recte vivere, qui recte novit orare* [7]. Neque umquam, inquiebat S. Franciscus Assisiensis [8], sine oratione bonum aliquem fructum ab animâ sperari fas est. Perperam igitur illi sese excusant peccatores, qui vires ad resistendum tentationibus sibi deesse asserunt. Atvero, si vobis desunt vires (sic eos increpat S. Jacobus), cur eas non petitis? *Non habetis, propter quod non postulatis* [9]. Non est dubium, quin debiliores simus, quam ut ingruentibus inimicis resistamus; sed item certum est illud Apostoli: *Fidelis autem Deus est, qui non pa-*

[1] Sermo 156, n. 3. — [2] In Quadragesima, sermo 5, n. 4. — [3] De Oratione Dominica, orat. 1. — [4] Sap., VIII, 21. — [5] 1ª 2æ, qu. 109, art. 4, ad 2. — [6] De Perfectione Justitiæ Hominis, cap. 3. — [7] Sermo 55, n. 1. In Appendice (qui sermo subditivus est). — [8] Opera, a *Fr. Luca Waddingo* (*Antverpiæ*, a° 1623) collecta. Oraculum III. *Orationis gratia viro religioso firmiter desideranda, sine qua nihil in Dei servitio prosperabitur, nec aliquid ab Ipso consequetur.* — Item *Vita S. Franc. a S. Bonaventura conscripta*, cap. X, n. 1. — [9] *Jac.*, IV, 2.

tietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere[1]. Quæ verba Primasius explicans: *Illud*, inquit, *vobis faciet provenire* (gratiæ præsidio), *quod poteritis* (tentationem) *sustinere*[2]. Nos quidem infirmi sumus, sed fortis est Deus; quum ejus opem imploramus, suam nobis impertit fortitudinem, et omnia possumus, ut merito sibi promittebat idem Apostolus: *Omnia possum in Eo, qui me confortat*[3]. Nullam ergo excusationem, inquit S. Joannes Chrysostomus, afferre potest, qui ideo succumbit, quod orare negligat; si enim orasset, ab inimicis non fuisset superatus: *Nec quisquam poterit excusari, qui hostem vincere noluit, dum ab orando cessavit*[4].

Quæritur: 1. sitne necessaria Sanctorum invocatio.

15. Hoc loco investigandum est, sitne ad divinas gratias obtinendas necessarium, ad Sanctorum quoque deprecationem recurrere. Licite quidem et fructuose Sanctos tamquam deprecatores invocari, ut per Jesu Christi merita nobis impetrent, quod propter nostra demerita obtinere non possimus, Ecclesiæ doctrina est, ut Concilium Tridentinum his verbis declaravit: *Bonum atque utile esse, suppliciter eos invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum... ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere*[5]. Talem invocationem impius *Calvinus*[6] condemnabat; sed prorsus immerito. Si licitum est et proficuum, Sanctos, dum his in terris vivunt, auxilio vocare, eosque deprecari, ut orationibus nos adjuvent; id quod Baruch Propheta faciebat: *Et pro nobis ipsis*, inquiens, *orate ad Dominum Deum nostrum*[7]; et S. Paulus: *Fratres, orate pro nobis*[8]; et quod ipse Deus fieri voluit, quum juberet amicos Job, ejus se commendare precibus, ut propter ejus merita gratiam invenirent: *Ite ad servum meum Job... Job autem servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam*[9]; — si illud, inquam, licitum est, eccur non licebit invocare Sanctos, qui in cælis Deo vicinius fruuntur? Nón est illud derogare honori, qui Deo debetur, sed ejus honorem duplicare; sicut regem non solum in ejus personâ, sed etiam in ejus servis honoramus. Quapropter expedire ait S. Thomas, ad plures Sanctos recurrere, *quia plurium orationibus quandoque impetratur, quod unius oratione non impetraretur*[10]. Quodsi dicas: Quid vero prodest ad Sanctos recurrere, ut pro nobis orent, quum ex seipsis jam orent pro omnibus iis, qui eorum deprecatione digni sint? Idem S. Doctor respondet: Aliquis indignus esset, pro quo orent sancti, sed *ex hoc ipso... fit dignus..., quod ad ipsum* (Sanctum) *cum... devotione... recurrit*[11].

2. Sitne utilis recursus ad animas in Purgatorio detentas.

16. In controversiam vocatur, num prosit recursus ad animas, in purgatorio detentas. Nonnulli[12] eas animas pro nobis orare posse negant, ducti auctoritate S. Thomæ, qui eas, utpote in pœnis depurgandas, nobis inferiores esse affirmat; eamque ob causam (inquit) *non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis*[13]. Sed multi alii doctores, ut *Bellarminus*[14], *Sylvius*[15], Card. *Gotti*[16], cet. valde probabiliter affirmant, pie credi debere, a Deo nostras orationes iis manifestari, ut sanctæ illæ animæ pro nobis orent, atque ita eximium illud vicissim conservetur caritatis commercium, quo nos quidem pro iis atque illæ pro nobis deprecentur. Neque obstat (ut ajunt *Sylvius*[17] et *Gotti*[18]) illud Angelici, eas non esse in

[1] 1 *Cor.*, X, 13. — [2] In Epist. 1 ad *Cor.* comment. in h. l. — [3] *Philip.*, IV, 13. — [4] Sermo de *Moyse* (?). — [5] Sess. XXV, Decr. de Invocatione Sanctorum. — [6] Instit. *Christianæ* Religionis, lib. III, cap. 20, n. 20 seq. — [7] *Baruch*, I, 13. — [8] 1 *Thessal.*, V, 25. — [9] *Job*, XLII, 8. — [10] Lib. IV Sent., dist. 45, qu. 3, art. 2 ad 2. — [11] Ibid. ad 5. — [12] E. g. *Navarrus*, De Oratione et Horis Canonicis, cap. 20, n. 9; *Tanner*, Univ. Theol. Scholast., tom. 3, disp. 5, quæst. 1, dub. 4, n. 90; *Anton. Genuens*, Univ. Christ. Theol. Elementa, lib. VII, cap. 2, § 16 (Nota edit.). — [13] 2ª 2æ, qu. 83, art. 11, ad 3. — [14] De Purgatorio, lib. II, cap. 15. — [15] In Summ. theol. Supplem., qu. 71, art. 6, ad 1. — [16] De Statu anim. post vitam, quæst. 4, dub. 2, § 3, n. 29. — Item *Lessius*, de Justitia et Jure, lib. II, cap. 37, dub. 5, n. 23; cum *Sylvio* (l. c.) et *Medina Joan.*, Codex de Oratione, § De his, quibus convenit orare. — [17] L. c. — [18] L. c., n. 31.

statu orandi; quum aliud sit, non esse in statu orandi, aliud orare non posse. Verum est, sanctas illas animas non esse in statu orandi; nam (ut ait S. Thomas [1]) pœnas subeuntes, nobis inferiores sunt nostrisque potius indigent precibus; nihilominus in eo statu orare possunt, quia sunt animæ Deo amicæ. Si pater filium suum, quamvis sibi carissimum, ob culpam admissam in carcerem incluserit, filius utique in statu orandi non versatur; cur vero pro aliis orare non poterit, nec sperare, preces suas exauditum iri, quum probe sciat, quantopere a patre diligatur? Ita similiter, quum animæ in purgatorio detentæ multum a Deo diligantur, in ejusque gratiâ confirmatæ sint, nihil impedit, quominus pro nobis orent. Ecclesia tamen non solet eas invocare earumque implorare deprecationem, quia vulgo orationes nostras ignorant. Sed pie creditur (ut dictum est), preces nostras a Domino iis notas fieri; et tunc, utpote caritatis plenæ, pro nobis orare certo non omittunt. S. Catharina Bononiensis, quum aliquam expetebat gratiam, ad purgatorii animas recurrebat, brevique suas sentiebat exauditas esse preces [2]; immo multas gratias, Sanctorum deprecatione non impetratas, per illas deinde animas se consecutam profitebatur.

Digressio: pro illis animis orare oportet.

17. Hic autem pro sanctis illis animis aliquam inserere mihi liceat digressionem. Si suis eas precibus nobis opitulari cupiamus, expedit, nos quoque orationibus operibusque nostris iis succurrere. Nec solum *expedit*, sed illud etiam inter officia Christiana haberi debet; postulat enim caritas, ut opem afferamus proximo, qui nostro auxilio indiget, quum sine gravi incommodo illud præstare valemus. Certum est autem, inter proximos numerari quoque animas, in purgatorio detentas, quæ licet hanc vitam expleverint, non tamen in sanctorum communione esse desinunt. *Neque enim piorum animæ mortuorum*, inquit S. Augustinus, *separantur ab Ecclesiâ* [3]. Et distinctius in rem nostram S. Thomas: *Caritas*, inquit, *quæ est vinculum, uniens membra Ecclesiæ, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos, qui in caritate decedunt* [4]. Quapropter sanctis illis animis, tamquam proximis nostris, quoad possumus, succurrere debemus; et quum in majoribus quam reliqui proximi versentur necessitatibus, sub hoc respectu etiam majus nostrum esse videtur eas adjuvandi officium.

In summâ necessitate versantur.

18. In quibusnam autem sanctæ illæ captivæ animæ necessitatibus versantur? Certum est, immensis eas pœnis torqueri. Ignis, quo cruciantur, inquit S. Augustinus, *gravior erit... quam quidquid potest homo pati in hac vitâ* [5]. Idem existimat S. Thomas, qui subjungit, ignem hunc eumdem esse atque inferni ignem: *Eodem igne peccator crematur et electus purgatur* [6]. Et hæc quidem pœnam sensûs respiciunt; sed multo gravior est pœna damni, seu Dei intuitûs privatio, quâ sanctæ ejus sponsæ divexantur; quandoquidem non naturali tantum, sed etiam supernaturali amore, quo in Deum ardent, tanto impetu ad summum Bonum rapiuntur, ut quum culpis se detineri cernant, acerbissimum inde percipiant dolorem, et si mori possent, singulis momentis interirent. Hæc igitur pœna, ut ait Chrysostomus, quâ Dei intuitu privantur, immenso plus quam pœna sensûs eas discruciat; nec mille inferni ignes simul conjuncti darent tantam pœnam quanta est sola pœna damni [7]. Quapropter sanctæ illæ sponsæ quamlibet aliam potius subire vellent pœnam, quam vel uno tem-

[1] L. c. — [2] *Vita di S. Cat. da Bologna. Giac. Grassetti, S. J., lib. III, cap. III.* — [3] De Civit. Dei, lib. XX, cap. 9. — [4] Lib. IV Sent., dist. 45, quæst. 2, art. 1, solut. 2. — [5] Enarrat. in Ps. XXXVII, n. 3. — [6] Lib. IV Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2. — [7] En ipsa ejus verba (In *Matth.*, homil. 23, n. 8): *Licet mille quis gehennas proposuerit, nihil tale dicturus est, quale est ex beata illa excidere gloria.* Idem docet: Ad *Theodorum* lapsum, lib. I, n. 10 et 12; In Ep. ad *Philippenses*, homil. 14, n. 4 (Nota edit.).

poris momento exoptatâ illâ cum Deo conjunctione privarentur. Ideo Doctor Angelicus: *Oportet,* inquit, *quod pœna purgatorii, quantum ad pœnam damni, excedat omnem pœnam istius vitæ* [1]. Et Dionysius Carthusianus refert, virum quemdam, S. Hieronymo deprecatore, a mortuis excitatum, S. Cyrillo Hierosolymitano dixisse: *Si omnes, quæ in mundo sunt, pœnæ... comparentur minori pœnæ, quæ illic* (in purgatorio) *habetur, velut solatia* (et deliciæ) *apparebunt* [2]. Quibus subjunxit, eum, qui illas pœnas sustinuisset, omnia potius subiturum esse tormenta, quæ his in terris homines pertulerunt et usque ad extremum judicii diem perferent, quam uno die vel minimam sufferret pœnam purgatorii [3]. Quocirca idem S. Cyrillus [4] scripsit, eas, quod ad acerbitatem spectat, easdem esse atque inferni pœnas; et hoc tantum, quod æternæ non sint, ab inferni pœnis differre.

Semetipsas adjuvare nequeunt.

19. Itaque illæ animæ vehementissime cruciantur; nec tamen se ipsæ adjuvare possunt: quum *in catenis* sint (ut ait Job), *et vinciantur funibus paupertatis* [5]. Regno quidem sanctæ illæ reginæ destinatæ sunt; sed donec advenit purgationis terminus, ab ejus possessione adeundâ detinentur; ac proinde sibi opitulari nequeunt, saltem (si iis credere velimus doctoribus, qui suis orationibus eas animas sibi quoque aliquid levaminis impetrare posse existimant) quantum satis esset ad solvendas catenas, quibus ligatæ manere debent, donec divinæ justitiæ ex toto satisfecerint. Et ita plane Cisterciensis quidam monachus, in purgatorio detentus, monasterii sui sacristam allocutus est: *Tuis me orationibus adjuva; ego enim ex meipso nihil obtinere possum* (Hist. Ord. Cisterciens.). Quod consonat cum illâ S. Bonaventuræ sententiâ: *Mendicitas impedit solutionem* [6]; i. e. ad tantam inopiam redactæ sunt illæ animæ, ut non habeant unde persolvant.

Nos eas juvare possumus.

20. Quum vero ex alterâ parte certum, immo de fide sit, sanctis illis animis levamen nos afferre posse suffragiis nostris, et maxime orationibus, speciali modo ab Ecclesiâ commendatis et adhibitis; nescio quomodo extra culpam esse possit, qui aliquo auxilio, et saltem orationibus, eas adjuvare negligat.

Christo gratum faciemus.

21. Jam ergo, si nihil nos moveat, quod officio tenemur, ideo permoveamur, quod Jesu Christo gratissimum facimus, si carcere liberare nitamur dilectas ejus sponsas, ut Secum in paradiso eas habeat. Postremo hoc saltem nos moveat, quod magno illo caritatis actu multa nobis acquirere possumus merita; porro gratissimæ sunt sanctæ illæ animæ, et probe agnoscunt magnum illud beneficium, quod a nobis accipiunt, quum nostris orationibus refrigerium obtinent, gloriæque adeptio sibi acceleratur: quocirca in cælum admissæ, pro nobis deprecari non omittent. Et si Dominus misericordiam suam pollicetur ei, qui proximo misericordiam exhibuerit: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* [7]; salutem meritissimo sibi sperat, qui adeo vexatis Deoque tantopere caris animis succurrere studuerit. Jonathas quum, victoriâ ex inimicis reportatâ, salutem Hebræis attulisset, a Saul, patre suo, capitis damnatus est, quod contra ac ille præcepisset, paululum mellis gustasset. Populus vero, regem adiens: *Ergone,* inquiebat, *Jonathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel?* [8] Sic quoque sperare debemus, animam illam, quæ orationibus nostris purgatorio liberata cælum introeat, Deo esse dicturam: « Ne permiseris, Domine, ut pereat ille, qui e pœnis me eripuit ». Quodsi Saul supplicationibus populi Jonathæ vitam concessit, æternam salutem Deus non negabit ei, pro quo anima Ipsi sponsa preces adhibuerit. Affirmat præterea S. Augustinus, facturum esse Deum, ut qui hac in vitâ sanctas illas

Nobis proderit.

[1] L. c., solut. 3. — [2] De Quatuor hominis Novissimis, pars 3, art. 19. — [3] Ibidem. — [4] Epist. ad *Augustinum,* cap. 3 (Append. ad Epist. *S. Aug.,* Epist. 19 supposititia. Nota edit.). — [5] *Job,* XXXVI, 8. — [6] Sermo de Animabus; vers. med. — [7] *Matth.,* V, 7. — [8] 1 Reg., XIV, 45.

animas magis adjuverint, quum ipsi in purgatorio erunt, magis quoque ab aliis adjuventur[1].

Quomodo eas juvare possimus.

22. Et quod ad praxin spectat, notari libet, magnum iis animis subsidium afferri, siquis Missæ sacrificio pro iis assistat, easque per Jesu Christi merita his tunc verbis Deo commendet: *Tibi offero, Pater æterne, hoc Jesu Christi Corporis et Sanguinis sacrificium cum omnibus doloribus, in vitâ et in morte ab Eo toleratis; et per ejus Passionis merita Tibi commendo animas, in purgatorio detentas, ac præsertim, cet.* Magnum quoque caritatis actum perficit, qui simul omnium cum morte luctantium animas commendat.

Quæritur 3. Sitne nobis utilis Sanctorum invocatio.

23. Quod de animis in purgatorio detentis quæsivimus, utrum nempe pro nobis precari possint necne, sitne ideo proficuum, earum opem implorare, certo in dubium vocari nequit, quum de Sanctis agitur; quandoquidem omnino constat, utilissimum nobis esse, ad deprecationem recurrere eorum, qui Dei intuitu jam fruuntur, et in Sanctorum numerum ab Ecclesiâ relati sunt; quâ in re nemo sine culpâ existimare potest, falli posse Ecclesiam; idque vel hæreticum esset, ut S. Bonaventura (*a*), Bellarminus (*b*) aliique (*c*) censent; vel saltem hæresi proximum, ut putant *Suarez*[2], *Azor*[3], *Gotti*[4], cet. (*f*); quia summus Pontifex in Sanctorum canonizatione infallibili Spiritûs-Sancti afflatu (ut docet Angelicus[5]) præcipue ducitur.

Quid de Sanctorum invocatione doceat S. Thomas.

24. Sed ad dubium suprà propositum redeamus, num etiam ad Sanctorum deprecationem recurrere teneamur. Hanc quæstionem dirimendam suscipere nolo; sed non possum, quin doctrinam Angelici exponam. Et primum quidem pluribus locis suprà citatis ac præsertim in libro sententiarum pro certo habet, unumquemque precari debere; quum gratiæ ad salutem necessariæ (ut asseverat) non alio modo a Deo obtineri possint: *Ad orationem quilibet tenetur, ex hoc ipso quod tenetur ad bona spiritualia sibi procuranda, quæ non nisi divinitus dantur; unde alio modo procurari non possunt, nisi ut ab ipso (Deo) petantur*[6]. Alio deinde ejusdem libri loco expresse hanc proponit quæstionem: *Utrum debeamus sanctos orare ad interpellandum pro nobis?* Ad quod ita respondet (ut rite intelligatur ejus sententia, integrum textum referri necesse est): *Ordo est divinitus institutus in rebus, secundum Dionysium, ut per media ultima reducantur in Deum. Unde quum sancti, qui sunt in patriâ, sint Deo propinquissimi, hoc divinæ legis ordo requirit, ut nos qui manentes in corpore*

[1] Confer: De curâ pro mortuis gerendâ, cap. 18. — [2] De Fide, disput. 5, sect. 8, n. 8 (*d*). — [3] Institut. moral., part. 2, lib. V, cap. 6, quær. 5 (*e*). — [4] De Statu animæ post vitam, quæst. 6, dub. 3, § 1, n. 3. — [5] Quodlibet. 9, art. 16, ad 1. — [6] Sent. lib. IV, dist. 15, quæst. 4, art. 1, sol. 3.

(*a*) Apud *S. Bonaventuram* hæc tantum invenire potui (De Paupertate Christi contra *Mag. Guilelmum;* quæst. 1, art. 2): « Rursus si miracula quæ fecerunt (Sancti), non sunt testimonia efficacia ad sanctitatem eorum astruendam, stultizat hodie Ecclesia, quæ propter testimonia miraculorum Sanctos canonizat et catalogo Sanctorum ascribit » (Nota edit.).

(*b*) De Eccles. Triumphante, lib. 1, cap. 9. « *Altera,* inquit, (*sententia*) *est Catholicorum, asserentium certum esse Ecclesiam non errare in Sanctorum canonizatione, ita ut sine ulla dubitatione sancti ab Ecclesia canonizati venerandi sint* » (Nota edit.).

(*c*) Ex. gr. *Rodericus de Arriaga,* in 2am 2æ, de fide disput. 9, sect. 5, num. 27; *Adam Tanner,* disp. 1 de fide, qu. 4, dub. 7, num. 290; *Gregor. de Valentia,* comment. theol. tom. 3, disp. 1, qu. 1, punct. 7, § 41 (Nota edit.).

(*d*) « *Quamvis,* inquit, *hæc illatio non sit de fide, censeo esse satis certam, et contrariam esse impiam et temerariam* » (Nota edit.).

(*e*) *Pie,* inquit, *credendum est, cet.* » (Nota edit.).

(*f*) Ex. gr. *Joannes a S. Thomâ,* in 2am 2æ disp. 9, art. 2, quær. 3; *Dominicus Bannes,* in 2am 2æ, qu. 1, art. 10. Immo ipse *Pritanius* (*Muratori*), de ingen. moderat., lib. 1, cap. 17: *A suspicione hæresis ille non absit,* inquit,... *qui rite cœlitum catalogo adscriptos explodat, et in iis .. canonizandis Ecclesiam reipsa et Romanum Pontificem errasse dicat. Suspicionem hæresis memoravi, non autem hæresim formalem* (Nota edit.).

peregrinamur a Domino, in Eum per sanctos medios reducamur; quod quidem contingit, dum per eos divina Bonitas suum effectum diffundit. Et quia reditus noster in Deum respondere debet processui bonitatum ipsius ad nos, sicut mediantibus sanctorum suffragiis Dei beneficia in nos deveniunt, ita oportet nos in Deum reduci, ut iterato beneficia ejus sumamus mediantibus sanctis; et inde est quod eos intercessores pro nobis ad Deum constituimus, et quasi mediatores, dum ab eis petimus, quod pro nobis orent[1]. Notentur illa verba: *hoc divinæ legis ordo requirit;* et maxime quidem ultima: *sicut mediantibus sanctorum suffragiis Dei beneficia in nos deveniunt, ita oportet nos in Deum reduci, ut iterato beneficia ejus sumamus mediantibus sanctis.* Itaque, Sancti Thomæ judicio, exigit divinæ legis ordo, ut nos mortales, Sanctorum operâ, salutem consequamur, quod per eos auxilia ad salutem necessaria accipiamus. Et ad primam difficultatem, superfluum nempe videri, ad Sanctos nos confugere, quia Deus est *in infinitum magis misericors quolibet sancto* magisque *inclinatur ad nos exaudiendum,* respondet, Deum ita statuisse, *non... propter defectum misericordiæ ipsius..., sed... ut* (rectus et universalis) *ordo prædictus (quod* sc. *mediantibus secundis causis agentibus operatur) conservetur in rebus*[2].

Conclusio. **25.** Secundum hanc S. Thomæ auctoritatem *Tournelii Continuator* cum *Sylvio* asserit, nos, licet solus Deus invocandus sit ut gratiarum auctor, etiam teneri ad Sanctorum deprecationem recurrere, ut ordinem servemus, a Deo circa nostram salutem constitutum: *Quia lege naturali tenemur eum ordinem observare, quem Deus instituit. Atqui constituit Deus, ut inferiores ad salutem perveniant, implorato superiorum subsidio*[3].

Quæritur 4. Sitne necessaria *B. Mariæ* Virginis invocatio.

26. Hæc autem si de Sanctis affirmari debent, magis valebunt, quum de divinæ Matris intercessione loquimur, cujus utique preces apud Deum pluris sunt precibus totius paradisi: quandoquidem S. Thomas asseverat, Sanctos pro ratione meriti, quo gratiam sibi compararunt, multis aliis salutem afferre posse; Jesum Christum vero, itemque ejus Matrem, tantam sibi promeruisse gratiam, ut salvos facere possint omnes homines: *Magnum enim est in quolibet Sancto, quando habet tantum de gratiâ, quod sufficit ad salutem multorum; sed quando haberet tantum quod sufficeret ad salutem omnium,... hoc esset maximum; et hoc est in Christo et in B. Virgine*[4]. Et S. Bernardus: *Per Te,* inquit, *accessum habeamus ad Filium, o... inventrix gratiæ,... mater salutis, ut per Te nos suscipiat, qui per Te datus est nobis*[5]. Quibus verbis dicere voluit, nos, quemadmodum ad Patrem accedere non possimus nisi per Filium, qui est mediator justitiæ, ita non posse ad Filium habere aditum nisi per Matrem, quæ est mediatrix gratiæ, suâque deprecatione ea nobis obtinet bona, quæ Jesus Christus nobis promeruit. Eamque ob causam alio loco idem S. Bernardus asserit[6], Mariam duplicem a Deo accepisse gratiæ plenitudinem; quarum prima fuit Incarnatio Verbi æterni, quum in sacrosancto ejus utero homo factum est; altera autem est plenitudo gratiarum, quas divinæ Matris precibus nos accipimus a Deo; ac deinde subdit: *Totius boni plenitudinem* (Deus) *posuit in Maria, ut proinde siquid*

[1] Ibid., dist. 45, qu. 3, art. 2. — [2] L. c. ad 1. — [3] Universa moralis theologia, sive prælectionum theologicarum *Honorati Tournely* continuatio. De Virtute Religionis, pars 2, cap. 2, art. 4, quær. 1 (Edit. Venet., 1736) (*a*). Cum *Sylvio.* In Summ. D. Thom. 2ᵐ 2ᵉ, qu. 83, art. 4. — [4] In Salutationem Angelicam. — [5] De Adventu Domini, serm. 2, n. 5. — [6] Serm. de Aquæductu, n. 3, 4, 5.

(*a*) In editione *Parisiensi* (Vidi *Editionem Novissimam:* Continuat. prælect. theolog., 1747) (l. c., sed art. 5), adjicit, eam ratiocinationem *non omni exceptione esse majorem;* « quia Deus », inquit, « Sanctorum invocationem constituere potuit ut bonam, non ut absolute necessariam ». Quæ tamen verba in editione *Venetâ*, quam *S. Alphonsus* sequitur, non reperiuntur (Nota edit.).

spei in nobis est, siquid gratiæ, siquid salutis, ab eâ noverimus redundare, quæ ascendit deliciis affluens. Hortus plane deliciarum,... ut undique fluant et effluant aromata ejus, charismata scilicet gratiarum[1]. Itaque quidquid boni a Domino habemus, per Mariæ intercessionem illud accipimus. Cur autem ita fit? Quia Deus vult, item respondet S. Bernardus, ut ita fiat: *sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam*[2]. Sed magis specialem rationem innuit S. Augustinus, quum ait: *Sed plane* (Maria) *mater membrorum ejus, quod nos sumus; quia cooperata est caritate, ut fideles in Ecclesiâ* (vitæ gratiæ) *nascerentur, quæ illius Capitis* (Jesu Christi) *membra sunt*[3]. Unde sicut Maria caritate suâ cooperata est spirituali fidelium nativitati, ita quoque Deus eam suâ intercessione cooperari vult, ut gratiæ vitam in hoc mundo vitamque gloriæ in altero consequantur. Et hinc est, cur Ecclesia nuncupari eam et salutari jubeat his vocabulis plane absolutis: *Vita, dulcedo et spes nostra, salve.*

Idem confirmatur.

27. Quocirca S. Bernardus admonet, ut ad divinam illam Matrem semper confugiamus, quod ejus preces a Filio certo exaudiantur: *Ad Mariam recurre... Nec dubius dixerim... Exaudiet utique matrem Filius*[4]. Et subdit: *Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ*[5]. — *Scalam* eam vocat, quia sicut in scalis ad tertium gradum non ascendimus, nisi postquam in secundo gradu posuimus pedem; neque ad secundum, nisi pedem in primo gradu posuimus; sic ad Deum, nisi per Jesum Christum, non pervenimus, neque ad Jesum Christum nisi per Mariam. *Maximam* quoque *suam fiduciam totamque spei suæ rationem* eam vocat; quod Deus velit (ut ille pro certo habet), omnes gratias nobis distribuendas per manus Mariæ transire. Et tandem concludit, nos, quascumque gratias desideremus, per Mariam eas petere debere; quum obtineat, quidquid postulet, nec repulsam accipere possint ejus preces: *Quæramus gratiam, et per Mariam quæramus; quia quod quærit, invenit, et frustrari non potest*[6]. Et cum S. Bernardo idem sentientes, S. Ephræm: *Nobis*, inquit, *non est alia quam a te fiducia, o Virgo sincerissima!*[7] S. Hildefonsus: *Omnia bona, quæ illic summa Majestas decrevit facere, tuis manibus voluit commendare; commissi quippe sunt tibi thesauri sapientiæ... ornamenta gratiarum*[8]. S. Germanus: *Si nos deserueris,... quid de nobis fiet, o vita Christianorum!*[9] S. Petrus Damianus: *In manibus tuis sunt thesauri miserationum Domini*[10]. S. Antoninus: *Qui petit sine ipsâ duce, sine alis tentat volare*[11]. S. Bernardinus Senensis, uno quidem loco: *Tu*, inquit, *dispensatrix omnium gratiarum*[12]: salus nostra in manu tuâ est. Alio porro loco non solum asserit, per Mariam omnes in nos gratias transfundi: *per Virginem a capite Christi vitales gratiæ in ejus corpus mysticum transfunduntur*[13]; sed etiam addit: *A tempore enim a quo Virgo Mater concepit in utero Verbum Dei, quamdam (ut sic dicam) jurisdictionem... obtinuit in omni Spiritûs-Sancti processione temporali; ita quod nulla creatura aliquam a Deo obtinuit gratiam... nisi secundum ipsius piæ Matris dispensationem*[14]. Et concludit: *Ideo omnia dona, virtutes et gratiæ ipsius Spiritûs-Sancti, quibus vult, quando vult, quomodo vult..., per manus ipsius administrantur*[15]. Et S. Bonaventura: *Quum... tota natura divina*, inquit,... *intra Virginis uterum exstiterit, ...non timeo dicere, quod omnium gratiarum effluxûs quamdam jurisdictionem habuerit hæc Virgo, de cujus utero quasi de quodam Divinitatis oceano rivi et flumina emanabant omnium gra-*

[1] Ibid., n. 6. — [2] Ibid., n. 7. — [3] De Sancta Virginitate, cap. 6. — [4] Serm. de Aquæductu, n. 7. — [5] Ibid. — [6] Ibid., n. 8. — [7] De SS^mæ Virg. *Mariæ* laudibus (al. pro: *a te* legitur: *in te*. Nota edit.). — [8] Corona Virg. *Mariæ*, cap. 15 (Opus supposititicum. Nota edit.). — [9] In *S. Mariæ* Zonam. — [10] In Nativit. *B. M. V.*, Serm. 1. — [11] P. 4, tit. 15, c. 22. — [12] De Exaltatione *B. V.* in gloria Serm., art. 2, cap. 3. — [13] De Nativit. *B. M. V.* Sermo, cap. 8. — [14] L. c. — [15] L. c.

tiarum [1]. Quâ Sanctorum auctoritate innixi multi theologi pie ac merito hanc defendunt sententiam, nullam nobis dispensari gratiam nisi intercesserit Mariæ deprecatio; ita *Vega* [2], *Mendozza* [3], *Paciucchelli* [4], *Segneri* [5], *Poiré* [6], *Crasset* [7] aliique multi cum docto Natali Alexandro, qui: *(Deus) vult*, inquit, *ut omnia bona ab Ipso exspectemus, potentissimâ Virginis Matris intercessione, quum eam, ut par est, invocamus, impetranda* [8]. Quod ut confirmet, suprà citatum affert S. Bernardi locum: *Sic est voluntas ejus, qui totum voluit nos habere per Mariam* [9]. Idem sentit *Contenson*, qui in ea verba, quibus Jesus Christus in cruce pendens S. Joannem allocutus est: *Ecce Mater tua* [10], ita scribit: *Quasi aperte diceret: ...Nullus sanguinis illius particeps erit, nisi intercessione Matris meæ... Vulnera gratiarum fontes... sunt, sed ad nullos derivabuntur rivi, nisi per Marianum canalem... Discipule Joannes,... tantum a Me amaberis, quantum eam amaveris* [11]. Ceterum, si Deus gratum habet, nos ad Sanctos confugere, certum est, multo gratius Eum habiturum, quod Mariæ deprecationem interponamus, ut suo merito Maria nostram suppleat indignitatem, juxta illud Suaresii: *Ut dignitas intercessoris suppleat inopiam nostram. Unde Virginem interpellare non est de divinâ misericordiâ diffidere, sed de propriâ indignitate ...timere* [12]. Porro S. Thomas Mariæ dignitatem quasi infinitam nuncupat: *Ex hoc quod est Mater Dei, habet quamdam dignitatem infinitam* [13]. Quapropter jure meritoque dicitur, preces Mariæ plus valere apud Deum omnibus conjunctim totius paradisi precibus.

Totius capitis conclusio.

28. Primo huic capiti finem imponentes, ex omnibus hucusque dictis hanc inferamus conclusionem: Qui oraverit, ad salutem certo perveniet; qui non oraverit, certo damnabitur. Omnes beati (exceptis parvulis) salutem orando consecuti sunt. Omnes damnati non orando perierunt; non periissent, si adhibuissent orationem. Et hoc quidem maximam miseris iis in inferno affert afferetque desperationem, quod gratias necessarias a Deo petendo, cum tanta facilitate salutem consequi potuissent, neque amplius habeant eas petendi opportunitatem.

CAPUT II.

DE ORATIONIS EFFICACIA.

Deo grata et apud Eum validissima est oratio.

1. Preces nostras Deus adeo acceptas habet, ut Angelos destinaverit, qui eas illico Sibi porrigant: *Angeli*, inquit S. Hilarius, *præsunt fidelium orationibus, et eas quotidie Deo offerunt* [14]. Hic est sacer ille incensorum fumus (orationes videlicet Sanctorum), quem de Angelorum manu coram Deo ascendere vidit S. Joannes [15].

[1] Seu potius *S. Bernardin. Senensis*, l. c. (Nota edit.). — [2] *De Vega Christoph.*, Theolog. *Mariana*, palæstra 29, certamen 4. — [3] *Francisci de Mendoça Olisiponensis*, S. J. Commentar. in lib. Reg. — Cfr. In lib. I, cap. IV, num. 11, Adnot. XII: Beatissima Virgo melior, quam arca fœderis, auxiliatrix. Et cap. XIV, n. 3, Adnot. XVII, sect. II: In rebus deploratis olim Aream Dei adiri solitam: nunc vero Matrem Dei adeundam esse. — [4] Super Salutationem Angelicam, exerc. 15. — [5] *Il Divoto di Maria, part. 1, cap. 5, 3.* — [6] *Triple Couronne de la Mère de Dieu, tr. 2, ch. 10,* § 2-3. — [7] *La véritable Dévotion envers la Ste Vierge, part. 1, tr. 1, qu. 5,* § 2. — [8] Epist. 50 (In Calce Theologiæ; Ed. *Parisiens.* 1714). — [9] Serm. de Aquæductu, n. 7. — [10] *Joan.*, XIX, 27. — [11] Theol. mentis et cordis, lib. X, diss. 4, cap. 1, spec. 1. — [12] De Mysteriis *Christi*, disp. 23, sect. 3, n. 4. — [13] I, qu. 25, art. 6, ad 4. — [14] Comment. in *Matth.*, cap. 18, n. 5 (*Fidelium orationibus*, inquit, *præesse Angelos, absoluta auctoritas est. Salvatorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie Deo offerunt*) (Nota edit.). — [15] Apoc., VIII, 3 et 4.

Idemque Apostolus, Sanctorum orationes phialas aureas esse ait, plenas odoramentorum [1], quæ suavia et valde grata sunt Deo. Sed ut melius intelligatur, orationes quantum apud Deum valeant, satis est innumerabiles in divinis Scripturis tam veteris quam novi Testamenti recolere promissiones, orantibus a Deo factas: *Clama ad Me et exaudiam te* [2]. — *Invoca Me... eruam te* [3]. — *Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis* [4]. — *Dabit bona petentibus Se* [5]. — *Omnis enim, qui petit, accipit, et qui quærit, invenit* [6]. — *De omni re, quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo* [7]. — *Omnia, quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis* [8]. — *Siquid petieritis Me in nomine meo, hoc faciam* [9]. — *Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis* [10]. — *Amen, amen dico vobis, siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* [11]. Et sexcenti alii consimiles habentur textus, quos brevitatis causâ tacitus omitto.

Sancti Patres omnipotentem eam vocant.

2. Vult quidem Deus, ad salutem nos pervenire; sed, quum illud melius nobis sit, vult ut tamquam victores ad eam perveniamus. Quapropter hac in vitâ sine intermissione belligerare, et ad salutem consequendam certare et vincere oportet. *Nullus*, inquit S. Joannes Chrysostomus, *sine victoriâ poterit coronari* [12]. Nos autem valde debiles sumus, inimici vero multi ac potentissimi; quomodo iis resistere eosque superare poterimus? Animum erigamus, et unusquisque nostrum cum Apostolo dicat: *Omnia possum in Eo, qui me confortat* [13]. Ad omnia valebimus orationis ope, quâ Dominus eas tribuet vires, quæ nobis desunt. Orationem omnipotentem esse ait Theodoretus: una quidem est, sed cuncta obtinere potest: *Oratio, quum sit una, omnia potest* [14]. Et S. Bonaventura: *Per ipsam*, inquit, *impetratur obtentio omnis boni et amotio omnis mali* [15]. Oratione, inquiebat S. Laurentius Justinianus, fortissimam nobis exstruimus turrim, in quâ ab omnibus inimicorum insidiis et incursionibus tuti ac securi erimus: *Per orationis... exercitium secum habitare mentisque arcem erigere valet homo* [16]. Magnæ quidem sunt inferorum vires; sed *oratio*, inquit S. Bernardus, *dæmoniis omnibus... prævalet* [17]. Et sane; orationis ope anima divinum sibi comparat auxilium, quod omnibus potentiis creatis antecellit. Ita David, formidine divexatus, animum erigebat: *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero* [18]. In summâ, inquit S. Joannes Chrysostomus, *magna armatura precatio, tutela, portus et thesaurus* [19]: telum, ad omnes dæmonum impugnationes superandas idoneum; præsidium, quo in omni periculo incolumes servamur; portus, quo cuilibet tempestati subtrahimur; simulque thesaurus, quo omni bono instruimur.

Deo displicet, nos orationem negligere.

3. Deus quum sciat, quantopere nobis prosit orandi necessitas, ideo (ut in primo Capite diximus) ab inimicis nos impugnari sinit, ut auxilium, quod offert et promittit, ab Ipso petamus. Sed quantum Ei placet, in periculis ad Ipsum nos confugere, tantum Ei displicet, orationis nos esse negligentes. *Sicut ille, qui tenet castrum regis*, inquit S. Bonaventura, *si obsideretur ab inimicis, reputaretur infidelis, nisi... peteret succursum, vel nisi exspectaret a rege auxilium* [20]; ita Deus velut proditorem habet eum, qui tentationum insidiis oppugnatus, ab Ipso auxilium non petit: exoptat enim et exspectat preces, ut abundanter adjuvet. Illud plane declaravit Isaias, quum Dei nomine regi Achaz diceret: *Pete tibi signum a*

[1] Ibid., V, 8. — [2] *Jerem.*, XXXIII, 3. — [3] Ps. XLIX, 15. — [4] *Matth.*, VII, 7. — [5] Ibid., 11. — [6] *Luc.*, XI, 10. — [7] *Matth.*, XVIII, 19. — [8] *Marc.*, XI, 24. — [9] *Joan.*, XIV, 14. — [10] *Joan.*, XV, 7. — [11] *Joan.*, XVI, 23. — [12] De Martyr. serm. 1. — [13] *Philip.*, IV, 13. — [14] Apud *Rodriguez*: Exercitium Perfectionis, pars 1, tract. 5, cap. 14 (Sap., VII, 27). — [15] Expositio in *Lucam*, cap. 11. — [16] De casto connubio, cap. 22. — [17] Liber de modo bene vivendi, cap. 49 (Opus apocryphum. Nota edit.). — [18] Ps. XVII, 4. — [19] Homil. in Ps. CXLV, n. 6 (Alii pro *magna armatura* legunt: *magnus ornatus*. Nota edit.). — [20] Diæta salutis, tit. 2, cap. 5.

Domino Deo tuo [1]; ut nempe certior fieret de subsidio a Domino præstando; ad quod quum impius rex dixisset: *Non petam, et non tentabo Dominum* [2]: suis enim confidebat viribus, et sine Dei auxilio hostes se superaturum esse sperabat; hanc ei exprobrationem fecit Propheta: *Audite ergo, domus David; numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo?* [3] Quibus verbis nos docet, Deo molestum et injuriosum fieri eum, qui gratias, ab Ipso oblatas, petere omittat.

Ad orandum hortatur suumque promittit auxilium.

4. *Venite ad Me omnes, qui laboratis et onerati estis, et Ego reficiam vos* [4]. Redemptor noster: O vos, miseri filii, inquit, qui ab inimicis oppugnamini, et peccatorum vestrorum opprimimini pondere, nolite despondere animos, ad Me precantes confugite; Ego vires ad resistendum vobis præbebo, vestrisque omnibus medebor infortuniis. Alio loco per Isaiam: *Venite*, inquit, *et arguite Me, dicit Dominus; si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur* [5]: Ad Me recurrite, homines (inquit), et etiamsi valde inquinatæ essent conscientiæ vestræ, venire non omittite; quin immo Me increpare (ut ita dicam) vobis permitto, si postquam ad Me confugeritis, gratiâ meâ, nivis instar, non candescatis. — Quid est oratio? Chrysostomum audiamus: *Oratio... fluctuantibus ancora,... pauperum thesaurus,... morborum curatio, custodia sanitatis* [6]. Est tuta ancora iis omnibus, qui in naufragii periculo versantur; immensus divitiarum thesaurus iis, qui inopiâ premuntur; ægrotantibus efficacissima medicina; iis demum, qui valetudinem servare cupiunt, certa custodia. — Oratio quid efficit? S. Laurentium Justinianum audiamus: *Placat Deum,... postulata reportat,... adversarios superat, immutat homines* [7]. Compescit iram Dei, qui ignoscit humiliter precantibus; quamcumque gratiam petit, impetrat; inimicorum omnes superat vires; homines denique ex cæcis illuminatos, ex infirmis validos, ex peccatoribus sanctos reddit. Siquis luce indigeat, a Deo eam postulet, eamque consequetur: ubi ad Deum recurri, inquit Salomon, illico mihi præbuit sapientiam: *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ* [8]. Sicui opus sit fortitudine, a Deo eam petat, eamque impetrabit: ubi ad precandum os aperui, inquit David, statim a Deo auxilium accepi: *Os meum aperui, et attraxi spiritum* [9]. Et sancti martyres quomodo tantam consecuti sunt animi fortitudinem, quâ resisterent tyrannis, nisi quod orando vires sibi obtinuerunt, quibus tormenta et mortem vincerent?

Quid docent Patres: *S. Joan. Chrysost.*

S. Laurent. Justinian.

S. Petr. Chrysolog.

5. Quid multa? Qui egregia hæc adhibet orationis arma, inquit S. Petrus Chrysologus, *nescit mortem, relinquit terras, cælos intrat,... convivit Deo* [10]: in peccatum non incidit, a terrenis affectionibus amovetur, cælum sibi incolendum ingreditur, et Dei conversatione hac etiam in vitâ frui incipit. Quid ergo prodest anxium esse et secum quærere: Quis sciat, utrum in libro vitæ inscriptus sim necne? Quis sciat, num Deus gratiam efficacem et perseverantiam mihi daturus sit? *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum* [11]. Quid prodest, inquit Apostolus, tali anxietate et formidine perturbari? Eja, expellite omnes illas sollicitudines, quæ hoc solum efficiunt, ut fiducia vobis decrescat, et tepidiores ac pigriores in viâ salutis incedatis. Orate, sine intermissione obsecrate, Deo innotescant petitiones vestræ, Eique gratias agite, quod promisit, dona, quæ cupiatis, Se esse concessurum, dummodo ea postulaveritis, gratiam efficacem, perseverantiam, salutem et quidquid vobis exoptatis. Dominus in prœlium nos

[1] *Isai.*, VII, 11. — [2] Ibid., 12. — [3] Ibid., 13. — [4] *Matth.*, XI, 28. — [5] *Isai.*, I, 18. — [6] Homil. de Consubstantiali adversus *Anomœos*, n. 7. — [7] De Perfectionis Gradibus, cap. 12. — [8] Sap. VII, 7. — [9] Ps. CXVIII, 131. — [10] (Vide *Migne*, Patr. Lat., tom. 52: *S. Petri Chrysologi, Ravennatis* Archiepisc. Sermones, col. 321. Nota edit.) Serm. 43. — [11] *Philip.*, IV, 6.

adduxit, ut cum potenti adversario decertemus; sed promissa fideliter servat, nec sinit magis nos impugnari quam ut resistere valeamus: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* [1]. Fidelis est, quod invocanti confestim subvenit. Deus, inquit doctus et eminentissimus Cardinalis *Gotti*, non tenetur, semper nobis dare gratiam, quæ tentationi sit æqualis; tenetur tamen *quum tentamur, nobis ad Deum confugientibus, per gratiam a Deo paratam et oblatam, vires adfuturas præbere, qua et possimus resistere et actu resistamus; omnia enim possumus in Eo, qui nos confortat per gratiam, si humiliter petamus* [2]. Omnia possumus cum divino auxilio, quod unicuique humiliter illud petenti conceditur; quapropter nullam habemus excusationem, quum tentatione nos vinci patimur. Nostrâ solâ culpâ superamur, quod orationem non adhibemus. Oratione enim omnes superantur insidiæ viresque inimicorum: *Per orationes*, inquit S. Augustinus,... *cuncta noxia effugantur* [3].

S. Bernardinus.

6. Et S. Bernardinus Senensis: *Est... oratio*, inquit, *nuntius fidelissimus, notus* (cælorum) *Regi..., qui... cubiculum regis adire, et suâ importunitate... pium regis animum flectere, et laborantibus* (nobis, in hac lacrimarum valle tam multis dimicationibus miseriisque ingementibus, omne subsidium omnemque) *opem impetrare solitus est* [4]. Atque etiam Isaias affirmat, Dominum, preces nostras audientem, illico ad misericordiam moveri, nec permittere ut multum ploremus, sed nullâ morâ interpositâ respondere nobisque petita concedere: *Plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur tui, ad vocem clamoris tui, statim ut audierit, respondebit tibi* [5]. Itemque alio loco Dominus per Jeremiam de nobis conqueritur: *Numquid solitudo factus sum Israeli aut terra serotina? Quare ergo dixit populus meus: Recessimus, non veniemus ultra ad Te?* [6] Cur vos, inquit Deus, non amplius ad Me confugere velle dicitis? Numquid mea misericordia terra sterilis vobis est, quæ nullum gratiæ fructum vobis afferat? Aut terra serotina, in quâ sero maturescant fructus? Quibus verbis amantissimus Dominus significare voluit, semper, idque sine morâ, Se preces nostras exaudire; simulque eos voluit reprehendere, qui oratione abstineant, quod se exauditum iri diffidant.

Quam benignum Deus se præbeat.

7. Valde benevolum Se præberet Deus, si semel in mense ad Ipsi porrigendas supplicationes nos admitteret. Reges terræ paucies in anno subditos admittunt; Deus vero semper nos admittit. Chrysostomus: *Deus*, inquit, *paratus continue ad vocem servorum suorum est, nec umquam, ut oportet vocatus, non obaudivit* [7]. Immo exaudit (sic alibi adjungit), priusquam supplicationes absolvimus: *Semper obtinetur, etiam dum adhuc oramus* [8]. Quod etiam ipse Deus Se facturum promisit: *Adhuc illis loquentibus, Ego audiam* [9]. David autem: *Prope est Dominus*, inquit, *omnibus invocantibus Eum, omnibus invocantibus Eum in veritate* (i. e. reverâ invocantibus ut oportet); ut nempe votis eorum obsecundet, eos exaudiat et ad salutem perducat: *voluntatem timentium Se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos* [10]. Hoc etiam gloriabatur Moyses, quum diceret: *Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris* [11]. Invocantium vocibus surdi erant dii gentilium, utpote miseræ creaturæ, nihil valentes; at Deus noster, qui omnia potest, precibus nostris surdus non est, sed precanti semper adest, paratus concedere quidquid rogatur. *In quâcumque*

[1] 1 *Cor.*, X, 13. — [2] De divina Gratia, quæst. 2, dub. 5, § 3, n. 30. — [3] De Salutaribus Documentis, cap. 28 (Opuscul. subditivum. Nota edit.). — [4] Sermo pro Dom. V post Pascha. — [5] *Isai.*, XXX, 19. — [6] *Jerem.*, II, 31. — [7] In *Matth.* homil. 54, n. 5. — [8] Expos. in Ps. CXXIX, n. 1; Expos. in Ps. IV, n. 1. — [9] *Isai.*, LXV, 24. — [10] Ps. CXLIV, 18, 19. — [11] Deuteron., IV, 7.

die invocavero Te (inquiebat Psalmista), *ecce cognovi, quoniam Deus meus es* [1]. In hoc cognovi, Domine (ita ille), Te esse Deum meum, bonitate et misericordiâ plenissimum, quod illico mihi succurris, quoties ad Te confugio.

Quam liberalem Deus præbeat.

8. Omnia nobis desunt; postulantibus vero nobis nihil deerit. Nos quidem pauperes sumus; Deus vero dives est et prorsus liberalis (inquit Apostolus) ei, qui Ipsius implorat auxilium: *Dives in omnes, qui invocant Illum* [2]. Quum ergo Dominus noster (ita monet S. Augustinus) infinitæ sit potentiæ et infinitis abundet opibus, non exigua neque vilia, sed magna ab Eo petamus: *Ab Omnipotente petitis, aliquid magnum petite* [3]. Siquis a rege vilem monetam unumve obolum peteret, dedecus ei inferre videretur. Honorem vero tribuimus Deo ejusque misericordiæ et liberalitati, quum miserrimos omnique indignos beneficio nosmetipsos agnoscentes, magnas nihilominus ab Eo petamus gratias, bonitate ac fidelitate ejus confisi; promisit enim: *Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis* [4]. S. Maria Magdalena de Pazzis Dominum adeo honorari ajebat et velut consolatione perfundi, quum gratias ab Eo postulamus, ut quodammodo grates nobis persolvat: sic enim viam Ei aperire videmur ad beneficia nobis præstanda, suamque explendam propensionem, quâ omnibus benefacere nititur [5]. Et illud persuasum habeamus, Deum petentibus nobis majora semper concedere quam quæ petivimus. *Siquis... indiget sapientiâ, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat* [6]. Ita loquitur S. Jacobus, ut significet, Deum in bonis largiendis non esse avarum, sicut homines; hi quidem, etiamsi divites, etiamsi pii ac liberales, quum stipem erogant, semper tamen parcâ manu donant, et plerumque minus quam rogantur; quum eorum divitiæ, quantumvis magnæ, certis finibus terminentur, atque eo magis decrescant, quo largius cum aliis communicentur. Deus vero, quum rogatur, bona sua impertit *affluenter*, i. e. largâ manu, plus semper donans quam rogatur; ejus quippe infinitæ sunt divitiæ: quo plura distribuit, eo plura distribuenda conservat. *Quoniam Tu, Domine, suavis et mitis et multæ misericordiæ omnibus invocantibus Te* [7]. Siquis Te, mi Deus, invocet (inquiebat David), admodum liberalem et benignum Te præbes; adeo copiosæ sunt tuæ erga eum misericordiæ, ut ejus petitiones superent.

Oratio nobis utilissima.

9. In hoc igitur omnem curam ponere debemus, ut cum fiduciâ Deum precemur, pro certo habentes, cælestes thesauros omnes precatione nobis apertum iri. *Hoc nos facere studeamus* (inquit Chrysostomus), *et aperiemus nobis... cælum* [8]. Thesaurus est oratio; qui plus petit, ex eo plus accipit. Et S. Bonaventura: *In quâcumque horâ*, inquit (seu, quoties ad Deum recurrit), *lucratur homo oratione devotâ plus quam valeat totus mundus* [9]. Religiosæ quædam animæ multum quidem temporis in legendo et meditando impendunt; precationi vero parum vacant. Non est dubium, quin valde utiles sint lectio spiritualis et æternarum veritatum meditatio; sed multo utilius et *melius est*, inquit S. Augustinus, *orare quam legere; in lectione* (ac meditatione) *cognoscimus, quæ facere debemus, in oratione accipimus, quæ postulamus* (i. e. gratiam, quâ ea, quæ facere debemus, reverâ faciamus). Officia cognoscere, neque opere ea implere, quid aliud efficiet, nisi ut culpam nostram apud Deum augeat? Ad lectionem et meditationem quantamlibet adhibeamus diligentiam, officia nostra nequaquam præstabimus, nisi ad ea exsequenda divinum petamus auxilium.

Ideo diabolus ab eâ nos avertere conatur.

10. Quapropter, ut S. Isidorus secum perpendit: *Tunc magis diabolus cogitationes curarum sæcularium ingerit, quan-*

[1] Ps. LV, 10. — [2] *Rom.*, X, 12. — [3] In Ps. LXII, n. 14. — [4] *Joan.*, XV, 7. — [5] Cfr. *Vita d. Ven. Maria Mad. de' Pazzi; Vinc. Puccini (Firenze, 1611), Parte Terza, pag. 126-127.* — [6] *Jac.*, I, 5. — [7] Ps. LXXXV, 5. — [8] In Act. Apost. homil. 36, n. 3. — [9] De Perfectione Vitæ, cap. 5.

do orantem (et gratias a Deo postulantem) *aspexerit* [1]. Quid ita? Quia probe novit adversarius, nullo alio tempore majores nos acquirere cælestium bonorum thesauros, quam quum orationi vacamus. Mentalis orationis hic est fructus maximus, a Deo petere gratias, ad perseverantiam et æternam salutem necessarias. Oratio mentalis ad conservandam Dei gratiam hanc præcipue ob causam est moraliter necessaria, quia nisi anima meditationis tempore se colligat, ut petat auxilia, quibus indiget ad perseverantiam, numquam alias illud faciet; nam sine meditatione neque de iis petendis, neque etiam de petendi necessitate, cogitabit. Qui vero quotidie meditationi vacat, et animæ suæ indigentiam, et pericula, in quibus versatur, et precandi necessitatem rite perspiciet; ac propterea precabitur, easque impetrabit gratias, quarum ope perseverantiam et salutem consequetur. Semetipsum affirmabat *P. Segneri*, initio quidem inter meditandum in affectibus eliciendis magis quam in adhibendis precibus se exercuisse; postea vero, necessitate atque immensâ utilitate precationis agnitâ, in oratione mentali (cui multum vacabat) ad orandum præcipue applicuisse animum [2].

Antiqui Patres ad iteratam orationem hortantur.

11. Pius rex Ezechias: *Sicut pullus hirundinis*, inquiebat, *sic clamabo* [3]. Hirundinum pulli assidue clamant, opem ac nutrimentum a matribus petentes. Ita nos omnes, si gratiæ vitam conservare volumus, semper clamare oportet, Dei auxilium implorantes ad vitandam peccati mortem et progressum in divino amore faciendum. Antiquos patres (qui quidem primi nostri fuerunt magistri spirituales) in consilium convenisse refert *P. Rodriguez* [4], ut perpenderent, quodnam esset æternæ saluti utilissimum et maxime necessarium exercitium; eosque indicasse sæpius iteratam hanc brevem Davidicam orationem: *Deus, in adjutorium meum intende* [5]. Sic agere debet (inquit Cassianus [6]), quicumque ad salutem pervenire cupit; hæc semper in ore habeat: Mi Deus, adjuva me; adjuva me, mi Deus. Ita faciendum est a primo momento, quo mane expergiscimur; atque ita pergendum in omnibus necessitatibus et in singulis, tam spiritualibus quam temporalibus, quibus distinemur, negotiis; ac præsertim, quum aliquâ vel tentatione vel animi cupiditate divexamur. *Quandoque citius*, inquit S. Bonaventura, *brevi oratione aliquis obtinet, quod... piis operibus vix obtineret* [7]. Et S. Ambrosius: *Qui petit a Deo*, subjungit, *dum petit, accipit; ipsum namque petere est accipere.* Quare S. Chrysostomus: *Nihil... potentius est*, inquit, *homine... orante* [8]: divinæ quippe fit particeps potentiæ. S. Bernardus autem: Ad perfectionem *ascendamus* (oportet), inquit,... *meditatione et oratione. Meditatio... docet, quid desit; oratio, ne desit, obtinet* [9].

Conclusio

12. Ne plura. Salutem sine oratione consequi, difficillimum est, immo impossibile (sicut vidimus), juxta ordinariam

[1] Sententiarum lib. III, cap. 7, n. 11. — [2] *Opere del Padre P. Segneri (Venezia 1758); tomo primo. Breve Ragguaglio della Vita del Ven. P. Segneri, descritta dal P. Gius. Massei, S. J.*, § *LI, pag. 44* (*a*). — [3] *Isai.*, XXXVIII, 14. — [4] Cfr. Exercitium Perfectionis, pars I, tract. 6, cap. 3. — [5] Ps. LXIX, 2. — [6] Collatio 10, cap. 10. — [7] De Profectu Religiosorum, lib. II, cap. 65. — [8] In *Matth.* homil. 57, n. 4. — [9] In Festo *S. Andreæ*, Serm. 1, n. 10.

(*a*) *Il modo del suo orare*, inquit, *fu dal principio di semplice meditazione con attuosi discorsi dell'intelletto, e con affetti gagliardi della volontà sopra diversi misteri, e sopra diverse sentenze della Sacra Scrittura, d'onde ne trasse in gran parte quei lumi sì belli, ch'egli poi registrò ne' quattro piccoli volumi della Manna dell'Anima. Dopo alcun tempo par che mutasse alquanto il metodo sopradetto, e che si distendesse tutto in pregare Iddio e in chiedergli grazie, come appunto c'insegnò di fare il Divino Maestro nell'Orazione Domenicale. Così il medesimo P. Segneri confidò una volta ad un Padre de' Nostri, dicendo che aveva finalmente aperti gli occhi per apprendere il vero modo di orare* (Nota edit.).

Dei Providentiam; oranti vero tuta res est et facillima. Ut ad salutem perveniamus, non est necesse, ad infidelium regiones nos abire, vitæ profundendæ causâ; neque opus est, in solitudinem nos secedere, ibique herbis tantum vesci. Ecquid laboris est dicere: « Mi Deus, adjuva me; adesto mihi, Domine, miserere mei? » Quid hoc facilius? Et exiguum illud satis erit ad salutem nobis comparandam, si diligenter ita fecerimus. Specialiter autem hortatur S. Laurentius Justinianus: *Innitendum autem est, ut in primordio saltem cujusque operis dirigatur oratio* [1]. Et Cassianus [2] testatur, summopere suasisse antiquos patres, ut brevi quidem, sed frequenti precatione ad Deum recurratur. *Nemo... parvipendat orationem suam*, inquiebat S. Bernardus;... *quia Ipse, ad quem oramus* (Deus), *non parvipendit eam.... Aut dabit, quod petimus, aut quod nobis noverit esse utilius* [3]. Et hoc persuasum habeamus, si non precemur, nullam nos excusationem afferre posse, quum precandi gratia omnibus concedatur; dummodo velimus, in manu nostrâ est, preces Deo adhibere; ut de semetipso his verbis testificatus est David: *Apud me oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo, susceptor meus es* [4]. Hoc argumentum fusius tractabitur in alterâ parte, ubi satis planum faciam, Deum gratiam orandi omnibus concedere, ut orando cuncta, etiam copiosa, ad divinam legem servandam et ad perseverandum usque ad mortem, obtinere possint auxilia. Hic solum dico: si ad salutem non pervenerimus, nostra erit omnis culpa, et malus exitus nobis tantum imputari debebit, quod preces non adhibuerimus.

CAPUT III.

DE ORATIONIS CONDITIONIBUS

§ I.

PRO QUIBUS ET QUID PETENDUM SIT.

Quænam sint orationis conditiones.

1. Jesus Christus hanc nobis fecit promissionem: *Amen, amen, dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* [5]. Semper tamen intelligitur: dummodo cum debitis conditionibus petamus. Multi, inquit S. Jacobus, petunt nec accipiunt, quoniam male petunt: *Petitis et non accipitis, eo quod male petatis* [6]. Quare S. Basilius, illam Apostoli sententiam exponens: *Ideo*, inquit, *quandoque petis et non accipis, quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leviter, vel non conferentia tibi, vel destitisti* [7]. *Infideliter*, i. e. cum exiguâ fide seu exiguâ fiduciâ. *Leviter*, cum exiguo gratiæ obtinendæ desiderio. *Non conferentia tibi*, postulando bona, saluti non fructuosa. *Vel destitisti*, i. e. sine perseverantiâ. Quam ob causam ad quatuor S. Thomas redigit conditiones requisitas, ut precatio effectum consequatur; homo nempe postulet *pro se, necessaria ad salutem, pie et perseveranter* [8].

Non omnes sentiunt, orationem pro aliis factam, non comprehendi in divinâ promissione.

2. Prima igitur orationis conditio est, ut quis oret *pro se;* Angelicus [9] enim censet, neminem posse pro aliis *ex condigno* impetrare vitam æternam, neque ergo (quod consequens est) eas gratias, quæ ad eorum salutem pertineant; quum promissio (inquit) non aliis, sed iis tan-

[1] Lignum Vitæ; de Oratione, cap. 6. — [2] De Cœnobior. Institutis, lib. II, cap. 10. — [3] In Quadragesima, Serm. 5, n. 5. — [4] Ps. XLI, 9 et 10. — [5] *Joan.*, XVI, 23. — [6] *Jac.*, IV, 3. — [7] Constitutiones monasticæ, cap. 1, n. 5. — [8] 2ª 2æ, qu. 83. art. 15, ad 2. — [9] L. c.

tum facta sit, qui ipsi orent: *dabit vobis.* — Multi doctores [1] nihilominus contrarium tenent, innixi auctoritate S. Basilii, qui docet, orationem ex divinæ promissionis virtute infallibiliter effectum suum obtinere, etiamsi pro aliis fiat, dummodo ne obicem aliquem opponant [2]. Et his Scripturarum testimoniis suam statuunt sententiam: *Et orate pro invicem, ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua* [3]. — *Orate pro (persequentibus et) calumniantibus vos* [4]. Et melius hoc S. Joannis textu: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem* [5]. Verba autem *peccanti non ad mortem* S. Augustinus [6], Beda [7], S. Ambrosius [8] aliique [9] ita explicant: dummodo ne peccator ille intendat, usque ad mortem obstinatus vivere; tali enim peccatori gratia opus esset valde extraordinaria. Quod vero pertinet ad ceteros peccatores, non eo malitiæ progressos, siquis pro iis oret, Apostolus eorum conversionem ei pollicetur: *Petat, et dabitur ei vita peccanti.*

Omnes affirmant, eam certe esse utilissimam.

3. Ceteroquin non dubitatur, quin aliorum preces et utilissimæ sint peccatoribus et Deo acceptissimæ. Quinimmo Deus conqueritur de servis suis, qui peccatores Ipsi non commendent: sic enim quodam die cum S. Mariâ Magdalenâ *de Pazzis* conquestus est: *Vide, filia, quemadmodum Christiani in diaboli manus inciderint; nisi electi mei suis orationibus eos liberarent, ab eo devorarentur.* Illud vero Dominus a sacerdotibus præsertim et religiosis exspectat. Monialibus suis eadem Sancta dicebat: « Deus ab hoc mundo nos segregavit, sorores, non tantum ut pro se quæque bonum operetur, sed etiam ut Ipsius iram in peccatores placare studeamus ». Et Deus ipse his aliquando eam allocutus est verbis: « Urbem refugii (i. e. Jesu Christi Passionem) vobis, electis sponsis, constitui, ut habeatis, quo recurrere possitis ad auxilium creaturis meis ferendum; ad eam ergo recurrite, ibique subvenite creaturis meis pereuntibus, et pro iis vitam profundite ». Quibus verbis sancta virgo, zelo inflammata, quinquagies in die Redemptoris sanguinem pro peccatoribus Deo offerebat, et eorum conversionis desiderio consumpta: « O quam acerbum est, Domine », inquiebat, « scire, creaturis tuis subveniri posse, pro iis vitam profundendo; nec tamen illud posse efficere! » — Ceterum in singulis pietatis exercitiis peccatores Deo commendabat, neque ullam fere (ut in ejus vitâ referunt) diei prætermittebat horam, quin pro iis precaretur; sæpe etiam de mediâ nocte surgebat, ad illud coram SS. Sacramento peragendum; ac nihilominus, quum aliquando ubertim fleret, de lacrimarum causâ interrogata: « Fleo », respondit, « quod pro salute peccatorum nihil facere mihi videor ». Vel eo progrediebatur, ut pro eorum conversione sese ad subeundas etiam inferni pœnas offerret, dummodo illic ne Deum odio haberet; et sæpius, Deo ejus votis obsecundante, pro peccatorum salute acerbis doloribus et ægrotationibus corripiebatur. Præsertim pro sacerdotibus orabat, quod animadvertisset, rectam eorum vitæ rationem ceteris esse salutis causam, perversam vero eorum vitam multis afferre perniciem; quocirca, ut pro eorum culpis Deus semetipsam puniret, his Eum precabatur verbis: « Fac, Domine, ut toties moriar et reviviscam, donec pro iis justitiæ tuæ satisfecerim ». — Et (ut narrant in ejus vitâ) orationibus suis multas reverâ animas ex Luciferi faucibus eripuit [10].

Qui Deum diligunt, pro peccatoribus orare non omittunt.

4. De sanctæ hujus virginis zelo nonnulla particulatim edisserere volui; de

[1] *Cornel. a Lapide,* Comment. in *Joan.*, cap. 16, vers. 23. — *Sylvest.* — *Tolet.*, In *Joan.* Evang., cap. 16, annot. 30. — *Habert. Lud.* De Virtute Religionis, cap. 4, § 11. — [2] *S. Basil.* Regulæ brev. tract., interr. 261 (Quam *S. Basilii* mentem esse, ex ejus verbis colligi posse existimant. Edit.). — [3] *Jac.*, V, 16. — [4] *Luc.*, VI, 28. — [5] 1 *Joan.*, V, 16. — [6] De Correptione et Gratia, cap. 12, n. 35; Retractation., lib. I, cap. 19, n. 7. — [7] In Epist. 1 *Joan.*, cap. 5, vers. 16. — [8] De Pœnitentia, lib. I, cap. 10 (Hic tamen intelligit omnia peccata graviora. Edit.). — [9] Vide *Calmet* in 1 Ep. *Joan.*, V, 16. — [10] *Puccini, Vita, part. 1, cap. 15, 50 et 51; part. 2, cap. 6.*

cetero omnes animæ, Dei amore reverâ captæ, pro miseris peccatoribus deprecari non cessant. Et quomodo fieri possit, ut qui Deum diligat, minimeque ignoret, quo amore Ille quidem animas prosequatur, et quanta Jesus Christus pro earum salute fecerit et perpessus sit, et quantopere Salvator noster cupiat, nos pro peccatoribus orare; quomodo fieri possit (inquam), ut otiose aspiciat, tot miserandas animas, Dei expertes et inferni mancipia vivere, nec moveatur, neve incumbat ad preces Deo frequenter adhibendas, ut infaustis lucem suppeditet ac vires, quibus exsurgant ex lugendo illo statu, in quo dormiunt perditæque jacent? Verum est, non promisisse Dominum, nos exauditum iri, quum ii, pro quibus preces fundimus, suæ conversioni obicem opponant; sæpius tamen propter servorum suorum orationes, pro bonitate suâ dignatus est Dominus insolitis gratiis maxime excæcatos obstinatosque peccatores ad salutis conditionem reducere. Quapropter quum Missam celebramus vel ei assistimus, quum sanctam recipimus Communionem vel meditationi vacamus, vel Jesum in Sacramento invisimus, miseros peccatores Deo commendare numquam omittamus. Et doctus quidam auctor: Qui pro aliis precatur, inquit, citius exauditas persentiet eas preces, quas pro se ipso fundit.

Hæc quidem obiter dicta sint; nunc vero ad alias redeamus conditiones, a S. Thomâ requisitas, ut oratio effectum habeat.

De alterâ conditione.

5. Altera a S. Doctore assignata conditio hæc est, ut eas petamus gratias, quibus ad salutem indigeamus, *necessaria ad salutem;* quum exauditionis promissio non respiciat gratias temporales, ad salutem animæ non necessarias. S. Augustinus, ea exponens Evangelii verba: *in nomine meo*, quæ suprà commemoravimus, *non peti* ait *in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra rationem salutis* [1].

Non semper expedit temporalia accipere.

6. Accidit interdum, ut nos temporales quasdam gratias petentes, Deus non exaudiat. Quid ita? Quia nos diligit (respondet idem S. Doctor) nobisque misericordiam impertire statuit: *Fideliter supplicans Deo pro necessitatibus hujus vitæ, et misericorditer auditur, et misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quam ægrotus* [2]. Siquis medicus ægrotantem vere amat, ea quæ nocitura esse noverit, non concedit. Oh quam multi, si vel morbo vel inopiâ laborarent, non in ea peccata prolaberentur, quæ sani vel divites committunt! Atque ideo nonnullis, qui vel corporis valetudinem vel bona fortunasque petunt, ea denegat Dominus, quia suo eos prosequitur amore; videt enim, talia iis vel gratiam amittendi, vel saltem in vitâ spirituali tepescendi occasionem fore. Ceterum non idcirco vitio vertimus, res ad vitam præsentem necessarias a Deo peti, quatenus æternæ saluti expediant; ita quippe Sapiens orabat: *Tribue tantum victui meo necessaria* [3]. Non est prohibita, inquit S. Thomas [4], bonorum temporalium sollicitudo ordinata; vitiosum esset, ea desiderare et cupere velut præcipua (*a*), eorumque habere sollicitudinem inordinatam, ac si in iis omne bonum nostrum consisteret. Temporalia igitur petenda sunt cum plenâ submissione voluntatis, et adjectâ conditione, si animæ quidem expediant; quum autem Deus ea non concedit, pro certo habeamus, ex suo erga nos amore ita Eum agere, quod ea noverit, saluti nostræ spirituali detrimento esse futura.

Nonnumquam expedit, tentatione non liberari.

7. Sæpius etiam Deus, rogatus ut periculosam aliquam tentationem auferat, nequaquam auditis precibus, tentationis

[1] In *Joan.* Evang. tract. 102, n. 1. — [2] Apud *S. Prosperum*, lib. Sententiar. ex Operibus *S. Augustini*, cap. 213. — [3] Prov., XXX, 8. — [4] 2ª 2æ, qu. 83, art. 6.

(*a*) « Non quidem *principaliter* (temporalia desiderare licet), ut in eis finem constituamus », inquit, « sed sicut quædam adminicula » (Nota edit.).

molestiam permanere sinit. Tunc quoque persuasum habeamus, a Deo illud permitti, ut majori nostræ utilitati cedat. Non tentationes nec perversæ cogitationes, sed pravi consensus a Deo separant. Quum in tentatione anima Deo se commendat et cum ejus auxilio resistit, oh quantum tunc in perfectione progreditur, et quanto arctius ad Deum se adstringit! Et hinc est, cur Deus eam non exaudiat. Instanter orabat S. Paulus, ut a fœdis tentationibus liberaretur: *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me* [1]. Dominus vero: *Sufficit tibi gratia mea* [2]. — Item ergo in tentationibus cum voluntatis subjectione his verbis precari oportet: « Ab hac molestiâ libera me, Domine, si quidem ita fieri expediat; sin aliter, auxilium saltem tribue, ut resistam ». Et huc pertinet illud S. Bernardi [3], Deum vel concedere gratiam, quam petamus, vel aliquid eâ utilius. Haud raro Deus tempestate nos jactari sinit, ut fidelitatem nostram experimento probet, simulque nostro consulat profectui. Tunc quidem deprecationi nostræ surdus videtur; nos vero pro certo habeamus, reverâ Eum nos audire et abscondite adjuvare, suâque nos corroborare gratiâ, ut quemlibet sustineamus adversariorum impetum. Quod per Psalmistam ipse his verbis asseverat: *In tribulatione invocasti Me et liberavi te; exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te apud aquam contradictionis* [4].

Ad reliqua transitio.

8. Reliquæ tandem conditiones, a S. Thomâ positæ, sunt, ut oratio fiat *pie* et *perseveranter*. — *Pie*, i. e. cum humilitate et fiduciâ; *perseveranter*, i. e. sine intermissione usque ad mortem. Jamvero de singulis iis conditionibus, sive de humilitate, fiduciâ et perseverantiâ, quum præ ceteris in oratione requirantur, distincte hic agere oportet.

§ II.

DE HUMILITATE IN ORATIONE REQUISITA.

Preces superborum non exaudiuntur.

9. Servorum suorum preces intuetur quidem Dominus, sed servorum humilium: *Respexit in orationem humilium* [5]. Secus enim eas non aspicit, sed repellit: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [6]. Superbi, qui suis viribus confidunt, a Deo non audiuntur, quum preces Ei admovent, sed in suâ relinquuntur miseriâ; et divino auxilio destituti, sine ullâ dubitatione peribunt. Quod his verbis lugebat David: *Priusquam humiliarer, ego deliqui* [7]. Ideo peccavi (inquiebat), quia humilis non fui. Idem accidit S. Petro, qui licet a Jesu Christo admonitus, eâ nocte omnes discipulos Magistrum esse derelicturos: *Omnes vos scandalum patiemini in Me in istâ nocte* [8]; nihilominus, imbecillitate suâ nihil agnitâ, neque Domini auxilio, ut fidelis remaneret, invocato, sed suis viribus nimis confisus: *Etsi omnes scandalizati fuerint in Te* (Teque deseruerint), respondit, *ego numquam scandalizabor* (nec Te deseram) [9]. Et quamvis denuo Redemptor nominatim ei prædiceret: *hac nocte, antequam gallus cantet, ter Me negabis;* ille tamen, animo suo confisus, gloriabatur: *Etiamsi oportuerit me mori Tecum, non Te negabo* [10]. Quid vero accidit? Pontificis domum vix ingressus, quum sibi objiceretur, Jesu Christi se esse discipulum, infelix homo ter revera Eum ejuravit, negavitque, se umquam Eum cognovisse: *Et iterum negavit cum juramento: Quia*

[1] 2 *Cor.*, XII, 7 et 8. — [2] v. 9. — [3] In Quadrages., Serm. 6, n. 5. — [4] Ps. LXXX, 8. — [5] Ps. CI, 18. — [6] *Jac.*, IV, 6. — [7] Ps. CXVIII, 67. — [8] *Matth.*, XXVI, 31. — [9] v. 33. — [10] v. 34, 35.

non novi hominem[1]. Si humilem se præbuisset, et a Domino petivisset constantiæ gratiam, numquam Eum negavisset.

Valde necessaria humilitas.

10. Omnes persuasum habeamus oportet, velut in vertice montis nos consistere, super omnium delictorum abysso suspensos et solo retentos gratiæ filo; quodsi filum defecerit, in illam abyssum certo prolabemur, et horrenda quæque admittemus flagitia: *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea*[2]. Nisi Deus me adjuvisset, in mille peccata incidissem, et jam projectus essem in infernum; ita loquebatur Psalmista, neque aliter unusquisque nostrum loqui debet. Illud quoque dicere voluit S. Franciscus Assisiensis[3], quum se omnium peccatorum profiteretur pessimum. Socio quippe reponenti: « Falsum asseris, mi pater; multi enim sine ullâ dubitatione te pejores reperiuntur »; « prorsus verum equidem dico », respondit: « nisi enim Deus suo me tegeret præsidio, nullum esset peccatum, quod non committerem ».

Homo ex seipso nihil facere potest.

11. Fidei dogma est, non posse hominem sine gratiæ auxilio ullum opus bonum perficere, quin etiam nec bonam habere cogitationem: *Sine quâ gratiâ*, inquit S. Augustinus, *nullum prorsus, sive cogitando... sive agendo, faciunt* (homines) *bonum*[4]. Et alio loco[5] affirmat, quemadmodum oculus sine luce videre nequeat, ita non posse hominem sine gratiâ ullum bonum operari. Idemque dixerat Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*[6]. Et ante Apostolum item David jam monuerat: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam*[7]. Frustra in sanctitate comparandâ allaborant homines, nisi suam Deus præstiterit manum. *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam*[8]. Nisi animam a peccatis tueatur Deus, nequicquam suis viribus ipsa se tueri studebit. Quocirca protestabatur S. Propheta: *Non enim in arcu meo sperabo*[9]: meis igitur armis confidere nolo, sed soli Deo, qui salutem mihi afferre potest.

Nequis umquam suis viribus confidat.

12. Siquis ergo viderit, se aliquid boni fecisse, neque in peccata se incidisse graviora iis, quæ revera commisit, cum S. Paulo dicat: *Gratiâ autem Dei sum id, quod sum*[10]. Et ob eamdem rationem numquam desistat contremiscere et timere, ne in quâvis occasione procumbat: *Itaque, qui se existimat stare, videat, ne cadat*[11]. Quibus verbis Apostolus monere voluit, in magno cadendi periculo versari eum, qui a lapsu securum se reputet. Et alio loco hujus rei rationem afferens: *Nam siquis existimat, se aliquid esse,* inquit, *quum nihil sit, ipse se seducit*[12]. Unde sapienter advertit S. Augustinus: *Multos autem impedit a firmitate præsumptio firmitatis. Nemo erit a Deo firmus, nisi qui se a se sentit infirmum*[13]. Siquis nequaquam se timere affirmet, indicium præbet, sibimetipsi suisque bonis propositis se confidere; sed perniciosâ illâ fiduciâ *ipse se seducit;* quum enim suis viribus confisus timere desinat, item Deo se commendare desistet, ac proinde certo corruet. Ita pariter caveat unusquisque, ne cum inani quâdam gloriâ peccata aliorum demiretur; semet potius pejorem ceteris reputans, Deo dicat: « Nisi Tu me adjuvisses, Domine, pejus fecissem ego ». — Secus in pœnam superbiæ Dominus permittet, ut in graviores fœdioresque culpas incidat. Quocirca Apostolus, quum ad comparandam salutem hortatur, cum metu et tremore illud faciendum esse admonet: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*[14]. Et re quidem verâ; qui ne procumbat, valde metuit, suis viribus diffidit, suâque proinde fiduciâ in Deo repositâ, ad Eum in periculis recurret;

[1] v. 72. — [2] Ps. XCIII, 17. — [3] *S. Bonaventura*, Legenda *S. Francisci*, cap. 6. — [4] De Correptione et Gratia, cap. 2. — [5] De Spiritu et Anima, cap. 12 (Falso ei adscribitur. Nota edit.). — [6] 2 *Cor.*, III, 5. — [7] Ps. CXXVI, 1. — [8] Ibid. — [9] Ps. XLIII, 7. — [10] 1 *Cor.*, XV, 10. — [11] 1 *Cor.*, X, 12. — [12] *Gal.*, VI, 3. — [13] Sermo 76, n. 6. — [14] *Philip.*, II, 12.

atque a Deo adjutus tentationes superabit, et ad salutem perveniet. S. Philippus Nerius per Urbem aliquando incedens, dictitabat: *Ad desperationem redactus sum.* Quod quum vir quidam religiosus reprehendisset: *Deo equidem confido, Pater*, respondit, *sed de meis despero viribus* [1]. Ita et nos faciamus oportet, si ad salutem pervenire cupimus; de nostris viribus semper desperemus necesse est; tunc enim imitabimur S. Philippum, qui mane vix expergefactus, Deum his verbis alloqui solebat: *Philippo hodie adesto, Domine; secus enim Philippus proditor evadet* [2].

Omnis fiducia in oratione collocanda.

13. *Hæc est* igitur (ut concludamus) *tota scientia magna* (Christiani), inquit S. Augustinus, *hominem scire, quia ipse ...nihil est* [3], nec quidquam potest. Sic enim precibus non desistet a Deo sibi comparare vires illas, quæ sibi desunt, et quibus indiget ad resistendum tentationibus recteque operandum; atque ita omnia perficiet, auxiliante Domino, qui humiliter precanti nihil negare potest: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, ...et* (quum divino throno semet obtulerit) *non discedet, donec Altissimus aspiciat* [4] (et quæ petiverit, concedat). Et quantumvis licet peccaverit ille, cor humiliatum Deus despicere nescit: *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies* [5]. — *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [6]. Ut severum superbis se præbet Dominus, eorumque resistit petitionibus, ita benignus est et liberalis erga humiles. Hoc ipsum aliquando Jesus Christus S. Catharinam Senensem docuit: *Scito, filia, quod anima perseverans in humili... oratione, adipiscitur omnem virtutem* [7].

Quid de variis gradibus orationis sentiendum.

14. Egregium piissimi Dñi *Palafox*, Uxamensis (*Osma*) Episcopi, et aptissimum iis animis, pietati deditis, quæ ad sanctitatem pervenire cupiunt, hic afferre juvat monitum. In epistolâ XVIII[a], ad confessarium scriptâ, S. Teresia omnes gradus exponit supernaturalis orationis, quam sibi largitus esset Dominus. Ad eam autem epistolam Uxamensis Episcopus adnotat [8], gratias illas supernaturales, quas Deus S. Teresiæ tribuere dignatus est, itemque aliis Sanctis concessit, ad consequendam sanctitatem non esse necessarias; multas enim animas, talium gratiarum expertes, ad sanctitatem pervenisse, aliasque multas, licet iis exornatas, æternis jam addictas esse suppliciis. Monet igitur, superfluum, immo temerarium esse, ea dona supernaturalia sibi exoptare vel quærere; quum vera et unica ad comparandam sanctitatem via in virtutum divinique amoris exercitio consistat, atque eò perveniatur orationis ope, et respondendo collustrationibus et auxiliis Dei, qui hoc solum cupit, ad sanctitatem nos pertingere: *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra* [9].

Quid de oratione *quietis*;

15. Deinde [10] pius auctor de supernaturalis orationis gradibus, de quibus S. Teresia scribebat, de oratione quietis nempe, de somno et potentiarum suspensione, de unione, ecstasi, raptu, de volatu atque impetu spiritûs et de spirituali vulnere, sapienter hæc statuit: Quod ad orationem *quietis* pertinet, illud exoptare et a Deo petere debemus, ut ab adhæsione et desiderio nos liberet bonorum temporalium, quæ non pacem, sed sollicitudinem et afflictionem menti important; quæ quidem recte a Salomone vocantur: *Vanitas vanitatum...* [11] *et afflictio spiritus* [12]. Veram pacem cor hominis numquam reperiet, nisi omnibus, præter Deum, ejectis, sancto ejus amori vacuum relinquat locum, quem Ille solus totum occupet. Hoc vero ex seipsâ anima perficere nequit; iteratis precibus a Deo obtinendum est.

[1] *Vita*, auctore *Bernabæo, cap. 22, n. 296*; item *Bacci, Vita, lib. II, cap. 17, n. 1.* — [2] *Bernab., cap. 22, n. 295*; item *Bacci*, l. c. — [3] In Ps. LXX, Serm. 1, n. 1. — [4] Eccli., XXXV, 21. — [5] Ps. L, 19. — [6] *Jac.*, IV, 6. — [7] Apud *Blosium*, Conclave Animæ fidelis, lib. II, cap. 3. — [8] *Lettere di S. Teresa, tradotte dalla lingua spagnuola; con le Annotazioni di Monsignor Gio: di Palafox e Mendoza, Vescovo di Osma. Parte Prima, lettera 18; nota 11.* — [9] 1 *Thess.*, IV, 3. — [10] L. c., *nota 18* seq. — [11] Eccl., I, 2. — [12] Ibid., v. 14.

de *somno* et *suspensione;*

Quod ad *somnum* spectat et ad *suspensionem potentiarum*, hanc a Deo petere oportet gratiam, ut eas sopitas teneat cuilibet negotio temporali, et solum experrectas ad considerandam divinam Bonitatem, et ad Dei amorem bonaque æterna ambienda.

de *unione;*

Ad *potentiarum unionem* quod pertinet, oremus, ut nobis concedat gratiam non cogitandi, non quærendi neque volendi nisi quæ Deus velit; tota enim sanctitas et perfectio amoris consistit in voluntate nostrâ cum Domini voluntate conjungendâ.

de *ecstasi;*

Quod ad *ecstasim* pertinet et ad *raptum*, hoc a Deo efflagitemus, ut ab inordinato nostri et creaturarum amore ereptos, totas ad semetipsum nos pertrahat.

de *volatu;*

Ad *volatum spiritûs* quod attinet, Eum precemur, ut gratiam nobis tribuat, quâ ab hoc mundo prorsus sejuncti vivamus, et hirundines imitemur, quæ ne ad cibum quidem capiendum humi insistunt, sed volantes vescuntur; id est, ut bonis temporalibus utamur, quatenus ad vitam sustentandam opus est; semper tamen volantes, nec gradum sistentes in terrâ ad mundanas delectationes comparandas.

de *impetu;*

Quod ad *spiritûs impetum* spectat, animum et fortitudinem a Deo postulemus, ut, ubi opus est, strenue agamus ad impetum inimicorum sustinendum, ad cupiditates superandas, et amplectendas, etiam in desolationibus et tædio spirituali, molestias.

de *amoris vulnere.*

Quod denique ad *vulnus amoris* pertinet, quemadmodum vulnus suo dolore memoriam ægritudinis assidue renovat, sic precari oportet, ut Deus amore suo cor nostrum tam gravi vulnere sauciare dignetur, ut numquam memoriam amittamus ejus bonitatis et summæ, quâ nos prosecutus est, benevolentiæ; atque ita Eum semper diligamus, Eique operibus ac piis animi affectibus gratum faciamus.

Has autem gratias sine oratione nequaquam obtinemus; oratione vero, dummodo cum humilitate, fiduciâ et perseverantiâ fiat, omnia consequimur.

§ III.

DE FIDUCIA IN ORATIONE REQUISITA.

Valde necessaria fiducia.

16. Hoc imprimis monet S. Jacobus Apostolus, quum gratias a Deo orationis ope impetrare cupiamus, ut precemur cum certâ fiducia, nos exauditum iri, si oraverimus, ut oportet, nihil hæsitantes: *Postulet autem in fide, nihil hæsitans* [1]. S. Thomas, orationem sicut vim merendi a caritate habeat, ita efficaciam impetrandi habere docet a fide et fiduciâ [2]. Item S. Bernardus solam fiduciam esse ait, quæ divinam misericordiam nobis obtineat: *Sola... spes apud Te (Domine) miserationis obtinet locum* [3]. Admodum delectatur Dominus, quum nostram fiduciam in ejus misericordiâ collocamus; tunc enim honoramus et extollimus infinitam illam Bonitatem, quam creatione mundo manifestatam voluit. Gaudeant quidem, mi Deus (ita regius Propheta), quicumque in Te spem suam reponunt; quoniam in æternum beati erunt, Tuque perpetuam in iis facies mansionem: *Lætentur omnes, qui sperant in Te; in æternum exsultabunt et habitabis in eis* [4]. Eos omnes, qui Ipsi confidunt, Deus protegit et ad salutem perducit: *Protector est omnium sperantium in Se* [5]. — *Qui salvos facis sperantes in Te* [6]. — Oh quam magna in di-

Deo admodum grata.

Nobis perquam proficua.

[1] *Jac.*, I, 6. — [2] 2ª 2æ, qu. 83, art. 15, ad 3: *Oratio*, inquit, *innititur principaliter fidei, non quantum ad efficaciam merendi, quia sic innititur principaliter caritati, sed quantum ad efficaciam impetrandi* (Nota edit.). — [3] In Annunt. *B. M. V.*, Sermo 3, n. 3. — [4] Ps. V, 12. — [5] Ps. XVII, 31. — [6] Ps. XVI, 7.

vinis Scripturis promittuntur iis, qui spem suam in Deo repositam habent! Qui Deo confidit, in peccatum non incidet: *Non delinquent omnes, qui sperant in Eo* [1]. Dominus enim, inquit David, defixis oculis intuetur omnes, qui suâ Bonitate confidunt, ut auxilio suo a peccati morte eos liberet: *Ecce oculi Domini super metuentes Eum, et in eis, qui sperant super misericordiâ ejus, ut eruat a morte animas eorum* [2]. Et alio loco Deus ipse affirmat: *Quoniam* (notetur vox: *quoniam*) *in Me speravit, liberabo eum, protegam eum... eripiam eum* (ab inimicis et a labendi periculo), *et glorificabo eum* (i. e. ac tandem æternam ei dabo gloriam) [3]. Et Isaias: *Qui autem sperant in Domino*, inquit, *mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ; current et non laborabunt; ambulabunt et non deficient* [4]: debiles esse desinent, magnamque in Deo acquirent fortitudinem; non deficient, immo ne fatigabuntur quidem viâ salutis incedentes, sed current et volabunt sicut aquilæ. *In silentio et in spe erit fortitudo vestra* [5]. Quid multa? Fortitudo nostra (ita monet idem Propheta) tota consistit in fiduciâ Deo habendâ, et in silentio, i. e. acquiescendo in divinæ misericordiæ brachiis, nihil confisi industriis nostris vel subsidiis humanis.

Qui Deo confidit, non peribit.

17. Num, quæso, umquam accidit, ut periret, qui Deo confideret? *Nullus speravit in Domino, et confusus est* [6]. Hac fiduciâ fretus, pro certo David habebat, numquam se esse perieturum: *In Te, Domine, speravi, non confundar in æternum* [7]. Quid vero, inquit S. Augustinus; an forte decipere potest Deus? *Non est illusor Deus, ut Se ad supportandum nos* (in periculis) *offerat, et nobis innitentibus Ei Se subtrahat* [8]. David autem: *Beatus homo*, inquit, *qui sperat in Te* (Domine) [9]. Quid ita? Quia, respondet, *sperantem autem in Domino misericordia* (divina) *circumdabit* [10]. Undique ergo a Deo circumcinctus et adeo munitus erit, ut ab inimicis et ab omni pereundi periculo securus esse possit.

A Deo impetramus pro fiduciæ mensurâ.

18. Hinc est, cur Apostolus tantopere suadeat, ut nostram in Deo conservemus fiduciam, quæ magnam utique (ut ipse adjungit) ab Eo mercedem habebit: *Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem* [11]. Qualis nostra erit fiducia, tales quoque gratiæ erunt, quas a Deo accipiemus; si magna fiducia, magnæ itidem erunt gratiæ: *magna... fides magna meretur* [12]. Divinam misericordiam immensum fontem esse, ait S. Bernardus; qui maximum vas fiduciæ eo affert, maximam inde refert bonorum copiam: *Nec olcum misericordiæ nisi in vase fiduciæ* (Domine) *ponis* [13]. Quod idem his verbis jam expresserat Propheta: *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in Te* [14]. Atque illud profecto contigit centurioni, cui Redemptor, ejus commendans fiduciam: *Vade*, inquit, *et sicut credidisti, fiat tibi* [15]. Et S. Gertrudi [16] Dominus revelavit, ab eo, qui cum fiduciâ precetur, tantam Sibi velut violentiam afferri, ut quodcumque petat, non possit non concedere. *Oratio*, inquit S. Joannes Climacus, *pie Deo vim infert* [17]. Vim quidem oratio infert Deo, sed eam gratam et jucundam.

Fiducia firma sit oportet.

19. *Adeamus ergo cum fiduciâ* (ita nos monet S. Paulus) *ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno* [18]. Thronus gratiæ est Jesus Christus, qui in præsenti ad dextram Patris, non in justitiæ, sed in gratiæ throno sedet, ut peccatoribus veniam, et iis, qui amicitiâ Sibi juncti

[1] Ps. XXXIII, 23. — [2] Ps. XXXII, 18 et 19. — [3] Ps. XC, 14 et 15. — [4] *Isai.*, XL, 31. — [5] *Is.*, XXX, 15. — [6] *Eccli.*, II, 11. — [7] Ps. XXX, 1. — [8] Apud *S. Thom.*, De Eruditione Principum, lib. II, cap. 5. — [9] Ps. LXXXIII, 13. — [10] Ps. XXXI, 10. — [11] *Hebr.*, X, 35. — [12] *S. Bernard.*, In Cantic., Sermo 32, n. 8. — [13] In Annunt. *B. M. V.*, Serm. 3, n. 3. — [14] Ps. XXXII, 22. — [15] *Matth.*, VIII, 13. — [16] *Les V livres des Insinuations de la divine piété (Trad. du Latin) (Paris, 1620), liv. III, chap. 7: Que la confiance blesse le cœur de Dieu.* — [17] Scala Paradisi, grad. 28: *Oratio enim*, inquit, *est quædam pia tyrannis Dei* (Nota edit.). — [18] *Hebr.*, IV, 16.

sunt, perseverantiam obtineat. Ad hunc thronum semper recurramus oportet cum fiduciâ, i. e. cum eâ confidentiâ, quæ consequitur fidem, quâ bonum esse credimus et fidelem Deum, qui cum fiduciâ (sed eâ stabili ac certâ) precantes exauditum iri promisit. Qui vero cum hæsitatione precatur, inquit S. Jacobus, ne putet, se quidquam esse accepturum: *Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur; non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino* [1]. Nihil recipiet, quia injusta, quâ jactatur, diffidentia impedimento erit, quominus divina misericordia ejus petitiones exaudiat. *Non recte petisti, quia dubitabundus petisti*, inquit S. Basilius [2]; ideo non recepisti gratiam, quia sine fiduciâ petisti. David autem, nostram in Deo fiduciam ait firmam esse debere sicut montem, qui ad quemlibet ventorum impetum immotus consistat: *qui confidunt in Domino, sicut mons Sion* [3]. Atque illud etiam monet Redemptor, si gratias petitas impetrare cupimus: *Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis* (i. e. pro certo habete, ea vobis concessum iri), *et evenient vobis* [4].

Fiducia innititur divinâ promissione.

20. Atvero, dicet quispiam, quodnam ego, miser, fundamentum ponam certæ huic fiduciæ impetrandi quæ petivero? — Quodnam fundamentum? Hanc Jesu Christi promissionem: *Petite et accipietis* [5]. — *Quis falli timeat*, inquit S. Augustinus, *dum promittit Veritas?* [6] Quum Deus, qui est ipsa Veritas, Se concessurum esse promittit, quæ orantes postulaverimus, quomodo nos dubitare possimus, num exaudire velit? *Non... hortaretur, ut peteremus*, inquit idem S. Doctor, *nisi dare vellet* [7]. Illud autem in sacris Scripturis summopere ac sæpenumero inculcat: *Orate, petite, quærite, cet.; quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis* [8]. Ut porro debitâ cum fiduciâ ad Deum confugeremus, Salvator nos docuit, in Oratione Dominicâ (quæ omnes gratias ad salutem necessarias complectitur) non *Dominum*, sed *Patrem nostrum* Eum vocare; vult enim, gratias nos a Deo petere cum eâ confidentiâ, quâ pauper vel ægrotans filius alimentum vel medicinam a patre suo postulat. Filius, quum patri significaverit, fame propemodum se interire, cibum confestim ab eo recipiet; vel ubi, virulenti serpentis morsu sauciatus, vulnus suum patri ostenderit, remedium, ab eo asservatum, illico admovebitur.

Non requiritur, ut fiducia sit sensibilis.

21. Divinis igitur confisi promissis, semper cum fiduciâ, non eâ vacillante, sed stabili ac firmâ, postulemus: *Teneamus*, inquit Apostolus, *spei nostræ confessionem indeclinabilem; fidelis enim est, qui repromisit* [9]. Perinde ut certum est, Deum fideliter stare promissis, ita quoque certâ fiduciâ sperare debemus, preces nostras Eum esse auditurum. Et licet nonnumquam, — quod forsitan ariditate laboremus, vel ob culpam admissam turbato simus animo — precantes non eam sensibilem percipiamus fiduciam, quam sentire liberet; ad precandum nihilominus et in precatione perseverandum strenuam adhibeamus diligentiam; quandoquidem Deus non solum nos audire non omittet, sed etiam magis nos exaudiet; tunc enim precaturi sumus, nobismetipsis magis diffisi et solâ confisi Bonitate ac Fidelitate Dei, qui precantes se exauditurum esse promisit. Oh quam acceptum est Domino, nos molestiis, formidine vel tentationibus oppressos, etiam sperare contra spem, id est, contra eum diffidentiæ sensum, quo propter desolationem tunc afficimur. Hoc quidem Apostolus Abrahæ Patriarchæ laudi tribuit, quum de eo asseruit: *Qui contra spem in spem credidit* [10].

[1] *Jac.*, I, 6 et 7. — [2] Constitut. monasticæ, cap. 1, n. 5. Alii legunt: *male petivisti aut dubitanter* (Nota edit.). — [3] Ps. CXXIV, 1. — [4] *Marc.*, XI, 24. — [5] *Joan.*, XVI, 24. — [6] Confess., lib. XII, cap. 1. — [7] Sermo 105, n. 1. — [8] *Matth.*, VII, 7; XXVI, 41; *Luc.*, XI, 9; *Joan.*, XVI, 24; XV, 7. — [9] *Hebr.*, X, 23. — [10] *Rom.*, IV, 18.

Quid fiducia effecerit in Martyribus.

22. S. Joannes eum, qui firmam in Deo reponat fiduciam, sine ullâ dubitatione ad sanctitatem perventurum esse asseverat: *Et omnis, qui habet hanc spem in Eo, sanctificat se, sicut et Ille sanctus est* [1]. Deus siquidem gratiam suam omnibus Ipsi confidentibus largissime præbet. Hac fiduciâ suffulti tot martyres, tot puellæ, tot pueri, quamvis tyranni horrendos minitarentur cruciatus, et cruciatus et ipsos tyrannos superarunt. Interdum quidem (inquam) nobis orantibus auscultare nolle Deus videtur; eja, perseveranter tunc precari et sperare ne desistamus! Cum Job tunc illud dicamus oportet: *Etiam si occiderit me, in Ipso sperabo* [2]. Etiamsi a facie tuâ me projiceres, Te precari, mi Deus, et in tuâ sperare misericordiâ non desistam. Ita faciamus; quæcumque voluerimus, impetrabimus a Domino. Ita fecit mulier Chananæa; a Jesu Christo quæcumque voluit, obtinuit. Quum sua filia a dæmone esset correpta, oravit Dominum, ut eam liberaret: « *Miserere mei...; filia mea male a dæmonio vexatur* » [3]. Et licet Jesus respondisset, non ad gentiles (qualis erat illa mulier), sed ad Judæos Se esse missum, animo nequaquam cecidit, sed denuo cum fiduciâ precata est: « *Domine, adjuva me* [4]; Tu, Domine, solari me potes, Tu me consolare, quæso ». — « Sed », reposuit Jesus, « *non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus* » [5]. At illa: « *Etiam, Domine* », inquit; « *...catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensâ* » [6]. Tum autem Redemptor, videns quanta esset ejus fiducia, mulierem laudavit, ejusque postulationi annuit: « *O mulier* », respondit, « *magna est fides tua, fiat tibi, sicut vis* » [7]. — Et quis umquam, inquit Ecclesiasticus, Deum auxilio vocavit, et ab Eo despectus neque adjutus est? *Aut quis invocavit Eum, et despexit illum?* [8]

Quid in muliere Chananæâ.

Quid in nobis etiam effectura sit.

23. S. Augustinus orationem clavem esse ait, quæ nostro commodo cælum aperiat; atque eodem tempore, quo nostra oratio ad Deum ascendat, ad nos descendere exoptatam gratiam: *Oratio justi clavis est cæli; ascendit precatio et descendit Dei miseratio* [9]. Et regius Propheta, nostras supplicationes conjunctim procedere affirmat cum divinâ misericordiâ: *Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam et misericordiam suam a me* [10]. Quocirca rursum S. Augustinus, nos (ait) quum preces Deo admoveamus, pro certo credere debere, tunc jam ab Eo nos exaudiri: *Quum videris non a te amotam deprecationem tuam, securus esto, quod non est a te amota misericordia ejus* [11]. Ego quidem (ut verum fatear) numquam majorem spiritu percipio consolationem, nec majorem sentio salutis fiduciam, quam quum Deum oro Eique me commendo. Quod idem ceteris fidelibus accidere puto; nam reliqua salutis nostræ signa incerta sunt omnia et errori obnoxia esse possunt; Deum vero confidenter precantem exaudire, est veritas certa et infallibilis, quemadmodum est infallibile, non posse Deum suis deesse promissis.

Conclusio.

24. Quum animadvertimus, exiguas esse vires nostras, nec suppetere ad superandam animi cupiditatem vel gravem aliquam in exsequendâ Dei voluntate difficultatem, animosi cum Apostolo dicamus: *Omnia possum in Eo, qui me confortat* [12]. Ne eos imitemur, qui illud dicunt: *non possum, deest animus.* Nostris quidem viribus nos nihil posse, compertum est; Deo autem opitulante, omnia possumus. Siquis Deo præcipienti: « hunc montem humeris tuis aufer: auxilio equidem tibi adero », hoc daret responsum: « eum tollere nolo, quod ad ferendum desunt vires »; nonne stultum vel infidelem se præberet? Ita similiter, quum miseriam atque imbecillitatem nostram agnoscimus,

[1] 1 *Joan.*, III, 3. — [2] *Job*, XIII, 15. — [3] *Matth.*, XV, 22. — [4] v. 25. — [5] v. 26. — [6] v. 27. — [7] v. 28. — [8] Eccli., II, 12. — [9] Serm. 47, n. 1. In Append. (Serm. apocryph. Nota edit.). — [10] Ps. LXV, 20. — [11] In Ps. LXV, n. 24. — [12] *Philipp.*, IV, 13.

et tentationibus solito magis impugnamur, ne despondeamus animum, sed elevatis ad Deum oculis, Davidicum illud usurpemus: *Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos* [1]: auxiliante Domino meo, omnes inimicorum meorum aggressiones vincam et despicabor. Et quum in Deum offendendi periculo versamur, vel in aliquo magni momenti negotio ancipites hæremus, quid facere oporteat, his tunc verbis ad Deum confugiamus: *Dominus illuminatio mea et salus mea; quem timebo?* [2] Et pro certo habeamus, Deum menti nostræ lumen præbiturum, atque incolumes nos servaturum esse ab omni malo.

Solvitur difficultas.

25. Sed, inquies, ego peccator sum; et in Scripturis lego: *Peccatores Deus non audit* [3]. — Ad quod S. Thomas cum S. Augustino ita respondet: *Illud verbum est cæci... nondum perfecte illuminati, et ideo non est ratum* [4]. Ceterum subjungit Angelicus Doctor, illud recte affirmari, quum peccator orando aliquid petit, *inquantum est peccator* [5], seu ex desiderio in peccato perseverandi; ut si auxilium postularet ad inimici injuriam ulciscendam vel ad aliud exsequendum pravum consilium. Atque idem dicendum de eo peccatore, qui Deum quidem, ut se salvet, precatur, nullum tamen e statu peccati exeundi habet desiderium. Nonnulli infelices amant catenas illas, quibus velut totidem servi a diabolo constricti tenentur. Eorum preces a Deo non audiuntur, utpote preces temerariæ et exsecrabiles. Et sane; quid magis temerarium esse potest, quam gratias petere ab eo principe, quem non solum sæpius offendisti, sed etiam in posterum offendere cogitas? Atque ita intelligi debet illud Spiritûs-Sancti: *Qui declinat aures suas, ne audiat legem* (Deique mandata), *oratio ejus erit exsecrabilis* [6] (et Deo odiosa). Iis quidem

Nonnulli converti nolunt.

Deus denuntiat: Frustra Me precamini; etenim *quum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam* [7]. Talis erat oratio impii regis Antiochi, qui Deum precabatur et magna promittebat, sed illud ficte et cum animo ad culpam obstinato, atque ideo solum deprecans, ut imminentem punitionem devitaret; quocirca Dominus, ejus precibus nihil auditis, vermibus corrosum eum interire voluit. *Orabat... hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus* [8].

Alii converti cupiunt.

26. Alii contrà ex fragilitate vel ex ardentis cupiditatis impetu peccant; et hi quidem iniquo jugo ingemunt, atque illa mortis vincula perfringere et ex miserâ servitute evadere cupientes, divinum implorant auxilium. Horum autem orationem, dummodo sit constans, Dominus certo exaudiet: *Omnis enim, qui petit, accipit, et qui quærit* (gratiam), *invenit* [9]. Ad quæ verba auctor Operis Imperfecti: *Omnis*, inquit,... *sive justus sit sive peccator* [10]. Et apud S. Lucam Jesus Christus de eo, qui quotquot panes habebat, amico concessit: *Dico vobis*, inquit, *etsi non dabit... eo quod amicus... sit, propter improbitatem tamen* (i. e. propter importunitatem)... *surget, et dabit illi, quotquot habet necessarios. Et Ego dico vobis: petite, et dabitur vobis* [11]. Itaque perseverans oratio misericordiam a Deo obtinet iis quoque, qui Ei amicitiâ non sunt conjuncti. Quod non obtinetur propter amicitiam, inquit Chrysostomus, oratione obtinetur: *Quod amicitia non perfecit, perfectum est ab oratione* [12]. Immo affirmat, plus apud Deum orationem quam amicitiam valere: *Non tam valet amicitia apud Deum quam oratio;... quod amicitia non perfecit, perfectum est ab oratione* [13]. Et S. Basilius asserere non dubitat: *Pecca-*

Peccata commissa fiduciam non impediunt.

[1] Ps. CXVII, 7. — [2] Ps. XXVI, 1. — [3] *Joan.*, IX, 31. — [4] 2ª 2æ, qu. 83, art. 16, ad 1; *S. August.* In *Joan.* Evang., tract. 44, n. 13. — [5] L. c. — [6] Prov., XXVIII, 9. — [7] *Isai.*, I, 15. — [8] 2 *Mach.*, IX, 13. — [9] *Matth.*, VII, 8. — [10] In *Matth.*, homil. 18. — [11] *Luc.*, XI, 8 et 9. — [12] Homilia « *Non esse desperandum* », n. 7. — [13] Ibid.

tores impetrant, quod petunt, si perseveranter petunt [1]. Itemque S. Gregorius: *Clamet et peccator*, inquit,... *ut ad Deum sua perveniat oratio* [2]. S. Hieronymus [3] similiter, peccatori quoque fas esse ait, Deum patrem suum vocare, quum Eum precetur, ut denuo in filium se recipiat; sic enim filium prodigum imitabitur, qui priusquam veniam impetrasset, hoc tamen vocabulo (*Pater, peccavi* [4]) eum compellavit. Et S. Augustinus: *Si enim Deus peccatores non exaudiret*, inquit, *frustra ille publicanus... diceret: Domine, propitius esto mihi peccatori* [5]; quum tamen ex Evangelio constet, publicanum orando veniam revera impetrasse: *Descendit hic justificatus in domum suam* [6].

Status gratiæ non requiritur, ut oratio exaudiatur.

27. Quam quidem quæstionem ceteris omnibus diligentius perpendit Doctor Angelicus [7], nec dubitat asserere, peccatoris quoque precationes exaudiri; licet enim (inquit) ejus oratio non sit meritoria, vim tamen impetrandi habet, quod impetratio non justitiâ, sed divinâ bonitate innitatur: *Meritum innititur justitiæ, sed impetratio innititur gratiæ* [8]. Ita plane precabatur Daniel: *Inclina, Deus meus, aurem tuam, et audi.... Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis* [9]. Quum ergo precamur, inquit S. Thomas, non est necesse ad impetrandas gratias, Dei nos esse amicos: *ipsa oratio... familiares nos Deo facit* [10]. Cujus quidem rei S. Bernardus hanc egregiam affert rationem, quod illa peccatoris oratio, ut peccato se expediat, nascatur ex desiderio in ipsius Dei gratiam redeundi; illud autem desiderium certo est donum, a solo Deo ei infusum; cur igitur Deus sanctum illud desiderium peccatori infunderet, si eum exaudire nollet? *Desiderium ad quid daret, nisi vellet exaudire?* Multa porro exempla, in ipsis sacris Litteris descripta, fidem faciunt, peccatores orationis ope a peccato fuisse liberatos; sic Achab [11], sic Manasses [12], sic Nabuchodonosor [13] reges; ita similiter bonus Latro [14]. O mirum dictu! O summam orationis virtutem! Duó peccatores in Calvario monte prope Jesum moriuntur; alter, quia orat (*memento mei* [15]), salutem consequitur; alter, quia non orat, damnatur!

Christus etiam peccatores invitat.

28. Quid plura? *Nullus*, inquit Chrysostomus, *ab Eo beneficia dolenter* (i. e. cum peccatorum suorum pœnitudine) *postulavit, qui non impetravit, quod voluit* [16]. Sed quid opus est alia auctorum dicta vel alias hic afferre rationes, quum ipse Jesus dicat: *Venite ad Me, omnes qui laboratis et onerati estis, et Ego reficiam vos?* [17] — *Onerati* (juxta communem S. Hieronymi [18], S. Augustini [19] aliorumque sententiam) hic intelliguntur peccatores, qui sub culparum onere gementes, quum ad Deum confugiunt, ex illâ promissione ab Eo reficientur, ejusque gratiæ auxilio ad salutem pervenient. Ad hæc S. Joannes Chrysostomus: Ah, *non adeo cupis dimitti peccata tua*, inquit, *sicut ille cupit peccata dimittere* [20]. Et subjungit: *Nihil est, quod non obtineat oratio, etiamsi mille peccatis obnoxius sis, sed vehemens, sed assidua* [21]. Neque illud S. Jacobi omittendum: *Siquis... indiget sapientiâ, po-*

[1] Constitutiones monasticæ, cap. 1 (*a*). — [2] In Ps. Pœnitent. Expositio; Ps. VI, n. 1 (Opus dubium. Nota edit.). — [3] Ep. 21, ad *Damasum*, de filio prodigo, n. 23. — [4] *Luc.*, XV, 21. — [5] In *Joan.* Evangel., tract. 44, n. 13. — [6] *Luc.*, XVIII, 14. — [7] 2ª 2æ, qu. 83, art. 16. — [8] Ibid. ad 2. — [9] *Dan.*, IX, 18. — [10] Compend. Theologiæ, pars 2, cap. 2. — [11] 3 Reg., XXI, 27. — [12] 2 Paralip., XXXIII, 12 et 13. — [13] *Dan.*, IV, 31 seq. — [14] *Luc.*, XXIII, 43. — [15] v. 42. — [16] Homil. de Moyse (?). — [17] *Matth.*, XI, 28. — [18] Comment. in Evang. *Matth.*, cap. 11, v. 28. — [19] Sermo 71, n. 11. — [20] In Act. Apost., homil. 36, n. 3. — [21] In *Matth.*, homil. 22, n. 5 (*b*).

(*a*) *Discas*, inquit, *numquam desperare; ut quum petieris nec acceperis, non desistas tamen, quoad accipias, si modo, uti dixi prius, quæ Deus vult, postules; neque dixeris: « Peccator sum, et ideo non exaudior ». Verum enimvero ne spem abjiceres, idcirco ait: Et si non propterea quod ejus amicus sit, dabit illi, propter improbitatem tamen ejus dabit* (Nota edit.).

(*b*) In illa verba: *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus* (Matth., XV, 26),

stulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat [1]. Quicumque igitur oratione ad Deum recurrunt, ab Eo exaudiuntur et cumulantur gratiis: *dat omnibus affluenter.* Et maxime quidem ad ultima ejus verba animo attendamus: *et non improperat;* id est, non ita agit Deus, quemadmodum homines agere solent. Hi quidem, si qui antea in eos deliquit, ab iis aliquod sibi expostulet beneficium, injuriam aliquando illatam statim exprobrant. Non ita Dominus; etiamsi omnium maximus peccator Ipsi preces admoveat, si postulata gratia ad æternam ejus conducat salutem, non exprobrat illatas offensiones, sed, ac si nullam umquam intulisset injuriam, illico eum excipit, solatur, exaudit suisque donis abundanter locupletat.

Christi promissio etiam peccatores complectitur.

29. Potissimum autem, ut ad orandum nos incitaret, Redemptor noster: *Amen, amen dico vobis,* inquit, *siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* [2]. Ac si diceret: « Eja, peccatores, nolite despondere animum; peccata vestra ne vos retineant, quominus ad Patrem meum confugiatis, et exoptatam ab Eo speretis salutem. Vobis desunt merita, quibus gratias impetretis, solaque adsunt demerita, quæ pœnam sibi expostulant; sic ergo facite: meo nomine ad Patrem accedite, et per mea merita optatas gratias ab Eo petite; Ego vobis promitto et juro (illud enim: *amen, amen dico vobis,* velut aliquod jusjurandum esse ait S. Augustinus [3]), concessurum esse Patrem meum, quidquid postulaveritis ». — Bone Deus! Ecquid peccatori, ad exitium redacto, majori esse potest solatio, quam certa notitia, a Deo omnia se esse accepturum, quæ Jesu Christi nomine petierit?

Distinctio facienda inter bona spiritualia et temporalia.

30. *Omnia,* inquam, accipiet, quæ ad salutem æternam pertinent; bona enim temporalia (ut suprà diximus) Dominus, etiamsi rogatus, interdum denegat, quod animæ nocitura esse cognoscat. Si vero de bonis spiritualibus agatur, non conditionalis, sed absoluta est exauditionis promissio; ac de iis loquens monet S. Augustinus: *Quæ Deus... promittit,... securi petite* [4]. Et quî fieret (adjungit), ut cum fiduciâ petenti quidquam negaret? Siquidem *plus vult ille dare, quam nos accipere* [5].

Spiritualia Deus libenter concedit.

31. Chrysostomus tunc solum ait nobis irasci Dominum, quum ejus dona petere negligamus: *Non nisi quando non postulamus, irascitur* [6]. Et quo pacto fieri possit, ut Deus exaudire nolit animam, Ipsi gratissima efflagitantem? Siquis Ei dicat: « Equidem, Domine, bona terrena, divitias, oblectamenta, honores non exposco; solam gratiam tuam a Te postulo; a peccato me libera, bonam mortem mihi concede, paradisum impertire, da mihi sanctum tuum amorem (quæ quidem gratia, ut ait S. Franciscus Salesius [7], præ ceteris a Deo peti debet), da mihi, ut tuæ voluntati semper acquiescam »; numquid fieri potest, ut Deus nolit eum exaudire? Et *quas* tandem *preces,* mi Deus, *exaudis,* inquit S. Augustinus, *si has,* Tibi per-

[1] *Jac.*, I, 5. — [2] *Joan.*, XVI, 23. — [3] In *Joan.* Evang., tract. 41, n. 3. — [4] Sermo 354, n. 7. — [5] Serm. 105, cap. 1, n. 1. — [6] In *Matth.*, homil. 22, n. 6. — [7] Serm. 38.

---

itemque de exemplo agens *amici illius noctu accedentis et panem petentis* atque etiam *judicis qui nec Deum timebat nec homines reverebatur: Attamen,* inquit (l. c.), *dedit, quia illa vehementer petebat,... quia vehementer institit, aliena potuit sibi vindicare, et quæ filiorum erant, catellus accepit. Tantum bonum est assiduitas. Etsi enim canis fueris, si frequenter instes, filio desidi anteponeris: quæ enim non perfecit amicitia, id perfecit assiduitas precandi. Ne dicas igitur: « inimicus mihi est Deus, nec exaudiet me ». Cito tibi respondebit, si frequenter Illum interpelles et urgeas; et si non ob amicitiam, certe ob assiduitatem: ac neque inimicitia neque importunitas neque aliud quidpiam impedimento esse poterit.... Ne dicas: « multum peccavi, nec possum iratum rogare ». Non enim dignitatem Deus spectat, sed voluntatem.... Unum tantum quærit, non de contumeliis pœnas exigere, sed te conversum et supplicantem videre* (Nota edit.).

gratas, *non exaudis?* [1] Præsertim vero, quum spirituales a Deo petimus gratias, fiduciam nostram excitare debet hæc Jesu Christi sententia: *Si ergo vos, quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus Se?* [2] Si vos (inquit), qui, utpote vestri amore pleni, vestram præcipue utilitatem cordi habetis, filiis tamen, quæ flagitant, denegare nescitis; quanto magis cælestis Pater, qui, præ omni terreno patre vos diligit, spiritualia, quum ea rogabitis, bona concedet?

§ IV.

DE PERSEVERANTIA IN ORATIONE REQUISITA.

Valde necessaria perseverantia in oratione.

32. Cum humilitate igitur et fiduciâ precari necesse est; nec tamen illud sufficit ad finalem perseverantiam, et cum eâ salutem æternam consequendam. Singulæ quidem ac peculiares preces obtinebunt peculiares a Deo petitas gratias; si vero non sunt perseverantes, finalem non impetrabunt perseverantiam, quæ, quum multarum simul gratiarum comprehendat cumulum, multiplicatas et usque ad mortem continuatas exigit preces. Salutis gratia non una sola est gratia, sed catena gratiarum, quæ omnes tandem cum finalis perseverantiæ gratiâ conjunguntur; huic autem catenæ gratiarum alia (ut ita dicam) respondere debet nostrarum precum catena; si nostrarum precum catenam, non precando, frangamus, item frangetur catena gratiarum, quæ ad salutem adipiscendam requiruntur, neque ad eam perveniemus.

Perseverantia in gratiâ Dei oratione impetratur.

33. Verum quidem est, non posse finalem perseverantiam a nobis promereri: *Aliunde haberi non potest* (ita docet sacra Tridentina Synodus), *nisi ab Eo, qui potens est eum qui stat, statuere, ut perseveranter stet* [3]. Attamen, inquit S. Augustinus, precibus aliquo modo mereri potest: Magnum *hoc... Dei donum suppliciter emereri potest* [4], i. e. supplicando impetrari. Et qui precatur, subjungit *Suarez* [5], infallibiliter illud impetrat. Ad illud tamen obtinendum et salutem sibi consequendam requiritur (ita S. Thomas), ut preces sint perseverantes et continuæ: *Post baptismum autem necessaria est homini jugis oratio, ad hoc quod cælum introeat* [6]. Idemque ipse Redemptor pluries jam dixerat: *Oportet semper orare et non deficere* [7]. — *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante*

[1] De Civit. Dei, lib. XXII, cap. 8, n. 3 (*a*). — [2] *Luc.*, XI, 13. — [3] Sess. VI, cap. 13. — [4] De Dono Perseverantiæ, cap. 6, n. 10. — [5] De Merito, cap. 38, n. 16. — [6] III, qu. 39, art. 5. — [7] *Luc.*, XVIII, 1.

(*a*) *S. Alphonsus* hoc loco, velut argumento *a fortiori*, ad gratias spirituales transfert, quæ *S. Augustinus* de prodigiosâ corporis sanatione dixit. Ait enim (l. c.): *Apud Carthaginem autem quis novit, præter admodum paucissimos, salutem quæ facta est Innocentio..., ubi nos interfuimus, et oculis aspeximus nostris?... Tantus... eum metus ex prioribus invaserat pœnis, ut se inter medicorum manus non dubitaret esse moriturum.... Inde ad orationem ingressi sumus:... ille se ita projecit, tamquam fuisset aliquo graviter impellente prostratus, et cœpit orare: quibus modis, quo affectu, quo motu animi, quo fluvio lacrimarum, quibus gemitibus atque singultibus succutientibus omnia membra ejus et pene intercludentibus spiritum, quis ullis explicet verbis?... Ego... in corde meo dixi: « Domine, quas tuorum preces exaudis, si has non exaudis? » Nihil enim mihi videbatur addi jam posse, nisi ut exspiraret orando* (Nota edit.).

Filium hominis [1]. Similiter in veteri Testamento jam legimus: *Non impediaris orare semper* [2]. — *Omni tempore benedic Deum, et pete ab Eo, ut vias tuas dirigat* [3]. Inde Apostolus discipulis suis inculcabat: *Sine intermissione orate* [4]. — *Orationi instate, vigilantes in eâ* [5]. — *Volo ergo viros orare in omni loco* [6]. Vult quidem Dominus perseverantiam et vitam æternam nobis impertire; sed, inquit S. Nilus, illo *vult beneficio afficere in oratione perseverantem* [7]. Multi peccatores, auxiliante gratiâ, ad conversionem et culparum remissionem perveniunt; deinde vero, quum perseverantiam postulare negligant, in peccatum denuo incidunt, omniaque amittunt.

Gratia perseverantiæ quotidie petí debet.

34. Nec satis est, inquit Bellarminus, gratiam perseverantiæ semel vel paucies efflagitari; usque ad mortem *quotidie petenda est, ut quotidie detur* [8]. Quo die petitur, eo die obtinetur; siquis postridie eam petere omiserit, postridie in peccatum ruet. Quod quidem Dominus significare voluit, quum de eo amico proponeret parabolam, qui panes postulanti dare non voluit, nisi post multas et importunas petitiones: *Si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios* [9]. Ad quod S. Augustinus: Si autem talis amicus, inquit, etiam invitus et solum, ut illâ importunitate se expediret, panes tamen tribueret, *quanto magis* nobis petentibus gratias *dabit* Deus *bonus, qui* utpote Bonitas infinita, bona sua nobis impertire concupiscit, idque eo magis, quod ipse *nos hortatur, ut petamus; cui displicet, si non petamus?* [10] Dominus ergo salutem omnesque gratias, quæ ad eam conducunt, vult utique concedere; sed (ut in hunc Evangelii locum adnotat Cornelius a Lapide) *vult... Deus nos in oratione* (quâ eas gratias petamus) *esse perseverantes usque ad importunitatem* [11]. Importuni hominibus quidem intolerandi videntur; Deus vero non solum importunitatis molestiam tolerat, sed etiam cupit, in petendis gratiis et maxime in sanctâ perseverantiâ efflagitandâ nos importunos fieri. Precibus, inquit S. Gregorius, *vult Deus rogari, vult cogi, vult quâdam importunitate vinci. Bona violentia, quâ Deus non offenditur, sed placatur* [12].

Immo sæpius in die petenda est.

35. Quocirca ad perseverantiam obtinendam jugiter Deo nos commendemus oportet, mane, vespere, inter meditandum, quum vel Missæ sacrificio assistimus vel Communionem recipimus, omnique tempore; potissimum vero quum tentationes ingruunt, iterum iterumque dicamus: Adjuva me, Domine; adesto mihi, Domine, protege me, noli me derelinquere, miserere mei. Quid hoc facilius esse potest? In illud Psalmistæ: *Apud me oratio Deo vitæ meæ* [13], Glossa: *dicet quis, non possum jejunare,* inquit, *dare eleemosynas; si dicitur ei, ora, non potest hoc dicere;* oratione enim nihil est facilius. Sed eam numquam intermittamus oportet; assidue (ut ita dicam) Deo, ut semper nobis succurrat, vim inferri necesse est, sed eam acceptam et jucundam. *Hæc vis Deo grata est* [14], inquit Tertullianus; et S. Hieronymus, preces nostras, quo perseverantiores et importuniores sint, eo acceptiores Deo esse affirmat: *Quamvis importuna,... plus amica est* [15].

Illud patet ex verbis Christi.

36. *Beatus homo, qui audit Me, et qui vigilat ad fores meas quotidie* [16]. Beatum vocat Deus, qui Ipsum audiat, et sanctis precibus assidue vigilet ad ipsius misericordiæ januas. Isaias autem: *Beati omnes,* inquit, *qui exspectant Eum* [17], i. e. qui salutem suam usque ad finem precantes a Domino exspectant. Quocirca

[1] *Luc.*, XXI, 36. — [2] Eccli., XVIII, 22. — [3] *Tob.*, IV, 20. — [4] 1 *Thess.*, V, 17. — [5] *Col.*, IV, 2. — [6] 1 *Tim.*, II, 8. — [7] De Oratione, cap. 34. — [8] De Justificatione, lib. III, cap. 13. — [9] *Luc.*, XI, 8. — [10] Sermo 61, n. 6. — [11] Comm. in *Luc.*, XI, 8. — [12] In Ps. Pœnit. Expositio, Ps. VI, n. 2 (Op. dub. Edit.). — [13] Ps. XLI, 9. — [14] Apologeticus adv. *Gentes*, cap. 39. — [15] Homil. super Evang. *Matth.*, n. 4 (Falso ei adscribitur. Edit.). — [16] Prov., VIII, 34. — [17] *Isai.*, XXX, 18.

Jesus Christus in Evangelio ad precandum nos hortatur, sed quibusnam verbis? *Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis* [1]. Satis erat dixisse *petite;* cur hæc alia adjiciuntur: *quærite, pulsate?* — Nec tamen superflua videri debent; quandoquidem Redemptor insinuare voluit, nobis imitandos esse pauperes mendicantes, qui si nullâ re impetratâ dimittuntur, non ideo desinunt iterum ac sæpius petere; et quum herus ultra comparere renuit, januis pulsandis valde importunos ac molestos se præbent. Idem a nobis postulat Dominus: precari nos vult ac rursus precari, neque umquam precari desistere, ut nobis adsit, nobis subveniat, lucem præbeat, vires suppeditet, nec permittat, ut ejus gratiâ umquam excidamus. Doctus Lessius [2] eum a culpâ gravi excusari non posse ait, qui precari omittat, quum vel sit in peccato mortali vel in periculo mortis; neque eum, qui notabili tempore negligat orare, i. e. (ut ait) per unum vel alterum mensem; illud vero intelligendum est de eo tempore, quo tentationibus non impugnatur; irruente enim gravi aliquâ tentatione, sine ullâ dubitatione graviter peccat, si oratione ad Deum non confugiat, neque auxilium ad resistendum efflagitet, quum animadvertat, aliter proximum, quin etiam certum periculum cadendi se subire.

Quare Deus sæpius rogari velit.

37. Sed, dicet aliquis, quum Dominus sanctam perseverantiam impertire possit et velit, quid est, quod non totam simul mihi petenti eam concedat? Multas hujus rei SS. Patres afferunt rationes. Deus non totam simul concedit, sed eam differt primum, ut fiduciam nostram experimento melius probet; deinde, inquit S. Augustinus, ut eam ardentius exoptemus: *Diu desiderata dulcius obtinentur* (plurisque æstimantur); *cito autem data vilescunt... Non vult* (Deus) *cito dare, ut et tu discas magne desiderare* [3]. — Item ne ipsius Dei obliviscamur: si jam in tuto essent perseverantia et salus nostra, neque ad servandam gratiam et salutem consequendam divino auxilio assidue indigeremus, ipse Deus haud difficulter in oblivionem nobis veniret. Inopia pauperes cogit divitum ædes frequentare. Propterea Dominus, ut ad semetipsum nos pertrahat (sicut ait S. Joannes Chrysostomus), et sæpius ad pedes suos nos accedere videat, sicque magis nobis benefacere possit, completam salutis gratiam usque ad mortis horam concedere differt: *Neque renuens nostras preces differt; sed hac arte sedulos nos efficiens, ad semetipsum perpetuo attrahere vult* [4]. Ita quoque agit, ut nos, orationem non intermittentes, ad ipsum suavi amoris vinculo magis adstringamur: *Oratio* (inquit idem Chrysostomus) *non parvum vinculum est dilectionis in Deum, quæ cum Eo colloqui nos assuefacit* [5]. Assiduus ille ad Deum recursus illaque fiduciâ plena exspectatio gratiarum, oh quam validus est stimulus, quam firmum vinculum amoris, quo magis inflammemur, et arctius cum Deo devinciatur animus!

In oratione perseverandum usque ad mortem.

38. Sed quamdiu precari oportet? Semper (respondet idem S. Doctor), donec propitia nobis pronuntiatur salutis æternæ sententia, i. e. usque ad mortem: *Non desistas* (inquit), *donec accipias* [6]. Ille autem (subjungit), qui secum statuit: « Precari non omittam, donec ad salutem pervenero », salutem certo consequetur: *Si... dixeris, nisi accepero non recedam, prorsus accipies* [7]. Et Apostolus: *Nescitis,* inquit, *quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis* [8]. Ad salutem ergo adipiscendam satis non est, orare; sed semper orandum est, donec eo perveniamus, ubi corona nobis tribuatur, quam Deus quidem promisit, sed iis dumtaxat, qui usque ad finem constanter oraverint.

[1] *Luc.*, XI, 9. — [2] De Justitia et Jure, lib. II, cap. 37, dub. 3, n. 11 et 12. — [3] Sermo 61 (alias, de verbis Domini 5), n. 6. — [4] In Genesim, homil. 30, n. 6. — [5] Expositio in Ps. IV, n. 2. — [6] In *Matth.*, homil. 23, n. 4. — [7] Ibid. — [8] 1 *Cor.*, IX, 24.

Oratio perduret, donec perdurat pugna cum diabolo.

39. Quapropter, si ad salutem pervenire cupiamus, cum Davide oculos semper ad Dominum conversos habere necesse est, ut ejus imploremus subsidium, neque umquam ab inimicis superemur: *Oculi mei semper ad Dominum, quia Ipse evellet de laqueo pedes meos* [1]. Quemadmodum diabolus, ut nos devoret, ab insidiis parandis numquam desistit, juxta illud S. Petri: *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret* [2]; ita nos, ut contra talem inimicum protegamur, arma numquam deponere, sed cum regio Prophetâ dicere debemus: *Persequar inimicos meos,... et non convertar donec deficiant;* [3] dimicare non desinam, donec profligatos adspexero adversarios. Sed arduam illam tantique momenti victoriam quomodo reportare poterimus? Solis *precibus*, respondet S. Augustinus [4], iisque *perseverantissimis*. Preces autem quousque durabunt? Quoad durabit pugna. S. Bonaventura: *Sicut numquam deficit pugna*, inquit, *sic numquam cessemus petere misericordiam* [5] Deique auxilium, ne vincamur. Et Sapiens: Væ illi, adjungit, qui in hoc certamine precari omittat: *Væ his, qui perdiderunt sustinentiam!* [6] — Ad salutem quidem perveniemus (ita monet Apostolus); hac tamen conditione: *Si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus* [7], i. e. si constanter usque ad mortem cum fiduciâ oraverimus.

Deus orantem non deseret.

40. Divinâ proinde misericordiâ ejusque promissis excitati, cum eodem Apostolo dicamus: *Quis ergo nos separabit a caritate Christi? Tribulatio? An angustia?... An periculum* (terrena bona amittendi)? *An* (vel dæmonum vel hominum) *persecutio? An gladius* (vel cruciatus a tyrannis adhibiti)? [8] *In his omnibus superamus* (sic animum nobis addit S. Paulus) *propter Eum, qui dilexit nos* [9]. Minime vero (inquiebat); neque ulla molestia, nec sollicitudo, periculum, persecutio vel tormentum a Jesu Christi amore umquam nos separare poterit; quandoquidem divino adjuti auxilio, et decertantes amore Domini, qui nostrâ causâ vitam profudit, omnia superabimus. *P. Hippolytus Durazzo* [10], quo die decreverat Romani Præsulis dignitatem abdicare, et Societatem Jesu ingrediendo (quod postmodum revera præstitit) se totum Deo tradere, veritus, ne propter virium imbecillitatem promissa sua violaret: « Domine, exclamavit, Tibi me tradidi, *ne me deseras*, obsecro ». Deum vero intus sibi respondentem audivit: « Ego potius tibi dico: tu *ne me deseras* ». Quocirca Dei servus, divinâ Bonitate ejusque auxilio confisus, sic tandem constituit: « Tu ergo, mi Deus, non me deseres, neque ego Te derelinquam ».

A Deo petamus gratiam semper orandi.

41. Ne igitur a Deo deseramur, assidue Eum precemur, ne nos derelinquat. Tunc enim semper nobis aderit, neque umquam permittet, ut ab Ipso separemur, suoque excidamus amore. Quapropter non tantum perseverantiam finalem et gratias ad eam obtinendam necessarias assiduis precibus efflagitemus; sed simul in antecessum a Domino semper petamus gratiam ab oratione numquam abstinendi: quod quidem eximium donum per Prophetam electis suis promisit: *Et effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum* [11]. Oh quam insignis gratia est spiritus precum, quo Deus nempe animæ concedit, ut preces semper adhibeat! Ne omittamus igitur hanc assidue a Deo petere gratiam et hunc semper precandi spiritum; si enim precibus adhibendis semper erimus intenti, sine ullâ dubitatione a Domino obtinebimus perseverantiam et aliud quodlibet donum a nobis expetitum; non potest enim

[1] Ps. XXIV, 15. — [2] 1 *Petr.*, V, 8. — [3] Ps. XVII, 38. — [4] De Natura et Gratia, cap 68, n. 82. — [5] De uno S. Confessore (In verba: *Orate pro invicem, ut salvemini*) sermo 5 (in ordine sermo 27), quarto. — [6] Eccli., II, 16. — [7] *Hebr.*, III, 6. — [8] *Rom.*, VIII, 35. — [9] v. 37. — [10] *Vita descritta dal P. T. Campora S. J., Libr. I, cap. 6.* — [11] *Zach.*, XII, 10.

deficere ejus promissio, precantes exauditum iri. *Spe enim salvi facti sumus* [1]. Propter hanc semper precandi spem jam velut salvos nos existimare possumus. *Hujus nobis urbis*, inquit Ven. Beda,... *fiducia latum præbebit ingressum* [2]: hæc spes certum in paradisi urbem aditum nobis comparabit.

ALTERA PARS.

ORANDI GRATIAM OMNIBUS ESSE CONCESSAM, DEMONSTRATUR; ET DE MODO AGITUR, QUO GRATIA OPERARI SOLET.

EXORDIUM.

Quum necessaria sit oratio, omnes gratiam habent, ut orare possint.

1. Quum igitur constet (ut in primâ parte, cap. I probavimus), ad salutem consequendam necessariam nobis esse orationem; consequens est, ut item pro certo habeamus, singulis nobis adesse divinum auxilium, quo, sine aliâ speciali gratiâ, actu orare, et orationis ope reliquas omnes impetrare possimus gratias, quæ ad præcepta constanter servanda atque ita vitam æternam adipiscendam requiruntur; ut sic nemo umquam hanc afferre possit excusationem, ideo se periisse, quod sibi defuerint auxilia ad salutem acquirendam necessaria. Quemadmodum in naturæ ordine Deus constituit, ut homo nudus quidem et multarum rerum indigens nasceretur, manibus vero menteque esset præditus, quarum ope vestimenta et reliqua vitæ necessaria sibi quærere posset; ita homo ordinem supernaturalem ingressus, suis quidem viribus ad æternam salutem sibi acquirendam non valet, sed divina Bonitas unicuique orationis tribuit gratiam, quâ reliquas omnes gratias, ad servanda præcepta et salutem obtinendam necessarias, impetrare possit.

Materiæ divisio.

2. Sed priusquam ad hoc argumentum exponendum accedimus, duo præmittere expedit: primum, Deum omnes homines salvos velle, ac propterea pro omnibus mortuum esse Jesum Christum. Alterum, ex parte suâ Deum omnibus concedere gratias ad salutem necessarias; et ad salutem pervenire, quicumque iis responderit.

[1] *Rom.*, VIII, 24.

[2] Homiliarum lib. 3, homil. 70. (In solemn. omnium Sanct. hom. 2) (*a*).

(*a*) *Migne* (Patr. Lat., tom. 94) hanc homiliam inter subdititias recenset. *Mabillon in Ven. Bedæ Elogio historico* (apud *Migne*, tom. 90), X, n. 32: *Sermo*, inquit, *in festo omnium Sanctorum legi solitus, adscribitur Rabano Mauro in apographis nonnullis, nescio an bene. Illud movet, quod festum omnium Sanctorum institutum est a Gregorio Papâ III...; at sermo iste Bedæ stylum sapit.* Quare in *Dissertat. de Scriptis Ven. Bedæ* (*Migne*, tom. 90), *Oudinus*, cap. VI: *Sermo iste*, inquit, *quum Bedæ stylum habeat, potuit a Bedâ conscribi sub initium institutæ hujus festivitatis.* Gregorius enim electus est anno 731; Beda obiit anno 735 (Nota edit.).

CAPUT I.

PRIMA PROLUSIO.

DEUM OMNES HOMINES SALVOS VELLE: AC PROPTEREA JESUM CHRISTUM MORTEM OBIISSE, UT SALUTEM OMNIBUS AFFERRET.

Deus vult omnium hominum salutem. Christus pro omnibus mortuus est.

1. Deus, quæcumque creavit, diligit: *Diligis enim omnia, quae sunt, et nihil odisti eorum, quæ fecisti* [1]. Amor autem otiosus esse nequit: *Habet... omnis amor vim suam*, inquit S. Augustinus, *nec potest vacare* [2]. Hinc est, quod amor ex necessitate secum ferat benevolentiam; nec possit, qui diligat, dilecto pro viribus non benefacere; unde Aristoteles: *Amor*, inquit, *quæ bona illi esse credit, quem amat, ea studet efficere* [3]. Si ergo Deus omnes homines diligit, consequens est, ut omnes salutem æternam assequi velit, quod est summum atque unicum hominis bonum, quum sit unicus finis, cui creatus est a Deo. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam* [4]. — Porro, Deum omnes salvos velle, et propter omnium salutem mortuum esse Jesum Christum, hodie certa et catholica Ecclesiæ est doctrina, ut communiter ajunt theologi, *Petavius* [5], *Gonet* [6], *Gotti* [7] aliique cum *Tournely* [8], qui etiam addit, eam esse doctrinam fidei proximam.

Condemnati sunt, qui contrarium sentiebant.

2. Merito igitur condemnati sunt Prædestinatiani, qui inter alios errores (ut videre licet apud *Norisium* [9], *Petavium* [10] et distinctius apud *Tournely* [11]), Deum non omnes salvos velle asserebant; quod in epistolâ ad Nicolaum I his verbis testatur Hincmarus, Rhemensis Archiepiscopus: *Veteres Prædestinatiani dixerunt, quoniam non vult Deus omnes salvos fieri, sed tantum eos, qui salvantur* [12]. Hos quidem anno 475 primum condemnavit concilium Arelatense, quum statuit: *Anathema illi, qui dixerit, quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse velit* [13]; et quum Lucidum hac declaratione se retractare coegit: *Damno eum... qui dicit, quod Christus... mortem non pro omnium salute susceperit* [14].—Eamdem deinde sententiam pronuntiavit concilium Lugdunense, circa idem tempus habitum [15]. Similiter quum sæculo nono Gothescalcus hunc errorem instaurasset, eum condemnavit concilium Carisiacense, quod art. III decrevit: *Deus... omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur*, et art. IV: *Nullus est... pro quo* (Christus) *passus non fuerit, licet non omnes passionis ejus mysterio redimantur* [16]. Nuper idem error damnatus fuit in 12[1] et 30[1] *Quesnelli* propositionibus. Illa quidem asserebat: *Quando Deus vult salvare animam,... effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei* [17]. Haec autem: *Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infallibiliter* [18]. Quæ propositiones jure damnatæ sunt, quod plane significarent, Deum non omnes salvos velle; si enim infallibiliter salventur, quos Deus salvos velit, legitime infertur, Deum non omnes fideles, et multo minus omnes homines salvos velle.

[1] Sap., XI, 25. — [2] Enarratio in Ps. CXXI, n. 1. — [3] Rhetoric., lib. II, cap. 4. — [4] *Rom.*, VI, 22. — [5] De Deo Deique proprietatibus, lib. X, cap. 5 seq. — [6] Manuale *Thomistar.*, Tract. 4, de Voluntate Dei, cap. 3. — [7] De Divina Voluntate, quæst. 2, dub. 1, § 2. — [8] Prælect. Theolog. de Deo, quæst. 17, art. 10, concl. 3. — [9] Hist. *Pelagiana*, lib. II, cap. 15. — [10] L. c. — [11] Prælect. Theolog. de Gratia Christi, quæst. 3, de *Prædestinatianis*. — [12] Epist. 2, ad *Nicolaum* Papam. — [13] Can. 6. — [14] In eodem Concilio. — [15] *Prædestinatianorum* Condemnatio. — [16] a° 849, cap. 3, § 4. — [17] *Clem. XI* « *Unigenitus* », 8 Sept. 1713, prop. 12. — [18] Ibid., propos. 30.

Concilium Tridentin. idem statuit.

3. Idem quoque perspicue expressit Tridentina Synodus, quum Jesum ideo mortuum esse dixit, *ut... omnes adoptionem filiorum reciperent* [1]. Et in cap. III: *Verum, etsi Ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt* [2]. Pro certo itaque habet Concilium, mortem obiisse Redemptorem non pro electis tantum, sed etiam pro iis, qui culpâ suâ Redemptionis beneficium non recipiant. Neque dicas, iis verbis Concilium hoc solum significare voluisse, Jesum Christum pretium dedisse mundo, quod ad omnium salutem sufficeret: hoc enim sensu item dici posset, etiam pro dæmoniis Eum esse mortuum. Præterquam quod Concilium errorem hic reprobare voluit novatorum, qui minime negabant, Jesu Christi Sanguinem ad salvandos omnes fuisse idoneum, sed reverâ non pro omnibus effusum et datum esse asserebant: hunc ergo errorem condemnare voluit Concilium, quum Salvatorem pro omnibus mortuum esse diceret. — Præterea in cap. VI peccatores ait, in Deo per Jesu Christi merita spem reponendo, ad justificationem se disponere: *In spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore* [3]. Jamvero, si Jesus Christus Passionis suæ merita non omnibus destinasset, nemo sine speciali revelatione certo scire posset, se in eorum esse numero, quibus Redemptor meritorum suorum fructum applicare voluisset; quo posito, nullus umquam peccator, hac spe fretus, semet disponere posset: deesset enim certum tutumque illud fundamentum, spei tamen necessarium, quo crederet, Deum omnes salvos velle, et per Jesu Christi merita paratum esse, omnibus peccatoribus, rite dispositis, ignoscere.

Alia Ecclesiæ testimonia.

4. Et præter hæc idem error rejectus est, quum damnaretur Baii sententia, Jesum Christum pro solis electis mortem obiisse (*a*); itemque quinta Jansenii propositio: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse* [4]. Atque Innocentius X in constitutione, anno 1653 promulgatâ, diserte declarat, impiam et hæreticam esse eorum propositionem, qui asserunt, non esse mortuum Jesum Christum nisi pro salute electorum [5].

Sacra Scriptura idem docet.

5. Scripturæ vero et omnes sancti Patres asseverant, Deum sincere ac verâ voluntate salutem omnium velle, omniumque peccatorum, dum his in terris vivunt, conversionem. Et primum quidem S. Paulus affirmat: *Qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire* [6]. Absoluta est et decretoria Apostoli sententia: *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Quæ verba proprio suo sensu designant, Deum reverâ omnes salvos velle; est autem certa regula, ab omnibus vulgo recepta, verba Scripturæ ad improprium sensum non esse distorquenda, nisi sensus litteralis fidei vel bonis moribus repugnet. Et hoc ipsum S. Bonaventura in rem nostram dicere voluit, quum scripsit: *Dicendum quod, quum Apostolus dicat, quod Deus vult omnes homines salvos fieri, necesse habemus concedere, quod Deus velit* [7]. Fatemur quidem, referre S. Augustinum [8] et S. Thomam [9], hunc textum nonnullos aliis modis esse interpretatos; sed uterque sanctus Doctor eum intellexit de verâ Dei voluntate salvandi

[1] Sess. VI, cap. 2. — [2] Cap. 3. — [3] Cap. 6. — [4] Decr. *Innoc. X*, « *Quum occasione* », 31 Maii 1653, prop. 5. — [5] Ibid. — [6] 1 *Tim.*, II, 4. — [7] 1 Sent., dist 46, a. 1, qu. 1. — [8] Enchiridion, cap. 103; De Corrept. et Gratia, cap. 14 et 15; De Prædestinatione Sanctor., cap. 8. — [9] In Ep. 1 ad *Timoth.*, cap. 2, lect. 1.

(*a*) Fieri potuit, ut typographi incuriâ quædam verba exciderint. Inter propositiones enim, quas Alexander VIII (7 Dec. 1690), nullo tamen indicato auctorum nomine, condemnavit, quarta hæc est: « Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus *et solis fidelibus* ». De quâ propositione S. Alphonsus hic forsitan agere voluit (Edit.).

Idem docent Sancti Patres.

omnes, ne uno quidem excepto. Et quod ad S. Augustinum pertinet, postmodum videbimus, hanc revera fuisse ejus sententiam; unde S. Prosper velut injuriam S. Doctori illatam rejicit, umquam credidisse Augustinum, Dominum sincerâ voluntate salvos non velle universos singulosque homines; quocirca ipse, fidelissimus ejus discipulus: *Sincerissime credendum atque profitendum est*, inquit, *Deum velle, ut omnes homines salvi fiant. Siquidem Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcepit,.. ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur* [1]. Perspicuum est argumentum, quo S. Prosper sententiam suam probat; S. Paulus enim (loco citato) primo dixerat: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes... pro omnibus hominibus* [2]. Ac deinde subjungit: *Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri* [3]. Apostolus igitur pro omnibus fieri vult obsecrationes, quod Deus omnes salvos velit. Atque eodem argumento usus est S. Joannes Chrysostomus: *Si omnes Ille vult salvos fieri, merito pro omnibus oportet orare. Si omnes Ipse salvos fieri cupit, illius et tu concorda voluntati* [4]. — Si porro S. Augustinus quodam loco, contra semipelagianos disputans, hunc textum alio modo intellexisse videtur, quum diceret, Deum non singulos, sed nonnullos tantum salvos velle homines; scite adnotat doctissimus Petavius, eum vel obiter, non de proposito, hic esse locutum; vel etiam de gratiâ absolutæ et victricis voluntatis, quâ Deus nonnullos omnino velit salvos; dixerat quippe: *Omnipotentis voluntas semper invicta est* [5]. Præterea audiamus, quomodo S. Thomas S. Augustini sententiam conciliet cum sententiâ S. Joannis Damasceni, qui Deum omnes singulosque homines voluntate antecedenti salvos velle opinatur: *Deus præcedenter vult omnes salvari, ut efficiat nos Bonitatis suæ participes, ut bonus; peccantes autem puniri vult, ut justus* [6]. S. Augustinus vero quodam loco (ut diximus) non ita credere videtur. Atvero S. Thomas, utramque sententiam inter se concilians, S. Damascenum locutum esse ait de Dei voluntate antecedenti, quâ reverâ omnes salvos velit, de consequenti autem S. Augustinum. Deinde (l. c.) S. Thomas explicat, quæ sit hæc antecedens, quæ vero consequens Dei voluntas: *vocatur voluntas antecedens* (inquit), *quâ (Deus) omnes homines salvos fieri vult... Consideratis autem omnibus circumstantiis personæ, sic non invenitur de omnibus bonum esse, quod salventur; bonum enim est, eum qui se præparat et consentit, salvari; nolentem vero et resistentem non est bonum salvari... Et hoc dicitur voluntas consequens, eo quod præsupponit præscientiam operum, non tamquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti* [7].

S. Prosper.

S. Joan. Chrysost.

S. Joan. Damasc.

6. Itaque hoc idem, Deum nempe omnes singulosque homines salvos velle, S. Thomas quoque sensit; et pluribus aliis locis illud confirmat. In illa verba: *Eum, qui venit ad Me, non ejiciam foras* [8], ex auctoritate S. Joannis Chrysostomi [9] (*secundum Chrysostomum*), Dominum ita loquentem inducit: « *Si ergo pro salute hominum incarnatus sum, quomodo debeo eos ejicere?* » *Et hoc est, quod dicit:* « *Ideo non ejicio, quia descendi de cælo,... ut faciam... voluntatem... Patris, qui vult omnes salvos fieri* » [10]. — Alio autem loco: *Deus*, inquit, *voluntate suâ liberalissimâ dat eam* (gratiam) *omni præparanti se,...* « *Qui omnes homines vult salvos fieri* ». *Et ideo gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat* [11]. — Et etiam apertius, quum explicat ipsa S. Pauli verba: *qui omnes homines vult salvos fieri*, idem

S. Thomas.

[1] *S. Prosp.* Respons. ad Capitula Objection. *Vincentianar.*, Cap. 2. — [2] 1 *Tim.*, II, 1. — [3] Ibid. v. 3 et 4. — [4] In Ep. 1 ad *Tim.*, homil. 7, n. 2. — [5] Enchiridion, cap. 102. — [6] *S. Joan. Damasc.*, De Fide Orthodoxa, lib. II., cap. 29. — [7] Sent. lib. I, dist. 46, qu. 1, art. 1. — [8] *Joan.*, VI, 37. — [9] In *Joan.*, homil. 45, n. 3. — [10] Comm. in Evang. *Joan.*, cap. 6, lect. 4, n. 9. — [11] In Ep. ad *Hebr.*, cap. 12, lect. 3.

asserit: *In Deo salus omnium hominum secundum se considerata habet rationem, ut sit volibilis,... et sic ejus voluntas est antecedens. Sed si consideretur bonum justitiæ, et quod peccata puniantur, sic non vult, et hæc est voluntas consequens* [1]. Ex quibus verbis patet, Doctorem Angelicum, quum mentem suam circa voluntatem antecedentem et consequentem aperiret, constanter idem asseruisse; hic enim confirmat, quæ (ut paulo ante vidimus) in I^um librum Sententiarum scripserat. Hoc loco solum addit similitudinem negotiatoris, qui quidem voluntate antecedenti omnes salvas conservare velit merces; procellâ vero superveniente, eas non amplius salvas velit, ut vitam servet. Ita similiter Deus (inquit S. Doctor), quorumdam consideratâ nequitiâ, propter bonum justitiæ eos punitos, et (quod consequens est) non salvos vult; antecedenter vero verâ voluntate (i. e. per se) vult salutem omnium [2]. Itaque (ut alio loco jam dixerat) divina salvandi omnes voluntas ex parte suâ absoluta est; conditionalis solum ex parte objecti voliti; id est, si homo respondere voluerit, quemadmodum rectus ordo ad salutem consequendam exigit: *Nec tamen* (inquit) *est imperfectio ex parte voluntatis divinæ, sed ex parte voliti, quod non accipitur cum omnibus circumstantiis, quæ exiguntur ad rectum ordinem in salutem* [3]. Et in quæstione 19^a rursus et distinctius aperit, quid intelligat voluntatem antecedentem et consequentem: *Judex*, inquit, *antecedenter vult omnem hominem vivere; sed consequenter vult homicidam suspendi. Similiter Deus antecedenter vult omnem hominem salvari; sed consequenter vult quosdam damnari secundum exigentiam suæ justitiæ* [4].

Reprobatio negativa cum hac doctrinâ pugnare videtur.

7 (*a*). Nolo equidem hic reprobare sententiam eorum, qui prædestinationem ad gloriam ante prævisa merita ponunt; solum dico, me intelligere non posse, quomodo ii, qui Deum sine ullo respectu ad merita nonnullos ad gloriam elegisse ajunt, alios ab eâ exclusisse, simul credere possint, Eum salvos velle omnes; nisi forte hanc Dei voluntatem non veram nec sinceram, sed potius hypotheticam vel metaphoricam intelligant. Non capio, inquam, quo pacto affirmari possit, Deum omnes homines salvos et gloriæ participes velle, si maximam eorum partem ante omne demeritum ab illâ gloriâ exclusisset. Petavius [5], ut suam, huic contrariam, sententiam defendat: Quid esset, inquit, quod Deus omnibus hominibus æternæ beatitudinis desiderium infudisset, si ante quodlibet demeritum ab eâ exclusisset maximam eorum partem? Eccur Jesus Christus advenisset, ut morte suâ omnibus salutem afferret, si antea tot miserandis hominibus a Deo jam negata fuisset? Quare præbuisset media, si prius exclusi fuissent a fine consequendo? — Quapropter idem Petavius hæc, gravissima sane, adjungit verba: Si illud verum esset, dicendum foret, Deum, qui omnia a Se creata diligit, quum homines crearet, non omnes dilexisse, sed maximam eorum partem summo habuisse odio, quod excluderet a gloriâ, quos gloriæ creasset. Certum est, creaturæ felicitatem consistere in adeptione illius finis, cui creata est. Certum est pariter, Deum omnes ho-

[1] In Ep. 1 ad *Tim.*, cap. 2, lect. 1. — [2] In Ep. 1 ad *Tim.*, cap. 2, lect. 1. — [3] I Sent., dist. 46, qu. 1, art. 1 ad 2. — [4] Sum. Theol., I, qu. 19, art. 6 ad 1. — [5] De Deo, lib. X, cap. 3, n. 5.

(*a*) Ab his verbis usque ad illa: *ut ad nostrum redeamus argumentum* (pag. 647, n. 8) multum inter se differunt prima editio Neapolitana (Giuseppe di Domenico, 1759) et alia, licet eodem anno, Bassani apud Remondini confecta. Quum vero hæc certo posterior sit, ut ex pluribus argumentis manifestum est, et mutationes ab ipso Auctore adjectæ fuerint, neglectis iis, quæ in editione Neapolitanâ leguntur, alterius editionis textum fideliter referendum curavimus.

mines vitæ æternæ creare. Si ergo Deus nonnullos homines vitæ æternæ creasset, eosque deinde, sine ullo respectu ad eorum culpas, ab eâ exclusisset; eos creando, *gratis* summo habuisset odio, quod omnium maximum, in quod incidere potuissent, iis intulisset damnum: exclusi enim essent ab adeptione finis, a gloriâ videlicet, cui consequendæ creati erant. *Non enim* (ita Petavius, cujus verba paucis complector) *medio quodam modo amorem inter et odium circa creaturas potest affici Deus, maxime circa homines, quos vel amat ad... vitam æternam, vel odit ad... damnationem... Est autem summum hominis... malum alienari a Deo ac reprobari... Quare, si cui Deus sempiternum vult... exitium animæ, hunc non amat, sed odit odio illo, quod esse maximum potest in eo genere, quod naturalem ordinem excedit*[1]. Verbis autem *sempiternum exitium* Petavius non intelligit positivam damnationem, a Deo alicui destinatam, sed exclusionem a gloria; revera enim, inquit Tertullianus, quid nobis prodesset, Deum non quidem inferno nos creasse, si in ipsâ creatione ab electorum numero nos segregasset? Ab electis quippe segregari, secum ferre debet amittere salutem et in æternam proruere perniciem: quandoquidem nullum inter ea datur tertium. *Quis erit exitus segregatorum? Nonne amissio salutis?* [2] Unde Petavius concludit: *Quamobrem, si Deus omnem amat hominem... eo affectu, qui merita illorum antecedit, non eorum odit animas, ac proinde non summum vult illis malum* [3]. Si ergo, id quod certum est, Deus amat omnes homines; Eum credere debemus, omnes homines salvos velle, nec quemquam tanto habuisse odio, ut priusquam ejus demerita prævideret, gravissimum illud malum, exclusionem a gloriâ, ei voluerit.

Practica hac in quæstione conclusio.

Dico tamen iterumque dico, me illud non posse intelligere; ceteroquin, quum hoc prædestinationis negotium adeo profundum arcanum sit, ut Apostolus exclamarit: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini?* [4] — nos quidem acquiescere debemus voluntati Dei, qui in Ecclesiâ suâ obscurum remanere voluit hoc mysterium, ut nosmetipsos altissimis divinæ ejus Providentiæ judiciis humili mente subjiciamus. Idque eo magis, quod divina gratia, quâ solâ homines æternam sibi acquirere possunt vitam, sine ullâ dubitatione *gratis* omnino et sine ullo respectu ad merita nostra a Deo minori vel majori abundantiâ dispensatur. Quocirca ut salutem consequamur, semper necesse erit, unumquemque in divinæ misericordiæ brachia se projicere, ut gratiâ suâ ad salutem consequendam nos adjuvet, et semper infallibili confidere verbo illius, qui promisit, exauditurum Se esse et ad salutem perducturum, quicumque preces adhibuerit.

Propositio probatur per partes. I. Deus vult omnium salutem. Probatur 1. ex Scripturâ.

8. Verum, ut ad nostrum redeamus argumentum, Deum nempe sincerâ voluntate salvos velle omnes, reliquos videamus textus, qui idem comprobant.

Per Ezechielem Dominus ita loquitur: *Vivo Ego, dicit Dominus: Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a viâ suâ et vivat* [5]. Non solum peccatoris mortem se nolle profitetur, sed etiam se velle ejus vitam; et quo facilius sibi credatur, ut adnotat Tertullianus, jurejurando illud affirmat: *Jurans etiam, « vivo » dicens, cupit credi sibi* [6].

Ezechiel.

David.

9. Præterea David: *Quoniam ira in indignatione ejus*, inquit, *et vita in voluntate ejus* [7]: ideo castigat, quod peccatis nostris ad indignationem provocatur: quod vero ad ejus voluntatem spectat, non mortem vult, sed vitam nostram: *et vita in voluntate ejus.* In illa verba S. Basilius: *Et vita*, inquit, *in voluntate ejus. Quid ergo dicit? Nimirum quod vult Deus omnes vitæ fieri participes* [8]. — Ad

[1] L. c. — [2] Adv. *Marcionem*, lib. IV, cap. 29. — [3] L. c. — [4] *Rom.*, XI, 33, 34. — [5] *Ezech.*, XXXIII, 11. — [6] Lib. de Pœnitentia, cap. 4. — [7] Ps. XXIX, 6. — [8] Homil. in Ps. XXIX, v. 6.

hæc idem Propheta: *Deus noster Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis* [1]. Id est, ut Bellarminus explicat: *Hoc est Illi proprium, hæc est ejus natura; ipse enim Deus noster est Deus salvans,... et Dei nostri... sunt exitus mortis, idest liberatio a morte* [2]. Est ergo Dei proprium ejusque natura, salutem omnibus afferre, omnesque a morte æternâ liberare.

S. Matth. **10.** Item Dominus: *Venite ad Me, omnes,* inquit, *qui laboratis et onerati estis, et Ego reficiam vos* [3]. Si omnes ad salutem vocat, veram ergo habet salvandi *S. Petrus.* omnes voluntatem. — S. Petrus quoque: *Nolens aliquos perire,* inquit, *sed omnes* (notetur vox: *omnes*) *ad pœnitentiam reverti* [4] (atque ita ad salutem pervenire).

Reliqui textus. **11.** Insuper: *Sto ad ostium et pulso,* inquit Dominus; *siquis... aperuerit..., intrabo* [5]. — *Quare moriemini, domus Israel?... Revertimini et vivite* [6]. — *Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei?* [7] — *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti!* [8] — Quomodo Dominus affirmare posset, nostra peccatorum corda Se pulsare; quâ ratione tantopere suaderet, ut ad suum complexum revertamur; quo pacto nobis exprobraret: « quid ultra facere debui, ut salutem vobis afferrem »; quî dicere posset, tamquam filios Se nos excipere voluisse, si veram omnes salvandi voluntatem non haberet? — Præterea S. Lucas: Jesus Christus, inquit, a longinquo Hierosolyma intuens, et secum considerans, populum illum propter peccatum suum esse periturum, *videns civitatem flevit super illam* [9]. Cur autem, inquit cum Chrysostomo [10] Theophylactus [11], exitium Hebræorum prævidens flevit, nisi quod eorum salutem reverâ expeteret? — Jamvero, quum tam multis locis palam fecerit Dominus, Se omnes salvos cupere, quis tandem asserat, Deum non velle salutem omnium? *Quodsi ipsa Scripturæ loca,* rursus inquit Petavius, *quibus hanc suam voluntatem... tam illustribus ac tam sæpe repetitis sententiis, immo vero lacrimis ac jurejurando... testatus est Deus, calumniari licet et in contrarium detorquere sensum, ut præter paucos genus hominum omne perdere... statuerit, nec eorum servandorum voluntatem ullam habuerit...; quid est adeo disertum in ceteris fidei decretis, quod simili ab injuriâ et cavillatione tutum... esse possit?* [12] Asserere, Deum non vere salvos velle omnes, magni hujus auctoris judicio, est in luculentissimis fidei decretis cavillari, iisque injuriam inferrre. Et Card. Sfondrati: *Plane qui aliter sentiunt,* inquit, *nesciò an ex Deo vero Deum... scenicum faciant, quales sunt, qui... reges in theatro se fingunt, quum tamen nihil minus quam reges sint* [13].

Probatur 2. ex Traditione. **12.** Eamdem porro veritatem, omnes nempe et singulos homines salvos velle Deum, communiter confirmant SS. Patres. Nemo dubitat, quin Patres Græci omnes hac in re consenserint, ut S. Justinus [14], S. Basilius [15], S. Gregorius Nazianzenus [16], S. Methodius [17], S. Chrysostomus [18] (quorum testimonia refert Petavius [19]). Videamus autem, quid Latini quoque dicant. S. Hieronymus: *Vult* (Deus) *salvari omnes... Sed quia nullus absque propriâ voluntate salvatur... vult nos bonum velle, ut quum voluerimus, velit in nobis et ipse suum implere consilium* [20]. Et alio loco: *Voluit itaque Deus salvare cupientes; et provo-*

[1] Ps. LXVII, 21. — [2] Comment. in Ps. LXVII, v. 22. — [3] *Matth.*, XI, 28. — [4] 2 *Petr.*, III, 9. — [5] Apoc., III, 20. — [6] *Ezech.*, XVIII, 31, 32. — [7] *Isai.*, V, 4. — [8] *Matth.*, XXIII, 37. — [9] *Luc.*, XIX, 41. — [10] In *Matth.* hom. 74, n. 3. — [11] Enarr. in Evang. *Lucæ*, cap. 19, v. 41. — [12] De Deo, lib. X, cap. 15, n. 5. — [13] Nodus Prædestinationis dissolutus, pars 1, § 1, n. 2 — [14] De Resurrectione; fragmenta, n. 8. — [15] Homil. in Ps. XXIX, n. 4. — [16] Oratio 4, n. 68; oratio 38, n. 14. — [17] Apud *Œcumenium*, Comment. in Ep. ad *Rom.*, cap. 9, 19-21. — [18] Homil. de ferendis reprehensionibus, seu de longitudine procœmiorum, n. 6; In Ep. ad Hebr., homil. 2, n. 3. — [19] L. c., cap. 4 et 5. — [20] Comm. in Ep. ad *Ephes.*, lib. I, cap. 1, v. 11.

cavit ad salutem, ut voluntas haberet præmium; sed illi credere noluerunt [1]. S. Hilarius: *Ut omnes homines (Deus) salvos fieri velit, et non eos tantum, qui ad sanctorum numerum pertinebunt, sed omnes omnino, ut nullus habeatur exceptus* [2]. S. Paulinus: *Omnibus dicit (Christus): «Venite ad me, cet.»; omnem enim, quantum in ipso est, hominem salvum fieri vult, qui fecit omnes* [3]. S. Ambrosius: *Etiam circa impios ostendere suam debuit voluntatem. Et ideo nec perditurum debuit præterire, ut adverterent omnes, quod in electione etiam proditoris sui servandorum omnium insigne prætendit... Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus, quod omnes voluit liberare* [4]. Auctor operis, cui titulus: Ambrosii Commentarius (et, ut scribit Petavius [5], quod Hilarii diaconi esse creditur), in illud Apostoli: *qui omnes homines vult salvos fieri,* ita secum quærit: Quum Deus, qui quidem omnipotens est, omnes salvos velit, quid est, quod tam multi ad salutem non perveniant? Respondet autem: *Vult illos salvari, si et ipsi velint. Nam utique qui legem omnibus dedit, nullum excepit a salute...; hæc medicina... neque dubiis proficit neque invitis* [6]. Dominum ait neminem exclusisse a gloriâ, omnibusque concedere gratiam, quâ salventur; hac tamen conditione, si gratiæ respondere voluerint, quum recusanti gratia nihil prosit. Et ad illud quæsitum eodem modo respondent Chrysostomus et Augustinus. Ille quidem: *Cur igitur non omnes salvi fiunt,* inquit, *si vult (Deus) omnes salvos esse? Quoniam non omnium voluntas illius voluntatem sequitur; porro ipse neminem cogit* [7]. Hic autem: *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri:... non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium* [8]. Pluribusque aliis locis, quos mox referemus, idem asserit S. Augustinus.

II. Christus pro omnibus mortuus est.

13. Deinde, pro omnibus et singulis hominibus mortem subiisse Jesum Christum, similiter perspicuum est quum ex Scripturis tum ex sanctorum Patrum testimoniis. Magnam sane perniciem Adami peccatum universo generi humano attulit; Jesus Christus vero Redemptionis gratiâ omnia damna, ab Adamo nobis illata, reparavit. Quapropter Tridentina Synodus statuit, Baptismum animas puras reddere atque immaculatas; et remanentem fomitem non manere in earum exitium, sed ut resistentes ornatiorem sibi acquirant coronam: *In renatis enim nihil odit Deus...; innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti sunt, cet. Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur et sentit; quæ quum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus... non valet: quinimmo qui legitime certaverit, coronabitur* [9]. Quin etiam, ut ait S. Leo: *Ampliora adepti* (sumus) *per... Christi gratiam, quam per diaboli amiseramus invidiam* [10]. Jesu Christi Redemptione majus lucrum fecimus, quam Adami peccato accepimus detrimentum. Quod idem his verbis monuit Apostolus: *Non sicut delictum, ita et donum... Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia* [11]. Idemque Salvator noster ipse docuit: *Ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant* [12]. Quod et prædixerant David atque Isaias. Ille quidem: *Et copiosa,* inquit, *apud eum redemptio* [13]. Hic autem: *Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis* [14]. In quæ verba interpres: *Deus,* inquit, *ita dimisit Ecclesiæ iniquitates... per Christum,... ut duplicia, idest multiplicia*

[1] Comment. in *Isaiam,* lib. XVII, cap. 63, v. 8 seq. — [2] Epist. ad *Augustinum,* n. 7. (Ep. 226 inter Epist. *S. Augustini*). — [3] Ep. 24, ad *Severum,* n. 9. — [4] De Paradiso, lib. VIII, n. 39. — [5] L. c., cap. 4, n. 5. — [6] Comment. in Ep. ad *Timoth.*, I, cap. 2, v. 1-4. — [7] Homil. de ferendis reprehensionibus, seu de longitudine proœmiorum, n. 6. — [8] De Spiritu et Littera, cap. 33, n. 58. — [9] Sess. V, de Peccato Origin., n. 5. — [10] Sermo 73, de Ascensione 1, cap. 4. — [11] *Rom.*, V, 15 et 20. — [12] *Joan.*. X, 10. — [13] Ps. CXXIX, 7. — [14] *Isai.*, XL, 2.

bona... susceperit pro suis peccatis et pœnis peccatorum, quas merebatur [1].

Probatur 1. ex Scripturâ.

14. Nostrum autem Salvatorem, ut dixi, pro omnibus mortuum esse, et Redemptionis suæ opus pro singulorum hominum salute æterno Patri obtulisse, divinæ asseverant Scripturæ: *Venit... Filius hominis salvare, quod perierat* [2]. — *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* [3]. — *Pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed Ei, qui pro ipsis mortuus est* [4]. — *In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium* [5]. — *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi* [6]. — *Caritas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt* [7]. Ut autem de his ultimis tantum verbis sermo fiat, num, quæso, ex eo, quod Christus pro omnibus mortuus sit, Apostolus colligere potuisset, omnes esse mortuos, nisi pro certo habuisset, Jesum Christum reverâ mortuum esse pro omnibus? Idque eo magis, quod ex eâdem ratione S. Paulus infert, hanc veritatem amore erga Salvatorem nos accendere. — Ad explicandum autem Dei desiderium ac voluntatem salvandi omnes, potissimum valet illud ejusdem Apostoli: *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit Illum* [8]. Atque vim auget, quod sequitur: *Quomodo non etiam cum Illo omnia nobis donavit?* [9] Si Deus omnia nobis donavit, cur timendum erit, ne electionem ad gloriam negaverit: adjectâ tamen conditione, ut gratiæ respondeamus? Quodsi donavit Filium, inquit doctus Card. Sfondrati, quomodo negabit salutis gratiam? En ejus verba: *Hic diserte nos instruit (Apostolus), Deum nos certos facere, non negaturum minus, qui dedit majus: non negaturum gratiam ad salvandum, qui dedit Filium, ut salvaremur* [10]. Et re quidem verâ; quomodo S. Paulus affirmare poterat, Deum donando Filium omnia nobis donasse, si credidisset, Dominum multos exclusisse a gloriâ, unico sane bono atque unico fine, cui nos creavit? Iis multis ergo omnia quidem donavit, denegavit vero id, quod est optimum, æternam dico beatitudinem, sine quâ (quum non detur tertium) non possunt nisi æternam subire miseriam! Nisi illud etiam magis inconveniens asserere volumus (ut rite advertit alius quidam doctus auctor), omnibus Deum concedere gratiam ad gloriam consequendam, multis vero negare aditum, quo eâ fruantur; dare quidem medium, finem vero denegare [11].

2. ex Traditione.

15. Ceterum sancti Patres omnes uno ore affirmant, Jesum Christum ideo esse mortuum, ut æternam salutem omnibus obtineret. S. Hieronymus: *Pro omnibus mortuus est Christus*, inquit; *solus inventus est, qui... pro omnibus, qui erant in peccato mortui, offerretur* [12]. S. Ambrosius: *Venit enim (Christus), ut... vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt..., ideo volentes curat, non adstringit invitos* [13]. Alio loco: *Omnibus*, inquit, *opem sanitatis detulit, ut quicumque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit, quum remedium haberet... Christi autem manifesta in omnes prædicetur misericordia,... qui omnes homines vult salvos fieri* [14]. Et alibi clarius: *Non ad unum quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Jesus: omnes scripti heredes sumus;... testamentum commune est et jus omnium, hereditas universorum et soliditas singulorum* [15]. Notentur verba: *omnes scripti heredes*

[1] *Corn. a Lap.* Comm. in h. l. — [2] *Matth.*, XVIII, 11. — [3] 1 *Tim.*, II, 6. — [4] 2 *Cor.*, V, 15. — [5] 1 *Tim.*, IV, 10. — [6] 1 *Joan.*, II, 2. — [7] 2 *Cor.*, V, 14. — [8] *Rom.*, VIII, 32. — [9] Ibid. — [10] L. c., § 2, n. 1. — [11] Theol. dogm. ad Usum Seminar. *Petrocoren.* (*Périgueux*) lib. III, cap. 3, quæst. 4. — [12] Expositio in Ep. 2 ad *Corinth.*, cap. 5, v. 15 (falso ei tribuitur. Nota edit.). — [13] De Interpellatione *Job* et *David*, lib. IV, cap. 2, n. 4. — [14] De *Cain* et *Abel*, lib. II, cap. 3, n. 11. — [15] In Ps. CXVIII, sermo 14, n. 41.

sumus; ac proinde Redemptor suos cælorum heredes nos omnes conscripsit. S. Leo: *Sicut (Christus),* inquit, *nullum a reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit* [1]. S. Augustinus in illud S. Joannis: « *Non enim misit Deus Filium suum..., ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* » [2], adnotat: *Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum* [3]. Notentur verba: *quantum in medico est;* efficaciter igitur Deus ex parte suâ omnium vult salutem; eum vero sanare non potest (ut subjungit S. Augustinus), qui sanari renuit: *Sanat omnino ille..., sed non sanat invitum. Quid autem te beatius, quam ut tamquam in manu tuâ vitam (a), sic habeas in voluntate sanitatem tuam?* [4] Quæ singula consideranda sunt verba: *sanat;* loquitur ergo S. Doctor de peccatoribus, qui morbo laborant, nec suis viribus ad sanitatem sibimetipsis restituendam sunt idonei: *omnino;* ex parte Dei ergo nihil deest ad sanandos peccatores eosque ad salutem perducendos: *in manu tuâ vitam, sic habeas in voluntate sanitatem tuam;* declarat igitur, ex parte suâ Deum verâ voluntate nos salvos velle omnes; secus in manu nostrâ non esset, sanitatem et æternam vitam acquirere. — Alio loco: *Qui nos,* inquit, *tanto pretio redemit, non vult perire, quos emit. Non emit, quos perdat, sed emit, quos vivificet* [5]. Nos omnes redemit, ut nos omnes salvet. Et deinde celebri illâ sententiâ ad æternam beatitudinem operandam nos excitat omnes: *Erigat ergo se humana fragilitas... Non dicat: non ero (beatus)... Plus est..., quod (Christus) fecit, quam quod promisit. Quid fecit? mortuus est pro te. Quid promisit? Ut vivas cum Illo* [6]. — Fuerunt, qui Jesum Christum sanguinem suum pro omnibus obtulisse dicerent, ut gratiam quidem, non vero salutem iis obtineret. Quorum opinionem magnopere aversatus Petrocorensis, exclamat: *O contentiosam nugacitatem! Quomodo... Dei Sapientia medium salutis voluit et non finem salutis?* [7] — Præterea S. Augustinus, adversus Judæos loquens: *Agnoscitis latus,* inquit, *quod pupugistis, quoniam et per vos et propter vos apertum est* [8]. Nisi Christus reverâ pro omnibus sanguinem profudisset, Judæi S. Augustino potuissent respondere, se quidem Domini latus aperuisse, non tamen pro ipsis illud fuisse apertum.

3. ex *Jansenii* condemnatâ propositione.

16. S. Thomas quoque nihil dubitat, quin Jesus Christus pro omnibus mortuus sit; atque inde colligit, Eum salvos velle omnes: *Christus Jesus est Mediator Dei et hominum, non quorumdam, sed inter Deum et omnes homines; et hoc non fuisset, nisi vellet omnes salvare* [9].

Confirmatur (ut suprà jam diximus) ex condemnatione quintæ Jansenii propositionis: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus hominibus mortuum esse aut sanguinem profudisse* [10]. Ex reliquis propositionibus damnatis et ex Jansenii principiis illa propositio significat, Jesum Christum esse mortuum, ut gratias ad salutem idoneas promereret non quidem omnibus, sed solis prædestinatis, ut alio loco clare expressit: *Nullo modo ejus* (i. e. Augustini) *principiis consentaneum est, ut Christus Dominus vel pro infidelium in infidelitate morientium, vel pro justorum non perseverantium æternâ salute mortuus esse, sanguinem fudisse... sentiatur* [11]. Itaque contrarius et catholicus hic est sensus: non est semipelagianum, sed recte dicitur, Jesum Christum ideo esse mortuum, ut non solis prædestinatis,

[1] Sermo 21, de Nativ. Domini 1, cap. 1. — [2] *Joan.,* III, 17. — [3] In *Joan.* Evang., tract. 12, n. 12. — [4] Enarr. in Ps. CII, n. 6. — [5] Sermo 22, cap. 9. — [6] Enarr. in Ps. CXLVIII, n. 8 — [7] Theol. Dogm. ad Usum Sem. *Petrocor.,* l. c. — [8] De Symbolo ad Catechum., lib. II, cap. 8 (falso ei adscribitur. Nota edit.). — [9] In Ep. 1 ad *Tim.,* cap. 2, lect. 1. — [10] Const. *Innoc. X* « *Quum occasione* », 31 Maii 1653, prop. 5. — [11] De Gratia Christi, lib. III, cap. 20.

(*a*) Nonnulli legunt: *in manu tuâ vitam;* apud alios deest *vitam* (Nota edit.).

sed omnibus atque etiam reprobis promereret gratias ad æternam salutem juxta præsentem Providentiæ ordinem consequendam.

Utraque pars probatur ex præcepto spei.

17. Præterea, Deum ex parte suâ omnes reverâ salvos velle, et Jesum Christum pro salute omnium mortem subiisse, certiores nos facit spei præceptum, omnibus a Domino impositum. Cujus quidem rei perspicua est ratio. S. Paulus spem Christianam vocat tutam ac firmam animæ ancoram: *Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam* [1]. Ubinam autem spei nostræ ancoram illam tutam ac firmam haberemus, nisi in illâ veritate, Deum salvos velle omnes? *Quâ enim fiduciâ*, inquit Petrocorensis, *divinam misericordiam sperare poterunt scelerati homines, si certum non sit, quod Deus salutem eorum velit?... Quâ fiduciâ Christi mortem... Deo offerre poterunt, ut indulgentiam consequantur, si incertum est, an pro ipsis oblata sit?* [2]. Et Card. Sfondrati: Si forte alios, inquit [3], Deus ad vitam æternam elegisset, alios exclusisset ab eâ, nemo firmiter sperare posset, dum ei plura desperandi quam sperandi fundamenta suppetunt; nam multo plures sunt reprobi quam electi. Quodsi Jesus Christus non pro omnium salute esset mortuus, quomodo sine speciali revelatione certum haberemus fundamentum, salutem per ejus merita sperandi? Illud vero nequaquam dubitat S. Augustinus; ait enim: *Omnis namque spes et totius fiduciæ certitudo mihi est in pretioso sanguine ejus, qui effusus est propter nos et propter nostram salutem* [4]. Ideo sanctus vir omnem spem in Jesu Christi sanguine reponebat, quia fides certiorem eum faceret, Jesum Christum pro omnibus esse mortuum. — Sed hæc ratio ex spe Christianâ desumpta, melius examinanda recurret in capite IV, quum argumentum præcipuum pertractabimus, omnibus nempe concessam esse orationis gratiam.

Difficultas de infantibus, sine baptismate mortuis.

18. Superest, ut solvatur difficultas, cur pereant infantes, qui ante Baptismum susceptum, necdum rationis usum adepti, moriantur. Si Deus omnes salvos velit (ita objicitur), quî fit, ut sine culpâ pereant, utpote quolibet Dei auxilio ad salutem consequendam destituti? — Duplex, et alterum quidem altero rectius, habetur responsum, quod utrumque breviter hic complectar.

Solvitur difficultas. 1. Ex parte Dei.

19. Primum respondetur, Deum voluntate antecedenti omnes salvos velle, eamque ob causam universalia præbuisse subsidia, quibus omnes eo perveniant; nonnumquam tamen ea subsidia suum effectum non consequi vel ex propriâ voluntate eorum, qui iis uti nolint, vel quod nonnulli iis uti nequeant propter causas secundas (quales sunt naturales parvulorum obitus), quarum cursum Deus impedire non tenetur, qui totum secundum justa generalis suæ Providentiæ judicia disposuit. Quæ omnia colliguntur ex doctrinâ S. Thomæ, Jesum Christum pro omnibus quidem obtulisse sua merita et baptismum instituisse; quum porro de parvulis agatur, ante rationis usum morientibus, applicationem hujus ad salutem remedii non impediri directâ Dei voluntate, sed voluntate mere permittente; Deum videlicet, ut generalem omnium rerum provisorem, non debere universalem ordinem perturbare, ut particulari provideat [5].

2. Ex parte parvulorum.

20. Item respondetur, aliud esse, non esse beatum, aliud vero perire; quum enim æterna beatitudo sit donum omnino gratuitum, ejus privatio rationem pœnæ non habet. Quâ in re æquissima est S. Thomæ sententia, tales parvulos nullam nec sensûs nec damni pœnam subire: non pœnam sensûs, inquit S. Doctor, quia *pœna sensûs respondens (est) conversioni (ad creaturam). Sed in peccato originali*

a non afficientur pœnâ sensûs;

[1] *Hebr.*, VI, 18 et 19. — [2] L. c. — [3] L. c., § 1, n. 10. — [4] Lib. Meditationum, cap. 14 (falso ei tribuitur. Nota edit.). — [5] Sum. theol., I, qu. 22, art. 2, ad 2.

non est conversio (ad creaturam) (quum non adsit culpa propria)...; *et ideo peccato originali non debetur pœna sensûs* [1]; quandoquidem in peccato originali nullus habetur actus. Opponunt adversarii doctrinam S. Augustini, qui quodam loco [2] se sentire significat, infantes quoque pœnâ sensûs affici. — Sed alio loco declarat, hac in re se valde ancipitem hærere; ait enim: *Quum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis (mihi crede) coarctor angustiis; nec quid respondendum prorsus invenio* [3]. Et alibi asserit, affirmari posse, eos nec præmio nec pœnâ affici: *Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quædam inter recte factum et peccatum, et sententia judicis media esse non possit inter præmium atque supplicium* [4]. Quod quidem asseveranter statuit S. Gregorius Nazianzenus: *Nec cælesti gloriâ nec suppliciis a justo Judice afficiantur* [5]. Atque item S. Gregorius Nyssenus: *Immatura mors infantium demonstrat*, inquit, *neque in doloribus et mœstitiâ futuros eos, qui sic vivere desierunt* [6].

b non afficientur pœnâ damni.

21. Quod porro ad pœnam damni pertinet, parvuli quidem exclusi sunt a gloriâ; docet tamen Magister Angelicus [7] (qui illud ceteris melius perpendit), neminem dolere privatione illius boni, ad quod assequendum non sit idoneus; unde, sicut nemo dolet, se volare non posse, vel, quum sit persona privata, se non esse imperatorem: ita nec dolent parvuli, quod gloriâ priventur, ad quam assequendam numquam fuerunt idonei: neque enim ex naturæ principiis neque ex suis meritis eam sibi vindicare potuerunt. Et alibi [8] hanc aliam rationem affert, solâ fide actuali, quæ omnem naturalem cognitionem superat, haberi posse supernaturalem gloriæ cognitionem; eamque ob causam non posse afflictari infantes privatione gloriæ, cujus nullam umquam habuerint supernaturalem notitiam. Præterea, inquit, quamvis quod ad gloriæ unionem spectet, a Deo disjungantur, non solum nihil dolent, æternæ beatitudinis se non esse participes, sed *immo magis gaudebunt de hoc, quod participabunt multum de divinâ Bonitate et perfectionibus naturalibus* [9]; atque Illi (i. e. Deo) *conjunguntur per participationem naturalium bonorum, et ita etiam de Ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione* [10].

CAPUT II.

ALTERA PROLUSIO.

DEUM NECESSARIAM COMMUNITER CONCEDERE GRATIAM, QUA OMNES JUSTI PRÆCEPTA SERVENT, OMNESQUE PECCATORES SE CONVERTANT.

Quum Deus salutem omnium velit, item vult media necessaria.

1. Si Deus salvos vult omnes homines, consequens est, ut omnibus tribuat gratiam et auxilia ad salutem consequendam necessaria; secus dici nequit, omnes salvandi veram Eum habere voluntatem. Antecedentis voluntatis, inquit S. Thomas, quâ Deus vult omnium salutem, *effectus est ordo naturæ in finem salutis, et promoventia in finem, omnibus communiter proposita, tam naturalia quam gratuita* [11].

[1] De Malo, quæst. 5, art. 2. — [2] Sermo 294, cap. 3. — [3] Ep. 166, ad *Hieronymum*, cap. 6, n. 16. — [4] De libero Arbitrio, lib. III, cap. 23, n. 66. — [5] Orat. 40 in Sanctum Baptisma, n. 23 (Ii nimirum, qui *per ignorantiam ac tyrannidem a baptismo exciderunt.* Ac proinde, *a fortiori*, idem de parvulis statuit. Nota edit.). — [6] De infantibus, qui præmature abripiuntur. — [7] II Sent., dist. 33, qu. 2, art. 2. — [8] De Malo, qu. 5, art. 3. — [9] II Sent., dist. 33, qu. 2, art. 2. — [10] Ibid. ad 5. — [11] I Sent., dist. 46, quæst. 1, art. 1.

Certum est, contrà ac Lutherus [1] et Calvinus [2] blasphemarunt, Deum non imponere legem, quæ servari nequeat; itemque certum est, sine gratiæ auxilio legem servari non posse; quod his verbis Innocentius I contra Pelagianos declaravit: *necesse est enim, ut quo* (i. e. Deo) *auxiliante vincimus, Eo non adjuvante vincamur* [3]. Atque idem statuit Cælestinus Papa [4]. — Si autem Dominus legem imponit, quæ ab omnibus servari potest, sequitur, ut omnibus quoque vel immediate vel mediate (i. e. orationis ope) necessariam gratiam tribuat ad eam observandam; quod sacra Tridentina Synodus luce clarius his verbis significavit: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis* [5]. Si enim et proximam et remotam gratiam ad legem adimplendam denegaret, aut lex frustra esset imposita aut peccatum foret necessarium; quodsi necessarium esset, peccatum esse jam desineret, ut infra fusiori calamo demonstrabimus.

Consonat doctrina *Græcorum* Patrum.

2. Atque ita communiter sentire sanctos Patres, ex eorum verbis, quæ hic afferuntur, patebit. S. Cyrillus Alexandrinus: *Quod si* (quis peccator), inquit, *perinde atque alii, et ex æquo cum ipsis* (qui fideles permanserunt) *divinæ gratiæ opibus præditus, propriâ voluntate delapsus est; quomodo non eum servasse dicitur Christus, qui, quantum ad cavendi peccati auxilia concessa pertinet, hominem liberavit?* [6] Et quâ fronte talis peccator de Jesu Christo conqueri possit? — S. Joannes Chrysostomus ad quæsitum: *Undenam alii vasa iræ, alii misericordiæ sunt?* In hunc modum respondet: *Ex liberâ suâ utique voluntate; nam Deus, quum sit valde bonus, in utrisque parem benignitatem ostendit* [7]. Ac deinde Pharaonem commemorans, quem Scripturæ corde induratum vocant: *Si salutem Pharao non est adeptus,* inquit, *totum id illius voluntati tribuendum est; quum nihil minus quam qui salutem assecuti sunt, concessum illi fuerit* [8]. Et alio loco, quum de matre filiorum Zebedæi agit, in illa verba: *non est meum dare vobis* [9]*, cet.: Hoc,* inquit, *illum* (i. e. Christum) *significare voluisse, non suum esse tantummodo dare, sed et certantium esse capere; nam si istud ex se uno penderet, omnes utique salvi essent homines* [10]. — S. Isidorus Pelusiota: *Etenim serio et modis omnibus* (Deus) *vult eos adjuvare, qui in vitio volutantur, ut omnem eis excusationem eripiat* [11]. S. Cyrillus Hierosolymitanus: *In vitam æternam januas* (Dominus) *aperuit, ut omnes quantum in ipso est, eâ nullo impediente potiantur* [12].

Quid *Jansenius* de iis dicat.

3. Sed Græcorum Patrum doctrina non arridet Jansenio, qui non dubitat hæc, temeraria sane, verba proferre: *Nec ulli imperfectius de gratiâ quam Græci locuti sunt* [13]. In iis ergo, quæ ad gratiam spectant, sequenda non sunt documenta Græcorum Patrum, qui Ecclesiæ primi magistri fuerunt atque columnæ? Num Græcorum forte doctrina, in hac nominatim tam gravis momenti materiâ, ab Ecclesiâ Latinâ differebat? Minime vero; immo constat, ab Ecclesiâ Græcâ ad Latinam transiisse veram fidei doctrinam; unde dubitari nequit, ut Juliano, Græcorum Patrum auctoritatem opponenti, respondit S. Augustinus [14], quin Latinorum et Græcorum eadem sit fides. Quem autem sequamur oportet? Jansenii forte errores, quos Ecclesia tamquam hæreticos condemnavit, quum audacter asseruisset, etiam justis deesse gratiam, quâ nonnulla servare possint præcepta; et hominem merita ac demerita sibi acquirere,

[1] De Libertate *Christiana*, vers. med. — [2] Instit. Christ. Relig., lib. II, cap. 7, n. 5. — [3] Ep. ad Patres Conc. *Carthag.*, n. 7 (Ep. 181 inter Ep. *S. Augustini*). — [4] Ep. 21 ad Episcopos *Galliar.*, cap. 6. — [5] Sess. VI. cap. 11. — [6] In *Joan.* Evang., lib. XI, cap. 17, v. 12 et 13. — [7] In Ep. ad *Rom.*, homil. 16, n. 9. — [8] Ibid. — [9] *Matth.*, XX, 23. — [10] Homil. de Petit. Filior. *Zebedæi*, n. 5. — [11] Epist. lib. II, epist. 270 ad *Apollonium*. — [12] Catech. 18, n. 31. — [13] De Gratia Christi, lib. III, cap. 20. — [14] Contra *Julian. Pelagian.*, lib. I, cap. 4, n. 14.

etiamsi ex necessitate agat, dummodo ne vi cogatur? Qui quidem unà cum reliquis ejus erroribus ex prorsus falso ejus systemate de relative victrici delectatione emanant; quod systema capite III, ubi confutabitur, pertractandum recurret.

Item consonat *Latinorum* Patrum doctrina.

4. Quum igitur Jansenio Græcorum Patres non satisfaciant, videamus, quid doceant Latini. Hi autem a Græcis nihil dissentiunt.

S. Hieronymus: *Nihil boni operis* (homo) *agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, ut suam* (notentur hæc ultima verba) *per singula opera gratiam non negaret* [1]. S. Ambrosius: *Qui enim venit et januam pulsat, vult semper intrare; sed in nobis est, quod non semper ingreditur* [2]. — S. Leo: *Juste... instat præcepto, qui præcurrit auxilio* [3]. — S. Hilarius: *Nunc autem per unum in omnes donum vitæ et justificationis gratia abundavit* [4]. — Innocentius I: *Quotidiana præstat Ille* (homini) *remedia, quibus nisi freti... nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores* [5]. — S. Augustinus: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras. Neque illud, quod vulnerata membra non colligis, sed* (hæc nota) *quod volentem sanare contemnis. Ista tua propria peccata sunt: nulli enim homini ablatum est scire utiliter quærere* [6]. Et alio loco: *Quod ergo ignorat* (anima), *quid sibi agendum sit, ex eo est, quod nondum accepit; sed hoc quoque accipiet, si hoc, quod accepit, bene usa fuerit:* (quæ hic sequuntur, nota) *accepit autem ut pie et diligenter quærat, si volet* [7]. Itaque singuli recipiunt gratiam saltem remotam quærendi; quâ si recte usi fuerint, proximam recipient, ut illud efficiant, quod prius efficere non potuissent. Quæ quidem, sancti Doctoris judicio, hoc innituntur axiomate, neminem peccare in iis, quæ vitare nequeat: ac proinde hominem peccantem ideo peccare, quia auxiliante Dei gratiâ, quæ nemini deest, peccatum evitare possit: *Quis... peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem: caveri igitur potest* [8]; — *sed opitulante Illo, qui non potest falli* [9]. Ex quâ evidenti ratione hoc aliud patet principium (quod infrà melius examinabitur, quum de obstinatorum culpis erit agendum): si deesset necessaria ad præcepta servanda gratia, nullum esset peccatum.

Eamdem doctrinam sequitur *S. Thomas.*

5. Idem pluribus locis docet S. Thomas. Quodam loco, verba Apostoli: *qui omnes homines vult salvos fieri* [10], commentariis illustrans: *Et ideo*, inquit, *gratia nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat, sicut nec sol deest oculis cæcis* [11]. Itaque ut sol in omnes lucem suam diffundit, iisque tantum ejus usu destituti manent, qui suâ voluntate excæcantur; ita Deus ad servandam legem gratiam omnibus impertit, atque ideo pereunt homines, quod eâ uti nolunt. — Alio loco: *Hoc enim ad divinam Providentiam pertinet*, inquit, *ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus* (i. e. hominis) *non impediatur* [12]. — Quodsi Deus gratias ad salutem necessarias omnibus tribuit, simulque constat, ad superandas tentationes ac præcepta servanda gratiam actualem requiri; omnino concludi oportet, ad bonum operandum omnibus Eum concedere gratiam actualem, vel immediate vel mediate, ita tamen, ut nulla alia requiratur gratia, quâ revera adhibeatur illud medium (precationem dico) ab obti-

[1] Ep. 140, ad *Cyprianum*, n. 5. — [2] In Ps. CXVIII, serm. 12, n. 13. — [3] Sermo 67, de Passione 16, cap. 6. — [4] Tract. in 59 Psalm., n. 4. — [5] Ep. ad Patres Conc. *Carthag.* (181 inter Ep. *S. Augustini*), n. 7. — [6] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 19, n. 53 (*a*). — [7] Ibid., cap. 22, n. 65. — [8] Ibid., cap. 18, n. 50. — [9] De Natura et Gratia, cap. 67, n. 80. Confer etiam *Retractation.*, lib. I, cap. 9, n. 3. — [10] 1 *Tim.*, II, 4. — [11] In Ep. ad *Hebr.*, cap. 12, lect. 3. — [12] De Veritate, qu. 14, art. 11, ad 1.

(*a*) Alii legunt: *quærere;* alii: *quæri* (Nota edit.).

nendam gratiam actualem proximam. — Alibi in illud S. Joannis: *Nemo potest venire ad Me* [1], *cet.* ita scribit: *Si vero non elevatur* (cor humanum), *non est defectus ex parte trahentis, qui, quantum in se est, nulli deficit; sed est propter impedimentum ejus, qui non trahitur* [2]. Item Scotus: *Vult omnes homines salvare*, inquit,... *quantum scilicet est ex parte et sui et voluntate suâ antecedente, pro quanto dedit eis... adjutoria communia sufficientia ad salutem* [3]. — Concilium Coloniense: *Quamquam nemo convertatur... nisi tractus per Patrem, attamen nemo hic excusationem prætexat, quod non trahatur; quod Ille semper stet ante ostium, pulsans nimirum per internum et externum verbum* [4].

Item *Scotus.*

Illa doctrina innititur Scripturæ testimoniis.

6. Nec temere locuti sunt SS. Patres, sed divinis Scripturis innixi; innumeris enim locis Dominus luce clarius ostendit, assidue Se gratiâ suâ nobis assistere, si nos eâ uti velimus vel ad perseverandum post justificationem, vel ad conversionem, si peccatum admiserimus. *Sto ad ostium et pulso; siquis Mihi aperuerit..., intrabo* [5]. Ad ea verba Bellarminus [6] recte sic argumentatur: Dominus, quum minime ignoret, hominem sine Ipsius gratiâ aperire non posse, frustra cordis januam pulsaret, nisi prius gratiam contulisset, quâ, si velit, possit aperire. Et prorsus idem ait S. Thomas, quum illa verba explicat; Deum videlicet singulis tribuere gratiam ad salutem necessariam, et penes hominem esse, gratiæ respondere: *Deus autem voluntate suâ liberalissimâ dat eam* (i. e. gratiam) *omni præparanti se. Apoc., III, 20:* « *Ecce sto ad ostium et pulso...* ». *Et ideo gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat* [7]. Et alio loco subjungit: *Hoc enim ad divinam Providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem* [8]. Itaque, ut ait S. Ambrosius, *qui enim venit et januam pulsat, vult semper intrare; sed in nobis est, quod non semper ingreditur* (quia nos aditum præpedimus), *non semper manet* (quia semel ingressus, a nobis propellitur) [9].

Apoc. III, 20.

7. *Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod exspectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* [10] In quæ verba Bellarminus adnotat: *Quorsum diceret Dominus:* « *exspectavi* »... *si non ei dedisset facultatem... ad proferendas uvas?* [11] Et si gratias ad salutem necessarias non tribueret omnibus, Judæis dicere non potuisset: *quid debui ultra facere;* eorum enim legitima fuisset responsio, ideo se fructum non tulisse, quod auxilium defuisset, ad illud necessarium. Itemque in hæc Jesu Christi verba: *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti?* [12] quærit Card. Bellarminus: *Quomodo... voluit, ut queratur de nolentibus, si eos... non juvit, ut possent velle?* [13]

Isai. V, 4.

Matth. XXIII, 37.

8. *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui* [14]. — *In medio enim templi*, ita explicat S. Bernardus, *misericordia est, non in angulo aut diversorio, quia non est acceptio personarum apud Deum. In communi posita est, offertur omnibus, et nemo illius expers, nisi qui renuit* [15].

Ps. XLVII, 10.

9. *An divitias Bonitatis ejus... contemnis? Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* [16] En igitur, suâ malitiâ non convertitur peccator, quod divitias contemnit divinæ Bonitatis, quæ ipsum advocat, nec desinit suâ gratiâ ad conversionem eum movere. Deus peccatum quidem odio habet; simul tamen peccatricem animam, quoad his in terris vivit, amore prosequitur, necessarium ei ad salutem præbens auxilium.

Rom. II, 4.

[1] *Joan.*, VI, 44. — [2] In Evang. *Joan.*, cap. 6, lect. 5. — [3] In Sent. lib. I, dist. 46, quæst. unic., ad 1. — [4] a° 1536, pars 7, cap. 32. — [5] Apoc., III, 20. — [6] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. I, cap. 11. — [7] In Ep. ad *Hebr.*, cap. 12, lect. 3. — [8] De Veritate, qu. 14, art. 11, ad 1. — [9] In Ps. CXVIII, serm. 12, n. 13. — [10] *Isai.*, V, 4. — [11] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. I, cap. 11. — [12] *Matth.*, XXIII, 37. — [13] L. c. — [14] Ps. XLVII, 10. — [15] In Purif. *B. Mariæ*, serm. 1, n. 2. — [16] *Rom.*, II, 4.

Sap. XI, 27. *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas* [1]. Ex quibus patet, inquit Bellarminus, gratiam tentationibus resistendi nulli peccatori, quantumvis obstinato vel excæcato, a Domino negari: *Auxilium ad novum peccatum vitandum semper omnibus adest... vel immediate vel mediate* (i. e. orationis auxilio)*...quo possint a Deo.., majora denique præsidia impetrare, quibus adjuti... peccata vitabunt* [2]. — Huc item spectant, quæ Dominus per Ezechielem denuntiat: *Vivo Ego, dicit Dominus Deus; nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a viâ suâ, et vivat* [3]. Itemque S. Petrus: *Patienter agit propter vos*, inquit, *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti* [4]. Si Deus ergo vult, omnes actu converti, omnino existimari debet, omnibus Eum præbere gratiam, quâ indigent, ut actu convertantur.

Ezechiel et 2 Petr.

Num S. Thomas doceat, nonnullos a Deo esse derelictos.

10. Scio equidem, nonnullos sentire theologos, obstinatis quibusdam peccatoribus etiam sufficientem a Deo denegari gratiam; atque inter alia argumenta hanc afferre S. Thomæ doctrinam: *Quamvis autem illi, qui in peccato sunt, vitare non possint per propriam potestatem, quin impedimentum gratiæ præstent vel ponant, ut ostensum est, nisi auxilio gratiæ præveniantur; nihilominus tamen hoc eis imputatur ad culpam, quia hic defectus ex culpâ præcedente in eis relinquitur; sicut ebrius ab homicidio non excusatur, quod per ebrietatem committit, quam suâ culpâ incurrit. Præterea licet ille, qui est in peccato, non habeat hoc in propriâ potestate, quod omnino vitet peccatum, habet tamen potestatem nunc vitare hoc vel illud peccatum, ut dictum est; unde quodcumque committit, voluntarie committit, et ita non immerito ei imputatur ad culpam* [5]. Quibus verbis S. Thomam docere volunt, nonnullos peccatores posse quidem singula, sed non omnia vitare peccata; quum in pœnam peccatorum, quæ antea commiserunt, qualibet actuali destituti sint gratiâ.

Explicatur S. Thomæ doctrina.

11. Nos vero respondemus, hic non loqui S. Thomam de actuali gratiâ, sed de habituali, seu de gratiâ sanctificante; quæ si deest (ut ipse pluribus locis tradit [6]) peccator diu permanere non potest, quin in nova peccata incidat. Eum autem hoc loco illud revera intendere, perspicuum est ex verbis proxime præcedentibus, quæ ad ejus mentem assequendam hic transscribi necesse est. Et primum quidem ex ipso titulo hujus capitis CLX: *Quod homo in peccato existens, sine gratiâ peccatum vitare non potest;* abunde liquet, non aliud hic asserere S. Doctorem, nisi quod aliis locis (suprà citatis) asseruit. Tum vero ita pergit: *Quum enim mens hominis a statu rectitudinis declinaverit, manifestum est, quod recessit ab ordine debiti finis... Quandocumque igitur occurrerit aliquid conveniens inordinato fini, repugnans fini debito, eligetur, nisi reducatur ad debitum ordinem, ut finem debitum omnibus præferat, quod est gratiæ effectus; dum autem eligitur aliquid, quod repugnat ultimo fini, impedimentum præstat gratiæ, quæ dirigit in finem. Unde manifestum est, quod post peccatum non potest homo abstinere ab omni peccato, antequam per gratiam ad debitum ordinem reducatur... Unde apparet stulta Pelagianorum opinio, qui dicebant, hominem in peccato existentem, sine gratiâ posse vitare peccatum* [7]. Et postmodum ea habet, quæ suprà commemoravimus: *Quamvis autem illi, cet.*, quibus verbis innituntur adversarii. — Itaque primum, non intendit demonstrare S. Thomas, nonnullos peccatores, licet omni gratiâ actuali destituti sint, neque omnia vitare possint peccata, nihilominus peccare et pœnâ dignos fieri; sed contra Pelagianos ostendere voluit, hominem gratiâ sanctificante orbatum, peccato non posse abstinere. Et prorsus liquet, certo

[1] Sap., XI, 27. — [2] L. c., lib. II, cap. 7. — [3] *Ezech.*, XXXIII, 11. — [4] 2 *Petr.*, III, 9. — [5] Contra *Gent.*, lib. III, cap. 160. — [6] De Veritate, qu. 24, art. 12. — Sum. theol. 1ª 2æ, qu. 109, art. 8. — [7] Contra *Gent.*, lib. III, cap. 160.

eum de gratiâ sanctificante loqui, quum ea sola animam ad rectum ordinem reducat. De eâ quoque agit, quum deinde subjungit: *nisi auxilio gratiæ præveniantur;* ac si diceret: nisi præveniatur peccator, i. e. nisi informetur gratiâ et ad rectum ordinem reducatur, quo Deum pro ultimo fine sibi habeat, nova peccata vitare nequit. Atque ita rem intelligunt Thomistæ, ut Ferrariensis [1] et Gonet [2], quum hunc ipsum locum explicant. Sed, ne ad alios recurramus, idem evidenter constat ex iis, quæ ipse S. Thomas in Summâ Theologicâ tradidit [3]; ibi quippe expressis quidem verbis de solâ gratiâ habituali seu sanctificante loquitur, et easdem de hoc argumento affert rationes, idque iisdem verbis, quæ in Summâ contra Gentes (l. c.) adhibuerat.

Probatur, ita intelligi debere S. Thomam.

12. Nec fieri potuit, ut S. Doctor rem aliter intelligeret; namque aliis locis ex unâ parte docet, nemini umquam deesse divinam gratiam; ut, S. Joannem explicans: *Illuminat scilicet Verbum, quantum de Se est, quia ex parte suâ nulli deest, immo vult omnes salvos fieri... Quodsi aliquis non illuminatur, ex parte hominis est, avertentis se a lumine illuminante... Sed ne credas defectum ipsum esse ex remotione... veræ lucis; hoc excludens Evangelista subdit: In mundo erat;* [4] — et ex alterâ parte nullum haberi ait adeo perditum et gratiâ derelictum peccatorem, qui obstinationem suam deponere et divinæ voluntati adhærere nequeat; quod certo præstare non potest sine gratiæ auxilio: *In statu viæ nullus est, qui mentis obstinationem non possit deponere et sic divinæ voluntati conformari* [5]. Et alibi: *Quamdiu manet homini usus liberi arbitrii in hac vitâ... potest se præparare ad gratiam, de peccatis dolendo* [6]. Nec quisquam tamen, nisi opitulante gratiâ, peccatis dolere potest. Similiter: *Patet quod aliquis homo in statu viæ,* inquit, *non possit esse ita obstinatus in malo, quin ad suam liberationem cooperari possit* [7]. Cooperari autem necessario supponit, gratiæ adesse auxilium. — Et in verba S. Pauli: « *Omnes ... vult salvos fieri* [8] »: *Ideo,* inquit, *gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat* [9]. Et rursum in eadem Apostoli verba: *Deus enim,* inquit, *quantum in Se est, paratus est omnibus gratiam dare;... sed illi soli gratiâ privantur, qui in seipsis gratiæ impedimentum præstant* [10]: et ideo excusari non possunt, si peccent. Neque iis verbis (ut suprà vidimus): *paratus est omnibus gratiam dare*, S. Doctor significare voluit gratiam actualem, sed solam sanctificantem.

Confirmatur ex Card. *Gotti.*

13. Merito igitur eos refellit Card. *Gotti* [11], qui Deum sufficientia ad salutem auxilia parata quidem apud Se habere asserunt, reverâ tamen non suppeditare omnibus. Quid ægrotanti prodesset (inquit doctus ille auctor [12]), remedia apud se parata servare medicum, si ea admovere nollet? Ac deinde, nostrum argumentum pertractans: Dicendum ergo (ita concludit), *Deum nedum offerre, sed etiam conferre... singulis hominibus, et infidelibus et obcæcatis induratisque, auxilia sufficientia, vel proxima vel saltem remota, ad observanda præcepta* [13]. Ceterum, inquit S. Thomas, dæmonum tantum et damnatorum peccata pœnitentiâ deleri nequeunt; atvero *dicere, quod aliquod peccatum sit in hac vitâ, de quo quis pœnitere non possit, erroneum est...*, *quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ* [14]. Si autem alicui deesset gratia, certo pœnitentiam agere non posset.

Confirmatur ex aliis theologis.

14. Præterea (ut suprà jam vidimus) expressis verbis pluribusque locis S. Tho-

[1] Comm. in Libr. C. *Gent.*, lib. III, cap. 160. — [2] Clyp. Theol. *Thomist.* p. 2, tract. 8, art. 6, n. 284. — [3] 1ª 2æ, qu. 109, art. 8. — [4] In Evang. *Joan.*, cap. 1, lect. 5. — [5] I Sent., dist. 48, qu. 1, art. 3, ad 2. — [6] IV Sent., dist. 20, qu. 1, art. 1, solut. 1. — [7] De Verit., qu. 24, art. 11. — [8] 1 *Tim.*, II, 4. — [9] In Ep. ad *Hebr.* cap. 12, lect. 3. — [10] Contra *Gent.*, lib. III, cap. 159. — [11] De Divina Voluntate, qu. 2, dub. 3, § 3 seq. — [12] L. c. § 4, n. 35. — [13] L. c. § 2, n. 7. — [14] Sum. theol., III, qu. 86, art. 1.

mas ipse docet (ac nominatim in commentario epistolæ S. Pauli ad Hebræos, cap. XII, Deum, quod quidem ad Se pertineat, gratiam ad conversionem necessariam, nemini denegare: *Gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat.*

Quapropter doctus auctor Theologiæ ad usum Seminarii Petrocorensis [*Périgueux*] suo jure asserit: *Non nisi ergo calumniose S. Thomæ imputari potest, quod peccatores aliquos a Deo totaliter deseri docuerit* [1].

Hac in re Card. Bellarminus sapienter distinguens, quod ad nova peccata vitanda spectat, singulos peccatores ait, idque singulis momentis, auxilium, saltem mediatum, habere: *Auxilium sufficiens ac necessarium ad vitanda peccata omnibus hominibus et omni tempore, vel immediate vel mediate, a divinâ benignitate præstatur... Dicimus mediate vel immediate, quoniam certum est, aliquos non habere sufficiens auxilium, quo possint immediate... evitare peccatum; tamen habere auxilium, quo possint a Deo... majora denique præsidia impetrare, quibus adjuti... peccata vitabunt* [2]; — quod porro ad conversionis gratiam spectat, non eam quidem singulis momentis peccatoribus tribui; eos tamen numquam ita derelinqui, *ut... certo et absolute per omnem vitam destituantur auxilio Dei, ut de salute desperare possint* [3].

Confirmatur ex Thomistis.

15. Atque idem sentiunt theologi, qui Thomistæ, seu S. Thomæ discipuli vocantur. Dominicus Sotus, vir doctissimus: *Certo certior sum,* inquit, *quin vero et certissimos credo semper fuisse sanctos doctores, qui modo fuerint hoc nomine digni, neminem umquam a Deo fuisse derelictum in hac mortali vitâ* [4]. Cujus quidem rei perspicua est ratio; posito enim, gratiâ prorsus destitutum esse peccatorem, vel peccata superaddita jam non possent ad culpam ei imputari, vel teneretur ad illud, quod præstare nequeat; quum tamen indubitata sit S. Augustini regula: *neminem peccare in eo, quod nullo modo caveri potest* [5]. Quod consonat cum his Apostoli verbis: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* [6]. Vox illa: *faciet proventum* significat auxilium, quod tentatis Dominus semper suppeditat, ut tentationi resistant: *Faciet cum tentatione,* inquit S. Cyprianus, *etiam evadendi facultatem* [7]. Atque etiam clarius Primasius: *Illud vobis faciet provenire,* inquit, *quod poteritis sustinere* [8]; id est, in tentatione vos roborabit gratiæ præsidio, quo possitis eam sustinere. Quin etiam, S. Augustini et S. Thomæ judicio, Deus si ad illud præceptum adstringeret, quod quis servare non posset, iniquum et crudelem se præberet. *Peccati reum tenere quemquam,* inquit S. Augustinus, *quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est* [9]. S. Thomas autem: *Deus,* inquit, *non est magis crudelis quam homo. Sed homini imputatur ad crudelitatem, si obliget aliquem per præceptum ad id, quod implere non possit; ergo hoc de Deo nullo modo est æstimandum* [10]. Aliud vero est, inquit idem S. Doctor, *quando ex ejus negligentiâ est, quod gratiam non habet, per quam potest servare mandata* [11]. Quod tunc proprie accidit, quum homo uti negligit remotâ precationis gratiâ, quâ proximam ad præcepta servanda sibi potest obtinere, juxta illud Tridentini: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere, quod possis, et petere quod non possis; et adjuvat, ut possis* [12].

Confirmatur ex ratione: 1. ex attributis divinis;

2. secus homo non ampliùs peccaret.

16. Illud ipsum autem, quod S. Augustinus (l. c.) asseruit, in eo videlicet, quod

[1] Lib. III, cap. 3, qu. 4. — [2] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. II, cap. 7. — [3] Ibid., cap. 6. — [4] De Natura et Gratia, lib. I, cap. 18. — [5] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 18, n. 50. — [6] 1 *Cor.*, X, 13. — [7] Testim. adv. *Judæos,* lib. III, cap. 91. — [8] In Ep. 1 ad *Cor.* comment. cap. 10, v. 13. — [9] De duab. Anim. cap. 12, n. 17. — [10] II Sent., dist. 28, qu. 1, art. 3. — [11] De Ver., qu. 24, art. 14 ad 2. — [12] Sess. VI, cap. 11.

vitari non possit, nullum haberi peccatum, multis aliis locis ipse confirmat. — *Sive autem iniquitas sive justitia,* inquit, *...si in potestate non esset, nullum præmium, nulla pœna justa esset* [1]. — *Si denique his (animabus) abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus* [2]. — *Dat quidem ille* (dæmon) *consilium; sed, Deo auxiliante, nostrum est vel eligere vel repudiare, quod suggerit; et ideo, quum per Dei adjutorium in potestate tuâ sit, utrum consentias diabolo; quare non magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas?* [3] — *Ex eo igitur, quod non accepit, nullus reus est* [4]. — *Neminem vituperatione... dignum, qui ...id non faciat, quod facere non potest* [5]. — Idemque asserunt S. Hieronymus: *Nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur; alioquin, ubi necessitas, nec damnatio (a) nec corona est* [6]. — Tertullianus: *Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi in suâ potestate* [7]. — Marcus Eremita: *Occulta nobis opitulatur gratia; verum in nobis situm est, agere vel non agere bonum pro potestate* [8]. Idem quoque S. Irenæus [9], S. Cyrillus Alexandrinus [10], S. Joannes Chrysostomus [11] aliique sentiunt.

Objectio cum responsione.

17. Nec refert, S. Thomam asseruisse, nonnullis negari gratiam in pœnam peccati originalis: *Auxilium* (gratiæ) *quibuscumque... datur, misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitiâ non datur in pœnam præcedentis aut saltem originalis peccati, ut Augustinus* [12] *dicit* [13]. — Recte enim respondet doctissimus Card. *Gotti* [14], S. Augustinum et S. Thomam loqui de proximâ gratiâ actuali ad fidei et caritatis præcepta implenda (de quibus præceptis eo loco reverâ agit S. Thomas). Non ideo tamen negare volunt, singulis internam concedi gratiam, quâ, saltem mediate, fidei et salutis gratiam impetrare possint; quandoquidem (ut suprà vidimus) nequaquam dubitant SS. illi Doctores, quin Deus singulis concedat remotam saltem ad præcepta implenda gratiam. — Accedit quoque S. Prosperi auctoritas. *Adhibita enim semper est universis hominibus,* inquit, *quædam supernæ mensura doctrinæ, quæ etsi parcioris... gratiæ fuit, sufficit tamen... quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium* [15].

Confirmatur responsio.

18. Neque illud alio modo intelligi poterat; si enim nonnulli reverâ peccarent, quum ob originale peccatum, ad culpam iis imputatum, etiam deesset remota gratia sufficiens, dici oporteret, ad peccandum eam satis esse voluntatis libertatem, quam nos in Adami peccato interpretative habuimus: illud vero dici nequit, utpote expressis verbis condemnatum in hac primâ Michaelis Baii propositione: *Ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, quâ voluntarium ac liberum fuit in causâ suâ, peccato originali et libertate Adami peccantis* [16]. Contra quam propositionem valet illud Bellarmini [17], ad constituendum personale, ab Adami culpâ distinctum peccatum, novo opus esse libertatis exercitio, et libertatem requiri, ab Adami libertate distin-

[1] Contra *Faustum Manichæum,* lib. XXII, cap. 78. — [2] De duab. Animabus, cap. 12, n. 17. — [3] Sermo 253 (in Append.), n. 3 (Falso ei adscribitur. Nota edit.). — [4] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 16, n. 45. — [5] De duab. Anim., cap. 11, n. 15. — [6] Adv. *Jovinianum,* lib. II, n. 3. — [7] Adv. *Marcionem,* lib. II, cap. 5. — [8] De Justitia ex Operibus, n. 56. — [9] Contra Hæreses, lib. IV, cap. 37, n. 2. — [10] Contr. *Julianum,* lib. V et lib. VIII. — [11] Ad *Theodor.* lapsum, adhort. 1, n. 8; Homil. in illud: *Domine, non est in homine,* n. 1. — [12] De Correptione et Gratia, cap. 11, n. 32. — [13] 2ª 2æ qu. 2, art. 5, ad 1. — [14] De divina Voluntate, qu. 2, dub. 3, § 6, n. 52. — [15] De Vocatione omnium *Gentium,* lib. II, cap. 15. — [16] Const. *Alexandri VIII,* 7 Dec. 1690, prop. 1 (Nullum tamen auctoris nomen indicat. Nota edit.). — [17] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. II, cap. 7.

(*a*) *Migne* (Patr. Lat. tom. 23, col. 286) adnotat, verba: *nec damnatio* non in omnibus codicibus MSS. reperiri; præterea *S. Germani* codicem legere interrogative: *Alioquin ubi necessitas, ubi corona est?* (Nota edit.)

ctam; quum aliter neque ipsum peccatum distingueretur, secundum hanc S. Thomæ doctrinam, ad peccatum personale requiri potentiam absolute personalem [1]. Quod ceteroquin ad baptizatos pertinet, Tridentina Synodus declaravit: *In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem* [2]. Et subjungit, non in pœnam in iis remansisse concupiscentiam, *quæ quum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus... non valet* [3]. Valde autem noceret, si etiam remota ad salutem obtinendam gratia hominibus propter eam negaretur.

Adversariorum sententia omnino rejicienda.

19. Ex quibus omnibus plures theologi concludunt, salvâ fide asseri non posse, sufficiens ad implenda præcepta auxilium nonnullis denegari; sic enim ad ea, quæ effici non possunt, Deus adstringere vellet. Ita sentit *Cumel: Deus numquam denegat auxilium sufficiens ad implenda præcepta, alias nullo pacto possent impleri; et sic rediret Lutheri hæresis, quod Deus obligavit hominem ad impossibile* [4]. Similiter *Nugnez: Fides est*, inquit, *ita ut oppositum sit hæresis manifesta, quod omnis homo, dum est in viâ, potest pœnitentiam agere de peccatis* [5]. Et *Ledesma: Certum est secundum fidem*, inquit, *quod non est peccatum illud, quod non est in hominis liberâ potestate* [6].

Inane quorumdam effugium.

20. *Jueninus* asserit, peccatorem, licet necessario peccet, deficiente gratiâ actuali ad omne peccatum vitandum, reum tamen fieri ex illâ libertate exercitii, quâ hoc vel illud peccatum voluntarie eligat. Sed ab eâ doctrinâ, hominem semel lapsum necessario peccare et reum fieri, hac solâ sibi relictâ libertate, unum peccatum præ alio eligendi, merito abhorrens Illustriss. Dom. *De Saleon*, doctus vir et Viennæ in Galliâ Archiepiscopus: *Quis enim*, inquit, *patienter audire potest, hominem lapsum, absente gratiâ gradibus superiori, non aliâ gaudere libertate præter eam, quâ, necessitatus ad peccandum in genere, potest unum præ alio eligere peccatum?* [7] Quid! Si alicui, capite damnato, hæc optio daretur, utrum ferro, veneno an igni perire mallet, numquid propter eam electionem voluntarie ac libere interiret? Et quo pacto alicui imputari potest peccatum, ad quod vel uno vel alio modo committendum necessitate est adactus? Condemnata est hæc 67ª Baii propositio: *Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo, quod necessario facit* [8]. Quænam est libertas, quum habetur peccandi necessitas? Reponit quidem Jansenius [9], ad peccandum satis esse eam voluntatis libertatem, quam nos in Adami peccato interpretative habuimus. Sed illud similiter proscriptum est, condemnatâ primâ Baii propositione: *Ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, quâ voluntarium ac liberum fuit in causâ suâ, peccato originali, et libertate Adami peccantis* [10].

Alterum eorum effugium.

21. Atvero (instant adversarii) peccator, gratiâ derelictus, licet omnia peccata mortalia *collective* vitare nequeat, singula tamen vitare potest *distributive, per simplicem suspensionem*, ut ajunt, *seu negationem actûs*. — Sed illud pluribus de causis admitti nequit. Et 1ᵘᵐ quidem, vehemens aliqua tentatio, cui magnâ contentione resisti deberet, moraliter non potest superari (ut uno ore omnes affirmant theologi), nisi vel adsit auxilium gratiæ, vel homo oppositam aliquam cupiditatem vitiosam sequatur; ita autem peccator, gratiâ orbatus, sine ullo remedio aut unâ aut alterâ ratione peccare cogeretur, quod horrendum dictu esse, jam suprà monuimus. At 2°, urgente aliquâ

[1] II Sent., dist. 30, qu. 1, art. 2: *Ad culpam personæ*, inquit, *requiritur voluntas personæ* (Nota edit.). — [2] Sess. V, Decr. de Pecc. Origin. n. 5. — [3] Ibid. — [4] In 1ᵃᵐ 2ᵃᵉ, qu. 109, art. 8. — [5] Comment. Scholast. in 3 part. *S. Thom.*, qu. 86, art. 1, dub. 1, concl. 1. — [6] De Aux. qu. un. a. 16. — [7] *Jansenism.* Redivivus, pars 2, art. 6, n. 8. — [8] Const. *Gregorii XIII*, 29 Jan. 1579, prop. 67. — [9] De Statu Naturæ lapsæ, lib. II, cap. 4. — [10] Const. *Alexandri VIII*, 7 Dec. 1690, prop. 1 (Nullo tamen indicato auctoris nomine. Nota edit.).

eâque vitiosâ concupiscentiâ, non semper, sed potius raro aderit inordinatus aliquis stimulus contrarius adeo validus, ut homo priori illi concupiscentiæ consentire abstineat; deficiente ergo contrario illo stimulo, necessitate jam adactus esset peccator ad illud peculiare malum committendum, ad quod impellit naturæ inclinatio. 3° Denique illud *non peccare per simplicem negationem actûs*, ut ajunt, vix effingi potest in præceptis negativis; sed (ut recte advertunt *Tournely* [1] et Card. *Gotti* [2]) locum habere omnino nequit, quum aliquis actus supernaturalis, ut actus fidei, spei, amoris et contritionis, ex positivo præcepto perfici debet; actus enim supernaturalis necessario requirit supernaturale Dei auxilium; quod quum deesset, in præceptis saltem positivis non adimplendis, homo licet peccatum illud vitare non posset, necessario peccaret. Verum, inquit Bannes, salvâ fide, ea affirmari nequeunt: *Quotiescumque aliquis peccat,... necesse est, ut ille de facto receperit aliquam divinam inspirationem... Hæc conclusio asseritur a nobis certa secundum fidem; quia nemo peccat propterea quod non facit, quod facere non potest, ut certum est secundum fidem: sed homo, cui nihil aliud datum est, quam quod ad naturam humanam pertinet, non habet unde possit... operari supra naturam; ergo non peccat, non operando aliquid supernaturale* [3].

Tertium effugium.

22. Neque dicas, talem peccatorem culpâ suâ privatum esse gratiâ, eamque ob causam, etiamsi gratiâ sit destitutus, peccatum nihilominus reverâ committere. — Recte enim respondet Card. *Gotti* [4], Dominum merito posse ob culpas antea commissas eum punire, minime vero ob violationem eorum præceptorum, quæ postea implere nequeat. Si famulus, inquit, quopiam missus, culpâ suâ in fossam incideret, dominus utique eum castigare posset et ob negligentiam, quâ lapsus est, et ob culpam, quam committeret, si ipsi funem, scalas vel alia subsidia porrigenti obedire nollet, eaque renueret adhibere; tyrannum vero se præberet, si nullo oblato subsidio, quo fossâ se eriperet, iter pergere juberet, eumque non obtemperantem castigaret. Deinde concludit: *Quum ergo homo, peccando in foveam lapsus, impotens... factus sit prosequendi iter ad æternam salutem,... esto ipsum possit ob talem culpam punire; et similiter, si gratiam, quâ fiat potens,... respuat; sed si Deus... ipsum in suâ impotentiâ relinquere velit, non poterit nisi... injuste obligare ipsum, ut viam percurrat, et nisi percurrat, punire* [5].

Solvuntur difficultates ex Scripturâ.

23. Multos deinde opponunt Scripturæ textus, qui divinam hanc derelictionem significare videntur. — *Excæca cor populi hujus,... ne forte videat... et convertatur, et sanem eum* [6]. — *Curavimus Babylonem, et non est sanata; derelinquamus eam* [7]. — *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam* [8]. — *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ* [9]. — *Ergo (Deus) cujus vult, miseretur, et quem vult, indurat* [10]. — Ad hæc horumque similia verba communis eaque facilis est responsio, divinas scilicet permissiones in Scripturis sacris haud raro operationes vocari. Ne igitur per *Calvinianam* blasphemiam asseramus [11], nonnullos ab ipso Deo ad peccandum positive destinari ac determinari, dicamus oportet, permittere Deum, ut nonnulli peccatores in delictorum pœnam ex unâ quidem parte violentis impugnentur tentationibus (cujus pœnæ amotionem in Oratione Dominicâ his a Deo verbis petimus: *et ne nos inducas in tentationem* [12]), ex alterâ autem parte in suo peccato moraliter derelicti remaneant. Ita fit, ut eorum

Explicatur vera sententia.

[1] Præl. de Gratia *Christi*, qu. 8, art. 4, v° *Non secundum*. — [2] De Divina Voluntate, quæst. 2, dub. 3, § 3, n. 18, 22. — [3] Scholast. Comment. in 1^am^ partem Angelic. Doctor., quæst. 23, art. 3, dub. 3, concl. 3. — [4] L. c, n. 22. — [5] Ibid. — [6] *Isai.*, VI, 10. — [7] *Jerem.*, LI, 9. — [8] Ps. LXVIII, 28. — [9] *Rom.*, I, 26. — [10] *Rom.*, IX, 18. — [11] *Calvin.*, Institut. Christian. Religion., lib. I, cap. 18, n. 2 seq. — [12] *Matth.*, VI, 13; *Luc.*, XI, 4.

conversio et illa animi contentio, quâ tentationibus resistere possent, licet impossibilis et desperata non sit, eorum tamen vitio et ex perversis, quos contraxerunt, habitibus, valde difficilis evadat: tali quippe morum relaxationi dediti, rara tantum eaque languida persentient desideria animique motus ad renitendum contra pravas consuetudines viamque salutis denuo ingrediendam. Et hæc est imperfecta illa obstinatio, in quâ induratus jacet peccator, et quam his verbis S. Thomas commemorat: *Habet aliquis firmitatem in peccato... ita quod non de facili possit cooperari ad hoc, quod exeat de peccato; et hæc est obstinatio imperfecta, quâ aliquis potest esse obstinatus in statu viæ, dum scilicet ita habet aliquis firmatam voluntatem in peccato, quod non surgunt motus ad bonum nisi debiles*[1]. Ex unâ parte mens obtenebrata; voluntas divinis inspirationibus ægerrime annuens ac sensuum oblectamentis ita prorsus adstricta, ut bona spiritualia despicetur et nauseæ habeat; cupiditates sensuumque appetitus ex perversis habitibus contractis in animum dominantes; — ex alterâ parte illustrationes divinæ atque invitationes omni fere efficaciâ destitutæ, quum homo culpâ suâ eas contempserit neque iis profecerit, quin etiam eas velut fastidiat, ne a corporis oblectamentis avocetur; — ea omnia moralem illam constituunt derelictionem, in quâ si peccator versetur, admodum difficulter ex miserando suo statu exire seque ad vitam recte ordinatam convertere poterit.

Admodum difficilis est talium peccatorum conversio.

24. Ut tali perversitate relictâ, ad statum salutis illico transiret, copiosa atque extraordinaria opus esset gratia; eam vero gratiam obstinatis illis peccatoribus Deus haud sæpe concedit. Nonnullis interdum (inquit S. Thomas), quos ad bonitatem suam manifestandam in vasa misericordiæ elegit (ut ait Apostolus), eam tribuit; sed juste eam negat aliis, quos in infausto illo statu relinquit, ut suam ostendat justitiam atque potentiam: *Interdum ex abundantiâ bonitatis suæ etiam eos, qui impedimentum gratiæ præstant, auxilio suo prævenit,... et sicut non omnes cæcos illuminat, nec omnes languidos sanat,... ita non omnes, qui gratiam impediunt, auxilio suo prævenit, ut... convertantur... Hinc est, quod Apostolus dicit:* « *Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multâ patientiâ vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam* »[2]. Deinde ita pergit S. Doctor: *Quum autem Deus, hominum, qui in eisdem peccatis detinentur, hos quidem præveniens convertat, illos autem sustineat sive permittat secundum ordinem rerum procedere, non est ratio inquirenda, quare hos convertat et non illos... Hinc est, quod Apostolus dicit:* « *An non habet potestatem figulus luti, ex eâdem massâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* »[3].

Conclusio.

25. Non negamus igitur (ut hoc argumentum concludamus), nonnullos obstinatos a Deo moraliter relinqui, et sic eorum conversionem esse moraliter impossibilem, id est, difficillimam. Atque illud satis est ad rectum finem, quem adversarii in suâ tuendâ sententiâ sibi proponunt, quum improbis frenum injicere cupiant, eosque velint ad morum emendationem impellere, priusquam in deplorandam illam incidant conditionem. Atvero (apposite Petrocorensis[4]) crudelem se præberet, qui omni spe ablatâ, salutis viam prorsus intercluderet, quod plane derelicti nullam omnino reciperent gratiam actualem, quâ nova peccata vitarent seque ad Deum converterent; idque ne mediate quidem, orationis ope (quam orationis gratiam nemini, his in terris viventi, denegari, infrà demonstraturi sumus), ut eâ deinde auxilia copiosa sibi acquirant ad

[1] De Verit., qu. 24, art. 11. — [2] *Rom.*, IX, 22 et 23; *S. Thom.*, Contra *Gent.*, lib. III, cap. 161. — [3] *Rom.*, IX, 21; *S. Thom.*, l. c. — [4] Theol. dogm. ad usum Semin., lib. III, cap. 3, quæst. 4.

viam salutis denuo ingrediendam. Omnimodæ quippe derelictionis formido non solum ad desperationem eos adduceret, sed ad omnem etiam eos projiceret libidinem; quod gratiâ se prorsus destitutos, neque ullam æternæ damnationis evitandæ spem ultra sibi affulgere crederent.

CAPUT III.

EXPONITUR ET CONFUTATUR JANSENIANUM DE DELECTATIONE RELATIVE VICTRICI SYSTEMA.

Quid doceat *Jansenius*.

1. Proximo capite demonstraturi sumus, ut suprà innuimus, orationis gratiam omnibus esse concessam. Hæc vero sententia adeo parum arridet *Jansenio*, ut asserere non dubitet: *Hallucinatio est, quâ putant, semper adesse homini gratiam, ut petat* [1]. Censet enim, juxta suum hac in re systema, etiam ad orandum delectationem relative victricem requiri; quæ quum non concedatur omnibus, non omnes habere sufficientem gratiam ac potestatem præcepta adimplendi; multis videlicet etiam remotam deesse gratiam, quâ precari possint, aut saltem quâ ita precentur, prout precari oporteat: *Quum ergo* (inquit) *plurimi vel non petant gratiam illam, quâ possint præcepta...., facere, vel non ita petant, ut... necessarium est, nec omnibus gratiam vel ferventer petendi vel omnino petendi Deus largiatur, apertissimum est, fidelibus multis deesse illam sufficientem gratiam, et consequenter illam perpetuam, quam quidam prædicant, faciendi præcepti potestatem* [2].

Quapropter, priusquam nostram sententiam demonstrandam suscipimus, confutari oportet perniciosum illud systema, ex quo reliqui omnes emanant ejus errores; ut pateat, eum ipsum, non ceteros, hallucinatione circumveniri.

Ex ejus systemate oriuntur quinque damnatæ propositiones.

2. Nemo est, qui *Jansenii* quinque propositiones, tamquam hæreticas ab Ecclesiâ condemnatas, ignoret. Quæ quidem singulæ (ut probat *Tournely* [3]) originem ducunt ex illo de præponderanti delectatione systemate, quod totius Jansenianæ doctrinæ fundamentum est. Idem affirmat *P. Ignatius Graveson: Ex hoc infesto principio Jansenius ejusque discipuli has erroneas deducunt consecutiones* (i. e. quinque illas propositiones), *quæ cum pestilenti illo principio.... arctissimo vinculo.... colligatæ cohærent* [4]. Similiter *P. Berti*, constare ait, *ex hoc principio duarum delectationum invincibilium tamquam ex radice fluere alios fere omnes Jansenii errores, ac præsertim quinque... damnatas propositiones* [5]. Et P. Fortunatus a Brixia, in opere nuper rursum edito: *Cornelii Jansenii systema confutatum, cet.* [6], plane evincit, admisso *Janseniano* systemate, quinque damnatas propositiones necessario admitti debere.

Exponitur ejus systema.

3. Illud ergo distincte exponere libet. Post Adami peccatum voluntatem hominis ait non aliter posse operari nisi sequendo vel gratiæ delectationem, quam *cælestem* vocat, vel delectationem concupiscentiæ, quam *terrenam* dicit, prout alterutra præponderet. Itaque si prævaleat cælestis delectatio, necessario vincit; sin

[1] De Gratia *Christi* lib. III, cap. 13. — [2] Ibid. — [3] Prælect. de Gratia *Christi*, quæst. 3, de *Jansenio*, § Quinque famosæ Propositiones. — [4] Epistol. class. 1, epist. 1, n. 3. — [5] *Augustinian.* systema vindicat., Diss. 4, cap. 1, § 8, n. 14. — [6] Part. 1, n. 180.

terrena, huic voluntatem cedere necesse est [1].

De quanam delectatione loquatur.

4. Hic autem meminerimus, *Jansenium* non loqui de deliberatâ seu consequenti delectatione; quandoquidem idem cum eo sentirent omnes doctores Catholici; sed de delectatione non deliberatâ. Ubi enim deliberata est delectatio et sine necessitate, sed libere a voluntate acceptata, necesse est profecto, voluntatem juxta delectationem operari. Atque ita intelligendum est pervulgatum illud S. Augustini: *Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* [2]. Quæ verba necessario (ut postmodum demonstrabimus) intelligi debent de deliberatâ et consequenti delectatione. Jansenius vero (cujus doctrina huic principio tota innititur) falso ea intelligit de delectatione indeliberatâ, quæ omnem præcedit voluntatis actum [3]. Quocirca, ejus judicio, nulla habetur gratia sufficiens; est enim aut minoris ponderis, neque umquam sufficere potest, aut concupiscentiam superans, et necessario erit efficax, quum totam gratiæ efficaciam in indeliberatæ delectationis majori pondere relativo reponat: *Non erit sufficiens gratia*, inquit; *sed vel efficax vel ita inefficax, ex quâ operatio nequidem possit sequi* [4].

De primâ ejus propositione.

5. Ex tali autem systemate quinque illæ condemnatæ propositiones, ut totidem conclusiones necessariæ, deducuntur. Ceteris omissis, hoc loco de primâ tantum et de tertiâ agemus, quæ magis ad nostrum propositum pertinent. Prima hæc est: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis, volentibus et conantibus, secundum præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant* [5]. Ideo igitur (inquit *Jansenius*) nonnulla præcepta etiam a justis, licet ea adimplere velint et conentur, observari nequeunt, quod desit gratia, quæ concupiscentiæ prævaleat: *Nisi major fuerit (cœlestis delectatio) quam terrena..., fieri non potest, quin propriæ voluntatis infirmitate vincamur* [6]. Et alibi: *Vigente enim delectatione carnali, impossibile est, ut virtutis... consideratio prævaleat* [7]. Licet gratia (ajebat), absolute in seipsâ et seorsum extra actum et circumstantias considerata, sufficientissima esset, quæ voluntatem ad bonum moveret; nihilominus relative inspecta, quando nempe præ cælesti delectatione major est delectatio carnalis (quæ quum gratiæ præponderet, cum actu semper conjungitur), prorsus insufficiens est ad voluntatis consensum sibi attrahendum. Et, ut scite ait *Graveson* [8], absoluta illa potentia, quâ homo ex gratiæ virtute ad servanda præcepta esset præditus, ubi oritur ex gratiâ, quæ concupiscentiâ est inferior, reipsâ jam non potentia est, sed vera impotentia, ut proinde voluntas recte agere omnino nequeat, sicut onus minoris ponderis illud, quod gravius est, non possit superare.

Nulla amplius existeret culpa.

6. At quâ ratione homo, præcepto non satisfaciens, incusari poterit, si tale etiam desit auxilium, quod ad illud observandum saltem sufficiat? Gravis utique objectio ac profecto nimis æqua, quam ut ipse *Jansenius* silentio eam præterire possit: *Quomodo... non sint excusati* (inquit), *... qui illo... adjutorio carent, quandoquidem sine illo præceptum... implere non possint?* [9] — Responsum quoque audiamus. Quum ponderosam esse difficultatem persentiat, pluribus modis eâ se expedire nititur. Primum reponit [10], tunc excusare impotentiam, quum homo velit quidem, sed non possit præceptum servare; minime vero, quum illud servare non velit. — Verum, si voluntas (ita respondetur), secundum *Jansenii* principium, necessario cedere debet indeliberatæ delectationi concupiscentiæ, quum viribus gratiæ prævaleat, physice impossibile est, ut homo

Jansenius difficultatem solvere conatur. Prima ejus responsio.

[1] De Gratia *Christi*, lib. IV, cap. 7. — [2] Ep. ad *Galatas* Expositio, n. 49. — [3] L. c., cap. 11. — [4] L. c., cap. 10. — [5] Const. *Innocentii X*, 31 Maii 1653, prop. 1. — [6] L. c., cap. 6. — [7] L. c., cap. 9. — [8] Epistol. class. 2, epist. 4, n. 6. — [9] L. c., lib. III, cap. 15. — [10] L. c., lib. VIII, cap. 3.

præceptum servare velit: quoties enim præponderat concupiscentia, gratiæ deest activa virtus, quæ ad eam superandam sufficiat. Neque id dubium habet Jansenius, quum et ipse affirmet, superiorem delectationem intrinsece determinare atque insuperabiliter ad consensum movere voluntatem, quæ tunc potentiâ ad resistendum idoneâ prorsus destituta maneat. *Quo fit*, inquit Graveson, *ut hæc necessitas, in doctrinâ Jansenii ejusque discipulorum, non sit necessitas moralis sed necessitas... antecedens, invincibilis et insuperabilis, quæ citra apertam hæresim admitti non potest* [1]. Et ipse Jansenius: Sine quâ, inquit (i. e. sine præponderanti gratiæ delectatione), non magis potest homo bene operari (et servare præceptum) *quam sine alis volare* [2]; (et alio loco) *quam homini cæco* (possibile est) *ut videat, vel surdo ut audiat, vel tibiis fracto ut recte gradiatur* [3]. Atque idem sane dicendum esset de eo, qui non quidem oculis, sed luce careret; videre enim non magis est physice impossibile cæco, qui oculis est privatus, quam ei, qui oculis præditus, luce destituitur: quandoquidem physice impossibile est omne id, quod naturæ vires superat.

Altera ejus responsio.

7. Ecquis non videt, quam inepta sit haec prima *Jansenii* responsio? Altera tamen est priore etiam ineptior. Respondet enim, singula præcepta ideo ab homine posse servari, quia Deus ad ea servanda gratiam largiri possit: *omnes homines dicuntur posse credere, posse diligere Deum... Hæc enim potestas non est aliud nisi... flexibilis capacitas, per quam possunt... suscipere fidem, caritatem* [4]. Itaque, Jansenii sententiâ, homo præcepta violando culpam admittit, quod idoneus sit, qui ad ea servanda gratiam recipiat. — Hoc autem modo etiam cæcus videre et surdus audire potest, quum Deus, ut videat et audiat, efficere possit; interim tamen, si Deus illud revera non largiatur, physice impossibile est, ut cæcus videat vel audiat surdus. Quapropter asserere, ideo præceptum possibile vocari, quod homo tunc illud servare possit, quum Deus concesserit illud servandi potentiam, aut vana aut captiosa est, ad occultandam veritatem, loquendi ratio; ecquid auxilii, quæso, præbebit ea gratia, quam aliquis habere quidem posset, reverâ tamen non habeat? Idem quippe est ac dicere: Si homo præcepta servare posset, singula posset servare; nunc vero ea servare non potest. Siquis ægrotus, inquit S. Augustinus, curatione indiget, ut convalescat; sine eâ, quantumvis velit, ad sanitatem non perveniet: *Nec tamen quum vult, continuo potest; sed quum fuerit, adhibitâ curatione, sanatus* [5].

Tertia ejus responsio.

8. Tertio respondet *Jansenius*, in delectabilis objecti complacentiâ et cognitione totam consistere arbitrii libertatem: *Quapropter*, inquit, *lustratis... fundamentis Augustini, quibus tota doctrina de arbitrii libertate nititur, nihil aliud existimamus quam cognitionem ac delectationem seu delectabilem objecti complacentiam esse id, quod tantam potestatem in liberum arbitrium habet, ut eam faciat velle vel nolle... De cognitione hic non multum solliciti sumus. Illam enim ad volendum esse necessariam, vix quisquam dubitat* [6]. Ejus igitur sententiâ hominis libertas consistit tum in delectationis complacentiâ tum in objecti cognitione sive indifferenti illo judicio, quo aliquis actionis bonum et malum cognoscit, ut v. g. in homicidio cognoscitur malum culpæ et vindictæ delectatio. Idcirco alibi affirmat, ideo impios peccare, quod per legem cognoscant peccati malitiam: *Profertur primus effectus legis dare cognitionem peccati* [7]; quâ in re his utitur S. Pauli verbis: *Peccatum non cognovi nisi per legem* [8]. Quod quidem ante *Jansenium* jam asseruerat *Calvinus: Finis ergo legis naturalis est, ut reddatur homo inexcusabilis. Nec male*

[1] Epist. class. 2, epist. 3, n. 7. — [2] L. c., lib. III, cap. 15. — [3] L. c., lib. II, cap. 1. — [4] L. c., lib. III, cap. 15. — [5] De Perfectione Justitiæ, cap. 3, ratiocinat. 5. — [6] L. c., lib. VII, cap. 3. — [7] Lib. I, cap. 7. — [8] *Rom.*, VII, 7.

hoc modo definietur, quod sit conscientiæ cognitio, inter justum et injustum sufficienter discernentis, ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum[1]. Sed respondemus, neutiquam fieri posse, ut indifferens judicium, sive boni ac mali cognitio, quæ ad intellectum tantummodo pertinet, constituat arbitrii libertatem, quæ tota voluntatis est; libertas quippe non in alio est posita quam in liberâ aliquid faciendi vel omittendi voluntatis electione.

Quarta ejus responsio.

9. Quartam responsionem affert, sed eam tribus reliquis magis incongruam atque ineptam. Ad peccandum ait minime requiri libertatem indifferentiæ, quâ homo ab omni peccandi necessitate esset immunis; sed satis esse exercitii sive electionis libertatem, quâ possit, aliud peccatum committendo, eo abstinere, ad quod impellit concupiscentia: *Quâ quis*, (inquit) *peccatum... possit facere... et ab eo, saltem aliud perpetrando, abstinere*[2]. Eam igitur homini imponit necessitatem, ut ad unum peccatum vitandum necessario aliud committat; et talem libertatem ad culpam sufficere docet, licet alterutro modo hominem peccare necesse sit. Quod alio loco his verbis etiam magis declarat: *Arbitrium lapsorum hominum nullo modo in peccando desinere esse liberum, quamvis generali quadam peccandi necessitate vinciatur. Erit enim liberum quoad exercitium, ut loquuntur, necessitatum quoad specificationem*[3].

Hæc etiam responsio rejicienda est.

10. Contra hanc ultimam responsionem ea omnia afferri possunt, quæ suprà (cap. II) opposuimus *Juenino* asserenti, nonnullos peccatores, licet gratiâ sufficienti destitutos, nihilominus ob talem exercitii libertatem, peccatum revera committere. Quo pacto (ut, quod dixi, repetam) ea vocari potest libertas, quâ homo, sive justus est sive peccator, in culpam incidat, quamvis sibi impositam habeat aut uno aut alio modo peccandi necessitudinem? Hæreticum est asserere (inquit Magister Angelicus), mereri vel demereri voluntatem, quum per necessitatem agat, etiamsi ad agendum nulla vis ei inferatur: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur... Hæc autem opinio est hæretica; tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus; non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit*[4]. — Præterquam quod communiter affirmant theologi, eum cui necessitas imposita sit committendi vel unum vel aliud peccatum, minime peccare, si minus grave peccatum eligat, etiamsi electio illa esset voluntaria; non enim habet eam libertatem, quâ actio velut culpa ei possit imputari. Siquis ergo, ut ad nostrum argumentum veniamus, propter concupiscentiam gratiâ superiorem minus peccatum amplecteretur, peccati reus non fieret.

Nulla homini remaneret electio.

11. Verum, his omnibus omissis, directe respondemus, admisso de relative victrici delectatione *Jansenii* principio, prorsus dari non posse eam exercitii libertatem, quâ aliquis uno peccato abstineret, perpetrando aliud. Hoc ille statuit principium (ut suprà declaravimus), voluntati, quoties delectatio carnalis cælestem superet, determinate imponi consentiendi necessitatem, prout physice ad talem delectationem impellatur. Quare delectationem superiorem tollere ait voluntatis indifferentiam; sicut pondus videlicet in imum depellat trutinæ lancem et æquilibrium auferat, ita delectationem impellere voluntatem ad propositam libidinem: *Quum hoc efficiat (delectatio carnalis) blanditiis motûs sui, ut qui ad agendum et non agendum ante motum quoquo esset indifferens, ipso motu libidinis in alteram partem instar æquilibrii, cui pondus additur, impellatur*[5]. Idem alio loco asseverat, quum eorum rejiciens sententiam,

[1] Institut. Christian. Religion. lib. II, cap. 2, n. 22. — [2] De Statu Naturæ Lapsæ, lib. IV, cap. 21. — [3] Ibid., cap. 19. — [4] De Malo, quæst. 6, art. unic. — [5] De Gratia *Christi*, lib. VII, cap. 14.

qui superiorem delectationem moraliter movere existimant, non moraliter ait, sed physice eam impellere ac prædeterminare voluntatem ad propositum sibi objectum amplectendum: *Moralis enim prædeterminatio,* inquit, *illa dicitur, quæ tantum se habet ex parte objecti, quemadmodum facit ille, qui consulit, præcipit, rogat...; sed hæc* (delectatio) *se habet in ipsâ potentiâ voluntatis, quam propriæ suæ suavitatis magnitudine ad volendum applicat et applicando determinat, utpote causans in eâ hoc ipsum, ut se determinet, ideoque prædeterminat* [1]. Ac proinde (ejus sententiâ) delectatio prædeterminat voluntatem ad tale objectum amplectendum, priusquam voluntas determinet seipsam. — Et hanc reverâ esse Jansenii sententiam, minime dubium habet doctus Diroysius, qui idcirco eum non differre ait a physionomistis, qui humanam voluntatem astrorum influxibus ita subjiciebant, ut voluntas determinetur *ad electionem sui finis aliquâ impressione, quæ illius determinationem antecedat* [2]. Itemque Archiepiscopus Viennensis: *(Jansenistæ) contendunt,* inquit, *delectatione gradibus superiori voluntatem infallibiliter et invincibiliter determinari ad operandum, absque ullo respectu ad futuram ipsius voluntatis determinationem* [3].

Conclusio. **12.** Quibus admissis, ecquæ remanet exercitii libertas? Sola quippe præponderans delectatio (*Jansenii* sententiâ) voluntatem ad acceptandum determinat; et ita quidem ut, quemadmodum in trutinâ graviori ponderi levius necessario cedat, sic quoque delectationi relative victrici necessario cedat voluntas. Siquis ergo (ut exemplo utar) delectatione ad rem alienam sibi rapiendam impellatur, poterit utique furto abstinere ex affectu bonæ existimationis, quâ apud ceteros gaudeat; posito autem, talem affectum vel non haberi vel non esse furandi delectatione superiorem, existimationis affectus certo vincere nequit, omnisque libertas exercitii sine ullâ dubitatione adesse desinit.

De tertiâ ejus propositione. **13.** Sed ad tertiam veniamus *Jansenii* propositionem, quæ asserit: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione* [4]. Ait igitur, ad merendum vel peccandum nihil opus esse eâ libertate indifferentiæ, quæ necessitatem excludat, quum satis sit, non repugnare voluntatem. Atque eo progreditur, ut paradoxum nuncupet principium illud, voluntatis actum ideo esse liberum, quia voluntas eum aut accipere aut recusare possit [5]. — Quæ propositio, item condemnata ut hæretica, pariter ex eodem systemate profluit. Posito enim, voluntatem, ubi a præponderanti delectatione moveatur, necessario ei obtemperare debere, inde jam non potest juxta *Jansenium* non deduci, hoc ipso hominem mereri vel peccatum committere, quod delectationi consentire velit, etiamsi non consentire nequeat, sed ad volendum physicâ necessitate sit adstrictus. — Quam doctrinam, *stare* videlicet *meritum posse cum agendi necessitate,* P. *Serry* [6] recte quidem monstruosam dicit. Eamque etiam hæreticam vocaverat S. Thomas, cujus verba suprà commemorata, hic repetere mihi liceat: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur... Hæc autem opinio est hæretica; tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus; non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit* [7].

Illa propositio cum Scripturis pugnat. **14.** Neque injuriâ hæresis dicitur, quum divinis Scripturis omnibus repugnet: *Fidelis autem Deus est* (inquit Apostolus), *qui non patietur vos tentari supra id,*

[1] L. c., lib. VIII, cap. 3. — [2] Dissertatio pro Justificanda Condemnatione... quinque Proposit... *Jansenii*, cap. II, (*Coloniæ 1705*, pag. 237). — [3] *Jansenismus* Redivivus, append. 2, n. 4. — [4] Constit. *Innoc. X*, 31 Maii 1653, prop. 3. — [5] De Gratia *Christi*, lib. VI, cap. 8. — [6] Prælectiones theologicæ, tract. 3, disp. 4, prælect. 5. — [7] De Malo, qu. 6, artic. unic.

quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere [1]. Jansenius vero contendit, nonnumquam gratiâ adeo derelictum esse hominem, ut tentationi resistere nequeat, eique ex necessitate subjiciatur [2]. — Moyses populum compellans: *Mandatum hoc,* inquit, *quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est* [3]. — Item: *Beatus,... qui potuit transgredi et non est transgressus; facere mala et non fecit* [4]. Itaque ad meritum sibi acquirendum satis non est, hominem voluntarie operari, sed insuper requiritur, ut libere agat, i. e. præcepta non servare possit, neque ea servandi necessitatem habeat. Et similiter ex contrario ad peccatum committendum necesse est, hominem gratiâ quidem esse præditum, quâ peccato abstinere possit, sed eo culpâ suâ nequaquam abstinere. — Neque dicas cum impio *Theodoro Beza* [5], eam necessitatem non pendere a naturâ, sed a peccato originali, quo homo suam libertatem ultro abjecit; atque ideo in justam delicti pœnam eum reverâ peccare, etiamsi ex necessitate peccatum committat. — Illud sane admitti nequit; si enim famulus culpâ suâ crura sibi confregisset, injustum se præberet dominus, si, condonatâ culpâ, nihilominus currere eum juberet, castigaretque, quod jussum non exsequeretur. S. Augustinus: *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit,* inquit, *summæ iniquitatis est et insaniæ* [6].

Alia Scripturarum testimonia.

15. Præterea assertum illud, mereri hominem ac demereri operibus, ex necessitate factis sine relativâ in contrarium potentiâ, quomodo cum reliquis Scripturarum testimoniis concordet, nescio: *Optio vobis datur. Eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis... Amorrhæorum... Ego autem et domus mea serviemus Domino* [7]. Ex quibus verbis perspicuum est, quum nulla optio dari possit, ubi necessario et sine libertate agatur, hominem a necessitate esse liberum. Quare in hunc locum doctus Petavius: *Plena utriusvis... optandi eligendique potestas ostenditur,* inquit, *ut quasi suspensa et in medio posita voluntas, alterum quod volet, e duobus adsciscat* [8]. — Item in Scripturis legimus: *Testes invoco hodie cœlum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum* [9]. — *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua... Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illi* [10]. In quæ verba rursum Petavius: *Non poterat expressioribus... uti... vocibus* (Ec-

[1] 1 *Cor.*, X, 13. — [2] L. c., lib. III, cap. 13. — [3] Deut., XXX, 11. — [4] Eccli., XXXI, 8-10. — [5] Abstersio Calumniarum (*Bezæ* Opuscula, *Genevæ* 1658, pag. 313) (*a*). — Item: De æternâ Dei Prædestinatione, pag. 414 (*b*). — [6] De duabus Anim., cap. 12, n. 17. — [7] *Jos.*, XXIV, 15. — [8] De sex dierum opificio, lib. III, cap. 2, n. 7. — [9] Deut., XXX, 19. — [10] Eccli., XV, 14-18.

(*a*) *Voluntas enim hominis,* inquit, *etsi ante regenerationem necessario peccat, quoniam est prorsus depravata...; tamen non desinit sponte, voluntarie ac proinde contingenter velle quod vult; unde fit, ut qui peccant, semper sint in culpâ* (Nota edit.).

(*b*) *Quasi vero,* inquit, *non nascantur homines suapte naturâ satis inexcusabiles in Adamo, nisi etiam accedat nova gratiæ repudiatio.* — Et pag. 415: *Sed iniquum est, dices, præcipere, quod præstari non posse scias, perinde ac si quis pater filio præcipiat, ut rupem comedat. Miram vero argutiam. Numquam ita creati sunt homines, ut possint rupes vorare. Iniquum igitur fuerit ab eis flagitare ut rupem vorent. Ista vero peccandi necessitas, ista impotentia, quæ facit ut ne idonei quidem ad bona cogitanda simus, num a primâ illâ creatione proficiscitur? Immo a vitiositate. Unde autem hæc vitiositas, nisi quod is sponte defecit a suo opifice, ex quo peccandi necessitas in omnes invasit? Hujus defectionis si merito rei tenentur universi homines, inquit Calvinus, ne se necessitate excusatos putent, in quâ ipsâ luculentissimam habent damnationis suæ causam* (Nota edit.).

clesiasticus),... *si inter nos viveret ac de lite nostrâ judicaret, quam istic fecit, ut libertatis humanæ arbitriique liberi naturam ac proprietatem* (hominisque libertatem a necessitate) *describeret*[1]. — Idem asseverant reliquæ Scripturæ: *Vocavi et renuistis*[2]. — *Ipsi fuerunt rebelles lumini*[3]. — *Exspectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas*[4]. — *Vos semper Spiritui-Sancto resistitis*[5]. — Spiritus-Sanctus utique vocat, menti lumen præbet et ad bonum movet voluntatem; sed quomodo dici potest, invitationes respuere, rebellem esse lumini et resistere gratiæ eum, qui præponderanti gratiâ destitutus, prævalenti concupiscentiæ ex necessitate cedere debeat?

Num *Jansenius* cum *S. August.* sentiat.

16. Atvero, inquit Jansenius[6], quî fit, ut quæ dixi ego, ante me item dixerit S. Augustinus, hominem videlicet ex necessitate facere illud, quod magis delectet; juxta illam sæpius commemoratam S. Doctoris sententiam: *Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est?*[7]

Priusquam ad Jansenii quæsitum respondeamus, præmittere necesse est, S. Augustinum, eo quod circa gratiam plures, easque singulas inter se diversas suorum temporum hæreses confutandas suscepisset, variis modis et fusiori calamo de eâ disserere debuisse. Quo factum est, ut, quum multis locis obscurus evaserit, non tantum singulæ scholæ Catholicæ, licet inter se dissentiant, cum eo tamen se stare glorientur; sed etiam Calvinus et Jansenius, quorum errores Ecclesia condemnavit, suum fautorem eum vocare ausi sint. *Calvinus* quidem, contra Pighium disputans: *Nos*, inquit, *nihil quam Augustinum sequimur... Etiamsi crepet Pighius, nobis hoc extorquere non potest, quin Augustinus sit noster*[8]. *Jansenius* autem unicum magistrum suum ita profitetur Augustinum, ut hoc solo *Augustini* nomine opus suum inscripserit. Item *Jansenistæ* omnes non aliter quàm Augustiniani appellari volunt. — Ex quibus hoc unum colligere volo, multos S. Doctoris locos, ut recte et sine errandi periculo intelligantur, cum aliis conferri debere, ubi declaret, quid revera sentiat. Nunc ad argumentum veniamus.

Exponitur *S. Augustini* doctrina.

17. Suprà jam innuimus, eam S. Augustini doctrinam non debere nec posse intelligi de indeliberatâ delectatione, quæ omnem humanæ voluntatis cooperationem antecedat, sed de deliberatâ et consequenti esse intelligendam: quum enim homo delectationem libere amplexus fuerit, certo juxta eam operetur necesse est. Quod quidem probatur ex iis locis, ubi S. Doctor delectationem cum amore confundit, seu ut melius dicam, ubi explicat, superiorem delectationem non esse aliud quam deliberatum illum amorem atque affectum, liberâ nostrâ electione in nobis prædominantem; quâ voluptate quum libere delectamur, juxta eam operemur necesse est. In summâ igitur hoc tantum dicere voluit, voluntatem ex necessitate operari secundum illud, quod deliberate magis diligat. Quodam enim loco delectationem velut animæ pondus vocat, quod secum eam pertrahit: *Delectatio quippe quasi pondus est animæ*[9]. Alio autem loco, pondus illud, animam pertrahens, suum cujusque amorem esse affirmat: *Pondus meum, amor meus*[10]. Quod etiam clarius alibi exponit, quum diligentiam nostram eo dirigendam esse monet, ut *nos... ita, Deo... opitulante, ordinemus, ut inferioribus non offendamur, solis autem superioribus delectemur*[11]; et hic quidem de deliberatâ ac libere acceptatâ delectatione eum agere, nemo non videt. — Item: *Quid est trahi voluptate*, inquit? DELECTARE IN DOMINO, ET DABIT

[1] L. c., n. 3. — [2] Prov., I, 24. — [3] *Job*, XXIV, 13. — [4] *Isai.*, V, 2. — [5] Act. Ap., VII, 51. — [6] De Gratia *Christi*, lib. IV, cap. 6. — [7] Ep. ad *Galatas* Expositio, n. 49. — [8] Defensio sanæ doctrinæ de Servitute et Liberatione humani arbitrii, adversus calumnias *Alberti Pighii Campensis*. In librum tertium. — [9] De Musica, lib. VI, cap. 11, n. 29. — [10] Confess., lib. XIII, cap. 9, n. 10. — [11] De Musica, lib. VI, cap. 11, n. 29.

TIBI PETITIONES CORDIS TUI [1]. — Rursum: *Videte, quomodo trahit Pater; docendo delectat, non necessitatem imponendo* [2]. Præterea: *Si frui delectaverit, delectatio illicita refrenanda est; velut quum jejunamus, et visis cibis palati appetitus assurgit; non fit nisi delectatione* (i. e. indeliberatâ): *sed... eam dominantis rationis jure cohibemus* [3]. Quocirca, S. Augustini judicio, delectatio ad illicitum incitans, libere utique, ratione dominante et auxiliante gratiâ, ab homine reprimitur. Proinde hortatur: *Justitia sic delectet, ut vincat etiam licitas delectationes* [4]. — Quod etiam magis patet ex iis, quæ ipse ad disceptata verba addidit; dicto enim, *quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* [5], ita pergit: *manifestum est certe, secundum id nos vivere, quod sectati fuerimus; sectabimur autem* (notentur verba), *quod dilexerimus. Itaque si ex adverso existant duo, præceptum justitiæ et consuetudo carnalis, et utrumque diligitur, id sectabimur, quod amplius dilexerimus* [6]. Quum ergo secundum id, quod magis delectet, necessario nos operari affirmat, hoc solum asserere vult, voluntatem ex necessitate operari secundum id, quod magis diligat. — Nec cum Jansenio [7] dicas, illud magis diligi, quod magis delectet; quandoquidem non semper ita accidit, atque etiam Augustinus in suis Confessionibus fatetur: *Non faciebam, quod et incomparabili affectu amplius mihi placebat, et mox ut vellem, possem* [8]. Ad bonum igitur a Deo movebatur *incomparabili* quodam affectu indeliberato, quo virtus præ vitio quidem magis eum delectabat, eamque, si voluisset, potuisset revera amplecti; atvero gratiæ resistens, virtutem respuebat indulgebatque vitio.

Alia S. Augustini testimonia.

18. Ad hæc, si S. Augustinus credidisset, unumquemque secundum majorem delectationem necessario operari, dicere non potuisset: *Titillat delectatio illicitæ concupiscentiæ; pugna, resiste, noli consentire; et impletur hic:* « *Post concupiscentias tuas non eas* » [9]. — Alibi quoque ait: *Si eâdem tentatione* (impurâ) *ambo tententur, et unus ei cedat atque consentiat, alter perseveret; quid aliud apparet, nisi unum voluisse, alterum noluisse a castitate deficere?* [10] — Præterea, quum sanctus Doctor asseruerit, secundum id, quod magis delectet, nos operari necesse esse, dubium utique moveri potest, voluerintne de deliberatâ delectatione an vero de indeliberatâ agere. Quare sic argumentamur: Si indeliberatam delectationem intellexisset, consequens esset, ut negaret, ad veram libertatem voluntatis requiri non solummodo a coactione, sed etiam a necessitate libertatem. In suis vero operibus sexcenties contrarium repetit, quum hominem sive recte sive perperam agat, sine necessitate agere affirmet. Ergo, quum de victrici delectatione prædominanti loquitur, de deliberatâ et consequenti eum loqui necesse est. — Ex innumeris iis locis paucos hic accipe: *Voluntas igitur nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostrâ potestate.... Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus* [11]. Alio loco, S. Matthæi Evangelium (cap. VII) commemorans, ubi agitur de bonis fructibus ex bonâ arbore, et de malis ex malâ nascentibus: *Hoc ergo Dominus dicens*, inquit, « *aut facite illud aut facite illud* », *ostendit esse in potestate* (hominum), *quid facerent.... Qui enim servare legem non vult, in potestate ejus est, si velit* [12]. Reponit hic *Calvinus* [13], S. Augustinum loqui de homine, quum

[1] Ps. XXXVI, 4; *S. Aug.* In *Joan.* Evang., tract. 26, n. 4. — [2] Ibid., n. 7. — [3] De Sermone Dñi in Monte, lib. I, cap. 12, n. 34. — [4] Sermo 159, cap. 2. — [5] Ep. ad *Galat.* Expositio, n. 49. — [6] Ibid., n. 54. — [7] De Gratia *Christi*, lib. IV, cap. 7. — [8] Confess., lib. VIII. cap. 8, n. 20. — [9] Eccli., XVIII, 30; *S. Aug.* Sermo 155, cap. 9. — [10] De Civ. Dei, lib. XII, cap. 6. — [11] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 3, n. 8. — [12] De Actis cum *Felice Manichæo*, lib. II, cap. 4 et 5. — [13] Defensio Sanæ Doctrinæ de Servitute et Liberatione Humani Arbitrii, adversus calumnias

in statu innocentiæ versaretur. Recte vero eum reprehendens Bellarminus [1], S. Doctorem ait exponere Evangelii locum, ubi Dominus contra Judæos assereret: *a fructibus eorum cognoscetis eos* [2]; eamque ob causam fieri non potuisse, ut de Adamo loqui vellet. — Quæ autem contra Manichæos asseverat, eadem repetit contra Pelagianos: *Ubi dicitur, « noli hoc » et « noli illud », et ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium* [3]. Hic vero, inquit *Jansenius* [4] (magnus *Calvini* fautor), non de simplici, sed de coactionis necessitate loquitur S. Augustinus. — At ille quoque fallitur; non enim hac in re a Pelagianis dissentiebat Augustinus, sed iis concedens, et a coactivâ et a simplici necessitate liberum esse arbitrium, in libro contra Julianum affirmare non dubitabat: *Liberum itaque in hominibus esse arbitrium,... utrique dicimus.... Liberum autem esse quemquam ad agendum bonum sine adjutorio Dei..., hoc vos dicitis; hinc estis... Pelagiani* [5]. Quum ergo asserat: *utrique dicimus*, eamdem agendi vel non agendi admittebat libertatem, quam volebant Pelagiani, qui eam certo a qualibet necessitate immunem tuebantur; ac proinde non est dubium, quin arbitrium non solum a coactione, sed etiam a quacumque necessitate liberum esse crederet; hoc tantum Pelagianis concedere nolebat, arbitrium esse liberum ad bonum etiam sine gratiâ operandum.

Ex ejus modo loquendi patet ejus sententia.

19. Præterea S. Augustinus rem esse arduam ait, cum gratiæ efficaciâ voluntatis libertatem conciliare: *Ista quæstio*, inquit, *ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratiâ disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri* [6]. Si credidisset, voluntatem a solâ coactione, non a simplici necessitate esse liberam, haud difficile sed facillime intellexisset, quomodo gratia operetur; quapropter quæstionem ideo intellectu difficilem dicebat, quod in bonis actibus ex unâ quidem parte gratia efficax effectum suum certo obtineat, ex alterâ autem voluntas, libere eos actus perficiens, agat sine ullâ necessitate, quæ ita eam determinet, ut non alios nisi eos perficere aut velle possit actus, ad quos gratia moveat. Ceterum pro certo habebat S. Doctor, in præceptis servandis hominem cum gratiæ ordinariæ auxilio esse liberum ad ea custodienda, aut saltem ad uberius obtinendum auxilium, quo ea custodiret: secus (ut ipse ajebat) talia præcepta Deus non imposuisset: *Neque imperaret hoc*

Alberti Pighii Campensis. In librum tertium (Edito *Amstelodam.* 1667, tom. 8, Tractatus theologici, pag. 137 seq.) (*a*). — [1] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. V, cap. 27. — [2] *Matth.*, VII, 16. — [3] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 2, n. 4. — [4] De Gratia *Christi*, lib. VI, cap. 6. — [5] De Nuptiis et Concupiscentia, lib. II, cap. 3, n. 8. — [6] De Gratia *Christi*, cap. 47, n. 52.

(*a*) *Sequitur tertius liber*, inquit: *quem totum Augustino destinavit. Nam quia illum unum ex aliorum numero exceperam, non modo eum mihi eripere, sed etiam in suas partes pertrahere conatur.... Itaque quoties occinet Pyghius, liberam prædicari hominis voluntatem, illud vicissim non ex me, sed ex ore Augustini audiat: liberam fuisse voluntatem, quum sana foret; nunc quum tam graviter et ad mortem usque sauciata sit, humili confessione, non superbâ defensione indigere.* Et infrà: *Ipse pro se Augustinus respondeat. Hoc autem facit uno verbo, quum disputare se negat, qualis sit nunc hominis voluntas, sed qualis fuerit a Deo condita.... Jam diversas prorsus ac dissimiles naturas hominis integri adhuc et per lapsum corrupti ubique clamat Augustinus.... Quid autem... docet Augustinus?... Non esse ejusmodi gratiam hanc, quæ illis bene agendi potestatem conferat, si velint, ut in eorum postea optione sit, velle aut non velle; sed efficaciter ipsos permovere ut velint, immo voluntatem ex malâ bonam facere, ut necessario bene velint.* Suprà quippe dixerat, nunc quidem *libertatem non ad potentiam vel facultatem boni æque ac mali eligendi, sed ad spontaneum motum et consensum referri debere* (Edit.).

Deus, ut faceremus, si impossibile judicaret, ut hoc ab homine fieret [1].

Alia S. Doctoris testimonia.

20. Alios hic adjicimus locos, quibus S. Augustinus eamdem confirmat sententiam, hominis voluntatem ab omni necessitate esse liberam: *Non enim peccatum esset,... quod non fieret voluntate; ac per hoc et pœna injusta esset,... si homo voluntatem non haberet liberam* [2]; hoc est si necessario tam bene quam male operaretur. — *Quis enim non clamet, stultum esse, præcepta dare ei, cui liberum non est, quod præcipitur, facere; et iniquum esse, cum damnare, cui non fuit potestas jussa complere?* [3] — *Si enim naturâ vel necessitate iste motus (quo voluntas deflectit ab incommutabili bono) existit, culpabilis esse nullo pacto potest* [4]. — Dicto autem, ad bonum agendum necessariam esse prævenientem gratiam: *Consentire autem vocationi Dei* (subjungit) *vel ab eâ dissentire,... propriæ voluntatis est* [5]. Quibus verbis aperte docet, voluntatem libere vel gratiæ obtemperare vel ei resistere posse. Neque dicas cum Jansenio [6], hoc tantum monere voluisse S. Augustinum, consentire et dissentire esse proprium voluntatis officium. — Quis enim credat, S. Doctorem inutilem conferre voluisse operam, ut probaret, consensum ac dissensum non quidem ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere; quum illud ne a rudibus quidem ignoretur? Eo magis, quod (loco citato) prius dixisset: *nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem* [7], ac deinde adjiceret illud: *consentire autem, cet.* Unde perspicuum est, sine ullâ dubitatione eum loqui de liberâ voluntatis potestate consentiendi ei, quod in mentem veniat, vel ab eo dissentiendi. — Alio loco: *Nemo*, inquit, *nisi Deus facere arborem potest* (loquitur de bonis arboribus, quæ bonos fructus afferunt, et de malis, quæ malos edunt fructus); *sed habet unusquisque in voluntate, aut eligere, quæ bona sunt... aut... quæ mala.... Hoc ergo Dominus dicens aut « facite illud » aut « facite illud », ostendit esse in potestate, quid facerent* [8]. — Alibi explicans, quid sit auxilium *sine quo non*, ita mentem suam aperit: *Sine quo voluntas velle non possit; sic tamen ut velle et nolle, uti vel non uti adjutorio, in ejus libero relinquatur arbitrio* [9].

Ex quibus omnibus luce clarius patet, prorsus alienum fuisse S. Augustinum a Jansenii sententiâ, voluntatem videlicet in operando non esse liberam a necessitate; ac multo minus S. Doctorem credidisse, necessitatem voluntati esse impositam sequendi superiorem delectationem, quæ suo impulsu invincibiliter eam moveat atque determinet.

Ex condemnatis propositionibus vera doctrina colligitur.

21. Ut tandem, secundum propositum nostrum, demonstremus, a Domino vel proximam vel remotam orationis gratiam ad præcepta servanda singulis hominibus concedi, quum aliter nefas esset, eorum violationem ad culpam imputari; satis est inspicere, quænam propositiones duabus illis *Jansenii* propositionibus contradictoriæ sint.

1. Præcepta servare possumus.

Primâ propositione asseritur: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis, volentibus et conantibus, secundum præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant* [10]. — Catholica igitur, errori contradictoria, propositio hæc est: Nullum Dei præceptum impossibile est, saltem justis illud servare volentibus et conantibus; neque iis deest, etiam secundum præsentes eorum vires, gratia (aut proxima aut certe remota), quâ possint, saltem mediate, uberius impetrare auxilium ad illud

[1] Enarrat. in Ps. LVI, n. 1. — [2] De Libero Arbitrio, lib. II, cap. 1, n. 3. — [3] De Fide contra *Manichæos*, cap. 10 (Falso ei adscribitur. Nota edit.). — [4] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 1, n. 1. — [5] De Spiritu et Littera, cap. 34, n. 60. — [6] De Gratia *Christi*, lib. VI, cap. 4. — [7] De Spir. et Litt., cap. 34, n. 60. — [8] De Actis cum *Felice Manichæo*, lib. II, cap. 4. — [9] Cfr. *S. Aug.* De Correptione et Gratia, cap. 11, n. 32; et *Jansenium*, De Gratia *Christi*, lib. II, cap. 4. — [10] Constit. *Innoc. X*, 31 Maii 1653, prop. 1.

observandum. Et hic denuo animadvertendum, ad condemnatum errorem vitandum satis non esse, absolutam ad præcepti observantiam concedi possibilitatem, quum eam *Jansenistæ* quoque admittant; sed etiam admitti oportere, respectu actualis delectationis carnalis, gratiæ delectationem superantis, relativam possibilitatem ad urgentis præcepti custodiam, aut saltem ad necessariæ gratiæ impetrationem: in hoc ipso enim consistit Jansenii erratum, quod possibilitatem, non absolutam, sed relativam respuit.

2. Non sufficit libertas a coactione.

22. Tertiâ propositione *Jansenius* docet: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione* [1]. — Catholica igitur, ei contradictoria, propositio hæc est: Ad merendum et demerendum, etiam in statu naturæ lapsæ, tam justis quam peccatoribus, opus est non solum a coactione, sed etiam a simplici necessitate libertas; quandoquidem juxta doctrinam Catholicam, voluntarium, quoties est necessarium, non est liberum eâ libertate, quæ hac in vitâ ad merendum et demerendum sufficit; sed ad meritum ac demeritum requiritur, ut voluntas libera sit a quacumque necessitate, quâ determinate alterutri parti consentire debeat.

Totius doctrinæ confirmatio.

23. In summâ, P. Fortunatus a Brixia (vir ætate nostrâ communiter a doctis ac nominatim a *Muratori* celebratus) in opere nuper in lucem edito: *Cornelii Jansenii systema confutatum* [2], ita loquitur: si verum diceret Jansenius, aut vana aut injusta esset lex divina; vana quidem, quoties præponderaret cælestis delectatio: tunc enim, etiamsi lex non existeret, voluntati imposita esset necessitas delectationis impulsum determinate sequendi; injusta autem, quoties major esset delectatio terrena: homini quippe imponeret, quod physice servare non posset, quum voluntas tentationi ex necessitate cedere deberet. Ita quoque inutiles evaderent omnes minæ et admonitiones, quæ in divinis Scripturis habentur; neque ulla hominis actio vel præmium vel pœnam sibi promereretur, quum omnia ex necessitate fierent. Quapropter hortanti, ut vitam honeste ageremus, illud merito daremus responsum, quod Eusebius contra fatalistas dabat: *Non sunt potestates hæ meæ, o doctor; faciam enim, si fata volunt* (i. e. nisi carnalis delectatio præponderet); *aderit necessario, quod fatatum est* [3]; mihi enim ex necessitate sequenda est prævalens delectatio. — Præterea (subjungit idem auctor) admisso tali systemate, item admittendus est Manichæismus, qui duplex, unum bonum alterum malum, statuens principium, quorum alterutrum omnium actionum esset causa, hominem ajebat prædominans principium necessario sequi debere. Nec refert, eam necessitatem in victricis delectationis systemate non derivari a bono vel malo principio (ut volebant Manichæi), sed ex Adami peccato tamquam ex causâ pendere. Hic enim non quæritur, ex quonam principio voluntas, semel mota, necessario agat; sed num voluntas post Adami peccatum libera manserit ab agendi necessitate: atque illud quidem negant Jansenistæ, et voluntatem mereri ac demereri asserunt, etiamsi impositam sibi habeat necessitatem ea volendi, ad quæ amplectenda superiori delectatione determinetur. Atvero, ut recte animadvertit idem Fortunatus a Brixia, ideo condemnata sunt *Arnaldi, Irenæi, Vendrochii* aliorumque *Jansenistarum* opera, quod in iis propugnaretur *Jansenii* principium de duplici delectatione, pro superioritate graduum invincibili. Neque aliam ob causam prohibitam scimus *Juenini* theologiam, qui licet non expresse systema illud amplexus sit, imprudenter tamen ac nimis obscure hac in re statuit: *Natura physica gratiæ efficacis non in alio posita*

[1] Ibid., prop. 3. — [2] Pars 2, n. 195.

[3] Præparat. Evangelica, lib. VI, cap. 6.

est, quam in victrici delectatione, quâ mens circa bonum afficitur [1]. Non dixit quidem: *relative victrici;* suam tamen propositionem hac confirmat sæpius commemoratâ S. Augustini doctrinâ: *Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* [2]. Quâ de causa tamdiu proscriptum jacuit illud volumen; ac tandem ablata est prohibitio ob adjectam epitomen: *De verâ Ecclesiæ Doctrinâ*, ex opere theologico docti viri, *Honorati Tournely*, qui *Jansenianum* systema fusiori calamo atque egregie confutavit. — His tandem verbis Fortunatus a Brixia argumentationem suam concludit: *Manifestum relinquitur, et Jansenianum systema illis* (i. e. Luthero et Calvino) *plane favere; indeque a viro Catholico sine crimine violatæ fidei propugnari nullatenus posse. Non enim tutâ fide salvâque religione defendi potest systema, cujus fundamentalibus admissis principiis, damnata dogmata necessum est approbare* [3]. Quod idem hoc modo expressit *Tournely: Quum Ecclesia quinque propositiones damnaverit in sensu Jansenii, necesse est, illas damnatas fuisse in ipso Jansenii systemate, delectationis scilicet superioris ac relative victricis, quæ totius systematis... fundamentum est* [4].

Responde-tur ad inane aliquorum effugium.

24. (*a*) Nec quidquam prodest asserere, aliud esse Jansenii systema, quod supponit relative victricem delectationem indeliberatam, quæ nempe in nobis sine ullo voluntatis assensu exsurgit; aliud vero systema, quod delectationem admittit, similiter quidem propter graduum superioritatem relative victricem, sed eam deliberatam; quum hæc non vincat sola suisque tantum viribus (ut ajunt hujus systematis fautores), sed consentientis voluntatis viribus corroborata. Quapropter prævalentem delectationem dicunt, licet certo et infallibiliter vincat, non tamen (id quod volebat *Jansenius*) vincere necessario. — Inane effugium; recte enim respondet *Tournely*, eam gratiam (sive delectationem), quæ est infallibiliter efficax et ideo invicte determinat voluntatem, quia viribus prævaleat, non posse consensûs necessitatem voluntati non inferre. Quod ita probat: *Ea gratia est necessitans, quæ supponit voluntatem destitutam verâ... potentiâ resistendi; atqui talis est... gratia infallibiliter efficax ex virium graduali superioritate. Namque hujusmodi gratia supponit voluntatem non habere ad resistendum nisi vires inferiores... Repugnat..., ut vires superiores, quæ agunt ut superiores, vincantur ab inferioribus; alias necesse foret, ut inferiores... operarentur ultra suæ activitatis gradus* [5]. Et frustra reponas, vires gratiæ relative victricis esse quidem superiores, si solæ cum solius concupiscentiæ viribus comparentur; minime vero si comparentur cum viribus concupiscentiæ simul et voluntatis. — Quandoquidem (ita pariter respondet *Tournely*) ejusmodi voluntatis vires solummodo admitti possent, quum agitur de malo, quod homo ex seipso facere potest, alio saltem vitio aliud vincendo; aut vix etiam, quum de bono in ordine naturali agitur; minime vero, ubi de bono supernaturali loquimur, vel de superandâ gravi aliquâ concupiscentiâ, quod sine Dei gratiâ fieri nequit. Hinc est, quod Patres Diospolitani a Pelagianis exigerent, ut inter alia singuli hoc Caput profiterentur: *Ut fateatur,*

[1] Instit. theolog., p. 6, diss. 1, qu. ultima. De Divisione Gratiæ Actualis, cap. 6, art. 3. — [2] Epist. ad *Galat.* Expositio, n. 49. — [3] L. c., p. 2, n. 259. — [4] Præl. de Gratia, qu. 3, De *Jansenio*, v° *Magnum est discrimen.* — [5] *Honorati Tournely* Compend. theol. Tract. de Gratia, p. 2, qu. 5, art. 1, concl. 5, prob. 3 (*Venet.*, 1758), vol. 7, pag. 358 (*b*).

(*a*) Ab his verbis usque ad finem Capitis eadem valent, quæ pag. 673 nota *a* diximus. Hoc unum adjungo, partem eorum, quæ S. Alphonsus hic adjecit, iterum, anno 1769, ab eo enuntiari in opere Dogmatico contra Pseudo-reformatos [Post Sess. VI, Tract. de Gratia, n. 132 seqq.] (Nota edit.).

(*b*) Auctor esse videtur *Montanius* (*Montagne*).

quando contra tentationes concupiscentiasque illicitas dimicamus, non ex propria voluntate, sed ex adjutorio Dei provenire victoriam [1]. Cujus quidem rei ratio est, ut docet S. Thomas, quod nullum principium activum producere potest effectum, quod suam activitatem excedat; quocirca principium naturale, seu causa naturalis supernaturalem effectum producere nequit: *Nullus autem actus*, inquit, *excedit proportionem principii activi. Et ideo videmus in rebus naturalibus, quod nulla res potest perficere effectum per suam operationem, qui excedat virtutem activam, sed solum potest producere per operationem suam effectum suæ virtuti proportionatum* [2]. Naturales igitur humanæ voluntatis vires, licet conjunctæ cum gratiæ viribus, quæ viribus concupiscentiæ inferiores sunt, nihil conferre possunt ad producendum effectum supernaturalem, qualis est victoria de vehementi concupiscentiâ, gratiæ viribus superiori. Et re quidem verâ: Hoc nobis concedatur, inquiunt *Jansenistæ*, delectationem ideo certissime vincere, quod viribus sit superior; nec aliud quidquam petimus. Eorum quemdam audiamus: *Nobis enim sufficit*, inquit Rev. Dom. de Bourzeis, *quod hæc sola veritas nobis concedatur, nimirum quoties gratiæ Dei consentimus, id oriri semper ex eo, quod rectus amor, quem Deus nobis inspirat, viribus superior est perverso amori; et quia viribus superior est, idcirco eum certissime superare* [3]. Unde quum duo illa systemata commemorat *Tournely*, quorum unum delectationem absolute, alterum relative victricem tuetur: *Novimus quidem*, inquit, *orthodoxos theologos, qui vim gratiæ efficacem colligunt ex ipsius... delectatione absolute ac simpliciter victrice; quique in gratiâ sufficiente pares... vires agnoscunt ad oppositam actualem cupiditatem superandam. Verum qui gratiam velint esse victricem relative ex superioritate graduum, quippe non aliam sufficientem admittunt gratiam, quam viribus inferiorem oppositæ superiori concupiscentiæ, non alios quam Janseniani systematis defensores novimus* [4].

Explicatur responsio.

25. Hic ergo (ut concludamus) non reprobamus eam sententiam, quæ voluntatem, etiamsi majorem delectationem sequatur, libere tamen operari docet, id est, sine necessitate et cum verâ potentiâ (non specie tantum vel potentiâ hypotheticâ) agendi contrarium. Solum repellimus sententiam eorum, qui asserunt, quoties vincat alterutra delectatio, cælestis vel carnalis, utpote gradibus superior, homini non remanere resistendi alteramque superandi potentiam, quum vires majores procul dubio minores devincant.

Nec dici potest, hoc systema a *Thomistarum* systemate nihil differre.

26. Verumtamen tacitus præterire nequeo dubitationem, quam in systemate de relative victrici delectatione afferri video. Qui ejus causam tuentur, unà cum *P. Joanne Laurentio Berti* [5] asserunt, in explicandâ gratiæ efficacitate a Thomistis seipsos reverâ nihil differre, licet diversis innitantur principiis: Thomistas quidem gratiæ efficaciam in prædeterminatione physicâ reponere, se autem in præponderanti delectatione; id quod in actu secundo efficiat prædeterminatio, arbitrii libertatem applicans, hoc idem fieri a delectatione. Ceterum utramque sententiam hoc admittere, homini in actu primo remanere potentiam contrarium agendi; quo fiat, ut semper libere ac sine necessitate voluntas operetur.

Probatur.

27. At mecum ipse considero, illas sententias, quemadmodum diversis principiis ac diversis rationibus innitantur, ita pariter diversas habere conclusiones. Thomistæ efficaciæ rationem in eo reponunt, quod creata voluntas sit in potentiâ passivâ, quum sit in potentiâ recipiendi motionem gratiæ; quare ut ad operis actum transeat, opus esse ajunt, a Deo eam moveri tamquam a primo agente ac primâ

Quid doceant *Thomistae*.

[1] In Conc. *Diospolitano*, a° 415; Confessio Catholica, n. 11. — [2] 1ª 2æ, qu. 109, art. 5. — [3] Collat. 4, cap. 30. — [4] Præl. de Gratia, qu. 9, art. 2, obj. 6°. — [5] *Augustinianum* systema vindic., diss. 5, cap. 3, n. 4.

causâ liberâ, quæ prædeterminatione potentiam applicet et determinet ad actum. Et hoc quidem, quod ad actum pertinet; de potentiâ vero docent, hominem habere gratiam potentiæ omnino completæ et proxime expeditæ, quâ recte agere possit. *P. Gonet:* gratia, inquit, *quæ dat posse,... dat... totum complementum et totam virtutem seu sufficientiam, quæ requiritur ex parte actus primi* [1]. Similiter Card. *Gotti: Gratia sufficiens,* inquit, *dat posse proximum et expeditum in ratione potentiæ* [2]. Idemque reliqui omnes Thomistæ communiter affirmant; quodsi eorum quispiam aliter loqui videatur, actum secundum, non primum, intelligit.

Quid docent hujus sententiæ fautores.

28. Qui vero delectationis gradu superioris sententiam propugnant, hanc afferunt sui principii rationem; ad recte agendum in statu quidem innocentiæ satis fuisse homini solam gratiam sufficientem, quum liberum arbitrium, sanum omnino et in perfecto æquilibrio, cum solâ gratiâ sufficienti agere posset, neque indigeret gratiâ efficaci; in præsenti vero, post Adami lapsum, voluntatem, utpote læsam et ad malum propensam, gratiam requirere efficacem, quæ victricis delectationis ope applicet ad bonum actu exsequendum. Positâ autem tali systematis ratione, et admisso, hominis voluntatem adeo esse debilitatam, ut ad operandum in præsenti statu gratiâ efficaci indigeat; dici nequit, sufficientis gratiæ virtute hominem, etiam in actu primo, atque vel in sensu composito vel in sensu diviso, habere potentiam completam et proxime expeditam ad præcepta servanda vel ad quemlibet eliciendum actum bonum, ne mediatum quidem, quo disponi possit ad majus obtinendum auxilium, ut legem observet.

Confirmatur.

29. Neque ignoro, hujus sententiæ fautores libenter illud concedere; ut unus ex iis, *P. Macedo,* his verbis aperte fatetur: *Gratia sufficiens non dat potentiam proxime completam et expeditam* [3]. Et alio loco de gratiâ agens, quæ Adamo innocenti et Adamo lapso concessa erat: *Prima,* inquit, *supponebat potentiam expeditam et liberam, secunda impeditam et servam* [4].

Rursus confirmatur.

30. Quinimmo, quum gratia, concupiscentiâ inferior, non det potentiam ad servanda præcepta completam et expeditam, reverâ dici nequit sufficiens. Nec concedere dubitat *P. Berti* (qui delectationis relative victricis systema tuetur), eam gratiam inferiorem proprie dicendam esse, non sufficientem, sed inefficacem gratiam. Ac proinde, juxta illud systema, siquis a Deo efficacem, delectationis relative victricis ope, non recipiat gratiam, non habebit gratiam sufficientem, quâ præcepta servare possit. Audiamus, quid in suâ defendendâ sententiâ asseveret *Berti.* Primum refert adversariorum difficultates: *Tria sunt, quæ Jansenianum redolent dogma, et quinque damnatarum propositionum sunt fons et origo, a quibus novi Janseniani, quos inter eminent duo haud dubie spurii Augustinenses* (*P. Bellelli* nempe et *P. Berti,* contra quos scribit Archiepiscopus Viennensis), *minime abhorrent. Horum primum est, quod non tantum in delectatione victrici reponunt gratiam efficientem, sed in delectatione victrici... relativâ, cet. Alterum, quod negant in delectatione inferioris gradûs potentiam* PROXIME EXPEDITAM, *ad hanc requirentes ex parte potentiæ et actûs primi robustiorem delectationem: ideoque gratia inefficax (sive adjutorium « sine quo » ab ipsis deprædicatum) non est vera gratia sufficiens, neque Molinistico sensu neque Thomistico, quum gratia sufficiens communi sensu Catholicorum conferat ipsam potentiam proxime expeditam. Tertium, quod hinc consequitur, veram gratiam sufficientem e medio tollunt, a cujus etiam nomine fraudulenter... abhorrent; illam potius inefficacem quam sufficientem ap-*

[1] Manuale *Thomist.,* p. 2, tract. 7 de Gratia, cap. 10, n. 14. — [2] De divina Gratia, qu. 2, dub. 4, § 2, n. 14. — [3] Cfr. Scrinium Divi *Augustini* de adjutorio *sine quo non,* lib. II, cap. 8. — [4] Cortina Divi *Augustini* de Prædest. et Gratia, tr. 2, qu. 3, a. 2.

pellantes [1]. — Hæc quidem opponunt adversarii; en autem ejus responsio: *Ego vero... firmissime et absque ullâ hæsitatione pronuntio, tria doctrinæ capita nuperrime commemorata, nequaquam erronea esse, nec damnatarum propositionum principia: sed aliquos Jansenii quidem refutandi zelo permotos, sed propriæ sententiæ præjudicio abreptos, quid catholicum sit, quid erroneum ac damnatum, minime distinxisse; atque ex horum lucubrationibus...ansam arripuisse sciolum... anonymum* (Viennensem videlicet Archiepiscopum), *et siqui alii sunt curtæ eruditionis et pinguis minervæ homines, inconcussa Augustini dogmata (quæ, velint nolint, sunt eadem ac nostra) tamquam portenta hæresum calumniandi* [2].

Berti secum ipse pugnat.

31. Jamvero meipsum unum ex iis curtæ eruditionis et pinguis minervæ hominibus esse confiteor, quum non intelligam, quomodo cohæreant *Patris Berti* propositiones, quarum consectaria inter se discrepare perspicuum est. Si diceret, ad servanda Dei præcepta gratiam efficacem esse necessariam; gratiam autem sufficientem, omnibus concessam, homini præbere proximam ad orandum potentiam, et orationis ope uberius illud obtineri auxilium, quod ad præcepta actu servanda requiritur, ei omnino assentiremur: est enim ipsa sententia nostra, quam proximo capite exponemus et probabimus. Minime vero; quum enim de oratione loquitur, asserit quidem: *Cuilibet fideli, nisi libere ponat obicem, adest gratia* (sufficiens) *orationis, quâ impetrare potest auxilium immediate sufficiens ad* (actu) *implenda mandata* [3]. Et præterea alibi affirmat: *In eo, qui habet voluntatem parvam et invalidam* (quæ est voluntas, omnibus gratiæ sufficientis ope præbita), *esse potentiam proxime sufficientem ad orandum, et sufficientem remote ad observantiam præceptorum, quæ poterit proxime implere, dum per orationem obtinuerit magnam et robustam voluntatem* [4] (quam robustam voluntatem præbet gratia efficax). Ait igitur (et illud quidem sapienter), quod ad præceptorum observantiam spectat, dici non posse, gratiam sufficientem omnibus præbere potentiam proximam, quâ actu ea servent; quoniam (ut loco, paulo superius citato, § IV recte animadvertit) potentia proxima ad præceptorum observantiam non alio indiget subsidio, ut ad actum transeat; quapropter (initio ejusdem § IX): Gratia efficax *sola*, inquit, *dat potentiam... completam et proxime expeditam;* ac proinde (subjungit) ut gratia sufficiens vocari possit proxime sufficiens ad actu operandum, *requiritur, ut alio medio non egeat, ut exeat in actum.* Ac proinde (quod ex ejus argumentatione sequitur) gratia sufficiens non quidem singulis fidelibus potentiam proximam suppeditat ad præceptorum observantiam, sed omnibus tamen præbet potentiam proximam, quæ ad precandum sufficit. Ergo singuli fideles solius gratiæ sufficientis auxilio actu orare possunt, et ad illud præstandum alio medio, i. e. gratiâ efficaci, non indigent.

Probatur.

32. Verumtamen prorsus nescio, quomodo illa congruant cum his aliis ejus verbis: *Nullus absque gratiâ per se efficaci habet potentiam orandi conjunctam cum actu* [5]. Gratia sufficiens igitur, — quod sequitur ex hac alterâ propositione, — non revera sed nomine tantum potentiam præbet ad orandum proxime sufficientem; potentiam remote solummodo sufficientem suppeditat; quoniam, ut orandi potentia ad actum transeat, gratia efficax requiritur. Quam ob causam ad actu orandum aut requiritur gratia efficax, nec dici potest, gratiâ sufficienti suppeditari potentiam proxime sufficientem; aut gratia sufficiens potentiam proxime sufficientem revera præbet, nec requiritur gratia efficax præponderantis delectationis, quam ille tamen expostulat.

[1] *Augustinianum* systema vindic., diss. 4. cap. 1, § 2. — [2] Ibid. — [3] De Theologic. Disciplinis, lib. XVIII, cap. 8, prop. 4. — [4] *August. System.* Vindic., diss. 4, cap. 1, § 9, n. 5. — [5] De Theologic. Disciplinis, lib. XVII, cap. 8, prop. 5.

Immerito affert S. Augustinum.

33. Atvero, inquit, etiam S. Augustinus victricem delectationem exigit, ut quis actu precetur: Augustinus *docet, necessarium esse ad orandum certam scientiam et victricem delectationem* [1]. — S. Doctoris verba, quæ per me ipse recognoscere volui, hæc sunt: *Intelligamus, si possumus, Dominum Deum bonum ideo etiam sanctis suis alicujus operis justi aliquando non tribuere vel certam scientiam vel victricem delectationem, ut cognoscant, non a seipsis, sed ab Illo sibi esse lucem, quâ illuminentur tenebræ eorum, et suavitatem, quâ det fructum suum terra eorum* [2]. Non dicit S. Augustinus, ad orandum necessariam esse victricem delectationem; hoc solum asserit, Deum nonnumquam etiam sanctis suis non concedere justi alicujus operis vel cognitionem certam vel victricem delectationem; ut intelligant, ab Ipso, non a semetipsis, se habere lucem, quâ illuminentur, et suavitatem, quâ fructum afferant.

Primum ergo non loquitur de gratiâ sufficienti, quâ homo operari potest, sed non semper operatur; neque asserit, hominem solâ sufficienti, et sine efficaci gratiâ, actu orare non posse; sed de solâ gratiâ efficaci loquitur, quæ per victricem delectationem efficit, ut bene agat.

Deinde non agit de oratione, sed de opere justo, quod proprie denotat præceptorum vel consiliorum observantiam; oratio enim, licet bonum opus sit, naturâ suâ non est ipsum opus, sed medium, quo obtinetur auxilium ad bonum opus exsequendum.

Conclusio.

34. Nostra quoque sententia est (ut suprà diximus), ad præceptorum observantiam opus esse gratiâ efficaci; profitemur autem, ad actu orandum et orationis ope impetrandam gratiam efficacem, satis esse sufficientem gratiam, quam Deus singulis fidelibus largitur. Et sic illæsum servatur principium, Dei præcepta nemini esse impossibilia; quia singuli homines, solâ gratiâ sufficienti adjuti, præstare possunt facilia (inter quæ ponenda est oratio); et orationis ope impetrabunt auxilium gratiæ efficacis gratuitæ et necessariæ ad actu perficienda difficilia, i. e. ad præcepta custodienda. Illud ipsum affirmat Norisius Cardinalis, cujus verborum in proximo capite meminero; illud quoque ante eum docuit S. Augustinus: *Eo quippe ipso quo firmissime creditur, Deum... impossibilia non præcipere, hinc admonemur et in facilibus quid agamus, et in difficilibus quid petamus* [3]. Quodsi ad actu orandum satis non esset gratia sufficiens, sed semper opus esset efficaci; hæc autem alicui negaretur (ut revera denegatur multis), plane non video, quomodo Dei præcepta ei possibilia vocarentur, et quo pacto Deus (etiam actu orandi gratiam efficacem denegans) ab eo exigeret legis observantiam, et non observantem ad inferni poenas juste condemnaret. Ideo Jansenius nonnulla præcepta etiam justis impossibilia vocabat, quod falso crederet, nonnullis deesse gratiam, quâ præcepta iis possibilia fierent [4]. Non ita; omnibus enim (num inter eos numerandi sint infideles atque obstinati, hic quidem in medio relinquo) Deus concedit proximam actu precandi gratiam (ut capite IV probabimus); quo fit, ut siquis præcepta non servet, legitime prætendere non possit, eorum observantiam sibi fuisse impossibilem. Licet enim deesset gratia efficax ad actu ea servanda, non deerat gratia proxime sufficiens ad actu precandum, quâ deinceps juxta Dei promissionem, precantes Se esse auditurum, impetrasset gratiam efficacem, cujus ope præcepta certo observasset. Quod quidem contra *Lutherum*, asserentem etiam fidelibus impossibilem esse divinæ legis observantiam, his verbis declaravit Tridentina Synodus: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis; et adjuvat ut possis.*

[1] Ibid. — [2] De Peccator. Meritis, lib. II, cap. 19, n. 32.

[3] De Natura et Gratia, cap. 69, n. 83. — [4] Sess. VI, cap. 11.

CAPUT IV.

DEUM OMNIBUS CONCEDERE GRATIAM ORANDI, SI VELINT: QUUM AD ORANDUM SATIS SIT SOLA GRATIA SUFFICIENS, OMNIBUS COMMUNIS.

Statuitur et explicatur propositio.

1. Posito igitur, Deum omnes salvos velle et ex parte suâ omnibus necessarias largiri gratias, ut ad salutem perveniant, asseveramus, omnibus concessam esse gratiam, quâ (nullâ aliâ accedente) actu orare possint, et orando reliqua omnia sibi acquirere auxilia ad implendam legem et salutem consequendam. — Attamen hæc verba « nullâ aliâ accedente » nequaquam significant, hoc efficere gratiam communem, ut oremus sine gratiæ adjuvantis auxilio; ad quemlibet enim pietatis actum, præter gratiam excitantem, sine ullâ dubitatione requiritur gratia adjuvans sive cooperans; sed his verbis intelligitur, gratiam communem in singulis efficere, ut actu orare possint sine novâ gratiâ præveniente, quæ ad orationem actu exsequendam hominis voluntatem vel physice vel moraliter determinet.

Itaque primum multos illos atque insignes recensebimus theologos, qui hanc sententiam pro certâ tradunt; et deinde tum auctoritate tum rationibus eam probabimus.

Ysambert; Du Perron; Le Moyne; Tournely.

2. Ita sentiunt *Ysambert* [1], Card. *Du Perron* [2], *Alphonsus Le Moyne* [3] et alii postea citandi, fusiori autem calamo magisque ex professo rem pertractat *Honoratus Tournely* [4]; qui omnes demonstrant, singulos homines cum ordinariæ tantum gratiæ sufficientis auxilio, neque alio superadditò, actu precari posse et precationis ope reliquas omnes impetrare gratias, ut difficiliora præcepta observent.

Norisius.

3. Idem sentit Eminentissimus Card. *Norisius*, qui hominem, urgente præcepto, cum solâ gratiâ ordinariâ sine alio auxilio, precari, si velit, expressis verbis ita probat: *Manifestum est, potentiam ad orandum debere esse proximam in justo sive fideli; nam si fidelis sit in potentiâ remotâ ad simpliciter orandum (non enim hic loquor de fervidâ... oratione), non habet is aliam potentiam proximam pro impetrandâ oratione; alias procederetur in infinitum* [5]. Si ad servanda præcepta et salutem consequendam oratio est necessaria (ut initio [6] probavimus), sapienter hic asseruit doctus auctor, unicuique datam esse proximam orandi potentiam, ut oratione proximam potentiam obtineat, quâ bene operetur: quo fit, ut cum solâ gratiâ ordinariâ, et sine alio auxilio, omnes orare possint. Si enim ad habendam potentiam, orationis actui proximam, alia requireretur potentia, ad hanc similiter necessaria esset potentialis gratia, et sic infinitus fieret processus, neque amplius in manu hominis foret ad salutem suam cooperari.

4. Alio loco idem auctor distinctius eamdem doctrinam his verbis confirmat: *Etiam in statu naturæ lapsæ dari adjutorium* SINE QUO NON (quæ est gratia sufficiens, omnibus communis), *secus ac Jansenius contendit; quod quidem adjutorium efficit in nobis... actus debiles, nempe... orationes minus fervidas pro adimplendis mandatis; in ordine ad quorum executionem, adjutorium* SINE QUO NON *est tantum auxilium remotum, impetratorium tamen auxilii* QUO, *sive gratiæ efficacis,... quâ solâ mandata reapse implentur* [7]. *No-*

[1] In Primam Secundæ, qu. 111, disp. 4, art. 3 seq. — [2] *Réplique à la Réponse du roy de la Grand Bretagne, liv. II, obs. 3, ch. 12.* — [3] Disp. de Dono Orandi, cap. 2. — [4] Prælect. de Gratia, qu. 7, art. 4, concl. 5. — [5] *Jansenii* Erroris Calumnia sublata, cap. 3, § 1, — Vide etiam cap. 1 et 2. — [6] Pars 1, cap. 1. — [7] L. c.

risius igitur pro certo habet, in præsenti statu cuilibet adesse auxilium *sine quo non*, seu gratiam ordinariam, quæ nullo alio superaddito auxilio, producit orationem, quâ deinde obtinetur gratia efficax ad præceptorum custodiam. Ex quo probe intelligitur vulgo in scholis receptum adagium: *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam;* i. e. homini precanti, quum bene utitur gratiâ sufficienti, cujus ope præstare potest faciliora (ut est oratio), Deus non dênegat gratiam efficacem ad difficilia exsequenda.

Thomassinus. 5. Idem sentit *Ludovicus Thomassinus*. Primum eos miratur, qui gratias sufficientes satis esse negant, ut actu fiat aliquod opus bonum, et aliquod peccatum vitetur: Si enim, inquit, hæc auxilia vere auxilia sunt, et proximam dant potestatem, *quî fit, ut ex innumerabili... hominum, qui ita juvantur, multitudine,... præceptum observet... nemo? At quo tandem modo vere sufficientia sunt,... si præterea gratia efficax est necessaria? Non is habet potestatem... sufficientem...*, *cui deest aliud auxilium necessarium, quod in ejus potestate non est* [1]. Quibus dicere voluit: Gratia sufficiens, ut revera sufficiens vocari possit, homini tribuere debet potentiam proximam et expeditam, ut actum bonum exsequatur. Si autem ad exsequendum actum alia, efficax nempe, requiratur gratia, nec homo eam gratiam efficacem (saltem mediatam) saluti necessariam habeat, quâ ratione dici potest, gratiam sufficientem ei tribuere proximam illam atque expeditam potentiam? S. Thomas autem: *Deus*, inquit, *non deficit ab agendo, quod est necessarium ad salutem* [2]. Fatendum quidem ex unâ parte, Deum non teneri ad gratias suas nobis elargiendas; gratiæ enim non sunt debitæ; sed ex alterâ parte, posito, Deum præcepta injungere, ad ea servanda auxilium necessarium præstare tenetur; et quum reverâ jubeat singula præcepta suo tempore actu servari, item actu suppeditare debet mediatum saltem ac remotum auxilium ad ea servanda necessarium, quod non iterum requirat aliam gratiam, non omnibus communem. Inde concludit *Thomassinus* [3], ad haec duo inter se concilianda, gratiam nempe sufficientem homini satis esse ad salutem consequendam, ac simul necessariam esse gratiam efficacem, ut tota lex servetur; ita statui debere, gratiam sufficientem satis esse ad orandum et alios hujusmodi actus faciles peragendos, et horum ope deinde gratiam obtineri efficacem, quâ actus difficiles compleantur. Quod sine ullâ dubitatione consonat cum S. Augustini doctrinâ. Ait enim S. Doctor: *Eo quippe ipso, quo firmissime creditur, Deum... impossibilia non... præcipere, hinc admonemur, et in facilibus quid agamus, et in difficilibus quid petamus* [4]. Quæ verba item refert Card. Norisius, ut ex iis similiter concludat: *Igitur opera facilia seu actus bonos minus perfectos facere possumus absque eo quod majus... auxilium a Deo postulemus; quod tamen in ... difficilioribus... petendum est* [5]. Et Thomassinus, allatis S. Bonaventuræ, Scoti aliorumque hac de re testimoniis: *Omnibus*, inquit, *ea placuere sufficientia auxilia, vere sufficientia, quibus assentitur quandoque voluntas, quandoque non assentitur* [6]. Quod ut demonstret, quatuor operis sui partibus, scholarum recenset testimonia, ab anno 1100 per longam annorum seriem continuata [7].

Habert. 6. *Habert*, Vabrensis Episcopus et doctor Sorbonicus, qui primus contra *Jansenium* scripsit: *Censemus primo*, inquit *(quod).... immediate cum ipso effectu.... consensûs completi (gratia) sufficiens non habet (habitudinem), sed vel contingenter vel mediate... Arbitramur proinde..., gratiam sufficientem esse gratiam dispositionis... ad... efficacem, utpote ex cujus bono usu... Deus postea gratiam completi ef-*

[1] Consens. Schol. de Gratia, I, cap. 8. — [2] I, qu. 49, art. 2, ad 3. — [3] L. c. — [4] De Natura et gratia, cap. 69, n. 83. — [5] L. c. — [6] L. c., p. 2; cfr. p. 1, § 17 et p. 2, § 12. — [7] L. c., pars 1-4.

fectûs... effectivam creatæ voluntati concedat [1]. Ea autem statuit, postquam asseruerat: *Catholici Doctores omnes..., dari gratiam aliquam vocantem vere... intrinsecam, quæ possit consensum voluntatis ad bonum elicere, nec tamen propter liberam voluntatis... resistentiam eumdem aliquando eliciat, omnibus in scholis... professi sunt hodieque profitentur* [2]. Pro quâ doctrinâ citat Gamachæum [3], Duval [4], Ysambertum [5], Pererium [6], Le Moyne [7], aliosque, et sic deinde pergit: *Auxilia igitur gratiæ sufficientis sunt dispositiva ad efficacem et... efficacia secundum quid, effectûs videlicet incompleti... impetrantis primo remote, propius ac tandem proxime, qualis est actus fidei, actus spei, actus timoris... atque inter haec omnia orationis. Unde... celeberrimus... Alphonsus Lemoinus... gratiam illam sufficientem docuit esse gratiam petendi seu orationis, de quâ toties B. Augustinus* [8]. Hoc igitur (Haberti judicio) a gratiâ sufficienti differt gratia efficax, quod secum fert effectum completum: quum sufficiens effectum suum obtineat vel *contingenter*, i. e. nonnumquam tantum, vel *mediate*, i. e. per orationem. Gratiam sufficientem præterea, ex bono ejus usu, disponere ait ad efficacem obtinendam; quocirca sufficientem vocat *efficacem secundum quid*, i. e. secundum effectum inceptum, non vero completum. Tandem gratiam sufficientem ait esse gratiam orandi, quâ recte uti in manu nostrâ est, juxta S. Augustinum. Quapropter homo nullam afferre potest excusationem, si non præstet illud, ad quod præstandum gratiam habet sufficientem, quâ, sine alio auxilio, aut operatur aut saltem ad operandum majus obtinet auxilium; quam quidem doctrinam *Habert* [9] Sorbonicis communem fuisse asserit.

7. *Carolus Du Plessis d'Argentré*, item Sorbonicus [10], plus mille refert theologos, inter quos plus quam centum et quinquaginta, qui expressis verbis docent, cum gratiæ sufficientis auxilio facilia præstari, hominemque, cum gratiâ sufficienti operantem, copiosius deinde ad perfectam suam conversionem impetrare auxilium. Atque ita proprie intelligendum esse ait (ut suprà notavimus) celebratum illud et a scholis receptum axioma: *Facienti quod in se est* (cum gratiâ sufficienti) *Deus non denegat gratiam* (abundantiorem nempe et efficacem). *Du Plessis.*

8. Doctissimus *Dionysius Petavius* [11] fuse probat, cum solâ gratiâ sufficienti hominem reverâ agere; et vel eo progreditur, ut contrarium asserere, *monstruosum* esse dicat; eamque esse doctrinam non theologorum tantum, sed ipsius Ecclesiæ. Deinde: Gratia, inquit, præcepta servandi, sequitur orationem; hoc autem orationis donum Deus elargitur unà cum præceptorum impositione: *Donum istud, quo Deus dat, ut jussa faciamus,... affectum orationis subsequi* [12]; et talis affectus legi comes datur (*a*). Ac proinde, sicut omnibus lex imponitur, ita omnibus conceditur orationis donum. *Petavius.*

9. Auctor Theologiæ ad usum Seminarii *Petrocorensis* (*Périgueux*) [13]: Cum solâ gratiâ sufficienti fit, inquit, ut *aliquis possit quidem bene agere, et aliquando bene agat.* Atque ita (subjungit) *nihil vetat, ut ex duobus æquali auxilio sufficienti prævenitis, faciliores... actus, plenam conversio-* *Auctor Theologiæ Petrocorensis.*

[1] Theol. *Græcor.* Patrum ... vindicata, lib. II, cap. 15, n. 2. — [2] L. c., cap. 6, n. 1. — [3] In 1^{am} 2^{æ} *S. Thomæ*, qu. 111, cap. 5. — [4] In 1^{am} 2^{æ}, de Gratia, qu. 5 et 7. — [5] In Primam Secundæ, qu. 111, disp. 5, art. 1. — [6] *Pereira.* Comment. in cap. 2 ad *Roman.* — [7] *Alphonsus Le Moyne*, Doct. Sorbonicus, de Dono orandi, cap. 1 et 2. — [8] L. c., lib. II, cap 15, n. 3. — [9] Ibid. — [10] De Multiplici Genere divinæ Gratiæ; Cap. de Gratia *Angelis* et *Adamo* concessa. — [11] De Deo, lib. X (De Prædestinatione), cap. 19 et 20. — [12] L. c., cap. 20, n. 4. — [13] Lib. 6, cap. 3, quæst. 3.

(*a*) Quod (ibidem) his verbis indicat: *ac proinde gratiam ibi non omnem contineri, sed, ut dixi sæpe, perfectiorem et cumulatiorem.* — Et cap. 19, n. 9: *Necesse est*, inquit, *individuam adjungi comitem legi gratiam* (Nota edit.).

nem sæpissime præcedentes,... unus faciat, alius non faciat. Quod congruere ait cum iis, quæ docent S. Augustinus et S. Thomas ejusque primi discipuli, ac nominatim P. Bartholomæus Medina, qui affirmat: *Cum solâ gratiâ sufficienti aliquando homo convertitur* [1]. Atque illud P. Ludovicum Granatensem quoque ut communem theologorum doctrinam tradere reperi: *Duo enim auxiliorum genera,* inquit, *theologi statuunt; quorum alterum sufficiens..., alterum superabundans... Et quidem priori illo auxilio excitati homines aliquando convertuntur, aliquando converti renuunt* [2]. Et postmodum adjungit: *Et quidem prius illud (auxilium) ad homines quam latissime patere, theologi definiunt* [3]. Deinde Petrocorensis [4]: *Sic,* inquit, *quosdam pietatis actus (v. g. humiliter Deum deprecari) cum solo auxilio sufficienti* (homo) *facere potest et aliquando facit, quibus se ad ulteriores gratias præparat.* Hunc videlicet circa gratiarum distributionem esse divinæ Providentiæ ordinem, *ut priorum bono usui posteriores succedant.* Homines igitur (sic concludit) plenam conversionem et perseverantiam finalem *infallibiliter promerentur oratione, pro quâ sufficiens gratia, quæ nulli non præsto est, plenissime sufficit.*

D'Aguirre. **10.** Idem sentit Card. *d'Aguirre* [5], qui S. Augustinum in omnibus sequitur. —

Boucat. *P. Antonius Boucat* [6], Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, unumquemque ait, orationis ope et sine alio auxilio, conversionis gratiam sibi obtinere; et præter *Gamachæum* [7], *Duval* [8], *Habert* [9] et *Le Moyne* [10], pro eâdem sententiâ citat *Petrum de Tarantasia* (*a*), Episcopum *Tutelensem* (*Tulle*) [11], *Godefridum De Fontaines* [12], *Henricum Gandavensem* [13], doctores Sorbonicos, cum *De Ligny* [14], professore regio, qui gratiam sufficientem non solum efficere docet, ut homo precetur (ut dixerant *Le Moyne* et *Elias* professor), sed etiam ut quædam minus difficilia opera peragat.

Bontempus. Similiter *Gaudentius Bontempus* [15] demonstrat, cum gratiâ sufficienti obtineri efficacem per orationem, quæ omnibus, eâ uti volentibus, conceditur.

Pullus. **11.** Card. *Robertus Pullus* duplicem statuit gratiam, unam semper victricem, alteram, quâ adjutus homo nonnumquam operatur et nonnumquam operari renuit: *Utrumlibet,* inquit, *aut gratiæ cooperans agit, aut eâ spretâ malum agere non desistit* [16]. — Eamdem sententiam sequitur doctus *P. Fortunatus a Brixia* [17], omnibusque docet præsto esse mediatam ad præcepta servanda orationis gratiam; et pro indubitato habet, ita existimasse S. Augustinum.

Richardus Soto; Felisius. **12.** *Richardus a S. Victore* [18] pariter docet, aliquem existere gratiam sufficientem, cui homo modo quidem assentitur, modo vero resistit. — *Dominicus Soto* quærit, cur ex duobus, ad quos convertendos Deus est paratissimus suâque gratiâ aspirat, alter pertrahatur, alter non

[1] In 1^{am}, 2^{æ}, qu. 109, art. 10. — [2] Concio in *S. Matthæum* 1, pars 1. — [3] Ibid. — [4] L. c. — [5] Theolog. *S. Anselmi,* disp. 125 seq. — [6] Theol. Patrum, Tract. de Gratia, diss. 3, sect. 4 et 5. — [7] In 1^{am} 2^{æ} *S. Thomæ,* qu. 111, cap. 4. — [8] In 1^{am} 2^{æ}, de Gratia, qu. 5 et 7. — [9] Theol. *Græcor.* Patrum, lib. II, cap. 15, n. 3. — [10] *Alphonsus Le Moyne,* Doct. Sorbon., de Dono orandi, cap. 1 et 2. — [11] i. e. *Duplessis d'Argentré,* Episcop. *Tutel.*, l. c., art. 2, § 6. — [12] Quodlibet. 7, art. 10. Qui quidem tractatus numquam typis editus est (Apud *Duplessis,* l. c.). — [13] Quodlib. 4, qu. 19; quodlib. 8, qu. 5. — [14] Tractatus, numquam typis editus. *Duplessis* et *Boucat* autographum sequuntur. — [15] Palladium theolog., tract. de Gratia, disp. 1, qu. 12, n. 277; qu 13, n. 312. — [16] Sentent. lib. VI, c. 50. — [17] *Corn. Jansen.* system. confut., p. 2, n. 225 (Opus postumum, *Madriti,* 1755. In primâ editione, *Brixiæ,* 1751, illa nondum reperiuntur. Nota edit.). — [18] De Eruditione interioris hominis, lib. I, cap. 30.

(*a*) *Petrus de Tarantasia,* Ord. Prædic., seu Beatus *Innocentius V,* mortuus est anno 1276, quum Ecclesiæ per solos quinque menses præfuisset. Scripsit *Comment. in quatuor Libros Sententiarum,* qui *Tolosæ,* anno 1652 typis excusi sunt. Confer præsertim in Lib. II, dist. XXV-XXIX (Nota edit.).

ita? Et respondet, aliam rationem reddi non posse, *nisi quod alter præbet assensum et cooperatur, alter vero minime* [1]. — *Mathias Felisius*, qui contra *Calvinum* scripsit, gratiam ordinariam seu sufficientem ita definit: *Est motio divina sive instinctus, quo movetur (homo) ac ad bonum excitatur, nec alicui denegatur... Homines... diversimode se ad istum habent instinctum: aliqui namque illi acquiescunt, sicque ad gratiam habitualem de congruo disponuntur, quia facientibus, quod in se est, non defore Deus creditur; alii repugnant* [2]. Similiter *Andreas Vega: Hujusmodi autem auxilia (quæ omnibus dantur) a plerisque inefficacia auxilia vocantur, quia non semper habent suum effectum, sed plerumque a peccatoribus... frustrantur* [3]. Itaque gratiæ sufficientes modo suum habent effectum, modo non habent.

Gotti. **13.** In opere theologico Card. *Gotti* quodam loco a nobis non dissentire videtur; ad difficultatem enim, quâ ratione homo, quum velit, perseverare possit, si non sit in ejus potestate, speciale illud habere auxilium, quod ad perseverandum requiratur; hoc modo respondet: Licet speciale illud auxilium non sit in potestate hominis, *in potestate tamen hominis aliquomodo dicitur esse, quod ipse per Dei gratiam potest... ab Eo petere ac obtinere; et hoc modo in hominis justi potestate dici potest esse, ut habeat auxilium ad perseverandum... necessarium, videlicet, illud impetrando... orationibus* [4] Ut igitur verum sit, perseverantiam esse in potestate hominis, quemadmodum requiritur, ut oratione impetrare possit auxilium, quo actu perseveret, nullâ aliâ accedente gratiâ: ita similiter requiritur, ut cum solâ gratiâ sufficienti, omnibus communi, neque aliâ speciali gratiâ superadditâ, actu possit precari, sibique oratione obtinere perseverantiam; secus dici nequit, unumquemque, remote saltem ac mediate (i. e. orationis ope), necessariam habere ad perseverandum gratiam. Quodsi Card. *Gotti* non ita rem intelligat, certo sic eam intelligit *S. Franciscus Salesius*, qui gratiam actu precandi omnibus iis, qui eâ uti velint, concessam esse affirmat, atque inde colligit, perseverantiam esse in singulorum manu. Quod quidem aperte asserit in suo Theotimo, quum demonstrato, assiduam requiri orationem, ut a Deo finalis perseverantiæ donum impetretur, ita pergit: « Quum autem donum orationis... liberaliter concedatur iis omnibus, qui cælestibus inspirationibus consentire velint, consequens est, ut in nostrâ potestate sit perseverantia » [5]. Quod idem his verbis tradit Card. Bellarminus: *Auxilium sufficiens ad salutem pro loco et tempore, mediate vel immediate omnibus datur... Dicimus...* MEDIATE VEL IMMEDIATE, *quoniam iis, qui usu rationis utuntur, immitti credimus a Deo sanctas inspirationes, ac per hoc immediate illos habere gratiam excitantem, cui si acquiescere velint, possint ad justificationem disponi, et ad salutem aliquando pertingere* [6].

S. Franc. Salesius.

Bellarminus.

14. Sed ad argumenta veniamus, quibus hæc sententia probatur. Probatur primum testimonio Apostoli, qui certiores nos reddit, Deum esse fidelem, neque umquam passurum esse, nos supra vires tentari; quum semper præbeat auxilium (vel immediatum vel mediatum, i. e. orationis ope), quo irruentibus adversariis resistere possimus: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* [7]. Jansenius quidem ea verba de solis prædestinatis intelligenda esse contendit; sed nullâ ratione innititur ejus interpretatio; scribit enim S. Paulus ad

Probatur 1. ex Scripturâ. 1 *Cor.* X, 13.

[1] De Natura et Gratia, lib. I, cap. 15. — [2] Instructionis *Christianæ* Elucidatio, dist. 24, cap. 20. — [3] De Justificatione, lib. XIII, cap. 13. — [4] De Divina Gratia, qu. 1, dub. 13, § 3, n. 20. — [5] *Traité de l'Amour de Dieu, liv. 3, chap. 4.* — [6] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. II, cap. 5. — [7] 1 *Cor.*, X, 13.

omnes fideles Corinthios, quos certo non omnes pro prædestinatis habere poterat. Merito igitur S. Thomas illud de omnibus in universum intelligens: *Non autem*, inquit, *videretur esse fidelis* (Deus), *si... nobis denegaret, quantum in ipso est, ea, per quæ pervenire ad Eum possimus* [1], i. e. eas gratias, quibus consequi possimus salutem. — Item probatur omnibus iis S. Scripturarum locis, quibus nos exhortatur Dominus, ut convertamur et ad Ipsum recurramus ad petendas necessarias saluti gratias, adjectâ exauditionis promissione, si ad Ipsum confugerimus: *Sapientia foris prædicat... dicens: Usquequo, parvuli, diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient...? Convertimini ad correptionem meam: en proferam vobis spiritum meum... Quia vocavi, et renuistis...; Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo* [2]. Prorsus irrisoria esset hæc exhortatio « *convertimini* », inquit Bellarminus [3], si Deus peccatoribus mediatum saltem orationis auxilium ad conversionem non concederet. Præterea in eodem illo textu exprimitur gratia interna (*en proferam vobis spiritum meum*), quâ Deus peccatores vocat, iisque actuale præbet auxilium, quo, si velint, convertantur. — *Venite ad Me omnes, qui laboratis et onerati estis, et Ego reficiam vos* [4]. — *Venite, et arguite Me, dicit Dominus; si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur* [5]. — *Petite et dabitur vobis* [6]. Atque idem dicitur innumeris aliis locis, quos suprà retulimus. Nisi autem Deus singulis concederet gratiam actu ad Ipsum recurrendi actuque Ipsum precandi, vana essent invitamenta illa ac monita: « Venite omnes, desiderio vestro satisfaciam; quærite, petitio vestra exaudietur ».

Prov. I, 20-26.

Matth. XI; *Isai.* I; *Matth.* VII.

15. Secundo, perspicue probatur ex verbis Tridentinæ Synodi [7]. Lectorem precor, ut hoc argumentum, ex Tridentinâ Synodo desumptum, quod (nisi fallor) evidens videtur, attento animo perpendat. — Asserebant novatores, quum Adami peccato liberum arbitrium homini esset ademptum, in præsenti ejus voluntatem nihil in bonis operibus efficere, sed ad ea passive a Deo recipienda induci, nec quidquam producere; unde colligebant, præceptorum observantiam iis esse impossibilem, qui non efficaciter moveantur nec prædeterminentur a gratiâ ad vitandum malum bonumque operandum. Contra quem errorem Concilium hanc ex S. Augustino [8] desumptam pronuntiavit sententiam: *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis.*

Probatur 2. ex *Trident.* Synodo.

16. Concilium igitur, ut contra hæreticos probaret, divina præcepta nemini esse impossibilia, definivit, singulos homines habere auxilium ad bonum operandum, aut saltem gratiam precationis, quâ sibi impetrent majus auxilium, ut recte operentur. Quod quidem significat, unumquemque cum gratiâ communi præstare posse facilia (ut est, precari), nullâ aliâ gratiâ extraordinariâ superadditâ; et precando vires sibi impetrare ad difficilia perficienda, juxta S. Augustini doctrinam suprà commemoratam: *Eo quippe ipso, quo id firmissime creditur, Deum justum et bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur et in facilibus, quid agamus, et in difficilibus, quid petamus* [9]. Itaque, Concilii judicio, omnibus possibilia sunt divina præcepta, saltem orationis ope, quâ majus ad ea servanda auxilium obtinetur. Si ergo Deus sua præcepta omnibus imposuit, eorumque custodiam omnibus reddidit possibilem, saltem mediate seu orationis ope, necessario concludi debet, precandi gratiam omnibus esse concessam; cui enim deesset illa gratia, præcepta non essent possibilia. Et sicut Dominus, orationis

Explicatur Concilii doctrina.

[1] In Epist. 1 ad *Cor.*, cap. 1, Lect. 1. — [2] Prov., I, 20-26. — [3] L. c. — [4] *Matth.*, XI, 28. — [5] *Isai.*, I, 18. — [6] *Matth.*, VII, 7. — [7] Sess. VI, cap. 11. — [8] De Natura et Gratia, cap. 43, n. 50 (*Et adjuvat ut possis*, additur a Concilio. Nota edit.). — [9] L. c., cap. 69, n. 83.

ope, actualem tribuit gratiam ad bonum operandum, et sic possibilia reddit omnia sua præcepta; ita quoque omnibus largitur actualem precandi gratiam: siquis enim actualem precandi gratiam non haberet, impossibilia ei fierent præcepta, quum nullo modo, ne precatione quidem, auxilium ad ea servanda obtinere posset.

Confirmatur.

17. Quo posito, dici nequit, ea verba: *Monet* (Deus) *facere, quod possis, et petere, quod non possis,* intelligi de solâ precandi potentiâ, non autem de actuali precatione. Si enim (respondemus) gratia communis et ordinaria solum daret « precari posse », non autem « actu precari », non dixisset Concilium: *Monet facere, quod possis, et petere, quod non possis;* sed: *monet posse facere, et posse petere.* Præterea, si Concilium hoc solum definire voluisset, unumquemque præcepta servare posse, vel posse precari, ut gratiam impetret ad ea observanda, nec voluisset loqui de actuali gratiâ; non dixisset: *Monet facere, quod possis.* Etenim vox *monet* proprie refertur ad actualem operationem, nec denotat mentis instructionem, sed motionem voluntatis ad illud bonum efficiendum, quod actu jam facere potest. His verbis igitur: *Monet facere, quod possis, et petere, quod non possis,* luce clarius non solum « operari posse » et « posse precari », sed etiam actualem operationem et precationem actualem significavit. Quandoquidem si homo ad actu operandum actuque precandum aliâ indigeret gratiâ extraordinariâ, quâ destitutus est, cur Dominus eum moneret facere vel petere illud, quod actu nec facere nec petere possit sine gratiâ efficaci? Quâ de re sapienter Fortunatus a Brixia [1]: Si actualis orandi gratia, inquit, non omnibus esset concessa, sed ad orandum gratia efficax, quæ non est omnibus communis, requireretur, oratio multis, utpote eâ gratiâ efficaci destitutis, esset impossibilis; quare non recte de Deo diceretur: *Monet petere, quod non possis;* moneret enim, ut illud perficeremus, ad quod perficiendum deest actuale auxilium, sine quo perfici nequit. Ergo quum ad operandum et orandum exhortatur, divina ejus admonitio intelligi debet de operatione et oratione in actu, quæ non aliam, eamque extraordinariam, requirunt gratiam. Et hoc ipsum significare voluit S. Augustinus, quum diceret: *Hinc admonemur, et in facilibus quid agamus, et in difficilibus quid petamus;* supponit enim, omnes, si non habent gratiam præstandi difficilia, habere saltem gratiam precandi, quia precatio facilis est omnibus; quod pariter supposuit, quum antea assereret ea, quæ postmodum docuit Tridentinum: *Monet (Deus) et facere, quod possis, et petere, quod non possis.*

Recapitulatio.

18. Paucis totum argumentum complectamur. Præcepta impossibilia Deum non imponere ait Concilium, quia aut præbet auxilium ad ea servanda, aut gratiam precandi concedit, ad obtinendum illud auxilium, quod precanti donat. Si autem verum esset, Deum non omnibus concedere gratiam, saltem mediatam, i. e. orationis, ad omnia præcepta actu servanda, verum dixisset Jansenius, etiam homini justo deesse gratiam, quâ nonnulla præcepta actu custodiat.

Conclusio argumenti.

19. Reverâ nescio, quomodo intelligi et explicari possent ea Tridentini verba, si gratia sufficiens non daret omnibus, ut actu precari possint sine gratiâ efficaci, quam adversarii necessariam esse existimant ad quodlibet opus pium actu efficiendum. — Atque insuper tali cum adversariis admissâ necessitate novæ alicujus gratiæ ad actu precandum, intelligere nequeo, quomodo locum habeat hoc aliud ejusdem Concilii documentum: *Deus... suâ gratiâ semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur* [2]. Sic enim argumentor: Si etiam ad actualem precationem satis non esset gratia sufficiens et ordinaria, sed requireretur efficax neque omnibus communis; sequere-

[1] L. c.

[2] L. c

tur, ut justus, tentatus ad primum peccatum mortale committendum, neque a Deo adjutus gratiâ efficaci (saltem orandi, ut vires ad resistendum impetraret), quum tentationi non resisteret, a Deo potius desereretur, priusquam Eum deseruisset: defuisset quippe gratia efficax ad resistendum necessaria.

Objectio cum responsione.

20. Opponunt quædam S. Augustini verba, quibus significari videtur, orationis gratiam non omnibus esse concessam: *Nonne aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est vel potius frigida et pene nulla, immo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus? Quia si vel hoc dolemus, jam oramus* [1]. — Sapienter vero ad illud respondet Card. Sfondrati: *Aliud est peccatores non orare, aliud non habere gratiam,... quâ orare possint* [2]. Non dicit S. Augustinus, nonnullis deesse gratiam orandi, ut oportet; sed solummodo nostram orationem interdum adeo frigidam esse, ut quasi nulla sit, non quod desit auxilium divinum ad melius orandum, sed merâ culpâ nostrâ, quæ nullam reddit orationem. Eodem modo *Tournely*, de prima *Jansenii* condemnatâ propositione agens: *Justi*, inquit, *non orant quidem semper, ut oportet...; verum eorum culpa est, quod ita non orent, quum habeant ex gratiâ... sufficientes vires ad orandum. Unde S. Augustinus ait quidem orationem nostram aliquando... frigidam ac pene nullam esse; at non ait deesse gratiam, per quam oratio possit ardentior... fieri* [3]. Præterquam quod oratione tepidâ, Card. Norisius in eumdem S. Augustini locum, saltem obtineri ait fervidiorem orationem, quæ deinde gratiam efficacem ad servanda præcepta impetrat: *Colligo... ipsammet tepidam orationem fieri a nobis cum adjutorio* SINE QUO NON *ac ordinario concursu Dei, quum sint actus... debiles.... Eâ tamen tepidâ oratione impetramus spiritum ferventioris orationis, qui nobis adjutorio* QUO *donatur* [4]. Quod quidem confirmat auctoritate ejusdem S. Doctoris, qui in Psalmum XVI scribit: *Ego liberâ et validâ intentione preces ad Te direxi, quoniam ut hanc habere possem, exaudisti me infirmius orantem* [5].

Alia objectio cum responsione.

21. Nec similiter obstant, quæ in illud S. Pauli: *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* [6], item ait S. Augustinus, Spiritum-Sanctum esse qui *interpellare nos facit, nobisque interpellandi... inspirat affectum* [7]. Non aliud enim dicere voluit contra Pelagianos, nisi neminem sine gratiâ precari posse. Quod ipse explicat, quum Psalmum LII explanans: *Quod dono Ipsius tu facis*, inquit, *Ille facere dicitur; quia sine Illo tu non faceres* [8].

Probatur S. ex Sanctis Patribus.

22. Tertio probatur sententia nostra Sanctorum Patrum dictis.

S. Basilius: *Ubi tamen quis permissus est in tentationem incidere*, inquit, (oportet) *eventum, ut sufferre possit, et voluntatem Dei per orationem petere* [9]. Docet igitur, Deum, quum hominem tentari sinat, ideo illud facere, ut homo resistat, petendo divinam Voluntatem, i. e. gratiam, quâ victoriam consequatur. Supponit ergo, hominem, ubi desit sufficiens auxilium ad superandam tentationem, habere saltem orationis auxilium actuale et commune ad obtinendam gratiam ma-

[1] De diversis Quæstion. ad *Simplicianum*, lib. I, qu. 2, n. 21. — [2] Nodus Prædestinationis dissolutus, pars 1, § 2, n. 2. — [3] Prælect. theol., De Gratia *Christi*, qu. 3. De *Jansenismo*, prop. 1. — [4] *Jansenii* Erroris Calumnia sublata, cap. 4. — [5] Enarrat. in Ps. XVI, n. 6. — [6] *Rom.*, VIII. 26. — [7] Ep. 194, ad *Sixtum*, cap 4, n. 16. — [8] Enarrat. in Ps. LII, n. 5. — [9] Moralia, reg. 62, cap. 3 (*a*).

(*a*) In Edit. *Bened.* (*Migne*, Patr. Græce, tom. 31, col. 799) Latinus interpres sic vertit: *Sin permittatur quispiam incidere in tentationem, exitum ut sustinere possit utque Dei Voluntas fiat, precibus exposcendum est;* sed magis ad verbum cum *S. Alphonso* vertitur: *Voluntatem Dei precibus expostulare* debet (Nota edit.).

jorem, cujus indiget. — S. Joannes Chrysostomus quodam loco: *Legem dedit*, inquit, *quæ vulnera patefaceret, ut medicum optarent* [1]. Et alio: *Nec quisquam poterit excusari, qui hostem vincere noluit, dum orare cessavit* [2]. Siquis gratiam non haberet necessariam ad actu precandum et precationis ope auxilium sibi obtinendum, quo resisteret, excusationem afferre posset, quum ab hoste vinceretur. — Idem affirmat S. Bernardus: *Qui sumus nos? Aut quæ fortitudo nostra...? Hoc... quærebat Deus... ut videntes defectum nostrum, et quod non est nobis auxilium aliud, ad ejus misericordiam totâ humilitate curramus* [3]. Itaque legem nobis imposuit Dominus, cui servandæ impares sunt vires nostræ, ut ad Eum recurrentes et precantes, vires ad eam servandam impetremus; si cui autem gratia actu precandi esset negata, lex ei prorsus impossibilis evaderet. Multi queruntur (inquit similiter S. Bernardus), sibi *deesse gratiam, sed justius forsitan ipsa sibi queritur gratia, deesse* (sibi) *nonnullos* [4]. Multo rectius de nobis queritur Dominus, quod gratiæ, quâ nobis adest, nos desimus; quam nos querimur, quod nobis desit gratia.

S. Augustini hac in re doctrina.

23. Sed sanctorum Patrum nemo clarius illud affirmat quam S. Augustinus, idque plurimis locis. Quodam loco ait: *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt: Non juberet Deus, quod sciret, non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo jubet aliqua, quæ non possumus, ut noverimus, quid ab Illo petere debeamus* [5]. — Alio loco: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras; neque illud, quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis; ista tua propria peccata sunt. Nulli enim homini ablatum est, scire utiliter quærere* (*a*) [6]. Quocirca, inquit S. Doctor, nemini negatur precandi gratia, et precatione obtinendi auxilium ad conversionem peragendam; quæ gratia si deesset, culpæ imputari nequiret, siquis non converteretur. — Alibi: *Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quærere et pulsare Ille concedit, qui ut hæc faciamus, jubet?* [7] — Alio loco: *Semel accipe et intellige: nondum traheris? Ora, ut traharis* [8]. — Alibi: *Quod ergo ignorat* (anima), *quid sibi agendum sit, ex eo est, quod nondum accepit; sed hoc quoque accipiet, si hoc quod accipit, bene usa fuerit. Accepit autem, ut pie et diligenter quærat, si volet* [9]. Notentur verba: *accepit autem, ut pie et diligenter quærat;* ac proinde unicuique data est gratia ad precandum necessaria, quâ si bene usus fuerit, accipiet gratiam perficiendi illud, quod prius immediate perficere non poterat. — Alio loco: *Homo, qui voluerit, et non potuerit,... oret ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur, ut faciat, quod jubetur* [10]. — Item: *Præcepto admonitum est liberum arbitrium, ut quæreret Dei donum. Quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur, impleret* [11]. Notentur verba: *aliquid dilectionis,* quæ indicant gratiam sufficientem, quâ homo, precationem adhibens, actualem impetrare potest gratiam præceptum adimplendi: *ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur, impleret.* — Alio loco: *Jubet ideo, ut facere jussa co-*

[1] In Epist. ad *Galatas* Comment., cap. 3, n. 5. — [2] Homil. de *Moyse* (?). — [3] In Quadragesima, sermo 5, n. 4. — [4] De Diversis, sermo 17, n. 1. — [5] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 16, n. 32. — [6] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 19, n. 53. — [7] De diversis Quæstion. ad *Simplicianum*, lib. I, quæst. 2, n. 21. — [8] In *Joan.* Evang., tract. 26, n. 2. — [9] De Libero Arbitrio, lib. III, cap. 22, n. 65. — [10] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 15, n. 31. — [11] Ibid., cap. 18, n. 37.

(*a*) Alii legunt: *quærere;* alii: *quæri* (Nota edit.).

nati, et nostrâ infirmitate..; fatigati, adjutorium gratiæ poscere noverimus [1]. Quibus supponit S. Doctor, nos cum gratiæ ordinariæ auxilio difficilia præstare non posse, sed precationis ope auxilium nobis impetrare ad ea præstanda necessarium. Quapropter ita loqui pergit: *Lex ergo subintravit, ut abundaret delictum..., quum homines... adjutorium gratiæ non implorant.... Quum autem vocatione divinâ intelligunt, cur sit ingemiscendum, et invocant Eum,... fiet quod sequitur: «Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia»* [2]. Hoc loco declaratur, ut ait Petavius [3], deesse quidem gratiam abundantem, adesse vero gratiam ordinariam et communem, quâ preces adhibentur, et quam S. Augustinus hic vocationem divinam nuncupat. — Alio: *Hoc enim restat in istâ mortali vitâ libero arbitrio, non ut impleat homo justitiam, quum voluerit, sed ut se supplici pietate convertat ad Eum, cujus dono eam possit implere* [4]. Quum ergo dicat S. Augustinus, hominem ad totam legem observandam non esse idoneum, eique ad impetrandum auxilium, quo eam observet, nihil aliud restare nisi orationis subsidium, certo supponit, gratiam actu orandi singulis a Deo esse concessam, nec requiri aliud auxilium extraordinarium neque omnibus commune; secus enim, quum deesset hoc aliud speciale auxilium, *nihil restaret arbitrio* ad omnia divina præcepta, saltem difficiliora, actu observanda. Nec significare potuit, gratiam sufficientem solummodo potentiam dare, non autem precandi actum; quod enim ad potentiam spectat, non est dubium, quin eam det gratia sufficiens ad quælibet opera difficilia; certo igitur dicere voluit S. Doctor (ut alio loco [5] docet), facilia (ut est oratio) actu ab omnibus cum gratiâ sufficienti perfici posse; difficilia porro, cum auxilio, quod orationis ope impetratur.

24. Sed duo præ ceteris huc spectant S. Augustini testimonia. Unum quidem hoc est: *Certum est enim, nos mandata servare, si volumus; sed quia præparatur voluntas a Domino, ab Illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus* [6]. Affirmat igitur, certum esse, nos, si velimus, mandata esse servaturos; adjungit autem, ut ea servare velimus et actu ea servemus, nos precari oportere. Ergo, omnibus data est gratia precandi, et precando obtinendi copiosam illam gratiam, quæ efficit, ut præcepta servemus: si enim ad actu precandum requireretur gratia efficax, non omnibus communis; ii, quibus illa non daretur, nec servare nec voluntatem habere possent servandi præcepta.

Duo gravissima *S. Augustini* testimonia. Primum.

25. Alterum illud est, quo respondet monachis Adrumetinis, qui ita ratiocinabantur: Si necessaria est gratia, nec quidquam sine eâ facere possum, quid est quod corripias me, qui operari nequeo nec habeo operandi gratiam? Ora potius pro me Dominum, ut eam gratiam mihi concedat. — Respondet autem S. Augustinus: Corripiendi estis, non quod non operemini, quum desint vires; sed quod non oratis ad eas obtinendas: *Qui corripi non vult* (inquit), *et dicit, ora potius pro me, ideo corripiendus est, ut faciat* (i. e. ut oret) *etiam ipse pro se* [7]. Si autem non credidisset, unicuique datam esse gratiam, quâ oret (si velit), nullo alio superaddito auxilio, dicere non potuisset, talem virum, eo quod non precetur, esse corripiendum; ille siquidem potuisset reponere: Si ego, non operans, corripi non possum, quia deest mihi ad operandum specialis gratia; similiter, non orans, corripi nequeo, quando ad actu precandum gratia specialis non adest. — Idem alio loco affirmat S. Doctor: *Non se itaque fallant, qui dicunt: Ut quid nobis... præcipitur, ut declinemus a malo et facia-*

Alterum.

[1] Epist. 157, ad *Hilarium*, cap. 2, n. 9. — [2] Ibid., cap. 3, n. 16; *S. Paul.*, Ep. ad *Rom.*, V, 20. — [3] De Deo, lib. X, cap. 20, n. 4. — [4] De diversis Quæstion. ad *Simplicianum*, lib. I, qu. 1, n. 14. — [5] De Natura et Gratia, cap. 69, n. 83. — [6] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 16, n. 32. — [7] De Correptione et Gratia, cap. 5, n. 7.

mus bonum, si... id velle et operari Deus operatur in nobis? [1] Ad quod respondet: Quum homines recte agunt, gratias agant Deo, qui ad ita agendum vires tribuit; *Quando autem non agunt..., orent, ut quod nondum habent, accipiant* [2], i. e. ut vires sibi dentur. Attamen, si ne gratiam quidem haberent, quâ actu precarentur, merito responderent: *Ut quid nobis præcipitur, ut oremus, si orare Deus operatur in nobis?* Quomodo precari possumus, si auxilium ad actu precandum necessarium non accipimus?

Quid S. Thomas sentiat.

26. S. Thomas expressis verbis de oratione non loquitur; pro certo tamen supponit, quæ nos asserimus, quum dicat: *Hoc enim ad divinam Providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur* [3]. Posito igitur ex unâ parte, Deum omnibus concedere gratias ad salutem necessarias; et ex alterâ, ad orandum necessariam esse gratiam, quæ hoc nobis suppeditet, ut actu orari et orationis ope majus auxilium obtinere possimus ad illud efficiendum, quod facere non possumus cum auxilio ordinario; affirmari necesse est, Deum unicuique largiri gratiam sufficientem actu precandi, si velit, neque ad illud requiri gratiam efficacem. — Et hic tandem adjicere libet Bellarmini responsionem ad hæreticos, qui ex verbis Redemptoris: *Nemo potest venire ad Me, nisi Pater... traxerit eum* [4], illud colligebant, non posse ad Deum accedere, nisi qui ab Eo revera traheretur. *Respondemus*, inquit Bellarminus, *eo argumento solum concludi, non habere omnes auxilium efficax, quo reipsa credant; non tamen concludi, non habere omnes saltem... auxilium, quo possint credere, vel certe, quo possint auxilium petere* [5].

Probatur 4. ex rationibus theologicis.

27. Quarto et ultimo ad hujus sententiæ rationes veniamus. — Doctissimus Petavius [6] cum *Duval* aliisque theologis ita quærit: Quid est, quod Deus imponat ea, quæ cum gratiâ communi et ordinariâ efficere nequeamus? Quia Dominus vult, respondet, oratione nos ad Ipsum recurrere, ut communiter loquuntur Sancti Patres (quod suprà vidimus). Ex quo deducit, pro certo tenendum esse, unumquemque habere gratiam, quâ actu oret, et orationis ope majus sibi impetret auxilium ad illud præstandum, quod cum gratiâ communi efficere nequeat; aliter Deus legem impossibilem imposuisset. Validissima sane ratio; cui hæc alia adjici potest: Si Deus omnibus præcipit actualem mandatorum observantiam, omnino supponi debet, communiter quoque necessariam, ut actu ea serventur, gratiam omnibus Eum largiri, idque saltem mediate, seu orationis ope. Ut igitur æqua sit lex, et merito reprehendi possint ejus violatores, necesse est, singulos habere sufficientem, mediatam saltem orationis ope, ad præcepta actu implenda, potentiam, atque identidem sine alio auxilio, non omnibus communi, orare; quæ potentia mediata sive remota ad actu precandum si desit, asseri non potest, singulos a Deo habere gratiam sufficientem, ut legem actu observent.

a. Nonnulla cum gratiâ communi effici nequeunt.

b. Actualis præceptorum observantia requirit gratiam saltem mediate sufficientem.

28. Alias multas pro hac sententiâ rationes accumulant Thomassinus [7] et *Tournely* [8]; sed iis omnibus prætermissis, illi soli, quæ mihi evidens videtur, adhæresco. Innititur autem spei præcepto, quo omnes a Deo vitam æternam certo sperare debemus; et dico: nisi compertum haberemus, Deum omnibus concedere gratiam, quâ actu precari possint, nec requiri aliam particularem gratiam, non omnibus communem; nemo posset, sine speciali revelatione, salutem, ut oportet, sperare. Quocirca prius exponere mihi liceat, quænam sint hujus rationis fundamenta.

c. Præceptum spei.

29. Virtutem spei adeo acceptam habet Deus, ut iis Se delectari dixerit, qui spem

Deo grata est spes nostra.

[1] Ibid., cap. 2, n. 4. — [2] Ibid. — [3] De Veritate, qu. 14, art. 11, ad 1. — [4] *Joan.*, VI, 44. — [5] De Gratia et Libero Arbitrio, lib. II, cap. 8. — [6] De Deo, lib. X, cap. 20. — [7] Consensus Schol. de Gratia, I, cap. 13. — [8] Prælect. de Gratia, qu. 7, art. 4, concl. 5, prob. 4.

suam in Ipso reponant: *Beneplacitum est Domino... in eis, qui sperant super misericordiâ ejus*[1]. Victoriam quoque de inimicis, perseverantiam in gratiâ et gloriam æternam speranti promittit, idque ideo, quia sperat: *Quoniam in Me speravit, liberabo eum, protegam eum..., eripiam eum, et glorificabo eum*[2]. — *Salvabit eos, quia speraverunt in Eo*[3]. — *Conserva me, Domine, quoniam speravi in Te*[4]. — *Nullus speravit in Domino, et confusus est*[5]. Et certissime quidem deficient cæli et terra; sed Dei verba et divinæ promissiones deficere nequeunt: *Cælum et terra transibunt; verba autem mea non præteribunt*[6]. Quocirca S. Bernardus: *Hoc enim totum hominis meritum*, inquit, *si totam spem suam ponat in Eo*[7]. Et ratio est, quia in Deo sperans, magnopere Eum honorat: *Invoca Me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis Me*[8]. Honorat potentiam, misericordiam et fidelitatem Dei, credens, Eum posse et velle salutem sibi afferre, nec deesse posse promissis, ad salutem Se perducturum esse eos omnes, qui Ipsi confidunt. Nosque certiores facit Propheta, quo major futura sit fiducia nostra, eo magis super nos diffusum iri divinam misericordiam: *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in Te*[9].

Præceptum spei omnibus impositum est.

30. Hanc autem spei virtutem, utpote tantopere Sibi gratam, gravi præcepto nobis imponere voluit Dominus, ut communiter theologi asseverant, et constat ex pluribus Scripturarum locis: *Sperate in Eo, omnis congregatio populi*[10]. — *Qui timetis Dominum, sperate in Illum*[11]. — *Spera in Deo tuo semper*[12]. — *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*[13]. — Ea porro spes vitæ æternæ firma et certa in nobis esse debet, ut in ipsâ ejus definitione S. Thomas expressit: *Spes est certa exspectatio futuræ beatitudinis*[14]. Quod idem his verbis diserte statuit sacra Tridentina Synodus: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent: Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere*[15]. Et de seipso loquens S. Paulus, jam asserverat: *Scio enim cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare*[16]. Et hoc quidem spes Christiana a spe mundanâ differt; ad mundanam enim satis est exspectatio incerta; nec potest non esse incerta, quum semper possit dubitari, num is, qui donum promisit, donandi voluntatem reverâ habeat, vel postea voluntatem mutaturus sit. Spes Christiana vero, quæ salutem æternam exspectat, certa est ex parte Dei, quum Ille possit ac velit nos perducere ad salutem, eamque promiserit legem suam observantibus; quem in finem item promisit gratias, ad eam legem servandam necessarias, iis omnibus, qui eas petiverint.

Spes certa ex parte Dei, incerta ex parte nostrâ.

31. Spem quidem comitatur timor, ut ait Angelicus[17]; atvero timor ille non oritur ex parte Dei, sed ex parte nostrâ, quum (non respondentes, ut oportet) semper deficere, et culpis nostris gratiæ impedimentum afferre possimus. Quocirca merito Tridentinum condemnavit novatores, qui libero arbitrio hominem omnino privantes, singulis fidelibus habendam esse ajunt infallibilem perseverantiæ et salutis certitudinem. Qui quidem eorum error a Tridentinâ Synodo[18] proscriptus est, quum (ut diximus) ad salutem consequendam nostra quoque requiratur cooperatio, et ea quidem incerta atque fallibilis. Vult ergo Dominus, nos ex unâ parte de nobismetipsis semper formidare, ne viribus nostris confisi in præsumptionem abeamus; et ex alterâ parte certum

[1] Ps. CXLVI, 11. — [2] Ps. XC, 14 et 15. — [3] Ps. XXXVI, 40. — [4] Ps. XV, 1. — [5] Eccli., II, 11. — [6] *Matth.*, XXIV, 35. — [7] In Ps. 90, sermo 15, n. 5. — [8] Ps. XLIX, 15. — [9] Ps. XXXII, 22. — [10] Ps. LXI, 9. — [11] Eccli., II, 9. — [12] *Osee*, XII, 6. — [13] 1 *Petr.*, I, 13. — [14] II^{a} II^{æ}, qu. 18, art. 4. — [15] Sess. VI, cap. 13. — [16] 2 *Tim.*, I, 12. — [17] L. c., ad 3. — [18] Sess. VI, can. 15 et 16.

nobis esse de Ipsius bonâ voluntate et auxilio ad salutem, quoties illud petamus, ut in Ipsius bonitate certam habeamus fiduciam. Dei potentiâ et misericordiâ confisi, inquit S. Thomas, credentes, Deum et posse et velle ad salutem nos perducere, ab Eo æternam beatitudinem certo exspectare debemus: *De omnipotentiâ autem Dei et misericordiâ ejus certus est, quicumque fidem habet* [1].

Spei fundamentum certum esse debet.

32. Quum igitur spes salutis, quam in Deo reponimus, certa esse debeat, item ratio sperandi certa sit oportet. Si enim non certum, sed dubium esset spei fundamentum, fieri non posset, ut certo speraremus, et a Deo exspectaremus salutem cum mediis ad eam necessariis. Verumtamen S. Paulus exigit, ut in spe stabiles omnino atque immobiles simus, si ad salutem pervenire cupiamus: *Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles et immobiles a spe Evangelii, quod audistis* [2]. Quod alio loco confirmans, spem nostram ait immobilem esse debere ut ancoram tutam ac firmam, quum innitatur promissis Dei, decipere nescii: *Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem... ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam* [3]. Quare S. Bernardus, non posse incertam esse spem nostram ait, quum divinis innitatur promissionibus: *Neque enim vana nobis hæc exspectatio aut dubia spes videtur, innixa nimirum æternæ promissionibus veritatis* [4]. Et alio loco de seipso agens: *Tria considero*, inquit, *in quibus tota spes mea consistit: caritatem adoptionis* (amorem videlicet, quo Deus in filios nos adoptavit), *veritatem promissionis* (divinæ), *potestatem redditionis* [5] (quâ nempe promissum complere potest).

Oratio cum certâ fiduciâ fieri debet.

33. Hinc est, cur S. Jacobus Apostolus doceat, eum qui divinas gratias exoptet, a Deo eas petere debere, non cum hæsitatione, sed cum certâ eas obtinendi fiduciâ: *Postulet autem in fide, nihil hæsitans* [6]. Si enim hæsitatione agitatus eas petiverit, inquit, nihil impetrabit: *Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur. Non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino* [7]. Et in hoc S. Paulus laudat Abraham, quod de divinâ promissione nequaquam dubitaverit, quum probe sciret, Deum fidem datam fallere non posse: *In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo; plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens est et facere* [8]. Quamobrem etiam Jesus Christus nos monuit, tunc nos accepturos esse omnes gratias, quas cupiamus, quum eas petamus certo credentes, nos eas esse accepturos: *Propterea dico vobis: omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis* [9]. In summâ, Deus nos exaudire renuit, nisi certo credamus, nos exauditum iri.

Explicatur quâ ratione spes nostra certa sit.

34. Nunc ad propositum veniamus. — Nostra igitur in Deo spes salutis et eorum, quæ ad salutem necessaria sunt, certa esse debet ex parte divinâ. Rationes, quibus hæc spes innititur, sunt (ut vidimus) divina potentia, misericordia et fidelitas: earum autem rationum validissima omniumque certissima est infallibilis Dei fidelitas, quâ servabit promissionem, propter Jesu Christi merita nobis factam, Se videlicet salutem et gratias ad eam consequendam necessarias nobis esse daturum. Quamvis enim Deum infinite potentem et misericordem esse credamus, certâ tamen cum fiduciâ (ut recte animadvertit Jueninus) non possemus salutem a Domino sperare, nisi Ipse certo eam promisisset. Verumtamen huic promissioni adjecta est conditio, si nos ope-

[1] L. c., ad 2. — [2] *Col.*, I, 23. — [3] *Hebr.*, VI, 11-19. — [4] In Ps. XC, sermo 7, n. 1. — [5] In Dom. VI post Pentecost., sermo 3, n. 6 — [6] *Jac.*, I, 6. — [7] Ibid., 6 et 7. — [8] *Rom.*, IV, 20 et 21. — [9] *Marc.*, XI, 24.

ribus respondeamus et preces adhibuerimus, ut ex divinis Scripturis constat: *Petite et accipietis* [1]. — *Siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* [2]. — *Dabit bona petentibus Se* [3]. — *Oportet semper orare* [4]. — *Non habetis propter quod non postulatis* [5]. — *Siquis... indiget sapientiâ, postulet a Deo* [6]; et ex multis aliis textibus, quos suprà commemoravimus. Unde communiter asseverant SS. Patres et theologi (ut in Parte I, cap. I, probavimus), orationem esse medium ad salutem necessarium.

Nisi admittatur sententia nostra, spes incerta evadit ex parte Dei.

35. Jamvero nisi certum nobis esset, Deum omnibus concedere gratiam, quâ actu precari possint, etiamsi nulla addatur specialis gratia non omnibus communis, fieri non posset, ut certum ac stabile in Deo haberemus ad salutem certo sperandam fundamentum, sed incertum tantum et conditionatum. Quum ego certum scio, orando me impetraturum esse vitam æternam omnesque gratias ad eam consequendam necessarias; et simul compertum habeo, Deum mihi non negaturum esse (quum omnibus eam concedat) gratiam actu precandi, dummodo ego velim; tunc certum habeo salutem a Deo sperandi fundamentum, si ex parte meâ non defuero. At quum dubito, num Deus mihi daturus sit specialem illam gratiam, non omnibus concessam, quæ ad actu precandum necessaria sit; tunc non certum sperandi salutem in Deo habeo fundamentum, sed dubium solummodo atque incertum; nam incertum est, sitne Deus specialem illam mihi daturus gratiam, quâ ad orandum indigeo: quandoquidem multis eam denegat. Nec solum ex parte meâ dubium haberetur, sed etiam ex parte Dei, atque ita destructa foret spes Christiana, quæ juxta Apostolum immobilis, firma ac tuta esse debet. Ut verum fatear; non intelligo, quomodo Christianus præceptum spei adimplere possit, seu certâ cum fiduciâ (ut fieri oportet) salutem et gratias ad eam necessarias a Deo sperare; nisi pro certo habeat, Deum omnibus communiter concedere gratiam actu precandi, si ipsi voluerint, neque aliud speciale auxilium ad illud præstandum requiri.

Recapitulatio.

36. Itaque, ut concludam, huic nostro systemati sive sententiæ (quæ tam multorum theologorum et minimæ nostræ Congregationis sententia est) optime congruit ex unâ parte gratia intrinsece efficax, quâ infallibiliter (quamvis libere) bonum operamur: quandoquidem negari nequit, Deum omnipotentiâ suâ inclinare posse et movere hominum corda ad libere volendum illud, quod Ipse velit; juxta Scripturas: *Cor regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud* [7]. — *Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam, ut in præceptis meis ambuletis* [8]. — *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet* [9]. — *Qui immutat cor principum populi terræ* [10]. — *Deus autem pacis... aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem; faciens in vobis, quod placeat coram se per Jesum Christum* [11]. — Nec potest negari, docuisse S. Augustinum et S. Thomam, ex seipsâ suâque naturâ efficacem esse gratiam; quod quidem ex multis eorum verbis liquet et nominatim ex iis, quæ hic adjicio.

I. Gratia efficax.

a. Scriptura Sacra.

37. S. Augustinus: *Qui tamen*, inquit, (Deus nempe) *hoc non fecit nisi per ipsorum hominum voluntates, sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipotentissimam potestatem* [12]. Alio loco: *Agit enim omnipotens (Deus) in cordibus hominum..., ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit* [13]. Alibi: *Etsi faciunt homines bona, quæ pertinent ad colendum Deum, Ipse facit, ut illi faciant, quæ præcepit* [14]. Item: *Certum est, nos facere, quum facimus;*

b. S. Augustinus.

[1] *Joan.*, XVI, 24. — [2] Ibid., v. 23. — [3] *Matth.*, VII, 11. — [4] *Luc.*, XVIII, 1. — [5] *Jac.*, IV, 2. — [6] *Jac.*, I, 5. — [7] Prov., XXI, 1. — [8] *Ezech.*, XXXVI, 27. — [9] *Isai*, XLVI, 10. — [10] *Job*, XII, 24. — [11] *Hebr.*, XIII, 20 et 21. — [12] De Correptione et Gratia, cap. 14, n. 45. — [13] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 21, n. 42. — [14] De Prædestinatione Sanctorum, cap. 10, n. 19.

sed Ille facit, ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit: « *Faciam, ut in justificationibus meis ambuletis* » [1]. Præterea in illud Apostoli: « *Deus est enim, qui operatur in vobis et velle et perficere pro bonâ voluntate* » [2]: *Nos ergo volumus*, inquit; *sed Deus in nobis operatur et velle et perficere* [3]. Insuper: *Quia præparatur voluntas a Domino*, inquit, *ab Illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus* [4]. Alio loco: *Novit* (Deus) *intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant* [5]. Alio: *Intelligant... operari Deum in cordibus hominum non solum veras revelationes, sed bonas etiam voluntates* [6]. Alio: *Voluntates nostræ tantum valent, quantum Deus eas valere voluit* [7]. Alio: *Voluntates..., quæ conservant sæculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas, quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari* [8].

c. S. Thomas.

38. Porro S. Thomas Angelicus: *Deus*, inquit, *movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest* [9]. Alio loco: *Caritas impeccabilitatem habet ex virtute Spiritûs-Sancti, qui infallibiliter operatur, quodcumque voluerit; unde impossibile est, hæc duo simul esse vera, quod Spiritus-Sanctus velit aliquem movere ad actum caritatis, et quod ipse caritatem amittat peccando* [10]. Alio loco: *Si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est poni quod voluntas ad illud non moveatur* [11].

II. Gratia sufficiens.

39. Ex alterâ parte huic nostræ sententiæ probe congruit gratia vere sufficiens, omnibus communis, cujus ope, si homo ei respondeat, gratiam efficacem habebit; sin resistat et respondere renuat, gratia efficax merito ei negabitur. Et sic nullam ultra afferre possunt excusationem ii peccatores, qui ad tentationes superandas vires sibi suppetere negant; nam si orarent, juxta ordinariam unicuique concessam gratiam, vires impetrarent et salutem consequerentur. Si enim non admittatur gratia illa ordinaria, quâ unusquisque possit saltem orare (atque ita, ut nulla alia specialis requiratur, non omnibus communis, gratia), et orando impetrare majus ad legem observandam auxilium; nescio equidem, quomodo intelligi possint tot sacrorum Librorum loci, quibus admonentur animæ, ut ad Deum redeant, tentationes superent, Deique respondeant invitationibus: *Redite, prævaricatores, ad cor* [12]. — *Revertimini et vivite* [13]. — *Convertimini et agite pœnitentiam* [14]. — *Solve vincula colli tui* [15]. — *Venite ad Me, omnes, qui laboratis et onerati estis* [16]. — *Resistite fortes in fide* [17]. — *Ambulate, dum lucem habetis* [18]. Si verum esset, non omnibus concessam esse gratiam precandi et precando validius obtinendi auxilium ad salutem consequendam, nescio (inquam), quomodo intelligi possent illa Scripturarum testimonia; et quo pacto similiter sacri oratores tam strenue universos omnes possent exhortari, ut se convertant, adversariis animæ resistant, per viam salutis incedant, et ad ea omnia obtinenda orent cum fiduciâ et perseverantiâ, si recte operandi aut saltem orandi gratia non esset concessa omnibus, sed iis tantum, quibus datur efficax gratia. Nec video, quâ justâ ratione item in universum omnes reprehendi possent peccatores, quod gratiæ resistant et divinam vocem pro nihilo habeant: *Vos semper Spiritui-Sancto resistitis* [19]. — *Quia vocavi et renuistis: extendi manum meam,*

a. Scriptura Sacra.

b. ratio theologica.

[1] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 16, n. 32; *Ezech.*, XXXVI, 27. — [2] *Philip.*, II, 13. — [3] De Dono Perseverantiæ, cap. 13, n. 33. — [4] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 16, n. 32. — [5] Contra duas Epistolas *Pelagianorum*, ad *Bonifacium*, lib. I, cap. 19, n. 37. — [6] De Gratia *Christi*, cap. 24, n. 25. — [7] De Civitate Dei, lib. V, cap. 9, n. 4. — [8] De Gratia et Libero Arbitrio, cap. 20, n. 41. — [9] De Malo, qu. 6, art. unic., ad 3. — [10] 2ª 2æ, qu. 24, art. 11. — [11] 1ª 2æ, qu. 10, art. 4, ad 3. — [12] *Isai.*, XLVI, 8. — [13] *Ezech.*, XVIII, 32. — [14] Ibid., v. 30. — [15] *Isai.*, LII, 2. — [16] *Matth.*, XI, 28. — [17] 1 *Petr.*, V, 9. — [18] *Joan.*, XII, 35. — [19] Act., VII, 51.

et non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis [1]. Si etiam defuisset remota, sed ea efficax, orationis gratia, quam adversarii ad actu orandum necessariam esse existimant, quomodo talia peccatoribus objici possent, nescio.

Conclusio. **40.** Disputationi finem impono. Forsitan non defuturum puto, qui me in hoc opere fusius tractare voluisset magnam illam atque adeo disceptatam quæstionem, in quo consistat gratiæ efficacia; quum tot tamque diversa theologi hodie tradant systemata, quæ præmotionem physicam, gratiam congruam, gratiam concomitantem, delectationem victricem morali motione, vel relative victricem pro graduum superioritate propugnant. Ad illud vero præstandum satis non erat libellus, quem consulto brevem esse volui, quo facilius legeretur. Ad tam vastum mare lustrandum pluribus opus fuisset voluminibus; quem quidem laborem alii jam abunde susceperunt; nec meum ceteroquin erat propositum. Volui tamen argumentum, hac alterâ parte propositum, rite stabilire, in honorem divinæ Providentiæ ac Bonitatis, ut peccatores adjuvarem, ne gratiâ se destitutos existimantes, in desperationem prolabantur; ac simul ut omnem iis auferrem excusationem, quum vires sibi deesse asserunt ad sustinendum concupiscentiæ et inferorum impetum. Quandoquidem iis demonstravi, eorum qui in damnationem proruunt, neminem damnari ob originale Adami peccatum, sed solummodo ob propriam uniuscujusque culpam, quum Deus nemini deneget gratiam orationis, quâ auxilium a Deo obtinetur ad quamlibet concupiscentiam vel tentationem superandam.

Oratio omnibus prorsus necessaria. Ceterum hoc maxime mihi proposui, usum potentissimi hujus ac necessarii orationis medii persuadere omnibus, ut pro se quisque diligentius et alacriori animo ad orandum incumbat, si ad salutem pervenire cupiat. Ideo enim tot miseræ animæ divinam gratiam amittunt, in peccato vivere pergunt et tandem in æternum pereunt, quia non orant nec divinum implorant auxilium. Et quod omnium pessimum est (non possum, quin denuo illud dicam) pauci tantum concionatores et pauci confessarii de industriâ audientium consessui ac pœnitentibus inculcant, adhibendam esse orationem, sine quâ fieri non potest, ut divina serventur præcepta, et perseverantia in divinâ gratiâ obtineatur.

Omnes exhortandi, ut assidue orent. **41.** Ego quidem, quod perspexeram, tot divinarum Scripturarum locis, quibus abundat utrumque Testamentum, absolutam nobis orandi necessitatem imponi; hanc introducendam curavi consuetudinem (quæ jam inde a multis annis servatur) ut in Missionibus nostræ Congregationis de oratione semper concio fiat. Hoc autem dico, iterumque dico, semperque dicam donec vixero, totam salutem nostram in oratione esse positam. Atque ab eamdem causam omnes scriptores in suis libris, omnes sacri oratores in suis concionibus, omnesque confessarii in administrando Pœnitentiæ sacramento nihil magis quam assiduam orationem inculcare deberent, semperque admonere, exclamare et sine intermissione repetere: orate, orate, neque umquam orare desistite: orantibus enim vobis, certa erit salus vestra; orare vero desistentibus, certa erit damnatio. Sic omnes concionatores animarumque moderatores facere deberent, quoniam ex omnibus scholis Catholicis nulla in dubium vocat hanc veritatem, orantem obtinere gratias et ad salutem pervenire; sed nimis exiguus est eorum numerus, qui ita agere consueverunt, et hinc est, quod tam pauci salutem consequantur.

[1] Prov., I, 24 et 25.

APPENDIX

OPUSCULA DOGMATICA

IN S. ALPHONSI AUTOGRAPHIS REPERTA

I.

DE SPE CHRISTIANA

II.

DE D. N. JESU CHRISTI PRÆDESTINATIONE

DISSERTATIO

I.

DE SPE CHRISTIANA

Anno 1751 Venetiis prodiit libellus, in italicam linguam ex gallicâ translatus, quo perfida Jansenianorum secta Catholicam de spe Christianâ doctrinam veneno suo illinere conabatur. Italus interpres præfixum his verbis expressit titulum: *Trattato della Confidanza Cristiana e dell'uso legitimo delle Verità, che riguardano la grazia di Gesù Cristo. Tradotto dal Francese per opera di Aletofilo Pacifico.* — Cujus libelli S. Alphonsus non solum hanc, quam hoc loco subnectimus, conscripsit refutationem, sed etiam mentionem facit in Historiâ Hæresum, confut. XIII, n. 19-21.

Ex ipso autem titulo jam satis liquet, non recte existimasse nonnullos, de eo libro agi, quem de eodem argumento confecit *Gerberon.* Hic enim tractatum suum, anno 1703 publicatum, inscripsit: *Confiance Chrétienne, appuyée sur quatre principes inebranlables, d'où s'ensuivent necessairement les principales vérités, qui regardent le salut des hommes.*

Hujus libelli, a S. Alphonso confutati, auctor fuisse videtur *Fourquevaux* (Cfr. *G. Melzi, Dizionario di opere anonime e pseudonime. Art. Aletofilo*). Porro sub conficto nomine « *Aletofilo Pacifico* » latuit *Constantinus Rotigni* ex Cassinensibus monachis (Cfr. *Ibidem*).

DELLA SPERANZA CRISTIANA

Il libro che s'intitola *della Confidanza Cristiana*, meglio dovrebbe intitolarsi *della Diffidenza Cristiana;* giacchè l'autore ci priva della certa speranza, che noi abbiamo della salute, e dell'aiuto per conseguirla nella divina misericordia, purchè da noi non si manchi alla grazia. La speranza Cristiana è diversa dalla mondana; la mondana è una aspettazione incerta del bene sperato, perchè si fonda sulla promessa dell'uomo, nel quale può mancare o la potenza o la volontà di attendere quel che ha promesso. Ma la speranza Cristiana è un'aspettazione certa della vita eterna, come appunto la definisce S. Tommaso: *Spes est certa exspectatio... beatitudinis* (2ª 2ᵉ, qu. 18, art. 4). *Certa*, perchè secondo insegna lo stesso S. Dottore, si fonda sulla certezza della misericordia di Dio, il quale per li meriti di Gesù Cristo ha promesso la salute e l'aiuto per ottenerla ad ognuno che osserva la sua legge: *Spes non innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed divinæ omnipotentiæ et misericordiæ.... De omnipotentiâ autem Dei et misericordiâ ejus certus est quicumque fidem habet* (l. c., ad 2). Sicchè la certezza della nostra speranza consiste nell'aiuto promesso da Dio a chi non manca di corrispondere alla sua grazia. E così ancora insegna il Concilio di Trento: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare... omnes debent.*

DE SPE CHRISTIANA

Liber, cui auctor titulum imposuit: *de Fiduciâ Christianâ*, melius inscriberetur: *de Christianâ Diffidentiâ;* aufert enim salutis et necessarii ad eam consequendam auxilii certam illam spem, quam in divinâ misericordiâ reponimus, dummodo ne gratiam ex parte nostrâ frustremur. Spes Christiana a spe mundanâ differt; hæc quippe est incerta boni sperati exspectatio, utpote innixa promissione hominis, in quo promissa peragendi vel potentia vel voluntas deficere potest. Illa vero certa est vitæ æternæ exspectatio; quare S. Thomas in eâ definiendâ: *Spes*, inquit, *est certa exspectatio... beatitudinis* (2ª 2ᵉ, qu. 18, art. 4). *Certa*, quia innititur (ut idem S. Doctor tradit) certitudine misericordiæ Dei, qui salutem et ad eam obtinendam auxilium propter Jesu Christi merita omnibus suam legem custodientibus promisit: *Spes non innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed divinæ omnipotentiæ et misericordiæ.... De omnipotentiâ autem Dei et misericordiâ ejus certus est quicumque fidem habet* (l. c., ad 2). Itaque spei nostræ certitudo consistit in auxilio, a Deo iis promisso, qui ipsius gratiæ respondere non omittunt. Quod quidem his verbis item docet Concilium Tridentinum: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare... omnes debent. Deus enim, nisi ipsi Illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita*

Deus enim, nisi ipsi Illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere (sess. VI, cap. 13).

L'autore del libro dice, che la certezza della nostra speranza non consiste già nell'aiuto Divino promesso generalmente a tutti di ottenere la salute, purchè corrispondiamo dalla nostra parte, poichè una tal promessa forma una speranza incerta, essendo ella condizionata ed appoggiata alla nostra debolezza. Pertanto dice (e questo è il sistema di speranza spiegato nel libro ai capi 12, 15 e 16), che noi dobbiamo fondar la nostra speranza nella promessa fatta agli eletti, ch'è una promessa assoluta della vita eterna, e non già condizionata. Onde scrive alla pag. 202, che la speranza a prenderla in tutta la sua estensione consiste in riguardarsi come del numero degli eletti, e che perciò dobbiamo appropriarci una tal promessa, riguardandoci come contenuti nel numero degli eletti. Ecco le sue parole, che nel cap. 12 scrive: *Le promesse assolute non sono fatte se non alla Chiesa ed agli eletti. Per isperar dunque di essere di questo numero, io... mi approprio le promesse, e confido, che si adempiranno in me.* Nel fine poi del cap. 15 dice: *Ora noi ci riguardiamo come contenuti nel... numero degli eletti in virtù del comandamento, che Dio ci fà di sperare.* Indi conclude l'autore dell'appendice [1] alla pag. 268 *in fine*, seguendo lo stesso sistema, che non vale il dire: *Io spero, mio Dio, la salute ed i mezzi... per conseguirla, perchè Voi me l'avete promesso, se io coopererò alle vostre grazie.* Dice, che non vale quest'atto di speranza, perchè così *divido la speranza fra Dio e me, giacchè debbo attendere da me il cooperare alla grazia, ed allora la salute mia diviene incerta, sapendo io la mia debolezza;* ma quando (soggiunge) io spero

Illius vero auctoris judicio, spei nostræ certitudo non consistit in divino auxilio, omnibus generatim ad salutem consequendam promisso, dummodo ex parte nostrâ respondeamus: talem videlicet promissionem, quum conditionata et nostrâ imbecillitate innixa sit, incertam ait spem efficere. Quapropter spem nostram fulciri debere existimat (quâ sententiâ totum ejus de spe Christianâ continetur systema, capitibus XII, XV et XVI explicatum) promissione electis datâ: eam nimirum absolutam, non conditionatam, esse vitæ æternæ promissionem. In hoc igitur spem consistere (pag. 202), si in totâ suâ extensione accipiatur, ut homo inter electos se numerari putet, atque ita divinam promissionem, ut sibi factam, consideret. *Absolutæ promissiones*, inquit (cap. XII), *datæ non sunt nisi Ecclesiæ atque electis. Ut igitur sperem, me in eorum numero esse repositum,... ad meipsum transfero illas promissiones, easque in me impletum iri, confido.* Et postmodum (cap. XV sub finem): *Propter spei præceptum*, inquit, *nosmetipsos tamquam in electorum... numerum adscriptos habemus.* Et in appendice [1], cujus auctor idem systema sequitur (ad im. pag. 268), hæc proponitur conclusio: Perperam ego dicerem: *Ideo salutem et subsidia ad eam consequendam... spero, quia Tu, mi Deus, ea mihi promisisti, si ego gratiis tuis respondeam.* Talem actum nihil valere asserit, quod ita *spes dividatur inter Deum et meipsum; quandoquidem ex parte meâ exspectanda est cooperatio; quum autem imbecillitatem meam probe cognoscam, hoc ipso incerta fit salus mea.* Ubi vero innitor (ita subjungit) absolutâ illâ electis datâ promissione, certa est spes mea, *quia*

[1] *Appendice al Trattato della Confidanza Cristiana, ovvero Osservazioni teologiche sopra un atto di speranza (pag. 253-309).*

sulla promessa assolutamente fatta agli eletti, allora la mia speranza è certa, *perchè la stessa grazia promessa agli eletti mi farà cooperare.*

Il traduttore, che verisimilmente ancora è l'autore dell'appendice, premette all'opera una lettera di Mons. *Bossuet* [1], ed alcune dottrine di S. Tommaso [2], per far credere, che l'uno e l'altro confermino la stravagante opinione del libro; ma *Bossuet* in quella lettera non difende altro che la predestinazione gratuita e la grazia efficace *ab intrinseco*, che difendiamo ancor noi; le dottrine poi di S. Tommaso niente si confanno col sistema dell'autore, ma gli sono tutte opposte, come farò vedere; e perciò io mi asterrò di addurre qui le autorità di tutti gli altri teologi, e mi contenterò di esporre le sole di S. Tommaso e del Concilio di Trento.

Dico intanto in primo luogo affatto non esser vero, che la promessa fatta da Dio a tutti del suo aiuto per ottenere la salute, forma una speranza, che non è certa nè ferma; poichè basta a renderla fermissima e certa il sapere, che a niuno mancherà l'aiuto a salvarsi per parte di Dio, se non manca per parte sua, con metter l'ostacolo del peccato. E questa appunto è la speranza, che noi dobbiamo avere della salute nella misericordia divina, secondo insegna il Concilio di Trento nel testo riferito di sopra: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare... omnes debent. Deus enim, nisi ipsi Illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere* (sess. VI, cap. 13). Si notino le parole: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare omnes debent... nisi ipsi Illius gratiæ defuerint.* Dunque il Concilio dice, che la nostra speranza è certa a riguardo di tutti (*omnes debent*) per parte di Dio; e solamente è incerta per parte di noi, che

ipsa gratia, electis promissa, efficiet, ut partes meas peragam.

Italus interpres, qui etiam appendicis auctor videtur, ad frontem operis epistolam Illustrissimi Domini *Bossuet* [1] et nonnullas S. Thomæ doctrinas [2] præmittit, ut legentibus persuadeat, præposteram illius libri opinionem ab iis confirmari. Atvero *Bossuet* in iis litteris nihil aliud tuetur nisi gratuitam prædestinationem et gratiam *ab intrinseco* efficacem, a nobis quoque propugnatam; doctrinæ autem S. Thomæ cum auctoris systemate nihil congruunt, sed ab eo prorsus dissident, ut equidem monstrabo. Quâ de causâ, omissis reliquorum theologorum testimoniis, solius S. Thomæ et Concilii Tridentini hic afferam sententias.

Primum igitur dico, omnino falsum esse, auxilii promissionem ad salutem consequendam omnibus a Deo datam, spem non certam neque firmam efficere: ut enim firmissima et certa evadat, satis est, tale auxilium ex parte Dei nemini defuturum esse, si ex parte hominis, peccati obicem opponentis, non defuerit. Et in hoc ipso sita est spes salutis, quam (juxta Concilii Tridentini verba, suprà allata) in divinâ misericordiâ reponere debemus: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare... omnes debent. Deus enim, nisi ipsi Illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere* (sess. VI, cap. 13). Notentur verba: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare omnes debent... nisi ipsi Illius gratiæ defuerint.* Docet igitur Concilium, spem nostram ex parte Dei in omnibus hominibus esse certam (*omnes debent*); incertam solummodo ex parte nostrâ, qui gratiæ deesse possimus. Hinc est, cur divinum auxilium, de quo

[1] *A la Sœur Cornuau de Saint-Bénigne. - Meaux, 3 Févr. 1688. Lettre 8me*; alias *11me*.

[2] *Compendio delle verità concernenti la grazia di Gesù Cristo, secondo la dottrina di S. Tommaso (pag. 1-94). Tratto dalla Vita di S. Tommaso, scritta dal P. Ant. Touron, O. P. — Parigi, 1737.*

possiamo alla grazia mancare. Onde è, che l'aiuto divino nominato dal Concilio (*in Dei auxilio*) non può intendersi dell'aiuto fondato nella promessa ai soli eletti, ma dee necessariamente intendersi dell'aiuto da Dio promesso a tutti per salvarsi, se per noi non manca. Ed ecco la speranza condizionata, che secondo l'autore forma una speranza non ferma, ma secondo il Concilio forma una speranza fermissima.

Lo stesso insegnò prima S. Tommaso: *Dicendum quod hoc, quod aliqui habentes spem deficiant a consecutione beatitudinis, contingit ex defectu liberi arbitrii ponentis obstaculum peccati, non autem ex defectu divinæ potentiæ vel misericordiæ, cui spes innititur. Unde hoc non præjudicat certitudini spei* (2ª 2æ, qu. 18, art. 4, ad 3). Sicchè S. Tommaso insegna, che la condizione del difetto della nostra debolezza non pregiudica alla certezza della speranza, che si appoggia alla divina potenza e misericordia. E per questa *misericordia* non può intendere l'Angelico la misericordia promessa ai soli eletti, perchè a questa gli eletti, benchè possono mancare, non mai però mancheranno. S. Tommaso all'incontro parla di quella misericordia, a cui di fatto alcuni mancano, *aliqui habentes spem deficiant;* dunque necessariamente parla il Santo della misericordia promessa generalmente a tutti. Oltrechè, avendo detto prima S. Tommaso, che la speranza *est certa exspectatio... beatitudinis,* ed avendo Iddio imposto a tutti il precetto della speranza (*Sperate in Eo, omnis congregatio populi;* Psalm. LXI, 9), necessariamente ha dovuto dare a tutti un fondamento certo e generale di aspettar la beatitudine.

Dico all'incontro in secondo luogo, che la promessa fatta solamente agli eletti forma in noi una speranza incertissima, non solo per parte nostra, mentre non sappiamo di esser nel numero degli eletti, ma anche per parte di Dio; poichè se non avessimo noi altro fondamento di sperare,

Concilium loquitur (*in Dei auxilio*), intelligi nequeat illud, quod innititur promissione solis electis datâ, sed illud omnino, quod Deus ad salutem consequendam omnibus promisit, nisi ipsi defuerint. En igitur spes illa conditionata, quæ auctoris quidem judicio spem non firmam, sed judicio Concilii spem firmissimam constituit.

Quod idem antea docuerat S. Thomas: *Dicendum quod hoc, quod aliqui habentes spem deficiant a consecutione beatitudinis, contingit ex defectu liberi arbitrii ponentis obstaculum peccati, non autem ex defectu divinæ potentiæ vel misericordiæ, cui spes innititur. Unde hoc non præjudicat certitudini spei* (2ª 2æ, qu. 18, art. 4, ad 3). Illam igitur conditionem, quæ imbecillitatis nostræ defectum respiciat, nequaquam impedire ait, quominus certa sit spes nostra, quæ divinâ potentiâ et misericordiâ innitatur. Neque illam *misericordiam* Angelicus intelligere potest, quæ solis electis promissa est; huic enim, licet deesse possint, electi numquam deerunt. Loquitur autem de misericordiâ, cui nonnulli revera desunt, *aliqui habentes spem deficiant.* Necesse est ergo, eum loqui de misericordiâ, quæ omnino omnibus promittitur. Præterea jam dixerat: *Spes est certa exspectatio... beatitudinis;* si ergo Deus præceptum spei omnibus imposuit (*Sperate in Eo, omnis congregatio populi;* Psalm. LXI, 9), item omnibus præbere debuit certum et generale fundamentum, quo beatitudinem sibi exspectarent.

Immo contrà assero, ex promissione solis electis datâ spem oriri incertissimam, non solum ex parte nostrâ, quod nesciamus, num adscripti simus electorum numero, sed etiam ex parte Dei; si enim non aliud haberemus sperandi fundamentum nisi promissionem electis datam, hoc

che di questa promessa fatta agli eletti, siccome siamo incertissimi di esser contenuti nel loro numero, così saremmo anche per parte di Dio incertissimi della salute e dell'aiuto per conseguirla. Anzi quanto è maggiore il numero dei reprobi di quello degli eletti, tanto sarebbe il fondamento che avremmo più di disperare che di sperare la salute.

In tutte le nostre operazioni noi dobbiamo prescindere dai decreti divini, i quali essendo a noi occulti non possono esser regola delle nostre azioni. Onde nel dover io formare l'atto di speranza, non ho da fondarmi nella promessa fatta agli eletti, tra' quali io non so se mi trovo o no contenuto, perchè tale speranza sarebbe per me una speranza astratta, e per meglio dire ipotetica, colla quale io non altro spererei, se non che gli eletti si salvino, e che io mi salverei se fossi eletto; ma non posso avere una speranza certa e fondata per parte di Dio, che io mi salverò, se non manco alla grazia, non sapendo se tra quelli io sono annoverato. All'incontro sperando nell'aiuto divino promesso a tutti coloro, che non mancano alla grazia, io spero attualmente con certezza di salvarmi, se non mancherò alla grazia, fondato sulla divina promessa fatta generalmente a tutti.

Dice l'autore del libro: Ma quando io spero nella promessa fatta agli eletti, la mia speranza è più certa, *perchè la stessa grazia promessa agli eletti mi farà cooperare.* Rispondo: Per chi sapesse di esser eletto, concedo, che la speranza è più certa; ma per chi non lo sa, come siamo tutti, ella è incertissima anche per parte di Dio, sapendosi, che molto pochi sono gli eletti. — Il fondamento della nostra speranza noi dobbiamo ritrovarlo nelle divine Scritture; ivi troviamo già che Dio promette la salute e l'aiuto per ottenerla ad ognuno, che prega e spera: *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis* (Marc., XI, 24). *Omnis enim, qui petit, accipit*

ipso, quod nos penitus latet, num ad eorum numerum pertineamus, salus nostra etiam ex parte Dei plane incerta foret, et prorsus dubium auxilium ad salutem consequendam. Quin etiam quo major est reproborum numerus præ numero electorum, eo majus desperandi quam sperandi haberemus fundamentum.

Nulla umquam dirigenda est vitæ nostræ actio ad divina decreta, quæ quidem nobis occulta, norma agendi esse nequeant. Ut ergo actum spei eliciam, inniti non debeo promissione, electis datâ, in quorum numero utrum repositus sim necne ignoro: mihi enim esset spes abstracta seu, ut melius dicam, hypothetica, quâ hoc solum sperarem, electos quidem salutem esse consecuturos, atque etiam me, si electus sim, ad salutem esse perventurum; sed habere nequeo spem certam vel firmam ex parte Dei, salutem me consecuturum esse, dummodo ipse gratiæ ne defuerim: quandoquidem num in electorum numero includar nescio. Contrà vero spem reponens in divino auxilio, iis omnibus promisso, qui gratiæ non defuerint, nunc etiam sine ullâ dubitatione spero, ad salutem, dummodo ne gratiæ defuerim, me esse perventurum, quum innitar divinâ promissione, generatim omnibus factâ.

At, inquit ille, spes quæ innititur promissione electis datâ, ideo certior evadit, *quia ipsa gratia electis promissa efficiet, ut partes meas peragam.* — Respondeo: Siquis electum se esse, certo sciret, spes utique certior ei evaderet; sed nobis omnibus, qui illud ignoramus, incertissima est etiam ex parte Dei, quum constet, valde paucos esse electos. — Spei fundamentum in divinis Scripturis indagari oportet; ibi autem reperimus, iis omnibus qui orant et sperant, salutem et necessarium ad eam obtinendam auxilium a Deo promitti: *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis* (Marc., XI, 24). *Omnis enim, qui petit, accipit* (Matth., VII, 8). *Protector*

(Matth., VII, 8). *Protector est omnium sperantium in se* (Psalm. XVII, 31). *Nullus speravit in Domino, et confusus est* (Eccli., II, 11). *Qui sustinent Te, non confundentur* (Psalm. XXIV, 3). *In Te, Domine, speravi, non confundar in æternum* (Psalm. LXX, 1). *Quoniam in Me speravit, liberabo eum... et glorificabo eum* (Psalm. XC, 14 et 15). *Amen, amen dico vobis: Siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan., XVI, 23). Tutte queste promesse e mille altre simili, che abbiamo nelle sagre Carte, non sono fatte solamente agli eletti, ma ad ogni uomo, che vive; e queste sono quelle, che formano quella speranza, che è chiamata da S. Paolo ancora sicura e ferma: *Confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam* (Hebr., VI, 18 et 19). Ma quando noi collochiamo la speranza nella promessa fatta agli eletti, per isperare io che sia contenuto nel numero degli eletti, qual fondamento ne troverò nelle Scritture? Io più presto ritroverò argomenti in contrario, leggendo: *pauci vero electi* (Matth., XX, 16); *pusillus grex* (Luc., XII, 32), ecc.

Forse i benefici fatti da Dio a me in particolare, sono per me un fondamento certo, che io sia scritto nel numero degli eletti? No; questo lo nega lo stesso autore nel cap. 14, e l'insegna espressamente S. Tommaso: *Spes non innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed divinæ omnipotentiæ et misericordiæ, et per quam etiam qui gratiam non habet, eam consequi potest, ut sic ad vitam æternam perveniat* (2^{a} $2^{æ}$, qu. 18, art. 4, ad 2). Sicchè la nostra speranza principalmente si appoggia alla divina misericordia a noi promessa per li meriti di Gesù Cristo; e perchè Gesù Cristo è morto non solo per gli eletti, ma per tutti, tutti per conseguenza a riguardo dei meriti del Salvatore hanno l'appoggio certo della loro speranza nella misericordia divina.

Sicchè secondo il Concilio di Trento, S. Tommaso e 'l sentimento comune dei

est omnium sperantium in se (Psalm. XVII, 31). *Nullus speravit in Domino, et confusus est* (Eccli., II, 11). *Qui sustinent Te, non confundentur* (Psalm. XXIV, 3). *In Te, Domine, speravi, non confundar in æternum* (Psalm. LXX, 1). *Quoniam in Me speravit, liberabo eum... et glorificabo eum* (Psalm. XC, 14 et 15). *Amen, amen dico vobis: Siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan., XVI, 23). Omnes illæ promissiones et sexcentæ aliæ, harum similes, quas in sacris Litteris conscriptas videmus, non solis electis datæ sunt, sed cuilibet his in terris viventi; quæ quidem spem illam efficiunt, quam S. Paulus ancoram tutam ac firmam vocat: *Confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam* (Hebr., VI, 18 et 19). Si vero in promissione electis datâ spem repono, quodnam, quæso, in Scripturis reperiam sperandi fundamentum, electorum numero me esse adscriptum? Contrarium potius ex iis colligendum erit, quum ibi scriptum inveniam: *pauci vero electi* (Matth., XX, 16); *pusillus grex* (Luc., XII, 32), cet.

An forte Dei beneficia, mihi peculiariter collata, certum mihi præbent credendi fundamentum, electorum numero me contineri? Minime vero; auctor ipse (cap. XIV) illud negat, eique expressis verbis assentitur S. Thomas: *Spes non innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed divinæ omnipotentiæ et misericordiæ, et per quam etiam qui gratiam non habet, eam consequi potest, ut sic ad vitam æternam perveniat* (2^{a} $2^{æ}$, qu. 18, art. 4, ad 2). Itaque spes nostra præcipue innititur divinâ misericordiâ propter merita Jesu Christi nobis promissâ; et quum Jesus Christus mortuus sit, non pro electis tantum, sed pro omnibus, omnes quoque propter Redemptoris merita certum habent fundamentum, ut in divinâ misericordiâ spem reponant.

Concilium Tridentinum igitur, S. Thomas et communis theologorum sententia

teologi, la nostra speranza è certa, collocandola nell'aiuto divino promesso generalmente ad ognuno, se corrisponde alla grazia; ma perchè ognuno può mancare in questa vita, perciò la nostra speranza è sempre accompagnata dal timore: contro Calvino, che dicea esser infallibilmente salvo ognuno, che ha fede. Ma questa è la differenza, che è fra il sistema nostro e quello dell'autore, che nel nostro sistema il timore nasce dall'incertezza per parte di noi di non corrispondere alla grazia; ma nel sistema dell'autore l'incertezza nasce per parte di Dio, mentre è certo che Iddio non tutti gli uomini, nè la maggior parte di essi, ma la minor parte ha scritta nel libro della vita.

L'autore nel *capo 16, alla pag. 203*, ben si fa carico di questa difficoltà, e la chiama gravissima (pag. 205). Ecco come parla: *Il numero degli Eletti è senza comparazione più piccolo,* PAUCI VERO ELECTI, *anche tra li chiamati: dirà taluno a se stesso, penetrato da questa difficoltà: qual apparenza vi è, che io sia piuttosto del minor numero, che del maggiore?... All'incontro il precetto di sperare, come mi può indurre a riguardarmi come separato dal numero de' reprobi nei disegni di Dio, quando Egli lo fa a' reprobi medesimi, come a me?* — Vediamo ora, come se ne sbriga. Egli *alla pag. 205-209* risponde, che siccome noi dobbiamo credere i misteri della fede, benchè alla nostra ragione sembrano incredibili, così dobbiamo obbedire al precetto della speranza, sperando, e disprezzando la difficoltà fatta; perchè se ne tenessimo conto, dovremmo dire, che Dio irragionevolmente ci comanda di sperare la salute. Onde conclude, che in questa vita non vi è risposta, che possa dissipare la difficoltà, ch'esso chiama *insuperabile,* e che sia atta a farci formare una giusta idea della nostra speranza. Dice in somma, che l'uomo dee fidarsi di Dio, *ed imporre silenzio alla ragione per riguardo alla difficoltà, che vi ritrova.* E non altro.

affirmant, certam esse spem illam, quæ reponatur in auxilio divino, generatim iis omnibus promisso, qui gratiæ respondeant; quum vero his in terris singuli gratiæ deesse possint, spem nostram cum timore semper esse conjunctam; quod quidem docent contra Calvinum, qui infallibiliter salvum esse asserebat, quicumque fidem habeat. In hoc autem differt systema nostrum ab auctoris systemate: nostrâ sententiâ timor inde nascitur, quod incerta est cooperatio ex parte hominis; auctoris contrà judicio incertum oritur ex parte Dei, quum indubitatum sit, Deum non omnes homines, nec majorem, sed minorem hominum partem in libro vitæ inscripsisse.

Quam quidem difficultatem auctor ipse (cap. XVI, pag. 203) sibi movet, eamque vocat *gravissimam* (pag. 205). — *Electorum numerus,* inquit, *etiam inter vocatos, longe minor est:* PAUCI VERO ELECTI. *Quo perspecto, sic nonnemo secum reputabit: Ecquæ datur probabilitas, minori potius quam majori adscriptum me esse numero?... Spei vero præceptum quomodo me inducat, ut in Dei consiliis a reproborum numero me segregatum existimem, si perinde ac mihi ipsis reprobis præceptum illud imponatur?* Jamvero, quomodo inde se expediat, audiamus. Respondet (*pag. 205-209*), quemadmodum credenda sint fidei mysteria, licet rationi incredibilia videantur, ita obtemperandum esse præcepto spei, tali difficultate pro nihilo habitâ. Si enim ad tale dubium respiceremus, inquit, dicendum foret, præceptum illud, quo salutem sperare jubemur, irrationabiliter a Deo imponi. Quocirca concludit, nullum hac in vitâ dari responsum, quod difficultatem (ab eo *insuperabilem* vocatam) solvat, et rectam præbeat spei nostræ notionem. Homo igitur Deo confidat, et *dubio occurrente, rationi imponat silentium.* Aliud frustra apud eum quæras.

Ma si risponde, che vi è gran differenza tra la fede e la speranza, parlando del motivo per cui dobbiamo credere e sperare. Noi dobbiamo credere sulla parola divina i misteri da Dio rivelati; sappiamo non però, ch'essi sono superiori alla nostra ragione, ma non opposti alla ragione. Ma lo sperare con certezza la salute per la promessa fatta agli eletti, non sapendo per certo, che siamo del loro numero, ciò è contro la ragione; poichè se io in fatti non sono contenuto nel numero degli eletti, è impossibile che vi sia contenuto. Per lo che se io non ho altro fondamento di sperare, se non che la sola promessa fatta agli eletti, non posso con certezza sperare da Dio l'aiuto per salvarmi, ma bisogna che dica: Se io son contenuto nel numero degli eletti, son certamente salvo; ma se non sono contenuto, per me è finita ogni speranza. E sperando così, come posso più aspettare certamente la beatitudine, secondo insegna S. Tommaso? È vero, che sempre debbo temere di poter io mancare alla grazia per la mia debolezza; ma in questo timore io debbo confidare nella misericordia di Dio, il quale ha promesso di salvare ognuno, che prega e spera, e con ciò ho una ragione certa di sperare la salute, sapendo per certo, che Dio non lascerà di salvarmi per sua parte, se prego e spero, e non l'impedisco coi miei peccati. Ma nel timore di non esser contenuto nel numero degli eletti, se ad essi solamente fosse fatta la promessa della salute, a qual mezzo io ricorrerò per isperar questa salute? Sempre che io non sono scritto nel numero degli eletti, non ho più fondamento da sperare.

In conclusione il sistema del suddetto libro, oltre l'essere contrario alla sentenza comune di S. Tommaso e di tutti i teologi, sembra che sia una conseguenza della quinta proposizione di Giansenio, che dicea: Non esser morto Cristo per tutti, ma per li soli eletti: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse.* Dico

Sed, quod ad rationem credendi et sperandi pertinet, respondetur fidem et spem magnopere inter se differre. Divino verbo innixi, credere quidem debemus mysteria a Deo revelata; quæ tamen rationem nostram superare, non vero rationi esse contraria, probe novimus. At salutem certo sperare ex promissione electis datâ, etiamsi certum non sit, electorum numero nos esse adscriptos, contra rationem est: si enim revera non includor in electorum numero, fieri nequit, ut in eo includar. Si ergo aliud sperandi fundamentum non habeam præter illam electis factam promissionem, non possum a Deo certo sperare auxilium ad salutem consequendam, sed ita mecum cogitare debeo: Si equidem electorum numero adscriptus sim, certo salvus ero; sin aliter, omnis sublata mihi spes est. — Sed ita sperans, quo pacto beatitudinem certo exspectare possum; quod tamen faciendum esse docet S. Thomas? Fateor sane, semper mihi timendum esse, ne propter imbecillitatem meam gratiæ desim; sed eo pavore perculsus confidere debeo misericordiâ Dei, qui promisit, omni oranti et speranti salutem Se esse daturum. Quo fit, ut certa mihi adsit salutem sperandi ratio, quum certo sciam, Deum ex suâ parte non esse defuturum, si ego oravero et speravero neque Ei obstitero peccatis. Si vero hoc timeam, ne in electorum numero non comprehendar, quo tandem confugiam, ut salutem mihi sperem, si salutis promissio solis electis data esset? Si enim ab electorum numero exclusus sim, nullum mihi superest sperandi fundamentum.

Tandem, ut huic disputationi finem imponam, systema, in illo libro propugnatum, præterquam quod communi omnium theologorum et S. Thomæ sententiæ adversatur, item velut consequens manare videtur ex quintâ Jansenii propositione, non pro omnibus videlicet, sed pro solis electis Jesum Christum esse mortuum: *Semipelagianum est dicere, Chri-*

conseguenza, perchè donandosi a noi la grazia per conseguire la gloria solamente per li meriti di Gesù Cristo, se mai Gesù Cristo non fosse morto per tutti, ma per li soli eletti, io non potrò sperare la grazia e la gloria, se non in riguardarmi come contenuto nel numero degli eletti. Onde se la proposizione di Giansenio è stata già condannata [1], pare, che affatto non possa tolerarsi il sistema del libro, che in tal proposizione apparisce fondato.

stum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse. Dico: *velut consequens;* quum enim gratia ad gloriam consequendam nemini concedatur nisi propter Jesu Christi merita, ego, si Jesus Christus non pro omnibus, sed pro solis electis esset mortuus, gratiam et gloriam sperare non potero, nisi in numero electorum me esse existimem. Si ergo condemnata est Jansenii propositio [1], prorsus intolerandum videtur systema illud, quod tali propositione innixum apparet.

[1] *Innoc. X.* « *Quum occasione* », 31 Maii 1653.

II.

DE D. N. JESU CHRISTI PRÆDESTINATIONE

DISSERTATIO

CUM INTRODUCTIONE, VERSIONE LATINA ET ADNOTATIONIBUS

REV. PATRIS

GUL. M. van ROSSUM C. SS. R.

CONSULT. S. OFFICII.

INTRODUCTIO

Argumentum dissertationis est *Domini Nostri Jesu Christi prædestinatio.* Quæritur, utrum necne Christus prædestinatus fuerit independenter ab Adami peccato, et præterea, quem locum, supposità hac dependentiâ, in Dei decretis divinus Redemptor occupet; aliis verbis, disputatur, quis fuerit in mente divinâ nexus et ordo *Incarnationem* et *Redemptionem* inter ac reliqua Dei opera.

Quum autem vix umquam, a nostræ saltem ætatis theologis, quæstio hæc in hac suâ utraque parte tractetur, operæ pretium erit, de statu quæstionis pauca prænotare.

Theologorum nemo diffitetur, Deum ob aliam rationem quam ad Adami delendum peccatum Christum prædestinare, sive Incarnationem Verbi velle potuisse, puta ob perfectionem universi, ob summam suæ bonitatis manifestationem, aliasque similes rationes. « *Peccato non existente*, inquit S. Thomas, *Incarnatio non fuisset. Quamvis potentia Dei ad hoc non limitetur: potuisset enim, etiam peccato non existente, Deus incarnari* » [1]. Disputant vero utrum de facto, id est, sub præsenti providentiâ, Christus prædestinatus fuerit necne independenter ab Adami peccato; ita ut Verbi Incarnatio decreta fuisset, etiamsi Adam non peccasset.

S. Thomas, ut notum est et ex suprà citatis constat, cum discipulis suis partem negantem tuetur, eamque sententiam S. Bonaventura ob majorem cum fide consensionem alteri præfert [2].

Scotus vero (*in 3, dist. 7, qu. 3, et dist. 19, qu. unica*) post Alexandrum Halensem (*pars 3, qu. 2, membr. 13*) oppositam sententiam defendit, cui præter ejus scholam etiam alii quidam insignis doctrinæ viri assentiuntur.

S. Alphonsus in suâ dissertatione divi Thomæ et Bonaventuræ sententiam amplectitur atque defendit.

Hisce vero, ut jam notavi, quæstio de prædestinatione Christi nondum est absoluta. Inter discipulos enim S. Thomæ, qui *Incarnationis* ab Adami peccato dependentiam agnoscunt, ulterius quæritur, quem locum in divinis decretis *Redemptor* generis humani obtineat; utrum ante an post peccatum fuerit prædestinatus; aliis verbis inquirunt, quo ordine Deus ab æterno inter se disposuerit connexueritque opera sua *ad extra*, et quo loco in hac divinâ dispositione collocanda sit mundi Redemptio.

Quam quæstionem duplici modo solvunt. Alii dicunt, Christum ut *Redemptorem* fuisse primum omnium a Deo intentum et volitum per modum *finis* omnium operum

[1] *P. 3, qu. 1, art. 3.*

[2] « *Quoniam ergo*, inquit, *hic modus dicendi, etsi non videatur esse ita subtilis, sicut præcedens, plus tamen consonat pietati fidei, in hoc quod auctoritatibus Sanctorum magis concordat, et Deum magis honorificat, etiam Incarnationis mysterium magis commendat, et affectum nostrum ardentius inflammat,* » præ aliâ eligenda est. *In 3, dist. 1, art. 2, qu. 2.*

divinorum *ad extra*. Itaque horum auctorum judicio, Deus perfectiones suas creatione manifestare volens, in primo signo rationis concipit ac vult *divinum* REDEMPTOREM tamquam finem omnium operum suorum [1]. In secundo signo propter Redemptorem decernit mundi, angelorum et hominum creationem. In tertio consequenter (secus enim Redemptor esse non posset) subtractionem gratiæ et permissionem peccati. In quarto remedium peccati per Redemptorem. In hac opinione, ut ajunt Salmanticenses, *tenendum est, Deum primariâ intentione decrevisse Christum, non solum secundum substantiam, sed etiam secundum circumstantiam carnis passibilis, et in ratione Redemptoris a peccato Adami; et simul eodem actu voluisse permissionem prædicti peccati et redemptionis generis humani per Christum. Ita quod inter prædicta objecta, ex se non connexa, hanc mutuam dependentiam in diverso genere causæ decreverit, et constituerit, quod Christus esset finis* **cujus gratia** *permissionis passivæ prædicti peccati, et redemptionis generis humani, et omnium operum divinorum pertinentium ad ordinem tam naturæ quam gratiæ: et ut peccatum permissum esset materia* **circa quam** *redemptionis, et genus humanum esset finis* **cui**. *Unde in genere causæ finalis* **cujus gratia** *prius voluit et vidit Christum quam alia: sed in genere causæ materialis, et in genere causæ finalis* **cui**, *prius voluit et vidit permissionem peccati, hujus remedium et alia huc pertinentia quam Christum: ly* **prius** *designante non ordinem actuum divinorum, qui, quantum ad præsens attinet, non supponuntur plures; sed cadente super objecta volita cum mutuâ dependentiâ in diverso genere causæ* [2].

Ita sentiunt Cabrera *in 3, qu. 1, art. 3, disp. 1, § 20 et § 24;* Philipp. a S. Trin. *in 3, disp. 1, dub. 6;* Gabriel a S. Vincentio *in 3, disp. 1, dub. 19;* Nazarius *in 3, qu. 1, art. 3, concl. 2;* Godoy, *de Incarn., qu. 1, tract. 1, disp. 8, § 6;* Salmantic., *de Incarn., disp. 2, dub. 1, § 5, n. 26;* Gonet, *Clyp. de Incarn., disp. 5, art. 1, § 6;* Sylvius *in 3, qu. 1, art. 3,* cet.

Longe major vero doctorum pars, hac sententiâ rejectâ, docet, permissionem ac prævisionem peccati protoparentum simpliciter præcessisse decretum Incarnationis, ac proinde in ordine intentionis Dei *Christum Redemptorem* non esse primum objectum, omniumque aliarum rerum, etiam permissionis peccati, finem; sed Ipsum, post peccatum, simpliciter prævisum, in illius remedium fuisse prædestinatum. Unde hunc in modum signa rationis in præordinatione divinæ mentis disponunt: Primum Deus decernit, divinas suas perfectiones per creationem manifestare; deinde creaturas intellectuales ad ordinem supernaturalem elevare statuit; tum prævidet hominis peccatum; denique ad peccatum reparandum decernit Incarnationem Verbi; postremo Verbo incarnato, propter supremam ejus dignitatem, omnia subjicit, illudque constituit omnium angelorum et hominum atque universæ creaturæ caput.

Ita sentiunt Cajetanus *in 3, qu. 1, art. 3;* Joan. a S. Thoma *in 3, qu. 1, art. 3, concl. 2;* Alvarez *in 3, qu. 1, art. 3, disp. 9, n. 10;* Ferrariensis *in 4 contr. Gentes,*

[1] *Signa divinæ rationis* non intelliguntur diversi actus divinæ mentis, sed diversa objecta. Deus quidem omnia uno ac simplicissimo actu intendit ac vult; certo tamen ordine et cum dependentiâ unius ab altero. Quocirca, quum humana mens non omnia simul concipere valeat, merito quasi *instantia* quædam in divino conceptu distinguit, ut ordinem illum ac dependentiam concipiat; ea autem a theologis vocantur *decreta* seu *signa rationis*.

[2] *De Incarn., disp. 2, dub. 1, § 5, n. 29.* — Auctores hujus opinionis in exponendâ suâ sententiâ proponere numquam omittunt distinctionem inter ordinem causarum *finalium* et causarum *materialium* (quas Salmanticenses vocant finem *cui*); insistentes, in ordine causarum materialium peccati prævisionem Redemptoris decretum præcessisse. Procul dubio hæc distinctio vera est, sed sententiam illam suo rigore exuere non valet. Quum enim, ut per se patet, in sapientissimâ divinæ mentis ordinatione finis primum, media deinde intendantur, ordo causarum finalium penitus prævalet, agendi causam patefacit et rationis signa ordinat.

cap. 55 circa fin.; Medina *in 3, qu. 1, art. 3, concl. 4* [1]; Mæratius, *de Incarn., disp. 9, sect. 5, n. 5-7;* de Arriaga, *de Incarn. tract. 2, disp. 15, sect. 5;* Gotti, *de Incarn., qu. 4, dub. 4, § 2, n. 29;* Estius *in 3 lib. Sent., dist. 1, § 2;* Toletus *in 3, qu. 1, art. 3;* De Salazar, *Pro immac. Deip. Virg. concept. Defens., cap. 17, § 3 et cap. 24, § 2;* Contenson, *lib. 9, diss. 2, cap. 2, specul. 1;* Gazzaniga, *de Incarn., sect. 2, diss. 1, cap. 3, n. 77;* Billuart, *de Incarn., diss. 3, art. 3;* Caspensis, *de Incarn., disp. 1, sect. 9, n. 158;* Thomassinus, *Dogm. Theol. de Incarn. Verbi, lib. 2, cap. 5 et seq.;* Becanus, *de Incarn., cap. 1, qu. 8;* Vasquez *in 3, qu. 1, art. 3, disp. 11, cap. 6;* Lessius *in 3, qu. 1, art. 3, dubium;* Tournely, *de Incarn., qu. 6, art. 1, in obj.;* Panzuti, *lib. 5, de Incarn., tract. 4, cap. 4.*

Salmanticenses, licet ipsi alteram sententiam præferant, hanc tamen valde probabilem habent ac ita laudant: *Hic modus dicendi est valde probabilis, tum ob motiva, quibus innititur, tum ob auctoritatem doctorum, a quibus defenditur. Duoque in illo præcipue fatemur laudanda: Primum, quod directe se opponat sententiæ Scoti, tam in assertione quam in principiis.... Secundum, quod magnâ proprietate ac sinceritate exponat loca Scripturæ et Patrum* [2].

Hanc quoque, quæ communior et vera divi Thomæ [3] sententia est, S. Alphonsus in suâ disputatione sequitur et propugnat.

Licet ergo totum dissertationis Alphonsianæ argumentum breviter complecti. Docet S. Doctor, Christum, etiam ut humani generis Redemptorem, prædestinatum fuisse post et propter prævisum peccatum, et impugnat opinionem tum prædestinationis *Verbi Incarnati* ante prævisum peccatum et independenter ab eo, tum prædestinationis *Redemptoris* ante lapsum prævisum sed cum ordine et connexione ad illum.

Nunc paucis ostendere libet, hanc doctrinam utroque capite cum ceteris S. Alphonsi operibus penitus congruere.

Quod ad opinionem attinet, quæ Christum asserit ante omnia alia Dei opera *Redemptorem* esse prædestinatum, ea omnibus partibus cum S. Doctoris doctrinâ pugnat. Etenim ex eâ sponte suâ sequitur, homini, etiam præter ejus culpam, a Deo gratiam subtrahi, quâ peccatum evitet. Nam si, conceptis a Deo operibus *ad extra*, primus omnium intentus ac volitus fuit Christus *Redemptor*, necessario inde efficitur (sicut ceteroquin ipsi hujus opinionis defensores profitentur), ut Deus *ipsius gratiâ* decernat homini denegare auxilium, quo peccatum effugiat. Deus itaque *ob rationem ab homine penitus independentem* (propter Christum Redemptorem) gratiæ auxilium ei subtrahit, ut in summam peccati miseriam prolabatur. Jamvero S. Alphonsus, ut compertum est, demonstrare non cessat, et arreptâ ubicumque occasione strenue et invicte defendit, Deum omnibus omnino hominibus gratias largiri, quibus salutem revera consequi possint, et nemini umquam *nisi ob propriam culpam* gratiam deesse, quâ peccatum vitare et legem divinam adimplere valeat.

Alterum vero doctrinæ caput, quod Scoti sententiæ opponitur, non minus constanter et in dogmaticis et in asceticis ejus operibus recurrit. Modo enim proclamat,

[1] Arauxo *in 3, qu. 1, dub. unic., n. 53* et Salm., *l. c., n. 26,* perperam pro oppositâ sententiâ Medinam allegant. Loco citato i. a. ad 2 arg. dicit: « *Effectus prædestinationis Christi non est peccatum, sed potius peccati expulsio; ergo peccatum non solum in genere causæ materialis, sed absolute et simpliciter præcedit prædestinationem Christi* ». Nec intelligo, quâ ratione iidem auctores Capreolo *super 3, dist. 1, qu. 1, art. 1 et 3,* eam opinionem tribuere possint.

[2] L. c., n. 26.

[3] Ita i. a. in quæstionibus disputatis *de Veritate:* « *Supposità,* inquit, *illâ opinione, quod Christus non fuisset incarnatus, si homo non peccasset, Christus ante peccatum fuisset Caput Ecclesiæ secundum divinam naturam solum: sed post peccatum oportet, quod sit Ecclesiæ Caput etiam secundum humanam* ». *Qu. 29, art. 4, ad 3.* Quod alteri sententiæ plane contrarium est. Confer etiam *ibid. ad 5.*

Deum non solâ *redemptione*, sed ipsâ *Incarnatione*, ipsâ suâ *hypostaticâ* cum humanâ naturâ *unione* maximum suum erga homines amorem summamque benevolentiam patefaecre (cfr. i. a. *Discorso I per la nov. di Natale; Dissert. Theol. Mor. Diss. VIII, § 6, n. 34; Sermone nella festa di Maria Annunz., 1 et 2 punt.: Serm. compend., Serm. 29, punt. 2; Apparecchio alla morte, Consider. 33, dell'amore di Dio, punt. 2; cet.*); modo ordinem divinæ providentiæ in mundi gubernatione exponens, incarnationem post Adæ peccatum in dispositione divinâ collocat (*Condotta ammir. della div. Prov., Ristretto dell'opera, n. 3 et parte 2, cap. 5, n. 2*); modo diserte affirmat, Dei Filium humanam naturam *non* induisse *nisi* ad redimendum mundum (*De divinæ Revelationis veritate considerationes, c. 2, n. 42*); modo proprium incarnationis motivum fuisse hominis peccatum (*La vera Sposa, c. 22, § 1, n. 6*). Omnium vero locorum fortasse lucidissimus reperitur in aureo libro, quem *de Gloriis Mariæ* conscripsit [1]. Ibi in parte I, cap. 6, § 2, S. Doctor B. Mariam Virginem cum Gulielmo Parisiensi ita alloquitur: *Totum quod habes gratiæ et gloriæ, immo ipsam dignitatem maternitatis divinæ (si fas est dicere) peccatoribus acceptam referre debes, quia eorum causâ Verbum divinum te Matrem suam fecit.* Et idem fere in § 3 repetit. Ibi ipsis S. Anselmi verbis: *Scio*, inquit, *eam magis propter peccatores quam propter justos factam esse Dei Matrem. Dicit enim ipse bonus Filius ejus, Se non venisse vocare justos, sed peccatores. Et propterea cantat S. Ecclesia:*

Peccatores non abhorres,
Sine quibus numquam fores
Tanto digna filio.

Hinc Gulielmus Parisiensis eam compellans: O Maria, inquit, teneris peccatoribus subvenire, quia quidquid donorum, gratiarum et dignitatum accepisti (quod totum continetur sublimi tuâ divinæ maternitatis dignitate), totum, si fas est dicere, peccatoribus debes, quum propter illos digna facta sis, quæ Deum filium haberes: « Totum quod habes, (si fas est dicere), peccatoribus debes; omnia enim hæc propter peccatores tibi collata sunt ».

Hinc merito Hilarius Parisiensis in erudito suo opusculo *Cur Deus homo*, ubi consulto omnium Patrum, doctorum ac theologorum perscrutatur sententiam de motivo Incarnationis, non dubitat, quid S. Alphonsus in hac quæstione senserit. *Tandem*, inquit, S. Alphonsus a Ligorio, *inter Sanctos ultimus magister, et quidem pro suâ antiquitatis eruditione et sapienti opinionum delectu eximius scriptor, veterum sententiæ adhæret in opusculo ab omnibus piis fidelibus cognito, cui titulus* Le Glorie di Maria, *ubi etiam ex liturgiis citat hæc verba: « Peccatores non abhorres, sine quibus numquam fores, tanto digna Filio ». Igitur S. Alphonsus cum Ss. Thomâ a Villanovâ, Laurentio Justiniano, Bernardino, Thomâ, Bonaventurâ, Antonio, Gulielmo Parisiensi, et cum Petro Cellensi, Eadmero et ipso Ruperto, clarum jungit suffragium multis testimoniis expressis ipsorum Ss. Patrum* [2].

[1] Juvat hic referre quid *Acta Doctoratûs S. Alphonsi* judicent de hoc opere, quod *theologico-asceticum* merito vocant: *Quod quidem opus*, inquiunt, *cum simplicitate tantam doctrinæ varietatem et profunditatem conjungit, et ita diversis hominum mentibus sese aptat, ut exinde et indoctus fluente veritatis lacte nutriatur, et doctior solidiorem cibum reperiat, et doctissimus quisque pabulo altissimarum veritatum reficiatur. Unde asserere non dubito, absque temeritatis notâ dici posse: Non esse in theologiis Marianis, ampliori etiam stylo conscriptis, quæstionem seriî alicujus momenti, quæ in hoc aureo volumine non reperiatur, compendiose saltem, at semper nervose, acutissime ac doctissime declarata.* Cap. 5, art. 5, n. 164.

[2] *Pars I, cap. 4, art. 2, n. 11.*

Et idem tradunt *Acta Doctoratûs.* Commemoratis generalibus principiis, quibus S. Alphonsus innititur, quum seligendæ sunt sententiæ, B. M. Virginem spectantes, ita pergunt: *Hisce præjactis, æternam Mariæ* PRÆDESTINATIONEM *in decretis divinis ejusque* PRIMOGENITURAM *lucidissime declarat S. Alphonsus: « Sive sit primogenita, quia unà cum Filio in decretis divinis ante omnes creaturas fuit prædestinata, ut vult Scotistarum schola; sive sit primogenita gratiæ, quia post peccatum prævisum Redemptoris mater prædestinata fuit, sicut vult Thomistarum schola; omnes in eo conveniunt, ut eam primogenitam Dei appellent » (Pars 2, disc. 1, p. 1 init.). Quænam vero ex duabus prædictis sententiis magis sibi arrideat, S. Antistes insinuat, dicendo cum Ecclesiâ: « Peccatores non abhorres, sine quibus numquam fores, tanto digna Filio » (Pars 1, cap. 6, § 3 prope fin.); quæ nempe est sententia Thomistarum* [1].

Hæc prænotasse sufficiat.

[1] *Cap. 3, art. 5, n. 166.* — Quodsi S. Doctor in animi sui effusione (*Acclamationes in laudem Mariæ,* quæ proprie inter dithyrambica poëmata collocandæ sunt) cœlorum Reginam omnium perfectionum et creaturarum venustatum velut exemplar celebrat, poëtarum more egisse dicendus est, eâ nixus ratione, quod revera quidquid ornamenti in rerum naturâ invenitur, hoc in eâ sicut et in Christo perfectissimo modo elucet. Cfr. De Salazar, *Pro Imm. Deip. Virg. Conc. Defens., cap. 32.*

DE D. N. JESU CHRISTI PRÆDESTINATIONE

DISSERTATIO

Da una parte è certo nella Scrittura che Cristo è stato predestinato in rimedio del peccato degli uomini. All'incontro, quando non abbiamo alcun passo (almeno che sia chiaro) onde possa dirsi che Cristo sia stato predestinato prima degli uomini, e della permissione del loro peccato, perchè abbiamo da dire che prima della creazione degli uomini sia stata predestinata la Incarnazione e la Redenzione loro?

Si oppone il passo dell'Apostolo ai Colossesi, I, 15-17: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ, visibilia et invisibilia... Omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.*

Per primo si oppone, come può intendersi Cristo primogenito delle creature, se non perchè prima di loro tutte è stato predestinato.

Quum ex unâ parte sacra Scriptura certo dicat, Christum prædestinatum esse ut hominum peccato mederetur; ex aliâ autem parte nullus detur Scripturæ locus (qui saltem clarus sit), ex quo inferri possit, Christum ante homines et ante permissionem eorum peccati fuisse prædestinatum, quid causæ est, cur ante hominum creationem decretam fuisse dicamus Incarnationem et hominum Redemptionem? [1]

Opponitur illud Apostoli ad Colossenses, I, 15-17: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ, visibilia et invisibilia... Omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.*

Ex quo primum objicitur: Quomodo concipi potest Christus primogenitus creaturarum, nisi quia ante eas omnes fuit prædestinatus?

[1] Infrà S. Doctor hoc S. Scripturæ argumentum magis enucleat. Est autem, ut ipsi Salmanticenses (*de Incarn., disp. 2, dub. 1, § 5, n. 26*) agnoscunt, fortissimum argumentum tam contra Scoti et Scotistarum, quam contra quorumdam Thomistarum sententiam, de quâ in Introductione diximus. Quapropter S. Alphonsus contra utramque opinionem hoc argumentum urget. Pariter S. Thomas: *Ea*, inquit, *quæ ex solâ Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacrâ Scripturâ traduntur* (vel a Patribus, ut addit *in 3, dist. 1, qu. 1, art. 3*), *per quam divina voluntas nobis innotescit. Unde quum in sacrâ Scripturâ ubique incarnationis ratio ex peccato primi hominis assignetur, convenientius dicitur, incarnationis opus ordinatum esse a Deo in remedium contra peccatum; ita quod peccato non existente, incarnatio non fuisset.* P. 3, qu, 1, art. 3, c.

Per secondo, come potrebbe dirsi: *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt*, se Cristo non fosse stato predestinato prima di tutte le cose create.

Al primo si risponde, che Cristo primogenito s'intende *ratione dignitatis*, non *ratione naturæ* vel *signi*, mentre Cristo nell'esser predestinato fu fatto il capo di tutti gli uomini suoi fratelli.

E ciò si conferma coll'altro luogo dell'Apostolo: *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Rom., VIII, 29. Sicchè tutti i predestinati devono conformarsi a Cristo, acciocchè esso sia il loro primogenito *ratione dignitatis*, e per questa ragione Cristo fu fatto Re di tutti gli angioli ancora, come espone S. Tommaso (3, q. 8, a. 4): *Totius autem hujus multitudinis* (cioè di angeli e uomini, come prima) *Christus est caput, quia propinquius se habet ad Deum, et perfectius participat dona ipsius, non solum quam homines, sed etiam quam angeli; et de ejus influentiâ non solum homines recipiunt, sed etiam angeli.* E porta l'Apostolo, Ephes., I, 20: *Constituit eum supra omnem potestatem et dominationem, et non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, et omnia subjecit sub pedibus ejus.* E soggiunge S. Tommaso: *Et ideo Christus non solum est caput hominum, sed etiam angelorum*, non in quanto al preordinamento, ma in quanto alla sua dignità, essendogli state soggettate tutte le creature.

Al secondo, che *per ipsum et in ipso omnia creata sunt*, ecc., si spiega che ciò

Et secundo: Quâ ratione dici posset: *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt*, si Christus non fuisset prædestinatus ante omnes res creatas?

Ad primum respondetur, Christum primogenitum vocari *ratione dignitatis*, non *ratione naturæ* vel *signi*, quum Christus, in ipsâ suâ prædestinatione factus sit caput omnium hominum, fratrum suorum.

Quod confirmatur his aliis Apostoli verbis: *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Rom., VIII, 29. Itaque omnes prædestinati debent conformes fieri Christo, ut ipse sit primogenitus eorum *ratione dignitatis;* et hanc ob causam Christus etiam constitutus fuit Rex omnium angelorum, sicut exponit S. Thomas (3, qu. 8, a. 4): *Totius autem hujus multitudinis* (h. e. angelorum et hominum, ut suprà) *Christus est caput, quia propinquius se habet ad Deum et perfectius participat dona ipsius, non solum quam homines, sed etiam quam angeli; et de ejus influentiâ non solum homines recipiunt, sed etiam angeli.* Et commemorat Apostolum, Eph., I, 20: *Constituit eum supra omnem potestatem et dominationem, et non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, et omnia subjecit sub pedibus ejus.* Quibus subjungit S. Thomas: *Et ideo Christus non solum est caput hominum, sed etiam angelorum*, non ratione præordinationis, sed ratione dignitatis ipsius, eo quod omnes creaturæ ipsi fuerint subjectæ [1].

Ad alterum respondetur, verba *per ipsum et in ipso omnia creata sunt*, cet.

[1] *Quis non videt*, ita compendium Tournelii, *de Incarn., disp. 6, cap. 3, concl. 2, eumdem pariter ut hominem spectandam esse ut* PRIMOGENITUM OMNIS CREATURÆ, IN QUO CONSTANT UNIVERSA, *et qui* EST ANTE OMNES (*Coloss., I, 15*). *Qui enim habet naturam creatam, et simul est filius Dei unigenitus, ratione naturæ creatæ, quam sibi hypostatico nexu conjunxit, omnia Dei opera adeo antecellit, ut etiam sub hoc respectu sit omnis creaturæ primogenitus, et ante omnes creaturas. Nec vox* PRIMOGENITI *urgenda, siquidem in Scripturis non raro accipitur ad excellentiam rei, ad quam transfertur, prædicandam.* Quod quidem probat de Lugo cardinalis ex textu Exod. IV, 22: « *Filius meus primogenitus Israël* », *id est*, ait, *excellentiâ et nobilitate exaltatus super alios populos* ». *De Incarn, disput. 7, sect. 2.* Et de Arriaga ex Job, XL, 14 « *Ipse (Behemoth) est principium viarum Dei* ». *Dicitur*, inquit, IPSE EST PRINCIPIUM VIARUM DEI, *non quia ante illam nulla fuerit producta creatura, sed quia inter animantia est maximum. De Incarn., tract. 2, disp. 14, sect. 3, subs. 4.*

s'intende della persona del Verbo, come disse prima S. Giovanni, c. 1, v. 1: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt.* E conforme si dice che tutte le opere di amore procedono dallo Spirito-Santo, come quella persona che procede dall'aspirazione d'amore, così tutte le cose create diconsi fatte per il Verbo, ed in Verbo, Sapienza del Padre, poichè in tutto l'universo vi risplende la gran Sapienza di Dio. Onde la parola *per ipsum* non si deve intendere per riguardo suo, ma da esso, vale a dire per le mani sue.

E l'altro passo che si oppone di S. Paolo, Hebr., II, 10, 11: *Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.*

Le parole *propter quem omnia* non s'intendono di Cristo, ma del Padre, spiegando *eum* così: decebat Deum Patrem (che prima sta nominato) Christum punitioni tradere; Deus enim Pater est is, propter quem et per quem sunt omnia.

S'oppone anche l'altro passo: *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui.* Rom., VIII, 29. Onde dice anche S. Tommaso che la predestinazione di Cristo fu causa della predestinazione nostra.

Si risponde che ciò non s'intende della predestinazione della natura nello stato d'innocenza, in cui fu l'uomo, ma della predestinazione alla gloria dopo commesso il peccato, dopo di che essendo chiuse all'uomo le porte della gloria, acciocchè potessero entrarci, bisognò che fosse predestinato Cristo Redentore. Tanto che neppure Adamo fu predestinato se non per li meriti di Cristo. Onde dice bene S. Tommaso, che la predestinazione di Cristo fu causa della predestinazione nostra, stante l'impedimento del peccato;

explicari et intelligi de personâ Verbi, sicut jam dixerat S. Joannes, c. 1, v. 1: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt.* Et sicut omnia opera amoris a Spiritu-Sancto procedere dicuntur, quia ipse ex spiratione amoris procedit: ita omnia creata facta dicuntur per Verbum et in Verbo, Sapientiâ Patris, quia in toto universo magna Dei sapientia resplendet. Unde vox *per ipsum* non debet intelligi ac si diceretur *propter ipsum*, sed *ab ipso*, id est, per manus ejus.

Item opponitur hic S. Pauli locus, Hebr., II, 10, 11: *Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.*

Atvero verba *propter quem omnia* non dicuntur de Christo, sed de Patre, quum explicetur verbum *eum* hoc modo: decebat Deum Patrem (de quo jam sermo erat) Christum punitioni tradere; Deus enim Pater est is, propter quem et per quem sunt omnia.

Objicitur quoque alius ille locus: *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui.* Rom., VIII, 29. Unde etiam S. Thomas dicit, prædestinationem Christi nostræ prædestinationis fuisse causam.

Respondetur, hoc intelligendum non esse de prædestinatione naturæ in statu innocentiæ, in quo homo fuit, sed de prædestinatione ad gloriam post commissum peccatum; quo commisso, quum homini cælorum janua esset clausa, necesse fuit, ut denuo intrare posset, Christum Redemptorem prædestinari. Et ita ne Adam quidem fuit prædestinatus, nisi propter Christi merita. Quocirca bene dicit S. Thomas, Christi prædestinationem fuisse nostræ prædestinationis causam, stante scilicet peccati impedimento; sed inde concludi

ma da ciò non s'inferisce che Cristo sia stato preordinato a tutti gli uomini.

È certo che Dio nell'operare *ad extra* non ebbe, nè potè avere altro fine, che se medesimo, e la sua gloria: onde fece in tempo questa grande opera della creazione del mondo e delle creature, acciocchè manifestando loro i suoi divini attributi nell'esercizio della sua potenza, della giustizia, della bontà e dell'amore, ne ricevesse il dovuto onore nell'essere temuto, servito ed amato come meritava.

Era perciò conveniente alla gloria di un Dio onnipotente, che avesse altri fuori di sè, * (che stando in libertà di poterlo offendere e lasciare per altri beni presenti e dilettevoli, pur si contentassero) di crederlo per fede, servirlo ed amarlo per la sua bontà, non prima palese che solamente a se stesso, privandosi di ciò che si opponeva ai suoi divini precetti. E da questa ragione si vede perchè Dio non creò gli angioli e gli uomini impeccabili, sicchè tutti fossero stati necessariamente salvi, perchè da ciò non ne sarebbe risultata tanta gloria a Dio, quanta ne risulta nell'aver fatto le sue creature, e specialmente gli uomini liberi, che in mezzo alla ragione ed al senso fra se nemici, gli avessero osservato o negato il rispetto; poichè se non si fosse dato luogo al merito e al demerito, ** (sicchè, chiusa la via a' premi ed alle pene, Dio fosse stato secondo il suo decreto necessitato a salvar le sue creature), Dio non avrebbe potuto su loro esercitare nè la sua giustizia, nè la sua misericordia, nel che consiste la maggior gloria di Dio, essendo che anche su questa terra la principal gloria e grandezza di un principe consiste nel farsi amare e temere da' suoi sudditi, per i premi ed i castighi, che può compartire, e secondo la munificenza e giustizia che può esercitare.

non potest, Christum ante omnes homines fuisse præordinatum [1].

Certum est, Deum in operando *ad extra* non habuisse, nec habere potuisse alium finem quam seipsum et gloriam suam. Propter hunc finem fecit in tempore magnum hoc opus creationis mundi et creaturarum, ut manifestando ipsis divina sua attributa per opera potentiæ, justitiæ, bonitatis et amoris sui, debitum honorem ab illis reciperet, timorem scilicet, obsequium et amorem, quibus dignus est.

Conveniebat propterea gloriæ omnipotentis Dei, ut haberentur alia entia extra Ipsum, quæ quamvis prædita essent libertate, quâ Eum offendere et pro aliis hujus mundi bonis delectabilibus ab Eo deficere possent, nihil tamen recusarent, Ipsi credere per fidem, et propter ejus bonitatem (antea Ipsi tantum manifestam) Ei servire Eumque diligere, iis abstinendo, quæ divinis præceptis essent contraria. Et hac ratione planum fit, cur Deus angelos et homines non creaverit impeccabiles, ut omnes necessario salutem consecuti fuissent; non enim tanta inde Deo gloria orta esset, quanta nascitur ex eo quod creaturas suas et maxime homines liberos creavit, qui mediâ in pugnâ rationem inter et sensûs positi, obsequium Ipsi aut exhiberent aut negarent. Etenim, si merito et demerito non fuisset datus locus, et ita, seclusis præmiis et pœnis, Deus pro suo decreto coactus fuisset creaturas suas salvare, justitiam suam aut misericordiam in eas exercere non potuisset. Et tamen in hoc maxima Dei gloria consistit, sicut etiam præcipua gloria et majestas principis hujus mundi in eo sita est, quod efficit, ut a subditis suis ametur et timeatur propter præmia ac pœnas, quæ distribuere, et munificentiam ac justitiam, quas exercere potest.

[1] *Dicendum*, inquit S. Thomas, *quod si Christus non fuisset incarnandus, Deus præordinasset homines salvari per aliam causam. Sed quia præordinavit incarnationem Christi, simul cum hoc præordinavit, ut esset nostræ salutis causa. 3, qu. 24, art. 4, ad 3.*

* Verba hæc interclusa in margine adjecta sunt.
** Verba, quæ hic sequuntur, intercalata sunt.

Creò dunque Dio tutte le creature.

*

Creò dunque Dio prima gli angeli, nei quali fu sua gloria di mandarne all'inferno la terza parte per manifestare la sua giustizia nel punire la loro superbia.

Quindi creò per sua gloria l'uomo, che servendolo ed amandolo meritasse la gloria eterna; al quale benchè gli diede il fine e gli aiuti per salvarlo, lo lasciò però in libertà di meritarsi, colle opere sue, o la salute, o la morte, che gli minacciò allora.

*

Prevaricò Adamo e si rese incapace di salute, tramandando la pena del suo peccato in tutti i suoi posteri. Onde rimase il genere umano disperato di salute, poichè da una parte Dio doveva essere soddisfatto, e da un'altra, l'uomo da se non potea soddisfarlo; fu perciò conveniente che il Verbo si facesse uomo, e così rendesse a Dio l'onore toltogli dal peccato, e liberasse l'uomo dalla pena per lo peccato incorsa.

Onde da Dio fu preordinata alla sua gloria la creazione degli uomini, che servendolo ed amandolo l'onorassero, per poi goderlo in cielo eternamente; ma perchè gli uomini erano resi incapaci di salute per il peccato di Adamo, perciò vi bisognò l'incarnazione del Verbo.

Così dunque la creazione degli uomini come la predestinazione di Cristo fu preordinata alla gloria di Dio; ma Cristo in tanto fu predestinato, in quanto dovea esser Redentore, ed in tanto dovea esser Redentore, in quanto dovea redimere il peccato, sicchè, tolto il peccato, non vi dovea esser Cristo nè come Redentore nè come uomo.

Nè vale a dire che Cristo fu predestinato anco come Redentore, prima degli uomini, de'peccati futuri possibili.

Poichè 1° dicendo Cristo Redentore, si ha da supporre già il peccato certo pre-

Itaque Deus omnes creaturas condidit.

Creavit igitur primum angelos; fuitque ejus gloria, tertiam eorum partem in infernum demittere, ut, eorum superbiam puniendo, suam manifestaret justitiam.

Deinde ad gloriam suam creavit hominem, qui obsequium et amorem Ipsi præstando, gloriam æternam sibi mereretur; eumque, licet finem ei constitueret suppeditaretque adjumenta, quibus ad salutem perveniret, in libertate tamen reliquit suis operibus aut vitam sibi promerendi aut mortem, quam ei tunc minatus est.

Prævaricatus est Adam seque ad salutem consequendam inhabilem reddidit, delicti sui pœnâ in omnes posteros transmissâ. Quapropter humanum genus spe salutis orbatum remansit, quod ex unâ parte Deo satisfieri deberet, ex alterâ homo a semetipso Ei satisfacere non posset. Et ideo conveniens fuit, ut Verbum humanam naturam assumeret, atque ita Deo restitueret honorem, peccato Ei ablatum, hominemque peccati pœnâ eximeret.

Ad suam igitur gloriam a Deo præordinata erat creatio hominum, qui servitute et amore honorem ipsi tribuerent, ac postea in cælis Ipso fruerentur in æternum. Atvero Adami peccato quum homines salutem consequi jam non possent, necessaria fuit incarnatio Verbi.

Itaque ad gloriam Dei præordinata fuit et hominum creatio et prædestinatio Christi; Christus vero in tantum fuit prædestinatus, in quantum esse debebat Redemptor; et in tantum Redemptor esse debebat, in quantum redimendum Ei erat peccatum; quo fit ut, sublato peccato, non fuisset Christus, neque ut Redemptor neque ut homo.

Nec dici potest, Christum ante homines fuisse prædestinatum ut Redemptorem peccatorum, quæ in futuro erant possibilia.

Etenim 1um eo ipso quod de Christo Redemptore sermo fit, supponi debet, pec-

* Hic S. Auctor in autographo spatium aliquod reliquit.

ceduto, e non possibile, potendo il possibile avvenire e non avvenire, e perciò disse Isaia, LIII, 6, che Dio nel predestinare Cristo, * (« Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et) *posuit* ** (Dominus) *in eo iniquitatem omnium nostrum;* sicchè egli fu caricato de' nostri proprî peccati, e non de' peccati possibili.

E così anche soggiunge detto capo LIII, n. 8: *Propter scelus populi mei percussi Eum.*

n. 11: *Iniquitates eorum Ipse portabit;* e n. 12: *Et Ipse peccata multorum tulit;* e n. 4: *Vere languores nostros Ipse tulit, et dolores nostros Ipse portavit.*

Qual maggior chiarezza può aversi in questi passi, che Cristo fu predestinato Redentore de' peccati nostri già preveduti, e non de' peccati possibili degli uomini possibili? Sicchè Cristo s'offrì a soddisfare per li peccati del suo popolo, e Dio gli predestinò la pena della sua passione non prima, ma dopo la colpa già preveduta; altrimenti a Cristo sarebbe stato determinato il castigo prima di addossargli il peccato: nè potea addossargli il peccato prima di prevedersi. Onde dice S. Tommaso e Gaet. *** (Gaet. in 3, q. 1, distingue ordine di natura, di grazia e di gloria, dove dice che *ratione signi* l'ordine della natura è previso a quello della grazia e della gloria. Sicchè dicendo che i peccati degli uomini appartengono all'ordine della natura, viene a concludere, che furono preveduti i peccati degli uomini all'Incarnazione di Cristo, che fu predestinato in quanto all'ordine della grazia)....

catum jam certo præcessisse, non vero possibile esse, quum, quod possibile est, evenire possit vel non evenire. Et hanc ob causam Isaias dixit, LIII, 6, quod Deus Christum prædestinans, « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et *posuit* Dominus *in eo iniquitatem omnium nostrum.* Ex quibus patet, Eum oneratum fuisse peccatis, quæ revera nostra, non vero quæ possibilia erant.

Et eodem sensu subjungit propheta in citato capite LIII, v. 8: *Propter scelus populi mei percussi Eum.*

v. 11: *Iniquitates eorum Ipse portabit* et v. 12: *Et Ipse peccata multorum tulit;* et v. 4: *Vere languores nostros Ipse tulit, et dolores nostros Ipse portavit.*

Num dilucidius hi Scripturarum loci indicare poterant, Christum fuisse prædestinatum peccatorum nostrorum jam prævisorum Redemptorem, non vero possibilium peccatorum hominum possibilium? Christus ergo Sese obtulit ad satisfaciendum pro peccatis populi sui; Deus autem Ipsi præordinavit passionis pœnam, non ante sed post prævisam culpam; secus enim Christo pœna fuisset præfinita antequam peccatum ipsi impositum fuisset; nec poterat peccatum Ei imponi, antequam prævisum esset. Hinc S. Thomas et Cajetanus * (Cajet. in 3, q. 1, distinguens ordinem naturæ, gratiæ et gloriæ, *ratione signi* ordinem naturæ prævisum esse ait ante gratiæ et gloriæ ordinem. Et ita, quum asseveret, hominum peccata ad ordinem naturæ pertinere, inde colligit, ea fuisse prævisa ante Incarnationem Christi, cujus prædestinatio ad ordinem gratiæ spectat) [1]....

****

[1] S. Thomas, *3, qu. 1, art. 3, ad 4* dicit: *Prædestinatio præsupponit præscientiam futurorum: et ideo sicut Deus prædestinat salutem alicujus hominis per orationes aliorum implendam, ita etiam prædestinavit opus incarnationis in remedium humani peccati.* Ex quâ doctrinâ Commentatores memoratam ordinum distinctionem cum sequelis suis deduxerunt. Primum quidem Cajetanus, qui in commentario suo in hunc locum *§. Ad evidentiam* scribit: *Si perspicacius*

* Hanc textûs partem S. Auctor in margine adjecit.
** Vocem « *Dominus* » intercalavit.
*** Verba interclusa iterum in margine a S. Doctore apposita sunt.
**** Iterum spatium aliquod relictum est.

Per 2° noi abbiamo che l'Incarnazione e Passione di Cristo, sebbene fu ordinata principalmente per la gloria di Dio e per la ristaurazione del suo onore, nulladimeno fu anche un' opera, con cui Dio volle dimostrare l'amore che portava all'uomo, con redimerlo dal peccato a sue proprie spese.

Ciò è chiaro in più luoghi: *Caritate perpetuâ dilexi te.* Jerem., XXXI, 3.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Joan., III, 16. *Deus autem, qui dives est in misericordiâ, propter nimiam caritatem suam, quâ dilexit nos, et quum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ estis salvati.* Eph., II, 4.

In hoc est caritas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. 1 Joan., IV, 10.

*

Quum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Joan., XIII, 1.

Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione meâ. Joan., XV, 9.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Joan., XV, 12, 13.

Diceva l'Apostolo: *In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Gal., II, 20.

2° Quia certo nobis constat, Incarnationem et Passionem Christi, quamvis præcipue ad Dei gloriam ejusque reparandum honorem ordinatam, fuisse etiam opus, quo Deus suum erga homines amorem ostendere voluit, quod suo sumptu eos redimeret a peccato.

Quod quidem ex pluribus locis manifestum est. *Caritate perpetuâ dilexi te.* Jerem., XXXI, 3.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Joan., III, 16[1]. *Deus autem, qui dives est in misericordiâ, propter nimiam caritatem suam, quâ dilexit nos, et quum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ estis salvati.* Eph., II, 4.

In hoc est caritas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. 1 Joan., IV, 10.

Quum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Joan., XIII, 1.

Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione meâ. Joan., XV, 9.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Joan., XV, 12, 13.

Et Apostolus: *In fide,* inquit, *vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Gal., II, 20.

tres, qui de facto in universo inveniuntur ordines consideraverimus, videlicet ordinem naturæ, ordinem gratiæ, et ordinem Dei et creaturæ: simul videbimus, quod secundus supponit primum et tertius præsupponit utrumque: et similiter præordinatio, et prævisio primi præsupponitur a præordinatione et prævisione secundi: et similiter præordinatio et prævisio tertii præsupponit præordinationem et prævisionem utriusque. Ita quod Deus primo ordinavit universum secundum ordinem naturæ: et quoniam universum secundum talem ordinem non attingit ad fruitionem divinam, superaddidit ordinem gratiæ: et quoniam talis ordo non pertingit ad unionem summo modo possibilem cum Deo, præordinavit creaturam ad unionem personalem cum Deo. Quocirca quum peccata pertineant partim ad ordinem naturæ, et partim ad ordinem gratiæ, ut opposita illi, consequens est, quod prædestinatio Jesu Christi, ut sit filius Dei, præsupponat prævisionem futurorum peccatorum, utpote spectantium ad præsuppositos ordines in genere causæ materialis. Post Cajetanum alii Theologi distinctionem hanc et signa divinæ rationis in rerum conceptu magis evolverunt.

[1] Lepide in hunc textum scribit Contenson, *lib. 9, diss. 2, c. 2, spec. 2: Si Deus voluit propter Christum prius intentum redimere nos, non deberet dicere Scriptura, quod sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; sed potius, quod sic Deus dilexit Christum, ut propter illum voluerit permittere nos cadere in miseriam peccati.*

* Hic S. Auctor rursus spatium reliquit.

Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Eph., V, 2.

* (Sicchè Cristo prima ci ha amati, e perchè ci ha amati, ha voluto morire per noi: Or quest' amore a noi espresso non può intendersi dell'amare quegli uomini possibili, se prima che gli uomini fossero stati predestinati, fosse stata preordinata l'opera della Redenzione).

**

Dal che si vede che Dio non ordinò solamente la Redenzione per la sua gloria, ma anche secondariamente per l'amore che portava agli uomini: *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam Ille animam suam pro nobis posuit.* 1 Joan., III, 16.

*** (Anzi par che l'amor degli uomini fosse stato il fine principale, poichè se Dio non avesse voluto insieme salvar il genere umano, avrebbe potuto in altri modi senza tanti suoi stenti rifarsi l'onore toltogli dal peccato; ma perchè voleva l'uno e l'altro, s'indusse a morire per amore nostro sopra una croce.) E perciò nel simbolo si dice, che Cristo fu incarnato di Spirito-Santo, perchè fu opera di amore. *In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per Eum.* 1 Joan., IV, 9.

Essendo ciò certo, come può dirsi che l'Incarnazione e la Redenzione fu opera ordinata per l'amore portato agli uomini, quando e l'una e l'altra fosse preordinata prima degli uomini? Tutto l'amore sarebbe stato nella creazione, poichè gli uomini creati doveano essere necessariamente insieme redenti, giacchè prima di loro era stata ordinata la Redenzione di Cristo, che non potea fallire.

****

Per 3° noi troviamo espresso in tanti luoghi della Scrittura che la Redenzione

Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Eph., V, 2.

Itaque Christus primum dilexit nos, et quia nos dilexit, pro nobis mori voluit. Atqui hic amor, erga nos exhibitus, non potest intelligi amor erga homines illos possibiles, sicut dicendum esset, si ante hominum prædestinationem jam præordinatum fuisset Redemptionis opus.

Inde liquet, Deum non solum ad suam gloriam ordinasse Redemptionem, sed secundarie etiam ad amorem, quo homines amplectebatur. *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam Ille animam suam pro nobis posuit.* 1 Joan., III, 16.

Quin et amor hominum fuisse videtur præcipuus finis; quandoquidem, nisi Deus simul salvare voluisset genus humanum, aliis modis, nec tot assumptis molestiis, honorem peccato ablatum sarcire potuisset; quia vero utrumque volebat, amore nostri in cruce mortem obire decrevit. Quapropter in Symbolo dicitur, Christum incarnatum esse de Spiritu-Sancto: siquidem opus erat caritatis. *In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per Eum.* 1 Joan., IV, 9.

Quæ quum certa sint, quomodo dici potest, Incarnationis et Redemptionis opus fuisse ex amore erga homines decretum, si ambo ante homines fuissent præordinata? Omnis amor fuisset in creatione, quia homines eo ipso quod crearentur, necessario debuissent quoque redimi; eo quod ante ipsos jam fuisset statuta Christi Redemptio, quæ deesse non potuisset.

3° Quia in plurimis Scripturæ locis expressum invenimus, Christi Redemptio-

* Verba, quæ hic sequuntur, in margine apposuit.
** Hic iterum spatium aliquod reliquit.
*** Parenthesis a S. Auctore in margine posita.
**** Iterum spatium reliquit.

di Cristo è stata ordinata in rimedio dei peccati degli uomini.

Venit Filius hominis salvare quod perierat. Matth., XVIII, 11.

In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. 1 Joan., III, 8.

*

Obj. 1°: È certo che Dio ha operato sempre per la sua gloria; se dunque è indubitato che Cristo Redentore fu l'oggetto di sua maggior gloria, dobbiamo dire che Cristo fu predestinato prima di tutte le creature.

Si risp.: Non è dubbio che Dio ha avuto per fine la sua gloria nella creazione di tutte le cose nell'operare *ad extra*, ma la gloria di Dio, nel primo suo intento, deve dirsi, fu che tutti l'ubbidissero ed amassero per i suoi divini attributi, restando ciascuno nello stato dell'innocenza, come fu creato Adamo. Questo dunque deve dirsi che fu il fine della gloria divina.

È vero poi che peccando Adamo, il suo peccato fu causa d'una maggior gloria di Dio, ma in tanto fu di maggior gloria di Dio, in quanto con Cristo si rifece dell'onor divino offeso dal peccato e si riparò alla ruina degli uomini fatti schiavi del peccato, di modo che senza peccato qual gloria di Dio sarebbe stata, che Cristo si fosse incarnato e fosse morto per gli uomini?

Nè ciò è strano appresso Dio che da un male abbia voluto spesse volte ricavar un maggior bene, che non era prima del male.

Fu perciò predestinato Cristo, ma fu predestinato assolutamente come Redenem fuisse ordinatam in remedium peccatorum hominum.

Venit Filius hominis salvare quod perierat. Matth., XVIII, 11.

In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. 1 Joan., III, 8 [1].

Objicitur 1[um]: Certum est, Deum semper operatum esse propter gloriam suam; unde, quum indubitatum sit, Christum Redemptorem esse primarium gloriæ objectum, dicere debemus, prædestinatum fuisse Christum ante omnes creaturas.

Respondetur: Non est dubium, quin Deus in operibus *ad extra*, sive in rerum omnium creatione, suam gloriam Sibi constituerit finem. In hoc vero Dei gloria in primâ ejus intentione reponenda est, quod omnes propter divina ejus attributa, obedientiam ipsi et amorem præstarent, permanerentque singuli in statu innocentiæ, in quo creatus fuit Adam. Eum igitur dicamus oportet divinæ gloriæ fuisse finem.

Fatendum quidem, peccatum ab Adamo commissum, occasionem fuisse majoris gloriæ Dei; sed idcirco in majorem fuit Dei gloriam, quod per Christum restitutus est honor divinus, quem violaverat peccatum, et reparata ruina hominum, qui peccati servi evaserant. Ac proinde, remoto peccato, quænam, quæso, fuisset Dei gloria, quod Christus incarnatus esset et mortuus pro hominibus?

Neque hoc alienum est a Deo, qui sæpissime voluit e malo majus elicere bonum, quod ante illud malum non existebat [2].

Fuit itaque Christus prædestinatus, sed prædestinatus omnino tamquam Redem-

[1] Jamvero, ita S. Doctor hic concludendum relinquit, sicut medicamentum non quæritur, nisi morbus jam adsit: ita quoque de remedio Incarnationis et Redemptionis sermo aut cogitatio esse non potest, nisi jam præsupposito peccato. Unde S. Augustinus: *Nulla*, inquit, *causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores salvos facere. Tolle morbos, tolle vulnera et nulla causa est medicinæ. Serm. 175 (alibi serm. 9, de verbis Apostoli) initio.* Migne, P. L., t. 38, col. 945.

[2] *Deus enim*, inquit div. Thomas, *permittit mala fieri, ut inde aliquid melius eliciat: unde dicitur Rom., V, 21:* UBI ABUNDAVIT DELICTUM, SUPERABUNDAVIT ET GRATIA. *Unde et in benedictione cerei paschalis dicitur:* O FELIX CULPA, QUÆ TALEM AC TANTUM MERUIT HABERE REDEMPTOREM! *3, qu. 1, art. 3, ad 3.*

* Iterum spatium reliquit.

tore, il che suppone il peccato già previsto degli uomini, come di sopra. Onde Cristo poi fu fatto per la sua dignità Capo di tutte le creature, e gli fu dato il regno sopra tutto il creato.

Ed Estio rispondendo all'opposizione, come il sommo bene dell'Incarnazione possa essere occasionato dal peccato degli uomini, dice, che in Dio non si danno occasioni, perchè Dio *ab æterno* ha veduto tutte le cose e le ragioni di tutte le cose, onde sebbene l'Incarnazione è stata un sommo bene, nulladimeno ha veduto Dio, che la ragione dell'Incarnazione dipendeva dal peccato degli uomini, ancorchè il primo suo intento fosse stato solamente di creare gli uomini.

Obj. 2°: Non deve mai supporsi che Cristo fosse stato predestinato *tantum* per il bene degli uomini, altrimenti dovrebbe dirsi che l'intento più degno fosse stato posposto al meno degno.

A questa obiezione la risposta è chiara, perchè la conseguenza è fallace, mentre Cristo non è stato predestinato principalmente per la salute degli uomini, ma per la gloria di Dio, a rifargli l'onore toltogli dal peccato; onde il fine primario che ebbe Dio in predestinar Cristo fu per sua gloria, per se stesso, sebbene con fine secondario volle unire anche la salvazione degli uomini, che amava. Onde Cristo fu predestinato per la gloria di Dio dopo il peccato egualmente che se fosse stato predestinato prima del peccato.

ptor, quod supponit peccatum hominum jam prævisum, ut suprà dictum est. Deinde autem propter dignitatem suam Christus Caput omnium creaturarum factus est, et principatum in universam creationem accepit.

Atque Estius [1] ad illud, quomodo peccatum hominum summo Incarnationis bono occasionem dare potuerit, respondet, in Deo non dari occasiones, quia Deus *ab æterno* omnes res et rerum omnium rationes vidit, unde, licet Incarnatio fuerit summum bonum, Deus nihilominus vidit, rationem Incarnationis dependere ab hominum peccato, etsi primum ejus consilium nonnisi hominum creatio fuit.

Objicitur 2°: Numquam supponi debet, Christum fuisse prædestinatum *tantum* propter bonum hominum; secus dici deberet, dignius intentum postpositum fuisse minus digno.

Ad illam objectionem perspicuum est responsum; ideo enim falsa est illatio, quod Christus non fuit potissimum prædestinatus ad salutem hominum, sed ad Dei gloriam, ad restituendum videlicet honorem divinum, peccato ablatum. Finis ergo primarius, quem Deus in Christi prædestinatione habuit, fuit gloria sua, fuit Ipse Sibi, licet fini huic primario etiam conjungere voluerit, ut finem secundarium, salutem hominum, quos amabat. Unde Christus ad Dei gloriam prædestinatus fuit post peccatum, non secus ac si ante peccatum prædestinatus fuisset [2].

[1] *In lib. Sent. 3, dist. 1, § 2, ad 5.*

[2] *Aliquid potest esse,* ita merito Angelicus in *2 lib. Sent., dist. 15, qu. 1, art. 1, ad 6, propter aliud dupliciter: aut quia ordinatur ad ipsum sicut ad finem proprium et principalem: et sic inconveniens est dicere, quod aliquid sit propter vilius se, ut luna et stellæ propter noctuas et vespertiliones; quum finis sit potior his quæ sunt ad finem. Alio modo potest dici esse aliquid propter aliud, cui ex ipso provenit aliqua utilitas, eo modo quo posset dici regem esse propter rusticum, ex cujus regimine provenit ei pax.* Quibus verbis ad rem subjungunt Salmanticenses, *de Incarn, disp. 2, dub. 1, § 6, n. 32: Sic ergo, licet dicatur, Christum venisse propter salutem hominum, ly* PROPTER *non repræsentat habitudinem ad finem cujus gratiâ, et magis principalem; sed respectum ad finem cui, sive utilitatis: quia Christus perfectior est hominibus et passivâ hominum salute.*

ADDENDA.

NONNULLA IPSIS AUCTORUM VERBIS ELUCIDANDA SUPERSUNT;
ALIA QUÆDAM CENSORIIS ADNOTATIONIBUS EXPLANANDA.

Ad tom. I, pag. 13, col. 2, lin. 45.

Tertullianus (l. c.): « Taceo de philosophis », inquit, « Socrate contentus, qui in contumeliam deorum quercum et hircum et canem dejerabat. Sed propterea damnatus est Socrates, quia deos destruebat. Plane olim, id est semper, veritas odio est. Tamen quum pœnitentiâ sententiæ Athenienses et criminatores Socratis postea affixerint, et imaginem ejus auream in templo [forsitan *extemplo*, i. e. mox] collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit ».

Ad tom. I, pag. 13, col. 2, lin. 46.

Plato, postquam (l. c. ex versione *Marsilii Ficini* [*Venetiis* 1556]) de supremâ omnium rerum causâ efficienti et exemplari disseruit, ad deos populares transiens, eosque vere irridens: « Priscis itaque viris », inquit, « hac in re credendum est, qui diis geniti, ut ipsi dicebant, parentes suos optime noverant. Impossibile sane deorum filiis fidem non habere, licet nec necessariis nec verisimilibus rationibus eorum oratio confirmetur. Verum quia de domesticis rebus loqui se affirmabant, nos legem secuti fidem præstabimus. Sic igitur, ut ab his est traditum, horum deorum generatio habeatur atque dicatur. Terræ cælique filii Oceanus et Tethys fuisse traduntur », cet. — Nec sine ludibrio ceterorum prosapiam exponit.

Cicero: « Redeo ad deos », inquit (l. c., cap. 29). « Ecquos in iis si non tam strabones, at pætulos esse arbitramur? Ecquos nævum habere?... An omnia emendata in illis?... Num etiam est una omnium facies? Nam si plures, aliam esse aliâ pulchriorem necesse est Igitur aliquis non pulcherrimus deus ». Et cap. 30: « Claudum igitur habebimus deum, quoniam de Vulcano sic accepimus », cet. — De eo autem *Lactantius* (Divin. Instit., lib. II, cap. 3): « Intelligebat Cicero, falsa esse, quæ homines adorarent. Nam quum multa dixisset, quæ ad eversionem religionum valerent, ait tamen non esse illa vulgo disputanda, ne susceptas publice religiones disputatio talis exstinguat. Quid de eo facias, qui, quum errare se sentiat, ultro ipse in lapides impingat, ut populus omnis offendat? ipse sibi oculos eruat, ut omnes cæci sint? » — Nec dubitat, ita in eum invehi (ibid.): « Sed nimirum Socratis carcerem times, ideoque patrocinium veritatis suscipere non audes. At mortem, ut sapiens, contemnere debuisti.... Video te terrena et manufacta venerari: vana esse intelligis, et tamen eadem facis, quæ faciunt ipsi, quos ipse stultissimos confiteris ».

Ex *L. Annæi Senecæ* libro « de Superstitione » nonnulla tantum supersunt fragmenta, quæ apud *S. Augustinum* (l. c.) legi possunt. Inter alia: « Sacros », inquit, « immortales, inviolabiles [*deos*] in materiâ vilissimâ atque immobili dedicant, habitus illis hominum ferarumque et piscium...: numina vocant, quæ si, spiritu accepto, subito occurrerent, monstra haberentur ». — « Quid quod et matrimonia deorum jungimus, et ne pie quidem, fratrum ac sororum? Omnem istam ignobilem deorum turbam, quam longo ævo longa superstitio congessit, sic adorabimus, ut meminerimus, cultum ejus magis ad morem quam ad rem pertinere ». — Unde *S. Augustinus* concludit: « Quia illustris populi Romani senator erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat, adorabat ».

Ad tom. I, pag. 14, col. 1, lin. 6.

En ipsa *Tertulliani* verba: « Vultis ex operibus ipsius tot ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiam quibus exterremur, vultis ex animæ ipsius testimonio comprobemus? Quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis diis exancillata, quum tamen resipiscit, ut ex crapulâ, ut ex somno, ut ex aliquâ valetudine, et sanitatem suam patitur, DEUM nominat, hoc solo nomine, quia proprio Dei veri: DEUS MAGNUS, DEUS BONUS, et QUOD DEUS DEDERIT, omnium vox est. Judicem quoque contestatur illum, DEUS VIDET, et DEO COMMENDO, et DEUS MIHI REDDET. O testimonium animæ naturaliter Christianæ! »

Ad tom. I, pag. 14, col. 1, lin. 29.

In Librum Exodi (XII, 37 et 38): *Profectique sunt filii Israel de Ramesse in Socoth, sexcenta fere millia peditum virorum, absque parvulis. Sed et vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis;* Cornelius a Lapide adnotat: « Hæc sexcenta millia erant peditum armatorum, sive militum, qui scilicet attigerant vel excesserant annum 20; ab anno enim vigesimo et supra solent Hebræi suos conscribere ad militiam.... Non numerantur hic ergo parvuli et adolescentes, qui necdum attigerant annum vigesimum, nec mulieres nec decrepiti, qui omnes simul solent alteram et insuper dimidiam populi partem efficere; solent enim bellatores ad totum populum se habere, sicuti se habent quadraginta ad centum.... Quibus accessit Ægyptiorum vulgus innumerabile, qui Judæis adhærentes, vel ad judaismum conversi comitari voluerunt; ita ut multi putent, universim egredientium fuisse tricies centena millia sive tres milliones hominum, quos omnes Deus aluit manna cælesti in deserto per 40 annos ».

Ad tom. I, pag. 56, col. 1, lin. 29.

Lutherus mense Decembri 1520 vel, ut alii dicunt, mense Januario 1521 adversus Bullam Leonis X, summi Pontificis, elucubrationem divulgavit, latine conscriptam, cui hunc imposuit titulum: *Assertio omnium articulorum Martini Lutheri, per Bullam Leonis X novissimam damnatorum.* Ibi, ad artic. 25 (Opera, *Jenæ* 1600, tom. 2, fol. 306) hæc leguntur: « Prorsus in nullo alio verbo vobis (Papa et » Papistæ) credimus, donec hoc mendacium et » hanc blasphemiam dilueritis. Suspecti, in» quam, eritis in omnibus aliis, semel depre» hensi in tam crassâ temeritate depravandi » verbi Dei ». Porro mense Martio ejusdem anni (1521) idem opus germanice, non tamen totidem verbis translatum, denuo in vulgus emisit cum titulo: *Grund und Ursach aller Artikel D. Martin Luthers, so durch römische Bulle unrechtlich verdammt sind.* Ibi (art. 25) habetur (*Werke, Weimar 1897, Band 7, Seite 414-415*): *Wer nu ein mal leuget, der ist gewiszlich nit ausz got und vordechtig ynn allen dingen;* i. e.: qui semel mentitur, certo non est ex Deo, et suspectus in reliquis omnibus.

Ad tom. I, pag. 57, col. 1, lin. 20.

Tertullianus (l. c., cap. 20): « Statim igitur Apostoli », inquit, « ... dehinc in orbem profecti, eamdem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proinde Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinæ ceteræ exinde Ecclesiæ mutuatæ sunt, et quotidie mutuantur, ut Ecclesiæ fiant: ac per hoc et ipsæ apostolicæ deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes. Sic omnes prima [al. primæ] et apostolicæ, dum unâ omnes probant unitatem, cet. ». Et cap. 21: « Hinc igitur dirigimus præscriptionem: si Dominus Jesus Christus Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quam Christus instituit.... Si hæc ita sunt, constat proinde, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis, matricibus et originalibus fidei, conspiret, veritati deputandam, sine dubio tenentem, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo accepit.... Communicamus cum Ecclesiis apostolicis...; hoc est testimonium veritatis ».

Ad tom. I, pag. 71, col. 1, lin. 27;
pag. 272, col. 1, nota;
tom. II, pag. 135, col. 2, lin. 16.

Alcoranum alicujus miraculi, a *Mahumede* in lunâ peracti, mentionem facere, certo affirmari nequit. « *Appropinquavit hora* », inquit (sura 54, quæ inscribitur « *Luna* »; ex versione *Marraccii*, e Congr. Clericor. Regularium Matris Dei); « *et scissa est luna. Quodsi (infideles) viderint aliquod signum, longe recedent, et dicent: Præstigium potentissimum. Et mendacii insimulaverunt (Mahumedem); et sectati sunt concupiscentias suas. Sed omnis res est stabiliter permansura* ». Quod quidem *Savary* sic gallice reddidit (*chap.* 54): « *L'heure approche, et la lune s'est fendue; mais les infidèles, à la vue des prodiges, détournent la tête et disent: C'est de la magie. Entraînés par le torrent de leurs passions, ils nient le miracle, mais tout sera gravé en caractères ineffaçables* ». Aliud de tali prodigio frustra in Alcorano quæres. — In quibus verbis exponendis ipsi *Mahumedani* inter se dissentiunt. Alii enim de miraculo, a *Mahumede* patrato, illa interpretantur: *Vidi* (ita eorum quidam) *montem Hara positum inter duas partes lunæ divisas;* alii existimant, de lunâ ante diem judicii scindendâ ea intelligi debere. *Marraccius* autem (l. c. et in Prodromo ad refutat. Alcorani, cap. 3 et 4) pro certo habet, illo Alcorani loco non agi de Mahumedis aliquo miraculo, primum quidem ob ipsum verborum contextum, deinde quod in Alcorano Mahumedes pluries asseveret, miraculis, utpote inutilibus, semet abstinere, seque a Deo missum esse non ad miracula patranda, sed ad veritatem omnibus patefaciendam. Non tamen improbabile esse, censet Marraccius, eum aliquando signum vel

prodigium in lunâ ostendisse, quo nihil solemnius esset præstigiatoribus; ut in Virgilii (Eclog. 8, vers. 69) verba « *Carmina vel cælo possunt deducere lunam* » adnotat *Ludov. de la Cerda*, vir eruditissimus: *E cunctis astris luna veteribus ita credebatur subdita esse veneficarum cantionibus, ut quoties his ea liberet, e cælo vel invita deduceretur.* — Non autem abs re alienum videtur, hic tandem adjicere, quæ clarissimus historicus *Rohrbacher* (*Hist., liv. XLVIII, tom. 10, pag. 34* [*Paris 1850*]) de eodem argumento affert. « *Voici plus en détail* », inquit, « *d'après les auteurs musulmans, l'histoire du miracle mentionné dans ce chapitre. Sommé publiquement, pour prouver sa mission, de couvrir le ciel de ténèbres, de faire paraître la lune en son plein et de la forcer à descendre sur la Caaba, Mahomet accepta la proposition. Le soleil était au plus haut de son cours, aucun nuage n'interceptait ses rayons. Mahomet commande aux ténèbres, et elles voilent la face des cieux. Il commande a la lune, et elle paraît au firmament. Elle quitte sa route accoutumée, et, bondissant dans les airs, elle va se reposer sur le faîte de la Caaba. Elle en fait sept fois le tour, et vient se placer sur la montagne d'Abu-Cobaïs, où elle prononce un discours à la louange de Mahomet. Elle entre par la manche droite de son manteau, et sort par la gauche; puis, prenant son essor dans les airs, elle se partage en deux. L'une des moitiés vole vers l'Orient, l'autre vers l'Occident; elles se réunissent dans les cieux, et l'astre continue d'éclairer la terre. Tel est le commentaire que nous font de ce chapitre de l'Alcoran les docteurs de l'islamisme. N'est-ce-point ici l'accomplissement de ce que saint Paul disait: Il y aura un temps où ils détourneront leurs oreilles de la vérité et s'appliqueront à des fables* (2 *Tim.*, IV, 4)? *Ces fables, amplifiées par l'imagination romanesque des Arabes, auront peut-être eu pour fondement quelqu'un de ces faux prodiges ou prestiges, que le même saint Paul* (2 *Thess.*, II, 9) *a dit que ferait l'Antechrist à son avénement, pour séduire ceux qui périssent parce qu'ils non pas aimé la vérité* ».

Ad tom. I, pag. 76, not. (*a*).

P. Segneri in errorem inductus videtur ex ambiguo et subobscuro, quo Card. Bellarminus usus est, loquendi modo. Hic enim (*Controvers. de Christo. Præfat.*, quem Bellarmini locum *Segneri* citat): « Tam iniquo », inquit, « atque impatienti animo supplicium pertulit, ut, Calvino ipso teste, qui historiam mortis ejus conscripsit, magnis clamoribus, sive, ut ipse ait, magno boatu gladium flagitaret ». Quæ vero ita intelligenda videntur, ut gladio, i. e. pœnâ capitis, potius quam igni perire voluerit.

Ad tom. I, pag. 113, col. 1, lin. 28.

Pro: 511 lege: 1511.

Ad tom. I, pag. 131, n. 21.

Mirum non est, scholasticas Peripateticorum sententias iis temporibus, quibus satis neglectæ jacerent et velut pro nihilo haberentur, parum etiam cognitas fuisse nec semper ab auctoribus accurate expositas. Ut nominatim de speciebus intentionalibus aliquod exemplum afferam, non defuerunt, qui *sensibiles* Scholasticorum *species* nihil differre putarent a *Democriti* et *Epicuri* particulis seu simulacris a materiâ avulsis; quæ tamen, ut nunc quidem nemo ignorat, a Peripateticorum institutis toto cælo distant. Alii porro, item prorsus immerito, integram eorum de cognitione doctrinam irridebant velut *fabrilem illam officinam, in quâ, tamquam e fornace eductæ imagines corporeæ ab intellectu agente excuduntur, in formasque spirituales convertuntur, ut possint in animam admitti.*

Ad tom. I, pag. 133-137.

In dijudicando *Lockiani* ingenii acumine valde dissident auctores, nec solum in dispares, sed etiam in contrarias sententias abierunt. Alii præstantissimum eum censent philosophum, et qui immortalem sui memoriam reliquit; alii contrà levissimum et in solâ rerum superficie hærentem judicant. Quidam (vide *Migne, Démonstrat. évangéliques, tom. 4, vie de Locke*) eum dicere non dubitant: *un des plus grands penseurs d'Angleterre;* quidam vero (*de Maistre, les soirées de Saint-Pétersbourg, sixième entretien*) libere exclamant: *ne vous fiez point à Locke, qui n'a jamais rien compris à fond.* Inter omnes tamen convenit, suo eum systemate latam incredulis ad materialismum aperuisse viam. Idem historicus, quem suprà nominavimus (apud *Migne*, l. c.), eum fuisse testatur, *dont les idées ont le plus influencé les doctrines du XVIIIe siècle.* Et *Sanseverino* (Elementa philosophiæ; dynamilogia, cap. 7, art. 1, de empirismo): « Historia », inquit,... « materialismum e sensismo, tamquam e trunco palmitem, semper propagatum esse, nos edocet. Porro sensismum *Condillachi* aliorumque recentiorum e *Lockii* doctrinâ originem traxisse, indubium est ». *Zigliara* autem (Summa philosophica, vol. 2, psycholog., lib. I, cap. 3, art. 3): « Hinc est », inquit, « quod *Collins*, discipulus et amicus *Lockii*, in defensione doc-

trinæ magistri sui... materialismo aperte favet;... ceterique denique materialistæ puri usque ad *Hume* et *De Lamettrie* doctrinam lockianam perlibenti animo suscipiunt laudantque cum *Voltaire* ». Quocirca *de Maistre* (l. c.): *un jour viendra*, inquit,... *où Locke sera placé unanimement au nombre des écrivains, qui ont fait le plus de mal aux hommes.* — Hoc igitur sensu S. Alphonsus de eo, velut de primo parente, affirmare potuit, quæ, si proprie loqui volumus, in eos tantum cadunt, qui postea nudum horridumque *Democriti* et *Epicuri* empirismum redintegrarunt.

Ad tom. I, pag. 215, col. 2, lin. 38.

Ita (l. c.) ratiocinatur S. Joannes Chrysostomus: « In confesso est apud omnes, eum, » qui erga viventem hominem benevole sit af- » fectus, ipso mortuo fortasse ne quidem ejus » meminisse; qui vero male affectus sit erga » illum, dum viveret, et superstitem deseruerit, » multo magis immemorem defuncti futurum. » Quo fit, ut nemo qui amicum magistrumve » superstitem reliquerit ac deseruerit, vitâ fun- » ctum plurimi faciat, ac tum præcipue, quum » propter exhibitam in eum benevolentiam mille » pericula sibi viderit imminere. Ecce tamen » illud quod nulli accidit, in Christo et disci- » pulis evenit, et qui viventem illum negave- » rant ac deseruerant, et comprehensum reli- » querant, et aufugerant, post innumera illa » opprobria et crucem, tanti Eum fecerunt, ut » pro ipsius confessione ac fide animas etiam » suas exponerent. Enimvero si mortuus fuisset » Christus neque resurrexisset, quî fieri po- » tuisset, ut qui, dum superstes esset, ob peri- » culum imminens fugerant, eo jam vitâ fun- » cto, propter illum mille periculis seipsos » objicerent? Ac ceteri quidem omnes fuge- » runt, Petrus vero etiam cum juramento ter » illum negavit.... Unde igitur factum erat, » ut adeo confidens esset? Non aliunde sane, » quam ex eo quod de resurrectione certior » factus esset.... Vides, in omnibus certam » resurrectionis comprobationem elucere, cet. »

Ad tom. I, pag, 628, col. 1, lin. 37.

In textum latinum irrepsit, quod in notâ apponere volebam. Quandoquidem italica sententia, totidem verbis translata, hæc est: « S. Maris, ut refert Theodoretus, in cellulâ suâ sacra fecit ». — Quapropter ad imam paginam adjicere statueram: Seu potius « in cellulâ sancti Maris Theodoretus, ut ipse refert, sacra fecit ». Ait enim (l. c.): « Vicus apud nos est, cui nomen Homeri. Ad hunc angustam domunculam quum exstruxisset divinus Maris, inclusus in eâ mansit annos triginta septem.... Hujus ego consuetudine usus sum persæpe.... Quum autem spiritalis mysticique sacrificii videndi desiderio diuturno teneretur, rogavit ut illic divini doni fieret oblatio. Ego vero libenter obtemperavi, et sacra vasa afferri jussi (nec enim procul aberat locus), diaconorumque manibus utens pro altari, mysticum et divinum ac salutare sacrificium obtuli ».

Ad tom. II, pag. 223-224, n. 35.

Quæ Lutherus de humanâ naturâ, peccato omnino corruptâ, de libero arbitrio, lapso homini prorsus ablato, et de imputativâ seu externâ animæ justificatione docuerat, cum iis quidem congruebant sententiis, quas præsertim in explanatione *cap. 2 ad Galatas* proferebat, « inter se opponi legem et Evangelium », « Christum peccata dimittere, non vero legem ferre ». At, mirum dictu! Quum Wittenbergæ nonnulli ex ejus discipulis suo jure ac merito *omnem operum legem* repudiarent, et palam illud enuntiarent, quod ab ipso Luthero didicerant, contra illos multis disputationibus contendit, eosque probroso nomine vocavit Antinomos. Ita *Stanislaus Hosius, S. R. E. Card.*; Opera (Edit. *Colon.* 1584): *de hæresibus nostri temporis*, lib. prim., tom. 1, pag. 442. — Nec quisquam negare potest, non paucos Lutherani systematis fautores revera asseruisse, « apud Christianos de lege ne mentionem quidem fieri debere »; verumtamen de ipso Agricolâ illud non esse affirmandum videtur. Is enim, quum talia sibi objiceret Lutherus, satis aperte monstravit (*Positiones inter fratres sparsæ*), ea nequaquam se tueri: Lutherum videlicet omnem terrorem, peccatori incutiendum, ex antiquâ Lege haurire; se vero legis, in Evangelio promulgatæ, ligandi vim non inficiari, et solam veteris Testamenti seu Mosaicam legem in peccatoris conversione exclusam velle. Nihil igitur impedit, quominus illa verba: *Quamvis scortator sis, fur, latro, cet.; crede et salvaberis;* aliaque horum similia, ut: *Quidquid libet, licet, modo in Christum credas; quisquis Evangelii promissis crediderit, salvus erit*, ab iis Antinomis, qui post Agricolam vixerunt, pronuntiata fuerint; ipse vero (parum utique, ut hæreticus, in reliquis sibi consentaneus) a talibus prorsus alienum se esse, contra Lutherum asseveravit.

Ad tom. II, pag. 591-592.

Nequis miretur, quid sit, quod S. Alphonsus, qui alibi satis aperte indicasset (Confer: *De magno orationis medio*, p. 2, cap. 1 et: *Opus Dogmaticum*, tract. V, disp. 2, sess. 5, n. 10), magis sibi arridere sententiam, parvulos post mortem nullam pœnam subituros, hîc nonnihil a pristinâ illâ sententiâ recedere videatur,

notare libet, eum hoc loco, quid revera sentiret, libere eloqui non potuisse. Quandoquidem *Salvator Ruggieri,* censor ecclesiasticus (quo jure, ipse viderit), eum adigere volebat, ut S. Augustini sententiam *idoneis argumentis demonstratam* diceret. Cui quidem, ne contra mentem suam loqueretur, assentiri non potuit; verumtamen, ne libelli divulgandi facultas sibi negaretur, censori, quoad ejus fieri sibi licebat, morem gessisse videtur, nullâ pro S. Thomæ sententiâ adjectâ ratione, et omissis compluribus SS. Patrum testimoniis, quæ Angelici Doctoris dicta confirmarent. Quæ singula ex ipsius S. Doctoris epistolis erui posse existimaverim (Confer *S. Alphonsi* epist. 22 Julii, 1776, *al canonico D. Salv. Ruggieri; corrisp. speciale, ep. CCCI;* itemque *epist. CCC, al can. D. Giuseppe Simioli,* 15 Jul., 1776).

Ad tom. II, pag. 687, col. 2, lin. 13.

Apud *Migne* (Patr. Lat., tom. 51, col. 639-648) longa reperitur *in libros de Vocatione omnium Gentium admonitio,* ex quâ hæc excerpere libet: « Diu est quum quæritur, quis fuerit auctor » librorum de Vocatione omnium Gentium. Et » primum quidem adscripti sunt S. Ambrosio » ex quorumdam manuscriptorum codicum fide. » ...Deinde vero Prospero adscripti sunt a qui» busdam, qui illos in manuscriptis nonnullis » sub S. Prosperi nomine descriptos legerunt... » Alii..., inter quos Latius et Vossius, Hilario » illi tribuendos crediderunt, cujus epistola » legitur ad S. Augustinum data, quemque » nonnulli cum Arelatensi hujus nominis Epi» scopo confuderunt. Alii autem, ut Erasmus, » Eucherio tribui posse suspicati sunt... De» nique P. Quesnello in mentem subiit, opus » hoc Leoni Magno omnino esse assignandum, » cujus doctrinam stylumque in his duobus » libris omnino agnovisse se asseruit... Jose» phus Antelmius, Forojuliensis canonicus, in » contrarium se opponens, et longâ dissertа» tione hanc opinionem subruere conatus, al» teram, quâ hi libri Prosperi esse agnosce» bantur, iterum statuisse se gloriatus est ».

Allatis deinde riteque ponderatis harum opinionum argumentis, hæc adjicit: « Ex his quæ » hactenus disputata sunt..., hæc confici pos» sunt: 1um hoc opus primum prodiisse ano» nymum; 2° exaratum esse post annum 430 » et ante 496; 3° sub pontificatu Gelasii papæ » opus notum fuisse, sed sine auctoris nomine » lectum esse; 4° post eam ætatem in quibus» dam MSS. nomen prætulisse S. Ambrosii, in » aliis nomen S. Prosperi; 5° certo certius non » esse Ambrosii; 6° nec vero simile idem esse » S. Prosperi; 7° auctor autem quum hactenus » ignotus manserit, difficile posse sciri, quis » tandem ille fuerit; 8° quodsi ex modo res » tractandi et styli conformitate judicium du» catur, esse unde conjiciatur opus S. Leonis; » 9° nullatenus probari hoc opus non a Leone » elaboratum. Unum superest, scilicet pro certo » definire, hos libros esse S. Leonis fetum. Quod » nos ex argumento in solâ styli similitudine » fundato statuere non ausimus, quod tamen » momentis a Quesnello in medium adductis » fere persuaderi non diffitebimur ».

Ac tandem concludit: « Ex his omnibus fa» cile colliget æquus lector, nihil satius et ab » omni temeritatis suspicione remotius a nobis » fieri debuisse, quam ut hosce libros, inter » eruditos hinc inde tantâ concertatione dis» cussos, unde tamen certum de auctore ju» dicium statui nequeat, nec veris S. Prosperi » operibus adnumeremus, nec ad supposita om» nino rejiciamus; donec de tantâ lite statue» rint eruditi. Ex dictis tamen facile conjicitur, » hos libros circa annum Christi 440 fuisse » exaratos ».

Ad tom. I et II passim.

Ad designandos Psalmorum versiculos cum fere omnibus, Catholicis saltem, Scripturarum editoribus, illud adhibui Vulgatæ exemplar, quod anno 1593 ex typographiâ Apostolicâ Vaticanâ Romæ prodiit. Nonnulli tamen, inter quos Illustr. Dom. *Martini,* quod Psalmorum titulis numerum non apposuerint, in computandis versiculis ab illâ editione nonnihil differunt. Ut exemplum afferam, in Psalmo quinquagesimo (qui apud Protestantes LIus esse solet): *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies,* in editione Romanâ est versiculus 19us, quum apud alios 17us vel 18us dicatur; quod idem discrimen recurrit, quoties, a ceterorum consuetudine discedentes, titulum seu inscriptionem ab ipso Psalmi corpore detraxerunt.

INDEX

RERUM NOTABILIUM

QUÆ IN

DOGMATICIS S. ALPHONSI OPERIBUS

CONTINENTUR

PRIOR NUMERUS VOLUMEN, ALTER VOLUMINIS PAGINAM INDICAT.

A

Abælardus. Ejus historia, errores, pœnitentia, II, 178 seq.

Abbas. Possitne Ordines conferre, I, 643; possitne indulgentias concedere, I, 702; ex privilegio abbates ad suffragium decretorium in Concilio œcumenico ferendum admittuntur, II, 448.

Abgar. Redemptorem imaginem suam ei misisse ferunt, I, 693.

Abraham. Deus promittit, Messiam ex ejus stirpe nasciturum, I, 157.

Abraxas (seu **Abrasax**). Nomen, quo *Basilides* Deum designabat, II, 15.

Absolutio. Remittere peccata non est idem ac prædicare Evangelium, I, 566 seq.; non est mera declaratio, sed actus judicialis, I, 589, 590; ejus forma indicativa vel deprecativa, I, 591, 596; quæritur, num in eâ solâ Sacramenti Pœnitentiæ essentia reponi debeat, I, 573 seq.; num valeat absolutio eminus collata, I, 597; non valet sine absolvendi intentione, I, 540.

Acacius. *Constantinopolitanus* Patriarcha, Eutychianorum fautor, II, 123, 125.

Acacius. *Cæsariensis* Episcopus. Ejus de Christi divinitate error, II, 52, nota (*a*); II, 323.

Acephali. Monophysitæ, II, 127 seq.

Acœmetæ. Monachi, II, 124, 131.

Acolythus. I, 636, 651.

Adam. Fueritne in sanctitate *creatus*, I, 491; describitur ejus in peccatum lapsus, I, 89; Messias ei promittitur, I, 157; quid posteris nocuerit, I, 487 seq.

Adamitæ. II, 18; item Anabaptistarum secta, II, 229; eorum pseudomartyres, I, 259.

Adelphiani seu **Messaliani Enthusiastæ,** II, 71.

Adiaphoristæ. *Melanchthonis* discipuli (ἀδιάφορος, indifferens), *Lutherani* mitigati, II, 223.

Adoptio. Num Christus adoptivus Dei filius dici possit (*Adoptiani* hæretici, *Felix* et *Elipandus*), II, 97; *Michaelis Baii* de adoptione errores, II, 450 (prop. 12, 13, 17, 24); Patris *Berruyer* vesanæ hac in re sententiæ, II, 500, 501.

Adoratio. Quo sensu Sancti eorumque imagines *adorari* possint, I, 681, 692; II, 154 (Syn. VII, *Nicæn. II*, a° 787); quid sibi velint Scripturæ verba: *non adorabis ea*, I, 695; cur *Francofurti* rejecta fuerint acta septimæ Synodi, II, 154, 155.

Adrianus I. Errorem *Felicis* et *Elipandi* condemnat, II, 98.

Adrianus II. *Photii* conciliabulum condemnat; contra *Photium* (anno 869) Synodum VIII, Constant. IV, convocat, II, 162 seq.

Adrianus VI. Sacerdotibus Ord. Min. per dispensationem permisit, ut Confirmationis sacramentum conferrent, I, 549.

Adulterium. Docuit Tertullianus, Ecclesiam ab adulterio absolvere non posse, et secundas nuptias pro adulterio esse habendas, II, 23; propter adulterium separari possunt conjuges, sed non solvitur matrimonium, I, 659, 661; a Conc. *Tridentino* pœnæ in concubinatum statuuntur, I, 669, 670.

Ælurus. *Alexandriæ* pseudoepiscopus, II, 118, 119; expellitur, II, 120; moritur, II, 121.

Æones. Substantiæ spirituales, quas nonnulli hæretici a primo Ente vel aliunde emanatas dicebant, II, 14, 16, 17.

Aerius. Hæreticus; quis fuerit; quid docuerit, I, 642, 678; II, 70; saltem indirecte purgatorium esse negavit, II, 541.

Æternitas. Æternum transiri nequit, I, 110. — Præmii et supplicii alterius vitæ æternitas, I, 31 seq., 90, 233, 241 seq.; II, 611 seq.; eam admittebant ethnici, II, 598, 599; eam negarunt *Origenes* et *Sociniani*, II, 25, 134, 292, 611. — Hic mundus non existit ab æterno, I, 111 seq.

Æthiopes. Ad Concil. *Florentinum* se conferunt, II, 173.

Aetius Lyddensis (sive **Diospolitanus**). Arii fautor, I, 33, 322; etiam Spiritûs-Sancti divinitatem impugnavit, I, 338.

Agapæ. Quid essent, I, 614, 627.

Agatho Papa. Quid ipse contra *Monothelitas* statuerit, I, 450; II, 385, 388; ejus legati præsunt (anno 680) Conc. *Constantinopol. III* (Syn. VI), in quo *Monothelitæ* condemnantur; dum celebratur Concilium, moritur; ejus successor, *S. Leo II*, acta Concilii confirmat, II, 143.

Aggæus. Exponitur ejus de Messiæ adventu prophetia, I, 24, 68, 163 seq.

Agilitas. Dos beatorum, II, 574, 625.

Agnoetæ. Quid docuerint, II, 128.

Agricola. Hæreticus, II, 223 (Vide etiam II, 758).

Albigenses. Hæretici, II, 184 seq.; Eucharistiam rejiciunt, II, 390; purgatorium esse negant, I, 671; in resurrectione idem corpus resumi negant, II, 568.

Alcoranus. Quid sit, I, 272; II, 136; quid doceat, I, 21, 47, 207, 272; II, 136 (Vide etiam II, 756).

Alexander (S.) (Alexandrin.). Quid contra *Arium* egerit, II, 33 seq.

Alexander (S.) (Constantinop.). Dum precibus *Constantinopoli* vacat, *Arius* horrendo exitu perit, II, 42, 43.

Alexandria. In Conc. *Chalcedonensi* (Syn. IV), anno 451, Ecclesia *Constantinopolitana*, canone 28, *Alexandrinæ* Ecclesiæ præfertur; qui canon a *S. Leone* Papâ rejicitur, I, 311; II, 116. Vide etiam II, 173, not. *a*.

Almain. Sacramenti Pœnitentiæ essentiam in solâ absolutione reponit, I, 573.

Almaricus. II, 188, 606.

Alphabetum. Litterarum notæ a *Cadmo* inventæ, I, 113.

Ambosiana conjuratio. II, 243.

Amedeus (Felix V). *Sabaudiæ* dux, antipapa, I, 330.

Amesius (hæreticus). Quid contra reliquias objiciat, I, 691 seq.

Amida. Idolum apud Japonios, I, 13.

Amor. Quomodo intelligi debeat præceptum Deum ex toto corde diligendi, II, 414. — *Baius* falso statuit, inter caritatem theologicam et pravam concupiscentiam nullum alium existere amorem, II, 455 seq. — Quid *Molinos* circa actum amoris erraverit, II, 472; *Almarici* discipuli ajebant, peccata ex caritate facta, non amplius esse peccata, II, 189. — Quid inter se differant amor *inchoatus* et amor *perfectus*, I, 502, 507, 577 seq. — Amor Dei hominis felicitatem his in terris constituit, I, 105, seq.; II, 518 seq.

Amor beatificus. Est necessarius; prorsus felicem reddit hominem; gradus est idem quem quis hac in vitâ habuit, II, 622 seq.

Amos. Quid de Judæorum dispersione prædixerit, I, 168.

Anabaptistæ. Eorum doctrina et historia, II 226 seq.

Anastasius (Episcopus). *Constantinopolitanæ* sedis invasor, propter sacrarum imaginum cultum, in Catholicos sævit, II, 147.

Anastasius (Imperator). Catholicos persequitur, II, 126; misere moritur, II, 127.

Anastasius (Presbyter). *Nestorii* fautor, II, 88.

Andreas (S.) Calybites. Martyr, II, 150.

Angelici. Hæretici, II, 27.

Angelus. Quo sensu boni et mali angeli in judicio universali judicandi sint; quid dicendum de eorum præmio et pœnâ accidentali, II, 592, 609; sintne *virtutes* illæ, quæ in fine mundi *commovebuntur*, ad Angelos referendæ, II, 558; num per Angelos judicium particulare fiat, II, 539; num in extremo judicio Angeli quoque judicaturi sint hominum causam, II, 585; quid in universali mortuorum resurrectione Angeli præstare debeant, II, 562, 563. — *S. Augustinus* docet, Sanctos orationes nostras per Angelorum ministerium cognoscere, I, 687. — Nonnulli asseruerunt, hunc mundum ab Angelis fuisse creatum, II, 13, 15, 16, 19, 27. — *Angelici* latriæ cultum Angelis exhibebant, II, 27.

Anglocalviniani. II, 263.

Anima. Præclaræ sunt ejus facultates, I, 116; anima humana est spiritualis, I, 26, 29, 125, 236; item immortalis, I, 28, 90, 230 seq.; dogma immortalitatis ad ordinem publicum

servandum confert, II, 526; quid de ejus spiritualitate erraverit *Hobbes*, I, 233; quid *Voltaire*, I, 26, 231, 237; quid *Helvetius*, I, 364 seq.; quid de ejus immortalitate erraverit *Servetus*, II, 286; quid *Sociniani*, II, 292. — Quomodo in cælis corpus gubernet, et quas ibi habitura sit dotes, II, 573 seq., 625. — Ex animæ existentiâ probatur, existere Deum, I, 116, 125 seq. — Quid de bestiarum animâ dicendum; cur mortalis sit, I, 30, 136, 236.

Animal (brutum). Vide: *Bestia.*

Anna Boleina. *Henrici VIII* uxor, II, 267 seq.

Anna Cliviana. *Henrici VIII* uxor, II, 273, 274.

Annatæ. Eas abolendas esse dicit Febronius, I, 390.

Anomœi. *Ariani*, II, 52, 322.

Anthropomorphitæ. Corporis membra Deo tribuebant, II, 73.

Anthropophagus. Sitne resurrecturus cum carne suâ, II, 569.

Antichristus. II, 548 seq.

Antidicomarianitæ. Mariam semper virginem remansisse, negabant, II, 69.

Antinomi. II, 223 (vide etiam II, 758).

Antipapa. Quis primus fuerit Antipapa, I, 583; II, 26 et 27. — *Novatianus*, I, 503; II, 26 et 27; *Felix II (S.)* (tempore *Liberii*), postea martyrio coronatus, II, 50, 51, 52; *Ursinus* seu *Ursicinus, S. Damasi* temporibus, II, 57; *Bartholomæus, Albigensium* antipapa, II, 186; *Felix V: Amedeus, Sabaudiæ* princeps, I, 330.

Antiscripturistæ. I, 253; II, 262.

Antitrinitarii. II, 285 seq.

Apelles. Hæreticus, II, 19.

Apiarius. I, 336.

Apocryphus. Quomodo Ecclesia apocryphos sacræ Scripturæ libros a genuinis dignoscere potuerit, I, 153, 285 seq.; quinam fuerint apocryphi sacræ Scripturæ libri, I, 60, 196, 205; quosnam confecerint *Valentini* discipuli, II, 17.

Apollinaris. Quis fuerit palmaris ejus error; quinam reliqui sint **Apollinaristarum** errores; quomodo *S. Ephræm Apollinarem* ludificaverit; ejus hæresis condemnatur, II, 68, 69.

Apollo Delphicus. Ejus oracula, I, 267.

Apollonius Tyaneus. Quid de ejus miraculis credendum, I, 213.

Apostasia. Circa finem mundi universalis erit, II, 554.

Apostolici. Hæretici, II, 27, 182.

Apostolus. Apostoli martyrio et miraculis veritatem Scripturarum et Christianæ Ecclesiæ demonstrarunt, I, 25, 199, 219 seq.; quid Spiritûs-Sancti adventus in iis effecerit, I, 218; Apostolis a Jesu Christo concessæ fuerunt extraordinariæ facultates, quæ unà cum iis exstinguerentur, I, 297, 395-396, 398, 429 seq.; Apostoli in extremo judicio assessores erunt, II, 583.

Appellatio. A summo Pontifice ad Concilium appellari nequit, I, 313, 320, 328, 341, 344, 353, 406, 452 seq.; ad Pontificem appellari potest, I, 351, 453 seq.

Aqua. Necessaria Baptismi materia, I, 542. — De aquâ, vino in calice admiscendâ (Traditio Apostolica), I, 482; doctrina Conc. Trid., I, 628, 629, 630. — Post judicium aqua erit splendida et omnino pellucida, II, 597.

Aquarii. *Tatiani* discipuli, solam aquam in calicem infundebant, II, 18.

Arbitrium (liberum). Reformati docent, illud in homine lapso esse exstinctum, I, 48, 208; II, 220, 258; item homini illud abstulit *Simon Magus*, II, 13; item *Tatianus*, II, 18; idem fecerunt *Manichæi*, II, 22. Est tamen peccato *attenuatum*, I, 500. Exponitur vera de libero arbitrio Catholica doctrina, II, 411 seq. — Ad justificationem cooperari debet, I, 500, 502 seq.

Archiminus (S.). Sub Genserico adversa fortiter sustinet, II, 61.

Archontici. Hæretici, II, 17.

Ariani. In plures sectas abierunt, II, 52.

Aribertus. Eo rege, Longobardi in Italiâ Arianam hæresim relinquunt, II 65.

Ariminum. Quid acciderit in concilio Ariminensi (anno 359), de quo *S. Hieron.*: « Ingemuit... orbis, et Arianum se esse miratus est », II, 52 seq.

Aristoteles. Mundum hunc æternum esse, censuit, I, 110; hominis animam immortalem esse, agnoscit, I, 238; quid de Deo dicat, I, 262; stulte asserit *Suavis*, solum Aristotelem cognovisse circumstantias speciem mutantes, I, 589.

Arius. Quis fuerit, II, 31; quid docuerit, II, 32. — *Arii* et *Arianorum* historia, II, 33 seq. — De horrendo *Arii* exitu, II, 43. — De primâ œcumenicâ Synodo (Conc. *Nicænum*, a° 325), contra Arianorum blasphemiam celebratum, II, 34 seq. — Confutatur *Ariana* hæresis, II, 322 seq.

Armenii. De eorum erroribus, II, 128; ad Concil. *Florentinum* se conferunt, II, 173.

Arminiani. II, 264.

Armogastes (S). Sub *Genserico* multa fidei causâ perferre cogitur, II, 60, 61.

Arnaldus (Brixiensis). Ejus historia et errores; comburitur, II, 180.
Arnaldus (Jansenista). II, 301, 303, 307, 308.
Arnoldistæ. Hæretici *Waldenses,* II, 183.
Arsenius Episc. Eum a *S. Athanasio* occisum frustra clamitant *Ariani,* II, 41.
Artabasdus (Imperator). II, 150.
Artemon. Hæreticus, II, 20.
Artes. Recens est earum origo, I, 113.
Articuli Fundamentales. Doctrina a *Jurieu* excogitata, I, 62, 278, 706.
Artotyritæ. *Montanistæ,* II, 20.
Ascensio Christi. I, 217.
Ascodrogitæ. *Montanistæ,* II, 20.
Assessores. Quinam in extremo judicio cum Christo assessores futuri sint, II, 583.
Athanasius (S). Validum adversus *Arianos* Ecclesiæ præsidium, II, 35, 39 seq.
Athanasius. *Monothelitarum* sectæ præcipuus auctor, II, 137, 384.
Athei. Num revera existant. I, 7; quinam fuerint primi athei, I, 113; cur Deum esse negent, I, 7, 38, 246; *Bayle* distinguit inter atheos *vitio* et atheos *systemate,* I, 190; non sunt felices, I, 105-103, 246; II, 518 seq.
Attritio. Quid sit, I, 577; est actus bonus, hominem rite disponens, I, 579, 580; num ad suscipiendum Pœnitentiæ sacramentum satis sit attritio, et quemnam amorem continere debeat, I, 577 seq.
Audæus. II, 73.
Audientes. Pœnitentium statio, I, 595.
Augurium. Quid apud Gentiles fuerit, I, 266.
Augustiniani. Quid de gratiâ actuali doceant, I, 523.
Augustiniani, i. e. Anabaptistæ, qui *Augustinum Bohemum* sequebantur, II, 228.
Augustinus (S.) Carthagine Donatistas refellit, II, 30. — Quid de gratiâ doceat, vide: *Jansenius;* quid de pueris sine baptismo mortuis, vide: *Parvuli.*
Aureola. Quid sit beatorum aureola; quibusnam detur, II, 626.
Auspicium. Quid apud Gentiles fuerit, I, 266.
Avitus (S.). *Viennensis* Episcopus *Sigismundum* in Galliâ ad Catholicam fidem perducit, II, 65.
Azymus (panis). Quid Græci hac de re dixerint, II, 167-171.

B

Baius (Michael). Ejus historia, II, 296, 297. Ejus systema exponitur et confutatur, II, 449 seq.
Ballæus. *Wicleffi* socius, II, 193.
Baptismus. Quid de eo doceat Concil. Tridentinum, I, 490, 542 seq.; explicantur verba, quæ baptismi formam constituunt, II, 329, 338, 485, 495; characterem imprimit, I, 538; de modo baptizandi per immersionem vel infusionem, I, 544 seq. — Quinam baptismum rejecerint vel ejus formam corruperint, I, 545; II, 22, 292: quid de baptismi effectu *Baius* dixerit, II, 454. — Sitne ejus desiderium ad justificationem prorsus necessarium, I, 537. Quid de iterando baptismate dicendum, I, 335, 544, 547; II, 31, 226, 445; quid de parvulis, sine baptismo mortuis, I, 487, 489; II, 591, 592, 598 (vide etiam II, 758). — De nonnullorum circa baptismum erroribus, II, 14, 29, 71, 75, 79, 175, 177, 181, 183, 184, 217, 219, 228, 235, 260.
Bardas. Quid *Constantinopoli* contra *S. Ignatium* egerit, II, 156 seq.; de miserando *Bardæ* obitu, II, 161.
Bardesanes. Hæreticus, II, 20.
Bartholomæus. *Albigensium* antipapa, II, 186.
Baruch. Quare ejus liber inter Canonicos libros numeretur, I, 470.
Basileense Concilium. Ejus Decretum de potestate Concilii generalis, I, 329.
Basilides. Quid docuerit, I, 15.
Basiliscus. Dominationem arripit; brevi exstinguitur, II, 120.
Basilius. Imperii socius creatur, II, 161; imperator factus, ejicit *Photium, S. Ignatium* in sedem restituit, II, 162; de Concilio VIII œcumenico contra Photium, II, 163 seq.; *Photius* in *Basilii* gratiam redit, II, 164 seq.
Basilius. Medicus, dux *Bogomilorum,* II, 71.
Basnage. Quid contra perpetuam *Mariæ* virginitatem afferat, II, 76, 77; quomodo *Nestorium* excusare conetur, II, 98 seq.
Bassæus (de Basso). Capucinorum fundator, II, 289.
Bayle. Ejus vita et doctrina, I, 102, 265. Affirmat, paucos fuisse Spinosæ discipulos, I, 10; fatetur, gentiles conscientiæ stimulis exagitatos fuisse, I, 107; revelationis necessitatem admittit, I, 146; II, 511; simul tamen mysteria admittere renuit, I, 147; II, 513; fidei mysteria rationi contraria vocat, I, 147; agnoscit, materiam non posse cogitare, I, 136; Spinosæ systema prorsus rejicit, I, 139; quid de moribus atheorum dicat, I, 190; quid de pactione inter Manichæorum deos, I, 269; quid contra divinam Providentiam afferat, I, 224, 226; quid ex *Socinianis* contra æternas inferni pœnas dicat, I, 244.

Beatitudo. In quo consistat æterna cælorum beatitudo, II, 618. — *Beguardi* hominem ajebant in præsenti vitâ ultimam assequi posse beatitudinem, II, 191. — De beatorum statu post judicium, II, 616 seq.

Beaumont (Christophe de). Præclara ejus ad *Helvetii* errores responsio, I, 369, 372.

Beclas. Vox a *Photio* ad imperatorem *Basilium* decipiendum excogitata, II, 165.

Beguardi. II, 191. Asseruerunt, beatos in cælo non indigere lumine gloriæ, II, 619.

Beguinæ. II, 191.

Berclæus. Vide: *Berkeley.*

Berengarius. Ejus historia et de Eucharistiæ Sacramento errores, I, 555, II, 175; pœnitens moritur, II, 176. — Confutatur ejus hæresis, II, 390 seq.

Berillus. Hæreticus, II, 21.

Berkeley. Materiam existere negat, I, 25.

Bernardus (S.). Quid contra *Henricum* ejusque discipulos egerit, II, 178; quid cum *Abælardo*, II, 179; quid contra Arnaldum *Brixiensem*, II, 180; quid contra *Gilbertum Porretanum*, II, 181. Quid dixerit de immaculatâ B. M. V. Conceptione, I, 493; quid de fiduciâ, quâ anima a Deo se diligi sentiat, I, 509.

Berruyer. Confutantur ejus errores, II, 475 seq.

Berti. In quo gratiæ efficaciam reponat, I, 524; quid ejus systema a systemate Thomistarum differat, I, 526; II, 703-706.

Bestia. Quid de bestiarum animâ dicendum; cur mortalis sit, I, 30, 136, 236. Post extremum judicium nullæ his in terris bestiæ erunt, II, 597.

Beza. De ejus qualitatibus, officiis et obitu, II, 246, 247; de colloquiis cum *S. Francisco Salesio*, II, 247-249. — Peccata ex Dei voluntate fieri asserit, II, 432; quid de unitate Personæ in Christo dixerit, I, 64, 280, 708; negat Christi corpus in Eucharistiâ adesse, II, 396, 401; quid de Pœnitentiæ partibus dicat, I, 571; Concilia infallibilia esse negat, I, 714; II, 442; quid dixerit de loco inferni et de igne materiali, II, 601.

Bigamus. *Novatus* et *Novatianus* cum *Montanistis* secundas nuptias condemnabant, bigamosque communione prohibebant, II, 27.

Bizochi. II, 190.

Blandrata (Georgius). Antitrinitarius, II, 288.

Blastus. *Valentini* discipulus, II, 17.

Boetius. Quid a *Theodorico* pertulerit, II, 63.

Bogomili. II, 71.

Bohemi. Hæretici *Waldenses*, II, 182.

Bolsecus. Quis fuerit, II. 243; quid de moribus *Calvini* referat, II, 245; quid de ficto aliquo ejus miraculo, I, 58, 285; quid de ejus morte, II, 244.

Bongomili. Vide *Bogomili.*

Boni Homines. Hæretici *Waldenses*, II, 183.

Bonitas Divina. Se communicat, quantum vult, I, 35. — Non tenetur impedire peccatum vel peccatoris damnationem, I, 34, 224-230, 244; II, 612.

Bossuet. Num vere auctor sit libri, quo *Declaratio Cleri* defenditur, I, 412; num de spe Christianâ assentiatur opinioni auctoris anonymi, II, 729.

Brasilia. *Calvinistæ* hæresim eo inferre conantur, II, 243.

Brentius. Hæreticus, II, 224; quid de inferno dicat, II, 600.

Bruis (Petrus de). Hæreticus, II, 177.

Brutum animal. Vide: *Bestia.*

Bucerus. Quis fuerit; quid docuerit, II, 235, 236. Cum aliis collegis subscripsit infami instrumento, quo *Philippo Landgravio* permittebatur, duas simul habere uxores, II, 214.

Bukoldiani. Anabaptistæ, *Joannis Bukold* sive *Leidensis* sectatores, II, 228.

Bulgari. Hæretici *Waldenses*, II, 183.

C

Cæcilianus (Carthag. Episc.). I, 336; II, 28.

Cælestius. Præcipuus *Pelagii* discipulus, II, 80 seq.

Cælibatus. Est matrimonio perfectior, et Sacerdoti convenit, I, 644 seq., 662; quid apud Græcos, quid apud Latinos hac in re statuerit Ecclesia, I, 645 seq.; clerici semel *in sacris* ordinati, et regulares cælibatum servare tenentur, I, 662; quid de *S. Paphnutio* in *Nicænâ* Synodo, II, 38; *Photius* cælibatum improbavit, II, 162.

Cælum. Sitne cælum empyreum beatorum sedes, II, 616, 617; ne gentiles quidem illud latuit, II, 598, 599; sitne cælum sidereum post judicium renovandum et quomodo, II, 595 seq. — Gaudia cælestia numquam finem habebunt, I, 244; II, 624. — Vide etiam: *Præmium.*

Cæremoniæ. Quid de Missæ cæremoniis doceat Concil. Trident.; quid de iis dicant hæretici, I, 624 seq.

Cainani. Quosnam pro sanctis colerent, II, 17.

Cajetanus (Card. Thomas de Vio). Ejus cum *Luthero* colloquium, II, 206, 207.

Calix. De Communione sub utrâque specie, I, 471, 607 seq. — Confer II, 198.

Calvinus. Quis fuerit, I, 284; II, 237 seq.; *Calvinianæ* hæreseos historia, II, 237 seq. — Ejus errorum summa, II, 256 seq.; refutantur ejus errores, II, 411 seq. — Deum peccati auctorem facit, II, 429 seq.; multos ad damnationem prædestinari ait, II, 433. — Quid de unitate Personæ in Christo docuerit, I, 64, 280, 708. — Fatetur, Ecclesiam deleri non posse, I, 53; extra Ecclesiam neminem ad salutem pervenire, I, 56, 703; quid de unitate et necessitate Ecclesiæ fateatur, I, 275, 703; negat Concilia esse infallibilia, 714; II, 442; ex canonicis Scripturæ libris nonnullos rejicit, I, 475; liberum arbitrium ab eo dicitur *titulus sine re,* II, 411; quid de parvulis, sine baptismo mortuis, doceat, I, 487; quid dixerit de justificationis et perseverantiæ certitudine, I, 509, 513; bona opera rejicit, I, 48, 53; II, 416; justorum opera meritoria esse negat, I, 515; II, 416; negat, laicos baptizare posse, I, 539; ejus de Eucharistiæ sacramento errores, I, 555; quid de Pœnitentiæ sacramento et de facultate absolvendi dicat, I, 567; quid de Pœnitentiæ partibus, I, 571; quid de Confessione dicat, et quasnam contra eam moveat difficultates, I, 583 seq.; quid de satisfactione pro peccatis condonatis dicat, I, 593; extremam Unctionem sacramentum esse negat, I, 599; quid contra Sanctorum invocationem objiciat, I, 687. — Quid *Bolsecus* de ficto aliquo *Calvini* miraculo referat, I, 58, 285; quid narret de ejus moribus, II, 245; quid de ejus obitu, II, 244.

Campi Elysii. I, 238 (nota 14); II, 599, 616.

Campianus (Edmundus). In Angliâ martyrio afficitur, II, 283.

Canon. Quinam sint canonici Scripturæ sacræ libri, I, 475, 710, 711; de canone Judæorum seu Esdræ, I, 476, 477, 673.

Canon Missæ. Quid de eo doceat Concil. Trident.; quid opponant hæretici, I, 623 seq.

Canonizatio. Hac in re Ecclesia falli nequit, II, 643.

Cantor (Psalmista). Olim in Africâ Cantorum ordo habebatur, I, 651.

Caper emissarius. Figura Messiæ, I, 177.

Capitula (Tria). I, 339, 356, 449, 450; II, 97, 108, 132 seq.

Caritas. Vide: *Amor.*

Carlostadius. Quis fuerit; quid docuerit, II, 229.

Carpocrates. Quid docuerit, II, 16.

Carthago. Concilium *Carthaginiense* primum in *Donatistarum* causâ, II, 31. — Celebris collatio in *Donatistarum* causâ, II, 30.

Cassianus (Joannes). *Semipelagianorum* princeps, II, 83.

Cassianus (Julius). Princeps *Docetarum*, II, 18.

Casus. Non potuit esse causa hujus mundi, I, 10, 86, 114 seq.

Casus reservatus. Quid doceat Tridentina Synodus, I, 591 seq., 596; num ignorantia a reservatione liberet, I, 592.

Cataphryges. *Montanistæ*, II, 19.

Cathari. Hæretici *Waldenses*, II, 183.

Catharina de Bora. II, 212, 215.

Catharina Celtibera (Aragon). *Henrici VIII* uxor, II, 266 seq.

Catharinus, O. P. Quid dixerit *de certitudine inhærentis gratiæ,* I, 510, 511; quid de ministri intentione in Sacramento conferendo, I, 539, 540; censuit, Christum, nullis verbis prolatis, consecrasse, II, 408; item asseruit, nunc ad Christi verba etiam preces addendas esse, ut consecratio fiat, II, 408.

Causa. Rejicienda est infinita causarum series, I, 8, 85, 110; admittenda est prima omnium rerum Causa, eaque infinita et independens, I, 12 seq, 118. — Quæ sit mali causa, I, 20, 36, 45, 88, 146. — Quænam sint justificationis causæ, I, 502-504.

Centuriatores. De *Centuriarum* origine (*Flaccus Illyr.*), II, 223. Fatentur, juxta doctrinam Patrum, neminem a Deo ad infernum prædestinari, II, 437; quid de partibus Pœnitentiæ dicant, I, 571; quid de cælibatu in Germaniam introducto asserant, I, 646; quid de veneratione Sanctis exhibendâ, I, 681; quid de eorum invocatione, I, 688; quid de veneratione sacrarum imaginum, I, 691.

Cerdon. Quid docuerit, II, 18.

Cerinthus. Quid docuerit, II, 14.

Cerularius (Michael). Schismatis instaurator, II, 167 seq.

Chalcedonense Concilium (Synodus IV). Anno 451. Adversus *Eutychianam* hæresim, II, 113 seq.

Cham. Idem est ac *Ammon* seu *Hamon*, I, 151.

Character. In tribus Sacramentis character imprimitur, I, 538.

Charentonensis Synodus. I, 706; II, 261.

Chemnitius. Vide: *Kemnitius.*

Christiana Religio. Fundata est sine ullo humano subsidio, I, 50, 185; jam inde a primis

sæculis Christiani multi fuerunt, I, 286. — Christianorum vera est religio, I, 17 seq., 43 seq., 166-219.

Christina. *Sueciæ* regina, coronam quam fidem Catholicam deponere maluit, II, 216.

Christus. Si non fuisset Messias nec Dei Filius, aut stultissimus fuisset aut sceleratissimus, I, 183. Quomodo explicanda Christi genealogia, ab Evangelistis relata, I, 200. A prophetis Christus Messias prædicitur, I, 67-68, 156-165; de ejus figuris in antiquâ Lege, I, 176-177; de ejus Passione, a prophetis prænuntiata, I, 67, 174-182. De ejus resurrectione, I, 214; de ejus ascensione, I, 217. Christus sanctam et divinam tradidit doctrinam, I, 206 seq.; ejus lex antiquam legem perfecit, I, 249 seq.; Christus doctrinam suam miraculis confirmavit, I, 210. Christus pro omnibus mortuus est, II, 84-86, 464 seq., 676 seq. Est unica salutis via, II, 498, 499, 500. De Jesu Christi prædestinatione, II, 739-754. Catholica de Christi Incarnatione doctrina: contra *Nestorium*, II, 365-375; contra *Eutychetem*, II, 375-384; contra *Monothelitas*, II, 384-389; contra *Berruyer*, II, 475-503. Quinam præterea hac in re erraverint: *Simon Magus*, II, 377; *Saturninus*, II, 15, 377; *Basilides*, II, 16; *Valentinus*, II, 17; *Tatianus*, II, 18; *Julius Cassianus, Docetarum* princeps, II, 18; *Marcion*, II, 18; *Praxeas*, II, 21; *Manichæi*, II, 22; *Apollinaris* et *Apollinaristæ*, II, 68; *Basilius*, dux *Bogomilorum*, II, 71; *Stephanus* et *Lisoius*, II, 174; *Abælardus*, II, 180; *Gilbertus*, II, 181; quid *Sociniani*, II, 291, 292. Quam inepte de Christo Redemptore locuti sint *Osiander, Stancarus* et *Musculus*, II, 224. — Quid Christus præstet in judicio particulari, II, 538 seq.; quid in judicio universali, II, 576 seq.

Cicero. Affirmat, omnes arbitrari, Deum existere, I, 7, 141; mundum non esse casu formatum, I, 10, 117, 141; deorum multitudinem deridebat, I, 13; quid de Deo dicat, I, 262, 265; quid de naturâ animæ dicat, I, 127; hominis animam immortalem esse profitetur, I, 28, 29, 236 seq.; rationis imbecillitatem agnovit, I, 20, 145; naturæ lumen in nobis extingui ait, I, 146; vindicationem approbavit, I, 20, 145; deos, semel receptos, adorari voluit, I, 145; quid de auguriis dicat, I, 266; quid de oraculis dicat, I, 268.

Circumcelliones. *Donatistæ*, II, 29.

Clancularii. Anabaptistarum secta, II, 228.

Claves. Potestas clavium S. Petro ejusque successoribus atque Episcopis et sacerdotibus data est, I, 60, 297, 300, 397 seq., 419, 428, 429, 434 seq., 567 seq.; pœnitentiam imponere, fit per potestatem clavium, quâ pœnitens ligatur, I, 593; penes potestatem clavium est, indulgentias concedere, I, 699; ea est vera Christi Ecclesia, quæ externum clavium ministerium exercet, I, 277, 705.

Cœna (Calvinistarum). II, 239, 240, 241, 243.

Cogitatio. Nequit esse rei extensæ proprietas, I, 27, 125 seq., 363 seq.

Collyridiani. Beatissimæ Virgini divinum quemdam cultum deferebant, II, 69.

Colorbasus. *Valentini* discipulus, hæreticus, II, 17.

Communio. Semel in anno suscipi debet, I, 565; de communionis frequentiâ notiones historicæ, I, 614. Siquis grave peccatum commisit, præmittenda est confessio, I, 564. Quid olim post parvulorum baptismum fieret, I, 548. Quid de communione sub utrâque specie et de communione parvulorum doceat Conc. Trident., I, 607 seq.; de modo administrandi communionem sub utrâque specie, I, 609; de effectu communionis sub utrâque specie, I, 609 seq.; de communione parvulorum quid veteres Patres senserint, I, 608, 610, 611; quomodo olim communio dispensaretur, I, 613; quid *Lutherus* falso statuerit de communione sub utrâque specie, II, 218, n. 16.

Communio Sanctorum. Propter eam unius satisfactoria opera alteri applicari possunt, I, 699.

Communismus. Eum propugnavit *Storch*, anabaptista, II, 227; idem fecerunt *Levellerii*, II, 263; quid de inæquali divitiarum distributione censendum, I, 224; II, 528.

Conceptio immaculata B. M. V. — Quid de eâ dixerit Conc. Tridentinum, I, 491, 492; sententia S. Augustini, I, 492; quid dixerit S. Bernardus, I, 493. — Quid de debito proximo et remoto, I, 493 seq. Probatur, B. M. V. non contraxisse peccati maculam, I, 494 seq. De voto moriendi ad tuendam Immaculatæ Conceptionis sententiam, I, 496.

Concilia œcumenica. Infallibilia sunt, I, 340; II, 134, 441 seq. Quid prosint in Ecclesiâ, I, 354; non sunt necessaria, I, 425, 439; idem affirmat *S. Augustinus*, I, 447. Romanus Pontifex Concilio non subest, I, 303 seq.; I, 385-459 passim. Ad Concilia soli Episcopi vocari debent, II, 447 seq.; summi Pontificis

est, Concilia convocare, dirigere et confirmare, I, 446 seq.; a summo Pontifice ad Concilium appellari nequit; a Concilio ad Pontificem appellari potest, I, 313, 320, 328, 341, 344, 351, 353, 406, 452 seq.

Conciliorum Œcumenicorum series: **1.** *Nicænum I* (anno 325) contra *Arium*, II, 34 seq. — **2.** *Constantinopolit. I* (anno 381) contra *Macedonium*, II, 67. — **3.** *Ephesinum* (anno 431) contra *Nestorium*, II, 91 seq. — **4.** *Chalcedonense* (anno 451) contra *Eutychetem*, II, 113 seq. — **5.** *Constantinopolit. II* (anno 553), in quo condemnata sunt *Tria Capitula*, I, 339; II, 132 seq. — **6.** *Constantinopolit. III* (anno 680) contra *Monothelitas*, II, 143. — **7.** *Nicænum II* (anno 787) contra *Iconoclastas*, II, 153 seq. — **8.** *Constantinopolit. IV* (anno 869) contra *Photium*, II, 163 seq. — **9.** *Lateranense I* (anno 1123) præsertim ad componenda Ecclesiæ negotia et confirmandam disciplinam, I, 647. — **10.** *Lateranense II* (anno 1139), in quo condemnati sunt *Petrobrusiani*, *Abælardus* et *Arnaldus Brixiensis*, II, 177 seq. — **11.** *Lateranense III* (anno 1179), in quo condemnati sunt *Waldenses*, II, 183. — **12.** *Lateranense IV* (anno 1215), in quo condemnati sunt *Albigenses* et proscripta est *Almarici* hæresis, II, 187 seq. — **13.** *Lugdunense I* (anno 1245), ad pacem cum *Friderico II* componendam aliasque ob causas, II, 313. — **14.** *Lugdunense II* (anno 1274), in quo *Græci* schisma et hæresim ejurarunt, II, 168 seq. — **15.** *Viennense* (anno 1311), in quo condemnati sunt *Beguardi*, II, 191. — **16.** *Constantiense* (anno 1414) [Anno 1417, sess. 41, eligitur *Martinus V*], in quo damnantur 45 *Wiclefi* articuli atque errores *Joannis Hus* et *Hieronymi Pragensis*, II, 193, 199 seq. — **17.** *Basileense* (anno 1431), in quo rursus condemnati sunt *Wiclefus* et *Hussitæ*, itemque, nonnullis conditionibus adjectis, concessus est usus calicis, I, 613; II, 199. — **18.** *Florentinum* (anno 1439), in quo Græci denuo ad Romanam Ecclesiam accesserunt, II, 170 seq. — **19.** *Lateranense V* (anno 1512), in quo reprobantur quæ Conc. *Basileense* contra Pontificiam auctoritatem statuerat, et summum Pontificem Conciliis præesse decernitur, I, 309, 310, 331. — **20.** *Tridentinum* (1545-1563) contra errores pseudoreformatorum, et abusus illorum temporum, I, 467 seq.

Conciliabula. In *Bithyniâ* pro *Ario* conciliabulum convocat *Eusebius Nicomediensis*, II, 33. — *Tyrium* (anno 335) contra *S. Athanasium*, II, 40 seq. — *Constantinopolitan.* (anno 336) ad tuendam *Arii* doctrinam, II, 42. — *Antiochenum* (anno 341) contra *S. Athanasium*, II, 45. — Conciliabula, *Sirmii* habita (ann. 351, 357, 359), II, 48 seq. — *Arelatense* (anno 353), item *Arianorum* contra *S. Athanasium*, II, 46. — *Mediolanense* (anno 355) contra *S. Athanasium*, II, 46, 47. — *Nicænum* (anno 359). Agitur de *Nicæâ Thraciæ*, non de *Nicæâ Bithyniæ*, II, 34, 53. — *Ephesinum*. A *Joanne Antiocheno* congregatum eo ipso tempore, quo œcumenica Synodus *Ephesina* (431) habebatur, II, 93. — *Ephesinum Latrocinium* (anno 449), in quo *Eutyches* absolvitur, II, 106 seq. — *Constantinopolit.* (anno 754) contra venerationem sacrarum imaginum, II, 150. — *Constantinopolit.* (anno 859), in quo *Photius* Patriarcham *Ignatium* ex officio amovit, II, 158. — Aliud ibidem, a *Photio* congregatum, II, 159. — Aliud ibidem, in quo *Photius* summum Pontificem e dignitate depellit, II, 161. — Aliud ibidem, in quo *Photius* Pontificem iterum condemnat, II, 162. — Aliud sub *Photio* ibidem, quod hodie Græci schismatici *octavum Conc. œcumenicum* vocant, II, 166. — *Pisanum* (anno 1409), II, 322 seq. — *Basileense* (anno 1431), quod nonnulla statuit contra Pontificis auctoritatem, I, 309, 310, 329 seq.

Conciones. De earum utilitate, I, 376; quid contra eas dixerit *Coyer* in libello: *De la Prédication*, I, 373 seq.

Concupiscentia. Num idem sit ac peccatum originale, I, 490; num Deus concupiscentiam odio habeat, I, 491; quomodo Deus concupiscentiæ auctor dici possit, II, 455, 458; concupiscentia non est peccatum in seipsâ, II, 413; in præsenti statu magis ad peccatum inclinat quam in statu naturæ puræ fecisset, II, 458.

Condormientes. Anabaptistarum secta, II, 229.

Confessio. Quid de eâ doceat Concil. Trident., I, 581; quid de eâ dicant hæretici, I, 582 seq.; II, 184, 190, 193 (*Wiclefi* art. 7), 217 (*Lutheri* art. 5-14), 219 (art. 6), 220 (art. 25), 225-226, 231 (*Zwinglii* art. 7), 260. De ministro Confessionis, I, 590, 594 seq. — Necessaria est, quando aliquis, peccati gravis sibi conscius, Communionem suscipere velit, I, 564. De Confessione publicâ historicæ notiones, I, 586 seq.

Confessio Augustana (Protestantium). II, 212, 223.

Confirmatio. Quid de eâ docuerit Conc. Tridentinum, I. 548; quid de ministro ordinario et extraordinario notandum, I, 548 seq.; de Confirmationis materiâ et formâ quæstio disputata, I, 552; quando conferri debeat hoc Sacramentum, I, 551; nemo hoc Sacramentum suscipere negligat, I, 553; quænam cognatio spiritualis ex Confirmatione contrahatur, I, 669. Rejicitur a *Novato* et *Novatiano*, II, 26, 27; item ab *Albigensibus*, II, 184; quid de eâ *Wiclefus*, II, 194 (art. 28); quid *Lutherus*, II, 220 (art. 28); quid *Calvinus*, II, 260.

Congruistæ. Quid doceant de gratiâ actuali, I, 522.

Conscientia. Bonum ejus testimonium non sufficit ad justorum remunerationem, I, 234; num conscientiæ terrores Pœnitentiæ partem constituant, I, 571 seq.; quid efficiat in extremo judicio, II, 586, 593 seq.; de verme conscientiæ in inferno, II, 602; inferni pœna non in solo conscientiæ horrore consistit, II, 601.

Consilia Evangelica. Ea rejicit *Lutherus*, II, 220 (art. 11); non constituunt perfectionem, sed media libera sunt ad eam consequendam, I, 210, 251.

Consistentes. Pœnitentium statio, I, 596.

Constans (*Constantini Magni* filius). *Donatistas* refrenare conatur, I, 30.

Constans. Ejus *Typus* (anno 648), II, 141; summum Pontificem persequitur: misere exstinguitur (a° 668), II, 142.

Constantiense Conc. (Synodus XVI). Anno 1414. Condemnat *Joannem Hus*, eumque sæculari brachio tradit, II, 199, 200. — Sessione 8 condemnat 45 *Wiclefi* articulos, II, 193 seq.; quid de quartæ et quintæ sessionis decretis, I, 323 seq.

Constantinopolitanum Conciliabulum. Anno 754. Contra cultum sacrarum imaginum, II, 150.

Constantinopolitanum Concil. I. (Synodus II). Anno 381. Contra *Macedonium*, II, 67.

Constantinopolitanum Concil. II. (Synodus V). Anno 553; in quo condemnata sunt Tria Capitula, I, 339; II, 132 seq.

Constantinopolitanum Concil. III. (Synodus VI). Anno 680. Contra *Monothelitas*. II, 143.

Constantinopolitanum Concil. IV. (Synodus VIII). Anno 869. Contra *Photium*, III, 163 seq.

Constantinus (*Constantini Magni* filius). *Donatistas* refrenare conatur I, 30.

Constantinus Copronymus. Iconoclasta, II, 150 seq.

Constantinus Magnus. Catholicorum causam contra *Donatistas* defendit, II, 28; quid egerit, quum *Ariani* Ecclesiam turbarent, II, 33 seq.; *Eusebium Nicomediensem* et *Theognium* in sedes suas restituit, II, 39; *S. Athanasium* exsilio afficit, II, 42; de ultimo ejus morbo, baptismate et obitu, II, 43 seq.

Constantinus Pogonatus. Ejus operâ Synodus sexta congregatur, II, 143.

Constantius (*Constantini Magni* filius). Arianis favet, persequitur Catholicos, II. 45 seq.

Consubstantialis. Vocabulum a *Nicæno* Concilio adhibitum, II, 36, 330; in formulis, *Sirmii* confectis, omittitur, II, 48 seq.; de eo mentionem fieri non vult *Calvinus*, II, 257.

Contemplatio. Quid sit; quid a meditatione differat, II, 471.

Continentes. *Tatiani* discipuli, II, 18.

Contingens. Quid sit ens contingens, I, 118; ex rerum contingentiâ probatur existere ens necessarium, I, 118 seq.; si mundus a seipso existeret, esset simul contingens et necessarius, I, 9.

Contritio. Quid de eâ doceat Conc. Trident., I, 576 seq., quid de eâ dicant hæretici, I, 576; II, 218 (*Lutheri* art. 6), 424, 453 (*Baii* art. 71). Contritio est formalis actus caritatis; cum peccato mortali stare nequit, I, 578 seq.; II, 453 (*Baii* art. 71).

Copti. In quo differat a nostro eorum consecrationis ritus, I, 632.

Coran. Vide *Alcoranus*.

Corpus. Nonnulli stulte negarunt, corpora esse vere materialia, I, 25, 26. De mirabili humani corporis structurâ, I, 115, 116; quænam sint beatorum corporum dotes, II, 573, 625; quid dicendum de corporibus in hoc mundo post extremum judicium, II, 596 seq.

Corpus Domini. Solemnitas in honorem SS. Eucharistiæ, I, 563, 614.

Corruptibiles (**Corrupticolæ**). II, 129.

Courtenejus. *Cantuariensis* Archiepiscopus, *Wiclefi* asserta condemnat, II, 193.

Coyer. Auctor libelli: *de la Prédication*, I, 373.

Cranmerus. II, 268, 269, 270, 272, 274, 276, 279, 282.

Cromuelus (**Oliverus**). *Angliæ* defensor, II, 255, 262.

Cromuelus (**Thomas**). II, 269, 272, 273.

Crux. Crucis imagini summa debetur veneratio, I, 694: II, 154; quinam hunc cultum rejecerint, II, 177, 183, 229. In extremo judi-

cio crucis signum judicis adventum præibit, II, 579.

Cultus. Distinctio inter cultum *latriæ, hyperduliæ* et *duliæ*, I, 681; quem cultum Sanctis exhibere debeamus, I, 679, 681 seq.; quo cultu prosequendæ sint sanctorum reliquiæ, I, 689 seq.

Custos. Concil. Roman. (anno 324) inter Ordines commemorat Custodes Martyrum, I, 651.

Cyclus enneadecaëteris = 19 annorum, seu *numerus aureus*, II, 38.

Cyprianus (S.). Controversia de hæreticorum baptismo, I, 335, 386, 387.

Cyrillus Alexandrinus (S.). Nestorio sese opponit, II, 89 seq. — Quid sibi voluerint verba: *una Verbi incarnati natura*, II, 107; contra ejus anathematismos scripsit *Theodoretus*, II, 110, 132 seq.; *S. Cyrillus* in Conc. *Ephesino* pro *S. Cœlestino* præses, II, 91 seq.

Cyrus. *Monothelitarum* fautor, II, 137 seq.

D

Dæmon. Vide: *Diabolus.*

Dæmoniaci. Anabaptistarum secta, II, 228.

Damnatio. *Calvinus* ait, a Deo homines ad positivam damnationem prædestinari, II, 259, 433 seq. (Confer etiam II, 84-86); num saltem damnatio seu reprobatio negativa admitti possit, II, 439, 673-674.

Damnatus. Quid significet: *Non resurgent impii in judicio*, II, 561; quid in resurrectione iis præstent Angeli, II, 563; sintne resurrecturi damnati cum integro corpore, II, 570, 571; de reliquiis eorum corporum qualitatibus, II, 574 seq.; Christus in extremo judicio de contemptâ suâ Passione objurgabit, II, 587; quid de proferendâ sententiâ, II, 588 seq.; de damnatorum statu post judicium, II, 598 seq.; de pœnarum æternitate, I, 31 seq., 227, 228, 241 seq.; II, 611 seq.; quid hac de re *Sociniani*, II, 292 (art. 17).

Damni pœna. Vide: *Infernus, Purgatorium.*

Dania. *Lutherana* hæresis illuc introducitur, II, 216, 217.

Daniel. Messianum vaticinium: *Septuaginta hebdomades*, I, 23, 158; cf. 67, 68; quænam difficultates contra librum *Danielis* moveantur, I, 477.

Daniel (S.). Stylita, II, 122.

Darnleius. *Mariæ Stuartæ* maritus, II, 253.

David. Messiam prænuntiat, I, 157; alia singillatim indicat, I, 67, 68; Messiæ passionem prædicit, I, 180, 181; de dispersione Judæorum agit, I, 168.

David Dinantinus, II, 189.

Davidiani. Anabaptistarum secta, II, 228.

Declaratio Cleri Gallicani (1682). Tunc solum Romani Pontificis judicium irreformabile esse censet, quum accesserit Ecclesiæ consensus, I, 438; hac in re discrepat ab antiquâ Gallorum doctrinâ, I, 439-440; postea (1692) Episcopi se dolere professi sunt, I, 444; sitne *Bossuet* auctor illius libri, quo *Declaratio* defenditur, I, 412.

Decretales Isidor. Falso asserit *Febronius*, ex iis multum accrevisse Pontificis auctoritatem, I, 409 seq., 428.

Defuncti. Suffragia fidelium, Missæ sacrificium et indulgentiæ iis, in purgatorio detentis, prosunt, I, 619, 620, 622, 671, 673, 674, 678, 701; II, 545, 642, 643; sitne utilis recursus ad animas in purgatorio detentas, II, 640.

Deistæ. I, 17 seq., 143, 223 seq., 251; II, 509.

Demetrias. Nobilis virgo; ei scribunt *Pelagius* et *S. Hieronymus*, II, 80, 81.

Democritus. Affirmabat, casu omnia esse condita, I, 13; inter primos atheos numerari debet, I, 113.

Deus. Deum existere, naturæ vox clamat, I, 12; ipse Deus monstravit, Se existere, I, 14; res externæ ostendunt, I, 7, 14, 109, 114 seq.; rerum contingentia probat, existere ens necessarium, I, 118; materiæ motus probat, existere primum motorem, Deum, I, 120; anima spiritualis probat, existere purum spiritum, Deum, I, 125; Deum non existere, nemo persuasum habet, I, 7; etiam gentiles credebant, unum præesse Deum, I, 262 seq. — Quænam sint Dei attributa, I, 14, 84; Deus est unus, I, 14, 86, 87, 261; trinus in personis, I, 87; II, 315 seq.; ens necessarium, I, 118. Quam impie *Spinosa* de Deo sentiat, I, 11, 138. Deus ratam habere nequit falsam religionem, I, 18, 143, 144,; II, 524, 529, 530.

Diabolus. Non operatur vera miracula in confirmationem erroris, I, 25, 154, 155; II, 516; quid de magicâ arte dicendum, I, 222 (nota); sitne etiam his temporibus admittenda vera obsessio, I, 211 (nota); II, 565; num in purgatorio animas torqueat, II, 542; tempore Antichristi solvetur satanas, II, 549; sitne diabolus in extremo judicio judicandus, II, 592; sitne post judicium damnatorum corpora discruciaturus, II, 603.

Diaconus. Diaconatus est Sacramentum; quem in finem institutus sit, I, 634; olim diaconi nonnumquam confessionem audiebant, I, 595; quid de eorum cælibatu, I, 645.

Dio Chrysostomus. Quis fuerit, I, 262.

Dionysius (S.) Areopagita. Quid de eo et de ejus operibus dixerit antiquitas, I, 640.

Dionysius (S.), Mediolanensis Ep. *Arianis* resistit; a Constantio male tractatur, II, 47.

Dioscorus. Quis fuerit; quid fecerit, II, 106 seq.; in Conc. *Chalcedonensi* condemnatur, II, 114; moritur, II, 117.

Divinatio. Quot apud Gentiles essent divinationum modi, I, 266.

Divortium. Quid apud Judæos, quid apud Christianos, I, 659, 661; quid *Bucerus* dixerit, II, 235.

Docetæ. Hæretici, II, 18.

Dominicus (S.). Quid contra *Albigenses* egerit, II, 186.

Dominis (Marcus Anton. de). II, 293; quid dixerit de consensu laicorum ad fidei propositionem statuendam, II, 448. — Ejus operâ anno 1616 Londini prodiit *Pauli Sarpi* (*Suavis*) historia Conc. Tridentini, I, 463.

Donatistæ. Schismatis historia (*Donatus* primus seu a Casis Nigris), II, 27, 28. — Hæresis historia (*Donatus* secundus seu Magnus), II, 28 seq.

Dos. Quibusnam dotibus ornentur beatorum corpora et animæ, II, 573, 625.

Dudleius (Joannes). Comes *Warvicensis*, postea dux *Northumbriæ*, quid fecerit; ipse securi percutitur, sed ante obitum hæresim rejicit, II, 277, 278.

Dulcinus. II, 191.

Durandus (Nicolaus). Prius *Calvinista*, hæresim abjurat, II, 243.

E

Ebion. Quid docuerit, II, 15; quid contra eum *Origenes*, II, 25; *Ebionitæ*, velut primi *Ariani*, II, 323.

Ecclesia. Sancta ejus origo, I, 45, 46; sancta ejus doctrina, I, 48; una esse debet, I, 275; II, 9; ejus in doctrinâ stabilitas, I, 53, 276, 704; Apostolica esse debet, II, 8; Ecclesia numquam defecit, I, 58; II, 9; Ecclesia adversarios suos, idololatriam et hæresim, semper devicit, II, 7 seq.; Catholica, i. e. universalis est, I, 50, 51; visibilis esse debet, I, 60, 276 seq., 705. — Magistra veritatis I, 249; regula fidei, I, 289; Christus S. Petrum Ecclesiæ præfecit, I, 295 seq.; Romanus Pontifex est S. Petri successor, I, 300 seq.: cfr. tract. IV, passim. — Ejus regimen est monarchicum, I, 311. Quænam sit prima a Jesu Christo fundatâ Ecclesia, I, 52, 56, 57, 275 seq., 361, 362, 703 seq.; II, 440, 441. Exhortatio ad eos qui Jesu fidei studio tenentur et Oratio pro Ecclesiæ bono (paraphrasis Ps. 79), I, 378, 379; oratio ad S. Fidei dilatationem a Deo petendam, I, 717.

Ecclesia. Vide: *Templum.*

Ecclesiasticus. Inter libros Canonicos revera numerari debet, I, 477.

Eckius. Cum *Luthero* disputat, II, 208.

Ecthesis. II, 140.

Edmundus Campianus. Sub *Elisabethâ* martyr, II, 283.

Eduardus VI. Henrici VIII filius, II, 276 seq.

Educatio. Non est causa fidei, I, 12; videant parentes, quò liberos ad scientias addiscendas mittant, I, 248. — Quid de educatione juvenum dicat *Helvetius*, I, 372.

Ejulantes. Anabaptistarum secta. II, 229.

Electio. Ecclesiæ ministri non a populo, sed a summo Pontifice et Episcopis vocari debent, I, 644.

Electus. Reproborum numerus multo major est quam numerus electorum, II, 468, 469, 733.

Elias. Ante mundi exitum adveniet, occidetur, resurget, II, 554 seq.

Elipandus. Christum filium adoptivum vocat, II, 97; confutatur, II, 372.

Elisabetha. *Henrici VIII* et *Boleinæ* filia, II, 280 seq.

Eloquentia. Sacri oratores populari eloquentiæ studeant, I, 375.

Encratitæ. *Tatiani* discipuli, II, 18.

Enthusiastæ. II, 71.

Ephesinum conciliabulum. Anno 431 a *Joanne Antiocheno* pro *Nestorio* convocatur, II, 93.

Ephesinum conciliabulum (Latrocinium). Anno 449, Dioscoro præside, pro *Eutychete* convocatur, II, 106 seq.

Ephesinum Concilium. (Synodus III). Anno 431. Contra *Nestorium* convocatur, II, 91 seq.

Ephod. Tunica, quâ in sacrificiis apud Judæos sacerdotes utebantur, I, 167.

Ephræm (S.). Quomodo *Apollinarem* ludificaverit, II, 69.

Epicurus. Æternum fuisse ait materiæ motum, I, 120 seq.; cogitandi virtutem materiæ adnexam esse dicit, I, 130; Dei Providentiam negavit, I, 223; quid de hominis animâ di-

cat, I, 233; quid de hominis felicitate, I, 235, 372.

Epiphanes. Hæreticus, II, 17.

Episcopus. De Episcopatûs a Christo institutione, I, 634; de Episcoporum mentione in Act. Apost., I, 634. Episcopi sunt suarum diœcesium principes, I, 312; Romano Pontifici subesse tenetur, I, 403 seq., 429 seq.; Episcopus est sacerdotibus superior, I, 635, 640, 642 seq.; II, 448; quo sensu totius Ecclesiæ curam habeat, I, 320, 403 seq. — In Concilio œcumenico Spiritus-Sanctus etiam Episcopis assistit, ad quos tunc extenditur suprema potestas, I, 319, 442. — Quæritur, sitne eorum potestas immediate a Deo an per summum Pontificem, I, 404, 701; partiales indulgentias concedere possunt, I, 701. — Episcopi officium, periculi plenum, neutiquam appetendum, II, 126.

Epistolæ formatæ. Quid sint, I, 424 nota *b*.

Erasmus. Quis fuerit; quid docuerit, II, 202 seq. — Veteres ausos non fuisse ait, Spiritum-Sanctum Deum vocare, II, 203; quid de confessione auriculari dicat, I, 583; quid de textu *S. Pauli: Sacramentum hoc magnum est*, I, 654; reformatores velut comœdiam egisse ait, II, 212; in Kalendario *Joannis Fox* inter sanctos numeratur, II, 282; quid *Erasmus* de *Calvino* prædixerit, II, 239.

Erigena. Vide: *Scotus*.

Esther. Liber *Esther* vere authenticus est; quare ultima capita cum prioribus non congruere videantur, I, 476.

Eucharistia. Quid de hoc Sacramento doceat Conc. Tridentinum, I, 554 seq.; est Sacramentum, II, 391; de ejus materiâ et formâ, II, 407 seq. — Probatur Jesu Christi in hoc Sacramento præsentia, I, 557 seq., 561; II, 391 seq., 404; quomodo Christus in Eucharistiâ adsit, I, 556; II, 402 seq.; de transsubstantiatione, I, 562 seq.; II, 398 seq. — De erroribus circa Eucharistiam: quid dixerit *Joannes Scotus Erigena*, I, 555; quid *Berengarius*, I, 555; II, 175; quid *Almaricus*, II, 189; quid *Wiclefus*, II, 193 (art. 1, 2, 3); quid *Lutherus*, I, 555; II, 221, 398; quid *Carlostadius*, II, 221, 229; quid *Brentius*, II, 224; quid *Kemnitius*, II, 225; quid *Zuinglius*, I, 558; II, 232; quid *Œcolampadius*, II, 234; quid *Bucerus*, II, 235; quid *Calvinus*, I, 555, II, 239, 260, 261; quid *Beza*, II, 247. — De solemnitate Corporis Domini, de processionibus et expositione SS. Sacramenti notiones historicæ, I, 563, 614 seq.; de modo asservandi Eucharistiam, I, 615; olim in varios usus Eucharistia adhibebatur, I, 615. — Quæritur, utrum tandem ad salutem perventurus sit, quicumque Eucharistiam susceperit, II, 613. Miracula in Eucharistiæ confirmationem a Deo patrata, II, 195 seq.

Euchitæ. Idem ac *Messaliani*, II, 70, 71.

Euphemitæ. II, 70.

Eusebius Cæsariensis. *Arii* et *Arianorum* fautor, II, 33, 37, 40. — In *Vitâ Constantini* refert, imperatorem paucis ante mortem horis Baptismum *Nicomediæ* suscepisse, II, 43.

Eusebius Dorylensis. Strenuus *Nestorii* et *Eutychetis* adversarius, II, 89, 101 seq.; in Ephesino conciliabulo condemnatur, I, 108, 109.

Eusebius Nicomediensis. *Arii* et *Arianorum* fautor, II, 33, 35, 37, 39, 40 seq.

Eusebius (S.) Vercellensis. In *Mediolanensi* concilio Catholicam veritatem contra *Arianos* tuetur, II, 46, 47.

Eutyches. Hæresiarcha, II, 101 seq.; in Conc. *Chalcedonensi* condemnatur, II, 115; moritur, II, 116, 117. — Confutatur ejus hæresis, II, 375 seq.

Eutychiani. Historia, II, 101-126; item *Acephali*, II, 126-132.

Evangelia. Evangeliorum veritas demonstratur, I, 192 seq. — Quando scripta fuerint, I, 193, 194; ubinam scripta fuerint, I, 194; quâ linguâ, I, 287, 480, 711; quid de Evangeliis dicat *Rousseau*, II, 520, 521. — Vide etiam: *Scriptura sacra*.

Extensio. *Leibnitius* et *Wolfius* corporis partes extensas esse negant, I, 26; quid *Locke*, *Voltaire* et *Hobbes* de cogitandi vi in re extensâ dixerint, I, 26, 130-137; confutatur *Spinosæ* systema, I, 10, 137 seq. — Res extensa cogitare nequit, I, 26 seq., 125 seq.

Extrema Unctio. Quid de eâ doceat Concil. Trident., I, 598 seq.; quid objiciant hæretici, I, 599. De ejus materiâ et formâ, I, 600; de effectu, I, 601; de ministro et subjecto, I, 602; quænam requiratur dispositio, I. 605; quæ sit obligatio eam suscipiendi, I, 606. *Lutherus* et *Calvinus* hoc Sacramentum rejecerunt, II, 220 (art. 34), 260.

F

Farellus. *Calvini* amicus, II, 240, 241.

Febronius. De ejus libro: *De Statu Ecclesiæ*, I, 383, 389, 390. — Confutantur ejus asserta, I, 385-459. — Quid de Ecclesiæ constitutione

et de Romani Pontificis auctoritate doceat, I, 389 seq.

Felicitas. In quo consistat, I, 105, 246; II, 517; in divinâ lege servandâ reperitur, I, 251; II, 520 seq.; in fruendis hujus vitæ oblectamentis non reperitur, I, 235; bona creata animum explere nequeunt, II, 618; divina revelatio non officit neque singulorum hominum (II, 517 seq.) neque societatis felicitati (II, 524 seq.). — Divina revelatio felicitati consulit, II, 520, 521. Increduli non sunt felices, I, 37, 246; II, 518 seq.

Felix (Abbiritanus) Quid sub *Hunerico* fidei causâ pati debuerit, II, 62.

Felix II (S.). Antea quidem antipapa, postea vero martyrio affectus, II, 51, 52.

Felix V. *Amedeus, Sabaudiæ* princeps, antipapa, I, 330.

Felix (Urgelinus). Christum filium adoptivum vocat, II, 97; confutatur, II, 372.

Fénelon. *Cameracensis* Archiepiscopus, II, 310.

Fides. Non est effectus educationis, I, 12; non est effectus artis politicæ, I, 13. Simul clara est et obscura, I, 43, 104; rationi non est contraria, sed superior, I, 103, 147; II, 513 seq.; ratio præcepta fidei audit, I, 104; ad fidei normam vita dirigenda est, I, 44, 79; fide superanda sunt adversa, I, 80, 244. Fidei regula deest Protestantibus, I, 61, 62, 285 seq., 293 seq., 706, 710; Scriptura esse nequit unica fidei regula, I, 285, 710 seq.; regula fidei est Ecclesiæ definitio, I, 289 seq. — Deo grati esse debemus pro eximio fidei dono, I, 44, 106; II, 11, 530, 531. — Sola fides sine operibus mortua neque ad justificationem satis est, I, 208, 502 seq., 508, 511 (canones), 512 (n. 66), 537 (can. 4), 538 (can. 8), 571, 572; II, 416 seq., 421 seq. — Beati in cælo mysteria fidei clarâ luce intuentur, II, 620. Supernaturalis fidei habitus in damnatis non remanebit, II, 607. Exhortatio ad eos qui Jesu fidei studio tenentur, et Oratio pro Ecclesiæ bono (paraphrasis Ps. 79), I, 378. — Oratio ad gratias Deo agendas pro sanctæ fidei dono, et ad fidei dilatationem ab Eo petendam, I, 717.

Fiducia. Est orationis conditio, II, 658 seq.; de vanâ hæreticorum fiduciâ, I, 508-510, 512-513; peccatores, qui converti volunt, cum verâ fiduciâ orare possunt, II, 662-664.

Figuræ. In antiquâ Lege Christum exhibebant: sanguis fœderis, serpens æneus, sacrificium expiatorium, caper emissarius, I, 176-177. In sacrâ Scripturâ distinguendæ sunt meræ figuræ ab iis, quæ simul aliquod factum exhibent, I, 559.

Fisher (Joannes). Episcopus *Roffensis* (*Rochester*), II, 267, 270, 271 seq.

Flaccus (Flacius) Illyricus. Præcipuus *Magdeburgensium Centuriarum* auctor, II, 223.

Flagellantes. II, 189, 190.

Flavianus (S.). *Eutychetem* condemnat, II, 102 seq.; quid in *Ephesino* conciliabulo perpessus sit, II, 108, 109; in Conc. *Chalcedonensi* ejus causa defenditur, II, 114.

Florentinum Conc. Œcumen. (Synodus XVIII). Anno 1439. *Græci* denuo ad *Romanam* Ecclesiam accedunt, II, 170 seq.

Florinus. *Valentini* discipulus, II, 17.

Fœdus. Sanguis fœderis sanguinem Christi figurabat, I, 176.

Folmarus. II, 181.

Formatæ epistolæ. Quid sint, I, 424 nota *b*.

Fox (Joannes). Anglicani cujusdam Kalendarii auctor, II, 282.

Fox (Joannes Georgius). *Quakerorum* seu *Tremulorum* caput, II, 263.

Franciscus de Paula (S.). Hugonoti ejus reliquias comburunt, II, 250.

Franciscus Salesius (S.) Ejus cum *Theodoro Bezâ* colloquia, II, 247 seq. — Quid de pretioso fidei dono dixerit, I, 717.

Franciscus Xaverius (S.). Quam traditionem de *S. Thomâ* Apostolo apud *Indos* invenerit, I, 191.

Fraticelli. II, 190.

Fridericus III (Saxoniæ elector). Luthero nimis favet, II, 208, 211; moritur, II, 208, 209 nota.

Fulgentius (S.). Sub *Trasamundo* exsilio afficitur, II, 63.

Fullo *Antiochenæ* sedis invasor, II, 124; moritur, II, 125.

Fundamentales Articuli. Doctrina a *Jurieu* propugnata, I, 62, 278, 706 seq.; II, 529.

G

Gehenna. Erat vallis, in quâ idolo *Moloch* immolabatur; nomen inferni, II, 600.

Gelimer. Hildericum regno expellit; a *Belisario* devincitur, II, 63.

Genealogia. Quomodo explicetur *Christi* genealogia, in Evangeliis descripta, I, 200.

Gensericus. *Vandalorum* rex, Catholicos persequitur, II, 59 seq.

Gentiles. Errarunt circa dogmata et mores, I, 144; II, 499 seq., 511; quam cæcos et superbos se præbuerint, II, 498 seq., 511. Eorum religio non est vera, I, 261 seq.; de gentilium divinationum et oraculorum vanitate, I, 266 seq.; eorum philosophi et poetæ unum Deum maximum agnoverunt, I, 262; multi populi unum Deum summum fatebantur, I, 263; animam immortalem esse agnoscebant, I, 28, 29, 237-239; æternum præmium et supplicium agnoscebant, II, 598, 616. — Gentilitas frustra conata est Christianam evertere Ecclesiam, II, 7, 8. Gentilium conversio probat, Messiam venisse et veram esse Christianam religionem, I, 49 seq., 164 (n. 23), 170 (n. 13), 182 seq., 184 seq. — Cur inexcusabiles sint, si pereant, II, 364, 365, 466. — Dialogus seu brevis ethnicum convertendi methodus, I, 84 seq.

Gentilis (Valentinus). *Serveti* discipulus, II, 287.

Georgius. Anabaptista, qui se tertium *Davidem* dicebat; *Davidianorum* caput, II, 228.

Gerberon. II, 304.

Gerhardus. *Lutheranus;* quum S. Jacobi epistolam recipiat, fidem sine operibus mortuam esse agnoscit, II, 421; quid de indulgentiis, dicat, I, 697; quid de antiquâ Ecclesiâ, I, 704.

Germanus (S.). Sacrarum imaginum causam tuetur, II, 145; *Constantinopolitanam* sedem relinquit, II, 146.

Gerson. Asseruit, Concilium esse supra Pontificem, I, 304, 329; hæreticum vocat eum, qui statum monarchicum summo Pontifici pertinaciter denegaret, I, 312, 422.

Gibson (Edmundus). De incredulis queritur, I, 6, 103.

Gilbertus. Hæreticus, II, 181.

Gloria Patri. In Concilio *Nicæno* adjiciuntur verba: *Sicut erat, cet.*, II, 37; ex verbis: *Gloria Patri et Filio et Spiritui-Sancto* probatur Spiritûs-Sancti divinitas, II, 343.

Gnostici. II, 16; Baptismum rejiciebant, I, 545.

Gomaristæ. II, 264.

Gothescalcus. A multis inter *Prædestinatianos* recensetur; quid de eo dicendum, II, 85, 86.

Græci. Cur *Ionii* vocentur, I, 151; antiqui Græci mundum et ortum et interiturum esse credebant, Deumque ejus esse conditorem et administratorem, I, 111. — De eorum schismate, I, 54, 190, 426; II, 156-173; quam difficultatem in Conc. *Florentino* opposuerint, I, 386. Confutatur *Græcorum* hæresis, II, 347 seq. — Quæ sit apud eos Baptismi forma, I, 545; quæ forma Confirmationis (manus seorsum non imponunt), I, 551; quid de materiâ et formâ Eucharistiæ, II, 407-410; quid de Communione sub utrâque specie, I, 609, 610; quid de Canone Missæ, I, 631, 632; in Pœnitentiæ sacramento utuntur formâ deprecativâ, I, 591, 596; de extremæ Unctionis materiâ et formâ, ministro et subjecto, I, 600, 601, 604; quid de materiâ Ordinis, I, 637; Subdiaconum inter Ordines majores non numerant, I, 639; de numero Ordinum, I, 651; de cælibatu, I, 645, 649.

Granvelle. A *Philippo II* in *Hispaniam* revocatur, II, 251; S. Pius V ei mandat, ut Bullam *Ex omnibus afflictionibus* Baio et Lovaniensi academiæ notam faciat, II, 297.

Gratia sanctificans est donum, animæ intrinsecum et interior hominis renovatio, I, 505. — Contra *Pelagium* probatur, gratiam esse necessariam et gratuitam, II, 355 seq. — De modo, quo gratia operatur; varia hac de re systemata exponuntur, I, 517 seq.; gratiam nemini deesse, II, 680-690. De gratiæ efficacis necessitate, et de medio eam obtinendi, I, 228 seq., 528 seq.; II, 668, 707-722; gratia *sufficiens* actum orandi et facilia præstandi confert, si homo velit; gratia *ab intrinseco efficax* ad quodlibet bonum operandum hominis voluntatem determinat; gratia autem efficax obtinetur sufficienti orationis gratiâ, omnibus communi, I, 528 seq. — Contra *Semipelagianos* probatur, a Deo esse bonæ voluntatis et fidei initium, II, 361 seq. — Deus non tenetur omnibus eamdem gratiæ abundantiam concedere, I, 34, 35, 36, 227, 228, 230. — Vide etiam: *Jansenius, Oratio.*

Gregorius Magnus (S.). Num declaraverit, Romanum Pontificem subesse Conciliis, I, 340.

Gregorius II. Num in fide erraverit, I, 360.

Gregorius. Schismaticus, Episcopus *Syracusanus*, II, 157.

Grotius (Hugo). Quis fuerit; quomodo e custodiâ evaserit, II, 264. Quid de jure naturæ affirmet, I, 367; prophetias, non ad veritatis demonstrationem, sed ad solam confirmationem valere ait, I, 156; prophetias in sensu litterali ad Messiam referri, inepte negat, I, 174, 183; Isaiæ prophetias ad Jeremiam detorquet, I, 179.

Guillelmus a sancto amore, II, 189.

Gustavus Wasa (Ericson) et Gustavus Adolphus. Reges *Sueciæ,* II, 216.

Guyon, II, 310.

H

Hæresis. Majus damnum Ecclesiæ intulit quam idololatria, II, 8; cur Deus hæreses permittat, II, 8.

Harduinus. Ejus opera condemnantur a Clemente XIII et Benedicto XIV, II, 476, 478; de ejus erroribus, II, 478, 479.

Hauranne (Du Verger de). *Joannes Vergerius, S. Cyrani* abbas, II, 298.

Hebdomas. Septuaginta Danielis hebdomades, I, 23, 158,

Heloisa. II, 178.

Helvetius. Confutatur ejus liber: *de l'Esprit*, I, 363 seq.

Helvidius. Beatam Virginem alios præter Jesum Christum filios habuisse dicit; confutatur a *S. Hieronymo*, II, 73, 74.

Henoch. Ante mundi exitum adveniet, occidetur, resurget, II, 554 seq.

Henoticum. Unionis edictum, a *Zenone* promulgatum, II, 123.

Henriciani. Hæretici, II, 178.

Henricus VIII. Rex Angliæ, II, 266 seq.

Henricus. Discipulus *Petri de Bruis*, II, 178.

Heracleon. *Valentini* discipulus, II, 17.

Heraclius. Ejus *Ecthesis*, II, 140.

Hermenegildus (S.). Leovigildi, patris, jussu martyrio afficitur, II, 64.

Hermogenes. Hæreticus, II, 20.

Hesselius (Hessels). Unà cum *Baio* ad Conc. *Tridentinum* mittitur, II, 296; *Baianismum* profitetur, II, 453.

Hexapla. II, 23.

Hierarchia. De ejus necessitate, I, 295; quid de hierarchiâ ecclesiasticâ doceat Concil. Trident., I, 635, 639 seq.; quid contra vocem *hierarchiæ* dicat *Suavis* (*Sarpi*), I, 640.

Hieronymus (S.). Summum Pontificem consulit de voce *hypostasis*, I, 351, 417; II, 319. — Num crediderit, presbyterum Episcopo esse æqualem, I, 642: num putaverit, damnatorum pœnas non esse æternas, II, 613.

Hieronymus Pragensis. Vivus comburitur, II, 200, 201.

Hierosolyma. A *Daniele* prædicitur ejus ruina, I, 23, 159 seq.; idem a Jesu Christo prædicitur, I, 163, nota 5. — Judæi sub *Juliano* frustra conantur templum ibi reficere, I, 166, 167. — Ibi habebitur extremum judicium, II, 578.

Hildericus. Catholicis religionem libere exercere permittit, II, 63.

Hobbes. Quis fuerit, I, 131; ejus systema de materiæ motione, I, 130; de cogitationis origine et naturâ, I, 26, 132; animæ immortalitatem negat, I, 233.

Hofmann (Melchior). Dux *Melchioritarum*, II, 228.

Holkot (Robertus). Revelata dogmata contra rationem esse asserit, II, 513.

Homicidium. Vide: *Occisio.*

Honorius (Imperator). Donatistas reprimit, II, 30.

Honorius I (Papa). *Monothelitarum* hæresim non approbavit, I, 357; quid de eorum sententiâ scripserit; cur eum condemnaverit sexta Synodus, II, 138 seq.

Hontheim. Vide: *Febronius.*

Horebitæ. *Hussitæ*, II, 201.

Howarda (Catharina). *Henrici VIII* uxor, II, 274.

Hugonoti. II, 244, 249 seq.

Humilitas. *Fides*, inquit S. Augustinus, *non est superborum, sed humilium*, I, 44; *Deus*, inquit S. Petrus, *humilibus dat gratiam*, II, 355; humilitas est etiam orationis conditio, II, 655 seq.

Hunericus. Contra suos omnesque Catholicos crudelem se præbet, II, 61 seq.; moritur, II, 63.

Hus (Joannes). Hæresiarcha; vivus comburitur, II, 197 seq.; in *Foxiano* Kalendario inter Sanctos numeratur, II, 282; quid de Eucharistiâ dixerit, II, 394 (vide tamen, II, 198); de purgatorio, II, 541 (vide tamen, II, 198). — Quid dixerint *Tridentini* Patres de securitatis diplomate, *Joanni Hus* concesso, II, 447.

Hutitæ. Anabaptistarum secta, II, 228.

Hydroparastatæ. Vide *Aquarii.*

Hypostasis. Olim controversia fuit de hoc vocabulo, II, 319; *Calvinus* hujus vocis usum improbat, II, 257. — De hypostaticâ Personæ Verbi cum humanâ naturâ unione, II, 366 seq.

Hypsistarii. II, 70.

I

Ibas. Vide: *Capitula (Tria).*

Iconoclastæ. II, 145 seq.

Idealismus. Negat, materiam revera existere, I, 25, 26.

Idololatria. De primo ejus ortu; numquam totum orbem obruit; de ejus causâ, I, 13, 113; quænam fuerint apud varias gentes idola, I, 19, 144.

Ignatius (S.). Patriarcha *Constantinopolitanus*, cui *Photius* injuste substituitur, II, 156 seq.; e vitâ discedit, II, 165.

Imago. Sanctorum imagines colendæ sunt, I, 679, 691 seq. — De *Iconoclastarum* hæresi et historia, II, 145 seq ; de *Carlostadio*, II, 229; *Calvinistis*, II, 240, 244, 250; duce *Somersetiæ*, II, 276; *Elisabethâ*, II, 282; *Calvino*, II, 261.

Immaculata B. M. V. conceptio. Vide: *Conceptio.*

Immortalitas. Anima humana est immortalis, I, 28 seq., 90, 230 seq.; dogma immortalitatis ad ordinem publicum servandum confert, II, 526. Vide etiam: *Anima.*

Impanatio. II, 398, 400.

Impeccabilitas. Beati in cælo peccare nequeunt, II, 622, 623. — Justi his in terris Dei gratiam peccato amittunt, I, 513, 514, 541; II, 425-428. — Quid dixerit *Valentinus*, II, 17; quid *Jovinianus*, II, 75 (art 2); quid *Almaricus*, II, 189 (art. 3); quid *Beguardi*, II, 191 (art. 1); quid *Calvinus*, II, 258 (art. 4), 425-426; quid *Molinos*, II, 309.

Impedimenta Matrimonii. Quid hac in re facere possit Ecclesia, I, 657 seq.

Inæqualitas. Cur ordinum et divitiarum inæqualitas in hominum societate adsit, I, 224; II, 528.

Inamissibilis. Sitne gratia Dei inamissibilis. Vide: *Impeccabilitas.*

Incarnatio. Vide: *Christus.*

Incestuosi. II, 174.

Incorruptibiles (Incorrupticolæ). II, 129; in eorum errorem incidit imperator *Justinianus*, II, 129 seq.

Increduli. Non sunt felices, I, 37, 105-108, 246; II, 517 seq.; valde imprudenter agunt, I, 245, 246; quæ sit vera incredulitatis ratio, I, 38, 104, 246; quis sit incredulitatis effectus, I, 103, 190 (nota 4).

Indagatores. II, 279.

Independentes. *Calvinistæ*, II, 262. — In synodo *Charentonensi* ipsi *Calvinistæ* reprobarunt Independentium doctrinam, I, 706.

Indiæ Orientales. Antiqua de *S. Thomâ* Apostolo traditio, I, 191.

Indulgentiæ. Quænam sit de indulgentiis Ecclesiæ doctrina, I, 697 seq. — Earum in *Germaniâ* sub *Leone X* promulgatio *Lutheranorum* hæresi occasionem præbet, II, 205 seq.

Inertia. Deum esse probatur ex materiæ seu corporum motu, I, 120 seq.

Infallibilitas. Romanus Pontifex, *ex cathedrâ* loquens, infallibilis est, I, 344 seq.; item I, 385-459, Vindiciæ contra *Febronium*, passim. — Vide etiam: *Concilia.*

Infantes. Vide: *Parvuli.*

Infernus. Quid philosophi gentiles de inferno dixerint, II, 598, 599. Ubinam sit, II, 599, 600. De pœnâ sensûs, II, 601 seq.; de pœnâ damni, II, 604 seq. — Utrum damnati in inferno juxta an citra condignum puniantur, II, 614, 615. — Ejus pœnæ sunt æternæ, I, 31, 241 seq.; II, 611 seq.

Infinitus. Rejicienda est infinita causarum series, I, 8. — Infinitum transiri nequit, I, 120, 121.

Ingundis. Maritum suum, *Hermenegildum*, ad fidem Catholicam amplectendam perduxit, II, 64.

Innocentium (SS.) strages. Prædicitur a Jeremiâ, I, 175; quid de eâ *Macrobius*, I, 196.

Innocentius III. Num declaraverit, Romanum Pontificem subesse Concilio, I, 342. Num in fide erraverit, I, 360.

Insabbatati. Hæretici *Waldenses*, II, 183.

Inspiratio (Scripturæ sacræ). Quorsum se extendat; diluuntur difficultates, I, 478.

Instrumenta. Sitne eorum traditio pars essentialis ipsius Ordinationis, I, 637 seq.

Intentio. Quænam in Sacramentis conficiendis requiratur ministri intentio, I, 539 seq., 590, 591 (verba Concilii *Trid.*).

Interim. *Caroli V* edictum, II, 215.

Interpretatio (Scripturæ sacræ). Quid de eâ doceat Concilium Tridentinum, I, 473.

Interstitia. Notiones historicæ, I, 651.

Intolerantia religiosa. II, 524 seq.

Invocatio. Sanctorum utilis est, I, 679, 683 seq.; estne etiam necessaria, I, 685; II, 640, 643, 644.

Irene. Uxor *Leonis IV*; Catholicorum causam contra Iconoclastas tuetur; Concil. generale pro sacrarum imaginum cultu efflagitat; II, 152, 153.

Isaias. Ejus prophetiæ de Christo Redemptore, I, 67, 68, 175, 177 seq., 182; *Hebræorum* cæcitatem prænuntiat, I, 169; item gentilium conversionem, I, 182.

Isidorus. Ejus Decretales, I, 409 seq.

J

Jacob. Messianum vaticinium: *Non auferetur sceptrum*, I, 22, 67, 158.

Jacobellus (Misnensis). Ad *Hussitarum* partes transit, II, 198.

Jacobitæ. *Eutychiani,* II, 128; ad Concil. *Florentinum* se conferunt, II, 173.

Jacobus II. Catholicus *Angliæ* et *Scotiæ* rex, exsul in Galliâ moritur, quum Angli *Gulielmo Arausicano* (*Orange*) coronam obtulissent, II, 256, 284.

Jacobus III. *Jacobi II* filius, item Catholicus, Romæ moritur, II, 256, 284.

Jacobus V. Catholicus *Scotiæ* rex, *Mariæ Stuartæ* pater, II, 252.

Jacobus VI. *Mariæ Stuartæ* filius, hæreticum se declarat; rex *Britanniæ Majoris* dicitur et nomen *Jacobum I* habet, II, 255, 284.

Jansenistæ. Historia, II, 300 seq. — In dubio ponunt, num *Urbani VIII* bullæ *In eminenti* obedientia debeatur, II, 455.

Jansenius (Cornelius). Episcopus *Gandavensis,* II, 298; ad Conc. *Trid.* mittitur, II, 296.

Jansenius (Cornelius). Episcopus *Yprensis.* Ejus historia II, 298, 299; de ejus libro: *Augustinus,* II, 298 seq. In quo gratiæ efficaciam reponat, I, 524; II, 691 seq. — *Jansenius Baiani* systematis studiosissimus erat, II, 455. Confutantur *Jansenii* errores, II, 412, 459 seq., 691 seq.; exscribuntur et confutantur quinque ejus propositiones, II, 460 seq. — *Quesnellus Jansenii* errores renovavit, II, 307. — Quamnam difficultatem *Jansenius* contra statum naturæ puræ moveat, II, 457.

Januarius (S.). Ejus sanguis liquescit, I, 73, 257.

Janus. Cur ita vocetur, I, 111.

Japonia. Idolum *Amida,* I, 13. — Martyres pro Christo occisi, I, 77, 260.

Jarnac. Prælium, in quo Catholici de Calvinistis victoriam reportarunt, II, 250.

Jejunium. Quadragesimæ jejunium ex Apostolicâ traditione oritur, I, 482; tres olim in Ecclesiâ latinâ erant quadragesimæ, I, 596; quando institutum sit jejunium Quatuor Temporum, I, 596. — Ante Communionem servandum, I, 614, 625. — Quid de jejunio erraverit *Aerius,* II, 70; quid *Messaliani,* II, 70; quid *Jovinianus,* II, 75; quid *Waldenses,* II, 183; quid *Beguardi,* II, 191; quid *Calvinus,* II, 261.

Jeremias. Prædicit *Judæorum* dedecus, I, 169; item eorum conversionem, I, 172; item innocentium stragem, I, 175. — Falso ad eum transferunt, quæ *Isaias* de Messiâ prædixit, I, 179, 180.

Jerusalem. Vide: *Hierosolyma.*

Jesus. Vide: *Christus.*

Jezid. Sacras imagines auferri jubet, II, 145.

Joachim (Abbas). II, 181, 182.

Joannes Bapt. (S.). A *Malachiâ* et *Isaiâ* prænuntiatur, I, 165; de baptismo quem conferebat, I, 542; quid de ejus baptismo *Calvinus,* II, 260; quid de S. Joanne *Albigenses,* II, 184. — Ejus sanguis liquescit, I, 73, 257.

Joannes Cassianus. Semipelagianorum princeps, II, 83.

Joannes Damascenus (S.). Manus amputata ei restituitur, II, 149.

Joannes Evangelista (S.). Probabile existimat *S. Thomas,* eum jam resurrexisse, II, 561.

Joannes Jandunus. Hæreticus, II, 192.

Joannes Leidensis. II, 228.

Joannes Palæologus. In Conc. *Florentino* (anno 1439, *Eugenio IV* S. Pont.) ad Rom. Eccl. accedit, II, 170 seq.

Joannes (Papa) (S.). Quid a *Theodorico* perferre debuerit; num templa *Arianis* restitui voluerit, II, 63, 64.

Joannes (Papa) IX. Num in fide erraverit, I, 360.

Joannes Philoponus. *Tritheitarum* caput, II, 129.

Joannes (Sueciæ rex). Ad hæreticos transit, II, 216.

Job. Liber *Job* veram, non fictam, historiam exhibet, I, 476.

Josaphat. Sitne vallis *Josaphat* extremi judicii locus, II, 578.

Josephistæ. Hæretici *Waldenses,* II, 183.

Josephus Hebræus. Celebre ejus de Jesu Christo testimonium, I, 195; affirmat, Judæos alteram post hanc vitam admisisse, I, 240; *Danielis* de Christo prophetiam inepte ad *Vespasianum* transfert, I, 160.

Jovianus. Imperator, *Juliani Apostatæ* successor, II, 56, 57.

Jovinianus. Hæreticus; quis fuerit; quinam ejus fuerint errores, II, 74 seq.

Juda. *Non auferetur sceptrum,* I, 22.

Judæi. Veram religionem habuerunt ante Christi adventum, I, 269-270; de eorum errore circa Messiæ regnum, I, 172 seq.; prophetiæ de eversione templi, Judæorum dispersione, cæcitate et conservatione, I, 68, 166-172; de eorum conversione in fine temporum, I, 167, 172; II, 555. Sub *Juliano* frustra conantur templum reficere, I, 166, 167. — Judæi recentes seu *Talmudistæ,* I, 207, 270.

Judas. Prædicitur ejus perfidia, I, 165, 212 (nota 8).

Judas Machabæus. Nonnulli inepte ad eum transferunt *Danielis* vaticinium, I, 160. —

Sacrificia offerri voluit pro militum animis, I, 231, 673.

Judex. Requiritur in rebus fidei statuendis, I, 61, 289 seq., 706. — Sacerdos peccata remittens, judicis munere fungitur, I, 567 seq.

Judicium particulare. II, 537 seq.

Judicium universale. II, 576 seq.

Judith. Liber *Judith* veram historiam, non fictam narrationem continet, I, 476.

Julianus Apostata. Templum reficere frustra conatur, I, 166. Christianos persequitur; anno 363 moritur, II, 56.

Julianus Episcopus. *Pelagii* fautor, II, 83.

Julianus Halicarnasseus. Dux *Incorruptibilium* (seu *Incorrupticolarum*), II, 129.

Julianus Sabas (S.). *Julianum Apostatam* obiisse, discipulis suis denuntiat, II, 56.

Julius Cassianus. Princeps *Docetarum*, II, 18.

Jurieu. Unitatem requirit in solis articulis fundamentalibus, I, 62, 278, 706; II, 529. — Inceptum est ejus systema, I, 62, 279, 707.

Jurisdictio. De ejus necessitate in Ecclesiâ, I, 295. — In sacerdote absolvente requiritur, I, 591; ad validam extremæ Unctionis administrationem non requiritur, I, 603.

Jus naturæ. Quodnam sit verum ejus fundamentum, I, 368.

Jusjurandum. Numquam illud licitum esse, asseruerunt *Waldenses*, II, 183; item *Fraticelli*, II, 190 (n. 30, art. 3); item *Anabaptistæ*, II, 228; in humanis contractibus et commercio civili idem asseruit *Wiclefus*, II, 194 (art. 43). — De Anglicano *fidelitatis juramento*, II, 225.

Justificatio. Doctrina Catholica, a Concilio Tridentino exposita, I, 498 seq.; quid sit, quid in homine efficiat, II, 421 seq. — Cur baptismus dicatur *regeneratio*, I, 490, 500. Quisnam sit effectus contritionis, I, 578, 579. Hæreticorum de justificatione errores, I, 502, 505; II, 219 (art. 31, 32, 35, 36; n. 27, art. 3, 4), 221, 258, 422 seq.; 451 (art. 42, 43, 44, 69, 70, 71). *Berruyer* inepte duplicem adstruit adoptionem, II, 501. — Judæi Gentilesque suis viribus stulte confidebant, II, 499.

Justinianus. Quæ fuerit ejus indoles, II, 130, 131; in *Incorruptibilium* errorem incidit, II, 129, 130. — *Carthaginem* recuperat; *Arianos* ex Africâ expellit, II, 63; de ejus obitu, II, 130.

Juvenalis. Ab *Hierosolymitanâ* sede injuste expellitur; a *Marciano* in sedem restituitur, II, 117, 118.

K

Kalendarium. A *Joanne Fox* compositum et *Elisabethæ* reginæ dicatum, II, 282. — Discrimen inter Kalendarium antiquum et novum, a *Gregorio XIII* reformatum, efficit, ut auctores inter se dissideant de diebus, quibus mortem obierunt *Maria Stuarta* et *Elisabetha*, II, 254, 284.

Kemnitius. Quis fuerit et quænam generatim sit ejus doctrina, II, 225; quid de Pœnitentiæ Sacramento dicat, I, 568; quid de partibus Pœnitentiæ, I, 571; quid de contritione fateatur, I, 576; quid de Confessione dicat, et quas contra eam moveat difficultates, I, 583 seq.; quid habeat de Missæ sacrificio, I, 622, 623, 625, 627, 631; quid de Ordine, I, 639; quid de Matrimonio, I, 654, 661, 665.

Knoxus (Joannes). *Calvinismum* in *Scotiam* introducit, II, 252.

L

Lateranense Conc. IV. (Synodus œcum. XII). Anno 1215, contra Albigenses, II, 187, 188.

Lateranense Conc. V. (Synodus œcum. XIX). Anno 1512, in quo reprobantur quæ Conc. *Basileense* contra Pontificiam auctoritatem statuerat, et summum Pontificem Conciliis præesse decernitur, I, 309, 310, 331.

Latrocinium Ephesinum. Conciliabulum anno 449 *Ephesi* habitum, II, 106 seq.

Leeuwenhoek. De mirabili corporis humani structurâ, I, 116.

Leibnitius. Corpora ex immaterialibus constare partibus asserit, I, 26; quid dicat de animæ immortalitate, I, 237.

Leo (Imperator). *Marciani* successor, Catholicorum causam tuetur, II, 119, 120.

Leo IV (Imperator). *Constantini Copronymi* successor, iconoclasta, II, 152.

Leo VI (Imperator), Sapiens. Sententiam summi Pontificis contra *Photium* latam exsequitur, II, 166.

Leo Isaurieus. Sacris imaginibus bellum indicit, II, 145 seq.

Leo III (Papa). Num declaraverit, Concilia præstare Romano Pontifici, I, 341.

Leo X (Papa). *Lutheri* 41 errores condemnat, eumque pro hæretico habendum esse decernit, II, 208, 209; exscribuntur 41 illi articuli, II, 217 seq.

Leonistæ. Hæretici *Waldenses,* II, 182.

Leovigildus. Catholicos persequitur; *S. Hermenegildum,* filium, martyrio afficit; moritur, II, 64.

Leporius. Quum Christum, ut hominem, extremi diei nescium dixisset, Africana Ecclesia eum coegit dicta retractare, II, 336, 337.

Levellerii. Omnes homines fortunis et honoribus æquatos volunt, II, 263.

Lex. Nova lex antiquam perfecit, I, 52, 219, 249. Divina lex servari potest, II, 413, 460; ad eam servandam Dei gratia est necessaria, II, 355, 356, 359, 360. — Vide etiam: *Oratio.*

Libellus repudii, I, 659.

Liberius (Papa). Exsilio afficitur, II, 47. — De *Liberii* lapsu, I, 59, 356; II, 48 seq.; cuinam ex tribus formulis, Sirmii confectis, subscripserit, II, 49 seq. — In nonnullis martyrologiis commemoratur, II, 57.

Libertas. Quid hac in re erraverit *Tatianus,* II, 18; quid erraverint *Manichæi,* II, 22; quid erraverit *Lutherus,* II, 220; quid *Calvinus,* II, 258; quid *Baius,* II, 451, 452 (art. 41, 65, 66, 67); quid *Jansenius,* II, 463; quid *Helvetius,* I, 371. Contra *Lutherum* et *Calvinum* probatur, hominem præditum esse libertate *contradictionis* et *contrarietatis,* II, 411, 412. Probatur, ad merendum et demerendum satis non esse libertatem *a coactione,* II, 412, 413, 463, 695 seq. — Dei præscientia libertatem hominis non aufert, II, 430. Cur Deus peccata hominum non impediat, I, 33, 34, 35. — *Thomistarum* de gratiâ efficaci systema cum hominis libertate conciliari non posse videtur, I, 518; idem dicendum de delectatione victrici relativâ, I, 524 seq. — De verâ ac falsâ libertate, I, 251, 252; II, 522, 527, 528. De falsâ cogitandi loquendique libertate, I, 101-103, 280, 281, 370, 713-715. — Libertas nequit esse proprietas materiæ, I, 23, 127.

Lindanus. De divisione inter Lutheranos, I, 55.

Lingua latina. Quid Tridentini Patres censuerint de Scripturâ, linguâ vulgari imprimendâ, I, 474; Missam in vulgari linguâ celebrari, non expedit, I, 628 seq.

Lisoius. Undecimi sæculi hæreticus, II, 174.

Liturgiæ. Earum varietas, I, 623, 624, 632.

Locke. Quis fuerit, I, 133; inania ejus dubia de materiâ cogitante, I, 26, 133 seq. Vide etiam II, 757. — Agnoscit Revelationis necessitatem, II, 511.

Lollardi. Hæretici *Waldenses,* II, 183.

Longobardi. Hæretici *Waldenses,* II, 182.

Lucifer Calaritanus. Ejus historia; variæ de ejus sanctitate sententiæ, II, 55.

Lucius. Pseudoepiscopus Alexandrinus, monachos persequitur, II, 58.

Lucretius. Quis fuerit; quem exitum habuerit, I, 107; fatetur, hunc mundum non esse ab æterno, I, 111.

Ludovicus XIV. Revocato edicto *Nannetensi (Nantes),* anno 1685, *Calvinistas* in *Galliâ* reprimit, II, 250. — Anno 1714 solemniter suscipit *Clementis XI* contra *Quesnellum* promulgatam bullam *Unigenitus,* II, 305.

Lugdunense Conc. II (Synodus XIV). Anno 1274. Ad exstinguendum *Græcorum* schisma, II, 168 seq.

Lugdunenses Pauperes. Hæretici *Waldenses,* II, 182.

Lumen gloriæ. Quid sit; quid efficiat, II, 619.

Luna. Ante judicium obscurabitur, II, 557; post judicium pulchrior erit, II, 596; ejus motus cessabit, II, 597. — De *Mahumedis* in lunâ peracto miraculo vide II, 756.

Lutherus. Quis fuerit, I, 283, 284; quid fecerit, I, 282; ampla *Lutheri* ejusque hæreseos historia, II, 204 seq.; moritur I, 283; II, 215. — Confessus est, omnes hæreticos ex Scripturâ sacrâ suos colligere velle errores, I, 293; docuit, solam fidem justificare, et hominem non esse justum, sed justum reputari, I, 502, 505; Dei gratiam peccato non impediri, et omnia peccata per fidem absorberi ait, I, 48, 53; negat, justorum opera esse meritoria, I, 515; asserit, justitiam in omnibus esse æqualem, I, 516; statuit, omnia Sacramenta esse æqualia, I, 537; de aliis ejus erroribus circa Sacramenta in genere, I, 538 seq.; dixit, non solam aquam ad baptizandum adhiberi posse, I, 542; ejus de Eucharistiæ Sacramento errores, I, 555; quid de Pœnitentiæ Sacramento dicat, I, 567; quid de partibus Pœnitentiæ statuere voluerit, I, 571 seq.; attritionem bonam esse negat, I, 580; quid de utilitate Confessionis dicat, et cur eam utilem esse existimet, I, 583; quid dixerit de satisfactione post peccatorum veniam concessam, I, 593; extremam Unctionem Sacramentum esse negat, I, 599; quid dicendum de ejus distinctione inter Missam *publicam* et *privatam,* I, 626 seq.; quid de cælibatu clericorum dicat, I, 644; quid dicat de voto continentiæ, I, 650; matrimonium Sacramentum esse negat, I, 653; ejus doctrina de polygamiâ simultaneâ, I, 655 seq.;

II, 214; quid de purgatorio dixerit, I, 671, 677; quid de cultu Sanctorum dicat, I, 681; omnes beatos gloriâ æquatos asserit, II, 620. — Confutantur præcipui ejus errores, II, 411 seq.

M

Macedonius. Catholicos persequitur; negat, Spiritum-Sanctum esse Deum, II, 65 seq.; contra eum (anno 381) celebratur synodus generalis II, seu *Constantinopolitana I*; de reliquis contra *Macedonium* conciliis, II, 67. Confutatur *Macedoniana* hæresis, II, 338 seq.

Machabæi. Quænam difficultates contra libros *Machabæorum* moveantur, I, 477.

Magdeburgenses. Vide: *Centuriatores.*

Magia. Sintne magicæ artes post Jesu Christi adventum omnino sublatæ, I, 222.

Mahumedes. Quis fuerit, I, 271; II, 135; quid docuerit, I, 21, 207; II, 136; ejus miraculum in lunâ peractum, I, 71; II, 135 (Vide etiam II, 756).

Major (Joannes). Sacramenti Pœnitentiæ essentiam in solâ absolutione reponit, I, 573.

Malachias. Messianum vaticinium, I, 165; de sacrificio novæ Legis, I, 167.

Manes. Quis fuerit; quid docuerit, II, 21 seq.; illi vivo cutis detrahitur, II, 22.

Manichæi. Quid docuerint, II, 22. — Item baptismum rejiciebant, quod aquam a malo principio provenisse dicerent, I, 545. — Confutantur, I, 88, 268.

Marburgum. Anno 1529 *Lutherani* et *Zwingliani* frustra conantur in unâ religione sociari, II, 211.

Marcellinus (S.). In Africam mittitur; *Donatistæ* efficiunt, ut capitis damnetur, II, 30, 31.

Marcianus. Imperium obtinet, II, 112; unà cum uxore, *S. Pulcheriâ*, Concilium generale expetit, II, 113; moritur, II, 118.

Marcion. Hæreticus, II, 18.

Marcus. *Valentini* discipulus, hæreticus, II, 17.

Marcus Ægyptius. *Manichæus*, primus *Priscillianistarum* auctor, II, 72.

Marcus Ephesinus. In Concilio *Florentino* (1439) quid de adjecto vocabulo *Filioque* dixerit, II, 171; primatui Rom. Pontificis obnititur, II, 172; post Concilium quid fecerit, I, 426; II, 173. — Quid de Spiritûs-Sancti processione ex Scripturis opponat, II, 350.

Margarita Parmensis. *Neerlandicas* provincias administrat, II, 251, nota *a*.

Maria (Deipara). Vere conjux fuit S. Josephi, I, 660; at semper virgo, II, 69, 73 seq.; de ejus voto castitatis, I, 660; gratiâ plena, I, 686; at mera creatura, II, 69 (n. 78 et nota *a*). — Vere Mater Dei est, II, 372 seq.; quam inepte loquatur *Berruyer*, II, 495; quid eraverint *Cerinthus*, II, 14, *Ebion*, II, 15, *Carpocrates*, II, 16, *Valentinus*, II, 17, *Praxeas*, II, 21, *Nestorius*, II, 87, *Theodorus Mopsuestenus*, II, 108, *Jacobitæ Armenii*, II, 128, *Acœmetæ*, II, 131, *Pauliciani*, I, 144. — Etiam corpore in cælum assumpta est, II. 560. Nulli umquam peccato actuali subjecta fuit, I, 492, 513 (can. 23); a peccato originali immunis fuit, I, 491 seq.; quid de debito próximo, I, 493 seq.; quid dixerit *Baius*, II, 453 (art. 73). — Ejus intercessio utilissima et necessaria nobis est, I, 636; II, 644-646; solvitur difficultas: cur eam *corredemptricem*, *mediatricem* et *spem* nostram dicamus, I, 682. Omnes gratiæ per manus Mariæ transeunt, I, 686; II, 644-645. Cultum *hyperduliæ* ei debemus, I, 681.

Maria. *Henrici VIII* et *Catharinæ Aragonensis* filia, II, 279 seq.

Maria Stuarta. Vide: *Stuarta.*

Marsilius Patavinus. II, 192.

Martinus V. Quænam Concilii *Constantiensis* decreta approbaverit, I, 328, 329, 443.

Martyr (Vermilius). Vide: *Petrus.*

Martyres. Eorum constantia probat, divinam esse Christianam Religionem, I, 75, 258; ingens fuit eorum numerus, I, 75, 259: martyres in Ecclesia numquam defuerunt, I, 76, 77, 260. — *Quodcumque bonum humanum* (ita S. Thomas) *potest esse martyrii causa, secundum quod in Deum refertur*, I, 497. — *Tertullianus* docuit, illicitum esse, martyrium declinare, II, 23. — Quid essent martyrum *libelli commendatitii*, I, 597; vide etiam pag. 699 *Tertulliani* verba. — In extremo judicio assessores, II, 584; de corum aureolis, II, 626.

Martyrius. *Antiochenus* Episcopus; quid ab *Eutychianis* perpessus sit, II, 124, 125.

Massilia (Marseille). Ibi maxime viguit hæresis *Semipelagianorum*, qui idcirco *Massilienses* nonnumquam vocantur, II. 84.

Massoretæ. Puncta apposuerunt, ad dilucidandam Scripturarum lectionem, I, 151, nota 1.

Materia. Materiam æternam et increatam esse docuit *Hermogenes*, II, 20. Increata materia admitti nequit, I, 8, 85, 109. Ex materiæ

contingentiâ probatur, existere ens necessarium, Deum, I, 84, 118, 142; ex materiæ motu probatur, existere primum motorem, Deum, I, 120 seq., 142. — Materia mentem cogitantem habere nequit, I, 26 seq., 125 seq. — Materiam existere negat *Berkeley*, I, 25; quid de materiâ doceat *Spinosa*, I, 137 seq.; II, 295; *David Dinantinus* stulte asseruit, Deum esse materiam primam, II, 189; eam constare ex partibus indivisibilibus asserunt *Leibnitius* et *Wolfius*, I, 26; quid de duratione et quantitate dixerit *Spinosa*, I, 121, 122, nota *a*; materiæ divisibilitas non est eadem ac ejus divisio, I, 123.

Matrimonium. Quid de Sacramento matrimonii doceat Concil. Trident., I, 652 seq.; de ejus unitate, I, 655 seq.; de indissolubili vinculo, I, 658 seq.; de separatione conjugum, I, 661; de matrimonio clandestino, I, 663 seq.; quinam sint in contrahendo matrimonio ministri, I, 666 seq. — De impedimentis, I, 657 seq., 668 seq. — Dissolutio matrimonii per votum solemne ex traditione Apostolicâ est, I, 486. — Cælibatus est matrimonio perfectior, I, 644 seq. — Secundas nuptias damnarunt *Montanus* (II, 19), *Tertullianus* (II, 23), *Novatus* et *Novatianus* (II, 27). — Ipsum matrimonium condemnabant *Saturninus* (II, 15), *Tatianus* (II, 18), *Julius Cassianus*, *Docetarum* princeps (II, 18), *Apostolici* (II, 27), *Priscillianistæ* (II, 72), *Stephanus* et *Lisoius* (II, 174), *Albigenses* (II, 184).

Maximus (S.). Quomodo *S. Maximus* abbas *Pyrrhum* monothelitam in disputatione redarguerit, II, 142.

Mediator. Quo sensu etiam Sancti mediatores nostri vocari possint, I, 688.

Meditatio. Quid sit; quid a contemplatione differat, II, 471. — Precatio est utilior meditatione: haec necessaria est, ne illa negligatur; quid de seipso testatus sit *Ven P. Segneri*, II, 650, 651.

Melanchthon. Quis fuerit, II, 222, 223; confessionem *Augustanam* conscribit, II, 212; subscribit infami instrumento, quo *Philippo* permittebatur duas simul habere uxores, I, 657; II, 214; quid de partibus Pœnitentiæ statuere voluerit, I, 571; quid aliquando de contumeliis tolerandis *Bezæ* responderit, II, 247; *Henrico VIII* respondit, ejus cum *Catharinâ Aragonensi* matrimonium validum esse, II, 268; quid eum moribundum de Catholicâ Ecclesiâ dixisse, nonnulli referant, I, 79, 362.

Melchioritæ. Anabaptistæ, *Melchioris Hofmann* sectatores, II, 228.

Melchisedechiani. II, 20.

Melchitæ. II, 128.

Meletius. *Lycopolitanus* Episcopus, schismaticus, II, 32; quid contra eum statuerit Concil. *Nicænum*, II, 38.

Menander. Quid docuerit, II, 14; Christo phantasticum tribuebat corpus, II, 377.

Mennonitæ. Anabaptistarum secta, II, 228.

Mercurius (S.). Centum post mortem suam annis *Juliano Apostatæ* vulnus in prælio intulisse creditur, II, 56.

Meritum. Aliud est de *condigno*, aliud *de congruo*, I, 514; II, 417; quid de merito doceat Concilium Tridentinum, I, 515; sententia catholica probatur contra pseudoreformatos, II, 417 seq.; contra *Jansenium*, II, 412, 413, 463, 695 seq.

Messaliani. Quarti sæculi hæretici, II, 70, 71.

Messias. Vide: *Christus*.

Metempsychosis. II, 13 (*Simon Magus*); II, 17 (*Carpocrates*).

Meton (al. Maton). Cyclus enneadecaeteris (19 annorum) ab eo constitutus, II, 38.

Michæas. Prædicit locum, ubi Christus nasceretur, I, 67, 165, 175.

Michael (S.) Archangelus. Antichristum interficiet, II, 552; Ille vocem proferet: *Surgite, mortui*, II, 563; cur *signifer* dicatur, II, 579.

Michael Cerularius. Vide *Cerularius*.

Michael III (Imperator). *Photii* fautor; anno 867, *Basilii* operâ, occiditur, II, 156, 162.

Michael Palæologus. Eo imperatore, *Lugdunense* (1272) celebratur Concilium, in quo Græci ad Eccl. *Romanam* accedunt; anno 1281 excommunicatur, II, 168-170

Millenarii. Quid *Cerinthus*, II, 14, *Nepos*, II, 27, *Apollinaris*, II, 68; quid nonnulli sancti Patres, I, 485; quid differret hæreticorum a SS. Patrum sententiâ, II, 564.

Minister. Quisnam sit Sacramentorum minister, I, 539.

Miraculum. Miracula a Deo fieri possunt, I, 254; miracula non fiunt in confirmationem erroris, I, 24, 25, 154; II, 515, 516; miracula religionis divinitatem comprobant, I, 24, 70, 71, 154, 255. — Miracula Gentilium, I, 70, 213; miracula Apollonii Tyanei, I, 213; miracula magorum et antichristi, I, 256; II, 550; miracula in veteri Testamento patrata, I, 154 seq.; miracula Jesu Christi, I, 70, 210; miracula Apostolorum, I, 219; miracula, in

confirmationem realis Jesu Christi in Eucharistiâ præsentiæ a Deo patrata, II, 195 seq.; miracula in sanguine *S. Joannis, S. Stephani, S. Pantaleonis, S. Januarii,* I, 73, 257; miraculum in ossibus *S. Nicolai,* I, 72, 257; miraculum *Mahumedis,* I, 71; II, 135 (Vide etiam II, 756); miraculum *Lutheri,* I, 58, 284; miraculum *Calvini,* I, 58, 285. — Miracula in Ecclesiâ numquam defecerunt, I, 72, 256. Possitne infidelis vel peccator miracula facere, I, 72, 256.

Mirandula. Vide: *Picus.*

Miseria. Num ex humanis miseriis peccatum originale probari possit, II, 458, 459.

Missa. Vide: *Sacrificium.*

Missio legitima. Necessaria est ad fidem prædicandam, I, 58. Duplex est, I, 58, 282. Reformatis defuit, I, 58, 282.

Molina. Quid doceat de gratiâ actuali, I, 520.

Molinos (Michael). Ejus historia et perversa doctrina, II, 308 seq. Confutatur ejus hæresis, II, 471 seq. — Vide etiam II, 191.

Monarchia. Ecclesiæ regimen est monarchicum, I, 311, 312, 421 seq. — Quid de obedientiâ regibus præstandâ dicat *Rousseau,* II, 527.

Mongus. *Alexandrinæ* sedis invasor, II, 122, 123, 124.

Monophysitæ. Vide: *Eutyches, Eutychiani.*

Monothelitæ. I, 357-359; II, 137 seq., 491. — Confutatur Monothelitarum hæresis, II, 384 seq.

Montanus. Quis fuerit, I, 582; quid docuerit, II, 91; graviora peccata ab Ecclesiâ remitti non posse asseruit, I, 582. — Ad *Montanistarum* hæresim misere transiit *Tertullianus,* II, 23.

Mors. Si non peccasset *Adamus,* immortalis fuisset, I, 488. — Quâ morte nonnulli scelerati a Deo puniti sint, I, 225. — De suicidio, II, 520. — Sintne omnino omnes ante resurrectionem morituri, II, 566, 567.

Morus (Thomas). II, 268, 269, 270, 271.

Moyses. Auctor est Pentateuchi, I, 152 nota.

Mundus. Casu formari non potuit; I, 10, 114 seq.; non est a seipso, I, 84-86, 109; non existit ab æterno, I, 111 seq. — Quamdiu hic mundi status duraturus sit, II, 565, 577; quid post ultimum judicium de hoc mundo futurum sit, II, 595 seq. — Quid *Helvetius* de hujus mundi formatione dicat, I, 369, 370; mundi creationem rejecerunt *Stephanus* et *Lisoius,* II, 174; item *Spinosa,* II, 295; nonnulli dixerunt, hunc mundum non a Deo fuisse creatum, II, 13, 14, 16, 19.

Münzer (Thomas). Anabaptistarum caput; ejus historia, II, 227.

Muratori (Lamindus Pritanius). Quid de immaculatâ Conceptione dicat, I, 496, 497.

Muret. Celebre prælium, in quo *Albigenses* (1213) a *Monfortio* profligantur, II, 187.

Musculus (Andreas). Hæreticus, II, 224

Musica. Pythagoras eam docere cœpit, I, 113. — Inter cæremonias eam recipit Ecclesia, I, 626.

Mysterium. Quare in religione adsint mysteria, I, 103, 104; II, 512. Fidei mysteria rationi non sunt contraria, I, 44, 147, 148; II, 320, 402, 513 seq.; quid hac de re *Robertus Holkot,* II, 513. — Recensentur præcipua fidei Christianæ mysteria, I, 184; SS. Trinitatis mysterium paucis explicatur, I, 87. — Beatificæ visionis objectum secundarium constituunt, II, 620.

Mythologia. Quid de deorum origine et classibus narraret, I, 264.

N

Natura. Mentis expers, hunc mundum efficere non potuit, I, 10; ex secretis naturæ viribus materialismus probari nequit, I, 25, 124; ex iis non est orta religio, I, 142. — *Spinosæ* natura naturans et naturata, I, 139, 140. — Naturæ lumen declarat, Deum existere, I, 12. — Status naturæ puræ est possibilis, II, 455 seq.; de statu naturæ innocentis, lapsæ et reparatæ, quid erraverit *Baius,* II, 453 seq.

Naturalistæ. Confutantur, I, 17 seq., 143 seq.; II, 509 seq., 517 seq.

Necessarium. Quid sit ens necessarium, I, 118; ex rerum contingentiâ probatur, existere ens necessarium, I, 118.

Nectarius. Quid de publicâ confessione et pœnitentiâ statuerit, I, 587.

Nepos. *Millenariorum* errorem instauravit, II, 27.

Nestorius. I, 225; II, 87 seq. — Confutatur ejus hæresis, II, 365 seq.; quare *Nestorio* arrideret *Pelagii* sententia, II, 358. — Verbis: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,* S. Joannes non minus *Nestorii* quam *Eutychetis* hæresim evellit, II, 382. — *Berruyer* sententiam tuetur *Nestorianæ* hæresi proximam, II, 477 seq.

Nicænum *Arianorum* conciliabulum, II, 34, not. *a*; II, 53.

Nicænum Œcumen. Concil. I. (Synodus I). Anno 325. Contra *Arium*, II, 34 seq.

Nicænum Œcumen. Concil. II. (Synodus VII). Anno 787. Contra Iconoclastas, II, 153 seq.

Nicolaitæ. Quid docuerint, II, 16; *novi Nicolaitæ*, II, 174.

Nicolaus I. Num in fide erraverit, I, 359.

Nicolaus (S.). Manna ex ejus ossibus scaturiens, I, 72, 257.

Noailles (De). Cardin., Archiep. *Parisiensis*, condemnat *Jansenistarum* obsequiosum silentium, II, 302. — Ejus operâ *Gerberon* dicta retractat, II, 304. — Quid fecerit in causâ *Quesnelli*, II, 304, 305, 306.

Noetus. Hæreticus, II, 21.

Nonnus. *Origenista*, II, 25.

Norvegia. *Lutheranorum* hæresis illic viget, II, 217.

Notio. Quid in mysterio SS. Trinitatis sibi velit sensus *essentialis*, quid sensus *notionalis*, II, 336.

Novatianus. Quis fuerit, II, 26; quid docuerit, II, 27.

Novatus. Quis fuerit, II, 26; quid docuerit, II, 27.

Numerus aureus. Quid sit, II, 38.

O

Obedientia. Præpositis, tamquam Dei ministris, obedientia debetur, II, 526.

Obsessi. Sintne post Jesu Christi mortem aliqui vere obsessi, I, 211; II, 565.

Obstinati. Quo sensu obstinati peccatores hac in vitâ a Deo derelinquantur, II, 684-691.

Occam. Sacramenti Pœnitentiæ essentiam in solâ absolutione reponit, I, 573.

Occisio. Injusti aggressoris occisionem illicitam dicunt *Sociniani*, II, 292.

Ochinus. Antitrinitarius, II, 289, 290. — Quod polygamiam simultaneam defenderet, Genevâ expulsus est, I, 648.

Octapla. II, 23.

Œcolampadius. Quis fuerit; quid docuerit, II, 234.

Officium divinum. Ejus recitatio est ex traditione Ecclesiasticâ, I, 482.

Onias. Inepte ad eum transfertur *Danielis* prophetia, I, 160.

Ophitæ. Serpentis cultores, II, 17.

Oracula. Apud Gentiles vana et dolosa, I, 156, 267 seq.

Orantes. *Euchitæ*, hæretici, II, 70.

Oratio. Quid sit, II, 634; est omnino necessaria, II, 633, 635-646, 722; quænam sint ejus conditiones, II, 652-669. Ipsa oratio est gratiæ donum, II, 363, 364. Quam efficax sit oratio, 646-652; est medium certum obtinendi gratiam efficacem, I, 228 seq., 528 seq.; II, 707-722; gratia semper orandi a Deo petenda est, II, 668. Ad actu orandum sufficit auxilium ordinarium, quod nemini deest, I, 228 seq., 528 seq.; II, 363, 364, 412, 413, 415, 416, 437, 438, 461, 707-722. Quid sit meditatio, quid contemplatio; quid hac in re erraverit *Molinos*, II, 471 seq.; quid de variis gradibus orationis censendum, II, 657, 658; meditatio est moraliter necessaria, sed magis necessaria precatio: quid de seipso testatus sit *P. Segneri*, II, 650-651. — *Prodicus* non Deo, sed astris preces admovebat, II, 18; *Euchitæ* religionis essentiam in solâ oratione reponebant, II, 70; *Bogomili* solam orationem Dominicam adhibendam esse ajebant, II, 71; *Beguardi* docebant, perfectum hominem orare non debere, II, 191; *Quakeri* orationem sibi inutilem esse reputabant, II, 263.

Ordo. Quid de Ordinis sacramento doceat Concil. Trident., I, 633 seq.; de Ordinis materiâ et formâ disputata quæstio, I, 637; speciatim de ejus charactere, I, 538 (can. IX). — Notitiæ historicæ de ordinibus, de subjecto ordinum, de interstitiis, de ordinationum tempore et de instrumentorum traditione, I, 651-652. Quid de Ordine dixerint *Albigenses*, II, 148; quid *Lutherus*, II, 220 (art. 31); quid *Calvinus*, II, 260.

Origenes. Quis fuerit; quid fecerit, II, 23; quid passus sit, II, 24; quid docuerit, II, 25; ejus libri condemnantur in Synodo V (553), Constant. II; recensentur errores, I, 134; quid de pœnarum æternitate dicat, II, 611; quid de beatorum felicitate, II, 624; quid de mundi renovatione, II, 596; quomodo falsa quædam *Origenis* sententia mentem *Eutychetis* explicet, dicentis, Christum ante Incarnationem duas habuisse naturas, II, 101. Contra eum statuitur, æternas esse inferni pœnas, I, 31, 242.

Origenistæ. II, 25.

Orphani. Hussitæ, II, 201.

Osee. Prædicit finem antiqui sacrificii et ruinam conversionemque Judæorum, I, 68, 167.

Osiander. Hæreticus, II, 224.

Osius. Alexandriæ *Arium* condemnat, II, 34; *Nicænæ* Synodo præsidet, II, 35; in exsilium pellitur, II, 47; de ejus lapsu, II, 47, 48; de ejus obitu, II, 48.

P

Paganus. Qui falsos deos colit ita vocatur, quia quum Christiana religio passim vigere cœpit in urbibus, in solis pagis et villis gentilium superstitio servabatur, I, 187, nota 5. Vide: *Gentiles.*

Palafox. Quid adnotaverit circa varios orationis gradus, *S. Teresiæ* concessos, II, 657, 658.

Pantaleon (S.). Ejus sanguis liquescit, I, 73, 257.

Pantheismus. Vide: *Spinosa.*

Papa. Vide: *Pontifex.*

Paphnutius (S.). Num in Conc. *Nicæno* revera postulaverit, ne cælibatus statueretur, II, 38.

Papin. Quis fuerit; cur ad Catholicam Ecclesiam accesserit, I, 281, 292, 713, 715.

Paradisus. Vide: *Cœlum.*

Parra (Catharina Parr). Ultima *Henrici VIII* uxor, II, 274.

Parvuli. Si sine baptismo moriantur, quid de iis fiat, I, 489; II, 590 seq. (Vide etiam II, 758-759), 679-680; num præter baptismum aliquod parvulis remedium existat, I, 543; de errore *Pelagii* et *Calvini,* I, 487. — De Communione parvulorum, I, 548, 608, 610, 611; quid de extremâ Unctione, I, 605.

Pascha. Vide: *Quartodecimani.*

Passio Christi. In extremo judicio Christus de contemptâ suâ Passione homines objurgabit, simulque deteget quæcumque pertulit, II, 587.

Patriarchæ. Propter vitæ diuturnitatem veras traditiones a majoribus accipere potuerunt, I, 112. Cur sancti patriarchæ omnes uxorem duxerint, I, 648; quid de eorum polygamiâ dicendum, I, 656.

Patripassiani. Hæretici, II, 21, 315.

Pattalorhynchitæ. *Montanistæ,* II, 20.

Pauliciani. Hæretici, II, 144.

Paulus. *Monothelitarum* fautor, *Sergii Pyrrhique* successor, II, 141.

Paulus. In sede *Constantinopolitanâ Tarasii* prædecessor, II, 152.

Paulus (S.) Abbas. Martyr, II, 150.

Paulus (S.) Apostolus. Ejus conversio, I, 212; non fuit S. Petro potestate æqualis, I, 298; II, 302; quâ in re S. Petro restiterit, I, 299, cujusnam miraculi occasione nomen mutaverit, I, 221; quid objiciatur de ejus epistolâ ad Hebræos, I, 477.

Paulus Samosatenus. Vide: *Samosatenus.*

Pauperes Lugdunenses. Hæretici *Waldenses,* II, 182.

Pax. Vide: *Felicitas.*

Payne (Petrus). II, 197.

Peccatum. Hominis rationem obscuravit, I, 20, 146. Ejus malitia est quodammodo infinita, I, 32, 242; II, 614; merito punitur æternâ pœnâ, I, 32, 242; utrum in inferno puniatur *citra* an *juxta* condignum, II, 614, 615. Justis de causis a Deo permittitur, I, 36, 226; Deum non esse peccati auctorem, II, 429 seq. — Optimi quique in peccata venialia cadunt, I, 492. 511, 513 (can. 23); II, 415 (objic. 3°); hominum peccata non obstant sanctitati religionis, I, 51. — Peccatum originale quid a peccato personali differat, I, 487; explicatur peccati originalis natura, modus propagationis, effectus et remedium, I, 488 seq.; peccatum originale causa est miseriarum, quas homo in præsenti patitur, I, 20, 33, 34, 89, 146, 206, 224, 227; II, 514, 516. — In alterâ vitâ peccatum veniale remittitur primo amoris actu, I, 672, 675; *Baius* cum *Calvino* (II, 258) asseruit, nullum peccatum naturâ suâ esse veniale, II, 450 (art. 20). — Ad merendum et demerendum non sufficit libertas a coactione, II, 412, 413, 463, 695 seq. In *Janseniano* systemate nulla amplius existeret culpa, II, 692 seq. — Quid de peccatis damnatorum in inferno dicendum, II, 609-610.

Pelagius. Quis fuerit; quid docuerit; de ejus errorum condemnatione, II, 78-83 (vide etiam II, 635); confutatur *Pelagiana* hæresis, II, 355 seq. — Circa statum naturæ innocentis *Pelagianos* errores renovat *Baius,* II, 453, 454; de gratiâ *Pelagio* assentiuntur *Sociniani,* II, 292 (art. 15); aliquomodo etiam *Zwinglius,* II, 232.

Pelargus. Vide: *Storch.*

Pepuziani. *Montanistæ,* II. 20.

Perseverantia. Quid de perseverantiæ dono Concilium Tridentinum doceat, I, 513; II, 362, 665; homo certus non est, se illud donum habiturum, I, 513; II, 425-428, 519; ad illud obtinendum homo assidue ad orationem

confugere debet, II, 666-667. — Perseverantia est orationis conditio, II, 665 seq.
Petrobrusiani. Hæretici, II, 177.
Petrus. Vide: *Bruis*.
Petrus. Vide: *Fullo*.
Petrus. Vide: *Mongus*.
Petrus. Vide: *Waldus*.
Petrus (S.) Alexandrinus. Quid Christus ei de *Ario* dixerit, II, 32.
Petrus (S.) Apostolus. Quid significet *Petrus* seu *Cephas*, I, 304, 393, 394; supremum fuit Ecclesiæ caput, I, 295 seq., 391 seq.; II, 302; infallibilis erat, I, 304 seq.; 347 seq. et tract. IV passim. Episcopus fuit *Antiochiæ* et *Alexandriæ*, I, 302; Romæ vixit et obiit, I, 302. De Simonis magi lapsu, II, 14.
Petrus (S.) Chrysologus. Quid *Eutycheti* de Romani Pontificis auctoritate scripserit, II, 105.
Petrus de Castronovo. Martyrio afficitur, II, 185.
Petrus de Foro Sempronii (Fossombrone). Dux *Fraticellorum*, II, 190.
Petrus de Macerata. Dux *Fraticellorum*, II, 190.
Petrus Dresdensis. Communionem sub utrâque specie suscipiendam esse docet, I, 612; II, 198.
Petrus Martyr (Vermilius). Quis fuerit; quid docuerit, II, 236, 290.
Peyrerius. Præadamita, II, 293.
Pfeifferus. II, 227.
Phantasiastæ. Carnem incorruptibilem nec dolori obnoxiam Christo tribuebant, II, 129.
Philippus (Hassiæ Landgravius). Duas simul retinet uxores, II, 213, 214.
Philippus II (Hispaniæ rex). Quid contra *Calvinistas* in *Neerlandiâ* fecerit, II, 251.
Philoponus. Dux *Tritheitarum*, II, 129.
Philosophi. Gentiles agnoverunt, Deum esse unum, I, 13, 262; animam hominis esse immortalem, I, 29.
Philosophumena. II, 14 (nota *a*), 27 (nota *a*).
Photinus. Hæreticus, II, 48, 53, 87, 323.
Photius. In sede *Constantinopolitanâ* injuste substituitur *S. Ignatio*, II, 157 seq.; de crudeliter ab eo factis, II, 159 seq.; Concilium VIII contra ejus schisma et hæresim, II, 163 seq.; in exsilio moritur, II, 166; Græcorum schismati se præfecit, II, 347.
Picardi. Hæretici *Waldenses*, II, 182.
Picus Mirandula. Insaniam esse dicit, Evangelio non credere, I, 43; maximam insaniam vocat vitam, quæ ad fidei normam non dirigatur, I, 79.
Pisanum Concilium. Ejus historia (1409) et Decretum. I, 322, 323, 326.
Piscatoriani. *Calvinistæ*, II, 263.
Pisciacense (Poissy) Colloquium. II, 244, 247, 396.
Pius II. Num declaraverit, Concilium Romano Pontifici præstare, I, 322.
Pius IV. *Germaniæ* Ecclesiis usum calicis permittit; Pius V concessionem revocat, II, 609.
Plangentes. Pœnitentium statio, I, 595. — Anabaptistarum secta, II, 229.
Plato. Deorum multitudinem deridebat, I, 13; revelationis necessitatem agnovit, I, 20; animæ immortalitatem profitetur, I, 29, 237.
Pneumatomachi. Spiritûs-Sancti impugnatores, II, 67.
Pœna. Quem in finem pœna constituatur, I, 33, 244. — Pœna inferni est æterna, I, 31, 241 seq.; II, 611 seq.; de pœnâ sensûs et damni, II, 601, 604; vide etiam: *peccatum*, *purgatorium*. — Num iis pœnis subjiciantur parvuli, sine baptismo mortui, I, 489; II, 590 seq. (Vide etiam II, 758-759), 679-680.
Pœnitentes. Quænam olim fuerint pœnitentium stationes, I, 595 seq.
Pœnitentia. Quid de eâ doceat Conc. Tridentinum, I, 513 (cap. 14), 566 seq.; cur *Petro Suavi* non videretur necessarium ad justificationem implicitum saltem Sacramenti votum, I, 537, 538; quæritur, sitne in solâ absolutione Sacramenti Pœnitentiæ essentia reponenda, I, 573 seq.; in ministro requiritur absolvendi intentio, I, 539 seq. — De pœnitentiâ publicâ et de pœnitentium stationibus, I, 595, 597. — De erroribus circa hoc Sacramentum vide: *Novatiani*, *Montanistæ*, *Albigenses*, *Flagellantes*, *Lutherus*, *Calvinus*, *Sociniani*, *Baius*.
Polus (Reginaldus Cardinalis). II, 268, 270, 271, 273, 280.
Polygamia simultanea. Cur prohibita sit. I, 90, 655; olim licita erat, I, 656; quid de eâ *Mahumedes*, I, 271, 274; II, 136; quid *Lutherus* de polygamiâ simultaneâ dixerit, I, 656; quid *Joannes Leidensis*, III, 228; quid *Servetus*, 286. — *Lutherus Philippo Landgravio* permisit duas simul habere uxores, I, 657; II, 213, 214.
Polytheismus. Non est naturæ vox, I, 13; verus esse nequit, I, 14, 45, 84, 86, 87, 261.
Pondus. Quis fuerit ponderum inventor, I, 113.
Pontifex (Summus). *S. Petro* in primatu succedit, I, 300 seq.: primatus Romanæ Sedi

adhæret, I, 302; quid sancti Patres de Primatu doceant, I, 391 seq. — Non est Conciliis subjectus, I, 303 seq.; in fidei et morum quæstionibus definiendis infallibilis est, I, 344 seq.; de supremâ ejus potestate, vide Tractatum IV passim. — De falsâ distinctione inter Sedem et Sedentem, I, 350, 351. — Possitne suâ dispensatione dissolvere matrimonium ratum, I, 659. — Inter signa finem mundi præcurrentia erit discessus ab obedientiâ summo Pontifici debitâ, II, 554. — Vide etiam: *Wiclefus, Lutherus, Anabaptistæ, Calvinus, Schisma Anglicanum* et *Græcorum, Ochinus, Sociniani.*

Possessio dæmonis. Vide: *Obsessi.*

Postellus (Gulielmus). II, 294.

Præadamitæ. II, 293.

Prædestinatiani. II, 84; a multis inter eos recensetur *Gothescalcus,* II, 85, 86.

Prædestinatio. Nemo nisi propter culpam inferno destinatur, II, 259, 433; positiva exclusio a gloriâ seu reprobatio negativa admitti non posse videtur, II, 439, 673-674; nemo de prædestinatione certus est sine speciali revelatione, I, 512; II, 426 seq., 467 seq. — Ne scrutemur illud mysterium, sed certa teneamus, II, 310, 470, 648. — De D. N. J. C. prædestinatione, II, 739-754.

Prædicatores. De eorum aureolâ, II, 626.

Præmium. In cœlo semper durabit, I, 244, II, 624; post mortem statim incipiet, II, 538; aut saltem illico post pœnas in purgatorio expensas, II, 167, 172; meritis respondebit, II, 620. — De falsâ *Origenis* doctrinâ, II, 25.

Præmunire. II, 269.

Praxeas. Hæreticus, II, 20; ajebat, tres Personas admittendo, ratam haberi deorum pluralitatem, II, 322.

Precatio. Vide: *Oratio.*

Prédication (de la). Confutatur libellus, de sacris concionibus conscriptus, I, 373 seq.

Presbyteriani. Calvinistæ, II, 262.

Primatus. Christus S. Petro Ecclesiæ primatum concessit, I, 296, 391 seq.; II, 302; Romanus Pontifex S. Petro in primatu succedit, I, 300; cur et quomodo primatus Romanæ Sedi adhæreat, I, 302; quid Sancti Patres de primatu doceant, I, 391 seq.; Romanus Pontifex non est Conciliis subjectus, I, 303 seq.; vide etiam Tractatum IV passim. Vide etiam: *Pontifex.*

Priscillianistæ. Hæretici, II, 72.

Pritanius (Lamindus). Vel: *Anton. Lampridius.* Vide: *Muratori.*

Probabilitas. In religione sibi eligendâ non sufficit, I, 18, 79.

Prodicus. Quid docuerit, II, 18.

Propheta. Quid de Messiâ et Hebræorum populo prædixerint: *Aggæus,* I, 24, 68, 163 seq.; *Amos,* I, 168; *Daniel,* I, 23, 67, 68, 158, 181; *David,* I, 67, 68, 157, 168, 176, 180, 181; *Isaias,* I, 67, 68, 169, 173, 175, 177 seq., 181, 182; *Jacob,* I, 22, 67, 158; *Jeremias,* I, 162, 169, 172, 175, 181; *Malachias,* I, 67, 165, 175; *Michæas,* I, 67, 165, 175; *Osee,* I, 68, 167, 169, 173, 175, 176; *Zacharias,* I, 67, 165, 174, 212.

Prophetia. Religionis divinam originem comprobat, I, 65, 156. Prophetiæ Messianicæ, I, 22-24, 67, 68, 157 seq., 174-182; prophetiæ de Judæorum conditione, I, 68, 168, 169, 171; de excidio templi et civitatis, I, 68, 166; de novæ Ecclesiæ institutione, I, 68, 182 seq. — Genuinæ sunt veteris Testamenti prophetiæ, I, 24, 66. — Prophetiæ spiritus in Ecclesiâ numquam defecit, I, 69.

Propositum. Ad pœnitentiam requiritur, I, 573; debeatne esse explicitum, I, 576.

Prosper (S.). Sitne auctor librorum *de Vocatione omnium Gentium,* II, 759.

Prostrati. Pœnitentium statio, I, 596.

Proterius (S.). *Alexandrinus* Episcopus, quid contra *Eutychianos* præstiterit; martyrio afficitur, II, 118, 119.

Providentia Dei omnia gubernat, I, 223; quare inæqualitatem in societate velit, I, 224.

Psalmi. Quid in designandis Psalmorum versiculis notandum, II, 759.

Psalmista (Cantor). Olim in Africâ Psalmistarum ordo habebatur, I, 651.

Psalterium. Cur *Davidicum* potius quam *Davidis* vocetur, I, 470, 477.

Ptolemæus. *Valentini* discipulus, hæreticus, II, 17.

Pueri. Vide: *Parvuli.*

Pufendorf. Quid de jure naturæ doceat, I, 368; quid de animæ immortalitate dicat, I, 237; agnoscit, meliorem esse Catholicorum quam Protestantium conditionem. I, 62, 290.

Pulcheria (S.). Imperium obtinet, II, 112; unà cum marito, *Marciano,* Concilium generale expetit, II, 113; moritur, II, 118.

Punctum. A *Massoretis* excogitata sunt puncta, quæ in hebraico Scripturæ sacræ textu vices gererent vocalium, I, 151, 472.

Purgatorium. Quid de eo doceat Concil. Trident., I, 671 seq. — Probatur, purgatorium existere, I, 671 seq.; II, 169, 171, 541 seq.; quæritur, ubi sit, I, 676; II, 544; quamdiu

protrahantur pœnæ, I, 677; II, 543; quænam ibi sint animarum pœnæ, I, 677; II, 171, 542. — Animæ in purgatorio a vivorum suffragiis juvantur, I, 678; II, 545; variæ indicantur rationes, cur eas adjuvare debeamus, II, 641-642. Possintne illæ animæ pro nobis intercedere, I, 678; II, 545, 640-641; quæritur, num animæ se ostendant viventibus, II, 516. Quid censuerit *Cerularius* de ingressu animarum in cælum, postquam in purgatorio pœnas luerint, II, 167; quænam hac de re sit vera Ecclesiæ doctrina, II, 172. — Purgatorium esse negarunt *Albigenses*, II, 184; *Waldenses* et *Hus*, II, 541; aliquo loco *Lutherus*, II, 541 et *Calvinus*, II, 261; ex Scripturâ illud probari posse negarunt *Lutherus*, II, 219 (art. 37), *Kemnitius*, II, 226, *Zwinglius*, II, 231 (art. 8).

Puritani. *Calvinistæ*, II, 262.

Pyrrhonismus. Quid sit, I, 102.

Pyrrhus. *Monothelitarum* fautor; II, 141; de ejus cum *S. Maximo* disputatione, II, 142.

Q

Quadragesima. Tres olim in Ecclesiâ latinâ erant quadragesimæ, I, 596.

Quakeri. II, 263.

Quartodecimani (seu **Quartadecimani**). Secundo sæculo *Blastus* Pascha more Judæorum celebrandum esse voluit, II, 17; item quarto sæculo *Audæus*, II, 73; item sexto sæculo *Jacobitæ*, II, 128. — Quid contra quartodecimanos fecerit *S. Victor* Papa, I, 334; quid statuerit Concil. *Nicænum*, II, 38.

Quesnellus. Ejus historia, II, 303 seq.; ejus systema, II, 307 seq.

Quietistæ. Vide II, 191; item *Molinos* et *Guyon*.

R

Radbertus (Paschasius). De Eucharistiâ, II, 390.

Ratio. Sola homini non sufficit, I, 20, 145; II, 510 seq.; fidei non est contraria, sed subjecta, I, 103, 147; II, 513 seq.; ratio, cuinam credendum sit, examinat, I, 104.

Rationale. Summi Sacerdotis ornamentum, I, 345.

Ratramnus. De Eucharistiâ, II, 390.

Raymundus (S.). Decreta collegit, I, 410.

Raymundus (Tolosanus Comes). Albigensium fautor, II, 185, 186, 187.

Rebaptizantes (Anabaptistæ). Sæculi XVI hæretici, II, 226 seq. — *S. Cyprianus* quid de hæreticorum baptismo sentiret, I, 335, 386, 387.

Reccaredus. *Leovigildi* filius, Catholicam religionem in Hispaniam restituit, II, 65.

Redemptio. A prophetis prænuntiatur, I, 156 seq.; in quo eam consistere crederent Judæi; in quo revera consisteret, I, 172 seq., 500 (cap. II et III). — Probatur contra *Jansenium*, Christum omnes homines redemisse, II, 464 seq.

Reformati. *Reformatos* in nonnullis regionibus se dicunt, qui *Calvini* dogmata adamussim sequuntur, II, 262.

Regimen Ecclesiæ. Est monarchicum, I, 311, 421 seq.

Religio. Necessaria est, I, 143, 361; una omnibus eademque esse debet, I, 17, 703; II, 524; ad ordinem servandum conducit, I, 370 (n. 23); II, 525 seq.; sola religio hominem felicem reddit, I, 105-108; II, 517 seq. — non sufficit religio naturalis, I, 17 seq., 92, 143-149, 190 (nota 4), 361; II, 509 seq., 522 (n. 37), 525 (n. 47-50); quam inepte loquatur *Berruyer*, II, 498 seq.

Reliquiæ Sanctorum. Cultu religioso eas prosequi debemus, I, 679, 689 seq.; earum cultum rejecerunt *Vigilantius* (II, 78), *Constantinus Copronymus* (II, 150) Iconoclasta [quid contra Iconoclastas statuerit Syn. VII, *Nic. II*, anno 787: II, 154], *Lutherani* (I, 689), *Calvinistæ* (II, 250).

Remonstrantes seu **Arminiani**, II, 264.

Reprobatio. *Positiva* non fit nisi propter culpam, II, 84-86, 259, 433; admitti non posse videtur reprobatio negativa, II, 439, 673-674.

Reprobus. Vide: *Damnatus*.

Repudium. Olim licitum Judæis; nunc Christianis illicitum, I, 659.

Reservatio casuum. Quid de eâ doceat Conc. Trident., I, 591. Reservationis ignoratio non liberat pœnitentem, I, 592.

Resurrectio Christi, I, 214.

Resurrectio mortuorum. In fine mundi omnes resurgent, I, 90; II, 560 seq.; quæ ad eam spectant, vide II, 560-576.

Revelatio. Est possibilis, I, 19; est necessaria, I, 19, 144; II, 511 seq.; non est rationi contraria, II, 513; consulit singulorum hominum et totius societatis felicitati, II, 517 seq. —

Quam inepte de eâ loquatur *Berruyer*, II, 498 seq.

Romana Ecclesia. Vide: *Ecclesia.*

Romanus Pontifex. Vide: *Pontifex.*

Rousseau. Inania proponit dubia de origine mundi, I, 123, 124; veram religionem inveniri posse negat, I, 146; unumquemque in suâ religione salvari affirmat, I, 147, 362; II, 524; quid dicat de revelatis mysteriis, II, 510; quid de Evangeliis, II, 520, 521; quid de beneficiis Christianæ religionis, II, 525; quid de miraculis et prophetiis, I, 221, 222; quid de regimine politico, II, 527, 528; ex hominis libertate concludit, ejus animam esse spiritualem, I, 128.

Rufinus. *Origenista*, II, 25

Rufinus Syrus. *Pelagii* magister, II, 78, 79.

S

Sabanum. Vestimentum. quo baptizandi tegebantur, I, 545.

Sabas (S.). Mortem *Anastasii* annuntiat, suamque mortem prædicit, II, 127.

Sabbatati. Hæretici *Waldenses*, II, 183.

Sabellius. SS. Trinitatis impugnator, II, 21. Refellitur *Sabelliana* hæresis, II, 315 seq.

Sacerdos (summus). In antiquo Testamento unus Sacerdos divinis rebus præerat, I, 422; infallibilis erat ejus sententia, I, 344.

Sacerdotium. Jesus Christus novæ legis sacerdotium instituit, I, 617. 618, 633-636; falso asserunt Protestantes, omnes Christianos esse sacerdotes, I, 633 (art. IV), 635 (n. 5), 639, 641. Sacerdotes non sunt Episcopis æquales, I, 642 seq. — *Pepuziani* etiam mulieres ad sacerdotium evehebant, II, 20; illud vero nefas est, II, 69, 70. — Sacerdotem peccato mortali potestatem suam amittere docuerunt *Waldenses*, II, 183 (art. 8), *Albigenses*, II, 184 (art. 4), nonnulli *Fraticelli*, II, 190 (art. 4) et *Wiclefus*, II, 193 (art. 4). Sacerdotium rejecerunt nonnulli *Fraticelli*, II, 190 (art. 2). Vide etiam *Luther.* et *Calvin.*

Sacramentarii. II, 229 seq. — Cum *Lutheranis* in unâ religione sociari frustra conantur, II, 211; quid *Calvinistæ* in synodo *Charentonensi*, II, 261.

Sacramentum. Quid de Sacramentis in genere doceat Concil. *Tridentinum*, I, 536 seq.; quid asseruerit *Lutherus*, II, 217 (art. 1), 229 (art. 23); quid *Calvinus*, II, 259, 260.

Sacrificium. Sacrificandi locum olim quidem ipse Deus designavit, I, 166; sacrificium expiatorium antiquæ Legis erat figura Messiæ, I, 177; *Malachiæ* prophetia de novæ Legis sacrificio, I, 167, 616; figuræ sacrificii, a Jesu Christo in cruce oblati, I, 176, 177. — Quid de Missæ sacrificio doceat Concil. Trident., I, 616 seq.; in ultimâ Cœnâ Christus semetipsum Patri in sacrificium obtulit, I, 617, 618. Missa quibusnam et quomodo prosit, I, 619 seq., 671, 673, 674, 678; II, 545; sitne ejus virtus finita an infinita, I, 619 seq. Missa privata non est illicita, I, 626 seq.; de Missâ in honorem Sanctorum celebratâ, I, 622, 682. Antichristi temporibus in publicis templis non celebrabitur. II, 552. — Missæ sacrificium rejecerunt *Petrobrusiani* (II, 177), *Albigenses* (II, 184), *Wiclefus* (II, 193, art. 5), *Lutherus* (I, 220, art. 20, 21), *Kemnitius* (II, 225), *Carlostadius* (II, 229), *Zwinglius* (II, 231), *Calvinus* (II, 261), *Elisabetha* (II, 282), *Baius* (II, 451, art. 45).

Salophaciolus. Episcopus *Alexandrinus*, II, 120, 123.

Salus. Deus vult omnium hominum salutem et media præbet ad eam consequendam necessaria, I, 227, 228, 528 seq.; II, 84-86, 364, 365, 433 seq., 439, 670 seq., 680 seq. — *Calvinus* agnoscit, extra Ecclesiam non dari salutem, I, 56, 275; 703. Cognosci debet Christus, II, 498, 499; Christus est unica salutis via, II, 500, 501; quænam sint tuta salutis adjumenta, II, 470.

Samosatenus (Paulus). Quis fuerit; quid docuerit, II, 21.

Samosatenus (Paulus). *Paulicianorum* (septimo sæculo) caput, II, 144.

Sanctitas Ecclesiæ, I, 45, 187, 249-254; pseudoreformatoribus deerat, I, 282 seq. — Ei non obstant peccata hominum, I, 51, 189.

Sanctorum cultus et invocatio. Vide: *Cultus, Invocatio.*

Sanguis Fœderis. Figura Messiæ, I, 176.

Sapientia. Liber Sapientiæ a Salomone conscriptus est, I, 477.

Sarantapechys. Sacras imagines auferendas curat, II, 145.

Satisfactio. Quid de eâ doceat Concil. Trident., I, 592 seq.; quid de eâ dicant hæretici, I, 593. — Explicatur doctrina de indulgentiis, I, 698 seq.

Saturninus. Quid docuerit, I, 15.

Saturus (S.). Sub Genserico Arianam hæresim amplecti renuit, II, 61.

Sbinko. *Pragensis* Archiepiscopus, *Joannis Hus* doctrinam condemnat, II, 198.

Scepticismus. Seu *Pyrrhonismus,* funestissimum systema, rationali homine indignum, I, 102, 103.

Schisma. *Novatiani,* II, 26; *Donati,* II, 27, 28; *Meletii,* II, 32. 38; *Luciferianorum,* II, 55; *Occidentis,* I, 322, 323, 325; *Anglicanum,* II, 265 seq.

Scholastici. Cur *Lutherus* scholasticos theologos et *S. Thomam* respueret, II, 211.

Scholasticus. Num Canonis Missæ auctor fuerit « Scholasticus », I, 623, 624.

Schwenckfeldius. Hæreticus, II, 225.

Scientia Dei. In *Molinæ* de gratiâ systemate, I, 520. — Scientia Dei hominis libertatem non aufert, II, 430.

Scientiæ. Recens earum origo, I, 113.

Scotia. Quid Calvinismus Scotiæ nocuerit, II, 252 seq.; *Mariæ Stuartæ* historia, ibid.; de ejus filio, II, 284; *Elisabetha* Calvinismum in Scotiam introducere nititur, II, 283.

Scotus (Joannes Duns). Num negaverit characterem sacramentalem, I, 538; quid de transsubstantiatione dicat, II, 399 (vide etiam I, 563); sacramenti Pœnitentiæ essentiam in solâ absolutione reponit, I, 573; beatorum præmio æternitatem *ab extrinseco* adnexam ait, II, 624.

Scotus (Joannes Erigena). Ejus de Eucharistiæ errores, I, 555; II, 175, 390.

Scriptura sacra. Doctrina Tridentinæ Synodi, I, 468 seq. — Est velut regia epistola, a Deo nobis missa, I, 149. — Quinam sint Canonici sacræ Scripturæ libri, I, 475, 710, 711; de canone Judæorum seu Esdræ, I, 476, 477, 673. Genuini sunt libri veteris Testamenti, I, 149; II, 514, 515; genuini sunt libri novi Testamenti, I, 192; II, 514, 515; sacri Libri a Concilio Tridentino approbantur, I, 468; Concil. Trid. authenticam declaravit Vulgatam editionem, I, 472; quasnam difficultates adversarii contra libros canonicos moveant, I, 150, 152, 153, 193, 200 seq., 470, 476 seq. — Plures habentur versiones, I, 287, 480; versio LXX Interpretum, I, 152, 287, 481; versio Itala, Vetus, Vulgata, I, 152, 287, 481. — Quinam fuerint apocryphi Scripturarum libri, I, 60, 196, 205; quomodo Ecclesia apocryphos a genuinis dignoscere potuerit, I, 153, 285 seq.; quosnam confecerint *Valentini* discipuli, II, 17. De libris *deuterocanonicis,* I, 197, 475; de inspiratione, I, 478; de Scripturæ sensu, I, 288, 479, 712; sæpe obscurus est, I, 480. — Scriptura esse nequit unica fidei regula, I, 60 seq., 285, 710 seq.; frustra hæretici ad privatum et internum spiritum confugiunt, I, 61, 286, 289, 291, 353, 480, 710, 711; ipse *Lutherus* fatetur, omnes hæreticos sacrâ Scripturâ initi velle, ut suas hæreses ex eâ probent, I, 293. — De figuris in sacrâ Scripturâ, I, 176; meræ figuræ distinguendæ sunt ab iis, quæ simul aliquod factum exhibent, I, 559, 712.

Secundus. *Valentini* discipulus, hæreticus, II, 17.

Segarelli (Gerardus). II, 191.

Semiariani. Quid docuerint, II, 52.

Semipelagiani. Quid docuerint, II, 83, 84. — Confutatur eorum hæresis, II, 361 seq.

Seneca. Deorum multitudinem deridebat, I, 13.

Sensibilitas. Eam *Helvetius* vocat *cogitationum effectricem,* I, 363 seq.

Sensus (Scripturæ sacræ). Quotuplex sit, I, 288, 479, 712; eum sæpe obscurum esse, probatur, I, 480; frustra hæretici ad internum seu privatum spiritum confugiunt, I, 61, 286, 289, 291, 353, 480, 710, 711.

Septuaginta. Hebdomades Danielis, I, 23, 158. — Interpretes Scripturarum, I, 152, 481.

Sergius *Monothelitarum* parens seu sectator, II, 137 seq., 384; *Ecthesis* ab ipso *Sergio* composita erat, II, 140.

Sergius III. Num in fide erraverit, I, 360.

Serpens æneus. Figura Messiæ, I, 177.

Serpentis cultores (Ophitæ). II, 17.

Servetiani. II, 229.

Servetus. Ejus historia, II, 229, 285 seq.; Genevæ comburitur, I, 76; II, 242, 243, 286.

Sethiani. Quid docuerint, II, 17.

Severianus (S.). Occiditur, II, 117.

Severus. Dux Acephalorum, *Antiochenus* Episcopus creatur, II, 128.

Severus. *Tatiani* discipulus, II, 18.

Seymour (Seimorus, Seimora). *Joanna Seimora,* Henrici VIII uxor, *Eduardi,* Henrici successoris, mater, II, 272, 273. — *Thomas Seimorus,* Catharinæ Parræ (superstitis Henrici VIII uxoris) maritus, fratris jussu capite plectitur, II, 274, 277. — *Eduardus Seimorus,* Joannæ et Thomæ frater, defuncto Henrico, regni gubernacula arripit, II, 276; paulo post occiditur, II, 278.

Sibyllæ. Earum oracula, I, 68, 268; *Cumanæ* vaticinium apud *Virgilium,* I, 161.

Sigillum. Quam pœnam juxta canones incurrat sacerdos sigillum confessionis violans, I, 596.

Sigismundus. *Gundebaldi* filius, Catholicam religionem in Galliâ restituit, II, 65.

Sigismundus. Rex Polonorum, II, 216, 287, 288, 290.

Signa finem mundi præcurrentia. II, 553 seq.

Silentium. De obsequioso *Jansenistarum* silentio, II, 301.

Silvester II. Num declaraverit, Romanum Pontificem subesse Concilio, I, 321.

Simeon Stylita (S.). Ejus historia, II, 121, 122.

Simon Magus. Quis fuerit; quid docuerit, I, 681, 689; II, 13, 14.

Simon Montfortius. *Albigenses* devincit; moritur, II, 186, 187.

Simon Sudburius. *Cantuariensis* Archiepiscopus, a Wiclefistis occiditur, II, 193.

Simonia. Quæ sit hujus vocis origo, II, 13. — *Wiclefus* quid erraverit, II, 194 (art. 25).

Sinenses. Quid de eorum annalibus dicendum, I, 153; animam immortalem agnoscunt, I, 239; de originali hominis justitiâ loquuntur, I, 151; Messiam exspectabant, I, 161.

Siricius. Num se Concilio subesse declaraverit, I, 321, 336.

Sirmium. De tribus formulis ibi confectis, II, 48, 49; cuinam ex iis Liberius subscripserit, II, 49 seq.

Smalkalda. Protestantes, anno 1531, fœdus *Smalkaldicum* ineunt; tandem (a° 1547) omnino profligantur, II, 213; ad illud fœdus Henricus VIII admitti cupiebat, II, 273.

Socialismus. Eum propugnavit *Storch*, anabaptista, II, 227; idem fecerunt *Levellerii*, II, 263; inæqualis divitiarum distributio cur a Deo permittatur; sitne recto ordini contraria, I, 224; II, 528.

Sociniani. Errorum summa, II, 291, 292; item 315, 316, 317, 318, 321, 323, 324, 330, 331, 332, 333, 345; quid contra pœnarum æternitatem objiciant, I, 32, 243; II, 611; quid de Sacramento Altaris dicant, I, 555; II, 391.

Socinus (Faustus). II, 291.

Socinus (Lælius). II, 291.

Socrates. Deorum multitudinem deridebat, I, 13; rationis imbecillitatem agnovit, I, 20; animæ immortalitatem professus est, I, 29.

Sophronius. *Monothelitarum* adversarius, II, 137 seq.

Spes Christiana. Quid sit, quodnam ejus objectum, quæ sperandi ratio, II, 467 seq. (Idem fusius explicatur: Append. I, vol. II, pag. 727-735). — De vanâ hæreticorum fiduciâ; spes, licet incerta ex parte nostrâ, nimiam removet formidinem, I, 508, 509. — Ex præcepto spei probatur, unicuique dari gratiam actu orandi, si velit, I, 519; II, 717-720; item ex eo probatur, Christum pro omnibus esse mortuum, II, 467 seq., 679. *Molinos* spem Christianam abjicit, II, 472; eam destruit *Berruyer*, II, 489.

Spinosa. Ejus vita, I, 10, 137; II, 294, 295; ejus systema, I, 11, 26, 137 seq.; II, 295; materiam se movere ait ex æternâ impulsionum serie, I, 120, 121; miracula fieri posse negat, I, 254; quid nominatim de Lazari resurrectione fateatur, I, 212; quid de sacrâ Scripturâ dicat, I, 205; affirmat Bayle, paucos fuisse ejus discipulos, I, 10.

Spira. De comitiis *Spiræ* habitis, II, 211.

Spiritus privatus seu **internus.** Eo se uti asseverant hæretici in Scripturis interpretandis. Vide: *Scriptura sacra.*

Spiritus-Sanctus. Contra *Macedonium* probatur Spiritûs-Sancti divinitas, II, 338 seq.; contra *Græcos* probatur, Spiritum-Sanctum a Patre Filioque procedere, II, 347 seq. — Non a solo Patre, sed etiam a Jesu Christo missus est, II, 497 seq. — Die Pentecostes in Apostolos descendit, I, 218. — Quomodo scribendum sit Spiritûs-Sancti nomen, II, 339.

Stancarus. Hæreticus, II, 224.

Stationes pœnitentium. I, 595, 596.

Staupitius, II, 205.

Stephanus. Undecimi sæculi hæreticus, II, 174.

Stephanus (S.) Abbas. Martyr, II, 151.

Stephanus I (Papa). Statuit, ab hæreticis baptizatos rebaptizandos non esse, I, 547; quid *S. Cyprianus* hac de re sentiret, I, 335, 386, 387.

Stephanus VII (Papa). Num in fide erraverit, I, 360.

Stephanus (S.) Protomartyr. Ejus sanguis liquescit, I, 73, 257.

Storch (Nicolaus). Anabaptistarum caput, II, 227.

Strato. Ejus sententia de materiæ motu, I, 121; de cogitationis origine, I, 130 seq.

Stuarta (Maria). Ejus historia, II, 252 seq., 281.

Suavis (Paolo Sarpi). Quis fuerit, I, 463, quid de Romanâ Ecclesiâ et de summo Pontifice dixerit, I, 657, 658; quas difficultates contra Tridentinæ Synodi decreta moveat, vide Tractatum V passim.

Sudburius (Simon). Cantuariensis *Archiepiscopus*, a *Wiclefistis* occiditur, II, 193.

Suecia. *Lutherana* hæresis illuc introducitur, II, 216.

Suffragia. Vivi suffragiis mortuos juvare possunt, I, 678, II, 545.
Suicidium. II, 520.
Summus (Romanus) Pontifex. Vide *Pontifex.*
Summus Sacerdos. Etiam in antiquo Testamento infallibilis erat ejus sententia, I, 344.
Symbolum: *Apostolorum* (una est in Christo persona) II, 369; (duæ sunt in Christo naturæ) II, 378; (Christus est unicus Dei Patris filius) II, 483. — *Nicænum* (Christus consubstantialis Patri) II, 369; (duas habet naturas) II, 378; (Christus ex Patre natus), II, 479; (Maria est mater Dei) II, 373. — Ad *Nicæni* symboli de Spiritu-Sancto articulum amplior a Conc. *Constantinopolitano I* adjicitur contra *Macedonianam* hæresim explicatio, II, 67. — *Symb. S. Athanasii:* quid de eo dixerit *Valentinus Gentilis,* antitrinitarius, II, 287. In illo symbolo rejicitur Nestorii hæresis, II, 369; quid objicerent Eutychiani, II, 383. — Quo sensu Conc. Ephesinum prohibuerit (II, 95), aliam præter Nicænæ Synodi fidei formulam profiteri, II, 446 (objic. 11°).
Symmachus. Quid a *Theodorico* pertulerit, II, 63.

T

Talmud. Quid sit, I, 207, 270; quid doceat, I, 21, 46, 47, 207, 270.
Tanchelinus. II, 181.
Tarasius. *Constantinopolitanus* Patriarcha, II, 152, 153.
Tatianus. Quid docuerit, II, 18.
Templum. *a) Hierosolymitanum.* In templum veniet Messias (*Aggæus*), I, 24, 163; (*Malachias*), I, 165; templi eversio probat, Messiam venisse, I, 23, 159 seq., 163 (nota 5), 166; templum reficere Judæi frustra conati sunt, I, 166, 167. *b) Christianorum ædes sacra.* De externâ ecclesiarum formâ, I, 595; apud Græcos, I, 631.
Tentatio. *Calvinus* asserit, Dei impulsu hominem illicita perpetrare, II, 429; confutatur, II, 430, 431. — Quid *Molinos* hac in re erraverit, II, 474. — In tentationibus adest Dei auxilium, I, 533-535; II, 437, 461, 462, 470, 711. — Fide superandæ sunt tentationes; quid faciendum, si tentatio contra fidem insurgat, I, 80, 81. De magno orationis medio, I, 229-230, 533-535; II, 630 (n. 9), 639.
Teresia (S.). Quid de divinis mysteriis et fidei dono dixerit, I, 44; II, 11; quid de orationis necessitate, II, 637 (n. 8); quid notaverit *Palafox* ad varios orationis gradus, *S. Teresiæ* concessos, II, 657, 658.
Tertullianus. Quis fuerit, II, 22. — Quid docuerit, II, 23.
Tetrapla. II, 23.
Tetzelius. Indulgentiis promulgandis præficitur, II, 205.
Thaboritæ. *Hussitæ,* II, 201.
Thalia. Impius Arii libellus, II, 32, 33, 37.
Themistius. Dux *Agnoetarum,* II, 128.
Theodora. Mater *Michaelis III,* soror *Bardæ,* II, 155, 156.
Theodoretus. Quis fuerit; quid fecerit, II, 110 seq., 114, 347, 353, 354.
Theodoricus. Catholicos persequitur; *Boetio, Symmacho* et *S. Joanni* Papæ necem affert, moritur, II, 63, 64.
Theodorus Mopsuestenus. II, 97, 108, 110, 132.
Theodosius. Frater *S. Pulcheriæ,* Eutychianis favet, II, 102 seq., 106, 112.
Theodosius. Tumultuantium monachorum caput, *Hierosolymitanam* sedem invadit, II, 117; *Theodosiani,* II, 138.
Theodosius. Monachus, dux *Corruptibilium* (seu *Corrupticolarum*), II, 129.
Theodotus (Argentarius). Hæreticus, II, 20.
Theodotus (Coriarius). Hæreticus, II, 20.
Theognius. II, 37, 39, 40.
Theophilus. Maritus *Theodoræ, Michaelis III,* pater, iconoclasta, II, 155.
Thomas (S.) Apostolus. Apud *Indos* fidem propagavit, I, 191.
Thomas (S.) Aquinas. De mundi creatione *ab æterno;* I, 9; ineptam confutat *Davidis Dinantini* sententiam, II, 189; quid dicat de erroribus abbatis *Joachim,* II, 182 nota *a;* summum Pontificem supra Concilium esse affirmat, I, 304; quid de summi Pontificis infallibilitate dicat, I, 345, 352, 396. — Cur *Lutherus* ei adversaretur, II, 211.
Thomas (S.) Cantuariensis. II, 272.
Thomas de Vio. Vide: *Cajetanus (Card.).*
Thomassinus. In quo reponat gratiæ efficaciam, I, 523.
Thomistæ. Quid doceant de gratiâ actuali, I, 517; quid eorum systema a systemate Patris *Berti* differat, I, 526; eorum de negativâ reprobatione systema admitti non posse videtur, 439, 673-674; quid de D. N. J. C. Incarnatione et prædestinatione disputent, II, 739 seq.
Timotheus. Vide: *Ælurus.*
Timotheus. Vide: *Salophaciolus.*

Tobias. Quæ difficultates contra *Tobiæ* librum moveantur, I, 476.

Tolandus. Quid sentiat de materiæ motu, I, 123.

Tolerantia religiosa. I, 147, 362, 714, 715; II, 524 seq.

Traditio. Admitti debet, I, 292, 482 seq.; quid et quotuplex sit, I, 482; quomodo traditiones divinæ ab humanis dignoscantur, I, 485.— *Berruyer* in exponendâ doctrinâ nimis neglexit Patrum traditionem, II, 488.

Transsubstantiatio. Quid sit, I, 562 seq.; II, 398 seq.

Trasamundus. Catholicos persequitur, II, 63.

Tremuli. Vide: *Quakeri*.

Tria Capitula. I, 339, 356, 449, 450; II, 97, 108, 132 seq.

Tridentinum Concil. Synodus XX, 1545-1563. Condemnat errores Protestantium et genuinam inducit reformationem, I, 461-717; *Lutherus* ad Concilium invitatur, II, 214; quid moribundus de illâ Synodo dixerit, II, 215; *Kemnitius* librum contra Conc. Trid. conscribit, II, 225; item *Calvinus*, II, 242; de operibus *Pauli Sarpi* et Card. *Pallavicini*, I, 463.

Trinitas. Explicatur mysterium SS. Trinitatis, I, 87; II, 336, 337, 350, 351, 362, 354. Propugnatur SS. Trinitatis mysterium contra *Sabellianam* hæresim, II, 315 seq.; de *Circuminsessione*, II, 332; opera *ad extra* totius Trinitatis communia sunt, II, 345, 547; opus *ad extra* est creatio, II, 482; de *missione*, II, 346, 348, 497 seq. — Errarunt *Praxeas* (II, 20), *Berillus*, *Noetus*, *Sabellius* (II, 21), *Paulus Samosatenus* (II, 21), *Arius* (II, 31), *Basilius* (II, 71), *Priscillianus* (II, 72), *Joannes Philoponus* (II, 129), *Stephanus et Lisoius* (II, 174), *Abælardus* (II, 178), *Gilbertus* (II, 181), *Joachim* (II, 181), *Quakeri* (II, 263), *Servetus* (II, 285, 286), *Valentinus Gentilis* (II, 287), *Blandrata* (II, 288), *Ochinus* (II, 289), *Socinus* (II, 291).

Tritheitæ. II, 129.

Typus. Edictum, anno 648 promulgatum, II, 141.

Tyrus. In *Tyrio* conciliabulo *S. Athanasius* ab *Arianis* condemnatur, II, 40 seq.

U

Ubiquistæ Dixerunt, Christi humanitatem ubique adesse, II, 224, 225. — Infernum localem esse negarunt, II, 600.

Unctio, de quâ *S. Marcus*, figura erat Sacramenti extremæ Unctionis, non ipsum Sacramentum, I, 606.

Unctio (Chrismatis). Vide: *Confirmatio*.

Unctio (Extrema). Vide: *Extrema Unctio*.

Unigenitus. Bulla *Clementis XI* (8 Sept 1713), II, 305 seq. (Confer etiam I, 426).

Ursacius, II, 52, 53.

Ursicinus. Schismaticus; antipapa, II. 57.

Usura. Eam non esse divinis præceptis contrariam, asseruit *Bucerus*, II, 235; eam nullo Scripturæ textu vetitam dicit *Calvinus*, II, 261.

Uytenbogært. Quid de synodo Dordracensi dicat, I, 292, 714.

V

Valdez. Ad Sacramentariorum partes pertrahit *Petrum Martyrem*, II, 236; *Ochinum* ad se pellicit, II, 289

Valens. Imperator, *Valentiniani* frater, Catholicos persequitur, II, 57 seq.; concrematus misere perit, II. 59.

Valens. Semiarianus, II, 52, 53.

Valentinianus. Imperator, II, 30, 57.

Valentinus. Quid docuerit, II, 17.

Valentinus Gentilis. Antitrinitarius, II, 287 seq.

Valesii. Hæretici, II, 38.

Vanuini. Sæculo XVI atheismi propagator, I, 107.

Vergerius. I, 610.

Vermilius. Vide: *Petrus Martyr*.

Versio. Quænam existant sacræ Scripturæ versiones, I, 152, 480 seq.; septuaginta Interpretum, I, 152, 481; Itala, Vetus, Vulgata, I, 152, 481.

Viaticum. Olim non raro post extremam Unctionem porrectum, I, 605.

Vigilantius. Hæreticus; quis fuerit; quinam ejus fuerint errores, II, 77, 78 (Confer etiam I, 683, 690).

Vigilius. De tribus capitulis, I, 339, 356; II, 132 seq. — Num in aliquâ epistolâ Eutychianam hæresim approbaverit, I, 357.

Vincentius Capuanus. II, 46.

Vinum. *Tatianus*, quum omnem vini usum condemnaret, solam aquam in calicem infundi debere asseruit, II, 18.

Virginitas. Non omnes ad eam tenentur, I, 209-210; est matrimonio perfectior, I, 644 seq.

Virgo. Cum Christo virgines mundum judicabunt, II, 584; de earum aureolis, II, 626.
Virgo Beatissima. Vide: *Maria.*
Visio beatifica. Sitne in eâ ponenda beatitudinis essentia et animæ dos, II, 618, 625; sine lumine gloriæ haberi nequit, II, 619; quænam sint visionis beatificæ objecta, II, 619 seq.; efficit, ut beati Deum necessario diligant, jam peccare non possint, et summe gaudeant, II, 622-625.
Voltaire. Quis fuerit, I, 134; quid dicat de materiâ cogitante, I, 26, 134, 136; quid de animæ spiritualitate et immortalitate dicat, I, 26, 231, 232, 236, 237; II, 517; quid de cupiditatibus et ratione, I, 148.
Votum. De Ecclesiasticorum continentiæ voto, I, 650, 662. Quid dicendum de votis, ante Baptismum susceptis, I, 544; de religiosâ professione idem dicendum videtur, ibid. — Votum solemne castitatis dirimit matrimonium ratum, I, 659 seq.; quid inter se differant votum solemne et simplex, I, 660. — De voto castitatis Beatæ Mariæ Virginis, I, 660. — Vota omnia tollenda esse, asseruit *Lutherus*, II, 220 (art. 24); votum castitatis improbat *Zwinglius*, II, 231 (art. 5); item vota rejicit *Calvinus*, II, 261.
Vulgata. Versio Scripturæ sacræ, I, 152, 287, 288, 481, 711; a Tridentinâ Synodo authentica est declarata, I, 472 seq.

W

Waldenses. Hæretici, II, 182, 183; purgatorium esse negant, I, 671; II, 541.
Waldus (Petrus). II, 182.
Wallonica Synodus. A Protestantibus anno 1690 Amstelodami habita ad refrenandam in rebus dogmaticis licentiam, I, 281, 713.
Wartburgum. A *Friderico Lutherus* in illud castrum deducitur, II, 211; inde *Wittenbergam* revertitur, II, 229.
Warvicensis (Comes). Vide: *Dudleius.*
Wiclef. Quis fuerit, quid docuerit, II, 192 seq.; quid de oratione diceret, II, 635. — In *Foxiano* Kalendario inter martyres recensetur, II, 282. — Confutatur ejus error, sacerdotem in peccato existentem, non conficere nec conferre Sacramentum, I, 541-542; commemoratur ejus error de SS. Eucharistiæ sacramento, II, 394; in Conc. *Trid.* referunt, eum censuisse, ad salutem necessariam esse Communionem sub utrâque specie, I, 612; confessionem in Concilio Lateranensi institutam esse asserit, I, 583; Sanctorum invocationem improbat, I, 683.
Wolflus. Corpora ex immaterialibus partibus constare asserit, I, 26.

Z

Zacharias. Ejus de Christo Redemptore vaticinia, I, 174; de Judæ proditione, I, 67, 165, 212.
Zeno (Imperator). *Leoni* juniori succedit, II, 120; henoticum seu unionis edictum promulgat, II, 123; *Petri Fullonis* amicus, II, 124.
Zisca. *Hussitarum* dux, II, 201.
Zwinglius Quis fuerit, I, 283; II, 231 seq.; quid docuerit et quæ sit ejus sectæ historia, II, 231 seq.; quid de Dei ad peccatum cooperatione dicat, II, 429, 432; ejus de Eucharistiæ sacramento errores, I, 558; II, 395; quid *Zwingliani Lutheranis* objicerent, II, 401.